

„AZ ÚTAK ELVÁLTAK”

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

IV.

1913–1920

„AZ ÚTAK ELVÁLTAK”

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET
ÚJ ÚTAKAT KERESŐ TÖREKVÉSEINEK
SAJTÓVISSZHANGJA

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

IV.

1913–1920

MTA

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Művészettörténeti
Intézet**

MissionArt
Galéria

BUDAPEST 2019

A kötet
a Magyar Tudományos Akadémia

támogatásával jelent meg

Tímár Árpád

anyaggyűjtését sajtó alá rendezte, kiegészítette és a névmutatót készítette:
Bardoly István

Szerkesztette:
Markója Csilla

A címlapon Herman Lipót rajza

ISBN 978-963-513-249-2

Felelős kiadó: Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft.
Felelős vezető: Mohr László ügyvezető igazgató
Olvasó szerkesztő és kiadói szerkesztő: Karácsony Tiborné kiadóvezető
Azonossági szám: 11/2019
Nyomdai előkészítés: WOW Stúdió Kft.
Nyomdai munkák: Séd Kft.

ELŐSZÓ

„Az utak elváltak”. A magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja című szöveggyűjtemény az 1901–1912 között megjelent újság- és folyóiratcikkek közreadó első három kötete 2009-ben jelent meg **Timár Árpád** sokévi áldozatos munkájaként. Csak aki valaha is – akár csak egyszer – belekóstolt abba, hogy mit jelent a hírlaptemetőben kutatni, mikrofilmeket tekerni, azon keresni, majd kiírni valamilyen szöveget, az már sejthet valamit abból, micsoda kemény munka eredményei ezek a kötetek, a Henszlmann Imre, Lukács György, Popper Leó, Fülep Lajos, Elek Artúr, Kállai Ernő szövegkiadások „mellett”. Timár Árpád egyedülálló forrásfeltáró munkássága a „feledés árja alól új földeket” hódítva vissza, megkerülhetetlen fejezetet nyitott a magyar művészettörténeti kutatásban, arra is figyelmeztetve, hogy mennyire nem elegendő s milyen félrevezető lehet, a mind elődei, mind kortársai többsége által előszeretettel használt esetlegesen összeállt cédula- és kivágat-gyűjtemények használata.

A három megjelent kötet egy nagyobb munka folytatása, egyben egy újabb kutatás része volt. A „magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek” feltárása a MissionArt Galéria (Jurecskó László és Kishonthy Zsolt) kezdeményezésére megindított Nagybánya-kutatással kezdődött, megalapozva egy nagyvonalú és termékeny kapcsolatot Timár és a galéria között. Timár 1996-ban, illetve 2000-ben tette közzé *A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896–1918 c.* szöveggyűjteményt két kötetben. Utóbb ez a munka folytatódott a *Nyolcak* kutatási program keretében, s jelent meg 2009-ben „Az utak elváltak” első három kötete, a Pécsen és Budapesten 2010/2011-ben megrendezett *Nyolcak* kiállítás alkalmából. Ez szintén hosszú távú, jó kapcsolatnak bizonyult. A szerző nem mondott le a befejező – 1913–1920 közötti anyagot tartalmazó – kötet megjelentetéséről, az anyaggyűjtés folytatásáról (kb. kétharmadával el is készült), de miután mindig párhuzamosan dolgozott több munkán is, érdeklődése másfelé fordult. Egyrészt a Fülep-kiadás 4. és 5. kötetét kívánta sajtó alá rendezni, s folytatni Csontváry művészetének befogadás-történetéről megkezdett kutatásait, illetve szívesen tett eleget erejéhez mérten az egyre sűrűsödő egyéb felkéréseknek. Ennek a harmonikus és kiteljesedő munkának vetett véget 2017. augusztus 12-én a váratlan halál.

Jelen kötet – mely nem jelenhetett volna meg az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya Művészettörténeti Tudományos Bizottsága, az MTA BTK Művészettörténeti Intézete és a MissionArt Galéria nagylelkű támogatása nélkül – mindenben követi az első kötet előszavában általa megfogalmazottakat.

A mikrofilmolvasó, ahol Timár Árpád oly sok éven át – gyakorta nyitástól zárásig – dolgozott, végleg bezárt; de emlékeinkben ott látjuk őt ülni a belső teremben, az ablak mellett – a szokott helyén.

Bardoly István

Az átnézett újságok és folyóiratok jegyzéke

8 Órai Újság
Alkotmány
Aurora I. 1919
A Bazár 1913–1919
Budapest / Köztársasági Újság
Budapesti Hirlap
Budapesti Képes Vasárnap II. 1914.
Budapesti Lapok XII. 1913–XIII. 1914 – folyt.: Magyar Újság XIV. 1915
Budapesti Napló
Budapesti Szemle
Budapesti Újság I. 1919
A Család
Déli Hirlap I. 1913–VII. 1919
Divat és Művészet 1913–1915
Ébresztő 1913–1917
Egyenlőség 1913–1919
Egyetemi Lapok
Egyetértés
Az Élet
Az Ember 1918/1919
Építő Ipar – Építő Művészet
Az Érdekes Újság 1913–1919
Az Est
Esti Újság 1913–1917
Eszendő 1918–1919
A Faun 1917–1919
Fényes László Hetilapja 1919
Figaró 1918–1919
Friss Újság 1913–1919 FM3/721
Független Magyarország
Gondolat I. 1919
A Gyűjtő 1913–1918
Haladás 1913
Haladás 1919
A Ház
A Hét
Hétfői Friss Hírek 6. 1913 – 7. 1914
A Holnap, I. 1913–II. 1914
Huszadik Század
Az Idő VI. 1913 VII. 1914 VIII. 1915 IX. 1916 XI. 1918
Ifjak Szava 1919
Az Ifjú Proletár
Interieur
Internationale 1919
A Jövendő [Hódmezővásárhely]
Katolikus Szemle
Kelet Népe
Kéve Könyve 1913–1916

Kis Krónika I. 1919
Komédia 1919
Köztársaság I. 1918
Köztársasági Újság Id. Budapest
Kritika
Kultúra I. 1919
A Lakás 3. 1913–4. 1914
MA
Magyar Estilap
Magyar Figaro
Magyar Figyelő
Magyar Hirlap
Magyar Iparművészet
Magyar Jövendő
Magyar Kultúra
Magyar Nemzet
Magyar Nyomdászat
Magyar Szó
Magyar Újság Id. Budapesti Lapok
Magyarország
Magyarság 1918
Május I. 1913–II. 1914
Március 1919
Mégfagyott Muzsikus
MI 1919
Modern Szemle 1914
Mult és Jövő
Művészet
Művészeti Krónika 1913–1914
Művészelet 1919
A Nap
Nemzeti Újság
Népmívelők Lapja 1915–1918
Népszava
Nyugat
Ország–Világ
Pesti Futár VI. 1913–XII. 1919
Pesti Hirlap
Pesti Napló
Pesti Tükör / Pesti Közélet I. (VI.) 1913–XII. 1919
A Polgár
Politikai Hetiszemle
Programm 1919
Rajzoktatás
Reggeli Hírek I. 1919
Renaissance / Magyar Renaissance I. 1913–II. 1914
Rendkívüli Újság 1913–1915; 1918–1919
Revü 1914
A Ripacs I. 1913
Spartacus I. 1919
Szabadgondolat
Szalon Újság 18. évf. 1913
A Szamár / Április 1917–1919
Szinházi Élet

Szombati Hírlap I. 1913
Szózat 1919
A Tett
Thalia I. 1919
A Toll 1914
Új Élet Havi folyóirat a népművelés köréből 1913–1914
Új Forradalom I. 1919
Új Hírek 1918
Új Idők
Új Idők I. 1919
Új Lap 1913–1919
Új Művészet [Szabad Művészet] II. 1913
Új Magyar Szemle, I. 1914
Új Nemzedék 1913–1919
Új Nemzedék 1919
A Új Szó I. 1919
Új Útak 1919
Az Újság
Úránia
Úttörő
Vágóhíd
Vasárnapi Újság
Világ / Fáklya
Virradat
Vörös Lobogó, I. 1919
Vörös Újság 1918–1919

Kóber Leó: A kritikusok. *Művészet*, 1913. 88.

Téli műkiállítások. [...] A Nemzeti Szalon a négyre fogyott „nyolcak” kiállításával kompromittálta magát. Az Ernst-múzeum annál agilisabb abban, hogy modern kiállításokra szánt termeinek állandó közönséget hódítson. Két külföldi mesteren kívül az ősz óta két budapesti festő műveiből rendezett gyűjteményes kiállítást.

Fényes Adolf új oldaláról mutatkozott be újabb festményei gyűjteményében, amelyet a sajtó nagy elragadtatással fogadott. Plein air világitással festett interieurjei neoimpresszionista munkák abban a genreből, amellyel nálunk külföldi minták nyomán Rippl-Rónai József lépett föl először.

Dekoratív szempontból valamennyi művének volt itt valamelyes értéke, ha nem is akkora, mint amennyit a képek ára jelzett. A Fényes-kiállítással kapcsolatban *Lesznai* Anna állította ki matyómotívumokból kiinduló, eredeti hatású és friss hímezéseit. A Fényes-kiállítás nyomában *Vadász* Miklós rajzait mutatta be az Ernst-múzeum. Ez a fiatal rajzoló az iparművészeti iskola növendéke volt, majd Párizsban tanult tovább, ahol néhány nem éppen úri családok asztalára való élclap rajzolója lett. Itt közölt frivol fölfogású munkáival lett nálunk is híressé. Kétségtelenül kiváló talentum lakozik *Vadászban*, de nem tudja megbecsülni sem ezt, sem közönségét; kiállításra elsősorban arról tett tanulságot. Hírlapok számára a nap hőseiről festett arcképei elevenek és jellemzők. A félvilág éjszakai életéből merített karikatúrái francia nyomokon haladnak s nem egy ezek sorában, több mint izléstelen. *Vadászt* úgy látszik elszédítette hírlapíró pajtásainak tömjénezése s a közönség megbecsülésének nem valami fényes jele, hogy a külön kiállításain bemutatott munkák közül sokat étlapok hátára s más papírrongyokra rajzolt, mintha azóta, hogy Budapestre került, törvényszéki tárgyalásokon és egyéb szenzációs összejöveteleken kívül csak lumpolás közben rajzolna. [...]

– X. [Divald Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1913. jan. 1. XXVII. évf. 1. sz. 64–74.)

A kaposvári kiállításhoz. Kaposvárott kiállítást rendezett tizennégy magyar festő s a kiállítás igen természetesen fényes sikerek között zajlott le. Ez persze nem is történhetett másképpen, mert hiszen az a tizennégy festő, aki ezen a kiállításon részt vett, a magyar művészet történetének egyik legfényesebb korszakát képviseli. Magyarországon a modern naturalista festők fellépésével kezdődött tulajdonképpen az intenzív képzőművészeti kultúra, s azok a festők, akik ezen a kiállításon részt vettek, a magyar naturalizmus és impresszionizmus képviselői. Ma már nem harcos fiatalok többé, mint valamikor, hanem győztes férfiak, akiknek nagy részét nemcsak az egész ország, hanem az egész világ elismeri. Igen örvendetes, hogy ezek a művészek most egy nagy vidéki városban mutatkoztak be, mert semmi sem kívánatosabb a magyar művészet jóléte szempontjából, mint a magyar képzőművészeti kultúra decentralizálása. Magyarországon a képzőművészeti élet még mindig túlságosan a fővárosba központosított és a vidék nem vesz benne olyan élénk részt, mint az kötelessége és egyszersmind joga is volna. Márpedig a kultúra kiszélesedése, a közönség számbeli bővülése által és a művészeti piac nagyobb kiterjedése által a magyar művészet igen sokat nyerne erőben és lehetőségekben. Remélhető, hogy az ilyen kiállítások fel fogják ébreszteni a vidéki közönség szívében is a képzőművészet iránti szeretetet és arra fogják indítani, hogy becsülje meg a maga művészeit. Ezt annál könnyebben megteheti, mert hiszen ezeknek a művészeknek az alkotásai igen könnyen hozzáférhetőek. Egyrészt a kiállításokon, másrészt pedig azon kitűnő reprodukciók segítségével, amelyek a képeikről készültek. A sokszorosító technika ma már olyan magaslaton áll, hogy egy naturalista kép egész ragyogó színpompáját vissza tudja adni. Utalunk *Szinyei Merse* Pál képeire, amelyeknek reprodukcióit olvasóink bizonyára ismerik. Ilyen és hasonló művek

lehetővé teszik, hogy a magyar közönségnek anyagilag korlátozottabb része is megszerzette magának a kiváló művészek alkotásait és olyan tiszteletben tartsa őket, mint amilyen szeretettel alkották őket a művészek.

(*Művészeti Krónika, 1913. jan. 1. I. évf. 5. sz. 7.*)

Játékbarlang? Művészklub? A budapesti festők és szobrászok nagy része már hosszabb idő óta tanácskozott azon, hogy új társaskört alapít, mert hogy a Fészek-klubból – amelynek egyébként az a nevezetessége, hogy különböző furcsa kártyaügek szoktak előfordulni benne – már vagy esztendővel ezelőtt kivonultak. Az új művészklubot alakítani akaró művészek csoportjának helyiségül följajánlották a Zichy-féle Rózsa utcai házat, amit a Művészház vásárolt meg. Hétfőn délután lett volna a Royal-szálló egyik termében az új művészklub megalakulása, össze is gyűltek itt nagy számmal azok a festők, szobrászok, írók, újságírók és a budapesti úgynevezett előkelő társadalom nevesebb alakjai – de az alakulás elmaradt, szó sem lehetett az új klub vezetősége megválasztásáról, a megalakulás helyett csúnya kis botrány támadt.

Meg sem alakult a klub, máris nagyon súlyos vádak hangoztak ellene; nagy ellenzéke támadt a megalakulásnak, amely már hetek óta hangoztatta, hogy a Művészklubban csúnya üzletet, játékbarlangot akarnak csinálni. Így esett, hogy a Művészklub szervezésére alakult bizottság elnöke az alakulásra összehívott gyűlés megnyitása után kijelentette, hogy nem szabad a művészeknek ilyen klub megalakításába belemenniük. Óriási zaj támadt erre, a megalakulásra összejöttek nagy része otthagya a gyűlés színhelyét. Egnéhányan ottmaradtak, és ezek meg is alakították az új klubot. Az alakulás és a klub szétrobbantása körül számtalan nyilatkozat, híresztelés, vád került napvilágra, és a kivonult művészek közül nagyon sokan hangoztatják, hogy „a magyar művészéletnek ilyen szégyenletes eseménye még nem volt”. Nagyon sok olyan hír is jár, hogy miután Iványi Grünwald Béla az alelnöki állásáról leköszönt, a kiállító művészek nagy része bojkottálni fogja a Művészházat.

(*Népszava, 1913. jan. 1. – 14.*)

A „Kéve” könyve. A Kévének, mint testületnek ritkán, egy évben egyszer adódik alkalmára, hogy tagjainak művészi meggyőződését a közönséggel közölje, csupán kiállításain mutathatja meg a termelt anyag művészi fajsúlyát, a kítűzött célok értékét és az eredmények közelségét.

Az egyesület még állandóbbá és elevenebbé akarja tenni a közönséghez való kapcsolatát. Ezért indította meg azt a könyvsorozatot, amely művészi tanulmányok, aktuális művészi események és egyesületi hírek közlésével számot ad azokról a szellemi motívumokról, amelyek a tagjait munkára izgatják, [...]

Hogy ez a vállalkozás csakugyan életrevaló és szükséges valami, azt az első kötettel beigazolták. A nagybányai művészetéről írt cikk foglalja el körülbelül a felét a kötetnek. [...] *Bálint Rezső*, aki mint festő is jelentékeny talentum, [...] írt *Csontváryról* és a kecskeméti dolgokról. Ezenkívül szó van e könyvben a futuristákról, Klimtről, Ernst Schur Meunier-könyvéről, *Kandinszkijről*, *Zuloagáról*. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1913. jan. 1. VI. évf. 1. sz. 76–77.*)

Művészek háborúsága. A minap részletesen ismertettük azt a kínos viszályt, amely a Művészklub megalakítása körül támadt a fővárosi festőművészek között. Ma *Szinyei Merse Pál*, *Lechner Ödön* és *Csók István Teleki Géza* grófhoz a következő levelet intézték: A hirlapokból arról értesülünk, hogy tegnap délután, miután mi a művészklub megalakítására összehívott közgyűlést az előkészítő bizottság többi tagjaival együtt elhagytuk Méltóságod elnöklésével ugyancsak *Művészklub* néven egy új társaskör alakult, melynek elnökségébe bennünket is be-

választottak. Mivel ez a klub teljesen idegen attól, amelynek előkészítésében mi részt vettünk, és mivel mi tagjai sem vagyunk ennek: azt hisszük, természetesnek fogja találni Méltóságod, ha a hírlapi közlés szerint nekünk szánt társelnöki tisztséget *el nem fogadjuk*.

(Budapest, 1913. jan. 2. – 10.)

Művészek a Művészház és a Művészklub ellen. A Művészklub szervezőbizottsága, mely *Szinyei Merse* Pál vezetése alatt csaknem egy évig fáradozott azon, hogy a szerény igényű klubot létrehozza, de megfelelő helyiséget találni nem tudott, ez év őszén kedvező ajánlatot kapott a Művészház nevű társulattól. [...] alkalmas albérlőnek látszott az alakulandó Művészklub, [...] ez az összeg azonban még mindig kevés volt [...] hogy pénzt szerezzenek, elfogadták Charles Rondeaux párizsi játékbank-fezőr ajánlatát. [...] A szerződésről Szinyei Merséék mit sem tudtak. [...] Mikor a Szinyeiek csoportjához tartozó *Iványi Grünwald* Béla, aki a Művészház alelnöke, Rózsáéknak Rondeaux-val kötött szerződéséről tudomást szerzett, lemondott tisztségéről és ezzel megindította a lavinát. [...] Szinyei Merse Pál az elnöki székéből kijelentette, hogy a szervezőbizottság feloszlik és ezzel az alakuló közgyűlés illuzórikussá lesz. A szervezőbizottság és vele együtt a megjelentek nagy része ekkor távozott a teremből, mire gróf *Teleki Géza* foglalta el Szinyei helyét, 16 ember jelenlétében megválasztottnak jelentette ki a tisztikart, amelynek ő áll az élén. [...]

(Az Est, 1913. jan. 2. – 9.)

Gulácsy Lajos kiállítása Nagyváradon. *Gulácsy* Lajos festőművész intim kiállítást rendezett az ünnepek alatt *Erdei* Viktor, *Karinthy* Ada és *Elza*, *Major* Henrik és saját műveiből Nagyváradon. A nehéz pénzvizonyok mellett is szép vásárt csináltak finoman megérezett művészi alkotásaikkal. *Gulácsy* Velencei álmait, *Erdei* Viktor Párizsi nőit, *Karinthy* Ada színes akvarelljeit, *Karinthy* Elza Csendélet képét, *Major* ötletes karikatúráit állandóan nagy közönség szemlélte.

(Az Ujság, 1913. jan. 3. – 14.)

Két gyűjteményes kiállítás. [...] *Herman* Lipót művészete csak a nagyközönség számára volt a mai napig ismeretlen. A beavatottak már régen a fiatal nemzedék egyik legértékesebb tehetségét látták benne, [...] *Herman* festészete eklektikus a szónak egészséges értelmében. Mindazt megtanulta, ami az ősoknél festői eredmény, sőt azt is, ami náluk szubjektív megnyilvánulás volt. Őseinek hangsúlyozása azonban nála nem a quattrocentóban, hanem a barokkba átlendülő cinquecentónál kezdődik. De innen aztán végig mindenkit, [...] sőt végül *Cézanne*-t is. [...]

Dr. Ybl Ervin

(Magyar Nemzet, 1913. jan. 4. – 10.)

Kéпкиállítás. [...] *Herman* Lipót műveiben pompás humor csillan, erős dekoratív érzés nyilatkozik meg. Kompozíciói a sablontól eltérőek, ötletei frissek, rajzai biztos tudást mutatnak. [...]

(A Nap, 1913. jan. 5. – 9.)

Herman Lipót képei. Az *Ernst-múzeum kiállítása.* Az új magyar festőgeneráció sorában egymás után tűnnek fel olyan művészek, akik egészen frissek, újak ugyan, de nem tagadják, nem titkolják el bizonyos hagyományok szeretetét. Azt mondhatni, akadémikusok, akik azonban nem a tegnap egyrészt megunt, másrészt alapjában kiforratlan, s csak élő öregek tekintélyén kifejlődött akadémijához ragaszkodnak, hanem nemzedékekkel, évszázadokkal mennek

vissza, kiválasztják a leszűrt, a vitán felülálló eredményeket, megtanulják a mesterség titkait. Egyszóval nem csinálnak mindenáron, csak a divat kedvéért, érzéseik és meggyőződésük ellérére is forradalmat, nem lepezik, hogy látnak és tanulnak, és mégis fiatal erőről, invencióról, termékeny talentumról tesznek tanúságot. *Herman* Lipót is közéjük tartozik. A művész-szociális kérdések ez ádáz forradalmárjára csakugyan nem lehet ráfogni, hogy a tekintélyek tisztelője volna. Sokak előtt ismeretesekek rajzai, karikatúrái, a vaskos realizmus és a vidám, szélesen csapongó erotikus fantázia párosulásának e szülőtte. [...] A gyorsan elért sikerek nem csábították giccsek gyártására, ha sokat produkált, ez duzzadó talentuma természetes eredménye volt [...].

Lengyel Géza

(*Pesti Napló*, 1913. jan. 5. – 18.)

Herman Lipót. [...] A magyar művészetben *Herman* mind ez ideig csak a hangjával szerepelt. Pár év óta kifent nyelvvél áll őrt ez a fiatalember a magyar művész-politikai élet legveszélyeztetettebb pontjain és elszántan, bátran támadja Művészország elernyedő őslakóit. A közvélemény méltán kíváncsiskodott, vajon a szájhermánnak megfelel-e a művészhermán is? Ez a kiállítás van hivatva erre feleletet adni. És a felelet megnyugtató. *Herman* Lipót a fiatal magyar művészek között első helyen áll. Igen gazdag képzeletű, pompás megfigyelésekkel teli képei és kompozíciói alapos készütségről, sok tudásról és nagy gyakorlatról tesznek tanúságot. Kedves, meleg humora itt-ott felbukkanó fogyatékoságait is lepezi. [...]

n. i. [Nagy Imre]

(*Hétfői Friss Hírek*, 1913. jan. 6. – 3.)

A negyedik esztendő. [...] A modern magyar piktúrában különösen félelmetes, de egyben biztatóbb is volt ez a bizonytalanság, amikor mintegy öt év előtt ezekben a sokirányú törekvésekben hirtelen kezdődött valami különös koncentráció. Emberek, akikben csak a progresszív művészi törekvés volt közös, egymás mellé álltak, szinte öntudatlanul; ketten, hárman, tízen, húszan – és egyszerre együtt volt az egész modern gárda: a legszebb egyesülés, amelyet a magyar művészet története felmutathat: – a Miénk.

Egy évre rá – most december 4-én volt három éve – már szervezete is volt ennek az erőteljes gárdának: megalakult a Művészház. Megtörtént az első honfoglalás.

Most, három év múltán, ha nem is éppen pontosan – néhány héttel később, de mindenesetre a negyedik esztendő legelején – meg fog történni a második honfoglalás: ez a nemcsak számban, de talentumban is hatalmasan megnövekedett társaság bevonulhat az új, ragyogó Művészház-palotába.

Három év! [...] Ez alatt a három év alatt – érezték a modernség ellenségei is – győzött a Művészház, s a negyedik esztendőben már teljesen be is lesz fejezve ennek az egyesülésnek minden feladata. [...]

A Művészház volt eddig az egyetlen egyesülés, hol nem azt jelentette a nagy művészi együtesség, hogy az egyéni princípiumok, egyéni felfogások és törekvések is nivellálódnak az egészhez! Éppen ellenkezőleg! Soha művészi egyesülésben annyira szabadon nem alakulhatott és fejlődhetett az egyéni felfogás, mint itt (ez egyszersmind gyönyörű dokumentuma lehet – negatív – az ellenkező elveknek, ami például a *Nyolcak* vesztét is részben okozta); soha a jelszavak közös kényszere annyira nem negligáltatott, mint ebben a társaságban, és mégis az a hatalmas művészi gárda, amely most az új, házatató, grandiózus kiállításon együtt jelentkezni fog, a leg-egységesebb és – büszkén hirdetjük – a legértékesebb rétege a magyar művészek eléggé nagy tömegű társadalmának!

Ne legyünk kishitűek, vállaljuk önnön lelkiismeretességünk előtt azt az erkölcsi bátorságot, hogy teljes szívvel merünk örülni ennek a gyönyörű eredménynek. Ne csináljunk belőle titkot, hogy a magyar művészet legutóbbi történetében ezt tartjuk a legjelentősebb eseménynek.

És hogy most eszünkbe jut ez a három év előtti dátum: a december negyediké, s a megalakulás akkor szerény eseménye, amelyből a modern magyar művészet legszebb fejezete alakult ki, ne feledjük el azt sem, hogy az érdemek legőszintébb és legtisztább elismerését azok-

nak kell felajánlanunk elsősorban, akik megteremtették a mostani ragyogó házavató ünnep megvalósulásának első gondolatát, aki letették akkor az első követ a mai új palotához. Ha öntudatosan csinálták, a jövőbe látással: nagyszerű merészségüket bámuljuk, ha öntudatlanul: a fanatizmusukat, rajongásukat csodáljuk!...

Ezt az öntudatot, ezt a jövőbelátást, ezt a rajongást, ezt a fanatizmust kívánjuk a Művészház minden egyes tagjának a negyedik és a következő esztendőkre.

(Interieur, 1913. jan. 10. I. évf. 22–24. sz. 1–2.)¹

ÚJ ERŐFORRÁSOK

A természet kétféle háborút ismer: vérest és vér nélkülit. Az előbbi egyértelmű a pusztulással, az utóbbi a gyarapodással. Amit az egyik ledönt, a másik fölépíti.

Ahol a háborúnak ez a második fajtája hiányzik, hiányzik a haladás, hiányzik maga az élet.

Kétségtelen az is, hogy egy háború diagramja se mutat oly nagy kilengéseket, mint azé, amelyben a legmozgékonyabb haderő, az emberi értelem, küzd a gondolat legkönnyebben forgatható és legmesszebb hordó fegyvereivel.

Boldog az a társadalom, amelyik jól felszerelt hadakat küldhet e mérkőzésre. Boldog ország, amelyet ilyen polgárháború dúl. Ez a küzdés ad alkalmat az egyéni energia kifejtésére. Az ellentétek kihívó módon hatnak egymásra, mint ahogy két összeütköző felhő váltja ki egymásból a villámszikrát.

Egészséges művészi életet meg épen nem tudok elképzelni e nagy mérkőzés nélkül. Ha valahol, hát itt örök törvény, hogy küzdés nélkül egyáltalában nincs erő. A művészetben a béke elképzelhetetlen. Ott csak emelkedés, vagy süllyedés lehetséges; a stagnálás ismeretlen fogalom.

A magyar művészet most emelkedő, sőt gyorsan emelkedő mozgásban van s az átmeneti korok változatos és tanulságos képét mutatja. Kiállításainkon ugyanegy időben a legkülönbözőbb jelenségekkel találkozhatunk, Madarász apó romantikájától kezdve a legmodernebbek matematikai jellegű elvonatkozásáig. Ez az egymásmellettség, azt hiszem, a jövőben állandó marad. Nem tudom elképzelni, hogy a jövő művészete, amely mindig heterogén, retrospektív anyagra fog visszatekinteni, valahogy oly egységes lehessen, mint volt a renaissance, barokk, rokokó, vagy a klasszikus művészet. És nem is kell, nem is szabad, hogy olyan legyen. A haladás szellemének az egyéni erők felszabadítása, a lehető legnagyobb decentralizáció felel meg. Az emberiségben végtelen sok intellektuális energia szunnyad s a megnyilatkozás megannyi formájára vár. Egységesítésük pusztításukat jelentené.

Egyszerű állítások, amelyek igazán nem szorulnak bizonyításra s mégis azt látjuk, hogy ahányszor az élet igazolja őket, mindannyiszor nagy az új események keltette elégtelenség, a visszahatás. Ha egy modern törekvésű művészcsoport elszakad egy nagyobb egyesülettől, hogy új hitvallásának érvényt szerezzen, sőt még akkor is, ha a művészet új hajlékot talál ott, ahol azelőtt nem volt, ami befogadja, elkerülhetetlen az ellenséges indulat kitörése az érdekükben sértettek részéről.

Nem is lehet másként. Akik a szellemi életben valamilyen irányt vallottak, szükségképpen hiszik, hogy csak az ő útjukon lehet célhoz jutni. A művészet temperamentum kérdése. A művészi hitvallás nem történik szabad akaratból, hanem az egyéni hajlandóság kényszerítő hatása alatt. Elképzelhetetlen ennél fogva, hogy az igaz művész ne legyen pártember. Ha nem az, akkor nem is képviselheti lelke egész melegével a maga igazát. A másik pártember az ignoráns laikus, aki nem tudja jogosultnak tartani azt, amihez nem ért. Tulajdonképpen legnagyobb részük semmihez sem ért, de hozzászokott, – helyesebben hozzászoktatták – a látásnak valamilyen módjához s ennek következtében mindent elvet, ami neki szokatlan.

A kettővel, vagyis a jogosult és jogosulatlan pártállást foglalóval szemben áll a hozzáértő; a nem alkotó, de tapasztalatánál és tehetségénél fogva tiszta látású, helyesen mérlegelő ember.

¹ Ua.: A negyedik esztendő. *Uj Művészet*, 1913. jan. I. évf. 3. sz. 1.

Ez hivatott elsősorban arra, hogy az ellentétes művészi nézetek nagy harcának eredményét gyümölcsöztesse. Ennek kötelessége gondoskodni arról, hogy megérdemelt elismeréshez jusson mindaz, ami kvalitásánál fogva művészi értékű. Neki kell gondoskodni mindenek előtt arról, hogy a művészet valóban az egész társadalom közös kincse legyen s ne találjon rá a hasonlat a véka alá rejtett gyertyáról. S ez az utóbbi posztulátum éppen az, amit nálunk nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Mert nekünk még mindig nincs elég érzékünk a nyilvánosság iránt. Mi még mindig passzív, konzervatív természetű keletiek vagyunk, kik lenézéssel vegyes bizalmatlansággal fogadunk minden szokatlant. Mi még mindig érthetetlen mosolygással mutatkozunk be új ismerőseinknek, hogy lehetőleg távol tarthassuk őket magunktól. Bennünk még mindig az alföldi paraszt gőgje él, azé a paraszté, ki naphosszat áll a tükörsima rónaság közepén, anélkül, hogy egy hangra, vagy egy mozdulatra érdemesítene bármit is. Bizony ez a flegma ront meg bennünk most is minden nemesebb anyagot.

S kívülről természetesen a mi nagy nyomorúságunk. Mikor az ország feltámadásakor nemzeti kultúránk csenevész hajtásainak ápolására került a sor, nem voltak hozzáértő embereink. Akiben tehetség – vagy annak látszata – volt, alkalmazásra talált mindenütt. Mindent kellett csinálnia, de semmit sem lehetett jól. Társadalmi berendezkedésünk s szegénységünk tiltakozott minden alaposabb szellemi befektetés ellen, amire egy nagyobb szabású szakembernek szüksége lett volna. A nyomorúság kifejlesztette az egoizmust. Aki valaminek birtokába jutott, igyekezett arra patentet szerezni. Szellemi életünk vezető emberei, kiknek nagy része magányosan birtokolt egy-egy kisebb területet, féltve őrizte a maga jussát. Rejtegetett, titkolózott; elmar-ta azt, aki a közelébe bátorkodott. Mert úgy érezte, hogy kevés a foka, de még jobb is volt, ha nem engedett bepillantást a konyhájába.

Tudjuk jól, hiszen ezerszer meg ezerszer hallottuk, hogy művészeti életünkben milyen elke-seredett és sokszor ugyancsak piszkos eszközökkel vívott harc dúlt a kenyérért. S bizony ez a küzdelem nem volt az az életet adó háború, amelyre bevezető soraimban céloztam. A felszínre jutott kisajátítók küzdelme volt ez a feltörekvők ellen. Része annak a szellemi téren folytatott általános kenyérharcnak, amely részben változott szerepekkel ma is pusztít.

Művészharcaink elfajulásának sok oka volt. Ezúttal azonban csak egyre akarok rámutatni, arra, amelyet egyáltalában nem szoktak emlegetni: az általános érdeklődés, az ellenőrzés hiányára.

Nálunk elenyészően csekély azoknak a száma, akiknél egyáltalában valamelyes művészeti igényekről beszélhetünk. A nagy többségnek tehát egészen mindegy, van-e Magyarországon művészet, vagy nincs, s ha igen, kik és hogyan tudnak vele boldogulni, érvényesülni. Hányán vannak, akiknek a festésről még mindig csak annyi fogalmuk van, hogy képet kétféleképpen lehet festeni: simán és darabosan! Az előbbi módon festett képek a jól kidolgozottak, az utóbbiak szecessziósak. Képzeliük már most el azt a végtelen távolságot, amit az így gondolkozó laikusnak a magasabb rendű művészeti problémák megértéséig be kell futni.

Pedig hányán és hányán vannak, akik mégis szívesen közelednének a művészethez, illetőleg szívesen vezetnének magukat, ha volna, aki törődne velük. De ezzel szemben ugyan ki gondol arra, hogy vájjon Zomborban, vagy Máramarosszigeten akad-e néhány ember, aki szeretne tudni valamit az impresszionizmus és naturalizmus közti különbségről? Bizony alig akad olyan ember, mert ha valahol, hát nálunk megérlelődött az a tudat, hogy ami a fővároson kívül van, az egy másodrendű, fejlődésre képtelen valami, minden jogcím nélkül arra, hogy vele törődjenek s legfeljebb csak arra jó, hogy alkalomadtán kihasználtsák a parlamenti felfogás mintájára, amely szerint a vidék egyszer számít, amikor le kell szavaztatni.

Végzetes félreismerése a helyzetnek. Igaz, hogy vidéki városaink, mintegy négy-öt kivétellel, a kultúrátlanok elkeserítő képét mutatják, de a jó szándék hiányát nem. Az idősebb nemzedéket magam sem tartom már reformálhatónak, de az ifjabbnál más törekvéseket látok. Aki végig csinált már életében egy vidéki kiállítás, vagy egyéb kultúrvállalkozást, az tapasztalhatta, hogy ott igenis van publikum, amely teljes érdeklődéssel és lelkesedéssel fogad mindent, ami őt halálos elhagyatottságából kiemeli. Ha olyan emberekre van szükségünk, akiket még nem rontott meg a cinizmus, azok közt kell keresnünk őket, akik nem látják a kultúrpanamákat arasznyi közelségből, kik a művészetben nem az előrejutás profanizálható eszközét, hanem a nemesebb

fajtájú élvezeti cikket keresik. És ez a nálunk még ismeretlen embertípus fölnevelhető a vidéken. Többet mondok. A vidéki közönség új generációjától várom a legmodernebb eszmék fenntartás nélküli felkarolását. S ami fő, az őszinte és érdeknélküli állásfoglalást az általános érdekű művészeti kérdésekben.

Nézzük csak, milyen tiszta művészetet produkálnak a kisebb német városok. Mindenik egy-egy kis állam, amelyik lelkes kultúrharcot folytat a másikkal és összességük az a nagy fórum, amelyikre nyugodtan hivatkozhat minden, ami jó, abban a tudatban, hogy itt, vagy ott, – de biztosan érvényesül.

Nálunk, sajnos, ez a fórum hiányzik s ezért állott elő az ismert példátlanul egészségtelen verseny az állam, a Képzőművészeti Társulat és a főváros körül. Az általános érdeklődésnek, mint praktikus segéderőnek és ellenőrző fórumnak hiányából ered az, hogy a Képzőművészeti Társulat kiállításairól az egyik párt egyszerűen kitudhatja a másikat, mintha a művészet az ő kiváltságos tulajdona volna.

Világos tehát, hogy művészetünknek a legteljesebb decentralizáció tenné a legjobb szolgálatot. Decentralizáció minden szempontból. Az izoláltan dolgozó művész, vagy művészcsoport hamarabb megtalálja egyéniségét, illetőleg fejlődésének speciális feltételeit. Példa rá Nagybánya. Az érvényesülés útjának elágaztatása teremti meg azt az egészséges helyzetet, amelyre a művészetnek a szabad verseny és az akadálytalan fejlődés szempontjából szüksége van.

Művészetünket belső és külső ellenségek pusztítják s ezek ellen fel kell szabadítani minden szunnyadó energiát. Meg kell teremteni azt a hadi állapotot, amelyben minden artisztikus törekvés szabadon fejtheti ki erejét a másik ellen. De legyen szabad rámutatnom arra, mi indított e néhány gondolat leírására.

Mikor a művészház megalakult, azt hiszem, sokan örültünk annak, hogy a magyar művészet s különösen az ifjabb művésznemzedék előtt az érvényesülés új tere nyílt meg. Úgy éreztem, hogy végre bekövetkezik az a szerencsés állapot, amelynek előidézésére a régi és igazán nem rossz politikai mondás tanít: ha nincs ellenzék, csinálni kell.

A fiatal egyesületnek óriási megpróbáltatásokon kellett átesni. A látszat sokszor azt mondta, hogy összedől s mégis, nemcsak hogy életben maradt, hanem oly otthont alapított, olyat, amely csaknem egymagában elég a jövő fejlődés biztosítására. S életben maradását minek köszönhetete? Egyszerűen annak, hogy számot vetett olyan erővel, amelyeket mások nem tudtak, vagy nem akartak fölismerni. Programjának legfőbb pontja lett, szóhoz juttatni minden új tehetséget s minden új irányt, amely a művészetben gyarapodást, erőkihasználást jelent. A Művészház nyitotta meg az érvényesülés kapuját nemcsak fiatal művészeink nagy része, hanem több hivatott külföldi festő előtt is, akik nálunk olyan megértésre találtak, amilyenben még otthón sem volt részük. Tudott találni ezen kívül a Művészház egy másik nagy erőforrást is. Be tudta bizonyítani, hogy nálunk Magyarországon nemcsak azok termettek kultúrára, akik itt a fővárosban minden lében kanalak szeretnek lenni, hanem azok is, akiket a sors arra ítelt, hogy Kolozsvárott, Szatmáron vagy Ungváron legyenek egy magasabb rendű magyar kultúra úttörői, harcosai, előőrsei. Eddig fölényesen mosolyogtak „a jó vidék” rovására központosított kultúránk kitartott kisajátítói, de ezt a mosolyt holnap már szigorra fogja torzítani az elszalasztott kitűnő konjunktúrák miatti önvád keserősége. Mert a Művészház nemcsak vidéki kiállítást rendezett, (ezt megtették mások is, akik új piacot kerestek a maguk művészi portékájuknak), de ahol megfordult, szervező munkát is végzett; megvetette a központ és a vidék művészeti együttműködésének alapját. Ha következetesen fog haladni ezen az úton (és okunk van hinni, hogy nem is akar és nem is lesz kénytelen letérni), ha sikerül kiterjeszteni működési körét a vidék főbb pontjaira, életre keltve ott állandó szervezeteket, oly munkát fog végezni, amelyik méltó párja lesz nagyapáink első alapvető lépésének, a Pesti Műegylet megalapításának.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Interieur*, 1913. jan. 10. I. évf. 22–24. sz. 5–7.)²

² Ua.: Felvinczi Takács Zoltán: Új erőforrások. *Új Művészet*, 1913. jan. I. évf. 3. sz. 5–7.

AZ ÚJ ARANYÉRMESEK. I. MAGYAR MANNHEIMER GUSZTÁV

Vannak emberek, akiket nem lehet agyonütni s épp így vannak művészeti jelenségek is, amelyekre százszor kimondják a halálos ítéletet s ennek dacára százegyedikszer is elnémítják azt, aki fölötük pálcát tör. Rácáfolnak arra, aki őket megcáfolja, mert gyökerük ott van, ahonnan emberi erő nem tudja kitépni, az emberi természetben. – Ilyen hatalmas, a támadást örökösen provokáló, hibáit meztelenül feltárva szuverén tudattal visszamosolygó művészet a Makarté, a hetvenes évek arisztokratikus császárvárosának könnyüvéréű és amellet átkozottul előkelő, káprázatos művészete.

Makartról azt mondjuk, hogy üres, hogy szemfényvesztő, olcsó hatásokra dolgozó divatember és amellet lelkünk legmélyén ott ül az állandó, kiolthatatlan szimpátia, mely képeinek látára ép oly erős lökést ad a léleknek, mint egy sokszorosán kárhozottott rossz asszony ellenállhatatlan szépsége.

Gyermekkoromban emlékszem néhány Makart-hatásra. Pillanatnyi élmények voltak, időben elenyészően csekélyek másokhoz képest, amik később, rendszeres tanulmányaim folyamán igénybe vettek s mégis érzem, hogy rövidségük dacára is alapvető szerepük volt, mindig eleve nek maradtak, mint az embert készületlenül találó, elemi erővel fellobbanó tüneményes jelenségek emlékei.

Magyar Mannheim Gusztáv életrajzát olvasva, meg kell állnunk a makarti névnel, A császárváros modern művészi életének atyamestere tartotta a fáklyát, melynek fényénél a fiatal magyar festő rátalált a saját egyéniségére. Nem lett utánzó. Annyira nem, hogy külsőségei alapján talán sohase jutna eszünkbe Makart befolyására gondolni. Legértékesebb, legegényibb művésztalajdonságaiban azonban kétségtelenül megállapítható a rokonság.

Mannheimer is a lendületes hangsúlyok, az elegáns előadás, a csillogó színek embere. Ő is az élet örömeinek teljességét kiélvezni akaró művésze. A természet jelenségei közül a derültekből és szeszélyesebből merít inspirációt. Szereti a mozgást, a meg lepő festői ritmusokat. A szemnek fejfel nekiszaladó, hirtelen mozdulatú karcsú női test, a hullámoktól körülcsókolt kacér szépség a merész rálátással festett abbáziai partok alatt, az örvényes vízfelület és a plasztikusan tapadó nedves úszóruha Mannheim legkedvesebb és legtipikusabb motívumai. Szereti őket bravúrosan, keresett lineáris és kolorisztikus hangsúlyokkal megoldani s képeibe ezzel is bizonyos egyéni ritmust visz.

A festői temperamentum heves és szellemes kilengésein kívül még egy másik pontban is tartja művésznk a rokonságot az osztrák nagymester szellemével. A különös stílusérzékben látom ezt a szoros összeköttetést.

Mannheimer a barokk-művészet dekadens szépségeinek egyik legszellemebb interpretátora. A felhőpuhaságú szétfoszoló formákkal épp oly biztos ízléssel bánik, mint a meleg fényű, aranyba játszó bőrfelület rozsdabarna patinájával. Sok életrevaló gondolat sugárzik ki ezekből a motívumokból és igazán sajnálni- való, hogy a festőnek nem volt elég alkalma monumentális formába önteni őket.

Korunk művészetében nagy mérközés folyik a ki felé- törekvő kutató és a retrospektív irányú művészet között. Mindkettőnek megvan a maga jogosultsága. Az előbbi kétségtelenül nagyobb és felelősségteljesebb feladatot vállal. Járatlan utakra merészkedik s ezért nem is csuda, ha sokszor el-eltéved jobbra-balra. Elnézőknek kell lennünk e kitérésekért, mint minden kutatónál, kísérletezőnél. A másik, a kitaposott ösvényt kereső, kényelmesebb helyzetbe jut a forma megválasztása szempontjából. Csakhogy a forma szerencsés meglátása még csak féleredmény. A külsőségeken át be kell hatolni a dolgok szellemébe, genezisébe, meg kell találni benne a maradandó értékűt, hogy azáltal érthető lehessen a kortársak előtt is.

Mannheimer stílusérzéke meg tudott birkózni e feladattal s tudása lehetővé tette, hogy művészi élményeit világos és meggyőző formában adja elő. Az idei aranyérem nem a tehetség egyes szerencsés megnyilatkozását, hanem évek hosszú sorának energikus és következetes munkásságát jutalmazza.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*Interieur*, 1913. jan. 10. I. évf. 22–24. sz. 8.)³

³ Ua.: F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]: Új aranyérmesek. I. Magyar-Mannheimer Gusztáv. *Új Művészet*, I. évf. 1913. jan. 3. sz. 8.

A MŰVÉSZHÁZ ÉS A MAGYAR MŰVÉSZET JÖVŐJE

Mikor Manet kiállította az „Olympiá”-t, az emberek botokkal és esernyőkkel estek a képnek, úgyhogy csak rendőri fedezet mellett lehetett a kiállítási teremben tartani. Nemkülönben egyöntetű undorodással fordultak el Manet-nak a nap verőjében csillogó képeitől is. A krónikás feljegyzi, hogy az impresszionista kiállítások Párizsnak valóságos forradalmi képet adtak. A kiállítási épület körül rendőr-csapatok állottak készenlétben, hogy a tömeg meg-megújuló rombolási kedvét féken tartsák, és éppenséggel nem tartozott a ritkaságok közé, hogy valaki virgonc egészségének örvendetes tudatában ment el egy vernisszázsra, de betört koponyával jött ki onnan.

Ezekre a forradalmi képekre gondolok most, mikor a Művészház a diadalra jutott modern magyar piktúrának palotát emelt, arra gondolok, hogy mennyi méltatlan piszkolódást, mennyi elkésérintő mellőzést és felháborító értetlenséget kellett leküzdeni a fiatal, a nem hivatalos magyar művészetnek, míg elérkezhetett odáig, hogy palotát emelhetett magának. Arra a piedesztálra gondolok, melyre a francia nemzet penitenciális hálával állította a megbántott mestereket, és hogy látom az analóg folyamat megindulását nálunk is.

Azonban ezeket a történelmi jelentőségű eseményeket szemlélve felmerül a nagy kérdés, mi következik most? Íme, vannak tehetséges piktoraink bőven, milyen perspektívája lesz a magyar művészet jövőjének?

És ezen a ponton kapcsolódik a Művészház palotájának megnyitása a magyar művészet jövőjéhez. Ebben a perspektívában tágul ki ennek a napnak a jelentősége történelmi dátummá.

Mert mit jelent az, hogy a Művészház saját hajlékában helyezkedett el?

Azt jelenti, hogy többé nem kell számolnia a lehetőségek kényszerítő erejével, azt jelenti, hogy szuverén úrrá lett maga fölött, úrrá, aki szabadon kormányozza tetteit, akinek kezébe adott, hogy megvalósítsa terveit, a modern magyar művészetet, és sohasem sejtett magaslatra emelkedjen, vagy – ha ez a végzete – tehetetlenségbe vergődve elpusztuljon. Azt jelenti, hogy a magyar művészet új hódítói összefogtak nagy, szentséges akarással, erejük legjavával, a benűk lobogó fanatikus hit minden vakmerőségével és a tudás minden becsülettel komolyságával: előkészíteni a jövőző piktúráját.

Ezt jelenti a Művészház palotaavatása.

Hogy pedig megtudjuk, megérezte-e a magyar művész- és műpártoló társadalom ennek a napnak történelmi jelentőségét, felkerestük a művészek és szakferfiak elitjét, s a következő kérdéseket terjesztettük eléjük:

1. Milyen perspektívát nyit a magyar művészet jövőjére az a körülmény, hogy az eddig kisebb-nagyobb csoportokban, de mindig szeparáltan kiállító modern művészek most a Művészházban egy közös hajlékra találva együtt jelenhetnek meg?

2. Azt a minden kultürembertől egyformán óhajtott célt, a művészetek előbbre vitelét, a Művészház milyen úton-módon, milyen eszközökkel valósíthatja meg legjobban?

A feleleteket itt adjuk sorban, amint beérkeztek.

–y. –r. [Kónyay Elemér]

Alexander Bernát: Nincsenek kételyeim az irányban, hogy a magyar képzőművészetet igen előnyösen befolyásolja majd a modern művészeknek ez a tömörülése. Én csak jót és kívánatosan meglepőt várok ettől a körülménytől.

Benczúr Gyula: Nekünk magyaroknak most sok tehetséges piktorunk van. Csak az a nagy baja a tehetséges, magyar piktornak, hogy többet politizál, mint fest. Érthető tehát, hogy örömem telik minden olyan akcióban, melynek jelszava: semmi politika, sok munka. Ezzel azután megmondottam azt is, hogy milyen eszközökkel vihetjük előbbre a magyar művészetet: munkával. Dolgozni kell, nem pedig politizálni. Ha a Művészházban azért egyesültek a művészek, hogy együtt dolgozzanak, akkor, mondom, csak örömem telhetik a Művészházban.

Csók István: A jövő kialakulásának egyik fontos tényezője lesz a Művészház. Az eszközöket illetőleg teljesen megbízom a vezetőségben, mely eddig is zseniálisan oldotta meg a feladatát.

Ignotus: Úgy hiszem, hogy ez a közös munkálkodás csak jó eredményt hozhat a magyar művészetnek. Igen üdvös és a jövőt előnyösen befolyásoló akciónak tartom. Ami pedig a cél

elérését illeti, arra gondolok, hogy itt nem a művészek egymásközi viszonyát kell kiegyensúlyozni, hanem a közönséget kell kioktatni arra és nevelni ahhoz, hogy az új próbálkozásoktól ne ijedjen meg.

Kernstok Károly: Hogy milyen perspektívát nyit ez a körülmény a magyar művészet jövőjére? Fényeset. Mert mit jelent az, hogy a Művészházban kiállíthatunk? Nem kevesebbet, mint hogy nem leszünk kénytelenek a Múcsarnok vásári kiállításain részt venni, nem kell az időnk egy részét a művészet cégére alatt folytatott korteskedések letörésére fordítani, hanem nyugodtan dolgozhatunk, nem kell a műveinket egy olyan zsűri elé vinni, melyről tudjuk, hogy nem emelkedtek arra a művészi nivóra, mely munkáink megítéléséhez pedig feltétlenül szükséges. Másrészt pedig jelenti azt, hogy lesz egy intim, exquisit kiállítási helyiségünk, ahol a művész képe a megfelelő társaságba kerül. Ki fog alakulni egy olyan kiállítási helyiség, ahol csak művészek állítanak ki. Szóval most állandósulni fog egy olyan valami – művészi nivójú kiállítás –, ami eddig legfeljebb csak tünet volt. Az elmondottakból következik, hogy a Művészháznak intranzigens szelleműnek kell lenni. Vagyis óvakodnia kell attól, nehogy olyanok is betegyék a lábukat, kiket a művészet géniusza elfelejtett meghihletni.

Kosztolányi Kann Gyula: A Művészház révén nemsokára egy új kiállítási palotával gazdagodik a főváros. Ha az új kiállítási helyiségekben csak olyan kiállításokat rendezne, mint a többi művészegyesületek, nem volna létjoga. A vásári kiállításokból éppen elég van, unja már őket minden jó ízlésű ember. Itt elsősorban intim jellegű és feltétlen művészi színvonalon álló kiállításokat szabadna csak bemutatni. Míg a hivatalos kiállításokon részt vehet bárki azon a réven, hogy „magyar honpolgár”, s mert valamelyik akadémián megtanult (ha ugyan megtanult) kicsit pingálni – itt szóhoz jussanak egyrészt azok a feltétlen talentumos fiatal művészek, akiknek erejéről eddig csak kevesen szerezhettek tudomást, mert a hivatalos zsűrik rendszeren elzárták előlük azt a helyet, melyet ők jobban érdemeltek meg néha, mint akárhány zsűror, és másrészt helyet fognak kapni azok a már akkreditált művészek, akik vásári kiállításokon részt venni nem óhajtanak, s intimebb társaságban, művészibb miliőben szívesen mutatják majd be munkáikat. Maradjon távol innen minden művészpoltika, s egyedül az legyen a cél: lehetőleg jó művészetet bemutatni.

Ha a Művészház elsősorban arra helyez majd súlyt, hogy inkább kevesebb, de csak művészi értékű kiállításokat rendez, úgy csakhamar köztudottá lesz az, hogy ezekre a kiállításokra bizvást elmehet mindenki, aki művészetet akar élvezni és nemcsak képeket látni.

K. Lippich Elek: Az első kérdésre a felelet igen egyszerű: amennyiben a Művészház meg tudja valósítani programját, lényegesen hozzájárul a magyar művészet kialakításához. Kívánom, hogy sikerüljön neki. Az odavezető út pedig semmi esetre se lehet más, mint a művészek megfeszített erejű együttműködése. Egy olyan egyesület, melynek ilyen céljai vannak, csak nagy szolgáltatásokat tehet a magyar művészetnek.

Náray Szabó Sándor: A Művészház működését mindig szerető figyelemmel kísértem. Mikor még a Kristóf téren laktak, jó néhányszor látogattam el hozzájuk, és mondhatom, hogy mindannyiszor kellemes impressziókkal távoztam. Épp ezért, mivel a Művészház múltjában garanciákat találok a jövőjét illetően, teljes bizalommal tekintek a művészek e közös csoportosulása elé. Meg vagyok róla győződve, hogy a magyar képzőművészet jövőjét nagyon kedvezően befolyásolják. Viszont az is erős meggyőződés, hogy ezeknek a művészeknek össze kell fogni és vállvetett munkássággal, egyetértésben dolgozni. Abban az erős reményben, hogy a Művészház működése a magyar képzőművészet erősödését is jelenti, sok szerencsét kívánok a Művészháznak.

Rippl-Rónai József: Csak röviden: A Művészház a művészeké. Csak feltétlenül művészember érvényesülhessen a Művészházban, ez az elvünk. És ez az elv determinálja a Művészház jövőjét éppúgy, mint ezen keresztül az egész magyar művészetet.

Róna József: Minden közös és vállvetett munka a művészetnek csak használhat. Igazán nagy szolgálatot a Művészház akkor fog tenni, ha nem csinál politikát, hanem minden igaz művész előtt megnyitja ajtaját, ha nem lesz a klikknek melegágya, hanem az igazságot fogja szolgálni. Különbösen úgy hiszem, hogy ilyen aggodalmaskodásra nincs is ok.

Térey Gábor: A dolog úgy áll, hogy az utóbbi években a képzőművészeti kiállítások rosszabbak, mint voltak annak előtte, és ennek a jelenségnek egyik fő okát tényleg a művészek azon széthúzásában látom, mely azt eredményezi, hogy egy-egy kiállításon nem a magyar művészek összessége van képviselve, hanem mindig csak egy-egy töredék. Mármost ha egy egyesület azzal a

szándékkal jön, hogy a divergáló szálakat összefogja, ezt a törekvést csak jó szemmel lehet nézni, és mindenkinek, aki szíven hordja a magyar képzőművészet sorsát, örülnie kell az ilyen szándékoknak. Hogy azután milyen eszközzel lehet elérni ezt a célt, arra csak egy feleletet adhatok: dolgozni kell. Minden piktor dolgozzon, ahogyan az neki megadatott, de az a fő, hogy dolgozzon, minden más pedig mellékes. Egy igen fontos motívumnak tartom a magyar művészet továbbfejlesztésében azt is, amit a Képzőművészeti Társulat azelőtt kultivált, de utóbb abbahagyott, ti. a nemzetközi tárlatok rendezését. Az a véleményem, hogy egy – mondjuk – négyévenként rendezendő nemzetközi kiállítás igen frissítő hatással lenne a pesti kávéház-levegős piktor-atmoszférára. Persze a külföldi mesterek importálása alatt nem értem azokat a kiállításokat, melyeket harmad- és negyedrangú társulatok rendeznek másod- és harmadrangú német piktorok kollekcijából.

Vaszary János: Az erőviszonyoknak az a gravitációja, mely a társadalomnak a művészetre – és viszont – való kölcsönös hatásából áll, ha valahol, úgy a mi művészi viszonyainknál szem előtt tartandó, ha nem is döntő. Eltekintve attól a már rég bebizonyult szociális igazságtól, hogy a tömörülés egy cél érdekében elősegíti a kifejlődést: a magyar ingadozó művészi kultúra nevében végtelen fontosnak tartom a progresszív művészek egyesülését s egyesült manifesztációját. Nemcsak a kultúra bástyáin kívülálló tömegek irányításáról van szó, hanem azok meghódításáról is, akik egy konzervatív művészet pártolásában, igenlésében hiszik a kultúra igazmondását.

Ha a cél érdekében sikerül a Művészháznak az eddig szétfolyó energiákat összegyűjteni: nagyszabású intenciói révén hiszem, hogy korszakos eredményeket érhet el.

Zala György: A művészet sorsát mindig az egyesek, a nagy egyéniségek döntötték el. Semmi különöset nem várok tehát ettől a csoportosulástól, mert hiszen a nagy művész akkor is az marad, ha külön áll, s az epigonból akkor se lesz nagyság, ha csoportba áll. Színei akkor festette legszebb munkáit, mikor még nem volt „szabad művész”. És nem hiszem, hogy egy csoportba való beállításával jobb művész lett volna. Ami pedig a Művészházat illeti, úgy hiszem, hogy tevékenyen kiveheti majd részét a magyar művészet jövőjének kialakításában.

(*Interieur, 1913. jan. 10. I. évf. 22–24. sz. 14–16.*)⁴

A Művészház palotafelavató kiállítása. A Művészház palotafelavató kiállítására a művek beküldési határideje e hó 12-én, vasárnap este jár le, és 13-án, hétfőn össze is ül a zsűri *Rippl-Rónai József*, a művésztanács elnökének elnöklete alatt. A zsűriben a művésztanács következő tagjai foglalnak helyet: *Csók István, Katona Nándor, Körösfői-Kriesch Aladár, Kosztolányi Kann Gyula, Kernstok Károly, Olgyay Ferenc, Rippl-Rónai József és gróf Zichy István* (festők) és *Ligeti Miklós, Pásztor János és Vedres Márk* (szobrászok). A palotafelavató kiállításon a következő díjak kerülnek kiosztásra:

1. Nagy aranyérem, festők és szobrászok részére (csupán abszolút becsű műnek adatik ki).
2. Kis aranyérem, festők és szobrászok részére szintén csupán abszolút becsű műveknek.
3. Ezüstérem festők és szobrászok részére.
4. Az 1500 koronás Lányi Leó-díj, festők és szobrászok részére.
5. Lányi Leónak egy másik 1500 koronás díja, festők és szobrászok részére.
6. Sacelláry György 1000 koronás „Színei Merse Pál díja”, kizárólag festők részére.
7. Sacelláry György 1000 koronás „Színei Merse Pál díja”, kizárólag szobrászok részére.

Az összes érmekre és díjakra csak a Művészház tagjai pályázhatnak. Az érmek és díjak odaítéléséhez a kilenc zsűritag közül legalább hétnek jelenléte és egyszerű szavazattöbbség szükséges. A szavazás titkos. Amennyiben a két aranyéremre vagy azok egyikére érdemes abszolút becsű művet e zsűri a felavató kiállításon nem talál, a díjak az 1913-iki téli vagy következő tavaszi kiállításon újra ki fognak tűzteni. A díjak odaítélése a kiállítás megnyitásától számított tizenöt napon belül történik, s a jutalmazott művek a szerző tulajdonai maradnak.

(*Pesti Hirlap, 1913. jan. 10. – 9.*)

⁴ Ua.: A Művészház és a magyar művészet jövője. *Új Művészet*, I. évf. 1913. jan. 3. sz. 14–16.

A Művészház zsűrije. A Művészház csütörtöki értesítéséből, amely a felavató kiállítás zsűritagjaira vonatkozott, tévedésből kimaradt *Vaszary* Jánosnak a neve, aki a többi zsűritaggal együtt vesz részt a felavató kiállítás művészeti anyagának elbírálásában.

(*Pesti Hirlap*, 1913. jan. 11. – 12.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. [...] A gondos részletezés után egy új szintézis bontogatja a szárnyait s Magyarországon ennek a szintézisnek egyik legelső és legérdemesebb képviselője Herman Lipót.

Az ő világa már nem a valóság. Az ő színes; buja fantáziája eleve elfordult mindattól, amit az élet egyszerű interpretálása nyújthat. Ez az elfordulás először természetesen a legnagyobb szerzetelenségekre vezetett, azokra a groteszk, fantasztikusan különös alkotásokra, amelyeket a karikatúrái között találunk. Most a súlyosabb műfajjal élénk lépett ennek a szerzetelenségnek lehiggadt mása: az idealizmus, amely új életet teremt s az abszolút természetesen abszolút természetellenest keres. Annak, hogy Herman Lipót fantasztikus csoportokat fest, ragyogó tájakban elhelyezkedett aktokat, mindenesetre nagyobb jelentősége van. Elsősorban az új hang, amelyet bátran és határozottan ütött meg a naturalizmus monoton világában. Nem tájkép, nem csendélet és nem portait; egy új világ. A fantáziának, a nagyralátásnak, az emberi akaratnak újabb szuverenitása a természet felett. Ez már a jövő. S az értékelésnek legfontosabb s talán legmagasabb mérve az a megállapítás, hogy Herman Lipót a jövő festője. Az új szándék kiviteléhez új eszközök kellene, de abban, hogy az új akarásokat elfogadjuk, benne foglaltatik már az eszközök érdemes voltának elismerése is. Nemcsak mesterségbeli kvalitásokról van szó, hanem inkább arról, hogy hosszú idők után a festői, kifejezés régi, nekünk már szinte, új módjait láttuk felbukkanni ennek a fiatal festőnek az oeuvrejében. A kompozíciót, az öntudatos szerkesztést és. főként: az összes művészi hatások egyesítését. Ebben különbözik az előtte való új idealistáktól, még azoktól is, akiktől talán tanult s' akiket szeret. Azoknál az idealizmus egészen átszellemült s kifejezési módjában szinte aszketikus. Herman Lipót alkotásaiban tombol az életöröm, a lelki felszabadulás egyesül az egészség és testi szépség duzzadt öntudatával. Herman Lipót egyszerre akár mindent: lelket és testet, szint és formát, az életet kívülről és belülről pompásnak akarja látni. Azért ilyen gazdagok a képei s a gazdagságuk, a pompájuk, a ragyogásuk ad nekik holmi barokk vonást. De ez a kifejezés talán helytelen. Ezt a művészetet csak mi látjuk barokknak, mert sok évi koplalásunk után a terített asztal a múlt, a régmúlt gazdag lakomáira emlékeztet. Majd el fog következni az idő, amikor mi is annyit merünk, mint Herman Lipót, s akkor nem kell régi meghatározásokat keresnünk, hogy megnevezzük tehetségének és tudásának karakterét. Akkor majd a jövő jelenné érik, s mindaz, ami ennek a briliáns talentumnak az. alkotásaiban most még csodálatos és ismeretlen, magától értetődővé válik, mert egy lesz a mi lelkünkkel.

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. jan. 12. XXVI. évf. 2. sz. 31–32.)

A „Kéve” művészegyesület most küldötte széjjel újévi ajándékait. Az ajándék *Tichy* Gyula festőművésznek „Ibolyaszedők” című ízléssel megkomponált, hangulatos, eredeti linóleum-metszete. A „Kéve” által eddigelé kiadott műlapok sorozata *Tichy* munkája által megint egy értékes darabbal gyarapodott. Az egyesület mindazoknak, akik ez év március hó 1-ig, vagyis a legközelebbi egyesületi év kezdetéig, mint műpártolók belépnek, a műlapot, szintén megküldi. Belépési nyilatkozatok az ügyvezetőségtől (II. Retek utca 53–57.) kérendők.

(*Magyar Szó*, 1913. jan. 12. – III.)

A futuristák kiállítása a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon választmánya január 10-én este *Molnár* Viktor nyugalmazott államtitkár elnöklétével rendkívüli választmányi ülést tartott a futuristáknak a Nemzeti Szalonban rendezendő kiállítása tárgyában. *Déry* Béla igazga-

tó beszámolt ez ügyben tett bécsi és berlini útjáról, és ajánlja a választmánynak, hogy a futuristák kollektívját, mely Európa-szerte óriási feltűnést és rendkívüli érdeklődést keltett, kiállításra fogadja el. A választmány hosszabb vita után, melyben *Kauser József*, *Bányász László*, *Udvary Géza*, *Gellért Jenő*, *Margitay Ernő* és *Cserna Rezső* vettek részt, úgy határozott, hogy a kollektív elfogadása és bemutatása általánosan nyújt a magyar közönségnek is, hogy a művészeti modernizmus eme legszélsőbb irányzatával is megismerkedjék. A ritka érdekességű gyűjtemény, mely eddig Párizs, München, Berlin és Bécsben volt kiállítva és művészeti turnéját Budapest után Milánóban és Rómában fogja befejezni, január végéig kerül bemutatásra a Nemzeti Szalonban.

(*Pesti Hírlap*, 1913. jan. 12. – 7.)

HERMAN LIPÓT

A termékenység – széles csipőjű, duzzadt emlőjű kövér asszonyokkal aposztrofált termékenység kifejezése, a tengelye Herman Lipót művészetének. Motorikus erővel ez hajtja, sarkallja, meg az a naiv készületlen természetlátás, mely Valckenborch és a másik Bruegel paradicsom-madarakkal, legelő lovak, játszó nyulak mellett édesded nyugalommal enyelgő párdúcokkal, elefántokkal tarkított zöldbemártott édenkerti idilljeiből kisugárzik.

Ez a természetlátás veti vissza őt egy számunkra majdnem érthetetlen álmvilágba, zöld gyepen, buja lombok alatt, virágok között hempergő meztelen emberek világába, ahol nincs gond, nincs tépelődés, ahol nincsenek problémák, és minden a maga könnyen gördülő kerekén kocog előre. Álomlátás, álommesélés, csupán ezzel közelíthető meg művészetének belső rugója – mert képzőművészeti szempontból alig okolhatók meg azok a képek, melyeket az Ernst-múzeumban kiállított. Álmodok. Álmunk nekünk, gyötrődő embereknek is vannak. A tárgyak realitásának képzőművészeti értékelését idegszálaik teljes megfeszítésével végző, új lehetőségeket megteremtő művészeket is kergetik az álmok, ahogy agyat morzsoló órákon által a kifejezési eszközök szélesítésével, más-más alapokat keresnek az eredmények megfogalmazására, őket is megrészegíti a víziók káprázata, de ezek a víziók nem világítanak a német akadémia küszöbe felé.

Mintha évtizedeket aludt volna át, akkora szakadék tátong képei és azok között, melyek ma a képzőművészet eleven testét mozgatják. Tudása teljesen akadémikus alapokon épült, de ebből a szempontból sem teljes. Ha elképzéljük, hogy Marées az ő nagy hitével, alapos tudásával és kitűnő tehetségével sokkal kisebb jelentőségű problémák megoldására mekkora önfegyelmével, felkészüléssel, és tegyük hozzá ingadozással – a feladat nehézségét megértő tudatos mester ingadozásával – fogott a munkához, és mennyit próbált, akkor csodálkoznunk kell Herman Lipót bátorságán. Csak fiatalságával magyarázható ez. A figurák egész tömegét egységes kompozíció pántjába szorítva vászonra vinni, tömör összefoglaló rajzzal, kolorittal a testek értékét megállapítani, a testeknek egymáshoz és a környezethez való viszonyát kifejezni, kifejezni úgy, hogy az több legyen a pusztá ábrázolásnál, az meghaladja az ő erejét, ma még csak külsőségeikig, a szemantikus ábrázolásig segíti őt tudása. Ha a kész képei szerint ítélnék meg képességeit, kedvezőtlen lenne az ítékezés eredménye.

Herman Lipót főereje az elgondolásban gyökerezik. Tervei és rajzai sokkal egységesebbek, tartalmasabbak, sokkal több piktori gondolatot foglalnak magukban, mint befejezett vásznai, ahol kettésik a háttér és a figurális rész. Vázlatai a természetet néző művész első benyomásait azon melegen és frissen adják. Hogy ez az erő, melegség folyvást kopik és halványul, míg befejezéshez közeledik a vászon, az szomorú, de mindazonáltal ismerve Herman Lipót energiájának szívósságát, remélhető, hogy ha túl lesz azokon a feltételeken, amelyek mostani képeiben kapták külső jegyüket, és meglátja mostani eredményeinek fogyatékoságát, remélhető, hogy más utakon, de megkeresi azokat a kapcsolatokat, amelyek centrumában törekvéseit az eleven művészet gyökérszálaival egybefűzi.

Néhány szót arról, hogy fogadta a kritika egy része a képeit. Szokatlan eljárás, de aki ismeri azt a zavart, felületességet, a képzőművészet céljait, alapjait illetően, mely úgyszólván az egész képzőművészeti napi kritika életre való jogát illuzórisáá teszi, érteni fogja ezt is.

Nos, Herman Lipótot megtették barokk művészek. Sőt akadt író, aki túlbuzgalommal Greco, Delacroix, sőt Cézanne rokonságot állapított meg. Persze Rubens. A Rubens-egyenlet még valahogy megfejthető. Kővér női test = Rubens. Rubens = barokk, de Greco. Barokk piktor volt Velázquez, Rembrandt, Tiepolo, Carracci, Ribera is. Herman Lipót is?

A barokk piktúra stílusa nem egységes, sőt kifejezetten barokk piktori stílus nincs is. Ha mint korszakot vesszük, akkor nagy általánosságban a reformáció ellen küzdő katolicizmust értjük alatta. Herman Lipót pedig igazán távol esik a katolicizmustól.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. jan. 16. VI. évf. 2. sz. 141–143.)

A Művészház-palota felavatása. A Rózsa és Szegefű utca sarkán épült egykori Zichy-múzeum palotájában – amelyet a *Művészház* művészeti egyesület megvásárolt és nagyszabású kultúrpalotává épített át – tudvalevőleg nemcsak a Művészház kiállítási termei kaptak helyet, hanem a palotában bérelt fényes otthon, a gróf *Teleki Géza* elnökle alatt legutóbb alakult *Művészklub* is berendezés előtt áll, a palota földszintjén egy nagyszabású színházterem is, melyben a Művészház (művészeti egyesület) irodalmi és művészeti felolvasásokat és előadásokat, a Művészklub pedig hangversenyeket és ünnepségeket fog időnként rendezni. Minthogy a Művészház kiállítását az egyesület a művészek érdekében minél gyorsabban be akarja mutatni a közönségnek, s minthogy a *Rippl-Rónai József* elnök, *Katona Nándor*, *Kernstok Károly*, *Kosztolányi Kann Gyula*, *Olgay Ferenc*, *Vaszary János*, *Zichy István* gróf, valamint *Vedres Márk* és *Pásztor János* tagokból álló zsűri a kiállítás rendezésével már jórészt elkészült, a tárlat megnyitása már a héten megtörténik, a *Művészház-palota* ünnepélyes zárkőletének és felavatásának, valamint a *Művészklub* megnyitásának napját az igazgatóság csak akkor fogja kitűzni, ha a palota hangversenyerme és a Művészklub belső berendezése is a legapróbb részletig be lesz fejezve. Minthogy a Művészklubba való belépés csak a választmány részéről történő külön meghívás útján történhetik, azok, kik eddig meghívást még nem kaptak, a legközelebbi választmányi ülésen fognak meghívásra előterjeszteni, úgyhogy a palota ünnepélyes felavatásán már részt fognak vehetni mindazok, akik a meghívásnak eleget téve, addig belépnek a Művészklub tagjai közé. Az ünnepélyes palota-felavatás programját az igazgatóság e hó 23-án tartandó ülésén fogja megállapítani.

(*Független Magyarország*, 1913. jan. 19. – 13.)

A Művészház-palota fölavatása. A Rózsa és Szegefű utca sarkán épült egykori Zichy-múzeum palotájában – amelyet a Művészház művészeti egyesület megvásárolt és nagyszabású kultúrpalotává építettett át – tudvalevőleg nemcsak a Művészház kiállítási termei kaptak helyet, hanem a palotában bérelt fényes otthont a gróf *Teleki Géza* elnökle alatt legutóbb alakult *Művészklub* is [...] a palota földszintjén nagyszabású színház terem [lesz], melyben a Művészház irodalmi és művészeti föllovasásokat és előadásokat, a Művészklub pedig hangversenyeket és ünnepségeket fog időnként rendezni. Minthogy a Művészház kiállítását az egyesület a művészek érdekében minél gyorsabban be akarja mutatni a közönségnek, s minthogy a *Rippl-Rónai József* elnök, *Katona Nándor*, *Kernstok Károly*, *Kosztolányi Kann Gyula*, *Olgay Ferenc*, *Vaszary János*, gróf *Zichy István*, valamint *Vedres Márk* és *Pásztor János* tagokból álló zsűri a kiállítás rendezésével már jórészt elkészült, a tárlat megnyitása már a héten megtörténik, a Művészház-palota ünnepélyes zárkőletételének és fölavatásának, valamint a Művészklub megnyitásának napját az igazgatóság csak akkor fogja kitűzni, ha a palota hangversenyerme és a Művészklub belső berendezése is a legapróbb részletekig be lesz fejezve. Minthogy a Művészklubba való belépés csak a választmány részéről történő külön meghívás útján történhetik, azok, kik eddig meghívást még nem kaptak, a legközelebbi választmányi ülésen fognak meghívásra elő-

terjesztetni, úgyhogy a palota ünnepélyes fölavatásán már részt fognak venni mindazok, akik a meghívásnak eleget téve addig belépnek a Művészklub tagjai közé. Az ünnepélyes palotafölvatás programját az igazgatóság e hónap 23-án tartandó ülésén fogja megállapítani.

(*Világ*, 1913. jan. 19. – 16–17.)

A téli tárlatról. Sok minden rosszra kell annak elkészülve lenni, aki egy téli tárlat rendezésére vállalkozik minálunk. [...] Mert mindenki a nagy terembe akar jutni, minden kép a főfalra aspirál. S akik nem kerülhetnek ide, azok elkeseredve szidják a klikk-rendszert s elátkozzák a rendezőt. [...] A bíráló bizottság feladata sem irigylésre méltó. [...] Egyik évben a zsűri a fél kiállítás szecessziós, ultramodern, szimbolista, nyolcas festményekkel tölti meg, s a becsületes tudást számúzi a termekből, a másik évben meg lángpallossal egytől egyig számúzi azokat, akiknek bármilyen közülük van ezekkel az iskolákkal. A nagyközönség azután tájékozatlanul, megzavartan járja végig a kiállítást s nem hisz a szemének, hogy most ugyanazon termekben van, ahol éppen egy év előtt ilyenkor volt.

Az idén az öregek jutottak túlsúlyra, s megrajzolt, megfestett képeket látunk a falakon. A kritika, amely mindig az újításokhoz, az ellenzékséghez hajlik, nem is nagyon örül ennek, de egy ilyen komoly, nivót kereső tárlat igazán szükséges volt már, mert valóban félni lehetett, hogy a közönség ízlését egészen megrontják a folytonos vegetáriánus kiállítások, örökös zöldségeikkel, éretlen, izetlen gyümölcsseikkel. Elvégre nincs kifogásunk, hogy a nyolcak külön kiállításokat rendezzenek, amelyet azok nézzenek meg, akiknek akár a perverzításokban telik gyönyörűségük, akár mulatni akarnak a maguk koronájáért, de nem tartjuk helyénvalónak, hogy rátukmálják mindenkire, akik műélvezni akarnak a tehetségtelenség, kiforratlanság torzszülöttjeit. [...] Azt persze nem lehet megtiltani, hogy otthon a saját gyönyörűségére ne fessen bárki, aki akar, de hát azt csak mégis illő megakadályozni, hogy a Műcsarnok tárlatain, amely művészeti nivónak fokmérője, az abszolút tudatlanságok vezessenek. [...] Míg *Rippl-Rónai* igazi tudással, erős rajzkészségével festette képeit, talán alig keresett ecsetjével évenként annyit, amennyiből bohémesen eltengődhetett, lám, amióta apostolnak csapott föl, minden évben könnyen megfest egy-egy kollektív kiállításra háromszáz képet, s el is adja jó áron valamennyit. Mert hát divat, hogy minden „modern” szalonban legalább egy *Rippl-Rónai* kép legyen. [...] a tanítványok szertelenségben messze túlszárnyalták a mestert, s rövidesen el fog jönni az idő, hogy a fiú-óriások Ripplt is mint „jó öreg” fogják emlegetni. Az ízlés nem romlott még szerencsére odáig, hogy a képeit vennék is ennek az ifjú gárdának [...] Az idei tárlaton megint sok az új név, s ez biztató jelenség. Az ultramodern piktorok alkonyát jelenti, s az, hogy a legújabb művésznemzedék vissza akar térni a komoly akarás, tudás útjára. [...]

ny. a. [Nyáry Albert]

(*A Cél*, 1913. jan. 20. IV. évf. 1. sz. 44–48.)

Vernisszázs a Művészházban. A Művészháznak felavató kiállítása teljesen elkészült. A zsűri befejezte a rendezési munkálatokat, amelynek eredményeül 264 festmény és szobormű került a Szegfű utcai palota öt nagy felsővilágítású termébe. Most a palota lépcsőházának és a termeknek díszítési munkálatai folynak; az előbbinek falába most helyezik *Körösfői-Kriesch* Aladár és gróf *Zichy* István nagy freskóit és a *Gara* Arnold által tervezett négy nagy görög virágvázát, míg a termeket gazdag virágdísszel fogják ellátni. Az ünnepélyes alkalomból dr. *Rózsa* Miklós igazgató, az igazgatóság és a zsűri megbízásából díszes illusztrált katalógust szerkesztett, amely tartalmazni fogja a palota építésének történetét és leírását, valamint a Művészház hároméves történetét, *Takács* Zoltán esszéjét, „Új érzések, új célok” címen és *Alexander Bernát*, *Benczúr Gyula*, *Csáth*, *Ignotus*, *Kernstok Károly*, *Kosztolányi Kann Gyula*, *K. Lippich Elek*, *Náray Szabó Sándor*, *Rippl-Rónai József*, *Róna József*, *Térey Gábor*, *Vaszary János* és *Zala György* nyilatkozatait a magyar művészet jövőjéről, továbbá negyven egész oldalas nagy kvart-alakú reprodukciót a kiállítás képeiről. A nagyszabású kiállítást e hónap 23-án, csü-

törtökön, déli tizenkét órakor nyitja meg ünnepélyesen *Zichy* János közoktatásügyi miniszter, akit az igazgatóság tagjai, gróf *Teleki* Gézával élükön testületileg fogadnak a palota előcsarnokában és beszéddel üdvözlnek. A sajtó képviselői a kiállítást már szerdán megtekinthetik, a nagyközönségnek pedig a termeket a valószínű tömeges látogatásra való tekintettel már csütörtökön, kora reggel megnyitják. Az ünnepélyes vernisszáson a meghívottak meghívóval, a tagok tagsági jegyeikkel vehetnek részt, míg a nem tagoknak a belépődíj az ünnepélyes bemutatón 5 korona.

(*Világ*, 1913. jan. 21. – 16.)

MŰVÉSZHÁZ

A Művészház ma kiállítást nyit meg, az elsőt, a bevezetést abban a palotában, amelyben az egyesület új otthonát talált, amelyben most már sokszori vándorlás után állandó tanyát lelhet, ha a körülmények ezentúl is olyan kedvezőek lesznek reá nézve, mint amilyenek között új hajlékát megszerezhetette. [...]

Maga a Művészház mint a magyar művészeti élet egy tényezője, s különösen, mint a magyar képzőművészeknek külön csoportja, nem változott meg ebben az új otthonban sem. A kiállításon jórészt ugyanazok vesznek részt, akik a múltban is állandó konzekvenciával csoportosultak a Művészház köré, akik, hogy ezt a triviális kifejezést használjam, az egyesületnek házi művészei. A különbség csak az, hogy míg annak előtte a csoportos kiállításokon az erejük szétforgácsolódtott, most a bemutató kiállításon együtt és egyszerre jelennek meg, ezáltal bizonyos reprezentatív jelleget adnak a kiállításnak. Ez természetesen csak a kiállítók egy részére vonatkozik, de jó részére, és éppen azokra, akiknek egybefüggése az egyesülettel a legszorosabb, s akik talán a legélesebben mutatják azt a programot, amelyet az egyesület maga megvalósítani akar. Az ő képeik kapcsán tehát foglalkozunk először ezzel a programmal, felelevenítve azokat a dolgokat, amelyeket talán már máskor el is mondtunk, amelyeknek ismétlése azonban különös tekintettel a kiállítás reprezentatív és irányjelző mivoltára, éppen nem felesleges.

A Művészház következetesen hangsúlyozza azt az elvet, hogy progresszív művészetet akar, és a művészeknek, akikben az egyesület elvei megtestesülnek, van egy közös alapvonása: az újat akarás. Ez egészen rendben van, az igazi művészet mindig újat keres és nem alacsonyodhatik le addig, hogy művészeti elveket, bármilyen nagyok és hasznosak is voltak azok, sablonokká fagyasszon. Az impresszionista festészetnek is vége van már, és csakhamar el kell következnie az újnak, konkrét jellegében: a szintetikusnak, monumentálisnak, szelleminek, mindent összefoglalónak. Ma a világ minden valamirevaló művésze azon töri a fejét, hogy az impresszionizmus rendszertelensége után egy új, rendszeres, stilizált, átgondolt, idealisztikus stílust találjon, és éppen nálunk nagyon gyakori az az eset, hogy művészek, akik a naturalizmus frazeológiájában sok nagyot és sikereset alkottak, egyszerre hátat fordítanak önnönmaguknak és új szencziók, új kifejezés módok után kutatnak. Bizonyos, hogy ennek a kutatásnak meglesz a maga eredménye, de egy feltétel alatt: az új stílusnak mindig a művész lelkéből kell fakadnia, egyszerűbben szólva: az új stílus csak eredeti lehet. És teljesen ki van zárva egy új stílusnak olyan módon való létrejövetele, hogy modern művészek kölcsönvegyék egy másik, letűnt kor frazeológiáját. Ez nem új művészet, ennek nincsen semmi értelme. Hittelbe nem lehet művészetet csinálni.

Annak a programnak, amelyet itt a Művészház házi művészei képviselnek, ez a legnagyobb baja. Ez nem az ő programjuk, hanem egy rég elmúlt koré, ez nem új művészet, ez utánzás. A primitívizmus, amely a művészek egy igen erős százalékanak munkáiban érvényesül, nem spontán, nem lelkük eredeti mélyéből fakadó, mint *Gauguiné* vagy *Marées-é*, hanem egyszerűen múlt dolgoknak reminiscenciája. *Vaszary* János elénk állít egy képet, „Mérésékelt kézmozdulatok” a címe, és a képen nemcsak a kompozíció, nemcsak a kifejezés kezdetlegessége, hanem még az arckifejezések is az Athos-hegyi kolostorokból vagy bizánci mozaikokról vannak kölcsönveve. Nagyon szeretném tudni, hogy nekem, XX. századbeli embernek mi közöm van Bizánchoz, és mennyiben jelent számomra progresszív művészetet egy tőlem messze távozott kornak nem visszacsengése, nem hatása, nem befolyása, hanem egész rideg utánzása? És mit

jelent reám nézve, micsoda értéket az, ha *Páldy* Zoltán régi iniciálékát nagyít fel, avagy, ha *Remsey* Zoltán régi németeket és hollandokat jelent ki moderneknek? Miért modern művészet ez, és mennyivel jobb ez, mint Winckelmann parancsa, amely a görög szobrokat állította, mint egyedül követendő mintákat a művészet elé? Egy század alatt sikerült a művészetnek kiszabadulnia a stílusutánzás béklyójából, és most a progresszió jelszava alatt újból magára öltse őket? Ez tévedés, kérem, ez nagy tévedés, amelynek következményei végzetesek lehetnek. Ha valaki új stílust keres és akar, a megoldás módjait mindenesetre keresheti ott, ahol az érzéseihez közelálló formákat talál, de csak abban az esetben, ha elég erős egyéniség ahhoz, hogy a kölcsönkapott formákat a saját szubjektivitásában olvassa fel, ha régi hagyományokat a saját új mondanivalói számára használ fel. Az új csak az egyéniségben lehetséges és a régi sohasem új. Sajnálom, de én ebben a programban nem látok újat. Sem azok műveiben, akiket említettem, sem pedig azokéban, akiket a kvalitásaik gyengesége miatt nem érdemes megemlíteni, s akik ezt a gyengeséget vagy a litteraire tendenciák különösségével, vagy pedig az előadásnak bizonyos outrirozott modernségével akarják pótolni. Sajnálom, mert ez nem a helyes út, és sok értékes erő fog elpazarlódni ebben az útvesztőben. De ez nem új, nem egyéni és éppen ezért nem is haladás. Ezekkel a játékos kísérletekkel nem lehet felülhaladni az impresszionizmust, amelynek éppen az adott annyi erőt, hogy mindent a saját zsenialitásából merített. Ez a művészet csak arra való, hogy fáradt *connaisseurs*ök izgassák magukat vele, vagy, hogy a laikusok csodálkozzanak rajta. Új stílust nem fog teremteni, új stílust csak az új ideáknak egyéni kifejezésével lehetséges. Nagyon szeretném, ha azoknak, akiknek tehetsége ezen a kiállításon félreismerhetetlen, valamikor egyetértenének velem, s belátnák, hogy minden haladásnak alapja függetlenség, ha egyszerűen követnék azokat a jelszavakat, amelyeket hangoztatnak, de nem követnek.

Ezeknél a programművészeknél sokkal jobban szeretjük ezen a kiállításon is azokat, akik hűek maradtak az egyéniségükhöz, s akik, mert önmagukat adják, mindig újat adnak. *Körösfői-Kriesch* Aladárt, [...] *Rippel-Rónai* József is mindig a maga útját járja [...] *Márffy* Ödönnek hegyi tájképe igen öntudatos és intelligens alkotás, nagy kompozíciója azonban érthetetlen. [...] *Kernstok* Károly egyetlen képével nincs elég jól képviselve. Ő azok közé tartozik, akik az új stílus utáni kutatásban már nagyon előre jutottak, éppen azért, mert minden csábító utánzás helyett ki tudták fejleszteni az egyéniségüket. Ezt az eredményt azonban nagy dekoratív kompozíciói mutatják és nem az itt szereplő vázlat, amely legfeljebb az azokhoz vezető útra vet érdekes világot. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. jan. 23. – 2–3.)

A MŰVÉSZHÁZ PALOTAFELAVATÓ KIÁLLÍTÁSA

Az új otthon megnyitása

A Művészház 1909. december havában nyitotta meg első kiállítását a Váci utcai ideiglenes helyiségeiben. Azóta a sok viszontagságon keresztülvergődött művészeti egyesület győzedelmeskedve minden útjába vetődő akadályon, végre beköltözhetett saját fényes otthonába, melyet ezzel a jelszóval kíván megnyitni, hogy a „Művészház a művészeké”. A Művészház vezetősége a művészet demokratikus egyenlősítését tűzte ki egyik céljául, emellett állandósítani akarja az igazi művészi nivójú kiállításokat. Itt minden artisztikus iránzatnak őszinte átérzője megfelelő keretben szóhoz juthat, tekintet nélkül korra vagy kitüntetésekre, csak igazi artisztikus legyen a mű tartalma. A Művészház új otthonát joggal nevezhetjük kultúrpalotának. Hogy ez a palota – amely a néhai *Zichy* Jenő gróf Rózsa utcai palotája volt – a Művészház tulajdonába mehetett át, nagy érdeme van elsősorban a művészetet meleg szeretettel istápoló *Zichy* János gróf kultuszminiszternek és az egyesület buzgó elnökének, *Teleki* Géza grófnak. Azonban elismerés illeti ez új otthon megalapozásának munkálataiért *Rózsa* Miklóst is. A *Zichy*-palotát tulajdonosa *Zichy* Rafael gróf a művészház kulturális céljaira való tekintetből mérsékelt áron engedte át az egyesületnek. A régi épületet természetesen a művészi célra át kellett alakítani. Ezeket az átalakítási feladatokat *Vágó* László műépítész kiváló ízléssel és a célnak kitűnően megfelelő módon oldotta meg. Pedig egy reneszánsz stílusú, aránylag kicsi palotába három modern színezetű kultúrhajlékot, és pedig: a

Művészház, a Művészklub termeit és a dísztermet beépíteni nem volt kis feladat. A Művészház kiállítási termeihez a bejárat a Szegfű utcából nyílik.

Az oszlopos előcsarnokból vezet az emeletre a látványos, megkapóan nagyszerű lépcsőház, amelynek kiváló művészek freskói fognak díszíteni, amelyek közül eddig kettő kész: *Kőrösfői-Kriesch* Aladáré és *Zichy* István grófé. A tágas emeleti előcsarnokból nyílnak a hivatalos helyiségek és az öt felsővilágítású, kiválóan célszerű nagy kiállítási terem. Hasonló impozáns módon sikerültek a Művészklub helyiségei, valamint a színpaddal ellátott hatalmas díszterem is.

A felavató kiállítás összhatásban igen kellemesen lepi meg a látogatót; ezt az általános, igen sikerült, artisztikusan ható összhang idézi elő. [...] *Sassy* Attila sokat haladt az általa megválasztott stílus útján. *Bednár* János képei kissé modorosak, de egyébként nem rosszak. *Boromisza* Tibor mint stílus és formakereső kolorista igen becses műveket állított ki. *Csukássy* Elemér képei ezúttal is dicsérik derék alkotójukat. Sok jót találunk *Egry* József „Szimbólum” című pik-túráján. *Csók* István két eredeti színhatású művel vesz részt a tárlaton. *Borszékly* Frigyes mind a három képeről csak jót mondhatunk. *Kádár* Béla határozottan modern igazságokat hirdet jól megkonstruált képein. *Glatz* Oszkár a természetes impresszionisták egyik kiváló képviselője e kiállításon. *Katona* Nándor szintén a természetes igazságok hivatott mestere s kiállított képei igazán szépek. *Kosztolányi* Kann Gyula sajátos finom stílusba foglalt természethű tájképei itt is, mint minden tárlaton, igen szimpatikusak. *Dobai Székely* Andor két remekműve: a „Piactér Vannes-ban” és a „Breton színben, rajzban és artisztikus belértékben a tárlat legkiválóbb műalkotása. Hozzá közel állanak *Kőrösfői-Kriesch* Aladár előkelően finom képei. *Pechán* József műveiben sok egyéniséget találunk. *Remsey* Zoltán a XV. századbeli ónémet Wolgemuth-féle primitív stílus utánozva, kevés eredetiséggel. *Rippl-Rónai* József egész képsorozattal vesz részt e tárlaton. Legjobb munkája a „Boulevard Mont-Parnasse” című. *Páldy* Zoltán szintén óriási léptekkel halad stílusának kialakulása felé. „Krisztus és a királyok” című festménye igen sok szépséget tartalmaz. *Vaszary* János elég érthetetlenül visszamegy a hihetetlenül kezdetleges ókeresztény bizánci stílushoz. *Kernstok* Károly egy nagy lovas kép primitív hatású vázlatát állítja ki.

A szoborművek közül megemlíti *Medgyessy* Ferenc, *Pásztor* János, *Körmendi-Frim* Jenő, *Lányi* Dezső és *Vedres* Márk műveit.

Nemes Mihály

(Budapest, 1913. jan. 23. – 12.)

A Művészház megnyitása. A Művészház legújabb kiállítása házavató kiállítás, az egyesületnek bemutatkozása új és díszes otthonában, mely egy művészetet szerető és bőkezű főúr áldozatkészségének köszöni létesülését. Az egyesület a kiállítás alkalmából rövid programot is ad. E szerint fő célja, hogy az ingadozó magyar művészi kultúra nevében egyesítse a haladó művészeket, mert egy cél érdekében való tömörülés elősegíti a fejlődést. Hát azt hisszük, hogy ez a program eléggé szerencsétlenül van megszövegezve, s nem annyira a fejlődésnek, mint inkább a hanyatlásnak csiráját hordja magában. Vitatkozni sem lehet azon, hogy a modern művészet csak a szabad érvényesülés talajában hajthat virágot, érlelhet gyümölcsöt; s teljesen igaza van annak a művésznek, a ki azt mondta, hogy a művészet sorsát mindig az egyesek, a nagy egyéniségek döntenek el. Éppen ezért – mondja ugyanaz a művész – ettől a csoportosulástól semmi különösebbet nem vár, mert hisz a nagy művész akkor is az marad, ha külön áll a az epigonból akkor se lesz nagyság, ha csoportba áll.

A Művészház elejtette az eddig követett elvét, mely éppen a művészet legszabadabb fejlődésének érdekében mindenkit tárt karokkal fogadott [...] éppen ezt a szabadelvűséget adja föl most, mikor átalakul egy bizonyos irány, hogy ne mondjuk klikk hivatalos támogatójává. [...] ami a kiállításon jó, az nem új, ami pedig új, az nem mind elsőrangú. Egyébként érdekes és nagy tehetségre valló munka van elég, csakhogy szétszórva, s néha a legjelentéktelenebb mű mellé állítva. *Rippl-Rónai* József különös modorú, de nagy színszeretetre valló képeinek egész sorozatával szerepel. Technikája bizonyos fokig Segantini modorához kapcsolódik, de mert a kiegészítő színeket elhagyja s aránylag kevés színt használ, képeiben túlteng a dekoratív hatás. *Vaszary* János, mint a legmodernebb irány új apostola mutatkozik be a „Mérsékelt kézmozdula-

tok” című, különös levegőjű képében. [...] de ott van az egetek ostromló fiatal gárda is majdnem kivétel nélkül. Azok, akiknél a különködés és eredetiség, tehetség és vakmerőség, tudás és szemfényvesztés oly különös módon fonódik össze, hogy sokszor nehezen tud a néző eligazodni, vajon művészi akrobata-mutatvánnyal vagy a keresésben eltévedt tehetség megnyilatkozásával van-e dolga. [...]

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1913. jan. 23. – 15–16.*)

A Művészház megnyitó kiállítása. [...] *Kernstok* Károly vázlata már szerepelt a nyilvánosság előtt és alkotójának kivételes tehetségéről meggyőző festményére már akkor megtettük megjegyzéseinket. – *Vaszary* János mostani képe ismét magas művészi ambíciójáról tesz tanúságot. Az a probléma, melyet ezen a festményen sikerült éreztetnie, egyike a legartisztikusabbaknak. Nagy indulatokat, vehemens gesztusokat kiváltó cselekményt mérsékelt mozdulatokba szorítani, anélkül, hogy a cselekmény intenzitása elvesznie, és fokozni a kép művészi tartalmát a ritmus, a stílus hangsúlyozásával. *Vaszary*nak e probléma megoldását csak a bizantinus formák révén sikerült keresztülvinnie, ezeknek primitívitasában készen találta meg a keresett antinaturalista, de egyszersmind antibarokk momentumot. Reméljük azonban, hogy ez úton haladva *Vaszary*nak sikerülni fog értékes művészi eszméjét még egyénibben kifejezni.

A meztelen emberi testnek stílusos ábrázolásával, mondhatni feldolgozásával kisebb-nagyobb szerencsével foglalkozik a Művészház legtöbb fiatal kiállítója is. Legértékesebb köztük *Kádár* Béla „Élet” című kompozíciója, melynek vonalvezetése igen harmonikus. *Csont* Ferenc most meleg színekkel teszi kellemesebbé tanulmányait. [...]

Az itten tárgyalt képekkel merőben ellentétesek *Rippl-Rónai* József és *Kosztolányi* Kann Gyula színmozaikjai. Mind a ketten most túlságos modorosságba estek, ezért műveik szinte akadémikus jellegűek, bárha ezt az akadémiát saját maguk alkották. Speciális, meleg művészi élmény egyik képükön sincsen, merő bravúr minden és a pillanatra való hatás keresése. [...]

Dr. Ybl Ervin

(*Magyar Nemzet, 1913. jan. 23. – 11.*)

Palotaavató kiállítás a Művészházban. Modern képzőművészeink egyesülése, a Művészház új és végleges hajlékát avatja fel holnap. Hatalmas, impozáns kiállítással nyílik meg ez a hajlék [...] A Művészház a művészeké, mégpedig a progresszív irányban munkálkodóké, s az ő törekvéseiknek akar tükre, manifesztációja lenni a palotaavató kiállítás. [...] Azok a nevek, amelyeknek viselői a külföldön is egyet jelentenek a magyar művészet hihetetlen felvirágzásával: *Rippl-Rónai* József, *Csók* István, *Kernstok* Károly, *Vaszary* János, *Mednyánszky* László báró sok más kitűnő művész társaságában mind ott vannak ezen a tárlaton s köréjük csoportosul az erőtől duzzadó, minden jóval biztató legifjabb generáció. [...]

Az elsőrangú anyagot részletezve *Rippl-Rónai*t illeti az elsőség tizennégy szebbnél szebb, az ő egész külön egyéniségére jellemző képével. [...] *Vaszary* János, akinek nagy átalakulását tavalyi kiállítása alkalmával méltattuk, „Mérsékelt kézmozdulatok” (Lázár feltámasztása) c. nagy vásznát állította ki. A puritanizmusra törekvést mutatják az alakoknak a primitívekre emlékeztető mozdulatai, a művész új stíluskeresésének tanúságai. *Kernstok* Károly nagy temperamentumát, erős ritmusát, heves lendületét produkálja egy hatalmas vázlatán, amely híres lovas-képéhez készült. [...] *Mednyánszky* László báró két tájkép mellett, amelyek közül a hangulatosabbik a holdsütéses, érdekes módon két figurálist is küldött. Csirkefogói világítás és karakter dolgában egyaránt teljes erejében mutatják a mestert. [...] *Aiglon* (Sassy Attila) egyéni módon archaizáló, jól megkomponált, dekoratív képei, a kitűnő kolorista *Boromisza* Tibor japános, finom tájai és kettős arcképei, [...] *Kádár* Béla konstrukció, rajz és technika dolgában egyaránt nagy kvalitást mutató freskói, *Egry* József újabb haladásra valló komoly festményei, *Márffy* Ödön formaművészetét és lehiggadását hirdető aktjai, *Páldy* Zoltán kissé Botticellis, de mégis egyéni és immár kész formanyelvet produkáló Krisztus-képei tartoznak a kiállítás nevezetességeihez.

Említést kíván azonban még *Bednár János*, *Csáktornyai Zoltán*, [...] a *Cézanne-os Körmendi-Frim Ervin*, a diszkrétén kubista *Kmetty János*, *Pechán József*, *Remsey Zoltán*, *Rózsaffy Dezső* [...] és *Ziffer Sándor* is.

A grafika nem sok helyet foglal, [...] de ennek a résznek is nagy jelentőséget ad *Rippl-Rónai* és *Vaszary* részvétele. Az előbbi hatalmas rajzsorozattal szerepel, s új oldaláról mutatkozik be, mint az erotikus élet fiziológiájának jellemző vonalakkal való megvilágítója. *Vaszary* hat ecsetrajzot állít ki, egy-egy vonalból a mozdulatok egész sorát, a mozgás ritmusát hozva ki.[...]

A modern plasztikai törekvéseket kvalitás dolgában igen előkelően képviselik [...] *Medgyessy Ferenc* kis, arányaikban is monumentális hatású, szinte Michelangelós gyermek-képmása, táncolói s egy gyönyörűen kidolgozott kis levélnyomója, amely a farkas dajkálta Romulust és Rémust ábrázolja, tovább *Vedres Márk* fiú- és leányalakjai, amelyeknek a nagyszabású vonalak a jellemzői, *Körmendi-Frim Jenő* plakettjei, *Csikász Imrének* a hallban álló aktja. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1913. jan. 23. – 10–11.)

Az új Művészház. [...] Szép és izgató meglepetésekkel szolgál ez a kiállítás. Égő vágyak, merész törekvések öltögetik színes nyelveiket a vásznról. A témák is újszerűek. Biblikus hangulatban, vallásos elmélyedésben modern és nyugtalan ritmusok ringatóznak és rávetődik a vászonra a várakozás misztikus árnyéka, a szimbólum.

A posztimpreszionizmus merész vonalai ágálnak és rezegnek *Vaszary János* új, nagy vásznán, amely komor epikával beszél el *Lázár* föltámadását. Mindjárt mellette föltűnnek *Páldy Zoltán*nak bibliai dolgai, amelyek közt „Krisztus és a három királyok” című vászna igen érdekes és eredeti felfogású. *Egry Józsefnek* a „*Latrok fölfeszítése*” című képén egybefonódik a bibliai hang a modern szociális nyomor várakozásával. *Csók István* „*Tavaszi álma*” a régi erejében és frissességében mutatja a mestert. Finomak és gondolatot keltők *Kádár Bélának* és *Sassy Attilának* szimbolikus képei. *Pechán Józsefnek* van egy érdekes, neo-biedermeieres kettős arcképe. Egy egész falat fődnek be *Rippl-Rónainak* új képei. Szín és vonal pompázik, lüktet, ég rajtuk. A színek ríktők, nagyot mondók és mégis szerények, mert gyönyörű harmónia van bennük. *Kernstok* lovas képén a nagy kilengések, heves mozgások grandiózus ereje nyugtalankodik. [...] Igen érdekes és finom *Mednyánszkynek* egy figurális képe, a „*Csavargók*”. [...] A Nagybányán élő *Boromisza Tibor* képein friss és tiszta levegő leng, vásznai nem annyira a természetet adják; ez a stílus egészen új, a törekvés: a természet megelőzése.

A szobrászok közül a nagy talentumú *Vedres Márk* bronz aktjaival először jelenik meg nálunk. *Pásztor János* és *Medgyessy Ferenc* egyaránt csinos reliefjét, *Körmendi-Frim Jenő* pompás kő- és márvány-portrékat és néhány bronz-plakettet állított ki. [...]

k. d.

(A Nap, 1913. jan. 23. – 9.)

A „MŰVÉSZHÁZ” FELAVATÓ KIÁLLÍTÁSA

A mai kor általános tülekedő hajlamát mi sem jellemzi jobban, mint azok az apró viharok, melyek évről évre lázban tartják művészeinket és sorvasztják művészi alkotó kedvüket.

Művészirányok és művészemberek kaptak hajba a dicsőségért és kenyérért, vagy éppen kicsinyes hiúsági okokból.

A sok tépázás undorító voltát talán fölösleges is külön hangsúlyozni. Annyi bizonyos, hogy a harc legtöbbször a jó ízlés rovására ment. Sajnos a „Művészház” alapja is botránykövekből épült. Pedig amikor csak arról van szó, hogy új hajlék készül a művészet számára, mindannyiszor hangos hozsannával kellene fogadni. A „Művészház” című egyesület végleges otthona azonban éppenséggel nem hasonlítható a habokból született *Venus* gyors és pompás létrejöttéhez.

De most végre itt van. A Rózsa utcai gr. *Zichy-palota* helyén ott áll az új művészhajlék: a magyar szecesszió hajléka.

Ha másért nem, hát azért kellene örülni, hogy egyelőre újabb zsilipek nyíltak meg a magyar művészi termelés levezetésére. A városligeti Múcsarnok már tudvalevőleg régen szűknek bizonyult. S a nagyobb szabású országos és nemzetközi tárlatok rendezése szempontjából égetően szükséges a kibővítése – de ha időközben a magyar secesszió új hajlékot kapott, ez is üdvös csillapító szer a művészi marakodási düh ellen. Örüljünk ennek is és ne kifogásoljuk. Minden újabb műkereskedés a művészetünk hasznára szolgál, hát még, ha új művészpallota nyílik meg, ahol száz és száz művésznők juthat szóhoz. A „Művészház” végleges otthonának ez ad jelentőséget, eltekintve attól, hogy komoly vezetés mellett kultúrtényező is lehet.

Holnap, csütörtökön nyílik meg ünnepélyesen a „Művészház” saját otthona, melyet Vágó László műépítész kiváló ízléssel alakított át olyanformán, hogy a sarokház Szegfű utcai kapuján át a műkiállítási csarnokba, a Rózsa utcai kapun át pedig a klub-palotába juthatni be. E két részt az udvar helyén épült nagy díszterem köti össze, melyet Pheidias világhírű frízei díszítettek. A londoni British múzeumból szerzett öntvények és görög oszlopok klasszikus hangulatába illesztett színpad az összekötő kapocs a komoly művészet és vidám klubélet között. A vörös márvánnyal díszített lépcsőház legfőbb ékessége *Kőrösfői-Kriesch* Aladár és gr. *Zichy* István két pompás freskója, melyek a művészet oltárához vitt áldozatot szimbolizálják. Kompozícióban és tónusban egyaránt finom és előkelő két művészi alkotás ez. Őt tágas kiállítási terembe jutunk a lépcsőházból. Négy terem az udvart betöltő díszterem fölé épült, ezek fölött pedig a második emeleten egy kerthelyiség van.

Maga a felavató kiállítás eléggé gazdag, bár rendkívüli újdonságokkal nem szolgál. A „Művészház” régi művészgárdája szerepel ezúttal is, néhány vendégművésszel súlyosbítva. Előnyére szolgál a kiállításnak, hogy egészen „vad” dolog alig van, a legnyolcabb művész ezúttal *Márfly* Ödön, aki a kubizmusnál tart és *Boromíza* Tibor, aki még az özőnvíz előtti tájképeket kultiválja, holott az ilyen művészeti divatszeszélyek is csak egy szezonra valók, mint az új kalapok. A magyar forradalmárok közül a legtöbb már lehiggadt. Még *Csont* Ferenc is egy komolyabb női képmással és egy szép *Madonna* akttal igazolja, hogy a vásznon nem okvetlenül tré-fálkózik. Leszűrődött szépen a *Páldy* Zoltán ízlése is „*Krisztus és a királyok*” című tempera képén, melyen sok a bájos naivítás. *Kádár* Béla törekvéseiből is kifortt „*Az élet*” című nyugodt, komoly kompozíciója, csak *Vaszary* János „*Mérsékelt kézmozdulatok (Lázár föltámasztása)*” című festményének új tendenciáját nem tudtuk megérteni. Mi ez? Annak a bizonyítása, hogy a biblikus korban is létezett már a svéd-tornászat? Lehiggadt *Vesztróczy* Emánuel újító törekvése is az élénken megkomponált „*Tánc*” című freskóképén. Három fiatal pedig azzal kísérletez, hogy régi mestereket öltöztet ultra köntösbe, *Remsey* Zoltán *Cranach* nyomán festi be vásznait, *Major* Henrik Hogarth-tal versenyez az önarcképén, *Pechán* József pedig egy bájos *biedermeier* kettősportré színeit mártotta ultraviola és zöldbe.

A tárlat ismertebb nevei közül feltűnik még *Bednár* János kis kollekciójában „*Egy hölgy*” igen ízléses képmása, *Dobai Székely* Andor „*Piactér Vannes-ban*” című hatásos vászna, *Feszty*né *J. Róza* szépnő aktja, *Glatz* Oszkár „*Szoptató anya*” című zsánerképe és „*A kastély teraszán*” című klasszikus tájstúdiója. Kiválóak *Katona* Nándor havas tájrai képei, szép plein air a *Keményffy* Jenő „*Tengerparton*” c. vászna, *Kosztolányi* Kann Gyula kollekciójában legélénkebb a „*Kora tavasz*” és a „*Csendélet*”, szép a *Kőrösfői-Kriesch* női arcképe, báró *Mednyánszky* László néhány elsőrangú tájképpel vendégszerepel, *Rippl-Rónai* József fala tipikusan élénk és tarka, *Zádor* Istvánt két szép enteriőr képe dicséri. A szobrok közül *Lányi* Dezső mesteri leopárdja és „*Palika*” feje, *Pásztor* János Entz-portréja és női aktja, *Vedres* Márk apró bronz aktjai, *Medgyessy* Ferenc „*Gondolkodó*”-ja, *Körmendi-Frim* Jenő *Korányi* portréja és *Csikász* Imre aktja a legfeltűnőbb. Még apróbb dísz tárgyak, plakettek, grafikai művek és himzések élénkítik a termet, jelölül annak, hogy a rendezéssel is vonzóbbá akarták az új otthon bemutató tárlatát varázsolni.

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1913. jan. 23. – 10.)

Gaiduschek Erzszi kiállítása. Gaiduschek Erzszi Erzsébet tér 3. sz. alatti műtermében kiállítást rendez legújabb művészi fényképfelvételeiből. Már előbbi kiállításában és külföldön is be-

mutatott műveivel meggyőzött nagy tudásáról és finom művészi ízléséről. Technikai kvalitásai elsőrendűek, minden egyes képe valóságos tanulmány [...] Meglepi az az élet és közvetlenség, mely képeiről sugárzik. [...]

(*Pesti Napló*, 1913. jan. 23. – 15.)

A MŰVÉSZHÁZ MEGNYITÓ KIÁLLÍTÁSA

Sok harc és huzavona után végre újjászületett a Művészház. A Rózsa utcai Zichy-palota adott a sok viszontagságot ért művészegyesületnek hajlékot, mégpedig izléses és előkelő hajlékot, melynek emeleti négy terme világítás és faldekorálás tekintetében egyformán kiváló. Az épület még nem egészen kész, már ami a berendezését és művészeti díszítését illeti; minderről azért majd más alkalommal beszélünk.

Ezúttal a kiállítása egész érdeklődésünk. A kiállítás mindenkit meg fog lepni gazdagságával, változatosságával, műtárgyainak kvalitásával s a bennök duzzadó ifjúi erővel. Ilyen sikerült, ilyen jól kiegyensúlyozott, ilyen ballaszttól, bekönyörgött gyarló munkáktól ment kiállítást nagyon régen láttunk. A zsűri méltó volt feladatához, amikor minden érdektelen középszerűségnek ajtót mutatott, viszont pedig meg nem riadt a merész tehetségességtől. De a tulajdonképpeni érdem természetesen maguké a kiállítóké, azoké a fiataloké, kiknek nem kicsiny része éppen a Művészház szárnyai alatt cseperedett fel és fejlődött repülésszerű lendülettel kész művésszé; és azoké a nem fiataloké, sőt am azokhoz képest öregeké, akik egész megérett férfias tehetségükkel a serkedő nemzedék mellé állottak.

Csaknem háromszáz műtárgyat számlál a kiállítás katalógusa: festményeket, szobrokat, rajzokat, iparművészeti tárgyakat. De alig akad köztük olyan darab, amely egy vagy más művészeti oknál fogva meg ne állítaná a nézőt. A kritikus az „embarras de richesse”⁵ kényelmetlen állapotában érzi magát velük szemközt. Majd mindenik kiállítóval és minden művével foglalkoznia kellene, legtöbbjükkel behatóan is, holott sem ideje, se helye hozzá a napilap szűkre szabott terén.

Az idősebbeknek adassék meg a sorrend elsősege. Közülök *Mednyánszky* báró a legrégebben látott ismerős. Négy képét is elküldte erre a kiállításra, két alakosat és két tájképet. A „Hold-sütés” című fonnyadt színű, párázatos táj a mester legjava munkáihoz méltó. Megkapó „Ivóban” című sárgás, csaknem régi hollandusokra emlékeztető tónusú és beállítású enteriőrje is. *Rippl-Rónai* József egész kis gyűjteménnyel vonult fel. Széles pettyes ecsetkezelésű, szőnyegszerű hatású, újabb modorú képeit mutatja be. Valamennyi érdekes, igen színes alkotás. Színen legjobban összefoglalnia talán a „Boulevard de Mont-Parnasse” című festményét s egy szép fehér-barna harmóniákban tartott enteriőrt sikerült. Van aztán egy igen érdekes színes ablakterve is, továbbá egy sereg pompás rajza. *Kőrösfői* Aladár az előcsarnok egyik falát díszítette szép temperafestményével. Azonfelül egy színben végtelenül finom és átértett női arcképet állította ki. *Vaszary* János a legnagyobb meglepetése a kiállításnak. Tavalyi irányváltoztatása után most ismét egészen más irányban látszik keresgélni: archaizál, primitív lett, mégpedig a bizantínus ókeresztény művészet irányában. Festménye, melynek jellemző címe „Mérsékelt kézmozdulatok”, a művész bámulatos alkalmazkodó (Stílusutánzó) készségét mutatja. Mindenképpen érdekes munka, mint térmegoldás elsőrendű, de végezetül mégis nagy bizonytalanságot kelt a nézőben a művész terveire, céljaira nézve. Hová igyekezik ez a kiváló művészi temperamentum? Hová fog kilyukadni?

Glatz Oszkár finom, megállott, önmagával leszámolt művészete szinte kéri ennek a kiállításnak forrongó, újat és nagyot akaró, öröknek látszó nyugtalanságban fogant környezetéből. *Katona* Nándor tátrai tájai is egyre finomodnak; különösen szép azonban szürke tónusával „Amsterdami kikötő”-je. *Kernstok* Károly ismert nagy lovas-kompozíciójának színes vázlatát küldte el. *Kosztolányi Kann* Gyula képei örvendetesen megszínesedtek.

⁵ zavaró bőség

De gyerünk a fiatalokhoz. Ahány művész, annyi törekvés. Mindenik más-más és mindenik tehetséges még fogyatékoságaiban is. *Remsey* Zoltánt az önémet és flamandus festők ihlették meg. Egészen sajátos, allegóriás tendenciájú képei igen érdekes és eredeti alkotások. *Páldy* Zoltán alig egy esztendő alatt rendkívülit fejlődött. Már nemcsak érdekes érzései vannak, már teljes művészettel ki is tudja fejezni őket. Vallásos ihletű festményein meglepő a kompozíció nagy biztossága és szépsége. Amellett színesek is, kivált a „Krisztus és a királyok” című. *Kádár* Béla tehetsége is nagyot fejlődött. Dekoratív kompozíciói érdekesebbnél érdekesebbek. *Aiglon* (*Sassy Attila*) fantasztikuma pozitivitásra törekszik szokatlanul nagyméretű vásznain. Alakjai még kissé összetapadtak, nem mozognak elég önkéntelenül a vászon síkján. *Csont* Ferenc apróságai színességükkel megragadók. „Magdolná”-jának színeit valósággal a régi velencei festőktől tanulhatta el. *Egry* József fejlődése nem oly rohamos, mint az elsoroltaké, de éppoly nyilvánvaló. Szimbólumos nagy kompozícióján most már a színek is szépen érvényesülnek. *Lakatos* Artúr színes rajza talán legsikerültebb munkája a művésznek. Érdekesen alakul *Pechán* József tehetsége is, csak az érdekességtől kell majd óvakodnia. *Vesztróczy* Manó nagy faliképe szintén új állomását mutatja a művész pályájának. Még egyenetlen munka, de érdekes kompozíció. *Zichy* István gróf az előcsarnok másik faliképét festette meg. Műve mint termegoldás igen sikerült; nem jól esik azonban rajta a szemnek, hogy mezítelen alakjai meglehetősen naturalisztikusak, szinte modellszerűek; s nem eléggé dekoratív a háttéri tájék sem; azonfelül kissé színtelenre sikerült a festmény.

Egy sereg más fiatalra nézve, sajnos, a száraz elsorolásra kell szorítkoznunk. *Bednár* János színesebb, mint általában. *Boromisza* Tiborban nagy erők várnak megérésre, *Borszéký* Frigyes gyöngéd és kissé erőtlen, *Dobai Székely* Andor most már mind otthonosabban bánik az olajfestékekkel, *Kmetty* János a kiállítás egyetlen kubistája, *Márffy* Ödön és *Lehel* Mária körülbelül egy ösvényen járnak, *Major* Henrik, a torzképrajzoló, pasztózus és színes olajfestményeivel lepi meg a nézőt, *Zádor* István kissé a pepecselés felé látszik közeledni finom enteriőrjein. *Gara* Arnoldot, *W. Gyenes* Gittát, *Körmendi-Frim* Ervint, *Rózsaffy* Dezsőt, *Scheiber* Hugót, *Szigeti* Jenőt, *Fejérváry* Erzsébet érdekes iparművészeti tervét, *Jaschik* Álmos selyemhímzéseit, *Hindi Szabó* Kata rajzát említjük még meg. De legalább ennyit a többi kiállító is megérdemel. Leszólnivaló munka alig akad ezen a kiállításon.

A szoboranyag is igen érdekes. *Vedres* Márk négy újabb bronzát állította ki. Egytől egyig kiváló alkotások, a modern magyar szobrászatnak legkülönb termékei. Öröm ezt a teljesen kész, a legnagyobb plasztikai feladatokra megérett, a szobrászat minden problémájában tájékozott művésznket hosszú külföldi időzés után itthon üdvözölni. Reá nagy feladatok várnak közöttünk, nemcsak plasztikaiak, hanem pedagógiaiak is: fiatal szobrászaink nevelésének feladata.

Az ifjak közül *Körmendi-Frim* Jenő egész kollekción mutatja be tehetségének fejlődését. Nagyobb plaszticitásra kell azonban törekednie, kivált a plakettjein, melyeknek némelyike nem annyira plasztika, mint inkább rajz. *Medgyessy* Ferenc is érdekesen alakul. „Gondolkodó” című szobormunkája tömegben igen sikerült. *Kara* Mihály „Alvó nő”-jét említjük még meg.

Elek Artúr

(Az *Ujság*, 1913. jan. 23. – 15.)

A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA

A Művészház átköltözött a Rózsa utcai gróf Zichy Jenő-féle palotába, s a megalakult Művészklub pártfogása alatt igen kellemes kiállítási helyiséghez jutott. Az új hajlékot ma kiállítással avatja fel a Művészház, mely a modern művészi törekvések szolgálatában igyekszik munkásságot kifejteni: Ez a szelleme megvan a mostani kiállításnak: távol tartani a régies képeket, és beengedni az újszerűeket, mint ahogy idáig is így cselekedett programszerűleg ez a művészeti egyesület. A kiállítás horoszkópja tehát ez: pár nagy és elismert név mellett itt van egy fiatalabb művészgeneráció, amely azonban idáig is a Művészház termeiben mutatkozott be néhanapján. Új ember, és az olyan ember, aki külön szenzációt adna a kiállításnak, nincs: a nagy nevek mellett a Művészház viszi tovább a maga generációját, melyet ő nevelt. A kiállításra a legfelo-

gulatlanabban is csak azt mondhatjuk, hogy tetszetős: a termék szépek és kitűnőek, elegánsak, kényelmesek és jól világítottak, és bennük a művész munkák egyirányú törekvése összhangot teremt.

Kernstok Károlynak egy ismert képét látjuk; hatalmas vázlatát, mely régebbi, neves lovas képéhez készült. Nincs rajta kiszámítottság, nincs rajta az a szigorúan keresett egyensúlyra törekvése testeknek és vonalaknak, mely teljesen kialakult képeit jellemzi. Szabad, viharos, korlátlan csapongása egy talentumnak, csupa frissesség, csupa dacos, új erő, ami szerfölött szimpatikus, éppen itt, a fiatalok között, akikben, bár látszólag eleven és új utakat járnak, túl sok a keresettség, és szomorúan palástolódik az elernyedés.

Rippl-Rónai József egész falra valót hoz újabb képeiből. Ragyogó, kolorikus tájak: enteriőrök, amelyek egy csöndes, békés nyár eredményes munkásságát reprezentálják. Egy párizsi utca képe elevenen, a maga párizsi forgalmasságának nagyszerűségében mutatja be a Boulevard Montparnasse-t. Egy sereg rajza nagy rajzkultúráját jelentik, mely jelentkezik képein is, és azokba mindig újságokat, a festő szeme elé került szenzációkat ad. *Rippl-Rónai* ez alkalommal is a régi, egy testestől-lelkestől művész: nagyon ritka ember.

A Nyolcak csoportjából, akik tudvalegőleg a magyar művészek legintranzigensebb és előjáró elemeit képviselik, *Márffy* Ödön van itt két tájképével, melyek közül egy havas, hegyes táj igen nyugalmas és korrekt szemlélődések leszűrődése. Hármasság, nagy női aktja pedig a termében s az egész kiállításon domináló: törekvései klasszikus formákat kezdenek rajta kapni, s a tudatosabb, a célokkal tisztában levő művészfelfogás, mely itt nemcsak őt, hanem azt a csoportot is képviseli, melyhez tartozik, kiemelik a miliójéből.

Szemben vele *Major* Henriknek van egy cilianderes, *Daumier*-rajzos portréja, mely, ha rafinált is, mégis közvetlen, és egyik legjobb képe a kiállításnak. Egy jelentős, őszintén szép, nagy tájképet kapunk *Körmendi-Frim* Ervintől, amely az ő útján határozott leszögezést és haladást jelent.

A festmények sorából kiemeltük azokat, amelyek nivóssá teszik a kiállítást, azzá, ami kellene, hogy legyen: a modern magyar művészet tükrévé. Mert a festmények többi anyaga két véglet között mozog: az impotens öregek és az impotens fiatalok munkái között. Míg egyrészt a megszükkült és az idők járásával, a magyar művészet kultúrárodásával, a minden művészet tájékaról letűnt és elfakult nevek képei óhajtkák jelezni a modern művészetet, másfelől a fiatalok részéről kapunk olyan képeket, amelyek a kutatásra és újat produkálásra erőtlen tehetségek munkásságának gyümölcsei. Örömmel sorolunk fel közülük néhány kivételt: *Feiks* Alfréd, *Egry* József, *Lehel* Mária, *Sándor* Móric, *Lehel* Ferenc, *Kosztolányi* Kann Gyula, *Záhonyi* Géza, *Lakatos* Artúr, gróf *Zichy* István (Marjay Ödön arcképe), *Csáktornyai* Zoltán stb.

A szobrásmunkák között *Vedres* Márk bronzai tűnnek ki: meztelen testek, melyekbe nagyvonalú megmintázás ad monumentalitást. Az emberi testnek első magyar szobrársza ma ő. Egy táncoló csoport domborművén szép, klasszikus tehetséget sejtet *Medgyessy* Ferenc, akinek munkái közül kiválik még egy kis bronz: egy farkasanya két gyermekcsecsemővel, *Lányi* Dezső Coopondja, *Körmendi-Frim* Jenő aktos plakettjei, *Kara* Mihály alvó nője még a kiállítás jobb darabjai. Az iparművészeti munkák között *Kotász* Károly színes gyapjúra alkalmazott terve figyelmet érdemlő.

Böloni György

(*Világ*, 1913. jan. 23. – 11–12.)

A MŰVÉSZHÁZ MEGNYITÁSA

A főlavató kiállítás

A Művészház, az új, amely a Rózsa utcai Zichy-palotában kapott otthont, ma nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Ünnepelesen és nagy fényvel. De a hangsúlyt ennek a mai napnak nemcsak a megnyitásra összegyűlt előkelő közönség adta meg, hanem az a kiállítás főként, amivel ezt a vernisszázst a művészek a magyar kulturális élet eseményévé avatták. Olyan tárlatot hozott össze a rendező-bizottság, amilyen különösen az idén, amikor a sikertelenség és je-

lentéktelenség jegyében alakult meg minden képzőművészeti kiállításunk, enormisan⁶ óriásnak látszik. Egy stílus uralja ezt az öt termet, a fiatal és erős, a tudó és akaró művészek, az igazán hivatottak szelleme. Itt nem hullik el semmi, ennek minden porcikája egy mozaik ahhoz a képhez, ami a magyar festés és a magyar szobrászat mai törekvéseit, mai nivóját állítja elének. A bemutatkozása az új Művészháznak impozáns. Egy programot ad ezzel a tárlattal, és az intenció, ami itt ma ezeket a termeket átlengi, nagy és szent. Otthont akar adni a művészetnek, olyan helyet, ahol csak művészek állíthatnak ki, ahol nem érvényesülhet sem a protekció, sem a dilettáns jóakarata, ahol a tudás beszél mindenkiért. Ha állni fogja ezt a szellemet az egyesület, és soha meg nem tántorodik tőle, nem anyagias színezetű művészszövetkezet lesz, mint amilyen a többi társulatunk, hanem az egyetlen ideális helyünk, amely kimondhatatlan nagy hivatást fog betölteni a magyar képzőművészeti kultúra fölépítésének munkájával.

Ezen a mostani, első tárlaton úgyszólván ott van mindenki a fiatal, a komoly tehetségek közül. Vannak nagy nevek, akik díszet adnak a tárlatnak, és vannak kezdő festőemberek, akik közül nem egy ma nagy sikert arat, és tartalmas benyomást tesz. A nagyok közül a legpoétikusabb, *Rippl-Rónai József*, egy egész falat borított be legújabb képeivel. Csupa frissesség és üdeség minden új munkája. Nagy, tarka, bizarr sóhajtások, valami olyan érzéki, olyan férfias poémák, amiket más soha megfogni nem tud. Egy-egy szerelmes vallomás ez mind, a nyíló kerthez, a pompázó nyárhoz, vagy csöndes, meghitt vidéki szobákhoz. És van egy vászon itt, amin utolérhetetlen méretekben nyilatkozik meg Rippl tehetsége, a „Boulevard Montparnasse” című, amely fölülmúlja elevenességben a ma minden eddigi utcafestőjét. Egy kép, amiben az igazi élet van benn, az utca való lüktetése. *Ferenczy Valér* ősi délutánja egy nagy költemény, a hervadás pompája és bánatja üli meg a vásznat. *Kernstok Károly* egy nagy vázlatát állította ki, lovasok a víz partján, csupa dinamika ez a kép, bravúrosan elrejtett mozzanatok. *Szigeti Jenő* két tökéletes tájképet állított ki. Tavasz pompája mind a két képen, meleg és ragyogó napsugár, szinte érezni, milyen éltetőn tüzel át a jó szagú falombokon az apró ház fehér falára. *Bányász Kocsárdnak* „Temetés” című pasztellje misztikusan megkapó. *Bednár János* teljes kvalitásaiban pompázik. Két képe van itt, az egyiknek „Szobor” a címe, egy csöndélet, amelynek leheletnyien finom hangulata van, a másiké „Egy hölgy”, könnyedén, bájosan festett női akt, nagy lelki finomságokat sejtető, áll tarka paraván előtt. Mint minden képe, egy kifinomodott életművész hódolata ez a női szépség, a női finomság előtt. *Keményffy Jenő* „Tengerparton” című képe az élet maga, friss és üde, a „Fehér szoba”-ja csupa nyugalom és béke, egy tökéletes enteriőr. *W. Gyenes Gitta* „Női akt”-ja pompás mozzanatot kap meg. *Körmendi-Frim Ervin* „Csendélet”-e lelkes és élő munka. *Fejérváry Erzsébet* színes rajza, a „Táncosnő” pompásan dekoratív és stílusos, *Gara Arnold* „Csendélet”-e megkap. *Vesztróczy Emánuel* „Tánc” című falképe stílusos és eleven, olyan, mint egy érzés ami az agyunkat lepi meg erre a szóra: tánc. [...] *Egry József* is eljött. Szeretjük ezt a komoly fejű embert, aki a munka festője lett, annak a darabos és nehéz kezű munkának, amely oly szent és tiszta érzékeket szólaltat meg. A „Férfi” a maga duzzadó erejével, nehéz vágású fejével a dolog erejét kiáltja felénk, a munkás-milliók főségeit szavalja és még ott is, a „Szimbólum” című képen ezek a nehéz, de tiszta és erős érzelmek uralkodnak. *Csont Ferenc* tempera-képe, a „Hátasló”, amivel találkozunk már, tökéletes fölkészültségről beszél. „Csendélet”-e, „Magdolna”-ja kvalitásos dolgok. *Boromísa Tibor* kettős arcképe jó és kifejező. *Dobai Székely Andor* impozánsan vonult ki. *Márffy Ödön* nagy vászna dekoratív, *Kádár Béla* dolgai talentumosak. [...]

Veress Tibor

(Független Magyarország, 1913. jan. 24. – 6.)

A művészház felavatása. Ritka és nagyjelentőségű társadalmi eseményhez méltón zajlott le ma délelőtt a Szegfű utcai új palotában a Művészház első kiállításának vernissage-ja. Már a kora délelőtti órákban egész tömegek keresték fel a kiállítást, úgy, hogy amikor déli 12 órakor a vernissage programja elkezdődött, már mozogni is alig lehetett a palota impozáns lépcsőházában és a kiállítási termekben. A legelőkelőbb műbarát és művész-társadalom, az arisztokrata- és írói világ legjelesebb képviselői jelentek meg a Művészház megnyitásán. Fél tizenkét órakor érkezett

⁶ Itt: túlzottan, aránytalanul

meg az ünnepség háziasszonya, *Teleki Gézané* grófnő, akit a kiállítás rendezősege hatalmas vi-
rágcsokorral fogadott. Vele együtt jött a Művészház elnöke, gróf *Teleki Géza* is, aki megtette az
utolsóintézkedéseket a miniszter fogadására.

Gróf *Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter negyed egy órakor érkezett a Művész-
házhoz, melynek előcsarnokában *Rózsa Miklós*, *Kernstok Károly*, *Katona Nándor*, *Vaszary János*
és a rendezőbizottság több tagja fogadták. A miniszter *Rózsa Miklós* igazgató üdvözölte és a
Művészház nevében köszönetét fejezte ki azért, hogy anyagi segítségével lehetővé tette a
művészet új csarnokának létesítését és ezáltal nagy lépéssel segítette előre a magyar képző-
művészetet. [...]

A termekben *Vágó László* építő-művész, a palota építője kalauzolta a minisztert, aki a kiál-
lított művek többjénél legnagyobb elismerésének adott kifejezést. Nagyon tetszett a *Rippl-Rónai*
kollekció, *Vaszary János*, *Kőrösfői-Kriessech Aladár* gyűjteménye. Az épület kitűnő világítását is
dicsérte, az épület szerencsés átalakításáért pedig *Vágó László* műépítésznek fejezte ki köszö-
netét. [...]

(*Magyar Szó*, 1913. jan. 24. – III.)

A Művészház főlavató kiállítása. Csúnya hercehurca, tülekedés, ki nem elégített ambici-
ók, aspirációkból keletkező hangos, zűrzavaros veszekedés előzte meg a Művészház új palotá-
jának főlavatását. Hogy kinek volt igaza, melyik csoportnak, azt eldönteni más fórum hivatott,
annyi tény, hogy az új palota főlavatása alkalmából rendezett, ma megnyíló kiállítás egyike a
legjobbakknak, amelyeket az utolsó években láttunk. Igaz, hogy a kiállított tárgyak kitűnően ér-
vényesülnek a jól megvilágított, tágas, de nem túlságosan nagy termekben. *Vágó László*, aki a
Rózsa utcai *Zichy*-palotát erre a célra átalakította – bár a felső terrasszal a homlokzat egységét
megbontotta – nagy és érdemes munkát végzett a palota belső részének átfőrdésével.

A főlavató kiállításra a magyar piktorok, szobrászok legjobbjai elküldték munkáikat, ha nem
is mindegyik a legjellemzőbbet és legjobbbat, de jelenlétükkel mindenesetre tanúságát adták
annak, hogy a nagyrészt fiatalemberekből álló modern művészekkel érzébeli közösséget
tartanak.

Olyan névsor, mint: *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József*, *Márfy Ödön*, *Mednyánszky Lász-
ló*, *Vedres Márk*, aztán *Katona Nándor*, *Csáktornyai Zoltán*, *Kann Gyula*, *Ziffer Sándor*, *Vaszary
János*. *Rippl-Rónai* egész falat töltött meg képeivel. *Pascin* arcképe és egy párisi utcacézelete
friss erőben mutatják a mestert. *Márfy Ödön* két tájképe és egy nagyobb kompozíciója telve
van kitűnő kvalitásokkal. Most is, mint egyébkor, megállapíthatjuk azt a szembeötlő haladást,
amellyel a legkomolyabb és legjobb piktoraink közé küzdi föl magát. *Lehel Mária* képeiben ha-
tározott, erős talentum szólal meg az öntudat energikus hangján. Alig van festőnő, aki tartalom,
tehetség tekintetében versenyezhetne vele. *Kmetty János* nagyon sokat tanult, nagyon sok ígé-
retet mutat. *Prottmann Stella*, *Szigeti Jenő*, *Gara Arnold*, *Csáktornai Zoltán*, *Egry József*, *Major
Henrik*, *W. Gyenes Gitta*, *Ziffer Sándor* és még egész sereg művész, akiknek fölsorolása és kellő
méltatása egy kis tanulmányra való helyet igényel. *Vaszary János* az olaszországi renaissance
és középkori mestereken keresztül már a bizánci művészekhez jutott. A mozdulatok lefokozásá-
val és szögletességével idegenszerű hatást vált ki, azonban a három részre tagolt kép csoportjait
valóságos vasmarokkal kovácsolta egybe és nagyvonalú, nagyszabású művészet ünnepiségét
árasztja a vászon nagy síkjáról. Ma még nem sejtjük, hogy *Vaszary*-nak – aki valamikor a termé-
szetet pusztá külső megnyilvánulásában adta vissza – útja hová vezet, de maga az út, a kibon-
takozás izgató és érdekes.

Vedres Márk szobrai nemes egyszerűségükben tele vannak egy nagytehetségű, érett művész
tömördek tapasztalatával, gazdag tudásával, kultúrájával. Friss és sokra hivatott tehetség *Med-
gyessy Ferenc*. *Körmenfi-Frim Jenő* és *Lányi Dezső* szobrain kívül egész sereg plasztikai alkotás
egészíti ki a kiállítást. Azonkívül sok rajz és iparművészeti munka.

B-t [Bálint Aladár]

(*Népszava*, 1913. jan. 24. – 9.)

A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA

Gróf Zichy Jenő egykori palotájában ma nyitotta meg ünnepélyesen a Művészház új helyiségeit és vele új kiállítását. Ha azt mondjuk, hogy ezúttal a helyiség fontosabb, mint a kiállítás, ebben a legcsekélyebb kicsinylés sem foglaltatik. Kép és szobor bizonyára elég terem Magyarországon, kiállítás elég nyílik meg, de hogy a tagadhatatlan túltermelésnek a java sem érvényesülhet, abban bizonyára része van annak, hogy a tömérdek kiállítás többnyire más célra szolgáló, rosszul világított, intimitás nélküli helyiségben talál hajlékot. A Művészház öt fölülről világított, diszkrét ízléssel berendezett teremmel szaporította Budapest kiállítási célokra alkalmas helyiségeit, s ez kétségen kívül olyan érdem, amelyet el kell ismerni, annál inkább, minél több és minél elkéseredetebb harc előzte meg a mai vernisszázst s a szervezés egész munkáját.

Természetes dolog, hogy a Művészház igyekezett a pompás helyiségekhez méltóan megszervezni az első kiállítást is, és ez az igyekezete is sikerrel járt. Az első pillantásra hajlandók volnánk azt hinni, hogy az abszolút fiatalság, az ideges, izgatott, meg nem állapodott és gyakran határozatlan célú tévesztett keresés adja meg a tárlat karakterét. Csakhamar észre kell azonban vennünk, hogy az újabb művészi törekvések kitűnő és már elismert mesterei a hangadók, a standard-értékek: Rippl-Rónai József, Katona Nándor, Vaszary János, Kernstok Károly, Csók István, Mednyánszky László. Meglepetéssel nem mindnyájan szolgálnak, amit küldtek, az inkább reprezentatív s már ismert, de annál becsebb. *Rippl-Rónai* a magyar témák hosszú sorozata után ismét Párizsra emlékezik egy pompás boulevard-képpel. *Katona* Nándor gazdag kollekciójában pedig a lehető legszimpatikusabban érvényesül az ő szerény, tartózkodó, de komoly és mély művészete. *Vaszary* János annyi munka, annyi siker után már néhány év óta elhagyta az egyszerű és igénytelen természetfestést és valami önmegtadással, önfeláldozással, aszketizmussal keresi a heroikusait, a mindennapi felülvívót. A publikum nagy részének szemében alig lesz más az ő nagy képe (címe: „Mérsékelt kézmozgások”) mint groteszk archaizálás. Meg kell azonban látni benne az el nem tagadható nagyszerű tudást, a konstruktív érzéket, a hitet, amellyel elnyújtott, csupa-szöglet alakjainak megkomponálásába elmerült. *Márffy* Ödön aktjain is sok kiváló kvalitást találunk mi, noha nem csodálkozunk rajta, ha a mozdulatok ilyen karikírozott kiemelése közönségikert nem arat.

Általában: sok itt a merész kép, a publikum-sikerről lemondó, nem mindig egyértelmű a művészi értékkel. *Páldy* Zoltán primitív képeinél vagy *Remsey* Zoltán jó rajzú, de modoros vásznain megtaláljuk ezt az értéket. A fiatalok néhányan azonban úgy hat, mintha lélek és lelkiismeret nélkül utánözna más, náluk alig valamivel idősebb, de mindenesetre kiválóbb tudású fiatalokat.

Kevesebb vitát provokálnak majd, de bizonyára nagyobb és általánosabb és egészen megérdemelt elismerést keltenek *Glatz* Oszkár tájai, *Zádor* István enteriőrje, *Boromisza* Tibor, *Kosztolányi* Gyula, *Székely* Andor, *Lengyel* Lőránt, *Vesztróczy* Manó képei. *Sándor* Móric, *W. Gyenes* Gitta, *Mezey* Illus, *Csáktornyai* Zoltán, *Gombos* Lilly, *Fejérváry* Erzsi, *Gara* Arnold, *Hindi* Szabó Kata, *Jaschik* Álmos művei is figyelmet érdemelnek. Néhány szobormű: *Vedres* Márk, *Strobl* Zsigmond, *Körmendi-Frim* munkái teszik változatosabbá a helyiségeket, az előcsarnokot pedig *Kőrösfői* Aladár és gróf *Zichy* István pompás falképei díszítik. Meg kell említeni, hogy az egykori főúri palota átalakításának s a berendezésnek artisztikus munkája *Vágó* László építész tervei szerint készült.

L. G. [Lengyel Géza]

(*Pesti Napló*, 1913. jan. 24. – 11.)

Gaiduschek Erzsi atelier-kiállítása. Egy igazi, vérbeli művész invitálja műtermének és az ott rendezett kiállításnak megtekintésére a műesetek iránt érdeklődő közönséget. *Gaiduschek* Erzsi, akinek nevét nagyszerű fotográfái tették leginkább ismertté, túl van azon a mezsgyén, amely a művészetet a dilettantizmustól elválasztja. Nemcsak a fényképezőgép válik az ő kezében a művészi teremtoerő eszközévé, hanem minden egyéb is, amit ez a zseniális asszony produkál az artisztikus érzék és tudás magasrendűségéről tesz bizonyosságot. Új műtermében (V. Erzsébet tér 3. Cziráky-udvar) a falak festésétől és díszétől kezdve az utolsó berendezési tárgyig

minden az ő tervezése, s nagy részben az ő munkája, egy invencióban gazdag, differenciálódott izlésű művész produktuma. A műterem, a hozzá csatlakozó helyiségekkel, finom, előkelő ott-hont alkot s követésre csábító példája a modern lakásberendezés művészetének. A bútorok, szőnyegek, gobelinek, hímzések, remekbe alkotott apróságok, kisebb-nagyobb, változatos technikával készült szelencék és ládák, az iparművészet izlést nemesítő termékei stílusos keretben adnak a sok szép fotográfiának, amelyeket beállításuk és kidolgozásuk felülemel a műipar háttérén. De maga a szoros értelemben vett „nagy” művészet is beletartozik a Gaiduschek Erzsi birodalmába, amiről néhány színhátsók és kompozíció dolgában sikerült festménye tanúskodik. Az érdekes kiállítás e hó 28-ig naponta délután 5 és 8 óra között tekinthető meg.

(m. e.) [Magyar Elek]

(Magyarország, 1913. jan. 25. – 11.)

A Művészház közgyűlése. A Művészház művészeti egyesület tegnap délután tartotta meg gróf Teleki Géza elnöklete alatt ez évi rendes közgyűlését. *Kónyay* Elemér titkár fölolvasta az igazgatóság évi jelentését a 1912. évi munkásságáról, majd a felügyelő-bizottság évi jelentését ismertette. Végül megejtették a választásokat, amelyeknek eredménye a következő: elnök: gróf Teleki Géza, művészeti alelnök: Kernstok Károly, műpártoló alelnök: dr. Lukács György v.b.t.t., igazgatósági tagok: Katona Nándor, Kosztolányi Kann Gyula, dr. Kovács István, Nemes Marcell, Rippl-Rónai József, gróf Somssich Géza, Szabó József, Vaszary János, Vágó László, Vedres Márk, gróf Zichy István. Felügyelő-bizottsági tagok: Páldy Károly, Radó Richárd, Zerkovitz Emil, dr. Takács Zoltán, dr. Biró Bálint, dr. Pfeiffer Frigyes, Lantos Vilmos. A megüresedett művész-tanácsi tagsági helyekre kerültek: Feiks Alfréd, Fémes Beck Vilmos, Körmendi-Frim Jenő, Márfy Ödön és Medgyessy Ferenc.

(Világ, 1913. jan. 25. – 12.)

Futuristák és expresszionisták. A Nemzeti Szalon rendszeren a művészet nevében invitál bennünket kiállításaira. Ezúttal azonban – ha nem tévedünk, s nem tévedünk – az ügyesen vezetett intézmény egy kis üzleti vállalkozáshoz óhajt reklámot kapni. Tett már annyi szolgálatot a nemzeti művészet ügyének a Szalon, hogy egy-egy ilyen kassza-jellegűbb próbálkozását is elnézhetjük. Múltkori tréfáját, a *Nyolcak* farsangi kiállítását nyilván igen sikerültnek tarthatta, mert ime: megismétli. És mintha idehaza nem is lehetnének még elég csörgőt az ilyen karnevális sipkára: ideirányítottá a Marinetti vezetésével Rómából indult s már hazafelé táncoló menetet. [...]

(Md.) [Malonyay Dezső]

(Budapesti Hírlap, 1913. jan. 26. – 17.)

MŰVÉSZHÁZ

A fiatalság valamennyi dolgok között a legfőbb. A fiatalság az élet, a jövő, a minden elnézésre érdemes, a minden elismerést megkövetelő. És mindig elfogódott szívvel és megilletődve kell hogy megálljunk minden előtt, ami fiatal, amiről még nem tudjuk, mivé lesz, ami a lehetőségeknek és kombinációknak, a reménykedésnek és tervezgetésnek sorát nem zárja le bevégzett és szigorú tényekkel, öreg embereket, kifejlődött és kiköltekezett művészeket klasszifikálni könnyű. Az ember mindent lát és mindent tud, tudja, hogy mi történt, és hogy ezentúl már nem történhetik majd semmi, könnyű azt mondani, hogy jeles vagy elégtelen. De fiatal művészekkel szemben a dolog sokkal, sokkal nehezebb. Kezemben tartom a kristályszelencét és még nem tudom, mi van benne. Nem szabad elejtenem, mert lehet, hogy olyasvalamit török össze, amit nagyon meg fogok bánni. Lehet viszont az is, hogy a kezemben tartom és várok és várok és nem repül ki belőle a szellem, az egyedül üdvözítő, soha, soha, akkor bosszúsán eldobom, de akkor már fáradtságot pazaroltam reá, hiába és akkor nagyon bosszús leszek. Ez azonban semmit sem

változtat a dolgon, nem szabad, sohasem szabad elejteni a szelencét, amely a fiatalság jövőjét rejtí magában, egészen addig, amíg meg nem győződünk arról, hogy a szelence – üres.

És az új szelence nem is üres. Azok a fiatalok, akik a Művészház új palotájában barátokat keresnek jövő törekvéseik számára, nem is jöttek üres kézzel. Felkészülve és a briliáns hatás kiszámításával mutogatják felénk a kincseiket, és kétségtelen, hogy az első pillanat, amelyben ezeknek a kincseknek villogása a szemünkbe csap, egészen kápráztató. A Művészházban annyi fiatalember annyi kvalitásos képpel szerepel, amennyi így egy tömegben, egyszerre még nem igen, vagy legalább is nagyon ritkán fordult elő. Ez mindenesetre élénk jele annak, hogy az egyesület igen elevenen tudja szolgálni azoknak az érdekeit, akik hozzá szegődnek, ami igen helyes is, sőt úgyszólván az új palota és az egyesület létezésének egyetlen záloga. Más kérdés, vajon ezek a fiatalok hogyan fogják felhasználni a nagyszerű segítséget, amely most materiális előrehaladásuk számára jutott, vájjon a kereteket, amelyeket olyan elismerésre méltóan és minden tekintetben megfelelően ácsolt össze a Művészház, meg tudják-e tölteni azzal a szellemi tartalommal, amely feltétele annak, hogy a Művészház a magyar művészeti életben mint önálló tényező szerepelhessen. A megnyitó kiállításon kapott impressziók ebben az irányban is biztatók, és bár a szellemi tartalom még nem bontakozik ki megfelelő formában és határozott erővel, bizonyos, hogy nem sokáig fog várni magára. Mert tehetség, tudás és akarat egészen imponáns mennyiségben van ezen a kiállításon és valamennyi fiatal. S ami esetleg még zavarja a feltétlen együttérzésünket, bizonyos, hogy az is igen hamar el fog tűnni, abban a pillanatban, amikor a fiatalság – a megállapodottságba érik. Hiszen: fiatalság – bolondság.

Fiatalság – bolondság és. ez nem baj, minden művészeti irány túlzásokkal kezdődött, éppen azért, mert mindent önmagából merített és mert vette észre, hogy az, ami számára világos, mások előtt érthetetlen. Minden nagyra hivatott kezdet az individualizmus túltengésével jár, és bármilyen extravagáns, érthetetlen is az egyéniség, ez még mindig nem baj, mert ebből a káosz-ból higgad le majd a jövő festészet. Az tehát egyáltalában nem baj, ha a Művészház fiataljainak stílusa a laikusok számára ért-hetetlen. Mi csak azt az egyet kifogásoljuk benne, hogy a szakemberek számára túlságosan is érthető. Mert nem az egyéniség mélyéből szakadt, hanem más, letűnt koroktól kölcsön vett. Mi csak azt nem szeretjük, hogy a fiatalok képeiben túlságosan sok reminiscenciával találkozunk, hogy ezek a fiatalok egy kicsit nagyon is a múltban keresik a jövőt. Ez nem modernség, hanem eklekticizmus, ettől pedig a jövő gerinces alapozóinak előbb-utóbb meg kell szabadulniuk. Bizonyos, hogy ez meg is fog történni, mért hiszen valószínű, hogy a régi stílusok osztályozása csak bizonyos félnétség és a múltnak, a nagy koroknak szerénykedő tisztelete. De erre nincsen semmi szükség. Hagyni kell a régi nagy mestereket és stílusokat, nem. ezekre vagyunk kíváncsiak, hanem a fiatalokra, akik talán bolondságokat követnek el, de mindent a saját nevükben. Bizonyos, hogy ha van bennük talentum, – és hogyne volna! – akkor az idő elsimít mindent, ami az oeuvre-ükben most még éretlen. De csak abban az esetben, ha nem maradnak meg a mai eklekticizmusban, de elő mérnek állni azzal, amit most még más stílusok védőpajzsa alá rejtettek.

Természetesen ez nem mindnyájukra vonatkozik és a fiatalok között is vannak igen sokan, akik egészen őszintén és nyíltan hivatkoznak a saját egyéniségükre. Ezeknek a képeit szeretjük a legjobban ezen a kiállításon. Ezek közé tartozik talán elsősorban *W. Gyenes*, Gitta kitűnően rajzolt, egységes, kis méreteiben is monumentális tájképével és finom, eleven két aktjával. Ezek közé tartozik a friss, eleven *Székely Andor*, a tájképfestő *Márffy Ödön*, *Zádor István*, *Bednár János*, a fiatal *Záhonyi Géza*, *Lakatos Artúr*, gróf *Zichy István* és még sokan mások. Tagadhatatlanul sok a tehetség *Remsey Jenő*ben, *Páldy Zoltán*ban és *Kádár Bélában* is, kár, hogy az ő képeiken érződik meg a legélesebben az idegen művészek, a letűnt korok hatása. Itt vannak azután azok, akiknek részvétele csak sikert jelenthet: *Kriesch Aladár*, *Csók István*, *Mednyánszky László*, *Katona Nándor*, *Rippl-Rónai József*, *Kosztolányi Kann Gyula*. A szobrászok közül igen előkelően szerepelnek: *Körmendi-Frim Jenő*, *Vedres Márk*, *Lányi Dezső* és *Medgyessy Ferencz*. És ennyi kvalitás egy megnyitó kiállításon talán éppen elég.

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. jan. 26. XXIV. évf. 4. sz. 62–63.)

A FUTURISTÁK ÉS EXPRESSZIONISTÁK

Új kiállítás a Nemzeti Szalonban

Itt vannak tehát végre ők: a legújabbak! A legeslegújabbak!!! Félve írjuk le a „*legeslegújabb*” szót. Hátha azóta már ez is túlhaladott fogalom? Egyszóval a *legeslegújabb* művészeti világcsoda most Budapesten elevenen látható.

Megint félve írjuk le a „*legeslegújabb*” szót, hiszen már tavaly, sőt talán tavalyabban Rómában született meg a futurizmus, a *jövő művészete*, ott szülte meg Marinetti vezérbábaságával néhány ötletes olasz fiú. A művészetek legklasszikusabb városában a legnagyobb művészeti anarchiát! És Marinetti (akinek neve talán célzás a paprikajancsis marionettekre?) ifjú apostolával együtt, a német Walden menedzsersége mellett azóta már bejárta Párizst, Berlint, Stockholmot, Brüsszelt, Münchent, Bécsset, amíg most Budapestre került (Déry Béla igazgató ügyessége és agilitása révén). Egyszóval már avas idők óta járja körútját Európa ezen művészeti szenzációja. Hátha azóta elavult? Nem illetnek-e bennünket a műveletlen maradiság vádjával azok, akikkel el akarjuk most hitetni, hogy *újdonyságot*, legeslegújabbat látnak?

No, nyugodjék hát meg a lelkiismeretünk és foglalkozunk a dologgal. Rakjunk ősállati, őszdi koponyánk penészes kamráinak megsavanyodott agyveleje helyett friss agyvelőt a fejükbe. (Mi az Úristen, hát örökké kerek koponyával és híg agyvelővel kell járni nekünk, kultúrembereknek? Nem lesz ultra-teremtés, négyszögletes koponyával és lila színű gázvelővel???) ... Szóval új szellemi gépezettel kutassuk a művészeti leglegeslegújdonyságosabb ízék titkát.

Mindenekelőtt szívleljük meg Marinetti úr római szózatát, mellyel művészgårdája a futurizmusba indult:

„Nézzetek reánk! Nem kapkodunk levegő után, mert mi magunk vagyunk az emésztő tűz, a tunyáknak kellemetlen gyorsaság és az utálat! Az igazi művészet nem adagonkint lopja be magát az emberszívbe, hanem hirtelen, erőszakosan, és ha kell, borzadályt keltőleg! Csak a küzdelemben és a harcban van szépség, ha mindjárt leveretéssel is végződik! Nem mestermű, nem igazi műalkotás az, mely nélkülözi a támadó és romboló momentumokat! Az igazi egyéni művészet bemutatkozásának életföltétele, hogy a szemlélő tradícióit és ideáljait kipusztítsa, minden egyéb alkotás csak – kérés – repríze, melynek értéktelensége nyilvánvaló! Az irodalom és költészet hivatása nem a létező és elpusztítandó fogalmak elleni küzdelem, hanem az állandó és örökös támadás ismeretlen erők leigázására! Új színeket kell kikeverni, új hangokat kell megcsendíteni, új szókkal kell kifejezni azt a forradalmi elemet, amely ott szunnyad az emberi szív fenekén! Föl kell gyújtani a képtárakat és könyvtárakat, hogy a mai differenciálódottan született ember lelki fejlődése rá ne tévedhessen az utálatos sablonokra!”

Ez az!

Lám, ez a bátor hang. Csak semmi sablon!

Négyszögletes koponyát és lila-gáznemű agyvelőt akarunk. És még barátságosabb a sablonos szempár koponyánk üregeiben, illesszünk egy fogaskereket a homlokunk közepébe s minden fogra egy-egy szemet. Vagy egyszerűen cseréljünk a szitakötők ezerkockás szemével, s úgy álljunk a futuristák alkotásai elé.

Mert mit látunk a futurista vásznon? *Olyan valami csodálatos, színtarka nyüzsgést, mint amikor sokszögű kristályüvegen át nézzük a világot.*

Ahol például Severini Gino mester a „*Nyugtalan táncosnő*”-t festi, szétszór két nagy szemet a vásznan, s azt kitölti százféle mozdulatú apró táncosnőalakkal, repülő karokkal-rendekkel, lábakkal, homályos múltjának emlékeivel, szóval nyugtalansággal. – Ahol pl. Boccioni Umberto mester „*A nevetés*”-t festi, egy életnagyságú nevető női fejet körülvesz welszi salátával, amelyben bab, hering, burgonya, kaviár, hagyma és a terített asztal egyéb vegyessége vibrál, zöld-lilánarancs-tupikék-barnás-rózsaszín forrongásban, mert hiszen tudvalevőleg a nevetés rázkódtatása közben szemünk előtt is vibrál a világ. – Amikor pl. ugyanez a mester „*Az utca élete és a szoba*” c. festményét alkotta, egyszerűen elénk varázsolta a messinai földrengést a leglegeslegjobb rengés pillanatában, ezzel jelezvén azt is, hogy mikor az erkélyre kilépünk, a látásunkkal együtt a gyomrunk is felfordul, s a futurizmus kedvéért a házak berúgóttan dülöngélnék, s egymás hátára másznak.

De a futurista humortól eltekintve kétségtelen, hogy ezek a művészek újat mondanak, újat visznek a vászonra, valami rejtélyes, meseszerű összevisszaságot, mely leghívebben a beteg láz-álmához hasonlítható. Csodás tarka vibrációk nyüzsögnek a vásznaikon, mint ahogy a bolondok házának megőrült fentalálója ezerféle kerékből kombinálva iparkodik megalkotni az örökmozgó gép tervezetét. Így pl. Severini „Pan-pan tánc a Monicoban” című hatalmas vászna muzeális darabja az ilyen mulatóhely bábeli zagyvaságának. Érdekesség jellemzi Carra Carlo nagy vásznát is, mely Galli anarchista temetésén a lovasság és proletariátus összetűzését illusztrálja igen misztikusan. Ugyanez a művész a közúti vasút és az omnibuszkocsi rázását is ötletesen illusztrálja. Van valami meseszerű a Russolo Luigi „Forradalom” című vásznán is. Szóval ezek a futuristák irodalmi tartalommal és nem hétköznapi esprit-vel fegyverkezve, kitűnő rajztudással s színérzékkel támogatva indultak művészi hadjáratukra. S bár az esztétikai csatározásukban több a mulatságos, mint a komoly elem, érdemes irántuk érdeklődni. Mélyebb benyomás marad lelkünkben utánuk, mint a háromfejű és ötlábú bornyú szemlélete után.

Jóval kevesebb jelentőségük van a tárlat *expresszionistáinak*. Bár a futuristák anyagával szemben itt négy termet betöltő „expresszionizmus” sorakozik a falakon, a hatásuk egy ásitásra való. A nálunk until látott négyesek, nyolcasok, kubisták és más művészeti divathajhászok jelentéktelen őseit látjuk itt: Gauguin- és Picasso-utánzókat, Márffy-óst, Berény-óst, Tihanyi-óst, Pór-óst, Perlrott Csaba-óst s egyéb rövidlejárátú ősokeket. A vendégszereplő ősök közül pl. a müncheni Jawlensky az évezredek régi egyiptomi viaszfestésű fejek nyomán háromszoros életnagyságú fejeket giccselel, Kokoschka Oszkár, a bécsi expresszionista vezér egy férfiarcképén be akarja bizonyítani, hogy az olajfestésű képeket is kirággja a moly – s ez a kísérlete fényesen sikerült. A párizsi Melsner Moritz már messziről bűzlő hurka-embereket fest, a Kubista álnév alá rejtőző prágai festő pedig csontvázakat fest a köbfestés szabályai szerint; a berlini Meidner örülten giccselelt „kozmosz tájkép”-eket kent elénk, ahol üstökösök és császárszemlék száguldoznak az űrben; a westfaleni Morgner Wilhelm a szláv tyilimszövészet szabályai szerint illusztrálja az anyaméhbeli magzatfejlődés periódusait. (Ezek állítólag biblikus vásznak!) – Legötletesebb, sőt az egyetlen ötletes és stilszerű közöttük a berlini Richter, aki a *forgókorong-elmélet* szerint festi le tárgyait, amidőn képein az expressz-benyomást iparkodik tolmácsolni. A kép közepe nyugodt pont, de szélei felé egyre gyorsabb körmozgással mosódik el. A „Malom” című vásznán a középtérben álló szélmalom forgó kerekei körül forog a háttérbeli falu látképe, tótágast áll a falu tornya; a „Libák” s a „Legelésző tehének” című képein is nyugodt az állatok közepe, de végtagjaik szétszóródnak és égbe gyökereznek a fák. Ez a piktúra bizony nem a Richter-féle reklámja, hanem színekkel is azt hirdeti, hogy mégis forog a föld.

Csak mi, elavult, berozsdásodott műértők nem akarunk modernizálódni. Nem akarunk a hátunk középevel járni, nem akarunk a talpunkkal fészüklődni és tiltakozunk az Úristen legújabb terve: a négyszögletű koponya és a lila-gáznemű agyvelő ellen.

Kézdi-Kovács László

(Pesti Hirlap, 1913. jan. 26. – 5–6.)

Perlrott Csaba Vilmos kiállítása. Párizsból írják: Perlrott Csaba Vilmos, a fiatal magyar festőgeneráció talentumos tagja kiállítást rendezett értékesebb munkáiból az *Ashnur Galerie*-ben (Boulevard Raspail). Perlrott Csaba tizenöt festményét és negyven rajzát gyűjtötte össze: képei között több tanulmány van, aztán tájak, csendéletek, katalógusának előszava, melyet Szolchányi Károly írt, különösen két képét emeli ki, melyek közül egyik az Art Decoratifs múzeum egy sarkát ábrázolja, a másik pedig a Musée de Cluny egyik faragványáról készült festmény. A kiállítás mindenképpen figyelemreméltó és számottevő magyar tehetségnek mutatja a fiatal festőt.

(Világ, 1913. jan. 28. – 15.)

Magyar festő kiállítása Párizsban. A párizsi Ashnur Galerie artisztikus kis katalógusát küldte el egy magyar festő kiállításának, amely február harmadikától tizennyolcadikáig lesz ott

látható. A magyar művész *Perlrott Csaba* Vilmos, akinek nem ez az első párizsi kiállítása. Az Ashnur Galerie-ban tizenöt olajfestményét és negyven rajzát mutatja be most.

(Az *Újság*, 1913. jan. 29. – 14.)

Futurizmus. [...] A közönség ma már nemigen mer felháborodni és nem mer nevetni éppen azért, mert sokszor keservesen megbánta, ha nagyon és óvatosság nélkül nevetett. [...] Hát hiszen sokszor jól teszi, ha óvatos, de ebben az esetben én bizony sajnálom az eltitkolt jókedvet, és csak azt akarom mondani, hogy tessék nevetni. [...] mert ezek a képek csak azt érdemlik meg, hogy nevéssenek rajtuk és egyszersmind méltó büntetésük is. [...]

Nagyon szegényes, egészen jelentéktelen dolog ez a futurizmus, [...] a modern művészethez nincsen semmi köze. [...] A modern művészet ettől egészen függetlenül megy a maga útján, amely a futuristáktól nemcsak különböző, hanem azzal homlokegyenest ellenkező.

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. jan. 30. – 9.)

A Művészház érem- és díjnyertesei. A Művészház érem- és díj-zsűrijének ülésén *Vedres Márk* elnök bejelentette, hogy a beérkezett nyilatkozatok szerint *Kernstok Károly*, *Kosztolányi Kann Gyula*, *Vaszary János* és *Vedres Márk* sem éremre, sem díjakra nem pályáznak, azok a művészek pedig, akik a pályázatban részt venni kívántak, letették díj-zsűri tisztüket. A bizottság kimondotta, hogy miután sokkal több kiváló és díjra érdemes munka szerepel a kiállításon, mint amennyi díj áll a zsűri rendelkezésére, s miután *Lánczy Leó* az általa díjakra adományozott összeg felhasználását a Művészház szabad rendelkezésére bízta, a *Lánczy-féle* 5000 koronából egy kiállításra szánt 3000 koronát oly módon osztja meg, hogy abból egy darab 1000 koronás és négy darab egyenként 500-500 koronás díjat fog odaítélni. A zsűrinek ily módon rendelkezésére állott tíz díjat a bizottság a következőknek ítélte oda: 1. A nagy aranyérmét *Rippl-Rónai Józsefnek*, „Boulevard Montparnasse” képéért. 2. A kis aranyérmét gróf *Zichy Istvánnak*, az előcsarnokban elhelyezett freskójáért. 3. Az ezüstérmét *Körmendi-Frim Jenő* szobrászművésznek 261. számú plakettjéért. 4. Sacelláry György festők részére kitűzött 1000 koronás Szinyei Merse Pál-díja *Kádár Bélának* „Az élet” című festményéért. 5. Sacelláry György szobrászok részére kitűzött 1000 koronás Szinyei Merse Pál-díjat *Medgyessy Ferencnek* „Táncolók” című domborművéért. 6. *Lánczy Leó* adományából 1000 koronás díjat *Márfly Ödönnek* „Három akt” c. festményéért. 7. *Lánczy Leó* adományából 500-500 koronás díjat *Egry Józsefnek* „Szimbólum”, *Körmendi-Frim Ervinnek* „Ascona”, *Páldy Zoltánnak* „Krisztus és a királyok” és *Sassy Attilának* „Krisztus sírjátétele” című festményeiert.

(*Világ*, 1913. jan. 31. – 12.)

Fényes Adolf az Ernst-Múzeumban. Ritkán volt kiállításnak olyan osztatlan és egyhangú sikere, mint *Fényes Adolf* legújabb műveinek. *Fényes* egyike azon szerencsés művészeknek, akik bár mindig valamivel megelőzik korukat, de mégsem annyira, hogy a kritikának és a közönségnek intelligensebb része ne tudná őket új utakon is követni, megérteni és szeretni. Mikor még a munka és a szegénység költője volt, már vele tartott a szociális mozgalmakra megérett intelligencia; mikor a magyar falut, napsütéses udvarokat, eleven paraszti életet és levegőt vetette vásznaira, már volt egy kicsiny kör, amely értékelte a plein air-nak és dekoratív hatásoknak ezt a közvetlen, keresetlen leírását és amikor ma megérkezett az interieur és csendélet kizárólag festői problémáinál, ismét maga mellett találja már nemcsak megértőit, hanem barátait. Talán lesznek többek közülök, akik *Fényest* másért szeretik, mint amiért mi és kiknek örömeik telik mai munkáinak befejezettségén és az optikai játékon, amit plaszticitásuk nyújt. Talán azok is *Fényes* bámulóinak vallják magukat, akik a művészettől nem várnak többet, mint a valóságnak a megtévesztésig hű utánzását és azt hiszik, hogy *Fényes* ehhez az irányhoz közeledik. De mi

elsősorban azért szeretjük őt, mert minden munkáján meglátszik a feltétlen becsületesség és őszinteség, a komoly, elmélyedő munkának a szeretete. Ma, amikor elismerést kíván sok művész csak azért, mert ennek vagy annak az iránynak külsőségeit leste el, örömmel és elismeréssel állunk meg egy olyan művésznél a munkája előtt, aki nem kacérkodik sem divatos szerzetelenségekkel, sem a pénzes közönség izlésének behódoló maradisággal, hanem meggye egyenesen a maga útján és a maga lelki világából meríti a tárgyait, a formáit és a kifejezéseit. Ezért hatnak munkái egységesen és közvetlenül, ezért érezzük meg önkéntelenül is, hogy Fényes szereti a mesterségét. Talán lesznek, akik csendéletei elrendezésében több kompozíciót, elgondolásában több fantáziát, előadásában lázasabb kifejezést, szeretnének. De lehetetlen elvitatni, hogy a magyar művészgardának egyik legszimpatikusabb tagját tiszteljük benne, akinek komolysága, egyenessége és őszintesége minden ecsetvonásán érezhető és aki sohasem kíván több lenni, mint egy igazi, jó piktor.

(L–R.) [Lénárd Róbert]

(*A Kéve Könyve, 1913. jan. 2. sz. – oldalszám nélkül*)

Nyolcak kiállítása. Nálunk, ahol a még csak tegnap lezajlott impresszionizmus, ha többé-kevésbé megértésre talált, – többé vagy kevésbé, mert csakis egyes emberek helyi és erősen lokális vonatkozású impresszionizmusának megértéséről lehet szó, – nálunk tehát az impresszionizmus-értésről a „Nyolcak” által képviselt stílusok megértéséig mérhetetlen nagy az út. Ez az út is inkább ugrás, mert az impresszionizmust összekötő fejlődési vonalak addig, ameddig a „Nyolcak” stílusa mutatja, minden áthidalás nélkül valók.

Lehetetlen itt most a történeti sorrendben alakult közbeeső átmeneteket felsorolnom, egyrészt, mert ez átmeneteket alkotó sorrend, mai nap is, künn Párizsban, a fejlődés szellemében tartó változatokban mozog, másrészt, he meg is kísérelném, önkéntelenül is elébe vágnék annak a megállapításnak, mely a modern művészet-történet kialakulásának a lényegét, értékét lesz hivatva megállapítani.

A „Nyolcak” kiállításán képviselt stílusok tartozékai, nem pedig folytatásai, a Párizsban forró „du cubisme” és „le futurisme” festői elveknek, mert ezeket az elveket válogatás nélkül, az elv meghagyásával és a szabályok merev vagy folyton utánagondolt követéseivel oldják meg. Ha kivételt alkotnak, ez a kivétel önkényes és feltűnően ellentmondó a követett szabályok felfogásaival.

A Cézanne-i tanulság addig, míg útmutatás és egészséges példa a súly és a méret meggondolásaira, még nem merev szabály a lehetőségek kifejezéseire; de amikor mód lett belőle, ha felöltő és univerzális jelentőségben is, mint a Picasso legutóbbi munkáiban, már olyan összevonása a Cézanne-i festői értelmezésnek, ami a metafizikai összegezéseken keresztül valami végleges, valami fullasztó megkötöttséghez érkezett. Picasso maga érezhette ezt a legélénkebben, mert újabb és újabb munkáiban önmaga nyitotta perspektívákkal szélesbítette körét és variálta festői szellemét olyan dimenziókkal, melyek vonatkozásuk és célzatosságuk homályosságánál fogva is, már transzcendens érzések és gondolatok kódében jutottak kifejezésre. Picasso nyomán aztán hamar beteljesedett ennek a festői összegezésnek a mérlege: megállapították, végérvényesen keményre és másíthatatlan merevségre szabták ennek az átmeneti formanyelvnek a határait; e határokból a maguk önkényes principiumát, amely ez esetben erősen és teljes egészéből másodkézből kapott intenciók nyomán csak principium volt: tehát szabály.

És sajtóságos: ahogy bővültek a Picasso állította festői szellemiségek, amennyire stílust és rendet nyertek nála minden régi és újabb festőiségek szellemiségéből kizárt tartalmiságok, mint egy bizonyos hangulat vagy irodalmiságot jelző motívum újraállítása, ilyen mértékben, de a követett festői szellemiségek lassúbb vagy meggondoltabb tempójában gazdagodtak a Picassót követő festők motívumai. Így nyertek elsőbbségi értéket, vagy mindenesetre egyenértékűt a régebbi és már kiküszöbölt tegnapi irodalmi vagy elbeszélő tartalmiságok festői jelentőséget: kompozíciók, hol a tartalom milyensége világos cselekvést – amennyire a köbszerű formák kaotikus halmaza láttatni engedte – néhol szinte illusztratív elmondást közvetített.

Amit a futuristák írtak és festettek, az elmondásuk módjában sokkal több volt abból a szabadságból, amely szabadság ellen elveikkel állást foglaltak, mert kimondásuk formájában fel-

ölelték az utolsó tíz-tizenöt év majd minden jelentősebb festői technikájának eredményeit; így kerültek közelségbe és így azonosultak, ha kimondatlanul bár, a kubisták vallotta metafizikai összevonások törekvéseivel is. De így kerültek közelségbe nemcsak technikájuk kölcsönvet vagy egymásra határolt eszközeiben, hanem festői szellemiségük rokoni kitalálásában is, mert ugyanolyan, talán még több szabadsággal proklamáltak érvényt a tegnap leszorított irodalmi tartalmiságnak. Még több szabadsággal és frissebb ésszerűséggel, mert e festői szellemiségben át-áthullámzottak más, egészen más érzések, más gondolatok: mindent felölelni, a mindenség érzését kelteni, gondolatokat és érzéseket, melyek több mint három dimenzióban alakulnak. A kubisták addig, míg a stílusuk merevségében a környezők teljes negligálásával beteltségről adtak bizonyosságot, ez új rend hangsúlytalan és egyenlő ütemeivel, – a futuristák e rend megkerülésével vagy eléggé meg nem gondolásaival csak a festői szellemiség minél szélesebb és átfogóbb, minél egyetemesebb értékeknek és gondolatoknak a legteljesebb kiírásaira törekedtek.

Mindannyian, a kubisták, a futuristák revíziót állítottak a tegnap és a ma érzései és gondolatai felett; egyrészt merev szembehelyezkedéssel mindama valósággal szemben, melyet a tradíciók bizonyítanak a valóság gondolatának, másrészt tudatos vagy önkénytelen hasonulással ama dolgokkal szemben, melyet tradíciók vagy tegnapi eredmények kivonatai bizonyítanak.

Arról, hogy mind e stílusra összegezések törekvései nálunk is éreztették, éreztetik hatásukat: felesleges rámutatni, mert éppen a „Nyolcak” kiállításán revelálnak visszhangra az ott bemutatásra került munkák. Ezt megállapítom, hogy megállapítsam; hogy milyen összefüggéssel, mennyi szabadsággal bővültek vagy simultak e törekvések: az előbb elmondottak alapján ismétlése volna e törekvések magyarázatainak vagy iskolás értékelése a megvillantott újszerűség, érték vagy stílus osztályozásának.

(B. R.) [Bálint Rezső]

(*A Kéve Könyve, 1913. jan. 2. sz. – oldalszám nélkül*)

Művészet és erkölcs. (A Művészház és Művészklub botránya.) Gazdasági viszonyaink sivársága és közéleti viszonyainknak romlottsága képzőművészetünk életét mostanáig nem tudta kikezdeni. A modern magyar képzőművész, a nyugat hagyományaihoz híven, dacos szikla gyanánt állott a magyar erkölcsi fertő tengerre dagadt árjában. A modern magyar képzőművész lelkét az a tudat járta át, hogy talentuma a természetnek vele szemben gyakorolt különös kegye, amelyért a társadalommal szemben magasztos, fontos kötelességei vannak.

Azonban a legutolsó esztendőekben olyan elszomorító tünetek merülnek fel, hogy a becsületes és tisztességes eszközökkel dolgozó művészek, műbarátok érdekében a leghevesebb, a legkíméletlenebb harcokt kell indítani mindazok ellen, akik Magyarországon még nem érték el a szellemi nagykorúságnak azt a fokát, amely a nyugat-európai kultúra összes függvényeinek megértésére, finomabb természetű megérésére képesít.

Éppen ebben a kötetben hozzuk a modern osztrák művészek felhívását az Österreichischer Künstlerbund megalakítása tárgyában. Ezeket az embereket a művészet ideális céljai hozták össze. A megalakulás nyílt és spontán, tiszta és szép. A felhívásból látjuk, hogy az osztrák művészet fejlesztéséhez csak gondolkodó és dolgozó művészekre van szükség. A Lajtán túl a művészet „pinkák”, „croupier”-ek, „schlepper”-ek nélkül is fejlődik.

De a mi derék országunkban a nemes eszmék, a becsület, a tisztesség szabad préda a mindennel és mindenre spekuláló profiteurök kezében. Az egyes ember jogának, becsületének, munkájának értéke a fagypontra szállott. Itt, ezen a ponton, a becsületes embernek kötelessége, hogy „Megállj”-t kiáltson és ha nem megy másként, saját testével tartsa fel a szennynek, a piszoknak ezt a bűzös, rothadó árját.

A művészetnek sokkal eszményibb, magasabb és nemesebb céljai vannak, semhogy ezeket a bakasztatokon kiverjétekezett piszokpénzzel szabadjon beszenyezni.

A „Művészklub” körül összeszedtek mindenkit, aki összeszedhető volt, és akinek a nevét a magyar képzőművészet dolgaival kapcsolatosan egyszer valahol megemlítették. Patinás és ragyogó nevek viselőit, akik jóhiszeműleg mondták beleegyező igenjüket, olyan posványba taszítottak, hogy jó időre fog elmenni a kedvük attól, hogy a magyar művészek mozgalmában részt

vegyenek. A mai élet megnyilvánulásai annyira komplikáltak, a velük való foglalkozás annyi elmélyedést, olyan lelkiismerete kutató és megfigyelő munkát követel, hogy az ilyen fontos messzire ható kérdést, mint amilyen néhány száz művelt ember társadalmi kooperációja, nem-törődomséggel és pikkoló-filozófiával elintézni nem lehet. Azok, akik a magyar képzőművészetet a pinkából akarták felsegíteni, gondoltak-e arra, hogy hány ember, hány család léte fog megsemmisülni a „Művészkлуб” förtelmes pinkazátonyán? A mozgalomban résztvevő jó nevű művészek gondoltak-e arra, hogy a pinka csengő tartalma leginkább olyan emberek zsebébe fog vándorolni, akiknek a magyar művészethez semmi köze sincsen.

Igenis, a magyar képzőművészetrel szemben követtek el bűnt azok, akik értékes neveiket ilyen hallatlanul hazárd dologhoz könnyelműen odadozták. Nem szabad, hogy akadjon Magyarországon többé tisztességesen gondolkozó művész és műbarát, aki a művészetet ilyen módon támogatja. A művészetben a nagy mozgalmaknak mélyebb, tisztább erkölcsi talajból kell fakadniuk és ezeknek a mozgalmaknak nem lehet alapköve egy-egy ember anyagi egzisztenciájának az életfogytiglani biztosítása. Akit érzése a magyar művészet kultiválására szorítanak, az a művésznek munkára, de nem léhaságra adjon alkalmat. „Munkát a művészeknek!” – nem pedig pinkajövedelmet. Aki át tudja érezni, hogy egy nemzet előbbre jutása szempontjából mit jelent a kultúra, az ennek a jelmondatnak az értékét meg fogja érteni és tüzzel-vassal lesz segítőségükre mindazoknak, akik a magyar képzőművészetet az élősdiak és herék bolygatól meg akarja szabadítani.

Szablay János

(A Kéve Könyve, 1913. jan. 2. sz. – oldalszám nélkül)

MŰVÉSZHÁBORÚSÁG

Kellemetlen és ártalmas, hogy a Művészkлуб körül támadt bonyodalmat a művészek háborúsága gyanánt könyvelte el a köztudat. A művészetnek túlon túl kevés barátja, érdeklődője van Magyarországon ahhoz, hogy az ilyen botrányszerű háborúság látványának elkedvetlenítő hatásait könnyen kiheverje. A laikusoknak az a kis csoportja, mely úgy valahogy már eddig is a művészek állandóbb társaságához tartozott és most a művészek klubjában – tehát nem a már megalakult Művészkлубban – még szorosabb miliőbeli kapcsolatot keresett, méltán fordulhat el kiábrándulva attól a társaságtól, melynek nem is holmi művészetpolitikai, hanem egyenesen a kellemes társas érintkezésre irányult akciója ilyen diszsonáns, szinte a képviselőházra emlékeztetően nivóttan kavarodással kezdődött. Bizony jó egynéhány igen tiszteletreméltó művészbárát hagyta el úri izlésének felborzolt állapotában, sőt felháborodva azt a szomorú közgyűlést és elfelejtette a viszontlátás óhaját nyilvánítani.

Pedig ebben az esetben nem lehet művészháborúságról beszélni. Sőt tulajdonképpen csak laikusok háborúsága volt ez a művészek ügye körül; néhány jóhiszemű laikus és egy már kevésbé jóindulatú, destruktív erő, mely e laikusokat mozgatta. Ne tessék holmi misztikus erőre gondolni; mindössze egy talentumos emberről van szó, aki már húsz év óta (egy legutóbbi nyilatkozata árulta el ezt a jubileumi számot) avatkozik bele jól-rosszul – néha talán csakugyan jól is – a művészek dolgába, de akit valami patológikus vonás mindig a rombolás felé ösztönöz. Neki a legrosszabb; de még azoknak sem jó, akik ellene, nemhogy azoknak, akik mellette sorakoznak.

A másik oldalon művészek voltak, tehát ügyüket gyarlóan rosszul adminisztráló és ily adminisztrációkban nem nagyon éles tekintetű férfiak. Nem nagy dicséretükre szolgál, hogy csak az utolsó pillanatban vették észre, hogy mi készül, hogy milyen áldatlan talajba készülnek beleágyazni otthon-alapító meleg szándékaikat. Persze mikor a dolog végül már előttük – a bőrükkel érdekeltek előtt – is világossá vált, nem tehettek a dísztelen visszavonulásnál egyebet. Végre is itt nem szociális szervezkedésről, szakszervezeti megalakulásról van szó (habár, mellest, ennek volna a legtöbb értelme), hanem egy fehéren békés szándékú klubalapításról, otthon-instalációról, meg effélékről; fészket pedig nem tanácsos parázson felépíteni. Az agyarkodásnak csak később, a klubélet egy későbbi stádiumában szabad elkövetkeznie, legalább eddig így adta tudnunk minden klub-biológia.

Ezúttal egy sajnálnivaló véletlen folytán jutottak bele a művészek egy szenzációs és kínos háttérű riportba, de részrehajlók volnánk, ha ezt a botrányt nem látnók egész művészeti életünk stílusába tartozónak. Ha a hír ezúttal igaztalanul is kiabált művészhabóruságot, sajnos elmondhatjuk, itt is a ben trovato-t. Művészeti állapotaink öt-hat év óta a legszomorúbb magyar közéleti területek egyikének képét nyújtják. Végzetlen destrukció mindenfelé. A Műcsarnok egy, a béke jegyében minden modern és egyéni törekvést kiátkozó, minden művészt, aki az ő érdekében nem alakult szavazógéppé, végsőkig üldöző érdekszövetkezet kezébe került. Szomorúan mulatságos volt ezeknek a „paxistáknak” az idei téli tárlaton megnyilatkozó harciasságuk, amikor a nem táborukba tartozó festők képeiről ítéleztek. Akit abban a kétes értékű kegyelemben részesítettek, hogy befogadták ebbe a majdnem kompromittáló kiállításba, azt az akasztásnak nálunk igazán eredeti módon kifejldött visszaéléseivel nyomorították meg. Ez is jellemző, magyar specialitás; egy-egy festő képeit úgy szétakasztani egymástól és lehetőleg azoktól a termektől, amelyek a nyilvánosságot jelentik, hogy minden művészi reprezentáció lehetetlenné válik. Persze, ezzel végeredményben is csak maguknak és a tárlatnak ártottak, mert ez utóbbinak huszonnégy óra alatt olyan zsett híre támadt, hogy a látogatók is, a vevők is távolmaradásukkal tüntettek. A Műcsarnok tárlatainak kijáró társadalmi érdeklődés így illuzórikussá vált; de az állami támogatás is, mely a magyar képzőművészek egyetemét illeti, jogtalanul jutott egyetlen érdekcsoportnak. Most aztán – úgy tudjuk – tárgyalások indultak meg valamelyes kompromisszum érdekében, amelyre mindkét tábor – ha ugyan a mai destrukció mellett lehet így összefoglalni a számtalan csoportot – rászorult. De ettől sem várhatunk állandó sikert. A kompromisszummal koncessziók járnak, és a koncessziók sosem volta barátai a művészetnek. Hogy művészeti egyesítéseinket sorra vegyük, hát a Nemzeti Szalonban sincs különben, mint a Műcsarnokban; már csak azért sem, mert itt is ugyanaz a csoport, az impotenciának ugyanaz a potenciája uralkodik, itt még egy csomó dilettáns tanárfélével és miniszteri hivatalokkal súlyosbítva. A Művészklub pedig? A Művészklub vezetői pedig ugyanazok, akik a Művészklubnak azt a jellemző kis puccsát megcselekedték, melyből cikkünk elindult. Róluk talán éppen ez az eset is eleget mond el.

Ilyen állapotok nyomják el minden fejlődési lehetőségét annak a magyar képzőművészetnek, mely tehetségei révén ma vezető szerepet játszhatna Európában, mert még így sincsen utolsó helyen. Mindennek természetesen az a megbízhatatlan közszellem az oka, mely például a magyar politika terén sem egészen ismeretlen. Egymásnak, az egymás munkájának a meg nem becsülése; ez a mi legvégzetesebb specialitásunk. Tessék elhinni, ezen a kicsiségen múlik minden.

A Művészklub pedig? Bizonyos, hogy művészek nélkül is virágozni fog. Hiszen a dolog nem új; csak nem kell meglepődni. [...] ⁷

(A Lakás, 1913. [jan.] III. évf. 1. sz. 19–20.)

Impresszionisták és Herman Lipót [...] A legtöbb termet egy fiatal magyarnak, Herman Lipótnak képei és rajzai töltik meg. Az utóbbiak a jobbak, fejlődöttebbek. Nyilvánvaló, hogy ez a nagyon tehetséges festő a rajzóláson kezdte. Rajzain nagy biztonsággal, szabadon kezeli a kompozíciót; ezek telve vannak a gyors jegyzetek oly értékes ösztönszerűségeivel. Formalátása friss és erővel teljes. Sokkal gerincesebb, mint például az ugyanitt múlt alkalommal kiállító Vadász Miklósa. A formalátás kiforrott egyéniességéről, persze, még egyiküknél sem beszélhetünk.

Herman festményei is meglepik azt, aki még nem tartotta számon ezt a fiatal festőnket. Ejeje, tüdeje van a komponáláshoz, mely egy-egy képén szinte egészen, szervesen befejezett. A naturalizmusból indult el, igen lelkiismeretes megfigyelő, de már többet is ad ennél; néhol már világosan kitetszik egy stílus törekvése. De nélkülözzük még ezeken a festményeken azt a szabadságot, mely Herman rajzait annyival érettebbé teszi. Bizonyos aggódó kötöttség érzik ezeken a képeken, néhol kicsinyes, szédülésszerű ragaszkodás a természetes valósághoz. Ha egy-egy

⁷ Ld. még: A Művészklub botránya. *Az Idő*, 1913. jan. 20. – 5–8.; Eredeti műtárgyak sorsolása a Művészklubban. Kártyázás a háztetőn. *Az Idő*, 1913. febr. 3. – 4–8.; A Művészklub mágnás diplomái. *Az Idő*, 1913. febr. 17. – 8–11.; A művészek honfoglalása. *Az Idő*, 1913. márc. 3. – 11–13.; A Művészklub. *Művészeti Krónika*, 1913. febr. 1. II. évf. 6. sz. 7–8.

akt a rajzkészség nekilendülését mutatja, már ugyanazon a képen, sőt esetleg ugyanazon az akton is megmutatkoznak az aggodalmak, a fantázia megrokkanásai. Ezenfelül még színei sem igazi, önmagukért való színek; a legtöbb kép olajos.

Minderről világos, hogy csak muló és okvetlenül elmuló hiányosság és nem csorbíthatja a Herman jövőjének most már nyilvánosan is igazolt ígérését. – Csak azt a kérdést hagyjuk meg nyílt kérdésnek, hogy ez a talentum-igazolás eléggé kimerítő célja-e egy kollektív tárlatnak? Vagyis más szóval: nem kapjuk-e kissé korán egyébként tehetséges fiatal művészeink kollektív tárlatait? Nem volna-e jó várni kissé? [...]

(A Lakás, 1913. [jan.] III. évf. 1. sz. 20.)

Művészet. A Művészház felavatta új palotáját és ebből az alkalomból kiállítást rendezett. Nagyobb szabásút és gondosabban rendezett, mint egyébkor. A magyar piktori világ kitűnőségeinek javarésze részt vett ezen a kiállításon. A képek értéke természetesen nagyon váltakozó, azonban nagyjában sok értékes törekvés állapítható meg a képekből. Kernstok, Rippl-Rónai, Vaszary, Márffy, Mednyánszky, Kriesch, Katona, Csók ismert és méltányolt nevei mellett egész sereg fiatal, friss talentum jelentkezik. Rippl-Rónai férfiarcképe és egy párizsi utcarészlete, a mester rugalmas, meg nem kopott tehetségről adnak számot. Márffy Ödön két kitűnő tájképet és egy nagy kompozíciót állított ki. A kompozíció három aktjának nagyon erős rajza, a mozgás okszerűségének kifejezését, ritmikáját acélos szilárdsággal végezte. Vaszary a régi mestereken keresztül, a bizánci művészekig jutott. Nagy képe az alakok merevsége és a mozgás idegenzerűsége mellett, mint kompozíció sok értéket rejt magában. A fiatal művészek hasonlíthatatlanul lelkiismeretesebben és értelmesebben rajzolnak, mint az impresszionizmus külső jeleitől megtévesztett festőnemzedék. Lehel Mária képei is erről tanúskodnak. Rajzolni kitűnően tud és érzi, amit rajzol. Szobrászok között Vedres Márk a legkiválóbb, aki különben is egyik erőssége az újabb magyar szobrászatnak. [...]

Bálint Aladár

(Magyar Nyomdászat, 1913. jan. XXV. köt. 1. füz. 11.)

Iványi Grünwald Béla. Az Ernst-múzeum kiállítása. Iványi Grünwald Béla művészete úgy emelkedik előttünk az Ernst-múzeum kiállításán, mint egy pompás, ragyogó, tüzes rózsá, amelyet máról holnapra hajtott a magyar művészet termője. [...] Négy-öt év alatt az ország legkitűnőbb művészei egyszerre, hirtelen és nagy elhatározottsággal háttal fordítottak a múltjuknak, abbahagyták azt az irányt, amelynek jegyében a közönség szerette és tisztelte őket. De azt még egyik sem tudta megmagyarázni, hogy miért? [...] És most végre, végre jön Iványi Grünwald Béla, és egyszerre megmondja, hogy miért. Ezekért a képekért, amelyekben olyan csodálatos egységben ölelkezik össze a művészet minden szépsége. Ezért, ezekért a szépségükben szinte mámorító színekért, a világnak ezért a közvetlen és mégis misztikus, leíró és mégis szellemi előadásáért, a kompozíciónak ezért a monumentalitásáért, ezért az erőért, ezért a művészetért. [...] Grünwald Béla kiállítása az új törekvéseknek kétségbevonhatatlan igazolása, indok, bizonyosság és egyben ajándék is, [...] a haladás, az új művészet csak így lehetséges, csak az összes elemek segítkezésével, csak egy olyan igyekvés árán, amely nem differenciálja tovább a világot, hanem ellenkezőleg, egy új idealisztikus vággyal összefogjon minden lehető egy és ugyanazon cél érdekében. Grünwald Bélában volt tehetség és erő erre az összefoglalásra [...] Az a nagy falkép, amelyet a Schiffer-villa számára festett, az az új monumentális festészetnek egyik legfontosabb etapja.

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(Alkotmány, 1913. febr. 1. – 1–2.)

Kiállítás az Ernst-Múzeumban. [...] Iványi Grünwald egyike azon – fájdalom, csekély számú – stiluskereső modernista művészeknek, akik a modern láz tévelygései között meg tudták

örizni a művészet belső nemességét, amelyet a legtöbb, vad orgiákat ülő hipermodernista rémesen szálnalmas mázolásával oly bántóan megcsúfolt. Iványi Grünwald eleinte a szigorúan naturalista művészet híve volt. Ez a természetmáslás azonban nem elégítette ki művészi lelkületét. Új irányt keresett, amellyel benső artisztikus érzéseit jobban kifejezhesse. Kutatásai közben mindig többet és többet adott fel a régi tradíciókból, míg végre kifejlődött az ő szép vonaljátékú, tüzes színhatású, modernül átértzett eredeti dekoratív stílusa. Bár mind a hetvenegy képe egyaránt bájos, artisztikus értékekkel telített dekoratív műalkotás, mégis találunk művei között kiválóbb festményeket is, ilyenek: a „Virágzó fa”, a 2. számú „Csendélet”, az „Üzonnázók”, a ragyogó, tömény színekkel ékeskedő szép kompozíció, a „Nyár” és a kecskeméti katolikus bérház freskójának tanulmánya. Grünwald régi finom naturalista művészetét is élvezhetjük, a „Felhők” című, sajtószerű szépségű pasztelljén. [...]

(N.) [Nemes Mihály]

(Budapest, 1913. febr. 1. – 13.)

Az Ernst Múzeum kiállítása. Az Ernst Múzeumban *Iványi Grünwald* Béla festőművész gyűjteményes kiállítás keretében tárja elénk az utolsó néhány esztendő munkásságának gyümölcsét. A termés a művész eddigi alkotásainak egyik legértékesebb csoportja. Mert ha végigtekintünk ma élő művészeink során, mindannyiuknál megállapítható a színek erős szeretete; kolorisztikus érzésük szinte minden más érzést háttérbe szorít, s az impresszionizmus talán sehol annyi hívőt nem szerzett magának, mint éppen nálunk. [...] a festőművészet legújabb fejlődése a fényt eddig nem ismert magas piederstálra helyezte. [...]

r. e. [Radics Elemér]

(Budapesti Hírlap, 1913. febr. 1. – 15.)

Iványi Grünwald Béla. A mai magyar festők között a legtartalmasabb. Érzései és gondolatai oly elementárisak, mint egy nagy íróé. Minden vásznán van valami a végtelenből, s alig hihető, hogy klasszicitásának híja volna. [...] A világról, az emberekről, az életről, a természetéről, a változásokról forrón érzett és mélyen elgondolt dokumentumok ezek a képek. Nehogy azonban valami nagyképű német tendenz-kompozíció gyűjteményre gondoljanak [...] A kompozícióról, rajzról, a színek harmonizálásáról, egyáltalán minden nemes festői kvalitásról alkotott legmagasabb igényekkel kell elébe állani, hogy végtelen gazdagságát megértsük. [...]

(k. s.) [Kemény Simon]

(Az Est, 1913. febr. 1. – 6.)

Iványi Grünwald Béla kiállítása. Talentum és őszinte művészi törekvés dolgában egyaránt legjelentékenyebb festőink egyike Iványi Grünwald Béla, új stílusáról számol be az Ernst-múzeumban. Grünwald, aki egyik erőssége volt a nagybányaiaknak s számottevő sikereket ért el a naturalizmus eszközeivel, már jó idő óta húz a dekoratív irányzat felé s most az ellentétek zseniális megoldása után előttünk áll új, sok tekintetben egészen egyéni stílusával.

Gondos, lelkiismeretes tanulmány után érkezett el új etapjához. A kiállításon látható rajzai, vázlatai mind megannyi stúdiumok s amint egy-egy nagyobb alkotására készül, ezekkel a stúdiumokkal végigkísérhetjük egész küzdelmes útján.

Egy-két ismert képének kivételével a legutóbbi – Kecskeméten töltött – esztendő produktumait vonultatja fel előttünk, egy öntudatosan fejlesztett művészlelek munkáit. A vonal uralkodik Iványi Grünwald új képein, ám anélkül, hogy a színt elnyomná. Szerencsés kompromisszummal sikerült neki a kettőt harmóniába hozni s egy új, tüzes színvilágot teremteni.

Legjobban karakterizálja törekvéseit legnagyobb, de kvalitásra is legjobban kiváló vászna, a „Nyár”, egy villa halljába kerülő monumentális csoportkép. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1913. febr. 1. – 9.)

Iványi Grünwald kiállítása. [...] Iványi Grünwald a nagybányai kolóniának volt egyik kitűnősége már akkor, amikor az impresszionisták kérdése felfrissítette a magyar piktúrát. Ez a legújabb kollekció azt mutatja, hogy a művész nem állott meg, hanem ma is új és változatos törekvéseiben és előadásában. Rendkívül élénk színhatásuk, kompozíciójuk révén a Schiffer villa, a „Virághordás” és egy téli tájkép válnak ki a nagyszerű, előkelő szintű kollekció darabjaiból.

(*A Nap*, 1913. febr. 1. – 8.)

A Nemzeti Szalonbeli képekről. [...] Az élő festőművészet-test természetes fejlődésének egy momentuma az, amit futurizmusnak neveztek el. Ez nem anarchia, sem nem okatlan handabandázás, sem megtagadása minden eddiginek, hanem a lehetőségeknek egyfelől gyarapítása, másfelől sűritése. Nem kell emiatt kígyót-békát kiáltani és vadul tájékozó dühvel szitkozódni. [...] A futurista festők valamely lelki élményüknek nemcsak az egy időpillanatban érzékelt képét jelenítik meg, hanem ezzel az élményükkel bennük kapcsolatos emlékképeiket s indulataikat is közlik. [...]

Berény Róbert

(*Nyugat*, 1913. febr. 1. VI. évf. 3. sz. 197–198.)

A Művészház palotafelavató kiállítása. [...] A kiállítási termek kitűnőek. Világításuk jobb, mint bármelyik budapesti kiállítási helyiséggé. [...] Maga a kiállítás a művészi progresszivitás jegyében rendeződött. [...] Nagyjában egészséges törekvések felé való közeledés állapítható meg a jelenlevő művészek munkáiból. Lehet, hogy jó részük bizonyos törekvéseknek külső jeleit mutatja csupán, de ez általános jelenség minden irányzat előnyomulásánál.

Három egyéniség domborodik ki legélesebben a kiállításon: Márffy Ödön, Vaszary János és Vedres Márk.

Márffy nagy kompozíciója telve van kolorisztikus szépségekkel, a színek érzéki meleg lágy-sággal omlanak egymásba. Három nő alakja foglalja el a képet, a háttér emelkedő vonalai a középső nő keresztberakott lábainak keresztvezésénél érik emelkedésük legmagasabb fokát – erősen aláhúzzák ezzel a kompozíció középpontját. Az alakok rajza biztos, éles, mint a borotva pengéje, szabatos kifejezői (hozzátenni, elvenni belőle úgyszólván mit sem lehet) a formáknak és a kép belső ritmusának. Ez a ritmus, noha a kompozíció felépítése majdnem matematikai határozottsággal történt, a legtisztább lírához vezet.

Vaszary János kompozíciójának ritmusa más források felé utal. A naturalista ábrázolás minden ballasztját eldobta magától, múltja minden külső mezét lehántotta. Nagy emelkedésre készül. A bizánci mesterek komor fenségéig akarja felfokozni formanyelvének szépségeit. A mozdulatok könnyűségét felcserélte a sötét mozdulatlanság merevségével. Az út vége még messze van, nem tudjuk, hova vezet, de a vándor hitében, komolyságában nem kételkedünk.

Vedres Márk szobrai a plasztikai érettségnek klasszikus példái. Mondhatnám, bölcs szobrok, annyira értelmesen, komolyan kifejeződnek bennük a tisztán plasztikai elemek. *Rippl-Rónai* erős Pascin-portróját, *Lehel* Mária rendkívül komoly kompozícióját, *Kmetty* János nagyobbik tájképét jegyezzük meg fel.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. febr. 1. VI. évf. 3. sz. 219.)

Az Ernst-múzeum új kiállítása. [...] A kiállítás modern része *Iványi Grünwald Béla* legújabb műveiből áll, melyeket a kecskeméti művésztepen festett. Iványi művészetében új fordulatot jelent ez a kollekció: a felszabadulást Gauguin hatása alól s *egy értékes művésztalented visszaterését önnönmagához.*

Évek óta minden művészeti divathóborttal szemben, szinte nyakasan hangoztattuk azt az ősi igazságot, hogy a művészetben csak az komoly, amit minden művész önmagából merít. Íme,

most az ultráskodás egyik kiváló apostola jelenti ki, hogy ez csak „átmeneti forrongás” volt nála. De nemcsak Iványinál, hanem egész ultra-vonalon tapasztalható az a fordulat, mely a *művészetben tartalmat és tudást keres*. Szóval általános szükségérzet a sok éretlen kapkodás után a visszakomolyodás.

Iványi Grünwald mester első művészi szereplését a mélységes poétikus tartalom, további műveit pedig a poézis mellett a színgazdagság is jellemezte. A „Bércek közt” című műve volt művészetének egyik mérföldjelzője. Pár évi kísérletezés után most a mester visszatért a bércek közé. Újra komolyan rajzol és komponál, tartalmas és színes. Bár most a nagyobb stílus freskótémák foglalkoztatják, lehiggadt és minden részletet komolyan megfontol. Színeinek ragyogása pedig azt hirdeti, hogy ez a fordulat visszaadta jó kedvét is. Hiába! Kecskemét napsütéses magyar levegője bizonyára hozzájárult ehhez az üdvös változáshoz.

A legnagyobb szabású művészi alkotásokat mindig a *művészeti szentháromság*: a tartalmas kompozíció, a rajztudás és a kolorit jellemezte. Iványi is visszatért a komoly művészet oltárához. És ott magába mélyedve kétségkívül olyan művészimákat fog elmondani, melyeket minden ép ízlésű ember áhitattal fogad.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 1. – 6.)

Az „Ifjú Művészek” kiállítása. Az ifjabb generáció művészeinél; ez a rokonszenves csoportja, amely először gyűjtötte össze a fiatalabb művészek legtehetségesebbjeit, hogy ezzel mintegy megkönnyebbítse útjokat a nagy nyilvánossághoz és amely tavaly a Kossuth Lajos utcában szép sikerrel végződő kiállítást rendezett, ez idén is kiállítást rendez a Könyves Kálmán-társaság szalonjában. Első kiállítása óta új alapokon szervezkedett, megerősödött, iránya és céljai most egész határozott formában jelennek meg és ezek az elkövetkező években nagy szerepre predestinálják. Az egyesület Lénárd Imre festőművészt választotta igazgatójává, aki rövid idő alatt beigazolta, hogy nemcsak a művészet terén talentum, hanem ilyen nagyobb szellemi mozgalmat is eréllyel tud vezetni. A kiállítást a Könyves Kálmán Nagymező utcai szalonjában február 7-én nyitják meg.

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 1. – 6.)

Iványi Grünwald Béla új festményei. Legutóbbi esztendeinek termését mutatja be Iványi Grünwald Béla az Ernst-Múzeum három termében. Mindenkinék meglepetés lesz ez a kiállítás, még azok után az ígéretek után is, amiket a művész legutóbbi bemutatkozásaival keltett. A Múcsarnok két év előtti téli tárlatán láttuk dekoratív törekvéseinek első eredményeit: a kecskeméti nagy freskók színtelen kartonjait. Ezúttal ugyanazoknak a törekvéseinek folytatásában gyönyörködhetünk. De ezúttal színesen jelenik meg Grünwald Béla, olyan színesen, ahogyan még soha, még naturalisztikus korában sem. Új színei azonban dekoratív színek: nem a természettől ellesett, hanem tudatosan, mérlegeléssel – és lendülettel – összeválogatott színskála. Uralkodik benne a kék szín. Olyan kék az, aminőhöz foghatót még alig láttunk. Olyan mély, keveretlen, átlátszó és nedvekkel teli kék, amilyen az ég boltja néha, világos téli éjszakákon. Ez a kék szín a dekoratív háttére Grünwald kompozícióinak. Gyönyörű harmóniába mennek össze vele a zöld és sárga színek. Keveretlen, tüzes szín mind, ragyogó, mint a Villa Farnesina mennyezetén Raffaello kékje és rózsaszíne. Még a kompozíciók alakjainak színeit kell hozzájuk fejlesztenie Grünwaldnak: azok ugyanis nem eléggé dekoratívak, nem eléggé egyszerűek, sokárnyalatúak és kissé bonyolultak. A „Nyár” című dekoratív pannó a legnagyobb darabja ennek a kiállításnak. Színen kitűnő munka, kompozícióban érdekes, de nem egészen megoldott, mert a csoportokká összefogott emberi alakok nem helyezkednek el rajta egyensúlyosan. Talán hiba volt a bal szárny egyik alakját fekvő helyzetben tenni, vagy talán több alakot kívánt volna a képnek szokatlan szélességi mérete. Ennél a festménynél újabb fokát jelenti a művész evolúciójának egy tálalóasztal fölötti falterület díszítésére tervezett kartonja. Ezen a kompozíció valóban ideális, a tér alakjához igazodó és benne mégis önkéntelenül mozgó. Ha színes kiviteléhez megtalálja a művész a megfelelő festési stílust, remekmű lesz belőle. Grünwald rajzai között elidőzni általában gyönyörűség. Nagy kompozícióihoz készült tanulmányok

ezek, már megstilizált rajzok, amelyekben bámulatos a formák és az előadás ereje. Hozzájuk mérten látnivaló, hogy a művész festőstílusa még fejlődőben van, még nem egyértékű rajzoló stílusaival. Hogy azonban még mit remélhetünk ebben Grünwaldtól, arról fogalmat ad két tájképe, amelyek kevésbé stilizáltak, mint dekoratív karakterre törekvő munkái. Egyik a „Tél” című kisebb kép, melyen a sárgásan színeződő felhők közül kisütő bágyadt nap rózsaszínűre festi a levegőt és a havat. A másik a „Virágzó fa” című stilizált tájrészlet, melyen a kék tűzzel világító ég kékje lefelé elsápad, elfakul, ibolyásra színeződik, s ettől a leírhatatlan háttértől stilizált foltokban válik el a fának rózsaszín virágba borult koronája. Elragadó művek ezek, elsősorban festői tulajdonságaiknál fogva, amelyekben költőember lelke oldódik föl. Rendkívüli festőtehetségnek próbái. Külön öröm, hogy nem megállást jelentenek még, hanem előre törekvést és fölfelé hatolást.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1913. febr. 1. – 13.)

Az „Ifjú művészek” kiállítása. Az ifjabb generáció művészeinek ez a rokonszenves csoportja, amely először gyűjtötte össze a fiatalabb művészeket, hogy megkönnyebbítse útjukat a nagynyilvánossághoz, ez idén is kiállítást rendez. Az egyesület *Lénárd Imre* festőművészt választotta igazgatójává. A kiállítás a Könyves Kálmán Nagymező utcai szalonjában február 7-én nyílik meg. A kiállítók között vannak *Czencz János*, *Tichy Kálmán*, *Tatz László* stb.

(Világ, 1913. febr. 1. – 13.)

Iványi Grünwald Béla. Az az Iványi Grünwald Béla, akivel ma az ország kultúrközössége megösmékedett az Ernst-múzeumban, teljesen új, szenzációs kvalitásokat kápráztat meg szemünk előtt. Nem az a régi piktör, aki a technikai készségben elért a tökéletességig. [...] Egy új ember, aki elért önmagához, fölfedezte azt a legegyszerűbb modort, amivel kifinomodott kincseit a leggyönyörűbb színeköteményekben mondja el. [...]

Veress Tibor

(Független Magyarország, 1913. febr. 2. – 14.)

IVÁNYI GRÜNWARD BÉLA

(Az Ernst-múzeum kiállítása)

[...] Iványi Grünwald Béla tényleg és fenntartás nélkül a legelső között való és kiállítása azok közé a művészi megnyilatkozások közé tartozik, amelyekkel szemben szinte csak az elragadtatásnak van joga beszélni.

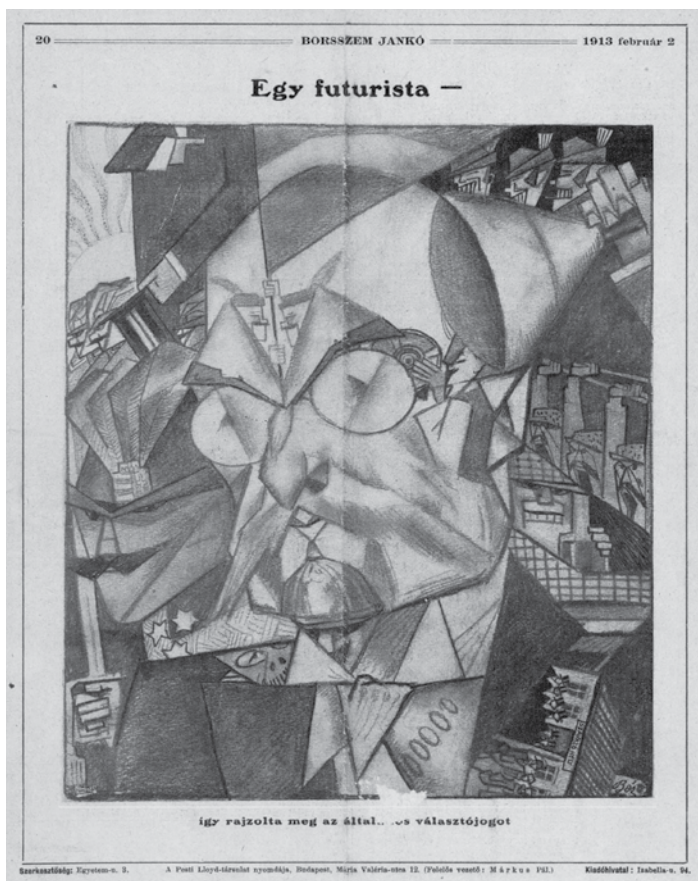
Hiszen mi mindezt tudtuk és láttuk, amikor magunkban számon tartottuk a magyar festészet nyomatékos tényezőit Hiszen mindig ismertük a kvalitásait, tudtuk, hogy komoly művész és meg voltunk győződve arról, hogy minden elhatározás, amellyel művészetének szekerét új irányokba kormányozta, csak érdekes és eredményes lehet. De erre mégsem voltunk felkészülve. Azt mégsem mertük remélni, hogy a magábaszállás káoszából ilyen tisztán és nagyszerűen fog kiemelkedni. Ennyire elvonatkozva mindentől, ami kívül van a művészetben, ilyen abszolútan és előkelően. De most előttünk vannak a képei, az új képei és nem is tudjuk, milyen szavakkal mondjuk el az értéküket? Mondjuk-e el, hogy a naturalistából, a tájképfestőből egyszerre nagy monumentális művész lett, hogy a pásztorsíp után, melyen azelőtt játszott, egyszerre az orgonát szólaltatta meg? Vagy mondjuk-e azt, hogy a formák és vonalaknak abba a zárt, nyugodt világába, amelyet most meghódított, magával hozta, sőt megszászorozta előbbi énjének legbecsebb kincsét, azt a csodálatos színérzékét, amely ragyogó, fantasztikusan pompás harmóniákban játszik képein és egy misztikus ékszeres ládát csinál a világ, a szürke és köznapi világ minden jelenségéből? Vagy mondjuk-e el, hogy mindezekben felül nekünk ajándékoz egy csodálatos, rejtélyes világot, amely a lelkében élt, a költészetét, a nagyszerű és megható lírát, amely megfoghatatlan kábító bájjal altatja el az ember lelkét? Mondjunk-e róla még valamit, sokat, ami

még mindig nem lesz az, amit el kellene róla mondani, mert a szavaknak nincsen elég beszédes beszédük? [...]

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(A Hét, 1913. febr. 2. XXIV. évf. 5. sz. 78–79.)

Futuristák. Hát ezek a gascognei legények? Ezek az erősek, a bátrak, a merészek, a rettene-tesek, akik ki fogják fordítani a világot a négy sarkából? Hiába, nincsen reá jó magyar kifejezés, muszáj a németet használni: das kost mich ein Lachen. Ezen nevetni kell, ezen meg kell pukkadni. Felmentünk a kiállításukra abban a reményben, hogy most az emberi erőnek valami lehetetlen, örült, de nagyszerű megnyilatkozásában lesz részünk. Vártuk a pózt, a fenségést, amely szembeszáll a világrenddel, a lehetetlennel, amely az emberfajtának minden büszkeségét és dacát összesűríti, hogy fejfel menjen neki a világ törvényszerűségének, amely rombol, pusztít és önnönmagát marcangolja a határoltóság okozta dührohamban, amely elbukik ugyan, de a bukása Ikarusé. De ezek? Ezek a ravasz, számító mérnökök, akik apró pettyekből óvatosan szerkesztenek össze egy olyan merészséget, amelyet minden jobb szobafestő már minden lelkiismeret-furdalás nélkül megcsinált? Ezek, akiknek képeiből egyéb tartalom és értelem híján csak úgy ordít a tehetségtelenség? Ezek az olaszok, akiknek gyengesége méltatlan a déli fajta tehetségéhez, és ezek a németek, akiknek lakossága teljesen méltó a nemzetségükhöz? Ez for-

Bér Rudolf rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1913. február 2.

radalom? Úgyan kérem; a forradalomhoz különb legények kellene, nem olyanok, akik izzadva komponálnak egy szerényke blöfföt, a forradalomhoz vagy lángész kell vagy örültség, az ostobaság sohasem elegendő. Ezek nem forradalmárok, hanem szájas bourgeois-k, akikben annyi szellem sincs, hogy az üzletükhöz szükséges külső allűröket fel tudják venni. A lehetetlenség nagyszerű diszharmóniája helyett közönséges macskazene. Így nézhet ki, ha Sancho Panza utánozni akarja Don Quijótét.

J. P. [Jean Preux / Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. febr. 2. XXIV. évf. 5. sz. 79.)

Művészház. Az új év új hajlékot nyitott művészetünk számára: a Művészház palotáját, amely Teleki Géza gróf és Rózsa Miklósnak valóban önfeláldozó buzgalmából született meg. Egykor Zichy Jenő gróf építtette a maga s gyűjteménye számára a Rózsa utcai palotát, most azt egy fényes kiállítási helyiség és egy minden ízében modern klub céljaira átalakították, éspedig nagyon ügyesen, s az új palotát múlt héten avatták föl az első kiállítással.

Bizonyára örvendetes, hogy ezzel megint új tér s új alkalom kínálkozik festőinknek és szobrászainknak a versenyre s arra, hogy megfelelő környezetben mutathassák be műveiket a közönségnek. Az alkalmak ily gyarapodásából csak jó származhatik művészetünkre nézve. Igaz, hogy ha valaki fölkészületlenül lép be ebbe az első kiállításba, bizony megeshetik, hogy hétrét görnyed a meglepetéstől, látván itt oly festményeket és rajzokat, amelyek nem illeszkednek a megszokott esztétikai keretekbe. Ne ijedjen meg nagyon, mert sokszor valóban jelentékeny művészi értékű takargatnak e szokatlan formák. *Vaszary, Kernstok*, s hasonló célú társaik nem ok nélkül, nem tréfából, nem spekulációból változtatták meg régiebb stílusukat, amelyet oly szívesen honorált a közönség. Hogy ma másfelé járkálnak, egy teljesen stilizáló művészet útjain, az azért se bántson senkit, mert hisz úgysem akadályozhatja meg őket művészi vágyaik kiépítésében. Lassankint megösméri a közönség ezt a formanyelvet is, s lassankint ez a formanyelv is fejlettebbé válik majd. Az bizonyos, hogy valóban művészi törekvéseket árul el az itt kiállított képek és szobrok javarésze. S mert ily szempontból válogatta ki a zsűri az anyagot: harmóniába olvad az e valóban díszes és művészi alakítású termekben. A kiállítások változnak, ifjabból öregek lesznek, kísérletekből akadémiák alakulnak ki: a Művészház e pompás termei remélhetőleg sok-sok alkalmat adnak e fejlődési processzus bemutatására s így művészi kultúránk gyarapítására. Szép cél, sok vesződséggel, bajjal, verejtékkel jár. De, akik e palotát semmiből megteremtették, győzni fogják energiával továbbra is.

[Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1913. febr. 2. XIX. évf. 6. sz. 153.)

A Művészház új palotája és felavató kiállítása. [...] A múltra visszatekintő leghatalmasabb képzőművészeti egyesületünknek, a Képzőművészeti Társulatnak kebelében egy pár év óta dülő és gyakran a közönség elé kerülő viszálykodást éppen az eredményezte, hogy a konzervatívabb elemek az új kísérletekben pusztán csak eltévelyedést látva nem akarták őket a társulat kiállításain szóhoz juttatni. A megtűrtség utolsó határát körülbelül a francia impresszionizmus klasszikus korának merészségei tették, ami azon túl terjedt vagy egyáltalában nem, vagy csak küzdelmek után kaphatott hajlékot a Múcsarnokban. A Művészház azonban kezdettől fogva alkalmat adott az újabb irányok érvényesülésére, de viszont áthághatatlan feltételül szabta meg a művészi tehetség kérdését is, s ezért erősen megválogatta a kiállításra kerülő művészeket. Új palotájában rendezendő kiállításai programjával is ezt a kettős elvet tűzte ki: támogatni az új törekvéseket, de csak ha értékesek és hozni iránytól függetlenül mindennemű, de csak jó művészetet. [...]

Időközben azonban a puszta benyomásokat kereső és ábrázoló tájképfestés lassankint háttérbe kezdett szorulni, egyre-másra sűrűbben bukkantak fel a figurális képek és mindinkább erősebben hangzik nálunk is az a csatakiáltás, mely a nyugati művészetben jóval régebben támadt: szabaduljunk meg az impresszionizmustól, mely az epigonok kezében éppen oly lélektelen sablonná kezd válni, mint akármelyik más festői irány.

Ezeknek az új törekvéseknek szolgálatába állott több tehetséges festőnk, aki addig teljesen benne élt az impresszionizmusban, mint *Kernstok*, *Vaszary*, *Rippl-Rónai*, vagy egy időre belésett, mint *Csók*. A legfiatalabb nemzedék pedig már egészen ezeken a nyomokon indul. Ebben az új stílusért való küzdelemben már nagy eredményeket értek el *Kernstok* és *Rippl*, *Vaszary* még tovább küzd és forrong. [...] A fiatalabb stíluskeresők munkássága még egyenetlenebb. A legkiforrottabbnak *Kádár* Béla látszik, ki sajátos és egyéni kifejezőmóddal fest, *Páldy* Zoltán kissé archaizál bibliai kompozícióin, de mégis eredeti tud lenni. *Remsey* a *Cranachok* korába tér vissza. Van *Goghra* emlékeztet *Boromisza* Tibor. [...] *Csikász* Imre, *Vedres* Márk, *Medgyessy* Ferenc, *Lányi* Dezső szobrai jobb rendezést érdemelnének.

Farkas Zoltán

(*Vasárnapi Ujság*, 1913. febr. 2. 60. évf. 5. sz. 84.)

Az „Ifjú Művészek” kiállítása. Az ifjabb generáció művészeinek csoportja, amely a *Kosuth* Lajos utcában sikerrel végződő kiállítást rendezett, ez idén is kiállítást rendez. Első kiállítás óta új alapokon szervezkedett. A kiállítást a *Könyves Kálmán* Nagymező utcai szalonjában nyitja meg február 7-én délután 5 órakor.

(*Alkotmány*, 1913. febr. 4. – 13.)

Az „Ifjú Művészek” kiállítása. Az „Ifjú Művészek” által meghívott zsűri – *Magyar Mannheim* Gusztáv, *Katona* Nándor *Dobai Székely* Andor – a beküldött anyagból 162 festményt érdemesített arra, hogy a *Könyves Kálmán*nál rendezendő tárlatukon képességeiket és törekvéseiket képviselje. Az ekképpen megválogatott anyag nagyon komoly törekvést, sok kvalitást mutat. A kiállítás 7-én, pénteken délután 5 órakor nyílik meg.

(*Alkotmány*, 1913. febr. 5. – 12.)⁸

Iványi Grünwald Béla. [...] aki szükségét érzi, hogy olcsó sikereken, felületes csillogáson kívül [...] egyebet is szerezzen, magának kell annak a kutatás és a fegyelmelés egész munkáját elvégeznie. [...] ezt a munkát végzi, nem csügged, nem tesz engedményeket, amikor a művészet kertjének hivatalos és egyben felületes őrei tradíciót és tudást tagadó forradalmár gyanánt átkozzák ki őt is, és nem más ma sem, amikor ezek az urak már jóindulattal bólintgatnak s elismerik, kénytelenek elismerni, hogy a mostani *Iványi Grünwald* egyforma magaslaton van professzori tudás, invenció, gyűjtő fantázia, forma-ökönómia és színgazdagság tekintetében. [...]

Lengyel Géza

(*Pesti Napló*, 1913. febr. 5. – 13.)

A futuristák és expresszionisták kiállítása. A futuristák és expresszionistáknak a Nemzeti Szalonban lévő kiállítása iránt az érdeklődés napról napra fokozódik, és a látogatottság oly nagy, amilyen eddig még semmiféle kiállításnál nem volt. Tekintettel a közönség köréből felhangzó óhajtásra, a Nemzeti Szalon igazgatósága elhatározta, hogy a kiállítás vasárnap, február 9-én kivételesen délután 5 óráig lesz nyitva. A tárlaton a vásárlás is igen tekintélyes és már sok expresszionista kép vevőre talált. A futurista képek nem eladók, mivel az egész kollekció le van foglalva az európai turnéra és még több nagyvárosban kerül bemutatásra.

(*Pesti Hírlap*, 1913. febr. 6. – 7.)

⁸ Ua.: *Világ*, 1913. febr. 5. – 15.

Ifjú művészek kiállítása. A különféle célból egyesült művészcsoporthoz között újabban komoly ifjakból álló művészársaság vonja magára a figyelmet, amely az „Ifjú Művészek Egyesülete” címen most rendezi második tartalom dús kiállítását, ezúttal a Könyves Kálmán szalonjában. E törekvő, talentumos fiatal művészcsoporthoz nem követ semmiféle modernista hóbortos irányt, hanem egyedüli célja az igazi, komoly modern művészet terjesztése és az ifjabb művészi tehetségek – melyeket a hivatalos művészi klikkek rendszeresen visszaszorítanak – szóhoz juttatása. A mostani kiállításuk méltó folytatása a tavalyinak, melynek nivóját bizonyítja az, hogy szép anyagi és erkölcsi siker koronázta fáradságukat. Képeik közt alig találunk különösen gyöngének mondható művet. *Budai* Sándor vérbeli modern figuralista, kissé odaveti képeinek tónusait, de ez csak fokozza nála a közvetlen hatást. Legjobb képe a „Leányok” című nagyméretű festménye. *Czencz* János jól rajzol, lágy színtónusai finommá teszik képeit. Alkotásai közül a „Szendergés” és a „Pihenés” a legjobb. *Erős* Andor férfi és női aktja neomodernista jellegű ugyan, de azért sok erőt, mélységet és természetűséget látunk mind a kettőn. Nagyon érdekesek *Gaal* Imre naturális zamatú piktorai is. *Károly* Ernő képeit az egyénileg átfinomított természetűség és harmonikus színezés teszi széppé. *Kóbor* Henrik tájképein az ügyes, könnyed technika jellemző. *Lénárd* Imrénének az egyesület igazgató-elnökének műveit a franciás könnyedség, előkelő ízlés artisztikusan átérzett természetűség teszi kiválóvá. Legértékesebb munkái: „Reggel a Balatonon”, „Ladikállomás”, „Balaton a fák között” és a „Húgom arcképe”. *Olejnik* Janka igen finom grafikai műveket állított ki. *Szüle* Péter alkotásaiban az erős természetűség mellett is sok az egyéni jelleg. Különösen szép és változatosságban gazdag művelzetet nyújtó kollekcióval vesz részt e tárlaton *Tichy* Kálmán, e sokoldalú grafikusművész. Valamennyi művét a nagy tudás, finom esztétikai érzék és igazi artisztikus bájoság jellemzi. Egyaránt mester úgy a természetűség visszatükröztesében, mint a legfantasztikusabbban, de mindig szépen stilizált kompozícióban. *Deli* Antal, *Domanovics* József, *Edvi* Illés Jenő, *Fekete* Zoltán, *Filakovác* Vladimír, *Merényi* Rezső, *Mund* Hugó, *Palcsó* Dezső, *Szabó* Lajos és *Tatz* László képei egészítik ki az érdekes kiállítást.

(N.) [Nemes Mihály]

(Budapest, 1913. febr. 7. – 13.)

Ifjú művészek kiállítása. [...] Az egyesültnek ez második nyilvános szereplése, s hozzátehetjük, hogy a tavalyinál sikerültebb szereplése. [...] Összetelálkoztak, nem mintha egyéniségük, hasonló törekvésük azonos volna, hanem mert az ismeretlen kezdő könnyen elbukik, ha csak az egyesülésben rejő erő nem támogatja. A fiataloknak ez az érdekszövetsége annál szimpatikusabb, mert nem túlzott igényűek, föllépésükből hiányzik a tudatlanságból fakadó s nálunk oly gyakori pöffeszkedő öntudat. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(Budapesti Hirlap, 1913. febr. 7. – 16.)

Ifjú Művészek kiállítása. Ezek az „Ifjú Művészek” mintha nem is volnának olyan nagyon ifjak. A kiállításukon legalább, amit holnap nyitnak meg a Könyves Kálmán szalonjában, vajmi kevés fiatalos tüzet, frissességet látunk, de annál több jó öreg, becsületes konzervatívizmust. Aki fiatalember létükre ilyen jól kitaposott ösvényeken járnak, azoknak talán fölösleges is volt külön egyesületet csinálniok, [...] Anyagának kvantumával, de kiforrott voltával is *Tichy* Kálmánt illeti az elsőség, [...] *Erős* Andor Cézanne, Matisse és a „Nyolcak” nyomdokain halad aktjaival. Hogy milyen eredménnyel, arról ma még korai volna nyilatkozni. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(Magyarország, 1913. febr. 7. – 10.)

Fiatal művészek kiállítása. Művészeti életünk feltűnő jelensége, hogy a művészifjúság egy része milyen könnyen hajlik az ultrairányok felé. Természetesen az a fiatalság, melynek se kedve, se tehetsége nincs a komoly művészeti törekvésekre. Odamázolni indokolatlan, tarka folto-

kat még nem művészet, de nálunk szeretnek egyesek ilyen mázolásokkal hivalkodni és művészi újítóknak tartják magukat.

Hála Istennek, hogy nemcsak ilyen ál-apostolokból áll a világ. És művészifjúságunkban évről évre igen kiváló és komoly talentumok bukkannak fel, mintha csak a sors ellensúlyozni kívánná a magyar művészet tönkresilányítását. Úgy a festészetben, mint a szobrászatban erős ifjú tehetségek bontakoznak ki, olyan tehetségek, akik dicsőségére szolgálnak nemzetüknek. A nyolcas hóbertoskodással szemben öröm látni az ő egészséges, józan látásukat, szép színeiket és izmos rajzukat. Az izlés előkelősége is feltűnik e művészifjaknál.

A Múcsarnok és Nemzeti Szalon tárlatain bemutatkozó komoly új talentumokat mindenkor méltatjuk, de a nagy tárlatok kép- és szobortömegében mégse juthatnak annyira szóhoz a fiatalok, mint hogyha külön tárlat keretében állnak elénk. Így ötlött fiatal művészeink egy részének eszébe a külön szervezkedés, s a Könyves Kálmán társaság Nagymező utcai szalonjában rendezett tárlatukon most másodszor szólalnak meg abban a reményben, hogy a nagyközönség is méltányolja törekvéseiket.

A „fiatal művészek” kiállításán húsz festőtől 170 műtárgy látható. A legértelmesebb közöttük *Tichy Kálmán*, a fiatal grafikus. [...] A kiváló kaliberű fiatalok közé tartozik *Budai Sándor*, [...] *Czencz János*, *Károly Ernő*, [...] *Szüle Péter* [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 7. – 10.)

Az Ifjú Művészek Egyesületének kiállítása. Tavaly csoportosult egyesületbe néhány legifjabb fiatal festő, többnyire a Képzőművészeti Akadémia legutóbbi évfolyamának végzett növendékei, hogy mint testület könnyebben megközelíthessék a vásárlóközönséget. Már tavalyi bemutatkozásukon is feltűnt néhány figyelemreméltó tehetségük, akik azután egyéb kiállításainkon is érvényesülni tudtak már. Idei kiállításuknak, mely a Könyves Kálmán szalonjában nyílik meg, szintén van néhány érdekes tehetsége. Ilyen elsősorban *Budai Sándor*, aki meglepő erővel rajzol és fest; ilyen *Czencz János*, aki inkább finom hatásokra törekszik; az igen tehetséges *Tatz László* azonban csak egy gyöngye tájképét küldte el erre a kiállításra. Tehetséges fiatal *Filakovác Vladimír* is, akinek kávéházi enteriőrje érdekes munka. *Delé Antal* csendéletei közül színben a fehér-zöld harmóniájú tejesüveges kép a legsikerültebb. *Erős Andor* aktjaiban fejlett rajztudás van, de egyben sok nyers naturalizmus is. *Gaál Imréné* finom barna tónusokkal összefoglalt rákosi tájrészlete a legfinomabb munkája. *Károly Ernő*nek jól összefoglalt színű vendégszobája és gyöngéd zöld és kék színekben bővelkedő nyári tája érdemel figyelmet. Kellemes kis kép *Lénárd Imre* „Epreskert”-je. *Olejnik Janka* két női arcképén a rajztollat igen ügyesen és erővel teljesen forgatja. *Szüle Péter* téli táján szép a havas részek fehére. *Tichy Kálmán* sokoldalú grafikus, aki minden technikai fortélyait végigpróbálja. Néhány színben igen finom, japánosan stilizált virág-akvarellje a legfigyelemreméltóbb munkái közül. Fiatalos merészség, újra és nagyra törekvés ugyan nincs ezen a kiállításon, de cserében van sok becsületes törekvés és komoly készültség. A kis tárlat egészben véve igen derekas gyűjtemény, mely a vásárlóközönség érdeklődését annál inkább megérdemli, mivel műtárgyai általában véve igen olcsók.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1913. febr. 7. – 17–18.)

A megbántott művészet. A *Képzőművészeti Társulat reformjai*. Képzőművészeti életünkben, úgy látszik, kevés volt eddig a botrány, mert most maga a *Képzőművészeti Társulat* választmánya sietett, hogy ezt a szomorú krónikát hivatalosan is gazdagítsa. Ezúttal a Képzőművészeti Társulat véglegesen lelépett a művészet útjáról és teljes önkénnyel belenyúlt a művészek életébe, emberi szabadságába, a legprivátabb adminisztratív tevékenységébe. A Társulat választmánya az igazgatóság és szakbizottságainak javaslatára olyan reformok megvalósítására szánta magát, amelyek mélyen sértik a magyar művészek önértetét. Egyelőre elgondolni sem tudjuk, hogy a művészek miféle retorzióval fognak élni. Ezek a „reformok” szégyenbélyeget sütöttek a magyar művészetre.

„A vásárlások szabályozása és a sorsolási eljárás *némi* reformja” címén ült össze a Képzőművészeti Társulat választmány és ezen a címen hozott olyan határozatot, amelyhez semmi jogcíme nincsen. A reformokat az teszi szükségessé – így indokolta eljárását a választmány –, hogy „a társulati nyerő tagok ellen úgy a nyerők, mint *egyes művészek részéről már évek óta olyan visszaélések voltak tapasztalhatók, amelyek sürgős orvoslást kívánnak.*”

A sürgős orvoslást a választmány a következő pontokba foglalta. Kimondotta, hogy:

1. A jövőben a művészek a társulati kiállításokra beküldendő műveik eladási árát olyképpen tartoznak megállapítani és bejelenteni, hogy azok eladásánál *minden néven nevezendő alku feltétlenül ki legyen zárva* és a kiállított művek a bejelentett áron alul a kiállítás tartalma alatt ne legyenek eladhatók.

2. A tárlatok tartama alatt a *hivatalos út megkerülésével létrejött eladásoknál* az illető művész ily módon eladott műve bejelentett fix eladási árának 12%-át *tartozik jutalékképpen a Társulat pénztárába befizetni*, amely jutalékból 5% a Társulatot, 7% pedig a művészi segély- és nyugdíjalapot illeti meg. E jutalék bármi úton való behajtására az igazgatóság hatalmaztatik fel azzal, hogy *ily felemelt jutalékok semmi címen el nem engedhetők.*

3. Nem eladónak vagy magántulajdonnak bejelentett művek az illető kiállításon semmi esetre el nem adhatók.

Ezeket a pontozatokat még hat pont egészíti ki, melyek valóságos „cabinet noir”-t szerveznek a Képzőművészeti Társulat választmányából. A javaslat annyi bizalmatlanságot és vádat zúdit a továbbiakban is a művészekre, akik ezek után bizonyára kétszer is meggondolják, hogy kiállítsanak-e a Társulathoz, vagy hogy a történetek után kellő elégtétel nélkül egyáltalán szóba álljanak-e azzal.

A határozat ellen *Kernstok* Károly erélyesen kikelt; tiltakozott a diktátori hang ellen, amellyel a választmány a reformtervezetet előadja és pontonként visszautasította a reformtervezetet, mely a művészeket legjogosabb életérdekeikben támadja meg. Az első pontot, mely a művészeket azzal akarja megrovidíteni, hogy feltétlenül kizár minden alkut, visszautasítja, mert az önkényesen az élet kényszerűségével kerekedik szembe. A második pontot szigorú és jogtalan büntetésnek tartja. Nem lehet és nem szabad a művészt, aki kiállított műtárgyát hivatalosan eladni nem tudja, azzal büntetni, hogy a magánúton való eladást megakadályozzák. Elemi joga mindenkinek, hogy a maga tulajdonát úgy és akkor adja el, amikor és ahogyan tudja. Amilyen természetes ez, olyannyira nem bűn. A jutalékok kivétele egyszerűen örülség. A harmadik pontot nevésegesen tárgyaltannak nevezte *Kernstok* és energikus kritika alá vette a tervezet többi pontját is, amelyeknek érvénybehozatala ellen tiltakozott.

A fővárosi művészkörök nagy örömmel fogadták *Kernstok* Károly állásfoglalását és úgy értesülünk, hogy legközelebb *kollektíve* fognak eljárni a Képzőművészeti Társulat ellen.

(*Világ*, 1913. febr. 7. – 10.)

Előadás a futurizmusról. Hideghéti *Bittera* Benő mérnök, Marinetti barátja és a futurista mozgalom legalaposabb magyarországi ismerője, folyó hó 11-én, kedden délután öt órakor a „Futurizmus és jövője” címmel előadást fog tartani a Nemzeti Szalonban a futuristák nemzetközi mozgalmáról és irodalmi, zenei és képzőművészeti törekvéseiről.

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 8. – 24.)

Gróf Andrássy Gyula a futuristák kiállításán. Gróf *Andrássy* Gyula, a Nemzeti Szalon és a Képzőművészeti Társulat elnöke, ma délután neje társaságában megjelent a Nemzeti Szalonban, hogy megtekintse a futuristák kiállítását. Az előkelő vendégeket *Déry* Béla igazgató fogadta, akinek kalauzolása mellett nagy érdeklődéssel nézegették a legszélsőbb művészeti irányzati alkotásokat.

(*Alkotmány*, 1913. febr. 9. – 14.)

Iványi Grünwald Béla kiállítása. A legelső impresszió, amely ezen a kiállításon kellemesen és megnyugtatólag üti meg az ember lelkét: a biztosságnak, a határozottnak és feltétlennek jóleső érzése. Milyen ritkán és milyen régen volt benne részünk s éppen ezért milyen szívesen fogadjuk. Milyen jó, hogy ezek előtt a képek előtt nem kell okoskodni, nem kell gondolkodni, teóriákat, irányokat, a szándék és az eredmény közötti viszonyt mérlegelni, ilyen jó, hogy a művészi érték ezekben a képekben nincsen relativitásokhoz és a közönség belátásához kötve, hanem önmagától adódó, biztos, világos, érthető. A közönség kell, hogy szeresse ezt a művészt, mert nem ad fel rejtvényeket és nem követeli, hogy oltalmat és tetszést előlegezzünk neki jövő sikerekre a jelen kezdet nyomán. A legújabb művészet és a közönség közötti viszony a legtöbb esetben éppen azért nem közvetlen és nem elég bensőséges, mert még a legnagyobbak is a műhelybe, a laboratóriumba engednek bepillantásokat – művészetük még nem kialakult – és inkább csak egy olyan stádiumban levő, amelynek összevisszaságából csak a szakértő szem veheti tudomásul a kvalitásokat. Iványi Grünwald Béla oeuvre-jének élvezéséhez már nem kell ilyen előtanulmány, képei a közönség számára, a jóhiszemű és komoly közönség számára is feltétlenül érthetők és ez bizonyára olyan tulajdonság, amely nagy mértékben növelni fogja az irántuk való szeretetet. Néhányan a kritikusok közül, akik erről a kiállításról már előttem írtak és a publikum köréből is sokan, talán éppen ennek a világosságnak hatása alatt, úgy emlegették Grünwald Béla művészetének ezt az eredményes etapját, mint a régi kifejezési formákhoz való visszatérést. Nem tudom, milyen alapon. De sejtem, hogy a közönség jó része éppen az említett érthető frazeológiát hozta kapcsolatba a régi, szintén érthetővel, a konzervatív kritika pedig ezzel a visszatéréssel akarta mentetetni, enyhíteni az elismerés fényét, amellyel egy modern piktor-nak akarva, nem akarva, adóznia kellett. De nem hiszem, hogy a józan mérlegelés megmaradhatna ennél a visszatérési elméletnél. Grünwald Béla nem tért vissza sehova, fejlődésének grafikonja nem visszahajló, hanem egyenesen, merészen és biztosan előre törő sugár. Éppen a mai megállapodottsága, világossága bizonyítja azt, hogy művészetében nincsen visszatérés. Értsük meg jól, Iványi Grünwald Bélával nem az történt, hogy szakítva régi énjével egy új irányhoz csatlakozott és azután belátva, hogy ez az új irány hamis, visszafordult a régihez, hanem ellenkezőleg: ő új irányt adott régi művészetének és most már elérte azt, amit ezzel az irányváltozással akart. Azért érthető, azért világos ismét. Éppen ez a legnagyobb kvalitása. Csak, akik a fordulatot vele egyidejűleg megcsinálták, még nincsenek ott, ahol ő s éppen azért homályosak, zavartak, mint ahogy ő is homályos és zavart volt egy-két esztendővel azelőtt. De a megállapodott, kiforrott frazeológia mindig érthető, mindig világos és Grünwald Béla is azért lehet népszerű, mert már pozitívumokat ad. Ezekben a pozitívumokban természetesen sok van Iványi Grünwald Béla régi egyéniségéből, hiszen utóvégre nem tagadhatta meg önmagát, viszont ezek a régi tulajdonságok, régi jellemvonások befogadtak, behívtak sok újat s így alakult ki művészetének új formája. A régi naturalizmus volt kevés impresszionista hajlandósággal, de viszont a színnek kulturált és rajongó szeretetével. A naturalizmus azonban nem tarthat örökké s a század elején a piktúra megcsömörlött az előző század naturalizmusától. Azután jöttek különös, új egyéniségek, elsősorban Gauguin, akik a maguk új frazeológiájával, a festői látásnak egy új fajtájával teljesen elvonták a piktorokat az unott naturalizmustól. Ezek közé az újat kereső piktorok közé tartozott Iványi Grünwald Béla is. És amint lehántotta magáról régi egyéniségét és hatások után kutatott, természetes, hogy a kísérletezés éveiben idegenül, értelmetlenül hatott. Mert hiszen az az új stílus, amelyet keresett, még nem volt megtalálva. A művész érezte, tudta a célt, a feladatokat, de a forma, amelyben ezeket el akarta érní, be akarta tölteni, még nem volt kialakulva. Ezek voltak a kísérletezés éve s ezek alatt a művész régi kvalitásai természetesen sokat szenvedtek, mert az újat, a mást kereső művész nem lehetett tekintettel rájuk. Ekkor tört fel az ő alkotásaiban, mint annyi más nagy művésznél is a primitívizmus, [...] ezzel az összegző munkával jöttek létre a mostani képek, amelyek olyan páratlan, nyugodt harmóniában mosolyognak reánk az Ernst-múzeum falairól s amelyeknek legfőbb értékét és jelentőségét éppen az adja meg, hogy már nem egy tendenciának relatív kifejezői, hanem kész, határozott alkotások, amelyeknek élvezése nem függ semmiféle feltételektől; nem kísérletezés többé, hanem tiszta művészet. [...] Grünwald Béla új művészete a nagy kompozícióké, a széles, hatalmas gesztusé, a ritmusok lendületes összefoglalására törekszik [...] Nekünk, akik egy lezajlott forradalom után ismét az összefoglalásra, a festészet és a művészetek egységére, az architektonikus

nagyszerűségnek felemelkedésére törekszünk, nagyon sokat jelent Grünwald Béla új művészete, [...] Az alkotásnak abban a folyamatában, amely alatt a természet színei a festő színeivé transzponálódnak, beléjük kerül az egyéniségnek, az érzéseknek, a hangulatnak, a szellemi tartalomnak az a szinte földöntúli muzsikája, amely olyan csodálatos, meleg lelkével nyaldosta körül a szívünket. És ez a művészet. Ez a nagy, csodálatos harmónia, amelynek szín, vonal, forma, tudás, mesterség csak eszközei, egyetlen és legfőbb tartalma azonban az eszközök által megszólaló emberi szív.

(yk.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Élet, 1913. febr. 9. V. évf. 6. sz. 186–188.*)

Iványi Grünwald Béla új képei. Magyar festő kiállítását ritkán fogadta a kritika olyan egyértelmű ünnepléssel, mint most Iványi képeit. Ennek oka elsősorban maguknak e műveknek igen erős hatása. De talán hozzájárul ehhez az a sajátos helyzet is, amelyet Iványi festészetünkben elfoglal. Mert eddigi munkássága pontos állomásmutatója volt művészetünk legutóbbi negyedszázada minden alakulásának. 1886 óta, hogy bekerült a müncheni akadémiába, máig végigjárta a magyar festés teljes evolúcióját. Ha van festőnk, akinek képeiből ki lehetne rakosgatni festészetünk alakulását a müncheni naturalizmustól Nagybányán át a neoimpresszionizmusig, úgy Iványi az. Minden alakulása szemünk előtt folyt le, s a kritika pontosan követhette ezeknek mikéntjét, módját, céljait. Valóban instruktív példa, amelyet szívesen köszöntött és használt fel a kritika.

Mostani nagy sikere azokhoz a képekhez fűződik, amelyeket az Ernst-múzeum pompás termeiben állított ki. Az egykori naturalista ma sikdiszitménnyé stilizálja képeit. A tónusok finomságait kereső festő végképp búcsút mondott mindennek, ami bensőséges analízishez tartozik. Csupa összefoglalás minden, csupa rövidítés, csupa tömörre formálás. Az impresszionisták kompozíciómódja helyébe a renaissance mesterek geometrikus kompozíciója lépett, a formák harmóniájának hangsúlyozásával. A szín a lokális színek foltszerű stilizálásává alakult. Amit bensőségében vesztett, azt égő erőben tetézve adja. Majdnem a mai matyó népművészet csattogó színű himzéseit jutnak eszünkbe, vagy egy üvegfestmény lángoló cserepei. A forma- és vonalkompozíció majdnem hideg nyugalmát kráterek szakítják föl s belőlük izzó szín bugyborékol elő. Nem csoda, ha a neoimpresszionisták átlagos fanyar színskálája után az ugyanily rendszerben komponált, de csupa-tűz képek az újság és meglepetés erejével hatottak.

Komoly festési munka eredményei e képek. Szerzőjük megérdemelte azt a figyelmet, amelyben kritikánk részesítette.

[Lyka Károly]

(*Új Idők, 1915. febr. 9. XIX. évf. 7. sz. 178.*)

A FUTURISTÁK

A futurizmus a legújabb „művészi” irányzat, ha ugyan a múlt héten, vagy talán tegnap, esetleg azalatt, amíg ezeket a sorokat írjuk, nem keletkezett valahol valamiféle újabb „művészeti” irányzat. Mert ma már semmi sem terem könnyebben, mint az ilyesmi, s nem is kávéház az, amelyiknek legalább két asztala mellett ne ülnének ide, meg oda tartozó, – persze mindég modern – „művészi” irányzatok követői, esetleg megalapítói.

A futurizmus megalapítója és vezére F. T. Marinetti. Temperamentumos olasz ifjú, milánói és igen gazdag. Ennélfogva a futuristáknak nemcsak vezére, de ezek számára az anyagi gondviselést is jelenti. Ő adta meg a futurizmus programját. Ez a program meglehetősen nagyhangú, erősen tele ellentmondással és tudatos pókhendiséggel. Természetesen hadat üzen mindannak, ami régi, s ami szerinte sablon. Hadat üzen mindannak, amit ma művészetnek nevezünk. Modern, de egyben „reakciós”, (magasztalja az imperializmust és a háborút, a művészetek középontjává a legújabb gépeket és a technika új csodáit, a repülőgépet, a gépfegyvert akarja tenni), és mindenekfölött zölden vad.

„Csak a küzdelem szép! – mondja ez a program. A háborút akarjuk dicsőíteni, a világnak ezt az egyetlen higiénéjét, a militarizmust és a *hazafiságot*, az *anarchisták romboló tetteit*, a *gyilkoló*, szép gondolatokat és a *nő megvetését*.

El akarjuk pusztítani a múzeumokat, könyvtárakat, le akarjuk verni a moralizmust, a feminizmust és minden egyéb opportunistát, szatócskodó gyáváskodást.

A munkás tömegeknek az örömet zengjük, a modern fővárosok forradalmainak sokszínű tüzvérszét: a füstölgő kígyókkal teli pályaudvarokat; füstvonalalaikkal a felhőkön függő gyárakat...”

Ilyesmiket akarnak ők! Meg még ilyenebbeket. „Az asszony vagy anya mindig mérsékeltlen szerető is és minden szerető mérsékelt anya is egyben.”

Kikapott mondatok ezek csak az ő programjuktól, de azért eléggé beszédesek.

A főprédikátoruk, Marinetti ír, programozik és előadásokat tart. Bennünket is szerencsétlenné fog, mint szerencsétlenné Velencét, ahol arról beszélt, hogy az egész elvénhedett Velencét le kellene rombolni s helyébe modern, gyárakkal, füsttel teli, lármás, nyüzsgő várost építeni. Hogy ott meg nem nyúzták ezért a tanításért, az igazán nagyon kicsibe múlt.

Reformjuk kiterjed a művészetek minden ágára. Legkevesébe vannak azzal tisztában, hogy a zenét hogyan kellene futurizálni. Van ugyan muzsikuskuk is, Balilla Pratella a neve, de az a zene olyan brutális, olyan tébolyítóan zavaros, hogy mai fülek még nem bírják ki. A futurista zenéhez futurista fülek kellenek.

Az irodalmi reformjaik már hatásosabb formában jelentkeznek s igyekeznek igazodni a Marinetti által adott programhoz. Költők vannak a legszámosabban, szám szerint tízen. Marinetti az atyamester, aki egyszerűen arra az álláspontra helyezkedik, hogy az írásművekben a jelzők fölöslegesek. Ő maga alkotott egy klasszikus művet ennek bizonyítására. Szól pedig a garagasi ütközetről. Ez így megy. Címe: Bataille (Mert franciául ír.) Alcim: Odeur + poids. (Szag + súly.) Aztán jön a leírás: Dél 3/4 kürt verejték nyár tumtumb alarm Gargarasz székuálni ropog mars csengetés katona bornyú puskák fatalpú cipők szegek ágyúcsövek sörények magtárak zsidók lepenyek olajos pogácsák... atmoszféra – ólom ± láva 800 bűz + 50 illat stb. stb.

Verseik is vannak. Vers a pofoncsapásról, a halál után szabadon tovább növekvő boldog körömről, amelyet olló soha nem nyír. Egyik költőjük A. Palazzeschi verse (És engedjétek mulatni a címe) jellemzi ezt a költészetet legjobban. Utolsó strófája ilyen:

Bilobilobilobilo

brum!

Filofilofilofilo

frum!

Bilolu. Filolu

Ü.

Nem igaz, hogy ez semmit se akar kifejezni,

Ez valamit ki akar fejezni,

Azt akarja kifejezni,

amikor valaki énekelni kezd,

anélkül, hogy szavakat énekelne.

Nagyon közönséges dolog ez.

Ám jó. És nekem mégis tetszik.

Azt hiszem, mindnyájunknak tetszik. Mert ide vezet az az újabban annyit hangoztatott frázis, hogy a művész elé nem lehet korlátokat állítani. Mit szólnak ehhez a Nyugat esztétái?

A *festészetüket* volt szerencsénk látni. A *Nemzeti Szalonban* vannak műremekeik kiállítva. Alapelvük: az egymásmellettség, azaz olyan dolgokat érzékeltetni egy térben, amelyek sem a térben, sem az időben nincsenek együtt. Igazában véve impressziókat festenek. Hogy milyenek lehetnek festményeik, azt a címből s a festő által hozzá írott magyarázatból láthatjuk. Íme néhány példa:

Szimultán víziók. Azon *benyomások ábrázolása*, melyek kívülről, valamint a belső téréből érik az embert, ha ablakhoz közeledik.

A *hold mozgása*. A folyton mozgásban levő hold szemlélete által keltett impressziót csak az érzékeny lelkű művész érezi, míg a nem gondolkodó nagy tömeg a hold jelenségét mozdulatlanul találja.

Az érzékeny lelkű művész impressziójának eredménye: legalább 25 féle szín egymás mellé kenve minden rendszer és értelem nélkül, s aztán azon nedvesen egy durva sárkefével szétdörzsölve. Figurális rajz egyáltalában nincs rajta.

Másik kép:

A fürdő. Valamely középtengeri fürdő által okozott *felfrissülés.*

Fehér és zöldes vászon (ez a tenger) benne valami darabokra szakított barna folt; ez az ember. A felfrissülés maga nem látható.

További címek:

Milanói pályaudvar. Vasúti sínek impressziója.

A forradalom. Két hatalom összeütközése. Az entuziaszták és a vörös Lyrikusok tömege összeütközik a tunyaság hatalmával és a vaskalaposság tradíciójával. A házak perspektívája (!) le van rombolva, s olyan, mint egy kétszer meghajolt ökölvívó, aki az egyik ütést a levegőben fogja föl.

Ez a kép megfestve ilyen. Vannak balról jobb felé haladó sötétebb párhuzamos vonalak, amelyek a kép középső részére derékszögbe törnek, s párhuzamosan folytatódnak. Ugyanez történik a jobbról bal felé haladó fehér vonalakkal is. A kép jobb szegletében apró, odakent emberalakok. Elszórva a képen házfalak, háztetők, ablakok. Ez az egész.

Másik képük:

Katzenjammer. Azon beteges érzés ábrázolása, mely az embert Edgar Allan Poe műveinek olvasása után fogja el.

A rázós kocsi. Annak a kétféle benyomásnak az ábrázolása, amelyet egy régi kocsi hirtelen zökkenése vált ki a kocsiban ülőkből és a kocsi mellett ballagókból.

Mint minden képük, úgy ez is, teljesen érthetetlen. Egy ép vonalat, egy figurát nem lehet látni. Színek, kusza, tört vonalak. Leghelyesebben úgy értjük meg a képet, ha elképzeljük, mit látunk abban a pillanatban szemünk előtt cikázni, amikor valaki ökölrel erősen szemén üt. Öszefolyik minden előttünk és sárga, lila, zöld pontok, fényes csillagok vibrálnak.

Általában lehetetlen arra vállalkozni, hogy bármelyik képet ismertessük. Hiszen impressziók ezek, ahol szétszaggatott alakok, tomboló erős színek, foltok, pontok játsszák a főszerepet. A táncosnőről szerzett impresszió például olyan, hogy mindenféle színekkel van bekenve a vászon, a közepén a táncosnő hasa, a jobb sarokban a feje az egyik szemével, a bal sarokban a másik szem, a fej és a has között kávéházi asztal, amellet a fej nélküli úr ül, kinek cilindere a kép felső részén repül, a feje a táncosnő lábával keveredik össze. Mintha darabokra vagdalták volna az egész kávéházat, a világ összes színeibe meghempergetve a négy égtáj felé dobálnák szét a darabokat.

Ha nem tudnók, hogy a legkínosabban keresett, feltűnési vágyból indított ravasz, kiszámított komédia ez, amely tisztán otromba túlzott furcsaságaival akar hatni, azt mondanók, hogy veszedelmes örültek ezek. De nem örültek. Tehetségtelen fickók, akik zagyaságokkal, naiv nagyképűséggel garázdálkodnak és így akarják a világot egy pillanatra megállítani képeik mellett. Beszélni sem szabad róluk, annyira átlátszó a tendenciájuk. Csak, mint tünet érdekes a futurizmus, tünete annak, hogy a szélhámosságnak milyen kihasználatlan területei vannak még. Egyébként pedig méltó betetőzése ez a Nyolcak, s a nyugatosok „művészetének.”

A futuristák mellett kiállítanak az expresszionisták is. Ezek szegényes, szájalmas kis csirkefogói a művészi területeken való kalózkodásnak. Még a csalásra is tehetségtelenek. Lopótök fejű, zöld szakállú emberei, cinóbervörös hajú, krumpli nagyságú szemekkel primitíven megrajzolt nők még szájalomra sem érdemesek. Elemi iskolai rajztudás, rítkító színek és színfoltok felkenése – ez az egész, amivel balekeket akarnak fogni. Csakhogy ez ma már nem hat. Ma már a művészetek apacsainak nem lehet a bokruk mögül lesipuskázni, mint a néhai való szegénylegényeknek. Ma már lelemény, ügyes fogások, rafinéria kell ide is, éppen úgy, mint a Boonnet apacsainak munkájához. Ma ahhoz, hogy egy irányzat feltűnjék, nem elég az agyalágyult hülyét szimulálni. Ma már kombinált örülteket kell megjátszani. Tessék példát venni a futuristákról és tessék új trükkön törni a fejeiket.

A magyar közönség dicséretes felsőbbbséggel nézi ezt a kiállítást. Nem ugrik be nekik, hanem közömbös, megvető mosollyal nézi. Ez az egyetlen helyes szempont. Helyesebb, mint a Nemzeti Szalon igazgatóságáé, amely nemcsak helyiségeit adja oda ehhez a kalandhoz, hanem

fedí is őket, művészi iránynak, új vállalkozásnak nevezve a katalógushoz írott előszóban ezt a svindlit. Szomorú, hogy a Nemzeti Szalon művészi dolgokban ilyen naiv, s még szomorúbb, hogy bedűl olyan szélhámosságoknak, amit Pesten még a piktúrában legtájékozatlanabb laikus is megmosolyog.

(sz. s.) [Szilágyi Sándor]

(*Magyar Szó*, 1913. február 11. – 1.)⁹

Magyar művészek kiállítás Bécsben. *Klaber Gyula* Bécsben élő festőművészünk kezdeményezésére az osztrák császárvárosban a Pisko-féle művészeti szalon tizenegy jeles magyar festőművész alkotásaiból hatalmas kiállítást rendezett, amely nagy ünnepségek között szombaton nyílik meg az udvar és Bécs város előkelőségeinek jelenlétében. A kiállításon a következő művészek vesznek részt: *Augusztin Mariska, Edvi Illés Aladár, Glatz Oszkár, Kalmár Elza, Katona Nándor, Klaber Gyula, Mednyánszky László báró, Pállya Celesztin, Dobai Székely Andor, Szlányi Lajos és Vidovszky Béla.*

(*Budapest*, 1913. febr. 13. – 13.)

Iványi Grünwald Béla festményei. Minden művészetnek fő jellemvonása, lényegéhez tartozó sajátága az egyoldalúság. A művészet nem egyéb, mint a valóságnak egyoldalú ábrázolása, mégpedig akként, hogy ez az egyoldalúság ne hiánynak, hanem gazdagságnak tűnjék föl. [...] A művész szubjektív természetfelfogásának szuggesztív erejében viszont az erre képes szem élő természeti impressziói fölolvadnak és birtokosuk már a művész nyelvén keresi az idea hibátlan keresztülvitelét. [...]

Ez az átfejtés az impresszionizusból a dekoratív, illetőleg kompozíciós festészetbe, hogy mennyi érdekes stációt eredményez, azt éppen Grünwald Béla művészetében tapasztalhatjuk. [...] A vonalak menete, vagyis a rajz és a színek egymáshoz való értékelése egyszerre előtérbe lépnek és mindegyik felkínálja magát a festmény szuverén művészi megoldására. Ezt a felkínálást Iványi Grünwald Béla műveiben szokatlanul erősen vehetjük észre; a színek és a formák birodalmából egyaránt új kapcsolatokat, új harmóniákat tud ecsetjével és rajzoló eszközével kibányászni, melyek tudatosan leszűrődtek és mégis a teremtés meleg tüzeiben égnek.

Iványi Grünwald Béla mindent meg tudott magának tartani, ami stílus elérésére önmagában is elégséges és csak azoktól vált meg, melyek nem dekoratív, hanem ábrázoló, természetutánozó céllal bírnak. A színek és a rajz együttes művészi lehetőségeitől egyiknek vagy másiknak javára nem fordult el, mindkét eszközt egyformán fontos tényezőként fogta föl abban a gazdag harmóniában, melybe őket összeforrasztani tudta. Ez az utolsó eredménye festészetének, ennek képviselői azok a nagyszabású kompozíciók és tervek, melyeket most bemutatott. [...]

Ybl Ervin

(*Magyar Nemzet*, 1913. febr. 14. – 2.)

Iványi Grünwald új képei. [...] Iványi Grünwald megérett művészetének új termései [...] mind összeforrottak a magyar művészetnek Nagybányáról kiindult forradalmi mozgalmával. Ennek a forrongásnak az élén ott állott Iványi Grünwald is, vitte magával a zászlót, és ő volt egyike azoknak, akiket talán bántott, de legkevésbé sem csüggesztett a nagybányaiakat elárasztott buta káromkodás és a meg nem értésnek sértő nevetése. [...] Nagybánya nem maradt meg az új művészet végső állomásának, hanem kiinduló pontja lett egy állandóan fölfelé haladó útnak, amelyen talán Grünwald építette meg az erőtől és szépségtől duzzadó legszebb állomásokat. [...]

⁹ A legújabb művészeti irány. A lefőzött kubizmus. *Magyar Szó*, 1913. ápr. 4. – 2-3.; A futurista zene. *Magyar Szó*, 1913. aug. 1. – III.; Futurista varieté. Marinetti legújabb tervei. *Magyar Szó*, 1913. nov. 25. – II–III. és Iván Ede: Futuristák, expresszionisták, közönség és egyebek. *Interieur*, 1913. febr. II. évf. 1. sz. 7–9.

Grünwald Béláról el lehet mondani, hogy elhagyta a nagybányaiakat is és a naturalista természetlátást, a szín és a fény egyedülvalóságát, egész művészi múltját föl tudta adni az új meggyőződésének érvényesítése érdekében. [...] a dekoratív művészet nagy szépségeit is érvényesíteni akarta. [...]

Nem akarjuk azonban ebből az alkalomból sem elhallgatni, hogy a művészet tökéletesre javított instrumentumainak van sokkal dicsőségesebb hivatása a nyár szépségeinek megéneklésénél. Aki a külsőségek ábrázolása után végre befelé fordult, az tárja ki lelkét minden dolgok előtt, fogja föl az emberi nyomor és szenvedés borzalmait, értse meg az emberi értelem sok lázadásának kényszerűségét és mintha egy tüzes prizmáról verődne vissza, a művészet fenséges erejével vetítse ki a világba, ami a világot foglalkoztatja és ami a megoldatlan problémák nyugtalanságával tartja lekötve az agyvelőket. Ha valamennyire tökéletessé lett a művészi ábrázolásnak az eszköze, szólaljon meg rajta az új dal is, amelyet mindenki megért és mindenki a szívébe zár. Iványi Grünwald fájdalmasan kevés embernek a festője, de mégis úgy tartjuk, hogy akinek az útja állandóan fölfelé megy, az nem zárkózhat el a megértés előtt és az még társul szegődhetik a küzdő ember keserves harcához. [...]

(vd) [Várnai Dániel]

(*Népszava*, 1913. febr. 14. – 2–3.)

Pechán József kollektív kiállítása. Pechán József, az ismert fiatal festőművész, akinek a Művészházban rendezett gyűjteményes kiállítása a tavasszal osztatlan sikert aratott, fölhívást kapott szülővármegyéjének, Bácsbodrognak városaitól, hogy kollektív kiállítását vándorkiállítás keretében náluk is mutassa be. A kiállítást, melynek anyaga a kitűnő művész kétévi munkásságát tükrözi vissza és mintegy 100 képből áll, három helyen fogják bemutatni, és pedig február 16-tól 21-ig a művész állandó tartózkodási helyén, Újverbászon, március 2–7-ig szülővárosában, Palánkán, és március 16-tól 24-ig a megye székhelyén, Zomborban. [...]

(*Magyarország*, 1913. febr. 15. – 11.)¹⁰

A FUTURISTA MŰVÉSZET ÉRTÉKELÉSÉHEZ

A futurista művészet értékeléséhez. Berény Róbert a Nyugat múlt számában néhány sort szentelt a futuristák budapesti kiállításának. Megjegyzi, hogy a Nemzeti Szalonban kiállított képek nem lepték meg, mert várta elkövetkezésüket. E művészeti jelenségek nem képviselnek szerinte sem anarchiát, sem oktalan handabandázást, sem valami különösebb negációt. Jelentőségüket egyfelől a lehetőségek gyarapításában, másfelől a sűrítésében látja. Majd meg azt mondja, hogy ezek az olaszok általában jobb futuristák, mint festők, anélkül, hogy ez utóbbi megjegyzését nyomatékosabban hangoztatná.

Mégis ebbe akarok belekapaszkodni, mert hozzászólásomhoz itt találok a legalkalmasabb, kiindulási pontot. Én ugyanis ezeket a művészeket nemcsak rossz festőknek, hanem rossz futuristáknak is tartom. Rossz festők, mert ábrázolásuk mikéntje nem tanúskodik semmiféle különösebb művészi élményről. Színérzésükben éppoly kevés az artistikum, mint formaérzésükben. Egyiken sem látszik a nyoma, hogy futurista korszaka előtt valamely érdemesebb konstruktív vagy kolorisztikus kérdéssel foglalkozott volna.

Márpedig, ha valakinek a művészetéből hiányzik az intellektualitás magasabb foka, hogy legyen az jó futurista? Hogyan lásson az új lehetőségeket ott, ahol a már tisztázott fogalmakkal sincs nagyon bizalmas viszonyban.

Az a művészet, amit e csoport bemutat, nem nevezhető valamely artistikus folyamat eredményének. Nem született palettán, festői munka közben, olyanformán, hogy egyik művészi érzésből folyt volna a másik. A futuristák esetét általában nagyon különössé teszi az, hogy programjuk merészsége nincs arányban művészi diszpozíciójukkal.

¹⁰ Rövidebb közlemény: *Képzőművészet. Budapesti Hírlap*, 1913. febr. 15. – 15.

De egyáltalában nem felelhet meg ez a törekvés semmi valóban művészi tendenciának, mert hiányzik belőle a művészet leglényegesebb ismertetőjele, a levezettség. Minél művészbibb egy jelenség, annál többszörösen levezetett. S mi ezzel szemben a futurizmus? Semmi egyéb, mint az ábrázolás tartalmának gyarapítása. Egy dúsgazdag írónak ötletei támadtak, s megvalósításukat rábízta olyan festőkre, akiknek nemhogy egyéniségük, de komoly tudásuk sincs. Severini pl. mielőtt futuristává lett volna, ügyefogyottan rajzolt képeket festett, nem egészen pointilista módon felrakott nyers színekkel. A többi futurista korábbi művészetét nem ismerem, de egyikét sem nehéz képzeletben rekonstruálni. Mindeniken meglátszik a festői ötletesség hiánya, meglátszik rajtuk, hogy az idegen kézből kapott programot saját jóvoltukból nem tudták gyarapítani.

S a program? Egy literatus agy koraszülöttje. Olyan agysejteké, amelyeknek asszociációi a naturalizmus korlátain belül mozognak. Marinetti nem ismeri a művész élettanát, a művészi termelés folyamatát, s ennél fogva nem is tudta megérezni, minek kell a dolgok eddigi menete alapján szükségsszerűleg következni. Az ő kiindulási pontja nem a forma, a szín, a kompozíció, hanem az elbeszélő tartalom, és ennél fogva követőkre is csak azok közt találhatott, akiknek nem voltak tiszta művészi koncepcióik. Marinetti követői valóban csak naturalisták lehettek, mégpedig rossz naturalisták, akik nem tudják, hogy egy jól megszerkesztett mozdulattal éreztetni lehet az előzőt és a következőt is, de nem tudták azt sem, hogy az egymásba szőtt képek nem gyarapítják, hanem felfoghatatlanná teszik egymást. Ezek a festők elemi hibáik mellett a legnagyobb következetlenségekbe is esnek, amikor a nyitott szemmel látottak közé keverik a behunyott szemmel látottakat, anélkül, hogy különbséget tennének a közvetlenül visszaadott és az emlékezetből merített kép sajátossága közt.

A futuristák művészete tulajdonképpen nem egyéb, mint a céltudatos impresszionizmusig nem érett naturalizmusnak egy meggondolatlan kirohanása. Jó példája annak, mivé lehet a piktúra akkor, ha kívülről akarják irányítani. A művészetek története többször bebizonyította, milyen degeneráló hatású egy-egy laikus beavatkozás. A futuristák művészete ezenfelül még azt is bizonyítja, hogy a piktúrában újításokra csak nagy kvalitású emberek képesek.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1913. febr. 16. 4. sz. 325–326.)

Magyar festők Bécsben. Ma nyílt meg a magyar művészek kiállítása a bécsi Pisko-szalomban. A vernisszázsra rendkívül előkelő közönség gyűlt össze. [...]

(*Pesti Napló*, 1913. febr. 16. – 16.)

A Művészklub ostroma. [...] tegnap óta két Művészklub is van. Az egyik az ifjú Teleki Géza gróf és Rózsa Miklós vezetésével megalakult kör, amely – amint azt már megírtuk – nem egészen lojális puccsnak köszöni létét. A másik Művészklub viszont a disszidensek köre [...] Az új szerződést Róna József, Kallós Ede, Bárdos Artúr, Herman Lipót, Kandó László és Mikola András írták alá. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. febr. 18. – 16.)

A művészklub művészek nélkül. *Művészek klub nélkül.* [...] Körülbelül ötven művész felkerekedett vasárnap délután négy órakor és a Japán kávéházból elindult új művészkörébe, a Rózsa utcai *Művészházban* bérelt klubhelyiségébe. Felavatásra készültek, amiből természetesen nem lett semmi.

Emlékezetes még az a botrány, mely nemrégben a *Művészház* és a művészekből rekrutált *Művészklub* között kitört. A művészek akkor szakítottak a *Művészházzal*, mely azután a maga kebelében saját elnökével és igazgatóságával megalakította a *Művészklubot*, mely természetesen nem volt azonos a művészek említett csoportosulásával. A művészek új hajlék után néztek, a *Művészház* pedig új egyezséget keresett a klub bérlőjével, *Rondeaux* francia tőkepenzessel. Ez

az egyezség nem sikerült, mert gróf *Teleki Géza*, a Művészház elnöke és dr. *Rózsa Miklós*, az igazgatója, minden erőfeszítésük mellett sem tudták a Művészklubot a szerződésnek megfelelően megteremteni. Rondeaux tehát, aki elsősorban üzletember, megunva a várakozást, végre is szakított a Rózsa-féle Művészklubbal és új alakulást keresett bérlete köré.

Nem sokáig kellett keresnie. A fent nevezett művészek, *Róna József*, *Kallós Ede* és *Karlsrukszy Bertalan* vezetése alatt újból csoportosultak, megalakították a *Művészkört*, amelyhez azután a helyiséget, annak rendje és módja szerint bérbe vette Rondeaux-tól, a Művészház klub bérletjéről [...] A birtokbavétel azonban nem történhetett meg oly simán, mint azt bárki gondolná; [...] kénytelenek voltak rendőri segítséget igénybe venni. [...]

Ebben az ügyben megkérdeztük a művészek csoportosulásának három vezetőjét, akik a következőkben nyilatkoztak. *Róna József*: A Művészkör megalakítását tulajdonképpen a szabad művészek csoportja kezdeményezte [...] amikor Rondeaux úr nekünk a klubhelyiséget felajánlotta, megragadtuk a kedvező alkalmat, hogy régi vágyunk, a Művészkör megalakulása teljesülhessen. [...] *Herman Lipót*: A Művészkört e hó 15-én megalakítottuk. [...] egy bizottságot bízunk meg, hogy újonnan alakult művészkörünk számára megfelelő helyiség iránt esetleges ajánlattevőkkel tárgyalásba bocsátkozzék.[...] *Falus Elek*: A Művészház kapott Rondeaux úrtól egy csomó pénzt a klub berendezésére és csak a fölösleget építhette be a házba. [...] A régi nagy művészcsoport, mely a klubidea megindítója és fölvirágoztatója volt, amelynek bizalmából a klubberendezést is csináltam, együtt van, sőt szaporodik és várakozó álláspontot foglal el Rondeaux és a Művészház ügyében. [...]

(*Világ*, 1913. febr. 18. – 9.)

Magyar művész sikere Párizsban. A párizsi Ashnur Galériában külön kiállítást rendezett egy fiatal magyar festőművész, *Perlrott Csaba* Vilmos. A kiállításnak erős visszhangja volt a sajtóban, a művészt a *Paris Journal* nagytehetségűnek mondja. Most még csak „keres”, de mint minden igazi művész, folyton dolgozik és művészete még nem befejezett. Rajza és kifejezőkészsége igen komoly kvalitású. A többi párizsi lap is elismeri, hogy látása igen egyéni és érzése mély. A kiállításon *Perlrott Csaba* több képét és rajzát meg is vették.

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 19. – 8.)

A Művészház és egy kiállítás. [...] Sok szépet, nagyot, üdvöset kell a Művészháznak alkotnia a jövőben, hogy jóvátegye azt a kárt, amit a magyar művészetnek tett azzal a széthúzással, amely az emlékezetes palotaavatással kapcsolatos. [...]

Hogy a Művészház feltétlenül előkelő, diszkrét benyomást tesz, az kétségtelen. Különben nem is lakott volna benne *Zichy Jenő* gróf. Vágó építész az átalakítás munkáját is becsülettel végezte el. A kiállítási helyiségek tágasak, jó világításúak. Ennyit magáról a helyiségről.

A nagy öndicsekvés és kínos reklám után természetesen felcsigázott érdeklődéssel megyünk a képek elé, s meglehetősen nagy csalódással távozzunk. Megállapodott, komoly tudást, művészetet nem igen találunk, s sajnos a nagy reményekre jogosító ifjú tehetségeket sem látjuk. [...]

Ámde nem tudjuk megérteni, hogy a fiatal titánok gárdája bevette *Mednyánszky* bárónak a képeit is. A tájképei gyönyörűek, a figurális képei pedig, bár *Mednyánszky* nem éppen ezekben a legerősebb, környezetükből, mint műreemeké válnak ki. Az igazi, de azért szerénykedő tudást képviselik *Glatz* művei is, [...] *Remsey* „Az alkohol”-ja, *Boromisza* „Kettős arckép”-e, *Páldy* kissé színtelen, művészi naivitással festett képei, *Jaschik* Álmos nagy tudású fantasztikus rajzai kellenének, hogy képezzék a szélső határt a modern művészek törekvéseinek.

Akiket azonban a Művészház a jövő nagyságaiként elénk állít, azok már a „nyolcak” nivóján állanak. Kénytelenek vagyunk felsorolni őket, mert a Művészház zsúrije egészen komolyan vette, sőt nagy kitüntetésekkel is jutalmazta őket. Valósággal lelkiismeretlen pazarlás a más pénzével, mikor a jóakarattal felajánlott nagy pénzdíjakat olyan művészek között osztogatták szét, amelyeknek még efemer értékük sincsen. *Márffy* „Három akt” című képe az 1000 koronás

Lánczy-díjat nyerte, s nekünk meg kell botránkoznunk a csúf arcú, lehetetlen testű meztelen női testek látásán. Még a női nem karikatúrájának sem jó ez a rossz festmény. *Kádár* szintén ezer koronás díjat nyert „Az élet” című képéért, amely rosszul komponált, rosszul festett érthetetlen szimbólum, közepén egy gyöngye női akttal. *Sassyban* előtör valami eredeti tehetségféle, de a mostani képei még ugyancsak nem szolgáltak rá a kitüntetésre. Féltő, hogy a díjak könnyelmű kiosztása gondolkodóba ejti jövőben a műpártolókat, akik elvégre is jobb helyre tehetik, akár mire költsék a pénzüket, minthogy a tobzódó tehetségtelenséget segítsék megnőni.

Lehel egy olyan képet állított ki, mint amilyen a legolcsóbb japán lámpionokat díszíti [...]. Kell azonban szólnunk azokról a művészekről, akik megmutatták már, hogy tudnak festeni, s akiknek újabb szereplése vagy egy végzetes egyensúlyvesztés, vagy a közönség lekicsinylése és a vele való dévaj játék, vagy üzlet, amely a jó ízlés rovására megy. Valamelyik kategóriába tévedt *Vaszary*, aki minden tudást kiküszöbölt a „Mérésékelt képmozgások” című vásznáról. [...] *Kernstok* már régebben kísérletezik mozgástanulmányaival, s ezek a lovak és lovasok éppen olyan rosszak, mint a tavalyiak voltak, s mint a jövő esztendeiek lesznek. *Rippl-Rónai* fehér kockacukorból állítja újabban össze minden képét, az Isten tudja miért. Utoljára az se bolondság, hogy kastélyokat, embereket építsen fel így cukorból. Valamikor a cukrárszok is próbálkozott ezzel s meg kell adni, hogy nagyobb eredménnyel, mint ő.

A nuditás különösen őnála tobzódik obszcén bacchanáliákban. Az aktrajzainál az a szerencse, hogy annyira csúnyák, hogy a szemlélő nemigen legelteti gyönyörködve szemét rajtuk, különben igazán csak az érzékiség felkeltésére volnának valók. Van azonban egy olajképe, nos ezen az intimitásokat igazán az első pillantásra észre lehet venni. Maholnap serdülőket nem lehet képkiállításokra vinni. Pedig éppen ezeknek kellene az esztétikai gyönyörködés.

Szóljunk még az árakról? [...] ki ad azért 3000 K-át, hogy „Rippl bácsi a karosszékben ül”? [...] Végül a képek akasztásánál most érvényesülő egy sor rendszert sem találjuk egészen helyesnek. Túláságos nagy pazarlás a térrel, hogy a nagy falakon csak egy sor egymásmellé akasztott kép lógjon. Utoljára is a Művészház kiállítási helyiség, nem szalon.

ny. a. [Nyáry Albert]

(*A Cél*, 1913. febr. 20. IV. évf. 2. sz. 90–93.)

A MŰVÉSZETEK ÚJ NYELVE

A „Szétfolyó álmok” szerzőjének ultra-apostoli kijelentései

A kronikobélcसारिषm című legújabb művészeti irány most kezdte meg hódító körútját a műizlés mezején. A neokritikusok hada ujjongva, hujjongva, sőt vujjongva harsogja, hogy végleg lealkonyult az avas olajjal úzótt piktúrának. Nincs többé len- és mákolaj, terpentinszesz, siccatif és Mussini-firnisz, mert a legeslegújabb művészet révén bevonult Hunyadi János az igazi alkotások kohójába. A „kronikobélcसारिषm” legújabb festményeinél a színeket keserűvízzel hígítja.

Brebák Kankalin, az irány nagymestere, a „Szétfolyó álmok” poeto-mázolója kegyeskedett feltalálni ezt az új technikai módszert. Szerinte a legújabb művészet visszatért a legtermészete-sebb eszközökhöz. Alkotásait ő ilyenformán végzi: vesz egy négyzetkilométernyi vásznat, ehhez húsz kiló okkersárgát, hat kiló fehéret, cinóberpirosat, ultramarinkéket, kadmiumot, égetett sienaföldet és hupizöldet, két liter málna- és narancsszörpöt, mindezt vászonra önti, s aztán hamisítatlan Hunyadi keserűvízzel permetezi. Ha a bőséges permetezés megtörténte után az egész vásznon szétfolytak a színek, kész a „Szétfolyó álmok” legújabb változata.

Ez az új teremtés egyszerű titka.

A legfőbb a dologban a tiszta szín és a hamisítatlan keserűvíz. Mielőtt tehát a permetezőt Hunyadi Jánossal megtöltenénk, ne feledjük a bűvös ígét elmorzsolni: „Óvakodjunk az értékte-len utánzatoktól”.

Kankalin mester ezen új technikája révén immár egész sorozat „Szétfolyó álmot” teremtett, a neokritika emésztő gyönyörűségére. Böklendező lelkesedés zengi most is a teljes sikert. Sietünk tehát fölkeresni magát a nagymestert, hogy rendkívüli horderejű jövőbelátásai felől tájékozódást szerezhessünk. Kankalin mester kegyeskedett is nyilatkozni, mert súlyt helyez arra, hogy lapunk révén az egész európai közvéleményt kioktathassa a művészetek új nyelvére.

– Írja ki az újságba – így szól Kankalin mester –, hogy az én művészeti kijelentéseim csakis a modern agyvelők számára valók. Az ízlés analfabétái úgysem fogják megérteni soha. *Reform-alapelvelem az, hogy a művészetben főlősleges minden grammatika.* A természet nem ismer nyelvtani szabályokat. A természetben nincs alany, állítmány, melléknév és igehatározó. Ha a tarka boci azt mondja: „Múúú”, ezt minden boci megérti. Ha a tarka kecske azt mondja: „Meeee”, ezt a többi kecske is helyesli. Ha a disznó röffen, ez az egész disznóvilág nemzetközi nyelvén van mondva. A madarak énekében sincs grammatika, versláb és ritmus. Ha a fülemile így énekel: „Pi-pi-pi bogy-bogy-bogy csrrr-csrrr-csrrr, azt mondjuk rá: szépen énekel. Miért kell tehát éppen a költőnek így énekelnie: „Sűrű sötét az éj, / Dühöng benne a kék.” Miért ne volna elégséges ezt énekelni: „Sötét éj, kék, vágy, ksksz, pszt, csitt, csitt”. Nem sokkal kifejezőbb költői nyelvezet ez? És mire való egyáltalán a befejezett mondat? Az új művészet semmit sem fejez be. Miért mondjam én: „Száll a madár ágról ágra”, mikor ugyanezt így fejezhetem ki: „Madár srrr”. Miért mondjam én, hogy: „Befordultam a konyhára, rágyújtottam a pipámra”, mikor ugyanezt jelenti röviden a: „Konyha-pipa-kricscscs”.

Kankalin mester elmorfondírozván új művészi elvein, a költészet mezejéről hirtelen átcsapott a zene berkeibe.

– Beszéljünk a muzsikáról is. Azt hiszi, oktalan volt a néhai perzsa sah, aki a zenekari hangolást tartotta a legkifejezőbb muzsikának? Igen, én is azt tartom. Ahogy az új művészetnél minden szint rendszertelenül kenjük a vászonra, a muzsikában is minden hang csendüljön fel, össze-vissza, hogy a fantáziánk a zenéből is kiérezze a szétfolyó álmodozást, mint ahogy a színekből merítjük lelkünkbe a színek megfelelő hímorát. A hétköznapi banalitás embere éppen ezt a magasabb rejtélyességet nem érti meg, ez neki nem józan, ez neki perverz. Hát nem bánom, legyen inkább perverz, de kották nélkül akarok zenélni. A muzsikában is érvényesüljön a szabadság elve, mint a piktúrában. Vagyis: éppúgy *mindent* a fülnek, mint ahogy *mindent* a szemnek. Ha énnekem hegedűt adnak a kezembe, össze-vissza húzgálom rajta a vonót, ha a zongorához ültetnek, egyszerűen ráülök, sőt rá fekszem a billentyűkre, hogy valamennyi hangot egyszerre nyomjam meg. Ha a karmesteri botot adják kezembe, úgy dirigálok, hogy mindenki azt fújja, bőgözze, csellózza, dobolja és cintányérozza, ami neki jól esik. A zene legyen olyan, mint a viharzó erdő zúgása, s mindenki azt érezze ki belőle, amit lelke kíván. No persze talán még a komponistát is respektáljuk? Hát törődünk mi az új művészetekben a kompozícióval? És mit nekem a harmónia, akkord, összhangzat s egyéb elavult butaság. A zene legyen zenebona, s aki ebből nem tudja kihámozni a teljes művészet kolosszális finomságait, az menjen vissza az őserdőbe, a siket páviánok közé kókuszdiót ropogtatni.

Kankalin mester egy pohár vízzel leöblintette a torkát s aztán tovább szónokolt:

– A művészi szabadságot annyira általánosítom, hogy még a gyomornak is szerepet adok benne. Én pl. a *szakácművészet*hez is értek, s azt is reformálom. [...] Láthatja íme, milyen tisztára leszűrődött őszinteség rejlik az én művészi elveimben. Az új művészetek nyelve legyen olyan szabad, mint a gondolat. Csak semmi sablon! Az ősi múlt század impresszionistái még holmi lelki benyomásokat iparkodtak tolmácsolni vásznaikon. A mai kor jövőbe látó futuro-expressionistái, a kronikobélszavazizmus apostolai már csak lemosolyogják ezt a maradiságot. Mert ha az életben nincs semmi befejezettség, ami után pontot lehetne tenni, mire való a pont a mondat végén? És miért fejezzem be én a művészi alkotásomat, mikor a néző agyvelejét is kényszeríthetem erre a munkára? Sőt csak azért sem fejezek ki és fejezek be semmit sem, mert a közönségem érdeklődését így biztosabban lekötöm. Az új művészi nyelvezetben tehát nincs pont, csak gondolatjel. Vagyis: mindenki gondolja úgy a befejezetlenségek folytatását, ahogy neki jobban tetszik. Ha én pl. kék-piros-zöld foltokkal kenek be egy vásznat, előttem talán az a költői álom lebegett, hogy most a kék erdő piros fái között a zöld hold nyugszik le – de Schwarz Babetta, a divatszalonos, ezt egy kék budoárnak nézi, ahol a zöld függöny mögött egy piros női fej kandikál elő – hát ez nem baj. Nagy Márton, a Sátor-klub pinkamestere viszont a baccarat-termet látja benne, ahol a piros lámpafénynél zöld bac-asztalon játszanak a kék hajnal derengéséig. Így is jó. Sőt mindenféleképpen jó. Ez éppen az új művészeti nyelvezet legfőbb titka. Az iskolázottság ehhez nem is való. Csak ártana neki, mint ahogy az állatkerti majomnak sincs szüksége színiskolára, mégis a világ legtermészetesebb komikus. A művészetben adódjék minden önmagából, mint ahogy a forrásvíz fakad. Minden művész hirdesse és dalolja a teljes

szabadságot. A szakácművész ne azt nótázza: „Minek a szöke énnekem, mikor a barnát szeretem”, hanem azt, hogy: „Minek a rántás énnekem, mikor a pezsgőt szeretem”. – A festő ne zengje, hogy: „Mi kék az ég, mi zöld a föld”, mert az a bizonyos Péterfi, aki ezt leírta, színvakságban szenvedett, hanem helyett ordítsuk a siketnéma vak világ fülébe, hogy: „A női test fekete-zöld, / Kék és piros a barna föld, / Ki kétli, hogy: a narancs lila / Űsse fejbe az isten nyila.”

Kankalin mester fölényes mosollyal nézett rám.

– No látja, hát én is régi módian rimeltem, de az önök szemében mégsem rimel ez, amit mondtam. Most pedig, mielőtt távoznék tőlem, ne várjon sablonos készszorítást. De hódolata jeléül megcsókolhatja a cipóm talpát.

Kézdi-Kovács László

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 20. – 33–34.)

Ferenczy Károly kiállítása. Az Ernst Múzeum kiállítási termeinek legújabb újdonsága *Ferenczy Károly* kollekciója. Ferenczy művészetének fő jellemvonása az őszinte naturalizmus. Ő sohasem stilizál vagy okoskodik festés közben, csak egyszerűen, de mély artisztikus érzéssel, a természet igazságait igyekszik megörökíteni alkotásain. Még némely dekoratív irányú művein is a természetűség dominál. Mint jó megfigyelő, kitűnően rajzol. Színei nem mesterkéltek, de igazak és művészien finomak, azonban sohasem kihívóan ríktók. Nyolcvankét műalkotásból álló kollekciója a természetes impresszionista művészeti iránynak szinte klasszikus értékű gyűjteménye. [...]

(N. M.) [Nemes Mihály]

(*Budapest*, 1913. febr. 22. – 12.)

Kiállítások. [...] ma mutatta be az Ernst Múzeumban legújabb alkotásait a magyar festőművészet egyik elismert vezére: *Ferenczy Károly*. [...] éppen manapság, mikor az impresszionista irányzat törekvéseinek sikerült a szín fényét és erejét eddig nem ismert tisztaságig fokozni, mondhatnók a szín féktelen tobzódásában lették minden gyönyörűségüket, Ferenczy koloritját bizonyos fokú erőtlenség, szürkéség jellemzi, melyet nem tud pótolni a rajznak és beállításnak bravúrossága sem. És ez annál meglepőbb, mert hisz nem is oly régen Ferenczy az akkor még kevésbé ismert impresszionizmus leghevesebb előharcosai közé tartozott. Ferenczy újabb művészete tehát megállapodást jelent, eddigi fejlődésének, eredményeinek fölhasználásával s hogy értéke mennyiben tekinthető véglegesnek és elvitázzhatatlannak, azt csak a jövő fogja megmutatni.

Alkotásainak legérdekesebb darabjai az arcképei. A 34-es számú például egyszerűségével, előkelő nyugodtságával legsikerültebb darabja a kiállításnak: szimfónia szürkében. Az egyik tájképe pedig, mely a lenyugvó nap vörös sugaraitól izzó őszi tájat ábrázol, plasztikus kezelésével, mélyen átértett hangulatával befejezett művészetről tesz tanúságot. Általában művészete sokkal finomabban reagál a természet alkotóelemeiben rejlő szépségekre, mint az emberi testen rejlőkre. Éppen ezért akt-tanulmányait bizonyos fokig nyerseknek mondhatjuk, melyek a brutális erőnek leplezetlen ábrázolásában gyönyörködnek. Fokozza ezt a hatást technikája is, mely széles ecsetvonással fölrakott síkokkal dolgozik. És nem hagyhatjuk említés nélkül az *Alvó nő* című aktjának különös testtartását sem. Alig hisszük, hogy ebben a fárasztó pózban bárki is álomra hajthassa fejét, hisz még ébrenlétben is inkább testgyakorlás a lábnak ily fokú visszahajlítása. mint pihenés. E megjegyzéseink azonban a kiállítás értékét nem akarják csökkenteni. Az anyag Ferenczy munkásságának érdekes állomása s a folytatást kíváncsian várjuk.

r. e. [Radics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1913. febr. 22. – 14.)

Ferenczy Károly kiállítása. Tíz évvel ezelőtt, a nagybányai szép időkben, veszedelmes forradalmár hírében állott, s az „akadémiai okleveles” festők gyűlölettel és felháborodással beszéltek róla. Egyik képe, a „József”, amely akkor a legnagyobb megrökönyödést keltette, már itt van az Ernst-múzeum falán, s az ember álmélkodik előtte, mi hozta ettől a képtől olyan méregbe az embereket? Ami akkor forradalom volt, az ma lehiggadt színjózanság, s az a kép,

amely akkor vakmerő színeivel, különös kompozíciójával, erős realizmusával elszörnyülködést keltett, ma muzeális darabbá érett. Minden forradalomnak ez a tragédiája. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy Ferenczy újabb műveiben, mint megtért bűnös jelentkezik. Ennek a kiváló művésznek fejlődése egyre tart, és ez a fejlődés egy megtisztulási folyamat a mesterségbeli nyugóktól és nehézségektől, szabadulás a festői impressziók rabságától s a színek zsarnokságától. Ferenczyt ma már nem ejtik lázba a nagy, nyers színfoltok, ezeken belül számtalan tónus és fényjáték életét látja. Rajza aggodalmasan korrekt és makulátlan. Pontosságának és szabatosságának valami rendkívül rokonszenves eleganciája van, éppen ezért nem egy elsöprő temperamentum, de előkelő és mély érzésekkel van tele. Legújabb témaköre – a cirkuszi és artista élet – elsőrangúan festői és érdekes. Magyar művész még nem nyúlt hozzá, és öröm, hogy egy olyan kiváló rajzoló és kolorista fedezte fel, mint Ferenczy. Az az érzésünk, hogy mai, teljesen megérett művészi korszakának nagy alkotását ez a bizarr, tarka, érdekes világ fogja inspirálni.

(*Az Est*, 1913. febr. 22. – 4.)

Ferenczy Károly. [...] Ferenczy Károly végre magára talált. [...] talán Nagybánya finom és poétikus csöndje lett úrrá a lelkén [...] valami magasztos finomsággal érzékíti meg a hangulatait. [...] az a piktúrában ez a Ferenczy, aki az irodalomnak Ambrus Zoltán. [...] Csupa grandiózus-ság a tárgy fölfogásában, az előadásban fölmérhetetlen finomság és előkelőség. [...]

Veress Tibor

(*Független Magyarország*, 1913. febr. 22. – 10.)

Ferenczy Károly újabb művei. Ha valaki a modern magyar festőművészet reprezentáns alakjai közül azokat akarná kiválasztani, akiknek műveiben a magyar nemzeti jelleg a legjobban kidomborodik, úgy elsők között okvetlenül Ferenczy Károly nevét kellene említeni. Hosszú évekkel ezelőtt ő volt az, ki egy magyar nemzeti festőművészet lehetőségét kétségbe vonta és festő pályafutása különösképpen erre cáfolt rá a leginkább. Nemcsak egy személyes természetű, alanyi értékeket magában foglaló művészetet hozott létre, hanem határozott irányt jelölt meg, melynek kiszélesítésére egy egész iskola alakult köréje. Ferenczy Károly nagybányai plein airje volt *Szinyei Merse* „Majális”-a után a második igazi magyar piktori megnyilvánulás és egyúttal egy nevezetes etap csúcspontja Ferenczy művészetében. [...] mikor Ferenczy festőállványát a nagybányai rétekre kivitte, másutt is az árnyékokkal tarkított napsütést keresték. Ez lehetett egyszerűs mind a legalkalmasabb korszak egy kezdődő nemzeti piktúra kialakulására, midőn a festő a legnaivabban áll szemben a természettel, midőn csak szeméinek hisz, mikor nem vezeti ecsetjét a reflexió. [...] Ferenczy sem találta még meg teljes határozottsággal a maga új útírányát. [...] Ferenczy nagybányai radikális plein airje most szinte reakciósan érezteti hatását. [...] Ferenczy Károly művészete most van átalakulóban. [...] Bizunk Ferenczy Károly erős tehetségében, őszinteségében és reméljük, hogy mostani kereséseiből, kétségeiből nemsokára győzedelmesen fog kikerülni. [...]

Dr. Ybl Ervin

(*Magyar Nemzet*, 1913. febr. 22. – 16.)

Ferenczy Károly kiállítása. A naturalizmus rendíthetetlen apostola, aki még a dekoratív hitnek keresésében is mindig naturalista maradt, az egykor nagybányai forradalmi vezér, *Ferenczy Károly* néhány ismert és sok, egészen új képével szállotta meg az Ernst Múzeum helyiségét, hogy beszámoljon művészetének új etapjáról, az előadásában, formájában, kifejező eszközeiben beállott változásokról. [...] bizonyos tekintetben visszatér a kiindulási pontja felé [...] Leegyszerűsített formákkal dolgozik, a színek tüzesítéséről lemondott s gyönyörű, egységes tónusba foglalja össze őket. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1913. febr. 22. – 12.)

Két kiállítás. *I. Ferenczy Károly művei.* Ferenczy Károly művészegyenisége a modern magyar festészetben a *naturalizmus* kifejeződését jelenti. Szívvel-lélekkel a természetet dicsőíti a mester a még nagyobb szabású bibliai vázsnain is, a vallási vonatkozás csak másodrendű kérdéssé süllyed nála, mert Krisztusban is elsősorban az embert festi. Ferenczy nem tért el a művészi hitvallásától soha. Gauguin és Marinetti nem térítették le a tiszta művészet ösvényéről, legfőképpen faktúrájában voltak eltérések akkor, amidőn eredeti gobelines tónusából a dekoratívabb hatások felé közeledett. Előkelő finom színeit ekkor nyers, meszes színtoltok váltották fel, míg végre meghiggadt, s most mesteri tudásának teljes erejében szélesebb látással, de izlésének régi előkelőségével tolmácsolja újabb művészi mondanivalóit. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 22. – 8.)

Állami vásárlás a Művészházban. Az Országos Magyar Képzőművészeti Tanács állami vásárló bizottsága pénteken délelőtt tíz órakor a Művészház Szegfű utcai új palotájában ülést tartott. A bizottsági ülésen, amelyen báró *Forster Gyula* v.b.t.t., főrendiházi tag elnökölt, *Czakó Elemér*, az Iparművészeti Iskola igazgatója, dr. *Térey Gábor* udv. tanácsos, a Szépművészeti Múzeum igazgatója, *Telcs Ede* és *Tóth István* szobrászművészek, valamint dr. *Huszka Jenő* miniszteri titkár, mint a bizottság jegyzője vettek részt. A tanács kijelölte a Művészház kiállításából azokat a műveket, amelyeket állami vásárlás céljából a miniszter elé fog terjeszteni. A tanács javaslata felett végérvényesen gróf *Zichy János* közoktatási miniszter dönt.

(*Pesti Hirlap*, 1913. febr. 22. – 8.)

FERENCZY KÁROLY ÚJABB FESTMÉNYEI

Az utolsó öt-tíz esztendőben kiváló, sőt legkiválóbb művészeink rendkívül érdekes megújulásnak voltak tanúi. Körülbelül egy időben indult, körülbelül egykorú, csaknem azonos célokat kereső művészeket szinte ugyanakkor valami belső nyugtalanság fogott el: kész eredményektől elfordultak, szakítottak múltjukkal, azzal, ami törekvéseikben, mint irány volt látható, és tudókból keresők lettek. Valamennyien naturalisták voltak addig, vagyis a tisztán festői értékek keresői: színek keresői kinn a szabadban, a napfényben és az árnyékban. Majd mindannyian nevezetes eredményekig jutottak ebben az új irányukban. De mire mesterekké fejlődtek, ki is fogytak a keresnivalóból. Kimerítették a naturalista szemlélet anyagát, megteltek színnel, napfényvel, és meg kellett állniuk. Elkövetkezett rájuk nézve az a válságos óra, melyben a művész meghasonlásba jut önmagával, mert belátja, hogy amit célnak hitt, nem igaz cél, csak állomás a fejlődés útján. Többé-kevésbé hosszú tévovászás következett, a tájékozatlanság időszaka, azután hirtelen fordulat az új cél felé.

Keresztületesen ezen a válságon *Kernstok Károly*, *Fényes Adolf*, *Iványi Grünwald Béla*, *Vasary János* – csak *Ferenczy Károly* nem tágitott első ideáljától, csak ő maradt meg annak, aki volt: naturalista látású művésznek. Az Ernst-Múzeumnak hét termét töltik meg újabb festményei és rajzai. Hogy újabbak, azt legtöbbször csak a keltezésük árulja el. A maga irányában rég eljutott *Ferenczy* a *maestria* fokáig, a színlísterésnek és a színtolttal való kifejezésnek talán a határáig. Talán valamennyi vele egyívású társánál messzebb fejlődött ebben, igazán fölényes mesterévé a festés művészetének. És mert továbbmenni nem volt lehetősége benne, azért meglepetések nem is várnak ezen a kiállításon a látogatóra. *Ferenczy* kész egyéniségének újabb dokumentumait mutatja be rajta. Igen jellemző képe a pónin lovagló gyermekeké (a 29-es számú). Az erdő zöld színeit látjuk rajta árnyékban és napsütésben; a zöld térben két szinte véletlen mozdulattal elhelyezkedő ló. Ennek a képnek erőnyei a színek erejében vannak: *Ferenczy* valószínűleg extraktumait festi a természet színeinek, és lombjának zöldje intenzitásával, nedves hűvösségével nemcsak az igazság és a hűség hatását kelti, hanem a művészi módon meglátott és kifejezett életét. Csakhogy mindezek a képességek már a régi *Ferenczy*ban is megvoltak.

A régi Ferenczyre ismerünk a művész újabb arcképein is. Ferenczy talán a legkiválóbb arcképfestőnk. Soha színpadi hatásra nem dolgozik, soha kellemeskedni nem akar előadásával, soha bravúros: mindig egyszerű, szinte puritán eszközeiben, és mindig meg tudja ragadni modelljeiben azt, ami az arcképben elsősorban lényeges, ami a Frans Hals, ami a Velázquez arcképeit oly örökéletűekké teszi: a karaktert. Ezúttal is van néhány kiváló arcképe. Legszébb közülök talán Szalavszky Gyula arcképe, melyen a díszmagyar vak feketéjét és az arcnak rózsaszínét, a szemek szürke kékségét mesteri módon összefoglalja a mélyszürke tónusú háttér. Többi arcképe ehhez az egyhez nem fogható, de ki kell emelni közülük a 31-es számút, amely egészen más modorú, mint a többi, semmi rajzoltág nincsen rajta, kontúrtalan színfoltokkal megábrázolt arc, s talán ezért kissé szétfolyók rajta az arcnak formái.

A művész témakörének bővüléséről tanúskodnak artista-tanulmányai és képei. Egész csoportján birkózó vagy nyugvó izomembereket festett meg Ferenczy. Azt hinné az ember, hogy az emberi testnek a szokottnál fejlettebb formái érdekelték rajtok. De nem. Elsősorban szín- és legfőleg még mozdulat-tanulmányok ezek a munkái. Aktjain a formák elő nem lépnek, szinte egy valórben festi meg őket, mindössze a bőr színeződésének különböző fokozatait jelzi rajtok. Hogy mennyire nem a formai szépség érdekli bennök a művészt, az egész nyilvánvalóan kiteszik a 36-os számú képből, amelyen két trikós atléta látható – az egyik férfi, a másik nő –, mind a kettő zömök hústömeg, mind a kettő szemfájdítóan bántó arányú akt.

Aktokat a régi Ferenczy is festett. Jól emlékszünk a szabad levegőn, tükröző vagy közvetlenül napfényben megfestett mezítelen emberalakjaira. Valamennyin bizonyos nyersség érzett, mi talán abból származott, hogy Ferenczy nem igyekezett velük elképzelni, a térbe harmóniásan beleilleszkedő mozdulatot adni, de talán még inkább a színeknek és a fényfoltoknak erőszakos, átmenetelen egymás mellé helyezéséből. Már a Műcsarnok tavalyi téli látlatán láttuk Ferenczynek egy női aktját, amelyen ebben a művészünkben szokatlan dekoratív törekvésekre ismertünk. Örömmel látjuk mostani kiállításán ennek a törekvésének újabb eredményeit. Az „Alvó nő” (60-as szám) nem plein air, hanem dekoratív szín-tanulmány; barna-bíborveres drapériájú kereveten, amelyet a lepedő fehér foltja oszt ketté, s amely mögött sötétzölden feketélik a háttér, rózsaszínű női akt pihen. A színek ezen a festményen nagy művészettel vannak összehangolva; erő van bennök és mégsem hatnak brutálisan, még maga az akt sem, bár mozdulatban és rajzban elég naturalisztikus. Ferenczy művészetében ez a festmény mutat az evolúció útjára, melyre ennek a nagy művésznek éppen csak rá kellene lépnie, hogy érdeklődésének szükké vált köréből kiszabaduljon. Hogy mit remélhetnénk a naturalizmusból kiemelkedő Ferenczytól, arról némi fogalmat ad 41-es, meg 46-os számú képe. Mind a kettő anyát ábrázol kicsi gyermekével. Mind a kettő lényegesen szabadabb felfogású Ferenczy egyéb munkáinál. A 41-es számúnak még nem eléggé összezárkózott a kompozíciója, de nagyszabásúan dekoratív a színezése: az anya ruhájánál árnyékolatlanul, egyetlen nagy és széles foltnak ható gyengéd kékje. Ennél a műnél is dekoratívabb felfogású a pandanja, a 46-os számú kép. Ugyanazzal a színakkorddal találkozunk rajta, mint az előbbin, de szerkezete zártabb, sőt sajátosságosan összeszorított. Rendkívüli rajztudás beszél az anya ölében elterülő csecsemő skurcából.

Elek Artúr

(Az Újság, 1913. febr. 22. – 16–17.)

FERENCZY KÁROLY

(Az Ernst-Múzeum kiállítása)

A magyar festészetnek ez idén szerencsés éve van. Nem tudjuk, hányadszor van alkalmunk arra, hogy az öröm és elismerés hangjaival közeledjünk egy-egy kiállításához, de bizonyos, hogy míg odakint a külföldön harcoktól izzó a levegő, Magyarországon ezek a harcok egészen eltörpülnek azon örömdetes tény mellett, hogy magyar piktorok egymásután találják fel tehetségüknek izes, üde gyümölcszeit. Tavaly óta a magyar festőművészek mintha rekapitulálnák azt a fejezetet, amely a magyar művészet legeredményesebb, eddig legfontosabb korszakát tartalmazza. A fiatalok mellett, akik minden vonásukkal a jövőbe mutatnak, egymásután kerülnek

elénk azok, akiket csak azért kell, hogy öregeknek, nevezzünk, mert a piktúra fejlődése az utóbbi időkben gyorsabb léptekkel jár, mint a generációk életideje. És a kétféle tempó közötti különbség kétségtelenül igen tanulságos dolgokat rejteget a számunkra. Ritka és szerencsés dolog megérni egy művészi irány kezdetét és végét, ritka és szerencsés dolog szembekerülni egy tüzes és vad mozgalom nyugodt befejezésével, és felette érdekes a mozgalom kezdőit és győzőit szemügyre venni a befejezés után. Most erre volt alkalmunk egymásután többször, s az Ernst-múzeumban ma ismét. Most Ferenczy Károly hozta el a szimpozionhoz a maga ajándékait és bizony szívesen és köszönettel vettük őket. Már nem olyan izgatók és különösek, mint hajdan, mikor először volt szerencsénk hozzájuk, de az ízük azért sohasem romolhatik el, mert valódiak és nemesek.

Az értékek valóságosága és nemessége a legkellemesebb impresszió, amelyet Ferenczy Károly kiállításán szerez az ember. Ezeknek a képeknek ma egészen különös helyzetük van, mert ezek a képek, vagy a közvetlen elődeik tegnap még forradalmat jelentettek s ma már szinte valamely előkelően konzervatív bélyeget viselnek magukon. De, aki végignézi őket, azonnal meg lesz győzve arról, hogy miért volt ezeknek a képeknek forradalma győztes, és arról is, hogy az a konzervativizmus, amelyet ma képviselnek, miért örök és tiszteltetreméltó. Ezekben a képekben minden igaz, ezek a képek mind szívből, jönnek, mind a festői munka, keresés, meggyőződés őszinte eredményei, a vásári jelleg feltétlen kizárásával. Művészet lehet nagyobb szabású és talán célosabb, mint Ferenczy Károlyé, de nem lehet tisztességesebb. Csak a művészet lebegett a szemei előtt, mikor ezeket, a képeket festette, s mi igazán nem tudjuk – eléggé hangsúlyozni, hogy a szándékoknak ez a puritánsága milyen megbecsülendő. Innen van Ferenczy Károly egyéniségének egész mobilitása. S ez a puritánság nemcsak a piac munka kizárását jelenti, hanem a festői eszközök megválasztásának bizonyos tisztaságát is, az apró hatásokon való felülemelkedést, a téma egyszerűségét, a littéraire elemek mellőzését, szóval mindazt, amivel a festő a maga egész művészetét tisztán artistikus alapokra helyezi.

És ez az artistikus alap sem igen változott mindamellett, hogy a mostani Ferenczy Károly már nem a régi. De megvan benne a réginek egyik legnevezetesebb vonása, még mindig a legfestőibb festő. Stílusa még mindig feltétlenül pittoreszk, még mindig a színek duzzadó, buja erején felépülő. Sőt ez a festőiség most még érdekesebb és nyilvánvalóbb, mint azelőtt, éppen mert a színei megfakulták. Azelőtt igen sokat reábizott a színnek önönmagában rejlő erejére, ma erről már nincs szó, ma a színei már csendesek, nyugodtak és ellentmondás nélkül tűrik, hogy mesterük szépen egymás alá rendelje őket. Régi képeiben a szín a maga nyers erejében érvényesült, ma alig látunk a képein egy önálló színfoltot, a szín nem öncél többé, csak a festői hatás eszköze. Palettájának illetően megfakulása kétségtelenül két tényező összehatásának az eredménye s ezek: a mesterségbeli készség magas, talán túl magas foka, másrészt pedig a szín forradalmi jelentőségének múlása. A régi Ferenczy Károly ideálja egy fokozott szín-piktúra volt, amelyet éppen tiltott mivolta tesz igen csábítóvá. Ha a tilalom megszűnt, minden szabad, sőt minden el van érve, a cél nem izgat többé, s azok számára, akik, mint Ferenczy Károly, már nem hajlandók az újabb problémákért való küzdelemre, nem marad egyéb hátra, mint a mesterség folytatása a kivított eszközzel. S mi, mint utókor, nagyon hálátlanok, sőt perfidek lennénk, ha ezzel a művészettel szemben gőgösen az új célokra hivatkoznánk s ezek nevében kicsinyelnők ezt a piktúrát, amelynek pedig mindent köszönhetünk. Bizonyos, hogy mi most már más, a mi szemünkben talán nagyobb dolgokat kérünk a művésztől, de soha álmunkban sem gondolhatnánk ezeknek az új célokak a megvalósulására, ha azokat nem előzte volna meg ez a piktúra, amely a maga lehiggadt, érett formájában kerül elénk Ferenczy Károly kiállításán. Ez az a piktúra, amely az új művészet számára az összes lehetőségeket megnyitotta, természetes, hogy ezeket az összes lehetőségeket nem aknázhatta ki mind saját maga. De azt, aminek kiaknázására, megoldására vállalkozott, a maga végleges formájában keresztül is vitte. Nem lehet tőle azt követelni, hogy lemondjon arról a gyönyörűségről, amelyet a kivított eredmények utrírozása¹¹ rejteget a – számára. Különösen akkor nem, ha az abban a nemes, előkelő, szinte abszolút formában történik, mint a Ferenczy Károlyé. Művészete ma már nem akar újat és nem törekszik

¹¹ utríroz – túloz

ismeretlen tájak felé. De az, amit nyújt, mindig nemes, erőteljes, enyhet és gyönyörűséget adó, mint a serleg kristályán átaranyló óbor.

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét, 1913. febr. 23. XXIV. évf. 8. sz. 125–126.*)

Pesti modellek. [...] Művésztsadalmunkban nem ismeretlen egy *Brunner* József nevű szegedi szobrász esete, ki Párizsban – ahol tanulmányúton volt – a legirtózatosabb nyomorba jutott. Hajléktalanul, éhesen bolyongott Párizs szűk sikátoraiban s ez a rettentő nyomorgás falhoz csapta művészi ambícióit, úgyhogy beállott modellnek és nemsokára keresett, kedvenc modellje lett a nagy metropolis művészvilágának. *Brunner* új hivatásával egész csinos kis vagyont szerzett és ma Párizs egyik legjövödelmezőbb műkereskedésének boldog tulajdonosa a Boulevard Raspailon. A műkereskedés évenként nyolcvanezer frankot jövedelmez az egykori modellnek. [...] A legtöbb modell demoralizáló hivatásának áldozata lesz. Legjobb esetben artistanők lesznek; a műtermekből az orfeumok deszkáira hajtja őket a becsvágy, de ennél még sokkal szomorúbb úton halad lefelé egy-két modell a végcélhoz. Akad közöttük természetesen elég sok kivétel is, akik a jobb erkölcsi érzéküket nem vesztik el pályájukon, sőt százan élnek a magyar modellek közül, akik ragyogó karriert futottak be. [...] Vannak a modellek között cigányleányok és parasztleányok is, akik nagy előszeretettel kultiválják ezt a pályát. De amilyen tarka, változatos színekre találunk a fehér modellek erkölcsi életében, olyan egyszerűen kedvesek a cigányleányokból kikerült modellek csoportja. *Iványi Grünwald* Bélának többnyire cigányleányok állanak modellt s a mester azt az érdekes megfigyelést tette, hogy a cigányleány sohasem megy föl egyedül egy festő műtermébe, ha mindjárt akt-modell is. Magával hozza vagy a barátnőjét vagy a testvérét. Azonkívül azt állítja a művész, hogy Fáraó leányai sokkal kecsesebbek: finomabban, graciózusabban mozognak...

K. L.

(*Pesti Napló, 1913. febr. 23. – 33.*)

A futuristák. Épp hamvazószerdán néztem meg *Vaszary* János képét a Művészházban, amelyik egészen XI. századbeli primitívséggel ábrázolja Lázár feltámadását, helyesebben szinte szolgai hűséggel utánozza a régi primitívek hasontárgyú ábrázolait.

Épp hamvazószerdán értettem meg könnyen *Vaszary*t. A gyönyörök, a mámor húshagyó keddjén megundorodott művész vezetelni akar és a vezeklést sanyargató bűnbánatban keresi egyenesen és tisztán az egyház hivatalos erkölcs szerint, mindenekelőtt rongyokba öltözködik, megalázkodik és aszkéta életmóddal sanyargató penitenciát szab magára. *Vaszary* mindezt nem sok eredetiséggel, nem is egetverő vagy ostromolni akaró tehetséggel, inkább a tehetetlenség affektálásával cselekszi, de ez nem változtat azon, hogy penitenciát tart és penitenciája igazi undorból fakad.

A futuristák és expresszionisták – kiket a Nemzeti Szalon mutat be – egészen másfélék. Van közöttük is affektáló, hóbortos, tehetetlen, bizarr, de túlnyomó részük nagy szárnyaló tehetség. [...]

Fényes Samu

(*Úttörő, 1913. febr. 23. évf. 8. sz. 9–10.*)

Ferenczy Károly. Alig van magyar festő, aki piktúrájával – tehát a közvetlen példaadás hatásával – nagyobb lendületet adott volna a modern magyar festőművészet kifejlődésének, mint *Ferenczy Károly*. Fiatal művészek, ingadozók, aki révedezve keresték önmagukat, művészetüket és az iskolákban rájuk erőszakolt igazságok hitében megrendültek, de nem érezték magukat erősnek arra, hogy elhagyják a süppedékes talajt, igazán úgy állhattak meg képei előtt, mint akiket a pincék sötétségéből kivezetnek a napsütésre.

Éppen tíz esztendővel ezelőtt mutatta be első ízben önálló kiállítás keretében akkori termésének javát. Aki a régi Nemzeti Szalonban ott voltak ezen a kiállításon, egész életre szóló emléket vihettek onnan magukkal.

Fakó, lefokozott műterem-színek helyett perszelő, sugaras színek ragyogtak, elkopott, százszor lejátszott témák helyett az eleven természet, amelyhez nem kell magyarázat, amely önmagáért *van*. Kötött sablonok helyett a kifejezés szabadsága, keresetlen elmondása mindannak, amit a természetben értékesnek talál.

Erős, egész ember, dolgozó művész volt Ferenczy, és művészetével, ha nem is jutott el végleges eredmények megfogalmazásáig, új lehetőségek ösvényét nyitotta meg akkor, amikor a művészek többsége még az akadémiák másodkézből kapott hatásait variálta.

Ezzel körülbelül meg is állapítottuk Ferenczy munkásságának értékét. A nagy ívben föllendülő pálya bizonyos ponton – továbbható erők híján – megtört, lehanyatlott, és amíg a fiatal tehetségek egész serege azon az úton, amelyet ő is meg küzdőtársai megnyitottak, friss erővel, folytonos megújhódással haladnak előre, ő tört szárnyakkal fárادتan vergődik. Ne legyünk igazságtalanok. Ferenczy művész, igaz, verekedő, forradalmi ember volt és akkor jött, amikor hivatása volt. Hogy túlszárnyalták, elhagyták, annak sok oka lehet. Egyik fő oka az, hogy eltávolodott a fiatalságtól, nem kereste az új igazságokhoz való közeledés, megértés útjait. Pedig az ő előrehaladásának is a megértés volt a legerősebb fundamentuma. Az Ernst-múzeumban kiállított képein szembeötlő a fárادتásága. Különösen, ha összehasonlítjuk néhány régebbi képével, amely ugyancsak ott látható.

Színeiből kialudt a régi tűz, rajza ingadozó. Nagy aktja – amely a hozzákészült tanulmányok szerint Manet Olympiájának utánérzése, nincs meg a formáknak az a kapcsolata, az elrendezés logikája, amely egy ily kompozíció alap föltétele. Másik aktja csupa megoldatlan részlet, a lábfejek összeolvadt, elmosódó festékfoltok. Minek folytassuk. Ferenczy *a múltja* szerint művésze-tünk egyik büszkesége.

B–t [Bálint Aladár]

(*Népszava*, 1913. febr. 26. – 10.)

Téli tárlatok. Sajátságos jelenség újabb műkiállításainkon, hogy a csöndéletek és az interieurképek száma egyre nő. Ennek egyik oka alighanem az, hogy a közönség művásárló része már nálunk is kiábrándult a természetből, vagy legalább ennek olyfajta megörökítéséből, a mellyel neoimpresszionistáink egy része kompromittálta. A beteges hangulatokkal súlyosbított, élükre állított színproblémák művásárlóinkat nem izgatják többé. A Gauguinek, Cézanne-ok követői közül épp azért már nálunk is nem egy más téren keres érvényesülést. A tájkép egyoldalú erőltetése közben a művészi ábrázolás eszközeinek tőkájából sok ment korunkban veszendőbe. Sokan érzik ezt fiatalabb festőink közül e a művásárlóknak a reális értékekért való érdeklődésén kívül, ez az oka annak, hogy csöndéletek festésével fejlesztik technikájukat, gyakorolják ecsetüket, hogy alkalom adtán magasabb rendű feladatok megoldására is képesek legyenek. [...]

A Műcsarnok kiállításain évről-évre nyilvánvalóbb, hogy ha még nem is egész következetességgel, művészeink egyre nagyobb mértékben keresik a kapcsolatot az étellel. Többi kiállítási helyiségeinkben inkább a L'art pour l'art elve dominál, a mely azonban nálunk nem egyszer pusztán művészi tehetetlenséget takar. Erről tanúskodtak a Nyolcak címen szereplő festőink, a kik a Nemzeti Szalonban számra nézve most már csak négyen hirdettek ismét forradalmat.

Magánvállalkozás jellegű szalonjaink közül a legtöbb céltudatossággal és sikerrel az Ernst múzeum dolgozik. A külföldi mestereknek gyűjteményes kiállítások keretében való bemutatásáért itt nem tudunk lelkesedni. Korunk igazán hangadó külföldi művészeitől magánvállalkozásnak egész gyűjteményt kiállításra megszerezni manapság lehetetlenség. Közönségünk művészeti tájékoztatása szempontjából nem is az a fontos, hogy egy-egy többnyire exportra dolgozó külföldi mestertől mutassunk be egész kollektciókat, de hogy a külföldi művészet fejlődéséről időről-időre általánosságban szerezzon tudomást, amint azt Szmrecsányi Miklós titkársága idejében a Képzőművészeti Társulat oly sok sikerrel tette lehetővé nemzetközi kiállításain.

Szinyei Merse Pál gyűjteményes tárlata után az Ernst múzeum *Kernstok* Károly üvegfestményeit mutatta be, a melyeket Hajdú vármegye debreceni székháza számára tervezett. A hét vért ábrázoló üvegeképen a technika korlátai ugyancsak mérsékelték festőnk fantáziájának szertelenségeit s a formáknak az anyag természetéhez illő stilizálása még növelte az alakok jelentős dekoratív hatását. *Fényes* Adolf kiállítása az Ernst-múzeumban új oldaláról mutatta be

ezt a jóraló festőnket. Szociális élű realiztikus genre képek helyett most Cézanne-ból kiinduló neoimpresszionista munkákkal szerepelt. Kritikusai ezek jelentőségét alighanem túlozzák. Ha meg is csodáltuk káprázatos ügyességű technikáját, ilyfajta képei alig egyebek, mint a külföldi hasonló irányú munkák: festői különcködések, interieurök plein air világitásban és csöndéletképek madártávtalból. S hisszük, hogy Fényes művészetében nem ez a fejlődés utolsó étape-ja.

Vadász Miklós rajzai, a melyeket az Ernst-múzeum a Fényes-gyűjtemény nyomában állított ki, most is rendkívül fejlett grafikus készségről tanúskodnak. Arról azonban már nem, mintha gyűjteményes kiállítására különösebb gondal készült volna. Párisból való visszatérése óta képeslapjaink számára rajzolt igen találó apró képmásain, a Műcsarnokból ismert szatirikus élű akvarelljein s néhány érdekes tanulmányon kívül túlnyomóan szórakozás közben odavetett vázlatokkal teli papírszeletekből állott kiállítás. A fiatal művészt gyors sikerei, úgy látszik, kissé elszédítették. Volt néhány bravúros rajza, a melynek tárgya szintén arra vall, hogy még nem becsüli meg kellően talentumát.

D. [Divald Kornél]

(*Budapesti Szemle*, 1913. [febr.] 153. köt. 434. sz. 314–322.)

MAGYAR MANNHEIMER GUSZTÁV

A Képzőművészeti Társulat tárlatán a nagy aranyérmes Magyar Mannheimer Gusztáv nyerte el egy alakokkal élénkített tájképével. A kép egy nyírfákkal tarkított sötétlő fenyőktől bezárt erdei tisztást ábrázolt, melynek avarán tarka ruhás társaság heverész. Az ősz szelétől kopaszra fosztott nyírfák egy pár sárgálló levele, a halványan kékes ég a vénasszonyok nyarának hangulatát lehelte s a nyírfatörzsek és a feketészöld fenyves háttér ellentéte, a zöld pázsittal váltakozó aszú avar és a heverészők halványan tarka ruhái élénk és kellemes színakkorddá olvadtak rajta.

Eszébe jutott a szemlélőnek Mannheimer egy másik jelentős sikert elért képe, az, mely a velencei modern képtárban 1901 óta függ, a „Tavas”, amin már ugyanaz a színpompa, mint e képen. S ha visszaemlékezett aztán azokra a haraggal tornyosuló, felhőkkel ékes festményekre, melyekkel első sikereit aratta és az emberi értelem osztályozó hajlamait követve, a művészt itt vagy ott elhelyezni akarta, még fejtörés után sem igen sikerült az osztályozás, de viszont a gondolatmenet kapcsán arra is rájöhett, hogy Mannheimer lassú érvényesülésének okát könnyen megtalálhatja ott, hol azt leverni kell: művészetében.

Nem számíthatjuk sem a német festészetből sarjadt akadémikusok közé, de nem fér meg a franciákon nyugvó modernjeink között sem. Mivel pedig nem sorolható festészetünk két nagy áramlatához, sőt személyes ismerősei tudják, hogy mindkettőnek éles kritikusa, csakis akkor érhetette meg a maga teljes boldogulását, midőn az áramlatok, melyek ellen küzdött, gyöngülni kezdtek. Ma már, midőn a németes akadémizmus majdnem teljesen kimúlt s a franciás impresszionizmus végét járja s az újabb kifejlődések még nagyon is bizonytalanok, elérkezett az idő azoknak az értékeknek megbecsülésére, melyeket az egyik tábor érdeméül sem lehet betudni.

Mannheimer már pályája kezdetén felismerte a németek sablonos élettelenységét, nem elégedett meg az akadémiai szürke tudományával, hanem oda nyúlt vissza, ahonnan azok maguk is kiindultak, az olasz reneszánsz, de különösen a barokk kor szenvedélyének hangulata tájfestéseinek kincséhez. És a maga szemével kezdte vizsgálni és lassan vérévé vált sok olyan elemük, melyet a mai művészet formáinak gazdagítására festésnél fel lehet használni. Ezeket a tapasztalatait a legeredményesebben a tájképfestésnél érvényesítette. Elfogadta a szigorú megkomponáltságot, a barokk kor mozgalmasságát és azt a kissé deklamáló, kissé pathétikus stílust, mely a legkisebb dolgoknak is meglátja nagy oldalát s ezért a legegyszerűbb téma keretében is pathétikus hangulatot, sivár és jelentéktelen tájéknak ünnepélyességet tud adni.

De Mannheimer nemcsak visszafelé tudott tekinteni, hanem önmagába és maga köré is, amit színskálája és megfigyelésének átköltése egyaránt elárul. Ha felkeressük a műtermében, ott apró kis fatáblácskákra festve számos frissebbnél frissebb impressziót találunk megörökítve. Esti hangulatokat, ködbe vesző tengert, távolról kékellő hegyeket, azürkék mélységek fölé csapódó ezüstös hullámtarajokat, napnyugta bíborában vagy déli verőfényben fürdő felhőket. Ezek a tanulmányok az impresszionizmus kérlelhetetlen meglátású és válogatást alig ismerő

színrealizmusával vannak festve és a modern paletta minden eleven, friss, rikító színében csillognak. De Mannheimert túlmegy rajtuk, mert csak arra szolgálnak neki, hogy lelkében komponált témáihoz szerfelett friss és hatásos színakkordokat merítsen belőlük. Ha szabad e hasonlattal élnem, tájképei oly orchestraális művek, melyek a melódiát, a téma felépítését a múlt formáiból veszik és csak hangszerelésük teljesen modern. Haragosan tolongó felhők alá, melyek az alattuk elterülő elkomorodott tájjal pathetikus hangulatot adnak, erősen csillogó vörös-zöld színtelvények vannak odavetve, olyan rikító zöld színben, amilyent csak Constable óta ismer a tájfestés. Ha nem zöldek a hangsúlyozó színtelvények, akkor mélytűzű vörösek vagy sárgák, de bármily színűek is, mindig rajtuk csendül ki az egész kompozíció akkordja. Ilyenfajta ragyogó, de még ragyogásukban is szordinált színharmóniák és színtelvények ilyen összeválogatottságban, ily tarka változatosságban együtt nem igen fordulnak elő a természetben, de Mannheimert sohasem is törekedett puszta realizmusra, mert kedélye, de még inkább értelme is mindig áttekintésre, komponálásra kényszerítette. Nem elégedett meg azzal, amit látott, hanem azt is hozzá költötte mindig, amit érzett és gondolt, impresszióit így átalakítva az ösztönszerűen művészi elemet gyakran értelmi eredetű dolgokkal is megtoldotta.

Legjobb képeit a tájképfestés körében alkotta és maga alighanem mindig tudatában volt tehetsége ezen irányának. És mégsem maradt egyoldalú, mert sok figurális dolgot is festett, sőt zsánerképei is ismertekké váltak. Mind e festményei jól sikerültek, sőt nem egy akad köztük, mely legjobb tájképei mellé helyezhető. Zsánerképeiben is művészi tudott maradni, mert nem a közönséggel való olcsó kacérkodásra, hanem témáinak festői megoldására törekedett. Festett olajjal, temperafestékkel, akvarellezett, rajzolt, metszett rézbe, karcolt, litografált s ekként kitanulta a festői technikák minden változatát. Művészetének minden mesterségi titkát kifürkészte, amit nemcsak virtuóz technikája árul el, hanem az a sok mindenféle előkészítő munka, melyet legtöbbször a gyáros vagy kereskedő munkájára és becsületességére bíznak, de melyet ő maga szeret elvégezni. Az a gond, amivel vásznait, festődeszkáit maga készíti ki, mindjárt elárulja a művészetének minden csinját-binját ismerő embert, ki minden esetlegességtől függetlenül akarja magát.

Mannheimer jelentősége minden ízében tudatos művészeti struktúrájában rejlik. Nem tartozik az úttörők, a küszködők közé, de egyik legjelentékenyebbike azoknak, kik szertelenségeket kerülve harmonikus és befejezett egyéniségekké tudtak alakulni, kik nagy küzdelmek idejében is nyugodtan haladtak az egyéniségük szabta korlátokon belül és bízni tudtak abban, hogy érvényesülésüket meg fogja hozni a legigazságosabb bíró: az idő.

Farkas Zoltán

(A Gyűjtő, 1913. jan.–febr. II. évf. 1/2. sz. 19–26.)

GULÁCSY LAJOS

Abszolút festő. A vonalon, színen és formán túl azonban más is érdekli. Elsősorban költő, aki ecsettel írja álmait. De ez a kifejezési forma nem véletlen nála. Képekben érez és gondolkodik és megnyilatkozásainak szükségszerű, egyedül lehetséges anyaga a vászon és a festék, vagy még inkább a pasztell. És ennek a szükségszerűségnek felismerhető volta teszi művészeté minden alkotását és óvja meg attól, hogy egyszerű illusztrátorrá legyen.

Ebből következik természetesen az is, hogy benne a költő és piktör szétválaszthatatlanul egyesül tökéletes harmóniában. Képein nem jelentkezik külön a belső tartalom és külön a kifejezési forma. Egy mély, vörös folt – az aludt vér és a kihunyó parázs színe – nála Dante köpenyén ragyog s a beteges, sárga gyertyafény egy aszkéta barát keskeny profiljára veti reflexeit. Violás köd távolán át egy régi kert látszik aranyszínre bágyadt levelekkel s az égetett zöldföld misztikus sötétje egy lakatlan utca mélyéből komorlik elő. A harsogó, friss tavaszi színek, ha nem is hiányzanak teljesen palettájáról, sohasem jelentkeznek együtt, egymást erősítve, világítva. Gulácsy az emlékezések poétája s képein mindig ott érezzük a jelen és a múlt közt fátyolosan úszó levegő gyöngyszürke tónusát. A tavasz, amelyet fest, nem most ragyog a kipattanni készülő enyves gesztenyebarkák közt, régmúlt tavasz az, amelyre valaki egy őszi estén emlékszik vissza. *Emlékek* a modelljei, emlékeket pedig a hangulatok ébresztgetnek. Ezért fontosabb nála a szín, mint

a forma vagy a vonal. Képeiből mindent elvehetünk, csak a színt nem. E nélkül halottak lesznek. Alig egy-kettő bírja el közülük a reprodukciót. És ez a színbeli hangsúly, amely talán a zenével rokon leginkább, tökéletes kifejező eszköze hangulatai legcsekélyebb rezdülésének is. Egyik színtől a másikig a chromatikus skálának minden nuance-án keresztül vezet.

A múlt szeretete művészi életszükséglet nála s ez az, ami Itália iránti rajongását mindennél jobban megmagyarázza. Ott él, virágzik legdúsabban a múlt, egész Olaszország egy nagyszerű emlék s ez nemcsak templomaiban és képtáraiban nyilatkozik meg, de valahogy ott borong a ciprusok sötét lombjai s a pusztuló kertek rekettyéi között is. Como fölött a ködben a múlt álmodik, Firenzei utcáin az esti homályban fejére húzott csuklyával sétál Giotto és Fra Angelico. A múltnak nincsenek határai, az életnek minden megnyilatkozása elfér benne s gazdagsága soha véget nem érő. *Gulácsy* fantáziája a múltban gyökeredzik s mennél mélyebbre hatol, annál korlátlanabb lehetőségek tárulnak fel előtte. A XIII. század gyönyörű naiv művészetével rokon ez a piktúra, amit azonban mégsem lehet a praeraffaeliták közé sorolni. Annyira originális, hogy önmagában lezárt, szinte külön stílust képez, aminek folytatása nincs, legfeljebb utánzója akadhat. Ez a piktúra magáé a művészé, aki életre hívta, s ezen a ponton, mint mindenütt az életben, találkozunk egy látszólagos paradoxonnal. Ez a specifikusan egyéni piktúra mégis általános emberi vonatkozásokkal kapcsolódik bele mindnyájunk lelkébe. A múlt mindenkié, minden valamirevaló embernek vannak emlékei, amik szépek és szomorúak, mert elmúltak. És hálásak vagyunk azok iránt, akik felébresztik bennünk a szunnyadó emlékeket. A művészt kétszeresen szeretjük, mert ő a kifakult színeket újra tüzessé áldomja, az elomlott szökőkút vizét aranyos csillogással árasztja szét a park bokrai között s egy hámlott vakolatú falon káprázatát bontja ki újra alkotó fantáziája sugarait. Szesélyes, játékos kedve olykor mosolyogva kalandozik el *Na Conxipan*-nak – ennek az ő képzeletében termett mesevárosnak – furcsa házai és emberei között. Nem realizálódik karikatúrává, a torzító tükör mintha mentetetődznék: bocsánat, ez csak véletlenség. Mert a múltban csak bohókás humor lakik, a gúny nyilait megette az idő rozsdája.

Dacára, hogy ez a piktúra annyira a művész sajátja s szinte személyes élmény erejével hat, – vagy talán éppen azért – legbensőbb vonatkozásaiban szinte csak *Gulácsy* személyén keresztül válik teljesen hozzáférhetővé. Akik ismerik őt, azok nem tévedhetnek művészetének megítélésében s megjegyzéseit, gesztusait csakúgy hozzátartozónak találják művészetéhez, mint a képei alá irt címeit. Egy misztikus és színes lélek megnyilatkozása az egész piktúrája és az egész élete.

Kárpáti Aurél

(*A Gyűjtő*, 1913. jan.–febr. II. évf. 1/2. sz. 44–45.)

Iványi Grünwald Béla kiállítása. Az utóbbi években nem lehetett már megállapítani, mi váltakozott szédületes gyorsasággal: a piktúrai irányok és fejlődések, vagy a jelszavak, amelyek ezeket az irányokat megelőzték és követték. Az a művész, aki egy évről a másikra ugyanaz mert maradni, már kiérdemelte a konzervatív, az elmaradott, a fejlődésképtelen és más hasonló jelzőket. A hivatalos és nagyképű kritika (Wilde szerint a legszemermetlenebb valami), miként a párizsi divatirányító nagy világcégek jó előre raktáron tartotta az „új” jelszavait, amelyet a máról holnapra kinőtt kritikus-epigonok úgy szétkapkodták, mint valami nagyon kapós divatcikket.

A kritika (nem általánosságban szólunk) hajszolta a piktúrát, a piktúra meg a kritikát, hogy melyik tart – előbb. A finomérzű, igazán artistikus nobilitás, a dolgok önmagából adódó fejlődésnek megértője pedig végül – megcsömörlött. [...]

Ezek a negatívumok jutnak az eszembe, amikor *Iványi Grünwald* Bélának az Ernst-múzeumban rendezett gyönyörű kiállítását nézem. Jelszavakat kereshetünk többet is, amelyek bátran állílenek egy-egy képének jellegzetes piktúrai tartalmára. Megragadhatunk tekintetünkkel egy-egy színfoltot, annak konstruktív elhelyezkedését, beszélhetünk itt is formák hangsúlyozásáról, vonalak által adódott stílusosságról, az összes kipróbált és bevált metier-beli és kritikai jelszavak felvonulását megkísérrelhetjük, de ennek a művészetnek a szintézisét mégsem tudnók meghatározni.

Harmónia ez a piktúra a szó legképzeltetőbb tisztaságában. Valami olyan sajátos és lelkes összecsendülése ez mindannak, ami piktúrával csak elmondható, hogy a renaissance kori mesterek grandiózus érzései jutnak eszünkbe. [...] Hiába keresünk itt valami „mindenáron való újat”, de viszont megtaláljuk mindazt, amit Iványi Grünwald eddigi művészi múltjában átélt, átértzett és megtanult. [...]

X. Y.

(*Interieur, 1913. febr. II. évf. 1. sz. 9.*)

A Művészház kiállítása. Új palotában, hatalmas kiállítási termekben mutatja be megnyitótárlatát a Művészház.

Mielőtt a kiállítás anyagával foglalkoznánk, a kiállítás miliójét, egész külső keretét észre kell vennünk, konstatálnunk kell, hogy nemcsak ezek a gyönyörű kiállítási helyiségek nyújtják mindazt, amit a Művészház kiállításainak tendenciái megkövetelnek, hanem a termék elhelyezése, beosztása, az ízléses előcsarnok, a feljárt, szóval a külső körülmények is szinte nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy ezek a kiállítások külső megjelenés-hatásban is teljesen eredményre jussanak. Ma, amikor már nagyon is túl vagyunk azon, hogy a kiállítások nem csupán képekkel teleaggatott termeket jelentenek, hanem az ízlés, a külső artisztikum igen sok követelményének a megvalósítását is feltételezik, felette értékesnek tartjuk a Művészház kiállítási helyiségeinek a fent említett szempontjait.

A kiállításról általánosságban azt mondhatjuk, hogy a modern magyar művészet progresszív törekvéseinek igen értékes dokumentuma. Hogy ez a törekvés immár nemcsak egyesek, hanem egész tábornak a célja, s hogy ez a tábor harmonikusan össze tudott verődni, szintén igen örvendetes jelenség. Csak a jelszó, az elv közös itt: a progresszív fejlődés, de azonkívül mindenki a maga egyéni nyelvén, piktúrai készségével, ambíciójával igyekszik azt elmondani. Hogy nem mindegyiknek sikerül – hogy az egyéni jelentkezési forma mögött több helyütt másoktól átvett modor (néhol modorosság is), dadogás, tapogatózás is rejtőzik, ezt természetesen kell találnunk, ha tekintetbe vesszük, hogy a kiállítók tetemes része – csupa fiatalság. Csak a fiatalságnak lehetnek még ilyen hibái – és erényei is! Hogy az egyik még a naturalizmustól alig differenciálódott impresszionizmus jegyében jelentkezik, míg a mellette levő már a futurizmusra való hajlandóságot mutatja, szintén magától értetődő igazság. Éppen úgy nem lehet megállásnak minősíteni az elsőt, mint nem lehet haladásnak mondani a másik hajlamát. Csak az „öregek” jelentkeznek kész és kiforrott kézjeggyel. Hogy Kernstok, Vaszary, Csók, Rippl-Rónai, Katona képeit már a harmadik tereben megismerjük, náluk sem azt jelenti, hogy „megállapodtak”, hanem az ő művészetük tartalma, egész kritérionja annyira az övék, az ő egyéniségük öntudatos és öntudatlan megnyilvánulása, hogy bármiként „váltakoznak” is, ezek művészetük etapaiban – egyéniségük minden körülmények között bennük és képeiken megmarad.

Vannak a fiatalok között is azonban szép számban, akik már kiérdemelték azt az elismerést, hogy van már oeuvre-jük, amely egyéni értékeket ad. *Kádár Béla, Kiss Rezső, Páldy, Csáktornyai, Egry, Ferenczy Valér, Gara Arnold, Jaschik, Körmendi-Frim Ervin, Márfly, Pechán, Szigeti, Borszék, Sassy, Zádor* s a szobrászok közül főleg *Medgyessy, K. Strobl Zsigmond, Körmendi-Frim Jenő, Pásztor János, K. Szeszák Ferenc* és mások már talentumuk olyan készségével és őszinteségével jelennek meg ezen a kiállításon, amely az igazi egyéniség elvitázhatatlan kritériuma. Részletezni a kiállított műtárgyakat talán felesleges is volna. Az egész kiállításon annyi a művészi érték, sokaknál oly meglepő a haladás, hogy ez a részletezés nagyon is hosszadalmasá válhatna.

A kiállítás rendezése nagyon ízléses és csaknem kifogástalan.

(*Interieur, 1913. febr. II. évf. 1. sz. 13.*)

Művészlakoma. A „Művészház” felavató kiállításán kitüntetett művészek tiszteletére barátságos lakomát rendeztek f. hó 7-én este művésztársaik és egynéhány műbarát az új „Művészkлуб”

dízstermében. Az első felköszöntőt az ünnepeltekre *Kernstok* Károly alelnök mondotta, meleg szavaiban ünnepelvén a fiatal progresszív művészeket, mint a jövőendő óriásait. Utána dr. *Rózsa Miklós* igazgató *Rippl-Rónai* Józsefet, a Művészház nagy aranyérmének nyertesét köszöntötte és ünnepelte.

A vidéki csoportok képviselői mondták még el szellemes üdvözlőket, majd *Lehel* Ferenc mondott felköszöntőt a zsűri tagjaira. Legutolsónak *Vidor Marci*, a jó nevű költő mondotta el szellemes verses tószóját. Éjfél tájban az egész társaság az emeletre vonult s a kiállítási termekben folytatták a társalgást, hol a késő éjjeli órákig a legkellemesebb hangulatban maradt együtt. A Művészház elnöke, gróf *Teleki Géza*, valamint több művész és műbarát táviratilag mentette ki magát és üdvözölte az ünnepelteket.

(*Interieur*, 1913. febr. II. évf. 1. sz. 23.)

Iványi Grünwald [...] Iványi Grünwald Ferenczy Károly oldalán kezdte meg pályafutását. Ők ketten együtt voltak legnevezetesebb alkotói a nagybányai iskolának, mikor az még irányt, a művészi meggyőződésnek bizonyos közösségét, megállapítható nyilatkozatát jelentette.

Ferenczy Károly volt a nagy *kitaláló*, az új világ *Jehovája*, vagy a fenti példázat szerint, *röviden*: *Michelangelo*. Küzdő, vajúdvá termékenyülő természet. Iványi Grünwald kész eredményeket kapott tőle; de nem érte be ezzel. Ő fogta fel leggyorsabban ezeket az eredményeket és ő tudta legszerencsésebben továbbfejleszteni őket. Érzékeny, derűs, igazi festői természet. Nem csinál az új benyomásból elméleteket. Színeket, formákat – festői elemeket – figyel meg, ezek hamar a véérébe mennek át és könnyen, természetesen, magától értetődően applikálódnak új, sokszor még teljesebb alkotásokká.

A naturalizmustól, a *plein air-en* át, egészen az intim *interieur*-festészetig kitarított Ferenczy mellett. Akkor új vágyai támadtak, miket nyilván megelőztek új szenzációk. Hajlamossága az összefoglaló, nagyvonalú *naturális* festészethez talán már legkorábbi műveiből is kihámozható. Bizonyos, hogy az új szenzációk már előkészített, hajlamos talajra akadtak. De maguk e szenzációk ismét egy másik festőinvenciójából sugárzódtak: *Gauguin* volt ez az új festő. Míg másokra, különösen a magyar fiatalokra, az új apostolok közül *Van Gogh* és még inkább *Cézanne* voltak döntő hatással, *Iványi Grünwaldot* *Gauguin* érte legközelebről. Megmámorosodott és kissé meg is szédült. Néhány évig meglehetősen zavaros, meghatározhatatlan szándékú, egy vonatkozásban sem teljes képeket látunk tőle. A hiba nem bennünk volt; *Iványi Grünwald* festészete nem tudta magát meghatározni, a szándék és kifejezőmód zavaros küzdelméről beszéltek képei.

Az *Ernst*-múzeumbeli kollekció most arról bizonykodik, hogy *Iványi Grünwald* egészséges festőtermészete végre lebirta az új feladatok nehézségeit is. Eljutott a szándék és kifejezőmód teljes, nyugalmas egyensúlyához. Ama becsületesen végigküzdött kerülő úton tulajdonképpen önmagához jutott vissza; a mai *Iványi Grünwald* éppen a legrégebb *Iványi Grünwaldra* emlékeztet leginkább. De felfrissült, megifjodott, főleg formalátása lett keményebb, gerincesebb, elhatározottabb s így az ő mindig megvolt freskó-vágyait jobban szolgáló. Nagyon mélynek és nagyon gazdagnak még most sem mondható ez a formalátás; kissé *sematikus* és az újabb feladatok is beérik a korábbi *kitalálások* emlékeivel. És ezt a megismétlődést itt még nem egy egyéni stílus zártsága követeli.

Iványi Grünwald színei, sőt festék-felrakásának módja is egészen legkorábbi képeire emlékeztet. Ez javukra szolgál, mert festőnk mindig egyike volt legjobb *koloristáinknak*. *Gauguin* hatása alatt azóta kiküszöbölődtek festéséből a színek tiszta erejét fátyolozó színértékelések s így színei még intenzívebbek, erővel teljesebbek. Viszont bizonyos fokon túl nem törekszik színességre, főként szín sugárzásra; a mély, megüledett színeket szereti, az aszúbor nehéz zamattát; innen van, hogy *plein air*-képein sem tobzódik a fény, a színek itt is bizonyos lefokozottságban jelennek meg.

De szín és forma teljes egyensúlyban támogatja egymást szinte minden képén. És minden kép a természetlátásnak következetes egységével imponál; mindegyikönmagában is jellemzi a festő új etape-ját.

Teljes kiérés, tisztes aratás, jóleső látvány. Nem a mélységes erupciók, nem a nagy kitalálások embere. De igazi festő. És tudásának és megérkezetségének mai vértetében ismét valaki, akit bátran megmutogathatunk külföldi kirakatokban is. Kulturális eredményt jelent.

(A Lakás, 1913. [febr.] III. évf. 2. sz. – 35–36.)

Hajléktalanul. A Művészháznak a Művészklub alapításával kapcsolatos botránya egy csomó tehetséges és érdemes művészt tett hajléktalanná. Ezek a fiatal művészek, akik nem érezhetik jól magukat sem a Műcsarnokban (ahová különben az idén be sem eresztették őket), sem a Nemzeti Szalonban, meglehetősen rászorultak a Művészház demokratikus szervezésére. Úgy is volt, hogy mindjárt az első, megnyitó tárlaton teljes fegyverzetben felvonulnak. A Művészklub ügye azonban olyan ellentéteket támasztott legtöbbjük és a Művészház között, hogy önérzeti sérelem nélkül most már alig vehetnek részt a Művészház tárlatán. Vezérük, *Iványi Grünwald*, hamarosan otthonra talált az Ernst-múzeumban. A fiatalok is rendelkezésére bocsátották az Ernst-múzeumnak egész anyagukat, de úgy fordult, hogy innen is künn rekedtek. Egyrészt már régebbi megállapodások kötik le az Ernst-múzeum egész szezonját, másrészt pedig ennek az intézménynek hangsúlyozottan arisztokratikus szándékai vannak és nem akar kísérletek keretében szolgálni. Ez a rezerváltság ugyan művészi szempontból nem tiszteletre méltó, de hát elvégre is mindenkinek joga a vendégeit megválogatni. Ha azonban ezek a hajlék nélkül maradt fiatalok nem találnának már az idén megfelelő kiállítási alkalmat, az mindenesetre igen kedvezőtlenül – tehát helyesen – jellemezné művészeti állapotainkat.

(A Lakás, 1913. [febr.] III. évf. 2. sz. 36.)

Művészet. *Iványi Grünwald Béla.* Grünwald Béla jelentőségének igazságos megítélésére az Ernst-múzeumban kiállított mostani képei kevésbé alkalmasak. Jelentőségét a tíz év előtti művészi küzdelemben kell keresnünk, mikor fiatal erővel, frissen a kopott, szürke műcsarnoki álművészet ellen verekedők táborában volt. Nem tartalmában, hanem hatásaiban fontos az ő művészete, mellyel új szint, elevenséget csapott a színtelenségbe. Ma már újat nem hoz. Túlbogott felette is a fiatalok súlyos fegyverzetű, gyors iramú serege; ez eredményei már nem lendítenek más irányba egy tétova, tapogatózó tanítványt sem. Kompozíciói lazák, és az alkotóerő bágyadságát a keresésről való eltávolodás biztos jeleit mutatják. Ha egy képet megcsinál még egyszer, a motívumait az újabb képen egyszerűen átmásolja a hibáival együtt és nem bírja azokat továbbfejleszteni. Kár. Valamikor sokat vártunk Iványi Grünwald Bélától. Hol ilyen sokat várunk, ott kétszeresen fájdalmas a csalódás.

Az *Iffjú Művészek Egyesülete* kiállítást rendezett a Könyves Kálmánéknál. Hogy ifjak-e? – nem tudom, de hogy nem művészek, azt biztosan tudom. [...]

(*Magyar Nyomdászati Lapok*, 1913. febr. XXVI. köt. 2. füz. 42–43.)

Az erőviszonyoknak az a gravitációja, mely a társadalomnak művészetre és viszont való kölcsönös hatásából áll, ha valahol, úgy a mi művészi viszonyainknál szem előtt tartandó – ha nem is döntő. Eltekintve attól a már rég bebizonyult szociális igazságtól, hogy a tömörülés egy cél érdekében elősegíti a kifejlődést: az ingadozó magyar művészi kultúra nevében végtelen fontosnak tartjuk a progresszív művészek egyesülését s egyesült manifesztációját. Nemcsak a kultúra bástyáin kívül álló tömegek irányításáról van szó, hanem azok meghódításáról is, akik egy konzervatív művészet pártolásában, igenlésében hiszik a kultúra igazmondását – mondta Vaszary János legutóbb e lapok hasábjain s a Művészház örömmel vállalta a szolidaritást ezzel a nyilatkozattal. „Intim, exquisit kiállításokat akarunk a Művészházban – hangoztatta ugyanott Kernstok Károly – ahol a művész képe megfelelő társaságba kerül, így majd kialakul egy olyan intézmény, ahol csak a művészek állítanak ki. Szóval, most állandósulni fog egy olyan valami – művészi ní-

vójú kiállítás – ami eddig legfeljebb csak tünet volt.” És végül Rippl-Rónai: „a Művészház a művészeké! Csak feltétlenül művészember érvényesülhessen a Művészházban; ez az elvünk.”

E programszerű kijelentésekben egyúttal világosan és határozottan meg van jelölve a szeleme, intenciója és célja azoknak a törekvéseknek, melyeknek a Művészház legutóbb megnyílt felavató kiállítása ünnepélyes manifesztációja kívánt lenni. A kiállítás karaktere is ennek megfelelő, hiszen a zsűri természetszerűleg e szellemben végezte nehéz és felelősségteljes munkáját. Így történt, hogy a bírálóbizottság nem egy olyan beküldött képet utasított vissza, vagy nem egy olyan műnek visszavonására kérte szerzőjét, melynek szeleme nem egyezett meg a kiállítás szellemével. A kiállítás a magyar progresszív művészi törekvések tükrét kívánta a közönség elé tartani – a zsűri ítéletében s a rendezésben is elsősorban ez a szempont volt a döntő. Ha a Művészház csakugyan a művészeké – aminthogy így is van és így is kell, hogy legyen – azoknak a művészeknek, akiknek kezébe adták az egyesület tagjai a vezetést, souverén művészi joguk, sőt kötelességük, a vezetést saját legjobb művészi meggyőződésük szerint irányítani. Ezt cselekedték az első, felavató kiállításon. Hogy azután megmarad-e, megmaradhat-e a Művészház a jövőben is programja és mai intenciója mellett? – arra a jövődő fogja megadni a választ s ezt a jövődőt megint csak a művészek fogják megalapozni, előkészíteni, megtermékenyíteni. Ha igen, a Művészház alapítói lesznek legboldogabbak, ha intenciói megvalósulhatnak s alkotásuknak eddig híven megőrzött szeleme megalkuvás nélkül szállhat át az eljövendő nemzedékre. Ha nem, sorsát akkor is a művészek fogják eldönteni, – a Művészház igazgatósága csak a harci porondot kívánta megalkotni, az elvi, művészi küzdelmekbe azonban, minthogy meggyőződése, hogy a laikus a művészt sohasem irányíthatja, beleavatkozni a jövőben sem kíván.

(Új Művészet, 1913. febr. 1. évf. 4. sz. 1.)

Új érzések, új célok

[...] A nagy impresszionista mozgalom sem volt egyéb, mint a sokféleképpen megnyilatkozó új analitív hajlamok egyik nagyszabású kitérése.

Mik hát azok az ismertető jelek, amik az új művészeti áramlatok mindenikét egyformán jellemzik és minden korábbi rokon jelenségtől egyformán megkülönböztetik? – Egyrészt a tudatos kihagyások, másrészt a szabad és tiszta művészi jellegű matematika, melynek segítségével bizonyos szubjektív elbírálás alá eső, az ábrázolás tartalmától független harmónia érhető el.

A naturalisztikus művészet kimerítő ábrázolásra törekszik. Az expresszionista törekvések viszont egyértelműek a legелеmibb jellemző vonások érzékeltetésének fokozásával. Ennek pedig elengedhetetlen feltétele s mellékes jelenségek teljes alárendelése. A naturalisztikus rajz mindent közölni szokott, legalább sejtetés útján, még a vázlatos formában is. Az expresszionisztikus művészet azonban nagyobb energiákat akar szabaddá tenni és a primitív közlési mód súlyát azzal növeli, hogy csak arról vesz tudomást, aminek speciális jelentősége van. Helytelen volna ugyanis azt gondolnunk, hogy a természet nyújtotta kép a maga sokszerűségében tiszta művészeti értéket képviselne. A művész ugyanis csak abban láthat artisztikumot, ami egyéni érzésének megfelel. Világos tehát, hogy csak ezekben az értékekben fejezheti ki egyéni energiáját. Ha be akar számolni arról, ami rá maradandó hatást tett, el kell tekintenie minden zavaró részlettől, – a művészietlen érzésűek nagy rosszallására.

Bizony bevalljuk őszintén, hogy a természet tele van borzasztóan érdektelen motívumokkal, amelyeknek utánzása csak az iskolai tanulmány szempontjából igazolható.

Az igazi művésznak fontosabb dolga is van annál, hogy a természet minden apró szeszélyét figyelembe vegye. Ellenkezőleg; elsősorban az a feladata, hogy megfelelő formába öntse legégyényibb érzéseit. Éppen akkor van szüksége a legmesszebbmenő levezetésre, ha egyéniségének legjellemezőbb vonásait teljes közvetlenséggel akarja érzékelhetővé tenni. A művészi matematika nemhogy eltávolítaná emberi érzésünktől a festő munkájának eredményét, hanem még közelebb hozza értekeinkhez, amennyiben az ábrázolás tartalmát, vagyis a művészeti szempontból szekunder jelenségeket alárendeli a ritmikus optikai egység következményeinek, vagyis a primer értékeknek.

E gondolatok tulajdonképpen egyáltalában nem újak. Megvalósításuk eszméje egyformán lelkesítette a művészeket mindenkor és mindenütt. Új azonban a fiatal nemzedék radikális föllépése. Ráműtöttem arra már, hogy az új mozgalom forrása a tudományos pozitív világnézetben keresendő és pszichofizikai apparátusunk alaposabb ismeretéből magyarázható. Nem tagadhatjuk természetesen, hogy az ösztönszerűleg dolgozó művész sokszor nagy kerülőutakat és felesleges metafizikai kísérleteken át jut tulajdonképpen nagyon egyszerű célhoz. A dolog természetében rejlik az is, hogy a sötétbe burkolt nehéz pálya megfutása sok félrelépéssel jár. Ez azonban az újítók közös sorsa, amint közös sorsuk az is, hogy első lépésüket csalásnak, szemfényvesztésnek tekintsék.

Semmisem könnyebb, mint erre a filiszter állaspontra helyezkedni, különösen művészeti kérdésekben, amelyeknek megítélése nem jár közvetlenül érezhető praktikus következményekkel. Gondoljuk meg azonban ismételtlen, hogy a hagyományos „jó ízlés” elleni merényletek elkövetői többnyire olyan emberek, akik a régi és modern művészetkérdéseinek megítélésénél nagyon jól meg tudják különböztetni a jót a rossztól. Ne feledjük továbbá azt sem, hogy az új és meglepő kuriozitások épp azokra gyakorolnak mély benyomást és azoknak vonzzák ellenállhatatlanul komoly reflexiókra, akik egyforma őszinteséggel tudnak lelkesülni Raffael, Dürer, Rembrandt, Cézanne, vagy akár Hokusai művészetéért.

Mi az oka annak, hogy pl. Picasso érthetetlen konstrukciói meg tudják állítani az objektív kritikust, míg a futuristák piaci lármájában és a „Blaue Reiter”-ek hatáskeresésében azonnal felfedezhetők a nem őszinte hátsógondolatok? Bizonyára az, hogy az igazi és komoly erő kifejtésnek megvan a maga felismerhetetlen jegye. Persze szemek kellene a meglátásához, illetőleg nem szabad sajnálni azt a fáradtságot, ami nélkül nem lehet a rejtélyt megfejteni. Éppen azért tanácsos lenne, ha a konzervatív tábor többé-kevésbé szellemes kritikussai a gúny fegyvereivel takarékosabban bánnának. A forradalmak jelentőségét eleinte mindig lebecsülték és vad hőseim magaviseletét fennhézázó göggel szokták lemosolyogni, míg a lenézettek örökre el nem vették ellenfeleik kedvét a gúnyos nevetéstől.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Új Művészet*, 1913. febr. 1. évf. 4. sz. 2-5.)

A MŰVÉSZHÁZ KITÜNTETETT MŰVÉSZEI

[...] A stílus, ez a saját életet élő gerinces állat az, amely a művészeteket és a művészeket elválasztja és az utóbbiakat ellenségekké teszi. A művészetnek az a meghatározása, hogy benne a forma a lényeg, nem elég radikális. Ha meg akarjuk érteni az ellenfelek gyűlöletét, meg kell látnunk, hogy a művészetben a stílus minden; ezenkívül benne semmi sincs, sem mese, sem tárgy, szüzsé, alkalom, ürügy stb. stb. Ez a gyönyörű stílus az, amely a naturalisztikus illúziót okozza, a melye a szép értelme helyett a jó fogalmában jelentkezi. Természetesnek, jónak és igaznak mondunk minden művészetet, amelynek a stílusa tetszik. És mert csak ez tetszik, mert csak ez természetes, jó és igaz, gyakoroljuk állandóan ezt és nem felváltva a másikkal. Ám a nagy gyakorlásnak unalom a vége. Akik ezt a gyönyörű stílust megadják, újat keresnek és találják. Az új lesz nekik a természetes, jó és igaz. Nem az az érdekes, hogy a természetet melyik oldaláról mutatja be a művészet. Az „impresszionizmus” is csak előadó stílus és az „expresszionizmus” is az. Mind a kettő érzelmeiket képvisel és nem igazságokat. De az intuitív közönség és a még intuitívebb művészek igazságoknak látják őket és elragadtatják magukat. Hol kinevetik egymást értük, hol pedig birokra mennek.

Ilyen okok vezették a Művészház kiállításán díjakat osztó zsűri ítéletét is, amely csak progresszív művészeket akart kitüntetni. Az csak szerénység, hogy magukat progresszívnek nevezik, mert ők magukat az egyedül jó irányynak tartják. Mert hiszen ha csak haladásról volna szó, el lehetne ismerni a maradók érdemeit is. De az ítélet célszerűsége sokkal mélyebben rejtőzik. A zsűri tagjai itt a fejfenntartásuk biztosításához járulnak hozzá a „progresszívek” támogatásával. Segítették nevedetni azt a stílusgyümölcsöt, amely az ő fajtájuk testének táplálója.

A nagy aranyérmét a mesternek, *Rippl-Rónai József*nek osztották. Rónai mester szürkülő hajjal, de fekete szemekkel és ifjúi lélekkel, a modernségért vívott két évtizedes harc után is még

mindig ifjan dacos mellét odaállította a fiatalokat védeni. De az érem a munkáinak szólt, amelyek mindenkinek hirdetik, hogy az impresszionizmus világítási problémái unalmasak lettek a lelkének és ezek helyett a vonalvezetés gyönyörűségeivel delectálja magát és a közönséget. Színharmóniája olyan teljes mintha nem emberkézi munka volna, hanem eleven valóság. [...] ezer-ezer koronát kaptak Márffy Ödön, Kádár Béla festők és Medgyessy Ferenc szobrász és öt-száz-öt-száz koronát Egry József, Körmendi Ervin, Páldy Zoltán és Sassy Attila.

Márffy Ödön teljesen lemond a népszerűségről mikor az ideálját követi. El is éri azt, hogy a közönség körében a legkevesebben értik, viszont a legegységesebb képet festi meg. Különösen Márffynak a képe az, amelyet a közönségnek tanulmányozni kell, ha jóakarattal saját érdeke iránt, közeledni akar ahhoz a forráshoz, amely előbb-utóbb a legáthatóbb festői gyönyörűséget fogja magából kiönteneni. Kádár Béla, a nagy potenciájú, produktív művész, a Művészháznak par excellence fia, ezúttal is bebizonyította, hogy falfestőnek született. A monumentálisra való törekvés fegyverei közül a kompozíciót és a színeket vitte ezúttal is diadalmasan a harcba. *Medgyessy Ferenc* szobrász éppen az ellenkezője *Kádár Bélának*. Nehézkesen dolgozik, keveset: nagyon megfontol minden vonást és ez is az értéke. Szobrai felveszik a művész jellemét és ez a vastagság nagyon érdekessé válik, mikor egy táncoló női csoportot ábrázol. *Sassy Attila* dekoratív művész a szó legszimpatikusabb értelmében. Felfogása, kompozíciója, színei és érdekes, átlát-szó festésmódja is ezt igazolják. *Páldy Zoltán* rég letűnt, de ízig artisztikus korszakok stílusát kutatja nagy festői intelligenciával. *Egry József* a munka hőroszainak erőteljes epikus, *Körmen-di Ervin* pedig Cézanne nemes hagyományainak fiatal kora ellenére nálunk egyik legrégibb megértője. [...]

L. F. [Lehel Ferenc]

(*Új Művészet*, 1913. febr. 1. évf. 4. sz. 21–24.)

Iványi-kiállítás. *Iványi Grünwald* Béla gyűjteményes kiállítása meglepő esemény volt, háromféleképpen is. Először: újat akar, újat keres, újat talál az érett férfikor éveiben, mikor nem egy kortársa ma már csak gépiesen és erélytelenül ismételteti a régi megtalálásokat. Másod-szor: kollekcója meglep annak megmutatásával, hogy a monumentális fali festés ma is lehet barátságos és természetes, és nem szükségképpen elvont következtetése elvont feltételeknek. S magyarázza ezt a harmadik és legváratlanabb meglepetés: az Iványi Grünwald művészete már a naturalista kolorizmus éveiben is szinte tudatos előkészület volt a monumentális látásra és előadásra. [...] A kolorista Iványi Grünwaldot mindig elismerték. De idegenkedés fogadta forma-látásának megváltozását, az úgynevezett Gauguinkedést. A Gauguin-hatás ma már asszimiláló-dott. [...] Itt Gauguin mutatott irányt egy megoldás felé. [...]

Feleky Géza

(*Nyugat*, 1913. márc. 1. VI. évf. 5. sz. 391–392.)

Ifjú művészek. Formás, friss levegőjű képkiallítást láttunk a Könyves Kálmán szalonjában: ifjú művészek munkáit, akik legnagyobbreszt még nem ösmert nevűek, de e munkák után meg-érdemlik, hogy emlékezetünkbe véssük tehetségük e szép jeleit. Ez a kis csoport fiatal festő már tavaly is összeállott s kiállítást hevenyészett egy e célra bizony nem nagyon alkalmas helyiség-ben; most a Könyves Kálmán elegáns termeiben, természetesen egészen más hangulatú a be-mutatójuk. Élénk, friss szemű, komoly akaratú festőket ösmertünk meg bennök, sokaknál már meglepő nagy készséget is láttunk, valamennyinél pedig valóban férfiakhoz méltó komoly ener-giát, tanulni vágyást, ami megbiztosabb garanciája a későbbi fejlődésnek. E szép bemutató után bizhatunk abban, hogy művészetünk becses gárdával gazdagodik meg bennök.

[Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1913. márc. 2. XIX. év. 10. sz. 254.)

A Művészház új kiállítása. A Művészház új kiállítása Klimt műveivel és a szobrokkal, vala-mint az iparművészeti tárgyakkal együtt összesen 374 darabból áll. A ritka magas színvonalú

képzőművészeti részen kívül a Wiener Werkstätte ismert előkelő ízlésével készített iparművészeti tárgyai szinte egy külön iparművészeti kiállítás képét adják [...] Klimt legújabb munkái egy külön termet töltenek meg. Már méreteinél fogva is különösen impozáns a kiállítás klasszikai része, mely csupa életnagyságú szoborból áll és a tárlat java erejét teszi. [...]

(Pesti Hirlap, 1913. márc. 4. – 25.)

Klimt és társai. *Osztrák művészek Budapesten.* A „Művészház” című művészegyesület folytatja az osztrák ultra-művészet népszerűsítését Budapesten. Tavalyi, régi helyiségeiben már kaptunk ízelítőt az osztrák „nyolcasok”-ból, olyan kloaka-piktúrát, hogy falra mászhatott tőle a jó ízlés.

Ezúttal nagyobb szabású kiállítást hoztak le fővárosunkba. Sőt egészen előkelő mestereket is szerepeltetnek, jelül annak, hogy az osztrák császárváros modern művészetében is van igazán jó ízlésre való törekvés. [...]

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1913. márc. 8. – 11.)

OSZTRÁKOK A MŰVÉSZHÁZBAN

Annak az örvendetes mozgalomnak, melyet tavaly a M. É. Sz. kezdeményezett a bécsi építőművészek látogatásával, most folytatásaképpen egy modern osztrák művészcsoport, a „Bund Österreichischer Künstler” látogatott el magyar földre és a Művészházban rendezett kiállítást. Egymás művészi erejének megismerése szükséges Bécs és Budapest között, amikor annyi közeledés történik színházban, irodalomban. Itt nem az elnyomottak keserűségével és dacával nézünk Bécs felé, de a szabad, bősz energiák feszülésével, elevebb életünkkel és mozgékonyabb érzékenységünkkel. Ahányszor a bécsi festőket magunk előtt látjuk, könnyen megszabjuk a mérlegben azt, ami őket velünk szemben megkülönbözteti: nem kulturális felsőbbség ez, inkább valami kulturális öntudatosság, amely jobban ragaszkodik megvívott eredményekhez, ön-múlthoz, szabályokhoz és szorgalmasabban kikalapálja önmagát. Az ő piktúrájuk nem frissebb, nem mélyebb, mint a miénk, talentumértékekben pedig jóformán szegényebb, mégis valahogyan teljesebb egy-egy kép megcsinálásának keretében. Náluk van burzsoás mozgalom, apró ötletekhez való ragaszkodás, ami, ha becsületos látszatot kölcsönöz még alacsonyabb munkáiknak is, megfosztja őket bizonyos magasabb lendületektől.

A kiállításon *Klimt* szerepel úgy,¹² mint a társaság vezére és mindjárt az ő személyénél látjuk művészi termelésünk másféleségét, mert például csodálkozunk, hogy oly kevés festői gondolat-tal hogyan emelkedett előkelő hírhez Klimt. Kiállított munkái nem nyújtják piktúrájának hű képét, az bizonyos. Jellemzésére, céljai megismerésére azért elegendők. Amit termel, helytelen irányba terelt dekoratív stílus hajtása, melyet túlon túl felcícomáz a koloráló érzéke. Egyénies a zamata, sok-sok a csillogása, de nincs benne semmi, ami reprezentáló művészetté tenné. Körülötte több festő imbolyog, modern mázzal, jelentéktelenséggel. Nem üres utánérzők ezek, nem áll senki sem közvetlenül előttük, nem tudnók kikopogtatni az elődjeiket, – ami érdem, – viszont önmaguk kritikájának hiánya, hogy utakat szabnak maguknak, jobban mondvá útvesztőket, melyeken görcsös ragaszkodással keringenek.

Kevesen vannak, akiket megszerettünk. Közülük való *Georg Merkel*, akinek művészi áhítat ömlik el primitív átrézesein; egy újabb *Maurice Denis*, modernebb formakereséssel, bátrabb színválogatással és még finom bájoság sem hiányzik belőle; *Felix Hartát*, bár egyenetlen, *Güterslohról* készült képe az előbbieik közéemeli. Az új embereknél értékesebbek ismerőseink, a Művészház régi kiállítói, *Neukunst Wien* csoportja: *Kokoschka* és társai. A mostani *Kokoschka* variáltabb az eddiginél; egy ideges csendélete sok gazdagsággal buzog; tája és aktos képe már kevésbé. Most is erős azonban portréban, melyeket néhány rajza reprezentál. Társainak is sze-

¹² Ld. még: Gyöngyössi Nándor: *Klimt. Új Művészet*, 1913. márc. I. évf. 5. sz. 7–8.

rencsével üzött piktúrájuk a portré; Faistauer és Gütersloh effajta képei a kiemelkedőbbek; ez érthető, mert művészetükben van pszichológiai dűsság, ami emberi arcokon önmagától, mélyen átérződve értékesíthető.

A Művészházban a festők nincsenek egyedül: szobrok emelkednek a termekben és a képek között ezek irányítják magukra a tekintetet. Ez a néhány szobrász, a sokféle tapogatózó, kicsinyes piktúrák között, megüti azt a monumentális hangot, melyet Magyarországon hiába keresünk. Internacionális értékkel mérve is súlyos, nagy talentum közöttük Anton *Hanak*.

A kiállítást holnap nyitják meg ünnepélyesen.

BGy. [Böloni György]

(*Világ*, 1913. márc. 8. – 7–8.)

Vaszary János előadása. Vaszary János, a kiváló festőművész, az új művészet exponált harcosa ma este a *Művészház* modern kiállításának kapcsán nagyszabású előadást tartott a modern művészi törekvésekről. Előadásában hosszasan kitért a mai kiállítási rendszerekre is és többek között ezeket mondta: „Szokássá vált, hogy elfogult vagy rosszul értesült kikiáltók is a közönség és a kép közé állnak magyarázataikkal. Mivel a nagyközönség ösztönszerűen ragaszkodik ama szépségideáljához, melyet magának már megalkotott: elégséges sokszor egy gúnyos szójáték, jól imitált megdöbbenés, megbotránkozó hang, hogy ezekben egy-egy segítő és veszélyes fegyvertársat találjon mindazon művészi szándékkal szemben, mely neki új szempontokat akar mutatni s a régiek elhagyására ösztönzi. Nincs modern kiállítás, amelyet ne utalának egyesek a humor rovatába, ne minősítenének a jó ízlés elleni támadásnak, ne bélyegeznének sarlatánok imbecil elméleteinek vagy legjobb esetben részvétellel súlyosbított eltévelyedésnek ne minősítenének. Igaz, hogy megértőink is vannak – sajnos kevesen –, akik nem átallják legnyilvánosabban éreztetni velünk szimpátiájukat, sőt nem sajnálják megosztani a fáradságot a propagálásban.”

A tartalmas előadást nagyszámú közönség hallgatta végig és befejeztével lelkesen ünnepelte Vaszaryt.

Itt említjük meg, hogy a bécsi Künstlerhaus nagy tavaszi kiállítása az eddig hirdetett március 15-i dátum helyett két nappal később, e hó 17-én nyílik meg. A *Művészház* vezetősége részéről *Rippl-Rónai József*, *Vaszary János*, *Kernstok Károly* és *Vedres Márk* holnap utaznak Bécsbe, hogy a magyar kiállítást elrendezzék.

A Lányz Leó által a Művészház részére adományozott ötezer koronás díj utolsó részletét most adták ki. A díj tárgyában tegnap este ülésezett a zsűri Rippl-Rónai József elnökelete alatt s azt egyhangúlag *Bornemisza Géza* festőművésznek ítélte oda.

(*Világ*, 1913. márc. 8. – 19.)

Két kiállítás. [...] Ma a Nemzeti Szalonban megnyíló kiállításon a magyar művészeknek azzal a csoportjával találkozunk, amelyben igen sok van ebből a negédességből, amely keletkezésénél és jellegénél fogva a leginkább hozzákapcsolódik a bécsi művészekhez. Ez a csoport a *kéve*, amely immár negyedik kiállítását rendezi az elkülönültség és a művészet túlzó tisztelete nevében. [...] a rajongás, a közös ideálok jegyében való munka teremtette meg a barbizoni művészetet és ugyanez a rajongás, több embernek a művészetért való egyesülése szülője az iparművészet nagyszerű fellendülésének a századvégi Angliában. [...] különösen Németországban elaprózták ezt a törekvést és így keletkeztek a különféle Bundok, amelyek szándékai igen tiszteletreméltóak ugyan, de eredményeik ritkán jutnak egyensúlyba azzal a nagyképűséggel, amellyel a saját jelentőségüket értékelik. A Kéve pedig édes testvére ezeknek a Bundoknak, megjelenési formájában, szándékaiban, saját magának adminisztrálásában és még abban is, hogy egy kissé a „fenn az ernyő, nincsen kas” jellegét viseli magán. [...] *Bálint Rezső* [...] outrirozott¹³ modernségé kissé nevetséges. *Remsey Jenő* és *Tichy Gyula* képei előtt csak azt a megjegyzést tehetjük,

¹³ túlzott

amellyel már valamikor illettük őket: az archaizálással való hatás nagyon olcsó dolog [...] A Szalon helyiségeit *Szablya-Frischauf* Ferenc újból installálta. Ízléses, intim, de milyen német, milyen német!

A Könyves Kálmán kiállítása sokkal kisebb igényekkel lép fel. Egy kevésbé ismert festő: *Pogány Margit* és egy tehetséges fiatal szobrász: *Betlen Gyula* állnak a közönség előtt. *Pogány Margit* Nagybányán tanult, Nagybánya szelíd naturalizmusa az eleme és nem jól teszi, ha újabban olyan modern feladatok felé fordul, amelyekhez nincs ereje. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. márc. 9. – 14.)

Két kiállítás. A „*Kéve*” ezúttal igazán nivós tárlatot rendezett a Nemzeti Szalonban. Bár legtöbbször modernista irányú művekkel találkozunk itt is, de azért majdnem kivétel nélkül igazán előkelő. Öröndetes látni ezen a kiállításon azt a jelenséget, hogy egy-egy megehető nyers primitivitással kezdődő művészi irány mint ér a stíluskifejlődés révébe. Legjobban tapasztaljuk ezt *Remsey Jenő* igazán artisztikus becsű képein. Kosztümös önarcképe például bármely klaszszikus képtár díszé volna. *Bálint* Rezső néhány csendéletén már meglehetősen komoly befejezettség látszik. *Fejérváry* Erzs igen tehetséges naturális impresszionistaként mutatkozik be, dekoratív érzékéről pedig két szindús pannó és egy pár igazán bájos fayance-figura tanúskodik. *Tichy Gyula* képein finom történeti patina és dekoratív színharmónia viszik a vezérszerepet. *Lénárd* Róbert hangulatdús rézkarcai elsőrangú grafikák. [...]

Pogány Margit és *Betlen Gyula* kiállítása. Két szerény, csendes visszavonultságban munkálkodó fiatal művész állította ki legújabb gyűjteményét a Könyves Kálmán szalonjában. Vérébéli, komoly művész mind a kettő, akiknél a művészi munka nemcsak megélhetési eszköz, hanem úgyszólván inkább lelki szükséglet. *Pogány Margit* a nagybányai naturális impresszionista iskola neveltje. Valamennyi képét természetből ellesett hangulatok művészi megörögzítése jellemzi. Rajztudása és formaérzéke mondhatni tökéletes. [...] *Betlen Gyula* szobrászművészre *Rodin*, a nagy francia mester hatott legerősebben. [...]

Nemes Mihály

(*Budapest*, 1913. márc. 9. – 13.)

Kéve. [...] ez a kiállítás igazán rendezve van; [...] *Szablya Frischauf* Ferenc terve szerint s az ő felügyelete alatt valósággal átépítették a Szalon helyiségeit, minden művész bizalmas, otthon-szerűen meleg környezetben s bántó szomszédság nélkül viheti nyilvánosság elé munkáját – így az egésznek megkedveltetően nyugodt, tiszteletgerjesztően komoly és előkelő jellege van. [...] Az egésznek összbnyomása eleinte tartózkodásra készítően modern és fiatal, de csakhamar észre vesszük, hogy van ebben a fiatalságban komolyság. Akadnak itt is próbálkozások, amelyek előtt tanácstalanul állunk, van bizonyos hajlandóság a „nyárspolgár elképesztésére” [...] elnézzük a fiatalságnak, s mételyhintő divat rovására írjuk azt, ami a kiállítás komolyságának árthatna. [...] A mindenáron naivoskodó *Bálint* Rezsőtől se tagadhatjuk meg elismerésünket, köszvényes gyertyatartói és findszái, bádogból metszett virágjai ellenére is gyönyörű harmónia van színeiben. [...] A művészi ösztönesség csak annyiban érték, amennyiben egyenes arányban van a művészi tehetséggel, hivatottsággal és készütséggel.

(Md.) [Malonyay Dezső]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. márc. 9. – 16–17.)

A „Kéve” kiállítása. Néhány évvel ezelőtt a magyar festészet legforradalmibb napjaiban alakult a „Kéve” társaság, csupa nagyra törő, vérmes fiatalember volt a tagja, festők, szobrászok, építészek és iparművészek, akik elhatározták, hogy revideálják a publikum szépről való öröklött és megtanult fogalmait, s megreformálják a festészet céljait, témáit és formáit. Csak ennyit akartak, egy cseppel se többet, de ezt a csekélységet aztán annál hevesebben. Ma, a negyedik kiállításukon szemlélődve, még mindig nem lehet őket üdvözölni forradalmi álmaik

valóra váltásáért. Nyugalanságnál, furcsaságnál, meglepni akarásnál még alig jutottak tovább. [...]

(*Az Est*, 1913. márc. 9. – 4.)

A „Kéve” negyedik tárlata. A „Kéve” negyedik kiállítását most mutatja be a Nemzeti Szalon termeiben, amiket *Szablya-Frischauf* Ferenc tervei alapján apró szobácskákra, benyílókra, sarkokra alakítottak át. Most kedves és intim a Szalon, olyan megkülönböztetett érzésekkel megyünk be, mintha nagy és szenzációs eseményeket kellene átélnünk. És szomorúan csodálunk minden várakozásunkban. A „Kéve” lázadó, akik nem alkalmazkodni akarnak a művészeti alapigazságokhoz, hanem maguk akarnak törvényeket diktálni, már itt, az első teremben, ahol a művészi szabadoság bacchanáliát ül, letörlik minden szent meghatottságunkat, amivel az izléses termékbe lépünk. Itt valami intim és kedves művészetet várunk, mert a Szablya-féle átalakítások, az új termék, a dekoráció ilyent inonálnak, és ehelyett ríktó, kiabáló és szertelen holmik fogadnak. A *Remsey* Zoltán merev és durva piktúrája, ami az iszonyatokban, a drasztikus karakterizálásban kéjeleg. [...]

(vt.) [Veress Tibor]

(*Független Magyarország*, 1913. márc. 9. – 13.)

A Kéve negyedik kiállítása. A kiállítás művészetére oktatta elsősorban a Kéve művészeti egyesülés Budapest tárlatlátogató közönségét. A Nemzeti Szalon magas és egyhangú termeit egészen új beosztás alapján alakították át a művészek, hogy negyedik kiállításuk anyaga, képek és szobrok nagy tömege kellemes és tetszetős keretet nyerjen. Az átalakítás sikerült: az első helyiség, ahová belépünk, fehér falával kellemes hall benyomását kelti. Itt helyezték el stílszerűen a szobrokat és nagyobb falakat kívánó vásznakat. A választófalak segítségével fülkéket sorakoztattak a nagyobb szoba mellé a grafikai holmik és apróságok számára. A felső világitást megjavították és elmondhatjuk, hogy a kiállítás képe a katalógust tartalmazó könyvecskétől a tapéták mintájáig izléses és kellemes. [...]

(*Magyar Hirlap*, 1913. márc. 9. – 16.)

A Kéve kiállítása. [...] A helyiségeket ezúttal is saját izlésük szerint átépítették, a nagy termekből kicsiny, intim szobákat csináltak, melyekben az egyes dekoráció-festményeket a hozzájuk illő környezetbe helyezték el. A kiállítás mindenszobájának más a képe, mert a Kéve művészei közül mindegyik a maga egyénisége szerint keresi a szépet, az önmagukat kielégítőt, de amit nyújtanak, az mindig érdekes és artisztikus. *Remsey* Jenő ezúttal hatalmas gyűjteménnyel szerepel. [...] Mindig van stílusa, amit talán túlságos hamar ért el. [...] *Tichy* Gyula szintén érdekes egyéniség. Most még különféle hányódásokon megy keresztül, de mindig kicsillan alóluk valódi természete. [...] *Bálint* Rezső gyűjteményéből különösen két csendélet válik ki. Teljesen érett alkotások, [...] *Gara* Arnold viszont megérkezettnek mondható. [...]

Dr. Y. E. [Ybl Ervin]

(*Magyar Nemzet*, 1913. márc. 9. – 14.)

Kép- és szoborkiállítások. [...] érdemes ellátogatni a Kéve negyedik tárlatára, [...] A férfiak sorából *Remsey* Jenőnek jutott a díszhely. Törekvő, kereső piktor, aki komoly feladatokkal kísérletez s tavaly óta jelentőset haladt. Érdekeseke a stilizált ablaktervei, karakteres a kosztümös önarcképe. [...] *Bálint* Rezső mélyen lefokozott dolgaival Cézanne és Gauguin vegyüléket ad. Vedutáinak, tájainak és csendéleteinek tónusai nem rosszak, de rajzban gyengék. [...] *Pogány* Margit képeit és *Betten* Gyula szobrait a Könyves Kálmán állítja ki. Mindketten az impresszionizmus szülöttei és egyikük sem emelkedik az átlag fölé. A nagybányai *Pogány* Margit jól rajzol,

régebbi képein diszkrét, finom színhatásokat produkál, egyik-másik dolgában bizonyos mélységet, „Párizsi modell”-jein kifejezést is találunk, erőszakos irányváltozása azonban, amely „Tengerparton” című nagy dekoratív pannóján – egy akt-csoporton – jut kicsúcsosodásra, nem sok jóval bíztat. [...] Betlen Gyula sokban Rodin hatása alatt áll, [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1913. márc. 9. – 11–12.)

A „Kéve” negyedik kiállítása. [...] Lassú, megfontolt léptekkel halad előre ez a kis művész-csoport a maga útján. Heves forradalmi törekvések nem izgatják s működését inkább az arisztokratikus izoláltság jellemzi. [...] Különösen artisztikussá teszi a Kéve szereplését az, hogy minden tárlatát új enteriőr keretében rendezi. Olyan ötlet ez, mellyel a Kéve művészeinek munkái mindig friss levegőhöz jutnak [...] Kétségtelen, hogy egy-egy meglepően új és szép enteriőrben az unalmas piktúra is vidámabban fest. [...] Még éretlenebb *Bálint* Rezső piktúrája, melyben sok az ultra zagyvaság, pedig akt-rajzai egyszerűek és jók. *Fejérváry* Erzsi piktúrája is hatodrangú, [...]

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1913. márc. 9. – 6.)

Kéve és Könyves. [...] A Kéve vernisszázsa a Nemzeti Szalonban lesz. Itt ennek a kis zárt, művészeti egyesületnek a tagjai mutatkoznak be és egy-két vendég. Sok finom dilettantizmus van itt, a jobb értelemben véve a szót. Festőik mind erősen törekszenek az egyéni külsőre, tehát csaknem mind keresettek, amellet tehetségesek. Ilyen *Gara Arnold*, – van egy kitűnően karakterizált portréja s még inkább *Remsey Jenő*, aki a stilizálástól egy érdekes, de vérszegény archaizálásig jutott el. [...] A szobrászok közül a kitűnő *Kálmár Elzát* kell megemlíteni, bár a többiek is jók. [...]

(Pesti Tükör, 1913. márc. 9. – 4.)

FERENCZY KÁROLY

Halkzöngésű, finom, kiművelt képek Ferenczy Károly művei. Ma ez különösen föltűnik, mert kezdtük megszokni a mai stilizáló festőknél a legkiadósabb kürtszót, amely mellett Ferenczynek az Ernst-Múzeumban egybegyűjtött új művei meleg akkordnak hatnak, amely természetesen csak bizonyos lecsiszolt környezetbe illik, s talán kissé idegen a parvenü Budapesten. Valami sajátságos, külön légkörük van az ő képeinek, mintha egy opálszíneket játszó tónus borítaná el szinte észrevehetlenül, de mégis megérezhetőn. Krúdy Gyula regényhősei jutnak eszünkbe, azok a kevésszavú, halkán beszélő, de sokat mondó, befelé élő gavallérok, akikben van erő arra, hogy az élet sok zajában és szeméjte közt egy fensőségebb, minden profán dologtól elvonatkoztatott életet konstruáljanak maguknak. Ezek a képek nem a piacé s nem bárkié.

Ferenczy sohasem vetett ügyet a közvéleményre. Ezzel nemcsak őt, hanem egyben a nagybányaiakat is jellemeztük, Rétit is, Thormát is. Jellemző, hogy mikor hazajöttek a külföldről, nem Budapesten, a kalandorok Eldorádójában telepedtek le, hanem az isten háta mögött. Mert akkor még ezt a földrajzi fogalmat képviselte Nagybánya. Ott festett Ferenczy – önmagának. Akárcsak Réti meg Thorma. Emlékszem, hogy évek múltak el anélkül, hogy a mélyen tisztelt publikum egyetlen egy képet magához váltott volna. De Ferenczy festett tovább rendületlenül, magának és még másfél tucat barátjának. Később aztán olykor az ő egyenes művészi útja valahol történetesen kereszteződött a közizlés girbe-gurba útjaival. Akkor egyszerre ünnepelt festő lett belőle. De nem az ő hozzájárulásával. Mert soha egy lépésre sem távozott piktór-lelkiismeretétől. Ő nem „hullámzott”. Volt egy koncepciója a művészetéről, s azt követi ma is. Ez csak azért lehetséges, mert ez a koncepció nem kieszelt dolog volt nála, hanem egészen az eszejárásából, a vérmérsékéből, a világfölfogásából született ki, mint a kristály egy telített oldatból. Nem volt tehát fölvett vagy átvett programja, hanem a képeken egyszerűen önmagát adta. S adja most is.

Az idők azonban változnak, s vele a művészet, s mi ma más kosztot kérünk, mint tegnapelőtt – vetheti föl valaki.

Mi az az idő? Ebben a kérdésben talán csak egy riportert jelent, talán egy teázó társaságot, talán egy hivatalos fórumot, talán egy kuplét. Oly könnyen szoktuk ezekből az ingredienciákból összeállítani a „korszak”, a „közvélemény”, a „modern lelkiület” főztjét. Ferenczyról szólván oda lokalizáljuk őt, hogy egy emberöltőre döntőn folyt be művészetünk sorsára, s egyike volt azoknak, akik a legszebb virulásra vitték.

Ha ebből a szélesebb szempontból nézzük műveit, mily kicsinyes volna tőle kívánni, hogy vérbeli meggyőződését legyen szíves a fönt aposztrofált korszellem érdekében régi kabátként levetni s azonnal átalakulni egy erre mindig kapható szabó segítségével futuristává.

E leszűrt, noblesse-szel teljes festés a piac e kívánságának aligha adhatna helyet. Egy oly kiváló művészegyeniség, mint Ferenczy, jogot váltott arra, hogy a maga meggyőződése szerint élje ki művészetét, tekintet nélkül arra, hogy a művészeti börzén hausse-t vagy baisse-t jeleznek a fürge galopinnek holnapra, talán csak egy napra.

Nyilván ennek átérése rendeztette a kritikával azt az előkelő, szép fogadtatást, amelyben az Ernst-Múzeum mostani kiállítása részesült. A múltban is, a jelenben is busásan kiérdemelte azt magának e képek mestere.

Lyka Károly

(*Új Idők, 1913. márc. 9. XIX. évf. 11. sz. 272.*)

A Kéve kiállítása. [...] Az építészeti megoldás is és a termék egyszerű, de izléses díszítése is *Szablya-Frischauf* Ferenc munkája, aki csakis ebben a minőségében, mint enteriőr- és mint bútortervező szerepel ezen a kiállításon.

Ami teljesen szokatlan jelenség a mi tárlatainkon, a szoborgyűjtemény a legmegragadóbb része ennek a kiállításnak. A „Kéve” két igazán elsőrendű szobrászt számíthat tagjai közé: *Kövesházi (Kalmár)* Elzát meg a svájci *Zuttot*. [...] Harmadik jelentős szobrásza a Kévének *Moiret* Ödön. [...]

A második teremnek érdekessége egy kis üvegtárló, benne öt darab színes fajansz, *Fejérváry* Erzsi és *Körmendi-Frim* Jenő közös művei. [...] A „Kéve” festői közül *Remsey* Jenő terme a legmeglepőbb. Ebben a fiatal művészen, akiben máris nagy a dologbeli tudás, aki például rajzolni úgy tud, mint kevesen, egészen sajátos fantázia működik, valami stilizálva torzító képzelet, mely akárhányszor a karikatúra határáig jut el, de mindig eredeti és artistikus. [...] *Bálint* Rezsőnek a formát elhanyagoló festményei kissé kirínak ebből a környezetből. Sok kép-pel szerepel, legszebbek csöndéletei, [...]

Elek Artúr

(*Az Újság, 1913. márc. 9. – 21.*)

Pogány Margit és Betlen Gyula kiállítása. A Könyves Kálmán szalonjában majd hatvan festményét mutatja be *Pogány* Margit. Szép készütségű, rajzolni és színt keverni nagy biztonsággal tudó művész. Felfogásában és előadásában erő van, amely gyakran az előkelőbb hatás rovására is érvényesül. „Tengerparton” című nagy dekoratív festménye kemény, de meggyőző erőpróbája a művész tehetségének. Foltszerűségében plakátszerű, alakjai kissé beállítottaknak hatnak, de színeiben és vonalaiban lendület van. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1913. márc. 9. – 21–22.*)

Kiállítások. Fennállása óta a negyedik kiállítását nyitja meg most a „Kéve”, a legfiatalabb magyar művészeti egyesülés, mely *Szablya-Frischauf* Ferenc köré csoportosuló ifjú művészekből alakult. A vezér ezúttal nem vesz részt a kiállításon, csak szeretettel bocsátotta társainak rendelkezésére izlését és művészi ötleteit, melyekkel a Nemzeti Szalon egyhangú, unalmas termeit világos, levegős enteriőrökre bontotta, és lehetővé tette, hogy a kiállítók intim keretekben érvényesülhessenek. Ízléses és kellemes hatású ez a kiállítás, csak az a lehangelő, hogy ami a külső-

ségekről elmondható, nem áll teljes mértékben a tartalomra is. Nincsenek rendkívüli alkotások, bár az anyag általánosságban értékes és nivós. A belépő látogatót *Remsey* Zoltán képei fogadják. Rajzban fejlődött, a modorosságából azonban még mindig nem enged, és ez kissé ellenszenvesse teszi piktúráját. Képeinek legtöbbször régi hollandusok apró zsánerképeinek nagyítására emlékeztetnek, melyeken az archaizáló modort furcsán takarja a magyarosan stilizált kosztüm. Legjobb a „Karneválos menet” című képe, amelyen legalább humoros hangsúlyt nyer a modorossága. *Bálint* Rezsőnek az egyszerű szénrajzai legsikerültebbek. Párizsi utcarészletei túlzottak és elnagyoltak, három csendélete azonban komoly elmélyedésről tanúskodik. *Fejérváry* Erzsí néhány kis képen komoly és értékes fejlődésről számol be. Hangulatos, színes apróságok ezek, a tudás mellett érdekesen kibontakozó egyénisége is meglep. [...] A képei mellett finom hatásukkal tűnnek fel a *Fejérváry* Erzsí tervezte fayance-szobrok is, amelyeket *Körmen-di-Frim* Jenő mintázott. Az orosz balett sikerült figurinái ezek a kedves szobrocskák, melyek formájukkal és színezésükkel a szobrász jeles készségeit és a tervező finom ízlését hirdetik. *Gara* Arnold artisztikus és magyarosan archaizáló könyvillusztrációkat állított ki. Figyelemre méltó néhány koloritban finom festménye és szellemes formájú, ötletes díszítésű kerámiai munkája. Feltűnést fognak kelteni a társaság új tagjainak, a svájci *Zutt* A. R. szobrásznak iparművészeti apróságai. A művész ösz óta a mi iparművészeti iskolánk tanára, és amint mostani műveiből kitűnik, szereplése nagy nyereség lesz iparművészetünk fejlődésére. Ezüst plakettjeinek elragadó finomsága, ékszereinek kecses könnyedsége, kőből faragott kis szobrának lágy-sága a kiállítás legszebb értékeinek tekinthetők. *Lohwag* Ernesztin ezúttal is portrékat állított ki. Erősen világos tónusokban tartott női arcképek, sok kvalitással és sok sablonnal. Az építőművészetet *Málnai* Béla képviseli a tárlaton, néhány érdekes tervezésű, modern épületet mutat be fényképeken.

A főváros legintimebb kiállítási helyiségében, a Könyves Kálmán szalonjában ismét két fiatal művész lép a közönség elé. Nem az a céljuk, hogy felfedezzék magukat, erre egyiknek sincs szüksége, de igen érthető, hogy szívesen ragadják meg az alkalmat, amikor zavaró, idegen hatásoktól mentesen, önálló keretben számolhatnak be művészetük evolúciójáról. A kiállítás fő anyaga *Pogány* Margit képeiből kerül ki. A komolyan és lármá nélkül dolgozó festők közé tartozik, és a nyilvánosság előtti szereplésnél fontosabbnak tartotta mindig a tanulást. Deák-Ébner budai iskolájában kezdte tanulmányait, a modern impresszionista törekvések azonban csakhamar őt is hatalmukba kerítették. Nagybányára ment *Hollósy* Simonékhoz, még abban az időben, amikor Nagybánya jelentette egyedül a modern magyar piktúrát. A nagybányai éveket hosszabb párizsi tartózkodás követte és előidézte *Pogány* Margit művészetében a második etap kezdetét. Fejlődése azonban nem áll meg itt sem, tudása és tehetsége lehetővé teszi, hogy a legújabb áramlatok is termékenyítőleg hassanak lelkére. Kiállított képei művészeti kialakulásának minden fázisáról beszámolnak. Legtöbbször a nagybányai iskola hatása alatt áll: mély poézissal megérett tájak, finoman elemző szeretettel megfestett portrék. [...] *Cézanne* megismerése a csendélet felé fordítja figyelmét, néhány virágos, gyümölcsös képe bizonyítja, hogy a francia mester hatását egyéniségén átszűrve tudja artisztikussá tenni. Most dekoratív kompozíciókkal kísérletezik, s ennek a munkának eredménye a „Tengerparton” című nagy pannó, mely a további fejlődéstől várható eredményekről biztosít tömör kompozíciójával és helyesen megérett színkezelésével. – A másik kiállító *Betlen* Gyula szobrász. Művészete szintén az impresszionizmus hatásaiból fakad, alkotásain Rodin szeretete érezhető. Különösen kisebb szobrai figyelemreméltók, van köztük több finom, lírai darab. Monumentális kompozíció, mint például a *Kossuth*-szobor vázlata, kevésbé eredetiek. [...]

(Cs. A.) [Cserna Andor]

(*Világ*, 1913. márc. 9. – 19–20.)

Szöllősy Antal máramarosszigeti polgármester a város nevében ajánlatot tett *Hollósy* Simon técsői festőművésznek, hogy alapítson Máramarosszigeten a Petőfi-ligetben festőiskolát, amelyhez a város szubvenciót és telket ad. *Hollósy* alapította a nagybányai festőiskolát is, melyet később átadott *Thorma* és *Réti* festőművészeknek és Técsőre költözött, hol szintén látogatott iskolája van.

(*Budapesti Hírlap*, 1913. márc. 15. – 16.)

Négy kiállítás. [...] A *Kéve* művészeti egyesület a Nemzeti Szalonban nyitotta meg új kiállítását. Az egyesület törekvéseiben mi nagyon méltányoljuk azt a nem jelentéktelen külsőséget, hogy mindig megfelelő miliőben találja termékeit, originális és intim enteriőr keretében. [...] A Könyves Kálmán helyiségeiben *Betlen* Gyula szobrász és *Pogány* Margit festő mutatkozik be. Pogány Margit képein van bizonyos szimpatikus dilettantizmus – ahogyan például egyszerű természet tanulmányokról impresszionista próbálgatásokra tér át, de lehet remélni, hogy ízlését és akarását tudása is utol fogja érni. [...]

L. G. [Lengyel Géza]

(*Pesti Napló*, 1913. márc. 15. – 16.)

OESTERREICHISCHE KÜNSTLER

A Művészház kiállításán láthatók a Bund Österreichischer Künstler művészeinek és Gustav Klimtnek művei. (Nem akarok róluk pontos beszámolót, magyarázatot vagy kritikát írni, csak egynehány gondolatot közölni egyik-másik képről, szoborról.)

Legjobban tetszett Oscar *Kokoschka* „Svájci táj”-a. Szakadás nélküli folytonos teret éreztet, a tekintetet előlről hátra és a többi irányba vezeti. Nála végre megszűnt a naiv kétkulisszaság: a „háttér” elé állított „előtér”.

A téréreztetést hasonló úton-módon, tudtommal, hárman csináljuk, egymástól teljesen függetlenül: *Kokoschka*, a francia *Delaunay* és én. *Kokoschka* irányvonalakkal, *Delaunay* az ábrázolt objektumok részeinek különböző irányokba való helyezésével, én bizonyos irányokban egymásba átmenő és egymástól elvágódó színekkel. Közös: a térirányoknak erős érzése, ami a komponálásnak új lehetőségeket ad.

A „Svájci táj”-nak színeiben van a hangulat-szuggesztív ereje: a változatos hideg szürkék közé rakott világos. Túlnyomóan hideg színek hatnak oly erősen, hogy nem engedik felszínre jutni a hiányérzetet, melyet a színek csoportnélkülisége és nem-komponáltsága okoz. Különösen szembeötlő ez az „Aktok”-on, hol a sok különböző színű irányvonal színbelileg egymást felfalja, a szinkontrasztok sokasága és nem-szervezése nyugtalan egyszínűséget eredőz, ami, ha szándékolt, akkor érdekes ugyan, de nem nagyszerű, ha nem szándékolt, akkor öreg hiba. Nagyszerű ezen a képen – ismét – a folytonos, homogén tér, melyet túláradó invencióval megérett irányvonalak alkotnak, aztán a két nőakt proporciói, testöknek rajza és egymásba komponáltsága.

Három fejrajza tökéletes (klasszikus). Dagad bennük a sok széjjelpattanásig feszülő pszichikus, és a bronzként tartja őket össze a megdönthetetlen szerkezet. Örömmel gondolok arra, hogy végre méltán kijár valakinek a „geniális” jelző.

Paris von *Gütersloh* fejlődő, ígérő kezdőpiktor, akinek akarásai – csodálatos módon – nem lendülnek túl képességén, ezért hatnak jól a képei. Anton *Faistauer* a festék barátja: a kenésben telik öröme. Sokszínű és szervezéstelen – de nőaktja kellemesen lágy. F. A. *Harta* hallott valamit az irányvonalakról harangozni (*Gütersloh* portréja). Anton *Hanak* „Férfi” szobrának profilja érdekes, szobrainak hibája az egy-egy síknézetből való komponálás, holott formált tömegekkel kellene komponálnia. Jan *Stursa* eléggé nagyvonalú, de szobrainak naturalisztikus allűrű proporciói unalmasak. Franz *Metzner* „Töredék”-e már tiszta-szobrászati formákból épített szobor, és ezért a legerősebben hat a többi kiállított szobor között.

Gustav *Klimt* képcsoportjának látása felidézte régi érzésemet, hogy a legsúlyosabb festői probléma az ornamentikának a térbeliségek ábrázolásával való összeházasítása. Ezt sok tekintetben nevezhetném a festészet aktuális problémájának és egyúttal az elkövetkezendő festészet problémájának is.

A megoldás semmi esetre sem a Klimt. Amit ő csinál, az csak ízléses dekoráció közé rakott érdektelen rajzolású ábrázolása plasztikusságoknak, valamint nagyon kellemetlen elegye a síkdíszítésnek (ornamentika), stilizálásnak, naturalizmusnak és elbeszélően szimbolikusnak. Rajzainak erős egyéni stílusuk, mely minden „stilizálás” nélküli egyszerű lerajzolásnál is jelen van, ez csodálatos és nagy kultiváltságot jelent.

Vele kissé rokon Egon *Schiele*. Szintelen, plasztikázó, de nagyon erotikus. Tehetséges, de nem festőien az.

A többi kép melán lógó rámaalkalom.

A Wiener Werkstätte selymei nagyon gyönyörködtetőek, üvedényei szépek, majolikái unalmasak, Kokoschka festett legyezői kínai rajzokon nevededett kiváló díszítésűek.

Prof. Joseph *Hoffmann* építőművész iparművészete nemes, egyszerű és ötletes. Ő a Wiener Werkstätte lelke.

Köszönet azoknak, kik beinvitáltak a bécsieket. Érdeemes volt.

Berény Róbert

(*Nyugat*, 1913. márc. 16. VI. évf. 6. sz. 501–502.)

ÚJ KIÁLLÍTÁSOK

Kéve. A Kéve festők, szobrászok, iparművészek egyesülete, friss és értékes munkákkal töltötte meg a Nemzeti Szalonnak most egészen átalakított termeit. Mindig bízunk e kis csoport tagjainak tehetségében, s jól esik látnunk azt is, hogy a legteljesebb visszavonultságban valóban egyedül művészi munkának élnek. Ennek gyümölcse szépen s egészségesen érik, máris különleges a zamatja s bizonyára nagymértékben fogja lekötni a műbarátok figyelmét. A Kéve nem jelent sablont, kaptafát: tagjai irány, meggyőződés, előadás dolgában nem rokonok. Ez azért megnyugtató, mert a közösen szerkesztett művészeti programok zsarnok módjára szoktak az egyes művészek kezére és lelkiismeretére nehezéni. Itt azonban a legnagyobb ellentétek is szépen megférnek egymás mellett.

Leginkább megleptek a szövetség szobrászai, mert munkáikból aránylag ritkán látunk valamit. Egészen új név *Zutt* tanáré, akit örömmel üdvözlünk művészeink sorában, mert költői, hajszálfinom és a technika minden tökéletességével ékeskedő munkái meglepetést jelentenek. Olykor csak fillérinyi nagyságú ezüst plakettjein ódon zamat párosul modern érzéssel, klasszikus piciny epigrammák, amelyekben friss vér lüktet. Gyöngéd s egyszerű formálás és színezés dolgában mesteri a „Párizsi nő” című kőfaragás.

Csupa nagyméretű mű képviseli *Moiret* Ödönt. Kőben fogant aktok, amelyeknek pointírozott formáin halkán dereng egy benső élet. Egy kútszobrán például a mozdulatnak egy pianója pompásan sugallja az önfeledt pihenést.

Kövesházi Kalmár Elza több munkája, köztük a színes fajanszok, a leszűrt ízlés, jól meglatolt stílus művei. Átérzett és életteljes egy kisgyermek alakja. A fajansz modern fölhasználásának életrevaló példái azok a piciny alakok is, amelyeket *Fejérváry* Erzsébet tervei nyomán sok ízléssel mintázott meg *Körmendi-Frim* Jenő.

Ezek apró dolgok, s intim rendletetésükkel szinte átvezetnek minket a grafikához, amelynek művelői újabb s fejlettebb kiadásban kerültek most elélnk. *Lénárd* Róbert egyszerűre fogott, hangulatos, kifejező rézkarcokat állított ki, nagyobbára spanyolországi motívumokat, *Gara Arnold* egy sor igen szép kerámiai mű mellett izes és eredeti illusztrációkat adott, *Bálint* Rezső egyszerűre stilizált érdekes aktrajzokat, *Tichy* Gyula halk hangú, temperált vízfestményeket, s ezt a hangot egész delikateszében megszólaltatja temperában is.

A festők közt leginkább *Remsey* látszik különlegesnek, mi anyja arcképének mély ihletű közvetlenségét s önarcképének kurta szavú előadását véljük a legerőteljesebbeknek, bár ezek nem jelentik stílusának legelőbbre tolt jegyeit. A közvetlen hatást, egy természetélmény eleven tolmácsolását kapjuk *Benkhardt*-ól a tájképek egy sorában, hasonló témát ad *Konstantin* Frida, de kevesebb előadásban. Meglepő erőt jelent *Lohwag* Ernesztin nagyon egyszerűre fogott előadása, szinte hirtelenül teremti elélnk életnagyságú alakjainak képét, azok világosságot, dús szint sugároznak s oly élénk a hatásuk, amilyenhez nem nagyon szoktunk hozzá.

Kicsit mostoha szerepkör jutott a kiállításon *Málnai* építésznek, aki csupán jól ismert s becsült épületeinek fényképeivel jelenhetett meg, azután *Szablya-Frischauf* Ferencnek, aki nagyon kiadós lakásberendezési műveinek százaiból csak éppen egy szekrényt s egy pár karosszék-kaphatott kölcsön tulajdonosaiktól. Nem is csodáljuk, hogy ily szép munkákat nem szeretik otthonukból egy kiállításra kölcsönadni azok, akik egyszer már megszerezték.

A *Könyves Kálmán kiállítása*. Vasárnap óta *Pogány Margit* festőné és *Betlen Gyula* szobrai fogadják a Könyves Kálmán szalonjában a közönséget. Mind a kettő szépen fejlődő tehetség. *Pogány Margit* festészete Nagybányából indul ki, intim természetszemléleten alapul, aztán egyszerűsödik, erőteljesebb akcentust kap, végre legújabb képein már stílusproblémák foglalják el a régi tónusfinomságok és valórfestés helyét. Bemutatója egyúttal ígérlet is, s van olyan talentum, hogy ezt az ígérletet is beváltsa.

Betlen Gyulát jobban ismeri a közönség. Ezúttal főképp kisméretű bronzokat s terrakottákat mutat be, izés holmit, amelyek nagy készséget árulnak el, mégsem pusztán a rutin művei, mert valamennyiökön a mintázás nagy öröme érzik meg. Néhány szép aktja különösen értékes teszi a kicsiny, de változatos gyűjteményt.

[Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1913. márc. 16. XIX. évf. 12. sz. 301–302.)

Képráma kiállítás a Múcsarnokban. Akik szeretik a szép képrámákat, azok egész nyugodtan elmehetnek a Múcsarnok holnap megnyíló tavaszi kiállítására, a magyar piktúra még soha ennyi gyönyörű rámtát nem produkált. De azok, akik jó képet is akarnak látni, jobban tesszik, ha már az ajtóból visszafordulnak, mert az a kevés művészet, amit a kiállítás nyújt, bajosan tud kárpótolni annyi borzalomért, amennyi a Múcsarnok falairól ezúttal lejajkiabál. A magyar festőművészet legkiválóbbjai nagyon természetesen megint hiányoznak. Sőt mi több, *Benczúr Gyula* is otthon maradt. [...] Három igen kiváló képet állított ki *Jávor Pál*. [...]

(*Hétféli Friss Hirek*, 1913. márc. 17. – 3.)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. I. Az idei tavaszi tárlat számban gazdag ugyan, mert közel nyolcszáz műtárgyat mutat be, de tartalma és művészi nívója szempontjából semmi új érdekességet nem tartalmaz. Örvendetes jelenség, hogy a kompozíciós művek folyton szaporodnak s a művészeti elfajulások úgyszólván teljesen hiányoznak a kiállításról. [...] A tárlat első termében egyik leghatásosabb képnek mondható *Rottmann* Mozart „Jézus a templomban” című színdús, bibliai tárgyú festménye. [...] *Márton Ferenc* „Gátkötő” csíki székelyei túlságosan stilizált modorban készültek. [...]

Nemes Mihály

(*Budapest*, 1913. márc. 18. – 13–14.)

A tavaszi tárlat. [...] A múcsarnoki tárlatoknak ez a szabványos rendje, egymásutánja újból és újra kényszerít a kérdés felvetésére: szükségesek-e a múcsarnoki hivatalos tárlatok, van-e létjogosultságuk, játszanak-e valamilyen szerepet nemzeti művészetünk továbbfejlődésében? A három kérdés mindegyikére habozás nélkül lehet háromszoros nimmal felelni. A Múcsarnoknak volt valami hivatása, be is tudta azt teljesen tölteni és ez a múltja tette meg a jelen hivatalos művészeti fórumának. A hivatalos tényezők sajátították ki maguknak a művészet számára a nemzet által alapított hajlékot, anélkül hogy egyéni céljaikon kívül valamit is törődnének a művészettel. El kellett következnie az időnek, amikor magánintézmények, apró művészcsapatok kénytelenek a magyar művészet ügyét kézbe venni, nehogy elposványosodjék, múlt századbeli hagyományos formák között maradjon továbbra is, úgy, amint ez a Múcsarnok kiállításain látható. Nem újak ezek a megállapítások, de jellemző, hogy minden alkalommal újra le kell őket szegezni.

Holnap nyílik meg az idei tavaszi tárlat. Egyes sikerültebb, tehetségesebb alkotásoktól eltekintve ismét a bekeretezett végtelen unalom ez a kiállítás. A múlt század közepéről itt felejtett modorosság éled újra ezekben a képekben. [...] hovatova elérkezik az idő, amikor a Múcsarnok a mai parlamentünkhöz fog hasonlítani: csak a kormányon lévő párt mulat majd benne. [...]

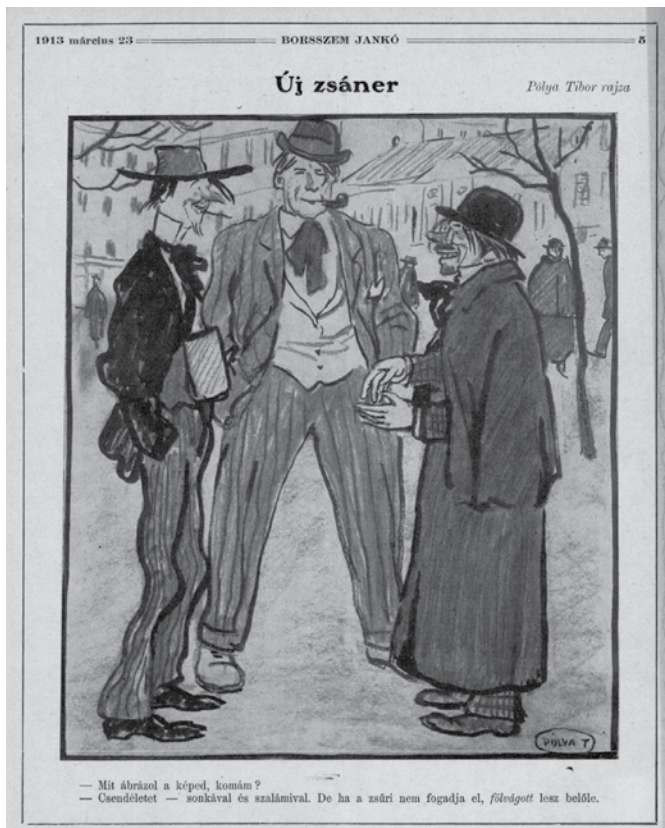
Cserna Andor

(*Egyetértés*, 1913. márc. 18. – 1–2.)

Tavaszi kiállítás a Múcsarnokban. Ha azt az anyagot, amit a zsűri elfogadott, hozzáértéssel és jó szívvvel rendezte volna valaki, ha nem olyan brutális értetlenséggel dobálták volna össze a képeket, akkor meglepően jó külseje lenne a tavaszi kiállításnak. Néhány fiatal ember kiváló anyaggal van képviselve, köztük most is Jávor Pál halad legelől. [...] A rendező zsenialitásának bórája báró Mednyánszky László remek új képeit is összevissza szórta a falakon, pedig ez a furcsa, rejtelmes, mély művész régen volt oly nagyszerű, mint most. [...]

(Az Est, 1913. márc. 18. – 5.)

A tavaszi tárlatról. [...] Valami ölmos nehézség, valami őszi köd üli meg a tavaszi Múcsarnokot. [...] Mintha csak valami fátum üldözné a jó képeket, azt a néhány briliáns munkát, ami értékessé teszi előttünk a tavaszi tárlatot; szinte vandál kezekkel vannak összekeverve a tucatmunkákkal, amik elmaradhatatlan uszályai minden múcsarnoki tárlatnak. Egyenesen megölik most itt a képek hangulatát. Mednyánszky finom megnyilatkozásai bele vannak dobva olyan izléstelen vásznak tömkelegébe, hogy alig-alig tudják azokat az intim, poétikus hatásokat kiváltani, amikkel szaturálva vannak. [...] A hangulatok mesterének vászna, Mednyánszky László báróé, a „Fasor” a címe. Valami lágy, finom, selymes dolog ez, ködbe vont fák, amik aranyos fátyollal borítják be a víztől csillogó utat, valami hallgató félhomály, amibe messziről meleg kis lángok villognak bele. Csupa melódia. És még egy tökéletes kép: Jávor Pálé, a „Szobarészlet”, végtelen előkelő hangulat szól le erről a vásznonról, selymeknek, egy fehér szobornak, színeknek

Pólya Tibor rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1913. március 23.

valami bravúros harmóniája. [...] A tizenhatodik teremben *Gulácsy* Lajos „Francesca da Rimini” című képe a középkor hangulatát tudja megeleveníteni, olyan, mint egy ékszer, amiről legendák szólnak, és amin keresztül rég múlt történetek lopózkodnak az ember lelkébe. [...] Csupa erő és mozgás *Murmann* J. Árpád szobra, a „Küzdelemre készen”. [...]

Veress Tibor

(*Független Magyarország, 1913. márc. 18. – 1–3.*)

Tavaszi tárlat. A Múcsarnok termeiben közel ezer kép, szobor és egyéb műalkotás várja a közönséget, [...] az egész tárlatról nem mondhatunk semmi különös jót vagy örvendetest. Egyesek haladtak, meghiggadtak, fejlődést mutatnak, de az ezer kép együttvéve nem jelent haladást, [...] Az intim gyűjteményes tárlatok mind több kitűnő művészt hódítanak el a Múcsarnoktól, [...] Eltekintve a modernségtől és attól, hogy a magyar festőcsoportok igen tiszteletreméltó frakciói ezúttal sem szerepelnek a tárlaton, maguk a nyugodtabb irányokat követő, konzervatívabb piktorok vezetői sem küldtek képeket a tavaszi kiállításra. Az a csoport, amelynek képein lázadást és kellemetlen új törekvéseket láttak egypár évvel ezelőtt mindenfelé, és amelyet sikerült a Múcsarnokból kifüstölni, már talált új hajlékokat. De hol állitanak ki azok, akiknek a bizalmi férfiai áll a mostani zsűri? [...] Csupa fiatal ember, [...] Úgy festenek ezek a fiatal emberek, mintha ismertebb, szolid művészek képei sokszorosításával foglalkoznának. [...]

Török Gyula

(*Magyar Hirlap, 1913. márc. 18. – 2–3.*)

A Múcsarnok tavaszi kiállítása. Rég meg kellett szokni, hogy a Múcsarnok kiállításai már nem jelentik a magyar művészet legjavának artistikus tüntetését. Aki e falakon belül látottakból akarná megítélni a magyar művészet színvonalát, úgy kritikája méltán lesújtó eredménnyel végződhetne. Az a méltán tiszteletreméltó színvonal, melyet legjava művészeink tehetségükkel, őszinte s meghunyászkodás nélküli munkájukkal kiküzdöttek, itt még töredékekben sem található föl; elsőrangú mestereink különböző okokból távol tartják magukat és átengedik a teret a féltehetségeknek, kiknek jobbik szeme megértőleg mindig a közönségre kacsint. Alig hisszük azonban, hogy a múltban volt olyan tárlat, melynek színvonalja ilyen alacsony lett volna. [...] *Rudnay* Gyula „Varró asszony” című képe régi dolgokat tárl föl igen ügyesen, némely helyen bizonytalanságát is könnyedséggel leplezve. *Márton* Ferenc nagyobb képén erős hibák mellett az alakoknak egységes, stílusos összefoglalását dicsérhetjük. [...]

A szolnoki kolóniához tartozó *Jávor* Pál és *Vidovszky* Béla művei ismét kiemelkednek a körülöttük elterülő egyhangú masszából. [...] figyelemre méltó *Körmendi-Frim* Ervin csöndélete. [...] A tájképeknél *Mednyánszky* művészetével is találkozunk. Egynémelyik közülük igen mély hangulatú, de piktori értékek szempontjából nem elsőrangúak. Legszebb a „Hóolvadás” című. [...] *Murmann* Árpád fiatal szobrásszal ezúttal először találkozunk. Kétségkívül erős tehetség, kitől két impresszionista modorú plakettet és egy erővel, sőt stílusérzékkel megmintázott birkózót láthatunk. [...]

Dr. Ybl Ervin

(*Magyar Nemzet, 1913. márc. 18. – 9–10.*)

Tavaszi kiállítás a Múcsarnokban. Egészen helyes dolog, hogy a Múcsarnok egy bizonyos fókig konzervatív intézmény legyen, de azt már mégsem követeli meg a konzervativizmus, hogy ez a hatalmas egyesülés teljes erejével harcoljon a művészet érdekei ellen. [...] Kiállításról kiállításra tapasztalhatjuk, hogy mindig több és több igazi tehetség marad távol a városligeti palotából, s az „elakasztás”, az „agyonrendezés” réme maholnap igen sikeresen fogja legyűrni a gazdag díjak csalogató erejét, amely eddig mégis tudott egy-két jobb piktor és szobrászt is vonzani a Múcsarnokba. [...] A fiatalok egyik legjelesebbjét, *Jávor* Pált két portréja és egy enteriőrje frappáns hatással képviselhetné, ha a három kép egymás mellett lógná. Pompás színhatású, finom, meleg enteriőrje az első terem egyik sarkában van, bájos gyermekarc képe, amelyen

a zöld háttér és a mintázott szőnyeg megfestése is igen jó, a hetedikben függ, a harmadik pedig, egy karfán ülő, rendkívül kifejező arcú női alak, amelyen a lila és vörös tónusok dominálnak nemes összhangban, teljesen eldugva, rossz világításban, a kilencedikbe jutott. [...]

Mednyánszky László báró öt szebbnél szebb képet küldött. Legjobb idejére emlékeztető erőben van az erdei sejtelmes hangulatok nagymestere. Különösen érdekes ködös „Őszi est”-je, s csak azt sajnáljuk, hogy a többi négy is nincs a közelében. [...] meg kell még említenünk a nagyot fejlődött *Márton* Ferencet, aki csíki székely munkásokat festett, igen jó felfogással, erőteljesen, jól karakterizálva és jól festve meg a mozzulatokat. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1913. márc. 18. – 12.)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. [...] Kiállított műtárgy ugyan több van, mint volt télen, de a sok kép, szobor és építészet között kevés az elsőrendű kvalitás. Szórakozásnak azonban ez a kiállítás is kellemes. Nincs benne semmi idegrontó, vad mázolás, nincsenek futurisztikus rezgőtűnetek, s hogy véletlenségből pointillizmust is látunk, azt se Klimt mesternek, hanem *Komáromi-Kacz* Bandinak köszönhetjük, aki tudvalevőleg művészieszen hegedül s a húrjai rezgetését most átvitte színeinek rezgésére is.

Ez az egész „forradalom” a tavaszi tárlaton, jeléül annak, hogy az átkosan sok háborúskodás után már a képzőművészetek harci zaja is oda redukálódott, hogy Péter-e vagy Pál üljön be gazdának az új baccarat-klubba. Egyébként pedig mindennapi kenyérért folyik a küzdelem minden vonalon. Mert sajnos, a művészek is csak ételfogyasztó emberállatok.

A termeket megtölti az eladásra szánt jó közepes anyag. Babérokért alig szállt művész-tornába néhány mester. [...] *Elit-tárlatokról* – ahol csakis magas művészi becsű műtárgyak kerülhetnek kiállításra – ki beszélhetne manapság? És hogyan hívhatnánk meg nemzetközi művészcsoportokat, mikor a magyarok se férnek be szűkre szabott Múcsarnokunkba. Újra, talán éppen tizenhatodszor vetjük fel ismét azt a témát, hogy ki kell bővíteni a Múcsarnokot. Helyet a kenyérkereső művészeknek, [...]

A magyar tájfestők fő poétája: báró *Mednyánszky* László, két misztikus, finom álmodozását mutatja be; [...] Egész sereg fiatal tehetség jutott most szóhoz a nagyteremben, így pl. *Márton* Ferenc, aki a „Gátkötő csíki székelyek” című nagy vásznán ősi székely erővel és tüzzel mutatja talentumának kibontakozását. [...] A harmadik teremben meglepően friss *Kosztá* József kollekciója, mely e komolyan studiózó művésznünk törekvéseinek tiszta leszűrődése. [...] A kiállításon különben feltűnik egy új név: *Murmann* J. Árpád „Küzdelemre készen” című félaktjával, mely klasszikus erővel hat, [...]

Kézdi-Kovács László

(Pesti Hirlap, 1913. márc. 18. – 6.)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. A Múcsarnok ez egyszer elég szerencsétlenül választotta meg kiállítása megnyitásának idejét: ugyanarra a napra tűzte ki, melyen a Szépművészeti Múzeum Pálffy-termei nyílnak meg. Olyan esemény ez, hogy véle szemben különb múcsarnoki kiállítás is elhalványodnék, mint ez a mostani, amely – és ezt mindjárt elejével hangsúlyozni szükséges – még a Múcsarnok szintjéhez képest is feltűnően alacsonyrendű. [...]

Az első teremben *Glatz* Oszkárnak látható egy nagyon szép paraszt-arcképe meg néhány tájképe. Érdekes munka *Rudnay* Gyula varró asszonya, meglepő *Márton* Ferencnek különösen rajzban kiváló, nagylendületű dekoratív festménye. *Jávor* Pál enteriőre is sikerült mű. [...] Hosszú hallgatás után ismét megszólalt a kitűnő *Kosztá* József. Tehenes képében a művész régi ereje érzik. [...] *Mednyánszky* báró is megjelent hosszú távollét után a Múcsarnokban. Képeinek legtöbbször azonban kevésbé sikerült munka. Feltétlenül csak a „Hóolvadás” című szép. [...] *Kőrösfői* Aladár szimbolikus festménye különösen rajzban igen sikerült kompozíció. Nemes kompozíció, mint ennek a nagy művésznünknek minden munkája. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1913. márc. 18. – 17.)

A tavaszi kiállítás megnyitása. [...] Tegnap *Berkes* Antal összevagdosta a képeit, ma *Szines* Elemér fordult orvoslásért egyenesen a miniszterhez és a nyilvánossághoz: micsoda botrányt fog még megérni a jó öreg *Mücsarnok* – ha ott a viszonyok orvoslást nem nyernek?! [...] (Md.) [Malonyay Dezső]

(*Budapesti Hirlap*, 1913. márc. 19. – 5.)

Pogány Margit. Könyves Kálmán szalonjában egy csendes, finom művésznő állította ki képeit, egy csendes és finom művésznő, akinek minden képe intim találkozás a művészettel. Nagybányán kezdte és a természet érző visszaadásának szentelte tehetségét egészen a legújabb időkig, amikor őt is megcsapta a monumentalitás, a nagy idealista fellendülés láza. De ez sem az erőszakosok, a türelmetlenek rohama, hanem a megértők, a szeretők nyugodt, szelíd próbálkozása, Nagy panneau-ja azonban igen- sikerült, aminthogy minden képében megvannak a rajznak nőnél ritka kvalitásai. Ezek teszik képeit objektíve értékessé, míg az érző ember számára különösen a szeretet megbecsülhetetlen, amely a képekből, felénk árad. Ha valaki odaadja magát a világ szépségének, ez már értékes művészet és Pogány Margit szépet lát mindenben, egy vitorla foltjában csak úgy, mint a hegyek hajló körvonalában. Ez a szeretet kölcsönöz képeinek különös bensőséget, amely meleg bizalmassággal közli velünk egy finom női lélek érzéseit. Kiállítótársa, *Betlen* Gyula igen tehetséges szobrász, akin most még erősen megérik Rodin pittoreszk törekvéseinek hatása, de néhány terve biztató kísérlet a monumentális stílus felé.

(*A Hét*, 1913. márc. 23. XXIV. évf. 12. sz. 196.)

A Mücsarnok tavaszi kiállítása. A nagy anyagra való tekintettel rendesen két terjedelmesebb cikkben szoktuk ismertetni a Mücsarnok kiállításait, az idei tavaszi tárlat azonban a szokottnál is gyengébb s így a második ismertetés kereteit egészen rövidre foghatjuk. A régen látott *Kosztá* Józseffel kezdhetjük, akinek színben igen erős tájképei elkívánkoznak gyenge környezetükből. [...] *Gulácsy* Lajos misztikus levegőjű „*Francesca da Rimini*”-je [...] tartoznak a kiállítás jobb dolgai közé. [...] Az építészeti részben a többiekkel ellentétben a modern építőművészetünk java vonul fel. Különösen érdekesek és kvalitásosak *Tőry* és *Pogány* Nemzeti Színháza és turini

Pólya Tibor rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1913. március 23.

magyar háza. *Lajta* Béla dolgai, az atyamester: *Lechner* Ödön kecskeméti víztornya, *Vágó* József nagy koncepciójú csendőriskolája, *Málnai, Árkay, Rerrich, Jánszky* terveit.

(m. e.) [Magyar Elek]

(Magyarország, 1913. márc. 23. – 15.)

Változás a Művész Klubban. A Művész Klub kebelében dülő háborúság remélhetően vége felé közeledik. *Rózsa* Miklós, a Művészház igazgatója levélben arról értesítette *Teleki* Géza grófot, hogy a Művész Klubban vállalt igazgatói tisztségéről visszavonhatatlanul lemond. [...] mivel a művészek egy része éppen *Rózsa* személye ellen indított háborút, ez a lemondás valószínűen nagyban meg fogja könnyíteni a két ellenséges csoport közeledésének lehetőségét. [...]

(Budapesti Hírlap, 1913. márc. 26. – 12.)

A tavaszi kiállítás. A tavaszi tárlatnak egyetlen nagy, mindent kiengesztelő előnye van: az, hogy végre is nem kell vele foglalkoznunk, ha nem akarunk. Nem kell végigmenni a termeken, nem kell elmondani minden képről és minden szoborról, hogy rossz és miért rossz, nem kell unatkozva bogarászni a kivételek után, [...] A tavaszi kiállítás minden esztendőben rossz, jelentéktelen, semmitmondó. [...] úgy látszik, már sohasem lehet jó, mert a tavaszi tárlat ma elavult és felesleges intézmény. [...] a magyar művészetnek ma már nincsen szüksége a tavaszi tárlatra. Ez a kiállítás, mint a közönséggel való érintkezésre szolgáló alkalom, teljesen elvesztette a vonzóerejét. A magyar művészeti élet formái megváltoztak [...] a magyar faj művészeti fogékonysága a képzőművészet nívóját előkelő magasságba emelte s ezzel az emelkedéssel együtt járt a művészeti életnek páratlan, szinte aggasztó kiterjedése. Az egyesületek, kiállítási helyiségek száma meggyarapodott, hiszen a tavalyi évad folyamán Budapesten több mint hetven kiállítás nyílt meg. És ami még ennél is fontosabb: az új kiállítások új formája, a kollektív, egyéni vagy csoportos, kisebb körökre terjeszkedő, határozott és nem általános szempontokat uráló kiállítások sokkal inkább megfelelnek a művészet és művészek érdekeinek, mint a terjedelmes és vegyes tárlatok. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(Élet, 1913. márc. 30. V. évf. 13. sz. 425–428.)

TAVASZI KIÁLLÍTÁS A MŰCSARNOKBAN

A Műcsarnok kiállításán a legjobban megfestett képek nagy része csendélet. Lépten-nyomon asztalt terítenek a festők, ráteszik *Alt-Wien*-jüket, nehéz brokátot függesztenek mögéje, esetleg pár szál virágot vetnek a kamukára. Hogy egy impresszionista sincs köztük, azt már messziről látni, mert hiányzik a *Cézanne*-tól örökölt narancs. A régebbi típusú répa-retek-mogyoró pedivel divatjától: minden előkelőbb lett, s nyilvánvaló, hogy a hőszín porcelán az ő meleg tűző aranykeretével s a legdrágább brokát sokkal kedvesebb nekik, mint a konyhaszagú holmi.

Akinek kedves a képeknek ez a fajtája, be fogja vallani, hogy pár festőnk ezen a téren egy sorba állítható a világ legnagyobb virtuózaival. Mert itt minden képzelhető ravasz-sággal szemünk láttára hamisítanak vászonból és olajfestékből olyan porcelánokat, hogy *Radisics Jenő*nek álmatlanok lesznek a legközelebbi éjszakái. A kamuka, amely az egyik asztalt fűdi, mintájának minden árnyalatával, szövedékének minden rostjával ráteremtődött a képre, egy másikon pedig a *changeant*¹⁴ hamis színjátéka foszforeszkál előttünk. Meg lehetne nézni az anyagvizsgáló hivatal szálolvasó-mikroszkópjával. Üveg-neműt is láttunk itt, amelynek zegzugos csiszolatában rubintűzű betétek villognak, s ahol az üvegtesten nem csak átlátni a mögötte levő holmit, hanem a rajta végigillanó reflexeket is. Boszorkányos ujjal készült képek ezek, s bár megteremtésük nem jelenti a legnagyobb szellemi engagement-et, mégis tudomást kell vennünk róluk, mert

¹⁴ változó; színváltó szövet

sajátos jellemet adnak ennek a kiállításnak. Mestereik közül főlemlítjük *Pentelei Molnárt*, *Vidovszkyt*, *Bükkerti Máriát*, *Pap Emilt*.

A nagyon tarka kiállításban nem könnyű eligazodni, mert bizony sokféle törekvés, sokféle módszer kíván itt meghallgattatást. Mindenesetre megérezzük itt is a művészet két nagy pólusát, amelyek nem ellentétet, hanem távolságot jelentenek. Festők, akik idegeik minden szálával magukba szívják a világ manifesztációit s egyéniségük kohójában forrasztják azokat egységes teremtménnyé. S festők, akik befelé fordult figyelemmel fonják gondolataik szálait. Ezen a kiállításon az első típusnak mesteri képviselője *Mednyánszky*. Őt mindig legfüggetlenebb festőknek tartottuk, akiben semmi reagensia révén nem lehet kimutatni valamely iránnyal való összeköttetést. Egészen magában áll, faktúrája, előadása, fölfogása egészen az övé, sőt ő a típusa a költőnek, aki természet-élményeinek zamatát tisztán s teljesen tudja adni. Friss és közvetlen képek ezek, hatásuk tehát egyenest az érzelemnek szól.

A másik póluson ezen a kiállításon *Kőrösfői-Kriesch Aladár* áll. A gyökér, amelyből művészete táplálkozik: a reflexió; a virág, amelyet hajt: a dekoratív formában megszólaló szimbólum. Ami egykor a festők Faustját, Dürert hajtotta, amidőn kezébe vette a vésőt, hogy rézbe messe a „Melancholiá”-t, az a lélek szólal meg modernül, festői éllel *Kőrösfői „A halálos bűn”* című nagyvonalú temperáján. S amilyen közvetlenül hatnak *Mednyánszky* közvetlenségéből született képei, annyira reflexiókat váltanak ki a nézőből e második típusnak reflexióból született művei.

Rá akartunk mutatni az ily egyéni elkülönődésre e kiállítás ötletéből, amely éppen sokfélesége által tűnik föl. Az igen sok festő közt, akik itt szerepelnek, persze nagy az értékbeli különbség. De úgy látszik, ki-ki serényen kapálgatta a szőlőcskékjét: a közös pincében azután együvé kerül az aszú a vinkóval. Már kivívott hadállásukban látjuk viszont a művészek egy sorát. *Eduí Illés* Aladárt, *Glatzot*, *Góthot*, *Karlouszkyt*, *Kosztát*, *Lászlót*, *Szlányit*, *Wagnert* s másokat, őket már jól ismeri a közönség. Az ifjabb nemzedék sorában több névre fog figyelni a néző, aki kíváncsian keresi az újabb talentumok fölbukkanását s talán *Márton Ferenc*, *Náray Aurél*, *Rudnay Gyula*, *Várady Gyula* s mások nevéhez fogja fűzni legfrissebb reményeit.

A kiállítás a maga egészében körülbelül olyan, mint a külföldi tömegtárlatok. Sem nem rosszabb, sem nem jobb. Érdekességét emeli az építésznek tömeges megjelenése. A közönség figyelmét különösen erre a teremre hívjuk föl.

Lyka Károly

(*Új Idők*, 1913. márc. 30. XIX. évf. 14. sz. 356–357.)

A Tavaszi tárlat. [...] A helyiségek zsúfolva vannak, a termeket valósággal megtömték színes és kevésbé színes holmikkal. Mégis az egész tárlatról nem mondhatunk semmi különösen jót vagy örvendetést. [...] Tulajdonképpen helytelen is, hogy ilyenformán írunk és évről-éve valami érdekeset, meglepőt, jelentőset várunk a Múcsarnok kiállító táborától. Helytelen dolog ez, mert bizonyára a művészek sem gondolnak arra, hogy itt mutassák meg az előtörtetésük nagyobb eredményeit, ebben a káoszban, a megszedítő képforgatagban. Az intim, gyűjteményes tárlatok mind több kítűnő művészt hódítanak el a Múcsarnoktól, amelynek a kiállításai egyre jobban szegényednek nevek tekintetében. [...] Az a csoport, amelynek képein lázadást és kellemetlen új törekvéseket láttak egypár évvel ezelőtt mindenfelé, és amelyet sikerült a Múcsarnokból kifűstölteni, már talál új hajlékokat. [...] az ifjúság valóban dominálja a kiállítást. Csupa fiatalember, csupa ismeretlen vagy alig ismert név. De sehol egy új tehetség, egy újszerű kép. Úgy festenek ezek a fiatal emberek, mintha ismertebb, szolid művészek képei sokszorosításával foglalkoznának. [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(*Kelet Népe*, 1913. márc. 31. V. évf. 3. sz. 246.)

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

Az Impresszionizmus meghalt, kiélte magát, polgárivá, szürkévé lett – mondják a mindig holnap kergetők s akkor előáll Rippl-Rónai József egy falnyi új vászonnal s „újraértékeli” az impresszionizmust. Ez Rippl-Rónai. Ami értékes festői törekvés elindult Nyugatról az utolsó húsz év

alatt, azt Rippl-Rónai mindig „újrértékelte” –, ami más szóval annyit jelent, hogy az ő nagy egyénisége újjá, mert egyénivé nemesített minden törekvést, s hogy az ő művészi törekvései egymagukban is hatalmasan reprezentálták az egész magyar festői kultúra itt-ott megvillanó, de többnyire elposványosodó, vagy szertelenségekben forgácsolódo akarásait.

Rippl-Rónai rendszeresen csak nagy intervallumokban jelentkezett. Legutóbb – Művészház palota-felavató kiállítását megelőzőtt s ugyancsak a Művészházban rendezett nagy retrospektív kiállítása előtt – öt év is elmúlt anélkül, hogy Rippl-Rónai a maga színes és kivételesen gazdag egyéniségének teljességében bemutatkozhatott volna a magyar közönségnek. Egy-egy buja, csengő piros színektől hangos fal a néhai „Miénk” kiállításain évről-évre eszünkbe juttatta ugyan, hogy valahol lenn Somogyban, alkotó ereje tetőpontján, a nagy egyéniségek magányosságát éli egyik legnagyobb modern mesterünk, de a megható szerénységgel „legitim”-nek nevezett tárlatokon Rippl-Rónait hiába keressük. Művészeti politikának hívják nálunk ugyanis azt, ha a nagyok hallgatnak s a középszerűségek teli tüdőből kiabálnak. És bár józan fővel úgy hihetné az ember, hogy a művészethez csak művész kell és nem politika s ha az elhelyezkedés a középszerűek győzelmével végződik ott, ahol a kvantitás jó számba a minőség felett – akkor hallgatniok kell a kiválasztottaknak.

*

Most már csak egy év kellett hozzá, hogy a kerék megint forduljon egyet és szóhoz jussanak a Rippl-Rónaik is. Joggal kíváncsiak lehetünk tehát: micsoda nyomokat hagyott az elmúlt esztendő a régi nagy hallgatókon. A Művészház palota-felavató kiállítása – Rippl-Rónai újabb munkáival – így izgalmas revelációként hatott, ahol tüzes színakkordok ujjongó fanfároként kürtölték világgá egy nagy művészegyéniesség rendíthetetlen művészi hitvallását.

Ezt a hitvallást ugyan a vonalak és színek analfabétáinak Rippl-Rónai élőszóval és írásban is meghirdette annak idején a maga minden nagyképűségtől ment elragadó közvetlenségével. „Gyűjteményes kiállításom képanyagának nagyobb részét a legutóbbi három-négy év alatt festettem, rajzoltam. Ez idő javát szülővárosomban, Kaposvárott, kis fehér házamban töltöttem: képeim motívumai is innen vannak tehát. Rövidebb, közbeneső olaszországi utamnak inkább csak lelki emlékei maradtak, főleg az, hogy a Masacciók, Fra Angelicók egyszerre festett műveinek készítem módjában a magam módjához való hasonlóságot örömmel kellett konstatálnom. Ebben a nagy művészi óceánban azonban, kivált magában a természetben, annyi minden látnivalóm – új dolog – akadt, hogy a megmunkálást egy más, hosszabb kirándulás alkalmára kellett halasztanom. Idehaza az intimitás adta meg az inspirációt. A család, rokonság, ösmerősök szokásait, életét figyeltem meg. Kisvárosi alakok, típusok érdekeltek. Ezeket festettem a társadalom minden rétegéből. Engem nagyon érdekelnek: a kőműves, a tanár, a pap, a pintér, a suszter, az asztalos – mindmegannyi karakterkép. Mindegyik egy-egy külön világ. Egy-egy jellemző vonásuk van, mint a természeti tárgyaknak, kőnek, vasnak, fának. Szeretem bennük, hogy különböző vonásaik külsőleg is megnyilatkoznak, hogy hivatásuk, mesterségük, társadalmi mivoltuk már a formájukból, mozdulatukból kitetszik. Ezeket a jellemző formákat, vonalakat, mozdulatokat, színeket, pemzlivégre, kréta alá fogni – íme a képeim.”

Ez a gyónás mintegy magyarázatul, kalauzul készült művei elé, de tulajdonképpen szükségtelen volt mindennemű kommentár ennek az eredeti művész-egyéniiségnek a megértéséhez. Az idők utána kullogtak Rippl-Rónainak s ma már tán nálunk sem kell senkinek bizonygatni, hogy a magyar piktúrának ez az annak idején még oly korán jött gyermeke nem eszelős félbolond, ki csak bosszantani akarja képeivel a mélyen tisztelt publikumot.

*

Rippl-Rónai útjában soha nem változott; ma is az ő, aki kezdettől fogva volt, akinek mindig mutatkozott, legfeljebb hajlíthatatlan dacossága, a maga művészi meggyőződéséhez való konok ragaszkodása nem tetszik ma oly intranzigensnek, mint első fellépése idején. De ez sem rajta múlik: nem ő változott; azok látnak ma másként, akik őt annak idején a máglyára küldötték.

Ha semmi egyéb, maga ez a tény már értékes diadala a Rippl-Rónai eredeti és egyéni művészetének. Persze a diadalmas csatát nem csak ő maga vívta; az egész magyar impresszionista sereg küzdött vele egy csatavonalban, de az is bizonyos, hogy ő mindig a legnehezebb

hadállásokat, a legszélsőbb szárnyakat kereste. Ha mások megelégedtek azzal, hogy vászonra vethették az impressziót, amit egy-egy tájék egy napsütötte délutánon, vagy őszi alkonyon kellett lelkökben, Rippl-Rónai a futó pillanat tűnő impresszióját akarta megörökíteni. Pusztán a legjellemzőbb vonalakkal, kontúrban igyekeztek mások egy-egy alakot visszaadni. Rippl-Rónai már csak a formának a silhouette-jét kereste, ahogy az előtte abban a percben megjelent. Így történt, hogy a mi művésznünk lassanként mindent elhagyott, ami nem volt előtte feltétlenül fontos és jellemző, úgy, hogy utóbb már ő maga konstataálta azt a hasonlóságot, mely a „Masacciók és Fra Angelicók egyszerre festett műveinek készíési módja” és a maga festési módja közt szemébe tűnt.

De hát milyen is a „festési módja” ennek a mi modern primitívünknek? Elhiggyük neki, hogy az ő látása, ennek a minden művészi raffinement-nal ismerős, az összes párizsi művészeti excessusokat végigtombolt, ultramodern embernek a látása épp oly naiv, épp oly primitív, mint a primitíveké? Ó, dehogyl! A mi művésznünk csak ilyen egységes, átfogó látásra törekszik, így akar látni. Egy-egy harmonikus impressziót szinte erővel ragad ki a disszonáns környezetből s azt gyorsan, elevenen, a pillanatfelvétel közvetlenségével akarja visszaadni, azért rajzol csak úgy sommásan, elhagyva mindent, ami neki nem feltétlenül fontos, mert nem jellemző s viszont aláhúzza, pointirozva néha jelentéktelen apróságokat, mert az ő szemében éppen azok adják meg az illető tájnak, interieurnek, vagy akár alaknak is a jellegzetességét. Ezeket a jellemző festői dokumentumokat aztán összehangolja abban az akkordban, mely legjobban fejezi ki az általa érzett képnek hangulatát. Ha misztikus ez a hangulat, színezésének harmóniája tompított s ilyenkor csak sejtjük szinte, hogy az a színfolt, mely előttünk lebeg, tán a homályban töprengő alak, tán egy ködös utca, tán csak egy szempár, mely felénk világít, tán csak egy női silhouette, vagy tán csak egy vízió. Ha viszont derűs, kolorítja szinte világít; a primár színek valóságos orgiákat ülnek üde keresetlenségükben, de ilyenkor is elég neki három-négy szín, hogy az a nagy érzést, melyet tolmácsolni akar, visszaadja. A részletekkel nem törődik, s ha képeinek java részén (főleg az interieurökön!) mégis éppen a részletek: egy-egy csodásan visszaadott bútor, tarka kendő vagy párna kapják meg a nézőt, annak egyszerű titka az, hogy azon a képtárgyon nem az alak vagy alakok, de éppen e csendélet-részletek izgatták művésznünk festői érzését.

Egyébként: alakjainak karakterét is egy-egy színjátékkal adja vissza, aminthogy egész művészete nem más, mint a színek valami különösen egyéni ritmusa és nekünk tán bizarrnak tetsző melódiája, mely hol úgy hat, mint valami vidám, hol, mint valami szonorikus ének s bizarrnak is csak azért tetszik nekünk, mert a mi komplikált látásunk nem tudja oly egyszerűen megérezkélteni a dolgokat, mint Rippl-Rónaié. Persze Rippl-Rónai stilizál is, de ez a stilizálás csak annyi, hogy nem kopizálja a természetet, mely esetben nekünk bizonyára egyszerűnek tetszenék, hanem transzponálja azt az érzésein keresztül s csak azt a kivonatot adja, mely ennek az érzésnek megfelel. Ezért olyan intim minden dolga, s minthogy az intimitás mindig pittoreszk, a legfestőibb hatások alakulnak ki ezekből az egyénileg transzponált érzésekből.

*

Úgy képzeljük, a hivatásos forradalmároknak, azoknak, akik a mának vérével festik a holnap lobogóját, a mai Rippl-Rónai nem sok újat mondott a Művészház palotaavató-kiállításán. Aki azonban maga keresi meg a maga igazságait s nem hajlandó magára ölteni – uraságoktól levett ruhaként – a mások látását és meggyőződését, az, mint Rippl-Rónai, ma is csak a maga dalát dalolhatja, ahogy a magáét énekelte akkor is, mikor ezek a zsoldárok még igazán kiáltó szóként hangzottak el a magyar pusztaságban. Ha ma a közönség köréből minden oldalról visszhang felel rájuk, s ha a kórus nagyobbodott, ez csak annyit jelent, hogy a leglomhább vizek is megmozdulnak valamikor, de semmi esetre sem annyit, hogy a bátor és csüggedetlen evezősnek most már újabb és ma még zavarosan háborgó vizekre kellene eveznie.

Rózsa Miklós

(*Interieur*, 1913. márc. II. évf. 2. sz. 12–18.)¹⁵

¹⁵ Ua.: Rózsa Miklós: Rippl-Rónai József. *Új Művészet*, 1913. márc. I. évf. 5. sz. 8–14.

GONDOLATOK AZ „IMPRESSZIONIZMUSRÓL” ÉS „ANTIIMPRESSZIONIZMUSRÓL”

Egyszer Monet kiállított egy képet, „a lenyugvó nap impressziója” volt a neve. A közönség pedig kitűnően mulatott rajta és addig csúfolta őt a társaival együtt impresszionistának, amíg végre rajtuk ragadt ez a név és a csúfolódás éle elkopott. Annyira, hogy ma már az emberek avval bizonyítják a modernségüket a progresszívek „arcátlanságával szemben”, hogy hol voltak ezek még akkor, mikor ők már „kutyafuttában” festettek?

Így szolgál az élet humorral.

„Impresszionizmus”! Milyen jó volna látni, utánaézni levelekben, újságokban, egyebütt, hogy akkortáiban milyen véleményeket adtak le a nagyfejük arról, hogy mit jelent az impresszionizmus? Még azoknak a felelete is érdekel, akik még eddig sohasem hallották hírét neki, egy-egy vidéki diák, vagy lateiner, mit szólnak óh ahhoz, hogy a festő csak a röpke benyomásait rögzíti meg; nem csodálatos-e ez?

Igyekszem felidézni, mit éreztem én akkor, amikor nekem megmagyarázták, hogy mi az impresszionizmus? Esetleg azt látja a festő, hogy egy fa hasonlít egy hernyóhoz; rajzol valamit, ami hasonlít egy hernyóhoz és így tovább. Tekintélyek voltak és én hónapokig kerestem, hogy melyik fa hasonlít egy

hernyóhoz, de sose tudtam mást látni, minthogy a fák csak saját magukhoz hasonlítanak.

De aztán megtanultam az impresszionizmusról egyebet is, hogy az atmoszférikus jelenségeket fejezi ki. Most már tudtam, hogy az embereknek az első benyomása az atmoszférikus jelenségek. Kénytelen voltam csodálkozni, hogy ezt a laikusok nem tudják, hogy ők nem veszik fel első benyomás gyanánt az atmoszférikus hatásokat. Talán, hogy ezeket elsőre észrevehessük, ezt direkt meg kell tanulni, és ami egy laikus első benyomása volna, (az nem impresszionizmus) az nem első benyomás?

(Közben azonban szorgalmasan minden igyekezettel utánóztam Ferenczy képeit, mert tetszetek azok. Pedig én nem úgy láttam a világot, mint ahogy azt az ő képei mutatták, senkinek a képei nem hasonlítottak különösen erre. De azért a világért sem mondom, hogy én egyénien láttam. Az én „természet”-emnek semmi különös karaktere nem volt, legjobban még a fotográfákra emlékeztetett.)

Akkor jöttek a laikusok és panaszkodtak, hogy közlőrl egyáltalán nem, messziről is csak nagy nehezen ismerik fel, hogy tulajdonképpen mit is figuráz egy impresszionista kép, nemhogy még hasonlítanának az ő benyomásaikra. Erre az impresszionisták fölányesen azt mondták, (mosolyogtak), hogy ez nem csoda, mert nem ismerik a természetet, kutassák azt, mélyedjenek bele, akkor meg fogják ismerni. Mélyedjenek bele a természetbe, akkor megkapják az impressziót, az első benyomást. De ingerelt még engem az is, hogy miféle első benyomás lehet az, amikor némelyik kép hónapokig készül néha? Miféle emlékezet őrizi azt meg első érintetlenségében, mikor a motívumot közben százszor újra és újra látják? Hogy van az, hogy akad impresszionista kép, amely teljesen fejből készült, modell nélkül. És ismerek képeket (pl. a Ferenczy képét: „A műteremben”), melynek a modelljét a festő festés előtt órák hosszat figyelte és tanulmányozta. (Megjegyzem még, hogy abból a kevésből, amit Ferenczytól az iskolában tanulhattam, arra emlékszem legjobban, hogy mielőtt hozzáfogunk a munkához, előbb alaposan szemügyre kell venni a modellt. Nem kell mindig dolgozni. Nélkülözhetetlen, hogy időnként erős, mély megfigyeléseket tegyünk.)

Olvastam is az impresszionizmusról. Műtörténeti könyvek mondják, hogy az impresszionizmus kifejlődésére a japánok voltak a döntő tényezők. A japánok impresszionisták és a japánok lefestették a Fuji hegyét szélben, viharban, felhőben, villámokkal, éjjel és nappal, derűben. A japánok kifejezik az atmoszférikus nyilvánulásokat. A japánok naturalisták. A japánoktól tanulták a sziluett-hatás karakterizáló voltát. A japánok egyszerűek. A japánok stilizálnak, a japánok absztrahálnak, absztrahálnak a reflexiótól. A japánok, hogy megszabaduljanak a kicsinyes relativitástól, csak a lényegest emelik ki. A japánok kontúroznak. Mindez és még több jellemzi a japánokat. Amit csak akarsz. Ha akarod naturalisták, ha akarod stilizálnak; csinálnak atmoszférát és absztrahálnak a reflexiót; ha akarod impresszionisták, ha nem akarod nem impresszionisták, csak a lényegest emelik ki.

*

Ki olvasta Van Gogh leveleit? Úgye, hogy a legegyszerűbb ember, őszinte. Tanúskodom, hogy az. Ezt az embert az impresszionizmus teóriája tönkretette. Ebbe őrlött bele; az igaz, hogy nem sok kellett hozzá. Az ösztönyszerű érzéseit és az örökségbe kapott teóriákat nem tudta sehogy sem rendbe hozni, összeegyeztetni. Nem volt impresszionista. Féltekenyen hangsúlyozza, hogy rendszer nélkül dolgozik. Pedig nem igaz, mert az ideáljai is diktálnak neki recepteket, de különösen az impresszionisták teóriája átokként üldözi. Nem képes valamit elkövetni, hogy meg ne kérdezze, mit szól ehhez az impresszionizmus. Folyton arról ábrándozik, hogy fejből fessen és nem tudja magát elhatározni. Jó volna a festők közt valami közösség, de ezt nem engedi az impresszionizmus egyéniség-kultusza. Esküszik rá, hogy naturalista, hogy a világon mindenk felett áll a „paraszt”. Nincs képzet, amely ennél gazdagabb volna és probléma kifogyhatatlannabb. De azért a hátteret „mindig” kékre kell (!) festeni, a haját sárgára, minden földet violára még ha a természetben nem is olyan. Az alakját pedig egyszerűsíteni, a lényegest kiemelni; egyszerűen nem fotografikusan (és itt a „fotografikus” impresszionisztikusat jelent, relativszerűen valót). És szeretné tudni, hogy miért ne lehetne egy békebíró kabátját feketére festeni, az „Intransigent”-et a kezében fehérre. Hisz a japánok is absztrahálnak a reflexekből, védekeznek naivan, mert fél az impresszionistáktól, akik nem szerették a feketét és a fehér színt és a japánok szoknyája mögé bújtak előlük. A japánok kontúroznak: neki is szabad kontúrozni. Arra nem gondol, hogy a japánok nem vibráltatják a képeiket. Ezt a fő impresszionista viccet nem meri eldobni magától. Pedig az á-ra a b az volna, hogy a levegő tönkreteszi a formákat, a vibrálás a rajzot. És milyen nyugalmat érzett volna végre, ha az egész plein air-bálványt, az egész világítás-kultusz, fényárnyék-problémákat a faképnél hagyta volna; ha végre rájön, hogy ami a japánokat követnivalókká teszi, az az, hogy következetesen nem vesznek tudomást a megvilágításról és annak összes következményeiről, mert az nem fekszik benne a festés stílusában. Az atmoszféra-kultuszról nem tud lemondani. Nem veszi észre, hogy azért fest olyan élénk színeket, mert azok tetszenek neki, „még, ha a természetben nem is látja azokat”, hanem meg van győződve, hogy a komplementer-szín-teória „igazságát” követi vele, ami impresszionista találmány. Azért is szabadon fest feketét és fehérét, bár a levegő nem engedné; a narancsot és ibolyát viszont azért, mert a levegő kívánja. Ezt a levegőre fogja, az kívánja.

*

Mi a különbség Van Gogh és az impresszionisták közt? Van Gogh kontúroz és alkalmazza a feketét és fehérét, az impresszionisták ezt nem teszik, hanem foltokat festene és nem alkalmazzák a feketét és fehérét. És mi a különbség az impresszionisták és az elődek közt? Hogy az elődök is kontúroztak és alkalmazták a feketét és fehérét. No meg ezek nem voltak talán annyira színesek.

De miért csinálták ezek így, ezek meg úgy? Talán folytassuk azt a kertelést, hogy a természetben vannak-e kontúrok, vagy nincsenek, vagy van-e fekete, vagy nincs, vagy színek-e a fekete és fehér, vagy nem; vagy, hogy mi a lényege a természetnek, a szín-e, vagy a forma? Nem. Az impresszionisták nem nyomtak többé feketét a palettájukra, mert megunták ezt a színt. És a japánok nem a plein air-igazságokra serkentették őket, hanem az egyszerű színekre utalták, mert ez szenzáció volt a számukra, hogy felcsigázták egészen addig, míg végre a szivárványszínek lihegése nem volt már elég Van Goghnak. A különböző iskolákat különböző mester-ségi eljárások, rendszerek választják el egymástól. És az impresszionizmus nem a természetnek bizonyos fajtameglátása, hanem egy festő-technikai eljárás, amely a maga idejében – amíg meg nem unták, divatját nem múlta – gyönyörűséget okozott.

A valóság egyszerűen az, hogy elmúlt az impresszionizmus technikájának varázsa, mint ahogy meguntuk magukat a japánokat is, és új kifejezési formák, másfajta stílusok után szomjazunk. A divat a dél-ázsiaiakat emelte fel; a hinduk, perzsák, kínaiak, koreaiak és indokinek, tatárok művészete kápráztatja a szemünket (Gauguin már ezeket érezte meg). Az a bizarr gyönyörűség, amely minket, mai kor nemzedékét termékenyíti meg, mindössze egy különös, sajátos technikai rendszernek a képe.

Égészen biztos, hogy „a természetnek új oldalait fogja velünk megismertetni”. Kutatni fogják (már vitáztak is róla), hogy a természetnek mi köze hozzá. Amíg ezt ki nem sűtik, addig csak „kutató művészetnek” fogják hívni, de elfelejtik, hogy amikor már megtalálták a természettel

való összefüggést és erről egy teóriát dolgoztak ki, akkor már ki is végezték azt. Mert mindig úgy volt, hogy a legnagyobb művészi gyönyörűség egyszersmind a természetesség illúzióját kellette fel bennünk. Egy kisméretű remekmű mindig életnagyságúnak hat, a figurái anyagszerűeknek. És mindig avval rontották el ezt a gyönyörűséget, hogy színleges természetessége folytán megtették azt igazságnak és a folytonos és kizárólagos gyakorlatával elkoptatták és lejárátták.

Vajon tudják-e a japánok, hogy ők most már nem olyan értékesek, mint a perzsák, indokinek stb.? Vajon érzik-e ők ezt, vajon jobban tetszik-e nekik ezeknek a művészete a saját magukénál és bevallják-e ezt? Nem. Egészen természetes, hogy ő nekik, a japánoknak mi tetszünk, az európaiak, rajtunk csodálkoznak, minket utánoznak. Még csak nem is az impresszionistákat, amely rendszer hasonlít az övékre, hanem a jó plasztikus akadémikusokat. Ezért mondjuk mi azt, hogy a legújabb japán művészet lezüllött.

Az impresszionizmus modor. Ahogyan csinálnak rendelésre görög, reneszánsz, empire díszítményeket, épp úgy meg lehet rendelni impresszionista képet is, anélkül, hogy a rendelőt így kellene megindokolni: kérek egy igaz képet. Ma már az impresszionizmus nem igaz, mert nem tetszik, és ami tetszik, az az igaz. Sajnos.

Egyébként mindegy. Akár azért alkalmazunk kizárólagosan egy stílust, mert az eredményét igaznak hisszük, akár azért, mert a legnagyobb gyönyörűséget adja, kizárólagos élvezete előbbutóbb megrontja az élvezet elevenségét és elfordítja az étvágyunkat róla.

De ettől eltekintve, egyáltalában pszichológiai igazság-e az „impresszionizmus”? Van-e különbség a futólagos és a betekintő látás között? Bizony nincs. Az embernek nincsenek impressziói. „Kutyafuttában” az ember ugyanazt látja, amit egyébként, amit erős megfigyeléssel lát. Az impresszionák a pszichológiai elemzése nem ide tartozik. Ellenben megállapítható, hogy még ellenkező esetben is, ha volnának impresszióink, ez nem volna érték, mert egy impressziós képet csakúgy harmóniába kell szedni, mint a régieket, és ez a harmónia adja meg az értékét. Nem minden impresszionista festő jó festő, mert nem a „hirtelen meglátások”-ból fakad a művészetnek gyönyörűsége. Ám áll ez természetesen minden művészetre, tehát az új művészetre is, amelyben szintén nem a „természet lényege” adja a művészi tartalmat, hanem a stílus.

*

Mármost olvassunk el egy ilyen impresszionista receptet.

Az impresszionista festőnek nagy palettája és széles ecsetei vannak. A palettáján kevés szín, lehetőleg egyszerű szivárványszínek, amelyeket nem szokott összekeverni. A nagy paletta a nagy ecsetek miatt kell, amelyek sok festéket vesznek fel; a nagy ecsetek pedig az egyszerű, széles tónusok egyszerű eszközei. A sokszor 3–4 cm széles ecsettel nem lehet a finoman csipkés körrajzokat gondosan követni, ami nem is állna összhangban az egyszerű tónussal. Az ilyen ecset nem képes rajzolni, ehelyett tömeghatást ad, és a kezelésem feltűnő az erélyes, gyors ecsethúzás. A foltokat nem is lehet ilyen ecsettel összeolvasztani, azok különváltan maradnak anélkül, hogy a választó vonal figurális rajzot adna. Ennek a technikai eljárásnak az esztétikai képe adja az impresszionista iskola karakterét. Tudjuk, hogy ez a karakter először nagyon „nevetséges” volt. Aztán nagyon tetszett, míg aztán nagyon unalmas lett. Úgy, hogy most nem fogunk többet nagy ecsettel festeni és nagy palettával az említett színekkel, hanem előkerülnek majd a kizárt barnák is, ha nem is mindjárt, holnap. A kis ecset azért fog kelleni, mert avval nem lehet gyorsan festeni. Gyorsan festeni pedig már nem szabad, mert az unalmasnak hat; most nyugalom az érdekes. Ellenben lehet vele összenyalni a tónusokat és rajzolni is tud.

A kompozícióra is meg volt az impresszionizmusnak a receptje. Ez a kompozíció korántsem volt olyan szabad, „mint a természet”, olyan változatos és kötetlen. Szinte annyira zárt volt az is, mint a régiebbek. A vászon négy szélén volt a fősúly, ide jutott az előtér és onnan a vászon közepe felé centrikus sugarak futottak. Minthogy közvetlenül a természet után festettek, a természetből olyan motívumokat választottak ki, amelyek ezt a rendszert lehetővé tették. Erre első sorban alkalmas volt a tájkép a látszattanilag enyészpontba futó vonalaival. Ez a kompozíció teljesebb azonos a fotográfia kompozíciójával. Azonban a fotográfikus, impresszionista, centrifugális kompozíció hasonlóan átadja a helyét egy újabb, másképp kötött vonalrendszernek. Egyáltalán nem szükséges, hogy az egy egészen új rendszer legyen. Lehetne ortogonális is, vagy akár olyan, amelynél az egymás mögé gondolt figurák egymás fölé helyezkednek el. Ez

majd kiválasztódik magától is. Annyi tény, hogyha csakugyan ez az utóbbi talán leginkább tetszeni, az nem tűnne fel többet primitívnek, hanem természetesnek, mint ahogy kétség kívül természetes lesz az a rendszer, amelyik majd kiválik a tetszésével és primitívebb, vagy unalmas lesz a közvetlen előd. Ma az impresszionista.

Ha csakugyan a „felület” és „lényeg”, a „futó benyomások” és „állandó anyag” vívják a harcot, ez a harc nem volna olyan kíméletlen. Mind a két fél belátná a másik jog igazát. És főleg a „felületesek” el kéne ismerjék, hogy a futó benyomások lehetnek nagyon érdekesek és meglepők, de nem érdemesek arra, hogy az ember kizárólag őket hajszolja és örök életre kitartson mellettük. Képtelenség elgondolni, hogy valaki komolyan higgye, hogy a lényegét végtelenségig feláldozzuk a „vicceknek”. Sokkal inkább elképzelhető, hogy egy és ugyanazon egyén mindkettőt felváltva fejezi ki más-más munkájában. Csakhogy ez a gyakorlatban sohasem fordul elő. Tévedtek azok, akik ezt a teóriát csinálták és a lényegét és felületet találták a döntő különbségnek a két korszak tartalmában. Holott azok a stílusban és ennek esztétikai benyomásában válnak el. És kétféle stílussal őszintén festeni – ez lehetetlen.

Csak a stílusért tudunk rajongani, verekedni, ölni, csak egy más stílustól tudunk undorodni, azt megvetni, lenézni és kiirtani – akarni...

*

Hogy az impresszionizmus nem az „igazi természetet” mutatja meg nekünk, hanem csupán egy időben tetszetős előadó stílus volt, az nem lehet kétséges. Mindössze az hozható fel ellene, hogy hiszen minden mesterből végre receptet csinálnak az inasok, magának a zenének a művészeté, a lényege, nem húzható mértékre. És diadallal kivágnak az utolsó kártyát, az abszolút művészetet, a Michelangelókat, a Rembrandtokat stb., akik „hasonlíthatatlanok és utánozhatatlanok és meg-unthatatlanok”. Csakhogy éppen az impresszionisták voltak azok, akik a legkíméletlenebbül rántották ki Michelangelo alól a trónszéket. A bigott impresszionista a széles foltok szemüvegével Michelangelóban csak a „kötélmokokat”, Rubensben a „hurkákat” látta. Úgy látszik, a klasszikusok dicsősége is csak vándor dicsőség. Raffael minden harminc évben művész lesz, aztán megint nem lesz művész. És ha az való igaz is, hogy úgy ezeknek, mint a nagy impresszionistáknak a művészeté egyénileg különbözött iskoláiknak általános módszerétől, – Manet kontúrozott itt-ott, Toulouse-Lautrec a grafikában természetesen kevésbé törekedett folthatásra, – de ez csak azt jelenti, hogy rendszerük nem fedte teljesen az általánost, vagy komplikáltabb volt, vagy részben más. Azonban a művészetüknek a karaktere feltétlenül egy technikai eljárásnak az esztétikai képe, amelyet következetesen keresztülvittek és mindig alkalmaztak, mert ez tetszett nekik – tévesebben – mert ezt igaznak hitték. Máskülönbben nem lehetne őket felismerni minden vonásukban, mint ahogy fel lehet őket ismerni csak azért, mert következetesen ismételték egy-egy technikai eljárást, vagyis egy-egy különleges vonal- vagy színkomplexiót. Ez minden kis vonáskának a szelleme, ez minden művészet lényege és az impresszionizmus tartalma is: mind-egyiknek a receptje, nem pedig, hogy mit ábrázol, a természetnek teljes, vagy röpké képét. Az impresszionizmus nem kifejező elnevezés; az antiimpresszionizmusnak pedig – ha ez alatt az őt felváltó iskolát, akiket még stilizálóknak, szintetikusoknak, keresőknek, neoklasszikusoknak is neveznek (csupa merő, értelmetlen elnevezés), – az antiimpresszionizmusnak teljességgel semmi értelme nincs. Ennek az elkövetkező művészetnek a megváltozott technikai eljárást a következőképp fogják magyarázni laikus, természetehűséget, vagy nem hűséget kívánó szempontból. Az új művészet felhagyott az atmoszféra-kultusszal, felhagyott a világítás-, reflex-problémákkal; nincs többé plein air, nincs interieur, nincs levegő. Kézzelfogható anyagot ad.

Lesz egy szatirikus fordulata is a fejlődésnek, amikor ugyanazt az új művészetet nem fogják többet szintetikusnak, sem stilizálóknak nevezni, hanem görcsösen fognak hinni annak objektív természetehűségében. Ez akkor lesz, amikor a kifejezés a szokatlanságot elveszette, amikor a legtisztább, legharmonikusabb variációját megtalálta, a legmagasabb művészi fokára fejlődött. Ma az igazság az, hogy ezt a tendenciát nagyon kevesen ismerik fel, tudatosan még kevesebben az „antiimpresszionisták”, legtöbbször azonban még nem tud szabadulni a levegőtől, a megvilágítástól stb., helyesebben az impresszionista technikától.

Néha az impresszionisták már belemennének mindenbe; úgy tesznek, mintha mindent megértenének. Csak ezt nem. Jól van. Új szépség kell. De miért kell ezt ilyen elrugaskodott formák közt keresni, amelyeknek semmi vonatkozásuk nincs a természetre?

Pedig ezt a kérdést még nemrég ők hallották. Ám erre azt mondják, hogy az egészen más eset volt. De hát csakugyan nem lehetne a régi módi szerint is nagyszerűt csinálni? Ha Manetnak jó volt ez a forma, ezeknek a fiataloknak miért nem jó?

Úgy látszik nem jó. Nem a jóakaraton múlik, nem a törekvésükön; viszont nem is a feltűnési viselkedésükön, hogy mindenáron új kifejező nyelvet keressenek. Hanem egészen becsületes, gyöttrődéses kínlás után szánják el magukat a szakításra a régivel. Amikor többet sírnak a régi tehetetlenségükön, mint örülnek a különöcségségnek és a megvetésnek.

Ám ennek a tehetetlenségnek határozottan esztétikai oka van. Kifejteni nem ide való, itt legfeljebb a történelemre lehet hivatkozni, hogy minden időben bizonyára belső, természetes ok kényszerítette az újítókat a harcra. Éppen ilyen természetes, hogy ebből a harcból mindig a fiatalok kerülnek ki győztesen. Hiszen, ha más nem segítene a fiataloknak, győznek azért, mert az öregek meghalnak lassanként, míg a fiatalok tovább élnek és szaporodnak.

Lehel Ferenc

(*Interieur*, 1913. márc. II. évf. 2. sz. 19–24.)¹⁶

FESTŐMŰVÉSZETÜNK NACIONÁLIS ÍZE

Az őszön múlt két esztendeje annak, hogy Hollósy Simon utoljára szerepelt a magyar nyilvánosság előtt, amikor egyebek között a „Rákóczi-induló” című kompozícióját is kiállította. És jött akkor a politizáló hivatalos kritika s egyebet sem tehetvén, előráncigált pókhálós, nedves odúkból valamit, valami ütőszerszámot: a nemzeti. Bocsánatot kért – de a „Rákóczi-induló” nem magyar. Nem volt rajta elegendő vitézkötés meg árványhaj.

Amikor én pályám legelején álló, alig öthónapos piktor-csemete azt hittem, nincs ember rajtam kívül, akinek még úgy fájna, mint nekem fájnak a pókhálós, nedves odúkból előráncigált frázisok, irtam egy ellenvéleményt, melyben azt akartam bizonyítani, hogy a Hollósy „Rákóczi-induló”-ja a legmagyarabb munka, amit valaha láttam, el is küldtem az egyik fővárosi napilapnak, de természetes, hogy nem közölték; azt felelték: nem lelik okát, hogy rácáfoljanak hivatalos kritikusok véleményére.

Azóta már régen lemosolyogtam én is szépen másokkal a hajrás magyarkodókat, de ma sem tudok elmenni amellett a legislegbosszantóbb kritikusfrázis mellett, hogy apró x-ek és y-ok, senkik „munkáit pompás magyar típusok teszik becsessé”.

Szomorú dolog ez nagyon és minél gyakrabban hangzik ez a frázis, annál szomorúbb, mert valahányszor újra olvasunk egy új festőről, mindannyiszor bizton tudjuk, hogy megint egy tehetetlenség vagy legjobb esetben egy elkésett valaki akar a magyar művészek közé furakodni.

Nem akarok itt én is most elásott kavicsokat kikaparni a földből; egyáltalában nem szándékom arról beszélni, hogy miként és mennyiben emelhetik vagy ronthatják egy festmény művészi értékét, becsét a magyar vonatkozások: „pompás magyar típusok, bő gatyák, csikóbőrös kulacsok, árványhaj meg karikás ostor” – sőt még arról sem, hogy szabad-e ezeket a művészet értékemő őnjának tekinteni.

Föld alá került kavics.

Csak egyet a festészet nemzeti ízeről!

Csak azt éppen, amiről noha nem olvashatunk hivatalos kritikákban, pedig ami rikitóan ott van minden magyar művésznél a munkáján, ami megkülönbözteti a magyar zsenit minden más nációtól – amiért ezelőtt két és fél esztendővel a legmagyarabb munkák közé soroztam a „Rákóczi-indulót”.

Hollósynak magyar a szíve, magyar a tehetsége, magyar az esze – mindene magyar. És hiába, hogy 30 esztendő óta Münchenben él, hiába, hogy ezer magyar átok ül a fején, mégis mindig és újra haza jön, új bizalommal a szívében hozza minden tavasszal egész iskoláját, hogy újra abból a földből nőjön ki, amelyikből először is sarjadott. Neki és vele a többi magyar piktor-nak – fölösleges neveket mondani. Aki megúsza a nyugati kultúra vizeit s aki mégis megmaradt

¹⁶ Ld. még: Lehel Ferenc: Gondolatok az „impresszionizmusról” és az „antiimpresszionizmusról”. *Új Művészet*, 1913. márc. I. évf. 5. sz. 15–20.

magyarnak, mert belülről volt magyar, minden munkáján rajta van az a magyar valami, az a nacionális is, ami megkülönbözteti minden másától és rajta is marad, hiába kiáltanak kigyót-békát a magyar-mázzal bekent, bádóg-fokosú vitézek.

Hagyjuk hát már ki egyszer a játékból a „pompás magyar típust”, meg a többit mind, hisz nem ez süti rá művészetünkre a nációnk bélyegét. Azért magyar a mi művészetünk, mert az alkotójának magyar a fajtája szíve szerint is, esze útján is. Azért értjük és szeretjük jobban, mint az idegent, mert a mienk.

Pártos magyar fajtánk minden nagysága és mindene, amivel csak különbnek tudjuk magunkat más ember fiánál a magyar átokból fakad, ebből a hozzánk varrt fátumból, s azért szeretjük, mert százszor és újra százszor megszenvedtünk érte, miatta. És minden igaz művésznek, aki magyar átokkal a nyakán indult útnak, rajta lesz a magyarsága minden munkáján akármi sokat-egyebet tanult is a Lajtán túl.

Tudjuk ezt jól mind, akik a szívünk fenekirül vagyunk magyarok, de nem beszélünk róla, csak olyannak mondjuk, aki úgyis, magától is tudja.

De minek még zörgetni a bádóg-fokost, mikor az igazit már belepte a penész? Minek dobra verni, világgá kürtölni hamis magyarságot, a kultúrátlan vitézkötést? Csak azért, hogy teljesebb legyen az átkunk, hogy igazán ne tudja már meg soha senki, kik vagyunk, mik vagyunk és arra tanítsuk a világot mi magunk, hogy csak az a magyar, amin villogó fokos ríkit, a frakkunkat pedig Párizsból, vagy valahonnan csak úgy kölcsön kaptuk?...

–gis–

(*Interieur*, 1913. márc. II. évf. 2. sz. 24–25.)¹⁷

ÚJ MŰVÉSZEK

VI. Bálint Rezső

Az eszme, a kivételes emberi agy kohójából kiröppenő, nagy tömegek lelkét felgyújtó szikra míg a megvalósulás végleges alakját felölti, számtalan emberrétegen hullámszik át, formája, jelentősége, súlya egyre változik, tisztul és életrevalóságát nagyon gyakran a lecsiszolás, a közvetítő, továbbfejlesztő egyének, tömegek erőfelfejtése adja meg.

Ez éppen olyan mértékben érvényes a gazdasági, társadalmi, politikai átalakulásokra, mint a művészeti forradalmakra, ahol egy-egy impulzus továbbregzése, hússá-vérré válása, a nagy megkezdő szándékainak megértésén, minél több dolgozó és élvező egyéniség megértésén múlik. Egyaránt igazolják ezt a hozzánk még közelálló impresszionizmus tanulságai, mint a Van Gogh, Gauguin, Cézanne utána következő fellépése és a vele kapcsolatos képzőművészeti átalakulások.

Az impresszionizmus egész sereg művész látkörét tágította ki új kifejezési eszközök lehetőségének feltárásával, a művészek fogékonyágát hatványozottan kifejlesztette, nyelvüket feloldotta, előre vitte őket, az egyéni látás pompázó kaleidoszkóp-forgatagába sodorta őket. Ki is merészkedett, vitorláját ki is feszítette mindenki. És nem vették észre sokan a szelek fordulását.

Az erős kormányos biztosan előre viszi a gályáját, bármily áram hajtja, szélcsend vagy vihar érje. De mit csinál, akit csak az ár sodor, és azt hiszi, hogy az ő keze vezeti a vizek felett rohanó alkotmányt?

Az impresszionizmus sokakat előrevitt, de akik készületlen tobzódtak az impresszionista művészet színes fergetegében és végső célnak, lezárt eredménynek vélték azt, ami káprázató fellángolás, egy lépcsőfok volt csupán, a lehiggulás bekövetkeztével kopottan, mint a reggeli napsütésben friss emberek között ödöngő tegnapi ember, dideregtek a bizonytalanságban, a be nem teljesülés fagyában.

Az impresszionizmust követő festői törekvések sodra (bármennyire elágazók, a legerősebb áram, mégis a monumentális művészethez vezet) ugyancsak éppen elég gyenge és nagy feladatokra alkalmatlan embert ragadott magával, de ezúttal a végső cél annyira egész embert kíván,

¹⁷ Ld. még: -gis-: Festőművészetünk nacionális íze. *Új Művészet*, 1913. márc. I. évf. 5. sz. 20–21.

hogy majdnem mellékes az oda nem tartozók felbukkanásának ténye. Feleúton elmaradnak, másfelé kanyarodnak.

A mi fiatal festőművészeink közül – kevés kivétellel – csak a legerősebbek léptek arra az útra, amely a nagyszabású művészethez, a kompozícióhoz vezet, csak kevesen mondtak le annak a morális és anyagi előrelendülésnek előnyeiről, amellyel a hétköznapi művészetet akaró és szerető nagyközönség a neki kedves művészeket jutalmazza. Kevesen bírtak kilábolni a rosszul értelmezett, gyökértelen tradíciók gázlójából. Nem mindenki bírja a magasságok tiszta, acélos levegőjét, gyenge ember nem alkalmas arra, hogy leszámoljon múltjával, önmagával.

Egyik kevésé méltányolt, de becsületos és erős fiatal piktorról szól ez az írás, *Bálint Rezsőről*, aki tíz éve forgatja már ecsetjét, és e tíz esztendő alatt kitanulta az élet iskolájának nem egy nehéz osztályát.

Bálint Rezsőt a szedőszekrény mellől szólította el a minden aprólékos kívánságot, megfontolást felszívó hatalmas vágyakozás, a művészet akarása. Sok vergődés, keserű óra szállt az elhatározás nyomában.

Pályaváltozás nem tartozik a szegény emberek számára különösen alkalmas fényűzések közé. Mesterséget eldobni, bizonytalan útnak nekivágni támogatás nélkül, szegényes, ehhez nagy energia és kitarítás kell. Bálint Rezsőben mindkettő megvolt. Azonfelül, erős hit önmagában, hivatásában. Élni és tanulni kellett egyszerre. Hogy bírta volna ki mindezt, ha nem fűti, sarkallja olthatatlan belső tüze, amely kiold belőle mindent, ami nem függ össze a kitűzött céllal? Körülbelül nyolc-kilenc esztendővel ezelőtt találkoztam vele először. Még a kezdet kezdetén állott. Mögötte semmi, de benne és előtte a bizonyosság tudata, még nem tudja, hogy mit csinál, miképpen alakul ki a jövője, de valamit csinál, azt érzi. Előre kerül, hogyan, azt még nem tudja, de bizik erejében, amely a kaotikus elképzeléseknek pozitív formát ad. Frischauf Ferenc festőművésztől (jelenleg iparművészeti professzor) tanul meg rajzolni. Jobb és intelligensebb tanítót nem találhatott volna. Ideálja Rippl-Rónai József volt és a legelső erős impulzust annak a művészete adta. Első szereplése a Múcsarnokból refúzált fiatal művészek kiállításához fűződik. Ő a legerősebb közöttük.

A Kéve második kiállításán édesanyja arcképével és több pasztellel szerepel. Édesanyja arcképében már mint céljaiban tudatos és alapos készülségű művész áll előttünk.

Közben Münchenben járt. Nem akadémiaira. Az iskola megköttöttségét sosem állta a természete. Nyitott szemmel körülnézett és csakhamar betelt a németekkel. Két ízben töltött huzamosabb időt Párizsban. Párizs forró levegője teljessé érlette mindazt, ami kialakulatlanul benne szunnyadt.

A Kéve ez idei kiállításán három periódust mutatnak a képei. Első periódus: párizsi utcarészletei. Témegoldási kérdéseket foglalnak magukban. Egy-egy utcasor mélységeinek kifejezése, annak a törvényszerűségnek festői kifejtése, mely egy-egy befelé görbülő házsor és az előtér öblének összekapcsolásából következik. Hogy mennyire tudatosan kereste ezt, tisztán mutatják az utcán mozgó alakok, amelyek csupán egy bizonyos tér és mozgásviszony megjelölésére szorítkoznak.

Második periódus: az anyag érzékeltetése. Csendéletek (szövetek, porcelánok, virágok egymás mellett). Felfokozott tüzes színek, tónusmélyítések, markáns, szinte robusztus rajz. Fő, majdnem kizárólagos törekvése, röviden megjelölve: a színek és a formák külső burka mögött lappangó belső tartalom, a tapintószervekre is hatást közvetítő inger kivetítése. Törekvése magában is jelentős, és tegyük hozzá azt is, hogy nem állt meg pusztán a törekvésekre való utalásnál, hanem kész eredményekig jutott el. Szuverén felsőbbiséggel uralkodik a matérián; gyúrja, formálja, egységbe foglalja a motívumait, ahogy célja kívánja.

Harmadik periódus: a kompozíció. Csupán egy aktív és egy kompozícióvázlatig jutott el. Néhány tájkép jelzi a teljes kifejlődés közbeeső állomásait. Nagy aktjában szabatosan kifejlesztette a test szerkezeti elemeit, a mozgás funkcióját végző részeket.

Nagylendületű ritmikába csendül a test vonalainak összessége. Tájképeit ugyancsak a tájék tektonikus részeiből építette fel. Kompozíció-tanulmánya bár kisméretű, már sejteti az eleven természettel összekapcsolt mozgó és mozgásaikban tudatosan irányított, elhelyezett alakok monumentalitását.

Erejét, tudását, komolyságát, csendéletei, tájképei, tanulmányai, de meg rajzai is, ahol pusztán vonalak nyelvén adhatja elő élményeit, beszédesen dokumentálják. Most áll a legnagyobb, legnehezebb feladatok előtt. Hiszem, hogy becsülettel állja, emberül végzi, amit magára vállalt. Ez nem jóslás, hanem következtetés.

Bálint Aladár

(*Magyar Nyomdászat, 1913. márc. XXVI. köt. 3. füz. 64–66.*)

Művészet. *Ferenczy* Károly az Ernst-múzeumban kiállította az újabb képeit. Ha valaki ennek a nagyra hivatott és hivatását valamikor derekasan betöltő művésznek hanyatlását a tények szerint meg akarja ítélni, az hasonítsa össze az újabban festett képeit azzal a néhány régebbi képével, amely a kiállításra odatévedt. Már ezek a régebbi képek sem a java erejét bíró *Ferenczy* reprezentálják, de még mindig magasán felette állnak az újabbaknak. Pedig valamikor *Ferenczy* volt a fiatal magyar piktúra egyik legerősebb irányító egyénisége. Alig tíz esztendeje, mikor a Nemzeti Szalon Kossuth Lajos utcai régi termeiben kiállította képeit, mint egy harsogó hadüzenet, kemény, acélos férfiaság művészetre váltott nagyszerű kítőrései hatottak. Lendület, tűz sistergett bennük. Színei lángoltak, alakjai nem vászonra vonszolt figurák, hanem élő, mozgó emberek voltak. Nagybánya erdői, dombjai, mezői, vize, ege csodálatos meggyőző közelséggel vibrált a nézők előtt. Az idő elsuhan, *Ferenczy* fáradt kézzel vezeti ecsetjét, hit nélkül, mint aki érzi, hogy a régi tüzet visszalopni nem lehet. Csupa megoldatlan részlet. Lábat, kezét, mozdulatot megfesteni nem tud. Hús, csont nem érzik az embereiben, csak felület, lefedt bőr. Tájképei fakók, nem rezeg bennük a régi képek élete, forrósága. Őt magát csupán aszerint a hatalmas lendület szerint kell megítélni, amellyel a magyar piktúrát annakidején előre vitte. Értéke a múltban van, nem a jelenben. [...]

Kéve. Ma már fogalom nálunk, ahol minden kiállítás nyomán felzúg a rosszul felakasztott, eldugott és érdemtelenül előtérbe helyezett képek körül hullámlzó sopánkodás, méltatlankodás, kiabálás kórusa. Céltudatosan irányított, megjelenésében egységes organizmus, ahol még a tisztesség is szóhoz juthat. Nem nagy dolog ez nálunk, a közéleti és ezzel együtt művészeti fontosságok, a korrumpáltság klasszikus termőföldjén?

Tagjainál vannak erősebb, frissebb tehetségek is nálunk. Ez bizonyos, de a bennük rejlő kvalitások kifejtésére, a munkáik izléses és harmonikus bemutatására egy szervezet sem fordít annyi fáradságot és lelkes, intelligens munkát, mint a *Kéve*.

A festők között *Bálint* Rezső a legkülönb. *Fejérváry* Erzsike parkrészelete friss és tömören összefogott munka. *Remsey* Jenő idegen területen portyázik; problémái nem képzőművészeti problémák, hanem irodalmi lesiklások. Energiáit festői kérdések tisztázása kevésbé köti le és többé-kevésbé értékes távoli hatások másodlagos stilizálására fordítja erejét. Sokszor kellemetlen. [...] *Málnai* Béla épületfotográfiái nagy gyönyörűséget szereznek mindazoknak, akiknek érzékük van a házak szépségei iránt. Azok mindenesetre megbecsülik benne a kitűnő ízlésű, nagy tudású építőművészt.

A rendezés kitűnő, ahogy ezt a *Kéve* kiállításain már megszoktuk. [...]

Bálint Aladár

(*Magyar Nyomdászat, 1913. márc. XXVI. köt. 3. füz. 67–68.*)

KÉT KIÁLLÍTÁS

I. Hatvany Ferenc báró gyűjteményes kiállítása – II. Boromisza Tibor képei
(Könyves Kálmán)

Igazán rokonszenves az a tartózkodás, amellyel Hatvany Ferenc ez ideig a magyar közönséget elkerülte. Nem tudom, mi okból történt ez: szerénységből-e vagy inkább büszkeségből? Társadalmi helyzeténél fogva közelfekvő feltevés, hogy a publikumot csak a nagyúr érdekli benne, a céhbeli pedig műkedvelőnek tekintik. Lehet, hogy ilyesmire is gondolt Hatvany, de talán mégsem ez volt valódi oka távolmaradásának. Most, hogy végre előállt, és alkalmunk van fejlődésén végigtekinteni, úgy hisszük, megkaptuk a fenti kérdésre a feleletet.

Hatvany Ferenc nem tartozik a festők között különben is ritkaságszámba menő csodagyerekek közé. Nem hirtelen, merész nekilendülésekkel fejlődő művész. Lassan, verejtékes munka, idegrongcsoló töprengések közben érlelődött az ő festészete. Rátermettsége, talentuma kétségtelen, de roppant nehezen, meg-megállva, tétovázva talált önmagára. Alighanem emiatt késett mostanáig. Művészi becsületessége tiltotta, hogy addig a nyilvánosság elé lépjen, amíg csak azt tudja mondani, amit már másoktól hallottunk. Most, íme, nincs miért szégyenkeznie, amit csinál, – ha bizonyos, egyre halványuló reminiscenciáktól még nem is teljesen mentes – magán viseli az ő egyéni művészetének a bélyegét. Ma is felismerjük tanítómestereit, de ezekhez kapunk egy pluszt: Hatvany Ferencet. Most már restelkedés nélkül tárhatja elének egész eddigi termelését. Akár a gyermekkori kísérleteknél kezdve, amint ez valóban megcselekedte.

Igen tanulságos előrehaladásában lépésről-lépésre követni. Nem tudom, ki vezette be a rajzolás és festés elemeibe, de jó kezekben volt, azt bizonyítja nagybátyjáról, egy kedves szakállas bácsiról Rembrandtos finomsággal készített rajzocskája és a 20. számú olajjal festett barna tanulmányfej. Ami ezután következik, annál magunk is megnevezhetjük a mestereket. Először a francia impresszionisták általában. De legfőbbképpen Sisley. A „Festők a fák alatt” című képet (54. sz.), mely különben Hatvany ezen korszakának egyik legkomplettebb alkotása, anélkül, hogy szignatúrát hamisítanánk reá, akár Párizsban is el lehetne adni Sisley eredeti művéként. Máshol a fiatal Monet hatását érezzük, így pl. azon a festményen (27. A kertész fiai), amely pedig itthon, Nagybányán készült 1907-ben. A „Teraszon” címűnél (47. sz.)jő ismerősünk, Manet műve, „Chez le père Lathuile” jut eszünkbe. Ez Hatvany fejlődésének első korszaka, melyben a tájképek uralkodnak. Alakok ekkor még csak elvétve, többnyire staffage-ként fordulnak elő. Ettől fogva egyre sűrűbben festi a figurákat. Kezdetben ruhástól, egymásokon, azután – s most már kizárólag csak fiatal lányokat – mezítelenül, interieurökben, egyenként vagy csoportosan. Az aktfestésben ismerjük meg azután az igazi Hatvanyt. Az ingadozó, bizonytalan járású, tépelődő piktör egyszerre gyors léptekkel siet előre és valósággal ontja magából a képeket. Egyre változó helyzetekben és pózokban mutatja be ezeket a serdültség korát alig átlépett molett szépségeket, hol egyet-egyét, hol párosával, hol pedig egész kis háremet gyűjtve össze belőlük. Ezen aktok festése közben Hatvany egész művészete átalakul. A laza, szertefolyó impresszionizmust plasztikus, határozott formák keresése váltja fel. Kezdetben még meleg színekkel, vibráló vaurökökkel festi ezeket a mezítelen testeket, később – nyilván Ingres hatása következtében – egyre hidegebb kékek-szürke színeket kever a palettáján és azokat simán, nyugodt átmenetekkel rakja fel a vászonra. Ez jelenlegi modora, melyben eddigelő legharmonikusabb, legteljesebb dolgai készültek. Kiállításán két-három teremre való ilyen képe látható. Értékük természetesen különböző. Elég lett volna ezeknek csak a színe-javát bemutatni, mert a kevésbé sikerült kép a jónak a hatását is gyöngíti. Ellenben többet kértünk volna a csendéletekből, melyek, kivált a gyümölcsök, legmeggyőzőbb próbakövei Hatvany fejlett művészetének. Ilyen al-mákat és ilyen őszibarackokat Manet és Cézanne tudtak festeni.

*

Az előbbihez csak annyiban hasonlatos, hogy szintén mostanáig váratott magára. Hallottunk bizonyos sűrűlódásokról, melyek közte és a nagybányai hivatalos piktúra képviselői között támadtak s melyeknek híre a fővárosi napilapokba is bekerült, olvastuk, hogy ő a nagybányai modernnek vezére. Mindebből energiára, bátorságra, fiatalságra következtettünk, de hogy valójában mit csinál, arról alig volt sejtelmünk. Annál kíváncsibban léptem be tehát a Könyves Kálmán szalonjába, ahol most utolsó három esztendei munkálkodásának eredményeit közszemlére kirakta. Meglepetésem igen kellemes volt. Azonnal, habozás nélkül kimondom, cseppet sem félve, hogy szavaimat bármikor is vissza kell majd vonnom. Boromisza Tiborban az új magyar festészet egyik legtehetségesebb művelőjével ismerkedtem meg, akinek további fejlődése elé nagy várakozással tekintek.

Képeinek zöme tájkép, csupa nagybányai motívum, melyek bámulatos gazdagságban tárják elének ennek az istenáldotta gyönyörű földdarabnak a természeti szépségeit. Ezekhez csatlakozik néhány nagyobb figurális kompozíció és egy sereg kisméretű, geszterüleg felfogott mozgástanulmány. Számukkal is, kvalitásukkal is leginkább a tájképek keltik fel érdeklődésünket. Stilizáltak, a stilizálás valódi, egyedül megengedhető értelmében. Aki így tudja a természet jelenségeit a maguk karakterének megfelelően egyszerűsíteni, annak ehhez a szintézishez hosszas

elemzés, részlettanulmányozás, pontos megfigyelés útján kellene eljutnia. Csak az stilizálhat, aki előzetesen szigorú naturalisztikus iskolán ment keresztül. Hogy Boromisznál is így történt a fejlődés, mutatja néhány régebbi képe, leghatározottabban a főváros részére megvásárolt „Olvasó bányász” 1911-ből. Ezzel szemben, mely a fiatal mester korábbi éveinek legértetesebb gyűmölcsse, a „Márciusi este” (21. sz.) a következő korszak főműve. Az előtérben patak mellett emelkedő vörös lombozatú facsoport, e mögött Nagybánya látképe. Lágyan összefolyó valeurökökkel festett nagy színfoltok, kemény vonalakkal határolva. Ez az ellentét különleges bájt ad ennek a képnek, melyhez hasonló technikával előállított műve még csak egy látható a kiállításon (7. Szelídgesztenyefák csoportja). Legújabb festményein a valeurök kissé nyersebben vannak egymás mellé helyezve. Igen szépek ezek közül a 4., 9., 10., 11., 13. számúak. Legjobb tetszik talán a „Malomköz”.

Nagy figurális vásznaival, noha imponáló tudása és szinte páratlanul álló alkotóereje ezeken is megnyilvánul, nem tudtam egészen megbarátkozni. Festőjük fékezhetetlen teremtőkedvében – úgy látszik – nem ért rá eleget foglalkozni velük. Hiányzik belőlük az igazi elmélyedés, – így abból, amit általuk velünk közölni akart, vajmi keveset veszünk észre. Egyébként az alakok sincsenek mindig kellő összhangban környezetükkel. „A nagy Megújulás” teljesen szervesen, diszletjellegű háttére igen laza kapcsolatban van az elől mozgó és nyugvó alakokkal. Még legyszerencsebb ebből a szempontból a „Bűnbeesés” jelenetét ábrázoló kép.

Legkönnyebben készültek, de legkevesebbet érnek is a nagy számban szereplő különféle mozgástanulmányok. A festő ezeket csupán stúdiómoknak szánta, és nyilván kevés súlyt helyez rájuk. Van közöttük egy-két érdekes, jól megfigyelt, friss darab, de többségükben a mozdulatok és formák sematizálásának elriasztó példái. Superlatiós az 50. számú „Aranyzúzó munkásai”, ahol az alakok egyenesen kúpokból vannak szerkesztve s emellett a képnek semmi köze a kubizmushoz! Az ily „stúdiómok”-kal nem lehet tanulni, csak felejtetni. Szerencsére sokkal erősebben áll a lábán Boromisza, hogysen az efféle tréfák ártanának neki.

Pogány Kálmán

(*Uj Élet*, 1913. márc. IX. évf. I. félév, 3. sz. 299–301.)

Kernstok Károly freskója. *Künn a város szélén, a Dugonics utcai elemi iskola tornatermének falára festett freskót Kernstok Károly.* [...] Kernstok Károly elérkezett a freskóhoz. Múltja és művészetének lépcsőfokai szerint tulajdonképpen már rég elérkezett oda, amit öt év óta csinál, annak minden egyes fázisa nem egyéb, mint újabb és újabb közeledés a monumentalitáshoz. Már rég elérkezett, mégiscsak most került szemtől szembe a fallal. [...] ugrás, zökkenés nincs az előbbi munkáival szemben. Pompás erőben, teljes virágzásban jelentkeznek azok a kvalitások, melyek művészi pályája organikus emelkedésével képeiben egyre tisztultabban és világosabban mutatkoztak. Ugyanazok a feltételek, de a fal síkjához szabott nagyvonalúság kereteire szélesbítve, az átélésnek, férfias határozottságnak befelé, kifelé egyaránt kiegyenlített szilárdságával. A formákat magába záró erősen konstruktív rajz egyenletesen osztja el jelentőségük szerint a monumentálisan kivonatolt tömegeket, és az eleven véredények törvényszerűségével logikusan irányítja, vezeti el az üde színek folyását. Sehol semmiféle torlódás, tétova zavar. Logikus, majdnem magától értődő, anélkül, hogy sematikus lenne. [...] A testiség tisztult, nemes dicsérete ez, [...] a célért, valamiért verekedő fiatal test szépségét fejezi ki. [...] a hivatalos történelem jelmezes figurái helyett. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. ápr. I. VI. évf. 7. sz. 567–568.)

Ligeti Miklós szoborkiállítása. Az Ernst-múzeum ezúttal új művészi ötlettel állt elő: bemutatja egyik jeles szobrászművésznünknek, Ligeti Miklósnak kollektív kiállítását. S nemcsak az ötlet vált be fényesen, de maga a kiállítás is annyira kiváló, hogy egészen elsőrangú művészi eseményszámba megy.

A „csupa szobor” – első pillanatban talán unalmasnak látszik, amíg hatalmába nem veszi lelkünket Ligeti kiforrott műízlése és művészegyenységének ötletessége s bája. Olyan monu-

mentális hatásról persze, mint amilyen Meunier vagy Rodin szoborkollekciói váltottak ki lelünkben, Ligetinél nincs szó, de az ő izlésbeli nagy előkelősége mindvégig lenyűgözi érdek-lődésünket. [...]

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1913. ápr. 2. – 12.)

Szobor-kiállítás. Ligeti Miklós gyűjteménye. Valósággal az előkelő társaság találkozó-helyének lehet mondani *Ligeti* Miklós most megnyílt kiállítását. [...] az előkelő köröknek volt kedvenc szobrásza Liget, azaz még most is az, művészi jelentősége azonban rég túl van azon a gyakran aprólékos finomkodáson, amellyel a legmagasabb társadalmi körök portréírozása okvetlenül jár. Rossz iskolának azonban nem lehet mondani ezt a métiert. [...] Egy idő óta különben észrevehetően kevesebbet foglalkozik Ligeti a portréval. Monumentálisabb feladatok érdeklik s nagyon méltánylandó igyekezettel keres új plasztikai feladatokat, s új stílust hozzá. A laikust is rendkívül érdekelné fogja az a mód, ahogyan most a márványt megdolgozza: lecsiszolja simára, fényesre, mintha csak az évezredes múlt tette volna fényessé, vagy mintha tündöklő fehér porcelánmázzal vonta volna be felületét. Van is valami porcelánszerű egyik-másik fehér márványszobrában, de ez csak külsőség. A dolog lényege az, hogy milyen egyszerűek tartalmak ezek a lecsiszolt formák, mennyire illenek az új technikához. Különösen két nagy fekete márvány kompozíció, a „Krisztus sírba tétele” és a „Madonna” érdemel figyelmet. [...]

(*Pesti Tükör*, 1913. ápr. 2. – 8.)

Ligeti Miklós szoborművei. Az *Ernst-múzeum kiállítása*. Önálló szoborkiállítás nagy ritkaság a mi művészeti életünkben. Talán példa nem is volt rá eddig. Szobrászaink természetét jobbra a Múcsarnok nagy szoborterme nyeli el a maga kedvezőtlen felső világításával és zenezsóra söröző vendégeivel. [...] Amilyen raffinement beszél a termék elrendezéséről, ugyanolyan hatásra menés jellemzi *Ligeti* egész művészetét. Nyilvánvalóan igen tehetséges művész. Igazi veleszületett érzeke van plaszticitás iránt: formalátó, ha nem is a nagyszabású és a lényeges formák érdeklik az emberi testen. [...] A mintázás, kivált az impresszionista módon való mintázás, mely beéri a formák jelzésével, s melynek az előadás, a kezelés tetszetősége és virtuozitása a fő törekvése, az igazi ereje Ligetinek. [...]

Ligeti impresszionista törekvései azonban már a múltéi. Azé a múlté, melyben Rodin körül a legzajosabb indulatok háborogtak és amelynél egy másik, bár kisebb csillaga az orosz Trubeckoj Pál volt. Akkoriban a mi szobrászaink is mind impresszionistáskodtak. És az a kor a magyar szobrászatnak egyik legvégzetesebb korszaka volt. Végzetes azért, mivel szobrászaink figyelmét egészen elterelte arról, ami minden művészetben, de különösen a szobrászatban fő dolog: az anyag tiszteletétől. Az agyag az kezes anyag, de a kő már nem. Aki agyagban gondolkodik, az nem érzi meg, hogy mit, milyen formákat, milyen szerkezeteket, milyen súlygyen-helyzeteket bír meg a kő és bír el a bronz. A szobrászati impresszionizmus kora azonfelül a naturalisztikus formalátásnak és formaképzésnek kora is volt, vagyis a szobrászati brutalitásoké, az esetlen mozdulatoké és az otromba formáké. [...] De van már néhány művésznünk, aki külföldi példák hatása alatt visszatapogatódzott és vissza is talált a szobrászat igazi feladataihoz. Mintha Ligeti Miklós is újabb és helyesebb célok derengését látná. [...] Néhány új keletű munkájában a tömegelosztás, a térmegoldás, vagyis a helye komponálás problémái foglalkoztatják. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1913. ápr. 2. – 17.)

Ligeti Miklós szobrai. [...] A Ligeti-kiállítás felölelő képessége nagy, mondjuk, túl nagy, bántóan és zavaróan tartalmas, mert együtt van itt egy szobrász próbálkozhatásának teljes skálája a nippes apróságoktól, az akvarellszerű édességektől, irodalmi zsánerképektől kezdve a komoly, törekvős alkotásig. Ez a zavaros és sokfelé húzódó nekikezdés, az a gondolat, hogy itt

bizonyos körökön belül még mindig eshetőségek nyílnak szobrászati célokra, ez a nem bátortalan, de ügyeskedő tapogatózás, ez Ligeti Miklós és vele együtt ma még egy sereg magyar szobrász pályája és élettartalma. Ligeti Miklósnál még nincsenek a szobrászat kebelén belül pontosan meghatározott célok, még nincsenek a plasztika céljai sem megszabottan, mert például szerintem igazán nem sorozható a plasztika feladatai közé az, hogy Rudolf trónörökös ábrázoltassék látcsóvel a nyakán és kedvenc vadászfegyverével kezében [...] Ez nemcsak Ligeti Miklós művészetének jellemzése, hanem kevés kivétellel a magyar szobrászaté, mely ilyen portékák megrendelésére adja magát, hogy ezek fejében kapjon nevet, megrendelést, összekötést, csináljon karriert, mely aztán időt nyújthat hajlandóságosabb munkára. [...]

Bgy. [Böloni György]

(*Világ*, 1913. ápr. 2. – 12.)

Ligeti Miklós. [...] Örvendetes és ritka eseménye a magyar szobrászművészetnek, hogy ez a kollekció a közönség elé kerül. Eddig alig volt példa arra, hogy egy szobrászművész termeket megtöltő sokaságban mutatta be munkáit, élete alkotását. Szegényes és elszomorító viszonyaink részben anyagi akadályokat gördítettek a hasonló kiállítások elé, másrészt pedig a közönség sem tudott igazi és állandó érdeklődést mutatni a szobrok iránt. A formák harmonikus játéka, az arányok, a plasztikus gondolatok helyett még mindig nagyobb a vonzódás a képek, a színes vásznak iránt, amelyek valóban könnyebben a szívéhez férkőznek az egyszerűbb embernek is. A szobrok csak kiegészítik a magyar kiállítások egészét. Érdemes helyre alig kerülnek és úgy szólván staffázs gyanánt szolgálnak a képek mellett. Ezért a kiállításért, amelyen először dominál egyetlen egy szobrászegyéniség, dicséret illeti azokat, akik a kiállítást rendezték [...]

(*Magyar Hirlap*, 1913. ápr. 4. – 13.)

Tárlatok krónikája. [...] Egyik kiállítás a másikat kergeti ez idén. A Művészházban Klimt és társai, a Nemzeti Szalonban a Kéve, a Múcsarnokban minden rendű magyarok tavaszi kiállításának termése került a szemünk elé. Sok selejtes munka, de néhány komoly, elsőrangú alkotás. [] A Kéve szobrászai hárman vannak. *Kövesházi Kalmár Elza*, *Moiret Ödön* s a svájci *Zutt*, aki a magyar iparművészeti iskola új professzora. Kalmár Elza nem szorul bemutatásra. Férfi erő és asszonyi finomság egyesül benne. Szent Erzsébet szobra vonalban nagyon szép. Csak a kerámia festési módja zavar. A mély, tüzeskék ruha mellett rettenetes a nyers vörös fej s az ugyanolyan virágtömeg. Valahogy az az igazság, hogy vagy színes mázzal dolgozunk, vagy agyonütjük a színbeli hatást *Moiret Ödön* a művészetében is zárkózott. Nem reklámember s éppen ezért monumentálisak a dolgai. E monumentalításra való törekvés teszi némileg komorrá az alkotásait, ami kariatidjánál nem hiba, viszont „Tavaszi álom” elnevezésű kerti kútja feltétlenül siremlék hatású. Mint munka egyike a kiállítás legszebb műveinek... [...] A Múcsarnok maradt utójára. Megérdemli, mert önmaga az oka. Tömegfelhajtás közepette tehetségek küzdenek a tudatlansággal. Neveket azért nem említek, mert nem tudom, hányadszor kellene megismételnem régi ismerőseimet azok közül, akik tudnak, s hányadszor elmondanom, hogy csökönyös analfabétáink élnek, virágoznak és szaporodnak. Monstre kiállításoknak úgy látszik elérkezett a temetése. Ellenfelek állanak szemben egymással, és immár nem a művészet mezején mérkőznek, de a jó nevelés elemi szabályait rugdossák fel a világ épülésére. Anarchia és kültelki nyelvöltögetés folyik a ligeti kultúrpalotában, s ebben a játszadozásban csak az vesz részt, aki gyermekségétől hozzászokott. Nagyon röviden az a hitem: a zsűri szuverén, s ha több kép kerül a kiállításba, akkor helyszűke miatt valakinek esetleg a folyosóra kell szorulnia. A személy itt mellékes. A zsűri mert szuverén, kidobhat minden neki nem tetsző munkát. Határozata ellen nincs fellebbezés, még a kultuszminiszter se változtathatja meg, bármennyire lobogtatja a szeme előtt az érdekelt színes vásznát. A zsűrit meg lehet buktatni jövőre, de egyebet nem tehet ellene senki. Senki, mert botrányt rendezni és nagyon hitvány képet pingálni minden rosszul nevelt mázolólegény tud.

Margitay Ernő

(*Magyar Kultúra*, 1913. ápr. 5. I. évf. 7. sz. 342–343.)

Béke a Múcsarnok körül. Az az esztendők óta tartó harc, amely a Képzőművészeti Társulat két csoportja között dúlt, befejezéséhez közeledik. A tárgyalás eredménye az, hogy visszatérnek a régi rendszerhez: a *kettős zsűri* gondolatához. Azonfelül külön előadója és külön rendezője lesz mindkét félnek. A Múcsarnok helyiségeit a két csoport nagyságához arányítva kettéosztják. [...]

(Budapest, 1913. ápr. 11. – 12.)

Béke a képzőművészek között. [...] a Képzőművészeti Társulat vette kezébe a békés kibontakozás ügyét. [...] Fölszólítására a *Pax* is, a *Szabadművészek* is öt-öt tagú bizottságot küldöttek ki, [...] a *Pax* nevében Bosznay, Mérő, Tóth, Olgyay és Déry, a *Szabadművészek* nevében pedig Szinyei Merse, Róna, Vajda, Keményffy és Bruck tárgyaltak. [...]

(Budapesti Hírlap, 1913. ápr. 11. – 11.)

Béke a képzőművészek között. [...] közölt hírünket azzal egészíthetjük ki, hogy a Múcsarnok tervezett fölosztása a jövőben nemcsak kettős, hanem hármás is lehet. A harmadik rész azok számára lenne főntartva, akik eddig távol tartották magukat a két nagy művészpárttól. [...] ezt a jogot megszerezheti más csoport is, ha legalább ötven tagja van. Tudomásunk szerint alakulóban is van egy harmadik csoport, [...]

(Budapesti Hírlap, 1913. ápr. 12. – 12.)¹⁸

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. Szürke és lehangoló, mint ez a csúf áprilisi délután, amely komoran, vigasztalanul borul reá a reményeinkre és kiöl belőlünk minden érzést, amely a tavaszra, a fiatal, vidám, friss évszakra kacscintott. [...] Ötszáz kép, és alig egy-kettő amely előtt meg lehet állni; mire való ez tulajdonképpen? Mire valók ezek a kiállítások évről évre, ősszel és tavasszal? [...] Derék, szorgalmas dilettánsok, vagy kevésbé derék, de szintén szorgalmas tucatművészek. [...] Csak két-három nevet akarunk említeni, azokét, akik minden alkalommal, bárhol megállják a helyüket. Elsősorban *Katona* Nándort, [...] nagyon érdekes, lenyűgöző tehetség *Gulácsy* Lajos, amilyen különös, fantasztikus, éppen olyan egyéni és művészi; [...] *Körmendi-Frim* Ervin csendélete, *Kövé*r Gyula jól rajzolt, impozáns aktja kívánják a feltétlen elismerő megemlést. A kiállításon szerepel *Horvay* János [...] A Kossuth-szobor részleteiben is van nagyon sok finomság, csak kissé sablonos az anyagnak az a puha, nem nagyon szobrászi kezelése, amely Rodin hatása alatt majdnem általános a magyar szobrászoknál. [...] A magyar szobrászokat túlon túl megkapta Rodin pittoreszk stílusa. Meg kellene érteni, hogy ezen már túl vagyunk, és az új céloknak nem nagyon felelnek meg azok az elmosódó felületek, amelyek a szobormű karakterének szobrászi értékéből sokat levonnak. Több formát és kevesebb impresszionizmust!

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(Alkotmány, 1913. ápr. 16. – 12.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] Csupa sablonos, tanulmányyszerű csendélet, akt, tájrészlet és arckép dominálja az egész tárlatot. Azonban – bár kisebb számban – találunk néhány mélyebb tudással készült műalkotást is. A kiállítás rendezésénél megtartották a „Kéve” által ügyesen megoldott, intim hatású terembeosztást, ami bizonyos tekintetben emeli a tárlat hatását, [...]

Nemes Mihály

(Budapest, 1913. ápr. 16. – 12.)

¹⁸ Ld. még: Művészek háborúsága. *Rendkívüli Újság*, 1913. ápr. 21. 1–2.

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. A „Kéve” előkelő tónusú, letompított hatásokkal dolgozó finom kiállítása után rosszul esett ma viszontlátni a Nemzeti Szalon emeleti termeit. Még állanak a „Kéve” tárlatának díszletei, barátságosak, világosak a termek, a falakon azonban kö-röskörül a tehetetlenség és tehetségtelenség üli bántó orgiáit. Ötszáznál több műtárgy van ösz-szehalmozva rendszertelenül, a hozzáértés és ízlés minden híjával [...] Azok a kevesek, akik komoly művészi értéket jelentenek előttünk [...] *Körmendi-Frim* Ervin női portréja, [...] *Cserna* Rezső női arcképei, [...] *Feiks* Alfréd és *Gulácsy* Lajos megállapodott festményei az egyedüliek, amelyeket komolyan szabad és lehet venni. [...]

–na. [Cserna Andor]

(*Egyetértés*, 1913. ápr. 16. – 12.)

Tavaszi kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Kéve egy kis rendet csinált a Nemzeti Szalon sivar termeiben: falakat állított, kis és nagy szobákat, enteriőröket rögtönzött, megjavította a világítást és általában alkalmassá tette a Szalon helyiségeit kiállítás céljaira. A Nemzeti Szalon intézői igen helyesen nem bontották le ezt a kellemes miliót és ebben a kölcsönvett keretben tárlják föl a közönségnek a tavaszról elnevezett tárlatuk anyagát. A termek és fülkék zsúfolásig megteltek képekkel [...] Kép kép mellé akasztódott, ahogyan éppen elért, és a Kéve finom ökonómiával dolgozó rendezése után egy kicsit kellemetlen a képek eme túlhalmozott raktárá-val foglalkozni. [...] örömmel kell üdvözölni egy mélykedélyű, rajzolni és színekkel bánni tudó művészembernek, *Gulácsy* Lajosnak a vásznait. Üzsonnázó öreg párja és egy száz év előtti olasz utcája igazi finomságokkal átitatott. Igen kellemeset és újszerűt ad *Feiks* Alfréd színházi és cir-kuszi jeleneteiben, [...]

[Török Gyula]

(*Magyar Hirlap*, 1913. ápr. 16. – 12.)

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. *Horvay* Jánossal kezdjük [...] *Körmendi-Frim* Ervin egy női arcképe [...] különösen a beállítása érdekes, ötletes, de színösszeállítása is nagyon jó. Órás és almás csendélete is jobb dolgai közül való. [...] *Gulácsy* Lajos gobelinszerű képei a tőle megszokott artisztikus alkotások, az érdekesebb, az élethez közelebb álló két beszélgető öreg dámája. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1913. ápr. 16. – 5.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. A Nemzeti Szalon ez idei tavaszi tárlatának *Horvay* János szoborkollektója ad különös jelentőséget. [...] Magyaros párnákat állított ki *Balog* Irén, aki *Lesznai* Anna nevét fogja elhomályosítani ízléses munkáival.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1913. ápr. 16. – 36.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. A Nemzeti Szalon idei tavaszi tárlata éppolyan zsúfolt és éppolyan rosszul rendezett, mint az eddigiek. De külön tiltakoznunk szükséges az ellen a lomposág ellen, hogy a kritikát részben föl sem aggatott, csak a falak aljának támasztott és jórészt számozatlan képekkel meg szobrokkal fogadják a tárlat intézői. [...] Anyagának értékére nézve sem igen különbözik elődeitől ez a kiállítás. [...] *Horvay* műve körülbelül ugyanolyan döntő fontosságú hibákban fogant, mint a szerencsétlen *Vörösmarty*-szobor. Itt is, ott is figurális kompozícióval próbálja meg a szobrász a tömeg elosztását, a természetesebb építészeti megoldás helyett. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1913. ápr. 16. – 14.)

Ligeti Miklós szobrai. Néhány probléma: Micsoda szerepe van vagy lehet a piktori érzésnek a szobrászatban? Mennyiben érintette az impresszionizmus a szobrászat utolsó harminc esztendejét? Az architektúra és a szobrászat érintkezési pontjai? [...] végső érvénnyel egyiket sem döntheti el semmiféle esztétika, és mindig egy-egy művész akaratán, akaratának eredményességén múlik, hogy mily irányba fordulnak az „örök” törvények. [...] Ligeti és általában minden szobrász, akinek utcákon, tereken szobrai állnak, munkájáért sokkal inkább felelős, mint akár-melyik festő vagy más művész, akinek kisebb emberkörhöz jut el a megnyilatkozása. Ez a fokozott felelősség maga után vonja a megkülönböztetett mérték szerint való értékelést. Ligeti Miklósnak az Anonymus-szobor a legnagyobb sikere. E szobor plasztikai jelentősége minimális és kvalitásai negatívak. Nem olyan izléstelen, mint a budapesti szobrok nagy része, [...] mert kikerült a plasztikai problémákat, [...] E tekintélyes számú szobor legnagyobb része portré. A megrendelői igazán meg lehetnek elégedve, a portrélásúság és az úgynevezett sikkes előadási modor tekintetében e márvány és bronzszobrok az előkelő modellek szellemének teljes mértékben megfelelnek. [...] Készség, az ügyesség bizonyos mértéke le nem tagadható, [...] De az ő „Lélekrontás” című bronz, egy nagy bőszárnýú lebegő démonnal fedett akt [...] olyan szegyenletes botlása Ligetinek, hogy még abban a környezetben is lesújtó. [...] Színes cserepei ellenben nagyon kedvesek. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. ápr. 16. VI. évf. 8. sz. 650–651.)

A Művészház posztimpresszionista kiállítása. A Művészház tervezett tájképfestészeti kiállítását május végére kellett elhalasztani, hogy közben bemutathassa a nemzetközi impresszionisták kiállítását, amelynek anyagát június hónaptól kezdve egy londoni művészeti egyesület foglalta le. Ez a tárlat a Cézanne után érkezett piktorok műveit, mintegy száz művész százötven művét mutatja be, hű képét adva ezzel a piktúra mai állásának. Képviselve lesz a tárlaton a jelen művészetének minden legjobb külföldi neve. A Művészház igazgatósága ma küldi szét a meghívókat a magyar posztimpresszionistáknak, felkérve őket, hogy műveiket legkésőbb 22-ig szolgáltatassák be, mert a tárlatot előreláthatólag jövő hét szombatján nyitják meg.

(*Világ*, 1913. ápr. 19. – 13.)

Tavaszi a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon tavaszi tárlatának szenzációja van. Nem azok a piktorok hozták meg, akiket összenyaláboltak tavaszi gyönyörűsége, hanem akitől joggal vártunk sokat, Horvay János, a fiatal szobrászművészünk, aki ragyogó sikereket aratott eddig, és aki most a várakozásokon felül kápráztat el tehetségével. [...] Egy lírai lélek csodás költeményei ezek a szobrok, [...]

Magáról a Szalonnak tavaszi tárlatáról kevés a mondanivaló. Talán csak annyi, hogy a Szalon megtartotta nivóját; felélt mindenkit, aki hajléktalan másutt; [...]

vt. [Veress Tibor]

(*Független Magyarország*, 1913. ápr. 20. – 7.)

Tagsági díjak kiállítása a Nemzeti Szalonban. Unalmas dolog a Szalon kiállításait évről évre lecsepeülni. Tudomásul kell már végre venni, hogy ami az iskolákban önképzőkör, az a művészetben Nemzeti Szalon. Aki megfizeti a tagsági díját, annak joga van legalább egy képet kiállítani [...] a Szalon szegény és punktum. [...] akad egypár jó kép is [...] *Katona Nándor, Gulácsy Lajos, Góth Móric, Ferenczy Valér, Kiss Rezső, Józsa Károly, Márton Ferenc* [...] Igen jó *Cserna Rezső* [...] A többi semmi, kár a falért. [...]

(n. i.) [Nagy Imre]

(*Hétfői Friss Hírek*, 1913. ápr. 21. – 3.)

Nemzetközi posztimpresszionisták a Művészházban. A Művészházban ritka sikert aratott nemzetközi impresszionista kiállításnak mintegy folytatásaképpen a Művészház még tavaly ősszel tervbe vette egy nagy nemzetközi posztimpresszionista kiállítás rendezését, hogy bemutassa az impresszionista művészet kivirágása óta megindult új művészi irányokat és kereséseket. A terv azonban az anyag rendkívüli nagyságára és fontosságára való tekintettel az egyesület régi helyiségében már annak méreteinél fogva sem volt megvalósítható. Most, hogy a Művészház a Rózsa utcai palotában megfelelő nagyszabású kiállítási helyiséghez jutott, elérkezett a lehetősége egy második művészettörténeti kiállítás rendezésének és a Művészház már meg is kapta a rendkívül érdekes anyagot Párizsból, Berlinből, Európa nagyobb metropolisáiból. Fokozni fogja a kiállítás érdekességét, hogy az egyes kimagasló egyéniségek, mind Delaunay, Le Fauconnier, Kandinszkij stb. egész kollekcióval van jelen a kiállításon s a magyar posztimpresszionisták ezúttal először vonulnak fel a Művészházba egységesen az úttörőktől kezdve egészen a legújabb nemzedékéig. A külföldi anyag szervezési munkálatait *Kernstok* Károly alelnök, dr. *Rózsa* Miklós igazgató és dr. *Felvinczi Takács* Zoltán, míg a magyarét *Böölöni* György végzi, s ugyancsak ők írnak magyarázó esszéket is a katalógusban. A rendezési munkálatok már javában folynak, úgy, hogy a szezonnak ez az utolsó, de tán legérdekesebb kiállítása a jövő hét folyamán okvetlenül megnyitható lesz.

*(Egyetértés, 1913. ápr. 27. – 14.)*¹⁹

Győztek a szabadművészek. Az országos Magyar Képzőművészeti Társulat vasárnap tartotta meg báró Forster Gyula elnöklete alatt ez évi rendes közgyűlését, melyen az alapszabály-módosítások során a szabad művészek csoportja keresztülvitte, hogy a zsűri választása ezentúl nem a közgyűlés, hanem a társulat választmányának hatáskörébe tartozik. Az új alapszabályok szerint ezentúl minden legalább 50 tagból álló csoport külön zsűrire, külön rendezésre és megfelelő területre tarthat igényt. [...] A választmány is a szabad művészek listája szerint választott meg.

Hétfői Friss Hírek, 1913. ápr. 28. – 2.)

Tavaszi kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Kéve egy kis rendet csinált a Nemzeti Szalon sivar termeiben: falakat állított, kis és nagy szobákat, enteriőröket rögtönzött, megjavította a világítást és általában alkalmassá tette a szalon helyiségeit kiállítások céljára. [...] örömmel kell üdvözölni egy mélykedélyű, rajzolni és a színekkel bánni tudó művészembernek, *Gulácsy* Lajosnak a vásznait. Üzsonnázó öreg párja és egypár év előtti olasz utcája igazi finomságokkal átitott. Igen kellemeset és újszerűt ad *Feiks* Alfréd színházi és cirkuszi jeleneteiben, [...]

Török Gyula

(Kelet Népe, 1913. ápr. 29. V. évf. 4. sz. 310.)

Tavaszi tárlatok. Még a tél folyamán új kiállítási helyiség és új művészeti társaskör nyílt meg Budapesten: a „Művészház” és az ezzel kapcsolatos „Művészcsoport”. Eddigi szereplése alapján azonban egyiket sem írhatjuk művészeti életünk gyarapodásának javára. Művészeink új társasköre szereplését kissé zajosan s nem épen lélekemelő módon kezdte meg. Ez a körülmény magában véve is arra mutat, hogy alapításának nem belső szükség volt a rugója. A foglalkozás szerint való társadalmi csoportosulás a céhrendszer idejére emlékeztet; de azért még nem eshetik kifogás alá. Ám művészetünknek még ma is az a legnagyobb baja, hogy nem olvadt össze szervezen az étellel s a társadalmi elkülönülés ettől művészeinket még inkább eltávolítja. Az élet lüktető, színes közvetlensége helyett a kiállításainkra kerülő képek zömén amúgy is az az egyre szürkébb, mesterkéltnél világ tükröződik vissza, a melynek határai nem terjednek túl a műterem

¹⁹ Ua.: *Világ*, 1913. ápr. 27. – 18.

falain, a kávéházak vagy a klubok füstös levegőjén s a melynek bősei a hivatásos modellek hol léha, hol unalmas köréből kerülnek ki.

Ez volt az első impresszióknak a Művészház felavató kiállításán, hol azonfelül ebből az alkalomból kevés kivétellel csakis a természet unokái adtak egymásnak találkozót. Lionardo, a renaissance nagy varázslója nevezte el így azokat a festőket, akik nem a természetet vallják mesterüknek, de mellőzve ennek kiapadhatatlan forrásait, másodkézből, vagy ami nem egyszer még rosszabb, kizárólag magukból merítenek. Modern szóval a természetnek ezek az unokái expresszionistáknak nevezik magukat. S az üres nagyot akarás, a szerénység erényét nem igen ismerő dilettantizmus ily címen talán sohasem aratott még nálunk akkora sikert, mint azon a kiállításon, amellyel a Művészház gróf Zichy Jenő egykori palotáját otthonának fölávatta. Az a néhány jóra való festőnk, aki itt számottevő munkákkal szerepelt, úgy látszik, csak tévedésből került ide. *Körösfői-Kriesch* Aladár és gróf Zichy István a kiállítás bejárata mellett kétfelől egy-egy vonalainak harmóniájával remekül egybevágó jelképes felfogású, díszítő jellegű, alakos falképet festett. *Kosztolányi Kann* Gyula izzó napfényes tájképeiből mutatott be néhányat. *Rippl-Rónai* József dekoratív vásznain ezúttal ezek kockás kezelésével keresett feltűnést. *Vaszary* János is új oldalról mutatkozott be, ha nem is örvendetes módon. „Mérsékelt közmozdulatok” cím alatt terjedelmes vásznán a bizánci mozaikképek holt formáiból kiindulva Lázár föltámasztását ábrázolta erőltetett primitív felfogással. A hatást vadászó túl modern zene jut ilyen képek láttára eszünkbe, amelynek egész rendszere a kakofónián alapszik. De voltak a Művészházban képek, amelyek mindannak a tagadásával, amit eddig művészetnek tartottunk, még rikítóbb hatásokra törekedtek s a bíráló bizottság épp ezek festőit tüntette ki a díjakkal, amelyeket néhány jóhiszemű mecénás bocsátott az egyesület rendelkezésére. Az egyik díjat Szinyei Merse Pálról nevezték el. A jeles mester azonban ugyancsak sietett tiltakozni nevének ilyetén fölhasználása ellen, amikor a zsűri ítélete nyilvánvalóvá lett. Hogy művészetünk anarchistái nemcsak érvényesülnek, de mostoha viszonyainkhoz képest, mint a Művészházban, ugyancsak nagy sikereket aratnak, ez a körülmény szomorú jele annak a bomlásnak, amely a társadalmival párhuzamosan szellemi életünket is kikezdte. S úgy látszik, a Művészház következetesen a negatív művészet szolgálatába öhajjt szegődni. Első kiállítása nyomában a forradalmárainkaval rokonirányú bécsi Bund Österreichischer Künstler munkáiból rendezett kiállítást. Ennek élén Klimt Gusztáv, a kiváló dekoratív festő áll, akinek nagyszabású figurális képei Bécs középületeiben s a császárváros modern képtárában méltán aratnak elismerést. Amit azonban ezúttal a Művészházban kiállított, az, úgy látszik, mind export-munka volt, amellyel a vezetése alatt álló egyesület tagjai zömének tett engedményt. A részleteikben hatalmas rajztudásról tanúskodó s bizarr módon egymás mellé rakott tüzes színfoltokkal megfestett emberi testekből összerótt boglyák és piramisok elsősorban elképesztő hatással voltak az elfogulatlan nézőre. A Bund kisebb kaliberű tehetségeire kár volna szót vesztegetni, aminthogy a Wiener Werkstätte ezzel kapcsolatban bemutatott iparművészeti gyűjteményével is röviden végezhetünk. A bécsi iparművészet inkább finomkodó, mint művészi munkáit a bécsi modern építészettel együtt nálunk máris kellelénél nagyobb mértékben utánozzák. S azzal, hogy a nekünk merőben idegen és különösen iparművészetünk fejlődésére nézve veszedelmes holminak tárja föl kapuit, a Művészház még kevésbé igazolja létjogosultságát.

Az Ernst-múzeum magánvállalkozás, de a Műcsarnokot nem tekintve, szinte valamennyi salonunknál eredményesebb munkát végez. Legutóbbi két kiállításán *Iványi Grünwald* Béla és *Ferenczy* Károly festőművészek újabb képeit mutatta be. Mindketten modernül iskolázott festő nemzedékünk legkiválóbb képviselői közé tartoznak. Iványi régebbi kiállításainkon már egész sor kiforrott művészi munkával szerepelt, amelyen, ha nem is minden romantikus hajlandóság nélkül, mint izzig-vérig naturalista festő tett művészetéről hitvallást. Pár évvel ezelőtt Nagybányáról Kecskemétre költözött. Első munkái, amelyeket onnan küldött kiállításainkra, bizonyára nem kis mértékben zavarták meg művészetének ismerőit. De minthogy, úgy látszik, már mindenhez megedződünk. a művészi szikra, mely keresetten primitív munkáin is ott izzott, közönységét elnézővé tette különcködése iránt. S Iványi szorgalmasan dolgozott tovább. Most rendezett külön kiállításán a jeles naturalista festő, mint elsőrangú dekoratív tehetség mutatkozott be. Széles foltokban egymás mellé rakott, mélységesen izzó, virító színei a hollandiai tulipánok mesés pompájára emlékeztetnek. Alakos kompozícióin, mint a „Nyár” című festményén ezeket a lokális jellegű, széles színfoltokat öntudatos bizottsággal vont vonalak foglalják egybe monu-

mentális lendülettel, mint a középkor nagyszabású üvegfestményein. Szó sincs róla, valamivel több formai harmóniát Iványi Grünwald Béla képei is elbírnának. Ezt azért tartjuk szükségesnek hangsúlyozni, mert munkáinak ugyancsak keresett formai fogyatkozásai sok fiatal, tapasztalatlan festőnket fogják megtéveszteni, akik ezekből kiindulva tömörülnek majd iskolává.

Iványival körülbelül egy időben indult el pályáján Ferenczy Károly, festőink nem régiben széjelvált nagybányai csoportjának másik fő képviselője, akinek fejlődése sokkal egyenletesebb s külön kiállításának bizonyága szerint most érte el tetőpontját. A nem egyszer szinte erőszakos szinellentétek s különösen kezdetben szinte brutálisan erős széles formák után Ferenczy fokozatosan egyre higgadtabb lett s ma művészete, úgy látszik, már merő megállapodás. Mindazonáltal ma is az, a ki mindig volt: első sorban naturalista, a ki a természet festői momentumait fogékony szívvel lesi el s szinte a végső határig egyszerűsített művészi eszközökkel örökíti meg vásznain. „Anyát gyermekével” ábrázoló festményén színezése mindössze három széles tónusból: kék, zöld és sárgás szürkéből áll. Ennek a pár színnek a fokozása és összehangolása azonban mesteri s a kép a festői valóság teljes illúziójával hat. Az egymással ellentétes színek összehangolásának problémájával foglalkozik Ferenczy birkózókat, komédiásokat ábrázoló képein, amelyeken azonban újabban már jelentős pszichikai elem is érvényesül. A tiszta festőiségen kívül sok az érzés Ferenczy alakos tájképein, amelyeket az alakok tartásában és mozdulataiban lüktető csodás elevenség jellemez. Legjobb ilyenmű munkái már ismeretesek, így a „Hazaérés” a fenyvessel szegélyezett úton ügöző bárom lovasával s a „Séta” című festmény.

Az 1889-ből való, leányokat a verandán ábrázoló képétől az „Anyá gyermekével” című festményéig nagy az út. Ferenczy Károly ezen, látszólag minden zökkenés nélkül fokozatosan fejlődve, egyenletesen haladt s jutott el a mostani higgadt megállapodottsághoz. Mindazonáltal alig hiszünk, hogy ez művészetének utolsó étape-ját jelentené. Ellenkezőleg, ismerve minden ízében eredeti és nagyratörő egyéniségét, bizvást remélhetjük, hogy – amint ezt már komédiásokat ábrázoló képei is mutatják – művészete, különösen a tartalom intenzitása tekintetében, ezután is csak gyarapodni fog. [...]

D. [Divald Kornél]

(*Budapesti Szemle*, 1913. [ápr.] 154. köt. 437. sz. 301–309.)

Művészház. A Művészház új kiállítási helyisége, melyet Vágó László a kiállítások lehetőségek kényes követeléseinek a megfontolásával oldott meg, sokkal jobban sikerült, mint ahogy a feladott probléma sejteni engedte. Mind az öt kiállítási helyiség megoldása a felülről elhelyezett világítás következtében rendkívül előnyös, mert a falakon elhelyezett képek éppen a világítás és a területi elosztottság sikere következtében kitűnően érvényesülnek. Az első kiállításon bemutatott képek nagyobb része a kiállítást erősen közepes színvonalúnak mutatja. Általában sok az olyan kép, melyeket a Műcsarnok legsötétebb falairól szoktunk meg. Ha a jury kíméletlen volt, miért nem vitte keresztül egészében azt, amit a kiállítás egyöntetűsége érdekében megkezdett? Természetes, hogy még így sem nyert volna a kiállítás egyöntetűségben, de talán nyert volna színvonalban, melyet az ott kiállított munkák kisebb hányada biztosít. De csak ennyit a kiállítás egészéről, ami lehangoló. Ami a kiállítás színvonalát megadja az egyfelől *Rippl-Rónai* József, aki a mi emlékeinkben úgy él, ahogy élt évekkel ezelőtt: frissen, fiatalon és meggyőzően. Meggyőzően, mert különösen egyik képével, amelyik mozgalmas utcát ábrázol, él, lüktet, kifejezésre jut *Rippl-Rónai* József minden ereje; ez a képe, ha úgy tetszik, impresszionizmus, de ez az impresszionizmus nem lokális érték: ez a nyüzsgő utcakép nem egy helyhez kötöttségre összpontosul, nem Párizs valamelyik utcaélete, nem Londoné, nem Budapesté; ez a kép a nagy metropolis életét adja, ami így látva, Budapesten, Párizsban, Londonban egy-ugyanaz; hogy megélt és ismerős kifejezőeszközökkel, ez is az ő érdeme, mert e kifejezési jeleken keresztül érződik *Rippl-Rónai* József minden sajátos tulajdonsága. Másfelől egy igen jellegzetes *Kernstok* Károly kompozíció, amelyen a szabadjára eresztett vonalak száguldása a kompozíció örömeiről tanúskodik; ahogy általában *Kernstok* Károly vásznain, ezen a képen is primer festői elveként indítja meg a kompozíciót: egy bizonyos lendületért, ami bár eredményeiben is e lendület egyformaságában marad, a kompozíciót kítőltő egyéb kísérőkben szellemes változatokban kísérik a lendület kompozíciós gondolatát. A többi fiatalok közül éppen *Lehel* Mária állít meg aszketikus

érzésekkel átítatott kompozíciójával: jó a rajza, színei nincsenek, ezt hangsúlyozza is; képei merevek, halott mozdulatok; ha ezt akarta, ezt az érzést nagyban kifejezte. *Márffy* Ödön női kompozícióján érezni az leve feladott festői gondolatot: a három nőalak egymásba fonottan megadja, mozgásuk egymásra válaszával kifejezi a kompozíció gondolatát; így szép a kompozíció, értelmesen kifejező, míg a fegyelmeltségen keresztül eleve kiszámítottság is érződik. Másik két tájképe az eleve kiszámítottság, az egyensúly és az elosztottság nyomatékos aláhúzottágai dacára, közvetlenebbül sikerültek. *Vaszary* János archaikus érzéseken keresztül egy nagyobb szabású kompozíciót mutat, amelyen egyelőre ez archaisztikus érzésekben támadt ötletét jegyezte le; az ötlet több mint érdekes, bár kiviteli elnagyoltságánál fogva ötletes elgondolásban maradt. *Körmendi-Frim* Ervin, *Körmendi-Frim* Jenő, mindketten tisztas artisztikus gondolatokat közvetítenek; *Sassy* Attila illusztratív gondolataiban szép, csillogó színek sorakoznak, dekoratív felületeken; *Kádár* Béla, *Egry* József szintén kompozíciókkal szerepelnek, melyekben a dekoratív elrendezés a súlypont. *Major* Henrik szellemes és spontán erővel megfestett önarcképe szórakoztató képet mutat. Két kisebb képében kevesebb a szórakoztató elem, annál több rusztikus festőiségről tanúskodik. Általában ezek azok a képek, melyeket nem könnyű egyszerű távirati jelzőkkel megjelölni és amelyek a Művészház első kiállítását színvonalon tartják. (1913. január 24.)

Bálint Rezső

(*A Kéve Könyve*, 1913. ápr. 3. sz. – oldalszám nélkül)

A futuristák és expresszionisták a Nemzeti Szalonban. A futuristák kiállításán bemutatott képek alapján csak regisztrálhatom azt a megjegyzésemet, amit a futuristák kiáltványáról e helyen elmondtam: a futurista festők képein új festői lehetőségeknek a gazdagítását célozzák; az új festői lehetőségek gazdagodását minden eddigi festői lehetőség teljes negligálásával igyekeznek megtalálni; a festői lehetőségek merész, sokszor tudatlan átlépésével új elképzelési dimenziókat nyitnak a fantázia megjelenítésére; ezek az elképzelt dimenziók már csak a fantázia ellenőrizhetetlen területein mozognak: rendszerbe állítják, felületekre sűrítik, egyedül a ritmus hangsúlyozott kifejezési szimbólumaival. Ezek a kifejezési szimbólumok a ritmus, a lendület alakjában nem újak, sokszor kétségtelenül illusztráltak fejezik ki egy kép egész gondolatát: például a „Nevetés” című képen, amelyen a szélesen kacagó női fej rossz, mai olaszos édeskés előadásban van elmondva, míg a kép többi része, ha akarom, a nevetést inscenálja. Severini is ugyanebben a tévedésben dolgozik, mert technikai modorában, a szó rosszabbik értelmében gondolt modorban, a Rysselberghe, Cross, Signac képviselte pointillis előadási formában közvetíti a gondolatait. Severini a leghangosabb és a legrosszabb közöttük. Carra a legértelmesebb, mert például „A háború” című képén a ritmust, a lendületet ismétlő változataiban, a rend egyformára alakított ütemeivel akarja hangsúlyozni; ez képének a fő törekvése, ezt sikerül éreztetnie. Így a Carra stílusa szellemes összegezője ritmusok, szimbólumok rendjének, a szerkezeti gondolatok olyan feltüntetésével, ami kizár minden festőiséget. Így Carra a legfegyelmeltebb a futuristák között, mert elgondolásait biztos rend határolja, anélkül, hogy képzetének e rendi megállapodottsága közné szabadságában. A futuristákkal együtt szereplő expresszionisták éppen a programul választott elnevezéssel állanak ellentétben: mert a kifejezés, az expresszió az, amit minden jó kép magában ad és ugyanez az expresszió, kifejezés hiányzik a képeiből. Az expresszionisták, hogy terminussal éljek, nagyjából naturalis-dekoratív stíluspróbákat adnak, kevesebb ízléssel, mint Van Dongen, még kevesebb kifejezéssel, mert kifejezésük például ott, ahol Kandinszki mutatja, dekoratív színellentétek egymás mellé állításánál nem egyéb. Expresszionizmus: nem lehet egy festő irány programja. Expresszionizmus: minden festő irány, minden jó művészet programjának kell lennie. (1913. január 26.)

Bálint Rezső

(*A Kéve Könyve*, 1913. ápr. 3. sz. – oldalszám nélkül)

Iványi Grünwald Béla. Az újabb stílusra törekvések idejében, körülbelül 1906. év körül, az újabb festői szempontok keresései közben még nem teljesebben egészében, nem alakulhatott

ki az a fajta naturalisztikus irányzat, mely Nagybánya nevéhez fűződik. Egyfelől az új stílusok kritikai állásfoglalása, másfelől e kritikai állásfoglalásból következő tisztultabb festői törekvések határai élesen elválasztó vonalat jelöltek mind az impresszionizmus, mind a nagybányai naturalisztikus törekvések közé.

Ez újabb festői szempontok elkövetkezési idejére esik Iványi Grünwald Béla jelentős festői étape-jának egyik befejezett kifejlődése. Ez időkből valók ama képei, melyek stílusa kialakulásának és az akkori nagybányai naturalizmus beteljesedésének egészében mutatják: „Bércsek között”, „Völgyben” című képei, „Szénaboglyák” és a többiek, Nagybányai vidékéről festett képei; ezekben a képekben Iványi Grünwald Béla már több mint amennyit a szokványos nagybányai naturalizmus alatt érthetünk. Egyenes sajátosságokat érzünk bennök, megérezzük és megismerjük e vidéket anélkül, hogy valaha láttuk volna. E sajátosságokon keresztül érezzük az elmondás egyszerűségeit, valóság, a természet előtt éreztetett meghatottság nyomait, nem szuverén másíthatatlan fölénytel, hanem az alázat megértésével.

A kompozícióban kifejezett harmónia elmondásáért való vágya mind erősebb hangsúllyal jelentkezett későbbi képein. Ez időktől kezdve festette Iványi Grünwald Béla azokat a képeit, melyekben primer jelentőségű a kompozíció gondolata és ilyen gondolatok foglalkoztatták azokon a képein, melyek mostani kiállításán kerültek bemutatásra. Ezekben a képekben a rajz módja az, ami a nagybányai képeire emlékeztet, de itt is változott, amennyire a változó festői szempontok a rajz szellemét is változtatták. Rajza itt már a forma határainak a megjelölésére törekedett és nem a forma világítási helyzetének a milyenségeire. Így színei is változtak, mert míg azelőtt a színelkülönbségek egymellettiségeit sorakoztatta, értékelte egészébe, ma e színelkülönbségeit összehasonlv, egy elhatározó színegyeségben adja. Színei és formái ma egységet mutatnak, differenciák nélkül, tisztán a felületre szabott kompozíciós méret kifejezéseire törekedve. Színeinek mostani egyazonossága a harmónia éreztetésének au egyugyanazonosságaira céloznak; színei, melyek ismétlődnek, egy erőben és egy mértékben ismétlődnek valamennyi képein; így vonalai is, melyek egy bizonyos lendület ütemében indulnak, megtartják mozgásuk sajátosságát és az egész képen, összes képein keresztül e mozgás felvett lendületében fejeződnek be. Ilyen jellegzetesen fényen érzések átéléseiről tanúskodik a „Nyár” című kompozíciója, ilyen meleg pompáról, melynek ünnepélyes harmóniája tisztult festői elképzelések kijelölésire mutat. (1913. február 1.)

Bálint Rezső

(*A Kéve Könyve, 1913. ápr. 3. sz. – oldalszám nélkül*)

Ifjú művészek kiállítása. Az ifjú művészek egyesülete kiállítást rendezett a Könyves Kálmán Nagymező utcai szalonjában. A kiállítás majdnem egyöntetű, mert egy kivételével valamennyi kiállító ízléses, a polgári értesültségig színes képekkel szerepel. Az egy kivétel Erős Andor, akiért e sorokat érdemes megírni; három képet állított ki, melyeknek a megjelenése, felfogása egyenesen kiválik a kiállítás műcsarnoki átlagszínvonalából. Erős Andor két aktos képe inkább tanulmány, de e két tanulmányyszerű képen tiszta festői szempontokat magyaráznak a formák, a színek meggondolása. Egyelőre még megérezik Erős Andor munkáin az iskola levegője, ezért sokat kell felednie, épen ezért még többet tanulnia, amiknek a biztosítékát meggyőzően tudja mutatni mostani képein. Az Erős Andoréhoz hasonló kvalitású kép nincs több a kiállításon, ami nem azt jelenti, hogy csak az Erős Andorhoz hasonló próbálkozás hiánya miatt nincsen, de jelenti azt, hogy mind a többiek munkáin az iskolai beirányozottság próbáin kívül nincsen hasonló kvalitású kép. Nincsen a nagyon tehetséges *Tichy* Kálmán grafikus munkáiban sem, akinél az angol illusztráció elgondolásain kívül még ez elgondolások technikai megoldásai is ilyen emlékeket ébresztenek. (1913. február 7.)

Bálint Rezső

(*A Kéve Könyve, 1913. ápr. 3. sz. – oldalszám nélkül*)

Ferenczy Károly kiállítása. Az Ernst-múzeum vezetősége nagyon derék és elismerésre méltó munkát végez nevesebb művészeink csoportosított munkáinak a bemutatásával. Az ed-

digelé bemutatásra került művészek sorában a múzeum vezetősége most Ferenczy Károlyt iktatta be és jóleső érzésekkel állapítjuk meg e helyen, hogy Ferenczy Károly művészetével tisztelőinek és megértőinek ismét nagy örömeiket szerzett. Ferenczy, mint festő annyira elismert, a magyar kulturatóriában elfoglalt pozíciója annyira szilárd és megingathatatlan, hogy igazán bajos erről a végtelenül rokonszenves művésztől újat mondani. Mindazt a dicséretet, ami munkájáért neki állandóan és változatlanul kijár, a múltban már annyiszor elmondották, hogy csak unalmas ismétlések eredménye volna az is, ha a képzőművészeti kritika rendelkezésére álló szuperlatívuszokat alkalmazná az ő esetében műveinek a figyelője. Azonban úgy találok, hogy az ő törekvéseinek, működése eredményeinek a hangsúlyozása talán sohasem volt olyan időszerű, mint most, amidőn a művészetben a szív munkáját kezdik kikapcsolni és sokan az agy tisztára spekulatív működésével igyekeznek „minden áron” érvényesülni. Ezt a két szót „minden áron” annál inkább kell aláhúznunk, mert sok művész tisztán az érvényesülés kedvéért ma már feláldozza a legnagyobb értéket: a tiszta művészetet. Nem elég, ha a festő egy pillanatra megállítja a nézőt és akár pozitív, akár pedig negatív irányban efemer természetű hatásokat ér el. A meggyőződéses és tiszta művészi munkában sokkal többet kell találnunk, mint: rakétahatásokat. Ferenczy Károly oeuvre-je előttünk éppen azért tűnik annyira nemesnek és fennköltnek, mert munkáiban a régi és új festői közhelyeket teljesen mellőzi és mondanivalói színben, rajzban és felfogásban egyaránt benső élményeiről és lelki életének erőteljes struktúrájáról adnak meggyőző beszámolót. Olyan művész ő, aki mesterségének őszinte szeretetéből fakadólag sokat szenvedett és nagy áldozatokat hozott, de akinél a szenvedés és áldozatkészség meghozta a legfenségesebb gyümölcsöt: a kompromisszumot és spekulációt a priori kizáró: egyéni és tiszta művészetet. (1913. február 27.)

Szablya János

(A Kéve Könyve, 1913. ápr. 3. sz. – oldalszám nélkül)

Herman Lipót. (Az Ernst-múzeum kiállítása) Herman Lipót kiállításán két megállapítást összegeztem, melyek egyrészt egyformán jellemzőek az ott bemutatott képekre, másrészt jellemzőek általános festői kérdésekre. Az egyik: Herman Lipót a kiállításon bemutatott munkáiban sokkal később, sokkal kifejezőbb művész, mint amennyit festői tudása, festői fegyelmzettség biztosít számára. Kompozícióiban a képszerűségig befejezett, a képért és az elmondásért lezártak a munkái, hogy a kép elmondását a rendelkezésére álló tudással kifejezze. Ebből következik a másik megállapításom: a képszerűség elgondolása nem áll arányban Herman festői készütségével, jóllehet kifejezi azt, amit a képszerűség szempontjából kifejezni akart, de mindjárt ebben nyilvánul meg legjellemzőbb gyengéje, mert a rendelkezésére álló készütséggel utalva van arra, hogy mindent kifejezzen. Ha Herman Lipót úgy venné tudomásul a természetet, ahogy a tudatában kialakult, nem adná így tovább a természetről vallott felfogását. Mert Herman Lipót tudatában még egyelőre nem alakult ki elég meggyőzően, eléggé szuggesztíven a természetről való felfogás. A Herman Lipót emlékében egyelőre képek harmóniája él, kész és harmonikus képek emlékei, melyekre az ő mostani képei, kompozíciói emlékeztetnek. E képek emlékeinek a harmóniái sem eléggé közvetlen hatásban mutatkoznak képein – Rubensre gondolok –, hanem még inkább e képekről sokszorosított színes nyomatoknak a reprodukció sajátágaival bíró kemény színellentétei, melyek emlékei erős, kétségtelen nyomokat hagytak a Herman Lipót képein. (1913. január 8.)

Bálint Rezső

(A Kéve Könyve, 1913. ápr. 3. sz. – oldalszám nélkül)

Tavaszi műkiállítások. Ha az Isten kegyelméből való igazi talentumoknak nálunk mindig a pártolásnak olyan nagy mértékében lett volna részük, mint aminővel művészeti életünk forradalmárai dicsekedhetnek, a nemzetek versenyében ma művészetünkkel az első helyen haladnánk. Szobrászaink és festőink legfiatalabb egyesülete, a Művészház, pár évi bujdosás után most jutott állandó otthonhoz. Egy fiatal főur áldozatkészségéből gróf Zichy Jenő egykori palotáját alakították át nagyúri fényűzéssel berendezett clubbá és a jól világított termék egész sorából álló

kiállítási helyiségé. A club megnyitása botrányval kezdődött s az első kiállítás, amelyet az emeleti szalonokban rendeztek, szintén nem volt örvendetes művészeti esemény. A két falképen kívül, amely bejáratát díszíti s amelyet jelentős monumentalitáson kívül előkelő, dekoratív hatás jellemez, alig láttunk itt néhány képet, amelynek a művészethez valamelyike köze volna. A falképeket a Művészház állandó díszéül Körösfői-Kriesch Aladár és gróf Zichy István festette. A kiállításon Kosztolányi Kann Gyula izzó napfényben ábrázolt tájképein, Rippl-Rónai József bizarr foltos dekoratív dolgain kívül nem sok figyelemreméltó munkát láthattunk. Azaz, hogy negatív szempontból a kiállítás anyaga ugyancsak sok megfontolásra valót nyújtott. Néhány jóra való tehetség remélhetőleg csak futó eltévelyedésén kívül egész sor kép rémítette itt a látogatókat. A nagyot akaró, a jámbor nyárspolgárt elképesztő tehetetlenségnek valóságos tombolását képviselte egy-egy vászon. Néhány jobbsorsra méltó mecénás jóvoltából a Művészházban ezúttal díjakat is osztogattak. Ezekkel éppen azokat a mázolókat jutalmazták, akik a legnagyobb rekordot érték el mindannak a tagadásában, ami a művészetnek mindenkor lényege volt.

Hogy a művészet anarchistái nálunk nemcsak érvényesülnek, de nem egyszer szinte hallatlan sikereket aratnak, ez a körülmény szomorú jele annak a bomlásnak, amely korunk felforgató eszméinek hatása alatt a társadalmat talán sehol sem mételeyezte meg annyira, mint nálunk. Nagyképű stréberek, önhitt pézneszsákok, mindenáron érvényesülni akaró jelentéktelen alakok, akik társadalmunkban nem találják meg helyüket, ennek kereteit szűknek vélik, s magukon kívül tekintélyt nem ismernek, hadat üzennek mindennek, amit mi eddig jónak, igaznak és szépnek tartottunk. Tabula rasara van szükségük, hogy a maguk képére alakítsák át a világot. Nincs az emberi szellemnek, a kultúrának mezeje, amelyen prozelitákat nem keresnének. Kitűnően szervezett hírszolgálatuk, amelynek szószólójává naivitásból nem egyszer a jóra való sajtó is szegődik, egyre szélesebb körökben kelt érdeklődést mindama megnyilatkozások iránt, amelyekben az igazi művészet, a keresztény szellem s az erkölcs tótágast áll.

Nem volt kiállítás, amely iránt a közönség mohóbb érdeklődést tanúsított, mint az, amelyet a Nemzeti Szalon nemrégiben az olasz futuristák munkáiból rendezett. Ugyanazok az emberek, akik az élet posványaiából merítő irodalmat burjánzóvá tették, akiknek mohó érdeklődése színpadainkon hosszú életűvé tesz olyan darabokat, aminőket a külföldön csak a félvilág nyomorultjai tekintenek meg, heteken keresztül tolongtak a Nemzeti Szalon termeiben, a minden formát kockákra bontó kubisták, a cikkázó vonalakkal hangok kifejezésére törő örült, agyalágyult, de többnyire agyafűrt piktorok munkái előtt. Ebben az örültségben azonban volt valamelyes rendszer s nem egy futurista kép verejtékes munka árán készült. A Művészház kitüntetettjei azonban minden körülmények között könnyebb végén fogják meg a dolgot s épp oly olcsón aratnak sikert, mint a társadalmi forradalom harcosai közül is nem egy, aki nálunk pusztán nagy szájjával küzdött ki magának sinecurát s bár ma is mint a jogtalan és vagyontalan proletárság védelmezője szerepel, kitűnően érzi magát burzsoá sorban.

S nyilván, hogy első debutjét igazolja, a Művészház második kiállítása a rokonirányú Bund Österreichischer Künstler munkáiból telt ki, amely egzisztenciáját annak a sok idegennek köszönheti, aki különösen tavasz idején seregestül jár Bécsben s a világhírűvé vált bécsi gsnassz helyett úti emlékeknek mindenképen szívesebben vásárol ilyen kuriózumokat, mint aminőket nálunk is kiállítottak. A Bund élén a voltaképpen igen kiváló mester, *Klimt* Gusztáv áll, akinek nagyszabású figurális kompozíciói Bécs középületeiben, a császárváros modern képtárában méltán aratnak osztatlan elismerést. Amit azonban hozzánk beküldött, az úgy látszik, mind export munka, amelyen tagtársai zömének tett engedményt, s amelyet eredetileg nyilván a Balkán államokba szánt. Az emberi testekből összerakott boglyák és piramisok, a részletekben hatalmas rajztudással s bizarr módon egymásmellé rakott tüzes színboltokkal, arról tanúskodtak, hogy a talentumos mester, társaihoz hasonlóan, elsősorban elképeszteni akart és nem gyönyörködtetni. Ami jó dolog ezen a kiállításon volt, mint a mi talentumosabb különc festőink munkái is, ha ennek technikájával készült is, nem olajfestmény volt, de üvegképnek, gobelinnek való karton, mint *Orlik* nagy festménye. *Andri* legjobb képei *Segantini* hatására vallottak. A szobrászok sorában *Stursa* plasztikája erejével, *Hanak* munkáinak, ha nem is mindig ízléses, de tartalmas voltával tűnt ki. A Bunddal együtt szerepelt a Művészházban a Wiener Werkstätte, vagyis a bécsi iparművészek szövetsége. Inkább finomkodó, mint művészi munkák jellemzik a bécsi iparművészetet, amelyet a bécsi építészettel együtt nálunk már is kellenél nagyobb mértékben

utánoznak. Az ilyen idegen importtal a Művészháznak még kevésbé sikerül létjogosultságának az igazolása.

Az Ernst-múzeum magánvállalkozás, de a Múcsarnoktól eltekintve, szinte valamennyi művészeti egyesületünknel eredményesebb munkát végez. Múzeumi helyiségeiben mestereket vagy művészeti irányokat népszerűsítő felolvasásokat rendez, udvarára néző termeiben egymásután mutatja be festőink és szobrászaink működését külön kiállítások keretében. A legutóbbi három műtárlatát *Iványi Grünwald Béla, Ferenczy Károly és Ligeti Miklós* munkáiból rendezte. Az első kettő modernül iskolázott festőnemzedékünk legkiválóbb képviselői közül való. Iványi régebbi kiállításainkon már egész sor kiforrott művészi festménnyel szerepelt, amelyen, mint ízig-vérig naturalista mester tett művészetéről hitvallást. Pár év előtt Kecskemétre költözött s első munkái, amelyeket onnan küldött a kiállításokra, bizonyára nagy zavarba hozták művészetének ösmerőit. De, minthogy már mindenhez hozzá vagyunk edzve, a művészi szikra, mely keresetten primitív munkáiban is ott izzott, közönségét elnézővé tette különcködéseire iránt. S Iványi szorgalmasan dolgozott tovább. Most rendezett kiállításán dekoratív talentuma egész pompájával tárult elénk, mélységesen izzó, virító színek, széles foltokban merészen egymás mellé rakva, kápráztatták el itt a nézőt. Kellő távolságból, mint aminő elhelyezésre dekoratív vásznai számíthatnak, ezek színpompája ugyancsak mesés lehet Közélről azonban bántó a formák elhanyagolása, amit annyival is inkább szükségesnek tartunk kiemelni, mert munkáinak ép ezek a voltaképp csak látszólagos és nagyon is öntudatos fogatkozásai sok tapasztalatlan festőnket fogják megtéveszteni, akik ezekből kiindulva, tömörülnek majd iskolává. Színezésében Iványi-Grünwald ízig-vérig expresszionista lett. Színhatásaiban mintha a virágos kertek intenzív pompájából indulna ki, ezek ragyogását azonban vásznain nem egyszer szinte már szemfényvesztő módon fokozza. Egymás mellé rakott lokális színeinek ünnepélyes pompája, mint például „Nyár” című vásznán, hatásában ugyancsak jelentős; mindazonáltal elbírna egy kis formai harmóniát is. S ha Michelangelótól, a plasztikus formák renaissance kori nagy mesterétől túlzás is volt, amikor a velencei festők szemére hányta, hogy nem tudnak rajzolni; a legkevesebb, amit legújabb bemutatkozása kapcsán mondhatunk az, hogy ha nem is több, de valamivel harmonikusabb rajz Iványi Grünwald képeinek bizonyára nem válnék kárára.

Iványival körülbelül egy időben indult el pályáján, de fejlődésében sokkal egyenletesebbnek mutatkozik *Ferenczy Károly*, festőink nemrégiben széjjelvált nagybányai csoportjának legjellegzetesebb képviselője. A nem egyszer szinte erőszakos színellentétek s kezdetben csaknem brutálisan erős, széles formák mestere legújabb kiállításán nagy higgadságról tanúskodik. Nem a célhoz ért nyárspolgár nyugalma az, hanem az igazi művész meggyőződésében gyökerező megnyugvás. Fejlődésének folyamán Ferenczy is rájött arra, hogy ha fiatalos túlbuzgóságában túl is akart tenni rajta, a művész igazi mestere mindenkor a természet marad. Ennek él, ennek festői momentumait lesi el művészi lélekkel, nemessé egyszerűsített művészi eszközeivel. Ferenczy Károly mestere a rajznak; ez azonban sehol sem lép képein előtérbe. Ami ezekben formai elem, azt széles síkokban egymásmellé rakott színeivel is pompásan juttatja érvényre. Körülbelül ugyanazokkal az eszközökkel dolgozik, mint valamikor Velázquez. Felfogása azonban merőben modern s festőiségében ugyancsak eredeti. Anyát ábrázoló festményén színezése mindössze három széles: kék, zöld és sárgásszürke tónusból áll. Az egymással ellentétes színek fokozása és összehangolása azonban mesteri s a kép a festői valóság teljes illúziójával hat. Hasonló festői problémákkal foglalkozik Ferenczy birkózókat, komédiásokat ábrázoló képein. A tiszta festőiségen kívül sok a művészi tartalom Ferenczy alakos tájképein, amelyeket az intenzív hangulaton kívül az alakok tartásában és mozdulataiban lüktető csodás elevenség is jellemez. Legjobb ilyenmódi munkái már ismeretesek. Így a Hazatérés, a fenyvessel szegélyezett úton ügető három lovasával, a lovas gyermekeket ábrázoló és a „Séta” című festmény. 1889-ből való, leányokat a verandára ábrázoló képétől az „Anyá” festményéig nagy út vezet. Ferenczy Károly ezen immár kimerítette a festői ábrázolásnak szinte összes lehetőségeit, mindazonáltal alig hiszszük, hogy most rendezett külön kiállítása megállapodást jelentene. Ellenkezőleg, ösmerve nagyratörő egyéniségét, bizvást remélhetjük, hogy művészete, különösen a művészi tartalom intenzívítása tekintetében, ezután is csak gyarapodni fog.

Ligeti Miklós, aki leginkább fölkapott szobrászaink egyike, száznál több művét állította ki egyszerre az Ernst-múzeumban. Alakjai ötletesek, elrendezésükben változatosak s arról tanús-

kodnak, hogy mesterük nálánál kiválóbb művészek hatása iránt igen fogékony. A festőiség, amely újabb munkáin uralkodik, Rodinra emlékeztet, ennek mélysége azonban hiányzik műveiből. Mintha akkor lenne igazán elemében, amikor dekoratív ötletekkel foglalkozik, aminőkből külön kiállításán márványba faragva, kőbe vésve, színezve és aranyozva egész sorozatot látunk. Igen találóak Ligetinek képmásai, érdekesek keramikai munkái. Általában azonban, ha kevésbé forgácsolná szét erejét, művészete mélységben bizonyára csak gyarapodnék. [...]

– X. [Divald Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1913. máj. 1. 27. évf. 5. sz. 561–571.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Megkapó módon groteszk, nevetésre, egyben bosszankodásra ingerlő valami a Nemzeti Szalon tavaszi képvásárja. [...] A „Kéve” imént bezárult kiállításáról ottrekedt vendégfalakat – mintegy százötven összeválogatott képre, néhány szoborra felépített, azok tartalmára és külső jelentkezésére kitűnően összehangolt enteriőröket – raktak tele rogyásig ötszáz képpel, szoborral, zagyván, értelmetlenül, tekintet nélkül a felhasznált területre, a képek egymásmellettségére. [...] összevissza kiabáló színfoltok, az egymás mellé erőszakolt, összezsúfolt, ellenséges indulatú vásznak tömege. A kiállítás fő eseménye a Horvay-kollekció, közötté a készülő budapesti Kossuth-szobor három teljes nagyságú szoborcsoportja. [...] A monumentalitás teljesen hiányzik a szoborcsoportból. Anyagérzés nyomai sem lelhetők fel bennük. Ezek bármiben nyerik végleges anyagukat, sohasem lesznek egyebek, mint gipsz. Szentimentális, férfiatlan ellágyulás, festői hatásokra való törekvés, zsánerszerű elgondolás hatja át a kompozíciót. [...] szomorú, hogy éppen neki kellett ezt a szobrot megcsinálni. Szomorú, mert egy rossz szoborral több lesz. Mintha nem lenne elég ebből a fajtából. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. máj. 1. VI. évf. 9. sz. 723.)

Posztimpreszionisták a Művészházban. A nemzetközi posztimpreszionista kiállítás anyaga immár teljesen együtt van a Művészházban s leszámítva a magyar művészek munkáit, jórészt teljesen megegyezik azzal a képanyaggal, amely a londoni második posztimpreszionista kiállításon került először bemutatásra. A nagyérdekű kiállításon, ahol a legújabb művészi irányok, így a kubizmus is először kerül a magyar közönség elé, a következő francia, angol, orosz, német, amerikai és görög művészek vesznek részt: [...] A magyar posztimpreszionistákat a Művészház kiállításán a következő művészek képviselik: *Berény Róbert, Bornemisza Géza, Czigány Dezső, Czöbel Béla, Csont Ferenc, Götz B. Ernő, Kádár Béla, Kernstok Károly, Kornai József, Lehel Ferenc, Lehel Mária, Márffy Ödön, Medgyessy Ferenc, Orbán Dezső, Pap Géza, Rippl-Rónai József, Sassy Attila, Tihanyi Lajos és Vaszary János*, míg *Réthy Alfréd*, a Párizsból legutóbb hazatért fiatal festőművész külön kollekcióval szerepel a nagyérdekű kiállításon.

(*Világ*, 1913. máj. 1. – 20.)²⁰

Posztimpreszionizmus. A Művészházban ma egy ilyen című kiállítás nyílt meg, nyilván azzal a szándékkal, hogy bemutassa mindazokat a festői törekvéseket, amelyek az impresszionizmus letűnte óta tovább akarták vinni a piktúra fejlődését. Ez a szándék azonban csak részben valósult meg, a kiállítás csak egyfajta művészetet mutat be, amely a magyar közönség előtt már nem is ismeretlen. A kiállítás anyagának magyar része már jórészt a Nyolcak kiállításairól ismerős; a külföldi képekhez pedig már szintén volt szerencsénk, ezekhez vagy a testvéreikhez. Mindegy, ezekről nem mondhatunk egyebet, mint testvéreikről. Bizonyára minden festői frazeológiának megvan a maga jogosultsága akkor, ha közvetíteni tudja a festő érzéseit és hangulatait. Mi azonban ebből a frazeológiából nem tudjuk kivenni a közvetítést, nem érezzük azt a hangot, amelynek közvetítése egyedül teszi lehetővé a kritikát. Azzal a festéssel szemben, amely

²⁰ Ua.: *Magyarország*, 1913. máj. 1. – 12–13.

gyerekesen naiv kockákkal kíván hatást elérni, mint Delaunay úr, vagy pedig azzal, amely rosszhiszeműleg az értelmetlenségre alapítja a maga hatását, mint Kandinszkij úr, csak kétféleképpen foglalkozhatnánk: vagy a gyermekes élcelődés frivol hangján, vagy száraz és kellemetlen okoskodásokkal. Egyikhez sincs kedvünk. Elvi szempontjainkat pedig már régen kifejtettük ezzel a művészettel szemben, s így legjobbnak látszik, ha egyszerűen napirendre térünk felette. Csak egy megjegyzést teszünk a kiállításról, s ez a résztvevő magyar művészekre vonatkozik. Ezekről kell elmondani annyit, ami ilyen körülmények között is jólesik, hogy felette sokkal tehetségesebbek, mint azok, aki külföldön testvéreik. Mert a tehetség még a tévedéseken keresztül is átvilágít. De a külföldieknél itt alig van minnek átvilágolnia. Picassónak van itt egy bájos, finom női feje, igazán fájdalmas, hogy aki ezt a gyengéd alkotást létre tudta hozni, olyan útra lépett, amely nem vezet hozzá hasonlókhöz. Franz Marc is jó talentum. A magyarok között ellenben sok a tehetséges. *Márffy* Ödönnek van egy-két monumentális tájképe, *Berény* Róbert portréja pedig egyenesen impozáns. Bizonyos, hogy ezek az emberek, majdnem az összes magyarok hivatottak, talán ez okozza, hogy nem tudtak beletörni a kubizmus sablonjába és ide-oda kóvályognak a különféle ultramodern sablonok között. De hát miért?

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. máj. 4. – 13.)

Nemzetközi posztimpressionista képek. A Művészház termeiben az ultramodern szépművészeti reformátorok kétségbeesésig elfajult alkotásaiból látható most egy nemzetközi kollekció. A francia, angol, német, olasz, orosz és a magyar nyolcasok, kubista, orphista, neoimpressionista és futurista piktúrákat ezúttal Posztimpressionista cím alatt gyűjtötték össze. Már a Művészház lépcsőházában látunk bevezetésül mindenféle színekockákat és háromszögeket, egy-egy képforma lapra fölmázolva, olyan formán, mint azt az óvodás gyerekek színes kockás képein látni. A termekben azután az ősvadember művészeténél is sokkal primitívebb mázólástól kezdve a komolyabb törekvést mutató, némileg elfogadható munkáig mindenféle fázisa látható e vadmodern csodabogár-művészetnek. [...] Legelfogadhatóbbak természetesen azok a képek, amelyekben bármi formában is, némileg a dekoratív hatás fölfedezhető és a természet nincs annyira tönkrenyomorítva. [...] *Götz* B. Ernő „Szilvaszedő” stilizált életképéről is csak dicsérrel szólhatunk. [...] *Sassy* Attila és *Lehel* Mária képei ugyan kissé már túlstílusosak, de azért sok érdekesség van bennük. [...] *Réth* Alfréd is erősen igyekszik túltenni a kubista és Kernstok-féle szörnyalakjaival a többi primitív alkotásokon. [...] Egypár éktelenül elnyomorított szobormű is látható e termekben, de ezeket nem jó megnézni.

(N. M.) [Nemes Mihály]

(*Budapest*, 1913. máj. 4. – 10–11.)

A posztimpressionisták kiállítása. A Művészház valóban elmondhatja magáról, hogy évszázó kiállításával önnönmagát fölülmúlta. Tudtuk róla mindig, hogy leginkább a legszélsőségesebb művészi irányokkal szeret kacérkodni, de az érthetetlen és komikus képeknek akkora tömegét, mint ezúttal, még nem sikerült eddigelé összegyűjtenie. [...] a nagyközönség [...] a legőszintébb megbotránkozással szemléli a tárlat heterogén anyagát, a tehetséges és teljesen tehetség nélkül való emberek munkájának e különös keverékét. A kubisták és impressionisták törekvéseinek is – elismerjük – megvan a maga jogosultsága. Hisszük, hogy munkásságuk végül több értékes és eddig ismeretlen elemmel fogja gazdagítani a festőművészet nagy múlttal bíró birodalmát. De ez még nem jogosít föl egy művészi egyesületet sem arra, hogy a haladás ürügyével a másod- és harmadrendű művésztehetségek egész gárdáját gyűjtse egybe, s kínládásuk gyümölcsét ultramodern művészetként mutassa be a közönségnek. [...] Nem értjük végül, mi szükség volt arra, hogy a magyar festőktől több olyan képet is kiállítsanak, melyeket már az előző tárlatokról ismerünk. [...] Reméljük, hogy a mai kiállítás nem előleg a Művészház jövő évi munkásságára.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. máj. 4. – 18–19.)

Posztimpreszionisták. A törekvő és mindig értékeset adó „Művészház” nemzetközi posztimpreszionista kiállítással fejezi be idei tárlatainak sorozatát. A termeket sok idegenül, értelmetlenül ható kép tölti meg, foltok és formák, amelyeket még nem szokott meg szemünk, sőt vannak olyanok is, amelyeknek be- és elfogadása ellen föllázadnak érzéseink. Van azonban a különös összbenyomás mellett sok olyan objektuma a kiállításnak, amelyet örömmel szemlélünk. Így szívesen barátkozunk meg *Archipenko* nagyszerű formaművészetével, amely újszerűségével is meggyőzően tárja elénk szobraiban nagy tudású egyensúly-törekvéseit. Szépek és elmélyedésre készítőek Robert *Delaunay* színes, gyakran melankolikus kompozíciói, ultramodernségük mellett is temperáltak *Le Fouconnier* komor tónusban tartott képei, *Matisse*, *Picasso*, a régen elismert nagyok jelentéktelenebb apróságokkal szerepelnek a kiállításon, de még jelentéktelenebbek a német piktorok erőszakoskodó, utánérzésekből fakadó művei. A tárlat értékét a franciák mellett a hazai művészgárda imponáló szereplése adja meg. A fiatal modern magyar festőcsoport legjellegesebb tagjai vonulnak fel részben már ismert alkotásaikkal, és meggyőzően igazolják a hazai piktúra magas nivóját a nemzetközi környezetben. *Kernstok* Károly ismert fiúaktjai mellett egy nagyon szép és finom rézkarcot állított ki, *Rippl-Rónai* József szintén képviselteti magát néhány muzeális darabban. Szép és értékes alkotás *Kádár* Béla kompozíciója, nobilis és egyszerű *Berényi* Róbert Bartók-portréja, *Márffy* és *Orbán* tájképei, *Tihanyi* erőteljes portréi, *Czigány* Dezső kettős arcképe, *Lehel* Mária nagy és szép fejlődésről tanúskodó festményei, *Aiglon* két kitűnő kompozíciója a tárlat legszebb darabjai közül valók. Nagyon szépek *Fémes Beck* Vilmos és *Vedres* Márk tökéletes plasztikai művei, *Réth* Alfrédban pedig egy új és sok szépet ígérő magyar tehetséget ismerünk meg. A kiállítás holnap, vasárnap nyílik meg a közönség számára.

(*Egyetértés*, 1913. máj. 4. – 11.)

Posztimpreszionisták. Lehet, hogy ötven év múlva az emberi fizikumnak egy nagy vulkanikus katasztrófája következik el, amely nemcsak szellemileg, de fizikailag is átalakítja utódainkat. Lehet, hogy e katasztrófa után érzéseink szervei fölcserélik egymás munkakörét, s attól kezdve a fülükkel szagolnak, a szemükkel hallanak, az orrukkal látnak az emberek. Vagy még cifrább dolgok is jöhetnek, s lehet, hogy az akkori emberek a könyököikön viselik a szemüket, talpukon a fülüket, lehet, hogy ők már a fejük tetején járnak, mert ott nő a lábuk, ahol most mi fülünket hordjuk: mindez megtörténhet, és ez esetben el lehet képzelni, hogy unokáink őszinte elragadtatással gyönyörködnek majd a posztimpreszionizmus nevezetű művészeti irányban. Mi azonban kicsit korán születünk ehhez, és úgy éreztük magunkat a Művészház termeiben, mint-ha örültek közé csuktak volna bennünket, vagy mintha paprikát vágtak volna szemünkbe, s hogy az arcunk ne legyen tőle piszkos, gyöngéden vitriollal mosták volna meg utána. Lehet, hogy nagy veszteség, mert nem tudjuk élvezni ezt a művészetet, de ettől jelenleg még oly távol érezzük magunkat, [...]

(*Az Est*, 1913. máj. 4. – 5.)

Posztimpreszionisták. A Művészház négy termét teliaggatta vásznnal, amikor a legújabb irányok, a bölcséleti festés és a jövő zenéje birkóznak a mi megrökönyödött ízlésünkkel. Itt vannak mind, akik most harci kiáltásokkal járják végig Európát és apacs-göggel követelnek maguknak tiszteletet és elismerést, az elfajult impresszionizmus mindenfajta képviselője: futuristák, kubisták, az orphisták, a simultanéité érthetetlen tudósai. A sok-sok új iskola, amelyek többé nem a szemnek akarnak festeni, hanem egyenesen az agynak, és a legajánlatosabb is ezeket a képeket csukott szemekkel és csak az agyunkkal nézni. Így legalább élvezhetők ezek a vásznan, amiken hadat üzentek mindennek, amit szépek tudunk és hadat a nagyközönség szabadságának is. Nincs itt semmi vigasztaló és érdemesebb dolog ezeken az új próbálkozásokon, talán csak az, hogy nem okvetlenül muszáj megnézni őket.

Szinte kár, hogy e zürzavaros akarások közé, a háromszögelés tan és lélektanfestés, a filozófia ábrázolás homályos és absztrakt mesterei közé keveredett egypár nagy magyar piktor is,

akiket talán csak a harcok hoztak össze ezekkel a harcolókkal. Sajnáljuk, hogy itt, ebben a környezetben találunk két *Rippl-Rónai* képre, [...] amiken az ő nagy kvalitásai brillíroznak. Sajnáljuk nagyon *Kernstok* Károlyt, akinek tiszta és nagy művészete a „Két akt”-on káprázatos arányokban bontakozik ki. Kár a hangulatos és finom *Feiks* képért is, hogy idehozta a sors.

Ennyi az érték mindössze. A többi kép rettenetes tohuwabohu és merénylet minden ép ízlés ellen.

vt. [Veress Tibor]

(*Független Magyarország*, 1913. máj. 4. – 13.)

Posztimpreszionisták. [...] A franciákhoz sorakoztathatjuk *Réth* Alfrédet, aki meglehetősen nagy kollekcióval érdekes és erős művészként mutatkozik. Sötétén színez, rajza egyszerűsített és már szinte merevnek tűnik fel a polgári szem előtt. Tájképeket, portrét, csendéleteket, jeleneteket és akvarell-kompozíciónak nevezett figurális holmikat hozott el a művész, aki a tájakba mély hangulatot, a portréba jellegzetes erőt önt, jeleneteiben pedig érdekes rajzzal lép meg. Mégis a legkellemesebben érintenek akvarell-kompozíciói, amelyek rendkívül finomak és egyéniek. [...] A tárlat magyar szereplői javarészt a nyolcak csoportjából valók. *Kernstok* Károly két fiú aktját állítja ki, *Rippl-Rónai* pedig ismert modorában jelenít meg egy kastélyt és két női aktot. *Vaszary* János Matisse tájképére emlékeztető friss tájakkal szerepel. Színesen érdekes mozgalmassággal fest egy jelenetet *Kádár* Béla, *Berény* Róbert Bartók Béláról festett portréja igen jellegzetes, *Feiks* Alfréd régies jelenetén kívül *Márffy* tájai, *Czigány* kettős arcképe, *Lehel* Mária önarcképe, *Aiglou* görög jelenete, *Tihanyi* egy portréja és egy fenyőfákat ábrázoló tájképe, *Bornemisza* tája és *Csont* aktja figyelemreméltó. Kellemesen lép meg *Kornai* József finom nagybányai tája és kivételesen szép csendélete. *Götz* B. Ernő eredetien egyszerűsített és artistikusan beállított tájképein kívül még *Orbán* Dezső kissé komor, de nagy fejlődést mutató dalmáciai részletei érdekesek. [...] *Medgyessy* színezett női szobrán kívül *Vedres* Márk korsós nőjét és *Fémes Beck* Vilmos gyermekfejét említjük dicsérettel. A Művészház, ahol a posztimpreszionisták kiállítása helyet talált, azzal a kijelentéssel nyitja meg a tárlatot a közönség számára, hogy az ideális liberalizmus értelmében minden művészeti törekvést meg kell ismernünk és el kell tűrnünk.

(*Magyar Hírlap*, 1913. máj. 4. – 16.)

Posztimpreszionisták kiállítása. Már többször volt alkalmunk ezen a helyen a legújabb idők művészeti alakulásával, aranyat meg salakot termő forrongásával foglalkozni és igyekeztünk hozzáférni azokhoz a nagybárára csak fogalmilag világos, de művészi kifejezés szempontjából még többnyire megoldatlan problémákhoz, melyek a modern piktúrát akarják eddigi útjából kiráncigálni. Rámutattunk azokra a helyes megjegyzésekre, melyekkel az immár túl könnyelművé lett impresszionizmust illették, és azonnal észrevettük, hogy ezek a kifogások nem mint kritikák – erre túl szubjektívek –, hanem mint egy újonnan meginduló fejlődés termékeny motívumai érdemelnek figyelmet. Gyakran emlegettük Cézanne nevét, kinek működése indítja meg ennek az iránynak szélesebb körben való elismerését és beszámoltunk arról az óriási határról, melyet ez a művész minden ország fiatal és kereső festőire gyakorolt.

Egyes komoly képviselőinél idővel ez az irány is megtalálta a maga személyes és mindinkább biztosabb ösvényeit, és a problémák útvesztőiből kijutva nem egy művésznél egy leszűrődött egyéni piktúra alakult ki. De ez a néhol megnyugodott, révbé jutott festőművészet öntudatlanul, legtöbbször azonban céltudatos akarással közelebbi rokonságba jutott egyes régi korok, nagybárára az olasz monumentális karakterű festők modorával, és ez a rokonság a mindenáron újszerűsége, problematikusra törekvőket magától ismét eltaszította. Így jött létre egy minden eddigi művészettel szemben intranzigens irány, melyet nem annyira posztimpreszionista, mint a futurista névvel jelezhetünk. Vannak már posztimpreszionisták, kik joggal tarthatnak számat a művészettörténet elismerő kritikájára, de még inkább létezik kubizmus, globizmus és egyéb tüntető nevű posztimpreszionizmus, mely még a művészi alakulásoknak forrongó kemencéjében kavargó, anélkül, hogy határozott és komolyan vehető eredménnyel kecsegtetne.

Az utóbbiaknak máris túlonúl figyelemre méltatott csoportjához tartoznak a Művészház mostani kiállítói is. Szent örületből fakadt vad tapogatózások az értelmetlenségek minden elképzelhető fajtájából, melyhez nem egy helyen a giccselés szemérmetlen fülügyessége is járul. [...] A művészi alkotás nem lehet rejtvény, és különösen olyan nem, melynek megfejtése csak magának a művésznek van fenntartva. [...] szerény s határozottan művészi három darabbal szerepel *Picasso* és *Matisse* is. A magyarok – pedig a kiválóbbak hiányzanak – határozottan tehetségesebbek, mint osztrák és német társaik; nagyrészt már kiállításokon szerepelt művekkel képviseltetik magukat, így *Kernstok* Károly is. *Rippl-Rónai* Józsefnek két közepes nivójú és már szintén ismert festménye valóságos óriásként hat a kellemetlen furcsaságok tengerében. A magyarok közül csak *Sassy* Attila, *Márffy* Ödön („Fürdőző nők”), *Lehel* Mária; a külföldiek közül [...] *Réth* Alfréd [...] érdemelnek említést. [...]

A szobrászat bár igen gyéren, de komolyabb művekkel van képviselve. *Vedres* Márk bronzszobra igazán szép alkotás, szintúgy *Fémes Beck* Vilmos kis feje is. *Medgyessy* Ferenc színekkel kiegészített márványaktja biztató munka. *Archipenko* tanulmányai minden furcsaságuk mellett is komolyak és artisztikusak. Az effajta problémakeresésből már biztosabban várható értéke-sebb művészi eredmény. [...]

Y. E. [Ybl Ervin]

(*Magyar Nemzet*, 1913. máj. 4. – 11.)

Nemzetközi posztimpreszionista kiállítás a Művészházban. Neoimpreszionizmus, futurizmus, kubizmus, expresszionizmus, orphizmus, szóval mindazok az irányok, amelyekben különböző csoportok hirdetik a művészi kifejezés új formáját, s amelyeket különböző kiállításokon egyenkint már volt alkalmunk megismerni, egy fődél alatt vannak most a Művészházban, a nemzetközi posztimpreszionista kiállításon. Francia, angol, német, orosz és magyar festők, egy görög meg két magyar szobrászművész adják a második londoni posztimpreszionista kiállításnál is teljesebb képét azoknak a kereséseknek, amelyek az impresszionizmus lehanyaglása óta indultak meg s keltettek szerte a művelt világon megújuló művészi háborúskodást. Egy kis tájképével itt van maga *Matisse*, három jellemző festményével *Pablo Picasso*, egész kollekciót küldött *Robert Delaunay* és *Fauconnier*, *Kernstokkal* élükön felvonultak a magyar *Nyolcak*, egy Párizsban felnőtt s itthon eddig ismeretlen magyar kubista, a kétségtelenül tehetséges és jól komponáló *Réth* Alfréd is eljött bemutatkozni, itt van nagy lelkesedésével *Vaszary* János, s a rokonérzést dokumentálandó *Rippl-Rónai* József is, aki kiállította a felavató kiállításról ismert két képét. Íme előttünk az egész lavina, amit annak idején *Cézanne* indított meg.

Amint az impresszionisták a fényt bontották alkotóelemeire, úgy ez új irányok harcosai, elsősorban a kubisták, a formát próbálják bontogatni, elemezni; az embert, a természetet a mértani alapzatokra visszavezetni; azonkívül bevallott céljuk, hogy valamely szellemi tapasztalatot megkíséreljenek festői és plasztikus formában kifejezni, s így új festői formanyelvet teremtsenek. „Nem próbálnak formát utánozni, hanem formát teremteni, nem akarják az életet utánozni, hanem az élet ellenértékét megtalálni.”

A kísérletezők egyik szélsősége *Picasso*, aki elsősorban is plasztikus, és akit a szélsőséges absztrakció jellemez, a másik szélsősége *Matisse*, aki „ritmikus vonalának folytonossága mellett formáinak realitásával és mindenkifelett a szín alkalmazásának egészen új módszerével meggyőzni.” E két szélsőség között elfér az új irányok jóformán minden említésre méltó művésze. A fiatalabbak általában inkább *Picasso* befolyása alatt állanak.

Hogy végeredményben teljes sikerrel járhatnak-e ezek a kísérletezések, azt ma még bajos volna eldönteni. Az bizonyos, hogy amennyi ellenségük van, s amennyien gúnyolódnak fölöttük, csaknem annyian vannak már a híveik is. Törekvéseik jogosultságát mindenesetre el kell ismer-ni. Művészemberek küzdenek ezekben a csoportokban művészi célokért, s abból, hogy amit most csinálnak, az szokatlan, különös, sőt sokak szemében nevetséges, még nem következik, hogy tényleg rossz és értelmetlen. Ne feledjük, hogy a legtöbb új művészi iránynak hasonló meg nem értéssel kellett megküzdenie. [...] fel kell még sorolnunk [...] a mieink sorából *Aiglont*, *Berény* Róbertet, *Czigány* Dezső egy tájképét, *Czóbel* Béla rajzstádiumait, *Csont* Ferenc jól megkonstruált alakjait, *Márffy* Ödön színben is nagyon jó kollekcióját, *Lehel* Mária finom vonal-

vezetésű Vénuszát, *Lehel* Ferenc csendélet-kompozícióit, *Medgyessy* remek szobrocskáit, *Götz* B. Ernőt, *Kádár* Bélát, *Vedres* Márkót.

(Magyarország, 1913. máj. 4. – 15.)

POSZTIMPRESSZIONIZMUS

Szegény, becsületes impresszionizmuson újabb súlyos operáció esett meg: az „új művészet” apostolai kinyestek belőle egy keskeny csíkot, s ezzel körülszabták az új Karthágó, illetve a „*posztimpresszionizmus*” határait. Akik azt hiszik, hogy mi elvből gyilkoljuk az új és legújabb művészeti törekvéseket, azok csalódnak. Csak nemrég ismertük el a Nemzeti Szalonban szerepelt *futuristák* érdekes és szellemes kaleidoszkópos festésmodorát. A „*posztimpresszionizmus*”-ban azonban nincs újdonság. Az ultra-törekvések, a jövőbelátások unalmas sablonjaitól hemzseg ez a nemzetközi tárlat, melyet a *Művészház* jóvoltából adagolnak be közönségünknek. Bizony szomorú, de kezd már a hátunkon kinőni ez a sok művészeti újdonságnak nevezett internacionálisan elcsépelet sablon.

Még mindig a kubizmus! Még mindig az ultramarin kontúros, kénsárga és umbra-barna húsú aktok! Még mindig a sok nyakatekert, keze-lába csavart, ötlábú, hat emlőjű, léggömbidomú Évák és Vénuszok! Még mindig sejtelmes piszkok és szétfolyások, pöttyök, csíkok, izék és még izébbek – az „új művészet” tíz év előtti receptje szerint! Még mindig vadzöld, piros-kék és lilasárga posztónadrágokból összevarrt tájképek! stb. stb.

A posztimpresszionizmus gyűjtőneve sem jelent mást. Kár, igazán kár, hogy annyi komoly magyar talentum pazarolja idejét ezekre az új művésznyelvezeti stílusgyakorlatokra, anélkül, hogy csak egy lépéssel előbbre vitte volna a „jövő” művészetét.

Ha most mégis valami újat látunk a *Művészházban*, azt *Archipenko* görög szobrásznak köszönhetjük, aki kitalálta a *villamos vasúti szobrászatot*, vagyis csupa olyan nyomorék alakot mintáz, akiknek kezét-lábát levágta a villamos vasút, sőt a fejét is összelapította. Szegény görög klasszikusok Szalonikiig hemperegnének sírjukban, ha meglátnák ezt az ún. szobrászművészetet.

A külföldi mesterek közül legkubikusabb *Robert Delaunay*, aki különös tökéletességre tett szert a *pepita-kubizmus* terén, ellesve a pepita szöveget mélységes poézisét. – Egy *Kandinszkij* nevű mester viszont a *tintafolt-impresszionizmusban* kéjeleg, melynek kiindulási pontja kétségkívül az, hogy előbb tintával fröccsenti be vásznait, azután keresi a benne rejlő művészetet. – Egy *Franz Marc* néven nevezett mester a *kőb-állatok*at teremtett meg, látunk tőle *kőb-tehenet*, *kőb-őzet*et a *kőb-erdőben* s egy igen sikerült *fa-kutyát* (a *kőbözés törvényei* szerint).

A magyar mesterek közül *nyolcas mestereinké* a főszerep, újabbat még a „jövő” nem váltott ki belőlük. Komolyodott és a klasszikus felé törekszik *Aiglon* (Sassy Attila), különösen az „*Aktok*” című vásznan. Az ismeretlenségből bukkant fel *Réth Alfréd* neve. A mester évek óta Párizsban élt, s most egész kollekcióval kér szót. Művei közt komolyabbak a *kompozíciók*, melyeken Kernstok hatása látszik. Bár kompozícióiban sok az ismétlés, és egészen vázlatos marad, mégis művészi effektusokat vált ki. Ott, ahol a kubizmussal kacérokodik, ő is komikus hatást ér el. Legvidámabb dolga a „*Vizes üveg*”, melyet egyszerűen a szétrobbanás pillanatában rögzített „csendélet”-té. Komolyságával válik ki a társaságból *Kornai József*. Csoda, hogy bevették a műveit.

A többi magyar művészeti stíl-újítót meg sem említjük. Egyszerűen három kérdőjelet (???) teszünk a nevük mellé. Ez többet jelent minden filozofálásnál. Azt is jelentheti, hogy a lelkünk egyszerűen az éterikus bizonytalanságba olvad fel ennyi művészcsoda láttára – de azt is jelentheti, hogy mi abszolúte buták vagyunk, mikor új látományokról, új megértésekről, új művészkultúráról s új művészeti elmebajról van szó.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hírlap*, 1913. máj. 4. – 5.)

Posztimpresszionisták kiállítása a Művészházban. A Művészháznak ezen a kiállításán, ha nem is teljes számukban és ha nem is legjellemzőbb munkáikkal, testületileg megjelentek a

kubisták: a kubizmus elméletének kitalálói, a franciák és utánczóik, a más nemzetbeliek. Eljött a franciák közül Pablo Picasso, Robert Delaunay, Albert Gleizes, A. Herbin, Jean Metzinger. [...]

A magyar posztimpressionisták sok mindenféle irány között oszlanak meg. Sassy Attila (Aiglon) például érdekes dekoratív kompozícióján a tételrendezés problémáival foglalkozik. Csont Ferenc pedig egyenesen a klasszikus művészethez (az olaszhoz) jár vissza ihletért. Különösen szép munka két női aktja. Márffy Ödön, Berény Róbert és Tihanyi Lajos körülbelül az expresszionizmus elméletének irányában keresik mondanivalójukhoz a kifejezést. Tihanyi Lajos három festményének jelentős színbeli kvalitásai vannak. Réth Alfréd, akinek nevével első ízben találkozunk, igen tehetséges fiatalnak mutatkozik; egyelőre még nagyon keresi a maga irányát és szélsőségek között tétovázik. Kernstok Károly és Rippl-Rónai József régebbi munkáikat küldték el erre a kiállításra, amelyről, mint reprezentatív művészek alig is maradhattak volna el. Lehel Ferenc csendéleteiben fejlett színérzék nyilvánul, Lehel Mária Vénusz-képe érdekes újra átélése a régi klasszikus témának. Szépen mérlegeltek Orbán Dezső tájképei. Szobrászaink közül Medgyessy Ferenc, Femes Beck Vilmos és Vedres Márk szerepelnek a kiállításon. Femes Beck pompás érmeivel és plakettjeivel, meg egy igen szép, anyagszerű felfogású gyermekfejvel, Vedres Márk pedig egy kiváló bronzszoborral.

Elek Artúr

(Az Újság, 1913. máj. 4. – 19.)

ÚJ MŰVÉSZET

Kiállítás a Művészházban

Az új művészetben Cézanne volt az utolsó leszögezett gondolat. Az utána jövők forrongása még ma is tart, a Művészház kiállítása mutatja, hogyan. Először Henri Matisse-on érződött a levont tanulságok új feldolgozásának feszültsége, határozott és dogmaszerű kialakulást Picassónál s a körülötte formálódott kubizmusban kapott. A Művészház érdekes kiállítása összegyűjtötte ennek a friss művészi forrongásnak néhány világhíres és exponált képviselőjét, mellettük egy sem közkatona, és összehasonlítás kedvéért a közönség szeme elé állította a magyarokat. A sok képből, a közönségre zűrzavarként ható képekből ez alkalommal röviden csak néhányra mutatunk rá, hogy a kiállítás művészi céljai ellensúlyozottabban álljanak a nézők előtt. Henri Matisse-nak jelentéktelen képe van, Picasso munkái kisebb értékűek és régiek, úgyhogy fenségesebben csak a németek, angol és orosz festők, azonkívül néhány vezérszerepet vívó kubista, mint Delaunay, Metzinger, Le Fauconnier és a szobrász Archipenko alkalmasak arra, hogy tájékoztatásnak törekvéseikről. A németek és a körülöttük rajzó idegenek Kandinszkijjal, a Blauer Reiter hadakozó propagandistájával élükön az éretlenek és értelmetlenek. Ők az igazi olcsó dogmatikusai a mozgalomnak: a franciák művészek, akiknek vannak friss etikai akarásaik, ők maguk teremtette témáik és világnézetbeli újdonságaik. Le Fauconnier képei igen láthatóan, csaknem iskolás ábrák oktató népszerűségével mutatják, hogyan fejlődött a tiszta természetszemlélésből a kubizmus, vagyis amellet bizonyítanak, hogy nem mértani és aritmetikai kitalálás ez az esztétika, hanem ugyancsak a természet jelenségeinek pontos, topografikus szemlélésén alapszik. Régebbi képei kezdődő átalakulási folyamata a formák szimbolizálásának, a szimbolikus formák egyszerűsítésének, végül rendszeres, kubikus összefoglalásának. Metzinger képei sok festői szépség körében már a kubizmus dogmáiba való süllyedést jelzik, Delaunay munkái pedig ennek a művészi iránynak szertelenségeit, gazdag fantáziáját és mindent megkísérelhető lehetőségeit.

Nála nincs korlát, és nincs lehetetlenség, a kubista látás kezd felszabadulni, kilépni korlátaik közül, és felkészül a legfrissebb, új szabású, leghetetlenebbnek tartott festői ingerek ábrázolására. A szobrász Archipenko néhány szobra a forma tömörítésének, elhanyagolt vonallendületeknek szép és ritka konstruálása. Az idegenek közül csak ezeket említjük, mert az egész kiállítás tömegének produkcióját az ő képeik irányítják. Ahelyett, hogy a többiekkel foglalkoznánk, felhívjuk a figyelmet a magyarok csoportjára, érdekes összehasonlítással ezzel a szertelenkedő képekkel szemben, arra, hogy nálunk mennyi a lehiggadás, mennyi a mérsékelt szándék, mennyi a magyaros temperamentumba olvasztása ennek a nagy nemzetközi kavardásnak. Kerns-

tok kettős aktja, Rippl-Rónai színes, ragyogó képei, Tihanyi erős portréi és egy gyönyörű táj, Czigány kettős portréja már a közönség által ismert munkák, amelyhez hozzácsatlakozik Márffy új tájképsorozata, Vaszary és Orbán szép tájképei, két Berény-kép, melyek közül a Bartók Bélát ábrázoló arckép egyik első festménye az egész kiállításnak. Czobel Bélát, aki már rég nem állított ki, rajzok képviselik. Kevésbé ismert piktorként jelentkezik Bornemisza Géza, akinek három képe érdekes és figyelmet keltő munka. Három magyar szobrász: Vedres Márk, Femes Beck Vilmos és Medgyessy egészítik ki a magyar csoportot, amelybe kollektív kiállítással illeszkedik be egy új magyar piktor: Réth Alfréd. A kultúrája kubistas, mellyel igen megfontolt és komoly konstrukciós eredményeket mutat csendeleteken és tájképein. Mindenképpen tehetséges embernek látszik, akinek az első bemutatkozása döntő erejű, mert érdekes festőt revelál.

Gy. [Böloni György]

(Világ, 1913. máj. 4. – 12.)

Posztimpreszionisták. A Művészházban vasárnap új betegség nyílt meg, a posztimpreszionisták kiállítása. A vernisszáson senki sem lett rosszul.

(Hétfői Friss Hírek, 1913. máj. 5. – 2.)

A kecskeméti művésztelep. [...] A város úgy számított, hogy az ott letelepülő festők forgalomba hozzák Kecskemét nevét, s azonkívül bevásárlásaik révén némi kis hasznot is adnak a lakosságnak. A művésztelep felépítése 312 ezer koronába került s annak a befektetett tőke öt-hat százalékát kellett volna meghozni. [...] A város persze hamarosan rájött, hogy a befektetett tőkének öt-hat százalékos kamatját ez az üzlet sohase hozza meg [...] minden villa és minden műterem nem talált bérlőt. [...] az ott szerencsét próbáló festők egy része továbbment, sejtve, hogy nincs mit keresnie a kecskeméti művésztelepen. [...] az épületek tulajdonképpen csak nyári lakásoknak készültek [...] a telep villáinak és műtermeinek bérlői mihamar megállapították, hogy Kecskeméten, ahol képet eladni igen nehéz, ahol festeni való szép részletek nem valami bőven kínálóznak és ahol a társadalmi érintkezés is nehézkes, sokkal drágábban élnek, mint amennyibe a budapesti élet kerül. [...]

(Pesti Hírlap, 1913. máj. 10. – 37.)

Posztimpreszionizmus. A Művészház kiállításának csak a címe nagyszabású, maga a kiállítás éppen nem jelent sokat. Nem hoz új dolgokat, nem világít be új perspektívákat. Nyilván nincsen mit bevilágítania. És ez az egyetlen észrehevés, amely ezen a kiállításon figyelmet érdemel. Azok, akik ezt a kiállítást megrendezték, nyilván azzal a szándékkal tették, hogy még egyszer összefoglalják és együtt mutassák be az új művészetet. A szétszört és itt-ott látott jelentésekből itt kellett volna egységes képnek kialakulnia, mert itt együtt van minden, amiről az utóbbi esztendőben beszéltek, itt az összes képek, az ultramodern képek glédába álltak, hogy felvesyék az új ideálokért való harcot. És mégis, ez a harc nagyon erőtlen. Ebben a harcban már nagyon kevés a lelkesedés. Mert ezen a kiállításon kétféle képek vannak, olyanok, amelyek teljes elkeseredéssel, nagy lendülettel vetik magukat a küzdelembe, amelyek szigorú és lelkiismeretes megtestesülései annak a pár sablonnak, amelyet a impresszionizmus óta modernnek szokás hirdetni. Ezek azonban többnyire rosszak, nagyon rosszak. Szerencsére inkább külföldiek, Delaunay és Kandinszkij urak szimpla tehetségtelenségéből fakadók, s nincsen is más létjogosultságuk, mint a programhoz való ragaszkodás. Innen a nagy lelkesedés, de ezért van az is, hogy ezek a képek nem számítanak. A másik csoport a tehetségesek csoportja, de ezeknél egy kis baj van; ezek mintha nem is olyan nagyon lelkesednének azokért a jelszavakért, amelyeknek elszánt bajnokai voltak hajdanán. Picasso zseniális rajzainak legalább igen kevés közül van ama híres „Mandolinon játszó”-hoz. És a magyarok? Kernstok Károlynak itt van a két aktja. Igen, de mikor festett így Kernstok Károly? És hogyan fest ma? És Berény Róbert? Van egy portréja:

briliáns, érdekes, kitűnő. De nem is olyan modern, csak nagyon kevés kellene, hogy ezt mondhasam: lege artis van megfestve. Nem is bontja szét Bartók Béla fejét irányvonalak szerint, csak megfesti a jellemző erőnek és a merész előadásnak azzal a lendületével, amely a tehetségből fakad, de semmi köze azokhoz a komor elvekhez, amelyeket oly igen határozottan szokott hirdetni. A tények ezen a kiállításon mások, mint az elvek, és – bevallom – ez nagyon örvendetes. Mert – legyünk méltányosak – azt jelenti, hogy a modern magyar piktorok túlépték a külföldről importált ideák szűk területét, s már egy másik, egy kevésbé konvencionális, de sokkal értéke-sebb piktúra felé haladnak. Reméljük, hogy mennél hamarabb el is fognak érkezni. Az elveknél csak azok maradnak, akik az elvekből élnek. Ha ugyan ezt életnek lehet nevezni?!

J. P. [Jean Preux / Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. máj. 11. XXIV. évf. 19. sz. 311.)

Posztimpressionizmus. [...] A Művészházban megnyílt posztimpressionista kiállítás a művészetnek éppen az ellenkező pólusát mutatja be. Szemben a nyugodt, csöndes, derült nyárspolgári ízléshez alkalmazkodó és ennek megfelelő technikát alkalmazó biedermeier művészettel: a nyugtalanul forrongó és vajúdo művészeti kísérletek, a mindenben, úgy témában, mint kifejezésmódban újra, rendkívülre törekvő nagyot akarások ülnek orgiáikat e kiállítás-on. A posztimpressionista gyűjtőfogalom alatt együtt láthatjuk itt a művészetnek az impresz-szionizmus után keletkezett hajtásait, melyek azonban, sajnos, fattyúhajtások. A Nemzeti Szalonból ismert és e kiállításnak is komolyabb részét alkotó magyar Nyolcokon és német expresszionistákon kívül egész sereg kubista, pointilista és egyéb óriás igyekszik – mint a katalógus mondja – teljesen önmagukból merítve a természettel egyenértékű formákat produkálni, akikkel részletesebben foglalkozni fölösleges idő- és térpazarlás és az olvasóközönség iránti udvariatlanság volna. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1913. máj. 11. – 469.)

A Hollósy iskola Mármaroszigeten. A város tanácsa *Hollósy* Simon müncheni festő-iskolája számára a kies fekvésű Petőfi-ligetben műtermet építtetett és azt ingyen engedi át a művésznak, aki ezentúl minden nyári szezont szülővárosában fog eltölteni. Hollósynak mintegy 50-60 tanítványa van és ezekkel már a legközelebbi napokban megérkezik Mármaroszigetre.

(*Magyarország*, 1913. máj. 15. – 10.)

Posztimpressionisták. [...] *Berény* Róbert Bartók-arc képe hatalmas akkordokban veri vissza a piktor és a festői objektum – két súlyos egyéniség – küzdelmét. Ennek a küzdelemnek intenzitása fűti át a vaskézzel összegyúrt tömegekből felépített fejét. E kép a lelkeség legbensőbb rezdüléseinek optikai egyenértékeseit vetíti ki csodálatos sugárzással. Összesűrűsödött energiák feszítik a konstruktív rajzzal tömör egységbe forradt lobogó színeket. Hogy ez a portré milyen jelentőséggel illeszkedik *Berény* Róbert piktori jövőjébe, azt előre megállapítani nem lehet, azonban kétségszerűen nem vonható, hogy nemcsak a tendenciákat, hanem már a kész eredményeket is tekintve ez a kép „esemény”, és a művész tudatos előretörésének, logikus munkálkodásának rendkívül becses dokumentuma.

Melegen izzó mély színek, erőteljes struktúrájú vonalak nemesen egybehangolt ritmusa lüktet *Márffy* Ödön tájképeiben és kompozícióiban. Lapidáris összevontsággal szinte matematikai szabatosággal fejleszti motívumait. Színskálája meleg kék zöld, lila és égő narancs. Ezt a skálát szuverén biztossággal irányítja és fokozza izgató harmóniákba. Színegyeségei formáival annyira egybekapcsolták, hogy teljesen együttesen jelentkeznek. A motívumainak kiválasztásában, képelemekre való transzponálásában különösen erős *Márffy*.

Bornemisza Géza kis tájképén a látás frissessége a legszembeötlőbb mozzanat. Ez a frissesség zavartalan tisztaságban mutatkozik töretlen színfelületeiben. Nagyobbik kompozíciója szét-

húzó erők szembehelyezésének, statikai problémákra való utalásnak figyelemre érdemes. *Tihanyi* Lajos két kitűnő arcképe és tájképe, *Czigány* Dezső képei, *Kernstok* Károly pompás kétalakos képe, *Rippl-Rónai* József képei, *Vedres* Márk és *Fémes Beck* Vilmos plasztikai munkái már régebbi kiállításokról ismeretesek. Most így együtt biztató jelei a modern magyar piktúra életrevalóságának. Az egymás mellé sorakozott vásznakról egy egységes és európai kultúrába gyökerezett, egyben önmagában is megálló, friss életnedvvel áthatott művészet szilárdsága termékeny és termékenyítő ereje áramlik. Ez a kiállítás legfontosabb momentumja.

Réthy Alfréd. Új név. Majdnem egy egész teremre való képpel mutatkozik be. Bemutatkozása mindenesetre gazdagodást, új szint jelent a magyar piktúrában, noha kialakult fejlődési vonalról, csak közletről is megállapítható értékekről még szó sem lehet, legfeljebb temperamentumos nekilendülésről, lázas próbálkozásokról. Kollekcója két periódusból származik. Az első időszakból származók kiindulás szerint naturalista kompozíció-tanulmányok, a tér és a mozgó test egymáshoz való viszonyára utaló érdekes megoldási kísérletek. Újabb képeibe felszívódtak a kubista áramlat hatásai. Hogy ez a tényező milyen átalakító erőt, irányítást jelent meg a következő munkáiban, azt *Réthy* Alfréd nyilván még maga sem tudja. *Lehel* Mária aktkompozíciója nagyon komoly és átgondolt munka, tájképe szintén. *Orbán* Dezső tengerparti képén rendkívül érdekes a tömegek tagolódása, amelyek képértékük szerint hangsúlyozva kapcsolódnak organikus egészbe. Finom ötletesség, tisztult plasztikai érzés nyilatkozik meg *Medgyessy* Ferenc festett márványában. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. máj. 16. VI. évf. 10. sz. 786–789.)

A posztimpreszionisták másodsor. Két héttel ezelőtt mutatták be először a posztimpreszionistáknak nevezett csoport állítólagos képeit [...] Az új sorozat most a legvadabbakat hozza közülök. [...] Ezek már teljesen kótyagosak és még az elfogultak számára is bizonyítják, hogy a művészet szélhámosai. [...] a legtöbb szomorúan tehetségtelen. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. máj. 18. – 16.)

Posztimpreszionisták. A Művészház egy második sorozattal kibővítve most mutatja be ismét posztimpreszionista gyűjteményét. Ez a második sorozat a lényegen nem változtat: kevés kivételtől eltekintve valóban kár volt a fáradságért, amellyel Párizs, München és Bécs műtermi hulladékait összegyűjtötték. Jóhiszemű és talentumos művész itt legfeljebb a magyarok közt akad. Egyébként a futuristák és kubisták, keresők és kutatók a szélhámoság és az elmebaj között tétovázna. Jelentősége az egész dolognak nincs és igazán nem nehéz megjósolni, hogy e kísérletekből, amelyek teljesen rosszhiszeműek, semmi nem fog megmaradni.

(*Pesti Napló*, 1913. máj. 18. – 17.)

A Művészház új képei. A Művészház igazgatósága hatvan új képpel egészítette ki a posztimpreszionista kiállítás képeit. Az új jövevények javarészt oroszok, akik, ha nem is olyan kultúrával fognak hozzá a piktúrához, mint a franciák, sokkal érdekesebbek és talentusabbak, mint a kiállításon szereplő németek. Zabolátlanságukban, temperamentumos keveréseikben van valami vonzó, ösztönös. Törekvéseikre nézve alig van közönség közöttük. *Campendonk* például megtestesült kubista, akinek muzikális instrumentumokat, hegedűt, bőgőt, gitárt ábrázoló képeiben minden kubikus erőltetettsége mellett sok festőiség van. Egy *August Macke* nevű, eddig ismeretlen festő pedig hevülő, mély ellentétű színekkel érdekes próbálkozásokat produkál. Kíválik a nagy anyagból *Burljuk*, *Franz Marc* és egy érdekes nő, *Marianne Werefkin*. A képeknél jobban rámutat az új művészi célokra egy fából faragott szobor, *Kirchner* női aktja. Nincs benne semmi abból, amit a plasztika modellálásaiban megszokottan ad, de különös formameg-
szabásával érezteti olyan finomságait a testi megjelentetésnek, melyek eddig ismeretlenek, rej-

tettek voltak előttünk. Az új képek magukkal hozták a kiállítás átrendezését is, most összefüggő kapcsolódó nagy tömeg reprezentálja az impresszionizmus után jött új irányokat. Ha a képanyag nem is teljes, amennyiben a vezető motívumokat adók javarésze még mindig hiányzik, elég bőséges a kiállítás arra, hogy ezt a zűrzavart, de sok eredményt adó, és sok lehetőséget feltáró művészi mozgalmat hangsúlyosan szemléltesse. [...]

(*Világ*, 1913. május 18. – 18.)

Posztimpresszionisták No. 2. A Művészházban vasárnap mutatták be a nemzetközi posztimpresszionista festők műveinek második sorozatát. Ez se rosszabb az elsónél, az elsónél már nem lehet rosszabb. Csak olyan rossz. Pont olyan rossz és megemlíthetetlen.

(*Hétfői Friss Hirek*, 1913. máj. 19. – 2.)

Posztimpresszionisták. Új szó. Az impresszionizmust követő festői áramlatok összességét jelenti. Szóval Gauguin, Van Gogh és Cézanne, Picasso fellépése óta végbemenő művészi kifejlődés irányvonalait. A naturalizmus kiszélesítésében kiélt impresszionista festészetből kiinduló, de annak tendenciáit megtagadó, formanyelvét megváltoztató művészet belefoglalható a posztimpresszionizmus fogalmába, azonban ez az *időbeli* jelzés különböző irányok sokféleségét, lényegi különbözőségét még távolról sem érinti, de még egységes kiindulások, egységes eredmények komplexumát sem fedi. De egy új szó miatt nem kell fennakadnunk. Mert bizonyos, hogy érdekes és izgató feladat egymásmellé állítani az utolsó tizenöt esztendő rendkívül gazdag hajtású, sokszínű piktúrájának termését és a fejlődési vonalak kiemelésével meghatározni azt, ami érték bennük, széjjelválasztani a közvetlen elődöktől átvett elemeket a több száz éves múltba közvetlenül visszatorkolló áramlások eredményeitől és az újonnan megnyitott energiaforrásokból táplálkozó, kialakulófélben lévő és bizonyos vonatkozásokban kaotikus megkezdésektől.

Izgató feladat, de a Művészház posztimpresszionista kiállítása csak kis mértékben, töredékesen érinti ezt a feladatot. Úgyanis az irányító nagy mesterek képei teljesen hiányoznak, helyettük a kubizmus akadémikusai (már ez is van) mutatják be a kockákra, csavarvonalakra, szövetmintákra szeletelt világot, a tér absztrakciójának félremagyarázásából keletkező tüneteket. Azonkívül egy csomó megbolondult német oktalan festékcspakodása, „csak azért is” vadsága ejti izgalomba a jóhiszemű közönséget. Csupán egy ponton ismerhető el a kiállítás életrevaló joga. A magyar festők kollekciójában. A fiatal magyar piktorok oly erősek, önmagukban annyira megállók és az egyetemes európai kultúrába való illeszkedésük annyira nyilvánvaló, hogy ennek pusztán megállapításáért is érdemes volt ezt a kiállítást megcsinálni. *Berény Róbert* hatalmas lendületű tömör arcképe, *Márfy Ödön* és *Bornemisza Géza* tájképei, *Tihanyi Lajos* arcképei és tájképe, *Kernstok Károly* régebbi fiúaktja egytől egyig kitűnő darabok. *Rippl-Rónai József* két képén, *Lehel Mária* kompozícióján és tájképein kívül még sok igazán értékes munka foglal helyet ezen a kiállításon. *Réth Alfréd* egész teremre való képpel mutatkozik be. Temperamentumos talentum, akiben feszül a kialakulatlan energiák tömege.

Bálint Aladár

(*Magyar Nyomdászat*, 1913. máj. XXVI. köt. 5. füz. 117.)

A Benczúr-iskola. *Kidobált pénzek az Epreskertben.* Kinn, a Bajza utcában, a szép, kényelmes Epreskertben áll és virul a Benczúr-iskola. *Benczúr Gyula*, ez a számtalan érdemekben megöszült derék öreg ember vezeti csekély buzgalommal és nem sok szeretettel. [...] A kifogások egész sorát vonultatják fel az iskola ellen, és sok joggal tiltakoznak az ellen, hogy rengeteg pénzbe kerülő iskola hat-hét ember puha fészke legyen. [...] A mai Benczúr-iskola nem áll hivatalosa magaslatán. Micsoda alkalom kínálkozik itt kezdő fiatal piktorok művészete továbbképzésére, amikor mestere régen túlhaladott álláspont. A Benczúr-iskolában pedig más, mint Benczúr-iskola művészet nem kapható, [...] A Benczúr-iskolát sürgősen reformálni kell. Benczúr helyett, vagy

ha tetszik, Benczúr mellé más, modern tanárokat kell kinevezni. *Ferenczy Károly, Fényes Adolf,*²¹ *Perlmutter* Izsák meg még egy csomó ragyogó név önként adódik.

(*Hétfői Friss Hirek, 1913. jún. 9. – 3.*)

EGYPÁR SZÍNES CSERÉPDARAB

Ligeti Miklós műveihez

Ligeti Miklós kiállításán a díszes márványok és bronzok mellett szerényen húzta meg magát egypár színes cserép. Pedig a kiállításnak e pár darab volt a meglepetése. Mert azt ma már mindenki tudja, hogy miképpen alakítja meg reprezentatív szobrait Ligeti, de hogy benne piktorba ojtott gölöncsér is rejtőzik, arról ez a két vitrina rántotta le a leplet.

Az a pár marék agyag, amiről itt szó lesz, súlyosabb jelentőségűvé lehet a szomszéd termék büszke márványainál, ha Ligeti is úgy akarja. S bizonyára akarja, mert a kedv és szeretet csak úgy sugárzik ezekről a csöppség vadvirágokról.

Amint szépen egymás mellé sorakoztak az üvegszekrényekben, hirtelenül Mezőkövesd jutott eszünkbe, mert mélytűző színek lobbantak el mindegyiknek formáiról, azok a velős, érces hangú színek, amelyek rövid idő alatt a külföld fáradt idegeit is érdeklődésre tudták hangolni e sajátos magyar holmi iránt. Ily szint a textilmunka tompító szövedékéről átültetni az agyagmáz csillogó felületére a legszerencsésebb gondolat volna s Ligeti kísérletei mutatják, hogy a gondolat kurtán, röviden tetté is válhat. Egy legény s egy lány, egy madonna s egy vitéz formáin ragyog most azzal a fokozott erővel, amelyet a máz fényszóró képességéből tudott kicsikarni.

Ligeti csak éppen kísérleteinek eredményeit akarta itt bemutatni. Jókedvvel hevenyészett apró figurákat, józüeket, kedveseket, a hirtelen vázlat, a frissen támadt ötlet zamatjával. Nem végeredmények ezek, hanem mintázott naplójegyzetei egy kísérletnek. Abból a szimpla anyagból készültek, amelyet fuvarszámbra s potom áron szállítat a műhelyébe minden szobrász. Ebből formálta s égette apró alakjait, de hogy azok gazdag színt öltsenek, ahhoz már nem elég a mintázás tudománya. Liget tehát összeszúrta a levét Petrik Lajossal, aki szintén agyagember, csak-hogy ezt a matériát a vegytan és technológia eszközeivel tanulmányozza. A vállvetett munkának meglett az az eredménye, hogy az egyszerű cserép a legváltozatosabb és legtüzebb színek ruháját öltötte magára s ha Ligeti beléje zárta a mintázó kéz művészetét, a tudós Petrik professzor megadta a módot, hogy minden lehetségessé váljék, amit szín dolgában a szobrász tőle kívánt.

Kicsiny, fürgé vázlatok, igénytelen méretűek: vajon miért érdekelhetnek minket s miért szólunk róluk éppen ennek a folyóiratnak hasábjain?

Csak azért, mert utat jelentenek valami felé, ami még nincs meg, de aminek mihamarabb meg kell lennie.

Elgondolom, hogyha ily színes mázú művészi figurákat egy tucat java szobrászunk mintázgatna napjai jobbik óraiban: bátran világméretűre útra lehetne őket szekérszámbra küldeni a made in Budapest jeggyel s jól tudom, hogy egy se kerülne vissza hozzánk.

Mert mindenütt, ahol egy csokor friss virágot szeretnek a szoba almáriumán tartani: ezek a földszagú, düsszínű, töves-gyökeres figurák is megkapnák új otthonukat. Mert efféle holmit, ily eredeti kiadásban sehol másutt nem lehetne kapni, mint csak éppen Budapesten. Egészen bizonyos, hogy amennyi koppenhágai porcelánfigurát forgat ma a kereskedelem, legalább ugyanannyi apró, magyar színes cserép járná végig a boltokat. Mert nemcsak művészi szépségük ajánlaná, hanem az a fontos körülmény is, hogy elkészítésük alig kerül valamibe, a kereskedelem tehát bő percentekhez juthat s ennél fogva a legnagyobb érdekeltség kötné ehhez az újdonsághoz. A földolog persze nemcsak az, hogy meglegyen a színes cserép, hanem minden azon múlik, hogy mentül finomabb művészkéz adja meg a tíz fillér ára agyagnak az ötven-száz korona étéket. A legvitézebb technológia sem győzhet e téren egyedül: megadja a főszámot, a nul-lákat aztán a művészet ragasztja hozzá.

²¹ Ld. még: *Hogyan lett Fényes Adolf apává. A titokzatos Rosenblatt. Rendkívüli Újság, 1913. júl. 6. – 3.*

Csöpp agyaglányokról, agyagmadonnákról volt szó. De az itt pedzett gondolatnak volna tágabb medrű folyománya is. A kéz, amely mesterien mintázná meg a templom számára a crucifixust, ugyanazzal az örömmel és ugyanazzal a hévvel megmintázná oda a szenteltvíztartót, az oltárt, sőt egészen a szerénység mélységéig szállva: az íróember tintatartóját is. Mi tartaná vissza tőle? Miért ne kötne hímes bokrétát asztalunkra, szekrényeinkre? Mért ne csinálná amellett, amit grand artnak neveznek, azt is, aminek elkategorizált neve iparművészet? Tudom, szívesen csinálná, mert a művész ujja, mihelyst hozzáért a nyirkos agyaghoz, már magába szíptantotta az anyagban rejlő ihleterőt s csinálja majd házi holmink százféle fajtáját egészen a nagystílusú berendezéig, tökéletes szervizekig.

A száműzött szín megint eljönne közénk lakni. S vele a művészi hangulatkeltés kicsi, borserejű manói.

Sőt, azt hiszem, hogy ez a művészi technika egy-kettőre kitörne a lakás belsősegeiből és eget kérne – künn, a házaink homlokzatán. Egy-két építészünk már jó ideje atyafiságban állt a színes agyaggal. Van köztük olyan is, aki az Alföldre gondolva egyenest a magyaros építkezés járuléka-nak fogta fel a színes cserepet. Ha most egyszeribe az a váratlan lehetőség tárulna fel előtte, hogy potom áron kaphat telivér művészi munkát, amellyel nagy falsíkokat élénkíthet, vagy tagozatokat hangsúlyozhat: két kézzel kapna az alkalmon, hogy városképeink komorságába belevigye a szín virulását. Hányszor szeretné az építész egy homlokzat síkját ily értelemben a művészi fantázia virágoskertjévé formálni! De legtöbbször legyőzi őt a megrendelőnek az az érve, hogy roppantul drága a mozaik is, a freskó is. Ám, ha most ugyanazok a szobrászok és festők, akik ez okból elesnek a közreműködéstől, e gazdag színű technika számára készítenék terveiket s azokat a leendő nagy agyagmanufaktúra pont azonos és olcsó kivitelben juttatná az építészhez: szinte határa sem volna a nagy képek, domborművek, dekorációk valóban művészi alkalmazásának. S ezzel új szint, új hangulatot kapnának utcásoraink. Mert festőt, szobrászt egyaránt be lehetne vonni ebbe a munkálkodásba. Emlékezzünk vissza azokra az ősz perzsa fajanszlapokra, amelyekből gyönyörű stílusos képeket rakosgattak ki egykoron a nagy ázsiai palotákba. Lehet képet festeni agyaggal is: a cserép is festménnyé alakulhat, ha... művész csinálja. Ez persze az első és elengedhetetlen feltétel.

Sarkon követi a másik, az ti., hogy a műhely azután valóban éppúgy meg is csinálja, mint ahogy a művész tervezte. Hány építész ösmerősöm panaszkolta keservesen, hogy a megrendelt kerámia egészen más színűvé, más hangulatúvá lett, mint amilyen a terv. Most azonban, Ligeti és Petrik szerencsés együttműködésével ez a kérdés is teljesen meg van oldva.

Úgy tudjuk, hogy bármely hidegen átfestett cserép színét pontosan ugyanolyan színárnyalatú mázzal tudják előállítani, úgy hogy a festő, aki egy nagy dekoratív kompozíciót tervel, a szobrász, aki egy nippet, egy vázát, egy domborművet mintáz, eleve nyugodt lehet, hogy a kemencéből kikerülő munka tökéletesen meg fog felelni az ő eredeti tervének is.

S lehet mindezt valóban olcsó áron csinálni, ennél fogva rendkívül széles területen található otthon ez a technika. Ez pedig azt a kellemes követelményt vonná maga után, hogy a festő vagy szobrász, ha valóban művészi tervet vagy mintát készített, bőséges honoráriumhoz juthat a tantüemek formájában. Ami megint magával hozná, hogy még a legjelesebb, a legelfoglaltabb mestereink is szívesen vállalkoznának arra, hogy fáradságot és időt szenteljenek az ilyen munkának.

Okok és következmények egész láncolata fonja tehát át azt a pár színes cserepet, amely oly nagyon lekötötte eredeti sajátosságaival figyelmünket Ligeti kiállításán. Valóban örülnénk, ha e pár sor már program is lehetne s ha mentül több jeles művésznk alakulna át e technika egészséges jegyében gölöncsérré.

Lyka Károly

(*Magyar Iparművészet, 1913. jún. 16. évf. 6. sz. 217–219.*)

A müncheni kiállítás zsűrije. A müncheni nemzetközi kiállításra elküldendő s azóta már el is küldött magyar képek kiválasztása körül *Vastagh György* festőművész és *Szinyei Merse Pál* festőművész között, mint azt már a múlt héten megírtuk²² affér keletkezett. Ez az affér aztán a

²² Mesterművészek afférja. *Pesti Tükör*, 1913. jún. 10. 4.

Gajári Ödön és Szmcrcsányi Miklós által felvett jegyzőkönyvvel elintéztést nyert. A jegyzőkönyv helyesen állapította meg azt a valóságot, hogy a magyar festőművészetnek tett szolgálataik következtében mind a két mester felül áll azon, hogy integritásukat köznapi formalitások között kelljen keresniök. Ezzel a megállapítással a két mester között felmerült ügy el van intézve, ámde a müncheni kiállítás magyar zsűrijének a szerepe itt még nem szűnt meg, illetőleg a zsűri eljárását nem lehet befejezettek és bírálaton felül állónak tekintenünk. Mert éppen a müncheni kiállítás alkalmából derült ki az a tény, hogy a jurorok nem abszolút érvényű döntéseket szoktak produkálni és éppen ezért nem is csalhatatlanok. Nem csoda tehát, ha a mellőzés érzékenyen érinti azokat, akik múltjoknál fogva túl vannak azon, hogy őket kicsinyes klasszifikációknak és bírálatoknak kitegyék.

A legérdekesebb és legjellemzőbb példa erre *Ferenczy* Károlynak, a mintarajziskola tanárának esete. A müncheni kiállításra küldendő képek között ott szerepelt neki is egyik festménye, melynek címe ez: *Anyá és gyermeke*. Mikor ez a kép a zsűri elé került, a bizottság többsége azon a véleményen volt, hogy a *refüzálandók közé kell sorolni*. A zsűritagoknak ugyanis *nem tetszett a Ferenczy képe*. A vita folyamán azután az a javaslat merült fel, hogy értesíteni kellene Ferenczyt, hogy a *képet egy másikkal cserélje fel*. Volt ugyan olyan vélemény is, mely azt hangoztatta, hogy közismert és kiváló művészek alkotásaival szemben nincs helye a bírálatnak, mert az illetők neve a művészi felelősség teljes garanciáját biztosítja, de a zsűri mégis azt szerette volna, hogy Ferenczy vegye vissza a képét és egy másikkal szerepeljen a kiállításon. Ha nem így történt, annak egyedül Ferenczy volt az oka, aki mikor értesült a zsűri álláspontjáról, a következőket mondotta:

- Ragaszkodom hozzá, hogy a müncheni kiállításon ez a képem szerepeljen. Ezért nem veszem vissza s nem vagyok hajlandó arra sem, hogy másikkal kicseréljem.

A müncheni zsűri aztán Ferenczynek adott igazat, mert éppen a magyar zsűri által fumigált képét *tüntette ki a legnagyobb díjjal*. De elégtételt szolgáltatott a müncheni zsűri *id. Vastagh* György „Római fürdő nő” című aktjának is, melyet, mint utólag értesülünk, a magyar zsűriben miért, miért nem különösen *Perlmutter* Izsák, a nem éppen világhírű művész kifogásolt. Ez az a kép, mely miatt Vastagh és Szinyei között az affér keletkezett, melyről azonban a müncheni jurorok nagy *elismeréssel* nyilatkoztak. [...]

(*Pesti Tükör*, 1913. jún. 17. – 6.)

A modern festőművészet irányai között, az impresszionizmus, hiper- és hüpermodernnek virágzásakor, és a futuristák lábrakapásának idején a végletektől agyoncsigázott művészetimádó lélek bizonyos áhítattal, mondhatni lelki örömmel látogatja az úgynevezett „iskolai kiállításokat”, ahol lerázhatja régi benyomásait, észrevételeit, s józan értékelésével őszintén, befolyásolás nélkül engedheti át magát élvezetének, s szabadon, elfogultság nélkül gyakorolhat kritikát a látottak felett. Az egyszerűbb és a modern művészetfelfogásban nyakig nem merített közönség, műértő és laikus (ha ugyan ilyen is van!) egyaránt üdülésnek tekintette művészetet tanulmányozó pályáján azt a pár, rövid órát, melyet a kollégiumban megnyílt rajz- és képkiallítás megszemlélésére fordított. [...]

Tóth László

(*Haladás „Kecskeméti Hirlap”, 1913. jún. 22. – 2.)*

A modern képtár. A Szépművészeti Múzeumban most szépen együtt vannak a modern magyarok és ismét szépen együtt a modern idegenek. Nem róluk akarunk beszélni, mert hiszen többé-kevésbé ismertek, hanem csak arról a kétségbevonhatatlan tényről, amelyet így együtt reprezentálnak, arról, hogy a múzeum kicsi. A szegény modern magyarok nagyon szoronganak és az idegenek nemkülönben. Nem szabad őket ilyen kellemetlen helyzetben hagyni. Annál kevésbé, mert hiszen a múzeum jellegéhez sem való ez a mai állapot. A múzeum klasszikus része egyike a világ ha nem is leghatalmasabb, de legfinomabb gyűjteményeinek. És a klasszi-

kus gyűjtemény kvalitásai szabják meg az egész múzeum nívóját. Éppen azért: valamint a Moulage-gyűjtemény gipszeit sem lett volna szabad felállítani éppen az előkelő szomszédság miatt, azonképpen a modern képtár kevésbé megállapodott értékeinek sincsen itten semmi helyük. Ilyen értékek pedig itt éppen elegen vannak. A magyar részben a jelenlétük természetes, mert végre is a magyar festőművészet dokumentumaira nekünk teljes egészükben szükségünk van és itt nem lehetünk válogatósak. Hogy a külföldi vételeknél sem voltunk válogatósak, abban viszont az állam vásárlóbizottságai a ludasok, amelyek a hajdani nemzetközi tárlatokon kissé nagyon is vendégszeretőek voltak a hozzánk lerándult külföldi művészekhez. A jövőben ez a kétféle anyag természetesen kétféle elbánást követel. A magyar festőknek állítsanak fel egy külön múzeumot, amelyik mutassa meg a magyar piktúra fejlődését – egytől mindörökké. Hanyatlási korokat csakúgy, mint a virágzás idejét, ennek a múzeumnak történeti jellegűnek kell lennie. A Szépművészeti Múzeum pedig maradjon az abszolút értékek gyűjteménye a modern részben csakúgy, mint a régiben. S aki a nagyon tisztelt idegenek közül nem oda való, annak adják ki az útját. Mindjárt lesz hely elég.

(A Hét, 1913. jún. 22. XXIV. évf. 25. sz. 407.)

EGY SZOCIALISTA MŰVÉSZ – BIRÓ MIHÁLY MUNKÁIHOZ

Aki Biró Mihály munkáját az itt bemutatott reprodukciókból akarná megítélni, az alighanem hamis képet alkotna magának, erről a tetőtől talpig eredeti, minden ízében ötletes művészemberről. Az iparművészeti és plasztikai működését még csak meg lehet valahogy a klisékből ítélni, de őszintén mondván, tevékenységének ez a része nem túlságosan izgat bennünket, mert habár ezen a téren is, teljes elismeréssel adózunk ötletes ügyességének, és az anyag és technika helyes megismerésén alapuló rátermettségének, mégis be kell látnunk, hogy nem ezek a dolgok azok, amelyek az ő valódi művészi értékét megállapítják. Értékét abban az értelemben, amennyiben művészi értéknek csak azt vagyunk hajlandók elismerni, amiben, a művészi technikai teljes tudáson kívül, valami, mondjuk isteni szikrát is látunk, valami abszolút eredetiséget, mely a szemlélőből, egyszerre a legmagasabb érzelmi és értelmi momentumokat képes kiváltani. És ha ebből a szempontból nézzük Biró művészetét, akkor minden egyéb iparművészeti működése embrióvá törpül öles óriássá megnőtt plakátművészete mellett. Mert olyan plaketteket, szobrocskákat, órákat, pannókat, ex libriseket, faragtak, rajzoltak és festettek már mások is, és nyugodt mederben folyónek tovább életünk, ha azoknak létezéséről esetleg nem is tudnánk. De biztosan merjük állítani, hogy nem szívesen nélkülöznék a Biró művészi egyéniségét bárki, akit csak egyszer is odacövekelt a fal mellé, az ő, dinamikus erővel a forrpontra telített, izzó szenvedélyeket kiváltó, óriási tömegeket megmozgató és amellet grandiózus egyszerűséggel dolgozó plakátstílusa.

Ez a stílus az, melyet félek, hogy a reprodukciókból nem lehet egészen megítélni. Ezeknek a plakátoknak fal kell, melyről lekiabáljanak, utca kell, melynek forgalmába beledobják élénk színfoltjaikat, tömeg kell, mely azt kívánja, hogy báméskodása közben irányítsák, vagy szenvedélyeit izgassák, esetleg tette lázítsák. A jó plakát tulajdonságait már sok ezerszer megírták, fel kell tűnnie az utca forgatagában ezer más mindenféle dolog között, és a járókelők figyelmét hirtelen, mint egy ökölcsapásnak, oly módon kell felkeltenie és lekötnie, hogy a hirdetett tárgy iránt való érdeklődésünk a pillanatnyi hatáson túl is megmaradjon.

Soha senki ezeket a hatásokat plakáttal jobban el nem érte, mint Biró Mihály és nem lesz érdektelen, ha megvizsgáljuk, hogy milyen eszközökkel érte el, hogy ezen eszközök közül melyeket használnak mások is és melyek Birónak specifikus, a normálison túlmenő eszközei és tulajdonságai.

Biztos rajztudás, mely még a legkomplikáltabb dolgokat is a legegyszerűbb módon, teljes valószínűséggel tudja a felületre vetíteni, ez a plakátművésznak, mondhatnók primér tulajdonsága Birónak a legfokozottabb mértékben van meg. Emlékezetből tud rajzolni bármit a legnagyobb pontossággal és az anatómia teljes megértésével, oly gyorsasággal, mely az orfeumok gyorsrajzolóira emlékeztet.

A grafika anyagainak és technikáinak teljes ismerése, a színnek, az utca időszerinti hangulatához alkalmazott helyes megválasztása és lehető legtakarékosabb elosztása, a betű és írás iránt való helyes érzék ezeket a további alapvető tulajdonságokat szintén megtaláljuk művészsűnkben.

Megvannak azonban másoknál is, ezeket meg lehet tanulni. Ami azonban most következik, az már csak keveseknek adatott meg és ezek a kiváltságosak. Ezek már nem technikai, hanem értelmi tulajdonságok és pedig: Ötletesség, mely a témát oly eredeti és minden elképzelhető konvenciótól eltérő módon és felfogásban állítja elénk, hogy már csak ezáltal is meg kell, hogy ragadja és megállásra kényszerítse a tovasiető járókelőket. A Biró ötletei mindig valami új oldalról mutatják be a hirdetmény tárgyát, amellett, hogy ezzel a tárggyal mindig szoros összefüggésben maradnak és bemutatják valami olyan megkapó különös módon, amelyre soha senki sem gondolt volna.

Humor, valódi igazi humor, a kedélyes mosolygástól, a kacagtató jókedven keresztül, egész a leggroteszkebb szatíráig minden skálában, oly tulajdonsága Birónak, mely, habár nem éppen okvetlenül szükséges kelléke egy plakátművésznek, de mindenesetre nagy előnyt biztosít neki azok előtt, kik ezzel nem rendelkeznek, főképpen, amikor olyan jóízű zamatossággal tudja ezt elibéni tálni.

Ugyancsak figyelemreméltó jellemvonása Biró művészetének a kompozíció és beállítás egyszerűsége és szabatosága, mely csak a legszükségesebbnek kiemelésére szorítkozik, és az értékeknek a legtömörebb módon való összefoglalása és összevonása.

Ezek kiválóan modern művészi tulajdonságok és ezekben rejlik a tömegre való hatásnak nagy titka. Ezek a tulajdonságai Birónak közösek a kiváltságosabb plakátrajzolókkal, de látunk mi benne olyan vonásokat is, melyek tisztán az ő egyéni tulajdonságai, melyeket nem látunk másnál és melyek véleményünk szerint predestinálják őt egy még csak elkövetkezendő korszak, elkövetkezendő új művészetére, a nagy tömegeket megmozgató dekoratív festésre. Nagy embertömegeket a legegyszerűbb eszközökkel úgy ábrázolni, mint e művészsűnk, más alig tud. Némely plakátján, sok, sok ezernyi ember mozgása és nyüzsgése olyan megkapó természet-hűséggel van feltüntetve, hogy a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudjuk elgondolni, hogy ezt miképpen lehetett megcsinálni. Pedig az egész csak egynéhány vonal és színfolt, éppen ott és éppen úgy alkalmazva, hogy belőlünk a nagy embertömeg hatását kiváltsa.

Ezt a festés művészetében oly nehéz feladatot, virtuózabb módon, mint Biró, aligha lehet megoldani.

De éppen úgy, mint ahogy tömegeket tud ábrázolni, úgy tud a tömegekre hatni is és kevés ember mondhatja el magáról, hogy plakátjaival százezreknek izgatta fel szunnyadó szenvedélyeit és százezreket mozgatott nagy tettekre, mint ezt Biró tette, ki plakátjaival egymaga többet tett a szocialisztikus propaganda érdekében, mint az összes felvonulások, tüntetések és népgyűlések együttvéve. Ezeket a nagy hatásokat a legtisztább művészi eszközökkel érte el mindig, és működésében éppen az az etikailag fölemelő, hogy csakis művészi eszközökkel érte el. Hatalmasan egyszerű kompozíciója, ragyogóan ötletes invenciója és az arányoknak helyes mérlegelese, valamint a különböző arányoknak egymással való, kiszámítottan rafinált szembeállítás, ezek azok az eszközök, melyekkel dolgozik és amelyek alkalmassá teszik őt a nagyobb dekoratív feladatok sikeres megoldására.

Spiegel Frigyes

(*Magyar Iparművészet, 1913. [jún.] 16. évf. 6. sz. 235–237.*)

Az átrendezett Modern Képtár. Az utolsó száz év művészetének gyűjteményei körül mindenütt sok a baj. [...] Modern képtárunkon sajnos még mindig nagyon látszik a gyarapítás rendszeressé vált rendszertelensége. [...] Dr. *Térey* Gábor megtette most a modern képtár átrendezésekor a szükséges császármeteszéseket. Bevette a sivár szürkeségeket, [...] A képtár magyar részének rendezésénél persze tekintettel kellett lenni más szempontokra is. [...] Magyar képtárunknak be kell mutatni művészeti termelésünk egész kiterjedését. [...] a hangsúlyokra itt is nagyon kell ügyelnünk, [...] amennyire hiányoztak modern képtárunk régi elrendezéséből,

annyira érezhető a mostaniban. *Rippl-Rónai* József megkapta az egyik díszhelyet. *Vaszary* János egész artisztikus mivoltában érvényesül, *Kernstok* Károlyt legharmonikusabb alkotása képviseli. *Katona* Nándorról már megállapítható, hogy legjobb élő tájfestőnk. Az öregek közül *Madarász* Viktor, *Markó* Károly, *Lotz* Károly, *Székely* Bertalan, *Zichy* Mihály megkapták a helyes beállítást, nem azt a bizonyos szertartásos díszhelyet, hanem festői értékeik tanulságos szembehelyezését. *Munkácsy* jelentőségét pedig aránytalanul jobban mutatja be a most kiállított sorozat, mint a régi. [...] Ez új képek a mester legjobb korszakából valók, [...] Ezek már a gyűjtemény programszerű gyarapításai.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1913. júl. 1. VI. évf. 13. sz. 58–59.)

ARCHIPENKO

Levágott karú nők, nagy kiugró csipőkkel, hosszúra rajzolt törzsek lábak nélkül: ilyenek az orosz Archipenko szobrai. Torzók. Nem az idő rongálta meg őket, eleve torzóknak születtek. Indokolatlan hangsúlyaikkal úgy hatnak reám, mint megrmintázott rajzok. Energikus felfogás és keresett tömörség, mint határozott erények nem vitathatók el Archipenkótól, amellet azonban nagy formai szegénység ri le e levágott végtagú emberekről.

Rodin óta kifejelett divatját látjuk a torzó-művészetnek, és Archipenko is ime eggyel többet számít a torzó művészek sorában.

Kérdjük, miért ez, hová vezessen? – Alapjában befejezetlen és megoldatlan szobor-formák, a torzók még akkor is, ha térbeli megoldatlanságukért ellenértékként olyan formai gazdagság elégit ki rajtuk szemünket, mint Rodin torzainak formagazdagsága.

A testrészek súlyegységbe való helyezéseinek szándékos elkerülését látom Archipenko szobrain és a torzókon általában, vagyis fontos hiányt a felépítésben. Az architektúra hiányát. – A katalógusban olvasom, hogy a szobrok kőben, bronzban egyaránt megrendelhetők, ebből is, leginkább azonban munkáiból következtetem, hogy Archipenko most mással van elfoglalva, nem a figurák anyagba csinálásával. Tehetséges kísérletezés folyik itt valami formanyelvért, valami egyéni meglátás s formaadás milyenségéért, és hogy ez a keresés nem tud kibővílni, és nem tudja felölelni az egész, a teljes anyagot, ez a körülmény talán temperamentumával, talán tehetségének milyenségével kapcsolatos. – A különbségek, melyek munka közben a bronz- és kőszobor megcsinálásánál mutatkoznak, lényegesek.

A bronzszobor belülről kifelé épül, egy tengely körül helyezkedik el, és szinte végtelen a szabadság, a mozdulás milyenségében. – A legteljesebb kibontottság lehetséges. – Az egyensúlyba való hozás a körül való megoldás minden létező szabadsága a bronzszoboré. A mozgás határait itt csak a méret szabja meg: a méret, mely nem egyéb, mint az a térkomplexum, melyben a szobor élni, létezni fog.

A kőszobor kívülről befelé épül. Egy meglévő tömb felesleges anyagának lefejtése, kibontása, lehámozása. – Kiszabadítása a kompozíciónak, a figurának, a formának, melyet eleve a kötömbbe beleképzeltünk.

A mozgás szabadsága itt kötöttebb, mégis roppant gazdag. – A primitív szobrok frontális megoldásától, a Michelangelo temperamentumától duzzadó kőfigurákig a szabadságnak már nagy lehetőségeit láttuk.

Archipenko tehetsége ezekkel még nem próbálkozott meg. Párizs minden szabadságával sugárizik le munkáiról. A mai Párizs, mely az új szépet, az új lehetőségeket, az új elmondanivalókat keresi. A legjobban a „Gyermek” szobra tetszik nekem, mely szép és megoldott. A „Nyugalom” szobra szép kompozíció.

Fémes Beck Vilmos

(*Nyugat*, 1913. júl. 1. VI. évf. 13. sz. 60.)

Az új magyar festés. A Népművelő Társaság hétfői előadásán *Teleki* Géza beszélt az új magyar festőművészet kialakulásáról. [...] nem lehet *Szinyei Mersét* sem az impresszionisták,

sem a nagybányai iskola előfutárának tekinteni. [...] A nagybányaiakhoz tartozik *Kernstok* Károly, kit különben a kubista irány is magáénak vall, bár ettől az iskolától lényeges különbségek választják el. Kernstok azelőtt a világító, tiszta színek mestere volt, most formaproblémák megoldásán dolgozik. A fiatal művészek kísérleteznek, elszigetelve tárgyalnak kiragadott problémákat. Bár törekvéseik komolyak s eredményeik értékesek, mégsem tartoznak a régi értelemben vett művészet képviselői közé. Ennek a jelenlegi krízisnek azonban a művészet fejlődése nagy hasznát fogja venni.

(*Pesti Hirlap*, 1913. júl. 8. – 23.)

Magyar grafikai művészet Amerikában. A napokban Budapestre érkezett egy magyar származású New Yorki műkritikus, *Martin Birnbaum*, a berlini Fotografische Gesellschaft nemzetközi művészi vállalat amerikai megbízottja, aki azért jött hozzánk, hogy a modern magyar grafika termeléseiből nagyobb kollekciót gyűjtsön össze, amelyet azután Amerika minden nagyobb városában ki fognak állítani, mégpedig olyképpen, hogy a különböző művészeti irányok egymástól lehetőleg szigorúan elkülönítve kerüljenek a közönség szemei elé. Célja, hogy piacot teremtsen a magyar művészetnek Amerikában. *Birnbaum* a Szépművészeti Múzeumban átnézte az egész magyar grafikai gyűjteményt, és nagy lelkesedéssel nyilatkozott újabb grafikusaink talentumáról. Egyben felkérte dr. *Pogány Kálmánt*, a múzeum metszetosztályának tisztviselőjét és *Olgyai Viktor* festőművészt, a Képzőművészeti Főiskola grafikai tanárát a létesítendő amerikai kiállítás anyagának szervezésére. Mindketten készséggel vállalták a magyar festészet jövőjére nézve rendkívül fontos feladatot. Így azok, akik a kiállítási turnéban részt óhajtanak venni, forduljanak a legrövidebb idő alatt közvetlenül hozzájuk. A kiállítás rendezője különösen nagy súlyt helyez az Amerikában is népszerű *Rippl-Rónai* grafikai lapjaira, és hogy minél többet szerezhessen meg közülök, egyenesen elutazott a Kaposváron tartózkodó mesterhez. Rajta kívül számot tart a magyar grafika minden becsületes munkására, a fiatalokra éppúgy, mint az öregekre. A kiállítás anyagát már egy hét múlva útnak indítják Amerikába.

(*Pesti Napló*, 1913. júl. 11. – 13.)²³

A Művész-klub közgyűlése. [...] A ma tartott közgyűlésen *Teleki Géza* gróf elnök távollétében *Rippl-Rónai József* festőművész elnökölt. A folyó ügyek letárgyalása után választásokra került sor. Egyhangú választással alelnökök lettek: *Beöthy László* és *Kernstok Károly*. [...]

(*Budapesti Hirlap*, 1913. júl. 15. – 13.)

Magyar művészeti kiállítás Amerikában. Amerika nagyobb művészeti gócpontjain rendezendő magyar grafikai kiállítás szervezésén kettőzött erővel dolgozik *Olgyai Viktor*, a Képzőművészeti Főiskola professzora és dr. *Pogány Kálmán*, a Szépművészeti Múzeum metszetosztályának a tisztviselője. A kiállításra máris hatalmas kollekció gyűlt egybe, amelyben minden számottevő művész legjelesebb alkotásaival van képviselve. Akik a művészek közül még részt óhajtanak venni a kiállításon, azok a legrövidebb idő alatt forduljanak annak szervezőjéhez, mert a kollekciót néhány nap múlva már útnak is indítják Amerika felé.

(*Pesti Hirlap*, 1913. júl. 15. – 23.)²⁴

²³ Rövidebb változata: *Budapesti Hirlap*, 1913. júl. 11. – 16.; *Magyarország*, 1913. júl. 12. – 13.; *Pesti Hirlap*, 1913. júl. 11. – 11.; *Világ*, 1913. júl. 11. – 14.

²⁴ Ua.: *Pesti Napló*, 1913. júl. 15. – 15.; *Világ*, 1913. júl. 15. – 15.; *Egyetértés*, 1913. júl. 20. – 13.

Magyar képek Amerikában. Amerika nagyobb művészeti gócpontjain rendezendő magyar grafikai kiállítás szervezésén kettőzött erővel dolgozik *Olgjai* Viktor, a Képzőművészeti Főiskola professzora és dr. *Pogány* Kálmán, a Szépművészeti Múzeum metsetosztályának a tisztviselője. A kiállításra máris hatalmas kollekció gyűlt egybe, amelyben minden számottevő művész legjelesebb alkotásaival van képviselve. A kollekció néhány nap múlva már útnak indítják Amerika felé.

(*Világ*, 1913. júl. 15. – 15.)

Rózsa Miklós és a Művész-Klub. A Művészklub tegnap tartotta rendkívüli közgyűlését, amelynek keretében reorganizálták a már haldokló egyesület vezetőségét. Aelnökök *Kernstok* Károly és *Beöthy* László lettek.²⁵ Az utóbbi lesz ezután a klub legfőbb intézője, reá vár az a feladat, hogy ismét életet teremtsen Budapest legszebb klubhelyiségében. A rendkívüli közgyűlés sima lefolyású volt, csak egyetlen epizód tette izgalmassá a hangulatot. A régi vezetőség hívei ugyanis indítványt nyújtottak be a vezetőség éléről eltávozott *Rózsa* Miklós dísztaggá való megválasztása érdekében. Az indítvány általános ellenzéssel találkozott, végül is azonban a két párt kiegyezett és elfogadta a közvetítő indítványt, amely *Rózsa* Miklós dísztaggá választását elejtette ugyan, de mégis elégtételt szolgáltatott a klub alapítójának. A közgyűlés elhatározta ugyanis, hogy azt a jegyzőkönyvet, amely az alapító érdekeit megörökítette: *elküldik Rózsa Miklósnak*. A tegnapi közgyűlés az üresedésben lévő vezető helyeknek csak egy részét töltötte be, a legközelebbi választások ősszel lesznek, addigra bizonyára akadnak a többi tisztségre is alkalmas jelöltek.

Az új vezetőség részéről közlik: A Művészklub megalakulásakor egy művészcsoporthoz tudvalevőleg kivált a klub vezetőségéből, minek folytán a klub tisztikarában és választmányában hézagok támadtak. A művészek között támadt ellentétek annak idején élénk feltűnést keltettek és egy időre megátolták a klub progresszív munkájának fejlődését. Ezek az ellentétek lassan elsimultak, a klub artisztikus helyiségeiben meghitt művészeti és társadalmi élet fejlődött ki, a főváros szellemi életének vezető elemei csatlakoztak a klubhoz, amely ma már abban a helyzetben van, hogy a maga elé tűzött ideális célnak és a hozzáfűzött reményeknek minden tekintetben megfeleljen. Az utóbbi időben számban jelentősen meggyarapodott klubtagok ma délután rendkívüli közgyűlést tartottak, amelyen gróf *Teleki Géza* elnök távollétében, akit betegsége akadályozott a megjelenésben, *Rippl-Rónai József* festőművész elnökölt. A folyó ügyek tárgyalása után megejtették a választásokat. Egyhangúlag megválasztották: *Beöthy* László, *Kernstok* Károly aelnökké, *Purjesz* Lajos, *Rasky* Géza igazgatósági tagokká, *Feiks* Alfréd hadnaggyá, dr. *Vajda Ákos* ügyészé, *Kónyay* Elemér titkárrá, *Harsányi* Zsolt pénztárnokká. Választmányi tagok lettek: dr. *Kovács* István, *Pör* Bertalan, *F. Beck* Vilmos, *Vesztróczy* Manó, dr. *Pfeiffer* Ferenc, *Aczél* Ádám, *Déry* Imre, *Miklós* Jenő, *Hervay* Frigyes, gróf *Somssich* Géza, *Cserna* Andor, *Relle* Pál, *Radó* Richárd, *Sebestyén* Géza, *Böloni* György, dr. *Salgó* Ernő, *Z. Molnár* László, *Tuszkay* Márton, *Papp* Mihály, *Baruch* Aladár, *Roóz* Rezső, *Liptay* Imre, *Braun* Sándor. A választások megejtése után *Rippl-Rónai József* elnök indítványára a közgyűlés táviratban üdvözölte az alsósuzuki birtokán betegen fekvő gróf *Teleki Géza* elnököt és *Kernstok* Károlyt, a klub új aelnökét, aki a napokban súlyos operáción esett át és most a javulásútján van.

(*Pesti Tükör*, 1913. júl. 16. – 7.)

Rózsa Miklós a Művész-Klub ellen. Nem büszke a dísztagságra. Megírtuk, hogy a *Művész-Klub* rendkívüli közgyűlésén indítvány hangzott el *Rózsa* Miklósnak, a klub megalapítójának dísztaggá választása érdekében, de a közgyűlés az indítványt *elejtette*. *Rózsa* Miklós ma a *Pesti Tükör* szerkesztőségéhez levelet intézett, amelyben többek között a következőket mondja:

Nem szeretnék nyilatkozni, de viszont nem tudok letenni arról a rögeszméről, hogy az igazság még a korrektség látszatánál is fontosabb és ezért kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az

²⁵ Új élet a Művész-klubban. *Beöthy* László a vezér. *Pesti Tükör*, 1913. júl. 15. – 6.

indítvány, amely egyébként se rólam, hanem gróf *Teleki Gézáról* és rólam szólott, nem kerülhetett a közgyűlés elé, mert én azt, amikor tudomást szereztem a készülő tervről, *hat nappal a közgyűlés előtt*, barátaimmal visszavonattam. Erről tanúságot tehetnek *Rippl-Rónai, Vaszary, Kernstok, dr. Kovács István* ügyvéd és egy sereg művész, akiket táviratilag kértem fel erre, azzal az indoklással, hogy a dísztagsággal egyáltalán *nem érzem magam megítéztelve* (hogy miért? Az most nem tartozik ide!), hiszen másképp nem tettem volna le igazgatói tisztemet és nem léptem volna ki a klubnak még tagjai közül is. Ha azonban az elő sem terjesztett indítványnak már csak puszta híre is heves ellenzésre talált, akkor ez legfeljebb a heves ellenzékre jellemző, hiszen köztudomású, hogy a közgyűlésen megválasztott urak egy részén kívül a *többiek kivétel nélkül valamennyien az én kegyelmemből* ülnek ottani pozícióikban és eléggé a nyilvánosság előtt viselt választási harcaim nélkül – abban az időben, mikor még nem ügynökileg akvirálták a tagokat – *egy részük nemcsak* hogy a tisztikarba, de még csak tagnak sem jutott volna be soha a Művész-Klubba.

Erre a nyilatkozatra csupán az a megjegyzésünk, hogy kár kiélesíteni a dolgokat, ez nem használ sem Rózsa Miklósnak, sem a Művész-Klubnak, a magyar művészetnek pedig legkevésbé.

(*Pesti Tükör*, 1913. júl. 18. 2. – 7.)

Magyar művészet Amerikában. Az amerikai művészeti gócpontokban rendezendő grafikai kiállítás iránti egyre fokozódó mértékben érdeklődnek festő és rajzoló művészeink. A kiállítás rendezőihez érkező levelek és a személyes jelentkezések útján naponként növekszik azoknak a száma, akik a váratlanul kínálkozó alkalmat felhasználva, műveikkel az amerikai közönség elé óhajtanak lépni. A kiállításon képviselve lesz a Magyar Grafikusok Egyesületének minden számottevő tagja, és ezenkívül részt vesznek még: *Rippl-Rónai József, Fényes Adolf, Kernstok Károly, Vaszary János, Kosztolányi Gyula, Pór Bertalan, Márffy Ödön, Tihanyi Lajos, Berény Róbert, Czigány Dezső, Róth [Réth] Alfréd, Erdei Viktor, Kalmár Elza* és még sokan mások.

(*Világ*, 1913. júl. 18. – 15.)²⁶

Rippl-Rónai kiállítása Amerikában. – *Önálló tárlatot rendeznek a kaposvári mester képeiből* – Napok óta foglalkoznak a magyar lapok azzal a művészeti érdekességgel, hogy Amerikában nagy magyar grafikai kiállítás szerveződik, s hogy azon a magyar képviselés erőteljes képviseletet nyer. Minket elsősorban azért érdekel a magyar képviselő művészetnek ez az amerikai exkurziója, mert *Rippl-Rónai József*, a világhírű kaposi mesterművész is részt vesz az érdekes turnén. Alkalmunk volt az egész igyekezettel megismerkedni s a következőkben referálhatunk erről az érdekes esetről.

Mr. *Birnbaum* Martin amerikai művészeti író és műkedvelő még az idén több amerikai múzeumban kiállítást rendez magyar művészek grafikai műveiből. Az amerikai író főként *Rippl-Rónai* mester dolgai érdeklik, s úgy volt, hogy eljön Kaposvárra a mesterhez, azonban megbetegedett s kaposi útja elmaradt.

Rippl-Rónai mester a héten Budapesten elnökölvén a Művészklub közgyűlésén érintkezésbe lépett az amerikai íróval, aki máris nem kevesebb, mint száztizenhat darabot választott ki *Rippl-Rónai* dolgaiból. Ezek között van sok litográfia (könyomat), rézkarc (köztük *Liszt Ferenc* is), két akvatint, színes rajz, ceruzarajz és sok tollrajz. *Birnbaum* intenzíven óhajtván foglalkozni *Rippl-Rónai* művészetével, sok fotográfiát kért a mester műveiről.

Az érdekes amerikai vendég *Rippl-Rónai* számos képével ismerkedett meg a fővárosi múzeumokban, s az a terve, hogy Amerikában önálló *Rippl-Rónai* kollekciót rendez. A mesternek

²⁶ *Ua.*: *Budapest*, 1913. júl. 18. – 13. *Budapesti Hírlap*, 1913. júl. 18. – 14. *Magyar Hírlap*, 1913. júl. 19. – 15. *Pesti Hírlap*, 1913. júl. 18. – 16. *Pesti Napló*, 1913. júl. 18. – 15. Somogyvármegye, 1913. júl. 19. – 3.

erre a célra most bőven van anyaga, mert remek kollekciója, mely a híres németországi utat is megtette, s mely idehaza közismert, átvándorolhat Amerikába.

Pogány Kálmán dr., a Szépművészeti Múzeum egyik őre meghatalmazást nyert, hogy a mester budapesti műtermében levő anyagot Birnbaum rendelkezésére bocsáthassa. Mr. Birnbaum alkalmasint meglátogatja Rippl-Rónait Kaposváron és megtárgyalják az érdekes amerikai kirándulást.

Bizonyos, hogy az Amerikában is közkedvelt világhírű magyar mester odaát csak gazdagítja eddig való nagy sikereit.

(*Somogyi Hírlap, 1913. júl. 20. – 2–3.*)

Az „ifjú” művész. A Szeged város által alapított Ferenc József ösztöndíj odaítélése körül bonyodalom támadt. Az alapító-levél szerint az ötszáz koronás díjat csak szegedi születésű *ifjú* kaphatja, aki a festőművészetben szép előrehaladást tett és tanulmányait Párizsban akarja folytatni. Két pályázó jelentkezett: *Várad* Emil festő, aki azonban verseci születésű, és *Kukovetz* Nana festőművész, aki ugyan Szegeden született, de *nem ifjú*. A tanács szerint ugyanis az alapító-levél „ifjú” kitétele nem *kort*, hanem *nemet*, mégpedig férfinemet jelent s így Kukovetz Nana sem felel meg a követelményeknek. A tanács liberálisabb tagjai ennek dacára arra az álláspontra helyezkedtek, hogy neki kell odaítélni az ösztöndíjat [...]

(*Budapest, 1913. júl. 27. – 12.*)

Posztimpreszionisták. [Nemzetközi posztimpreszionista kiállítás, Művészház] [...] Fogyatékos a magyarok kollekciója is; kollektív anyaggal jelentkezett *Réth* Alfréd; az ő munkáiról általában meg kell állapítani a nyugtalanságot, mellyel – a nehezebbik úton – a kifejezését keresi. Fegyelmetlenségén keresztül is szimpatikus az akadozása, mert nem erőszakolja egészen a képeit ott, ahol a kitalálásra vagy a befejezettségre őszinte vágya vagy kialakult célja nincsen. Ez egy magában kvalitás és határozottság a fegyelmetlenség felé, ma, az erőszakolt készségek között. Bár kisebb kompozícióiban erotikus érzéseit illusztratív módon segíti kifejezésre, de itt is a telt, megrakott formákkal a kompozíció kitűzött gondolatát igyekszik kifejezésre formálni. *Tihanyi* Lajos és *Berény* Róbert fegyelmetlenné munkáiban szimpatikus a tartalmas kötöttség; Tihanyi kötöttsége az objektum követésében innen marad, Berény túllépi és elvonatkoztatott formáival új szimbólumokat próbál segélyül vinni a kifejezésre. *Márfy* Ödön eleve kiszámítottágával pótolja a fegyelmetlenséget és színeiben, kompozícióiban kényszerülten ismétlődik; bár festői céljaiban meglepő kifejezően üti meg a fontos hangsúlyt, mégis ez a könnyű biztosság és ismétlő egyugyanazonosság több képében sematikusan hat. *Bornemisza* Géza különös és szokatlan hangulatot fejez ki egyik képével; vidéki külváros poros és csendes levegőjét, az előtérben hason fekvő alakokkal, a motívum olyan kevés és szűkszavú felhasználásával, ami éppen ezért tömören fejezi ki egy különben mindennapi élmény sajátos különösségeit. Ha a teljesség kedvéért megemlítjük, hogy itt van Kernstok Károly régibb két aktos kompozíciója, Femes Beck Vilmos kisebb plakettjei közül a legjobbak, Vaszary János két kisebb tájképe, Lehel Ferenc és Lehel Mária képei, Czóbel Béla kisebb rajzai, Orbán Dezső, Czigány Dezső, Csont Ferenc, Kornai József képei, Vedres Márk szobrai, Aiglón (Sassy Attila), ugyancsak a teljesség kedvéért meg kell említenem – (pour effrayer les bourgeois?) – Götz B. Ernő, Kádár Béla, Pap Géza neveit. (1913. május 8.)

B. R. [Bálint Rezső]

(*A Kéve Könyve, 1913. júl. 4. sz. – oldalszám nélkül*)

Új művésziskola a fővárosban. *Pál* Franciska neves festőművész, nemrégiben tért vissza Párizsból s Izabella utca 66. szám alatt kezdők és amatőrök részére előkészítő festőiskolát nyitott.

(*Budapesti Hírlap, 1913. aug. 3. – 14.*)

Szabad iskola a Művészházban. Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vaszary János vezetése alatt szeptember hó elején Szabad Iskola nyílik meg a Művészházban. Az iskolát teljese- sen a külföldi, nevezetesen a párizsi Julien-iskola mintájára szervezik egy délelőtti és egy esti tanfolyammal. A beiratkozó pesti növendékek és a piktúráért gyakorlatilag érdeklődők az egyes művészeti irányokhoz vonzalmuk szerint választhatják meg tanáraikat. A beírások már megkezdődtek. Beíratási díjak: a délelőtti tanfolyamra öt korona, tandíj havonta harminc korona. Az esti tanfolyamon a beíratási díj szintén öt korona, az egy alkalomra szóló belépődíj harminc fillér; festőművészeknek és a Művészház tagjainak húsz fillér.

(Budapest, 1913. aug. 10. – 12.)²⁷

Mesterek titkaiból. *Mit rejtenek a művészek műtermei?* [...] Széjjelnéztünk a magyar művészek műhelyeiben, ahol most serényen készülnek a legújabb szenzációkra. Mindenütt lázas a munka. Még *Szinyei Merse Pál*, az ősz mester sem pihen, hanem jernyei birtokán lázasan lesi a ragyogó napsugarakat, az ő nagyszerű művészetének elmaradhatatlan társát. Az idei rossz nyár bizony megkötötte a nagy piktor kezeit, pedig nagy dologra készül... Az ő ragyogó alkotásait gazdagon fogja gyarapítani a legújabb hatalmas vászna: egy színekben pompázó, napsugaras, tarka virágos rét... *Fényes Adolf* a művészek dédelgetett *Fényes bácsija* Szolnokon föstöget, de műtermének örökké bezárt ajtaja titkokról regél. Valami egészen új irányzat forrong a mester alkotásaiban, amellyel bizonyára meg fogja lepni művészetünk világát. És ugyanígy a kitűnő *Iványi Grünwald Béla* is, aki Kecskeméten készül a téli kiállításra. *Czigány Dezső* egy gyönyörű, artisztikusan szép, életnagyságú női aktnak és három erőben gazdag portrairnak szenzációit tartogatja műtermében. *Herman Lipót* a múlt esztendei kiállításnak sikerét egy ragyogó művészettel megföstött aktkompozícióval fogja gyarapítani. Művészetének erejét nagyban növelte, direkt e célból tett hosszú külföldi tanulmányútja. A kitűnő *Pór Bertalan* ugyancsak hatalmas aktkompozíción dolgozik. [...]

K. L. [Kovács Lydia]

(Pesti Tükör, 1913. aug. 15. – 3.)

A Finta-eset. [...] Az utolsó esztendőben a sajtó egyetlen szobrászunkat sem helyezte kivételes magasságba, [...] Ugyanez a sajtó, amely Fadrusz óta olyan szűken méri a nagy szobrászt megillető elismerést, [...] érthetetlen felületességgel nagy szobrásszá avatott egy olyan fiatalembert, akinek az az egyedüli kvalitása, hogy néhány esztendeig börtönben ült. Finta Sándort a riporterek megtették országos híró szobrásznak [...] Olyan bizalmat előlegeztek neki, mielőtt egy szál szobrát, domborműét, vagy csak annak fotográfiáját látták volna, milyenre csak nagyra hivatott és múltjuk szerint érdemes művészek tarthatnak számot. [...] ha valakit a sors ostoba ökle tömlöcbe taszít, az még nem zárja ki azt, hogy az illető kitűnő művész lehessen, de viszont nem biztos az sem, hogy valaki jó szobrász azért, mert börtönviselt ember, [...]

Bálint Aladár

(Nyugat, 1913. aug. 16. VI. évf. 16. sz. 287–288.)

A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. A Nemzeti Szalon a művészeti idényt általános jellegű őszi kiállítással nyitja meg, amelyen azonban csakis a Nemzeti Szalon tagjai vehetnek részt. A kiállítás érdekességét fokozza az, hogy annak keretében a modern művészet csaknem minden számottevő képviselőjének teret adnak. [...]

(Budapest, 1913. aug. 20. – 14.)

²⁷ Ua.: Magyarország, 1913. aug. 12. – 12.

A művészház szabad iskolája. Általános nagy érdeklődés mellett folynak a Művészház Szabad Iskolájának előkészítő munkálatai. A Szabad Iskola vezető mesterei *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József*, *Vaszary János* elhatározták, hogy tekintettel a tömeges jelentkezésekre, esti tanfolyamot is létesítsenek. Délután 5 órakor veszi kezdetét az aktrajzolás és esti 7 órától a mesterek korrigálása mellett folytatódik 8 óráig. Az Aktrajzolás tandíjmentes, a korrigálásra reflektálók a beíratási díjon kívül 20 korona havi tandíjat fizetnek. Jelentkezéseket szeptember hó 1-ig csak korlátozott számban fogad el a Művészház titkári hivatala, naponta délelőtt 11 és 12 órak között.

(*Egyetértés*, 1913. aug. 24. – 10.)

Budapesti textilművészeti műhely. Ezzel a címmel olyan iparművészeti egyesülés alakult, amely feladatának a magyar textilipar magyaros és iparművészeti irányban való fejlesztését tűzte ki. Az új egyesület, amelynek tagjai *Kozma Lajos*, *Lakatos Artúr*, *Románné Goldzieher Klára* iparművészek, bútorszöveteket, nyomtatott szöveteket, hímzéseket, batikműveket tervez és készít, mindig a legpazarabb művészeti tekintetet tartva szem előtt. Az egyesület első bemutatkozása az Ernst múzeum első csoportkiállításával kapcsolatban fog megtörténni.

(*Világ*, 1913. aug. 29. – 11.)²⁸

A szolnoki művésztelep jubileuma. Tíz esztendeje, hogy a szolnoki művésztelep megalakult és máig külön fogalomná jegecesedett ki a modern magyar festészetben. Megkapta az összehasonlító műtörténeti elnevezést is a „magyar Barbizon”-ban. A kulturális fogalmak kulturális értéket jelentenek és mögöttük lelkes munkával teremtett tanulságos fejlődés rejtezik. A lelkes művészi munkának ünnepét ülték Szolnokon május 25-én és a művésztelep fennállása tízéves fordulója alkalmából retrospektív kiállítást rendeztek mindazon festők műveiből, a kik a telep keletkezése előtt és után Szolnokon festettek. Ez a kiállítás és a Szolnoki Művészeti Egyesület levelesszekerénye beszédes történetet mond el a telep keletkezéséről és történetéről, s rávilágít arra a fejlődésre, a melynek egyes mozzanatai tanulságos távlatot nyitnak a magyar művészet múltjára, jelenére és jövőjére is. [...] Az esztendőnek nagy részét tölti itt komoly munkában a telep megalakulása óta *Fényes Adolf*. Nagy tudású és biztos vonalú művészete fejlődésében az utolsó nagy lépés már szolnoki tartózkodására esik. „A nyár a tanyákon”, „A szolnoki menyecske” című képei már abból a sommás festői előadásból születtek, a mely olyan egyedül állóvá teszi az ő festészetét. Tollra kívánczok. [...]

Perlmutter Izsákot is a magyar táj vezette új színlátásokra. A szolnoki napsütés fény- és árny-ellentétei, a népelet jellegzetes alakjai és mozgásai új feladatok elé állították és új forma- és színmegoldásokra vezették. [...] A szolnoki telepen izmosodott *Olgay* Ferenc művészete is. Néhány évvel előbb *Olgay*t, *Szlányit* és *Mihalikot* úgy emlegették, mint a modern magyar tájképfestés triászát. Ez akkor volt, a mikor még mind a három naturalista aprólékosággal dolgozott Szolnokon mind a három megtalálta önmagát és ma már *Olgay*-ban is a maga egyénisége szerint való synthesis kezd jelentkezni. Ezeken kívül több-kevesebb időt töltöttek Szolnokon: *Iványi Grünwald B.*, *Kosztolányi Kann*, *Illés Antal*, *Kosztla*, *Jávor*, *Góth*, *Faragó G.* stb., a kiket vagy a szárnybontó, vagy az izmosodó munka emlékei fűznek a szolnoki művésztelephez. Most a sok reményt ébren tartó fiatalok közül itt festenek *Kléh János*, *Koszkol*, *Ruszt*, *Vidovszky*, a kiknek a legutolsó tárlatokon kiállított képeiről elismeréssel szolt a műkritika. [...]

Kovács Dezső

(*Uránia*, 1913. jún.–aug. XIV. évf. 6/8. sz. 255–258.)

Magyar grafikusok kiállítása Amerikában. A „Boston Evening Transcript” című újság ma érkezett számában érdekes cikket olvasunk arról a grafikai kiállításról, melyet Birnbaum Márton,

²⁸ Ua.: *Budapest*, 1913. aug. 29. – 12.

Amerikában élő hazánkfia (a berlini fotográfiai társaság New York-i telepének vezetője) készül rendezni a tél folyamán Madison-avenue-beli kiállítási helyiségében. Birnbaum nemrég itthon is járt, s akkoriban gyűjtötte össze kiállításának anyagát, Pogány Kálmán doktor, a Szépművészeti Múzeum segédőrének és Olgay Viktor tanárnak segítségével. Birnbaum, mint a bosztoni újság cikkéből látjuk, modern, sőt legmodernebb művészeinkre veti a fősúlyt, s ehhez képest képviselve lesz gyűjteményében a nyolcak csoportja is, Kernstok Károllyal. Kiállításán dominálni azonban Rippl-Rónai József gyűjteménye fog. A művészt Kaposvárott mégis látogatta volt Birnbaum, s a bosztoni újság részben meglepő jó reprodukciókban közli egy rajzát (Fenella cigányleány), Maillol francia szobrászt ábrázoló arcképét és magának Rippl-Rónainak fényképét. A kiállítás, melyen egyébiránt külön kollekciókkal szerepelnek majd az osztrák és cseh grafikusok is, november havában nyílik meg New Yorkban és decemberig marad ott. Azután az egész anyaggal útra kél Birnbaum és rendre bemutatja az Egyesült Államok nagyobb városaiban.

(Az Újság, 1913. szept. 2. – 7.)

Művészkolónia Szegeden. A szegedi képzőművészeti társulat avval a tervvel foglalkozik, hogy Szegeden nagyszabású művészkolóniát létesít. A kolónia vezetőjének Kernstok Károlyt szeretnék megnyerni, akivel ebben az ügyben már érintkezésbe is léptek. A társulat a tárlatok rendezése mellett fölolvásó ciklust is tervez, [...]

(Alkotmány, 1913. szept. 4. – 12.)²⁹

Nemzeti Szalon. [...] a kiállítási iram az elmúlt esztendő alatt olyannyira túlzott volt, hogy úgyszólván teljesen kifárasztotta a közönséget, ez pedig se a közönségnek, se a művészeknek nem jó. [...] változtatni kellene a kiállítási politikán és az igyekezetük súlypontját a mennyiségről a minőségre áttenni. [...] az volna a teendő, hogy a bizalmat visszaszerezzék, aminek az az egyszerű módja, hogy csak akkor állítsanak ki, ha van mit. [...] Frank Frigyes egészen fiatal ember, de kétségtelenül igen tehetséges. [...] arcképei olyan patetikusak, mintha mindig a német professzor heroikus vezércikkeit harsogtatnák. Kissé túl sok bennük a technika és a hatás-
ra utazó lendület, [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(Alkotmány, 1913. szept. 7. – 13.)

A Nemzeti Szalon kiállítása. [...] A nagy első teremben adtak helyet a két bemutatkozó ifjúnak. Az egyik, Frank Frigyes, egészen fiatal, jó úton járó ember sokat ígérő dolgokkal jelentkezik, [...] Lehetne merészebb is, az ő korában szabad rosszabb dolgokat is csinálni, ha a fiatal-
sággal járó bátorság elragadja a művészt. [...]

Lippay Gyula

(Budapest, 1913. szept. 7. – 12.)

Nemzeti Szalon. Sándor József és Frank Frigyes gyűjteményes kiállítása. [...] Hú tükre a kiállító művészek ifjúságának, törekvő erejének, mely öntudatlan hevesességében sokszor jobbat produkál, mint a kiforrott művészek körültekintő tudása. A kiállítás gerince ezúttal két fiatal művésznek, Frank Frigyesnek és Sándor Józsefnek bemutatkozása. [...] Sándor egyes képeiben méltó versenytársa Rippl-Rónainak, aki szintén a pasztell-festés terén aratta legszebb s legértékesebb diadalait, mielőtt még a szélsőséges irányok túlzó hívei magukhoz nem ragadták. [...]

Radisics Elemér

(Budapesti Hírlap, 1913. szept. 7. 14–15.)

²⁹ Ua.: Budapesti Hírlap, 1913. szept. 4. 13.

Őszi tárlat a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon szokásos giccs-gyűjteményével megkezdte az idei szezont és ezt ismét, mint már annyiszor, elnevezte őszi tárlatnak. Hovatovább nem is várunk különös művészi szenzációkat ezektől a sok képet halmozó tárlatoktól és bizvást hiszszük, hogy a Szalonnak sem célja ez. Fölöttébb helytelen volna hát túlságosan tragikusan venni ezeket a periodikusan visszatérő tárlatokat, melyeknek „mű anyaga” itt-ott csillanthat fel egy-egy tehetségesebb piktort. Ennek a tárlatnak vizsgálató szint *Sándor József* és *Frank Frigyes* kollekciói adnak, habár a tehetséges, de átlagos atelier-festőkön ők sem emelkednek felül. [...]

gy. i.

(*Egyetértés*, 1913. szept. 7. – 5.)

Szezonnyitás a Nemzeti Szalonban. [...] Kissé korai a terminus s ez meglátszik az Erzsébet téri palota termein. A Nemzeti Szalonnak ez az őszi kiállítása, amelyet pedig sok jóakarattal rendezett meg a vezetőség, nem mutat haladást az elmúlt esztendőkhöz képest, [...] gyengeségének fő okát abban a lázas igyekezetben látjuk, amely az elsőséget akarta megszerezni a fenyegetően egymásra torló kép- és szoborkiállítások között. Valamelyes pozitív, művészi értelemben vett eredménye is van mindamellett ennek az igyekezetnek, éspedig elsősorban az, amit a nagyterem tár élénk: két fiatal piktor, *Sándor József* és *Frank Frigyes* kollektív bemutatkozása. Mindkettő sokat ígérő tehetség. [...] *Körmendi-Frim* Ervin jól meglátott tájképei és csendélete, [...] *Vass Elemér* finom tájképe tartoznak a kiállítás jobb darabjai közé. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1913. szept. 7. – 14.)

Nemzeti Szalon. Csupa új, alig látott név a Nemzeti Szalonban. Volt idő, mikor azt írták a fiatalok terhére, hogy nagyon is fiatalok, újak, merészek, újabban már más a visszatérő refrén: a fiatalok megállapodott közepszerűséget produkálnak. [...] e fiatalok elfáradtak, elfonynyadtak, korán megkorosodtak [...] Mégis néhány név, amelyik megállít: *Frank Frigyes*, [...] *Márton Ferenc*, [...] *Vértés Marcell*.

(*A Nap*, 1913. szept. 7. – 8.)

A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. [...] két fiatal művész egyéni kiállítása [...] *Frank Frigyes* és *Sándor József* [...] Mind a kettő a naturalizmus, azon belül az impresszionista szín- és formálátás körében forog [...] Mind a ketten szélesen, nagy foltokat festve dolgoznak és szeretik a sok és élénk színt. *Frank* városi vedutái többnyire túlságosan tarkák, mert színei nincsenek kellőképpen összefoglalva. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1913. szept. 7. – 19.)

A Nemzeti Szalon őszi tárlata. A Nemzeti Szalon közismert agilitásával siet a fővárosi képzőművészeti szezont megnyitni. [...] ezúttal főleg az ifjabb művésznemzedék alkotásaiból. Eseménye is van a tárlatnak. Két jeles fiatal magyar festő: *Frank Frigyes* és *Sándor József* bemutatkozása. Olyan két név, melyekről senki sem tudott eddig idehaza, [...] *Frank Frigyes* a figurális és tájfestésben egyaránt kiválik. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hírlap*, 1913. szept. 7. – 4.)

A Művészház megnyitó kiállítása. Vasárnap délelőtt 11 órakor nyitja meg a Művészház a minden évben szokásos zsűrimentes kiállítását, amelyen ez évben 104 festőművész 206 művel vesz részt. E zsűrimentes kiállítás keretében kerül bemutatásra *Jánossy Béla* dr.-nak művészi

hagyatéka is, 64 darab antik és modern kép, amelynek aukciója e hó 22-én délután ½6 órakor lesz, valamint *Rippl-Rónai* Józsefnek két nagyobb méretű üvegablaka. A Művészház igazgató-sága a zsűrimentes kiállításra 1500 korona díjat tűzött ki, amelyet a tárlat három legjobb művének ítél oda, egy 800, egy 400 és egy 300 koronás díj formájában. A kiállítás sajtóbemutatója e hó 13-án, szombaton lesz.

(Magyarország, 1913. szept. 12. – 11.)

Franciák és magyarok. Az Ernst múzeum és Művészház kiállítása. [...] Az Ernst-múzeum szép és tanulságos kiállítása után kissé bajos a Művészház zsűrimentes kiállításáról írunk. Sok érvt hoznak fel pro és kontra az ilyen zsűrimentes kiállítások szükségességéről, amelyekről nem akarunk itt vitatkozni. A legsúlyosabb érvt, amellyel az ilyen kiállítást támogatni szokták, hogy esetleg valami fiatal talentum is napvilágot láthat, amely a konzervatív zsűrikt elfogult ítélete mellett sohasem tudná magát észrevétni. Ilyen kivételes talentumot itt nem találunk, de van néhány elég tehetséges fiatalember, akit észre kell vennünk a sok rossz és tehetségtelen között. Ilyenek elsősorban *Scheiber* Hugó, *Körmendi-Frim* Ervin, *Tipary* Dezsó, *Gábor* Mór, *Hodnik* Henrik, *Csont* Ferenc és *Kővári* Szilárd, valamint a szobrászok közül *Schönberger* Armand, *Fémes* Beck Vilmos és *Szamosi* Soós Vilmos. Bemutatja a kiállítás *Rippl-Rónai* József két üvegablakát is, amelyek azt dokumentálják, hogy ezen a téren erősen fejlődött a mester, valamint néhai *Jánossy* Béla hagyatékának több szép és érdekes darabját, amelyeket egy aukció keretében szándékozik itt eladni a hagyaték gondnoka. A magyarok közül *Thorma*, *Ferenczy*, *Réti*, *lványi Grünwald*, *Vaszary* stb. régi képei kerülnek eladásra, míg a régiekt közül az olasz iskola néhány darabja keresi vevőjét.

Lippay Gyula

(Budapest, 1913. szept. 14. – 12.)

Művészház. A Művészház holnap nyitja meg negyedik zsűrimentes kiállítását. Nehéz megállapítani, hogy ezeknek a kiállításoknak van-e különösebb jelentőségük. Annyi bizonyos, hogy nagyon sok rossz kép kerül így össze, ami föltétlenül ártalmára van annak a néhány jó képnek, mely akkor is megütné a mértéket, ha a zsűri nem az alkotó személyében összpontosulna. [...] a zsűrimentes kiállítás mindig amellet bizonyít, hogy a művész csak a más képét ítéli meg szigorúan, a magáét sohasem. Ez bizonyos fokig természetes. [...] igazat ad azoknak, akik a legrosszabb kritikuskoknak az alkotóművészeket tartják. A kiállítók közül a következők nevét említhetjük meg: *Czóbel* Béla, *Egry* József, *Csont* Ferenc, *Bánsághi* Vince, *Náray* Aurél, *Körmendi-Frim* Ervin és *Józsa* Károly. [...] A szobrázmunkák közül *Beck* Vilmos virágtartója, a grafikából pedig *Tuszkay* több színes plakátja válik ki. Végül a kiállítás egyik termében látható *Rippl-Rónai* Józsefnek két érdekesen színes, meleg hatású üvegablaka.

(Budapesti Hírlap, 1913. szept. 14. – 15.)

Vernisszázsok. A Művészház és a Ernst-múzeum. A Művészház, mely a fiatal festőgárdának egy csoportba való foglalását tűzte ki céljául, ma nyitotta meg negyedik zsűrimentes kiállítását. A zsűrimenteség alapján gyengébb képek is kerültek a falakra – a kiállítást rendezők szerencsés ötlete következtében egy külön „Lachkammer”-be –, de a sok kvalitásos munka a mérleget a Művészház javára döntötte el: a kiállítás fényesen sikerült.

Az első termet dr. *Jánossy* Béla hagyatékában maradt antik és modern képek foglalják el. [...] a modern magyar piktúrát néhány nagyon szép *Thorma*, *Rippl*, *Réti*, *Grünwald* *Ferenczy*, *Vaszary*, *Hollósy*, *Mannheimer*, *Kosztolányi*, *Paál* és báró *Mednyánszky* képviselik.

A többi terem a zsűrimenteseké, melyek közül határozott tudással, egységes színhatással *Major* Henrik két portréja emelkedik ki. *Czóbel* Béla egész kollekcióval szerepel. Az igazgatóság erre a kiállításra határozatilag kivételesen egy-egy művésznek két kép beadását engedélyezte.

Miért állíthatott ki ő tizenháromat? Néhány portróját kivéve képei érthetetlenek. *Csont* Ferenc két nagyon finom pasztellje és egy kis olajfestménye megérett, szép dolgok. *Orbán* Dezső dalmát tájai meleg tónusú képek, *Tihanyi* Lajos egy szép tájképe felül áll túlozott portréin. *Lehel* Mária egy kettős aktot és a kisleánya portróját állította ki. Ez utóbbi könnyed finomságával és alkotója erős talentumával legjobb bizonyítványt ad a szép művésznőről. *Gedő* Lipót portréi közül a „Ferde orrú ember” érdekes. *Kornai* József egy tájképe és biztos kézzel megrajzolt hármas aktja, *Körmendi-Frim* Ervin tájképe, *Egry* József hajómunkásai, *Murin* Vilmos pasztelljei, *Fémes Beck* Vilmos szobra és virágartója emelik a kiállítás színvonalát. Figyelemre méltóak még *Teplánszky*, *Scheiber*, *Döményi* és *Berkes* képei. A grafikát *Feiler* Erzsike Wilde illusztrációi és *Tuszka* Márton pompásan megrajzolt és meglepően finom plakátjai képviselik. *Bohacsek* Edének „Romantikus alapon természet után készült dekoratív tájkép” c. festménye oly mulatságos, mint a címe.

Külön fülkében van elhelyezve *Rippl-Rónai* két üvegfestménye, mely erősen dokumentálja, hogy mint iparművész is elsőrangú mester.

Az *Ernst-múzeum* is ma nyitotta meg a francia mestereket bemutató kiállítását. A XIX. század franciáit találjuk itt egybegyűjtve. [...]

(*Egyetértés*, 1913. szept. 14. – 9.)

A „Művészház” is megnyitja kapuit, mégpedig egy zsűrimentes kiállítással. Na, más sem kellett a százegy művésznak, akik összesen 204 képpel szerepelnek! Minden titkos ambíciójukat és zsenialitásukat szabadra eresztették, és olyan huszáros rohamban utánoztak hirtelen minden tébolyt, ami künn a világban dühöng, ahogy csak magyar temperamentumtól és kritikátlanságtól telik. Néhány jobb sorsra érdemes derék fiatal név is beletévedt a tumultusba, azokat sajnálni kell e balesetért.

(*Az Est*, 1913. szept. 14. – 4.)

Zsűrimentes kiállítás a Művészházban. A Művészház zsűrimentes kiállítással nyitja meg a szezon. Rettenetes prologus. A fölszabadult tehetségtelenség ül orgiát a termekben és szinte fuldokol a sok giccs között egypár igaz talentumú, fiatal piktorunk. *Berkes* Antal van itt [...] Igen kvalitációs munka *Gábor* Mórnak portréja, amit *Fényes* Samuráj festett [...] *Egry* József újból markáns, erős képeket állított ki. Óda a munkához. [...] Még *Csont* Ferencnek egypár képe, ami megragadja a figyelmünket, és ezzel vége is a sornak, amit ki kell emelnünk a lehetetlenségig kritikán aluli zűrzavarból. [...]

vt. [Veress Tibor]

(*Független Magyarország*, 1913. szept. 14. – 15.)

Két kiállítás. *Művészház*. [...] A zsűrimentes kiállításra a legnagyobb kollekciót *Czóbel* Béla hozta, aki legújabb dolgaiban sok hajlandóságot mutat valamiféle visszatérésre a naturalizmus felé. Kollekciónakülönösen néhány apróbb vázlat és egy tanulmányfej bizonyossága értékeinek. *Czóbel* egy teremben a „nyolcak” két másik embere, *Orbán* és *Tihanyi* hoztak új dolgokat. *Orbán* tájképei közül egy portorosei kép a legegységesebb és legjelentékenyebb, de a többiek is érdekes és komoly fejlődés jelei. *Tihanyi* formaproblémáit legsikerültebben egy erélyes és nyugodt erdei részletben tudta megoldani. Kedves felfedezésül szolgálhat itt *Csont* Ferenc, akinek négy apró képe közül egy pasztellja s egy női aktja nem mindennapi értékeket hozott. Ugyanitt van *Kornai* Józsefnek egy jól komponált aktsoportja és *Lehel* Máriának egy finom női feje. A szomszéd teremben [...] Öszinte és friss képeivel tűnik fel *Scheiber* Hugó – világos Garai téri részlete mozgalmasságáért, okos kompozíciójáért érdemel dicséretet. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1913. szept. 14. – 13.)

A Művészház kiállítása. A Művészház szezonnyitó kiállításán az egyesület százegy művész-tagjának két-két zsűrimentes művét mutatja be. Nem kell pedig azt hinni, hogy ezt a kiállítást azért, mert zsűrimentes, éppen nem érdemes megtekinteni. A fontos itt az, hogy maga a művész válogatja ki terméséből azt, amit legjellegzetesebbnek tart, nyilván érdekes vallomás minden egyes kiállított mű. [...]

(Hgy.)

(Magyarország, 1913. szept. 14. – 18.)

Hármas kollektív kiállítás. Három fiatal aradi piktor, *Balla Béla*, *Pataky Sándor* és *Iritz Sándor* kollektív kiállítást rendezett a Könyves Kálmán Nagymező utcai szalonjában. Balla Bélát két esztendő előtt ugyanitt ismertük meg s a dekoratív irány felé hajló és ún. „pacni-művészetet” kultiváló festőt fejlődésképes tehetségnek mondtuk. Legújabb dolgain – javarészt tájképek –, amelyek részben Arad vidékén, részben Velencében meg a dalmát partokon készültek, csakugyan láthatjuk a haladás jeleit. Balla jól lát, színei tüzesebbek lettek, a levegő, a világítás és a szín problémáit sikerrel oldogatja. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(Magyarország, 1913. szept. 14. – 18.)

Két kiállítás. I. Franciák. Az Ernst-múzeum művészi ízléssel összeállított programjáról fölösleges külön dicshimnuszokat zengen. A vezetés kitűnő kezekben van, legfőkébb a kiállítási anyagban akad néha hiba. Ezúttal egy érdekes francia kollekcióval nyitja meg [...] a múlt század francia újítóit, a barbizoni mestereket, az impresszionistákat s az impresszió forradalmárait egészen a kubizmus első apostoláig, Picassóig mutatja be. [...] ilyen kollekciók nem minden bokrban teremnek, s csakis a legelső rangú párizsi műkereskedők útján lehet hozzá szerencsénk. [...] Ezekből az anyagi haszonra épített vándorkörutakból azonban erkölcsi haszon háramlik a szegényebb művészekre, akik így jutnak hozzá a híres és hírhedt külföldi mesterek tanulmányozásához. A most szereplő francia mestereket is ugyan Budapesten már mind ismerjük, de nem árt az ilyen művészet-történeti leckéket többször megismételni, kivált, ha más és más alkotásokról van szó. [...]

II. Rough riders of the Art. A Művészház című Rózsa utcai új művészotthon őszi kiállításán egy tragikusan elhunyt magyar műbarát, *Jánossy Béla* emlékének áldoz, amikor bemutatja visszamaradt műgyűjteményét, kiállítja *Rippl-Rónai* mester két művészi üvegfestményét s néhány termében szabad teret nyit a rough riders of the Art-nak, vagyis a művészet vad lovasainak. Még magyarabban: a művészet mezején vadul száguldozó csikóknak. Ezt összevonva zsűrimentes kiállításnak nevezik. [...] A zsűrimentes kiállítási anyagban komolyabb elemek: *Bánsághi* Vince finom hangulatú tájképei, *Berkes* Antal néhány friss vázlata, [...] *Csont* Ferenc két aktja, *Fémes Beck* és szamosi *Soós* Vilmos szoborművei. Azután igen sok unalom után a vad lovasok vonulnak fel. Hogy kik azok? A nevük nem érdekes. A mesterkedésük a fő. A kifordított, lilába mártott Gauguin és Picasso, a szétfolyó álmok és szétrohanó kontúrok mesterei, akik szöges karikással csördítenek ideginkbe és éles patkóikkal kigázolják belőlünk a jó ízlés utolsó szemcséjét is. De csak nyargalásszanak! Csak élvezzék a festés szabadságát. A vége úgyis az ennek a sportnak, hogy saját maguk is belesömörlenek az arany szabadságba.

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1913. szept. 14. – 11.)

A Művészház zsűrimentes kiállítása. Nincsen még egy olyan művészeti egyesületünk, mely rövid léte alatt annyi válságot ért volna meg, mint a Művészház. Ritka életerejének tanúsága, hogy mégis érdekes kiállításokat tud rendezni. Ennek viszont az a magyarázata, hogy tagjai – jobbra fiatal művészek – nagyjából igen tehetséges emberek. Tehetséges még a forrongója és a szertelenje is.

Az egyesület ideai első kiállítása is bővelkedik érdekes munkákban, sokat ígérően fejlődő tehetségekben. Sőt néhány új tehetség is jelentkezik rajta. Nem tudni még, hová fejlődik a bizonyá-

ra fiatal művész, de *Bohacsek* Ede „Szent Anna”-ja megérdemli az érdeklődők figyelmét. [...] Az „újak” között legföltűnőbb tehetség azonban *Schönberger* Armand, aki csak nemrég tért át a festésről a szobrászatra, és máris meglepő kvalitásokat mutat két szobrán, kivált fiú-aktján, amely anyagszerű felfogású, mozdulatban kitűnő, csak formában szegényes egy kissé. [...] *Csont* Ferenc tehetségében is nagyon bízunk, de bizalmunk megérdemelné, hogy apró-cseprő kísérletei helyett nagyobb feladatba kapjon valahára. *Fémes Beck* Vilmos férffeje kiváló szobor. Különösen szimpatikus rajta, hogy előadásával kellemes hatásra nem törekszik, sőt mellékes neki az is, amit az arcképen karakternek szokás nevezni, inkább tipizál, mert főfeladatának a formák meglátását és képzését érzi. [...] *Czóbel* Béla munkásfejnél örömmel fedezünk fel rajzot és formákat. Szépek *Egry* József vásznai, *Kornai* József aktjai, *Kövári* Szilárd pasztelljei, *Lakatos* Artúr olajimpressziói. *Lehel* Mária pasztellje, *Pap* Géznak a dekoratívhoz közeledő felfogású párdúcai. Pompás színek ragyognak *Orbán* Dezső sajtáságos technikájú, dekoratív hatású tájain. Nagyon érdekes *Scheiber* Hugó két mozgalmas városi vedutája, *Tihanyi* Lajos tájképei, [...]

Külön kell megemlékeznünk *Rippl-Rónai* József üvegablakairól. A kiváló művész már egészen beletanult az ólom vonalvezetésének logikájába. Színes üvegdarabjai kisebbek lettek: így kivánja ennek a művészetnek természete. Csak az ablakok rajza, mint kompozíció lehetne dekoratívabb, kevésbé perspektívás hatásra törekvő, egy síkba igyekvőbb. És a színfoltok elosztásában is nagyobb lehetne a változatosság, hiszen a színes üvegablakok legerősebb varázsa a tarka színhatás. Mindenesetre örvendetes, hogy *Rippl-Rónai* József sok évi szünetelés után, visszatért az iparművészethez.

Elek Artúr

(Az *Ujság*, 1913. szept. 14. – 55.)

A Nemzeti Szalon őszi tárlata. [...] *Frank* Frigyes és *Sándor* József [...] mindketten a müncheni akadémia járó művészek. A galériatónusokban dolgozó festészetnek hazája az utolsó évtizedekben a franciák hatása alatt a színekben tobzódó ábrázolásmód egyik németországi fészkévé vált, [...] A müncheni festészetnek erős háttérbe szorulása különben is meglehetősen kérdésessé teszi fiatalágunknak müncheni tanulását. Valamikor, amidőn a történelmi iskola patetikus kompozícióit sehol sem csinálták Németországban jobban, mint Münchenben, volt értelme az ott tanulásnak, de ma, amidőn Németországban is egészen más körökre tolódott el a művészet súlypontja, nem sok értelme van. [...] ha már többre és újabb impulzusokra vágyik valaki, azt bizony ne Münchenben keresse. [...]

Farkas Zoltán

(*Vasárnapi Ujság*, 1913. szept. 14. 60. évf. 37. sz. 734.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

A Művészház és az Ernst-múzeum

A művészetek barátai vasárnap dilemma elé kerülnek: két kiállítás nyílik meg egyszerre a fővárosban, az egyik az Ernst-múzeumban, a másik a Művészházban, és amilyen ellentétes művészeti pólusokat jelent ez a két kiállítás, olyan érdekes és tanulságos mindegyik a maga nemében.

Az *Ernst-múzeum* a francia festészet nagy korát mutatja be szezonnyitó kiállításán a tizenkilencedik század világhírű mestereinek pompás kollekciójában [...]

A *Művészház*, mint minden évben, az idén is zsűrimentes kiállítással nyitja meg tárlatainak sorozatát. Hangozhatnak kifogások a kiállítások e fajtája ellen, igaz, hogy meg is vannak az árnyoldalai, de azért nem lehet eltagadni, hogy hasznos, értékes, sőt szükséges az ilyen szabadkiállítás.

Azok, akik különösen magukra vonják a figyelmet, nagyobbára nem ezúttal először kerülnek elének. Ilyen például *Berkes* Antal, aki azonban most kiállított két szép szintetikus képével meglepetést kelt. Úgy látszik, a talentumos fiatal piktör végre felhagy az izgatottan kereső kapkodással és visszanyeri régi erejét. Hasonló meglepetéssel szolgál az iparművész *Lakatos* Artúr

is, aki két nagyon finom festménnyel szerepel a tárlaton. *Czóbel* Béla nagy kollekciójában különösen a „Munkás” című régi bruges-i képét kell dicsérnünk. *Orbán* Dezső négy, pompás színpoltokkal megkomponált tájképe erőteljesen és szervesen reprezentálja a folyton fejlődő művészt. *Tihanyi* Lajos munkái egyenes, biztos vonalú úton haladnak tovább abból az indulási pontból, amely az első nagy sikert hozta meg számára. Képei gyönyörű stúdiumok. Érdekes és biztató meglepetéssel szolgál a fiatal *Csont* Ferenc is, aki abbahagyta a nagy formákkal való nem egészen sikertelen keresést és a kisebb méretekben igyekszik az eddigieknél sikeresebben célhoz jutni. Komoly stúdiumot és nagy haladást mutatnak *Major* Henrik képei, amelyek méltón reprezentálják festői művészetében is a jeles grafikus. *Döményi* László még nem forrott ki, de erős hajlama van hozzá, hogy elegáns portretistává fejlődjék. Ügyes, becsületes, őszinte munkák *Egry* József festményei is. *Lehel* Máriának különösen „Mária” című pasztellje kelt kellemes feltűnést. [...] *Körmendi-Frim* Ervin, *Kövári* Szilárd, valamint *Teplánszky* Sándor képei őszinte dicséretet érdemelnek. Némileg az iparművészet körébe vágó dolgokat állított ki a plakátjaival már jó nevet szerzett *Tuszkay* Márton. Plakátvázlatai magasabb kultúráról, nobiles ízlésről és tárgyának helyes megérzéséről tanúskodnak, rajztudása kitűnő, komponálása szellemes. A fiatalabbak között elsősorban *Scheiber* Hugó neve kínálkozik különösen megemlítésre. Sokat lehet a fejlődésétől várni. A plasztika nem erősen, de reprezentálónan van képviselve a tárlaton. Elsősorban *Fémes Beck* Vilmos művei érdemelnek említést. Férfiportréja komoly, előkelő alkotás, virágváza pedig kecses, kellemes formáival, artistikusan archaizált reliefjeivel hirdeti ki-forrott, megállapodott művészetét. Szép és reményeket keltő szobrászethetség nyilvánul a fiatal *Schönberger* Armand alkotásaiban [...]

Külön teremben nyertek elhelyezést *Rippl-Rónai* József új üveglakalai, amelyek ismét igazolják a mesternek előkelő iparművészeti ízlését és az anyagnak biztos megértését.

A kiállítással együtt bocsátották a nyilvánosság elé a tragikus módon elhunyt *Jánossy* Bélának hátrahagyott képgyűjteményét is, amely szeptember 22-én ugyanott kerül aukcióra. A kollekció nagyobbik fele régi mesterek munkáit tartalmazza, [...] A hagyaték másik részében a legjobb magyar piktornevek szerepelnek: *Thorma*, *Ferenczy*, *Rippl-Rónai*, *Réti*, *Iványi Grünwald*, *Vaszary*, *Hollósy*, *Paál* és *Mednyánszky*.

Cs. A. [Cserna Andor]

(*Világ*, 1913. szept. 14. – 10.)

Műtárlat Kisújszálláson. [...] vasárnap nyílt meg a Nemzeti Szalon vándorkiállítása. Immár 54-ik vidéki tárlata [...] elsőrangú művészi anyagot vitt le, melyben László Fülöp, Karlovsky, Vastagh György, Paczka, Horvay János mellett legismertebb mestereink s a fiatal művészgárda erősségei egyaránt szerepelnek. [...]

(*Pesti Hírlap*, 1913. szept. 16. – 6.)

Csevegés a zsűrimentes kiállításról. [...] Okos körül- és visszatekintéssel látni kellene a Művészház vezetőinek, hogy soha Magyarországon, még másutt is ritkán volt az a kor, amikor ennyi tehetséges fiatal művész (8-10 ember, és ez nagy szó) várta volna az érvényesülést és a dolgozáshoz szükséges anyagi eszközöket. Történelmi hivatást kellene betöltenie ennek az egyetlennek, hogy ezeket a fiúkat nevelje és a világpiacon is reprezentálja velük az országot. [...]

Féltenünk kell a Művészházat a klikkrendszer- és az oligarcha-uralomtól. Mert a vezetés bizonyos, hogy nem jó kezekben van. *Kernstok* Károly az, aki a szót viszi most (s végre is ő festő- és igazgatói talentum), s aki elég rosszul teszi, hogy előkelő nevét politizálással kiszolgáltatja személyi és csoportérdekeknek. Nem is hihető, hogy magaszántából teszi ezt, valószínűleg apró hívei, a „Nyolcak” másodrangú tagjai ugratták bele, akik *Kernstok* cégére alatt a Nyolcak uralmát szeretnék meghonosítani a Művészházban. Legalábbis arra mutat az a tény, hogy míg a Művészház közkatona két-két képpel szerepelnek, addig *Tihanyi*, *Czóbel*, *Orbán*, no meg *Csont*, aki hivatalosan ugyan nem tagja a „Nyolcak”-nak, de talán legsötétebb árnyéka *Kernstok*nak, négy, hat, nyolc, sőt *Czóbel* 13–14 darabbal vesznek részt a kiállításon. Nyilván a három díjjal

függ össze e körülmény. [...] A vezetőségnek nem szabad elfelejteni, hogy van egy kis csendes, munkás, de elszánt és izmos csapat, akiknek érdekeit nem lehet fitymálni. Tessék a díj-zsúri megválasztását titkos szavazás útján elrendelni.

A „Művészház” egy tagja

(Független Magyarország, 1913. szept. 17. – 10.)

Művésztelep Kolozsvárott. Kolozsvár vezető köreiben már régebben felmerült az a gondolat, hogy egy művésztelepet kell létesíteniök. A város kulturális fejlődése mintha megállott volna, ezt konstataáltak [...] Kolozsvár nem az a művészi központ, aminek földrajzi helyzeténél, múltjánál és jelentőségénél fogva lennie kellene. [...] Most komolyabb formában egy másik terv forog [...] Kolozsvárnak valamelyik külső részén, az úgynevezett Házsongárdban vagy a Rákóczi úti sporttelep környékén fogják fölépíteni a pavilonos művésztelepet.

(A Nap, 1913. szept. 19. – 11.)

A művésztelepek kérdése. *Kellenek-e új művésztelepek?* Kolozsvár városa, mint az a lapokban olvasható, művésztelepet akar létesíteni és az erre a célra szolgáló telket már ki is szelteme a Házsongárd nevű városrészben. Művésztelepet akarnak csinálni Szegeden és a Balaton mellett is. [...] Ha magát az *alapelvet* tekintjük csupán, akkor feltétlenül helyeselnünk kell, minél több művésztelep alakul, minthogy a két fontos cél, amelyet ezek a telepek szolgálnak: a művészi élet decentralizálása és a nemzeti irány fejlesztése csakis vidéki telepek alapítása útján érhető el. Ha azonban az elméleti alapot elhagyjuk s a dolgok praktikus oldalát tekintjük, azt kell mondanunk, hogy felesleges a vidéki művésztelepek számának szaporítása, mivel a már meglévők éppen eléggé szolgálják azt a célt, ami a művésztelepek fennállását indokolja.

Magyarországon jelenleg három vidéki művésztelep van, ezek: a nagybányai, a szolnoki és a kecskeméti. [...] Sorrendben, de meg az eredmények tekintetében is a *nagybányai telep* a

Zorád Géza rajza a Nemzeti Szalón vidéki vándorkiállításáról a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1913. szeptember 28.

legelső, s ez a legnagyobb is. A nagybányai telepnek megvan a maga szerepe a magyar művészet történetében, amelynek lapjain szép helyet biztosított magának az a művészcsoport, amely Nagybányát választotta működése helyéül. Művésztelepek alakulásának tulajdonképpen az volna a helyes módja, hogy rokongondolkodású és irányú művészek együvé tömörülnek, hogy együtt, egységesen végezzék azt a művészi munkát, amelyet föladatul maguk elé tűztek. Így volt ez például a barbizoni művészeknél, [...] s így volt ez a nagybányai telepnél is, [...] A nagybányai piktúra *a ma szempontjából nézve* egységes egész, s annak idején forradalmat jelentett nálunk, mert friss vért vitt a magyar művészet poshadó ereibe. [...]

A *kecskeméti* művésztelep sokkal fiatalabb, semhogy annak eddigi eredményeit kellő távlatból szemlélhetnénk. [...] De nem fontos az, hogy művésztelepe legyen minden magyar városnak. Hiúság kérdése most már a művésztelep [...]

(L. Gy.) [Lippay Gyula]

(Budapest, 1913. szept. 21. – 12–13.)

JURY

Tíz esztendővel ezelőtt a zsarnokságot, az ostobaságot és rosszakaratot jelentette és halált kért a fejére – egyenlő volt a modernséggel s a művészet szabadsága iránti szent lelkesedéssel. Tíz esztendő múlt el és a közönség, a művészetnek mindenfajta barátai aggóva tekintgetnek széjjel: hol vannak a nagyképű és szigorú urak, akik választást tesznek a művészetnek érdemes és nem érdemes alkotásai között. Apró sóhajok rebbennek a messi bizonytalanba: jöjjetek vissza, minden meg van bocsátva. Jöjjetek vissza és beszéljétek ostobaságokat, törtétek le néhány fiatal reményt, azt is megbocsátjuk. Mert nem lesz belőle nagyobb baj, a tehetség erősebb a korlátoltságnál, és ha lelkében el van vetve a művészet magva, hiába veszik el tőle a szabad levegőt, hiába tiltják el az érlelő talajtól, a sziklák alól, amelyeknek mázsáját az oktalan fölény és jogtalan hatalom hengergette reá, kidugja indáit és megtalálja az érvényesülés napját. És hiába volt minden, hiába a kínai fal, amelyet a friss ideálok elé emeltetek, az ideálokat, ha igaziak és valóságra születtek, nem lehet elzárni a diadaltól. Annyira nem vagytok erősek, hogy a művészetnek, komoly és kipótolhatatlan kárt tudnátok okozni és ezért nem érdemes reátok haragudni. Ezért el lehet felejtetni, mennyi borsot törtetek az új művészet rajongóinak orra alá, az indiai fűszer csipős illata szétfoszlott a levegőben és már nem is emlékezünk reá. Ma a vadság és éretlenség kellemetlen parfümje teszi elviselhetetlenné a levegőt és nekünk eszünkbe jut, hogy a ti uralmatok alatt ettől meg voltunk kiméivé. Ezért bocsátjuk meg a vétkeiteket s ezért esünk gondolkodóba, vajjon lehetne-e még úgy ismét dolgozni veletek?

A kérdésre illő felelet azonban igen nehéz. Könnyű volna, ha azon ideális világban élnénk, amelyben az erők és emberek saját belső értékük szerint érvényesülnek és a dolgok a maguk igazi és dhajtott formájukban nyernek megvalósulást. Ha egy ilyen ideális mérték szerint lehetne mérni, akkor semmi sem volna természetesebb, mint hogy a juryre, a szigorú és erős juryre ma mindennél inkább szükség van. A modern ideák, nagy reményektől született forradalmi intézmények közül semmi sem mondott olyan világos és alapos csődöt, mint a jury-mentesség intézménye. Nemcsak nálunk, ahol sohasem játszott jelentősebb szerepet, hanem szülőföldjén, Franciaországban is. Emlékezünk a független festők kiállítására, a hosszú vászoncsarnokra, amelyben kép hátin kép. Mindenki kiállíthat, aki a helypénzt megfizeti. A művészi szabadságnak milyen hallatlan diadalát látták ebben a rajongók, milyen dús és nagyszerű eredményeket vártak tőle. És mi lett az eredménye? A semminél is kevesebb. A kiállításokon megjelent néhány vezető egyéniség, nem azért, mintha a világ bármelyik juryje ki nem állította volna, hanem mert megjelenésével támogatni akarta az elvet, amelyet nem volt érdemes támogatni. Mert a képek, amelyek itt végtelen hosszú sorban bosszantották a közönséget, igazán nem érdemelték meg a védő mozdulatot. Azoknak pedig, amelyek érdemesek voltak erre. a mozdulatra, nem volt reá szükségük, mert ki tudták volna vívni az igazukat a saját emberségükből is. Mi tehát az egész jury-mentes kalandnak elvi eredménye? Az a tény, hogy azok a képek, amelyek a művészi készségnek, a tudásnak és hivatottságnak bizonyos minimumát megütik, ezek a képek nem ijednek meg a jurytól, s viszont, amelyeknek van okuk tőle félni, azokat nincs okunk megvédeni a félelemtől. A védelemre inkább a közönség szorul

reá, amelynek érdeklődését a helypénzzel megváltani nem jogos állapot s amelynek szüksége, van árrá, hogy a jury távol tartsa tőle azokat az alkotásokat, amelyek nem érik meg a reájuk vétett pillantást sem. Ennek a védelemnek szükségét sohasem éreztük inkább, mint ma, az óvatlan pillantás gyakran okoz bosszúságot. mert érdemetlen helyre tévedt és haszon nélkül pazarlott el. Éppen azok a jelszavak, amelyek nevében még nemrég a művészet legkitűnőbb értékeinek érvényesülését vívták ki az új igazságok harcosai, ma nagyon megnövesztették a művészet átlagembereinek önértétét... Ezek az urak azt hiszik, hogy a minimumra, amelynek elvét a jury képviseli, tényleg nincsen szükség, s hogy a művészet szabadságával ellenkező, ha a közönség előtt való megjelenés az erudíciónak és készültségnek bizonyos mértékéhez van kötve. A túlságos önbizalom és a kvalitások pozitív nézőpontjának elhanyagolása: ez a kor jellemének legfeltűnőbb vonása. Nagyon természetes, hogy a Művészház legutóbbi jury-mentes kiállításán ez a jellemvonás ismét nyilvános formát kapott s az egész kiállításon csak azok értek valamit, akiknek egyénisége már régen és sokszor átesett a jury rostáján. De az elbizakodottságra való hivatkozás itt azért nem ennek a kiállításnak az ötletéből eredt. Az egész művészeti életnek jellemzője, hogy hiányzik belőle az a szoliditás, amely csakis az erős ellenőrzés alatt és következtében maradhat életben. Ennek a szoliditásnak visszanyerését óhajtjuk s ez a, talán általános sóhaj okozta a jury rehabilitációját is. Legalább addig, amíg a jury erre a rehabilitációra rá nem cáfol.

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. szept. 28. XXIV. évf. 39. sz. 629–630.)

A Művészház díjai. A Művészház zsűrimentes kiállításán kiosztásra kerül díjak fölött tegnap ítélkezett a zsűri, amelynek tagjai voltak: Kernstok Károly, Vaszary János, Rippl-Rónai József, Márfy Ödön, Kádár Béla, Vedres Márk, Vágó József, Lakatos Artúr, Cserna Andor és Vágó László. A díjakat Femes Beck Vilmos, Major Henrik, Orbán Dezső, Czöbel Béla és Tihanyi Lajos nyerték el.

(*Világ*, 1913. szept. 30. – 14.)

A Művészház zsűrimentes kiállítása. Kellemes meglepetés volt a Művészház zsűrimentes kiállításán, hogy mindjárt a belépésnél a régi képek egész sora fogadta a belépőt: a néhai dr. Jánossy Béla hagyatékában lévő képek. [...] A gyűjtemény modern anyagában Ferenczy egy vázlattal, Rippl-Rónai két jellemző pasztell portraittal, Réti, Grünwald, Mannheimer, Vaszary, Holósy, Kann, Mednyánszky és Paál a kilencvenes évekből való karakterisztikus darabokkal és Thorma „Kocsisok közt” című vásznával van erőteljesen képviselve. A zsűrimentes termekben kifüggesztett képek között Czöbel Béla egy pár rajza, aquarellje régebbi kísérletekből való darabok. Csont Ferenc pasztelljei komolytalanok, „Csendélet”-e jobb fajta stílus-stúdium. Femes Beck Vilmos „Virágvázáján” nagyon szépen sikerültek az aktokkal motivált dekorációk. Gedő Lipót farsangi szellemességű önarcképe még stílustalan, bár előadása sokszor készséges. Kornai József három aktos képén sok merev tudás látszik, emellett a formák olyan ismétlése, ami szellemtelennek, fáradtnak hat. Lehel Mária „Fürdés után” című képe következetes előbbi betartott stílusával. Major Henrik két portraijában a megjelenés bizonyos sötét pózának és a fogyatékos tudást jól fedő előadó készsége dacára stílusosság és erő van. Orbán Dezső a dús, buja vegetáció szépségeit szeretné tolmácsolni, a struktúra teljes meg nem értésével. Tihanyi Lajos „Tájképe” komoly, egyenletes munka; a színei mélyültek, a formalitása is biztosabb; a két portraiban azonban rosszul sikerült affektációk vannak. Idáig, alfabetikus következővel tartanak azok a képek, melyek a zsűrimentes szabadságát bírják. Ezen túl egy sereg vászon, egy sereg név, részint a Nemzeti Szalon, részint a Műcsarnok, részint a körüli boltok kirakataiból idéznek emlékeket. Ezek között a humort Dunkel Károly „A fényes bál” című képe üdítően képviseli; emellett Sárréti Daróczy Sándor két trieszti öntudatos önarcképe a mestert még 1905. és 1906. évekből, profilban és en face, mutatja be; igen, de hogy fest a mester személyesen mostan? (1913. szeptember 14.)

(B. R.) [Bálint Rezső]

(*A Kéve Könyve*, 1913. szept. 5. sz. – oldalszám nélkül)

Budapesti Textilművészeti Műhely. Ezzel a címmel olyan iparművészeti egyesülés alakult, amely feladatának a magyar textilipar magyaros és iparművészeti irányban való fejlesztését tűzte ki. Az új egyesület, amelynek tagjai *Kozma Lajos*, *Lakatos Artúr*, *Románné Goldzicher Klára* iparművészek, bútorszöveteket, nyomtatott szöveteket, hímzéseket, batikműveket tervez és készít, mindig a legpazarabb művészeti tekinteteket tartva szem előtt. Az egyesület első bemutatkozása az Ernst-múzeum első csoportkiállításával kapcsolatban történt meg.

(*A Lakás*, 1913. szept. III. évf. 9. sz. 152.)

Zsűrimentes kiállítás a Művészházban. A Művészház az idei szezonját egy zsűrimentes kiállítással kezdte meg. A kiállítás nivója néhány dilettáns kísérletezéstől és túlzott ultramodernségtől eltekintve meghaladja az efféle zsűrimentes kiállítások nivóját. A tömérdek név közül figyelemre méltóak: *Tihanyi* és *Orbán* a nyolcak csoportjából, *Csont* egy paszttel, *Lehel* Mária kettős akt képpel, *Tuszkay* színes plakátjaival, *Fémes Beck* Vilmos szobraival. A következő teremben *Körmenyi-Frim* Ervin és *Major* Henrik tűnnek fel. A nagy teremben külön megemlékező *Egry* napsütéses, erős, színes plein airje és *Döményi* László két portréja: Z. Molnár László képmása és a fekete ruhás hölgy tükör előtt. Az utóbbit láttuk már a Múcsarnokban. A kiállítással együtt mutatja be *Rippl-Rónai* rajzban és színben gyönyörűen megkomponált két üvegablakát. Az egyik egy kaposvári lakóházat, a másik egy arisztokrata palotájának hallját fogja díszíteni.

(*A Lakás*, 1913. szept. III. évf. 9. sz. 152.)

Művészet. [...] A *Művészház* zsűrimentes kiállítással nyitotta meg a szezont. Az a tény, hogy a beérkező munkák befogadását nem befolyásolta a zsűri ítélete, elhatározó jelentőséget adott a kiállítás színvonalát illetőleg. Sok a haszontalan, oda, azaz sehova sem való kép, ami azonban nem zárja ki azt, hogy az ott jelentkező értékeket ne fogadjuk illő komolysággal. *Tihanyi* Lajos kitűnő tájképei a legsúlyosabb kritikát is kiállják. *Fémes Beck* Vilmos férfinéje a legjobb szobrok egyike, ami az utóbbi időben kiállításra került. *Orbán* Dezső, *Major* Henrik, *Gedő* Lipót, *Murin* Vilmos, *Schönberger* Armand, *Lehel* Mária neveit jegyezzük még fel, akik nem éltek vissza a zsűrimentesség szabadságával és komoly munkákkal tettek bizonyosságot arról, hogy a zsűri felesleges. Pedig csak a kivételekre nézve felesleges. A többségre nem.

Bálint Aladár

(*Magyar Nyomdászat*, 1913. szept. XXVI. köt. 9. füz. 205.)

A Művészház zsűrimentes kiállítása. [...] a Művészház, ha annyi válság, botrány után fennmaradt és továbbra is fenn bír maradni, képzelhető, mily szükségszerű a létezése és művészi életünkben mily szívós gyökeret vert. Erős fiatal csapattal felfrissülve csörtet előre ez az életrevaló művészegyesület. [...] s sok selejtes anyag mellett tagadhatatlanul sok az értékes produktum. *Tihanyi* Lajos két városrészlete és az egyik arcképe, *Fémes Beck* Vilmos férfinéje fiatal erővel áthatott tartalmas munkák, ihletett pillanatok termékei. *Tihanyi* masszív, férfias formái szintetizáló munkájában nagyon fontos eredményt, egyben alapot jelentenek. Pozitív, megbízható jegyei egy tehetséges, gerinces művész elmélyülésének, a fölvetett eszmék tisztázódásának. *Fémes Beck* Vilmos férfinéje szerfelett tömör, jól átfogott sikokból felépített portré, ahol a felületen végigfutó formák ritka harmóniával korrespondálnak a belső szerkezettel. Elejétől végig jól átgondolt, minden frivolitást kizáró szobrászmunka. E két művész dominálja a kiállítást. *Major* Henrik, *Gedő* Lipót, *Lehel* Mária, *Schönberger* Armand, *Orbán* Dezső nevét is feljegyezzük.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. okt. I. VI. évf. 19. sz. 518.)

AZ ERNST-MÚZEUM FRANCIA KIÁLLÍTÁSA

Az Ernst-múzeumban hetven francia kép látható. Egy-egy kép egymagában talán nem is jelentene többet egy jól vagy kevésbé jól megfestett vászonnál, de így együttesen egymás mellett magát a francia szellem fényét, függőségünk hetven megrikató bizonyosságát jelentik. Más szóval, hogy ami a piktúrában, vagy a művészet bármelyik ágában a múlt században nálunk történt és ami történik (de nemcsak nálunk, hanem egész Európában), annak közvetve vagy közvetlenül, de mindenesetre köze van ahhoz, amit a franciák csináltak és csinálnak.

Ez a kiállítás egyik tanulsága, és ezt a tanulságot érthetővé és elviselhetővé teszi az a tény, hogy a jelenlevő képek alján, szikladt festékcsoportok tövében olyan nevek feketednek, amelyek a művészettörténelem fejezetei fölött olvashatók. Fejezetcímek, múzeumok két csillaggal jelzett nevezetességei, ami azonban nem jelenti egyúttal azt is, mintha általában, vagy csak számunkra is végképpen elintéztet díszhalottak lennének. Sőt.

Azonban nem ez a kiállítás legfontosabb mozzanata. A legfontosabb az a megismerés, amely a képekből a megnyilatkozás erejével áramlik, hogy a francia lélek az idő és a hely távolságait, e távolság különbözőségeinek jegeit maradék nélkül magába oldja, potenciájával feldolgoz minden hatást, bárholonnan kapja, mindent a maga javára fordít, felülkerekedik mindenben, és felülkerekedésében a kapott hatások feldolgozásában is mindig és mindenütt a maga képét mutatja.

Goyától Constablen, Turneren keresztül a néger faszobrokig, japán fametszetekig, Grecóig, mindent átszűr, felszív, és a produktuma mindig szín francia.

Rendeztek már Budapesten nagyobb és jobb anyagból is kiállítást, de ebben az összetételben, ahogy most láthatók ezek a képek: a franciák szédületesen nagy ívbe lendülő, hatalmas energiák motorja által hajtott, fel nem mérhető értékeket termelő száz esztendejét mutatják.

Ingres, Delacroix, Guys, Géricault, Courbet, Daumier, Millet, Daubigny, Decamps, Corot, Rousseau, Chassériau, Puvis de Chavannes.

Aztán Manet, Renoir, Monet, Sisley, Toulouse-Lautrec, Bonnard, Vuillard, Van Dongen, végül Cézanne, Gauguin, Van Gogh és Picasso.

Mellettük Goya, Constable, Turner.

Ebben a névsorban benne van mindenki, akinek a múlt századbeli és a mai festőművészet kialakulásához köze volt.

A nevek és a munkák törvényszerű összefüggésben, egymásra való utaltságuk külső és belső jeleivel sorakoznak egymás mellett.

Ingres klasszicitása Chassériau-n keresztül Puvis de Chavannes-ban teljessé tisztul.

Ez csak egy példa, de a legtöbb ós méltó utódban folytatódik, gazdag változatok ágazódnak, termékenyülnek, távoli területeket árasztanak el, és visszatérve új energiákkal erősebben termékenyítene.

A kiállítás néhány elsőrangú képe a kincsházak, ragyogó paloták belső termeibe vezető ajtókra emlékeztet. A nyitott ajtókon keresztül belétekinthetünk rövid időre, káprázatra, abba a mérhetetlen gazdagságba, ami a francia művészetet teszi.

Courbet, Etretat partja, Manet férfiarcképe, Cézanne két képe, Gauguin képe, Gericault női feje, Ingres odaliszk-stúdiuma, örök élmény, ami túlcsap egy kiállításra való emlékezés keretein.

Aki ennek a kiállításnak teljes és minden vonatkozásra utaló körülményes ismertetését meg akarja írni, az a XIX. század művészetének történetét írhatja meg.

Ebbe az igénytelen írásba nem is lehetett mást befoglalni, mint egy lelkesedő ember érzéseinek megrögzítését. Valakiét, aki lelkesedik annyi felesleges, céltalan, szomorú kiállítás végigszenvéde után, és ismét felismerte azt az igazságot, amit már régen tudott, hogy a franciák még mindig és ki tudja meddig, a legkülönbek.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. okt. 1. VI. évf. 19. sz. 518–519.)

A művészet szabad iskolája. Ma délután nyílt meg a *Kernstok* Károly, *Rippl-Rónai* József és *Vaszary* János vezetése alatt létesített Szabad Iskola a Művészházban Hatvan növendék vett

részt a megnyitáson. Délután öt órakor állította be Kernstok Károly a modellt, kit félóránként változtatott pózokban rajzoltak az iskola növendékei. A párizsi Julian-iskola mintájára holnap megkezdődik a kroki rajzolás is naponként két új modellel. A Szabad Iskola aktrajzolására már csak öt növendéket vesznek föl, mert a jelenlegi helyiségben több hely már nincsen.

(*Budapesti Hirlap, 1913. okt. 3. – 14.*)³⁰

A Művészház szabadiskolája. Ma délután nyílt meg a *Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vaszary János* vezetése alatt létesült *Szabad Iskola* a Művészházban. Hatvan növendék vett részt a megnyitáson, akik között nagy számban voltak akkreditált festők és festőnők is, akik korrekúra nélküli aktrajzolásra iratkoztak be. Délután öt órakor állította be a modellt *Kernstok Károly* és félóránként változtatott pózokban rajzolták az iskola részvevői. Esti hét órától nyolc óráig a külön tanfolyamon *Kernstok Károly* elméleti tanítása és korrekúrája mellett rajzoltak a növendékek. A párizsi *Julian*-iskola mintájára holnap megkezdődik a croqui-rajzolás is, naponként két új modellel. A Szabad Iskola aktrajzolására már csak öt beiratkozást fogad el a vezetőség, mert a jelenlegi helyiségben több hely már nincsen.

(*Világ, 1913. okt. 3. – 14.*)³¹

Rajzok és vízfestmények. [...] Magában véve az a tény, hogy grafikai kiállítással állunk szemben, biztosít bennünket afelől, hogy nem fogunk annyi lelkiismeretlen és zöld dolgot találni a kiállított háromszáz mű között, mintha rendes tárlaton járnánk. [...] A grafikában nem lehet úgy csalni, mint azt az olajfestményeken megkísérlik némelyek, nem lehet megtéveszteni a szemlélőt [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest, 1913. okt. 5. – 13.*)

Magyar grafika. Az intim művészetek kedvelői szívesen léphetik át holnaptól kezdve a Nemzeti Szalon küszöbét: a magyar grafikusok, akvarell- és pasztell-festők kiállítást rendeztek, mint mondani szokás, az összes termekben. [...] A jobb holmik közé tartozik *Götz B. Ernő* színes li-nóleumlapja, amely egy kis udvart ábrázol. [...]

(*Magyar Hirlap, 1913. okt. 5. – 6.*)

Grafikusok, akvarellisták és pasztellfestők a Nemzeti Szalonban. Értékes és élvezetes kiállítás nyílik meg holnap délelőtt a Nemzeti Szalonban. A Magyar Grafikusok Egyesülete, meg a Magyar Akvarell- és Pasztellfestők Egyesülete gyűjtötte össze tagjainak idei termését, illetve e termés javarészét [...] a grafikának és a vele rokon festési ágaknak sok hivatott művelője van művészeink között s a fiatal generáció is sok becsületes törekvést mutat a grafika terén. [...] elsősorban *Jaschik Álmós* tűnik fel, aki káprázatos fantáziáját, nagy rajztudását csillogtatja minuciózus pontossággal megcsinált, sajátos technikájú temperáin és tusrajzain. [...] Szépek és finomak a *Tichy Kálmán* élénk képzeletet mutató illusztrációi, [...] *Lakatos Artúr* szönyeghatású, kellemes színösszetételű pasztellje, [...] *Undi Mariska* portréi, [...] *Jaszusch Antal* érdekes technikájú pasztelljei, *Götz B. Ernő* dekoratív szönyegterve [...] érdemel külön figyelmet.

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország, 1913. okt. 5. – 15.*)

³⁰ Ua.: *Magyar Hirlap*, 1913. okt. 3. – 13. *Az Újság*, 1913. okt. 3. – 15.

³¹ rövidebb változata: *Alkotmány*, 1913. okt. 3. – 10.

Grafikusok és akvarellisták. (*A Nemzeti Szalon kiállítása.*) [...] egészben véve sikeres kiállítás mutat be a Nemzeti Szalon [...] Valami kiemelkedő nevezetessége azonban nincsen: sem az öregek, sem a fiatalok nem jelentkeztek meglepő újsággal. Első helyen említjük Körösfői-Kriesch Aladár két vízfestményét. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság, 1913. okt. 5. – 53.*)

Grafikusok a Nemzeti Szalonban. [...] *Jaszusch* Antal pasztelljeiben még sok a szertelen nyersség, *Jaschik* Álmos viszont agyonstilizálja mondanivalóját, pedig igen bizarr és gazdag a fantáziája. [...] *Lakatos* Artúr rajztudását megtagadja az utramodernkedés kedvéért, [...] *Tichy* Kálmán a bizarrságokat kultiválja. [...] De a modern művészet már sutba dobta a romantikát. A realizmus szárnyain haladunk az új világ felé.

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap, 1913. okt. 5. – 7.*)

Hollósy Simon új festőtelepe. Hollósy Simon festőművész, aki a nagybányai festőiskolát megalapította, az idén Máramarosszigeten töltötte a nyarat tanítványaiival. Mint minden évben, ezúttal is számos festő és festőnő kísérte el [...] tanítványai között évről évre minden nemzetiség képviselve van [...] Máramarosszigetre a jövő évben már nem fog visszatérni, mert az a terve, hogy Szamosújvárt, szülőinek városában, ahol még ma is nagy számmal élnek rokonai, rendezze be iskoláját. [...] A szamosújváriak különben nagy rokonszenvvel várják a világhírű művészt körükbe [...]

(*Pesti Hirlap, 1913. okt. 11. – 6.*)

ÉLET A KECSKEMÉTI MŰVÉSZTELEPEN

[...] a kitűnő Kada Elek is munkákat akart adni, olyanokat, ahol az építőművész, festő és szobrászművész együtt dolgozhatnak. Ezért született meg a kecskeméti művésztelep, amelynek megalapítói: *Iványi Grünwald* Béla, a kiváló piktor, *Jánszky* Béla építő- és *Falus* Elek iparművész voltak.

A város háromszázezer koronát áldozott a telepre, amelyen hat művészvilla, egy nagy, kilenc műtermes, olvasós, társalgós modern műterembérlház és a festőiskola épülete áll, egy gyönyörűen parkírozott, illatos virágokkal és hatalmas fákkal beültetett óriási kert közepén, künn a város végében. Az egész telep architektúráját *Jánszky* Béla és *Szivessy* Tibor építőművészek tervezték. A nagy munkához 1910-ben hozzáfogtak, de a közbejött földrengés miatt csak 1912-ben költözködhettek be a nyugalmas munkára vágyó művészek.

A földrengés ugyan a jól és szilárdan felépített villáknak nemigen ártott – da annál inkább a telep életének. Megrémült piktorok sietve hagyták el Kecskemétet. – Az éppen akkor odaköltözött *Gara* Arnold pár nap múlva megugrott, és a fiatal *Bornemisza* Géza is otthagytat több társával együtt a telepet, ahol azóta egyikük sem mutatkozik. Már-már a nagyszabású munkának halált jósoltak, midőn 1912-ben mégis föllendült az élet. Egymás után költöztek oda a fiatal gárdából: *Herman* Lipót, *Pólya* Tibor, *Pál* István, *Perrott* Csaba Vilmos, *Ferkai* Jenő, *Körmendi-Frim* Jenő s az írók közül *Szép* Ernő, a finom hangulatú poéta is. De azért a földrengés mégis kihatott a telep jövőre életére, mert óriási kárt okozott a város alapította szőnyegszövő iskolának, amelyet *Falus* Elek vezetett. Teljesen tönkrement a földrengés alatt, a munkásnők elszéledtek s emiatt *Falus* is otthagytat a művésztelepet. Tönkretette ezenkívül a már megszervezett másik iparművészeti alkotást is, a kerámia műhelyt, amely *Jánszky* Béla vezetése alatt állott, s így bizony Kada Elek féltett alkotása rengeteg viharon ment keresztül, de csodálatosképpen minden bajt kihevert.

Kecskeméten, a színmagyar város művészanyagján, mostanság egész új élet járja. A festőiskolát *Iványi Grünwald* Béla vezeti s az iskolát a festőművészeti főiskola nyári ösztöndíjas növendékei közül igen sokan látogatják... A gyönyörű parkban, a napsütésben, ragyogó világításban komoly művészeti munka folyik.

Csendes és harmonikus itt az élet, s a gőgös nagyvárosból érkezett felzaklatott idegzetű ember nyugalmas megpihenésre talál ebben a gyönyörű miliőben. – Míg *Iványi Grünwald* Béla odabenn elegáns műtermében szorgoskodik a legújabb hatalmas kompozícióján, addig kinn békés háza előtt kicsi fia kacagó ajakkal játssza át gyermekes világát... Mellette van jóságos, megértő lelke, a hitvese *Iványiné* Irén, aki mosolyogva figyeli kisfia boldog gondtalanságát. A másik villa előtt *Olgyay* Ferenc mesterkedik artistikusan szép tájképein, s lakásának padlásműhelyében kitartó buzgalommal dolgozik asszonya, *Olgyayné* egy csodaszép szőnyegen. Itt a telepen lakik nyáron á *Jánszky* Béla építőművész is s a képzőművészek közül *Perlrott Csaba* Vilmos, *Körmendí-Frim* Jenő, a szobrász, *Ferkai* Jenő, *Szabó*, *Csáky*, *Dabasi Kovács*, *Oláh*, *Kmetty* és *Erbstein*.

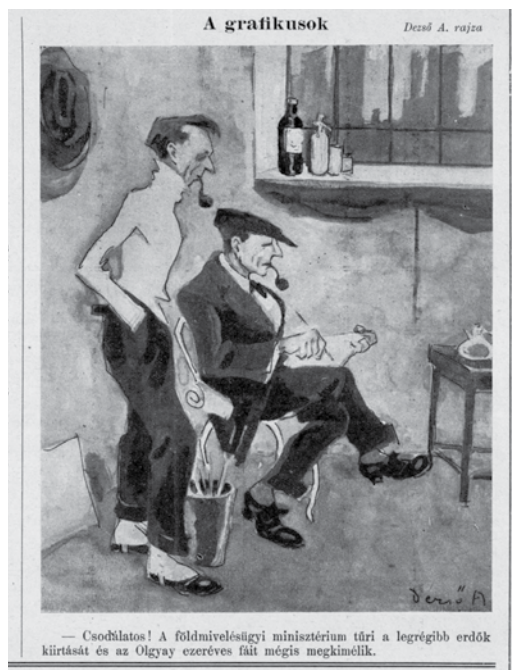
Van a telepnek női lakója is. Fejérváry Erzszi szintén itt van az édesanyjával együtt. [...]

Kovács Lydia

(Az *Érdekes Újság*, 1913. okt. 12. – 1-4.)

Iparművészeti kiállítás a Művészházban. [...] Nagyszerűen nekilendülő iparművészetünk pompás dokumentuma és a nagy artistikus érzékkel, színesen, változatosan elrendezett kiállítás, amelyet holnap délelőtt nyitnak meg a Művészház Szegfű utcai palotájában, azt mutatja, hogy ezen a téren is valósággal tobzódunk az érdekes és eredeti tehetségekben, ami talán természetes is az olyan országban, amelynek népies művészete a kincseknek akkora tárházával rendelkezik, mint a miénk. [...]

A szorosabban vett iparművészeti részben szembevetünk [...] *Lesznai* Anna újdonság számba menő, fehér fehéren dolgozott leheletszerű párnái és ismert ragyogó színezésű hímzései. [...]

Dezső Alajos rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1913. október 12.

Biró Mihály, a zseniális plakátrajzoló, egy erős szocialista plakát mellett egypár dekoratív tempera-festményel, egy fából faragott szoborral és izléses párnákkal mutatja meg sokoldalúságát. *Tuszkay* invenciózus plakátjai, *Máté* Olga, *Rónai* Dénes művészi fotográfiái is érdekességei a tárlatnak, amelynek artisztikus elrendezése *Relle* Pál érdeme.

Magyar Elek

(*Magyarország, 1913. okt. 14. – 14.*)

A Művészház iparművészeti kiállítása. A Művészház fiatalosan és bátran nagy fába vágta fejszéjét: iparművészeti kiállítást rendezett termeiben. Aki tudja, hogy iparművészeti kiállításaink ügye milyen kátyúba jutott mindenféle kedvezőtlen körülmények összetalálkozása következtében, és hogy az Iparművészeti Társulat, mely valamikor az Iparművészeti Múzeum üveges udvarában oly sikerült kiállításokat rendezett, szinte tétlenségre kényszerült, az méltányolni fogja a törekvő egyesületnek ezt az első kísérletét. A kiállítás anyaga a lehető legváltozatosabb. [...] Hímzések dolgában különösen nagy a bőség a kiállításon. Igen szépek *Fémes Beck* Vilmosné párnái, terítői és függönyei, s a maguk nemében tökéletesek *Lesznai* Anna hímzései, a tarkák is, a fehérek is. [...] A grafikusok közül *Tuszkay* Márton ötletes és jól megcsinált, plakátszerű tervezetei az első hely. *Biró* Mihály temperafestményei is értékes munkák. Egy sereg művészi fénykép is látható a kiállításon: *Pécsi* József, *Rónai* Dénes, *Máté* Olga, *Nagy* Gizi stb. a készítőik. Különösen a Pécsiéi és *Máté* Olgáéi szépek. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság, 1913. okt. 14. – 15–16.*)

Iparművészek a Művészházban. Újításszámba megy a Művészház mostani kiállítása, amellyel az iparművészet részére megnyitotta kapuit. Eddig a képzőművészettel foglalkozó egyesületeink átengedték az iparművészet felett való kizárólagos jogot az Iparművészeti Társulatnak, s legfeljebb néha-néha engedtek egy-egy iparművészt szóhoz a tárlatok keretében kiállított egy-két darabbal. A Művészház most megnyílt kiállítása par excellence iparművészeti kiállítás, s felöleli az iparművészet majd minden ágát. [...] A mostani kiállítás magyar művészek munkáiból van összeállítva, habár a magyarságán erősen érzik a Wiener Werkstätte hatása. S ez a kiállítás egyik legkellemetlenebb hatása. [...] Másik nagy baja a kiállításnak, hogy túlságosan dominál benne a minden komolytápot meggyilkoló *dilettantizmus*. Egyik nagy hibája a Művészháznak, hogy a dilettantizmus táplálója és tenyésztője, s ez a dilettantizmus jellemzi a mostani iparművészeti kiállítást is. [...]

A kiállításon szereplő művészek egy része, az, amelyek nem dilettáns, ismert dolgokkal szerepel, olyanokkal, amelyeket nem kell fölfedezni. Mindenki ismeri *Zsolnay* ezoin és keramikai dolgait, a *gödöllei szőnyegszövő műhely* csomózott izléses szőnyegeit, s néhány kitűnő fényképezőművésznünk dolgait. Ezek között kiválik *Pécsi* József, akinek képei már túllépik a fotográfáló művészet határait s határozott festői kvalitásról tesznek bizonyosságot. Mellette *Máté* Olga, *Rónai* Dénes, valamint *Magyar* és *Wornitzer* képei tűnnek föl. Nem sorozhatjuk *Lesznai* Annát sem a dilettánsok közé, valamint *Kürthy* Györgyöt és *Oppel* Magdát sem, [...] Plakátokat állítottak ki *Biró* Mihály és *Tuszkay* Márton. Ismeri őket mindenki, aki Budapest utcáin járkal, különösen *Biró* Mihály erőteljes egészséges plakátjait, amelyek úgyszólván az első művészi plakátjai voltak a pesti utcának. [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest, 1913. okt. 15. – 12.*)

IPARMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS

A Művészház a múlt tavasszal nyitotta meg először kapuit a képzőművészettel rokon iparművészet előtt. Talán mert fölismerte, hogy az iparművészetre hovatovább fontosabb szerepkör vár, mint a képzőművészetekre, talán mert belátta, hogy működési körének kiterjesztése csak használhat

az egyesületnek. Mai kiállítása már teljesen az iparművészet jegyében született, s kicsiben plasztikus képét nyújtja azoknak a bajoknak, melyek ma a művészetnek ezt az ágát erőteljes fejlődésében hátráltatják, sőt megakasztják. Az első baj az, hogy művészeink egy része még ma is idegenkedik attól, hogy az iparművészetet életcélnak tekintse. Szórákozásul, kellemes időöltésül szívesen tervez, sőt készít is egy-egy műtárgyat, de hogy tehetségét, erejét egészen az ilyen munkának szentelje, arra nem szívesen vállalkozik. Pedig az iparművészet egyetemesebb a képzőművészetnél. Hatását kiterjesztheti a lakással összefüggő mindennemű használati tárgyra, s ezzel az izlés nemesítésének egyik leghatásosabb faktora. Szükséglet, ellentétben a képzőművészettel, mely végeredményében inkább nélkülözhető s inkább a fényűzést szolgálja. Művészeinknek ez az idegenkedése magyarázza meg azt, hogy ma még a dilettantizmus karöltve halad a komoly művészettel s iparművészeti kiállításainkon a legtöbb hely a többé-kevésbé tehetséges dilettánsok, amatőrök munkáinak jut. Pedig e kettőnek összekeverődése nem, hogy nem használ a művészetnek, sőt ellenkezően, lehető legnagyobb ártalmára van. A Művészház mai kiállítását látva kíváncsian várjuk, mikor jönnek hivatott művészeti egyesületeink arra, hogy a dilettantizmus élődsi palánta, mely a legerősebb fát is képes tönkretenni. [...]

A második baj, hogy a népművészetet félreértve, kiragadják természetes légköréből s ezzel elvonják attól a talajtól, melyből fejlődése egyedüli természetes táplálékát nyeri. [...] a népis hímzés, egyszerű bútor vagy fazék abban a környezetben, mely számára készült, jól hat. Kiragadva onnan vagy szegényes, vagy túl rikító, azaz semmiképp nem helyénvaló. Igazán csak mosolyogni lehet azon a budapesti zsargon-népművészetben, mely a népies motívumok eltorzításából keletkezett, s melynek egyik jellemzője a kolorisztikus elem túltengése. [...]

Harmadszor s végül szomorúan érdekes, hogy a Wiener Werkstätte izlése oly erővel nehezedt művészeinkre, hogy hatása alól sehogy se tudnak szabadulni. Igaz, hogy ma ez általános európai kórtünet, mert a bécsi izlést szárnyaira kapta a divat. [...] Hogy a baj ily mértékben elharapózhatott, abban nagy része van éppen a Művészháznak, [...]

A kiállítás legértékesebb részének a fényképkollekciókat tartjuk. Pécsi József fölvétel-sorozatánál meglepő a beállítás eredetisége, izlésessége s a kidolgozásnak minden részletre kiterjedő aprólékos gondossága. Nem kevésbé művészi *Máté Olga* és *Rónai Dénes* gyűjteménye, [...]

Megemlítjük még a *gödöllői szőnyegszövő* izléses munkáit, *Lesznai Anna* nagyszámú hímzését, [...] *Zsolnay Vilmos* keramikáit, *Tuszkay Márton* biztos kézzel megrajzolt plakátjait [...]

r. e. [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. okt. 14. – 13–14.)

Iparművészeti kiállítás a Művészházban. [...] A magyar iparművészet virága kikelt a magból, jó talajban van, csak öntözni kell és ápolni szeretettel. Ezt a zsenge növénykét mutogatja ez a kiállítás is a közönségnek, [...] elsőnek említhetjük *Lesznai Anna* nevét. Női kézimunkák egész színes mezejét hozta el és a nagyszámú művészi holmi ékesen beszél arról, hogy a magyar nő elfeledett, finom otthoni foglalkozása milyen erőteljes és gyönyörű életre ébredhet. Dívanyapárnák, futók, terítők, takarók, függönyök régi és új motívumokkal, eredeti vonalú minták régi és új színekkel, ez mind *Lesznai Anna* munkája. Annyi finomság, izlés és stílérzék teszi elevenné ezt a kis birodalmat, hogy rövidesen nem is igen méltányolható a sok igyekezet és lelkes szorgalom. Ugyanezek a tulajdonságok állapíthatók meg *Kürthy György* és *Vizvári Marika* művészeti tárgyairól. [...] *Tuszkay Márton* rajzolóművész annyi ötletet halmoz össze színek, rajz és formákban, hogy két tucatnyi plakátjával érdemes lenne külön foglalkozni. Valóban sajnálni kell, hogy a magyar kereskedői és ipari élet nem emészti fokozottabb mértékben ezeket az artistikus holmikat, és a pesti utca nem oly népes a jó plakátoktól, mint a kis terem falai. [...] *Bíró Mihály* munkái közül egy kis faszobrot említünk. A modern fényképészetet *Rónai Dénes* és *Pécsi József* képviseli igen előnyösen. Pécsi az artistikus beállítások, művészi izléssel elrendezett képek egész sorát hozta el, míg *Rónai* azt mutatja, hogy a fotográfia komoly egyszerűsége mily kellemesen érinti az embert. [...] A kiállítás finom elrendezése, áttekinthető beosztása és egész szervezése *Relle Pál* hírlapíró izlését és lelkes igyekezetét dicséri.

(*Magyar Hírlap*, 1913. okt. 14. – 10.)

Iparművészek. [...] a kiállítás a Művészházban [...] Nemcsak művészi, hanem praktikus célt is szolgál s értéke főképp abban van, hogy oly irányban neveli a publikum ízlését, amelyben legkevesebb tájékozottsága van. [...] a lakásművészethez mindenkinek érteni kell. A dekoratív részben: *Kürthy György, Vázvári Mariska, Lesznai Anna* [...] állított ki szép és értékes gyűjteményeket. [...] S iparművészet azok a fényképek is, amelyeket *Nagy Gizi* állított ki. Fényképek: mert hűek, hasonlítanak s nem igyekeznek a festmény illúzióját adni, de művésziek, mert az egyéniséget, a karaktert hangsúlyozzák. Szép, ügyes, okos próbálkozás a Művészház kiállítása.

(*A Nap*, 1913. okt. 14. – 7.)

Képzőművészet. A grafikus kiállításon *Nagy Sándor* festőművész szombaton szabad előadást tartott *Az ultramodern művészet és a beszélő mozi* címmel. [...] A közönség *Nagy Sándor* előadását, melyet a művész futurista és posztimpreszionista képek bemutatásával tett érdekessé, zajosan megtapsolta. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. okt. 15. – 14.)

A Művészház. [...] A zsűrimentes kiállításra a legnagyobb kollektiót *Czóbel Béla* hozta, aki legújabb dolgaiban sok hajlandóságot mutat valamiféle visszatérésre a naturalizmus felé. Kollektiójából különösen néhány apróbb vázlat és egy tanulmányfej bizonyossága értékeinek. *Czóbellal* egy teremben a „nyolcak” két másik embere *Orbán* és *Tihanyi* hoztak új dolgokat. *Orbán* tájképei közül egy porterősei kép a legegységesebb és legjelentékenyebb, de a többi is komoly és érdekes fejlődés jele. *Tihanyi* formaproblémáit legsikerültebben egy erélyes és nyugodt erdei részletben tudta megoldani. Kedves felfedezésül szolgálhat itt *Csont Ferenc*, akinek négy apró képe közül egy pasztellja s egy női aktja nem mindennapi értékeket hozott. Ugyanítt van *Kornai Józsefnek* egy jól komponált akt-csoportja és *Lehel Máriának* egy női feje. [...] Őszinte és friss képeivel tűnik fel *Scheiber Hugó*. *Garai téri* részlete mozgalmasságáért, okos kompozíciójáért érdemel dicséretet. [...] A szobrászmunkák közül *Fémes Beck Vilmos* finom aktokkal díszített virágtartója, a grafikákból pedig *Tuszkay* színes plakátjai válnak ki. [...]

Julius

(*Kelet Népe*, 1913. okt. 15. V. évf. 6–7. sz. 445–446.)

Vernisszázs a Művészházban. Ma délelőtt 12 órakor nyílt meg a Művészház művészeti egyesület első iparművészeti kiállítása [...] A tárlaton megjelent vendégeket *Teleki Géza* gróf elnök, *Kernstok Károly* alelnök, *Katona Nándor* és *Vágó László* igazgatósági tagok és *Kónyay Elemér* titkár fogadták és kalauzolták.

(*Magyar Hírlap*, 1913. okt. 15. – 11.)

Háború a művésztelepen. A kecskeméti művészkolónián, mely egyike a legproduktívabb művészi csoportosulásnak, háborúság ütött ki. Az ellentétek a telepről kikerültek a helyi lapokba, amelyekben két olyan név, mint *Olgyay Ferenc* és *Iványi Grünwald Béla* szállnak egymás ellen. *Olgyay* nyílt levelet tett közzé a Kecskeméti Lapokban, amelyben azzal támadta meg *Iványi Grünwald Bélát*, hogy igazgatói minőségét elfogultan gyakorolja. *Iványi Grünwald* másnap felelt a támadásra s visszautasította a vádak. Azt állítja, hogy három távozó művész érthetetlen okokból fel akarja robbantani a telepet és sem okuk, sem joguk nincs a támadásra. Kecskeméti város polgármestere s a művészek nagy többsége *Iványi Grünwald* mellett foglalt állást.

(*A Nap*, 1913. okt. 18. – 11.)

Magyar műtermékeket értékesítő részvénytársaság. Ezzel a címmel új művészeti társaság alakult, [...] nem szegődik semmiféle művészeti irány szolgálatába, csupán a művészek érdekeit akarja szolgálni, s hogy milyen nivót igyekszik megtartani, eléggé bizonyítják azok a művészek, akik több képpel szerepelnek már eddig is. Csak néhányat említünk föl: Iványi Grünwald Béla, Ferenczy Károly, Márk Lajos, Pentelei Molnár János, [...] Körmendi-Frim, Perlrott Csaba és mások. Az új részvénytársaság Fränkel Ernőt bízta meg a vezetéssel, [...] a régebben főnnálló műkereskedés részvénytársasággá alakult, [...] helyiségei az Aradi utca 22. számú házban vannak.

(Budapesti Hirlap, 1913. okt. 19. – 16.)

Tárlatok. A Nemzeti Szalon kiállítása. A magyar grafikusok és a magyar akvarell- és pasztellfestők egyesületei közös helyiségben rendezték ez évi tárlataikat. Az Erzsébet-téri művészpalota minden termét megtölti az a gazdag anyag, amely a közönség szeme elé kerül. Temérdek rézkarc, litográfia és rajz, vízfestmény, pasztell és tempera ad számot a velük foglalkozó művészek munkásságáról. Erősek és gyengék, művészetben előkelőek és lélekben sivárak találkoztak a Szalonban, s talán ez a magyarázata, hogy a rendezés hibái sok helyt megzavarják a szemlélődőt. Nem mondhatjuk el elégszer, hogy kiállítások rendezése csak akkor lehet tökéletes, ha kellő idő van hozzá. Kapkodással, megerőltető éjjeli munkával csupán tetszetős zsbívásár az eredmény, amely vásárnak katalógusából néha éppen azok maradnak ki, akik a talentumuk révén elsőkkell, hogy legyenek. Minden agyonhajtott rendezés rendetlenséget szül, s kontároknak ad ugyanakkor díszhelyet, amidőn a magyar művészet büszkeségei eldugott zugokban kénytelenek meghúzódni. [...]

Margitay Ernő

(Magyar Kultúra, 1913. okt. 20. I. évf. 20. sz. 355.)

Új képzőművészeti egyesület van alakulóban, melynek előkészítő munkálatait Szemere Miklós festőművész végzi. Az egyesülés célja az abszolút értékű modernebb művészet erkölcsi és anyagi érdekeit szolgálni. Ezenkívül állandó szellemi összeköttetést akar fenntartani a modern művészi apostolokkal: Marinetti, Kokoschka stb.-vel. Az egyesület első kiállítását Budapesten a közel jövőben fogja rendezni valamelyik fővárosi művészeti szalonban.

(Független Magyarország, 1913. okt. 22. – 10.)

Magyar Mannheimer Gusztáv. Az Ernst-múzeum kiállítása. [...] Technikai készsége már-már a virtuozitáshoz közeledik. Nem csoda tehát, ha más művészek képeit látva és tanulmányozva teljesen őszintén és önkéntelenül is beleesik abba a hibába, hogy megfest egy-egy képet, mely fölfogásban eredeti ugyan, mégis lelkében más művész egyéniségéhez kapcsolódik. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(Budapesti Hirlap, 1913. okt. 26. – 16.)

Magyar Mannheimer Gusztáv gyűjteményes kiállítása. Annak, aki véletlenül nem láthatja a művésznak az Ernst-múzeumban kiállított gyűjteményét, alig lehet fogalma *Magyar Mannheimer* jelentőségéről. A kiállításokról ismert képei [...] nem reprezentáltak komoly, mély művészetet, sőt mindig valami bizalmatlanságot ébresztettek [...] s még dilettantizmussal is megvádoltuk. Ez a kiállítás egyszerre kinyitja a szemeket, s a legfényesebb rehabilitációt szerzi a művésznak. Ámulva látja az ember, hogy itt egy nagy, komoly művész áll előttünk, akinél érdekesebb, izgatóbb, gyengédebb, sokoldalúbb és képzetesebb alig van a jelen magyar művészetben. A napnak, a holdnak, a felhőknek, a nagy levegővilágnak, a földnek, a fűnek, a virágoknak, a különböző évszakoknak, a fényeknek és árnyékoknak oly izgalmas és drámai

feldolgozása és összefüggése van kéttenyéri vázsnain, hogy némelyik valósággal wagneri erővel hat a nézőre. [...]

(Az Est, 1913. okt. 26. – 5.)

Magyar Mannheimer Gusztáv kiállítása. Egy művészetének változatosságában és produkáló erejében egyaránt kiváló festőnk, *Magyar Mannheimer* Gusztáv régibb, újabb és legújabb munkáiból állította össze holnap délelőtt megnyíló kiállítását az Ernst-múzeum. Gazdaság és sokféleség a jellemzői ennek a kiállításnak, s legfőbb érdeme, hogy napfényre hoz egy csomó rajztanulmányt, akvarellt, olajvázlatot, amiket eddig nem ismertünk, s amikben most igazi értékeket tudunk fölfedezni, egyben magyarázatot találunk Magyar Mannheimer piktúrájának egymással gyakran látszólagos ellentmondásban álló elemeire. Vázlatai között nem egy van olyan, amely festőibb, értékesebb, mint a róla később készült végleges, gyakran kissé túl aprólékos kidolgozás. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1913. okt. 26. – 15.)

Magyar Mannheimer Gusztáv. Az *Ernst-múzeum kiállítása*. Magyar Mannheimer Gusztávot nehéz volna a festőművészet meglévő rendszerében pontosan elhelyezni. A régiekhez, egyenesen az akadémiaiához köti jól megalapozott tudása, teljesen kifejlesztett technikája s az aprólékos formákhoz való gyakori visszatérése. Az újabb generáció táborába volna sorozható ama képei szerint, melyek előadási módja széles, vázlatos, inkább szinkedvelő, mint formakereső. [...]

L. G. [Lengyel Géza]

(Pesti Napló, 1913. okt. 26. – 11.)

Magyar Mannheimer Gusztáv kiállítása. Az *Ernst-múzeumban*. Magyar Mannheimer Gusztávról emberemlékezet óta sok fantasztikus mendemonda járja. Beszéli róla, hogy bámulatosan simulékony tehetség, aki minden kor minden irányának stílusát utánozni tudja, ha akarja És állítólag akarja is. Ezzel a feltevéssel magyarázzák művészetének gyakori stílusváltozásait, [...] Bizonyos, hogy Magyar Mannheimer nem nagyszabású egyéniség, a nézőt megragadni nem bírja, de épp oly bizonyos, hogy igazi művész, s minden, ami a keze alól kikerül – még nem őszinte művei is – artistikus munkák. Inkább ötletek, mint koncepciók, inkább vázlatok, mint kész alkotások, de mindig művészet van bennük. [...] Egészében véve töredéknek maradt művészet Magyar Mannheimeré. Mintha valami igazán nagy feladatra soha meg nem kísérelte volna összefogni tehetségét. [...]

Elek Artúr

(Az Ujság, 1913. okt. 26. – 20.)

Magyar Mannheimer. *Kiállítás az Ernst-múzeumban.* A mai piktorokra rossz idő jár. A modern piktúra és a közönség között elválasztó a szakadék. A közönség konzervatív, és megmarad a maga ízlése mellett, a mai festőnemzedék pedig fejlettebb, felkészültebb és ízlésben válogatósabb, mint a közönség, amelyet táplál. 15–20 évvel ezelőtt nyugodtan, bizonyos patriarchális ízzel történt idehaza a fejlődés, és jobban megvolt az összhang a festő és a publikum között. Az emberek érzésébe és népszerűségébe szeretettel ültek be a piktorok, s egész csomó piktorunk van, akik ekkor szereztek maguknak tekintélyes nevet. Magyar Mannheimer is ezek közé tartozik. A festő az volt ezekben az időkben, mint a nemzeti kultúra frissebb esztendeiben a színész: a nemzet napszámosa. Ha nem is látták munkásságát nacionalista szempontból olyan fontosnak, és – haladottabb esztendőikben voltak – nem is akarták kényszerítőleg ilyennek, a magyar társadalom gazdagodó polgársága kötelességszerűleg felölelte a magyar piktúrát, melynek jelentőséget tulajdonított. A polgárság és művészet ilyen kapcsolatának következménye volt,

hogy a festők vigyázza és képességeiket ez irányba fejlesztve a teljességét adták annak, amit ez a polgárság izlésében megkívánt.

Ennek a kényelmes, tetszetős és népszerű művészetnek festője volt és ma is az Magyar Mannheim Gusztáv. Nem a kisebb fajsúlyúak közé tartozik, grand art-nak akarja látni a művészetet, és reprezentatív módon törekedik emelkedés felé. Régen nem láttuk így együtt munkáit, ennyi kitartó szorgalomnak eredményét. Nem az a festő, aki megalapozta a nevét és aztán aprópénzre akarja felváltani a hírességét, ő ennek a névnek minden betűjéért megdolgozik. Most bemutatott munkái két festőt reprezentálnak benne. Az egyik hűséges figyelője a formáknak, pontos természetszemlélő, aki mindent lát és minden aprólékosságra kiterjed a figyelve. Így néz szét tájakon, kertekben, de így látja az emberi arcot is. A tájképein ilyenkor csaknem miniatűrissé válik, olyan gondossággal, a figyelmesség lelkiismeretességével fest és részletekbe mélyed. A másik festőt azokon a tájképein ismerjük meg, ahol impresszionisztikus szemmel néz körül, a levegő mozgalmasságát szemléli, a viharosan fellobogó színeket. Nagy távlatok, magas egek, borúsan gomolygó fellegek, barna tájak vonulnak el előttünk, aztán másutt virágos és színes pompájában áll a tavasz és a nyár. Vannak Hamletes hangulatai, amelyek komorak és búsongók, de vannak derűs tájai, ahol palettaszerűleg szétterítve csillognak a színek.

Kétfelé indulónak mutatkozik előttünk Magyar Mannheimer, lelki diszpozíciókban és festői eredményekben is, de mindezek mögött ott áll az a kor, melyből indult, és amelynek eredményei reáharultak: barokkos maradványok, a reális és nyers ábrázolás, az impresszionista felületesség, mely nála megelégszik a színek külső csatázó jelenésével, s formákat tör össze, s aztán mindez, amint felolvad olaszos szentimentalizmusban. Ez egy nagy káosz így, melynek forrongása meg-meglátszik, s a végső eredményeket mindig ennek a kavargásnak egy-egy hulláma lendíti föl.

A kiállítást holnap délelőtt nyitják meg ünnepélyesen.

(*Világ*, 1913. okt. 26. – 12.)

Művészház és Künstlerhaus. A bécsi Künstlerhaus elnöksége és a Művészház igazgatósága megállapodtak abban, hogy a jövő hónap folyamán a Künstlerhaus művészei Budapesten és a jövő év elején a magyar festőművészek Bécsben cserekiállítást rendeznek. A tárgyalások azon az alapon indultak meg, hogy a két művészi testület egymásnak kölcsönösen rendelkezésére bocsátja helyiségeit, s mindkét intézmény függetlenül, saját hatáskörükben, saját zsűrijökkel rendezik tárlataikat. A Művészház egy, az egyesület programjának megfelelő, a magyar festőművészetet felölelő tárlatot szándékozik Bécsben rendezni, amelynek előkészítő munkálatait *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József*, *Vaszary János* és ifj. *Gonda Béla*, a kiállítás kezdeményezője végzik. [...] *Gonda Béla* a Művészház megbízásából Bécsbe utazott, hogy a Künstlerhaus elnökével, *Darnaut Hugóval* a szervezési munkálatok részleteit megbeszélje. A Művészház a bécsi kiállítás rendezéséhez november 10-én fog hozzá, az iparművészeti kiállítás befejezésével.

(*Világ*, 1913. okt. 26. – 19.)³²

A kecskeméti kiállítás. Kecskeméti tudósítónk jelenti: A belső viszályok alatt sajnálatosan sínylő kecskeméti művésztelep tegnap, vasárnap, délelőtt nyitotta meg idei őszi beszámolókiállítását a régi református kollégium e célra nem nagyon alkalmas emeleti termében. A megnyitás *Sándor István*, Kecskemét város polgármestere és dr. *Horváth Mihály* képviselő jelenlétében történt, akiket a többi vendéggel együtt *Iványi Grünwald Béla* festőművész kalauzolt. A nagyobbik teremben a vezető mesterek és az iskola néhány régebbi növendéke szerepel műveivel. Itt van *Iványi Grünwald* nagyobb kompozíciója, a „Tavaszi”, melyen különösen megkapó a finom forma- és színharmónia, és itt van egy vászna fürdőző nőekkel. *Perlrott Csaba* képei matematikai pontossággal kiszámított szín- és vonalharmóniára törekzenek, ugyanezek a

³² Ua.: *Az Újság*, 1913. okt. 26. – 20.

jellemzői *Bornemisza Géza* képeinek is. *Kmetty* plasztikus vázsnain a kubizmus felé hajlik, ennek nyomai fedezhetők fel *Dobrovics* képein is. *Erős Andor* néhány naturalista tájképpel szerepel, a fiatal *Gulyás* figurális festményekkel, *Kandó László* *Rakovszky Iván* portréjával, *Oláh Sándor* önarcképpel, *Faragó Géza* jól megrajzolt, kissé száraz csendélettel. Végül itt van még *Herman Lipót* néhány finom tárgyú képe, továbbá *Jánszky* és *Sziveffy* érdekes templomterve a kecskeméti katolikus templom számára. A terv ősi magyar építési motívumokat mutat. Érdekesek *Fejérváry Erzsébet* dekoratív, majolika-technikájú kis szobrai, melyekben sok az invenció. A terem sarkaiban szobrok vannak, így Kada Elek volt polgármester mellszobra *Kisfaludi Strobl Zsigmond*tól és egy finom női tanulmányfej *Körmendi-Frim Jenő*től. A második termet a növények gyűjteményes kiállítása tölti be, részben csendélet, részben táj vagy figurális tárgyú vázsnakkal, melyek között itt-ott fiatal erővel nekilendülő művészi törekvést és felcsillanó tehetséget látni. Legnagyobb szerepet itt a művésziskolából most kikerült *Gulyás* viszi aktjaival és krokikkal, rajta kívül *Markovics Viték*, *Halász János*, *Ketting Mayer*, *Alpár Sándor* szerepelnek többkevesebb sikerű munkáikkal. Finom *Markovics* egy csendélete, *János* és *Vitéz* főleg figurális kompozíciókkal tűnnek fel. *Ketting*, *Halász* és *Mayer* tájképeket állítottak ki. Nagyon kedves *Alpár Sándor* kis pasztellje. Kecskemét város közönsége elég hűvösen és részvétlenül viselkedik a művésztelép törekvéseivel szemben.

(*Világ*, 1913. okt. 28. – 15–16.)

A „MŰVÉSZHÁZ”

zsűrimentes kiállítással nyitja meg e szezon. A rendezők úgy látszik nagyjából klasszifikálták a műveket, mert a balszélső teremben a „Művészház” azon tagjai adnak találkozót egymásnak, akik vagy előkelő passziózásból, vagy rosszakaratú barátaik unszolására festenek. Kár, hogy *Kalmár Ágnes* ide került. Egyébként van néhány érdemes munka is. *Major Henrik* szép és komoly önarcképe mellett egy érdekes férfiportréval szerepel. Ezúttal újra bebizonyítja ez a zseniális művész, hogy festőnek épp oly kiváló, mint grafikusnak. *Egry József*, mint mindig, most is őszintén nagyvonalú és nemes. *Tihanyi* csinos tájképeket küldött, bár haladás mintha igen halványan mutatkoznék művein. Félő, hogy festési modora, minthogy természetesen nem a sajátja, recipévé keményedik. *Orbán* tekintélyes számú, de úgy véljük minőségre nézve szerényebb képekkel vesz részt. Ugyanezt hisszük Czöbélről, akitől hosszú hallgatás után joggal várt a kritika külön dolgokat. *Csonk* négy aprósággal mutatkozik. Tetszetős, artisztikus külső helyett ajánlatosabb lenne, ha a dolgok vejeje felé fordítaná talentumát. *Lehel Mária* érdekes, de mérsékelt tudású két vázna is egy pillanatra figyelemreméltó. *Körmendi-Frim Ervin* régi talentumát igazolja. *Kornai* becsületesen megfőstött képei számottevő darabjai a kiállításnak.

Fémes Beck Vilmos virágtartója igen előkelően képviseli a kitűnő szobrászt. Kivüle még *Szamosi Sós Vilmos* és *Schönberger Armand* bizonyítják tehetségüket. *Schönberger* fiú aktja formagazdagságával, a mozdulat nemes lendületével legjobb szobra a kiállításnak. Okunk van hinni, hogy ettől a fiatal művésztől sokat várhat még a magyar szobrászat.

Rippl-Rónai színes ablaka külön szenzációja a kiállításnak. Kár, hogy a rendezőségnek nem volt módjában méltó drapériával szolgálni a mester intencióit.

Részt vettek még a kiállításon: *Scheiber* Hugó, *Döményi* stb. és a krónikás:

Gedő Lipót

(*Május*, 1913. okt. I. évf. 1. sz. 58.)

A Nemzeti Szalon szezonnyitó tárlata. Sok csillogás, látszólagos élet, rendkívül ügyes, de sovány technika: ez a hibája annak a sok képnek, amiket a Szalon félig rendezett termeiben láthatunk. [...] *Frank* Frigyes még nem találta meg stílusának formáját, sem típusait, de sok tapasztalattal nagy szabadságra tett szert. Tónusai gazdagabbak, de mérsékeltőbbek Sándorénál [Sándor József], ha nagy erőfeszítéssel is, de némi kis hatást elérhet. Portréi nem meglepőek, de artisztikusak és ez ígérlet arra, hogy a meglepetéseket későbbre tartogatja. A „vörös hajú

leány” ugyan finom, könnyed, de még mindig nem az igazi Frank. A mondanivaló erősen hangsúlyozott, tekintve oly festői elemekkel, amelyeket már például Jordán portréjában teljesen száműzött. [...]

Kázmér Ernő

(Május, 1913. okt. 1. évf. 1. sz. 58–59.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

A Művészház iparművészeti kiállítása. Négy terembe bajosan lehet beléerőszakolni egy iparművészeti kiállítást. Cserepeket, szöveteket, bronzot fel lehet ugyan halmozni – abból se sokat, – de reprezentatív, egységes kiállítás, az más. A Művészház jó szándéka nyilvánvaló. [...] erősen, pompás virágzásban áll előttünk *Lesznai* Anna művészete, e kiállítás kimagasló jelensége. Forró asszonyiség szenvedelme, gazdag fantázia forr, buzog hímzéseiben. Új utakat ásó, egyre nagyobb területet hódító, mélyülő találékonyosság. [...] A többi kiállított holmi kis kivétellel erősen magán viseli a műhellyel kevés kapcsolatot tartó, papirosra tervező művészek hibáit. Mintha unatkozó piktorok, szobrászok játéka lenne az, amit itt bemutattak. [...]

Magyar Mannheimer Gusztáv. Nem ismerem Mannheimer véleményét Tizianról. Valószínűleg nagyon szeretheti, ha amúgy nyersen és huszáros merészséggel átvette motívumnak a firenzei Uffizi-galéria büszkeségét, a legistenibb nőtényt – Flórát. Szeretheti Tiziant, hogy ezt megcselekedte, de ami a motívum feldolgozását illeti, nyilván nem tiszteli eléggé a halhatatlan mestert. (Ezzel szemben egészen bizonyos, hogy Tizian, ha meglátná, mily kellemetlen baleset érte Flóráját, ő sem nagyon tisztelné Magyar Mannheimer Gusztávot.)

Ezek előrebocsátása után bátran megmondhatjuk, hogy Mannheimer Ernst-múzeumban kiállított képeiből korántsem rajzolódik ki egy alapos tudással felfegyverzett, a felvett hatásokat egységesen feldolgozni, megérteni, új problémákat felvetni bíró markáns, egész művész profilja. Inkább ziláltság, ellentétes erők között való ingadozás, kikerülése a szoroson vett piktori feladatoknak.

Mannheimer impresszionista lenne, de lelke szerint Makarthoz vonzódik, a bécsi akadémiák kapuja felé kacsint. A belső zavarok elpalástolására felemás – úgynevezett hangulat – piktúrát csinál. Arra, hogy akadémikus legyen, a szó jobbik értelme szerint, nincs elég fegyelmezettsége, hogy impresszionista legyen, bár elkésetten is, ahhoz nem elég bátor. Tíz-tizenkét évvel ezelőtt kezdte meg ezt a hangulatpiktúrát. Jól emlékszem, az akkori kritika nem tudta hova osztályozni, hamarjában heroikus tájképeknek keresztelte el Mannheimer képeit. Heroikus, drámai, ez a két szó tért vissza a leggyakrabban. Nagy lendülettel gomolyodó felhői, lefokozott színekkel hevenyében vászonra csapott dombjai csakugyan izgatták a fantáziát. Ma kopottan fogadják a szemlélőt ezek a felhőnapóleonok, cserjehamletek, a megalkuvás, mindenkinek tetszeni akarás kényszerű tanúi. Dráma, heroizmus, mindkét szó megáll a maga helyén. De e helyütt hivatlan tolakodók, idegenek. Még leírni is szomorú. E kiállításon az apróbb képek között található egész sereg, mely még a kötetes színvonalon is alul, egyszerűen a Váci utcai műkereskedők kirakatának színvonalán áll.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1913. nov. 1. VI. évf. 21. sz. 660–661.)

Magyar Mannheimer Gusztáv kiállítása. A kritika, amely ezzel a kiállítással előttünk foglalkozott, majdnem egyhangúlag meglepetést konstatált s úgy fogadta a kiállítást, mint egy eddig csak hiányosan, részletekben ismert tehetségnek hirtelen és váratlan megnyilatkozását. Számosan hivatkoztak arra, hogy azokból az egyes képekből, amelyekkel Magyar Mannheimer Gusztáv majdnem minden nagyobb kiállításon szerepelt, nem lehetett megfelelő képet alkotni művészi egyniségéről, mert ezek a képek elvesztek a sok többi között. Most ellenben, hogy Magyar Mannheimer Gusztáv képei egyedül vannak és együtt vannak az Ernst-múzeumban, meglepő méretekben bontakoznak ki a művész kvalitásai és olyan rangos helyet jelölnek ki

számára a magyar művészek között, amelyet elszórt egyes képei után nem ítélt meg neki. Ez, ismétlem, a kritika jórészenek álláspontja, de nem a mi álláspontunk.

Kétségtelen, hogy a művész egyéniségének bírálata sokkal határozottabb és véglegesebb lehet egy kollektív kiállítás alapján, mint azelőtt, de ez a szorgosabb és kimerítőbb bírálat ebben az esetben éppen azzal az eredménnyel jár, hogy aláhúzzuk és megerősítjük azt az ítéletet, amelyet egyes képeiről minden alkalommal elmondottunk. Ez az ítélet most sem szigorúbb, vagy kedvezőtlenebb, mint akkor volt, csak talán éppen az a körülmény, hogy egész oeuvre-jének szemlélése után sem mondhatunk róla többet és súlyosabbat, ez a körülmény halványítja el némileg az elismerés értékét. Mert az elismerés sohasem maradt el és most sem marad el. De Magyar Mannheimer Gusztáv minden egyes szereplésénél az elismerésnek volt valamely várakozó és előlegező jellege, mert a képek, amelyeknek szólt, sohasem hordották magukon a befejezettség, a kész munka jellegét. Magyar Mannheimer Gusztáv esztendőökön keresztül rendkívül ügyes, sokszor igen finom, néha a maguk intim hatásaiban is megkapó képeket állított ki, amelyekben mindig megvoltak a festői készségnek értékes jelei, de sohasem jelentették a festő egyéniségének a teljes megnyilatkozását. Inkább ötletek voltak, a művész hirtelen, friss észrevevései, amelyeket finoman és ügyesen aknázott ki. De azok a különösen színbeli finomságok, amelyek egy ilyen képnek értékét megadják, még nem jelentik azt az előkelő művészetet, amely a művészi élet céljait teljesen kifejezi. Ezek a képek csak arra jogosítottak, hogy sokat várjunk Magyar Mannheimer Gusztávtól, hogy örömmel és reménykedve gondoljunk arra a pillanatra, amikor majd ennek a kulturált és finoman érző festőnek egészen kész, élete céljait magában foglaló alkotásai elé kerülünk, mikor már nem kísérletekkel és ötletekkel, hanem a festői akarás monumentális megvalósulásával állunk szemközt. Ezt a pillanatot vártuk Magyar Mannheimer Gusztáv kollektív kiállításától, éppen ezt a meglepetést, amelyet nézetünk szerint a kritika hamisan konstatált, mert ez a meglepetés nem következett be. Éppen ellenkezőleg: az a meglepetés, hogy nincsen meglepetés és Magyar Mannheimer Gusztáv az egész oeuvre-jében sem nagyobb szabású festő, mint apró vázlaiban. Jobban mondva: az egész oeuvre-je apró vázlatokból áll. Mert mostani kiállításán, amely hihetőleg reprezentatív kifejezője akar lenni a művész munkásságának, szintén alig találunk befejezett képet. S ez az, ami kissé gondolkodóba ejt. Mert az ötletek, a színproblémák és egyes finoman megoldott részletek mindenestre igen bájosak, de egyáltalában nem elegendők arra, hogy egy komoly és sokra hivatott tehetségnek végső céljait betöltsék. Hogy pedig Magyar Mannheimer Gusztáv kiváló talentum, hogy továbbá mesterségbeli tudása is felülemelkedik a rendesen, az kétségtelen, de éppen ezért meglepő és kissé lehangoló, hogy ezekkel a briliáns eszközökkel a befejezettségnek, a művészi tökéletességnek magasabb fokára nem jutott. Nem tudjuk ennek okát adni, csak holmi sejtés gyanánt érezzük, hogy a művész kissé leereszkedőleg bánik a mesterségével, s nincsen meg benne az a szeretet, az az önfeláldozó rajongás, amely minden nagy művészet első feltétele. S így nekünk, akik a formai készségről, a mesterségbeli tökéletességről is többre becsüljük ezt a szeretetet, az volt az érzésünk, hogy Magyar Mannheimer Gusztáv ezzel a kiállítással nem tett eleget annak a kötelezettségének, amelynek kiegyenlítésével önmagának és a közönségnek oly régen tartozik.

J. P. [Jean Preux / Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. nov. 2. XXIV. évf. 44. sz. 711–712.)

Magyar Mannheimer Gusztáv. [...] A kiállításról újat nem írhatunk, mert ugyanaz a festő van előttünk, aki évek során át megszoktunk. Futuristák, kubisták nem hagytak nyomot rajta, s ez bizonyára csak előnyére válik a rég bevált s régen a maga érett stílusának révébe evezett mesternek.

[Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1913. nov. 2. XIX. évf. 45. sz. 491.)

A kecskeméti művésztelepről. *A telep válsága.* Három év óta áll fenn a kecskeméti művésztelep, [...] Nem volt zavartalan a telep első három esztendeje. [...] A telepen tudniillik a meghasonlás lett az úr. *Olgyay* Ferenc, a kiváló festőművész, a telep tagja, valami okból – hogy mi, az

mellékes – szembehelyezkedett a telep vezetőjével, *Iványi Grünwald*-dal. Amíg a háborúság csendben folyt, addig senkinek semmi köze sem volt a dologhoz. Utóbb azonban az történt, hogy a kecskeméti sajtó foglalkozni kezdett a dologgal, nyilatkozatok jelentek meg pro és kontra, s ma már annyira a nyilvánosság előtt folyik a két művész harca, hogy az csakis az egyiknek a művésztelepről való távozásával végződhetik. Nem foglalunk állást egyik művész mellett sem. [...]

(*Budapest, 1913. nov. 4. – 8.*)

Hármas kiállítás. A Könyves Kálmán szalonjában három fiatal művész rendezett kollektív kiállítást. Hármuk közül csak az egyik ismerősünk: *Balla Béla*, aki már egyszer ugyanezen a helyen bemutatta alkotásait, aki azonban azóta határozottan fejlődött. Régi modora még szédült és bizonytalan volt, s vadságában nemigen lehetett bízni, új formájában már lehiggadt és lehetőséget nyújt arra, hogy kvalitásairól tisztább képet alkossunk. Kétségtelen, hogy ezek a kvalitások ma még inkább színbeliek, széles, ragyogó, világító foltokat szeret *Balla Béla*, s ezeknek artisztikus összekapcsolásában van legtöbb ereje. Egy-egy tájrészletnek dekoratív, a friss, tiszta színek egymásmellettségével ható összefoglalásával emelkedik a viszonylag legmagasabb nivóra. Ez mindenesetre igen tetszetős, sőt szimpatikus eszköze a hatásnak, és a közönség különösen kedvelni fogja, de a művész érdekében való, ha igen hangsúlyozottan számon kérjük tőle mestersége másikké bázisát, a rajzot. Rajzolni igen kevésbé tud *Balla Béla*, s ez a körülmény minden figurális képénél kellemetlenül érezhető. S annál fontosabb, hogy ezt a hiányt pótolja, mert hiszen nélküle sohasem fog a művészetének valamely komoly magasára feljutni. Mert színeket egymás mellé rakni, sőt egy-egy csoportot, mint a talán legsikerültebb „Búcsúok”-at merészen, snájdig foltokban összehozni, mindenesetre bizonyos jele a hivatottságnak, de komoly eredménye csak akkor lehetséges, ha társul veszi a rajztudás komoly alaposágát. Ennek megszerzését nagyon ajánljuk *Balla Bélának*, ezzel kétségtelenül nagyobb sikere lesz, mint azzal a néhány, erőszakoltan kontúros képpel, amellyel talán éppen a rajzbeli készség hiányát akarja a szín eszközeivel pótolni. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány, 1913. nov. 5. – 12.*)

A Könyves Kálmán kiállítása. *Pataky Sándor*, *Balla Béla* és *Iritz Sándor* gyűjteményes kiállításával nyitotta meg a Könyves Kálmán szalonja idei szezonját. Mind a három fiatal festőművész Aradon dolgozik, távol a fővárosi művészek küzdelmének zajától, s kiállításukat egymagában is rokonszenvesé tesz az az érintetlen, friss vidéki zamat, mely minden műükben érezhető. Ilyenkor látszik igazán, hogy a főváros kozmopolita, idegen isteneknek hódoló levegője mennyire káros az itt élő fiatal művészekre. Ilyenkor látszik, mennyire igazuk van azoknak, akik nem győzik hirdetni azt a már elcsépelet igazságot, hogy a nemzetköziség a társadalomtudomány terén adhat alapot a megélhetésre, a művészetet ellenben zsákutcába vezet. [...]

A három művész közül *Pataky Sándor* műveit tartjuk elsősorban főlemlítendőnek. [...] *Balla Béla* szintén az erős színek festője. Amit ezen a téren elért, a legnagyobb figyelemre érdemes s feledtetik egyes műveinek hiányát: a rajzolás gyengeségét s a háttér kellő távlatának hiányát. Festési modorával, a festéknek széles, szögletes darabokban való fölrakásával sem éri el mind-ég a kívánt hatást, mert a képben túlteng a dekoratív elem a plaszticitás rovására. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1913. nov. 5. – 15.*)

Hármas kiállítás. [...] Ez az anyag semmi esetre sem érett még meg önálló kiállításra; [...] *Balla Béla* erős, töretlen színeit gyakran elég hatásosan gruppírozza, de a nagy méreteket természetesen nem győzi erővel. Mind a három festő elég fiatal arra, hogy kemény munkában töltött évek után jót, sőt igen jót produkáljon. [...]

(*Pesti Napló, 1913. nov. 5. – 16.*)

Három aradi festő. A Könyves Kálmán kiállítási helyiségében három fiatal művész mutatkozik be. Mind a három aradi, s ez az egyetlen kapocs közöttük. Mert művészetük semmiben sem rokon egymással. *Balla Béla* közöttük a kolorista. Igazi fiatalos frissességgel keresi ki a természetből a keveretlen színeket és rakja őket jól elosztott foltokban vásznaira. Színérzéke máris igen fejlett, merészen és mégis izlésesen kombinálja színeit. Előadásában jóleső lendület van, amellett nem részletező, inkább összefoglaló. Mindez igen jó jel jövőjére nézve. Általán impresszionista felfogású képei között dekoratív törekvések is mutatkoznak (kivált „Leány korszóval” című vásznan), s valahogy ezeket kellene folytatnia a művésznek, hogy monumentálisabb stílushoz jusson. Tehetsége megvan hozzá. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1913. nov. 5. – 20.*)

Balla Béla, Iritz Sándor, Pataky Sándor. Három fiatal művész kiállítást rendezett a Könyves Kálmán helyiségeiben. Mindhárman még elején vannak annak a meredeknek, amin olyan nehéz feljutni. Köztük kétségkívül a legfrissebb, legerősebb *Balla Béla*. Palettája gazdag a színekben: a természetnek az ünnepi ragyogását akarja visszaadni. Ma csak tüze van a színeknek, mélysége, súlya nincsen még. A fáí, az erdői, sok friss, változatos zöld szín, ami a vásznon is festék marad és nem kapcsolja belénk a természet képzetét. Viszont egy ülésre megfestett vázlagszerű kisebb tájképei, csendéletei összefogaltabbak, friss impresszióban fogalmazottak és üdén, közvetlenül hatnak. („Hegyoldal”, „Csendélet” 24., „Vázlat” 44.) [...]

B. K. M. [B. Kálmán Mimi]

(*A Polgár, 1913. nov. 6. – 6.*)

Művészeti előadás. Az Ernst-múzeum előadássorozatában *Feleky Géza* dr. e hó 9-én, vasárnap de. 11 órakor művészeti előadást tart a huszadik század művészeti irányairól. Bérletjegyek érvényesek.

(*Magyarország, 1913. nov. 7. – 10.*)

A huszadik század művészete. Az Ernst-múzeumban összegyűlt nagy és előkelő közönség előtt a huszadik század művészetéről tartott előadást vasárnap délelőtt *Feleky Géza* dr., a főváros művészeti előadója. Fejtegetései során tiszta, pozitív szempontokat adott a művészet mai anarchikus állapotának tárgyilagos megítélésére. Az impresszionistáknak és a művészet legújabb törekvéseinek szembeállításából indult ki. Az impresszionisták nem forradalmárok, csak továbbfejlesztik, de nem tagadják meg a festés ősi, nagy hagyományait. Ami eleinte vakmerő újításnak tűnt föl képeikben, abban előtűnt jártak és igazolják őket a festés klasszikus mesterei. [...] Van azonban valami egészen új az impresszionisták művészetében: képeik vázlagszerűsége. A múlt művészeti korszakai a minél nagyobb valóságosságra törekedtek: az impresszionisták vázlagszerűsége a természet és a művészet különbségeire irányította az érdeklődést. A mi specializálódásra hajló időnkben azután ezek a különbségek lettek fontosak, és a kor egzakt, tudományos törekvéseihez képest a festők ezeket a különbségeket kezdték elemezni módszeresen, szinte egzaktul. Egyenként kiemelték az egyes stíuselemeket a művészet organizmusából, és egyenként vetették alá őket egy szinte mikroszkopikus vizsgálatnak. A közönség természetesen nem él át nagy és emelkedett pillanatokot az ilyen képek előtt, de ha egy következő korszak az újonnan nyert ismereteket majd beilleszti a művészet eleven organizmusába: akkor ezek a ma annyit gúnyolt kutató és kísérletező művészek is megkapják helyüket a művészet fejlődéstörténetében. A közönség nagy érdeklődéssel hallgatta a fejtegetést és megtapsolta az előadót.

(*Budapesti Hirlap, 1913. nov. 11. – 15.*)

MAGYAR MANNHEIMER GUSZTÁV

A művészetben gyönyörködni könnyű, a művészetet megérteni nehéz, a művészt megérteni a legnehezebb. Belelátni abba a lélekbe, amely az élet és a természet szépségeit nemcsak átérezni tudja, hanem újra meg is teremti s velünk is átéreztetve, új élvezeteket kelt bennünk. Sok rejtett, titkos hatás fejleszti, érleli a művészt s mi előttünk, akik művészetében gyönyörködni akarunk, csak a kézmű áll a maga egész hatásával. S a művész élete is csak egyes rugókat tár fel, csak néha látjuk, mi tette művészetét olyanná, amilyen; a művész lelke legnagyobbbrészt titokban fejlődik, gyakran maga a művész is csak hiányosan sejtí, mi vezeti új célok, új utak felé. S mi mégis érdeklődéssel fordulunk a művész élete felé, keressük fejlődésének mérföldmutatóit s azt hisszük, ha egyet-mást megtudunk róla, most már jobban értjük művészetét is.

Magyar Mannheimer Gusztáv ma a legjobb nevű művészek közé tartozik, akinek tehetségét nemcsak a siker külsőjelei tanúsítják: az aranyérmek és az előkelő vásárlók itthon és külföldön, hanem a műértő közönség állandó szeretete és érdeklődése. A művész 1859-ben született olyan családi körben, ahol a művészetről bizonyosan keveset hallott. Egy félszázaddal ezelőtt a zsidó családok körében a fiú számára még mindig csak két eshetőség volt: vagy praktikus, kenyérkereső pálya felé kellett törekednie, vagy ha az illető inkább a szellemi munka felé vonzódott, a tanító, az orvos vagy a rabbi pályájára indulhatott. A művészet, mint életcél csaknem elképzelhetetlen volt. És sok művésznek kellett súlyos küzdelmet vívnia a szülők és a környezet elítéleteivel, hogy művészi pályára indulhasson. Mannheimert sorsa megkímélte ettől a gyakran elkedvetlenítő, energiát fogyasztó küzdelemtől. Vágya, hogy a festői pályára menjen, nemcsak, hogy ellenkezésre nem talált, hanem inkább jóakaró buzdítást nyert a családi körben. A művészetet a mesterséggel kezdette: fotografált. Azután végigpróbálta a legkülönbözőbb technikákat; litografált, szorgalmasan rajzolt s Münchenben Raab acélmetszőnél az acélmetszésben is gyakorolja magát s tanulmányozza a régi mesterek technikáját. Így vetette meg alapját az ő sokoldalúságának s nagy technikai készségének.

Két ízben tartózkodott Münchenben. Előbb Wagner Sándornak, azután Löfftznek volt tanítványa, majd Bécsben Makart mellett dolgozott. Eközben illusztrálja Mikszáth műveit, hazáját s arcképeket fest. Művészeti fejlődésére igen nagy hatással volt olaszországi útja, midőn állami ösztöndíjjal Rómába megy, bejárja a Campagnát, lemegy Nápolyba, Capri szigetére s teleszívja magát és művészetét az olasz tájak elragadó szépségével. Azóta is gyakran vissza-visszajár Olaszországba s talán nem véletlen, hogy egyik legnagyobb sikerét is Olaszországban, a 1901-i velencei kiállításon aratta. Művészetének első, küzdelmes évtizedeit a sikerek állandó sora váltja fel.

Magyar Mannheimer művészetét nem lehet egy szóval vagy egy irány nevével jellemezni, annyira változatos és annyira gazdag; de nem is lehet életét korszakokra osztani s elhatárolni, hogy mikor mivel foglalkozott. Művészetén meglátszik tanulóéveinek szorgalmas, de egyúttal gyötrelmes munkája. Nagyot tud alkotni, akár hajszálecsettrel festi meg alig tenyérnyi képét, akár széles, nagy vonásokban veti oda egy nagy vászonra a tavasznak, a viharnak vagy a tengernek színharmóniáját. Az ellentét kedvéért állítsuk egymás mellé két képét. Az egyik egy kis havas utcája, még müncheni korszakából, melynek alig valamivel kicsinyített mását láthatják olvasóink, a másik a „Mosonók a római Campagnában” című képe, ami Szépművészeti Múzeumunkban. A havas utca becsületére válna a legjobb középkori miniátornak, aki drága kéziratát aprólékos gonddal díszítette. Hideg levegő nehezeik az utcára, a kerékre rakódott vastag hóréteg a legerősebb realizmus erejével hat. A campgnai tájkép alig törődik valamit a részletekkel. Nem a mosonók érdekelnek bennünket, ezek is színfoltok az olasz kód és ég nagy színpompájában.

Tárgyaiban is rendkívül változatos s gazdag tudású művész. Arcképei és arcképtanulmányai néha a legjobb olasz mesterekre emlékeztetnek. A Szépművészeti Múzeumban látható vörös szakállas férffej egyszerű nyugalmával és finom tónusával mélyen hat a szemlélőre. Fantasztikus képeiben játszi fantáziája csapong, mint pl. a New York kávéház freskóban, Scherzójának játszadozó gyermekeiben. Meleg részvétellel tudja meglátni és megéreztetni a szegény ember nyomorát, mint a „Kültelki lakosok” c. képében. De művészelete legcsapongóbb és legerősebb, mikor a természetszépségeit teremti újra a vásznon. Szereti a borongós, sötét tájat, a gomolygó felhőket, amint egymást kergetik, a közeledő vihart, a római Campagna magas, vad növények-

kel borított kertfalai között. Máskor a ragyogó tavaszt festi meg, mint azon a híres képén, mely a velencei modern múzeum tulajdona. Kedves tárgya az olasz kertek virágzó pompája, a viruló mandolafák, a borostyánnal és rózsával befutott oszlopos tornác vagy pedig a Jókai utca kertje, ahol évekig lakott, a főváros külső részeinek elhagyott házai, egy utcarészlet vagy egy facsoport. A legegységűbbnek látszó természeti képben is megtalálja a festőit. Nagy szeretettel festi a tengert, a vízben mulatozó, úszkáló gyermekekkel. Élet és mozgás van a vízben és az emberekben. Majd meg csak a felhő és a tenger érdekli s a voloscai házak tetején elnézve egy kis képben, pompás színeivel éltre kelti a levegő és a tenger életét.

Csaknem 10 év múlt el Magyar Mannheimer utolsó gyűjteményes kiállítása óta. Most megnyílt új kiállítása bizonyosan új meglepetéseket és új örömeket fog hozni művészetének kedvelői számára.

Balassa József

(Mult és Jövő, 1913. nov. [15.] III. évf. 11. sz. 460–461.)³³

Rippl-Rónai József rajzai. A vonal nyelvét a magyar festőművészek közül talán Rippl-Rónai József beszéli a legékesebben. Sokan vannak, akiknek ugyancsak kenyeré a rajz, és akik a természetnek a vonal segítségével való tolmácsolását szintén magas tökéletességre vitték, de igen kevés azoknak a száma, akik annyira együtt éreznének a vonallal, akik annyira egygyé tudnák tenni lelki érzéseiket a rajzbeli megjelenéssel, mint Rippl-Rónai József. Ez a valódi grafikai tehetség jele: a született grafikusra nézve a vonal a kifejezésnek ugyanannyi lehetőségét tartalmazza, mint akár az olajfestmény a maga rafinált, összpontosított hatásaival. S akik Rippl-Rónai József kiállításain a mester rajzait látták, bármikor konstataálták, hogy ezek a könnyen, kevés eszközzel odavetett vázlatok a művész interpretációinak ugyanavval a tökéletességével szólnak hozzánk, mint egy befestett nagy vászon. Ennek a tökéletességnek oka nyilvánvaló, ezek a rajzok élnek, mert hiszen a művészi teremtőerőnek ugyanaz a varázsa járja át őket, mint a képeket. Sőt ezek a rajzok még elevebbek, beszédjük a közönség számára még érthetőbb, mert hiszen a művész lelkének szabadabb, formákhoz kevésbé kötött megnyilatkozásai lévén könynyebben megtalálják a közönség lelkéhez vezető utat is. A közönség bámulva látja, a természetnek milyen benső szeretete, az érzésnek micsoda mélysége és a megfigyelésnek milyen pontossága szól ezekből a rajzokból, amelyeknek legfőbb hatóereje a művész lelkének őszintesége. Egy mozdulat, egy fej, egy állat körvonala a művészi teremtés legintimebb titkait árulja el, nem csoda, hogy elragadtatást vált ki a közönségből. Ez a bámulat és elragadtatás megnyilatkozott mindannyiszor, amikor a mester rajzai kiállításain napvilágot látták s bizonyára nem fog csökkenni most sem, amikor Rippl-Rónai József rajzai olyan formában kerülnek a nyilvánosság elé, amelyek hiánya már régen érezhető volt: művészi kivitelű reprodukcióban. Megjelent most Rippl-Rónai Józsefnek ötven tollrajza, s ezáltal a közönség számára lehetségessé vált, hogy ezeket az apró mesterműveket, egy nagy művész intim vallomásait olcsó pénzen megszerezhesse magának, állandóan gyönyörködhesen bennük és közelébe férközzön Rippl-Rónai művészetének, amikor ő rajzot önmagáért a rajzért csinálja. A rajzok sokszorosítása a legművészebb ki-
vitelben történt, s úgy az egyes reprodukciók, valamint az azokat tartalmazó album, amelynek címlapját a mester önarcképe díszíti, kiváló izléssel, artisztikus érzéssel van kiállítva. A magyar művészeti életben határozottan eseményt, mégpedig nálunk eddig valósággal ismeretlen művészeti eseményt jelent ez az album. [...]

(Magyarország, 1913. nov. 16. – 13.)

Szépítőművészeti minisztériumról rebesgetnek a kormányhoz közel állók és a Színházi Élet komoly értesülései szerint, a minisztérium létesítése rövid idő kérdése immár. Sőt – ami ennél is többet jelent – nemcsak a tárcára, de a tárca betöltésére is történt már megállapodás. És ki

³³ Ld. még uo.: Vajda Béla: Magyar Mannheimer Gusztáv édesapja. 464.; Patai Edith: Magyar Mannheimer Gusztáv. 469–470.

lenne az új szépművészeti miniszter, ha nem Herczeg Ferenc, aki nemcsak ragyogó írói kvalitásaival, de komoly államférfiúi talentumával is egyenesen erre az állásra van hivatva. *Herczeg Ferenc* tehát kegyelmes úr lesz, ami azt jelenti, hogy a gondviselés kegyelme viszont a magyar szépművészeti ügyekre sugárzik.

(*Színházi Élet*, 1913. nov. 16–23. II. évf. 38. sz. 17.)

Kolbay Sándor és Csorba Géza. Két egészen fiatal művész [...] kiállítást rendezett munkáiból Rónai Dénes udvari fényképész Váci utcai műtermében. [...] *Csorba Géza* [...] Az ő apró agyagmintázatai anyagszerűen elgondoltak, szerves kompozícióra törekvők s kezdő állapotuk ellenére is plasztikai kvalitásokkal bővelkedők. Az ökölnyi mintázat és az életnagyságú kő- vagy bronzszobor között természetesen még igen nagy a távolság. De a fiatal művész mindenestre tehetséggel felfegyverkezve indul pályájának.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1913. nov. 16. – 16.)

Salon d'Automne. Körülbelül egy évtized óta a francia festészet haladásának, minden árnyalatának legméltóbb hirdetője a *Salon d'Automne*. Ellentétben a nagy tavaszi nemzeti és konzervatív tárlattal, a *Salon d'Automne* a fiatalok, az újítók, sőt amint tavaly elnevezték őket, a „fauves”, a vadak kiállítása. megszokott hagyománya ennek a tárlatnak, hogy minden évben valami újat hoz. Tíz év óta a *Salon d'Automne*-ban kerül először nyilvánosságra mind az a kísérlet, mely a francia, sőt az egyetemes festészetet nyugtalanítja, mind az a változás, mely a festészetet az impresszionizmustól napjainkig, vagyis az impresszionizmustól a futurizmusig érte. [...]

Igazságtalanság volna a magyar kiállítókról meg nem emlékezni. Évek óta a Montparnasse-on egy kicsiny, de szívós magyar festőkolónia működik, mely a legönmegtagadóbb munkával valóban csak l'art pour l'art veszi fel a nemzetközi küzdelemben a versenyt. Sem itthon, sem külföldön, sem erkölcsi, sem anyagi sikerre nem számítanak. A magyar kiállítók száma ez idén tíz. *Mattyasovszky-Zsolnay* László három képpel szerepel. Roppant öntudatos, teljesen befejezett technikájú arcképek. *Kövesházi* Elza, ki ugyan Bécsben született, de magát magyarnak vallja, színes fayance-okat állít ki. Egy gyönyörű Szent Erzsébetet, néhány gipszfigurát s egy nagyon eleven leányfejet. *Bató* József egy levegős plein air-t, *Kunffy* Lajos két cigányképet, *Bánszky* Sándor gipszportrét, *Katona-Madarász* Adél és *Pogány* Margit egy-egy csendéletet. *Kovács* Pál két arcképet. Az idegenek közül vannak még oroszok, lengyelek, csehek. Ezeknek nevét a francia kritika nem hagyja említetlenül. Mi azonban tudjuk, hogy idegen nemzetek kormányai és speciális megbízottai mennyit fáradoznak azon, hogy Párizsban működő művészeiket az itteni kritika észrevegye. A magyar kormány ilyen irányú működéséről nem tudunk.

Fóti József Lajos

(*Világ*, 1913. nov. 19. – 9.)

Iparművészeti kiállítás és vásár. Az Iparművészeti Társulat miután egyebütt is megpróbálkozott, végre is kénytelen volt régi kiállításainak és diadalainak helyére, az Iparművészeti Múzeum földszinti nagy csarnokába visszatérni. Kiállítás céljára bizony nem ideális hely, enteriőrök bemutatása egyáltalán lehetetlen benne. A kiállítás anyagát ezúttal műkedvelő iparművészeink szolgáltatták, [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1913. nov. 21. – 14.)

A téli tárlat. *Első közlemény.* [...] egy ősz szakállú, pápaszemese idősebb úr magyarázott valamit [...] *Kacziány* Ödön volt, az ismert öreg festőművész, aki a „független művészek” csoportjának kiállítását rendezte. [...] a következőképpen igazított útba bennünket: – Ez a terem, a

Múcsarnok első terme, a „független művészek” képeit foglalja magában. Itt van *László Fülöp*, emitt *Benczúr Gyula*, itt meg két *Horovitz* portré; amott, az oldalsó termekben pedig egy csomó rossz lim-lom, haszontalan kapkodás, tehetségtelen zöldség: ott állítottak ki a „szabad művészek”. [...]

A harc tehát bevonult a Múcsarnokba, a művészegyesületek és kávéházak izgatott mérközései áttérrelődtek a nyilvánosság elé, s most már kénytelen mindenki tudomást venni azokról a súlyos csatákról, hősies küzdelmekről, amelyeket a művészek a márványasztalok s a zöld posztó mellett megvíváltak.

Ez a harc örökös, nem ma kezdődött s nemcsak holnap fog folytatódni. A régiek és újak, konzervatívok és modernek, öregek és ifjak csatája ez a nagy pör, amely örökké tart, [...]

A régi, a konzervatív művészek „független művészek” csoportja gyűjtőnév alatt tömörültek, a modernek pedig „szabad művészek”-nek nevezik magukat. Fölsoztották maguk között a Múcsarnok termeit, [...] A „szabad művészek” fölényes, tündöklő győzelmet arattak, ami természetesen dolog, hisz a haladást útjában megállítani nem lehet [...]

A szabadművészek közt minden irány helyet talál. Van ott akadémikus és kubista piktúra, ámbár a legszélsőségesebb irányok mégis kimaradtak. Van aztán ennek a csoportnak egy olyan szenzációja, amelyről már most, mielőtt részletesen foglalkoznánk a képekkel, említést kell tennünk, s ez: *lványi Grünwald Béla* képe, a „Tavaszi ébredése”. [...]

Lippay Gyula

(*Budapest, 1913. nov. 22. – 6–7.*)

A Múcsarnokban. [...] A művészetünk hangos berkeiben háborúskodó felek atyafiságosan megosztottak a Múcsarnok helyiségein. [...] Aranyos táblán adatik tudunkra minden teremben az új állapot. Nehogy tévedés legyen, ott díszelg a falon: „Szabad Művészek Csoportja”, „Független Művészek Csoportja”. Nem egészen tudjuk megérteni ugyan, hogy miben különböznek egymástól a függetlenek és a szabadok, viszont az sem túlságosan világos előttünk, miért nem szabadok azok, akik függetlenek, és fordítva: miért nem függetlenek a szabadok? [...]

Malonyay Dezső

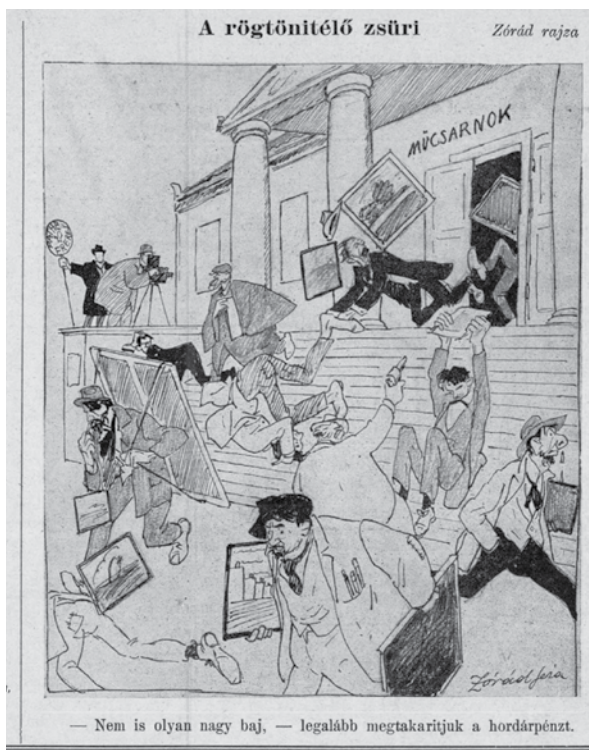
(*Budapesti Hírlap, 1913. nov. 22. – 8.*)

A Múcsarnok téli kiállítása. Az idén két zsűri bírálta a beküldött képeket, az egyik a régiek, a független művészek, a másik az újak, a szabad művészek című csoportnak asszentált. A legöregebb zsűrorok sem emlékeznek annyi képre, mint amennyit az idén küldtek a Múcsarnokba. A nagy áradatból 845 darabot tartottak benn. [...] Hetedik terem. Kimagasló alakja *Jávor Pál*, akinek fejlődésében rohanó tehetségét gyönyörűség látni. Ízlésben és tudásban a fiatalok között ma nincs párja. Ő lesz a jövő nagy portretistája. Itt még szimpatikus *Csáktornyai Zoltán*, *Börtsölk Samu*, *Ziffer Sándor*, *Mikola András*, [...] Tizedik terem: itt vannak *Mednyánszky* évek óta legszebb képei és a legújabb *Szinyei Mersék*. [...]

Tizenharmadik terem: ide dugták el nemcsak ennek a tárlatnak díszét, hanem az egész modern magyar festészet egyik legjelentékenyebb alkotását, *lványi Grünwald Béla* „Tavaszi ébredése” című művét. Ennél nemesebbet, pompásabbat, a lélek mélyéből jövőbbet nem festett magyar művész. [...] Ebbe a nevezetes terembe kerültek *Kléh János* legszebb képei, az ügyes *Ferenczy Valér*, a nyughatatlan *Czigány Dezső*, *Perrott Csaba* Vilmos és *Vidovszky Béla*, akiben a fiatalok között legtöbb örömről telik. [...]

(*Az Est, 1913. nov. 22. – 6.*)

A Múcsarnok téli kiállítása. A magyar képzőművészek nagy testvérháborúja tudvalevően befejeződött, mégpedig az ifjabb gárda győzelmével. Az avatag pajtáskodó, kéz-kezet mosó régi rendszer fészket fölperzselték. [...] már ezen a most megnyílt kiállításon sem törtek kerékbe senkit azért, mert a festéket másként keveri [...] Más szóval, most már nem egyetlen, minden

Zórád Géza rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1913. november 2.

jog és hatalom teljességével fölruházott zsűri ítélkezett [...] Az eredmény? [...] ez az újabb kiállítás sem jobb, mint amilyenek a régiek voltak. Nem jobbak a képek, a rendezés pedig határozottan rosszabb. [...] Űralkodó planétája a kiállításnak a portré. *Benczúr Gyula* ki sorozattal szerepel, egyik nemesebb, tisztább veretű, mint a másik. [...] *Mednyánszky László* képei sejtelmes egyéniségének örökességű és mégis mindig változatos kézzvonását adják. [...] Nagyon szépek, a művészet legfelsőbb ormát érintik *Poll Hugó* pasztelljei. [...]

F. A.

(*Esti Újság*, 1913. nov. 22. – 5.)

Az új Múcsarnok. *A Képzőművészeti Társulat téli tárlata. I.* [...] A művészetben béke van; az az ádáz harc, ami egy esztendő óta folyt a megcsontosodott öreg rigorosumok lovagjai és a friss, üde, invenciózus egyéniség tehetségei között, véget ért és íme, a két ellenség, akik egymás szívébe tört dőfték, akiknek hangos botrányaitól zajlottak a képzőművészet berkei, ma karöltve jelennek meg a Múcsarnok tizenkét termében. [...] Úgy néznek ki a termek, mintha a beérkezés időrendjében aggatták volna föl a képeket, [...] A Múcsarnok egyenesen megöli a tehetségeket és a maga végtelen nagyképű, de művészietlen súlyával beárnyékol magához hasonló szürkére mindent, mindenkit, aki a körébe jut. [...]

Veress Tibor

(*Független Magyarország*, 1913. nov. 22. – 7.)

A megújhodott Múcsarnok. *Téli kiállítás I.* Amit már régóta nem írhattunk a Múcsarnokról, most annál nagyobb örömmel állapítjuk meg, hogy nívós, erős kiállítást rendezett. A párhuzamos

zsűri kitűnően bevált a „Szabad művészek” és a néhai Pax-ból született „Független művészek” is vetélkedve vonultak fel; mintegy le akarták főzni egymást. S e vetélkedésnek megvan az a haszna, hogy mind a két csoport annyi értéket produkált, amennyire igazán nem számítottunk. [...] egy sor java művészünk most is hiányzik róla s viszont látunk ott sokakat, akiket egészen bátran vissza lehetett volna utasítani, egészen éretlenek vagy betegen túlértek. [...]

A kettős zsűri egyébként rengeteg sok beküldött dolgot utasított vissza, [...] Imponálóan nagyszabású a téli tárlaton a szobrászok felvonulása. [...] *Szamuovszky* Ödön és *Gách* István nagy munkájukat, a „Szabadságharc-szobrot” mutatják be. [...] A gipszminta kőbe kívánkozik s magyar kőből kifaragva áll majd a remek monumentum a Szabadság téren, hogy legszebb szobra legyen Budapestnek. [...]

Iványi Grünwald Béla nagy vászna, a „Tavaszi ébredése” nincs valami előnyös helyen a kissé sötét tizenharmadik teremben. Holott ez a kép a legfőbb dísz a tárlat festészeti részének. [...] A szabad művészek nagy termében *Jávor* Pál dominál. Két enteriőrje, egy csendeleete és két figurális újabb emelkedést jelent. [...] Még *Mednyánszky* László bárót kell az első cikkünkben megemlíteni, aki hat képe közül különösen a „Fehér felhők”-kel és egy aranyos világítású téli képpel mutatja meg, hogy nemcsak régi erejében van, de nemes értelemben vett modern is tud lenni. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1913. nov. 22. – 1–2.)

Téli tárlat. Gazdagnak gazdag tárlat, szó sincs róla: tizenhét terem van teleaggatva képekkel szelíd, közérthető zsánerképektől kezdve egészen nyolcas és kubista próbálkozásokig, a termekben aranypapírok hirdetik a sok szabad és független művészt, mintha egyéb művész is lenne a világon, mint szabad és független. Értéket azonban sajnos nem találunk ezzel a nagy numerussal arányban, [...]

(*A Nap*, 1913. nov. 22. – 9.)

Szabadok és függetlenek. *A Műcsarnok téli tárlata.* Hol van a tavalyi hó és hol van a régi, akadémikus és modern, plein air festők harca, mely néhány éve még oly élesen kettéválasztotta a magyar tábor? A tegnapi modernnek meghiggadtak, megszokottá váltak, az impresszionizmus beérkezett és részben túlérte, s a volt moderneket már ostromolják új forradalmárok, akik azonban egyelőre egészen egymásnak s önmaguknak dolgoznak, s arra is alig van alkalmuk, hogy felháborítsák a burzsoát. A megváltozott idők jele gyanánt már talán három éve, hogy feloszlott a Miénk, a magyar impresszionisták és naturalisták köre is, mely a lázongás idejében a legfrissebb talentumokat gyűjtötte egybe. S most, amikor már nincs forradalom, nincs ellentét, csak annyi, jó festő-e valaki vagy sem: a Műcsarnok most osztja szét a művészeket, most ad autonómiát a két csoportnak, külön zsűrivel és külön termekkel. Ez az intézkedés nagyon helyes, tanulságos és liberális lett volna öt évvel ezelőtt. Ma csak furcsa, ma csupán fölöslegesen izgatja a publikum kíváncsiságát, hogy a most megnyíló téli tárlaton az egyik teremben ilyen feliratos táblát olvas: független művészek; s a másikban ilyet: szabad művészek. Kik a függetlenek és kik a szabadok? Az elnevezés után nem lehet tendenciára következtetni; a névsor után is alig. [...] De talál-e valaki lázítót *Szinyei Merse* Pál képein? [...] Egy másik „szabad” s valóban modern művész, *Iványi Grünwald* Béla egyenesen a klasszikushoz közeledik, [...] a „Tavaszi ébredése” iskolai példája annak mennyire lehetetlen a sablonba szorítás egy nagy egyéniség alkotásával szemben. [...] Robbantó, lázító művek nincsenek. Talán nem is kell sajnálkozni emiatt; a jelen festőművészetének uralkodó iránya – az excentrikus kísérletektől eltekintve, melyek e tárlatra nem jutottak el – mindenesetre az, hogy a művészet nem okvetlenül forradalmi kísérleti telep. Így még a legfiatalabb generáció is bámulatosan, néha szinte kényelmetlenül higgadt, [...] *Czigány* Dezső önarcképe – egy másik szobában – jelzi, hogyan higgadnak meg a legforrongóbb temperamentumok is és milyen erőteljesen tudja mégis a talentumos festő a maga külön

világlátását hirdetni. *Perlott Csaba* Vilmos még nem idegenkedik a szertelentől, de jó festő, erős érzékkel a színek iránt. [...]

Lengyel Géza

(*Pesti Napló*, 1913. nov. 22. – 11–12.)

A Múcsarnok téli kiállítása. I. [...] A Múcsarnok nagy vonzóereje az idén a szokottnál is nagyobbak bizonyult. A zsűrizés új rendszere olyanokat is részvétele csábított, akik különben kerülni szokták [...]

A két zsűri tulajdonképpen belső szervezeti ügye volna a Múcsarnoknak, és létezése nem tartoznék a közönségre meg a kritikára. Nekünk csak működésük eredményéhez volna közünk. De lehetetlen meg nem tudnunk, hogy van, mert hiszen minden teremben külön feliratokkal figyelmeztetik reá a nézőt. [...] A két csoport kiállított anyaga között azonban valami lényeges különbség nincsen. A „függetlenek” általán az öregeket és a konzervatívusokat jelentik. A „szabadok” között is akadnak öregek és konzervatívusok, de vannak fiatal, merész tehetségek, sőt úgynevezett „vadak” is. [...]

A Múcsarnoknak kötelességei közé tartozik az, hogy minden irány és kor számára nyitva álljon, [...] A megoldás majd az lesz, ha a Múcsarnok működése mindenféle zsűritől függetlenné válik, ami csak akkor lesz lehetséges, ha az évenként kötelező tavaszi és karácsonyi vásár időközében csoportos kollektív kiállítások váltják fel egymást [...]

Értékre nézve ez a kiállítás csak kevésbé különbözik elődeitől. Van azonban benne néhány értékes munka is, amely sokért megvigasztalja a nézőt. Elsőnek említjük közülök *Iványi Grünwald* Béla szép dekoratív kompozícióját, [...] Az örök ifjúságot *Szinyei Merse Pál* és *Mednyánszky* László képviseli a kiállításon. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1913. nov. 22. – 14–15.)

A Múcsarnokban. A kritikus ma újra szomorú szívvel és lehangoltan hagyta oda a Múcsarnokot, mely holnap újra megnyitja kapuit. Odabent sok változás nincs. Szervezkedve vonulnak fel a piktorok, független művészek, szabad művészek, az öregebbek és a modernekek. Két külön zsűri osztályozása szerint kaptak helyet a képeik. Szorosan megtartják a termekben a különállást, táblácskák hirdetik a falon, hogy milyen teremben melyik művészcsapat csoportosul. Az új rend üdvösebb hatása csak abban rejlik, hogy szélesebb skálában kaptak helyet a fiatalabbak és őszébb szorulnak a régiesek, a tegnapi divat fejedelmei és sáfárjai. A nivå azonban alig javult. [...] Az a fiatalság, amely a Múcsarnok falain belül jelentkezik, nem a harcosok, az őszinték, az elkeseredettek és nyakasok fiatalsága, hanem az érvényesülni akaróké. (Vajon hol van és van-e ez a másfajta fiatalság?) A kritikus szerepköre ezért itt egyszerű. Röviden megállapítja az eredményeket és néhány festőt a közönség szíves figyelmébe ajánl. [...]

Míg idáig piktor-ideológiák leszűrődését láttuk visszhangozni kiállításokon, néhány festőnél most erős reális témák kedvtelését tapasztaljuk. *Czigány Dezső* ilyennek mutatkozik egy jó fejű arcképén és egy komoly csendéletén, gondos, lehiggadó piktúra a *Mikola* Andrásé, a nagybanynyai fellobbanó természetimádás tükröződik újra *Csáktornyai* Zoltán képén, *Perlott Csaba* Vilmos erős önkultúrán ment át, így mutatják a dolgai, a legfrissebb idejű párizsi hatásokon átvágta magát és most logikus építéssel dolgozik. Figyelemreméltóknak láttuk *Gara* Arnold egy portréját, *Körmendi-Frim* Ervin tájait, *Gulácsy* Lajos két képét, *Ziffer* Sándort, *Jávor* Pál csendéleteit, *Kosztolányi Kann* Gyulának egy friss táját („Őszi csend”), [...]

Böloni György

(*Világ*, 1913. nov. 22. – 11.)

A TÉLI TÁRLAT

A Képzőművészeti Társulat idei téli kiállításának bizonyos művészetpolitikai megegyezés ad jelleget, de eleve meg kell mondanom: ez a jelleg nem előkelő, nem örvendetes, sőt nem is

szimpatikus. Kissé idegenül forgatom azokat az elnevezéseket, amelyek alatt a művészek idén külön csoportokba tömörültek, nem tudom, mi közünk van hozzá, nekem és a közönségnek, amely a téli kiállításon művészetre szomjas. Jómagamat és a közönséget némi csalódás éri a téli kiállításon, művészet helyett szabad és független művészekkel találkozok, akik, mint hírlík, kiegyeztek egymás között és szépen felosztották a Múcsarnok termeit. [...] és a kiegyezés nevében összehozták a legalacsonyabb rendű kiállítást, amellyel valaha festők a közönség szeme elé mertek lépni. [...]

A művészetpolitika sem helyes szó azonban annak a küzdelemnek vagy inkább tülekedésnek a megnevezésére, amelynek kiegyenlítődeséből ez a kiállítás megszületett. Művészetpolitikáról akkor lehetne szó, ha itt komoly és saját értékű irányzatok állnának egymással szemben, olyanok, amelyek csökönyösen ragaszkodnak szélső elveikhez és azok nevében gyűlölik egymást, de saját elveiket szeretik, mert művészi meggyőződésből és a képességeknek bizonyos nivójából vezetik le őket. De itt nem erről van szó. Magyarországon és ezen a kiállításon nem meggyőződések, nem irányok állanak egymással szemben, s a kiegyezés nem két túlzó iránynak fegyverszünete, hanem a tehetségtelenségnek a létért való dühös, elszánt és mint a példa mutatja: sikeres küzdelme. Mert itt nem arról van szó, hogy eszméikhez egyoldalúan ragaszkodó művészek az elveikért harcot vívnak, s hogy az eszmei különbség a magyar művészeket két táborra osztja, itt egészen más két tábor van: az egyik, amely jogosan bírja a helyét, a művészeké, a másik, amely egyenlő pozícióját csak számbeli túlsúlyának köszönheti, az álművészeké. [...] volt idő, amikor mindenki, aki művészettel foglalkozott, oda kellett, hogy szegődjön egy művészeti irányhoz, s a lelkében élő hajlamok szerint a konzervatív vagy a modern irány között válasszon. De ez az idő régen elmúlt. Ma már nincsen modern művészet, a jelszó elvesztette értékét. A modernség, amely a XIX. században a maga csatáit vívta, ma már meghiggadt, részben elfoglalta, birtokába vette az őt megillető helyet, részben pedig elejtette szempontjainak túlzó fölöslegét [...] Megnyugvásával egyidejűleg pedig felhagyott azzal a heves küzdelemmel is, amelyet az útjába álló művészeti irányok ellen folytatott. [...] az elvi küzdelmet az idők folyamán bizonyos politikai szervezkedés kísérte, s ennek keretében helyet kaptak azok, akiknek különben ott, ahol művészetről van szó, nem lett volna semmi helyük. S most ezek, mint művészek szerepelnek, érvényesülést követelnek, [...]

Nem felháborító, nem szégyellnivaló látvány-e, hogy *Szinyei Merse* Pálnak, a magyar festőművészet büszkeségének egy mellékteremben kell megvonulnia akkor, amikor a díszteremben, amely a véletlen szerencse folytán a másik csoportnak jutott, egy csomó olyan kép van, amely nem érdemli meg a reáparazolt tekintetet? Mit jelent ez a kiegyezés, amelynek jóvoltából termeteket foglalnak el a művészet káros névtelenjei és *Rudnay* Gyulát, aki a tárlat egyik legjobb képét festette, egy oldalteremben alig lehet észrevenni? Ebből a politikából nem kérünk, [...] tárlatot ne úgy tessék rendezni, hogy két zsúri megtöltse két különböző csoport nevében vagy részére a termeteket, [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. nov. 23. – 1–2.)

A téli tárlat. *Második közlemény.* [...] Legerősebb embere a függetlenek csoportjának *Rudnay* Gyula. „Pihenő hegedős” című képe nagyon finom, kvalitásos munka, emlékeztet sokban Munkácsyra, akinek modorát szereti is *Rudnay*. [...] áttérhetünk a szabad művészek csoportjára. A portréfestők közül ki kell emelnünk *Jávor* Pálnak *Fülepp* főpolgármestert ábrázoló arcképét, [...] sok a kvalitás *Czigány* Dezső portréiban is. [...]

Szinyei Merse Pál két kis képet állított ki. Az egyiknek címe „Sárosi táj”, a másiké „Lila virág”. Csendes, derűs hangulatú, finom zenéjű képek ezek, emlékeztetnek Arany János „Őszikék” című verseinek kedves hangulatára, a nagy mester méltó művei. *Mednyánszky* László báró ezúttal több tájképpel jelent meg, melyeket meglehetősen szétszórt a rendezés mostoha keze. Szubtilis, a lélek mélyéből fakadó érzéseket vált ki, különösen a 480. és 484. számú képeivel, melyek a mester legjaya műveiből valók.

A tájfestők közt a fiatalok erősen dominálnak. A *nagybányai* művésztelep tagjai közül *Mikola* András kiforrott, lehiggadt képei kellemesen hatnak, *Csáktornyai* Zoltán nagy vászna pedig meglepett bennünket. [...] *Jakab* Zoltán szintén a nagybányaiakhoz tartozik, úgyszintén *Börtsök*

Samu is. [...] *Ziffer* Sándorról kell még a nagybányaiak közül megemlékeznünk, aki múltjához méltó képeket állított ki. A szolnoki művésztelep tájképfestői közül *Kléh* János nagyobb gyűjteménye nagy meglepetés, bár eddigi szereplése után vártunk is tőle hasonló jó dolgokat. [...] A kecskeméti művésztelep másik tagja, *Perlrott Csaba* Vilmos sokat fejlődött, különösen színben és felfogásban. Ő a kiállítás egyik forradalmára, a másik *Czigány* Dezső, aki sikerült önarcképpel és néhány ügyes csendélettel szerepel. [...]

Lippay Gyula

(*Budapest, 1913. nov. 23. – 5–6.*)

Rippl-Rónai József rajzai. Az album, amely Rippl-Rónai József rajzait a nagyközönség elé viszi, igen jelentős eseménye a magyar művészeti életnek. Nemcsak azért, mert Rippl-Rónai József műveit tartalmazza és így birtokában van mindazoknak a kvalitásoknak, amelyeket a művész alkotásaiban becsülünk és szeretünk. A művész értékének felemlítése előtt még, sőt elsősorban maga a tény érdekel bennünket, hogy ezek a rajzok így, önállóan napvilágot láttak. Ez a tény pedig azért fontos, mert egyedülálló és a magyar művészeti életben szinte elképzelhetetlen. Eddig alig is volt rá példa, rajzok, ha együtt könyv alakban megjelentek, mindig, tematikus rokonságot kerestek, hozzákapcsolódtak valamely irodalmi eszmemenethez; annak segítségével, azon keresztül mertek csak kopogtatni a közönség érdeklődésének kapujánál. A rajzoknak így mindig illusztratív jellegük volt, ami ugyan szintén nem érdemtelen dolog, csak kissé kicsinyes akkor, mikor tudjuk, hogy csupán mankó, amely azért szükséges, mert a művészet nem tud a saját lábán megállni. Arra, hogy a rajz csak önönmagában és önönmagáért jelentkezzék, hogy csak a saját artisztikus értékeivel hasson, minden irodalomtól, minden tartalmi vonatkozástól, sőt minden tematikus jelzéstől függetlenül, erre még alig volt példa. Erre csak azoknál a társadalmaknál találunk példát, amelyeknél a művészet kultúrája fejlett, mert hiszen ennek a kultúrának végső kicsúcsosodása, a legfinomabb és legtöbb intelligenciát követelő: az absztrakt vonal kultúrája. Főlény, belátás és szeretet kell ahhoz, hogy a közönség magát a vonalat becsülje, Magyarországon mindez sokáig hiányzott s talán már most is azt hinnők, hogy távol vagyunk tőle, ha nem örülhetnénk ennek az egy ténynek, ennek az ötven rajznak, amely mankó, ürügy, kifogás nélkül áll a publikum elé és nem nyújt egyebet, mint önmagát. Vonalat, amelyeken keresztül az élet beszél, a szépség nagy kincstárának vonalbeli meglopását. S ez az okos és bátor tett, amelyre a kiadó elszánta magát, talán már azt jelenti, hogy Magyarországon is meglesz az ilyen belső és finom dolgoknak a maga közönsége, s hogy a magyar kultúra is felemelkedik arra a nivóra, amelyen az ilyen mappának megjelenése országos szenzáció. Ilyen reményeket nyújt ez az album s ebben van első jelentősége. Az már természetes szinte, hogy a vonalnak ezt a hadjáratát csak olyan művésznek alkotásaival lehet diadalmassá tenni, aki a vonalnak hivatott mestere. S ezek közül ma Magyarországon Rippl-Rónai nevét az első sorban kell említeni. Gyors és eleven tehetsége kiválóan hivatott az életnek arra a megfigyelő visszaadására, amely ezeknek a rajzoknak célja. Nagy egyszerűség, kiváló intelligencia, élénk lendület jellemzi ezeket a gyors jegyzeteket, amelyeknek puritán vonalai között ott lüktet az élet. Azok, akiknek már van fülük ehhez a kamarazenéhez, nagyon fogják élvezni ezt a kötetet, annál is inkább, mert a Könyves Kálmán nagyon finom és előkelő, nálunk szinte páratlanul előkelő külsőt adott neki.

J. P. [Jean Preux / Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét, 1913. nov. 23. XXIV. évf. 47. sz. 758–759.*)

Téli tárlat II. [...] A negyedik terem egészben véve sikerültnek mondható. *Mednyánszky* László báró kis képei kezdik a sort. *Gara* Arnold, mint tájképfestő és karakterizálni jól tudó portréfestő jelentkezik. [...] A hetedik teremben, [...] *Jávor* Pál igen kellemes enteriőröket, karakterisztikus portrét és akttanulmányt hozott ide, Legsikerültebbek ezúttal a szoba-tanulmányai. *Csáktornyai* Zoltán uzsonnázókat fest zöld kertben. *Ziffer* Sándor tájait, *Börtsök* Samu nyári képeit, *Mikola* András Velencejét ajánljuk még jó szívvel. [...] Itt látjuk különben a kissé nyers, de rokonszenves

Perlrott Csaba Vilmos csendéleteit és *Czigány Dezső* komoran tehetséges tájképét meg egy kitűnő portróját. [...]

(*Magyar Hirlap*, 1913. nov. 23. – 8.)

A Múcsarnok téli tárlata. Halleluját zengünk: hosszú évek dacoskodása után végre ismét egy földél alá vonultak a különböző irányú művészetkeresők. Hiszen az Istenség egy, csak a bálvány más, amit mi emelünk neki. [...] bármilyen különböző módon keressük a Szépséget, ki tudja megmondani, mikor kerülünk hozzá legközelebb?

Ma csak az egyes termekben kiakasztott táblák jelzik, hogy a „szabad művészek” és „független művészek” nem olyan közelfekvő fogalmak egymáshoz, mint ezt nevük mutatja. A független művészek már évekkel ezelőtt alakították az egyesülést, akkor „Pax”-nak nevezték, és ez a név jobban is jellemzi őket. A konzervatívok, akik féltve őrizték a kapukat, hogy friss levegő be ne tóduljon, tudatosan elzárkózva az idő változásától, a haladástól, begubózkodva abba a vallásba, ami egykor fiatal és erős hit volt bennük, idővel azonban hivatal lett, amibe az önfenntartási ösztön minden szívósságával kapaszkodnak.

A „szabad művészek” a fiatalok, akik merészen azt hitték, csekélységbe kerül szétrobantani ezt a kínai falat, mégis évekig küzdöttek, új emberekből régiek lettek, más újak jöttek, külön egyesületekben akartak erőhöz jutni és mindig kifejezettebbé vált az ellenségeskedés, mindig nagyobb távolságok kerültek közéjük. És ma mégis együtt, egy földél alatt állítottak ki.

Évek óta nem volt kiállításnak ilyen változatos az anyaga. [...] Érdekesebb és gazdagabb a „szabad művészek” csoportja. A „szabad művészek” és akik hozzájuk csatlakoznak, a csoporton kívül kiállítók, különböző vizeken eveznek. Naturalisták, impresszionisták, Cézanne imádók és egyéniség keresők: csupa hangos tülekedés, ágaskodni, előre törni, a nagy mezőn elsőnek beérkezni. Tarka társaság, de tagadhatatlanul káprázatos felvonulás: erő és érzékenység, komoly munkában fogamzott eredmény és sok éretlenség, aminek megbocsájtnak, mert csupa fiatalság. [...] *Csáktornyai* nagy figurális képe mégis meglepetés: milyen óriási haladás a tavalyi kiállított munkájához képest! Méretekben talán a legnagyobb a kiállított képek között; értékben biztosan a legerősebb. Mennyi gazdagság a figurák elrendezésében, a színek erejében és főleg a kép tájrészében. *Iványi Grünwald* Béla is egy figurális kompozíciót állított ki. A mély kékek és evvel rokon mély zöldek csodálatos harmóniája egészen újszerű. *Perlrott Csaba* Vilmos színben, formában és beállításban keresett egyszerűségű csendéletei éppen olyan gazdagok szépségben és erőben, mint *Basch* Andornak buja pompájú, színgazdag csendélete. *Czigány Dezső* egy önarcképet állított ki, *Mikola* András Velencéből küldött tájképeket, és ez az etapja, a színességében is nyugodt és szolidan megfestett mozgó embertömegekkel benépesített utcarészletei nagy fejlődést mutatnak. [...]

Hosszú éveken keresztül a Múcsarnok nem kényeztetett túlságosan el bennünket; szerények lettünk. És hogy benyomásokban gazdagon hagytuk el a kiállítást, az az érzésünk, hogy ez a Múcsarnok jövőjét jelenti.

B. K. M. [B. Kálmán Mimi]

(*A Polgár*, 1913. nov. 23. – 7.)

Textilművészeti kiállítás. Az Ernst Múzeum legközelebbi kiállításán mutatkozik be első ízben egy új iparművészeti alakulás, mely arra vállalkozott, hogy a magyar textilművészet terén ipari művészetet produkáljon magyaros szellemben. A műhely tagjai *Románné Goldzieher* Klára, *Lakatos* és *Kozma* ismert iparművészek. A kiállításon láthatók lesznek *Gara* Arnold ékszerai és porcelánjai is.

(*Világ*, 1913. nov. 23. – 19.)

A téli tárlat. Így se jó. Szabad művészek, független művészek, ez mind csak frázis, mert mint ez a tárlat is mutatja, a valóságban csak jó művészek és rossz művészek vannak. És ami szomorú, az utóbbiak vannak többségben. Ami pedig jó a tárlaton, azt nagyrészt agyoncsapta a rendezés. [...]

A szabad művészek csoportjában *Iványi Grünwald* Bélán kívül *Szinyei Merse* Pál a sláger, [...] *Csáktornyai* Zoltán nagy vászna művészi elmélyedésre valló, *Perlrott Csaba* Vilmos és *Czigány* Dezső egymás hegyére hátára rakott képei a legmodernebb piktúra erősségei. [...]

(n. i.) [Nagy Imre]

(*Hétfői Friss Hirek*, 1913. nov. 24. – 3.)

A Múcsarnok téli kiállításán. II. [...] Itt van mindjárt *Kisfaludi Strobl* Zsiga komoly, erős tudást mutató portré-szobraival, amelyek sorából a Görgei tábormoké a legjobban jellemezett. [...] *Gémes Gindert* Péter jeles tehetségét egy maga faragta érdekes ruskicai márvány tanulmányfeje meg egy gyermeket tartó jól megmintázott bronz női akt dokumentálja. *Csikász* Imre „Ifjúság”-a is egyike a tárlat jobb, kvalitatósabb darabjainak. *Murmann* Árpád jól felfogott férfi aktja [...] kíván külön felemlítést. [...] *Gulácsy* Lajos „Rossz gyönyör” című pasztellje, egy rejtelmeseen szép, kígyószzerűen hajló női alak, *Cserna* Rezső frappánsul karakterizált férfi-portréja, *Tichy* Kálmán fantasztikus meseillusztrációi [...] lehetnek kivételek [...]

Czigány Dezső reális témákkal dolgozik. Arcképe jól emelkedik ki a háttérből, feje csupa lélek, egy csendélete is nagyon komoly dolog. Piktúrája mindjobban leszűrődött, kiforrottabb lesz. Körülbelül ezt lehet mondani *Perlrott Csaba* Vilmosról is, akinek két érdekes tárgyú csendélete színben és egyébként is határozott kifinomodást, logikus felépítést mutat. Láthatóan túl van a párizsi hatások keltette szertelenségeken. [...]

Újra visszatérve a fiatalabbakra, *Márton* Ferencet kell megdicséernünk, [...] *Mikola* András gondos, lehangolt piktúrája különösen egy velencei részleten érvényesül jól. [...] *Csáktornyai* Zoltán nagy vászna, az „Üzonnázók a kertben”, amely a nagybányai természetkultuszt juttatja eszünkbe, jelentős haladást mutat. Elégé jól van összekomponálva. Színei kissé nyersek. *Lakatos* Artúr versailles-i tája ellenkezőleg, diszkrét színösszetételével, finom hangulatával hat. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1913. nov. 25. – 1–2.)

A téli tárlat. A szobrászok. Mióta a Múcsarnok főnnáll, soha még ennyi szobrászi munka nem volt a tárlaton. [...] A kvantitás mellett a kvalitás is megnyugtató. [...] A magyar szobrászművészetnek valóságos megújhodása megy most végbe [...] Az új generáció jelentkezését már néhány év óta vártuk. [...]

Az ifjú generáció megjelenésében előkelő, mert nem hatásokra törekszik, hanem tisztára plasztikai, mesterségbeli kvalitásokat akar adni. Kihalófélben vannak a frázisok, a kellemetlenül pózoló hagyományos hazugságok s helyét egy őszinte, benső intimitásokra törekvő szobrászat foglalja el, amelytől misem áll távolabb, mint a teátrális hatás, s amelynek a plasztika a szentsége [...] *Pásztor* János női aktja [...] *Csikász* Imre „Ifjúság” című aktja [...] *Pick* Lajos, [...] *Kisfaludi Strobl* Zsigmond [...] *Lux* Elek [...] *Körmendi-Frim* Jenőnek van mindig új mondanivalója, küszködik és keres, amit mint dicséretet említünk, mert szeretjük, ha a fiatalok nem akarnak azon a csapáson haladni, amit mások törtek részükre. [...]

Lippay Gyula

(*Budapest*, 1913. nov. 26. – 8.)

Az Ernst-múzeumból. [...] egy úgynevezett csoportos kiállítás reprezentálja a jelenlegi magyar piktúrát. A magyar művészet élő arisztokratái álltak így egy csoportba össze, hogy ezzel is demonstrálják együvértartozandóságukat. *Szinyei Merse* Pál, *Ferenczy* Károly, *Fényes* Adolf, *Csók* István, *Iványi Grünwald* Béla, *Vadász* Miklós és *Herman* Lipót festők, *Ligeti* Miklós és *Sámu* Kornél szobrászok. Aki művészetbeli egységet keres a csoport egyes tagjai között, azt

csalódás fogja érni, ahány művész, annyi irány, s joggal mondhatjuk, ugyanannyi egyéniség. S talán ez is az egyetlen közösség, amely a csoport tagjait összefűzi. [...]

Lippay Gyula

(Budapest, 1913. nov. 29. – 6.)

Vegyes kiállítás az Ernst-múzeumban. [...] A vegyes szó azonban nem jelent egyebet, csupán azt, hogy a kiállítás anyaga fölöttébb változatos [...] A harmadik terem *Szinyei Merse* Pálé. [...] Újabb képei szintén rengeteget adnak örökké ifjú talentumából. [...] kevés olyan isten-áldotta festő van, aki a természet szépségeit oly őszintén és oly csodás készséggel tudná interpretálni. [...] *Herman* Lipót [...] egyébként kvalitásos képei nem élvezhetők, mert nem őszinték. [...] *Ferenczy* Károly csendéletei, valamint *Fényes* Adolf „Tányérok” című vászna java erejükben mutatják a két kiváló piktort. [...] Itt van *Sámuel* Kornél gyönyörű kis ébenfa szobra, [...]

(*Esti Újság*, 1913. nov. 29. – 5.)

Régi és modern mesterek és iparművészek. *Csoportkiállítás az Ernst Múzeumban.* Rengeteg érdekes látnivalóval szolgál az Ernst Múzeum legújabb kiállítása. Elővettek rendezői két híres régi magyar mestert, bemutatják modern piktúránk és szobrászatunk erősségeinek legújabb munkáit s amellet propagandát csinálnak a magyar iparművészet érdemes törekvéseinek. [...]

A mai festőgeneráció javából *Szinyei Merse* Pál négy újabb és több most előkerült régi képét állítja ki. [...] *Iványi Grünwald* Béla műcsarnoki nagy vásznához készült tanulmányain kívül több pompás dekoratív képével szerepel. Érett, kiforrott művészet az övé. Izzók a színei, meleg a levegője. Különösen a tájak megfestésében erős, [...] Szobrászok is szerepelnek a kiállításon. *Sámuel* Kornél rendkívül finom vonalú s az anyaghoz simuló ébenfa női aktjával gyönyörködtet, [...]

Nagy teret foglal el a termekben az iparművészet, [...] Nagyobb arányokban jut szóhoz a művészi bútorigar. *Lakatos* Artúr két teljes enteriört tervezett. [...] Szerre a termekben mindenfelé szembetűnnek *Kozma* Lajos bútorai, elsősorban egy rendkívüli finomságú vitrin (*Gara* Arnold dolgoival megtömvé), [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1913. nov. 29. – 11.)

Kupeczkytól Szinyei Merséig. *Régi és új magyar művészek.* Két és fél évszázad magyar művészetének területéről válogatta össze anyagát az a tartalmát tekintve a furcsaságig változatos, értékre nézve azonban kiváló kiállítás, mely szombaton nyílt meg az Ernst-múzeumban. [...] A legelső sorban *Szinyei Merse* Pál, [...] Itt van a világhírű „Majális” tenyérszerű nagyságú színtanulmánya, a legpompásabb halvány rózsaszín folttal; [...] *Csók* István, aki a már holtnak hirdetett impresszionizmusnak ad valami magyarosnak mondható egyéni, kiváló zamatot; *Ferenczy* Károly két rendkívül nobiles, egyszerű csendélettel [...] A teljes berendezések közül igen sikerültek *Lakatos* Artúr enteriőrjei, [...] Szélesebb körben mutatkozik be itt *Kozma* Lajos, a legtöbbet ígérő tervezők egyike. Bútorain igazi gyönyörűség követni a kigondolás munkáját, konstrukció és formák összehangolását, az új és egyéni megjelenést, mely azonban nem szakít brutálisan a múlttal, de nem vesz át megemésztetlenül egyetlen részletet sem, túl van a száraz puritanizmuson és a gazdag magyar ornamentikát alig használja valaki oly előnyösen, mint ő. [...]

L. G. [Lengyel Géza]

(*Pesti Napló*, 1913. nov. 29. – 9–10.)

Kiállítás az Ernst-Múzeumban. Összhangos, minden ízében művészi és eleven kiállítás nyílik meg holnap az Ernst-múzeumban. Egy kiállítás, amely üdítő és kiemelkedő a sok jelen-

téktelen művészi bemutatkozás után. Elsősorban két régi magyar portréfestő emlékét idézik fel a rendezők, *Mányoki Ádám* és *Kupeczky János*ét. [...]

A kiállítás többi képeit modern magyar festők adják. Itt van *Szinyei Merse Pál*, akinek több új tájképét, egy portróját látjuk és régi munkásságából néhány meleg, nagyszabású festményét. Egy finom portré nővéréről és egy nagyobb női arckép gyönyörű vázlata a kiemelkedők. *Iványi Grünwald Béla* dús termelőképességének friss munkáit hozza. Kompozíciós vágyai, dekoratív képességei mind összhangzóban találják meg az utat, színei mélyről csendülők, gyönyörűen uralók és érzékes erővel hatnak. *Fényes Adolf*ot egy tökéletes csendélet képviseli, csendéletet küldött *Ferenczy Károly* is, aztán *Csók István*, akinek ez a friss, zamatos színű csendélete egyik legjobb mai munkája. A fiatalabb nemzedékből *Herman Lipót* van jelen. Aktos kompozíciókat hozott. Felfogása sokat tisztult, aktjai kifejezőbbek, kompozíciói rendezettebbek, mérsékeltebb elosztásúak, de még mindig a mohóság egy bizonyos nemével veti magát az aktok után. Nagyobb testeiben leszűrődöttebb a rajz és szabatosabb, bár az amoretteji még mindig a régi recipe szerint készülnek. Nagy szorgalom, feltörekvő ambíció, megszerzett tudás feszülnek ezeken a képeken: igen becses útravalók. *Vadász Miklós* egy festménye, – mely sok hívet fog neki szerezni: mi nem szeretjük, – *Sámuel Kornél* egy sikerült szobra, aztán *Mester Jenő* és *Róna József* munkái egészítik ki a kiállítást, amelynek van egy külön érdekessége is. A magyar textiltervező művészek itt vonulnak fel először fejletten, versenyre készen, ízlésben, tudásban, eredményekben tökéletesen. *Kozma Lajos*, *Lakatos Artúr* és *Románné Goldzieher Klára*, a most alakult „Budapesti Műhely” iparművészei töltik meg szövet-tervezeteikkel a kiállítást. [...] *Kozma Lajos* gondosan stilizált, komótos, harmonikus faragású bútorokat is hozott, *Lakatos* egy igen sikerült tükrös tölgyből készült úri fogadószobát és egy cseresnyefás női szobát (a Viktória bútorgyár készítményei), *Románné* szövevényei mellett egy sereg könnyed batik-munkát, *Gara Arnold* pedig formában, foglalásban, színben, égetésben kiváló kerámiákat, csészéket, teás-készletet és ékszereket. Ezeknek az apró holmiknak ma ő a legizlésebb művésze.

Böllöni György

(*Világ*, 1913. nov. 29. – 8.)

A téli tárlat. [...] A jámbor néző a mesebeli királyfi sorsára jut: először ezeken a kásahegyeken kell, hogy átrádjja magát, ha a művészet Tündérországa el akar jutni. És ez idén ezek a hegyek már magasabbak és még izetlenebbek, mint más esztendőkből, [...] De ne legyünk gyávábbak, mint a mesebeli vándor, nyeljük le a lenyelni valókat abban a reményben, hogy így mégis megtaláljuk azt, amit keresünk, s hogy a piaci vásár sok limlomja között mégis felbukkan a tehetőségnek és komoly művészi munkának néhány vigasztaló sugara. [...] feltétlenül konstatalhatunk egyetlen fontos és általános jellemvonást s ez: a művészeti törekvések meghiggadása. [...] Nincs láz és nincs küzdelem, az emberek versenyeznek egymással, de nem harcolna többé, az irányok és a festők szépen megférnek egymás mellett [...] A festészetből kivészett a világnézeti ellentét. [...] *Iványi Grünwald Béla* kompozíciója az egyetlen kép, amely lelki mélységekből fakadt, amely a művészet minden kifejező eszközét összefogva, ezeket egy belső, szellemi erő megtestesítésére használja fel, amely többet és mást akar adni, mint a valóságot; többet és mást, mint a piktúrát: művészetet. Ezért első és egyetlen, tisztelet és köszönet mesterének. [...]

(*Élet*, 1913. nov. 30. V. évf. 48. sz. 1545–1546.)

A TÉLI TÁRLAT

[...] Némi melankolikus emlékeket ébreszt bennünk ez a békés csend. Végigjárjuk a termeket: vajjon hová lett a tavalyi hó, hová az izgatott viták, az elszánt, elkeseredett összecsapások, hová az a lendület, erő és vakmerőség, amellyel valamikor a fiatal, modern művészet szembefordult a koros sablon képviselőivel? Hol vannak az új, kiabáló képek, amelyek eldugottan, a Múcsarnok valamelyik hátsó kamrájában ostromolták az eget, amelyek előtt nevetve, könnyelmű viháncolással állott a bámmész publikum és elkeseredetten, fájó bizakodással, vagy tehetetlen dühvel a

fiatal generáció? Hol vannak azok az izgatott és lázas percek, amelyekben a kés után vágyakoztunk, hogy a művészet szent és imádott nevében belevágjuk a művésziatlenség gyűlölt dokumentumaiba? Hol vannak azok a szavak, amelyeket remegő szívvel kerestünk egyfelől a rajongás, a felfedező ujjongás, a bátorra fiatalosság, másfelől a megvetés, a kipellengérezés kifejezésére, és hol vannak a szavak, amelyekét az elragadtatás és a harag mámorában önfeledten és büszkén irtunk le a régi művészet ellen egy új művészet érdekében? Hol van a láz, a rajongás, a düh, a harcoss modernség, a nagy nekilendülés, a régi küzdelem forró ereje? Hideg, szürke napon ballagunk a Múcsarnok felé és józan fejjel, nyugodtan és okosan mérlegeljük a képeket. Testvéreim a művészetben! Milyen fiatalok vagyunk és hogy megöregedtünk!

Hogy megöregedtetek valamennyien, akik csak két-három esztendővel ezelőtt színes és lázas álmokat hoztatok magatokkal a külső, messze idegenből s azt gondoltátok; hogy az álmok megvalósulásától függ minden: az élet, a világ és a művészet szent mindensége! Mi történt, az álmaitokkal? [...]

Egyet hadd veszek észre okosan, mint az értékekkel hidegen számoló és immár nem tüzes krónikás, hadd szögezzem le a fiatalok diadalát most a művészet egyetemes értékében. Addig, amíg a küzdelem elvi jelentőségű volt, s amíg a felfogásbeli szakadék választotta el egymástól a régi akadémikus öregséget és az újító fiatalokat, addig a fiatalok mindig szemben találták magukat azzal a kifogással, hogy túlzó modernségük csak takaró s hogy az impresszió vagy a hangulat, amelyért lelkesednek, csak arra való, hogy a jelszóval elfedjék az objektív visszaadási képesség hiányát. A tudással a régi gárda szeretett dicsekedni. Nos, most a jelszavak elmúltak és az objektív ábrázolás a fiataloknak csakúgy ideálja, mint az öregeké, s íme kisült, hogy a fiatalok ehhez is jobban értenek. Ma ők is szigorú arcképeket, komoly interieuröket és lelkiismeretes csendéleteket festenek s ma csak az a különbség választja el őket a nagyképu aggoktól, hogy ők mindezeket jól festik. Ami jó kép, ami kvalitás akad ezen a kiállításon, az az egykori modernnek műhelyéből került ki. A modernnek ma már nem is modernnek, de mint egykor, most is jó festők. Míg azokról, akik valamikor az ellenséges várat védték, kitünt, hogy csak éppen a konzervativizmus jelszava öntött beléjük némi életet. Ma ez a jelszó is elmúlt, a művészek célban, törekvésben szinte egyenlők lettek és ezekről az urakról, akik most a Múcsarnok legnagyobb termet eléktelenítik, kivilágított, hogy nem is konzervatívok, hanem egyszerűen rossz festők.

Ez minden, amit egy szürke, őszi napon a Múcsarnok kiállításán konstatálni lehet. [...]

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. nov. 30. XXIV. évf. 48. sz. 774.)

A Múcsarnok reneszánsza. [...] Itt látjuk *Szinyei Merse* Pált, kár, hogy csak egy képpel. *Mednyánszky* László valóban elvarázsol egypár tájképével. Csupa frissesség, csupa erő és nagyszerű találat ez a képsorozat: a mester új formában mutatkozik egyik-másikban. *Iványi Grünwald* Béláról kell még szólni, hogy sebtében végezzünk a legkiemelkedőbbekkel. „Tavaszbudapest” című nagy képe oly sok kiváltságot egyesít magában, nyugodtság, dekoratív erő, báj és színei varázsa tekintetében, hogy nem kételkedünk afelől, hogy a hivatalos elismerés is észreveszi az alkotás kiváltságos voltát. [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(*Kelet Népe*, 1913. nov. 30. V. évf. 8. sz. 517–518.)

SÉTA A TÉLI TÁRLATON

Párázatos novemberi este, a nedves hideg ellen védekezve, váll közé húzott nyakkal és mélyen zsebberajtott kezekkel lépkedek az Andrássy út vége felé. [...] az első nagy teremben, a tárlat dédelgetett, reprezentatív kitűnőségeinek a helyiségében közéletünknek hány szerepvivője, szellemi, vagyoni, születési arisztokráciánknak mily nagyszámú képviselője gyűlt itt össze, hogy tudomást szerezzem a magyar művészet legfrissebb termeléséről. [...] szeretetreméltóbb, hálásabb közönség, mint a budapesti, nincs a földkerekségen. De kisebb igényű sincs. Mert lássuk

csak közelebről, mik lógnak a falakon? Mindenekelőtt (vagy inkább fölött) táblácskák nyomtatott feliratokkal: „szabad művészek”, „független művészek”. Hogy ez mit jelent? semmi komolyat, kérem allassan: játékot, egy kis felelősségtől szabad és gondolkodástól független játékot, a naiv, hiszékeny közönség rovására, amely az ily hangulatos jelzők mögött mindig valami mélyebb jelentést keres. Hát próbáljon találni! Tessék a „szabadok”-tól a „függetlenek” közé átsétálni, és ha fel bír fedezni, akár a művészeti kifejezést, akár a tárgyválasztást illető egyetlen generális szempontot, amely ezt a két csoportot egymás közt hasonlatossá és egymástól különbözővé teszi – úgy legyek én szószátyár gúnyolódo.

Különben maga a katalógus sem veszi túl szigorúan ezt az osztályozást, mert pl. *Benczúr Gyulát* hátul, a kiállításon résztvevő művészek névsorában a csoporton kívüliek közé teszi, míg elől, a tulajdonképpeni katalógusban, a függetlenek sorában szerepelteti. De [...] *Benczúr* most is csak *Benczúr*: közvetlenség, igazi bensőség és egyéni invenció nélkül – de imponáló, sziklaszilárdan megalapozott tudással. Nála körülbelül biztosra mehetünk. Ő nem tartozik az ingadozók közé. Mert az ingadozás, a kapkodás, a máról holnapra való, minden átmenetet, előkészületet nélkülöző változás a mai magyar művészet legjellegzetesebb nyavalyája – meg a hirtelen lehányatlás, vagy a legújabb budapesti argót szavával: a „lecsúszás”. Legtehetségesebb, leghivatottabb művészeink állandóan kísérleteznek, de nem olyan értelemben – ami helyes és természetes volna –, hogy egy jól megválasztott célponthoz minél közelebb és közelebb férközzenek, hanem úgy, hogy ezt a célpontot mind máshová tűzik ki. Őszinteségükben semmi kétségünk, de mégis bosszantó, hogy legtermékenyebb éveiket fragmentumok előállításával töltik el, melyekben felfelcsillámlik ugyan valami új és nagyszabású művészet ígérete, de ez ígéreteket adóik aligha veszik komolyan, mert a legközelebbi kiállításon már újabbakat tesznek helyettük. Örvendetes kivétel ezen keresők közül *Iványi Grünwald Béla*. Igaz, ő is meglepetésszerűleg, derékszőgben fordult el a naturalizmustól és lépett a stilizáló monumentális festészet mezsgyéjére. Sőt ezt a színváltozást talán huszárosabban cselekedte, mint bármelyik magyar piktor. De az elvcserét azután komolyan vette s amióta stilizál – éppúgy miként előbbi naturalisztikus műveiben – következetesen, tétova nélkül halad a számára adott tökéletesség felé. Itt függő képe a „Tavaszbredése” a tárlat legjelentékenyebb darabja, általában az egész kiállításon az egyetlen kép, amely az átlag fölé emelkedik. Nem borulunk ugyan előtte imára, mint azt igen népszerű helyről szinte rendeletbe adták nekünk, hanem inkább gyönyörrel sétálgatunk rajta szemeinkkel, igyekszünk magunkba szívni elragadóan hangolt, mélytűzű színeit és elmerengünk vonalainak szelíd, enyhületes ritmikáján (melynél ezúttal örvendetesen nélkülözzük azt a keresettséget, amely a Schiffer-villába készült panneau-n még erősen zavarta élvezetünket). Nem tartjuk az egyetemes művészet remekének, a mester fejlődésének történetében azonban mindenesetre igen tiszteletreméltó helyet foglal el, sőt mostanáig tán ez a legsikerültebb alkotása. Nézzé csak *Kosztolányi Gyula* tájképeit. Mind a hat darab egy biztosan, lassú tempóban, de alaposan megfontolt léptekkel haladó művésznak a keze műve. Üde, egészséges színekkel és kemény, markáns vonalakkal konstruált dolgok, szinte érezni rajtuk, hogy készítőjük épületek tervezésével is foglalkozik. Egyéniek, anélkül hogy forradalmiak volnának. Az impresszionizmusnak és a stilizálásnak polgári házasságából született ez a festészet, mely éppen ezért számot tarthat a legszeleesebb körű népszerűségre. *Színyei Merse* virágos mezői szintén díszére válnak az agg mester serényen dolgozó ecsetjének. Az alkotásban kissé szeszélyes *Mednyánszky báró* most ismét igen finom, hangulatos tájakkal jelentkezett. A vele sok tekintetben rokon, de tőle teljesen független *Katona Nándor* igen becses, derűs színezésű pasztelleket küldött be. A Fényes Adolf égisze alatt fejlődő szolnoki *Kléh János* egy sereg becsületes, őszinte törekvésre valló tájképpel szerepel. Aztán itt van a fiatal, de erősen felkészült *Mikola András*, aki a Cézanne nyomán támadt forratagból, melyben néhány évig több-kevesebb szerencsével keringett, csendesebb vizekre evezett, és most egy új nagybányai piktúrát igyekszik alapítani, mely a valeuröket és a részletformákat elhagyva, sima színfoltokkal kitöltött kontúros rajtot alkalmaz, de amely – legyünk őszinték – jóval üresebb a réginél. Egyébként mostani képeit Velencében festette, ahol már Ferenczy Valér is sikertelenül próbálkozott hasonló irányú festéssel. Az ügyes *Jávor Pál* pompásan közeledik a polgáriassulás útján a közkedveltség felé. Az önmagával még mindig elégedetlenkedő *Vesztróczy Manónak* egy gondos, jól megfigyelt karakterű portréja függ a IV. teremben. *Vidovszky Béla* – úgy látszik – kevesebbel beéri, mint amennyit tőle várni lehetett. Rokonszenvesek, mert egyéni-

ek és öntudatosak *Perlrott Csaba* Vilmos csendéletei és kecskeméti templomképe, bár az az érzésünk, mintha szerzőjük nem merne végigmenni az általa megkezdett úton. *Czigány Dezső* dolgai nem mutatják tejes erejében ezt az igazán talentumos festőt. Várjunk, talán majd legközelebb! *Rudnay Gyula* oroszlánbőrbe bújt, de jól vigyázzon, mert aki ismeri a régi spanyol és a modern francia képirást, az észre találja venni a kifityegő rongyokat. Kár neki idegen tollakkal ékeskedni, mikor a saját tehetségéből is bőven tellenek.

Pogány Kálmán

(*A Lakás, 1913. [nov.] III. évf. 11. sz. 173–174.*)

A Művészház iparművészeti kiállítása. A mindinkább szükségesebbé váló iparművészetnek a Művészház adott most egy kiállítás rövid tartamára hajlékot és a felvonultatott sokaságban abszolút művészi és alig művészi tárgyakat, az „iparművészet” szó legtágabb értelmezésében. [...] *Lesznai Anna* kiállított munkái mind jobban lehiggadó, sincerizálódó³⁴ művészi ízlésről tesznek tanúságot. Teljesen fehérben tartott párnáinál leheletszerűbbet, finomabbat elképzelni sem lehet. [...] *Kürthy György* és *Vizvári Mariska* kiállított batik-munkáinak legsikerültebbjei a sokszínű lámpaernyők. [...] *Biró Mihály* és *Tuszkay Márton* munkái csak megerősítik a róluk már a pesti utcán megalkotott jó véleményünket. [...]

Kelemen Pál

(*Május, 1913. nov. I. évf. 2. sz. 119–120.*)

GRAFIKUSOK A NEMZETI SZALONBAN

A magyar grafika nem áll valami erős lábon: kevés a rajzzal foglalkozó művésznünk, és ezek között még kevesebb a tehetséges. Sokan mellékesen, festés mellett csinálnak grafikát, de ezek nem vérbeliek és sokan csak a technikát sajátítják el, ezek még úgy sem azok. Kétségtelenül nagy kultúra kell a rajzművészethez, talán finomabban ápolt, mélyebb, mint máséhoz, de ennek a kultúrának fogalmát nálunk eltolódott értelemmel értik és mondják. Mert nemcsak mesterségbeli kultúra ez, hanem mellette és főképpen belső értékek, annak a rejtett titkos valaminek a kultúrája, ami mindennek szépségét, erejét, hatást keltő mivoltát megadja. A grafikus sokkal jobban kapcsolódik előzőihez, mint a festő, mert eszközeiben ugyanarra van, elég szűken korlátozva, mint amazok; minél külsőségesebben ismeri őket, annál könnyebben válik utánzójukká és a súlyosabb, szinte mondhatnám belső kultúra éppen arra jó, hogy ezt megakadályozza. Valaki, aki egy nagy művészt igazán megért, sohasem válhat utánzójává.

Örömmel tudjuk azonban, hogy az, amit a Szalon kiállításán láttunk, nem adja a magyar grafika teljes képét, hanem csak éppen egy töredékét, ha nem is éppen a bal feléről, de a közepéről. Valami olyan, ami megfogjon, ami megállásra kényszerítse az embert, ami kihúzza a fejét az átlagos sekély mocsárból: sehol, sehol. Ó, vannak képek, amik gyönyörűen beleillenek egy jó polgári család finoman berendezett lakásába, és amiket a család feje, mint a kép választója, örülő önérettel mutogathat kitűnő ízlése fokmérőjeként, de művészet, az nem igen akad ezen a kiállításon. Hogy neveket is említsünk, *Beron, Conrád* a régiek, *Nagy Sándor* és *Körösfői-Kriesch* egy-egy jelentéktelen kis akvarellal szerepel, *Prihoda* nagyszerű technikával kezeli a hidegtűt, *Olgyai* unalmasabb, mint valaha. Ennyit izelítőül a részletekből.

Medgyes László

(*Május, 1913. nov. I. évf. 2. sz. 120.*)

A Múcsarnok téli tárlata. És amikor ráeszméltek volna a festők és képfaragók, hogy a zsűrinél jobb valami nincs e föld kerekén, összegyűltek és elhatározták, hogy a Múcsarnokban ebből a jóból kettőt csinálnak, mert egy az nem elég. Úgy lőn. [...] mert ugye nem mindegy,

³⁴ ösztintébbé váló

hogy a független vagy szabad művészek vészbírósa utasítja vissza a beküldött képei, szobrai közül a legjobbat, és a legrosszabbat elretentő példa gyanánt közszemlére teszi, [...]

Az úgynevezett szabad művészek anyaga annyiban különbözik a másik csoport anyagától, hogy néhány talentumos fiatal művész munkáit foglalja magában, de ezektől eltekintve túlnyomó részben nagyon is átlagtermés az egész. Bántó módon oda nem való munka is akad közöttük éppen elég.

Kétségkívül *Perlrott Csaba* Vilmos képei a legkülönbek. Egyik csendele a tárlat legjobb képe. Nagy utcarészlete a dimenziók egymásra szegeződésének feszültségét tudatosan kifejező masszív munka. *Czigány* Dezső tájképe rendkívül konstruktív. A képet végigszelő vonalak tartalmas formákat foglalnak magukban. Erős férfias faktúra, fegyelmeltség a legfőbb erényei e tájképnek. *Iványi Grünwald* Béla kompozíciója erősen lírai. [...] *Csáktornyai* Zoltán törekvései nagyon komolyak. Úzsonnázó társasága részeiben sikerült, de nem egységes kompozíció. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. dec. 1. VI. évf. 23. sz. 798–800.)

Rippl-Rónai ötven rajza. Milyen kevés könyv, illusztráció-gyűjtemény vagy más egyéb publikáció jelenik meg Magyarországon képzőművészeti tárgyról, milyen kevés alkalma van művészek műhelyébe bepillantani annak, aki nem tartozik a kiállítások legszorgalmasabb látogatói közé, vagy többet szeretne tudni egy-egy kedves emberéről, mint amennyit rapszodikusán nyilvánosságra kerülő művei gyors megtekintés alatt elmondanak! Nemcsak a művészi teremtés meg a kereslet aránytalan. Még ezzel a korlátolt kereslettel sincs arányban a művészek keltette irodalmi hatás, érdeklődés, kíváncsiság, mely – ha már vásárolni nem tud – könyvet, monográfiát, reprodukciót várna. Rippl-Rónai József most kiadta ötven rajzát egy albumban, s ezelőtt nem is tudjuk, mikor kísérelt meg magyar festő hasonló vállalkozást. Bizonyára nagyon régen, s ha akad példája Rippl-Rónai művének, akkor is egészen új és úttörő valami ez az album a magyar képzőművészeti publikációk ritka sorában. Önálló és egységes munka. Más, mint Rodin rajzai – hirtelen ez jut eszünkbe – céljait, feltevéseit, megcsinálását tekintve egyaránt. Ezek a rajzok nem bizonyos, már kész, vagy készülő képek előfutárjai. Önmagukért való lapok, azért készültek, hogy így együtt reprodukálva nagyobb közönség elé kerüljenek, és megsokszorozott számban is híven adják vissza a művész kezének minden mozdulatát. E célhoz alkalmazkodik az előadásmódja: erőteljes s mégis puha, de nem tónusos, tehát az egyszerű, jó klisével minden részletükig visszaadható tusvonalak. Hogy ezek a vonalak nem jelentenek kontúrokat, pusztá felületet sem, hanem tárgyat, figurát, rugalmas, eleven testet – csaknem kizárólag asszonyi testet – mintáznak: ez a végtelen egyszerűségű s mégis befejezett, plasztikus megcsináltság legfőbb varázsa Rippl-Rónai művészetének.

Azt mondhatni, hogy minden lap kész kép. Kép, mely a színektől, Rippl-Rónai keleti szőnyegre emlékeztető nemes színeitől elvonatkoztatott ugyan, de máskülönben éppen csak annyira vázlatos, amennyire képei is távol vannak attól a szigorúan vett befejezettségtől, mely az akadémikus komponálással jár. A komponálókkal, minden adat töprengő méregetőivel szemben – nem minősítés ez, csupán megállapítás – Rippl-Rónai elbeszélő, mesélő, kinek csak körül kell tekinteni, és anyaga kész, tusba mártott ecsete alól végtelen termékenységgel, közvetlenül, hőmpölyögve folyik a tömérdek mondanivaló. Albuma rajzmeséi a női aktról szólnak, mozdulatokról, tömegekről, egymás mellé helyezett figurákról s ezek ritmusáról, furcsa rövidülésekről és pózokról. Előadásmódjuk – mint mondtuk – szabad és közvetlen. De akárhány e rajzolt és látszólag, vagy csakugyan odavetett képek közül teljesen egyensúlyozott, kelek, befejezett s később nem lehetett volna a legmegfontoltabb komponálás után. Egyes alakjain pedig, mintha egy mozdulat öntötte volna ki az egészet, fejétől a talpáig összetartozó, egybekapcsolódó mozdulatával. Az impresszionista, az egyszerre látó és összefoglaló művész erényei együtt érvényesülnek itt a fegyelmezett festő automatikusan működő kritikájával.

Az album egyik legpompásabb darabja az önarckép, mely táblájáról tekint le, meleg és nyugodt nézéssel. Ez a szem: ez is a mesemondó és a meselató szeme. Egész piktúrájában megvan a naivitás, a furfang, nagy lendület és apró örömei a megcsinálás kis taktikai felfedezésének. Az ötven rajz közül igen sok árulja el, mily nagyon ismeri e kis titkokat is.

Rippl-Rónai albumának kiállítása formában egyszerű, minőségben kiváló, még papírja megválasztásában is a művész figyelme ismerhető fel. A Könyves Kálmán részvénytársaság adta ki.
Lengyel Géza

(*Nyugat*, 1913. dec. 1. VI. évf. 23. sz. 800–801.)

JEGYZETEK AZ ÚJ MŰVÉSZET FEJEZETÉHEZ

Az az aranyborjú-tánc, mely némely művészi forradalom körül, a külső emberek, műkereskedők, irodalmi exponenseik, igazi és spekuláló amatőrök és így a többi, a forradalmi művészek körül élő emberek körében megindul, néha érdekesebb, mint maga a forradalom.

A forradalmat nem lehet csak úgy kigondolni. Egy tényező feltétlenül kell hozzá: a megelőző iránymozgalom elfáradása, kiéltsége, ereinek elmeszesedése. Az a tünet, hogy merő technikává süllyedt, iskolában tanítják, és a csodagyerekek teljes fegyverzetében, minden készségével születnek a világra. A műkereskedők sokat tehetnek, forradalmat azonban ők sem csinálhatnak olyankor, amikor az még nem érett meg az idők méhében. De a kellő idő kiszaglásához aztán nagyszerű a szimatjuk. Mint keselyűk csapnak le, nem a haldoklóra, hanem a születőre. Sokszor túlságosan mohó bábák, ilyenkor mesterségesen érlelik kirakataik couveuse-ében a koraszülött csemetéket. Minthogy nekik létérdekük az, hogy a király meghalt, éljen a király. Sokszor nem is anyagi kényszerűség hajtja őket, hanem kopó-természetük nemesebb ösztöne, mesterségük mélyebb törvényei. Tapasztalható ugyanis, hogy a félmúlt eredményeiből is meg lehet élni, sőt legtöbbször, ha kisebb is, de biztosabb a hasznocska. Körülbelül harminc évig tart, amíg a közönség ízlésének lassú hullámverése megérkezik valami újhoz, szokatlanhoz. Körülbelül eddig tartott, míg az impresszionisták világszemlélete beleszivárgott a köztudatba, a közönség átlagizlésébe, amíg most már végre nem várákozással elegy félelemmel, hanem a hozzáértő nyelv-csettintésével vásárolják őket, mint a rég megülepedett, kiforrott, jó aszúborot. És ebből is megél jó néhány műkereskedő, ha még nem is régen, hanem mostanában vásárolta is az így megérkezett képeket. De megél belőle néhány nagyképű német festő – Slevogt, Corinthe és más „nagyok” –, akik mostanában másodrendű Monet-, Sisley- és Pissarro-imitációkat festetnek, noha saját nevük és dicsőségük márkájával. Ezek világosan abból élnek, hogy a közönség végre elérkezett az impresszionizmushoz. Abból élnek fölöttébb jól és köztisztelettel övezetten, amiből az ősöknek csak koplalásra tellett. Belőlük pedig ismét megél néhány műkereskedő.

De itt csak az igaziakról, a vérbeliekről legyen szó. Azokról, akik kockáztatni mernek, akiknek szenvedélyük a fölfedezés, az ugrásra kész várákozás, a mesterséges árfelszökkenés izgalmas mestersége. Ezek, mai példányaik, hogyan okoskodnak, hogyan indulnak el, hittel-e, vagy fogvacogva, belső, művészi értékekben hisznek-e, vagy régi csodák megismétlődésében, rendszerük van-e, vagy ösztönükben bizakodnak, mint a játékosok? – ezekre kellett gondolni, mikor Münchenben, egy fényes, új bolt fölött megláttam a cégért, hogy: „Neue Kunst”.

Ez már nem az igazi. Ez amolyan jelszavas német dolog. És a bolt eleganciája is gyanús, mint a tea mangóval. Persze, hiszen a műkereskedők nem aszkták, de mégis, nem ilyen zsúrszerűséggel kell csinálni az ilyet. Bezzeg a derék öreg Sagot a rue Lafitte-ben nem így csinálja. Mindenki fiának meg sem mutatja az ő reménységeit, melyeken úgy ül, mint tyúk a tojásain. A mindenkinek rossz tucatképek kínálóznak a kirakatban és a pultokon, meg néhány régi jó márka, de ezek sem az igaziak: bejegyzett, megállapított árfolyamuk van. Csak mikor a hozzáértő elárulódik, akkor kerülnek elő valahonnan mélyről, a pince gádorából az igazi italok, melyek itt, minél újabbak, annál tüzeesebbek. Ragyogó szemmel fújja le róluk a port, és sorba rakja őket a földön, köröskörül az egész kis üzletet. Mert kis, eldugott üzletek ezek itt a rue Lafitte-ban, túl a nagy, híres műkereskedők szintén eléggé diszkrét kirakatain. A legújabbak, a legmerészebbek pedig fenn vannak a Montmartre-on, egyenesen a bő nadrágú, nagy sörényű oroszánok, a fauves-ok tanyáján. Hogy kéznél legyenek. Hogy itt, a halhatatlanság forrásánál, a beteljesedés pillanatában, annál nagyobb haszonnal eszkomptáltassák a halhatatlanságot, melyek így félórás útbeli megtakarítását – míg a művész levinné a képet a Montmartre-ról – külön haszonba felszámíthatassák. Hiszen olyan fantasztikus összegekről van itt szó, hogy óriás

aranyhegyekké nőhet minden félóra! Most ötven frankot ér a kép, melyért egykor – okvetlenül – ötszázszert fognak adni...

A müncheni cégeés boltban egy kékszemű, gyermekien ártatlan tekintetű, fehérhajú hölgy – csak errefelé látni ilyen friss arcú, üdítő öregasszonyokat – és egy aranycvikkeres, kopasz férfiú árusítja a művészetet. Még a zsinór is, mely a cvikkerét a mellényével összeköti, aranyból való: világos, hogy ő a tőkét képviseli a dologban. A kedves öreg hölgy esztétizáló magyarázatokkal mutogatja a portékát, szavaiban fölismerhető a legújabb képzőművészeti terminológia, de azért minden mondatát úgy végzi – mintha mégis a Gartenlaubéből lépett volna ki –, hogy: reizend, nicht war? Csakhogy ezt most nem ábrándos szemű, finom orrocskájú bakfisképek előtt, hanem kicsavart karú, vörös és lilafoltos, szőrös férfiaktoak előtt sóhajtja.

De lássuk a tőkét. Az aranycvikkeres úr, aki eddig minden kép előtt aggódva vizsgálta arcomat, megkönnyebbülve fordult felém, mikor bátorságán, hogy pénzt, ily nagy méretekben, ily bizonytalan művészetbe fektetni nem átalott, csodálkoztam. Hogy merte? – tettem föl a kérdést. Honnan tudja, hogy ezekért érdemes? Tanulságos volt, amit válaszolt:

– Kell, hogy fejlődés következék, mert még sosem volt megállás. És még mindig üldözték azokat – és mindig furcsák voltak és neveléseseek –, akik újat hoztak, akikből később profétákat csináltak... Különben is, csak a Glaspalastban kell körülnézni, és az ember tisztában van vele, hogy valami újnak kell jönni, hogy ez így nem mehet tovább...

Nem irigyeltem melegség dolgában azokat az ifjú titánokat, akiknek ez a józan férfiú a mecénásuk. Lehet, hogy csak a legendanövesztő távolság teszi, de nem így képzeljük el a legutóbbi üldözötteket, az impresszionisták pártfogóit. Durand-Ruel sem, az ő műkereskedőjüket. Hát még a többieket. Zolát, aki kritikusi állását veszítette el az ő védelmükben, Caillebotte-ot, aki – igaz, hogy maga is festő – élete célját látta abban, hogy barátainak helyét a francia művészetben és a Luxembourgban kiküzdje... És Durand-Ruel, ő is mindenét áldozta, a legváláságosabb időkben, mikor öröket kellett Manet képei mellé állítani...

Persze, Durand-Ruel... az ő milliomasai karrierje az, ami ezeknek az aranycvikkeres kopaszoknak a fantáziáját fűti, ő az örök ideál. Komoly statisztikák gyönyörű számai ragyogják: pontosan, de babonás pontossággal, éppen százszorosukra szöktek föl a legutóbbi aukciókon az impresszionisták árai! A Pellerin, Manet kollekciója, legendás árákon kelt el. A tettelesen megtámadott „Olympia” a Louvre díszhelyén van. A Moreau-Nélaton-gyűjtemény a Louvre egyik legfőbb attrakciója, éppen úgy, mint ahogy a Caillebotte-szoba a Luxembourgé. Az üldözött, meg nem értett impresszionisták mindenütt az élen, a beérkezetség minden anyagi és erkölcsi révében. Hát a mostani üldözöttek és meg nem érthetők: ők miért ne futnák meg ugyanezt a szédületes évet? És azok, akik bíztak bennük, miért ne a Durand-Ruelét?

Ily okoskodással gyanúsítottam meg, de hangosan az új művészet müncheni apostolát, aki ezúttal ismét nagyon tanulságosan válaszolt:

– Ugyan kérem: Durand-Ruel! Azok a piktorok naiv gyerekek voltak! Akkor még lehetett keresni. De ezek a maiak! Minden alkalommal tanulok tőlük: élelmességet és árákban megnyilatkozó önértetet.

Világos ebből, hogy az új művészet menedzserei nem számítanak százszoros agiotage-ra. Mert akkor igazán nem ronthatná meg az üzletet szegény, kócos fiatalemberek harminc-ötven márkás – nyilván csak ilyen összegekről lehet szó – túlkövetelése.

Az pedig, hogy ezek a mai kócosok nem naiv gyerekek többé, nagyon mulatságos panasza egy minden hájjal megkent műkereskedőnek. Bizonyos, a művészi és az írói, szóval éppen az úgynevezett slemil-pályák kényszerítik a legkeményebb életharcra embereiket. A művésznek nemcsak, hogy a tíz körmével kell kivájnania a maga kis életheletheiségét, hanem az ő legnehezebb dolga: egyáltalában szükséglet gyanánt feltüntetni a művészi portékát, bizonyos, hogy ebben a cipőkereskedőnek könnyebb és kevésbé megalázó dolga van. Ha egy műkereskedő kedves Murger-mesék nyomán akarja megtanulni a művészekkel való bánásmód lélektanát, akkor csakugyan alapos üzleti csalódások fogják érni. Csakhogy kétségtelen, hogy azok között a művészek között is éppen annyi volt az élelmes (hogy csak Degast), mint az élhetetlen (hogy csak Manet-t említsük), és hogy ez végre is nem korbeli és faji, hanem egyéni tulajdonság kérdése, és hogy végül a művészi érték az ilyen egyéni tulajdonságtól függetlenül bírálandó el, mivelhogy az élelmes művész éppen úgy lehet jó és rossz művész, mint az élhetetlen.

És minden műkereskedői mesterkedésen túl is, persze, ide fog torkollani az új művészet problémája is: vajon maradandók-e, valódiak-e értékei? Mert csak ebben az esetben fogják elbírní a legügyesebb műkereskedői trükköket is. A végső eredmény itt ismét nem a műkereskedőktől függ, éppen úgy, mint a forradalmi időpont megválasztása. Ebben több és imponálóbb hittel bírhatnának a mai forradalmárok mérges devalválói is, Max Nordau, Fritz Stahl és a Presse A. F. S.-e, akik nem győzik leleplezni a háttérben működő műkereskedők fogásait. Nem ezen múlik, mint ahogy annak idején ugyanezek az urak hiába leplezték le a Manet, a Renoir, majd a Gauguin és Cézanne műkereskedőit. Ezek megállták a sarat, ezeknek értékesége még a fogásokat is elbírtá. Az újakkal szemben is ez lesz az egyetlen perdöntő kérdés.

Bárdos Artur

(*Nyugat*, 1913. dec. 1. VI. évf. 23. sz. 801–802.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. Az Ernst-múzeum, ez az intelligens, kedves és céltudatos vállalkozás, eseményszámba menő művészi szenzációval szolgál ismét. Őszi kiállításán egyszerre mutatja be Mányokit és Kupeczkyt Szinyei Mersével, Iványi Grünwalddal, Fényes Adolffal [...] A kiállítás súlypontját az iparművészeti rész teszi. *Gara Arnold* meglepően finom keramikái egyenesen szenzációszámba vehetők, *Kozma Lajos* bútorai, szövegeiben hű maradt megkülönböztetett, mély művészetéhez, de nem mehetünk el elismerés nélkül *Lakatos Artúr* úriszobája mellett sem. [...]

(m.)

(*Hétfői Friss Hírek*, 1913. dec. 1. – 3.)

A téli tárlat. [...] Egyébként az első e kiállítás, amelynek összeállításán két jury fáradozott. Az egyik a régi „független” művészek, a másik, az újak, s „szabad” művészek dolgainak osztályozását látta el. Ez, a régi gyakorlat ellenére, koncesszió akar lenni a modernebb eszközökkel dolgozós felfogást valló művészek részére, egyben a jogosan méltatlankodott nagy publikumnak is kedvében járni igyekvés. [...] A művészek mindkét csoportjában található abszolút művészi alkotások dacára, mégis azt kell hinnünk, hogy a forradalom, az igazán jövőt jelentő fiatalság – kinnrekedt. [...]

Sárközy István

(*A Holnap*, 1913. dec. 1. I. évf. 3. sz. 63.)

A Múcsarnok téli tárlata. [...] A modernebb felfogású művészek között feltűnik *Ziffer Sándor* két képével, sőt a legszélsőbb ultrairányt is, a szinte futuristaságra hajló *Perlrott Csaba* képviseli e tárlaton. *Szenes Fülöp*, aki okáig Berlinben élt, egy egész kollekciót kitevő flott arcképével szerepel. Könnyed felfogása, biztos technikája eléggé ismeretesek hogysen újra bemutassuk. Meglepek idén *Basch Árpád* előkelő felfogású női portretjei [...]

Lakos Alfréd

(*Egyenlőség*, 1913. dec. 7. melléklet – 3.)

A Múcsarnokban. [...] Éppen mert ennyi sok tehetséget és hivatottságot látunk a magyar művészekben, bizvást kívánhatjuk, hogy még többet nyújtsanak, és éppen *magyarság dolgában nyújtsanak többet*. Megkívánhatjuk, sőt követelni se áalljuk, hogy *több nemzeti lélek és teljesebb nemzeti tartalom legyen a magyar művész alkotásában, gyökeréig hatóbb elmélyedés a magyar érzésben és több, jellemzőbben magyar intelligencia*. [...] Van-e ilyen magyar alkotás az idén a Múcsarnokban? [...] *Márton Ferenc* nagy vászna, „Erdőirtás Csíksorszáiban”, [...] Így kell látni, és ilyennek a magyart. [...] és végül, sok mondanivalónk lenne a nagy kerülőutjairól ismét a maga egyenesére találó *Iványi Grünwald Béláról*, a kinek nagy vászna, *Tavaszi ébredése* a XIII. terem ékessége.

Ezelőtt hat esztendővel írtuk volt Iványiról, hogy az összefoglaló képzelőtehetség nem emelkedik benne soha olyan döntően irányító befolyásra, hogy a tisztán jelképesen egyénítő legmodernebb iránnyal tartson; művészete, bizonyos fokig, felszabadultabb realizmus, a melyben az impresszionizmus nem jut annyira kifejeződéshez, mint például Katona Nándor művészetében. Szeret nagy masszakkal, súlyos ellentétekkel dolgozni, – dekoratív hatások íránt rendkívül finom érzéke van; formában és rajzban emlékeztet a múlt évtizedek német képeire; rendszeren megvan képein a librettó, de a nélkül, hogy ez a mii artisztikus komolyságának egy parányit is ártana, ő nem típusokat: egyéneket lát. Színeiben gazdag, rendszeren erőteljes: valóra törekvően kolorista. Nem a színproblémákat keresi, de megragadják őt azok az ecset alá kínálkozó színproblémák, a melyeket közvetlenül a természet szolgált nekik. Nem keres képtárgyainhoz természetet, de ahány átél nap, megannyi témával gazdagabb fogékony művészi lelke. A fogamzási processzus nála nem belülről kifelé, de megfordítva, éppen kívülről befelé történik...

És mindezekre, hogy rácsáfolt e hat esztendő folyamán Iványi Grünwald!

Ugyancsak az ő kapcsán írtuk volt hat esztendő előtt: Valószínű, merjük hinni, biztos, hogy a színharmóniáknak és a színdisszonanciáknak csakúgy, mint a forma disszonanciáinak és harmóniáinak fiziológikus hatását majdan alaposabban megismerve, a művészek öntudatosabban és rendszeresebben fognak építeni az ismeretlen világba. Való, hogy bizonyos színproblémák megoldása legfinomabb, legbensőbb érzelmeink megértésére rendkívül alkalmasak; való, hogy a formák világa szintén ilyen elvont törvényeknek hódol, – de épp ezt kell összeegyeztetni tudnunk a lehető reálissal, mindaddig, amíg lelkünk nem bír majd áthatni más világokat is, azok a világok azonban éppoly kevésbé lesznek önkényesek, mint ez a világ, amelyet ismerünk. Iványi Grünwald Béla, – írtuk volt – nem a távolba vesző hátterek embere, ő csak azt festi szívesen, amit egészen jól lát. Nem simítja együvé a végtelent a végessel: neki a föld egy többé-kevésbé korlátozott tömör világ, a melytől a határtalant kiszámíthatatlan távolság választja el. Neki az ég az ég, a föld a föld, nyugodtan bevárja itt a percet, amelyben talán átröppenhet amoda, a végtelenbe...

Azóta Iványi Grünwald meglakta Rómát, járt sok messze idegenben, azután hazajött, megtelepedett Kecskeméten és csodálatos, éppen ott, abban a fajmagyar világban indult lelke olyan messzeségeknek, hogy szinte elveszteknek hittük már.

Csinálta a lehető legteljesebb ellentétét mindannak, a mit hat esztendő előtt csinált, és lett belőle a lehető legteljesebb ellentéte annak, a ki hat esztendő előtt volt. A végtelent simítgatta együvé a végessel. Eleinte sajnálkozva, majd bosszúsán, végül szinte már mosolyogva néztük: mint boszorkánykodik a színproblémák labirintusában, a legelvontabb módon iparkodván kifejezésre juttatni igen finom s igen benső érzelmeiket. Nagyon messzire elment a valóságtól, és éppen a valóságot akarta így megtalálni. Mondom, szinte mosolyogtunk már rajta, s azt hittük: egy érdemes művésznünk elveszett. De íme megkerült, s e legújabb képe után ítélve, innen-onnan kénytelenek leszünk bevallani: talán mégis néki volt igaza, – új, gazdagodott, ismeretlen értékekkel, teljesebb művészettel tér meg! Hogy nem a régi Iványi-Grünwald, az bizonyos.

Ez a képe: szín köré van építve, – s abba a színbe ornamentalsül komponálva a vonal. A vonalak bátrak, harmóniába simulok, a szín temperamentumos... Még csak néhány lépés, és bizonyosan megtalálja, amit keresett.

Malonyay Dezső

(Budapesti Hírlap, 1913. dec. 5. – 1-4.)

INTERJÚ MAGYAR MANNHEIMERREL

Megkérdeztük a mestert, Magyar Mannheimer Gusztávot, akinek művészecsetje teremtette meg a New York nagyszerű freskóit, hogy mondjon egyet-mást ezek keletkezéséről, áráról stb.

– Szégyenkezve kell bevallanom – mondotta a mester – hogy nagyon, nagyon keveset kaptam ezért a horribilis munkáért. Látja, – mutatott a műteremben szerteszórt gyönyörű apró dolgaira – míg ezeknek mindegyikét ma szívesen fizetik meg nekem több ezer koronával, addig a New-York egész mennyezetéért összesen körülbelül 12.000 koronát kaptam. Idestova húsz esztendeje ennek.

– Hogy kapta a megbízást mester?
– Érdekes ennek is a története. Akkoriban Münchenben laktam és ott ért a megtiszteltetés, hogy Hauszmann tanár és Giergl Kálmán felszólítottak freskótervek készítésére. Terveim Budapesten annyira tetszettek, hogy haladéktalanul megkaptam a megbízást. Ezzel egyidejűleg Schubert műépítész megrendelte nálam az újonnan épülő Ferenc József kávéház (a mostani Bodó) plafondekorációját.

– Sokáig tartott-e ez a mű mester?

– Nagyon sürgettek a dologgal Ennek következtében magam mellé vettem Eisenhut Ferencet, kitűnő kollégámat, aki szegény, időközben elhunyt és vállalva dolgoztunk terveim kivitelén. Így aztán hamarosan készen volt a New York mennyezete és Schubertnek is megfestettem 80 mennyezetmezőt. Ezután költöztem vissza Budapestre és a New York freskóinak köszönhetően azt a megrendelést, mely a királyi vár buffet termének két képét eredményezte.

– És ha szabad tudnunk, mester, ma mennyiért vállalna hasonló megbízást?

– Semennyiért sem, – mosolygott Mannheimer. – Ez ugyan egy kis túlzás részemről, mert szívesen dolgozom még ma is nagy kaliberű dolgokon, de ami a honoráriumot illeti, hát bizony a réginek tízszereséért is bajosan készíteném el. Különbön azt a 12.000 koronát, amit kaptam, a hazai művészkörök is nevétségesen kevésnek tartják ilyen nagyarányú munkáért, csak a New-York törzsbohémjei, kiknél a vagyon 12 fillérről kezdődik, fognak ezentúl áhítattal a plafonra felnézni, melyre szerintük nagy könnyelműen egykor 12.000 koronát kentek.

Somlyó Ernő

(*Színházi Élet*, 1913. dec. 6. – 1914. jan. 4. II. évf. 44. sz. 5.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Idei téli kiállításának díszét a magyar művészet múltjából hozta a Nemzeti Szalon. *Zichy Mihály* oeuvre-jének egy részben ismeretlen része kerül a magyar közönség szemei elé, [...] Igen előkelő, érdekes és tanulságos ez a kollekción, igazán felesleges volt, hogy a Szalon igazgatósága a művész erotikus rajzaival tetézte meg, amelyeknek nyilvánosságra hozatala még akkor is helytelen, sőt elítélést érdemlő, ha a leglelküimeretesebben betartják az ígért szigorú óvatossági szabályokat. A *Zichy*-kollekciónívójának köszönhető nyilván, hogy a Nemzeti Szalon ez alkalommal jobban megrostálta a téli kiállítás anyagát, mint egyéb alkalmakkor. A mostani kiállítás igen szimpatikus és elég válogatott. *Katona Nándor* finom tájképei, *Egry József* erőteljes női arcképe, *Körösfői-Kriesch Aladár*nak gyönyörű portréja és zseniális „Halottak napján” c. képe, *Mednyánszky* mesternek néhány különösen hangulatos alkotása, *Szlányi Lajos* tájképe *Zádor István* enteriőrjei követelnek különösebb elismerést.

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. dec. 7. – 25.)

A Nemzeti Szalon. Jubiláris kiállítás és Zichy-kollekción. Fennállásának huszadik esztendejét üli a Nemzeti Szalon. Nagy viharok dúltak a képzőművészet berkeiben akkor, mikor a Szalon megszületett, s ezeknek a harcoknak eredménye volt a forradalmár Nemzeti Szalon. A csaták zaja régen elült, a forradalmaknak vége, s a Nemzeti Szalon hagyományaiból nem maradt meg semmisem. A fiatalság, a művészeti forradalmak elkerülik a Szalon falait, s aki az utóbbi esztendők tárlataira eljárt, úgy érezte magát a Szalonban, mintha csupa pipázó öregúr festette volna a falakról alátekintő jó vagy rossz képeket. [...]

Mednyánszky László báró néhány csodaszép, rendkívül finom szövési hangulatot állított ki s egy nem kevésbé kitűnő figurális képet. [...] *Czigány* Dezső édesanyjának portréja nagy elmélyedésről és szeretetről tesz tanúságot, s a kiállítás legérdekesebb darabjai közül való. [...] *Egry József* munkásképei s modern női arcképe igen érdekesek. [...] *Gulácsy* Lajos három poetikus képe finom hangulatokat ébreszt. [...] *Körmendi-Frim* Ervin egy kitűnően sikerült portrét s szép csendéletet állított ki. [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest*, 1913. dec. 7. – 11–12.)

A Múcsarnok téli tárlatáról. [...] A modernebb felfogású művészek között feltűnik *Ziffer Sándor* két képével, sőt a legszélsőbb ultrairányt is, a szintén futuristaságra hajló *Perlrott Csaba* képviseli. [...]

Lakos Alfréd

(*Egyenlőség*, 1913. dec. 7. melléklet – 2.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. [Zichy művek gyűjteménye] A kiállítás másik része, amely a mai magyar művészetet tárja elénk, nem mondható különösen sikerültnek. [...] a képek nagy többségén erősen érzik az a fáradtság, amely most egyébként rajta fekszik egész Magyarországon. A jobb képek nem mostanság készültek. [...] Van néhány új kép is, amely kitűnően sikerült. Ilyen *Bánsághi Vince* [...] *Gulácsy Lajos* három érdekes kicsi vászna, [...] *Körmendi-Frim Ervin* csendélete [...]

F. A.

(*Esti Ujság*, 1913. dec. 7. – 2.)

Az ERNST-MÚZEUM KIÁLLÍTÁSA

Mi fiatalok és a jövőt kutatók megnyugvással és tisztelettel kell, hogy tekintsünk arra a kiállításra, amely alkalom nélkül, de mégis bizonyos ünnepi színezettel verődött össze az Ernst-múzeumban. Az ünnepi színezetet ugyanaz a körülmény adja, amely a tiszteletet követeli és a megnyugvással megajándékoz: a kiállításon azok a festők szerepelnek, akik a magyar művészet múltját megteremtették. Kissé különös dolog multról beszélni akkor, amikor festőkkel találkozunk, akik jó egészségben, sőt mindennapos barátságban élnek közöttünk, akik az élet delén vannak s akik között olyan is akad, akinek művészete csak most kezdte el a tökéletesség felé vezető iramot és mégis a magyar művészet történetének legjellemzőbb sajátja, hogy keretében csak a félig-gyermekek képviselik a jelent s azok, akik a férfikorba értek, már félig-meddig a múlthoz tartoznak, vagy legalább a múltat is képviselik. A magyar festészetnek nincsenek nagyszülei, őse is alig akad azon a két mesteren kívül, akik ezen a kiállításon barátkoznak a késő utódokkal, s így azok a művészek, akik csak éppen kinőttek a fiatalságból, egymaguk kell, hogy képviseljék a magyar festészet egész felmenő rokonságát. Érdemes és nehéz feladat, de tekintetbe vesszük, hogy önekik ősök nélkül, magukból, a saját tehetségükből kellett megteremtienők a magyar művészeti kultúra alapjait, hogy nem volt, akire támaszkodhattak volna, hogy idegenül, egyedül, elsősorban szólaltak meg egy olyan országban, amely akkor még alig értette a művészet nyelvét. És a feladat még meg is nehezítve azzal, hogy ők nem azt a nyelvet beszélték, amelynek megtanulására a közönség leginkább hajlamos. Szavaik, amelyek már idegenek voltak, mert a művészetéről beszéltek, még idegenebből hangzottak, mert egy új művészet jellegét vették fel. Íme a nehézség: jönni egy országba, amelynek nincsenek fülei a művészet számára, s beszélni egy nyelvet, amelyét még ott sem akartak megérteni, ahol a művészet beszéde évszázadokon keresztül megszokott volt.

Ezzel a nehézséggel kellett megküzdeniük azoknak a festőknek, akik ma a közelmúltat képviselik, a múltat talán éppen azért, mert túl vannak és túl vagyunk azon az időn, amikor ezek a nehézségek a magyar művészet elé tornyosultak. Az ő érdemük, mert az ő tehetségüknek mindennel megbirkózó ereje okozta, hogy ezek-már távoli emlékek. Távoli emlék a kezdet első küzdelme, emlék a hosszú idő, amelyet *Szinyei Merse Pálnak* a pusztában kellett töltenie, emlék a nagybányaiak keserves rohama, sőt emlék maga az irány is, amelynek képviselésében és szolgálatában az első harcot verekedtek. Ma valamennyien meghiggadtak és képeiken a biztos tudásnak, a megállapodott elveknek az a nyugodt harmóniája látható, amely a derűs férfikort jellemzi. *Szinyei Merse Pál*, *Ferenczy Károly*, *Fényes Adolf*, *Csók István* – a nevek forradalmi hangzása eltűnt s helyébe a nyugodtság következett, amely a művészek stílusát véglegessé, de egyszersmind értékeik megbecsülését örökké teszi. *Iványi Grünwald Béla* az egyetlen, akiből ma még hiányzik ez a megállapodottság, ő az egyetlen, aki nem tekinti elvileg befejezettnek a

dolgot, aki ismét új eszmék szárnyait bontogatja. Az ő pályafutása új kezdetbe lépett és ma még nem tudni, hol fog megállani. Nem tudni, mennyivel többet fog még produkálni azokból az értékekből, amelyek mostani oeuvre-jében tiszteletreméltó, sokszor elragadó bőséggel szólnak meg, s amelyek egészen biztosan vezető gondolatainak a művészetnek, amelyben a legújabb generáció a saját hitvallását látja. *Herman Lipót*, mint a fiatalok egyik képviselője ezen a kiállításon, már erre a hitvallásra építi a maga tehetséges, előkelő művészetét. A fiatalok másik képviselője, *Vadász Miklós* finom és artistikus egyéniségének újfajta megnyilatkozását adta lendületes, eleven képében. A szobrászok: *Róna József*, *Ligeti Miklós* és *Sámuel Kornél*, s az iparművészek: *Gara Arnold*, *Kozma Lajos*, *Lakatos Arthur* és *Goldzieher Klára* nagyszerű bizonyosságát adták annak, hogy a magyar művészeti kultúra mennyire megnövekedett alig pár évtizeddel az első kezdet után.

Jean Preux [Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1913. dec. 7. XXIV. évf. 49. sz. 794.)

Zichy-hagyaték és jubiláris téli tárlat. *Kiállítás a Nemzeti Szalonban.* [...] A jubiláris téli tárlat anyaga válogatottabb, frissebb, színesebb, mint rendesen. [...] ott szerepel *Mednyánszky László* báró néhány poétikus, érdekes világitású tájképpel s egyben, mint zsánerfestő is bemutatkozik egy csavargó jól karakterizált. Érdekes tanulmányfejével. [...] *Czigány Dezső* anyjának arcképe színezésben, kompozícióban, karakterben is jó, de rajza gondosabb lehetne. [...] *Gulácsy Lajos* rendes misztikus hangulatú, nagyfinomságú pasztellejéből állít ki; *Feiks Alfréd* sem keres új hatásokat. Már is haladást mutat a csak minap bemutatkozott *Frank Frigyes*, [...] *Egry József* erős, modern női arcképet s étellel teli munkásokat festett, [...] Megemlítést kíván még: [...] *Bokros Dezső*, *Körmendi-Frim Ervin*, *Tibor Ernő*. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1913. dec. 7. – 7–8.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. [...] Néhány fiatal művész is igen kedvezően szerepel a kiállításon: elsősorban az igen tehetséges *Egry József*, aki érdekes új motívumra talált női arcképében. [...] érdekes kompozíciójú *Körmendi-Frim Ervin* csendélete is. *Bokros Birman Dezső* rajzai figyelemre méltók, mint formatanulmányok. [...] *Mednyánszky László* báró ezúttal gyönyögebb munkákkal szerepel. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1913. dec. 7. – 18.)

Budapesti képek. A Könyves Kálmán a magyar művészetet vette igénybe, hogy méltó módon ünnepelje a székesfőváros egyesítésének negyven esztendő jubileumát és egy nívós, érdekes kiállításban gyűjtötte össze azokat a képeket, amelyeknek tárgyát a székesfőváros részletei, budapesti látképek szolgáltatták. [...] *Mikola András*, *Herman Lipót*, *Csáktornyai Zoltán*, *Márffy Ödön* [...] kitűnő alkotásai gazdagítják az élénk és érdemes kiállítást. [...]

(*Alkotmány*, 1913. dec. 13. – 12.)

Budapest – vásznakon. [...] Kitűnő nevek, elsőrendű cégek beszélnek hozzánk a falakon, eljött a törekvő ifjú generáció, hogy dokumentálja ehhez a városhoz, a mi városunkhoz való forró szeretetét [...] de nincs itt az, akit mi kerestünk – Budapest igazi megfestője, [...] nem marad adós eddigi ígéretei után *Csáktornyai Zoltán* sem, aki levegős dunai képével érdemi ki az újabb dicséretet. *Boemm Ritta*, *Józsa Károly*, *Lakatos Artúr*, *Keményffy Jenő*, *Márffy Ödön* *Tihanyi Lajos* egy vagy több sikerült munkával működtek közre, részben inkább csak azért, hogy ott legyenek a „jelenvoltak” között. [...]

Mednyánszky László báró rendkívül finom, szinte zenélő „Dunapart”-ja sejteti, hogy mi mindent lehetne egy nagy művésznek „kihozni” a főváros pittoreszk szépségeiből. [...] *Mikola* András egyike a legtehetségesebb tájképfestőinknek, és itt kiállított négy képe legjava természetéből való. [...]

Lippay Gyula

(*Budapest, 1913. dec. 13. – 12.*)

Budapesti képek. [...] a Könyves Kálmán ezúttal többet ígért, mint amennyit be tudott váltani. [...] csak egy érdektelen kiállítást tudott összehozni, melynek hevenyészve összegyűjtött anyaga – bár néhány jó nevű festő is szerepel a kiállítók között – meglehetősen érdektelenné mondható. [...] festőművészeink mindenütt inkább keresnek és találnak tárgyat, mint páratlan fekvésű fővárosunkban. [...] A kiállításon *Bosznay, Bruck, Czencz, Dudits* [...] érdemelnek elsősorban említést. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1913. dec. 13. – 15.*)

Budapest – képen. A *Könyves Kálmán kiállítása*. A magyar fővárost a külföldiek elragadtatással dicsérik, a budapestiek állhatatosan szidják. [...] a Dunának az egész mentében nincs még egy olyan város, amely fekvés és más szépség dolgában Budapesttel vetekedhetnék. Ezt a szépséget azonban mi nem látjuk, [...] És festőink, akik a mostoha gazdasági helyzet közepette túlságosan rá vannak utalva arra, hogy a közönség ízlését és kedvét kövessék – maguk is a legnagyobb mértékben elpártoltak a fővárostól. Nem akarják észrevenni festői szépségeit, érdekes, szinte ecset alá kívánczoló részleteit. Éppen ezért kissé vakmerő volt a Könyves Kálmán vezetőségének az az ötlete, hogy a főváros negyven esztendőös ünnepére kiállítást rendez *csupa olyan képből és rajzból, amely Budapestet ábrázolja*.

A kiállítás, noha korántsem olyan szabású, amilyent akár a magyar festészet, akár Budapest megérdemelne, eléggé sikerültnek nevezhető. [...] Van itt egy kis *Mednyánszky*-kép, a „Dunapart”, amely egészen érzékelteti azt, amit ábrázolni akar és amellel tökéletes hűséggel adja ennek a kiváló festőpoétának minden finomságát és sejtelmességét. [...] Nagyon szépek *Bosznay* István képei is, [...] Igen értékesek *Mikola* András, *Dobai Székely* Andor, *Vajda* Zsigmond, [...] Igen megkapó *Berkes* Antal képsorozata is. [...]

(*Esti Újság, 1913. dec. 13. – 2.*)

Budapesti veduták kiállítása. [...] Sikerült ugyan vagy másfél száz festményt és rajzot összeszedni s azokat – hála *Dobai Székely* Andor művészi érzékének – eléggé megfelelően el is rendezni, a hálás témát azonban egyáltalán nem meríti ki a tárlat, mely általában a kisszerűség s amellel a kapkodás, az ötletszerűség jellegét viseli magán. [...] a „Nyolcak” két erőssége, *Márfy* Ödön meg *Tihanyi* Lajos mutatnak a Könyves Kálmánban kiállított képekkel érzéket és tudást ebben a zsánérben. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország, 1913. dec. 13. – 12.*)

Képek Budapestről. Hogyan ihlette meg Budapest egy-egy részlete a magyar festőművészeket? – erre a kérdésre próbál felelni a Könyves Kálmán most megnyílt tanulságos kiállítása. Aktualitást a tárlatnak Budapest negyven éves jubileuma ad. Ebből az alkalmából szedte össze *Sztrakoniczky* Károly, a kiállítás rendezője a budapesti motívumok után készült képeket. [...] *Márfy* Ödön budai és margitszigeti részlete erős és jó a formát tekintve, színei nem sablo-

nosak ugyan, de a legakadémikusabb neveltetésű szemlélőnek is be kell vallania, hogy indokoltak, helyükön valók. [...]

(*Pesti Napló*, 1913. dec. 13. – 15–16.)

Budapest képei. A Könyves Kálmán azzal az érdekes kísérlettel próbálkozott meg, hogy művészeinknek Budapestről készült festményeit és rajzait összegyűjtse. A kísérlet érdekesebbnek ígérkezett, mint aminő valósággal lett. Kiderült ugyanis, hogy művészeink nem méltatják eléggé Budapestet, mint festői témát. Művészeink szívesebben festenek tájat, utcákat és házakat Párizsban, vagy akár Bretagne-ban, mint itthon. [...]

Talán legszebb darabja a kiállításnak *Mednyánszky* László dunai képe, mely áttetsző, világos ködbe merülve mutatja be igen festői módon a hatalmas folyamot, a messzeségben derengő Margit hiddal. [...] *Tihanyi* Lajos merészen választott és oldott meg egy érdekes építészeti motívumot. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1913. dec. 13. – 14.)

Budapest képekben. A negyvenéves jubileumát ülő Budapest képekben is felvonult egy kiállításon Könyves Kálmánnál. A gyűjtemény nem teljes, mégis sok és sokkal több képet ad, mint előre hittük. Nagy szeretetet és figyelmet a főváros eddig nem kapott a magyar piktoroktól. Idegenkedtek a fővárostól. Buda, a Tabán, a Duna-part, a Liget voltak a kedvelt részletek, amelyeknek festői akadtak. De Budapest nem ment át úgy a vérkeringésbe, mint például London vagy Párizs. [...] a mi fővárosunkról nincsenek festői szenzációink, csak képeink vannak, jó, kevésbé jó vagy rossz festmények, mint a most rendezett kiállítás is mutatja. [...] Erős és reális pontosságú részleteket kapunk *Mikola* Andrástól, *Márffy* Ödön kissé stilizáltan s érdekes motívumokként ad néhány sikerült táján pesti impressziókat. *Tihanyi* Lajos egy erős, ritka beállítású képén a Dráva utca házainak éltét rögzíti meg, [...]

Mintegy ötven festő vesz részt a kiállításon és százötvennél több munka szerepel. *Fényes* Adolfnak egy friss tabáni részlete és *Csók* Istvánnak ismeretes Népszínház utcai képe emelkedik ki a társaságból. *Gara* Arnoldnak, *Lakatos* Artúrnak, *Csáktornyai* Zoltánnak találjuk aztán néhány talentumosabb képét, [...]

(*Világ*, 1913. dec. 13. – 17.)

A téli tárlat II. [...] ez a tárlat sokkal csendesebb, mint az összes kiállítások sok-sok évre visszamenőleg, ezen a tárlaton nincsenek nagy kiáltó ellentétek. [...] ez a kiállítás a kompromisszum jegyében született és annak nevében a modern művészek is szabadon bíraskodtak alkotásaik felett. Régen ennek az lett volna a következménye, hogy a kiállítás egyes termeiben meglepő, hangosan kiáltó, új formájú képekkel találkozott volna a közönség, amelyeknek betérése elől régen sem tudott elzárkózni teljes mértékben a konzervatív zsűri. [...] A kettős szűrinek csak az lett a következménye, hogy a tárlatra befurakodott egy nagy csomó olyan alkotás, amelynek, mint azt nemrég kifejtettük, végképp semmi köze sincsen a művészethez, [...] Azon képek között ellenben, [...] amelyekről mint komoly és bírálatra érdemes művészetről lehet beszélni, nincsen kiáltó ellentét. [...] az impresszionizmus, amely akkortájt új, friss és egyedül való volt, kiélte magát és nem lelkesíti többé a fiatal szíveket. Helyébe pedig nem jött egy új, harcoss irány, [...]

Ez a kibékülés és ennek alapján az értékelésnek új skálája a téli tárlat legérdekesebb jellemvonása, [...] *Benczúr* Gyula óriási tudása, bámulatos lelkiismeretessége és finom ízlése, amely ezen a kiállításon gróf Zichy Nándor mesteri arcképében nyilatkozik meg, csakúgy örök és maradandó érték, mint *Szinyei Merse* Pál csodálatos derűje, természetlátásának örök fiatalosága s az a zengő líra, amely kiállított két képében ismét elbájo. Ezekben az értékekben sohasem

kételkedhet senki, [...] a művészetből ma többé-kevésbé kiveszett a tendencia. Ennek természetesen a természet objektív visszaadására való törekvés lett a következménye, mint mindig, amikor a művészet belső történetének egyik korszaka véget ér és az új korszakot jelentő szellemi áramlat még nem nyert megfelelő elhatalmasodást. Ma a művészet szélcsendjének ilyen nyugodt korszakát éljük [...] messze kimagaslik majdnem az egész kiállítás felett ennek az irányynak legzseniálisabb, mély művészi erejű képviselője, a magyar festészetnek legtöbb jövő reményre jogosító mestere: *Iványi Grünwald* Béla. Egyetlen képe megható, rendkívüli finomságú művészetének méltó muzeális értékű hordozója. [...]

(yK.) [...] Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1913. dec. 14. – 2–4.)

Intrikák egy kiállítás ellen. A Művészház már régebben megállapodott a bécsi Künstlerhaus vezetőségével, hogy művészei decemberben kiállítást rendeznek Budapesten, viszont a Művészház tagjai a jövő év tavaszán Bécsben rendeznek kiállítást. [...] a kölcsönös kiállításunk majdnem meghiúsult. [...] Tíz nappal a megállapodás után sürgönyileg értesítettek bennünket, hogy áthidalhatatlan akadályok miatt nem küldhetik Budapestre a képeket. A Művészház részéről *Rippl-Rónai* József, a művésztanács elnöke és ifjabb *Gonda* Béla Bécsbe utaztak és ott arról értesültek, hogy négy magyar művész és két művészettel foglalkozó ember levelet írt a Künstlerhausnak, hogy a Művészház tagjai csupa fiatal, komolyan nem vehető expresszionisták és a Künstlerhaus szégyent fog vallani velük, ha megcsinálja a kiállítást. Azt írták még, hogy a festők hús évnél alig idősebb hóbortos fiatalemberek. Emiatt mondták le a bécsiek a kiállítást. A Művészház kiküldöttei igazolták, hogy köztük a magyar festészetnek legelőkelőbb képviselői foglalnak helyet, mint *Kernstok* Károly, *Katona* Nándor, *Vedres* Márk, *Pór* Bertalan, *Vaszary* János, *Kosztolányi* Kann Gyula stb. A Künstlerhaus ezek után visszavonta lemondását és a képeket már el is küldték Budapestre. [...] *Lázár* Béla így nyilatkozott előttünk: Kijelentem, hogy rágalom az az állítás, hogy én a bécsi Künstlerhaus igazgatóságának levelet írtam. [...]

(*Az Est*, 1913. dec. 14. – 3.)³⁵

Budapest kiállítása. A Könyves Kálmán termeiben budapesti ember szemének kedves, művészi szempontból pedig felette érdekes és értékes kiállítás nyílt meg szombaton. A kiállítás rendezősége gondos figyelemmel összeválogatta mindazon képeket, amik Budapestre vonatkoznak, amiknél művészeink fővárosunk csodálatos szépségeiből merítettek témát, 159 képet, amik úgy művészi, mint várostanulmányi szempontból egytől egyig jelentősek. A kiállító művészek között ott szerepelnek a magyar piktúra legjelesebb mesterei is. [...] *Csók* István, *Mednyánszky* báró, [...] *Csáktornyai* Zoltán, *Jávor* Pál, *Gara* Arnold, *Józsa* Károly, *Lakatos* Artúr [...]

(n. i.) [Nagy Imre]

(*Hétfői Friss Hírek*, 1913. dec. 14. – 3.)

A Nemzeti Szalon jubiláris kiállítása. (Zichy Mihály-kiállítás). [...] *Zichy* Mihály munkáin kívül alig van említésre érdemes kép, szobor e kiállításon. Dilettánsok, félemberek termése került az egykor izgalmas csaták színterére. Csönd, békesség és unalom ásit le a falakról. [...]

B-t [Bálint Aladár]

(*Népszava*, 1913. dec. 14. – 10.)

Rippl-Rónai József rajzai. A magyar művészet életébe ritka és jelentős esemény gyanánt illeszkedett be az az album, amely Rippl-Rónai József ötven rajzát mutatja be a magyar közön-

³⁵ Hasonló tartalmú közlemény: *Független Magyarország*, 1913. dec. 14. – 13.

ségnek. Jelentőségének, értékének két egyaránt fontos oka van: egyrészt magának a művésznak ismert, nagyszabású kvalitásai, másrészt pedig az a körülmény, hogy ez az album egyáltalában megjelent. A megjelenés ténye már magában véve jelentőséggel bír, mert a kulturális nivónak olyan emelkedését jelzi, amelyről még csak öt-hat évvel ezelőtt alig lehetett volna szó. [...] Az ő grafikai érdeklődésének nincs határa, a vonal intelligens, megértő szeretete magasrendű művészetének egyik legcsillogóbb gyöngye, a legfinomabb eszköz, amellyel művészi észrevevéseinek megörökítéséhez hozzáfog. Az életet, amelynek artisztikus formái megfigyelésének legkedvesebb tárgyai, legkönnyebben és legnagyobb közvetlenséggel a vonal segítségével adja vissza. Intim vallomások ezek, amelyek nem szolgálnak semmilyen idegen célt, spontán megnyilatkozásai azoknak az érzéseknek, amelyeket a valóság, az ezerszavú élet egy nagy művész forró fantáziájából kivált. A művész nyitott szemmel jár a világban és lelkébe fogadja annak színes, változó benyomásait s e benyomások visszaadásának, megörökítésének leghatékonyabb, legkifejezőbb eszköze a könnyű rajz. Ez a művészi erő képes a legnagyobb őszinteségre s míg egyrészt korrekt készütséget követel, másrészt érintetlenül adja vissza a művész hangulatait. Rippl-Rónai József ennek a közvetlenségnek legkitűnőbb mestere.

Csak a japánoknál találjuk meg a közvetlenségnek és nyíltságnak ezt a hihetetlenül friss erejét, mint amilyet ezek a rajzok magukból kilehelnek. Kevésszavú beszédük többet mond, mint a világnak minden szónoklata, mint ahogy egy mély csellószónata sokszor felette inkább elbájol, mint a nagy zenekar. A magyar művészetnek legértékesebb produkciói közé tartoznak ezek a rajzok s éppen ezért kétségtelen, hogy a művészetért rajongó közönségörömmel és benső megelégedéssel fogja fogadni őket. Az artisztikus, minden ízében művészi kiállítás, amelyben a rajzok megjelentek, magát az albumot a magyar műkiadás egyik legjelentősebb erőpróbájává avatta s méltó a művészhez [...]

–ó– [Vécsey Leó]

(*Művészeti Krónika, 1913. dec. 15. II. évf. 8. sz. 4.*)

Az Ernst-Múzeum kiállítása. [...] első sorban kell megemlíteni *Szinyei-Mersét*, ki több régebbi s néhány újabb képével egy külön helyiséget foglal le. Nővérének híres portrait-ja, egy más női képmás, két genre-je, öt tájképe elsőrendű alkotások. Sikerültek Ferenczy és Fényes csendéletei, valamint Csók István élénk speciális, ugyancsak csendélete. *Vadász* Miklós képe egy kissé erotikus, de kifogástalan. *Herman* Lipót aktos kompozíciói komoly tanulmányra valónak. Úralja azonban a kiállítást *Iványi Grünwald* nagyszámú vásznával, melyek kompozíciói s a színek mélységes volta tekintetében abszolút becsú munkák. *Park* részlete, *virágzó fája* sikerült alkotások, legértékesebb munkája természetesen a *Múcsarnok* tárlatán is szereplő „Tavaszbredése” c. vászna. Nekünk az itt levő tetszik jobban: egy gyöngye árnyalattal világosabb tónusú, így mélyebb hátterű, alakjaiban több mozgás látszik, s a színei is kifejezőbbek. [...]

Sárközy István

(*A Holnap, 1913. dec. 16. I. évf. 4. sz. 93.*)

Az Ernst Múzeum csoportos kiállítása. A kiállítás három részből áll. Az első *Kupeczky* és *Mányoky* gyűjteménye, a második *Szinyei Merse Pál*, *Ferenczy Károly*, *Csók István*, *Iványi Grünwald Béla*, *Fényes Adolf*, *Herman Lipót*, *Vadász Miklós* kollekcója, a harmadik *Gara Arnold* és a *Budapesti Textilművészeti Műhely* iparművészeti termékei. [...] egymás mellé helyezésük erőszakolt, megokolatlan. [...] A kiállítás második része nagyon kevés biztató mozzanatot foglal magában. A művészek túlnyomó részben rég beérkezett, valamikor sokra hivatott és hivatásukat valóban betöltő emberek (*Szinyei*, *Ferenczy*, *Fényes*, *Csók*) már túl vannak a keresés izgalmain. Az ifjúság nedve már felhasználódott eddigi erő kifejtéseikben. *Ferenczy Károly* két képe is fakó, a formák erőtlenek, az a mód, ahogy *Ferenczy* a motívumait megközelíteni igyekszik, a lankadásnak, elernyedésnek szinte fájdalmas felülkerekedését igazolja. *Herman Lipót* rajzai sokkal erősebbek, mint képei, ahol a figurális elem külön életet él, nem ad a többi képrészekkel kész egészet. Kiélt sémák szerint felépített és összezsúfolt alakjaival nem tudja a mozgás, elhelyezés törvényszerűségét meggyőző módon kifejezni. *Csók István* elég érdekesen fogta fel a

motivumát. Virágcsokrot helyezett az előtérbe, a bokréta elfoglalja a képnek túlnyomó részét, és csak oldalt meg a réseken keresztül látható a messzire húzódó szabad térség. Éppen úgy, mint az egyik régebbi képén (Lelátás a Népszínház utcára) nem zárta el a csendéletet fallal, távoli horizont húzza alá az előtérben vibráló színcsomók jelentőségét. Érdekes kísérlet, azonban éppen a két különböző képérték összevonása zavarossá teszi a kompozíciót, és aminek harmóniát kellett volna, hogy adjon, az összefolyik, egymás hatását paralizálja. Iványi Grünwald Béla színharmóniái most is azt az ellágyulást, decens líra hangulatát szítják fel, ami a művészetének legnagyobb erőssége. Vadász Miklós nagy akvarellje nem egyéb, mint egy felnagyított „Lustige Blätter” illusztráció. Bizonyára akad e fajta produktumnak is közönsége.

A budapesti textilművészeti műhely Kozma Lajos, Románné Goldzieher Klára és Lakatos Artúr tervei alapján készült szövetekből egész gyűjteményt mutat be. Sok ötlet, disztíngvált artisztikus érzés váltakozik ornamentális közhelyekkel, aminthogy nem is lehet másképpen. De a törekvés feltétlenül rokonszenves. [...] *Kozma Lajos és Lakatos Artúr* bútorai sok tanulságot foglalnak magukban. Kozma Lajos bútorai különösen. Ő ma nálunk úgyszólván az egyedüli iparművész, akinek gondolatai vannak. Nagy kár, hogy egy-egy ötlet kedvéért a célszerűség szempontjait figyelmen kívül hagyja. [...] Formaképzése bőven ömlő fantáziára vall, és ha szorosabb barátságot köt a műhellyel, hitem szerint egyike lesz nálunk a legelsőknék. Lakatos Artúr sokkal később, de távolról sem oly invenciózus. [...] *Gara Arnold* porcelánra festett medaillonjai kedves apróságok. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1913. dec. 16. VI. évf. 24. sz. 960–961.)

BERÉNY RÓBERT RAJZA

Én nem látom úgy a tárgyakat, mint Berény Róbert, mert nem vagyok festő, és a festők közül is kevésnek adatott meg úgy látni a dolgokat, nem külszínük szerint, ehelyett mélyen, a jellegzetességek lerövidítésével, mint öneki. Magyar festőknél, akárkinek képét nézzük is, mindig szembeötlő az ösztönösség, vagyis az, hogy szándékait nem egy konzolidált elme, nem egy mindenre képes és akaratos művészi képesség vezeti. Azt hiszem, az írás sem az ma, ami valamikor volt: az érzékeny lelkűségnek bizonyos megnyilatkozása – s a piktúra is más, mint egyszerű primitívségében, mindenütt több teret foglal magának az öntudat, az okosság, a mérlegelni tudás, a számítás, a felfokozott műveltség.

A modern festészet újabb irányjaiban mindinkább bátran és akaratosan mutatkozik ez a fejlődés, amely szerint a festő is elsősorban eszes ember, vagyis nem elég az egyszerű festői érzékenység s hajlam, nem elegendő a pikturális készség, melynek túlon túl hangoztatása mindenütt dilettantizmust takar, hanem a piktúrához különösen át- és átművelt, rendszeresen gondolkozó agy kell. Így jutott el a modern piktúra egyenesen filozófiai magaslatra, s ma ott tart, mint az olyan irodalom, melyben megszületik a magas, filozófiai nyelv.

Berény Róbertnek ilyen fajtájú művészet a szelleme. Ő nem lefestő, nem elégszik meg valaminek friss észrevevésével sem; nem a primér élmények neki a kedvesek. Nem lehet elképzelni például egy Berény-portrét úgy sem, hogy azon az arcnak minden külső érdekessége jelen legyen. Azon az arcon ott lehetnek a lényeges és szükséges alkotóelemek, de még ezek sem nyugalomban, hanem az érvényesülésért folyó egyensúlyharcban.

Az az arcképe, melyet Antonio Torossiról festett, törekvéseire a legjellegzetesebb útmutató. Mert én például nemcsak rajz adta esztétikai gyönyörűségét érzem: emellett látom benne művészete irányának erősödő vonásait is.

Ezek a zezgugosnak látszó vonalak, melyek Antonio Torossi arcvonásait örökítik meg, nem zezgugosak, és nem nyegleségből futkosnak így. Erre hajszolta őket szükségességből a konstruálójuk. Még nincs itt minden vonal a helyén, de minden vonal ésszerűen kerül ide, határt szab, irányít, és felületeket kerít körül, az arc tömbjébe összeolvadó síkok kapcsolódását egyengeti. A homlok, a koponyacsont, a szemöldök íve, az arc csontja, az orr, az ajak és az áll, melyek összességükben a sovány, szívós, kevés húsú, száradós bőrű, de csontjainak szerkezetét nagyszerűen mutogató ember arcát szabják meg, e kusza vonalak erejével kerülnek élettel-

jesen élénk. Így reprodukálva és kissé megkicsinyítve veszítenek a vonalak értékességükből, kevésbé önérzetesen magyarázóak, szükségszerűségük ereje csökken, és játékoságuk kedve marad meg. Mégis organikus ez a vonalsokadalom. Egy fejlődés kikristályosodása. Ellentétek ugyan nem voltak Berény fejlődésében, de voltak apró túllícitálások, amikor erőt vett rajta bizonyos machiavellisztikus piktúra. Most ennek nyomai elmosódtak. Ez a rajz például nem egy – quand même-festőé – inkább valamilyen régi, nagyon régi művész töprengő és problémákkal foglalkozó, ezermesterszerű, mély és leleményes egyéniségére mutat. De mindenképpen Berény Róbert az a Torossi, egyik legjobb, zseniálisan megoldott magyar rajz, melyet az újabb idők hoztak.

Böloni György

(*Nyugat*, 1913. dec. 16. VI. évf. 24. sz. 962–963.)

A magyar lakás. A „*Budapesti Műhely*”. Régóta halljuk, hogy iparunk művészete erősen magyarosodik, kezd kialakulni nemzeti stílusunk, s hogy a kezdés stádiumán túl vagyunk már. Nagy mesterünk, *Lechner* Ödön mutatta meg az utat, hol keressük művészetünk alapját, ő vezetett el bennünket a forráshoz, az ő működésével kezdődött meg a magyar iparművészet reneszánsza.

Utána aztán jöttek a tanítványok. Tehetségesek és tehetségtelenek, [...] Az a kis sereg, amely nem adta föl a harcot, most szervezkedett és hajlékot teremtett magának a Szabadság tér 15. számú házában, ahol a Vécsey utca felől való oldalon „*Budapesti Műhely*” címen állandó helyiséget bérelt. Ma nyílt meg az új iparművészeti műhely, melynek lelke és vezetője *Kozma* Lajos, az Iparművészeti iskola tanára.

A helyiség, amely több földszinti és emeleti szobára van felosztva, nem más, mint néhány kellemes lakás. Ezekben a lakásokban *Kozma* Lajos bútorai vannak, ő tervezte és készítette őket [...] egységes hangulatú, mert a kiváló művésznek alkalma volt a legkisebb részletekben is saját gondolkozását juttatni kifejezésre. [...]

Kozma törekvései közt első helyen kell említenünk a *magyarosságot*. Magyarosága érett, a népi motívumoknak egészen művészi értelemben való felfogása s alkalmazása a legkülönbözőbb és legnemesebb formák között. [...] minden dolga anyagszerű, ami fa, az fába is van elképzelve, ami vas, az vas, [...] Harmadik jellemző ereje, hogy nem papíros művész, minden dolga nemcsak ízlésben, vonalban, hangulatban finom, hanem egyben praktikus használhatóság tekintetében is elsőrangú, [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest*, 1913. dec. 20. – 6.)

Budapesti Műhely. [...] A műhelyben látható valamennyi szoba és bútor *Kozma* Lajos terve után készült. Természetesen ma még nehéz végleges ítéletet mondani a kísérletről. Annyit azonban máris megállapíthatunk, hogy *Kozma* több esetben igen szerencsés módon használta föl a magyar népies motívumokat. Magyaros tudott lenni, anélkül, hogy ez a bútor modernségének rovására menne. Kevésbé sikerültek viszont azok a dolgai, melyek egyes történeti stílusnak, különösen pedig az empire stílusnak alapgondolatán épülnek föl.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1913. dec. 20. – 13.)

Kiállítás vidéken. *Rippl-Rónai* József legújabb műveiből kiállítást rendez Kaposváron. A kiállítás december 20-án nyílik meg s január 2-ig tart. A kollekción száz darab olajfestményből, pasztellből és tollrajzból áll.

(*Budapesti Hírlap*, 1913. dec. 20. – 13.)

Rippl-Rónai kiállítás Kaposváron. Kitűnő festőművésznk, Rippl-Rónai József legújabb műveiből kiállítás nyílik meg holnap, szombaton Kaposvárott a „Turul” termeiben. A kiállításon olajfestmények, pasztellek, tollrajzok változatos sora hirdeti Rippl-Rónai mélyenszántó nemes művészetét.

(Magyarország, 1913. dec. 20. – 12.)

Budapesti Műhely. Fiatall magyar iparművészek és iparosok szövetkezete viseli ezt a kissé bécsiből fordított nevet. A név természetesen mellékes, különösen, ha a törekvés helyes és az eredmény máris annyira nyilvánvaló. Ez a legfiatalabb iparművészeti szövetségünk állandó kiállítási helyiséget rendezett be a Szabadság tér tizenötödik számú házában s kiállítását ma megnyitja a nagyközönségnek. A közönségre igen kellemes meglepetés vár a két emeleten elosztott helyiségekben. Évek óta pang iparművészetünk s kiállításaink, mióta az Iparművészeti Társulat hajléktalan lett, szegényesebbnél szegényesebbek. A Budapesti Műhely kiállítása szinte egymagában jóvátesz minden eddigi mulasztást. Oly finom ízléssel megtervezett és megvalósított enteriőröket, bennük oly érdekes alakú és kitűnően megcsinált bútorokat igen rég láttunk itthon. A kiállítás lelke Kozma Lajos, ez a gazdag fantáziájú, ötleteket ontó fiatal művésznk. Ő tervezte az egész kiállítást, minden bútorarabját, minden csillárát és gyertyatartóját is. Művészete legújabb termékeinek már az Ernst-múzeum kiállításán láttuk próbáit. Itt egész gazdagságában mutatja meg tervező és elrendező Tehetségét. Kozma Lajos művészete a nép művészetének motívumain fejlődött és ornamentum-alakító képzeletét ma is ez a hatás befolyásolja. Bútorain az ornamentumoknak – faragás alakjában – fontos szerepe jut; kedvesen és ötletesen élénkítik felületüket. Ezekben a díszítésekben van egyelőre Kozma bútorainak eredetisége. Eredeti bútorformákat találnia még ezután kell majd; egyelőre immár történelmi bútorstílusokra támaszkodik. Ott, ahol disszonáns módon nem keveri a stílusokat, ebben sincs baj.

A kiállítás két részre oszlik: a földszinti helyiségeket gazdagabb enteriőrök, az emeletieket egyszerűbb és olcsóbb szobaberendezések foglalják el. Az utóbbiakban olcsó anyaggal (például vörösfenyő fával) ér el Kozma masszív és közben művészi hatást. Külön figyelmébe ajánljuk az érdekelteknek a lépcsőház fából faragott csillárát. A kiállítás egészben véve igen biztató, sőt reménységet keltő ígért. Nemcsak egy kiváló művész képességeit mutatja be, hanem iparosainknak készültsegéről is (különösen a fafaragásban) imponáló fogalmat ad.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1913. dec. 20. – 13.)

BUDAPESTI MŰHELY

Karácsonyi ajándékot kap Budapest műkedvelő és műértő közönsége: megalakult a Budapesti Műhely, mely céljául tűzte ki, hogy újra megteremtse az *otthont*, és fogékonnyá teszi hangulata iránt azokat, akiknek volna elég vagyonuk vagy jövedelmük, hogy élvezzék, mégis meg voltak fosztva élvezhetésétől több ok mián.

A modern ember voltaképp otthonatlan lett. A Budapesti Műhely segíteni és közremunkálni akar azon, hogy újra megteremtse a modern ember otthonát. Nagy emberi vállalkozás ez, és ez az a szempont, ami arra késztet, hogy egy fejezetkét szenteljünk neki. Annyival nagyobb örömmel tesszük ezt, mert egy nagy művész megnyilatkozása ez a Műhely. [...]

A modern embert a termelés és közlekedés hirtelen óriási forgatagja kisodorta otthonából s otthonatlanul a neuraszténia ezer veszedelmébe kergeti. A divatok hétről hétre változnak, a leghosszabb idő, melyre ruhadarab vagy szövet készül, egy-egy szezon, néhány hét. Minek itt tartósságra, szoliditásra törekedni. Az ember csak belekukkant a lakásába, minek itt a kényelem, a melegség, mikor nincs időnk s fogékonyságunk élvezni? A bútorok tehát éppolyan pókhálószerű efemer kiáltó, stílustalan valami lettek, mint a divat egyéb tárgya. A bizarrság, az ötletkalmárkodás, a feltűnési pöffeszkedés a legormótlanabb izléstelenségekkel környékezett. Se nem tartós, se nem kényelmes, se nem meleg, se nem stílusos, hisz nemhogy nemze-

dékek ízlése érné utol egymást, itt úgyszólván minden tehervonat új meg új ízléskísérletekkel lep meg. [...]

A kultúremberiség érezni kezdi, hogy felörlődik, ha vissza nem tudja hódítani újra otthonát. [...] Nemcsak ez a társadalmi s humanista szempont, az életörömök szent etikája, szóval elméleti szempontok készletnek e hossza fejtegetésre, hanem az amiatt való öröm is, hogy ennek a feladatnak a teljesítését olyan ember vette a kezébe, aki nagy művész és nagy ember. *Kozma* Lajos nemcsak a vonalak, a színek, az idomok, hanem a szeretet, a mélységes nagy emberi érzések művésze is. Nagy részvétét, mondhatnám szánalmát kiérezzük abból a nagy szeretetből, amellyel meleggé, édessé tudja tenni a családi szeretet fészket, új ivadékok és világok közvetítőjét és nevelőjét. Humanizmussá, emberszeretetté válik a keze alatt a fa, a réz, a szövet, a rajz és a faragás. Az ajtókilincstől kezdve a lámpaernyőig, a bútortól, a szőnyegig, a kárpit, a függöny, a fülke, az ablaktábla, minden egy koncepciózus művészelmének, egy nagy, szánalmas, szeretettől rajongó okos embernek összhangzatos műve. Milyen hatásokat tud kihozni fából, szövetből, nemcsak plasztikát, színeket, hanem szellemet, nemcsak hangulatokat, hanem érzéseket is! Egy áttört ajtója költemény, egy-egy könyves szekrénye egész krónika, amelyért megbocsátunk azoknak, kik azt a sok rossz könyvet megírták, amelyekkel megeltek majd. A karosszéke egy jövőt álmodtat az emberrel, és gázkandallója láttán valami édes sóvárgás fog el a meleg után, egy-egy vitrinje eszünkbe juttatja gyermekkorunk minden édességét. A Műhely kapuja a munka és a művészet epopeája.

Hogy mi az a Budapesti Műhely, vállalat vagy egyesület-e – úgy látszik, mind a kettő –, tisztán nem tudom, csak azt, hogy egy szárnyaló, meleg szeretetű nagy művésznek a munkatere, *Kozma* Lajos itt a hadvezér és a saját maga első katonája.

Ettől a kemény magyar legénytől, ettől a meleg energiától várom én, hogy mélyíteni fogja a maga problémáját, s nemcsak a jómódú embereknek hódítja vissza az otthonát, hanem segít megteremtetni a proletariátusnak is a még sohasem élvezett otthonát. [...] Otthonát, családi melegség otthonát teremteni a proletárnak – írta az a méltó feladat, mellyel áhitva sejtett nívóra fejleszhetné *Kozma* Lajos a maga hivatását. [...]

(*Úttörő, 1913. dec. 20. évf. 51. sz. 5–7.*)

Művésznövendékek kiállítása. [...] Mint minden évben, most is több igen figyelemre méltó talentum akad a kiállítók közt. Kitűnnek: *Szűts* György, [...] *Károly* Ernő, *Mund* Hugó, *Palcsó* Dezső, *Feleky* György, *Deli* Antal [...]

(*Magyarország, 1913. dec. 21. – 14.*)

Rippl-Rónai kéпкиállítása. Kaposvár kimagasló művészi eseménye Rippl-Rónai József kéпкиállítása [...] A képekről képekre járó tekintetek mohón szívták föl Rippl-Rónai József olajfestményeinek harsogó, forró lázban égő, de mégis harmonikus, nagy egységbe olvadó színeit. Majd meg a szebbnél szebb pasztellek bársonyos puhaságán, finom lehetőszerűségén pihentek meg a szemek. A nagyszabású képeket közel ötven pompásnál pompásabb rajz egészíti ki. [...]

A vernisszázsának rendkívüli érdekességet kölcsönzött, hogy azon Beregi Oszkár, a budapesti Nemzeti Színház kiváló tagja Vajda János, Petőfi és Ady Endre, és a rég elfelejtett Czuczor néhány legszebb költeményét szavalta el. [...]

(*Somogyvármegye, 1913. dec. 21. – 3–4.*)

Hollósy Simon festőiskolája Szegeden. *Hollósy* Simon, akinek most a máramarosi Técső községben van festőiskolája, levelet írt Gaál Endre szegedi kultúrtaácsosnak, amelyben érdeklődött, hogy milyen fogadtatásban részesülne az az óhajta, ha Szegeden évente hat hó-

napot akarna tölteni és ott nyitná meg mesteriskoláját. A szegediek nagy örömmel fogadták Hollósy elhatározását és minden erkölcsi és anyagi támogatásra készek, hogy beváltsa tervét.

(Budapest, 1913. dec. 23. – 14.)³⁶

Előadások Rippl-Rónai kiállításán. [...] *Feleký Géza*, Budapest székesfőváros művészeti szakelőadója f. hó 29-én, hétfőn délután „Rippl-Rónai művészete” címmel tart előadást. [...]

(Somogyvármegye, 1913. dec. 24. – 5.)

Festőiskola megnyitása. Gimes Lajos, a tehetséges fiatal festő Bakács tér 9. szám alatt festőiskolát nyitott.

(Az *Újság*, 1913. dec. 24. – 13.)³⁷

A Pesti Napló Képtára. [...] minden irány termel talentumokat, a leghetetlenebb vagy ma legalábbis annak látszó iskolának is vannak tehetségeik, akik művészetet produkálnak; [...] a küzdelem a festészetben a legerősebb s ennek megfelelően [...] az irányzatok is a legszélsőségesebbek. Mérhetetlen az a távolság, amelyet az akadémikus iskolától a naturalista vagy az ebből fejlődött stilizáló irányzat, az impresszionizmus befutott s egy újabb távol eső mérföldkő – akár előre, akár visszafelé – ahová a futurizmus, az expresszionizmus, a megint másfelé térő kubizmus vagy a legújabb csuda, a zenét is ecsettel érzékeltetni akaró orfizmus eljutott.

Nagyjából két irányzat – a legújabb iskolák még nem tudták a köztudatban igazolni jogosultságukat – vívja harcát, amely a magyar festőművészetet táborokra szaggatta. [...] A két irányzat, a komoly bajvivők két tábora obligát, de sokatmondó elnevezés szerint: az öregek és a fiatalok. Elválasztja őket egy egész világ, de összekapcsolja közülök azokat, akikben érték van: a művészet. [...]

Benczúr Gyulát kerestük föl először. A mesteriskola igazgatója tipikus „öreg” volt már évtizedekkel ezelőtt, sok vihar támadt körülötte és a vázsza gyakran vörös posztó volt az ifjak szemében. Ma csöndesebbek a hullámok, de azért még alig támad olyan művészi vita, amely dicsérőn vagy bántón [...] fölszínre ne vetné a nevét. *Benczúr* ezt mondta:

A fiatal magyar festőnemzedékről és az úgynevezett új irányról tulajdonképpen egyszerre kell beszélni. Az új irány az, amelyet tévesen „modern”-nek neveznek, de ezt a szót nem szeretem. A szabó beszélhet róla, de a művészetben csak stílusfejlődésről szólhatunk. Ha azonban valamely irányzat nem jelent fejlődést, csak a napi divat tartja életben, akkor ám legyen modern. (Talán nem tévedek, ha a futurizmust én, aki ezt a szót nem szeretem – modernnek minősítem ezen az alapon.)

Az új irány tulajdonképpen, ha nagyon messzire megyünk vissza a nyomozásban, Courbet-tel kezdődött. Vissza a természethez! [...] *Manet* és társai sablonokba szedték azt, ami Courbetnek lelkéből fakadt. Dogmát csináltak az irányzatából, [...] Nálunk is sok híve akadt ennek a dogmának, főképpen a fiatal nemzedék körében s ezek a hívek mindjárt túl akartak tenni a mestereken s az új irányból fakadt szecessziót sokkal szecessziósabban csinálták meg, mint ott, ahonnan eltanulták. [...] *Gauguin* és *Cézanne* hatásán sok fiatal festő nevelkedett úgy a külföldön, mint nálunk is. A végletekig azonban a mi festőink közül már csak kevesen mentek el, ami talán a közönségnek köszönhető, amely egészségesebb, semhogy a futurizmust meg tudja érteni. [...] az impresszionizmus még nem cél, csak eszköz. [...]

Csáktornyai Zoltán festőművész így beszélt: [...] Az első összecsapása a két iránynak a nagybányaiak tömörülése volt. [...] A régebbi mesterek: *Bastien-Lepage*, *Monet* és mások ha-

³⁶ Rövidebb változata: *Pesti Napló*, 1913. dec. 23. – 13.

³⁷ A festőről utóbb: sz.: Gimes Lajos háborús rajzai az Egyenlőségnek. *Egyenlőség*, 1915. dec. 5. 13–14.

tása után a 900-as évek elején jutott el hozzánk s most már egyszerre nagy hatással Cézanne, Van Gogh, Gauguin és Matisse nyomán és bizonyos régi primitív mesterek feltámadt ereje révén a naturalizmuson alapult stilizáló művészet, amely megint elhagyta a természet aprólékos festését és ennek sommázását tűzte ki célul. [...] Kimagasló alakja ennek az irányzatnak Kernstok Károly [...] Megkezdődött tehát a védekezés: a pozíciókban lévőket elleni külön szervezkedés. [...] létrehozták a Miénk néven ismert egyesülést [...] Megalakult a Nyolcak [...] Kiállításuknak ugyan „vegyes” sikere volt, de bizonyos, hogy nagyon meglepő dolgokat hoztak. Ez is azonban, mint minden, tisztán ideális alapon álló tömörülés, egyelőre kimúlt, [...] De újabb fejezet következett. Azok, akik a Nyolcaktól megijedtek, a Nemzeti Szalonban halálra vált arccal nézték a futuristákat és az expresszionistákat. Ők sem voltak érdektelenek s meg lehetett állapítani, hogy aki talentumos, az mint futurista és expresszionista is talentum maradt, annak dacára is, hogy a futurizmus a lehetetlenre törekszik, megfedkezve arról, hogy a festés örök időkhöz át a festékhez és a vászonhoz van kötve. Egészen más szempontból, de ugyanezt lehet elmondani a kubistákról – nálunk csak elvétve találkozunk velük – akik az impresszionistákkal szemben reakciót jelentenek, amikor a pillanatfölvételeket megunták és dogmák szerint igyekeznek a vásznon a festészet határán túlmenő térhatásokat érvényre juttatni. Ma azonban ezekről az új törekvésekről tulajdonképpen végleges ítéletet mondani nem lehet. Hogy kinek van igazsága: a kor dönti el. [...]

Marginália: [...] *Czigány Dezső*. A csendélet, az arckép értékes művésze. Az idén kiállított a Műcsarnokban, azelőtt azonban jó időn át hiába kereste volna valaki ott a képeit. Ami érthető is, mivelhogy szintén az új kifejezésmódokat kutató festők közül való. Nevezetes tagja volt a különben már feloszlott Nyolcak társaságának. [...] *Kernstok Károly*. Röviden bajos összefoglalni, hogy mit jelent ő a magyar művészi életben. Az utolsó esztendőket történetének Kernstok Károly a dinamikus pontja. Súlyos és erőteljes egyéniség, aki a harcos fiatalok élén megy. A művészet legnehezebb problémáival viaskodik. Valamikor napfényben, mezőn álló és haladó alakokat festett. Ma: komponál, meztelen emberi testek formái érdeklik. Egyre jobban széles falakra, a freskófestés felé terelődik művészete. Emellett energiabőségéből arra is jut, hogy egészen más területen is munkálkodik. Erről falujának, a Duna menti Nyergesújfalunak lakói tudnának beszélni, akik nemegyszer hallották, mint a haladó demokrácia ügyvéd képviselő szónokot. Vezető tagja, alelnöke a Választójogi Ligának. [...] *Perlrott Csaba Vilmos*. A régi ízlést és irányt védelmező kritika szemében az ő képei úgy szerepelnek, mint spanyol bika előtt a vörös posztó. [...] *Pőr Bertalan*. A főváros legnagyobb nézőterén, a Népoperában remek falfestmények jelentik új törekvésű művészetét. Mert egészen másként indult, mint amilyenek a Nyolcak két kiállításáról ismerte meg a közönség. [...] *Rippl-Rónai József*. Másik „vezér” Kernstok mellett, a legújabb törekvésű festők fiatal és harcos csapatában. [...] Született művész, akiből csodálatos bőséggel bugyog a festői készség. [...] Reprezentáló emberünk. Ha a külföld ma a magyar művészet javára kíváncsi: Rippl-Rónai okvetlenül az, akire rámutatunk. [...]

Tábori Kornél

(*Pesti Napló*, 1913. dec. 25. – 65–72.)

Magyar grafikusok kiállítása New Yorkban. Az a magyar grafikai kiállítás, melynek készületeiről hírt adtunk már, e hó 6-án nyílt meg New Yorkban, a „Berlin Photographic Comapany” kiállítási helyiségében. Ennek a műkereskedéssel kapcsolatos intézménynek *Birnbaum* Márton hazánkfia a vezetője. A nyáron ő maga gyűjtötte össze itthon Olgvai Viktor és Pogány Kálmán dr. segítségével a most megnyílt kiállítás anyagát. A kiállítás tulajdonképpen három részből áll: magyar, cseh és osztrák csoportra oszlik, de mindenik csoport egész önállóan szerepel benne. Mindenik csoport művészetéről maga *Birnbaum* rajzolt vonzó képet a katalógusban. Legrészletesebben és legmelegebben a magyar csoport tagjaival foglalkozik, különösen nagy szeretettel Rippl-Rónai Józseffel. Ismerteti közben az egész modern magyar művészet tagolódását, a nagybányai, szolnoki, kecskeméti iskolákat stb. Ami az összeválogatott anyagot illeti, az korántsem teljes ugyan, mert igen számottevő művészeink hiányzanak belőle, de megvan az az érdeme, hogy minden iránynak helyet juttat benne, még a legprogresszívabbnak is, például a nyolcak csoportjának. A három csoport kiállítása közül egyébiránt a magyaré a leg-

terjedelmesebb, művész is, grafikai lap is abban szerepel legtöbb. A katalógus, melyből ezeket az adatokat kiírjuk, igen izléses kiállítású füzet; néhány fénynyomatú kép is díszíti, egyebek közt Rippl-Rónai József fényképe. A kiállítás e hó 27-én záródik be New Yorkban. Utána az egész anyag vándorútra kél és az Egyesült Államok többi nagy városában kerül bemutatóra.

(Az Újság, 1913. dec. 25. – 18.)³⁸

Magyar művészek rajzai Amerikában. New Yorkban nemrégiben nagyszabású grafikai kiállítás nyílt meg, amelyen a magyar, cseh és osztrák művészek legjava vesz részt. A magyaroknak különösen előkelő helyet biztosított a kiállítás vezetősege, és róluk emlékezik meg elsősorban a díszes katalógus, amelyekben Martin *Birnbaum* esszéje ismerteti a magyar képzőművészetet. *Birnbaum* angoloknál szokatlan melegséggel ír a magyar művészetről. Kedves bevezetés után *Rippl-Rónai* József művészetét jellemzi, amely szerinte nem specifikus magyar jelentőségűnek tekintendő; nagy tájékozottsággal ír a magyar művészeti állapotokról, egyesületekről, a megszűnt Miénkről és a progresszív Művészházzól, szól a nagyjelentőségű Nagybányáról, a gödöllői művésztelepről, a Kévérol és a Nyolcokról, akiknek fellépése a legújabb művészi forradalmat idézte elő Magyarországon. Felsorolja a magyar festőművészet legkiválóbb tényezőit is, nagy pontossággal és tájékozottsággal állapítva meg minden művésznek helyét a modern magyar piktúra fejlődési történetében. A nagyszabású kiállításon résztvevő művészek csakis grafikai munkáikkal szerepelnek, a legtöbbje egynél több alkotással, némelyike egész kis kollekciónal. A magyar művészek közül a következők vesznek részt az amerikai kiállításon: Ágoston Ernő, Angyal Géza, Augusztin Mariska, Baranszky László, Bardócz Árpád, Berény Róbert, Conrad Gyula, Csáky József, Czigány Dezső, Edvi Illés Jenő, Erdei Viktor, Erdőssy Béla, Fejérváry Erzs, Fényes Adolf, Germány Elemér, Kosztolányi Kann Gyula, Kernstok Károly, Késmárky Árpád, Kóródy Elemér, Krón Jenő, Kubinyi Árpád, Lénárd Róbert, Márffy Ödön, Medgyessy Ferenc, Nagy Sándor, Olgay Viktor, Orbán Dezső, Pascin Gyula, Pepera Károly, Pór Bertalan, Rippl-Rónai József, Székely Andor, Tichy Gyula, Tichy Kálmán, Tihanyi Lajos, Tipary Dezső, Vaszary János, Wagner Géza, Czóbel Béla. A kiállítás magyar anyagát *Olgay* Viktor és dr. *Pogány* Kálmán gyűjtötték össze.

(Világ, 1913. dec. 26. – 22.)

A Múcsarnok állami aranyérmei. [...] A döntés azzal a negatívummal kezdődik, hogy a nagy aranyéremre senkit sem ítelt méltónak a zsűri. Nem ismerjük a pályabírák érveit és okait, de ez az ítéletük teljesen érthetetlennek látszik. Évek óta nem függött a Múcsarnokban olyan kvalitású festmény, mint *Iványi Grünwald* Bélának „Tavaszi ébredése”. Bizonyos, hogy ez a munka még nem jelenti mindazt, amire *Iványi Grünwald* tehetsége képes, de az egész Múcsarnokban nincsen kép, amely értékre nézve hozzája fogható volna. A „Tavaszi ébredése” nagyszabású kompozíció, igazi monumentális mű, melyre még a tradícióktól elrugaszkodást sem lehet ráfogni, [...]

Elképesztő azonban a döntésnek második része, mely a nagy aranyérmek helyett a kis aranyérmekről intézkedik. Az elsejük *Iványi Grünwald* Bélának jutott, akit tehát a zsűri a kis aranyéremre méltónak ítelt, csak a nagyra nem. [...] lehetetlen rá nem mutatni arra a demoralizáló hatásra, melyet az ily igazságtalan ítéletek a művészekre tesznek. Micsoda intézmény az, amelynek ily helytelenül funkcionáló szervei vannak! Hogy lehessen attól a magyar művészet fellendítését, jövőjének előkészítését remélni!

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1913. dec. 28. – 20.)

³⁸ Ua.: Rippl-Rónai Amerikában címen: *Somogyvármegye*, 1913. dec. 28. – 7.

BÉCSI BARÁTAINKHOZ

Egy el nem mondott pohárköszöntő

Rippl-Rónai József festőművész érdekes cikket küldött a Világnak a Művészházban lévő Bécs-budapesti csere-kiállítással kapcsolatban. Készséggel adunk helyet ennek az írásnak, mert egyszerűen eloszlatja azt a téves verziót, hogy a magyar művészek bécsi revans-kiállításukra fel akarják függeszteni progresszív elveiket. Végül érdeklődésre tarthat számot ez a cikk azért is, mert autentikus megerősítése annak – amit jóhiszemű emberek elképzelni sem tudtak –, hogy magyar művészek intrikáltak Bécsben a csere-kiállítás létrejötte ellen.

A wieni „Künstlerhaus”-nak a „Művészház”-ban múlt vasárnap megnyitott kiállításának vernisszázs-ünnepélyén és az ugyanazon napon rendezett társasvacsoránkon elhangzott pohárköszöntők a tisztázandó gondolatoknak egész sorozatát ébresztették fel bennem.

Nem beszéltem a borozó vacsora folyamán, főleg azért nem, mert először is különösen ilyenkor nem osztom azt a hitet, hogy „a borban van az igazság”, de még azért is, mert elkészültem arra, hogy a nyilvánosság előtt mondom el üzenetemet wieni barátainkhoz.

Amint a tény is bizonyítja, a progresszív alapon álló Művészház a wieni Künstlerhaus kiállító tagjaival szemben – több értéknek látszó oknál fogva – eltekintett eredeti és más esetben szigorúan veendő művészi programjától.

Örömmel fogadta be őket a modern művészeteknek predestinált hajlékába – tisztelven az őket legjobban jellemző művészi működésükben, tekintet nélkül arra, hogy a mi művészi elveinkkel egyezik-e az övék vagy nem.

Mi, ezen említett szempontból nézve az ügyet, mindent megtettünk, hogy Lajtán túli testvéreink a szeretetteljes fogadtatás után jól érezték magukat, és hogy elmondhassák rólunk azt is, hogy dacára a nagy elvi különbségnek, megértettük egymást, úgy művészetileg, mint politikailag.

Éppen úgy, mint nekünk, ebben a kivételes esetben, amikor arról van szó, hogy a látszólagos nemzeti ellenszenv, legalább művészi alapon, szűnjön meg a magyarok és osztrákok között. Nekik is mindegy legyen: milyen irányú bemutatandó művészetünk, csak legyen az valójában meggyőződésből fakadó igaz művészet, ami főleg abban csúcsonyul ki, hogy egyszersmind eredeti is.

Feltétlenül elvárjuk wieni szomszédainktól, hogy ugyanezen bánásmódban részesítsenek bennünket, főleg művészetünket, amire mi legkényesebbek vagyunk.

Ki is jelentjük nyíltan, hogy művészi elveinkből semmit sem engedünk, és hogy a wieni tavaszi kiállításunk keretében – külön – nekünk adott termekben progresszív szellemű művészetünket és jól kiválogatott művészi törekvéseinket fogjuk a wieni nagyközönségnek bemutatni. Más szóval ez azt jelenti, hogy amikor a wieniek nálunk konzervatívabb hajlamukat követve naturalisztikus, szimbolisztikus és impresszionizmus felé hajló műveiket mutatják be a budapesti, művészi ízlésben igen előrehaladott közönségnek, akkor mi is Wienben, a Künstlerhausban ugyancsak élni fogunk azon természetes jogainkkal, hogy a magunk dekoratív, stilizáló, progresszív működését, amely nem egy esetben a közelfekvő impresszionizmusból is fakad és legrégibb művészetek tradícióján nőtt fel, mutatjuk be eredeti felfogásunkban és faktúránkban éppen ott, abban a levegőben, amit a legkonzervatívabb világ mindig úgy magyaráz, hogy ez a művészet „teljes lehetetlenség”. Pedig hiába, ez a két szélsőség együttes megismerése van rendeltetve arra, hogy Wienben is, ahol már nagy mozgalom indult meg a progresszív művészet jegyében, de ami még ez idő szerint tendenciózusan elnyomott, megteremtse azt a kultúrát, amely nélkül manapság igazi kultúrnemzetek közt helyet nem kaphatunk.

Hogy magyarázatát is adjam ezen üzenetszerű fellépésemnek, teszem a Művészház reputációja érdekében, miután szent meggyőződésesem az, hogy Budapesten ez az intézet, ez az egyesület akarja legjobban szolgálni a feltétlen szükséges haladó művészetet, de tennem kell azért is, mert épp a wieniek mostani kiállításával kapcsolatosan az a szegényletes eset történt meg a Művészházzal, hogy annak ügyét hat kítőny magyar a legcsúnyább módon szolgálta ki prédául az osztrákoknak. Már rendezés alatt állott a kiállítás, amikor valaki még mindig kézzel-lábbal azon dolgozott, hogy a wienieket lebeszélje a kiállításról. A denunciació meg akarta hiúsítani a már megkötött szerződéseinket, amit azonban még idejében meggátolhattunk, annyira, hogy

már a wieniek egészen beletörődtek a dologba és magyarországi babéraiakon nyugosznak abban a reményben, hogy nemcsak erkölcsi, hanem anyagi siker is fogja betétézni itteni megjelenésüket.

Éljenek!

Rippl-Rónai József

(*Világ*, 1913. dec. 28. – 13.)

Magyar Mannheimer Gusztáv képei. Ibsen Peer Gyntjének gomböntő mestere táncol e képek előtt, árnyéka rájuk borul, megfekszi a vásznakra csapott színeket.

A gomböntő mester – egy zseni lázas álmainak szülőtte – e végzetesen kegyetlen fantom alakját érzem e helyütt; az idő eljárt, itt a számonkérés órája, a fantom kezében a kanál és szakadatlan egyhuzamban összeolvasztja, átönti a félértékeket, mindazokat, akik elindultak, de útközben félreléptek, visszafordultak, se sújtani se simogatni nem akartak, óvatosak voltak, egészen jók, egészen rosszak lenni nem mertek.

Mit jelentenek e képek ma és mit jelentenek a hely és idő viszonylagosságát kizáró egyetemes értékelés mértéke szerint? Mit jelent Magyar Mannheimer művészete, akarása általában a magyar piktúra ezerszínű erdejében?

Magyar Mannheimer képei impresszionisztikus könnyedséggel áthatott természetanalógiák. Egy-egy naturalisztikusan felfogott tájrészlet adatainak jegyzetszerű felsorolásai. Naturalisztikusan látja a természetet, azonban minden részlet értékének megfelelő deskriptív kifejezésére semmi kedve nincs. És mert naturalista művész, a motívumok sommázására való erő, átfogó tehetség híján piktúrája hibrid. És az ellentétes diszpozíciók egymásra szegeződésének jeleit mutatja.

Magyar Mannheimer fellépése annak idején, a Keleti–Telepy hegemonia korszakában feltétlenül rokonszenves lehetett. Frissesség volt művészetében, noha nem jutott el azokig a konzekvenciáig, amelyek az akkor már egy táborba verődött nagybányai festők munkáiban oly erős harsogással kifejlődtek.

Bizonyos líraiság ömlött el képein. Személyes hangulatokat igyekezett a természeti elemek segítségével képekre realizálni. Elég példa található a tizenkilencedik század festészetének történetében, hogy az ilyen törekvéssel áthatott festők mennyire felszabadították magukat a motívumok holt betűi alól, mekkora lendülettel gyúrták át az adott elemeket. Mannheimer kevéssé élt ezzel a szabadsággal és a „hangulat” bármennyire dominált egy-egy vásznan, valami fékeztség mindig érezhető volt a munkájában. Most már tisztán látjuk e temperáltság belső rugóit, mely nem más mint: óvatosság. Akadémikus és forradalmár akart lenni egyszerre, egy személyben.

Az Ernst-Múzeumban rendezett kiállítása magába foglalja hosszú esztendőik termésének javát. Az esztendőik elrohantak, de Mannheimer nem mozdult el arról a helyről, ahova pályája kezdetén lábát megvetette. Még ma is a készülődő ember gesztusával hárítja el a végleges eredmények, színvallás terhét. Amikor ifjú erőinek teljességével fórumra lépett, elhiheztük és hittük is, hogy készülődik, erőt gyűjt. De ma, mikor már annyi ígéret beteljesedését túléltük, amikor egész élességében élénk rajzolódik az utolsó tíz év küzdelmeinek minden eredménye, nem hiheztünk e felkészülésben. Ez nem erőgyűjtés, hanem a lankadt vándor vergődése.

Bizonyára nem múlik el nyomtalanul az ő művészete. Azok az értékek, melyek piktúrájában fellelhetők, a természet nagy törvényei szerint nem kallódhatnak el, vagy legalábbis nem foszladozhatnak semmivé.

És most ismét Peer Gynt gomböntő mesterét idézzük fel, talán mások művészetébe átömölve, észrevehető módon, vagy alakot váltva kiteljesednek. Szomorú elégtétele lenne Magyar Mannheimer Gusztávnak. Hátha még ez sem következik be? (1913. október 26.)

B. A. [Bálint Aladár]

(*A Kéve Könyve*, 1913. dec. 6. sz. – oldalszám nélkül)

A Múcsarnok téli tárlata. [...] A kiállítás valamivel üdőbb és változatosabb lett, de a nagy vásári jellegén bizony ez a félreform nem tudott segíteni. Kárba vesztett fáradság volna tehát ezek után azt remélni, hogy a Múcsarnok jövője e reform következtében szebb és jobb lesz, mint amilyen a közelmúltja volt. Ha egy kiállítás keretén belül háromszázhuszonhat festő, szobrász és építész nyolcszáznegyvenöt művét kell elhelyezni, akkor még a lehetősége is megszűnik annak, hogy reveláló hatású kiállítást lehessen rendezni. Egy kiállítás nem válik jobbá azáltal, hogy az avult giccs mellé modern giccsset is akasztunk. Termet terem után kutat végig a szépre és érdekesre szomjazó látogató és csak imitt-amott csillan fel egy-egy mélyebb értéket bányászó művész. És ezek között számos olyan, akiket már akkor is tiszteltünk és szerettünk a Társulat kiállításain, amidőn a juryt még nem „rendszabályozták” meg. Mednyánszky báró, Katona Nándor, Réti István, Rudnay Gyula és a legfiatalabbak közül Tichy Kálmán képei előtt előbb is mindig őszinte gyönyörűséget éreztünk és nemigen változtatott a kiállítás összbenyomásán az, hogy az említett gárda munkái mellett Czigány Dezső és Iványi Grünwald Béla is mesteri munkákkal szerepelnek.

Olyan nagy és gazdag egyesület, mint a Képzőművészeti Társulat, sokkal különb művészi feladatokat oldhatna meg anyagi ereje révén, mint évenként két, azonos kaptafára húzott kiállításnak tisztán bürokratikus intézését. „Intézését” mondom, mert rendezésről nem lehet beszélni. Kiállítási felhívásokat szétküldeni, beérkező műtárgyakat átvenni, belépődíjat szedni és néhány rossz kép után eladási jutalékot behajtani, végül a kiállítókat körlevélben ismét arról értesíteni, hogy csak „gyorsan” vigyék el műtárgyaikat, mert különben a Társulat „semmilyen felelősséget nem vállal”, ez bizony nem mondható művészeti szempontból olyan működésnek, amely különösen lelkesítene. [...] (1913. november 22.)

(Sz. J.) [Szablya János]

(*A Kéve Könyve, 1913. dec. 6. sz. – oldalszám nélkül*)

Iparművészet az Ernst-múzeumban. Az Ernst-múzeumnak legutóbb megnyílt csoportos kiállítása avval az örvedetes újítással szolgál, hogy a grand art körébe bekapcsolja az iparművészetet is. Ez mindenesetre igen helyes és finom érzésre valló törekvés, amelynek több oldalról meglesz a maga haszna. [...] Az Ernst-múzeum kiállítása számára a Magyar Textilművészeti Műhely szolgáltatta ezt a segítséget [...] örömmel konstatáljuk, hogy fejlődésüknek új jeleit adták. Kozma Lajos igen finom faragású, izléses bútorokkal szerepel, amelyek közül különösen egy kissé japános vitrinje különösen artisztikus. Lakatos Artúr két enteriőrjében szintén sok ötlet és műgond van. Románé Goldzieher Klára ismét rendkívül izléses batikmunkával szerepel. Fokozott figyelmet érdemelnek a Textilművészeti Műhely szövetségek, amelyek közül nem egy igen magas nívón áll s amelyek ötletességükben egy nagyobb arányú fejlődés kezdetét jelentik. Gara Arnold gyönyörű kerámiaja és zománcos ékszerei ismét annyi műértéket, finomságot, artisztikus izlést, eredeti invenciót árulnak el, amely nagyban megnöveli a fiatal művész iránt érzett régi becsülésünket.

(*Magyar Iparművészet, 1913. [dec.] 16. évf. 10. sz. 416.*)

Művészet. [...] A Múcsarnok téli tárlatának katalógusa mintegy kilencszáz számot mutat. Ebben a kép- és szoborrengetegben elenyésző csekély az olyan munkák száma, mely az átlagtermés felett állna.

A konzervatív művészek impotenciája, erőtlen vergődése talán sohasem látszott annyira siralmasnak, kilátástalannak, mint ezúttal. Erőtlen kezük, kiszikkadt agyuk olyan területek felé kényszerítik őket, amely távol esik mindentől, ami a művészettel összefügg. Nagy részük már az akadémikusokat jellemző, szigorúan értelmezett technika fegyvereivel sem rendelkezik. Minden túlzás nélkül állítható, hogy ha valamelyes frissesség, komoly akarás, tudás jeleit keressük e helyen, kizárólag a fiatalabb festők felé kell hogy forduljunk. Kivetni való akad ugyan egyik-másik munkáján, és a nagy átlag, ha fél lábbal még a múcsarnoki törzskar táboraiban is van, sok biztató mozzanat mutatkozik munkáikban. *Perlrott Csaba* Vilmos, *Csáktornyai* Zoltán, *Czigány Dezső* neveit jegyezzük fel elsősorban. *Iványi Grünwald Béla*, *Kléh János*, *Kosztolányi Kann*

Gyula, *Gara Arnold*, *Rudnay Gyula* képei szintén érdemesek arra, hogy kiemeljük. *Pick Lajos* szobrán kívül *Lux Elek*, *Steiner István* szobrai talentumos emberek munkái.

Az Ernst-múzeum részben két régi magyar festő, néhány újabb festő és négy iparművész munkáit gyűjtötte egybe kiállításra. [...] *Szinyei Merse Pál* régebbi képeiből is kiállított néhányat. E régi képek önkénytelen fokmérői annak a hanyatlásnak, a késő öregség ernyedtségének, mely újabb képeinek látását valósággal lehangelő látvánnyá teszik. *Ferenczy Károly* is gyenge, szintelen. *Csók István* csendélete érdekes, de korántsem tudott megbirkózni azzal a feladattal, mely különböző természetű képrészek egybehangelése, egyben a különbözőség hangsúlyozásából következik. *Herman Lipót* rajzaiban sok a közvetlenség, ez a közvetlenség azonban mire a kész vászonig jut, semmivé foszlik. *Vadász Miklós* képe léha. Nem a témája teszi ezt, hanem az a felületesség, mellyel a feladata elé állott.

Az iparművészeti csoport kiállítása egy új textilművészeti szövetkezés bemutatkozása is egyúttal. A Budapesti Textilművészeti Műhely tagjai, *Kozma Lajos*, *Lakatos Artúr* és *Románné Goldzieher Klára* egész sor érdekesnél érdekesebb ruhaszövevvel dokumentálták művészi készségeiket és rátermetségeiket arra, hogy a művészi szövetgyártást, ezt a szabad vadászterületet elhódítsák a művészi ízlésben szűkölködő kontárok elől.

Kozma Lajos és *Lakatos Artúr* bútorokat is kiállított. *Kozma Lajos* bútorai rendkívül érdekesek. Azonban ez az érdekesség néha a célszerűség rovására megy. Mindazonáltal a legnagyobb reménységgel tekintünk e kiváló iparművész további fejlődése elé. *Gara Arnold* porcelánra festett medailonjai ugyanarról a választékos ízlésről, pompás művészi ösztönről tanúskodnak, mint amely a többi kerámiai munkáiban oly ritka harmóniában fejeződik ki. [...]

A Könyves Kálmán társaság oly képekből, rajzokból rendezett kiállítást, amelyek Budapest utcáira, házaira, környékére vonatkoznak. Így természetesen a közös tárgykör révén egymástól rendkívül távol álló egyéniségek összekerültek. A festők sokfélesége érdekes összehasonlításokra ad alkalmat. *Bruck Miksa* tárgyilagossága mellett *Márffy* stilizáló ereje izgató ellentétet ad. Kár, hogy csupán a mai és tíz-husz év előtti várost ábrázoló képek kerültek össze és a régi Pest teljesen kimaradt a kiállításról. [...]

Bálint Aladár

(*Magyar Nyomdászat*, 1913. dec. XXVI. köt. 12. füz. 262–263.)

Lechner Ödön rajza alá. Egy drága öregember él közöttünk, ősz feje, mint apró dombok felett a hegy orma, szelíden havas tisztasággal mosolyog, sugárzik. Míg mások éles foggal tépték a kenyérhegyet, bizakodással, megértőkre várva, álmokba borult. Páratlan tehetsége – jog szerint paloták, városok képének sorsát kellett volna, hogy megpecsételje – kávéházi asztalok márványára, papírlapokra ömlött, és ami gondolataiból testté vált – egy-egy ház, középület –, akarásának olyan kis töredéke, hogy az inkább vádemelés a félemberek, álművészek kapzsisága ellen, mint reménység, nagyszerű lendületek, merész ígéretek igazolása.

Az esztendő fordulásával alig tudtunk volna méltóbb ember kézjegyét adni e helyen. Öregségében is fiatal művész szénnel megrögzített álma, annak az embernek egyik tervezgetése, ki a fiatalokkal való őszinte szövetkezés pajzsát tartja a rohanó idők dárdavetése ellen. E rajz, mellyel az ősz mester a Nyugat olvasóit köszönti, megbecsülése mindnyájunk küzdelmének.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. jan. 1. VII. évf. 1. sz. 78.)

Feleky Géza előadása. *Rippl-Rónai* József kiállításán tegnap, kedden délután 5 órakor Feleky Géza, a jeles kritikus tartott szabadelőadást és ebben főleg a kiváló művész gazdag tevékenységének utóbbi tíz esztendei munkásságát ölelte föl. [...] Rippl-Rónai még sok új és nagy meglepetésekkel fogja gazdagítani a piktúrát, mert az értékes lehetőségek bő forrása még nem apadt ki benne, az harcos, örökké nyughatatlan zsenije még nem érkezett meg a végső állomására. [...] A modern festőművész jellemzésére az irodalomból kapott ki igen érdekes, szép hasonlatot. Amiként a mai igazi nagy író nem bibelődik apró kis részletek hűséges leírásával, éppúgy a modern festő is mellőz témájában minden fölösleges részletezést. A hangsúlyt mindig a föltétlenül lényegesre helyezi. Még itt is a lehető legtökéletesebb leegyszerűsítés eszközeivel él. – Végül utalt arra, hogy a modern piktúrával szemben a közönség rettegése a hibás, helytelen látásból ered. A természet szép és színes jelenségeinek biztos fölismeréséhez erőteljesen művelt szemre van szükség. A közönség zömét félrevezetik a régi rossz képek. A megszokást oly erőteljesen szögezi le önmagában, hogy amikor egy modern piktor képe előtt megáll, nem a természeti jelenségek megfigyeléseit, hanem régi rossz képek emlékeit szedi elő önmagából az összehasonlításhoz. [...]

(*Somogyvármegye*, 1914. jan. 1. – 7.)

Művészeti majolika-telep Hódmezővásárhelyen. Nagyrészt hódmezővásárhelyi születésű művészek: *Kallós Ede*, *Pásztor János* szobrász, *Endre Béla*, *Tornyai János* festő és *Smurák József* műépítész két évvel ezelőtt Hódmezővásárhelyen műhelyt alapítottak azzal a tendenciával, hogy az ottani, hajdan hatalmas népi agyagipart művészivé nemesítsék. Az ifjú vállalkozás már keletkezésekor nagy érdeklődést keltett [...] a művészek már eddig több mint tíz kiállítást rendeztek. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1914. jan. 4. – 15.)

Tárlatok. A Múcsarnok téli kiállítása talán több termést, de bizonyára sokkal kevesebb értéket tár a nézőközönség elé, mint az előző években. Nemcsak abban érezzük a hiányt, hogy hasztalan keresünk valami igazán szép, állandóbb értékű műalkotást benne, de még a pillanatnyi

gyönyörködésben is alig egy-két műtermék tud részesíteni. Voltaképen két végletnek a túltengése a „szabad művészek” és „független művészek” – így nevezgetik magukat – legtöbb műve; [...] Böcklin filozófiai elgondolásait juttatja a nézőnek emlékébe Olgvai Viktor két képe: *Tantum ergo* és *In excelsis*; a másodikban inkább a természet fenséges színei hatnak: a hatalmas fenyők és még hatalmasabb havasok, de az elsőben annyi mélység, annyi elmerülő áhítat van, hogy a fenség előtt meghajló művésznek egész csodálatát és meghódolását át tudjuk érezni. Allegorikus és így némileg filozófiai tartalmat akar kifejezni Iványi Grünwald Béla képe: „Tavaszi ébredése”, de a testszín és idom, továbbá a táj színezése durvának, perverznek érzik, semmit sem nyújtva Botticelli Primaverájának lágyágából és bájából.

Alszeghy Zsolt

(*Magyar Kultúra, 1914. jan. 5. II. évf. 1. sz. 41–42.*)

A képkiallítás bezárása. Két héten át ismét csillogó, üdítő nyugati levegő simogatta körül melegen mindazok szívét Kaposváron, kik a dohos, ős-szittyva virtusok nagy csömörétől szabadulni kívánnak. Nehogy bárki egy pillanatra is félreértsen bennünket, leszögezzük, hogy *Rippl-Rónai Józsefnél* magyarabb piktor nem taposta még ezt a nehezen mozduló glóbuszt. Az ő hatalmas temperamentuma étellel teli új magyarságot szült a piktúrában, nyugati lényege dacára is minden színéből, minden egyes ecsetvonásából igazi magyar volta harsog ki a legigazabb szilajsággal. Talán ez az, ami benne lefelől és legjobban megragad, mert a nagy lehetőségek legszélesebb perspektíváját tárja föl: idegenségünk, nagy elmaradottságunk merész ívű, büszkén lendülő, bátor új hajtásai nemcsak az érintkezési pontokat találják meg a Nyugattal, de annak haladó szellemével a legnagyobb melegséggel és megértéssel egybe is olvadnak.

A külföldi kritika egyre azon rágódik, hogy Magyarország nagy, jelentős írói dacára sem tud méltón elhelyezkedni a modern európai literatúrában. A magyar piktúráról már nem mondhatják ezt, mert a legnagyobb rosszakarat is kénytelen meghajolni egy *Rippl-Rónai*, egy *Kernstok*, egy *Vaszary*, egy *Szinyei Merse Pál* előtt. [...]

A most bezárt kaposvári tárlat képeit *Rippl-Rónai József* legközelebb már a bécsi „Künstlerhaus”-ban fogja kiállítani.

(*Somogyvármegye, 1914. jan. 6. – 4.*)

Boromisza Tibor kiállítása. A Nagybányán dolgozó festőművész, Boromisza Tibor képeiből rendezett kiállítást szombaton, e hó 10-én délután öt órakor nyitja meg dr. Jankovich Béla válas- és közoktatásügyi miniszter a Könyves Kálmán szalonjában. A kiállítás iránt igen nagy az érdeklődés úgy a művészek, mint a közönség körében és az naponta reggel 9 órától esti 7 óráig megtekinthető. Vasárnapokon 9 órától déli 1 óráig van nyitva.

(*Alkotmány, 1914. jan. 9. – 11.*)

A művészi fényképezés iskolája. Balogh Rudolf, az ismert jeles fotográfus iskolát nyit Váci utcai műtermében, ahol egyéves tanfolyamon a művészi fényképezés minden ágába és fogásba beavatja tanítványait, minden oldalra kiterjedő elméleti és gyakorlati kiképzéssel. Az iskolához tökéletesen felszerelt műtermek és dolgozó helyiségek állanak rendelkezésre (Váci utca 12.) A tanfolyam január 15-én nyílik meg.

(*Magyarország, 1914. jan. 9. – 12.*)

Boromisza Tibor kiállítása. A Könyves Kálmán szalonjában egy fiatal, mindeddig kevésbé ismert piktor rendezett kollektív kiállítást, amely a közönséget kétségtelenül érdekelné fogja. Két körülményt mindjárt az első pillanatra konstatálhat: az egyik az, hogy Boromisza Tibor feltétle-

nül tehetséges ember, a másik pedig, hogy képei a maguk harcos és kiáltó modernségében élénken elűntek nemcsak az akadémikus festészettől, hanem azoktól a kísérletektől is, amelyekben a többi fiatalok mindeddig újra törekvő lelkesedésüknek bizonyosságát adták. Ezeknek a törekvéseknek bevallott céljuk az impresszionizmus színrajongásával szemben a forma rehabilitálása és a természetből való teljes elvonatkozás. Ez az utóbbi törekvés megvan Boromisza Tibor alkotásaiban is, de viszont a formalitás éppenséggel hiányzik belőle. Formák helyett csak színeket lát, de nem az impresszionizmus szétszórtságában, hanem egységes, összefogott foltokban, amelyek a rajznak bizonyos önkényes, leegyszerűsített stilizáltságával párosulnak. Ezekből az elvekből egyelőre nem következhetik egyéb, mint bizonyos dekoratív jelleg, és ma valóban Boromisza Tibor képeinek a dekoratív karakter legfőbb jellemzője. Ez a dekoratív rajongás igen érthető és talán minden fiatal tehetséggel megesisik, aki unja a természetlátás objektív mozdulatlanságát, és éppen ezért transzponálni akarja a természetet. Ez elv, amelyből ő is, mint valamennyien, kiindul: a természetből elhagyni mindent, ami mellékes, és csak a lényegét adni.

Eddig rendben volna, de vele is, mint annyi sokkal megtörténik, hogy a természet lényegét éppen a külsőségekben látja, s ebből keletkezik azután a szimpla dekoráció. Némelyek ezt primitívségnek fogják fel, de én azt hiszem, semmi sem rafináltabb, mint a hatásoknak ilyen egyszerűsítése, amely búcsút mond a valóságnak és a természetből a mesterséges, emberi kézzel munkált anyag felé kívánczik. Boromisza Tibor képei is ide tendálnak, s kétségtelen, hogy ma kitűnő iparművész lenne belőle. Mégis kár volna, ha ennél maradna, mert tehetsége sokkal komolyabb dologra képesíti. Képeiben annyi erő és lendület, annyi biztonság, annyi színérvés és annyi kultúra van, amellyel a grand art-nak igen nagyon eredményes művelőjévé válhatik. Nekünk most talán tájképei tetszenek jobban, ami természetes, mert hiszen a dekoratív stilizálás ezeken sokkal könnyebben oldható meg, mint a figurális kompozíciókon. Ám ezekben is sok tehetség nyilatkozik, s egy bányász arcképe egyenesen meglepő. Ez az arckép jogosít bennünket a legtöbb reménységre, mert meggyőz arról, hogy a kissé doktriner elfogultság mellett, amely ma képeink egyenlő formában megnyilvánul, egy sokkal szélesebb skála is rendelkezésére áll. S reméljük, hogy ennek a skálának alapján még sok szép, komoly alkotást fogunk látni Boromisza Tibortól.

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány, 1914. jan. 10. – 11–12.*)

Hatvany Ferenc báró. *Kollekciós kiállítás az Ernst-múzeumban.* [...] Az a nyugtalanság, az a lázas benső küzdelem, amely Hatvanyt a folytonos keresésre, önönmagának műveiben való kifejezésére kényszeríti, ott vibrál minden egyes képen [...] Sokan lesznek, akik jóakarató vállveregetéssel tehetséges dilettánsnak fogják mondani Hatvanyt, s a róla való megemlékezésben a milliomosra fogják vetni a hangsúlyt. [...] meg kell ellene előre védelmeznünk Hatvanyt. Mert ha nem is él a piktúrából, de a piktúrának él, s utóvégre mégiscsak ez az utóbbi kérdés dönti el azt, vajon ki a művész. [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest, 1914. jan. 10. – 12.*)

Két kiállítás. *Hatvany Ferenc báró és Boromisza Tibor gyűjteményes kiállítása.* Hatvany Ferenc báró valószínűleg legfiatalabb tagja annak a gárdának, mely az Ernst-múzeum kiállításain eddig nagyobb kollekcióval önállóan szerepelt. [...] ma, amikor a lelkiismeretes munka hiányát vetjük rendszerint szemére a legtöbb fiatal művésznek, egymagában is érdem, ha egy művész néhány évi munkásság után ily hatalmas kollekcióval lép a közönség elé. [...] Hatvany Ferenc bárót többre kell értékelnünk az úri passziójának hódoló amatőrnél, [...] művészetéről a jövő fogja megállapítani, hogy tüze melegen lobogó láng, vagy csak e láng visszfénye.

A Könyves Kálmán szalonja szintén fiatal művésznek, *Boromisza Tibornak* nyitotta meg kapuit. Boromisza azonban mintha fiatalnak túl öreg volna. Mintha magányában észrevétlenül elsuhanat volna fölötte az idő, s nem vette észre, hogy leáldozóban van már a napja annak az iránynak, mely filozófiai problémákkal, eszmékkel próbálja pótolni művészetének hiányait. Va-

lóban kár, hogy pompás színérzékét oly brutális képek alkotására fordítja s nem s nem veszi észre, mennyi önkéntelen komikum rejlik abban, ha dekoratív és stilizált tájképeihez magyarózó szöveget kénytelen illeszteni a katalógusba, nehogy a néző pálmának nézze a fenyőfát. Nagy ügyességre vallanak a mozgást stilizáló, rendszerint egy ülésre készült képei is, de nem volna szabad itt megállania. Mert ha produktumai száguldó gyorsvonalat füstjeként maradnak el gondolatai mellől – miként a művész önvallomásában mondja – mi marad vissza, ha a füst a levegőben eloszlott? Űresség, mely egy művész törekvésének végső célja aligha lehet. Kisebb szén- és tempera-rajzai színben és a mozgás pillanatnyi megrögzítésében igen ügyesek. Nagy képei közül a „Megzavart fürdőzők” című erősen emlékezetet a japán művészek alkotásaira, viszont a „Megújhódás” című hármasképe, bár burkoltan, voltaképpen a kereszténység eszméjét tárgyalja világias formában. A kép alapgondolata tehát – ha címe modern is – nem új, s a tárgy erőltetett volta kifejezésre jut a kép kompozíciójának lazaságában is, melyet a művész a színek élénkségével sem tudott kellően ellensúlyozni.

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1914. jan. 10. – 14.*)

Érdekes képek. Hatvany és Boromisza kiállítása. [...] Mind a kettő teljes szimpátiánkra érdemes, értékes és sokat ígérő festő, noha fejlettségük mai foka és a művészetben való elhelyezkedésük mai módja korántsem az a legfőbb és legvégső eredmény, amelyet tőlük várhatunk. [...] [*Hatvany*] Különösen a női test finom vonalainak legkiválóbb mestere. Ingres az, akire Hatvany báró legtöbb aktja emlékeztet. [...]

Boromisza Tibor merőben ellentéte Hatvany bárónak. Annyira határozott egyéniség, hogy ez, ha nem is most, de idővel még ártalmára is válhatik: a saját egyéni különös stílusa, fölfogása, festőmódja, mint valami erős háló fogja körül, amelyből nehéz lesz megszabadulnia. Az a kérdés, hogy olyan-e ez a stílus, amelyből szabadulni tanácsos? Bizony, igen. A tudatosan és mesterségesen fokozott primitívségnek az a foka, amelybe áradó temperamentumát és igen fejlett rajztudását mintegy beleygőmöszöli – nem adja meg a haladás, az elmélyedés és a tisztulás lehetőségét. Több nagyon szép vászon van így is ezen a tárlatán, de érezni, hogy *Boromisza* tehetsége és tudása máris erősen küzd a saját magára reákényszerített kezdetleges formákkal, amelyek, mint valami szűk és elszakíthatatlan ruha összezsugorítják, szinte megnyomorítják talentumának nagyobb föladatakra is megérett és eléggé erős művészi izmosságát. Kétségtelen azonban, hogy *Boromisza*, aki páratlan energiával haladt eddig, meg fogja találni a kibontakozás és a további sikerek útját. [...]

(*Esti Újság, 1914. jan. 10. – 6.*)

Boromisza Tibor. Nagybányán, elvonultan és csak művészetének él egy ifjú festő, aki évekkel ezelőtt huszárhadnagy volt és az aransujtásos atillát cserélte föl festőkabátjával. Nem remített magának tökéletesen új irányt, mint a festő, aki a tropikus szigetre vonult el, hogy hódoljon álmainak; *Boromisza* Tibor a plein air híve, a fény változatait ábrázolja tájképein a festőművészet új felfogásával és újabb eszközeivel. Mint az értékes emberek általában, bizonyos irányokon belül ő is eredeti tud lenni és az irányt egyénivé fejleszti önmagán keresztül. Az elvonultságnak, a lelkes és derék munkának eredményeit látjuk összegyűjtve a Könyves Kálmán szalonjában. Egy sereg tájkép, több kisebb zsánerkép és néhány nagyobb kompozíció függ a falakon. *Boromisza* az utóbbi három-négy évben festett képeit hozta el, de ezeken is látszik, hogy a széles munka, a teljes odaadás mily gyors fejlődéshez segítette. Szinte lépésről lépésre követhetjük, mint erősödött meg rajztudása, finomult vonalritmusa, hogyan vetkőzte le nyersségét és miként lett igazi koloristává. Mert az ifjú művész valóban kitűnő kolorista. A szint mindenféleképpen pompásan kezeli, nyilatkozzék meg bár az levegő, fű, fa virág, ruha vagy föld által. A napsugár változatainak játékát figyelni és a szabad természetben való megnyilatkozását ábrázolja sok szerencsével és talentummal. Ez a képessége teszi tájképfestővé. A formákat nem részletezi, meglehetősen egységesen kezeli a foltokat és erős vonalakat, de a fény kis rezdülései

sem maradnak előtte titokban. Érezzük a fenyőerdő átszűrődő sugárkéveit, a harmatos reggel párák fehérségét a napfény opálos ragyogásával, a teljes intenzitású nap fehér világítását. És aztán kitűnően eleveníti meg a nedves füvek fölött lebegő légkört, a friss hó lila árnyát a liget fölött fénylő vasárnapi égboltot. Legsikerültebbnek tartjuk eme igyekezetében egy fenyveses enteriőrjét. Leegyszerűsített formáival, zseniálisan megoldott világításával ez a kép tényleg sok figyelmet érdemel. Intim kellemességgel hat a „Fernezeyi Boldi tó”, szépségekben gazdag a „Márciusi este” és a „Frissen esett hó” című kép is. A kompozícióban még nem ilyen erős Boromisza, bár igyekezetének itt is szép eredményei vannak. „Bibliai este”-je a zöld és arany kellemes összeolvastásán kívül mély áhítat hangulatától átítatott, míg hatalmas hármasképében az erő ragad meg bennünket. Dicsérettel kell megemlékezni apróbb zsánerképeiről, melyek közül néhány egészen kitűnő rajz, mozgás és hangulat tekintetében. Végeredményben, összegezve az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy Boromisza Tibor határozott tehetség, aki előtt a lebiztatottabb jövő áll.

(Magyar Hirlap, 1914. jan. 10. – 10–11.)

Boromisza kiállítás. Érdekes és értékes anyagot mutatott be ma a sajtó képviselőinek a Könyves Kálmán-társulat Boromisza Tibor kollektív kiállításában. A fiatal, katonatisztnak indult tehetséges festő a nagybányai festőiskolában tanult, de aztán külön utakat keresett s nem hozott onnan egyebet magával, mint az ottani levegő színét, rezgését és számos ottan készült igen erős tájképet. Ezek a finom, de erőteljes, színpompás és levegővel teli tájképek művészetének fénypontjai. Rajzuk, precíz és határozott, tömegelrendezésük is kifogástalan, főproblémájuk mégis a szín, a levegőrezgés és a napsütés. Ezek között igen érdekesekek azok, amelyek tömegeket ábrázolnak. A tömeg mozgása – vásár, földmunkások, kőművesek – egyik kedvenc vállalkozása. Nagy erővel érzik ki ezen képekből a tömeg-munka ritmusa és igen jól kiéri a művész a legjellegzetesebb mozdulatokat. A képek színezése erősen dekoratív. A nagy kontrasztok közelről néha kissé durván hatnak, de a kellő perspektíva megadja helyes értéküket. Egészében véve a kiállítás igen érdekes és feltétlen tehetségről tesz tanúságot még olyan szemlélő előtt is, aki más, – mondjuk régibb – művészeti irányzatnak a híve.

(Magyar Szó, 1914. január 10. – III.)

Hatvany Ferenc báró képképző kiállítása. Hatvany Lajos báró, az író után, a nagyközönség elé lép ugyanennek a névnek viselője. Szintén művészetet ad, mint bátyja, de művészetének eszköze az ecset. Hatvany Ferenc báró piktör, akit nem lehet a dilettánsok mértékével mérni, mert már réges-régen kinőtt ez alól a meghatározás alól. Először az M. I. É. N. K. kiállításán lépett a nyilvánosság elé s a kritika, amely nem ismert sok kíméletet társaival szemben, irányában mintha elnézőbb lett volna. Az első bemutatkozás óta hosszú idő telt el. Azóta Hatvany Ferenc báró került a nyilvánosságba és dolgozott. Új hatásokat vett föl, művészi skáláját gazdagította, érettebbé lett, perspektívája kiszélesedett. Ennek a második művészi etapnak bemutatója ma volt az Ernst-múzeumban, ahol Hatvany Ferenc báró kiállította második művészi termését. Százötvenkét képet halmozott össze a festő s ebből a kollekciónak meg lehet állapítani művészetének értékét. A képekből kibontakoznak a finomságok, az árnyékolások, vonalak, melyeket az izgalmas kompozíciók magukba nyelnek, magukba olvasztani látszanak. Kompozícióit a legkonzekvensebben fejleszti ki és meglátszik rajtuk a harmóniára való törekvés. Témáin meglátszik az újnak keresése, mely azonban mintha nem belső ösztönből fakadna. A kiállítást ma a sajtónak mutatták meg, míg a nagyközönség előtt holnap nyitnak meg ajtóit.

(Magyar Szó, 1914. január 10. – III.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

Boromisza Tibor és Hatvany Ferenc báró képei

Tíz esztendő óta él és fest Nagybánya vidékén, de a nagybányai festőkolóniától elszigetelve egy volt huszárcapitány: *Boromisza Tibor*. Egyedül jár, külön utakat tördel, vág magának és művészetének. Tulajdonképpen 1908-ban tűnt föl először a néhai Miénk kiállításán, de első igazi sikerét 1909 végén, a Művészház megnyitó kiállításán aratta s tetézte ezt ugyancsak a Művészház 1911-i csoportos kiállításán való szereplése. A naturalizmusból akkor már egészen kiábrándult s átsapott a dekorativitás felé, keresve, kutatva az ő lelke szerint való művészi igazságot. Szakított a tetszetős, lágy, aprólékosan részletező formákkal, hogy kevés eszközzel, egyszerű, erőteljes vonásokkal érje el, fejezze ki, amit akar, az eszmét, ami a fantáziájában megfogant.

Most gyűjteményes kiállítással áll elénk s tájékoztat keresésének, fejlődésének, kibontakozásának legújabb eredményeiről. Izzó, világító lila, zöld, sárga, vörös színek orgiája tobzódik a szemünk előtt a falakon. Tündöklő napfény, csillogó, vibráló levegő, a plein air világítási effektusainak, fény- és árnyhatásainak zseniálisan változatos kihasználása. Természetimádóval van dolgunk, aki azonban igyekszik a természeti jelenségek *szellemébe* hatolni. Kollektívában szám szerint a tájképek a túlnyomók, de van benne egy sor figurális kompozíció is, Boromisza természetkultuszában nagy szerepet ad az embernek: jól látja meg s jól állapítja meg a helyét.

Nagy haladásról, emelkedésről számol be ez a kiállítás. Különösen kompozíció dolgában nyert, erősödött sokat Boromisza. A fölfogás szélesedése, a monumentálisra való sikeres törekvés is az útjelzői haladásának. Modellálni is sokkal jobban tud már. Nagy bravúrral egyszerűsít le s kevés, egyszerű eszközzel artisztikus hatásokat ér el. Itt-ott a japanizmus hatása tűnik föl alakjain, annak minden finomságával, de hozzáadva egy bizonyos egyéni erőt. Koloristának ma is olyan erős, mint amikor utójára láttuk, a színt nem áldozza föl a formának, színei tiszták, üdék, sohasem piszkosak.

Tájképei közül talán a legérdekesebb a „Fenyves enteriőrje délelőtti napálláskor”, s kékes, lila és zöld színek pompás harmóniájával, stilizált fáival, a levegő, a fény beszűrődésének hatáson éreztetésével. Általában nagy passzióval oldogatja a világítási problémákat. Ebből sikerének egyik legszebb példája a „Virágzó galagonya”, amelyet úgy festett meg, hogy a háta mögött volt a fényforrás, s így a képen minden szín egyformán erősen él, s mintegy mozaikszerűen hat. Ilyen epedő színértékeket találunk az „Őszi liget”-en is. Megkapóan érezteti a sugarak átszűrődését a „Malomköz”-ön, amely bágyadt, október délelőtti napálláskor készült. Igen kvalitásos, dekoratív táj a „Széldi gesztenyefák” nagyvonalú csoportja, s nagyon jól adja vissza a frissen esett hó csillogását 10. számú téli képén.

Figurális dolgai sorából legnagyobb igényekkel a „Nagy megújulás” című hármasképe lép fel. Az ifjú Eszme születését ábrázolja, aki felé tódulnak, rohannak, táncolnak férfiak, asszonyok, gyerekek, hogy újjászülessenek a csodálatos igében. Nagyszabású aktkompozíció, jól kiegyensúlyozva, a térben plasztikusan elhelyezve. Egyik-másik alak mozgása elsorangú; legjobban sikerült egy biborgúnyás legény, aki mámorosan kiáltja az Eszme dicséretét s valósággal magával ragadja az embert. Izzó, szenvedélyes színei is illusztrálják a tendenciáját ennek a hármasképnek, amelynek egyes részei azonban nem eléggé összetartottak.

„Megzavart fürdőzők” című kompozíciója sem érdektelen, színei, a fái közé beszűrődő reggeli napfény briliánsak, de túlságosan is groteszk a mozgása s a térben való elhelyezése, meg az alakok modellálása is kifogásokra ad okot. Japános hatású „Bibliai esté”-jén a vonalak és színek egybehangelését viszi jól keresztül s egypár jó arckeretelést ad. Sok erő, imponáló tömegmozgás van egy pár legújabb keletű temperájában, amilyen az „Eresztik a gáton a vizet” s a „Cséplő oláh munkások”.

Általában egy nagy erejű, zseniális, érdekes és óriási ambíciójú, kiforrásban levő művészember kiállítása ez, amely holnap délelőtt nyílik meg a Könyves Kálmán szalonjában.

Hatvany Ferenc bárót, akit az Ernst-múzeum mutat be most kollektív és retrospektív kiállításban, szintén a Miénk hozta először a nyilvánosság elé. Akkor, mint a francia impresszionizmus nagy mestereinek, Manet, Monet, Renoir és Sisley-nek tanítványa lépett fel, ezek tanításait, emberábrázolási módját, színlátását szolid akadémikus tanulmányainak mázával látva el.

A Miénk megszűnése óta Hatvany csak külföldön állított ki s adott számot fejlődésének újabb etapjáról, amely Ingres és Cézanne hatásainak egybeolvasztásában s e hatások feldolgozásában, formálásában jelentkezik. Az Ernst-múzeum tárlatán alakulásának valamennyi fázisát megfigyelhetjük; itt van legrégibb dolga, egy 1896-ból származó akadémikus önarckép, itt vannak impresszionista dolgai, Cézanne-os tájképei és Ingres-szerű aktjai. Kétségtelenül változatos művészet az övé, nemes törekvésről, alapos tanulmányokról, jeles technikai képességről, gazdag kultúráról ad számot, stagnációt sem mutat, de híjával az igazi művészi egyéniség teremtő-rejének, a zsenialitás csillogásának. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. jan. 10. – 11–12.)

Boromisza és Hatvany. A Könyves Kálmán szalonjában holnap nyílik meg ünnepélyes vernisszázzsal egyik legérdekesebb és legrokonszenvesebb nagybányai festőnk, *Boromisza* Tibor képkiallítása. Hogy milyen tendenciák mozgatják Boromisza művészetét (a szó senkit meg ne tévesszen, ha valahol, Boromiszánál tisztára művészi tendenciáról van szó), arról maga a kiállító ilyen önvalomást tett A Napnak:

– Tíz éve vagyok Nagybányán, és irányom miatt most teljesen szeparáltan dolgozom. Elvi ellentéteim vannak a konzervatívokkal épp úgy, mint a türelmetlenül dogmatikus újítókkal, kubistákkal, futuristákkal, expresszionistákkal. Az én intencióm az, hogy a természetet együtt lássam és együtt fessem az emberekkel. Nem tagozom szét őket, nem disztingválom, hanem egységes művészi életbe foglalom össze. És ha még ehhez hozzátehetek valamit, hát azt, hogy a dolgok lényegét igyekszem adni vásznaimon, a dolgok lelkét. Nagybánya karakterét például ilyen értelemben keresem, és nekem van Nagybányáról a legnagyobb kollekcióm, teljesen nagybányai anyaggal szerepelek, hogy milyen az értéke, az már a kritikára tartozik.

A kritika pedig nem mondhat egyebet, mint azt, hogy Boromisza bensőséges, művészi, becsületes törekvései dús értékeket termettek e nagybányai tíz esztendő alatt. [...]

(A Nap, 1914. jan. 10. – 11.)

A NAGY APOSTOL ÉS A KIS APOSTOL

Két kiállítás, melyeket komolyan kellene venni

I. A nagy apostol. A lipótvárosi milliomoság még nem jelent kiválóságot, csak gazdagságot. [...] Egészen új téren próbált szerepelni két ifjú milliomosunk, a két fiatal *Hatvany* báró, mikor fölcaptak – *apostoloknak*. Az egyik az új irodalom apostola lett (Lengyel Menyhért védszárnyai alatt) – a másik az új piktúra apostolául szegődött (Fényes Adolf első segítségével). Az íróval itt most nem törődünk, de beszélnünk kell a festő-apostolról, aki most az Ernst-múzeumban rendezett kollektív kiállítással mutatkozik be.

Báró *Hatvany* Ferenc a néhai *Miénk-csoport* keretében szerepelt először, s már akkor is hűségesen hirdette a francia művészet „*kizárólagosan üdvözítő*” hivatását. Azóta is jóformán a francia újítók emlőiből táplálkozott és táplálkozik. Az, amit ő fest, egészen francia *művészeti-saláta*, melyben finom falatok helyett Manet–Renoir–Cézanne–Sisley–Ingres váltakozik, előkelően összekavarva, de minden eredetiség nélkül. A vásznai közül akárhányat lehetne e mesterek nevével aláírni, de ez még nem jelenti azt, hogy mind mesterművek is. [...] Különösen gyengék és erőtlenek az ő *akt-halmozásai*, melyekben Ingres neve visszhangzik, de a francia mester minden finomsága nélkül. Ha ez az igazi, új, nagyszerű, „*noch nie dagewesen*” művészet, – akkor *Hatvany* Ferenc művészapostoli működéséhez mi is dicsfénykoszorút vonunk, – de egyelőre a józan ízlésre hallgatva, ezt kétségbe vonjuk, s inkább keresztre feszítjük őt és csak túskekoszorúval jutalmazzuk.

II. A kis apostol. Boromisza Tibor a legszélsőbb művészeti árnyalathoz tartozik és műveit Nagybányán festette, de a Könyves Kálmán szalonjában mutatja be.

Az ultraművészetnek arról a durva és selejtes kultuszáról, mely nálunk (Elő-Ázsiában) még itt-ott dül – a műveltebb Nyugat már régen nem beszél. Ott már divatját múlt hóbort, mint a nagy kalap és a kis pudli – ott már nem is nevetik. Ott az ilyen piktúrára ásitozva azt mondják: „Undorral el!” Nálunk még apostolokat akarnak ezekből a korcsokból is nevelni. Nálunk még azt hiszik, hogy ez „űjhodás”, pedig csak hagymáz-tünet. Félrebeszélés, félrefestés. Nem is festés, csak *félremázolás*.

Ha Boromisza Tibor művészi értékét latolni akarjuk, álljunk meg két nagy női aktja előtt (54-55. szám). Ezek komolyan rajzolt, szépen átértett, igazán művészi alkotások. Becsülni tudjuk még a művészen rejelő *tömeg-érzést* is, mellyel zsáner-vázlatain a tömeg mozgását ecseteli.

De – a többi sok mindenféle táj-maszat és figurális – humoreszk, egyszerűen *nevető kabinet-be* való. A mester tréfás hajlamait illusztrálják a képek magyarázói címei is. Így például: „Hegyi patak hóolvadáskor” című vászna egy színes korall-erdőt ábrázol a Csendes óceán fenekén – „Fenyves enteriőrje délelőtti napálláskor” című vászna egy közép-afrikai palmaerdőt ábrázol a diluviális korszak előtti ősvilágból. „Őszi liget” című tájképe tulajdonképpen egy lefestett tulipános láda a sárközi vidékről – a „Plisza zúgója” című tájképe pedig alapjában véve kiömlött tejszínhab, ananász szeletekkel és barackkizzel leöntve. Még humorosabbak a zsánerképei, melyek közül például a „Groteszk mozgás egy hetivásáron” c. vászna garázdálkodó gumibabákat ábrázol, az „Aranyúzó munkások nyári napon” köbemberkékből, a „Kapáló munkások szeles időben” pedig Virginia-szivarokból és papírpillangókból van összekomponálva.

Ha – last but not least – a mester biblikus vásznaival foglalkozunk, akkor elsősorban mondjuk el, hogy „szegény biblia, mit vétettél”, aztán mondjuk el (ha tudjuk), mit akart kimagyarázni belőle a mester. „A nagy megűjhodás” címet viseli egy olyasféle kompozíciója, mint amilyet a régiek „Jézus születése” címen adtak le. Ezt így magyarázza a mester: „A Múlt, a fénytelen barlang előtt anyja karján az ifjú Eszme. Még nincsen zengő szava, csak kitárt, hívó karjai és a szivárványszínes ég alatt hegyek, mezők és városok férfiai, asszonyai, gyerekei indulnak, rohannak, táncolnak feléje. A biborgúnyás legény, aki mámorosan kiált, talán harcos prófétája lesz egykor az Eszmének. A mezíten asszony s a gyermek már értik is szavát s mindent elvetettek magukról: újjászülettek a csodálatos igében.” – Íme, ez aztán poétikus magyarázat! De a mi reális, sőt brutális józanságunk azt látja, hogy ez egy szentkép a Rombach utcából, s a Szentcsaláddhoz a modellt Jakab, a derék 999-es számú hordár szolgáltatva becses nejjével és gyermekével együtt. Mire való ehhez annyi költői sallang? Jobb rajzot és komolyabb piktúrát akarnánk, nem sallangokat. Ez az kérem, itt fekszik az eltemetett kutya.

És véges-végig, mindenütt, ahol szétfolyó idomú alakok libbennek elénk, zöld-narancs-biborpiros színekben s egyéb tarkán villogó ripityomokban – ott mindenütt komolyabb művészi tudást és tisztultabb művészi ízlést keresnénk inkább.

Az igazi művészet nem duhajkodás a vásznanak, hanem magasabb rendű lelkek magasabb rendű elmélyedése s megtisztult hitvallása, mely a hétköznapi küzdés durvaságainak ellensúlyozására való.

Ezt hirdessék a nagy és kis apostolok s ne az „új művészet” cégére alatt terjeszkedő förtelmeket.

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1914. jan. 10. – 9.)

Két fiatal festő. *Hatvány és Boromisza kiállítása.* [...] Boromisza Tibor a Könyves Kálmán helyiségében nyitja meg, ugyancsak holnap, kollektív kiállítását. Ha a véletlen nyomán szabad összehasonlítást tenni: *Hatvány* a legjobb kultúrákon keresztülhaladt, fegyelmezett talentum, Boromisza tipikusan magyar tehetség, aki vakmerőbb, ennél fogva nagyobbakat bukik, külsőben karakterisztikusabb, de ízlésben kevésbé biztos, következetesebb és ebből folyólag egyoldalúbb.

Boromisza is néhány éve tűnt fel először, sokáig és sokat dolgozott s – szintén még mindig egészen fiatalon – most mutatkozik be nagyobb kollektívval. Ez a kollektív egységes, hibáiban és erőnyeiben egyaránt, sőt – nem mindennapi jelenség fiatal művészeknél – a legszorosabban összefügg első képeivel. Ezek is nagybányai képek voltak. Naturalista tájimpresziók, kevés, de túlfokozott színű foltból összerakva. Az új kollektív a legelső pillanatban egy színeket és formákat

egyaránt szertelenül stilizáló festőt mutat, aki emellett kompozícióin irodalmi elemekkel is dolgozik. Csakhamar megtaláljuk azonban, bár megváltozottan, továbbfejlődve, a régi Boromisztát. Havas téli képeket, melyek fehér foltjai közül színes házikók világítanak ki, kék és lila árnyékok kanyarognak; a felfogás, a kiindulás a régi, csak a stilizáló, dekoráló készség erősödött meg. A szelíd nagybányai tájból tropikus bujaságú vidéket varázsol ez a stilizálás; egy fenyőerdő óriási méretűvé növekedik, de formái gyermekjáték módjára egyszerűek. Látjuk az erőt szertelenségében, látjuk a túlradó hevet s tájképei nagy részével igen könnyen megbarátkozunk s aztán észrevevesszük, milyen pompás darabok vannak köztük. Kevésbé tudunk szimpatizálni nagy, figurális kompozícióival. A stilizálás itt gyakran groteszkké válik; színfoltjai sokszor brutálisak, indokolatlanul plakátszerűek; semmi esetre se ragadnak meg annyira, hogy a szimbolisztikus jelentőség is őszintén érdekelne. Bizonyára sokkal jobban hatnának e nagy tablók, ha hely volna nyugodt megsejtelésükre s nem volnának összezsúfolva, nem „ütnék egymást” ennyire. Megfelelő tér, architektonikus környezet sokat emelhetne rajtuk. Abban azonban aligha tévedünk, hogy túlzásaik nagy része egy erős talentum indokolatlan szertelenségéből ered; s ez a szertelenség nem is forradalmi megnyilvánulás: inkább az a baj, hogy kissé túljutottunk a dekoratív kitörésekre s formáin. De éppen ezért valószínű, hogy Boromiszta, aki nagybányai magányában annyit haladt, nemsokára fegyelmezettebb és egyúttal frissebb lesz. A siker, az észrevevés, a méltánylás fogja rászorítani. A siker pedig aligha marad el attól a művésztől, aki sok egyéb között a „Virágzó galagonya”, a „Gyalogösvény”, a „Szép asszony völgye” buján színes képeit megfestette.

Lengyel Géza

(*Pesti Napló*, 1914. jan. 10. – 16–17.)

Rippl-Rónai Amerikában. *A New York-i sajtó elismerése.* Amikor karácsony hetében Rippl-Rónai József fényes kiállítása Kaposváron megnyílt, ugyanekkor New Yorkban is nagy grafikai kiállítást rendeztek magyar, osztrák és cseh művészek alkotásaiból. A New York-i sajtó első sorban is a magyar művészekről emlékszik meg a legnagyobb elismeréssel, ezek élén pedig Rippl-Rónai Józsefről.

A New York-i kiállítást Birnbaum Márton, a nagynevű esztéta hozta létre, ki a tárlat katalógusának előszavában egész oldalakat szentelt a magyar festőművészet ismertetésére. A legérdekesebb ebben az a rész, amelyben Rippl-Rónai Józseffel foglalkozik. Ebből közöljük a következőket: [...]

Az elragadtatásnak ugyanezen a hangján foglalkozik a New York-i sajtó is Rippl-Rónaival, kinek közel ötven rajzát, litográfiáját állították ki a tárlaton.

A „The New-York Times”, amely Rippl-Rónainak egyik tollrajzát is közli, kitűnő reprodukcióban, a következőket írja: „A magyar csoportban, mely az első helyen áll, a legkiválóbb Rippl-Rónai, [...] az ő rapszodikus temperamentuma nyugodtabbnak látszik, színei kevésbé tüzesek, festési modora kevésbé szokatlan. [...]”

A „New-York Wordl” így ír: „Rippl-Rónai mester rajzaiban nincsenek kubista és futurista túlzások, hanem inkább elementáris ideákkal találkozunk. Ő naturalista és impresszionista, de megelégszik annyival, hogy nyers torzónak a képét adja és elnevezi «akt»-nak.” [...]

A „New-York Herald” a következőket mondja: „A magyarok közül az első hely kétségtelenül Rippl-Rónai Józsefet illeti meg. Ez a megkülönböztetett eredetiségű művész a különféle európai befolyásokat a legmegértőbb módon képviseli. Vannak erőteljes tollrajzai, szintűgy akvarelljei, vázlatai és egy színes litográfiája, A «Dolgozó parasztok»-ról, mely csodálatosan megnyerő levegőjű alkotás.”

A „The New-York Press” ezeket írja: „A múlt esztendei Armory Show óta nem volt a mostanihoz fogható, mely a különféle «isták» egyéni fölfogását olyan gazdag változatosságban elénk tárta volna. Képviselve vannak ultraimpresszionisták és kubisták, a jól ismert kubista sajtáságokkal. De a legkielégítőbb, ha nem is a legizgatóbb műveket azok csoportjában találjuk, aki egy inkább megszokott modorban festenek, mint pl. a magyar Rippl-Rónai, kinek litográfiái és tollrajzai a kiállítás igazi gyönyörűségét alkotják.”

(*Somogyvármegye*, 1914. jan. 10. – 3.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

Hatvany Ferenc báró – Boromisza Tibor

Hatvany Ferenc kiállítása nagy meglepetés lesz azok számára, kik a Miénk kiállításán való szereplése óta nem látták újabb munkáit. A Miénknek abba a kiállításába egész harmóniásan beleillettek az ő képei. *Hatvany* Ferenc is naturalista, meg impresszionista volt, mint kiállítótársai, még fiatal festő, de máris jól felkészült. Enteriőrjeiben, bútorok közé állított alakjain nem volt nehéz a tehetséget felfedezni. Persze nyers tehetség volt, eszközei, melyekkel kifejezte magát csiszolatlanok: kompozíciói önkényesek, színei összehangolatlanok és erőszakosak, festési módja brutális. Akkoriban Fényes Adolf volt a mentora, de Fényes művészetének nemesítő befolyása nemigen érzett meg munkáin.

Hatvany művészetének ezt a korszakát, igaz, hogy válogatott képeken, ezen a kiállításon is bemutatja. Az Ernst-múzeum második termében függenek abból a korból való művei. Örvendetes rajtok nagy színességük. *Hatvany* akkoriban a színeknek igyekezett a mélyére nézni és a természet elrejtett színhatásait felidézni festékekkel. Rajzban is jók ezek a képek: előadásukban erő van és lényegre törekvés. A fiatal művész témái művészetének ebben a korszakában tájrészletek, kertek, erdők, utcák voltak, egy-egy arckép vagy egy-egy zsánerszerűen felfogott alakos kompozíció.

Előkészítetlenül kerül az ember a következő terembe. Ott mintha egészen más művész munkái függének, tárgyban is, felfogásban is, előadásban is mások. Nagyobbára aktok, mégpedig stilizálva megrajzolt, igen egyszerű eszközökkel megfestett aktok; inkább tanulmányok, mint kész képek. Valamennyinek felfogásában valami olyan egységesség érzik, ami már stílust jelent. Még véletlen adja ugyan az aktok mozdulatait: ahogy összekuporodva ülnek vagy elnyúlva feküsznek, mozdulatukat festőjük úgy leste meg, nem maga gondolta ki. Még a modell uralkodott rajta, nem ő a modellen.

A szomszédos terem a fejlődésnek következő fokán mutatja a művészt. Itt is csupa aktot látnunk, de már nem egyalakos képeket, hanem népes kompozíciókat. *Hatvany* Ferenc néhány évi készülődés után a művészet legnagyobb feladata felé indult: a meztelen emberi formák térbeli ábrázolása felé. Stílust keresett és talált is. Inkább érdekes, mint fontos körülmény, hogy akinek stílusát magáévá tenni igyekszik, az Ingres, a múlt század eleji ünnepezt francia festő, aki hűvös lényével, rajzot kereső sóvárgásával a klasszikus művészetben látta ideálját. *Hatvany* Ferenc robusztusabb és vastosabb lénye mégis egyénien hat Ingres stílusában. Ugyanolyan ritmusra vágyódással követi az emberi test körvonalainak kanyargását, mint mestere; plasztikus hatásra törekszik ő is, mint Ingres, de épp úgy óvakodik a formák felbontásától. Feltűnően hiányzanak azonban ezekről a képeiről a színek. *Hatvany* duzzadt formájú aktjai csaknem színtelenek, szürke tónusokkal árnyékolta rózsaszínein a színek semmi ereje nincsen. Kivétel csak a „Merengő nők” című (72. sz.) képe, melyen gyönyörű színakkordban olvad össze az akt rózsaszíne a terítő finom kékjével. Igaz, hogy nagyon emlékeztet ez a színösszetétel Ingres Louvre-beli odaliszkjának színakkordjára.

Mindent összevéve nagyon érdekesen fejlődő tehetséget mutat be ez a kiállítás. *Hatvany* Ferenc még korántsem kész művész, mint ahogy nem kész képek még a kiállításon szereplő munkái sem. De kiváló tehetség, aki azonfelül jó úton is van. Legsürgősebben arra volna szüksége, hogy művészte nemesedjék. Nemesednie kell ízlésének és nemesednie képzeletének.

Egészen másfajta művész *Boromisza* Tibor, ki a Könyves Kálmán termeiben mutatja be több esztendei munkásságának eredményeit. *Boromisza* is kíméletlen naturalista volt még nemrég. Váratlan fordulattal, de nem logikátlanul, ő is stilizálva fest most. Erős dekoratív érzékkel fejleszt csaknem ornamentumos hatásúvá hajdani motívumait, Nagybánya tájának festői részeit. Vonalban is, színben is egyéni módon stilizál. Keveretlen színeit a plakát stílusához közeljáró mérsékelt ellentétekben állítja egymás mellé. Nem egy tájképe vastosabb előadású japán képek hat, annyira stilizált. Előadása igen temperamentumos, szinte vehemens. Legtöbb képén úgy ragadja magával ecsetét a temperamentuma, mint a megbokrosodott csikó. Táncolva kanyargó ecsetje minden vonalat megstilizál, még arcképeit is. Szimbólumos kompozícióinál készbbek és érdekesebbek tájai. De van egy szép férfiarcképe is. Ennek a művésznak alakulása elé szintén érdeklődve és jó reménységgel nézünk.

Elek Artúr

(Az Újság, 1914. jan. 10. – 13–14.)

ÚJ FESTŐK

Hatvany és Boromisza

Hatvany Ferencet alig ismerjük idehaza. Ritkán jelent meg néhány képével, most pedig egy gazdag *Hatvany*-kollekció fogad az Ernst Múzeumban. Érdekesekek és figyelmet lekötők ezek a képek, kezdve ifjú próbálkozásaitól a mai napig, ahol már a maga produkálási teljességében mutatkozik. Tájképek vannak előttünk, portrék, aztán a kiállítás java része éppen aktok és aktos kompozíciók, amire csak érdeklődése fordult. Fejlődési vonala világos: impresszionista és modern festőkön át, aztán múzeumok levegőjében megfürödve, bizonyos klasszicitás felé törekszik. A *Hatvany* iskolája, amelyet megjárt, nagyszerű és magas iskola, nem a száraz utánzás vagy a gyors ösztönös hatások befogadása látszik rajta. Inkább egymást követik a megértő megterések.

Kezdetlegesebb és alacsonyabb kultúrát gyorsan levet, úgy hozzákapcsolja magát egy magasabbhoz. Nem a magába mélyedő és magából teremtő festők közé tartozik: kell neki és szükséges a nagy modern mesterek szabad levegője, nélkülük megtorpanna egyszerre. A magyar piktúra nincsen indítók nélkül. Ritka festő, akinél meg nem lehetne kapni a nem messzi őst, fel nem lehetne fedezni a hatásokat, de ezeknek közeli közvetlensége ritkán tapasztalható oly szembeötlően, mint *Hatvany*nál. Eleinte félénken, tájékozatlanul, tapogatózva, de a tehetség észrevehető jeleivel áll szembe a természettel. *Sisley* – *Renoir* – *Monet* – *Cézanne*, sőt *Vallotton* – *Madame Marcel*, aztán *Ingres* – ezek látható művészi állomásai *Hatvany*nak, amelyektől nem tudja magát teljesen függetleníteni. A képeiben mindenütt ott van ő is, a kissé félősen, idegenkedve szettektintő festő, amint színmegnyilatkozások érdeklík, a nagy formamegjelenések, de ezeknek a formáknak csak tömegelhelyezése köti le, amikor részletesebb leírások kezdődnek, akkor már megáll *Hatvany* ecsetje. Művészetének látszólagos vezetője az erotika, de az nem a szenzitív megjelentetésben áll, hanem a nagy, húsos testekkel való dúskálásokban.

Egész másfajta a ma bemutatott másik kiállítás. *Hatvany*nál a nagy rend uralkodik, a nyugalom, a megfontolt és stílusosan emelkedő fejlődés, a másik új festő, *Boromisza* képein pedig (*Könyves Kálmán*nál) az ideges, szinte idegsorvasztó nyugtalanság az úr, csaknem a semmivel számolás, az ötletek és festői lehetőségek szabadon eresztése. *Hatvany* mindent mérlegel, *Boromisza* előtt nagyon kevés a szent dolog, a legszentebb, amint a természetet ő maga látja. *Boromisza* képviseli ma egyedül a nagybányai megújódást, a régi tradíciós nagybányai naturalizmusnak friss továbbfejlesztését. Az útja nem egyenes – göröngyös és bukducsoló, de nagyon rokonszenves benne a földhöz ragaszkodás, a nagybányai tájak, emberek, az egész szép és festőszemnek érdekességeket adó vidék felölelése.

A valóságtól mesze elvonatkoztatott mindaz, amit *Boromisza* lát, merészen és nyersen felhangoltak színei, különös és néha groteszk formákkal kikeresettek alakjai, kompozíciói mesterkélték, de mindenütt egy eredeti festő birkózása folyik önmagával és a természettel. A tájai a legrokonszenvesebbek. Stilizált az a természet, melyet tájképein mutat, a hatodik dimenzióba emelése a valóságos anyagnak, mégis megvan nála a topografikai ragaszkodás. Hogy merre vezet lehiggadva útja, még nem tudni, de eddigi kísérletei után a várakozást felülmúló, amit ad. Ha van benne sok forradalmi lázongás is, negatív megvetése a múltnak, befejezettségnek és teljességnek, az ötletes nekikezdekésekben, mozgásstúdiumok erőszakolásában és abban a nagy, bátor és elszántan nekiindultságban, mellyel ez a friss kollekció elének áll, igen sok a magában dolgozó és fejlődésre termett festőt jellemző, megnyerő, rokonszenves vonás.

Böloni György

(*Világ*, 1914. jan. 10. – 11.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

Boromisza Tibor – Angol grafikusok

Két kiállítás nyílt meg ma a fővárosban. Az egyik a *Könyves Kálmán* helyiségeiben, ahol *Boromisza* Tibor, a fiatal festőgeneráció egyik igen tehetséges tagja állította ki az utolsó három esztendei munkásságának eredményét, a másik a Nemzeti Szalonban, ahol angol grafikusokat mutatnak be a közönségnek.

Boromisza Tibor nevét a nagyközönség alig ismeri. Tárlatokon alig állított még ki, s így kiállított kollekciója bizonyos meglepetésként hat, különösen azokra, akik régebbi műveiből ismerik. Az új harcoss gárdának egyik tagja Boromisza, azonban nem tartozik sem a „Nyolcak” közé, sem a kubista, expresszionista, futurista vagy egyéb irányokhoz, hanem a saját útján halad, bár rokonságban van az új irányokkal.

Ötvenöt képe és egy maga tervezte párnája van kiállítva a mostani kollekción keretében. Részben tájképek, részben figurális kompozíciók és két portré. A tájképei későbbiek és érettebbek, mint a figurálisok, azonban ezekben is igen sok a tehetség és az erő. Boromisza azok közé a piktorok közé tartozik, akiknek van mondanivalójuk. Már érettebb korban ment a piktori pályára, otthagya érte a huszártiszt állást, s elment Nagybányára festeni. Ott él tíz év óta, küszködik az ecsettel és a vászonnal, s a szín és vonal problémáit a lét vagy nemlét nagy kérdéseinek tűzte ki maga elé.

Szenvedélyes, heves temperamentumú művész Boromisza. Ez nemcsak a katalógus elé írt önvallomásából világos, de ezt bizonyítja minden vonal, minden folt, amely ott vonaglik a vásznain. Művészete állandó harc, emésztő belső forrongás, s ez híven fejeződik ki a vásznon, amelyek egy forrongó lélek lázas erupciói. Minden képe egy-egy rendkívül érdekes önvallomás, egy önmagát kereső és soha ki nem elégülő lélek harci kiáltása.

Bornemisza egyéniség. Nem akarjuk ezzel azt állítani, hogy művészetének mai stádiumában egyéniségét már egészen megtalálta, de bizonyos az, hogy útban van a saját igazsága felé, s hogy mondanivalóját a saját eszközeivel fejezi ki. Erősen dekoratív hajlandóságú, a természet formáit végsőkig leegyszerűsíti, s csak esszenciáját, végső eredményeit adja a természet ezer mozdulatának.

Sok energia felhalmozódás és nagy erő vívódik Boromiszában. A legharcosabb a mi modernjeink között, mert míg a „Nyolcak” és társaik a külföldi csodadoktorok nyomában kullognak, szép szerényen utánozva őket, addig Boromisza félredobva minden sablont s minden öst, egyedül a maga harcoss készségében áll ki. Kompozíciói éretlenek kissé, felfogásukban nincsen egység, azonban már sok dolog készen van bennök, s csak idő és munka kell hozzá, hogy lehiggadt, megnyugtató, erős alkotások legyenek. Tiszteletreméltó törekvés a Boromiszáé, s mindenesetre nagyon szimpatikus, sok jót várunk tőle, mert a legtartalmasabbak és legtöbbször hivatottabbak közé sorozzák őt mindazok között, akik a jövőre magyar művészetet előre fogják vinni.

Halottakról vagy semmit, vagy rosszat. A Nemzeti Szalon ugyan még él és sorra rendezi kiállításait, de annyira elvonatkoztatva az elevenen lüktető magyar művészélettől, hogy élő, fejlődő szervezetnek nem tekinthetjük. Érdekes kiállítást, olyant, amely értéket is jelentene, nagyon rég nem láttunk a Szalon falai között [...] még a Múcsarnok is megérezte az idők fordulását, a Nemzeti Szalonban azonban dohos a levegő, s természetű hangulat uralkodik a jobb sorsra hivatott termekben. Évek óta sivarak s színtelenek a Nemzeti Szalon kiállításai. Tehetséges művész elkerüli őket [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(Budapest, 1914. jan. 11. – 7–8.)

A Művészház kiállítása. E hó 21-én zárul a Művészházban rendezett bécsi Künstlerhaus nagyszerű kiállítása. [...] Február 1-én nyílik meg a Művészház Bécsben rendezendő magyar kiállításának anyagából összeállított kiállítás, amelyen való részvételre az egyesület igazgatósága hétfőn küldi szét meghívóit a modern magyar művészet leghivatottabb képviselőinek.

(Magyarország, 1914. jan. 11. – 19.)

Két fiatal festő. *Báró Hatvany Ferenc.* Hatvany Ferikétől Hatvany Ferencig hosszú az út, jelen esetben tíz év kellett hozzá, amíg Hatvany az első teremben látható gyermek-önarcképtől izgalmas, erős, nagy akcsoportjaihoz eljutott. [...] a feltörekvő fiatal magyar piktorok közt egyike ő a legizmosabbaknak, a maga lábán járó egyéniség, aki az útjába került bő hatásokat saját lelken és művészi gondolkodásán át tudta egyénivé tenni. [...]

Boromisza Tibor. Különös, imponáló merészséggel hozza Boromisza Tibor képeit a nagyközönség elé. Néhány év előtt is mutatott már valamit fiatalos, megkapó erejéből, de most így együtt minden eddigi jelentősebb alkotása meglep és elcsudálkoztat. Nincs benne semmi a régi iskolákból megugrott fiatalok szertelenségeiből, noha iskolán kívül álló, teljesen új és teljesen eredeti. A modernségnek és az új meglátásoknak nem komédiása és nem értelmetlen árnyéka idegen nagyságoknak. Iskolákon, körökön, klikkeken és megállapításokon kívül és felül áll. Saját művészi hitvallása és saját művészi programja van.

Tájképein a természet csodás színpompája ragyog, ezek a vásznak dúslakodnak a színekben és a napsugár kacagva táncol a keze nyomán. Minden mesterkéeltség nélkül adja a tiszta, világos, egyszerű és éppen ezért fenséges természetet. Tájképeiben ritka erő és értelem nyilatkozik meg. Kompozícióiban még bizonytalan kissé a kezejárása, itt még keres, kutat, de szintén közel van a megismeréshez, az ő saját külön igazságához.

Könyves Kálmánnál szombaton nyílt meg Boromisza Tibor kiállítása.

(n. i.) [Nagy Imre]

(*Hétfői Friss Hirek, 1914. jan. 12. – 3.*)

Boromisza Tibor és Hatvany Ferenc képei. Boromisza Tibornak és Hatvany Ferencnek valószínűleg nagyon kevés közük van egymáshoz. Legföljebb az, hogy mindketten festenek és hogy fiatalok. Nevüket a véletlen sodorta egymás mellé: az a körülmény, hogy két különböző helyen, de *egy* napon nyílt meg a kiállításuk. Kevés közük van egymáshoz, mindegyik más utakon keresztül keresi a maga igazságát, de az a tanulság, ami munkáikból önként lesűrődik, szerves kapcsolatot teremt képeik között. Valósággal kiegészíti egymást a két kiállítás.

Boromisza Tibor, akiben szinte tombol az erő, az egyéni látás szertelensége, Nagybányán él, elzárva a világtól (mert a mai Nagybánya már távolról sem az, ami régen volt, az ébredő modern művészet legerősebb vára). Önmaga kénytelen megverekedni minden talpalatnyi helyért, amellyel művészetének területét gazdagítja. Elszigetelve él, dolgozik, más mesterek művészete nem termékenyíti őt. Sokat téved, lesiklik, sokszor bántó módon ízléstelen, szinte kellemetlen az, amit csinál, de az az ősi erő, elszántság, őszinteség, ami minden ecsetvonását áthatja, föltétlenül tiszteletreméltó. Ha szerencsésebb életkörülmények között tudatosabbá válik benne mindaz, ami most még ösztönösen vezeti őt, hisszük, hogy komoly művészetre váltja azt a sok nyers erőt, ami oly gyakori botlásra készíti. Buja színek tüze lángol tájképein, amelyek sokkal értékesebbek mint egyéb munkái.

Hatvany Ferenc képei Boromisza képeivel szemben mentesek a magára utalt művész lázas feszültségétől. Élete körülményei olyanok, hogy a legkitűnőbb mesterek közvetlen szemlélete által csiszolhatja művészetét, gyarapíthatja tudását. [...]

B-t. [Bálint Aladár]

(*Népszava, 1914. jan. 14. – 11.*)

A modern festészetről. Az Ernst Múzeumban 18-án, vasárnap délelőtt dr. Felvinczi *Takács* Zoltán múzeumi őr Magyar képművészet a közelmúltban és a jelenben címmel vetített képekkel tart előadást. Külön belépődíj nincs.

(*A Nap, 1914. jan. 15. – 13.*)

Jegyzetek két festőről. Hatvany Ferenc – Boromisza Tibor. [...] *Hatvany Ferenc,* mikor végigjárta a naturalizmus iskoláját, az impresszionizmus forgatagába sodródott, megütött minden hangot, amit ez a skála magába foglal, palettáját megfürdette a szípközönség színek ragyogásában – könnyűnek találhatta ezt a játékot, eljutott Cézanne-hoz és rajta keresztül Ingreshez. Meztelen asszonyok tompa, főtt fényű teste tölti be képeit. Bágyadt hajlással borulnak össze asszonyai, mozdulataik átívelnek, folytatódnak a másik test mozgásában. Szordinált, halk hangú muzsika zeng ki e kompozíciókból. Hatvany Ferenc bámulatos tudással, kulturáltsággal

oldja meg azokat a problémákat, amelyek egy vagy több test térbehelyezéséből következnek. A mozgás törvényszerűségének festői hangsúlyozását a formák összevonásával keletkező tömegek elosztását markánsan, szinte szobrászra valló határozottsággal végzi. És ami majdnem egyedülálló jelenség, erősen érzi és a szó jobbik értelmében szuggesztíve érezetni tudja a tárgyak textúráját. [...]

Boromisza Tibor huszártiszti uniformisból vetkőzött át piktorrá. Bizonyára mélyen fekvő okok készítették erre a pályaváltoztatásra, mert nyilvánvaló, hogy nem pusztán a kenyérkeresés módjának felcsereléséről van szó. [...] A Nyers ösztönnek a művészetben való felülkerekedését tekintve *Boromisza* Tibor *Hatvany Ferenc*nek tökéletes ellentéte. [...] Autodidakta, aki nem ismeri mestersege nehézségeit, [...] Formaérzése bizonytalan. [...] Piktori szempontból egészen közömbös és lényegtelen fénytörési probléma nyitját keresi tájképein, és mert autodidakta, leliklik problémája területéről, de fénytörés helyett olyan színharmoniókra hibáz rá, melyért a legkiválóbb koloristák is megirigyelhetnék őt. Ezzel szemben fegyelmezetlensége, a magaismerés hiánya olyan feladatok megoldására sarkallja, melyekhez a készültsége, a kultúrája hiányzik. Különösen áll ez a figurális képei java részére, de a nagy kompozíciójára leginkább. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. jan. 16. VII. évf. 2. sz. 150–151.)

Boromisza Tibor. Fiatal művész, ha tehetséges, egy időben mindig szembekerül a világrénddel. Az összezsapásnak azután kétféle eredménye lehet. Vagy a világrénd hódol be, s akkor a művész a piktúra nagy irányjelölői közé sorozódik, vagy – s ez a lényegesen gyakoribb eset – a művész megbékül, és talentumát összeegyezteti a világrénddel. Ez a megbékülés azonban nem jelent vereséget, mert hiszen a tehetség irányokon felül való, és viszont nem követeli mindig a feltétlen újat. A feltétlen új csak akkor indokolt, ha önálló festői szempontokat, az interpretációnak friss lendületét hozza, ha lényegében eredeti megismerésen alapszik. Ebben az esetben a világrénd hódol be, ellenkezőleg a művész békül meg, ha az ellentét csak külsőségek elfogult outróizálásából fakad. Ez *Boromisza* Tibor esete is. A szokatlan forma, amely művészetét jellemzi, nem lényeges, csak forma, s éppen ezért nem fontos, nem is örökéletű. A tehetséges embernek kedves és tiszteletreméltó csökönyössége, amely nem akar lemondani a világrénd megváltoztatásáról. De majd be fogja látni, hogy erre a változásra nincs is olyan nagy szükség, vagy legalább nem abban az irányban, amelyre ma esküszik, s ekkor majd zavartalanul szóhoz jutnak azok a kvalitások, amelyek ezt a kiállítást most is szimpatikussá tették: a komponáló erő, a jó színfelfogás és az előadás lendülete. Ezek mindig érvényben maradnak, mert többet jelentenek, mint a mindenáron való dekorálás. Reméljük, hogy ezeknek segélyével még igen jó képeket kapunk majd *Boromisza* Tibortól, s ezeknek fejében szívesen lemondunk arról, hogy felforgassa a világréndet.

J. P. [Jean Preux / Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1914. jan. 18. XXV. évf. 3. sz. 47–48.)

Három kiállítás. [...] Az Ernst Múzeumban *Hatvany* Ferenc báró lép a nyilvánosság elé egy nagyobb gyűjteménnyel. *Hatvany* a MIENK megszűnése óta nemigen szerepelt kiállításokon, de mint ez a kiállítás mutatja, azóta is szorgalmasan dolgozott és sokat haladt, fejlődött művészetében. Ezt a haladást fokozatosan végigkísérhetjük a mostani kiállításon is, mivel ez körülbelül a művész egész munkásságát felöleli. Régebbi képei közül önarcképe és egy tizennégy év előtti festett tanulmányfeje szemléltetik a művész bontakozó tehetségét, mely későbbi művein is mindenkor megnyilvánul ugyan, de más és egymástól különböző művészek hatása alá kerülve elveszti egyéniségét. Eklektikussá lesz *Hatvany* művészete, melyen Cézanne, Ingres, Manet, Sisley hatása érzik, és csak újabban találta meg önmagát és válik egyénivé.

*Hatvany*t művészi hajlama a legnehezebb festői probléma: az emberi aktnak térbeli elhelyezése felé vonzza. Fejlődése ebben az irányban halad, és ez a haladás a kiállított műanyagban is követhető. Régebbi művei nagyjából részlet tájrészletek és zsánerképek, melyeken színhatásokat és problémákat keresett és igyekezett megoldani. Azután figurális témákkal, főleg aktokkal foglalko-

zik. Ebből az időből származó művei nagyobb részben befejezetlen tanulmányok, de már egyéni fel fogás és stílus látszik rajtuk. Legújabb művei már akt-kompozíciók, telt idomú, sőt duzzadt alakokkal, melyeken feltűnő a plaszticitásra való törekvés. Ezt azonban nem tudja rajzbelileg megfelelően indokolni, színei pedig annyira erőtleneek, hogy ez szinte érthetetlen nála, aki régebbi művein erős koloristának mutatkozik. Ezek a régebbi művei különben is szebbek, befejezettebbek, mint újabb képei, melyek általános művészi hatáskeltés helyett inkább csak, mint egy ambiciózus művész folyton előretörő útjának mérföldkövei tarthatnak számot nagyobb érdeklődésre.

A Könyves Kálmánál egy Nagybányán élő művész, *Boromisza* Tibor mutatkozik be. Gyűjteményéből érdekes művészegyéniséget ismerünk meg, aki elvonulva a nagyváros zajától és a művészetpolitika tülekedéseitől, komoly természet tanulmányoknak él. Boromisza is a naturalizmusok keresztül jutott el a dekoratív és stilizáló irányhoz, melynek most híve. Régebbi képei között van néhány filozófiai és bibliai téma, és néhány jól megrajzolt akt, újabb művei azonban nagyobb részben egy ülésre készült természetstúdiumok, melyekben főleg a tömegmozgások érzékeltetésére és a nap különböző állásai által előidézett fény- és színhatásoknak és változásoknak kifejezésére törekszik. Technikáját keveretlenül egymás mellé rakott színek és erős dekoratív érzékről tanúskodó stilizáló rajz jellemzik.

Bende János

(*Ország-Világ*, 1914. jan. 18. XXXV. évf. 4. sz. 53.)

Művésztet a Boromisza-kiállításon. E hó 21-én szerdán öt órakor *Boromisza* Tibor festőművész kiállításával kapcsolatban művésztet lesz a *Könyves Kálmán* szalonjában. *Bálint* Lajos, a *Magyar Hírlap* munkatársa felolvasást tart Boromiszaról, azonkívül közreműködnek *Beregi Oszkár*, *Ditrói József*, *Mészáros Giza* és *Tanay Frigyes* színművészek.

(*Világ*, 1914. jan. 18. – 21.)¹

Két magyar kiállítás New Yorkban. Azt hiszem nincsen város a világon – még Párizst sem kivéve – ahol annyi volna a műkereskedés és képkiallítás, mint New Yorkban. A 40-ik utcától az 57-ig, a Madison és az ötödik avenue, régi és modern képkereskedések szakadatlan sora [...] És mindezek ellenére [...] Az a sok küzdés, kísérlet, eredmény és féleredmény, a művészetnek önnönmagáért való komolyan vevése, ami az európai kiállításoknak legfőbb értéke, ennek itt nyoma sincs. [...]

A magyar grafikai csoport kiállítását a cseh és az osztrák csoporttal együtt a Berliner Photographische Gesellschaft rendezte, Madison avenue-beli helyiségeiben. [...] A magyar, cseh és osztrák grafikusok kiállításának legvonzóbb érdekessége mindenestire az a tulajdonsága, hogy jelenleg az egyetlen gyűjtemény New Yorkban, mely egy kissé megérezteteti az európai művészeti élet forrongó atmoszféráját, és – legyünk büszkéek erre – ezt a vonását legfőképp a magyar csoportnak köszönheti. A magyar művészek sokféle törekvései és kísérletei teszik nyugtalanná és élénkebbé a csehek és osztrákok kipróbáltabb utakon járó eredményeit. [...]

Ez a kiállítás grafikai kiállítás, és a magyar csoport tulajdonképp szomorú bizonyítéka annak, hogy nálunk otthon nincs grafikai művészet. Míg a csehek és osztrákok kivétel nélkül a szó szoros értelmében vett grafikával, rézkarc, fametszet, litográfia stb., vagyis levonással sokszorosítható munkákkal szerepelnek, addig a kiállított magyar művek jórészt ceruza- vagy tollrajz meg vízfestmény. Ezek a rajzok azonfelül többnyire festők tanulmányai, vázlatai, [...]

Rippl-Rónai Józsefnek előtérbe tolésa igen szerencsés ötlet volt. Rendkívül finom színezésű, egysíkú és mégis atmoszférikus litografált lapjai, az emberi tetet kevés és csakis legfontosabb vonalaiban föltüntető rajzai és rézkarcai *Rippl-Rónai* nemcsak a magyar csoport, de az egész kiállítás legművészebb grafikusává emelték [...] Tudtommal *Kernstok*nak is kimagasló szerepet szántak, de mivel csak egy rézkarcát küldte el, ez a különben igen jellemző munkája egészen elveszett a tömegben.

¹ Ua.: *Budapest*, 1914. jan. 18. – 12.

Soha olyan jó egyetértésben még nem függtek egymás mellett legkülönbözőbb törekvésű művészeink képei, mint itt, ahol a keretek és paszpartuk nagysága hozta őket közel egymáshoz és barátoktatta meg Monarchiabeli többi testvéreikkel. A „Nyolcak”, a „Kéve”, a nagybányai, szolnoki, kecskeméti, gödöllői és párizsi iskolák összevissza vannak keverve s vagy megférnek egymással, vagy tönkreteszik egymást. (Érdekes tünet a mesteriskola kimaradása.) Nagyon ártott ez a rendezés a „Nyolcak” némely művészenek, pl. *Pórnak*, mert rajzai és egy nagyon jó metszete egy csoportban föltétlenül kiemelte volna művészi egyéniségét, míg így szétszórva szintén belevesztek a tömegbe. *Márflynak* is van egy jó rajza, míg *Tihanyi* és *Berény* kevésbé szerencsésen vannak képviselve. [...] Érdekes, hogy a linóleum-metszés gyakorlatát csak magyar művészek képviselik [...]

A kubista törekvéseket két még nálunk ismeretlen Párizsban élő fiatal művész, *Késmárky* és *Kóródy* reprezentálják, nem nagy szerencsével, mert amíg az amerikai a híres párizsi kubisták műveit kineveti és megveszi, addig azok idegen utánczóit csak kineveti.

Szín tekintetében kellemes hatást kelt *Vaszary* János élénk akvarellje és *Réthy* Alfréd kompozícióinak diszkrét, lehangadt színezése. A New Yorkban élő *Góth* Móric két karakterisztikus ló-tanulmánnyal szerepel. [...]

Pásztor Árpádné Freund Mária

(*Az Újság*, 1914. jan. 18. – 47-50.)

A Művészház bécsi kiállítása. A *Művészház Művészeti Egyesület* igazgatósága tegnap tartott ülésén megállapította azokat a feltételeket, melyek mellett a *Wiener Künstlerhaus* nagy tavaszi kiállításán a magyar festőművészek részt vehetnek. Március 15-én nyílik meg Bécsben a nagy tavaszi kiállítás, amikor a magyar kiállítás anyaga is részt vesz az érem- és díj-pályázatokon, valamint az állami vásárlásokon is. E hónap végén 24-25-26-án veszi át a Művészház az egyesület festő- és szobrászművész-tagjaitól a bécsi kiállításra küldendő műtárgyaikat, amelyek szabályszerű zsűri után február 1-én megnyíló kiállítás keretében először Budapesten kerülnek bemutatásra. Egy-egy művész három vagy négy képet küldhet be. Február 20-án zárul a budapesti kiállítás és a kiállítási anyagot az időközben múzeumokból és magántulajdonokból beérkező művekből kibővítve nyomban felküldik Bécsbe, ahová *Rippl-Rónai* József, *Vaszary* János és *Kernstok* Károly, az egyesület művészi vezetősége szintén felutazik, hogy a rendezési munkálatokat személyesen végezzék.

(*Világ*, 1914. jan. 18. – 21.)²

Új kiállítás a Nemzeti Szalonban. A hét végén *Galimberti* Sándor és neje, *Galimbertiné Dénes* Valéria kollektív kiállítását mutatja be a Nemzeti Szalon. A művészpár képeinek nagy része külföldön készült, Párizsban már ki volt állítva és ott nagy tetszéssel fogadták. Galimbertiéket Budapesten ezúttal szerepelnek először.

(*Budapesti Hírlap*, 1914. jan. 20. – 14.)³

BOROMISZA TIBOR – A KÖNYVES KÁLMÁN SZALONJÁBAN

Feltétlenül rokonszenves művész, bár a hatalmas lendület, mellyel pályáján mozog szinte provokálja az elismerésnek súlyosabb jelzőjét. E kiállítása kétségtelenül jelentős mozzanata művészi pályájának, noha művészi tehetsége energiákban oly rugalmasnak látszik, hogy előreláthatólag vele szemben sohse leszünk abban a legtöbb számára elkövetkező helyzetben, hogy további

² Ua.: *Budapesti Hírlap*, 1914. jan. 18. – 18.; *Pesti Napló*, 1914. jan. 18.; – 18. *Magyarország*, 1914. jan. 20. – 20.

³ Ua.: *Pesti Hírlap*, 1914. jan. 21. – 36.

munkássága elé izgatott várakozással való tekintés helyett rezignáltan befejezettséget, megmevedést lennének kénytelenek konstatálni. Nagybányai ember, s nemcsak a vidék lokális szépségeibe szerelmes, s adja vissza palettáján egyéni színekben, de teljes mértékben tiszteli a Nagybányához fűződő művészi hagyományokat. Ezzel természetesen korántsem akarunk talán tiltakozása ellenére is művészi benső rokonságot konstatálni a többi nagybányai festőtársával, – Boromisza különálló és független művész – amennyire ily különállóságról beszélni lehet, – aki azonban e különállósága dacára is melegen ápolja a nagybányai tradíciókat -: ő is vérbeli tehetség.

E kiállításon szereplő képei mély természettanulmányokra vallanak, a természet intim szeretetét árulják el. Fejlett dekoratív érzékről s nagy stilizáló rajzkészségről tanúskodnak. Speciális problémája a tömegmozgások megérezkítése s a különböző fény s színhatások kidomborítása. A szelídgesztenyefák csoportja, A ligeti balhár [!], Márciusi este hatásos, dekoratív tájképek. Ligeti tó interieur-je, Virágzó galagonya, Rálátás a Szépasszony völgyére, Fenyves délelőtti napálláskor, Temerényi Boldi-tó, Liget októberi napálláskor, Megvillanó napfoltok egy vásári csoporton kora tavasszal, Tavasz, Vásári tömeg esős időben a fény és színhatások legkülönbözőbb árnyalatainak megérezkítésére szolgáló stilizált tájképek. Nagybecsű munka a „Megzavart fürdőzők” című. E kép különben igen távoli és gyenge futurista impressziókat ébreszt fel bennünk. Igen érdekes dolgok a tömegmozgások megérezkítésére szolgáló vásznai, melyek egyik legnehezebb festői probléma virtuóz megoldását dokumentálják. Filozófiai mélységű a nagy bibliai vászna s szelíd áhitat lengi át a Bibliai este című képét, amely különben úgy kompozíció, mint kidolgozás tekintetében – ha nem tévedünk – a kiállítás legértékesebb darabja.

Kíváncsian tekintünk munkásságának további szakaszai elé, izgatottan várjuk, mivel fog bennünket legközelebb meglepni, s az a sejtelem él bennünk, hogy e meglepetések emelkedő művészi étékűek lesznek. Mesterségbeli készségén kívül filozófiája, sőt egész világnézete, melylyel a fejlődés és haladás párhuzamába illeszti be művészetét, művészi akarását – mindennél erősebb garanciát nyújtanak erre nézve

BR. HATVANY FERENC – AZ ERNST MÚZEUMBAN

Látszólag nyugodt temperamentum, aki azonban még mindig keresi önmagát, aki így mégis egy kissé ideges, nyugtalanzkodó. Az a nagy csapongás, miközben egyéniségét kereste – csak hajlamosságát növelte a legkülönbözőbb művészihatások befogadására. Munkáin lépérsről-lépésre kimutathatók a nagy mesterek – Manet, Monet, Ingres, Sisley, Cézanne – erős hatásai. A művészet társadalmi produktum, sőt a műalkotás se lehet legalapján egyéb, tekintve, hogy az egyéniség is a mindenkori milió befolyása, hatása alatt áll. Abszolút eredeti egyéniség, bármennyire is a nyers életből veszi inspirációit. De még az se baj, ha nem az élet, hanem már kész művészi értékek – hisz tulajdonképpen ez is az élet: egy szobor nekem épp annyira élet, mint egy női mosoly, vagy egy társadalmi tragédia – inspirálják. Hisz minden kezdő író, vagy művész fedezhet fel s ápolhat magában rokon vonásokat, egy már kiforrott, régebbi nagy íróval, művésszel szemben s az se baj, aki ily esetben igen gyakori, hogy technikájából is vesz át valamit. Erős tehetség azonban minden ily tudatos vagy tudatlan hatást lelkiileg is fel szokott dolgozni. Hogy tehát Hatvanyinak színszerűség, ecsetkezelés, vagy kompozíció tekintetében voltak, vagy nem ideáljai, érzett vagy nem lelki közösséget valakivel, ellent álló tudott-e lenni, avagy teljesen átadta magát művészek hatásának, nem fontos értékessége megállapításánál. Itt egyedüli fontos csak az lehet, hogy e hatásokat, amennyiben tényleg lefogtak, átszűrte-e kellőleg lelkén, feldolgozta-e azokat, hússá-vérré váltak-e azok. E tekintetben, fejlődésének jelenlegi stádiumában végleges ítéletet hozni még nem lehet. Annyi azonban bizonyos, hogy régebbi képei: önarckép, szoba interieur, tuniszi képek, sokkal sikerültebbek újabb alkotásainál. Újabbban különben majdnem teljesen aktok, aktkompozíciók, emberi aktok a térben való elhelyezésének problémái foglalkoztatják... s éppen e problémák közül látjuk őt legkevésbé erősnek... Rajzbeli hibájától eltekintve színkeverése, színek alkalmazása annyira távol állanak

mindattól, amit ily sikerrel dicsekedhető művésztől joggal várhatunk, hogy önkéntelenül felvetődik bennük a kérdés: ez a Hatvány volt valamikor impresszionista?...

Sárközy István

(*A Holnap, 1914. jan. 20. II. évf. 2. sz. – 58–59.*)⁴

Képzőművészet. A Nemzeti Szalon angol grafikai tárlata [...] csütörtök délután bezárul. Utána azonnal megkezdik *Galimberti* Sándor és felesége, *Dénes* Valéria festőművészek gyűjteményes kiállításának rendezését. Galimberti Sándor régebben a Miénk kiállításain vett részt, azóta közel hat esztendeje, Párizsban élt s a mostani kiállításon hat évi működésének eredményét fogja bemutatni. – A Renaissance Contemporaine francia művészeti folyóirat legutóbbi számában rokonszenves hangon ír *Bornemisza* Géza festőművészről, mint a fiatal gárda egyik tehetséges tagjáról. Különösen színeiről és kompozícióinak egységességéről emlékezik meg elismeréssel.

(*Budapesti Hírlap, 1914. jan. 21. – 14.*)

Művészet Boromisza-kiállításán. Ma délután öt órakor szép közönség töltötte meg a Könyves Kálmán szalonját, hogy meghallgassa a Boromisza-kiállítás kapcsán rendezett művészesztélyt. *Tanay* Frigyes *Gábor* Andor aktuális tréfáját adta elő. Ezután *Mátray* Ida mondott el három dalt, majd *Ditrői* Mór szavalta el *Ditrői* József verseit. *Bálint* Lajos hírlapíró Boromisza művészetéről konferált, s végül *Beregi* Oszkár szavalt el néhány verset.

(*Budapest, 1914. jan. 22. – 11.*)

A főváros festészeti díja. A huszonöt éves koronázási jubileum évében a főváros tudvalevőleg *Ferenc* József király nevére négyezer koronás képzőművészeti díjat alapított, amely minden második évben kerül kiadásra, éspedig felváltva egy-egy festő- illetve szobrászművész részére. Ezt a 4000 koronás *Ferenc* József-díjat legutóbb *Vedres* Márk szobrász, ezt megelőzőleg pedig *Márffy* Ödön festőművész kapta meg. Most ismét festőre került a sor, [...] tizen küldötték be munkáikat a Szegfű utcai Művészház erre a célra kijelölt termébe, éspedig: *Kasnya* Béla, *Czigány* Dezső, *Englert* Emil, *Kövér* Gyula, *Kraft* Károly, *Márton* Miklós, *Matkovich* Béla, *Orbán* Dezső, *Pór* Bertalan és *Vesztróczy* Manó. [...] a díjat *Kövér* Gyula festőművésznek ítélték oda, [...]

(*Magyarország, 1914. jan. 22. – 18.*)

Művészet Boromisza-kiállításán. Ma délután öt órakor mintegy négyszáz főből álló közönség töltötte meg a Könyves Kálmán szalonját, hogy meghallgassa a Boromisza-kiállítás kapcsán rendezett művészesztélyt. A díszes publikum sorában megjelent *Justh* Gyula is feleségével. A műsor első számaként *Tanay* Frigyes, a Vigszínház művésze *Gábor* Andor aktuális tréfáját adta elő. *Mátray* Ida, a Nemzeti Színház művésznője nagy sikerrel mondott el három dalt idegen költőktől *Sebestyén* József fordításában. Majd *Ditrői* Mór, a Vigszínház művésze *Ditrői* József verseit szavalta el nagy tetszés mellett. *Bálint* Lajos hírlapíró Boromisza művészetéről konferált. Végül *Beregi* Oszkár, a Nemzeti Színház tagja mondott el néhány verset, és különösen *Marinetti* három futurista versével ért el nagy hatást.

(*Pesti Hírlap, 1914. jan. 22. – 13.*)⁵

⁴ Báró Hatvány Ferenc kiállítása az Ernst Múzeumban. Geiger Richárd karikatúrája. *Magyar Figaro*, 1914. jan. 18. 32. évf. 3. sz. 16.

⁵ Rövidebb változata: *Az Újság*, 1914. jan. 22. – 16.

Beck Ö. Fülöp szoborgyűjteménye. A *Batthyány* gróf gyűjteménnyel együtt mutatja be az Ernst-múzeum második csoportkiállítását. Ez alkalommal a külföldön is nagy elősmeréssel fogadott plakett művésznőknek, Beck Ö. Fülöpnek művei kerülnek bemutatásra. Csakhogy Beck Ö. Fülöp nagy meglepetést tartogat a közönség számára, mert nemcsak plakettjeit, hanem elsősorban kompozícióit, nagyméretű alkotásokat mutat be, melyeket kőbe maga a művész faragott, s őt mint teremtő és főleg mint díszítő művészt fogja revelálni. Beck Ö. Fülöp éveken át visszavonulva gödi műtermébe készült erre a bemutatkozásra, melyen szinte kivétel nélkül nemes anyagból készült munkákkal áll elő. A kiállítás az idei szezon egyik legnagyobb érdekességének ígérkezik.

(*Magyar Hirlap*, 1914. jan. 23. – 18.)⁶

Művészeti előadás. Nagyon szépen sikerült művészeti előadást rendezett tegnap este a Könyves Kálmán a Nagymező utcai szalonban *Boromisza* Tibor nemrég megnyílt kollektív kiállításával kapcsolatban. *Bálint* Lajos hírlapíró pompás kis konferanszot mondott el, amelyben röviden, de tökéletes biztossággal jellemezte Boromisza művészetét és szellemesen aposztrófálta a közönséget, amely örökök csak kritizálni akarja a modern művészi törekvéseket. Beregi Oszkár nagy hatással szavalt modern költők verseiből Kosztolányi Dezső mesteri fordításában. Tanay Frigyes Gábor Andor mulatságos alkalmi tréfáját adta elő. Nagy sikert értek el versek mondásával Mátray Ida és Ditrói Mór is.

(*Magyar Hirlap*, 1914. jan. 23. – 18.)

Nemzeti Szalon. A Nemzeti Szalon legújabb kiállításán *Galimberty* Sándor és G. *Dénes* Valéria festményeit mutatják be. A kiállítás vasárnap délelőtt nyílik meg ünnepélyesen. – A Nemzeti Szalon vezetősége megegyezésre lépett a Rákosi Tibor tanár szerkesztésében megjelenő *A Lakás* című művészeti folyóirattal, mely újévtől kezdve a Nemzeti Szalon hivatalos lapja lett és ezentúl az eddiginél is bővebb tartalommal és díszesebb kiállításban fog megjelenni. A művészeti krónika rovatban Bende János művészeti író, a Nemzeti Szalon titkára, aki újévtől kezdve segédszerkesztője lett a lapnak, számol be a művészeti eseményekről.

(*Magyar Hirlap*, 1914. jan. 24. – 17.)

Galimbertyék kiállítása. *Galimberty* Sándor, Párizsban élő magyar festő, a legmodernebb művészeti törekvések egyik apostola és felesége, G. *Dénes* Valéria, mint már említettük, képeiből kollektív kiállítást rendeznek a Nemzeti Szalonban. A kiállítás sajtóbemutatója holnap, szombaton, megnyitása pedig vasárnap délelőtt 11 órakor lesz.

(*Magyarország*, 1914. jan. 24. – 15.)

Boromisza kiállítás. Boromisza Tibor nagyszerű gyűjteményes kiállítása a Könyves Kálmán szalonjában huszonhatodikáig, hétfő estig marad nyitva. A kiállítás iránt igen nagy az érdeklődés.

(*A Nap*, 1914. jan. 24. – 11.)

⁶ Ua.: *A Nap*, 1914. jan. 23. – 11.; *Az Újság*, 1914. jan. 23. – 18.

A Boromisza-kiállítás meghosszabbítása. A nagy érdeklődésre való tekintettel, mely a kiállítás iránt minden oldalról megnyilvánul, Boromisza Tibor gyűjteményes kiállítása a Könyves Kálmán Társulat szalonjában csütörtökig, e hó 29-ig bezárólag marad nyitva.

(*Alkotmány, 1914. jan. 25. – 19.*)

A magyar grafikai művészet diadala Amerikában. 1911. augusztus havában a zürichi Landes Museumban a látogatók egész serege csoportosult egy érdekes amerikai úr köré s nagy áhítattal hallgatták nagy szaktudású és páratlanul finom műkritikáját. Magamat is valósággal lebilincseltek annak az amerikai úrnak remek előadása [...] hamar összeismerkedtünk, jó barátok lettünk és együtt folytattuk utunkat Párizsba, majd Londonba. [...]

Az én amerikai barátom lassan-lassan egész műszakértőt nevelt belőlem. [...] Egyszer azt találtam neki mondani, hogy jöjjön el Magyarországra, hol bizonyára sok értékes művet fog találni. Barátom megígérte, hogy ellátogat hozzánk. Ígéretét be is váltotta. A múlt év júniusában egy táviratot kaptam Budapestről, melyben barátom, Mr. Birnbaum Márton értesített, hogy Keszthelyen meg fog látogatni. Azonnal elibe mentem [...] Majd Budapestre mentünk, hol Mr. Birnbaum Olgvai Viktor, dr. Pogány Kálmán és Rippl-Rónai festőművész közreműködésével egy szép kollekciót szedett össze. Ezt a kollekciót augusztus elején én voltam szerencsés Amerikába átvinni s így a magyar művészetnek csekély szolgálatot tenni, amire én azonban igen büszke vagyok, [...] Amerikában, illetve New Yorkban ez idő szerint két magyar kiállítás hirdeti a magyar géniusz alkotóképességét. Az egyik Halmi Artúr [...] a másik pedig „Exhibition of Contemporary Graphic Art in Hungary”. Ez utóbbi kiállítást Mr. M. Birnbaum rendezi, mégpedig ugyanazon műtermekben, melyekben a múlt télen egy német kiállítást, a múlt őszy folyamán pedig egy orosz Leon Bakst-féle kiállítást rendezett [...]

Mr. M. Birnbaum túlságos jóindulattal buzgólkodott a magyar kiállítás rendezésével. A művészek mennél nagyobb számának bemutatásával vélte a magyar művészetet reprezentálni. Ötvenkét művész százötven művel szerepel. Igen szerencsés ötlete volt Mr. Birnbaumnak az, hogy Rippl-Rónai József köré csoportosítja a többi. E kiváló művésznek huszonkét képből álló kollekciója van előtérbe állítva. [...]

A kiállításon szerepel a Magyar Impresszionisták Köre, hova Csók, Magyar Mannheimer, Katona, Strobentz, a misztikus Kacziány és Vaszary János tartozik [...] A nagybányai iskola Hollósy Simon, Thorma, Ferenczy Károly és főleg Szinyei Merse Pál nevével hódít. Majd a kecskeméti festőkolónia Fényes Adolf nevével. A gödöllői festőiskola, továbbá a „Nyolcak, „Kéve”, „Művészház” elnevezésű csoportok művészei is képviselvék. Márffy, Czöbel, Tihanyi, Orbán, Czigány, Pór, Réth, Kóródy, Csáky, Késmárky és Fejérvány Erzszi neve jól ismertek.

A magyar kiállításon összesen 370 kép van kiállítva. New Yorkból a kiállítás az Egyesült Államok összes nagy városainak múzeumait bejárja s még jobb elrendezésben lesz bemutatva. Legközelebb Buffalóba viszik a képeket.

Az amerikai kritika a kiállítást nagy érdeklődéssel fogadta. Részletesen Rippl-Rónaival foglalkozik. Ami pedig a kiállítás anyagi sikerét illeti, az várakozáson felüli [...] Nem hiába jegyezte meg egyik művész jókedvűen, mikor Mr. Birnbaum automobilon begurult a budapesti művésztelepre, hogy „most üdvözöljük az amerikai tőke bevonulását a művésztelepre.” [...]

Dr. Hoffmann Ferenc

kir. gazd. akad. tanár, Esztergom vm. tb. főszolgabírója

(*Balatonvidék, 1914. jan. 25. – 1-2.*)

Galimberti Sándor és G. Dénes Valéria kiállítása. Ma nyílt meg a Nemzeti Szalon új kiállítása. Ezúttal egy művészpár mutatkozik be nagyobb kollekcióval. *Galimberti Sándor* és felesége, *G. Dénes Valéria*, Párizsból jöttek haza, és képeik a nyugati ultramodern hatásokat tükrözik vissza. A házaspár kollekciója a Nemzeti Szalon összes terméit megtölti. Van a képek közt régebbi keletű, abból az időből való, amikor Galimbertiék még naturalisztikus alapon állottak, vannak aztán dekoratív irányú és végezetül egészen új, félig kubista, félig expresszionista

képek. Túlnyomó számban az utóbbiak vannak, nekünk azonban a régebbiek jobban tetszenek, sőt, hogy egészen őszinték legyünk, csak az előbbieket tetszenek. Ezeket a régebbi képeken, amelyek egy része annak idején ki is volt állítva nálunk, megmutatták Galimbertiék, hogy van tudásuk és tehetségük, és utóbb festett képeik éppen csak ezzel az indokolással akceptálhatók. Utóbb a francia piktúra nyugtalan áramlataiba sodródtak, s ezek magukkal ragadták őket. Mai stádiumában nem tartjuk sem kiforrottnak, sem kiállításra valónak Galimbertiék kísérletezéseit, különösen azt, amit most akarnak, amikor félüton vannak a leegyszerűsítés és egyszerre való meglátás útján. Dekoratív kísérleteik nem dekoratívok, színeik színtelenek, rajzuk nem rajz. Lehet, hogy idővel ki fog jönni ezekből a kísérletekből valami jó is, egyelőre azonban nem sok biztatót látunk ebben az irányban. A legfőbb bajnak azt látjuk, hogy Galimbertiék újításaikban nem járnak a maguk lábán, hanem azt csinálják, ami külföldön – s már-már nálunk is – általános divat, bármennyire bizonygatják is, hogy maguktól jöttek rá igazságukra. Ennek bizonyítására vázlataikat és tanulmányaikat is kiállították, de ezzel sem tudják megindokolni álláspontjukat. A kiállítás vasárnap délelőtt nyílik meg.

(Budapest, 1914. jan. 25. – 11.)

Nemzeti Szalon. A Nemzeti szalon legújabb kiállításán *Galimberti Sándor és felesége, Dénes Valéria* mutatják be legutolsó hatévi munkásságuk eredményét. A kiállított képek tartalmáról egy szóval is fogalmat adunk, ha elmondjuk, hogy Galimberti Sándorné Henri Matisse tanítványa volt s főfogásában, munkásságában hű, megértő társa férje is. A holnaposok közé tartoznak tehát, bár szerényen a ma munkásai közé számítják magukat. Amint Henri Matisse és az olasz futuristák követőinél szokásos, de szükséges is, a katalógushoz néhány magyarázó szót fűztek, hogy képzeletük csapongását a nagyközönség is követhesse. Eszerint legkorábbi festményeikben a naturalista törekvéseknek megfelelően iparkodtak a természetet minél több szeretettel felölelni. Később egyes motívumokat feleslegesnek találtak, azért ezeket egyszerűen elhagyták, a lényegeseket viszont kiemelték. Ezt a processzust azután addig folytatták, amíg fokozatosan minden, szerintük zavaró motívum elmaradt s a képen a lényeges mozzanatoknak a laikus szem előtt kissé kaotikus összessége maradt. Művészetük magyarázására mi nem vállalkozunk, bár a képek egy része, a párizsi Salon des Indépendants kiállításain is szerepelt. Pedig e sorok írója abban a szerencsében részesült, hogy a szeretetre méltó művésznek és bájos nejének kalauzolásával tekinthette meg a kiállítást s így az egyes képeknél nem kellett a tárgy kitálálásának problémájával bajlódnia. Egészben sajnáljuk, hogy két tehetséges ember, aki komolyan, szeretettel és elmélyedéssel foglalkozik mesterségével, ily kétes értékű irány szolgáltatába szegődött. Mert hiába tartják magukat a futuristák a jövő zenészeinek, mi a múltnak elhaló hangjait halljuk kicsendülni műveikből. A két művész egyéniségét számos rokon vonás fűzi egymáshoz, s a kiállítás anyagában valóban bájos volna a katalógus nélkül műveiket egymástól szétválasztani. A „St. Raphael”, „Elégett fák Nagybányán”, „Vaugirard utcai motívum”, valamint a „Templom” című képük mutatja, hogy bár eltévelyedett, de igen tehetséges művészek. Néhány aktjuktól sem lehet a tudást elvitatni, bár tagadhatatlan, hogy szemnek visszataszítóan rútak.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(Budapesti Hirlap, 1914. jan. 25. – 15.)

Boromisza Tibor. A Könyves Kálmán szalonjában egy fiatal festő mutatja be alkotásainak legjavát, amelyekből lépten-nyomon kivillan a tehetség. Ezt a kiállítást valamennyi látogatója észre fogja venni, még azok is, akik az első pillanatban kissé meglepetve állanak meg majd a képei előtt és némi zavarban lesznek azoknak különössége miatt. Boromisza Tibor nemigen hasonlít a mai magyar piktorokhoz, még azokhoz sem, akik ugyancsak minden akadémiától függetlenül új nyomokon keresik az érvényesülést. Ez azonban ne igen bántsa a közönséget, minden fiatal tehetségnek megvannak a maga hirtelen és talán túlhajtott ideái, amelyek eleinte szembeállítják a világrenddel, később azután meghiggad s elvész belőle, ami külsőség, rögesz-

me és megmaradnak a valódi értékek, elsősorban a tehetségnek azok a feltétlen értékei, amelyek az előadás bármilyen stílusában is szóhoz jutnak. Kiérettük a szavukat Boromisza Tibornak mai stílusából is. Mert bármilyen egyoldalú és forszirozott is ez a stílus, van benne erő és lendület, a természetnek friss meglátása és főként lelkesedés, ami talán a legfontosabb egy fiatal művész kvalitásai között. Biztos záloga annak, hogy a művész előtt és ezért a publikum előtt kilátásokkal teljes a jövőendő.

(*Élet, 1914. jan. 25. VI. évf. 4. sz. 123.*)

Nemzeti Szalon. Holnap nyitják meg a közönség számára *Galimberti Sándor* és *G Dénes Valéria* kiállítását a Nemzeti Szalonban. A festőházaspár mintegy százhusz vásznat mutat be, ezek kétharmad részét Dénes Valéria festette. A katalógus röviden elmondja mindkettőjük festőiskoláit, de a felsorolt mesterek közül csak egynek a hatása látszik a képeken: a Henri Matisse-é. Azt is meg lehet állapítani, hogy a párizsi mester Dénes Valériára hatott először és nagyobb mértékben. Művészi hitvallásuk a futuristákat juttatja eszünkbe. De a két művész tudatosabb és jobb hiszemű, mint a futurista káté, bár őket is belekergeti az egyik véglettől, az irodalomtól való félelem a másik végletbe, a filozófiába. Képeik közt van több, amelynek művészi értékét a Salon d'Automne vagy az Indépendants állapította meg.

(*Esti Ujság, 1914. jan. 25. - 3.*)

Galimberti Sándor és Dénes Valéria. A Nemzeti Szalonban festőművész-pár kiállítása nyílik meg vasárnap délelőtt. A férfi: *Galimberti Sándor* és az asszony: *Dénes Valéria* egy úton haladnak; az idegen, aki először látja képeik sorát, nemigen tud gyors megkülönböztetést tenni a férj és feleség alkotásai között. Ez az együttműködés már magában véve is rokonszenves, mert nincs tökéletesebb és több örömet jelentő cél, mintha férfi és nő, egymást megértve emelkedetebb irány felé töreksszenek. A színművészettel szemben a piktúrában való együttműködés sokkal több közösséget nyújt az egyéniség épségben hagyásával. Galimberti Sándor és Dénes Valéria művészete egyetlen, nem közönséges cél felé halad sok odaadással és közösséggel. A cél, melyet követnek, a közönségtől való eltérés, új szépségek, problémák és megoldások megtalálása a piktúra keretein belül. Külső megjelenésük az a modor, amelyet a futuristák, vagy még inkább a kubisták ismertettek meg velünk. Művészeti fejlődésük a nagybányai plein airben való festésből indul ki. Néhány egészen talentumos kísérlet beszél e korszakokról. A következő fejlődési fok az erősebb formákkal, vonalakkal ábrázoló naturalizmushoz vezet. Dénes Valéria igen finom kötés csendélete bizonyítja, hogy határozott fejlődést értek el ezen a téren. De megállani nem akartak, nyugtalanságuk új területekre sodorta őket. Néhány év óta új céljaik vannak. Mint maguk is mondják, a természetet a vászonba akarják alakítani, igyekeznek nagy szemhatárú motívumokat kisebb területű vásznakba beleszorítani. Tájképek és csendéletek magyarázzák ily törekvéseiket. A tájképek nagyobbbrészt idegenben készültek. Párizsban és Dél-Franciaországban. A perspektíva minden különlegessége dacára is rokonszenvesek ezek a tájak, melyek a becsületes rajzolással és a vázlatok egész során át fejlődtek kész képpé. Éppen a perspektíva a legkitűnőbb, különösen egy dél-francia városrészleten és óbudai tájékon. A legújabb alkotások legtávolabb vannak a közönségtől és különös beállításukkal valóban csak az egész irány magunkévá tevése után gyönyörködtethetnek. Valóban nem tudjuk, mint fogadja a közönség a művészpár alkotásait, annyit azonban kénytelen elismerni a legszigorúbb bíráló is, hogy törekvéseik tiszták, több problémát sikerült nekik megoldani és a szépet a szokatlan, nehéz eszközökkel és sikerrel szolgálják nem egyszer.

(*Magyar Hirlap, 1914. jan. 25. - 16.*)

MAGYAR FUTURISTÁK

Galimbertiéék kiállítása a Nemzeti Szalonban

Tavaly ilyenkor vonult föl Marinetti harcoss csapatának festészeti alosztálya a Nemzeti Szalonba, hogy meghódítsa a budapesti publikumot. Severini „Pan-pan tánc”-a, Boccioni „Nevetés”-e, Carra „Anarchista temetés”-e, Russolo „Forradalom”-ja a maguk csudálatos, érthetetlennek látszó bizarrságával, a tehetségnek minden furcsaságon keresztül törő erejével sokáig voltak beszéd tárgyai a pesti társaságokban. Most, hogy az esztendő egyet fordult, újra ilyen futurista-féle forradalmárok népesítik be vásznaikkal az Erzsébet téri palota falait. De ezek a forradalmárok magyarok: a néhai Miénkből ismert *Galimberti* Sándor meg a felesége, *Dénes* Valéria.

Nagybánya és a Salon des Indépendants az elindulási s – egyelőre – a megérkezési pontjuk. Réti István, Ferenczy Károly, a Hollósy-iskola, Szablya-Frischauf, a Julian akadémia, Matisse, Picasso, Severini a jelzői az útnak, amit beígértek. A naturalizmus szerető, hűséges természet-másolásából kiábrándulva, a dekoratív törekvések sinjein eljutottak a kubizmus meg a futurizmus vidékeire.

Egészen futuristáknak nem mondhatjuk őket, mert hisz Marinetti hívei irodalmat akarnak vinni a festészetbe, sőt azt akarják ennek gerincévé tenni, míg a Galimberti házaspár a katalógushoz mellékelt hitvallása szerint a piktúrában nem akar irodalmat. A téma mellékes számukra, s minden korlától menten, teljes szabadsággal iparkodnak megoldani az előttük fölvetődő problémákat.

Az irodalmi résztől eltekintve azonban bizvást megérdemlik a futurista címet és jelleget. El-lenségévé szegődtek minden hagyománynak. Újítani szeretnének az egész vonalon. Úgyelnek, hogy rá ne tévedjenek most már valami „utálatos” sablonra. Abban is egyeznek a futuristákkal, hogy az ő újabb keletű képeikhez is alapos, beható szemlélet kell, s itt-ott egy kis magyarázat is elkel, hogy megérthessük, mit akarnak ábrázolni s föl tudjuk fedezni a bennük rejtőző művészi értékeket.

A figyelmet s a magyarázat meghallgatását azonban mindenesetre megérdemlik. Galimberti is, meg a felesége is nemes törekvésű, ideális lelkű művészemberek, hogy rajztudásuk, színér-zékük van, azt naturalista és impresszionista képeiken eklatánsan bizonyítják, hogy új törekvé-seik komolyak, azt mutatja a megújuló stúdiók sora, amelyekkel egy-egy nagyobb, jelenté-kenyebb, újabb dolgokra készültek. Ezek a stúdiók egyben sokszor fölvilágosítást is adnak próbálkozásaikhoz. Tudásuk és komolyságuk jogot ad ennek a Párizs levegőjétől és életétől szaturált magyar művészpárnak a legszokatlanabb kísérletezése is s méltóvá teszi őket arra, hogy eddigi eredményeiket is a legjobb indulattal nézzük, jövő kialakulásukat pedig biza-lommal várjuk.

A naturalizmusból a szerintük fölöslegesek elhagyásával, a lényegesek kiemelésével, a leegyszerűsítéssel jutottak a dekoratívusba, később arra is törekedtek, hogy a természetet a vásznakhoz alakítsák s igyekeztek nagyhorizontú motívumokat kisebb területű vásznakba bele-szorítani. Ezekben a törekvésekben már annyira mentek, hogy az előttük lényegesnek a kieme-lését a végletekig fokozták, hogy egy nekik tetsző probléma megoldása gyanánt a szemhatáron kívül eső tárgyakat is belefestik a képbe (59. sz. akt, enteriőr, téli táj), egy másiknál pedig (14. sz. „Mintázó asztal gyümölcscsel”), ahol a rendes távlat szerint a nekik lényegeset eléggé kiemel-ni nem lehetett, a kontúrok perspektíváját megfordítják s csak csíkok plasztikáját adják vissza.

Nagyon nehéz problémák ezek, s ha kibogozásukra Galimbertiéék ereje nem mindig elegendő, ezért pálcát törni fölöttük mégis kár volna.

Kettőjük közül az asszony, *Dénes* Valéria szerepel nagyobb kollekcióval, s ha talán itt-ott erő dolgában igen, de színek és fantázia dolgában nem marad el férje mellett. Főművének a már em-lített 59. sz. „Cigány” női aktot tartja. Vakmerő kísérlet, s ugyancsak nem tetszetős, de nem lehet elvitatni, hogy érdekes, s hogy erő is van benne. Szemre is nagyon szép ellenben s ezért tökélete-sen plasztikus „St. Raphael” kikötője, napfénytől izzó, levegőjében, a vörösre festett házak ragyo-gó színével. Bizarr virágcsendéletei mellett kellemes pihenő néhány nagybányai plein air dolga.

Galimberti Sándornak egy kubista cigány-feje, egy feleségéhez hasonló St. Raphael-i rész-lete, ennek üdeségével homlokegyenest ellenkező, szürke, piszkos, de igen hangulatos párizsi vedutája („Rue Vaugirard”), a magasból festett párizsi pléh-háztetők hasábtömege, 14. sz. kör-

te-csendélete, a 7. sz. nagybányai havas tája, kidölt házával kíván külön fölemlítést. A kiállítás holnap délelőtt 11 órakor nyílik meg.

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. jan. 25. – 16–17.)

Balla Béla kéпкиállítása Nagyváradon. Balla Béla, a modern magyar piktúra egyik jeles tehetségű munkása, aki kollektív kiállításával nemrégiben aratott szép sikert Budapesten, most Nagyváradon mutatja be képeit. Kiállítás holnap nyílik meg az ottani megyeháza termében.

(Magyarország, 1914. jan. 25. – 18.)

Magyar futurista művészpár kiállítása. A Nemzeti Szaloné az a kétes dicsőség, hogy Marinetti futurista apostol olasz művészeti marionettjeit a magyar közönségnek bemutatta. Műértők és műnemértők nagyon jól mulattak ezen a kiállításon. Egy éve sincs, hogy ez a képzőművészeti bohózat lezajlott – s íme, most visszhangja kelt a Nemzeti Szalonban.

Ezúttal is egy olasz nevű, de magyar festőművész, Galimberti Sándor a szereplő, a feleségével, G. Dénes Valériával együtt.

A művészpár piktúrája két részre oszlik. Az első rész, a művészetben való útra kelés, Nagybánya hatása alatt, komoly törekvésű szép plein air művekkel, s az első időszak Párizsban. Ami itt készült a férj és feleség részéről, egészséges piktúra. Ilyen a „Vöröskendős asszony”, a „Cigányleány”, a „Téli tájkép dolgozó emberrel”, a „Vaugirard utcai motívum”, a „Cluny udvar” – s néhány finom táj- és városrészlet. Szóval normális észjárásnak és izlésnek való stúdiumok.

A második rész: *kőfestéssel súlyosbított futurista rapszódia*k tömkelege. Jobbra-balra döntött mértani ábrák, háromszögek, dülények, hasábok, kockák, amiket a művészpár szent áhitattal elnevez „St. Raphael”-nek vagy tudja manó minek, s amikről sohasem tudhatjuk, nincsenek-e fordítva a falra akasztva. Hogy ez a földrengéses vízió mi mindent szült, annak leírására igazán nincs terünk. Kedvünk még kevésbé. Annyi bizonyos, hogy egy kék váza számos változatban ingadozik és görbül, hol jobbra, hol balra, a legnagyobb nyugtalansággal, s ezt „csendélet”-nek nevezik. Dül egy cserép agavé is, hol jobbra, hol balra, dül egy kaktusz, dülnek almák, körték, cigányfejek és háztetőre állított utcák, jobbra-balra. Szóval dül minden. Csak mi, a boldogtalan sorsra kárhoztatott nézők nem dülünk, mert a lábunk földre gyökeredzett, afölötti rémületünkben, hogy nem tudjuk megérteni *mi ebben a művészet?* Mert a művészetről, gyöngye elménkkel, eddig azt tudtuk, hogy *mindenben a legmagasabb rendű emberi érzések legtisztább leszűrődését* jelenti. De ha ez a düledező kubiko-futurizmus is művészet, akkor minek nevezhetők azok, akik dültbetűs cégtáblákat festenek? Ők is futuristák? És minek nevezhetők azok a realista ifjú művészek, akik iskolájuk első A-B-C osztályaiban düledező mértani ábrákat rajzolnak, festenek, alkotnak, még bájosabb összevisszaságban. Ezek is futuristák?

Sőt talán ezek az igazi futuristák.

És én, a tisztelettel alulírott, aki *csak azért is* modern festő vagyok, (mert hiszen a veneziai modern képtárban van egyik festményem kifüggesztve) – én a *mégmodernebb* festést ezekben az első A-B-C-osztályos realista művészekben vélem igazán felfedezni. Ők az igazi futuristák.

A több „művész” mesterkedése mind csak affektálás. Az ő tudatlanság-keresésük tudatos, primitívizmusuk gyári munka, s amikor hat kebellet ellátott nyakatekert női aktokat alkotnak, tulajdonképpen tudatosan terjesztik a perverzítást. Ha olyan nők volnának a természetben, mint amilyeneket ők festenek, a férfiak örök időkre lemondanának a nőkről s az emberiség csakhamar kivészne. Kik szülnének akkor futuristákat?

De azért, akiket a Galimberti-pár kubiko-futurizmusa érdekel, csak menjenek föl a Nemzeti Szalonba. A legmodernebb „művészet”-nek sem lehet megtiltani, hogy ne nyíljék penészvirágokat, mint ahogy a rendes virágnak sem lehet megtiltani, hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet.

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1914. jan. 25. – 27.)

A Galimberti házaspár kiállítása. *Galimberti* Sándor és *Dénes* Valéria képeinek kiállítását nyitja meg vasárnap a Nemzeti Szalon. A művész-házaspár nemcsak, hogy ugyanazt a métier-t folytatja, de valóban együtt dolgozik s fejlődéseik egyes darabjai is megegyeznek. Ez a fejlődés Nagybányán kezdődik, naturalista és impresszionista tanulmányokkal. Néhány éve csak, hogy ott megkezdték, s különösen Galimberti produkált biztató, egészséges és izléses természetkivágásokat. Ezután Párizsba jutottak, s itt nagyot fordult a házaspár pályája. Beléjutottak a legújabb, nem is mai, hanem holnap talán nem is holnap irányok forrongásába. Bizonyos, hogy legexponáltabb képei a szemlélők nagyobb fele előtt még csak képeknek sem tetszenek, hanem önkényesen felvázolt vonalaknak és befestett felületeknek. Amilyen szertelenek és látszólag logikátlanok ezek a képek, az értelmetlenség itéletét rájuk húzni mégis igazságtalanság volna. Galimbertiék programszerűen dolgoznak: az impresszionista fényfestés helyett anyagot akarnak mutatni s ezenfelül a perspektíva korlátait akarják áttörni, úgyhogy egy képbe igyekeznek komponálni egyszerre be nem látható nagy felületeket. Hivatkoznak kiváló primitívek példaira; igazuk is van: a perspektíva merev szabályait meg lehet bontani ravasz óvatossággal vagy akár brutálisan is, sok kiváló mester meg is tette, de műveiken ez nem volt lényeges. Azonfelül a látott helyett a *ismert* feltüntetése e primitíveknél következetes, részletekbe menő, míg Galimbertiék képein gyakran nem is maga a megoldás, hanem a vázlatszerű, dekoratív szempontokkal mit sem törődő előadás provokálja az ellentmondást. Mindenesetre egy átmeneti, forrongással, zavarral és becsületes kereséssel teli korszak művei ezek. Bizonyosra lehet venni, hogy utána lehangolás, nyugalom és jobb termés jön. Erre garancia maga a kezdet. Mert amilyen szimpatikusak minden egyoldalúságuk mellett is Galimberti régi nagybányai képei, éppoly finom és erőteljes is Dénes Valériának például a Cluny-múzeum udvaráról festett vászna. A mesterséget teljesen megtanulták, tudtak is élni vele, nem érheti tehát az a vád őket, hogy tudatlanságot lepleznek mostani, tudatosan primitív képeikkel. Mi épp a primitív bájat és következetességet nem találjuk benne; de megtaláljuk indokolatlan szertelenségek mellett a talentum kétségtelen jeleit, tehát jogot a kísérletezésre és reményre a jövőre.

(*Pesti Napló*, 1914. jan. 25. – 18.)

KÉT FESTŐ

Művészi forrongásainkban két érdekes festő jelentkezett ma számottevő erővel a Nemzeti Szalonban. A kicsik, az alacsonyan röpködők és csúszómászók között jólesik látni, ha valakik magasabb útra készülődnek. Nem fényes repülés még az útjuk: horizontjuk a csábító, s amit akarnak, azt lelkesen, hittel akarják. *Galimberti* Sándor és a felesége, *Dénes* Valéria helye valahogyan ott van a kubisták és futuristák érintkezési vonalán, ezek törekvése náluk összepárosodva lecsapódik. Tájak, városrészek, ölelkező háttömegek, csendéletek, aktok: ezekből kerülnek ki motívumaik. Végsőkéig lefokozott, egyszerűsített, csaknem a kényszereszközökkel dolgozó, sémákra hajlandó a kubizmus és a futurizmus is, félig-meddig lombikban termelt művészet. Ez a két művész azonban komoly természetszerető és rajongó szemlélődő, ami gazdagsággal tölti be a piktúrájukat. Dénes Valéria finomabb és érzékenyebb, csaknem szellemi irányítója társának, aki erősebb, brutálisabb, de néha pikturálisabb is. Szeretik a földet, a mezőt, a heves színekbe összeomló természet részleteket, nagy városok egymásba csapódó házait, összekuszálódó házfedelek tömkelegét: érzéseik szerint forró naturalisták. Nem véletlen, hogy Franciaországnak kiválasztott tájmotívumai vonulnak fel képeikben, a legjellegzetesebb párizsi utcák, és nem véletlen, hogy Nagybánya volt utolsó hosszú stációjuk is. Az ő túlfűtöttségük és feszültségük nem egészségtelen és nem kétségbeejtő. Nincs meg képeiknek finom, kultúrás hamva, mint, hogy példát mondjunk, Picassóéknak, de nem is durva és darabos imitátorok. Nagy és egészséges természetszeretet röpi őket, nem messzi őseik, az egykori nagybányaiak sem szeretnék forróbban a természetet. Nem rúgják ki maguk alól a földet, nem modellek és tájak nélkül komponálnak, nem atelier-szagúak, egészségesek és szemmel láthatóan őszintén, szorgoskodva és kitartással készülők, az első sikerüket eredménnyel fokozzák, felhangolják, és szívük szerint tökéletesítik. Rövid manifesztum kíséri katalógusukat. Nagy szemhatáru motívumokat kis terü-

letre beszorítani: ez a céljuk. Szimultán víziókat adni a vásznaikra, ez minden törekvésük. Ez a képeikből mindenütt kibujkál, és ez a kompozíciós irány, ha ilyen határozottan megszabott, kissé idegesítő, hiszen a teóriátútgengést jelenti. Ami pedig kár lenne mindkettőjükért. Így, bemutatkozásuk erejében, jókor jövő példák megmutatni azt, hogy milyen elmaradt, stagnáló és megbámult lett a magyar naturalizmus, amely valamikor előljáró szerepet vitt. Ilyen új utak, új szemlélődések nyíltak meg azok előtt, akik a természet ölen élnek, és piktor módra igyekeznek festeni.

Böllöni György

(*Világ*, 1914. jan. 25. – 12.)

A Galimberty-pár kiállítása. *Galimberty* Sándornak és hitvesének, *Dénes* Valériának neve itthon csaknem ismeretlen. Igen kevesen emlékezhetnek munkáikra, mert sok év óta semmiféle kiállításunkon sem szerepeltek. Az elmúlt esztendőket Párizsban töltötték tanulással és munkával. Munkájuk eredményét most a Nemzeti Szalonban mutatják be, régebbi, kezdő korukbeli műveikkel elegyest. Kiállításuk meglehetősen vegyes hatású. Régebben – és ez a szó művészetük történetében körülbelül négy esztendőt jelent – amikor még azt keresték a természetben, ami benne van, vagyis formájukat és színeket, meglepően szép képeket festettek. Azokon látszanak pozitív képességeik: rajzoló készségük, színérzékük. Naturalisztikus munkák azok, tájrészletek, csendéletek, elvétele akt-festmények. Erejük a színezésükben van. Párizs azonban végül megtévesztette őket: belejutottak a Cézanne formabontó irányát túlzásba vivő áramlatába, s ahová kerültek vele, az valami olyan zsákutca, melyet jobb felől a kubizmus, bal felől a futurizmus határol. Minden igazi művészi képességüket megtagadták. Lemondtak a színről, lemondtak a rajzról és valami olyan sémába igyekeznek foglalni látomásaikat, amely éppannyira távol esik a természettől, mint a művészet kifejező lehetőségeitől. Pedig kár az időért, amit kísérleteikre elvesztegetnek, mert mind a kettejükben nyilvánvaló a tehetség. *Galimberty* Sándornak *Saint-Raphaél*ről festett nagyméretű képei különösen színben szép, dekoratív felfogásúak. *Galimberty* is tehetséges művész. Régebbi képei között szép darabok akadnak (89., 100.) Újabb törekvéseiket követni nem tudjuk. Nem is hisszük, hogy egészséges művészet fejlődjék belőlük. Annál inkább hisszük, hogy a két fiatal művész – mert hiszen szerencsére fiatalok még – mihamarabb más utakra térve találjanak el önmagukhoz és a művészet igazi feladataihoz.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1914. jan. 25. – 22.)

A Boromisza-kiállítás meghosszabbítása. A nagy érdeklődésre való tekintettel, amely a kiállítás iránt minden oldalról megnyilvánul, *Boromisza* Tibor gyűjteményes kiállítása a Könyves Kálmán Társulat szalonjában csütörtökig, e hó 29-ig bezárólag marad nyitva.

(*Az Újság*, 1914. jan. 25. – 23.)

A hetvenéves Benczúr. *Látogatás a mesternél.* A magyar képzőművészet ünnepelni készül *Benczúr* Gyulát. [...] A művész friss, fiatal, fürge és egészséges, késő korának derús nyugodtsága sem az aggok csendessége, hanem a szelíd és jó embereké. [...]

– Mi a véleménye a mai magyar piktúráról?

– Ez már egy kicsit kényes kérdés. Forrongani látom a fiatalokat és nem tudom, hogy mit akarnak. De sokuknak egy nagy hibáját tudom konstatálni: inkább az újat keresik, semmint a jót. Holott a jó értékesebb, mint az új. Újat könnyű találni, de tökéleteset alkotni annál nagyobb és nehezebb dolog. Ez a forrongás rendszertelen is és tölem, aki a nyugodt, természetes fejlődésnek vagyok barátja, egészen idegen. A természetben nincsenek ugrások, a piktúra fejlődésében sem lehet bizonyos fokokat kihagyni. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar piktúrát félteni kellene. Éppen ellenkezőleg: a fiatalok közt igen sok a kiválóan erős tehetség, aki még nagy dolgokat alkothat, ha megtalálja magát. A magyar piktúrának nagy és örvendetes a

jövője. Különös örömmel látom ezt a mesteriskolában, ahol minden tanítványom egyénisége szabadon érvényesülhet. Az általános művészi hitvallás kereteibe sokféle irány belefér, és a mesteriskola voltaképpen école libre. Nálam tanult festeni sok olyan kitűnő ember, aki egészen másképpen fest, mint én, például *Kernstok* Károly, *Fényes* Adolf vagy *Magyar Mannheimer*. Az én iskolám egyikük egyéniségének sem ártott. Remélem, hogy azok is jól kifornak, akik most csak az újat keresik, de rá fognak lépni arra az útra, amely a jó keresésére visz.

(*Esti Ujság, 1914. jan. 28. – 1.*)

Benczúr Gyula. A fény, ragyogás, pompa mesterét egy büszke kiállítási palota káprázatos csarnokában díszmagyar ruhák, antik ékszerek csillogása között, drága virágok bódító illat-árjában stílusosan ünnepli holnap délben egy nemzet szellemi, születési és vagyoni arisztokráciája. [...]

Hogy igazi művészi egyéniség, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy idehaza – bár minden tanítványának szabad kezét ad – igen sok követője akadt. Ezek a gyakran tehetségtelen utánczók hívták ki elsősorban ellene a modern magyar festőgárdának azt a polémikus mozgalmát, amely 1896-98 között ugyanazt a szerepet játszotta nálunk, mint a külföldön a szecessziók az akadémiaiak ellen. A felfrissítésre törekvő mozgalom jogosult volt és el is érte célját, Benczúr pozíciója és népszerűsége azonban érintetlen maradt, aminthogy az igazi művész értéke az idők változásában sem pusztulhat el.

Magyar Elek

(*Magyarország, 1914. jan. 30. – 8.*)

A Művészház bécsi kiállítása. Javában érkeznek már a képek és szobrok a Művészház reváns-kiállítására, amelyet Bécsben rendez a Künstlerhaus nagy tavaszi tárlatán. Legelőkelőbb művészeink vesznek részt ezen a reprezentatív kiállításon, amelynek anyagát a már folyamatban lévő zsűrizés befejeztével az elküldés előtt a budapesti közönségnek is bemutatja a Művészház. Az érdekes tárlat a jövő hét vége felé nyílik meg a Szegfű utcai palotában.

(*Magyarország, 1914. jan. 30. – 14.*)

Képzőművészet. A Május irodalmi folyóirat január 31-én délután négy órakor a Galimberti kiállítással kapcsolatban a Nemzeti Szalonban irodalmi délutánt rendez, amelyen közreműködnek: *Beregi* Oszkár, *Gellért* Lajos, *Győri* Ernő, *Kázmér* Ernő, *Lovag* Ádám, *Paizs* Elemér, *Rozványi* Vilmos és *Vértes* Marcell. Belépődíj egy korona. – Február 1-én, vasárnap este nyolc órakor a Művészházban társasvacsorát rendeznek, amely alkalommal a Művészház igazgatósága át fogja adni *Rippl-Rónai* Józsefnek a nagy aranyérmet, *Zichy* István grófnak a kis aranyérmet és *Körmenyi-Frim* Jenőnek az ezüstérmet, amelyet az egyesület főlavató kiállításán nyertek.

(*Budapesti Hírlap, 1914. jan. 31. – 13.*)

Az Ernst-múzeumban egy fiatal festő érdekes és változatosan gazdag oeuvre-jével ismerkedhetik meg a közönség. *Hatvany* Ferenc báró érett, de nem befejezett, erős lendületű fejlődésben lévő művészete tisztán elemezhető, mert mentes minden zavaró tévelygéstől, félrelépésektől. Azok közé tartozik, akik férfias nyugalommal, önmagukba vetett bizalommal, saját művészetük iránt táplált állandó szeretettel dolgoznak, és egyik átalakuláson a másik után törnek át magukat, anélkül hogy előbbi lényüket, általában önmagukat megtagadnák. [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(*Kelet Népe, 1914. jan. 31. VI. évf. 1. sz. 58.*)

Nagybányán elvonultan és csak művészetének él egy ifjú festő, aki évekkal ezelőtt huszárhad-nagy volt és az aransujtásos atillát cserélte fel festőkabátjával. Nem teremtett magának tökéletesen új irányt, mint a festő, aki a tropikus szigetre vonult el, hogy hódoljon álmainak; *Boromisza* Tibor a plein air híve, a fény változatait ábrázolja tájképein a festőművészet új felfogásával és újabb eszközeivel. Mint az értékes emberek általában, bizonyos irányon belül ő is eredeti tud lenni és az irány egyénivé fejleszti önmagán keresztül. Az elvonultságnak, a lelkes és derék munkának eredményeit látjuk összegyűjtve a Könyves Kálmán szalonjában. Egy sereg tájkép, több kisebb zsánerkép és néhány nagyobb kompozíció függ a falakon. Boromisza az utóbbi három-négy évben festett képeit hozta el, de ezeken is látszik, hogy a széles munka, a teljes odaadás mily gyors feledéshez segítette. Szinte lépésről lépésre követhetjük, mint erősödött meg rajztudása, finomult vonalritmusa, hogyan vetkőzte le nyersségét, és miként lett igazi koloristává. A színt mindenféleképpen pompásan kezeli, nyilatkozzék meg bár az levegő, fű, fa, virág, ruha vagy virág által. A napsugár változatainak tájképeit figyeli és szabad természetben való megnyilatkozását ábrázolja sok szerencsével és talentummal. Ez a képessége teszi tájképfestővé. A formákat nem részletezi, meglehetősen kezeli a foltokat és erős vonalakat, de a fény kis rezdülései sem maradnak előtte titokban. Dicsérettel kell megemlékezni apróbb zsánerképeiről, melyek közül néhány egészen kitűnő rajz, mozgás és hangulat tekintetében. Végeredményben, összegezve az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy Boromisza Tibor határozott tehetség, aki előtt a legbiztatóbb jövő áll.

T. Gy. [Török Gyula]

(*Kelet Népe*, 1914. jan. 31. VI. évf. 1. sz. 58–59.)

A Nemzeti Szalonban egy festőművész-pár kiállítása nyílt meg a napokban. A férfi: *Galimberti Sándor* és az asszony: *Dénes Valéria* egy úton haladnak; az idegen, aki először látja képeik sorát, nem igen tud gyors megkülönböztetést tenni a férj és a feleség alkotásai között. Ez az együttműködés már magában véve is rokonszenves, mert nincs tökéletesebb és több örömet jelentő cél, mintha férfi és nő egymást megértve emelkedettebb irány felé törekzenek. A színművészetrel szemben a piktúrában való együttműködés sokkal több közösséget nyújt az egyéniség épségben hagyásával. Galimberti Sándor és Dénes Valéria művészete egyetlen, nem közönséges cél felé halad. Sok odaadással és közösséggel. A cél, amelyet követnek, a közönségtől való eltérés, új szépségek, problémák és megoldások megtalálása, a piktúra keretein belül. Külső megjelenésük az a modor, amelyet a futuristák vagy még inkább a kubisták ismertettek meg velünk. Művészeti fejlődésük a nagybányai plein airben való festésből indult ki. Néhány egészen talantumos kísérlet beszél e korszakokról. A következő fejlődési fok az erősebb formákkal, vonalakkal ábrázoló naturalizmushoz vezet. Dénes Valéria igen finom kötés csendélete bizonyítja, hogy határozott fejlődést ért el ezen a téren. De megállani nem akartak, nyugtalanságuk új területre sodorta őket. Néhány év óta új céljaik vannak. Mint maguk is mondják, a természetet a vászonba akarják alakítani, igyekeznek nagy szemhatárú motívumokat kisebb területű vásznakba beleszorítani. Tájképek és csendéletek magyarázzák ily törekvéseiket. A tájképek nagyjából idegenben készültek, Párizsban és Dél-Franciaországban. A perspektíva minden különlegessége dacára is rokonszenvesek ezek a tájak, melyek a becsületes rajzossal és a vázlatok egész során át fejlődtek kész képpé. Éppen a perspektíva a legkitűnőbb, különösen egy dél-francia városrészleten és budai tájékon. A legújabb alkotások a legtávolabb vannak a közönségtől és különös beállításukkal valóban csak az egész irány magunkévá tevése után gyönyörködtethetnek. Valóban nem tudjuk, mint fogadja a közönség a művészpár alkotásait, annyit azonban kénytelen elismerni a legszigorúbb bíráló is, hogy törekvéseik tiszták, több problémát sikerült nekik megoldani és a szépet a szokatlan, nehéz eszközökkel és sikerrel szolgálják nem egyszer.

T. Gy. [Török Gyula]

(*Kelet Népe*, 1914. jan. 31. VI. évf. 1. sz. 61.)

Benczúr. [...] De ma nem Benczúr művészeti irányát akarjuk ünnepelni, ma *nem valamely iskola mellett* foglalunk állást. A Képzőművészeti Társulatnak *nem szabad egyoldalúnak* lennie.

Legyen vezérmotívuma mindig és mindenben a *művészi szabadság* legmesszebbmenő tiszteletben tartása. Törhetetlen meggyőződésem, hogy csak a *szabadság* kultusza segítheti elő a művészetet. A művészi ihlet az embernek olyan benső kincse, amelynek minden külső beavatkozástól mentnek kell maradnia. A művész teljes függetlensége, a művészet teljes szabadsága olyan szent előjoga az emberi lelkiismeretnek, amelynek megsértése a művészet ellen elkövetett főbenjáró bűn. Nem szabad a támogatás, segítség ürügye alatt lelki kincseket letiporni, művészi lelkiismeretet gúzsba kötni akarni. [...]

Andrássy Gyula

(*Pesti Napló*, 1914. jan. 31. – 8.)

A Boromisza-kiállítás. A csodaszép magyar vidéknek, Nagybányának levegője lüktet és vibrál azokon a képeken, amelyeket a Könyves Kálmán szalonjában mutatott be a Boromisza-kiállítás. Nagybánya sajátos színeinek tobzódását, meleg fényhatásait senki sem festette még meg ennyi megértéssel, közvetlenséggel, mint Boromisza. A kiállítás most bezárult, az erkölcsi diadal mellett szép anyagi sikerrel.

(*A Nap*, 1914. jan. 31. – 10.)

Az „Új Igék” szerkesztősége f. évi február havában az „Aurora” budapesti művészeti egyesülettel karöltve képkiallítást rendez Veszprémben, melyen elsőrendű modern magyar festőművészek vesznek részt. A képkiallítás tartama alatt a nagyközönség számára előadások igyekeznek hozzáférhetőbbé tenni a modern piktúrát.

(*Új Igék [Veszprém]*, 1914. jan. 31. II. évf. 1. sz. 4.)

Téli tárlatok. [...] Hogy mint festene a Múcsarnok, ha a „műrégiségek” helyett modern iparművészeti alkotások tennék otthonosabb hatásúvá termeit, erről az Ernst múzeum legutóbbi kiállítása nyújtott izelítőt, amelynek fő vonzó ereje azonban *Szinyei Merse Pál* 11 régibb és újabb képéből álló gyűjteménye volt. Szinyein kívül *Iványi Grünwald Béla*, *Csók István*, *Ferenczy Károly*, *Fényes Adolf*, *Vadász Miklós* s az anatómia tervszerű elhanyagolásával új irányt kereső *Herman Lipót* szerepelt még itt festményeivel, *Ligeti Miklós* két mellszoborral és *Sámuel Kornél* egy ébenfából faragott kedves hatású leányszobrocskával. [...] A tárlat sajátos jellegét azonban leginkább a bútoroknak s egyéb iparművészeti tárgyaknak köszönheti, amelyekkel itt művészek és műkedvelők egyazon rátermettséggel szerepelnek.

A *Kozma Lajos* tervei után készült bútorokat a budapesti textilművészeti műhely szöveteivel kárpitozták, amelyek tervei *Kozma*, *Lakatos Artúr* és *Románé Goldzieher Klára* kezei alól kerültek ki. Keramikai tárgyak, apró bronzok és ékszereke egészítették ki a gyűjteményt, amely a fiatalabb művészeink iparművészeti törekvésiről nyújtott érdekes képet. Erős művészeti közvélemény híján ezeket nálunk ma még csak a napi divat irányítja. [...]

D. [Divald Kornél]

(*Budapesti Szemle*, 1914. [jan.] 157. köt. 445. sz. 141–150.)

BATTHYÁNY GYULA

Egy nagy történelmi névviseelője kér bebocsátást a műtörténelembe. Kissé talán paradox lenne ez az állítás, ha mindjárt ideiktatnók *Batthyány Gyula* életrajzi adatit is, melyekből kiderülne, hogy még nagyon fiatal ember. – Egy ilyen fiatal ember, mondhatná valaki még az életet sem ismeri, mit akar hát a művészettel, és mit akarok én, aki e sorokat írom, a művészet történelmével. Különben is a történelem és a művészettörténelem olyan két világ, amelyek ritka esetben érintkeznek. Hosszan lehetne még egymáshoz fűzni a teoretikus elmefuttatást,

amelyre azonban Batthyány Gyula gróf a praxisban alaposan rációzol. Mint kész művész mutatkozik be. – Kész művész, bár érezzük fiatalságát, de ez nem a tudás rovására megy, csupán műveinek ad egy sajátos karaktert. Képei nem kezdetlegesek, csak fiatalosak. Azt mondtuk az előbb: lehet, hogy még nem is ismeri az életet. Semmi baj: az élet abban a vonatkozásban, amelyben ismeri, kedves, kellemes, színes, ragyogó és ahogy ő elénk állítja: művészi. Kevés embert és kevés művészetet ismerünk, amely annyira egymáshoz simulna, mint ez a művész és ez a művészet. Mintha egy karakterisztikus kézírást látnánk, amelyből az ember mindjárt ráismer írójára.

Éppen ezért nagyon nehéz volna megmondani, hogy kitől tanult Batthyány Gyula gróf és kinek a hatása alatt fest. Talán csak ő maga tudná, talán maga sem: hiszen a saját lelkünkbe látni a legnehezebb. Aki könnyelműen akar ítélni, az végigszaladhat minden kiállítási termen – megteheti ezt itt is – és felszínes művészeti ismeretekkel rámondhatja az egyes képekre: ebben a francia impresszionistákat látom, az akárcsak Botticelli „Primaverája” volna, emezt mintha Münchenben festette volna, amazt japán fametszetek és perzsa miniatűrök befolyásolták. De mit jelentenek ezek az odavetett jelzők? Azt, hogy egy fogékony művészlélek nem haladt el nyomtalanul a művészet nagy megnyilvánulásai előtt, hanem mindazt, ami szépnek és jónak tetszett neki, magába szívta, hogy saját lelkén át mutassa be nekünk.

A megszokott modern piktúrának egyik csalfintásága az, hogy ellenőrizhetetlenné varázsolja magát. A távlatba be nem állított tájképeket, a nem térben, hanem csupán időben megfestett futurista kávéházi jeleneteket és a tenger alatti csendéleteket vajon ki tudná kontrollálni?

Ez a fiatal művész azonban olyan képeket alkotott, amelyeken van szín, van vonal, van távlat, van kompozíció, amelyek el vannak szánva arra, hogy az akadémikus bírálókat épp úgy végigmegy rajtuk, mint elkényeztetett modern szemünknek minden kifogása.

Nem is tudjuk, hol kezdjük a kifogásokat, valamint azt sem tudjuk, hol kezdjük a dicséretet. Talán mindkettőt abban foglalhatjuk össze, hogy a művész egyes képein kissé nagyon sokat akar, túlságosan megnehezíti önmagának problémáit. A grand d'art felé törekszik, ám dekoratív öröme elcsábítja őt, ami által vásznai zsúfoltak lesznek és a kompozíció veszít egységéből. Talán ez lesz az a pont, amelyikből a művész fejlődése ki fog indulni: törekvései differenciáltabbak lesznek, kompozíciói egységesebbek.

Soraim elején azt mondtuk, hogy Batthyány Gyula kész művész. Ezt álljuk. Ha művészte így rögződne meg evvel a kiállítással, ez az anyag is maradandó értékelésre számíthatna. Bárán mondhatjuk azonban, hogy ez a művészet még fejlődni fog és sok örömet fog okozni minden egészséges esztétikai érzéssel bíró embernek.

Ezekben szóltunk Batthyány Gyula grófról, mint művészről. Mint embert olvasóinknak és tagtársainknak nem kell külön bemutatnunk. Egyesületünk vezetőségének ő egyik legagilisabb tagja; különösen művészeti látogatásaink sikere fűződik az ő nevéhez. Éppen azért örömmel használtuk fel az alkalmat, hogy őt más oldalról is bemutassuk. A Gyűjtő jelen száma 6 sikerült reprodukciót közöl művei után, amelyiknek egyik legkiválóbbika fedőlapunkat díszíti.

Perneszi S. Kálmán

(A Gyűjtő, 1914. [jan.] 3. évf. 1. sz. 25–27.)

BECK Ö. FÜLÖP

Beck Ö. Fülöp régi ismerőse a magyar amatőr-közönségnek. Aki modern magyar érmeikkel és plakettel foglalkozik, az tudja, hogy a kispasztikának ebben az ágában Beck volt a kezdeményező. Az első modern értelemben vett magyar érmeiket és plaketteket ő mintázta, ő fejlesztette ezt a műfajt odáig, hogy e téren a külföld is tudomást vett rólunk. Ha ma fiatal és öreg művészek egyaránt szívesen foglalkoznak éremszobrászattal, ez csak azt bizonyítja, hogy Beck kezdeményezése sikerrel járt, iskolát teremtett bizonyos mértékig még stílus szempontból is, annyira, hogy akik más csapáson igyekeztek is haladni, hatását alig kerültk el. [...]

Plakettjein fokozott egyszerűség és monumentalításra törekvése jelent meg, úgyhogy, akik a művészlelek kohójába be tudnak nézni, azok megjósolhatták, hogy Becknek szűk lesz lassanként a plakett által határolt csekély terület, mert monumentális gondolatai számára más eszkö-

zökhöz fog nyúlni. Úgy is történt. Egyszerre csak kezdtük észrevenni, hogy az eddigi olyan gyakori Beck-plakettek kezdenek elmaradni. A művész ismerősei tudták, hogy Beck visszavonult a fővárosi élet zajától, ateliert építtetett magának Gödön, a környékből és a világ minden részéről köveket hordott össze és most vésővel, kalapáccsal fog hozzá, hogy a kőből kihámozza a benne rejlő művészi energiát.

Közben Beck Görögországban járt és itt még jobban megerősödött benne az anyag, a művészet igazi rendeltetése és a művészet őszinte eszközei iránti szeretet. Hogy milyen hatással volt rá ez az út, azt mutatja az a magával hozott pentelikonai márványdarab, amelyen klasszikus egyszerűséggel töltött ki egy női alakkal egy négyszögben elhatárolt területet.

Magába zárkózottan, csupán saját lelkére, valamint az anyagra s a szobrászat szükségszerű eszközeire támaszkodva töltött el Beck Ö. Fülöp jó néhány évet atelierjában. Úgy születtek meg azok a komoly, monumentális törekvésű szobrok és domborművek, amelyeket jelenlegi kiállításán láttunk.

Sajátságos, hogy ez a kiállítás szomszédos Batthyány Gyula gróf kiállításával. Sajátságos, mert Batthyány és Beck teljesen ellentétes természetek. Batthyány művészete az életöröm, a vidámság, Becké a komolyság, szigorúság; Batthyány csupa részlet, Beck csupa összevonás; Batthyány első szavánál elárulja, hova kapcsolódik művészetem Beck művészi lelkét fenéig kell analizálnunk, ha a művészettörténelemben rokonságot akarunk számára találni. Egyben azonban találkozunk: teljesen egyéni művész mind a kettő. Az igazi egyéniségnek pedig a legnagyobb elismeréssel kell adoznunk. Különösen olyankor, mikor van bátorsága valakinek, nem a vad szertelenségekben, hanem a komoly munkában, mély szemlélődésben és a művészet nagy múltja iránti tisztelet megóvásában keresni saját érvényesülését. Azt hisszük ez a felfogás ráillik mindkét művészre, s így – jöllehet művészetük megnyilvánulása külsőleg vajmi eltérő – nem kifogásolható, hogy egymás mellé kerültek.

Említettük, hogy ezelőtt néhány évvel már az a benyomásunk volt, hogy Beck hűtlen lesz első szerelméhez, a plaketthez. Most azonban, mikor derekasan birkózott meg a monumentális szobrászat megannyi problémájával, látjuk, hogy a kisplasztika ismét visszacsábítja szerelmét. A mostani kiállításon Becknek egész csomó új plakettje- részint vertek, részint öntöttek – vonul fel minden plakett-gyűjtő őszinte öröme. Kettőt belőle mi is bemutatunk.

Perneszi S. Kálmán

(*A Gyűjtő*, 1914. [jan.] 3. évf. 1. sz. 29–31.)

Budapest Műhely. Ilyen címen lakberendező vállalat alakult Kozma Lajos építész művészi vezetése mellett. Ez a legfiatalabb iparművészeti szövetkezet a Szabadság téren állandó kiállítási helyiséget rendezett be, hol az egységesnek, stílusosnak elgondolt minta-szobákat mutatja be. Valamennyi Kozma Lajos terve, eredeti művészi ötletei szerint készült. A magyaros motívumú ornamensek, valamint a praktikus konstrukció egyaránt a tervező művész gazdag fantáziáját bizonyítják. Az állandó kiállítás a vezető művészi képességein kívül a résztvevő iparosok készülségéről is imponáló tanúságot tesz.

(*A Lakás*, 1914. [jan.] IV. évf. 1. sz. 15.)

Ernst-Múzeum kiállítása. Az Ernst-múzeum csoportos kiállítása néhány igen jellemző művészi elmaradásától eltekintve csaknem teljességben adja átnézeti képét pikturális fejlődésünknek.

Nagy lázak harsogó kakafóniája immár távolabb áll tőlünk. Az értékek a maguk helyén vannak, majdnem tisztán látjuk az eredetek gyökereit, melyeket nem a magyar-ugar bánáti gazdagsága növelt lombossá. Ideje már kritikával élni, hogy tisztán lássuk a dolgokat. Seholy magtalan a kritikusok pengéje, mint nálunk. Érthető ez ott, hol a konzervatívok és a haladók között a kulturális tradíciók hídja nem épülhetett és mély szakadék tátong az érdekek gazdasági és szellemi szempontjait illetően.

A művészi harcok mindenkor új termést produkálnak, valami különbözőt az eddigőtől és így értékei elütnek a meglévőtől, mert csak az az alkotó, ki a már meglévő értékekhez újat teremt, olyant, mely egyéni és faji energiáknak komplexuma.

Kritikusaink csoportokra oszlottak. A fiatalok nyugat emlődje fejlődve megértették mindazt, mi ez országunk kívül történt. A szocializmus hatalmas szolama is átalakító hatással volt a gondolkozásra és az internacionálizmus teljes erővel tört az elmékre, úgy, hogy mindent örömmel akceptáltak, mi a külföld új formanyelvén lett elmondva, remélve ettől az új magyar zsenit, ki az általános fejlődés vonalán, meghozza az országnak külföld becsületét. A dolog forszírozott volt – őh ezt már szomorúan látjuk – és a gyengédség módszere, mellyel az újakat dédelgették, nem nagy értékű piktúrát teremt, hanem művész politikát, mely életerejében támadta meg a valódi tehetségeket, kik a kenyér kétségbeesésével zászlók alá vonultak és irányok alárendeltjei lettek, anélkül, hogy felszabadították, vagy kifejthették volna egyéniségüket tehetséggel.

A baj okát nehéz világosan kimutatni – hiánya lévén a piktor zseninek – egyáltalán nem bizonyos, hogyha az imitációkra teljes szigorúsággal rámutatnak, nem vadították volna-e el a kezdőket és talán véglegesen az akadémia karjaiba vetették volna magukat az új irányú művelő piktoraink.

Az bizonyos, hogy a harcos fiatalok új levegőt és új közönséget neveltek maguknak, de nem csináltak semmit – egy-kettőt kivéve – mi az értékek komoly felbecsülését illeti.

Sohasem lett olyan nyilvánvaló, mint művészi viszonyaink példázatán, hogy politikai állam vagyunk s ha már néhány becsületes tehetség akar is valamit, csak úgy érvényesülhet, ha politikailag szervezkedik. A zászlókra jelszavak pingáltattak és megalakultak a frakciók, a naturalizmus, verizmus, impresszionizmus, neo-impresszionizmus, kubizmus, futurizmus, expresszionizmus stb. stb. s a piktorok azon mód szerint festik a képeiket, mint azt a vezér a zászlóra kiírta. És mindez Franciaországé, hol grandiózus tehetségek alkották meg a maguk igazságára a festészet új formanyelvét.

Mindez most itt él nálunk, nem tovább fejlesztve, csak átvéve. Mindenütt idegen forma, idegen lényegű lelkeken...

Az Ernst-múzeum mostani kiállítása mindezt hangosan mondja. A legrégebb festőösök is csak eklektikusok voltak. *Kupeczky* képei a nagy holland piktorok gyenge iskolás kliséi. És mily boldogság, hogy egy magyar már akkor tudott gyengén utánozni! *Mányokinak* egy pár nagyszerű rajzú képe van. Az ő festészete már többfelőli hatás dokumentuma. E két piktoros is csak vegetatív és nem produktív erő volt. *Szinyei Mersének* van egy kitűnő Manet-ra emlékeztető női portré vázlata. A nagyvonalú kezelés egy kitűnő festőtalentum abbamaradását bizonyítja. A most készült tájképei egészen gyenge dolgok. *Herman Lipót* képei nagy kompozíciók rosszul való elgondolása. Zsúfolt figurák egyensúlyozatlan elosztása. Csupa rubensi akt minden konstruktivitást nélkülözve. A gyors-termelés komolytalansága kiált a képeiről. Szerencsésebbek rajzai, hol finom dolgok is láthatók. *Fényes Adolf* csendéletei igen jó rajzú dolgok, de a megalkuvás különös jegyével vannak festve. Akadémikus keménységgel rajzolt tárgyak ravasz festőiességgel problematikussá téve. Fehér a fehérben. *Vadász Miklós* nagy akvarellja jellemző az ismert dolgaira. A téma eleganciája fotografikus készséggel rajzolva. Legjobb képe a kiállításnak *Csók* csendélete. A kompozíciója tiszta, a hatásokkal nem kacérkodó művész szuverén felfogása. Mindenütt a festőiesség hangsúlyozott eszköze. Magyaros motívumával tette élővé a tárgyak hallgatag, súlyértékben biztosan helyezett modelljeit. Az országút fut el a kép tengelyében, megadván a fal levegőjét a tárgyoknak. Sajátos, biztos kezű művész, kinek van formaereje mindazt megmutatni magából, mi erő-művészet. *Iványi-Grünwald* vázlatai emlékeztetnek Puvis de Chavannes nagy klasszicitására. Általában végig vonul az emlékezés minden újirányú képén e különben szimpatikus és tehetséges művésznek. Koloritja fényes. Igaz ugyan, hogy lokálszínek fénye látszik a felületen és nem pedig a nemes keverésnek áttörő gyöngye. Mindazonáltal rendkívül tehetséges művész. Széles formák, összefoglaló kontúrok izgatják fantáziáját.

A kiállítás külön érdekessége iparművészeti törekvéseink néhány darabja, melyet *Kozma* és *Lakatos* iparművészek terveztek. Szép, sőt praktikus bútorok, részint magyar ornamentikával díszítve. Ez igekezet nemes, sok eredmény elé néz. Finomak *Gara* Arnold kerámiái. Sok eredetiséggel komponál és igen finoman színez. Miniatűrjei nagyon elegánsak, stílusosak.

Major Dezső

(Május, 1914. jan. II. évf. 1. sz. 48–49.)

Téli műkiállítások. [...] Az erők egyesítése kedvéért képzőművészeti társulatunk ismét beletörődött a kettős zsűri működésébe. Most azonban feliratos táblák jelzik, hogy a csoportosan kiállított képekért melyik bírálóbizottság felelős. A tárlat színvonala így hála a forradalmi elemeknek kedvező bírálók önuralmának, a rendes színvonalon áll. Gyöngye kép természetesen most is főlős számmal akad. [...] A modern irányok legexponáltabb képviselői sorában még ma is aratják a legtöbb és leginkább maradandó sikert, akik fiatal korukban a régi jó iskolán mentek át. Szinyei Merse Pál a Múcsarnokban kiállított két kisebb tájképén s az Ernst-múzeum téli tárlatán látható festményein kitűnő példát nyújt erre. A nyári nap fényében ragyogó virágos rétek és kertek derűjének sohasem volt hivatottabb tolmácsa nálunk s a szabad természet plein air világának egész közvetlenséggel való visszatükröztetésében fiatalabb modern festőink közül eddig egy sem érte utóli. A köréje csoportosuló festők többnyire tétovázásba vesző mellékutakra tévedtek. Iványi Grünwald Béla, aki legkiválóbb naturalista festőink egyike volt, a dekoratív hatások túlságos kielezésével maholnap merő iparművészetet fog csak produkálni. Keresett módon elhanyagolt formájú nagy figurális kompozíciója a Múcsarnokban, nem e világból való izzó színeivel máris úgy fest, mint valami üvegablaknak való karton. Iványi követőinek száma elég tekintélyes. A Múcsarnok egyik falát szinte teljesen elborítják az expresszionista képek, amelyek nagymértékben tagadják az ábrázoló művészet alfáját és Omegáját: az utánzás elvét. Eredetiszedő vásznai azonban az első pillanatra is elárulják, hogy nem is annyira Iványi, mint inkább a Cézanne és egyéb transzcendentáliskodó francia mesterek munkáinak utánérzései. De térjünk vissza azokhoz a tájképekhez, amelyekről a természet egész közvetlenséggel mosolyog ránk s amelyek művészi tartalmát az is fokozza, hogy hegyek-völgyek egy-egy fogékony lélekkel ellesett festői motívumát vagy hangulatát örökítik meg. Ilyenek Újváry Ignác tájképei párás levegőbe olvadó színpompájukkal, báró Mednyánszky László borongós hangulatképei, Olgyay Ferenc széles ecsettel megfestett, már-már stilizált, erőteljes kertrészletei s Bosznay István és Nyilasy Sándor munkái. [...]

– X. [Divald Kornél]

(Katolikus Szemle, 1914. febr. 1. 28. évf. 2. sz. 159–169.)

Galimberty Sándor és felesége képei. Galimberty Sándor és Galimbertyné Dénes Valéria két egymástól egészen különböző festői iskola tanulságai alapján indult útjára. Annál meglepőbb, hogy mint egy művész mutatkoznak be a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításukon. Képeik tanúsága szerint céljaik tökéletesen azonosak, érzéseik egy forrásból fakadnak, ugyanazokat a motívumokat dolgozzák fel mindketten egyforma látással, hajszájra azonos módon. Ha valamilyen képükről meg akarnánk állapítani, hogy a házaspár férfi vagy nő tagja festette-e, a kézjegyén kívül nem igazítana útba bennünket semmi sem.

A kiállítás a múltban festett képeiket is (Miénk és a Kéve kiállításairól részben ismert darabok) magában foglalja, de ezekből egyáltalában nem olvasható ki fejlődésük menete, és a művészpár törekvéseit kizárólag az újabb képek szolgáltatja adatokból ítélniük meg.

Most festett képeik kevés kivétellel nem egyebek, mint bizonyos térproblémák megoldási példái. Az anyag egyáltalában nem érdekli e két festőt. A forma és szín szerepe csak addig terjed, ameddig egy adott vagy elképzelt tér plaszticitását befolyásolják. Olyan motívumokat választottak, amelyek a térképzés minden fortélyának kipróbálására alkalmasak. Útcák, városrészek képét vitték vászonra, és a házrengetegek kusza vonalaiból oldották ki nagy területek szerkezeti vonalait. E vonalak törvényszerű összekapcsolódásának, konstruktivitásának megállapítása talán elsősorban geometriai probléma és nem annyira fontos, hogy két festő a házfedelek fanatikusává váljék miatta, és annyira sem fontos, hogy a tárgyakról lehántsanak mindent, ami az eleven életre emlékeztet, és absztrakciókat, tantételeket fessenek.

Galimbertyék éppen akkor a legerősebbek, amikor talán gyengéknek érzik magukat, amikor nem erőszakolják át magukat a végső stációig, és nem dobálják el maguktól mindazokat a szépségeket, amelyek a látás és absztrakció között oly bőséggel fellelhetők. Példa rá a Vaugirard utcai képek komor szépsége, a kikötővárosok, a Cluny-kert meleg intelligenciája. Ellenpélda: a legyezőalakra széjjelnyitott kártyaházak, a pácolt és felszeletelt cigányasszony és a házfedelek kockái.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1914. febr. 1. VII. évf. 3. sz. 221.)

Kiállítások. A Nemzeti Szalonnak ugyancsak gyorsan kell változtatnia kiállításait, hogy gazdag és változatos programját lebonyolíthassa. Két hét előtt nyitotta meg az angol grafikus tárlatot, és máris új kiállítást mutat be, ezenkívül pedig még öt, esetleg hat kiállítást ígér a szezon hátralevő részére.

A most megnyílt tárlaton egy érdekes művészpár, *Galimberti Sándor és Dénes Valéria* lép hosszabb idő után ismét a nyilvánosság elé, és mutatja be hatusztendei munkájának eredményét néhány régebbi művével együtt, és így alkalmunk van ennek a két érdekes művésznek egész fejlődését figyelemmel kíséreni. Ez a fejlődés szokatlan utakon halad előre, és különös területre vezeti a két művészt, oly területre, amelyen a művészet fája egészséges gyümölcsöt sohasem fog teremni, hanem amely legfeljebb arra alkalmas, hogy ott az efemer életű művészeti divatok és extravaganciák üres szalmáját csépeljék azok a művészek, akik az örökös újszerűségek utáni nosztalgiában szenvednek. Sietünk kijelentni, hogy Galimberti Sándor és Dénes Valéria nem tartoznak ezek közé. Őket izmos tehetségük és jó megalapozott tudásuk másra predesztinálja, és valószínűleg csak rövid ideig időznek e területen, melyet hihetőleg rövidesen termékezebb és reméljük szebb mezőkkel fognak fölcserélni.

Erre engednek következtetni régebbi műveik, melyeket hat év előtt Nagybányán készítettek még párizsi tartózkodásuk előtt, és a MIÉNK akkori kiállításain mutattak be ugyancsak a Nemzeti Szalonnban. Ezek közé tartoznak a „Téli tájkép dolgozó emberekkel”, a „Cigányleány” és „Vöröskendős asszony”, a „Vaugirard utca”, a „Cluny udvar” és még néhány szép és komoly plein air festményük, melyeken még a természetet igyekeztek a naturalista törekvéseknek megfelelőleg minél több szeretettel visszaadni. Nemsokára azonban ez már nem elégítette ki őket. Egyes motívumoknál – amint ezt önvallomásukban mondják – kezdtek látni felesleges dolgokat, amiket elhagytak, a lényegeseket viszont kiemelték. Ennek a kiemelésnek túlságos fokozása által jutottak el fejlődésüknek arra az újabb fokára, ahol már a természetet, a nagy szemhatárú motívumokat kisebb területű vásznakba igyekeztek beszorítani.

Ezen a ponton már a kubistákkal, expresszionistákkal érintkezik művészetük, sőt a futuristákkal is, akiket tavaly éppen ilyenkor láttunk ugyancsak a Nemzeti Szalonnban. Legjobb példa erre a „Mintázó asztal gyümölcscsel” c. képük, melyen, mivel az ő szerintük lényegest a rendes távlat szerint nem tudták eléggé kiemelni, megfordították a kontúrok perspektíváját, és csak a síkok plasztikáját igyekeztek visszaadni. A futurista festőktől azonban főleg abban különböznek, hogy míg azok irodalmat akarnak belevinni a piktúrába, addig Galimbertiéket csakis festői problémák érdeklik.

Ez volna a Galimberti-pár művészetének és mostani kiállításuknak vázlatos ismertetése. Az egyes műtárgyak kritikai elemzésébe nem mehetünk bele, mivel azokra – éppen az elmondottak folytán – a megszokott esztétikai kritériumok nem alkalmazhatók. Érdekes kísérletei ezek két művésznek, kiknek tehetsége, főleg rajztudása és színérzéke elvitázhatatlan, és akiknek minden melléktekintet nélkül való erős és ideális meggyőződése föltétlenül tiszteleltre méltó. Kiállításuk bemutatásával régi tradíciójához maradt hű a Nemzeti Szalon, melynek mindenkor programjához tartozott, hogy a legkülönbözőbb művészeti irányoknak és törekvéseknek egyforma tárgyilagossággal teret nyisson. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1914. febr. 1. XXXV. évf. 5. sz. 89.)

Az ifjú művészek kiállítása a Nemzeti Szalonnban. A Galimberti-kiállításnak február 8-iki bezárása után az ifjú művészek kiállítása következik a Nemzeti Szalonnban. Ezen az érdekesnek ígérkező kiállításon az Ifjú Művészek Egyesületének rendes művésztágjain kívül vendégkiállítók is részt vehetnek, akik erre vonatkozó óhajukat az egyesület igazgatóságánál (VIII. Tavaszmező utca 1. IV. 11.) jelenthetik be. Az ifjú művészek kiállításának az a célja, hogy a fiatal tehetségeknek lehetővé tegye az érvényesülést, a közönségnek pedig alkalmat nyújtson arra, hogy a kiállításon – amelynek színvonalát az előkelő művész-zsűri biztosítja – csekély anyagi áldozattal értékes műtárgyakat szerezhessen.

(*Pesti Hirlap*, 1914. febr. 1. – 10.)⁷

⁷ Rövidebb változata: *Az Újság*, 1914. febr. 1. – 17.

Rippl-Rónai, Zichy István és Körmendi-Frim ünneplése. A Művészház tavalyi palota-avató kiállításán nagy aranyérmert kapott *Rippl-Rónai* József festőművész, kis aranyérmert nyert *Zichy István* gróf festőművész, míg a nagy ezüstérem *Körmendi-Frim* Jenő szobrászművésznek jutott. Az értékes, művészi érme nemrégiben készültek el *Medgyessy* Ferenc, a jeles fiatal szobrász tervezésében, s a Művészház igazgatósága tegnap este diszlakomát rendezett a három kitüntetett művész tiszteletére, amely kerete volt az érme átnyújtásának. A lakomán a Szegfű utcai palotában nagy számmal voltak jelen az író- és művészvilág tagjai, de sokan mások is az előkelő társaságból, különösen sok szép asszony és leány. Az ünnepi beszédet az igazgatóság felkérésre *Gálos Kálmán* egyesületi tag mondta, [...] A művészek nevében *Rippl-Rónai* József válaszolt, ötletes, ragyogóan szellemes kis beszédben köszönte meg a kitüntetést. Vacsora után a társaság a Művészkлуб termeiben zeneszó és tánc mellett a reggeli órákig maradt együtt.

(Magyarország, 1914. febr. 3. – 13–14.)

Új művészegyesület Szegeden. Vasárnap délután alakult meg *Telcs* Ede elnöklésével az Alföldi Képzőművészek Egyesülete Szegeden. Az alakuló gyűlésen számos vidéken élő művész és iparművész vett részt. Az egyesület célja, hogy erőteljes és friss szervezetbe tömörítse a vidék minden művészt és kiállításokat rendezzen. Elnökké *Telcs* Edét, társelnökké *Körösfői-Kriesch* Aladárt és *Szlányi* Lajost, ügyvezető-elnökké *Szóri* József dr.-t választották.

(Magyarország, 1914. febr. 4. – 14.)

Apponyi Albert gróf Benczúr Gyulához. Apponyi Albert gróf hosszabb levélben üdvözölte *Benczúr* Gyulát jubileuma alkalmából. Akkor – úgy mond –, amikor a nemzet színe-java hódolt nemes művészetének és nagy egyéniségének, szintén ki akarja fejezni, hogy minő tisztelettel, bámullattal és szeretettel szemléli azt az életet, amely a legnagyobb művészi eszmények kultuszának van szentelve, amely sohasem csúszott le a magaslatról a vásári reklámművészet lapos tájaira, s amely rettenthetetlenül lobogtatta az igaznak, a szépnek zászlaját. Nem veszekedett, nem polemizált, nem pártoskodott, de ott állt művészi egyénisége, mint élő tiltakozás a modern festészet aberrációi ellen, örök törvényeket képvisel, amelyek nem állják útját a fejlődésnek, a haladásnak, az egyéniségnek – ahol egyéniség van, de biztosságot nyújtanak a rútba, a bizarrba való eltévelyedés és a tudatlanság fölülkerekedése ellen. Nagy kultúrmissziót teljesített és teljesít folyton hazájában. Adja Isten, hogy még sokáig is teljesíthesse.

(Budapesti Hírlap, 1914. febr. 6. – 15.)

BATTHYANY GYULA ÉS BECK Ö. FÜLÖP

Az Ernst-múzeum legújabb kiállítása a külső és belső szenzáció teljes erejével fog hatni a magyar közönségre. A külső szenzációt gróf *Batthyány* Gyula első művészi szereplése szolgáltatja, a belsőt *Beck* Ö. Fülöp szobrai. A szenzációban való találkozáson kívül azután semmi rokonság nincsen a két kiállító között. [...]

Azok a törekvések, amelyek most Magyarországon *Beck* Fülöp oeuvre-jében jelentkeznek a legtehetségesebb és legnagyobb szabású formában az egész világ plasztikájában fellelhetők, mint a szobrászat valódi és örök céljainak feltámadása. A feltámadásra azért van szükség, mert a XIX. század második fele úgyszólván teljesen elfojtotta ezeket a célokat. A kultúra történetének ebben a korszakában a festészet szuverén erővel emelkedett az összes művészetek fölé és rájuk kényszerítette legfontosabb elvét, az impresszionizmust.

A festői impresszionizmus erős uralma alatt megszületett a szobrászi impresszionizmus is, amely tulajdonképpen nem egyéb, mint az impresszionista festészet elveinek a szobrászatra való rákényszerítése. A pittoreszk fölfogás, a fényhatásokkal való játék, a komoly és szigorú

forma helyett a szétszórtság, a bizonytalanság, a mintázatnak lírikus felületessége mind olyan jellemvonások, amelyek nem a forma művészetének lényegéből fakadnak, nem a plasztika tulajdonképpeni céljaira pályáznak, hanem azokra a hatásokra, amelyek a festészetben vannak a maguk igazi helyén. Ezek a jellemvonások megvannak Rodin művészetében is, de az ő páratlan zsenije felülemelkedett az elvi kifogásokon. Követőiben azonban már nem volt meg ez a fölény, s a plasztika ennek következtében a XIX. század végén lassankint tönkrement. Ma, amikor az impresszionizmus narkotizáló ereje már elmúlt, ismét fel akar támadni, s feltámadásának egyetlen lehetősége: a plasztika valódi, örök céljaihoz és természetéhez való visszatérés. Ez az elvezeti a szobrászat legmodernebb művészeit és közöttük Beck Ö. Fülöpöt is.

A cél, amely felé ez a visszatérés halad, a forma tiszta és szabad erejével való monumentális hatás, s a legelső feltétel, amely a cél elérését lehetségessé teszi: a formát rejtő valagnak alázatos, ragaszkodó tisztelete. Az impresszionista szobrászat lesiklása éppen a különböző puha és engedelmes mintázó anyagok következtében volt lehetséges, ezek és a reprodukáló gépi technika segítségével a szobrász az anyagból kikényszeríthette azokat a hatásokat, amelyek az anyag természetével ellenkeznek. A modern szobrász, akinek céljai között az anyagszerűség a legfontosabb, lehetetlen nézi magára nézve ezt a lesiklást, amidőn, mint Beck Fülöp is, magában a kőben mintázza meg, abban faragja ki szobrászi gondolatait. Az alkotásnak ebben a fásztó és nemes folyamatában nem juthat szóhoz semmi, a kő természetével ellenkező hatás, itt csak a kő, a kemény, szilárd, tömör kő érvényesül formáinak azzal az energikus, nagyszabású, lenyűgöző, félelmes és vad erejével, amelyet monumentalitásnak nevezünk. Ez az áhitott, nélkülözött erő, amely a forma művészetét szinte emberfelettivé teszi, s amely a régi nagyok legértékesebb kvalitása, a modern szobrászat legfőbb célja, s ennek megcsillanása Beck Fülöp művészetének tiszteletreméltó érdeme. Műveiben nincs nyoma többé az apró pepecselésnek, a részletekkel való intim, de jelentéktelen játéknak és a formák gyúrását éreztető puhaságnak, minden alkotásából a kő beszél, merészen, szabadon, az előkelő, férfias anyag, amely tiszteletet parancsol és az emberi forma megtisztult nemességét hirdeti. Hihetetlen, milyen imponáló tud lenni az anyag, ha szabad szóhoz jut. Egy apró bronza, a szitty nyilas kis méretben is olyan monumentális, mint egy nagy lovas-szobor. Mert felemeli, erőt, súlyt ad neki az anyagnak benső ereje. Ám ez erőből az intimitásra való készség sem hiányzik. Portré-fejeiben minden monumentalitás mellett igen sok a finomság, tanulságos jelöl annak, hogy a tiszta forma mindent ki tud fejezni a saját nyelvén, ha valaki meg tudja szólaltatni.

Beck Fülöp ért ehhez a nyelvhez, s ez olyan érdemes, amely a mi szobrászaink között elsőrangú helyet biztosít neki. S a külföld hasonló irányú szobrászai között is, bár tagadhatatlanul befolyásuk alatt áll – főként Maillol és Metzner jutnak eszembe – érdemesen megállja a helyét. Viszont a hiányok is, amelyeket műveiben ma még megtalálunk, azokéval közös okokból erednek. E hiányok vagy mondjuk: különösségek közül az elsőt a közönség fogja elsősorban észrevenni, s ez: a formáknak túlon-túlozása. Alakjai túlságosan, olykor brutálisan masszívak, méreteik egyoldalúan fel vannak fokozva, s ez sokszor kellemetlen, sőt bántó. De ne feledjük el, hogy minden tendencia túloz, s a monumentalitásra, új erőre való törekvése sokszor természetesen elmegy a lehetőségek legszélső határáig. Nem szabad feledni továbbá azt sem, hogy az új irány, amely kísérleteit nem merhette azonnal az önálló plasztikában kifejezni, először az architektúrával való összeköttetésben keresett segítséget, és ezek a szobrok is jórészt architektonikus rendeltetésűek. A maguk helyén bizonyára sokat veszítenek brutalitásukból, bár tagadhatatlan, hogy ez a brutalitás ma még hiba, amelyet a hatások jövő mérlegelése, az iránynak továbbfejlődése, a nagyobb tökéletesség fog eltüntetni. És e tökéletesedés éppen így el fogja tüntetni a másik hibát is, amely viszont a közönséggel való könnyebb érintkezés kedvéért van. Ez az archaikus, a mesterségesen archaikus jelleg. Ennek tulajdonképpen nincsen semmi értelme, de a közönség bizonyára hamarabb értékeli az új szobrászat szokatlan és olykor nyugtalanító stílusát, ha olyan külsőségek között kapja, amely az antik szobrászat stilizáltságára emlékezteti. Ezek a külsőségek azonban nem lehetnek állandóak, mert hiszen az új monumentalitásnak is valóban újnak kell lennie, hogy a kor lelkét és a művész független egyéniségét kifejezze. Reméljük, hogy az archaikus jelleg, amely ma ezt a kifejezést még gátolja, csak mankó, amelyet a művész azonnal el fog dobni, amint szándékaiban és eredményeiben elég biztosnak érzi magát.

A kiállítás másik szereplője *Baithyány* Gyula, akinek a festményei, mint említettem, a külső szenzáció erejével fognak hatni a közönségre. Nem azért, vagy nemcsak azért, mert mágnás,

hanem inkább, mert egyszerre és váratlanul olyan piktúrával lép a nyilvánosság elé, amely a maga nagy tömege és fejlett technikai képessége mellett rendkívül tetszős, Nem ismeretlen és a mi közönségünk előtt sem egészen új. Élete afin de siecle-nek néhány rafinált, nagyvilági művészábrában kezdődött, s főként az angol, francia és német művészi újságok illusztrációiban folytatódott. E helyeken látta meg és kapott hozzá kedvet Batthyány Gyula, és ma olyan oeuvre-rel kerül elénk, amely egyesíti magában mindezeknek pontos hatásait és ebből kifolyólag egy nagy hibát: nem eléggé eredeti. Ez mindenesetre kár, mert Batthyány Gyula igen tehetséges, ragyogóan finom és szellemes festő, akinek módjában áll, hogy a festészetben új és igazi értéket produkáljon. [...] A művész fejét kissé elcsavarta az a finomkodó, presiőz, kissé fantasztikus, kissé perverz modor, amely a mondán élet eleganciáját a keleti művészet ópiumfüstjével keveri s ezeknek fantasztikus vegyületeiből lázas, álomszerű látomásokat teremt. Ha egymás után felemlítjük Beardsley, Moreau, Bakst, Conder és Bayros nevét, akkor talán a közönség is tisztában lesz e látomások jellegével. De még másokat is említhetnénk, s talán éppen az a baj, hogy mindezeknek személyes kitalálásait együtt és egyszerre kapjuk Batthyány Gyula piktúrájában, amely így a művésznak nem eléggé személyes ügye. [...]

A művészet ott kezdődik amikor valaki az eszközök segítségével a saját lelkének kíván hangot adni, amikor lemegy saját valójának mélységébe, amikor magába száll és így kívánja kifejezni a világhoz való viszonyát. Ez a kifejezés azután lehet sokféle, lehet fantasztikus, lehet presiőz, lehet túl finom, lehet tomboló vadság, de nem lehet kölcsönzött. Mert addig, amíg valamely alkotás nem a személyes küzdelemnek ebből az ihletettségből fakad, hanem csak jól vagy még ha jobban is, de ugyanazt csinálja, ami más egyéniségek elmerülésének eredménye, addig nem lehet szó művészetről, csak dilettantizmusról. Ezért dilettáns Batthyány Gyula, s nem azért, mert gróf, vagy mert nem a piktúrából él. [...] Ezen csak Batthyány Gyula változathat, ha visszaadja a kölcsönt és a saját eszközeivel próbálja kifejezni a lelkében élő vágyakat. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(Alkotmány, 1914. febr. 8. – 12.)

Ernst-múzeum. *Batthyány Gyula gróf és Beck Ö. Fülöp gyűjteményes kiállítása.* [...] Beck Ö. Fülöp megunta eddigi dicsőségeinek színterét és három teljes visszavonultságban töltött esztendő után azzal lepi meg a világot, hogy a kisplasztikáról hirtelen átcsapott a monumentális szobrászat terére.

Batthyány Gyula gróf amatőr festő abban az értelemben, hogy a művészet nem kenyérkereső pályát jelent számára [...] tehetsége föltétlenül a hivatásos művészek között biztosít számára helyet [...] mint művészbent a régi kultúrnemzetek művészei között is a legrefináltabbak, legszélsőségesebbek vonzották, mint például Gustave Moreau vagy Beardsley. Hatásuktól nem is tudta magát egészen mentesíteni. Viszont tehetségének legbiztosabb jele, hogy egyéniségét e különböző hatások keresztüzében mégis sikerült szerencsésen megőriznie. Legügyesebbek azok a képei, melyekben tömegjelenéseket érzéket meg biztos vonalvezetéssel, plasztikusan. [...] Csapongó meseképeiben dús képzelő tehetségével a keleti mesék színpompás világát varázsolja a vászonra. [...]

Beck Ö. Fülöp viszont kiforrott művész, aki megengedheti magának azt a luxust is, hogy a finom nüanszokat kereső kisplasztikát szinte minden átmenet nélkül a régieskedő monumentális szobrászattal cserélje föl. Őszintén szólva nemigen értjük, miért kell minden művésznak idővel művészi múltját bizonyos fokig megtagadnia, miért kell mindenáron valami újat, valami eddig nem látottat produkálnia. Azt mondják, hogy ez művészetük fejlődésének természetes következménye. Így dolgoznak, mert tehetségük, zsenialitásuk belső forrongása kényszeríti őket erre. Holott a valóságban a divat követeli meg, hogy a művész bizonyos számú év leforgása után elkezdjen tépelődni, művészetét igyekezzék *leegyszerűsíteni*, [...] álljon elő valami újjal, aminek első föltétele, hogy ne hasonlítson ahhoz, amit a művész eddig csinált. Ha nem teszi, fejére olvassák az anatómát, kijelentik, hogy maradi, konzervatív, kinek a *modern művészek között nincs helye*. [...] a modern művészek egy része az archaizáló művészeti stílust tette uralkodóvá [...] amit alkotnak, az lehet görög, etruszk vagy asszír művészetnek utánzása, de nem modern. Nem az, amit a modern művészekről várunk, mert nekünk oly művészet kell, mely a modern

ember gondolatvilágának, értelmi fensőbbiségének legyen kifejezője, nem pedig elmúlt idők formanyelve modern köntösben.

Beck Ö. Fülöpnek a mai kiállításon látható újdonságait sem tartjuk tehát eddigi működése szükségyszerű következményének. De mivel nagytehetségű művész fogott speciális, újszerű problémák megoldásához, természetes, hogy az eredmény is érdekes és hatásos. Műveinek sajátyszerű zamatot ad az a szeretettel teljes gondosság, mellyel szobrait – sajátkezűen – kifaragja. Pompásan ismeri az anyagot, amellyel dolgozik, s ez teszi lehetővé, hogy szobraiban mind a gondolat eredetisége, mind pedig az anyag szépsége teljes mértékben érvényesül. Legtöbb lendület, művészi finomság talán a „Szittyá nyilas” című lovas-szobrocskájában van. [...]

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1914. febr. 8. – 17–18.)

Gróf Batthyány Gyula és Femes Beck [!] kiállítása az Ernst-múzeumban. Őszintén szólva ettől a kiállítástól nem vártunk többet, csak annyit, hogy egy ügyes főúri műkedvelővel ismertet meg bennünket, s íme egy igazi művészt ajándékozott nekünk. Csak kevesen hallottak eddig róla, hogy van Andrássy Gyulának egy fiatal unokaöccse, aki festeget, [...] gróf Batthyány Gyula igen nagy tehetség és bizonyos tekintetben páratlan a magyar képzőművészetben [...] ami őt csaknem minden magyar festő fölé emeli: a fantáziája és a tömegszeretete. Kompozíciói fantasztikus költemények [...] Femes Beck [!] igen tehetséges, finom művész, olyan plakett- és éremszobrász, amilyen most egész Európában kevés van. Legújabb szobrászírányával nem értünk egyet, noha rendkívüli kvalitásai itt is érvényesülnek. [...]

(*Az Est*, 1914. febr. 8. – 5.)

Kép és szobor az Ernst-múzeumban. [...] Beck Ö. Fülöp, akinek számos szobrát és igen sok plakettjét látjuk, egyike legérdemesebb művészeinknek; nemcsak nálunk szerzett elismerést, hanem kiváló a hírneve külföldön is, és alig van Európának olyan nagyobb városa, amely művészeti középpont is egyúttal, ahol diadalt ne aratott volna. Viszont a mási kiállító, *Batthyány Gyula* gróf egészen új ember a képzőművészet terén, soha és sehol nem volt alkalmunk találkozni a nevével, és csak annál meglepőbb, hogy első jelentkezésekor mindjárt nyolcvan képpel és rajzzal kopogtat és kéri a bírálatot. [...] Természetes, hogy amit nyújt, még nem teljesen kész és kiforrott piktúra, sőt van sok olyan képe, amely határozottan rossz. Rossz abban az értelemben, hogy túlságos mértékben emlékeztet arra a festő irányzatra, amely tizenöt-húsz évvel ezelőtt vetődött fölszínre, és amely a kubistákkal és futuristákkal végképpen alá is hanyatlott. Értékes azonban Batthyány Gyulának valamennyi rajza, noha azokban is igen erősen mutatkozik a japán és a perzsa művészet hatása, de már átszűrve Beardsley és mások művészetén. [...]

Beck Ö Fülöp közismert gyönyörű plakettjein kívül néhány nagyobb szoborral gazdagította ezt a kiállítást. [...] Beck nem mintázza meg agyagban a kompozícióit, hanem mindjárt kőbe vagy márványba faragja az első kis vázlat után. [...] Éppen ezért szobrai nagyvonalúak, roppantul egyszerűek és a lehető legkevesebb vonallal és formával közlik a művész ötletét. [...] Besze János szobrának mintája szinte példa arra, miképp lehet monumentális módon és mégis mindössze két-három jellegzetes vonásból kihozni az egész embert és az egész karaktert. [...]

(*Esti Újság*, 1914. febr. 8. – 3.)

KETTŐS KIÁLLÍTÁS

Batthyány Gyula gróf képei, Beck Ö. Fülöp szobrai

Eddig tudtuk *Batthyány Gyula*ról, *Andrássy Gyula* gróf unokaöccséről, hogy már csak családi tradíciókból is lelkes barátja, agitátora a művészeteknek. Ő a festést nemcsak teóriában értékeli, hanem praxisban is gyakorolja. Ma azonban egy egész hatalmas képkollekcióval áll elibénk,

s igazi, vérbeli művészkezeléseket csillogtat meg. Amit ma tőle az Ernst-múzeumban látunk, az már nem főúri dilettantizmus. Jóval több annál, egy komoly törekvésű s határozott, erős tehetséggel megáldott ember alkotó zsenijének megnyilvánulása.

Vaszary János hatása alatt indult el útjára Batthyány gróf; ő volt az első mestere s mai kiállításán a „Nevető lányok”, egy bájos kettős portré tanúskodik arról, mit tanult tőle. De már ezen is van egy bizonyos egyéni vonás, amely aztán a perzsa miniatűrök, a preraffaeliták, Botticelli, majd Beardsley, Brangwyn és mások tanulmányozása után elvezette oda, ahol most áll, ahol realiztikus megfigyeléseit *ornamentális vonalvezetésbe* viszi bele, ahol a formákat céljainak érdekében absztrahálja. Csapongó, lobogó fantáziája, fejlett érzéke a dekoratívus iránt ad neki erőt arra, hogy tanulmányait, benyomásait fölolvassa az énjében s egyéníteni tudja. Rendkívül szimpatikus művész az övé, gyönyörködtet képzeletének pazar játékaival, témáinak gazdagságával, változatos összeállításával, hol égő, hol meg halkan letompított színeivel, technikájának virtuóz könnyedségével. [...] Sokat foglalkozik a nővel, s frappáns megfigyeléssel festi különösen a modern, divatos, dekadens párizsi nőt, arcának, testének különös, de kétségtelenül festői vonalaival, furcsa mozgásával. [...]

Beck Ö. Fülöp szintén az Ernst-múzeumban vonul föl legújabb produktumaival. Egyéb munkái mellett már a millenáris kiállítás érmei is előkelő helyet állapítottak meg számára szobrászművészetünkben. Mint plakettista egyre-másra aratta sikereit itthon és a külföldön is. Ő azonban elégedetlen volt önmagával, a finomkodó részletezés helyett új irányt, új stílust kezdett keresni, tanult, kísérletezett óriási szorgalommal s a görög, római klasszikusokon, az olasz renaissance mesterein okulva, a *monumentális* titkait fürkészte. Ő is kőben mintáz és nem agyagban, a maga kezével faragta ki a követ s látszik, hogy olyan sokat tart meg belőle, amennyit csak lehet, biztosítandó a formák teltségét.

Klasszikus példája új stílusának mostani kiállításán egy galíciai márványból faragott impozáns *női alak*, maga az erő, a monumentalitás. Kevés eszközzel mond sokat, egyszerűsít a végletekig e klasszikus tradíciókon táplálkozó, de egyéni alakításában mégis új stílusában. Semmi raffinement, semmi részletezés, tiszta absztrakció, egyszerűsítő sík ábrázolás, összefoglaló, sommázó előadás.

Rodinnal, a festői szobrászat nagy képviselőjével ellentétben, *költői* elemet igyekszik belevinni kompozícióiba, melyek közül kiválik a „Szenvedés” című misztikus szimbólum. Krisztus előtt áll egy férfi és egy nő, s vigasztalást kérnek tőle kétségbeesésükben. Az emberi test ernyedten ereje, az izmok ruganyossága jut érvényre az alakokon, amelyek azonban nemcsak mint anatómiai komplexumok, hanem úgyis mint lelki jelenségek, karakterek állanak előttünk. Ez a hármas akt-csoport relief, minthogy Beck talán legjobban ebben a formában tudja kifejezni mondanivalóját. Hogy antik klasszikus tanulmányai mennyire nem rontották meg a lelke izzó magyarságát, különösen mutatja egy pompás „Kuruc fej”, aztán egy kis, érdekes mozdulatú, aranyozott bronzból lévő „Szittyá lovas”-a, meg egy finoman hangulatos magyar márvány-reliéfje, a „Leány sólyommal”.

Legutóbb készült plakettjei is új modorának eredményei. A mellékeseket már ezeken is csak éppen, hogy jelzi. Gyönyörű szép ezek közül egy ezüsből való, muzsikáló akt-csoport, amely finomsága mellett is monumentális.

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. febr. 8. – 12.)

Vázlatok a kiállításokon. A közönség körében mind sűrűbben – a konzervatívabb művészek közt elég gyakran felhangzik a panasz, hogy a mai fiatal festőművész-nemzedék, sőt még az öregebb, modern művészek is már minden vázlattal, kísérlettel a nyilvánosság elé lépnek. Sőt akadnak elismert műkritikusok is, akik ahelyett, hogy felvilágosítanák a közönséget, szintén a méltatlankodók pártjára állanak, [...] egy odavetett „vázlat”-ban lehet sokkal több művészet, mint a legbefezettebbnek látszó képben, [...] A fontos csak az, hogy az, ami őt érdekli, a lehető legtökéletesebben legyen kifejezve. Épp ezért a „vázlat” lehet éppoly befezett, mint az, amit a közönség képek nevez, ugyancsak ezért jobban kifejezheti a művész összes tehetségeit és képességeit. [...] Mi a vázlat? A felelet nagyon könnyű: a művész mondanivalójának a legtömö-

rebb, legegyszerűsítettebb kifejezése. [...] A vázlatban is lehet nagy művészet – a kísérletekben szintén –, a tömeges ifjúsági kiállítások pedig éppúgy művészeti jelenségek, mint korunk gazdasági harcmódorának természetes tünetei.

ifj. Gonda Béla

(Magyarország, 1914. febr. 8. – 36–37.)

Gróf Batthyány Gyula és Beck Fülöp kiállítása. [...] A fiatal Batthyányban átöröklött előkelőség, izig-vérig való finom művészi érzék van. De invenciójának gazdagsága is meglepő. [...] dús fantáziájával, pompás rajztudásával és előadásának kellemességével valósággal lebilincseli a nézőt. [...]

Beck Ö. Fülöp tudvalevőleg a legkiválóbb plakett-szobrászunk volt. Ezzel szerezte hírnevét. Most a mester új művészettel próbálkozik. Monumentálisságra törekszik. Itt egy kissé álljunk meg. Egy sereg elhízott, a bokában is derékosan bő, tömzsi aktját látjuk. Ezeket remélhetőleg nem akarja mindenáron monumentalizmussal felruházni. Az elhízás még nem jelent egyszerűséget, csak kövérséget. A kövér akt pedig nem művészi. De ezektől eltekintve, ott, ahol a mester az egyszerűség hangját eltalálja, ahol mintázófája nem a bokák, kézcsuklók és zsírpárnák túlzásában tobzódik, hanem kevés vonallal és szélességgel ad erőt alakjaiba: Beck mester is tud erőteljes lenni. A „Kuruc fej”-e vagy a „Liszt” portréja mindjárt ilyen. Művészi nagyságát mégis a finomságaiban élvezzük. A „Szittyá nyilas”-a többet ér összes túl modern aktjánál. És apróbb reliefjei, régebbi női és gyermekfejei, vázlatrajzai mind értékesebbek. Hiába, nem mindenki született birkózóbajnoknak s Beck Ö. Fülöp mester sem tudja fölemelni a Gellérthegyet, mert finom plakettekhez szokott a keze.

(Kézi.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1914. febr. 8. – 7.)

Az Ifjú Művészek Egyesületének harmadik kiállítása. [...] rendezési munkálatai már megkezdődtek a Nemzeti Szalonban. Az érdekesnek ígérkező kiállítást az Ifjú Művészek Egyesületében csoportosuló, úgyszólván legfiatalabb művészgeneráció hozza össze. A kiállítók egy része most mutatkozik be először a budapesti publikumnak, a nagyobbik csoport azonban már régi, szimpatikus ismerőse közönségünknek, annál is inkább, mivel a Lénárd Imre fiatal festő vezetése alatt álló egyesület ezúttal már harmadik kiállítását rendezzi. A Nemzeti Szalon nagy ezüstéremmel honorálja a fiatalok törekvéseit, míg maga az egyesület pénzbeli díjjal akarja a fiatalok útját elősegíteni, ami szintén itt kerülne kiosztásra.

(Pesti Hirlap, 1914. febr. 8. – 8.)

AZ ERNST-MÚZEUM KETTŐS KIÁLLÍTÁSA

Beck Ö. Fülöp – Batthyány Gyula gróf

Több évi visszavonultság után, mint egészen új ember mutatkozik ma be az Ernst-Múzeumban Beck Ö. Fülöp. Miután sok esztendeig egymaga képviselte a magyar plakett- és éremművészetet – úttörője, úgy szólva megalapítója volt ennek a művészetünknek – miután példájával egész sereg követőt nevelt neki, ő maga magasabb célok felé indult, a monumentális szobrászat felé. Már utolsó érmein és plakettjein dagadni kezdtek, egyre masszívabban jelentkeztek a formák. Még jobban megmutatták törekvéseit a kassai Rákóczi-síremlék pályázatára készült munkái.

Beck ekkor már a kiállításoktól és a szereplés minden egyéb lehetőségétől félrevonulva fádadozott plasztikai ideálja elérésén. Maga kereste meg hozzá az utat és maga készítette el hozzá az eszközeit is. Akkora heroizmussal, amilyenre alig akad példa a modern művészet történetében, kezdte a munkát a legelején és a legnehezebbjével. Elmerül az anyagba és belőle fejlesztette ki művészetét.

Amit három esztendei kemény munkája eredményeként most bemutat, az elsősorban abban különbözik mindattól, amit eddig a magyar szobrászat alkotott, hogy anyagban fogant koncepciók. Beck visszatért az igazi szobrászat ősi hagyományaihoz. A szobrászat egészséges és nagy korszakaiban minden szobrász anyagszerűen gondolkozott, vagyis nem előre elgondolt képzeletéhez igyekezett anyagát idomítani, hanem anyaga természetéhez: szilárdsági föltételeihez, méreteihez alkalmazkodva tervezett. A szobrászat a legmegkötöttebb művészet, anyagának kötött volta miatt. A művészet hanyatló korszakaiban a szobrászok minden igyekezte az volt, hogy kiszabadítsák művészetüket abból a megkötöttségből, amelyet ők gúznak neveztek. Mesterkedésekkel az ilyesmi lehetséges is, mert a kő törekenységén is ki lehet fogni nagy ügyességgel. De az anyag megcsalása hamisság, amely értékétől fosztja meg a művészetet. Vagy félszázad óta a szobrászat világszerte hamisságból élt. A szobrászok elszoktak attól, hogy anyagszerűen gondolkozzanak. A könnyen idomítható, minden erőszakosság iránt türelmes agyag számára gondolkodtak, nem törődve azzal, hogy az, amit agyagban gondoltak el, hogyan fog hatni kőben vagy bronzban.

A szobrászatnak e hamis irányából mutatja meg Beck művészete a szabadulást. Ő nem akarja művészetét kiszabadítani megkötöttségéből, mert az természetellenes, tehát művészietlen törekvés lenne. Ellenkezőleg, elfogadja anyagának kötöttségét és azon belül igyekszik elhelyezkedni. Szobrainak minden sajátosságát ez magyarázza meg. A kő ellenálló erejét a masszív-sága, a vastagsága adja meg. Ezért arra kell törekednie a szobrásznak, hogy alakjait összezárja, tagjait ki ne bontsa, a követ át ne törje. Ez az, amit kőkarakternek nevezünk a szobron.

Minderre Beck a kő faragása közben jött rá. Szobrai valóban abban is különböznek más szobrászaink alkotásaitól, hogy nem agyagban készültek, hanem kőben. Ebben is a legnagyobb mesterek példáját követi Beck. És hogy szobrai annyira anyagszerűek, és hogy akkora bennök a plasztikai erő, azt éppen ennek a dolgozási módjának köszönheti. A művészet minden jó korszakában maguk faragták ki szobraikat a szobrászok s nem ügyes, de lelketlen mesteremberekkel végeztették ezt a rendkívül fontos műveletet. A kőben dolgozás fejleszti a plasztikai és stílus-érzékét, mert minden jó szobornak ezek az elemei adva vannak a kőben.

Meg kell nézni Beck szobrait. Mindjárt az előcsarnokban álló hatalmas Szent Sebestyénjét, amely példátlan plasztikai erejét mozdulatának, stílusosságát annak köszöni, hogy koncepciója kőben fogant meg. Bár méretre kisebb munka, csaknem ugyanekkora ereje van a fekete márványból faragott álló női alaknak (16. szám). De talán legjobb példája annak az ökonómiának, melyre az anyagát tisztelő szobrászt a kő ráviszi, egy magyar parasztasszonynak süttői márványból faragott feje, amely formáival szinte teljesen kitölti azt a márványkockát, amelyből ki-faragatott. Szintén az anyag adott lehetőségeinek a legvégsőig való felhasználását mutatja egy álló férfialak reliefje (18.), amely különben is egyik legérettebb alkotása Becknek; kitűnően megoldott mozdulata nagy művészettel helyezkedik el a kőlapterében. Amilyen klasszikus hatású nyugalmával ez a relief, olyan mozgalmas kompozíció a „Szenvedés” című dombormű (22.), amely Beck kiváló komponáló tehetségét még kedvezőbben mutatja be. Szenvedély és vehemencia van ebben a kompozícióban, mint ahogy az érzelm általános szenvedélyes módon fejeződik ki Beck művészetében. Már csak ezért is egész helytelen antik példákkal hasonlítani össze az ő szobrait. Beck művészete egyéni és személyes jellegénél fogva teljesen modern, akármennyire érvényesülnek is benn azok a tanulságok, melyeket a legnagyobb körök legnagyobb művészein figyelt meg.

Kőbe faragott szobrai közül csupán a legjellemzőbbeket említettük meg. De bronzai is vannak Becknek, s azok éppoly anyagszerű alkotások, mint faragott szobrai. Szittyá nyílása bizonyára mindenkit megragad majd kitűnően kifejezett mozdulatával és igen sikerült tömegelosztásával. Táncoló nője a mozdulat kiegyensúlyozásának és a finom szilutt-hatásnak mesterei műve.

A hallban régi és újabb érmeinek meg plakettjeinek egy részét mutatja be Beck. Látnivaló rajtok a szobrászat e kétféle fajtája között való nagy különbség. Az érem és a plakett tulajdonképpen redukált plasztika, s a kőben harsogó szobrásznak csak diszkrét susogása. De milyen finomságai vannak ezeknek a plaketteknek, különösen az újabb keletű, öntött plaketteknek, mekkora az érzés az elgondolásukban és megcsinálásukban. Beck a mi plakettistáink közül egész fejtel kimagaslak s a külföld legnagyobb művészeinek méltó társa.

A többi teremben Beck különböző vázlatai, szobrászati és építészeti tervei meg rajzai láthatók. Különösen felhívjuk a figyelmet egy kőbe faragott kapujára, melynek gipszöntvénye az ötödik teremben látható. Rajzai is kitűnően magyarozzák művészetét, igazi szobrászi rajzok, a formák elhelyezkedését, a mozdulatok irányát jelzők.

Ez a kiállítás mindenki számára, aki művészetünk jövőjére szeretettel gondol, nagy megkönnyebbülést és nagy reménységet jelent. Szobrászaink számára útmutatást. Beck Ö. Fülöp az első monumentális szobrászi tehetségünk, akinek további fejlődése még szebb eredményekkel ajándékozta majd meg a magyar művészetet.

Az ifjú *Batthyány* Gyula gróf a kiállító társa Becknek. Bizonyára véletlenül az, mert egymástól annyira különböző két egyéniséget csak a véletlen helyezhet el egymás

szomszédságába. Beck az elmerülő, a lényegest és a legnagyobbat kereső szobrász, aki életre-halálra művész; az ifjú Batthyány gróf szintén művészi temperamentum, de csak amolyan világfia a művészetnek, kellemes, könnyed, játékos ecsetforgató. Szemlátomást jó iskolát járt, megtanult benne látni és kifejezni. Kivált a rajzoló készsége fejlett. Minden egyéb képességén azonban föltétlen úr a képzelete, mely a vonalaknak arabeszkyszerű szövésében és a színek tarka-barka halmozásában leli kedvét. Bizonyos, hogy éppen a képzelete némi fegyelmzésre szorul. Mindegyik ki kell majd küszöbölnie magából az idegen hatásokat, amelyek egyelőre nagyon is nyilvánvalóak benne (Dulac, Bakst, Rackham, Beardsley, hogy csak a legsűrűbben jelentkezőket említsük); azután nagyobb rendet kell benne teremteni, szervezettebbé kell fejlesztenie. Batthyány gróf nagyon szereti a népes kompozíciókat, a nyüzsgő tömegeket; de ezután kell még megtanulnia a képtéma fölépítését, a masszának helye elosztását és a komponálásnak egyéb fontos tudnivalóit. Úgy ahogy ez a kiállítása mutatja meg Batthyány gróf inkább rajzoló, mégpedig illusztráló tehetség, mint festői tehetség. Akad ugyan néhány festménye, kivált az arcképei (84.), melyek festői szempontból is megállják helyüket. Nemcsak ecsettechnikájuk festői, hanem festői rajtok a színezés módja is. Egészben véve örvendetes könnyedség jellemzi művészetét. Amit alkot, erőlködés nélkül, szinte játszva alkotja. Jövőjére nézve mindenesetre kedvező jelek.

Elek Artúr

(Az *Újság*, 1914. febr. 8. – 17.)

A Galimberty-kiállítás meghosszabbítása. Galimberty Sándor és Dénes Valéria kiállítását az igazgatóság, tekintettel az általános érdeklődésre, mely a kiállítás iránt nyilvánul, nem zárja be vasárnap, hanem nyitva tartja jövő keddig és így a kollekción február 10-én esti 6 óráig meglekinthető.

(Az *Újság*, 1914. febr. 8. – 17.)

Gróf Batthyány Gyula egészen fiatal ember, neve most kerül először nyilvánosság elé, mint annyi tehetséges fiatal embert, őt is Ernsték találták meg. [...] Ma még soknyelvű hatások alatt áll, és ha a maga finoman kulturált lelkén át sajátos jellegzetességet is ad műveinek, forrásai hangosan beszélnek. De egyénivé tudja átfőrnálni minden körülmények között a reális világ és az álmok tarka útjain szerzett sokféle érzéseket és megleltásokat. Témaiba még nem tud elmerülni, alkotó eszközeit játéknak tekinti, felsőbbes élvezettel játszik vonallal, színnel, és ma még mintha ez volna a legnagyobb ereje. Többet, igazabbat, erősebbet csak ígér, de olyan hangon, hogy azt egészen biztosan be is fogja váltani.

Beck Ö. Fülöp gazdag szoborkollekcója az Ernst-múzeum kiállításán a magyar képzőművészet hangos eseménye. Becket nem ma fedezzük fel, több mint egy évtizede, hogy helyét nemcsak itthon, hanem a nemzetközi fórumon is diadallal állja. Szobrait a tömör egység és a gazdag egyszerűség jellemzi. Divatnak nem hódol és nem ül fel technikai szemfényvesztéseknek. A kőnek, a márványnak minden kis darabja művészi elképzelés biztos eredménye nála, plakettjei pedig szintén a leggazdagabb egyszerűséggel pompáznak.

(ni.) [Nagy Imre]

(*Hétfői Friss Hirek*, 1914. febr. 9. – 3.)

KETTŐS KIÁLLÍTÁS

Batthyány Gyula gróf és Beck Ö. Fülöp kollekciója

Az Ernst-múzeum termeiben ma délelőtt nyílt meg *Batthyány Gyula gróf festőművész és Beck Ö. Fülöp szobrászművész* kollektív kiállítása. A megnyitás szokatlanul fényes és előkelő keretek között történt, részt vett benne a magyar arisztokrácia elitje, úgyhogy az Ernst-múzeum termei olyanok voltak, mintha előkelő zsúrtermek volnának, nem pedig kiállítási helyiség. Az előkelő társaságnak ez a megjelenése az ifjú Batthyány grófnak szólt, aki unokaöccse Andrassy Gyula grófnak, a magyar képzőművészet egyik legnemesebb barátjának.

Az ifjú Batthyány gróf megérdemelte ezt a nagy érdeklődést, [...] Batthyány nem dilettáns, hanem komoly vérbeli művész. [...] Erős dekoratív hajlandóság jellemzi [...] élénk ritmus és energikus vonalvezetés [...] Szereti a mozgást, a tömegeket, s nagy érzéke van ahhoz, hogy miképpen helyezze el őket. A fiatalsággal együtt jár az, hogy idegen, külső hatások tartják kezökben [...] különböző nevek jutnak eszébe az embernek, azonban mindezek az idegen hatásokon már keresztülszállnak Batthyány egyénisége, amely idővel, ha már megemésztette a magába szívott idegen kultúrát, sok eredetit és érdekeset fog hozni. [...] Batthyány föltétlenül erős tehetségű művész, aki ha mesterségét meg fogja tanulni, sok nagy eredményre képes, [...] Nem állítjuk, hogy Batthyány művészete *magyar* volna, de hisszük, hogy idővel, ha ezt akarni fogja, úgy elsőrendű magyar művész válhatik belőle. [...]

A kiállítás képfaragó művésze Beck Ö. Fülöp, már ismert művész, akit nem kell fölfedezni, [...] Ismertük Becket, mint kitűnő plakettistát, aki a kisplasztikának leghivatottabb mestere volt. Most kőbifaragott nagyobb szabású műveit is kiállította, s ezek egy új, sokkal érdekesebb oldalról mutatják be a kitűnő mestert.

A kiállításon ott vannak Beck plakettje, újak és régiek: ezekről sok újat nem mondhatunk. [...] A régebbi, a detailokba menő elmélyedésből lassankint haladt Beck az egyszerűbb, dekoratívabb puritán fölfogás felé [...]

Beck művészetének monumentális része azonban meglepő reánk nézve, akik a művésznek az utóbbi időkben való munkálkodásáról keveset hallottunk. Kőbe faragott kompozíciók ezek legnagyobb részét, amelyek klasszikus hatásokból indulnak ki, és ugyanarra az eredményre törekcsenek, mint az utóbbi években készült plakettjei: egységes, zárt, dekoratív egyszerűségű tiszta plasztikára. A legpuritánabb művészet vezeti Becket ezen az útna [...] Minthogy leginkább kőbe vési műveit és ennek az anyagnak a karakterét kutatja, munkáiban elsősorban anyagszerűsége törekszik, ragaszkodik a kő karakteréhez, az elnagyolt, monumentális formákhoz, a lapidáris kifejezőmódhoz. Ahányféle anyag áll előtte, mikor dolgozik, annyiféle a felfogás, amellyel az anyag érvényesítésére törekszik, de mindig becsületesen, mindig művészi meggyőződéstől sarkallva. Néhol talán túlzásba megy és túlságosan ragaszkodik az anyag nyelvéhez, ami az esztétikai élvezet rovására megy, ez azonban Beck teljesen absztrakt művészete mellett természetes. Hogy igaza van-e, az természetesen nagy kérdés, amelyre a választ mi nem adhatjuk meg, mindenesetre bizonyos az, hogy érdekes és elismerésre méltó a törekvése. Aki annyira elvetette magától a naturalisztikus ideálokat, mint azt Beck tette, annál csak az intenciókat kutathatjuk s azt az eredményt vizsgálhatjuk, döntenünk azonban nem vagyunk hivatottak.

Kereső és meg nem álló, fokozatosan haladó művészt revelál ez a szoborgyűjtemény [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(Budapest, 1914. febr. 10. – 12–13.)

Galimbertiék és a futurizmus. A kiállító művész pályájának kiindulási pontja Nagybánya és végpontja most a „Salon des Independants”, hol állandó kiállítók. A szelíd plein airisták, a nagybányai tipikus tájképfestők Párizsban átalakulnak futuristává.

Önkénytelenül is azt kérdezzük magunkban, mi lehet oka ennek az óriási változásnak? Művészi egyéniségük természetes fejlődésének következménye? ...

Ezzel a kérdéssel rögtön tisztába jövünk, ha megnézzük azt a 117. képet, amit a művészpár a Nemzeti Szalonban bemutatott. A két művészképei teljesen egyező karakterben, valóban, tónusban, ha ugyan itt ezekről a dolgokról komolyan lehet beszélni. Legtöbb képük bonyolult,

elvonttér- és vonalproblémák felvetése és megoldása (?) akar lenni, de olyan módon, hogy az ember szédül, ha rájuk néz. Szinte elfárasztja szemünket a sok elvont „vonalspekuláció”. Kevés erőt találunk e művekben annál több erőltetettséget. Szinte azt mondhatnák: fáradtságot. Csak néha villan fel tiszta szín, vagy levegős táj, hol jól érezzük magunkat, ilyen friss kép a „Moldován udvar”. Egyetlen figurális dolga van a „Cigányfej”, hol természetességet, temperamentumot érezünk. Ha végignézzük ezeket a képeket, úgy látjuk, hogy egyéniségük nem felel meg a futurista művészetnek, vagy még nem érettek arra, hogy ki is fejezhessék a futurizmus lényegét, ne csak a külsőségeket. Modorosságukkal még nem bírják elfedni olyan hiányaikat, melyeknek oka irányuktól az eltérő művészi egyéniségükben rejlik. S minden egyes művükben hangsúlyozva, fájdalmasan észleljük ezt az eltérést.

Alig hiszem, hogy valaha később valami közeledés, kiegyezés jöjjön létre, mely ezt az eltérést elsímítaná, elfelejtetné.

Szilágyi Jolán

(*A Holnap*, 1914. febr. 10. II. évf. 3. sz. 83–84.)

A művészi aberrációról. *Válasz Apponyi Albertnek.* Apponyi Benczúrhoz intézett ünneplő episztolájában kíméletlen támadást intézett a haladó művészet ellen.

Eltételezve attól, hogy Benczúr nem szorul olyan dicsőítésre, mely mások rovására megy, viszont nem tűrhető, hogy korunk legnagyobb művészi evolúciója egyszerűen *eltévelyedésnek* bélyegeztessék.

Ténybeli adatokra hivatkozom. Az *aberrációknak* nevezett modern művészet szálai itt futnak össze: Párizs: Salon d’Automne (állami intézmény), Vollard, Bernheim, Durand-Ruel, Druet, luxembourgi képtár (állami); London: Grafton Galleries; Berlin: Cassirer; München: Thannhauser stb. Ezen elsőrangú kiállítási fórumok európai fontosságához kétség nem fér. Vollard volt például az, aki felfedezte és megismertette Cézanne-t, az emberiség egyik legnagyobb kultúrjótévőjét, a francia civilizáció dicsőségét.

Felemlítem még, hogy a modern aberrációkkal a nyugati legkiválóbb folyóiratok foglalkoznak, s a művészi irodalom legnagyobb és legértékesebb részének érdeklődését kötik le. Íróik: Arsène Alexandre, Gustave Geffroy, Felix Fénéon, Thadé Nathanson, Liebermann, Meier-Graefe, Oscar Bie, Octave Mirbeau stb.

A *vásári reklám-művészet lapos tájain* pedig az aratás éppen nem az *aberrációs* művészek foglalkozása. Köztudomású ugyanis, hogy a felhánytorgatott *vásárra* hiába viszik műveiket; köztudomású, hogy nyilvános érdeklődéshez is alig jutnak; köztudomású, hogy mindennek tejebe még a meggyőződés őszinteségét is megvonják tőlük.

Mennyivel kényelmesebb az *örök törvények* szerint dolgozó művészek helyzete, kik jó öszszeköttetések révén valamely magas uraság színe elé jutnak. Ki ne olvasná naponként azon szerénytelen, émelyítően bőbeszédű reklámokat, melyek meg szokták előzni például egy portré-megbízás teljesítését. Jól jegyezzük meg, hogy ez a reklám már a művészi siker előlegzése.

Elszomorító kultúránkra, hogy még a miniszterviselt magaslátokat is a tisztánlátást megakadályozó elfogultság ködfátyola takarja; elszomorító, hogy Apponyi a modern művészi mozgalom jelentőségét, mely Nyugatot állandó izgalomban tartja, annyira félreismerte, hogy elégségesnek tartott az útból való elhárításra pár unalmas frázist; és elszomorító, hogy művészi kíváncsisága teljesen kimerül abban az elragadtatásban, melyet egy önmagát kiélt művészi periódus kultúrája érez.

Vaszary János

(*Az Újság*, 1914. febr. 10. – 16.)

Felelet egy megbolygatott darázsfészekből. Gróf Apponyi Albert, volt kultuszminiszter nagy hódolatát kifejező levele *Benczúr* Gyulához, az ötvenéves művészetét jubiláló festőművészhez, teljesen helyénvaló lenne, ha azt az ünneplést nyilvánosságra nem hozza. Végre is – hála istennek – az izlések nagyon különbözök. Megvallom mindjárt, hogy gróf Apponyi izlésében egyáltalán nem osztozom, de ebben az esetben még inkább nem, és pedig azért nem, mert határozottan

ízléstelenségnek tartom, ami e levél megírása alkalmából történt, főleg pedig azt tartom ízléstelen dolognak, hogy az egyáltalán nyilvánosságra is hozott. Igaz, hogy az ünnepezt művész ezzel nem akart egyebet bizonyítani, mint azt, amit már igen sokszor hallottunk tőle elhangzani.

Mit is mond tulajdonképpen Apponyi? Szerintem semmit. Vagy ha úgy tetszik, gorombaságot, mert úgy bánik el azokkal a művészekkel, akik ellentétes, progresszív álláspontra helyezkedtek az ünnepezt művésszel szemben, mint a legveszedelmesebb, legátkosabb elemeivel ennek a már úgylis hazátlan hazának.

Pedig, isten látja lelkemet, jobban bízik ebben a kulturális erőben, mint az Apponyi-féle kultúrkövetelményekben. Mi tényleg kultúrpolitikával akarjuk ezt az országot nagyvá tenni. Ismét egy nevetséges eset, amely újból bebizonyítja azt, hogy a művészetekhez mily kevés hozzáértéssel, mily nagy hangon szoktak nálunk hozzászólni. Az emberek, úgy látszik, már sohasem fogják megtanulni, hogy a művészet oly fogalom, olyan terep – különösen a festőművészet – amelyre csak részületezett, kiváló tehetségű, nagyszívű és rendkívül szubtilisan finom lelkű ember léphet, aki jóformán egész életét, életének nemesebb részét – annak megértésével, szeretetével tölti be.

Semmi sem jellemzőbb különben az ilyen ízlésű – „országosan komolyan veendő” – kritikusainkra nézve, mint az, hogy hogyan élnek, és hogy mily értelmetlenül összegyülemlett dolgok közt folyik le művészileg üres életük.

Ilyen tapintatlanságot, különösen egy államférfiútól, egy országot vezető, irányító kultúralaktól, diplomatától soha el nem képzeltem volna. Nem is akarom hinni – akárhogy hiszik is környezetemben –, hogy ez a megokolhatatlan támadás arra lett volna szánva, hogy a mi fülünkig feltétlenül eljusson. Ha pedig mégis úgy volna, hogy direkt megbántás akart lenni, akkor megérdemli, hogy a legkíméletlenebbül bánjanak el írójával.

Minden iránynak van értéke és művészi létjogosultsága, ha azt „pure sang” művészek csinálják, de ennek a megítélését – akarva, nem akarva – egészen más hozzáértőkre szokták bízni, mint gróf Apponyira, ki se a régi, se az új művészetekkel nincsen tisztában.

Rippl-Rónai József

(*Világ*, 1914. febr. 10. – 9.)

Hangverseny a Művészklubban. Február 15-én, vasárnap este nyolc órakor a Művészház Rózsa utcai palotájának földszinti színháztermen hangversenyt rendeznek, amelyen közreműködnek *Sziráky* Dóra énekesnő, *Hevesi* Erzsébet zongoraművész és *Aczél* Mária hegedűművész. A hangversenyre jegyek a Művészház pénztáránál előre válthatók.

(*Világ*, 1914. febr. 10. – 15.)

A magyar művészek bécsi kiállítása. Az idei képzőművészeti szezonnak kétségtelenül érdekes eseménye az a nagyarányú felvonulás, amellyel művészeink a bécsi Künstlerhaus meghívásának eleget tesznek. Jóformán testületileg jelenik meg a modern magyar művészet a Künstlerhaus március 15-én megnyíló nagy tavaszi kiállításán. A magyarok bécsi vendégszerplését a *Művészház* rendezi, melynek Szegfű utcai palotájában ma délelőtt tíz órakor kezdte meg a zsűrizést *Rippl-Rónai* József, *Kernstok* Károly és *Vaszary* János. Az érdeklődést mutatja, hogy körülbelül hatszáz műtárgy érkezett be s kerül zsűri elé. A zsűri a hatalmas anyag elbírálását holnap este fejezi be s azután hozzáfognak a rendezéshez, mert a Bécsbe kerülő tárgyakat előbb a budapesti közönségnek is be akarják mutatni.

(*Alkotmány*, 1914. febr. 11. – 12.)

A magyar művészek bécsi kiállítása. [...] A nagy érdeklődést mutatja, hogy körülbelül hatszáz műtárgy érkezett be s kerül a zsűri elé. Képeket, illetve szobrokat küldtek: *Rippl-Rónai* József, *Vaszary* János, *Kernstok* Károly, *Olgay* Ferenc, *Kosztolányi* Kann Gyula, *Csók* István, *Zemplényi* Tivadar, *Mednyánszky* László báró, *Glatz* Oszkár, *Czóbel* Béla, *Körösffői-Kriesch* Aladár, *Perlmutter*

Izsák, Kádár Béla, Márffy Ödön, Berény Róbert, Czigány Dezső, Endrey Sándor, Katona Nándor, Tornyai János, Kunwald Cézár, Bornemisza Géza, Mikola András, W. Gyenes Gitta, Nagy Vilmos festők, Vedres Márk, Medgyessy Ferenc, Femes Beck Vilmos, Rubleczy Géza szobrászok.

A zsűri a hatalmas anyag elbírálását holnap este fejezi be s azután hozzáfognak az elrendezéshez, mert a Bécsbe kerülő tárgyakat előbb tudvalevőleg a budapesti közönségnek is bemutatják. A rendezés a legnagyobb gonddal történik s igénybe veszi a szerdai és csütörtöki napot, úgyhogy a sajtó-vernisszázsra szombaton kerül sor, míg az ünnepi megnyitás vasárnap, e hó 15-én délelőtt 11 órakor lesz a Művészház termeiben. A kiállítás mindössze egy hétiig marad nyitva. Berekesztése után azonnal Bécsbe szállítják a képeket és szobrokat. Velük megy a Művészház részéről Rippl-Rónai, Kernstok és Vaszary, akik a rendezést végzik s fenn maradnak március 15-éig, a kiállítás megnyitásáig.

(Magyarország, 1914. febr. 11. – 14–15.)

Változás a bécsi kiállítás és a Művészház programján. [...] E változás lényege az, hogy a Bécsbe, a Künstlerhaus tavaszi kiállítására szánt anyag előzetes együttes budapesti bemutatása elmarad. A Művészház igazgatósága úgy határozott, hogy a teljes bécsi anyagnak e hó 15-ére, vasárnapra tervezett budapesti bemutatása helyett ugyanekkor a Művészház (eredetileg március 1-re kitűzött) modern kiállítását nyitja meg, amelyből azután a hó végén a bécsi kiállításra addig beérkezett műveket kiegészíti. Ezen a modern kiállításon, amelynek sajtóbemutatója szombaton lesz, 20–25 olyan műtárgy lesz, amelyet Bécsbe is elküldenek. A bécsi magyar kiállítás többi tárgya budapesti bemutatás nélkül egyenesen megy Bécsbe.

(Alkotmány, 1914. febr. 13. – 12.)

Ifjú művészek kiállítása. Az „Ifjú Művészek Egyesületé”-nek harmadik kiállítása nyílik ma meg a Nemzeti Szalon termeiben. Ez az egyesület, amelyet három év előtt néhány elégedetlen és érvényesülni kívánó fiatal művész és művésznövendék alapított, nagy karriert futott meg fennállása óta. Kezdték egy Kossuth Lajos utcai üres üzleti helyiségben, tavaly már a Könyves Kálmán kiállítási célokra alkalmas termeiben folytatták, idén pedig már bevonultak a Nemzeti Szalonba, amivel elérték, hogy hivatalosan is kénytelen a nagyközönség és a nyilvánosság foglalkozni velük. Emellett ügyesen adminisztrálják magukat és zsűrijüket is úgy válogatták össze, hogy bizonyos üzleti és erkölcsi hitelt biztosítottak maguknak már ezzel is. *Csők István, Ferczy Károly, Réti István, Katona Nándor, Kosztolányi Kann Gyula és Szlányi Lajos* neve olyan hangzású, [...]

Ami a most megnyíló kiállítást illeti: őszintén bevalljuk, hogy nem találjuk meg azt, amit az egyesület neve ígér, tudniillik az *ifjúságot*. Aki azt hinné, hogy a Nemzeti Szalon terében most tobzódó forradalom süvölt felénk a falakról, az élénken téved. Ezek a fiatalok nem érzik a forradalmi áramlatok frissítő szelét, hanem jórészt még az iskolai hatások alatt mestereik művészetének utánérzői. Nem akarjuk evel azt mondani, hogy előttünk a legmodernebb művészeti alkotások volnának az egyedül üdvözítő produktumok, avagy, hogy előttünk a kubista, expreszionista, futurista és egyéb szélső irányok, mint a művészet non plus ultrája szerepelnének. Hanem amikor ifjú művészekről van szó, akkor igenis keressük ezeket a szélsőséges irányokat, mert nem szeretjük a koravéneket, a fiatal öregeket, és az ifjúság lázát, kereséseit és benső forradalmát éppen ezekben a szélsőséges irányokban keressük. Itt azonban lehiggadt és megálapodott dolgokat kapunk – kevés kivétellel –, márpedig az olyan művészből, aki fiatal korában nem akarja a világot sarkaiból kiforgatni, sohasem lesz az a vezető szellem, az a hatalmas artista, akitől újat és eredményt várhatnánk. Őszintén valljuk ezt, jóllehet nem tartjuk komoly, kiforrott dolgoknak a szélsőséges irányok produktumait. De hát a fiatalság az kötelez, és szívesebben látjuk, ha kapkod, ha zavaros, ha vad és bolyhos fejű a fiatalok művészete, mint ezt a jól fésült, tekintélyes és kiforrott ösökre támaszkodó, a közönség izléséhez alkalmazkodó szalonművészetet. Útóvégre, ha fontos a piktúra üzleti része is, mégis elsősorban külsődés és belső vergődés a művészet. És ezt kerestük ma a Szalonban.

A képek nagyrészt naturalisztikusak. [...] *Sas Brunner* Ferenc egy nagyobb, érdekes kompozíciót, önarcképet és néhány kisebb képet állított ki. Neve még ismeretlen, de az, amit most produkált, méltán hívja fel a figyelmet erre az ifjú művészre. [...] Külön kell megemlékeznünk *Erős* Andorról, akiben sok a dekoratív egyszerűsítésre való hajlandóság, amit dekoratív tájképei és csendélete bizonyítanak. Vele kapcsolatban kell említenünk *Kmetty* Jánost, akiben ugyan-csak kubista hajlandóságok vannak. [...] Nagyobb kollekcióval szerepel *Uitz* Béla. Szénrajzai komoly stúdiomok és sokat tud. [...]

(*Budapest, 1914. febr. 13. – 7.*)

Ifjú művészek kiállítása. [...] a nagy tárlatok – ahol a kiforrott, elismert nevű művészek állítják ki termésük legjavát – a művészi pályafutásuk legelején lévő művészek bemutatkozására nem alkalmasak. A mai kiállításon is több eredeti tehetség bukkan elő az ismeretlenségből. Mindannyian megérdemlik, hogy ne a nagy fák árnyékától eltakarva essenek át az első nyilvános szereplés izgalmain, hanem szabadon, minden békótól függetlenül, hogy a közönség szeretettel teljes fogadása megerősítse önbizalmukat és saját erejükbe vetett hitüket. A festők közül szinte teljesen kiforrott, kész művész *Szöllősi* János. [...] Még erősebb egyéniség *Uitz* Béla. Fia-tal ember, Temesvárról származott a fővárosba, s nap nap mellett hadakozva a mindennapi megélhetésért, emberfölötti munkával tudott csak a művészet műzsájának áldozni. Amit produkált, elsőrangú tehetséget revelál. Szénrajz-sorozata az első megnyilatkozása, női alakjaiban pedig a szabatos vonalvezetést, a puha féltónusok szelid egybeolvadását és a biztos beállítását élvezhetjük. Hisszük, hogy *Uitz* még nagyot fog produkálni, mai szereplése biztos záloga a jövőnek. [...] Kompozíció dolgában *Sas Brunner* Ferenc misztikus tárgyú nagy vászna érdemel elsősorban említést. *Markó* Lajos akvarelljei a litográfia finomságait varázsolják a papírra. Kész illusztráló művész, a kinek képzelőtehetsége meseképekben ölt testet. *Lénárd* Imre több olajképpel szerepel ezúttal. Sajnáljuk, hogy a grafikának egyelőre hátat fordított. A ki oly számottevő munkása volt már a rézmetszésnek, annak valóban kár tehetségét és idejét más irányú kísérletezésekre fecsérelnie. [...] A legmodernebb irányt *Erős* Andor és *Kmetty* János képviselik.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1914. febr. 13. – 12.*)

Benczúr Gyula ünneplése. A Független Művészek Csoportja ma délután öt órakor üdvözöl-
te *Benczúr* Gyulát hetvenéves születésnapja és harmincéves művészeti jubileuma alkalmából. A művészek, és pedig *Vastagh* György, ifjabb *Vastagh* György, *Vastagh* Géza, *Spányik* Kornél, *Heyer* Artúr, *Kacziány* Ödön, *Istók* János, *Kézdí-Kovács* László, *Gerster* Kálmán és *Endrey* Sándor, *Stetka* Gyula tanár műtermében gyülekeztek és innen vonultak *Kacziány* Ödön vezetésével az ősz mester elé. Az üdvözlő beszédet *Kacziány* Ödön tartotta. *Benczúr* Gyula meghatottan mondott pár szóval köszönetet.

(*Budapesti Hírlap, 1914. febr. 13. – 12.*)

„Ime.” Kiállítás a Nemzeti Szalonban. [...] Fia-tal, mondhatni ismeretlen művésztársaság, az *Ifjú Művészek Egyesülete* rendezte a kiállítást, [...] sok izmos és biztató tehetséget hoz [...] tiszta, őszinte és lelkes művészi becsvágyat s nem többé-kevésbé értékes képügyességet tár a néző elé. [...] nincsenek jelszavak a gyanútlanok megtévesztésére, még a *kubizmus* múltó, de elég általánossá vált betegségéből is csupán egyetlen gyöngye tünet mutatkozik a kedves és vonzó tárlaton. [...] zsúrit az elgondolhatóan legszigorúbbat szereztek kiállításuk számára. [...]

A legkiemelkedőbb és egyben a legkiforrottabb ember: *Sas Brunner* Ferenc, akinek nagy vászna „És mindent el fog önteni a szennyes ár” nemcsak a piktúra nézőpontjából kiváló kompozíció, hanem eszmei tartalmában is a legteljesebb figyelemre érdemes. [...] Meglepetésként fog hatni *Szöllősi* János szereplése. [...] nemcsak másolja, de érezteti is a természetet. [...]

Uitz Béla huszonhárom szénrajzzal csaknem egészen megtölti az egyik kisebb termet. Bámulatosak a dolgai. Nemcsak rajzol, de fest, sőt mintáz szénnel; egyik-másik rajza valóságos mesteri munka, például „Önarckép”-e, meg az anyaság örömét és szenvedését ábrázoló valamennyi kompozíciója.

Igen értékes képeket állított ki *Károly* Ernő, *Legát* Albert, *Lénárd* Imre, *Mund* Hugó, *Erős* Andor, *Edvi Illés* Jenő és *Feleky* György, akinek különösen színes ablakkompozíciója figyelemre méltó. [...] *Markó* Lajos a tárlat legszebb grafikai műveit küldötte. Végtelen finomság és tökéletes rajzolóképesség jellemzi [...]

(*Esti Újság*, 1914. febr. 13. – 5.)

Ifjú művészek kiállítása. Azok az ifjú művészek, akik egy Kossuth Lajos utcai üres boltból elindulva, a Könyves Kálmánon keresztül az idén már a Nemzeti Szalonba emelkedtek, igen kevés kivétellel nem tartoznak a forradalmárok közé. Megmaradnak a szépen kitaposott ösvényeken, s hogy könnyebben érvényesüljenek, szem elé kerüljenek, egyesületbe tömörültek, mely külön-kiállításokat rendez számukra. [...] A zsűritagok közül egyébként különösen Ferencczynek telhetett nagy öröme a kiállításra bocsátott képekben, amelyek nagy része a nagybányai naturalizmus kései hajtása. Kivételek az átlagból *Erős* Andor, aki dekoratív tájai mellett egy színben is kellemes, jól leegyszerűsített, szobros, világos csendéletén kubista hajlandóságokat árul el. *Kmetty* János, aki ugyanezt a csendélet-témát ugyancsak kubista modorban, de kevesebb erővel festi meg, *Feleky* György, aki a kiállítás egészen modern plakettjén kívül egy színes, érdekesen megkomponált s anyagszerű üvegtál tervén mutatja dekoratív tehetségét. [...] A grafikát igen jól képviselik a klasszikus hatásokon elinduló *Uitz* Béla jól karakterizált szénrajz-portréi és *Tichy* Kálmán ötletes, finom, színes tollrajza, meg akvarelljei. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1914. febr. 13. – 17.)

Ifjú művészek kiállítása. „Minden órának szakítsd le virágát!” – mondja újabban a Nemzeti Szalon. Vagyis: minden két hétben rendezzünk új kiállítást, mert újdonság kell a népnek. Nemcsak a moziban, de a művészeti szalonokban is. Mondjuk pedig ezeket nem megrovásképpen, hanem annak illusztrálására, hogy agilitással még azt a sok jelentkezőt is ki lehet elégíteni, akik a Szalon kiállítási kapuja körül tolonganak és mind szóhoz akarnak jutni. Így születtek meg most egymás után a Nemzeti Szalon rövid lejáratú kiállításai, melyek sorában most az IME (az ifjú művészek egyesülete) kér szót.

Lénárd Imre elnöklete alatt 42 ifjú művészből alakult meg ez az egyesület, melynek 27 tagja állította ki műveit mostani tárlatukon. Hogy szükséges-e ez a kiállítás? Ezt ők azzal indokolják, hogy a hivatalos nagy tárlatokon az elismert mesterek teljesen lefoglalják a közönség érdeklődését s a fiatalok helyhez sem jutnak a kellő bemutatkozásra. Így, a maguk társaságában mégis jobban érvényesülnek, sőt évről évre egészen új szereplő is felbukkan.

A mostani tárlatukon 170 műtárgyat látunk, melyek közt sajnálattal nélkülözzük éppen a legjobb fiatalokat. De hát ezek a „legjobbak” a nagy tárlatokon is kiváló szerephez jutnak. [...] Ha mégis van benne figyelemre méltó, az elsősorban *Uitz* Béla monumentálisságra törekvő szénrajzainak és *Tichy* Kálmán fantasztikus meserajzainak köszönhető. Ezek művészi és érdekes dolgok. A festők nagy többsége mestereik hatása alatt áll. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1914. febr. 13. – 10.)

Ifjú művészek kiállítása. Három éve, hogy néhány ifjú festő – jobbára a Képzőművészeti Főiskola növendékei – összeállott és közös erővel kiállítást rendezett egy Kossuth Lajos utcai magánlakásban. Az alkalmi csoportosulás azóta állandó egyesület alakját öltötte, a fiatalok összezárkóztak, új embereke vonzottak körükbe és évről évre táguló keretben rendezték meg kiállításukat.

Az ideivel már harmadik kiállításuk nyílik meg, mégpedig a Nemzeti Szalonban, melynek minden termét meg is töltik a festményeik, rajzaik és grafikai munkáik. A kiállítás, mint egész igen tisztes-séges átlagú; látszik, hogy gondosan válogatták beléje az anyagot és nem könyörültek a dilettánsi munkákon. A kiállítók legtöbbjét ismerjük már egyéb alkalmakról, a legtöbbjükkel a Képzőművészeti Főiskola növendék-kiállításain találkoztunk először. Új jelenség közöttük *Uitz* Béla, aki, mint halljuk, egészen fiatal ember és egyáltalán először jelenik meg kiállításon. Ha a jelek nem csalnak, kivételes tehetség indul vele újtárra. Csupa szén- és néhány tollrajza látható a kiállításon, egytől egyig nagyszabású felfogású munkák. *Uitz* tónusba szereti elmeríteni alakjait s ezt igen művésziesszen tudja. Ahol rajza a tónusból kibontakozik és pozitívabbá válik, ott iskolás karaktere is feltűnik és némi bizonytalanság is érezhetővé lesz benne. Tónusos rajzai azonban ebben a tekintetben is kifogástalanok. *Uitz* nagy temperamentumú művész, rajzaiban igazi erő érzik. Kompozíciói még nem eléggé képszerűek, de azt majd megtanulja. A közönség figyelmét szeretnők erre a fiatalemberre irányítani. Ha az élet túlságosan meg nem nehezíti fejlődését, nagy jövő vár rá.

Más értékes tehetségei is vannak a kiállításnak. *Budai* Sándor lovas portréja dologi részében egészen kész alkotás. Rajzolni, festeni ez a fiatal művész máris úgy tud, mint kevesen. De ennyi persze még nem minden a művészetben. *Sas Ferenc* szimbolikus című nagy kompozíciója túlságosan elmosódott koncepció ahhoz, hogy behatóbban foglalkozhassunk vele. Jobban megmutatja tehetségét síkszerű felfogású, érdekes sziluett-hatású önarcképe és virágos tája. Tehetséges művész a felesége is, valamint kettejük társa, *Faragó* Márton, aki dekoratív törekvéssel fest szép tájképeket. *Tichy* Kálmán, aki bátyjának nyomdokain halad, leggazdagabb képzeletű illusztrátoraink közé fejlődik. Igen ötletes művész; kedves mesemondó fantáziája a természet egyszerű motívumain is örülni tud. Jóízű humor is van benne. De rajzoló tudására még ráfér egy kis fejlődés. *Erős* Andor és *Kmetty* János a kubizmussal barátkozik. Erős a kevésbé következetes benne és csöndélete bizonyára ezért jobb társának azonos motívumú képénél. *Feleky* György festette a kiállításnak virító színű, érdekes plakátját. Azon is, üvegablak-tervén is érdekes dekoratív tehetségnek mutatkozik. *Lénárd* Imre, az egyesület megalapítója és elnöke szép színes balatoni impressziókat állított ki. *Károly* Ernő sok képe közül a vázlatos előadásúak az értéke-sőbbek. Többé-kevésbé talentumos munkákkal mutatkoznak még be *Deli* Antal, *Jobbágyi* Miklós, *Koronthály* Jenő, *Legát* Albert, *Markó* Lajos, *Szöllősi* János, *Zord* Arnold.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1914. febr. 13. – 12–13.)

Ifjú művészek. A Nemzeti Szalonban új kiállítás nyílt meg ma, az „Ifjú művészek” neve alatt tömörült fiatalabb művésznemzedék mutatta be munkái javát. A számuk évről évre szaporodik, pár éve még alig haladta meg a két tucatot, mostanra pedig megkétszereződött. Sok új nevet találunk közöttük, mégis kevesen vannak, akik meglepőbbben és az egyéniség, a benső forrongás varázsával igyekeznének magukra terelni az érdeklődést. Nagy forradalmak itt nem teremnek, de néhány kedves, szolid munkát, finomabban ellesett hangulatot mégis kapunk. A félig járt utakon, néha taposott ösvényeken haladnak, robbanó eredetiséget, különös megállást alig látni közöttük. [...] Naturalisztikus törekvéseket, stilizálás felé hajló képeket találunk egymáshoz közel, anélkül, hogy kialakulna az együtt kiállító társaknak valamelyes közös koncepciója. *Lénárd* Imre, *Mund* Hugó [...] az érdekesebb képek. Kiemeljük még *Erős* Andort, *Kmettyt*, [...]

(*Világ*, 1914. febr. 13. – 13.)

A Batthyány–Beck-kiállítás. A Batthyány gróf és Beck Fülöp kiállítása teljes sikert aratott. Beck kompozícióinak monumentális ereje, a fiatal gróf művészi készsége, nagyszerű képei teljes elismerést vívtak ki. A kiállítást tegnap meglátogatta Koburg herceg, a bolgár király testvére, ma délelőtt a miniszterelnök nézte végig Batthyány gróf és Beck műveit.

(*A Nap*, 1914. febr. 14. – 11.)

Kollektív kiállítás. A Budapesti Műhely vezetősége elhatározta, hogy a fiatalabb festőművészek munkáiból kiállításokat rendez. Az első kiállítást *Bálint* Rezső műveiből rendezi, aki pasztell enteriőr-kollekciót állít ki. A kiállítást, amely a Budapesti Műhely termeiben (V. Szabad-ság tér 15.) március hó közepén fog megnyílni, *Kozma* Lajos építőművész rendezi.

(*Világ*, 1914. febr. 14. – 16.)

A Művészház kiállítása. [...] A Művészháznak ez a kiállítása a legvegyesebb impressziókat kelti. Jó és rossz, modern és konzervatív, akadémikus és ultramodern törekvések vegyesen váltakoznak a falakon. [...] A kiállítás attrakciói, *Vaszary* János és a „Nyolcak” megjelent tagjai abszolút kellemetlenül hatnak, törekvésük pedig immár érdektelen szalmacséplés. [...] *Mednyánszky* László báró tájképe a mester finom hangulatai közül való, „Csirkefogó”-ja pedig igen karakterisztikus figurális képe a mesternek. [...] *Bornemisza* Géza sokat fejlődött azóta, mióta nem láttuk. Tizenegy képet állított ki, nagyrészt tájképeket, de van köztük két igen jó csendélet is. *Bornemisza* kezdi megtalálni sajátmagát, egyre dekoratívabb lesz, anélkül, hogy szertelenségbe tévedne. Színből is sokat javult. *Czigány* Dezső egészen lehiggadt, s úgy látszik, visszatért a naturalisztikusabb ábrázoláshoz. Női aktja nagy elmélyedésről tesz tanúságot, sok kitűnő részlet van benne, anélkül, hogy az egésznek az összhatását rontaná. Önarcképe is kiváló munka. [...] *Csont* Ferenc is egyre komolyabb és higgadtabb. Elhagyta már a nagyképű pózokat, amelyek a fiatalsággal járnak és rátért a komoly piktúrára, aminek eredménye a most kiállított öt képe, amelyek sok reményt keltenek a fiatal művész jövője iránt. A két *Feiks*-fivér merőben különbözik egymástól. *Feiks* Jenő „Löverseny” című képe és „Téli tája” a művész legsikerültebb dolgai közül való, de sok finomság van „Böske” című portré tanulmányában is. *Feiks* Alfréd kissé misztikus formában jelentkezik most, de érdekes és festői, amit mond. „Szinház” és „Tengerpart” című két képe szürke tónusban van tartva, [...] Úgyancsak meglepő *Lehel* Mária kollekciója is, határozottan sok tehetség van a fiatal művésznőben. *Kádár* Béla „Anyá és gyermeke” című képe puritán egyszerűségű és szép, *Kornai* József tájképe kissé kemény. [...] *Kmetty* János kompozíciója az ultratörekvéseknek kissé erőszakolt túlzása. Örömet keltenek *Körmendi-Frim* Ervin képei. Úgy tájképei, mint „Hegedük” című csendélete igen komoly és tehetséges munkák. *Kosztolányi* Gyula és *Kernstok* Károly csak névjegyüket adták le egy-egy kis képpel, míg *Mikola* András egy már ismert kvalitásos velencei részletet állított ki. [...]

A legújabb irányhoz sorozhatjuk *Rippl-Rónai* József képeit is, bár a szertelenségnek híján vannak. Technikája talán nem szimpatikus, de a kvalitás előtt meg kell hajolnunk. *Czóbel* Béla, *Berény* Róbert, *Márfly* Ödön, *Vaszary* János szintén megjelentek, valamint *Tihanyi* Lajos is.

Szobor alig van. *Vedres* Márk igen finom három bronz szobrocskája valóban üdítő látvány. *Rubleczky* Géza két szobra is igen jó. Szobrokkal próbálkozik *Vaszary* János is, azonban képfaragó művészetével se nagyon tudunk egyezni.

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest*, 1914. febr. 15. – 6.)

A Művészház kiállítása. A Művészház hónapok óta készülődik már, hogy a bécsi Künstlerhaus látogatását méltóképpen viszonzza. Az egybegyűjtött anyagot, mielőtt útnak indította volna Bécs felé, a budapesti közönségnek is be akarta mutatni, hogy fogalmat nyerjünk mi is, kik és minő alkotások fogják a magyar művészetet a császárvárosban képviselni. A reprezentatív kiállítás azonban hirtelen elmaradt. A magánosok, akiktől a képek nagy részét a kiállítás céljaira elkérték, nem akartak a tulajdonukban lévő műtárgyaktól oly hosszú időre megválni, illetve csakis azzal a föltétellel voltak hajlandók azokat átengedni, ha a képeket egyenest Bécsbe küldhetik. A magyar bemutató eszméje megbukván a Művészház hirtelen ötlettel a legmodernebb művészi irányzat képviselőinek műveiből rendezett gyűjteményes kiállítást. Ilyenformán a kecske is jóllakott, a káposzta is megmaradt. Lesz reprezentatív kiállítás Bécsben is, kapunk kiállítást mi is.

A Művészháznak mindenesetre egyik legszebb rendeltetése, hogy hajlékot ad bármely művészi irányznak, bárminő meggyőződésnek, s ezzel lehetővé teszi, hogy szóhoz juthassanak

azok is, akiket a megállapodottabb fejlődést képviselő zsűrik másutt talán nem engednék be. Különbséget kell azonban tennünk a forrongó fiatalság és a forrongó öregek között. Mert amit például *Rippl-Rónai* vagy *Vaszary* csinál, azt csak nem lehet ugyanúgy elbírálni, mint a legfiatalabbak szárnypróbálgatását? Mindkettő mögött hosszú évek tapasztalata van, mindketten alkotnak már maradandó értékűt, [...] kutató munkájukat érdemes figyelemmel kísélni, mert amit alkotnak, érdekes, bárha ma még nem is látható, hogy voltaképpen hová igyekeznek. Rippl-Rónai József három nagyobb képpel szerepel. Mind a három a színlíráknak azzal a technikájával, ami a legutolsó évekből származó valamennyi képét egyformán jellemzi, [...] Vaszary János képei inkább nagystílusú vázlatok, tanulmányok. [...]

A kiállítók zöme a fiatalsághoz tartozik. [...] ha majdnem valamennyien ugyanazt csinálják, az föltétlenül az egyéniségnek és az egyéni fölfogás erejének hiányára vall. Valaki megkezdte ezt az irányzatot s a többiek hűségesen folytatják, mert modernnek, de arra már nincs erejük, hogy a magukéból is hozzáadva az irányzat szükségszerű fejlődésének táplálékot adjanak. Ezért stagnál nálunk a modern művészet, s a kiállítást unalmasnak mondhatjuk, mert ugyanazt nyújtja, amit hasonló kiállításokon már tavaly is láttunk.

Márfly Ödön munkái közül legtöbb erő és kifejezés az „Önarckép” című képében van. Tájképeiben a teljesen fantasztikus színezést hibáztatjuk, mint ahogy hibája általában a kiállításon nagyon sok képnek, hogy tiszta tüzes színek helyett fakó, zavaros színű tónusokat használ. Mintha a művészek sorban megfedkednének az impresszionizmus legmaradandóbb értékű eredményéről: a tisztafényű napsugárnak fölfedezéséről. *Bornemisza* Géza képsorozata nagyrészt nagybányai tanulmány. A tárgy lényegének hangsúlyozását túlzottnak találjuk, mert nem célja a képzőművészetnek, hogy benne a dekoratív elem jusson túlsúlyra. *Bornemisza* törekvéseinek komolysága mindazáltal elismerést érdemel s művészetének egyenletlenségeit a fejlődés fogja lecsiszolni. [...] *Orbán* Dezső tiszta és mély színekben pompázó csendélete, [...] *Czigány* Dezső aktja, *Jaschik* Álmos gazdag invenciójú dekoratív rajza [...] a kiállítás feltűnőbb darabjai. Vannak viszont egyes képek, melyeknek tartalma rafinált élvezetet nyújt a nézőnek. Hogy csak egyet vegyünk ki a sorból, ott van *Berény* Róbertnek „Capri-i tájkép” című képe. A szerző a nyájas nézőre bízza kitalálását, vajon a képen látható alak az istenáldott sziget pálmaligeteiben élvezi-e az élet örömeit, avagy a tengerfenéken, a polipok halálosan ölelő karjai között vet utolsó pillantást a földi éden szépségeire. Végül az elismert mesterek közül *Mednyánszky* László báró, *Körösfői-Kriesch* Aladár, *Olgay* Ferenc és *Kernstok* Károly szerepelnek még a kiállításon.

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1914. febr. 15. – 19.)

A festészet új prófétái. Másképp látnak, mint Rafael, Tintoretto, Rembrandt vagy Munkácsy. Ők nem pepecselnek, hanem színlírákat látnak és ezt ábrázolják.

Ez az evolúció a festészetben már közel másfél évtized óta tart – és valljuk meg – mind vadabbá válik.

Milyen különös feltűnést keltett még tizenöt év előtt a magyar festészetben Rippl-Rónai felépése, aki Párizsból hazatérve „az igazi meglátás” elve alapján festette meg különös, de kétség kívül nagy művészre valló alkotásait. Ma Rippl-Rónai, aki az interieurt még nem szabálytalan mértani ábrák alakjában „látta meg” ősi, elavult, pepecselő az ifjú óriások szemében.

Mint ennek az új festészeti iránynak jelentős képviselőit, mutatjuk be a Nemzeti Salon új tárlatának néhány képét, főképp, mert a jó vidék nem igen látta a festészet új prófétáinak alkotásait. A vidék még nem talál az új „meglátások” részére, sem a művészetben, sem az irodalomban, és így még a vidéki emporiumok tárlatai is mentek a futurista álmoktól, melyek aligha állják ki azt a sok évszázados próbát, amit a rosszul látó nagy mesterek alkotásai már kiálltak.

A Nemzeti Szalon két tehetséges művésze, akiknek külön tárlata a mostani kiállítás, férj és feleség: *Galimberti Sándor* és *Dénes Valéria*.

Galimberti és felesége a tárlat katalógusának előszavában összegezik művészi pályafutásuk történetét. [...] A kiállított képek reprodukciói, különösen kettő [St Raphael, Kikötő, Mintázó asztal és gyümölcs], persze nem tökéletesen adják vissza az eredetieknek különös zamatját.

A színek kifejező ereje az ami e különös művészi iránynak némi erőt ad. Megbecsülni való minden esetre, hogy az új irány hívei hisznek az ő igazukban és ez egymaga szükségessé teszi, hogy akár mellettük, akár ellenük – foglalkozzunk velük.

A szimpatikus művészpár minden bizarrságuk mellett figyelemre méltó és ezt kénytelenek elismerni azok is, akik azt vallják, hogy művészetük ma még tévelyeg.

El kell ismernünk, hogy Galimbertiék igen tehetséges művészek, akik meg fogják lelni önmaguktól a helyes irányt, mint ahogyan sikerült egymásra találniok, lelki harmóniában egymással vállvetve dolgozniok.

[Hamvay Ödön]

(*Budapesti Képes Vasárnap, 1914. febr. 15. II. évf. 7. sz. 1.*)

A Művészház nagy kiállítása. A Művészház kitűnően elrendezett, emelkedett nivójú kiállítást nyit meg a közönség előtt. Nagy általánosságban egészen modernnek lehetne nevezni a tárlat jellegét, bár az irányok, amelyeket egyesít, különfélék és a végletek egymással szemben állanak. Tekintve, hogy ennek a gyűjteménynek a javarészt Bécsbe viszik tavasszal az ottani Künstlerhaus magyar kiállítására, komolyabb szemmel kell néznünk a képeket. A lelkiismeretes szemlélő és kritikus ebben az esetben is kénytelen megállapítani, hogy az anyag nagy része kiállja a versenyt az ország határain túl is, az új irányú törekvéseket pedig méltón képviseli a gyűjteményes belül néhány kiváló mesterünk. *Vaszary* János lep meg leginkább ritka érdekességű törekvéseivel és eredményeivel. Egy kétségbevonhatatlan talentumnak nemcsak elmélyedését, hanem céltudatos, fáradhatatlanul energikus munkáját látjuk ezeken a vásznanon. Sajnos a részletesebb taglalásba nem bocsátkozhatunk ezúttal, csupán arra óhajtjuk föl hívni a szemlélő figyelmét, hogy az elvont festői álmoknak, az új ábrázolásnak eme realizált formái még nem mind eredmények, vagy csak részben azok. Talán legérettebb a „Modellek” és az „Erkély” című: ezekből érezzük legerősebben *Vaszary* nagyszerű képzelőerejét és nemes céljait a tér megérzékítése tekintetében. *Rippl-Rónai* József négy rendkívül fejlett modorú képet állít ki. [...] Megkapóan szép *Mednyánszky* László báró „Ősi hangulat”-a és igen sok szépséggel ékes *Kernstok* Károly kis akvarelleje. A fiatalabbak között a modern törekvéseket értékesen képviseli *Bornemisza* Géza, aki előkelő eszközökkel, a lármás és modoros technika teljes félretolásával dolgozik. „Jardin de Luxembourg” című képe azt mutatja, hogy kitűnően rajzol, sok érzéke van a bevégeztség, a helyes egyensúly iránt. Általában egybefoglaló készsége szembeötlő és ez a tulajdonsága ad értéket „Nagybányai részlet”-ének, színes, szép „Csendélet”-ének. *Berény* Róbert rokonszenves és érdekes törekvéseivel ezúttal csak a „Capri-i fantázia” címet viselő képen értünk egyet. Igen sokat haladt *Márfy* Ödön, aki mintha megenyhült volna nyersesége tekintetében, vagy helyesebben kifejezve irányát és célját mindinkább saját eszközeivel, meggyőződéssel szolgálja. „Kompozíció”-ja kellemes vonalú, könnyed, „Önarckép”-e pedig karakterisztikusan erős. Kellemesen érint *W. Gyenes* Giitta hatalmas előrehaladása. [...] *Lehel* Mária lélekkel teli portrét és egy abszolút finom gyermekarcot állít ki, *Orbán* Dezső nagyvonalú tájképével, komoly csendéleteivel lep meg, *Tihanyi* Lajos kitűnő portrét hozott, [...] Néhány valójában klasszikusan korrekt szoborral szerepel *Vedres* Márk.

(*Magyar Hirlap, 1914. febr. 15. – 14–15.*)

MODERN Kiállítás a Művészházban

Képzőművészetünk legújabb törekvéseiről akar beszámolni a Művészház azon a kiállításon, amelyet holnap, vasárnap délelőtt nyit meg Szegfű utcai palotájában a nagyközönség számára, s amelyen másfélszáznál több műtárgyat gyűjtött egybe. A kép, amelyet a kiállítás nyújt, igen érdekes s a haladó, kereső művészi irányok egész sor értékes produktumáról számol be. *Vaszary* János és *Rippl-Rónai* József nyomják rá legerősebben bélyegüket a tárlatra, amely általában a formakultusz jegyében mozog.

Vaszary János, aki néhány esztendő óta az új művészet egyik legexponáltabb harcosa, hatalmas kollekcióval szerepel. Tűzzel, szenvedéllyel és igen nagy intelligenciával tör előre útján,

amelynek célja a művészi gondolat felszabadítása az anyag nyűgétől s az egyénítés az egész vonalon. Nagy, imponáló erővel feszegeti az útjába kerülő problémákat, a térbeli megoldások, a térben való elhelyezés kérdéseit, a vertikális perspektíva mellett egyidejűleg a horizontális perspektívák figyelembe vételét az ábrázolásnál, a formák leegyszerűsítését stb. Képei, amelyek közé felvilágosításul egy-egy rajzstúdiumot is elhelyez, meggyőző erővel beszélnek a feltélen jóhiszeműsége mellett, s igazán a legnagyobb kíváncsisággal várhatjuk e nagy tudású művész kereséseinek további eredményeit. Kiállított képei közül a „Modellek”, az „Arabeszk” és különösen az „Erkély” az, amelyben legközelebb jár ahhoz, amit voltaképpen akar. A térbeli ábrázolás körül végzett kísérletei közben eljutott a szobrászathoz is, mint a formaművészet tetejéhez, s plasztikai érzékének erejéről három gipsz-szobra tanúskodik.

Rippl-Rónai József, akinek művészetünk megújhodása, felfrissülése oly sokat köszönhet, négy olajfestményt és néhány rajzot állít ki. Gyönyörű szép egy négyszögű foltocskákból összerakott csendélete, de ezt is felülmúlja egy női portréja, beállításban, mozdulatban, kifejezésben és színhatásban egyaránt igen értékes „Cirkusz”-a mozgalmas, színes, tédrelő, szőke hajú nő aktja rendkívül hatásos. Vonalművészetének zsenialitását rajzai hirdetik.

Jeles dekoratív talentum *Bornemisza* Géza, akinek csendéletein és tájain a viritó, izzó színek valóságos orgiát ülnek. *Czigány* Dezső egy erősen leegyszerűsített, nyugodt, plasztikus, szinte szoborhatású női akttal válik ki a sorból. *Batthyány* Gyula gróf is küldött egyet az ő finom, izléses és jól megkomponált ornamentális dolgaiból. Egy bárt ábrázol ez, azokkal az ultramodern párizsi nőkkel, akiket olyan jellemzően fest meg *Batthyány*.

Az egyik „Nyolcas” vezér, *Márfy* Ödön kereséseinek újabb eredményei haladást, erősödést mutatnak. Különösen érdekes hasábkra felbontott önarcképe, amelynek színhatása is jó.

Orbán Dezső nagy, dekoratív csendélete is jó. Széles kezelésével, nyugodt előadásával, kompozícióbéli egységével pedig határozott erősödést jelent. *Kernstok* Károly csak egy kis akvarell-stúdiumot küldött, amely azonban visszatükrözi a mester nagy kvalitásait. *Berény* Róbert portréja érdekes alkotás.

Meglepően jelentkezik a kiállításon két nő: *Lehel* Mária és *W. Gyenes* Gitta. Az előbbinek „Barátnók” c. aktja, azután egy női portréja, meg egy csendélete festői gondolkodás, merés, bátorság tanúságai, s jelentékeny színérzék is mutatnak. *Gyenes* Gitta leányarcképe komoly, finom dolog, tónusban, színben érdekes. Egy „Séta” c. vászna igen jól van megkomponálva s harmadik képe, a „Kisleány gyümölcscsel” is jelentős valóőrökkel rendelkezik.

Körösfi-Kriesch Aladár egy stílizált nagy történelmi kompozíciót állít ki, amelynek bizonyára meglesz a hatása. *Körmendi-Frim* Ervin „Hegedűk” c. – színben elsőrangú – csendéletével mutat újabb haladást. *Mednyánszky* László báró egy misztikus hangulatú őszi táj mellett egy „Csirkefogó” kitűnően karakterizált arcképével ad bizonyosságot figurális képességéről.

A két *Feiks*, *Czóbel* Béla, *Mikola* András, az érdekesen fejlődő *Csont* Ferenc, *Kádár* Béla, *Kiss* Rezső, *Kosztolányi* Kann Gyula, *Kövári* Szilárd, *Nagy* Vilmos, *Olgay* Ferenc, a sokat ígérő fiatal *Ray* István, *Teplánszky* Sándor, *Tihanyi* Lajos, *Tibor* Ernő, *F. Jókai* Róza, *Kürthy* György, *Katona* Nándor, *Berkes* Antal, *Gedő* Lipót, *Páldy* Zoltán, *Rózsaffy* Dezső, *Szigeti* István szerepelnek még figyelemreméltó alkotásokkal. A szobrászok közül pedig *Vedres* Márk küldött három remek mozdulatú, finom, de mégis erős kis bronz-alakot s *Rubleczky* Géza egy pompás nevető gyerekefejet.

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. febr. 15. – 10.)

A Művészház képei. Mellettem egy úr szuggesztív hévvel magyaráz, hogy a természet más, s a művészet is más. A természet nem produkálja ezeket a formákat, alakokat, helyzeteket és színeket, s a művész sok tekintetben újjáteremti a természetet. Ebben van valami igazság, de nyolcvan percentnyire erőszak. *Wilde* Oszkára muszáj gondolnunk, aki először állította fel, perze feje tetejére a híres aforizmát. [...] Szó se róla, sok a talentumos művész itt a Művészház szereplői között, s a képekről lerí, hogy tehetséggel vannak megcsinálva. De sok, sőt túl sok itt az azértis-téma, az eredetiskedés, az idomok kicsavartsága s a témaválasztásnál határozottan a torz érvényesül. Áldott állapotú asszonyoknak semmiképp sem tanácsos erre a tárlatra elmenni. A másfél száz kép közül kimosolyog, felüdit egy-egy szépen megcsinált festmény vagy rajz.

Rippl-Rónai nagyszerű festményein, melyek kicsit tán segantinis foltokkal vannak megcsinálva, valósággal táncol a fény meg a derű. [...] *Mednyánszky* László aranyos humorral megfestett „Csirkefogó”-ja, *Olgyay* nemes tájképe, *Feiks* Jenő finom portréi, [...] *Vedres* Márk becsületes szobrai valósággal felűdítik a szemet. Egyébként elrettentő a tárlat. [...]

(*A Nap*, 1914. febr. 15. – 9.)

A „Művészház” tavaszi kiállítása. A Rózsa utcai „Művészház” létesítésének legfőbb indoka az volt, hogy a legkülönfélébb művészi törekvéseknek is legyen nálunk hajlékuk. Ha már így van, egészen természetes és stilszerű a Művészházban a most megnyíló tavaszi kiállítás is, mely a mai modern képzőművészeti törekvések minden árnyalatát felöleli, mint ahogy tavasszal is kizöldell minden bokor, de valamennyinek más és más a rügye és virágja.

Hogy egyeseket ez a zöldellés felbőszít vagy kacagásra ingerel, azon nincs mit csodálkozni, [...] Vannak rajongói és apostolai a legultrább törekvéseknek, a köb- és futurista festésnek, a szétfolyó-piktúrának, de ugyanakkor ezren fordulnak az ilyen vásznaktól undorral el.

Mi szerényen bevalljuk, hogy nem látunk a jövőbe, nem tudjuk, hogyan fog realizálódni a legújabb törekvésű festők „jövőbe való festése”, csak azt konstatálhatjuk, milyen jelenleg ez az ún. jövő festészete. Csak a jelen sivár, prózai szemeivel nézünk mindent s mondunk prózai véle-ményt a látottak felett.

Megállapíthatjuk tehát mindenekelőtt, hogy a Művészházban 80 festő- és szobrásztól 165 műtárgy van kiállítva, s hogy e kiállítók között egész sereg jó nevű mesterünk s egész sereg forradalmár ifjú festőnk szerepel.

A Művészház három nagy erőssége: Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vaszary János, ez-úttal is a legérdekesebb. *Kernstok* ugyan csak egy akvarell tanulmányával szerepel, de annál jobban forr *Vaszary* mester, akinek erupciói teljesen Kernstokra emlékeztetnek. Ő is egy már kiforrott, egyéni művészi faktúrát dobott sutba, hogy művészlelke új álmainak hódoljon. Csakhogy míg Kernstok most az üvegfestészet legklasszikusabb kultuszához jutott el, Vaszary még új stílusán va-júdik. Lelke valósággal felboncolja a látott tárgyakat, hogy minél inkább hozzáférközhessék a művészet ősi elemeihez. Már jóformán a neandervölgyi barlanglakók sziklarajzainál tart – szoborkí-sérletein pedig a polinéziai bennszülöttek primitívségét közelíti meg. Hogy a régi piktúrájával milyen nagy sikerei voltak, bánja is ő azt. Őt most a tömeg véleménye nem érdekli. Olyan, mint a labora-tóriumában dolgozó tudós, aki csak éppen egy arasznyira nyit ajtót, hogy a kohójában lángoló tüzet láthassuk. De hogy miben mesterkél, annak leszűrődését csak a végeredményben látjuk majd meg.

Rippl-Rónai József a harmadik mester, egyelőre megnyugodott az ő legújabb, színes-tarka, szőnyeghatású modorában. De ebben is nagyot finomodott. [...]

A szétfolyó-piktúrában *Berény* Róbert vezet s vele *Czöbel* Béla s *Márffy* Ödön vetélkedik a babéért. Pedig ez a három ifjú mesterünk valamikor a legjobb francia mesterek hatása alatt a konzervatívabb izlésnek is megfelelő finom alkotásokkal mutatkozott be. *Csont* Ferenc is megint hosszabbra csavarta az aktjait, *Feiks* Alfréd folytatja csempemázzal festett, megkövesített Co-rot-tájakat, *Bohacsek* Ede a 200 év előtti térképek és tereprajzok stílusát szabta át tájképeire, *Bornemisza* Géza afrikai színekkel festi nagybányai tájakat, *Kmetty* János pedig köb-futurizmus-ban komponál [...]

De csak fessen mindenki úgy, ahogy neki jól esik. Ha nem volnának tékozló gyermekek, kiknek prédikálnánk ezt, hogy térjenek meg!

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1914. febr. 15. – 11.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

Művészház – Ifjú művészek

Érték és irány tekintetében egyaránt rendkívül változatos az a kiállítás, mely vasárnap nyílik meg a Művészházban. Igen alapos, szinte akadémikusan szigorú naturalizmus váltakozik a leg-

újabb művészi irányok szélső kísérleteivel s a legszertelenebb egyéni kezdeményezéssel. Hogy közkeletűen fejezzük ki magunkat, képviselve van a futurizmus is. Ez a gyűjtő kifejezés azonban mint megbélyegző vagy mint csúfnév igen igazságtalan. Nem lehetséges például, hogy futuristáknak nevezze el és lemosolyogja valaki *Vaszary Jánost*, csak azért, mert már tegnap másképp festett, mint régebben, s mert ma tegnapi álláspontját is egészen elhagyta. Az ő kísérletei nem mindig a legszimpatikusabb, de bizonyára a legérdekesebb, a leggondolatkeltebb dolgai a kiállításnak. Egyáltalában *Vaszary János* fejlődése a legizgatóbb művészi problémák közé tartozik; ami egyáltalában nem jelenti azt, hogy kísérleteinek mostani eredményeit szépnak és helyesnek elfogadják. Furcsa, meglepő, gyakran brutális rajzú képek ezek; az egyéni vívódásnak egészen különös festői kifejezései, melyek első pillanatra kusza vonalai között azonban minduntalan feltűnik egy-egy zseniálisan megrajzolt részlet, pompásan mintázott fej. Aki a régi *Vaszaryt* ismeri, annak egyáltalában nem kell magyarázni, hogy mostani primitív kifejezésmódja mögött teljes és kifogástalan tudás rejlik; ezt különben legszertelenebb képei is minduntalan elárulják. Ha kísérlet is, amit csinál: bizonyos, hogy teljesen jóhiszemű módon, tömérdek próbálkozással, még több vívódással jutott el idáig, s most is, mintegy önmagát sanyargatva keres tovább. E keresés kifejezései kis szobrocskáik is: agyagban és gipszben ugyanazok a problémák foglalkoztatják itt a művészt, mint képein s vázlatain, rajzain, melyek nemegyszer mutatnak zseniális vonaljátékot.

Van persze néhány egészen ifjú próbálkozója az új festői nyelven való beszédnek; ezekben kevesebb örömről telik. Nem soroljuk közéjük *Márffy Ödönt*, akinek önarcképe nem egészen indokolt előadása ellenére is igen kiváló festői tulajdonságokat mutat; ezzel szemben *Berény Róbert* fantaztikusa képeivel nem tudunk egyetérteni.

Nagyon nívós és értékes képek következnek most, előbb azonban emlékezzünk meg *Vedres Márkról*, aki bárom kis bronzszoborral szerepel, három rendkívül egyszerű, mesteri nyugalmit plasztikai művel, melyeken ismét teljes fényében ragyog ama kiváló iskola hatása, melyet Olaszországban, az antik szobrászat emlékei között járt ki *Vedres*.

A közönség szemében is nagymértékben fogja emelni a kiállítás vonzóerejét, hogy néhány pompás új képével szerepel *Rippl-Rónai József*. [...] *Czigány Dezső* egy nagy ülő akttal, mint monumentális problémák kibogozója mutatkozik be. *Bornemisza Géza*, aki tudvalevően a nagybányai csoport legtehetségesebb emberei közé tartozik, most is igen kellemes és egyéni bélyegű képeket hozott. *Orbán Dezső* szép tájképét, *Mikola András* velencei vásznát, *Körmendi-Frim Ervin* nagy képét, *Lehel Mária* leányportróját [...] említjük még meg [...]

Az ifjú művészek kiállítása nyílt meg szombaton a Nemzeti Szalonban. Az ifjú művészek igen ambiciózus festők, akik külön testületbe tömörültek, hogy időnként teljesebben mutatkozhasznalnak be, mint ahogyan a rendes tárlatokon sikerülne nyilvánosságához jutniok. Mi azt hisszük, hogy tömörülésükre nincs okvetlenül szükség, hiszen Budapesten, különösen a közönség érdeklődéséhez és igényeihez viszonyítva éppen elég kiállítás nyílik meg, s a legtöbbször hibája nem a túlságos szigor, hanem az, hogy nagyon is elnézően nyitja meg kapuit még a dilettantizmusnak is. Az ifjú művészek kiállításának számos részvevője sem panaszkodhat joggal amiatt, ha eddig mellőzésben volt része. A mostani kiállításon sok az iskolás, kezdetleges munka, becsületes, de meg nem érett törekvésekről beszámoló. Erősebb embereik közé tartozik *Sas Brunner* Ferenc, talentumos impresszionista, sok értékkel a dekoratív iránt [...] *Uitz Béla* nagy rajzsorozata igen méltánylandó szorgalomra vall. [...] Azt talán mondanunk sem kell, hogy futurista próbálgatások az ifjú művészek kiállításáról sem hiányozhatnak.

(-el.) [Lengyel Géza]

(*Pesti Napló*, 1914. febr. 15. – 9–10.)

A Művészház kiállítása. A Művészház Bécsbe készül, a Künstlerhausba, és az anyagot, amivel a magyar művészetet akarja Bécsben képviselni, most megnyíló kiállításán gyűjtötte össze.

A Művészház kiállításai abban különböznek egyéb művészeti kiállításainktól, hogy rajtok a fiatal művészek és az újító törekvések dominálnak. Ennek a kiállításnak azonban jóval mérsékeltbb a karaktere, mint az előbbieknak. A fiatalok nem dominálnak rajta, el sem jöttek reá

mind, s akik részt vesznek is rajta, gyöngébbek, mint eddig. A kiállítás ennél fogva talán egyenletesebb hatású a régieknél, de viszont nem olyan érdekes és megragadó.

Szerencsére kivonultak rajta legjobb „öregeink”, köztük *Rippl-Rónai József*, akinek legújabb modora, a textil hatásra törekvő foltfestés, érdekes evolúciót mutat, [...] *Vaszary János* a második vezére a Művészháznak. Még mindig alakulóban van, még egyre keresi a maga stílusát. Azt az érdekes, primitíven stilizáló irányt, amelyet „Ritmikus kézmozdulatok” című festménye képviselt tavaly, úgy látszik, elhagyta. Mostani kísérletei azonban nem mutatják eléggé, hová igyekeznek. Vannak enteriőrjei, benne alakok, amelyek egészükben messze eltávolodtak attól a dekoratív ideáltól, mely felé *Vaszary*, úgy láttuk, törekedett. Ez a rendkívüli készültségű művésznőnk, aki játszva tudja megcsinálni azt, amihez másoknak egy egész életnyi munka is kevés, az egyszerűséget kerestében kigondolt elméletekre bizza magát. Semmi meggyőző nincsen azért rajzaiban, amelyek virtuóznak, noha inkább primitíveknek akarnának hatni. De a primitívség idegen *Vaszary* egyéniségétől, amely csupa intelligencia, csupa kultúra és bizonyos fokig raffinement. Érthető, ha igaz művészhez méltó becsületességgel küzdelemre kél vele, de a helyes út bizonyára nem az ellenkező véglet felé visz. *Vaszary* egyébiránt szobrászi kísérleteit is bemutatja. Azok mindenkit meg fognak lepni anyagszerű felfogásukkal, kiválóan megoldott mozdulatokkal és érdekes kompozícióikkal. Bizonyos, hogy szobrai inkább csak szándékok, mint szobrok, de szándéknak kitűnőek és kísérletnek is sokat ígérő próbálkozások.

Vedres Márk három kis bronzszobra kiválóbbnál kiválóbb alkotás. Legsikerültebb darabjuk talán a táncoló leány, amely ideális módon kiegyensúlyozva áll fél lába ujjhegyén, és különösen profilból nézve gyönyörűen érzéket meg a tánc lépésnek félig már lebegő mozdulatát. Oly gyöngéden és mégis biztosan mintázni, mint *Vedres*, senki sem tud nálunk; szobrai mind nemesen stilizált kompozíciójúak és tökéletes fémparakterűek. [...]

A kiállítás fiataljai csaknem egytől egyig tehetséges emberek. [...] *Bohacsek Ede* egészen másfajta tehetség, stilizáló, minden hagyománytól eltávolodó. *Bornemisza Géza* csendeleitei és nagybányai tájai dekoratív színfelfogásukkal tűnnek föl. *Csont Ferenc* női aktos kompozíciói értékes újabb ígéretei ennek a kiváló tehetségű fiatal művésznőnek. [...] *Lehel Mária* szintén férfias temperamentum. Szép, színes festmény 84. számú arcképe. *Márffy Ödönnek* munkái közül a torbolai részlet a legszimpatikusabb nekünk, nagyon egyszerű vonal- és színekompóziójával. Érdekes munka női aktja is. *Tihanyi Lajos* férfiarcképén a formaalakítás önkényes ugyan, de a lényeges dolgokban biztos és helyes a rajza. Igen érdekes festmény!

Czóbel Béla, *Dobrovics Péter*, [...] *Orbán Dezső* [...] nevét éppen csak megemlíthetjük, noha mindannyiuk érdemes munkákkal szerepel, amelyek részletes hozzászólást érdemelnének meg.

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1914. febr. 15. – 18.)

A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA

A Művészház Bécsbe készül, ahol a Künstlerhaus tavaszi kiállításán a modern magyar művészetet akarja bemutatni. A bécsi kiállítás egy kisebb anyagát, melyet múzeumok és magánosok tulajdonában álló régebben készült munkákkal bővítenek majd ki, a rendes tavaszi kiállítás keretében állította ki a Művészház. Rendezett, válogatott ez az egész tavaszi anyag, nincsenek tolakodóan kirobbanó piktúrák, nyugodt lehiggadság látszik a képeken, velük jár ugyan egy kis egyhangúság, de a nivó magas, nem törik meg egyenetlenségek, és kicsiben ebben a pár szobában ott az egész modern magyar művészet. Nagy kollektív képviseli ezúttal *Vaszary Jánost*, hogy mélyebben bepilanthassunk törekvéseibe. Sok itt a rokonszenves, komoly kutatás, a meggyőződéses hitnek bizonyítgatása, a régi művészi kultúra értékelése, a mai kor ideges és egyenetlen látásának visszaadása – de az eredmény még nem tiszta és kristályosan, perdöntően nem áll előttünk. Ebben a kis társaságban *Vaszary*, aki az az egyik művész, aki nyugtalanságaival maga felé irányítja a figyelmet, akinek személyisége bizonytalan és jelentősége még nincs tisztázva. Csakis rajta áll, hogy egyöntetűbben, higgadtan alakuljanak képei, és biztos ítéletet mondhatunk róla. A másik nyugtalan emberünk *Czóbel Béla*. Egy régebben készült nagyszerű rajza pompás erejében mutatja, úgy, amint néhány éve előttünk állt, amikor aztán elérkezett a válaszütra: elé-

gedetlen lett önmagával s új utak felé törte magát makacsul. Akvarell-képei mind ezek a próbálkozások, megszabadulni minden emléktől, ami volt, csöndesen, szemlélődve megállani a dolgok előtt, mélyre merülni, szolid, biztos, csalhatatlan önmagunkat adni. A friss magyar piktúrának igazi forradalmára ő volt, a magyar renaissance nekilendítésében az egyik lelki vezér ő volt, s ennek az evolúciónak szemüvegén nézzük képeit. Ő sem tisztázódott még. Új forrongásainak kíváncsian, érdeklődve és bizalommal várjuk eredményeit. Azok közül, akik már a maguk egyéniségének, művészi hitvallásának problémáin áttörték magukat, *Kernstok* Károlyt látjuk egy kicsiny, de nagyon komoly és finom, erős rajzú és erős veretű akvarell-fejvel. *Rippl-Rónai* kollekciónál szerepel. Portréja, csendélete, mozgalmasság cirkusz-jelenete színes, nagy sikra ható dekorációs hajlamait tükrözi, rajzain azonban – pár sor kedves írás is útmutató errefelé az egyiken – a friss s gyors természetszemlélések felé hajlik, amelyeket a nagyvilág, a tárgyak, az emberek, a környezet nyújtanak. A régi nyolcak társaságából *Berény* Róbert három képével szerepel. Portréja izgalmas karakter-gyűrűs, tája lángolóan színes vízió, harmadik vászna pedig, amelyet ő *caprii* fantáziának nevez, érdekes kompozíciójú ideges látomány. Közel hozzá találjuk *Tihanyi* Lajosnak egy önarcképét, egy nagyszerű és fölényesen konstruált fejet, mely az ő apránként látott önarckép-sorozatának egyik legszebb darabja. *Márffy* Ödönt lehiggadva mutatják nyugodt elgondolási tájképei és igen előnyösen képviseli egy komolyan, odaadással és figyelemmel megfestett aktja. Egy leegyszerűsített, nagyvonalú és formákban is letompított akttal szerepel *Czigány* Dezső, két szépen konstruált, jól egyensúlyozott és csengő színű csendélettel *Orbán* Dezső. *Bornemisza* Géza képeiből egy helyesen arranzsált csendélet, két ötletes beállítás, finom, ideges színű tájképe válik ki. *Körmendi-Frim* Ervinnek hegedős-csendélete alapos és őszinte munka. *Gyenes* Gittánál nagy haladásról tesz bizonyosságot egy leányarcképe; nyugodt és sikerült összhangú *Lehel* Mária néhány kellemes képe. *Mikola* András velencei részlete, *Tibor* Ernő, *Rózsaffy* Dezső, *Csont* Ferenc, *Turán-Hacker* Mária munkái egészítik ki a kiállítást. A szobrászok közül *Vedres* Márknak három kis szobra ad gyönyörűséget. Nemesen, pontos profilokkal megbizottak az aktok, mozgásuk jellegzetesen kifejező, modellálásuk biztos és őszinte: értékei a magyar plasztikának. Mellette *Vaszary* Jánosnak vannak szobrász-próbálgatásai, egy guggoló alak érdekes mozgásának megfigyelésében és egyensúlyának elosztásában.

(*Világ*, 1914. febr. 15. – 15.)

BECK. Ö. FÜLÖP

A kilencvenes évek elején került Beck Ö. Fülöp, a fiatal ötvös és kezdő éremszobrász először Párizsba. Mestere, az öreg Ponscarne – a modern éremművészet megalapítója – egyszer meghívta magához, virágos udvaros kis házába, a félreeső Rue Malakoffba, s miután mindenét megmutatta neki, benyitott vele abba a műtermébe is, amelybe idegent csak kivételesen bocsátott. Abban a teremben rejtegette az agg művész legféltebb álmait: nagyszabású plasztikai gondolatait, szoborterveit. Kész valóság sohasem lett belőlük, mint tervek haltak meg alkotójukkal. De az ifjú művész – a modern magyar éremművészet jövődjének megalapítója – mélyen megindulva állt meg ősz mestere életének titka előtt. Ki képzelhette volna, hogy a finom formák gyöngéd simogatója, a kicsiny méretek művésze, mikor négy fala között magára volt, agyagtörmelékkel, súlyos formákkal, a nagy művészet nagy problémáival birkózott!

Talán az öreg művész titkos műtermében érezte magában a tanítvány első megmozdulását annak, aminek tudata addig álomba merülten élt benne: annak a vágynak, hogy valamikor ő is igazi tömegekkel dolgozzék. Azóta hús esztendőnél több elmúlt, s a művész, míg nappal homorú lencsén át kibébitette a szobrászi formákat és gyöngéd ujjal simogatta a mintázó-viaszt, éjjel sziklahegyekkel álmodott és az öreg Gellért sárgálló oldalába vadul nyargaló lovasokat faragott. Éber állapotában gyűjtötte az ismereteket, töltötte meg emlékezetét az emberi test formáival, edzette, hajlította, tágitotta képzeletét, s álmaiban alkotott hatalmas szobrok épített kőbe, fémbe. Azért hát az a szoborgyűjteménye, melyet most az Ernst-múzeumban kiállított, nem is annak az utolsó öt esztendőnek műve, amelyben megalkotta őket Beck. Elemeikben hús év óta készültek képzeletében, hús év óta hordta őket magában, míg végre kiszabadultak belőle.

Hogyan alakultak és szabadultak ki azután: azt a folyamatot megérzéskénti végtelenül tanulságos lenne. De ahhoz ösztönöket, sejtelmeket, feltudati állapotokat kellene megjelölni tudni. Maguk a kiszabadulásuk már a folyamat végét jelentette, a tudatos cselekvés korszakát. Minden tudatosan következett utána Beck alakulásában. Fémműves létére tudatosan választotta szobrai anyagának a követ, mert csak a kő anyaga tudta kicsiny méretekhez, apró formákhoz, vonalas szerkezetekhez szokott érzékeit a nagy gömbölyűségekhez, a tömör formákhoz: a nagy plasztika elemeihez szoktatni. A kő, természeténél fogva, nem a karcsúság alakító anyaga, hanem a zömökség. Minden kő a szónak teljes értelme szerint tömeg, amely minden állapotában tömegnek akar maradni, s azért ellene szegül a vésőnek, csak darabonként enged neki. A szobrász annál nagyobb és tömörebb formákat kap belőle, mennél kisebb munkát fejt ki rajta, és munka közben állandóan zömök formákat lát.

A kőben nevelte magát Beck monumentális szobrásszá. Mint ahogy egész pályáján önmagának köszönhetett mindent (mert életének legfontosabb korszakaiban sohasem segítette alakulását igazi tanító), a kő titkait is egymaga ismerte föl. Lassú és önmegtagadó munkával talált rá azokra a technikai fortélyokra és a kő megdolgozásának minden egyéb titkára, melyekre másokat a tanítójuk oktat ki. A kő nem szolgálja a szobrásznak, mint az agyag, hanem ellenfele, aki csak úgy adja meg magát, ha legyőzzük. De érdemes viadalra kelni vele, mert a véső alatt morzsolódó kő páratlan inspirálója a művésznek. Figyelmezteti, irányítja kezét, úgy szólva belésgugallja, hogy mekkorát üssön reá, mennyire hatoljon tömegébe. A szobrászi képzelet számára a kőben készen várja kifejtetését a szobor, a szobrász feladata csak annyi, hogy helyesen meglassa benne és kiszabadítsa belőle.

A kő minden tanítását magának kellett felfedeznie a maga számára Becknek, hogy eredményekhez jusson. S eredményei a leganyagszerűbb kőszobrok, amelyek valaha készültek. Beck, miután anyagának törvényeit megállapította, azoknak konzekvenciáját levonja. Teljesen összezárja kompozícióit, mert úgy látja, hogy a zártságot a kő természete megköveteli. Minthogy pedig ugyanennek az elemi törvénynek engedelmességek – csak persze nem tudatos módon – a legrégebbi korok szobrászai is, s alakjaik mozdulatait tehetetlenségükben teljesen megkötötték, úgy szólva belefagyasztották a kőbe, azért sokan rokonságot vélnek fölfedezni Beck és az archaikus művészet alkotásai között. Pedig, hogy a kőszersőség elvének legkövetkezetesebb érvényesülése az archaikus szobrászat körébe esett, az inkább véletlenség, még inkább kényszerűség volt, mint szándékosság. Becknél viszont a legnagyobb szándékosság, de nem azért tért vissza az elvhez, hogy az archaikus szobrászat hatásait kölcsönkérje és primitíven hasson, hanem egyszerűen azért, mivel nézete szerint az elv helyes. Abban azután lényegesen különböznek munkái az archaikus korok szobraiktól, hogy mozdulatban egész szabadok, sőt lendületesek. A mozdulat merevsége, mely az archaikus szobrászatnak oly jellemző ismertetőjele, nem az anyag követelménye, hanem csak a régi szobrászok tehetetlensége. A derékknak, a fejnek olyan fokú elfordulásaira, mint Beck szobrain, az ókori szobrászatnak csak jóval későbbi korszakaiban akad példa, amikor a szobrászat már kiszabadult megkötöttségéből, de viszont anyagszerűsége is nagyon megfogyatkozott.

Beck az ellentétesnek látszó két fejlődési állapotot egyidejűvé próbálta tenni: alakjainak tagjait belekötötte a kőbe, de törzsüknek, fejüknek igen erős mozdulatot adott. Az utóbbival önmagának stílusát vitte szobraiba: az emóciót, amely szenvedélyes lendület alakjában nyilvánul benne. Ettől szobrai teljesen egyéni karaktert kaptak, kifejezésben újszerűekké és eredetieké lettek. Kompozíciójuk zártsága viszont a kő stílusához alkalmazkodás. Ennek köszönhetik szobrai monumentális hatásukat. A két karakter tökéletes harmóniában egyesül bennük, s ez teszi őket oly megragadó alkotásokká. Az ember megdöbbenve áll meg grandiozitásuk, a rendkívüli erő láttára, amely hatalmas tömegükben és tömegük részeiben, a test formáiban kifejeződik.

A magyar szobrászat jövő fejlődésének útját mutatják Beck törekvései. Mint ahogy a magyar éremszobrászatnak ő volt az úttörője és minden azóta támadt plakettistánk példamutatója, azonképp tapossa most útját a jövő magyar monumentális szobrászatának is. Amit ő heroikus küzdelmei közben egész ereje megfeszítésével talált meg, azt az utána következők készen veszik majd át tőle. Modern éremszobrászatunk fejlődése is ezt a folyamatot mutatta.

De amit el nem lehet tanulni tőle, amit legfeljebb csak megközelíteni lehet, az az emberi nagyság, amely művészetében kifejeződik, és amely művészetével egy, az az erkölcsi erő, mely az ő kőóriáiban megszólal és az igazságról beszél, az igazságról, amelyet a művésznek, ha

ember és az embernek, ha művész önmagán keresztül is könyörtelenül keresnie kell, hogy – mint ő szokta mondani – emberhez és művészhez méltóan cselekedjék.

Elek Artúr

(*Nyugat*, 1914. febr. 16. VII. évf. 4. sz. 225–227.)

Batthyány Gyula gróf képei. Batthyány Gyula gróf egyszerre mintegy százhusz képpel, rajzzal mutatkozott be az Ernst-múzeum termeiben. Míg más apródonként, hosszú készülődéssel, fáradtságos nekibuzdulással hártja el a nagy nyilvánosság felé vezető út akadályait, ő egy regényhős lendületével a dolgok kellős közepébe kerül, egy mozdulattal kiontja gazdag fantáziájának, álomlátásának kincseit. Tegnap még nem tudhattuk, él-e, kicsoda, hova készül? Ma már életének titkos szegletébe tekinthetünk, példátlan termékenysége valósággal kötelez bennünket arra, hogy végigkísérjük azon az úton, melyet végigálmódott. Egy csodavilágba, mesekertbe vezet ez az út, kelet színes városai, elmúlt korok emberei rajznak röpke vonalakkal gyengéd színekkel vászonra, papírlapokra rögzített munkáin. Batthyány művészete álomlátás, belete-mkezés egy szivárványos ragyogású mesevilágba.

Ízlése kifinomult, technikája szellemes, de ő maga még félig-meddig az amatőrség határán áll. Amatőr a szó legnemesebb értelmében, de munkái érték és tartalom tekintetében magasan felette állnak annak, amit általában az amatőrök termelnek. Ma még csak a kívülálló ember érzésével áll a szorosán vett képzőművészeti problémákkal szemben. A világ telve van színnel, csodával. Elkábitják, mámorossá teszik őt a víziói, annyi mindent ki akar fejezni egyszerre, és még nem éli át – talán nem is lehet – energiáinak teljességével mindazt, ami foglalkoztatja. Még nem fest meggyőződéssből, bár jóhiszeműsége minden kétséget kizár. Ez a jóhiszeműség határozott reményt ad arra nézve, hogy ha kivetkezik az idegen hatások tarkabarka köntöséből, ha eljut önmagáig, és erőinek sugallatára nemcsak érinti, hanem végig is szenved a művészi teremtés első fázisait, akkor számottevő érték lesz művészetünkben.

Dekoratív érzéke elsőrangú. Ha a kitűnő Bánffy Miklós gróf egyszer elunná vagy sokallná a díszlettervezés nagy kultúrát megkívánó nehéz munkáját, nem talál festőt, akiben több tehetség, készség lenne arra, hogy helyettesítse őt, mint Batthyány Gyula grófban.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. febr. 16. VII. évf. 4. sz. 291.)

Batthyány Gyula gróf képei. Az ifjú művész, akinek a képeihez szerencsénk van, történelmi család gyermeke, gróf, familiája most is vezető szerepet visz a magyar földön, ő maga pedig kedves és finom úr, külsőleg is minden széppel és jóval megáldott gavallér, tehát a legnagyobb sikerekre hivatott a hölgyek körül és a főúri társaságban. Mindezek a szerencsés körülmények éppen elég gyanút kelthettek az egyszerű szívekben, mert valóban a legritkább dolgok közé tartozik, hogy ily viszonyok mellett ne az élet művészetének keresésében, vagy legjobb esetben a politikában találja meg szórakozását és céljait valaki. A kételkedőkre azonban meglehetősen csalódás várt, mert a fiatal gróf komoly művészként jelent meg előttük, és kiállotta a kritikus pillantásokat. Két nagy és két kisebb termet töltenek meg a festmények, rajzok, grafikai finomságok, és a szemlélő kénytelen meglepetést érezni e műalkotások között, olyannyira más világba jutott, a fantázia, a színek és formák játékának oly területére lépett, az eredetiség oly bőségesen árad feléje, a tehetség verejtékezés nélküli, könnyed megnyilatkozása oly kellemesen érinti. Meggyőződésünk, hogy alkotójuk született rajzótehetség, kinek csak személyi előnyöket nyújthatott születési szerencséje. Mindössze művészete virágba nyílását siettethette vagyona és származása, és témakörét befolyásolhatja helyenként társadalmi helyzete. Batthyány Gyula gróf Vaszary János tanítványa volt zsenge éveiben, de mestere akkori irányával hamarosan szakított, korán meglelte a maga útját, és gyors előrehaladást mutatott. Párizs, a nagyúri hotel tündéri étterme, ragyogó orfeum, nagyvilági társaság, a gyp, a korzó, gazdagok pazar találkozóhelyei jelennek meg előttünk. Eleinte könnyed modorban, nagyon egyszerűen, közvetlenül dolgozik, tanul, hogy a következő fejlődési fokra készülszen juthasson. Azután egyszerre virágba nyílását siettethette vagyona és származása, és témakörét befolyásolhatja helyenként társadalmi helyzete. Batthyány Gyula gróf Vaszary János tanítványa volt zsenge éveiben, de mestere akkori irányával hamarosan szakított, korán meglelte a maga útját, és gyors előrehaladást mutatott. Párizs, a nagyúri hotel tündéri étterme, ragyogó orfeum, nagyvilági társaság, a gyp, a korzó, gazdagok pazar találkozóhelyei jelennek meg előttünk. Eleinte könnyed modorban, nagyon egyszerűen, közvetlenül dolgozik, tanul, hogy a következő fejlődési fokra készülszen juthasson. Azután egyszerre virágba nyílását siettethette vagyona és származása, és témakörét befolyásolhatja helyenként társadalmi helyzete.

kat mutat teljes eleganciával és a könnyedség félreismerhetetlen gesztusával. A tömeg meglevenítése, a sokaságnak kis területen való ábrázolása egyik legszembetűnőbb képessége, és ez a „Bois de Boulogne” című képen tűnik elénk legmeglepőbb gazdagsággal. Késő délelőtti órákban látjuk Párizs ligetét: középen hölgyek és urak léptetnek paripaikon, míg mellettük, velük szemben már automobilon siklanak, kocsikat röptenek parádés lovak ütemes trappolással, a gyalogjárón pedig színesen ömlik, váltakozik a tömeg. Ezt, amit egy hosszú mondatba kellett és lehetett egybefoglalni, világosan, a lehető legegyszerűbben, úgyszólván első pillantásra magyarázza a kép. A legkülönbébb mozgásban lévő tömeget könnyen ábrázolja a művész, mintha felülről nézné a tömeget, mintha az neki sokkal egyszerűbb lenne, mint akárki másnak. Ez az egybefoglaló készség, a sokaság komplikált, de valójában mégis egyensúlyban lévő formák szerrint mozgatása azonban nemcsak az elegáns világ légkörében tulajdona a művésznek. A „Strike” című kép munkások és katonák összeütközését ábrázolja reális elképzelés alapján. A katonák szuronyt szegező merevsége, szabályos tömege kitűnően hangsúlyozott ellentétben áll a bomlottan, rémülten menekülő munkástáborral. Ezekkel az alkotásokkal szinte egyidejűleg, rokon, de mégis más irányú törekvés élt az ifjú művész lelkében. Ez a törekvés, amely természetesen minden programszerűség nélkül való, mindinkább eltávolította a művészt a valóságtól, és közelebb vitte exotikus, színes, elragadó álmainak világához. Egyszerre csak finom hölgyek, rokokó kosztűmös alakok keleti milióban, rózsaszín madarak, fekete ruhás, kaján rablók, szerecsen szolgák, keleti formák, csodás tájak, komor lovagok jelennek meg előttünk. Rajzok és festmények foglalják magukba ezt a megigéző álomvilágot, de voltaképpen közelebb áll mindannyi a rajzhoz külső megjelenése tekintetben. Mintha a mesevilágban járnánk: elménk örvend, hogy valóságot és álmot, borzalmast és kényeskedőt, gáláns és korai reneszánsz hangulatot, keletit és nyugatit oly kellemesen varázsol elénk. Valóban a művészt sok világrész és számos kor fejlett szépségei ihletették meg: csak egy magasabb kultúrában, egy szerencsés viszonyok közt élő és gondosan ápolott lélek képes a finomságok ily kaleidoszkópját vászonra, papirosra vetíteni. A fantázia eme játékaiközül legszembetűnőbb sok máson kívül a „Sardanapal” című kép. Az asszíriai király a történeti legenda, a keleti allegória legjellemzőbb meglevenített formájában áll előttünk, oly káprázatos gazdagságú és mégsem nyomasztó modorban, hogy valóban csodálkozni kell, mégis honnan fakadhat a fantáziának eme kiapadhatatlan forrása. Piramis tetején ül az elpuhult király. De milyen piramis ez? A világ minden tájáról vásárolt szépasszonyok teste, hordó nagyságú vázák, cédrusok, két emelet magas legyezők, puha szőnyegek, keleti csodák. És mindezt exotikus madarak lengik körül, rózsaszín gémekek, füstölők, illatozó paraszak kék párái... Csak az gondolhatta így el ezt a megkapóan gazdag arabeszket, aki a díszítőművészet elsőrangú, hívatott mestere. Valóban, a művésznek egyik legkitűnőbb tulajdonsága, hogy könnyedén díszít, tökéletesen és kellemes modorban csoportosítja alakjait, a tárgyakat, az egész miliót. Ismételen kell hangsúlyozni ezt a tehetséget, mert ez ad neki készséget ahhoz, hogy intelligens, lelkes illusztrátor legyen, és ebben az irányban várunk tőle legtöbb szépet és jót a jövőben.

Török Gyula

(*Nyugat*, 1914. febr. 16. VII. évf. 4. sz. 292–293.)

Tallózás. A művészek, különösen a fiatalabb művészek nagyon fontosnak tartanak minden sort, ami róluk, művészetükről a napilapok kritikai rovatában megjelenik. Jól tudják ezt a kritikusok, és ha lelkiismeretesek, szinte túlzott gondossággal ügyelnek arra, hogy amúgy is szűkre szabott írásaikba ne tévedjen helytelen adat.

A Budapesti Hírlap, mely mindig a tárgyilagosság, jól informáltság lárváját tartja képe elé, az Ifjú Művészek kiállításáról írva, egy olyan pikortól kérte számon grafikai munkásságának folytatását, aki a legjobb esetben is mellékesen úzheti a grafikát, de számottevő eredménnyel semmi esetre sem.

„Lénárd Imre több olajképpel szerepel ezúttal – írja a cikk r. e. jegyű szerzője. – Sajnáljuk, hogy a grafikának egyelőre hátat fordított. Aki oly számottevő munkása volt már a rézmetszésnek, annak valóban kár tehetségét és idejét más irányú kísérletezésekre fecsérelnie.”⁸ Lénárd

⁸ r. e. [Radisics Elemér]: Ifjú művészek kiállítása. *Budapesti Hírlap*, 1914. febr. 13. – 12.

Imre bizonyára maga csodálkozik legjobban azon, hogy mi okon firtatják az ő rézmetsző művészetét. Minden csoda csak három napig tart. Lénárd Imre az nem Lévy-Lénárd Róbert, aki csakugyan számottevő művelője, de nem a rézmetszésnek, hanem a rézkarcolásnak.

Nem annyira ártatlan a másik, a Fémes Beck esete. Beck Ö. Fülöp tudvalevőleg hosszú elvonulás után kiállította több esztendő alatt faragott szobrai. Beck Ö. Fülöpöt tehetségénél és múltjánál fogva megkülönböztetett hely illeti meg. Ezzel talán tisztában van Az Est kiküldött riportere is. Az ellen senkinek sincs kifogása, ha tíz sorban elintézi az esetet, de legalább annyira figyelmes legyen riportjában, hogy ne Fémes Beck-et írjon Beck Ö. Fülöp helyett.⁹

Fémes Beck Vilmos nagyon szabadkozott az illetéktelenül hozzá címzett ítékezés ellen, és erősen hangsúlyozta, hogy akkor sem kíváncsi az illető nyugalmazott költő véleményére, ha kiállít, annál kevésbé akkor, ha nem állít ki.

Nagyon bájosan intézte el az összművészetek e vészbírája Kozma Lajost is, aki nagy fáradtsággal, hozzáértéssel megszervezte a Budapesti Műhelyt. Azzal kezdte, hogy nem írta ki Kozma Lajos nevét. Az levegő. De hogy puritán érzéseit se tagadhasssa meg teljesen, miután reklámot csinálni valakinek mégiscsak kellett, tehát reklámot csinált ez alkalomból – Falus Eleknek. Szerinte nagy kár, hogy Falus nincs közöttük. Ez volt a kritikai kirándulásának legfontosabb mozzanata. Nem elég?

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. febr. 16. VII. évf. 4. sz. 296.)

Képzőművészet. A Művészház modern kiállítását vasárnap délelőtt nyitotta meg Klebelsberg Kuno gróf államtitkár. Kiséretében volt még Majouszky Pál osztálytanácsos és Térey Gábor, a Szépművészeti Múzeum igazgatója. A főváros részéről Bárczy István polgármester és Wildner Ödön dr. tanácsos jelent meg. Az államtitkárt Rippl-Rónai József, Vaszary János, Vedres Márk igazgatósági tagok, Kónyay Elemér titkár és Borszékly Frigyes műtáros fogadták és kalauzolták. A kiállítás egy hónapig marad nyitva és megtekinthető naponta délelőtt tíz órától délután öt óráig. A belépődíj 1 kor.

(*Budapesti Hírlap*, 1914. febr. 17. – 13.)

Csók István. [...] A „Tulipános láda”-t, különösen az 1912-ben készültet még egyszer meg kell említeni, mert olyan gyönyörűen magyar. És Csók István is magyar, az egész festészete, a széles tempó, amely minden alkotásában benne van, az a könnyelmű, de úri gesztus, amellyel egy alkotást félig készen ott tud hagyni; nem tudom, vajon nem ő-e a legmagyarabb? [...] A „Tulipános láda” előtt éreztem, mikor először láttam és most újból. Nemcsak mint motívum, hanem a színeiben, egész felfogásában úgy alakul, mint egy külön magyar festőiség. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1914. febr. 18. – 2.)

Csók István. [...] Amit Csók ma csinál, az a legmagyarabb művészet, nemzeti és karakteresen magyar, olyan, hogy más nemzet fia nem is utánozhatná. [...]

Lippay Gyula

(*Budapest*, 1914. febr. 18. – 3.)

Csók István jubileumi kiállítása. A Műcsarnok azzal ünnepli meg Csók István művészkedésének huszonöt éves jubileumát, hogy a negyedszázad csaknem egész termését összegyűjtötte. [...] egy ilyen kiállításnak szigorúan ragaszkodni kell az időben való folytonossághoz,

⁹ *Az Est*, 1914. febr. 8. – 5. – ld. itt: 250. oldalon

látni kell, honnan indult, merre ment a művész. Csók művészi útja különösen érdekes, mert az körülbelül szimbolizálja az egész modern magyar festészet fejlődését. [...]

(Az Est, 1914. febr. 18. – 4.)

Csók István jubiláris kiállítása. Egészen kivételes talentumú magyar piktor karrierjének huszonöt esztendejéről számol be nagyszabású kiállításon a Műcsarnok. Csók István művészi pályafutása mozgalmas, változatos. Látjuk az egyes etapjain hogyan küzd, keres, kutat a művész, hogyan kínlódik az iskolai bilincsekben, hogyan rázza le magáról ezeket, hogyan kell egy kis ideig alkudoznia az élet gondjaival s végül hogyan találja meg önmagát, a maga igazi nagy diadalmas egyéniségét.

Kemény, nyakas, fehérmegeyi kálomista magyar ez a Csók István. Érezte hivatottságát s nem nyugodott, amíg a tehetségét a maga valóságos mivoltában, mindenféle nyúgtól szabadon érvényre nem juttathatta. [...]

Érdekes, hogy ez a művész, aki a legnagyobb nemzetközi elismertetést ki tudta vívni, aki egyes műveiben „mesésen belehatolt a párizsi eleganciába”, mennyire magyar tudott maradni. Valami magyar levegő, magyar érzés vibrál minden dolgában s ezt hangsúlyozzák külföldi kritikusai is, és egyáltalán nem róják föl a hátrányára. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. febr. 18. – 10.)

1914 február 22 ————— BORSSZEM JANKÓ ————— 9

Csók István, a jubiláns
(A mester az ő műalkaját között)

Mühlbeck rajza

— Ha piktor nem lennék, még azt mondhatnák a rossz nyelvek, hogy leánykereskedő vagyok.

Groffi művészet
vagy: *hogyan pártolják a festőket Magyarországon?*

<p><i>E témára régóta lestem: Amint találjuk, van Budapestben Egy művészeti társulat, Ahol egy ősi groff az élénk, S a többi járunk groffi dalmák, Sőt — természetesen a dolog — Hol ott vannak a piktorok, Finom, derék, maganyai kése, Igazi ihlettel művész.</i></p> <p><i>E társulat — nem nagy eset — Amikébet minden esztendőben, Egy dús tárlatot rendezett.</i></p> <p><i>Volt ott piktori érték bőven, Szépesség, erő és ragyogás, Amikébet minden esztendőben.</i></p>	<p><i>De mákor, mit a noblesse ráró, Tudta a groff, tudta a szentri, S a gondozás is, hogyha báráj, Am az idein más tére lépett. Hej! haj! pénz nincsen, bús idők, Nem vehették egykése képet.</i></p> <p><i>Andrássy azól: Rossz viszonyok! És magánem éhezik a Lóczy, — Oh teveszok, oh teveszok!</i></p> <p><i>A művészek? Kinek van szótát mersze? Csak csódlóben kesereg a Csók, Iványi és Számueli-Merse.</i></p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p><i>De jötték képek egyszerre másutt, Nincsen értékük, nincs ragyogásuk,</i></p>	<p><i>Nem jöttek fények, Nincsen is rajtuk művészi fények, Csódló csók — ezrei főről a csók — Egy ősi groffi korona. Mintha kesyri vna, veték a képet A finom, bölcs, magyári népek, Márpártolnánk' nem kell csódlóni, Aki festette az egy Bathólyny, Vett tőle képet a groff s a groffi, Vett a nagyképi Groff és a Groffné, És utóbbiaknak csaknem „muccj”, Mert a festőnek groffi a címe.</i></p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p><i>Már! — Festőnek lenni, nagy talentumnak, Nem használ ez sem; Aki festő lesz Magyarországon, Groffnak kellősen.</i> (r. d.)</p>
--	---	--

Mühlbeck Károly rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1914. február 22.

Batthyány és Beck. Az Ernst múzeum legutolsó csoportos kiállításán, amely még ez idő szerint látható, egy festő és egy szobrász szerepel. A festő neve: gróf *Batthyány* Gyula, a szobrászé rosszabbul hangzik: *Beck* Ö. Fülöp. Igaz, hogy Beck Ö. Fülöp neve a művészetben a legjobbban hangzik, s bár gróf Batthyány Gyula föltétlenül tehetséges ember, Beck Ö. Fülöpnek is jobb lett volna legalább bárónak születni, ha kisebb tehetséggel is. A kiállítás eddigi eredménye ugyanis az, hogy a fiatal gróf legtöbb képét megvásárolták műgyűjtőink; összesen huszonhét-ezer korona folyt be képeiért az Ernst múzeum pénztárába. S Beck? Becknek tegnap adták el az első szobrát. Ha igaz.

(*A Nap*, 1914. febr. 18. – 10.)

A magyar impresszionista festészet. *Rózsa* Miklós művészeti irodalmunk régi, kitűnő munkása, aki a modern művészi mozgalmak bátor előharcosaként szinte egyéni élmény gyanánt élte át az új magyar művészet szabadságharcát, vaskos könyvet írt „A magyar impresszionista festészet”-ről. Annyi bizonyos, hogy a magyar műtörténetnek ezt a legérdekesebb s még megiratlan fejezetét hivatottabb toll alig írhatta volna meg, hiszen *Rózsa* Miklós már ott állott e művészet bölcsőjénél s azóta is együtt küzdött, együtt dolgozott könyve hőseivel mindmáig. [...] a nagyszabású munka természetesen a magyar művészet mai állapotát és mai alkotásait magyarázza, s így az író nem forrásművekből, hanem tisztán és kizárólag csak egyéni élményeiből és judíciumából meríthet. S csakugyan alig van élő (s az utolsó negyedszázad alatt elhunyt) magyar festő, akinek művészi jellemrajzát *Rózsa* Miklós új könyvében bőségesen és kimerítően meg ne találónk. Ott veszi föl a magyar művészettörténet fonalát, ahol az eddig megjelent munkák annak fonását abbahagyták [...]

(*A Nap*, 1914. febr. 21. – 11.)

Egy fiatal magyar festő kiállítása Párizsban. *Réth* Alfréd, az itthon csak kevésbé ismert fiatal magyar festő, kinek két év előtt Berlinben volt gyűjteményes kiállítása, jelenleg párizsi Galerie Weill meghívására mutatja be képeit. A kiállítás a napokban nyílt meg és február végén zárul.

(*Az Ujság*, 1914. febr. 21. – 18.)

A magyar impresszionista festészet. [...] *Rózsa* Miklós két évtizede foglalkozik esztétikával, mint író, mint kritikus, mint agitátor. Sokat tanult, dolgozott, izgatott, szervezett [...] Amit tett és amit elmulasztott, vita tárgya lehet ezentúl is, aminthogy heves és nagy feltűnést keltő pörlekedés anyaga volt. De hogy ez a könyve hasznos, okos és szép könyv, azt senki sem fogja tőle elvitatni. *Rózsa* többet ad művében, mint amennyit ígér. Itt nem pusztán a magyar impresszionistákról van szó, hanem az egész magyar festőművészet utolsó negyedszázadáról. És az úgynevezett haladó irány lelkes és temperamentumos harcosában van elég igazságérzet és méltányosság arra, hogy meghajtsa lobogóját hódolattal Benczúr művészi és emberi nagysága előtt. Hogy rajongása azoké, akik elmaradt konzervatívoknak gúnyolják még a tegnapi forradalmárokat is, az természetes nála, aki éppoly nyugtalan, izgatott, túlzó, mint ezek az örökös *chercheur*-ök, az önmagukat keresők. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1914. febr. 22. – 36.)

Képkiallítások. [...] Néhány esztendővel ezelőtt összeállt egypár ifjú ember és megalakította az Ifjú Művészek Egyesületét. Harmadizben jelenik meg ez a művészeti csoport a közönség előtt [...] Nem mondhatjuk, hogy túlságosan nagy szükség volt az ifjú művészek egyesülésére, [...]

Mégis egy haszna van ennek a tárlatnak. Egy ifjú és jó sorsra érdemes, reményt keltő talentumot adott át a nyilvánosságnak: *Uitz* Béla, aki a rajzok egész kollekciónak szerepel, kétségkívül megérdemli a szemlélő szeretetét és figyelmét. Az ifjú művészek között helyet talál majd minden irány és így természetesen a kubistákat is képviselik néhányan, persze nem annyira saját meggyőződésük, mint inkább más, jeles példák nyomán. [...]

A Művészház kellemesen elrendezett kiállítását nagy általánosságban modernnek lehetne nevezni, bár az irányok, amelyeket egyesít, különfélék és a végletek egymással szembe állanak. [...] az anyag nagy része kiállja a versenyt az ország határain túl is, az új irányú törekvéseket pedig méltón képviseli a gyűjteményen belül néhány kiváló mesterünk. *Vaszary* János lep meg leginkább ritka érdekességű törekvéseivel [...] Megkapóan szép *Mednyánszky* László báró „Őszi hangulat”-a és igen sok szépséggel ékes *Kernstok* Károly kis akvarellje. A rokonszenves fiatal festők egész sora valóban méltón szolgálja az egyéni és modern törekvéseket. Néhány klasszikusan korrekt szoborral egészíti ki a tárlatot *Vedres* Márk.

(*Élet*, 1914. febr. 22. VI. évf. 8. sz. 251–252.)

Művészház. A Művészház kiállítása azokhoz az elvekhez képest, amelyeket az egyesület hivatalos programjában képvisel, nagyon csendes. Ezt nem szívesen vesszük tudomásul, mert a progresszió képviselőjéről van szó, jobb szeretnők, ha mellette vagy ellene, de mindenesetre dühösen és lelkesedve harcolhatnánk. A lelkesedésre ellenben azért nincsen ok, mert abban az irányban, amelyet a Művészház reprezentál ebben az esztendőben, igazán nem történt semmi lényeges. Azok a képek, amelyek e kiállításon a legszélsőbb művészi modernség híveitől napfényre kerültek, csak olyanok, mint a tavalyiak vagy tavalyelőttiek voltak, s nem mondhatnánk róluk egyebet, mint amit már akkor elmondottunk. Ez alkalommal tehát magának az iránynak továbbfejlődéséről, vagy valamely jelentős új igyekezetnek felbukkanásáról nem lehet szó, s így az elvi alap, amely a Művészház kiállításain elsősorban jön tekintetbe, említés nélkül marad. Hogy ennek az elvnek megvannak a maga tehetségei is, az természetes, s ezek kvalitásaikról most is bizonyosságot tettek anélkül, hogy ezzel a piktúrájukkal szemben támasztott ugyancsak elvi kételyeket eloszlatták volna, ami viszont nem akadályozza meg azt, hogy ezeket a kvalitásokat el ne ismerjük. A legszélsőbbek közül *Berény* Róbertet és *Márffy* Ödönt kell, hogy ezen az alapon említsük; más vidéken, de mindenesetre a kiállítás legelső helyén *Rippl-Rónai* Józsefet, akinek képei közül egy női arckép és egy akt a legkiválóbbak. A régibb gárdából *Katona* Nándor és *Mednyánszky* László képei az elsősorban fontosak; a fiatalabbak közül *W. Gyenes* Gitta, akinek három képén kitűnő stílusérzék, különösen energikus, biztos rajz és az előadásnak bizonyos intim, artistikus bája mutatkozik, amely főként gyermekarcképének igen előkelő jelleget ad. Sok artistikum és ötlet van *Fejks* Jenő képeiben is, portréja igen finom. *Bornemisza* Géza oeuvre-je komoly és lelkiismeretes, helyenkint sok erővel teljes, bár nem eléggé kiforrott. *Kádár* Béla, *Körmendi-Frim* Ervin, *Lehel* Mária, *Mikola* András képei követelnek még feltétlen figyelmet.

j. p. [Jean Preux / Sztrakoniczky Károly]

(*A Hét*, 1914. febr. 22. – 126–127.)

A magyar impresszionista festészet. *Rózsa* Miklós, a művészeti irodalom régi munkása, aki a modern művészi mozgalmak egyik harcosaként szinte egyéni élmény gyanánt élte át az új magyar művészet szabadságharcát, könyvet írt „A magyar impresszionista festészet”-ről, amely a magyar műtörténetnek eddig még megíratlan fejezete. *Rózsa* Miklós együtt küzdött, együtt dolgozott könyve hőseivel mindmáig. [...] az író nem forrásművekből, hanem kizárólag egyéni élményeiből és judiciumból meríthet. [...] először világítja meg a mai magyar művészet kapcsolódását múltunkhoz és az egyetemes művészethez: [...] szervesen egységes, mozgalmas történeti képben mutatja be a modern művészetet. [...]

(*Magyarország*, 1914. febr. 22. – 16.)

Öt kiállítás. [...] A Nemzeti Szalonban az „Ifjú Művészek Egyesülete” mutatja be harmadik kiállítását. Az elsőt két év előtt a Kossuth Lajos utcában rendezte az egyesület egy ideiglenes helyiségben, a tavalyit a Könyves Kálmánnál mutatta be, az ideit pedig már egy legitim művészeti egyesületnél, a Nemzeti Szalonban nyitotta meg. A kiállítások helyének színvonalával párhuzamos emelkedést mutatott azok művészi kvalitása is és az ifjú művészek mostani kiállításáról már megállapíthatjuk, hogy az minden tekintetben igen sikerült. A kiállítók nagy részét már más tárlatokról is ismerjük, egészen új név csak kevés van köztük, de ezek is nagyjából szép reményekre jogosító, sőt máris jelentékeny eredményt felmutató talentumos fiatal művészek. Ezek közül elsősorban *Uitz* Bélát említjük meg, aki most szerepel először nyilvános tárlaton, de kiállított szénrajzai máris kiforrott, kész és nagy dolgokra hivatott művészként mutatják be. A már ismert nevű kiállítók közül *Tichy* Kálmán válik ki leginkább, akinek gazdag fantáziája, ötletessége, motívumbősége, színérzéke és rajztudása már tavalyi szereplésekor is feltűnt, de azóta újból igen sokat haladt és fejlődött. Tehetsége különösen, mint illusztrátort predestinálja igen sokra. *Lénárd* Imre, *Károly* Ernő és *Feleky* György, az egyesület agilis vezetői, mind kiváló művekkel szerepelnek, az utóbbi különösen, mint dekoratív tehetség tűnik ki. *Budai* Sándor tökéletes technikájú, kész művész. Lovas-képei, különösen lovas-portréja, kiváló munka. *Zord* Arnold – aki legfőljebb korra nézve tartozik az ifjú művészek közé, egyébként már évek óta ismert és elismert nevű piktor – pompás svájci tájképeket állított ki. Ugyancsak jó tájképekkel szerepel *Faragó* Márton és *Szöllősi* János is. A külön fölemlítettekén kívül még *Alpár* Sándor, *Deli* Antal, *Döményi* László, *Edvi-Ilés* Jenő, *Erős* Andor, *Filakovác* Vladimír, *Fekete* Zoltán, *Garami* Sándor, *Gremesperger* Ernő, *Gaiger* Miklós, *Kóbor* Henrik, *Kmetty* János, *Koronthály* Jenő, *Legát* Albert, *Markó* Lajos, *Mund* Hugó, *Nagy* Endre, *Palcsó* Dezső, *Sas* Brunner Ferenc, *Szántó* Lajos és *Szirt* Oszkár járulnak hozzá műveikkel a tárlat sikeréhez.

A Művészház most megnyílt tavaszi kiállítása éles ellentéte az egyesület előző tárlatának, az osztrák művészek ugyancsak itt bemutatott kiállításának. Ennek konzervatív, akadémikus stílusával szemben az új kiállítás a nyugtalanul forrongó „új művészet” jegyében áll. A kiállításon az új iránynak majdnem minden követője részt vesz, élükön a három zászlóvivővel, *Kernstok*, *Rippl-Rónai* és *Vaszary* mesterekkel. *Kernstok* Károly most csak egy vízfestménnyel szerepel. *Rippl-Rónai* József három nagyobb képet állított ki. Mind a három azzal a textiljellegű, mozaikszerű hatást keltő foltfelrakásos technikával készült, mellyel egy idő óta, úgy látszik, nagyon meg van elégedve a mester. *Vaszary* János kiállított művei annyira vázaltszerűek, hogy nem tekinthetők kész képeknek. A művész úgy látszik még mindig nem találta meg végleges stílusát, mivel mostani képei megint egészen más stílusban készültek, mint amit a Művészház tavalyi megnyílt kiállításán láttunk tőle. *Katona* Nándor, *Kosztolányi* Gyula, *Körösfői-Kriesch* Aladár, báró *Mednyánszky* László és *Olgay* Ferenc képviselik még a régebbi művészgárdát a kiállításon, melynek többi résztvevője a fiatalabb művészgenerációhoz tartozik. A Nyolcak tagjai közül *Kernstok*on kívül itt látjuk *Berény* Róbertet, *Márffy* Ödönt, *Orbán* Dezsőt, a nagybányaiak közül *Bornemisza* Géza állított ki egy jó csendéletet és szép, színes, dekoratív tájképeket. Ugyancsak szép tájképpel szerepel *Bánsághi* Vince is. Gróf *Batthyány* Gyula, *Berkes* Antal, *Körmendi-Frim* Ervin, *Józsa* Károly, *Feiks* Jenő és Alfréd, *Rózsaffy* Dezső, a nők közül pedig *Fesztyné*, *Gyenes* Gitta, *Turán-Hacker* Mária érdemlik az említést. A szobrászok közt első helyen *Vedres* Márkot kell említenünk, jó szoborművekkel szerepel még *Murányi* Gyula is. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1914. febr. 22. XXXV. évf. 8. sz. 134.)

Az Ifjú Művészek Egyesületének kiállítása. Az ifjú művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban úgy erkölcsileg, mint anyagilag igen szép sikerrel jár. A székesfőváros vásárlása után szombaton az állami művásárló-bizottsága tekintette meg a kiállítást és kijelölte a Szépművészeti Múzeum számára megvásárolandó műveket, a Földművelésügyi Minisztérium művásárló-bizottsága pedig a hét folyamán tekinti meg a vásárlás céljából a tárlatot.

(*Pesti Hirlap*, 1914. febr. 24. – 8.)

Az Ifjú Művészek kiállításának bezárása. Az Ifjú Művészek kiállítása a Nemzeti Szalonban már csak két napig marad nyitva és vasárnap délután egy órakor végleg bezárul. [...]

(Pesti Hirlap, 1914. febr. 28. [szombat] – 8.)

Képzőművészeti szemle. A magyar élet irányítója, a parlamentnek kórsága, ez a központi mérgezés közéletünk minden szervét megjárja. Pénzt keresni akárhogy, hatalmaskodni mindenáron. Ez kell a magyarnak, ha képviselő, ha művész. [...] Csak akarni kell. [...] Csak festés, minél együgyűbben: szép nőt prémmel, férfit címerrel, tájképet kastéllyal, ez idő szerint világos színekkel és jómóddal. Egyéb művészeti tekintetek most nem fontosak.

Szükségesebb egy kis szövetkezeti érdek, pajtások lelkiismeretlen kórusa. Lehet pénzt keresni festéssel, ilyen módszerrel bőven. Az elmúlt évben e fajta ambíciók kívül más szándék nemigen került kiállításon felszínre. Művészi eredmények büszke fölénye, hitek fanatikus küzdelme? Óh dehogy, az egyelőre elmúlt. Majd, ha újra lesz közéleti ébredés. [...]

Hol van ma az a lelkesedés, művészi hitvallásért való gyönyörű küzdelem. A két-három év előtti, lázban volt akkor az egész művelt közönség. Lechner, az ő architektúrája, fiatal építészek láza, türelmetlen hite, senki sem akart semmit, csak ő Lechner, ő jusson középülethez. A Miénk indulása, sikere, vége, a Nyolcak robbantó esztétikai átértékelő hatása. Kemény problémák. Gyűlölködők. Barátok. A művészetért, mindég aszerint társultak, szerették, gyűlölték egymást. Akkor a közönséget rohammal hódították meg, csupa érdeklődés. Vitázó, lelkes emberek a kiállításokon. Komoly művészi szempontok. Eleven, lüktető közvélemény. Ma kis érdekcsoportok, nem tudni miért élükre került emberekkel. Tele panasszal és panama szájjal. Kiállításokra együtt menni s ha van, díjakat a csoporton át a csoportnak juttatni. Segítőjük egy-két jóhiszemű újságíró, kiket külön személyzet kezel éjjelnappal, hogy a közvéleményt kellő időben meg lehessen dolgozni. A Múcsarnok téli tárlatán eme csoportok, melyek esztétikai hit és kritika nélkül álltak össze, külön vonultak fel. Inkább humor volt, mint tájékoztatás a „szabad vagy független művész” alatti elhelyezkedés.

Benczúrhoz, az akadémikushoz társul egy csomó dilettáns, Herman Lipóthoz Szinyei Merse Pál. Semmi művészi rokonság, sem múltban, sem jelenben, s kilátástalanul a jövőben sem. Igaz, köztük művészeti ellentétek sincsenek. Az egyik oldalon Benczúr, a másikon Grünwald volt a standardfestő. Benczúr képe és Grünwaldé között a különbség tisztára felszínes, lehetnének együtt is. Benczúr rajza, üres és semmitmondó, de iskolásán egységes és precíz. Grünwaldé ugyanaz a rajz, csak bizonytalan és kapkodó, az egységen belül felületesen dekoratív és félszegeen fotografikus. Benczúr képét rajza és színeinek semmitmondása egységessé teszi, Grünwald képén a szín dekoratívan határozott, a rajz kapkodó és bizonytalan, alakjainak elhelyezése ötletszerű. Derékban vágott s combon metszett alakok nem dekoratívok, ha színei még annyira szándékolják is azt. Színei összevontak, távol hatásra számítottak, rajza kicsinyes, félős, arányai nyomottak, kompozíciója zavaros, s ha Benczúr képe azért nem jó, mert művészeti tartalma nincs; Grünwaldé azért nem jó, mert a művésznek maga tapasztalatai kevesek, bizonytalanok, munka közben mások eredményei látszanak őt kísérteni.

Nagyjából, kisebb eltérésekkel mindeme folyton lázongó, nyugtalan művészek, tulajdonképpen a művészi kritika szempontjából egyforma készségűek, a nyugtalankodást inkább ambíciók, mint művészeti türelmetlenség idézik elő. A helyzet ugyanaz, mint a közélet egyéb faktorainál. A politikában is egyosztályú, érdekű, világnézetű emberek szemben állanak, ellentétes készségűek és helyzetűek egy táborban. Így a közéleti és esztétikai egyvásúak nincsenek a dolgok logikája szerint együtt, megoszlanak s azért nincs erős, kiméretlen közvélemény, verseny, az elhelyezkedési véletlen magával hozza az állandó regardot.

A nagy kiállítások sivárságát nemcsak az átlagos gyöngö termelés, de a csoportok kíméletlen érdekszempontja is okozza. Jó áttekintést, az esztétikai elmélyedés zavartalan örömét csak kisebb egyéni kollekciók adják.

Az Ernst-múzeum a blöff-kiállítások sorozatát egy mesterségét, a művészetét komolyan hívó művésznek, *Hatvány* Ferencnek kiállításával expialja. Hatványnak még nincsenek leszűrt

szempontjai, sőt munka közben klasszikus elődök befolyásolják [...] Sehol képeiben cselekményi izléstelenség, elhelyezési zavarosság nincs, [...] valőrje gazdag, rajza fejlődhetik. [...]

A Könyves Kálmán szalonjában *Boromisza* Tibor képei láthatók. Boromisza temperamentumos, de fegyelmetlen művész. [...] Boromisza sem keresi a természet megismerését s szabadon lát hozzá megfékezésére, amúgy barbárosan. Karikába fogja a fák lombját, körvonalazza az embereket. [...] Pedig a tényleges tehetség összetevőiből van benne. Színei gazdagok, buják, kisebb képein a mozgást, cselekményt izgalmasan érezteti. Kár, hogy az a *tout prix* modernség babonája lenyűgözi meglévő jó ösztöneit. A modernség nem rendszer, sem séma, modern az, ha a művész ösztönei segítségével meglévő tudásához, tapasztalatához a természet megfigyelés neki eredményezett plusztát tudja hozzáadni. Boromisza tehetsége talán kialakul majd, ha a természet változatait, adottságait gyötrelmes önkritikával kezdi feldolgozni.

A Nemzeti Szalonban *Galimberti* és felesége, *Dénes* Valéria állítottak ki. Sokat és egymásmegértéssel dolgoznak. Szempontjaik úgynevezett maiak. A tér s a térben levők relációja tárgyak, legyen az ember vagy táj.

A szempontot el lehet fogadni, sokan festenek így, ami azon belül egyéni, a festőiesnek ösztönös érzése az *Galimberti*éknél tehetséges. Egyik-másik tájképükön a valőrök és színek skálája gazdag, sőt izgalmas. Rajzuk nem alakulhatott ki, a szempont arra nagyon is rányomta sémáját.

Rájuk is áll az, ami Boromiszára, hogy majd, ha a természetet meglátják s nem fix képpel mennek eléje, akkor lehet, hogy jó ösztöneik kifejlődhetnek.

Kernstok Károly

(*Huszadik Század, 1914. febr. XV. évf. 2. sz. 222–225.*)

BATTHYÁNY GYULA MŰVÉSZETE

Az Ernst-múzeumnak művészeti gourmandériákhoz szokott közönsége előtt egy eddig ismeretlen művészember dolgairól esik szó!

Batthyány Gyula egyike azoknak az istenadta tehetségeknek, aki nem választja a művészetet életpályának, hanem egészen akaratlanul kerül az ilyen zseni a művészet forrágába. Az ilyen egyéniségek sajátos énje; a prózai ember sokszor tiltakozik is ellene, de ez mind hiábavaló! Oda sodródik – sokszor egészen véletlenül – talán egy ábrándos, sejtelmes szép holdvilágos éjszaka-misztikus hangulatban, avagy egy tavaszi napsugaras reggelnek minden rabláncot széjjeltépő varázslata kapcsán és azután – ott marad minden időkre.

A fáma ad erről az eddig névtelen művésztől életrajzi adatokat is! Hogy tanult neves mestertől idehaza, azután járt mindenféle művészeti oskolákba Münchenben meg Párizsban. Koncedálom, hogy járt: de nem hiszem el, hogy tanult is!

Úgy gondolom: tudott már akkor mindent, amidőn először vett a kezébe irónt vagy ecsetet. A kivételes tehetség meg volt benne igazi őszerejében, mint ahogy a gyémánt drágakő *már a bányák méhében is, mint ahogy a tenorista a koncertmester tanítgatásai* előtt is az volt, amikor még – talán pörölyt forgatva – pazarolta a véletlenül neki juttatott arany-kincseket; mert a csiszolás és faragás után minden isteni adomány, vagy alkotás csak bőrzei értelemben vett értéket jelent.

Batthyány Gyula gróf első bemutatkozása alkalmával száz képet és rajzot állított ki- Álmodok és mesék, rég letűnt, ragyogó idők történetkéi; azután a mostani, a mai élet derűsepezódjai tarka összevisszaágban. Seholy a gond, a teher, mindenütt szárnyak, amelyek alkalmasak arra, hogy tátongó hegyszakadékok, akadályok ne legyenek és jók ahhoz, hogy az útszéli kő ne törje fel a vándor apostol lábait.

Mindezt és imígyen illusztrál Batthyány, rajzoló írónnal és ecsettel. Kitűnően és könnyedén rajzol, teljes meggyőződéssel- erős analízis után – rakja egymásmellé a színeket; együtt tudja tartania rajzokon minden mondanivalóját és ha a színeknek is nagyobb szerepet ad a képein, – úgy a hangulatoknak is kész mestere. Gondolkozva rak le minden színt a vászonra és hűz meg egy-egy vonalat a papíron, – az aprólékosság mellett, nincsen a műveiben egy fölösleges vonás sem, az összes kiállított művei tartják az internacionális nívót vagyis röviden: már az első bemu-

atkozás a beérkezettek jegyét viseli magán. Ahol és amiben mai művészete kifejeződik, ez a művészársak legtöbbjénél már végcéll!

Ahogy Batthyány Gyula gróf illusztrálva megfesti fantasztikus témáit, ahogy a pogány kor és a mythologia annáeseiben lapozgatva szászámra válogatja ki mondanivalóit, ahogy leül a Bois de Boulogne sötét lombjai alá megrajzolni a bűnös nőknek élveteg dévajkodásait, – mindezeket rajzolni fogja még soká, talán még nagyobb rutinnal, – de több művészettel már nem! Azt hiszem tehát, hogy ez a debut beszámoló is egyúttal. Határkő ez művészetének első mezsgyéjén, amelyen innen merő a fényes ragyogás, – de túlhan a jövőben nehéz küzdelmeket jósol a művészeti barométer.

Ilyen gyorsan a célhoz érni nem lehet. Mi kell, hogy következék tehát ezután? Dekadencia? Ez ilyen differenciálódott lelkeknel fel nem tételezhető! Stagnálás talán? Az energia és a munkabíráás ennyi példájánál ezt nem tudom elképzelni! Nem következhetik tehát be más, mint az új utak keresése, a művészeti irány, a modor és a felfogásnak teljes átalakulása. Új mezőket fog jární és fel fogja keresni az eddig lenézett természetet meg az igazságokat.

Egy csomó kiváló képe – csupa illúzió, de még ki nem fakadt bimbó – biztató gyümölcsöket ígér már ezen a virányokon is. Van egy parkrészlete, van két mesteri interieurje, meg néhány idealizált, de emellett is vérbeli naturalista portréja. Ezek az igazságok és az ígélet földjét mutató táblák ennek a szerencsés kezű művésznek a mostani beszámolóján.

A poézis narkotikus álomvilágából föl fog ébredni művésznk mielőbb. Fájni fog otthagyni csapongó lelke fantáziáit, érezni fogja az új mezsgye töviseit, de a Kálváriát végig kell csinálnia. Eljön igen hamar a mai példátlan sikere utána művészeti tépelődésperiódusa, – azután pedig rövidesen következik az új etap, – menten a fantáziának csak ideig-óraíg kedves csillogásától, de a később igen alkalmatlan különctől. Az elsórangú művészeti szenzáció erejével ható kiállításnak néhány darabja azt ígéri, hogy gróf Batthyány Gyulában hamarosan a naturalista festők egyik kiválóságát fogjuk beiktatni a céhbeliék közé!

Déry Béla

(A Lakás, 1914. [febr.] IV. évf. 2. sz. 19.)

Budapesti Műhely címmel egy új vállalat alakult, melynek célja kizárólagosan művészi invenciával és ízléssel készült lakásberendezéseket és az otthon díszítésére való minden fajta tárgyakat a társadalom minden rétegének hozzáférhetővé tenni. A Műhely állandó tárlatot tart fönn a Szabadság tér 15. szám alatt levő terjedelmes helyiségeiben, amelyeket bárki a nap minden szakában ingyen tekinthet meg. Az új Műhely létrehozásának munkája Kozma Lajos nevéhez fűződik, akinek kiforrott művészete tükröződik vissza a nagy gonddal elrendezett mintaszobák majdnem minden tárgyán. Melegen ajánljuk a tárlat megtekintését mindenkinek, akinek a művészi otthon kultusza iránt érzéke van.

(Magyar Iparművészet, 1914. [febr.] XVII. évf. 2. sz. 95.)

CSIKÁSZ IMRE

A Százados utcai művésztelep nagy tervekre készülő lakója volt Csikász Imre. Másfél éve dolgozott itt, s akik látták egy-egy szobrát, amely műterméből kikerült, a legszebb reményekkel néztek jövője elé. Alattomos kór azonban hirtelen áthúzott minden várakozást, felborította azt a perspektívát, amelynek mélyét a művész bizonyára hatalmas erejű bronzalakokkal népesítette be. Január 3-án halt meg a fiatal művész, Csikász Imre, akinek művészi múltja éppen csak annyi, hogy feltűnt. Többre az élet, mely az ő esetében valóban könyörtelennek nevezhető, nem adott lehetőséget. Huszonkilenc éves volt.

Csikász Imre Veszprémben, 1884-ben született.

Első tanítója a szobrászatban Mátrai Lajos volt, akihez mint az iparművészeti iskola növendéke járt. Képességei magára vonták Hornig Károly püspök figyelmét, akinek támogatásával aztán Münchenbe ment ki. Itt az akadémián Schmidt volt a professzora. Münchenből Brüsszelbe

került s ez a három év, amit a belga fővárosban töltött, erős haladást jelentett számára. Alakrajzot itt Delville mellett tanult, plasztikai stúdiumokat, mintázást pedig Van der Stappen közelében, akinek kedvelt tanítványa volt. E brüsszeli időzés alatt háromszor nyert első díjat az akadémián. Még mindig várt azonban a nyilvános szerepléssel. Rómába költözött egy esztendőre, ahol tudása és ízlése még jobban finomodott. A Via Margutta egy művészkaszárnyájában volt a műterme. Itt, e kövel padozott szerény helyiségben mintázta azt a két szobrárt, amelyet a Képzőművészeti Társulat jubiláns tárlatára küldött. Ez volt első debüt-je, amit mindjárt komoly érdeklődés honorált. A jubiláns tárlat nagy szoboranyaga közül egyik szobrárt, amely álló női alakot mutatott, az állam vásárolta meg, s ugyanez a munkája a múlt év tavaszán Münchenben bajor állami aranyérmert nyert. Másik műve, guggolva ülő leányalakja, a Ráth díjat kapta. Ez a két szobor, valamint az idei téli tárlaton bemutatott «Ifjúság» c. szobra, amit ugyancsak a Szépművészeti Múzeum számára vettek meg: a mai fiatal szobrászszemzedék legjobbjai közé írták be nevét.

Róma után rövidebb ideig a kecskeméti művésztelep tagja volt Csikász Imre s innen költözött a Százados utcai műterembe. Hagyatékában egész sereg rajzot találtunk, amelyeken még a brüsszeli tartózkodás márkája van. E tanulmányok az emberi test szerkezetének alapos ismeretere, szabatosságra vallanak s nem egy közülök mint rajz is, grafikus érdekességet nyújt. A műterem polcain, különböző sarkaiban elkezdett agyagvázlatokra bukkantunk: csupa abba maradt erőteljes szándék. E figurák közül, amelyek mint kettétört remények állnak elibénk, megemlítünk egy-egy fűrdből kilépő finom és ruganyos alakú nőt, ami küttervhez készült vázlat Négyalakos kompozíciót, egy heves lendületű és bő ruhába burkolt nőalakot (ez a „Lóth feleségéhez”) készült), valamint azt a szobrárt, amelyen Csikász legutóbb dolgozott, amelynek domború mellén, erősen megfogódzó izmos tagjain még egészen friss a felrakott agyag. Kinizsi Pál szobra ez, amely Nagyvázsöny község terére készült. Nagy masszákban teljesen kész s kár volna, ha a szoborbizottság nem találna módot a végleges kivitelére. A veszprémi gimnáziumban egy dombormű őrzi a fiatal művész keze nyomát: Bacsányi János emléktáblája.

D [Dömötör István]

(Művészet, 1914. [febr.] XIII. évf. 1/2. sz. 70–71.)

Csók István a Múcsarnokban. Csók Istvánnak kiállítása a Múcsarnokban jubiláris jelentőségű. Hiszen ezelőtt negyedszázaddal festette meg első képét a „Krumplitisztítókat” s erre az első képére kapta az első díjat is, nyilvános kiállításon, még pedig Párisban.

Ezt aztán sok aranyérem követte, sok egyéb kitüntetés is. És sok kép. Mert Csók mindig duplán adta vissza művészetben azt, amit aranyban, babérban juttattak neki.

Már akkor, amikor kezdte, egyike volt legszínesebb naturalistáinknak. Most pedig ama impresszionista művészek legelső sorába került, akik a legfestőibb elemet, a szint vetik alkotásuk alapjául. Újabb munkáinak viruló sora szinte úgy hat, mintha ragyogó ezüstlapon tükröződnék vissza egy virágcsokor. Az ezüst finom tónusa szinte láthatatlanul fogja össze egységgé a pillangószárny tarkaságú színeket.

Derült és hangos optimizmus e képek legtöbbszörének alaphangja. Előadásuk könnyed és fúrge s megint csak az életörömet hangsúlyozza. Ború és árnyék mintha ki volna vetve innen. Csak egy-két munkáján jut szóhoz az ilyesmi. Már régebben, a sokác lányok víganóin mutogatta ezt a színességet. Akkor ez a színgazdagság a témához tartozott. Még azt mondanók: a modell kínálta neki. Most maga válik a kép témájává. Ennek értelmében alakította csendéleteit, interieurjeit.

Ezért szed fel vásznaira keleti szőnyegeket, kínai porcelánt, indiai szobrot. Ezért a sok krizantémum. Innen egy bájos kicsiny képén, mely leánykáját ábrázolja, a nagy tarka tollú kakas belemek komponálása a képbe. Egyik legszebb új alkotásán, amelyet e fűzetben reprodukálunk, ez okból adja a háttérrel s szinte a keretrel is a nagy, ragyogó üvegfestmény. Ezért nyit meg ablakokat képein vagy állít óriási tükörlapot az atelier sarkába. Száz meg száz tárlót, kukoricaföldet láthatott életében: de éppen azt festette meg, amelyet végig ellepett a pipacs pírja.

S mind ez a sok szín más, mint volt Csók régebbi képein: világosabb, könnyedebb, erősebb, zengőbb.

Képei ennek révén könnyen, mintegy akarat nyilvánulás szerűen termeteknek látszanak. Holott vagy harminc esztendő keserves, kitarító, elmélyedő munkája révén jutott idáig.

Valóban ő egyike a legfestőibb festőinknek. S ez a sok műteremben kiveszőfélben levő sajtóság adja meg gyűjteményes kiállításának a főjellelvonást. S ez Csóknak egyik legnagyobb erénye is.

E pompás sorozatból a Művészetnek ebben a füzetében talál az olvasó néhány reprodukciót.
L [Lyka Károly]

(*Művészet, 1914. [febr.] XIII. évf. 1/2. sz. 89.*)

Galimberti Sándor és felesége, Dénes Valéria 117 festménye foglalta el január végén és február elején a Nemzeti Szalon termeit. Mindketten Nagybányáról jöttek s erőteljes naturalisztikus festményeiken meg is látszik ez. Talán Párizsban, talán másutt érintkezésbe jutottak oly festészeti tendenciákkal, amelyek a futuristák ismert programjához állanak közel. A Galimberti-házaspár otthagya addigi előadásmódját s egy „Absztrakt művészet” felé indult. Némely képük az első pillanatra valamelyes kubista próbálkozásra mutatna, ennél azonban mégis ésszerűbb az ő törekvésük, amennyiben a geometrikus formák legalább motiválva vannak az oly tárgynál, mint például Párizs háztetői egy toronyból nézve. Itt tehát majdnem az aviatikus nézőpontjából felvett városkép a festmény motívuma. Sajtóságos, mennyire szeretik ezt a rálátásos festést: Nagybányán, Párizsban, Budán s másutt is egész sor képet festettek – toronyból. Természetes, hogy ily nézőpontból még a naturalisztikusan festett kép is idegenszerű nekünk többi embereknek, akik vajmi ritkán emelkedünk hasonló magaslatokra. Galimbertiéknél az idegenszerű jellemvonást tetézi az a körülmény, hogy a naturalista akcentust tudatosan kerülik. Csendéleteik is mind rálátásosak, sőt egy-egy akt háttérébe festett városkép is rálátásos. Emellett a szokatlan-ságot az is növeli, hogy tudatosan kerülik a vonaltávlát ismert törvényeit. E sok idegenszerűség következtében a képek nemigen érdekelték sem a közönséget, sem a kritikát.

(*Művészet, 1914. [febr.] XIII. évf. 1/2. sz. 90.*)

A Könyves Kálmán szalonjának ez idei első kiállításán *Boromisza* Tibor mutatkozott be a budapesti közönségnek. Kisebb tájképei, úgy látszik, dekoratív célzatúak, egyik-másik nagyobb méretű képe, például a „Nagy megújhódás”-t valami eszmefestés kívánna lenni, de az ily szentenciák, még az igazán mélyek is, nem tolmácsolhatók közvetlenül és félreérthetetlenül a festés szerszámaival.

(*Művészet, 1914. [febr.] XIII. évf. 1/2. sz. 90.*)

Hatvany Ferenc báró kiállítása. Száztizenkét munkáját mutatta be Hatvany Ferenc az Ernst Múzeum januári kiállításában, köztük néhány régi dolgát, ha ugyan egy harminchárom éves művésznél szó lehet régi munkáról. Stílus és törekvés dolgában persze igen nagy a különbség a mai és az 1896-i Hatvany közt (ebből az évből való ugyanis legrégebb, nagyon kedves önarcképe). Régebben sokat tanult a nagybányai mesterektől, végig festette ő is a plein air naturalist programot, volt impresszionista, bejárta nálunk Nagybányát és Szolnokot, a külföldön pedig Berlint, Párizst, mindenütt okulva, tanulva, a tanulás minden módját megragadva, mint valaki, aki majdnem reliquiosus komolysággal élete céljává teszi a festészetet. A naturalista és impresszionista múlt nyomtalanul elröppent, de kitűnő nevelőiskolának bizonyult, mert valóban nagy készséget juttatott a festőnek. Ez a készség sok zavarból menthette ki akkor, amikor erősebben nézett Cézanne s belőle fejlődött iskola tanításaiba. Talán elemébe jutott, amikor kikerült az impresszionizmusból, mert a szín nem az ő igazi eleme. Legfrissebb művein ennek alig jut szerep. Ezek egészen más fajtájúak s nem festőiek, hanem – legalább nekünk – inkább szobrászmunkáknak hatnak. Majdnem mázsás asszonytesteket hőmpolyoghathat a vásznaira, mindenféle lézengő attitűdben, egészen librettó nélkül és a szobrász kezével simogatja enyhére e

némberek körvonalait. E körvonalakon belül a modellatúra halk, majdnem csak jelzett, akár egy basreliefen. Nincs szó az egykori naturalista fény- és árnyék-kutatásairól. De midőn így a test formáinak egészen halk lett a crescendója, ez bizonyos mértékben még drabálisabbá teszi e nagysúlyú nő testtömegét. Ami e képeken szobrászi elem van, az nagyon érdekes, annyira, hogy szinte kíváncsiak volnánk Hatvany egyik-másik képét egészen lapos domborművé faragva látni. A kiállítás különben a legkedvezőbb színben tünteti fel a művész energiáját, törekvését és tudását.

(Művészet, 1914. [febr.] XIII. évf. 1/2. sz. 90–91.)

Krónika. Batthyány Gyula gróf kilencvenkilenc képe és rajza került februárban bemutatóra az Ernst-múzeumban. Még azoknak is kellemes meglepetés volt ez a kiállítás, akik már másutt is láttak a szerzőtől mutatót abból a különleges világból, amely e kis képekerek közé szorul. Batthyány Gyula gróf Vaszary Jánosnak volt tanítványa, de azután még sok más művészből is szívozt magába okulást. Moreau, Beardsley, különféle nemzetiségű primitívek mintha szintén bele-szóltak voltak művészeté kialakulásába. Az eredmény nagyon érdekes, mert voltaképpen mégis csak más, mint az előképek, mégis eredeti, sőt majdnem azt merném mondani, hogy az egyéni eredetiség bélyegén túl még bizonyos keleti vonások is szólnak hozzánk e képek előadásából. Mesemondás ez, sok arannyal, sok miniummal, sok ékkövel, e színekbe a lengő fátylak, girlandok, gyöngyfüzerek, hullócsillagok zápora írja bele vonalornamentikáját. Egy-egy fantasztikus színelőadást pillantunk meg e képeken, oly kiadásban, mint ahogy azokat most a mi operánkban rendezi egy másik művészkezü arisztokrata. Emberkéek és asszonykák, az élet lenge pillangói, fűrge marionettjei szeszélyes együtteseket járnak itt soha nem látott ruhában, össze-vissza keverve az álmok véletlen játékaival. Igen dús fantázia alakította ezeket a formákat s örvendünk a perdülő, játszi előadásnak is, amely a szerző egyik sajátossága. Valóban nagy rutinnal veti elének e vázlatos képeket, nem látszik beléjük elmélyedni, nem válik rabjukká, nem vállal velük közösséget: kívül áll rajtuk. Ez különbözteti meg néhai kollégáitól: a pergamenek minialó mestereitől, a primitív festőktől, akik áhitattal, szentséges pietással éltek oeuvrejükben. Batthyány gróf – úgy véljük látni – az elmés és nagy képzeletű arrangeur kezével hinti ezt az álomvilágot vászonra: örül maga is, mosolyog maga is, de tudja, hogy nem vallás ez, hanem aranyfűst, karagöz játék. Játék, amely finom, csiszolt elméknek való, hogy egy pillanatra az ezeregy éj szférájába emelkedjenek, ami oly kellemes balszam a pókhálószínű hétköznapiakban, a pudvásodó világ fantáziátlansága közepette.

Lóversenyek, garden partyk, utca- és bazárképek is vannak e sorozatban. Itt nem a regélő színeszkamotór¹⁰ áll előttünk, hanem a festő, akt valamely élményét tolmácsolja. Ami a meseképek egyik ereje – a fölényes rutin – az e képeknek gyengéje. Viszont ezek más minőségekkel kárpótolnak minket. Batthyány gróf kitűnően tud tömegeket összefogni, egy pillantással áttekinteni s úgy előadni, hogy átérezzük azok mozgalmasságát. Ez valóban jóleső értéke az ilyfajta képeknek, amelyek azonban mégsem oly egyéniék, mégsem oly sajátosak, mint oeuvrejének előbb ismertetett része. Azt hisszük, hogy az az ő művészetének leginkább fejleszthető része. Van hozzá két olyan kvalitása, ami éppen ehhez való: költői fantáziája s erő e fantázia kormányzására.

(Művészet, 1914. [febr.] XIII. évf. 1/2. sz. 128–129.)

Reflexiók a Téli tárlathoz. A piktoroknak sokat jelentett az idei téli tárlat, mely most zárult be. Sokat jelentett azért, mert hosszú küzdelem után most sikerült megvalósítani a két jury intézményét. Ennek következménye az lett, hogy az idei tárlat quantitative olyat produkált, amilyet eddig soha, (846 kiállított festmény és szoborról számol be a katalógus) ellenben nem mondhatjuk ezt a kvalitásról, mert a nível egészen a régi maradt. Láttunk igazán elsőrangú ké-

¹⁰ szín bűvész

peket a már megszokott régi jó mesterektől, Szinyei Mersétől, Iványi Grünwaldtól, Magyar Mannheimertől, Poll Hugótól, Olgyaitól, a független művészek közül Benczúrtól, Horovitztól, Spányiktól, Tölgyessytől, akik most is következetesen maradtak hírük-nevükhöz. Boemm Ritta, Skuteczky Döme, Czigány Dezső és Fejér Sándor meg még egynéhányan szintén igen szépet produkáltak, de nem tudták ellensúlyozni a sok rossz kép hatását.

Amit nem mondhatunk a festészeztől, annál nagyobb örömmel mondjuk a kiállított szobrászati részről, hogy az kiváló volt minden tekintetben és megállapíthattuk, hogy szobrászművészetünk elsőrangú, amelyre igazán büszkék lehetünk. [...]

Ss. [Sándor András]

(*Revü, 1914. febr. 1. évf. 1. sz. 27–28.*)

Képzőművészet. A *Művészház* a magyar művészek bécsi reprezentatív kiállítására egybegyűjtött anyagot tegnap már útnak indította Bécs felé. A kiállítás magyar rendezői: *Rippl-Rónai József, Vaszary János, Kernstok Károly* festőművészek és *Vedres Márk* szobrászművész március 3-án utaznak Bécsbe s ott maradnak a kiállítás megnyitásáig.

(*Budapesti Hírlap, 1914. márc. 1. – 19.*)

CSÓK ISTVÁN

Csók István huszonöt éves művészpályáján egymást érik a legváratlanabb, a legmeglepőbb fordulatok. Egy időben a magyar népművészet ihlette meg: a tulipános ládának nyers, erőteljes színpompája és kezdetleges, nagyvonalú ornamentikája. Csak néhány tiszta, töretlen, szinte ritkító színt használt ekkor, nagy, egyszerű foltokba sűrítve: és némelykor éppen a primitívség következtében öserejű dekoratív hatást érnek el az ilyen képei. A tulipános ládától a gobelinhez vezetett el az útja. A Margitsziget a tompa feketének, a fénytelen szürkének, s a halványzöldnek csendes, borongós szimfóniája. Több keresetlen szubtilitásra, a finom, szinte elvesző nűanszok nagyobb gazdagságára egy csaknem egyenletes szín szűk skáláján belül nem tehet szert művész. A zöld lomboktól s a fekete fatörzstől keretelt szürke ég szintelen színessége az a festésben, ami a színpadon a nagy színészek beszédes szótlansága s megrázó mozdulatlansága. És ha nemrég még ornamentális foltokat keresett Csók: most oly tisztán megérti, s olyan egyszerűen érvényre hozza a fatörzs struktúráját, az ágak előbontakozását a törzsből, a lombok kihajtását az ágakból, mint ahogy csak igazi szobrász érti meg s fejezi ki az emberi test organikus felépülését. Egy közös vonása van csak ennek a két képcsoportnak: a mozdulatlanság, a teljes, zavartalan nyugalom. A Lidón viszont frappáns elevenséggel jelenik meg a strandélet változatos, friss mozdulatvilága. A színek pedig az erős napfény változatai: az ősies tompaság s a dekoratív nyerseség után a szín most csak átlátszó burka a vibráló napfénynek. De nem hiányzik Csók fejlődéséből a naturalista kolorizmus sem, az, amit nálunk Nagybánya képviselt először: a nemzetközi hírű Atelier-sarok a fény és árnyékfoltok hatásait analizálja nagy, egyszerű színfelületeken.

Itt mindenütt a természettől szerzett benyomás lesz képpé, egyszerűen, őszintén, közvetlenül. Egy sorozat finom s értékes enteriőrt viszont egy hollandiai utazás impulzusainak köszönhetünk: mindannyiukon ugyanaz a piros ködmönös nő ül. Az egyik kép a semleges szobavilágításban alig észrevehető finom, halk fénygradációkat keresi a szöveteken, a kőpadlón, a festett falon, Jan Vermeer van Delft útmutatása szerint s módszerével. A másik a szövetek patosztát, csillogását, fényét, merevségét s hajlását szólaltatja meg, mint Mieris. Miután pedig a Giocondára emlékeztető sziklás háttér elé került a piros ködmönös nő, és Csók mintegy ellenpróbaül felidézti Leonardo színeinek tiszta áttetszőségét és spiritualizált mélységét: a Kártyavetésen megjelenik a hollandiai enteriőr atmoszférája egzaktn, előkelően, következetesen, tisztán, de már egyik mester egyéniségére sem emlékeztetve, hanem mintegy a mindnyájuk közös elemének leszűrődéseképpen.

De van még sok más fordulat is Csók művészetében. Egyszer lefesti kislányát egy nagy kakas társaságában. A kakas áll az előtérben, s a perspektíva következtében szinte nagyobbak látszik a gyereknél. A japános képötleten kívül japánosak a könnyű, világos, tiszta színfoltok is. A Magdolna viszont a chiaroscuro dinamikáján kívül a képfelépítés architektúrájával is egy egész más világra: az olasz seicentóra emlékeztet.

Könnnyű volna Csók művészetének osztályozását még néhány kategóriával kiegészíteni. De már így is a mindenki epigonjaként, könnyű kezű ezermester gyanánt tűnik fel Csók. Amilyen nyilvánvaló azonban művészetének ez a sokféle elágazása: éppoly szembevetendő a tiszta veretű valódi művész szeme s keze minden képén: pregnáns, határozott Csók-ízük van a legkülönbözőbb csoportbeli Csók-képeknek egyaránt. A Próteusz-szerű változékonyság ellenére mindig s mindenütt érvényesül az önmagával állandóan azonos és határozott karakterű művészegyéniség, még az enteriőrsorozat Vermeeres, Mieris-es, Leonardós változatán is.

Nagyon különösnek s bonyolultnak látszik ezek után a Csók-probléma: és mégis nagyon egyszerű a nyitja, szinte egyetlen szó. És a részletes analízis csupán azért nem fölösleges, mert Csók művészete igen érdekes adalék a művész általános természetrajzához, mert Csóknál mintegy üvegbura alatt megfigyelhetni a művésztelenség alkotó munkáját.

Csók Istvánnak ereje s gyöngesége a végtelen impresszionizálás. Finom érzékenysége s nagy befolyásolhatósága által esett el a következetes fejlődés egyenes útjától, és így gazdagodhatott oly sokoldalúvá művészte. Az idegen hatás ugyanis Csóknál sohasem mutatkozott külsőlegesen s egyénietlenül. Egyformán fogékony mintaképével s a természettel szemben, amint egyformán fogékony az alapvető struktúra s a legapróbb szépségek iránt, mind a lefestésre kiválasztott természetszöglet, mind az őt befolyásoló művészi alkotás előtt. Tehát még Vermeer-utánérzésén sincs nyoma az epigon-munka bizonytalanságának s erőtlenségének: mert a leglényegét érti meg s idézi fel, nem pedig csak felületét a Vermeerben végbemenő alkotó processzusnak, de nincsen nyoma a képen az epigonokra jellemző hűvös egyénietlenségének és természettől eltávolodott simaságnak sem: mert hű és finom valóság megfigyeléseket dolgoz fel itt is, csak éppen látása emeli ki, szinte önkéntelenül, a Vermeer művészetében hangsúlyozott momentumokat. Csók István tehát egyszerűen sokszorozása a művésztörténet egy tipikus esetének: a mesterével azonosult tanítványnak. Csak éppen, hogy ez a sokszorozódás kétdimenziójú: egyrészt egymást felváltó mintaképek hatását amalgámozza a Csók művészete, nem csupán egyét, másrészt, az enteriőr-sorozat kivételével nem egyetlen művészegyéniség, hanem egyes egész művészi áramlatok hatása alá kerül, nagy művészeti irányok s nem nagy művészegyéniségek térítik le útjáról. A legutóbbi éveknek külső impulzusokra vissza nem vezethető termése, a Margitsziget, a nagy Csendélet, s néhány ezekkel egyidős tájkép ugyan egyelőre a legértékesebb eredménye Csóknak, de ez csupán a már majdnem ötvenéves mester még egyre tartó tisztulásának s mélyülésének bizonyítéka, és nem jelenti azt, mintha Csók majd bekövetkezhető új impulzus hatása alatt nem festhetne még magasabb rendű és ezeknél a legsajátabb alkotásainál nem kevésbé egyéni képeket.

A befolyások alatt dolgozó Csók művészetének kétségtelen értéke csupán az impresszionista festés házi használatára készült esztétikai kódex kritikája, s azt bizonyítja, hogy az eredetiségnek nevezett újszerűségnek nem szabad föltétlen szerephez jutnia a művészet felett való ítélkezésben. Azonban Csók képeinek határozott egyéni karaktere egy igen lényeges elvi kérdést vet fel, s a művészegyéniségnek általánosan elfogadott, plauzibilisen indokolt felfogásával szemben teszi szükségessé a revíziót. Az egzakt módszerek egyre kiterjesztettebb alkalmazása a humánus tudományokban általában bizonyos faktorok addig túlbecsült hatásának redukálását tette szükségessé, mert felfedte az egyes folyamatok s jelenségek komplexitását, s az új elemeknek felfedése természetesen tisztázta, egyszersmind azonban korlátozta a már régebben ismerteknek tulajdonított szerepet. Tehát a humánus tudományos haladásának általános irányával vág össze a Csók esettanulása: az egyéniség szerepének eddig való túlbecsülése a művészi alkotás processzusában.

A művésztudomány egzakt iránya bosszantó következetességgel akarja még ma is a látás optikai, tehát fizikai törvényeit értékesíteni az esztétikában. Ha ugyanilyen következetességgel történtek volna kísérletek a látás, s a látás által szerzett élvezetek fiziológiai törvényeinek felhasználására: bizonyára már teljesen bebizonyult volna, hogy a képek alapvető struktúrájára

nézve a látás fiziológiai folyamata csak néhány, vagy legalábbis csupán korlátozott számú lehetőséget enged meg. Ezek a lehetőségek, ezek a típusok egy-egy művészeti korszak folyamán alakulnak ki: a reneszánsz például egyszerűen törekvés, fejlődés a kép (s a művészet) új struktúrájának legtisztább, legtömörebb, legdirektebb alakra hozatala felé. A korszakalkotó művész rendszerint egy nagy lőkéssel direkttöbbé teszi a kor által kívánt s termelt struktúrát, tehát „újítás”-ának legszembetűnőbb s legnagyobb hatású részében eszköze korának és nem sajátosan egyéni. Az egyéni sajátosságok csupán az imponderabiliák területén érvényesülnek, csak itt működhetnek a tetszésszerűség, az individuum különállása. S éppen mert a struktúra fiziológiailag szigorúan megszabott: azért oly aránytalanul nagyfokú a képszemlélet közben az idegrendszer reagálása az egyéni sajátosságokkal szemben.

Akárhány frappáns példákra hivatkozhatnék. Degas szinte mikroszkopikus pontossággal lemásolta Holbein egyik legszebb női portréját. S másolata olyan tiszta, olyan hamisítatlan Degas, amennyire Holbein az eredeti. De mivel igazában csak a végigelemzett példa bizonyít: a legérdekesebb, illetve az egyetlen Rembrandt-monográfiát tartom döntő bizonyítéknak az itt felvetett kérdésben.

A nagy, de még mindig kevésbé méltányolt, más szóval alig olvasott Alois Riegl nem írta Rembrandt nevét a művészettörténetben igazán korszakalkotó könyve fölé. Amilyen igénytelen s tartózkodó e címül választott „Das holländische Gruppenportrait”, olyan tartózkodó Riegl akkor is, mikor következtetéseket lehetne vonnia elemzéseiből. Úgy látszik, még nem látta elérkezettnek az időt a generalizálásra.

4 ————— BORSSZEM JANKÓ ————— 1014 március 15

A Borsszem Jankó Csók-lakomája

(Juhász Csók Istvánt tanapelti Szesselt a nagy kagyló, hol is megjelentek a főispán, főbírók, esküvők, faragások, irózkodók, kőfaragók és a többi rendezett viszonyok közt élő pesti cigányok. Földöntés nem irak a lakománál, mert aki ott volt, annak nem kell, aki meg nem volt ott, annak miért nyilvánosának az ügye az íme felidőlt és Lévy Árpád messze hirtve sötétjével. Itt néhány verset adnak, ami a Mester dicsőítésére válogatott — nem lapályok, bizonyos értelemben egyházasokot — a költők az egyik feladatokat alkalmi rajtot. Még csak annyit, hogy a pompás elő folyának egyetlen költő hirtve se fordít a panaszra is csak annyit, hogy az estelekre egyenesen az átkos korszak szülte a sőt.)

Töredék egy köszöntőből

Ami színt csak bujít, parkázót,
Istenek arcát elvarázolt,
Földek szikere fényderít,
Nap hullásból langymerít,
Ormkok haván szízen elomlót,
Szívárványosan szertebomlót
Leírhat a toll, ez a gyermek:
Mind, mind a szin s fény — Csókra termett.

Emlékzem síhederkoromban
Bobant meg első asszonya:
Fején dicső hajkorona:
Szemének hajnál derűjén,
Alkának férfi harmadán
S párs húsán elszenderlővén,
Győőrt a gyönyört áraszta rám.
Más világotyvet szerel csódon,
En Csókón, ah, asszonyt szerettem,
Ki hozzám simult minden este
S nyargalt velem száz földi jákon ...
Azón láttam sok-sok asszonyt
Szerelemket lehellő este,
De ahogy Csók testete élt,
Egyik se volt oly jól kifejtve.
... Oh adjátok lángesetet,
Tán hozzá méltó lehetek.
Lopjátok el Prometheus tüzeit,
Tökaj medvének vérfűvő izét,
Ezer legszebb asszonynak monoyát,
Szemük csillámát, keblük tébolyát,
S ha minden színt, hogy fűhálmotzatok,
En bemutatam az áldozatot:
A koronája piros zabhat,
Forró, devényű ócsa vértakat,
Mely egyik szivből a másikba árad,
Dobogva, Mester, a te glóriádat. m. j.

Bér Dezső képe: Csók István a tengerparton

Pindarosi óda

Teljek poharunk na szines medőrei,
Bürova medőrei!
Teljek kebelünk na boros derűvel,
Mert pikéret díszmedőink ill.
Pikéret, ki a senek aradától
Ugy dugta fejét ki,
Nint az Ötörp felől küll!
A monokókóvokból görüle Zedás,
Léy, juhász naq sinkeverés,
Bíltas hovesz ifjosi órd!
Érd néked, szeszim Níránál toldoz,
Serevben oszanyar díszek beredoz,
Fekst megoldoz, odaszálltozo,
Pachost holtoz Csók Slepánessz!

Mondá, mit mesél Parisa neked
A túljátos lada netye!
A Bathory kéje, a Nírána éje,

A Vampírok drótfija regéje
Hogy eljétek szerted meg!
Oh, Csók Stephanoz,
Csodáira alk a városok szélt,
Hol száz szines ragyogás ígés:
De ragada ifja bevélt!
Bannem a sokét, az órd keréskét,
A férfierőket, aranyaranyerőket,
Ah, két lemdom a főből félett,
Mandé, merre találta, hol kerítette
Könyvű eseted a hokkeresket,
Írdokó beseket, amiket besegst
Sóvár szemek szomszj segara!
E szep telek órd megállta
Mg tán a mélté-ágo Állam is
Je regyrtakora gondol,
Teret kigombol,
S tesz egy Csókot, emlékezett!

Meg megajháltak alapossan.
Jötték ellendtalapossan
S megállapítak kegyesen, dacrira,
Hogy se kénytel, se szedakúra,
Se újgúrja, se bíró sem vagy:
Mégis csak vagy valaki!
A vállalat is védtegetted,
Mestkapad a magad keszenődét!
De se ord ha eszt!
Almódj te tovább is minélünk a magadnak
Ragyogó tüzeket, daltio színeket,
Bürova ajkakat, arany hajkakat,
Babosok színeket,
Mindegy mit nekéd!
Nékkék nagy idéz, tovább is dolgoz,
Serevben órd amiket beredoz,
Fekst csak odooz, ha kell, szedakúra
S áldoz Apollónak, Csók Stephanoz!
j. h. e.

Folytatás az 5. oldalon.

Bér Dezső rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1914. március 15.

Riegl analízise után csak még nagyszerűbbnek, hatalmasabbnak, örökkévalóbbnak mutatkozik Rembrandt művészete, de szertefoszlik a zsidónegyedbe rejtőzött mágus legendája. Rembrandt nem kevert emberi lelkeket festékeibe, hanem legegyszerűbb, legtisztább, legdirektebb formára fejlesztette a hollandiai képstruktúráját. Minden újítása megvan immanen lehetőség, sőt szükségesség gyanánt már elődeinek műveiben is. Tehát egy fejlődési folyamatnak egyik, a természeti törvények szükségességével bekövetkezett fázisa viseli Rembrandt nevét, s a varázslóvá avatott legnagyobb festő „titokzatos” egyénisége is csupán imponderabilitásokban szólal meg.

Csók István művészete azonban több egy ilyen bizonyításra felhasználható anyagnál, hiszen most kiállított képei közül vagy egy tucat nem azért történelem, mert már a múlthoz tartozik, hanem azért, mert még jövője van. És van néhány olyan képe is, mely az évezredek előtt kezdődött, és nem a minap lezárult múltjába illeszkedik be a művészetnek. Csóknak közvetlen benső kapcsolata van a természethez, van egyéni hangja, és tökéletes érzéke a különböző korszakokban s különböző területeken kialakult képstruktúrák egy része iránt.

Feleky Géza

(*Nyugat*, VII. évf. 1914. márc. 1. 5. sz. 352–354.)¹¹

KIÁLLÍTÁSOK

Két személyiség képe rajzolódik ki a legélesebben a mostani kiállításokon felgyülemlett festmények tömegéből. Vaszary Jánosé és Csók Istváné. Vaszaryé elsősorban, noha Csók István munkálkodásának legjavát, huszonöt esztendő művészi múltjának minden jellemző adatát egymás mellé helyezte, míg Vaszary csak bizonyos időpont eredményeit mutatta be, és azt is csupán egy csoportos kiállítás keretében. De az ő képei nagyobb éllel, határozottsággal vetítik ki törekvéseit (pedig jórésztük próbálkozás, némelyik bizonyos problémára való utalás csupán), mint Csók István nagy kollekciója.

A Művészház kiállításán egy nagy terem egész falát foglalják le Vaszary János festményei. E képek a maga teljes mélységében feltárják azt a szakadékot, mely Vaszary múltját a művész mostani törekvéseitől elválasztja. Képei majdnem nihilisztikus megtagadásai annak a naturalizmusnak, melyet Vaszary valamikor oly nagy bravúrral kifejlesztett. Míg mások Cézanne eredményeit ömlesztették át művészetükbe, és ezekkel megtermékenyülve láboltak ki a holtpontra jutott naturalizmus és a végletekig kompromittált impresszionista művészet útvesztőjéből, addig Vaszary a kortársaitól elzárkózva sokkal ősbibb kultúrák tanulságai felé fordult. Fokként eldobott magától mindent, amit a naturalisztikus periódusában fontosnak tartott. Tavalyi képein az alakok mozdulatlansága, a formák zártsága és a kép monumentális felépítése a bizánci mozaikművészet termékeire emlékeztette a szemlélőt. Mostani képeiben kiterjesztette motívumainak körét, és egyúttal problémáit is nagyobb intenzitással törekszik megoldani. Míg közel-múltban festett képein egy vagy két alak zárt egységének, vagy egymásmellettiségének hangsúlyozásán felül alig érdekelte őt valami, az alakoknak a térrel való kapcsolatát egyáltalában nem fejezte ki, most már a tér kérdései (sőt elsősorban majdnem csupán azok) foglalkoztatják. A szerkezet és tér végső kérdéseit veti fel ezúttal, a formákat már nem is piktorális, hanem az alapelemekre levezetett geometriai jelentőségük szerint értékeli. Az értékelés e módja természetszerűleg kizárja a színek egyenrangúságát. Vaszary megfeszített munkáját, puritanságát szuggesztív erővel sugározzák ki képei.

Bornemisza Géza képei ugyancsak egy nagy falat borítanak be. A képek így együtt természetesen teljesebben kifejezik a művész szándékait, mint különböző kiállításokon szétszóródva. Bornemisza összevont szintömegeket helyez egymás mellé, és e szintömegekből, melyek egyúttal formaegységek is, építi fel képeit. Komoly, megfontolt művész, aki lassú, következetes munkával fejleszti képességeit, és kerüli a keresztül-kasul nem ismert, fel nem dolgozott festői elemek könnyelmű fitogtatását.

¹¹ Csók István kiállítása a Múcsarnokban. Geiger Richárd karikatúrája. *Magyar Figaro*, 1914. márc. 1. 32. évf. 9. sz. 8-9.

A Művészház kiállításán egyebekben a modern magyar művészet legkitűnőbb, legsúlyosabb egyéniségei majdnem teljes számban szerepelnek. Kernstok Károly, Rippl-Rónai József, Vedres Márk, Berény Róbert, Márfy Ödön, Tihanyi Lajos, Czóbel Béla, Czígány Dezső, és még rajtuk kívül is, egész sereg tehetséges művész.

Kernstok Károly apró vízfestménye csak annyiban közös az „úgynevezett” akvarellel, hogy vízfestéssel készült. Egyebekben nagyigényű komoly munka, hosszú esztendők szakadatlan munkájának eredménye, melyben éppen olyan mértékben megnyilatkoznak a mester kitűnő képességei, mint nagyméretű munkáiban, noha a verejtékezés külső jegyei teljesen hiányoznak belőle. E kis papírszelet különben művészetének újabb gazdagodását jelzi. Bizonyoságra annak, hogy teremtőereje egyre újabb területek felé sodorja, és potenciáinak külső formájában bármily jelentéktelennek látszó megnyilvánulása, megmozdulás, továbbhaladás csirait hordja magában.

Rippl-Rónai József is egy újabb stílus kifejlesztésének lehetőségeit keresi. Szélesen felrakott színfelületek jelzik a keresés útját. Elhagyta a színek felaprózását. Akt-tanulmányai kitűnőek. Berény Róbert capri-i tájképe ragyog, szikrázik. Az éles fényvel felvillanó színeket vaskapcsok erejével foglalja össze az idegesen vibráló vonalak hálózata. Márfy Ödön fekvő aktja mozdulatlanságában is csupa akció. Lekötött, koncentrált erők feszültsége érzik a pompásan modellált figura minden részén. Vedres Márk bronzai klasszikusan nemesek, egyszerűek.

Csók István másfél száz képpel ünnepli a Műcsarnokban huszonöt esztendő művészi múltját. E múlt bármily sok ellentmondás található a festő munkájának eredményeiben, feltétlenül imponáló. Csók István alapjában véve fantasztá, bármily nagy a hétköznapiok lendületnélküliségében fogant képeinek többsége. A „Báthory Erzsébetben” és a „Nirvánában” sűrűsödik össze a lélek nyugtalanága. Az előbbiben rendkívüli méretekkel az ordító mese borzalmaival, az utóbbi képben pedig egy absztrakt filozófia piktori megjelenítésével szeretne kilendülni a realitás józanságából. A nirvána kódos örvényei felett botorkál, mikor páratlan festői ösztönnel tudja megszólaltatni egy parasztszoba egészséges darabos poézisét. Transzcendentális témák izgatják, mikor egy hússal kipárnázott fejet a testiség megdöbbentő közelségével, kitűnő karakterérzéssel bír a vásznon megrögzíteni.

Az Ifjú Művészek Egyesülete Ferenczy Károly tíz év előtti törekvéseit propagálja. E népszerűsítés nem hiszem, hogy túlságosan aktuális lenne. Ferenczy Károly becsülettel végigcsinálta azt, amire hivatottnak tudta magát, a kiállításon szereplő fiatal emberek helyesebben tennék, ha kiinduló pontnak vennék, nem pedig a maguk eredményének Ferenczy művészetének tanulságait. Kmetty János nevén kívül alig van név e kiállításon, melyre emlékezni érdemes lenni.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. márc. 1. VII. évf. 5. sz. 351–352.)

BATÓ JÓZSEF

Bató József, kitől a *Nyugat* most rajzot közöl, fiatal magyar festő. Nem akarom különösen hangsúlyozni, hogy itthon nem sokan ismerik. Művészársadalmunkban sem nagyon otthonos. „Művészet-politikát” nem csinál.

Úgy látom azonban, mégis taktikázik – önmagával szemben. Döntő kérdések elé szereti állítani tehetségét. Először a Champs de Mars-on lépett nyilvánosság elé, majd – mikor otthonos lett Berlinben – a Seccessio-ban állította ki képeit, és közben a Sonderbundban is szerepelt. Nem hiányzott azért a Műcsarnokból sem. A 12-es tavaszi tárlaton igen jól függött néhány kissé Cézanne-os tájfestménye.

Tagja lett egy meglehetősen internacionális, progresszív jellegű berlini művészegyesületnek, és azzal állított ki az ősszel Mannheimban. Itt érte az a kellemes meglepetés, hogy egy honfleurikikötőrésztletét megvette a kölni Wallraff-Richartz múzeum.

Már hivatalból sem szabad állítanom, hogy az országos Képzőművészeti Tanács vásárlásainak nem kell jelentőséget tulajdonítani. Nem titok azonban, hogy vannak műzeumi s vannak emellett egyszerű állami vásárlások. Az utóbbiak pedig veszedelmesen hasonlítanak a tanulmányi ösztöndíjakhoz.

Bató Jóska tehát igazán nem volt rossz életfilozófus, mikor a vadidegenben vállalt tűzpróbát. Lehet, hogy sokat mulasztott, mikor következetesen távol maradt a Japán-asztaltól, de az olyan első siker, ami a gondolat egyszerűségével és tisztaságával köszönt be, megbecsülhetetlen energiaforrás marad az egész életen át.

Bató különben Nagybányán és Párizsban töltötte iskolaéveit. A bensőséges természetpoézis úgy látszik, sohase fog belőle kipisztulni. Matisse intellektuális művészete is nagyon megfelelt egyéniségének. „Ein mittelgrosser, still anmutender Mensch mit einem Geigergesicht” írja róla Alfred Kerr a Pan egyik füzetében. Valóban nincs benne, sem a fellépésében, sem a művészetében, semmi erőszakos, semmi betyáros. Az intellektuális festés korszerű problémáival foglalkozik, de nem doktriner és még kevésbé tömegpszichológus. Meglepetésekre nem pályázik. Programja: monumentális ábrázolás és tudatosan primitív dekoratív stílusfejlesztés. Azok közé az értelmeseen kereső fiatalok közé számítható, kik a plein air, az impresszionizmus vívmányait emlékszerű irányban fejlesztik tovább. A pozitív formákat gondosan hangsúlyozott képértékekké, a finom változatokban gazdag tónusokat esszenciális színfoltokká szereti változtatni. Eleinte nyomatékos dekoratív színértékek uralkodtak képein. Most inkább a téralkotó meleg tónusokat keresi. A természet előtt csak tanulmányokat készít. Képeit a műteremben festi, és céljának megfelelően átdolgozza. Művei logikusak és amellet közvetlenek. Alapértékeik őszintén megnyilatkozó naiv élmények. Ez jogosít fel arra, hogy alkotójukat bizalommal fogadjuk.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, VII. 1914. márc. 1. 5. sz. 354–355.)

Az állam képvásárlása. Az állam a Nemzeti Szalon legutóbbi kiállításának anyagából megvásárolta *Úitz* Bélának két sikerült rajzát. A fiatal művész – akit a kritika a legnagyobb melegséggel fogadott – eladta valamennyi kiállított képét. Az állam után a főváros vásárolt meg két rajzot s a kollekció fennmaradó részét pedig *Nemes* Marcell szerezte meg. Az eladott képek közül a legerősebb a „Kisfiam és anya” című rajz, amely az állam birtokába került.

(*Budapesti Hirlap*, 1914. márc. 3. – 13.)

A magyar impresszionista festészet. *Rózsa Miklós*, aki évtizedek óta a festők között él és aki nagy agitációt fejtett ki, olykor nem kis ellenszenvet keltve maga iránt, vaskos könyvben szólal meg s úgy a magyar, impresszionista festészeiről, mint a festőkről mondja el véleményét, olykor tárgyilagossággal, olykor pedig bizonyos elfogultsággal. Könyvének különösen az a része válik érdekessé, amelyben a festőkről beszél, egymásután vonultatva föl őket, hogy művészetüket jellemezze, hogy munkásságukról megemlékezék, és hogy részben küzdelmeikről, kiforrásukról is említést tegyen. A könnyedén megírt munka nem annyira a művészetnek, mint inkább szépirodalmi dolgozatnak tűnik föl, amiből az is következik, hogy sok tekintetben a könnyebb olvasmányok közé tartozik.

(*Pesti Hirlap*, 1914. márc. 3. – 40.)

A közönség és a modern művészet. [...] A mi művészeink különösen szertelenek. Mindjárt a legszélsőségesebb végletbe csapnak, de ez megbocsátható – fiatalságuknak. Viszont komoly művészeinken meg is látszik a tépelődés, mert érzik, hogy az új irány magja értékes, viszont kénytelenek saját maguk előtt beismerni, hogy az eredmény még messze van attól, hogy véglegesnek tekinthessük. Amit például *Vaszary* vagy *Kernstok* csinál – hogy csak egy-két nevet ragadjunk ki a sorból – annak komolyságát a közönség is elismeri, de észreveszi egyszersem azt is, hogy a célt még maguk a művészek sem látják. Kísérleteznek. Viszont *Csók Istvánt* a tudásában való hit megmentette attól, hogy fölösleges keresésekre pazarolja fajmagyar művészetét. Egészséges érzése és ítélőképessége a modern irányok szertelenségétől visszariasztotta, s az utolsó percben a természet ölébe menekült, hogy művészete az ősanjától

nyerjen újabb erőt a további küzdelemhez. Tájékepei mutatják, hogy reménységében nem is csalódott.

És talán nem fölösleges hangsúlyoznunk, hogy manapság különösen sok konkoly keveredik a búza közé. Az élősdiek hadseregét értem, akiknek sem meggyőződésük, sem tudásuk nincs, s akik kisdied üzletüket a közönség tájékozatlanságára, gyakorlatlanságára építik. Nem is művészek ezek, csak kontárok, akik megrontják a művészet hitelét s veszélyeztetik a komoly elem megélhetését. Káros burján, melyet a kritikának gyökerestül kell kiirtania.

Mindent összevéve tehát a közönség ma még jogosan helyezkedik a modern művészettel szemben a várakozás álláspontjára. Mindenesetre nem a közönségen múlik, hogy ez a művészet a megkezdett küzdelmet diadallal fejezhesse be.

Radisics Elemér

(*Budapesti Hirlap, 1914. márc. 5. – 3.*)

Képzőművészet. A Művészház kitűnően elrendezett, emelkedett nivójú kiállítást nyitott meg a közönség előtt. Nagy általánosságban egészen modernnek lehetne nevezni a tárlat jellegét, bár az irányok, amelyeket egyesít, különfélek és a végletek egymással szemben állanak. Tekintve, hogy ennek a gyűjteménynek a javarészét Bécsbe viszik tavasszal az ottani Künstlerhaus magyar kiállítására, komolyabb szemmel kell néznünk a képeket. [...] az anyag nagy része kiállja a versenyt az ország határain túl is, az új irányú törekvéseket pedig méltón képviseli a gyűjteményen belül néhány kiváló mesterünk. *Vaszary* János lep meg leginkább ritka érdekességű törekvéseivel és eredményeivel. Egy kétségbevonhatatlan talentumnak nemcsak elmélyedését, hanem céltudatos, fáradhatatlanul energikus munkáját látjuk ezeken a vásznanakon. [...] az elvont festői álmoknak, az új ábrázolásának eme realizált formái még nem eredmények, vagy csak részben azok. Talán csak a legérettebb, a „Modellek” és az „Erkély” című: ezekből érezzük a legerősebben *Vaszary* nagyszerű képzelőerejét és nemes céljait a tér megérezkítése tekintetében. [...] Megkapóan szép *Mednyánszky* báró őszi hangulata és igen sok szépséggel ékes *Kernstok* Károly kis akvarellje. A fiatalabbak között a modern törekvéseket értékesen képviseli *Bornemisza* Géza, aki előkelő eszközökkel, a lármás és modoros technika teljes félretolásával dolgozik. [...] kitűnően rajzol. Sok érzéke van a bevégeztség, a helyes egyensúly iránt. [...] *Berény* Róbert rokonszenves és érdekes törekvéseivel ezúttal csak a „Capri-i fantázia” címet viselő képben értünk egyet. Igen sokat haladt *Márffy* Ödön, aki mintha megennyhült volna nyersesége tekintetében, vagy helyesebben kifejezve irányát és célját mindinkább saját eszközeivel, meggyőződésével szolgálja, kompozíciója kellemes vonalú, könnyed. Önarképe pedig karakterisztikusan erős. [...] *Lehel* Mária lélekkel teli portrét és egy abszolút finom gyermekarcot állít ki. *Orbán* Dezső nagyvonalú tájképével, komoly csendéleteivel lep meg, *Tihanyi* Lajos kitűnő portrét hozott. [...]

D

(*Kelet Népe, 1914. márc. 5. VI. évf. 2. sz. 130–131.*)

Vaszary János felolvasása. Szombaton este fél kilenc órakor a Művész-Klubban *Vaszary* János festőművész „Új szépségek jegyei” cím alatt felolvasást tart. A felolvasást társasvacsora és tánc követi.

(*Budapest, 1914. márc. 7. – 12.*)

Új szépségek jegyei. [...] kikerülhetetlennek tartom azzal az idegenkedéssel, sőt ellenszenvvel is foglalkozni, melyet részint mesterségesen tartanak ébren, részint a tájékozatlanság következménye. Szokássá vált ugyanis, hogy elfogult vagy rosszul értesült kikiáltók is a közönség és a kép közé állanak magyarázataikkal. Mivel a nagyközönség ösztönszerűen ragaszkodik ama szépségideáljához, melyet magának már megalkotott, elégséges sokszor egy gúnyos szójáték, jól imitált megdöbbenés, megbotránkozó hang, hogy ezekben egy-egy segítő és veszélyes fegy-

vertársat találjon mindazon művészi szándékkal szemben, mely neki új szempontokat akar mutatni s a régiek elhagyására ösztönzi. Nincs modern kiállítás, amelyet ne utalnának egyesek a humor rovatába, ne minősítenének a jó ízlés elleni támadásnak, ne bélyegeznének sarlatánok imbecil elméleteinek, vagy legjobb esetben részvétellel súlyosbított eltévelyedésnek nem minősítenének. [...]

Vaszary János

(*Magyarország, 1914. márc. 8. – 17.*)¹²

Egy fiatal művész kitüntetése. A Művészház művésztanácsa Rippl-Rónai József elnöklésével tegnap döntött Lánczy Leó ötezer koronás díja utolsó 500 koronás részének sorsáról. A díjat adományozója tehetségükkel feltűnő művészek jutalmazására ajánlotta föl. A díjat a művésztanács egyhangúlag *Bornemisza Géza*nak adta, aki több szép képével szerepel a Művészház legutóbbi kiállításán is.

(*Az Újság, 1914. márc. 8. – 16.*)

A Művészház hírei. E hó 14-én zárul a Művészház kiállítása, amely e héten még naponta délelőtt 10 órától délután 5 óráig tekinthető meg a szokásos egy korona belépődíj mellett. A Művészház vezetősége holnap utazik Bécsbe, ahol azonnal megkezdik a Künstlerhausban 17-én megnyíló magyar kiállítás rendezését.

(*Az Újság, 1914. márc. 8. – 17.*)

Magyar művészek Bécsben. A magyar művészek bécsi kiállítására, mely a *Künstlerhaus* különtermében lesz, nagyban folynak az előkészületek. A Művészház vezetőségének képviselőiben *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly*, *Vaszary János*, *Kosztolányi Gyula* és *Vedres Márk* művészek felváltva Bécsben tartózkodnak, s a kiállítás megnyitására, mely március 21-én lesz, a budapesti művészvilág tagjai nagy számban utaznak Bécsbe.

(*Budapest, 1914. márc. 10. – 13.*)

Magyar művészek kiállítása Bécsben. A bécsi Künstlerhaus március második felében megnyíló tavaszi kiállításán első ízben jelennek meg testületileg a magyar festőművészek, akiknek a Künstlerhaus vezetősége külön termet bocsátott rendelkezésre. A magyar festők alkotásai saját zsűrizésük alapján kerültek fel Bécsbe, ahol serényen folyik a csoport rendezése. A bécsi magyar kiállítást rendező Művészház vezetőségének képviselőiben *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly*, *Vaszary János*, *Kosztolányi Gyula* és *Vedres Márk* felváltva az osztrák fővárosban tartózkodnak és vezetik a felküldött műtárgyak elrendezési munkálatait. A Künstlerhaus elnöke, *Darnaut Hugo* tanár, ma hosszasan nyilatkozik a *Neues Wiener Tagblatt* művészeti munkatársának a magyarok bécsi kiállításáról, amelyhez nagyon sok reményt fűz. Rendkívül lelkes hangon emlékezik meg *Darnaut* a Künstlerhaus művészeinek nemrég a budapesti Művészházban lefolyt kiállításáról is ebben a beszélgetésben és nagy örömmel jelenti be, hogy a dualisztikus jellegű kiállítás megnyitásán meg fog jelenni a király is, aki a Künstlerhaus meghívását már elfogadta és biztos kilátásba helyezte jövőtelét.

(*Világ, 1914. márc. 10. – 14.*)

¹² Hasonló közlemény: *Népszava*, 1914. márc. 8. – 7.; *Pesti Napló*, 1914. márc. 8. – 20.; *Az Újság*, 1914. márc. 8. – 16.

A magyar művészek bécsi kiállítása. A magyar művészek, mint már jeleztük, nagy számban vesznek részt a bécsi Künstlerhausban rendezett nemzetközi művészeti kiállításon. A magyar kiállítást a Művészház vezetősége rendezi, amelynek megbízásából *Vaszary János, Rippl-Rónai József* és *Vedres Márk* ma utaztak Bécsbe, hogy a képek és szobrok végleges elhelyezése dolgában intézkedjenek. A modern magyar művészek közül a legkiválóbbak összesen 120 képet és szobrot állítanak ki. A kiállítás zsűrije nagyon megválogatta a képeket és csak a legjobb műalkotásokat jelölte ki a kiállítás számára. A kiállítást március 21-én a király nyitja meg és a kiállító magyar művészek testületileg jelennek meg az ünnepélyes vernisszáson.

(Az *Újság*, 1914. márc. 13. – 14–15.)¹³

Előadás a Művészházban. Szombaton este a Művészház helyiségében *Lengyel Géza* „Aktuális művészeti kérdések” címmel előadást tart. Vendégeket szívesen látnak.

(*Budapest*, 1914. márc. 14. – 12.)

FUTURIZMUS ÉS SZALVARZAN

Letagadhatatlan, hogy egy bizonyos idő óta az újításokra törekvő irodalmi és művészei mozgalmakkal szemben Európa szerte még olyan körökben is közöny és ellenszenv mutatkozik, amelyek ezelőtt a legbizarrabb próbálkozásokat is felkarolták. Plutokrata szalonokban, kültelki diák-tanyákon, minden forradalmárságot elvből támogató sznobok s minden újító handabandázást mulatságos nyárspolgár-ugratásnak néző divat-anarchisták köreiben egyaránt tanácstalanul és kiábrándultan állanak a legtöbb ultramodern művészeti és irodalmi jelenséggel szemben. Futuristák, sőt az expresszionisták is olyan végleteket képviselnek, melyek már nekik is sokat jelentenek a jóból. Nem mintha ezek a mozgalmak teljesen nélkülöznék a híveket; de mégis a hitközségek, melyeket maguk köré vonzanak, oly kicsik, oly néptelenek, hogy legtúlzóbb lelkesedéssel se lehet sikerről beszélni. Kétségtelen tehát, hogy az irodalmi és művészeti újítások iránt való ellenszenvkorszakát éljük.

Éppen mert e téreken is a folytonos fejlődést szükségesnek tartom, látok ebben a jelenségben sajnálatos tünetet. Minden művészetnek szüksége van arra, hogy folytonosan megújuljon s minden igazi művésznek belső szükséglete a maga sajátos, egyéni kifejeznievalói számára aminél megfelelőbb formát megteremtene. Újítani, keresni, próbálkozni tehát művészi kategorikus imperatívusz. Persze mint mindenben, ebben is vannak fokozatok. Lehet úgy újítani, hogy a régi megszokott formák keretén belül virágzanak ki az új alakulások, lehet a réginek és az újnak oly vegyülékét adni, mely a hagyományos látás- és érzésmódokat is képes megkapni s lehet viszont minden régit elvetve, minden hagyományost lerombolva csak újat és pedig minél újabbat, egészen újat keresni. Hogy a művésznek s az írónak mindezekre szabad törekedni, az természetes. A művésznek mindent szabad csinálni, ha értékest csinál. Bizonyos azonban, hogy sok kísérletezés nem találja meg a közönség és pedig a lelkileg legelőkelőbb közönség körében is a megfelelő visszhangot, éppen mert túlságosan újszerű, kezdetleges és fejletlen. Az ilyesmit a néző meg a olvasó nem képes szépnek érezni, nem tudja művészetnek vagy irodalomnak tartani és épp ezért visszautasítja. Kérdés már most, hogy mennyiben van igazas hogyan volna lehetséges az ilyen kísérletezéseket, ha a közönség érzéséhez nem is, de értelméhez legalább közelebb hozni?

Azt hiszem találtam egy hasonlatot, mely megfelelően jellemzi az ilyen művészi kereséseknek és újításoknak viszonyát a kész és maradandó művekhez s rávezeti épp ezért a széppé-
kűknél és lelki megszokásuknál fogva tőlük húzódozó embereket helyes méltánylásukra. Úgy gondolom, hogy ezek a művészi vagy irodalmi keresések azt a szerepet játsszák a maguk világában, amit a különböző orvosi – avagy technikai – preparátumok megszületését megelőző

¹³ Hasonló közlemény: *Budapesti Hírlap*, 1914. márc. 13. – 16.

előkísérletek képviselnek az alkalmazott természettudományok terén. Egy Nyolcas kiállítás alkalmával már pedzettem ezt a gondolatot. Azt írtam, hogy a Nyolcasok képei úgy viszonylanak késznek nevezhető, a mai legfejlettebb érzésű és látású emberekhez szóló, tehát legjobb értelemben modern képekhez, mint ahogy a szalvarzánt megelőző hatszáz és néhány vegyszer viszonylik magához a 606-os preparátumhoz. Ehrlich szeme előtt is lebegett már a legalacsonyabb számú vegyületek idején a távoli végcél, az új, az eddigi gyógyszereknél tökéletesebb gyógyszer, a szalvarzán, de persze ekkor még nem bírta ő sem ennek titkát vagy legalábbis képletét. Őrizkedett is attól, hogy ezeknek a 8 vagy 80 számú preparátumokat kész gyógyszereknek tekintse, s csupán asszisztensei, esetleg tudós társai ismerték kísérleteit. Viszont azonban ezek a hozzáértők méltányolták is törekvéseit s nem nevelték ki vagy nevelték tudatlannak azért, mert egyelőre csupán patkány- és nyúldöglesztők voltak a szereik. S az ilyen kutatásokat és kereséseket el is ismeri s támogatja is minden állam, nagyon haladott országokban pedig bőven pénzeli a társadalom is. Készül, vajúdik is szerte a világban, ezer meg ezer laboratóriumban töméntelen gyógyszer, alakul formálódik műhelyekben töméntelen szerszám, melyek bár ma még esetleg káros vagy nevetséges embrionális állapotban vannak, egykor majd az emberiség boldogságát szolgáló új értéket fognak jelenteni.

Ilyen laboratóriumként fogom én fel azokat a lapokat, festőtársaságokat s más művész csoportosulásokat, melyek értelmetlennek és éretlennek látszó s a fejlett szépség varázsa nélküli művekkel lépnek a közönség elé. Művészeti és irodalmi laboratóriumok ezek, melyekben a jövő esztétikai 606-jai készülnek. Már ha készülnek. Mert ezt persze nem lehet biztosan tudni. Rengeteg patkány és tengeri nyúl szenved mártírhalált oly laboratóriumokban is, melyekből soha értékes újítás nem kerül ki. Rengeteg sznob előfizető s sznob képvásárló dobja ki pénzét oly lapokért és képekért, melyek nem a szalvarzannak felelnek meg, hanem azoknak az antituberkulotikus s más betegségek ellen használt gyógyszereknek, melyek csak gyárosoknak és orvosoknak használnak. Mert a sznobok pandant-jai ezeknek a kísérleti állatkáknak. Az ember-kísérlet a művészet és irodalom terén nem tilos.

Ha ugyan gondolnunk kell tehát folyton arra is, hogy a művészet és irodalom keresői közt is sok a szélhámos, sok az olyan, aki nagy hűhóval oly újításokat bocsát világgá, amelyről a hozzáértők rögtön s a tömeg is hamarosan megérzi, hogy értéktelen, sőt káros silányságok; azért a kísérletezés és keresés, a „laboratóriumi munka” jogát e téren is el kell ismernünk.

Persze fontos, hogy minél szélesebb körben tudatossá váljék az ilyen alkotások embriószerű jellege. Ennek ismerete lefegyverzi a gúnyolódókat, megszabadítja kínos zavaruktól a méltányolni vágyó, de semmi értéket meg nem látó jóakarókat s általában összhangzatosabbá teszi a viszonyt az ilyen külön utakon járó, újat kereső s a mai kor szépségérzetének megfelelőleg alkotó művészek és írók közt. Megérteti ez a hasonlat a sokszor érthetetlennek s értelmetlennek vélteket. S a kölcsönös megértés mindig kezdete a széthúzódó, hadakozó, gyűlölködő csoportok érzelmi közeledésének s a kölcsönös művészi megtermékenyítésnek is.

Szász Zoltán

(A Toll, 1914. márc. 15. I. évf. 1. sz. 2-4.)

BOKROS DEZSŐ

Volt a Munkácsy-pályázaton egy aktszobor, melyet a zsűri és később a közönség nem tudott hová tenni: Munkácsy jelképezését egy meztelen titán formájában mindenki furának érezte, de kiérezte, hogy e helyén nem való ötletben mennyi tűz és forrongás, mennyi művészi áhítat és sejtés van? Egyes részletek, a szobor bal keze, a hasizmok átfordulása az ágyék tölcserébe, a szögben kiugró lábszár hihetetlen elevenséggel voltak megmintázva, és a fej túl a portréhúségen egy másik arcot mutatott: a monumentalitás arcát. A szobrot Bokros Dezső csinálta, és az a néhány ember, aki a fiatal művészt ismeri, tudja róla, hogy – a Munkácsy-pályázat ürügye alatt – csupán alkalmat keresett erősen elvont plasztikai látásának kifejezésére. A kísérlet nem sikerült és soká nem fog sikerülni, mert azokhoz a vízióhoz, mik Bokrosban élnek, a mi külső életünk még nem teremtette meg a kézzelfogható hátteret. Senki sem érzi ezt jobban, mint maga a művész, aki mostanában ráadta magát a rajzolásra, és vonalba súríti plasztikai álmait.

Szokatlanul érdekesek ezek a rajzok. Meglátszik rajtuk, hogy egy született szobrász csinálta őket, és tele vannak olyan lehetőségekkel, mik talán agyagban, ércben meg sem valósulhatnak még. Próbálkozások a test új ideális formáival a tér újszerű átfogásában. Meglep bennük az ötlet vehemens kialakulása és a részletek buja gazdagsága. De ritkább és értékeesebb bennük az, hogy minden ponton érzünk valamit a művész küszködő, nagyszólamú életsejtéséből. Egy új Erős nyújtja és duzzasztja ezeket az alakokat, és kiül a mozdulatukban, az Erős belesugárzott a formák így szinte élő, lélegző, puha, meleg felületébe.

A Nyugat mostani száma mutatóba közöl egyet Bokros rajzaiból. A sokszorosító gép és a nyomdafesték talán nem bontotta meg véglegesen azokat a zárt formákat, melyeket Bokros rajzaiban, mint nagy ígéretek szeretünk, és a lap olvasója talán megérzi, hogy igazi művészlől van szó, aki idővel márványban és bronzban fogja beváltani szép rajzbeli ígéreiteit.

Eisler Mihály József

(*Nyugat*, 1914. márc. 16. VII. évf. 6. sz. 431–432.)

Felolvasás a Művészklubban. *Lengyel Géza* „Aktuális művészeti kérdések” cím alatt felolvasást tartott szombaton este a Művészklubban. A nagysikerű felolvasás után társasvacsera volt, amelyen részt vett *Bernstein Eduard*¹⁴ német szociáldemokrata képviselő is, aki ugyanaznap tartotta felolvasását a régi képviselőházban.

(*Budapest*, 1914. márc. 17. – 13.)

A Művészház bécsi kiállítása. A magyar festőművészeknek a Künstlerhausban rendezett kiállítását március 21-én, szombaton délelőtt tizenegy órakor nyitja meg a *király*, akit *Teleki Géza* gróf elnökkel az élén a Művészház igazgatósága fog üdvözölni. A kiállító művészek közül eddig tizennyolcan jelentették be felutazásukat a megnyitásra.

(*Budapest*, 1914. márc. 17. – 13.)

A Művészház bécsi kiállítása. A bécsiek hivatalos művészeti értesítője ma a következő értesítést adta ki a magyarok kiállításáról: A magyar képzőművészek kiállításának céljaira átengetett helyiségeket teljesen újonnan berendezték. Az eredetileg egy nagyobb és egy kisebb helyiséget négy pompás teremmel alakították át, amelyeket teljesen újonnan festettek és installáltak. Ma már teljesen elkészültek a rendezési munkálatokkal, amit *Rippl-Rónai József*, *Vaszary János*, *Vedres Márk* és *Kosztolányi-Kann Gyula* festőművész végeztek. Kilencvenöt olajfestmény és 15 bronzszobor, összesen 114 műtárgy szerepel a kiállításon. A magyar csoport kiállítását a bécsi sajtó előzetesen is igen szimpatikusan fogadja. A Neues Wiener Tagblatt egyik utóbbi számában a Künstlerhaus elnöke, Darnaut Hugo, a jeles bécsi festőművész nagyon meleg hangon nyilatkozik a magyar művészetről és a Bécsbe küldött anyagot elsőrendűnek mondja. Ugyancsak a Tagblatt hosszabb cikket közöl a modern magyar festőművészetről ifj. *Gonda Béla* tollából, ezenfelül pedig *Kosztolányi Gyulának* és *Krausz Viktor* osztrák festőművészeknek a magyar-osztrák művészeti közeledésről tett érdekes nyilatkozatait ismerteti. A kiállítást az eddigi és végleges diszpozíciók szerint március 21-én, szombaton, délelőtt 11 órakor nyitja meg a király személyesen. A kiállítás magyar osztályában a Művészház igazgatósága, Teleki Géza gróf elnökkel fogadja és kalauzolja a királyt. A kiállító művészek közül eddig tizennyolcan jelentették be felutazásukat a vernisszázsra.

(*Az Újság*, 1914. márc. 17. – 15.)

¹⁴ *Népszava*, 1914. márc. 7. – 11.

Magyarok Bécsben. Bécs és Budapest között nincs meg a barátságos művészi kapcsolat a képzőművészet terén. Mi még valahogyan ismerjük a bécsi festőket és szobrászokat, meg is becsüljük az arra érdemeseket, de Bécs alig vett tudomást az újabb magyar művészetéről. Bécs és Budapest közeledését igyekezett előkészíteni az a kiállítás, melyet bécsi művészek munkáiból rendezett nemrégén a Művészház. Ezt a szíveséget viszonzozza most a bécsi Künstlerhaus, amely a Művészháznak engedte át tavaszi kiállítása keretében néhány termét. A Művészház bécsi kiállítására meg is történtek az előkészületek, s a magyar kiállítást szombaton már meg is nyitják. A Művészház bécsi kiállítása azonban érzékenyen érintette a modern magyar művészek egy részét. A Művészház ugyanis a haladó modern magyar művészet reprezentánsa volt, s a legutóbbi időkből a fiatal magyar művészek előtt is megnyitotta kapuját, és kiállítói között részt vettek a régi „Nyolcak” csoportjának is jelentős tagjai. A bécsi kiállítás rendezésével azonban az a meglepetés érte ezeket a művészeket, hogy bár a bécsi kiállítás a modern magyar művészet s a Művészház rendes kiállítóinak egész taborát felöleli, a bécsi kiállítók közül egy részüket, a jelesebb képviselőiket, kihagyták. A kizárt művészek most *külön kiállítást* rendeznek Bécsben, amelyen munkáikat kollektíve bemutatják. A külön magyar kiállításon idáig *Berény Róbert*, *Pór Bertalan*, *Tihanyi Lajos* nagyobb kollektívái, festményei és rajzai, továbbá *Beck Ö.* Fülöp és *Fémes Beck Vilmos* szobrai szerepelnek. Ez nemcsak azt jelenti, hogy Bécsnek egyszerre két magyar kiállítása is lesz, hanem azt is, hogy a Művészház és a modern fiatal művészek között *szakadás történt.*

(*Világ*, 1914. márc. 17. – 14.)

A Művészközpont közgyűlése. Szombaton este tartotta meg a Művészközpont ez évi rendes közgyűlését. A közgyűlésen gróf *Teleki Géza* elnökölt. *Kónyay Elemér* titkári évi jelentése után a közgyűlés jóváhagyta a záró számadásokat és megszavazta az előterjesztett alapszabály-módosításokat. Ezután a választásokat ejtették meg és nagy lelkesedéssel egyhangúlag *Purjesz Lajost* a klub alelnökévé, *Gálos Kálmánt* pedig a klub ügyvezető igazgatójává választották. Új választmányi tagok lettek: *Kabos Ede*, *Magyar Elek*, *Kerpely Jenő*, *Guthi Imre*, *Nagy Sándor*, *Huszár Károly*, *Faragó Jenő*, *Magyar Lajos* és *Pálmai Henrik*. A közgyűlés után nagyszámú közönség előtt *Lengyel Géza* író tartott előadást a klub földszinti nagytermében „Aktuális művészeti kérdések” címen. Az érdekes felolvasást, amely szociális alapon foglalkozott a művészet gazdasági kérdéseivel, nagy figyelemmel, érdeklődéssel és lelkes tapssal jutalmazta a nagyobbára művészekből álló hallgatóság.

(*Világ*, 1914. márc. 17. – 14.)

Bajok a Künstlerhaus magyar kiállítását körül. Holnap nyílik meg a bécsi Künstlerhausban a pesti Művészház rendezte kiállítás. A magyar rendezők, akik között ott látjuk *Vaszary, Rippl-Rónai* és *Kernstok* nevét is, visszautasították több fiatal magyar művész képét, mivel túlságosan moderneknek találták őket. A kiállítást a *király* fogja megnyitni, és ez a körülmény elegendő volt arra, hogy a kiállítás rendezői, akik itthon a művészeti forradalom leglármasabb vezérei, hirtelen alkalmatlanoknak találják a modern törekvésű képeket, és a magyar kiállítást lehetőleg „szolid” képekkel rakják teli. Mi nem állítjuk, hogy ezek az ultra-törekvésű képek talán elsőrendű remekmunkák, csupán csak azt kifogásoljuk, hogy a rendezőknek most egyszerűen jobban tetszik *Kézdi-Kovács* mint *Berény* vagy *Tihanyi*, akikbe eddig szerelmesek voltak. Úgy látszik, ez mégsem volt az igazi szerelem.

(*Budapest*, 1914. márc. 21. – 13.)

Magyar művészek Bécsben. Holnap nyitják meg Bécsben a Künstlerhaus kiállítását, amelyen részt vesz a budapesti Művészház is. A N. W. Tagblatt művészeti tudósítója, mint bécsi tu-

dósítónk jelenti, hosszú cikkben foglalkozik a kiállítással s a cikkben a magyar művészeti irányokkal is.¹⁵ Meleg elismeréssel adózik Vaszary Jánosnak, Rippl-Rónai Józsefnek, Olgyay Ferencnek, Mednyánszky bárónak, Glatz Oszkárnak s a többinek, akik eljöttek, úgymond, emelni a kiállítás fényét. A cikk e szavakkal végződik: „A magyarok kiállítása egy sereg eredeti és nagytehetségű művésszel ismertet meg bennünket, akik szomszédágunkban serény kulturális munkát végeznek már évek óta, és akiket a Lajta óceánként választott el tőlünk. Ez nevelésgelesen szégyellni való s reméljük, hogy ez az állapot mostantól kezdve megszűnt.”

(*Budapesti Hírlap, 1914. márc. 21. – 16.*)

Magyar festők szecessziója Bécsben. Szombaton délelőtt nyitja meg a király a bécsi Künstlerhaus tavaszi kiállítását, melyre – a budapesti Művészházban rendezett osztrák kiállítás vizsgálatára – meghívták a magyar festőket is. A magyaroknak ez a bécsi kirándulása azonban nem múlhatott el minden incidens nélkül. A magyarok zsűrije, melyben *Kosztolányi-Kann Gyula*, *Kernstok Károly* és mások voltak, visszautasította *Berény Róbert* és *Tihanyi Lajos* néhány képét, mire ezek és a velük szolidaritást valló *Pór Bertalan* és *Fémes Beck Vilmos* a Brücko-Kunstsalonban külön kiállítást rendeztek, mely szintén hétfőn nyílik meg. Érdekes, hogy a magyarok visszautasítása azzal a megokolással történt, hogy az említett festők ultramodern aktjai *visszatetszést* keltenek ama magas személyeknél, akik a kiállítást megnyitják.

(*Az Est, 1914. márc. 21. – 6.*)

KÉT KÖNYV

Rózsa György: A magyar impresszionista festészet. [...]

Könyvének történeti részét bevezető fejezetek egyikében Rózsa Miklós arról is elmélkedik, hogy ha tudjuk immár, mely törvényszerűségek teremtik meg a korok művészetét s ha ismerjük a társadalmi és gazdasági alapokat, amelyek fölött ott ékeskedik a nagyszerű „Überbau”, még mindig tapogatódzva és ismeretlenül állunk ama valami előtt, ami a művészi teremtő erő adja a világnak. Úgy látjuk ebből, hogy Rózsa nem fogadja el egészen a történelmi materializmus megállapításait és az a benyomásunk, hogy csak azért firtatja azt a még ismeretlen valamit, hogy a „mindenható” individualizmust állithassa a társadalmi és gazdasági hatóerők fölé. Nézetünk szerint művészettörténeti munkában is egészen fölösleges ez a keresgélés és hiábavaló és merő spekuláció az egész, hasonlatos ahhoz a történetíráshoz, amely még nemrégben is egészen komolyan tűnődött azon, hogy mi történt volna Waterloonál, „ha” Blücher egy órával később érkezik a csataterre vagy „ha” Napóleon egy órával korábban kezdi az ütközetet?... Napóleon elvégezte földadatát és a titáni kalandot tovább folytatni nem lehetett. Híres gárdagyalogságánál és viharral vetekedő vértés lovasságánál erősebb volt az a körülmény, hogy Anglia gazdasági élete széttörte területi bilincseit és a kontinentális zárlat annyi tétlenségre kárhoztartott erőt halmozott föl Anglia javára, hogy Napóleonnak Waterloonál okvetetlenül el kellett buknia.

Blücher és Wellington csak eszközök voltak ezen erők kezében és az eredményen igazán nem változtatott volna semmit az egy órás késés vagy az ütközetnek egy órával korábban való megnyitása. Mire jó tehát azon spekulálni, hogy mi volna, „ha” ismernők azt a valamit, ami a művész teremtő erejét produkálja? – amikor a talaj, amiből a művészet kisarjadzik, akkor sem volna másába tudnók, mi ad erőt az embereknek a művészi teremtésre vagy ha ismernők azt az erőt, mely a kor gazdasági és eszmei tartalmának megnyilatkoztatásához megadja az eszközöket is. Hogy hogyan teremődnek művész-zsenik? – ez a kérdés egészen elkülönböződik attól, hogy miből fakad a művészet? A művész is, a tudós és az író is – hogy úgy mondjuk –: szabad rabja a kornak, és ahogy a feudalizmus megeremtette az építőművészetben a gótikát, a polgári tár-

¹⁵ Friedrich Stern: Die Ungarn in Wien. *Neues Wiener Tagblatt*, 1914. márc. 21. – 1–3.

sadalom és a kapitalista termelés is világra hozta az impresszionista festészetet és éppen úgy produkálta a művészt, mint a művészetet.

Ez a pár sor megjegyzésünk van hirtelenében Rózsa Miklós filozofáló esztétikájához, ami pedig munkájának történeti részét illeti, arról csak a legőszintébb elismeréssel szólhatunk. A történetirő, aki maga is átélte a megirt események nagy részét, rendszerint elfogult egyik vagy másik fél javára és nem látja olyan tisztán a harcot és a harc okait, mint az a krónikás, aki poros okmányok adataiból ismerkedik meg egy kornak vagy korszaknak a történetével. Rózsa munkájában nem látunk elfogultságot; jól látja a fejlődő és előtörtető impresszionizmus minden lépését és ha van heveség és szinte lázas lendület az előadásában, az nem az előtörtető művészet akadályainak szól és nem is gyűlölet vagy ellenszenv az akadémikusok és a rövidlátó gúnyolódók iránt, hanem az újnak és a jobbnak szeretete és az új diadalában való hitnek fantasztikus föllángolása.

Hogy mi az impresszionizmus, mi a jelentősége és hol, miben és kikben voltak az ősei? – azt több bevezető fejezetben, részletes és világos előadásban mondja el szerző a könyvében. Az impresszionizmus esztétikáján kezdve, a francia mesterek és általában az impresszionista festészet lassan fejlődő forradalmának ismertetésén át gyorsan eljut Szinyei-Merseig, az első magyar impresszionista tapogatódzóig. Az a megrökönyödés, gúny és nyárspolgári kacagás, amely Manet, Monet és társainak kezdését Párizsban és Münchenben fogadta, Magyarországon is mását találta és kivérvén az ecsetet Szinyei-Merse kezéből, jó huszonöt esztendeig nem is lehetett szó magyar impresszionista festészetéről. Az akkori Magyarországon, de másutt is, a publikumot sokkal inkább elrontotta a müncheni és a bécsi akadémia élettelen és iskolás modora, semhogy a jelentkező újnak, a képeknek ragyogó napnak, a fénynek és levegőnek, és ami legborzasztóbb volt még tizenöt évvel ezelőtt is: a nap sötétké vagy lila árnyékának értelmetlen röhögésnél mást jutott volna. Gúny, lenézés és szánakozás, majd a hivatalos kiállító csarnokokból való kitiltás volt a válasz a kilencvenes évek közepén először nyilvánosság elé lépett nagybányai festők számára is. Kitagadva és szegényen, de dacos elszántsággal folyt azonban tovább a küzdelem, és akikbe beidegződött az új igazság, azok szinte apostoli erővel és kitartással állottak a harcban és a hahota, a meg nem értés, a megérteni nem akarás és a minden újra „szecesszió”-t szajkózás rosszakaratú tudatlansága közepette dolgoztak tovább.

Egy roppant érdekes korszak története tehát ez a könyv. Mindenre kiterjedő figyelemmel a küzdelemnek, a lassan térfoglaló forrongásnak *egész képe* tükröződik benne. Az impresszionizmusnak és mellékhatásainak és a művészet új igazságait szolgáló festők fejlődésének és munkásságának hű és közvetlen leírása mellett felsorolja a könyv a megalkuvókat is, az apró szemeket, amelyek önmaguktól hullottak ki a hatalmas láncból s az új művészet napja helyett a pénz fénye felé fordultak. Az apró és szegényes küszködések után a nagy sikerek, a kitagadottság után a trónra jutás és a röhögés után a hozsannázás és az örömteli ujjongás az mégis, ami az impresszionizmus és szolgálói küzdelmes történetének a befejezője. Az elhullottak, az árulók és a kishitűek nem ártottak, a küzdelmes múltnak teljes siker a jelene. Hiába vannak még tudatlan nevetők, hiába intrikálnak még mindig hivatalos helyeken művészcsökevények és a képviselőház költségvetési bizottságában hiába káromkodott az „erkölcsstelen szecesszió” ellen az ország mostani miniszterelnöke vagy három évvel ezelőtt, az impresszionista, festészet diadalmaskodott és tovább fejlődött, a régi igazságra, új igazságok jöttek és az impresszionista festészet ma már ott tart, hogy alig van belőle valami abból, ami jelentkezése és évtizedes küzdelmei alatt volt benne. Az, hogy impresszionizmus: ma már olyan szűk a keretében és a fogalmában, hogy nem is foglalhatja magába mindama irányokat, amelyek kisarjadtak belőle és amelyek szintén szegénységet, de lelkeséget is adva követőknek, nem nagy hanggal, de annál nagyobb kitartással küzdenek a művészet jövődjéért.

Nagyban emeli Rózsa könyvének értékét, hogy fölláttván a magyar művészet mai állásának mérlegét is, értékelését adja egyben az új festőnemzedék munkásságának. Annyi és olyan nevekkel szolgál, amelyek a legszebb ígéretek jelentik s amelyek már a magyar művészet egy új korszakának történetét nyitják meg. Rózsa könyvét különben a „Pallas” adta ki, Lyka Károly irt

hozzá előszót¹⁶ s ha mindenáron hibát akarnánk benne fölfedezni, akkor azt mondanánk, hogy az illusztrációk tömegével sokkal eredményesebben szolgálta volna a célját. [...]

(vd) [Várnai Dániel]

(*Népszava*, 1914. márc. 21. – 3.)

A király és a modern művészet. Az osztrák fővárosban holnap megnyíló magyar képzőművészeti kiállításnak egy ellenszalonját nyitják meg hétfőn a Brüko-féle Kunstsalonban. Ebben az ellenszalonban, illetve a visszautasítottak szalonjában az ún. „Nyolcak” neoimpresszionista csoportjából ismert *Berény Róbert* és *Tihanyi Lajos* állítják ki képeiket, akiket a hivatalos magyar kiállítás zsűrije visszautasított. Velük szolidárisnak jelentette ki magát a szintén a „Nyolcak”-hoz tartozó *Pór Bertalan* festő és *Fémes Beck Vilmos* szobrász s ezek is az „ellenszalonban” mutatják be műveiket. Érdekes, hogy a magyar kiállítás zsűrijében is jóformán csupa modern művész foglal helyet, mint Kernstok, Rippl-Rónai, Vaszary, de mégis visszautasították Berény és Tihanyi ultramodern aktfestményeit. A visszautasítás, hír szerint arra való tekintettel történt, hogy a kiállítást a király fogja megnyitni, aki tudvalevőleg igen konzervatív elveket vall a művészetben.

(*Pesti Napló*, 1914. márc. 21. – 16.)¹⁷

¹⁶ Lyka Károly előszava Rózsa Miklós: *Magyar impresszionista festészet* c. könyvéhez, Budapest, 1914. február 1.:

Rózsa Miklósnak ez könyve olyan érdekes, hogy még kéziratkorában egy ültőmben végigolvastam.

Azt a veszedelmet rejti tehát magában, hogy akárhány olvasó inkább regénynek veszi, mint művészet-történetnek, inkább költeménynek, mint kritikának.

Nos, az olvasók e kategóriája számára készült ez a pár sor. Egy oly tanú jelentkezik az ő portájukon ki-hallgatásra, aki közelről, sokszor nagyon is közelről nézte e «regény» folyását, s aki nyugodt lelkiismeret-tel mondhatja: valóban így történt minden.

Negyedszázad óta van fejlődő, alakuló, élő magyar művészet. Azelőtt nem volt. Csupán magyar művészek voltak. Magános hősök, sokjuk hasonlatos ama Botondhoz, aki egymaga ostromolt egy várost. Azelőtt csak vezérek voltak. Most, negyedszázad óta, van már vezér is, vezérkar is, népség-katonaság: szervezett tábor. Van tömegmozgalma a magyar művészeknek, van tehát magyar művészet.

Hogy hogyan lett ez így meg, az egyike a mi újabb műtörténetünk legérdekesebb fejezeteinek. Rózsa Miklós szépen és hiven írta le.

Az egyik minősítést, hogy ily munkába foghasson, a jó sors adta neki: a színes, vonzó tollat. A másik minősítést már magának kellett megszereznie, kiküzdenie, kiverkednie. Legyen szabad erről pár szót szólnom.

Amióta figyelemmel kísérhetem Rózsa Miklós munkásságát, mindig a művészet titkos boszorkánykony-hájában, vagy zajos harcmezéjén láttam őt. Hol rombolt, hogy építhessen, hol keménydefenzívába ment, hogy az általa elfoglalt pozíciókat megtarthassák – mások. Mindig az első, tűzvonalban állott; sohasem magáért, mindig – a művészetért. Hol egy nagy géniusszal karonfogva jelent meg a publikum előtt, hol meg ismeretlen, ügyefogyott kezdőket ajánlott a közjótékonyág figyelmébe; táplálta őket, emberekké nevelte. Hol írt, hol szónokolt, legfőképpen azonban kiállításokat csinált, s mert sokkal több kiállítást csinált, mint amennyi helyiség rendelkezésére állott: teremtett erre való helyiségeket s mert ezek maguk-ban nem tudtak megállni: teremtett szervezeteket, társaságokat, amelyek ezeket a művészházakat fönntartják. És természetesen mindezeknek az organizációknak ő volt nemcsak a lelke, hanem a feje is, a lába is, a szíve is. Sokszor bámultam ezt a különös, érdekes embert, aki annyi mindenfélét tud egyszerre megmarkolni és megcsinálni. Mert aztán meg is csinálja azt, amibe belefog. Sokszor bámultam az idegeit, amelyek ebből a rettentő forgatagból épen kerülnek ki.

Mert, hogy miféle munkát jelent az ily művészeti vállalatok organizálása, arról az avatatlannak még csak fogalmat sem adhat írott szó. Azt végig kell csinálni annak, aki ugyan kibírja.

Ha valaki ekkora energiát s tudást visz valamely cél szolgálatába, rendesen tudja, miért teszi. Egymillió-ért, vagy ordóért, vagy rangért, vagy más efféle, a gyarló földi életet szépen ékesítő dolgokért.

Ennek a kis előszónak a hőse szintén dús jutalmat kapott fanatikus művészszerető munkájáért. Rögtön elárulom mit: azt a sok tapasztalatot, amit e könyvben megírt.

Látnivaló, hogy a szerző nagyon drága jószágot ad át e lapokon az olvasónak. Egy darabot az életéből, amely elválaszthatatlanul összeforrt a magyar művészzel.

¹⁷ Ua.: *Független Magyarország*, 1914. márc. 22. – 15.

Bálint Rezső kiállítása. Bálint Rezső festőművész képeinek kiállítását a Budapesti Műhely vasárnap délelőtt mutatja be. A kiállítás, mely első találkozása a modern piktúrának az új interieur-művészettel, április közepéig ingyen lesz látható.

(Az Újság, 1914. márc. 21. – 16.)

Bálint Rezső képei. A „Budapesti Műhely” Vécsey utcai helyiségeiben állította ki hetvenhat darabból álló gyűjteményét Bálint Rezső, a fiatal festőgárdának egyik törekvő tagja. Az ötlet, egy képkollekciót kellemes enteriőrben állítani ki, kitűnő, és a Budapesti Műhely enteriőrjénél kellemesebbet Bálint nem is találhatott volna. A kiállító helyiség stilszerű és harmonikus bútorai között úgy hatnak a képek, mintha egy kitűnő ízléssel berendezett lakás faldíszei volnának, s ebből a szempontból igen előnyös hatásuk van a képeknek. Bálint képei jól érvényesülnek a stílusos környezetben. A képek közt van sok csendélet, enteriőr, néhány portré és több tájképtanulmány. A tehetséges fiatal művész szeretettel mélyed el a természet legkülönfélébb változataiba, egyformán érdeklí őt a szín, a fény, a forma, a vonal és az anyag. Egyszerűsége törekszik és nem hatásra, ámde éppen evvel az egyszerűséggel éri el a legközvetlenebb hatásokat. Enteriőrjei kellemes, nyugodt hangulatok, csendéletei jól megérezett szín és formastúdiumok, tájképei kellemes és őszinte vallomásai egy magába vonult csendes lelkű embernek, portréi pedig bizonyosságai tudásának és erős karakterérzékének. Biztos megállapítást, hogy Bálint a modern művészi törekvések melyik csoportjában tartozik, nem adhatunk. De nem adhat maga a művész sem, mert amit itt látunk, és amit csinál, az nem egy megállapodott, karosszékben ülő, nyugodtan pingálgó ember munkája, hanem egy kereső, tapogatózó, még saját magát sem ismerő nyugtalan léleké, aki vergődik és kutat, keresi az igazságot és benne saját magát. Egy ideig a kecskeméti művésztelepnek volt a lakója, és azokon a képein, amelyek ebből az időből valók, meglátszik ennek a telepnek a hatása a művész képein. Azóta fölszabadult ez alól a hatás alól és a saját útját keresi. Hisszük, hogy meg is fogja találni, mert megvan benne a hozzávaló tehetség, törekvés és akarat. Technikai foglalkozásai nagyrészt már eltűntek, és idővel az a kevés is, ami most még megakasztja egy pillanatra a szemlélőt, el fog enyészni.

(Budapest, 1914. márc. 22. – 11.)

Magyar kiállítás a bécsi Künstlerhausban. A bécsi Künstlerhaus ma megnyílt kiállításán a budapesti Művészház égisze alatt működő festők is részt vesznek egy külön kollekcióval. A kiállítást maga a király nyitotta meg, aki a magyar csoport képviselőjében Teleki Géza gróf, a Művészház elnöke üdvözölt. A király érdeklődéssel nézte végig a magyar csoport kiállítását és magyarul beszélt úgy Telekivel, mint a kiállító művészekkel. Távozáskor megköszönte a kalauzólást Telekinek, majd ezeket mondta: – Kérem, mondja meg művésztársainak, örülök, hogy őket láthattam, és örvendek, hogy kiállításukat megnézhettem.

Érdeklődött a Művészház iránt is, amely a bécsi magyar kiállítást rendezte. – Mióta áll fenn ez az egyesület? – kérdezte Teleki gróftól. – Mindössze öt éve, Felső. – És milyen irányt követ? – A modern érzésűeket s általán a fiatalokat, a progresszív irány híveit egyesíti. – Remélem – fejezte be a diskurzust az uralkodó –, hogy ebben az irányban is sikerül sok szépet alkotni.

A magyar művészek lelkes éljenzése mellett hagyta el a király a magyar művészek kiállítását.

(Budapest, 1914. márc. 22. – 12.)

A bécsi magyar kiállítás. Ma délelőtt tizenegy órakor volt a Bécsi Künstlerhaus kiállításának ünnepi megnyitása. Az ünnepség nekünk, magyaroknak különösebben emlékezetes marad, mert ma először történt meg, hogy a magyar művészet önállóan és csoportosan jelent meg a bécsi kiállításon. Ennek fontosságát nem lehet eléggé méltányolni, mert bár egyes művészeink már eddig is világhírre tettek szert, a külföld mégis sok tekintetben csak Bécsen keresztül lát

meg bennünket, és művészetünk fejlődése csak akkor nyerhet újabb hatalmas lendületet, ha a mai szerencsés kezdést állandósítani tudjuk, és művészeink tevékenysége belekapcsolódik a nemzetközi művészeti élet rendes vérkeringésébe. A kezdés dicsősége a Művészházat illeti meg, amely először hívta Budapestre a bécsieket [...]

Szívesen elismerjük a Művészház nagy érdemét, hogy a magyar művészetnek utat tudott törni az eddig mereven elzárkózó osztrák fővárosban, de csak most látjuk, hogy mennyi igazság rejtett a bécsi művészek budapesti vendégszereplése alkalmával tett ama megjegyzésben, hogy ennek a kiállításnak a rendezését voltaképpen nem a Művészháznak, hanem a Múcsarnoknak, mint a magyar művészvilág hivatalos képviselőjének kellett volna kezébe vennie. A Művészház, bármily tiszteletreméltóak is céljai és a cél érdekében kifejtett küzdelmei, mégis csak a magyar művészet egy kis frakcióját képviseli. Éppen ezért a mai kiállítás is a Művészháznak, nem pedig az egész magyar művészetnek volt a kiállítása. [...] úgy érezzük, hogy e kivételes alkalomkor a szűk látókörű és némiképpen önző pártpolitikai szempontokon fölül kellett volna emelkednie. [...] Úgy mutatóba bevettek ugyan egy-két képet a Művészház kötelékébe nem tartozó művészekről is, de valójában kirekesztettek a kiállításból minden idegen elemet és féltő gonddal távol tartották maguktól a hivatalos Magyarország segítségét is. Így történhetett csak, hogy a megnyitó ünnepségen Magyarországot mindössze a Művészház igazgatósága és még egy-két, a Művészház kötelékébe tartozó művész képviselte [...]

Ami a kiállítás magyar részének művészeti oldalát illeti, az nem volt az, amit akár a magyar művésztől, akár a Művészháztól várhattunk volna. A Művészház a kiállítás rendezésekor súlyos dilemmába került. Önkéntelenül érezte, hogy a Künstlerhausban, a bécsiek múcsarnokában, amelynek művészetét bizonyos fokú hivatalos komolyság és a tradíció erős érzése jellemzi, nem állíthatja ki azokat a képeket, amelyek a művészet legszélsőségségebb és legmodernebb irányzatát képviselik. Művészeti meggyőződésével kénytelen volt megalkudni, és elveinek fönntartásával olyképp oldotta meg a kérdést, hogy kiválogatta azokat a képeket, amelyeket *Vaszary, Kernstok, Rippl-Rónai* és a többi, tíz-tizenöt évvel ezelőtt festettek. Igaz, hogy ezek a képek a művészeknek legjava alkotásai, de mivel ők ezt az irányt már sorra megtagadták és rendre új csapásra tértek, a kiállítás sarkalatos hibája az ösztinteség teljes hiánya. A bécsiek legújabb alkotásaival szemben a magyar osztály inkább retrospektív kiállítás jellegével bírt, és ezt a kiállítás végzetes hibájának tartjuk, mert sem a művészek mai fölfogásának nem volt hű tükré, sem pedig a bécsieknek a magyar művészet mai törekvéséről nem adott eléggé hű képet. [...]

(*Budapesti Hírlap, 1914. márc. 22. – 15–16.*)

Bálint Rezső képei. [...] Bálint Rezső nagyon küzdelmes úton jutott el odáig, hogy most már jogosan kérhesse mindazok érdeklődését [...] Három jelentős állomása volt eddig: Nagybánya, azután Párizs, most pedig végezetül Budapest. Ez a három, merőben ellentétes impressziókkal szolgáló hely csak arra volt jó, hogy palettáját egy-egy új színnel gazdagítsa, de sem az egyik, sem a másik helyen nem változott meg az egyénisége. [...] mindvégig az maradt, aki volt: egy kicsit borongós, mindig és fölötte eredeti, a közönségestől irtózó egyéniség. Még van benne itt-ott némi túlzás, [...]

(*Budapesti Hírlap, 1914. márc. 22. – 16.*)

A király a bécsi magyar kiállításon. A király ma délelőtt 11 órakor nyitotta meg a Künstlerhaus 39-ik évi kiállítását. [...] A magyar művészek kiállításánál *Teleki* gróf üdvözölte a királyt, aki behatóan megtekintette a magyar festményeket, amelyek iránt rendkívüli érdeklődést mutatott. A király megszólítással csak *Vaszary* Jánost tüntette ki, akihez így szólt: Mondja meg kérem művészársainak, hogy örömmre szolgál őket és műveiket itt láthatni. Az egyes művészek nem állottak képeik mellett s a királynak ezért nem voltak bemutatthatók.

(*Magyar Hírlap, 1914. márc. 22. – 15–16.*)

Bálint Rezső képei. Egy ifjú és meglepően érett, lelkes célok után nyugodtan törekvő festő képeit ismerhetjük meg a Budapesti Műhely szobáiban, kellemes enteriőrjeiben. [...] Bálint Rezső az enteriőr festője. Egységes nyugalom, komoly és rokonszenves elmélyedés, meleg érzés, finomság hangulata árad munkáiból. A festő, akit színes, kissé túlhalmozott csendéletei és fiatalosan nyers, de minden mesterkéeltségtől mentes tájképei révén ismerünk, nagy utat tett, sokat haladt. [...]

(*Magyar Hirlap, 1914. márc. 22. – 16.*)

Bálint Rezső kiállítása. Ma délelőtt volt a sajtóbemutatása *Bálint Rezső* képkiallításának a Szabadság tér 15. szám alatti helyiségben. A fiatal művésznak – aki Nagybányán majd Párizsban tanult s eddig Budapesten és Párizsban állított ki ez az első, gyűjteményes kiállítása. A hetvenhat kép bútorokkal berendezett szobákban van felfüggesztve, ami elősegíti speciálisan enteriőr-művészetének hatását. Az egész kiállításon meglátszik a fiatal festő forrongó, küszködő fejlődése, sok jóval biztat. Határozott tehetsége mellett képei arról tanúskodnak, hogy az életnek inkább a finomabb, intímebb hangulatai foglalkoztatják. Művész, akit nem a technikai ügyeskedés, hanem a szebbik élet keresése tart meg az ecset mellett. Legsikerültebbek kis pasztelljei a párizsi, kecskeméti és budapesti városrészletek, csendéletek, amelyekben csupán festői eszközökkel akarja kifejezni érzéseit. A portréi között is akad sikerült, így kivált a Gara Arnoldné és Vitéz Miklósné képe. Az olajfestményei jók, de ezek között is vannak figyelemreméltó stúdiuumok. A kiállítás holnap nyílik meg. Katalógusához *Kosztolányi Dezső* írt meleg hangú előszót.

(*Magyarország, 1914. márc. 22. – 19.*)

A király és a magyar művészek. A Künstlerhaus kiállításának szombati megnyitása alkalmából a király gróf *Teleki Géza* vezetésével megtekintette a budapesti Művészház kiállítását is. Mintegy húsz percig időzött a király a kiállításon és így nyilatkozott:

– Nagyon örülök, hogy végre létrejött ez az összeköttetés az osztrák és magyar művészek között, és hogy ezen a téren is megtörtént az értékes és elismerésre méltó közeledés.

A magyar művészeket *nem mutatták be* a királynak s ezért a résztvevők panaszt emeltek a Künstlerhaus vezetőségénél. – A magyar művészek incidenséről még a következőket jelentik Bécsből: Midőn az uralkodó a magyar művészek csoportjához ért, ezek nem állottak előírás szerinti képek előtt, hanem hátul, [...] úgyhogy gróf *Teleki Géza* nem mutathatta be őket. *Vaszarj Jánost* is csak akkor tudta bemutatni, amikor a király éppen el akarta hagyni a magyar osztályt. Az uralkodó legmelegebb elismerését fejezte ki s a Künstlerhaus vezetősége reméli, hogy a kis incidensnek nem lesznek további következményei. – Újabb jelentés a következőket mondja: A megnyitás programszerűleg folyt le, mert előzetes megállapodás történt, úgy a bécsi, mint a magyar Művészház vezetőségével, hogy őfelségét nagy korára való tekintettel nem lehet azzal fárasztani, hogy a kiállító művészeket külön-külön bemutassák. Nem mutatták be a Künstlerhaus művészeit sem. Amikor a felség a magyar osztályhoz érkezett, gróf *Teleki Géza* néhány szóval üdvözölte s ezután a Művészház vezetőségét, *Rippl-Rónai Józsefet*, *Vaszarj Jánost*, *Kernstok Károlyt*, *Vedres Márkot*, *Vágó Lászlót*, *Kosztolányi Kann Gyulát*, *Kónyay Elemér titkárt* és ifjabb *Gonda Bélát* bemutatta.

(*Pesti Napló, 1914. márc. 22. – 18.*)

Bálint Rezső képei. Fiatal s a nagy publikum előtt még kevésbé ismert festő *Bálint Rezső*, aki a Budapesti Műhely helyiségeiben rendezett kiállítást képeiből. Dekoratív tehetség s még abban is megnyilvánul dekoratív hajlandósága, hogy bemutatkozásánál is enteriőrökbe igyekezett műveit elhelyezni, bár ez önfeláldozást jelent, mert a kép itt nem önállóan, csak mint az összhatás kiegészítő része jelentkezik. Erre a célra csakugyan kiválóan alkalmas *Bálint* legtöbb

képe. S azok a legharmonikusabb dolgai, melyeken dekoratív tehetsége érvényesül. [...] Figurális képein akkor kezd ingadozni, mikor túlmegy a gyöngédebb stilizáláson s úgynevezett elmélyítésre vagy absztrakcióra törekszik. Ekkor az derül ki, hogy érzései és elgondolásai erősebbek eszközeinél. Igen jó dolgok vannak azonban egyszerű naturalisztikus képei, csendéletei, tájai között s méltányolni kell azt az odaadást, szeretetet is, mellyel Bálint dolgozik.

(*Pesti Napló*, 1914. márc. 22. – 18.)

Bálint Rezső képei. A Kéve-társaság tavalyi kiállításán találkoztunk utoljára Bálint Rezső munkáival. A fiatal művész abban a környezetben meglehetősen idegenszerűen hatott rajtot és formát felbontó, erőszakos színezésű vásznaival. Bálintnak az a Cézanne-ból kiinduló korszaka immár a múlté. Kiállítása, mely a Budapesti Műhely meghitt térhatású és minden ízükben művészi módon kiképzett helyiségeiben ma nyílik meg, egész más úton mutatja Bálint Rezsőt. Immár nem bontogatja elemeire alakjait és alakzatait, nem veti meg a rajtot, nem akar csupán színhullámokat ábrázolni, hanem mindennek az ellenkezőjét cselekszi, vagyis összefoglalva rajzol és színez. Képeinek valóban ez a főkválitása: színbeli összehangoltsága, kiegyenlítettége. Ezzel, továbbá előadásának és általában felfogásának szélességével Bálintot a mostaninál nagyobb szabású feladatokra is képesnek hisszük. Tehetségét dekoratív irányban kellene fejlesztenie, síkszerűségre és egyensúlyú foltelhelyezésre törekednie. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1914. márc. 22. – 57.)

MAGYAR PIKTOROK BÉCSBEN

Két kiállítás

A bécsi Künstlerhaus harminckilencedik nagy tavaszi kiállítását, amelynek keretében négy különteremben kapott helyet az impozáns arányokban felvonult magyar képzőművészet, ma délelőtt 11 órakor nyitották meg. A magyar művészek első kollektív bécsi bemutatkozásának igen nagy jelentőséget és ünnepiességet kölcsönzött, hogy maga a király jött el elvégezni a megnyitás aktusát fényes kíséretével, [...] A magyar osztály előtt gróf *Teleki Géza*, a Művészház elnöke, *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly*, *Vaszary János*, *Kosztolányi Kann Gyula* festőművészek, *Vedres Márk* szobrász, *Vágó László*, *Kónyay Elemér* titkár várták a királyt, aki belépésekor harsány éljenzés fogadott. A király, aki az egész kiállításon több mint egy óra hosszat időzött, fél órát töltött el a magyar képek között. Apróra végignézte a száznál több kiállított műtárgyat, amelyeknél gróf *Teleki Géza* szolgált magyarázatokkal. A király ismételten kifejezte tetszését, fontosnak mondotta a magyar és osztrák művészek baráti közeledését, és különösen *Rippl-Rónai*, *Kernstok*, *Vaszary* és *Zemplényi* képeiről emlékezett meg dicsérőleg. Gróf *Teleki Gézával* folytatott beszélgetésében érdeklődött a *Művészház* iránt is, amely a bécsi magyar kiállítást rendezte.

– Mióta áll fenn ez az egyesület? – kérdezte gróf *Telekit* magyarul.

– Mindössze öt éve, Felső.

– És milyen irányt követ?

– A modern érzésűeket és általában a fiatalokat, a progresszív irány híveit egyesíti.

– Remélem – fejezte be a diskurzust a király –, hogy ebben az irányban is fognak sok szépet alkotni.

Bücsúzaskor a kalauzólást megköszönve még így szólt gróf *Telekihez*:

– Kérem, mondja meg művésztársainak, örülök, hogy őket láthattam és örvendek, hogy kiállításukat megnézhettem.

A király fél óra hosszat időzött a magyar kiállításon, nagy érdeklődéssel megnézett minden képet s nyájasan beszélgetett a magyar művészekkel. A király távozása után *Hussarek* osztrák közoktatásügyi miniszter újból felkereste a magyar művészeket és *Rippl-Rónai Józsefnek*, *Vaszary Jánosnak*, *Kernstok Károlynak*, *Kosztolányi Kann Gyulának*, *Vedres Márknak*, *Olgay*

Ferencnek, *Nyilasy* Sándornak, *Márffy* Ödönnek, *Orbán* Dezsőnek külön-külön gratulált, kifejezve reményét, hogy állandó lesz a barátságos viszony a magyar és osztrák művészek között. A magyar kiállítás nagy, egyöntetű sikert ért el. A bécsi sajtó hasábjain át méltatja a magyar művészek alkotásait. *Darnaut* Hugo, a Künstlerhaus elnöke, úgy nyilatkozott az osztrák kultusz-miniszter előtt, hogy a magyar mesterektől sokat lehet tanulni. Este a magyarok tiszteletére nagy bankett volt, melyen melegen üdvözölték a Művészház áldozatkész elnökét és a kiállító művészeket.

Itt említjük meg, hogy hétfőn még egy magyar kiállítás nyílik meg. A *Kunstsalon Brüko* előkelő és igen látogatott termeiben *Berény* Róbert, *Pór* Bertalan, *Tihanyi* Lajos újabb képeiket és *Fémes Beck* Vilmos plakettjeit és kisebb szobraikat állítja ki. Az újabb törekvések e reprezentáns művészeinek kiállítása csak még inkább megszerzi Bécs szeretetét a mi művészetünk iránt.

(*Világ*, 1914. márc. 22. – 10.)¹⁸

Bálint Rezső képei. A nemrég megnyílt és máris nagy népszerűsége jutott Budapesti Műhely Szabadság téri apró szobáiban előkelő ízlésű bútorok, finom színes szövetek, derűs porcelánok között a nyugodt tónusú falakon érdekes, lelkes célok felé törekvő és komoly festőművész revelálódik holnaptól kezdve a Műhely látogatói előtt. *Bálint* Rezső rendezte gyűjteményes kiállítását ebben az intim keretben, amely rendkívül stílusosan illeszkedik művészetéhez. A kiállított hetvenhat kép javarészt enteriőr, hangulatos, csendes szobasarok, a színes, levegős otthonnak életteljes ábrázolása. Bálint művészetének legerősebb része az enteriőrfestés, amely mellett nagy szeretettel veti vászonra, papírra nagy városok kuszavonalú házcsoportjait, görbe utcáit, a külvárosi viskók fölött elhúzódó némaságot, amelybe csak a telefondrótok zenéje vegyül. A pasztellt, legtöbb képének anyagát, szokatlan mélységgel rakja fel, egészen új a technikája ezeknek a színnel megrajzolt képeknek, melyeknek mély, bársonyos tónusa vetélkedik az olajképeivel is. Figyelemreméltó eredményei munkásságának néhány sikerült portré és aktkompozíció is, amik egyúttal sokoldalúsága mellett is bizonyítanak, anélkül hogy rendszertelenné tennék produkcióját. Bálint egész munkássága egységes, egyenes vonalú és komoly piktorális törekvésekről számol be. A kiállításához, amely sok hívet fog szerezni Bálint képeinek, igen ízléses katalógus készült.

(*Világ*, 1914. márc. 22. – 18.)

A bécsi magyar kiállítás. A bécsi magyar kiállításról vasárnap megjelent tudósításunkra vonatkozóan a Művészház igazgatósága annak megállapítására kért meg bennünket, hogy amennyiben a kiállításon nem volt teljes számban képviselve a magyar képzőművészet, annak nem a Művészház vezetősége az oka, amely meghívott a Művészház kötelékén kívül álló számos előkelő művészt is, hanem az a csoport, mely ezt a meghívást visszautasította.

(*Budapesti Hírlap*, 1914. márc. 24. – 14.)

A magyar művészet bécsi diadala. A magyar művészcsoporthoz bécsi kiállítása, amely a megnyitáson oly nagy diadalt aratott, már a megnyitás előtt nagy feltűnést keltett. A Künstlerhaus az ünnepélyes megnyitás előtt már két nappal megnyitotta termeit a választottaknak, és pedig március 19-én a kiállítóművészek és a sajtó számára, 20-án a műbarátoknak. [...] Ez látszólag elég szűk kör volna, de mégis 20-án több mint kétezen gyűltek össze a tárlaton. [...] A legnagyobb feltűnést persze a magyar csoport keltette. *Rippl-Rónai*, *Vaszary*, *Kernstok*, *Csók*, *Kosztolányi*, *Katona* és *Zemplényi* képei előtt állandóan nagy tömeg tartózkodott. A műkritikusoknak és az osztrák piktoroknak és a közönségnek leginkább *Vaszary* dolgai tetszettek, aki valóban

¹⁸ Ld. még: *Az Újság*, 1914. márc. 22. – 57.

gyönyörű kollekcióval szerepel. Nagyonbbrészt régebbi műveit látjuk, de fejlődésének minden jellegzetesebb lépcsőjét bemutatja egy-egy tipikus alkotással és mindenből a legjavát adja. Rippl-Rónai – egy-két kép kivételével – szintén a régebbi, tizenöt-húsz év előtti dolgaival szerepel, finoman rajzolt, de sötétebb színekben megoldott problémáival, köztük pár muzeális munkával. Az osztrák művészek és a kritikusok igen nagyra értékelik és folyton hangsúlyozzák, hogy Rippl-Rónai mondanivalói nagyon érdekesek és művészeti kvalitásai elsőrendűek. [...] Kernstok kevés és nem éppen nagyon jellegzetes munkával szerepel, de persze elsőrendű kvalitásokkal. [...] *Vedres, Medgyessy és Rubleczky* szobrai nagy örömmel és megértéssel szemlélgetik s az osztrák plasztikai művészek Vedresnek igen melegen gratulálnak. [...]

A magyarok főtermét Rippl-Rónai József, Vaszary János és Vedres Márk foglalják el. Negyedszázad művészi fejlődését példázzák e mesterek alkotásai. Köztük a legmodernebb az a párizsi vászon, mellyel Rippl-Rónai esztendeje a Művészház nagy aranyérmét nyerte el. Általában nagy disztinkcióval kellett modern mestereinknek a bécsi kiállításra szánt anyagot összeállítaniok, mert a bécsi felfogás még nem ért egyet a képirásban való abszolút modern áramlattal. Ez a disztinkció nagyszerűen sikerült Rippl-Rónainak, Vaszarynak, Kernstoknak, Vedresnek, nem is említve Kosztolányi Gyulát, aki a magyar sarok-terem jó felét aggatta tele melegszerű tájaival.

Kernstok Károlynak hat képe állítja meg a magyar tárlaton a nemzetközi sokadalmat. Az izmos, egyre fejlődő magyar mesterművész markáns színeivel birkózik még a közönség, de érzik ezen a szellemi tornán, hogy a magyar művész meg fogja hódítani az embereket. Csók István női aktja, tájképe és csendélete itt is igazolja a mester nemzetközi hírét-nevét. [...]

A négy teremben helyet kapott még Kézdi-Kovács László, Mednyánszky, Zemplényi Tivadar, Thorma János, Olgay Ferenc, Márffy Ödön, Czigány, Orbán, Kádár, Kriesch, Bosznay, Csáktornyai, a két Feiks, Medgyessy Ferenc és mások. [...]

(Magyarország, 1914. márc. 24. – 10.)

MAGYAROK BÉCSBEN

Pár napig, hogy most Bécsben voltunk, festők, írók, felfedeztük a magunk számára Bécsset, és a nagy várossal megbékéltünk. Bécsset nagyon elhanyagoltuk mi magyarok, nagyon átnéztünk a császárváros fején. Kultúrkontság nincs közöttünk, még kölcsönös szimpátia sincs. Bécs mindig lenézett bennünket, a politikailag és gazdaságilag tőle függő szabad magyarságot látta bennünk, kultúrtörékvéseink pedig nem érdekelték. Piktúránk és szobrászatunk korán elszabadította magát a bécsi láncról. Ma ritkaság, ha magyar művész Bécsbe megy tanulni. És ez nagyon jól volt s van ma is így. Mert ami haladást, mélységet és eredményt a szépművészetekben felmutathatunk, azt Párizsnak és Olaszországnak köszönhetjük. Bécs ma sem igen alkalmas arra, hogy művészetéből tanuljunk, de Bécs kultúrája, a város, múzeumai és alkotásai érdemek arra, hogy megismerjük és megbecsüljük. Bécs művészi életének irigyelhetjük ösiségét és egyöntetőségét, viszont Bécs is sóvároghatja a mi kulturális életünknek szabadságát, egész függetlenségét.

Valahogyan ezekre gondol elsősorban az ember, ha az ébredező kölcsönös szimpátiák kicserélésével megszületett magyar kiállításon végigmegy a Künstlerhausban. Itt nem a szegény és elnyomott Magyarország szerepel, hanem egy külön és szabad festő-kultúrára felkészülődött ország, amelyiknek művészei nagyon másfajta izzel, nyugatosabban, fejlettebb szemmel néznek szét a nagy mindenségben. A Künstlerhaus művészeinek izlése és érdeklődése még abból az időből való, amikor fiatal ember lehetett a császár is, ez az izlés együtt öregedett, csupa lojalitásból I. Ferenc Józseffel. Ezek mellett az emberek mellett, akiknek kipucolt portréit, fotografikusan elaprózott plakettjeit, csataképeit és banális jeleneteit hájas megelégedettséggel nézegeti a Künstlerhaus katona- és hivatalnok-sereg közönsége, redingotos fiatal emberek, akiknek a leereszkedő nyájassága miniszteri segédtitkárokat sejtet – ezek mellett a magyar Művészház néhány művészenek képei jelentik a haladást és a forradalmiságot. Bécs ismer ugyan modern művészeket – hiszen Bécsé a nagyszerű és kitűnő Kokoschka – és egymást érik műkereskedé-

seikben a legfrissebb franciák kiállításai, de a szecesszió gyöngé művészeinek bukásával igen elhidegült minden kísérlettel, amelyet a régi piktúra átférmálására kezdtek. És így történt, hogy a Künstlerhausban, ebben a rossz és régi tradíciókkal megrakott piktorvárban – a Múvészház kiállítása európai fölnnyel jelentkezett. Ebben van a magyar kiállításnak – mert van – igen nagy sikere.

Pedig ez a magyar kiállítás, befelé, a mi viszonyaink felé nézve, nem megválogatott, nem egységes és nem stílusos. *Rippl-Rónai* József egyénisége alakul ki legteljesebben a bécsiek előtt. Régi képeinek válogatott csoportja van itt, többek között a kalickás nő, szüleinek arcképe, gróf *Andrássy Gyula* portréja, *Maillol* arcképe, párizsi esztendeinek legszebb, ma már lenyugodott s legerősebben reprezentáló képei. Mutatós, meggyőző és kialakult ez a *Rippl-Rónai* kollekció, az egyetlen helyesen elrendezett és értéke szerint beállított festője ő a kiállításnak. *Kernstok* Károlyt nagyrészt szintén régebbi képei képviselik, többek között egy csöndes, finom tája, nagyon ismert enyelgő parasztjai, ülő fehér ruhás nője, újabb munkái közül egy üvegfestmény tervezete és vázlatos lovas-képe, amelyik leginkább kifejezi ezek közül mai egyéniségét. Egységes megjelenéséhez még néhány festménye szükséges lett volna, mert a figyelmetlen rendezés, mely képeit szétszórta, sőtét tónusú festményeit homályos falú terembe aggatta, nem tereli rá olyan követelően a közönség érdeklődését, amint piktúrája és hazai komoly presztízse megérdemelte volna. *Vaszary János* ugyancsak nagy kollekcióval jött Bécsbe. Régi munkáit hozta, amelyeket jól és izlésesen állított be a magyar rendezőség. Úgy mondják, sikere van a bécsi festők előtt. Még néhány összéb tartozó kép: *Márffy* Ödön négy képe (köztük igen jó aktja), *Czigány* Dezső feszületes önarcképe, *Bornemisza Géza* Luxembourg kerti vázlata, *Orbán* Dezső csendéletei, *Gyenes* Gitta női feje, *Csáktornyai* Zoltán, *Feiks* Alfréd (színház-jelenete), *Körmendi-Firm* Ervin képviselik a magyar kiállítás haladóbb részét. Itt vannak aztán a szerényen meghűződők: *Mednyánszky*, *Katona*, *Nyilasy*, néhány túlságos jóindulattal idesorakoztatott festő, itt igen rosszul képviselve *Csók* István, itt egy egész falat hatalmába kerítve *Kosztolányi Kann* Gyula tizenegy képpel.

Ilyenforma a magyar kiállítás kedvezőbb arca s még így is tetszetős, bécsi figyelmet lekötő, izgalmat adó. Hogy lesz-e jövője annak a programnak, amely a Múvészház kiállításait állandósítani óhajtja Bécsben és a magyar művészetnek szervezősebb összeköttetését, figyelmes barátkozását akarja a bécsiekkel, a mostani lelkes és magyar-ölelkező fogadtatás után – mert a hivatalos megnyilatkozás ilyen volt – komolyan lehet remélni. Bécs városa, a Künstlerhaus, az osztrák kormány előkelő képviselői legalább mind ilyen szándékkal fogadkoztak, sokkal több figyelemmel és udvariassággal, mint a hivatalos Magyarország.

Míg a törzsökös osztrák publikum megnyerése a Künstlerhausban így folyik, addig, minden mérséklést és óvatosságot félretéve, őszintén és fiatalos bátorsággal, három magyar festő a „Brüko” Kunstsalonban igyekszik hozzáférkőzni a megértőbb és modernebb bécsi közönséghez. *Berény* Róbert, *Pór* Bertalan és *Tihanyi* Lajos rendeztek itt külön kiállítást. Még csak arról számolhatok be, hogy a kiállítás szerves, jól rendezett, ezzel a három talentumos magyar festővel egységessé kovácsolt – még csak erről, mert hiszen az ő boltjuk most nyílik majd meg a közönség számára. *Pór* Bertalannak az otthon ismert nagy képei is szerepelnek, kitűnő portrékból összerótt családi képe, a *Néopera* freskójához készült nagy vázlata, egész sereg rajza és egy most fogamzó nagy kompozíciójából eredő vázlatos rajza, aztán két friss önarcképe. *Berénynek* munkái közül *Bartók Béla* arcképe, e klasszikusan modern magyar portré. *Ignotus* kitűnő arca, *Golgota*-kompozíciója az elsősorban kiemelkedők. *Tihanyinak* akt-stúdiumai (rajzok), egy erős tájképe, két nagyszerű önarcképe és még néhány kiváló portréja. Arcképekben jegecesedik ki éppen jellege a három magyar festő kiállításának és ez nem véletlenség: a törekvések komolyságát mutatja. Ezek a képek azonban már nemcsak törekvések: eredmények, az új magyar művészet legszebb útmutatói, amelyekről s velük kapcsolatban erről az érdekes és bátor bécsi vállalkozásról lehetetlen nem a legszimpatikusabban megemlékezni.

Böloni György

(*Világ*, 1914. márc. 24. – 13–14.)

A magyar művészek sikere Bécsben. A bécsi Künstlerhaus mostani kiállításán részvevő magyar művészeknek nagy a sikerük a bécsi sajtó hasábjain. A kiállításon résztvevő és Bécsben járt művészek közül beszéltünk ma *Kosztolányi Kann* Gyulával, akiről igen melegen emlékeztek meg a bécsi lapok. Kosztolányi elmondta munkatársunknak, hogy a magyar művészeket mindenütt kitüntető szívességgel fogadták, nemcsak a bécsi sajtóban, hanem az osztrák művészeti és irodalmi körökben is. A kiállítás megnyitása után a Künstlerhaus vernisszázs-lakomáján a magyarokra öt felköszöntőt mondtak, amelyekben a szónokok üdvözölték a magyar művészeket első nagy bécsi sikerük alkalmából. [...] Az osztrák művészek elragadtatással beszélnek a magyar művészek bécsi szerepléséről és erősen hangsúlyozzák, hogy az osztrákok sokat tanulhatnak a magyar művészekről. [...]

(*Budapest, 1914. márc. 25. – 9.*)

Magyar művészek sikere Bécsben. A Künstlerhaus tavaszi kiállításán megjelent magyar művészeknek folytonos ünnepeltetésben van részük. A megnyitás napján a Künstlerhausban rendezett nagy lakomán kívül vasárnap délután Darnaut, a Künstlerhaus elnöke a magyar művészek tiszteletére lakásán fogadtatást rendezett, amelyen a Künstlerhaus alelnöke, John Quincy Adamson kívül ott volt a Künstlerhaus valamennyi bizottságának elnöke és a bécsi író-, művész- és színészvilág számos előkelősége. A magyarok közül megjelentek Vaszary János és felesége, ifjabb Gonda Béla és felesége, Rippl-Rónai József és Kosztolányi Gyula. A reunion bécsi kamaraművészek magyar zenezámokat adtak elő, Darnaut elnök és három művészétársa pedig énekszámokat. [...] A magyar kiállítást a bécsi sajtó szinte páratlan érdeklődéssel kísérte s a kritikákban mindenütt elsősorban a magyar csoport műveivel foglalkoztak.

(*Magyar Hirlap, 1914. márc. 25. – 14.*)¹⁹

A „függetlenek” kiállítása. Magyar kubisták Párizsban. A napokban nyílt meg a párizsi tavaszi szezon minden esztendőben visszatérő szenzációja, a „független művészek kiállítása” [...]

A kiállításon szereplő magyarok – körülbelül tíz – egy kivételével mind kubisták. Mindjárt a bejáratnál a szemünkbe ötlik egy lehetetlen, laposra vagdosott, sebhelyes férfigportré, amelyet a kubisták hivatalos lapja, a „Montjoie” a címlapján igyekszik népszerűsíteni. A szobor alkotója Csáky, aki Szeged város ösztöndíjából műveli itt a kubizmust. *Bánszky* Sándor, szintén szegedi művész, egy arcképpel szerepel a kiállításon. A festmény embert ábrázol „síkokban”. *Kövesházi* Elza bécsi magyar szobrásznő az egyedüli, aki komoly sikert aratott és érdemelt meg kiállított szobraival; értékes talentum. *Miklós* Gusztáv, *Moor* Henrik, *Szolchányiné*, *Czóbel* Béla, *Szobotka* Imre, *Ráczné*, ezek a magyarok képviselik még a magyar kubizmust a kiállításon. Nem sok örömmünk telhet e zsűrimentes művészeink szereplésében, mert hiszen az igazi, komoly kiállításon alig találkozunk egy-két magyar névvel, pedig a magyar művészet inkább reászorulna, hogy azokon szerezzon becsülést hazájának, mint a kubizmus homályos zezugáiban.

Orbók Attila

(*Magyarország, 1914. márc. 25. – 20.*)

Magyar művészek Bécsben. Lesben állok: a magyar művészek bécsi kiállításán lépésről lépésre követem a bécsi közönséget, és figyelem, hogy milyen megjegyzésekkel kritizálják a magyar vendégek képeit. Halkan, de őszinte méltatlankodással mondják egymásnak: Ez szecesszió. *Rippl-Rónai*, *Vaszary* és *Kernstok* képei előtt mosolyognak. *Kosztolányi* munkái előtt nevetnek. *Katona* Nándort megértéssel fogadják, de pár lépéssel odébb megint méltatlankodnak *Csók* István képei fölött. A negyedik teremben hangosan nevetnek és a pokolba kívánják

¹⁹ Ua.: *Budapesti Hirlap*, 1914. márc. 25. – 13.

Orbán Dezső, Márffy Ödön, Bornemisza Géza, Gyenes Gitta, Czigány Dezső és Jávor Pál képeit. Ugyanílyen érzelmekkel fogadják Feiks, Kunwald Cézár, Thorma János és Herrer Cézár munkáit. Elég, elég! A nyomozást megszüntetem, hogy megmentssem illúziómat és átsietek az osztrák festők képeihez. Negyedóra múlva már egész természetesnek találok, hogy a bécsi közönség mulat vagy méltatlankodik a Künstlerhausban kiállított magyar képek fölött. A kiállításnak ezt a két területét évszázadok választják el egymástól és nem csoda, ha a múltak hagyományain nevelkedett bécsi közönség idegennek érzi magát a sejtelmes jövődők színes világában. Pedig azok, akik ezt a világot ládákba csomagolva Bécsbe szállították, számítók és kíméletesek voltak: megalkudtak önmagukkal és múltjukat kínálták fel Bécsnek, hogy ezzel a néhány letagadott esztendővel is csökkentsek a távolságot, mely Bécs és Budapest művészi felfogását elválasztja egymástól. Akik a magyar művészetnek első forradalmárai voltak, mint jámbor legitimisták jöttek fel a császárvárosba, hogy a két birodalom művészetében megteremtsék a kiegyezést. Jól megfésült, össze csavarodó fürtökkel rándultak fel Bécsbe, hogy a határőröket megtévesszék és zavartalanul átsétálhassanak Bécs város kapuin. Akik otthon mindig merészek és újak, itt kissé lehiggadtak és alkalmazkodók. Akárhogyan menekülünk a gondolat elől, a koalíciós rezsim jut minduntalan az eszünkbe: itthon a forradalmat hirdették, de Bécsben, a Burg küszöbén racionalistákká öltözködtek. Ez nem vád és nem szemrehányás, csak megállapítása annak, hogy Bécs a művészetben sem tágit, és megalkuvást követel attól, aki ott piacot akar magának teremteni. A megalkuvás sohasem szép, de mindig okos cselekedet, és a Művészház okos volt, hogy egy szép gesztus kedvéért nem áldozta fel a bécsi piacot. Aki hódítani akar, annak meg kell hátrálnia is néha, hogy előbbre juthasson. Az utat szabaddá tették Bécs felé, s úgy lehet, hogy a magyar művészet pár év múlva a maga leplezetlen szépségében rándulhat fel Bécsbe azon az úton, melyet most egy kis megalázkodással, önértetének valamelyes megtagadásával tudott csak hatalmába keríteni.

De ezt a megalkuvást és önmegtagadást csak mi vesszük észre, akik a modern magyar művészet fejlődésének minden fázisát és előretörtetésének utolsó stációját is ismerjük. Minket kissé idegenszerűen érint a közelmúlt művészet lehelete, de azért még így is szédületes nagynek látjuk a távolságot, melyben a bécsi hivatalos művészet a magyar művészet mögött elmaradt. Ez a távolság, nemcsak a művészetek korbéli különbségét jelzi, de kifejezi azt az értékkülönbséget is, mely a huszadik század esztétikája szerint a bécsi és budapesti művészet közt tényleg mutatkozik. Aki nem nyárspolgár, az első séta után megállapíthatja ezt az értékkülönbséget, még ha nem is forradalmár. A skála a nyárspolgártól a forradalmárig elég nagy, de Bécsben a két szélsőségnak csak az egyik pólusa dominál: a nyárspolgár. Budapesten ma már a konzervatív művészet sem produkál olyan képeket, amelyeket tucat számra láthatunk a Künstlerhaus mostani kiállításán. S hát képzelhető, hogy a bécsi művészek ilyen termékekkel lépnek a nyilvánosság elé, ha a nyárspolgári ízlés nem lenné bennük gyönyörűségét? Ha megfigyeltük, hogy a kiállítás második napján mily képeket vásárolt a bécsi közönség, világosan láthatjuk egész Bécs ízlését. Minthogy pedig a művészetben is diktatori ereje van a gazdasági törvénynek, a bécsi művészet behődöl e törvényeknek, és e behődölés következménye, hogy a bécsi művészek nem a művészetet, hanem a nyárspolgári ízlést szolgálják. Bizonyos, hogy ebben az elmaradottságban nagy része van a bécsi udvarnak és a bécsi arisztokráciának, mely mindenben konzervatív, tehát a művészetben sem modern. Minthogy pedig az udvar ízlése mindenkor irányító hatással volt a polgárság ízlésére, a magyar művészeknek kétségkívül sok munkát ad, míg a bécsi társadalomban lakhatási engedélyt szerez a modern magyar művészetnek. Hogy ma még mosolyognak rajta a bécsiek, ez ne szegje kedvét. Mosolyogtak rajta pár évvel ezelőtt a budapestiek is. Ha a Művészház erőt akar meríteni a további munkához, csak nézzen szét a művészek táborában: ebben a táborban láthat olyanokat, akik a modern magyar művészetet ádáz gyűlölettel szidták, piszkolták, ma pedig egy kis alamizsnáért az egekig magasztalják. A modern magyar művészetnek mindig a magyar művészek közt akadt a legtöbb ellensége. Ha a Művészház le tudta szerelni a magyarokat, ne féljen attól, hogy nem tudja kibékíteni a bécsieket.

Lynkeusz [Wallez Jenő]

(Az *Ujság*, 1914. márc. 25. – 7–8.)

Magyarok Bécsben. A Künstlerhaus magyar kiállítását állandóan nagy közönség látogatja. A bécsiek apránként kezdenek felmelegedni a magyar munkák iránt és az osztrák művészek elismeréssel fogadják a jelesebb magyar festményeket. A magyar kiállítás erős plasztikában is; három magyar szobrász szerepel ugyan csak a magyarok termeiben, de disztíngvált munkákkal. Egy fiatal aradi szobrász, *Rubleczky* „Madonna a gyermekkel” című munkája, *Medgyessynek* két szép mozgású, nagy tömeget visszaadó reliefje és *Vedres Márk* nagyobb kollekciójának minden darabja finomérzésű munka. *Vedres* különben ilyen nagy kollekcióval nem mutatkozott még otthon, Magyarországon sem. Apránként megjelent szobrai, amelyek hosszú firenzei tartózkodása alatt érkeztek haza és tűntek fel a magyar közönség előtt, javarészt szerepelnek és kiegészítődnék legújabb munkáival. A Rippl-Rónai termében álló nagyobb bronzai: korszós nője, fésülködő asszonya és többi aktjai nagy hatást váltottak ki a bécsi szobrászok előtt is. Kernstok termében apró bronzai állanak, amelyek azonban szétszórva a sarkokban, veszítenek intimitásukból. A magyar művészek tiszteletére Darnaut, a Künstlerhaus elnöke vasárnap lakásán fogadást rendezett. – A három modern magyar művész, *Berényi*, *Pór* és *Tihanyi* kiállítása tegnap nyílt meg a nagyközönség számára a Brüko-szalomban. A kiállításnak a bécsi modern íróvilágból, intellektuális társadalomból és a modern osztrák festők közül került ki legtöbb látogatója. A női közönség között nagy tetszésre találtak *Berényi* hímezett munkái.

(*Világ*, 1914. márc. 25. – 16.)

Művészet és műkritika. A Galilei-körben ma este *Lehel* Ferenc festőművész tartott érdekes és tartalmas előadást a modern festőművészetről. Előadó Cézanne-ból indult ki. Cézanne halk és alázatos, forró, intuitív művészetét követő kor teremtése – mondotta az előadó – mindennek mondható inkább, mint intuitívnek. Azóta sok-sok irány alakult ki, amelyek valamennyien merőben eltérnek Cézanne egyetlen meggyőződésétől, mely szerint a művészetben nincs elmélet, csak intuíció, és minden jó művészetnek az a próbaköve, ha a festmény élő természetnek tűnik elő. A legifjabb irányok – kubizmus és futurizmus – nem keltenek ilyen természetes hatást. Művészeti jelszavak születtek meg, amelyek helytelen irányba terelték a közfigyelmet. Sorba vette ezután a festészeti irányok jelszavait. A neoimpresszionisták már új elmélettel szolgáltak. Ők stilizáltak és szintetizáltak. De a művészet továbbfejlődött, melynek eredménye, hogy a festészet *szellemes célzásokra zsugorodott* össze, amelynél nem lehetett feltűnő, ha a célok nem is voltak egységesek. Gauguin művészete a primitívizmus jelszavát dobta felszínre. A kubizmus csak kezdetben volt festőileg értékes, de mikor Cézanne nevét és művészetét egyszerűen kihasználta, elvesztette minden művészi jellegét. *Lehel* részletesen fejtegette az olasz és francia futurizmust. Végül arra a konklúzióra jutott, hogy a kubofuturizmus előadása nem értelmetlen és kivihetetlen, mert az építészek is ezt a módszert minden időben alkalmazták, de a felismerhetetlenség oka abban rejlik, hogy a mozgást és folytonosságot a festés sohasem fogja kifejezni. Minden művészet csak a saját eszközeiből képes harmóniákat nyújtani. Érdekes fejtegetéseit azzal fejezte be, hogy az expresszionisták körül szabadoskodó elméletek magtalan erőlködése még nem jelenti azt, hogy a progresszív posztimpresszionizmus nem találja meg a szabatos, egységes formáját művészetének tipikus kifejezésére. Az előadást igen nagy tetszéssel fogadták.

(*Világ*, 1914. márc. 26. – 11.)

Három magyar művész Bécsben. A Művészház magyar termeivel egyidejűleg nyílt meg Bécsben a Kunstsalon Brükoban három magyar művész, *Berényi* Róbert, *Tihanyi* Lajos és *Pór* Bertalan kiállítása. A három művész a nyolcak csoportjának derékhadra volt, s mióta egyesülésük felbomlott, a Művészház kiállításain vettek részt. Kiállításukkal már a bécsi kritika is foglal-

kozik. A N. Fr. Presse kritikusa (A. F. S.) különösen Pór Bertalan művészetéről ír méltánylóan,²⁰ kiemeli monumentalitásra hajló tehetségét.

(Az *Ujság*, 1914. márc. 28. – 16.)

Öt festő. [...] Sehoh a világon nincsen annyi kollektív kiállítás, mint Budapesten, mert mindenütt a világon megvannak a festő számára az érvényesülés más útjai is. Nálunk ez az egyetlen. [...] A fiatal festőnek szüksége van arra a pártfogásra, amellyel egy kollektív kiállítás jár. [...] A Művészházban három fiatal és kevésbé ismert festő állít ki. *Nagy István*nak főleg rajzai sikerültek, s ezek nyújtanak nagyon kedvező reményeket a művész tehetsége felől. Közvetlen a természet után készültek és magukon viselik ennek az intim viszonynak egész frissességét. Akad köztük nem egy, amely meglepően finom és bensőséges, érző és üde visszaadása egy-egy jól meglátott részletnek. Pasztelljei sokszor szintén igen kellemesek. Olajfestményei már kevésbé sikerültek, különösen a tájképek, amelyekben sok a kezdetlegesség. Úgy látszik, a színek kezelésében nem olyan biztos *Nagy István*, mint a rajzban, színes tájképei néha zavarosan összefolyznak, nem tiszták és nem harmonikusak. Figurális képei, amelyekben ismét a vonalnak van döntő szerepe, több kvalitást mutatnak. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1914. márc. 29. – 15.)

Két kiállítás. I. Művészház. [...] Az első és második termet *Nagy István* képei töltik meg. Egy teremre való grafika, pasztell, akvarell és rajz, és egy másik teremre való olajfestmény. *Nagy István* nem is egészen fiatal ember, valamikor régen, tíz-tizenöt év előtt ki is állított már, de azóta eltemetkezett vidéken és nem mutatkozott. Kiállított képei nagyrészt tájstúdiumok, amelyekben szülőföldjének, a székelyföldnek természeti szépségeit teszi tanulmányainak tárgyává. *Nagy* szeretettel rajzolja a székely havasok fáit, bokrait, a székely falvakkal tipikus utcáit és házeit, és elvéve itt-ott egy-egy figurális motívumot is. Képein meglátszik, hogy elvonultan, magában él és dolgozik, van benne sok akarás és igyekezet, a természetnek sok szeretete, azonban kissé szintelen és fakó. Becsületes másolója a természetnek, aki nem is törekszik egyébre, mint hogy hű interpretátora legyen annak, ami maga körül lát. És ezt becsülettel csinálja meg. [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest*, 1914. márc. 29. – 7.)

Két kiállítás. A Művészház mai kiállítása bizonyos tekintetben meglepetés. Meglepetés, amennyiben két művész mutatkozik be egyszerre kollektív kiállítás keretében, s mindkettőnek van új és érdekes mondanivalója, [...] Az erősebb talentum föltétlenül *Nagy István*. Nem mai ember. Tehetségét már évekkal ezelőtt fölfedezték Münchenben, ahol rajzaival nemzetközi festőtársaságban öt első díjat vitt el. Azóta elvonultan élt Erdélyben és dolgozott. Most is inkább mások unszolására jött fel, hogy életjelet adjon magáról, mert manapság bizony könnyen felejtene az emberek [...] *Modorán* is meglátszik még a darabos vidéki, aki igazságának tudatában kíméletlenül őszinte tud lenni [...]

Nagy István elsőrendű rajzoló s különösen szénrajzai [...] érdemelnek figyelmet. Jól lát, s amit lát, könnyű, biztos vonalvezetéssel viszi át a papírosra. Különböző fa-tanulmányai első pillantásra igénytelen alkotások, de a rajzolás precizitása, az egyes fanemek természetének átértése a mai óriás mértékben megnövekedett művészeti termelésnek is legfinomabb darabjai közé sorozzák. [...] Tájképeit markáns ecsetvonással kezeli. Finom, szubtilis érzések helyett az erőt keresi s a hegyvilág megragadó fensége átérzik képein is. Talán pasztell-képein érezzük még leginkább a fejlődés szükségességét. Igen szép színharmoniókat talál, de színei még nem

²⁰ *Neue Freie Presse*, 1914. márc. 27. – 13.

eléggé tüzesek, pedig talán egy festőanyag sincs, mely mélyebben tudna ragyogni, mint éppen a pasztell. [...]

(*Budapesti Hírlap, 1914. márc. 29. – 14.*)

A Művészház kiállítása. [...] Három fiatal festőművész képeit mutatja be: *Nagy István, Gedő Lipót és Teplánszky Sándor* vásznai és rajzai töltik meg a kiállítás épületének valamennyi termét. [...] [Gedő] nem illik bele ebbe a társaságba. [...] tipikus képviselője annak az úgynevezett legmodernebb irányzatnak, amelynek nincs semmiféle iránya. [...] képei és rajzai között nincs egyetlen valamit érő munka, sem egyetlen vonás vagy szín, amely őszinte lenne. Szörnyeteg fejek, mesterségesen hülyére torzított arcok, idomtalan test, ormótlan kéz és láb, ez Gedő Lipót művészete. [...]

Sok és igaz gyönyörűséget szerez a nézőnek a másik két piktor: *Nagy István* és *Teplánszky Sándor*. *Nagy István* különös ember, sajátos festőegyéniség. Budapesten soha nem látni. A piktúrából és a piktúrának él, nincs egyéb mestersége, sem más gondolata, mégis szinte beteges félelemmel kerüli azokat a helyeket, sőt az egész fővárost, ahol érvényesülni, boldogulni vagy legalább feltűnni lehet. Esztendőket tölt el az ország legtávolabb eső részeiben és – egyre dolgozik. *Nagy István* időközben azután jelentkezik és hozza a tömérdek szép és üde levegőjű képet. Most is két egész termet megtöltenek tájképei és figurális vásznai, amelyekben rengeteg sok a kedvesség és a művészi érték. Nagynak fogalma sincs azokról a művészeti hitvallásokról és viaskodásokról, amelyekben a nagyvárosi piktorok java erejüket és tehetségüket elfecsérik. Ő csak fest, latolgatás és ravaszkodás nélkül. Festi, amit lát, ami tetszik neki, és úgy festi, amint saját magának s nem pedig amint az az éppen uralmon lévő irányzatnak tetszik. Minden egyes képe gyönyörűség volt neki, amikor festette, és éppen úgy gyönyörűsége lesz annak, aki megvásárolja.

Teplánszky Sándor azon a mezsgyén áll, amely az őszinte és tartalmas művészetet a moderneskedő ürességtől elválasztja. [...]

(*Esti Újság, 1914. márc. 29. – 2.*)

Bemutakozó a Művészházban. *Teplánszky Sándor, Nagy István, Gedő Lipót.* [...] A háromjuk közül a legtehetségesebb, az egyedüli, akitől sokat lehet várni: *Teplánszky Sándor.* [...] *Nagy István* igen sok képpel jött, amik mind egyformák és egy körből merítettek. Egyformák abban, hogy nyomottak és kifejezéstelenek, egy körből valók, mert majd mindannyia landschaft. Csak azok jók ezek közül, amiken tél van, hó. Annak fehér reflexe ad valami életet és hangulatot a képeinek. Háromjuk közül *Gedő Lipót* a leggyöngébb. Rajztudás nélküli álmodern törekvései érdektelenek. [...]

v. t. [Veress Tibor]

(*Független Magyarország, 1914. márc. 29. – 11.*)

REBELLIS MAGYAROK

A bécsi Künstlerhaus ócskás és megfüstölt enteriőrje egy csomó magyar képet fogadott magába. A zöld gyepet a bejáró előtt letiporta a bécsi nép, hogy láthassa a megnyitóra odahajtató császárt, aki rokkanós lépésekkel végigsétált a termeken, a császárt, akinek mi csak papíros alakját láthatjuk és csak híréll halljuk, hogy van udvara eleven főhercegekkel, ezekbe kapaszkodó nagy urakkal, katonákkal. Bécsben mindez odoránsan és illatosan az orrunkba ömlik, még a Künstlerhausban is. A mi magyar szellemi köztársaságunknak még elnöke sincs, vezető, elnyomó vagy védelmező nem áll felettünk, csak a magyar ég, mely kupolásan borul fölénk, s rajta a reszkető csillagok. A Künstlerhausban a magyar kiállítás érdekességét ez az ellentét szabja meg. A bécsi lojális vorschritfmässig képekkel szembehelyezkednek a magyarok, akik, még a legrosz-

szabbak is, hoznak magukkal akaratlanul lázadozást. Szóval Bécsben ránk süthetik a művészetben a rebellis bélyeget. Pedig ez egyszer senki sem akart nyakas kuruc lenni. A Művészház, hogy biztosabb legyen a dolga, óvatos volt, és nem vitte Bécsbe, akiket nem tartott szelideknek, nehogy zavarják a csöndes összhangot. A rebellis gondolatok elhessegetése csak félig sikerült. Hogy a veszedelemnek éle vétessék, díszhelyre került *Kosztolányi Kann* Gyula is, akit még a bécsieknek sem lehet forradalmárrá ütni, viszont *Rippl-Rónai, Kernstok* s némiképpen *Vaszary* János még régi képeikkel sem érik el azt a megbocsájtó nivót, melyet udvarképessé óhajtott itt tenni a Művészház. A magyar paraszti nyugalom, az elmélázó falusi csöndesség, magyar miliók békéje jelentkezik nyugati tempóval a Rippl-Rónai képein, és kontemplatív festői készség, melynek mélységéből robbanósan, férfias skálával kezdenek előtörni az új formák Kernstok Károlyon. A bécsiek nem vették ilyen megértően észre a jellegzetes vonásokat, bár ezek rezdülnek meg legerősebben a magyar termek levegőjében. A mi ellanyhult és félmúlt festői forrongásunknak emlékei gyűltek össze itt, s ez a Künstlerhausban mégiscsak forradalom. *Márffy, Czigány, Csók, Orbán, Gyenes* Gitta, *Bornemisza, Csáktornyai* képei állanak aztán a kiállítás összhangjában, s mellettük sok-sok kép, amelyeknek nem a kiállításon volna helye. A magyarok két ellentétes, sőt valamiképpen ellenséges pólua gyömöszözlődött be a néhány magyar terembe, és birkózik egymással, farkasszemet nézve otthoni csatározások után. Plasztikánk kevés. *Vedres* Márk legszebb dolgai apró, nagy gonddal összekalapált bronzok, formáik klasszikus hangulatból fogamzók, lelki diszpozíciójuk szerint mély intimitásból fakadnak. A bécsi szobrok itt még koturnust viselnek, s annyi bensőséges átélés, mint ezekre, nem tud felkerülni rájuk. Egy másik szobrásunk is feltűnik: *Medgyessy*, amint tömegeket mozgat meg és forraszt egybe reliefeken.

Ilyen ez a cserekiállítás, mert cserekiállítás: ezután ki fogjuk cserélni Béccsel a piktorainkat. Ők jönnek Budapestre, mint ahogy itt jártak az ősszel, és a Művészház ki fogja küldeni az osztrákoknak a mi magyar képeinket, és a végén még megköszönheti Bécs, hogy megtörjük apránként ósdi hagyományait, felforgatjuk izlését, magyar ostrommal bevesszük a haladás számára ezt az öreg bécsi szalont. Ha ugyan közbe eszükbe nem jut a Künstlerhaus urainak, hogy így maguk alatt vágják a fát, és fel nem húzzák a hidat a szelíd és hangfogós magyar forradalom előtt is.

Böloni György

(*A Hét*, 1914. márc. 29. XXV. évf. 13. sz. 205.)

Bálint Rezső képei. A Budapesti Műhely artisztikus be-rendezésű helyiségeiben, biztos térérzékkel megépített szobákban, melyeknek magassági és mélységi arányai mind finom számítás eredményei, kellemes alakú bútorok szomszédságában, neutrális színű falakon függnek Bálint Rezső festményei. Mintha ennek a környezetnek számára készültek volna, mert őket is az jellemzi, a mi *Kozma* Lajos enteriőrjeit: az artisztikum. Pedig alig egy évvel ezelőtt még a „vadak” közé számított Bálint. Akkor még Cézanne-on függött a szeme és persze abban akart hozzá hasonlítani, amiben a mester is túlzásba tévedt: a formák megvetésében. Az az út, melyre Bálint azóta elkanyarodott, inkább célhoz visz. Most is elsősorban a festői értékek érdeklik, de nem úgy, hogy a rajzzal azért önkényesen bánnék el. Míg azelőtt mindent szét-bontott, most egyszerű színfelületeket igyekszik finom harmóniákban összefoglalni. Jobbára enteriőröket fest, bennök egy-egy emberi alakot, még pedig anélkül, hogy igazában térbeli hatásra törekednék s például a mélység hatását igyekeznék fölkelteni. Képeinek színbeli összehangoltságuk a löerejük, azok a finom harmóniák, melyekben különböző színei egyesülnek. Igen szimpatikus művészetében eszközeinek egyszerűsége és keresetlensége. Ravaszkodás, hatás keresés nélkül való becsületes művészet az. Jóstehetség nélkül is jövőt jósolhat neki az ember.

X. [Kóbor Tamás]

(*A Hét*, 1914. márc. 29. XXV. évf. 13. sz. 206.)

Két kiállítás. [...] A Művészház csoportkiállítás címen három festő ügyesen, finoman elrendezett nagyobb kollekciójával rukkol ki. A három közül a székely *Nagy* Istvánnal most találkozunk először, pedig már tizenöt esztendeje annak, hogy Münchenben többszörös kintünetéssel végezte tanulmányait, s annak is jó ideje, hogy továbbképzését Párizsban, majd Rómában befejezte.

Nagy István azonban szigorú kritikusa önmagának, előbb rengeteg sokat dolgozott, studiózott s csak most, amikor már óriási anyag áll a rendelkezésére, jelenik meg a nagyközönség előtt ez anyag kiválogatott javával.

Kollekciója, amit ma a Művészházban láttunk, igen figyelemreméltó, komoly s további fejlődéssel biztató tehetséget tár elénk. Százhusz képének többsége a grafika különböző ágazataihoz tartozik. Nagy István kitűnően rajzol, s rajzainak megvan az a sajátos érdekességük, hogy kész festmények gyanánt hatnak. Különösen szépek a színes rajzai és pasztelljei a színek végtelenül finom összhangjával, a napfény, meg egy egész sor táli táján a csillogó hó világító erejének bravúros kihasználásával.

Naturalista piktúrája egészen őszinte, szívből jövő, itt-ott elmegy a dekorativitás mezsgyéibe is, s megmutatja, hogy tehetsége ilyen feladatokra is elég erős. Nobilis, artisztikus művészet az övé, a finomságok, hangulatok, mély lelki érzések keresése.

Legszébb, legerősebb dolgainak egyike „Önarckép”-e, egy rendkívül kifejező, kitűnően beállított pasztell, amely bátran állítható egy sorba Lenbach jobb dolgaival. Nagyon artisztikus hatású egy „Mezei út” című pasztellje, a „Fák a mezőben”, a „Gyerekarckép”, a „Boglyák”, a „Székely asszony”, egy gyümölcsfacsoport. Az olajfestmények sorából édesanyja élettel, karakteres portréja, egy „Csángó férfi arcképe”, meg két gyönyörűen világított Segantinis erejű havas tájkép válik ki különösen. Témáinak legnagyobb részét otthon, Erdélyben gyűjtögeti kiváló érzéssel. A nyilvánosság levegője bizonyára csak használni fog Nagy István fejlődésének. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. márc. 29. – 18.)

Pór, Berény és Tihanyi Bécsben. A Művészház bécsi kiállításával egyidejűleg nyílt meg a bécsi Kunstsalon Brükóban a *Nyolcak* csoportjába való *Pór Bertalan*, *Berény Róbert* és *Tihanyi Lajos* kiállítása. Érdekes, hogy a magyar művészek iránt oly kedvezően hangolt egyoldalú és konzervatív bécsi kritika még a szélső modernségekkel is meg tud békülni, s a Neue Freie Presse is elismerően ír róluk, kiemelve Pór Bertalan monumentalításra hajló tehetségét.

(Magyarország, 1914. márc. 29. – 19.)

HOLLÓSY SIMON

A millenáris évben nagy esemény csapott a magyar művészet bizonytalan stádiumába. Egy sereg magyar fiatal művész, mintha ígéret csalta volna őket vissza, hirtelen elhatározással csörtet haza a Nyugat művészi központjaiból. Meg sem állanak az akkor nagy dínomdánom városban, Budapesten, hanem egyenesen sietnek tovább a nagybányai hegyek közé. Édes szülőföldje, meghitt, régi ismerőse közülök többeknek ez a csodaszép tájék, a többieknek még ennél is több lett csakhamar Nagybánya: szerelmes művészi otthona, örök marasztalója.

Egy ízig-vérig művészvajda a vezérük, aki valami zabolátlanul színes temperamentummal áll ennek a társaságnak az élén: Hollósy Simon (szül. 1857.). Idehaza ma sem igen ismerik; Münchenben annál inkább. A Café Stephanie egyik kerek márványsztalett mellett majdnem tizenöt télen át ült egyhuzamban (s ül ma más márványsztalett mellett) ez a vastagnyakú, bikafejű, borzas fekete sörényű cigány, csupasz nyakkal, gallér s nyakravaló nélkül, és villogó, ferde szemekkel, szenvedélyes indulattal beszél – ma is csak úgy, mint huszonöt év óta mindig – egy többé-kevésbé fiatal, de többnyire egyaránt tehetséges kezdőkből összeverődött festőcsoportnak, művészetéről, emberekről, más világi dolgokról, a magyarországi „cudar állapotokról” s a maga olthatatlan gyűlöletéről minden fajtájú iskolák ellen. Nyáron aztán felpakolja ezt a rendesen nemzetközi társaságot s viszi Nagybányára, Bánffyrunyadra, Fonyódra, Técsőre, Mármaroszigetre, vagy ahová éppen lázongó vére kergeti s ahol ingyen kapni a legszebb műtermet s a legjobb modellt: a szent természetet. Önkéntes száműzött Hollósy, akinek az a kerek márványsztalett a katedrája s erdők, mezők, hegyek a tantermei, tanítványai pedig azok a magyarok, németek, oroszok és egyéb nemzetbeliek, akik dacos, hajh ihatatlan fejüket nem engedik bele-

szorítani semmiféle akadémiai járomba. Közülök kerültek ki a Ferenczyek, Grünwaldok, Rétiék, Thormák, Glatzok s a hozzájuk hasonlatosak, azután átadták helyüket az asztal körül az újabb generációnak. A hallgatóság egyre változik, – 1899-ben mi hallgattuk, most a maiak hallgatják – csak ő, Hollósy marad máig a régi: beszél, előad, gáncsol, szid, magasztal, korrigál. Ő a legnagyobb magyar mester: a legnagyobb tanítómester. A müncheni akadémia tanárai hozzá küldik a rikitóan eredeti talentumokat s a szárnyai alól kikerülő fiatalok rajzairól a párisi Julien tanárai is első tekintetre megismerik a Hollósy-tanítványt. Csak éppen képet nem látott tőle senki, (avagy igen kevesen!); egy tenyérnyi vászon: a Kukoricatörés, meg a Huszárok reprezentálta őt a párisi világiállításon is, másik képe pedig, a Rákóczi-induló, szinte már a legendák kódéba vész.

S milyen hiába suttogta fülünkbe a természetről ezeket az intim gyónásait is – néha-néha – ha betévedt lármás kiállításainkra, ahol kettőzötten suttogásnak hangzott az ő amúgy is letompított hangja! De mennyit mond nekünk ez a suttogás! Talán csak a húsz év óta külföldön bolyongó, hazájától keserű érzésekkel elszakadt, a magyar földet mostoha-anyjának vallott tékozló fiú láthatja így ezt a földet, ahogy Hollósy látja. Kietlennek, sivárnak, terméketlennek, híj jávai az Észak fenséges monumentalitásának s a Dél dekoratív pompájának. De a máramarosi kopár föld koldus vetésében, a técsői szénakazal nyomorúságos árvaságában, a holt Tisza megrekedt, zavarosan szürke iszapjában akkora beszédesség, a reménytelenül is forró fiúi szeretetnek olyan monumentális bensősége sír; a betegesen hervadt színek áhítatos keresésében, a föld struktúrájának becéző modellirozásában akkora festői kegyelet álmodozik s az egységes, érzésteljes látásnak olyan nagyszabású leszűrtsége olvad nála fájdalmas és megható harmóniába, aminőt csak egy nagy, hontalan s magával meghasonlott, a saját vérével táplálkozó s a bölcsességig megérett művészlelek revelálhat.

Ez lehet, hogy „irodalom”, amin szánakozólag mosolyognak a festőtechnikai eljárásoknak csak a festéket látó tudósai, de aki nem tud így látni s így érezni képe előtt, az törje a fejét szintézisen, integrálon és kakofónián, de hagyjon békét a művészetnek...

Egyébként, ha Hollósy maga keveset fest is, megnyugtató vigaszul ott van körülötte a tavasz: az ifjúság, reménységűl és zálogául a jövődönék, melynek fundamentumát az ő mesteri keze alapozza; ott vannak tanítványai, akik tanúvallomást tesznek arról, hogy Hollósy alkotások nélkül sem élt hiába. A magyar impresszionizmus történetében egy ragyogó lap megilleti így is.

Ez a sajtóságos egyéniség, akiben az intuíció már a lángéhszig magasul, – hiába mondogatja dicsekedve magáról, hogy egész életében nem „alkotott” olyan művet, amely nevét még csak a napi sajtó kritikái méltatásában is érdemlegesen megörökítette volna – mégis nagyobb érdemeket szerzett a magyar művészet körül, mint igen sok „alkotó” művész társa, aki teli falakkal dokumentálja évente, hogy mennyit festett össze. Ez a fanatikus ember ugyan megmutatta, hogy a destruktív szellemek igen gyakran többet használnak a fejlődésnek, a haladásnak, mint az olyan örökké alkotók, akik a fejlődés létráján csak kapaszkodni tudnak, a fejlődésnek csak utána ballagnak, de azon egy cseppet sem lendítenek. Azt a fiatal gárdát, amelyet maga köré gyűjtött, elsősorban arra tanította meg, hogy gyűlöljenek meg mindent, ami a megalkuvás, vagy visszatévelyedés útvesztőjébe lyukad ki. Lerombolta fanatikus jövőbe való bizakodásával a hite szerint elavult dogmák hamis bálványait, az akadémikus iskolák sablonjait s amikor ezzel elkészült, a művészi keresés tabula rasáját állította eléjük:

– Most pedig induljatok el a magatok útján, keresni a mámoros igazságokat, a nagyszerű megittasulás gyönyöreit! Ki-ki a maga művészi hite, szűzenlátása szerint!

[Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1914. márc. 29. XX. évf. 14. sz. 355–356.)

Két kiállítás. [...] Nagy Istvánról a legjobb szándékkal is nehéz sokat mondani. Nagy tömegnyi munkája – pasztell-rajzok és olajfestmények – szokatlan szorgalomról tesz tanúságot, de felöltő művészi tulajdonságai nincsenek. Mindössze néhány sikerült szénrajzát említhetjük meg.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1914. márc. 29. – 19.)

Magyar festők Bécsben. *Pór, Berény, Tihanyi sikere.* A Művészház bécsi kiállításával egyidejűleg, amint megírtuk, Pór Bertalan, Berény Róbert és Tihanyi Lajos, ez a három kitűnő fiatal magyar festő, a Brüko-féle képszalonban rendezett kiállítást. A bécsi kritika sok elismeréssel foglalkozik a három magyar festő kiállításával és még a konzervatív kritika is kénytelen elismerni legalább annyit, hogy ezek a magyarok talentumosak. A Neue Freie Presse is hosszabban ír a kiállításról, a Fremden-Blatt kritikája pedig egyenesen elismerése a magyar kiállítás jelentőségének. A Fremden-Blatt kritikáját a következőkben ismertetjük:²¹ A Művészháznak a Künstlerhausba való hangosan üdvözölt bevonulásával egy időben a Brüko új képszalonban három magyar festő jelentkezett azzal az elhatározott szándékkal, hogy a festőművészet modern és nemzetközi törekvéseinek propagandát csináljanak. A budapesti vendégeknek nehéz a bécsi föld, mert a modern művészet ugyanazon törekvéseinek képviselői, mint amilyenek Bécsben Schiele, Kokoschka, Gütersloh munkáin tapasztalhatók. Az teljesen kétségen kívül áll, hogy az expresszionizmusnak és kubizmusnak még nincsenek meg azok a megszabott formái, mint amelyet régóta jó polgáriasan elfogadunk, amik évek hosszú sora óta szerepelnek az étlapunkon, és amelyek napról napra, évről évre való sztereotip ismétlődése jólesik az embereknek. De éppoly kevésbé kétségen kívül áll az is, hogy az új azért még nem rossz, amiért nem régi, s akkor sem rossz, ha blöffökkel akarja meghódítani a világot. A magyaroknak a legújabb művészet bécsi követőivel szemben megvan az az előnyük, hogy amint a Brüko-nál rendezett kiállításon is látjuk – faji művész-temperamentummal jelentkeznek. Mind a két bécsi kiállítás iskolát fog itt csinálni, és a legifjabb művészet csatázói fejlődésükre akadálytalan mezőt találnak. *Az expresszionisták és kubisták bécsi falanxa megmérhetetlenül erősödik a budapestiek látogatásával,* és a bécsi nyilvánosságnak más nem is marad hátra, mint hogy saját szülőtteinek is adja meg azt, amit a magyaroknak udvariasságból és elfogultság nélkül megad: a türelmet és az elismerést. – Pór Bertalan négy arcképet állított ki. Eltekintve attól, hogy egy festőnek önmaga a legolcsóbb modellje, egyszersmind legnehezebb problémája. Két képében ideges technikát látunk, másik két képén szélesebb ecsetvezetését a színeknek; önmaga kifejezésének stílusát keresi. Negyvenkettős számú képe a festő legjobb komponálási nekilendülése. Tihanyi Lajosban portréfestőt ismerünk meg, aki az expresszionisták és kubisták csodálatos pózában a dolgok visszaadására problémákat állít föl magának és azon töpreng. Színakkordjai néha ércskeménységűek, máskor lefokozottak és enyhék, gyakran egy domináns szín túlzásával, aztán ismét egymással szembeszögezett kontrasztjukkal azt a hitet keltik, hogy e kísérletezések veleje fejlődést jelent. Berény Róbert hármuk között kétségekívül a jelentékenyebb. Természetes fantáziájának hatása enyhíti a kubisztikus stílust. Nem elég világos előttem, hogy ezek a festők, akik nincsenek tehetség nélkül, miért festenek ilyen képeket, amelyek portrébéli hasonlóságtalansághoz vagy karikatúrához vezetnek. Lehetséges, hogy ennek a művészi probléma szokatlansága az akaratlan oka. A Berény által tervezett és felesége által készített kézimunkák azonban már kész eredményt mutatnak. – *Ilyen kiállításokra szükség van,* hogy a művészeket és a közönséget felvilágosítsák és vitatkozással egymáshoz közelebb hozzák. Ellenállás nélkül nincs érvényesülés. *Az új művészeti szalont dicséret érdemli,* hogy volt bátorsága ezt a kiállítást megcsinálni.

(Világ, 1914. márc. 29. – 10.)

Képzőművészeti kiállítások. [...] Az elmúlt hónapokban lezajlott számos kiállítás közül ki kell emelnünk Csók István kiállítását (Múcsarnok), melyben Csóknak ismert művészi portréja csak megerősítést nyert. Egészséges festői ösztön vezérelte keresztül az akadémikus naturalizmuson, Bastien-Lepage hatásán, ugyancsak megőrizte egészséges festői ösztönt az impresszionisztikus aera alatt is. Ha transzcendens ízű, erotikus jellegű témákhoz nyúl, avagy novellisztikus természetű magyaros témát akar feldolgozni az impresszionizmus eszközeivel, úgy látjuk, hogy e konstruktív technikai stílust igénylő művekhez az impresszionizmus eszközeit még nem fejlesztette ki annyira, mint amennyire azt csendéleti vagy tájkép motívumokat ábrázoló képein kifejlesztette. Újabb művei közül különösen két téli tájképe tűnt fel kompakt, egységes, friss

²¹ Dr. R. H.: Ungarische Maler. Fremden-Blatt, 1914. márc. 28. – 12.

szépségével e kiállításon, melyek bizonyára a magyar impresszionizmus értékes eredményei közé tartoznak.

Az új bemutatkozások közül különösen *Hatvany* Ferenc kiállítása (Ernst-Szalón) keltett őszinte érdeklődést. *Hatvany* egész eddigi fejlődését bemutatták az exponált képek, melyeken keresztül a művész leplezetlen őszinteségét, szimpatikus szerénységét s alapos készülségét állapíthatta meg az elfogulatlan szemlélő. *Hatvany* nem leplezi, nem takargatja a kapott benyomásokat és tanulságokat, hanem őszintén bevallja azokat, hálás köszönettel adózva tanítóinak műveiben. Ingres, Sisley, Monet, Cézanne tán azok a franciák közül, Fényes Adolf a magyarok közül, kiknek képeit s tanácsait szívesen látta *Hatvany*, átélve s kiélve ezek hatásait képeiben, a maga módja szerint, saját festői látásából mindig sokat adva hozzá. Hogy milyen lelkiismeretes szeretettel készült *Hatvany* festői pályájára, azt egy egészen fiatalkori önarcképe mutatja a maga póznélküli egyszerűségében. Az élvezetes, kvalitatásos képek egész sorozata tárult e kiállításon a szemlélők elé, kik bizonyára érdeklődéssel nézhetnek *Hatvany* fejlődésének újabb étappe-jai felé.

Bálint Rezső (Budapesti Műhely) képeit a „Kéve” kiállításain láthattuk eddigi nagyobb számban s mostani kiállításán is meggyőződhattunk e folyton fejlődő művész képességeiről. Képeiben harmonikus egységre törekszik mindig festői eszközökkel. Képeiben akaratlanul is beleviszi kedélyvilágát s az ábrázolandó anyagnak, térnek úgyszólván a hangulatát. Egyik legrégebbi képében, az „Anyja arcképe”-ben a lapidáris, közvetlen karakterábrázolás szép példáját látjuk egyszerű eszközökkel és mégis szellemesen. Interieuröket, tájképeket, csendéleteket is láttunk kiállításán, amelyek meggyőzően dokumentálják azt, hogy a művész invenciózusan és ízléssel közeledik minden motívumhoz, mely benne artistikus érdeklődést kelt.

Az Ernst-Szalónban láttuk *Beck* Ö. Fülöp újabb műveinek kiállítását, kit e kiállítás, mint a formákra és anyagszerűsége törekvő szobrászt revelál. Mindenesetre örömmel kell üdvözölni minden olyan magyar szobrászt, ki a lehetetlen feltételű pályázatok, az anyagszerűtlenség s egy fotografikusan naturalisztikus dekoratívizmus fertőjének meddőségét belátva, ismét olyan feladatokat tűz maga elé, melyek egy szobrászhoz egyedül méltóak: a forma problémáját és az anyag nemességét.

(***)

(*A Kéve Könyve*, 1914. márc. 7. sz. – oldalszám nélkül)

Beck Ö. Fülöp új szobrai. A piciny bronzcsecsebecsék mestere, *Beck* Fülöp, azzal lepte meg az amatőröket, hogy az Ernst-múzeumban februárban egy sor kőmunkát állított ki. A kísérlet mindenfelé rokonszenvet keltett, mert *Beck* egyike ama kevés szobrászunknak, akik saját kezűleg dolgozzák meg a kőanyagot s e munkákat megrendelés és alkalom nélkül készítette, csak éppen hogy eleget tegyen a monumentalitást szomjazó kedvének. Az elismerés bőkezű volt, mert hisz nem egyhamar akad megint szobrászunk, aki hajlandó a vagyonát, a fáradságát, az idejét kőexperimentumokba temetni. [...]

Mert például a *Beck*-féle *Crucifixus* valamivel nagyobb kiadásban már hatásosabb volna, a szent *Sebestyén* és a *Női* alak meg egyenest monstruózus kötömeget kívánna meg, hogy motiválva legyenek az egyes tagok arányai s hogy a szertelen temérdekségű lábak legalább azáltal váljanak megokoltakká, hogy szinte egy hegy súlya nehezedik rájuk, amiért is inkább alépitmény, semmint orgánum gyanánt szerepelnek.

A méret nagy szerepű a művészetben annyira, hogy aránytalanságok is arányosakká válhatnak a méretek megváltozásával. Nem áll az, hogy ami jó féléletnagyságban, ugyan jó dupla életnagyságban is. Az egyszerű megnagyítás vagy kisebbítés mechanikai művelete nagyon sokat változtat egy munka művészi hatásán. Innen van, hogy a „nagyban elgondolt”, de kicsinyben kifaragott kőszobrok korántsem keltik a nézőben azt a hatást, amit a szobrász bizonyos elméletekből kiindulva, várna.

Az elmélet pedig, amiből *Beck* minden látszat szerint kiindult, nem eshetik kifogás alá. Ő kőmunkát akarván adni, egyenest a kőből, a kőtömbből indult ki s azon volt, hogy az adott kőtömbből mentül kevesebbet nyiszáljon le s így mentül kevesebb kéz- és szerszám beavatkozással hozza szobrát létre. Az ily egyszerűsítési célzat voltaképpen a legbonyolultabb és ezer

veszedelmet rejt magában. Mert könnyen megesik, hogy az ember túlsókat enged a kőblokknak s akkor kevés lesz benne az élő élet, vagy túlsók koncessziót tesz az élő testnek s akkor elvész a kötömb hatása. Eddig legsűrűbben az utóbbi veszedelem leleselkedett a szobrászokra, ezután úgy látszik, inkább a másik eshetőség fenyegeti őket. Az t. i., hogy az ember egy kötömb kedvéért erőszakkal torzít el egy organikus formát, amely ebben a túlhajtottságban éppen főjellemvonását, organikusságát veszítheti el. Beck némelyik szobrán egy lábszár vagy comb két, három, sőt még többszörösen vastagabb, mint ahogy azt az átlagos emberi organizmuson megszoktuk. E vastagítás révén ki van töltve az az űr, amely ha megmarad, hatályon kívül helyezné a kődarab tömör tömbszerűségét. Kérdés azonban, hogy midőn így túltette magát a testrészek organikus előadásán, nyert-e valamit? Azt hisszük, a szobrász e fogás révén monumentalitást vélt elérhetni. De bizonyára csak vélt, mert annak átlagos értelmezés szerint egészen mások a sajátságai. Valaki ugyan azt mondhatná, hogy ez egészen egyéni monumentalitás, amely elég, ha egyetlenegy ember, a szerző, ebbeli igényének megfelel. De azt mondhatnók, akkor aligha vitte volna a többi ember elé, kiállításba.

A rengeteg húspazarlás, amelyre Beck e kösziklékat kényszerítette, mint említettük, azért nem hat monumentálisan elsősorban, mert a méret kicsiny. Az ilyen magukban álló alakokat nem természetszerűen, a környezetet, a melléjük vetődött emberek mérőléptékével méri s akkor kívül kicsinységük. Nincs kisméretű monumentalitás, mint ahogy nincsenek magukban törpe óriások.

Erről a szobrász nem tehet. így is nagy áldozat volt tőle, hogy nemes becsvágyból ekkora s ily költséges munkát végzett. Egy ötvenszer ekkora kötömbökből bizony másként bontaná ki ezeket az alakokat.

Ronde-bosse-jainak e rendkívül kövér testein kívül vannak domborművei, amelyeknek előadási módja visszanyúlik az ősi keleti szobrászat világába: a két rétegben való faragás. Itt is, nagyon helyesen, arra vetette a fősúlyt, hogy mentül kevesebbet vegyen el a kőlapból. Kísérletnek ezek beváltak s a kezdett munka szépen lesz folytatható.

Legjobban sikerültek nézetünk szerint azok a kőfejek, amelyek természetes nagyságban vagy annál valamivel nagyobb méretben készültek, egy ilyen például a sütői márványból faragott magyar parasztasszony feje. Ez valamennyi munkája felett lapidáris, azaz kőszerű, kevés apparátussal készült s a kötömb figyelembe vétele nem tett szükségessé torzításokat.

Mind e munkákat azonban messze felülmúlja a plakettgyűjtemény s egy kis bronz: a szittyá nyilas. E plaketek elgondolás, kompozíció, művészi szesz dolgában valóban Európa bármely első műhelyében születhettek volna meg. Formaadásuk egyéni, nyelvük gördülékeny, szabad, s ami leginkább jól esik nekünk: oly költemények, amelyek nem épültek fel előleges számításokon, teóriákon. Ezeknek a kis bronzoknak nagy mestere Beck.

Ama nagy kőveket kísérletnek tekintjük, valóban művészi kísérletnek, keserves, nehéz munkának, amelynek, mint minden komoly munkának meg lesz majd a maga gyümölcse. Mert szerencsére, a művészetben még az „elhibázott cél”, a „helytelen irány” is nagy értékű a következményeiben, ha komoly munkának a gyümölcse. Mert az elhibázott munka közben néha többet tanul az ember, mint egy egészséges irány következetes továbbfejlesztésével. Beck a Szent Sebestyénjével és a Női alakjával az elv kedvéért elment bizonyos irányban a non plus ultráig. Nyugodtan nézhetjük útját, mert tudjuk, hogy nem ez az, amelyen plasztikáját fejleszteni fogja, viszont tudjuk azt is, hogy temérdek értékes tapasztalatot hoz majd magával, ha onnan visszatér s hogy éppen ezek az értékes tapasztalatok teszik majd művészetét gazdagabbá.

(Művészet, 1914. [márc.] XIII. évf. 3. sz. 129–137.)

Az Ifjú Művészek Egyesülete ismét a nyilvánosság elé lépett, ezúttal a Nemzeti Szalonban, másfélszáz képpel és egy-két szoborral. A kiállítás a legnagyobb mértékben megérdemli a rokonszenvet. Hír, összeköttetés, név, protekció nélkül, pusztán talentumában bízva, áll szóba e kis had a közönséggel. Java munkáit adta mindegyik s van köztük, akinek ez kivételes módon, meglepően sikerült. Így mindjárt a most első izben kiállító Litz Bélának, aki egy nagy sor szénrajzot küldött, nagyobbára inkább festőies, semmint grafikai hatásúakat, de valamennyi által van itatva

a talentum ritka szeszével. Ha a széntechnikának néhol jelentkező raffinementjeitől, véletleneitől eltekintünk, amelyek itt-ott észrevehetőek, úgy e mélyen átértett meggyőző erejű rajzokat a legkomolyabb munkák közé kell sorolnunk. A téma meghittje lehet e művészek: legtöbbször anya a gyermekével a tárgy s e két alak egymáshoz való viszonya, egymást kiegészítő mozdulatmotívuma s együttesen egy adott tér kitöltésére való felhasználása nemcsak a legkomolyabb tanulmányról ad számot, hanem finom művészi tapintatról is. Igen markánsak szénnel rajzolt arcképei is.

A másik meglepetés Tichy Kálmán mesekép sorozata. Akvarell-rajzok ezek, játékos kedvvel, ritka izléssel előadva, oly kedvesen mesészerűek [...] Ezek a képek valóban megérdemelnék a színes sokszorosítást. [...]

(Művészet, 1914. [márc.] XIII. évf. 3. sz. 137.)

A Művészház évi nagy kiállítása februárban nyílt meg s részben az egyesület köré csoportosult festők munkáit tartalmazta, részben azokat, amelyeket az egyesület a Bécsben rendezendő magyar kiállításra gyűjtött össze. Ez utóbbi anyag nagyobbára jó ismerősünk, láttuk már más kiállításokon. Az új anyag karakterben is merőn különbözik amattól, mert erősen stilizált művészetet mutat, amelynek nem a festői hatás a tulajdonképpeni célja, hanem inkább valamelyes egyéni interpretáció. A két csoportot összekötik Rippl-Rónai József képei, a szélső bal szárny vezére gyanánt pedig Vaszary János tűnik föl, e kettő köré csoportosíthatók a Művészház tipikus művészei: Berény, Bornemisza, Czigány (ezúttal murális hatású, nagy akttal, amely nyugodt hangulatú), Czobél Béla, Csont, a két Feiks, Gyenes Gitta, Kmetty János, Lehel Mária (nagyon figyelemreméltó aktokkal és arcképekkel, azt hisszük, még sok meglepetést várhatunk tőle), Márfy Ödön (egyebek közt egy színben jól hangolt kompozíció tervvel), Orbán Dezső (szép tájképpel), Tihanyi stb.

A legexponáltabb hadállású köztük Vaszary János, aki két tucat képpel és rajzzal s néhány kis gipsz-munkával mutatja be legújabb fölfogását.

Ez a fölfogás eltér attól, amit Budapesten eddig modern művészet címszóval mutattak. Egészen idegenszerű, új és ennél fogva érthető, hogy a nézők jó része nem ért vele egyet. Vaszary fokról-fokra alakította ilyenné művészetét s ha jól megfigyeljük némely aktját, továbbfejlesztését látjuk benne amaz aktoknak, amelyeket egykoron a Művészház régi helyiségében, kollektív kiállítása alkalmával, mutatott be. Az akkori lenge, ruganyos vonal még egyszerűbb lett s mármár annyira sommás, hogy némely helyütt csaknem körzővel és léniával látszik előadottnak lenni. Csak látszik, mert azért – ellentétben a kubistákkal – itt nagyon is érezzük a kézírás zamatját. Valóban, alig képzelhetjük az aktoknál egyszerűbb interpretálását s bevalljuk, hogy az emberi testnek e kurta sztenogramjai egészen szokatlan külsejük ellenére is nagyon lekötötték figyelmünket s azt minden látszólagos geometrikus izük ellenére is a maguk nemében kiváló, igazán művészi érzéssel átítatott munkáknak tekintjük. Ám nem csodálkoznánk azon sem, ha akadnának, akikre e pár lengő vonalból álló rajzok éppen az ellenkező hatást gyakorolnák. Az bizonyos, hogy a rajz elve itt élére van állítva s izgatón libeg jobb- és bal felé és semmi csodálni való sem volna azon, ha ki-ki más véleményét formálna magának e művek értékéről. Előkészítő kartonrajzain is nagyon érdekesnek tartjuk a fekvő, guggoló vagy elhajló aktokat s ezt az érdeklődést itt-ott csak az csökkenteti, hogy némelyikük kissé emlékeztetni látszik egyiptomi véssett aktokra. Azt azonban valószínűleg ennek a fölfogásnak ellenfelei is meg fogják engedni, hogy egy hát, egy oldal, egy comb vonalának hihetetlenül hirtelen és rugalmas duktusa csak oly mester keze munkája lehet, aki bőven evett a tudás almájából.

Vaszary művészete valamelyes irányban van alakulófélben s e pillanatban alig sejthető, hogy hová fog érkező. Nem eredmény még, inkább út. Még pedig a legérdekesebbek egyike. Nem mérnök senkinek sem ajánlani, hogy ilyesmire adja a fejét. Az csak olyan embernek való, aki végső elszántsággal lök el magától mindent, amit egy nagy lelkiismeretben leszámolás után fölöslegesnek tart és senkivel sem törődve, megy az ismeretlen felé. Ilyen nyaktörő séta nem volna bárkinek ajánlható.

(Művészet, 1914. [márc.] XIII. évf. 3. sz. 137–141.)

Jubiláló művészek. Csók István. Művészi pályájának 25 éves jubileuma alkalmából Csók kollektív kiállítását rendezett a Mücsarnokban. Nem mondhatunk egyebet, mint hogy a legnagyobb magyar művészek egyike. Sokoldalú nagy művész. Minden egyes képe egy műremek. Hatalmas történelmi kompozíciója, mely annyi lélekkel és pszichológiával van megfestve és átérezve oly nagy[on] művészi, mint az utóbbi években készült dekoratív felé hajló vámpírjai etc. Csupa rajz, szín és forma egy mesteri előadással s ez gyönyörködtet. Mesteri a műtermi sasok, a női akt csodás ezüst tónusa. [...]

Fejér Sándor

(*Revü, 1914. márc.–ápr. I. évf. 1. sz. 56.*)

A MŰVÉSZHÁZ KIÁLLÍTÁSA

A wieni Künstlerhaus tavaszi kiállítására magyar csoportot készít elő a Művészház, melynek anyaga részben most megnyílt kiállításából fog kikerülni. Talán ez az oka annak, hogy valami furcsa, kétszínű szempont szerint válogatták össze a képeket, a modern Művészház nem felejt-vén el, hogy a konzervatív Künstlerhausban kap helyet. Ettől a körülménytől eltekintve, igazi értékeket csak azok között látunk, akik talán nem is fognak Wienbe jutni, a fiatalon dolgozók között és itt is kiemeljük, mint a legimpozánsabbban jelentkezőket: Márffy Ödönt és Vaszary Jánost. Márffy érdekes talentuma – úgy látszik –, kezd közeledni a végleges kibontakozás felé, tájképein teltek és érdekes elosztásúak a színek, aktos rajzain a formák és vonalak biztos egyensúlya, továbbá nagy kompozíciója érdekes dokumentumai művészete fejlődésének. Vaszary ismét tovább hldt megállapodni nem tudó forrongásában és ha legújabb dolgait nem is tekint-hetjük megállásra alkalmas eredményeknek, kétségtelenül érdekesek és az erkélyes kép vagy a Madonna-rajz önmagában véve is, a fejlődni képesség momentumának kikapcsolásával is komolyan érdekes.

A kiállítás többi részben Rippl-Rónai művészetének három klasszikuspéldájával szerepel, melyeket gyors és intim rajzai vesznek körül, Kernstok pedig egy karakteres aquarell-fejvel. Felemlítjük még Lehel Mária színben is, formában is fejlődő és tisztult képeit, Orbán Dezső egy – már ismert, – kitűnő tájképét, Feiks Jenő szintén már látott impresszióit, Feiks Alfréd képeit, melyek közül az egyik atmoszférikus színskálára hangolt tenger és színház különösen komoly és értékes, Raj István szép nagybányai képét.

A plasztikát Vedres Márk képviseli végtelenül nyugodt és tartózkodóan finom bronzaival, míg Vaszary szobrocskái inkább csak kísérletek arra, hogy festői törekvéseit plasztikus formában is kifejezze.

Medgyes László

(*Új Magyar Szemle, 1914. márc. I. évf. 1. sz. 30.*)

EGY ÚJ FESTŐ ÉS EGY RÉGI ÚJ SZOBRÁSZ

Az Ernst-Múzeum mindig értékes kiállításai között mindenféle szempontból nagyon érdekes volt Beck Ö. Fülöp szobrainak és Batthyány Gyula képeinek kiállítása. Alkalmat ad például egy rég tudott és rég panaszt bizonyosság újból való megfigyelésére. A publikumról van szó, a vernissage-ok úgynevezett előkelő és jó ízlésű publikumáról, amely tolongott és küzdött talpnyi helyekért a Batthyány termeiben, de közönyös sietéssel haladt át a szobrok között. Akár a kő forma-nyelvének nehezebben érthetősége, akár a Beck művészetének a másikenál mérhetetlenül nagyobb komolysága és kulturális súlya az oka ennek, mindenképpen jellemző. E publikum előtt elsikkad az a nagyszerűen világos és nagyon mély okokban gyökerező fejlődés, ami a Beck azelőtti, kedves, de sima és eszközeiben nem mindig szobrászi plakettjeitől újabb érmein át a mai, szinte tökéletesen kifejlett, tiszta formaképzéssel kifaragott szobraihoz vezet, de megmarad a sekélyes külsőségek, a mondaine világ és az irodalmi ízű, jól ismert forrásokból táplálkozó fantázia ragyogása, ami kíméletesen ráborul és el próbálja takarni Batthyány művészetének piktori komolytalanságát.

Ez lehet érdekes, de érdekes, igazán értékes itt csak a Beck művészet, mely maiságában azonban a plakettokon kezdődik, ahol a tisztán plasztikus elemek viszik a döntő szót, (például a Liszt-plakett mindkét oldalán), és végződik a maga faragta kőszobrokon, mely hosszú évek küszködéseinek eredményeit szűrik magukba. Magyar szobron még nem láttunk ilyen tiszta és közvetlen monumentalitást: a formák végső leegyszerűsítését az anyaghoz. A kő-matéria nehéz megmunkálhatósága és tömörsége az anyagszerűség legkisebb megsértése nélkül tükröződik vissza rajtuk, amellet, hogy nagy és megható érzéseket szinte tökéletesen ábrázolnak. A Szenvedés nagy kő-reliefére utalunk, mint példára, a krisztusi megváltás fájdalmisságának új megtestesítésére.

Batthyány munkáit talán inkább és enyhébb szemmel lehet a kultúra nézőpontjából bírálni, mint a művészetéből. Olyan jelenség, amelynek bekövetkezése előre látható volt és érthető: egy nagyon sokat látott, sokat utazott, sokféle kultúrát megismerő ember működése a közönség szája izére. És – külsőleg –, ez mutatja legvilágosabban, hogy nem igazán művész, de inkább maga is közönség és csak egy bizonyos fokú kézi ügyesség kellett hozzá, hogy e sokféle kultúra külsőségeit leszögezhesse, a környezete és saját maga számára, anélkül, hogy valamit is magából hozzáadna. Dilettáns a szó tiszta értelmében, kedves, érdekes jelenség, de nem művészet, amit csinál.

Medgyes László

(*Uj Magyar Szemle, 1914. márc. I. évf. 1. sz. 30–31.*)

Nőkérdés a művészetben. A velencei és a berlini kiállítással kapcsolatosan a magyar képzőművésznők társadalmában nagy elégtelenséget teremtett a rendezőbizottságnak az az eljárása, hogy egyáltalában figyelemre sem méltatták a nők művészetét. [...] A magyar nő művészete alig van külföldön képviselve – mondta egyikük [...]

Be kell vallanunk, nálunk a nők között eddig még nem akadtak világra szóló tehetségek, sőt őszinték leszünk, ha megmondjuk, hogy a Magyar Képzőművésznők Egyesülete úgyszólván termeli a női dilettantizmust, a feltűnni vágyó tehetségtelenek óriási tömegét. De hát miért törünk ezek miatt pálcát a valójában komoly művészi törekvések felett?! [...] elegendő, ha *Kalmár Elzát*, a hatalmas tehetségű szobrásznőt, *S. Kalivoda Katát*, *Walleszné Gyenes Gittát* s a fiatal *Lehel Máriát* említjük. [...] Felkértük *Kernstok Károly* festőművészt is, hogy nyilatkozzék a magyar nő művészetéről. A mester az alábbi érdekes megvilágításban fejtegette a magyar nő helyzetét a piktúrában:

– Rosa Bonheurök és Baskircsev Máriák ugyan még nemigen akadtak a magyar képzőművésznők között, de hogy tehetséges nők egész sora műveli nálunk a piktúrát, az kétségtelen. *Nemes Elza* grófnő arcképe Firenzében az ott lévő összes magyar festők arcképei között a legjobb. *Kalivoda Kata* mesterségének oly virtuóza, hogy semmiben sem árulja el asszonyi eredetét. *Lehel Mária* a kultúrának oly nagy útját tette meg piktúrájában is, amire csak kiválóan diszponált férfiak képesek. *Istvánffy Gabriella* a világ bármely hivatalos kiállításának lehetne kiállítója. És hogy *Walleszné Gyenes Gittát* említsem, ő a bécsi Künstlerhaus kiállításán nervózus talentumával valósággal felkeltette a művészettel foglalkozók érdeklődését. [...] A magyar társadalom nálunk még az úgynevezett „Hochfamiliare” életet éli; az asszonynak még csak családi szerepe van, a maga egyéni életének kiélése még a legnagyobb társadalmi ellenállást kénytelen elszenvadni, ez az oka legnagyobb részt annak, hogy nemigen szerepeltek eddig a nők a piktúrában. [...]

(*Magyarország, 1914. ápr. 1. – 8–9.*)

HÁROM MAGYAR FESTŐ

Bécsben végignézttem *Berény, Pór* és *Tihanyi* kiállítását, és így messze kitépve ezeket a fiúkat földjükből, a lármás és veszekedős Budapestből, kitelepítve egy új bécsi galériába (melynek portáljából *Berény Róbertné* ragyogó színű himzései integetnek), még jobban megértettem, hogy mit jelent nekünk ez a három festő. Valamikor többen voltak, zárt, kicsi falanx összeverődése

képezte a magyar forradalmiságot, bátorságot, értve ezalatt, a régi művészettől való elszakadást, azt a nagy elhatározást, hogy így lesz belőlünk valami a magyar glóbuszon. Hárommá fogyva szeretem őket önmaguk értékeiért, amint hárman az egész magyar életet példázzák, ahol sokan vannak az elindulók, nekilendülők, de kevesen a hosszan kitartók és megérkezettek. A makacsság ugyan nem mindig apostolkodás, és nem mindig érték, de ebben az esetben az. A tájékozatlanság, rosszakarat és ellenséges kritika nézhetne elvetélt apostoloknak e három művészt: mi közelükben élve nyomon követtük útjaikat, és elejétől fogva láttuk őket értékeikben.

Összhangzóbb kiállítás nem volt mostanában, mint e három piktoré. Pór egyszerűsége, Tihanyi mélysége és Berény komplikáltsága szövődik itt össze. Pórnak minden nagyobb és értékesebb képe itt van, amiket tőle az utóbbi időben láttunk. Kompozíciós vágyai, amelyek formaveszűdségekkel kerülnek vászonra, embercsoportjai, melyek csoportosításában viaskodva nyilatkozik a talentum, új rajzai, amelyeken meleg szenvedéllyel csap le monumentális témákra, és végül önarcképei, e tudatos, szinte kéjes piktor-kielégülések, a legfrissebb alkotásai. Portréiben még kísért az idegesség, de már rajtuk ül a mindenén átvergődött, gógós, fölényes nyugalom, míg rajzai kiapadhatatlan forrásai őszinte és természetes impresszióinak, melyek hajtják a monumentalitás felé. Most úgy éreztem: Pór elsősorban monumentális festő. Tihanyinak ily biztatóan, meggyőzően nem voltak még együtt képei, arcképei szinte lenyűgöznek. Az ember, akit portrén ábrázol, neki nem egyedül festői tárgy, neki lelki matéria is, Tihanyi Dosztojevszkijesen veti rá magát az emberekre. Színe kevés, kifejezésre szükséges alapszínek, de ez a kevés szín nagy emóciókkal kerül a képre, csaknem megdöbbentően érezzük, hogy milyen nagyszerű dolog, amint a lefesteni való tárgyból megszületik a festmény. Magamon tapasztaltam, hogy portrén az emberek nem mutatkoznak hétköznapi maszkaikban. Egy arckép, melyet rólam festett, szinte segített a magam megismerésben, be kellett látnom, hogy az a szigorú, néri arc, mely tele van töprengéssel és kétségbeeséssel, és a másik pillanatban szelíd, asszonyos sírásra hajlik: az én vagyok. Berény most is a legkomplikáltabb közöttük, portréi: az Ignotusé és elsősorban Bartók Béláé, klasszikus szoliditásúak. Kompozícióin a természet és a felszabadult fantázia találkozik. Képei, amiket fest, valóságos jelenségek, de mintha mégis álommal látott vagy átértett impressziók egyé szövődései volnának. Színes, varázslatos, mágiikus tehetség. Mindig az indiai kígyóbüvölők és fakírok tudományára gondolok, ha képeit nézem.

Bécs fokozta e három festő értékét. Berény, Pór, Tihanyi kiállítása nem magyar képek sablonos jelentkezése volt, nem üzleti spekuláció, de büszke és öntudatos bemutatkozás, hogy mi, fiatal magyarok, ilyenek vagyunk, ilyen az új magyar lélek termése. Ne feledjük, hogy Mietke Párizsból hozatja Bécsbe a friss művészetet, a nyugat – mert Párizs Bécsnek is nyugat – termését, új ámulásait, a művészi narkotikumot, és Picasso fedezete kell ahhoz, hogy Kokoschka és Gütersloh érvényesüljenek. Ilyenkor esemény ennek a három piktorinak megjelenése, mert ők ott nemcsak a mi fejlett magyarságunknak képviselői, de amint egy bécsi kritikusuk is helyesen észrevette, védőbástyái az új művészetnek Bécsben. Megjelenésük azt fejezi ki, hogyha már kelet felől is ilyen talentumokkal süvít az új szellem, Kokoschkáék mégsem lehetnek olyan különcködők és bolondok.

Böloni György

(*Nyugat, 1914. ápr. 1. VII. évf. 7. sz. 497.*)

MAGYAROK A SALON DES ARTISTES INDÉPENDANTS-BAN

1. Picasso és Cézanne. E két névvel lehet jellemezni az Indépendents idei kiállítását. A természet adta impulzusokat öntudatlanul adó impresszionisták alig vannak képviselve a tárlaton, s a teret majdnem teljesen a tudatos művészet foglalja el, mely a hatást előidéző okokat kutatja, s eszerint építi fel munkáit. Ez a művészet most még fejlődik, határozott végcéljai nincsenek, s így tőle még sok meglepő felfedezést várhatunk. De már a máig elért eredmények is nagyon szépek. S e forrongó művészetnek is vannak maradandó becsű alkotásai.

2. Az ideai kiállításnak különös érdekességet adott a magyar művészek előnyös szereplése.

Az összes kiállított szobrok között – Archipenkóiét kivéve – Csáky szobrai keltették a legnagyobb feltűnést. Szobrai mindmégannyi dokumentum annak bebizonyítására, hogy a szobrá-

szatban is lehet új út, új élet. Három kiállított munkája közül legjobb „Férfifej”-e, melyben már teljesen szakít a vizuális másolással, s csak tolmácsolja a természetet, annak értelmi képét adva. Egyedül a formák konstrukciója a fontos egy bizonyos akció szerint. Ez adja az életet. S ő ezt az életadó akciót kutatja, ami hiányzik a másolatból, mint ahogy minden öntvény halotti maszka.

3. A kiállító magyar festők között legkiválóbb Szobotka Imre. Képein meglátszik ugyan, hogy tanult Metzinger-től, de azért ma már független tőle. A kubizmus nagy problémája, a dinamikai konstrukció érdekli őt is elsősorban, de Leányfej-én a formák öntudatos felépítése mellett a színek harmonikus akkordjai is érvényre jutnak.

4. Új, eredeti utat keres M. Ráczi Gizi, ki az intelligencián alapuló kubizmussal szemben az intuíciót tartja művészi hitvallásának. Egy tárgy, egy élettelen tárgy az ő szemében egyszerre külön, egyéni életet kezd élni, s fontosságában túlnó minden más dolgon.

E felfogás művészi összintésege nagyon szép, és M. Ráczi Gizi képei híven adják vissza a megérett dolgokat. Konceptió című képén különösen sok a szépség.

5. A Salon többi magyarja közül meg kell még említenünk Bánszky Sándort. Monumentális Férfifej-e becsületesen és lelkiismeretesen megcsinált, jó munka, s ha így halad tovább, még sok szépet várhatunk tőle.

Kövesházi Elza kissé japános kerámiákat és apró, stilizált bronzszobrokat állított ki. Munkái nagyon szépek, s a kiállításon megérdemelt feltűnést keltettek.

Bossányi Ervin formai egyszerűsége törekvő vásznai régi hindu freskókra emlékeztetnek. Késmárky Árpád és Miklós Gusztáv képeit a kubizálás rontja. Egyes vásznaikon, pl. Miklósnak tájképrészletén megnyilatkozó eredeti felfogás azonban reményt ad arra, hogy ők is megtalálják majd az útjukat, ha nem is éppen a kubizmusban.

Raith Tivadar

(Nyugat, 1914. ápr. 1. VII. évf. 7. sz. 499–500.)

KMETTY JÁNOS RAJZAI ALÁ

Kmetty János még fiatal ember, de már megpróbált egyet-mást. Többek között azt is, hogy lehet százötven koronával zsebében Párizsba utazni és ott fél esztendő eltölteni, tanulni, látni, dolgozni. Ez természetesen nem ment bizonyos koplalások nélkül, és kemény hit, bátorság, fanatizmus kellett hozzá, hogy sanyarú napjaiban egy idegen város emberocéánjának közepette erejét, akarását el ne veszítse. Kmetty János sokat dolgozik, helyesebben folyton dolgozik, noha kiállítások katalógusaiban mindössze négyszer-ötször szerepelt a neve. E sorokban röviden, csupán néhány szóval jegyzem le azokat a tulajdonságokat, melyek képeiből kiolvashatók. A tárgyak rajzát markánsan, szabatosan adja, a matériát szinte kitapintható módon érzékelteti. Képeit nem halmozza túl színekkel, de színei mindig tartalmasak. Amit csinál, az magasán fölötte áll a pusztá ábrázolásnak, célja magasabb egység, a jelenségek törvényszerű összefüggésének kifejtése. Megérdemli, hogy erő kifejtését azzal a szeretettel, megértéssel értékeljük, mint amily életbevágó komolysággal, önmehtagadással végzi.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1914. ápr. 1. VII. évf. 7. sz. 500.)

Hármas kiállítás. Három fiatal magyar festő képeiből rendezte legújabb kiállítását a Művész-ház. [...] Nagy István nem ilyen tetszetős, gyakran nem tud megbirkózni a színnel s nehézkes előadó, de kétségtelen, hogy alaposan elmélyed tájaiba, lényegüket, fontos alkotórészeiket igyekszik reprodukálni, a nehézségekkel láthatóan küzdve győzedelmeskedik rajtuk és sok próbálgatás, tanulmány után szinte kierőszakol egy-egy harmonikus tájképet, hegyekről, sziklák-ról, erdős ormokról. [...] Mindhármukról lehet remélni, hogy jelentékeny dolgokkal fognak még szerepelni a magyar művészetben.

(-el.) [Lengyel Géza]

(Pesti Napló, 1914. ápr. 1. – 15.)

A magyar impresszionista festészet. Rózsa Miklós, művészeti irodalmunk egyik legrégebbi munkása, hogy a művészet adminisztrálásába belefáradt, pihenésül terjedelmes könyvet írt a magyar impresszionista festőkről. Vállalkozásának nehézségeit könnyű elképzelni, ha tudjuk, hogy Rózsaának úgyszólván élő anyaggal kellett dolgoznia: eleven kortársakat osztályoznia, eleven jelszavakat megítélnie, eleven, sokszor még csak alakuló irányokat meghatároznia. Mindezt feldolgozni ő kísérte meg elsőnek, s ebben Rózsa – nem első ízben – az úttörés szerepét vállalta. A feladat nehézségei azonban túlságosan nagyok voltak neki. Mindenekelőtt nem sikerült anyagának fölébe kerülnie: olyan nézőpontra helyezkednie, ahonnan egész modern művészetünk fejlődésén – mert hiszen a magyar impresszionista festés egész modern művészetünket jelenti – végig tudna tekinteni. Ez az oka annak, hogy könyve sem irányoknak, sem festőegyeniségeknek nem története. Ez az oka anyagcsoportosítása önkényességének s ellentmondásosságának is. Kár, hogy Rózsa lemondott arról a formáról, mely pedig éppen neki annyira kényesre esett volna: az emlékezés alakjában való elbeszélésről. Rózsa az utóbbi tizenöt esztendő minden művészeti mozgalmának szemtanúja, sokszor szereplője volt, s emlékezete bizonyára tele van érdekes és fontos adatokkal. Kár, hogy oly keveset juttatott belőlük könyvének. Ennek helyette inkább fejtegetésekbe merül, stílusok és festőegyeniségek jellemzését kísérel meg, holott ehhez nem elég az ereje: tárgyalása egészen rendszertelen, terminológija zavaros, előadása homályos. Aki a modern magyar művészet történetét meg akarja írni, annak az anyag beosztására nézve mintának magától kínálkozik a külföld modern művészete. Annak kellő figyelembevétel nélkül lehetetlen is összefüggő képét megrajzolni művészetünknek. Mindent összevetve, ezt a könyvet nem sorozzuk Rózsa Miklós értékes cselekedetei közé. Értékes cselekedete volt a Művészház megalapítása, értékes cselekedete volt a benne rendezett kiállítások nagy része, talán legértékesebb cselekedete volt a fiatal művészek megkeresése és megápolása. Vagyis nem az elmélkedés, nem a történetírás, nem is a bírálás, hanem a cselekvés. Rózsa Miklós az akció embere. Hisszük is, hogy ennek a tehetségének értékesítésére mihamarabb újra sor kerül. A magyar művészetnek szüksége van az olyan agitáló és szervező energiákra, mint Rózsa Miklós.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1914. ápr. 1. – 15.)

Három új könyvről. [...] A magyar impresszionista festészet a címe *Rózsa Miklós* új könyvének. A magyar impresszionizmus előretörésében Rózsa személyesen részt vett, tollal, beszéddel, agitációval segítette azokat, akik képeikkel új szint hoztak a magyar festőművészetbe. A harcnak már vége van s annál érdekesebb lefolyásán végigtekinteni, mintegy seregszemlét tartani. Rózsa tulajdonképpen ezt cselekszi, még pedig azzal a temperamentummal, mely harc közben is mindig jellemezte. S érdekes, hogy elfogultságot nem jelent nála ez a temperamentum; ellenkezőleg az az író, aki a forradalmi hévben késhegyre ment egy-egy művészért, most, midőn összehasonlítja s együtt értékeli az egész táborát, habozás nélkül állapítja meg relatív értéküket, bár ez aztán, az egybevetés miatt, természetesen nem lehet mindre és mindenben kedvező.

A könyv anyagát illetőleg az „impresszionizmus” nem jelent éles határvonalat. Az utolsó negyedszázad csaknem minden jelentékeny festőjével foglalkozik Rózsa, kivéven azokat, akik – bár értéküket nem lehet elvitatni – úgyszólván harci állásfoglalást jelentenek az impresszionizmus szemben. Igyekszik összefüggésben megmutatni embereit s mindegyiknek tevékenységét beállítani a korba. Ez nem mindig sikerük. Meglátszik néhol, hogy nagyon is közel állott az eseményekhez az író. Ez a közelség azonban olyan közvetlenséget ad neki, mely valóban ritka a művészeti irodalomban. Hamis következtetésektől, alaptalan föltevésektől itt nem kell félni; mindezeket az embereket pongyolában és munka közben, harci lázban és győzelmes pihenésben látta Rózsa Miklós és nagyon gyakran jellemzi művészi tevékenységüket is jól megfigyelt, személyes vonásokkal.

Rózsa könyvéhez Lyka Károly, a magyar impresszionizmus első irodalmi harcosa írt meleg hangú előszót.

(*Pesti Napló*, 1914. ápr. 2. – 17–18.)

Tavaszi tárlat. A Múcsarnok ma megnyíló tavaszi tárlatán nem találunk sem többet, sem kevesebbet, mint amennyit vártunk. Közepes, vagy a közepesnél valamivel rosszabb átlagnívó jellemzi a kiállítást, [...] A kiállítás legbecselesebb darabja *Ferenczy* Károly aktja. A kitűnő művész ezúttal olyant produkált, ami a klasszikus művészet határait döngeti és nagy fejlődés a művész életében. Ennél szebb és nemesebb aktot talán még sohasem festett magyar művész, [...] A nagybányai fiatalok közül néhány elsőrendű tehetség állított ki igazán szép és jó dolgokat. Már itt megemlítjük *Börtsök* Samu és *Jakab* Zoltán nevét. Itt van ismét *Mednyánszky* László báró, sejtelmes, finomszövésű hangulataival [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(Budapest, 1914. ápr. 4. – 7.)

Tavaszi kiállítás. [...] A szemközti teremben van egyik legérdemesebb fiatal mesterünk, *Ferenczy* Károly női aktja [...] úgy érezzük magunkat, mintha *Ferenczy* e legújabb képével úgyszólván beleegyezését adná, hogy „hiszen hát a néhai jó öreg Bouguereau is tudott valamit!” [...] az egész tavaszi kiállítás dísz: *Karlowszky* Bertalan jellemzésben monumentális, színkvalitásaiban is finom, teljesen érett és megérett, művészi becsületességében is példás Pallavicini-portréja. [...] *Bosznay* István mesteri tájképei sorakoznak a hetedik teremben [...]

Malonyay Dezső

(Budapesti Hírlap, 1914. ápr. 4. – 12.)

Tavaszi a Múcsarnokban. Az ideális művészi közepszerűségek központi vásárcsarnoka, amelynek tizenhét termén a legkisebb lelki izgalom nélkül lehet végigsétálni. A szemnek egy percre sincs alkalma, hogy csodálkozva kimeredjen s megrészegeedve elkáprázzon; a szívnek, hogy nagyobbat dobbanjon; a léleknek, hogy mélyéből a művészi megtermékenyülés meleg forrása törjön elő; a fantáziának, hogy föllobbanjon, [...]

(k. s.) [Kemény Simon]

(Az Est, 1914. ápr. 4. – 3.)

A tavaszi tárlat. Mint annyi másszor, a tavaszi tárlat ezúttal sem jelent új értékeket, zászlóbontást és forradalmat. [...] A legőszintébb elismeréssel kell megemlékezni *Ferenczy* Károly női aktjáról, [...] *Körmendi-Frim* Ervin csendéletei említésre méltók. [...] *Gulácsy* Lajos két festménye a reneszánsz hangulatait ébresztgeti abszolút művészi eszközökkel. [...] *Mednyánszky* László régi erényeivel és új formákkal lep meg. [...] az építészek művei közül kiváló *Lechner* Ödön jubileumi temploma és sok eredetiséget találhatunk *Lajta* Béla apróbb és nagyobb terveiben. *Kozma* Lajos enteriőrjei finom harmóniájukkal tűnnek ki. Szobor valóban igen kevés van a tárlaton. Ezek közül *Medgyessy* Ferenc zömök aktja, [...]

(Magyar Hírlap, 1914. ápr. 4. – 9.)

A Múcsarnokban. Tavaszi kiállítás. I. A téli gyönyörű nekilendülés után tavasz nyíltával megint csak visszazökkentünk a régibe. [...] Valami nagy, általános kifáradást látunk az egész vonalon. [...] A tanulság pedig, amit e tavaszi kiállítás kudarcából levonhatunk, abban csúcsondít ki, hogy az ilyen monstre tömegtárlatból elegendő egy esztendőben egy. [...] Az első teremben szerettük volna látni *Márton* Ferenc „Takarodó”-ját, amely éppen az utolsóban függ. Ez a nagy kvalitású rajzolóművész ezen a vásznán is csupa erő és élet, de színben is fejlődött, sőt egyenesen vakmerő színbeli eszközökkel emeli képe dekoratív hatását. Jól beállított székely munkásai pompás karakterek. [...] *Perlrott Csaba* Vilmos dekoratív csendélete kubizmushoz hajlik, de nem szertelen, s lila, zöld, fehér színei harmóniába olvadnak. [...] *Mednyánszky* László báró finom, hangulatos „Téli reggel”-e, egy modernebb technikájú „Téli est”-je s egy jól ka-

rakterizált „Csavargó”-ja tartoznak abban a csoportba, amelyről már az első cikkünkben megakartunk emlékezni. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. ápr. 4. – 1–2.)

A Múcsarnok kiállítása. *Séta a tavaszi tárlaton.* [...] Hiányzik – igen kevés kivételtől eltekintve – minden fajtájú szertelenség s éppúgy a nagyobb lendület, valami formában és lényegben egyaránt kiemelkedőre való törekvés. Ez alapjában csodálatos, hiszen a Múcsarnok most, legalább elméletileg, nem ellensége a legszokatlanabb művészi kísérleteknek sem; kettős zsűrije éppen arra való volna, hogy besegítse azokat az újakat is, akiket a régi egységes és konzervatív zsűritől elvi ellentétek választottak el. A kettős [...] zsűrizést megcsinálták, de ez a gyakorlatban, rövid pályafutásának már legkezdetén, egészen másképp sikerült, mint ahogyan el lehetett volna gondolni. Már a legutóbbi kiállításon feltűnt, hogy a művészklubok s ennek megfelelően maguk választotta bírálóik is, nem annyira a művészi elvek, mint inkább a személyes szimpátia alapján helyezkedtek el, aminek következménye gyanánt kollektívok nem nagyon élesen különböztek. [...] Ha a részletekbe nem is óhajtunk ezúttal még belemenni, meg kell emlékeznünk báró *Mednyánszky* László képeiről, melyek között ezúttal kevésbé kódösek, misztikusak rendkívüli finomságokon kívül erővel és színnel teljesebbek is vannak. [...] igen érdekesebbek *Lajta* Béla originális, néha ellentmondásra, de mindig gondolkodásra készítő kompozíciói; [...]

Lengyel Géza

(Pesti Napló, 1914. ápr. 4. – 13–14.)

A Múcsarnok tavaszi tárlata I. Bele kell törődni abba, hogy a Múcsarnok vásári természetű kiállításai nem igen különbözhetnek egymástól. Télen szakasztott olyan a jellegük, mint tavasszal: csekély kivétellel ugyanazok a művészek szerepelnek rajtok, jobbra ugyanolyan műveikkel. Ha néha (igen elvéve) meglepőt, újszerűt produkál valaki, az is elvész e kiállítások hangulatának monotonijában. Legfájdalmasabb érzésünk a Múcsarnokban az igaz fiatalok hiánya. [...] A merész fiatalokat nem szeretik a Múcsarnok intéző hatalmai. Azok a tehetséges rajok, melyeket például a Művészház bocsát ki időnként, hiába igyekeznek a Múcsarnok kiállításaira bejutni. [...]

Ferenczy „Vénusz”-át mint művészeti életünk eseményét üdvözljük. Nemcsak önmagának értékéért, hanem mert e nagy művésznő újabb megmozdulásának jelét látjuk benne. Ha a művész megáll haladtában, ha új feladatokat nem képes meglátni, akkor körülbelül be is fejezte életét. Akkor már csak mint múlt jöhet számba valamikor. De Ferenczy pályájának, mindenki megítélheti, egészen új szakasza kezdődik ezzel a munkájával.

Elek Artúr

(Az Újság, 1914. ápr. 4. – 12.)

A Múcsarnokban. Újra tavasz, újra Múcsarnok és újra szomorú kiállítás. Szenzációnk kevés akad, de amint szétnézünk a termeken, ahonnan a nagyobb nevek elmaradtak, egy tapasztalattal leszünk gazdagabbak. A régi generáció helyett egy új kezdi elfoglalni helyét a Múcsarnokban: beért egy szalon-kegyeket hajhászó fiatalság, és most, e kiállításon vesszük észre meglepőbben először, hogy feljött az ő csillaguk és ők uralkodnak. A dologban az a szomorú, hogy ezzel a Múcsarnok nem fiatalodott: az arca ugyanaz, mint amikor lenézésünk legnagyobb göggyével haladtunk el a képei előtt. [...] A fiatalok közül *Béli-Vörös* Ernő enteriőrje, *Berkes* Antal karácsonyi műtermi hangulata, amelyek kissé megfogtak. [...] *Perlrott Csaba* Vilmosnak egy erős, megkapó rajzú csendelelte aztán a kiemelkedő. *Ferenczy* Károlynak itt egy nagy aktja. Sok rajta a szép festői munka, nagy hittel, gondnal és szeretettel megfestett kép, de nem sikerült. [...] aztán a bejárótól jobbra húzódó szobákban néhány érdemesebb kép: *Mednyánszky* László csavargója, *Gulácsy* Lajos két, finom művészettel alkotott képe, [...] két igen jó rajzú *Körmendi-Frim* csend-

élet, [...] Látunk aztán egy fiatal festőt bontakozni, Czencz Jánost: még nem tudni merre fordul tehetsége, komolyodni fog-e vagy könnyelműsködni. [...]

(*Világ, 1914. ápr. 4. – 11.*)

A tavaszi kiállítás. I. [...] Ma nem a meglepetések korát éljük, legkevesbé Magyarországon, ma a művészeti élet nyugalmas és lassú, mint egy kényelmesen és lomhán nyújtózó folyam. A zavar és izgatottság után, amelyet a XIX. század végén az új művészeti eszmék kirobbanása okozott, bekövetkezett a nyugalom, az egyensúly helyreállott és a művészet mindennapja csendes és egyforma.

Párizs, a kezdők örök városa felől természetesen egyre és egyre érkeznek az új hullámok, de vajmi kevés jelentőséggel [...] A közönség, ha egy kicsit figyel, könnyen észre fogja venni, hogy az ultramodern törekvések – hiába! nem tudok más kifejezést használni – milyen jelentéktelenek és rövid életűek, különösen akkor, ha a XIX. század modernségének szívós és diadalmas előretörésével hasonlítjuk őket össze. Az a láz, az az öntudat és energia, amely annak idején az impresszionista festészet győzelmét kivívtá, teljesen hiányzik a mai chercheurök kitalálásaiból, s aki az ephemer újítások hirtelen elernyedését látja, meg lehet győződve arról, hogy nincsen jövőjük. [...] Ma a naturalista művészet csakúgy megbukott, mint ahogy eltűntek mindazok a szellemi irányok, amelyek a XIX. század belső életét kitöltötték. Ma az emberiségnek egy új eszmeiségre, a gondolkodásnak egészen új szempontjaira van szüksége, mely még nem alakult ki teljesen, bár jellege, éspedig idealista jellege előre sejthető. [...]

Sztrakoniczky Károly

(*Alkotmány, 1914. ápr. 5. – 1.*)

A „Kéve” müncheni kiállítása. 1908. év július havában rendezte első külföldi kiállítását Düsseldorfban a „Kéve”, amely nagy sikert aratott. Az egyesület legutolsó közgyűlésén elhatározta, hogy kiállításait ezentúl felváltva rendezi itthon és külföldön [...] most Münchenben rendez kiállítást [...] a „Kunsthau Brakl”-ban nyolc termet fog elfoglalni [...] 150 darab kerülhet majd kiállításra [...]

(*Alkotmány, 1914. ápr. 5. – 14.*)

A „Céhbéliek” kiállítása. A „Céhbéliek” Magyar Képzőművészek Körének első kiállítása [...] a következő festő- és szobrászművészek vesznek részt: gróf *Batthyány Gyula*, *Beck Ö. Fülöp*, *Berán Lajos*, *Déry Béla*, [...] *Körösfői-Kriesch Aladár*, *Kunffy Lajos*, *László Fülöp*, *Moiret Ödön*, *Nagy Sándor*, *Raáb Ervin*, [...] *Zemplényi Tivadar*. [...]

(*Alkotmány, 1914. ápr. 5. – 15.*)

Tavaszi. A Képzőművészeti Társulat kiállítása. I. *A független művészek.* [...] a Múcsarnokot a napsugár árasztja el, előtte a bokrok zöldbe szöknek már, künn tavasz van és idebenn – ősz. [...] itt merev és tehetségtelen falak fogadnak. [...] Az új rend szerint lógnak a képek. Két csoportba osztva, a független és a szabad művészek külön-külön. [...] elismerésreméltó gondoskodás történt arról, hogy valahogy a jobb képek hangsúlyt ne kapjanak, hogy az akadémiai szürkeség és az analom előkelő patinája most is megülje a termeket. Az első benyomás az, hogy a szabad művészet nagy fölényben vannak a függetlenek fölött. [...]

v. t. [Veress Tibor]

(*Független Magyarország, 1914. ápr. 5. – 10.*)

A Múcsarnok tavaszi kiállítása. II. [...] *Gulácsy Lajos* előkelő kvalitásait, misztikus festési modorát két olasz témával foglalkozó vásznan produkálja. [...] A grafikai teremben rejtőzik az ötletekben gazdag, nagyvonalú *Biró Mihály* két kiváló temperája, mind a kettő zöldes tónusú, az egyik a fantasztikus, víziózerű „Vérvád”, a másik egy enyhébb hangulatú, nagyszabedű utca-részlet. [...] A szobrászati részen különösen két fiatal modern érdemel bizalmat: *Reményi József*, aki *Beck Ö.* Fülöp útain jár erotikus hatású, egyszerűsége törekvő Lédájával, amelyen különösen a fekvő rész vonala jó [...] meg *Medgyessy Ferenc* igen plasztikus, teljesen kifejező „Gondolkodó”-jával, egy könyökére támaszkodó női akttal. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1914. ápr. 5. – 17.)

A Művészház tárlata. *Teplánszky Sándor, Nagy István, Gedő Lipót.* Végre valahára, úgy a szezon vége felé eszébe jutott a Művészháznak, mi végre alakult. Megemlékezett róla, hogy programja a ver sacrum jelszavában izzott, mikor még büszke volt arra a fiatal gárdára, mely a Rózsa Miklós lélektüzelő, életre hívó „legyen” szavai nyomán úgy bújta ki a föld alól körülötte egy napról a másikkra, mint eső után a gomba. [...] most sem véletlenül jutott eszébe a fiatalság a Művészháznak. Bécsben a ládában felejtették őket, jó lesz hát – gondolták – itt Pesten kiaggatni az adta fiataljait. [...] Persze nincs meg az a forradalmi karaktere és a mélységekből bányászó vajúdas láztüzes jövőbenézése, mint egy olyan kiállításnak, mely a Boromisza Tibor, Sassy Attila, Szigeti Jenő, Sándor Móric, Götz Ernő, Pechán és Egry képeiből kerülne ki, de több izgató tehetséget, érdekességet, egyéniséget látta meg a Teplánszky, Nagy István és Gedő egy-egy képe, mint nem egyé azok közül, kik Bécsben a Művészházat reprezentálták. [...]

A Nagy István művészete egy bizonyos ponton éppen antipodusa a Teplánszky egyéniségének. [...] Nagy István teljesen felolvad egy nagy panteisztikus érzésben, mikor a természet megnyilatkozásait lesi. Az ő számára nincs az a jelentéktelensége a természetnek – egy gally, fűszál vagy falevél –, melyben fel ne tudná fedezni, meg ne tudná érezni az örök természet szívdobogtatóan forró leheletét. [...] Nagy István egy panteista poéta, kinek minden képe forró szerelmi vallomás a természethez. [...] kiállított még a művész pár tanulmányfejet is. Kár, hogy nem többet. Valósággal drámai előadásuk van ezeknek a portréknak. Különösen érdekes egy csángó fej és a piktor önportréja. Egészen egyéni festésmód, lélekig hatoló karakter-érzék és virtuózus biztonság jellemzik ezeket a fejeket. [...]

Gyöngyössi Nándor

(Ország-Világ, 1914. ápr. 5. XXXV. évf. 14. sz. 239.)

A Múcsarnok fiatalsága. *A tavaszi tárlat.* A magyar művészet reprezentáló neveit már évek óta hiába keressük a Múcsarnok falain, akik közülök itt-ott betévednek, inkább csak megszokásból teszik és jelentéktelen dolgokat küldenek. Már-már azt kellett hinni, hogy a Múcsarnok tisztán *Kacziány* bácsi és *Kézdi-Kovács* László kedvéért rendez félénként kiállításokat. Annál örvendetesebb, hogy a mostani tárlaton végre teljes pompában vonul fel a fiatalság és márkás nevek nélkül is tud tisztaságát adni a kiállításnak. Az öregek közül *Ferenczy Károly* a legjelentékenyebb, bár egyetlen „Női akt”-ja nem képviseli méltón a nagy mestert. [...] *Dobai Székely* Andor hat belgiumi vászna feltűnően jó, [...] Igen ügyes és tehetséges piktornak bizonyul *Sautner Lipót, Gábor Móric,* [...] Jó még *Bánsághi* Vince és *Perrott Csaba* Vilmosnak egy nagyon kvalitásos csendélete. [...]

Nagy Imre

(Hétfői Friss Hírek, 1914. ápr. 6. – 1.)

Művészi majolikák. A sok kis lelkes társaság közt, amelyik ebben az országban csendben, nagy szorgalommal és hivatással, de a boldogulás nem sok kilátásával küszködik művészeti vagy iparművészeti téren, van egy, amelynek címe: Művészek Majolika és Agyagipartelepe Hódmezővásárhelyen. A telep célja, hogy az Alföld hajdan virágzó, de most már haldokló agyagiparát megmentse a pusztulástól. A telep vezetőinek az a célja, hogy ezt az ipart vagy

művészetet megtartsák szűzen úgy, ahogy azt a nép magának megcsinálta, s ez alapon akarják a telep művészei továbbfejleszteni a magyar gölöncsérek és írókás leányok munkáját. Két éve dolgozik a telep s most kiállítást mutat be az Iparművészeti Múzeumban. A kiállított tárgyak ornamentikája, színe, formája a magyar földből sarjadt tulajdonságokat tünteti föl. [...]

(*Az Est*, 1914. ápr. 7. – 3.)

Elismerés a magyar művészetnek. A Művészház tagjainak bécsi kiállításáról még mindig elragadtatással írnak és beszélnek a császárvárosban. Vasárnapi számában a *Zeit* közöl kritikát a magyarok műveiről. A magyarokat – írja a *Zeit* kritikusa – a radikális modernség jellemzi; a legkonzervatívabb közöttük az impresszionizmusnál tart, amellyel a Künstlerhausban nemigen lehet találkozni. A művészek legtöbbször a francia expresszionizmus ihlette meg, sőt kubista kísérletek is láthatók. A csoport legkitűnőbb jelensége *Rippl-Rónai* József, egyike azoknak a kevés művészeknek, akiknek elég a tudásuk újításai okosságait bizonyítani és megmagyarázni. Portréit olyan monumentalitás jellemzi, amely a német stilsztikára emlékeztet. Melléje sorakozik *Kosztolányi* Gyula, *Feiks* Jenő, *Körmendi-Frim* Jenő, *Vaszary* János, *Katona* Nándor és *Csáktornyai* Zoltán. A kritikus megemlékszik az osztrák festőkről is, akiknek azonban nem jut annyi dicséző jelző, mint a magyaroknak.

(*Független Magyarország*, 1914. ápr. 7. – 12.)

Művészi majolikák kiállítása. Hódmezővásárhelyen, a magyar kerámiának ezen a buja talajú őshazájában egy kisebb művészcsoporthoz állt össze, hogy a magyar kerámiai motívumokat művésziékké tegye és artisztikusabb, nemesebb formában dolgozza föl. „Művészek majolika és agyagipartelepe Hódmezővásárhelyen” néven művésztelepet alapítottak *Kallós* Ede, *Pásztor* János, *Endre* Béla, *Tornyai* János és *Smurák* József, akik nagyrészt ismert, sőt igen jó nevű művészek, és ehhez a csoporthoz csatlakozott *Medgyessy* Ferenc, *Oláh* Gábor, *Kmetty* János, *Endre* Béláné, *Maksa* Mária, *Patócs* Mária, *Kovács* István és *Kovács* Károly, akik együtt dolgoznak az alapítókkal. Ez a művészcsoporthoz most mutatja be először eddigi működésének eredményét az Iparművészeti Társulat kiállítási helyiségeiben. [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(*Budapest*, 1914. ápr. 8. – 12.)

Művészi majolikák kiállítása. Néhány szobrász- és festőművésznünk – mindannyi Hódmezővásárhelyre való – összefogott, hogy hajdan virágzó, de újabban elhanyagolt alföldi fazekas mesterséget föllendítse és művészetté fejlessze. *Kallós* Ede, *Pásztor* János, *Endre* Béla, *Tornyai* János, *Smurák* József a telep alapító művésztagei. Munkálkodásuk első próbáit most állítják ki az Iparművészeti Múzeumban. Amit bemutatnak, az tulajdonképpen nem majolika, inkább fazekas művészet, amannál anyagban is, technikában is kezdetlegesebb mesterség. Művészetük csak kevésbé népies, bár az alföldi fazekas művészetnek legtöbb motívumát, kivált az ornamentumosokat felhasználják. Inkább nyugat-európai edényformákat mintáznak, és színben sem nagy ragaszkodnak népies fazekasiparunk kedvelt színeire. Mindebből némi stílusellenesség következik: az anyag meg a technikája és díszítő stílusa között nincs meg a szükségszerű logikai összefüggés. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1914. ápr. 8. – 19.)

Tavaszi tárlat. Szabad művészek. [...] *Kléh* János, a szolnoki telep lakója, ismét nagyon szépen szerepel. Színben igen jó és kellemes képei örvendetes haladást bizonyítanak. [...] Itt van *Perlrott Csaba* Vilmos kitűnő csendélete és *Ferenczy* Károly gyönyörű heverő női aktja, amelynél szebbet magyar piktor még nem festett. [...] A hatodik teremben vannak *Kádár* Gézának színes,

meleg napsütésű tájképei is, [...] A kilencedik teremben van *Körmendi-Frim* Ervin két igen erős csendélete, *Erős Andor* egyszerűsített, dekoratív tájképe, *Dobrovics Péter* jó csendélete, [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(Budapest, 1914. ápr. 9. – 6.)

Magyar festő sikere Münchenben. *Frank* Frigyes fiatal festőművész hazánkfia, aki tavaly a Nemzeti Szalonban mutatkozott be jelentős sikerrel, most a müncheni „Secessio”-ban állított ki három portrét, amelyekről a német lapok legmelegebben írnak. A „Münchener Zeitung” szerint *Frank* kvalitásai sokban emlékeztetnek *Zorn* művészetére.

(Budapest, 1914. ápr. 10. – 11.)

Tavaszi tárlat. [...] *Körmendi-Frim* Ervin csendéletei említésre méltók. [...] *Gulácsy* Lajos két festménye a reneszánsz hangulatait ébresztgeti abszolút művészi eszközökkel. [...] *Mednyánszky* László régi erényeivel és új formákkal lép meg. [...] *Páldy* Zoltán, *Dobrovics* Péter [...] igen sikerült dolgokat állítottak ki. [...] az építészek művei közül kiválik *Lechner* Ödön jubileumi temploma. *Kozma* Lajos enteriőrijei finom harmóniájukkal tűnnek ki. Szobor igen kevés van a tárlaton. Ezek közül *Medgyessy* Ferenc zömök aktja [...] érdemel dicséretet.

v. t. [Veress Tibor]

(Független Magyarország, 1914. ápr. 10. – 10.)

Céhbeliek. Kiállítás a Nemzeti Szalonban. Egy új művészcsoporthoz tömörült most „Céhbeliek” gyűjtőnév alatt egybe, [...] ez a csoportosulás nem művészi célokért történt. Nem egy egységes célért – művészi célért – küszködő harci tábor tömörülése ez, mert hiszen ahány kiállító művész, úgyszólván annyi irány van képviselve ezen a kiállításon, [...] Egészen heterogén elemekből verődtek össze a Céhbeliek, ez azonban nem rontja a kiállítás egységes hatását. A rendezés igen jó [...]

L. Gy. [Lippay Gyula]

(Budapest, 1914. ápr. 12. – 9.)

ÖREGEK ÉS FIATALOK

Vannak félvad törzsek, melyek az előregedett, legyengült és így hasznavehetetlen öregeket kiteszik az erdőbe, hogy ott éhen pusztuljanak. Leölhetnék ugyan őket, de nem teszik; a haladás látványától megszakadna tán érzékeny szívük. Hát inkább kidobják őket, mint a szegény koldust ama bizonyos jószívű izraelita.

Cyrano

(Élet, 1914. ápr. 12. VI. évf. 15. sz. 474–475.)

Művészeti életünkben visszajára fordított recipe szerint dolgoznak a különböző törzsek. Itt a fiatalokat szeretnék kihordani az erdőbe, hogy el ne egyék a földi jókat, s el ne szívják a levegőt az

öregék elől. Itt is, ott is életmentésről van szó, s ha a két intenció barbársága miben sem különbözik, annyi bizonyos, hogy az afrikai fiataloké legalább racionálisabb. Azok ugyanis a lehető cselekednek. De az még sohasem történt, hogy az impotencia le tudta volna győzni az életerős ifjúságot.

Fő bűne mellett, hogy élni akar és haladni tud, újabban még egy szörnyű bünt olvastak az új művésznemzedék elárvult fejére, az *à tout prix modernség* vádját. Tetszik érteni ezt a finom megkülönböztetést? Vannak *modernek* (ezek ők, a beérkezettek) és vannak *minden áron modernek* (ezek a fiatalok). Mert – risum teneatis! – nemcsak a konzervatív táborból dörröntek el ilyen üres papírágyúk, hanem abból a neo-szakaszból is, melynek születése percétől kezdve csak egyetlen álma volt: hogyan lehetne behozni a numerus clausust a magyar művészetbe? Ez ugyanis biztosan meghozná az óhajtott eredményt. Ha valahogy szabályrendelet (lehetőleg *fővárosi* szabályrendeletet) lehetne hozni, hogy a modern magyar művészet csak például hét, hat, három vagy utóbb esetleg csak egy *tagból* állhat, meg lenne oldva a probléma.

Am így, mikor ezek a fiatalok, akarom mondani: *à tout prix modernek* is élni akarnak, sőt kiállítani! Amikor nem akarják beérni azzal a tisztességgel, hogy nyakukra ültethetik a mestereket, és népség-katonaság lehetnek a primadonnák mellett! És amikor még – *horribile dictu!* – odáig vetemednek, hogy meg merik látni a primadonnák kicsorbult fogait is! Ez már aztán igazán túrhétel! Itt csakugyan nem segít más: ki kell hordani az erdőbe valamennyiüket!

À tout prix modernség!?... Milyen ostoba, milyen rosszhiszemű, milyen perfid és milyen szánalmas ráolvasás ez, mellyel a vesztét érző impotencia akarja elhessegetni a neki oly kísérteties jövődjé szellemét. A fiatalság nem szorul arra, hogy *minden áron* modern legyen; az ő modernsége *természeti törvény*. Az ifjúság semmi árt sem fizet érte, ha eldobja a konzervatív hagyományokat, hiszen neki magának nincsenek hagyományai; ő a *másokét* hajtja sutba. Az új eszmék, az új irányok rokonai, hiszen fiatalok azok is, mint ő. Még fizikuma is egyre az újat kívánja; szervezetének egyedül a folytonos változatosság, az újság adja az örömezzeteket. Az ifjúság idején a szem, az agy, az idegrendszer, minden egyes sejtünk mohó sóvársággal szomjúhozza az új benyomásokat; az ismétlés fárasztja, lehangolja, s csak a változatosság képes nagyobb emóciókba hozni a véredényeket. A fiatal fantázia egyre új utakat keres, s az ifjú alkotó potencia mindig más és más eszközök segítségével igyekszik legmagasabb pontját megtalálni. A küzdelem az újért életeleme. Az ifjúság számára még a túlfeszített hang is magasabb rendű örömezzetekkel jár, mert erkölcsileg is, fizikailag is erősebb lesz általa, s mert szinte tudat alatti, rejtett természeti erői ilyenkor buggyannak felszínre belőle. Az ifjúság modernsége tehát mindig igaz, mindig őszinte – hiszen a modernség maga sem más, mint ifjúság!

Csak a legyengült erő szorult rá, hogy *à tout prix modern* legyen. Előbb vagy utóbb ugyanis minden agyvelő eléri – sejtjeinek száma és kvalitásai szerint – az akviráció határát, s mikor e pontra elérkezik, új felvételre nem képes többé. Csak természetes, hogy ilyenkor a felvett képzetekhez, mint egyetlen birtokához, a legnagyobb erőfeszítéssel, az élet ösztönével ragaszkodik, hogy velük valahogy tovább laborálhasson. *Ekkor* lesz az ember konzervatív. Ez is természeti törvény, mint a fiatalság modernsége, s az okosak, a becsületesek, az őszinték nem is kapálódznak e természeti kényszerűség ellen. Csak a mindig idegen lobogó alatt vitorlázott kalózok már-már süllyedő bárkáin leng még a tizenkettedik órán túl is a modernség zászlaja, hogy általa magukhoz csalogassák az egyedül bolygó hajókat, és azok fedezete mellett átcsempészhesék elavult dugárújukat az új vizekre... Csak ezek reszketnek a láthatáron felbukkanó minden új sajkától, mely ifjú, bátor evezősöket hoz a művészet tengerére. Ezek akarják elriasztani magtalan puskalövésekkel a náluknál erősebb jövővényeket, s ezek látnak kísértetet minden olyan új jelenségben, mely más szellemi köntösben jár, mint amilyen az övék.

Ahogy nem használt azonban eddig semmi mesterkedés, praktika és politika, nem fog használni a ráolvasás sem. Vén javasasszonyok még hihetnek ebben a babonában, az ifjúság azonban kacagva lép át a jóslatokon, ráolvasásokon, sőt a javasasszonyokon is. Hiába állanak el minden utat előle; hiába hordatják ki a határra akár az egész új festőnemzedéket is; hiába terpeszkednek el az ő zsírfukon elhízottak a fiatalok által kiharcolt pozíciókban – az ifjúság a maga virágos diadalszekerét mégiscsak győztesként hordozza meg a magyar művészet arénájában, legfeljebb keresztülrobg a holttestein azoknak, akik elébe állanak ...

De hát nem lenne okosabb ennél a disztelen halálnál szépen, *őszintén* megöregedni, *kifelé* is, nemcsak lelkiekben? Hiszen meg lehet öregedni szépen, bölcsen, harmonikusan és erő-

teljesen. Csak nézzenek át ide az irodalomba. (Óh, hogy erről éppen Kiss József lapjában nem lehet nyíltabban beszélni!) Aztán a másféle öregség sem szégyen, pláne ha valaki igazán öreg! Csak az az öregség nevetséges, mely totyakosan is fiatalnak játssza ki magát, s à tout prix fiataloknak látja a valóban fiatalokat.

Tövis [Rózsa Miklós]

(A Hét, 1914. ápr. 12. XXV. évf. 15. sz. 245.)

MŰVÉSZETI REFORMOK

A Szépművészeti Múzeumért – Reformot kérnek a művészek

A Szépművészeti Múzeum új igazgatót kapott és ez az esemény, ha nem is lenne összekötve azzal az örvendetes ténnyel, hogy a kinevezést, ami művészkörökben ritkaság, közmegelegedés kíséri, mégis adott alkalom arra, hogy a Múzeummal foglalkozzunk. A Szépművészeti Múzeumot szeretjük, egyike azoknak a kevés magyar kultúrintézményeknek, amelyek igyekezne megfelelni hivatásuknak. A Múzeum ma már igen gazdag, kitűnő hivatalnokokkal dolgozik, úgy hogy mindenképpen példás múzeuma lehetne Európának. A mostani kinevezés alkalmából mi magunk vetünk fel néhány magyar művésszel együtt olyan reformokat, amelyeket a Múzeum életképessége szempontjából szükségesnek látnánk.

Ha nem is tartozik a művészi vezetés kérdéséhez, mégis igen fontos a múzeum nyitva tartásának ideje. Ma délután két óráig vannak nyitva az egyes osztályok és egész délután zárva állanak a nagyközönség előtt. Régi hivatalos copf maradványa ez az intézkedés és alapja valószínűleg az, hogy pénzügyi megtakarítással jár. De ez a beosztás *megfosztja Budapest közönségének legnagyobb rétegét a múzeumlátogatástól*. A pesti életrend beosztása olyan, hogy csak délután kezdődik a polgári emberek valamelyes szabadsága.

Azért tetettük fel ezt a kérdést, mert úgy vesszük észre: a Múzeum mindenképpen új korszak előtt áll. Petrovics Elek a Belügyminisztérium volt osztálytanácsosa, aki a Szépművészeti Múzeum új igazgatója lett, finom ízlésű, széles látókörű, modern ember, kitűnően jellemzi az a néhány sor, melyet

Rippl-Rónai József festőművész írt hozzánk, amikor megkérdeztük, hogy milyen jelentőséget tulajdonít a megtörtént kinevezésnek. Rippl-Rónai levele így szól:

Kedves Bölöni,

legyen kegyes elővenni Rippl-Rónai Emlékezéseit, könyvének 148-ik lapját felcsapni. Ott talál egy Petrovicsra vonatkozó részt: t. i. én ismerem őt legrégibb idők óta. Már 1899/1900-iki Royal-beli kiállításomon egyik frekvens látogatóm volt, vett is tőlem pár dolgot, amelyeket ma is szeretettel őriz szerény, de igen izléses otthonában; – azóta már sok más importánsabb munkámmal, de mások műveivel együtt – többnyire magyar művészekről, Szinyei, Kernstok, Ferenczy, Csók, Czigány, Vaszary, Hatvany, Fényes, a franciák közül Signac, Vuillard, Bonnard, Rodin, Redon, Maurice Denis és – legkiválóbb régi mesterek reprodukciói függne falain. Berendezését Toroczky Wiegand csinálta, szép, kényelmes módon, harmonikusan. Igazán, egy szépen, művésziesen, finoman gondolkodó fiatalember meleg otthona ez. Kívánnám, hogy élete folytatását lássa a Szépművészeti Múzeum falai között: és tudom, törekedni fog, mert jól ismerem lelke világát – a szép és jó megszerzésére, a rossz dolgoknak pedig kiirtása lesz egyik fő feladata. Ismeretségünk mindig szorosabb barátsággá fejlődött ki s így igen sokszor nyílt alkalmam mondani neki, hogy előbb-utóbb mégis csak a mienknek kell lennie, ott kell hagynia a belügyi aktákat mihamarabb.

Egy új korszak előtt állunk, ami nagy művészi esemény a mi kultúrára képes, törekvő nemzetünknel.

Isten velük, szeretettel hívük

Rippl-Rónai József

Megkérdeztük a magyar művészet néhány jeles és kitűnő művezét, hogy megtudjuk az ő véleményüket is a Szépművészeti Múzeumban beállott változás felől.

Vedres Márk szobrászművész így nyilatkozott:

– Petrovics Elek kinevezésének igen megörültem, mert sokszor volt alkalmam tapasztalni, hogy ő tisztult művészi ösztönnel szemléli a műtárgyakat és metier-kérdésekben is járatos.

Valószínűleg ott fogja kezdeni munkáját, hogy a Pulszky által beszerzett 80 renaissance szobrot, amelyek már hosszú évek óta vannak száműzetésben, és a Meller Simon által olyan sikeresen megkezdett bronzgyűjteményt fogja rendeztetni és mielőbb mindenkinek hozzáférhetővé tenni. Fontos újítást tehetne, ha a múzeumi vezetőség hatásköréhez kapcsolná azt, hogy a modern műtárgyakat úgy, mint eddig a régieket, a *Múzeum mindenkori vezetősége, felelőssége terhe alatt, szerezné be*. A mai rendszer: hogy a Képzőművészeti Tanács ajánlatára szerzik be a modern anyagot, a legrosszabbnak bizonyult, a tanácstagok legtöbb esetben csak lekötöztető szívesseget, kávéházi szolidaritást gyakorolnak az ajánlattételnél, mert a beszerzett tárgyért úgysem vonatnak felelősségre.

Kívánatos volna, ha a Múzeumból a *gipszeket kitelepítenék*, ezeknek a rosszul összeállított és összevissza faragott és maszatolt gipszeknek *nincs művészi szférájuk*, és ezért nem egy Szépművészeti Múzeum keretébe valók.

Kernstok Károly véleménye a következő:

– Petrovics Elek nekem régi, kedves barátom, s ha ő örül új munkakörének, jómagam szintén, csak örömmel fejezhetem ki. Hogy később, egy pár év múlva, fog-e még új hivatásának örülni, nem tudom, félek, hogy nem. Petrovicsnak finom Schöngestja a művész-közélet bántó izgalmait nem fogja közönnnyel nézni, s akkor? – na igen, akkor félek, visszakívánja a Belügyminisztérium csöndjét. – A Szépművészeti Múzeum *leghiányosabb osztály a modern galéria*. Régi gyűjteményével sokat úgysem lehet csinálni. Annyi pénzt nem kap, hogy a klasszikus gyűjteményt komplettírozhassa. Petrovics nagy rajongója a modern művészeteknek s így adva van az, hogy rajongása és ehhez értése egy jó és modern gyűjteményt eredményezzen. *A modern gyűjtemény tele van a múlt század külföldi giccsestőinek képeivel*, viszont a nagy művészi [!]²² egyenes emberei nincsenek, vagy rosszul vannak képviselve.

Delacroix nincs, Courbet nincs, Manet nincs, Puvis de Chavannes nincs, Leibl gyengén van képviselve, Cézanne sehogyan.

Vannak holmi Joris Píok és Sinibaldik, *egy hozzá nem értő intézőség szomorú maradványai*. Ezeket ki kell küszöbölni, amazokat beszerezni s kész egy modern gyűjtemény. Igaz, ma et is drága pénzen lehet, viszont itt vannak a ma nagy talentumai, kik még relative olcsón vásárolhatók. Tessék okos és szerető szemmel széjjelnézni s nemcsak gyűjteményt lehet szépet összeállítani, de még nagy anyagi hasznot is lehet a magyar államnak szerezni. Annak idején, a Munkácsy-aukción, Leibl potom pár ezer frankért, két vagy háromezerért meg lehetett volna venni, ma húszszorosa az ára stb. Ma is vannak tehetséges emberek, csak szív és a felismeréshez bátorság kell s minden irányú eredménnyel dolgozhatnak egy múzeumdirektor.

Úgy vélem, a magyar piktúra klasszikusainak is külön-külön szobát kellene berendezni.

Munkácsy, ez a nagyszerű ember, milyen díszhelyet kellene, hogy elfoglaljon egy magyar múzeumban. Külön termeket, úgy rendezve, hogy a néző eleve is érezze: ime, ez ennek a nemzetnek egyik nagy büszkesége. *Székelynek, Lotznak, Paál Lászlónak, Madarásznak, Benczúr-nak, Szinyeinek* stb. egy-egy termet vagy szobát, hogy külön mindegyik a maga valeurjében, senkitől sem zavarva, érvényesüljön. Elvégre a cél az, a meglévőt minél előnyösebben bemutatni, tüntetni azzal, amink van, ez lehet egy magyar kultúrát hirdető intézménynek célja.

Bízom Petrovicsban, elvégre ő is, mint annyi más, abból a legszebb magyar intellektuális társaságból indult az életnek, amely máig is a köz- és kultúréletnek kitűnő embereket adott. A régi Huszadik Század-társaságnak ismét egy embere került kulturhatáskörbe s ennek én igazán csak örülni tudok.

²² Valószínűleg: művészet.

Lechner Ödön építőművész véleménye a következő:

– Eddig a Szépművészeti Múzeum ügyével nem sokat foglalkoztam. Mint építész nem is lehetek annyira angazsálva, mint a festők, egyet azonban, mint művészember én is mondhatok: azt hiszem, végre a *legjobb kezekbe került az intézmény*. A mi viszonyaink mellett igazán meglepő, hogy ilyen nagy és a művészetre fontos állásba olyan embert helyeztek, aki oda is való. Petrovicsról nemcsak én tudom, hanem mindenki tudja, hogy minden tetteben megfontolt és jó szándékú ember, aki életének jórészt művészek között töltötte és bizonyos, hogy gyakorlatilag is érezni fogja, mit kell tenni a művészetért. Ami magát a Szépművészeti Múzeumot mint épületet illeti, köztudott dolog, hogy kicsi és már régen *nem felel meg rendeltetésének*. Biztosra veszem, hogy Petrovics ezen a bajon is segíteni fog tudni, de azért nekem is van egy ötletem, amelyet azonban természetesen senkire sem akarok ráoktrojálni. Ez az ötletem: hogy a Szépművészeti Múzeum *vegye meg a Múcsarnokot s ott helyezze el a modern anyagot*, míg a jelenlegiben a régi anyagot helyezné el, melynek nagy része most a depotban hever. Ez egyelőre, természetesen, illuzórius, mégpedig két okból. Először, mert nincs pénz a keresztülvitelére, másodsor pedig, mert hol helyeznék el az új Múcsarnokot?!

Reformok

A Szépművészeti Múzeum mindenképpen reformokra szorul: az eljövendő új korszaknak ezeket kell elintézni. A gyűjtemények elhelyezése még nem teljes, és máris látható, hogy a múzeum épülete teljesen elhibázott. Kicsiny, amelybe a ma meglévő gyűjteményeknek csak kis része fér. Azok a termek, amelyekbe a plasztikai anyag került, már ma sem felelnek meg hivatásuknak, úgy hogy a múzeum egyes osztályainak külön elhelyezéséről kell majd gondoskodni. A vidéken megnyílt kultúrpaloták, múzeumok, ugyan a múzeum feleslegének s túlszűfolt anyagának egy részét magukba fogadták, de még így is egész sereg értékes kép nem kerül fel a falakra. A régi képtár termeiben pontos rend uralkodik, de már a modern képek beosztása teljesen önkényes. Az állam mint képvásárló és mint múzeumfenntartó nincs itt különválasztva. A falakra felkerül válogatás nélkül egy egész sereg kép, amelyek pedig semmiképpen sem illeszthetőkbe a magyar művészet fejlődésének történetébe. A halott és az élő festőknek nincs meg az a különösztásuk, mint ami meg van például Párizsban a Luxembourg és a Louvre között, s ami Szépművészeti Múzeumunk igen könnyen megadja a festőknek a halhatatlanságot. A külföldi modern gyűjteményünk, amit *Kernstok* Károly is rámutatott, teljesen elhibázott. Néhány népszerű külföldi nagyság szerepel pár jelentéktelen képpel, de tanulságosan nem áll a múzeumlátogatók előtt az újabb évtizedek fejlődése. A régiké még kevésbé. A modern francia festészet fejlődéséből Millet-től Delacroix-n, Corot-n, Daubigny-n, Courbet-n keresztül Claude Monet-ig, Cézanne-ig, alig áll rendelkezésünkre néhány jelentéktelen és rossz kép. Sokan vannak ellenben a szükségtelenek, különösen a finnek és északiak. Modern szobrászatunk alig van valami és még ez sincs a közönség szeme előtt. Újabb vásárlásokkal ezeken a hiányokon segíteni kell s általában a vásárlásoknál nagyobb óvatosság lenne a helyes, mint ahogy az utóbbi évtizedekben történt. A múzeum költségvetése az utóbbi időkben óriási módon megnövekedett, de a kiadásokkal – különösen, ha a régi Pulszky-féle nagyszerű vételeket tartjuk szem előtt – az eredmény nem áll semmiképpen sem arányban. Általában igen helyes lenne bevezetni azt a szokást, amint az például megvan Párizsban, hogy az állam által megvásárolt műtárgyakat évenként külön kiállításon mutassák be. Így az állami vásárlások állandóan nyilvános ellenőrzés és *kritika alatt állnak*.

Böloni György

(*Világ*, 1914. ápr. 12. – 12.)

A MAGYAR IMPRESSZIONISTA FESTÉSZET

Rózsa Miklós könyve

Rózsa Miklós nevéől igen sokat volt hangos az utóbbi években az a társadalom, amelyben a magyar festőművészek élnek. Akciókat kezdett, síkraszállott és mindenképpen hadakozott a modern művészetért. Hogy rendkívüli ügyes agitációs képessége van, azt el kell róla ismerni

mindenkinek. de agitációs erejével nincs arányban kritikai ítélőképessége, és agitációs heve rendszeren nem helyes célokért, legtöbbször pedig nem helyes eszközökkel buzgott. A modern művészet harcosának állította magát, de közben leghevesebben csapott le az érvényesülni kezdő modern művészekre s csak azokat fogadta el tehetségeseknek, akik az ő várába, a Művészházba bemenekültek. Ebből is látható, hogy Rózsa Miklós nem literális kritikus, nem a művészi eseményeket és igazságokat fürkésző művész, hanem agitátor, főkortes, akinek kitűnő hasznát lehetne venni a magyar élet minden mezeién. De a szépművészetekben ma már fül vagyunk azon. hogy az áltehetségek felvonultatásával a piktorában a tehetségeket le lehetne terrorizálni. Ez semmi esetre sem kultúrművészi politika. Már pedig ilyen politika volt a Rózsa Miklósié, amíg a körülmények a művészeti politika csinálásától félre nem szorították. Rózsa Miklós végtelenül ügyes és szívós ember. Nem hagyja magát. Most könyvet írt a magyar impresszionista festészetéről s ebben továbbfolytatja félbehagyott hadakozásait. Az avatlatlan olvasó izgalmas krónikának, csapongó esztétikai fejtegetéseknek látja csak a könyvét, de nem érzi azokat az oldalvágásokat. amelyeket Rózsa Miklós egyeseknek osztogat. Vannak ebben a könyvben élesen, virtuózan megrajzolt portrék is, amint áthalad a magyar impresszionista festészetben, de vannak akaratlan tévedések, amelyeket minden igyekezete mellett sem kerülhetett el és főleg vannak akaratos tévedések, melyeknek pár év előtt még éppen ellenkezőjét írta meg és hangoztatta. És a könyv tulajdonképpen ezekért íródott. Rózsa Miklós nagyon kiszélesíti az impresszionizmus fogalmát – ez az első nagy tévedése – és impresszionista festőnek sorozza be az utolsó harminc év minden magyar festőjét. Hogy mást ne mondjak, impresszionista festő László Fülöp, Paczka Ferenc, Pentelei Molnár János is. Naivon nagy az a véka, mely alá akarja hessegetni a festőket s így születik meg szenvedélyes látásszögek mellett is egy megalkuvó kritika. Igen sokan vannak a Rózsa Miklós kiválasztottjai, akikhez megvesztegetően kedves és kevesen, akikhez szigorú, de éppen ellenkezőleg kellene lenni. Akikhez szigorú, azok érdemelnék a dicséreteket s akikhez elnéző, azok a súlyos szavakat. Bevezetőképben az impresszionizmus fejlődését igyekszik megállapítani Rózsa: igen nagyhangú, bombasztikus és sok helyen téves ez a fejtegetés, minthogy téves az egész könyv alapfelfogása. Rózsa az impresszionizmust még ma is felszabadító erőnek látja. Bizonyos, hogy volt felszabadító hatása is: tönkretette az akadémiákat, viszont erősek voltak pusztításai, mert a piktúra igazi feladatai felől elterelte a figyelmet. A lényegtelenésekre helyezve az impresszionizmus a hangsúlyt, a formatörekvéseket teljesen háttérbe szorította. Éppen nálunk érezhettük legjobban pusztító hatását. a mi csenevész kultúrájú piktorunkban, ahol könnyelműségekre, felületességre nem volt nehéz az embereiket csábítani. Az impresszionizmus után jövő ellenhatások, amelyek feléledtek Cézanne után, ez ellen a könnyelmű festőmodor eltel fordultak elsősorban, ebben áll Cézanne és közvetve az utána jövő újabb generáció erősítő hatása. Az impresszionizmus világkrízis volt: a mai festőirányok túlzásai mind abból fakadnák, hogy túlságosan erőszakosan igyekeznek rombolásait helyrekalapálni. Rózsa Miklós nem látja meg a mi krízisünket, jobban mondva, helyesen nem látja, és nem akarja észrevenni az új, az impresszionizmus után jött magyar áramlatok erejét. A magyar művészet fejlődésének az volt a tragikum, hogy festőink kicsi kultúrával indultak újtukra. Kicsi kultúrával kezdett festeni Munkácsy – egyedül Székely Bertalan a nagyszerű kivétel – és az impresszionizmus hatása is – kevés kivétellel – kicsiny kultúrában nőtt festőket ért. Ennek egyik következménye az volt, hogy minden olcsó hatás megingatta őket, nem tudták a nagy fergetekben felismerni az értékes ható erőket, a tizedrangú Bastien-Lepage hatott rájuk, amikor a Manet, Claude Monet, vagy már Cézanne-halásznak kellett volna mutatkoznia. Rózsa, Miklós nem nézi ezeket ilyen pragmatikusan és az újabb esztendőik fejlődési vonalát teljesen elhibáztottan állítja be. így nem akarja belátni, hogy a legnagyobb érték az utóbbi pár évben Kernstok Károllyal a Nyolcak megjelenése volt és ennek nem vonja le következtetéseit sem, nem látja a magyar modern művészet hatóerejét és határozott ellenséges szemmel nézi ő a „modern” művészet harcosa – a mai friss alakulásokat. Nála az a modern művészet legnagyobb győzelme, hogy bevonult a – Művészházba. Félig kritikai tájékozatlanságból, de félig lappangó rosszindulatból történik mindez. És ez könyvének csúnya lényege.

Böloni György

(Világ, 1914. április 12. – 75.)

Kiállítás Veszprémben. Veszprémben húsvét vasárnapján nagyszabású kiállítás nyílik meg az „Új Igék” irodalmi-művészeti lap rendezésében. A kiállítók sorában a legnevesebb modern magyar művészeket találjuk. *Kernstok Károly, Rippl-Rónai József, Vaszary János és Faragó Márton* festőművészek és *Vedres Márk* szobrászművész alkotásait élvezheti csokorba kötve a vidéki közönség. A megnyitás alkalmával *Diego*, az „Új Igék” szerkesztője művészetelméleti előadást tart. Érdekesnek tartjuk itt megemlíteni, hogy Veszprémben rendszeresen művészet-elméleti szeminárium s jelenleg festőiskola is van.

(*Világ*, 1914. ápr. 12. – 18.)

GEDŐ LIPÓT

A képzőművészeti kritika ma sokkal inkább tisztázódott, mint volt például tíz esztendőnek előtte, mondhatnók úgy, hogy piktoraink szerencsés időket élnek. A képzőművészetek most már nincsenek körülhatárolva, úgyszólván lekopott minden sallang, amely a képzőművészetek magáértvalóságát megbolygatni akarta. A felszabadulással járó szenvedélyek már megülepettek s egy zseni majd összefogja az eredményeket s továbbvezeti a vonalat, mely Cézanne-nál megszakadt. A szabadsággal káró, féktelen, szinte dühös nekilendülés végre eléri a maximumot s a festés nem pillanatok, ellágyulások vetítője leszen, hanem – megnövekedve újabb értékekkel – visszaesik a klasszikus vonalba.

Néhány fiatal festő, akik a körülöttünk folyó eszmecsatákat szemérmesen, talán – és joggal bizalmatlanul nézdegélték, máris ezen a vonalon helyezkednek.

Gedő Lipót a magába mélyülő, öntudatos művészek közé tartozik. Az ő kilengése a saját maga túlfűtöttségének tulajdonítható, nem pedig a kívülről jött, meg nem emésztett, zavaró hatások befolyása. Érzései egyfelé koncentráálódtak s minden rajzán, képén kéri egyénisége, mintha már minden iskolán túl lenne s a maga festői érzései, festői gondolkozása foglalná le.

Meleg egyénisége, szuggesztív készsége azok, amelyek oly indulatossá teszik. Gedő Lipót a tehetségnek az a fajtája, amely nem rendít, hanem meghat. S egészen a legmélyén húzódó grotesksége, mozgékonyasága, szenzibilitása, amely csak mélyebb és szeretettel teljesebb vizsgálódás után tűnik elő, mutatják benne a kivételes tehetség biztató, meggyőző erejét. Vajon azt ajánljuk-e az olyanoknak, mint Gedő Lipót, hogy a magukkal szemben való szemérmességükkel beérjék, elég legyen-e nekik a magukkal való alázatos örömük? Vajon nem korai-e, hogy ítéletet kérnek?

Nem hinném, hogy Gedő Lipót kielégül a pro é kontra beszélgetésekkel, írásokkal, de ha mindez azért kell neki, hogy megbizonyosodjék magáról, jól teszi, ha a képeit megmutatja.

Fő ereje kompozícióiban van, ahol minden kvalitását együtt tartja. Elhelyezésen, megoldáson túl kiszélesedve látjuk Gedő Lipót egyéniségét. Nem artisztikus hatásokra törekvéssel fárad, erővel, tudatosan megkomponált, színben, rajzban felépített kész képet ad. És e hasábokon nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy Gedő Lipót kompozícióit szeretettel helyezi gyakran bibliai témakörbe. Az ő Hagada illusztrációi külön méltatást érdemelnének.

Gedő Lipót fejlődésre képes talentum, az itt bemutatott képein már látjuk mit szeretne, s mi biztatásunkkal, reményünkkel várjuk azt a sokat, am még telik tőle.

Major Henrik

(*Mult és Jövő*, 1914. ápr. [15.] IV. évf. 4. sz. 274–275.)

Magyar festők Münchenben. A müncheni Secessio tavaszi kiállításán, amely a napokban nyílt meg, a fiatal magyar művész-generáció öt tagja szerepel. És pedig Frank Frigyes, meg Sándor József, akik a múlt ősszel mutatkoztak he kollektíve a Nemzeti Szalonban, az előbbi főleg mint portré-festő, az utóbbi mint grafikus, azután *Szentiványi Gyula*, *Ziffer Sándor* és *Belányi Viktor*. A közönség is, a kritika is kedvezően fogadta a magyarokat s a lapok különösen

Frankról és Sándorról írnak elismeréssel. Frank széles előadását Zorn-nal hasonlítják össze s kiemelik portréinak elmélyített felfogását, nyugodt hatását.

(Budapest, 1914. ápr. 12. – 19.)

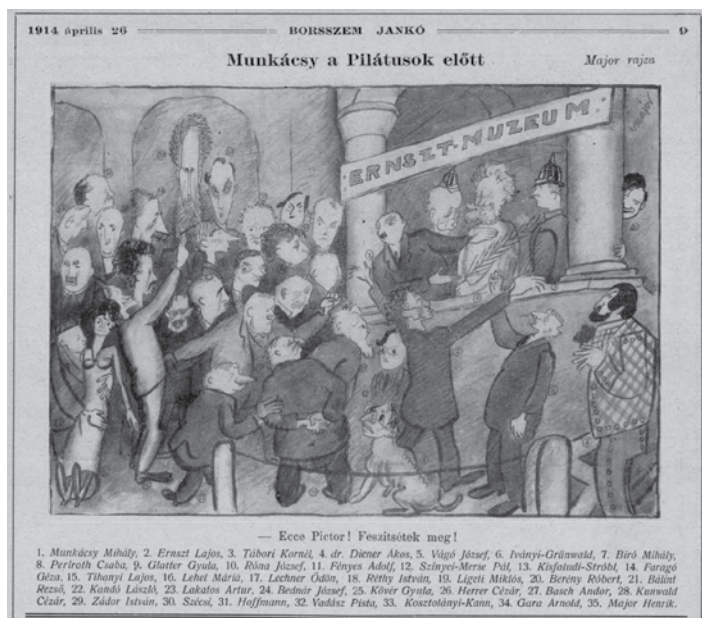
A Munkácsy-kiállítás. Munkácsy Mihály jubiláris kiállítása a húsvéti ünnepek alatt is nyitva lesz. A közben érkezett több igen értékes Munkácsy-képet az Ernst-múzeum vezetősége már beillesztette a kiállítás keretébe. [...]

(Budapest, 1914. ápr. 12. – 19.)

A Céhbeliek kiállítása. Egy új művészegyesülés tagjai rendezték első kiállításukat a Nemzeti Szalonban: a Céhbeliek. Ízléses, katalógusként szolgáló könyvecskében mondanak magukról önvallomást művészeik, aztán művészeti írók, köztük *Lyka* Károly, *Elek* Artúr írnak fejtegetéseket s mellettük gróf *Andrássy* Gyulának találjuk érdekes tanulmányát a műpártolásról. Mi úgy látjuk, hogy ez a társulás nem megokolt: közös művészi felfogás, együttérzés, világnézetbeli kapcsolat nem mutatkozik a képeken. A rendezés csinos és tetszetős: ez emeli a megszokott kiállítások fölé a Céhbelieket. [...]

(Világ, 1914. ápr. 15. – 14.)

Plakát- és reklámbélyeg-kiállítás Miskolcon. Minden tekintetben dicséretes törekvésű a Felvidéki Műbarátok Körének nagy ambícióval rendezett plakátkiállítása Miskolcon. A cél a művészet legszociálisabb ágának, a plakátművészetnek népszerűsítése, úgy a kereskedő-világ, mint a nagy- közönség körében nemcsak gazdasági, hanem az általános esztétikai kultúra szem-

Major Henrik rajza az Ernst Múzeum Munkácsy kiállítása alkalmából, *Borsszem Jankó*, 1914. április 26.

pontjából is igen nagyjelentőségű. A kiállítás bemutatja részben a magyar s néhány jól megválogatott példával a német reklámművészet termékeit is. Nevek, mint: *Faragó, Bér, Biró, Major, Tuszkay* már régi és régóta jól értékelt ismerősei a főváros közönségének s bemutatásuk így csak lokális szükségből ered. A német plakátok a legszebbek közül valók. Abonyi szerepel néhány eléggé sikerült és sok dekoratív érzékre valló izléses rajzával, a helybeliek közül pedig *Hradil* Alajosnak említhetők meg anyagszerű cégértervei s *Pásztor*, kinek azonban kevés formaképzéssel megrajzolt kisebb dekoratív munkái közül, csak néhány fejléce emelkedik a dilettantizmus fölé.

(*Világ*, 1914. ápr. 15. – 14.)

A tavaszi kiállítás. II. A politikai ellentét, amely a magyar művészeket egymástól elválasztja, most is, mint a télen, lehetetlenné tette, hogy a kiállításnak valamennyire rendezett külső képe legyen. [...] A legelső nagy teremben a független csoport két leginkább figyelemreméltó tehetségének, *Glatter* Gyulának és *Pentelei Molnár* Jánosnak a képei a legérdekesebbek. [...] A szabad művészek első kis termében *Karlowszky* Bertalannak Pallavicini Edéről festett arcképe foglalja le az érdeklődést. [...]

(yK.) [Sztrakoniczky Károly]

(*Alkotmány*, 1914. ápr. 16. – 1.)

A „CÉHBELIEK” ELSŐ KIÁLLÍTÁSA

Tizenhárom festő és hét szobrász kiállítást rendezett a Nemzeti Szalon helyiségeiben. Kiállítani minden festőnek – ha módja van rá – életbe vágó joga, és ha ezt a kiállítást úgy rendezik, hogy nem fűznek hozzá egyesület-alapítást, akkor a kiállított anyag értékelésében ki is merült volna a kritikus munkája. A kiállítók maguk is érezhették, hogy tömörülésüket valamivel meg kell hogy okolják, mert maga a pusztá érvényesülés nem lehet olyan emberek célja, akik jórésben már tíz-tizenöt évvel ezelőtt elvégezték a névszerzés munkáját (László Fülöp, aki szinte tagja a Céhbelieknek, ugyebár nem vádolható azzal, hogy eddig elmulasztotta volna érvényesíteni önmagát, és most nagy sokára akarná pótolni az elmulasztottakat). A kiállítók „Húsvét” címmel terjedelmes katalógust adtak ki, melynek elején Kriesch Aladár többek között a következő sorokban világítja meg az egyesület alakításának szükségességét:

...És bármennyire széjjel is húztak művészi kérdésekben művészeink, és hadakoztak is egymással nem csekély szenvedélyességgel, mégis eme külső támadások ellen mindig öntudatlanul is szolidaritást vállaltak, mert érezték, hogy művészetük létalapjai támadtatnak meg, hogy saját művészetükbe vetett erős hit, szeretet és meggyőződés nélkül művészet egyáltalában nem lehetséges.

Most azonban mit látunk?

Maguk a művészek fogtak botor cinizmussal fejszét a művészet fájára! (?)

Ez ellen a belső, a művészetet, a művészek részéről ért támadás ellen emeljük fel tiltó kiáltó szavunkat! Mikor azt látjuk, hogy a parlamentarizmusnak kacagtatóan szomorú karikatúrájakként művészek párttá, érdekcsoporttá verődnek össze, nem új művészi irányok megkereséséért és kifejlesztéséért, hanem egyszerűen hatalmi és személyes érdekekért, alárendelvének elárulván e személyes érdekeknek művészetüket.

Aztán a zsűriválasztó művészek ellen kel ki Kriesch, kárhóztatja őket, mert nem érdeme szerint választanak meg valakit zsűritaggá, hanem azért, hogy a zsűror a voks viszonzásaképpen a szavazó művészt is előreviszi.

Azt kell hinnünk, hogy ez a néhány sor a Múcsarnok ellen irányul, mert más művészi testület életében a zsűri léte vagy nemléte igazán nem számít.

Kriesch Aladár békés szózata mellett nagyon furcsán hat elvbarátjának, Nagy Sándornak szépen megfésült tollrajza. A tollrajz címe: Művészet berkeiben, tehát félreértésről szó sem lehet. A rajz háttere görög fellegvár, mondjuk Olympos. Előtérben feldöntött rózsafát legelő szamar

hátán majom ül, jobb kezében a milói Vénusz majomfejben végződő szobra, bal kezében mintázó fa. A számár hátsó felén a művészet hármassá pajzsa, oldalán a nyeregre erősítve paletta csüng, a palettán pedig Kernstok Károly lovas képének karikatúrája. Hogy semmi kétségünk ne legyen e lovas kép tendenciáját illetően, még egyszer beleilleszti rajzába Nagy Sándor ezt a részt olyképpen, hogy a ló a lovasával együtt a háttérben levő görög vár felé vág, illetőleg röpül, és a levegőben magával ragadja az első lábaiba csimpaszkodó meztelen ifjút.

Ugye elragadó?

De ez még nem elég. Gauguin is megkapja a magáét. Talapzaton (rajta e felírás: Tahiti) szerezcsen nő áll. Kezét nagyon illetlenül tartja, melléből nedv csurog ki, a kicsurgó nedvet poharával egy nadrágszoknyás dáma fogja fel, és ahogy poharat tartja, csuklóján kötél csüng, melynek vége disznó lábához van kötve. Fentnevezett disznó gyöngyökkel, ékkövekkel telt edényben turkál. Egy kaméleon, a számár tejét szopó leopárd, feldöntött gyertya egészítik ki e jelképes ábrázolást.

A rajznak Kernstok Károlyt illető vonatkozására felesleges bővebben kitérni, ha Nagy Sándor ízlésének és kollegialitásának megfelelő ez az előkelő szellemeskedés, rendben van.

De a dolog természetéből folyik és remélhetőleg a céhbellek sem veszik rossz néven, ha Nagy Sándor rajzát, aki mégiscsak egyik exponense az új egyesülésnek, és nem is egészen felelőtlen személy, Kriesch Aladár írása mellé helyezzük.

Ami mégis a legfontosabb: a kiállított anyagról: László Fülöp, Szenes Fülöp, Zemplényi Tivadár, Nagy Sándor, Kriesch Aladár, Horvay János, Telcs Ede, Nádler Róbert, Mendlik Oszkár és Ujváry Ignác képeiről, szobrairól bajosan lehet olyasvalamit megállapítani, ami ne fedné ez egytől egyig befejezett, lezárt pályájú művészek eddigi termeléséhez fűződő megállapításokat.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. ápr. 16. VII. évf. 8. sz. 579–580.)

A Céhbellek. [...] akiknek együttes fellépése csakúgy művészetpolitikai zászlóbontás, mint minden más művészeti egyesülés, amelyet nem valamely közös művészi iránynak egyhangú szeretete hozott létre. [...] külön párttá tömörültek. Amióta a magyar művészek elfogadták ezt a pártpolitikai rendszert, mindenkinek joga van új pártot alakítani, de egyik párt sem különb, mint a másik.[...]

A Céhbellek összeállítását nem egy ilyen artistikus törekvés hozta létre, s miután saját bevallásuk szerint a pártpolitika sem céljuk, ezért nem tudom, vajon mi az új egyesülés szándéka? [...] becsületes és tiszta intencióktól vezetett művészi munka biztosítása [...] az egész magyar művészetben nincsen egyetlen eszme sem, amelyet ma védeni kellene, [...]

(*Alkotmány*, 1914. ápr. 17. – 14.)

Kéпкиállítás Veszprémben. Húsvét vasárnap *Vaszary János, Rippl-Rónai József, Kernstok Károly és Faragó Márton* festőművészek és *Vedres Márk* szobrászművész alkotásaiból kiállítást rendezett az „Új Igék” irodalmi s művészeti lap szerkesztősége Veszprémben. A kiállítás megnyitásának kulturális jelentőségét nagyban emelte az a körülmény, hogy szerves folytatása a képzőművészet népszerűsítéséért folyó akciónak.

(*Ország-Világ*, 1914. ápr. 19. XXXV. évf. 16. sz. 306.)

EGY KARRIER TÖRTÉNETE

Perlrott Csaba Vilmos

Arany János mondja egyik csodaszép versében: „Ha az úton lócsiszárral találkoztam s bevett sárral, nem pöröltem, félreálltam, letöröltem.” Ez jut eszünkbe, amikor *Perlrott Csaba* Rottenbiller utca 4/a. szám alatti pesti műtermében – az igazi Kecskeméten van – elmeséli nehéz küzdelmeit a művészetért és a kenyérért.

Mint minden vadzseni, Perlrott is színész akart először lenni. Nem izlett neki a békéscsabai gimnázium, tizenhat éves korában felkerült a fővárosba – bohémnek. Itt csakhamar rájött, hogy nem színpadra termett, elhatározta hát, hogy zeneművész lesz. De ezen a téren is megcsalták álmai, most már nem volt más hátra, rajzolgatni kezdett. Óriási kompozíciókat vetett papírra, és ezek a papírok egy műértő kezébe kerültek, aki magához vette és szorgalmas munkára ösztönözte. A húszéves fiú ott állt már a művészet kapujában, amikor rajtaütöttek a kenyérgondok és megakasztották stúdiumaiban. Kénytelen volt belépni édesapja kicsiny ékszerüzletébe, négy teljes évig kellett dolgoznia, amíg annyi pénzt szerzett, hogy lemehetett Nagybányára. Szerencséje volt, *Iványi Grünwald* Bélához került, aki megértéssel és nagy szeretettel tanította egy évig. A következő évben már *Thorma János*, *Ferenczy Károly* és *Réti István* is szívesen korrigálták.

Perlrott Csaba első sikereit Párizsban aratta. Kilenc évvel ezelőtt Nagybányáról beküldött képei jelentős sikert arattak a párizsi Salon d'Automne-ban, ahonnan Nizzába, majd 1906. évben Londonba kapott meghívást. Kiállított ezenkívül Madridban is, később Párizsban igen sokszor, és újszerű törekvései mindig szimpatikus fogadtatásra találtak.

A pompás nagybányai iskolában kapta *Perlrott Csaba* alapvető tudását, de álmai, hajlamai innen csakhamar Párizsba vezették. A pesti izraelita hitközség rendkívüli ösztöndíjat szavazott meg a fiatal piktornak, ezzel Párizsba utazott, ahol új és a hazaival merőben ellentétes perspektívák nyíltak meg előtte. Beiratkozott a párizsi akadémiákba, ahol először *Steinlen* és *Courtois* korrigálták, majd négy évig *Henri Matisse*-nek volt a tanítványa. Matisse és *Picasso* társaságába került, az ő vitáikat hallgatta, ezeknek a neveltje lett.

Amikor három évvel ezelőtt hazakerült, nagyon hidegen fogadták itthon. Műveit kinevelték, őt magát futóbolondnak neveztek, és amikor a minisztériumtól 100 korona államsegélyt kért, *K. Lippich* Elek azzal utasította el, hogy az ilyen művészetet nem pártolni, hanem üldözni kell. Miért? Mert merészen szakított a hagyományokkal, hátat fordított az iskolás szabályoknak, ecsetjét nem áldozta fel az olcsó sikernek és az üres népszerűségnek. Csak egy ember értette meg, csak egy ember merete portálni: *Iványi Grünwald* Béla. És az idő lassankint mindkettőjüket igazolja. Perlrott Csaba ma már nem mumus többé, megnyíltak előtte a konzervatív Múcsarnok ajtai is, szép vevőköre támadt és képeiről állami vásárlások alkalmával is „lehet beszélni”. Három év óta Kecskeméten dolgozik, ma már kevesebb anyagi gonddal, de az éhezések, nyomorágások, mellőzések, lekicsinylések és rengeteg anyagi kudarcok minden emlékével.

Művészetét, törekvéseit a 32 éves piktör így határozza meg: „Naturalistának tartom magam a szó nemesebb értelmében, mert művészetem tiszta természetlátáson alapszik, és csak a természetet az, ami inspirál. A mi naturalista művészeinktől csak a kifejezőmódokban térek el, ez lepi meg idegenül műveimben a felületes «nézőt».”

Perlrott Csaba különben retrospektív kiállítást rendez az ősszel a Nemzeti Szalonban, teljes művészetét itt ismeri majd meg a magyar közönség.

Nagy Imre

(*Hétfői Friss Hírek*, 1914. ápr. 20. – 1.)

Rippl-Rónai József bécsi aranyérme. Rippl-Rónai József festőművészt szép kitüntetés érte. Rippl-Rónai részt vett a Művészháznak a bécsi Künstlerhausban rendezett kiállításán és kiállított képeivel megnyerte a bécsi Künstlerhaus legszebb kitüntetését, az *állami nagy aranyérmet*. Rippl-Rónai munkái legkiemelkedőbb részét képezték nemcsak a magyar csoportnak, hanem az osztrák művészek kiállításának is, s vele mindenképpen érdemes művészt, a modern magyar művészet egyik legkitűnőbb emberét érte a kitüntetés. Az osztrák kultuszminiszter megbízásából *Iovag Förster-Streffleur* osztrák kultuszminisztériumi miniszteri tanácsos ma levelben értesítette a kitüntetésről és egyben igen meleg hangon gratulált neki.

(*Világ*, 1914. ápr. 22. – 13.)

Vedres Márk aranyérme. A Művészháznak a bécsi Künstlerhausban rendezett kiállításán *Vedres Márk*, a kitűnő szobrászművész, aki nagyobb kollekcióval vett részt a kiállításon, szép

kitüntetésben részesült. Vedres „Emberpár” című kettős szobrával megnyerte a kis állami aranyérmeket. A Künstlerhaus kiállításán így két modern magyar művészünket érte kitüntetés. Amint jelentettük, *Rippl-Rónai* József az állami aranyérmeket nyerte el, *Arisztid Maillol*ról festett arcképpel.

(*Világ*, 1914. ápr. 23. – 14.)

Két művész ünneplése. Abból az alkalomból, hogy *Rippl-Rónai* József a bécsi Künstlerhaus kiállításán az állami nagy aranyérmeket és *Vedres Márk* az állami kis aranyérmeket nyerte el, a Művészház és Művészklub tagjai tiszteletükre 29-én, szerdán este nyolc órakor a Művészklubban társasvacsorát rendeznek.

(*Budapest*, 1914. ápr. 26. – 12.)

A magyar „Indépendant” egyesület. Nem első eset és nem is az utolsó, hogy különböző zsűriekkel elégedetlen fiatal és nem is egészen fiatal művészek külön egyesületben tömörülnek, hogy érvényesülésüket ilyenképpen kíséreljék meg megvédelmezni. Most újabb ilyen egyesülés hírét vesszük. A mozgalom még az előkészület stádiumában van, és lehet, hogy nem is lesz belőle semmi, lehet azonban, hogy ismét egy „zsűrimentes” csoport fog alakulni, amely a résztvevők neve után ítélve egynéhány ismert nevű művészt is magában fog foglalni. A szervezés befejezése után május közepén alakuló gyűlést hívnak össze az alapítók, hogy még az őszre lehetőleg egységes kiállításon bemutatkozhasanak.

(*Budapest*, 1914. ápr. 28. – 12.)

Új művészegyesület. [...] *Zsűrimentesek* címmel új egyesületbe készülnek tömörülni. Regisztráljuk a hírt, de hamarjában igazán nem tudnók megmondani, vajon ez a legújabb egyesülés immár hányadik a sorban. Mert ha ma feloszlik vagy érdeklődés hiánya miatt megszűnik egy egyesület, holnap már egy újabb pótolja helyét mindaddig, míg egy harmadik ezt is le nem szorítja a szereplés színteréről. A jelenség oka igen egyszerű. Bár ideális céllal alakulnak, mégis voltaképpen valamennyien a tagok minél sikeresebb anyagi érvényesülését kívánják. Márpedig olyan szövetezést, melyben – tekintet nélkül a tehetségre és tudásra – valamennyi tag egyforma mértékben részesedik az anyagiakban, még nem találtak föl, s ilyen egyesülés a jövőben is bajosan fog létrejönni. Föltesszük, hogy az új egyesületben teljes liberalizmussal a tagfölvétel is majd zsűrimentesen történik, s így alkalmunk lesz az egyesület kiállításain számos eddig ismeretlen egyéni fölfogást és korlátokkal béklyóba nem vert szűz tehetséget tanulmányoznunk. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1914. ápr. 28. – 14.)

A magyar Salon des Indépendants. Azok a művészek, akik egyrészt a Múcsarnok, másrészt a Nemzeti Szalon és Művészház létező zsűri rendszerével és a művészetpolitikával nincsenek megelégedve a párizsi Salon des Indépendants mintájára „Zsűrimentesek” címen új egyesületbe készülnek tömörülni. Az előkészítés munkái nagyban folynak. Az egyesület működése felőleli az össze művészeteket, tehát zenét és költészetet is.

Az egyesület megalapításában eddig a következő képzőművészek vesznek részt: *Bornemiza Géza*, [...] *Boromisza Tibor*, *Csorba Géza*, *Csáky József* szobrász (Párizs), [...] *Czigány Dezső*, *Pór Bertalan*, *Szöri József*, *Tibor Ernő*, [...]

(*Az Újság*, 1914. ápr. 28. – 16.)

Plakátkiállítás. Az iparcsarnokban [...] az első teremben plakátkiállítást rendeztek lelkes emberek, hogy megmutassák a kereskedőnek, iparosnak, gyárosnak az igazi művészi és mégis célszerű hirdetés módját, [...] Az egészen fiatal és gyönyörűen fejlődő magyar plakátművészet figyelemreméltó eredménye ez az első plakátkiállítás. [...] A kiállítók között először kell megemlíteni *Tuszkay* Márton nevét. [...] ötletei finomsága révén igen figyelemreméltó *Kürthy* György plakátművészete. [...] A művészek megmutatták, hogy mit tudnak, most már a kereskedőkön és érdekelteken van a sor, hogy ezt az érdekes igyekezetet észrevegyék.

Tgy. [Török Gyula]

(*Magyar Hirlap*, 1914. ápr. 30. – 8.)

Ünneplés a Művészklubban. Két kiváló, elismert magyar művészt ünnepelt ma este a Művészklub legújabb kitüntetésük alkalmából társasvacsora keretében. A bécsi Künstlerhaus nemzetközi kiállításán, amelyen tudvalevően tekintélyes számban vettek részt magyar művészek is, az állami nagy aranyérmet – mint ismeretes – *Rippl-Rónai* József, az állami kis aranyérmet pedig *Vedres* Márk kapta meg. Kettejük tiszteletére gyűlt ma este össze a Művészklub előkelő ízlésű termeiben nagyszámú előkelő hölgyközönség mellett a magyar művészet és irodalom összessége. Az első felköszöntőt gróf *Teleki* Géza, a Művészklub elnöke mondta *Rippl-Rónai* Józsefre ürítve poharát, utána *Gálos* Kálmán, a Művészklub igazgatója köszöntötte fel lelkes szavakkal *Vedres* Márkot. *Gonda* Béla gróf *Teleki* Géza elnököt éltette lelkesen. A kitüntetett művészekhez gróf *Klebsberg* Kuno államtitkár, *Majovszky* Pál miniszteri osztálytanácsos, *Petrovics* Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója és *Vaszary* János festőművész rendkívül meleg hangú üdvözlő táviratot intéztek. *Rippl-Rónai* Józsefet szülővárosa, Kaposvár nevében *Kovács Sebestyén* Gyula üdvözölte. Az ünneplő társaság a késő éjjeli órákig maradt együtt kitűnő hangulatban a klub termeiben.

(*Világ*, 1914. ápr. 30. – 16.)

Plakátkiállítás. A városligeti Iparcsarnokban ma megnyílt Tavaszi Vásár bejárata előtt plakátkiállítás vonja magára a látogató figyelmét. [...] a Tavaszi Vásárra fölsereglő vidéki kereskedők pedig ily módon különösebb fáradság nélkül tudomást vehetnek a modern plakát fejlődéséről és rajzolóiról. *Tuszkay* Márton a plakátkiállításához irt jegyzeteiben tömören összefoglalja a jó plakát kellékeit. A jó plakátnak feltűnőnek kell lennie, egyszerűnek, hogy könnyen megjegyezhető legyen, és szuggesztív hatással legyen arra is, akinek a hirdetett dologra abban a percben nincs is szüksége. Tovább kelléke a rövid és olvasható szöveg, s a kevés, de erős színnel elérhető nagy folthatás. Művészeink e szerint elméletben teljesen tisztában volnának, mik azok a követelések, melyeket a megrendelők velük szemben támaszthatnak. A valóságban kissé másképp fest a dolog. *Biró* Mihály, egyike azoknak, akik a plakát művészetének természetét legjobban átérzik s érzésüket kiváló gyakorlati rutinnal valósítják meg, csupán egy rajzzal szerepel. *Tuszkay* Márton [...] több plakátján kifogásoljuk az invenció banalitását. [...] A legmodernebb festői fölfogást viszi át a plakátrajzolás terére *Örkényi* István. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1914. máj. 1. – 14–15.)

FERENCZY BÉNI RAJZÁHOZ

Nagybánya.

Mennyi megírhatatlan történetet fejez ki e szó. Mennyi termékeny hangulat, rejtett élmény, reményteljes alkotó szenvedés emlékét kelti. Aki nem járt Nagybányán akkor, midőn az iskola első nemzedéke alkotóereje teljességében működött, nem érti meg a modern festőművészetünk históriájának legérzelmesebb jelenségeit.

Réti István írja, hogy a nagybányai iskola a szeretet jegyében született. Fővárosunk művészársadalma nem tudhatta átérezni az ilyen érzelmi alap jelentőségét annak idején, nem tudhatja ma sem. Pedig szembeszökő példák bizonyítják, milyen megbízható e morális tőke, mennyire nélkülözhetetlen az egészséges továbbfejlődés biztosításához. Gondoljunk csak a szegény, korán kidőlt Maticska Jenő túlbuzgó festőszenvédelyére vagy a súlyos áldozatokat semmibe vevő artisztikus világnézetre, mely a Ferenczy-családból már a második generációt viszi győzelemre.

Ez új nemzedék egyik ifjabb tagjának névjegyére akarok most hivatkozni. – Ferenczy Béni azzal visz változatosságot családjá művészi termelésébe, hogy nem ecsettel, hanem mintázó, faragó késsel dolgozik. Amit eddig csinált, mind azt bizonyítja, hogy stílusérzéke szokatlanul biztos. A hivatottság legjobb jele, különösen a plasztikus művésznél, ha tapogatózás nélkül nyúl a természetének megfelelő anyaghoz és eszközhöz. Ha képzeletében határozott szilárd formák merülnek fel, nem bizonytalan jellegű matéria, szétfoszló tömegek.

Ferenczy Bényt plasztikus tehetsége a fafaragáshoz vezette. Rajzain is látszik, hogy formái fában születnek. Éles acél faragja őket már a képzeletben. Bennük él azonban a szerencsésen megválasztott iskola szelleme is. A fiatal Ferenczy ugyanolyan europäer, mint atya vagy bátyja. Kijárta a nyugati művészet szolid iskoláit. A nagy francia katedrálisok – elsősorban Chartres – szobordíszre pedig felébresztette benne a gótikus érzést. Ennek szellemében építi fel és tagolja alakjait. A gótikával visz beléjük dekoratív zenét.

Es emellett, amint a sikerült gyermekekről örömmel szoktuk mondani: egészen az apja. – A Ferenczyek együtt fognak megjelenni a jövő szezonban a fórumon. Béninek ez lesz a második fellépése. (Az elsőről kevesen tudnak, mert csak a feledhetetlen 1912-es nagybányai kiállítás látogatói voltak a tanúi.) Meggyőződhet tehát már az idei bemutakozáson mindenki arról, hogy a fiú ugyanazt a csendes folyású dallamos mozgást viszi alakjaiba, amit az atya. Egy-egy előkelően temperált lendületet, hallgatagon meggyőző gesztust. Az öntudatos fellépés biztonságát, mely azért szép, mert szelíd, azért meggyőző, mert szerény.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1914. máj. 1. VII. évf. 9. sz. 655.)

A „Kéve” kiállítása Münchenben. A „Kéve” művészeti egyesület a Brakls Kunsthaus meghívása folytán magyar festőművészek műveiből kiállítást rendez Münchenben. A kiállítás megnyitása kedden, május hó 5-én délelőtt 11 órakor lesz a Beethoven-platz 1. szám alatti kiállítási helyiségben. [...] a kiállítást a „Kéve” vezetőségének megbízásából *Szablya-Frischauf* Ferenc elnök rendezi.

(*Alkotmány*, 1914. máj. 3. – 19.)

A Művészház válsága. A Művészház alakulására még mindenki emlékezhetik. Az alig néhány éves egyesületet több ambiciózus művészember és egy lelkes fiatal mágnás alapította. Egyszóval minden föltétel megvolt ahhoz, hogy a vállalkozás ne sikerüljön. Mert üzleti alapon szervezték meg az egyesületet, az üzletet azonban nem építették reális alapra. Akiknek kezében volt a vezetés éppoly kevéssé voltak, mint azok a művészek, akik a Művészház igazgatóságában helyet foglaltak. Előrelátható volt tehát, hogy a légvárokra épített, bizonyos naiv, bizakodó könnyelműséggel nekiindított vállalkozás előbb-utóbb kudarccal fog végződni. [...] az egyesület élete már hónapok óta attól a vékony száltól függött, melynek végét a hitelezők tartották kérésselhetetlenül markukban. [...] A Művészháznak az első néhány évben majdnem kétszáz ezer koronás üzemköltsége volt. Ez pedig oly horribilis összeg, melyet még egy szolid, nagy forgatókével dolgozó vállalat is pazarlásnak minősített volna. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1914. máj. 10. – 15.)

A Művészház csödbe megy. A Művészház, amely számos művészeti egyesületünk között azt a szép feladatot vállalta, hogy egyrészt a fiatal és ismeretlen tehetségeknek, másrészt a legmodernebb és legmerészebb művészeti irányoknak legyen szóvivője, felbomlani készül. Az egyesület megalakulása óta anyagi bajokkal küzdött, s ezek is okozták most összeomlását. A katasztrófát tulajdonképpen egy elhibázott spekulációja idézte fejére. A Művészház, amely addig szerény bérelt helyiségekben rendezte kiállításait, két évvel ezelőtt megvásárolta néhai Zichy Jenő gróf palotáját 400.000 koronáért s azt körülbelül kétszázezer koronáért átalakította. A tranzakcióhoz a pénzt jobbára az egyesület elnöke, Teleki Géza gróf, azután egy Charles Rondeaux nevű francia tőkés hitelezte. Rondeaux a Művészházzal kapcsolatosan tervezett Művészklubban játékbankot készült berendezni és annak jövedelme táplálta volna a Művészház művészeti szándékait. A számítás azonban balul sikerült az egyesület tagjainak ismeretes viszálykodása miatt: a játékbank nem működött s az egyesület adósságai egyre szaporodtak. A minap azután a főhitelezők követelésére elárverezték a Művészház palotáját. Az épületet 460.000 koronáért Teleki Géza gróf vásárolta meg, kinek már 200.000 koronájába került eddig is a Művészház. Az eladási árból őt és a másik főhitelezőt, az Egyesült Fővárosi Takarékpénztárt elégitették ki elsősorban. [...] a Művészháznak, amely oly nagy szolgáltatokat tett művészetünknek, vége lesz. De reméljük, csak azért, hogy egészségesebb alapokon újra megépüljön; mert olyan hivatású intézményre a magyar művészetnek nagy a szüksége.

(Az Újság, 1914. máj. 10. – 64.)

A Kéve és a müncheni kritika. A Neueste Nachrichten, a bajor főváros egyik legnagyobb sajtóorgánuma ma érkezett számában tárcacikkben foglalkozik a *Kéve* kedden megnyílt müncheni kiállításával. A tárcá írója konstatálja, hogy a művészeti kozmopolitizmus terjedése s a nemzeti jelleg elhalványodása a Kéve magyar művészein is erősen szembeötlik, [...] A tizenöt kiállító közül mint legérdekesebbeket a két Remseyt emeli ki. *Remsey Jenő* figurái Bruegelre, Hodler vonalvezetésére, Picasso első kék stílusára emlékeztetnek, de mégis egyéniek s erősen monumentális hatást váltanak ki. [...]

(Magyarország, 1914. máj. 14. – 17.)

Magyar művészek Párizsban. *Galimberti* Sándor és felesége, *Galimbertiné Dénes* Valéria, akiknek képei a télen Budapesten a Nemzeti Szalonban keltettek általános és méltó érdeklődést, mint Párizsból jelentik nekünk, most kisebb gyűjteménnyel, amely a Galimberti-Dénes műveszpár legmodernebb képeit foglalja magában, a francia fővárosban, a Weill-galériában szerepel. A párizsi sajtó igen jól fogadta a magyar művészeket.

(Budapesti Hírlap, 1914. máj. 16. – 15.)

A Nemzeti Szalon aukció-kiállítása. A Nemzeti Szalon úgynevezett aukció-kiállítások rendezését kezdte meg a mai napon [...] mintegy hatszáz darab kép [...] Az aukció-kiállítás nem is nyújt mást, mint a műkereskedésekben található sablon-anyagot, igen kevés kivétellel csupa egészen érdektelen kép lóg a falakon. [...] tiltakoznunk kell ellene [...] A művészetnek ebből haszna nincsen, márpedig a Szalonnak elsősorban művészeti eredményekre kell törekednie, ezért részesül az állam bőkezű támogatásában és ezért helyezi a közönség is a bizalmát ebbe az egyesületbe. Vagy vallja be a Nemzeti Szalon, hogy tisztára magánüzleti vállalkozás, vagy pedig szolgálja tényleg a művészetet. [...] a kiállított anyag nagyon kevés valódi értéket nyújt. Leginkább *Körmendi-Frim* Ervin, *Plány* Ervin, *Kató* Kálmán, *Katona* Nándor képei tűnnek fel [...]

(Budapest, 1914. máj. 17. – 10–11.)

Aukció a Nemzeti Szalonban. A legtöbb kiállítás voltaképp szintén nem egyéb, mint egyszerű művásár, amelyre rendszerint nem a dicsőségben való sütkérezés, hanem az anyagi siker csábítja a művészeket. A Nemzeti Szalonnal ma megnyílt aukciója tehát csak a nevében különbözik a megszokott tárlatoktól, [...] csupán az az eltérés, hogy ezúttal őszintebben és – reméljük – több sikerrel kínálják a piktorok a portékájukat. [...]

(*Budapesti Hírlap, 1914. máj. 17. – 17.*)

Nemzeti Szalon. A Nemzeti Szalon első művészeti aukciójának anyagát holnaptól kezdve négy napon át tekintheti meg a nagyközönség. [...] néhány jó piktor is szerepel egy-két figyelemre méltóbb alkotásával. *Mednyánszky* László bárót egy régebből ismert nagyobb vászna képviseli. [...] A fiatalabbak közül nagyon érdekes *Körmendi-Frim* Ervin egy enteriőrje, [...]

(*Magyar Hírlap, 1914. máj. 17. – 14.*)

Gyermekművészeti kiállítás. [...] az Iparművészeti Társulat gyermekművészeti kiállítása [...] tulajdonképpen két részre oszlik: az egyikben azok a dolgok szerepelnek, amelyek a gyermek életére, művészi nevelésére, otthonára, játékaire vonatkoznak, a második csoportban pedig a gyermek művészi fantáziájának és kézművességének bizonyosságát látjuk saját maguk rajzolta képekben és maguk készítette játékokban. A kiállítás néhány finom és okos enteriőrrel kezdődik. Az első *Menyhért* Miklós iskolaszobája, [...] *Kozma* Lajos színes és ornamentikában gazdag mesélő szobája következik ezután, [...] A négy enteriőr elrendezése és installálása *Lakatos* Artúr ízlését dicséri. *Gara* Arnold néhány ismert gyermekkönyv illusztrációjában bizonyítja kitűnő képességeit [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap, 1914. máj. 20. – 15.*)

Nemzeti Szalon. [...] Évközben az egymást követő kiállítások nívója folytonosan emelkedő vonalnak felelt meg. Csattanója és csúcspontja a Céhbeliek ízléses és nagysikerű kiállítása volt. A mai kiállítás az előzőkhöz képest hirtelen esést mutat. [...] A mai kiállítást tehát bízvást elengedtük volna, ha nem vennők tekintetbe, hogy a Nemzeti Szalonnak s minden hasonló egyesületnek a tisztán művészeti célokon kívül egyéb föladatai is vannak. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1914. máj. 27. – 15.*)

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. Egész sereg díj, arany- meg ezüstérem csábította a Nemzeti Szalon tavasz tárlatára művészeinket. De nem nagy hatással, mert jobb művész alig küldött reá képet, szobrot. Nem kis fejtörést fog okozni így az értékes díjak szétosztása a túlnyomó részt dilettánsi munkák között. Ilyen gyöngye kiállítása még a Nemzeti Szalonnak is régen volt, [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1914. máj. 27. – 17.*)

Szezonzárás. A *Nemzeti szalon kiállítása.* [...] Állandó és nagy túlprodukciónak van, mégpedig – s ez a meglepő – polgári mérték szerint jó művekből. A tehetséges festő sokkal több, mint amekkora megértő és pártoló publikumra volna szüksége, hogy boldogulni tudjon. [...] a sok képzőművész túlnyomó többségben festő. A szobrásznak nehezebb a mesterségi részt elsajátítani, nehezebb anyagot szerezni, még nehezebb elhelyezni munkáit. Sem a plasztikai művészet,

sem az iparművészet fejlettsége ez okból nincs arányban a magyar képzőművészet átlagos nívójával. [...]

I. g. [Lengyel Géza]

(*Pesti Napló*, 1914. máj. 28. – 16.)

A Céhbeliek kiállítása. [...] Kitűnő tudásra vallanak *Kőrösfői-Kriesch* Aladár temperái. Gróf *Batthyány* Gyula rajzai közül Tormay Cécile „A régi ház” c. regényéhez készült illusztrációit becsüljük a legtöbbre.

(*Modern Szemle*, 1914. máj. I. évf. 2. sz. 93–94.)

Bálint Rezső képei. Hetvenhat képét és rajzát aggatta Bálint Rezső a Budapesti Műhely előkelő szobáiba, ahol azok kiváló harmóniába csendülnek Kozma Lajos pompás bútoraival. Az előszóban, amelyet e kiállítás katalógusába írt Kosztolányi Dezső, Bálintot a csend piktorának nevezi s nagyon találón. Távol van e képektől a cselekvés, a mozgalom, a színház. Tompa világítású interieurökben egy-egy alak mélézgat valami különös szenvtelenségben. Ezek az interieur-képek, pasztellek, nézetünk szerint Bálint legjava alkotásai, mert a legközvetlenebben látشانak fogantatva lenni s így a legközvetlenebben hatnak. [...] Bensőség dolgában mindjárt melléjük sorolható néhány utcakép, csöndes, elhagyott utcácskák, színes, szerény házacskákkal, vagy pár kopársága által monumentálisba dagadó pesti tűzfal, amely a háztengerből oly szikáran mered elé, mint egy élére állított sivatag. [...]

(*Művészet*, 1914. [máj.] XIII. évf. 5. sz. 233.)

Művészház. Március végén hármias gyűjteményes kiállítást rendezett a Művészház, még pedig Teplánszky Sándor, Nagy István és Gedő Lipót műveiből. [...] Nagy István székely motívumokat dolgozott fel, maga is székely ember előadása szilaj, egészen lírai, szinte együtt él a motívumával, a hangulattal, amint azt havas tájképein legjobban látni lehet. Nem közönséges tehetség, van benne valami eredeti, ősi vonás, még azokon a tanulmányfejein is, amelyeket tétovázóbban festett, mint tájképeit. Itt is sajátos technikája és sajátos koloritja rávallanak az érdekes talentumra. Rajzai kiválóan lendületesek, [...] A harmadik kiállító, Gedő Lipót, nagobbára vázlatos rajzokat mutatott be olyan előadásmódban, amelyet általában neoimpresszionistának szoktak nevezni.

(*Művészet*, 1914. [máj.] XIII. évf. 5. sz. 233–234.)

Hódmezővásárhelyi majolika. Az Iparművészeti Társulat áprilisban kiállított egy nagy sor színes cserepet, amelyek a „Művészek majolika és agyagipartelepén” készültek Hódmezővásárhelyen. Ez a gyártelep meg akarja a gyakorlat számára menteni azt a gölöncsér-késziséget, amely az Alföld agyagművészeiben megvolt, ma még itt-ott lappang, de holnap talán végkép elhamvad. Azért alapították e telepet, mintegy két-három évvel ezelőtt, Kallós Ede, Pásztor János, Endre Béla, Tornyai János, Smurák József s tartották fenn nehézségek közt, áldozatok árán, hogy ami a népies fazekasságban értékes, azt megtartsák, fejlesszék s főképp átvegyék a sokféle használható fogást, recipét, amivel eminens festői hatások érhetők el, mint az az itt kiállított, helyes érzéssel s művészi kézzel készült sok darabon látható volt. Az edények formái nobilesek, hatásuk legfontosabb eleme mégis a szín s e részben valóban meglepő, hányféle s mily mélytűzű változatot tudtak aránylag szerény eszközökkel elérni. A kísérlet feltétlenül egészséges s ha a társaságban akad kereskedelmi érzékű ember is, úgy sajátos hangulatú „magyar specialitás” válhatik ebből a kezdeményezésből, amelynek Budapesten kívül Berlinben, Londonban nem volna nehéz piacot szerezni. A kiállított tárgyak művészi mintái a telep közreműködő tag-

jaitól valók, ezek névsora a következő: Medgyessy Ferenc, Oláh Gábor, Kmetty János, Endre Béláné, Maksa Mária, Patócs Mária, Kovács István, Kovács Károly: művezető Cseszkó Máté.

(*Művészet*, 1914. [máj.] XIII. évf. 5. sz. 234.)

Téli műkiállítások. [...] Művészi pályájának huszonöt éves jubileuma tette megokolttá, hogy Csók István gyűjteményes kiállítás keretében mutassa be oeuvrejét. S ilyen kiváló talentum képeit akár egyenként, akár összegyűjtve, mindenki szívesen nézi meg s a kritika is szeretettel foglalkozik ezekkel, már csak azért is, mert van mondanivalója róluk. Csók a kilencvenes években tűnt föl, de művészi pályáján még a nyolcvanas évek festőinek szokott útján indult el. A mintarajziskolában tanult, majd Münchenbe, onnan ismét Párisba ment. Tanulmányai betetőzéséül nagyobb utat tett külföldön, szeretettel mélyedt el a régi mesterek alkotásaiba, akiktől szintén sokat tanult. Így fölverte a technikáját föltétlenül uralkodva, festi meg első nagyszabású művét, Báthory Erzsébetet, amely visszatartó tárgya ellenére is mesteri alkotás. Felfogása még a Piloty iskola irányában gyökerezik, amely a történelmi levegőt a borzalmak halmozásában kereste. Előadásmódja s képének színezése azonban már párisi tanulmányaira vall, jelesül Tony Robert-Fleury hatására, aki a Julien-iskolában mestere volt s szintén festett történelmi tárgyú képeket. A kép borzalmas témáját Csók művészi szempontból sokkal elfogadhatóbbá tette volna, ha egyetlen drámai momentumba sűríti össze a cselekményt. Így azonban drámai mozzanatai ellenére előadásmódja vontatottan epikus s ahogy a szerencsétlen leányokat a megfagyás és feloszlás különböző stádiumában elénk tárja, ez szinte rémregényre emlékezteti.

Mindazonáltal Csók Báthory Erzsébetje így is egyik legkiválóbb példája volt azoknak a képeknek, amelyeket a millennium táján művészeink egymással versenyezve festettek. A millennium lázának elmúltával a történelmi témák iránt az érdeklődés megszűnt s Csók szintén csöndesebb vizekre evezett. Mint par excellence figurális festőt a tájképpel és az ennek impresszionista válfajaival üdött láрма nem kis mértékben hozhatta zavarba. Föltétlenül nem akart az árral úszni, de a nálunk nagy zajjal portált művészeti divatok őt is kilendítették pályájáról, amelyen stílusa már korán egészen határozott kontúrokkal bontakozott ki. Csók István első képein a református úrvacsorát ábrázoló „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” s „Árvák” című festményén a lelki élet hivatott tolmácsának ígérkezett, mely utóbbi legalább is olyan méltó tárgya a művészetnek, mint a természet külső jelenségeinek ábrázolása. Az impresszionizmus felé hajló első művein Mohács vidéki sokác alakokat örökített meg, amelyek viseletének rikító színeivel a levegőnek kiegyenlítő szerepe még vajmi jelentéktelen. A szalongenre felé hajló újabb munkáinak hatásos ellentétekben gazdag színezése is a foltos kezelés ellenére inkább lokális jellegű s míg régebben a velenceiekre, most inkább Velázquezre emlékeztet; de ezzel a hatással együtt természetesen mesterünk modern ízlése és felfogása is erőteljesen érvényesül.

Művészeink körében ma vajmi ritka adomány az a készség, amellyel Csók színfolthatásra számító képein is ezek eleveenségét alakjainak jellemzésével és kifejező mozdulataival fokozza. Jellemző erejének klasszikus példája Wlassics Tibor arcképe, amelyen a markáns vonásoknak megfelelően az éles rajzzal szemben a színezésnek csak másodrangú szerep jut. Nőket és gyermekeket ábrázoló festményein egy-egy önfeledt, de kifejező mozdulat valószínű ábrázolása nem egyszer elragadó, mint feleségét a lépcsőn vagy kis lányát a kakassal ábrázoló festményein. Pajkos életkedvtől sugárzanak tengerparti képeinek hempergő, ugráló alakjai. Ezekon erős érzelmi felfogás érvényesül, mely sajátos ellenértben áll a mester számos művét jellemző családi érzéssel. Csók újabb tájképeket is fest. Ezek dekoratív hatása előkelő, de kissé színtelenek és levegőtlenek. [...]

– X. [Divald Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1914. jún. 1. 28. évf. 6. sz. 619–627.)²³

²³ Ua.: D. [Divald Kornél]: Tavaszí tárlatok. *Budapesti Szemle*, 158. köt. 449. sz. 1914. 303–305.

Magyar művészek bécsi kiállítása. Részletesen beszámoltunk annak idején három magyar festőművésznek, *Pór Bertalan*, *Tihanyi Lajos* és *Berény Róbert* Bécs új művészeti szalonjában, a „Brüko” helyiségeiben rendezett kiállításáról, amely nagy sikerrel járt és rendkívül előnyös oldalról ismertette meg a bécsiekkel a modern magyar piktúrát. A császárváros szigorúan konzervatív és idegen művészettel szemben többnyire hideg közönsége szokatlan melegséggel fogadta a három magyar festőt, akikről elismerő, komoly bírálatok jelentek meg a bécsi sajtóban is. Újabbban a „Die Kunst”, az egyik legelőkelőbb német művészeti folyóirat foglalkozik behatóan a bécsi hármaskiállítással²⁴ és többek között a következőket írja: *Pór Bertalan* művészetének végső célja az olyan monumentális kompozíció, amilyent a budapesti Néopera számára alkotott: egyszerű beállítású és mozgású emberi testekből való nagy architektonikus felépítések. Óriási témák, amelyeket kétségkívül nem hódított meg még végleg, hiányzik még az az elem, amit szelleminek lehetne nevezni, az alakoknak a tájszerű térrel való összekapcsolásában azonban olyan nagyvonalúság van, amely a legerősebb ígéretek adja a jövőre nézve. *Tihanyi* arcképeket konstruál, azoknak a fejeknek, amelyeket lefest, az alaprajzát, szerkezetét akarja meghódítani. Ez a konstrukció nem célja, hanem eszköze, a hatásnak egész különös koncentrációját éri el vele, olyan intenzitást, amely a külső formától a lélekre hat át. *Berény* a legfiatalabb hármuk között, művészi útját legjobban két csendéletének az összehasonlítása mutatja: az egyik 1909-ben, a másik 1911-ben készült. A régebbi zárt, befejezett, kissé száraz alkotás, az újabbban a színek már megelevenednek és sokkal közvetlenebb, egyénibb az egysége. *Berény* későbbi képeinek mindegyikén kissé nyugtalanok, vibrálóak a színek és a kompozícióban van valami irracionális, vizionárius, úgyhogy szinte kísérteties hatást keltenek, a művész erős keze azonban meggátolja, hogy képei mindamellett üres fantomokként hassanak.

(*Világ*, 1914. jún. 4. – 13.)

A Kéve Münchenben. A Kéve müncheni, a Kunsthaus Brakl-ban rendezett kiállításáról az összes müncheni napilapok a legnagyobb elismerés hangján emlékeznek meg. A kritikusok egyértelműen állapítják meg, hogy a kiállítás érdekességével erősen túlszárnyalja a Glaspalast eddigi nemzetközi kiállításainak keretén belül bemutatott magyar osztályokat, [...]

(*Világ*, 1914. jún. 6. – 13.)

Czigány Dezső festőiskolája. Több fiatal festő felhívására *Czigány Dezső*, a jeles festőművész az ősz folyamán festőiskolát nyit a fővárosban. Tanítványok már most jelentkezhetnek a festő műtermében, a Százados úti művésztelepen.

(*Az Újság*, 1914. jún. 10. – 12–13.)

Szabad festőiskola. A meglévő festőiskolák mellett már régen érzett szükség, hogy legyen a fővárosban egy teljesen szabad festőiskola. Kezdeknek ez adja a legteljesebb festőszabadságot, a tehetség kifejlődésének legbiztosabb feltételeit, fiatalabb festőknek pedig a továbbfejlődéshez az egyetlen lehetőséget. A fiatalabb festőnemzedék, amely kikerül a hivatalos festőiskolákból, vagy külföldi utak után hazatér, rendszeren még nincs abban az anyagi helyzetben, hogy külön modellt állíthasson magának, és néha esztendőig is eltart igyekezete, míg modellel juthat. Most több fiatal művész óhajására *Czigány Dezső*, a kiváló festőművész elhatározta, hogy szabad festőiskolát nyit az ősz folyamán a fővárosban. *Czigány* az egészen kezdőknek, férfiaknak és nőknek is hozzáférhetővé akarja tenni iskoláját, azonkívül a haladottabb festőknek és kész művészeknek is lehetővé akarja tenni, hogy akt-rajzolásra modellt kaphassanak. *Czigány Dezső*t sikerei, kellemes művészi egyénisége után ismeri idáig inkább a közönség, de emellett

²⁴ H. T. [Hans Tietze]: Wiener Austellungen. *Die Kunst*, 1914. XXIX. Jg. 382., 384.

mint festő-tanárnak is jeles pedagógiai sikerei voltak. A festőiskolája mindenképpen hasznos vállalkozás, mely megérdemli a mi művészi viszonyaink között a legnagyobb figyelmet. A festőiskolára vonatkozó bővebb programot összead a művész, addig is műtermében, a Százados úti művésztelepen jelentkezhetnek tanítványok.

(*Világ, 1914. jún. 10. – 14.*)

Hollósy Simon – a mester, festőiskoláját ismét Técsőn nyitotta meg. Tavaly elpártolt tőlünk, ez idén azonban ismét a miénk. Iskolája nagyobb, növendékeinek száma több mint az előző években, amit öröndetesen konstatálunk. A növendékek legnagyobb része külföldi, idegen, talán azért, mert a külföldiek, az idegenek jobban ismerik a mestert, mint mi – a hazánkbeli.

(*Técsői Hírlap, 1914. jún. 11. – 2.*)

A Művészház csődje. A budapesti kir. törvényszék mint csődbíróság a Művészház művészeti egyesület ingatlan javaira a csődöt a múlt pénteken megnyitotta. A passzívja 330.000 koronára rúg, [...] A főváros egyik legfiatalabb és legagilisabb művészeti egyesülete ért ezzel rövid pályafutásának befejező pontjához. Négy évvel ezelőtt alapították lelkes, könnyen hívó művészek. Bizodalommal, reménységgel indultak útnak, bár az alap, melyre az új egyesület falait építették, legnagyobbbrészt reménységből, színes álmokból volt összeróva. A Művészházat ambíciójának mérhetetlensége ölte meg. Nagyot akart, máról holnapra vezérszerephez akart jutni művészeti életünkben s fejedelmi palotát kívánt, amikor eleinte szerényebb kiállítási helyiségben is igen jól megfért. Sőt továbbmehetünk. Az volt az egyesület virágkora, amikor még szerény keretek között tisztán eszmei céljainak élt. A Rózsa utcai palota megvétele a lejtőn való indulás kezdetét jelentette. A megindult kő lavinává fejlődött, mely ma maga alá temette azokat, akik e követ nekiindították veszedelmes útjának. [...] Elismerjük azt, hogy az egyesület a legfiatalabb, progresszív művészeket vonta szerető szárnyai alá, s ezzel számos tehetséges fiatal művésznek nyitott utat az érvényesülésre [...]

(*Budapesti Hírlap, 1914. jún. 23. – 15.*)

Vértés Marcell rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1914. június 14.

A Művészház csődje. Négy évvel ezelőtt, 1909. év decemberében alakult Budapesten a „Művészház” művészeti egyesület, amely elnökének gróf Teleki Gézát választotta. A fiatal egyesület a legnevesebb magyar festőket sorozhatta tagjai sorába, és első helyiségében, a Váci utcában, reményekkel indult útjára. Később áthelyezte kiállítási termeit a Kristóf térre, majd 1912 novemberében megvásárolta az elhunyt gróf Zichy Jenő Rózsa utcai palotáját. A házvétel után a Művészház klubbot is alapított, az úgynevezett Művész-klubot, amellyel igen sok baja volt az egyesületnek. A Művész-klub alapításában részt vett Charles Rondeaux, egy francia vállalkozó is, aki néhány százezer koronát fektetett be az üzletbe. Azok a küzdelmek, amelyekben Rondeaux, a Művész-klub és a Művészház időközben keresztülment, ismeretesek a közönség előtt. Most azonban mindennek vége. A hivatalos lap legutóbbi száma arról számol be, hogy a budapesti kir. törvényszék, mint csődbíróság megnyitotta a csődöt [...]

(*Az Est, 1914. jún. 23. – 2.*)

A Művészház csődje. [...] Igazán sajnálatos és a magyar viszonyokra szomorúan jellemző, hogy a kettős művészeti intézménynek ilyen végének kellett lennie, sajnálatos főleg azért, mert a progresszív, fiatal művészeknek, akiknek vezérei egy Rippl-Rónai József, Kernstok Károly és Vaszary János, nincs többé otthonuk, nincs kiállítási hajlékuk, ahol törekvéseik sikerén dolgozhatnának s ezek eredményeivel a nyilvánosság elé léphetnének. [...]

(*Magyarország, 1914. jún. 23. – 9.*)

Donatello problémája. A *Kéve Könyvé*-nek hetedik kötete érdekes és változatos tartalommal most jelent meg. *Fülep* Lajos „Donatello problémája” címmel az örökéletű mester művészetéről írt hosszabb és beható tanulmányt, amelyben szuverén tudással állapítja meg Donatello művészetének lényegét. A Donatello-cikket Benkhard Ágost érdekes oeuvre-jének ismertetése követi. [...]

(*A Nap, 1914. jún. 23. – 11.*)

A Művészház csődje. [...] A Művészházról utoljára esik szó ebben a rovatban, igaz sajnálkozására mindazoknak, kiknek meggyőződése szerint a fiatalok és újat keresők, a próbálkozók és a nyugtalanok meg vakmerők, egyszóval a hagyományokkal szembehelyezkedő művészek számára igenis szüksége olyan hely, ahol önmaguk megtagadása nélkül mutathassák meg erejüket és vívhassák meg küzdelmüket a hagyományokhoz görcsösen ragaszkodókkal. A Művészház ennek a feladatának mindvégig megfelelt. Kiállításain – irányára való tekintet nélkül – helyet kapott minden olyan művész, ki mondanivalóját a hagyományossal ellenkező módon fejezte ki. Nem azt akarjuk állítani vele, hogy a Művészház kiállításai mind tökéletesek voltak. Nem voltak tökéletesek, de egytől egyig érdekesek voltak és tanulságosak. Egész sereg olyan fiatal magyar művészt juttattak szóhoz, kiknek fejlődése elé a legnagyobb reménységgel nézhet művészetünk. És olyan külföldi művészeket meg művészeti csoportokat mutattak be, kiket a Művészház nélkül máig is csak hírből ismerne közönségünk. A Művészház ezzel valóságos közvetítője lett a magyar és a külföldi művészet érintkezésének, vagyis elvégezte azt, ami a Képzőművészeti Társulat feladata lett volna. [...] a Művészház megszűntével egész seregnyi értékes tehetségünk a szó pontos értelmében hajléktalanná vált.

(*Az Újság, 1914. jún. 23. – 15.*)

A Művészház művészeinek mozgalma. A Művészház csődje alkalmából a művésztagok gyűlésre jönnek össze, hogy az igazgatóságot felelősségre vonják az egyesület bukásáért.

A Nemzeti Szalon termében szombaton délután öt órakor gyűlést tartanak, amelynek tárgyszorozata: 1. Állásfoglalás a Művészház csődje ügyében. 2. Az igazgatóság személyes vagyoni felelőssége az alapítványi képek értékéig. 3. Egy új alakulás megbeszélése.

(Budapest, 1914. jún. 25. – 11.)

A Művészház művészeinek tiltakozó ülése. Az összeomlott Művészház volt alapító művésztagejai ma délután gyűlést tartottak, [...] Mintegy harmincan gyűltek össze [...] A gyűlés akképp határozott, hogy háláját fejezi ki Teleki Géza grófnak, aki mindég teljes áldozatkészséggel támogatta az egyesületet, de aki rossz tanácsadói miatt érvényesülni nem tudott s egyben fölkéri Rózsa Miklóst, ragadja ismét kezébe a nemes ügy zászlóját s Grál lovagként vezesse a Művészház ügyét diadalra, [...] sérelmes volt az igazgatóság eljárása, mikor a Művészházat pusztulni engedte csak azért, hogy ezzel a Művészklub további fennállását biztosítsa. A Művészháznak évente 32–36.000 korona jövedelme volt, melyből bőségesen meg tudott volna élni, ha a jövedelem nagy részét nem a Művészklub céljaira fordították volna. [...] Gyöngyössi Nándor részletesen vázolta az igazgatóság eljárásának legsérelmesebb pontjait. Így előhozta a bécsi kiállítást, mely a Művészház művészeinek reprezentatív kiállítása lett volna, ha a ládák egy részét – azokat, melyekben a legfiatalabbak munkái voltak – véletlenül itthon nem felejtik. [...] hét művész hetvenkét képpel, harminckettő pedig csupán negyvenhat képpel szerepelt. [...] freskók festésével bízták meg Kernstok Károlyt, Vaszary Jánost, Rippl-Rónai Józsefet, Iványi Grünwald Bélát és másokat. Ezek a művészek a freskókra egyenként kétezer korona előleget vettek föl, de a freskót máig sem készítették el, sem az előleget vissza nem adták. [...] A Művészház egy hónap múlva bezárták s az iskolát magánvállalkozásnak minősítve a beszedett tagilletményeket nem adták vissza. Azelőtt évente tíz kiállítást rendeztek, az idén mindössze hármat, [...]

(Budapesti Hírlap, 1914. jún. 28. – 15–16.)

A „Nyolcak” kiállítása. A legmodernebb művészeti irány képviselői, akik immár két év óta nem szerepelnek nyilvános kiállításokon, ismét csoportba szervezkedtek, és bár számuk meghaladja a húszat, megtartották a „Nyolcak” elnevezést, mint amely a magyar művészeti életben fogalomná lett kifejezésként szerepel. Az új csoport szervezési munkálatai már megkezdődtek és a bemutató kiállítás decemberben vagy januárban lesz a Nemzeti Szalonban.

(Népszava, 1914. júl. 12. – 10.)²⁵

8 vagy 20? Vasárnapi számunkban egy könyomatos alapján megírtuk, hogy a „Nyolcak” elnevezése alatt ismert progresszív törekvésű művészársaság tagjainak számát jelentékenyen, húszon fölül megszorította és ebben az újonnan szerepelt formában fog az ősszel kiállítást bemutatni a Nemzeti Szalonban. Erre a hírünkre a „Nyolcak” társasága részéről helyreigazítást kérnek, amely megcáfolja, hogy ez a csoport meg akarná bolygatni az eddigi kereteit. A Nemzeti Szalon vezetősége fölszólította ugyan a nyolcak társaságát, hogy a restaurálást elfogadják, de az érdekelt művészek kijelentik, hogy megmaradnak a maguk zárt körében, a közös célokért szolidárisan harcolva.

(Népszava, 1914. júl. 15. – 8.)

Kéпкиállítás az Amazonban. Vajon mi kell a jó öreg vidéknek? Ez a kérdés izgatja műkereskedőinket, midőn raktárukból kiválasztják a kiállítási anyagot. [...] Mikor pedig a kritika

²⁵ Rövidebb változata: Budapest, 1914. júl. 12. – 12.

Vecsey Tivadar, Mühlbeck Károly és Vértes Marcell rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1914. július 12.

kvalifikálja a kiállítást, ennek éle nem irányulhat a tárlatot rendező műkereskedők jó- vagy rosszhiszeműsége, nem a festők kvalitása ellen, hanem csakis a kisvárosi publikum ízlése és elmaradottsága ellen. [...] A Soltész úr által rendezett kiállításon mégis találunk legalább néhány dolgot, amit kellemesen tudnánk elgondolnia középosztály anyagi erejével és ízlésével összehozott enteriőrökben.

Ott van [...] mindenek felett kiemelkedőleg a nagytehetségű fiatal *Körmendi-Frim* Ervin stílusos, kissé Cézanne-os érzéssel megfestett csendélete. A többiek [...] nem emelkednek túl az átlagos vidéki nivón. [...]

(*Balatonvidék*, 1914. júl. 19. – 2.)

Művészeti áhír. Híre járt, hogy a Nyolcak közismert festészeti köztársasága heves szaporodásra készül s a helybeli piktürembírók erőteljes bevonásával Huszakká alakul. Megkérdeztük az alkalomból a Nyolcak egy kiváló tagját: Tihanyi Lászlót [!], de ő sietett megcáfolni a hírt:

– Nm igaz, kérem. Mi, Nyolcak, ezután is megmaradunk, mint régen: – öten.

(*Borsszem Jankó*, 1914. júl. 19. 47. évf. 29. sz. 2.)

A PRIMITÍV – EZ MEGINT EGY FESTÉSZETI IRÁNY

– Ah, ah, szívesen jöttem e helyre. Kedvelem a szabályszerű festészetet és gyönyörködöm a színdús alkotásokban. Ugyebár, ez a kép naplemente?

– Hova gondol? Ez Ádám és Éva a paradicsomban.

– Oppardon! Elragadó! A bűnbeesés előtt vagy után?

– Alatt, kedves uram, csakis a bűnbeesés alatt. Félévig dolgoztam e képen. Befestettem a primitív felé hajló lelkem minden ultramodern rafinériáját. A túlkultúrált idegeknek zuhataga egyébe olvadt e képen és a lelki heroizmus, mint halavány lila tónus naiv görbülettel nyugszik a háttérben. Végigfúrtam magam minden művészi irányon és így érkeztem el a naivságához, mint a lelki gazdagságnak egyetlen kifejezőeszközéhez. Primitív vagyok.

– Jó. Csakhogy uram, ezen a képen a festeni tudásnak valami halvány erőszaka látszik. A lábak például majdnem olyanok, mint az emberi lábak. És akkor hol a tizenkettedik század sötét butasága, amely nem tudta megkülönböztetni a lipthói túrót a máltai lovagrendtől?

– Ott van uram, hogy én nem formákat, nem vonalakat és nem színeket látok, hanem elvet. Egy festészeti irányt festek, a lelki gazdagság és túlfinomultság irányát, mely primitív fölfogásba vonja össze a rafináltságot. Tehetek én arról, hogy differenciált lelkem elvek festésébe olvad föl?

– Nem tehet róla. De ha ön csakugyan primitív, miért nem fest úgy, hogy a tökéletesedés felé vivő akarat lásson a képen? És miért utazik ön vasúton, ha gyalog is mehet? És mire való itt az aranyráma? Avagy a primitívség az, ha a zárándok mezitelen lábaira gumisarkot szegel? Miért olvassa a lapokat? Miért nem megy ön a Hűvösvölgybe egy faodúba lakni? Miért nem eszik odakint fagyókeret? Avagy, ha igazán primitív akar lenni, miért nem táplálkozik a szent anyafölddel, hiszen az alsóbbrendű teremtmények révén abban is van tápanyag, ha kissé izlés-telen is.

– Azért, mert...

– Ne szakítson félbe, primitív úr. Miért mosdik ön, ha igazán primitív? Mert tudja, ugyebár, hogy abban az esetben, ha ön élete rövid hatvan évén keresztül egyszer sem fürödne, avagy a mosakodást elmulasztaná, azonnal elválna öntől a kedves felesége?

– Nem, a feleségem nem hagyna ott.

– Talán ő is primitív?

– Nem, hanem hasonló okok miatt már tavaly elvált tőlem.

(Borsszem Jankó, 1914. júl. 26. XLVII. évf. 30. sz. 12.)

FERENCZY VALÉR

Legújabb grafikai közleményünk oly művésztől való, ki pályáját mindeddig zökkenések nélkül futotta és remélhetőleg úgy fogja folytatni ezután is. Ferenczy Valér nem szerezhet meglepetést se magának, se másoknak. Nem szerezhetett a múltban sem, mert ritka készséggel indult az életnek. Festőnek érezhette magát már gyermekkorában. Ferenczy Károly családjának minden tagja ízig-vérig művész, aki hivatását szinte emberfölköti komolysággal fogja fel.

Valér, az elsősülött gyermek, kis gimnazista volt, mikor atyja művészete teljes értékében kezdett kibontakozni. Amit a fiú otthon látott, hallott, mind a piktúrára vonatkozott, akörül forgott. Betekintést nyert tehát már igen korán a festés rejtett nehézségeibe, megtanulta tisztelni a művészi munkát úgy, ahogy értéke kívánja.

Talán többet is tanult, mint kellett volna. Nyári szünidejét már e gyermekévekben a Hollósy-iskolában töltötte, oly miliőben, mely átlagosabb nevelésű kortársainak semmit sem nyújthatott volna.

E korai szakszerű beállítás két feltűnő következménye lett a közelség atyja művészetéhez és a naivítás hiánya, amit hajlandók is volnunk művészünknek mindig szigorúan felszámítani.

Most, mikor már jókora távolság választ el attól a mozgalomtól, melyből művészetete kiindult könnyű méltányosabbnak lennünk. Az impresszionizmus ellen támadt reakció varázsán túlesve

friss látással élvezzük a fiatal Ferenczy összefoglaló tónusai alatt rejtőzött értékeket. Nyugodtan követjük újra a művészt ama kissé lírikus, kissé romantikus élményeken át, melyekből diszkréten, izléselesen sejtetett megfigyelései születtek.

Most már talán ő maga érzi legjobban, mily sok szenzációt mulasztott el azzal, hogy nem fedezte fel a saját erejéből, verejtékes küzdelemmel a legprimitívebb igazságokat. Lehet, hogy valami öntudatlanul zakatoló rejtett megbánás vezeti az újabb irányát jellemző nagy puritanizmushoz.

A keresetlen egyszerűség nagy tisztelete, az abszolút őszinteség jellemzi újabban Ferenczy Valér művészetét. A most közölt vázlatos rajz (verniss mou) világosan illusztrálja ezt a hajlandóságot. A kis tanulmány minden vonásán látszik, hogy alkotója nem másoknak, hanem önmagának tartott vele beszámolót.

Ez különben igazi nagybányai erénynek is nevezhető. A nagybányai festők inaugurálták nálunk az igénytelen témát, az igénytelen formát és puritán előadást. Ferenczy Károly elsősorban. Fia, mikor teljes művészi készséggel fordul ez elvekhez, elpihenni nem tudó szellemet idéz fel és rátalál arra is, ami mellett kezdő éveiben fölényesen elhaladt.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1914. aug. 1. VII. évf. 15. sz. 187.)

Báró Mednyánszky László jelentkezett bevonulásra. Megható módon tett tanúságot hazafiasságáról báró *Mednyánszky* László, a kitűnő festőművész. Hatvanhárom esztendő máj, de pénteken mégis megjelent a honvédelmi minisztériumban s kérte, hogy osszák be a rendes sorkatonasághoz. Ezt a kivánságát nem teljesítették, de megígérték a művésznek, hogy majd behívják betegápolói szolgálatra.

(*Pesti Napló*, 1914. aug. 2. – 14.)²⁶

Festőiskola, mely már évek óta *Csermely* János festőművészünk vezetése alatt áll, most női tanfolyammal bővült és *Karinthy* Elza ismert festőművésznő felügyelete mellett iparművészeti oktatást is nyújt. Jelentkezni lehet: V. Falk Miksa utca 22.

(*Pesti Napló*, 1914. szept. 4. – 13.)

ÚJ MŰVÉSZET?

Egész Európa egyetlen óriási csatamező. Nyolc ország méri össze fegyvereit, de ki tudja, talán egy nap vagy egy hét múlva nem követi-e a hadakozó nyolc országot másik három? Most még csak Európát dúlja át a háború minden fantáziát meghaladó borzalma és Távol-Keletről még csak kisebb összezördülés híre ér ide hozzánk, de ki tudja, mi lesz holnap, holnapután?

Százezrek vére festi pirosra a szikkadt francia, belga dombokat, az orosz, lengyel határon fegyverek egész erdeje oltja ki a drága emberi életet, mocsarak, tavak vizét temetetlen emberi holttestek párolgó vére duzzasztja, városok dültek romba. Embernyi ágyúgolyók megvíthatatlannak vélt erődöket söpörtek el a föld színéről, félrebillent összehorpadt páncéltornyok kandiálnak ki a romok közül, alul a kazamatákban több száz összelapított hulla hever – talán hónapokig –, mert nincs gép, alkalmas szerkezet, mely eltakaríthatná a rájuk zuhant mázsás cementtömböket. A levegőben lassú siklással léghajók úsznak, máskor gyönyörűség, sok száz ember mulatsága, látványosság, most borzalom; halált hullajtának alá a megriadt emberbolyra.

Az emberek, kiket nem szólított harcba a falakra ragasztott szigorú parancs, fogvacogva vagy kipirulva olvassák a háború híreit. A nagy rulett asztalon mérhetetlen értékek hevernek.

²⁶ Ua.: *Budapesti Hirlap*, 1914. aug. 2. – 12.

Senki sem maradhat közömbös szemlélője e játszmának. A tét egy-egy ország fennmaradása vagy összeroppanása. Most készül a világ új térképe.

A teremtő, értéket felhalmozó kéz életet olt, vagy tétlenül meredten pihen, szünetel az emberi munka. A termelés, a kultúra folyton gyarapodó magasságok felé törő alapépítménye roskadtan, elhagyatva áll, nem táplálja testét az embermilliók erőfeszítése, vérkeringése megakadt, folyamatossága megszűnt, a világgazdaság kisebb egységekre bomlott.

És a művészet?

A művész, kinek idegszálaiban sokkalta intenzívebben továbbrezeg a külső világ hangja, színe, formája, mint bárki más emberben, éppen őt nem érintenek a háborús világ mérhetetlen izgalmai? Alkotó ereje szüntelenül munkára serkenti őt, talán még inkább, mint máskor, de benyomásai másképpen rendeződnek, a benne felhalmozott nyersanyag feldolgozása másképpen történik, mint nyugalmas időkben.

Alkotó ereje munkára serkenti a művészt, de a művészi termelés iránya, mértéke szükségképpen megváltozott. Arra nem számíthat a művész, hogy az emberekben érdeklődést tudna kelteni olyan alkotásokkal, melyekkel még csak három hónappal ezelőtt is nagy morális és anyagi eredményeket ért el. Ami az anyagiakat illeti, a helyzet ma az, hogy képet senki sem vásárol, szoborra megbízást nem adnak, épületet nem építenek, új operák betanításával, új darabok költséges és fáradságos rendezésével nem foglalkoznak. Senki sem érdeklődik túlságosan az iránt, hogy Shawnak mik a színházi tervei, Rodin hogy vélekedik a görög szobrászatról; egy hazatért sebesült közhuszár elbeszélése mélyebb gyökeret ver a hallgatóban, mint a legnagyobb rutinnal felépített Bernstein-dialógus. A legizgatóbb irodalmi csemege ma Stein generális hadijelentése, a legszebb képzőművészeti termék egy gépfegyver vagy 42-es ágyú fotográfiája, és a néhány hét előtt még lehetetlen, neveltséges fogalom – a csatakép feltámad. A fogalmak átértékelődnek, új veretet kapnak az elkopotott szavak.

Épp most jelent meg a Neue Zeit legfrissebb számában Kautskynak a háborúról írt cikke... „Azok az idők rég elmúltak, melyekben egy nagy háborúnak nem volt egyéb következménye, mint az, hogy a legyőzött féltől elvontak néhány négyzetmérföldnyi területet. A kapitalista termelő mód oly gyorsan halmozza egymásra a folytonos változásokat, ellentéteket, problémákat, hogy nem lehet többé nagy háború, amely legalább olyan nagy változásokat: bomlást és újjáalakulást ne hozna magával a társadalmi szervezetekben”...

A kitűnő tudós írása csak vázlatosan érinti a témát, és mert elkövetkező időkről beszél, jóslásokba nem bocsátkozik, csupán a szükségszerű fejlődés logikus menetére utal.

Hogy milyen lesz a háborút követő idők művészete, azt részleteiben ma még meghatározni nem lehet, de nagy vonásokban lerajzolhatjuk a bekövetkező evolúció irányát.

A háború sem tart örökké, ezzel tisztában vagyunk mindnyájan. Csataképekkel bizonyára bőségesen elhalmozunk bennünket a festőink és keletjük is lesz. Azonban Cross, Vernet, Delaroche, Verescsagin, Matejko, Menzel művészete, ha feltámad, e feltámadásnak nem lesz jelentősége, mint amelyet, a csataképek már most berendezkedő iparosai, a maguk könnyű boldogulásával kapcsolatosan elképzelnék.

A háború reá fogja ütni súlyos bélyegét, mint minden másra, a művészetre is, de ez egyáltalán nem egyértelmű a múlt század első derekában uralkodó csatakép-romantika változatlan felújulásával. Nem ismétlés, hanem megtisztulás lesz a komor, sötét idők eredménye.

A művész, ha saját személyében nem is vett részt a háborúban, kitörülhetetlen emlékekkel gazdagodva fog ismét munkához. Ha meg részt vett, akkor emlékei eminens, elhatározó erővel lépnek fel benne alkotás közben. Fülébe belécseng az ágyúk dörgése, ha ecsetjét végighúzza a vásznon, a csendes halmok, zöldellő erdők mögött fölvilan előtte a gránátok szétfröccsenő vörös tüze, rohanó gépkocsik, karcos ágyúk formája. Szanaszét heverő hullák, összeomlott házak, szétromcsolt, megsemmisített hadiszerek emléke kíséri őt hosszú időn keresztül.

Ha igazán művész valaki és nem kókler, lehetetlen, hogy az idők komolyságát művészete vissza ne tükrözze.

A képzőművészet fejlődésének végtelen vonalába a maga súlyával beleilleszkedik az 1914. esztendő is. Ha visszatekintünk az utolsó száz esztendő művészetének kialakulására, a napóleoni idők lépnek első sorban homloktérbe. A napóleoni háborúk és a görög szabadságharc heroikus nyugtalanságot oltott a művészekbe, a politika eseményei csak szították ezt az izgalmat.

A hivatásos csatakép-festőket ne vegyük számításba, mert azok csak regisztráltak az eseményeket, hanem emlékezzünk vissza azokra, akiket nem elégített ki a hozzájuk túlságosan közel álló jelen, akik vagy a klasszikus ókor hőseihez fordultak és valami felemás klasszikus-romantikusan-irodalmi művészetet csináltak, vagy pedig a nyers természethez fordultak és az eminenter festői elemek kiemeléseivel láncot tudtak formálni a múlt és a jövő között.

Delacroix-ra gondolok elsősorban, aki ábrázolásaiban túláradó temperamentumánál fogva gyakran már az emberi fegyverek erejét is kevesellte és egymást marcangoló fenevadak váltották fel vásznain a viaskodó embert.

Míg Manet-ig eljutottunk, közbeesik a francia társadalom hirtelen átfarmálódása. Ő szakít elődeinek klasszicizmusával és ha a kommünardok kivégzését ábrázolja, Goyához fordul. Cézzanne forradalmiságához nem tapad vér, de annál nagyobb átalakulása festői látásának. Utána a kubizmus és a futurizmus.

E két egymással csak a megnyilatkozás külsőségeiben összefüggő irány, mely szélsőséges feszültségében megelőzte a mostani idők deliriumos lázát, most biztosan feloldódik az egymásnak szegeződő, egymást felemészítő erők hatalmas kirobbanásában, a végső lehetőség bekövetkezése után várható nagy leiggulásban.

Valami nagy nyugalom kell, hogy kövesse azt a határtalan nyugtalanságot, amely a világháború legfőbb oka. E nagy nyugalomnak, biztosságérzésnek megfelelő monumentális művészet bekövetkezését várjuk. Nagyszabású, komoly, tartalmas művészetet várunk, mely kizár minden frivolitást és alapja szolid kell, hogy legyen. A fiatalokra, a küzdelmekben megedződött művészekre hárul az a feladat, hogy e művészet pilléreit lerakják.

Az emberi szolidaritás e nagy összecsapásban máris megerősödött. Megerősödése csak növekedhet és a remélt, óhajtott béke szoros kapcsolatokkal fűzi majd egybe az emberiséget. A népek kicsinyes versengését, apró-cseprő politikai csatározások, diplomáciai cselszövések nyomait elmossa a most folyó végzetes leszámolás.

Az a béke, amelyet most kötnék, kell, hogy hosszú időkre biztosítsa az emberiség nyugalomát. Életberendezkedésünk szilárdabb talajon nyugszik majd, ha ez bekövetkezik. A gazdasági élet válságai se riasztják meg annyiszor a dolgozó értéktermelő Embert. Nem máról-holnapra élünk, és amit termelünk, bútort, szerszám, gép, épület, út, csatorna, berendezkedésünk minden eszköze, tisztán és érthetően elárulja a várt korszak e tendenciáját.

És ha a szerencse talán elpártolna tőlünk, akkor is kettőzött erővel megfeszített küzdelemmel korrigáljuk ki a sors szeszélyeit. De erre gondolni se szabad.

A művészet, ha egy ideig a borzalom szépségeinek futárja lesz is, csakhamar az emberiség örök értékei, a békés megértés, a fajok, osztályok határorompóit ledöntő nagy szolidaritás mellé szegődik. És akkor mindnyájunk művészete lesz.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1914. szept. 16./okt. 1. VII. évf. 18–19. sz. 318–320.)

Festőművészeink és a háború. A magyar kultúra munkásai közül egy testület sem szenved nagyobb károkat a háború miatt, mint a magyar képzőművészek, s ezek között is leginkább a festők, akik csupán a kiállításokból élel. Helyzetük megbeszélése végett a Magyar Képzőművészek Egyesülete festészeti szakosztályának tagjai szombaton ülést tartottak a Fészekben, amelyen *Basch* Gyula elnökölt, míg a jegyzői tisztet *Déry* Béla, a Nemzeti Szalon igazgatója töltötte be. Az ülésen felszólalók kivétel nélkül azon a véleményen voltak, hogy a festőművészek mai vigasztalhatatlan helyzetében valami orvoslást kell keresniük és *Pentelei Molnár* János, *Kézdi-Kovács* László, *Magyar Mannheimer* Gusztáv és *Kosztolányi Kann* Gyula indítványára kimondták, hogy megkeresik a Képzőművészeti Társulatot a téli kiállításnak esetleg más helyiségben való megtartására, hogy a művészek helyzetére legalább valami segítség történjék. A határozatot hozzájárulás végett elküldik a szobrászati és építészeti szakosztályokhoz is.

(*Alkotmány*, 1914. szept. 29. – 13.)²⁷

²⁷ Hasonló közlemény: *Pesti Napló*, 1914. szept. 29. – 11.

KÁDÁR BÉLA RAJZÁHOZ

A társadalmi kiválasztást elősegítő nagy rázkódások újabb áldozatai közé tartozik a – haditudósító is. A modern hadviselés elemi ellensége az írók e romantikus fajtájának és testvérének, a harctéri rajzolónak. A mai háború nem való a szemnek. Tudatosságánál fogva legnagyobb emóciói sem érezhetők annyira magán a harctéren, mint inkább otthon, az érdekelt tömegek szívében, a seregeket megindító erők forrásánál. A hadviselés egyik legfőbb követelménye lett, hogy eseményeit azok ítélhessék meg legkevésbé tárgyilagosan, kik mint a hírszolgálat emberei, tollal, vázlatkönyvvel vonulnak a hadszíntér felé.

Pedig a háború nagyszerű anyagot szolgáltatott az íróknak s művészeknek a múltban, s kell, hogy szolgáltatson a jövőben is. Érezni fogjuk a mostani világháború hatását is az irodalomban s művészetben, de bizonyára nem olyan formában, mint ezelőtt. A Raffet-ek, Verescsaginok kora elmúlt. Az új csatakép szimbolikusabb és emlékszerűbb módon fogja kifejezni a tömegek erejét, mint a régi, s nem lesz olyan epizódyszerű, mint volt amaz, mely sok tekintetben az anekdotás életkép testvére volt.

A mai ember érzéséből folyó szintézis egyik jellemző példája Kádár Béla rajza, a Nyugat mostani közleménye is. A művész itthon készítette e kompozíciót. Távolságtól, a nagy gépezettől, melyben a katona megszűnik külön öntudattal bíró tényező lenni. A vágatva felvontuló ágyúsok alakja e rajzon még azt a lendületet, gravitást érezteti, amellyel a háborúba indulni szokás, nem pedig az önfeledt és nyomatékos formát nélkülöző cselekvést az életveszélyes pozíciókban.

A formák egészen emlékszerűek. Hosszas megfigyelés, átérés alapján emlékezetből készültek. Egyéni élet nincs bennük. Tömegmozgást, általános erő kifejtést fejeznek ki, akárcsak az öreg Than Mór történelmi falfestményei. Alig néhány szereplő érezteti azokon is, mindent összefoglaló mozdulattal a nagy tömeg erejét. A mai világháború véres komolysága fog majd teremteni bizonyára ismét olyan közszellemet, melynek érzelmes lendülete lapidáris, magvas formát kíván.

Művésznünk katonáinak s főként lovainak mozdulata egyenletesen fedi a teret s emellett nagyfokú beidegzettséget éreztet. Kifejezésre juttatja a fontosságot, melyet a művész a sokszorososan magáévá tett akciónak tulajdonít. E háborús hangulatkép mindenestre többet mond, mint egy hangsúlytalan esetlegesség a harctér közeléből. Az alapjául szolgáló intuíció és értelmes elképzelés sok személyes tapasztalatért bőven kárpótol.

Felvinci Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1914. okt. 16. VII. évf. 20. sz. 395–396.)

Jótevény célú képkiallítás a Szépművészeti Múzeumban. A Szépművészeti Múzeum földszinti termeiben nagyobb művészi képkollekció nyílik meg, melyet a Képzőművészek Segítő-bizottsága rendezett részben a festők ajándék-képeiből, részben pedig a Képzőművészeti Társulat birtokában levő gyűjteményből. A kiállítás elsősorban jótevény célt akar szolgálni [...] A művészeket sok tekintetben érzékenyen érinti a háborús állapot, az a művészi munkára benítőlag hat, anyagi szempontból is károkat okoz, de azért a művészetét e kiállítás bizonyossága szerint átmenetileg sem fogja megbénítani. Ezen a kiállításon többnyire régebbi munkákat mutatnak be, a nagy idők új motívumai, friss benyomásai természetesen még nem nyerhettek kifejezést, [...] A különböző művészi irányok békés egyetértésben sorakoznak a nemes cél zászlaja alá, hogy segítők kezét nyújtsanak a művészeknek a különböző családjaiknak és egyszersmind megmentsék az elkedvetlenedéstől, az elkallódástól a mostani abnormis viszonyok között is az értékes tehetségeket. [...] A nevesebb művészek közül Szinyei Merse Pál, Benczúr Gyula, báró Mednyánszky László, Magyar Mannheim Gusztáv, Csók István, Ferenczy Károly, Kriesch Aladár, Kacziány Ödön, Iványi Grünwald Béla, Dudits Andor, Madarász Viktor, Aggházy Gyula stb. állították ki képeiket. [...]

(s.) [Sereghy Elemér]

(*Alkotmány*, 1914. nov. 14. – 13.)

Jótevény célú képzőművészeti kiállítás. A magyar művészek, akiket a háborús világ ugyancsak érzékenyen érint, minden pártvillongást félretéve, a jótevény cél érdekében egy táborba terelődtek, és hogy az itthon maradtakat segítsék, jótevény célú képzőművészeti kiállítást rendeznek. A kórház alá alkított Múcsarnok helyett a Szépművészeti Múzeum földszinti kiállítási termében állították ki képeiket. Az elrendezés munkáját *Magyar Mannheimer* Gusztáv oly nagyszerűen végezte, hogy az aránylag szűk helyen minden darab érvényesül. A kiállítás így vetekszik akárhány rendes tárlattal. [...]

(*Budapest, 1914. nov. 14. – 11.*)

Jótevény célú képzőművészeti kiállítás. [...] A háború kitörése a művészek szavait juttatta a legkétségbeesettebb helyzetbe. [...] Kötelességünk a művészek támogatása. [...] Valamennyi kép az illető művész ajándéka, önkéntes hozzájárulása a nemes célhoz. [...] Kritikát ne várjon tőlünk ezúttal a közönség.

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1914. nov. 14. – 13.*)

Művészek – a művészekért. Jótevény célú képzőművészeti kiállítás. [...] Széthúzást, féltékenykedést félretéve, festők, szobrászok, legkülönbözőbb irányokat képviselő csoportjai egységes táborba tömörültek, hogy a maguk testületi erejével segítsenek egymáson, [...] A hadikórház céljait szolgáló Múcsarnok helyett a Szépművészeti Múzeumba invitálják a művészek a publikumot. A jobboldali földszinti termek közül kettőt bocsátott a múzeum igazgatósága a *Magyar Képzőművészek Segítő Bizottsága* részére, amely *Andrássy Gyula* gróf, *Róna József* és *Wagner Géza* dr. vezetésével működik. [...] A nívós tárlaton ott van [...] *Iványi Grünwald Béla* „Holdvilágos est”-je, sötét tónusú „Esthajnal”-a, *Fényes Adolf* egy kis tájképe, *Kernstok Károly* legelő kecskéi, *Mednyánszky László* báró egy fehér téli hangulata, [...] *Gulácsy Lajos*, *Hatvany Ferenc*, *Ziffer Sándor*, [...] *Tornyai János*, *Czigány Dezső*, *Egry József*, *Jávor Pál*, *Plány Ervin* [...] neve kíván még a hosszú sorból külön is említést. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország, 1914. nov. 14. – 9.*)

Jótevény célú képzőművészeti kiállítás a Szépművészeti Múzeumban. [...] a hadbavonult és inséges művészek javára. [...] Csaknem az össze jó nevű magyar művészek szerepelnek ezen a jótevény célú tárlaton, amelynek sikere érdekében összefogtak a legkülönbözőbb irányokat képviselő festők és szobrászok is. [...] *Vedres, Femes Beck* stb. művei érdemelnek említést. [...] *Csók István* tájképe, *Ferenczy Károly*, *Kacziány Ödön*, *Körösfői-Kriesch Aladár*, *Pór Bertalan* képei is figyelemreméltók. [...]

(*Pesti Napló, 1914. nov. 14. – 11–12.*)

Jótevény célú művészeti kiállítás. [...] Művészeink önértzetessége teljesen kifejeződik azon a kiállításon, melyet a Szépművészeti Múzeum két földszinti termében rendeztek. Kifejeződik mindenekelőtt abban, hogy komoly és értékes kiállítás, átlagával a Múcsarnok téli és tavaszi kiállításain túltevé. [...] mindenféle kor és mindenféle irány művészei békességesen helyezkednek el keretében. [...] *Fényes Adolf*, *Kernstok Károly*, *Körösfői-Kriesch Aladár*, *Nagy Sándor*, *Mednyánszky László* sem maradtak el a kiállítástól. [...] A fiatalabb művészek közül *Cserna Rezső*, [...] *Ziffer Sándor*, [...] *Pór Bertalan*, [...] *Egry József* munkáit emeljük ki. [...]

e. a. [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1914. nov. 14. – 15–16.*)

A háborús karácsonyi tárlat. A „Múcsarnok” kiszorult a Múcsarnokból. Ahol régente a felső világítású termek komoly csendjében elegáns hölgyek és urak élték át a vernisszázs szencióit, ott most hadikórház van. Képek helyett a betegek fejtáblái fehérlenek a falakon, szobrok helyett a háború hősei foglalnak helyet a nagy oszlopcsarnokban. [...]

Írókra, művészekre mindenképpen rossz világ jár. A háború idegessége leköt minden energiát, a levegő tele van villamossággal, elmélyedésre nincs idő, [...] Érdekel a művészet jövődjöje, de a múlt, főként a közelmúlt nem érdekkel többé. [...] vajmi kevés érzékünk van most elmúlt művészeti nagyot-akarások vagy csöndes órák eredményei iránt. [...] kiszorulván a Múcsarnokból, a Fészekben foglalták el pozícióikat. [...] A Múcsarnok a fészekben lemondott a régi exkluzivitás külsőségeiről is. Valóban nem akar egyebet, mint *háborús karácsonyi tárlatot*, melyben a művészet maga nem fontos, de viszont sokkal fontosabb az, hogy maguk a művészek élni akarnak. [...]

A kiállítók közt sok előkelő művésznév szerepel, természetesen mind kisebb igényű alkotásokkal, [...] *Mikola András, Ferenczy Valér, Kézdi-Kovács László, Nyilassy Sándor, Olgyai Viktor* [...] *Vedres Márk, Pásztor János, Beck Ö. Fülöp* [...] alkotásai érdemelnek figyelmet. [...]

(ktm.) [Török Miklós Mihály]

(*Alkotmány, 1914. dec. 8. – 7–8.*)

Művészek karácsonyi vására. *Kiállítás a Fészek-klubban.* [...] A Társulat szerényen „Karácsonyi Vásár”-nak nevezi a kiállítást, bár a beérkezett anyag – amelynek izléses, művészi elrendezésén sok szeretettel buzgólkodott *Róna József szobrászművész és Szlányi Lajos, a kiváló tájképfestő* – bőven kiad egy kisebb nivós kiállításra valót is. [...] A sikerült plasztikai alkotások közül kiemeljük *Vedres Márk* táncosnőjét és éneklő fiúját, [...] *Beck Ö. Fülöp* művészi plakettjeit. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló, 1914. dec. 8. – 11.*)

Téli kiállítás és karácsonyi vásár a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon elhatározta, hogy az idei téli tárlatot egybekapcsolja a karácsonyi vásárral. Ezzel módot adott a háborútól sújtott művészeinknek, hogy munkájuk eredményét a nyilvánosság elé vihessék. [...] A háborúra leginkább néhány aktuális alkotás és az alacsonyra szabott árak emlékeztetnek. [...]

(*Budapest, 1914. dec. 13. – 11–12.*)

Mednyánszky. [...] Véletlenül tegnap volt alkalmam beletekinteni a Budapesti Hirlap egy másik haditudósítójának eddigi munkájába. Ebből az érdekes és nevezetes munkából eddigelé semmi sem került a nyilvánosság elé. Nem is tudom, mikor, hogyan, mely formában fog odakerülni. Mert ez egy egészen különös dolog, talán egyetlen a maga nemében.

A Budapesti Hirlap ugyanis elküldte harctéri tudósítónak Mednyánszky László báró nagynevű festőnket. Amellett, amit harctérről, csatákból, a háború dicsőségéből és borzalmaiból a hivatott toll megírhat, vannak tudni és megörökíteni valók, miket az íróművész talán meg sem lát, melyeknek megérzékítése csak az ihletett festőművész föladata lehet.

Csatafestők voltak mindég régen is, [...] A modern hadviselés azonban egészen letért a régi hadjáratok sablonjainak útjáról. [...] Mi szerencsések voltunk egy elsőrendű festőművészt elküldhetni az új harcok színterére, [...]

Eddig céljának fele útján Mednyánszky gazdag zsákmánnyal tért haza. Elálmélkodva merülünk el a képsorozatba, melyet magával hozott. Nem technikai művészet, nem bravúros csataképek, nem a háború borzalmainak idegrázó jelenetei ezek. [...] A legfinomabb művészet, a legnemesebb izlés és egy mély filozófiai szemlélet: ezek az ő művészetének alapelemei. [...] A modern háború diszkrét, de ékesen szóló dokumentumai ezek a képek. Csataképek: tábornokok, hadsorok, bömbölő ágyúk, haldokló sebesültek nélkül. [...] csatafestő tájképeket írt, [...]

Mednyánszky képei nem epikus jelenetek sorozata ebből a hadjáratból, hanem egy nagy lírai verskötet. Csupa szín, csupa melódia, csupa meghatottság, csupa érzés és filozófia. [...]

(*Budapesti Hírlap, 1914. dec. 13. – 1–2.*)

Két kiállítás. [...] a Nemzeti Szalon legújabb kiállításán [...] önkéntelenül is érzi az ember, hogy az idegizgató háború kitörésével dermesztő mély álomba merült a művészek alkotó kedve. A legtöbben – éppen ezért – régiebb munkáikkal szerepelnek, [...] Akik mégis megpróbálkoztak, hogy témájukat a világháború motívumaiból merítsék, erejüket túlhaladó földadat megoldására vállalkoztak, [...]

r. e. [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1914. dec. 13. – 19.*)

Téli kiállítás és karácsonyi vásár a Nemzeti Szalonban. [...] Művészi jelentőség dolgában első helyen *Kőrösfői-Kriesch* Aladár „Hazai hangverseny” című kompozíciója kíván említést. [...] *Márton* Ferenc friss, életteli vásznain a kompozíció ereje, a mozgás élethűsége ragad magával. Legjobb talán közülük egyik műcsarnoki nagy képének, a „gátkötők”-nek színes vázlata. [...] *Frank* Frigyes bravúrral megcsinált modern férfi portréja a müncheni Szecesszióban is tetszésre talált. [...] *Körmendi-Frim* Ervin színes csendélete, *Lakatos* Artúr jó perspektívájú friss zugligeti tájképei [...] megérdemlik a figyelmet. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország, 1914. dec. 13. – 9.*)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. [...] A Nemzeti Szalon tárlatán alig emlékeztet valami a háborúra: a képek közt csak itt-ott akad egy-egy háborús vonatkozású, az árak is többnyire rendesek [...] *Jaschik* Álmos egy finom temperával, *Márton* Ferenc több pompás színes vázlat, *Bér* Dezső háborús karikatúrákkal,

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló, 1914. dec. 13. – 21.*)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. [...] a múzeumok mekkora szolgálatára lennének kultúránk ügyének, ha a közönség és a művészek tespedő érdeklődését anyaguknak új csoportosításával, vagy bizonyos szempont szerint rendezett részleges kiállítások bemutatásával próbálnák meg felrázni. [...] A Nemzeti Szalon téli kiállítása alig különbözik az eddig látott jótékony célú kiállításoktól. [...] A nagy időket még semmi sem éreztetni még ezen a kiállításon, [...] *Lakatos* Artúr tájai színben szép frissek, [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1914. dec. 13. – 18.*)

Hósi halált halt festőművész. *Szőri* József festőművész az uzsoki szoros hősiek védelmének hősi halált halt. *Szőri* József Szegeden 1878. október 4-én született. 1900-ban Münchenbe megy *Hollósy* Simon mesterhez. Mellékesen a joggal is foglalkozik s 1904-ben az államtudományok doktora lesz. 1905-ben szerepel először képeivel Szegeden és utána a Nemzeti Szalonban egy kitűnő önarcképpel. 1907 novemberében a Kéve művésztagejai maguk közé választják és ettől fogva művészi tevékenysége szorosan összefügg az egyesület kiállításival. 1909-ben Párizsba ment, ahol sokat és komolyan dolgozott. A Kéve rendes kiállításain kívül részt vesz az egyesület berlini, düsseldorfi és drezdai kiállításain, 1910 januárjában pedig a bécsi Hagenbundban rendezett negyedik külföldi Kéve kiállításon. Legszébb sikerét a tavasszal rendezett müncheni kiállításon aratta. A mozgósítás első napján mint t. hadnagy rögtön ezredéhez

vonult és az uzsoki szoros hősies védelménél ellenséges golyó karján át a hasába fúródott. Öt órai kínlődés után váltotta meg szenvedéseitől a halál. Bajtársai a hajasdi csendőrkaszárnya kertjében helyezték örök nyugalomra.

(*Budapesti Hirlap, 1914. dec. 20. – 17.*)

A zebegényi templom kifestése. Minden gondolkodó ember fájdalommal nézi a most dúló háborút, amely annyi század munkáját, kultúráját tarolja le. De megnyugsunk a kikerülhetetlenben. Sőt vannak sokan, akik nem csupán gazdasági felszabadulást és lendületet várnak a győzelmes háborútól, hanem a szellemiek terén is hatalmas átalakulást remélnék. Tagadhatatlan, hogy a múlt század békéje a naturalista-impreszionisztikus világnézettel kapcsolatban nemigen kedvezett a monumentális feladatok felvetésének. Élveztük a jelenvaló jókat minden ideálisabb lendület nélkül. Irodalom és művészet a nyárspolgárius élet csip-csup élvezeteinek megaranyozásában merült ki. Igen gyakran csak a külső csillogás, a tetszetős megjelenés, a pillanatnyi gyönyör, az impotens *l'art pour l'art* gyerekes játéka, művészi tisztavirágok adták a munkák belső tartalmát. Ha pedig nagyobb részt állami megrendelésre monumentális feladatok adódtak, a nagy koncepcióktól elszokott művészvilág vagy nagyméretű színes fotográfiákat, vagy színház pózokban tobzódó díszfelvonulásokat nyújtott. [...]

Ha a profétáknak igazuk van, mindez ezentúl másként lesz. A zord idők megkomolyítják az embereket; az élet mélységesebb értékelése, az ideális javakért való véres küzdelem, az egyéni célokon kívül eső közös érdekek előtérbe-nyomulása kizavarnak kicsinyes látókörünkből, olcsó élvezeteink hinárjából, és emelkedettebb, összefoglalóbb világnézetre emelnek. Az emberiség közös nagy javai, a haza, a vallás, áldozatkészség, önzetlenség megtisztultán és ragyogóan kerülnek ki a háború tűzéből. Ez a belső felé forduló tekintet, a merőben külső csillogásnak elér-téktelenedése pontot tesz az impresszionista és naturalista művészet fejlődési vonalára. Új fejezet kezdődik. [...] A művészet mint a lelki mozgalmak kompasza már évek óta kilengett a naturalista felfogás irányából és évek óta az ideális tartalom és nagyvonalú felfogás felé billent. Még a vászonfestmények is falért esengenek, és a régi naturalista felfogással szemben a dekoratív hatás grandiozitása felé törekszenek. Mi ezt már vagy egy évtizede konstatáljuk. A háború erősítheti ezen áramlatot, de nem szüli, [...]

A templom belső térhatása a monumentális festés folytán hatalmasan kitágult. Ahhoz azonban mesteri kéz kell, hogy ez a stilizáló egyszerűség ne váljék oly gyerekesen nevetséges primitívkedéssé, mint újabb tárlatainkon gyakran tapasztaltuk, még jó nevű mestereinknél is. A művészi tartalom csak hordozója a tárgyi tartalom nagyszerűségének. [Gyancsak a közelmúlt idők szellemi alantasságát jelzi, hogy templomaink gondolati tartalma siralmasan egyszerű. [...]

Fieber Henrik

(*Alkotmány, 1914. dec. 25. – 32.*)

Háború és művészet. *Látogatás Nagy István festőművésznél.* [...] Bátran elmondhatnók, hogy a képzőművészek a háború első sebesültjei, különösen nálunk Magyarországon, hol fehér hollók a Mecénások [...] Az élelmesek tán módját ejtik, hogy ezekben a gondterhes hónapokban is dolgozhassanak, aktuális vásznakhoz hozván piacra, akiknek azonban nem engedi ezt művészi ambíciójuk vagy hiányzanak az alkalmak, azok bizony „pihenésre” vannak kárhóztatva. De az igaz művész nem tud pihenni.

Egyik tehetséges festőnk terveit is keresztlhúzta a mozgósítás, s kénytelen volt hazajönni Csikmindszentre, hol most is dolgozik, talán többet, mint valaha, egész nap járja a mezőket, barangol erdön-völgyeken, s ha valami szépet lát, siet vászonra vetni vagy legalább vázlatkönyvében örökíti meg, hogy a béke helyreálltával annál nagyobb meglepetéssel szolgáljon.

Az egyik napon ellátogattam hozzá, s igazán sok gyönyörűségben volt részem. Ha csupán a képek kedvéért el tudtam utazni Münchenbe, hogyne mennék el Csikmindszentig, mikor ez oly közel van, s a művész magyar föld szülőltje – székely ember. *Nagy István* oly sok s annyira értékes dolgokat alkotott azóta is, hogy itthon van, hogy ha a viszonyok kedveznének, bátran

rendezhetne ismét egy képkiallítást, pedig csak nemrég mutatta be műveit Budapesten, hol egyhangú elismeréssel fogadta sajtó és közönség.

Szükszavú, szótlan ember, csak akkor kezd a szeme felragyogni, mikor egymás után szedi elő szebbnél szebb rajzait, [...] Ceruza, szén és színes krétarajzai mind-mind egytől egyig gyönyörű kifejezői a természetimádásnak [...] A tájképek után egy csomó arcképet szedett elő [...]

Ez a nagyra hivatott piktor, aki Münchenben már nem egy díjat nyert [...] a háború elteltével ismét visszatér Németországba s Berlinben fog egy gyűjteményes kiállítást rendezni, hogy bemutatassa java alkotásait s fegyvereinkkel kivívott dicsőségünkhöz méltó hírnevet szerezzen a magyar kultúrának.

Mátrai Ferenc Béla

(*Ország-Világ*, 1914. dec. 27. XXXV. évf. 52. sz. 849–850.)

A magyar szépművészet a San Franciscó-i kiállításon. I. N. Laurvik amerikai szépművészeti író, a New York-i National Art Club vezetője, az észak-amerikai Egyesült Államok kormányának megbízásából ez idő szerint körünkben tartózkodik és Magyarország művészetének a jelzett kiállításon való részvételét intézi. Felkéri ama festőket és szobrászokat, akik a kiállításon részt venni óhajtanak, hogy őt lakásán e hó 31-én és január első három napján a Vadász-kürt-szállóban felkeresni szíveskedjenek. Laurvik bízik benne, hogy a műveknek lesz kelendősege és hogy azok hozzá fognak járulni a magyarok jó hírnevének öregbítéséhez. A művészeknek a csomagolási költségen kívül semmi néven nevezendő költségük nem lesz.

(*Az Újság*, 1914. dec. 27. – 13.)

A San Franciscó-i világkiállítás. Mialatt nálunk a háború minden érdeklődést és erőt lefoglal, Amerika nyugodtan dolgozik a San Franciscó-i nagyszabású világkiállítás előkészítésén. A kiállítás művészeti részében minden nemzet részt vesz, s abból a magyar sem hiányozhatik. A San-Franciscó-i kiállítás megbízottja, Laurvik felkérte a magyar osztály tervezésére dr. Lázár Bélát, aki már több külföldi magyar kiállítás tervezésében fejtett ki nagyszerű tevékenységet. A kiállításra szánt munkákat lehetőleg szombat délig a Szépművészeti Múzeumba kell beküldeni. A kiállítás vezetősége az amerikai követség biztosítéka mellett a szállítás és biztosítás költségeit viseli, de a csomagolás a beküldőt terheli. A kiállításon minden művészeti irány, az egész magyar művészet jelesei képviselve lesznek.

(*Pesti Napló*, 1914. dec. 29. – 11.)²⁸

A magyar művészek és a San Franciscó-i világkiállítás. Képzőművész körökben napok óta élénken pertraktálják azt a módot, amellyel a San-Franciscó-i világkiállítás Budapestre érkezett megbízottja – nyilvánvalóan téves információk alapján – a magyar festő- és szobrászművészet részvételét szeretné biztosítani a jövő évben megnyíló tárlaton. [...] a magyar művészetet csak egy töredéke fogja képviselni. Mr. Nielsen Laurvik, az amerikai megbízott ugyanis ahelyett, hogy a Képzőművészek Egyesületéhez vagy az Országos Magyar Képzőművészeti Társulathoz fordult volna, mint amelyek a magyar képzőművészet egyetemét reprezentálhatják, egyik művészcsoporthoz lépett összeköttetésbe s ennek egyik vezető férfiát kérte föl a meghívandó művészek listájának összeállítására. Ez a művészcsoport kétségtelenül igen jeles és nagytekintélyű festőket, szobrászokat és iparművészeket számlálhat tagjai közé, de mégis csak egyik része, töredéke a magyar művészvilágnak, [...] meg kell adni a lehetőséget arra, hogy a Japán-csoporton kívül álló s más irányokhoz tartozó nagynevű, nagytehetségű mesterek alkotásai eljuthassanak San Franciscóba. [...] a meghívandók névsorának összeál-

²⁸ Ua.: *Budapesti Hírlap*, 1914. dec. 29. – 11.

lítását ne a Japán-asztal s esetleg elfogult vezetősége intézze, hanem vagy a Képzőművészek Egyesülete, vagy a Képzőművészeti Társulat. [...]

(Magyarország, 1914. dec. 30. – 8–9.)

A magyar művészek és a San Franciscó-i világkiállítás. [...] Lázár Béla dr., aki a szóban forgó megbízást kapta, cikkünkre vonatkozólag a következő nyilatkozat közzétételére kért meg bennünket: [...] A nemzetközi művészeti kiállításokon, minden nagyszerű felkészültségünk ellenére, soha elhatározó sikert nem arattunk olyankor, amikor az a felfogás vezette a rendezőséget, hogy a magyar művészet *egyetemét* kell a külföldnek bemutatni. [...] A San Franciscó-i kiállításra száznál több meghívót küldtem szét, minden csoportra való tekintet nélkül, egyedül arra törekedve, hogy minden művészeti törekvés legkiválóbb munkásai vonuljanak fel az amerikai közönség elé, [...] Lázár Béla [...]

Ismételnünk kell azonban, hogy mégis jobban szolgálták volna az ügyet az amerikai megbízott magyar tanácsadói, ha a hivatalos fórumhoz kalauzolták volna Laurvik urat. Lázár Béla dr. bármennyire kiváló szakférfi s bármennyire is igyekszik az elfogultságtól szabadulni, mégis csak egy ember, mégpedig magánember, akinek nem lehet jussa tetszése szerint válogatni össze, kit hív meg és kit nem hív meg a magyar művészet képviseltetésére.

(Magyarország, 1914. dec. 31. – 6.)

A magyar művészet San Franciscóban. *Andrássy Gyula gróf nyilatkozata.* Laurvik Nielsen úrnak, a San Franciscó-i Panama-kiállítás Budapesten időző művészeti megbízottjának abbeli szándékáról, hogy kiváló magyar műalkotásokat vive ki magával bemutassa a magyar képzőművészet magas fejlettségét a világ vásárján, Andrássy Gyula gróf ma következőképp nyilatkozott a Magyar Hírlap számára: Megmutattuk a világnak, hogy mily bátrak vagyunk, most mutassuk meg, hogy nemcsak verekedni tudunk, de a kultúrában is megálljuk helyünket. Kitűnő hely erre az amerikai kiállítás, melyen minden nemzet részt vesz, azok is, akik háborúban állanak. Egyenesen illik felkeresni a helyet, hol miután a mi kiállításunk retrospektívnek készülne, egész művészetünkről teljes képet adhatunk az odafigyelő idegeneknek. [...] Engem megkap a gondolat, hogy e szomorú időkben, mikor a kultúrnépek egymást gyilkolják, a szerencsés Amerika ily kultúrnnepet rendez, hol a halálos ellenségek mintegy fegyverszünetet tartanak és ráeszmélnék, hogy nemcsak a pusztításhoz értenek, s még nem vették ki belőlük a kultúrmmunka megbecsülése. [...]

(*Magyar Hírlap, 1915. jan. 1. – 10.*)

A magyar művészek nem vesznek részt a San Franciscó-i világkiállításon. [...] a rendezés körül leküzdhetetlen akadályok merültek fel, amelyek lehetetlenné tették, hogy képzőművészetünk méltó képviselőhez jusson San Franciscóban. [...] a hirdetett terminusig alig hatvan műtárgy érkezett be, [...] A kudarc oka egyrészt az, hogy a művészek közül sokakat lefoglalva tart a háború, de főleg az, hogy a magángyűjtemények tulajdonosai, de a művészek is féltik a tulajdonukban levő alkotásokat a mai időkben ugyancsak bizonytalan tengeri út veszedelmeitől, [...]

(*Alkotmány, 1915. jan. 5. – 13.*)

A magyar művészet és a San Franciscó-i világkiállítás. Lemondott a magyar rendező. Lázár Béla dr., akít a San Franciscó-i világkiállítás Budapestre érkezett megbízottja, Mr. Laurvik a kiállítás magyar művészeti osztályának rendezésére felkért, lemondott megbízatásáról. [...] a rendezés körül leküzdhetetlen akadályok merültek fel, [...] A világkiállítás már február 20-án megnyílik [...] a kiállításon mindamellett lesz egynéhány magyar kép, Laurvik ugyanis már előzőleg elszállítottat Amerikába a velencei magyar palotából több festményt, [...]

(*Magyarország, 1915. jan. 5. – 8.*)

A San Franciscó-i világkiállítás és a magyar képzőművészek. [...] Dr. Lázár azonban most lemondott a megbízatásról, mert a rendezés körül leküzdhetetlen akadályok merültek föl, amelyek lehetetlenné tették, hogy a magyar képzőművészet méltó képviselőhez jusson a kiállításon. A magángyűjtemények tulajdonosaihoz s az egyes művészekhez intézett százhusznál több meghívásra a megállapított határidőig alig hatvan műtárgy érkezett be. A részvétlenséget főképp az okozza, hogy a művészek közül sokat lefoglal a háború és a magángyűjtemények tulajdonosai féltik a tulajdonukban levő alkotásokat a bizonytalan tengeri út veszedelmeitől. A világkiállítás pedig már február 20-án megnyílik és így a rendelkezésre álló rövid idő miatt sem lehet megvalósítani a szép tervet, hogy a magyar képzőművészet méltó kollekcióval szere-

peljen San Franciscóban. A kiállításon mindamelllett lesz egynéhány magyar kép. Mr. Laurvik ugyanis már előzőleg elszállítatott Amerikába a velencei magyar palotából több festményt, köztük Csók István, Kacziány Ödön és Edvi Illés Ödön alkotásait.

(Pesti Napló, 1915. jan. 5. – 12.)

Mr. Laurvik újabb akciója. [...] a felmerült nehézségek ellenére is minden erejével tovább dolgozik a magyar osztály megrendezésén. *Lázár Béla* dr. lemondása után most ő maga járja végig a gyűjtőket és a művészek műtermeit, hogy minél értékesebb és kifejezőbb anyagot nyerhessen a kiállítás számára. [...] *Andrássy Gyula* gróf, [...] *Majovszky Pál* dr. [...] *Lándor Tivadar* is készséggel bocsátották rendelkezésére kollekciójuknak alkalmas darabjait. Így vált lehetővé, hogy nagy mestereink közül *Munkácsy Mihály*, *Paál László*, *Székely Bertalan*, a modernnek sorából *Rippl-Rónai József* festményei és rajzai biztosítsák a San Franciscó-i magyar osztály színvonalát.

(Magyarország, 1915. jan. 6. – 8.)

A San Franciscó-i világkiállítás magyar osztálya. [...] gróf *Andrássy Gyula* már meg is ígérte, hogy gyűjteményének néhány remekét elküldi Amerikába. Hasonló ígéretet tett *Majovszky Pál*, valamint *Lándor Tivadar*. [...] Ezen kívül számos művésznk közvetlenül is küldött már alkotásaiból Mr. Laurvik kérésére a Szépművészeti Múzeumban, ahol már megkezdték a kiválogatás munkáját. Az amerikai megbízott hétfőn vagy kedden utazik el Budapestről.

(Pesti Napló, 1915. jan. 6. – 14.)

A San Franciscó-i szépművészeti kiállítás. [...] rendezésében változás történt, amennyiben most *John Laurvik*, a kiállítás amerikai megbízottja egész egyedül folytatja a magyar képek kiválasztását. A kiállításra már számos munka van együtt és a legjelesebb művészek küldik el munkáikat San Franciscóba. *Andrássy Gyula* gróf és *Majovszky Pál* miniszteri tanácsos, a szépművészeti osztály vezetője is több képet engedtek át gazdag gyűjteményükből, hogy a magyar anyag annál reprezentálóbb legyen. *Munkácsy Mihály*, *Paál László*, *Lotz Károly* és *Székely Bertalan* képviselik majd a magyar klasszikusokat, akik mellé a mai magyar festők kiváló képviselői lépnek, úgyhogy teljes retrospektív alakja lesz a kiállításnak. *Laurvik* személyesen keresi föl képek kiválasztása végett a festőket.

(Budapesti Hírlap, 1915. jan. 7. – 8.)

A San Franciscó-i kiállítás magyar képei. A San Franciscó-i világkiállítás magyar képei dolgában tudvalevőleg két hete tárgyalások folytak a kiállítás kiküldöttjével, aki dr. *Lázár Bélát* kérte fel a magyar képzőművészeti anyag összegyűjtésére. Most dr. *Lázár* arról értesíti a művészeket, hogy miután a művészek nem küldtek be kellő anyagot, s a műbarátok sem voltak hajlandók értékesebb műveiket átengedni, ő a kiállítás rendezésétől visszalépett, s a mi képkiallításunk ott elmarad. A világháborús politikai helyzet különben sem kedvező erre a vállalkozásra.

(Pesti Hírlap, 1915. jan. 8. – 11.)

A San Franciscó-i magyar képek. Dr. *Lázár Béla* visszalépése után Mr. *Laurvik*, a San Franciscó-i Panama-kiállítás megbízottja gróf *Andrássy Gyula*, dr. *Majovszky Pál* és gróf *Bathány Lajos* támogatásával mégis olyan kollekciót gyűjtött össze, melyben mintegy negyven

művésznök, összesen száz művel szerepel. A magyar művészet így mégiscsak eljut a műbarátok elé, ha csak Anglia hadi dugárunak nem minősíti műtermékeinket.

(*Pesti Hirlap*, 1915. jan. 10. – 13.)

Magyarok a San Franciscó-i világkiállításon. John Nilsen Laurvik, a San Franciscó-i világkiállítás képzőművészeti csoportjának Budapestre küldött megbízottja, minden ellenkező híreszteléssel szemben kijelentette, hogy a kiállításra szánt anyag gyűjtése és rendezése a legjobb eredménnyel járt. Mintegy negyven-ötven képzőművésznök, közöttük a legjobbak is, adtak neki képet a kiállításra és nem egy híres magángyűjteményünk anyagából is kapott művet. Laurvik a jövő hét közepéig marad Budapesten.

(*Pesti Napló*, 1915. jan. 10. – 18.)

A San Franciscó-i világkiállítás magyar képei. A San Franciscó-i világkiállítás részére az egybegyűjtött magyar szépművészeti anyagot január 22-én szállították el Budapestről. A gyűjteményt Génuból az Egyesült Államok Jason nevű haditengerészeti szállítóhajója viszi Amerikába. A kiállításon több mint száz magyar művész vesz részt: festők, szobrászok, grafikusok stb., több mint négyszáz darab művel. Csaknem minden iskolának legjobb nevei szerepelnek: Barabás, Brodszky, Paál, Lotz, Munkácsy, Bruck Lajos, Szinyei Merse, Benczúr Gyula, Körösfői-Kriesch, Karlovszky, Csók, Ferenczy Károly, Fényes, Rippl-Rónai, Vaszary János, Iványi Grünwald, Kernstok, Pór, Berény, Tihanyi, Telcs, Vedres Márk, Beck Ö. Fülöp, Simay Imre, Fémés Beck, Körmendi-Frim stb. A kiállítás anyaga sok értékes művel szaporodott: gróf Andrássy Gyula, Gróf Batthyány Lajos, Fenyvessy Károlyné, báró Hatvany Ferenc, Jámbor Lajos, Kellner Adolf, Nemes Marcell gyűjteményeiből, melyeket a gyűjtők készséggel engedtek át a kiállítás céljaira.

(*Pesti Napló*, 1915. jan. 30. – 11.)¹

Mednyánszky László a harctéren. A háború kitörése óta báró *Mednyánszky* László festőművész a bécsi hadtörténeti múzeum megbízásából a harctéren csataképeket fest. Előbb a déli harctéren dolgozott, majd december havában a sajtóhadiszállással együtt az északi harctérre ment. Itt is lelkesedéssel készítgette vázlatait és még a lövészárkokban is csinált felvételeket. Legutóbb azonban annyira meghűlt, hogy már két hete egyik galíciai kórházban betegen fekszik. Baja múlt természetű és remélhető, hogy edzett temperamentuma csakhamar helyreállítja egészségét.

(*Pesti Hirlap*, 1915. febr. 10. – 11.)

Magyar művészek a háborúban. A magyar képzőművészet is csakúgy, mint a férfiak társadalmának minden osztálya, kiveszi a maga részét a nagy világháborúból. [...] az uzsoki orosz betörésnél hősi halált halt egy fiatal jeles szobrász: *Sámuel* Kornél, [...] A művészek legelső sebesültje volt *Kasnya* Béla, [...] *Rippl-Rónait* és *Poll* Hugót a svájci határszélen fogták el a franciák s mindkettőjüket internálták. [...] az Epreskert ősz mestere, *Stróbl* Alajos is magára öltötte hadnagyi uniformisát [...] A nagy vidéki művésztelepek lakói ugyancsak megfogytak [...] Nagybányán *Thorma* János, a szabad festőiskola vezetője maradt csak otthon, [...] önként lépett a hadsereg kötelékébe a telep két nagyon tehetséges tagja: *Csáktornyai* Zoltán és *Mikola* András.

¹ Csaknem ugyanaz: *Az Újság*, 1915. jan. 30. – 15. Rövidebb változata: *Budapesti Hirlap*, 1915. jan. 30. – 11. – *Pesti Hirlap*, 1915. jan. 31. – 16.

[...] Réthy Károly már bevonult, míg a kvalitások *Jakab* Zoltánt most vitték el katonának [...] *Zádor* István még a háború kitörésekor bevonult [...] *Pólya* Tibor most vonult be [...] *Pór* Bertalanból délceg tüzér lett és *Medgyessy* Ferenc, a fiatal szobrász, aki orvosi diplomával is bír, mint orvos teljesít önfeláldozó szolgálatot fenn az északi harctéren. [...] *Czigány* Dezső festőiskola tervét döntötte meg a háború, s most annak tartamára egy Zala megyei falura utazott, ahol egy előkelő dzsentri kisasszony-leányait tanítja festeni. [...]

Biró Mihály festőművész, a népszerű szocialista plakátraajzoló, tüzér lett, míg a modern pikúra egyik legtehetségesebb tagja, *Márffy* Ödön tüzérfőhadnagy és iskolaparancsnok a 11-es tüzérezred önkéntes iskolájában *Kandó* László követte *Mednyánszky* László báró példáját s festeni ment a harctérre *Vadász* Miklóssal együtt, akinek háborús rajzaiban sokszor volt alkalomunk gyönyörködni. [...]

A historikus nevezetességű „Japán asztal” szintén megfigyelt a háború alatt. Akik itthon vannak még, azok is jobbára katonaruhában ülnek körül az ősz *Szinyei* Merse Pál mestert. *Falus* Elek, *Csáktornyai*, *Pór* Bertalan és a többi katonapiktör között civilben csak az idősebbek vannak. [...]

Kovács Lydia

(Magyarország, 1915. febr. 14. – 9–10.)

A CECEI DÍSZPOLGÁR

Csók István, a magyar festőművészet világhíres büszkesége, a múlt héten nevezetes jubileumot ült: ötven esztendő lett. Mikor a nagy napra virradt, hivatalos írást hozott neki a posta. *Csók* István megnézte a bélyegzőt. *Cecéről* kelt az írás, a Fejér megyei Cece községből, a mester születési helyéről. Melegség futott végig *Csók* Istvánon.

– Igazán szép, – mormolta magában meghatottan – nagyon nemes dolog... Ezt a nagy napot nem felejtette el a szülőfalum. Mi lehet?... Mi lehet a meglepetés?

És reszkető kezekkel kezdte bontogatni a nagy barna borítékot. Közben felcsillant a szeme, az a remény ostromolta lelkét, hogy díszpolgárrá választotta a község. Hát persze, hogy persze, hiszen ott van felül a borítékon lila betűkkel: Cece község *előljárósága*. Most egyetlen rántással föltépte a drága írás burkát, lázasan kibontotta a levélpapírost és szemüvegét az orrára billentve olvasta: „...felhívatik tehát, hogy Cecén lévő háza után kivetett adótartozását 8 napon belül annyival inkább törlessze...”

Ez *Csók* István cecei díszpolgárságának rövid története.

(*Borsszem Jankó*, 1915. febr. 28. XLVIII. évf. 9. sz. 2.)

FÉMES BECK VILMOS

Ha majd ennek a háborúnak számadását lezárják, ha összeadják mindazt a veszteséget, amit emberek és emberi javak elpusztításával okozott, külön rovatról kell gondoskodni a még meg nem volt, csak születőfélben levő és csirájukban megsemmisült emberi alkotások számára. Ki tudja majd számmal fölbecsülni azt a késést, amit ez a háború a mi műveltségünk fejlődésében okozott? Jól tudjuk, mennyire megbénult az itthon maradtak munkaképessége is, vagy mennyire más irányba fordult el érdeklődésük. De aki közülünk elkerült a háborúba, az egész múltjától elszakadt és annak egészen előlről kezdenie életét. Aki addigi életét a lét mélyében töltötte, szép és nemes képzetek között, bizonyos fokig elvonatkoztatottan a mechanikus élettől, a maga elképzelt világban – az egyszerre az élet fölszínére vetődött és szélben, fagyban, árokban, úttalan hegyeken, ágyútűzben és szuronyok előtt, maga is fegyveresen, olyan életre kényszerült, mint az erdők vadja. Ki a megmondhatója annak, mi minden ment bennük tönkre? Talán kultúránknak egy teljes emberöltőnyi jövője. Talán annál is több.

Fémes Beck Vilmos szerencsére nem tartozik a megtörték közé. Immár hetedik hónapja hányódik a harctereken, átélte első szerbiai hadjáratunk borzalmait, megjárta Galáciát és Orosz-

Lengyelországot, és kivette részét mindenből, ami emberi idegzetet csak próbára tehet. Élményeit talán maga fogja megírni valamikor, s bennök bizonyára hosszú fejezetek beszélnek majd el azoknak a hosszú hónapoknak történetét, melyeknek helye tátongó ürességnek maradt életében. Mert ezt a fiatal szobrászunkat – a magyar művészet egyik nagy reménységét – terveinek, készülő alkotásainak közepéből ragadta ki a háború. Az első jellelment belé, úgyiszólva hivatalosan. Emberfölötti fáradalmakat kellett elviselnie, és idegei hihetetlen viszontagságokat állottak ki. Szerencsére kiállották és le is csillapultak azon a hosszú pihenőn, melyet a sors kedvezése juttatott a fiatal művésznek. Orosz-Lengyelországból, Pietrkow közeléből küldötte rajzait a Nyugatnak. Heteken át álltak ott csapataink egyhelyben, szemtől szemben az oroszok hadállásával. Pihenés közben fölcsődött Fémes Beckben az elalélt művész, papiroost,krétát kerített, így lettek meg rajzai, melyek most a Nyugatban láthatók.

Nem arra való alkalom ez, hogy Fémes Beck Vilmos művészetének részletezésébe elmélyedjek. Annak az igen kevés szobrászunknak egyike, aki ösmeri anyagát, tisztában van törvényeivel és azok határán belül egyéni stílusa van. Plakettjei, érmei, kiplasztikai alkotásai fejlett tervező képzeletről, biztos plasztikai érzékről beszélnek. Minden újabb munkája szemmel látható fejlődés volt. Lépésről lépésre megérett bennök a művész tudatosságának erősödése, és ami oly vonzó minden művész életében: a nagyra törés akarata. Bizonyos, hogy amit Fémes Beck Vilmos eddig alkotott, csak eleje annak, ami kialakítatlan még benne. Végtelenül öröndetes azért izenete, ami ezekben a rajzaiban benne foglaltatik: hogy annyi minden után is ébren benne a művész. Rajzaiban érdekesen árulja el magát a szobrász. Az arc plasztikáját, domborodásait, az alapból kiemelkedő részeit hangsúlyozza rajtuk erélyes kontúrvonalakkal. Valóságos szobor tanulmányok.

Akik gondját viselik kinn a háborúban, akik módot adnak neki arra, hogy a harc szüneteiben művésszé változhassék vissza, azok kultúránkat kötelezik hálára. Mert olyan művészt mentenek meg vele számunkra, amilyenünk nagyon kevés van, s aki már ma is legjobbjaink közé tartozik.

Elek Artúr

(*Nyugat*, 1915. márc. 1. VIII. évf. 5. sz. 276.)

A tavaszi tárlat. A *Műcsarnok kiállítása*. Akik az új művészetre várnak s azt remélik, hogy a nagy napok nyomán új gondolatok, új érzések, új színek és vonalak születnek a piktúrában, azoknak még várniok kell. [...] Mi csak azt reméltük, hogy meg fogunk érezni valamit a világ-történelmi napok leheletéből, s egy érzésben is tisztultabb művészet ígérétéből Ebben a reménykedésünkben a tárlat várakozásunkon alul maradt. Úgy látszik a háború nyomtalanul zajlott le eddig a magyar piktúra élete fölött [...]

A tárlatnak van egy úgynevezett clou-ja is: *Ferenczy* Károly Pietája. Az úgynevezett clou-ról csak azért nem mondjuk, hogy méltatlan a *Ferenczy* művészetéhez, mert igazságtalanságot mondanánk vele. A Pietà méltó *Ferenczy* Károlyhoz: a kompozíció bizonytalanságában s a felfogás sértő brutalitásában. Ehhez a témához nem volna szabad nyúlnia annak, aki érzésben hozzá emelkedni képtelen. Disszonanciát kelt és megdöbbsent izléstelenségével s kifelé kiabál a tárlat egész környezetéből, [...] *Márffy* Ödön is bizvást elmaradhatott volna, a színvonal nyert volna vele. [...]

–k. –ly.

(*Alkotmány*, 1915. márc. 13. – 3.)

Tavaszi tárlat. A világháború, bár csak ideiglenesen, a szépművészetet is elnémitotta. A Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatának anyaga alig a fele a szokásos mennyiségnek [...] *Ferenczy* Károly „Pietà”-ja eredeti finomságokat mutat úgy kezelésben, mint kompozícióban. *Iványi Grünwald* Béla két pompásan alakított, stílusosan színezett, neoimpresszionista műve sokaknak fog tetszeni. A második teremben néhány igen figyelemreméltó ultra-modern alkotással is találkozunk. Ezek között talán a legszélsőbb irányt *Márffy* Ödön „Női akt”-ja képviseli, [...]

Nemes Mihály

(*Budapest*, 1915. márc. 13. – 7.)

A tavaszi tárlat. [...] itt-e a Kárpátokon álló honvéd képe vagy szobra? ... Nincs itt. Nincs. Alig akad olyasmi, aminek akár külső, akár belső köze volna a mi most vívott élethalál-küzdelmünkhöz. [...] Itt van néhány tavalyi munkájával a hatalmas *Mednyánszky*. Ő maga a harctéren dolgozik s éppen egy ma érkezett levele jelzi: „Jól vagyok, és csak most, három hét óta látom igazán a háborút. Most már hiszem, hogy valami jót fogok még csinálni. Biztatható a Budapesti Hírlapot, hogy most már igazán fognak olyat kapni, amit nem mindenki kap.” [...]

A II. terem egy-egy idebocsátott abszurdumáról s igazolhatatlan tévedéséről vagy túlzásáról hallgatunk, semmiféle szabadság ennyi szabadosságot nem igazol, még az úgynevezett Szabad Művészek Csoportjában sem; levetkezetttség és mezítelenség soha azonos fogalmak nem lesznek a művészetben. [...] Amiről hallgattunk, arról okunk van hallgatni. Elég a bajunk, ne kedvetlenítsük kritikával egymást.

Malonyay Dezső

(*Budapesti Hírlap, 1915. márc. 13. – 2–4.*)

Tavaszi kiállítás. A *Műcsarnok a Szépművészeti Múzeumban*. Az ősszel egy kicsit fantasztikus dolognak tartottuk volna, ha valaki megjósolja, hogy március közepén – bár javában áll a háború halálbálja – meg tudja rendezni programszerű nagy tavaszi kiállítását a Képzőművészeti Társulat. Hónapok múlásával azonban sok mindent megtanultunk s megtanultuk azt is, hogy a háborúban és a háború miatt sem kell okvetlen mindennek összeroppannia, [...] Hogy fenn kell tartanunk a kontinuitást mindenben, aminek további virágzása, fejlődése az életnek nemcsak anyagi, de szellemi szükséglete is, [...]

Mednyánszky László báró poétaszemmel látott „Téli csend”-jén, a víz, a fák sejtelmes, fájó hangulata fogja meg az embert. „Téli erdő”-je és „Hegyi tó”-ja is a java piktúrájából való. [...] *Ferenczy* Károly „Pietà”-ja nagy, a térben jól elhelyezett kompozíció. Térdelő alakjai kissé kemények. [...]

Márffy Ödön, a Nyolcak egyik korifeusa, irányát jellemző, de ebben a környezetben nem érvényesülő női aktot festett. Képének legteljesebb része a lila színekből összeállított háttér. *Perrott Csaba* Vilmos tovább halad a lehiggadás, kiforrás útján. Szobrokból és virágokból összekomponált csendélete csupa komoly józanság, finomság. [...]

Ami a termeikben elhelyezett szobrázokat illeti, azokat *Beck* Ö. Fülöp képviseli, különösen erőteljesen egy nagyszerű mozdulatú stílizált kis bronz lovas szoborral, a „Szittyia lovas”-sal s egy nagyobb női aktjával. [...]

Az összbemutás, amit a tárlat nyújt, általában – nyilvánvalóan a háború hatása alatt – komolyodásról, lehiggadásról szól. Ez az idő nem kedvez a szélsőséges irányoknak, a vakmerő kísérleteknek. Érdekes, hogy sokkal több a kompozíció is, mint rendszeren, s meglátszik, hogy a háború impressziókban való gyarapodást, témagazdagodást hozott. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország, 1915. márc. 13. – 8–9.*)

Tavaszi műtárlat. *Bemutató a Szépművészeti Múzeumban. I.* [...] Ha a művészet a nemzeti életerő tükré, akkor ezzel a tükörrel meg lehetünk elégedve. Műtárlatunk friss erőtől duzzadó. Olyan energia van benne, mint a harctéren küzdő fiaink acélos izmaiban. Az első háborús hónapok lehangozottságát új alkotókedv váltotta fel. Ma már ha szenvedjük is, de nem féljük a háborút. [...]

A Pesti Hírlap hosszú évtizeden át ostorozta az ultráskodás és futurizmus művészeti kinövéséit s óvta művészifjúságunkat e művészeti szélhámoskodástól. Íme, intő szavaink nem hiába hangzottak el. Most láthatjuk, hogy a komoly törekvésű fiatalok mire képesek. A művészi tudás milyen erejével lép fel. [...] talán a legsüketebb ultrák is beösmérik, hogy a szószéken való értelmetlen ordítózsák nem demosthenesi remekmű. Az értelmetlen mázolás még nem a „jövő művészete.”

[...] a fiatal *Kallós* Árpád „Biedermeier” női alakját nemes szelídséggel ábrázolja, [...] *Rudnay* Gyula ugyancsak érdekes és erős fiatal, s egyéniségében az a legötletesebb, hogy a spanyol Goyát a magyar népéletbe ülteti át. [...] A legerősebb ifjak közül való *Frank* Frigyes. [...] *Siligai* Ferencben eddig a tájfestés egyik legkomolyabb fiatalját dicsértük, [...] Az ifjú atléták közé tartozik

Berkes Antal is, [...] Elismert mestereink közül egészen aktuális Nádler Róbert „Önkéntesek” című zsánerképe, [...] Czigány Dezső virtuóz önarcképe, [...] Femes Beck Vilmos „Kalászt tartó”-ja, [...] (Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1915. márc. 13. – 12–13.)

Séta a tavaszi tárlaton. A Múcsarnok kiállítása. [...] Iványi Grünwald Béla „Fürdés után” című lebilincselően szép festménye kompozíciót és színezést tekintve egyaránt kitűnő. A művésznek ez a vászna talán a legbecsesebb alkotás az egész tárlaton. Báró Mednyánszky téli tájai a festő költői lelkének szülöttei. [...] Perlrott Csaba Vilmos csendélete felfogásban és kivitelben egyaránt eredeti és művészi. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1915. márc. 13. – 12.)

Tavaszi tárlat. Művészeti életünk belső erejének bizonyossága, hogy a háború nyolcadik hónapjában egyáltalán megrendezhette szokásos kiállítását a Képzőművészeti Társulat, s még inkább, hogy oly értékes anyagot tud bemutatni.[...]

Kosztla József igazi meglepetése ennek a tárlatnak. Szinte megújhoda jelent meg rajta néhány bágyadtabb esztendő után. Páratlan színerő érzik képein. Ez a kitűnő művésznők az árnyékból, a világosságból, a földből, a fűből, mindenből, amiben szín van, a velejét tudja kivenni a színeknek. [...] Perlrott Csaba Vilmos csöndélete túlzásoktól mindinkább megtisztuló szép alkotása ennek a kemény tehetségnek. [...] Frank Frigyes szertelenkedve bánik ecsetével, de tehetséges fiatal művész. [...]

Néhány kiváló szobra is van a kiállításnak. Beck Ö Fülöp női alakja részleteiben, különösen formaképzésében szabadabb, a természethez jobban közeledő alkotás, mint tavalyi egyéni kiállításán szerepelt szobrai. Nagyon érdekes s szép a kompozíciója. Kiválóan anyagszerű is, noha az anyag természete – a finom és gyönyörű pentelikonai márvány – ebben is nagyobb szabadságot hagyott a művésznök és lehetővé tette számára a márvány bizonyos mérsékelt áttöréseit, ott, ahol a kompozíció a tömeg felbontását kívánatosnak mutatta. Ennek köszönheti a szobor, hogy az alak tömör formáinak ellenére is könnyűnek, szellősnek hat. Beck másik szobrát, a bronzból való pompás szittyá lovast még tavalyi kiállításáról ismerjük. [...] Femes Beck Vilmos kis bronz alakján a kompozíció, a mozdulat ritmusa, a formák összefoglaltsága a szép. Igen tehetséges művész munkája. [...]

Elek Artúr

(Az Újság, 1915. márc. 13. – 3–4.)

Múcsarnok. [...] Igazi clou-ja is van a tárlatnak: Márffy Ödön egy aktja, mely pompásan képviseli – igaz, hogy csak egy nyolcad részben – a magyar holnaposok tegnapi művészetét. (Hol is van a tavalyi hó?) A szűsége, ha jól tévedek, alighanem egy has nélküli asszony, aki amellet még kiütéses tífuszban is szenved. Kár, hogy a Múcsarnok olyan magasra akasztotta. No igaz, hogy legalább egy sötét sarokba.

Tövis [Rózsa Miklós]

(A Hét, 1915. márc. 14. XXVI. évf. 11. sz. 130.)

Tavaszi műtárlat. II. [...] Itt eseményszámba megy Benczúr Gyula vendégszereplése. [...] Másik fő képe e csoportnak: Ferenczy Károly „Pietà”-ja. Egy modern „klasszikus” mű. Krisztus vézna, kis termetű aktja sok realizmussal megfestve. Mária és Magdolna fehér lepelben siratják. A legszokatlanabb e művön a kevés szín, ami nemcsak ily keleti tárgynál, de Ferenczynél is igazán szokatlan. [...] Márffy aktjából pedig egészen hiányzik a gyomor. [...] Kosztla Józsefet is a tanyarészletek intimitása köti még le; [...] Perlrott Csaba Vilmos elhagyta a szétfolyó piktúrát és Gauguin-t, s most csendéleteképén megközelíti a derék Cézanne mestert. Ez szebb művészi hitvallás is. [...] Beck Ö.

Fülöp „Szittyá nyilas”-a épp oly finom, mint Beck többi aprósága, női aktjánál viszont ragaszkodunk régebb nézetünkhöz, hogy a nagyobb méret nem illik a mester mintázójához. [...]

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1915. márc. 14. – 11.)

A tavaszi tárlatról. [...] A Szépművészeti Múzeum átengedett termei nem alkalmasak arra, hogy egy modern ideiglenes kiállítást rendezzünk bennük. [...] Talán soha se láttunk eddig olyan magyar kiállítást, amely ennyire nélkülözött volna minden magyar jelleget, mint ez a mostani. A művészeink külföldet, a nyugatot járták, s van olyan fiatal festőnk, akinek a három képéről tündetőleg jelenti a katalógus, hogy Dixmuidenben, Bruges-ben és Yperben készültek. [...] A nyugat minden zuga magához vonzott egy-egy magyar művészt, s ami hazánk páratlanul álló szépségeibe alig egy-kettő merült bele. [...] Vallásos témákkal feltűnően kevesen birkóztak meg művészeink közül. [...] Kompozíciót senki sem igyekezett megoldani. [...] Az enteriőrök és csendéletek túltengése ismét megállapítható. [...]

Tájképeivel az igazi poézist és tudást megint *Mednyánszky* báró képviseli. [...] Ha aktokról beszélünk, rá kell mutatnunk arra, hogy már ezt az örökszép asszonyi testet is karikózzák egészen komolyan látszani akaró művészek, Mert a *Márffy*, *Czencz* képeit és a *Beck* márványszobrát csak nem lehet a női testet igazán ábrázoló műveknek tekinteni. Veszedelmesen romlik a jó ízlés! Maholnap a Parnasszust is nyomorékokkal népesítik be a modern művészek. Végül még egyet. Sajnálkozva kell megállapítanunk, hogy a mostani világháború, amelyben a magyar név megint a régi dicsőségével ragyog, alig-alig érdekli a magyar művészeket. [...]

–b. –ny. [báró Nyáry Albert]

(*A Cél*, 1915. márc. 20. VI. évf. 3. sz. 208–212.)

A Képzőművészeti Társulat kiállítása. I. [...] Látok radikális újságíró, aki nem tudja, hogy mitévő legyen és ösztönszerűen keresi a tegnapelőttivé vált holnapos művészkedést. Ennek *Iványi Grünwald* most filiszterre vált és szívből örvend, hogy *Márffy* Ödön még mindig gorgonzolai meglátással festette meg gyanús színű, szétfolyó aktját. [...]

Margitay Ernő

(*Élet*, 1915. márc. 21. VII. évf. 12. sz. 282.)

A Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlata. [...] A tárlatról nyert első impressziókból azt állapítjuk meg, hogy az úgy művészi színvonal, mint a művészeti irányok különfélesége dolgában mentes a szélsőségektől. Nem nyújt művészeti szenzációkat, de azért átlagos színvonala jó és egységesebb, mint máskor. A kiállító művészek most is két csoportban szerepelnek, de a két csoport anyagában művészeti irány és felfogás dolgában vajmi csekély eltérést lehet észrevenni. Mindkét részen vannak jó és rossz képek, vannak progresszív és konzervatív művészek, de az ellentét nem oly éles, mint máskor, annyira nem, hogy még *Czigány* Dezső, az egykori fő „nyolcas” sem rí ki nagyon a független művészek csoportjából, ahova mint csoporton kívüli művész sorshúzás által jutott. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1915. márc. 21. XXXVI. évf. 12. sz. 147.)

Tavaszi tárlat. A Múcsarnok ormán vöröskeresztes zászló hirdeti a háborús világot, a művészek pedig a Szépművészeti Múzeum négy termében összeszorulva tartják a tavaszi képvásárt. Négy terembe kellett összezsúfolni az anyagot. Kevés volt a hely, tehát jobban megrostálták a beküldött képeket és szobrokat, mint más alkalommal. A fokozott szigorúságnak köszönhető, hogy a kiállítás jobb, mint a megszokott múcsarnoki kiállítások. Nem bukkannak föl új tehetségek, az ismert művészek sem változtattak irányt, azonban lehetőleg tisztességes anyagot küldtek be a kiállítók és néhány fiatal művész, aki máskor elkerüli a Múcsarnokot, jelenlétével színebb-

bé, változatosabbá tette a tárlatot. Két részre oszlik a kiállítás. Jobb felől az öregek, bal felől a fiatalok helyezkednek el. Ennek az elhelyezkedésnek ezúttal semmi különösebb jelentősége nincs, mert a „fiatalok” közé csöppent többek között a legexponáltabb konzervatív festőművész, *Benczúr Gyula* képe, míg a „Nyolcak” egyik tagja, *Czigány Dezső* az öregek közé került. A műcsarnoki fiatalok egyébként is nagyon távol esnek a fiatalágtól, a forradalmi érzéstől, legtöbbször megállapodott, lehiggadt művész, aki már aligha változtat művészi hitén, fölfogásán.

A két tábor alig választja el egymástól a fölfogás különbözősége, képeik, szobraik majdnem egyformák. A különbség legfőképpen a művészi lelkiismeret, élelmesség, üzleti érzék eltérő fokozataiban szembeszökő. [...] Az öregek, akik alaposan beletanultak művészetük hasznosításába, már megkezdtek a csataképek gyártását. [...] kiszikkadt agyú festő mesteremberek pedig kamatoztatják az idők döbbenetes fájalmát, [...] festők, akiknek tehetsége néhány hónappal ezelőtt csak addig terjedt, hogy cérnagombolyaggal játszó macskák lelki életét vihették vászonra, most elég erősnek érzik magukat arra, hogy belémarkoljanak a világregésbe és apró üzleteik számára onnan rekvirálnak témát, anyagot. [...]

A kiállítás legértékesebb darabja *Beck Ö.* Fülöp nagy márványszobra. [...] Kifejezőmódja a lehető legegyszerűbb. A formákat összekapcsoló, azok jelentőségét meghatározó vonalakat nem mosta el, hanem még élesebben belevájta a márványba, hogy e határozottságot kiemelje és hangsúlyozza. Ugyanezek a tulajdonságok jellemzik *Márfy Ödön* képét is. Ő is a meztelen asszonyi testet választotta művészi megnyilatkozása eszközeül. Formákra helyezte ő is a fő súlyt. *Perlrott Csaba* Vilmos „Csendélet”-e friss, színes vászon. *Hatvány Ferenc* női arcképe rendkívül átgondolt, komoly munka. *Kosztá, Vidovszky, Rudnay* képei, *Fémes Beck* Vilmos kitűnő szobra emelkednek még ki a tárlat anyagából, [...]

Bálint Aladár

(*Népszava*, 1915. márc. 22. – 4.)

Krónika. Kelenföldi művészek kiállítása. [...] A Fehérvári úton, tehát Budapest ama pontján nyílt meg egy ily kiállítás, ahol az effajta esemény ugyancsak ritka. Ez a vidék tudunkkal eddig még nem szerepelt a tárlatok naptárában. Alig valószínű, hogy más, nem háborús körülmények közt, kritikuskok, festők, tárlat-nézők a Fehérvári-út e pontját – a 26. számú bérház földszinti termeit – fölkeresték volna, a mostanihoz hasonló céllal. Könnyen lehet azonban, hogy a jövőben azért ez az alkalom ismétlődni fog. A most megnyílt kiállítást a Kelenföldi Népsegítő Szövetség rendezte ugyan (a tárlat belépődíjainak és sorsjátékának tiszta jövedelmét népsegítő célokra fordítva), de mintha ezt a művézi összeverődést nem csupán e szövetség keltette volna életre. Az a benyomásunk, mintha itt amolyan magyar Montparnasse-negyed alakulna ki, a kiállításon tudniillik csupa oly művész szerepel, aki kivétel nélkül első kerületbeli lakos, «kelenföldi művész». Több mint másfélszáz műtárgyat találtunk e kiállításon, nagyrészt oly művészekről, akik a község jó ismerősei a Múcsarnok termeiből is. Sorukból kiemelhetjük Zemplényi Tivadar, Dudits Andor, Hány Gyula, Herman Lipót, Gárdos Aladár, Bezerédi Gyula, Kopits János, Kacziány Ödön, Glatz Oszkár, Olgay Viktor, Tölgyessy Artúr, Glatzer Ármin, Betlen Gyula, Székely Andor, Újváry Ignác, Madarász Viktor stb. neveit. A munkák közt nem egy van, amelyről könnyű leolvasni, hogy a művész régebben készült oeuvre-je, Olyan is akad, ami más tárlatról ismerős. A legtöbb azonban most került bemutatásra. A kiállítás anyagából két munkát közlünk, Glatz Oszkár egy figurális festményét és Gárdos Aladár márványszobrát.

(*Művészet*, 1915. [márc.] XIV. évf. 3. sz. 142–143.)²

A Tavaszi Tárlat. [...] Eltekintve e külsőségektől, a tárlat művészi képén, a bemutatásra került anyag színvonalán annál kevésbé állapítható meg, hogy háború van, hogy emiatt tehát a

² *Az Újság*, 1915. febr. 16. – 17.; *Budapesti Hirlap*, 1915. febr. 17. – 13.; (m. e.) [Magyar Elek]; Kelenföldi művészek kiállítása. *Magyarország*, 1915. febr. 17. – 7. *Pesti Napló*, 1915. febr. 17. – 15.; *Pesti Napló*, 1915. febr. 19. – 11.; *Az Újság*, 1915. febr. 19. – 15.; *Világ*, 1915. febr. 19. – 12; *Magyarország*, 1915. febr. 20. – 9.; *Élet*, 1915. febr. 28. VII. évf. 9. sz. 211.

művészet berkeiben soványabbra érlelődtek a gyümölcsök, s a művészet barátainak, a kényesebb ízlésű amatőröknek e három és félszáz kép előtt, e szobrokkal szemben lejjebb kell szállítani igényeiket. [...] Egyaránt van csendélet, interieur, arckép, tájkép, kompozíció. Legtöbbször a naturalista festés az, ami a képek társaságában szóhoz jut, de néhány munkával a legújabb törekvés is képviselve van, például Csaba Vilmos csendélete, Iványi Grünwald Béla kompozíciója, Márffy Ödön aktja. [...]

(*Művészet, 1915. [márc.] XIV. évf. 3. sz. 153–145.*)

A Képzőművészeti Társulat kiállítása. III. [...] *Mednyánszky* álomszerű tájai vernek mindenkit. A „Téli csend” [...] Csodálatos emelkedése ez *Mednyánszky* csupa hangulat, csupa élet művészetének. A felhőborított égbolt nyugalma, az alvó fák dermedt koronája, a mozdulatlan, befagyott víz jegének csillogása ott van előttünk a maga valóságában. Mintha ablak volna a keret, amelyen keresztül bele kell olvadnunk a teremtés ama szépségeibe, amelyeket a *Mednyánszky* ecsete lopott a szívünkbe. [...]

A művészetben való örömlünket valami kellemetlen, bántó, profán brutalitással üti arcul *Ferenczy* Károly „Piéta”-ja. Nincs ebben a verejtékkel festett vászonban semmi pietás. A Megváltó alakjához nem szabad így nyúlunk. Nem lehet realitás ürügyén közönségesnek, ordenárénak lennünk. [...] Kítűnő a *Körmenyi-Frim* Ervin „Hegedűk” című képe [...]

Ám akit érdekel, hogy milyen vargabetűt írhat le a művészi felfogás, az vizsgálja *Iványi Grünwald* pályafutását. A ma látott vásznai [...] igazán nagyon, de nagyon szépek. S aki kis szoborban szereti a nagy művészetet, annak a *Beck* „Szittyá nyilas”-a – ez a stílusos csodajóság – sokkal kedvesebb lesz métermázsás bronzparádéknál.

Margitay Ernő

(*Élet, 1915. ápr. 4. VII. évf. 14. sz. 339.*)

Nemzeti Szalon. [...] a Szalon vezetősége szerencsés tapintattal és mérséklettel immár állandósítani tudta tárlatainak nivóját. A Nemzeti Szalon kiállítása ma már művészeti esemény, mely mindig tud újat és érdekeset produkálni, és mely mindig megtartja azt a helyes középutat, hogy a művészetre oly káros pártpolitikai kérdések kiküszöbölésével bármely iránynak és fölfogásnak biztosítja a szabad érvényesülés jogát. [...] A legmodernebb iránynak is van néhány szerényebb képviselője. Legérdekesebb közülök s egyúttal erős rajzoló tehetség *Csont* Ferenc. Csak kár, hogy színei oly piszkosak. A grafikának jeles képviselői *Márton* Ferenc, *Jaschik* Álmos és *Haranghy* Jenő. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap, 1915. ápr. 16. – 11.*)

Tavaszi kiállítás a Nemzeti Szalonban. Újabban a Nemzeti Szalon ifjú tehetségek felfedezését és istápolását tűzte ki feladatául. A legfiatalabb generációt, ebben sok női művészt, segíti nyilvánossághoz, kis dicsőséghez, kevés pénzhez. [...]

(*Az Est, 1915. ápr. 16. – 7.*)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] Legnagyobb gyűjteményt *Csont* Ferenc hozott, köztük egész sereg rajzot és vázlatot, amelyek figyelemreméltó készülségről és kvalitásról tanúskodnak. Nagyobb dolgai közül egy csendélet s egy akt-tanulmány jelentékenyebb. *Feiks* Alfréd két bátor és mozgással teli képe közül a „Karnevál” című színpoltjainak összehangolásával és szilárd kompozíciójával kiváló. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap, 1915. ápr. 16. – 6.*)

Tavaszi kiállítás a Nemzeti Szalonban. A művészeti termelés bőséges volta ellen igazán nem lehet panasz. [...] az első hetek megdöbbenését a viszonyokhoz alkalmazkodás, a megnyugvás váltotta fel [...] *Feiks* Alfréd ismert mozgalmas tengerparti és farsangi témáiból dolgoz fel ismét néhányat érdekes tehetségének újabb erősbödését mutatva. *Nagy István*, ez a különösen grafikai téren már sok biztatót produkált fiatal piktor jó székelly típusaival s szín gazdag tájjaival tűnik fel. [...] *Csont Ferenc* modern irányú dolgai még nincsenek kiforrva, de becsületes törekvésre vallanak. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(Magyarország, 1915. ápr. 16. – 6–7.)

Apák, fiúk. Jól emlékszem, mert első reveláló benyomásaim közé tartozott. A nagybányaiak bemutatkozó kiállításán két irányban hatott *Ferenczy Károly* művészete. Az egyik mozgató erő a „Hegyi beszéd”-ből indult ki, a másik a Kiss József illusztrációkból. Az előbbi sajátos szimbolikus tartalma mellett a stílusos intim természetábrázolás programját tartalmazta. Benne volt még Bastien-Lepage, benne volt sok az angol preraffaelitákból, benne volt Nagybánya és benne volt mindenkifölött maga Ferenczy, a művész egyéni hangulata. Finoman visszhangzott a képen a nagybányai gesztenyefás hegyek minden rejtett szépsége. A művész behatolt a formák, a tónusok szuggesztív mélységeibe. Megrajzolt, megfestett mindent, ami csak fölényesen iskolázott szemnek hozzáférhető. A meglátás mikéntje azonban egyéni volt. Rendkívül disztintívált egyéniségre valló finom érzékelésen alapult.

Ferenczy Károly másik megnyilatkozása kevésbé szólt az általánossághoz s azért mégis gyorsabban hatott, szélesebb körben termékenyített. Egyszerű vonalas rajzainak ritmusa azonban ugyanolyan szelíd egyensúlyozó hatást gyakorolt, mint a „Hegyi Beszéd” s a vele rokon festmények nobilis alaptónusa. A formákat nagy egységekbe foglaló, lágyan síkló színvonások erotikája megfelelt azoknak az átlátszó színes mélységeknek, melyeknek nyugalmas felülete számtalan gyöngéd megézés összhangzó egybeszővődése folytán állt elő. A Ferenczy-féle illusztrációk egyszerű vonalas rajzok, oly kevés vonallal, amennyinél kevesebbre szorítkozni már nem lehet. És azért mégis csodálatosan teljesekek, kielégítőek. Annyira tartalmasak, hogy a legcsekélyebb hozzáadást se tűrnék. Amellett pedig stílusosak: karaktert, mozgást kifejező erejük teljesen egyéni. Ferenczy Károly sajátos vonalMűvészete azonban nem állt meg ezen a stádiumon, sőt mondhatjuk, hogy vele együtt hullámozott a mester egész festői fejlődése. Kontúrjainak és tónusainak érzelmessége egyszerre nőtt vagy apadt. Ferenczy minden naturalizmusa mellett gondolkodó, elmélkedő művész. Látása fölötté szubjektív és festőisége ennél fogva akkor volt legkevésbé vonzó, mikor a tárgyilagosság szabta határok közt akart elhelyezkedni. Egyéni formaérzése viszont megnyerő voltánál fogva nagyon könnyen száll át tanítványaira. Ne csodálkozzunk hát azon, hogy családjában gyakorolt elsősorban megtermékenyítő hatást. Már irtam arról, hogy fia, Béni képfaragásának és rajzolásának gótikus stílusát áthatják atyja formái. A fiatal ember művészetének családi jellege szembeszökő. Az új értékek keresése mellett következetesen érvényesül benne bizonyos hagyományos érzés. Ez adja művészetéhez a szilárd keretet. Konzervatív újításnak nevezhető kis jóakarattal, ami benne megvalósul. Ferenczy Béni tudatosan primitív gótikát alkot és ritka stílusérzéssel vesz fel elemeket a nagybányai környezetből. Ízig-veéig szobrász és amellet új életet él, új energiákat valósít meg benne atyja festőisége.

És álljunk most meg a Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállításán Ferenczy Károly nagy koncepcióival, komprimált megkapó drámaisággal festett „Pietà”-ja előtt. A nagybányai környezetből vett elemek közé valamelyes gótikus érzéssel komponált drapériák, a valóságtól teljesen elvont faragott Madonnákat jellemző válogatott mozdulatok vegyülnék. A festői problémák közt otthonos, tapasztalt és találékony Ferenczy szilárdan mintázó vonalakat enged a biztos színérzékkel összehangolt tónusok közé; tartalmaz, magvas vonalakat, melyek nem annyira az egykori Kiss József-illusztrációkra, mint inkább ama tanulmányokra emlékeztetnek, melyeket mindeddig a Ferenczy-család tagjain kívül csak a Béni művészetének néhány bizalmas barátja ismer. Ranzív, familiáris együttműködésről beszélhetünk tehát ez esetben. Az apa művészte kihangzik a fiúból, kinek egyénisége új formáknak adott életet, mire az előbbi tiszteletreméltó megértéssel nyúl tovább, hogy felfrissítse formakincsét azzal, amit az utóbbi önma-

Zórád Géza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1915. április 18.

gából produkált. Másodkézből vesz a sajátjából s egyben megfiatalodik azáltal, ami fiának tehetőségéből pattant ki. Őszinte gyönyörűséggel szemlélhetjük az életrevalóságnak e meglepő kölcsönös bizonyítását.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1915. ápr. 16. VIII. évf. 8. sz. 460.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] Nagy erőssége e tárlatnak *Berkes Antal* budapesti részleteinek hatásos kollektója; [...] a mozgékony *Csont Ferenc*, aki különösen tollrajzaiban friss (a 8-as piktúrája már avas ízű); a misztikus *Jaschik Álmos*, s a komoly *Náray Aurél*; a friss rajzú *Márton Ferenc*; [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1915. ápr. 16. – 10.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] A kiállított művek legnagyobb része – mint a Műcsarnok kiállításának is – csendélet. [...] A fiatal művészek munkái közül erősen kiválnak *Bardócz Árpád* vásznai. [...] Friss tehetség *Csont Ferenc* is. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1915. ápr. 16. – 11.)

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. [...] képekkel megrakott falain igen vegyes értékű anyag függ, de hát ez egyébkor is így szokott lenni. [...] *Csont Ferenc*, a fiatalok egyik legtehetségesebbje, egy sereg rajz- és festményvázlatával fokozza bizalmunkat, mellyel tehetségének fejlődése elé nézünk és a tehetségéhez méltó „nagy” alkotást várjuk. Rajzai között azok a legértékesebbek, melyeken néhány vonallal rögzít meg mozdulatokat. Igen biztos előadású és a lényegyet kereső vázlatok. [...] *Bokros Dezső* plasztikus rajzai fiatalos túlzásokkal vannak tele, de túlzásai mögött tehetség érzik. [...] *Scheiber Hugó*, *Szilágyi Jolán* nevét említjük még meg. [...] (e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1915. ápr. 16. – 14.)

Szabad festőiskola Szentendre mellett. Szentendre közvetlen szomszédságában, Izbégen szabad festőiskolát nyit május közepén Bálint Rezső festőművész. Iskolájában plein air-ben beállított aktok festését, s általában a szabadban festést fogja tanítani. Akik a tanításban részt venni kívánnak, naponkint délelőtt 10–12 óra között részletes fölvilágosítást kaphatnak a művész műtermében (VIII. Népszínház utca 32. V. em.).

(Az *Újság*, 1915. ápr. 23. – 17.)

ÜITZ BÉLA

Ritkán volt a szürkeségnek nagyobb kelete, mint manapság – nálunk. szeretjük a szürke embert, a sok bajt nem okozó, az adott keretekbe könnyen behelyezkedő szürke tehetséget, a szürke író, a szürke művészt, a vasalt nadrágot, a vasalt képeket. Második biedermeiert élünk. Sok bajunk volt és van. Idegzetünk tiltakozik a nagy emóciók, a nagy erőfeszítések ellen. Az izgató kísérletekre nem tudunk már oly melegen reagálni, mint csak alig néhány év előtt is. Nyugalmas élvezetekre vágyunk az egyensúlyozott kedéllyel felfogott és zavartalan objektivitással megfeszített, pozitív színértékeket nyújtó, függönyös, falkárpitos enteriőrök és csillogó porceláncsendéletek előtt.

Pedig mégsem ez a jövő művészete, mert fejlődésképes, életrevaló tehetségeiket romantikus vágyak izgatják. Valami újfajta szenzuális miszticizmus keríti hatalmába a nagyobbra hivatottakat. Ezt fogja kelteni a háború látása is azokban, akiket nem mi küldtünk rajzoló mandátummal a harctérre, hanem bizonyos kongeniális rátermettség vonzott a vulkanikus tömegjelenségek közé. Üitz Béla is ezek közül a küzdelemre rendelt egyéniségek közül való, jóllehet nem a sáros-fagyos lövészárokban, hanem itthon, a sorsüldözött kispolgárok és művészek kegyetlen végzetével szokta vívni harcát.

Verekedő volt a javából már gyermekkorában és az maradt művészetében is. Hogy időszerű formában fejezzem ki magam: rohammal keríti hatalmába a festői érzését izgató jelenségeket. In medias res dolgozik. Gyorsan összegező áttekintéssel fogja fel a dolgokat és szenvedélyes hévvel, energiával valósítja meg látomásait. Tónusos rajzai (festeni keveset szokott) valóban irritáló hatásúak. Fény- és árnyéktömegei eleven játékot űznek. A formákban, izmokban valami állandó feszültséget, mozgást juttat kifejezésre.

Ezer bajjal-gonddal küzdött mindig. A balszerencse állandó kísérője volt. Otthonát gyermeke halála borította gyászba; a harctéren testvére esett el. A mindennapi kenyérért intelligens emberhez nem méltó áldozatot kellett hoznia nem egyszer. Éjjeli mulatóhelyeken robotolt a hegedűvel, majd pedig modellt állott a szobrászati mesteriskolában. Pedig mikor erre kényszerült, már akadémiakusan képzett ember volt. Igaz ugyan, hogy az iskolával se volt szerencséje. Akkor ment át élete legviharosabb fordulóján, mikor nyugodt lélekkel kellett volna gyarapítania pozitív tudását napról napra. Balló és Ferenczy lettek volna tanárai, de zaklatott lelkiállapota tiltakozott az ellen, hogy korrektúrájuk szellemében, nyugodt rendszerességgel dolgozzon. Problémák gyötörték, egyelőre határozatlan formában s a régi mesterekhez fordult segítségét, felvilágosításért. Szorgalmasan járogatott néhány barátjával a Szépművészeti Múzeum olvasótermébe. Kezdetben Tizianót és Velázquezet, majd Grecót, Cézanne-t, Rembrandtot és Michelangelót,

sőt Grünewaldot tanulmányozta. Amint az eredmény mutatja, szerencsésen hámozta ki minden-
ünnen a magát.

A múzeumba járó kis társaság nem volt túlságosan szalonképes és rokonérzésre se igen
tudta hangolni az idegeneket. Ma sem lehet igazságos ítéletet mondani róluk annak alapján,
amit sajátos terminológiájukkal előadtak. Az egyéniségük és körülményeik szabta úton haladva
úgy látják és fogják fel a dolgokat, ahogy nekik éppen idő- és alkalm szerű. Megértőik tehát
egyelőre nem voltak. Pártfogóiknak pedig a múzeumi szolgák csaptak fel, kik négy-öt koroná-
kért vettek tőlük tanulmányokat, vázlatokat, hogy a hadseregszállítók nyereségével valóban
nem hasonlítható polgári haszon fejében szatócskodhassanak az egyelőre nemigen keresett
portékával. Megtörtént bizony az is, hogy a szorgalmas vendégek egyike szép csendesen kima-
radt. Örökre. Mert hát a művészet mellé szüksége lett volna még egyebekre is, aminek követke-
zetes nélkülözéséhez nem lehet elevenen hozzászokni.

Uitz Béla azonban bírta. Szerencsésen kihúzta az „ifjú művészek” kiállításáig, hol a kritika
szívesen vett róla tudomást. Az állam és a főváros is vásárolt tőle rajzokat. Nagy megértője,
Nemes Marcell egész sorozat művét váltotta magához. Az ő segítségével jutott el Rómába is, hol
a pusztában szomjúhozó ember mohóságával vetette magát Michelangelo és Greco tanulmá-
nyozására. Másfajta értékek meglátásához nem volt szeme. Az antikok mellett érintetlenül ha-
ladt el. Három hónapi ott-tartózkodás után haza kellett jönnie. Kitért a háború; testvérei bevo-
nultak s ő nem hagyhatta magukra elaggott szüleit.

És most ismét küzd, mint azelőtt, mikor az első téglákat kellett összehordania s várja mind-
nyájunkkal az idők jobbrafordulását. Joggal várhatja, mert az ő ideje el fog következni. Kemény
harcok fognak dúlni a háború után, melyekben az Uitz Béláéhoz hasonló művészegyéniségeknek
tevékeny részük lesz. Az ő alkotásaiban jutnak majd kifejezésre azok a leláncolt energiák, me-
lyek mostanáig, fojtogató keretükben torz életre voltak kárhóztatva.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1915. máj. 1. VIII. évf. 9. sz. 515–516.)

Egerváry Potemkin Ágost festőiskolája. Egerváry Potemkin Ágost ismert festőművé-
szünk szabad művészeti iskolát nyitott, különösen műkedvelők részére, akik magukat tovább
képezettni óhajtják a festészetben. Tanítványaival kijár a szabad természetbe tájképstúdiomok-
ra, de az alak- és zsáner-festésben is oktatást nyújt. Lakása Újpesten van, a szabad természet
közvetlen közelében. Érdekes modell-anyag is kézügyben van. A fővárosból jelentkező tanítvá-
nyok könnyű szerrel megközelíthetik. Jelentkezéseket a művész minden nap délután elfogad, s
még néhány tanítványt készséggel elvállal. Lakása: Újpest, Kossuth utca 13. szám.

(*Az Újság*, 1915. máj. 1. – 14.)

PÓLYA IVÁN

Jót jelent, ha egy egészen fiatal művész munkája mellett olyankor is megáll az ember, mikor min-
den szem el van telve a gomolygó történelem szenzációjával, [...] A Múcsarnok tavaszi kiállításán
rettentő régi idők rémei kísértének, ott van mint zsáner a fiatal férj az ő duzzogó feleségével, *Ben-
czúr* vezér sisakban és meglepően rosszul rajzolt balkarral, ott vannak, amiktől előre féltünk, a
hasból festett háborús emlékek, s a *Ferenczy* Károly kissé szinpadias, de szép „Piéta”-ján és *Dobai*
Székely egynémely friss belga városképén kívül ott van két drágaköves színekben ragyogó *Grün-
wald* kép és a fiatal *Pólya* Ivánnak három erős, egészséges alkotása. [...] A becsületes, nem ká-
véházi asztalnál kitalált, s nem beteges túlkultúráltságból mondvacsinált művészetén kívül
egyelőre semmi közös nincs a két művész között: [...] de a kezdet és az eredmény összevetéséből
értékes tanulság vonható el: a naiv fiatalság és a tapasztalt érettség, ha igazi talentumról van
szó, szükségképpen egyféle művészi világszemléletben találkozik, s ez az impresszionizmus.

Félve írja le az ember ezt a heves teoretikusok által oly sokszor és oly végérvényesen meg-
tagadott és kiirtott szót. [...] S ha most nincs is rá mód, hogy ezt teljes apparátussal bizonyítani

is próbáljam, ki merem mondani, hogy a legelképezetőbb *blauer Reiter*-ben is csak az tűnik igazi művészetképpen, amit tíz éve még impresszionizmusnak neveztek, a Pompei freskókon még sehogy se neveztek, ami maradandó érték Velázquezben és Manet-ben, és ami egy vonallal köti össze az olasz primitíveket, Goyát és Cézanne-t, szóval a múlt, a meghatott, a látó pillanatok lírai emléke, a tiszta piktúra. Új szavak cégére alatt rövid életű vegyeskereskedések nyíltak tíz év alatt, a piktúrát erőszakos futurizmus egészen új lényeggel akarta minden régitől elszakítani, a Cézanne félreértése nyomán posztimpresszionizmus, majd kubizmus támadt és kínálta árúit, s ez a konfúzió Iványi Grünwaldot is elkapta, s meddő kísérletek éveit rabolta el gazdag életéből. Ma a tiszta művészet fejlődési vonalába való újra belékapcsolódása ünnepe a szóval díszítjük Grünwald Bélát, amelyet ő megtagadott, s valószínűleg elvben ma is megtagad, s ezért köszöntjük vele együtt a fiatal Pólyát, aki szintén nem tartja valószínűleg impresszionistának magát, de aki mégis az, egészségénél és biztos piktori ösztöneinél fogva.

Minden fiatalok között ez a fiatal ember mutat csak előre egy szép jövőbe, a többi itt levő fiatalok inkább az akadémikus olajnyomat népszerűségére pályáznak, s akik máskülönb tehetőségek, azok nincsenek itt, azok valahol eltévelyedten bolyonganak cifra teóriák labirintusában. [...]

Márkus László

(Új Nemzedék, 1915. máj. 2. II. évf. 18. sz. 14.)

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. Elismerésre méltó buzgalommal felel meg hivatásának e szimpatikus művészeti egyesületünk, mikor a jelen mostoha viszonyok között is megnyitotta rendez tavaszi tárlatát. A háborús állapot rendkívüliségét jellemzi, hogy a kiállító művészeknek feltűnően nagy kontingense, több mint negyedrésze – nő. Magától értetődik, hogy a háború aktuális vonatkozásai nem hiányoznak a kiállításról, mint ahogy már a Műcsarnok idején tárlatán is kifejezésre jutottak. Mégis öröndetes jelenség, hogy a népszerű téma nem csábított itt magasabb művészi szempontok elejtésével olcsó hatások kiaknázására: ami háborús témájú kép akad, mind komoly művészi törekvésekről tesz tanúságot. A mostani kiállításon különben kevés ismert művész alkotása szerepel. Javarást ismeretlen nevekkel találkoztunk, melyeknek egyike-másika azonban csakhamar jóhangzásnak fog öröndeni. [...]

Márffy Oszkár

(Magyar Kultúra, 1915. máj. 5. III. évf. 9. sz. 426.)

KITÜNTETETT MŰVÉSZEKRŐL

Iványi Grünwald Béla – Hatvany Ferenc

A háborús izgalmak dacára (vagy éppen miattuk) különös figyelemmel kísért tavaszi tárlat három aranyérmes művésze közül kettő érdekelhet minket különösen. A nagy éremmel kitüntetett Iványi Grünwald Bélának jelentős szerep jutott a magyar festőművészet történetében. Hatvany Ferenc ritka fogékonysággal és tudatossággal dolgozott egy időszaki program megvalósításán, melyet a francia impresszionizmus alapján fejlesztett ki. Közösséget vállalhatunk mindkettőjük törekvésével. Bosznay honorálása viszont csak akkor volna indokolható, ha elismernők, hogy az aranyérem azt is megilleti, aki minden egyéni művészi intuíció nélkül ér el bizonyos festői készséget.

Nem akarok fennakadni azon, hogy a Képzőművészeti Társulat rendszerint nem szerencsés az érdemek jutalmazására legalkalmasabb időpont megválasztásában. A kezdetben elkövetett hibák maguk után vonják a balfogások végtelen sorozatát. És elvégre: ha már a régi bűnök örökös kötöttséget eredményeztek, valóban igazságos is annak adni a koszorút, aki – soros.

Iványi Grünwald kitüntetése ugyan hamarabb is jöhetett volna így is, mert legnagyobb tettei mégis csak nagybányához fűzik. Művészetünk történetében nagybányai festő gyanánt fog szerepelni mindig. Hisszük, hogy szép hivatás vár rá még most is, de jövődöbeli tevékenysége sem képzelhető másként, mint nagybányai élményeinek kisugárzása gyanánt Iványi Grünwald Nagybánya előtt naturalisztikusan dolgozott. Csak az erdős-hegyes vidéki művésztelepen kezd-

te mélyebbre ható kolorista törekvéssel elemezni a tónusokat s beléjük vinni egyéni hangulatát. Ott kezdett fellépni művészetében (Kiss József illusztrációk) az a szuggesztív erejű finom női profil is, melyet nagy hamar sikerült típusá fejlesztenie, hogy azután végigvihesse kompozíciói gazdag sorozatán egészen a mai napig s belevonja előreláthatólag a jövődöbeliekbe is.

Nagybányán ment át Grünwald a legerősebb krízisen is. Ott zökkent át a „neo”-mozgalomba. Stílusérzéke élénken reagált a posztimpreszionizmus szelének érintésére. A hirtelen átalakulás azonban sok szép eredmény mellett sok kiegyenlítetlenséget is vont maga után. Legújabb állásfoglalása pedig szintén nem lehet végleges. Nagylélegzetű díszítő törekvéseit ugyanis olyan koncessziók keresztetik, amilyeneket a közeljövő hangulata már nem fog követelni. Mély érzésből induló stílusos tónuskeresése pedig valami különös egyéni gravitáció rejtélyes erejével vonzza ismét oda, hol akkor állott, mikor az első nagybányai kiállítás „Kelő hold”-ját festette.

Hatvany Ferenc báró művészi pályafutásának elbírálásánál külön mértéket kell alkalmaznunk. Ezúttal se térhetünk ki a gyöngédtelenül hangzó megállapítás elől, hogy festői eredményeiben több örömet lelhetett volna, ha nehezebb küzdelem árán, naivabb lélekkel jut hozzájuk. Talán kitüntetése is nagyobb elégtételt szerzett volna egy pár veszteséges versenyfutás után. Mert Hatvany joggal várhatja, hogy kevésbé szerencsés körülmények közt előre törhető művésztársaival egy kategóriába sorolják. Tiszta ambíciójánál, pozitív tudásánál fogva leghivatottabb művészeink közé számítható, jóllehet kritikai készsége meghaladja a megengedhető mértéket. A festői kolorizmus tetőpontján álló francia impresszionisták alkotásain nevelte látását és amellet az univerzális műveltség gyűjtő józan ítéletével tekintett szét mindenre, ami művészi kultúrát tartalmaz. A helyzet magaslatának előnyeit élvezhette, mikor mások még provinciális korlátok közt mozogtak. Ilyen felkészültséggel állt a természet elé, hogy kivonja belőle a tisztán festői értékeket.

Radikalizmusával túl akar tenni a szélső céhbelieken s ezért történhetett meg vele olyasmi, hogy Nagybányán, a képszerű tájképmotívumok eldorádójában egy kis bányászház kertjét s udvarát festette állandóan, hogy e szerény témából egy darab tiszta piktúrát sajtolhasson ki.

Hasonló fölényes érzéssel nézett végig az „örök város” romjain s oly részleteket válogatott ki belőlük, aminők a Gellért-hegy oldalában sem tartoznak a ritkaságok közé.

Mindenekből az tűnik ki, hogy Hatvany feltétlenül biztos a maga dolgában és hogy egyforma elfogulatlansággal ítél meg minden jelenséget. De a naivitásnak e teljes hiánya, amennyire jó a kritikusként, annyira nem hasznos a művészként. Nem hiszem tehát, hogy Hatvany ne gondolna vissza aranyérme mellől valami jóleső meleg érzéssel azokra a kemény és merész hangsúlyokra, melyeket akkor keresett mikor még a Művészház ellenszalonjában állította ki festményeit.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1915. máj. 16. VIII. évf. 10. sz. 577–578.)

A San Franciscóba küldött magyar műtárgyak. [...] Annak idején itt járt nálunk *Laurvik* amerikai esztétikus, a San Franciscó-i Panama-kiállítás művészeti megbízottja, hogy a Jazon amerikai hajón magyar műtárgyakat vigyen ki a kiállításra. [...] távirat érkezett, amely szerint a Jazon szerencsésen megérkezett Amerikába és a rajta küldött műtárgyak épségben kerülnek a San Franciscó-i kiállításba.

(*Alkotmány*, 1915. máj. 21. – 13.)³

Háborús múkiállítások. [...] a Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállításán, amelyet ezúttal a hadikórháznak berendezett Múcsarnok helyett a Szépművészeti Múzeum földszinti termeiben rendeztek, alig láthattunk igazán háborús, a nagy idők nagy érzéseit tolmácsoló képet. [...] A tavaszi tárlat leginkább feltűnő s tagadhatatlanul legérdekesebb munkája *Ferenczy Károly* Pietája. A szinte bántó módon könyörtelen naturalizmussal megfestett kép fölfogásában, csoportosítá-

³ Ua.: *Budapesti Hírlap*, 1915. máj. 21. – 14.; *Pesti Napló*, 1915. máj. 21. – 15.; *Az Újság*, 1915. máj. 21. – 19.

sában és színezésében most is eredeti s az örökösen új utakat kereső, nyughatatlan művészt ismét új oldaláról mutatja be. Munkáinak sorában, eddig inkább csak színfoltoknak értékelt alakjain Ferenczy talán még sohasem használta föl oly intenzív módon a jellemzés, belső eszközzeit, mint ezen a holttest előtt fehér lepelben térdeplő, fekete háttérrel ábrázolt három alakján. S talán a feladat szokatlansága az oka annak, hogy különösen a két nő arcának a kifejezése ezúttal még kissé merev. Mint vallásos festmény, Ferenczy Pietája természetesen nem tesz számot s különös felfogása miatt vevője is aligha fog akadni. A modern törekvésekre azonban jellemző ez az egészséges jó izléssel való dacolás. *Iványi Grünwald* Béla is, akinek régebben annyi sok igazán művészi munkájában gyönyörködtünk, a Ferenczyével ma oly ellentétes irányával már a modorosság határáig ért. S bár a tavaszi tárlaton „Füredés után” című holdvilágos festményét aranyéremmel tüntették ki, a mostani komoly időkben ezt a képet a technikai különösségeért rajongó festőink csoportján kívül vajmi kevés elfogulatlan műértő fogja komoly művészetnek tartani. Még kevésbé azt a sok folt hátán foltnál egyébnek nem igen tekinthető munkát, amelyről szinte leri a művészi rátermettség hiánya s amelynek mesterei a külföldi, de már ott is idejüket multa dekadens irányok erőltetésével igyekeznek érvényesülni, amit nem egyszer bántó ízléstelenségekkel súlyosbítanak. [...]

– X. [Divald Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1915. jún. 1. 29. évf. 6. sz. 599–607.)⁴

Sztrakoniczky Károly hősi halála. Az északi harctér diadalmas rohamaiban egy ellenség golyó fején találta Sztrakoniczky Károlyt és kioltotta ifjú életét. Ezekben a nagy napokban, a mikor ujjongva sirunk és gyász között győzelmeken hevülünk, nehéz megállani az egyesnek még oly dicső elmúlása mellett. De a mi fiatal, kedves barátunk, mégis csak nagyon közel állott a szívünkhöz arra, hogy pusztá számként könyveljük el a veszteséglistában korai elesét. Egyike volt azoknak, kikre jóleső reménykedéssel tekintettünk: a jövő magyar irodalom oszlopa lesz, fényes műveltségű, nyugodt itéletű esztétikus, a ki szereti a szépet; finom lelkű művész, a ki szereti az életet és a művészetet; választékos és gondos stílista, a ki érti és meg’ becsüli a leggyöngédebb és leggazdagabb művészi kifejező eszközt, a nyelvet. Oly sok mindent tudnánk még dicséretére elmondani! Oly örömmel fejtegeti tük írói pályáját, a melynek a Fraknoi Vilmos féle római stipendium új és nagyszerű lendületet adott volna. A római stipendisták és diákok, a kik az örök város halhatatlan forrásaiból oltogatták szomjúságukat, megriasztott madarakként széjjelrebbentek És Sztrakoniczky, Károly dr., még mielőtt eljuthatott volna álmai városába, katonának állott, becsületig teljesítette kötelességét, rohant a rohamra indulókkal és átlőtt fővel a porba zuhant. Érezzük a fájó veszteséget a hír hallatára megrendült szívünkben. De hangosan siratni nem merjük: mindig halk szavú volt, mint Kordélia, szemérmes és magára tartó, a néma gyász és szótlan meghatottság illik legjobban sírjára és sírja fölé jelül azok kegyeletes megemlékezése, a kik írói pályáját gondos figyelemmel kísérték és talentumához, stíljéhez nemesen illő személyét szerették. Sztrakoniczky Károly dr. az *Alkotmány*-nak és *A Hét*-nek volt belső munkatársa. Bennünket is szívesen keresett föl irodalmi és művészeti cikkeivel. A bécsi eucharisztikus kongresszusról írott ragyogó tudósítása bizonyára még emlékülken van a *Budapesti Hírlap* olvasóinak. Már rég ismert és szinte tekintéllyé emelkedett kritikus volt és most kiderül, hogy mindössze huszonhat évet élt. A magyar szellemi életnek dús reményét, kecsegtető ígérétét tarolta le időnek előtte a Halál.

(*Budapesti Hírlap*, 1915. jún. 6. – 16.)⁵

Hősök halála. A háború megint mély gyászba borította a magyar újságírást. A radymnoi rohamban elesett dr. Sztrakoniczky Károly. a 25. gyalogezred hadapródjelöltje. Fejlövés érte és

⁴ D. [Divald Kornél]: Tárlat. I. Műkiállítások a Szépművészeti Múzeumban. *Budapesti Szemle*, 1915. [máj.] 162. köt. 461. sz. 302.

⁵ Ld. még: *Az Est*, 1915. júl. 5. – 5.

azonnal meghalt. Az Alkotmány szerkesztőségének volt egyik erőssége ez az egészen fiatal, hosszú, csontos termetű, vörösseszőke hajú, pápaszemes író. Hamarosan feltűnt műbírálataival, amelyek teljes avatottságról és gazdag esztétikai tapasztal faágról tanúskodtak. Finoman, okosan és gyöngéd szeretettel dolgozta ki mindegyik témáját, bátor volt, friss és egyéni. Hősi halála komoly nagy vesztesége a mai kritikai irodalmunknak.

(Pesti Hírlap, 1915. jún. 6. – 16.)

Nemzeti Szalon. *Zsúri- és sajtómentes kiállítás.* A Nemzeti Szalon holnap nyitja meg első zsűrimentes kiállítását. Meghívót a sajtó nem kapott a kiállítás előzetes megtekintésére, [...] A Nemzeti Szalon vezetősége úgy vélte, tanácsosabb lesz a rosszmájú kritikusokat a kiállítástól távol tartani, nehogy a túl őszinte vélemények elvegyék a közönség kedvét attól, hogy a kiállítást megtekintse. [...] jobb reklámot el sem tudunk képzelni egy dörgedelmes kritikánál, mert a közönség nagy általánosságban bármekkora érdemnél és tehetségnél jobban szeret egy kis művészi szenzációt, hogy ne mondjuk botránnyt. [...] ma, amikor mind több forrás nyílik meg a művészi tevékenység támogatására, mind szükségesebbé válik a szigorú, pártatlan kritika, mert mind erősebb védelemre van szükségük a tehetséges, de szerény művészeknek azokkal szemben, akik mindent elérnek, mert jó a torkuk, jó a könyökük és jó a – protekciójuk.

Radisics Elemér

(Budapesti Hírlap, 1915. jún. 12. – 14–15.)

A San Franciscó-i viláckiállítás megnyitása. Koppenhágából táviratozzák, hogy San Franciscó-i távirat szerint a viláckiállítást június 8-án délelőtt nyitották meg. Az Egyesült Államok minden részéből különvonatokkal sok ezren jöttek el az ünnepségre, amely egyébként csak formalitás volt, mert a kiállítást már hónapok óta lehet látogatni.

(Népszava, 1915. jún. 12. – 9.)

Nemzeti Szalon. [...] Figyelemre méltó körülmény, hogy a mindent fölforgatni akaró fiatal óriások serege nemigen jelentkezett. Mintha rájöttek volna, hogy bárminő óriások, mégis törpék, akiknek egyelőre nem a művészet nagy csataterén, hanem a gyermekszobában, illetve iskolában a helyük. [...]

(Budapesti Hírlap, 1915. jún. 13. – 19.)

DR. SZTRAKONICZKY KÁROLY

Fejlövést kapott és hősi halált halt. Aki rohammal foglalt el baráti szíveket, rohammal szerzett magának kora fiatalon tekintélyt, hírt és pozíciót, aki mindig rohamra készen állt e sokszínű, sok intrikájú, sokfelé ágazó élet ellen, hogy megteremthesse talentumának biztos fundamentumát, – fejlövést kapott harctéri bátor előretörésében és hősi halált halt. Tipikusan lengyel származásra valló szőke fejét az ősi ellenség, az orosz golyója érte és lezárta szüntelen munkáját. Sztrakoniczky Károly nem gondolkozik többé, nem szó terveket, nem élvezi az élet és művészet szépségeit, nem lelkesedik, nem kritizál, nem ír többé értékes gondolatokat artisztikus formában, fiatalkorát meghazudtoló mélyrelátással nem gúnyolja többé az emberi gyengeségeket. Nem megy Rómába, nem ittasul meg az antik művészet remekeitől és nem tér vissza többé. Hősi halált halt.

Úgy állunk bús és dicsőséges emléke előtt, mint olyanok, akik rég elvesztették jó barátjukat. Az „Élet” hasábjain tűntek fel első írásai, itt kezdte, lapunk alapításakor, irodalmi pályáját. Hogy később eltért útja a mienkétől és válásunkon nem lehetett változtatni, nem rajtunk és talán nem

is rajta múltott. Nem volt már e lapnak munkatársa, de előharcosa volt az „Alkotmány” hasábjain mindannak, ami a művészetben, a társadalmi életben keresztény, magyar és úri vonás. S a katolikus sajtó vezérőrgánumának nagy veszteségét és gyászát szívünk mélyéből átérzve, a harcmező hőjét csatateri sírján szívből megkönnyezzük. Mert tőlünk elválva is a mi ideáljainkért harcolt és velünk közös célért szegelte az ellenségre minden igaz ügyért finomra, élesre fent tollát. Hősi halála, fiatal életének dicsőséges, fájdalom nélkül való vége, nagyratörő s nagyra érdemes ambíciójának megszakadása bajtárs-testvérünk elvesztését jelenti számunkra. Úgy is búcsúzunk tőle, lelkünk mélyéből átértett bajtárs-testvéri szomorúsággal és kihűlt kezét, melyből a toll és a kard egyszerre hullott ki: innen, a messzeségből bajtárs- testvéri melegséggel, megértéssel, csodálattal szeretnők még egyszer megszorítani.

a. j.

(Az *Élet*, 1915. jún. 13. VII. évf. 24. sz. 578.)

Szezonzáró kiállítások. [...] A Nemzeti Szalon tipikusan kánikulai vállalkozásba fogott, amikor zsűrimentes kiállítás rendezésével próbálkozott [...] hogy a maga szokatlanságával föl-éressze a publikum kíváncsiságát, odavonzza azokat, akik szeretik a művészeti csodabogarakat, s akik azt hiszik, hogy egy ilyen „független szalonban” pompásan lehet mulatni. Ez a kiállítás azonban minden irányban csalódást hoz. Nem hoz felszínre új értékeket, [...] Az a közönség pedig, amelyik nevetni szeretne, ezért ugyan hiba megy az Erzsébet térre, futurista furcsaságokat nem fog találni, mert ezek a mi „függetleneink” – tisztelet a néhány kivételnek – még csak nem is furcsák, hanem szimplán csak gyengék [...] Sok a sablon, s igen kevés az erő, amely széttörni próbálná a sablon bilincseit. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1915. jún. 13. – 10.)

Zsűrimentes kiállítás. A „boldogult emlékű” Párizs szolgált nyaranta a közönségnek azokkal a kacagtatóan bohókás műkiállításokkal, melyeket a „Salon des Indépendants” név alatt foglal össze. [...] De nálunk még nincs annyi bohózáti elem a falakon. [...] alig egy-két művészeti vadhajtat látni s inkább s inkább a száraz dilettantizmus szerepel. [...] Kiválik még: *Gábor Móric* szép tanulmányfeje, [...] *Scheiber* Hugó drasztikusan erőteljes népfölkelő-feje. Ha a humort keressük, álljunk meg „A festő árnyéka” című „alkotás” előtt, mely *Schadl* János ecsetjétől ered. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1915. jún. 13. – 14.)

A Nemzeti Szalon zsűrimentes kiállítása. Az évad végén a kezdők, a dilettánsok és a boldogulni nem tudó tehetségek számára is tágra nyitotta ajtait a Nemzeti Szalon. Az ilyen zsűrimentes kiállításokkal a Művészház próbálkozott elsőnek, s nem is eredménytelenül, mert valóban sok elnyomott vagy különben észre nem vett tehetséget tudott mozgósítani rajtok. A Nemzeti Szalonnak ez kevésbé sikerült. [...] Hadd emeljük ki a tehetségesek sorából *Scheiber* Hugót, akinek csaknem karikatúrákká túlzott ecsethúzásos rajzaiban nagy a készség és eredetiség. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1915. jún. 13. – 21.)

DR. SZTRAKONICZKY KÁROLY

Május 28-án, délután három órakeresztésénél mintegy nyolc kilométernyire, Tamanowicénél vezette szakaszát rohamra mikor a golyó fejét átjárta s kioltotta fiatal életét. Huszonhat éves volt, teli kedvvel, reménnyel, ambícióval, csupa készülődés a nagy és gazdag

életre. Sírjába a biztos sikerek s a le nem aratott örömök kiszámíthatatlan kincseit temette magával.

Alig hogy egyetemi tanulmányait bevégezte, 1911 januárjában az *Alkotmány* irodalmi és művészeti rovatvezetője lett. Könnyed és élénk cikkel csakhamar megnyerték számára a lap közönségének rokonszenvét s különösen a főpapság körében szerezték számára lelkes pártfogókat. Ez annál öröndetesebb volt, mert bírálataiban mindig tisztán művészi szempontok vezették s éppenséggel nem konzervatív meggyőződéseit ifjúi hévvel, megalkuvás nélkül hirdette.

Nem vették tőle rossz néven azt sem, hogy mondanivalóit, melyek számára a politikai napilap keretén belül már nem volt hely, egyebütt, többnyire a Hét hasábjain helyezte el. Exponált helyen missziót teljesített, mikor az igaz művészet érdekében izgatott.

Kritikái túlnyomórészt a színház s a képzőművészetek eseményeivel foglalkoztak. Eleinte úgy látszott, hogy figyelme mindinkább a képzőművészetek felé terelődik. Még 1911-ben a Magyar Iparművészet főmunkatársa lett, 1912-ben pedig az O. M. Szépművészeti Múzeumhoz került, ahol a modern grafika gyűjteményt dolgozta fel. A múzeum művészeti anyagával való mindennapos együttléte észrevehetően gyarapította ismereteit s mind biztosabb alapul szolgált ítékezéseinél.

Allandóan érintkezett az élő művészekkel is, tudván, hogy erre szüksége van minden kritikusnak, ki az aktuális problémák iránt való fogékonyságát meg akarja őrizni. De míg az élet sodra a képzőművészetek felé hajtotta, lelkében fokozott lánggal lobbant fel másik szerelme, a Színház.

Aktivításra vágyó élénk temperamentumát sem a csendes múzeumi munka, sem a kritika nem tudta teljesen lekötni, s a vásznak hallgatnak költészeténél jobban izgatta képzeletét a színpad szava, gesztusa, dekorációja. Kimondatlan, titkos vágya volt, hogy egy nagy színház rendezője vagy igazgatója lehessen.

De ki tudja, hogy ez a láng nem volt-e csalóka, az útját még tétován kezdő fiatal léleknek múltó lobbánása? Egy nyílt fő, melyet politika, irodalom és művészet egyaránt érdekelt, lobbánékony kedély, mely minden jóért rögtön tűzbe menni kész, könnyen iramló toll, vidám szomjas szív, mely az élet minden gyönyörűségét áhítja, – ki a megmondhatója, mi vált volna belőle? Az élet nyitva állott előtte s útjából hatalmas kezek hárihattak volna el minden akadályt.

A Sors úgy akarta, hogy a feneketlen világfelfordulás huszonhat éves korában a Tamanowicei sírba temesse.

Meller Simon

(*Nyugat*, 1915. jún. 16. VIII. évf. 12. sz. 692–693.)

Hősi halált halt katolikus újságíró. Megemlékeztünk már a katolikus hírlapírói kar egy fájdalmas veszteségéről, amely Sztrakoniczky Károly dr. hősi halálával bennünket is ért. Az elhunyt hősről most az *Alkotmány* szerkesztősége a következő gyászjelentésében emlékezik meg:

A Haza szent ügyének védelme fájdalmas és nagy áldozatot kívánt az *Alkotmány* szerkesztőségétől. Büszke gyásszal, de vérző szívvel jelentjük, hogy hivatalos adatok megállapítása szerint dr. Sztrakoniczky Károly a cs. és kir. 25-ik gyalogezred hadapródja az „*Alkotmány*” belső munkatársa a galíciai harctéren Tamanowice község mellett a győzelemtől 1 híres Radymnótól 8 kilométerre, midőn 1915. május 28-án, délután 3 óra tájban orosz fedezékek ellen megcsodált bátorsággal vezényelte szakaszát, ennek élén orosz golyótól homlokán találva hősi halált halt. A hős sírja Tamanowice község temploma mellett domborul. Keresztet bajtársai tűztek rá. Mi szeretetünk és hálánk koszorúit – gyászoló lelkünk e virágait hintjük ragyogó tollú munkatársunknak, a magyar újságírás egyik büszkeségének, a nemes lelkű kollégának, a tollával mindig ideálokat szolgáló és fiatalon honfíui ideálért halált halt hősnek sírdombjára. Június 18-án, pénteken délelőtt 10 órakor az angolkisasszonyok Váci-utcai templomában engesztelő szentmisét fogunk bemutatni hősi lelkének megpihenéséért, az Urban való boldog nyugodalmáért. Emlékedet kegyelettel és büszkén őrizzük! Budapest, 1915. június 15. Az *Alkotmány* szerkesztősége.

(*Dunántúl*, 1915. jún. 19. – 3.)

Dr. Sztrakoniczky Károly. Az északi harctéren, a radymnoi győzelmes rohamban fejlővést kapott egy túl magas, hirtelenszőke fiatal zászlós és harmadnap meghallottuk a szomorú hírt: Sztrakoniczky Károly elesett. Valami megdöbbenő van abban, hogy az az elesett fiatal zászlós és az a Strakoniczky Károly, akit olyan jól ismertünk: egy és ugyanaz. Alig huszonhat éves volt, segédőr a Szépművészeti Múzeumban, belsőmunkatársa az *Alkotmány*-nak, segéd-szerkesztője a *Magyar Iparművészet*-nek és szívesen látott cikkírója sok más lapnak. A *Magyar Figyelő*-nek is, amelyet gyakran keresett föl okos Írásaival. A felvidékről került Pestre, olyan környezetből, ahol még nem évtől el a régi virtus tradíciói és ahol a medvevadászati alighanem többet jelent még ma is minden művészetnél és irodalomnál. De ez a koránérett fiú úgy érezte nagy, rajongó fiatalságában, hogy tunyaság és öreges megalkuvás puskával keresni a békés medvét, mikor a tollat forgató emberre harcok várnak és lelkes buzgalommal vegyült bele a fiatal Magyarország művészi és irodalmi küzdelmeibe. Főként erős kritikai tehetségre valló képzőművészeti és színházi cikkeket írt, amelyekben máris számottevő készütséget árult el. Pedig még csak kezdetén volt a tanulmányainak. A háború kitörése előtt kapta meg a Fraknoi-díjat és nagyban készült rá, hogy egy évig, esetleg tovább is, Rómában fogja folytatni művészettörténelmi tanulmányait. Másképen fordult a sorsa. A harci riadót megfújták és a medvevadászok elvárosiasodott unokája egyszerre épen olyan lelkesen készült az északi óriás ellen való küzdelemre, mint előbb a déli napsugárban ragyogó műemlékekkel való társalgásra. Habozás nélkül dobta el a tollat és vidám volt, mikor a puskát vállára vette. Új, nagyszerű élmények lehetősége vonzotta, ismeretlen szenzációk izgatták, örült, hogy ilyen kötelességet szab eléje a sors és boldog volt, hogy íme: ezt is megadja neki az élet. Ezt is... Pedig hiszen egyebet még nem is igen kapott tőle. Csak egy Ígéret volt számára még az élet, annyira a kezdet kezdetén volt még. Egy ígéret csak, gyönyörű Ígéret, az igaz, amely öneki ragyogó karriert jelentett, nekünk pedig egy igazán értékes embert, aki számottevő oszlopa lesz az eljövendő, megerősödött, új Magyarország kulturális életének. Az az eltévedt golyó, amely okos fejét halált hozón járta át, véget vetett hozzáfűződő reménységünknek. És hogy most a radymnoi diadal győzelmi ujjongásába panaszosan vegyül bele ez a pár szó és hogy nem tudunk egyszerűen azzal a magasztos meghatottsággal gondolni az ő elesésére, amely minden hősi halált kísérni szokott, annak az az oka, hogy Sztrakoniczky Károlyt mindig úgy tekintettük, amíg köztünk járt, hosszú, sovány alakjával, kissé meggörnyedt tartásával és rövidlátó, cvikkeres szemével, mint a béke hivatott munkását. Olyan megdöbbenő és fájdalmas most egyszerre arra eszmélni, hogy más volt a végzete: nem békében, a háborúban kellett hivatását betöltenie.

Csathó Kálmán

(*Magyar Figyelő*, 1915. [júni.] V. évf. 2. sz. 461–462.)

Az Éremkedvelők Egyesületének hadiérme. [...] Az érem művészi értékére támaszkodunk tehát, amikor azt írjuk, hogy a művészete olvasói vegyék pártfogásba s terjesszék tovább e hadiérmet, amelynek még egy tulajdonságát kell aláhúznunk. S ez: az a súly, az az akcentus, amely ez érem jelentésének magyar izén van. Beck Ö. Fülöp ugyanis az érem egyik lapjára a mai honvéd alakját komponálta, s a másikon ennek ósét, a honfoglaló lovast. Ezer esztendő távolságot kapcsol így össze, s jelmondatával rámutat arra, hogy sorsunk ma ugyanaz, ami volt: a nemzet ma is küzd.

Amit tehát jelképei révén fejez ki az érem, az nem a háború általánosságára emlékeztet, hanem a magyarok háborújáról szól a magyar közönséghez. Nem ismerünk, legalább eddig, hadiémleket, amely a művészi megformálás ennyire komoly színvonalán állna, egyszersmind kidomborítsa e jelleget, aminek konstatálása részünkről különös öröm.

[...] Azt akarja, hogy a művészet kifejező nyelvén, az ez iránt fogékony kis embert is emlékeztesse a mai idők fürgetegére. Sőt, hogy épen őket emlékeztesse, akiknek vállán, lelkes és kitartó tömegükön fordul elsősorban a nagy mérkőzés sorsa. Az egyesület a fővároson kívül vidéki városokban is forgalomba hozza e hadiérmet, aminek terjesztése fegyver is azokkal a hadiémlekekkel, háborús apróságokkal szemben, amelyeknek semmit mondását, olcsó bazári izetlenségét még nem menti a hazafias intenció. Amelyeket itthon szintén termel ugyan a vállalkozás, de amelyek főleg a külföldi ipar presztízse alatt érkeznek hozzánk. Osztrák és németor-

szági készítmények, amelyeket a háború csőstül vet felszínre, habár odahaza, szülőföldjükön is, a szolid munkához és finom formákhoz szokott emberek részéről, erélyes tiltakozás hangzik el-
lenük.

(Művészet, 1915. [jún.] XIV. évf. 6. sz. 262–263.)

SZTRAKONICZKY KÁROLY

A magyar kritika Benjáminja, szép, biztató, férfias reménysége volt.

A múlt év augusztusának történelmi napjai, egy redakcióból szólították el, a losonci 25. gyalogezredhez vonult be, mint egyéves önkéntes. Az idén májusban a harctérre került s mind-
az a bizakodás, amit hozzáfűztek, képességeinek az a jelessége, amire joggal épített főként a
művészi élet: szétzúvva ért véget örökre mozdulatlan testével egy telhetetlen föld porában. Hárs-
fák alatt, a Gács mezőn.

Kitől vagy mitől kérjük számon azt, ami így megsemmisült, hirtelen és teljesen, mint valami
drága, remekbe formált váza, amelyre vasdorongot ejtenek?

Az első, aki az ily számonkérés ellen, arcán bizonyára rózsaszín pírral tiltakozna, ő lenne
maga. Sztrakoniczky Károly, aki előtt az anyaföld, amelyből való, s amellyel még egy hazafelé
vivő út végén egyesülni fog: nem egzisztálásának közömbös színtere volt. Sztrakoniczky Károly,
akinek számunkra annyira becses élete, neki egy élet volt a sok közül, abban a pillanatban,
amikor oly emberek közt találta magát, akiknek szívével a szíve összedobban, éppen e föld
iránt érzett szeretetben, s érte mindent kockára tevő feladatban. Sztrakoniczky Károly, aki nem
kereste ugyan a sorsot, amely érte, de habozás és kitérés nélkül ment eléje, azzal az egyenes-
séggel és természetes bátorsággal, amely lényének más téren is, tollal a kezében sajátja volt.

A híradás azt mondja róla, hogy néhány lépésre az orosz drótsövénytől, csapata élén érte
fejlvés, Radymnonál, a májusi offenzíva egyik legvéresebb, győzelmes ütközetében.

A Felvidékről származott el, ahol kis városok sokban még őrzik egy régi magyar kultúra
nyomait. Besztercebányán született (1889. jan. 30.), itt végezte a gimnáziumot, még pedig –
erről egy volt tanuló társa informált – a lehető legtökéletesebben: a professzorok jelesen éretnek
nyilvánították.

Budapestre, a vágyak és karrierek fővárosába kétségkívül úgy jött, ahogy általában a vidék
fiai érkeznek: tizennyolc esztendő s lelkében romlatlanul s a nagyra törés hevével. Míg azonban
épen a vidék fiai közül sokan, rövid királykodás után tépett álmokkal utaznak ismét szűkebb
pátriájukba s ha itt maradnak, elmerülnek vagy csak nagy sokára választódik ki belőlük az
arany: Sztrakoniczky, mindjárt az első félénk próba után, valóságos galoppban ment előre.
A kozmopolita szédület nem ejtette meg. De ép így mentes maradt attól is, ami egyébként a
rokonszenvünkhöz annyira közelálló kúriák, tornácos udvarok nagyvárosba kerülő embereinél,
olykor jó ideig ballaszt: a kicsinyesebb látószög, a modern gondolkodással, haladó vívmányok-
kal való lassúbb megbarátkozás.

Egy novellairó talán a szerencse gyermekének nevezhetné Sztrakoniczky Károlyt, amiért
pillanatig se kellett járnia a céljától eltérítő úton. Amiért egyszerre több ponton, kétféle
minőségben is – újságíró volt és a Szépművészeti Múzeum segédőre – érvényesíthette munka-
kedvét és tudását, amiért rövid idő alatt azok közül, akik vele korban egyivásúak és hasonló
mesterségűek voltak, határozottan kimagaslott. Ám az ily megnevezés egyoldalú, tökéletlen
volna, ha nem tenné rögtön hozzá, hogy a szerencsének oka volt habozás nélkül megtalálni e
kék szemű, fogékony érzésű, tiszta szándéktól sarkalt, nem közönséges cél. felé törekvő gyer-
mekét, Sztrakoniczky Károlyt. Helyesebben azt mondhatnánk, hogy azért a név és -pozíció-
ért, amely igazában még csak ezután lett volna tisztán teljesebb és értékre csillogóbb, de máris
pozíció volt, azért a megbecsülésért, amiben részesítették újságírók, művészek és múzeumi
emberek: Sztrakoniczky reálisan megszolgált. Külső és belső tulajdonságaival egyaránt stílusos
árt adott érte. Karcsú és elegáns alakja, amelyre jól esett pillantani, vonzó lénye és megnyerő
modora ebben szintén közreműködött ugyan. De a mérleget javára előbb döntötte el, hogy hom-
lokán félreismerhetetlenül viselte a hivatottság bélyegét, hogy bár ifjú derekán nem viselt

cingulust, mégis a holtig tanuló jó pap példájának indult, hogy lendületes és fordulatós írásain művészi volt a veret, s hogy fegyelmezett természete, világos értelme és ízlése oly munkabírással párosult, ami egyenest ritka.

1911. eleje óta az Alkotmány c. napilap művészeti és színházi rovatszerkesztője. Azt a munkakört kapja meg annál az asztalnál, amelynél azelőtt Márkus László végzett vitézi tornákat a gyöngye művészek és dilettáns drámaírók kényelmetlenségére, de a kritika műsájának öröme-re. Lobogó kedvvel, friss reagáló képességgel kíséri a művészi élet eseményeit. Beszámolókat ír a Nemzeti Színház premierjeiről, kiállításokról, megbeszéléseket egy-egy fölmerülő akcióról, vezércikket kulturális kérdésekről. írásai, amelyek a tudósítás kötelességét a kritika szempontjaival egyeztetették össze, egyre több figyelmet keltenek. Eleinte csak szűkebb körben, egy József-körúti kávéháznak már meglehetősen mültra néző művészasztalánál, később azonban az összes ilyenmű kolóniák számolnak vele, azok is, akiknek politikai és társadalmi irányánál fogva az Alkotmány nem házi közlönyük. Szinte szezonról szezonra fejlődött. Egy-egy premier után már nem lehetett közömbös és mellékes a bennfentesek, a különböző irodalmi és színházi vezérkarok s azok segédcsapatai részére, hogy mit mond „a Sztrakoniczky” a különben mérsékelt elterjedtségű Alkotmányban. Még inkább respektálták azonban állásfoglalását és szavait, amelyeket könnyen perdülő magyar prózává szerkesztett, a képzőművészet alkotó munkásai és intézői, mint ahogy tényleg itt volt ő tehetségének speciális jellegével leginkább otthon, effajta írásaiban volt a legtöbb verve és gerinces mondanivaló. Abban az évben, amikor az Alkotmány kritikusaként jelenik meg a művészeti bemutatókon: a Magyar IparMűvészet segédszerkesztője lesz, majd a Hét-ben mint Jean Preux ír kritikai szemléletet. Ezenkívül más lapoknak is ír (Budapesti Hirlap, Az Est) újságcikket, folyóiratoknak (Magyar Figyelő, Művészet, Élet) kisebb-nagyobb tanulmányokat. A hiány, ami támad utána, elsősorban itt fog érződni, azon a területen, ahol előre nézve, a publicitás erejével, a magyar művészeti kultúráért dolgozott.

A Szépművészeti Múzeum közlése alapján megemlíthetjük, hogy ide 1912 áprilisában került, segédőrré a múlt évben nevezték ki, s hogy főleg a modern grafikai gyűjtemény katalogizálásával foglalkozott. Megemlíthetjük azt is, hogy sokfelé ágazó újságírói tevékenysége s múzeumi elfoglaltsága mellett műtörténeti doktorátusra készülődött. Nevének dr. címe ugyanis jogtudományi doktorátust jelentett, ami egy esztétikus és múzeumi ember biográfiájában esetleg meglepő. Sztrakoniczkyknál azonban, s a hozzá hasonló többől származóknál (az apja főszolgabíró) a jogi stúdium – nem dicstelen – magyar hagyomány, ami, ha az ő esetében bizonyít valamit, akkor az ismét tehetsége s a nehézségeket játszva győző vitalitása, amely a kellő időben végzett alapvizsgák és szigorlatok ellenére vagy ezeken felül fejlődött a megfelelő irányban s tudott érvényesülni késedelem nélkül. Múlt évben a Fraknoi-díjat kapta meg, ami módot adott volna, hogy valami nagyobb, komprimált munkába szorítsa azt az energiát és tudást, amit minden huszonnégy órában frissen támadó kedvvel pazarolt a felvetődő eseményekre és kérdésekre, mint a nap lovagja.

A krónikásnak e sorok közben, le kellett fojtani érzelmeit. Most már nem parancsolhat velük. A távolban egy elnémult csatatér mélyén a kritikus alakjára fájdalommal gondol. De lelkesedve is. Emlékét büszkén és gyászolva idézi.

Di. [Dömötör István]

(*Művészet*, 1915. [jún.] XIV. évf. 6. sz. 270–271.)

Szegénység háborús képekben. Im már egy esztendeje dül a világháború és a magyar festészet még egyetlen említésre méltó háborús festményt sem produkált. A hízelgések és álkritikák kora lejárt, meg kell mondani a valóságot. A magyar művészet dicső fejlődését és ragyogását a Párizsból kiindult ultramodern, dekadens kritika akasztotta meg. Nézzük csak meg a régi képes folyóiratokat, egyedül Ferenc József megkoronázását, de sőt a 48-as szabadságharcot is (pedig akkor alig 4–5 festő élt e honban) mennyi érdemes, egykorú festmény örökölte meg. Még szerencse, hogy vannak fényképezőkészülékek, [...] kiderült most az „új élményeket keresők” egész üressége. Ott állanak a nagy események előtt és „forradalmian” könyökkel dolgozó „úttöréseik” után még dadogni sem képesek. Ne gondolja senki, hogy majd a háború után előállnak a nagy meglepetések. Nem tartogat senki semmit. [...] Megszűnt a magyar kompozí-

ciós iskola. [...] A német művészet annál inkább kitesz magáért. [...] ott egy *egészséges kiválasztódási* folyamat uralkodik mindenben, és így a dekadens „keresők” nem nyomhatják el a valódi tehetségeket, a kompozitőröket, akik egyedül hivatottak a csataképfestésre. [...]

Lakos Alfréd

(*Pesti Hirlap*, 1915. júl. 18. – 37.)

Egy művész-pár tragédiája. Megindítóan szomorú módon fejezte be életét a fiatal festőgárda egyik tehetséges tagja, *Galimberty* Sándor festőművész. Galimberty négy évvel ezelőtt vette feleségül a Focsiére biztosító társaság egyik hivatalnokának, Dénes Sándornak a leányát, *Dénes Valériát*, aki szintén neves, ismert festőművész. A művészpár Párizsban lépett frigyre s ott is éltek a francia fővárosban. Amikor kitört a most dúló világháború, menekülniök kellett Párizsból és veszedelmes kalandok közt érték el a magyar határt. Ez év február havában Galimberty Sándor bevonult katonának. A pécsi önkéntesi iskolába került s odaköltözött hozzá felesége is hároméves kisgyermekével együtt. Július 18-án Dénes Valéria meghalt. A nagy félelem, az aggodalom és a szorongó fájdalom, hogy férjét a harctérre viszik, megölték a szívét. Galimberty Sándor azóta teljesen összetört. Rajongásig szeretett feleségének halála rettentően lesújtotta. A holttestet a családjá felhozatta Budapestre s vele jött fel a férj és az anyátlanul maradt kis árva is. Itt eltemették a fiatal festőművésznőt, Galimberty azonban a súlyos csapást nem sokáig viselte. Tegnap szíven lőtte magát és meghalt. Tegnap délelőtt elbúcsúzott kis árvájától, az édesanyjának azt mondta, hogy dolga van s elment. Kiment egyenesen a ligetbe, ott a Városligeti fásor végében lévő Köröndön leült a szökőkút közelében egy padra és szíven lőtte magát. A közönség, mely látta, hogy egy önkéntes öngyilkosságot követett el, beszaladt a közeli Múcsarnokban lévő hadikórházba s onnan kiment egy orvos, néhány ápoló hordággal és bevitték Galimbertyt a műcsarnoki hadikórházba, ahol azonban néhány pillanatnyi szenvedés után meghalt. Levelét találtak nála, amelyben azt írja, hogy nem tud élni felesége nélkül s kéri családját, fektessék egy sírba vele és vigyázzanak kis árvájukra, a hároméves kis Máriaóra. A szerencsétlen véget ért művészpár megindító tragédiája művészkörökben általános részvétet keltett. Dénes Valéria és Galimberty Sándor egyformán tehetséges, elismert, jó nevű festők voltak, akiknek a múlt évben a Nemzeti Szalonban rendezett kollektív kiállításuk megérdemelt nagy erkölcsi és anyagi sikert hozott.

(*Budapest*, 1915. júl. 22. – 10.)⁶

A Galimberty házaspár tragédiája. Váratlanul és tragikus módon ért véget egy művész-lelkű házaspárnak, *Galimberty* Sándornak és feleségének, *Dénes Valériának* pályafutása. Évek óta Párizsban éltek, de a háború számos más honfitársukkal együtt menekülésre kényszerítette őket. A férj tavasszal önként jelentkezett katonának. Bevették, de feleségét, akit már a menekülés izgalmai rendkívül megviseltek, férjének elhatározása végképp kétségbe ejtette, s hossza szenvedés után július 18-án elhunyt. Tegnapelőtt azután a rendőrség értesítette a családot, hogy Galimberty Sándor a Városligetben szíven lőtte magát és meghalt. Hátrahagyott levelében kijelenti, hogy felesége nélkül nem tud élni s egyben kéri, hogy kisleányának viseljék gondját. A fiatalon elhunyt művészpár neve Budapesten főképp a Nemzeti Szalonban tavaly februárban rendezett kollektív kiállításuk alkalmával vált ismeretessé. Művészi pályafutásuk aránylag rövid volt. Galimberty Sándor 1904. év nyarán kezdte meg komolyan tanulmányait Réti Istvánnál. Nagybányáról a müncheni akadémiaára, onnan a következő évben Hollósy Simonhoz került Técsőre, de ugyanabban az évben Párizsban is volt, hol a Julian akadémiaára járt. Felesége Szablya-Frischauf Ferenc iskolájában kezdte tanulmányait, majd rövidebb nagybányai tartózkodás után Párizsba került, ahol a két rokon egymásra talált. Mindkettő többször szerepelt a párizsi szalonokban, s lelkes hívei voltak a legmodernebb irányzatnak, melynek alkotásai ma még sokszor mosolyt csalnak a műértők és a közönség ajkára egyaránt, de melyek esetleg

⁶ Rövidebb változata: Egy művészpár tragédiája. *Népszava*, 1915. júl. 22. – 9.

csírját hordják magukban a művészet folytonos haladását biztosító és közlő nagy átalakulásának.

(*Budapesti Hírlap, 1915. júl. 22. – 13.*)

Két művész tragédiája. Nagyon szomorú történet ez, ami itt következik. A férjet *Galimberti* Sándornak, a feleséget Galimbertiné *Dénes* Valériának hívják. Mindkettő művész.

Párizsban a Salon d'Automne és az Indépendants kiállításán szerepeltek először a nyilvánosság előtt. Galimberti Sándor négy évvel ezelőtt feleségül vette Párizsban Dénes Valériát. Három évvel ezelőtt fiúk születtek, Galimberti Máriaó.

Párizsban éltek. Csak egyszer jöttek haza Pestre, 1914. február havában. A Nemzeti Szalon állította ki a művészpár képeit. Szép sikerük volt. Aztán visszamentek Párizsba. Mikor újra hazafelé jöttek, már menekültek. A világháború legelején hagyták el Párizst és Návay Aladár segítségével Belgiumba jutottak. Belgium sem adott pihenőt a kis családnak. Brugge-ből éjnek idején szöktek. Fantasztikus volt a szökésük módja, veszedelmes minden lépésük a szuronyokkal őrzött éjszakában. Megmenekültek. Amsterdamban telepedtek le. 1915. február havában Galimberti Sándor önként jelentkezett katonai szolgálatra az amsterdami követségen. Alkalmatlannak találták, ekkor hazajött. Itt soroztatta magát. Azt mondta, hogy semmi baja sincs. Katona akar lenni. Besorozták. Áprilisban Pécsre vitték. Tiszti iskolába került. Egyszerre két csillagot kapott. Boldog volt, megelégedett. Készült a harctérre. A felesége sírt és éjjel-nappal az uráért imádkozott.

A sok szenvedést nem bírta el Galimbertiné Dénes Valéria, 1915. július 18-án meghalt. Árván maradt Galimberti Sándor és a kis Galimberti Máriaó. Az asszony családja hazahozatta Pestre a halottat. Vele jött az ura is, a kis Máriaó is. Galimberti Sándor katona volt, háborúba készülő katona. Nem sírt. Megcsókolta a fiát. Megcsókolta az anyját. Ez tegnap délelőtt történt. Megkérdezték, hova megy. „Elintézni való dolgaim vannak” – mondta és elment. Ez délelőtt történt. Délben értesítette a rendőrség a családot, hogy Galimberti Sándor tizedes a Városligetben szíven lőtte magát. Meghalt. Levelet találtak nála: «Vali nélkül nem tudok élni. Feleségemmel egy sírba temesettek. A jegygyűrűment hagyjátok az ujjamon. Vigyázzatok Máriaóra. – Sándor.»

A kis Máriaó, a három éves. Aranyszőke a haja, kék a szeme. „Ou est Papa? ... Ou est Mama?” – kérdezi, és senki se tud néki válaszolni...

(*Az Est, 1915. júl. 22. – 4.*)

Egy művészházaspár tragédiája. A főváros társaságának szomorú eseménye van. Két fiatal festőtalentum, *Galimberti* Sándor és *Dénes* Vali, akik három esztendő óta boldog házasságban éltek, s akiket széles körben ismertek és szerettek, tragikus módon költöztek el az élők sorából. Galimbertit besorozták és Pécssett képezték ki. Felesége is Pécsre költözött s ott a szeszélyes időjárás, egy erőteljes hűlés az ágyának döntötte. A hűlés tüdőgyulladásáá fejlődött, s a fiatal asszony fizikuma nem bírt megküzdeni a kórral. Az elmúlt szombaton meghalt. Holttestét felhozták Budapestre, s Galimberti, aki nem tudott beletörődni a kegyetlen végzetbe, tegnap reggel a városligeti Múcsarnok előtt szíven lőtte magát. A golyó nyomban megölte.

A kettős tragédia széles körben kelt fájdalmas részvétet. Galimberti Sándor olasz származású, kaposvári születésű fiatal ember volt, aki hosszú időn át Párizsban lakott. Ismert névre tett szert hangulatos csendéleteivel, amelyekből az ottani műkereskedelemben többször rendeztek tárlatot. Dénes Valival négy évvel ezelőtt ismerkedett meg Nagybányán, ahol a fiatal úrileány rendkívüli tehetségű növendéke volt a festőiskolának. Együtt mentek ki azután Párizsba s Galimberti nem sokára házasságot kötött Dénes Valival. Dénes Vali özvegy édesanyja Budapesten él. Férje Deutsch Sándor biztosítási igazgató volt, fivére a Haas és Deutsch egykor nagyszabású budapesti vállalkozó cég egyik beltagjának. A férj és a fiatal asszony azután együtt dolgoztak Párizsban, művészetiúknak éltek s tavaly képeikből ől sikerült kollektív kiállítást is rendeztek Budapesten, a Nemzeti Szalonban. Házasságukból egy gyermek származott, a most két éves Mario.

Mikor a háború kitört, Galimbertiék odahagyták Párizst. Először Hollandiába utaztak, ahol Scheveningenben telepedtek el. Három hónappal ezelőtt jöttek haza, Budapestre.

Galimbertit, akit katonaruhában találtak fel a járókelők, a halottasházba szállították. Levelet írt öngyilkossága előtt, amely így szól: Vali nélkül nem tudok élni. Feleséggemmel egy sírba temessenek. A jegygyűrűmet hagyjátok az ujjamon. Vágyazzatok Marióra. Sándor.

(*Magyar Hirlap, 1915. júl. 22. – 6.*)

A művészpár tragédiája. Kedden délután a Városligetben szíven lőtte magát *Galimberti* Sándor honvédtizedes. A rendőrség levelet talált nála, ezeket írta: [...] Az öngyilkos honvédtizedes meglehetősen ismert nevű festőművész. Párizsi szalonok kiállításain szerepeltek a képei, a francia fővárosban nősült meg négy esztendő előtt, feleségül vette *Dénes Valériát*, aki szintén művészlélek volt, a képei éppúgy föltűnést keltettek, mint Galimberti Sándor festményei. Párizsban éltek, ott született meg fiúk is, a most három esztendőös *Márió*. [...] az asszony kétségbeesetten sírt és imádkozott az uráért, annyi szenvedést éltek már át, nem bírta s belepusztult. Gyászjelentés tudatta ma, hogy Galimbertiné *Dénes Valéria július tizennyolcadikán* meghalt. Csütörtökön fogják eltemetni, férjével közös sírban [...] Galimberti Sándor is elköltözött felesége után. Kedden délután a ravatalra tett feleségétől elbúcsúzott, kisfiát is megcsókolta és kiment a ligetbe, agyonlőtte magát. A rákoskeresztúri sírkertben temetik a művészpárt csütörtökön délelőtt tizenegy órakor.

(*Pesti Hirlap, 1915. júl. 22. – 12.*)

Egy művészpár tragédiája. Tragikus módon vetett véget életének a fiatal festőgárda egyik tehetséges tagja, *Galimberti* Sándor festőművész. Galimberti Sándor négy évvel ezelőtt vette feleségül a Fonciére biztosító-társaság egyik főhivatalnokának, *Dénes Sándornak* a leányát, *Dénes Valériát*, aki szintén ismert festőművésznő. A művészpár Párizsban lépett frigyre s ott is éltek a francia fővárosban. Amikor kitört a háború, menekülniök kellett Párizsból és veszedelmes kalandok közt érték el a magyar határt. Februárban Galimberti Sándor bevonult katonának. A pécsi önkéntesi iskolába került s odaköltözött hozzá a felesége is hároméves kisgyermekével együtt. Július 18-án *Dénes Valéria* meghalt; a nagy félelem, az aggodalom és a szorongó fájdalom, hogy férjét a harctérre viszik, megölték. Galimberti Sándort rajongásig szeretett feleségének halála rettentően lesújtotta. Az asszony holttestét a családja felhozatta Budapestre s vele jött fel a férj és az anyátlanul maradt kis árva is. Itt eltemették a fiatal festőművésznőt, Galimberti azonban a súlyos csapást nem sokáig viselte. Szíven lőtte magát és meghalt. Kedden délelőtt elbúcsúzott kis árvájától, az édesanyjának azt mondta, hogy dolga van s elment. Kiment egyenesen a ligetbe, a Városligeti fasor végében lévő köröndben leült a szökőkút közelében egy padra és szíven lőtte magát. A közönség, amely látta, hogy egy önkéntes öngyilkosságot követett el, beszaladt a közeli Múcsarnokban lévő hadikórházba. Onnan kiment egy orvos, néhány ápoló hordággal és bevitték Galimbertit a múcsarnoki hadikórházba, ahol azonban néhány pillanatnyi szenvedés után meghalt. Levelet találtak nála, amelyben azt írja, hogy nem tud élni felesége nélkül. Kéri családját, fektessék egy sírba vele és vigyázzanak kis árvájukra, a hároméves *Márióra*. A szerencsétlen véget ért művészpár megindító tragédiája művészkörökben általános részvétet keltett. *Dénes Valéria* és *Galimberti Sándor* egyformán tehetséges, elismert, jó nevű festők voltak, akiknek a múlt évben a Nemzeti Szalonban rendezett kollektív kiállításuk megérdemelt nagy sikert hozott.

(*Pesti Napló, 1915. júl. 22. – 13.*)

Galimbertiék. Az iszapot öntő életörvény elnyúlt álmodozó lelkükig, s a különben is tragikus küzdelmekben élt festőpárral szenzációszerűen végzett. Valami titkos összefüggés van tragédiá-

juk mélyén, amit ösztönnel és sejtéssel meg sem magyarázhatunk, s titkos léggör vonja be kis életük történetét. A Szajna-város nyugtalan feszültségében találtak egymásra és szelid szépségben szent életet éltek. Festők voltak, új monumentalitásra törekedtek s apró, kicsinyes részletek körül ok és cél nélkül kergetődztek. Egy nagy művészeti problémakörön belül mély karakter-érezetűk akartak lenni s hangulatbeli egységesség csak életükbe mutatkozott. Galimberti, aki stílus nélkül ábrázolta az embereket, keskeny, finom arcával és vékonyszálú, borzas hajfürtjeivel önmagát a legemberebbül karakterizálta. Párizsi otthonukból menekülve, rövid amszterdami tartózkodás után – önként beállt katonának s a Nagy Sándor, Caesar és Napóleonnal is nagyobb hadvezér, a Halál, legyőzte, de csak úgy tudott rajta győzedelmeskedni, hogy három nappal előbb elvitte pajtását, munkatársát és élete erejét: feleségét. Kis gyermekük, Mario, egyedül maradt, mert az éberséget és bátorságot tanuló festőkatona a Halál egyszerre felnövő hatalmával szemben meghunyászkodott: már nem akart semmit és mohó vággyal, szinte intenzív ösztönnel követte elhalt élettársát. De talán jól van ez így, ahogy történt. 1914–1915-ben úgyszólván alig marad valami magyarázat nélkül, s csak régi szépségekre, titokzatos álomrözsákra borul halvány árnyék, fakó és furcsa virágkoszorú.

(*A Hét*, 1915. júl. 25. XXVI. évf. 30. sz. 402.)

GALIMBERTIÉK

Haláluk túlnő két ember magányos tragikumán. Félelmetes és kétségbeejtő szimbólum arról, hogy nem lehet csak a Szépségnek élni. Meg nem látni a való életet, fölötte állni világegyetemet igazgató szívtelenségén, csak menni maguk elé – ó fehértógás eliziumi lelkek! – egy emberré forrottan a másik emberrel, fanatizált homlokkal, ígéretet látó szemekkel, kézben tartva öröklánggal lobogó szívüket, mely megfogyatkozott minden lépésnél és nagyobbra született minden fordulónál – vállukon hordozva a pehelynyi, szőke terhet, csókjuk örökkévalóságát, a gyermekét. Nem lehet.

Soha egyöntetűbb embereket, mint ez a férfi és ez az asszony. Soha tömörebb márványkompozíciót, mint ez az Ádám és ez az Éva. Elesett minden részlet, minden aprólékosság, minden fölösleg. Monumentális ösvonások az egy cél felé. Szikkadt csont- és idegember volt mind a kettő. Arcvonaluk egyszersmind koponyarajz. Életük delén, a harmincas évek virágján keltek fel munkájuk mellől. Valamikor a munka hozta őket össze. Román cigánylányokat festegettek meg az erdélyi havasok alján, mikor a plein air és az impresszionizmus közéjük fűzte a piktori véd és dacsözvétséget. Az asszony fanyar lánysága ekkor ölelte fel az életet. – Fiatall volt mind a kettő. Példátlatlan munkabíró és munkaimádó. Férfiben, néhanapján, akad ilyenfajta. Nőben soha nem láttam ezt az önmegtagadást. Ezt az az-ügynek-élést. A tükör ignorálásának ezt a fokát. Ezt az abszolút és tántoríthatatlan művészséget, mely nyilegyenesen ment a maga útján és csak sajátos érdeklődése prizmján keresztül vett tudomást emberekről és intézményekről. Formaságokban ez talán férfiasá emelte. Egyvonalúvá a hites urával. De tökéletesen női szeretni- s adni-tudása, monogám társhűsége és bibliás asszonyi alázata csak behúzódtott legbensőbb énjének sziklabátyái közé s annál ritkább kincse volt egyéniségének s annál igazabb alapja, tehetségének. Ha szava nem simogatott, de tette maga volt az önfeláldozás és szeme olyan szelíden és szépen tudott nézni, mint a gazdájukat követő nagy kutyák.

Várakozás. Tudni, hogy a siker, ez az expresszvonat, valahol előttük az éjszakában fűtve van. Türelmetlen füstje belélobog az éjszakába, vörös fényzemei izzanak a pályatestre, szálló szikrafelhőn át horkol és pőfékel, nyérit, mint a felynergelt mén. Tudni, hogy a vonat vár, csak utol kell érni. Csak a csatlakozást kell elkapni s az órának meg kell jönnie. Mert a vonat, megvan és a vonat vár. Így vártak. A tehetség, a tudás s az öntudat biztos fölényével. Tudták, hogy fenéig igaz a művészetük. Vagyis, hogy művészet a művészetük. Hogy nem lehet jobban s őszintebben adni egy értékes önmagát, mint ahogy félelmetlenül ők adták magukat. Nagybányáról Párizs egyetemessége szívta őket fel. A francia újfestészet kincseshányái megnyitották kapuikat lelkendező megértésük előtt és lassú áthasonulásban megszenvedték Cézanne-t, Gauguin-t, Matisse-t és Picasso-t. A nagy nevek csak irányjelző lámpák voltak forrongásuk homályában, a

maguk útját ezek a tehetségesek maguk irtották-vágták. Az utolsó évek Galimbertyanulmányai, ezek a kompozíció és a pszichikus festészet meredekét járó, néha talán még melléje lépő, de mindenkor okvetlen mondanivalójú és legelőkelőbb megérzésű vászonszímfóniák, nem hasonlítanak senki képeire, csak egymáséira. Nagyon gyakorlott piktori szemnek kell annak lennie, mely Galimbertyi Sándor képein felismerik az árnyalattal nagyobb józanságot, matematikát és filozófiát. Dénes Valériának, az asszonynak, képein az árnyalattal poétikusabb, termőbb és erőteljesebb természetet. De vannak képeik, melyekről csak ők maguk tudták, kinek a munkája – ilyen harmonikussá egészítette ki egymást ez a két élet.

Várakozás. Az a biztos hitpénz, amit mi, néhányan, sokan? – fiatalok, az ő jövőjükre kölcsönbe adtunk. Hinni? Nem, építettünk rá, hogy az ő aranykoruk éppen úgy eljön, mint eljött egykor Manet-é vagy Cézanne-é, mint eljött egész iskoláké, a barokk-é vagy az impresszionizmus-é, hogy elégtételt szolgáltatnak nekik a későn értők is, s hogy velük együtt, nekünk lesz igazunk. Két ilyen harmincéves, törhetetlen fiatal, hogy fognak ezek még diadalmaskodni mindenben. Hogy ki fogják egyrészt forni fiatalságuk túlbuzgalmát és elérkeznek szinarany tehetségükkel az örökkévaló tetőkre, ahol a századok ölelkeznek össze, hogy rá fogják tanítani másrészt szívós életerejükkel és ügyük kézzelfogható igazságával a nagy tömeget, hogy nem lehet megállni, mert tovább kell lépni, és hogy a kultúra minden lépése csak így fáj a múltban másoknak, ahogy ez az egy előrelépés most fáj neki. De hogy, aki nem bírja lépni, az magáról mond elmúlási ítéletet, nem a művészről, ki legelsőnek látja – mert magaslatról – a jövőt... Íme így épít az ember futóhomokra, fizikai létre. Így szabad a jövő zálogát a kezünkbe és a szívünkbe zárnunk, és máról-holnapra olyan fundamentális valóságokat, mint a saját életvárásunkat, így fújja el a szél. Miben bízhatunk? Mibe kapaszkodjunk? Hol van igazságszolgáltatás és kihez menekülünk?

A háború, mely hörpintgeti az ifjú emberéleteket, nem idegen az ő halálukban. Elmondhatatlanul kegyetlen meséje van az ő – most egyéves – menekülésüknek Párizsból. Párizsból, ahol fészketek telihordozták régi flamand és francia műemlékekkel, ahol életem legtisztább stíluszeretetével és legfőbb izlésével találkoztam. Azóta palotákból sirtam vissza magam az ő négy faluk közé. Mert a beszéd is, ami itt hangzott, örökre nyomot hagyó ítélet, s amit ők nem tudtak, végrendelkezés volt minden széppel szemben, mivel ember találkozhat. Olajfestékes tubusokkal pepceselő emberek, akik előtt ösztönszerűleg nyitva volt a szépségnek minden formája, mert legbelül a forrás, egy... ezek voltak Galimbertyiék. Egy esernyőnyél vagy egy teácsésze megvásztásában nem tévedett az izlésük, és ha a bokszpárbajról vitatkoztak nem voltak más szempontjaik, mint amikor Verlaine-t újra meg újra olvasták. A rue de Vaugirard-ból, tehát menekültek Hollandiába. Nem volt nyugtuk, nem volt pénzük, Párizsban nem értek rá, hogy rendezzék ügyeiket s a posta elszigetelte őket mindenkitől. Szűkölködtek, a gyermek beteg lett, az asszony beteg lett. Hiányos táplálkozás és ápolási hiány, a háború szörnyű inszégese akkor ásta alá Galimbertyinét vasszervezetét. Aztán rájuk bukkant a család és helyreállító jobbnapok jöttek, a világ recsegett, izzott és összeomlott körülöttük, ők ültek a hollandi tengerparton és festettek. Fel nem emelték a fejüket, festettek. De Galimbertyi Sándort nem hagyta nyugodni semleges országban magyar önérzete. Ő haza akart jönni katonának. Az asszony sírt és mindenét feláldozta volna, csak meg tudta volna akadályozni ura hazautazását. Nem tudta. Jöttek. Az asszony elment gyerekével Pécsre az ura után, ahol az szolgált és tisztviselőként járt. Dolgozott most már kettejük helyett, az egész háztartás gondját magára vette takarított, főzött, mosott, vigyázott a gyerekeire, festett – még festett is! – és esténként holtfáradt urának megírta katonai dolgozatait. Hajnali négykor kelt, hogy kávé főzzön kaszányába indul urának és éjfélkor néha még írt vagy gyerekrühát öltögetett. Nem bírta. Tüdőgyulladását kapott és tíz nap elvitte. Nem panaszkodott, nem félt, nem hívott segítségül senkit. Anyja szinte véletlenül találta életben három nappal elmúlása előtt. Csak a szemével kérdezte néha anyjától, komoly-e a baja. Az anyaszem mindig tud mosolyogni szent hazugságra. Nem is búcsúzott az asszony senkitől. Egyszer mondta a gyerekeiről: Márióval sokat beszéljétek franciául, nehogy elfelejtsen. Ez volt minden.

A férfi, mikor megértette, hogy elment az asszony hogy ez az asszony most már elment és itt hagyta – nem akart ő sem továbbmenni. Mikor Pécssett kikisérték a holttestemet a halottasházba és ketten ültek a fekete kocsin, az asszony anyja és az asszony ura, akkor a férfit – soha eddig, ennek az egészségesnek, nem volt idegrohama – elfogta a görcs, hangok szakadtak fel a torkából, nem lehetett hajlítani a kezét vagy a lábát és azt hitték, hogy meghalt. Úgy feküdt

életlenül a kocsiban, ahogy mentek a temetőbe, s ahogy jöttek haza és csak orvos szólította magához. Ez volt utolsó szerelmi találkozása asszonyával. A földöntúli hűség legfőbb extázisa. Harmadnapra, Pesten, a temetés reggelén kis miniatűrpisztollyal szíven lőtte magát. Egész éjjel ölelte alvó kis gyermekét, nem beszélt, estétől reggelig tőle így búcsúzott. Nyolc órakereséssel a Múcsarnok közelében padra ült, megírta józan és erősvonású céduláját és a rozoga kis játékszerrel hajszálnyi pontossággal megkereste a rögtöni halált. Ilyen biztos csak a halni akarás. Mikor valakinek mindene összeomlott az életben.

Kisfiam, Márió, aki szüntelen keresed a papilit és a mamilit. Aki ráteszed kis, piszkosra játszott kezecskéd a sötét öltönydarabokra és energikusan kijelented, ez a papilié. Ki reggelenként nem hagyod kicsorgatni fürdődnék az egész meleg vizet, mert parancsolod, hogy maradjon mamilina, ahogy szokás. Hároméves csöppséged nem tudja, hogy soha többet nem találja meg papilit és mamilit és sejtelve sincs (hála istennek), hogy ez mit jelent. Mit jelent, hogy mások nevelnek fel, kisfiam, mások, a legjobbak, de mások. Hogy nem arra nevelnek fel, amire azok szántak, hogy nem teljesedik be rajtad az ő akaratauk, hogy nem tudják odaszórni neked gazdagságukat, amit verejtékkel szereztek, hogy te már gazdagon indulj útnak, Művészt csináltak volna belőled is, szépség lett volna a kenyered és a levegőd. Szőke fejedet már ma mintázták meg érdekes egyénire és önállóra. Hogy látom homlokod mögött az ő fajtájukat. Hát az nem lesz. Galimberty Márió nem lesz szüleinek egyes folytatója, eredménye, tökéletesebb feltámadása. Más lesz: Egyedül lesz és valaki önmagának. Bajnak, nem baj. Talán így szerencsésebb lesz. Úgyesebb. Gondtalanabb. A szépségen keresztül nem töri össze magát. Hanem: kár... Mert élni úgyis csak azért az egyért érdemes.

Dénes Zsófia

(Nyugat, 1915. aug. 16. VIII. évf. 16. sz. 921–923.)

GALIMBERTI SÁNDOR – G. DÉNES VALÉRIA

A művésztragédiák rendkívülisége borul Galimberty Sándor fiatal alakjára és feleségére, Galimberty Sándornéra. A napilapokban megjelent tudósítások nem egész megfelelően közölték életük utolsó fázisát, ami ehhez a váratlan és kegyetlen véghezvitt. Az alábbi helyesbített adatokat Szablya János közléséből ismerjük, aki az elhalt művész és művésznő közeli embere, benső barátja volt.

A világháború kitörése Párizsban érte Galimbertyt és feleségét. A megmozdult utca láttára rögtön érezték, hogy nem maradhatnak ott. Rue Vaugirarde-on lévő lakásukból még idején el tudtak menekülni, Belgiumon át Amsterdamba, ahová augusztus első napjaiban értek s ahol három hétig maradtak. Amsterdamból Scheveningenbe mentek, ahol a telet töltötték, s habár életük rendje felforgatott volt, nem szüntek meg dolgozni.

Az idei tavaszon, ápr. 15-én Galimberty, a kiadott rendelet értelmében sorozásra jelentkezett a hágai Osztrák–Magyar konzulátuson, ahol alkalmasnak minősítették. Rövidesen Scheveningenből Budapestre utaznak, majd Kaposvárra, amely Galimberty szülőföldje, s aztán Pécsre, ahol Galimberty ezredénél szolgálata jelentkezett. Julius közepén már arról volt szó, hogy Galimberty a harctérre megy.

Feleségének, Dénes Valériának rendkívül érzékeny, mély és finom lelkét már előre csupa szorongás, aggodalom tölti el. A sok izgalom, az átélt küzdelmes hónapok egyébként is legyön-gítették szervezetét, s amikor július elején meghül: a fellépő tüdő- és mellhártyagyulladás rohamának ez nem tud ellenállni. Tíz napi szenvedés után, júl. 18-án meghalt. Férje, Galimberty Sándor épen csak Budapestre hozatta s eltemette halott feleségét. Néhány óra múlva önmagával végzett a Múcsarnok mögött, egy számunkra rejtelmes, csupán maga előtt érthető pillanatban (júl. 20.). Kezében a fegyvert nem tudta megállítani a bájos szőke hajú gyermek sem, aki utánuk maradt, a kis Galimberty Mario.

Mindkettő komoly tehetség volt. Azoknak is, akik legújabb törekvésű képeik idegenszerűségével nem rokonszenveztek: el kellett ismerni ebbeli értékességüket.

Galimberty Sándorné Dénes Valéria Budapestben született 1885-ben, jómódú családból, amely rendkívül gondos nevelésben részesítette Szablya-Frischauf Ferenc iskolájába lépett, ahol nyáron

a budai Városmajorban, télen az iskola Rottenbiller-, illetőleg Dohány-utcai műtermében dolgozott. A rendestől eltérő talentuma, képességeinek különös volta első mesterét igen érdekelte és lekötötte. 1903-ban állított ki először Szablya-Frischauf Ferencnek, és iskolájának kiállításával kapcsolatosan, ahol a napisajtó kritikája részéről határozott, kiemelkedő figyelemben részesült. A «Kéve» művészegyesület megalapításától kezdve (1906) annak 1911-ig alapító művész-tagja. Az egyesület kiállításán a legjobb munkák közé tartoztak festményei. Sokat dolgozott Nagybányán s 1910-ben Párizsba ment, ahol Henri Matisse tanítványa lett. Párisban ismerkedett meg a nős Galimberty Sándorral, akinek akkor az osztrák származású Lanow Mária festőművész-nő volt a felesége. Galimberty első feleségétől 1911-ben elvált s nőül vette Dénes Valit.

Galimberty Sándor szintén harmincesztendő volt, Kaposvárott született. Családja Olaszországból vándorolt be Magyarországra.

Piktori pályája Nagybányán kezdődik, amiről a múlt esztendő kollektív kiállításának katalógusában, amelyet a Nemzeti Szalonban rendezett, a következőket írta : «1904. év nyarán Réti Istvánnak voltam növendéke. Innen számítódik tulajdonképpen piktori pályám. Nagybányáról a müncheni akadémia-ra, onnan a következő évben Hollósy Simonhoz kerültem Técsőre s ugyanakkor télen a párisi Julian akadémia-ba. Legrégibb kiállított képem e korból való „Félakt”, A következő évekből alig van képem, mert összeszedni nem tudtam. E képek egy része már ki volt állítva Párisban a Salon d'Automne és az Indépendants kiállításain, ahol hat év óta állítok ki. A most kiállított képek nagy része tehát az utolsó időből való.»

Arról a kollektív kiállításról, amelyen Galimbertyék a múlt év februárjában mutatkoztak be a budapesti közönségnek: e folyóirat annak idején megemlékezett. Mindkettőjük intencióját a katalógus előszavában Galimberty a következőképp vázolta: «A publikum a két szélső teremben oly művekkel ismerkedik meg, amelyek hozzá közel állnak. Ezen festményeinkben iparkodtunk, a naturalista törekvéseknek megfelelőleg, a természetet minél több szeretettel visszaadni. Nem sokára azonban ez nem elégitett ki bennünket. Egyes motívumoknál felmerülni láttunk felesleges dolgokat, amelyek nem érdekeltek, ezeket elhagytuk; láttunk lényegeseket, ezeket viszont kiemeltük. Művészi fejlődésünk újabb etapjában arra törekedtünk, hogy a természetet a vászonba alakítsuk, és igyekeztünk nagy szemhatáru motívumokat kisebb területű vásznakba beleszorítani. Ezen próbálkozások és törekvések vezettek el bennünket a mához, azaz azon célunkhoz, hogy elhagyjunk minden feleslegest, kiemeljük azt, ami lényeges és ezt a kiemelést a túlságig fokozzuk. A piktúrában nem akarunk irodalmat, a téma mellékes számunkra, minden korlától menten teljes szabadsággal iparkodunk megoldani az előttünk felvetődő problémákat. Például az 59. számú festmény problémája (akt, interieur, téli táj) a szemhatáron kívül eső tárgyoknak a képbe való belefestése. A mostanában festett képek közül való a szokásostól eltérő beállítású (mintázó asztal gyümölcscsel); (14. sz.). Miután a csendes távlat szerint a nekünk lényegest eléggé kiemelni nem lehetett, a kontúrok perspektívája meg lett fordítva és csak a síkok plasztikájának visszaadása volt a cél.»

A Nemzeti Szalonban rendezett kiállítás anyagát Galimberty Kaposvárra is elvitte. Itt a Turul szállóban nyílt meg kiállítása s nem járt eredmény nélkül, ami azért meglepő, mivel a képek egy részének megértése a fejlettebb művészi kultúrával bíró közönség számára is problematikus volt.

Rippl-Rónai József elejétől fogva egyengette Galimberty Sándor útját. A művészzel Párisban is többször voltak együtt, ahol a Rue Vaugirardon volt otthonuk. Élénk összeköttetést tartottak fenn a párisi kubista festőkkel, s különösen a kubista művek egy Párisban fölötté ismert gyűjtőjével, Uhdé-vel.

(Művészet, 1915. [aug.] XIV. évf. 7. sz. 320–322.)

A modern művészet és a magyar csataképfestés. A háború lélektanához tartozik, hogy háborús időkben és még jó néhány évtizeddel később is minden művészet a maga kifejezési eszközeivel többé-kevésbé a háború történetét adja elő. [...] A háborús művészet a festőművésztől megköveteli, hogy mondanivalóit egy bizonyos meghatározott cél érdekében, vagyis bizonyos korlátozással adja elő. Felmerül tehát a kérdés, hogy a ma uralkodó impresszionista művészet Magyarországon – a más egyéb még ki nem forrott művészeti irányokról most

nem szólva – alkalmas-e arra, hogy általános stílusának keretein belül megfeleljen annak a rendeltetésnek, annak a célnak, amelyet a háború művészete megkíván. [...] nem lesz érdektelen, ha gondolunk arra is, hogy a modern művészet előadási modora megfelelő-e, modern művészeink tudása pedig *elegendő* lehet-e a mai háborús művészeti problémák megoldására. [...] véleményünk szerint a nagy terjedelmű kompozíciós képek megfestésében az impresszionista előadásmódor helyt állhat. [...] festőink túlnyomó része az intímabb kereteket kedvelő impresszionizmus hatása alatt elszokott a nagyméretű képektől, a nagy térben való kompozíciótól, a részletrajzolástól, sőt még a történelmi képek festéséhez megkívántató alapos tanulmányozástól is. [...]

Ma úgy áll a helyzet, hogy művészeink számottevő részét a nagy harcok, ünnepi aktusok történelmi piktúrája nem nagyon vonzza. Legtöbbjük nyíltan megmondja, hogy mint művész ezeknek a témáknak ilyen nagy kompozíciót igénylő előadása nem érdeklí, s mivel az ilyen képek festésével járó megkötöttség, vagyis a felállított korlátok csak zavarnák művészi mondanivalójának, művészi énjének megnyilatkozásában, nem is óhajt megfelelő előtanulmányokat tenni, egyáltalán nem kíván az ilyen piktúrával foglalkozni. [...] Ausztriának tizennégy, Németországnak és Oroszországnak egyenként több mint száz művésze dolgozik a fronton, [...] Magyarországból csak négy művész van kint, akik nagyon magas színvonalú háborús tájképeket festenek ugyan, de azalatt külföldi kollégáik *monumentális* csataképekre készülnek [...] a közönség és a csataképeket majd megrendelő közintézmények, az állam, a hadügyminisztérium, a vármegyék stb. nagyon valószínűen nem fognak a megrendelésektől *azért* elállani, mert *magyar* művészek ilyen képeket nem festenek. [...] Arról van tehát szó, hogy mintegy *kétfélmillió* koronát kitevő képrendelést Magyarországon *osztrák* és *német* művészek fogják megkaparintani [...] Gondolkozzanak egy kicsit művészeink ezekről a dolgokról. [...]

Ifj. Gonda Béla

(Magyarország, 1915. szept. 5. – 10.)

A holt napj vernisszázsa. *Őszi kiállítás a Szalonban.* Mióta a piktorok tudják, hogy úgyse igen számíthatnak művásárra ebben a háborús világban, azóta mintha jobban elmélyednének munkáikba. [...] sokkal kevesebb a selejtes holmi, mint máskor [...] különösen előnyére van az a liberális szellem, mely ezúttal tömegesebben engedte a fiatalokat érvényesülni, mint egyébkor. [...] *Diener-Dénes* Rezsőnek különösen egy stilizált tájképe tanúskodik magasabb rendű festői intelligenciáról; [...] *Nagy István* és *Korcsek* meglepő karakterizáló képességről tesznek tanúságot férfi arcképeiken; [...] *Frank Frigyes* egy nagyobb kompozíciójában az akt bátor modellírozásával kissé ellentétben áll a kosztümös alak erősen konvencionális mozdulata, de azért az egész így is szép erőpróbája egy izmos, fiatal tehetségnek; *Lakos Alfréd* ezúttal sokkal szabadabban, kevésbé akadémikusan s ezért több érzéssel oldott meg egy alakos kompozíciót, (háborús képe még a régi, iskolás csapáson halad!); *Scheiber Hugó* a maguk groteskségében is erőteljesen jellemző figurákkal [...] érdemlik meg a jóindulatú figyelmet. Az ismertebb nevek ezúttal szinte telesen távol maradtak, [...]

R. M. [Rózsa Miklós]

(Esti Ujság, 1915. szept. 12. – 4.)

A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. [...] igen népes és eléggé jó színvonalú kiállítás – pedig a rendes szereplők közül alig egy-kettő szólalt meg benne. Ismeretlen nevekből is egész hadsereg van tehát tartalékban, [...] a legfeltűnőbb az izmos tehetségű, fiatal *Frank Frigyes* [...] Az ifjabb vagy alig ismert gárdából kiválnak: [...] *Scheiber Hugó* karikatúra felé hajló katonavázatai, [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1915. szept. 12. – 10.)

A Nemzeti Szalon őszi tárlata. A Nemzeti Szalon középszerű s nem is nagyon változatos kiállítással nyitja meg második háborús szezonját. [...] A háborús idő nem alkalmas új irányok

alapítására, fellendítésére vagy továbbfejlesztésére, új, merész akarások, szándékok és elvek nem is igen fedezhetők fel a képanyagban, [...] a fiatalok közt találkozik több sokat ígérő friss tehetség is. [...] Első helyen említsük a most katonai szolgálatot teljesítő *Frank Frigyet*, [...] friss színeivel, művészi kompozíciójával bizonyára meghozza a megérdemelt elismerést a fiatal művészeknek. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1915. szept. 12. – 19.)

A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. [...] nem egyéb, mint kiállítási alkalma fiataloknak, kezdőknek és kivételesen néhány értékesebb tehetségnek is. Az utóbbiak közé tartozik a talentumos és igen egyéni *Scheiber Hugó*, aki komoly akarattal tehetségéhez teljesen méltót is fog majd alkotni valamikor. [...] *Johann Hugó* érdekes előadású női arcképet festett pasz-tellel, [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1915. szept. 12. – 25.)

MAGYAR MŰVÉSZET SAN FRANCISCÓBAN

A világiállításra küldött magyar képzőművészeti anyagnak, valamint több későn érkezett kiállítás tárgynak nem jutott hely az eredeti „Fine Arts Building”-ben. A kiállítás megnyitása előtt és a háború kitörése után attól félt az igazgatóság, hogy üresen marad a nagy épület, mert nem fognak képeket küldeni az európai államok. Ezért minden valamirevaló amerikai festőt külön-külön felkértek a részvételre. [...] Az eredmény meglepő volt, oly nagy anyag érkezett be, hogy a legtöbb teremben két, sok helyütt három sorban kellett a képeket felaggatni. Így az elrendezés nem mondható jónak, sőt maga az anyag sem az, ami lehetett volna, ha jobban válogattak volna. Túlzásfóltóság és rendszeresség benyomását teszi az amerikai kollektívó.

Időközben a kiállítás igazgatóságának nagy meglepetésére [...] több európai ország művészei is jelentkeztek, közöttük a magyar művészek nagy csoportja is. [...] az óriási méretű képzőművészeti épület kicsinek bizonyult. A fennmaradt anyag számára új épületet emeltek. [...] a magyarok, norvégek, spanyolok, angolok, osztrák grafikusok, olasz futuristák és a finn Axel Gallen-Kallela képei az új épületbe kerültek. [...] ezen új épületben minden egyes műnek megfelelő hely jutott.

Az új épület teljes anyagát, a huszonhat teremből mindössze hatot elfoglaló spanyol és angol anyag kivételével *Laurvik J. Nilsen* gyűjtötte és rendezte el. A magyar anyag összegyűjtése céljából *Laurvik*, mint ismeretes, hosszú időt töltött Budapesten is, ahol sok nehézséggel kellett megküzdenie, amíg a magyar képzőművészet reprezentatív alkotásait megszerezte a San Franciscó-i kiállítás számára. A magyar rész dominálja az egész épületet, amelyben festőink nyolc termet kaptak. Norvégiának hét terem jutott, az angoloknak és a spanyoloknak három-három, kettő Ausztriának és egy a francia *Besnard Albert* művei számára.

Elfogulatlanul állapíthatjuk meg, hogy a magyar anyag művészi érték dolgában felülmúlja az összes beküldött európai országokét, beleértve azokat is, melyek hivatalosan vettek részt. A nyolc termen kívül a két bejáratot és lépcsőházat is magyar művek dekorálják. Az egyik lépcsőházat *Pór Bertalan* hatalmas kompozíciói díszítik, *Telcs*, *Beck Ö.* Fülöp, *Fémes Beck Vilmos* és *Murányi Gyula* plakettjei is a lépcsőházba kerültek. A másik bejáratnál *Kőrösfői-Kriesch*, *Nagy Sándor* és gróf *Batthyány Gyula* dekoratív képei köszöntik a belépőt.

A magyar termék sorát a retrospektív gyűjtemény nyitja meg. Itt vannak *Munkácsy*, *Paál László*, *Barabás*, *Lotz*, *Bruck Lajos*, *Mészöly*, *Brodsky Sándor*, *Vastagh György* művei, és ide kerültek *Szinyei Merse Pál* és *Benczúr Gyula* is. A második teremben *Bruck Miksa*, *Kacziány Ödön*, *Karlovsky Bertalan*, *Magyar Mannheimer Gusztáv* képek dominálnak. A kiállítás legjelentősebb része a modern magyar piktúra gyűjteménye. Önálló terem jutott *Rippl-Rónai József*, *Csók István* és *Hatvany Ferenc* képei számára, egy másikba *Iványi Grünwald Béla* és *Vaszary János* oeuvre-je került *Ferenczy Károly* és *Mednyánszky László* társaságában.

A bejárat másik oldalán sorakoznak a fiatal magyar modernnek termei. A hatalmas első terem a kiállítás egyik leglátogatottabb pontja. Pompásan megvilágított fal jutott *Kernstok* Károly kompozíciói számára. Vele szemben *Berény* Róbert és *Tihanyi* Lajos képei függenek, míg a két másik falon *Márffy* Ödön és *Czigány* Dezső osztozkodnak. Ez a kollektív szenzációt keltett. A szomszédos kisebb terem csupa friss szín és meleg, behízelt hangulat: itt vannak *Berény* Róbertnek és a feleségének selyemhímzései, fantasztikus, finom és meglepő ötletekben gazdag kompozíciói. A terem közepén álló vitrinben *Fejérváry* Erzsi és *Körmendi-Frim* Jenő nobilis fajszer-szobrai állanak.

A következő terem a magyar grafikának jutott, amely stílusosan és méltó nívóval került a piktúra mellé. Itt vannak *Vedres* Márk kitűnő plasztikai művei is és néhány *Simay*-szobor.

Az alig néhány nappal ezelőtt megnyílt új kiállításon a magyar anyagnak már eddig is óriási erkölcsi sikere van. Valóban a magyar kiállítás az egyetlen, amely retrospektív szempontból is képviseli országunk művészetét, és a múlt mellett egész fejlődésében bemutatja a mai izmos magyar pikturát. Az amerikaiak nagy elismeréssel fogadják ezt a kiállítást, nem győzik dicsérni festőink elfogulatlan látását és elsőrangú pikturális kvalitásait. A magyar termekkel valóban egy ország sem veheti fel a versenyt úgy, hogy biztosan remélhetjük, az anyagi siker sem fog elmaradni az erkölcsi mögött. [...]

Nemsokára pompás kiállítási katalógus fog megjelenni a San Franciscó-i képzőművészeti kiállításról, amely bőven ismerteti az egyes országok képzőművészeti fejlődését. A katalógust *Laurvik* Nilsen szerkesztette. A magyar képzőművészeket *Böloni* György ismerteti benne.

Pálos Elma

(*Világ*, 1915. szept. 12. – 18.)

Festőiskola megnyitás. *Csermely* János fiatal festőművész, aki már sikereket ért el a rajz- és festésoktatás terén, V. Falk Miksa utca 22. számú műtermében az idei szezonban is megnyitja festőiskoláját. Az iskola, melybe kezdők és haladók egyaránt felvételt nyernek, szeptember hó közepén nyílik meg.

(*Az Újság*, 1915. szept. 16. – 21.)

Rippl-Rónai József háborús kiállítása. [...] A magyar művészetnek igen nagy eseménye Rippl-Rónai kiállítása, mert ezt a ragyogó tehetséget a fejlődésnek olyan fokán mutatja, amely eddigi magasságát túlhaladja, egy bevégeztnek hitt fejlődés új magasba szökkenése. Nem új technika-keresési kalandjára, a mozaikszerű nyugtalan dolgozási módjára gondolunk, sőt éppen ellenkezően, a másik részre, az artisztikus finomságok, az erőteljes, férfias érzések csodálatra-méltó kifejezőire, amelyek minden szeszélyen és bravúron felül állva, a festék és lélek költészetének örök értékű szülöttei.

(*Az Est*, 1915. szept. 19. – 11.)

Rippl-Rónai József háborús kiállítása. [...] Mindezt a kiállítás katalógusa elé írt és hosszú, nagyon hosszú lére eresztett előljáró beszédekből tudjuk meg [...] A napló ugyanis hemzseg a még csak nem is titkolt gall szimpátiától, mely a mai időben, mikor testvéreink ezrei állanak a francia golyók előtt (hiszen magyar tüzerek is harcolnak a francia-német határon!) legalábbis erősen időszerűtlen – hogy nagyon túl szigorúak ne legyünk. De nem hiányoznak a titkos tűszűrások a németek, sőt Magyarország ellen sem, [...] Nekünk éppen nem hízeleg, ha Rippl-Rónai ellenségeinknél hagyja a szívét s haza csak a – zsebét hozza, hogy azt a mi műbarátaink tömjék tele, jutalmul a szenvedett „kálváriáért” s a kegyesen „megosztott” szimpátiákért! Mert mi csak magyarok vagyunk és nem művelt franciák. De legalább egészen magyarok.

(*Esti Újság*, 1915. szept. 19. – 4.)

Rippl-Rónai József háborús festményei, rajzai. [...] Rippl-Rónai művészetét fölfedezni főleg, munkássága és törekvései kioldhatatlanul beleíródtak a modern magyar festőművészet eleven testébe, amit ő akart, amit ő csinált, az körülbelül egyet jelent a forradalmi érzésekkel áthatott fiatal festőművészet néhány esztendő történetével.

Az Ernst-múzeum termeiben most kiállított képei bámulatot keltenek mindazokban, akik figyelemmel kísérik Rippl-Rónai munkásságát, meglepi őket a művész példátlan megújódása, az az elmélyülés, amelyet csupán különös életkörülménye magyaráz meg némiképpen. [...] Azok a figurák, amelyeket vásznain életre keltett, oly mélységből jövő, benső élmények egyenértékesei, hogy önkéntelenül a legnagyobb regényírók alakjaira emlékeztetnek; Balzac, Dickens, Dosztojevszkij egy-egy élesen megrajzolt örök ember tér vissza e képekben. Igazán mellékes, hogy Rippl-Rónai technikailag mennyire oldott meg egy-egy művészi feladatot a most kiállított munkáiban, hogy a fejlődési vonal folytonosságát mily mértékben teszik teljessé vagy bolygatják meg. Értékük talán éppen abban rejlik, hogy fölülte állanak e mozzanatoknak. [...] Úgy látszik, Rippl-Rónainak hasznára vált az internálás szenvedése.

B-t. [Bálint Aladár]

(*Népszava*, 1915. szept. 19. – 9.)

Rippl-Rónai franciái. [...] Rippl-Rónai nem lett volna hű önmagához, ha ezt a mártíromságát művészi nem aknázza volna ki, s nem lett volna stílszerű, ha így született művészi terméket

Vértess Marcell rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1915. október 8.

a kaposvári szekrényébe zárja be. [...] Kollekciónak majdnem 300 tárgya van, legfőképpen lúdtollal rajzolt vázlatok, melyek az ő művészi egyéniségének legközvetlenebb megnyilatkozásai. [...] Rippl-Rónai háborús témái mellett bemutatja újabb festményeit is. Ezek már nem „szőnyeg-technikával”, hanem *mozaik-effektussal* festődtek. A hatásuk legalább egészen a mozaik berakásra emlékeztet. Érdekes vázlatokat a művésztől az üvegfestés terén is. Üveglablakai igen artistikusak. Az iparművészet mindig vonzotta az ő nagy ambícióját. Most, hogy itthon van s élvezi az édes magyar földet – talán engedni fog egy kicsit a francia imádásból is. Bizony, kár volt neki erre a *finom* népre annyi tömjént pazarolni.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1915. szept. 19. – 13–14.)

Rippl-Rónai háborús képei. Az *Ernst-Múzeum kiállítása*. [...] A Művészház kiállítása alkalomával jósolta meg Rippl-Rónai József művészi fejlődéséről egy kritikus, hogy most a végtelen kevés eszközű, komprimált jellemzés, a nem mindenki számára érthető szűkszavúság periódusa jön, a forró színek helyét adnak bizonyos tartózkodásnak s az intimitás valami monumentális törekvésnek. Azóta négy év telt le, s a művész akkori fejlődési periódusának tanulmányozásából leszűrt következtetés, vagy ha úgy tetszik, jóslat, főbb vonásaiban be is igazolódott. [...]

Kulinyi Ernő

(*Pesti Napló*, 1915. szept. 19. – 19.)

Rippl-Rónai József kiállítása. *Háborúból hozott festményei és rajzai.* Egy esztendei pihenés után megnyílik az Ernst-múzeum kiállítási helyisége. Jó ómen, hogy oly pompás kiállítás jegyében, mint Rippl-Rónai Józsefé. [...] Nem egy munkája van rajta olyan, amely sokakban a régi, üldözött Rippl-Rónai emléket idézi fel: a franciásan finom művészt, a pasztell gyöngéd forgatóját, az ötletes, az elmés és grációzus technikust. Kevésbé örvedetes kései korszakának primárius színekkel, apró foltokkal, szőnyegszerű hatásra törekedő modorának is találkoztunk több példájával. Ott, ahol stílszerűen él vele, vagyis ahol enyhít iparművészeti karakterén, ahol kevésbé érezteti ennek a modornak technikázó természetét, ott vele is kiváló alkot. Ilyen egy francia katona arcképe (103. szám), amely igazi monumentális munka és méltó arra, hogy Rippl-Rónainak ezt a modorát múzeumban képviselje. [...] Legimponálóbban mégis a rajzolat hat a kiállításon, [...]

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1915. szept. 19. – 20.)

Rajz- és festőművész iskola. Timár-Thein Miksa ismert festőművész rajz- és festőiskoláját az idén is megnyitja férfiak és külön nők számára. Felvétetnek kezdők és haladók, kik természet után alapos művészi oktatásban részesülnek. Külön esti akt-tanfolyam is nyílik. Jelentkezés naponta a művész műtermében: V. Rudolf tér 1. Lift. Telefon 140-69.

(*Az Újság*, 1915. szept. 19. – 20.)

Rippl-Rónai háborús kiállítása.⁷ Az első háborús kiállítást *Rippl-Rónai* József hozta nekünk Franciaországbeli hányattatásának emlékeiből az Ernst múzeumba. Nevelt leánya, *Paris Anella* feljegyzései elmondották a *Világ*-ban,⁸ hogy mi minden történt Franciaországban a mi

⁷ Egy közös cím alatt valójában két írás: Bölönié előtt Ady Endre Rippl-Rónait köszöntő sorai.

⁸ Franciaországban rekedt magyarok. *Világ*, 1914. aug. 21. – 5.; Rippl-Rónai József Franciaországban. *Világ*, 1914. szept. 23. – 7.; Rippl-Rónai József. *Világ*, 1914. szept. 26. – 9.; Rippl-Rónai levele. *Világ*, 1914. nov. 13.– 10.; Rippl-Rónai internálva. *Világ*, 1915. febr. 13. – 9.; Rippl-Rónai József Svájcban. *Világ*, 1915. márc. 19. – 12.; Rippl-Rónai háborús kollekciója. *Világ*, 1915. júl. 25. – 25.

mesterünkkel. (Ez a kedves és közvetlen írás a katalógus bevezetőjéül szolgál.) Most Rippl-Rónai meséli el: színes papírlapok, gyermekkirkákból kitépett oldalak, gyors ceruzajegyzetek és komoly elgondolások vannak együtt a háborús Franciaország egyik sarkából. Mindez a háborús félelmek izgalmaiban készült, nem csöndben és elvonultságban, nem kaposvári udvarháza magányában, hanem egy kis francia ház ellenségétől körülvevett négy fala között, internált táborban, szalmazsuppon, kolostoros rettegésben, vagy amint egy maconi hotel ablakából letekintett a mozgósító franciákra. Mit látott volna egyebet, mint egész életében: a hozzá legközelebb fekvő dolgokat, amit szeme megpillantott és megörökítenivalónak ítél a természetben. Ez a két szem, most látjuk igazán, nagyszerű kincsünk nekünk. Ha néha s e pillanatokban inkább, mint valaha, feledjük, hogy mily kiváltság művésznek lenni, Rippl-Rónainak ez a kiállítás feltárja előttünk. Neki nincsenek, ha gondolja sincsenek problémái. Az, hogy pointillista éllel, néhol dekoratív incselkedéssel, másutt a pasztellfestő mindent tudó ravaszságával hozza ki a mondanivalóit, ez nála külsőség és mellékes. A lényeg az, hogy mindenben gyönyörködni tud, mindenben megtalálja témáját, az öreg francia kofákban, haltisztító katonán, ellenségein, akik megkergették, szomszédján: a szabón, fogolytársain, akik megosztották vele kellemetlenségeit, feleségén és leányán, akik el nem hagyták, a vevy-i tavon, melyet a szabad Svájcban szeme előtt talált, vagy kényszerrabsága csöndjében, amikor nem volt előtte más, mint egy komor fal és egy nagy kert zöldje, de amiből mégis egy üvegablak és egy csodaszép hímezsterv született. A természet nagyon szép, vagyis minden szép, csak a művész kell hozzá, ezt bizonyítja nekünk Rippl-Rónai, szép még a háborús internáltság is, csak művész keze szükséges, hogy mindezt elénk tárja. Magyarosan úgy mondhatnók, hogy ez az istenadta művész, akinél már nem póz, hanem önkéntelen könnyedség és a festőnek tiszta őszintesége az, hogy mindenben megrajzolni és megfesteni valót talál. Ő a háborút nagyon közelről szagolta. Ha nem is látott lövészárkokat, nem hallotta a gránátok zengését, ott élt a háborús kavargású francia légkörben, és elcsábíthatták volna őt is azok a mai időkben újra erőszakolni akart recipék, hogy külsőségekben kell keresni a monumentálisat. Mily szép és büszke, hogy Rippl-Rónai most is megmaradt nekünk az, aki volt, egy bensőséges, intim művésznek. Ha valamikor évtizedek múlva képekben akarják bemutatni a világháború történetét, nem a csataképet, a lövészárkot és a harcot rajzolók lesznek annak igazi mesterei, ellenben sokkal inkább azok a festők, mint Rippl-Rónai, akik egy híreket olvasó családban, egy bús katonában, egy kétségbeesett asszonyi arcban adják meg a háború igazi lelki élményeit. Kár, fölötte nagy kár, hogy nem járnak közöttünk, utcáinkon, kávéházainkban s frontjainkon olyan művészeink, mint ő, mert akkor a mai idők lelke sokkal mélyebb, őszintébb és bensőbbre tapintóbb kép-megörökítéseket nyerne.

Nem mondhatjuk, hogy meg ne rázta volna háború: nagyon is megzavarta, de nem döntötte fel egyensúlyát, sőt kiemelte képességeiből a legerősebbeket s meghozta, ha lehet ezt mondani, újabb reneszánszát. Mintha magasra nőve meg akarta volna mutatni, hogy e nehéz napokban meg tudott maradni izgató és másféle látásokra csábító milió dacára is – *festőnek*. És ez nagyon is nagy dicséret. Ezerszer boldogok lehetünk, hogy van valakink, aki nagyszerű portrékban örökíti meg az embereket, kiszedegeti a tájak megragadó részeit, megtapintja a körülötte mozgó élet nyughatatlanságából azt, amit egy festő lelkébe zárhat – boldogok lehetünk, hogy van Rippl-Rónaink.

Böloni György

(*Világ, 1915. szept. 19. – 13–14.*)

NEMZETI SZALON KIÁLLÍTÁSA

Már jó előre olvashattuk, hogy az idei kiállítási évadot a Nemzeti Szalon fogja bevezetni, még pedig fiatal, új tehetségek alkotásaival s ma, mikor a megnyitáson már túl vagyunk, mikor a napisajtó jólelkű kritikusan sok szeretettel palástolják a közönség előtt a kiállított „művészi” termékek túlnyomó részének sivárságát és vérszegénységét, azt hisszük, szolgálatot teszünk a közönségnek is, meg a művészet szent ügyének is, mikor a kiállítással kapcsolatban néhány objektív szándékú megjegyzést teszünk.

Első pillanatra nagyon tetszetősen hangzik a jelszó, hogy azokat a „fiatalokat”, akiket a Múcsarnok aeropáája még nem tart eléggé „művészeknek”, valahol szóhoz jutni engedjék. Elvégre a szabad és független művészek két csoportja szerint klasszifikáló múcsarnoki zsűri talán tényleg túl szigorú mondhatnák némely fiatal törtető, hogy talán féltékeny is, mert hiszen kétségen kívül tehetséges fiatalok minél jobb érvényesülése talán árthat az öregebbeknek. Végig haladva azonban a Nemzeti Szalon termein, meg kell állapítanunk, hogy teljesen igaza lehet a Múcsarnoknak, mikor az „ilyen” fiatalokat nem ereszti be falai közé. E sorok írója, aki éveken át vezette, mint igazgató, a szolnoki művésztelepet, aki látott úgy ott, mint másutt fiatal, igazán értékes tehetségeket kibontakozni, aki szívvel-lélekkel harcolt mindig az igazi tehetségek érvényesülése érdekében, talán fájó szívvel, de igazságának erejébe vetett hittel véli azt, hogy a Nemzeti Szalon őszi kiállításán felvonult fiataloknak legalább 80%-a nem való a művészi pályára. Az, amit a napisajtó kritikásai úgy fejeztek ki, hogy a Szalonban a szerényebb igényű polgárcsaládok megfelelő képek között válogathatnak, a magyar művészet jövő fejlődésének a legnagyobb szegénységi bizonyítványa.

Eltelkintve néhány tehetségesebb művészüntől, akik szintén nem épen java alkotásaikkal szerepelnek ezen a tárlaton, a fiatalok – ifjak és hölgyek vegyesen – általában két csoportra oszthatók. Az egyik – ők a túlnyomó többség – nivótlan, a dilettánsnál is rosszabb piktúrát ad, a másik a Művészházban pár éve fellépett, kiváló tehetségű, de akkor még ki nem forrott olyan művészeket utánoz, akiknek a művészete fejlődésük során nem egyszer szintén csak utánézés volt. Elképzelhető, hogy milyen művészi értékű lehet az a piktúra, amely „utánézőket” – „utánérez”. A Nemzeti Szalon fiatal utánézői között fellelhető egy pár olyan tehetség, kiknek rajzoló ügyessége, vonalvezetése, formagyúró tehetsége, színbeli készsége, jó meglátásuk kic csillan a kiállított képekből épen azért nagyon sajnáljuk, hogy ez az egy-két tehetséget eláruló fiatal művész szintén beleesik a modern magyarok legcsúnyább, de legdivatosabb betegségébe: az utánézésbe. Nincs erre semmi szükségük, de mégis megteszik, holott a saját fejlődésük érdekében sokkal jobb volna, ha mondanivalóikat a maguk formanyelvén fejeznék ki. Nem baj, ha ez a nyelv kezdetben olykor akadozik vagy dadog, a fő az, hogy egyéni legyen, az idő majd meghozza, hogy később simán gördüljön. Feltételezzük, hogy ha ezek a fiatalok meglátnák az ő piktúrájuknak ősforrását, annak a pár külföldi nagy művészek az eredeti munkáját, akiket ők másod- és harmadkézen át „utánéreznek”, és akiknek van eredeti és egyéni formanyelvük, restelnék magukat és beszüntetnék az „utánérezést”. Az a közönség, mely a művészeket oly szeretettel emeli magas piedesztálra nagyon sokszor igazán érdemen túl juttat nekik nagy erkölcsi és anyagi sikereket amely a „művész” elnevezést oly bőkezűen pazarolja, joggal elvárhatja, hogy az, akit ilyen megkülönböztetett tiszteletben részesít, a sajtó alig egy pár évi munka után már a hír szárnyára emel, tegyen meg mindennek ellenértékül annyit, hogy legalább a saját maga jobb boldogulása és a magyar művészet általános színvonala érdekében merüljön el komolyan és lelkiismeretesen a komoly tanulásba, a munkába, a jó megfigyelésbe, a művészi szépnak helyes felismerésébe ne igyekezzék tehetséges utánézők nem egyszer felszínes munkáit másolni ily módon a felületességnek a művészetek körében polgárjogot biztosítani.

A magyar művészeti írók pedig, akik szerintünk többé-kevésbé felelősek a közönségnek és nemzetünk művészeti jövőjének, ne szépsítsék a napisajtóban a hibákat, ne írják, hogy „szerényebb igényű” polgároknak jók a képek, hanem mondják meg nyíltan: nincs szükségünk az ilyen művészetre. Hiszen nem öregekről, hanem fiatal művészekről van itt szó, akik elvégre még pályát változtathatnak. Vonatkozik ez a megjegyzésünk különösen a Szalon kiállítóinak fentebb említett második csoportjára, melynek számbeli képviseletét 80%-nak jeleztük. Ennek a csoportnak a munkái, különösen az akvarellek, minden művészi érték nélküli, a dilettáns is mélyen alul álló produktumok. Valósággal tobzódik köztük a csendélet, minden művészetek egyik legnehezebb, legtöbb tudást, elmélyedést és nagyon komoly munkát igénylő piktúrája. Világhírű nagyságok vannak a csendélet művelői között; egy Cézanne egész iskolát teremtett ugyanakkor a Nemzeti Szalon „csendéletezői” a legkönnyebb „Művészet”-nek véve ezt, kiállítanak oly silány, nivótlan, még csak nem is bakfisleányos mázolzmányokat, hogy ez már igazán becsületsértés a csendélet néhány kiváló magyar képviselőjével szemben, akiktől tudjuk, hogy nagy tehetségüknek és értékes tudásuknak a javát mennyire adják bele egy-egy csendéletbe. Ne ajánljuk a Nemzeti Szalon rossz csendéletpiktúráit a „kisebb igényű” polgároknak figyelmébe, mert

nincs jogunk ezeket a „polgárokat” félrevezetni. Kezdőknek, fiataloknak szükséges az erélyes figyelmeztető hang; inkább használ, mint árt. Aki a művészetet már fiatal, kezdő korban nem veszi komolyan, akit még ilyen korban sem hat át a művészet áhítata, az menjen más pályára ne profanizálja a nagy, művészi célokat.

Több komoly munkát, több tanultságot, kevesebb utánérezést” várunk a magyar művészgenerációtól; a csepürágásból meg a sarlatárságból pedig egyáltalán nem kérünk.

Ifj. Gonda Béla

(*Magyar Kultúra, 1915. szept. 20. III. évf. 18. sz. 244–245.*)

RIPPL-RÓNAI HÁBORÚS KIÁLLÍTÁSA

„A művész néhány krétavonással, néhány festékszínfolttal az élet legkeservesebb gyötrelmeit is felrakhatja vásznára!” – írta valamikor Rippl-Rónai „Emlékezések” című könyvének előszavában, s bizonyára maga sem sejtette akkor, hogy az élet egyszer még így szaván fogja. Mert most csakugyan ezt kellett cselekednie: rajzolni és festeni az élet legkeservesebb gyötrelmeit, – a háborút. Francia katonák indultak a frontra, abból a faluból is, ahol ő ottrekedt a háború kitörésekor, s ő a színes, csillogó uniformisok festői effektusát leste a napsütésben, mikor azok a katonák ellenünk indultak. Állati nyomorúságban kínlódtak az internáltak a pestises fogolytáborban: véreink, honfitársaink, barátaink, s ő az arcok barázdáira keserű élességgel kirajzolódott karaktereket kapta le boszorkányos crayonjával, mikor azok szívet tépő szenvedéseiket panaszolták. Őt magát megkergeti, halálra keresi, megrugdossa a minden emberi mivoltából kivetkőzött francia csőcselék, s ő kifújja magát futása után s papírosra veti megvertetésének festőileg mozgalmas történetét. Nekünk fejünkbe száll a vér, szívünk összeszorul, öklünk megremeg, ha csak olvassuk is leírását a hottentotta erkölcsökig lezüllött francia civilizációnak, mely ártatlan embereket üldöz halálba nap-nap után az internáltak és a hadifoglyok védtelen áldozatai közül; mely részegen őrzöng és tapsol a maga félvad színes harcosainak, mikor azoknak zsebeiben levágott füleket, ujjakat és orrokat találunk; nekünk ez az egész háború egy szörnyű, érthetetlen kataklizma, mely eltompítja eszünket s elveszi érzékünket minden iránt, ami eddig szent és drága volt nekünk, – Rippl-Rónainak, ellenséges földön pedig, mindez csak néhány szélesen kent kontúr, néhány lokális színnel síkba rögzíthető és stilizálható festői motívum.

Bizonyára: ez a művészet és ez a művész. Ez az a speciális művészi „sacro egoismo” (mellesleg, az olasz vérbeli művésznép, azért találta ki éppen ő ezt a jellemző formulát!), ez az a „szent önzés”, mely nélkül – úgy látszik – a művészet forrása bedugulna. Mert, hogy művészet és hozzá elszórángú művészet mindaz, amit háborús kiállításában Rippl-Rónai mutat nekünk, azt nem tagadhatja le az sem, aki nem is tud elvonatkozni a művész munkáinak tárgyi tartalmától. Sőt éppen az a lázadó indulat, mely előtt bennünket e francia földön született képek és rajzok láttán; éppen a szívünkben felfakadó gyűlölet és elkeseredés a legjobb és legigazabb hőmérője a Rippl-Rónai rendkívüli művészetének. Az eleven szemléltetésnek, a háborús dolgok komprimált kvintesszenciájának lehet csak a nézőre ilyen megrázó hatása; csak egy olyan szuverén kezű művésznek, mint amilyen Rippl-Rónai, sikerül egyetlen rajzba, néha csak egyetlen tollvonásba az alakok és tömegjelenetek lelkét és karakterét úgy összesűrítenie, hogy az magánál a valóságnál is igazabbnak, – mert tömörebbnek és egyetemesebbnek – tehát általánosítottabbnak hasson. Vannak tanulmányfejek és alakrajzok, tömegjelenet-vázlatok s rajz- és szinkompozíciók ebben a gyűjteményben, melyek a maguk mindent kifejező komplikáltságuk mellett is végtelen egyszerűségökben példátlanul monumentális hatásúak. (Csak úgy találomra utalunk a szakács alakjára, a háborús híreket olvasó nőre, a hegedűművészre, aki elmondja szenvedéseinek történetét s a „Départ”, a frontra indulás jeleneteire.) Ezek – de tömegével vannak még az ilyen kvalitásúak – nagyobb stílust reprezentálnak talán még az eddigi Rippl-Rónainál is, de mindenesetre egy színvonalon állanak legjava munkáival. Ez pedig igen nagy szó.

Ha meglenne a kellő lelki nyugalomunk hozzá, hogy – mint régen, béke idején – el tudjunk merülni mesterségbeli finomságok és zseniális technikák áhítatos csodálatába, sokat tudnánk arról is beszélni: milyen meglepően újraérett Rippl-Rónainak már rég arrivált egyéni kifejezés-módja is; hogyan el tud most merülni részletekbe és mily messze hajította el magától eddig úgy

becézett festői vicceit. De – fájdalom – ma a legerősebb művész is csak addig tud lenyűgözni bennünket, míg közvetlen, szemtől-szembe hat ránk a maga szuggesztív erejével, – csak egyetlen lépés azonban az élet felé, egyetlen találkozás az első sebesült katonával s a művészi illúziókat elhessegeti a kegyetlen valóság. És ezért kár, hogy Rippl- Rónai nem a háború után rendezte ezt a kiállítást, mikor ez az egész szörnyűség már csak emlék lesz előttünk is: művészi motívum, mint Rippl-Rónai előtt. Mikor már majd elfelejtettük – ha ugyan el tudjuk felejteni valaha! – a keserves kiábrándulást, amely most nap-nap után ér bennünket a «dicső» Napnyugat felől, ha újra tudjuk majd megint egyszer szeretni a francia népet, melyet mi is úgy szerettünk valaha, ahogy még ma is szereti Rippl-Rónai. Ma még nem tudunk zavartalanul gyönyörködni a franciák gloriifikációjában. Mert mi nem vagyunk művészek; mi nem tudunk a lábai elé omlani azoknak, akik előbb bennünket megrugdostak.

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1915. szept. 26. XXVI. évf. 39. sz. 546–547.)

Előadás a Rippl-Rónai kiállításon. Az Ernst Múzeum nagyszerű Rippl-Rónai kiállításán kezd meg a kiállításokkal kapcsolatos művészeti előadások tartását, amelyek iránt az Ernst Múzeum kiállításainak látogatói a közelmúltban oly nagy érdeklődést tanúsítottak. Az első előadás vasárnap, október 3-án lesz, mely alkalommal *Peterdi Andor* újabb háborús versein kívül felolvassa Rippl-Rónai művészetéről írt költeményét is. Utána *Böloni György* Rippl-Rónai József művészetét fogja elemezni. Az előadások pontban tizenegy órakor kezdődnek.

(*Világ*, 1915. szept. 30. – 13.)

A Modern Színpad második bemutatója. [...]A műsor középpontjában *Emőd Tamás* Szibériába került katonáinkról szóló darabja: „Vájjon mit csinálnak?...” áll, amelynek dekorációja külön szennáció lesz: *Rippl-Rónai* József terve. [...]

(*Világ*, 1915. szept. 30. – 13.)

Lakos Alfréd képei. A Nemzeti Szalon őszi tárlata munkatársunk, *Lakos Alfréd*nek két igen érdekes zsidó tárgyú képét mutatja be. Az egyik címe Orosz-Lengyelországban, tulajdonképpen realiztikus, zsánerszerű allegória. A háttér tűzvést ábrázol, egy összeomló, égő, falusi zsinagógával, melynek ormán a lángnyelvek között a tizparancsolati táblák szimbolikusan emelkednek ki. Az előtérben vándorbotjára támaszkodva, kezében könyvvel egy zsidó aggastyán indul neki a világnak, mintha az égő zsinagógával otthonát veszítette volna el. *Lakos* másik képének címe: „Szomorú akkordok”, mintegy a háború hangulatát rögzíti meg. [...]

(*Múlt és Jövő*, 1915. okt. 1. V. évf. 10. sz. 402.)⁹

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF ÉS A HÁBORÚ – A MŰVÉSZ GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA AZ ERNST MÚZEUMBAN

Megint csak a németekre kell gondolnom. Nem fáj az összehasonlítás, ha azt veszem, hogy az ő katonai erejük mennyivel nagyobb a mienknél. Űgyünk közös, a fő a győzelem. Rossz azonban látni, mennyire más kulturális felkészültségben ért minket a háború, mennyivel szebb nyomokat hagynak az események náluk. A művészet, ahol igazán nagy és az élet mélységeiben gyökerezik, érzékenyen reagál minden korszakalkotó eseményre. Nálunk azonban aki itthon maradt, egy nagy tömeg se nem fénykép, se nem rajz alapján alkothat magának fogalmat arról, mi

⁹ Patai József: *Lakos Alfréd*. *Múlt és Jövő*, 1916. jún. 1. VI. évf. 6. sz. 216–218.

történi a front mögött, mialatt ők ki tudják élni művészi erejüket a tűzvonalban is. Nálunk alig egynehány rátermett rajzoló. (Azok is inkább itthon, mint a helyükön, hova pedig szívesen mennek.) Náluk annyi jó illusztrátor amennyi csak kell.

Rippl-Rónai Józseffel azonban szerencsénk van. Ha valakit, hát őt igazán ott találták az események, ahol legfogékonyabb volt irántuk. Legnagyobb művészi és emberi élményei kötik Franciaországhoz. Rajz- és festőművészetének maradandó tényezői ott fejlődtek ki. Ott találta meg a megfoghatatlanul egyszerű és amellett sokat kifejező tónust és vonalat. A kódös pasztellt és a minden értéket magába szívó s új erővel kisugárzó nyomatékös kontúrt.

Ott találta meg az embereit is. Vuillard, Bonnard, Maillol, Denis, sőt mindjárt a meghonosulás elején a skót Knowles, lefoglalták nemcsak formáikkal és színeikkel, hanem társaságukkal is. Francia nőt vett feleségül. Nevelt leánya, ki éppen legújabb viszontagságainak megírásával már mint letéteményese szerepel, ugyancsak francia szülök gyermeke.

Szóval, igaz ugyan, hogy tudásának legtöbb verejtékkel járó megalapozását elintézte már Münchenben, de a nagy étellel Párizsba ismerkedett meg. A reláció teljessé lett azáltal, hogy a világháború legnagyobb polgári izgalmi is Franciaországban érték.

A fegyveres összecsapást nem látta, de látta a tomboló indulatokat, érezte (a szó legszorosabb értelmében érezte) hatásukat és fellobbanásukon át mélyebben hatolt azoknak a típusoknak a lényegébe, melyek épp fejlődése legkritikusabb idejében vették körül. Néhány ceruzavagy tollvonással, egy pár színfolttal kitűnő jellemzéseket nyújt a francia kultúra háttéréből. Közönséges brutális nyársolgárok, érzéketlen bourgeois-példányokat állít elénk. Köztük láthatók árulói is, a francia vidéki kisember könyörtelenül igaz tükörképei.

Mozgalmasabb jelenségeket sem hagyott nyomtalanul eltűnni. A meleg „latin” vér pezseg. Az utca tombolni kezd. A nyugati kultúra kisajátítói hamar elvesztik türelmüket. Nekik mindenáron bűnbak kell és jobb híján kapóra jön az is, aki legjobban szolgálja ügyüket a barbár külföldön. (Igaz ugyan, hogy a földrajztudásuk határán messze túleső semmiben.) Meg akarják lincselni az „osztrákok”. Bűnét (hogy a világon van) nem enyhíti az sem, hogy családi kötelekkel fűzik a grande nation-hoz. Mert ők semmit sem hajlandók eltűnni.

Rónai ellenben igazi magyar objektivitással jegyzi fel („irkájába”, mint fogadott leányának, Anellának beszámolójában olvassuk) a kellemetlen incidenst. Tudatosan primitív ultraimpreszionizmus tesz bizonyóságot arról, hogy a cselekvésábrázolásnak, ha pillanatnyi benyomásokat akar közölni, valóban a pusztá cselekvés felfogására kell szorítkozni.

Más esetekben is tapasztaljuk Rónainál a művészi erőnek e radikális központosítását. Rajzai és festményei általában egyetlen probléma megoldásai szoktak lenni. Épp olyan nagy mestere az elvonatkozásoknak, mint a kínai és japáni festők. Egyetlen célja érdekében függetlenül tudja magát minden tárgy- és anyagszerűségtől. Ennek fejében azonban új dimenziókba ragadja az embert. Mikor Rónai művei előtt állok, felszabadulást, megkönnyebbülést érzek mindig.

Háborús kiállításai egyebek közt azt is bizonyítja, hogy grafikai stílusát visszavezette kiindulási pontjához. Ez a visszatérés voltaképpen nem új keletű. Eltávolodást a kilencvenes évek hangsúlyozott vonalas rajzától, a pasztellektől eltekintve csak a fekete tónusú olajfestményekben látok, melyek a művész fejlődésében rövid átmeneti korszakot jeleznek. A formák vastag vörösbarna foglatai az újabb keletű képeken egy lényeges pontban sem különböznek a kilencvenes évek elején kultivált, gondosabban és szabatosabban vezetett színvonásoktól.

Nagyobb különbség választja el egymástól Rónai régebbé újabb kolorisztikus törekvéseit. Szabad fejlődése első korszakában a jelenségek fölött szuverénül uralkodó tónusegységben és azzal együtt a levegős mélységben fedezte fel ideálját. Most az abszolút színeket, a kolorisztikus alapértékeket keresi. Akkor festői érzéssel fogta fel, most rajzoló szemmel elemzi a dolgokat. Akkor az isteni pillanatokat elleső szubjektív lírikus volt benne túlsúlyban, most az immanens értékeket kereső, dekoratív alapon dolgozó művész jutott győzelemre érdekes és gazdag egyéniségében. Régi színeiben több a szuggesztív erő, a mostaniakban több a közvetlenül ható erotikum.

Rónai fejlődéséről és egyéniségéről nagyon előnyös képet ad az Ernst Múzeumban rendezett kiállítás. Alkalmunk van itt arra, hogy a művész legjobb korszakainak néhány fontos eredményét egymással szembeállítva mérlegeljük.

Kellemes dekoratív hatású rajz az „Olvasó nő.” (Neuilly, 1892.) Azért állította ki a művész, hogy kiindulásának és régi programjához való visszatérésének tudatosságát bizonyítsa. E sze-

rint a program szerint készültek a kevert színekkel festett, mély alaptónusa olajképek és az egymásba mosódó formákat, nyugodt színfelületeket tartalmazó pasztellek.

Előnyösen képviseli az egyik kategóriát a sötét színfoltokból álló „Est”, a másikat Romy bárónó képmása és több hasonló arcképtanulmány. Az újabb keletű pasztellek közt magasan áll a meleg narancsszínnel festett önarckép, melyet dekoratív plakátszerűsége mellett a sötét szmekbe öntött kifejezés koncentrált ereje tüntet ki. A beható energikus megfigyelés alapján készült, nyers ecsetnyomokból álló képmások (Egy szomszédom Issy l'Eveque-ben, Riccardo Viñes Roda zongoraművész, Egy francia katona) monumentális erővel hatnak. Egy lépés választotta el őket a teljes dekoratív színerőkkel dolgozó üvegfestéstől, melyben Rónai különösen nagy mester. Gazdag folt- és vonalhatásra komponált, rendkívül tartalmas tájképe fölülmúl mindent, amit eddig üvegnek szánt, illetőleg üvegben valósított meg. Elvonatkozásokra és ékítményes felfogásra hajló természete itt teljes szabadsággal élhette ki magát.

Ami szabadságot vett magának itt a dekoráció javára, az vezette tollát vagy ceruzáját más alkalommal is, mikor ti. az emberből csak azt igyekezett feljegyezni ami egyéni, a tömegjelenségből pedig csak akciót. Óriási rajztudása arra képesíti, hogy ábrázolásainak tárgyát kénye-kedve szerint kezelje. Ez az önkényesség a művészetben egyéniséget jelent. Az egyéni felépés létjogosultságát pedig a kivételes tudás igazolja. Rónainál elemi erővel jut kifejezésére mind a két tényező. Ebből magyarázható műveinek titokzatos elragadó hatása.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1915. okt. 1. VIII. évf. 19. sz. 1114–1116.)

A sajtóhadiszállás festőművészeinek kiállítása. Bécsből jelenti tudósítónk: a Künstlerhausban ma délelőtt meghívott, műértő közönségnek bemutatták a sajtóhadiszállás festőművészeinek kiállítását. [...] *Mednyánszky* László kollekciója, 18 kép, messze kimagaslik mindazok közül, amiket a háború inspirált nálunk és a külföldön. [...] *Mednyánszky* képei az igaz háborút adják, ahogy azt egy zseni krisztusi világnézetten keresztül meglátta. Egyik festő sem volt olyan hosszú ideig a fronton, tűzben, lövészárokbán, rajvonalban a katonák között, mint ő, talán ezért talált olyan megrázóan őszinte témákat. Főlényesen ő az első e kiállításon, meg sem közelíti egyik művész társa sem. [...]

(*Pesti Napló*, 1915. okt. 2. – 13.)

A harctéri művészek kiállítása. A sajtóhadiszálláshoz beosztott festőművészek hadikiállítását ma nyitotta meg Károly Ferenc József trónörökös a Künstlerhausban, [...] A modern háború ellensége a romantikának. A tulajdonképpeni csatátér ma egy nagy üresség, amelyből kivestek a nagyszerű hősi pózok, a festő ecsetjének legkitűnőbb témái. [...] Az első teremben *Vaszary* János képeit tekintette meg a főherceg. [...] Báró *Mednyánszky* téli hangulatképeit is sokáig nézte a trónörökös. A kiváló mester egyik legszorgalmasabb tagja a művészcsoporthoz, és egész képtárra valót dolgozott a háború folyamán. Bécsben azonban csak öt képe van kiállítva. A budapesti kiállításon nagyobb kollekcióval fogja gyönyörködtetni a közönséget a fiatalos erővel dolgozó ősz mester. [...]

Simon Vilmos

(*Pesti Hirlap*, 1915. okt. 3. – 10–11.)

Új festő- és szobrász-iskola. A szabad művészi oktatás terén érdekes újítást valósít meg az a művésziskola, amely a közeljövőben a fővárosban meg fog nyílni. Két jeles művész vezetésével szabad művészi iskola alakul, amelyben a festést és mintázást együttesen fogják tanítani. A festőiskola vezetője *Iványi Grünwald* Béla, a szobrásziskoláé *Kallós* Ede [...]

(*Pesti Napló*, 1915. okt. 5. – 15.)

Új művésziskola Budapesten. Két művész, *Iványi Grünwald Béla* és *Kallós Ede* vezetésével új művésziskola nyílik meg a fővárosban kezdők és haladók részére. A festésben való tanítást *Iványi Grünwald*, a mintázást (szobrászat) *Kallós Ede* vezeti. A szabad iskolában azonkívül országos nevű írók és esztétikusok, mint *Bródy Sándor*, *Lyka Károly* és mások fognak időnkint előadásokat tartani. Külön esti akt-kurzus. Szóbeli és írásban való kérdezősködésre részletes felvilágosítás kapható: V. Csáky utca 15. szám, műterem.

(*Világ*, 1915. okt. 5. – 13.)

Háborús képek. *Elmélkedés a wieni hadművészeti kiállításon.* [...] Elismert magyar mestereink közül való báró *Mednyánszky László* és *Vaszary János*. A bohém báró, a nagy tájpoéta, háborúnk kezdete óta barangol a harctereken és gyűjti mélységes impresszióit. Nyolc ilyen vázlatot látunk most tőle, köztük áthatóan finom téli képeket. – *Vaszaryt* a háború véres realizmusa visszatérítette a futurizmus felé vezető ösvényről. (Hála Istennek!) Most megint az igazságot festi, azzal a monumentális érzéssel, mely művészetét régente is jellemezte. Szép tájrészleteket, harctér mögötti jeleneteket s vaskosan hú tanulmányfejeket állított ki. [...]

Tanulsága e kiállításnak még az is, hogy az osztrák és magyar művészek milyen szépen megférnek együtt. Útmutatás ez arra, hogy a monarchia két részének művészei közt a testvéri viszony minél előbb helyreálljon, s az osztrák művészek Budapesten, a magyarok Wienben állandóan szerepelhessenek. Útóvégre is, ha a labdarúgók ezt már régóta megteszik, miért ne lennének meg a művészek. Miért rugdalják ők egymást a labda helyett?

Kézdi-Kovács László

(*Pesti Hirlap*, 1915. okt. 10. – 18–19.)

Rippl-Rónai képei Münchenben. *Rippl-Rónai József* kiállításának már híre ment külföldön is. Az anyagot legelőször a müncheni *Heinemann Gallerie* hívta meg, ahol Budapest után legelőször fogják kiállítani. München után több német városban is kiállításra megy a mester kollekcója. [...]

(*Világ*, 1915. okt. 10. – 22.)

Jóteknycélú kiállítás. Művészi értékben is jelentős az a kiállítás, amelyet a Szépművészeti Múzeumban rendeztek jóteknycélú buzgólkodásból [...] Természetesen nem kereshetünk ezen a kiállításon új értékeket, s az ismerős nevek nem valamely új kísérletet jeleznek most, hanem kívánatos és szép, átlagosan nagyon jó nivójú dolgokon látjuk őket viszont. [...]

ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1915. okt. 16. – 13.)

Művészi sorsjáték-kiállítás. *A holnapi vernisszázs.* A Szépművészeti Múzeum földszinti termeiben olyan kiállítást mutatnak be holnap a nagyközönségnek, mely akkor is rokonszenves és minden érdeklődésre méltó látvány volna, ha művészi érték dolgában nem is nyújtana valami nagy meglepetéseket. A kiállítás anyagát ugyanis a művészek és műpártolók adták össze egy sorsjáték céljaira, melynek jövedelmét az orosz betörés által sújtott sárosi népnek szánták [...] [Szlányi Lajos rendezte] [...] *Mednyánszky László* br. két tájképpel, [...] A fiatalság is erősen kirukkolt; szinte mindenki jelen van, s ha a nagy tömegből fölemlítjük *Márton Ferenc*, *Gulácsy Lajos*, *Biró Mihály*, *Honti Nándor*, *Faragó Géza* [...] *Kádár Béla* [...] munkáit, nagyjában tán eléggé jeleztük a színvonalat, [...]

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Ujság*, 1915. okt. 16. – 4.)

Művészi sorsjáték-kiállítás. A Szépművészeti Múzeum négy teremre osztott alsó csarnokát és két lépcsőház falát töltik meg azok a képek és szobrok, grafikai és érem tárgyak, melyeket a művészek és műbarátok jótékonyasága ajánlott fel sorsjátéknak, melyet a az orosz betörés által sújtott sárosi nép felszegélyezésére rendeztek. [...] Különösen gazdagon képviseltetnek a kiállításon a legfiatalabb és legmodernebb generációk, [...] Minden jótékonyaságtól függetlenül is figyelemre méltó és elismerendő munkákkal szerepelnek: *Berény, Bednár, Czigány, Márffy, Czöbel* a „nyolcak” közül [...]

(*Magyar Hirlap, 1915. okt. 16. – 5.*)

Sárosi művészi sorsjáték kiállítása. [...] Kerülnünk kell az erős bírálatot, de hozzátehetjük, hogy a kiállított műtárgyak jórésztben megállják a helyüket és nemcsak hogy elérik a megszokott kiállítási színvonalat, de egynémely művészt még jobb megvilágításba is helyez, mint ahogy elvártuk. Úgy hisszük, ez jórészt annak köszönhető, hogy a művészek nem dolgoztak piacra, mint a rendes tárlatok alkalmával, nem rontotta le munkáik színvonalát a közönség ízlésére számító spekuláció. [...] A legfiatalabbak és legöregebbek változatos és érdekes kiállítás keretében áldoztak a jótékony célra. [...]

(*Népszava, 1915. okt. 16. – 8.*)

B-t. [Bálint Aladár]

Művészi sorsjáték kiállítás. Az orosz betörés által sújtott sárosi nép felszegélyezésére művészek és műbarátok jótékony hozzájárulásával egy erre a célra alakult országos bizottság sorsjátékot rendez, [...] A sorsjáték anyaga kiállítás keretében kerül a közönség elé, [...] Szombaton nyílik meg a sorsjáték-kiállítás a Szépművészeti Múzeumban, amelynek négy teremre osztott alsó csarnokát és két lépcsőházának falát tölti meg a hatalmas anyag, amelyben a magyar képzőművészet minden igaz és komoly értékével találkozunk. [...] Különösen gazdagon képviselt a tárlaton a fiatalabb, modern generáció, amelynek sorát *Szinyei Merse, Mednyánszky, Rippl-Rónai, Fényes, Iványi Grünwald, Magyar Mannheimer* nyitják meg. Ott vannak *Vaszary János, Czigány Dezső, Gulácsy Lajos, Márffy Ödön, Czöbel Béla, Nagy Sándor, Feiks Alfréd, Sassy Attila, Kádár Béla, Zádor István, Faragó Géza, Olgayai Viktor, Perlmutter Izsák, Körsöfői-Kriesch Aladár, Glatter Gyula, Ferenczy Károly, Lehel Mária* munkái is. Kollektíve szerepelnek a Kéve művészegyesület tagjai, [...] A kiállítást, melyet *Biró Mihály* erőteljes plakátja hirdeti, szombaton délután öt óraker nyitják meg.

(*Világ, 1915. okt. 16. – 13.*)

Felolvasás Rippl-Rónai kiállításán. Az Ernst-múzeum nagyszerű Rippl-Rónai kiállításán vasárnap művészeti előadás lesz. Ez alkalommal *Móricz Zsigmond* olvassa fel legújabb novelláját. A felolvasás tizenegy óraker kezdődik.

(*Pesti Napló, 1915. okt. 17. – 18.*)

Művész-matiné a Rippl-Rónai kiállításon. *Rippl-Rónai* Józsefnek az Ernst-múzeumban rendezett nagyszerű gyűjteményes kiállításának keretében ma rendkívül érdekes művész-matiné volt, amelyen *Móricz Zsigmond* és *Bartók Béla* vettek részt. *Móricz Zsigmond* a *Világ* vasárnapi számában megjelent finom, artisztikus írását a „Piros már a szőlőlevél!” című novelláját olvasta fel zajos tetszés mellett, *Bartók Béla* magyar rapszódiai közül játszott el egyet és bemutatta folklorisztikus gyűjteményének néhány érdekes darabját. A közönség melegen ünnepelte a kiváló művészt is. A matiné alkalmából a kiállítás termeit rendkívül

előkelő közönség töltötte meg, melynek soraiban ott láttuk *Jankovich* Béla közoktatásügyi minisztert is.

(*Világ*, 1915. okt. 18. – 8.)

Előadás a Rippl-Rónai kiállításon. Dr. *Jankovich* Béla kultuszminiszter, dr. *Majovszky* Pál miniszteri tanácsos és dr. *Petrovics* Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója kíséretében vasárnap délelőtt meglátogatta az Ernst-múzeum nagysikerű Rippl-Rónai kiállítását. A miniszter meghallgatta a művészi előadást is, melynek során *Bartók* Béla zongoraművész mutatta be magyar rapszódiját és *Móricz* Zsigmond felolvasta egyik elbeszélését.

(*Pesti Napló*, 1915. okt. 20. – 13.)¹⁰

A modern festőművész. Gál Gyula, a Nemzeti Színház kiváló tagja nagyon nagy szeretettel foglalkozik képzőművészettel is. Nevesebb piktoraink közül sokkal igen benső viszonyban van és nagyon gyakran látogatja meg őket műtermeikben is. A múltkor egy tehetséges, de még kiforratlan és túlságosan modernkedő fiatal festőismerősénél volt. A festő csendéletesen dolgozott. A képről összefüggés nélkül színtoltok ijesztgették a nézőt.

Gál Gyula ijedten kért a palettáról a képre, majd a képről a festékfoltos palettára. Aztán nagy érdeklődéssel kérdezte:

– Mond csak... hogy is dolgozol te... A technikáddal nem vagyok egészen tisztában. A palettáról kened a festéket a vászonra, vagy a vászonnól szeded le és a palettára rakod?

(*Színházi Élet*, 1915. okt. 24–31. IV. évf. 8. sz. 25.)

A Rippl-Rónai kiállítás meghosszabbítása. Az Ernst-múzeum Rippl-Rónai kiállítása iránt oly nagy érdeklődés mutatkozik, hogy a múzeum igazgatósága elhatározta, hogy a kiállítást még néhány hétre meghosszabbítja. A kiállításon még több művészeti előadás lesz. [...]

(*Az Újság*, 1915. okt. 31. – 40.)¹¹

RIPPL-RÓNAI ÚJ MUNKÁI

Rippl-Rónai jó néhány hónapon át francia kenyeret fogyasztott, ami békében. kitűnő élvezet, ám háborúban, úgy látszik rabkenyér. Mialatt itthon nehéz felhők jöttek Galícia felől s egy magyar szobrász hősi halált halt Úzsoknál: a művész legfeljebb a gondolat szárnyain utazhatott haza. Egy-egy magános órán, amiben bőven lehetett része, bizonyára eszébe jutott, hogy mi is történhet most Kaposban. Mindaz, amit a forró és idegen atmoszférában eléje pergett az élet, bizonyára magyar pendantokat rajzolt eléje. Erre emlékeztette a francia kürtész, amely felverte a kisvárosi utca csöndjét. a csapatok, amelyek dallal és kokárdával szállnak komor vonatokba, a női szemek, amelyek könnyezve búcsúznak. Nem kételkedünk benne, hogy elhatározó erővel mozdult meg hazatartozó, somogyi érzése, minden kapocs dacára, amely lényét és festészetét annyi élménnyel és tanulmánnyal Párizshoz fűzi. De hiába indult volna sietve s habozás nélkül. Hiába mondta az ókori bölcsessel a gall centurioknak, hogy „noli turbare circulos meos”. Előbb egy isten háta mögötti faluban, aztán Macon városában, majd ódon chartreusi falak közt. bi-

¹⁰ Ua.: *Budapesti Hírlap*, 1915. okt. 20. – 12. („Bartók Béla zongoraművész mutatta be magyar szellemű, mély érzésű rapszódiját.”)

¹¹ Ua.: *Világ*, 1915. okt. 31. – 23.

zonytalan reggelek köszöntöttek rá. Korlátozták cselekvési, mozgási, levélírói szabadságában. Internálták a hagyományos francia pardon nélkül.

Némi iróniára hivatkozhat valaki, hogy a sors épp azzal a művésszel rendez ily játékot, akire a kritika mindig a „legfranciásabb” jelzőt alkalmazta, részint dicséretképp, részint megrovásból. A művész hívei érezték is a helyzet visszásságát. Attól kezdve pedig egyenest aggódba gondoltak rá, amikor csempészve hírek érkeztek, hogy Provence daltelt mezőin internálnak lenni mit jelent. Az aggodásra volt ok, mert nem egy elbeszélés az internáltakról a rémregény birodalmába tartozott. Ma azonban már tudjuk, hogy a művészt a sors az enyhe irónián kívül megkímélte a fájdalmasabb, fizikailag is terhes tragikumtól. Eleinte ugyan a kis faluban. Issy l'Évêque-ben kerülgette e fajta veszedelem, a felizgatott és tudatlan nép részéről, amely német kémet, „boche”-t látott benne. A művész e tény emlékét, bizonyos önkarikózó kedvvel „Megvertetésem története” címen rajzolta meg, ahol öklök és husángok emelkednek a levegőbe, őt magát mint tehetetlen áldozatot galléron ragadják. De a valóságban. Egy-két érintésen kívül, ami azért rúgásnak is nevezhető, szerencsére sikerült elmenekülnie, az agresszív patrioták rosszul irányított tettvágya elől, ami az „il faut couper en quatre” félelmes jelszóban nyilvánult. A polgármester bocsánatot kért, s miután kidobták, hogy Rippl-Rónai csak egy „ártalmatlan festő”, hasonló incidens nem ismétlődött.

A művész nevelt lányának. Paris Anellának följegyzéseiből tudjuk ezt, aki bájos közvetlenséggel írta meg franciaországi hányattatásuk történetét. De ha valaki nem is olvasta volna e sorokat: az a kiállítás, amelyet Rippl-Rónai az Ernst-múzeumban rendezett, maga is demonstrál, egészében ép úgy, mint külön-külön egyes darabjaival. A pasztellek közt például találtunk egy festményt, amelyről egy szalmakalapos, gömbölyű ábrázatú öregúr, szemüvege mögül határozott megelégedéssel tekint le. (Fogolytársam) mondja a művész. Másik képen egy erősen keleti arcú fiatalember nevet, úgy látszik örül, hogy egészséges. Ez szintén (hadifogoly, a montecarlói kaszinó magyar ügynöke). Itt van aztán egy rajz, már chartreuse-i jelzéssel, ahol a művész már csakugyan internált volt. Előzőleg ti. Maconban, vagy két hónapon át, csak mint visszatarított idegent, „retenu”-t kezelték. A rajz annak a szobának a képe, amelyet a művész számára otthoni tartózkodás helyéül jelöltek ki a chartreuse-i kolostorban. Elég tágas, levegős, megvan benne a szükséges bútordarabok, alig hihető, hogy a rendfőnök, akinek ez valamikor szobája volt. jobban lakott volna. Igaz, Chartreuse-ben a megérkezéskor, néhány napig szalmán kellett hálni. A táplálkozással is baj volt. A rabkenyér jegyében indult. Rövidesen azonban Rippl-Rónai cselhez folyamodott, művészetének varázsvesszejéhez. Lefestette azt a férfit, akitől az internáltak tápanyagának minősége és mennyisége függött. A csel sikerült s ennek következtében a helyzet változott. A férfi, akinek az internáltak táborában fontos rangja volt, a művész új munkái közt „A chartreuse-i szakács” címmel szerepelt.

A kiállítás e kikapott darabjain kívül, még jobban hivatkozhatunk a gyűjtemény egészére amely az Ernst-múzeum termeit szorongásig megtöltötte, s amelynek csak kevés darabja készült itthon, azóta, hogy Rippl-Rónai Svájc Vevey nevű városkájából megjött. Rippl-Rónai mindig termékeny művész volt. Nem a hamar kifáradó, enervált, nehezen vajúdo alkotók közül való. Alig hisszük azonban, hogy egy esztendő leforgása alatt, más körülmények közt többet produkált volna annál, mint amit dús és szuverén talentuma most sorakoztatott együvé. Issy l'Eveque, Macon, Chartreuse, Vevey aláírású rajzokban és festményekben. Aki végignézte a kiállítást, örvendő láthatta továbbá, hogy a művészt nem hagyta el régi, aranyat érő humora és elméssége. Képeinek elnevezése mindig sajátos volt, valamikor vörös posztóként ingerelte az akadémikus ízlést, de ez a stilizáló hajlandóság soha nem virágzott különül, mint most. azokban az egyéni zamatói jegyzetekben, amelyek rajzlapra írva egy-egy rajz modelljét, keletkezését kommentálják. Találunk oly munkát is, amelyre a művész nem az előtte mozgó élet ösztökélte, hanem elvont természetű, amelynél igazán meg kellett feledkezni arról, hogy háború van. Arra az üvegfestmény tervezetre gondolunk, amelyet Rippl-Rónai az Iparművészeti Múzeumnak csinált. Nos, ahol a festő így és ennyit dolgozhat, ahol ekkora a munkakedv, a művészi elan, az alkotás kibuggyanó ereje, ahol a művész sokkal inkább a szemlélődő, intim, meleg és kedves líra helyenként groteszk és vidám húrjain játszik, semmint drámai akkordokon: ott jelen lehetnek-e meggýőtrő események, szó lehet-e folytonos sanyargatottságról?

Természetesen ezzel nem rózsaszínűre akarjuk festeni azt, ami fekete. Távol áll tőlünk, talmodista módon oly dolgokat imputálni a művésznek, amikben nem volt része. De rá kellett mutatnunk, hogy viszont amiben része volt, ez nem hasonlít a közforgalomban lévő és ijesztésre szolgáló történetekhez a franciaországi internálásról, még akkor sem, ha egy augusztusi napon rajzolás közben porosz vezérfőnök tisztnek nézték, ha végül hét hónapon át meg volt kötve ígyeiben és szabadságában s ki volt szolgáltatva a felelős és felelőtlen hatalmak kénye-kedvének. A boulevard-publicisztika az, amely miatt ezt még fontosnak tartjuk. A boulevard-publicisztika ugyanis azt mondhatná – úgy emlékszünk, már mondta is – hogy íme a franciák, a műveltek, a finomak, a kulturáltak, a latinok. Íme a franciák, akik még a művészt is kalodába zárják, szőrűcsuhát adnak rá, megkergetik és megcsúfolják, ha ez az ellenséghez tartozó, bár személyileg békés és elökölő idegen. Holott a tényállás, legalább ebben az esetben a következő: Rippl-Rónainak el kellett viselni néhány francia kanálnyi keserű sőt. De hogy az ily adagolásból nem lett hordóként ömlő, végzetesen keserű fürdő: ez művészváltának köszönhető. Annak, hogy festő, hogy a Watteau -k, Millet-k, Renoir-ok és Cézanne-ok szépmesterségének gyakorlója. Felemlíthetők magyarságát is, bár nem akkora bizonyossággal, mert a francia–magyar szimpátiát inkább mi erősítettük. Mi vallottuk okvetlenül, tőzstokat tartottunk fölötte, felejtve, hogy a francia közvélemény nem ismer, vagy félreismer bennünket, felejtve, hogy török-szakadás esetén, mint a mostani világháborúban, egyedül az ily szimpátiák alárendeltek, hogy hangadó politikai egyének és frakciók garantálták ugyan a magyar függetlenséget, de osztrák-német, tót, rutén, oláh, szerb, és horvát függetlenségek fejében úgy szétosztogatták a térképen régi örökségünket, fajtánk drága földjét, mint valami lyoni selymet. Az azonban, hogy Rippl-Rónai művész: mentornak bizonyult a körülötte történtek útvesztőjében. A külügyminisztérium lapjában, a súlyos szavú „Le Temps”-ben például, terjedelmes cikk jelent meg, amely protezsáló céllal említi, hogy az itt rekedt, internált idegenek közt van egy jeles magyar, aki „peintre, excellent” a „l’ecole française” neveltje. Azokat a leveleket is bizonyára jóleső érzéssel teszi el a művész, a kulturszolidaritás emlékeként, amelyeket a szobrász Maillol, Maurice Denis, Malvy közoktatásügyi miniszter írtak hozzá. Amikor pedig rendelet jött, hogy a hatvan éven aluliak, ha súlyos betegek, hazamehetnek: francia ember – a fogolytábor igazgatója maga – volt az, aki közbenjárt, hogy oly orvosi bizonyítványt kapjon, amittől megnyílik előtte az út a svájci határ felé.

S részben ezzel már feleltünk is arra az offenzívára amiben egy igen elterjedt, budapesti napilap kritikusája részesítette Rippl-Rónai új munkáit, azt mondván a vernissage napján, hogy ez már még sem járja. Több a soknál, hogy amikor életre-halálra menő harc folyik, háború van s egyik ellenségünk a francia, akkor megnyílik egy kiállítás, amelyben francia tisztí sapkát látni, vörös nadrágos piou-piou-k vonulnak a frontra. Sőt egy magyar királyi intézmény, a Szépművészeti Múzeum szankciójával járul ezekhez az ábrázolásokhoz, amikor megvásárol egy rajzot, amely francia katonákkal foglalkozik. A hazafias önérték hiányának s ama köteles politikai illendőség megsértésének minősíti ezt a kritikus, amellyel német szövetségesünknek, a császár katonáinak tartozunk. Diagnózisa szerint ez csak Budapesten történhet. Csak itt lehet az ilyesmit elfogadtatni, egy puha, mindenre kapható közönség városában. Már Párizsban nem. Ott azzal a kiállítással, amelynek falain német katonák festői rögzítését látná a közönség, minden bizonnyal gyors és rövid sabotage végezne, a művészre pedig az a lámpavas várna, amely már a XVIII. századbéli forradalom idején nevezetes szerephez jutott.

Mi nem tudjuk, hogy mi történne most Párizsban. A város, amelyet a fényről neveztek el, s amely ugyanúgy az árnyéké, jelenleg távolabb esik tőlünk, mint a békében Peking. Mi csak azt tudjuk, hogy mi történik éppen szövetségesünknel, a megingathatatlanul álló, erőfeszítéseikkel tapsot és csodálkozást valóban megérdemlő németeknél. S ennek ismeretével nyugodtan mondhatjuk, hogy az a kritikus, aki így Rippl-Rónai új munkáit, témáiknál fogva majdnem a honáruslás színébe próbálta keverni: a bismarcki erő, az imperatív faji büszkeség, sőt kevélység földjén nem kapna szavazatokat, Ha igen, akkor ez nem lenne több, mint ami nálunk nyerne, a jelszavakkal könnyen megtéveszthető olvasónál. Aki ugyanis hozzájut népszerű hetilapok, német művészeti folyóiratok forgatásához, sűrűn találhat rajzokat, amelyeket a Kriegspressquartier rajzoló, a fogolytáborokban járkáló művészek készítettek, s amelyek külső jegyeiknél, az ábrázolások hovatartozásánál fogva ugyancsak entente-jellegűek. Az angolok és franciák egész kolonialis tarkasága szerepel rajtuk, s ők maguk is, az angolok, franciák, belgák fogoly minőségben,

vagy sebesülten, holtan a harctér füstjében, vagy elcsöndesült, riasztó és leverő magányában. S a németek mégis festik és rajzolják őket, még pedig nem csupán az ecset és rajzón játékának kedvéért, hogy valami stiláris finomsággal szolgáljanak a műismerőknek. A háború szubjektív dokumentumai gyanánt gyűjtik s állítják ki e munkákat, s a közönségnek nem jut eszébe rosszallni a festő eljárását, jóllehet a rajzok, amelyek az ellenég van jelen, figyelmet tükröznek. Nem a gyűlölet világít róluk, hanem a művész emberi érdeklődése.

Mindent persze azért ma a művészet se védhet ki és bírhat meg, mint valami csodapáncél. Az például zavaros pontja a budapesti közönség háborús természetrajzának, hogy amikor az oroszral, nekünk magyaroknak is közvetlen ellenségünkkel, legnehezebb harcaink folytak a Kárpátokban: idehaza határt nem ismerő áradozás vett körül két előadóművészt, akik orosz állampolgárok. Lhévinne-re, a különben kiváló pianistára gondolunk s a Jadlowker nevű énekes-re, aki, noha a berlini Hofoper tagja, ott az orosz hadüzenet óta – tapintatból vagy tilalom folytán – de tartózkodott tenorjának nyilvános trilláitól. A képzőművészet terén pedig egy esetben lehetne ma szó a művészi szabadság korlátozásáról. Akkor, ha valaki, rendelkezzen bár az ecset varázsával, glorifikálná azokat, akikkel nemzete háborút tart. Ettől az alig elképzelhető esettől azonban Rippl-Rónai új, francia milióból eredt munkái annyira távol állnak, hogy a kérdést velük kapcsolatban tovább nem is tárgyaljuk. Szerencsére az sem rajtunk múlt, hogy elkezdtük.

Valószínűleg két oka van annak, hogy Rippl-Rónai művei közt ezúttal a grafika foglalta el a trónt, hogy néhány portré-festmény mellett rajzok vésődtek legjobban emlékezetünkbe. Az egyik az a külső momentum, hogy a művész, franciaországi időzése alatt, nem válogathatott tetszése szerint technikai eszközökben. Meg kellett elégedni a zsebben hordható ceruzával és tollszárral, annak is a vastagabb végével. A másik ok a művész körül hullámzó, különös ritmusú élet, amely őt magát is megfélemlítő szituációkba sodorta, tele volt a színek, formák, arcok és gesztusok mozgalmasságával, az idegek, a léghör feszültségével.

Művész, ha csak nem sarkvidéki temperamentum, az események ily fodrokat vető árjában nem maradhat érzéketlen. Minő ostromnak lehetett azonban kitéve Rippl-Rónai, akinek művészete a természettel való szenvedélyes viszony, aki az aranyásó csökönyös kirtásával és boldog izgalmaival kutatta a dolgok és emberek jellemvonásait egy-egy pillanatnyi állapotban, s akinek stílusa odáig fejlődött, hogy a lélek egy ily rezdülését, a test egy-egy mozdulatát a lehető legkevesebb eszközzel tudja visszaadni. Annyira könnyen és egyszerűen, mintha az egész gyerekjáték volna. Pedig nem egyszer csak klasszikus mesterek lapjain találni hasonló játékokat.

Utóbbi időben, öt-hat éve, a művész mást próbált. Dekoratív képeket festett, a színek kereketlen felrakásával, a nagy masszákat mozaikszerűen elaprózva. Némelyek ugyan e festményekkel szemben a várakozás álláspontjára helyezkedtek, mások úgy nézték szokatlan voltukat, mintha épen csak az újság ingerét erőszakolnák. Holott kétségtelen, hogy Rippl-Rónainál ez az új változat motiválva van sajátos összetételű képességeiben. Aki ismeri régebbi munkáit, észrevehette, hogy azokban gyakran bujkál valami finom dekoratív mellékiz. A mostani kiállításon szintén akadtak ily stílu képek, amelyek közül főleg hármat emelünk ki: Riccardo Viñes Roda zongoraművész, Francia katona, Kaposvári házam. De végső eredményben azért ezeket a síkfelületnek felfogott képeket már alig választja el valami határ attól, hogy bizonyos ipari célra, bizonyos anyagban applikálódjanak. A („Kaposvári házam” például majdnem kész szőnyegterv. Igaz, hogy melegen vibráló színeivel igéző hatású. A dekoratív érzék és fantázia megvesztegető bizonyosága, amely nem nagyon vérbő alkalmazott művészetünk szolgálatában határozott lendületet jelentene, ha megfelelő feladatokat kap s kedve tartja. Függetlenül azonban ettől: az újabb, kimondottan dekoratív festmények nem kárpótolnak bennünket azokért az órákért, amikor Rippl-Rónai a „Piacsek bácsit” festette, somogyi interieuróket, hervadó sötéttruhás asszonyokat s fiatal párizsi nőket szubtilis érzéki szépségükben. A piktúra számára Rippl-Rónai, a vérbeli festő itt ad súlyosabb értékeket, impresszionista minőségben, noha az impresszionista elnevezés nála is tág értelmű, mert vannak képei – leginkább a portrék közt – amelyek az első benyomás gyors közlésénél sokkal többet nyújtok.

Az Ernst-múzeumban rendezett kiállítás ezért volt előttünk az örömtök és meglepetések tárháza. A munkák jó része ugyanis, amelyek a világháború katasztrófális évében születtek, ezt a Rippl-Rónait hozták vissza. Azt a festőt, akinek kezén megszokott hétköznapi dolgok titkos je-

lentést nyernek, lélek ül rajtuk, akinél a tökéletes rajz és a színek zengő ereje vallomásokat tolmácsol, akit ha leköt, izgat és munkára serkent az élet: ebből csak ily termés állhat elő. Gazdag és kábító, mint a virágeseő.

Dömötör István

(*Művészet, 1915. [okt.] XIV. évf. 9. sz. 389–396.*)

A sárosi művészi sorsjáték kiállítása. A festőművészet, szobrászat békés időkben sem valami biztos alapra helyezett nyugalmas kenyérkereset, háború alatt meg éppenséggel nem az. Mesterségükből, ha nem is túlságosan sokan, de elég tekintélyes számban gazdagodtak meg mostanában, de piktor, szobrász úgy hiszem egy sem. Szóval, ha jótékony célú adakozásról van szó, az igénybevevés sorrendjében nem őket illeti az első hely. Sőt.

A művészek azonban nyilván másképp vélekednek erről a kérdésről, mert az orosz dúlta sárosi falvak felépítésére szánt kép- és szobor-sorsolásra annyian küldtek ajándékot, hogy a beküldött anyagból rendezett kiállítás kisebb igényű művészettörténelmi retrospektív kiállításnak is beválhatna. Természetesen nem reprezentál hosszú korszakot, sok generációt ez az anyag, de hiszen a magyar képzőművészet önmagában véve is túlságosan fiatal ahhoz, hogy tekintélyes múltról, távoli periódusokat magába foglaló tradíciókról szó lehessen. De vegyük tekintetbe, hogy *Barabás* Miklóstól, *Ligeti* Antaltól kezdve *Czigány* Dezsőig, *Márffy* Ödönig minden valamirevaló magyar művész nevét viszontlátjuk a kiállítás katalógusában, és nem is legrosszabb munkáikkal kapcsolatosan – amit külön kell hangsúlyoznunk – lévén a kiállítás minden darabja ajándék.

Különböző korok, ellentétes irányok termékei békés egyetértésben töltik be a falakat, mintegy demonstrálva a művészek együttérzését a jótékony célt illetően. [...] Nem illik megkritizálni a kiállítókat, mert ezúttal a jótékony adakozás ténye a fontos, nem pedig a munkák értéke. Mindazonáltal szívesen állapítjuk meg, hogy egész sereg értékes darab gyűlt egybe a művészek és néhány műgyűjtő jóvoltából. [...] ezúttal nem „megrendelésre” dolgoztak, nem kötötte őket a közönség ízlésére számító spekuláció, [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1915. nov. 1. VIII. évf. 21. sz. 1238.*)

A téli tárlat. [...] mindenki mást csinál most, mint csinált azelőtt, csak a mi piktoraink maradtak meg az ő régi, semmitmondó, tapogatózó művészetféléjük mellett. A most látott tárlat legalábbis azt mutatja, hogy az itthon maradt festőgárda átaludta az eddigi világfelforgató időket [...] Szinte sajnálja az ember azt a néhány tényleg értékes embert, akik beletévedtek a téli tárlat termeibe. [...] hű maradt borongós sejtelmes témáihoz *Mednyánszky* báró „Távoli tüzek” című vásznával, [...] szépek *Olgjai* Viktor olajfestményei. [...]

Boross Mihály

(*Budapest, 1915. nov. 20. – 8.*)

Téli tárlat. [...] *Mednyánszky* a zordon jelenből adja azt, ami abban szívet tépően, könnyfakasztóan poézis, és mégis a legemelkedettebben megbékítő tud lenni. Ilyen művésze a világnak ma nincsen több a csatatereken. [...]

Malonyay Dezső

(*Budapesti Hirlap, 1915. nov. 20. – 1.*)

Téli tárlat. A magyar festők tiszteltreméltó szorgalommal gondoskodtak róla, hogy a háború ellenére is meg lehessen tartani a megszokott téli tárlatot. A kiállítók közül sokan katonai szolgálatot teljesítenek, de sem ennek, sem a háborúnak nincs különösebb nyoma a falakon. [...] A festészet tehát éppúgy, mint az irodalom, még nem tudott felocsúdni a szörnyű valóságból, a katasztrófa légnyomása még mindig földhöz lapítva tartja a lelkeket. Ebből az állapotból csak

egy hatalmas egyéniség megjelenése tudja majd felrázni a toll és az ecset művészeit, de ez a felszabadító, ösvényt törő és utat mutató zseni ma még nem jelentkezett sem a „szabad”, sem a „független” művészek között. [...] A kiállítás legjobb nevei [...] *Rippl-Rónai*, [...] *Uitz*, *Perltrott Csaba*, [...] *Czigány*, *Mednyánszky* [...]

(*Az Est*, 1915. nov. 20. – 6.)

A Múcsarnok kiállítása. Valószínűleg nemcsak mi várjuk kíváncsian, a festők maguk is szeretnék tudni: milyen lesz a háború utáni művészeti élet; mennyiben befolyásolta már eddig is, főként pedig hogyan fogja befolyásolni a háború a magyar közönség lobbanékony és változékony műízlését? Hogy ez az ízlés sokkal egészségesebb és realiztikusabb lesz, mint amilyen eddig volt; hogy sokkal kevésbé fog felülni az extravagancia köpönyegébe burkoló „egyénieskedés”-nek, a blöffnek és a mindenkori külföldi dernier crie után való mohó tülekedésnek; hogy szívét, agyát, értelmét és érzését inkább foglalkoztatják majd a mélyebb, bensőségesebb, más oldalról viszont a nagyobb szabású és monumentális dolgok; hogy a túltengő individualizmus helyébe egy egységesebb, mindent átfogó s a köz egyetemesebb érzéséből táplálkozó s csak nemzeti karakterében egyéni művészet lép – annyi máris bizonyos. A kérdés csak az, hogy ez a megújhodott világnézet festői nyelven milyen formában fog kifejezésre jutni? A kor eseményteljes élete bizonyára bő anyagot fog kínálni a kompozíciónak; a kompozíció mellett természetszerűleg újra jogaiba lép majd az egy időre háttérbe szorított rajzos művészet, s az impresszionista látást valószínűleg egy szigorúbb, tárgyí látás fogja felváltani. [...]

Mindezekre a kérdésekre persze a Múcsarnok holnap megnyíló kiállítása egyáltalán nem ad feleletet, sőt még a nyomát se látjuk annak, hogy a már ma is megsejthető új természet- és életlátás csak a legtávolabbról is foglalkoztatná festői intellektusukat. Művészeink ma is azt és úgy csinálják, ahogy tegnap is csinálták, s ahogy holnap is csinálnák, ha ugyan holnap ez egyáltalán lehetséges lesz. Legfeljebb a zavar és stílusatlanság nagyobb most, [...] kvalitás dolgában szerény a tárlat, „jó közepes”, ahogy az agráriusok mondanák, [...] Nem művészi mérkőzésre, művásárra van bázírozva a Múcsarnok kiállítása [...] *Mednyánszky* is finoman izes kóstolót ad a harctéren gyűjtött természetbenyomásairól, melyekbe oly könnyű beleálmódni a véresen fantasztikus hangulatokat. [...] Klasszicizáló kísérleteit folytatja *Iványi Grünwald* Béla is, de új elemmel nem gazdagította ezeket a kísérleteket, [...] Rubensi allűrökben kéjeleg *Herman* Lipót is, de mintha aktkompozícióiban inkább találná meg a kéjt, mint Rubenset, akit oly reménytelenül kerget. Piszkos színei és elrajzolt figurái kész megcsúfolása az életöröm színességében pompázó rubensi embeereknek. [...] *Czigány* Dezső heroikus bátorsággal szakított fiatal múltjával; határozottan, kemény lépésekkel indul – visszafelé s már megint Vallottonnál tart. Majd ha még jobban visszamegy... Komoly, mint mindig, vagy tán most még komolyabb a derék *Kosztá* József Egy fejestűdiuma ritka derék dolog. [...] igen finom tónusú *Gulácsy* egy ódon hangulatú vászna; [...]

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság*, 1915. nov. 20. – 4.)

A téli tárlat. [...] ezen a korlátozott elhelyezkedési lehetőségen kívül a mai viszonyok egyébként sem túlságosan alkalmasak arra, hogy a tárlat nagy és jelentősen új eredményekről számoljon be – s a mindezeket az akadályokat figyelembe vesszük – a kiállítás nívója nem marad mögötte a megszokottnak. [...] a fiatalok erősen hiányoznak. [...] A bal oldali szabad művészek kollektívja *Rippl-Rónai* pápaszemes asszonyával kezdődik, melyet már kollektív kiállításáról jól ismerünk. Legjelentékenyebb ebben a csoportban *Mednyánszky* László báró szerepe a harctérről hozott három nagy és pompás képével. Mellette *Ferenczy* Károly, *Magyar Mannheimer* és *Iványi Grünwald* megszokott komoly értékeikkel szerepelnek. *Czigány* Dezső néhány értékes vászna és *Kíss* Rezső erősen dekoratív szabású impresszionista tájképei ellentétes végleteken a fiatalabb generáció komoly tudásának és erős készségének hatásos bizonyítékai. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1915. nov. 20. – 5.)

Téli kiállítás. A képzőművészeti Társulat a Szépművészeti Múzeumban. Még mindig a Szépművészeti Múzeum vendégszeretetét kénytelen igénybe venni a Képzőművészeti Társulat, [...] itt volna az ideje, hogy a Műcsarnokok is visszaadják eredeti rendeltetésének. A művészet nagy érdekei kívánják ezt, [...]

A „szabad” művészek csoportjában nem kisebb ember nyitja meg a sort, mint *Rippl-Rónai* József. „Okulás néni”-je, ha realiztikus ábrázolásában kissé szigorú is, de jellemző erejében elsőrangú portré. *Czigány* Dezső, aki egy komor hatású csendéletet is kiállít, művészi pályafutásának eddig legkiválóbb alkotását adja egy korsót tartó, ülő női akttal, [...] *Mednyánszky* László báró három – háború szülte – gyönyörű tájképe közül hangulat dolgában az „1915. március” válik ki. *Ferenczy* Károly figurális kompozíciók helyett két csendélettel szerepel. Diszkrét, finoman színezett, artisztikus dolgok, különösen az „Üzsonnakészlet”, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos jelentős tehetsége újra előrelépett a kiforrás útján. Női arcképe – kissé talán már túlságosan is finom – a kék árnyalatok pompás szimfóniája. Mozdulatában, arcában karakter és lélek van. [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1915. nov. 20. – 7.)

A Műcsarnok téli tárlata. [...] Most, a nagy világmérfőzés második esztendejében meg lehet már állapítani, hogy mint irodalmunkra, úgy piktúránkra és plasztikánkra sem volt aktuális hatással az idők változása, s aki a Műcsarnok most megnyíló téli tárlatán végigsétál, meglepetve fogja konstatálni, hogy a falakon csupa derűs zsánerkép, szelíd virág- és gyümölcs-csendélet, többé-kevésbé sikerült portré és konvencionális izlésnek hódoló tájkép függ, háborús képnek pedig szinte nyoma sincs. [...] *Mednyánszky* bárótól láttunk néhány erővel teljes, borongós hangulatot, amelyek közül különösen az „1915. március” fog feltűnést kelteni komor, gyászos szekerével. [...] ismét *Frank* Frigyes vezet nagy tudással megfestett férfi portréjával. [...] biztató *Perlrott Csaba* Vilmos kéruhás hölgye. A katonai szolgálatot teljesítő *Czigány* Dezső egyszerű, de finom eszközökkel megoldott, erővel teljes tanulmánya (127. szám), arról tanúskodik, hogy a kitűnő piktór mint katona is imponálóan fejleszti tudását. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1915. nov. 20. – 14.)

A téli tárlat. A háború második tele is rajtunk – és művészeink még mindig vannak, képek, szobrok még egyre teremnek. A Szépművészeti Múzeum négy földszinti terme színültig velők. [...] Új munkáival, sőt egyenest a háború aktualitásából kiszakított műveivel állított be ellenben az öreg, a fáradhatatlan és érzésében megöregedni annyira nem tudó *Mednyánszky* báró. Tudjuk róla, hogy a harctereket járja, reprodukciók útján ismerjük is ott készült képeinek egyikét-másikát. Most színes mivoltukban is megismerkedhetünk velők. Megragadó hangulatosságával, nagyon finom szürke és barna színeivel kiválik közülök az „1915. március” című tájkép. *Mednyánszky* a háborúban is a levegőnek festője, nem a harci cselekményeké. És jobb is, hogy megmarad annál, ami a művészet számára hozzáférhető a háborúból.

Mednyánszky képének szomszédságában függnek *Kosztá* József és *Glatz* Oszkár festményei. *Kosztá*nak egy kis tája van, melyen a színek ereje, a kéknek és barnának harmóniája hat kellemesen; továbbá egy figurális képe, amelynek szintén színkompozíciója az ereje. [...] A biztos rajz a fej karakterét is kitűnően érvényre juttatja. *Tatz* László a másik, a kiről a fiatalok sorában meg kell emlékeznünk. Még úgyszólván ifjú ember, nem is oly rég ideje, hogy mint kezdővel foglalkoztunk vele e helyütt. Miután néhány évig a szerepléstől távol, munkával töltötte idejét, most egyszerre három képével áll a nyilvánosság elé. Mind a három arckép és mind a bárón] telve sokat ígérő tehetséggel. Legszebbjük első terembeli női arcképe (28. szám). A kékesen sötét háttéren dekoratív módon terül szét a fehér reflexekkel játszó sárgásszürke, s ennek a két színnek árnyalataiban igen gazdag női ruha. Megfestésének temperamentumos, éppenséggel nem kicsinyes módja mind komoly tehetségnek bizonyosága. Finom színérzékű művész alkotása a kép. Kár, hogy a fejnek megfestése nem méltó a ruhához; kissé száraz és érdektelen, nem

úgy mint a művész másik arcképén (168. szám), a melyen épp a fejnek finom és kifejező rajza a kiváló; viszont a színek összetétele ezen a képen kissé mesterkélte.

Körülbelül kortársa lehet Tatznak *Dobrovics* Péter. Ez a művész szintén szép tehetséggel felszerelve indult pályájának. Örömmel állapítjuk meg rajta is a fejlődést. „Pihenő Vénusz”-a az ősi, klasszikus motívumnak érdekes, újszerű előadása. Még nem kész alkotás, inkább csak kísérlet, de tehetséges ember munkája és olyané, ki nem a könnyű feladatokat keresi. *Perlrott* Csaba Vilmos neve önként kínálkozik melléje, mert róla is ugyanolyan joggal elmondhatnók ugyanezt. Ezúttal egy érdekes felfogású női arcképet állított ki. *Czigány* Dezső aktja stilizált rajzával és megfestésének egyszerűségével nagyszabású hatású. Igen szép még egyszerűbb eszközökkel ható „Csendélet”-e is. [...] *Gulácsy* Lajos színben is finom történelmi hangulatai, *Kmetty* János tanulmánya [...] előtt is érdemes volna néhány szóra megállni. [...]

Elek Artúr

(Az *Újság*, 1915. nov. 20. – 3–4.)

Kiállítás a Múcsarnokban. A Képzőművészeti Társulat ez alkalommal is a Szépművészeti Múzeumban rendezte kiállítását. A tárlatról nem mondhatjuk, hogy háborús: az anyaga kisebb ugyan, a rendezés széttagoltsága, az alkalmatlan termek feszélyezők, a kiállítás nivóján azonban nem látszik meg a háború, a rendes emberek vannak itt nagyobb részben a megszokott és – tegyük hozzá – unalmas tempóban. A kiállítás kétfelé osztályozott, a „haladó” művészek csoportja baloldalt kapott helyet, míg a múzeum földszintjének jobb oldalán a „függetlenek”, értsd az öregebbek, a konzervatív hajlandóságúak helyezkedtek el. A haladóknál sincs sok esemény, de [...] a Múcsarnok mérlege a nagyközönség részéről talán alig észrevehetően, de évről évre az ő javukra billen. *Rippl-Rónai* Józsefnek kollektív kiállításán már bemutatott „Ókulás néni” portréját találjuk itt, újabb idejének ezt a reprezentálásra is alkalmas teljes munkáját. *Hatvany* Ferenc Csernoch hercegprímásnak festette meg tetszetős arcképét. *Mednyánszky* László háborús munkáiból állított ki három képet, amelyeken a táj dominál s a háború csak úgy jelentkezik, mint lírai emlék. *Ferenczy* Károlyt tavalyi, a művész jó erőben mutató kompozíciója után nem szívesen látjuk csendéleten elbágyadni. *Perlrott Csaba* Vilmost egy önmérséklettel megfestett igen jó arckép, *Dobrovics* Pétert egy Ingres-szerű, gondos rajzú akt, *Herman* Lipótot egy sikerült önarckép, *Iványi Grünwald* Bélát „Immám” című vázlatát, *Mikola* András tájképeket, *Gulácsy* Lajost két romantikus vízió, *Feiks* Alfrédöt egy eleven és színes színházi jelenete, *Kosztolányi Kann* Gyulát három tája képviseli. Így a fiatalok. [...] Ezeket jegyezhetjük fel a szabad művészek termeiben. Egy név azonban hosszasan megállít: *Czigány* Dezső. Utóbbi próbálkozásaiban, minden fejlődési szándéka dacára volt sok erőszakosság és könnyelműség. *Czigány* Dezső tehetség, és szinte félünk, hogy nem könnyen fogja levetkőzni magáról mindezeket: ezért igazi öröm, hogy megkomyodva, reális ábrázolásának teljességében látjuk három képével. Az egyik szigorú csendélet, nagy könyv, rajta szobor és koponya. A másik egy findzsát babráló, lassú mozgású öregasszony. Harmadik egy korsót tartó női akt. Ez a három kép nagyon összefüggő egész: egy rusztikus, de éppen ezért egy erős és kifejtett egyéniségnek győzelmes megcsendülése. Ez a három kép *Czigány* művészi pályáján esemény, és az a Múcsarnoknak is. [...]

(*Világ*, 1915. nov. 20. – 12.)

A MÚCSARNOK KIÁLLÍTÁSA

Sok rosszat nem igen lehet a Múcsarnok második háborús kiállításáról mondani, – az igaz, hogy valami sok jót se. Mint az iránytű nélkül vergődő bárka a tengeren, úgy imbolyog a magyar művészet kicsiny sajkája a művészet vizein, mely nem éppen újszerű költői szólam prózára fordítva annyit tesz: nagyon meglátszik, hogy most nincsenek külföldi kiállítások s a művészi vándorbot egy idő óta – ah! mily régen! – a sarokban pihen. [...] a fiatalok közül *Czencz* János, *Tatz* László, *Úitz* Béla, *Hende* Vincze, *Ferenczy* Valér, *Podvinecz* Erzsébet, *Kálmán* Péter, *Csermely* János, *Szigei* Jenő (s lehet hogy még néhányan a sötét sarkokban!), ha nem is reprezentábilis, de becsüle-

tes, komoly, itt-ott még érdekes vásznakkal is igyekeznek megfogni most annyira másfelé lekötött érdeklődésünket. *Iványi Grünwald* és *Herman Lipót* pláne egészen különös módon. Az előbbi kébbe stilizált fürdő-asszonyainak eddig egyenként és külön-külön közrebocsátott kiadásából most valóságos kompendiumot szerkesztett, melyben minden benne van, amit eddig is már túlon-túl sokszor recitált el, az utóbbi pedig egy koponyanélküli önarckép mellett színben a harctéri piszkot is megszügyenítő s formáikkal a testgyógyászati intézetbe kívánczó, úgynevezett akt-kompozíciók petyhüdt erotikumával hangolja le odakinn amúgy se nagyon felajzott idegeinket.

De hát most ez se baj.

Az Isonzo-fronton mégis csak nagyobb dolgok történnek.

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1915. nov. 21. XXVI. évf. 47. sz. 675–676.)

A Rippl-Rónai kiállítás bezárása. Az Ernst-múzeum nagysikerű Rippl-Rónai kiállítása holnap, vasárnap bezárul és utána a múzeum azonnal hozzáfog a csoportkiállítás rendezéséhez. A Rippl-Rónai kiállítás a mesternek nagy erkölcsi és anyagi sikert hozott s kitüntető múzeumi vásárlásokban is részesült. [...]

(*Az Újság*, 1915. nov. 21. – 46.)

A téli tárlat. [...] Sokszor volt arról beszéd, hogy jó volna, ha a tragikus idő s a magyar lélek halkan és egyre szomorúbban zengő hajnali éneke valamiképpen művészig is kifejeződnek. [...] de a háború másfél éve után, mikor minden sokkal konfúzusabb, mint volt az első időkben, [...] s amikor a magyar nemzet vezetés nélkül, politikusainak teljes közönyében elhagyottan, program nélkül, egyre elmosódottabban érezvén reményeit, s egyre hasztalanul várván, hogy valaki összefoglalja, a nemzet elé tárja a magyar problémát s megszervezi a nemzetet ennek megoldásához, mikor a magyar nemzeti öntudat csak homályos értelmű jelszavakban, a vezércikk-frázisok általánosságában és a látható tényekkel semmiképp nem motivált fatalisztikus bizakodásban fejeződik ki, akkor a költőktől nem várhatjuk, hogy a realitások, a nemzeti munka, az öntudat és a kemény, elszánt szervezkedés érzelmi kísérő-komplexumát énekekben énekeljék, [...]

A képzőművészet aztán még kevésbé telítődhetik az új magyar realitásokból kisugárzó új motívumokkal, s ez a politikai letargia, ez a semmit tisztán nem látás, ez az azért való bizakodás, mert egyebet nem tehetünk, ez az akarattalan, sorsunkat homályba rejtő, féláljult állapot, a célok, irányok és a munkatervek teljes hiánya: ez teszi azt is, hogy művészeink most a régi témák felmelegített maradványain rágódnak. [...]

A téli tárlaton tehát hiába keresünk olyat, amiben a háborús válság eredményei mutatkoznak, s ez nem a művészeink bűne, hanem azoké, akiket nem lehet megneveznünk, s akik a ismeretüinktől teljesen elvonatkozott, hozzáférhetetlen magányban építik vagy rontják a mi sorsunkat. Előbb magyar nemzet kell, aztán lehet magyar művészet, s hogy magyar nemzet legyen, ahhoz a kultúra minden terén szervezett munka és összefoglaló politikai program kellene. Ez nincs, tehát a téli tárlatról nincs mit írunk. Legfeljebb arról lehetne elmélkedni egy keveset, hogy miért éppen azok az épületek a legrosszabbul világítottak, amelyeket ilyen műtárgyak bemutatására építettek eleve? [...] most el lehetne merengeni azon, hogy miért nem jut nálunk feladathoz soha más, csak aki egész biztosan rosszul végi el ezt a feladatot? [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1915. nov. 25. – 1–2.)

Sassy Attila gyűjteményes kiállítása. [...] Most látjuk a művészt első lépésétől, forrongása idején át egészen a teljes kiforrásig, s most úgy véljük, értjük is az akarását. Új utakat keres Sassy a folyton fejlődő festészetben, [...] Sassy modern piktúrája kibékíti a konzervatív ízlést is. [...]

B. M. [Boross Mihály]

(*Budapest*, 1915. nov. 25. – 9.)

Sassy Attila kiállítása. Sassy Attilát öt vagy hat esztendő előtt a Művészházban ismertük meg Beardsley-technikájú rajzaiból Biztos, lendületes vonalvezetés, nagy dekoratív érzék és izzó, buja erotika voltak a jellemzőik ezeknek az ősi egyiptomi, kétdimenziós művészet produktumaira emlékeztető alkotásoknak. Később ugyancsak a Művészházban találkoztunk olajfestményeivel, köztük egy nagyobb koncepcionális vásznával, a „Keresztről való levétel”-l, mely díjat nyert a palotafelavató kiállításon. Itt már a háromdimenziós térrel dolgozott s erős érzéket mutatott a test plasztikájá iránt. [...] Kereső, kutató művészlélek a Sassyé, nem riad vissza kemény problémák feszegetésétől s attól sem, hogy előző útjait elhagyva, új és új ösvényeken próbálkozzék előrehaladni. [...]

m. e. [Magyar Elek]

(Magyarország, 1915. nov. 25. – 11.)

Sassy Attila kiállítása. A Szent György-céh helyiségében mutatja be Sassy Attila legújabb és régiebb alkotásait. Mióta a Művészház becsukta kapuit, egy sereg fiatal művésznök hajléktalanná lett. Köztük Sassy is, éppen akkor, mikor a fantasztikus látomásokat kergető rajzoló lebecsült a látható és megfogható formák világába. Már a Művészházban feltűntek dekoratív felfogásra törekvő festményei. Azóta jóval előbbre jutott stíluskereső munkájában a fiatal művész. Számos új képe közül a „Júdás” című kompozíció, az „Ádám” és „Éva” című festmények nemcsak igen érdekes és szépen elképzelt kompozíciók, de mint kivitt valóságok is figyelemreméltók. Sassy, látnivaló, gondos formatanulmányokat végzett közben és immár nem bízta magát emlékeztetése, hanem a természethez fordul sugallatért és adatokért. Régebbi munkáin még bántók voltak a rajzbeli bizonytalanságok, ezeken annál meglepőbb a művész rajzbeli tudása. A képek színei is érdekesek. Nem a valóság színei, hanem transzponált, a dekoratív célnak alárendelt, egyszerűsített és összefoglalt színek. Nyilván nekik köszönik a képek gobelinszerű hatásukat. A kis kiállítás többi festménye között is sok az érdekes. Azt látjuk rajtuk, hogy Sassy most már szín-inspirációért is a természetbe jár ki. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1915. nov. 25. – 12.)

A Képzőművészeti Társulat kiállítása. Szabad és független művészek elnevezése alatt csoportosultak a kiállító művészeink [...] Mintha kicsit üresen, hivalkodóan hangzanék most ez a megkülönböztetés. A „szabadok” csoportjában épp annyi a rossz kép, amennyi jó a „függetlenek” között akad és megfordítva. Maga a kiállítás közepes, [...] a háború művészete is bevonult. [...] Mednyánszky háborús képei talán ennek az új problémának a megérzéshez mégis legközelebb vezetnek a tárlaton. [...] Dobrovics fölfogásban, Csaba Vilmos megkomponálásban adtak értékeset. Nagyon erőteljesek s egyéniék Czigány Dezső és Rudnay képei. [...]

(-)

(Népszava, 1915. nov. 27. – 8.)

Kiállítások. A háború művészeti életünk pezsgő lüktetését nem tudta elfojtani. Az első pár hónap ijesztő bizonytalansága mintha ködfátyolba burkolta volna művészeink alkotókedvét. De az csak múltó tünet volt. Az újból nekilendülő munkakedv biztosította a szokásos kiállítások sikerét, sajnos anélkül, hogy a háború okozta nagy változás új értékeket teremtett, új gondolatokat fakasztott volna. [...]

Mednyánszky László báró, a nagy természet hamvas fejű s mégis örökké ifjú lantosa, apostoli nyugalommal cáfol rá azokra, akik művészetében az elmúlás, a hanyatlás szimptomáit vélték fölfedezni. Vagy van-e művész, aki pregnansabb erővel tudta volna megfesteni tavalyi téli harcaink apoteózisát, mint Mednyánszky a „Kárpátok” című képében? [...] Tájképeit nem kell újból fölfedeznünk. Mednyánszky nem epikus, hanem lírai költő, aki a természet lelki életének vívódását, örömet és mélységes fájdalmát éneklí meg a rokonlélek megindító közvetetlenségével. S van egy képe, a „Temető”, melynek technikai megoldása igazán virtuóz kézre vall. Mind-

össze néhány ecsetvonás az egész, s mégis mennyi őszinte, szívet markoló szomorúság árad felénk a sírok e néma világából. [...]

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1915. nov. 28. – 18.*)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. A legfinnyásabb ízlésű műértő közönség zavar-talanul kigyönyörködheti magát ezen a kiállításon. [...] A következő nagy terem *Mednyánszky* Lászlóé. Nincs az ecsetnek ma külön költője ennél a szentéletű aggastyánnál. *Mednyánszky* olyan nagy művész, hogy egész Európában büszkén kellene végigmotogatni. Egy egész világot jelent, [...] Nagyon szép, monumentális hatású plaketteket állított ki Beck Ö. Fülöp. [...]

(*Az Est, 1915. nov. 28. – 11.*)

Két kiállítás. [Barabás Miklós] [...] Milyen más világ a *Sassy* Attila világa! Ez már a *ma*, a legmodernebb *ma* – vagy tán ez is tegnap már a háború óta? Lesz-e vajon holnapja ennek a tegnapi mának? Megél-e, visszatér-e az az erotikum, mely *Sassy* művészetének szinte a lényege, a háború után is? Vagy még jobban nőni fog, s ki is árad majd, mikor a robbanásig elfojtott energiák a jogaikat fogják követelni újra? ... Ezekre a kérdésekre *ma* még nincs felelet. A *Sassy* képeiben nem is lehet, hisz ezek jobbára a háború előtti idők gyermekei. De a fiatal művész képeiből – akkor legalább – mindig kiütközött az a bizonyos erotikus vonás, mely – Freud szerint – ha rejtve is, minden művészi alkotás mélyén megbúvik. Ám *Sassy*nál nem lappang ez csak belső tűz gyanánt; át- és átömlik a képein, átítatja, körülöleli, eggyé lesz vele. Formanyelvének erősen archaizáló, különös stílusa mellett – melyben a festői intelligencia sajátos összhangban olvasztja össze a modernséget és az antikot – ez az erotikum az egység, mely kompozícióit összetartja. Ez az erotikum erősen elkorcsosodott, már-már szinte fajtalanság határán mozog, de van valami különös egyéni, nem nehéz, bár buja parfümje, mely átjárja az idegeinket, a csontjainkat és a velőnkig hatol. Erősen bonyolult művészetében van ezenkívül valami különös misztikum is, nem zord, de nem is szelíden vallásos, inkább nyugtalanítóan érzékfölköti, olyan, mint egy más, kívülünk eső dimenziónak a levegője.

Új kiállítása stíluskereső útjának új állomásán mutatja be a jeles fiatal művészt. Azelőtt inkább dekoratív felfogásra törekedett, ma már kompozícióiban nemcsak érdekes, de reálisabb is. A természet előtt végzett komoly formastúdiumai egészségesebbé tették, rajzkészségét is erősítették. Színei is komolyabbak, mélyebbek, érettebbek ma már; értékvesztés nélkül szolgálják dekoratív céljait. Még e háborús időben is nagyon figyelemreméltó kiállítása méltó folytatása annyi reményre jogosított és fölötte rokonszenves, nagylendületű elindulásának.

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság, 1915. nov. 28. – 4.*)

Magyar mesterek munkái. Magyar mesterek csoportos kiállítása címen az Ernst-múzeum néhány kisebb, de föltétlenül értékes kollekcióval szolgál szombaton megnyíló új tárlatán. [...] A kiállítás középpontjában azonban egész bizonyosan *Mednyánszky* László báró áll, egytől egyig értékes és jellemző képeivel. Ebben a kollekcióban már néhány új alkotása is szerepel, amelyeket a harctéren talált meg. Leghatásosabb közöttük a „Kárpátokban” című nagyobb kép, amelynek erős és éles színei pompásan harmonizáltják a levegő és a hó fényproblémáját. Eszközeiben érdekes a majdnem csak vonalakkal megkomponált havas falurészlete. Néhány Duna-parti vázlata és nagyobb képe a halvány sárgának és halványzöldnek tökéletes és harmonikus színegyesét adja. [...] A szobrászok közül a hősi halált halt *Sámuel* Kornél erőteljes és mégis előkelő dolgai tesznek biznyságot róla, hogy milyen komoly veszteség érte halálával a magyar szculpúrát. Masszív és nyugodt hatású *Dózsa Györgye*, két stílusos bronz aktja s egy nyugodt márványfeje nemcsak az értékes talentum, hanem a becsületes kultúra minden jegyével ékesek. *Beck Fülöp* egy vitrinbe való, „Quartett” című plakettet hozott, amely

masszív formáival, erős és nyugodt vonalaival minden dicséretre méltó produktuma ennek a művészetnek. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1915. nov. 28. – 8.)

Magyar mesterek csoportkiállítása. Csók István, Rippel-Rónai József, Mednyánszky László báró, Magyar Mannheimer Gusztáv, Vadász Miklós, Glatz Oszkár, Herman Lipót, Karlouszky Bertalan, Beck Ö. Fülöp állanak elő legújabb dolgaikkal az Ernst-múzeum csoportkiállításán, amely még Sámuel Kornél hagyatékát is bemutatja [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1915. nov. 28. – 18.)

Két kiállítás. *Magyar művészek – Barabás Miklós.* [...] ez a kiállítás az első, amely áttekinthető képet ad báró Mednyánszky nagyszerű művészetéről; [...] A tárlat azonkívül a kárpáti harcokban elesett Sámuel Kornél szobrászművész hagyatékának kiállításával foglalkozik az érzékeny veszteségről is, amely a fiatal művész halálával a magyar plasztikát érte.

Báró Mednyánszky őseréjű tehetség, aki egy hosszú, küzdelmekben tejes élet alkonyán, őszbe csavarodott fejjel is megőrizte poéta lelkének fiatalos lelkesedését, nemes idealizmusát, aki rangra, pénzre, dicsőségre, elismerés babáira nem áhítozva, egyedül a maga gyönyörűségére alkot, művészete birodalmában szuverén, ám visszavonultabban, egyszerűbben él, mint a középkor aszkétái a rideg kolostorokban. Mednyánszkyknak nem mestersége, már nem is művészete, de éltető eleme a festés. Még ma is fejlődik, még ma is új fejlődési fokokat lehet konstatálni művészetében, új fázisokat, amelyek során a piktör a kutatás ingoványából, a sejtés ködéből kibontakozva, rész, de biztos kézzel építi fel vásznain a Kárpátok bércevilágát és a szomorú galíciai sírokat. Egy felhős táj, alkonyi hangulat, havas mezőség, amely az ő ecsetje alól kerül ki, valóságos szimfónia színeiben. Művész-szeme a tájak és tárgyak minden rejtett szépségét, jellemző hangulatát észreveszi, felfogja s a pesti Dunát nem villanyfényben ragyogva, tündöklő kéményű hajók élénk forgalmával festi meg, hanem hajnali ködben, mikor hajó, ház és híd csak, mint sejtés, mint halovány álmokkép lebeg a levegőben. A háború borzalmait sem illusztrálja rikító színekkel. Csak a hóba temetett utat festi meg, amelyen végső erejük megfeszítésével tolják a katonák a sebesültszállító és municiószekereket, amiket a lovak nem tudtak előbbre vinni s a végtelen magas ég alatt verejtékező, fáradt katonákkal a háború igazabb hangulatát, őszintébb képét varázsolja a lelkekbe, mint patronok után készült „háborús képek” százai. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1915. nov. 28. – 19.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. *Festők, szobrászok, iparművészek.* [...] Mednyánszky László báró terjedelmes gyűjteménnyel vesz részt a kiállításon, régebbi keletű és legújabb, a háború harcterein született képeivel. Egy kis megrostálás javára vált volna a gyűjteménynek, mert jelentéktelen, sőt gyenge munkák is akadnak benne. Viszont néhány nagyon szép tájkép is, például a „Borulat” című, amely egy régi és sokszor megfestett Mednyánszky témának igen művészi változata, a megfoghatatlannak, a levegőnek sejtelmesen megéreztetett hangulata. Vázlatszerű előadásánál fogva érdekes a „Duna-part” (71. sz.), továbbá a „Temető” (78. sz.) című kép. A harctéren készült festmények között legszebb a „Betegszállítás” (79. sz.) című. [...]

Egy szerény vitrin foglalja magában Beck Ö. Fülöp újabb érmeit és plakettjeit. Köztük van a művész háborús érme, amely kompozíciójával és mintázásának plasztikai erejével messze kimagaslik a háború alkalmi alkotásainak seregéből. [...] A múzeum üvegfolysóján vannak a hősi halált halt Sámuel Kornél igen tehetséges munkái, kisebb bronzai és márványai, egy szépreményű fiatal művészpályának meghatározó alkotásai. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság*, 1915. nov. 28. – 20.)

A téli kiállítás. [...] A mostani kiállításról minden fölényesség nélkül mondható, hogy a bizonytalanság, a bátortalanság jegyében áll. A két csoport közt most is a szabadoké az érdekesebb, a függetlenek azonban következetesebbek maradtak önmagukhoz. [...] mintha legtöbben elvesztették volna a talajt a lábuk alól. Spekulálnának, de nem tudják hogyan. Sok rokonszenves, fiatalos tolókévésnek voltunk tanúi a múlt években. Most azonban, mikor értékesítésükre kerülne a sor, azt látjuk, hogy az emberek önmagukban s másokban sem bízva s megértésre nem számítva sietve menekülnek valami megbízható konvenció fedele alá, lesve az alkalmat arra, hogy egy szerencsés áramlattal kiragadtassák magukat. Azért ülök e kiállításon legszívesebben *Kosztolányi Kann* Gyula kis tájképe („Száva part”) előtt, mert abban megtalálom a folytonosságot, a szerve kapcsolatot a közelmúlthoz, a következtetések értelmes levonását. Ott érzem, hogy a színek rendszeres és energikus elemzése, a tónusok eleven mélységének kultusza nem lelkesített hiába a posztimpresszionizmus idején. A Cézanne- és Gauguin-tanulmányok nem múltak el nyomtalanul. [...]

Tetőtől talpig művészember *Gulácsy* Lajos. Sok „háború előtti” érdekes gondolatnak, érzésnek ad most is kifejezést. Poros ködképei („Egy érdekes délután Comóban”, „Édes kis története egy régi kertnek”) dekadens jelenségek. Állítólag ezek azok, amikre rossz idők fognak majd járni a háború után. Kétkem. Inkább hiszem, hogy aki valami szélsőséges nagy kulturális levezettségig jutott az összeroppanás előtt, és majd szerencsésen megéri a békét, két kézzel ragadja meg újra az elejtett fonalat. Jól esik látni, hogy a zavarban, melyet művészeink közt az intellektuális életünket bénító bizalmatlanság és kilátástalanság okozott, akadnak e nehéz időkben is művészek, aki kitaranak amellett, aminek e pillanatban látszólag nincs talaja. [...]

A háború *Mednyánszky* poétikus tájképeiben tükrözik a legművészebb formában. A modern háború keveset nyújt a szemnek. Kísérő tünetei artisztikusabbak, mint fő cselekményei. Az előbbiekre visszaadására pedig senki sem olyan hivatott nálunk, mint a Kárpátok festője. Ezt a háborút, melynek sorsa az ő hegyeiben fordult meg, az ő szemével fogjuk látni a jövőben.

Felvinczi Takács Zoltán

(*Nyugat*, 1915. dec. 1. VIII. évf. 23. sz. 1366–1367.)

Az Ernst Múzeum csoportos kiállítása. Az Ernst Múzeum *Mednyánszky* László jegyében szervezte e kiállítást, melyben kilenc piktor mellett két szobrász és több iparművész munkái foglalnak helyet. *Mednyánszky* láthatólag a centruma a kiállításnak, képei egy nagy teremben el se férnek, akarva nem akarva, még ha kényelmetlen is, foglalkozni kell vele.

Köd, borongás, hangulat, levegő, pára szavak, mit lehet kezdeni velük? Az igazság az, hogy *Mednyánszky*, noha vérbeli piktor és a kiállított képek a technikájukat illetőleg rendkívül szellemesek, azok mégis inkább grafikai munkák, mint képek. Ott pedig, ahol tényleg piktúrát ad grafika helyett, helyenként (hogy a legrosszabbat említsem) inkább Kézdi-Kovács, mint *Mednyánszky*. A realitás határát nem lehet sem súly-, sem hosszmértékkel lemérni, de a határ valóhol mégis ott lappang. Önkritika dolga aztán, hogy ne mosódjon el teljesen ez a határ. [...]

Beck Ö. Fülöp hadiérme súlyos, rusztikus alkotás. Amilyen tömör és egyszerű, iskolás példája lehetne a komoly időknek megfelelő, bántó külsőségeket, frivolitást elkerülő, emberi mély művészetnek. A harctéren elesett *Sámuel* Kornél szobrai szomorú emlékeztetői annak a veszteségnek, amelyet e tehetséges fiatal művész elpihenése jelent. Kevés igazi szobrászunk van, halála kétszeresen fájdalmas. Alapos tudású, komoly művész volt, akitől sokat vártunk. A bronz nagyon kedves anyaga lehetett. „Fortuna” című aktja különösen előkelő. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1915. dec. 1. VIII. évf. 23. sz. 1369.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Sok új név, sok ismeretlen kísérletező hordotta össze a Nemzeti Szalonba a közel 300 darabból összeállított téli tárlatot. [...] Megrázó momentumok, a tömegből kiemelkedő alkotások nincsenek [...] a fiatalok még nagyon kezdők, az ismeretlenek nagyon középserűek [...] Sehogy sem tudjuk méltányolni *Czigány* Dezső női aktját és nagyon

kellemetlennek találjuk az olyan portrékat, amilyenekkel *Diener-Dénes Rezső* dokumentálja, hogy miként nem szabad portrét festeni. [...]

(k.)

(*Alkotmány, 1915. dec. 3. – 13.*)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Lehetetlen elhallgatni azt a körülményt, hogy a Képzőművészeti Társulatnak is most van a téli kiállítása [...] A szalon tárlata gazdagabb, szebb és művésziesebb. Amott a naiv és unalmas piktúra a jellegzetes, itt az új nemzedék lendületes lüktető ereje a domináló. [...] *Czigány Dezső* kiforrott stílusát, erős egyéniségű piktúráját két képén értékelhetjük igazán: „Női akt” és az önportrét ábrázoló „Fejtanulmány” címűeknél. A szögletes modorban festett csendéletei érdekes törekvésekre mutatnak. Azt hisszük, hogy itt még evolvál valamit *Czigány* művészete. [...] Sokat ígérő eredeti tehetség *Lehel Mária*, kinek „Ábrándozás” című képe elsőrangú alkotás. [...]

Boross Mihály

(*Budapest, 1915. dec. 3. – 11.*)

Nemzeti Szalon. [...] A fiatalok között izmos tehetség *Uitz Béla*. Amióta legutoljára láttuk a Szalonban, szemmel láthatóan fejlődött. Két színes rajza – „Anyja és gyermeke”, „Tavas” – elmélyedő és minden részletében gondosan kicsiszolt, befejezett alkotás. Fekete színkálája gazdag, ami rajzainak kellemes, bársonyos puhaságot ad. Érdekes munka a „Temetés” című színes vázlata is. A mű legfőbb erőssége az egységesen fölépített, jól átgondolt s a klasszikusok megértő tanulmányozásán alapuló konstrukció. Mindamellett jobban szeretjük volna, ha a művész vázlat helyett kidolgozott, színes képpel lépett volna a nyilvánosság elé, mert csak kész alkotásnál bírálható el, vajon egy művész mennyiben képes beváltani azt, amit vázlatai csak sejtetnek. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1915. dec. 3. – 10.*)

Téli kiállítás a Nemzeti Szalonban. [...] *Czigány Dezső* érett, férfias művészetének értékes kis gyűjteményét küldte el a kiállításra. Említésre érdemes nevek még: *Diener-Dénes Rezső*, *Uitz Béla*, [...] *Lehel Mária*, [...]

(*Az Est, 1915. dec. 3. – 6.*)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Egynémely dilettánsok megszokott felvonulását nem számítva, a Szalon idei téli kiállítása jelentősebb értékeket hozott, mint az Erzsébet téri tárlatok általában. A gyűjtemény legjelentékenyebb neve minden bizonnyal *Rippl-Rónai József*, akinek régebről ismert „Kossuth imádója” szerepel itt, [...] Mellette *Czigány Dezső* a legkomolyabb embere ennek a tárlatnak, és ő hozta a legjelentősebb gyűjteményt is. *Czigány* forradalmár értékeinek teljes megtartásával most nyugodtabb és lehiggadtabb. Nagy aktja tömör formáival és eszközeinek becsületes egyszerűségével imponáló hatású. Egyik érdekes, színekben kitűnően összefogott csendélete, formákban valósággal architektúrai kompozíciót ad. Még öt másik képe is erős egyénisége és alaposan nagy kultúrája mellett bizonyít. *Diener-Dénes Rezső* két képe közül önarckép-stúdioma ígér sokat. Ő és *Uitz* az újabbak közül legoriginálisabb emberei ennek a kiállításnak. Az utóbbinak „Temetés” című kompozíciója technikában, színekben és konstrukcióban is jó. *Lehel Mária* két jó portréja adja régi kvalitásait. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap, 1915. dec. 3. – 5.*)

Téli kiállítás a Nemzeti Szalonban. [...] *Czigány* Dezső egész kis kollekcióval rukkol ki. Női aktja hasonlóan a Szépművészeti Múzeumban kiállított képéhez, leegyszerűsített, kitűnően megrajzolt dolog. Csendélete szélesen kezelt, befejezett hatású kép, fejtanulmánya karakterisztikus. [...] *Lehel* Mária arcképeket állít ki, meglepő ízléssel, artiztikusan. [...] említést érdemel még *Gaiduscheck* Erzszi, a jeles fotóművész jó színösszetételű, modern csendélete, [...] *Nagy* István sebesült honvédje, [...] *Uitz* Béla élénk színérezékről tanúskodó, a régi mesterekre emlékeztető színes rajza, a „Teremtés”, s erőteljes, klasszikus hatásokra törekvő szénrajza, a „Tavaszi”.

m. e. [Magyar Elek]

(Magyarország, 1915. dec. 3. – 10–11.)

Új tárlat. A Nemzeti Szalon barátságos termeiben holnap téli kiállítás várja ünnepies megnyitását, [...] Művészeink az első háborús meghökkenés után most már kétségtelen buzgósággal, friss serénységgel dolgoznak. [...] a szertelen irányzatoknak alig van hajtása. [...] A háborús élet bővebb és jó megéreztetése is feltűnt nekünk. A grafika, a szobrászat szintén arányosan van képviselve. [...]

(-ó)

(A Nap, 1915. dec. 3. – 5.)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. [...] A fiatalok közt kétségkívül *Czigány* Dezső vezet. Egész kis gyűjteményre való képpel szerepel [...] csendéleteit nem a hamvas gyümölcsök, szép mázas tárgyakkal, cifra kancsók kedvéért festi, mint a par excellence csendéletfestők nagy része, nem az anyagszerűsége helyezi a fő súlyt, hanem különböző érdekes festői problémákat old meg képein. Szinte követni lehet, amint problémái megoldásán kísérletezik. Különösen szépek csendéleteinek mély tónusú hátterei – itt egy vöröses-lila fal, ott egy mélyzöld drapéria – mindig megtalálja a legjobban összecsendülő színeket, és sohasem banálisak színösszetételei. Néha szeszélyesen – de akkor is artiztikus ízléssel – hinti el a színfoltokat, ide egy sötétpiros almát, oda éles ellentétül egy világoszöld őszibarackot fest, és a két szín egész skálájával hidalja át közbül az ellentétet. Figurális készsége is szembetűnő, nemcsak csendéletein, de plasztikus aktján is.

K. E. [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1915. dec. 3. – 11.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. [...] Egészben véve nem gyengébb elődeinél, sőt jóleső rajta, hogy kiállítói túlnyomó részt mások, mint a Műcsarnokéi. Igaz, hogy a dilettánsoknak még mindig Mekkája a Nemzeti Szalon. Kiemelkedő jelenség ezen a kiállításon *Uitz* Béla, ki talán három évvel ezelőtt jelent meg először a nyilvánosság előtt ugyanezekben a termekben. Komoly tehetség, hogyha bizonytalanságaitól szabadul és céljához megtalálja az utat, büszkesége lesz művészetünknek. Kár, hogy nagyon belémerül egy bizonyos modorba, amely *Carrière* clair-obscure-jére emlékeztet, csak hogy kevésbé lágyak az árnyékból a világosságba való átmenetei; mint ahogy *Uitz* általában robusztusabb egyéniség *Carrière*-nél. Nagyon érdekes és csupa ígéret a fiatal művészeknek egy vázlat-állapotú színes olajképe is. *Czigány* Dezső felfogása egyre nagyobb szabású lesz. Kivált női aktja képviseli jól ezt a törekvését. [...] *Lehel* Mária érdekes arcképeket, [...] *Rózsaffy* Dezső női arcképét, [...] említjük meg. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1915. dec. 3. – 11.)

Művészeti krónika. [...] a mai magyarok még mindig a tegnapiat festik. Tájéképek, aktok, figurális vásznak, arcképek – de a háború földindulása még ma sem rázta meg azokat a műtermeteket, ahol ezek a vásznak születtek. [...] Az egyetlen *Mednyánszky*, aki összeegyeztet

tethetőnek tartja a magas festői méltósággal, hogy egyszerű krónikás legyen ott, ahol milliók statisztálnak s ahol csak egy nagy Én van: a Halál. Az ő mély zengésű lírája új akkordokban csendül meg: a téli harctér temetőinek szonorikus csendje szívszorítóan szól felénk képeiről. Csók István az aktban bujálkodik most is, s ha már éppen nem bírja a külső és belső zaklatottságot, a természethez menekül. Most már ő is megértette a Cézanne nagyszerű konstruktív művészetének új értékeit termelt, de nálunk oly alaposan kompromittált dogmáit, de most már legalább jobban érti az egész nyolcas felekezetről. *Magyar Mannheimer* a régi virtuozitással játszik minden hangszeren; [...]

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1915. dec. 5. XXVI. évf. 49. sz. 706.)

Kiállítások. [...] Az Ernst-Múzeum néhány kiváló magyar művésznek kisebb kollekcióját mutatja be most megnyílt tárlatán. [...] *Mednyánszky* amellett, hogy elsősorban és mindenekfelett művész, egyúttal mélyen érző filozófus is, akinek kedélyét az emberiség egyetemes életének és különösen a magyar nemzetnek minden sorsfordulata megihleti. Természetes, hogy ilyen érzékeny művészelekből nagyfokú rezonanciát váltott ki a világháború, melyet dicsőséges és szegyenletes, magasztos és lealacsonyító oldaláról egyaránt volt alkalma a mesternek közvetlen szemlélet alapján megismerni. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1915. dec. 5. XXXVI. évf. 49. sz. 661.)

Nemzeti Szalon. A háború cseppet sem apasztotta a magyar művészet egészségtelen túlprodukciónak. A múlt héten négy kiállítás nyílt meg egyszerre [...] elsősorban *Uitz Béla* friss szint s itt-ott komoly értékeket is hoznak a tárlaton. [...] *Czigány Dezső* a maga lehiggadt, komoly és már-már szinte teljesen kiérett művészetének legfrissebb termékeivel egész falat dekorál. A művészi szépség igazi kis szigete ez a fal itt; [...]

(*A Hét*, 1915. dec. 12. XXVI. évf. 50. sz. 722.)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. [...] *Czigány Dezső* négy csendéletet és három figurális művet állított ki. Képei művészetének kiforrását, lehiggadását mutatják. A fiatalabb, újabb művészek közül [...] *Nagy István* aktuális témájú pasztelljei, [...] *Uitz Béla* grafikai munkái a legkiválóbbak. [...]

b. j. [Bende János]

(*Ország-Világ*, 1915. dec. 12. XXXVI. évf. 50. sz. 676.)

Magyar mesterek. Az *Ernst-múzeum kiállítása*. Friss magyar képekből s művészetünk egy elsiratott halottjának szobor-hagyatékából áll ez a kiállítás. *Sámuel* Kornél hősi halált halt: művei fönn fogják tartani nevét, és fájlalhatjuk, hogy ezek a tövig művészi bronzok s e bánatosan szép márvány már csak múltról, nem jövőről beszélnek. Kiváló tehetséget veszített a Magyarország keletéről jött szombatosban szobrászatunk; csöndes, komoly áhítat és elmélyedt munka jegye dereng leányalakjain, a forma finom változatai és az érzés nemessége egy kiválóan szép márvány büsztségén. Ezekre a kisméretű, de értékes szobrokra külön is föl hívjuk közönségünk figyelmét.

Azok közt, akiket a jó sors mindnyájunk javára továbbra is nyugodtan munkálkodni engedett, *Mednyánszky* László bárónak egy sor képe köti le érdeklődésünket többféle szempontból. Van itt két fej – szimpla emberfejek –, amelyeket a mester hatalmas ereje messze kiemelt a hétköznapiaságból, ritkán látható ünnepélyességgel szól róluk hozzánk az élet; szűkre markolt megfestésük morális ereje szinte freskószerű. Mellettük egy sor kép – ennyi *Mednyánszky*-kép még egy kiállításon sem került bemutatóra –, amely a Duna borongós mellékére,

fénylő mocsarak esti csendjébe vezet, s amelyek azt a természetrajongást tolmácsolják, amely legsajátosabb jegye e festőnek. Ezen a képsoron könnyen tanulmányozható, mint képes festményeinek hangulat-tartalmához simítani előadási módját, mily engedelmes a keze, ha megszólal a belső parancs. Van egy kis havas képe, amely csaknem sztenografikus, de bár jegyzetszerű vonalakból áll elő, mégis teljes a hatásában. Egy nagy sziklás képe az egység minden megbontása nélkül nyomról nyomra van megfestve. Az impresszió egész nagyságát egypár oly műve mutatja, amelyeket a csatatereken készített, s ahol a táj végtelenében a piciny ember nagy kincséért, az életért folyik a keserves erőfeszítés. Trénszekér, kátyús úton, sár, pernye, fakó kóró és az égen függő köd, piciny emberek, akikből csak éppen a mozdulat látszik, amint erőlködnek, amint előre vergődnek s mellettük, előttük, mögöttük a vég nélkül való táj, amely valamely fenséges nemtörődomséggel vesz körül mindent. Ritkán látni ily lélekkel teljes tájképeket. [...]

Lyka Károly

(*Új Idők, 1915. dec. 12. XXI. évf. 51. sz. 610.*)

Egy zsűri ítélet. Az alábbi sorok közlését kéri: A Műcsarnok zsűrije tegnap délben ítélkezett az aranyérmek felől. Nagy aranyérmet szavazott meg: *Glatz Oszkár*nak és *Pentelei Molnár*nak. *Rippl-Rónai egy szavazattal elbukott.* Én ezt a szavazást Föltre resteltem. Méltatlannak tartom egy olyan kultúrországban, mely más téren felsőbbbségét oly fényesen igazolta.

Pentelei Molnár győzelme Rippl-Rónai fölött, a virtuóze a nagy úttörő művészegyéniiséggel szemben. Olybá tűnik fel, mintha a madarak ítélkeztek volna, melyek rászállanak a festett szőlőfürtre, vagy a gyermek, aki kapkod a csészét ábrázoló festmény után, vagy a szakácsnő, aki fel akarja bontani Pentelei Molnár uborkás üvegeit. Gondoljuk el: lehetséges-e, hogy az-angolok Boldinit tüntessék ki Whistlerrel, a franciák Bail-t Manet-val, a hollandok Gari Melchers-et Israélsszel, a németek Leo Putz-ot Liebermannal szemben?

Az kétségtelen, hogy a Szinyei-Benczúr-Mednyánszky után való korszaknak Rippl-Rónai az egyik úttörő művészi egyénisége, a akinek fala a Szépművészeti Múzeumban diadalmasan hirdeti a magyarság művészi jelentőségét a legújabb kor művészi áramlataiban.

Úgy tudom, a kultuszminiszternek vétőjoga van. Ha e jognak volt valaha jogosultsága, akkor azzal élni kötelessége.

Igaz tisztelettel *dr. Lázár Béla.*

(*Az Est, 1915. dec. 15. – 6.*)

A Képzőművészeti Főiskola ifjúsági kiállítása. A háború tavaly megakadályozta egyetlen művészeti főiskolánk ifjúságát abban, hogy immár régi szokás szerint, a közönség elé vigye a szünetekben készített munkáit. Az idén nem kis akadályok leküzdése után sikerült megrendezni a kiállítást, igaz, hogy nem a régi helyén, a főiskola Andrássy úti épületében, hanem Budán, a Várbazárbeli női festőiskola helyiségében. Az új helyiség barátságosabb a réginél, de jóval szűkebb is nála. Viszont a kiállítók száma is lényegesen csekélyebb, mint egyéb esztendőkbén, hiszen a festő-ifjúság minden épkézláb tagját elvitték a háborúba. [...] A tehetségesebb növendékek munkái közül [...] *Mund Hugó* nagybányai táját, *Patkó Károly* köcsögös csöndéletképét, [...] emeljük ki. A tehetséges növendékek közé tartoznak [...] *Aba-Novák Vilmos, Molnár Pál* is. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1915. dec. 19. – 17.*)

A képzőművészek a háborúban. [...] A téli tárlaton ezúttal csak 360 festmény és 40 szobrászati alkotás kapott helyet. [...] Végre is nem kell a képzőművészeti kiállításoknak humoros jellegűeknek lenni, amelyen a közönség a pénzéért jól mulasson, amikor a komoly képeket nézi. A másik résznek meg miért rontsuk az esztétikai élvezetét, amelyből minden lépésnél kiragadja egy-egy brutálisan új irányzatú alkotás. De örömünk csak akkor volna teljes, ha elkövetkezett

volna már az az óhajta várt idő, amely a tudatlanságnak, a feltűnni vágyásnak, az üzleti alapon álló festészetnek a csődjét jelentené. Talán odáig jutottunk már, hogy a nekünk annyira idegen és elfajult külföldi új irányzatok elpusztultak a jó szűz magyar talajban, s hogy nem ostromolják már alkotásaikkal a komoly kiállításokat a csenevész ifjú óriások. Néhányat találunk csak elretentő például ezekből az ezelőtt annyira burjánzó képekből. *Gőz* „Éva bűne” tipikus képviselője ezeknek, amelyben kompozíciónak, rajznak, képzeletnek, színnek nem szabad lennie. [...] *Feiks* is bajnoka volt valamelyik ilyen irányzatnak [...] *Czigány* Dezső legalább valami újat eszelt ki. A kanapét vízbe állította s erre ültette rá a szegény aktot. Különös jelenség, hogy a letűnő idők ezen harcosai ezúttal különös kedvteléssel a mezitelen testet festették, mintha összeesküdtek volna, hogy diszkreditálják a szépség soha ki nem apadó forrását, a női aktot. [...] *Gulácsynak* megint nagy gondot okozhatott, hogy milyen rafinériával sikerüljön a képen házakat, embereket zavarosan összedobálni, összekapargálni, piszokkal átlazúrozni, hogy azokból aztán egy „Érdekes délután Comóban” legyen. [...] A háború borzalmas nagyszerűségével kevés művésznünket ihlette még meg. [...]

Báró Nyáry Albert

(*A Cél*, 1915. dec. 20. VI. évf. 12. sz. 780–784.)

Téli kiállítások. [...] A Képzőművészeti Társulat téli kiállításán már meglátszik a háború józanító hatása: sok komoly törekvést, őszinteséget, átgondolt munkát látunk a korosabb és a fiatalabb művésznemzedéktől egyaránt. A háború előtti „lázás keresések”, amiknek nagy része nem annyira „keresés”, mint inkább erőltetett utánézés volt, mintha egyszeriben megszűntek volna.

Az utánézők nagy gárdája, úgy látszik, rájött arra, amit valahányan csak vagyunk művészetről írók, már évek óta hangoztatunk, hogy t. i. többet ér a közvetlen érzésekből a megadott tehetség korlátain belül fakadó, illetően kifejezésre jutó őszinte művészet, mint a kivételes nagy tehetségeknek mindenáron való másolása, utánézése. Örömmel kell megállapítanunk, hogy csaknem teljesen elmaradtak a mindenáron primitíveskedők, a műnaivok is, akik évek óta akarták a közönséggel elhitetni azt a fából-vaskarikát, hogy valaki lehet tudatosan naiv.

Sajnálattal kell azonban nélkülöznünk a háború után majd olyannyira fontos szerepre hivatott monumentális festészetnek a kezdő nyomait. A tárlat telve intimebb, kisebb vásznakon meghúzódó tájképekkel, csendeletekkel, enteriőrökkel; nagyobb terjedelmű kompozíciót alig látunk, vagyis nem vesszünk észre semmi komolyabb törekvést abban az irányban, hogy művészeink a történelmi piktúra képében eléjük táruló nemzeti és művészi feladatokat megoldani akarnák. Ismételten rá kell mutatnunk arra, hogy legalább egy millió korona értékű történelmi festmény megrendelése várható a háború után igazán szégyen volna, ha a rendelés a magyarok nemtörődőmsége folytán idegeneknek jutna. Nemcsak arról van szó, hogy a pénz, a munkadíj ne kerüljön külföldre, hanem arról is, hogy a magyar művészeknek erkölcsi kötelességük és a nemzettel szemben fennálló tartozásuk is a jövő magyar történelmi festészetet ellátni. Nem vehetjük komolyan egyes művészeknek azt az érvelését, hogy nagyobb kompozíciójú képek festését a modellek fizetésére szükséges pénz hiánya akadályozza, mert meg vagyunk győződve arról, hogy akinél csak ez volna az akadály, de egyébként kellő tehetséggel, komoly tudással és becsületos szándékkal rendelkezik, annak a kormány, akár egyes vagyonosabb műbarátok, de a Képzőművészeti Társulat is bizonyára segítségére sietne.

A Nemzeti Szalon téli tárlatának színvonala határozottan magasan fölötte áll az ott rendezett őszi kiállításának, melyről épen e hasábocon kellett pár hét előtt oly elítélően nyilatkoznunk. Az akkor kifogásolt „vizfestmény-dilettánsok” elmaradtak, jobbnevű művésszel is többel találkozunk, a fiatal tehetségeknek pedig eléggé kvalitásos serege sorakozik fel. Új neveket látunk nem közepes vásznakon, olyanokat, akik megérdemlik, hogy szóhoz jussanak. Feltűnően sok közöttük a dekoratív piktúrára hajló; néhányan már merészen stilizálnak is, a hibájuk, amin segíteniök lehet, sőt kell is, leginkább abban nyilvánul, hogy megelégedni látszanak a színbeli dekorálással, miközben elfelejtik, hogy forma is van a világban; holott a dekoratív festészetnek és a stilizálásnak tartalmat, értékei csupán csak színekkel, formák nélkül adni nem lehet. Sok képet látunk a Szalonban, melyek mintha színes papiros-lapokból volnának mozaikszerűen összeállítva: a

harmadik dimenziót nem érezzük rajtuk. Az ilyen munka közel áll a plakát-piktúrához, így, ha lakásba szánták – célt tévesztettek. Egyébként azonban – ezt újra hangsúlyozzuk – a kiállítás minőségében haladást mutat, ha a Nemzeti Szalon megmarad ezen az úton, visszanyerheti azoknak a rokonszenvét, akik a gyengébb színvonalú kiállítások miatt már-már elpártoltak tőle.

Ifj. Gonda Béla

(*Magyar Kultúra*, 1915. dec. 20. III. évf. 24. sz. 533–534.)

A fiatalok két tárlaton. (*Téli tárlat. Nemzeti Szalon*) Nem mintha fontos volna, de feltétlenül kell térnem a mi műkritikusainkra. Az összes lapokban azt állítják, hogy semmi nyoma a mostani nagy időknek a téli tárlatokon. Nem tudom, mit értenek nagy idők hatásai alatt? Szerintem sokkal nagyobb idők jártak a piktúrára a háború előtt, mint a háború alatt, hol jelenleg „Schlachte-Bildereket” pingálnak. A piktúra csatáit nem a harctereken vívják. A háború csak annyiban lehet fontos a piktúrára, amennyiben az egyéneket komolyabbá, szomorúbbá, tehát mélyebbé és emberibbé teszi.

A két kiállítás, mint rendszeren, most is gyöngye. Pár ember menti csak a sok piacra dobott vásznot.

Hende: komoly értéket keres a XIV. századból. – *Tatz*: fess, és ne gondolkozz. – *Báró Hatvani*: intelligens ember piktúrája. – *Perlrott Csabától*: erősebb piktúra kell. – *Pongrácz*: Salóméja egyiptomi hatás alatt készült kompozíció, anyagszerű. A fej profilja kiesik [...]

Czigány: aktja monumentális meglátás és piktúra. Színben hamis, de így összhang. Fehér drapéria, háttér, talaj több festői tartalommal bír (expresszionizmus), mint az akt. Kompozíciója bezárt, logikusan ritmikus. Piktúrája kötött. Nem tud választani a klasszikusok [...]. és a modernnek közt. Czigánytól harciasabb képeket vártam. Ha a mostani nyugodt értékeit fel tudja a küzdelemre lendíteni, értékes emberünk lesz. Az akt azt a hatást kelti, mintha nem e térbe készült volna.

Kmetty: csendélet-portréja lehangadt piktúra. Kompozícióban, színben, expresszióban, ritmusban logikus. De a kép egésze mégis széteső. Különb. minőségű a csendélet, mint a fej. A fej klasszikus, a csendélet kubisztikus. Szintén bánt, hogy nem harcos ember. *Rudnay*: szomorú, komoly ember. Piktúrája érzésen alapul. Baj, hogy annyira Goya hatás alatt áll – kevés Rembrandtos formákkal. Színérzéke gyenge – de azért egy akkord a képe. Elgondolása és piktúrája monumentális. Kompozíciója egy tömb, bezárt ritmussal. Expresszionisztikus értéke csak részben van (ég), kubisztikus és futurisztikus értékei nincsenek.

Dobrovics: aktja a klasszikusokon épült. (Tintoretto – Michelangelo). Az összhang szétesik. Fej – törzs – lábak, mind más-más érték. A törzs a maga nemében szép. Ott maradt meg a legtöbb kubisztikus értéke, s így a legtartalmasabb. A fej: klasszikus, bal láb: impresszionisztikus. Színben hamis. Komplementer értékeken épült és állandóan összetéveszti színben az aktot a fehér drapériával. A képből a művész temperamentuma is hiányzik. Dobrovicstól több kell.

Mi ezen a szűk helyen a fiatalok mellett, vagyis csak azok mellett állunk meg, akikről önmaguk megtagadása nélkül még sok hiba levetkőzését és erős, tudatos előrelendülést várhatunk. De sajnos ma még egy sincs közöttük, aki a képeit egy nagy, szerves művészi értékévé tudná építeni. Olyan egészségre, amelyben minden érték, még a legtávolabbi is szoros összefüggésben van az egészszel. Munkájukból hiányzik az alkotó, az alkotás és az élet vérbő harmóniája. Több, több vért.

Ulitz Béla

(*A Tett*, 1915. dec. 20. I. évf. 4. sz. 68.)

Növendékek képkiallítása. A Képzőművészeti Főiskola ifjúságának képei az idén kiszorultak az Andrássy úti palotájukból, ott is sebesült katonákat helyeztek el és át kellett költözniök a budai Várbazár árkádjába. A helycsere nem is volt szerencsétlen, a világítás most sokkal kedvezőbb, mint az eddigi kiállítás gyanánt fölhasznált termekben. [...] Különösen Ferenczy Károly komoly művészetének hatását állapíthatjuk meg növendékei képein. [...] *Mund* Hugó sokkal merészebb, sokfelől szerzi benyomásait, már nem elégszik meg a szigorú naturalizmussal,

drámai lendületű hatásokra törekszik, melyek egyik képén néhol túlsúlyossá és kevésbé őszintévé, másikon pedig kissé plakátszerűvé meg számítóvá teszik. *Patkó* Károly napsütéses tót parasztja meggyőző és egyszerű. Van ereje mindent tónusokban adni. Határozottan jó kép. [...] *Aba-Novák* Vilmos „Mázos köcsögei” jól megfigyelt, de kevésbé művészi. [...]

dr. Y. E. [Ybl Ervin]

(*Alkotmány*, 1915. dec. 21. – 11.)

Kitüntetett művész. A Képzőművészeti Társulat téli tárlatára az Erzsébetvárosi Kaszinó ötszáz koronás díjat tűzött ki. [...] a díjat egyhangúan *Czigány* Dezső festőművésznek ítélték oda női akto ábrázoló olajfestményéért.

(*Budapesti Hírlap*, 1915. dec. 21. – 12.)

A magyar művészet jövője. Az Ernst-múzeumban vasárnap délben *Lázár* Béla dr. megkezdte előadásainak sorozatát a magyar művészet jövőjéről. Abból indult ki, hogy a nagy világháborúban a magyarság volt a legnagyobb meglepetés, barát és ellen előtt egyaránt, s háború után ezt a benyomást kultúr munkával kell megerősíteni. [...] A modern magyar művészek is csak hazajövet találták meg önmagukat. [...]

(*Magyar Hírlap*, 1915. dec. 21. – 6.)

Karácsonyi képekről. Két fiatal művész nevét szeretném nagyon hangosan belekiáltani a magyar életbe. A Nemzeti Szalon karácsonyi tárlatára küldtek furcsa, erős dolgokat, *Uitz* Béla piktor és *Pick* Lajos szobrász, és ha most nem volna háború, az a három zordon erejű rajz és az a kőbe faragott emberfej lelkes, gyönyörű szenzáció volna. A forma kísért mind a két fiatal művész vizíójában, akik felőlem lehetnek nem fiatalok is privát perszónájukat illetőleg, de akik lázas keresésükkel oly kétségtelenül fiatalok, és a monumentalításra való törekvés közös öbennük, az a kvalitás, amely a dolgok lényegét vágyó emberek kvalitása. Fokozni a vonal és a folt kifejező erejét, amíg olyan egységekhez jutunk, amelyek a végtelen folyamban hőmpölygő jelenségek lehető legtöbb részleteit magukban foglalják, megmérni, értékelni, összehasonlítani a dolgokat, amíg megismerjük, hogy micsoda elemeik olyan döntő jelentőségűek, hogy a többi elemek elhagyásával is a dolgok egész képét képesek szuggerálni, a lélek titkos munkáját kilesni és megérteni, és egyszerű törvényekre redukálni azokat a határokat, amelyek a formák és a mozgások bonyolult, felfoghatatlan, mindig más és mindig változó látható képeiből mégis állandóan és változatlanul áradnak: ez a monumentalításra való hajlandóság, és nem lehetetlen, hogy ez maga a művészet is. [...] Minden pillanatban megmutatkozik a dolgok örök lényege, s ezt látó szemmel meglátni és teremtő erővel annak a pillanatnak képében világosan éreztetni, a pillanat képében megelőző és következő mozgások és változások energiáját is szuggerálni, tudni azt, hogy a mozdulatlan, képbe és szoborba rögzített momentum ne megmerevedett mozdulatnak, hanem a változás-sorozatok örök lényegének hasson, minden pillanatban átfogni az egész időt, ez a monumentalitás, és ez a két fiatal művész ilyesmit tud egész kétségtelenül. Ami azért is kedves nekünk, mert ők szoborban és képben mondják el, amit a közelmúlt expresszionistái inkább vitairatokban mondtak el, s náluk valóság az, ami a nyolcasoknál csak dokumentum nélkül való teória volt. Amit Kernstokék mondtak programul, az egyik fogalmazásában az örök törvény volt, s ami elvi igazuk volt, az a kompozíció és a ritmus ezeréves igazsága volt, s az ő újságuk csak annyi volt, hogy képeikben ezek az elvi igazságok teljességgel hiányoztak, s a két fiatal szalonbeli művész munkáiból örömmel ismerjük meg, használati utasítás nélkül, ezeket az igazságokat. [...] különösen meglepő a fiatalok mesterségbeli tudása, néha kínosan is meglepő, mert erősen a rutin határán jár. És sok az idegen hatás, a németen átható francia impulzusok túlnyomóak. A francia hatás, németté hasonlultan, ahogy tovább hat a magyar lélekre, ez kissé feleslegesnek látszó folyamat, inkább jó volna közvetlenül a franciáktól tanulni, mert ez a müncheni németiség

úgy viszonylik a francia eredetihez, mint Nymphenburgi kastély a Versailles-hoz, [...] De legjobb volna, ha itthon keresnék önmagukat ezek a fiatalok. [...]

Márkus László

(*Uj Nemzedék, 1915. dec. 26. II. évf. 51. sz. 20–21.*)

A Téli Tárlat. [...] A zsűri négyszáz műtárgynak adott belépést a téli tárlatra. Ebből a társaságból, a legjobb nevű festők közül csak kevés az, aki hiányzik. Akik részt vesznek, azok legtöbbször az önmaguk által már régebben megvont színvonalon nem maradnak alul, nem egy művész pedig legjobb képességeit játssza ki, valóban nobiles konkurenciát csinál azelőtti műveivel szemben. Ily örvendetes, külön feljegyezni való mű nemcsak a kiforrott generáció „mester” jelzőt igénylő tagjai részéről kínálkozik, hanem a fiatalok közül is, akik általában a szokottnál talán nagyobb számban foglalnak helyet a tárlaton, amit egyébként szívesen konstata-lunk. Ezúttal ebben a kategóriában Glatz Oszkárnak egy figurális képét említjük („Nagyapó unokáival”), Koszta Józsefnek tájképét, báró Mednyánszky Lászlónak két háborús élményét, Magyar Mannheimer Gusztávnak „Merengés” c. festményét, a fiatalok sorából Dobrovics Pétert, Hatvany Ferenc arcképét Csernoch hercegprímásról, Tatz Lászlót, Czigány Dezsőt, Kálmán Pétert, Rubleczy Géza szobrászt. Híven az előző tárlatokhoz most is két csoport van jelen. Az említett művészekon kívül a „Szabad művészek” csoportjában jellemző és kiemelni való munkákkal szerepelnek Ferenczy Károly, Rippl-Rónai József, Tornyai János. [...]

d. – [Dömötör István]

(*Művészet, 1915. [dec.] XIV. évf. 10. sz. 433–440.*)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. Rippl-Rónai háborús kollekcója után, megint igen tartalmas, kényes igényeket kielégítő kiállítást rendezett az Ernst-Múzeum. Mint eddig nem egyszer, most is elmondhatta a kritika, hogy Ernst Lajos és dr. Lázár Béla határozott szerencsével s biztos kézzel nyúlnak a magyar művészet üstjébe. A követelődzésük nem mérsékelt, amit szereznek, az nem terem minden sarokban. S mégis, állandóan módjukban van, hogy a művészet amatőrjeit, a magasabb ízlés embereit foglalkoztassák. Amit kibányásznak s kiállítás keretében a közönség elé visznek, abban mindig akad gyöngy, sőt sokszor egész nyakláncra való. Mint például a mostani tárlaton is, ahol mindegyik terem külön-külön annyi nívós munkát rejt, amennyiért más kiállításban rendszerint a termék egész sorát kell végigböngészni. A két esztendő alatt, ami az Ernst-Múzeum háta mögött áll, Ernst Lajos és dr. Lázár Béla nemcsak a művészeknek tettek értékes szolgálatot, hanem egy fölöttük álló ideális érdeknek is, a magyar művészeti kultúra modern ügyének. Csak a krónikás kötelességét teljesítjük, amikor ezt lejegyezzük.

Szinte meglepő, hogy ma ennyi telik egy tárlat számára, hogy ily jó művészi együttest össze lehet verbuválni, amikor más tárlatok is vannak s súlyos, a művészi élet vérkeringését is folyvást érintő háborút viselünk. A kiállítók közt a legnagyobb kollekción báró Mednyánszky László gyűjteménye adta. A mester, aki azelőtt lankás vidékek és hegyi tájak formációit, atmoszferikus jelenségeit kutatta, mintha új fejezetét kezdené művészetének, frissen, fiatalos ruganyossággal. Jóformán megszakítás nélkül a háború eleje óta különböző frontok irányában a harctéren él és dolgozik, a vázlatok, grafikus jegyzetek, tanulmányok rengeteg tárházával tér időnként haza, hogy megfesse képeit. Valósággal elektrizálódott művészetében. E kiállításon ízelítőt adott újfajta munkáiból, amelyek egyszerűbbnek és erőteljesebbnek mutatják, mint valaha. Hagyományos csatakép persze nem kerül ki keze alól. Neki a háború is az, ami az emberektől zavartalan természet volt: misztérium. A kiállítás másik, izzig-vérig lírikus embere Csók István. Képei természetesen távol esnek minden háborús momentumtól, viszont oly boldogan, a színek oly kitörő örömevel dicsóítik az érzéki, egészséges élet szépségeit, hogy teljességgel frappiroznak. Ha nem tudnánk, majdnem kételkedni kellene, hogy a nyáron festődtek. Ez a csupa Balaton-vidéki kép – ma legalább – úgy hat, mintha álomvilág tükröződne bennük. Glatz Oszkár kiforrott stílusának néhány jellemző darabját állította ki, figurális dolgot és tájképeket. Ceruzával csinált arcképein leheletszerű finomságokkal játszik, szuverén tudású művésze e grafikus eszköznek. Magyar

Mannheimernek nyolc képe volt, csupa mesteri kvalitást rejtő. Bő kollekcióját láttuk Vadász Miklósnak. Különböző természetű rajzokat: gyors, rusztikusabb lejegyzését formáknak és mozdulatoknak, s cizellált előadású lapokat. Az igazi Vadász, a fekete és fehér elegáns és virtuóz kezű művésze, mintha inkább itt adná külön klasszisát, ezekben az utóbbi, subtilis latolgatásokra épült rajzokban. Rippl-Rónaitól megint telt egy kis kollekción, minden darabjában kiváló. Karlovsky Bertalan, Herman Lipót szerepelt még egy-egy képpel, Major Henrik jókedvű rajzokkal [...]

(Művészet, 1915. [dec.] XIV. évf. 10. sz. 470.)

Hadiművészek. *A sajtóhadiszállás műkiállítása a Nemzeti Szalonban.* Mikor az ember a Nemzeti Szalon nagytermébe lép, *Vaszary* János képeivel találkozik szembe. Kettő erősen patetikus, tűzvész tompa izzása, komor vörös és vonuló katonák barna reliefje, két egymás mögötti síkra projiciált valóság-részlet, dekoratív, szándékos, agitatorius, a háború zordon lényegét beszélő retorika, de nyugtalanító és belső tüzeiktől eleven, erős piktúra. [...] A rajz és a piktúra határai elmosódnak *Vaszary* technikájában, s a vonal és a szín minden esetben új értékelést kap, aszerint, ahogy a döntő fontosságú dolgok leglényege melyik eszközzel fejezhető ki legpregnansabbul. Ahol első pillanatra csupa piktúrát vélne az ember, ott a színes foltok összeérő határaiból formát jelentő, rajzos vonal bontakozik ki, és ahol látszólag a vonal dominál, ott a dolgok titkos leglényegét mégis a valór alig kinyomozható egyensúlya határozza meg. Csak *Mednyánszky* stílusa ennyire komplex, hogy minden részletben a művészet egész rajzos és festői készsége együtt használódik fel, és ha ennek a másik nagy művésznek sáros földön előrenyomakodó parasztszekereit nézzük, ugyanazt a nyugtalanító és megfjejtethetlenségével végre is lenyűgöző bonyolultságot érezzük a külső egyszerűség rejtekén, ami *Vaszary*t olyan fölényesen a többi művész fölé emeli. Puhább és festőisegben túlnyomóbb *Mednyánszky* *Vaszary*nál, és vele teljes ellentétben nem az átlátszó levegőből élesen kivágódó, messze látszó formát, hanem a félhomályon átszillogó opálos ragyogásokat szereti, s az ő színei mint a titkok között bolyongó gondolat-szikrák szikráznak rejtelmes ködök és átláthatatlan barna árnyékok homályában. Annál meglepőbb azután ez a messzi perspektívát nyitó világos képe és egy másik, egész japánosan laza kompozíció, magasról rálátás opálos színű vidékre és a harmadik egy zsidó temető, amely a régi *Mednyánszky* titkokat érző lelkét sugározza egészen új, világos színek erejével. A sajtóhadiszállás kiállításán ez a két művész kétségtelenül a teljes művészet jelenvalóságát jelenti [...]

Márkus László

(Alkotmány, 1916. jan. 6. – 2.)

A sajtóhadiszállás műkiállítása. [...] Amit az ezrével látott fényképek és illusztrációk a formák hideg, legtöbbször érzéketlen tömegében hoznak elénk, mindazt meleg érzéssé, lüktető életté varázsolja az alkotó művészet. Igaz, hogy itt, ennél a *tárgynál* is a fotográfiaszerű megörökítés szinte elengedhetetlen, de éppen olyan fontos, hogy a tárgykereső lencse mögött az alkotó művész szeme és ami a fő, a meglátása, sőt a lelke is ott legyen.

Ez az egyetlen művészi szemzőg, amelyből ezt a kiállítást néznünk kell, [...] Művészi szempontból természetesen az az első kérdés, hogy mit látott meg a háború borzalmaiból *Mednyánszky* László, *Vaszary* János, *Maróti Géza*, *Kandó László*, *Lányi Dezső*, *Zádor István*, akik a harctéren tartózkodnak?

Mednyánszky László huszonegy képpel számol be tapasztalatairól. Bámulatos az a művészet, amellyel ő a legszomorúbb, a legfájóbb dolgokat a lehelet finomságával veti vászonra és papírra. A „Menekülőök”, az „Úttalan utakon”, „Zimony első lövetése” különösen kiemelkednek finomságaikkal. *Vaszary* János negyven képpel szerepel. Egy élet munkásságának anyagát hordta össze igaz művészettel. [...]

Boross Mihály

(Budapest, 1916. jan. 6. – 9.)

Háborús kiállítás. [...] Abszolút művészi értékben leggazdagabb *Vaszary* János kollekciója. [...] *Mednyánszky* László báró festményei borongós, lírai képek a harcszintér mögött lévő mozgalmal életből. [...] *Maróti Géza* számos rajzot, vázlatot hozott haza. Témáinak megválasztásá-

ban nem túl szerencsés. Egyik-másika szinte banálisan semmitmondó. Viszont *Bató József* apró kőrajzai jólesően kiválnak eredetiségükkel. [...] Nagy erőt sejtetnek még *Márton Ferenc* pasztelljei és színes rajzai. [...]

Radisics Elemér

(*Budapesti Hírlap, 1916. jan. 6. – 2–3.*)

A sajtóhadiszállás kiállítása a Nemzeti Szalonban. Egy csomó festőművész rohan a háború után, hogy meglássa és megörökítse az arcát. Fájdalom, vagy igazságosabban szólva, természetesen ez eddig senkinek nem sikerült. [...] Ennek a kiállításnak minden egyes részvevője talált és feljegyzett legalább egy arcot, egy tájat, egy mozdulatot, ami adatgyűjtés szempontjából értékes, s ez ma, úgy gondolom, értékesebb a művészi szempontnál. A kiállítás legszebb képe *Mednyánszky* László "Táborozás" című festménye. Művészi szempontból mindjárt *Vaszary* Jánost kell utána említeni. [...]

(*Az Est, 1916. jan. 6. – 12.*)

A sajtóhadiszállás művészei. [...] Művész az, aki belénk markol és felkavar bennünket, kettő van a kiállításon a magyarok közt – első impresszióra az osztrákok között még annyi sincs, talán csak az egy *Pautsch*, de még az se olyan elementáris erejű, mint *Vaszary* és *Mednyánszky*. Itt érezzük, hogy náluk nemcsak manuális munka volt a festés, de a staffelei mögött egy-egy magasabb rendű intellektuális és legalábbis egy, az átlagból magasan kiemelkedő, finom idegrendszer vajúdott, tombolt, vagy csuklott össze a szörnyű vízióktól. *Vaszary* még a *Mednyánszky* lírájánál is sokkal megragadóbb; itt is kettős gyönyörűség nyűgözi le a nézőt: az előadás drámaisága és a művész küzdelme a maga külön formanyelvéért. Színelmékek *Vaszary* buján színes impresszionista korszakából törnek itt át a formakeresés tegnapi kínos problémájának keményes lezárt keretein s az ellentétes világszemléletnek ez a kaotikus és még ma sem kiforrott párviadala egy-egy vásznon, vagy papíron olyan bizarr és izgató művészi szenzáció a legkényesebb gourmenteknek is, amilyenben igen régen nem volt részünk. A *Vaszary* kollekciója maga is jelentőssé teszi a kiállítást.

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Ujság, 1916. jan. 6. – 4.*)

A Sajtóhadiszállás kiállítása. [...] hiába keressük ezen a hadikiállításon azt, ami e borzalmaiban nagyszerű korszaknak megfelel s ami egyúttal a művészet zsenialitása útján örökbecsű emlék marad, egy igazi színekkel, bátor vonásokkal, biztos kézzel megfestett háborús epizódot; [...] Nem furcsa? a sajtóhadiszállás művészei portrékat festettek a harctéren, a háború kínjai és gyönyörűségei helyett tábornokok arcai feszülnek a keretek között, mintha az itthon maradtaknak nem lenne alkalmuk arcképet festeni. [...] A magyarok közül *Mednyánszky* László báró képei és *Vadász* Miklós rajzai dominálnak. Egyiket se kell külön felfedezni; *Vaszary* Jánosnak egy egész csomó pompás képe lóg a falakon, [...]

Bizonyos, hogy a nagyobb méretű koncepcióknak a harctéri körülmények nem felelnek meg, így hát ezt a kiállítást is úgy kell tekinteni, mint egy ígéretet a jövőre, mint egy nagy, sokoldalú vázlatkönyvet, melyben talán a nyugalmas évek piktúrája majd meg tudja találni a megfelelő impressziót – nem lehet letagadni, ebben a vázlatkönyvben van szín, ötlet, változatoság, itt-ott eredetiségre való törekvés, halvány kontúrjai a nagyot akarásnak, de azért mégis szomorú, hogy ez a kiállítás se a lelkesedés, se a meghatottság, se valami másabb, extrább rendkívüli érzést nem tud kiváltani belőlünk, egészen hétköznapi – olyan ez a kiállítás, mintha béke volna.

Farkas István

(*Független Magyarország, 1916. jan. 6. – 2–3.*)

A sajtóhadiszállás festői. *Kiállítás a Nemzeti Szalonban.* [...] Ez a művészet, feladatait nézve, az újságíró munkájához áll közelebb, legalábbis nagy átlagában és két lényeges jegyében. Elsősorban témaválasztásában és ábrázolásában, viszonya a valósághoz, a ténylegesen látotthoz, az eseményhez – ha úgy tetszik, a novellához – sokkal kötöttebb és meg nem másíthatóbb, mint az íróé vagy a l'art pour l'art festőé. Hasonlóképp köti ezt a festői munkát az időbevalóság kérdése, mely elsősorban kell, hogy a ma számára érdekeset, a bizonyító erejét, a szuvenír-szerűt keresse. [...]

Ez új keresés alapján is a kiállítás legdominánsabb egyénisége *Mednyánszky* László báró, mintha ezt a speciálisan mai, háborúra való feladatot ő érezte volna meg a legteljesebben – s egyben ugyanilyen fölényes és előkelő nemességgel tudta volna összeolvasztani a maga egyébkor fényes és elismert művészi eszközeivel. Míg egyrészt maradandóan értékes piktúrája teljes szépségében hat, lebilincselő témákat lát meg, s elementáris hatású hangulatokat ad. A közelmúltban egy kisebb kiállításon már kaptunk ízelítőt ebből az új tevékenységből, most számban gazdagabban látjuk ugyanazokat a kvalitásokat. [...]

A magyarok csoportja változatosabb az osztrákokénál. *Mednyánszky* domináns egyénisége mellett *Vaszary* nagy, erősen plasztikai és dekoratív hatású képeiben és kis vázlaiban ugyanezekkel az értékekkel lep meg. Kemény és biztos hatású rajza, jó formái, melyek skulptúrai eredetre mutatnak és színeinek hatása teljesen egységes. [...] *Feiks* Jenő nyolc kis képe kitűnő ízlésről és rajztudásról tesz bizonyosságot, különösen japán hatású sí csapatja, [...] *Misztikus* hajlandóságaival, a fantasztikusnak erős kiemelésével hatnak pompásan *Bató* József rézkarcai.

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap, 1916. jan. 6. – 5–6.*)

A sajtóhadiszállás háborús kiállítása. [...] *Vaszary* Jánosunkkal kezdjük az ismertetés sorát. Ez a folyton új és új mezsgyét törő, nyughatatlan nagy művésznk úgy látszik a modern harctéren találta meg igazi önmagát. Kollekcója a tárlat igazi eseménye, az az alap, amelyről kiindulva kell megteremteni az új háborús festészetet. Olajfestményein és rajzain is teljes mértékben érvényre jutnak hatalmas képességei, nagy meglátó ereje, kolosszális rajztudása, színérzéke, zseniális koncepciója. Egyszerű eszközeivel, lefokozásával a legnagyobb hatásokat éri el. Mennyi mozgás van egy sebesült szállítását ábrázoló tusrajzában, mennyi karakter egy szadagorai zsidóarcképében, mennyi faji jelleg egy orosz fogoly portréjában s mennyi közvetlenség a többi dolgában. [...] *Mednyánszky* László báró, az intim hangulatok festője a háborúban is a lírát keresi. Pihenő katonái, zsidó temetője legjobb dolgai közül valók, a „Hajnal a táborban” is elsősorban a tónusok gyönyörű hangulatával hat, de a mozgás ereje is megvan benne, valamint abban a képében is, amely *Zimony* első lövetését ábrázolja. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország, 1916. jan. 6. – 9.*)

Háború és művészet. [...] a háborút nem lehet se leírni, se elmesélni, se lefotografálni, legföljebb a művészet nagyszerű és közvetlen eszközeivel lehet megközelíteni. *Mednyánszky* László báró egy vászna például, a „Vonuló csapatok” vagy *Vaszary* János akármelyik képe a legnemesebb impresszionizmus termékei – a háború szankcionálta csak igazán az ő művészetét – ezek a csodálatos képek megmagyarázzák, hogy mi a háború, elszomorítóan és lélekemelően, őszintén és közvetlenül megmagyarázzák. [...]

Hg.

(*A Nap, 1916. jan. 6. – 5.*)

Háborús képek. *A sajtóhadiszállás művészeinek kiállítása.* A cs. és kir. sajtóhadiszállás művészcsoportjának kiállítása holnap, csütörtökön nyílik meg a Nemzeti Szalonban. 802 darab olajfestmény, szobor, rézkarc, kőrajz, pasztell, monotípiá, de főleg sok ceruzarajz és vízfestmény lóg a falakon: egészében friss, színes, mozgalmas a tárlat képe, részleteiben sok helyt legelső

rangú, bárha a háborúnak magának nem érezzük is, csak ritkán, az igazi lelkét, inkább külsőségeit látjuk, jobb esetben hangulatát. [...]

Nagy örömmel kell konstatálnunk, hogy a dualisztikus jellegű kiállításban a miénk, a magyaroké a vezető szerep, úgy kvalitásra, mint pompás piktoraink számára nézve, [...] Revelációként hatnak elsősorban *Mednyánszky* képei, ezek a meghatóan egyszerű eszközökkel megcsinált, álmofinom impressziók. [...] *Vaszary* János pedig csupa erő, akarás, fiatalág és tudás. Friss és színes színben, biztos rajzban, hű témában és mindenütt ott azért a kézjegye, akár egy hegygerinc hajlását festi, akár egy muzska fogoly arcát.

A háborús érzések leszűröttebb, tehát elvontabb és stilizáltabb megjelenítését kapjuk a kiváló *Divéky* és az eredeti *Bató* karcaiban és litográfiáiban, [...]

(Kgy) [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1916. jan. 6. – 6.)

A sajtóhadiszállás képkiállítása. *Háborús művészet.* [...] Választ ad ez a kiállítás arra a sokat vitatott kérdésre, hogyan és milyen mértékben termékenyíti meg a modern világháború a modern művész fantáziáját és alkotó erejét. [...] A magyar művészek közül kettőt, báró Mednyánszky Lászlót és *Vaszary* Jánost megkülönböztetett pozíció illet meg [...] Báró Mednyánszky egyik legjellemzőbb nagy sötét tónusú képe – egy trén tábor – az igazi Mednyánszkyt, a kitűnő tájképfestőt, finom, pontosan használt tónusok mesterét reprezentálja. Kisebb vázlatai közül is egyik pompásabb a másikinál. Neki új témákat adott a háború; *Vaszary* új látásra, új kifejezőmódra, szigorúságra, monumentalitásra inspirálta. Az ő kárpáti trén-képebe mintegy belégyűrni igyekszik mindazt a színt, mozgást, szenvedést, misztikus és nagyszabású vándorlást, amit a háborúban észrevesz. Fogoly-képei is többek szimpla arcképeknél vagy csoportképeknél. Úgy látja a foglyot és katonát is, mint az összelőtt Gorlicét: folytonos izzásban, lángoló színekben, túlfeszített izgalmakban. [...]

Lengyel Géza

(Pesti Napló, 1916. jan. 6 – 15–16.)

A sajtóhadiszállás művészeinek kiállítása. [...] Örömmel állapítjuk meg, hogy a magyar művészet kitűnően megállja a helyét rajta. Két művészünk, *Vaszary* János és *Mednyánszky* László abszolúte is kimagaslik a társaságból és közöttük a fiatalabbak is komoly érdeklődést tudnak kelteni. *Vaszary* János nehéz belső küzdelmei közben került a harcterre. Mintha igazi elemében volna ott. Táját, embert fölényes rajztudással rögzít meg. Munkái ugyan vázlatok, de képszerűen megfogott nagyszabású összefoglalások. *Mednyánszky* László harctéri képeiből sokat láttunk már egyéb alkalmakkor. Ide is jutott azért nem egy kiváló darabjuk. A fiatalabbak közül elsősorban *Zádor* István pompás rajzait említjük meg, aztán *Maróti* Géza érdekes gyűjteményét, *Bató* József igen egyéni kőrajzait és karcait. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1916. jan. 6. – 19.)

Csataképek kiállítása. [...] Dürer apokaliptikus lovasa, Delacroix izzó csataképei, Goya és Verescsagin rettenetét és borzalmat színbe és vonalba formáló művei a háború roppant eseményeiből születtek. A mai háború, amely minden eddiginél nagyobb, mélyebb hatású és retentőbb borzalmú, még nem jutott el odáig, hogy a nagy művészet témája lehessen. Még annyira minden idegszálunkkal, minden életünkkel és vagyonunkkal benne élünk a háború forgatagában, hogy még nem is tudnók élvezni a háborút formáló nagystílusú művészet alkotásait. Ma a háborúról szóló eposzok és tragédiák formája még csak – a *haditudósítás*, ma még a háborúnak szoborba és képbe való formálása még csak – *képiró riport*.

Ezzel az alapmeggondolással kell megnézni a sajtóhadiszállásnak a Nemzeti Szalonban megnyílt kiállítását. [...] Ez a kiállítás legelső sorban a művészi anyaggyűjtésnek a nagy célját szolgálja és ezt a célt igazán kitűnően és kifogástalanul oldja meg. [...]

A mai csataképfestés lényegében különbözik régebbi korok csataképművészetétől, mint ahogy a mai háború lényegében különbözik minden előbbi korok háborúitól. A régi csata kicsiny térre összezsúfolt nagy akció volt. A mai ütközet kilométerek százain folyik. A régi csatátér tele volt mozgalmas, élénk, színes tömegekkel, az új csatátér üres. [...] A tarka színek tobzódása is letűnt a régimódi hadviseléssel együtt. Nem a vörös és az arany, hanem a csukaszürke és a fűzöld az uralkodó szín. A háború szürkeségét, a föld, a köd párák szomorúságát igaz művészettel tolmácsolják *Mednyánszky* László képei. [...] A föllobogózt Lemberget, bukovinai sebesültek szállítását, orosz foglyok csoportját, trén menetelését, galíciai menekültek futását adják *Vaszary* János festményei, amelyek talán a legtöbb erőt és a legtöbb művészi maradvóságot jelentik a jövőendő fejlődése számára. [...]

Pogány József

(*Népszava*, 1916. jan. 7. – 2-3.)

Egy festőművész hősi halála. *Plány* Ervin festőművész, a 4. számú lovastüzér-osztály tartalékos hadnagya, a nagy vitézségi érem tulajdonosa, az északi harctéren történt súlyos sebesülése következtében életének 31-ik évében, e hónap 5-én Budapesten elhunyt. Ma délután helyezték örök nyugalomra a Kerepesi úti temetőben nagy részvét mellett.

(*Magyar Hirlap*, 1916. jan. 8. – 6.)

Hadi-piktúra. A Nemzeti Szalon nagytermében most látható egy kép, Alexander Goltz, bécsi festő festette vászonra, olajban, [...] tudomásul veendő, mint egyik dokumentuma annak az igazságnak, hogy háborús piktúra szükségképpen vagy olajnyomat – giccs, ahogy atelier nyelven mondják, vagy nem háborús, illetőleg nem háborús vonatkozásaival ható. Ez a kiállítás aztán világosan mutatja, hogy a háborús giccs két fő fajtára oszlik. Az egyik, s ennek reprezentánsa az a Goltz, mintegy propagálója a háborúnak, háborús reklámképeket termel, csalogató, lelkesítő, ajánlgató, a boltba behívó dolgokat. [...] győzelem és katonai fölény biztosítva [...] *Bató* József és *Ferenczy* Valér, két igen tehetséges fiatal magyar, a realizmus útján próbálnak a háborúhoz férközni. Hol a realizmus mostanában, s főként hol közelíthető meg civilek számára? A kórházban persze, ahol sebek, húsok, anatómiai formák, aktehetőségek és szociális és erotikus és humanisztikus asszociációk vannak, de ezek a műtőképek sem szuggerálnak semmit a háborúból. [...]

A java művészek értéke merőben független is a háborútól. *Vaszary* János és *Mednyánszky* László magasan minden többiek fölött, ez a két magyar a táj és az eleven tömegek bonyolult szépségeit szemléli, s ezekről, itt különösen *Vaszary*-ról lehetne tisztára művészi nézőpontból ujjongó elismerést írni, s esztétikai méltatást az egyéni kifejezőmódok és a komplex egységben jelentkező rajzos és festői kvalitások stílusáról, ha most szorosán erről volna szó. [...] a pompás fejtűdiumok, attitűdtanulmányok, friss jegyzetek, grafikusan egyszerűsített tájképvázlatok bizony lemeszárólják a hasonló dolgokkal jelentkezett osztrákságot. [...] jól esik bizonyítva látni kvalitásbeli fölényüket, [...]

Márkus László

(*Uj Nemzedék*, 1916. jan. 9. III. évf. 2. sz. 16–17.)

Séta a sajtóhadiszállás kiállításán. [...] Ennek a kiállításnak a legproduktívabb s egyúttal a legszenzációsabb erővel jelentkező művésze *Vaszary* János. Képei teli vannak invencióval, energiával és a vásznakat nem teszi darabossá ez az erő, a hatalmas technikának, a széles látókörű tudásnak sikerül az ízlés korlátai közé szorítani. [...] *Mednyánszky* László bárónak minden képéről leárad a nagy művész biztonsága, a „Menekülő” című képe drámai hatású. A szokott merész stílusában rajzoló *Márton* Ferencnek „Fogolytábor”, „Ebéd a fogolytáborban”, „Szénművek Ostrauban” az említésre méltó munkái. Az univerzális tehetségű *Maróti* Gézának egy egész csomó szánrajza és festménye függ a falakon, [...]

Farkas István

(*Független Magyarország*, 1916. jan. 13. – 2.)

A Cs. és Kir. sajtóhadiszállás kiállítása a Nemzeti Szalonban. [...] A történelmi festészet kora lejárt. A művészet az utóbbi időben új célok felé, új festői feladatok megoldására kezdett törekedni és az epikus festészet háttérbe szorult. [...] Ismét háborús időkét élünk, [...] Természetes, hogy a képzőművészetnek ismét meg kell kísérlnie, hogy ezt a világháborút a maga eszközeivel a mi részünkre kifejezze és a jövő számára megörökítse. Kérdés már most, hogy a képzőművészet eszközeivel milyen, értékben lehet ezt a minden eddigőtől merőben különböző háborút kifejezni és hogy ez a háború mire inspirálja az új felfogású, új szempontokból kiinduló modern művészt. [...]

A háborút a maga mozgalmasságával legjobban érzékelteti előttünk *Vaszary János*nak néhány nagyobb méretű és művészi kvalitásokban is nagy értékű festménye. [...] megrázó erővel vonulnak el előttünk a nagy tragédiának egyes jelenetei.

Mednyánszky László háborús képeivel már más tárlatokon is találkoztunk. Most megkapó szépségű képein a front mögötti vidékek mozgalmas életét mutatja be nagy művészi erővel. [...]

Bende János

(*Ország-Világ, 1916. jan. 16. XXXVII. évf. 3. sz. 33.*)

A háborús kiállítás. Tudja Isten, mikor kijövünk a Nemzeti Szalonban rendezett háborús kiállításból, valami csalódottság felét érzünk. Mi, akik ideáig nem voltunk a csatatereken, valami másnak képzeltük el a világháborút, amelyhez fogható ideáig nem volt a földön. Százerek, milliók pusztulása, az ágyúk rettenetes rombolása, a gépmadarak kalandjai, a tengeralattjárók rejtelmessége, a halál, a rom, a dicsőség, a győzelem évek óta izgatják képzelőtehetségünket. [...] Úgy érzem, hogy magukat a művészeket se elégíthette ki festői szempontból az, amit láttak. Ők is másnak képzelték a háborút, ők is csalódtak, mint amint csalódtunk mi. Talán a szép háborúnak vége is van már örökre. [...]

Mednyánszky báró nagy maradt a háborús években is, mint mindig. A természet szépségeiben gyönyörködött egész életében s úgy látszott, hogy erőt vesz csak a természetén, amikor elzúllott ember-söpredéket ültetett be néha-néha műtermébe. Ezek a képei nem is igen sikerültek. A világ legjobb, legnemesebb szívű embere nem értette meg ezeknek a szerencsétleneknek a lelkivilágát, s amikor komor, ellenszenves akart lenni, jórészt csak karikatúrát tudott adni. Mikor kitört a háború, *Mednyánszky* jelentkezett a hadvezetőségénél. Amíg a fiatalok térdig kopatták a lábukat, hogy protekcióval otthon maradhassanak, vagy valami kényelmes, veszélytelen helyre juthassanak, az ősz, beteges báró a harctérre kívánczolt. Mert neki, mint magyar magnásnak ott a helye. Csak nagy nehezen tudott kiegyezni vele a hadvezetőség abban, hogy menjen hát hadifestőnek. Ő már a legelső között ott volt a harctéren. Persze ő megint nem látja a rútát, a mulandóságot. A természet, az emberek rombolása között is csak szép marad, s az égboltot nem vagyunk képesek vérrel, korommal bemocskolni. *Mednyánszky* hiába próbál az ő hangulatos tájképeibe ágyúkat, katonákat beilleszteni, azokat nem látjuk s csak magukban a tájképekben gyönyörködünk. Hiszen a legtöbbször ő maga is alig látja a földet, csak a végtelen, rejtelmes égboltozatra függeszti rá a szemét. Van azonban egy képe, a „Táborozás”, amelyik komor, monumentális, mint valamelyik spanyol nagymester alkotása. [...]

Nyáry Albert

(*A Cél, 1916. jan. 20. VII. évf. 1. sz. 57-59.*)

ERŐS ANDOR (1889–1914)

Mint annyi más fiatal erőt, szomorú embertestvériségünkben őt is kiharapta a háború. S hogy most néhány sorral papírra vázoljuk elmorzsoltt életét, magunkért is tesszük, fátylának emeljük fel azok elé, akik a mai világbumlás közepén is hinni akarnak és segíteni mernek a mindenkiért pergő életmunka megújulásában. Erős Andor tragédiás huszonöt évével ezek közé a nagyon kevesek közé tartozott a buktató magyar rögön. Ember és művész volt a legvelejeig. Életformája, az idegen szemnek, majdnem adatszerűen ennyi:

Tanulmányai Ferenczynél kezdte meg. Két évig hatása alatt is állt a mesternek. Ekkor szűk baráti körével együtt Cézanne felé fordult. A gyöngye könyvtári reprodukciókon át is imádással ragaszkodott hozzá. Cézanne-on keresztül ismerte meg Rembrandt nagyságát, mélységét, szenvedő emberi voltát. Művészetében ez volt a legszebb periódus. Ekkor nyúlt a tushoz és azzal is csinálta meg szokatlan bő természetének legértékesebb részét.

Ha mélyebbről értékeljük, azok közé a fiatalok közé tartozott, akik őszinte új keresésükben soha nem tévesztették össze a kifejezéséhez segítő eszközt a művészi céllal. Karakteres, férfias, emberin meleg volt, de sohasem tompult mogorvaságra, ami pedig sok szenvedése és nélkülözése révén könnyen természetessé válhatott volna. Szerette, kívánta az élet szépségeit – néha szinte félteni lehetett a langyos elédeseéstől – de sorsa bonthatatlan csomói komollyá, gondolkodóvá tették és mohó szépre éhessége is egyre izmosabban csendült ki a munkáiból. Ez az oka annak, ha rajzai felé fordul az ember alig tud eltávozni tőlük. Nem volt szimbolikus festő, de nagyon tudatos konstruáló s (bárha szellemben ellene volt s nagy részben csak intímabb baráti köre váltotta ki belőle) munkáiban nagyon sok volt az expresszionisztikus és kubisztikus érték.

Mint fentebb mondtuk: izig vérig művész volt s innen magyarázható meg az a nagy termékenység, amit rengeteg rajzában hátrahagyott és innen érthető meg a rongyos kamaszember keserves életrajza a szent életvárástól a földbedöntő örületig.

Egyetlen kiélési formája a mestersége volt és ez lett a tragikum. A mozgósításkor behívták katonának, az óriási világragikum elszívta munkalehetőségét és ő belepusztult, mint az oxigén hiányba.

Erős Andorban a magyar grafika egyik legkiválóbb művelőjét ölte ki közülünk a háború.

Uitz Béla

(*A Tett*, 1916. jan. 20. II. évf. 6. sz. 100.)

Új Mednyánszky-képek a sajtóhadiszállás kiállításán. A sajtóhadiszállás által a Nemzeti Szalonban rendezett háborús művészeti kiállítás új érdekes képsorozattal gyarapodott. Most érkeztek meg ugyanis Mednyánszky László bárónak rendkívül érdekes művészi képei, melyeket a mester a Heeresmuseum megbízásából festett Belgrád ostromáról és az ostrom alkalmával lejátszódott harcokról. Az érdekes képek vasárnaptól kezdve láthatók a hadikiállításon.

(*Az Újság*, 1916. jan. 22. – 11.)

Az eszményi férj. *Vadász Miklós plakátja – egy Psilander filmhez.* Eseménye a moziknak meg a mozik közönségének egy-egy Psilander-film. A legközelebbi Psilander-film megjelenése egy másik eseménnyel kapcsolatos. Vadász Miklós, a zseniális festőművész és grafikus, *Az Est* csodaszép plakátjainak, a legjobb magyar plakátoknak komponálója festett plakátot a mostani Psilander-filmhez, amely hétfőn kerül a Royal-Apolló műsorára. A „Színházi Élet” közli e héten a pompás plakátot. Bizonyára örömmük fog telni benne nemcsak Psilander imádóinak, de azoknak is, akik szeretik, ha a hirdető oszlopokon is művészt, szépet lehet látni. [...]

(*Színházi Élet*, 1916. jan. 23–30. V. évf. 1916. 4. sz. 12.)

Kettős képkiallítás. [...] Igazi meglepetés *Mattyasovszky-Zsolnay* László kiállítása. Párizsban tanult és eddig még nem állított ki sehol. Ott szitta magába az impresszionisták művészetét, mert ez felelt meg egyéniségének. Az ő impresszionizmusa azonban nem olyan könnyed. Nagy lendületű, súlyos, Greco nyomasztó harmóniáira emlékeztető, máskor pedig virtuóz és brutális, mint Liebermann piktúrája [...]

Dr. Ybl Ervin

(*Alkotmány*, 1916. jan. 30. – 17.)

Ernst-Múzeum. [...] *Mattyasovszky* Párizsban végezte tanulmányait, amit képei az első pillanatra elárulnak. Nagyon sokat, talán túl sokat tanult a modern francia impresszionistáktól. De nem féltjük, mert akinek első munkássága ilyen sokat ígérő, az csakhamar meg fogja találni önönmagát és a legsajátosabb utat tehetségének teljes pompájában való kibontakozására. [...] (r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1916. jan. 30. – 16.*)

A sajtóhadszállás műkiállításán. [...] A kiállítás célja csak másodsorban művészi: első, hogy bemutassa, ami most mindenkit és mindenekfelett érdekel: a háborút. Noha hoz a kiállítás tisztán művészi szempontból is – ha nem éppen revelációkat, – de értékes eredményeket. Ezeknek a képeknek az esztétikai problémája: mit és hogyan lehet a háború sokrétű, viharos életéből sebtében meglátni és egyszerű viszonyok között a művészi ábrázolás legegyszerűbb eszközeivel is kifejezni. És szeretnők ebből az esztétikai szempontból is egy művészünkre felhívni a figyelmet – aki Mednyánszky Vaszary és Vadász [István] mellett – a kiállítás legkiemelkedőbb egyénisége. Ez Zádor István. [...]

Ballagi Ernő

(*Egyenlőség, 1916. jan. 30. 11–12.*)

Kettős kiállítás az Ernst-múzeumban. Az egyik kiállító, *Mattyasovszky-Zsolnay* László máig teljesen ismeretlen volt előttünk. Évekig tanult és dolgozott Párizsban, mikor hazajött, egyenesen nagybátyjának híres kerámiai gyárába ment, szép vázakat és figurákat mintázni, festeni, [...] Nem emlékszünk rá, hogy a közelmúltban fiatal művész ilyen készen lépett volna a világ elé. Érett és mély érzésű, érzelmes és szomorú, nem szereti a csillogást és a tarkaságot. Minden képen van valami végzetes, és egy virágcsokorról festett vázlata csaknem tragikus hatású. [...]

A másik kiállító, *Kosztolányi Kann* Gyula, régi ismerős [...] Bámulatos, hogy aránylag kis vásznain mennyit tud elhelyezni. [...] Valami józan és hűvös előadás jellemzi, valami mértani pedantéria. [...]

(*Az Est, 1916. jan. 30. – 11.*)

Új képek – az Ernst-Múzeum holnapi kiállítása. Az Ernst-Múzeum kiállítására indulva, menet közben egyre az járt az eszembe, hogyha *Kosztolányi Kann* Gyula – a holnapi kiállítás hőse – mindazt az ideges nyugtalanságot, mindazt a nervózus túlfűtöttséget, mely állandóan feszíti idege húrjait, a vászonra is át tudná vinni, akkor egyike lenne a legérdekesebb művészeknek. Mert hiába – mégiscsak az a szenvedély, ami legjobban markol a szívünkbe. És *Kosztolányi* szenvedélyes vérségű, csakhogy egyben tépelődő, vívódó lélek is, a kár csak az, hogy kétségeit, vívódásait, gyöttrődéseit sohase látjuk a vásznon: a fórumra mindig csak megtalált eredményeit hozta, amikor már meg-megfoghatta, amit keresett, hogy utóbb, fejlődése és átalakulása újabb állomásainál, megint eldobja verejtékes munkával szerzett kincseit és nyugtalan temperamentumával új eszményeket kergessen. [...] Ami a festő *Kosztolányi* nak legjellemzőbb tulajdonságává lett: hogy nem dobta el magától ösztönös vaksággal a nemes és kipróbált stílushagyományokat, mielőtt új értékeket helyettük nem látott, az látható jellemvonása volt már az építész *Kosztolányi* nak is. [...] A rajzos látás, a forma, – az architektus – még mindig túlteng ugyan benne (tán ezért szerette akkor úgy – és szereti még ma is – a primitív, kezdetleges látást: a rálátást, a festői házak és háztetők piros színfoltjait, melyeket oly finom alapárny színbe olvaszt össze a nap aránya), de mire az olasz ég vakító fényözöne alá kerül [...] a tónus finom kódét elemi erővel szárítja fel palettájáról a nap. [...] Ezeket a nyugodt, nyugodtságukban szinte nagyvonalú, átmeneteivel nem megfélemlítő, inkább megnyugtató és a szemeket úgy gyönyörködtető harmóniákat állította elének legszépben *Kosztolányi*, míg meg nem csapta megint az újra újidők egyetemes vajúdása: a forma egyszerűsítésének problémája. Akkor azzal kezdett küszködni. Ma azonban már teljesen éretten áll előttünk, s ha képein oly bámu-

latosan fegyelmezett nyugtalansága nem nyugtalanít is bennünket, viszont tudása és munkáinak egyenletes komplexsége megnyugtat és kielégít bennünket. S bizonyára tiszta művészi élvezet ez is. Ezekben az amúgy is idegpusztító időkben kétszeresen az. A kiállításon egy új emberis mutatkozik be: *Mattyasovszky-Zsolnay* László. Eddig csak részben beérkezett munkáiból ítélve értékes tehetségnek látszik, akinek fejlődésképességét vele született artisztikus hajlandósága mellett komoly stúdiumok és becsületes munka garantálják.

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Ujság, 1916. jan. 30. – 4.*)

Kiállítás. *Kosztolányi Kann és Mattyasovszky-Zsolnay az Ernst-múzeumban.* – *A Tichy-testvérek a Szent György Céhben.* Kosztolányi Kann Gyula művészete retrospektív módon jelenik meg azon a tárlaton, amely öt termet tölt meg s holnap nyílik meg az Ernst-múzeumban. [...] A színhatásokat, színértékeket keresi, kóstolja, igyekszik harmóniába önteni: a szín az alapja, az erőssége, a formái építész létre sokszor merevek, túlságosan szabályosan architektonikusak. [...] Egyik városrészelete tisztán naturalista, a mellette levő másik erősen stilizált, egy harmadik tájképe egészen szőnyeghatású, de mind, valamennyi a szín uralma alatt áll.

Mattyasovszky-Zsolnay László egészen új ember a nagy nyilvánosság számára. [...] Egyelőre még egészen franciás [...] de a háború végeztével remélhetőleg itthon marad, s akkor a magyar levegő nála is meg fogja tenni a magáét. [...]

Két igen jeles fiatal grafikusunk dús és változatos kollekcióját mutatja be legújabb kiállításán a Szent György Céh. A *Tichy* testvérek közül *Kálmán* a fiatalabb, de egyben sokkal termékenyebb, technikájában bravúrosabb, irányában inkább kiforrott, megállapodott. *Gyula*, az idősebbik viszont erősebb, mélyebben járó művészi egyéniség, akit nehezebb rajz- és témabeli problémák foglalkoztatnak. [...] Mindkettejüknek élénk a fantáziája, s ez az illusztrátori működésre predesztinálja őket. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország, 1916. jan. 30. – 21.*)

Két kiállítás. [...] *Kann*-nak hívták, *Kosztolányi* lett belőle. Építész volt, most festő. Derék, becsületes festő, pontos a rajzban, kellemes a – kissé élénk – színeiben, igénytelen a tárgyai megválasztásában. Képei minden jó ízlésű, módosabb polgár szalonjának díszei lennének, bár – mondják – eddig még kettőt se adott el belőlük. Hogy miért, erre nincsen magyarázat, mivel ő nem forradalmár, nem túlzó, de nem is maradi, hanem okosan, szorgalmasan, jól pingál [...]

Vele együtt ismerjük meg *Mattyasovszky-Zsolnay* Lászlót, egy fiatal piktort, a nagy cserepes, a pécsi Zsolnay unokáját, aki – szaturálva Párizssal – most mutatkozik be Budapestnek. [...] Néhány jól megkomponált, dekoratív, sőt monumentálisan ható kerámiaját is kiállította, amelyek sokkal készebbnek és befejezettebbnek, sőt egyénibbnek mutatják be őt, min a piktúrája. [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Ujság, 1916. jan. 30. – 4.*)

Két festő az Ernst-múzeumban. [...] az Ernst-múzeum az ismert nevű *Kosztolányi Kann* Gyula mellé – új ember bemutatkozásaként – adja *Mattyasovszky-Zsolnay* László munkáit. [...] ugyanazok a jó tulajdonságok jellemzik [Kosztolányi] mostani kollekcióját, mint amelyek tiszta népszerűséget biztosítottak már számára a képkereskedők körében. Tiszta, világos elgondolás, biztos és erőteljes felépítés, sok architektúra és alaposan megválogatott színek. Mindezek között pedig néhány jó és hatásos hangulat, [...] Külön figyelmet érdemelnek városrészeletei, úgy látszik, hogy minden változatában ez a téma áll legközelebb látásához és eszközeihez. Társának, *Mattyasovszky-Zsolnay*nak szép és értékes dolgain erős nyomai vannak még az iskolának [...] a francia és naturalista hatásokon át jelentékeny talentum sok biztató ígérete van a képein. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap, 1916. jan. 31. – 4.*)

Kosztolányi Kann Gyula és Mattyasovszky-Zsolnay László képei. Kosztolányi Kann Gyula hosszú esztendők óta állandó kiállítója a tárlatoknak. Munkásságát új látószögbe helyezni alig lehet. Tájképeit a kiállításokat látogató közönség eléggé ismeri, más irányú működést (noha építőművész is egyúttal) már jó ideje nem fejt ki. Az Ernst múzeumban rendezett kiállítása mégis kedvező alkalom arra, hogy a művészt, a törekvéseit a több mint másfél évtizedes munka fejlődést demonstráló termése szerint értékelhessük.

Atértékelésről az ő zökkenés nélküli, eruptív kilobbanásokat egyáltalában nem tartalmazó pályája mellett szó sem lehet, de a régebbi és újabb képei láttára a fejlődését mindenestre folyamatosabbnak, művészi egységét teljesebbnek, zártabbnak érezzük. Még egyet! Régebbi képei ma nyilván mást jelentenek, a művész képességeit más világitásba helyezik, mint keletkezésük idején. A művésznek, ha talán nem méltányolták annak idején eléggé e képeit, nagy elégtétele lehet, hogy a piktúrában bekövetkezett forrongás közbeeső hosszú periódusa inkább használt, mintsem ártott e vásznaknak, frissességük, aktualitásuk nem változott. (Hogy az újabb képei is kiállják-e a következő tizenöt-húsz esztendő próbáját, arra választ most hiába keresünk.)

Kosztolányi Kann Gyula úgyszólván kizárólag tájképeket fest. Régebbi figurális képei, csendéletei egészen kikapcsolhatók piktúrájából. Újabb csendéletei érdekes és markáns alkotások, azonban csak a jövő igazolhatja a művészhez való tartozásukat. Szóval a tájképet tekinthetjük Kosztolányi Kann Gyula legsajátabb kifejezési formulájának. A művész nagy hibájául róható fel az a körülmény, hogy e képeket utazás közben félig-meddig futtában festette, (nem mentség, hanem hiba) noha mindegyik képén rajta lelhető a művész egyéni bélyege, elmélyedésre, a táj lelkének arra a megismerésére, ami már több mint megismerés, gyötrődés, ami teszem fel Van Gogh munkáinak kophatatlan értékét ad, arra ideje nem lehetett. És így képeinek jórészt legfeljebb színproblémákat érintett, azonban a táj belső struktúrája elsikkadt bennük. Ezzel szemben meg kell állapítani, hogy a művész csalhatatlan izléssel kereste ki motívumait és mindig artisztikus maradt. Ez olyan erény, amelyet különösképpen ki kell ma emelnünk. Festői ösztöne új területek felé sodorta őt. Újabb csendéleteire utalok, amelyek szerencsés formában vetítik ki a művész megbecsülendő képességeit. Ezek és néhány (nem külföldi) tájképe bizonyosságot tesznek mellette. Minden őszinte barátja joggal kívánhatja, hogy kevesebbet utazzék, elégedjék meg az univerzum valamelyik parányi foltjával, mert egy szobasarok, egy árokszéle, erdőzug talán többet tud vele elmondani, bensőbb harmóniába tudja őt kapcsolni mindazzal, amit meglát, mint a sok turistafészek. Pihenjen ott, ahol eddig dolgozott és ahol eddig pihent, vegye ott kezébe az ecsetet.

Mattyasovszky-Zsolnay László új név, új ember, állítólag Párizsban tanult. Képei csak a felületes szemlélő számára mutatnak francia hatásokat. Távolról szinte megfoghatatlanul, mintha Munkácsy lelke rezdülne az ecsetvonásai mögött.

Tudása, izlése szerint sokra hivatott művész, aki némelyik képében mint befejezett kész egyéniség mutatkozik, aki fölényesen fölébe kerekedik az adott problémáknak, némelyikben pedig a megriadt kereső ember tétova révedezése érzik. Úgy hiszem az utóbbi képek mutatják őt az igazi mivoltában.

A technika készsége alig számít. A «Csendélet madarakkal» című képében fejeződik ki a legtisztábban látásának frissessége. Minden tárgyban, minden motívumban új és eddig meg nem oldott feladatot lát, amelyhez szűz érintetlenséggel közeledik.

Egy-egy megoldás tanulságait nem hasznosítja az újabb problémák felvetődése alkalmával; erejét bőséggel ontja, tanul, dolgozik viaskodik.

Fanyar színharmoniai messzire sugárzó múlt ízét, zamatát árasztják magukból, kompozícióinak felépítésében komoly erő, hivatottság, férfias önmérséklés biztató jeleit látjuk.

Ízléséről, ötletességéről kerámiai tanúskodnak. Remélhetőleg sikerül neki visszaszerezni a Zsolnai-cserepek régi (és az utóbbi időben sajnos nagyon leromlott) jó hírét.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1916. febr. 16. IX. évf. 4. sz. 250.)

Magyar festő képe a bécsi rendőrségen. Különös kálváriát járt Bécsben egy festőművésznek, *Tihanyi* Lajosnak egy portréja. Budapesten járt nemrégiben egy bécsi magyar hölgy, akinek *Tihanyi* műtermében megtetszett egy portré és szerette volna megvásárolni a festőtől.

Tihanyi azonban nem akarta eladni a képet és azt mondta, hogy lefényképeztetési és csináltat róla reprodukciókat, amelynek egyikét örömmel átengedi. Néhány nappal később a hölgy visszaautazott a császárvárosba, Tihanyi pedig utána küldötte a fényképet azzal a kéréssel, hogy cenzuráltassa és küldje el egy klisé-gyárba. A bécsi hölgy csakugyan el is küldte a fényképet cenzúráztatni. És itt kezdődik a kálvária.

A cenzúra nem értette meg a képet, miután Bécsben nem ismerik Tihanyi Lajost és a Nyolcak többi festőit. Sokáig tanakodtak, mit ábrázolhat a kép, végül is rájöttek, hogy ez nem lehet más, mint sáncoknak és más erődítményeknek madártávlatból való fölvétele. Beidéztek a rendőrségre az úriasszonyt és kihallgatták, hogy a képet ki készítette és mit ábrázol. Mikor az úrinő azt vallotta, hogy ez egy magyar festőművésznek a portréja, először nem hitték el, végül úgy határoztak, hogy szakértőkkel vizsgálatták meg a fényképet. A szakértők megvizsgálták és azt mondták, hogy a fénykép valószínűen egy magyar festőnek a portréjáról készült. A reprodukálást azonban még így sem engedte meg a bécsi cenzúra.

(8 Órai Újság, 1916. febr. 18. – 4.)

Képzőművésznők a Nemzeti Szalonban. [...] Nem túlságosan rajongunk e nemi különválásért, nem szeretjük a kiállító festőnők érdekében sem, mert így hozott értékeiket még hiányosabbnak érezzük, mint ha a férfi festők képei között elszórva találjuk őket. Nem olyan szembetűnő ilyenkor a sok dilettáns készség, amely mögül azonban szinte mindig hiányzik a komoly egyéniség. [...] *Kalivoda Kata* és *Úndi Mariska* azok, akik jelentékenyen kiemelkednek közöttük. [...] *Somló Sári* Vajda János szobra erős és biztos kézre vall. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(Magyar Hirlap, 1916. márc. 3. – 5.)

Nők képkiallítása. *A Magyar Képzőművésznők Egyesülete tárlata a Nemzeti Szalonban.* Ma már nem lehet egyszerű vállvegetéssel vagy lesajnáló mosollyal elintézni a piktorinákat. Ma már egy-egy jobb női művész nemcsak a reformruhát, a rövid hajtat, a szandált, a cvikkert és a szabad szerelmet jelenti. Ma már erősen meg kell nézni a katalógusban, hogy például a *Somló Sári* mintázta fej nem a legerősebb férfiszobrász keze alól került-e ki [...] Itt van *Úndi Mariska*, aki – erős iparművészeti iskolán keresztülmenve – ma egy sorban áll az első férfikollégáival. [...]

(Kgy) [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1916. márc. 3. – 6.)

Magyar képzőművésznők kiállítása. A magyar piktorinák könnyebb helyzetben vannak, mint festőkollégáik, akik közül egyre többet visznek a harctérre. [...] hölgyeink – hála Istennek – még nem hadakoznak a harctéren, bár a szörnyű emberirtás mellett még az amazon-seregekre is sor kerülhet. Hölgyeink még békésen ábrándozhatnak festőállványaik előtt s a háború borzalmaiból legföljebb a betegápolásban veszik ki részüket. [...] Az egész anyagból impozánsan válik ki *Sándorné Kalivoda Kata* erős egyénisége. [...] Izzó magyar érzését pedig külön is megdicsérik. Erős szereplője a tárlatnak *Boérné Úndi Mariska* is, aki ugyancsak lelkesen magyar érzésű. [...]

k. k. I. [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1916. márc. 3. – 7.)

Lotz-kiállítás. Lotz Károly, a magyar művészet halhatatlanja látogatást tesz az Ernst-múzeumban, hogy visszaidézze nagyszerű művészetét azok lelkébe, akik már elfeledték, s hogy megismerjék azok a fiatalok, akik még tudomást sem vettek róla. [...] Az olyan történelmi időkben, mint a mai világháború napjai, szükség is van a halhatatlanokkal való társalgásra. Túlságosan

uralja életünket a realiztikus, a borzalmasan véres és undorítóan kapzsi jelen. [...] Ha az ultra-aktok ondora gyógyíthatatlan beteggé tett valamelyik műértőt, vándoroljon el egy-két csodásan szép Lotz-akthoz – és gyógyulást lel. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1916. márc. 18. – 7.)

Képzőművészeti hírek. A képzőművészek [képzőművésznők] kiállítására kitzűzött díjak ítélő bizottsága, melynek Lichtenbergné Propper Aranka, Soós-Korányi Anna bárónő, Vámosyné Eleőd Karola festőművésznők, továbbá dr. Majovszky Pál miniszteri tanácsos, dr. Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója és dr. Wildner Ödön székesfővárosi tanácsnok voltak tagjai, szerdán délután tartotta ülését a Nemzeti Szalonban, Molnár Viktor, az egyesület, védnökének elnöklésével. A bizottság az 1000 koronás műbarátok díját B. Undi Mariska üvegfestményének, az 600 koronás székesfővárosi díjat pedig S. Kalivoda Kata olajfestményének ítélte oda. – „*Fiatalok*” névvel a kiállításokon az utóbbi években jelentős szerepet játszó ifjú festőművészekből új kör alakult, amelynek tagjai még a tavasszal bemutatkoznak a nyilvánosság előtt. A „*Fiatalok*” művészek köre első kiállításán részt vesznek a következők: Czigány Dezső, Diener-Dénes Rezső, Dobrovics Péter, Erős Andor, Gulácsy Lajos, Nemes Lampérth József, Kmetty János, Perlrott Csaba Vilmos és Úitz Béla.

(*Világ*, 1916. márc. 24. – 12.)¹

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] *Egry* Józsefnek, a súlyos beteg művészek tizenkét elsőrangú alkotása vár gazdacserére. [...] A tárlat egyik érdekessége a „*Fiatalok*” név alatt működő festőtársaság kollekciója, s nagy elégtétele a még el nem ismert művészi törekvéseiknek *Gulácsy* Lajos és *Lampérth* József neve, akik a kiállító hat művész között szerepelnek. Érdemes följegyezni mind a hatot: *Diener-Dénes* erős impresszionista, *Dobrovics* Péter a fegyelmezett, nagy akaratos lelkű festő, *Gulácsy* Lajos a borongós költőpiktor, *Kmetty* János a finom rajzú, *Lampérth* József a nagy tudású és *Úitz* Béla a formák ismerője. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest*, 1916. ápr. 2. – 13.)

Nemzeti Szalon. A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása nagy általánosságban se nem jobb, se nem rosszabb a legutolsó néhány kiállításnál. Az általános hatást két szóval lehetne a legtalálébban jellemezni, s ez a két szó: szürke közepszerűség. A természet újjáébredését, a tavaszt a *fiatalok* csoportja képviseli, akiket a szalon, eddigi helyes tradíciójához híven, nyitott kapuval fogadott. A fiatalság törekvésében sok szimpatikus vonás, élni akarás és heves temperamentum nyilvánul meg. [...] kár, hogy nem bízva igazságának meggyőző erejében, elméleti okoskodások, filozófiai okfejtések útvesztőiben térnek le az ösztön diktálta helyes útról. A katalógus előszavában szükségesnek találják föllépésüket igazolni. Minek? Ha jó, amit csinálnak, a beérkezettek egész szervezett hada sem képes érvényesülésük útjába komoly gátat emelni. [...] mi szüksége van például *Úitz* Bélának föllengzős frázisokra, amikor minden kiállítás csak komoly, férfias tehetségének újabb fejlődéséről tesz tanúságot. A kompozíció szilárd váza, helyes fölépítése ma is épp úgy erőssége, de már nem domborodik ki oly pregnánsan az alkotás egészének rovására, mint eddig. A puha féltónusok gazdag skálája, valamint az ötletes és hatásos fényeffektusok virtuóz alkalmazása műveit a kiállítás legérdekesebb látónivalójává avatja. Erővel teljes, harmonikus alkotás *Perlrott Csaba* nagy csendélete. *Diener-Dénes* Rezső tüzes, meleg színeivel felejteni műveinek itt-ott mutatkozó szerkezeti hibáit, *Kmetty* János pedig „*Fiatal nő*” című képével bizonyítja fölfogásának igazát. A fiatalok sorában van még *Gulácsy* Lajos, *Dobrovics* Péter és *Lampérth* József, akik közül különösen az utolsónak képei bizonyítják, hogy a fiatalok cso-

¹ Ua.: *Pesti Hirlap*, 1916. márc. 25. – 7.

portja – Úitz kivételével – elsősorban vonal- és formabeli kvalitásokkal dicsekedhetik, nem pedig a színek újszerű harmóniájával. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1916. ápr. 2. – 20.)

Tavaszi kiállítás a Nemzeti Szalonban. Ennek a kiállításnak négy különálló csoportja van: a tulajdonképpeni tavaszi kiállítás, a „Fiatalok” csapata, *Roskovics* Ignác hagyatéka és a sajtóhadiszállás két tagjának [...] gyűjteménye. Valami különös pompával kivirágzott új művész ezúttal sem jelentkezett a csupa fiatal, nagy részben egészen fiatal kiállítók között. Az egyéniségre való törekvésben fárad valamennyi, de legtöbbször csak egy furcsa grimaszig tud eljutni, mert hiszen az egyéniséget nem kell keresni, még kevésbé elhatározni, az vagy van és akkor éppoly természetes, mint a lélegzés, vagy nincs, és akkor hiába erőszakolják. Ennek a fiatalságnak nagy hibája, hogy agyonfilozofálja magát, spekulál, töpreng, de annál kevesebbet tud és érez. A kiállítás legjobb nevei: *Kmetty* János, *Gulácsy* Lajos, *Diener-Dénes* Rezső, *Perlrott Csaba* Vilmos, *Úitz* Béla, *Frank* Frigyes, [...] *Dobrovics* Péter és *Egry* József. [...]

(*Az Est*, 1916. ápr. 2. – 10.)

A SZALON TAVASZI KIÁLLÍTÁSA

Kiváló emlékezőtehetséggel bíró kiállítás látogatók esetleg még emlékeznek reá talán, hogy valamikor a háború előtt a *Nyolcas* nevű festői felekezet, melynek az volt a nevezetessége, hogy heten voltak s még a hét közül is egyik, éppen az, akiből az egész nagyhangú mozgalom táplálkozott, *Czóbel* Béla, csak messziről nézte úgynevezett elvtársai tülekedését. Még csak agyonverni sem kellett a véresszájű, de kispipájű társaságot; amilyen éktelen csataordítás közepette történt örömtelen születése, olyan csendes részvétlenség kísérte, ha nem is éppen korai, de annál gyászosabb elmúlását. Ezt a dicső pályafutást, úgy látszik, megkívánta megint néhány jobb sorsra érdemes fiatalember s „*Fiatalok céhe*” cég alatt új hetes szövetségbe állott össze. Természetesen a „modernség” jegyében, mert ezek a naiv fiatalemberek, még mindig ott keresik a modernséget, ahol éppen annyi joggal a tavalyi havat is kereshetnék. Nekik még mindig nem volt elég a kubizusból, s a párizsi „*Salon des Indépendants*” öt év előtti hulladékaiból s ezekben a nagyon is komoly időkben, mely művészi téren is a minél bensőségesebb koncentrációra kellene, hogy készítse az embereket, még mindig a mennél hangosabb rikkantással és bőffél akarják maguk felé irányítani a figyelmet.

Valami túlságosan komolyan persze nem kell venni az egész mozgalmat, de jellemző, hogy az új művészapostolok szintén nem a művészetben, de a numerus claususon kezdik, mert – ugyebár – az köztudomású és kétséget sem szenvedhet, hogy a jó művészetet csak hetes vagy nyolcas, de legjobb esetben csak kilences csoportokban lehet csinálni, a tizedik művész, még ha véletlenül tehetséges, sőt mi több, tehetségtelen lenne is, szonika [!] agyonverendő. Ezzel kezdték pályájukat az Új nyolcasok is, akik határozatilag kimondották, hogy a fiatalok csak ők nyolcasan, akarom mondani heten, és a többi, aki legalábbis ugyanannyi krapplakot fogyaszt el, mint ők, sőt ugyanúgy ecsettel és olajjal keni a festéket, az legfeljebb immár az „öreg kiérdemesültek” céhébe léphet be.

Így például még a rendezés ideje alatt volt módunkban látni, hogy egy *Járitz* Józsa nevű, aki pedig szemmel láthatóan legalább oly tehetséges, mint az új hetesek közül hatan, már nem kerülhetett be a díszes társaságba, mivelhogy a nyolcas szám a piktúrában tudvalevőleg a legrosszabb kabala. Ettől eltekintve, *Úitz* Béla, aki különben már az öregek céhében is ismételtelen jó művésznek találtunk, ebben a társaságban sem lett rosszabb, sőt ha egyáltalán szabad ilyenmit hangosan kimondanunk, szinte ő az egyetlen, aki nemcsak a céhbeli nevet, de a művész nevet is joggal viselhetné. *Gulácsy* is, úgy látszik, öregnek számított eddig, márt jó másfél évtizede mindig szívesen láttuk az ő mélyzengésű és archaikusan stilizált szín- és vonalálmait, melyeknek méla hárfazengését most hétszeres túlerővel ordítják túl kubista barátainak bombardói.

Perlrott Csaba, ha jól tévedünk, szintén túl van már a tizennyolc esztendőn, igaz, hogy ő összes eddig eltöltött esztendeit a *Salon des Indépendants* mindenkori blöffjeinek tanulmányozására fordította. Ő tehát legalább konzekvens a furcsa kis társaságban, míg *Dobrovics Péter*, aki igen jóra való Ferenczy-tanítványnak indult, valószínűleg most maga csodálkozik legjobban a társaságon, melybe a mindenáron való klikkcsinálás vágya belekergette. A hét betegek közül a legtöbb reménnyel még a *Kmetty János* felgyógyulása iránt vagyunk, őt ugyanis kubista kirándulásában legalább alapos rajztudás és komoly formaérzék kíséri. Végül, hogy ki ne felejtjük az utolsó két hetest sem, *Lampérth József* és még csak ezután nemesítendő *Diener-Dénes Rezső*, az ántánt kiéhezhető politikájának teljes csődjét illusztrálják, bebizonyítván, hogy minden behozatali tilalom ellenére is kilónként kapni még a festéktubusokat a jó öreg Kreutlenél, esetleg hitelbe is. Mind a ketten ugyanis százhusz centiméter széles Loreley-ecsetkezeléssel alkotják véletlenül bekeretezett szőnyegeiket.

A Szalón vegyeskereskedésében a fenti bandérium felvonuláson túl szegény néhai való jó *Roskovics Ignác* szentképei és rajzai szörnnyüködnek a falakon a soha nem álmódott szomszédság láttán, hogy pedig el ne felejtjük valahogy a daliás időket, a kitűnő *Leonhardt* mester egy *Pogány* [Gyula] nevű magyar tanítványa egész szobára valót ad pótléklul a legutóbbi háborús kiállításához.

A nem céhbe tömörült kiállítók közül *Károly Ernő*, *Szigeti Jenő*, *Kampis János*, *Podvinecz Erzsébet*, *Egry József*, *Makó Bertalan*, *Scheiber Hugó*, *Schiffer Artúr*, *Borszék Frigyes* (pompás porcelánokkal), *Lénárd Imre*, *Kastaly István*, *Frank Frigyes*, *Edvi Illés Jenő* s a Szalón többi házi festője gondoskodtak róla, hogy azok se kérjék vissza a belépődíjat, akik mulatni a vurstliba járnak, a fő kiállítási termekben azonban, ha már magasabb rendű művészetet nem is, de legalább becsületes és őszinte törekvéseket keresnek.

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság*, 1916. ápr. 2. – 4.)

A szalon tavaszi tárlata. Nagy és tarka kiállításra valót gyűjtött össze a Nemzeti Szalon [...] Hogy a „Fiatalok” az idén is csoportban tömörülve rémitgetik a gyengébb lelkűeket, egyáltalában nem új, de elég meglepő. Mondanivalója csak egy kettőnek akad, de mázol merészen valamennyi. *Perlrott Csaba* Vilmos „Fa alatt”-ja a legösszevisszább karakterre vall és ... Különbén nincs értelme a fiatalok szapulásának, hisz azért fiatalok ők. Ellenben két jó rajzolójuk becsületeset is produkál, *Uitz Béla* és *Kmetty János*. A grafika úgy látszik kevesebb alkalmat ad oly vakmerő kilendülésekre, mint a kolorizmus. [...]

Kob.

(*Független Magyarország*, 1916. ápr. 2. – 4.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Külön szobában „Fiatalok” címen új művészi csoportosulást mutat be a Nemzeti Szalon idei tavaszi tárlata, a magyar piktúra erősen modern hajlandóságú piktoraiból. Közös értéke ennek a hét festőnek mindenestre az, hogy a közelmúltban megismert művészi keresések nagyrészt széteső részletekben adott eredményeit nyugodtabban, kevésbé erőszakolt kiemelésekkel, egységesebben teszik magukévá. Ebben aztán benne foglalattik a csoportosulásnak – nem az egyeseknek – közös hibája is, hogy tudniillik nem egy közös új keresés, legfeljebb közös hajlandóságokkal hozták össze őket. A katalógus sorrendje szerint először *Diener-Dénes Rezső* szerepel, aki főleg néhány portréjában, legkivált egy sapkás férfi figurájában ad egészen komoly értékeket. Formaproblémáinak jó, meleg színekkel adott megoldásaival néha kissé erőszakolt hangsúlyozások csúsznak ugyan be, de ezekben is érett és lendületes. *Dobrovics Péter* e társaságból talán legkevesebbet szerepelt még a nyilvánosság előtt. Kissé hidegen okos, de mindenestre értékes ember. Két városrészlete, egy fiúarc képe és egy nagyobb kompozíciója azonfelül komoly és eredményes stúdium minden jelével tartalmaz. *Gulácsy Lajos* erősen kívül esik e társaság közös hajlandóságain s most sem mozdult el régebbi dolgainak szándékaitól. „Vándorló család” című rajza azonban egészen elsőrendű, finomságában és fantasztikus hatású rajz-ötleteiben. *Kmetty János* nagyon is absztrakt „Krisztus levétele

a keresztfáról” című vászna mellett főleg egy fiatal nő arcképével s egy anyát ábrázoló vásznával tesz tanúbizonyságot erős fejlődésről és ad sok ígéretet a holnapra. *Lampérth* József maradt meg leginkább a részletanalízis világában. Szajna hídja, egy ülő aktja azonban jelentős munka. *Perlrott Csaba* Vilmost magát régebben, kiállított két képe közül pedig a „Csendélet”-et már a múlt évi tárlatból előnyösen ismerjük. „Fa alatt” című nagy képe főleg kompozíciójában hoz új értékeket. *Uitz Béla* mostani dolgaival legerősebben számíthat ebben a teremben a nagyközönség hajlandóságaira, ami azonban korántsem jelenti azt, hogy mondanivalói bármiben is mögötte maradnának a többieknek. Csupa egytónusú dolgot állított ki, amelyekben erősen plasztikai hangsúlyozással keres egységes és jó ritmusú fény- és formamegoldásokat. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1916. ápr. 2. – 6.)

Fiatalok a Nemzeti Szalonban. Meglepetésre akadunk a Nemzeti Szalon termeiben. A máskor sablonos tavaszi kiállítást frissé, elevené teszi egy új művészi alakulás bemutatkozása. Heten vannak a „*Fiatalok*”, akiknek egy része már öt év előtt tömörült külön először. Akkor nem érték el céljukat, s ma némelyek elhagyásával, másoknak magukhoz kapcsolásával új szervezetben jelennek meg a nyilvánosság előtt. Határozott erős tehetségek vannak közöttük, s amivel most itt előállnak, vajdásuk végleges eredményét illetően teljes bizalmat ébreszthet. *Perlrott Csaba* Vilmos csendélete például egészen kiforrott komoly dolog, „Fa alatt” című vásznán is vannak szép részletek, ha az egésznek a kompozíciója kissé széteső is. *Uitz Béla* nagy erejű rajzó talentum, aktjainak mozdulata, beállítása kitűnő, a fényelosztás mindegyik rajzán jól sikerült. *Gulácsy Lajos* fantasztikus, misztikus, trecentós képei közül egy színes rész, a „Vándorcsalád” fogja meg legjobban a szemlélőt. *Dobrovics Péter* „József és Putifárné”-je érdekes, színben is hatásos alkotás, *Diener-Dénes Rezső* a mély tónusokat kultiválja. „Artista”-ja és „Júliá”-ja finoman artisztikusak. *Kmetty János* Krisztus-kompozíciói struktúra dolgában erősek, több képe fegyelmzett, jól iskolázott voltáról számol be. *Lampérth József* önarcképe színfoltjaival még kissé erőszakos, rajzai sokkal kiforrottabbak, szebbek.

A tulajdonképpeni rendes tavaszi tárlatról sokan hiányoznak [...] *Egry József* biztos kézzel készült rajzaiból egy kitűnő tanulmányfej válik ki; [...]

m. e. [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1916. ápr. 2. – 15.)

Nemzeti Szalon. [...] Változatosság és bőség hívja fel a föltétlen érdeklődést a gyűjtemény iránt, [...] Egy szobában lehiggadtabban jelentek meg a fiatalok, akik a meghökkentő szertelenségeket akarják végképp kinyesni munkásságukból. Most heten vannak: *Diener-Dénes Rezső*, *Gulácsy Lajos*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József*, *Perlrott Csaba* Vilmos, az izmos *Uitz Béla* és *Dobrovics Péter*, a szervezőjük. Megtisztulásuk szellemét szívesen fogadja mindenki. [...]

(*A Nap*, 1916. ápr. 2. – 5.)

Nemzeti Szalon. [...] A nagyteremben *Feiks Alfréd* két pompás kis képe ragyog ki eleven mozgásával és friss színeivel. a *Fiatalok Körének* gyűjteményében *Diener-Dénes Rezső* „Bohéme” című biztos kézzel könnyedén odavetett képe, *Uitz Béla* gyönyörű női aktjai, *Nemes Lampérth József* „Szajna-híd” tusrája, *Perlrott Csaba* Vilmos csendélete és *Dobrovics Péter* férfiarcképe sok méltánylást és szeretetet érdemelnek.

(*8 Órai Ujság*, 1916. ápr. 2. – 6.)

Roskovics és a fiatalok. *A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata.* [...] A fiatalok különösen tetterre készek. És szívesen ostromolják a Nemzeti Szalont, mely 23 éves fennállása óta mindig ajtót

nyitott minden művészeti törekvésnek. Két évtized mit sem jelent a mindenségben, de annál nagyobb idő hazai művészi életünkben. Íme a két szélsőség: *Roskovics* Ignác, a Szalon egyik első alapítójának művészi hagyatéka s a „*Fiatalok*” legújabb csoportjának kollekcója. Amaz csupa illusztratív finomság, ez szinte szertelen erő kifejtés. Ott akadémikus kompozíció, itt vizsztatérés az ős-naivitáshoz. Az igaz, hogy e 23 év arra is jó volt, hogy közönségünk leszűrje a tanulságot: a művészetben csak az igazi művészeti törekvésnek van jogosultsága s nem a divathóbortoknak. [...]

Kiválik még: [...] *Egry* József rajz-kollekcója, [...] *Frank* Frigyes grizettje, [...] Az ultra-határon portyázó „*Fiatalok*” köre hét szereplővel kér szót. *Diener-Dénes* Rezső túl színesen, *Dobrovics* Péter viszont túl szürkén festi a húst, *Gulácsy* Lajos a misztikusan álmodozó, *Kmetty* János kompozíciókkal vívódik. *Nemes Lampérth* József tegnap még kubista volt és mozaik-embert festett, ma már a portréjában és a „*Szajna-híd*” című tusrajzában virtuóz lett, *Perlrott Csaba* a nagy stíl felé tart, *Uitz* Béla pedig monumentalitást vitt tusrajzú aktjaiba. Ő a legérettebb fiatal, s kisebb tusrajz-kompozícióiban olyan vén már, mint egy renaissance korbeli olasz. De ez a dicséret el ne bizza. [...]

Ugye mennyi mindenféle mesterkedés. Mintha nem is volna világháború.

(Kézdi) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1916. ápr. 2. – 12.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Egy csoportnyi fiatal művésznek adott helyet tavaszi tárlatán a Nemzeti Szalon. A baloldali kis kék teremben függnek a „fiatalok” képei, kik ezen a néven szándékoznak jövőre is együtt maradni és közösen szerepelni kiállításainkon. Mióta a Művészház becsukta ajtait, újszerű irányok felé keresgélő és merészkedő fiatal művészeinknek nincsen otthona. Akárhány nagyreménységű ifjú valósággal eltűnt szemünk elől, azóta pedig nem is a háború nyelte el őket. Igaztalan és méltánytalan állapot ez. Nincs ellene más orvosság, mint hogy az egymáshoz hasonló törekvésűek, kik azonfelül emberi tulajdonságaikra nézve is megegyeznek, összefogjanak és kidacolják maguknak azt, amit tehetségüknél fogva megilleti őket.

A „fiatalok” heten vannak, s már nem is mind nagyon fiatal, viszont azonban mind tehetségesek. *Perlrott Csaba* Vilmos és *Gulácsy* Lajos legalább egy nemzedékkel öregebbek a többinél. *Perlrott Csaba* Vilmos azt a szép szobros csendéletét állította ki, melyet már régebről ismerünk, tovább „*Fa alatt*” című színes kompozícióját. *Gulácsy* néhány hangulatos és artisztikus rajzát és festményét. Náluk korra is, szereplés dolgában is fiatalabb művészek *Diener-Dénes* Rezső, *Dobrovics* Péter, *Kmetty* János, *Nemes Lampérth* József, *Uitz* Béla. Egytől egyig tehetséges festők. *Diener-Dénes* nevével először találkoztunk nagyobb kiállításon. Szép figurális képei vannak, arcképek és egyéb tanulmányok, melyeket színesség és festői előadás jellemez. A fiatal művész képzeletében egy kissé Goya képeinek emléke él még, de nem annyira, hogy egyéniségét befolyásolná. Készebb művész nála *Nemes Lampérth* József, ha a kiállításra mindjárt csak rajzokat küldött is. Rajzai az emberi test plasztikájába elmélyedő formatanulmányok, kivált a tollrajzok. Komoly és erővel teljes munkája 370. számú férfiarcképe. *Kmetty* János is az emberi test formáit keresi képein szénnel és ecsettel. Minden munkája érdekes, legmegkapóbb azonban a „*Keresztlevétel*” igen eredeti kompozíciója. *Dobrovics* Péter és *Uitz* Béla a kis csoport két kimagasló tehetsége. Mind a ketten nagyszabású feladatokat keresnek és igyekeznek megoldani. *Dobrovics*nak „*József és Putifárné*” című olajfestménye különösen színeivel megkapó munka. A fiatal művész két arcképe is jeles alkotás. *Uitz* Béla tónusos rajzainak, melyek tele vannak ennek a szemlátomást oly könnyedén alkotó művésznek hatalmas kifejező erejével, méltó párjai pompás rézkarcai. Ettől az alakuló művésztől is sokat várunk még.

A „fiatalok” csoportján felül még két egyéni gyűjteménye van a tárlatnak. [...] A kiállítás egyéb anyagából *Egry* József művészi rajzait és pasztelljeit, *Fejks* Alfréd két fantasztikus olajfestményét, [...] *Pásztk* Jenő érdekes előadású tanulmányfejtét, [...] *Scheiber* Hugó igen tehetséges olajképeit [...] emeljük ki. [...]

e. a. [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1916. ápr. 2. – 16.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Új művészcsoporthoz tartoznak be a Nemzeti Szalon tárlatán. „Fiatalok” a nevük és különböző festők munkáit hozzák elének. Nem mind új emberek s nem is egységes célok, inkább az ügy szeretete, maga a művészet terelte egymáshoz a hét festőt. *Perlrott Csaba* Vilmosnak egy már ismert csendéletét s egy nagyobb kompozícióját találjuk, tájkép ez, melynek színei dúsán csendülnek, a tér betöltése javarészt eredeti és sikerült, s ha nem is mindenütt kellő helyükön érvényesülnek a figurák, festőjük tehetségének nagy haladásáról ad számot a kép. *Dobrovics Péter* művészi felfogása festményei szerint még nem egységes, formálássága nagy, portréin jó megfigyelő. „József és Putifárné” című képén kompozíciós képességei mutatkoznak, de legerősebb szerintünk egy tájképén, („Ferencvárosi házak”). *Uitz Béla* apró, grafikai munkái még visszaverődései szlávos és lírai tehetségének, de nagy aktjai még üresen hatók. Jó indulást mutat rajzain a társaság egy kevésbé ismert fiatal tagja: *Nemes Lampérth József*, képei közül „Csendélet”-e tartalmas és kiemelkedő. *Kmetty János*nak önarcképét emeljük ki és Krisztus levételét ábrázoló kompozíciójában igen sok szép részletet találunk. Egyéniségét, egy vidám, kissé a groteszkszerűséget kedvelő kedélyt, igen jól átviszi képeire *Diener-Dénes Rezső*: jókedvű, élénk és mondhatjuk, eredetiséggel önmagát adó. A hét baráti festő között szerepel *Gulácsy Lajos* is, aki rég nem szólalt már meg teljes lélekkel. Finom és művészi, betegességgig érzékeny egyéniségét egy színes rajzán látjuk, melyet „Vándor család”-nak keresztelt. – Csak ennyit a „Fiatalok”-ról, akiknek összeállása mindenképpen rokonszenves, mert azt mutatja, hogy vannak, akik tehetségesek és komolyak és nagyok látják a művészetet. [...]

(*Világ*, 1916. ápr. 2. – 20.)

A 44-esek frontján... (Somogy-Tolnai Hadi Almanach) címen érdekes háborús könyv jelent meg. A könyvben a híres somogyi regiment több tisztje és önkéntese írja le érdekes hadiélmezeit. A műhöz József főherceg írt lelkes előszót. A könyvből kiemelkednek *Gerhardt Gaston* és *Biringér Gyula* százados közleményei. A címlap *Rippl-Rónai* művészi rajza. A díszes albumszerű művet S. Nagy Lajos és Róbert Oszkár állította össze.

(*Friss Újság*, 1916. ápr. 4. – 3.)

TAVASZI KIÁLLÍTÁS

A Nemzeti Szalon e hosszan tartó háború alatt már a második tavaszi kiállítását rendezi. A művészek nagy része a harctéren van, a másik idehaza dolgozik, de mind a két csoport lankadatlan szorgalommal kezeli az ecsetet és a vésőt, s küldözgetik alkotásaiknak legjavát a Nemzeti Szalon kiállításaira. Amikor 9 év előtt itt az Erzsébet téren fölavattuk a modern képzőművészet új templomát, általánosan az volt a vélemény, hogy ezek a pompás helyiségek ki fogják elégíteni a művészeti alkotások helyszükségletét. A művészi pályára való tolongás és a magyar képzőművészetnek elvitázhatatlanul rohamos fejlődése igen gyorsan szűknek találta új kiállítási palotánkat is. Alig pár év alatt tehát odajutottunk, hogy mindent elkövetünk helyiségeink kibővítésére, és alig várjuk a háború végét, hogy valami módot keressünk ennek a fontos kiállítási szükségletnek a kielégítésére.

Mint minden alkalommal, úgy most is a rendes kiállítások keretén belül külön kollekcióknak is adunk teret az érvényesüléshez. [...] Bemutatjuk a magyar történeti és egyházfestészet hervadhatatlan érdemű nemrég elhunyt mesterének, *Roskovics Ignác*nak, a Nemzeti Szalon egyik megalapítójának értékes művészi hagyatékát. [...]

Ezen a kiállításunkon tért nyitunk egy új alakulásnak is, amennyiben „Fiatalok” elnevezés alatt önmagukban bízva összeállt néhány ifjú festő, és próbálkozik a maga útján való érvényesülésre. Egyik résztvevőjük erről a mozgalomról a következőket írja nekünk:

„A fiatalok öt év előtti első tömörülésének demonstratív karaktere volt. Új piktori eszmék propagálását határoztuk el, és amaz intenciók nyilvánosságra juttatását, melyet fiatalos hévvel magunk is hittünk, és amelyeknek a győzelmét, teljesülését magunk is óhajtottuk.

Ez az egyesület – legalábbis ebben a formájában – megszűnt. Lelkesültségünkben nem látuk előre, hogy más gerincű és törekvésű egyének céljainkat hamarosan zsákutcába fogják juttatni.

Ennek következtében revízió alá vettük a régebbi tagokat, s szívesen láttuk azokat, akik eddig tőlünk távol szintén hasonló eszmékért lelkesedtek.

Természetesen öt év sok dolgot másképp formált, mint eleinte hittük. Mindannyian az egység szentségére esküdtünk, új szenzációs interpretációkra törekedtünk, ezek helyett ma, ha szabad ezt a szót használnom, akadémiáknak felé törekszünk.

Nem szabad ettől megijedni. Akadémiákat csak olyan korok teremtettek, amelyek egységes szellemnek egységes kifejezést kerestek.

Ha vajúdásaink eredményét nem tudtuk volna általánosítani, úgy az össze kínlődásaink nem forradalmiak, hanem csak divatkarakterűek lettek volna.

Azért eme tömörülésben üdvözlöm a fiatalokat, kik e vajúdó korban az egységes és általános világfelfogás kialakulásához az utat megmutatják és erejüket hozzáadják.”

A tavaszi kiállításon ezeken kívül [...]

Budapest, 1916. április hóban

A Nemzeti Szalon Igazgatósága

A tavaszi tárlat. [...] Erőteljes *Czigány* Dezső „Bibornok”-ot ábrázoló önarcképe, légiesen finom *Lányi* Dezsőnek egy fiatal nőről készített márványszobra, [...] *Iványi Grünwald* Béla rusztikus tenorban tartott akt-csoportjával kelt érdeklődést. Meleg rokonszenven vált ki nem mindennapi alkotásaival *Perlrott Csaba* Vilmos. *Csók István* három vászna közül a „Füvés után” az igazi. Kedves hangulatot hoz elénk *Börtsök* Samu „Egy téli napos délután” című képével, míg *Uitz* Béla komor tónusú szánrajz-aktjával tör az elismertetés felé. [...] Szinte felüdul a szem *Fémes Beck* Vilmos „Éneklő” című bronzszobrán. [...]

(B. M.) [Boross Mihály]

(Budapest, 1916. ápr. 8. – 7.)

Tavaszi tárlat. [...] fenséges közömbösséggel tavaszodik. Mindezeknek azonban nyoma sem igen látszik a tárlaton, [...] A tavasznak sem kedvéből, sem lelkéből, sem pedig erejéből, nagyon kevéske, szinte semmi. [...] De mi azért mégis azt a hajnalodást követeljük, művészetünkben is azt követeljük, melyet drága magyar vérrel fizetünk már két esztendeje, s azt kérdezzük ismét: most, amikor az idegen hatások behurcolása előtt halálosan mély lövőárhok tátonganak, amikor kénytelen is itthon kell maradnunk, amikor lehetetlen idehaza nem maradnunk, mit látunk, mit érzünk, művészeink mit tudnak meglátni és átérezni idehaza? ... Mert csakis ez a miénk igazán, s ebből táplálkozva lehet csak az új közép-európai alakulásokban komolyan számottevő, kultúrsúlytal bíró magyar művészet is. [...]

Malonyay Dezső

(Budapesti Hírlap, 1916. ápr. 8. – 1–2.)

A Múcsarnok tavaszi kiállítása. Régen láttunk ily bágyadt falakat! [...] Nyomasztó egyhangúságban lógnak egymás mellett a képek, mint heringek a szárítókötélen [...] Különös erővel jelentkezik *Perlrott Csaba* Vilmos, aki sok vergődés és próbálkozás után mintha meglette volna egyéni stílusát. Nem kellemes művész, rideg és fanyar, de előadása heroikusan erős. „Czigány modellek” című képe a legértékesebb új képek közé tartozik; csendéletének ereje és bámulatos konstrukciója vetekszik egymással. A női képmás változatos kék tónusai, a lélekkel teljes arc, az egésznek összefüggése a kis tájképpel, értékes és szorosan összefüggő eredményei a képnek. Sajnos a rendezőnek nem volt annyi érzéke, hogy a három képet egymás mellé és jó falra akassza, különböző zugokba akasztották a három képet. [...] Komoly és szép munka

Czigány Dezső „Biboros”-a, kár hogy a kép bibora nem elég gazdag. [...] Említésre méltó nevek még ebben a csoportban Csók István, *Uitz Béla*, *Börtsök Samu*, [...]

(*Az Est*, 1916. ápr. 8. – 5.)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. [...] De mit prédikálunk itt, jobb, ha úgy vesszük a dolgokat, ahogy ők maguk is kívánják; tekintsük egyszerűen a festők vásárcsarnokának a múzeum földszinti helyiségeit, s akkor nyugodt lélekkel megállapíthatjuk, hogy – miként a nagy csarnokban – itt is akad a sok selejtes portéka között közepes, sőt itt-ott tán elsőbbrangú mesterségbeli készség, mely részletesebb figyelemre is méltóbb lenne, ha mi is kitudnók magunkat kapcsolni a világból úgy, ahogy arra a festő urak képesek. Így *Hatvany* Ferenc báró aktja – Ingres mestermunkáit a talentumos művész igazán komolyan tanulmányozta! – kitűnő formaérzéről és pozitív tudásról tesz tanúságot s csak valamivel is élénkebb színskála mellett határozottan a legjobb darabja lenne a kiállításnak. *Ferenczy* Károly aktja a fekete háttérrel artisztikus, mint a mester minden munkája, bár viszont a fáradtság kétségtelen jeleit mutatja. *Czigány* Dezső biborosnak stilizált önarcképe erővel és intelligenciával festett munka. *Iványi Grünwald* Béla most is elsőrangú. Színben buja és pompázatos Csók István nagy dekoratív falképe, míg *Magyar Mannheimer* Gusztáv tengeri jelenete friss és temperamentumos előadásával veri szomszédságát. Intim órák odaadó természetstúdiumai szólnak hozzánk *Szlányi* Lajos tájképeiről, míg *Glatz* Oszkár figurális kompozíciója a művész biztos rajztudását és még mindig fejlődő színskáláját hirdeti. Minden eddigi munkájánál érettebb alkotás *Perlrott* Csaba Vilmos kompozíciója, a „Cigány-modellek”, melyben ez a máskor minden szertelenségben tobzódó fiatalművész szinte már-már kiegyensúlyozottan jelenik meg. [...] *Uitz* Béla „Olvasó nője”, a fiatal művész markáns és klasszikus hajlamú tehetségének újabb dokumentuma [...]

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság*, 1916. ápr. 8. – 4.)

Tavaszi tárlat a Szépművészeti Múzeumban. [...] Bizonyos, hogy ez a gyűjtemény a téli s a múlt esztendei tárlatokhoz viszonyítva az első háborús kiállítás. Nem a mondanivalói miatt, nem a várva várt nagy átformalódás miatt, mely új eszközöket és új szándékokat kell, hogy találjon, nem új eredmények miatt – hanem jelentéktelensége és szegénysége miatt. [...] de talán mégis valamivel többet, nagyobb, értékesebbet vártunk volna. Nem kész eredményeket, de valami nyomát annak, hogy amint minden más téren e viharos idők már valamiben megérintették az embereket – a magyar piktúra ne egy splendid isolation formáját mutassa ez örületen nagy lázzal szemben. Lehet, hogy ma még nem lehet teremteni az új nyomokon, de legalább akarni kell. Akarni legalább annyit, hogy keressék ezeket az új utakat. [...] *Czigány* Dezső dolgai közül egy csendélet és egy papi ruhás önarckép hoznak komoly kvalitásokat. [...] *Perlrott* Csaba Vilmos nagy csendéletének legkomolyabb értéke egy szoborcsoport. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1916. ápr. 8. – 5.)

A Múcsarnok a Szépművészeti Múzeumban. *Tavaszi kiállítás.* [...] a Múcsarnok még mindig a Szépművészeti Múzeumban szorong. [...] Talán nem utolsó tényező az alkalmatlan helyiség abban, hogy az ideai tavaszi tárlatról olyan sokan hiányoznak [...] *Perlrott* Csaba Vilmos női arcképe igen erős, megállapodottan komoly, lélekkel teli munka, cigány-modelljei jól mozgatott csoportot alkotnak, az emberi test szerkezetének érdekes tanulmányai, csendélete különösen színeinek összeválogatásával hat. *Czigány* Dezső bibornoki ruhába öltöztetett önarcképe kitűnő karakter, színezésben kevésbé sikerült. Annál szebbek, önállóbbak a színes virágcsendéletei. [...] *Feiks* Alfréd bájos fürdő nőcskéi, *Hatvany* Ferenc franciás női aktja, *Börtsök* Samu friss, levegős tavaszi tája, *Vass* Elemér kvalitásos, jól színezett falúrészlete, *Uitz*

Béla remekül megrajzolt „Olvasó nő”-je, [...] *Fémes Beck* Vilmos gyönyörű mozdulatú kis éneklő nője, [...]

Magyar Elek

(Magyarország, 1916. ápr. 8. – 7.)

Tavaszi tárlat. Aki háborús gondjaitól menekülni akar, térjen be a Szépművészeti Múzeum földszintjére, [...] még mindig nem a Múcsarnok nyújt hajlékot a magyar képzőművészek alkotásainak, csak ez érezteti itt meg velünk, hogy valahol távol csaták dúlnak. A kiállítás hét termében mindössze négy-öt háborús képet kell meglátnunk. Kár, hogy kevesen akadtak, akik így próbálkoztak megbirkózni a grandiózus feladattal. A szabad művészek termeiben sok a dicséretes munka, *Iványi Grünwald* egy festménye, *Perlrott Csaba* három műve, *Erdei Viktor* jelentős önarcképe, *Hatvany Ferenc* érdekes aktja, [...] Úgy látszik, művészeink azzal akarnak elzárkózni a káros külső hatásoktól, hogy önmaguk megismétléséhez folyamodnak. Több próbálkozás nem ártana. Ennyire mégsem kell félni.

(A Nap, 1916. ápr. 8. – 5.)

Tavaszi tárlat. [...] Háború van, világrengés, de ez legfeljebb a képek mennyiségén látszik meg, ami helyesebb is, mert az a pár háborús csatakép, amivel próbálkoznak, még a háborús vezércikkverseknek is alatta marad. A kiállítás képe egyébként a régi szokványos egyformaság, amelyet egy-két friss alkotás csak néha tör meg. *Kézdi-Kovács László*, *Neogrády Antal* régi sablonjaikat adják újra. [...] Az első teremben *Czigány Dezső* erős és emlékezetes szép bíbornok arcképe és *Csók István* színpompás kompozíciója a legkiválóbb értékek. Mellettük *Ferenczy Károly* és *Hatvany Ferenc* egy-egy igen szép aktja, *Iványi Grünwald Béla* akt-csoportja, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos, *Feiks Alfréd* képei nyújtanak zavartalan örömet. A második teremben csak *Ulitz Béla* olvasó nője – mesteri rajz – [...] érdemel méltatást. [...] *Fémes Beck* Vilmos kis bronz aktja igazi érték.

(t. l.) [Tóth László]

8 Órai Ujság, 1916. ápr. 8. – 7.)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. Művészeink vérrel és jótékonyssággal bőven áldoztak a világháborúnak. A legsúlyosabb áldozatot azonban akkor hozták, mikor a Múcsarnok tágas helyiségeit átengedték katonai kórházi célokra. [...] igazán aktuálissá lett a Múcsarnok hadikórházának kiürítése s az a törekvés, hogy visszaadják eredeti rendeltetésének. [...] Aktok dolgában nagy a népesedés ebben a teremben; *Ferenczy Károly* heverő aktja fekete szövetek között, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos kissé mosdatlan cigányleányai bő alkalmat nyújtanak a női test sokféleségének tanulmányozására. (Hiába minden világháború, a piktorokat mégis jobban érdekli a női akt!) Hadi tárgy alig van itt. [...] *Czigány Dezső* ötletes önportréja említendő. (Ez utóbbinál értékes ötlet az, hogy bíbornokká festette önmagát.) [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1916. ápr. 8. – 7–8.)

A tavaszi tárlat. [...] A fiatalabb festők közül *Perlrott Csaba* Vilmos magaslik ki ezen a kiállításon. Kemény egyéniség, ki tetszetős lenni egyáltalán nem tud. Sok évi vívódás után a különösségektől mindinkább szabadul és egyéni stílusa, mely monumentális kifejlődés felé igyekszik, egyre szebben bontakozik. Mind a három képe nagyon érdekes munka, legmegkapóbb (talán legkészebb) mégis kék gammájú női arcképe. *Czigány Dezső*nek virágcsendélete mindössze néhány széles és harsogó színes folt; de csupa erő és nagyszabású felfogás. [...]

A többi terem kiállítói közül *Erdei Viktor* megkapó önarcképét emeljük ki. [...] *Ulitz Béla* olvasó nője épp olyan egyéni munka, mint a fiatal művész egyéb rajzai. Kellemes meglepetés *Fejérváry Erzs* nagyméretű kompozíciója, [...]

Szobor a kiállításon kevés van. Két fiatal munkái válnak ki közülök. *Fémes Beck* Vilmos éneklő nője minden tekintetben kitűnően megoldott kis szobor, felfogásában nemes, mint kompozíció kiválóan érdekes és eredeti alkotás. *Körmendi-Frim* Jenő két plakettet állított ki. Mindkettő igen artistikus munka, [...]

Elek Artúr

(*Az Újság, 1916. ápr. 8. – 11–12.*)

A tavaszi tárlat. A Képzőművészeti Társulat kiállítása – a tavaszi tárlat – ezúttal is a Szépművészeti Múzeum palotájában kapott hajlékot. Háború van, a tárlat látszólag nem készült kiállításnak, hanem vásárnak, így erőszakolt jellegű s ez felment bennünket attól, hogy a komolyabb kritika hangján szóljunk. Egyszerűen átvesszük a cicerone szerepét. Tehát: egy nagy terem a frissebb hajlandóságú munkákat gyűjtötte össze. *Perlrott Csaba* Vilmost igen fejlődötten mutatja két képe, egy csendélete szép formaösszhanggal, egy másik – a „Cigány-modellek” – pedig kiforrott képességeit tárja fel. A kép túltömött, egy lélegzetre akarja adni festője minden tulajdonait, ami kompozíciójának árt ugyan, de nem lehet hibájául felróni oly sivár társaságban, ahol mondanivalójuk keveseknek van. *Czigány* Dezső egy csendéletet és egy bíboros ruhában festett önarcképet állított ki, melyben sok a komolyság, önmegfigyelés és jó portrécsinálás. *Ferenczy* Károly festménye sötét-fekete háttérből kipattanó rózsás női akt. A lelkiismeretes megmunkálást, a nagyobb célokat, a művészi töprengéseket jól mutatja, de az eredmény mégsem kielégítő. A klasszikus egyszerűséggel keresett formák bennmaradnak a hús lágységában. *Iványi Grünwald* Béla női aktos kompozíciója nem jelentős. [...] A szobrászoknál *Fémes Beck* Vilmos talentumának látjuk egy emelkedett szellemmel, nagy szeretettel mintázott, igen jó mozgású kis bronz szobrárt („Éneklő”). [...]

A szoborteremben *Zala* György állította ki az ezredéves emlékműre kerülő négy reliefjét. Az emlék ellen tiltakozni már késő, gondolatának művésziatlenségével ott dísztelenkedik pár lépésre kint a palota előtt, a kegyetlen királysobrok ott kínozzák idegeinket, s most kezdjük kritikát mondani a reliefjeiről! *Körmendi-Frim* Jenőnek két archaikussá stilizált, egyszerűséggel készült s igen izléses plakettjét találjuk aztán.

A márványcsarnok felosztott termeiben *Uitz* Béla „Olvasó nő”-je, *Fejérváry* Erzszi nagy akarakterőről és művészi készségről tanuskodó kompozíciója, *Szigeti* Jenő tabáni házcsoportja, *Erdei* Viktor önarcképe, *Frank* Frigyes arcképe, *Lakos* Alfréd igen gazdag erővel megfestett könyv-csendélete, *Pogány* Gyula, *André* Rezső, *Belányi* Viktor, *Beron* Gyula stb. a kiemelkedők. A jobboldali teremből éppen elég, ha felemlítjük *Benczúr* Gyulát.

(*Világ, 1916. ápr. 8. – 13.*)

Két tavaszi kiállítás. [...] Vannak termek a Műcsarnokban – így a VI. terem például – melyek a tányérozó cigány szemérmelenségével nyújtogatják csápjaitak a kispolgári izlés tárcái felé. Persze vannak jó, vagy legalább jobb képek is, [...] *Ferenczy* Károly is az akt „artistikumába” menekült a háborús „zsvaj” elől, [...] *Czigány* Dezső férfias erővel mintázta meg bíbornokká transzponált önarcképét; [...] Némi kis meglepetést talán csak *Perlrott Csaba* Vilmos szerez a látgatónak; ő ugyanis az egyetlen, akinek igen jót tett a háború. Nem mintha inspirálta volna valamire, de mivelhogy elzárta előle a francia határt. Ez a tehetséges ember ugyanis eddig évről évre rohant ki Párizsba, hogy azon frissiben áttelepítse hozzánk a Salon des Indépendants mindenkori dernier crie-jeit, most azonban évek óta azon kárhozik, hogy – újabb csodát látnia nem adatott! – pályájának utolsó etapján kénytelen megállani. Így – végre! – koncentrállhatta magát s minden eddigi munkájánál komolyabb és érettebb alkotással, a „Cigánymodellek”-kel igazol bennünket, akik folyton vártunk tőle valamit, ha egyszer majd betelik a párizsi blöffökkel. Ha a boche-falás még pár évig napirenden marad odakünn s *Perlrottnak* itthon kell maradnia, úgy művész, sőt jó művész is lehet belőle.

Ugyanez áll a Nemzeti Szalon tavaszi kiállításán debütáló fiatalokra is, aki egy hetes céhben (minthogy a nyolcas szám már örök időkre kompromittálva van!) bizonyítják be szemmel látha-

tóan, hogy a festői „tömörülések”-hez semmi köze sincsen az egységes művészi törekvéseknek, legfeljebb a klikkek és kartellek után való tülekedés mohó vágyának. Az új nyolcasok között ugyanis ott van *Uitz Béla* a maga egész határozottan klasszikus hajlamával s ott van *Nemes [Lampérth] József* hol konstruktív, hol dekoratív törekvéseivel; ott van *Gulácsy Lajos* szubtilis álomvilága a *Diener-Dénes* rikoltó impresszionizmusa mellett; ott van *Dobrovics Péter* reálsan komoly arcképe és klasszicizáló kompozíciója éretlen nachempfindungok közepette, ott van *Kmetty János* csökönyösen konzekvens kubizmusa, pusztá rajzdiszciplína helyett festői végcélként feltalálva, s ott van a *Perlrott Csaba* zavaros és tudatosan felépített csendélete mellett egészen ötletszerűen ható figurális tájképe. Ha nem tudnók, hogy az egész halvaszületett „csoportosulás” érvényesülési tülekedés csupán, el kellene képednünk, mennyire nem ismerik egymást (és magukat!) e máskülönbben többé-kevésbé tehetséges fiatalemberek, így azonban csak mosolyogni tudunk naivításukon, mellyel azt hiszik, hogy az immár régen két zérusra szétvágott nyolcasok egykori reklámtrombitája ezentúl most már az ő dicsőségüket fogja világgá túlkölni. Pedig csak egyszer volt kutyavásár Budán. [...]

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1916. ápr. 9. XXVII. évf. 15. sz. 195.)

Tavaszi tárlat. [...] Egy igazi piktort meg kell, hogy örjitsen ez a szó: vér – a színe, a hulláma, a láza és mindaz, ami mögötte van. Itt e falak között nincs láz és nincs mámor. Itt józanság van, sok megtanultság, több vagy kevesebb mesterségbeli tudás. [...] valami új szándékot, vágyat, akarást keresünk, valami nyomát és bizonyosságát annak, hogy a festészet nemcsak nehéz szagú olajfestékek keverése. Nincs művészet, mely független lehetne az időtől, főleg az olyan időtől, mint a mostani. [...]

A szabad művészek termeiben is sokkal kevesebb most az akkreditált név s még kevesebb az elfogadható munka, mint egyébkor. Erősebb fejlődésről tulajdonképpen csak *Czigány Dezső* tesz bizonyosságot, feltűnő módon, önarcképén erős nyugalom van és nagy biztosság. Ő legalább leszűrte azt és összefoglalta, amit régebbi kísérletezésein megtalált. *Iványi Grünwald Béla* „Siestá”-ja nem hoz nagyobb újságot. Értékes kompozíció, ugyanazzal a látással és ugyanazokkal az eszközökkel, mint a múlt esztendőben díjat nyert képe. Naturalista emlékek és erős dekoratív hatások egyesülnek benne, még nem egészen áthidalva, de mindig értékesen és jelentősen. *Perlrott Csaba* Vilmos most is, mint mindig, a piktúra anyagába a szobrászat szándékait viszi bele s csendélet kompozíciójának szoborcsoportja egészen kitűnő megoldást ad. *Cigány*-modelljei erőteljes keménységgel érvényesítik a keresett plasztikai formákat. [...] *Uitz Béla* legerősebb dolgait úgy látszik a Szalonban helyezte el, mert ide mindössze egy, mindenestre érdemes női feje jutott. Jelentékenyebb bemutatkozásnak számít *Fejérváry* Erzsébet nagy kompozíciója, melyben erős reminiscenciák és némely kiforratlanságok mellett is sok az imponáló erő és tudás. Egészen bizonyos, hogy piktorasszonyaink között ő a legkomolyabb jelenség. [...] Szobrászaink közül *Fémes Beck* Vilmos „Éneklő”-je a kitűnő művész egyik legnobilisabb dolga. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1916. ápr. 9. –5–6.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] A „Fiatalk” c. új alakulásban hét tehetséges ifjú piktort mutatja be műveit. A legismertebb közülök *Gulácsy Lajos*, aki most is az ő misztikus hangulatait tárja elénk preraffaelita modorban festett vásznain. *Uitz Béla* ezúttal is nagy tehetségre valló, monumentalitásra törekvő szénrajzokat állít ki, a többiek, *Diener-Dénes* Rezső, *Dobrovics Péter*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József* és *Perlrott Csaba* Vilmos művei szintén tehetségre, hivatottságra vallanak és tiszta művészi törekvésekről tanuskodnak. [...]

b. j. [Bende János]

(*Ország-Világ*, 1916. ápr. 9. XXXVII. évf. 15. sz. 199.)

Festészetünk és a háború. Miként életünk minden egyéb vonatkozásában, akként művészetünk állapotára nézve is önkéntelenül fölvetődik az a kérdés, hogy milyen hatással volt reá a háború, s hogy miféle fejlődés fog ebből a hatásból kiindulni. [...] a legszembetűnőbb az, hogy az „inter arma silent musae” közmondás ebben a háborúban nem vált valóra. [...] a művészeti életben egyáltalában nem állott be ellankadás. Nem állott be a művészek részéről, de nem következett be a közönség szempontjából sem. [...] a háború szülte meggazdagodások külső bearányozást keresve az emberi élet egyéb fényűzései között a művészeteknek és így a festészetnek is pártfogói közé szegődtek. [...] Egyet-mást azonban megfigyelhetünk, ami a háború hozta viszonyokkal és témákkal függ össze. Elsősorban is a festői feldolgozásra alkalmas benyomásoknak szinte beláthatatlan megsokasodását. [...] reáirányította festőink figyelmét a figurális ábrázolásokra, melyeknek nem túlságosan nagy szerep jutott az elmúlt évtized tájképes irányú művészetében. Belesodrótak művészeink az emberi életnek legnagyobb lelkesedéseibe és megtanulták ismerni rettentő pusztulások közepette a legnagyobb emberi gyötrelmeket is, tehát olyan érzelmi skálán futhatott végig tekintetük, amilyeneket békeidőben csakis színházban, a nagy sorstragédiákban láthatunk. [...] A művészi ábrázolásra kiválasztott témák tárgyi újszerűsége az eddig használt ábrázolási módokkal soha nem oldható meg teljesen, és ebből aztán könnyen egy új fejlődésnek csirája keletkezhetik. [...] legjava művészeink bármily sietős háborús munkáiban is, hacsak nem voltak pillanatnyi feljegyzések, megvolt már az a stilizáló törekvés, hogy a legkisebb tárgyon át is magát a rettenetes háborút jelenítsék meg, legtöbbször megvolt már a konstruálásnak és komponálásnak az a vágya, mely a legutolsó egy pár év óta mindinkább áthatotta művészetünk törekvéseit. [...]

(Vasárnapi Ujság, 1916. ápr. 9. 63. évf. 15. sz. 231.)

Tavaszi képek és szobrok. A Múcsarnok kiállító művészei tudvalevőleg két csoportra oszlanak. Az egyik *szabad művészeknek* nevezi magát, a másik a *függetlenek* csoportja, s előttem meglehetősen ismeretlen eme két megjelölés pragmatikus eredete. [...] Mikor a Múcsarnokból először kivált a *Miénk* válogatott csoportja, akkor világosan látszott, hogy ez összefoglaló szintézise 10–15 év művészi novumainak és jelenti az impresszionizmusban megfrissült művészet intézményes különválását [...] A későbbi nyolcasok is programot jelentettek, nagyon vitatható és sokszor konfúzus, de a Múcsarnokkal nyilván összeférhetetlen programot [...] Hogy azonban a szabadok miért nem függetlenek és viszont, ezt megfejteni csak belső összeveszések és kibékülések feltételezésével lehet s a két csoport megjelenésében egy olyan kompromisszum látható jelét szemlélhetjük, amely tisztára adminisztratív, üzleti és személyi ellenkezéseket intéz el, minden vonatkozás nélkül a művészi világnézetek nagyfokú különbözőségéhez. [...]

–ml. [Márkus László]

(Alkotmány, 1916. ápr. 13. – 1.)

Kiállítások. A Nemzeti Szalon [...] A magyar kritikának nincs arra joga, hogy a művészet meddőségéről tartson szabadelőadást. Maga okozta, s most akár tetszik, akár nem, vállalnia kell érte a felelősséget. Igaz, hogy szomorú látványosság a kicsinyes, középszerű emberek sokadalma, de ma már nem változtathatunk rajta. Talán jön majd egy komolyabb, gerincesebb generáció, amely nem ijed meg attól, hogy gondolatai vannak, hogy magyar a lelke, hogy rajzolni és komponálni tud. Jön majd olyan művészsereg, amely nem nemzetközi zsebtolvajlásokon keresztül akarja megalapítani a karrierjét, és azok a művészek egész bizonyos nem mondanak csődöt a tudományukkal. [...] A fiatalok és *Roskovics* Ignác kerültek egy fedél alá, s ez az együttes valósággal megfizethetetlen élvezet azoknak, aki végignézik a hetek „modernségét” és a *Roskovics* „maradiságát”. A hetek közül egy-ketten emberfeletti erőlködést folytatnak, hogy kétségtelen tudásukat mentől zavarosabb színpiszokkal rejtegethessék. Mások a futuristák, kubisták „színálmait”, a Pechsteinek „úttörő zsenialitásával” keverik, s egészében elibénk kerül egy nemrég készült, de a folytonos használatától elkopott s egyébként is unalmas klisé, [...]

Roskovics viszont arról tesz tanúbizonyságot, hogy hitt a maga művészetében. Egymagában több a fantáziája, mint együttvéve mind a heten levőknek. [...]

m. [Margitay Ernő]

(Élet, 1916. ápr. 16. VIII. évf. 16. sz. 379.)

A fiatalok. Az a generáció, mely a művészetben, irodalomban, színjátszásban néhány esztendővel ezelőtt új formák, új jelszavak demonstrálásával felborította az elődök munkáját és a fiatalság jogán megkereste, kiverekedte a maga stílusát, az a generáció immár elhelyezkedett, megtalálta a kifejezési formáját, él is vele, beleilleszkedett az adott lehetőségek kereteibe. Új generáció pedig, mely majd megbolygatja a mostani rendet és új értékeket szegez a régiekkel szembe, még nem született meg, mert meg sem születhetett. [...] Fiatalság – még csak öt-hat évvel ezelőtt is mily sok szép, színes mondat füzérét lehetett volna ráaggatni. Tíz-tizenöt év múlva ismét – ki tudja – mily pompás verekedési alkalmat jelent majd e fogalom. Ma annyi hadakozás, vihar után kissé kényelmetlen a hangzása, hamarjában mit is lehetne kezdeni vele. Program helyett eredményeket, ígéretet, megkezdés helyett kész értékeket, beteljesülést vár ma már mindenki. Ez a természet rendje, ellene hadakozni nem lehet. Ez nem jelenti azt, mintha nem lenne kívánatos és rokonszenves jelenség a Nemzeti Szalon tavaszi tárlatának keretén belül bemutatkozó hét művész – a fiatalok – fellépése. Együttes jelentkezésük mindenestre örvendtes, sőt ma, amikor példátlanul gyatra vásári termelés lesz úrrá mindenek felett, amikor harmad- negyedrangú piktorok valósággal monopolizálják a kiállítási alkalmakat, e hét művész társulása egyenesen tiltakozásszámba megy. Egyik-másik már túl van a fiatalság első forrongásán, olyik munkán hiába keressük a Sturm und Drang bélyegét, de abban mindnyájan megegyeznek, hogy nem léhák, nem közönségesek és – akarnak valamit. Egységes irányról, a kifejezési eszközök közösségéről, uralkodó kliséiről közöttük szó se lehet, ahány ember, annyiféle keresi a maga igazságát, kollektívjuk mégis meglehetősen egységes képet ad, noha nagyon változatos. Íme a névsor: Diener Rezső, Dobrovics Péter, Gulácsy Lajos, Kmetty János, Nemes Lampérth József, Perlrott Csaba Vilmos, Uitz Béla. Perlrott Csaba Vilmos és Kmetty János a két legerősebb tehetség e társaságban. Perlrott Csaba Vilmos csendélete logikusan felépített, színben, formában egyaránt erős zárt munka, tájképe a problémák sokaságát tárja a néző elé. E problémák a festő erejét, birkózó kedvét, tudását igen kedvező világításba helyezik. Kmetty János a jelenségek szerkezetiségét akarja elsősorban kifejezni és hogy azt kellőképpen érvényre juttassa, színkáláját szinte aszkéta egyszerűséggel minimumra redukálja. Rajztudása, kitűnő jellemző ereje, elfeledtetni ebből az önkéntes lemondásból következő hiányosságokat. Mélységes, megható komolyság árad a vásznából, a becsületés tiszta művészet csalhatatlan átható komolysága. Diener Rezső törekvéseinek külső jegyeit tekintve valóságos ellenlábasa Kmettynek. Tobzódik a színekben. A fény és árnyék játékát kövér színtoltok tűzét, mélységét frissen, fiatalos naivitással közli vásznain. Dobrovics Péter nagy kompozíciójánál sokkal igazabb, sokkal harmonikusabb a kis tájképe. Eddig a fiatalok. És az öregek? A műcsarnok falait ellepő „eszemadta”, „kis hamis”, „rajta rajta” és hasonló, jellemző című remekművek alkotói. A kérlelhetetlen vérbírák, akik látatlanul harmincas, ötvenes turnusban utasítják vissza a fiatalokat, (azokat, akiktől nincs mit tartaniuk) és az allenbachok, a szerencsések, a törtetők. Köszönöm, ők jól és majdnem egészen maguk között vannak. Bizonyára büszke örömmel cirógatják azt a derék angora macskát, aki most hallatlan merészséggel a bokrok alatt termett és zöld reflexekkel ékesen dokumentálja a festő evolúciójának nagy ívű vonalát. Hatvány Ferenc báró, Perlrott Csaba Vilmos, Czigány Dezső, Erdei Viktor, Ferenczy Károly és Femes Beck Vilmos neve vizsgáló oázis a tárlat katalógusában. Gy. Sándor József nevét olvastam néhány finoman hangolt komoly talentumról tanúskodó tájkép alatt.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1916. ápr. 16. IX. évf. 8. sz. 500–501.)

A Képzőművészeti Társulat tavasz tárlata. [...] művészeti életünk már régen decentralizálódott és legnevezetesebb eseményei a Társulat kiállításain kívül játszódnak le. [...] Itt nem

találunk új eredményekre való törekvést, nem látunk új akarásokat, itt nincsenek új meglátások. A résztvevő művészek fantáziáját és kifejezőerejét nem ihlették meg a mostani nagy idők. Nincsen semmi új mondanivalójuk, mindegyik a maga régi nótáját fújja és festi jól-rosszul a képeit, úgy, ahogy azt már régen megszoktuk tőle. [...]

b. j. [Bende János]

(*Ország-Világ, 1916. ápr. 16. XXXVII. évf. 16. sz. 211.*)

POLITIKA? MŰVÉSZET?

„A Fialatok öt év előtti első tömörülésének demonstratív karaktere volt. Új piktori eszmék propagálását határoztuk el, és amaz intenciók nyilvánosságra juttatását, melyet fiatalos hévvel magunk is hittünk, és amelynek győzedelmét, teljesülését magunk is óhajtottuk. ... Természetesen öt év sok dolgot másképp formált, mint eleinte hittük. Mindannyian az egyéniség szentségére esküdtünk, új szenzációs interpretációkra törekedtünk, ezek helyett ma, ha szabad ezt a szót használnom, akadémizmus felé törekszünk.”

Ezt a néhány sornyi idézetet, mint a „magam sem tudom, mit tegyek” csimborasszóját a „Fialatok” katalógusából írjuk mondanivalónk elé – azért, hogy a tárgyhoz kéretlen hozzájárulásunkat nemcsak egy szűk kávéházi kör, hanem a nagyközönség előtt is jogosnak igazoljuk. Nem rosszmájuskodunk, és nem kulisszatitkok körül kereskedünk. De ha a „Fialatok” egy terembe zsúfolt képeit végignéztük, s mint objektív szemlélők, ha művészetük minden időszerűtlen passzivitását a festők jó akarása nevében elfogadhatónak tartanánk is, a kis csoport fölkinálkozó politikájába, mint művész-progresszív keresztfájába, kénytelenek vagyunk belebotlani.

Politika. Ez a legszembeugróbb (és minden más kifogást igazoló) pont, ahol a „Fialatok”-at mint „Céh”-et A Tett mint kimondottan agresszív művészeti mozgalom bírálni akarja és támadni kénytelen. Már magában a Céh cím alatt való csoportosulás elég ok lehetne arra, hogy mi és hasonló kintről szemlélők valami dicstelen hátterét sejtjük az egész olcsón köntörfalozott demonstrációnak. Demonstráció?! Tévedtem. Ez a szó a mi politikánk meghatározója – az övéké a célszerűség. Én az erkölcsi individuomot keresem, ki a mi anarchikus korunk minden erőt mint a jövőnek reprezentatív klassziszt tudna világgá sugározni – a katalógusi cikk írója mint a kereső individuum kiölőjét: Új akadémiát kíván a piktúra fejére. Hogy a hét piktorok csoportja miért éppen ma a legvadabb társadalmi reakcióban és az újra világra készülő vásári művész-romantika hajnalán tartja szükségesnek a maga (őszintén hisszük, hogy csak meggondolatlan) pálfordulását kinyilatkoztatni; annak oka lehetne egyesek önmagában nem bízása, de semmi esetre sem annak a festőgenerációnak tudatos meggyőződése, akik, mint ezt az előző századok mesterei tették, korunk fizikai és pszichikai karakterét akarják színbe és vonalba látni az eljövendők részére. És a „mi semmi egyebet sem akarunk, csak festeni” okoskodással hígított l'art pur l'art-osdi sem lehet az ő igazi hangjuk. Ezen a romantikus politikátlan politikán csakúgy túl van már az ezerholdas dzsentri, mint a keshedt földnélküli János. Azzal a szent okoskodással, hogy a világ dolga az urak dolga, ma már az utolsó szénégető sincs megelégedve. Politika van – tehát a politikával számolnunk kell, s a politikát, mint a legkönnyebben kezelhető harci eszközt mindenki a legjobb tudásához, meggyőződéséhez mérten használni is kénytelen a maga megvédésre, az útjába feszülő gátak eltakarítására. Mindezzel, hisszük, a „Fialatok” is tisztában vannak, mert hiszen csoportba bújásukkor ők sem feledtek meg az „okos” politikáról, és mi épp ezért vicсорítunk rájuk a mi politikai igazságaink mögül.

Ha akceptáljuk azt, hogy tehetséges festők (mint ahogy nagy részben el is ismerjük), akkor nem tudjuk megérteni, hogy huszonöt-harminc éves emberek a maguk legjogosabb jogáért, a kenyeret adó érvényesülésért teljesen magukra utaltan, de munkájuk kvalitatív summájára támaszkodva minden kétes remény nélkül miért nem mondhatják ki a maguk igazsága mellett a leghangosabb szót. Az igaz, hogy a Fialatok céhe nem mint az új művészeti irány hét, új igazságokat hirdető papja szeretett bele egymásba, hanem mint a névre féltékenyek kiszorítottjai menekültek csoportba – de így is, a jó részben akaratukon kívüli helyzetben is felvehették volna a számukra leg többet ígérő, művészi tudásukhoz és emberi fiatalságukhoz legméltóbb harcmódot. Szerintünk az ő számukra is, mint minden új generáció számára, csak egyetlen út vezet a

becsületes célhoz éréshez – ha érzik, hogy van miért: nyílt agresszivitás minden lefőlöző céhrendszer ellen. Ami ennek a meredeknek a szerpentin útain érhető be, az csak kisebb-nagyobb pénzért glattergyuláskodássá vagy szomaházyistvánekodássá kopás lehet. Mi szüksége van hát a fiatalok csoportjának erre a könnyen átlátszó taktikázásra? Ha érzik, hogy a Múcsarnokból kizsúrízásuk jogtalan volt, azaz, ha csupán munkájuk komolysága miatt közösisítették ki őket az arriváltak karámbjából, tudniuk kell azt is, hogy ez az esztendőről esztendőre megújuló manőver több mint néhány megcsontosodott smokk szépet-féltése: ez egyben majdnem állami politika is és ezért nekik, a fiataloknak, az új értékeket keresőknek, a rebellis revizionistáknak csak egy mód van elveik és produkciójuk elfogadtatására. Művészetük anyagi és legfőbb erkölcsi értékesítését csakis a Múcsarnoktól való teljes elszakadásukkal, munkáik értékével nyílt ellendolgozásban remélhetik. Nem új, kipróbálatlan ötlet. Már nemegyszer vált be jó üzletnek is, és nemegyszer nőtte ki magát az egész világ művészetére irányító fórummá néhány fanatikus „bolond” új, kimondottan agresszív csoporttá alakulása. Így keletkeztek az ezerféle izmusok, amelyek minden bogaraik ellenére is a társadalom nélkülözhetetlenjévé verekedtek fel a művészetet, amelyek kis pártoskodásaikkal is mindig a nagy kulturális egységet szolgálták, s amelyeknek ők, az ismét csoportba kényszerített „Fiatalok” külön szóra érdemességüket köszönhetik. Most ők vannak a soron, hogy lökjének egyet mesterségük szekerén, ami elé a tegnapi táltosok már a maguk zsírjába vágódtak el kerékkötőnek. Céljukat, ha ilyesmijük komolyan van, csak a tegnapok legázolásán keresztül érhetik el, s ezért minden olyan kifelé széptevés és belső szorosabb össze nem tartozás, mint amilyen a Fiatalok céhét mint kiállító csoportot ma jellemzi, csak a legelevenebbükre igazított tagló lehet ellenfeleik kezében. Nem szólva azokról a szerintünk is tehetséges fiatalokról, aki az ő kiebrudalt sorsukon közjük is hiába jelentkeztek (vagy ez talán már a bekonferált új akadémiai tekintélyt védő módszere volt), a tulajdon főmunkájukon is alig tudjuk a művészetben és harcban a tökéletesig kívánczó akaratot megtalálni. A minden fiatal-ságból önkéntelenül kibuggyanó „vagyunk és élni akarunk”-ja helyett ők a széltől véletlenül idekeverték „ha lenni engednétek”-jét édesítették a nyelvükre, és ami nagyon plauzibilis, ez az „élettel szemben alázkodjunk meg” elmélet éppen a legtökéletesebbjeik munkáin már meg is látszik.

Nincs terünk, hogy külön-külön analitikus bírálattal az egyes emberek munkáira is kitérjünk, mint fentebb mondtam, nagy részben elismerem festői képességüket, de képeik látása után erősen az az impresszióm, sőt logikával végigvezetett meggyőződése, hogy az a meg nem alkuvó energia, amire az utolsó stációig szükségük lett volna, nagy részüknél már a mesterségük külső eszközeinek megszerzésénél elporzott, s most, mikor a legszebb értéküket, fiatalságuk rakoncátlan darabos erejét kellene megpohosodott elődjeik ellen vetni, már ők is csak a „szépen megcsinálást” és mindenkinek kedves „jófiúskodást” játsszák. A falra aggatott vásznak talán tele vannak „grafikai értékkel”, „kellemes, jól hangolt színértékkel”, de az bizonyos, hogy az újat kereső látogatókra az egész terem holmi német múzeumsarok hatását tette. A kiállítók fantáziáját és a halott formákat és színeket életre lobbantó kedvüket akár tudatosan, akár öntudatlanul már megőryegezte az arrivista politika, s amit az első kiállításukon magukból megmutattak, az inkább csak a szorgalmas tanuló határos jó ízlését, mint a festőzseni csodálatos fályára lobbanását dicséri. Fiatalságuk izzó túlteltségéből, művészetük irányt jelző hivatottságából alig is árultak el nekünk valamit: szolidak és meggondoltak voltak, mintha csak a vászonra feszített lelkükkel a katalógusi cikk „minél előbb záruljunk be” kívánságát akarták volna feltűnőbbé illusztrálni.

Kassák Lajos

(*A Tett*, 1916. ápr. 20. II. évf. 12. sz. 185–187.)

Czigány és Csaba a tavaszi tárlaton. Dühhel és undorral botorkál át az ember a Múcsarnok tavaszi tárlatán. Tehát! Anyyira lerohadt a magyar ifjúság, hogy a dilettánszon kívül mást hiába is keres a műbarát? Legszomorúbb az, hogy a kiállítók nagy része a mesterségi elfogadhatóságig sem jutott el. Ha ez a magyar aranyifjúság, úgy egy emberöltőn át még elvitázhatatlanul barbárok maradunk. Mert itt a tehetségnek (nem művészetnek) gyöngye árnyékával sem találkozunk össze az ember.

Kivétel *Czigány és Csaba*.

Czigány komolyan gondolkodó és akaró művész. De még mindig nem látja biztosan a maga végcélját. Biboros önportréja a 15. századbeli velencei hatás alatt áll. Meleg színei fehér-vörös-zöld – átgondoltak, de szétesők. Szerkezete kicsinyes, különösen a fej. Piktúrája fáradt. Szimpatikusabb a kevésbé agyondolgozott csendélete, bár lényegében tartalmatlanabb a portrénál.

Sokkal komolyabban szerepel Csaba. Három képe van kiállítva. Portréja és csendélete az egységesebb. Az alak melletti tájkép gyöngyházszerűen expresszionisztikus – édesség nélkül.

Színegyése kék-barnássárga-vörös-zöld. Kompozíciója jobb oldal felé bukó ritmus. Színei bár megtartják hangsúlyukat, de önmagukért való értékben még erőtlenek. Komoran komoly kép.

Csendélete legegyensúlyozottabb. Itt tiszta a ritmus, tömeg, szín, szerkezet, kompozíció.

Képei a kubizmus, expresszionizmus, posztimpreszionizmus értékeinek Csaba által kívánatos leszűrődése. Ha kicsinyes meglátásaitól szabadul, erős piktór lesz. Figurális kompozíciói gyöngébbek, mint a csendélet-kompozíciói. Előbbiek átgondoltak ugyan, de tömegben szétdobáltak. Tömörítene kell csoportjait, akkor tisztább és súlyosabb ritmust is fog kapni. Legnagyobb baj az, hogy nem tud tárgyai mögé jutni – nem tudja megélni képeit. E szemszögből nézve legjobb a portréja, a nagyobb kompozíció alakjai jórésben csak a művészi eszközökért mozognak, nem pedig magáért az életért. Csendéletében a háttér drapériája megélt. Ha leegyszerűsítve tudja majd tárgyait megfogni: a fent említett értékkel, szeretetével, tudásával és piktoriságával nagy dolgokat produkálhat.

Ulitz Béla

(*A Tett*, 1916. ápr. 20. II. évf. 12. sz. 200.)

MALONYAY DEZSŐ

Malonyay Dezső halálát jelentik. Magyarország vértelen harcterének egyik jeles és vitéz katonája hullott el benne. Az ember kételkedve kérdezi magától, hogy készülsége vagy munkabírása volt-e nagyobb. Ötven éves volt, de negyven-negyvenöttnél alig becsülte volna valaki többre. Aki pedig ránézett, fogadás terhe alatt is ígért volna még neki negyven esztendő, olyan egészséges volt színre-szemre. Ő maga iparkodott bennünket meggyőzni arról, hogy mint magát kifejezte, vége van. De nemcsak hivatásos munkájában közöttünk dolgozott állandó kedvvel és sikerrel, hanem mostanában mint főhadnagy katonai szolgálatot is teljesített. És most ledőlt. Gyászban hagyja feleségét és három gyermekét, kik közül a legidősebb Rómában volt kispap, ki azonban a háború által hazakergettetvén épp mostanában szedte le egy kecségetető írói pálya első babérleveleit.

Malonyay Dezső írói munkásságának alépitménye tanári képzettsége volt. Művészi hajlandóságai Párizsban jártak iskolába, ahol irodalmi és művészi körökkel sűrű érintkezésben élt, ott lakó, vagy ideiglenesen ott járó magyar művészeinkkel baráti viszonyban, úgyszólván nemzeti és művészi közösségben élt. Párizsi tartózkodása több évre terjedt. Amit a civilizáció ez empóriumában szerzett, tudását, ízlését, ítéletét kiegészítette Londonban, Rómában és más európai városban való tartózkodással és tanulságos utazással a Keleten.

Lelki és szellemi kincsekkel megrakottan tért haza, hogy nemzet szolgálatába álljon és ügyis mint tanár, ügyis mint újságíró, ügyis mint műbíró, ügyis mint szépirodalmi munkásságot fejtett ki. A *Budapesti Hírlap*-nak mintegy tizennyolc évig volt dolgozótársa s itt is képzőművészeti életünk szigorú, de jóakarató ellenőre volt, tárcák sokaságával járult a *Budapesti Hírlap* szépirodalmi nivójának fenntartásához, regényeket írt, regényeket fordított számunkra. Szaklapokban és szépirodalmi lapokban ugyanily irányban sűrűn dolgozott. Amellett önálló szépirodalmi munkásságával emelte írói hírnevét. Regényeket írt és szindarabokat, melyeket első színházaink adtak elő. Művészi monográfiák kerültek ki keze alól Munkácsyról, Szinyei Mersérről és másokról. Munkásságának teteje és fénye azonban talán az a példátlan vállalkozás, hogy bejárta Erdélyt és Dunántúlt, hogy ez országrészek csodás gazdagságú, immár itt-ott kiveszni készülő háziipari és iparművészeti kincseit összeszedje. Senki nálánál e föladatra alkalmasabb nem volt. Képzett és iskolázott ízlése, tárgyának lelkes szeretete, a magyarságért rajongó lelke vitték az útjára és ké-

pessé tették arra, hogy ezen a téren úgyszólván a szerencsés kinczsások közé lehet őt sorozni. Nem tudtuk, nem sejtettük, mily mérhetetlen érték lappang ismeretlen, isten háta mögötti falvakban, melyeket bejárt, házaikat, udvarukat, minden zegzugot felkutatott, lerajzolt, lejegyzett és a magyar népelet alkotásait, primitív kultúráját, szépségeit örök időkre kodifikálta.

Váratlan halálának látszólagos érthetlenségét talán megmagyarázza nekünk a munkának az a tömördeksége, a munkásságnak az a fáradhatatlansága és láza, amely az életet keresztül kergette. Merném mondani, hogy Malonyay Dezső hősi halált halt a nemzeti munka harcterén.

(*Budapesti Hírlap, 1916. április 23. – 9.*)

Malonyay Dezső. [...] amikor idehaza a legnacionalistább napisajtó besorozta a maga gárdistái közé, mikor elfoglalta helyét abban a minden modern és progresszív haladástól már csak úgynevezett fajmagyar politikából is mereven elzárkózó társaságban, melynek még a művészietlen nemzeti irány is becsesebb a legfőbb egyetemességet jelentő artistikumnál, senki nálánál gyorsabban, teljesebben és fentartás nélküliben át nem hasonult a magyar dzsentri irodalmi és művészi eszményképévé. Regényei, novellái, darabjai, művészeti kritikái mind ebben a szigorúan körülhatárolt gondolatkörben mozogtak, mind ezt a fajiság elméletére alapított ideológiát szolgálták, [...]

R. M. [Rózsa Miklós]

(*A Hét, 1916. ápr. 30. XXVII. évf. 18. sz. 230.*)

Nemzeti Szalon. *Második zsűrimentes kiállítás.* Ez a szó: zsűrimentes kiállítás, meglehetősen élesen körülhatárolt fogalomként él a közönség lelkében. Szinte programot lát benne, művészi hitvallását azoknak a festőknek és szobrászoknak, akik a zsűri intézményével önkéntelenül összekapcsolt pártközösség kötelékén kívül állva a rendes kiállítások keretén belül nem juthatnak szóhoz. A zsűrimentes kiállítás tehát a vakmerő, múltat és tradíciót nem tisztelő fiatalságnak küzdő porondja, ahol az öregek elszörnyedésére szabadjára bocsáthatják eget vívó törekvéseiknek fékeveszett indulatát. Az elmúlt évek effajta kiállításai igazolni látszottak is ezt a közfelfogást. Mérges burján, káros gyom és a festőművészet termékeny kertjében nevelt, új színekben pompázó virágújdonság egyképp föllelhető volt mindegyiken. A közönség pedig tódult e kiállításokra. egyfelől, mert nincs csábítóbb vonzerő az újszerű látnivaló ingerénél, másfelől, mert mindig akadtak jó barátok, akik megértő szellemként honorálták a legvadabb kísérletet és rosszakarók, akik a szokatlan köntösben jelentkező fejlődés értékes elemeit is csirájában elpusztították volna elmésségük tárházából leakasztott rozsdás fegyvereik segítségével.

A Nemzeti Szalon mai, második zsűrimentes kiállítása alaposan rácafol erre a közfelfogásra. A nemrég kiengesztelhetetlennek látszó, haragos ellenfelek összebékéltek. [...] a mai kiállítás miben sem különbözik egy zsűri szentesítette meglehetősen közepes nivójú tárlattól, ha csak különbségnek nem vesszük, hogy a kubista iránynak egy ambiciózus képviselőjén kívül *Demény Ottó* kockajátékában, valamint egy sztaniolból készült képben is gyönyörködhetik a néző. [...] A kiállítás gerince két kollekció. Az egyik *Zajti Ferencé*. [...] Másodiknak *Czóbel Margit* mutatkozik be [...] Föltűnik még [...] *Egry József*nek két hangulatos, kvalitásos tájképe, [...] valamint *Scheiber Hugónak* ma még brutális, de fejlődésképes tehetségre valló képei. [...]

Radisics Elemér

(*Budapesti Hírlap, 1916. máj. 2. – 11.*)

Zsűrimentes kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon egyébként is túlságosan enyhe bírálattal bocsátja be termeibe a dilettantizmust, elképzelhető tehát, hogy zsűrimentes kiállítása milyen kényelmes elhelyezkedési terület azoknak, aki még ezekről a rendes kiállításokról is kiszorulnak. [...] *Scheiber Hugó*, *Szilágyi Jolán* [...] egy-egy képe figyelemre méltóak.

(*Magyar Hírlap, 1916. máj. 2. – 5.*)

Zsúri-nélküli kiállítás. A franciák által kezdett „Salon des Indépendants” megtette világkö-rüli útját s eljutott hozzánk is. Az igaz, hogy már 24 év előtt, mikor az első zsúri nélküli kiállítás nyílt meg a Nádor utcában, a néhai Tigris-szállodában. Azután a Nemzeti Szalon a Ferenciek terén rendezett szabad kiállítást. Később a túl korán elhunyt „Művészház” újította fel e kiállításokat, utána pedig a Nemzeti Szalon nyitott újra kaput azon művésztagjainak, akik zsúrizás nélkül óhajtanak szóhoz jutni. Most a második tárlatot látjuk ebből az új sütetből.

Párizsban a *bohózzati elem* uralja az efféle kiállításokat, melyek ott szörnyen mulatságosak. Nálunk a *keserű dilettantizmus* nyomja rá bélyegét, úgyhogy a mostani kiállítás is vigasztalan volna, ha nincs egy-két attrakciója. Ilyen mindjárt *Czóbel Margit*, egy ifjú művészleány bemutatkozása. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1916. máj. 2. – 8.)

A Nemzeti Szalon zsúrimentes kiállítása. Zsúrimentes kiállításokkal elsőnek a néhai Művészház próbálkozott. Azok valóban megfelelték hivatásuknak: annak, hogy a hagyományoktól messze elrugaskodott kísérleteknek, fiatalos merészségeknek, újat kereső törekvéseknek alkalmat adjanak a megmutatkozásra. Másképp ez nem lehet: azokon a kiállításokon is összevissza vegyült egymással a selejtes, a lehetetlen, az éretlen és az érdekes. De majd mindig felbukkant rajtuk néhány figyelmet keltő tehetség. A Nemzeti Szalonnak nincsen olyan szerencséje a maga zsúri-kerülő gárdájával. Az ő kiállításain a dilettánsok uralkodnak, jobbra olyan próbálkozók, kiknek készülsége nagyon fogyatékos, [...] Néhány ismert és kész művész is elküldte munkáit a kiállításra. Közülök [...] *Egry Józsefet*, [...] *Scheiber Hugót* említjük meg. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1916. máj. 2. – 11.)

A zsúrimentesek. A Nemzeti Szalon holnapi kiállítása [...] Nagyon szimpatikus a debütje egy fiatal hölgynek: *Czóbel Margitnak*. A kisasszonyt, hasonló neve ellenére, nem Czóbel Bélához, a magyar posztimpreszionista mozgalom úttörőjéhez fűzik családi vonatkozások, hanem inkább *Czóbel Minkához*, a kitűnő költőnőhöz s *Mednyánszky László* báróhoz, szárnypróbálgatásaiban sem emlékeztet a nagy festőpoéta stílusára. Egész termet betöltő gyűjteménye megannyi akvarellből áll, melyek dús fantáziájukkal szinte romantikus mesék és versek stilizált illusztrációjaként hatnak. Tollal, rajzzal s aztán tussal színezi ki a rajzait, s ha technikája még egy kissé bátortalan és aprólékos is, viszont ízlés és intelligencia, kultúra nyilatkozik meg bennük.

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Ujság*, 1916. máj. 2. – 4.)

Tavaszi kiállítás. Képzőművészeti Társulat a Szépművészeti Múzeum három termében mutatja be tavaszi tárlatát. A hangulat, mit bennünk a kiállított művek keltenek, inkább őszi, mint tavaszi. Nem felfrissülést, újraéledést érzünk, inkább szürke egyhangúságot, sőt unalmat, – amiből nem ráz fel néhány kiváló művésznek ugyan jó, de mégsem a java tehetségéből fakadó alkotása. Bágyatag, alélt színek, unott szürkeség, tartalmatlanság kísért lépten-nyomon s ezt a sok színbeli ürességet csak fokozza a művészi gondolat koldusszegénysége, jóformán teljes hiánya. [...] A háború csupa szembeszállás, dacos farkasszem-nézés, minden, csak nem megalkuvás. Miért kell tehát a háborúban ép a művészeknek megalkudni. A harcok erejét, frissességét, erőteljes merészségét a képzőművészet terén hiába kerestük. Amit a tavaszi tárlaton látunk, arra vall, mintha az angolok kiéheztetési politikája a magyar művészeket máris sújtaná...

Ifj. Gonda Béla

(*Magyar Kultúra*, 1916. máj. 5. IV. évf. 9. sz. 418–419.)

Zsűrimentes kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon az elmúlt évben egy új kísérlettel zárta le művészeti szezonját. Egy zsűrimentes kiállítást, ún. „Salon des Indépendants”-t rendezett, hogy így módot nyújtson mindazoknak, aki művészettel foglalkoznak, de eddig kiállításokon részt nem vettek, a nyilvánosság előtt való bemutatkozásra [...] A kísérlet bevált. A kiállításnak számos olyan résztvevője volt, akik azóta más kiállításokon is megállták a helyüket [...]

b. j. [Bende János]

(*Ország-Világ, 1916. máj. 7. XXXVII. évf. 19. sz. 258.*)

Salon des Indépendants. Egy olvasónktól levelet kaptunk, amelyben fölpanaszolja, hogy a Nemzeti Szalon ma, a háború második évében is szebbnek tartja a franciát a saját anyanyelvénél, mert legújabb kiállítása *Salon des Indépendants* címmel hívja föl a közönség figyelmét. A panaszt teljes mértékben a magunkévá tesszük, [...] nem először történik, hogy a Nemzeti Szalont ez érthetetlen külföldieskedéért megrójuk. [...] Megnyugtathatjuk a Nemzeti Szalon törekvő vezetőségét, hogy [...] a közönség az eddigi szeretettel fogja a hazai művészetet támogatni, ha a Nemzeti Szalon a becsületes kereskedő őszinteségével kiírja: itt magyar művészek magyar munkái láthatók.

(*Budapesti Hírlap, 1916. máj. 20. – 10.*)

Világháború és a magyar nemzeti művészet. Új korszak jön, új értékelések lehetősége száll ki a vérgőzből, mely most a harcerekreől fejük fölé felhőzik. [...] Ma még a tegnapot éljük, [...] Ma még otthon érezzük magunkat az impresszionista és naturalista művészet színpompázó műtermében, [...] Ma még természetesnek találjuk, hogy a piktor invenciója egy csendélet vagy enteriőr színproblémáiból táplálkozik [...] Ma még természetesnek, jogosultnak és magától értetődőnek gondoljuk, hogy tárlatainkat túlnyomó részben az impresszionista és naturalista festészet tipikus megnyilatkozási formái: a tájképek, csendéletek és enteriőrök – aktok és portrék csak mint szín- és világítási effektusok – töltsék meg. [...]

Vajon holnap is, egy világot gyászba öltöztető haláltusa után is természetesnek találjuk-e majd, [...] nem fogunk-e a művész elé állni parancsolón mutatva ujjunkkal tragédiánkra? Új korszellem, új stílus, új művészet van születőben. [...] Én azt hiszem: a *holnap művészete a kompozíció és harcok jelszava a nemzeti történelem.* [...] Tisztázni kell tehát a történelmi képekről vallott felfogásunkat. [...] revidálni kell az impresszionista esztétikának azt a fejezetét, mely a történelmi festészet és a festő tárgyválasztásáról mond kanonikus ítéletet. [...]

Lesz, ismét lesz nemzeti történelmi piktúra. [...] hogy milyenek képzeljük az új festői iskola programját? [...] a mi generációnk egy olyan festői iskolában nevelkedett, melynek a történelemtől, az irodalmi elemtől való tartózkodása tradíció. Messzi áll attól, hogy fogékonyá legyen az ún. „díszmagyar-piktúra” iránt, melynek tanulságos sorsát a diadalmas Nagybánya még élénken emlékezetünkben tartja. [...] de a mi történelmi piktúránk eleven, élő valóság. A Székely Bertalanok művészi hagyománya élő gyökereiből kihajtva vezeti át festőinket az új iskola – reméljük, hisszük – az új magyar nemzeti művészet megteremtésére.

Gyöngyössy Nándor

(*Magyarország, 1916. máj. 28. – 10–11.*)

IN MEMORIAM

Dienes Valéria †

[...] A magyar festőművésznők legjobbjai közé tartozott. Budapesten született. Szülei nagy gondnal és szeretettel nevelték. Iskolai tanulmányainak elvégzése után Vajda Zsigmond festőiskolájába lépett, 1903-ban pedig Szablya Ferenc tanítványa lett. Mesterét különleges tehetsége és nem mindennapi képességei rendkívül érdekelték s ezért nagy figyelemmel vezette őt a művészet megértésének útjain előre.

1906 márciusában szerepelt Dénes Valéria először mint kiállító, mesterének gyűjteményes kiállításával kapcsolatosan rendezett iskolai-kiállítás keretében a Váci utcai Nemzeti Szálló termeiben. 1906 őszén mesterének felhívására részt vett a „Kéve” megalapításában. 1911-ig az egyesület alapító rendes tagja volt. Az egyesület kiállításain mindig erős egyéniségre valló művekkel vett részt.

1910-ben Párizsba megy Henri Matisse-hoz. Előzőleg nagybányán dolgozott. Matisse szintén sokat foglalkozott vele érdekes képességei következtében és Párizs művészeti levegőjének alakító hatása erős nyomokat hagy Dénes Valéria műveiben. Párizsban megismerkedik szintén kiválóan tehetséges Galimberti Sándor festőművésszel, aki 1911-ben feleségül vette. Ettől az időponttól fogva folyton együtt dolgoztak és jó nevű Párizsi szalonokban együtt állítottak ki.

Dénes Valéria művészetének alakulásának jó összefoglalója volt az a kiállítás, amelyet a háború kitörése előtt Galimberti Sándorral rendezett a Nemzeti Szalonban. Amíg az itt szereplő művek régebbi keltezésű darabjai az impresszionista törekvéseket mutatták, az újabbakon Cézanne, Matisse befolyása, sőt Picasso kubisztikus felfogása érezteték hatásukat. De hangsúlyoznunk kell, hogy e hatások dacára, műveiben egyénisége érdekességének zamatját megőrizte és előadásának erőteljessége a nézővel elfeledtette, hogy gyöngéd ni kéz munkáival áll szemben. Fájdalmas érzés, hogy e gyönyörűen fejlődő tehetség kezéből akkor ütötte ki a halál az ecsetet, amikor művészi munkássága önálló eredményeket kezdett érlelni a magyar festőművészet számára.

Galimberti Sándor †

Harminc esztendő volt, amidőn a kérlelhetetlen végzet megállította szíve verését.

Családja Olaszországból vándorolt be Magyarországra. Galimberti Sándor Kaposvárott született. Atyja földbirtokos volt, ki vagyonának jó részét később elveszítette. Galimberti hozzátartozói iránta való nagy szeretetből, nem szívesen látták, hogy festőnek készül, de állhatatos kitartással családja ellenállását megtörte. Művészi hitvallását és életének rövid történetét ő maga mondotta el annak az illusztrált katalógusnak az előszavában, melyet a feleségével, Dénes Valériával, a Nemzeti Szalonban együttesen rendezett kollektív kiállításuk alkalmából adtak ki 1914. január havában.

„1904. év nyarán Réti Istvánnak voltam növendéke. Innen számítódik tulajdonképpen piktori pályám. Nagybányáról a müncheni akadémia, onnan a következő évben Hollósy Simonhoz kerültem Técsőre és ugyanakkor télen Párizsban a Julian-akadémiába jártam. Legrégibb kiállított képem e korból való. A következő évekből alig van képem, mert őket összeszedni nem tudtam. E képek egy része már ki volt állítva Párizsban a Salon d'Automne és az Indépendants kiállításain, hol hat év óta állítok ki. A most kiállított képek nagy része tehát az utolsó időből való. Minden munkához kiállítottam a próbálkozásokból is, hogy a közönségnek érthetőbbek legyenek dolgaim.”

A kiállítás Galimberti Sándornak jelentékeny sikert biztosított. Miként felesége, úgy ő is az újabb festői feladatok szolgálatába állította erőteljes tehetségé. Fellépésének sikere annál örövendesebb volt, mivel céljai még a fejlettebb művészi kultúrával rendelkező közönség számára is nehezebb problémákat rejtettek magukban.

A Nemzeti Szalonban rendezett kiállításnak anyagát később Kaposvárra vitte, ahol szinte nagy sikerben volt része. Kaposvár kötötte őt össze Rippl-Rónai Józseffel is, akivel sűrűn érintkezett. A mester jó szívvél és lélekkel egyengette a fiatal művész küzdelmes életének nehéz útjait. Párizsban is többször voltak együtt.

Galimbertiék párizsi tartózkodásuk alatt sok fiatal francia festővel tartottak fenn összeköttetést és gyakran érintkeztek a kubista művek neves gyűjtőjével, a Párizsban élő Ühde-val. A francia fővárosból való távozásuk előtt sokat járt Galimberti a Jardin Zoologique-be, ahol szorgalmasan készített állattanulmányokat, amelyeket – mint ő mondotta, – fantasztikus állatképek megfestéséhez akart felhasználni. E szándéka megvalósításában a közben kitört világháború akadályozta meg.

A nagy világégés a Rue Vaugirarde-on levő otthonukból Belgiumon át Amszterdamba üzte őket, ahová 1914. augusztus első napjaiban értek. Innen Schweningenbe mentek. A telet itt

töltötték. A nagy hajsza munkájukban nem tudta őket megzavarni s vándorlásuk közben is folyton dolgoztak. 1915. április 1-én a hágai követségénél Galimbertit besorozták. Hazajönnek és a művész szolgáltatott végett Pécssett állomásozó ezredénél jelentkezik. A sok viszontagságot mindkettlen neme heroizmussal viselték el. Július első napjaiban katasztrófálisan végződő tüdő- és mellhártyagyulladás támadta meg a művésznőt. Galimberti Sándor e csapást nem bírta elviselni s miután a felesége családjának kíséretében a művésznő tetemét Pécsről Budapestre hozta, 1915. július hó 20-án, két nappal élettársa halála után, a Műcsarnok mögött lévő parkban önkézevel vetett véget életének. Fiacskájuk, a szőkefejű kis Márió, szüleinek halálakor három esztendő volt. [...]

(A Kéve Könyve, 1916. máj. 8. sz. – oldalszám nélkül)

A Képzőművészeti Társulat Tavaszi kiállítása. [...]A Társulat tehát ezt a tavaszi kiállítást is kölcsönkapott helyiségben, a Szépművészeti Múzeum három nagy termében, amelyek harmadika mozgatható falakkal kisebb helyiségekre oszlik, volt kénytelen rendezni. Ez a körülmény sok nehézséget gördített a rendezők munkája elé, számolniok kellett a hely szűkével: a zsűri mindössze 345 műtárgyat fogadhatott el s ezeknek elhelyezése a nem éppen legjobb világítású helyiségekben igen nehéz volt. [...] A bal oldali nagy termet mindenekelőtt beható akttanulmányok jellemzik. Ilyen Magyar Mannheimer Gusztáv Amorettje, Ferenczy Károly fekete háttérbe ágyalt nagy női aktja, Herrer Cézár és Zemplényi Tivadar munkái, Hatvany Ferenc műve. Ebbe a sorba vehetők azok a képek, amelyeknek kompozíciós eleme első sorban az akt, például Iványi Grünwald Béla „Siestá”-ja, Perlrótt Csaba Vilmos Cigánymodelljei, ezek kötöttebb stílusúak. Életképeket, amelyeknél a szín elemére esik a hangsúly, Czencz János, Glatz Oszkár, Csók István küldött, az utóbbitól van itt egy nagy, ebédlőbe szánt díszítő falkép is, az egyetlen e nemű mű a kiállításon. [...]

(Művészet, 1916. tavaszi szám [máj.], XX. évf. 1. sz. 1–11.)

Krónika. [...] Várakozás szempontjából a tárlatok közt kétségkívül előtérben állt a sajtóhadiszállás művésztárgjainak bemutatkozása a Nemzeti Szalonban. A megnyitó, amely január 6-án ment végbe, társadalmi esemény volt. [...]A közönség elejétől kezdve mindvégig intenzív érdeklődéssel fordult a kollektív felé, amely nyolcvanegy művész 802 művét tartalmazta. [...] A sajtóhadiszállás tárlatán festők és rajzolóok azt nyújtották, amit adhattak: különböző frontok formációit, a felvonulás és táborozás festői jelenségeit, egyes katonatípusok és hadvezérek portraírozását. Az ily lejegyzéseken, a tájképek e fajta, elsősorban pusztá hűségére törekvő modellírozásán kívül, találtunk azonban oly képeket és grafikus lapokat, amelyek háborús élményeknek nevezhetők, amelyek egészen különös karakterrel és elrendeződésben hoztak élénk dolgokat és jelenségeket. A háború jegye van rajtuk, valami pontosan nem determinálható vonás teszi őket újjá és izgatóvá, háborús művek, anélkül, hogy rohamokat, fegyveres akciókat tényleg tükröznének. Ilyenek voltak mindenekelőtt Mednyánszky („Táborozás”), Vaszary („Szurmay trénje az uzsoki táborhegy előtt”, „Mackensen tüzérség felvonulása”) képei, s Bató József kőrajzai (a „Tűzben előre”, „Közénk lőnek”, aki mint a harcokban részt vett aktív tisz, közvetlen élményeit dolgozta fel forró levegőjű, lázas víziókká. Ami a háborúnak a művészetre, a festészetre gyakorolt formáló hatását illeti: erre nézve a kiállítás lényeges választ nem adhatott, legalább egyelőre. Láttunk ugyan eseteket, Vaszaryt és Mednyánszkyt, akik valósággal felfrissültek művészi erejükben. Szerintünk azonban ez inkább minden képességük megfeszítése, hogy valahogyan megmarkolják, megközelítsék az eléjük vetődő szenzációkat, semmint arra engedő következtetés, hogy itt valami festői átalakulás kezdődik. Ma még nagyon kétséges ez átalakulás sorsa, iránya és természete, legalább is a háború következménye, függvénye és velejárája gyanánt, s azt hisszük, ha ilyesmi el is következik, semmi esetre sem jön úgy, mint ahogy ezt bizonyos türelmetlen esztétikai felfogás vallja, rangjúnál kelletlenül jobban tolvá előtérbe, a festészet menetére nézve nem elsősorban döntő tényezőket. [...]

Január 30-án az Ernst-múzeumban két festő mutatkozott be: a legfiatalabb gárdához tartozó *Matyasovszky-Zsolnay László* [...] eddig Párisban tanult. Ahogyan megismertük, az meglepő festői kultúrára vall. Munkái finom, rendkívül szenzitív természetnek mutatják, bár egyelőre alig mondanak többet, minthogy fogékony volt a francia impresszionisták raffinementjei iránt. De talentum, oly fajtából, aki komoly várakozást kelt további fejlődése, kibontakozása iránt, amikor majd önmagára talál. [...] Április 2-án a Nemzeti Szalon termeiben nyílt meg igen bőséges anyagú kiállítás, a rendes tavaszi tárlat, s ennek keretében több kollekciónak [...] a „*Fiatalok*” csoportkiállítása [...] A „*Fiatalok*” elnevezésű festői csoportosulás, új összefogása hét festőnek, hogy a maguk programja mellett tömören kitartson, keressék művészi érvényesülésüket. Lehet, hogy ez sikerülni fog, mi legalább kívánjuk, jóllehet tudomásunk szerint az ily csoportosulások nem mindig hosszú életűek. Éppen a mi sajátos körülményeink közt, az újabb időben több ily összezerődés széjjelment, mielőtt érvényesült volna. Ami a mostani csoportot illeti, ez egymástól igen különböző törekvésű festők debut-je, sőt elképzelni se lehet nagyobb különbséget, mint ami a merőben tónusárnyalatokat hangsúlyozó Gulácsy s a masszív, erőteljes formákkal dolgozó Úitz Béla közt van. A „*Fiatalok*” körének tagjai: Diener-Dénes Rezső, Dobrovics Péter, Gulácsy Lajos, Kmetty János, Nemes Lampérth József, Perlrott Csaba Vilmos, Úitz Béla. Korra nézve egy-kettő kivételével tényleg fiatalok, de művészi megjelenésben már a zárt társaság nem mindegyik munkája fedi e jelszót. A kubizmus szellője is fújdogál abban a teremben, ahol kiállították, de nem az az egyébként erősen megszelídült kubizmus mondatja velünk, hogy a társaság néhány tagjának több képe inkább vértelen és affektált, mint friss és diadalmasan fiatal. Szerencsére még éppen elég idejük van, hogy fejlődésük során tényleg megfiatalodjanak, Tehetségük van, s senkire vonhatja kétségbe, hogy hivatásukat nem fogják fel komolyan. Mi itt főként két talentumra hívjuk fel a figyelmet: Úitz Bélára, s az eddig – legalább részünkről – teljesen ismeretlen nevű Diener-Dénes Rezsőre, akinél igen biztató az a jelenség, hogy képeit nem okoskodja el, hanem festi. [...] Mostani számunk már nyomdai előállítás alatt állt, amikor vettük a váratlan és gyászos hírt, hogy *Malonyay Dezső* meghalt. A „*Művészet*”-et közelről érinti, amit *Malonyay Dezső* gyors s viruló képességeit tekintve még nagyon is korai elmúlása jelent a szellemi produkció világában. Mert nemcsak választékos stílusú költő, a toll hivatott embere volt *Malonyay Dezső*: speciális minőségben a magyar művészeti propaganda törhetetlen hitű, lelkes és fáradhatatlan munkása. A „*Művészet*” olvasói előtt ezt ép úgy nem kell bizonyítani, mint a legtágabb körű közönség előtt, amely egy – folyóiratunknál természeténél fogva nagyobb publicitású – napilap, a („*Budapesti Hírlap*” hasábjairól ismeri nevét évtizedek óta.

A „*Művészet*”-nek régtől fogva munkatársa volt. Modern magyar művészekről írt méltatásokat, azzal a könnyed, elegáns készséggel s tárgyának azzal a szeretetével, ami a kulturjelenségek közül őt elsősorban a képzőművészet felé hajtotta. Nem szólvá ugyanis most a belletrisztikát öncél gyanánt művelő íróról, aki a magyar irodalmat elbeszélésekkel, regényekkel és színművekkel gazdagította: *Malonyay* itt volt jelen teljes temperamentumával. Mint újságíró, egyéb kérdésekkel is foglalkozott és kellett foglalkoznia, de ha képek és szobrok sorsa jött szóba, ez a maga ügye is volt, itt egy bajvívó teljes fegyverzetével szállt síkra a művészetért és – sok művész tudja ezt – a művészekért, minden rendű boldogulásukért. Azt mondhathatnánk, hogy valósággal megtisztelve érezte magát, amiért megadatott számára az a lehetőség, hogy mesteri alkotások fölött érzett örömét másokkal közölhesse, hogy figyelmeztethetett rejtőző művészi értékekre, hogy fiatal talentumokra, akik névtelenül és küszködve álltak pályájuk mezsgyéjén, ráirányíthatta a nyilvánosság reflektorát. Ez a hajlam, a képzőművészet felé vonzó, sőt azért lángoló, egyidejű írói munkásságának megindulásával. Egészen fiatal korában kezdődik Párisban, a magyar zseni, Munkácsy oldala mellett, akinek titkára volt, s később emlékének, emberi és művészi nagyságának áhítatos hirdetője. Idővel képzettsége egyre jobban gyarapodott, műtörténeti tanulmányok, magyar és külföldi mesterekkel való érintkezés révén, s *Malonyay* maga is szenvedélyes műgyűjtő lett. Otthonában igazi amatőr életet élt.

A magyar művészi élet krónikása és kritikusa volt *Malonyay Dezső* s ebbeli hivatásának gyakorlása közben vezércsillagként fényelt előtte mindig a művészet magyarsága. Az eredeti, az önálló értékek aranyát kereste s a faji életerő szemernyi jelentkezését is ünnepelni tudta. Ez vitte annak idején vidéki vándorútra, s munkatársaival hatalmas kötetekben publikálta bejárt magyar falvak kincsét, a nép művészkedésének kallódó, tradicionális szépségeit. Művészeink

Zórád Géza rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1916. június 4.

közül pedig két mester megismeréséhez adott döntő jelentőségű adatokat, két mester emberi portraitjához ő szolgáltatott legtöbb vonást: Munkácsyhoz és báró Mednyánszky Lászlóhoz.

Malonyay Dezső a háború eleje óta katonai szolgálatot teljesített. Uniformist viselt, amikor a halál érte. de belülről már ő azelőtt is katona volt a magyar kultúráért folyó vértelen küzdelemben.

(*Művészet*, 1916. tavaszi szám [máj.], XX. évf. 1. sz. 16–19., 22., 25–27., 33–34.)

A San Franciscó-i magyar műkincsek. A háború kitörése előtt San Franciscóban rendezett világkiállításra számos magyar művész és mecénás nagy értéket képviselő műtárgyakat küldött. Ezekről a műtárgyakról a háború kitörése óta hír nem érkezett, úgyhogy kiállítóik komolyan aggódtak azok sorsa iránt. *Laurvik J. Nilsen*, aki a kiállításon való részvételre a felhívást kibocsátotta, most április 17-iki kelettel nyílt levelet intézett a magyar művészekhez és gyűjtők-höz, amelyben többek között ezeket mondja:

– A közönség általános óhajára a kiállítás négy hónappal tovább tartott, mint amennyi időre eredetileg tervezték és a magyar kiállítást a többiekkel együtt ez utólagos kiállítási időszak részére, január 1-től május 1-ig visszatartották. A kollekció a maga egészében mélységes és állandó benyomást hagyott itt. Noha kevés tárgyat vásároltak meg San Franciscóban, nem egy jele merült fel az igaz érdeklődésnek, ami arra vall, hogy az amerikai gyűjtők lelkes bámulói és vevői is lesznek e tárgyaknak, mihelyt alkalmuk fog nyílani arra, hogy kissé behatóbban megismerkedjenek az önök művészetével. Ha e kiállítási tárgyakat Magyarországra való visszatértük előtt néhány hétre New Yorkban lehetne bemutatni, azt hiszem, hogy célja inkább megvalósulna és az önök művészetét kritikusabb és választékosabb ízlésű közönség elé hozná, s az eladás esélyei tetemesen gyarapodnának. Remélem, hogy önök kedvező választ adnak önökhöz e tárgyban intézendő kérelemre. Időközben a kiállítási tárgyak biztos őrizetben maradnak a San

Franciscó-i szépművészeti palotában, amíg végleges rendelkezések nem történnek Magyarországra leendő biztos visszaszállításukra nézve.

(*Pesti Hirlap*, 1916. jún. 17. – 12.)²

Magyar művész sikere Berlinben. A berlini plakátbarátok egyesülete gyűjteményes kiállítást rendezett a harctéren küzdő *Biró* Mihály magyar festőművész politikai plakátjaiból. A kiállítással kapcsolatban dr. Hans Sachs felolvasást tartott *Biró* plakátművészetéről, a *Das Plakat*³ című német művészeti folyóirat pedig Paul Westheim tanulmányát és ismertetését közölte *Biró* Mihály plakátalkotásairól.

(*8 Órai Újság*, 1916. jún. 23. – 5.)

A hercegprímás portréja. Nagykanizsáról jelentik: Keszthely városa néhány évvel ezelőtt megfestette a város szülőltjének, *Vaszary* Kolos hercegprímásnak arcképét. A portrét, melyet

Vaszary János festőművész készített, két keszthelyi városatya kifogásolta, mert szerintük a portré nem hasonlít a hercegprímáshoz. Ezért megegyeztek egy Keszthelyre tévedt festőművésszel és az arcot átfestették vele. *Vaszary* János pört indított Keszthely város ellen. Keresetében arra kérte kötelezni Keszthely városát, hogy a portrét, amennyiben az lehetséges, helyeztesse vissza régi állapotába, vagy pedig semmisítse meg. A nagykanizsai törvényszék előtt Keszthely képviselőtestülete azzal érvelt, hogy a kép átfestését *nem a képviselőtestület, hanem csak annak néhány tagja rendelte el*, tehát a képviselőtestület egyeteme nem kötelezhető annak helyreállítására vagy megsemmisítésére. A törvényszék a keszthelyi képviselőtestület érvelését tette magáévá és *Vaszary* János festőművészt *elutasította* keresetével. Az ítéletet *helybenhagyta a pécsi ítélőtábla is*. A festőművész a kúriához fellebbezett. A kúria most foglalkozott ezzel az ügyével és az első és másodfokú ítéletek megváltoztatásával általánosságban megállapította, *hogy a művésznek sérthetetlen joga, hogy az általa készített műalkotást eredeti állapotában és minden változtatás nélkül tartsák fenn s a műtárgy tulajdonosának nem áll jogában a művész beleegyezése nélkül azon változtatni*. A konkrét esetre vonatkozóan megállapította a Kúria azt is, hogy Keszthely képviselőtestületének egyeteme felelős a jogsértés következményeiért. Ezért a Kúria utasította a nagykanizsai törvényszéket, hogy ítéletileg állapítsa meg a jogsérelem reparálását.⁴

(*Pesti Napló*, 1916. jún. 27. – 11.)

Az Erzsébet-szobrok. Röviden: az Erzsébet-szoborpályázat zsűrijének ítélezéséhez nincs sok hozzátennivalónk. A zsűri nem tehet a pályázat feltételeinek szörnyszülőlttségéről és ezért nem vonhatók felelősségre a pályázó szobrászok és építészek sem. A magyar állam felelős ezért, melynek ilyen lehetetlen művészi szervei vannak, mint az az emlékbizottság, mely az Erzsébet-emlékpályázat feltételeit megszabta és felelős volna érte a magyar művészi közvélemény, ha volna – mert ilyen nincs. Ha lenne, nem mernék a művészeket arra kényszeríteni, hogy a budai vár hegyoldalának lehetetlen helyére tervezzenek emlékművet, nem forgácsolnák szét alternatív tervekkel az erejüket és nem kényszerítenék arra huszadik században élő

² Rövidebb változata: *Világ*, 1916. jún. 17. – 13.; *Budapesti Hirlap*, 1916. jún. 17. – 11.

³ Paul Westheim: Politik – Kunst – Reclam. *Das Plakat*, 1916. Mai. Heft. 3. VII. Jg. 129–139.

⁴ Ld. még: Pör egy festmény körül. A Kúria elvi döntése. *Dunántúl*, 1916. júl. 26. – 3.; A meghamisított arckép. *Vaszary* János festőművész pöre Keszthely város ellen. *Esti Újság*, 1916. júl. 27. – 3.; A hercegprímás képe nem tetszett Keszthelynek. *Népszava*, 1916. júl. 27. – 11.; (r. e.) [Radisics Elemér]: A művész alkotó joga. *Budapesti Hirlap*, 1916. júl. 30. – 23.; Egyezés *Vaszary* János és Keszthely között. *Az Est*, 1916. okt. 5. – 10.

művészeket, hogy történelmi stílusban tervezzék meg a tegnapi Magyarország királynéjának emléket. [...]

Ezzel az egész művészettel két szobrász áll szemben, mint akik a szobrászat igazi nyelvén szólnak meg, a formák benső erejével: Beck Ö. Fülöp és Körmendi-Frim Jenő. Beck királyné szobra nem szerencsés megoldás, de benne jelentkezik elsősorban a magyar szobrászat plasztikai fejlettsége és tudása. A szobrászt, aki műveit a megmintázás benső értékével teremti meg, ő képviseli. A Lajta-féle építészeti terv szobrásza Beck, és nagy alakja harmonikusan tud a tervhez simulni. Az architekturális rész oldalába négy relief csoportot tervezett. Ezek elgondolása, klasszikus megmintázása és főlényes alkotó erővel véghezvitt térbeosztása egyetlen nagy szobrászi nyeresége a pályázatnak. Annál csodálatosabb, hogy a bírálóbizottság, míg azt észre vette, hogy a főszobor nem adja meg a királyné alakjának lényegét, a nagy értékeket meg nem látta: Beck Ö. Fülöp nincs a díjazott szobrászok sorában.

Körmendi-Frim Jenő nem ilyen súlyos monumentális készséggel és fegyverzettel jött, de hasonló szándékokkal. [...] Lehet, hogy a pályázat hű tükre mai szobrászatunknak. De akkor ez a szobrászművészet messze elmarad a nagy európai versenyben, ahol pedig bátran és sikerekkel vetekszik a magyar zene, festészet és a magyar irodalom.

Böloni György

(*Világ*, 1916. júl. 1. – 11.)

BÁLINT REZSŐ KÉPEI

Bálint Rezsőről – nagyon régen, még a békében –, amikor képeit kiállította, többek között ezeket írtam: „A képein harmónia ömlik el. Valaki a csend piktorának is nevezhetné. Csendes képeket látunk itt, melyek többnyire interieuröket ábrázolnak és interieurök falára kíváncsoznak. Olvasó és heverő asszonyai arcán végtelen csend reszket, puhán beleágyalva a csend végtelenségében ülnek, a szobákon pedig szinte egy óra ütése, egy régi üvegpohár csendülése hallik. Egy taglejtéssel érezteti a nyugalmat, mely határtalan. Képeit erő tartja össze, a leheletnyi könnyűségek nem könnyelműségből, a gyengédségek nem gyengeségből származtak, hanem az erő feleslegéből. Az az érzésem, hogy a szem, mely ezeket látta, valaha belenézett egy szobába az utcáról és az éjszaka, ahonnan nézett s a lámpa, ahová nézett – a zimankós aranyfény – megbabonázta s ez megmaradt benne, nem mint hangulat, de mint nyugtalanító, alkotásra serkentő indítók. Mert képeit nem szabad pusztán hangulatképeknek tekinteni. A hangulat csak közlőforma, mellyel a dolgok mélyén rejlő tartalmat érzékeltetjük, egy hangulatban és történetben, minden hangulatot és történet, az örökkévalót.”

A „csend piktora” belekerült a világháborúba. Írjuk le, hogy művészi hitvallása ma sem változott. Ezek a képek, rajzok és pasztellek mind arról tanúskodnak, hogy annak az örök „impreszionizmus”-nak a sugallata alatt áll, melyet maga szerzett meg, a maga számára, egyéni viaskodások árán és melyet semmiféle jelző vagy új divat nem járat le. Hozzátehetjük, hogy impresszionizmusa azóta elmélyült. Bálint Rezső mindig ama művészek közé tartozott, kik gondolkodtak a művészetük mivoltáról és céljáról, a körülöttük habzó és kavargó élet jelentőségéről. E képek alkotója minden vonásával a világ és az egyénisége viszonyát jelezte. És mert igazi művész, nem használati tárgyakat gyártott: különvéleményt jelentett be. Most a lírája még tartalmasabb. Ezekben az években sok tapasztalást szerzett. A koraifjúság lírája kódös és színes, de határ nélkül szétfolyó. Csak a férfikor hozza meg a tapasztalást, mely – egy nagyon nagy költő szerint – maga az igazi líra. Ez a kereső is egyben arányosan-összhangos festő is egyre jobban farkasszemet mer nézni a valósággal, mélyebben érdeklődik a csontrendszer, az izom, az anatómia iránt és mindez nemcsak a rajza pontosságának válik javára, hanem a mondanivalójának, a lírájának is. Tekintsék meg egyik itt közölt rajzát, az alvó női arcot, mely néhány lenge és biztos vonallal, játékos egyszerűséggel állítja meg számunkra az időt. Képe egyúttal megérezkelteti azt is, hogy általában hol tart a fejlődésben.

Mit rajzol meg ez a festő a háborúból? A szenvedést, a lelket, az embereket. Azokat sem egészen. Szinte jellemzőnek kell tartanom, hogy képein teljes alakban alig látjuk a katonát, csak a fejet és a vállat a mellig, mindeneke előtt a szemet, melyben az értelem és a bánat székel. Valahogy

az egyént akarja hangsúlyozni, ő, ki a huszadik század gyermeke s még emlékszik e század tanítására meg a régebbi képeire, melyek egytől egyig boldog egyéni hajlamból keletkeztek. Emberei nem is szakadtak el végképp meghitt környezetükből, a lámpafényes szobából, a napsütéses kertből, csak eltávolodtak tőle és rajtuk – valami tiszta melabú alakjában – látni még a nyugalom visszfényét, a reménység és a vágy csillámaikat. Mindaz a csend, ami egykor interieurjei fülkéjében, vagy tájain húzódott meg, most ez egyszerű, jó katona-arcokra menekült. Itten él tovább az arcon és a szemek mélyén. Nem rajzol tömegeket. Számunkra, kik ma élünk, a háborút egy arckép jelenti, egy katona portréja, kinek előrehajló, gondolkozó fejét szigorúvonallal zárja le a föléje boruló katonasipka. Mennyi tiszta, férfias lélek van a portréban, a német katona, vagy a szakállas mohamedán bosnyák arcán és mennyi megfigyelés, kegyetlen és éles bírálat az orosz fogoly fel fogásában, ki a valóság minden bütykével és bibircsókjával jelenik meg, egy hústorony, mely – egy egyénen keresztül – az ellenséget is jelképezi, a testet, a tömeget, a kolosszust.

Sokat írtak arról, hogy ennek a háborúnak nincs művészete. Ez igaz is, meg nem is igaz. Politikai művészete semmi esetre nincs. Némák az összes lantok és színtelenek az összes ecsetek. Egyetlen művészet történetében sem jelez határt a háború, mindegyik halad azon az ösvényen, melyet még a békében lelet meg. Nincsenek ódák és háborús körképek. De az is bizonyos, hogy a háborús [!] emberi reflexeit sohase fogták még fel ilyen öntudatosan nyílt szemmel, mint most és a könnyeknek ma is van költészete. Bálint Rezső egy hadi szabóműhelyt mutat nekünk s – lárma és ál-szenvedély nélkül – megéreztetni korát. Ki merete volna hinni, egy századdal ezelőtt, hogy a hadi szabóműhely valaha csatakép lesz?

Kosztolányi Dezső

(Mult és Jövő, 1916. 9. szept. [1.], VI. évf. 9. sz. 348.)

MEDNYÁNSZKY

Ahogy a világháború kitört, az őszi borongások, a költői hangulatok, az elmúlásnak szavakkal talán ki sem fejezhető szomorúságát vászonra varázsoló festőpoéta, a közel hetven esztendősen öreg úr, Mednyánszky László báró, rögtön frontszolgálatra jelentkezett. Az ősi harcos Mednyánszky bárók vére föllobogott benne: fegyvert akart fogni ő is. De a hadvezetőség méltóbbnak találta kezében az ecsetet: elfogadta szolgálatait, de mint hadipiktorét. Az öreg úr duzzogott, kérvényezett, tiltakozott, de hiába volt minden: katonának nem fogadták el. Mit tehetett hát egyebet? Vázlatkönyvét hóna alá kapta és ment a frontra, hadipiktornak.

Pár nappal, mielőtt a frontra indult, még láttam. Szép, fehérszakállas arca fölényesen, de ugyanakkor gyerekesen kedvesen mosolygott. Elhanyagolt ruhája, félig begombolt kabátja, a rojtosszélű mellénye alól kikandikáló inge bizony nem keltette a legelőkelőbb benyomást. De a keze, az csodálatosan finom, szinte külön idegéletet élő kéz, egy arisztokrata és egy művész keze, finoman érezett, érzékeny ízületű, nagy, holdas körmű nagyúri kéz. Sehogy sem illett ehhez a ruhához. Vagy tán még inkább: ez a ruha nem illett ehhez a kézhez.

Mindig így öltözködik. A ruha-kérdés nem okoz neki nagy gondot és kissé elhanyagolt kabátjában látva, mosolygó arca, nevető, okos szeme, a sárguló pergamenre emlékeztető keze úgy hatott rám mindig, mintha valami régi művészregény hőse került volna szemem elé. Egy világcsavargó és ugyanakkor egy arisztokrata, nem is a hierarchia szerint való, de lelki arisztokrata. És amellet a legnagyobb élő magyar festő. Egész lényéből mindig kisugározni érzem a ragyogó intelligenciát és ugyanakkor valami különös primitívséget. Az ősi természetességet és az életbölcset fölényét. A gyermeki naivságot és a nagy művésznek a világtól való eltávolodását.

A nagy világkavarodás szele Mednyánszky László bárót is elsodorta körünkből. Ment a frontra. A Kárpátok havasaiból és Szerbia sártengeréből küldte haza gyors kézzel odavetett vázlateit. Nem holmi aprólékos gonddal kidolgozott csataképeket, hanem a háború epizódjait, amelyeket sietve elkapott és amelyekbe belésűritette a mai, modern nagy élethalálharc lelkét. Van egy képe, amelyen két sebesült ül egy árokszélen. A fájdalomban és fáradtságban megérlelődött tompa közönyösséget művész még így meg nem rajzolta. Aztán egy parasztszekér, amelyet katonák kísérnek a cuppogó, dágványos sárban: a ló erőfeszítése, az emberek fáradtsága ott él néhány vonásban. És a többi képe mind: a háború egy-egy mesterei mozaikja.

A képei után aztán egyszerre csak ő is megérkezett. Tüdőgyulladást kapott és mi csak akkor tudtuk meg ezt, amikor már fölgyógyult.

– Semmi, csak egy kis hülés volt az egész! – mondta szinte mentegetőzve. – Azért jöttem, hogy megnyugtassalak benneteket: semmi bajom. Már megyek is vissza.

És ment vissza. Valami, csodálatosan fiatalos erő kergette vissza: dolgozni tovább, nélkülözni. fáradni, de dolgozni, rajzolni, festeni, éjjel, nappal. Festők és újságírók, akik vele voltak, mesélik, hogy sohasem látták aludni: mindig csak dolgozni látták. És a művész olthatatlan szomjúsága az új, az érdekes, a szép után, odavitte öreg testét a legelső lövőárokba, a figyelő őrsökhöz is. És ott is dolgozott. A golyózáporban is csak dolgozott. Két teljes esztendőn át.

A harmadik esztendőben aztán egy olasz srapelgolyó eltalálta. De szerencsére nem ejtett súlyos sebet rajta. Azóta már föl is gyógyult. És olasz frontunk parancsnoka most, hogy az ősz művész fölgyógyult, meleg hangú levelet írt hozzá:

„Méltóságod tekintet nélkül magas korára, nem riadt vissza se nélkülözésektől, se fáradalmaktól, hogy hadseregem körzetében való tartózkodásának egész ideje alatt a haditörténelem számára legnagyobb eredménnyel értékes és művészi anyagot teremtsen. Különösen kiváló festményei az első tűzvonalról – melyek csak minden veszéllyel dacoló, fáradhatatlan buzgalmnak köszönhetőek és ezen szolgálat közben történt sebesülése, melynél a jóságos Gondviselés az ellenség golyóját veszélytelen irányba terelte – arra készítet, hogy kötelességérzetből és legnemesebb hazafiúi érzéstől vezérelt, odaadó buzgalmaért méltóságodnak a legmagasabb szolgálat nevében a hadsereg parancsnokság köszönetét és elismerését fejezzem ki.”

A magyar sajtó sokat írt mostanában Mednyánszkyról. De a külföldi is. Ünnepezték, méltatták, magasztalták. Többek között a „Berliner Tageblatt” is tárcát írt róla és ez – Arnold Höllriegel írása, – megérdemli, hogy lefordítsuk, mert kítűnő portréja a nagy magyar festőnek: „Mednyánszky László báró hadifestő legutóbb megsebesült, amikor Flitschnél a legelől levő előőrs fedezékében ült és vázlatokat készített. Csak másnap kérdezte tőle valaki a parancsnokságnál csodálkozva, hogy miért véres vállán ütött-kopott, ócska festő-zubbonya. A különös öreg úr szórakozottan felelte, hogy hát golyót kapott a vállába. És csak most kötözték be sebéit, amely szerencsére nem volt súlyos.

A törékeny öreg úrnak, hatvannyolc esztendős már, szintelen, fehér szakállá van és kopasz koponyája; járása görnyedt és ő hordja a monarchia legkülönösebb, antikváriusi becsű nadrágjait, amelyek számára túlságosan kurták; a felső testén ócska katonazubbony lötyög, amelyet valahol fölszedett; lehetetlen sportsapkát visel; sokak előtt nevetséges is lehet a megjelenése, akik nem tudják, hogy ő nemcsak nagy, előkelő magyar családból származó báró, hanem még sokkal több: a mai idők egyik legnagyobb művésze és hazájának talán legnagyobb festője. Minden hadikiállításán ott vannak az ő melankolikus képei, amelyekbe az álmodozó aggastyán keze egyre világosabban festi a gyász színeit; a földült háborús színtér finom borongását festi és esetleg valami trént, szegény fáradt gebékkal a végtelennek tetsző hadtápvonalon. A háború első napjai óta hol ezen, hol azon a fronton bukkan föl görnyedt háta; és mindég ott, ahol legközelebb a halál. Haragos nevetéssel mondja el egyik barátom, hogy Mednyánszkyval együtt mint kellett áthaladnia egy réten, melyet az ellenség heves tűz alatt tartott. Az öreg báró a legveszedelmesebb helyen megállt, elővette vázlatkönyvét, s elkezdte vékony, finom vonalakkal rajzolni a tájat. Barátom nem hagyhatta magára az öreg urat, de hát kellemetlen érzés volt az, a füttyülő golyók közben. Végre Mednyánszky összezsapta vázlatkönyvét és mintha csak most értené meg a helyzetet, fölpillantott s finom, magas hangján így szólt: – Ah! Egy golyócska! Éppen a fülem mellett!

Valószínűleg még örült is, akárcsak egy gyerek, a szép, éles, füttyülő hangnak.

Egy másik alkalommal éppen jókor jelentek meg ismerősök, hogy megmentésék a művészt, akit egy elkeseredett altiszt az éppen akkor elfoglalt galíciai város vásárterén, mint spiont elfogott; hát bizony gyanús is lehetett, hogy ez a mérsékelt előkelő megjelenésű öreg úr valamennyi elvonuló fáradt katonalovát lerajzolt és pedig minden katonalónak csak éppen a hátsó felét. Az öreg úr éppen azt magyarázta az altisztnek, hogy a ló hátsó felének izomzatán olyan pompásan látni lehet az egész állat teljes gyötrelmes erőfeszítését, hogy azt okvetlenül meg kell örökíteni. A durva horvát látta ezt, de nem akarta belátni.

Amikor legutoljára láttam Mednyánszkyt, éppen akkor jött vissza Litvániából. Kikérdeztem, hogy mi újság a fronton, az állásokban, milyen a pergőtűz. Gyerekes boldogsággal nézett rám, fölemelte a mutatóujját és így szólt:

– Csodálatos volt, hogy a mocsárerdőben mint sarjadt ki a tavasz első zöldje. És az a sok madárka...

Valószínűleg annak is örült egyébként, hogy már vége a télnek, a téli háborúnak, mert Mednyánszky László bárónak, a híres és nagy festőnek, sajnos, nem volt télkabátja. Soha sincs pénze másra, csak rongyos gyerekek és szegény emberek számára, akiket féltéken és szemérmesen megszólít az országotakon, hogy bankókkal ajándékozza meg őket.

Mint valami alvajáró jár a front veszedelmeiben és mint egy gyerek, a világ aljasságaiban. Tolsztoj Leóra emlékeztet. Aki csak egyszer látta, megszerette ezt az öreg különöcot.”

B. [Balla Ignác]

(*Új Idők*, 1916. szept. 10. XV. évf. 1916. 38. sz. 275–276.)

Magyar művészek San Franciscóban. A San Franciscó-i világversenynben a magyar művészet a kellő figyelemben részesült, noha szervezése igen sok kívánnivalót hagyott hátra. Míg például csak egy Munkácsy, két Paál, egy Szinyei kép ment ki, addig Berény Róbert művészetét 23, Pór Bertalanét 70 kép képviselte. A kiállításról most egy díszkatalógus jelent meg, melyben Böllöni György irt a magyar művészetéről, főleg a nyolcasok művészetét emelve ki. A katalógusból kiderül azonban, hogy az amerikai zsűri nem ért vele egyet. Harmincnégy magyar művet tüntettek ki és tizenegy művész képét közölték, mégpedig igazán mesésen sikerült reprodukciókban; nevezetesen *Benczúr*, *Munkácsy*, *Szinyei*, *Csók*, *Ferenczy* Károly, *Iványi Grünwald*, Márk, *Rippl-Rónai*, *Vaszary* műveit és azonkívül *Berény Róbert* és egy nagytekintélyű fiatal rajzolónkét, *Úitz* rajzát, aki azonkívül a grafikai aranyérmet is kapta, ami azt bizonyítja, hogy az amerikai zsűri fölismerte nagy tehetségét. Festőink közül aranyérmet kapott *Csók István*, *Márk Lajos* és *Vaszary János*, ezüstérmet *Batthyány Gyula* gróf, *Bruck Miksa*, *Glatz Oszkár*, *Hatvany Ferenc* báró, *Jávor Pál*, *Karlouszky*, *Lipóth Ferenc*, *Mednyánszky* báró, *Nádler*, *Vastagh Géza*, *Gyenes Gitta*; bronzérmet *Magyar Mannheimer Gusztáv*. Grafikai díjakat kaptak: aranyérmet *Úitzon* kívül *Pogány Villy*; ezüstérmet: *Erdőssy Béla*, *Glatz Oszkár*, *Hatvany Ferenc* báró, *Lénárd Róbert*, *Nagy Laura*, *Rippl-Rónai József*; bronzérmet: *Prihoda*, *Papp Lajos*, *Székely Andor*, *Vadász Miklós*, dicséző fölemlítést *Conrad*. A szobrászok közül aranyérmet csak *Telcs Ede* kapott; ezüstérmet *Beck Ö. Fülöp*, *Murányi Gyula*, *Simay Imre*; bronzérmet *Pick Lajos*, *Vedres Márk*, *Zsolt*, dicséző fölemlítést *Fejérvári Erzsi*. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy szobrászaink eleje hiányzott. Nem volt ott se *Zala*, se *Ligeti*, *Róna*, *Strobl*, *Kallós*, *Horvay* stb. Mindenesetre kitetszik ez ítéletből, hogy az amerikai zsűri is méltányolta a magyar művészi zsenit.

(*Budapesti Hírlap*, 1916. szept. 20. – 12–13.)

Magyar művészek a világhiállításán. A San Franciscó-i világhiállításán a magyar művészek a legnagyobb elismeréssel találkoztak. A magyar festőművészek legkiválóbb képviselői vettek részt a nagy versenyben, ahol harmincnégy magyar művészt tüntettek ki és tizenegy művész képét közölték: *Munkácsyét*, *Benczúrét*, *Szinyeiét*, *Csókét*, *Ferenczyét*, *Iványi Grünwaldét*, *Márkét*, *Rippl-Rónaiét*, *Vaszaryét*, *Berény Róbertét* és *Úitzét*. Festőink közül aranyérmet kapott: *Batthyány Gyula* gróf, *Vaszary János*, *Márk Lajos*, *Csók István*, *Hatvany Ferenc* báró, *Lipóth Ferenc*, *Jávor Pál*, *Karlouszky Bertalan*, *Nádler*, *Vastagh Géza*, *Bruck Miksa*, *Glatz Oszkár* és *Gyenes Gitta*. Bronzérmet kapott: *Magyar Mannheimer Gusztáv*. Grafikai aranyérmet kapott: *Pogány Villy* és *Úitz*. Ezüstérmet kaptak: *Rippl-Rónai József*, *Lénárd Róbert*, *Glatz Oszkár*, *Erdőssy Béla*, *Hatvany Ferenc* báró és *Nagy Laura*; bronzérmet: *Vadász Miklós*, *Pap Lajos*, *Székely Andor* és *Prihoda*. A szobrászok közül aranyérmet csak egy művész kapott: *Telcs Ede*. Ezüstérmet kapott: *Murányi Gyula*, *Simay Imre* és *Beck Ö. Fülöp*. Bronzérmet: *Vedres Márk*, *Pick Lajos*, *Fejérvári Erzsi* és *Zsolt*. Fel kell említenünk azonban, hogy nagyon sok kiváló

művészünk hiányzott a világhiállításról, de a fentiekből látható, hogy a magyar művészeket mennyire megbecsülte az amerikai bíráló bizottság.

(8 Órai Újság, 1916. szept. 21. – 7.)

Úitz Béla, a kitűnő fiatal magyar festőművész, a grafikai aranyérmet kapta a San Franciscó-i világhiállításon. A *Hét* számára, mely első lépésétől kezdve igen magasra értékelte az őszerejű magyar művész ritka tehetségét, egyáltalán nem meglepetés Úitz szenzációs sikere, annál nagyobb lesz azonban a felhőrdülés a nyolcas berkekben, hiszen ezt a kiállítást ők egyszerűen a maguk vadászterületének sajátították ki. A szerény ifjú óriások és menedzserük ugyanis Benczúrtól Ferenczyig a legjobb magyar művészeknek alig hogy egy-egy tenyérnyi falat – egy-egy képet – engedélyeztek, míg a saját munkáikkal tucat-, sőt két-tucatszám boldogították az amerikaiakat. És most mégis Úitz kapja a nagy aranyérmet! Hát nem elég balsors, hogy az urak a saját hazájukban nem lehetnek próféták, már Amerika, a blöff hazája se kér belőlük? Pedig mi milyen szívesen odaadnánk nekik az összes álszakállas forradalmárokat, akár csak egy olyan tehetségért cserébe, mint amilyen Úitz Béla.

(A *Hét*, 1916. okt. 1. XXVII. évf. 40. sz. 563.)

A góbé. Nagy István bajtársam, maga is 24-es székely honvéd, egy kis rajzkönyvet küldött be nekem a harcterről. Ez a rajzkönyv telidesteli van szebbnél-szebb rajzzal, aminek méltánylását majd elvégzi a rávaló szavakban gazdagabb, hivatott műkritika. Én e rajzkönyvből igaz dilettáns gyönyörűséggel néhány rajtot szedtem ki: valamennyi egy-egy góbé honvédet ábrázolt, váltig sajnálom, hogy a reprodukálás művészete, amelyet a háborús szükség csonkított meg, csak három ilyen rajznak a közlését tette lehetővé itten. [...]

Nagy Endre

(*Új Idők*, 1916. okt. 8. XXII. évf. 42. sz. 370–371.)

Bálint Rezső. A béke dacos vágyát sugározza ez a szelíd kiállítás, amely tiszta emberi lírájával merőben elvonatkozik a háborútól s éppen ezzel tiltakozik ellene. Pedig vannak itt katonaképek is: nagyon talentumos képei mindenféle katonáknak, mienknek, ellenségesnek, ahogy a figyelő piktor előtt elvonultak. [...] nem előre megfontolt szándékú programok szerint torzítja a látott világot, hanem a dolgok titkos, változékony életét lesi áhitattal, azt, hogy a reflexekkel teljes levegő színes fátyolokat von a felületekre [...] Impresszionizmus? Igen, ami örökké érvényes piktúra, s ami legteltjesebben akkor volt a mi emlékezetünk szerint, mikor az impresszionisták voltak az urak. A szeretett dolgokból áradó líra, igen, ezt adja Bálint Rezső is, és a háború csúf-ságaitól távol megfürdeti lelkét egy finom enteriőr nyár délutáni poézisében. Nagybánya szabad magyarsága, a „Kéve” németes stílusaltsága és Párizs gráciája keveredik művészetében és az egyéni kifejezés üde párlatát nyújtja ő nekünk hamar, ha ez a szerencsés keveredés megtisztul az erjedő salakjától.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1916. okt. 15. – 17.)

Bálint Rezső gyűjteményes kiállítása. [...] Bálint Rezső – ez idő szerint beteg katona – két esztendő termését gyűjtötte össze, hogy beszámoljon a Nagybánya magyar levegőjében, Münchenben és a háború előtt Párizsban csiszolódott művészetéről. [...] Bravúrosak a pasztelljei s meleg tónusaival impozánsan hatnak enteriőrjei. [...] Bálint Rezső újbóli megjelenése nyeresége a magyar művészetnek. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest*, 1916. okt. 15. – 12.)

Bálint Rezső kiállítása. [...] A művész a háború front mögött lezajló részének jó szemű megfigyelője. Újszerű gondolatokat, művészi szenzációt éppen ezért nem várhatunk tőle, de amit produkált, kaleidoszkópszerű változatosságban tárja elénk a nagy emberkeveredés érdekesebb mozzanatait. Katona típusai – magyarok, tatárok, oroszok, bosnyákok – jellemző erővel megrajzolt tanulmányfők. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1916. okt. 15. – 18.*)

Bálint Rezső képei. Igen komoly és igen tehetséges embernek mutatkozik be a Könyves Kálmán szalonjában *Bálint Rezső*. Amióta nem láttuk, alaposan lehiágyadt, láthatóan megtalálta a maga útját, nem csapong a szélsőségekben s amit produkál, a legnagyobb mértékben biztató. Egyszerű eszközökkel dolgozik, s összefoglaló módszerével apróbb dolgaiba is tud egy bizonyos monumentalitást belevinni. [...] Rajzai különösen erősek és elmélyedő stúdium bizonyosságai. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország, 1916. okt. 15. – 20.*)

Bálint Rezső gyűjteményes kiállítása a Könyves Kálmán szalonjában. Határozott, erős tehetségű fiatal piktort ösmerünk meg Bálint Rezsőben, aki müncheni és párizsi tanulóévei után (ez utóbbi helyen kiállítást is rendezett munkáiból) közvetlenül a háború kitörése előtt tért haza és egy csomó munkáját bemutatta a „Kéve” és a „Műhely” tárlatain. Egész teljességében azonban csak most láthatjuk működését a 83 festményt és 69 rajzot tartalmazó kollektív kiállításán. [...] A témái két részre oszthatók: családi enteriőrökre (itt kisé Rippl-Rónai hatását érezhetjük) [...]

(*8 Órai Újság, 1916. okt. 15. – 7.*)

Bálint Rezső kiállítása. A világháború kitörésekor azt hittük, hogy a háborús levegő el fogja seperni a művészetből azt a sok perverzítást, mely évtizedeken át felgyülemlett a béke festőiben. Különösen Párizs, az istenített Párizs produkált e téren utolérhetlenül undorító dolgokat. Sajnos egész sereg fiatal művésznünk hozott haza az istenített Párizsból ultra-kóranagyot, mely a jó ízlésű magyarokban már-már megrendítette a jó ízlésben való komoly hitet.

A neoimpresszionisták tábora kétségtelenül meg is fogyott, s az istenített Párizsból kijózanodott sok olyan magyar, aki azelőtt csak a francia művészet „isteneit” imádta. Ezek közül való a fiatal *Bálint Rezső* is, aki most a Könyves Kálmán társaság Nagymező utcai szalonjában kollektív kiállítás keretében mutatja be újabb műveit. A „régibűnök” mellett igen örvendetes látni az ifjú mester új tanulmányait, melyeket már katonai uniformisban készített s melyekben nemcsak erős magyar érzés, de a formákban való komoly elmélyedés és a rajz szeretete is feltűnő. Amíg régi vásznai csak felületes utánérezések, újabb művein mindenütt a megkomolyodás jelentkezik. Huszár, baka, bosnyák és muszka tanulmányfejei különösen jók, karakterben igen erősek. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hírlap, 1916. okt. 15. – 14–15.*)

Bálint Rezső kiállítása. [...] Kiállításról kiállításra tisztult és szabadult az idegen hatásoktól tehetsége. [...] most megnyíló kiállítása az érés folyamatának örvendetes fokán mutatja művészetét. [...] Legújabb munkái – és azok között is elsősorban arcképei – csaknem puritáni egyszerűségűek, felfogásban közel járnak a nagyszabásúhoz. Különösen szépek katona-fejei, [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1916. okt. 15. – 20.*)

A kultúra sebesültjei. *A háború és a művészet.* A drágaság rettenetes forgatagából nincsen osztály, amely menekülni tudna. A legkevésbé vértezett és legjobban meggyengült réteg talán a szabadfoglalkozásúaké: író, színész, zenész és festő-szobrász a világháború első napjától kezdve kénytelen volt igényeit a minimumra csökkenteni és megfeszített munkával szembeszállani a drágasággal és szegénységgel. [...] Amikor a háború kitért, egy ijedt és tehetetlen benuulás fogta el az országot. Mindenki csak a holnapról akart gondoskodni [...] az állam s a városok éppúgy leintették a beruházásokat, mint az egyes polgári osztályok. [...]

Az első debacle-t talán legjobban a festők és szobrászok érezték meg, akik a háború előtt sem voltak a sors kegyeltjei. Egyik jó nevű piktorunk ezeket mondta el a háborús válságról: A kiállítások és vásárlások egyszerre véget értek, amikor a háború kitért. A festők és szobrászok egy része bevonult és aránylag jól járt. A fronton ugyanis nagyszerű kereseti alkalmak kínálkoztak: a hivatásos hadifestőket a hadügyi kormány halmozta el megbízásokkal, a többieknek pedig a *tisztek* lettek hűséges klienseik. Amelyik ezredben csak festő vagy szobrász akadt, ott minden második tisztt és önkéntes lefestette magát vagy szobrot csináltatott magáról, hogy hazaküldje és megtakarított pénzéből szívesen áldozott erre a célra. Az itthon maradtaknak annál nehezebb dolga volt. A műkereskedők jóformán teljesen felhagytak a rendelésekkel és csak a legsilányabb anyagra reflektáltak. A közönség köréből jelentkezett ugyan fokozatosan némi érdeklődés, de egészen új, értelmetlen rétegek kerültek előtérbe. A régi, intim és értékelni tudó publikumnak javarészt nem állott módjában, hogy bevásárlásait folytassa, mert nem tudott alkalmazkodni a háborús viszonyokhoz. Helyettük azután felvonultak a parvenűk, akiknek azonban csak *portré* kell, portré és újra portré. Aki a piktorok közül be tudtak állni a portrédivat szolgálatába, azok nem is jártak rosszul. A portré ára átlagban felszökött 800–1000, sőt *2000 koronára*; a frissiben termelt hadseregszállítók és közvetítők elsősorban önmagukat akarták megörökíteni.

Azok, akik továbbra is művészetet akartak produkálni, kénytelenek voltak a főváros és a Képzőművészeti Társulat támogatását igénybe venni, vagy a gyér hivatalos rendelésekre támaszkodni. Természetes, hogy a *modernebb festők* érezték meg legjobban ezt a dekadenciát. Az új publikum és a régi műkereskedők egyformán csak selejtes árút kerestek, öreg festők öreg műveit. Elképzelhető, hogy egy szegény festő, aki segélyen kívül alig keres valamit, hogyan tud megbirkózni a 300%-os drágasággal. Alig bír egy kis festéket szerezni, ami pedig az életmódját illeti, az újra emlékeztet azokra a regényekre és szindarabokra, amelyek a festőnyomort népszerűsíteni próbálták. Adósság és éhezés ez a tisztességes és megalkudni nem tudó piktor háborús útja. [...]

(*Világ*, 1916. okt. 21. – 9.)

Jávor Pál. [...] Csupa verőfény, csupa szín és ragyogás. Fái, virágai, szinte illatot lehelnek, figurális dolgai pedig élnek, [...] Technikája a modern akadémikusság és az egyéni új irány között foglal helyet, lendületében a szabadosságig emelkedik, de mindvégig decens és érthető. [...] Az Ernst-múzeum termeiben Lázár Béla szakavatott rendezésében most már előttünk áll az új magyar művészet e pompás, erőteljes duzzadó munkása. [...]

Boross Mihály

(*Budapest*, 1916. okt. 22. – 12.)

Jávor Pál kiállítása. [...] kiállítása nem szenzáció, de határjelző eseménye egy talentumos fiatal művész pályafutásának, akiről a kritika két súlyos mondatban foglalhatja össze általános impresszióját: a kiállítás minden egyes darabja igazolja, hogy a művész ecsetjét széles, mélyen szántó tudás vezeti s ennek a tudásnak értékes kiegészítő része az a szubtilis ízlés, amelyet éppen a legfiatalabb művésznemzedékben keresünk oly gyakran hiába. Az ízlés mindig a műveltséggel jár együtt s egymagában is elegendő arra, hogy egy művészt visszatartson a legszélsőségesebb, s ezért ritkán megokolt kilengésektől. Jávor Pál munkásságában együtt található valamennyi faktor, amely művészetét alkalmassá teszi arra, hogy a közönség elismerését

egy csapásra megnyerje. [...] Aminek egyelőre még híját érezzük, az a kiütköző markáns egyéniség, mely bár belekapcsolódik a fejlődésnek abba a nagy láncolatába, amely nélkül nincs haladás, mégis minden egyes alkotásában érzékeltetni tudja önmagát. Mondhatnók a katalógus bevezető szavaival, hogy a nevezetes Gauguin kiállítástól kezdve a Cézanne forradalomig mind, mind otthagya nyomát a művész lelkében. Eddigi munkássága azonban biztosíték arra nézve, hogy Jávor Pál idővel önmagára lel s a legszámottevőbb magyar művészek között fog helyet foglalni.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1916. okt. 22. – 19.*)

Jávor Pál kiállítása. A nagybányai csoport virágzása után feltűnt új festőnemzedék egyik legkimagaslóbb alakja Jávor Pál. Nemcsak tehetsége és tudása rendkívüli, hanem szorgalma és érdeklődésének a köre is. [...] Mindent szeret és mindent tud festeni, szenvedéllyel fest, szépen tud festeni, [...] kiállítása máris a modern magyar festőművészet rangos mestereinek sorába állítja Jávort.

(*Az Est, 1916. okt. 22. – 9.*)

Bálint Rezső kiállítása. Külszínre háborús kiállítás, de azért nagyon messze állnak ezek a képek attól, amit háborús képeknek nevezünk. A háború akcióteljes életéből itt semmi sincsen; a művész éppen csak hogy katonamodellekkel dolgozik, mivelhogy most ő is katona. De művészi céljait, amikről már két kiállításban tett sokat ígérő vallomást a nyilvánosság előtt, most sem rendelte alá hatáskereső szempontoknak. Bálint Rezső előtt most is fontosabb egy-egy orosz vagy magyar katonafej karakterének egyéni érzetése, szelíd, alá nem húzott modellírozása, a színek diszkrét és mégis jellemző ereje, mint a virtuózkodás vagy a technikai effektus keresése. E puritán egyszerűség ellenére képei, főleg arcképei szinte monumentálisak – bár lehet, hogy éppen ez az egyszerűség viszi képeit oly közel a nagyvonalúsághoz. Ez annál örvedetesebb, mert pár évvel a háború előtt még Bálint is a fanatikus Párizs-járók közé tartozott és kritika nélkül hozott haza a Szajna-parti művészi Babelből minden blöfföt, amit az ott kavargó művészi élet sokszor oly szennyes árja felszínre vetett. Megkomolyodásának és kiforrásának ezen az útján örömmel fogjuk figyelemmel kísérni a tehetséges fiatal művészt ezután is; ha így halad, megérdemelt sikere el nem maradhat.

(*A Hét, 1916. okt. 22. XXVII. évf. 43. sz. 612.*)

Jávor Pál festményei és rajzai. Jávor Pál fiatal ember, de régi ismerősünk a kiállítási termekből. Sok szép sikert jegyezhetett már az élete naplójába, tekintélyes díjakat, súlyos megbízásokat kapott; próbált sok mindenfélét, mióta kikerült Benczúr Gyula iskolájából, keresztül-esett a Gauguin-lázon, tanult a nagybányai Ferenczyektől és tanult Cézanne-tól, kísérletezett a forma kultuszával, majd visszatért a színekhez, hatása alá került Fényes Adolfnak, magába szívta Szolnok forró magyar levegőjét, s most jó ideje nem hallottunk róla semmit. [...] Az egyéniség kialakítására irányuló törekvés vonul végig a munkásságán, [...]

Minden iránt érdeklődő művészetét és tudását legkiforrottabban bizonyára csendéletei mutatják, képessége az anyag érzetetésére, összefoglaló előadása ezekben nyilvánul meg legjobban. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország, 1916. okt. 22. – 18.*)

Jávor Pál kiállítása. Három éve nem hallottunk róla. Ma az összegyűjtött kincseivel áll élénk. A nemrégén még csontos kamasz most kifinomodott, kulturált szalon-gavallér. Régebbi üres

színfoltjai étellel, rajzzal teltek meg, élei lecsiszolódtak, témái meggazdagodtak. Szóval megüledett, megtelt önmagával és – elvetve a párizsi és szolnoki tanulóiévek minden utánérzését – önmagából él: egy színes, harmonikus, szerény, de önérzetes művész lelkvilágából. Néhány képe egyenesen a nagy mesterekre emlékeztet. [...]

K. Gy. [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1916. okt. 22. – 7.)

Bálint Rezső kiállítása. Bálint Rezső festőművész gyűjteményes kiállítást rendezett a Könyves Kálmán szalonjában, melyen körülbelül 150 festményét és rajzát mutatja be. Bálint Rezső azok közé a művészek közé tartozott, kik féltetve a megszokott sablonokat új művészeti motívumok találására és azoknak új technikákkal való feldolgozására töreksenek. A háború előtt itthon és Párizsban kereste a maga művészeti fejlődésének útját, a háború kitörése után pedig hazajött és egészen mostanáig nem is szerepelt a nyilvánosság előtt. Most gyűjteményes kiállítással mutatja be újabb fejlődésének eredményét és a háborús időkben nyert impresszióit. Művein bizonyos lehiggadás tapasztalható. Úgy színben, mint rajzban kerüli a szertelenségeket. Téma gyanánt is rendszerint nyugodt, enyhe motívumokat választ. Egy barátságos szoba enteriört, benne egy olvasgató nővel, csöndes utcákat, szelíd tájakat. Még háborús képein sem látunk nyugtalanító, izgalmas jeleneteket. Ezek is inkább békés zsánerjelenetek, a fedezékben nyugodtan pipázó vagy a kórházban kártyázó katonákkal és a nagy háború más kis békés epizódjaival. Technikája biztos, nyugodt, csak a fontos momentumokat hangsúlyozza és témáit nagy vonásokban, leegyszerűsítve adja elő.

b. j. [Bende János]

(Ország-Világ, 1916. okt. 22. XXXVII. évf. 43. sz. 569.)

Jávor Pál kiállítása. [...] Az Ernst-múzeum most megnyíló kiállítása mutatja be Jávor Pál száz újabb művét, rajzait és festményeit, melyek duzzadó ifjú erejében s művészetének igazán nemesen kiforrott egyéniségében állítják elénk.

Pedig Jávor Pál is Gauguinen kezdte, s még három év előtt a keresések és vajúdások szenvedése rítt le műveiről. Most már lecsiszolódtak vásznain a nyersségek s amit produkál: előkelő, tiszta művészet. Faktúrában s ízlésben óriásit nőtt. Női aktjai, melyeket különös szeretettel kultívál, rajzban és tusban egyaránt finomak [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1916. okt. 22. – 13.)

Képek. [...] Bálint Rezső állította ki műveit, amelyeknek nagy része egy csöndes hadikórház festőileg érdekes lakóit örökíti meg. [...] Bálint Rezső a magyar festőifjatság szimpatikus tehetségű embere. Lassan és küszködve fejlődött idáig, mint azok az igazi talentumok, akik nem akarnak belenyugodni olcsó receptek kényelmes átvételébe s szinte romantikus módon csikarják ki az élettől azt a lehetőséget, hogy hagyja őket festeni. Az útja sokszor vitt tövisek közt, annak az erőfeszítésnek azonban, amellyel mindig a hite szerint való legjobbra tört s csillogó szemmel tekintett a művészet magaslatán járó mesterekre, íme az eredménye: egy kiállítás, amely a mesterségbeli tudás kétséget kizáró kvalitásaival rendelkezik s már sajátos finomságokat rejt. A divatos festői blöfföt s az élettelen konvencióktól egyaránt távol áll. [...] E csendeletek, enteriőrök, arcképek is mind festői elemek szépségeit hangsúlyozzák, nincs semmi illusztratív ízük. Ahogyan azonban a festő előadásában megjelennek, többek tárgyilagos szín- és formamegoldásoknál. Nem egyszer megcsillan bennük az a lelki vonás, az az imponderábilis valami, amellyel a festőben a művész kezdődik.

(Új Idők, 1916. okt. 22. XXII. évf. 42. sz. 427.)

Jávor Pál kiállítása. Évekig nem hallottuk hírét [...] most azután egész gyűjteménnyel jelenik meg, [...] Művészete érettebb lett azóta, [...] ma már el is jutott Jávor a virtuózságig. Mindig is finom színérzéke a színvegyítés és a fény-árny játék minden fortélyán által igyekszik kifejezni erejét. Kolorizmusa ragyogó és minden nehézségen győzedelmeskedő. Megfelelő feladatok keretében ez a képessége megvesztegető, sőt imponáló hatású. Ilyen feladatok: a művész csendéletei, közöttük is a damaszt- és brokátszövésű selyemkelmékkel borított enteriőrök. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Ujság*, 1916. okt. 22. – 22.)

A magyar művészet a San Franciscó-i kiállításon. *Díjat nyert művészeink.* A San Franciscó-i világiállítás művészeti tárlatán résztvevő magyar művészek a háború nehézségei miatt a legutóbbi ideig nagy bizonytalanságban, sőt kétségben voltak elküldött munkáik sorsára nézve. Hírek San Franciscóból csak elvétve érkeztek s azok is meglehetősen ellentmondottak egymásnak. Most azután a kiállítás kétkötetes katalógusa alapján hitelesen is módunk van megállapítani, hogy milyen sors, helyesebben milyen elbírálás érte művészeinket Amerikában.

Itt adjuk a kitüntetettek névsorát azzal az egyszerű megjegyzéssel, hogy az amerikai zsűri ítélkezése méltó az amerikai hozzáértés híréhez. Legkiválóbb művészeinket egyáltalán észre sem vették, s ha véletlenül mégis, másod-sőt harmadrendű díjakkal ajándékozták meg őket. [...]

A kiállítás magyar részének sorsáról úgy tudjuk, *J. Nilsen Laurvik*, a magyar osztály szervezője hivatalos jelentést küldött a közoktatásügyi minisztériumnak. Értesítése szerint a háború folyamán a meg nem vásárolt műtárgyak hazaküldése lehetetlen. A gyűjteményt ezért – csak úgy mint a többi európai államét is – amerikai körúton bemutatják a nagyobb városok közönségének.

A kiállítás pazar kiállítású kétkötetes katalógusának illusztrációi között a mi művészeink szép számmal szerepelnek. Köztük nem egy olyan kiválóságunk, kit a kitűnő zsűri észre sem vett, mikor a jutalmak megítéléséről volt szó. [...]

(Az *Ujság*, 1916. okt. 27. – 14.)

Jávor Pál képei. A festők azt mondják rájuk, hogy giccsek, a menedzserjük pedig azt hirdeti, hogy mesterművek, de mi azt hisszük, hogy a két szélsőséges álláspont egyaránt hamis. Igaz, hogy a Jávor képei veszedelmesen közel állanak mind a két kategóriához. A giccshöz azért, mert nagyon szépen, szinte túlságosan szépen vannak festve, s ez a sima, édes tetszetőség kiölt belőlük minden temperamentumot, szalonképessé higitotta az alkotás lázát és a fogantatás keserves gyönyörűségét, túlságosan lehűtötte a művész szenvedélyes együttérzését – ami minden igazi művészi alkotásnál jelenvalónak kell éreznünk – a festő és modelljei, motívumai között. Viszont a mesterművekre azért emlékeztetnek ezek a vásznak olyan veszedelmesen – nos, azért, mivelhogy mindnyájunk által jól ismert mesterművekre emlékeztetnek. Jávor erősen eklektikus művész, ezenkívül túlságosan hat rá minden fényes, minden csillogó, alig tud ellenállani a kísértésnek, hogy az ilyesmit meg ne próbálja utánacsinálni ő is. Innen van, hogy rendkívül sok név jut eszünkbe kiállítását látván, [...] Csak őt magát nemigen látjuk a kiállításon, ha ugyan nem mestersége alapos tudásában, faktúrája megvesztegető tisztaságában, általános technikája virtuozitásában jelentkezik csupán egyénisége. A múltban, a hangos festői forradalmak idején még megértettük gyakori ingadozásait: a Gauguin-lázat, a posztimpresszionista elméletekkel való kacérkodását s egyéb kirándulásait az új sikerekkel biztatott új vizekre, de ma, a bensőséges koncentráció e háborús éveiben végleges magáralálását vártuk. Ehelyett azonban a siker eszközeit találta meg csupán: a kompozíció báját, az anyagszerűség bravúros éreztetését, a színek sohasem vad, mindig jóleső, kellemes harmóniáját, a kolorisztikus megjelenés hatásosságát. Ez bizonyára nagyon sok egy olyan fiatal, tehát még fejlődésképes művésztől, mint aminő Jávor, de viszont ez megint az az eset, mikor a kevesebb több lett volna.

(*A Hét*, 1916. okt. 29. XXVII. évf. 44. sz. 627.)

Kiállítások. A *Nemzeti Szalon* termeiben egy *hadifénykép-kiállítás* nyílt meg, melyet a Hadsegélyező Hivatal rendezett a háborúban elesett hősök özvegyei és árvái javára.

A fényképezés újabban egy különálló művészeti ággá, fotóművészetté differenciálódott és méltán foglalhat helyet olyan termekben is, ahol rendszerint képzőművészeti alkotások szoktak bemutatásra kerülni. Áll ez a most megnyílt kiállításra is, melynek főcélja ugyan a háborúval kapcsolatos aktualitások illusztratív bemutatása, de amelyen azért a művészi szempontok is kellően érvényre jutnak. Látunk itt igen szép guminyomatokat és egyéb fotótechnikai eljárásokkal készült képeket, melyeken főleg az artisztikum dominál és a téma érdekességén kívül a művészi motívumok is szembetűnők. [...]

Az *Ernst-Múzeum Jávor Pál* festményeit és rajzait mutatja be egy gyűjteményes kiállítás keretében. Jávor komoly, elmélyedő művészhatalom, aki átszűrve a különböző idegen hatásokat, most már a saját lelki átéléseit adja műveiben és önálló művészi egyéniséggé fejlődött. Nagy passzióval festi a női testet, [...]

Bende János

(*Ország-Világ, 1916. okt. 29. XXXVII. évf. 44. sz. 571–572.*)

FÉNYES ADOLF

Talán nem is túl merész hipotézis a tehetségnek azonosítása a fiatalsággal. A fiatalos érdeklődésnek és fogékonyságnak megtartása a férfikor idején át, a megsokasodott tapasztalatok éveiben a valódi tehetség, vagy legalább az egyik fajtája a valódi tehetségnek. A zseni pedig az örök-ifjúság, a friss szem és a friss gondolkodás, végig az egész életben. Goethére gondolok most, a nyolcvanéves kegyelmes úrra, aki épp oly élénken figyel a tudomány minden új eredményére, a nála félszázaddal fiatalabb költőnemzedék merész kísérletire, a női pillantások és a női mosolyok muzsikájára, mint régen egyszer, a „Goetz von Berlichingen” sikerének napjaiban, huszonötödik esztendejének sűrű fűrtjeivel homlokán.

Ez a fiatalság teszi ma elsősorban vonzóvá, rokonszenvenné, értékessé Fényest, a művészt és az embert. Kevés az olyan emberélet és művészpálya, melynek minden éve gazdagodást hoz, és nem szegényedést. Fiatalságának benyomásaihoz, ötleteihez, élményeihez tér vissza minduntalan a legtöbb ember, a legtöbb művész; ritka az olyan, aki egyre friss benyomásokkal, egyre friss ötletekkel s mindig új élményekkel halad tovább az élet útján: és mifelénk még ritkább, mint másfelé. Tudományunkban, művészetünkben, irodalmunkban sohasem hallgat el a panasz a sivár magyar atmoszféra ellen, mely kíméletlenül megállítja a fejlődést, és az első nagy lendület után veszteglésre kárhoztat majd minden szép szándékot, nagy törekvést. A panasz igazságtalan: ez az atmoszféra nem különös magyar betegség, és nem a „Halál tava Magyarországon”, vagy legalább nem inkább, mint a többi kis ország. A kultúra a legnélkülözhetetlenebb, a legszükségesebb luxus, de mégiscsak fényűzés: és kis nemzeteknek kevés fölöslegük van érdeklődésből, energiából, pénzből a luxuscikkek számára. Nem tudják eléggé serkenteni a törekvéseket, nem tudják eléggé jutalmazni az eredményeket.

Sokszorosan kell tehát megbecsülnünk Fényes művészpályáján a folytonos és fáradhatatlan fejlődést, Fényesben a lankadatlan frissességet és impulzivitást, mely ma is olyan eleven, amilyen egy negyedszázad előtt lehetett, mikor először állott a nyilvánosság elé képeivel, készen, vagy legalább olyan készen, amennyire a legtöbb tehetséges magyar művész szokott elkészülni tehetségének kiművelésével, a művészet problémáinak megoldásával.

Fényesnek ez a negyedszázados fejlődése két nagy szakaszra oszlik: a festészet műteremnyelvén szólva, a „fekete” és a „világos” korszakra.

Björnson osztja ketté a világot egyik hatalmas drámájában, az „Erőnk felett”-ben. Fenn, a föld színén, a nap aranya sugarai alatt, a tiszta kék éggel fejük fölött, illatos réteken, üde tavaszi levegőben élnek a boldogok, a szerencsések, a hatalmasok: és nem hallják meg, hogy lábuk alatt néha sóhajt, remeg a föld. Ez a Napfény-ország. Odalenn, a tárnák örök éjszakájában, műhelyek és gyárak dohos levegőjű, sötét tömlőcében dolgoznak egyik nap úgy, mint másnap, egy hosszú életen át a munka rabszolgái, a Sötétség-ország lakói, száműzöttek a kék ég alól és a világosság örömei közül.

Sokáig a Sötétség-orzágból keresett témákat Fényes Adolf. Munkások jelennek meg képein. a pihenés letargikus óráiban; öreg emberek, fásultan egy kietlenül elmúlt élet végállomásán; asszonyok, akiknek az anyaság teher, lemondás, szenvedés volt, mindvégiglen, s nem csupán az életadás nehéz óráiban. Petyhüdt szemhéjjak alól meredten, kifejezéstelenül bújik elő a pillantás; mély barázdákat vájnak a keményre cserzett arcbőrön a ráncok; a meggörnyedt vállakról csüggedten lógnak le a karok, teher gyanánt. És a képek tárgyhöz alkalmazkodik a festői előadás. Fáradt, nehézkes a vonalvezetés; sötétek, tompák a színek. A fáradtság variálása minden mozdulat ekkor fényes képein: az árnyék árnyalataiból tevődik össze a képek tónusa.

Sokan irányművészetnek nézték Fényes fekete korszakát, pedig Fényestől épp oly távol állott ekkor minden szociális, vagy irodalmi tendencia, mint legújabb csendéletein és enteriőrjeiben. Csak éppen verejték, gyötrődés, küzdelem volt még számára a művészet. Hiszen minden lépése előre tett lépés volt ezekben az években, és egy ideig csak göröngyös, meredek úton lehet előre jutni. A fekete korszak Fényes képeinek sötét hangulatú témáin, sötét hangulatú tónusán nem akadhat fenn senki sem, aki végigszenvedte az ilyen küzdelmes évek kétségeit és tépelődéseit, kríziseit és agóniáit. Ezerszer veszt el hitét önmagában ilyenkor minden igazán tehetséges ember, és halálosan fáradt, ahányszor mégis új állomást ér el, a nehéz úton. Ilyen hangulatban sérti a szemet a fény, rosszul esik a vidám kacaj, ismeretlen érzés a derűs nyugalom.

De aki igazán fáradott: az azután eljut egy napon egy olyan magaslatra, ahonnan kiszélesedik a láthatár, és szép, nyugodt, tiszta kilátás nyílik mindenfelé.

Egy napon Fényes is feljutott a magaslatra, megérkezett a sötét mélységekből a Világosság-ország kapujába. És a kapu széttárult előtte. Akkor kivilágosodnak képei. Tiszta, széles, üde foltokban ömlenek azontúl a színek Fényes ecsetjéről: könnyedek, frissek, energikusak vonalai. S témái is igen változatosokká lesznek: egyszer az alföldi tájak érdeklik, máskor meg gobelinekkel kárpitozott, szűrött világítású előkelő termek; egyszer ünnepélyes olasz épületek előtt áll meg, máskor meg fényes porcelán-csecsebecskéket állít egy bársonyterítővel borított asztalra.

Kíséreljük meg néhány szóval Fényes világos korszakának jellemzését.

Az árnyékok világában töltött esztendőik nem múltak el nyomtalanul: halk a szava, csöndes a beszéde Fényesnek most is. Kerüli a lármás szín-kontrasztokat, a fény és az árnyék kemény összecsapását. Enyhe világban érzi jól magát, letompított színek között. Még olasz képein sincsen mély tűzük, drágakőserű fényük a színeknek: a kora reggel párás atmoszférájában festi le Velence tereit, Róma utcáit.

A mérséklet, a pontok hiánya azonban sohasem lesz erőtlenséggé. A természet hűsége megfigyelése, a művészi kifejezés eszközeinek aprólékos tanulmányozására fordított sok idő, sok gond, sok alaposág meghozta gyümölcseit. Fényesnek egy árnyalata ma pontosabban jellemez, frappánsabban elevenít meg bármilyen embert, tájat és tárgyat, mint sok más tehetséges művész, a legerőteljesebb hangsúlyokkal, a legvastagabb aláhúzásokkal. Némelykor, de csak nagyritkán melodikusabb, nemesebb zengésű a próza, mint az ütemekre tagolt, rímekbe szedett vers. Némelyek egy célzással, egy halk hangsúllyal többet mondanak, mint mások a színes jelzőknek, a hangos szavaknak egy hosszú sorával. A művészetnek ilyen arisztokratái között van Fényes helye.

És még egy nagy értéke van Fényes legérettebb, legkészebb képeinek. A művészet két végletét egyesítik nemegyszer: a természetességet és a monumentalitást. Mikor a monumentalitást keresi a művészet: többnyire megmerevíti a természetet. És mikor a természetesség a célja: könnyen lesz köznapiassá, művésztelenné. Fényes néha nagy egyszerűségével egyesíti a monumentális látást és a természetes festői előadást. Az ilyen egyszerűsítés a legnagyobb feladat és a legnagyobb eredmény a művészetben.

Csak durvavonalú, vázlatos képet rajzoltak megjegyzéseink Fényes nemes veretű, sokoldalú, előkelő művészetéről. De hiszen a magyar művészet közönsége már sokat foglalkozott Fényes képeivel, és még gyakran fog visszatérni hozzájuk. Már sokat elmondtak Fényesről, amit főlőszleges volna most ismételni; és még sok az olyan szépség képein, amit csak újabb és újabb viszontlátások árulnak el majd. De nagy mulasztást követnék el, ha nem mondanék néhány szót Fényesről, az emberről.

Fényes, az ember, épp oly értéke a magyar művészeti életnek, mint Fényes, a művész. Érdeklődését, fogékonyságát nem foglalják le saját művészeti céljai és törekvései. Tud vissza-

pillantani a múltra és tud végigtekinteni a jelenen. Ízlése, érzéke sehol sem hagyja cserben. Olyan elfogulatlanul, olyan tárgyilagosan nézi a jelent, mintha a művészettörténet egy rég elmúlt korszaka tárulna elé. Olyan élesen és elevenen látja a múltat, mintha körülötte élne, szeme előtt dolgoznának a klasszikus mesterek. És nem ér véget számára a világ, a művészet birodalmának határánál. Az élet egész színjátéka érdekli, az egész „Comédie Humaine”, mint Balzac mondta.

Tanulságos és élvezetes hallgatni Fényes leszűrt nézeteit, finom észrevételeit, plasztikus szavait a művészet problémáiról, emlékeiről, újdonságairól. És akkor is érdemes melléje települni, ha némelykor szavakkal, és nem ecsettel festi le Budapest egyik-másik érdekes alakját. Nem csupán az emberek külső formáival szemben éles és finom Fényes pillantása. Az emberi vágyaknak és hiúságoknak, csalódásoknak és önáltatásoknak épp úgy gyökerükig lát, mint ahogy nyitott könyv előtte a természet formakincseinek minden változata.

Fényes egész ember, a sok félelme között, a mi kicsinyes világunkban, és emberileg is az a legszebb rajta, ami a legnagyobb értéke művészetének: az egyszerűség.

Feleky Géza

(*Mult és Jövő*, 1916. nov. [1.] VI. évf. 11. sz. 422–424.)

FÉNYES ADOLF PÁLYAFUTÁSA

A véletlen érdekes találkozása, hogy az új magyar festőművészet három nagyon kiemelkedő művésze: Magyar Mannheimer Gusztáv, Katona Nándor és Fényes Adolf zsidó papi családból sarjadzottak. Mintha a zsidó papi család patriarchális tűzhelyéről hozták volna magukkal ezek a mesterek a komoly klasszikus jellemvonást, mely megóvta őket a *túlzó* modernizmustól, a modern festőirányok *túltengésétől*.

Fényesnek egész pályafutása, életének fejlődése, sajátos individuuma, valamint művészetének kialakulása is érdekes, *eredeti* s egyéni.

Édesapja Fischmann Simon kecskeméti főrabbi volt; édesanyja pedig: Wahrmann Regina, dr. Wahrmann József Dávid nagyváradi főrabbi leánya, nemrégiben halt meg. Fényes atyai nagybátyja Fischmann Mózes miskolci főrabbi, anyai dédöregapja pedig Wahrmann Izrael pesti főrabbi volt, aki a XVIII. század magyar zsidóságának legkiemelkedőbb alakjai közé tartozott. Fényes családjának, ükeinek története valósággal beleszővődik a fővárosi zsidóság történetébe, mert röviddel az Orczy-ház templomának megnyitása után, a pesti hitközség 1799-ben már Wahrmann Izraelt választja meg rabbijának. Wahrmann voltaképpen egy óbudai jámbor familia ivadéka volt, de később, mint rabbi Boldogkeresztúrra származott el. „A szerénység, a békeszeretet, a műveltségnek felkarolása jellemzi Wahrmann tevékenységét és egyéniségét.” Így jellemezte őt Büchler Sándor dr., de mi még bizvást hozzátehetjük: ő volt Pest zsidóságának reformátora. Ő teremtette meg a hitközség státútumait, ő alapította meg a pesti izraelita elemi iskolát; ő több izraelita tudományos és jótékony egyesületnek vetette meg fundamentumát. A nagyhírű Wahrmann Mór is az ő unokája volt.

Mikor a nemes lelkű rabbi 1826-ban meghalt, özvegye kívánságára fiát, dr. Wahrmann József Dávidot választották meg pesti rabbivá; a nagyváradi főrabbi azonban nem fogdta el a pesti rabbiság székét.

Ennek a Wahrmann József Dávid főrabbinak a leánya: Wahrmann Regina, a mi Fényes Adolfunk édesanyja.

Csakhogy Fényes Adolf apai ágon is kevélyen nézhet fel a családfájára.

Nagyapja, Fischmann Mózes, a felvidék ismert miskolci főrabbi volt; ennek fia pedig a nagy tudású Fischmann Simon, kecskeméti főrabbi, a mester édesapja nagy talmudista hírében állott a nagyra becsülték az egész Alföldön. Özvegy Fischmann Simonné, Fényes Adolf édesanyja, mint régi jó világbeli patriarchális alak, mint a hajdani zsidó családi tűzhely patrónája, széles körök tisztelőjének volt részese és nemrég bekövetkezett haláláig becérte, dédelgette az ő művész fiát.

Íme, ilyen családfa sarjadéka a mester. És az a levegő, melyet Fényes Adolf szülői házában magába szítt, nem párolgott el későbbi pályafutásán sem, szerető, kegyeletes fia maradt jámbor

szüleinek és hűséggel és szeretettel ragaszkodott hitéhez, amelytől nem tántorították el sem a nagy sikerek, sem a nagy kísértések. S mégis, szinte akaratlanul szinre vetődik a kérdés, hogy van az, hogy a művész, aki bibliai levegőben nevelkedett, sohasem festett bibliai vagy új-zsidó tárgyú vásznat? Abban a korban, amikor az ő tehetsége kialakult, a zsidó téma, hogy úgy mondjuk, nem volt ecset érett, akkor még a zsidó családi csendélet, a zsidó fej típusa és a régi zsidó világ patriarchális, hangulatos témája idegen volt a vásznon, vagy legalábbis ritka. De meg Fényesnek festői zsanere és iránya is másfelé terelődött: a magyar paraszt, a magyar hajlék, a magyar anyaföld terére.

Fényes Adolf pályafutását röviden a következőkben foglalhatjuk össze: Kecskeméten született 1867-ben. Édesapját 12 éves korában elvesztette s nevelését édesanyja folytatta. Az érettségi vizsgálat után beiratkozott a jogra, de közben sokat rajzolt élclapokba, képes újságokba. Amikor édesanyja is belátta a művészet iránt való hajlamát, beíratta fiát a mintarajziskolába; az ambiciózus ifjú Greguss Jánostól és Székely Bertalantól egész munkabírásával tanulta a rajzolás mesterségét. Utána Weimarba került Max Thedy tanítványának, ahol rövidesen díjat nyert. Katonai szolgálata után Párizsba került a nagyhírű Bouguereau iskolájába, ahol látóköre kitágult, színérzéke megelevenedett úgy, hogy mire visszakerült az ő kedves Weimarjába, már befejezett művész volt; Nagypó című műve már közfeltűnést keltett s magas áron kelt el Amerika számára.

Utána négy évet a Benczúr mesteriskolájában töltött, ahol már nagy, ismeretes remekműveket alkotott. Képei a kiállításokon már magukra vonták a műértő közönség figyelmét.

Amikor pedig valósággal pszichológiai problémákat fejtett meg művészi formában, neve bejárt kerek Európát. A Legény és leány a Szépművészeti Múzeumba került, a Traccs című képet a müncheni Hanfstängel cég sokszorosította, Nyár a tanyákon cím vászna a Kohner képtár dísze, a Pletyka a marosvásárhelyi múzeumban van, az Anyaság és a Szegény ember pedig betetézték hírét és művészetét.

Később, hogy Szolokra került, a magyar föld, a magyar tanya ragadják meg lelkét. Szolokon, Vácon, Sukorón mennyi szépséget fedez fel a magyar földön. A közönséges szemnek ezek közönséges tájak, de Fényes szemének ezek hangulatos, szép darabjai a magyar anyaföldnek. Ezek után a csendéletre, majd az enteriőrre veti magát s mindig friss, eredeti és egyéni. Arcképein a lélek ábrázolása mesteri, ismert portréi valóban remekalkotások.

Fényes Adolf igazi művészegyéniség, a szó szebbik értelmében. Elsőben tartalmas, komoly gondolkodású és alapos tudású ember, aki ismeri az életet és az embereket. Emellett szerény, higgadt és kellemes modorú. Sem külső megjelenésében, sem életrendjében nem akar hosszú hajú, nagy-kravális bohém lenni, pedig sok humor, vidámság és szellem lakozik benne. Amilyen komoly és mélyenjáró a munkában, éppen olyan vidám, trefás a társaságban, csakhogy az adomázás, a szellemesség nála nem kaptafaszerű, nem is akar mindennapi kenyere lenni. Imponáló megjelenése mellett is egyszerű polgár, szinte munkásembernek gondolja magát, a művészet munkásának, de művészetével nemcsak hogy nem kérkedik, de még csak nem is kalmárkodik.

Egész lelkületén valami sajátságos, bölcselkedő gondolkodás vonul végig, az élet bölcsélet józansága és nyugalma. Sikerei nem kapatták el, de nem is zsákmányolta ki, rendezett anyagi viszonyok között él, de művészetében ezt a kérdést számba sem veszi.

Hiúság, nagyra törés sohasem volt kenyere. Az utóbbi időben már a kiállításokon sem vett részt, az ő műhelyébe beletemetkezve dolgozik s gyönyörűséget talál a munkában s a művészetben.

Pesti asztaltársasága s a szolnoki művésztelep emberei imádják a mestert. Társaságban kellemes csevegő, néha el-eladomázik, néha pedig elmés fordulatú aperszüit szikráztatja; sohasem tud nagyképű vagy fontoskodó lenni, mindig kedélyes és természetes. A gondolkodó, a művelt, a higgadt vérű művészt szeretik benne.

Fényes Adolf háta mögött fényes múlt áll, de munkabírása teljében, alkotóereje frissességében lévén, még nagy jövő áll előtte.

Vértés József

(Mult és Jövő, 1916. nov. [1.] VI. évf. 11. sz. 430–432.)

Bálint Rezső képei. [...] másodízben apellál képeivel a közönséghez. Valósággal apellál, mert nem tartozván egy irány exponensei közé sem, esztendőik kellett hozzá, míg kivergődött (sőt vergődése ma sem ért véget) a kevéssé ismert művészek tekintélyes táborából [...] Első önálló kiállítása alkalmával éppen csak hogy tudomást szereztek róla, ezáltal azonban a sajtó szokatlanul egyértelmű szimpátiával értékelte művészetét. Bálint Rezső piktúrája elmélyedő, magába merülő egyéniség jeleit mutatja. Előadásmódja motívumainak anyaga, nem alkalmas arra, hogy sokakat magával ragadjon. Harsogó színek, széles lendületű vonalak, erős kontrasztok tökéletesen hiányoznak képeiből, izgató témák, meglepő, váratlan mozzanatok nem teszik vásznait viták, szócsaták gyújtópontjává. Aki ismerni akarja őt, becsülni művészetét, annak kell hozzá közeledni, ő nem tárja fel meztelen mellét a mindennapiság hullámainak. Ezek erényei és ezzel magyarázható festőiségének némely hiányossága is, melyek között a legszembeötlőbb az aktivitás korlátozott volta. Az eleven erők feszültsége tompítva, kiegyenlítve jelentkezik munkáiban, ritkán helyez súlyt a mozgásra, az emberi test dinamikájára. Drámaiság helyett líra sugárzik ki képeiből. Festői látását ez irányítja, és ha a meglátott dolgok visszaadásában és képpé formálásában a festői elemeken kívül mást szóhoz nem juttat is és sehol nem is hajlik a novelisztikus ábrázolás felé, ez a férfias komoly líra ritkán hiányzik munkáiból. A mostani kiállításán egybegyűjtött képek egy része háborús dokumentum. Beteg katonák, hadifoglyok sebtiben feljegyzett képmásaiból, műhelyrészletekből és más ilyen apróságokból áll a sorozat. Többnyire a porhanyós pasztell engedelmes anyagát használta fel arra, hogy e zárt világ intimitását, piktori szépségeit feltárja. Nem volt ideje, benső nyugalma, hogy e percről percre változó, zárt világban is mozgalmas világ tartalmát szorosabb egységbe formáltan vetítse ki. A pillanat sürgette, annak lelkét, eszenciáját gyorsan, úgyszólván megfontolás nélkül kellett magában feldolgoznia. E sorozat láthatólag nem nagy igényű darabjaiból az ihlettség igaz hangja szól a nézőhöz. Egy-egy fej megdöböntő közelsége, valamelyik zug intimitása a festő jellemző erejének, szinte csalahatatlan látásának és nobilis ízlésének legszebb demonstrációja. A háborús képek a kiállítás anyagának csak kisebbik részét teszik. Számban és súlyban is. Tehetségének az utolsó időben történt meglepő kibontakozását sokkal inkább mutatják a nagyobb lélegzetű munkái, nevezetesen a portréi, enteriőrjei és vedutái. Ezek nyilvánvaló, hogy nagyobb nyugalommal, felkészüléssel láthatott munkához, a maga jelentősége szerint értékelhette a kiválasztott motívumot, meghatódása még mélyebben, még közvetlenebbül fejeződik ki e vásznanon. Gyárudvarok kusza zavaros tömegeit, szobák homályos sarkát, külvárosi utcák sokszor groteszk szépségét ritka bensőséggel érzékelteti. Ha van lelke valamelyik földszintes ház csupaszfalának, ő e lelket bele tudja ömlesztetni a vászon fél négyzetméteres felületébe. Keresés, viaskodás láza kevéssé érzik képein. Programot sem ad. Nagy arcképen a fiatalság botlásain túl levő, érett művész megállapodottsága pihen. E nyugalom úgy hiszem csak látszólagos. Nem hiszem, – sokkal öntudatosabb – hogy ne érezné, hogy művészetét nem csak mélységben, hanem szélességben, mezejének kiterjedtségében is gazdagítania kell. A mozgás, az emberi test formáinak kifogyhatatlan probléma-tömegére gondolok. A szorosan vett kompozícióra. Erejének, talentumának teljes kifejezésével még adós. Nehéz és a mesterekhez méltó feladatok sokasága vár rá, amely elől kitérni nem lehet. Eddigi fejlődésének menetéből következtetve hisszük, hogy meg fog birkózni azokkal is.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1916. nov. 1. IX. évf. 21. sz. 653–654.)

Jávor Pál kiállítása. Forró, szinte lángoló színek, csupa tűz, ragyogás – nyári napsütésben pompázó kert káprázata bódítja el a szemlélőt az első pillanatban, mikor e képek közé lép. A látás, a színekben való tobzódás túlaradó öröme lobog e túlfűtött vásznanon, mintha szikrázó ecsettel szórták volna rájuk a festéket. Jávor Pál szédületes készséggel és tárgyilagossággal jeleníti meg mindazt, amit megfestésre alkalmasnak talál [...] Nagy szeretettel foglalkozik az élettelen tárgyak megfestésével, java erejét azokra fordítja, minden részlet érdekli, kilesi titkukat, egy-egy csendélet (a képei tanúsága szerint), nála a feladat olyan fokozatát jelenti, mint ami a piktúra fénykorában valamelyik freskókompozíció lehetett. Az anyagokat a csendelethez alkalmazkodó értékelése annyira elhatalmasodott felette, hogy amikor eleven emberi test kerül

elébe, olykor azt is színes, tetszetős, de merev matériává életteleníti. Mintha a háborús konjunk-túra filozófiája, az emberi élet értékét kisebbitő és minden holmi, minden portéka értékét mér-hetetlenül felfokozó tendencia lenne képeibe beleágyazva. Az emberi test megformálásánál megeleghet a Benczúr iskola tanulságaival, azokat alkalmazza, és amikor ez irányban eljut a teljesítőképeségének felső határáig, nem jut tovább, mint ahova a divatos angol festők, a pári-zi szalon konzervatív mesterei eljutottak. És ami Jávor Pálnál meglepő, még technikai hibák is találhatóak az aktjain. Kettős női arcképeivel észrevehető módon a velencei reneszánsz mesterek szellemét igyekszik megközelíteni. Stílusérzés, az ősök intencióinak tökéletes megértése nélkül minden ilyen kísérlet balul üt ki. Tiszta, teljes alázatossággal kellett volna közeledni e halhatatlan mesterekhez, lelkük titkai csak sok küszködésen, vérző gyötrődésen keresztülvergődött egész ember előtt nyiladoznak meg. Pompa, fény, káprázat, mesterségbeli tudás ragyogtatása törekeny kulcs ez örök értékek zárai számára. Több érzéssel, fogékonyabb lélekkel talán eléri Jávor Pál is a művészet felső lépcsőfokait. Akkor tudással és kifejező képességgel, mint az övé, kell hogy elérje.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1916. nov. 1. IX. évf. 21. sz. 654–655.)

Nagy István. Székelyország menekülő fia Nagy István. Neve talán ismeretlen a művészet vásárján, ahol a tülekedők ökölharcáról szárnyaszegetten menekül az igazi tehetség, de aki figyelemmel kísérte művészetünk fejlődését a legutolsó két évtizedben, emlékezni fog a művészre, aki hol itt, hol ott bukkant föl láthatatlan elvonultságából, hogy rövid idő múlva ismét visszame-neküljön a magányba, megszokott munkájához. Megvan benne a magyar faj büszke szemérme, mely nem áll ki a piacra, hogy mellét verdesve fölkinálja önmagát. Most is úgy kellett palettája mellől szép szóval előcsalogatni, s jött, mert az Erdélyrészi Képviselők Segítőbizottsága rendez-te kiállításon a műveiből befolyó jövedelem egy részét önzetlenül fölajánlhatta menekülő székely testvérei javára. Tehetségét a külföldön töltött évek érette csiszolták. Zömök, magyaros alakja hol Münchenben, hol Rómában tűnt föl rövidebb-hosszabb időre, s a külföldön szerzett kiténté-tesei egyengették útját honfitársai elismerésének is. S ha művészetének vannak egyenetlensé-gei, a durva köntös egészséges őserőt rejteget, mely a természet fiának egyszerű, zamatos nyelvén szól hozzánk. Nagy István grafikus. S a grafikai művészet számos technikája közül is elsősorban a szén-, kréta- és pasztellrajzolás érdekli, mint ahol legkevésbé lehet üres fogásokkal port hinteni a jóhiszemű, naiv közönség szemébe. Fekete színkálájával meglepő erővel tudja érzékeltetni a színeket és a napsugarat, s még apróbb rajzaiban is annyi monumentalitás van, amelyre csak az képes, akit minden alkotásában kizáróan a természet inspirál. A háború kitöre-se óta katona Nagy István. Felsőbbségének jóakaró támogatása lehetővé tette, hogy szolgálata közben is áldozzon a múzsának. E fronton töltött hónapoknak néhány jellegzetes galíciai tájké-pét és a katonatípusoknak egész sorát köszönhetjük. Ez utóbbiak különösen figyelemreméltók, mert ezekben nem az újszerűt, eredetiséget hajszoló, de közömbös kutató szeme nyilatkozik meg, hanem a rokonléleké, aki a háború nagy megpróbáltatásai közepette bajtársát, fáradal-makban osztályosát látja a magyar katonában. Pasztellképeiben egyszerű struktúrájuk ellenére is eleven, sokatmondó minden legapróbb részlet s az élénk színek roppant ügyes alkalmazásá-val vibráló, levegős milióbe tudja elhelyezni alakjait. A „Csíki mezők” című tájképe nagyvonalú-ságával hat, s amit mindenkifőlött érdemül rovunk föl a művésznek, s ami éppen a ma festőinél hiányzik leggyakrabban: hogy erővel teljes egyénisége rányomja bélyegét legkisebb munkájára is. Minden rajzból, minden festményből Nagy István szól hozzánk az ő igéző nyelvén, ahogy csak a magyar tud a magyarnak a természet örök szépségeiről mesélni. A kiállítást a Könyves Kál-mán cég állította össze szalonjában ízléssel.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1916. nov. 4. – 11.)

Egy székely festőművész kiállítása. A festőművészet világában nem tartozik a közismert nevek közé Nagy Istváné, aki Székely Bertalan tanácsára lett festő, s miután külföldi iskolákon

megtanulta azt, amit megtanulnia kell és lehet, elvonult székely hazájába és kerülve minden feltűnést és nélkülözést, csak a munkának élt. A világháború őt is a deres fejű népfölkelők sorába sodorta. Szenvedett, küzdött és rajzolt a lövészárokban. A Könyves Kálmán termeiben állította ki rajzait. Nagy István grafikus, ceruzával, szénrel és színes krétával dolgozik. Nem tartozik a kellemes előadók közé. Komoly, komor, bánatba elmélyedt arcokat, szenvedéstől modellált arcokat, homályos szemeket, szenvedő szegény embereket rajzol, és tájképei is, amelyeket Galíciában vagy hazájában látott, valami mély bánattal s olyan festői erővel vannak előadva fehéren feketével, hogy igen sok festő minden színnel sem tudja megközelíteni sem. Nagy István eredeti és magyar, s egyszerű, köznapi neve odavaló, ahová a legjelesebb magyar mesterekét írták.

(Az Est, 1916. nov. 4. – 7.)

Képkiallítás az erdélyi menekültek javára. Az erdélyrészi országgyűlési képviselők Daniel Gábor védnöksége mellett Nagy István grafikai munkáiból kiállítást rendeztek a Könyves Kálmán szalonjában, melyet ma mutattak be a sajtó képviselőinek. 300 gyönyörű rajzot állított ki a katonasorban levő székely festőművész, amelyben őszinteséggel, közvetlenül mutatja be Székely országból mindazt, amit elmondásra érdemesnek tart. Különös érdeklődéssel nézzük azokat a helyeket, ahol most dúltak a legvéresebb harcok. Nagy István vérbeli művész, aki a külföldi iskola dacára is megmaradt tipikus székelynek. A maga útján járt eddig is, s hű maradt önmagához. A kiállított rajzok nagyon olcsók és így bizonyára nagy keletjük lesz, s módjukban lesz az önzetlen festőművészeknek nagyobb összeget juttatni az erdélyi menekültek javára. A Nagy István kiállításának holnap du. 5 órakor lesz a megnyitása.

(Magyar Hirlap, 1916. nov. 4. – 6.)

Nagy István rajzai. Pár év előtt a Művészházban ismertük meg Nagy Istvánt. Kollektív kiállításával határozott sikere volt, nem annyira a nagy publikum, mint inkább a hozzáértők szűkebb táborában. Amit rajzol vagy fest, sohasem csinál lármás, kiabáló feltűnést, a felszínes néző többnyire hidegen megy el mellette, de aki nem sajnálja az időt s művészi érzéke is van, komoly értékeket fedezhet fel ennek a szívós, erős székely embernek alkotásaiban. Ma újra elibénk állott egy sor rajzával, pasztelljével, amelyeknek ezúttal a Könyves Kálmán adott helyet. Témái, amelyekben most is dominálnak a tájak, a természetstudiumok, a háború alatt erősen meggyarapodtak. Nagy István maga is katona, sok festői motívumot látott a háborúval kapcsolatosan. Érdekes jeleneteket, néptípusokat, katonakaraktereket rögzített meg a rajzolóján és a pasztellkrétája. Az életről, küzdelmekről, szenvedésekről, megpróbáltatásokról beszélnek ezek a rajzok, az igazság lakik bennük s az alkotójuknak komoly elmélyedése. A lelkéből kiszakított darab mindegyik kép, amely ott függ a kiállítási terem falán. Az édesanyja arcképe, aztán egy másik székely öregasszonyé, egy háromszéki katonáé, egy öreg népfelkelőé markáns karaktereket juttatnak megkapó kifejezésre, a gyimesi őrház, egy székely tanya, a Hargita a sanyargatott erdélyi föld mélységes hangulatának szívből fakadó visszatükrözései. Erős, kifejező a Nagy István rajzolóművészete: hogy a színekkel is tud bánni, arról a pasztelljei tanúskodnak, bár a színes kréta légysága nem igen harmonizál az ő kemény, nehezen hajló egyéniségével. Kiállítása, melyet az erdélyrészi országgyűlési képviselők az erdélyi menekültek javára rendeztek, holnap, szombaton délután 5 órakor nyílik meg a Nagymező utca 37–39. szám alatt.

(M. e.) [Magyar Elek]

(Magyarország, 1916. nov. 4. – 12.)

Jávor Pál kiállítása. [...] Jávor képeit már akkor is jellemezte egy akadémikus értelemben vett szabatos és a nehézségeket könnyen győző rajz, amikor a Benczúr-iskola tagjaként festette barna tónusú képeit. Ugyanez tartotta meg a lábán, amikor abba a meglehetősen sok festőt

számláló társaságba került, amelynek tagjai Gauguin, a nagy francia búvkörének hatása alatt nem nekik való, jobbára gyöngé szerencsével sikerült képeket festettek. [...]

(*Új Idők*, 1916. nov. 5. XXII. évf. 46. sz. 476.)

Nagy István háborús rajzai. Nagy István székely festő – ez idő szerint egyik székely honvédezdünk közlegénye –, kinek munkáival utoljára a néhai Művészház kiállításán találkoztunk. Másfél év óta katona az orosz harctéren, ahol derék főlebbvalói jóakarátának hála, bőven került alkalmá, hogy szabad idejét művészetének szentelje. A fronton, a lövészárookban és mögötte készültek szénnel és színes krétával rajzolt képei, melyeken a harctéri élet végtelen változatoságában elevenedik meg. Rajzai között legtöbb az arckép, marcona és megviselt katonaábrázatoknak mélyen megindító sorozata. Sok szép darab akad tájai között is, melyeknek egy része a művész szülőházájában, Csikban, a javában dühöngő harcok mostani színterein készült. Nagy István mindenképpen rokonszenves művész; kiállítása megérdemli a közönség érdeklődését és pártfogását. A vásárlásra egyenesen csábít a rajzok legtöbbjének csekélyre szabott ára. Kiállítás jövedelmének egy részét az erdélyi menekültek javára ajánlotta fel a művész.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1916. nov. 5. – 20.)

A Kéve közgyűlése. Szombaton tartotta meg a „Kéve” művészegyesület közgyűlését. Szablya-Frischauer Ferenc festőművésztanár elnökségével. [...] Minthogy 1917-ben fogja a „Kéve” fennállásának tizedik évfordulóját elérni, ez alkalomból az egyesület, nagyszabású, részben retrospektív kiállítást fog rendezni. Továbbá a „Kéve-Könyve” a IX. kötetből kezdődőleg magas színvonalon álló művészeti monográfiákat fog hozni. Az első ilyen természetű publikáció Fülep Lajosnak, a kiváló magyar képzőművészeti írónak „A magyar művészet mérlege” című műve lesz. Az eddigi tisztikart a közgyűlés változatlanul hagyta meg hivatalában. [...]

(*Világ*, 1916. nov. 7. – 13.)⁵

Nagy István. Ezt a nevet meg kell tanulnunk. A viselője piktor a javából Keménykötésű székely legény, kit – sok édeskés féltethetség és ügyeskedő, alkalmazkodó divatos önadminisztrátor után – olyan jó látni, mint mesterkélten hazug, pesti szalonok után Erdély hegyeit, ahonnan való ez a csontos arcú, komoly művészember. Háromszáz képe függ a Könyves Kálmán falain, háromszáz rajz és pasztell. Mind östehetségű, kérlelhetetlenül biztos terméke egy termékeny agynak, mohó tanulás és keresés higgadt eredménye. És mégis úgy érezzük, hogy ez a kollekció csupán nagyszerű prelúdiuma egy nagy festői karriernek, érdekes hangolása Nagy István gordonka-színezésű lelkivilágának. Stúdiumok, vázlatok, pillanatfelvételek tájakról, jelenetekről és bravúrosan komoly, halálosan biztos megrögzítései fejeknek és arcoknak. Szerény magyar-székely ember, aki potom pénzen vesztegeti a kincseit csak azért, hogy annál biztosabban jusson pénz az erdélyi menekültek és károsultak javára – mert erre a célra gyűlik össze a kiállítás jövedelme. A cél szép, az eredmény kétségtelen: jó képeket olcsón mindenki szívesen vesz, pláne, amikor ezzel olyan szent ügynek lehet a segítségére. A háromszáz képet szét fogják kapkodni a szerencsések, akik még hozzájutnak.

(Kgy) [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1916. nov. 8. – 7.)

Művészi aukció az erdélyi menekültek javára. Az erdélyrészi országgyűlési képviselők Nagy István székely festőművész képeiből kiállítást rendeztek a Könyves Kálmán-szalomban,

⁵ Ua.: *Pesti Napló*, 1916. nov. 7. – 12. *Az Újság*, 1916. nov. 10. – 13.

melynek igen nagy erkölcsi és anyagi sikere volt. Nagy Istvánt minden alkotásában kizárólag a természet inspirálja, és ennek köszönheti, hogy kisebb rajzaiban is annyi a monumentalitás. Nagy István a befolyó jövedelem nagy részét önzetlenül felajánlotta menekülő székely testvérei javára. A kiállításra el nem adott képek 10-én és 11-én a Könyves Kálmán-szalomban aukcióra kerülnek. Az alacsony árak folytán valószínűleg sokan fognak sietni Nagy István műveiből szerezni, amivel egyúttal a székely menekülteket is segítik.

(Alkotmány, 1916. nov. 9. – 13.)

Művészi benyomások a frontról. A Hofmann-hadtestnél, november hó. Az a cs. és kir. hadtest, amelynek a Brzezany körüli harcokban való hősi részvételéről előbbi cikkemben emlékeztem meg, megcáfolja azon hagyományos hitet, hogy ezen embergyilkoló háborúban a műzsák alusznak. Örömmel vettem tudomásul, hogy itt, ahol a harci zaj ez egész vonalon tombol, a vezér hatalmas kezét védőleg terjeszti ki a művészet géniusza fölé is. Nem sok, de annál hivottabb művészek teremtve működnek közre az ő hadtestének területén, feladatukká tétetvén tehetségükkel elsősorban a kegyelet műveit szolgálni.

Így egy darmstadti építőművész vezetése alatt álló szakosztály az elesettek sírjait nyomozza ki, gondoskodik róla, hogy azok lehetőleg tartós megjelölést kapjanak, ahol lehet szétszórt sírokat parkszerűen rendez s nagyobb műemlékeket állít azokon a pontokon, melyekhez a hadtest legnevezetesebb fegyvertényei működnek. [...] A tervezők mindezekben egyszerű monumentalásra törekedtek, az illető hely terepviszonyainak megfelelően. Csak a beszki emléki – a hadtest legnagyobb dicsősége – mely egy 800 méteres magaslaton fog az utókorhoz beszélni, lesz mozaikkal és szoborcsoportozatokkal is díszítve.

A lipcsei akadémia neves tanára, Alois Kolb, Karlinsky bécsi festőművész, Franz Graf, mint portréfestő is igen nevezetes, a müncheni Ferdinand Staeger, a Jugend rajzolója, Franz Seyffert szobrász, a magyarok közül pedig Pogány Gyula és Pór Bertalan dolgoznak azon, hogy a hadtest harctéri emlékeit a jövő művészek öntudatában is megtartsák. [...] Különösen örültem a Pór Bertalan erős és jellegzetes rajzainak.

Néhány kiváló művésszel alkalmam volt a háborús festészet feladatairól és nehézségeiről beszélgetni. Valamennyi egyetért abban, hogy a tulajdonképpeni háborús piktúra ideje még nem jött el, hogy az ő mostani feladatuk csak adatgyűjtés és előkészület a békében megérlelődő vállalkozásokhoz. E művészek egy rész hosszú és keserves frontszolgálatot teljesített. Ezek az urak nyomatókósan hangsúlyozták, hogy csakis a közvetlen háborús átélésekből jöhet ki valami egyéni és jellegzetes, ami nem háborús csendélet, hanem művészi megragadása a küzdő és vérző ember pszichéjének. Egy, a Kárpátokban sokat küzdött bécsi művész-főhadnagy azt is kiemelte, hogy a toborzások és harcok alatt olyan közvetlen érintkezésbe jutott a téli természet ezernyi finomságával, amelyekhez a békében soha nem férközhetett volna. Persze a teljes művészi alkotás órája még nem érkezett el. Ehhez még túlságosan sajognak a sebek s túl közeli az átélt borzalmak emlékei. Az egyik úr azt az érdekes megfigyelését is közölte, hogy a kárpáti téli táborozás alatt olyan élénk és ragyogó víziói voltak – olykor fényes nappal is – nyilván a hidegtől és a hótól, hogy azokat sohasem fogja elfeledni. [...]

De a legnagyobb meglepetés számomra a chodorowi 300–400 éves zsinagóga volt, melyre Pór Bertalan volt szíves figyelmeztetni, mint „életének egyik legnagyobb művészeti szenzációjára”. Valóban a negyven kilométeres szekérút, melyet látásáért megtettem, nem volt hiábavaló fáradság. Az ormótlan deszkaszzerű ugyanis igazi művészeti kincseket rejt magában. Fafalainak és kupolájának festői dekorációja még ma is magával ragadja az embert, pedig nagyrészt az ornamentika már lekopott. Nemes, halkszínű arabeszkzek váltakoznak itt buja növénykítményekkel és a hónapok csillagainak állatjelképeivel. Impozáns elefántok, galoppozó lovak, arany sasok, menekülő nyulak, legelésző nyájak, tréfás medvék, királyi oroszlánok, büszke szarvasok és sok más fantasztikus állat vonul itt fel tompa, de választékos színekben napkeleti növények lombjai és héber bibliai idézetek archaisztikus betűkanyarolatai között. Valóban, amikor ezek a dekorációk frissek és épek voltak, egy igazi paradicsomi istenkert benyomását tehették távoli századok vallásos lelkeire. Az ájtatos hívők által ajándékozott vagy hagyományozott régi bronz-

lámpák és kandeláberek nagy száma még fokozza a kép egyedülálló keleties pompáját. A kontaszt törvénye is csak emeli a hatást. Vad kozákok az egész kisvárost átvonulóban felgyújtották. A tiszteletreméltó imaház most füstös romhalmoz között őrzi régi kincseit.

Jászi Oszkár

(*Világ*, 1916. nov. 9. – 7–8.)

Nagy István kiállítása. Szerényen és egyszerűen, de minden igénytelenségük mellett komoly elismerést igényelve sorakoznak egymás mellé a Könyves Kálmán szalonjában Nagy István rajzai. Amilyen egyszerű a java korban levő puritán székely katonaművész neve, olyanok az alkotásai is. Keresetlen eszközökkel dolgozik. Keresetlen felfogással rajzolja honvéd-bakáit, parasztjait, egyszerű kendős fehérnépeit. Ugyanazt a komoly, katonás formájukban is szelíd hangulatot fejezi ki velük, mely tájképeiből, hegyek közé dugott székely falucskáiból, hallgatag fűzéseiből és nádasából érezhető ki. A formából különben nem sokat csinál. Nem „artistikus” ember. Az élet komoly oldala, az emberi lélek, a jellem érdekli. Háborús jelenség ő is a művészetben, a szó teljes értelmében. Látszik minden vonásán, hogy nem törődött a hatással, melyet rajzai a nézőre gyakorolni fognak. Nem azért nyúlt a krétához, hogy sikerült műveket alkosson, hanem azért, mert egyes természeti jelenségek, egyes markáns emberi vonások nagyon érdeklik. Nem kifelé, hanem befelé dolgozik. Ez teszi műveit vonzóvá; ez felejteti teljes joggal hibáit és befejezetlenségét s tölti el a nézőt jogos bizalommal a tehetséges művész jövődjé iránt.

(*A Hét*, 1916. nov. 12. XXVII. évf. 46. sz. 659.)

A kecskeméti művésztelep a háborúban. Egy érdeklődő a napokban felkereste *Iványi Grünwald* Bélát, a kecskeméti művésztelep igazgatóját, hogy megtudja, van-e élet e bús napokban a művésztelepen, s általában hogyan érinti a háború a kecskeméti művésztelep festőit?

Tapasztalatairól a következőkben számol be nekünk: Télen csak két lakója lesz a művésztelepnek: *Iványi Grünwald* Béla és *Kandó* László, [...] A telep egyik jeles művésze, *Perlrott Csaba* Vilmos, tüdőcsúcshurutját gyógyítja most Svájcban, s majd csak a tavasszal fog ismét visszatérni.

A nyáron azonban lázas munka folyt a művésztelepen. [...] Ott voltak az idén: *Korda* Vince, *Demény Ottó*, *Márton* Lajos és felesége, [...] *Gráber* Margit, *Kmetty* János és felesége, *Kosztia* József, [...] *Uitz* Béla és felesége, *Lehel* Mária, [...] A művészetekkel foglalkozó írók közül is többen vendégei voltak a művésztelepnek.

A telep festői közül nagyobb sikert arattak a közelmúltban: *Perlrott Csaba* Vilmos, aki a Múcsarnok tavaszi tárlatán osztatlan elismerésben részesült, s akinek egyik képét a Szépművészeti Múzeum vásárolta meg, *Uitz* Béla, aki a San Franciscó-i világkiállításon aranyérmert kapott, [...] katonai szolgálatot teljesítő tagjai közül többen részesültek már kitüntetésben: *Darvassy* István, *Farkas* Béla és *Herman* Lipót [...] *Plány* Ervin, *Szacsavay* Alajos és *Erős* Andor hősi halált haltak a becsület mezején. Mindhármukkal sokat ígérő szép jövő szállt a sirba.

(T. L.)

(*Magyarország*, 1916. nov. 12. – 19–20.)

Nagy István kiállítása. A Könyves Kálmán kiállítási szalonja egy érdekes és jelentős művészeti esemény színhelyévé vált. Most megnyílt kiállításán egy kiváló művésztehetség teljes kibontakozásának lehetünk a szemtanúi. *Nagy István* ez a festőművész, aki most egy számban nagy és minőségben kiváló kollekcióval lép a nyilvánosság elé. *Nagy István* nevét eddig kevesen ismerték. A Nemzeti Szalon tárlatain ugyan már többször szerepelt egy-két művel, igazán megismerni azonban csak most van alkalmunk, midőn tudásának és tehetségének teljes fegyverzetében mutatkozik be.

Nagy István naturalista művész, nemcsak művészeti felfogását, hanem még inkább tehetségének kifejlődését tekintve. Végigjárta ugyan a művésziskolákat is, járt külföldön, élt Párizsban. Mindenütt küszködött, tanult, szemlélődött, azután tudásban gyarapodva, de minden idegen hatástól menten visszatért szűkebb hazájába, a csiki hegyek közé. Hosszú évekig élt itt a művészetnek, elvonulva, nem tanulva, nem merítve impressziót másból, csakis a természetből.

Itt fejlődött ki sajátos művészi egyénisége, melyet a tudás és tehetség mellett főleg őszinteség és komolyság jellemez. Látszik művein, hogy alkotójuk komolyan fogja fel a művészetet, az életet és kivette részét annak küzdelmeiből. Képei az élet komorabb oldalát mutatják be, de széppé és derűssé teszi őket az a művészi harmónia, mely alkotójuknak őszinteségéből fakad. Minden képe egy-egy önvallomás, mely híven tükrözi vissza a művész érzéseit, felfogását, küzdelmeit és egész életét.

Nagy Istvánnak technikája is erősen egyéni. Művei nagyobbrészt egyszerű, de hatásos és kifejező eszközökkel készült rajzok és pasztellek. Témáit részint szülőföldjéről, Csikból hozta, részint háborús élményeiből merítette, mivel jelenleg katonai szolgálatot teljesít.

A képek nagyon olcsók. A kiállítás jövedelmét a művész az erdélyi menekülők javára ajánlotta fel, ami még inkább érdemessé teszi a közönség érdeklődésére és pártfogására.

Bende János

(*Ország-Világ, 1916. nov. 12. XXXVII. évf. 46. sz. 605.*)

Nagy István képei. [...] A művész most a Könyves Kálmán szalonjában rendezett kiállítást, s itt továbbfűzi vallomását a bűvös erdélyi föld magyarjairól, akikkel együtt járt a galíciai krump-
líföldek sarában, komor országutakon, fején a honvédsípkával. Háromszáz képét és rajzát mutatja be Nagy István, amelyek jóformán mind a háború alatt születtek, s mégis egy sincs köztük, amely fölösleges ismétlődés volna. Mindegyik más, nemcsak motívumában, hanem – s ez a fontosabb – megjelenésének művészi értékében, friss szépségében. Ahogyan Nagy István a ceruza fekete-fehér hatásával rajzol, ahogyan a pasztell színes nyelvében ad elő egy-egy életből kihagyott jelenséget, ez oly művész stílusa, aki a lényegét keresi, s azt a festői kifejezésnek meglepő közvetlenségével nyújtja. Pasztellképei valóban nem feminin jellegűek. Azt az édes tónust hiába keresné valaki rajta, amellyel pasztelleken rendszerint találkozunk, s ami viszont sok pasztellt csak a képeslevelezőlap-izlésű emberek öröme süllyeszt. A rajzai sem elaprózottak, gyengéd, cizellált finomságokon épülők. Ehelyett Nagy István művészetében más van jelen, ami manapság fiatal festőknél is inkább ritka, mint gyakori érzék: erő. Valami nyakas, kemény férfiasság, az érzésnek valami áradó, gazdag magyar heve. Nagy István komoly és tősgyökeres művésztalantum. Öröm nézni, amit tud, s okunk van hinni, hogy azon az úton, amelyen jár, eljut festészetünk legjobbjai közé.

(*Új Idők, 1916. nov. 12. XXII. évf. 47. sz. 500.*)

Magyar festők a zágrábi hadiképképzőintézmény kiállításán. Most ért véget a nagy sikerrel járt hadiképképzőintézmény kiállítás. A tárlaton magyar művészek is részt vettek [...] *Bató József, Csáktornyai Zoltán, Farkas István,* [...] báró *Mednyánszky László,* [...]

(*Pesti Napló, 1916. nov. 13. – 6.*)

A PLAKÁT ÉS AZ ÚJ FESTÉSZET

Legelőször is szögezzük le azt a régi igazságot, hogy a művész és ember szét nem választható fogalom s a művészi produktum megbírálásánál csakis a „két élet” egységben látása adhatja meg az objektív végeredményt. De ha ezt a nézetet valljuk, látszólag a determinizmus álláspontjára helyezkedtünk, az élet minden hangját, színét, mozdulását készek vagyunk egy állandó behatások alatt álló, előre megszabott folyamatnak venni – ami a teljes alárendeltség elméletével

jelent egyet. Mi valljuk, hogy az ember mivel fizikális és erősen társas lény, állandóan a kívülről levő világ behatásai alatt áll, de – s itt szakadunk ki az ortodox determinizmusból – minden dolgok fölött való szellemi fölénye így is módot ad neki a hatások legalább 50 százalékos kivédésre, rákényszerült életvitelének minél tudatosabbá, önállóbbá korrigálására. Ez a tétel áll az emberre, mint szellemi tényezőre és megsekszorozva áll a művészre, mint az emberi maximumra.

Ebből a szemszögből nézzük az új festészetet.

A legutóbb lezárult mozgalommal, amely az impresszionizmus zászlaját vitte be diadallal, más, biztosabb utakon, homlokegyenest más cél felé szeretnénk lökni az iramot. Az impresszionisták rábámulási helyett, a huszadik század – minden elvi konvenciótól és szentimentális érzelmi momentumtól – kultúrával levetkőztetett emberének mércés és kiválasztó látásának kell eljőnie. Ha szép igazság volt eddig, hogy a művész hárfá, amelyen az élet játssza ki szeszélyes danáit, most legyen kemény igazság, hogy az élet csak nyers alárendelt anyag a művész formáló zsenijének.

Az új festő szeme elé állított modell nem lefestendő téma, csak formákra emlékeztető matéria a teremtő akaratkán!

A matéria tehát csak tapodható ugródeszkája lehet a művész fantáziájának; csak egyensúlyozása annak az intenzív agymunkának, amely állandó kiszabadulási kísérleteket tesz a miliójéből, ez a milió legyen akár a mai világ. Itt nem a szokványos tehetségekre, a dekadens talentumokra, hanem a szó megszorított értelmében vett zsenire gondolunk, aki mindig vátesznek, tornyos individuumnak születik meg a tömeg elé.

Az új festészet kiinduló pontja tehát a natúra – de ez a művészet maga soha sem lehet a *Naturalizmus*, (még a giottói értelemben sem, pedig az már valóban isten, például a szintén naturalista Jordaens mellett) mert célja nem a természethez minél közelebb férkőzés, hanem az attól minél messzebbre való ellendülés, precízebben: túllendülés.

A tiszta naturalizmus nem több a liberális szemlélődésnél, az igazi művész pedig minden idők keretéhez mérten felforgató, forradalmi temperamentum!

Nekem, aki már valamennyire rányitottam a szemem a körülöttem levő természetre, semmi szükségem nincs az olyan festői produktumra, amely egy tájnak vagy testnek szó szerinti külsőségeit ügyeskedni vászonra. (Ez a naturalizmus.) Az ilyen kép lehet tűrhető faldisz, vagy egy kedves barátunk nagyszerű majom-képességeinek dokumentuma: de a művészet célja nem ennyi. Sőt, ami ennél már sokkalta több, a krónikás szerepével sem elégedhetik meg. Hangsúlyozottan ma nem, mikor sokkal egyszerűbb technikai úton (a mozgófénykép) majdnem hajszálpontossággal kopírozhatja le a világ eseményeit. Összegezésül: az új, nekünk korszerű festészet csakúgy a naturalizmuson, mint az impresszionizmuson túl (bár mind a két iskolának tagadhatatlan érdekeit magába olvasztva) fog megszületni.

Köztudomású megállapítás, hogy ami az elmúlt századok festészetéből, mint abszolút érték ránk maradt, az elsősorban a téma feldolgozási módja – a művész megjelenítő ereje. A téma miértjének szociális értéke mindig időleges s ami a képet az utókor részére kritikailag értékelhetővé teszi, az a megcsinálás hogyanja... és ez az a pont, ahol a plakát és az új festészet ok-szerű találkozását elgondoltuk.

Mint ahogy a nem is régen még kutyákkal küzetett ügynökök, ma elég tekintélyes szerepvivői társadalmi életünknek, úgy a művészet „szent berkeiből” kilökött plakát is ma valósággal eleven, minden materiálisabb mozzanatokra kiható szerephez jutott.

A jó plakát szinte csalthatlan fokmérőjét adja kereskedelmi, ipari, politikai és művészeti életünknek. A plakát képében minden nagyobb vállalkozás megszüli a maga szószólóját, aki aztán százezer emberi száj helyett megcsinálja a piaci propagandát és színeivel, figuráival minden látó szembe beleordítja magát, éjjel, nappal harcol gazdája üzleti érdekeiért.

A jó plakáton nem kell, hogy rajta legyen (és nincs is rajta) a kínálati cikk mása, egyedül szuggesztív erejével iparkodik az eredményt *kierőszakolni*.

A jó plakát mindig a radikalizmus jegyében születik meg (mestere mindig egy megülepedett masszát vagy egy ellenséges áramlatot akar áttörni vele) s ezért sohasem, mint egy tömegnek csupán számot adó tagja, hanem, mint egy magában álló abszolút erő ugrik ki a porondra. Természetén fogva mindig agitatív, de lényegében sohasem korlátok közé szorított. Mert a jó plakát nem csupán, mint üzleti közvetítő jelent sokat, de mint tiszta művészi produktum is fenn-

tartás nélkül élvezhető és értékelhető, akárcsak egy tájkép, vagy portré. Anélkül, hogy valódi hatását elejtené a festészet minden eddigi értékét magában hordhatja, sőt bármely „művészien” készített képnél könnyebben gyarapíthatja meg új értékkel.

Nem tudom a legújabb iskolák (futurizmus, kubizmus, expresszionizmus, szimultanizmus) észrevették-e a plakátban rejlő hatalmas kifejező erőt s a számtalan új festői lehetőséget, de az bizonyos, hogy kereső útjuk így részletekre szaggatottan is a plakát szabad, akaratos stílusa felé gravitál.

Még nem volt festő generáció, akinek annyi baja lett volna a technikai nehézségekkel, mint a mi generációnknak. – A determinizmus és az egyén szabadulni akarása.

Ez a forradalmi mozgolódás csak méreteiben és az egyszerre több irányból való felbukkanásában újszerű; különben ezek az egyszerre kirobbanások már visszamenőleg is meg voltak a művészet evolucionáris fejlődésében. Oktalanok akkor sem voltak és most sem az. Mindenkor egy hatalmas társadalmi reformnak voltak az előhírnökei, legrosszabb esetben szerves velejárói. S ha megvoltak a keresztény századokban, a jobbágy korban, akkor hatványozottan kell, hogy meg legyenek a mi szociális problémáktól izzó, szabad versenyű, világot megváltani akaró körünkben is. Amint a filozófia, politika és technika megcsinálta forradalmi előrelendülését, úgy a festészet sem maradhat meg a tegnapi stádiumában, nem, ha még egyszer annyi nagy mestere lenne is a múltnak.

Ma mások a festők elmondani valói, tehát mások kellene, hogy legyenek a kifejezési eszközeik is.

A klasszikusok legtöbbszörre vallásos témáinak sima, detailizáló modora ma már nem elégséges, illetve egyenesen diszharmonikus az adódó témakörrel.

Az óriási metropoliszokban a technika és a szociológia századát éljük. Az istenség misztikus bűvárlását ezer más égetőbb, közelebbi problémák tetézték be, a nyugalmas falusi idillek apoteózisát kiszorították belőlünk modern idegkonstrukciónk mohó pillanat-élései. A patriarchális belenyugvás helyett a bajszerek viharában szédülünk s aki ebben a században dolgozik, aki ennek a századnak a karakterét akarja adni, annak minden idegszálában, vérében, munkájában a kor emberének kell lennie.

Ma leginkább a futuristák, expresszionisták és a többi „bolondok” azok; ők koruk ráhatási alatt egy tudatos kivezető úttér verekszenek, a velejükben halott klasszikumokhoz létrát támogató „józanok” mellett. Amilyen kaotikus vegyülete századunk egy ismét kiegyensúlyozódó társadalomnak, olyan értelemben primitívjei ők (nem tévesztendő össze a gerinctelen neoprimitívvel és Henri Rousseau-val sem, aki lehet zseniális autódidakta, de az új festészetre semmi különösebb jelentősége nincs) a majdan klasszicizáló festészetnek. Csak valahol a négeréknél és a 12-ik század klasszikus primitívjeinél találjuk meg a mai keresések pandanját.

Az ősprimitívekhez hasonlóan (de kulturáltabb, komplikáltabb formában) ma újra az isteni dolgok között élünk.

Az emberbe zúdult világalakulás nem bírja el a törvénytől esztétizált formákat, a forró életből lelkezett mondanivalójához verítékeztve kevesli a meglévő kifejezési eszközöket. Innen az értelmetlen zavar a laikusok szemében és innen a néha valóban túlzott *modor*, amibe a keresők belesodródhatnak. Igazságuk értékén azonban mindez semmit sem változtat.

Akárcsak a plakátművész, épp úgy harcosok, próféták és emberek ők a maguk művészi körében.

Képeikkel tisztító hatalmat akarnak beledobni a korba, művészetükben a vajdó század irányt jelző póznái. Az ő képeik már nem szobadísznek készülnek, hanem mindannyiszor eleven kérdő és felkiáltó jelek akarnak lenni az értelmi tömeg előtt. (Ezzel nem hódolunk be az említett iskoláknak, ezek még csak lépcsők a nagy egészhez s csak ezek tudatos összetalálkozásából fog megszületni a valódi érték.)

Az új festő erkölcsi individuum, tele hittel és egységbe vágyással!

A képei pedig harci eszközök!

Nem sokat esztétizál, a nüanszok sohasem fontosak, csak a lényeg, (témában és kivitelben), ami eszenciás nagyszerűségében mindig életes és támadó egység.

Az új festészet a monumentalitás jegyében, az ész revíziója alatt készül s egészében mindig valami a mainál örömösebb célt szolgál!

Karaktere akárcsak a plakáté: egyéni demonstráció és szabad erő!

A smaragd tengerekből, a tejfeles nyíresekéből és a „józanul látott” viaszlábszárakból már kigyógyultunk.

Tudjuk, hogy vagyunk s életünk a művészetben is csak az életet akceptálja.

Minden vágyunkkal kívánjuk, hogy amint a plakát egy nagyszerű kiegészítője a modern városnak, úgy töltsen meg a szobánkat egy kívülünk való s minden ipari tárgyat legyűró étellel a kép s amint a plakátok előzködnek egymás között a tarka hirdetőoszlopokon, makacs, világdöntő kedvükkel, úgy előzködjenek a képek a mostani dohos és álmosító kiállításokon!

Kassák Lajos

(MA, 1916. nov. 15. I. évf. 1. sz. 2–4.)

Művészet. Regisztráljuk, hogy Úitz Bélát, a „MA” belső munkatársát a San Franciscó-i kiállításon a grafikai nagy aranyéremmel tüntették ki. Ehhez az örvendetes hírhez csak annyit jegyzünk meg, hogy szegényes kísérletek után elsőnek ő fordította grafikánkra a külföld figyelmét.

(MA, 1916. nov. 15. I. évf. 1. sz. 14.)

A téli tárlat. Szép ifjúságunk jön vissza egy szóra, mikor andalunk a Szépművészeti Múzeum termeiben. Oh, akkor hogy haragudtunk az ilyen képekre, giccs, mondtuk megvetően és új gondolatokért szimatoltunk nyugat felé, mert itt dohos volt és áporodott a levegő. Szép viaskodások voltak, mikor a szabad mezők rakoncátlan szellője zörgetett a műtermek ablakán és a plein air üde kék és narancs színeitől hunyorogtak a bitümös félhomályhoz szokott szemek. Csattogó, harcos ének hallatszott Nagybánya felől, és az úttörők boldogan bújtak ki rejtekükből: Szinyei bácsit utolérte a kor és a győzelmes ifjúság pajzsára emelte vezérül. Az impresszionisták is magukra eszméltek és belátták hirtelen, hogy nincs semmi keresnivalójuk a mesteriskola famulusai között, és egész újak és fiatalok menekültek kifelé a megbolygatott régi köpüből: a Miénk szép kora és a Nemzeti Szalon pár szép éve volt ez és a Kévében összeverődtek München és Bécs magyar nosztalgikusai. Akkor e sorok szerény írója is ifjú volt még és harsány kurjongatásokkal kísérte a szabad és friss rajok kirajzásait, és akkor a Múcsarnokból mérges zümmögés hallatszott, és mi kaján kárörömmel jártunk a Múcsarnokba magukra maradottan látni az aurea sectio, a mértani arányok, a hagyományos színek, az ünnepélyes drapériák, a kora olasz barokk és a késő osztrák biedermeier fanatikussait. [...]

Mintha tizenöt évet átaludtunk volna. [...] Hol vannak a fiatalok és a rebellisek, uraim? [...] Idegenül és legyőzötten járunk a fanyarul szürke levegőben, a polgári közhely illedelmes ünnepén, [...] Még egypár apró gyönyörűség emlékét hoztuk el a sajtóbemutatóról: *Kmetty* János öreg embere nem haladás, de a mai idők letargiájában biztató kintás egy jó törekvés mellett [...] legfeljebb még megállapíthatjuk, hogy a Szépművészeti Múzeum Magyarország legrosszabbul világított épülete, és hogy a háborúnak alig van valami nyoma az egész kiállításon, ha csak az nem, hogy az egész társaság kizárólag a hadseregszállítók új otthonait ostromolja, s az új pénzek nivójához szabja a maga nivóját.

–ml. [Márkus László]

(Alkotmány, 1916. nov. 17. – 1–2.)

A téli tárlat. Az ideai téli tárlat, amelyet ma mutattak be a sajtónak, határozottan emelkedő színvonalú a tavalyihoz képest. [...] E teremben tömörült össze *Gulácsy* Lajos borongása, *Perlrott* Csaba szilaj életet jelentő új irányával. Az előbbinek „Pásztor dala az erdőhöz” nehéz gondolatok súlyos megnyilatkozása, az utóbbinak „Cigányváros” című képe lendületes élet. [...] *Fémes Beck* Vilmos „Táncoló nő” szobra lenge, könnyű, csupa ütem. [...]

Boross Mihály

(Budapest, 1916. nov. 17. – 6–7.)

A Múcsarnok téli kiállítása. [...] Amit a tavalyi hadikiállításról elmondtunk, az nagyjában illik a mai anyagra is. [...] A modernnek nevezett irányoknak képviselői, a neoimpresszionisták különböző szektái ezúttal távollétükkel tüntetnek, mintha a külfölddel való kapcsolat megszűnése létüknek alapját is gyökerében elvágta volna. Perlrott Csaba Vilmos, Belányi Viktor, Schönberger Armand és Fejérváry Erzsike képei, egymás mellé állítva élénken dokumentálják, mennyire közös forrásból merítik alkotóik ihletüket. Borszéky Frigyes ellenben a dekoratív elem ügyes fölhasználásával tud újszerűt és érdekeset mondani. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1916. nov. 17. – 6–7.*)

A Szépművészeti Múzeum pincevilágítása és a téli tárlat. *Panaszos levél.* Igen tisztelt szerkesztő úr! Ma bemutatták a Képzőművészeti Társulat téli kiállítását a Szépművészeti Múzeum pincevilágítású helyiségében, hol minden érték elvész a fekete árnyékok szint pusztító fátórában. Valóban elijesztő egy olyan kép előtt állani, melyet a műterem ragyogó fényéből ismerünk! Immár a harmadik esztendeje szenvedik a magyar művészek ezt a létérdeklüket emésztő állapotot. A Múcsarnok – noha a legtöbb magánkórház már rég megszűnt, a bécsi Künstlerhaus is visszaadott rendeltetésének – a magyar művészek kiállítási helyisége még mindig üdülőház. A társulat elnöke, gróf Andrássy Gyula behatóan indokolt kérelemmel fordult a kormányhoz, sőt a kultuszminiszter is melegen pártolta a kérést, a honvédelmi miniszter azonban a kórház orvosának javaslatára elutasító álláspontot foglalt el. Hogyan, éppen csak a Múcsarnok felsővilágítású termeiben lehet üdülniök katonáinknak, nincs erre más alkalmasabb hely széles e fővárosban? Ebben a rettenetes nyomorult világban éppen a hivatalnokai kar, az írók és művészek, szóval a szellemi élet szenved a legtöbbet, minek ezt szükségtelenül fokozni? Az igazságügy miniszter egy nemes gesztussal meg tudta oldani a lakáskérdést – legyen szabad remélnünk, hogy a honvédelmi miniszter a Múcsarnok felszabadításával visszabocsátja a magyar művészeket tavaszra a saját portájukra.

Lázár Béla

(*Az Est, 1916. nov. 17. – 6.*)

Téli tárlat. A Múcsarnok holnap megnyíló téli kiállítását az jellemzi, hogy középszerűeknek ismert festők nívójukat felülmúló jó képekkel szerepelnek. Ezenkívül néhány, csaknem ismeretlen név szerepel, egyik-másik igen biztatóan. [...] A kiállítás legszebb, legférfiasabb csendélete Frank Frigyes „Csipketerítő almákkal” című műve; monumentális hatású és tősgyökeresen magyar Rudnay Gyulának festménye, a „Vén kanász”; [...]

(*Az Est, 1916. nov. 17. – 7.*)

A Múcsarnok téli tárlata. [...] távirati stílusban végezhetünk az egész anyaggal. Valami nagyobb szabású munka nincs is. Ferenczy Károly fekvő aktja nagyobb igényű munka ugyan, de mi nem tartjuk a kitűnő művész legszerencésebb alkotásának. Nagy elrajzolások vannak benne s erőtlen is – ha nobilitása nem is tagadható. Rippl-Rónai kettős arcképét (anyja és apja) már ismételtel láttuk; ezúttal – úgy látszik – pályamunkának jelentkezett. Csók István dekoratív fürdőjeleneteit is láttuk már más alkalommal; ezt a mutatványszámot valószínűleg szint a nagy díjak hozták ide. Kőrösfői-Kriesch Aladár, a szobrász Beck Ó. Fülöp finom arcképével veri gyenge környezetét. [...] A fiatalok szinte majdnem érdekesebbek, mint a beérkezettek. Kmetty János, ez a nagytehetségű fiatal művész, aki a kubista-lázat szerencsésen kiheverte, most már a komoly nagyvonalúságnál tart. Öreg feje kitűnő klasszis. Perlrott Csaba tájképen próbálkozik a monumentalitással, nem is éppen sikertelenül [...] Schönberger Armand szobrászi erővel marokolta össze kompozícióját; Frank Frigyes merész és öntudatos önarcképet küldött [...]

R. M. [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság, 1916. nov. 17. – 4.*)

Téli kiállítás. A fáma azt beszéli, hogy festők, szobrászok élelmesebbjeinek sohasem volt magyar földön olyan jó dolguk, mint ma, a világháború „vérzivatarának” harmadik esztendejében. [...] A Képzőművészeti Társulat holnap megnyíló téli kiállítása [...] azt az impressziót kelti bennünk, hogy a művészek egy része csakugyan aranykort élhet a hadseregszállítók és kapcsolt részeik jóvoltából: nagyobb feladatokkal nem törődik, problémákat nem oldozgat, megelégszik azzal, hogy könnyű sablonmunkával kiszolgálja a napi ízlést, hiszen ez most nagy bankóval fizet a művészet „aprópénzéért”. [...] ez az eső a *giccstermést* hizlalja kövérre. Mert hogy a háború ilyen hatásokat váltson ki a magyar művészetből, arra igazán nem lehetett az ember elkészülve. Nagy nekilendülést vártunk, gigászi megbirkózást súlyos és újszerű nehézségekkel, s ezekből ma, mondhatni, semmit nem látunk [...]

Magyar Elek

(*Magyarország, 1916. nov. 17. – 8.*)

Téli műtárlat a Szépművészeti Múzeumban. *Csöndes részvét kéretik!* A csöndes részvétet nem azért kérjük, mintha a téli tárlat részvétre szorulna. Részvétre érdemesek a kiállító művészek, akiket a világháború fúriája kizavart derült világosságú, szép hajlékukból s most állami vendégszeretetre szorultak. Ez a vendégszeretet áll három állami kriptából, melyek úgynevezett „szoborcarnokok” a Szépművészeti Múzeumban. [...]

Mindenesetre föltűnik az, hogy *Rippl-Rónai* József ismét forgalomba hozta családi képtárának legismertebb darbjait, az „Apám és anyám”-at meg a „Feleségem” című képmást, melyek még az ő Carrière-korszakából valók s amelyeket régebbi kollekción tárlatain szerepeltetett. A mostani fölújítás bizonyára az aranyéremre való tekintettel történt. [...] Új kép, de elnyújtott hátgerincével kevésbé megnyerő *Ferenczy* Károly heverő női aktja. [...]

Kézdi-Kovács László

(*Pesti Hirlap, 1916. nov. 17. – 8.*)

A téli tárlat. Harmadik esztendeje már [...] Feltűnő, hogy fiatal festők, akik szinte folytonos fejlődést mutattak, ezúttal még a közepes nívót sem közelítik meg. [...] *Fejérváry* Erzszi dekoratív tájképes csendéletében szerencsésen érzi a nagy velencei festők és a modern franciák stílusát. Háttére gyönyörű olaszos alkonyati egével egységes harmóniába olvad a csendélettel: egy Cézanne-i modorú gyümölcs-kompozícióval és egy cserép virággal, amelynek sötétvörös szirmai élesen válnak el az ég komor hangulatától. Aktkompozíciója különösen vonalban jó; ritmusa hibátlan s a háttér színei kitűnően fokozzák a hatást. Egyéni és artisztikus *Perlrott Csaba* Vilmos tájképe, amely új oldalról mutatja be a talentumos művészt. [...]

A fiatalok közül [...] A legnagyobb reménységre jogosít *Kmetty* János érdekes tanulmánya, amely különösen rajzban Rippl-Rónai hatásra vall. *Dobrovics* Péter egy Tizian-problémát igyekszik megoldani „Vénusz” című festményén. Az akt feje finom és szép, de kezét kissé elrajzolta. A háttér általában jobban sikerült. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló, 1916. nov. 17. – 12.*)

A téli tárlat. A borongós nappali világítás félhomályában tervtelenül aggatott, rendezetlen és zsúfolt mivoltában, szűk és idegen környezetében bizony inkább szomorú, mint felvidítő látványosság a Képzőművészeti Társulat téli tárlata. [...] A zsúri nagylelkű akart lenni – természetesen nem épp az igazán tehetségesek iránt – és minden kopogtatót bebocsátott a tárlatra. Ezért azután a téli tárlat értéktelenségében alig-alig különbözik a Nemzeti Szalon sikerültebb kiállításaitól. [...]

Ha idősebb művészeink legjavát nem képviseli megfelelő módon ez a tárlat, a legtehetségebb fiatalok sem jártak rajta jobban. Ha be is jutottak reá, nem éppen legjelentősebb munkáikkal. *Dobrovics* Péter sokkal nagyobb szabású feladatok felé erő tehetségéről például korántsem ad kellő fogalmat *Vénusza*, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos falusi tája érdekes, különösen színeivel megkapó munka. [...] *Kmetty* János képén megfestésének nagy egyszerűsége a vonzó. Komoly

és nagyra hivatott művész az alkotója. [...] *Fejérváry* Erzsébet csendélete igen érdekes motívum érdekes előadása. Az előtérben gyümölcs- és virágcsendélet, mely mögött az ablakon át házak, fölötte felhős ég látszik. Ezt a többrétegű témát a művésznő egy pillantásra áttekinthetőnek festette meg kiváló valór-érzéssel. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság, 1916. nov. 17. – 12–13.*)

A téli tárlat. A Képzőművészeti Társulat kiállításán a középszerűségek aranykorát éljük. Nincsenek itt nekilendülések, nem akadnak kimagasló egyéniségek, nincs senki, akinek odanyújthatnók a pálmát. Mintha mindenki azt kereste volna, mi kell a legfrissebb műértőknek, a háború pénzeszsákjainak, a hadseregszállítóknak. Esztendőik óta esik ezeknek a tárlatoknak a presztízse. Ma már nem bosszant az ilyesmi: a társulat meglelte a célját és bizonyára megtalálja számításait, hogy nem a színvonal emelésére törekszik, hanem inkább leszállítására. Vagy a művészekben van a hiba? A társulatnak helyisége sincs, a Múcsarnok még mindig kórház, a Szépművészeti Múzeum borús termei szükségülakásnak beválhattak, de miért erőszakolják a háború alatt ezeket a kiállításokat és miért éppen itt e gyászos szobákban, melyek komorak és sötétek és agyonzsúfoltak?! Mi nem szeretjük a Képzőművészeti Társulatot. Soha sem vártuk tőle azt, hogy a magyar művészetet föllendíti, az igazi tehetségeket megtalálja, de a Múcsarnok egy márkát jelentett. Ma már nem megy dekórum számba, ha valaki itt kiállít: annyian vannak a senkik és a jelentéktelenek. A fiataltság felbukkan néhol, de arról gondoskodtak a zsűrizők és rendezők, hogy ezek megjelenése ne legyen hatásos. Szomorú, hogy ilyen versenyzők között kell döntenet [...] Csak az aranyéremre találunk érdemes művészt: *Rípl-Rónai* József három régi, ismert és csodált, sötét hangulatú képét állította ki a hatodik teremben. („Apám, anyám” – „Öreg asszonyosság ibolyával kezében” – „Feleségem”) Csöndes hangulat, magyar tempósság, mélység: egyetlen hely, hol áhítat fog el. Vele szemben *Ferenczy* Károly aktja. Hasonló aktproblémákkal küzdött a művész az utóbbi időben festett vásznain, és azokat teljesebbnek találtuk. A „Cigányleány” maga alkotta akadémia-ájának gyöngébb hajtása. [...] A szomszédságban [...] *Fémes Beck* Vilmosnak egy szép lendületű, klasszikusan ható táncosnőjét és *Körmendi-Frim* Jenőnek egységesen megmintázott honvéd-plakett vasöntvényét találjuk. [...] A kis szobákból kerülnek ki a tárlat friss emberei. Elsősorban *Perlrott Csaba* Vilmost kell elismeréssel említenünk egy komoly és nagy erővel megkomponált tájképével, melynek a „Cigányváros” nevet adta. *Kmetty* Jánosnak egy kifejező öreg fejét találjuk, melyen tehetsége lehiggadt és erősödött. *Dobrovics* Péter „Vénusz”-a rajzban hatalmasan meghatótt akt. *Diener-Dénes* Rezsó feketeruhás nője újabb siker ennek az eleven tehetségű fiatal festőnek. *Gulácsy* Lajos egy finom, költői képével válik ki a tucat-munkák között: művész csinálta, tehát természetes, hogy míg a jó helyeken a középszerűek urálnak, lehetetlen helyre akasztották. [...]

(*Világ, 1916. nov. 17. – 13.*)

Téli tárlat II. [...] a háború harmadik esztendeje mindenben e földön megdöbbenő változásokat adott s e nagy mozdulásban mégis merev és megváltozhatatlan szigetként látjuk élni a magyar piktúrát. Élne?! Ha élő volna, nem maradhatna ilyen mozduatlan, ilyen múltba gyökerező. Valahol és valamiben meg kellene már látszania a véres halálnak, mely milliókat pusztított, [...] Meg kellene látszani új törekvésekben. Nagy szomorúságokban vagy elkeseredett felháborodásokban, amelyek ezeket az új törekvéseket aláfűtik. [...] ennek a nagy megváltozásnak nem képek novelláiba, hanem festők és szobrászok, vagy ami ennél több, művészek lelkeiben kellene végbemennie. Ez izgalmakban és gyötrődésekben, lázakban és szenvedésekben új eszközöknek kell jönniök, új törekvéseknek, új problémáknak és talán új stílusnak. [...]

Negyedik névnek *Perlrott Csabát* merném említeni nagy „Cigánysoron” című képével. Kezény kezű és nem jó modorú ember. Mindig nagyon világosan és nagyon hangsúlyozottan megmutatja azt, amit csinálni akar, de tudja, hogy mit akar s ezek a céljai és szándékai komolyak és egyes egyedül művésziek. A látása erős plaszticitással még mindig inkább szulpturái. Még mindig tektonikus formák érdeklik kiváltképpen. De most e házszögletekbe, dombocskák-

ba, szögletekbe és mélyedésekbe keresett formaproblémákat egy egységes, tökéletesen összefogott képsíkban sikerült megoldania. [...]

A harmadik teremben *Dobrovics Péter* „Vénusz”-a intelligens és kereső munka, bár láttuk egyénibb és jobb dolgait is. [...] A következő fülke *Perlrott Csaba* Vilmos mellé mintegy kiegészítésül *Kmetty János* öreg emberét hozza, hasonló törekvésekkel, simábban, de nem oly erőteljesen, mindenesetre azonban talentumosan és érdekesen. [...]

Szobrászművészeink közül *Fémes Beck Vilmos* formáiban leegyszerűsített, gesztusában tiszta és nemes táncos figurája anyagának megoldásában is kitűnő. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap, 1916. nov. 18. – 5–7.*)

Krónika. [...] *Bálint Rezső* festőművész a *Könyves Kálmán* termeiben rendezett kiállítást, amely október 15-én nyílt meg. *Bálint Rezső* a fiatal festőgárda tagja, de azok közül való, akiknek a bármily áron való gyors érvényesülés nem ideáljuk. Az igazi talentum útja valahogyan mindig ilyen, nem is lehet más, amikor szemét állandóan, a művészet komoly és becsületes értékeire függesztve, azt adja, amiben hisz, s a festői feladatoknak nem a könnyebb, kényelembe szenderítő végét fogja meg. *Bálint Rezső* eddigi élete folyása – mint sok más társáé – sem ment minden regényességtől. A fiatal művésznek, aki vagy harminckét éves lehet, voltak napjai, sőt egész korszaknak ható évei, amelyek szinte szünet nélkül és fáradságot nem ismerve, abban a hajzában teltek el, hogy miként lehetne szert tenni műteremre. Amikor pedig *Kolumbus-módra* benn volt a műteremben: a festék égető problémája merült föl, a vászoné, nem is szólva a rájáról, amit *Bálint* szívesen engedett át az ő – nem kevésbé romantikus – mecénásainak, vagy a modellekről, akiket a rideg kényszerűség parancsa folytán, sokszor helyettesítettek pesti háztetők és egyéb árva műterem holmik, mint csendéleti tényezők. A dolog olyformán áll, hogy *Bálint Rezső* kezdetől fogva küszködött, oly energiával, aminél több – inkább törekény, mint atlétaszerű szervezetétől – igazán nem kívánható. Először azért folyt ez a harc, amelyet azonban mindig némán és szerényen, hangos lamentálások nélkül végzett el önmaga, hogy egyáltalában festő lehessen, hogy egy foglalkozástól, amely a művészettől fölötte távol esik, átcsaphasson a festészethez, amelynek rajongója, aztán pedig azért, hogy elkezdett tanulmányait folytathassa. Nem egyszer meg kellett szakadniuk ezeknek a gyakorlati tanulmányoknak, a ténylegesen vett festői munkának, ami valójában autodidakta módon folyt, bejegyzett iskolához, akadémiához nem volt, nem lehetett köze. Mindazonáltal *Bálint* nem engedett, tartotta magát, szívosan, még *Párisba* is kiment s álló esztendeig elvegyült ott a festők negyedének, a *Montparnasse*-városrésze lakói közt. Hogy ezt miként csinálta, mely talán nem tartozik ide, bár nem volna untató olvasmány. Az életnek ily kanyargó útját, amely rózsakertek helyett *Karsztok* közt visz, *Bálinthoz* hasonlóan mások is megteszik, fiatal s nem éppen csipkés bölcső árnyékában született emberek. De aki ezen az úton, annak drótsövényei és kerítései dacára, aránylag rövid idő alatt eljut egy stációhoz, amely oly művészi eredményt mutat, mint aminőt *Bálint Rezső* mostani kiállításán láthatott a közönség: annál nemcsak energia van jelen, amellyel megússza az élet tengerét, hanem kétségtelen hivatottság. *Bálint* kiállításán régebbi-munkák is akadtak, persze csak elvéve. A gerince csupa nóvum volt, még pedig nemcsak abban, amit ábrázoltak – nagyrészt egy katonakórház falai közül kikapott jelenségeket, – hanem megoldásukkal, azzal az erős fejlődéssel, amelyet a művész ismerői előtt így dokumentáltak.

Október 22-én nyílt meg az *Ernst-múzeumban* *Jávor Pál* kiállítása. *Jávor Pál* munkái közt tanulmányt keveset találunk, ellenben annál több befejezett, a művész felfogása szerint végső pontig fejlesztett képet. Csendéletek váltakoznak interieurbe helyezett aktokkal, táj- és arcképekkel. Mindezek a festmények kizárólag a művész új munkásságának termékei. Már amiatt is érdeklődést keltettek azok közt, akik *Jávor Pál* tehetségét kezdetől fogva figyelemmel kísérik, hogy az utóbbi két-három évben *Jávor* nem igen jelent meg kiállításokon. Most egy nagyszabásúnak mondható gyűjteményes tárlattal állt elő, amelyben friss képek és rajzok készségét, festői apparátusát, formatudását is továbbfejlesztve adták. *Jávor* műveit mindig jellemezte egy szinte följenye, a nehézségeket könnyen győző rajz, már akkor is, amikor a *Benczúr-mesteriskola* egészen fiatal tagja volt. Ma ez a rajztudás még biztosabb, egyenest a virtuozitás magaslata

körül jár. Egyben azonban jellemzőbb is, kevéssel többet kifejező. Főleg oly képein szuverén ebbeli stílusa, amelyek egy-egy természeti jelenséget a maga közvetlenségében, egyszerűen és frappánsan adnak vissza. Ily jellegűeknek nem interieurjeit, csendéleteit, szobába, selymek és bársonyok közé állított aktjait véljük, hanem azokat a levegős, melegebbre hangolt tájképeket, amelyek Szolnok vidékéről valók. Például „A Pityó partján” vagy a „Szolnoki hid”.

Nagy István festőművész a Könyves Kálmán termeiben rendezett kiállítást, amelynek megnyitó napja november 4-én volt. Nem igen emlékezünk az utóbbi időkben még egy kiállításra, amelyben a műértő közönséget egy előtte jóformán ismeretlen nevű festő a meglepetéseknek ekkora tárházával fogadta volna. Számunkra is sokban új öröm volt járni Nagy István rajzai és színes tanulmányai közt, úgy éreztük magunkat, mint egy dús, virágzó erdőben – jöllehet régebben láttunk Nagy Istvántól egyet-mást, olykor egy-egy kiállításon rajzot, képet, amelyek azonban mindig mintha nehezen, szinte félve akartak volna a nyilvánosság elé kerülni. Nagy István oly talentum, akiben már majdnem túlsók a magyar szemérmesség. Ahhoz kétségkívül és szerencsére nem ért, helyesebben nem is akart érteni, hogy mint lehet hathatósan kamatoztatni vékonyka tudást, rangon felül szerepelni a napi dicsőség álarányában. Nagy Istvánt, lelkének struktúráját, művészi természetét egész világ választja el azoktól a fúrge élelmestektől, akik matematikai pontossággal adminisztrálják maguk körül a sikert, azoktól a talmi zseniktől, akik terrorral akarják maguk részére hódítani a kritikát, s azoktól is, akik a divatosság kegyeiért mindenre kaphatók. Az ily kötésű ember, mint Nagy István, egész életét dobja a serpenyőbe, amelyen fordul, hogy művész lesz-e vagy sem. Jó, hogy ez így van és volt, mert másként Nagy István alig tartana ott, ahol tart. Ennek a következménye, hogy ma, kiállításában valósággal zuhogva csap le a nézőre töves, művészettől ízig-vérig átitatott mondanivalóival. Simán és olcsón persze nem ment az, hogy Nagy Istvánnak a közönség, a nagy nyilvánosság előtt halványan, sőt ismeretlenül csengő nevét nem lehet többé felejtetni, hogy e nevet a Könyves Kálmán szalonjában kitergetett festői gyűjtemény valósággal bedobta a legjobb tehetségűek, a legkomolyabb márkájú művészek közé. Az ára makacs és hosszantartó mérkőzés volt, amelyet Nagy István önmagával és mesterségével folytatott. A nyomát ott találjuk a stílusán, annak sajátos vonásaiban, egyéni ízében, s ott van ennek a világgal való – nem épen vígságos – harcnak emléke a festő életnézésén is, amely inkább komoly, markáns férfarcokon akad meg, s színes, napsütéses tájakba is mintha belecseenne valami rejtett borongást.

Nagy István háromszáz rajzot és pasztellt mutatott be, amelyeket túlnyomórészt a háború alatt csinált, mint egy székely honvédgyalogezred katonája, parancsnokának művészetszerető gondoskodása folytán, aki a népfelkelő festőnek módot adott a munkára. Háromszáz rajz, kép, kisebb-nagyobb színes tanulmány ennyi idő alatt valóban nem mindennapi termékenységre, nem szokványos festői vénára vall, ha köztük minden darab művészi megoldásával is annyira érdekkeltő, nem fölösleges ismétlődés, mint Nagy István kollekciójának darabjai. Erdélyi tájakról és emberekről, leginkább katonákról készült tanulmányok, festői vallomások váltakoztak a kiállításon galíciai utak emlékeivel, ahol a művész honvédsípkával a fején járt együtt székely bajtársaival. Bennük egy természetfestőt ismerhetett meg a közönség, aki a személe eltorlódó jelenségekben a lényegest keresi s közvetlenül, sans phrase adja vissza. Pasztelljei valóban nem feminin jellegűek. A szokott édes pasztell-tónus hiányzik róluk, s rajzai sem elaprózott, gyengéd és cizellált finomságokra épülők. Ehelyett más van jelen s kárpótol bőségesen Nagy István műveiben: erő. Az érzésnek valami áradó, magyar heve, fajtájának, a góbéknak férfias, kemény, paraszti ereje. Nagy István kiállítása az erdélyi menekültek és károsultak segítségét szolgálta. [...]

(Művészet, 1916. téli szám [nov.], XX. évf. 2. sz. 65–68.)

POSZTIMPRESSZIONISTA MŰVÉSZET

Kassák Lajos művészeti cikke

Mindenekelőtt: a kritika mint ilyen csak mint értékmegállapító jogosult. Kassák Lajos a *MA* most megjelent új számában a plakát és az új festészet címmel cikket írt, mely cikk egy gondolkodó és nyitott szemű ember reflexióit fűzi a fenti témához. Éppen ő, aki mint kritikus alig

ismert, veszi észre elsőnek az impresszionizmuson túli összes festői irányok kétségtelen rokonságát a plakáttal. Mindjárt tudtára adom, hogy a legújabb iskolák nemcsak hogy nem vették észre a plakátban rejlő sok festői lehetőséget, hanem sértődötten tiltakoznának minden kísérlet ellen, mely művészetüket – mint elvont egészet – a plakáttal vonatkozásba hozni csak meg is kísértené.

Vegyük sorjában a dolgokat. Legfontosabb megállapítása Kassáknak, hogy az összes most létező új festői irányok és áramlatok egy nagyszerű primitív kora az eljövendő nagy beteljesülésnek. Ez így van. S a piktor, aki ezt tagadja, nincs és nem is lehet tisztában saját piktúrájának lényegével. Azonban egy művészetnek, mely így bevallottan gyermekkorát éli – a keresésnek, a bukdácsolásnak, szóval a tévelygésnek különböző nagyságú, de kétségtelenül jelenlevő sorozatát – nem lehet még csak kívánni sem többet mint jóakarató érdeklődést és minden elfoglaltságtól ment várakozást; nagy tévedés tehát Kassáktól, mikor az új festőt már most prófétának tartja, mikor az eljövendő eredmények nemcsak nem láthatók, hanem alig is sejthetők. Hiszen vonjon párhuzamot az ősprimitívek és a renaissance közt, s a perspektívától szédülni lehet csak, befogni nem. Mit tudja Kassák, mi lesz az eljövendő művészi beteljesülés, ha a mostani egész új művészet – dadogás?!

Nem lehet, nem szabad egy ideológia szolgálatába állítani a művészetet. Nem a szociális érték a legfontosabb a műtárgyban. Egy bizonyos, hogy míg az embereknek a művészethez köze lesz, az érintkezés csak a szép kultuszában történhetik. Az is igaz, hogy ez majd minden lehetőséget magába foglal. Tehát itt válik el a plakát útja az egyéb piktúrától, s egy szóval sem állítom, hogy nem párhuzamos lenne a két út. Hanem míg a plakátnak kötelessége, hogy valamely tendenciával szolgáljon, valamely, akár üzleti, akár bármely agitációs célt lendítsen előre, s ezt a művészi kifejezés minden eszközével, addig a képnél szín, vonal és kompozíciós problémákra vagyok kíváncsi és semmi egyébre.

Kassák cikkének hibája, hogy szóval, írással akarja elvégezni azt, ami szerinte – s legelső sorban szerinte – magának a művészetnek, illetve a műtárgynak feladata volna, az agitációt; szóval már eleve szükségét érzi egy bizonyos alátámasztásnak az ezután következő kinyilatkoztatások részére.

Uitz Béla nagyszerű rajzának erre semmi szüksége; annál inkább rátér a magyarázat a címlapon közölt művészetre. Vajon jó művészi produktum-e az, amely egy teljesen más művészet, az írás által egész?

S hogy visszatérjek cikkem első mondatára, jobb szeretnénk, ha Kassák cikke – melynek minden kvalitását örömmel ismerjük el – kevésbé tanító hangon íródott volna. Főleg megállapításai a klasszicizmusról, naturalizmusról, impresszionizmusról, művészetrel foglalkozók előtt közhely számba mennek. Egy bizonyos, hogy mindezen érdeklődései mellett is nagy érdeklődéssel várjuk minden a művészetrel foglalkozó közlését.

Szigethy István

(Erdélyi Szemle, 1916. dec. 3. III. évf. 45. sz. 252–253.)

A téli tárlat. A Képzőművészeti Társulat tárlatai régebben a magyar képzőművészet reprezentatív kiállításai voltak, ahol legjobb művészeink évi munkásságuknak színét-javát mutatták be. Ez az állapot azonban már évek óta megszűnt, és a Társulat tárlatai a utóbbi időben sem érdekesség, sem művészi színvonal tekintetében nem emelkedtek ki a többi kiállítás átlagos színvonalából. Még inkább csökkent e kiállítások művészeti értéke a háború óta. [...] a mostani tárlat gyengeségének legfőbb okát akarjuk megemlíteni. Ez abban rejlik, hogy a Társulat kiállítási helyiségeiben, a Múcsarnokban még mindig hadikórház van, a tárlatok pedig a Szépművészeti Múzeum által időről időre átengedett helyiségekben vannak elhelyezve. A háború elején bele kellett és bele lehetett ebbe nyugodni, most azonban, midőn már kellő számú kórház épült, és a kórházi célokra ideiglenesen lefoglalt épületeket régen visszaadták eredeti rendeltetésüknek, igazán érthetetlen, hogy miért kell a Társulat kiállításait kölcsönkért, idegen helyiségekben rendezni. Olyan helyiségekben, amelyek kiállítási célokra teljesen alkalmatlanok. [...]

Bende János

(Ország-Világ, 1916. dec. 3. XXXVII. évf. 49. sz. 631–632.)

Téli kiállítások. A Képzőművészeti Társulat hajlékálul még mindig a Képzőművészeti Múzeum néhány rossz világított folyosója szolgál s így az ezidei téli tárlat munkái is ott nyertek jó-rossz elhelyezést. R kiállítás általában jobb mint a múlt tavaszi s ezt jóleső örömmel állapították meg mindazok, kik a napisajtó túlnyomó nagy részének érthetetlenül lekicsinylő kritikájától megtevesztve lépték át a tárlat küszöbét. Kétségtelen ugyan, hogy a „lázás keresés” – ami némely kritikusknak és művészeti érdekcsoportnak annyira kellene – hiányzik, de viszont ez egy cseppet sem hátrány, ha meggondoljuk, hogy e „lázás” újító törekvések nagy része sokszor a tudatlanság elpalástolására, a komoly tanulmányokba mélyedés mellőzésére s a sippal-dobbal érvényesülés előmozdítására szolgált. A művészetben is vannak átvitt értelemben vett szélhámoskodások s a mindenáron újítók nagy hányada rendszerint inkább csak jól felfogott üzleti érdekből és szenzáció hajhászásból lép a „lázás keresés” útjára.

Mondanunk sem kell, hogy a háború, ha az irodalomban még sajnos nem is, de a festő-művészetben annál határozottabban a komoly művészi mondanivalók felé terelte a figyelmet, s csak örülnünk kell, hogy művészeink megértették a kor szavát s legalább egyelőre tartózkodnak a szertelenségektől s ha talán nem is lépnek fel rendkívüli kvalitásokkal, amit nyújtanak: jól átgondolt és átértett becsületes munka, komoly törekvés, minden jó ízlésű ember által elfogadható olyan alkotások, mikén megérezhetjük a művészi tehetséget is, ha nem is mindig hatványozottabb, vagy egetverő magasságú megnyilvánulásában. A kiállított művek nagy átlagának színvonala tehát megfelelő, s ha akad néhány gyengébb vászon is, ezekért bőven kárpótolnak néhány jobb nevű mesterünknek minden tekintetben kiváló alkotásai. [...] A Nemzeti Szalon a téli tárlatok sorát a Magyar Akvarell- és Pasztellfestők Egyesületének kiállításával nyitotta meg. Az egybegyűlt anyag kellemes meglepetés a néző számára: feltűnően sok jó s feltűnően kevés a rossz munka, s ami e két határ között van, mind művészi értékű, kellemes a szemnek s azoknak, kik a művészetben a finomságot szeretik. Néhány pasztell portré úgy kompozícióban, mint szín és forma előadásban egyaránt meglepően jó s megvan bennük az az artisztikus és nobilis finomság, mit a magyar portréfestők túlnyomó részénél oly hiába keresünk. R beállítás a ruharezsek anyagszerű könnyedsége, nem egyszer a kiváló angol portréfestőkre emlékeztetnek, kiknek előadásmodorát tanulmányozni cseppet sem ártana jövő arcképfestőinknek. A csendéletek, a táj- és interieur-képek közt szintén sok becsületes munka akad, a kevés észrevehető dilettantizmus azonban néhány csendéleten még mindig megnyilvánul, ismételt figyelmeztetésül arra, hogy a jó csendélet egyike a legnehezebb művészi feladatoknak. [...]

ifj. Gonda Béla

(*Magyar Kultúra*, 1916. dec. 5. IV. évf. 23. sz. 514–516.)

A Ferenczy-család kiállítása. Úgy látszik, az Ernst-múzeum veszi át művészi életünkben az irányító szerepet. Sivár tárlatok között ennek a magánjellegű intézménynek minden akciója, ha nem is egyképpen sikerült, de céltudatos és programszerű, és csak annál élesebb világításba helyezi minden hivatalos intézményünk teljes programtalanságát, midőn nemcsak tanulságos, oktatási célzatú csoportkiállításokat mutat be, hanem ezeken túl művészeinket is szinte pragmatikusan válogatott legjellemezőbb műveikkel, igazi, örvendetesen előkelő és a tárlatok zűrzavara után vigasztaló értékükben mutatja be. Most még nagyobbat művelt a minden elismerésünkre érdemes vezetőség: egy magyar szobrászt fedez fel és állít a közönség elé, egy fiatal zsenit, akiről a legnagyobbakat illető tisztelettel szólhatunk csupán. [...] a kritikust arra jogositja, hogy az egész magyar kultúra nevében örvendezzen a magyar alkotóerő megkapó jelének s most karácsony előtt, mintha pusztuló nemzetünknek vigasztaló ajándékul küldte volna az ég és a magyar lélek töretlen energiájának bizonyosságául, ünnepi érzéssel szorítjuk meg a fiatal *Ferenczy* Béni munkás kezét, aki a magyar monumentális szobrászművészetnek régen várt, Fadrusz Jánossal elveszett s most hiszszük, meggazdagodva feltalált európai kvalitása lesz. [...] A Ferenczy-családban van egy leány, *Noémi*, ikertestvére a szobrásznak, és – ez a másik különös szenzáció – a fiú zsenijét valami nőiességgel enyhített trecento aszkézisbe transzponálva, majdnem teljességgel sugározza. Maga szötte gobelinek: [...] a kora-reneszánsz szűz áhítata van ezeken a szövött képeken, [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1916. dec. 10. – 17–18.)

A Ferenczy-család gyűjteményes kiállítása. Ferenczy Károly, aki a modern magyar festőművészet csekélyszámú élő klasszikusai közé tartozik, összegyűjtötte a maga új műveit, [...] Különös készen lép elő a teljes ismeretlenségből Ferenczy Béni, a szobrász. [...] Ferenczy Noémi gobelinjein is az az átszellemült művészetimádat ragyog, mint atyjának és fivéreinek művein. [...]

(*Az Est*, 1916. dec. 10. – 9.)

A Ferenczy család. [...] Figyelemre méltó és sokat ígérő művészhetség a fiú is, meg a leány is, s érdekes példái, hogyan férnek meg, hogyan fejlődhetnek egy család kebelében az elmentés irányok, ha igazán művészi eszményeket szolgálnak. Az apa nagy tekintélye nem nehezedik rá a fiatalok egyéniségére, szabadon élnek azok a maguk ideáljainak, szabadon keresik a szépet a maguk módja, a maguk meggyőződése szerint. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1916. dec. 10. – 20.)

A Ferenczy-család kiállítása. [...] *Béni*, a szobrász most szerepel először. Izmos tehetség, vaskos erővel s nemes, klasszikus érzéssel eltelve. [...] *Noémi*, a szövő-művésznő is új szereplő. A kolostor-művészet nagy elmélyedése rí le minden szőnyeg-tervezetéről és stilizált piktúrájáról. Szereti a román kori művészet naivitását, állatait és virágait. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1916. dec. 10. – 12.)

A Ferenczy-család kiállítása. [...] *Ferenczy* Károly a modern magyar festőművészet e markáns egyénisége a már klasszikus naturalizmus egyik zászlóvivője nálunk. Az ő piktúrája csupa nemes egyszerűség, leszűrtség és befejezettség. [...] *Fia*, *Ferenczy* Valér mintha most találta volna meg azt a területet, amely képességeinek kedvez. Ez a számára új terület a rézkarc. *Ferenczy* Béni, a fiatal szobrász meglepő mesterségbeli készséggel mutatkozik be. Egyiptomi és ógörög minták után indul, de a klasszikus motívumokat egy érdekes egyéni stílus szolgálatába tudja állítani. [...] A család iparművész tagja, *Ferenczy* Noémi épp úgy az absztrakt felé vonzódik, mint ikertestvére, *Ferenczy* Béni, de ő a középkori művészetek vallásos miszticizmusát választotta motívumául. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1916. dec. 10. – 15.)

A Ferenczy-család kiállítása. [...] megismerhettünk egy új magyar szobrász-zsenit és női ikertestvérét, aki gobelinekbe álmódja át ifjú nőiségének minden költészetét. *Ferenczy* Béni-nek hívják a hirtelen felbukkant művészt, aki Rodinre emlékeztető monumentalitással és Maillolhoz méltó lestillizált egyszerűséggel dolgozik. Szobraiban (pompás férfi aktok, néhány terrakotta fej, váza) csak úgy érzik a teremtő őserő, mint keményen férfias rajztanulmányain. Nem mohó, nem akar mindent egyszerre, de amit csinál, az kész munka, érett, komoly művészet. [...] Nővére, *Ferenczy* Noémi, női ösztönével rábukkant arra a mezsgyére, ahol minden tudását, minden hajlamát stílusosan és anyagszerűen viheti célhoz, anélkül, hogy oktalan versengéssel a férfi művészeknek akarna versenytársa lenni: finom, primitív rajzú, kompozíciójú és színezésű falkárpitokat csinál, nagyszerű technikával és bájosan romantikusan. Szerény büszkeséggel asszisztál a két kiváló ifjúnak nagynevű apjuk, [...]

(K. Gy.) [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1916. dec. 11. – 4.)

Ferenczy család kiállítása. [...] Az új magyar festőművészet egyik legerősebb, legexponáltabb vezéralakját láttuk benne ekkor. Neve program volt, harsonaszó, ígéret, az előretörő fiatalság törekvéseinek igazolása, ő maga pedig csupa erő, kemény férfias akarat, merész eleven tehetség. Ma, tizenhárom esztendő elmúltával, családjával együtt rendez közös kiállítást Ferenczy Károly, mintegy bizonyosságot téve arról, hogy a benne csúcspontra jutott energiák tovább hullámszerűen, új kifejezési lehetőségeket keresnek utódaiban, a vérségi kapcsolat megpecsételődik, az artistikus hajlam e külső látható jeleiben. Az egykori forradalmár, aki ifjúsága teljében nem tekintve se jobbra, se balra vakmerően tört előre, deresedő fejfel gyermekeit vezető, gyermekeit, kik az öröklött javakkal más és más területen gazdálkodnak. A legtávolabb vezet leánya, Ferenczy Noémi útja, aki a középkori várkisasszonyok áhitatos érzéseivel nagy falu szőnyegetek sző és a szűzanya a vezérlő patrónája. Az aszkéta hindu mesterek szőnyegeire emlékeztetnek e naiv lélekkel áthatott gobelinek és erejük, egyben fogyatékoságuk is a múltba, a távoli kultúrákhoz való menekülésből következik. A Madonna című szőnyege a legszebb. A tompa színek összecsendülése, a kompozíció zártága e munkájában a legtökéletesebb és a nem mindennapi feladattal viaskodó művész, dekoratív ösztöne, technikai felkészültsége és archaizáló tehetsége itt nyilatkozott meg a legszuggesztívebb, legzavartalanabb bensőséggel. A teremtés című gobelin ugyancsak kompakt és szerkezetiileg jól megoldott darab, de úgy látszik – és ez természetes – hogy a Mária-gobelin líraisága egyéniségéhez közelebb áll, mint az utóbbi szőnyeg epikai tendenciája. Ikertestvére Ferenczy Béni, mintázófiával cserélte fel atyja ecsetjét és az amannak képeiben jelentkező naturalista természetlátástól ugyancsak messzire távolodott. Régi görög terrakották, japán bronzok tanulságait közvetítik legtisztultabb harmóniával a szobrai, míg azok a szobrok, melyek észrevehető módon a reneszánsz és barokk mesterek eredményeire utalnak, kevésbé sikerültek. A duzzadó formák üresek és a robusztus, vastkos tömegek indokolatlanok, nem fűti át azokat belülről kifelé sugárzó, a méreteket, arányokat felfokozó, feszítő erő. Ferenczy Béni művészete a maga egészében absztrakt természetű és ha a szobraiból kiütőkőző, zavaró idegen elemeket tudatos munkával eltüntet, eredményei igen értékesek lehetnek. Ferenczy Valér kiindulási pontja egybeesik édesatyja nyolctíz év előtti periódusával. Képei gyengén és tökéletlenül tükrözik vissza Ferenczy Károly által túlhaladott törekvéseket. A hitében megrendült Mester tanítványának nehéz sora szakadt reá, nem tudta hova, kihez forduljon, talajvesztetten, tanácstalanul vergődött a körülötte örvénylő művészi forrongás közepette. Mintha mindennek tudatára ébredt volna ő maga is, felhagyott a piktúrával és a grafika felé pártolt. Egész sereg rézkarc tanúskodik figyelemreméltó grafikai tehetségéről. Lendületes vonalvezetése, tárgyilagossága, stílusérzése határozottan a képzőművészet ez ágának művelésére predesztinálja őt. Ferenczy Valér pályaváltozása grafikai művészetünk komoly nyeresége. Ferenczy Károly képei nagyjából régebbi alkotások. A mester egykori erejének, nagy értékű dokumentumai. Egy kis leány gyengéden vászonra lehelt alakja valósággal kisugárzik a keretből. Zengő meleg kék szín uralkodik egy másik arcképén. A kék és fehér egymásmellé helyezését és színértékük hangsúlyozását Ferenczy fiatalos bravúrral csinálta meg. Nagy aktja tér nélkül, magára hagyatva lebeg a vásznon.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1916. dec. 16. IX. évf. 24. sz. 894–895.)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. [...] Mesteri kép Gábor Móric Molnár Viktorné arcképe. [...] Egrý Józsefet dicsérni fogják a vásárlók. [...] Scheiber Hugó merész, de tónusaiban az életet adja vissza. [...]

Boross Mihály

(*Budapest*, 1916. dec. 17. – 13.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Mint ügyes kereskedőhöz illik, a Szalon is „dúsan felszerelt raktárral” jelentkezett a karácsonyi képvásáron. [...] A kiállítás fő eseménye Horvay János sirenélk-tervezet gyűjteménye. [...]

(*Az Est*, 1916. dec. 17. – 10.)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. [...] A gyűjtemény legértékesebb embere minden bizonnyal *Gulácsy* Lajos. Három képpel szerepel, egy nagy futurista izű víziójával, amelyhez nem elegendő a rajztudása. Egyéb dolgai közt nem jelentős női portréja egy kissé felületesen van megcsinálva, elsőrangú munka azonban tájképe, amely legjobb dolgai közül való, de egyben bizonyossága annak, hogy a festő már vagy egy évtized előtt megtalálta a maga igazi formáját s azóta csak kitérései voltak és nem fejlődései. [...] a nagyon tehetséges *Lehel* Mária színes csendélete és három erős kézzel formált női aktja, [...] *Nemes Lampérth* József modernségében nem eléggé érett, inkább játékos „Csendélet”-e, [...] *Scheiber* Hugó nyugtalan, de biztos nagy képe [...] érdekesebb darabjai a kiállításnak. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1916. dec. 17. – 9.)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Nem jobb, de nem is rosszabb a megszokottnál [...] *Gulácsy* Lajos misztikus álmainak egyik legszebbjét adja 130. sz. tájképén, egy nagyobb vászna a futurizmus zavaros mezsgyéjére tévedt. *Lehel* Mária dekoratív tehetsége két csendéleten nyer szép megnyilatkozást, hármas aktsoportja jól megkomponált dolog. [...] Felemlítést kíván még [...] *Egry* József, *Cserna* Rezső, [...] *Lampérth* József, [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1916. dec. 17. – 19–20.)

Karácsonyi képvásár. Közgazdász nyelven úgy mondhatnánk, hogy: „a világháborús pénzárlat folytán az itthon rekedt nagy pénzösség kedvező konjunktúrákat teremtett a művészi termelésre nézve is. Művészetünk iparkodik kiaknázni ezt a helyzetet, ami a műkereskedések és műkiállítások nagy szaporulatában immár szemmel láthatólag megnyilvánul.” [...]

A karácsonyi képvásárnál nem sokkal többet jelent a Nemzeti Szalon téli tárlata, mely ma nyílt meg, túlsúfolt termekkel. [...] a Szalon a legteljesebb szabadságot engedi meg minden művészeti irányynak. Azért látunk itt az ősi porcelános piktúrától a legultrább futurizmusig és kloaka festészetig mindenféle termelést. [...]

Kézdi [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1916. dec. 17. – 14.)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. [...] *Gulácsy* Lajos futurista tájképe, [...] *Lehel* Mária talentumos, érdekes Akt-kompozíciója és dekoratív csendélete, *Jaschik* Álmos tempera-képe, [...] *Nemes Lampérth* József erővel teljes csendélete [...] érdemelnek említést.

(k-i) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1916. dec. 17. – 16.)

FERENCZYÉK MŰVÉSZETE

Ferenczy Károly, Valér, Béni és Noémi kiállítása az Ernst-Múzeumban

Van valami zárkózottság Ferenczyék művészetében; nem a piacra való, szenzáció nincs benne, nem vet fel elvi-kérdéseket. Maguknak dolgoznak mind. Ketten közülük, a két ikertestvér, Béni és Noémi egyáltalán nem állítottak ki eddig: nem keresték a nyilvánosságot. Károly, az apa, ama festők közé tartozik, akik azzal, hogy a maguk kedvére festettek, már elértnek vélik a kép célját. Nem egy munkáját ő maga semmisítette meg: nem volt többé szüksége rá. A Ferenczyek szóltan emberek, egymás társaságában élnek, együtt böngészgetik az irodalom ama csemegéit, amelyek a legritkább könyvesboltban kaphatók. Szeretik a sportot, annak a legzajtalanabb fajtáját, a vitorlázást, a teniszt. Együtt élve, együtt dolgozva, ösmerik egymás esze járását, arról sem kell külön beszélgetni. Ezek után azt hihetné valaki, hogy körülbelül egyforma jellegű a művészetük is.

Pedig nagyon másként áll a dolog. Igaz, hogy némely közös jellemvonás megcsillan ennek is, annak is a kezén. Legközelebb áll Valér az atyja stílusához. De éppen ezen a kiállításon láthatók egyúttal a különbségek is, amelyek a két festőt elválasztják. Károly rajza inkább ritmosos, határozottabb, Valér vonalvezetése feloldottabb. Az apánál inkább a tónus, a fiúnál inkább a szín felé fejlődik a festői előadás stílusa. Amaz nyugodtabb, ez inkább a változatost hangsúlyozza. Ferenczy Károly mesteri keze ezúttal főképpen egy arckép révén köti le érdeklődésünket. Egy erősen kék ruha nagy foltja mellé hihetetlen lágyan ágyalta egy arc, egy kéz formáit. Maga a gyengéd hamvaságú kék ruha sem mindennapi látvány, efféle csak ritkán sikerül. Egy nagy akt próbáját adja annak, hogy mit ért Ferenczy Károly a vonal ritmusán. Mind a két kép ebben az elrendezésben száz veszedelemmel fenyegeti a festőt. S mégis oly magától értetődően, sugáran s egyszerűen kerültek a vászonra.

Fia, Valér nagy készségű festő, amit édesanyja arcképe, előkelő hangú, kevéssel megfestett kép, bizonyít elsősorban. Egy tömör, erős színű zöld tájkép mutatja, mily irányban fejleszhető a tehetsége. Egy sereg rajz és rézkarc épp úgy beszámol keze biztos

Ferenczy Béni és Noémi e kiállítás újdonságai. A maga területén, azt hisszük, mindkettő nyereséget jelent művészetünk számára. Béni, a szobrász erőteljes s mégis nyugodt aktokat és terrakotta-fejeket állított ki. A mozdulatok egészen plasztikaiak s nem illusztrálnak semmit, látszik, hogy vérbeli szobrász ragadta meg őket. Talán nem mindenkinek lesz rokonszenves a testtípus, amely e művek legtöbbször visszatér: erős húsú, zömök emberek, hosszú derékkal, rövid lábbal. Még ezek is meglepőnek fogják találni egy-egy mellkas, egy-egy comb minden ügyeskedés és technikai fogás nélkül való megmintázását. E fafaragásokon és gipszöntvényeken jól esik látni, hogy ama kevés szobrászunk közé tartozik, akit nem csábított el az agyag kínálta olcsó hatás. Tetszetős fogások helyét oly igazi plasztikai momentumok foglalják el, mint: súly és erő, forma és egység. Egészséges útja a tanulmánynak. járásáról. A grafikának kevésbé a lineáris, mint inkább a festői oldalát aknázza ki kulturális ízléssel.

A legszélsőbb pólust a művész-családban Noémi képviseli gobelin-technikájával, amely engedelmesen szolgálja legendákat mesélő vágyait. E művei stilizáló művészetet jelentenek, de ezzel még alig mondtunk valami jellemzőt. Hisz a gobelin-technika maga is biztat a stilizálásra. Itt az a plusz érdekes, amellyel a művész az anyag nobilis ajándékát tetézi. Nem körmönfontan keresett, hanem úgy látszik, a lélek mélyéből fakadó szeretet vezeti itt a naivan rajzoló kezét, amely önkéntelen sugallásoknak enged. Mert ezek a gobelinek' valóban nem közömbös virtuóz-munkák, vagy parádés „kézimunka”, hanem csupa líra. Az izlés kultiváltsága e naiv szépséggel teljes munkákat egyénivé teszi a más irányban naiv népművészeti textilművekkel szemben. Valóban, alig találhatott volna az e fajta áhítatos mesemondásra megfelelőbb anyagot a színes szálnál.

A kiállított művek túlnyomórészt Nagybányán keletkeztek. Ha mégis oly sokfélék – bár egyazon tűzhely melegénél születtek meg – annak a jele, hogy a nagybányai levegő valóban alkalmas a legkülönbébb művészi formák finom kitenyésztésére.

lk. [Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1916. dec. 17. XV. évf. 52. sz. 630.)

PÓR BERTALAN HARCTÉRI LITOGRFÁIÁI

A háborús művészet termése nem mondható még közepesnek sem. Bekövetkezett, amit tisztultabb művészi fogalmak szerint nemigen kellett a békeidőben sem magyarázni, hogy a téma egyedül még nem teszi a mestert. A háború, a nagy csataterék, a harcok ezernyi drámai mozzanata nem hozta meg az új festőket és nagyon csaldódnak azok, akik a háborús tárgyú képek szaporodásából egyszerre valami nagyot, például a kompozíció újjászületésének eljövételét várták. A művészet a háborúból nem fog megújodni és meg nem esedni, csak az alkalmi piktorok és szobrászok elszaporodásával bogáncsosodik meg. Közvetlen átfomáló hatása a háborúnak a festőművészetre és szobrászatra nem lesz. Sőt egyenesen azt mondhatjuk: a háború erőpróba volt arra, hogy akik tehetségek, lealacsonyított és vásári izű művészetre nem adják oda magukat. Aki művész, az a háborúval is megbirkózott, és hiába lesték az új Verescsaginokat, azok nem jöttek, de a valamirevaló művészek be tudtak kapcsolódni és magukon keresztül megtalálták még a háborút is.

Pór Bertalan az orosz harctéren készített rajzaiból adott ki most egy litográfia-gyűjteményt, mely mindezeket erősíti. Pór művészete a háború dacára is művészet maradt, sőt erős akcentust kapott. Pedig neki is meg kellett küzdeni a hadifestő nehéz helyzetével, adva voltak a lövészárkok, a gránát verte tölcsérek, az igénytelen orosz házak, a katonák, és mindig csak katonák, az örök egyformaságok, amiket rajzolni és festeni kellett. Pór azonban észrevette, hogy képességeiből miket kell különösebben arra fordítani, ha úgy akar dolgozni, mint grafikus, hogy kiemelje a csatátér környékéről azokat a helyzeteket, melyek hangsúlyossá növelve megmutatják nekünk a háborút. Régi rajzai robusztus erejűnek jelezték, emberi formákon töprengőnek és tájakon elmerengőnek. Nem volt könnyed és nem volt szellemeskedő, de éppen ezért nem volt üres sem, mindig a maga súlyos egyéniségét és egy monumentalitás felé törekvő festőnek önkéntelen vágyakozását adta. Apró rajzait is megérintette a nagyvonalúság szele.

A harctérről, a galíciai frontról összegyűjtött litográfia mappájában is ezeket a tulajdonságait látjuk halmozódni. A Hoffmann-hadtestnél dolgozott. Hoffmann tábormok művészetszeretete és jó szeme vette ki a batterie-ből és állította oda rajzolni, így lett hadifestő. Miket látott? Ő sem láthatott mást, mint minden katona, aki a fronton van, de meglátta a tájak és emberek nagy egyszerűségét, és rajzainak vezető motívumává ezt az egyszerűséget avatta. Nála nincs szimbólumok felé törekvés, de egy-egy táj, egy gránát verte, drámai erővel ható vén fa, egy-egy városka terén összefonódó trén nem ezeknek epizódszerű létét jelenti. Nála, amit megrajzol, nem a háborúnak egy jelentéktelen epizódját jelzi, hanem egyszerűségének nagyságával a kiemelkedőt. Őneki a háború nem komplikáció, hanem embereknek, dolgoknak, tájaknak nagyszerű véletlen találkozása, és ahogy ezt megrajzolja számunkra, abban segíti az a drámai hév, mellyel kilöki magából a látottakat. Három jellemző vonása ütközik ki a rajzokon: egyszerű, drámai és monumentális. Ezek adják meg litográfiáinak nagy erejét, mellyel a háborúról ideáig *az első magyar klasszikus rajzokat kaptuk*.

Gyűjteményében tizenhat litográfia van, nyomásuk sikerült, egybefoglaló mappájuk szép és izléses. A tizenhat litográfia a művész aláírásával ellátva 100 korona. Kapható Singer és Wolfner könyvkereskedésében, de megrendelhető a Világ könyvosztálya útján is.

Böloni György

(*Világ*, 1916. dec. 21. – 11–12.)

Forbáth Alfréd. Mai számunk chanukai fejléce egy nagytehetségű fiatal művésznek, Forbáth Alfrédnak a munkája, ki csak az elmúlt napokban mutatkozott be a nyilvánosságnak, mint elsőrangú rajzoló és finom tollú grafikus. A Szent György Céh most adta ki Forbáth Alfrédnak egy ex libris-gyűjteményét, mely művészkörökben általános tetszést és feltűnést keltett. A fiatal művész, kihez joggal fűzhetünk nagy reményeket, jelenleg katona, pécsi születésű, fia Fűchszi Arnoldnak, a pécsi izr. hitközség buzgó alelnökének.

(*Egyenlőség*, 1916. dec. 23. – 8.)

Üitz Béla rajza díszíti lapunk karácsonyi számának címlapját. A munka dicséri mesterét, és úgy hisszük, hogy fiatal művész barátunk egyébként sem szorult e helyen ajánlólevélre. Hiszen csak nemrég, hogy San Franciscóban – patriarkális mérlegeléseinktől ugyancsak távolfekvő idegenben – aranyérmét nyert. Itthon pedig – feltűnően ritka jelenség – éppoly szívesen látják Üitz Bélát a beérkezők sorában a konzervatív hajlamúak, mint a legtűrelmetlenebb és legkíméletlenebb újítók. Rokonszenves mindnyájunknak, mert művészete a küzdő embert tükrözi. Meg kell mondanunk ez alkalommal azt is, hogy e ritka emberi és művészi értékeket termelő küzdelem hozta őt össze annak idején címlapunk rajzának tulajdonosával, Neumann Soma úrral is, ki megértő lélekkel fogott hozzá műveinek gyűjtéséhez akkor, mikor az Üitz-név még nagyon távol állt a népszerűségtől. A művészettörténet csinálásának mindenesetre ez a legkellemesebb és leghálásabb módja.

(*A Hét*, 1916. dec. 24. XXVII. évf. 52. sz. 755.)

Ígéretek és remények. [...] Igazán nagy szobrász mindig kevés volt a világon, s egy ország képzőművészetének értéke szobrász egyéniségeivel éppen ezért mérhető, mert a rajz és a forma, tehát a képzőművészeti szemlélet leglényegesebb kifejező módja, illetőleg objektuma a szobrászok előtt mutatkozik legteljesebben, és ahol igazi szobrászművészet van, ott az egyéb művészetekhez való bő kvalitás bizvást feltételezhető. [...]

Az ifjú *Ferenczy Béni*, kisebbik fia annak a gyönyörű piktornak, aki a magyar festőművészet reformjában olyan jelentős munkát vállalt magára, most az Ernst-múzeum kiállításán, ahol az egész *Ferenczy*-család, apa, a két fiú és a középkor zárda elvonatkozását áhítatos gobelineken visszaálmódó leány mutatkoznak be együtt, komor erejű szobrok sorával jelentkeznek. Fadrusz kezdesét most már a teljes eredményig folytatni. Ahogy ideáljait munkáiból megismerjük s Maillol gránitformáit s az archaikus Egyiptom és a Mykénei görögség szűz férfiasságát és a japáni bronzok puritán anyagszerűségét látjuk feltűnni már most is gazdag szobrászi erudíciójában, a kezdetnek módja, hőfoka és lendülete olyan fejlődés vonalát érezteti velünk, amelynek íve szilárd lesz, lapidárisan egyszerű, természetes és magától értetődő, mint a Pantheon kupolájának tömör vonala. [...]

Márkus László

(*Uj Nemzedék*, 1916. dec. 24. III. évf. 52. sz. 12–13.)

A Nemzeti Szalon kiállítása nem hoz semmiféle meglepetést azok számára, akik minden egyes kiállításon ama bizonyos fölfedező útra indulnak: új értékes név, sokat ígérő, fiatal egyéniség után kutatva. [...] A Szalon mostani kiállításán is sok a dilettáns [...] találunk néhány jelentősebb nevet, komolyabb művészi törekvést. [...] erős, szép dolog *Egry „Balaton”*-a és „Hadi munkások” rajza. Lírikusan finom *Gulácsy Tájképe*. Érdekesebbek *Lehel Mária* és *Záhornyi képei*.

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1916. dec. 31. – 10.)

Művészet. A Téli Tárlat kritikájául az alábbi levelet regisztráljuk:

Országos Magyar Képzőművészeti Társulat
Budapest, Városliget, Múcsarnok

A „MA” T. Szerkesztőségének, Budapest
Tisztelt Szerkesztőség!

Az igazgatóság beletekintett folyóiratuk küldött 1-ső számába és kimondotta, hogy a kért állandó tiszteletjegyet nem engedélyezi.

Budapest, 1916. november hó 29.

Tisztelettel
Lesskó János
h. titkár

(*MA*, 1916. dec. I. évf. 2. sz. – 30.)

Magyar mesterek. Az Ernst-Múzeum csoportkiállítása. [...] *Szinyei Merse* Pál nem kevesebb, mint tizennégy képpel szerepel, köztük legújabb balatoni tájképeivel. [...] Finomkodó művészetüknek néhány sikerült darabját állították ki a *Feiks*-testvérek [...] kegyeletes, szomorú kötelességének tesz eleget az Ernst-Múzeum, mikor bemutatja a fiatal festőgárda egyik nemrég elhunyt törekvő és tehetséges tagjának, *Plány* Ervinnek hátrahagyott munkáit. *Plány* még kereste önmagát és egyéniségét, de amit produkált, tudását s mi több, tehetségét bizonyítja. [...] r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1917. jan. 14. – 21.)

Magyar mesterek csoportkiállítása. [...] Új emberek az Ernst Múzeumban a *Feiks* fivérek. Rendkívül artisztikus érzésű művészek. *Feiks* Alfréd a romantikus fantáziákat, *Feiks* Jenő az élet nyüzsgő sokadalmait festi sok sikerrel. *Faragó* Géza színes háborús karikatúrákat állított ki. [...] A fiatalon hősi halált halt *Plány* Ervin szép reményekkel biztató hagyatéka zárja be a festők sorát. [...]

(*Az Est*, 1917. jan. 14. – 8.)

Új magyar képek. Magyar „mesterek” csoportkiállításának nevezi az *Ernst-múzeum* ma bemutatott új képeit. Mestermunka azonban túlságosan sok nem akad a kiállításon. *Csók* István egyetlen képe, a „Fasor télen” mesterré avatná, ha még nem lenne az. *Szinyei* mestermunkája, a „Tourbillon”, mely azonban 1873-ban készült s 300 pengő forintért kelt el húsz évvel ezelőtt. A régi – ha csak pár éves! – dal csendül fel *Iványi Grünwald* Béla palettáján is: kompozíciók, fürdő, táncmozdulatokat lejtő aktokból, a régi kékes-föld színben, erősen klasszicizáló becsvággyról tanúskodik, s komolyabb rajzkultúrát sejtetők. *Feiks* Alfréd és Jenő, *Faragó* Géza, *Kisfaludi Strobl* Zsigmond, a szobrász, és a hősi halált halt, rokonszenves *Plány* Ervin megérdemlik, hogy a közönség észrevegye és tudomásul vegye, hogy ők a maguk egyéni művészeti életét élik s a maguk egyéni nyelvével szólnak hozzánk.

(R. M.) [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság*, 1917. jan. 14. – 9.)

Magyar mesterek az Ernst múzeumban. Harmadik csoportkiállítás. Az Ernst múzeum újabb magyar csoportkiállításának természetesen legérdekesebb jelensége *Szinyei Merse* új képsorozata. A hetven esztendő mester egész meglepetésszerűen vonul fel most, sok és hosszú hallgatás után ezzel a kollekcióval, amelyben nem egy darab régi és legjobb dolgaira emlékeztet. Eszközei nem változtak meg: a színei erős melegséggel és pompás összeolvadásukkal hoznak nagy szépségeket [...]

Iványi Grünwald Béla nagy kollekciójának értékes tanulsága a művész fejlődése, aki a közelmúltban keresett áthidalást a maga erősen naturalisztikus tendenciájú művészetéből egy színben és vonalakban is nagyon hatásos dekoratívizmusba, amely azonban erősen ellenkezett eredeti hajlandóságával. Most e dekoratív külsőségeket lestillizálóbb egyszerűség váltotta fel, mely a kompozíció szépségén kívül klasszicitás felé törekszik finom egyszerűséggel és figurái megszerkesztésével: [...]

Egyenesen szenzációs *Faragó* Géza karikatúra kollekcója. E háborús torzképgyűjteményből régebbi plakát-dolgainak némely édessége – mely néha zavart – egészen elmaradt s precíziósság helyett most erőteljesség, rajzbeli biztosság, a színezés bravúros ötletessége a legjobb modern grafikusok közé emelik. Ötletei magukban is pompásak, festői megoldása pedig mindig egyenlő érték az ötlettel. A rajz egyszerűsége és az erős hatású színfoltok szinte követelik a sokszorosító követ [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1917. jan. 14. – 7.)

Magyar mesterek csoportkiállítása. [...] a *Feiks*-testvérek mindketten francia hatás alatt állanak ma is, ám e hatásokat a maguk külön művészi egyéniségében igyekeznek felolvasztani. [...] *Plány* Ervin, akinek korai elvesztése egyik fájdalmas emléke lesz a háborúnak, [...] Aránylag rövidművészipályáján sok mindenféle irányval próbálkozott, egészen a neoimpresszionizmusig. A becsületes keresők közé tartozott, kár, hogy mielőtt kvalitásai önállóan érvényre juthattak volna, kettétörött a karrierje. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1917. jan. 14. – 23.)

Magyar művészek harmadik csoportkiállítása az Ernst-Múzeumban. [...] *Iványi Grünwald*, a nagy kereső, tovább keres. Keresi önmagát, keresi az egyedül idvezítő technikát, próbálkozik újabb és megint újabb irányokkal és témákkal. De mintha már kissé belefáradt volna ebbe a vég nélküli keresésbe: mintha túlkereste volna önmagát. Hiszen már nem fiatalember. Így is érdekes azonban, fáradtan és célhoz nem érkezett.

Szinyei Merse következik. A remeteségéből nemrégén reaktiválódott nagy piktor, az első magyar impresszionista, aki színorgiáival ifjú korában szenzációt keltett. 1870-ben frissen tomboló ifjúságával mai értelemben is a legmodernebb volt, ma kissé már pedáns, részletező és túl becsületes. De néhány balatoni víztanulmánya (először fest nagy vizet) most is elsőrangú. [...] *Plány* Ervin néhány tisztességes becsületes képe függ a sötét udvari részben. Szegénynek már mindegy, mit írunk róla. De így is dicsérhetjük jó lélekkel. *Kisfaludi Strobl* Zsigától kisebb, látszólag megrendelésre készült márvány és égetett portrészobrokat látunk. Kár ennek a tehetséges fiatalembernek ennyire az üzletre vetnie magát. E nélkül igen szép eredményeket érhet el. [...]

Kürthy György

(8 *Órai Ujság*, 1917. jan. 14. – 6.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. A művészet inyencai számára mindig kelleme-sebb a kevés finom falat, mint a sok a jóból. [...] Művelt ember minden izlést elfogad – ha az nem izléstelenség vagy fürtelem. A hiba éppen az, hogy nálunk a legutolsó rondaságot is egyesek izlésesnek szeretnék beállítani. Az Ernst-múzeumban azonban ilyesmikről nincs szó. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1917. jan. 14. – 13.)

Magyar művészek csoportkiállítása. [...] Különböző értékelést követel ez a névsor, de kétségtelen, hogy a kiállító művészek valamennyien egyforma figyelemre tarthatnak számot: a reneszánszát élő *Szinyei Merse* Pál éppúgy, mint a talentumos *Feiks* Alfréd és *Feiks* Jenő. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1917. jan. 14. – 16.)

Az Ernst-múzeum csoportkiállítása. Sikerült és szép kiállításon mutat be az Ernst-múzeum egy csomó magyar művészt, köztük modernjeink doyenjét, *Szinyei Merse* Pál. [...] Az első

teremben függnek Feiks Jenő és Alfréd munkái. Sajátos egyéniségük szerencsésen összeválogatott képeiken jól érvényesül. Nem éppen őszinte művészetük artisztikus hatásokra törekszik, néha szép sikerrel. [...] Strobl Zsigmond kis plasztikai munkái [...] jobbára zsánerszerű figurácskák, részletező, sőt aprólékos előadásúak. Különb munkáit is ismerjük [...]

Elek Artúr

(Az Újság, 1917. jan. 14. – 18.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. Magyar festők – mesterek – harmadik csoportkiállítását rendezte ezúttal az Ernst-múzeum. Szinyei Merse Pál nyitja meg a sort a Balaton partján készült képeivel. [...] *Iványi Grünwald* Béla kompozíciókat és tájképeket gyűjtött össze újabb munkáiból. Kompozíciói fejlődést mutatnak a művész módja szerint, de ez a kompozíciós törekvés a mi szemünkben nem rokonszenves és nem jogos. Esztendők érdekes vajdásából, amiken a művész keresztülment, a formák leegyszerűsítése maradt meg itt, de nincs a formák összekapcsolódásának megfelelő rendszere, a kompozíció ritmusa a régi, csaknem akadémikus. Ez nem klasszicitás, mint némelyek hiszik, hanem kompozíció-demagógia. [...] A kiállításon kollektívul szerepel Feiks Alfréd és Feiks Jenő, akik töredezeve jelentek meg idáig tárlatainkon. Feiks Alfréd letompított tónusaiban mintha az impresszionizmus első angol mestereinek hatását éreznők. Leegyszerűsítve és nyugalommal festi a színes tömegeket, színháza és tengerparti képe főként érdekes. Feiks Jenő témaköre hasonló és előadásmódja is rokon, de ő a tömegek mozgalmasságából, mozdulatok sokaságából friss megfigyeléssel űti meg a lényegét, ad egy-egy hangsúlyt. Két szobát a korán elhunyt *Plány* Ervinnek, a háború halottjának hátrahagyott műveinek szentelt a vezetőség. A munkák egy kezdő pályát jeleznek még, az eredetiség túlságos kibontakozása nélkül, de komoly tanulmányokkal, a realitás iránt mutató nagy érzéssel. Női aktja és bretagne-i mosónői emelkednek ki elsősorban képei közül. [...]

(Bgy.) [Böloni György]

(Világ, 1917. jan. 14. – 22.)

Képzőművészeti Szabadiskola. A magyar művészképzés hiányain akar segíteni az az új művészeti intézmény, mely ma nyílt meg a fővárosban. A képzőművészeti pályákra készülőknek idáig nem állott nálunk rendelkezésére olyan iskola, ahol minden korlától menten szabadon indulhasson útnak a fiatal tehetség. A ma megnyílt intézmény – neve Képzőművészeti Szabadiskola – nem követel vizsgákat és bizonyítványokat, mert alkalmat akar nyújtani mindenkinek, hogy egyéni képességei szerint művészi hajlamainak szabad érvényesítésével fejlődhessenek. A festő-, rajz- és szobrásziskola neves művészek vezetése alatt ezzel a programmal alakult meg. Tanárai *Kernstok* Károly, *Rippl-Rónai* József festőművészek, *Vedres* Márk szobrászművész, *Vágó* József műépítész, *Böloni* György, *Elek* Artúr és *Márkus* László esztétikusok, műtörténelmi előadók. Intézeti igazgató: *Kónyay* Elemér, képzőművészeti titkára *Teplánszky* Sándor rajztanár, s ez a vezetőség reményekkel biztat arra, hogy az iskola célját el is éri. A Képzőművészeti Szabadiskola a párizsi Julian-akadémia rendszerét és elveit akarja követni, amely oly sok szép tehetséget nevelt évtizedeken keresztül a magyar művészetnek, és azt óhajtja éppen elérni, hogy a magyar ifjúság ne legyen kénytelen ezentúl külföldre menni, hanem itthon is megtalálja azt a szabad és modern szellemű intézményt, ahol tanulmányait végezheti. Az iskola programja – esztétikai és művészetelméleti szabad előadásai itt kapcsolódnak szervesen bele – röviden ebbe foglalható össze: tehetséget fejleszt, művészi nevelést ad, ízlést csiszol és felfogást irányít. A mi magyar viszonyaink mellett egy ilyen iskolára sokkal nagyobb szükség van, mint bárhol másutt. Festőakadémiánkról évenként százával utasítják el a jelentkező növendékeket helyszűke vagy készületlenség miatt. Középkiskoláinkban, főleg a gimnáziumban nincs is alkalmuk a tanulóknak magukat a rajzban, festészetben kiképezni, itt pedig majd a kezdők is megszerezhetik azt a tudást, amely képessé teszi őket akadémiai tanulmányaik folytatására és így az intézet magának az állami akadémiának is nagy szolgálatot tesz. Az iskola felosztása: alak-, fejrész tanulás, festő- és rajztanfolyam, szobrásziskola, esti aktrajzolás (kroki) és az iparművészeti ízlést fejlesztő, főleg a lakásművészetet felölelő tanfolyam. A Szabadiskola minden évben kiállítást rendez

tanítványok munkáiból és érmeikkel (1 arany, 2 ezüst, 5 bronzérem és dicséző oklevelek) tünteti ki a sikeres munkákat. A tanári kar által tehetségesnek ítélt szegény sorsú művésznövendékek tandíjmentességben részesülnek, és ezek részére egyelőre egy 1000 és két 500 koronás évi ösztöndíjat biztosít az intézet. Az iskola helyisége a Belvárosban a Váci utcában a *Haris bazár 2.* alatti palota fölémeletén van. Beiratkozni lehet egész nap és részletes felvilágosítással szívesen szolgál az igazgatóság.

(*Világ*, 1917. jan. 14. – 23.)¹

Képzőművészeti Szabadiskola. Új művészeti intézmény nyílt ma meg Budapesten a belvárosban a Haris bazár 2. fölémeletén *Képzőművészeti Szabadiskola* címen festő-, rajz- és szobrásziskola alakult, előkelő mesterek vezetése alatt. Az intézet alkalmat akar nyújtani mindenkinek, aki tehetséget érez magában, hogy fejlődhessék, tanulhasson, egyéni ízlése és meggyőződése szerint, minden iskolai kényszer nélkül. A tanítványok maguk választhatják meg mestereiket, akiktől tanulni akarnak, de semmiféle módszer alkalmazásával nem juthatnak művészi felfogásuk vagy meggyőződésükkel ellentétbe. Az intézet tanárai *Kernstok* Károly, *Rippl-Rónai* József festők, *Vedres* Márk szobrász, *Vágó* József építész, *Böhlöni* György, *Elek* Artúr és *Márkus* László esztétikusok, műtörténelmi előadók. Intézeti igazgató *Kónyay* Elemér képzőművészeti titkár, *Teplánszky* Sándor festőművész, rajztanár. A Szabadiskola minden évben kiállítást rendez a tanítványok munkáiból és érmeikkel tünteti ki a sikeres munkákat. A tehetséges szegény sorsú művésznövendékek tandíjmentességben részesülnek és ezek részére egyelőre egy 1000 és két 500 koronás évi ösztöndíjat biztosít az intézet. A Képzőművészeti Szabadiskola a párizsi Julian akadémia rendszerét követi s célja, hogy a magyar művészeink ne legyenek kénytelenek külföldre menni.

(*Magyarország*, 1917. jan. 16. – 14.)

Szép Ernő felolvasása. Az Ernst-múzeum nagyszabású csoportkiállításán e hét vasárnap-ján felolvasás lesz. Szép Ernő egy elesett költőt, Békássy Ferencet fogja bemutatni. A felolvasás délelőtt tizenegy órakor kezdődik.

(*Az Újság*, 1917. jan. 17. – 12.)

FESTŐK A PULT MÖGÖTT

A publikum, amelyik kijár a Múcsarnokba, nem is sejtí, hogy micsoda bajok és belső zavarok dúlnak a magyar képzőművészek egyesületében. Ide tíz év óta nem akarnak felvenni új és tehetséges művészt. Ott, ahol *Kies Rezső* úr csodagyerek zsűritag, ahol *Muck Briczka* az is egy zsűritag és ahol *Bruchsteiner* és fia cég (lith. műintézet, bádoplakát és címtáblagyár, *Damjanich* u. 35. Telefon 5-96) a legjobb festő, oda nem veszik fel közönséges tagnak *Czigány Dezsőt*, *Gara Arnoldot*, *Gulácsyt* és még egy csomó fiatal tehetséget. *Hatvány Feri* az biztosan tag, mert az bár tehetséges, de milliomos. A képzőművészek egyesületének kevés volt a Múcsarnok és nyitott egy bótot a *Kossuth Lajos* utcában, ahol pult is van és amerikai rendszerű csöngős kasz-szában ül a múzsa és csavarja a nemzeti ízléstelenségét. Nem volt elég a Múcsarnokban térdig járni *Innocent* fehérfolyású vásznaiban, amelyeken csak egészen korrekt, kifogástalan, elszegényedett, de még e percben érintetlen, feltétlen jó családból származó úriasszonyok lesznek lefestve. És nem volt elég a csendéletekből, amiket alig lehet hazavinni, olyan nagyok és nehezek, viszont csak tíz forintba kerülnek rámaival együtt pedig százkoronások vannak ráfestve. Vagy azok az aktképek, amiken a mester vízbe állította a modellt, mert nem bírta megrajzolni a mo-

¹ Ua.: Képzőművészeti Szabadiskola. *Esti Újság*, 1917. jan. 17. 4.

dell lábát. Viszont a festőre jobban ráfért volna a lábvíz. Mindezt nem volt elég a város végén a Múcsarnokban látni, hanem behozták a Kossuth Lajos utcába. Bachmann miniatűrjeit, amelyek olyan jók, hogy igazi dongók vannak ráragasztva és valódi márványra vannak festve.

Ez olyan jól sikerült, hogy most már állandósítják és a magyar Képzőművészek egyesülete részvénytársasági alapon műkereskedést alapít. Olvastuk az alapítási tervezetet. Tessék, lehet részvényeket jegyezni. Kézdi-Kovács is benne van. Bruchsteiner is benne van. Wolfner Gyula is benne van. Egger Gyula gyáros is benne van. És persze Krausz Simi is benne van. Akar egy eredeti Krausz Simi tájképet? Vagy egy kis Bruchsteinert? Siessen a jegyzéssel. Kár minden percért. Vegyen képet. Schmücke dein Heim. Heim dein Schmück. Brück. Bruck.

(*Pesti Futár, 1917. jan. 19. X. évf. 461. sz. 11.*)²

MAGYAR MESTEREK KIÁLLÍTÁSA

(Szinyei Merse Pál)

Az Ernst-múzeum magyar mesterek kiállításával köszönti az új esztendőt. A termek egyikében Szinyei Merse Pál, a legnagyobb magyar tájfestő, tiszteli meg néhány legújabb balatoni képével a közönséget. Szinyei mester munkáit elnézni éppoly gyönyörűség, mint írni róluk; csupa napfény, derű, tiszta levegő, örömmel teljes színek sugároznak felénk minden alkotásáról s ez a hangulat a maga tiszta szelidségében ömlik et mindazokon, kik a mester művészi mondanivalóit örömmel lelkükbe vesik.

Keresetlen őszinteség, minden póztól mentes közvetlenség szól hozzánk minden egyes vásznáról; finom ízlés, előkelő felfogás, emelkedettebb gondolkodás van minden ecsetvonásában. Szinyei nagy művész s előkelő magyar úr; régi nemes családjának történelmi múltja s a saját maga teremtette művészi múlt mintha öllelkeznének a keze vonása alatt, fi léleknek a tradíciókból, a régi magyar kúriák levegőjéből fejlődő finom előkelősége megóvta egész életében a túlzásoktól, a szertelenségektől, a szenzáció- vagy divathajszolástól. S ez nagy szó, mert Szinyei a maga idejében újtó volt s az újítók közül csak kevés kiválasztott lángelmének adatik meg az, hogy az újat, a maga nemében szenzációkat szertelenségbe esés nélkül tudja kifejezni.

Szinyei a magyar plein air-festés megalapítója, ami azt jelenti, hogy a szabad természetben föllépő nagy fény, élénk világosság, derűs, tiszta színek, a maguk hamisítatlan valóságában a magyar festők közül Szinyei vásznain jelentek meg első ízben. A természetet a maga nagy, összefoglaló egységében látta meg, ragyogó fénytől körülveve, mely egyrészt örökös vibráló mozgásban tart mindent, másrészt belebújik a fű, a bokor, a fa, a föld, a víz, az ég színeibe s ott különböző színárnyalatokat vált ki, színértékeket teremt, tompítja vagy fokozza a színek tűzét, világítót, avagy mélyebb színfoltokat ad, s mindezt egy egységes nagy harmóniába olvasztja.

Szinyei előtt mindezt hiába kerestük a magyar tájfestészetben; műteremben, egyoldalú ablakfény megvilágította festőállványokon készültek a tájképek, sötétes, barna tónusban, minden elevenség, többnyire minden igazság nélkül. Természetrajzi szabályok, a növény- és állattan skatulyázott rendszerei voltak a tájfestők irányítói s ennek az elvnek feleltek meg vásznaik is, melyeken a lombzat, a falevél egy természetrajzi tankönyv analízis részletességével volt megörökítve.

Szinyei első nagyobb sikerű képe, a „Majális”, szintén még műteremben készül, de már a szabad természet, az egyenletesen eloszló fény tanulmányozásának s átérésének hatása alatt. R nehézség, amellyel a szabad természet adta impresszióknak műterem világításban s a közvetlen szemlélettől mentesen való visszaadása járt, arra hívta fel a mester figyelmét, hogy mindazt a festői pompát, mit az élő természet éterikus rezgésű levegőjével, fényével, örömtől ujjongó színeivel élénk tár, csakis és kizárólag a közvetlen impressziók révén lehet hűen, elevenen, igazán visszaadni. E tapasztalat csakhamar Szinyei mély meggyőződésévé lesz s mindjobban elmerülve a természetbe, annak nemcsak hűséges tolmácsává, de lelke mélyéig való ra-

² Ld. még: Major Henrik: Nyílt levél a Múcsarnok zsűrijéhez. *Pesti Futár*, 1917. márc. 30. No. 471. sz. 11–13.

jongójává válik. Palettáján egymásután mind derültebb, csillogóbb, tüzezebb színek fakadnak s a biztos kézzel, finom érték-méréssel felrakott színfoltok egyre összecsendülőbb harmóniában éreztetik velünk a természet csodás világát. Virágos mezők és rétek, dús lombzatokkal ékes parkok, bársony sima gyepel borított kertek pompáznak a hatalmas ívelésű, üde, kék égbolt alatt; mesterien odavetett felhők lebegnek a táj felett s ragadják tova nagy messzeségbe a képzeletünket.

Sehol egy bántó színfolt, sehol semmi mesterkéltetés, csupa nyugodt, tiszta, derűs képek, melyek a nézőt is nyugodtan, zavartalanul hagyják gyönyörködni. Mindenki által könnyen érthető nyelven szól hozzánk a mester, beszéd, magyarázat – mint annyi modern képhez – nem kell vásznaihoz; a laikus megbűvölve, a műértő a rendkívüli kvalitásokat felismerve áll előttük.

S csodálatos, hogy a művészet e legtisztább nyelvén megszólaló alkotásokat valamikor furcsának, különködőnek nézték. A „Majális”-t 1873-ban Münchenben, majd Bécsben állítja ki s csak a művészet körében kelt megérdemelt feltűnést; a tíz évvel később, 1883-ban festett „Pacsirta” magyar kritikusok részéről ledorongolásban részesül. Nyíltan megírják, hogy Szinyei „delirium colorans”-ban szenved, hogy a színek örülete az, ami vásznain jelentkezik.

Nem csoda, intrika már akkor is volt s a barna tónusokban festegető, nálánál sokkal kisebb tehetségű festőművészek egész múltja s jelene értéktelenné vált volna, ha Szinyei napfényt, levegőt, színeit, hűnek és igaznak ismerik el. Szinyei előkelő finom lelke, úri természete nem vette fel e csúf intrikaharcot; a magyar nemes úr előkelő gesztusával letette az ecsetet s – nem nyúlt hozzá évekig. Visszament a pátriájába úrnak. Csak mikor a kilencvenes évek elején a fiatal magyar művészek plein airista csoportja a szabad természetnek szabad meglátásával festett képeivel sikert arat, látja Szinyei elérkezettnek az időt, hogy vásznaival, melyeknek stílusát az eltelt húsz év igazolta, ismét a nyilvánosság elé lépjen. Hoz 1896-i kiállításon a Majálist, a Pacsirtát s még 6 más vásznát mutatja be s valóban, az idő megérlelte dicsőségét – a magyar művészek elragadtatással üdvözlük s a kritika is az egyhangú elismerés koszorúját rakja lábai elé.

Szinyeit a magyar művészek fedezik fel a magyar művészet számára s fiatal és idősebb művészek minden intrikája elcsendesül, mihelyt Szinyeiről van szó.

A mester ma közönség, kritika és a művészek által egyaránt elismert nagyság, a nemzet egyik büszkesége. Ma is mindig friss, üde vásznai kincsei művészetünknek s az Ernst-múzeum legújabb kiállításán bemutatott balatoni képei örökbecsű alkotásai az immár hetvenkét esztendő művésznek. Szinyei ma is éppoly friss, termékeny, mint évtizedekkel ezelőtt; friss a telke, a szelleme, a kedély világa, az alkotó géniusza.

Tisztelettel köszöntjük az ősz mestert legújabb művei bemutatása alkalmából s köszönet illeti meg az Ernst-múzeumot, hogy a mester szerénységét megtörve, rábirta őt, hogy nekünk, közönségnek, alkalmat adjon a magyar művészet dicsőségét egy Szinyeiben ünnepelni.

ifj. Gonda Béla

(*Magyar Kultúra, 1917. jan. 20. V. évf. 2. sz. 85–87.*)

Új magyar képek. Arany-sarkantyús vitézekké szeretné ütni az Ernst Múzeum mindazokat a nemes és nemtelen lovagokat, akik az ő porondján állanak ki művész viadalra, csak hogy királyi pallos kell ehhez a szertartáshoz, hogy érvényes legyen, nem pedig a házi művészetpolitika farkadocskája. A buzgó menedzserek kinevezhetik ugyan „mesterek”-nek a maguk kiállítóit, de csak úgy maguk között, ám mi mégis csak inkább a kifüggesztett képeket vizsgáljuk s úgy keressük ki a mestermunkákat. Mert akad ilyen – is: Csók István téli „Fasor”-a például. Sőt Csók egészben mesterként mutatkozik, mint mindig. Csak igazi művészt foglalkoztathat a gondolat: hogyan festené meg ma – több mint negyedszázad után! – első nagyobb szabású kompozícióját, s ő „Báthory Erzsébet”-ről most, utólag, olyan ragyogó vázlatot csinált, hogy szinte szeretnők, ha újra kezdené nagy párbaját a sátánikus csejteit asszonnyal. Ha’szen ha újra kezdenénk, amit egyszer rosszul csináltunk!... De Csók ma igazán élete chef d’oeuvre-jét festené meg benne; izzó, mindenén átsütő érzékisége ma tudná csak kihozni ebből a témából azt az erotikumot, mely annak idején még csak a tudat alatt lappangott nála, s amit a Roche-grosse-ok akadémia-ja operafánálás látványosságáig higitott fel benne. Azonban: beatus ille... Csók ma a Balaton vizét és felhőit lesi és beéri egy-egy futó pillanat festői impressziójának ártatlan örömeivel. Szinyei

is követi a Balaton mellé, de az ősz művésznél ez természetes, ő már elénekelte a maga nagy áriáit, – egy nagyszerű scherzója: a „Tourbillon” (1873-ból) betölti a kiállítási termet is: régi dal, régi dicsőségről... A lírikusok mellett *Iványi Grünwald* Béla reprezentálja a kompozíciót, bárha csak variációit adja is pár év óta már gyakran megismételt klasszicizáló kísérleteinek. Színből most is érdekes, misztériózus, rajzban viszont már koncentráltabb. [...]

(Rm.) [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1917. jan. 21. XXVIII. évf. 3. sz. 47.)

HÁROM MŰVÉS Z

Szinyei, Csók, Iványi kiállítás az Ernst-múzeumban

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer három festő... Nem mese: tudjuk a helyet, az időt, a három festő nevét is. S mégis mesébe való.

Tehát Nagybányán volt, két évtizeddel ezelőtt, a három festő pedig Szinyei, Csók, Iványi, akik most együtt állítanak ki az Ernst-múzeumban.

Akkor az volt mind a háromról a közvélemény, hogy rettentően modernek, s akire akkor ezt a bélyeget rásütötték, jaj volt annak.

Szinyei önönmagán tapasztalta. Elvesztette a múltját és jelenét.

A másik kettőnek akkor még a jövőjénél nem volt egyéb menteni valója. Kockára vetették tehát ezt a legnagyobb tételt.

Egyikük sem kellett senkinek.

Szinyei, a magyar földesúr, búzatáblái közé száműzte magát, feudális daccal. Egy napon megcsinálta a nagy számadást a művészettel. Adott: mindent, – kapott: semmit. Aztán kemény urasági pennával áthúzta a tartozást. Legyen ajándék. Nem nagyon háborgatta továbbra a közvéleményt. Ez se őt.

Jöttek azután mások, ugyanolyan hitvallással (– most ötlük eszembe: jórészt gazdálkodó családok sarjadékai ezek is –), de fiatalok voltak. Ők csinálták meg nálunk azt, amit a külföldön a különböző szecessziók. Ennél is többet: nagybányai röghöz kötött művészetet. Meg is törték ezen küzdelem közepette az utat, már jártak is rajta szépen, erősen.

A jernyei búzatáblák száműzöttje, nagy vadász az úr előtt, neszét vette, most húsz éve, mi történik Nagybányán. Ment tehát Kelet felé s látta a pirkadást.

Neki való embereket, neki való művészi ábrándokat. S láthatta, hogy hiszen megy is már a dolog, hogy itt is, ott is leomlanak az akadályok, a fiatalok szívós munkája romokat takarít el, építi az új hajlékokat. Hozza a bányai szél a friss zamatot, erdőből, havasról s verőfény, szín, futó árnyék, földszag, mind rákerül sorjában az új képekre.

Húsz évvel ezelőtt ülhetek úgy együtt Nagybányán, mint ahogy most együtt lógnak a képek Budapesten. A fiatalok egyet nyújtözva a hosszú ostrom után, a jernyei vadász pedig olyasmit érezve, hogy csordul az örömtől, a vágytól, a kedvtől a szív, a teremtő-munka kis gépe.

Két évtizeddel ezelőtt ők hárman megérték azt a valamit, ami addig egyikünknek sem adott meg: a jelent.

Csók István ekkor kapta a Báthory Erzsébetre az aranyérmét. Nem ugyan itthon, de Münchenben.

Iványi Béla „Est”-je ekkor vonult be a Múzeumba. A fiatalok meg lehettek elégedve – egyelőre.

De a legnagyobb valami, ami a jernyei száműzöttet érhetette, az is éppen ekkor történt. A ki-nevetett, a lerántott, a visszautasított „Majális” előtt hajtotta meg a lobogóit maga a nagyméltóságú államhatalom. Ekkor került a gyémánt a koronába: a Majális a Szépművészeti Múzeum magyar gyűjteményébe.

Jól eshetett mind a hármuknak, amint ott üldögéltek Nagybánya fái alatt, ez a pár kis külsőség. Ez az esztendő mégis a jobbak közé tartozott. Csak vissza kellett egy kicsit gondolni a pár év előtti dolgokra. Szinyei még többre is. Negyedszázadra. Szent Isten, hiszen éppen akkor pont negyedszázada múlt, hogy a Majálist festeni kezdte!...

Lám, minő regényeket és drámákat rejtenek magukban a magyar művészettörténet holt számai...

De vége a mesének. Itt vannak megint mind a hárman, piros arccal, erős kézzel, úgy látszik semmi sem történt. Legfeljebb annyi, hogy három teremre való szebbnél-szebb képük került ismét a nagyra becsült közvélemény elé.

Most pedig ennek a három teremre való hármas gyűjteménynek műszaki leírása és széptani értékelése következnek, miután a szükséges előzményeken túl vagyunk. De többszörösen érdekesebbnek tartom, ha ott folytatjuk szemlélődésünket, ahol abbahagytuk, tudniillik a nagyra becsült közvéleménynél. A művészeti fegyvertényeknek deres remondája fölfigyel a rég ismert kürtszóra. Itt történt ugyanis valami, ami egy kicsit beletartozik művészettörténetünkbe, vagy legalább is annak csillag alatt szerénykedő jegyzeteibe. A nagyérdemű közvélemény ugyanis, húsz év előtti viselkedésével homlokegyenest ellenkezően, ezúttal még a kiállítás megnyitása előtt megvásárolta a hármas gyűjtemény majd minden eladó darabját. Ennél jobban sietni már igen bajos volna. Csak egyszer siettek még majdnem ennyire, ti. éppen 45 hónappal ezelőtt, azaz 1883. április 27-én délelőtt, amikor nyomtatásban lehetett olvasni, hogy Szinyei színezési örületbe esett. Az örült képet akkor sokan igyekeztek mielőbb szemügyre venni...

Ha már így egy kicsit kotorászgatunk a művészettörténet alsóbb fiókjában, szabad még egy reteszt félretolnunk. Abban is van egy s más, ami minket futtában érdekelhet. Megvették az összes képeket: punktum. A megvételnek technikai lebonyolítása céljából a vevő pénz ad képekért. Húsz évvel ezelőtt icipici számocska kerekedett ki az ily alkalmakkor. Húsz évvel ezelőtt ugyanezek a mesterek éppen egy jó kövér nullával kevesebb ellenértékhez jutottak, mint ma. Aki az ilyenfajta számok beszédét is érti, elmerenghet az idők járása felett. A három művész regényének végén ez a prózai mondat legyen a nyújtás.

L. K. [Lyka Károly]

(Uj Idők, 1917. jan. 21. XVI. évf. 4. sz. 104–105.)

Márkus László előadása. Márkus László, a kitűnő esztétikus, e héten kezdi meg sorozatos előadásait a Képzőművészeti Szabadiskola Haris köz 2. szám alatti helyiségében, a művészet-történet filozófiájáról és a művészetek ismeretelméleti genetikájáról.

(Alkotmány, 1917. jan. 28. – 16.)

Szabad Iskola. A Julian, Grande Chaumière, Colarossi: három párizsi szabad festő akadémia művelte ki mai festőgenerációnkat. Nem egyedül ezek, mert a Louvre, a Luxemburg múzeum, az Independants s Párizs egész tömege adták a nevelést és a fejlődési irány, melyben az utolsó esztendőig haladt a magyar művészet, innen eredt. Ha Hollósy Simon túl erős professzori egyénisége rá nem nehezedik tanítványaira, ő csinálja meg az első szabad iskolát. A véletlen szeszélyből így mást, többet tett, mert ő fakasztotta ki a nagybányaiak mozgalmát, a magyar naturalista-impreszionista megújodást. Így aztán – pár évtized kellett hozzá – a mi revolúcióink kikavarogtak, egyéniségeink alakultak, stílustörekvéseink arcot kaptak és már-már lezárjuk a modern törekvések zárszamadásait, amikor utólagosan megszületik hozzájuk a szabad iskola. Másutt és fejlődésigazság-szerint úgy történt, hogy legelőször azt könyökölték ki maguk számára a fiatalok, azt az akt-akadémiát, ahol professzori kényszer nélkül dolgozhatnak. Nálunk a mi Académie des Beaux-Arts-unk, érteve ez alatt Epreskertet, Mesteriskolát és Képzőművészeti Főiskolát, soha sem volt oly erős korlátok között, mint külföldi társai, a hagyományai nem voltak merevek, egyszerűen, mert nem voltak hagyományai, csak a hivatalos konokság burjánzott fel bennük, mint mindenféle bürokbán szokott. Viszont külföld és éppen Párizs nyitott szelentyűket, hogy valami komoly és hasznos reformot ki ne sűrgessen művészi nevelésünkön a sok elégedetlenség. Azóta a Képzőművészeti Akadémiába is szabadabb szellem költözött, ha a rendszert, mely kegyetlen mindmáig, nem is lehetett gyökerestől kiölni. Talán a háborúnak magunkra maradottsága is okozta, hogy most egyszerre kedv kerekedett ahhoz, vállalkozási szándék és ambíció, hogy megszülessen a Képzőművészeti Szabadiskola. Szükségünk van rá, ha

másért nem, azért is, hogy valahol otthont találjanak azok a tehetségek, melyek oltalom nélkül bukdácsolnak és nem kerülhetnek védőszárnyak alá.

Szabadiskola? Hát ez újra mire való nekünk? Hiszen ma már erős a magyar művészet! De ki tudja, mennyi tehetségünk ment tönkre azért, mert nem volt számukra: egy ilyen demokrata-iskola, ahová csak a rajzpapíromat meg a rajzoló-szenemet viszem el és otthon vagyok. És mennyi hiábavaló energiát pazaroltak festőink addig, míg megtalálták az akadémikus tanítástól kiszabadulva az útjukat és saját magukat. Amit az itthoni nevelés elrontott, azt igyekeztek helyreépíteni a Julianban vagy Grand Chaumière-ban. És élő példák mutatják, hogy mennyi pálya tört ketté és zavarodott meg akkor is, amikor már hírnevet szerzett, mert a nekiinduláskor nem elég szabad szellem, művészi tájékozódás és mély távlat dolgozott velük. Évtizedekre való visszavetettséget jelentett az, hogy nem találtuk meg a fejlődési irány lényegét, – a művészi nevelésben, a termelésben, a közönség szempontjából és a kritika kialakulására is. Hogy csak egyet említsünk, a forrongások éveiben a magyar fiatalok Bastien-Lepage-t látták forradalmárnak akkor, amikor már Manet és az impresszionizmus tanulságait kellett volna levonnok.

Mindezeket nemcsak a szabadiskola hiánya tette, de az, hogy semmiképpen nem volt rendszeres és logikus művészképzésünk és nem volt művészi köztudatunk. Az utóbbi most sem túlságos fenséges, bár a közönség nevelését nem kell a művészi ábécénél kezdenünk és van amink régen nem volt, egy pompás Szépművészeti Múzeumunk. Ha a szabadiskola csak annyit segítene a modern művészetnek, hogy nem igyekszik ellenségeket nevelni már ezzel a legszebb jövő indulhat belőle.

Böloni György

(Nyugat, 1917. febr. 1. X. évf. 3. sz. 319–320.)

Az Ernst Múzeum csoportkiállítása. Az a mód, ahogy az Ernst Múzeum az élő magyar művészeket szóhoz juttatja, távolról sem rokonszenves. Középfőnem polgári izlés és exkluzivitás sehogy sem illenek egymáshoz. A mostani kiállítás rendezéséért mégis hálásak vagyunk. [...] Csók Istvánról van szó; erről az egyre mélyülő, és gazdagodó kitűnő talentumról, ki megállás nélkül, folytonos munkában egyre magasabbra emelkedik. Ősereje, csalhatalan ösztöne, átsegítik őt a legnehezebb feladatokon és ha egyes képeiben fel is ötlük a konstrukció gyengesége, festőisége kárpótolja a szemlélőt e hiányokért. E kiállítás legizgatóbb, legérdekesebb darabja a több évtizeddel ezelőtt festett monstruózus „Báthory Erzsébet” utólag vászonra „jegyzett” színvázlata. Bámulatosan szellemes apróság és ami tanulság, a képzőművészet közel harmincéves evolúciójából az idegen elemektől való megtisztulásából benne meggyökeresedett az szublimáltan, úgyszólván átszelleműlten ott ragyog e kis vászon felületén. E tanulságok emelik oly magasra ezt a vázlatot a régi „eredeti” fölé. Csók István színekben gondolkodik és bár sziporkáznak a vásznai (mintha mélytűző drágakövekkel hintette volna teli azokat), mindegyik képén csupán egy szín dominál. Ezt az egy színt mélyíti, fejleszti és ennek rendeli alá a színek komplexumát. Kis leányát három képén festette meg. Az egyik képén a kék, másikon sárga, harmadikon a piros szín uralkodik. Minden más színt tompított hamvas tónusba old fel. Balatonról festett képei a mélységes természetimádás, éles festői látás értékes eredményei. A problémák egész tömegét veti fel egy-egy tanulmányán és Színyeinek ugyane témájú képei alapján adódó összehasonlítás az ő javára billenti a mérleget. Színeyei Merse Pál fénykorát az 1873-ban festett „Tourbillon” reprezentálja. Sötét foltból pompázó tüzes színfergeteg csapódik ki, fölöttük az egykori fiatal mester tipikus kék ege, melynek fénye, áthatolhatatlan tömörsége többé vissza nem idézhető. Iványi Grünwald Béla mozgás és formaproblémák megoldására fordítja erejét. Legtiszultabban a Putifárné című képe mutatja e törekvését. Érdekes alkotás. Iványi Grünwald látható módon meg akart szabadulni azoktól a sablonoktól, melyek azonos tárgyú munkákban szinte törvényszerű egyformasággal megismétlődnek. A kép jobb sarkában lángoló piros függöny a két figura – fehér és barna emberi test – a végtelenbe vesző zöld felület mezejéből kiemelkedve viaskodik egymással. A mozgásnak egymásba kapcsolódása és ez egymásba kapcsolódás tompított ritmikája önkéntelenül a színek szigorú egybehangelésére, esetleg lefokozására vezeti a festőt, azért mégsem találjuk egészen megokoltnak Grünwald figuráinak immár tipikussá vált kadáver-tónusát. Feiks Jenő müncheni iskola neveltje, fivére Feiks Alfréd pedig mintha az

impreszionizmus és az azt közvetlenül megelőző francia piktúra elkésett propagálója lenne. Feiks Jenő sűrű sötét hálót borít mindenre és formáin vak fény tompasága kereng. Feiks Alfréd vásznai valamivel világosabbak és némelyik képe Renoir emlékezetét idézi fel. Feiks Jenő képességeit női portréja és angol agár című képe mutatják a legharmonikusabban.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. febr. 1. X. évf. 3. sz. 320–321.)

A sajtóhadiszállás második kiállítása. A cs. és kir. színezetből első szereplése óta vesztt a sajtóhadiszállás művészcsoportja, mely most rendezti második kiállítását a Nemzeti Szalonban. Vagyis ez alkalommal kevésbé érződik a művészekben a háború kényszere, a katonán diadalmaszkodni kezd a festő, ez a kiállítás már nem fogantatott a harctéri epizódok jegyében. *Vaszary* János emelkedik ki fölényesen a társaságból. Rajzain, melyek a háború mozgalmasságát örökítik meg, stílusa pozitívabb lett, és nem elvont sémákkal dolgozik. „Menetszázad”-a és „Kozákok a városban” érzékeltetik ezt az irányát legjellemzőbben. Két nagy festményén („Útcai jelenet Ipekben” és „Bolgár tevetrén Üszkübben”) friss színeivel dekoratív hatásokat ad, míg egy másik nagy vásznát, menekülő szerbjeit, a rajz monumentalitása emeli jeles művé. A háborút mélységében és szomorúságában, megdöbbentő drámai hatásaiban *Mednyánszky* László tárja elénk. Előadásmódja inkább a költőé, mint a festőé, de ennek az érzékeltetésnek meleg színnel érti módját. *Bató* József balkáni útjáról festett munkái között „Török ház”-a az, mely leghívebben reprezentálja céljait, szín- és tömeg-leegyszerűsítéseit. *Márffy* Ödön három apróbb munkáját hozta el, két rajzát és egy vízfestményét, mely egy kém pszichológiailag és rajzban egyaránt jól megszabott képe. Az ifjabb nemzedékből *Farkas* István egy sereg pasztellel szerepel, melyek szimpatikus törekvését fedik fel. A magyarok közül *Csáktornyai* Zoltánt, *Herman* Lipótot, *Pogány* Gyulát láttuk még figyelemreméltóbbnak és *Zádor* István grafikai munkái között pár frissebb rajza ötlött szemünkbe. [...]

(*Világ*, 1917. febr. 1. – 23.)

A sajtóhadiszállás második kiállítása. Most már világosabb képet kapunk az úgynevezett háborús művészetről a Nemzeti Szalon kiállításán. [...] Büszkén látjuk, hogy kevés a hadiművész, de *Vaszary* és *Mednyánszky* a monarchia legszebb képeit festették a háború okozta izgalmakban. *Vaszary* szerb menekülői (fekete alakok beteg sárga havon, haldokló, fakó arcok, tragikusak és a háború pestisét testükben hordozók) és az ő egyéb rajzai és *Mednyánszky* bűbajos tájképei mellett a mozgó tömegek példátlan ritmikájú ábrázolásai: ez művészet és ilyen osztráknál nincs, [...] Igen jó *Márffynak* egy paraszti alakja, aminek, hogy háborús legyen, kinjában a „kém” címet adta, és erősek *Bató* akvarelljei, és friss, üde *Csáktornyai*, *Farkas* és *Vadász*, [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1917. febr. 4. – 17.)

A sajtóhadiszállás művészete. [...] ez a tárlat anyagban dúsabb és minőségben haladotabb, mint az első, [...] Elsőrangú kvalitással jelentkezik *Bató* József. [...] *Mednyánszky* László bárónál meg kell állanunk. Húsz kész művel jelentkezett s alkotásaiban a hó-árnyékok, hajnali pirok, tömegmozgás epocháját látjuk. A „Menekülés éjjel” és a „Kenyér” címűek szenzációs hatásúak. [...] Igen jó *Vidovszky* és teljes erővel jelent meg *Vaszary* János. Ipeki képe teljesen kész, itt látszik meg e dús vénájú piktor hatalmas tudása. [...]

Boross Mihály

(*Budapest*, 1917. febr. 4. – 8.)

Nemzeti Szalon. [...] a magyar hang, magyar kéz erejét tudjuk legelsőnek. *Mednyánszky* László báróval találkozunk, amint belépünk; ellenállhatatlanul magához vonz; fejmagassággal

kiválik, minden emberi nyomorúság, minden mélységes impresszió érzetében a legerősebb. Tőle jobbra-balra *Vaszary* János mesteri keze, erős, különös színei. [...] *Divéky* József is csak egy grafikai művével szerepel, de ellenállhatatlanul hódít. *Vadász* Miklós, *Bató* József, *Maróti* Géza, *Zádor* István a legjavát adják művészetüknek. *Márton* Ferenc olyan művész, akiről sokat lehetne és kellene beszélni. [...]

(E. M.)

(*Budapesti Hirlap*, 1917. febr. 4. – 18.)

A sajtóhadiszállás második kiállítása. Ez a második kiállítás már jóval érdekesebb és sikerültebb, mint az első volt. Nagyszabású csataképet most sem kapunk, de úgy látszik, nem is lehet ennek a háborúnak hősiességét és borzalmait egy vászonra rászorítani úgy, hogy belőle az egésznek levegőjét megértsük. A hiányzó nagy csatakép helyett igen sok érdekes részletet látunk, [...]

(*Az Est*, 1917. febr. 4. – 10.)

A sajtóhadiszállás második kiállítása. [...] A magyarok közül legértékesebbet kétségtelesenül *Vaszary* hozza három nagy képében s egy csomó erős, értékes és biztos rajzában. Nagy képei közül a szinte plasztikus hatású ipeki utcarészletnél leginkább egyszerű eszközeiben való masszivitását és nyugodtságát élvezzük. Menekülő szerbjei a kiállítás legmélyebb és legemberibb hatású képét adják. *Mednyánszky* László szintén nagyobb kollekcióval szerepel és régi kitűnő értékeivel. Gyűjteményének legfeltűnőbb darabja a színeiben szokatlanul gazdag „Ágyú fölsvontatása” és a sárga világítású „Újoncok bevonulása”. Egyszerű, stilizált eszközeivel érdekesen mutatkozik be *Bató* József, *Vidovszky* Béla egy nagyon közvetlen templom-enteriőrrel, *Farakas* István pedig néhány jó paszttal érdemel külön főlemlítést. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1917. febr. 4. – 8.)

Háborús képek és szobrok. *A sajtóhadiszállás kiállítás.* [...] Ez a második kiállítás határozottan jobb és „háborúsabb”, mint az első volt. Új felfogás, új szempontok dominálnak benne, a művészek láthatóan jobban beleélték már magukat a háború mélységeibe, jobban meglátják, hogy milyen témákat, milyen motívumokat kell kiragadni az eseményekből, [...]

A beszámolót [...] *Vaszary* Jánossal kell kezdenünk. Az ő hatalmas egyénisége egymagában is biztosítaná a magyarság értékbeli túlsúlyát. Ahogyan ő látja és érzékíti meg a dolgokat, az igazán maga a háború. Hófödte hegyek között menekülő szerbjei (523. sz.) megrázó képét adják a balkáni hadjárat borzalmainak, [...] Egész kollekciója a legszebb bizonyossága, hogy *Vaszary* kereső, kutató lelke hogyan találja meg a maga igazi, tiszta, kiforrott stílusát. *Vaszary* mellé méltó módon sorakozik a magyarok közül *Márton* Ferenc, ez a nagy tudású fiatal rajzolóművész. [...] *Mednyánszky* László báró finom, mélyhangulatú képei közül a gyönyörűen színezett „Ágyúsvontatás” és a világítási effektusaival feltűnő „Málhásosztag” mutatja leginkább e veterán mester nem csökkenő kvalitásait. Nagy haladásra, érdekes – egyéni – kialakulásra vallanak *Bató* József különböző technikával készült dolgai; [...] *Márffy* Ödön, *Vidovszky* Béla, *Frank* Frigyes is tehetségük javával szolgálják a kiállítás színvonalát. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1917. febr. 4. – 19.)

A legújabb hadikiállítás. A hadikiállítások végtelennek ígérkező sorozatából újabb adagot kaptunk ma a Nemzeti Szalonban. Hibája ennek is ugyanaz, mint az elsőnek. A grandiozitás hiányzik belőle. [...] Művészeinktől mást várunk, legfőképpen a magyarság szereplésének meg-

örökítését, dicsőségünk nagyszabású dokumentumait, a világháború lezajlott eseményeiből a magyar vitézségre vonatkozó történelmi mozaikok összegyűjtését. [...]

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap, 1917. febr. 4. – 12.*)

Képzőművészeti Szabadiskola. Alig két hete nyílt meg ez a modern szellemű művésziskolánk, és szükségessége létjogosultsága, legjobban beigazolódtott azzal, hogy naponta máris 70–80 művésznövendék látogatja a nappali és esti tanfolyamokat. Különösen az esti tanfolyamokra tömeges a jelentkezés, és erre való tekintettel az igazgatóság e héttől kezdődőleg külön teremben helyezte el a gyakorlókat, akik a modellt három órán keresztül egy pózban, és külön teremben a művészeket, akik félóránként változó pózokban rajzolják a modellt. Az esti aktrajzoláson, amely mindennap este 6–9 órák között van, a felmerült kívánságokhoz képest ezentúl hetenként kétszer korrigálás is lesz külön díjazás nélkül, úgyhogy 1 korona napi vagy 25 korona havi tandíj mellett vehet bárki részt bármelyik esti tanfolyamon. Azok részére, akiknek napközben nincs idejük, vagy akik műterem, modell hiányában igazán olcsón akarnak rajzolni tanulni, vagy magukat gyakorolni, kiváló szolgálatot tesz ez a művésziskola. Úgy a nappali tanfolyamokra, mint az estiekre beiratkozás egész nap a IV. Váci u. 30. Haris bazár 2. alatti félemeleti helyiségekben.

(*Pesti Hirlap, 1917. febr. 4. – 12.*)

A sajtóhadiszállás második kiállítása. [...] ez a kiállítás művészi szempontból kusza és felemás benyomást kelt [...] Sebj. Válasszuk ki azokat a komoly és őszinte érzéssel festett képeket, melyeket szeretünk. [...] Van a kiállításnak egy mestere, aki egymaga megérdemli, hogy az egész hadifestészetet nagyra tartsuk: *Mednyánszky*. Festményei mindent felülmúlnak, amit e nembn láttunk. Egy tirioli és egy kárpáti képe a modern festészet klasszikus remeke. Nekünk magyaroknak külön büszkeségünk lehet az ősz művész. Mint ahogy általában nagy örömmel tölthet el, hogy ha látjuk, a mi magyar művészeink mennyivel egyénibbek, frissebbek, közvetlenebbek, mint osztrák társaik. *Vaszary* János több mint húsz műve a modern piktúrának tiszteletet szerez. Azoknak, akik hadifestészet alatt valami konvenció, meghunyászkodó, művészi elveket feladó egyveleget értenek, nagy meglepetés a *Vaszary* kollekciója. [...]

Feiks Jenő

(*Pesti Napló, 1917. febr. 4. – 17.*)

A sajtóhadiszállás művészeinek kiállítása. [...] Ezúttal is kimagaslanak a képek tömegéből a mi művészeink alkotásai. *Vaszary* és *Mednyánszky* képviseli ezen a kiállításon az elemi művészi erőt.

Vaszary Jánosnak a középső teremben függő két nagy vászna a nagyszabású gyorsfestésnek, az egy impresszióban jelent, múltat összefoglaló festésnek hatalmas példája. Az a küzdelem, melyet a művész annyi esztendő óta vív virtuózi hajlandóságával, úgy látszik, diadalmas vége felé közeledik. Szemlátomást könnyen születtek ezek a nagy képek is, de nem a külső hatás kedvéért. *Vaszary* egyéb munkái is művészetének elmélyüléséről tanúskodnak. Nincsen semmi virtuózi még a vasúton elinduló és hozzátartozóitól vehemens heveséggel búcsúzó menetszázad mozgalmasságában sem. Folthatásával és egész felfogásával nagyszabású az erdélyi menekültekkel megtelt keleti pályaházat ábrázoló szénrajz is.

Mednyánszky László csökkenetlen ifjúi erővel alkot. Az ő művészete megifjodott a háborúban és megtermékenyült. Szebbnél szebb tájképei függenek a különböző termekben. Legszebbek talán szürke-barna tónusba merített alkonyati képei, a „Kenyér” című és a Belgrádba készülő csapatokat ábrázoló. [...] *Márffy* Ödön három munkája egészen szokatlanul hat ezen a nagyközönség és katonák izlése szerint beállított kiállításon. Érdekes munkák. [...]

Elek Artúr

(*Az Újság, 1917. febr. 4. – 18.*)

A sajtóhadiszállás képei. [...] Az egyik rész csak nézi és festi, de nem látja és legfőképpen nem érzi a háborút, [...] Van azonban egy másik kategória is, mely már tudatosan, sőt hangos, tüntető lármával utasítja el magától a háborút, mint „motivumot”, minthogy ők „nem úsznak az árral”, [...] képek neked bebizonyítani, hogy a háborúban nincs szín, nincsenek formák, nincs mozgás, nincsenek színfoltok, nincs „konstrukció”, nincsenek lovasok a víz partján, nincsenek elrajzolt félaktok – semmi sincs a háborúban, mely egy fennkölt és modern, radikális és úttörő művészelket impresszionálhatna. A háború csak a közönséges nyárspolgároknak való, ők nem sülyedhetnek le erre az alacsony színvonalra. Persze, mert ha „lesüllyednének”, rögtön kiderülne szélhámós életük egész hazugsága, mellyel örökké a kompozícióról, a belső tartalomról s a monumentalitásról szavaltak s kicsinyelték a „rothadt kort”, mely nem képes őket zsenijükhöz méltó művészi feladatokkal foglalkoztatni. [...] hol vannak e nagyszájú, de kevés vágott dohánnyú műforradalmárok, ezek az álszakállas apostolok és hol van kiskorú sleppjük, mely oly hangos hűhóval ígérte a magyar piktúra reneszánszát? Kenyeret keresnek – szegények – titokban, giccseket gyártanak a hadseregszállítóknak s prédikációval – iskolával – maszlagozzák azokat a naiv dilettánsokat, akiknek még nem volt elég, hogy egyszer már a falnak vezették őket ezek a derék kolompokok.

Egyedül *Vaszary János* van itt művészi igazsága teljes diadalának gyönyörű napsütésében. Büszkék vagyunk rá, hogy mindig hittünk benne, hogy akkor is bíztunk újjászületett művészetében, mikor legszívesebben megkövezték volna a – barátai; mikor még csak küszködött azzal a nagy lelki válsággal, mely egyedül emelheti fel az embert egy igazán művészi világnézetnek szinte vallásosan eszményi magaslátára; mikor belső hévtől túlfűtött, extatikus rajongástól izgatótt művészelke és reszkető keze még tévetegen keresgélt új formanyelvének benne szétszórta élő elemei között; mikor egyetlen nagy drámai felhőrdülésben még nem tudtak kiszakadni belőle s nem tudtak leszűrt, nyugodt formába testesülni művészlálmái. De ma már úgy szól hozzánk, hogy mindennek – a nehezen értők is – megértik beszédét. „Menekülő szerb katonái” maga a háború. Félelmesen misztikus és lenyűgözően monumentális. A legnagyobb szabású magyar piktúra, amit az utolsó évtizedekben láttunk. De a többi munkája is méltó ehhez a legnagyobb szerűhöz. Itt nincs hatásvadászat és nincs epatírozási vágy, itt nincs intellektuális szélhámosság és nincs nagyképű elmélet-illusztráció, itt nincs megalkuvás és nincs szenvelgett egyénieskedés, – itt művészet van és művész. Bizony mondom, éppen ideje, hogy eljöjj, mert a sok festő mellett kezdtük már-már nem látni a művészetet...

Festő persze van most is bőven a sajtóhadiszállás második kiállításán, – mely egyébként jobb a tavalyinál, átlagos mértékkel mérve – sőt a *Mednyánszky* mélyen zengő lírája mellett (mely egyre emberibb hangon szól, mint ahogy a régi hegedűk!) [...]

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1917. febr. 11. XXVIII. évf. 6. sz. 95–96.)

Hadikiállítás. [...] *Vaszary János*. Amit hozott erre a kiállításra, a háborús művészet legklasszikusabb terméke. [...] Szerb foglyai, amint szánalmas-riadtan és halál-fásultan botorkálnak a hóban, a háború minden nyomorának általánosított drámai beszédessége. Gyönyörűek a grafikai dolgai is.

Drámai, de inkább érzelmekből fakadó *Mednyánszky László* ecsetje is. „Éjjeli menekülés”-e és kárpáti képei a kiállítás legértékesebb anyaga. Ő a tömegeket, mozgást, a háborús ember cselekvéseit a természet titokzatos erejének rendeli alá és ezt színeiben is kifejezésre juttatja. [...] (i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1917. febr. 11. – 11.)

A sajtóhadiszállás kiállítása a Nemzeti Szalonban. [...] Számbelileg ugyan az osztrákok vannak többségben, kvalitás dolgában azonban a magyaroké az elsőség, akik közül báró *Mednyánszky László* és *Vaszary János* osztoznak az elsőség pálmáján. *Vaszary János* impresszionista felfogással, virtuóz technikával készült nagyobb méretű vásznai, különösen a „Bolgár teve-trén Üszkübnél”, a „Menekülő szerb csapatok a Sejeb-hágón”, a „Szerb visszavonulás

Rudniknál” nagy művészettel érzékitik meg a háború lüktető, mozgalmas drámaiságát, ezzel szemben Mednyánszkyknak a képei, melyeken nagyobbára a tájképi motívumok dominálnak, inkább a háború lírai részét, hangulatát, érzéseit mutatják be. Úgy tisztán művészi szempontból, mint háborús vonatkozásukat tekintve is elsőrangúak Déry Bélának az orosz frontról hozott olajfestményei. A grafikai művek közül *Maróti Géza, Márton Ferenc és Zádor István* művei válnak ki. [...]

Bende János

(*Ország-Világ, 1917. febr. 11. XXXVIII. év. 7. sz. 90.*)

Hadifestők. Másodízben lát a közönség a Nemzeti Szalon falai közt oly kiállítást, amelynek minden darabja a háborúval kapcsolatos. A sajtóhadiszállás művésztagejai újra eljöttek, hogy beszámoljanak munkásságukról, amit egy év alatt végeztek a legkülönbözőbb harcterek megkavart, sokszor percről percre váltakozó világában. Röviden összefoglalva impresszióinkat: a kiállítás mennyiségét tekintve most takarékosabb, számra nézve jóval kevesebbet nyújt, mint az első, de a színvonal magasabb. Elsősorban az artisztikumot tekintve, a művészet számára többet lehet belőle elkönyvelni, mint a megelőzőn, amikor még erősen érződött a festők zavara és tapogatózása szemben a háború átmarkolhatlan káoszával, amely csendéletfestő nyugalmukból váratlanul kiemelte őket. Aki persze a háború ódját keresi vagy a beláthatatlan kiterjedésű viaskodások tragikus borzalmait: az most sem fog kielégülést találni. Véleményünk szerint azonban, egyelőre talán jobb is, hogy így van, bár bizonyos az is, hogy régi értelemben vett csataképet a jövőben ugyancsak hiába fog vární a közönség.

Amit a hadifestők ma nyújtanak: különböző harcterek mentén megfigyelt és ecsettel történt följegyzések. Grafikai tudósítások oly momentumokról, helyzetekről, amelyek megelőzték vagy követték a harcot. Egy-egy oly munkának, mihelyt merőben leltárszerű, a művészethez természetesen édeskevés köze van. Katonai szempontból esetleg becses lehet, de erre végül is itt van a fénykép. A hadifestők mostani kiállításának azonban ezúttal éppen az adja meg jelentőségét, hogy ezúttal sokkal több esetben van a hangsúly a művészi szépségen, az előadás festői értékein, mint az egyes motívumok katonai érdekességén. Különösen két művészt kell kiemelnünk az együttesből, aki hadifestő minőségükben meglepő látványt nyújtanak. E két művész: az ősz *Mednyánszky László* báró és *Vaszary János*, akik valósággal elektrizálódtak az elmúlt két év alatt, soha oly erőteljes virágzást nem mutatott festői vénájuk, mint éppen ma. Ezenkívül, ők leginkább azok, akik noha igazán nem festenek csataképet: valami megfoghatlan, elrejtett vonással a mai idők rendkívüliségére emlékeztetnek. Egy-egy munkájukban a háború fojtott, távoli jajszava érződik, jóllehet az, amit látunk, még messze van minden harci akciótól, rohamtól. A kiállításon osztrák művészek is részt vettek, köztük jeles nevűek, mint *Adamson John Quincy, Schattenstein, Pautsch*, a magyar művészek sorából megemlíthjük *Bató József, Zádor István, Márton Ferenc, Basch Andor, Vadász Miklós, Farkas István, Márffy Ödön, Vidovszky Béla* műveit.

[Lyka Károly]

(*Új Idők, 1917. febr. 11. XXIII. évf. 7. sz. 180.*)

A sajtóhadiszállás második kiállítása. [...] Az osztrák–magyar kiállítás anyaga nem minden tekintetben korrespondál a közös ügyekben megállapított kvóta természetével. Úgyanis az anyag, a mennyiséget tekintve erősen az osztrák festők javára billenti a mérleget, de ha a minőséget tekintjük, a mérleg serpenyője az ellenkező oldalra billen. Annnyira, hogy az osztrák művészek képei között nem találunk egyetlenegy sem, amely a közepes színvonalat meghaladná. [...] A magyarok. – Közöttük *Vaszary János* a legerősebb. Két nagy képe (különösen a „Bolgár tevetrén”) konstrukcióban, színharmóniában egyaránt megkapó, férfias alkotás: A művész kifejezési módja lapidáris, csupán a lényegre, a tárgyhoz tartozóra szorítkozik. Ez a szigorú egyszerűség jobban izgatja a fantáziát, mint a szín pazarlás, a misztikus határozatlanság, a valószínűtlen dolgok aláhúzása. *Márffy Ödön* nagyon kevés munkával szerepel. Kém című akvarellje elsőrangú. A kép centrumát betöltő álló figura, mint valami titokzatos mélységből kibuk-

kanó jelenség megdöbbeneti, lenyűgözi a szemlélőt. Zádor István kórajai talentumos, meleg munkák. A porhanyós fekete vonal melódiája jóleső harmóniákban csendül ki e lapokból.

E három művész alkotásain kívül is meglehetősen nagy a száma a tisztességes nívót jelentő magyar képeknek, rajzoknak. Reméljük, harmadik kiállításra nem kerül a sor. Ennél jobbat nem kívánhatunk sem magunknak, sem a kiállító művészeknek.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. febr. 16. X. évf. 4. sz. 409–410.)

Téli műkiállítások. [...] A Képzőművészeti Társulat téli kiállításán bemutatott heverő aktján kívül *Ferenczy Károly* külön kiállításának, amelyet két fiával és leányával együtt rendezett, ismét egy ugyanilyen akt volt a főműve, amelyet azonban itt fekete bársony háttérrel festett meg. Ferenczynek ez talán már hatodik ilyfajta s a többitől csak a háttérül szolgáló kárpit színével különböző munkája. Az első és második akt tanulmány előtt még nagy várakozással voltunk az iránt, hogy mi kerekedik ebből. Az újabbak azonban már bizonyos megállapodottságot mutatnak, amelyet szinte egyértelműnek tarthatnánk a stagnálással, ha nem lennénk tisztában azzal, hogy Ferenczy nagy barátja a különösségeknek s meglévén a maga kevésszámú, de annál kitaróbb és hálásabb közönsége, ilyeneket minden aggodalom nélkül meg is engedhet magának. Lila színű és zöldruhás női arcképe azonban ezen a külön kiállításon az ilyfajta munkáknak most is mintaszerű példája volt. Többi tanulmányai nagyrészt még régebbi festményeihez készültek. Ferenczynél is nagyobb érdeklődést keltettek családi és családias kiállításán gyermekei, akik közül *Ferenczy Valér* műkiállításainkon már nem egyszer szerepelt. Az apjához méltó fiú felfogásában józanabb, előadásmódjában nyugodtabb, de ha így a nálunk ma divatos értelemben nem is erőlteti az eredetiséget, izig-vérig festő, aki ott is, ahol csak a természet festői jelenségeinek elfogulatlan tolmácsolására törekszik, gyakran igen jelentős művészi eredményeket ér el. Félig árnyékba borult Nagybányai utcája 1908-ból, amelyet ezúttal is kiállított, a modern hangulatkép klasszikus példája. Mintaszerű arckép az édesanyját ábrázoló festmény. Űde színpompájával hat a velencei Szent Márk templom képe s erős festői akcentusa van többi tájképeket és vedutákat ábrázoló munkáinak is. Ferenczy Valér újabban mégis a grafika művelése felé fordult nagy kedvvel. Rajzain, rézkarcain, amelyeket ezúttal először állított ki nagyobb számmal, távolról sem hanyagolja el a formát, hatásuk felfogásuknál és előadásmódjuknál fogva mégis elsősorban festői. Ferenczy Valér minden tekintetben kiforrt, de a kitaposott utakkal apja példájára távolról sem megelégedő művészetétől még sokat várhatunk. Öccse, *Ferenczy Béni*, aki szobrásznak készül, még csak érdekes ígéretségbe vehető. Most először kiállított munkáinak hosszu sora mindmennyi érdekes példája a tapogatózásnak, amely a családi körben folytatott tanulás szinte abszolút szabadságának a velejárója. A művészi környezet, amelyben él, serkenti a művészi kísérletezésre, amelybe irányításával, útbaigazításával úgy látszik, senki sem avatkozik be. Az autodidakták útja mindig óriási kerülőkkel jár, de az erős akarat végezetül itt is célhoz vezet. S hisszük, hogy Ferenczy Béni is célhoz ér, annyival is inkább, mert tanulásának elemi kurzusa már is sok egészséges művészi érzésről tanúskodik. Ha a kissé esetlen izomemberek sorozata nem is, az ókori archaisztikus szobrászat hatására valló, kis plasztikai munkái élénk bizonyosságai ennek. S van egy szinte befejezettek mondható szobrocskája is, a „Táncoló ember”, amely izmai játékában s ezzel harmonikus arckifejezésében sok oly kvalitást mutat, amelyet szobrászatunkban gyakran kell nélkülöznünk.

Meglepő technikai készség, a felfogásnak bájos naivitása és gazdag fantázia jellemzi *Ferenczy Noémi* gobelinszőnyegeit. A fiatal művésznő a gobelinszővés primitív emlékeinek hatása alatt áll, de mesélő talentuma sok eredetiséget mutat s pompásan simul a modern ízléshez, amely az olajfestményekkel vetélkedő képszöveget és tüfűstést nem szíveli s első sorban a fonószöví művészégtől követeli meg, hogy technikáinak korlátait betartsa. Egyik-másik szőnyegének és szőnyegterveinek kompozíciója még merő esetlegesség. Az uralkodó motívumok és az ornamentális keret ezeken még nem olvadnak szervesen egymásba. A teremtés allegóriája azonban, Ádám és Éva s a paradicsom állatseregletének naiv módon stilizált alakjaival színpompás szobadiszítés, amely több hasonló darabbal együtt a művész barátai körében mihamar nagy értéket fog képviselni.

A magyar mesterek harmadik csoportos kiállításában az Ernst-múzeumban Szinyei Merse Pál, Csók István, Iványi Grünwald Béla, Faragó, a két Feiks, Plány Ervin és Kisfaludi Strobl Zsigmond szerepelt.

Szinyei Merse Pál a múlt év nyarán a Balaton mellett időzött s tanulmányai egész sorozatán mutatta be, mint barátkozott meg a szülőföldjétől annyira elűtő vidék levegőjével és újszerű színhatásaival. Egytől-egyig érdekes tanulmányainak eredményét „Háborgó Balaton” című nagyobb méretű képén foglalja össze, amelyen a sárgás víztömeg, a fehér tajték, a háttérbe vesző violaszín hegyek, a hasonló tónusú fehér szegélyű felhők s a mélységesen kék ég színei nem kevésbé pompás harmóniában olvadnak össze, mint felvidéki tájképein. Iványi Grünwald Béla tüzes, lokális színekben tobzódó kisebb tanulmányaival szerepelt, amelyek hatása azonban jóval jelentősebb, mint nagyarányú kompozícióié. Ezekben a művészi ábrázolás nem egy jelentős eszköznek az elhanyagolása erősebben rí ki. Kis képein felfogásában Giorgionéhoz, színei tüzével Tizianhoz közeledik; természetesen a velencei képírás e két nagy mesterének formai báját mellőzi, amivel a modern művészeti divatoknak tesz engedményt. Plány Ervin 1915. november hatodikán az északi harctéren esett el. A fiatal művész hagyatéka erős talentumról, kiforrott formaképzésről tanúskodik, hősi halála sok szép ígéret megvalósítását tette semmivé. Faragó Géza szarkasztikus irányú színes karikatúráit állította ki. [...]

X. [Divald Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1917. márc. 1. 31. évf. 3. sz. 238–246.)³

Bokros Birman Dezső. Mai számunkban érdekes sorozatot mutatunk be Bokros Birman Dezső szobrásza rajzaiból, amelyek rövidesen a Kéve rendezésében kollektív kiállításban kerülnek a műértő közönség elé. Ami elsősorban felkelti érdeklődésünket ezekben a rajzokban, az a szinte bibliai monumentalitás. Akár Szalómét rajzolja, akár egy öreg aszkéta vagy filozófus alakját, vonalvezetését biztos erő jellemzi, amely természetes ritmikussággal párosul. Ahogy alakjai ülnek vagy állnak, csupa hullámzó és méltóságteljes lendület, amelynek a fejek finom, érzékeny rajza méltó kicsengését adja. Elsősorban a formák plasztikája és a dimenziók aránya érdekli, de egy-egy fejének nemes szépsége és mélységes hangulata meleg lírikusnak mutatja. Ahol csak az emberi arcot választja tárgyául, ez a líra még jobban érvényesül teljesen áthatja a formákat. Csak a „Melancholia” című gyönyörű rajzára kell tekintenünk, ahol Bokros Birman Dezső művészetének vázolt sajátosságai teljes erejükben érezhetők.

(*Mult és Jövő*, 1917. márc. [1.] VII. évf. 3. sz. 120.)

A „Mirt” Művészeti Interieurök Rt. március 4–11-ig tartja első művész aukcióját fényesen kiállított saját helyiségében, Városligeti fasor 18/a. Képek, bútorok, porcelánok, műtárgyak kerülnek kalapács alá.

(*Pesti Napló*, 1917. márc. 1. – 8.)

Tárlatok. Nemzeti Szalon második hadszállási kiállítása. Már nem probléma, hogy vajon hatással lesz-e a mai vérőrület a művészetre és nem lehet vita tárgya, hogy komoly művészek munkáiban a háború nem mint szokatlan tömegmegmozdulás, novellisztikus témakülsőség – hanem a művészt, mint embert teljesen átfurmáló expresszionisztikus erő jelenik meg. Azok közül az írók közül, akik harminchat hónap előtt egy romantikus gesztussal a háború „művészi” krónikásának szegődtek, alig tudott egy is felülemelkedni a napi sajtó iskoláskönyvekből örökölt frázisain és ugyanígy a festők, akik „művészi önzésükben” témának örültek meg a háborúnak, azok az általunk nem ismert képeikben is alig vihették többre a gyerekkorukban látott csataképek új vászonra lopásánál. A háború csakúgy, mint bármely más jelensége a

³ Ua.: D. [Divald Kornél]: Tárlat. *Budapesti Szemle*, 169. köt. 483. sz. 1917. 468–470.

világnak, hogy egy megszabott felületen minden dimenziójában érzékelhető legyen, nem külsőségeinek illusztrátorát, hanem életet domináló egészének átgondolását, teljes fölérzését, a művész szerelmes vagy ellenséges veleélését kívánja magához.

Állításunk nagyszerű szemléleti igazolója a Nemzeti Szalon két Sajtó Hadiszállási Kiállítása. A komolyan sajnálatos csak annyi benne, hogy amíg szákszámra menő giccs ágaskodik elénk az egyik oldalról, addig a másik oldalon csak egy emberrel találkozunk, akinek mint művésznek nagy belső élményévé, ecsetes kezeinek fölzsabadítójává, festészete monumentális kiteljesítőjévé alkalmazkodott a háború.

Nálunk a háború egyetlen igazi művésze eddig: Vaszary János.

Ez idők minden baját, fertőző pusztítását, világot uraló mézárósságát hozza elénk a „Szerb menekülők” című vászon. Ennek a képnek komor, lefokozott színeiben, a saját magukon túlnőtt alakoknak egy-egy abszolút művészi formába gyúrásában szinte maximumát érinti a háború drámaisága. Szűk kis szobában egy vászondarab bemázolt felületét nézzük, a szemeink ragyognak és minden porcikánkkal érezzük, hogy egy ember, aki elég nagy volt ahhoz, hogy a mai állapotokat maga elé élje – most velünk is megélteti azt.

Második helyen a „Bolgár teve-trén” című vásznat értékeljük. Úgy formakompozícióban, mint a színek belülről sugárzó egységében komoly művészi alkotás.

Grafikai dolgai közül, az előbb említett munkák komoly alapon álló, szélesen látó festőjéhez nem tartjuk méltó hozzátartozandóságnak a „Nis a várból” című szinkellemeskedéshez hasonló „képeket”.

Vaszary nagyszerű piktúrája mellett még félszáz megkötyagosodott dilettáns félezer már semmire sem jó vászondarabját láttuk.

Őszintén mondjuk, hogy a képeslapok amatőr fényképei beérhetlenül maguk mögött hagyták ezeket az „élethűség” törekvő mesterkedéseket.

Föld Tamás [Kassák Lajos]

(MA, 1917. márc. 15. II. évf. 5. sz. 79.)

Rippl-Rónai József. Az Ernst Múzeum huszonötödik nyitja meg helyiségeit kiállításnak és erre a jubiláris alkalomra keresve sem találhatott volna méltóbb, mesteribb alkotásokat, mint-hogy másodízben is megszólaltatja Rippl-Rónai Józsefet. Az öregedésében is lendületes fiatal mester csak huszonöt esztendeje festi meg poétikus, rapszodikus, reális, de mindig épp szemmel látott témáit s az ember a nagy francia modernnek elsejét látja – az összehasonlításban is javára írván az eredetiséget –, ha Rippl-Rónait nézi. Ezúttal harctéri képeket is hozott. Igazi katonai képmások, [...] Van egy terem, amelyet „Zorka” névvel jelezhetnénk, és alája írhatnánk, hogy „Hamvas női szépségek”. [...] Igen kedvesek a művészi értékük mellett a kávéházi rajzai, amelyből egy egész sereg van a tárlaton. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(Budapest, 1917. márc. 18. – 8.)

Rippl-Rónai-kiállítás. Az Ernst-Múzeum jubiláris huszonötödik kiállítása Rippl-Rónai fáradhatatlan szorgalmú művészetének hódol. [...] megnyilvánul nagy emberismeretén alapuló fölénnyel, szarkazmusa is, mely ismeretes különcödő technikájával szédíti el a nagy tömeget.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(Budapesti Hírlap, 1917. márc. 18. – 10.)

Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása. Rippl-Rónai zsenijének egyik eleme a termékenység. A régi nagy mesterekre elékeztető bőségében dőlnek keze alól a képek. Valaha azt mondták rá, hogy dekadens művész és ezzel nem akartak neki hízelegni. Ma a magyar művészet egén a Göncölszékér csillagcsoportjában ragyog. [...] kiállításán ott látjuk huszonöt év előtti és mai képeit. Itt vannak tíz-tizenöt éves képei, amelyek szemünk láttára lettek klasszikusok, eze-

ken tapasztalhatjuk, mit használ legtöbb művének az idő, hogy alkotása nem évül el és nem hervad, mert egy nagy művészet telítette egy nagy lélek tartalmával. [...]

(Az Est, 1917. márc. 18. – 6.)

Rippl-Rónai József kiállítása. Az Ernst Múzeum 25-ik jubiláris kiállítására nem is találhatt volna jelentékenyebb és gazdagabb egyéniséget, mint Rippl-Rónai Józsefet, a legdúsabb s legszebb termésű magyar festőt, aki utolsó éveit produkciójának legjobb darabjait hozta el, mint egy foglalatát nagy művészetének, amely szédületes skálában jár minden magyar művészetek élén. Sokszor beszéltünk már erről a csodálatos fantáziájú, pompázó színességű, a pillanat ragyogó meglátásaival ékes művésztől, s az újság mai szűkre mért helyviszonyai sem engedik meg, hogy ismétlésekbe bocsátkozzunk [...]

Bálint Lajos

(Magyar Hirlap, 1917. márc. 18. – 7.)

Rippl-képek. A világtörténet e kolosszális eseményekkel teli napjaiban fölöslegesnek látszik egy polgárember munkásságának megfigyelése, még akkor is, ha ez olyan szapora, mint a gépfegyver kattogása. Rippl-Rónai pedig művészetünkben ilyenforma élénkséggel szórja felénk művészi impresszióit. A békésebb múltban is minduntalan szót kért kisebb-nagyobb kollekcióival, most a háború óta is újra meg újra figyelmeztet bennünket, hogy ő, bár internálva is volt s később megfordult a lövészárkok mögött is – nem esett el a harcok mezején, hanem él. Sőt olyan agilisán él, mint egy valódi hadseregszállító, aki bakancsok és kórházi adagok helyett impressziókat szállít. Ami az Ernst-múzeumban most bemutatott legeslegújabb kollekciójának művészi oldalát illeti, elég ha hivatkozunk arra, hogy Rippl-Rónai művészetének heves imádói és heves ellenségei vannak. Most is mindkét fél megtalálja a maga élvezetét, akár a dicséretben, akár a leszólásban, akár a harctéri impressziók, akár a műtermi vázlatok körül. Ezúttal különösen a női „szépség” és férfi „karakterfej” gyűjteményével tereli magára a figyelmet, de legérdekesebb két nagyobb, dekoratív szőnyeg-képe (Primavera I. és II.) Röpke vázлатаiban is természetesen mindenütt kilátszik a mester oroszlánkörmé. Érdekes az is, hogy a mester a háborús árukba is könnyen beleélté magát. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1917. márc. 18. – 9.)

Rippl-Rónai József. [...] Sajátos, absztraháló festészeti modorának egyik legújabb és legsikerültebb terméke „Petrovics Elek és Meller Simon arcképe”. Végtelenül egyszerű, színben sem hivaikodó kettős portré, az ecsettel való jellemzés pompás alkotása. Piktúrájának gazdag terméke még portré-sorozata, melyben Ady Endre, Lechner Ödön, a nemrég elhunyt Madarász Viktor, Dudits Andor, Fényes Samu, Vágó László és mások arcképét láttuk. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1917. márc. 18. – 13.)

Ferenczy Károly. A modern magyar festőművészet egyik érdemes munkása hunyt el tegnap Ferenczy Károlyban, aki az utolsó húsz év legújabb művészi mozgalmainak nemcsak híve, hanem előharcosa is volt. [...] Forrongásának első éveiben Bastien-Lepage-ban látott forradalmárt, jöllehet a franciák már Manet-nál és az impresszionizmusnál tartottak. [...] A maga művészetének iránytűje után igazodott. [...] Egyik megalapítója volt a „Miénk” körének és 1896 óta nagybányai festőiskolájában egész gárdát nevelt a modern magyar piktúrának. [...]

(Perlaky) [Prasser Lajos]

(Alkotmány, 1917. márc. 20. – 6.)

Ferenczy Károly meghalt. [...] Modern festő volt, de monumentálisra tette művészetét a leegyszerűsített formák egyéni fölfogása s gazdag, virulens színeinek pompája. Szédületes volt rajztudása, ecsetjének egy-egy vonása maga volt a kifejezés tökélye. Első fellépése, a nagybányai iskola alapítása nem aratott osztatlan tetszést, de hát ez az újítók közös sorsa. De míg mások a modernség szertelenségében ellaposodtak, az eredetiségre való törekvésben ellen-szenvesekké váltak, Ferenczy művészete tiszteletet, elismerést követelt és aratott minden vonatkozásban. Tanításai, amelyek Nagybányán és a képzőművészeti főiskolán termékeny talajra találtak örökbecsűek a hazai és a külföldi festőművészet történetében. [...]

(Budapest, 1917. márc. 20. – 5.)

Ferenczy Károly. [...] Csak lassan szaporodott Ferenczy híveinek tábora. Forradalmárnak tartották sokáig, olyan képekért, melyeknek ma már patinájuk van, mint a régi mesterek műveinek a múzeumok falán. És Ferenczy művészetének hűvös temperatúrája, előkelő tartózkodása kissé elkedvetlenítette azokat, akik l'art pour l'art hívei minden művészeti és irodalmi forradalomnak. Csak alig néhány esztendeje egyhangú Ferenczy tehetségének, értékének, jelentőségének elismerése. Ha későn is, de még nem elkésve érkezett a siker teljessége és oszthatatlansága. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(Pesti Napló, 1917. márc. 21. – 7.)

FERENCZY KÁROLY (1862–1917)

A magyar művészettörténet egyik legszebb fejezete: a nagybányaiak. Nemcsak azért, mert olyan értékeket hoztak, melyek fellépésük idején nálunk teljesen ismeretlenek voltak; hogy ők törték simára az utat a velők egyidős és utánuk jött nemzedékeknek; hogy felszabadították a lelkeket az önmagába fűlni készülő művészi konzervativizmus lidércnyomása alól; hogy artiztikussá nemesítették a magyar közönségnek akkor még oly nyárspolgári ízlését, hanem legfőképpen azért, hogy egész rajokban a kiváló tehetségeknek szinte tömör seregével ajándékozták meg a magyar művészetet.

E ritka tehetségek közül kétségtelenül a legegységesebb s önmagához mindvégig következetes evolúciójában a legbefejezettebb, Ferenczy Károly volt. Az ő egyenletes, nemes ívvel lendülő, bukásokban és sikerekben oly gazdag útja – ahogy egyetlen csepp is kiadja a tengervíz ízét – magában is megmutatja: honnan indult és mivé fejlődött a nagybányaiak művészete. Ferenczy volt nálunk első típusa, első és egyik legnemesebb típusa a kutató, fejlődő, teremtő művészi szellemnek: annak a típusnak, melyet a francia oly találóan nevezett el „chercheur”-nek. Művei vörös fonalának segítségével nemcsak most, visszafelé állapíthatjuk meg, hova jutott el és miféle eszközökkel? – már a magyar naturalizmus elindulásának idején is ő hangsúlyozta legerősebben minden egyes képével azt a minden irodalmi, vagy más vonatkozástól távol álló tiszta festőiséget, melynek természetes fejlődése a naturalizmustól az impresszionizmushoz, az impresszionizmustól a dekoratív felé való törekvéshez, a stilizáláshoz vezetett.

A Ferenczy művészi előkelőségét, arisztokratikus lelki diszpozícióit mi sem jellemzi jobban, mint hogy már pályája elején sem csinált soha sérelmeket abból, hogy se az akkori sajtó túlnyomó része, se a közönség nem értették meg törekvéseit. Ment a maga útján előre, s az őt annyira jellemző, embereken és dolgokon való fölényes napirendre térésével csak azért sem kereste a sikert és csak még jobban megszilárdította hitében a gyakori bukás.

A megvénhedt formák bilincseinek szétzúzásaiban Ferenczy Károly járt elől. Az ő pörölycsapásai hullottak először, legsűrűbben, legnagyobb erővel és legrombolóbban az akkor oly nyárspolgári magyar művészetre. De ő hordta legszorgalmasabban az építőköveket is, melyekből a romokon emelkedő új művészet «elefántcsontból való tornya» felépülhetett.

Előbb azonban azoktól a bilincsektől kellett megszabadulnia, melyek őt szorították. Le kellett ráznia magáról a Münchenben reáerőszakolt s Bastien-Lepage névvel fémjelzett, aprólékos,

részletező naturalizmust. Haza, Nagybányára kellett mennie, hogy a szabad természetben szabad emberré és szabad művésszé lehessen. Eleinte még a kép tárgya volt fontos előtte, sőt a maga sajátos, jelképes nyelvén a bölcsészeti elem is megszólalt kompozícióiban (Hegyi beszéd, 1896. Három királyok, 1898. Józsefet eladják testvérei, 1900.), ám dekoratív törekvései és a nagyvonalúság iránt való érzéke már itt is kiütözköztek. De közben és még soká azután is, megfogja a nagybányai táj komoly, bensőséges költészete, a bányai hegyek életének reális szépsége (Lovak vízben, 1896. Hazatérő favágók, 1899. Lovak, 1901. Czigányok, 1901.) s eközben egyre mohóbbá válik szinzsomszúsága, bár a természet titkain kívül nagy szenvedéllyel lesi az emberi arc és lélek titkait is (Gömöry Olivér arcképe, önarcképe, Leány-arckép stb.).

Ahogy mind kizárólagosabban lesz a tüzes, izzó, napfénytől átítatott, áthevített színek szerelme; ahogy több és több gyönyörűséget talál a fényben való tobzódásban (Nyári nap, 1907. Izvora, 1909. Tájképei 1910. és 1911. Festőnő) s a színek szinte végletekig való felfokozásában, végre megalkotja élete legmesteribb művét, a „Keresztről levétel”-t, a káprázatosán ragyogó, csillogó zöld színeknek ezt a hatalmas futamú szimfóniáját, mely a maga megdöbbentő egyszerűségével lefegyverezte az utolsó kételkedőket is. Most már eljutott odáig, hogy végre megtalálta a maga egyéni színeit, vakmerően széles egyéni foltjait; s aki Münchenben kínlódva, bonctanilag, a természet előtt pedig pontosan részletezve tanult meg rajzolni, végre elérte, hogy széles foltjai nem puffadtak hólyagokká, mint korabeli és későbbi epigonjainál, merész ecsetvonásai zavaros, kusza tömkeleggé nem gomolyodtak, s hihetetlen színellentétei valóságos zenei harmóniákká olvadtak össze.

És ezek maradtak az ő legnagyobb képességei mindvégig. Mély harmóniái, mesésen világító zöld, kék és sárga színeinek összecsendülő akkordjai, amint azok kerti és erdei jeleneteiben valami beethovenies mélységgel hangszerelődnek plein-air szonáttákká. Csak rendkívüli közvetlensége tisztult utóbb még nagyszabásúbbá. Képei mintha sohasem lennének beállítva, roppant egyszerűeknek hatnak, pedig mily rafináltan van összekeresve minden nehéz festői feladat bennük! És milyen maguktól értetődően hatnak mégis! Az alakok pompás térbeállításai, szinte baljószerű mozgásuk, mellyel a rámat mintegy elhagyni készülnek (Füvés előtt, Festő és modell, Birkózók); a tárgyak, a ruhák, a tájékok színeinek és színértékeinek előkelősége; az az egyéni és megvesztegető festői áhítat, mely ezekből a – nem is képekből, de egy darab életből kiárad, az az élő, bár elfojtott szenvedély, mely úgy megráz és elragad, – mindez olyan művészetté avatják Ferenczy e korszakban revelált művészetét, aminőről húsz évvel ezelőtt, a modern magyar művészet tulajdonképpeni születése napján, alig álmodtak közülünk még a leg- vérmesebbek is.

De ez a megrázó szenvedély végre is elült. Mindig is szerette elrejtetni, letompítani, de az a titokzatos, rejtelmes elragadtatás; a modelljeibe és a tájba is szinte bele- szuggerált rejtelmes erő, mely a hidegen lemezt formában és gondosan egyensúlyozott színfoltokon át is keresztlivihartzott, élete utolsó éveiben egyszerre csendes kegyeletté változott. Bizonyára része volt ebben a kornak is, nemcsak az ő életkorának, de a kor levegőjének, mely a napfényben való tobzódás mómora után hűvösebb, de bensőségebb koncentrációra ösztökélte a lelkeket. Nagybányán is magas fokra kezdett felszökni a posztimpreszionista-láz, a fiatalok kísérletezni kezdtek az új területen, mely új sikereket ígért.

Ám Ferenczy dacos és ibseni gögijének nem kellett a siker. Lenézte e «szeszélyes hisztérikát» és hangtalan megvetéssel tért napirendre felette.

Am hiába erőszakolta magára évekil a közönyt, az új áramlatoknak fölüeny semmibevevését, hét pecséttel lezárt lelkének titkos mélységeiben viharok kavargtak. Nem a kétség, nem a habozás, nem az újabb vajúdás viharai, – ilyesmi távol állott az ő sziklaszilárd hitének rendíthetlenségétől – hanem a fölüeny, majdnem bölcs fatalizmusé, mely a saját ideáljait másoknál romba dőlni látva, gyilkosan keserű gúnyjával megfordítani bár nem akarja a világ kerekét, – melyről bölcsen tudja, hogy nélküle, sőt ellene is előre rohan – hanem csak megsebzti azokat, kik az ő eszményeinek holttestén keresztül is készek előrerohanni – a sikerért.

Ez időtől kezdve még dacosabban fordított hátat a világnak, az életnek, – az egykor őt emésztett, most másokat emésztő szenvedélynek. Egy nagy csendéletté lett előtte a világ, – mint ahogyan nagy csend lett úrrá az ő lelkében is – csendes életté, hol nincs értelme a szenvedélyes gesztusoknak, csak a magunk finom és művészi dolgok iránt való gyönyörűségének. Már tudott mindent; már nemcsak a főiskola tanára volt, de professzora volt a festés tudományának

is; művészetének fensőbbeséges gögijében már megengedhette magának a fényűzést, hogy – aki azelőtt a monumentalitást kereste – beérte az anyagszerűség érzetetésének egyszerű örömeivel, akár emberi hús, akár porcellán, akár selyem, akár fa volt az az anyag, s hogy olyan elmélyedéssel kereshette jellemüket, mint ahogy azelőtt az emberi arcokét és lelkekét kereste. Előadásának, kézírásának szenvedélyessége is elült; legutóbb már simán, múzeumian előkelő simasággal festett. Visszatért a naturalizmushoz, melynek jegyében bölcsője ringott.

Nagybánya nem eresztette legnagyobb fiát. Tragikusan korai halála napján úgy adja át őt a történelemnek, ahogyan és amilyenek emlőjén felnevelkedett.

Rózsa Miklós

(A Hét, 1917. márc. 25. XXVIII. évf. 12. sz. 189–190.)

Rippl-Rónai kiállítása. A háborús konjunktúra egy éven belül másodsor is kihozta a piacra Rippl-Rónait, bár új kiállítása – a dolog természeténél fogva – sok újat nem mondhatott nekünk. A kiállítás anyaga tulajdonképpen három külön részre osztható. Az egyikben háborús képek vannak, jelenetek a front mögötti életből, s néhány markáns katonafej, tiszt, tábornokok pasztell-arc képei és szén- s ceruzarajzok, melyeken a sokoldalú és termékeny művész láthatóan bizonyítja be, hogy tud ő úgynevezett komoly rajzot is, nemcsak futó vázlatokat és érdekes, ötletes, de persze éppen nem súlyos feljegyzéseket. A második csoportba női pasztell-fejek tartoznak, megannyi szép, tetszetős, sokszor szinte már túlon túl tetszetős arcképvázlat, – ezek bizonyára nagyon fognak tetszeni annak a közönségnek is, mely a művész régebbi dolgait – a legkitűnböbket – olyan szívósan hirdette szélhámosságnak, hóbortnak és tudatlanságnak. A harmadik csoportot végre ezek a régebbi munkák teszik, néhány mesterien finom és gazdag tájkép, családi arcképek Rippl-Rónai java korából, melyek ma is – mikor már ki tudja hányadszor kerülnek bemutatásra? – éppen oly frissen és nagyszabásúan hatnak, mint annak idején. Persze, a derék új-plutokraták ma még csak a szép női pasztell-fejeknél tartanak, de ez annál kevésbé baj, mert a kiállítás végre is a háborús vásárlóknak készült, akik bizonyára könnyen fizethetnek 4–5000 koronát egyórai művészi munkáért. Ami tulajdonképpen nagyon helyénvaló. Fizessen a derék bourgeois tandíjat, ha művészet is kell neki, nemcsak a hadseregszállítás.

(A Hét, 1917. márc. 25. XXVIII. évf. 12. sz. 190.)

Rippl-Rónai József kiállítása. Rövid másfél éven belül immár második kollektív kiállítását rendezi Rippl-Rónai József, mint előzőleg, most is az Ernst-múzeumban. Ez a gyakori kiállítás-rendezés egyrészt a művész nagy produktivitása mellett bizonyít, másrészt azonban magával hozza azt is, hogy a művésznek több, már régebben ismert alkotása ismét kiállításra kerül. [...] A művésznek újabb alkotásai, melyek most kerültek bemutatásra, nagyjából az elmúlt évben készültek. Ekkor járt a művész a fronton [...] a háború alatt – bár különböző körülmények között – nyert impresszióit tárja elénk a művész. Csupa friss, közvetlen benyomást, melyet fogékony, minden impresszióra reagáló, minden formát, színt, árnyalatot, mozgást visszatükröző művészetével örökít meg. Az olajfestmények közt tájképek, figurális képek, arcképek vannak, mind kiváló művészi munka. Ripplnek sajátos, dekoratív, stilizáló modorában. Pompás dekoratív pannók és egy egész sorozat gyönyörű – az anyag lágyága dacára is erőteljes – női pasztell-fej egészsíti ki a kiállítást, [...]

b. j. [Bende János]

(Ország-Világ, 1917. márc. 25. XXXVIII. év. 13. sz. 161.)

FERENCZY KÁROLY

Nemes és leszűrt művészet mesterét veszítettük Ferenczy Károlyban. De ha egyetlen képe sem maradna az utókorra: művészetünk történetében akkor sem homályosulna el a neve, mert munkálkodása szokatlan mértékben hatott kortársaira és az ifjabb nemzedékre. Az az üdítő

mozgalom, amelyet a „nagybányai művészek” fellépése jelentett nálunk, legelső sorban Ferenczy nevéhez fűződik, ő, a halk szavú és kevés beszédű ember, volt a legerőteljesebb izgató. Új s újabb képeinek megjelenése elég volt arra, hogy művészek és kritikusok pártokba álljanak s termékeny polémiák induljanak meg. Nem Ferenczy művészi értéke felett: azt elismerte mindenki, hanem az irány felett, amelyet félre nem magyarázható módon és tántoríthatatlanul képviselt. Ferenczy képei nemcsak egy képirótehetség tiszta vallomásai voltak, hanem iránymutatók is, amelyek meggyőző erővel tolmácsolták a nagybányaiakat. Ez az akarat pedig szabadságot követelt egy oly művészet számára, amely közvetlenül a természetben gyökerezik.

Ferenczy ezt a művészetet művelte. Az egykori gazdaság rövid párisi és müncheni epizód után a nagybányai kertek, erdők, mezők lakója lett s amit szívében a természet ott költögetett, azt azon frissen formálta képpé. Nem csak arról van itt szó, hogy ház, erdő vagy munkásember, tehát a motívumok, éppen e keleti magyar város vidékéről valók. Hanem arról a sokkal fontosabb dologról, hogy állandóan e környezetben lakván, lassankint egészen bizalmasává lett ott minden s képessé tette őt arra, hogy a leheletes finomságokat sorra magába olvassza s fantáziája mindezekből kapván táplálékot, így valóban töves-gyökeres nagybányai képek keletkeztek, képek, amelyek épp úgy kínálják sajátos zamatukat, mint ahogy a meszes földön és a trachitos talajon nőtt nemes bornak is megvan a maga külön zamata. E tekintetben Ferenczy bizonyára a leginkább nagybányai festő valamennyi társa közt.

Egészen hozzáillett nobiles, minden hangosat és bombasztikusát kerülő jelleméhez a bányai halk harmóniák élvezése és képpé formálása. Senki sem állíthatja, hogy a valódi művész efféle munkálkodása egyhangúvá teszi képeit. Csak a közepes piktoroknak kellene állandóan új meg új túrista-ingerek. Ferenczy művészete Nagybányán is gazdaggá és sokoldalúvá fejlődött. Oly művei, mint „Ábrahám áldozata”, a „Hegyi beszéd” vagy a „Favágók”, tónusfinomságokon épültek föl. Cigány-képei, napsütéses motívumai viszont égő színűek. Rajzai, amelyek közül nem is egy éppen az *Új Idők*-ben jelent meg, a vonal mesterét, – plakátjai, amelyekkel mint első tört utat nálunk a művészi plakátnak, – a színfolt mesteri kiaknázóját mutálják. S mily bő természetszeretet árad felénk tájképeiből, természetszeretet, amely egészen lírai jegyű, annyira fegyelmezett pszichológussá vált arcképein.

Művészete így gazdagon hintette maga körül az áldást; a nagybányaiakat felléptével egyetemben új korszak kezdődését jelenti művészetünk történetében, tanítói működése pedig egész nemzedéket nevelt képirásunknak.

Akiket barátság fűzött hozzá, megsiratják benne a legnobilesabb lelkek egyikét és szépségekben gazdag élete-műve maradandó emléket biztosít neki.

Lyka Károly

(*Új Idők*, 1917. márc. 25. XVI. évf. 15. sz. 299.)

Tavaszi tárlat. Kép, szobor, mintegy négyszáz darab, mondjuk ismét, hogy vásár, kedvetlen álldogálás bizonytalan utakon, céltalan, ideiglenes, háborús? Hiszen tudjuk, hogy nem érdemes életet kezdeni, s akiktől a magyar festői kultúra továbbépítését várnánk, azok, ha egyáltalában idejönnek a Múcsarnokba, egyre rezignáltabban ismételtetik a három éve folytatástalanul félben hagyottakat. [...] A sivatagban találkozunk egypár lelkes bolyongóval: nekik is kevés a mondanivalójuk, várnak fáradtan és reménytelenül. *Rudnay* Gyula: ama Theotocopuli, akít Greco néven ismerünk és Zurbaran jut eszünkbe a komor feketék és hidegtűzű fények láttán. Itt a forma új értelmezése kezdődik s tragikus indulatok bontakoznak ki a sötétiséggel teljes térből. *Kornai* József kis aktja („Fürdés után”) ugyancsak a térben elhelyezkedő forma kérdéséhez ad adalékokat s Cézanne-on keresztül megint csak azokkal a spanyolokkal rokon, akik a festőművészetet a belső, mozgási energiáktól eleven s a mozgás ritmusa szerint az objektív valósághoz képest módosuló forma világos fogalmával ajándékozták meg. [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1917. márc. 31. – 1.)

A tavaszi tárlat. [...] A közönség beleunt a borzalmakba s a derű utáni vágyódásában az úgynevezett kedves apróságok iránt érdeklődik. A művészet tehát félredobta az eszmét s beállt képíparosnak. Nem a művészet, hanem a közönség az ideál [...] Magasan áll nivóban e terem anyaga fölött *Perlrott Csaba* cigánylány modelljével. [...] méltó társa *Cigány Dezső* „Bibliás öregasszony”-a. [...] De meg kell említenünk *Sidló* Ferencet és *Ferenczy* Bénit, mint erős egyéniségű művészeket. [...]

Boross Mihály

(*Budapest, 1917. márc. 31. – 5.*)

Tavaszi tárlat. [...] rég nem teljesítik azt a hivatást, amit eredetileg a társulat alapítói e meghatározott időnként megismétlődő művészeti versenyeknek szántak. [...] Valamikor a Képzőművészeti Társulat kiállításain szereplő nevek egyúttal művészeink java együttesét jelentették. Képzőművészetünk fölvirágzása azonban szükségképp művészeti életünk decentralizációjára vezetett. [...] Önkéntelenül fölmerül tehát a gondolat, érdemes-e tovább is ragaszkodnunk egy intézményhez abban a formájában, amelyre rácafol az élet, s igazságos-e, hogy a hivatalos körök részint megszokásból, részint a minden újjászervezéssel járó érdekharcból való félelmükben továbbra is ezekhez a kiállításokhoz kössék, kizárólagos joggal a legfőbb állami kitüntetések s a legnagyobb állami jutalmakat? [...]

Mednyánszky László báró fantáziáját gazdagon megtermékenyítették a front mögött átélt kaleidoszkópszerű események; ezeknek az impresszióknak gyümölcse a kiállításon látható néhány szép darab is. Bámulatra méltó, hogy az ősz mester mily igénytelen eszközökkel tud képeknek mély és igaz tartalmat adni. [...]

Radisics Elemér

(*Budapesti Hírlap, 1917. márc. 31. – 1.*)

Tavaszi tárlat. A Múcsarnok tavaszi tárlata holnap nyílik meg [...] szomorúsággal, sőt keserűséggel kell megállapítanunk azt, hogy a magyar piktúra fejlődésében a háború okozta megbénulás – melynek legutóbb már végét reméltük – még egyre és egyre kiáltóbban fokozódik. Most már nemcsak hiányzó emberekről, hanem a jelenlévők kedvetlen fáradtságáról és saját értékeiken alulmaradásáról van szó. Kiegészíti ezt a minden tekintetben gyenge tárlatot a női dilettantizmusnak minden eddigi mértéket meghaladó bevonulása s ezzel együtt s vele egyet jelentően az olcsó édeskességét, jelentéktelen novellizmusát. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap, 1917. márc. 31. – 6.*)

Tavaszi kiállítás. Adják vissza a Múcsarnokot! [...] *Mednyánszky* László báró három képe közül a „Pihenés” című tükrozi vissza legjobban a művész költői tehetségét. [...] *Perlrott Csaba* Vilmos jól csoportosított cigánylányai újabb lépést mutatnak e talentumos művész monumentális feladatokra törekvő útján. *Cigány Dezső* barna tónusú „Bibliás öregasszony”-a leegyszerűsített, a jellegzetes sikerrel kiemelőt portré, egyike a tárlat legtöbb érdeklődésre méltó darabjának. [...]

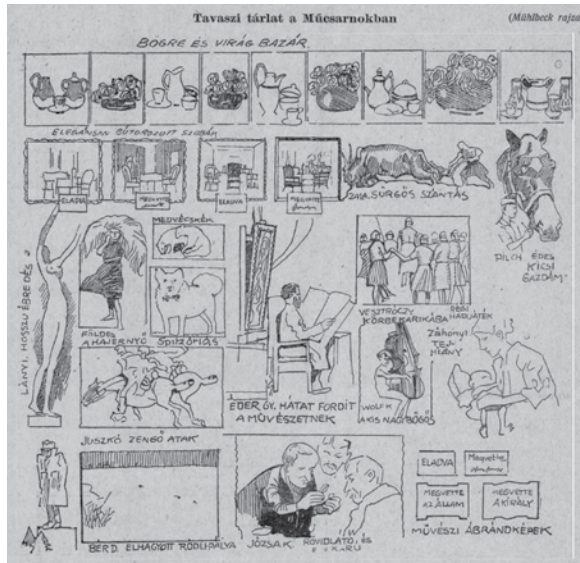
Magyar Elek

(*Magyarország, 1917. márc. 31. – 2.*)

A Tavaszi tárlat. [...] A hatodik tárlat nyílik meg most albérltetben a Szépművészeti Múzeum pitvarában. [...] *Rippl-Rónai* Boulevard de Montparnasse-ján elevenen és élethűen jelenik meg a párizsi utca ideges vibrálása. Kétségtelenül *Pissarro* képei irányították *Rippl-Rónai* figyelmét a témára, de a feldolgozás eredeti s egyéni. [...] Színben és rajzban japánosan finomak, szellemesek, frissek báró *Mednyánszky* ki háborús képei. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

Pesti Napló, 1917. márc. 31. – 9.)

Mühlbeck Károly rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1917. április 15.

A tavaszi tárlat. Nagyon vigasztalan érzések fogják el az embert a Képzőművészeti Társulatnak ezen a tavaszi tárlatán. Az az elv, melynek a háborús évek első kiállításai annyi jót köszönhetek, amely a kíméletlen megrostálás elve volt, immár agyonlyukadt. A mindenkinél szívósbabb dilettánsok most már ellenállás nélkül nyomakodnak a Múcsarnokba. [...] A Szépművészeti Múzeum szűk kölcsönhelyiségeiben azonban minden gyöngye munka jó munkák elől veszi el a helyet [...] néhány tehetséges fiatal művészek már elfogadott műveit utlag helyhiány címén utasították vissza [...] *Mednyánszky* ecsethegygel rajzolt finom harctéri vázlatai, *Hatvany Ferenc* báró kékruhás női arcképe, *Egry József* „Temetés”-e, *Rudnay Gyula* Goya-Velázquez hatásokat eredeti módon feldolgozó képei a díszei a tárlatnak. [...]

e. a. [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1917. márc. 31. – 9.)

A Múcsarnok kiállítása. A kritikus már nem szörnyülködik, nem dohog, a kritikus elfáradt már mérges ismételtetésébe annak, hogy mily siralmasak rendszeresen a Múcsarnok-kiállítások. Ha a legjobb erők vonulnának itt fel, akkor lehetne szava a komoly kritikának, de így csak ismertető körútra indul, hogy a silány portékák közül kihalásson néhány jobb munkát, melyek nem érdemlik meg a rossz társaságot. Az első teremben *Rippl-Rónai* József két színes festménye tűnik fel, [...] *Mednyánszky* László („Menekülők táborozása”) [...] A negyedik teremben adtak helyet a fiatalabb nemzedéknek. *Perlrott Csaba* Vilmos kompozíciója, bár legjobb erőit reprezentálja, nem zavartalan hatású, (főként tájképésében). *Kmetty* János Mária-képe új stílustörekvéseinek hű tükre. *Murmann* József Árpád „Halászok” temperája finom és egyszerű. *Körmendi-Frim* Ervin arcképe kifejező. *Diener-Dénes* Rezső tájképe, *Egry József* „Temetés”-e a terem jobb művei. Az ötödik terem vásznait, de a tárlat sok divatozó üres és apró rutinokkal pepceselő festőjét *Czigány* Dezső veri le egy barna tónusú, nagyvonalú és parasztosan egyszerű képpel, bibliás öregasszonyával. Csaknem Rembrandtos erővel hat itt ez a festmény. [...] A szobrok csoportjában *Ferenczy* Béni férfi akt reliefjei szép eredményeket tárnak fel, [...]

A tárlat ezáltal is kiszorult a Múcsarnokból és a Szépművészeti Múzeum vendéglátását fogadta el. Ez a hely nem megfelelő. De vajon ez ok és jog-e arra – amint olvassuk –, hogy *a zsűri a fiatalok már elfogadott képeit kidobálja?* A hatodik teremben függ egy kép: limonádés giccs, festői naivitás, melyet ma már kiháló olajnyomatokon sem látunk. Egy ifjú szerelmes hajdon

hón imádkozik az útszéli szentnél ... [...] Ide süllyedt le 1917-ben a Múcsarnok. Ide – ahonnan a magyar tehetségek pár évtized munkájával kiemelte – a *neogradizmus*ba.

(*Világ*, 1917. márc. 31. – 9.)

A tavaszi tárlat. A Múcsarnok kiállítása. Szürkeség, szintelenség, unalom, minek kedvetlenítő hatását a rossz és szűk helyiség (a Szépművészeti Múzeum elaprózott nagyterme) csak fokozza, ezek a határhelyek a jó előre beharangozott tavaszi tárlatnak. [...] Igen érdekes és értékes képei a tárlatnak *Diener-Dénes József* [Rezső!] tájképe és *Kmetty János* a kubizmussal kacérkodó festménye. *Mund Hugó* női aktja, bár igen rossz világítású helyre került, mégis kiragog környezetéből. [...] Végül igaz örömet szerzett nekünk *Medgyes László* temperája [...]

V–y. [Vécsey Leó]

(*Független Magyarország*, 1916. ápr. 1. – 4.)

Tavaszi tárlat. [...] Ma bizonyossággal és nem kevesebb szomorúsággal állapítjuk meg: a várt fordulat, az újra nekilendülő fejlődés megint elmaradt, [...] a gyenge mesterségbeli tudás és a sok, sok dilettantizmus között csak bajosan tudjuk kiválasztani az alább felsoroltakat, mint olyanokat, amelyek komolyan vevésre és megemlítésre érdemesek. [...] megint harmonikusan szép *Mednyánszky László* báró két egészen pompás apróbb dolga, [...] *Beck Ö.* Fülöp érmei és plakettjei kivétel nélkül pompásak, az anyagnak és a formának teljes és finom megoldásai. [...]

A negyedik terem legakkreditáltabb embere *Perlrott Csaba*, aki nagy kompozíciójában talán nem oly értékes, mint tavalyi kiállítása, de minden tekintetben komoly és jelentékeny. *Kmetty* Madonnája leegyszerűsítésében kissé keményen hat, *Diener-Dénes* tájképe, *Körmendi-Frim* Ervin elegáns női portréja, *Biró Mihály* háborús képei [...] egészítik ki jól ezt a kollekciót.

A kiállításnak hatásában legnyugodtabb és legegységesebb képe van a következő teremben. *Czigány* Dezső öregasszony képe, mely a művész teljesen érett, kiforrott termése, s minden tekintetben elsőrangú munka. [...] A szobrászok közül [...] *Ferenczy Béni* biztos és stílusos férfiaktja [...]

Kuriózum kedvéért: *negyvenegy* nőt engedtek be a kiállításra; mennyi virág és cica, mennyi édeskétség és olcsó novellizmus és milyen kevés piktúra. Nem a női festők ellen szól ez, csak a női dilettánsok ellen – akik azonban ezen a kiállításon olyan nagy számmal vannak jelen, hogy ellenségessé hangolnak nemcsak a nő festők, de az egész női nem ellen.

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1917. ápr. 1. – 8.)

FERENCZY KÁROLY

Tizenkét éves voltam, mikor először hallottam Ferenczy Károly nevét. Valaki, talán rokonom, Nagybányán járt, megismerte a művészt és előadást tartott róla:

– A képeit nem értem – mondta őszintén, – egészen új, egészen különös dolgok... De ő maga végtelen kedves úr, a nemes férfi megtestesítője. Csak azt sajnálom, hogy nem tudtam a képeit élvezni... minek is csinált revolúciót az ilyen finom ember.

A véletlen úgy akarta, hogy az első Ferenczy-kép, amellyel szemtől-szembe kerültem, a művész önarcképe legyen. Amint őszinte melegséggel vizsgálgattam a büszke fejtartású férfit, eszembe jutottak a nem is olyan régen elhangzott szavak: „végtelenül kedves úr, nemes, finom...”. Úgy véltem, hogy ezek az egyszerű megállapítások találnak, de a forradalmárt sehogy sem tudtam fölfedezni a nyugodt, kissé zárkózott vonásokban. Útöbbször aztán, mikor megismertem a művész életét, képei sorát, minden alkotását, beillesztettem a külföldi és magyar festők glóriájába, arra a gondolatra jutottam, hogy sohasem volt a szó közönséges értelmében revolucionista, a forradalmat csak hordozta, magyarországi apostola lett a nemes és egészen új, csak nálunk merőben ismeretlen irányzatnak. Ne feledjük el, hogy mikor Ferenczy betöltötte ötödik életévét,

Párizsban már kiállítás rendeztek Courbet, Manet, Monet és Pissarro újabb műveiből. Az ifjú magyar, aki a legelső hevülések korszakán túl, huszonnégy éves korában, tehát festőknél szokatlánul későn kezdte mesterségét tanulni, egy kis ingadozás, párizsi és müncheni kirándulás után, szinte meglepő nyugalommal, nemes izléssel fogadta magába a nyugati irányzat minden értékes elemét. Első sikerei után bizonyára maga sem gondolt arra, hogy nemskára forradalmárnak nevezik és a magyar művészettörténelemben az új irány zászlóhordozójaként fog mindenkor szerepelni. Még azt sem lehet mondani, hogy egyedül állott, mint az új irányzat eltévedt, korán jött, elkallódott, vagy idegenbe menekült magyar hívei. A hozzá hasonló hitvallású, nem is jelentéktelen tehetségek egész kis tábora tömörült körülötte és vívta meg a harcot a merőben iskolázatlan magyar kritikával, akadémikus festőkkel és a még iskolázatlanabb közönséggel. Sőt azt is hozzá kell tenni, hogy ő maga sohasem harcolt a művészetpolitikában, csak festett és a képeivel tett vallomást, vásznaival mutatott irányt és foglalt állást. E látszólagos ellentmondások után joggal kérdezhetjük meg, miért mondja a lexikon és a skatulyázó szellem Ferenczyt forradalmárnak és miért ismeri a legtöbb művészet iránt érdeklődő magyar ember a naturalista és impresszionista festés úttörőjének. A felelet egyszerű és körülbelül tökéletesen jellemzi a művészt. Ferenczy Károly sokkal több volt az új művészet forradalmárjánál: a legbecsületesebb művésznek és férfinak született, aki nem folytatta az újítást a dekadenciáig, nem csapott át újabb forradalmi irányba, hanem önmagával vívott vég nélküli küzdelmet. E küzdelemnek, nemes elmélyülésnek következménye az a néhány korszak, amelybe életműve szorítható, ha éppen skatulyázni óhajtunk. Maga volt az őszinte meggyőződés, a sohasem ingadozó, lelkiismerete elképzésére sohasem kapható egyéniség. Valóban nem törődött vele, mit írnak róla, mint vélekedik a közönség képei felől, csak festett, célját, vágyát, akaratát követvén, hasonlatosan a régi nagyokhoz, akik a legöntudatosabbak és legöntudatlanabbak voltak. Így hát természetes, hogy egy időre köréje csoportosultak a többiek. De még természetesebb, hogy az erős egyéniség vált ki közülük szinte legelsőnek. 1898 az új festők egyik legküzdelmesebb esztendejét jelentette és 1908 folyamán a modern új alakulásának fiataljai nem tartották elég újnak a mester művészetét. Tíz esztendő sem múlt el és újabb mozgalmak keletkeztek, sőt Ferenczy régebbi társai közül is többen fordítottak a köpönyegükön és nyilván a meggyőződés lelkesedésével szegődtek a több zajjal induló újabb irányhoz, amely egyébként ismét nyugatról, ismét elkésve ért a magyar szívekig. Ferenczy azonban véges-végig hűséges maradt önmagához és piktori küzdelméhez. És ebben a szerepében rokonszenvesebb, kevésbé ismertebb is, mint munkássága első felében. A köztudat a küzdelmek előterében álló Ferenczyt ismeri, a komoly szemlélő ezenkívül egy másikat, a sokkal egyénibb művészt is méltatja. Korábbi vásznain, mint mondani szokták, a naturalista kolorisztikus irányt egyénítette, későbbi műveiben megtaláljuk teljes egyéniségét. Első képei a múzeum faláról nyugodt szépségükben intenek felénk színeik derűjével, utóbbi művei a nemesen elmélyülő festő küzdelmének benyomását ébresztik. A kolorit üdítő változatai után megkezdte birkózását a színek egyszerűsítésével, a monumentális kompozícióval, a stilizálással, a természet szakadatlan tanulmányozásával, a mozgás és stílus problémáival. Ferenczy esztétikusa bizonyonnan megkísérelte majd ennek a folytonos munkásságnak korszakokra való osztását. Nagybányai tájait, villogó cigányképeit, bibliai jeleneteit, monumentális „Levétel a keresztről” című vásznát, csendéleteit, akttanulmányait valóban sok külsőség választja el egymástól, de az átmenet alig észrevehető, időben pedig nem is határolható, mert a művész még legutóbb is festett tájakat, hol régebbi szerepléséhez közeledik, viszont ugyanekkor alkotta új keresésektől teli aktjait is. Pályafutása minden küzdelme, szenvedése, sok munkában és tépelődésben eltöltött napja mellett is egységes, mint egy nagy regény. Nem irodalmi hasonlat ez, nem is való e sorok cífrázására, hanem tiszta igazság, őszinte vélemény. A magyar művészeti küzdelmek hátterével írott regényben a legrokonszenvesebb alakok egyike lehetne Ferenczy Károly. Akik közelebről vagy csak futólagosan ismerték, könnyen el tudnák képzelni ilyen szerepben. Férfiasan, előkelően és könnyedén jelenne meg, ajkán a lelki arisztokraták szelíd mosolyával. Nem venne részt a többség huzavonájában, civódásaiban, nem szónokolna és tetszelegne, de mindenütt komolyan tisztelnék. Ilyen lenne külseje. De a regényíró követné munkássága színhelyére is, hogy leírja, mint dolgozik, épít, töpreng, vitázik önmagával, törtét előre az igazság keresése közben a csillagok felé. Elmondhatná a regényíró, mint örül kedves alakja a sikerült képnek és mennyire nem érdeklik a sikerek, az arany és ezüst medáliák, mint nézi kissé keserűen őszülő fejét, a fiatalabbak vad száguldását, if-

júságának tovatűnését és leírhatná, hogyan ébredt új erőre alkotó kedve az ötvenedik esztendő határán, hogyan koszorúzza meg a kései elismerés annak a férfinak a művészetét, aki nemesen félreállott mindig, és aki igazán népszerű sohasem tudott lenni...

Eddig van.

Ilyen gondolatokat ébresztett egy érző magyar lelkében a kiállítás, melyet Ferenczy Károly rendezett nemrégiben gyermekeivel együtt. Azóta a valóságban be is fejeződött a képzelt regény kedves alakjaira vonatkozó rész. Az élet, amelyet igen kitűnő regényírónak szokás általában tartani, itt nagyon kontárnak bizonyult. Hirtelen elbánt, gonosz betegséggel végezett valakivel, aki nemrégiben még rugalmas volt nemcsak testében, de lelkében is, akit sokan szerettek, kitől sokat vártak, ki nem mondhatta el mindazt, ami a szívében feküdt. Március harmadik hetében csöndesen meghalt Ferenczy Károly egy pesti klinikán. Az érző magyar pedig keserű szívvel két kis keresztet rajzolt a művészlől szóló jegyzetei fölé. Az egyik szól a nobilis férfinak, a másik a nemes alkotónak.

Török Gyula

(*Nyugat*, 1917. ápr. 1. X. évf. 7. sz. 684–685.)

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF ÚJABB KÉPEI

Rövid másfél év alatt immár másodszer mutatja be újabb képeit Rippl-Rónai József. A régi nagy mesterekre emlékeztet Rippl-Rónai kivételes termékenysége. Míg más művész erejét napról-napra lohasztja a fiatalság múlása, a gondok, töprengések egyre újabb torlaszokat állítanak a teremtő akarat elé, addig ő majdnem megmagyarázhatatlan szaporasággal ömlesztzi magából a képek, pasztellek, rajzok tömegét. De ez csak az opus számjegyeinek szaporulatát jelenti. A művész bámulatos rugalmasságát, igaz valójában, a munkára való koncentráltága, az egyes periódusok végső kicsendülését követő lankadtságon való felülkerekedése, egyre ismétlődő megújódása dokumentálja. E körülmények teszik Rippl-Rónai pályáját folyamatossá teremtő munkásságát logikussá.

Legutóbb, mikor Franciaországból hazajövet, az internáltság sanyarú napjainak termékeit kiállította, a magára utalt, izolált művész erőfeszítését láttuk képeiben. Az internáltsággal, külső körülményekkel magyaráztuk a művész elmélyülését, nagyszerű regenerálódását. Az internáltság véget ért a normális élet, megszokott környezet hullámgyűrűje veszi körül a művészt, de az a nagy lendület, mellyel a számára többé újabb lehetőségeket nem tartalmazó korábbi irányából kivetkezett, nem ért nyugvópontra, ma éppen olyan feszültséggel hatja át újabb – azóta készült – képeit, mint az előbbi kiállításán bemutatott képeket.

Szóval magából az alkotás mechanizmusának középpontjából, a művésznek az élet minden adottságát a maga javára hasznosító teremtőerejéből következik e bámulatos produktivitás, a keze alól kikerült művek szinte erotikus telítettsége.

Erotika. Ezt írám Rippl-Rónai újabb pasztelljei alá. Női fejek, vállak, keblek, karok villannak fel. Egész terem teli van velük. Ha megállunk előttük, szinte megszédít bennünket a kicsapódó perzselő tűz. Mintha valami óriási kemence izzó belsejébe tekintenénk egy-egy keskeny résen. Telt formájú jóllakott asszonyok, karcsú, macskatekintetű lányok bódulatba ejtő kaleidoszkópja e kollekción, mely a mélyzengésű pasztell tömör baritonján muzsikálja el a művész örök fiatalságát, a színek, formák pogány örömet. Az asszonyi test egy részét befedő ing felülete nem kemény fehér folt, éppen úgy szétporzik, mint a forró piros háttér, vagy a szék cinóber támlája; a kebrele tapadó kézfej, mintha az egész test vibráló melegét magába sűrítette volna. Ha elgondoljuk, hogy Rippl-Rónai a pasztell nem árnyalt és más színekkel alá nem támasztott, egyvégbé szabott széles felületeiből építi fel e képeket és rögzíti tömör egységbe a fej karakterét, az elhelyezkedő test ritmikáját, a matéria foghatóságát, bámulatba ejt bennünket a kifejezés e teljessége és biztonsága. A leglényegesebbre szorítkozik és azt hangsúlyozza. E mondatban benne van, mindaz, ami a művészet értékét teszi.

A színek harmonizálásának kiváltságos mestere Rippl. Felesége arcképe mesteri példája ennek. A ruha zöld alaptónusából kék és sárga sávok virítanak ki. E három egybehangolt szín érzéki melegséggel lüktet a puritán egyszerűsége mellett is példátlanul előkelő képen.

Három részből tevődik össze Rippl-Rónai József kiállításának anyaga. A kiállítás gerincét a pasztellek teszik, másik csoport, amely a régebbi munkákat foglalja magában a művész fejlődésének majdnem mindegyik periódusát reprezentálja. Végül a harctéri feljegyzések és a többi vázlatok. A régebb munkák ismert és már eléggé méltatott, minden vonatkozásukban megvilágított darabok.

A harctéri rajzok beszédes bizonyosságai annak, hogy Rippl-Rónait a háború romantikája mennyire – nem érdekelte. Nem is palástolja ez érzését. Néhány vonallal feljegyzett figurák, katonafejek, egy-egy tájék vázlatos rajza, semmi több.

Az idehaza készült rajzok nagy tömege bár fajsúly, tartalom, jelentőség tekintetében nem egyenlő értékű, valamennyi betekintést ad Rippl-Rónai műhelyébe. Dokumentumok. Dokumentumai annak, hogy a művész örökös szomjúsággal fürkészi egyre az élet jelenségeit. Mindent megfigyel és mindent feljegyez. Semmit sem tart annyira jelentéktelennek, hogy szótlannul elhaladjon mellette. Nem hiszem, hogy tévednék, ha azt állítom, hogy még egyre buzgó, egyre új kifejezési lehetőséget keres az ő teremtő talentuma e látszólag semmi jelentőséggel sem bíró vékony erekből szívja fel a tápláló, erősítő nedveket.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. ápr. 1. X. évf. 7. sz. 687–688.)

A képzőművészet a Színházi Életben. A Színházi Élet új rovattal gazdagodik a mai napon. [...] ki akarja venni a részét [...] a művészet népszerűsítéséből. [...] A pesti asszony vágya, álma most a kép, a szobor. Több a műkereskedő, mint a műtárgy és minél több a műtárgy, annál kevesebb a művészet. A mi kedves kitaró olvasóinknak irányításra van szüksége, [...] meg fogjuk ismertetni olvasóinkat kiváló művészeinkkel, elsősorban a mi nagyszerű fiataljaikkal [...]

(*Színházi Élet*, 1917. ápr. 1. VI. évf. 14. sz. 7.)

Tavaszi tárlat. Művészeink most kezdenek hálát adni a már-már lezajlott forradalomnak, mely először technikában, külsőségekben, majd felfogásban, sőt később egész külön esztétikában ke-reste a gyilkos fegyvert minden ellen, ami régi. Művészetünk kezd visszatérni az évszázados, emlékekkel szegett, mohával párnázott ösvényre, de a sziklatörő mellékvágásról gyönyörű tulajdonokat hozott magával: elhagyta langymeleg puhaságát, [...] a modernek közül *Kmetty* János, a kubistából klasszikussá szűrődő festőfilozófus, ki mostani képében kissé szárazabb, mint remek téli öregemberében; a nagykoncepciójú *Perlrott* Csaba, kinek tavalyi nagy sikere túlkövetelővé tesz vele szemben. Azután *Czigány* Dezső édesanyja erős képével. Mind a fiatalság [...]

Kárpát [Kárpáti Aurél]

(*Színházi Élet*, 1917. ápr. 1. VI. évf. 14. sz. 7–8.)

A Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlata. [...] ez a tárlat is éppen olyan gyenge, mint az előzőek [...] Még egy érdekes körülményt figyelhetünk meg a kiállításon, amely esetleg szintén magyarázatát adhatja a színvonalcsökkenésnek. Az tűnik ugyanis fel, hogy a festők a valódi művészi szempont és felfogás rovására némileg koncessziókat tesznek a mostani, újonnan meg-gazdagodott művásárlók rendszerint fejletlen ízlésének.

Az is újítás a tárlaton, hogy megszűnt a művészeknek két külön csoportban való tömörülése. Most már „szabadok” és „függetlenek” együttesen állítják ki jó vagy rossz műveiket. [...]

b. j. [Bende János]

(*Ország-Világ*, 1917. ápr. 8. XXXVIII. év. 15. sz. 185–186.)

Orbán Dezső képei a „Könyves Kálmán” szalonjában. Nyugtalan és mindent meg-próbáló fiatal művész Orbán Dezső. Átment minden válságon, ami a talentum fejlődésében el-

kerülhetetlen és most, ha képeit nézzük, mintegy tíz év lázas munkájának változatos dokumentumait, első pillanatra zavarosnak és ellentmondásokkal teljesnek látjuk a művész programját. Hamar ráeszmélünk azonban, hogy ellenkezőleg, biztos, tudatos és logikus fejlődés állomásait jelzik ezek a képek, amely állomások a festői szintézis felé vezető út mellékére esnek. Egypár tájkép, a legrégibbek, például a 3. számú a színek naturalisztikus megfigyelését mutatja, azt a majdnem objektív, megállapító értelmezést, amely úgy a művészet, mint az egyéniség tanulóéveinek sajátja. Az impresszionizmus megismerései: a levegő és a fény, amely a végtelen teret betölti, ezek a témái s ezeket színben kifejezni törekszik, kissé borongós temperamentumának megfelelően inkább az árnyékba átszűrődő fény jelenségét kutatván s ezen a nyomon gyorsan jut el az impresszionizmus végső konzekvenciájához: 5. számú tájképén a teret betöltő színek egy pillanatban felfogott mozgalmasságának immár teljesen dematerializálódott vízióját szemlélhetjük. A következő reakcióból ismerjük meg a fiatal művész biztos judiciumát: szinte erőszakosan szakítja ki magát az anyagtalán szín mámorából s a szín festői anyaga, a forma felé fordul minden érdeklődésével, őt is Cézanne terelte új útra s a végtelen levegős, egymásra ható és egymást módosító színekkel teljes térrel szemben valósággal agorafóbiát érez. A forma és annak lehetőleg geometriai redukciója: egy pillanatig a kubizmus elveit látjuk felcsillanni, de valamely egészséges ösztön mindig megóvjá, hogy az elmélet el ne hatalmasodjék művészetén. A kubizmus valóban az az út, amely a forma új értéséhez vezet s a végtelen térben testetlenül lebegő szint festői formához köti. Festői ez a forma, mert a térben helyezkedik el, a szobrászi formával ellenkezőleg, amelyet a kontúr kiemel és elvonatkoztat a környezetből, és 25. számú aktján, amely már éppen a plasztikai értelmezés határáig jutott, érezzük a festői ösztön fékező erőlködését: ez az akt majdnem szobor, sőt majdnem mértani test, de térben elhelyezkedve, más formák között azokkal belső vonatkozásban él és a mozdulatlanság alól a festői mozgalmasság potenciája izzik. Az érettség és a végleges belátás dokumentuma aztán a 10. számú kettős akt és a 17. számú csendélet. Ezeken beszámol arról, hogy mit tanult a forma beható vizsgálatában. Azt, hogy a formának éppen úgy van valójra, mint a színnek, s ahogy a lokális színek egymás közelében elváltoznak, egymást módosítják és rokonságuk szerint tónusokban egyesülnek, ahogy az objektív szín a színek egységes víziójában másnak látszik, mint ami valósággal, éppen úgy a formák egymáshoz közel elváltoztatják egymást, s a markánsabb vonal elnyomja, kilendíti a gyengébbet és egy formatömeg egységén belül az egyes formák a valóságtól eltérő, látzólagos, festői vonatkozásba kerülnek egymással. Torzulnak, de ez a torzulás nem önkényes, ez szükségképpen és ellenőrizhető a tömeg egységével: íme, a csendéleten egypár fehér cserépedény együtt kiegyensúlyozott tömeg, de nem lenne az, ha a szimmetrikus formák mereven megmaradnának olyannak, s az erőszakosabb vonalú szomszéd formák hatására nem reagálnának éppen úgy elváltozással, ahogy egy erős vörös szín mellett egy hideg kék ibolyás árnyalatúvá változik. A tér és a forma összefüggésének ez a tudatossá megismerése az az eredmény, amelyhez most jutott a nagyon tehetséges Orbán Dezső, és ebből az összefoglalásból most már megnyugodva látjuk őt a festőiség felé biztosan haladni.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1917. ápr. 14. – 1.*)

Orbán Dezső. A Könyves Kálmán termeiben Orbán Dezső gyűjteményes kiállítása fog holnap a nagyközönség számára megnyílni. Orbán Dezső katonai szolgálata ellenére is talált módot, hogy nevét a művészet számára újra felújítsa. Tizenöt esztendő művészi revelálása, küzdelme a nyolcas, neo és posztimpresszionista, a naturalista és egyéb irányok sokszor értelmetlen kifejezőmódjaival egy tisztult és megerősödött egyéni irányban pihent meg Orbán Dezső ecsetjén. A legjobban kidomborodik ez az „Almák” című képén, amelyben csodásan olvad össze egy nagyra hivatott művész önmagára találása. Tájképei távlati tökélyvel és térbeli hatással adják vissza üde színekben a valót. Röpke rajzai pedig jellemzik a mozgások ötletes megörökítését. Aktjaiban a hús-színek, a test vonalzása, elfektetése és a térhatás mutatják, hogy a művész ura szerszámának. Orbán Dezső megjelenése közel száz művével nyeresége a magyar művészetnek.

(*Budapest, 1917. ápr. 14. – 6.*)

Két kiállítás. [...] Ugyancsak ma volt a sajtóbemutatója Orbán Dezső gyűjteményes kiállításának a Könyves Kálmán szalonjában. A fiatal művész a haladó irányzat egyik értékes tagja, aki éppen mai retrospektív kollektívájával igazolja, hogy fejlődése egészséges irányban halad. Biztos kézzel megrajzolt csendéletei, valamint rajzai szélesen kiépített és megalapozott tudásra vallanak és színskálája is megfelelően gazdag és kifejező. Aberrációktól megtisztult főlfogásának eredménye érdekes kettős női aktja, valamint több kvalitásos tájképe.

(*Budapesti Hirlap, 1917. ápr. 14. – 9.*)

Orbán Dezső kiállítása. Orbán Dezső a festőművészet legújabb, forradalmi irányának híve volt, mint a legtöbb fiatal művész, aki abban az időben Párizsban tartózkodott. Orbán igen komolyan vette az új irányt, egészen elmélyedt benne, mint az orvos a kórbonctan tudományába. Orbán tehetsége nem fűlt bele az új irány különös külsőségeibe, lerázta annak minden furcsaságát s elérkezett egy komor, férfias, puritán festői világfelfogáshoz, amit tökéletesen képvisel kettős aktja, az almás csendélet és a margitszigeti parkrészlet. Ez a kiállítás Orbán Dezsőt a modern magyar festészet legjobbjai közé állítja. A kiállítást a Könyves Kálmán helyiségeiben holnap nyitják meg a közönségnek.

(*Az Est, 1917. ápr. 14. – 4.*)

Képekről. Festőnők a Szalonban. Orbán Dezső kiállítása. [...] Hiába, a festőknek csak könnyebb, mint a drámaíróknak: azoknak meg kell várniok, míg valamelyik színház akceptálja őket, ezek egyszerűen kibéreltik a *Könyves Kálmán* helyiségeit és kész a premier. Lelkesedő publikumot persze már nehezebb szerezni, főleg az olyan gyűjtemény számára, mint amilyen az *Orbán Dezsőé*, aki a végelgyengüléses koraszülöttségben csendes részvétlenség közepette kimúlt nyolcasoknak volt a – mostohagyermek. Ma is jórészt a tegnapelőtti modernségnek rég megunt nótáját fújja, de a háború – azt hisszük – sokkal jobban megedzette – vagy fásulttá koptatta? – az emberek idegeit, semhogy ma már olyan aportírozásokkal ugratni lehetne őket, mint ezek a nyolcadrét facsart aktok és kubista tájképek, ahol – mint azt a 4-es és 19-es számú képek például beszédesen szemléltetik – a csendélet terítői és a pamlag vásznai, formációikban és anyagszerűségükben tökéletesen azonosak a tengerparti tájak bazaltszikláival. Néhány jó, egészséges, sőt művészies rajz – melyek alatt azonban Párizs és az 1908. évi dátum az árulók – arról tesz bizonyosságot, hogy a fiatal festőből is lehetett volna valami, ha a feltűnési viszketeg őt is a konstruktívan összedőlő ál-cézanne-i citromosan délet-festő-szövetkezet táborába nem sodorta volna.

R. M. dr. [Rózsa Miklós]

(*Esti Ujság, 1917. április 14. – 2.*)

Orbán Dezső gyűjteményes kiállítása. Orbán Dezső rendez kollektív kiállítást a Könyves Kálmán termeiben, nagyrészt a háború alatt a harcon kívül készített tájképeiből. Orbán eredetileg a nyolcak csoportjához tartozott, s ma is egész modern alapon keresi művészi megoldásait, de erősen lenyugodott, mint az legvilágosabban kettős akt kompozícióján látszik és ezzel együtt tud és akar közeledni a nagyközönség ízléséhez is, színben főleg és formában is keresi a tetszetősséget is. Csendéletei között legteljesebb egy három világos korszós képe, melynek formakeresése nagyon komoly és kvalitásos. Nagyon jó egy nagy csendélete, mely erős és meleg tónusaival s jó drapériájával hat. Tájképei közül az eszközeiben teljesen egyszerűsített cattarói öböl s egy sötét tónusokban jól harmonizált vihar előtti képe, két margitszigeti részlet, komolyabb megbeszélésre is érdemesek. Orbán a legutóbbi esztendőikben nem állt meg, színesebbé és melegebbé fejlődött s új formája erősen segíti majd sikerét és népszerűségét. Néhány finom ceruza-, tus- és krétarajz, nagyrészt mozgás-stúdiumok, egészítik ki az érdekes gyűjteményt.

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap, 1917. ápr. 14. – 6.*)

Orbán Dezső képei. Öt esztendő óta nem láttuk Orbán Dezsőt, aki annak idején a „Nyolcak” forradalmár csoportjában szerzett magának becsülésre méltó nevet. A háború állította meg sokadmagával őt is a nyilvános szereplés útján, katonai szolgálatot teljesít ma is – főhadnagy – s nehéz munkájába került, hogy most végre mégis újra a közönség elé léphet. Kiállítására, amelyet holnap délután nyit meg a Könyves Kálmán termeiben, retrospektív anyagot gyűjtött egybe tizenöt év terméséből, naiv kísérletekből, naturalista, majd dekoratív és posztimpreszionista képekből s legújabb, a keverések eredményeit leszűrő alkotásaiból válogatott össze egy sorozatot, hogy művészetének alakulását bemutassa. Komoly, törekvő, tehetséges embernek ismertük meg éveek előtt s ilyennek mutatja ez a mostani kiállítás is. A forradalmár korszak túlzásain baj nélkül esett keresztül és sikerrel tudta egyéniségében feloldani a kísérletezések tanulságait. A színt ma már nem őrdozza fel mindenáron a formának, új képein a színek ismét megkapják a maguk jogát, festményei, ha nem is kiabálóan, de befelé, intenzíven, a tónusokon belül színesek, anélkül hogy a forma jussán csorba esnék. Aktjai nem kezük-lábuk kicsavart, groteszk hatású figurák, nem düledeznek, hanem kompozíció, egyensúly s a térben való elhelyezés dolgában is mondhatni kifogástalanok. Egy kettős női aktja (10. sz.), melyen különösen a fekvő alak mozdulatának megrögzítése sikerült, illusztrálja talán legjobban Orbán Dezső művészetének kiforrását. Néhány igazán szép, komoly, hatásadászat nélkül készült csendélete („Régi edények”, „Edények és gyümölcsök”) s több finom, de mégis erőteljes tájkép is a frissesség, érdekesség hatásaival fellépő kiállítás értékeihez tartoznak. Valamint oda kell sorolnunk egy csomó gyorsan, kevés eszközzel, biztos kézzel és éles szemmel megcsinált közvetlen rajzstúdiumot is.

Magyar Elek

(Magyarország, 1917. ápr. 14. – 8.)

Két tárlat. [...] Orbán Dezső festőművész-gárdánk egyik fiatal, de erős tehetségű reprezentánsa gyűjteményes kiállítást rendezett a Könyves Kálmán szalonjában. A kiállításnak különös érdekessége, hogy retrospektíven mutatja be Orbán művészetét. Legutóbb a nyolcak társaságában láttuk a művészt. Azóta az expresszionizmusra hajlamos formái határozottabbak lettek, megerősödtek, ma már színei is naturalisztikusabbak és tisztábbak, s új vásznain megvalósultak azok az ígéretek, amelyek magvait régi festményei rejtegették. Örömmel konstatáltuk a nagy tudású festőművész egészséges fejlődését s a kritikusként jóleső vigaszul szolgál, hogy Orbán festészetének értékei a világháború hatása alatt gazdagodtak meg. Pályájának új meg új emelkedései a műértők teljes figyelmét követelik ki.

(D-i.)

(A Nap, 1917. ápr. 14. – 5.)

Két kiállítás. [...] Orbán Dezsőtől akkor láttunk utoljára képet, amikor a hét festőből alakult „Nyolcak” nevezetű művész társasághoz tartozott, bár annak nem szélső, jakobinus balszárnyán foglalt helyet. Az elmúlt öt-hat évből idestova hármat Orbánnal is az kötött le, ami a művészek sorsát közössé teszi a százazrekével és milliókével: katona, hadnagy a tűzéreknél. A császár és király kabátját viseli szíve fölött, mi azonban bajvívói minőségét csak egy fronton tudjuk megállapítani: a művészet frontján. Itt, tekintve fegyverei élességét, Orbán Dezső valóban mérközni hivatott ember. A Könyves Kálmán-nál állította ki új műveit, amelyekkel azokban az órákban foglalkozhatott, amikor erre az „Urlaubschein” módot adott. A képek egy erős festői temperamentumra világítanak. Oly tájképein, mint a „Folyópart”, „Bosco”, valósággal zeng a szín, áradó érzés csap ki belőlük. Csendéletei nem sikkes szalonmunkák, nem is mérnökszerűen tárgylagosak, mint a különben virtuóz *Pentelei Molnár* János csendéletei. A puritán anyagszerűségnek arra az illúziójára törekszenek, aminek a modern festészetben Cézanne a klasszikusa. „Kettős akt”-ja oly komponáló tudást és ízlést mutat, aminő a tárlatokon ritkán terem. Végző eredményben a kiállítás azt mondja el, hogy Orbán Dezső minden háború dacára meglepő lendülettel haladt előre s a magyar fiatalok legjobbjai közé számít.

Dömötör István

(8 Órai Újság, 1917. ápr. 14. – 4.)

Új kiállítások. [...] A Könyves Kálmán társaságnál *Orbán* Dezső mutatja be újabb kollektív kiállítását. Az ifjú művész tíz év előtti, régebbi vásznai igen finoman érzett tájképek és csendéletek; azóta az ultraművészet labirintusába tévedt s ott sok mindent összefestett, de most ő is belátja, hogy a művészetben a divathóbortoknak nincs jelentőségük. És visszatérően a művészeti igazságok felé újra figyelemreméltebb alkotásokkal áll elő. Kollektív kiállítása biztos ígéret arra nézve, hogy megint megtalálja művészetében a szépet.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1917. ápr. 14. – 7.)

Két kiállítás. [...] Ugyancsak pénteken volt a sajtóbemutatója *Orbán* Dezső gyűjteményes kiállításának is a Könyves Kálmán szalonjában. *Orbán* Dezső valamikor a Nyolcak tagja volt, de noha retrospektív a kiállítása, festményein nem mutatható ki e művészi irány hatásának túlsúlya. Általában *Orbán* piktúrája még fejlődőben van s gyakran ellentétes hatások befolyása alatt áll. Biztató, hogy helyes kolorisztikus érzéke nem csökkent a keresések és kísérletezések fázisában, színei frissek, szinte ragyogóak s komponáló tehetsége is sokat ígér. Kár, hogy megoldottság dolgában nem minden festménye teljes. Különösen áll ez tájképeire. Kettős aktja – amely talán legérettebb munkája – érdekes kompozíció-problémát old meg csaknem hibátlan belső ritmussal. Két csendélete („Nagy csendélet” és „Almák”), néhány – részint dekoratív, részint impresszionista – tájképe („Dekoratív tájkép”, „Ősz a Margitszigeten”, „Sárguló fa”, „Tájkép”) és több rajtanulmánya a kilencven képből álló gyűjtemény jellegzetesebb darabjai. *Orbán* Dezső kiállítása kétségtelenül élénk érdeklődésre tarthat számot.

(k-i) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1917. ápr. 14. – 9.)

Orbán Dezső festményei. A Könyves Kálmán szalonjában tekintélyes számú festményén és rajzán mutatja be *Orbán* Dezső művészetének fejlődését. Még fiatal ember, de azért elég mozgalmas a múltja. Már legkorábbi munkáin megmutatkozik az, ami utóbb legnagyobb ereje lett tehetségének, a színérzéke. De azokban még finom harmóniakat és artisztikus hatásokat keresve, mint például 1904-ből való kis tájképén. Utóbb Párizsba került *Orbán*, s ott a szélsők egy kicsit megvadították. Itthon a „nyolcak” kiállításain mutatkozott be azután s a nyolc tehetséges között nem ő volt a legutolsó. Az ifjúság éveivel a szertelenkedés kedve is elmaradt a művésztől, ma már nem akar mindenáron újat és hallatlat, s nem pályázik arra, hogy elképeszse vakmerőségével a jámborokat és együgyűeket. Minden azt mutatja, hogy most van kialakulóban az egyéni stílusa, tehetségének az a kifejeződési módja, amely ennél fogva eredeti és egyéni hatású, hogy olyan, amilyen. Ez a kiállítása még inkább a végleiteit mutatja tehetségének, nem megállapodottságát. De akinek képzeletében a színeknek ekkora ereje él, mint *Orbán*-ban, az nagy reményekkel indul pályájának. Tájképeit szeretjük leginkább, azok között is a természet lelkéből kimarkolt színekkel megfestett „Gyümölcsös”-ét (39. szám), de néhány szép aktja van, sőt egy érdekes akt-kompozíciója is, amely a velázquezi Vénusz-motívumnak változata. Két fülkét megtöltő rajz – közte sok kitűnő darab – egészíti ki a kiállítást.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1917. ápr. 14. – 10.)

ORBÁN DEZSŐ KIÁLLÍTÁSA

Több esztendő hallgatás után eleven, változatos és mindenképpen hangsúlyos kiállítással jelentkezik *Orbán* Dezső, A Nyolcak kiállításai óta nem láttuk munkáit, a háború esztendei megszállták eleinte pályáját – ma is tüzer főhadnagy –, de mostanra mégis pihenten, megerősödten és tetterős munkakedvvel jó csomó képét gyűjtötte egybe. *Orbán* szintetikus formakeresései, melyek utóbbi foglalatosságát jelezték, megnyugodtak, és a csak alig jelzett formák tartalommal teltek meg. Ma is fő erősségét képezi a szín. A színekkel szabja meg a tárgyak

egyensúlyát, ezekre fekteti kompozícióin a hangsúlyt. Az anyagszerűség keresésében Orbán nem nyitott a maga számára újabb irányokat, hanem a régi területeit igyekezett intenzíven megmunkálni, amint különösen láthatjuk ezt csendéletein, még inkább figurális képein, míg tájképei őszinte és meleg természetszemlélettel lettek gazdagabbak. Ezek a képek meggyőzően bizonyítják, hogy milyen hatalmas térfoglaló lett az új művészet, lehiggadtan és nagyobb körültekintéssel is meg tudja oldani azokat a problémákat, melyeket az induló ifjúság heveségével vetett fel. Itt nincsenek túlzások, logikus megállapítások vannak, nem gyors megvillanásai egy-egy festői témának, hanem alapos felépítései. Orbán elérte azt, hogy vannak képei, ahol akarata marad felül, és éppen színei benső tűzével, erejével szuverén tud lenni. A kiállítás retrospektív jelleggel hat, bárha nem is öleli fel festője egész múltját, de minden fontosabb állomásról van néhány jellemző kép, mely a máig megfutott utat jelzi. Egy csomó rajz egészíti ki a művész gyűjteményét, melyek jó rámutatások arra, amiket céljainak tekintett, újabb rajzai pedig a testek formakutatójának és mozgások megrögzítőjének állítják be.

(Bgy.) [Böloni György]

(Világ, 1917. ápr. 14. – 10.)

FERENCZY KÁROLY †

Ferenczy Károly halálával érdemes művészpálya záródott le és mi a meglévő értékek elismerésével vázoljuk Ferenczy Károly útját.

Művészetének és művészeté végighúzódo problémájának kiindulási pontja a naturalizmus volt. Innen három etappe-ot tudunk megjelölni. A „Tájkép” (Szépm. M.), a „Birkózók” (1911.) és a legutóbbi fekvő aktokban kulmináló periódust. A naturalizmusból, melynek ideálja és hatómértéke a természet, háromféle szabadulási kísérlet jelent a három periódus.

A „Tájkép”, faágak monumentális ivével keretelve, beállításával és csupán csak ezzel különbözik a közönséges naturalista esetlegességtől és Ferenczy többi „Madárdal”, „Festőnő” stb. naturalista képeitől.

Nem lehet a fejlemények után vita tárgya, hogy a „Tájkép” beállítása céltudatos-e vagy sem? A művészi tudatosság határjelenség és az abszolút vizsgálat szempontjából nem fontos, mert a tudattalan ugyanazoktól a tényezőktől (művészi kultúra stb.) van determinálva, mint tudat.

A „Birkózók” jó példája a naturalizmustól való elszakadás és visszaesés küzdelmének. Itt erős és mozgalmas eszközökkel dolgozik, hogy a természetnek vászonra fixírozásánál (hüen fixírozni = naturalizmus, individual-esetlegesen – impresszionizmus) többet adjon. Sajnos, ebből a harcból Ferencznel a naturalizmus került ki győztesen.

Utóbbi idejének legnevezetesebbjei (fekvő aktok) a stilizálás helytelen irányában távolodtak a természettől. A stilizálás nem lehet helyénvaló, ha a természetből elvonás, stilizálás, nem pedig a törvényszerűségek gerincig való egyszerűsítése útján ad, a naturalizmus nagy, felhasználandó előnye, az életvalóság szuggesztív ereje híján szűkülő, művészi homunculus.

1911-i időpontjával korába beállítva és a mai művész számára is a „Birkózók” és a köréje csoportosuló képek („Vörös fal I., II.”) periódusa a legszimpatikusabb és legtanulságosabb Ferenczy Károly tiszteletreméltón végig dolgozó és kereső művészetéből.

Lengyel József

(MA, 1917. ápr. 15. II. évf. 6. sz. 94.)

Ernst Múzeum. Rippl-Rónai József. Negyedezer rajz, pasztell festmény alig egy esztendő leforgása alatt: kvalitást szeretnénk – és nem kvantitást!

Pályafutása az impresszionizmus és posztimpresszionizmus jegyében folyik le, s tragikuma, hogy éppen ő, az egyéni felszabadulás legvehemensebb hirdetője, aki elméletben minden izmos skatulyázás ellen tiltakozik, mindig csak az új törekvések után lendül. Japánoktól, kínaiaktól, olaszoktól a 14–15. századból, hollandusoktól és franciáktól egyaránt átvészi azt, amit értékek vél. De az átvétel csak virtuóz formaellátás, mélység, művészi felfelé ívelés nélkül.

Mostani kiállítása ad egy kis ízelítőt a múltból is. Harctéri rajzsorozata komoly, szorgalmas, de azért csak középszerű és unalmas naturalizmus, mely nem megy túl a dolgok meglátásán. A katalógus szerint lövészárokból is járt. A háborúról, mint lelki élményről azonban semmi mondanivalója nincsen.

Pasztelljei a tetszőlegesség határán állnak. Szentimentális, férfiatlan ellágyulások.

„Rajzok életemből” csoportnál jobbak a hajdani tollrajzok. A bátor akarásokat apró-cseprő fontoskodások váltották fel.

Legjobb tere a dekoratív piktúra. Kiállításán a nála szokatlanul nagy, „Primavera”-k dominálnak. Egy viharosan színes korszak után most ismét lehiggadt. Vászni színezésben, felfogásban közelebb állnak a 25 év előttiéhez, miint a fél múlt kiállított kollekcióhoz.

A „Primavera I.” klasszikus kompozíció; de ha Botticelli hasonló nevű képének értékeivel vetnénk össze – az valóban a tavasz teremtő és hullajtó erejének megérezkítése – Rippl-Rónai „Primavera”-ja centrumtalan s egy síkba rakott színekkel csak előkelő parkérszlet.

Rippl-Rónai művészete igényesen egy világgözpontból nézve nem reprezentatív piktúra, de megkülönböztető jelentősége a magyar művészetben elvitathatatlan. – Azon kevesek közül való, akik akartak is valamit, de sajnos eddig ő csak szurrogátumot adott. Egyénisége nem lobbant ki annyira műveiben, hogy azokat abszolútumnak tekinthessük. Értéke, hogy közelebb hozta a mai generáció érvényesülésének útját – az ő érvényesülésével.

Lékai János

(MA, 1917. ápr. 15. II. évf. 6. sz. 94–95.)

Műcsarnok. A Műcsarnok tavaszi tárlata siralmasan érdektelen. A kritika egyértelmű megállapítása után úgy hiszem senkit sem döbrent meg ennek leszögezése. Hogy évek óta nem volt oly gyenge a kiállítás, mint ezidén, az nem bizonyos, mert sem tavaly sem harmadéve, sem annak előtte nem volt valami épületes e monopolisztikus hatalmat reprezentáló intézmény tárlata. Komoly emelkedés vagy hanyatlás a kiállító művészek zöméről alig állapítható meg, különben is nincs mindenkinek alkalmas műszere a műcsarnoki törzskar tizedrangú planétáinak szemmel tartására. [...] Perlrott Csaba Vilmos erőteljesen megkomponált, mozgásban, elhelyezkedésben jól sikerült figuráinak hatását a velük össze nem függő, széteső háttér rontja le. Kmetty János kompozíciója csupa komolyság és becsületesség, – e tárlat nem nagyon bővelkedik ilyenekben – de lendület és frissesség híján a fáradt órák keserű ízét érezteti. Hatvány Ferenc, Grünwald Béla, Rippl-Rónai József képei mindhárom művész ismert és eléggé méltatott kvalitásait mutatják. Schönberger Armand férifeje pikturális értékekben bővelkedő tisztességes alkotás; logikusan felépített kettős aktjában a szobrász tudása és temperamentuma érvényesül. Rudnay Gyula „Menekülő asszonya” nagy lendületű munka, de sok vonatkozásban zavaros, szinte groteszk, annál nemesebb, tisztultabb és ami a legfontosabb, festőibb a másik asszonyalakja. [...]

Bálint Aladár

(Nyugat, 1917. ápr. 16. X. évf. 7. sz. 778–779.)

Magyar mesterek. Az Ernst-múzeum kiállítása. [...] *Iványi Grünwald* régi nagybányai dolgai a magyar naturalizmus első termékeny éveiből való jelentős dokumentumok inkább kíváncsiságot ébresztenek: milyen érdekes lenne valóban egy olyan kiállítás, amelyik bemutatná ezeket a magyar mestereket s a magyar Barbizon kultúrhistóriánkra mindennél döntőbb hatású munkáját rendszerbe foglaltan szemléltetné. [...]

A fiatal *Pólya* Tibort és *Biró* Mihályt kvalitásaik felől bizvást elfogadhatjuk mestereknek, de kényes dolog ez a túl korai megállapítás, amire a leghozzáértőbb bírálónak sem lehet joga, [...] *Pólya* zamatosan magyar humora valami montmartre-i derűt sugároz. Teljesen kultúrmagysárg ez, amely szokatlanul egyéni stílusban fejeződik ki. A tipikus és lényeges elemek gyors felismerése és a lapidáris jellemzés képessége valahogy Toulouse-Lautrecre emlékeztetnek, annak degeneráltsága, de egyelőre persze kísérteties tudása nélkül. *Biró* Mihály, ha tovább akarjuk folytatni a montmartre-i párhuzamot, a magyar Steinlen lenne, persze csak azért, mert ő is

ingerülten reagál az emberi igazságtalanságokra [...] Komoran, mintha a messzi milliók fájdalmas énekét hallgatná szüntelenül, a tragédia nehéz árnyékát sejtven a dolgok fölött, monumentális formákat keres kifejeződésül, s háborús tárgyú litográfiáiban érezzük a megbántott ember dacos türesét, valami elszánt tárgyilagosság maszkja mögött érezzük izzani a haragos jövőt. [...]

Tornyai János olyan erejű lehetne, mint Courbet, és az árnyékban tüzelő színek rembrandti értékeit ismerhetné fel, és Munkácsy komponáló fantáziája ébredhetne fel benne, ha mindazt a sok súlyos képességet, amit pár képe most is elárul, kultúrában nevelné s nem hagyná – mint egy – vadon tenyészni. *Thorma* János a nagybányaiak között egyik merészen induló, ma csudálatosan fakó, bár színesnek szánt képekkel jelent meg: mintha a markáns naturalizmus egészen kimerítette volna, most olyan, mint aki rossz irányban folytatta és elveszítette önmagát. Legyöngült, elcsüggedt s a plein air hanyatló napja dereng képein, mint hideg, esős alkonyat. [...]

Végül bútorokat látunk: a Grünwald és Schiffer cég budai villájába tervezte *Vágó* József műépítész. A villa mintegy húsz milliárdba kerül s a bútorokon is megdöbben a drágaság, mint célgondolat. [...] érdekes művek ezek – egy új stílusképző elem, a konjunktúra termékei, a konjunktúráé, amely provokálóan rikolt a kacskaringós drágaságokból a kiuzsorázott fogyasztó felé.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1917. ápr. 22. – 12.)

Csoportkiállítás. [...] *Thorma* János kollekciója a kiállítás legérdekesebb látnivalója. [...] A puszta költője *Tornyai* János, [...] *Pólya* Tibor a karikatúrában produkál elsőrangú dolgokat, *Biró* Mihály pedig a harctéren készült egész sorozat rajzával és litográfiájával bizonyítja, hogy komolyabb, talentusabb és képzetebb rajzolónk nemigen van ma kivüle. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1917. ápr. 22. – 10.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] *Thorma* János [...] új képeiben főleg az egész világos színeket keresi sikerrel. „Húsvét”-jének vázlata értékesebb a nagy képnél, melynek háttere a sok világos szín könnyűségétől egészen anyagtalan. Nagyon jó a „Tavas” és a „Szénagyűjtők” című képe. [...] *Tornyai* János sötét színeket kereső naturalizmusa *Thorma* világos színeivel éles ellentéte ad. Eszközei is a naturalizmus jegyével valók. [...] *Biró* Mihály két kis termet foglal le a harctéren készült erős, biztos rajzú dolgaival. Húsz darab litográfiája ennek a termésnek legnobilisabb értéke. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap*, 1917. ápr. 22. – 9.)

Magyar művészek csoportkiállítása. [...] *Thorma* János hosszú idő óta elvonultan él, az új generáció nevelése körül foglalatoskodva. „Az aradi vértanúk” festője legújabb vásznain világosabb színekkel dolgozik, festési módja könnyedebb, közvetlenebb. [...] *Tornyai* János művészete a magyar földből sarjadt ki, legjobban a puszta magyar levegőjét, magyar hangulatát tükröző kis színfoltos tájképvázlatok, [...] *Pólya* Tibor, a zseniális karikatúra rajzoló vérbeli grafikus. [...] *Biró* Mihály, aki agitatorikus plakátjaival alapította meg nevét, megrázó erejű, drámai jeleneteket rajzolt a háború eseményeiből. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1917. ápr. 22. – 10–11.)

Magyar mesterek. [...] *Thorma* János, a nagybányai professzor festészetének minden korszakát felöleli az a néhány vászon, melyek közül az újabb keletűek a művész új, plein air törekvéseinek pompás termékei. *Tornyai* „Csizmahúzás” című festménye és tájképei Munkácsy művészetnek magyaros talajából sarjadtak ki. [...] *Pólya* Tibor sikerült karikatúrái mellett szín-pompás, franciás hatású cirkuszképei érdemelnek figyelmet. *Biró* Mihály rajzai és litográfiái, bár

néhol a grafika formaszabályaiba ütköznek, a művész eddig ismeretlen képességeiről tesznek tanúságot. Egy-egy rajza és temperája a háborús festészet értékes terméke.

(D-i)

(*A Nap*, 1917. ápr. 22. – 6.)

Két kiállítás. [...] a Könyves Kálmán szalonjában [...] *Orbán* Dezső mutatkozik be régebbi és újabb festett képeivel, [...] *Orbán* képein – szinte az összes falakról egységesen harsog felénk – a színek ereje dominál. A színekkel formálja csaknem az egész művészi fölfogását és támogatja komponáló erejét, de sok felemás eredmény kerül egy-egy vásznára. Elhanyagolt, meg nem oldott részletek mellett befejezett és igazán értékes megoldások (különösen tájképein). *Orbán* a háború óta, mint katona teljesít szolgálatot, és ez enyhítő körülmény, hogy ezek a képek nem úgy sikerültek, mint ahogy – ő maga is tudja – szeretne volna. Nagy kettős aktja tele van kvalitással (szép elgondolása, megkomponálása), de szembeötlő hibák is kellemetlenkednek rajta. Az a meggyőződésünk, hogy *Orbán*nak a mostani munkásságáig elért eredményeket nyugodt és átgondolt (reméljük erre is lesz ideje) továbbfejlesztéssel kell fokozatosan különválasztani azoktól a hibáktól, amelyekről ma még nem tudott szabadulni. Hogy ez mennyiben sikerül, ő maga hivatott erre válaszolni. [...]

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1917. ápr. 22. – 6.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Úgynevezett zajos sikere nem lesz e kiállításnak: annál sokkal jobb. A képek, amelyek kitöltik, nem kézzelfogható izgalmakat kereső gazdag és naiv hadi-műértők számára születtek, [...] *Pólya* Tibor humoros rajzokat és festményeket állított ki, ez utóbbiak közül a „Csontvári mester”-hez és „Falusi színház”-hoz hasonlólt még alig láttunk tőle. [...]

(-ö-) [Dömötör István]

(*8 Órai Újság*, 1917. ápr. 22. – 5.)

Az Ernst-múzeum új kiállítása. Csoport-kiállítások rendezése hálásabb, mint a nagy tárlatoké. Kevesebb szereplővel frissebb kedélyhangulatban lehet tartani a nézőt. [...] *Thorma* János, a kiváló nagybányai mester, az aradi vértanúk képének híres piktora. Ezúttal tíz képet láttunk tőle, [...] Szélesen festett, artisztikus vásznak, melyek *Thormát* újabb oldaláról mutatják be. [...] A sokat hallgató *Tornyai* János is beküldötte kollekcióját [...] Művei széles, erőteljes dolgok; tájakkordjai olyanok, mint a mélyen érző gordonkaművész szólamai. *Pólya* Tibor és *Biró* Mihály két egészen ifjú művésznünk. Mindkettő friss és szimpatikus. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1917. ápr. 22. – 7.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] *Ferenczy* Károly és *Iványi Grünwald* Béla mellett még két határozott és jellegzetes festőtehetséget vetett fel a nagybányai festőiskola: *Réti* Istvánt és *Thorma* Jánost. *Ferenczy* és *Iványi Grünwald* törekvéseit, eredményeit a nagybányaiak bemutatkozása óta esztendőnként megismerhettük. *Réti* és *Thorma* azonban csaknem teljesen félrevonultak a nyilvánosság elől. Ezért hat most újdonság gyanánt *Thorma* egész retrospektív sorozata. [...] *Tornyai* János szintén lírát, és pedig a halk, sejtelmes lírát keresi a természetben. [...] *Pólya* Tibor a fiatal festőnemzedéknek egyik legfrissebb és legerőteljesebb talentuma. Csak éppen eddigelé nem állított maga elé erejével arányos feladatokat. [...] Szokatlanul artisztikusak, jellemzőek és szellemesek *Pólya* torzképei is. *Biró* Mihály háborús litográfiái tartalmasan szűkszavúak, hatásosak, [...] A plakátművészet szolgálatában töltött esztendőnk nem terelték *Birót* a durva effektusok útjára. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1917. ápr. 22. – 11.)

Than, Lotz és modern magyar festők. Az Ernst-múzeum vegyes és talán kissé tarkabarka, de érdekes kiállítást rendezett két elhalt és több fiatalabb művésznünk alkotásaiból. [...] *Thorma* János kis gyűjteménye az igazi nevezetessége a kiállításnak. [...] Vázlatszerűségében is legszebb közöttük a „Nyári Délután” című. *Tornyai* János is fölöttébb ritka vendége kiállításainknak. Impresszionista kísérleteitől, úgy látszik, visszatért régibb, sötét tónusaihoz, de egyben színeesebb is lett. [...] *Biró* Mihály, a magyar plakát mestere, egy sereg harctéri rajzát, tanulmányát, litográfiáját állította ki. Számos kiváló munka van közöttük. *Pólya* Tibor jóízű humorista és ötletes torzképrajzoló. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1917. ápr. 22. – 10.)

Magyar művészek. Az Ernst-múzeum kiállítása. A magyar művészek múltjából két név, aztán pár ritkán szereplő festő és a fiatalabbakból néhány: ez az Ernst-múzeum új kiállítása. [...] A kiállításnak két ritkán megszólaló festője *Thorma* és *Tornyai*. *Thorma* János esztendők óta hallgatott és mintha a nagybányai napokkal le is akarta volna zárni nyilvános szereplését. Képei minden ideiből adnak egy csipetnyit. Sötét tónusokból haladt a világos színek felé: ez a legfeltűnőbb a képein, de fontosabb az, hogy mélyebb megfigyelője lett a természetnek: elmerülője. Régi „Szénagyűjtők” képe ma is komoly törekvésnek hat, s ma sincs nála sehol könnyelműség. Mai céljait „Húsvét”-ja és „Tavaszi”-a mutatja: a természet eleven, a tárgyak térben elhelyezése megfontolt és gondos, a színek üde csengése a magyar föld ébredésének legszebb pillanatait adja. Ez a megmutatkozás érdekes és megnyugtató s valamiképpen a régi Nagybányának is jóleső, amiért, lám, nem hozott rossz értékeket. *Tornyai* János is vidéki magyar elvonultságából került elő. Tájékepein nem nagy igényű, de annál őszintébb. Töprengő lélek, aki négy fal csöndességének, sötét színeinek, kevés formájának megszólaltatója. Egyszerű és kevés beszédű, kissé magátemesztő és még mindig alakuló, de minden lépése festői és érték. Aki könnyelműen nézi képeit, Munkácsy hatást vél felfedezni rajta, pedig e tépelődő ember, amint a zárt szobák titkait nyitogatja, Cézanne-hoz áll közel. [...] A kiállításnak *Biró* Mihály a háborús festője. Erős, jól látott dolgok a szerb háborúból, jórészt komoly rajzok, melyekből szinte kár, hogy hiányzik tehetségének fő alkotóeleme, a humor. Egy nagyobb litográfia-csoport grafikus képességeit mutatja. [...]

Bgy. [Böloni György]

(*Világ*, 1917. ápr. 22. – 11.)

Három kiállítás. [...] A Könyves Kálmán társaság termeiben *Orbán* Dezsőnek a gyűjteménye került bemutatásra. A festőjük komoly, elmélyedt munkával indult meg, s a tehetsége vitán felül való. Néhány szép képére emlékszünk abból az időből, amikor még nem csatlakozott – azóta letűnt és letört – harcosnak hirdetett olyan csoporthoz, amely a festés eszközeivel vagy el nem érte, vagy túllépte a művészet fogalmának határait. A mostani kiállítás *Orbán* a vívódásaiban mutatja, aki keresi az elhelyeződését, aki úgy látszik sok mindenben megcsalódott, de sok mindenhez ma még nem mer visszatérni. Pedig a keze biztos és a szeme jó. Az a meggyőződésünk, hogy igazi értékeket kapunk még tőle. [...]

m. [Margitay Ernő]

(*Élet*, 1917. ápr. 29. IX. évf. 17. sz. 420.)

Csoportkiállítás. Nagyon hevenyészve összeszedett kiállítás az Ernst-múzeum legújabb tálata. Stílustalan, sőt ami még rosszabb, egyenesen érdektelen és lehangoló. Hogyan kerülnek egy tálba *Than*, *Lotz*, *Thorma*, *Pólya* Tibor, *Biró* Mihály, *Tornyai* és *Molnár* Sári? Megmondjuk. Ernsték egy szűk kávéház kis klikkjének szemüvegén keresztül látják csak a magyar művészetet s inkább felássák az eltemetett és az élő-halottakat is, csak hogy be ne kelljen ereszteniök az ő kis kávéházi falaikén túl nyüzsgő és viruló új magyar művészeket, a fiatalokat, a kevésbé vasalt nadrágjukat, azokat, kik csupán tehetségük büszke splendid isolation-jében keresik az érvénye-

sülést és nem a birtokban ülő despota-klikkvezérek szervilis ministrálásának keserű kenyerével. Mivel pedig mégse lehet évente tíz kiállítást kizárólag Szinyei és társainak műveiből rendezni, hát elindulnak a magánházakba s onnan akasztják le az immár ártalmatlan – a dédelgetettekkel immár versenyt nem futó – képeket s azokat keverik össze az ő saját külön kiválasztott népük alkotásaival. Az ilyen kicsinyes és önző érdekeket szolgáló «művészeti politika» szüli aztán az ilyen kiállításokat, mint ez a legutóbbi csoport, ahol a régi Nagybánya gyönyörű jelentőségét néhány gyenge *Grünwald*-ra és *Thorma*-ra szállítják le, ahelyett hegy Ferenczyvel az élén bemutatnák a millenáris évnék – a nagybányaiak felvonulásának – egész ragyogó természetét; ahol *Lotz*-nak egy magánpalota céljaira festett gyenge, még kiforratlan freskóit egy füst alatt mutogatják *Pölya* Tibor vidám mókáival, s *Than* gyenge vázlatait *Biró* Mihály harctéri rajzaival, meg *Molnár* Sári kisasszony egyébként igen szép festett cseréptányérjaival. Mi azt hisszük ugyan, hogy ez még műkereskedői üzleti politikának se elsőrangú, ehhez azonban semmi közünk. De hogy «múzeumi» politikának siralmas és megtévesztően hamis, azt igenis egyszer már el kellett mondani.

(Rm.) [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1917. ápr. 29. XXVIII. évf. 17. sz. 271.)

MAGYAR MESTEREK

Thorma János és Tornyai János képei az Ernst-múzeum új kiállításán művészi becsükön kívül még szinte az újdonság ingerével is hatnak. Már az sem mindennapos dolog, hogy éppen két ilyen tövesgyökeres alföldi művész kerül együvé, s hogy mind a kettőnek művészete ahhoz a földhöz kötődik, amelyen életük sorsa kialakult. Tehát nem konstrukciókat kapunk, hanem közvetlen hangulatot, átélt s nem szerkesztett érzéseket. Megvan ennek a maga zamata és értéke, s mert nem külsőségekről van szó, az ilyfajta értékek túl szokták élni a formális változásokat.

Thorma megjárta Münchennt és Párizst, művésszé azonban Nagybányán nevelte magát. Voltak neki is időszakai, amikor – nem érzésvilágában, de előadásában – hozzákapcsolódott egy más művészet külsőségeihez. Ennek ma nyoma sincs. A kiállítás bemutatja két szélső állomását. S van itt olyan képe is, amely rámutat az útra, amelyen a múltból a jelenbe jutott. Maga az ember csöppet sem változott: komoly, férfias volt képírása akkor is, s ma is az. Mindössze azt vetette ki stílusából, amit utóbb súlyosnak érzett vagy közhelynek fogott föl. A nehéz, mély árnyékú képeket, amelyeket oly sajátos érdekességgel éltek a rajtuk átvonuló, finom szürke páratónusok, színesség váltotta föl, még pedig kemény erejű, szinte testes színek. Thorma fejlődésében ez nem jelentett más útra térést: az új szín a mély árnyékok régi erejéből villant ki, mint a gránátalma virága a bokor sötétjéből. Ez a képfelfogása már ismertebb a közönség előtt (október 1., *A kocsisok*, stb.). Most pedig a mély, meleg színek utolsója is elhagyta a vásznát s maradt egyes-egyedül a szín, amely könnyű, viruló pilléivel megül mindent, akár a mandula meg barack virága, amely füzéreivel körülfonja, elburkolja, átszővi a fák barna vesszőit.

Ez is a motívuma a legnagyobb, most kiállított képének. A sok könnyű rózsaszín és fehér virág, az ég barátságos kék foltjai, a tavaszi nap aránya, amely hízelegve simul kőfalra, gyepre, viganóra. Most már nem szomorús barna akkordok a hangulat keltői, hanem a súlytól megfosztott, mindent körülnyaldosó könnyű, friss és tiszta szili. S kisül, hogy egy azurkék folt, ha igazán meglátja az ember s oda szögezi, ahova való, épp oly erő sugallója lehet, mint a legmélyebb folt. De mennyivel frissebb, mennyivel elevenebb!

Tornyait főképp egy sor táj, hődmezővásárhelyi földek és felhők jellemzik itt. Eddig inkább azok az intérieur-képek kötötték le a közönség figyelmét, amelyek, dacára annak, hogy a lét csöndes képei voltak, mégis bizonyos benső feszültséget éreztek. Ezek közül is van itt néhány, még pedig kiváló darab. De talán még zamatosabbak Tisza-menti tájai. Leginkább közvetlenségükre szeretnénk rámutatni, arra a benső atyafiságra, amelyben a művész – e képek tanúsága szerint, – a táj minden változásával együtt él. Van közte némely darab, amely mindössze két színfolt s lesz belőle egy súlyos ólomszínű fellegek terhét hordó ég s egy világló. határ. Két színt nem nehéz simán egymás mellé kenni, de nem lesz belőle semmi. Itt azonban, ahogy Tor-

nyai csinálta, megnyílik a puszta határtalansága s viadalra kel az éggel. Egy szemernyivel más-képp: s befestett vászondarabnál nem ad egyebet. Így tömör képe a mesékkel átszótt róna geológiai életének.

A hűrt ott nyomni meg a hegedűn, ahol éppen muszáj: egy zenemű sorsa lehet. A nagye-gyszerűt éppen velejében megragadni: a képírásban is a maga nemében pótolhatatlan érték. Ösztön kell hozzá, a vándormadár e kiadatlan menetrendjét hasztalanul iparkodnék okoskodás-sal helyettesíteni az ész.

A kiállításon művészi litográfiáival tűnik föl Biró s izes karikatúráival Pólya. Néhány régi kép van Iványi Grünwald Béla ifjúkorából, dekoratív vázlatok és képek Lotztól és Thantól. Úgyes cserépholmit állított ki Molnár Sári.

Lyka Károly

(*Új Idők, 1917. ápr. 29. XVI. évf. 18. sz. 445–446.*)

FERENCZY KÁROLY (1862–1917)

Ferenczy Károly, a festő meghalt, és vele nemcsak kitűnő ember, nemcsak jeles művész múlt el közülünk, hanem egy korszaknak eleven része szakadt el a magyar kulturális közélet testéből. Korszakok nem úgy múlnak el, mint a napok, egymást fölváltva, hanem egyik a másiktól nő ki, benne gyökerezik, belőle táplálkozik, s az új együtt van az előzővel. Sőt az előző túlélheti az újat, mely látszólag elfoglalta amannak helyét. Nem minden korszak, legalább nem a szó pozitív értelmében, mely pozitív vonásokat, a szellemi közélet határozott jellegű alkotásokban való kifejezését, önmagában kielégítő, de továbbfejlődésre alkalmas eredményekben való megnyilvánulását tételezi föl. Némelyik korszak kísérleti, vagy mondjuk: átmeneti jellegű, mely negatív eredményekkel zárulhat, s éppen azért ellentétese annak, amit a korszak fogalmán értünk. Mert a szellem életében csak a pozitívumokat tudjuk fogalomba foglalni, névvel nevezni, való-ságnak vállalni. Csak ma, amikor megint a kísérletezés, az átmenet napjait éljük, csak ma látjuk, mennyire korszak volt az, e fogalom pozitív és határozott értelmében, amelynek Ferenczy Károly volt egyik legjelesebb és leggyökeresebb képviselője. Ennek a korszaknak a képle-te egyértelműen és pontosan meghatározható. Határait nem kezdetének és végének időpontja szabja meg, hanem a belső, immanens határoltság, melyhez képest az időbelis külső, csak esetleges. Saját feladatai vannak: ezeknek terjedelme és megoldási lehetőségei szabják meg önnön határait. Ameddig ezek a feladatok elérnek, addig terjednek a korszak határai. Ahol a feladatok elvégződnek és megoldási lehetőségeket már nem rejtenek magukban, ott elvégződik a korszak, ha az időben látszólag tovább tart is. Minden korszaknak csak meghatározott számú feladatok jutnak osztályrészül, minden korszak szükségképp egyoldalú, mindegyik az egyete-mes szellemi életnek csak bizonyos oldalát fejezi ki. Ezért minden korszak relatív és – a szó magasabb rendű értelmében, mely az egyetemességhez való viszonyra utal – átmeneti. De minden korszak, amelynek pozitív feladatai vannak, és azokat megoldja, amely a maga korlá-tozottságát és egyoldalúságát egyértelműen és határozottan kifejezi, egyúttal abszolút, mert semmi mással össze nem mérhető, csak önmagából mérhető s csak önmagában értékelhető képlet. Minthogy minden művészi alkotás a fejlődés történetének bizonyos momentuma, bizonyos relatív helyet foglal el előzői s a rákövetkezők között, de minden művészi alkotás egyúttal befejezett, örökre lezárt és abszolút valami, mely kiemelkedett az időből és teljesen önmagáért való.

Ha meghatározzuk Ferenczy korszakának belső értelmét, a feladatokat, amelyekben él, akkor megállapítjuk azt a terjedelmet is, amelyet a fejlődő művészet életterületén elfoglalhat és elfoglal. Ehhez képest csak kronológiai és művészetkrónikai érdekességű az a tény, hogy ez a korszak mikor kezdődött, mikor végződött és hogy egyáltalán elvégződött-e már. Aligha végződött el, nemcsak azért, mert, az imént elhunyt Ferenczy kivételével, többi képviselője még él és alkot, hanem azért, mert a ma kísérletezései és széthúzó törekvései között állandóan a lábunk alatt érezzük még mint valami homogén és szilárd talajt. Ennek a korszaknak szerepe és történeti jelentősége állásfoglalásának kettősségéből határozható meg? abból, amit megta-gadott és abból, amit vállalt. Megtagadta az akadémiai, hivatalos művész-gyárakban mester-

ségesen sokszorosított és konzervált, az állam és a társadalom maradiságán élőködő álművészetet, melynek éppoly kevés köze volt az élethez és természethez, a művészi akarathoz és képzelethez, mint az évszázadok alatt megszentelt nagy hagyományokhoz, melyekre hivatkozott. A hagyomány csak látszólag élt benne, néhány meg nem értett külsőségben és néhány még kevésbé megértett jelszóban – alapjában véve csak szomorú és hullaszerű karikatúrája volt neki. Ezzel az ál-művészettel radikálisan leszámolt a Ferenczy nemzedéke. Nyugaton a harc már régen elkeseredetten folyt, nálunk csak akkor tört ki nyíltan és elhatározó erővel, amikor a nagybányai csoport megalakult és mint csoport föllépett (1896 után). Nálunk az akadémikus álművészet nemzeti koszűmökben parádézott, és a művészetiek mellett nemzeti hagyományokról dikciózott: dupla szentség volt, akár az oroszok cárja, és duplán érinthetetlen. Aki hozzányúlt, nemcsak a művészetben, hanem a tévútra jutott hazafias érületen követett el szentségtörést. A nagybányaiak és a velük rokonszelleműek oly tervszerűen és kitartóan követték el a dupla szentségtörést, nem törődve mellőzéssel és bántalommal, hogy ha nem is sikerült teljesen megsemmisíteniök az álművészetet, megdöntötték egyeduralmát és megteremtették a lehetőségét az új szabad fejlődésnek. Soha el nem avuló érdemük ez a magyar művészet történetében. Az akadémikus álművészetrel együtt azonban még más is megtagadtak, ha nem is kifejezetten, de törekvésükben megnyilatkozóan: a valódi hagyományt. Am ez nem lehetett másként. Minden korszak, amely valami újat kezd, amely előről kezd, szükségszerűen még fokozottabb mértékben egyoldalú, mint az olyan korszak, mely előzőinek közvetlen folytatása. A valódi hagyománnyal való eleven kapcsolat pedig már előzőleg megszakadt volt: helyreállítása nem lehetett annak a korszaknak hivatása, melyet új és aktuális kérdések és feladatok igtattak. De ha ez a kapcsolat egyáltalán helyre fog állhatni valaha, abban a kezdeményezés értelme éppen e tudatos tagadókat és tudatos újat akarókat illeti, mert ők adtak életet az új művészetnek, és csak élő művészet és csak a maga korában gyökerező új művészet gyökérszájai érhetnek el a múlt művészetének még tápláló rétegeibe. – Amit e korszak vállalt, éppoly teljesen és következetesen vállalta, mint ahogy megtagadta azt, ami tőle idegen volt. Vállalta az új feladatokat, amelyeket a művészet fejlődése megoldásra megérlelt. A centrális új feladat ugyanaz volt, amit a quattrocento fölvetett: a harmadik dimenzió, a mély tér problémája. De amíg ötszáz évvel ezelőtt a vonal és a forma volt az az eszköz és tartalom, amellyel e feladatot megoldani lehetett és kellett, addig a múlt század második felében a *szín és a valór* foglalta el helyüket. Amit naturalizmusnak és impresszionizmusnak neveznek, végeredményben a szín és a valór kérdésére redukálódik. Ennek a kérdésnek, a levegő-perspektívának megoldásához éppolyan egyoldalúság volt szükséges, mint annak idején a vonal-perspektíva megoldásához. Sem hagyomány fölveteléről, sem új kompozícióról és új szintézisről nem lehetett beszélni addig, amíg ez a probléma teljesen meg nem oldódott. Ez volt a korszak feladata, és ezt dűlőre is vitte. Ez belső értelme, ez határozta meg terjedelmét és határait: relatív helyzetét a művészet életének egyetemességében.

De ez a korszak az új elv és új eszközök mellett még más is hozott: új természetszemléletet. Az iskolás recepteket, hamis szabályokat, kész sablonokat félretéve kivonult a szabad természetbe és úgy tekintett rá, mintha először látná. Sem szemét, sem lelkét ne engedte megzavarni és elhomályosítani az iskolából vagy a műteremből hozott emlékek által, vagy akár a megrontott ízlésű közönség igényei által. A festők azt festették, amit láttak, és úgy, ahogy látták. Magukra voltak utalva, a maguk erejére és természet adta egészséges ihletére. Romantikus érzékenykedés és dekadens bensőködés nélkül a természetnek erőteljes és reális vízióját adták. A költőit nem a hangulatosban és bizonytalanban keresték, hanem a művészi szemmel meglátott valóság határozott, világos, megértő ábrázolásában. Feladatuk, képességeik, az eszközeikkel megoldható lehetőségek határainak ismerete jellemzi művészetüket, urai az anyagnak és önmaguknak, s ezért művészetük, amilyen ment a dilettantizmustól és terméketlen próbálgatósoktól, olyan egyensúlyozott, őszinte és férfias. Skálája nem nagy, de a határokon belül változatos és mindent felölelő. Egészben véve hű kifejezője a modern ember természetszemléletének, melyből hiányzik a régiek szuverén átfomáló szelleme és monumentális stílje, de hiányzik a természettel való érzelgős játék, lírai felolvadás, idilli enyvelgés és rajongó önkívület is. Szóval, sem a természet fölé nem emelkedik, sem alatta nem marad, hanem szemtől szembe áll vele, egy szinten és tudatosan. És ez adja meg neki abszolút értékét.

Ebből a két szempontból, a történeti helyzet relativitásának és a művészi érték abszolút voltának szempontjából határozódik meg Ferenczy egyéni jelentősége. A magyar művészek között talán senki sem vállalta oly teljesen és következetesen a maga korának feladatait, mint ő. Az ő fejlődése, az ő műveinek sora leghívebb tükrökre annak a változásnak, amin a magyar művészet két évtized leforgása alatt átment. A szín és a valór kérdésének nálunk senki sem volt kitartóbb és elmélyedőbb kutatója, mint ő. Ma már közkinccsé váltak azok az eredmények, amelyeket elért, megszokottá és magától értetődővé – sokan tán nem is tudják, mivel tartoznak neki. Mint ahogy nem tudják, mivel tartoznak az ő etikai erejének, amellyel a művészi szabadság és tisztesség harcát mindenkiért végigvívta. A nagybányai művészetről megváltozhatnak a vélemények, de arról soha, mekkora erkölcsi jelentőségű volt a nagybányai csoport föllépése és szereplése. Ez volt az első és egyelőre az utolsó csoport a magyar művésznemzedékek során, mely közös akarattal, nemesen és szívósan küzdött a közös ideálért, amíg érvényt szerzett neki. Ferenczy férfias egyénisége és művészi etikája volt a gerince ennek a csoportnak. És ez, a férfias egyéniség és művészi etika jellemzi minden művét, tekintet nélkül annak többé vagy kevésbé sikerült, többé vagy kevésbé művészi voltára. Ez az, ami benne abszolút és maradandó.

Eöry Lajos [Fülep Lajos]

(Ébresztő, 1917. ápr. XVII. évf. 4. sz. – 5–6.)

RIPPL-RÓNAI KIÁLLÍTÁSA

Francia fogságból való hazatérése óta ez a második kiállítása Rippl-Rónainak az Ernst-múzeumban. Két csoportra oszlik: egyfelől könnyed, hevenyészett „impresszionista” modorban odavetette képek, főleg arcképek, másfelől színes kockákból mozaikszerűen összerakott és kontúrokkal cirádázott dekorációk. De ez a kettő, impresszionizmus és dekoráció, kezdetől fogva együtt volt Rippl-Rónainál. Tíz évvel ezelőtt még a közönségnek kellett magyarázni, hogy az impresszionizmus szót nem kell szó szerint venni, mert az nem az első impresszió felületes visszaadását, hanem új festői metódust, a komplementer színek tudását stb. jelenti. Hogy azóta a közönség ezt megtanulta-e, nem tudhatjuk. De mintha Rippl-Rónai elfelejtene. Mintha ő esnék abba a tévedésbe, amelytől hajdan a laikusokat kellett óvni. Mintha most már ő venné szó szerint az impresszionizmust, és összetévesztené a frissességet a felületességgel és ürességgel. Hasonlóképpen a dekoráció is kezd nála összefoglalás és szintézis helyett tarka felület lenni. Mindkét irányban az elmélyedés, a komoly szándék, az igazán nagyot akarás hiányát érezzük. „Mikor az ember az emlékeiből él” – ez volt Rippl-Rónai egyik kedves régi képének a címe. Valahogy ráillik most. Mintha megállt volna valahol, s a régi értékeket forgatná új, olcsóbb mázzal. Más nemzetek fiai az ő korában, mikor túl vannak a küzdelmeken, s megtanulták mindazt, amit megtanulni lehet, alkotják meg életük főművét. Nálunk, a korán öregedés hazájában, mintha őt is elérte volna már a végzet. A veszedelmesen elharapódzó felületességen és egyre dagadó ürességen kívül még más, sokkal kellemetlenebb jele is van: valami kacér kellemesítés, kevésbé izléses tetszeni akarás, édeskés, divatos női arcképek specialistájául való kínálkozás. Azoktól a szalon-festőktől, akik ellen valaha az ő nevében irtó hadjáratot indítottak az érte sikra szálló kritikusok, ezen a téren már csak az a bizonyos hajszál választja el – amíg az is el nem szakad.

eöry [Fülep Lajos]

(Ébresztő, XVII. évf. 4. sz. 1917. április – 15–16.)

Két kiállítás. Orbán Dezső. Amilyen végzetesen fontos alkotás közben a művész koncentrátsága, magába merülése, ugyanoly fontos lehet az egyirányú egyakarató művészek társulása, demonstratív fellépése, mikor arról van szó, hogy egymást támogatva, kiegészítve nagyobb nyomatókat adjanak az elvonultság óráiban termelt értékeknek. Ezt érezzük mindannyiszor, mikor egy-egy kiállítási alkalommal a «Nyolcak» valamelyik tagját elszigetelten felbukkanni látjuk. Nem mintha nem állnának meg a maguk lábán. Mindegyikük következetesen állja a prog-

ramját és idegen környezetben is – legyen az bármilyen tartalmú vagy fajsúlyú – komoly értéket jelentenek művészi munkálkodásuk eredményei. Ezek az eredmények önmagukban és relative is értékesek, de ha demonstratív célzattal, együttesen jelentkeznének, impulzív erjük, termékenyítő, irányító hatásuk, megsokszorozódna, újabb megkezdésekre, bizonyos tisztázódásra vezetne. Orbán Dezső a „Nyolcak” egyike kiállítását rendezett a «Könyves Kálmán» társaság helyiségeiben. E kiállítás anyaga nagy vonásokban a művész egész pályáját, fejlődésének minden fontosabb mozzanatát reprezentálja. Az első próbálkozás piktori dokumentumaitól kezdve jelenének kiforrott, érett terméséig, egybegyűjtve ott látjuk, majdnem valamennyi jellemző munkáját. Orbán Dezső az utolsó szereplése óta jelentős változáson ment keresztül. Művészete határozottabb, férfiasabb, skálája gazdagabb lett; témaköre is szélesbedett és erősebb alapokra helyezett tudása nagyobb feladatok – kompozíciók – felé terelte őt. Tájképei ugyan kevés kivétellel csak futólagos feljegyzések, amelyek a pillanat hangulata szerint erősebbek vagy gyengébbek. Csendéleteit már jóval inkább kimélyíti, a formák egyensúlyát, a matéria foghatóságát szuggesztív erővel érzékelteti. Kettős aktja a reneszánsz mesterek Vénusz-kompozícióra emlékeztet. A motívumok azonosak, de a tradicionális téglalakú térkitöltéssel szakítva, ülő helyzetben tartja a főalakot. Orbán Dezső fejlett formaérzése kiváló módon érvényesül e kompozícióban. A vonal ritmus zárt, a tömegek markánsak, színei tömörek, a test és a drapéria szoros harmóniát tart egymással. Nagy fekvő aktja szigorú mértéktartással megkonstruált, masszív, majdnem plasztikailag érzékeltetett, erőteljes alkotás. [...] Ernst múzeum. [...] Thorma János képeiről van szó. Egy részüket még Munkácsy tradíciói hatják át, kövér aszfalttónusokba ágyazott kék és kárminfoltok világítanak ki belőlük, az újabb képeken már kemény, hideg színakkordok zendülnek fel. A művész felcserélte a palettáját, új harmóniákat keres. Keserves birkozása távolról sem ért véget. Színei még éreltetettek, formákat egybe nem kapcsoló darabos, merev mérszrétegek húzódnak végig a vásznon. Különösen a „Húsvét” című nagy képén. Kisebb képein nem oly bántó e merevség. A nagy kép vázlatán szűzi tisztasággal omlik egybe e porhanyós, lágyan lüktető fehérség. Tavasz című képe szubtilis alkotás. Az ülő nők csoportja kitűnő, de a fákból fel nem oldott durva színfolt rikolt ki. Hibák és hiányosságok: mégis nagy reménységgel, bizó tisztelettel kell figyelniük e komoly művész kitartó tudatos munkáját. Tornyai János piktúrája sok tekintetben hasonlít Thormaéhoz, noha benne nem vert oly mély gyökeret Munkácsy művészete. Tornyai ugyancsak válaszüton áll, azonban nem igyekezett oly robusztus erővel kiszakítani magából a múlt gyökérszálaikat, mint Thorma. Egy-egy szín halkulása, motívum-mélyülése jelzi nála az új piktúra virradását. Hamvas facsoport alatt piros ruhás nő áll e piros folt szerényen búj meg a fák egybefolyó tömege alatt (kis tájképe 85. sz.). Halk muzsika ez, mely első hallásra zétfolyik és mélyen rejtőző szépségei csak sokára nyiladoznak meg. [...] Grünwald Béla régi vásznainak kvalitási ugyancsak ismertek és megfelelő méltatásban részesültek. Pölya Tibor néhány apró rajzában bámulatos finomságokra bukkanunk. Egy-egy színfoltjának elhelyezése, hangsúlyozása mesteri módon sikerült. Cirkusz jelenetei majdnem egyedülállóak. Ízlése sokat fejlődött, látása éles, jellemzése biztos. Biró Mihály a litográfiában találta meg ezúttal a legharmonikusabb kifejezési lehetőséget. Széles tömegek ömlenek végig a papiros síkján, sötét-szürke, fekete tócsák örvénylenek a hatalmas lendülettel rohanó vonalcsomók felett. Többnyire háborús emlékeket rajzolt köre Biró Mihály. Sötét fátyolt tereget az ábrázolt dolgokra. Előadás-módjának ez önkéntelen és ösztönös drámaiságával, nyugtalan vonalritmusának lüktetésével akaratlanul is a háború extraktumát sűrítette össze litográfiai munkáiba. Kriszinkovics Molnár Sári festett cserepeiről végleges ítélet még nem formálható. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. máj. 1. X. évf. 1917. 9. sz. 853–855.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. *Uitz* Béla rajzai előtt a festőművészet céljairól jutnak az ember eszébe gondolatok. Valahol itt, a formák egymáshoz viszonyításában van a folytatás, érrefelé kell keresni és átleskelíteni a vonalat új, kifejezőerővel, és itt mutatkozik nyílt út a piktúrának, amely az ideák mai labirintusából kivezet. Vonal, amely a mozduló és a teret betöltő formát lapidárisan kifejezi, ez lesz az alapja, a konstrukciója annak az eljövendő festőművészetnek, amely az impresszionizmus által meghódított végtelen teret megértett és ritmikusan összefoglalt

formával tölti be. *Gyenes Gitta* a Beato Angelico áhítatával tiszteli a titokzatos emberi lelket, és azzal az öntudatos, szinte férfias kultúrával, amely az olasz quattrocento és Velázquez mély értelmű színeiből tudott skálát teremteni, küzdi át magát az új pikúra felé. [...] Ezen túl is elég szerencsés volt most a Nemzeti Szalon. Igen talentumos fiatalok keresték fel, [...] *Feiks Alfréd* Monticelli-s „Alkonyat”-a és *Gulácsy* különös, izgatott tépelődései maradtak meg még emlénkben [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1917. máj. 5. – 10.)

Nemzeti Szalon. [...] *Uitz Béla* nem tagadja meg erejét a kubizmus felé gravitáló lapjaiban. Hatásában keresettek *Gyenes Gitta* kompozíciói, viszont *Haranghy Jenő* mind értékesebb tagjává válik rajzoló gárdánknak. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1917. máj. 5. – 8.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] A kiállításnak legerősebb embere *Uitz Béla*, aki legutóbbi eredményeivel szemben is nagy és határozott fejlődést mutat mostani pompás mozgásokkal teli szénrajzain. Modern törekvésű és gazdag művész, aki a legkiválóbbak sorába számít. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap*, 1917. máj. 5. – 5.)

Tavaszi kiállítás. A Képzőművészeti Társulat még mindig a Szépművészeti Múzeum vendége. R rosszul világított, kiállításokra egyáltalán nem alkalmas folyosókon szorong közel ezer műtárgy, kép és szobor, meglehetősen rosszul elrendezve, aminek azonban nem annyira a rendezők, mint inkább a túlságosan jószívű zsűri az oka, amely az idén, a korábbi háborús évekhez képest még enyhébben, elnézőbben fogadta be azt a javarészt vásári, művészietlen portékát, amit a művészek a kenyérkeresetre s újabban mind sűrűbben a tömegizlésre hivatkozva termeltek. Ez a tavaszi tárlat úgy anyagában, mint elrendezésében egyaránt nem üti meg azt a mértéket, melyet a Képzőművészeti Társulattól, még inkább a magyar művészekről feltétlenül meg kell követelnünk. Néhány jobb nevű művésznünk a közönség iránt való tiszteletből és a maga művészi hírneve érdekében elsőrendű munkákkal szerepel ugyan, de számuk a nagy tömegben valóban elenyésző. [...]

ifj. Gonda Béla

(*Magyar Kultúra*, 1917. máj. 5. V. évf. 9. sz. 421–424.)

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. [...] *Uitz Béla* pompás szénrajzai tartoznak még a kiállítás kiemelkedőbb objektumai közé. Ezeken kívül megemlítés illeti még *Baranszky* Lászlót, *Egry Józsefet*, [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1917. máj. 5. – 9.)

A Nemzeti Szalon tárlata. A Nemzeti Szalon tavaszi tárlatán sok új névvel találkozunk. A kiállítás rendezői nyilván utat akartak nyitni fiatalabb művészgárdánknak az érvényesülésre. Ezt az intenciót csak dicsérni lehet, az viszont már kevésbé biztató, hogy az ifjabb generáció bemutatott munkáin gyakran elavult törekvéseket látunk. [...] *Uitz Béla* kubisztikus rajzai egyelőre még csak ügyes kísérleteknek tekinthetők, [...]

(D–i)

(*A Nap*, 1917. máj. 5. – 5.)

Tavaszi tárlat a Nemzeti Szalonban. [...] sietve mutatunk rá azokra, akik megállítottak és foglalkoztattak. Mindenekelőtt *Uitz Béla*. Újszerű művész, „modern”, de tudásának komolyságában, princípiumaiban régi mesterekkel rokon. Lapjai egy formaalakító temperamentum hatalmas – magyar! – kirobbanásai, grafikai erő dolgában a fiatalok közt alig mérkőzhet vele valaki. Szénrajzai a szalon egyik oldalsó termében vonulnak meg szerényen, de a legjobb színvonalat reprezentálják. [...]

Dömötör [István]

(*8 Órai Újság, 1917. máj. 5. – 4.*)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. A Nemzeti Szalon szombaton nyíló tavaszi tárlata tulajdonképpen előfutára a fiatal művészek kiállításának, amely három hét múlva nyílik meg ugyancsak a Szalon termeiben. A Szalon vezetősége mindenesetre missziót teljesít, amikor nyilvánosságához segíti a fiatal művészeket. [...] *Körmendi-Frim Ervin* két maradandó értékű portrét s egy friss tájképet állított ki. [...] *Uitz Béla* szénrajzai várakozást keltenek a talentumos fiatal piktor nagyobb szabású munkái iránt. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló, 1917. máj. 5. – 9.*)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Három kollekció teszi ezt a kiállítást a megszokottaknál érdekesebbé és értékesebbé. *Bardócz Árpádé* az egyik. [...] *W. Gyenes Gitta* kis kollekciója férfimértékkel megmérve is komoly művészetet jelent. [...] *Egry József, Feiks Alfréd, Gulácsy Lajos, Johann Hugó, Körmendi-Frim Ervin, Mattis Teutsch János* (két, érzésben nagyon finom tájával), [...] és a nagytehetségű *Uitz Béla* (szénnel megrajzolt nagyszabású kompozíció-terveivel) magaslik ki az átlagból. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1917. máj. 5. – 9.*)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Nagyon jól teszi a Nemzeti Szalon vezetősége, ha lasan bemohosodott falai közé a fiatalabb évfjártokat is bevonultatta. Ha a tavaszi tárlaton látható eredménynek mégsem tudunk teljes szívvel örülni, ennek kizárólagos oka nemcsak a Szalon és nem is csupán a fiatalok. Mi a fiatalságot a művészetben ugyanis nem az évszámok, hanem a művészet rugékonysága és friss nekilendülései szerint értelmezzük. [...] A vendégül látott fiatalok jó része azonban még alig nőtt ki az iskola padjaiból, még a szertelenségeiben is iskolás, s az akadémiasságában is kezdetleges. Hiába keressük itt a fiatalság rokonszenves tévedéseit vagy eget döngető újat vagy legalábbis mást akarásait. Ehelyett, amit kapunk: a naturalizmustól a neoimpresszionizmusig, mind csupa szelíd házi dolgozat, pontos műkedvelés, édes és negédes irányválasztás. Ezek között a fiatalok között jól esik *Haranghy Jenő*, aki litográfián a franciák formalendületének és rajzbátorságának érdekes utánéréseit hozza. [...] Végül még *Uitz Béla* erőteljes szénkompozíciói [...] nyugvó pontjai ennek a polgári megállapodottságában is zavaros kiállításnak.

(*Világ, 1917. máj. 5. – 10.*)

Orbán Dezső kiállítása. Orbán Dezsőnek a „Könyves Kálmán” helyiségeiben rendezett nagyszerű képművészeti kiállítása már csak e hét végéig áll a közönség rendelkezésére, vasárnap délben 1 órakor bezárul. A kiállított képeknek több mint fele elkelt, s a vásárlók közé legutóbb a Szépművészeti Múzeum is beállt; megvásárolta a 41. számú tájképet és a tárlaton szereplő egyetlen portré-rajzot, *Körmendi-Frim Jenő* szobrászművész képmását.

(*Világ, 1917. máj. 5. – 10.*)

Murmann Árpád József kiállítása. A Városligeti fasor tizenennyolcadik számú villájában, a „Mirt” nevű vállalat helyiségében mutatkozik be *Murmann* Árpád szobraival és képeivel. Neve, amely eddig észrevétlenül merült föl kiállításainkon, megjegyezni való, mert olyan tehetség viseli, akinek alakulását érdemes lesz figyelemmel kísérni. Fiatal ember, ki a bécsi akadémiában tanulta a szobrászat mesterségét. Jól megtanulta, mint ahogy néhány korai munkáján, a természetet híven követő szobortanulmányán akárki megítélheti. De nem az az érdekes művészetében, ami az iskolára emlékeztet benne, hanem az ellenkezője annak: az a még bontakozó egészen sajátos egyéniség, mely képeiben és rajzaiban – akármilyen természetűek is – megnyilvánul. Azoknak a mindinkább ritka tehetségeknek egyike ez a fiatal művész, kik nem kultúrával, nem eszmélkedve és mérlegelve, hanem érzéssel, úgy szólva az ösztöneikkel dolgoznak. Hogy igazi tehetséggel van dolgunk, azt éppen érzésének igaz és tiszta volta bizonyítja, amely még művésze furcsaságainak és kezdetlegességeinek is egyéni ízt ad. Mint ennek az alakító érzésnek legszebb példáit, két kis csoportját emeljük ki, melyek a „Pietà” motívumának változatai. Egyikükben (51. sz.) képzeletbeli háromszögbe szerkesztett kompozíciójában a faragó népművészet áhítata és primer érzésből fakadó kezdetleges bája érzik. Még meghatóbb munka az 59. számú kis csoport. De *Murmann* vízfestményei és rajzai is, akár tájat mutat be rajtok, akár embert ábrázol velők, mind érdekes, eredeti zamatú munkák. Ha az élet körülményei kedvezően alakulnak körötte, ebből a fiatal tehetségből jelentős művész fejlődik majd. Minden kezehúzása arra vall.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1917. máj. 6. – 13.)

Murmann József Árpád kiállítása. *Murmann* József Árpád festő- és szobrászművész gyűjteményes kiállítást rendezett munkáiból a „Mirt” helyiségében. *Murmann* eredetileg szobrásznak készült, a bécsi akadémián tanult, majd Párizsba ment, ahol a szobrászaton kívül festéssel is foglalkozni kezdett. A háború kitörésekor internálták és fogolytáborba vitték. Kiszabadulva a fogságból Berlinben telepedett meg, s mint Párizsban, itt is sikerrel szerepelt a kiállításokon. A fiatal magyar művész – akinek fél keze, a jobb keze hiányzik – valóban érdeklődésre és méltánylásra tarthat számot, amikor hazatérve bemutatkozik a magyar közönségnek. Festményeiről szólva: izlése a modern francia piktúrán nevelődött [...] *Murmann* plasztikáján részint Rodin, részint az új német iskola hatása érzik. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1917. máj. 9. – 11.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. [...] *Uitz* Béla (túl merész, de nagyon tehetséges szénrajzai vannak), [...]

Bende János

(Ország-Világ, 1917. máj. 13. XXXVIII. évf. 20. sz. 252.)

Murmann Árpád kiállítása. Egy Párizsból hazakerült fiatal magyar művész kiállítása egész kis művészi eseménnyé nő most a szemünkben, amikor csaknem összes értékeinket ismerjük idehaza és számon tartjuk. *Murmann* Árpád szobrász és emellett festő: rajzok, festmények és plasztikai munkák szerepelnek kollektív tárlatán, mely mégsem teljes, mert legszorgalmasabb és önmagát fejlesztő esztendeinek, párizsi éveinek munkáit a háború Párizsban fogta, ahonnan ő is internáltság után került haza. A legjobb francia hatások hagytak nyomot a művészen, az egyszerűségnek és tiszta természet-formáknak az a szűz szeretete, melyet Maillol szobrai, Matisse első szobrász-kísérletei és kolóniák naiv plasztikája árasztottak magukból. *Murmann* a heves mozgások, kitörő taglejtések szobrászának indult, és már szimbólumokat mutogattak neki a túlzott élet-megnyilatkozások, de ma egész változott felfogással nézi a világot, a formák magukért kezdenek nála értékelődni, nagyobb tömegek összefoglaló egységét keresi, és a lehető nyugalmat, a csendes lendületeket, a kevés mozgást, a stabilitást. Az erre való készülő-

déseit bizonyítják rajzai, akt-tanulmányok és kompozíciók, míg szobrain főként friss faragásai mutatják törekvéseit, tömörített formájú női testek (egy fél-aktja és „tükrök előtt”-nek keresztelt gyermekalakja). Festményei – főként akvarellek és temperák – összhangot keresnek ilyen vágyaival, csupa színben és vonalban egyszerűsített táj, kevés, de kifejező gesztussal mozduló embere a természetet csupa tömör formákban, leegyszerűsített távlattal tárva elének. Három képe emelkedik ki mint legjellemzőbb és tökéletesebb sikerű: pozsonyi tája („Kilátás a pozsonyi várból”), egy eleven és munkáscsoportok mozgását szépen rögzítő akvarellje („Foglyok munkaközben Dél-Franciaországban”) és egy nagyobb olajfestménye („Nyári délután”) főként térszisztefoglalásában önállóbb.

Grafikai művei közül fel kell jegyeznünk még néhányat, így az issy-i repülőteret, villefranche-i fogolytáborát és „Édesanyám” című rajzát. Murmann mindenképpen érdekes művész, akarásában szimpatikus, eredményeiben pedig néhol olyan kész, hogy a legfigyelemreméltóbbak közé kell soroznunk azok között, akik mostanában indultak, akik ígéretes és akiket az új magyar művészetben figyelemmel tartunk. Kiállítása a *Mirt* termeiben tekinthető meg (Városligeti fasor 18/a).

(Bgy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1917. máj. 13. – 16.)

Könyves Kálmán szalonja. Ha visszagondolunk a „Nyolcasok” néhány év előtti vitákat és pártoskodásokat keverő kiállításaira – *Orbán* Dezsőt, ha nem is egy kulturális plusszal, de mérséklő jó érzésével a csoport legtöbbet ígérő próbálkozói közül idezzük elének. Valahogyan a sok vonalbukfenc és rafinált színhalmozás mellett az ő ösztönös piktúráját láttuk a legegészségesebb jövő felé kívánczóságnak. Azóta azonban a nyugtató erőnek látszó mérsékeltég, lendületre ágaskodó gyöngeségnek bizonyosodott, amit Orbán a mindig és mindenhol gyarapítható tudással sem védett meg az általános ellaposodástól. Hogy öt éve katonáskodik: szomorú emberi sors – de ez az alanyak is utálatos kényszerűség nem dobható oda mentőövnök a kátyúba esett produktív művész elé. Ha ezalatt az idő alatt semmit nem produkált volna, azt fizikális gyöngeségnek is elfogadhatnánk; de dolgozott, eredményei a nyilvánosság elé vitte, s így meg gondoltan felelősséget vállal képeiért, amelyek céltalan botorkálásokról, iskolák és irányok nem föltétlenül szükséges pillanatnyi felöltözéséről árulkodnak.

Mostani kiállításának retrospektív jellege keserítön magyarázza Orbán holtpontra jutott piktúráját. Kiindulása – „Csendélet” (1904) – klisék szerint kopírozó naturalizmus, s egy évtized alatt a kubizmusba, expresszionizmusba kóstolgotat utakon az impresszionista naturalizmusba érkezik vissza.

Természetes formanyelve tehát a naturalizmus. A további utak megválasztása ezzel kényszerűségbe marasztaló eredménnyel már Orbánban is tisztázódhatott. Ezt demonstrálja valamit akaró idejének a termekből majdnem teljes kizárása. Forrongásának be nem váltott ígéreteit legtisztábban az 1, 4, 24, 25-ös vásznak mutatják. Ezekon a képeken (még kemény szögletelességgel, de már átizzó színekkel) próbálkozta föl magát a kubizmusig és az expresszionizmusig.

Egy mester közvetlen hatása csak a „Nagy csendélet”-én (1911) látszik. A formák húsosságát, a színek mélységét és az egész enteriőr beállítását itt Cézanne dominálja, de hangsúlyozzuk, hogy ezt csak erre az egy képre mondjuk, mert további útján mintha Cézanne emlékét is kiejtette volna magából. A „Nagy csendélet”-et értékmérőnek állíthatjuk be Orbán kereső idejébe, a következő egyszer-egyszeri elszakadás az előadó naturalizmustól – csupa akaratlan disszonancia, pillanatok hatása alatt kényszerült kiruccanás.

Utolsó etapja kisebb igényű s így nyugodtabb, egységesebben ható piktúra. Tehetsége a tájképben kulminál. Figurális vásznai szárazok, fantáziátlanok – csak képek. Legnagyobb igényű és legtöbbre is érdemes a „Kettős akt” (1917) című klasszikus emlékekben elgondolt kompozíció. Fő hibája a középre emelt tükrök: a kompozíció centruma csak magnetikus lehet – ez pedig késéllel szétvágja az aktok körbehajló vonalát és rendezetlenül hagyja a kép többi tárgyát. Festőleg legmegoldottabb a háttéri lila és barna drapéria. Színük átvilágít a festék (Orbánnál sokszor üveges) merevségén, formába álltságnak a matéria húsos puhaságát érzékelteti. Gondol-

juk, a festő szempontjából még a karakterre menő „Fekvő akt”-ot kellene megbeszélni. Papírból és fából összeragasztott figura. Technikája erőten, kétféleképp is próbálkozó: a törzs és lábak szobafestősen lemeszelték, a fej ügyetlen pepecseléssel bizonyítgató. Naturalizmus, de lent, nagyon alatta Ferenczy Károly eredményeinek.

A kiállítás legkészebb és legegényibb darabjai a „Dalmát táj” (1912) és a „Bosco” (1912) című tájképek. Ezeket nem fotográfus leste rá a vászonra. Orbán piktúrájának itt a natúra a fundamentuma – de csak a fundamentuma, témájának gyökere, mert amit képek elének ad, az már új, koncentrikus élet. Kompozíció, ami ha nem is absztrahálódott teljesen – nem a véletlen játékából, hanem a tárgyak tudatosan szintetikus összelátásából született ilyené.

Mi a „Bosco”-t tartjuk jelentősebbnek (színei érettek, biztosak, gomolygón föltörekvő vonaljai szuggérálón életesek), s hisszük, ha Orbán több akarattal és önkritikával ebbe az irányba állna be, a sok ideges félmunka helyett valóban művészetnek vetítené ki öröklött naturalizmusát.

Kassák Lajos

(MA, 1917. máj. 15. II. évf. 7. sz. 114–115.)

Mirt. (Városligeti fasor). Murmann Árpád, a szobrász és festő; új ember, fiatal – még nem kiteljesedett, de komoly művészettel ígéretes holnapra. Kár, hogy a kiállított anyagot nem a formálójuk teljesen szabad megválogatásában kaptuk szemünk elé. Így nehéz a művész akaratos célba irányulásának biztos kitapogatása, a látott eredmények időrendes revíziója.

A háború! Ennek az embernek is a háború fordította föl munkás élvitelvél. Francia fogoly volt, s amit ma művészetéből elének mentett, az véletlen maradék évek terméshalmából.

Tehetsége a mesterségbeli kétfelé-iparkodásban körülbelül egyenlőn osztódik meg. Termesebb plasztikai dolgait márványba és bronzba markolta masszív, kiegyensúlyozott tömeggé – líraibb témáit (ezek az újabb termékek) fába gömbölyítette, minden kis naturalisztikus bibircsókot lesmirgliző pontossággal. Ez a csúszkáltató technika némely várnivalónkra kétségeket támaszt, de egészében mégis több újságot ígérő a másik csoport „természetstúdiuinál”. Amott csupa Rodin, Meunier, Barlach sőt Matisse utánérzések, értük-lelkesezések – itt kisebb ívelésű lendület, de önmagából eredő őszintébb megnyilatkozás, témában és formában. A keményebb anyagban legegényibb az „Anya fiúval” (59), fában a „Tükör előtt” (55) című. Ettől a rajongó ember primitív ségével mintázott akttól vezetődünk át Murmann még primitívebb piktúrájába.

Mesterének vagy talán csak véletlen elődjének Henri Rousseau-t izleljük. Murmann primitív festő, mint ahogyan az volt Rousseau – a finánc zseni másképp dolgozni nem tudása helyett tudatos leegyszerűsődéssel. Látása és érzése, pátosz nélkül, monumentális igényű. Nem forradalmi temperamentum a szó romantikus értelmében, de nem is krinolinban kínlódó sznoboknak tetszelgő. Képei az akadémia mércéje alatti mázolványok: színei beütöttek, igénytelenek, alakjai elrajzoltak. Előttünk azonban éppen ezek a “hibái” emelik figyelemre és véleményre érdemes piktorrá. Nagyon kevés emberünkkel dicsekedhetünk, aki párosíthatón meg merte magát szabadítani az öröklött vagy impresszionisztikus konvencióktól.

Az „Aveyron hegy” (32) című tempera egyike a legérdekesebben komponált és leegyszerűbb technikával kezelt képeknek az utóbb feljutott magyar festészetben. A formák elosztása (a nap állásától adódó világitási és perspektivikus véletlenségek hangsúlyozása *nélkül*) az alakok térbe komponálása (az egész és részleteinek másra nem ütő domborítása *nélkül*) teljesen a festőnek mint a tudatos konstruktörnek akarata szerint igazodó egységei a képek. Ehhez a munkához mérhető még a 34-es tempera és a „Nyári délután”(36) című olajfestmény. Technikája nyugodt, hatása közvetlen. S befejezettségével talán éppen ez a kép mutatja meg a legjobban, hogy Murmann nálunk teljesen szokatlan célválasztása emberi tapasztalatok, komoly művészi próbálkozások és egy internacionális kultúra eredménye.

Kassák Lajos

(MA, 1917. máj. 15. II. évf. 7. sz. 115.)

MURMANN JÓZSEF ÁRPÁD

Egy műkereskedéssé alakított városligeti villa földszinti termében néhány szobor, több kisebb-nagyobb rajz, kevés kép látható – egy kevéssé ismert művész több esztendei termése. Kívülről lefojtva szűrődik át a kocszörgés, emberi hang, idegeinkben még ott rezeg a szomszéd szobákban, folyosókon egymásra zsúfolt öreg képek, holmik nyugtalansága, a nagy üvegfal mögül kertek, parkok zöldjének végtelensége áramlik be hozzánk. Az öblös terem hűvös csendjében pedig halk hangú rajzok, képek, első látásra majdnem meredt szobrok szunnyadnak, a falakat nem ostromolják lobogó színek, nyugtalan vonalak, hiába keressük úgy a fiatalság lázadó temperamentumának, mint a technikai bevégeztség fölényének nyomait e munkák, próbálkozások arculatán. Tartózkodó aszkétatermészet elvonatkozása, sápadt absztrakció, a végső formula felé való gravitálás arisztokratizmusa olvasható ki a fiatal művész alkotásaiból.

Gyors népszerűsége ezért kevéssé számíthat, azonban bizonyos, hogy bemutatkozása bármily csendben és úgyszólván teljes részvétlenséggel történt, nem múlik el nyom nélkül. Látszólagos nyugalma és zártsága mögött ugyanis temérdek nyugtalanító kérdés, lényegbe vágó feladat lappang, töprengése további töprengésre serkent másokat is; ami őt megtermékenyítette, az munkáin keresztül újabb termékenyülésre vezet.

A még nem tisztázott eredmények mögött távoli kifejlődés perspektívájának vonalai tünedeznek fel; el kell tehát tekintenünk a kézzel fogható valóság materiális értékelésétől.

E kiállításon ott látjuk a bravúros technikával felépített régebbi szobrait. George Minne, Metzner sőt Rodin hatása is érzik e plasztikai munkákon. Mellettük néhány újabb szobra. Némi-lyik mintha Gauguin fába rögzített figurája lenne. Régebbi szobraival korrespondáló képet, rajzot nem találtunk e kiállításon, úgy látszik később eszmélt piktorai képességeire, amikor már túl volt a tanuló esztendein.

Nem tudjuk, vajon a fa anyaga, a matériából következő technikai problémákkal való küzdelme vezette e őt a nagy egyszerűsége, vagy pedig a monumentális piktúra örök értékeinek felismerése.

A primitív művészek nagyon hatottak rá. A vonalak, síkok leegyszerűsítése és sommázása, a színek puritán kezelése arra vall, hogy az aprólékos részleteket elmellőző nagyvonalú stílus felé törekszik. A szintetikus szemlélet nagy fegyelmezettséget, szinte abszolút tudást, festői kultúrát követel. Murmann ma még nem győzi elég erővel, lélegzettel, hogy az eléje torlódó akadályokat leküzdje, hogy tartalommal töltsse be az adott kereteket.

Újabb szobrai monumentálisan felfogott alkotások. A sommázott, nagy síkokba tömörített formák erre utalnak. A szobrok centrumából szétsugárzó vonalakat nem zárják le a felület határai – úgy érezzük – hogy azok a matéria kereteit áttörve nagy messzeségbe futva folytatódnak.

Vázlatai bámulatosan tiszták. A végsőig leegyszerűsített vonalak klasszikus szabatosággal vetítik a test formáit a szemlélő elé. E szabatoság azonban híján van az iskolás pedantériának, kicsinyes vonaljátéknak. Az emlőjét fogó nő vázlata emlékezetes darab és alig ismerék magyar művészt, aki így meg tudta volna oldani e feladatot.

Rajzai kitűnőek. Képei azonban azt mutatják, hogy e stúdiumok, tervek nagy méretekre fokozva lankadtan elhervadnának. A primitív szűzi líra talán még átmenthető volna a kész alkotásba (bár az sem valószínű), de ez önmagában nem elegendő. A képei még nem eléggé konstruktívak, a kompozíció nem eléggé alátámasztott, sőt helyenként mintha a dilettantizmus nyomai ötleének fel. Természetesen a legjobb értelemben vett dilettantizmusról lehet csupán szó e helyütt, mely nyilván a kontrol által nem fekezett, odaadó naivításban leli a magyarázatát. Ámde e naivítás mélysége, a primitívség fanyar szépsége bőven kárpótolja a szemlélőt. Érezzük a festő meghatódását, magas intelligenciáját.

Egyik képe: anya ül gyermekével a csónakban. A víz sűrű pép, a csónak bordáinak foghatósága is labilis valami. Szóval az anyagszerűség teljesen hiányzik e képből is, mint a legtöbb képből. De a három-négy tömör, felfokozott szín harmóniája, a figurák egybefonódása, a régi nagy mesterek emlékét idézi fel; az egész együttvéve áhitatot keltő, megkapó produktum.

Murmann József Árpád érzései szerint kész egész művész, a szubsztanciát keresi és meg is közelíti, de eszközei még tökéletlenek. Hisszük, hogy tudatos munkával művészetének ily természetű hiányosságait is eltünteti.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. máj. 16. X. évf. 10. sz. 943–944.)

Hét fiatal művész kiállítása. A Nemzeti Szalon termeiben immár másodízben állítja ki munkáit e kis művészcsoport. Forradalmi láz, eruptív nyugtalanság nem fűti át a képeket, szobrokat, a művészek egynemelyikének talentumáról is eltérők lehetnek a vélemények, de abban valamennyien egyek, hogy becsületesekek, őszinték, frissek. [...] A társaság két legértettebb, legtartalmasabb tagja Kmetty János és Dobrovics Péter. Kmetty Jánost elsősorban a jelenségek szerkezeti összefüggései érdeklik, szigorú következetességgel hatol e problémák legmélyére. Az árnyék és a fény esetlegességeit, sőt néha a színeket is csak annyiban értékeli, amennyiben a formákat hangsúlyozzák, alátámasztják. Aszkétaság keserű íze érzik a vásznain, a figurák nem oldódnak fel a fényvel átívódott atmoszféra kohójában, ragyogó zománc kemény páncélja borul rájuk. Mintha a bizonyosság, örök megmaradás szimbóluma lenne e fénylő lazúr. Nagy tájképe a formákat végső jelentőségükben kivetítő, klasszikusan tiszta alkotás. Krisztus kompozícióját puritán érzés hatja át. Az álló és guggoló alakok vonalritmusa fellendül, tovább folytatódik a lebegő angyalok mozgásában. Krisztus alakja lebeg a figurák zárt ellipszisének középpontjában. Dobrovics Péter nyugtalan temperamentumú művész, kit ereje, iskolázottsága nagy felületek benépesítésére predesztinál. Klasszikus kompozíciókból indult ki, és a reneszánsz mesterek tanulságait igyekszik hasznosítani. Azok térkitöltő módszerét alkalmazza, azonban a színek harmonizálását, a formák plasztikai értékelését illetőleg nem köti őt a múlt, az elődök kiegyenlített-sége. Egész sereg Vénusz kompozíciója demonstrálja a töprengő, a témát egyre kimélyítő művész viaskodását. Gyúrja, formálja, a természettel való összefüggésének számtalan változatában ábrázolja a legnemesebb piktori materiát, – az asszonyi testet. Érzéki tájat terít köréje, a biborszínű ég, a drapériák, meleg színpázmákba ágyazott vegetáció fojtó forróságot lehelnek a lustán elnyúlt karcsú testre. Fürdőző nőjében már lehiggad e tikkasztó erotika. Barnás falombok alatt szűzi test villan ki enyhén, üdítő fehérségben. Görög táncosnő című képe kissé teátrális. Annál intimebb húga arcképe. Jellemző tehetsége öccse arcképében érvényesül kitűnően. Nemes Lampérth József három rajza kiváló alkotás. Széles sötét foltokból építi föl az arc szerkezetét, foghatóságát, karakterét. A legmélyebb, szinte kemény feketeség, az egyszínű sötét árnyalatok tömérdek fokozatán át porhanyós lágy tömegekké világosodik. Egy színnel a színek egész skáláját szuggerálja Nemes Lampérth. Képein sommázza, egybevonja a színeket. Ereje még nincs összhangban törekvéseivel. E színsávok elnyúló, téstaszzerű masszává deformálják a szerkezeti elemeket. Legsikerültebb képe a párizsi hídrészlete, amely azonban csak három terem távolságán keresztül érvényesül. Schönberger Armand képeiből fojtott szomorúság melankóliája zeng ki. Bágyadt sűrke háló borul színeire. Fáradt tekintetű, sápadt emberek, örömtelen tájak, fakó szobák artisztikuma borong a vásznain. Gond és vesződség. Egyik utcarészlete szokatlanul erőteljes, mintha lehántotta volna a házak fedeléről a füst a porral telített pára fátyolát. Verőfény, ragyogás, egészséges meleg színek bokkrétája mosolyog a szemlélőre. Diener-Dénes Rezső piktorja még nem alakult ki annyira, hogy talentumáról végleges ítélet legyen formálható. Közvetlensége, meleg érdeklődése a természettel szemben biztató momentumok. Csorba Géza e társaság szobrász tagja apró plasztikákkal szerepel, amelyek inkább vázlatos tervek, elgondolások. Nagy koncepció érzik e kis méretű, de monumentálisan felfogott gipszekben. Némelyik munkájában a helyét még meg nem talált, nehezen érvényesülő művész félszeregsége ötlük fel, azonban bízunk kell energiájában, – rajzai, vázlatai megerősítenek bennünket feltevé-sünkben, – hogy mihamar úrrá lesz apró gyöngeségein. A társaság hetedik tagja – Erős Andor már halott. Talentumos ember volt. Bár szemmel látható módon a közvetlen közelségében élő és dolgozó piktorok hatása alatt állt, de jövőjéből egy érdekes, külön hang közeledését véltük már hallani.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. máj. 16. X. évf. 10. sz. 1126–1127.)

VEDRES MÁRK

Tizenöt éve lesz, hogy a kerepesi temető egy kicsiny sztélével gazdagodott meg csaknem észrevétlenül. Faragástalan, egyszerű kólappal, amelynek díszé egy laposan domborúalakos bronzlemez volt a kőlap felső részében. A kicsiny síremlék ma is ott áll, ahol akkor, bronzlemezőnének közepén féltérden a gyöngéd testű ephebos, ki kezével egy rózsató két rózsaterhes ágát hajtja szét. Sikba szétterült tömegével, két karja mozdulatával, mely a térdeplés mozdulatát elensúlyozza, a kis dombormű egyik első újabb kori kísérlete volt nálunk a relief-stílus problémája megoldásának.

Sok esztendei távollét és némaság után küldte hazájába mutatónak ezt a művét Vedres Márk. Hosszú esztendőket töltött el idegenben, nehéz esztendőket kísérletezéssel, csalódással, neki-nekifeszüléssel. Művészi gondolkodásmódja közben nagyot változott, művészetének céljáról és ideáljairól vallott nézetei újjáalakultak. S mint ahogy szerény kis síremlékén a temető sok nagytömegű és nagyigényű szoboremléke között csak keveseknek akadt meg a szeme, azonképp figyelmet nem keltve bukkantak föl és merültek el kiállításainkon Vedres megújított szobrászi törekvéseinek egyéb próbái is, azok a kisebb méretű bronz- és márványplasztikái, melyeket időközönként itthon bemutatott. Idegenül hatottak és idegenkedést keltettek, mint minden újszerű próbálkozás, amely idejének előtte kerül a tájékozatlanok szeme elé.

Szobrászatunk fejlődésének átmeneti korában volt, annak is legbizonytalanabb szakaszában, mert a közvetlenül előtte való hagyománytól már elszakadt, de önmaga még semmi megállapodottságra nem jutott; abban a szakaszában, melyben a művész sejtelmetlenül teszi túl magát mindazon, amit sok száz esztendei keresés során mások megtaláltak előtte, de amit ő megbecsülni nem képes, mert nem érzi benne az örökérvényű tanulságokat, a törvényszerűeket, hanem csak azt látja meg rajta, amit önmagára nézve feszélyezőnek vél, a hagyománynak, egy már elmúlt kor stílusának külsőségeit. A mesteriskola első nemzedékei és időben társaik képviselték a kor szobrászi törekvéseit, köztük nem egy jelentős tehetség, sokat ígérő formaérzékű, nagy kifejező erejű, érdekes képzeletű művész. Mégis, ha mai szemmel nézzük meg alkotásaikat, a szobrokat, melyek a főváros és a vidék kisebb-nagyobb városainak tereit díszítik, – a millenniumi emlék szobrait, a tíz királyszebrot, a számtalan Kossuth-szobrot – továbbá egyéb szobrászi munkáikat, melyek középületeinken, temetőinkben és múzeumainkban láthatók, legfőljebb részleteikben találunk megnyugvást, de fájdalmasan érezzük, hogy az egész zavaros fölfogásnak eredménye.

A szobrászatnak, mint autochton művészetnek, megvannak a maga önmagából fejlett törvényszerűségei, amelyek anyagának természetéből és az emberi apperceptiáló képességéből, a szemlélet lehetőségeiből következnek. Ezeknek a törvényszerűségeknek megsejtéséből, vagy megérezéséből fejlődött minden jó szobrászati korszak művésze. Minden törvény a lehetőségek körülhatárolását jelenti, s bizonyára azért annyira népszerűtlen a törvény szó a művészetben, mely alapjában véve az elképzelő és alkotó akaratnak teljes szabadságát föltételezi s mely azért ennek az akaratnak minden etikai természetű megkötésétől ősidők óta idegenkedik. Ámde a szobrászi képzelet szabadságát megkötő törvényszerűségek nem etikai természetűek. Nem kívülről reá erőszakolt követelmények, hanem belülről, a szobrászat mivoltából következők, s tehát olyan megkötések, olyan elhatárolások, melyeknek a művész önmegtagadás nélkül engedelmeskedhetik, mert nem hogy megbénítanák, de ösztönzést adnak, a szűkebbre vont határon belül újabb lehetőségek megkeresésére izgatják, – fejlesztik stílusérzését.

A szobrászati kifejezőmód – a szobrászati stílus – e törvényszerűségeitől idegenedett el annak a kornak művésze. A szobrászok mohón éltek a hagyománytalanság szabadságával. Képzeletüket eleresztették. Olyan féltelenségeket engedtek meg neki, melyeket egyéb művészetek – a rajz, a festés – könnyen elviselnek, de el nem bír a szobor, amelynek sorsa statikai és optikai tekintetben is a szem egyensúly-érzékenységétől függ. A szobornak belső szükségszerűsége, hogy egyensúlyos legyen a tömege. Ezt a törvényszerűséget megkerülni csak gyöngé korszakokban kísérelték meg; leginkább oly módon, hogy festői hatásokkal helyettesítették a szobrászati hatást. Vedres kortársai a szobor súlyegyenének problémáin inkább sejtelmetlenül, mint tudatosan, túltették magukat. S mint ahogy nem foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel, azonképpen ismeretlenek voltak számukra a relief-stílus problémái is. Azért olyan vigasztalanok annak

a korszaknak reliefjei csaknem kivétel nélkül, ha részleteikben még annyi is a formai, vagy a megmintázási szépség.

De visszafejlődött a kor művészeiben az a csekély fogékonyság is, amelyet a szobrászat anyaga iránt az előtte járt koroktól örökölt. A barokk szobrászainak mohó alkotó-kedve, melyel együtt járt a faragás technikájának gépszerűvé fejlődése, egyre nagyobb szerephez juttatta az agyagot. Az empire korában is, mely pedig az antik szobrászat problémáin igyekezett megújodni, mindenható volt az agyag uralma a szobrászatban. A tizenkilencedik század szobrászai már csakis agyagban tudták elgondolni szobraikat, még az olyan nagy egyéniségek is, mint Meunier és Rodin. Hogy a kő és a bronz – az egyik nagyobb törekvésével, a másik nagyobb szilárdságával – anyaga természetéből következő logikával bizonyos fokig meghatározza a szobor szerkezetét és befolyásolja a szobrász komponáló képzeletét, de sőt formaalakító tevékenységét is, arról csak keveseknek volt sejtelmük. A zavart teljessé tette azután az új korstilusnak, a naturalizmusnak elhatározó befolyása.

A festészet példája szerint a szobrászatban is a természet közvetlen megérezkítése lett a jelszó. Ez a törekvés egyszeriben forradalmi szabadsághoz juttatta az egyéniséget, mert a szobrászatot teljesen elszakította hagyományaitól. Az empire-től örökölt és a tizenkilencedik század közepi francia plasztikától meglevenített plasztikai formakínccsel messze elvetették maguktól a szobrászok. Formáért, lüktető hatású eleven, plasztikai formáért magához a természethez fordultak. Ennyiben ez a mozgalom megifjítóan hatott a szobrászművészetre. Szűzi anyagot tárt föl számára és újfajta ingerekkel telítette meg. Csakhogy a formai részletek beható tanulmányozása közben a szerkezet követelményei iránt tompult el a figyelem s a mozdulat eleven hatása a szobor egyensúlyába került. S még más végzetes következással is járt a naturalisztikus forma-szemlélet felülkerekedése. Egyre erősebbé fejlesztette szobrászaikban azt a törekvést, hogy szobraik eleven mozdulat- és forma-hatását a formák felszínének üde mintázásával fokozzák. Mindent eldöntő jelszóvá lett a «kezelés» kérdése. A festészeti impresszionizmus törekvéseinek utánzása azután már logikus folytatása volt ez irány túlzásainak. A szobrokat mind kevésbé fejezték be, szobrászaik mind kevésbé igyekeztek pozitív formák alakítására, hanem a mintázás félig kész folyamatát rögzítették meg agyagban, majd bronzban, sőt kőben is. A kész szobor mellett a készülő szobornak is megvan a varázsa, mert az alkotás titkait árulja el, de végzetessé válhatik az olyan következással törekvés, mely a lendület eredményének megmutatása helyett egyszerűen csak magának a lendületnek bemutatására szorítkozik.

Vedres Márk szobrászatunknak mindezeket a válságait végigcselkedte és végigszenvedte. Münchenből, ahol azidőben még kevésbé voltak ismeretesek az Olaszországban élő Hildebrand törekvései, ugyanazt a naturalisztikus formák iránt való érdeklődést, ugyanazt a stílust és anyagot számba nem vevő szoboralakító temperamentumot hozta haza, amelyre itthon nevelték a kor fiatalabbjait.

A külső eredménytelenség azonban a fiatal művész lappangó belső elégedetlenségének is megnövelte erejét. Még határozatlanul, de már nyugtalanító módon érezte Vedres, hogy külsőségek után nyúl és hogy művészetének igazi problémáitól távol jár.

Azzal a nyugtalansággal, mely fejlődésére sokáig jellemző lesz és azzal az energiával, mely csak a hivatottságukat mélyen érzőknek adatott meg, indult el Vedres kereső útjára. Párizsba jutott el, ahová, mint a napkeleti csillag fénye csábította a világ minden tája felől Rodin művészetének híre az ifjú művészeket. Idehaza ugyan Rodinról inkább mint tréfás jelenségről beszélgettek az idő tájt a szobrászok. Sőt magában Párizsban is akkortájt játszódtott le a Balzac-szobor botránya. Fiatal szobrászaik az 1900-i párizsi világkiállításról, amellyel egy időben mutatta be a világnak Rodin a maga munkásságát, tréfás hírért hozták meg a francia szobrásznak. Adomázva beszélgettek torzóirol, fejtetlen, kezeten emberalakjairól, művészetének éppen csak a furcsaságairól. A mi művészetében nagy és egyéni, abból mintha semmit sem vettek volna észre.

A kiváló egyéniséget nagyon is meglátta benne Vedres, ki csakhamar otthonos lett Rodin körében és különösen Bourdelle-lel, meg Charpentier-val került jó viszonyba. De válságos próbálkozások és töprengések után arra is rájött, hogy a mestertől semmi olyant nem tanulhat, ami közelebb juttatná a szobrászat tulajdonképpeni problémáihoz. Zavaros zsenialitást látott, holott ő a világhosszút, a tisztaságot és a rendet kereste éber öntudatával. A hatalmas és ritka eredeti

temperamentum páratlan kifejező ereje inkább kiábrándítóan hatott reá, semmint megigézően, amint belátta, hogy nem a lényegesnek keresésében töri magát. Jól látta a rodini kompozíciók szeretlen és zavaros voltát s a rodini temperamentum erőszakosságait, melyeket a szobrászat anyagán elkövetett.

Abból a korszakából való hatalmas férfialakja – Kain – mely megragadó felfogásával és kifejező erejével maradt meg emlékezetesnek; értékes díjat is nyert véle 1899-ben. Egy ideig hasonló törekvésű újabb munkáival igyekezett első sikerének megismétlésére és fokozására.

Végül is önmagával, egész korával elégedetlenül kelt újra vándorútra Vedres. Itáliába ment, ahová tanulságért előtte is, utána is annyi fiatal magyar szobrász járt el. Miután a maga korától hiába kért útbaigazítást, rég elmúlt korokhoz fordult tanácsért.

A múlt század végén általában nem sokra becsülték a művészek azokat a tanításokat, melyeket az Olaszországban látható szobrok adhattak fiatalnak és öregnek. A közfelfogás megmerevült sémák gyűjteményének látta az antik művészetet. A kor szobrászi törekvéseinek, melyek a hétköznapi anyagában keresték kielégülésüket és szinte válogatás nélkül nyúltak az élet véletlen motívumaihoz, a klasszikus művészet nyugodt ünnepélyessége, kivált abban a megjelenésben, kiegészített, lesimitott, agyoncsiszolt felületű voltában és az empire ízlése szerint megmásított formaalakításában, ahogyan alkotásainak javarészt Olaszország múzeumai őrizték meg számunkra, halott művészetnek tetszett. A szobrászok egyenes tagadását látták benne önmaguk jogainak, annak a vágyuknak, hogy az életet vibráló mivoltában ragadják meg és fejezzék ki. A művészet annyi mint az élet, – volt a kor jelszava. És az «élet» meghatározásban, (mely a fölszín mozgalmasságát jelentette neki) a szépnek fogalma is benne értetődött számára. Az antik művészetben ezzel szemben csak a szépre, de az élet nélkül való holt szépre való törekvést látták a művészek. S ezt az élet megtagadásának fogták föl s megvetették az egész művészetet.

Hogy elméletben, érzésben milyen volt Vedres viszonya az antik művészethez, amikoriban Itáliába vitte végzete, nem tudjuk. De talán szerencse későbbi fejlődésére nézve, hogy nem Rómában telepedett meg tanulni, erőt gyűjteni és új életet kezdeni, hanem Firenzében. Az a világ, amely ott fogadta, a szobrok, melyek ott körülvették, nem voltak a naturalista formszemléletben nevelkedett szobrásznak annyira idegenszerűek és időben olyan távoli hatásúak, amilyenek Rómában várták volna. Ellenkezőleg, a kora renaissance szobrászati emlékeiben sok minden a megszokottra, a maga korabelire emlékeztethette. Verrocchio és különösen Donatello bronzait túlzás nélkül könnyen «moderneknek» érezhette Vedres, a szónak olyan értelme szerint, mellyel a magunk korából felett, annak elébe is került újszerűt próbáljuk meghatározni. Az elevenséget, a mozgalmasságot, az impresszió megrögzítésével kapott frissességet épp annyira megtalálhatták rajtok a naturalista formalítású szobrászok, mint akár a maguk törekvéseiben. De míg mások csakis azt látták meg, ami önmaguk vágyaira emlékeztette őket bennök, Vedres azt látta meg Donatellóban, és kortársaiban, amit a maga korának legjava művészeiben is hiába keresett. Fokként ismert bennük a szobrászati stílus törvényszerűségeire és fokozatosan fejtette ki belőlük tanulságaikat. És ami után teljesen elhelyezkedett a renaissance művészeinek alkotó logikájában, szinte észrevétlenül benne volt az antik művészet világában is: otthon érezte magát abban is, mint ahogy idegen országban otthon érzi magát az ember, ha életének törvényeit megismerte. Immár nemcsak a renaissance, hanem az antik művészet is «modernné» lett számára.

S ekkor belefogott a maga művészetének újjáalakításába. Autodidakta volt ebben is, mint, egész addigi fejlődésében. Szeme, logikája vezette, és tapasztalatai, balul sikerült kísérletei voltak az igazítói. Később, amikor öntudatlan fogékonysága felébredt már s az antik művészet varázsának titkai megnyíltak számára, az elméletbeli tájékozást a Hildebrand-tanítványok körében szerezte meg. Maga Hildebrand akkor már Münchenbe költözött volt. Nemcsak ezért, hanem fejlődésének önálló módja és eredeti iránya miatt is tévedés azonban Hildebrand tanítványai közé sorozni Vedrest. Legfőljebb arról lehet szó, hogy a hasonló lelki diszpozíciójú magyar művész szobrászi öntudatának cselekvésre ébredését meggyorsította a német mester példája.

A renaissance plasztikai törekvésein át férközött Vedres az antik szobrászathoz. Benne találta meg sokféleségének teljes gazdagságában a szobrászat örök tárgyát, az emberi testet. És benne ismerkedett meg fokként a szoboralkotás ősi problémáival, a tömeg lábra állításának és egyensúlyban tartásának végtelen változatú kérdéseivel.

Nem kerültek a közönség elé Vedresnek első firenzei munkái. Csak 1903-tól kezdve bukkantak föl kiállításainkon hol itt, hol ott szobrai, kisméretű bronzplasztikái. Ha most végigemeljük hosszú sorukon, meglehetősen összefüggő módon követhetjük rajtuk Vedres kereső munkájának irányát. Egymás után rátalálunk szobraiban a mozgás problémáinak válfajaira és fokozataira, csaknem azon sorrend szerint, ahogy azokat az antik szobrászat alakulásának történetéből ismerjük. Firenzei korának egyik legelső hazaküldött alkotása az «Éneklő ifjú» kis bronzalakja. Ezen a munkán még a lábra állítás problémája foglalkoztatta legerősebben a szobrászt. A fő feladat az volt, hogy a lábakra, karokra, fejre tagolt tömeg biztosan megálljon. Ezért a mozdulat mérsékeltsége, a formák masszív-sága, az egész szobornak vasok tömeghatása. De azért már ez a kis szobor is sokkal több volt egyszerű kísérletnél. Az a könnyedség, mellyel az akt két karjának játékaival a lábak mozdulatát és a törzs egész tömegét a fölbillenéstől óvni és tömeghatásában megkönnyíteni igyekszik, már a megállapodott stílusérzésű művészt mutatja.

Sorra következik a tömeg megosztásának többi problémája. A mozdulat egyre inkább szabadul anyagba kötöttségéből. A tömeg egyre könnyebbül. A mozgásnak egyre lendületesebb változatait igyekszik Vedres a mozgás-átmenetek pillanatnyi pihenő helyzetében megrögzíteni. A karok messzebbre kilendülnek, a lábak szétnyílnak és mind kevésbé keresik a megtámasztó fölületet, a törzs elhajlik tengelyétől, – a szobor egésze egyensúlyosan áll meg, szinte önmagától. Tanulságos megfigyelés, hogyan bontakozik ki ezekből az egyensúlykereső mozdulatelemekből a mozdulat gráciája, a lépő, a táncoló vagy súlyt vivő alaknak tömegarányaiban és mozdulatrítmusában kifejeződő bája; hogyan lesz a tömeg, melynek háromdimenziós mivoltában csak a szemünk számára volna mondanivalója, az elrejtett lelkiiségnek, a könnyedségnek, a kellemnek kifejezőjévé. Nem kívülről viszi bele anyagába ezeket a lelki motívumokat a művész, nem úgy teszi bele, amint a magát szokta az ember, hanem mintegy kifejti belőle; kiszabadítja azt, ami rejtve, megmerevedve, megkötötte mindig is benne volt.

Vedres művészete jóformán az abszolút szobrászatinak keretében marad és a festőiségnek még a szobrászi gyakorlatban annyira otthonos elemétől is idegenkedik, mint a drapéria; tárgyi változatossága szántsándékkal nem nagy, mert Vedres szigorúan távol tart művészetétől minden irodalmi törekvést, és sem „idillikus”, se „drámai” nem kíván lenni, sem egyszerű alakjaival, sem csoportjaival. Az abszolút szobrászati problémáknak meg is valóságos példasorozata lehetne oeuvreje. Az emberi alak térbeli lételének minden vonatkozásában megelevenül benne. Már egész korán, firenzei tartózkodásának elején kísérli meg a kétalakos szobor nehéz problémájának megoldását „Ádám és Éva” néven ismeretes kis bronzcsoportjában. Tömegmértékű, súly elhelyező vagyis mozdulatrítmizáló érzékenységének nevezetes próbája volt ez a feladat, amely azt kívánta meg tőle, hogy két egymás mellé állított és ugyanazon két sík között elhelyezkedő alakot mozdulataik kiegyensúlyozásával, a mozdulat-ellentétek finoman kiszámított megkomponálásával úgy szólva egy alakká szerkesszen meg. Sok esztendő múltán visszatért ugyanehhez a problémához. Újra két frontális elhelyezésű alakot állított egymás mellé – ezúttal nem férfit és nőt, hanem két gyermek ifjat – és tömegük részeiben a súlypont ösztönösen finom és tudatosan biztos eltolgatásával, a mozdulat-párhuzamok és -ellentétek kiváló ritmusérzékű változtatásával érte el azt, hogy a két alak mintegy önmagától, önmaga belső súlyától vonzva, egyesül egymással, mint egyetlen lendületnek egymást kiegészítő két része. (Ezt a csoportot, Vedres egyik legutóbbi alkotását, képen is bemutatjuk.)

A szobor szerkezeti kérdéseinek tanulmányozása közben ébredt föl Vedresben szunnyadó fogékonysága az építészet kérdései iránt is. Hamar megérezte, hogy a két művészet fő problémái között rokonság van; alapjában nézve mind a kettőt a tömegek egyensúlyos megszerkesztésének kérdései foglalkoztatják. E fő problémák összefüggéséből azután fontos következmények származnak a szobrászatra nézve. Mint tömegekkel dolgozó művészetnek számolnia kell térbeli megjelenésének követelményeivel. A szobornak, mint tömegnek, egyensúly-hatását a környezete is befolyásolja. Alkotójának tehát tervezés közben majdani szobrának jövődöbéli térhatását is számba kell vennie. Az építészet kérdéseivel síremlékeinek megtervezésekor nyílt alkalma foglalkoznia Vedresnek. Említtet kis sztéléjét hasonló kőlapok követték temetőinkben, majd terjedelmesebb emlékek, melyekben az építészet formái tömegük szerint is nagyobb súlyal jelentek meg. Mindezeket a munkáit nagyszabású térhatásuk és kitűnő arányaik jellemzik. (Sajnos, nincsen módunk arra, hogy képen bemutassuk őket.) Nem egyjüket csaknem lehe-

tetlen térvizonyok közé kellett beléteveznie, zsúfolt régi temetőbe, melyekben sírkő hátán, tömegeinek összevisszaságával minden újabb síremlék hatását szükségképpen megrontotta. Ahogy az ilyen zsúfolt környezetekben Vedres a maga síremléke számára nyugalmat és zavartalan hangulatot teremt és ahogy alig néhány négyszögméternyi területen a teljes szabadság érzését kelteve fejti ki művészi gondolatait, ez a képessége mutatja meg legjobban térelrendező tehetségének nagy fejlettségét. Szobrászi gondolkodásának hajlékonyságát és az építészeti igényeihez alkalmazkodását pedig a magától értetődő természetesség, ahogyan a szobrászt ilyenkor alárendeli magában az építésznek, és beéri az építészeti felület díszítésével. Díszítő motívumai nem elmúlt stílusok motívum-parafrázisa, hanem magából a természetből válogatott növényrészek, levelek, indák, virágok, melyeket tektonikus érzéssel fejleszt ornamentumokká. Ilyenféle síkdíszítő játéka bizonyára csak pihenése óráiban foglalkoztatják ezt az önmaga iránt olyan szigorú és mindig a feladatok nehezét kereső művészt, de képességei sokféleségének bizonyosságai, másrészt pedig jellemzők a természethez való viszonyára.

Tanulságos ennek a viszonynak alakulásán, evolúciójának különböző szakaszain végigtekinteni. Emlékezzünk rá, hogy Vedres a naturalisztikus formaszemléletben nevelkedett. Első művei a természet nyugtalan állapotaira és véletlenül alakult helyzeteire emlékeztettek. Eleven hatásúak voltak, de a művész alakító akaratát hiába keresi bennök az ember. Egy-egy motívumot, egy-egy mozdulatot azon véletlen adta mivoltában rögzített meg bennök a szobrász, ahogy az élet eléje vetette. Hogy mi a szobrász alakító akarata és hogy meddig szabad, de meddig kell is elmennie, azt Vedres Olaszországban tanulta meg. Ott ő is beleszédülhetett volna abba a félreértésbe, amibe az empire szobrászai, kik az antik művészetet olyan módon tanulmányozták, olyanképp kerestek benne ihletet és megtermékenyülést, mintha nem is több évszázad természettanulmányainak megtisztult, sőt csaknem meg is merevedett eredményeivel volna dolguk, hanem magával a természettel. Az empire szobrászainak körülbelül az volt az antik művészet, ami minden igazi értékes korszak művészeinek a természet. Ez a veszedelem a természetten megnőtt Vedrest egy pillanatig sem kísértette meg. Könnyebben befolyásolhatta volna fejlődését a Hildebrand-iskola erősen elméleti iránya. Valóban volt is egy rövid korszaka Vedres művészetének, amelyben ez a hatás erősebben nyilvánult; első firenzei szobrain kívül még inkább első reliefjei a tanúi ennek a hatásnak. De hamar megszabadult tőle. Visszatért a természet közvetlen közelségébe.

S ez elhatározó lépése volt. Ettől fogva fejlődésének iránya elhajlott a Hildebrand-iskolától, és mindinkább nyilvánvalóvá lett művészetének amattól való függetlensége. Ami megkülönbözteti tőle, az szabadabb, fesztelenebb volta; Vedresé kevésbé megkötött, önkénytelenebb és üdőbb hatású művészet. Tudatosan fejlesztette ilyenné. A természettel megszakítatlan érintkezésben akar maradni. Vele inspiráltatja magát, majdani anyagukba beleképzelt terveit az emberi alakon szerzett impresszióival eleveníti meg. Ennek köszönheti, hogy alakjainak mozdulatai nemcsak anyagukból szerves módon fejlettek, hanem egyben olyanok, mint az élő alak mozdulatai. Eleven lendülésűek. S ugyanilyen hatásúak szobrainak részletformái. A természet, akár mennyire is véletlenszerű a tevékenykedése, tele van ösztönző és sugalló erővel, jól megkezdett, ha rosszul is folytatott, vagy rosszul indult és jól befejezett élő szobrokkal. A természet megifjító erejéről nem akar lemondani Vedres, ellenkezőleg, benne keresi önmagának, művészetének szakadatlan megújódását. Csakhogy a tudatos alkotó módjára. Ha szeme a természetten, a szándék a kezében. A természettel való együttműködésének mikéntjét rajzain követhetni legjobban. Forma-körülhatároló tanulmányok azok, az emberi test plasztikus formáinak valóságos hálózatai. Minden dudorodásnak utána megy rajtuk rajzoló szénével a művész, megjelöli helyüket és kiterjedésük határát. Mert irtózik attól, hogy a szobrász önkényesen bánják a tömegekkel. Igazgatja, latolgatja őket, de csak annyira, amennyire az alkotó természet tenné, ha kezét tudatos művészi akarat vezetné.

Mindazzal, amivel Vedres művészetét jellemezhetjük, egyben meg is különböztethetjük szobrászaink túlnyomó részétől. Ő az közöttük – mint az igen kevesek egyike – aki késszé tudja érlelni szobraikat. Aki tökéletes egyensúlyú állapotukig tudja fejleszteni őket mozdulatukban is, formaképzésükben is. Mintázni nála nem egy szobrászunk szebben, legalább is megvesztesgetőbb módon tud, de szobrot úgy alkotni, hogy az mint koncepció is, mint kész valóság is minden részében egyensúlyos és végképpen befejezett legyen, senki sem úgy, mint ő.

Teljesen kész és megérett művészet a művészete. Ami végső érvényesüléséhez hiányzik, az immár nem egyéb, mint a megfelelő feladat. Szomorú, hogy olyan képességek, mint Vedresé, hozzá méltó feladatok híján kellett kifejlődni. Annál tisztább öröm, hogy a közeledő új korszak új feladatait olyan művésszel fogadhatjuk, mint ő. Mert el nem képzelhetünk akkora feladatot, melyen az ő minden szobrászati problémán kipróbált művészete úrrá ne tudna lenni.

Elek Artúr

(*Nyugat*, 1917. máj. 16. X. évf. 10. sz. 865–873.)

Művészet. Még meglehetősen hosszú műkritikusi pályánkon is ritkaságszámba megy az a vonakodás, amellyel e rövid cikkünkhöz fogtunk hozzá, melynek a Képzőművészeti Társulat már bezárt tavaszi tárlatáról kellene beszámolni. Ugyan mit is írunk erről a furcsa gyülekezetéről, mely a Szépművészeti Múzeum képtemetőjében összeverődött? Elmélkedjünk a kettős zsűriről, mely enyhébb, mint a Nemzeti Szalon dilettáns-tenyészetének bírálóbizottsága? [...] művészeink bizony nem a legrosszabb idöket élik, mert a képvásárlók száma irtózatosan megsaporodott. [...] Mindent megveszünk, csak mérete legyen jó! Ennek az állapotnak következményei végzetesek piktorainkra. Nagyon kevesen őrzik meg önfegyelmzésüket, a legtöbbje gyárossá vált. [...]

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*A Cél*, 1917. máj. 20. VIII. évf. 5. sz. 319–320.)

Budavár visszavétele. Vágó Pál festőművésznünk az Ernst-múzeumban kiállította Budavár visszavételéről festett nagyméretű történelmi képét, melyet a Fővárosi Múzeum rendelt a nevezetes eseményről évekkel ezelőtt. [...] Vágótól nem akarjuk elvitatni a tehetséget, [...] régebbi festményeire is jó megfigyelő, mélyebb természetszemlélő és eleven temperamentum nyomta rá bélyegét. Ilyen művész számára kész halál egy kegyetlen hivatalos megrendelés, [...] A kép nagyobb vázlata még mutat bizonyos értékeket, [...] elkészült a naiv közönség számára érthetően beszélő nagy festmény, mely elvesztette minden festői ingerét. Vágó egy cseppet sem okolhatjuk e balsikerért. Az az akadémikus iskola vesztette el itt a csatát, melynek feléledésében némelyek még mindig bíznak, s másodsorban pedig a megrendelők, akik azt hiszik, hogy a modern művészet győzelme után is lehet ilyen feladatokat művészekre bízni. És azok is, akik igen bizakodtak, hogy a háborús piktúrából valami szép, új és hatalmas művészet születik, érzék bezel a tanulságos csalódással és ne akarják Doberdót, Gorlicét vagy a kárpáti csatákat visszafordítani.

(Bgy) [Böloni György]

(*Világ*, 1917. máj. 20. – 16.)

Berény Róbert rajzai. Balázs Béla „A halász és a hold ezüstje” bábjátékához, melyet most népszerűsít a magyar bábszínház, hat illusztrációt készített *Berény* Róbert, és a füzet ezek díszével jelent meg a könyvpiacra. A hat kis munka üdítő a magyar illusztráció termelésben, melyről jót keveset mondhatunk. Vagy szenvedő stílusával készülnek ezek a rajzok, és hozzá még üresek, vagy kezdetleges iparkodások. Igazi illusztrátorunk alig van, és a magyar grafikusok igyekezete kimerül egy-egy könyvtábla tervezésében. Berény rajzai érdekesek és híven szolgálják a bábjáték céljait, emelik a mesét, és sokban jobban élénk állítják a játék kedvességét, mint a színpad bábjaival, emberi hangjaival és dekorációjával. Sokan vagyunk, akiknek a hold ezüstjét horgászó halász történetét inkább megrögzítette és képpé varázsolta szemében ez a hat rajz, mint a bábszínház előadása. Egy jó művész készsége, groteszk humora szólal meg ezeken a lapokon, egy modern szellemű illusztrátor jelentkezik, akit kár megszólatlanul hagyni éppen nálunk, ahol ritka az erre termelt tehetség. Mert bizonyos, hogy ezt az elhanyagolt művészi fajtát csakis művészek tudják majd életre kelteni és megújítani, akik felülről bocsátkoznak rá, festők, akik ambíciót ölnek bele, és nem kis mesteremberek, akiknek egy dekoratív vonal megszólaltatása is túl magas már – tehetségek, akik nem tartják máltóságukon alulinak ide leszállani. Ezért

kell hangsúlyosan kiemelni Berénynek ezeket az artisztikus sikerű munkáit. – E rajzokat különben érdemes összehasonlítani a füzet első darabjával, „A fából faragott királyfi” rajzaival, melyekből csak úgy dül a műkedvelősködés. Ezeket gróf *Bánffy Miklós* rajzolta.

(Bgy) [Böloni György]

(*Világ*, 1917. máj. 20. – 18.)

Ifjú Művészek kiállítása. Ez a művészeti elveire nézve szolidáris fiatal művészcsoporthoz, amely évről évre be szokta mutatni újabb alkotásait, idei kiállítását a Nemzeti Szalonban rendezte. Kiállításán ezúttal a következő hét művész – festő és szobrász – vesz részt: *Csorba Géza*, *Diener-Dénes Rezső*, *Dobrovics Péter*, *Erős Andor*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József* és *Schönberger Armand*. A kiállítás a Nemzeti Szalon egész helyiségét megtölti és a közönség számára szombat délután nyílik meg.

(*Az Újság*, 1917. máj. 30. – 9.)

A MAGYAR NEMZETI MŰVÉSZETRŐL

Egyike volt a csodás nyári estéknek, minőket a Balaton különös jókedvében kegyként osztogat. A nap már lement. Ameddig a szem ellátott, különös, opálszerű fényborított mindent. Rózsaszínű báránnyelű gyermekkoros tündérmesék varázsát lopták a szívbe. A vízen hosszú, izzó, vörösréz csikok, itt-ott olvadt ezüstfoltok fényletek, helyt adva lassankint csillámló violának, mely, miután átment a legfantasztikusabb színkálán, fokról-fokra kékes acéllá enyhült. Még később, mintha a természet maga is kifáradt volna a színek ez orgiájában, minden összeolvadt valami bágyadt szürkéségbe, csak az ég alján otffejtett ragyogó színfolt maradt meg, mint a mámor könnyű köde, valami váratlan szenzáció után.

Ketten ültünk a parton. Két sötét pont a homályban. És beszélgettünk. Azaz én inkább csak hallgattam. A víz zenéjébe jól illett az emberi hang.

„Mily érthetetlenek vagytok ti, magyar piktorok. Majd csaknem egyenesen rólatok mondja az írás: «Vannak szemek és nem látnak.»”

Igen, igen! Itt van előttünk pl. ez a csodálatos víz. Izgat-e mást, mint téged, hogy vászonra vesse különös, egyedülálló szépségeit? Kétségkívül volt már festő előtted nem egy, ki a Balaton mellett festegetvén, pompás képeket produkált. De csakugyan a Balaton volt-e az, nem pusztán róla festett tájkép? Bizonyos internacionális iz volt bennük. Mondhatnám, ha egy francia, olasz, akár német festette volna, az sem lett volna más. Pedig – hisz tőled magadtól nem egyszer hallottam, a Balatonnak meg van a maga egyénisége, ebbe kell beleolvadni a művésznak. Tovább megyek. Ugyanez az eset a legtöbb (mégsem merem mondani: az összes) magyar képnél. Hiányzik belőlük a só, a nemzeti érzés.

Pedig mennyi jó magyar kép van, sőt remekmű! Jó magyar emberek festették. Lelkük, a művészet iránt való ideális rajongásuk sugárik le vásznaikról. Mégis, ha egyszer külföldi, nemzetközi tárlaton látjuk őket, megdöbbenve konstatáljuk, hogy ama fölséges francia kép alkotója magyar ember! Fajmagyar! Nini, ott egy Burne-Jones. Irgalmas ég, az is magyar. Ott egy skót tájkép, emitt egy holland, itt pompás német állatpiktúra büszkélkedő spanyol torreador mellett – mind az én magyarjaim cselekedték. A neoimpresszionistákról nem is szólok, hisz azok pápistábbak a pápánál. Vagy talán Gauguin és Picasso ősei együtt harcoltak Árpáddal a hazáért? Mennyit törtem én a fejemet, mi lehet ennek az oka? Talán a magyar kényelemszeretet. Mert hogy tehetségekben nem állunk mögötte egy külföldi nemzetnek sem, az bizonyos. De a szorgalom s kitartás nem éppen erős oldalunk. Nem emlékszem már rá, hol olvastam, – ha egy külföldi főiskolán megfigyeljük magyarjaink szereplését, tapasztalni fogjuk, hogy az első negyedben a magyar messze maga mögött hagyja a többi. A másodikban eléri, a harmadikban elhagyják. Az életben aztán kezd még csak igazán neki az angol vagy a német – az én magyarom pihen bázisjain. Ugyanez az eset véletlen művészekkel is. Az a hirtelen tűz, amellyel kezdetben elkápráztatjátok a világot, lehiggad józan megelégedettség s akik predesztinálva látszat-

tak soha nem álmódott magas szintre emelni a magyar művészetet, helyi nagyságokká válnak. Még jó, hogy egyik-másik hazához valami külföldi újdonságot, akárcsak egy szorgalmas selyemkereskedő, aki a legújabb lyoni mintákkal kedveskedik vevőinek.

Vannak magyar képek, de hol a magyar szív? Vannak magyar művészek, de nincs magyar művészet! Vagy hallottad-e hírét valaha magyar iskolának? Mert nem elég az, ha a parasztot kocsmában iddógálva ábrázoljátok – ez magyarra fordított Defregger vagy Knaus. Nem elég a magyar főúr arcképén a cifra ruha, még a legmagasabb művészi törekvés sem elégíti ki, ha nem magyar. Hogyan kellene csinálni, nem tudom. Reátok vár a nagy, dicső feladat, oldjátok meg. Lássam meg első tekintetre: ezt a képet csak magyar festhette. Adjatok magyar művészetet s mindent adatok.”

Elhallgatott! Hallgattam én is. Lassankint beállt az éj. A hold is fölkel, hogy vándorújtát végezze valahol a somogyi parton. Most én vettem át a szót.

- Kénytelen vagyok sokban igazat adni neked, bár itt-ott – megengedem – a jó ügy iránti buzgalomból túl is lőttél a célon. Magyar iskola! Kinek ne dobogna hevesebben a szíve, ha erre gondol. De ne felejtsetd, jó esztétikusom, a holland, francia stb. iskola nem máról holnapra készült. Hosszú évtizedeknek kellett addig elmúlni, művésznemzedékeknek váltakozni, míg ez mind létrejöhetett. És ne feledd, míg a művelt nyugot teljesen kultúrája kiépítésének szentelhet-e idejét, a magyar védőbástyája volt török-tatár ellen. Az a csoda, hogy művészeink is vannak! Ezek, kénytelenek lévén külföldön tanulni, természetesen megérik a külföldi íz művészetükön, aszerint, ahogy Francia-, Angol-, Német- vagy Olaszországban jártak. A lustaságról szóló vád tarthatatlan. Egyik-másik ultramodern apostolunk kényelemben él ugyan, de van közöttük akárhány, ki úgy végigjárja a mártíromság minden kálváriáját, hogy még Van Gogh sem különben. És ezek a valódi apostolok, akik félrevonulnak szenvedéseikkel, akik önként választották a nélkülözés, a félreismerés keserves kenyerét, ki tudja, nem ösztönszerűleg éppen a magyar művészetet keresik-e? Tán csak a fejlettebb magyar kultúra híján nem juthatnak oda, ahova a gondviseléstől szárvák. Mint a mag, mely sziklára hullott, vagy túske közé. A nemzeti művészet, illetve a művészet nemzeti irányban való fejlődésének előfeltétele a már kész kultúra. A kínai, hindu vagy a perzsa művészet mintegy rafinált befejezése a már meglévő kultúrájuknak. Ez a természetes fejlődés most már lehetetlen. A régi, nehézkes közlekedési viszonyok folytán jórészt önmagukra utalt nemzeteknél volt csak lehetséges ez. Ma, a repülőgép korszakában majdnem képtelenség, és mégis meg kell csinálni!

Egy ember nem tudja, nem tudhatja. Egy ember csak követőket hagyhat maga után. Stílust teremthet, de egy nemzet művészetét nem. Nemzedékek kellene ide. Tanárok, akik nem a maguk irányát erőszakolják tanítványaikra, hanem hagyják őket fejlődni saját egyéni felfogásuk szerint. Sőt arra kell nevelni az új nemzedéket, hogy go gondolkozzék, keressen maga. Új Mózes kell, nem is egy, aki hozzászoktatja a jövő reménysegeit keserves veríték hullatások árán megérdemelni az eredményt. Vándorolják be keresztül-kasul az országot. Itt egy vidék, amott színmagyar típus (nem kosztüm), itt levegő, amott víz, de mindez magyar legyen. Akkor aztán feledve minden tradíciót, minden befolyást, engedje át magát teljesen a látottak varázsának az ifjú nemzedék s mámorosan az ihlettől, fessen, fessen. Ha nem jó, kezdjen mást. Ha kudarc éri, ne törődjön vele. Határozottan, férfiasan előre a sikerig!

Így, de csakis így lehet elérni egyelőre még csak az alaphoz! A későbbi nemzedék már sziklára épít. Rendíthetetlen a hitem, hogy így meg tudjuk, meg fogjuk teremteni a diadalmas magyar nemzeti művészetet!

Elhallgattam. A holdat elnyelte a Balaton. Áthatlan homályba burkolódzott minden. Szó nélkül keltünk fel s indultunk haza a nyomasztó sötétben. De tudtuk, hogy fölkel a nap ragyogó sugaraival. Mert a napnak, a magyar napnak föl kell kelnie.

Csók István

(Ébresztő, 1917. máj. XVII. évf. 5. sz. 7-8.)

A Tavaszi kiállítás. [...] Ezzel a teremmel ellentétben feltűnő az aktok nagy száma a negyedik teremben. Aktcsoportot festett Perlrott Csaba Vilmos és Schönberger Armand. Félaktokat Pap Emil és Kornai József, fekvő aktot Mund Hugó, állót Gábor Móric. [...] A terem tájképfestőinek

egy része szélesre fogott vedutát küldött, így Horváth Béla, Záhonyi Géza; esti hangulatot tolmácsol Diener-Dénes Rezső, Mund Hugó, Muszély Ágost. Napsütéses impressziót ad Kádár Géza és Pogány Ferenc. Bosznay István vízpartot, Haranghy Jenő hajógyártelepet festett. Egy sereg téli motívum rekeszti be a sort: Iványi Grünwald Béla, Várady Gyula, Csuk Jenő, Kádár Béla, Biró Mihály munkái. Háborús emlékek is láthatók ebben a teremben Nagy Istvántól, Egry Józseftől, Biró Mihálytól. Az első pipázó katonát, a második temetést, a harmadik pedig dél-tiroli tábornokot festett. [...]

(*Művészet, 1917. [máj.] tavaszi szám, XVI. évf. 1–16.*)

FERENCZY KÁROLY

Művészi munkálkodásának java idejében távozott örökre körünkől Ferenczy Károly. Még az év legelején két fiával és lányával együtt mutatta be legújabb képeit gyűjteményes kiállításban s a Ferenczy-család ez együttes bemutatkozása búcsú volt, a legszomorúbbak egyike, amelyben legújabb művészetünk istenhozódot mond egyik vezetőmesterének. Ferenczy Károly művészete nemcsak belső értékénél fogva nevezetes, hanem ama hatás révén is, amelyet – a nagybányai mesterekkel együttesen – képirásunk fejlődésére és erkölcsére gyakorolt. Ha valaki, úgy Ferenczy Károly és köre mutatott férfias példát arra, hogy a festő önmagának és művészetének legelső sorban kéréssel telten őszinteséggel tartozik, azaz semmiféle melléktekintetet nem véve figyelembe, egyes egyedül a meggyőződésének adjon kifejezést. Ez oly természetesnek látszik, pedig akkor, amidőn Ferenczy s barátai a művészet küzdőporondjára léptek, naivnak, nevelés-egyesnek, céltalannak minősítették. Ferenczy s a művészek ama csoportja, amelynek hitvallásáról éppen Ferenczy képei révén szerezhetett a közönség legszaporábban tudomást, évek során meg is sínylették ezt a férfias állásfoglalást. Nem kellett sem a közönségnek, sem a kritikának, sem a művészeknek. Nagybányára visszavonulva, mint valamely kiközösített társaság dolgoztak serényen, in partibus infidelium, egyikük-másikuk a szentnek vallott művészi célra áldozta egész vagyonát és éveknél is többet, míg végre megérhették a napot, amelyen az ő művészetüket is művészetnek fogadta el a közvélemény.

Persze, az elismerés e napjától fogva koszorúval fonta körül Ferenczy nevét is a hír. Szinte máról holnapra ősmerték el modern művészetünk egyik legkitűnőbb vezérének, jöttek az aranyérmek, muzeális vásárlások, az amatőrök rávetették magukat képeire, tanára lett a Képzőművészeti Főiskolának. E sok dísz sem ingatta meg Ferenczyt. Azt a művészetet, amelyet már a számkivetésben helyesnek ősmert fel, módszeresen fejlesztette tovább s annak folyamatos alakulására sem a kezdet balsikerei, sem utóbb a sok elismerés nem volt a legcsekélyebb befolyással sem. Tehetségét tudatosan fejlesztette tovább, minden újabb képe szervesen illeszkedik a sorba, nincsenek átérések, félrebillenések: az organikus élet fejlődésmenetének képe az.

Egy ily mester halála, aki valóban fordulatot idézett fel művészetünk történetében, kétszeres veszteség ránk nézve. Nagy értékkel lettünk szegényebbé, vigaszul csak az szolgál, hogy alapvető elveivel, amelyek tovább élnek, meggazdagodott a művészetünk. Értékes hagyatéka, amelyet dúsan tetéz mesteri műveinek nagy sora.

Ferenczy Károly művészeti stílusát, annak fejlődését a „Művészet” 1905. évfolyamában elemezte s mutatta be Meller Simon. Akkor egy sor művét is reprodukáltuk, azonfelül épp e folyóiratnak módjában volt különböző évfolyamaiban a mester ritka szépségű rajzait is reprodukálni. Most már csak az a fájdalmas feladat vár ránk, hogy nekrológgéppen életrajzi adatait jegyezzük ide.

Bécsben született, 1862. február 8-án. Atyja az erdélyi vasút főigazgatója volt, anyja Graenzenstein Ida. A Ferenczyek Krassó megyei hivatalnok-család volt, tagjai közül többen dilettánskodtak. Ferenczy Károly Budapesten és Sopronban végezte a gimnáziumi tanulmányokat. Aztán Magyaróvárra került a gazdasági akadémiába s két évig gazdálkodott atyja Krassó megyei birtokán. Egy római útja (1884) döntő jelentőségűvé lett; elhatározta, hogy festő lesz. Rajzolni kezdett, a következő évben folytatta ezt Münchenben, 1886. pedig Nápolyban. Nápolyból Párizsba került s ott 1887–89. a Julian iskolában Bouguereau-nak és Tony Robert-Fleurynek

volt tanítványa. Ekkor, 1888. jelent meg először budapesti kiállításon, de nem mint festő, hanem mint gyűjtő, kiállítván néhány birtokában levő régi képet. Már a következő évben a kiállítók sorában találjuk: Kallós Ede arcképét s virágokat gondozó lányokat állított ki, e művek a Bastien-Lepage-féle tiszta naturalizmus bélyegét viselik magukon. Ebben az évben Budapest mellett, Szentendrén telepedett le, ahol négy évet töltött. Itt festette meg a többi közt a Válast, a Tékozló fiút, a Vidéki hordárt, a Kavicsot hajigáló fiúkat, a Plakátok előtt, a Szarvaskertben c. műveit, az utóbbit a király vette meg.

Szentendrei szorgalmas munkálkodása közepette érezte, hogy még messze tart hő vágyától, a természet megismerésétől. Beható, rendszeres tanulmányokkal kívánt e foglalkozáson segíteni. 1893. tehát Münchenbe költözött, ahol három éven át vasszorgalommal dolgozott. Itt került összeköttetésbe, itt kötött benső barátságot a fiatal magyar festők ama körével, amely akkor Hollósy Simon köré sereglett s később a bányai művészek néven vált ismertté. A müncheni munka, a lelkes festőifjúsággal való állandó kapcsolat egyszeribe frissé, élénkké változtatta művészetét, amelynek ez időszakát nagyon jellemző szép terméke a Madárdal (1893), amely utóbb a Szépművészeti Múzeumba került. Finom tónusaival, tiszta színeivel, egységével újszerű az ő műveinek sorában. 1894. ki is állította több arcképpel s a Kertben c. plein air-képpel együtt a Műcsarnokban. De nem vették észre. A következő évben Münchenből a budapesti kiállításra küldötte Somssich József és Csók István arcképét, az Olvasó lányt, a Tyúketetést és Ádámot, az újabb akt-tanulmányozás ez érdekes példáját. Ezekkel sem hatott. Mikor 1896. Hollósy Simon Budapesten járt s mindenkit a millenniumra való felkészülés foglalkoztatott, Hollósy müncheni körében Réti és Thorma kezdeményezésére felvetődött az a gondolat, hogy Hollósy iskolája a nyarat Nagybányán töltsse, s ha ez a kirándulás beválik, a müncheni iskola minden nyarat Kelet-Magyarország e szép vidékén töltsse. A gondolat tetet öltött s számos nehézség legyőzése után a Hollósy-iskola 1896. csakugyan átköltözött Nagybányára. A terv megtetszett Ferenczynek is, aki habozás nélkül állt a hazavándorlók sorába s velük május 6-án Bányára érkezett.

Ez az út döntő jelentőségűvé lett nemcsak Ferenczy művészetére, hanem egész újabb művészetünkre is.

Azóta ugyanis állandóan Nagybányán töltötte a tavaszutót, a nyarat s az ősz és csak a téli hónapokon át tartózkodott Budapesten. Egészen benne élt a szabad természetben, szeretetteljes atyafiságot kötött vele, minden művének alap gondolatát azokból a sugallásokból merítette, amelyeket oly gazdagon juttatott neki e környék hegyes-völgyes, virágos, dús alakulású tája.

Mindjárt az első években megfestette itt a Királyok hódolását s a Lovak a vízben c. képeket, aztán a Hegyi beszédet, a Favágókat, az Esthangulat lovakkal, Hazatérő favágók, a Józsefet eladják testvérei, Ábrahám áldozata című képeket, sok mással egyetemben. E képek egy része látható volt a nagybányai művészek első kiállításán 1897., amelyet a közvélemény kétkedéssel, sokan rosszindulattal, a kritika egy része támadással fogadott. Ferenczy azonban rendületlenül tovább haladt a megkezdett úton. Festése frissebbé élénkebbé vált: a természettel való állandó kapcsolat új s újabb meggazdagodást jelentett a színek hajszálfinom változatainak kiaknázására, a természet szabadon adott költészetére épített műveinek. Közben, 1900. Párisban érmet kapott s ez évben Budapesten is elismerés érte: a Műcsarnokban az Esthangulat lovakkal c. képére megkapta a Ráth-díjat, egy évvel rá az Ábrahám áldozatára az Ipolyi-díjat.

Ez idő tájt újabb fejlődést jelent művészetére a szín erejének erősebb hangsúlyozása. Jelentkezik ez első sorban a Cigányok c. képén, amelyen a finoman összeszótt reflexek színjátékát a szín világító ereje, tüze helyettesíti. Ferenczy, aki a nap minden órájában festette a nagybányai tájakat, a természetet kínálta színt, mint alapvető faktort kezdte erősebben tanulmányozni. S most már kompozícióit is gyakran erre az elemre építette. A Fürdő fiúk, Márciusi est (Lipótvárosi Kaszinó díja), a Tél (amelyet a Művészetben való színes reprodukcióra készített) főbb termékei az 1902. évről. Sikere nagy és teljes lett annak a gyűjteményes kiállításnak révén, amelyet eddig festett műveinek nagy részéből 1903. mutatott be. Ez volt egyben az első magyar gyűjteményes kiállítás. Ez alkalommal jellemezte önmaga a művészetét a kiállítás számára írt pár sorban a következőképpen: kolorisztikus naturalizmus szintetikus alapon.

Ezt az utóbbi kifejezést külön is ki kell emelnünk, mert Ferenczy művészete évről-évre egyszerűbbé vált, összefoglalóbbá lett s képfelépítése a szín és általa adott folt elemének hangsúlyozásával a dekoratív hatás felé indult.

1904. festette meg a Festő és modellje c. képét s ezzel bővebb teret kezd kapni műveinek sorában az akt. Ez akt-képek, amelyeket holtáig egyre fokozódó kedvvel festett, inkább a téli, budapesti munkálkodásának voltak termékei, s ha eleinte inkább a szín gazdagságát szólatatták meg, később mindegyre a vonal finom lendülésű futamát éreztették s ebben Ferenczy nagy rajzművészete kiváló módon jutott kifejezésre. E mellett Nagybányán is, Budapesten is bőven festett arcképeket, halk szavú, előkelő képeket, amelyek csakhamar nagy becsülésre találtak a budapesti amatőrök körében. Sikerei is bővültek. 1904. St. Louisban, 1905. Velencében és Münchenben kapott érmet s ugyanezen évben tanárnak hívták meg a Képzőművészeti Főiskolára. 1912. gyermekeinek csoportarcképére, amely «Testvérek» c. alatt szerepelt a Múcsarnokban, állami aranyérmert kapott, egy évvel utóbb első osztályú érmet Münchenben. 1914. egy női aktjára a Vaszary-díjat, 1915-ben a Pietàra a Társulati díjat kapta.

Ferenczy Károly mint rajzoló is kiváló munkákat hagyott hátra. Mindjárt Nagybányán való letelepedése első évében a bányai festők néhányával illusztrációkat rajzolt Kiss József költeményeinek diszkiadása számára. Tőle való az első magyar művészi plakát is. Rajzainak néhány a Szépművészeti Múzeum kézirat-gyűjteményét díszíti.

Akik nemcsak műveit, hanem az embert is ösmerték benne, kettős vesztéséget fognak érezni halálán. Nemes, kissé zárkózott, halk szavú, minden ízében tökéletes műveltségű férfiú volt. A szó jobbik értelmében vett arisztokrata lélek, aki soha semmibe sem elegyedett, ami köznapi, plebejusi, felszínes vagy piaci volt. Semmiféle piktör-politikában nem volt része. Élvezője volt a finom irodalomnak, kedvelője a nemes sportnak, a szép szőnyegnek, porcelánnak: ilyenekből formálta napi környezetét. Éles ítéletű, jó pszichológus, véleményét kertelés nélkül nyilvánította. Semmitől sem húzódott inkább, mint a közepszerűségekől s minden olyasmitől, ami nélkülözötte a szépséget. Ezzel ékesítette életét meghitt családi körében: gyermekeit is így nevelte s valóban bizalmas barátaiként bánt velük. Finom, választékos formái alatt kemény kitarás és akaraterő élt. Nagy önzetlenségét s az anyagi előnyök iránt érzett közömbösségét semmi sem jellemzi jobban, mint az, hogy ő is, mint Réti és Thorma, évek során át minden anyagi érdek nélkül ingyen korrigált a nagybányai festőiskolában. A művészet szent elvei kedvéért, meggyőződésből, finom kötelességérzetből tette. Annak a művészetnek kedvéért, amelyet mindenek felett valónak tartott, amelynek életét szentelte s amelyet ő is gazdagabbá, nemesebbé tett.

Elhunyt Budapesten, hosszas szenvedés után, 1917. március 18-án.

[Dömötör István?]

(*Művészet*, 1917. tavaszi szám [máj.], XVI. évf. 17–20.)

Krónika. [...] A Ferenczy-család kiállítása november 22-én nyílt meg az Ernst-múzeumban, amely Ferenczy Károly nemes márkájú képei mellett, Ferenczy Valér, Béni és Noémi műveit mutatta be. E krónika csak hűen alkalmazkodik a valósághoz, amikor azt mondja róla, hogy esemény-számba ment, a legjobb ízlésű közönség találkozott falai közt, ahol bőségesen nyílt alkalom tanulmányozni a művész munkában való elmerülés termékeny perceit.

Ritka jelenség más, nagyobb és szerencsésebb kulturális múltú nemzetek képzőművészetében az, ami a Ferenczy-család: az apa mellett, aki modern piktúránk kialakításában immár vitathatlanul történeti jelentőségű, a három fiatal sarj, akikben egyenest folytatódik az apai rátermettség. Valami kivételes öröklődés van itt jelen, sehol egy pillanatra sem mutatkozik a művészi Herbartizmus árnyéka: az apa csak az a forrás, amelyből három különböző irányban, friss erek törnek elő. Az a látvány, amit a Ferenczy-család nyújt, nemcsak a művészet kultuszára vall, amely itt magától értetődően van otthon, hanem a művészi aktivitás, az alkotó erő bőségére és elevenségére, ami egyformán hivatottan, de természetében különbözően nyilvánul Ferenczy Valér rézkarcaiban, Ferenczy Béni szobraiban és Ferenczy Noémi szövött munkáiban. E fiatal Ferenczyk az apa eredményeiből csak tanulnak, művészetének állandó közelségéből csupán inspirálódtak, de nem belőle élnek. A név csak rájuk maradt dekorum, amelyet joggal viselhetnek büszkén, de szárnyra nem ez segíti őket.

Ferenczy Károly számára néve nem nagy, de minden ízében jellemző gyűjteményt állított ki, egyéni művészetének válogatott darabjait. Régebb és újabb munkák voltak köztük, tanulmány,

befejezett festmény, leginkább arckép, aztán akt, tájkép. A közönség nem tudta, de a mesterük már nagyon beteg volt s Ferenczy Károly, az ember ma már az emlékezésé, az épen az utóbbi időben új festői célok felé törekvő művész a múlté. E folyóiratban, más lapon nekrológot talál életéről és munkásságáról az olvasó, ami fölment attól, hogy az Ernst-múzeumban kiállított munkái alapján, ha csak helyünkhez képest is, foglalkozunk művészetével.

A fiatal Ferenczyek közül Ferenczy Valért a komoly művészet iránt érdeklődő közönség már ismeri. Szubtilis festői természetét, a színek és tónusok finom latolgatására épült stílusát, az Ernst-múzeumban egész sor akvarellen és olajfestményen szemlélhettük, amelyek mind a természetből merített optikai hatásokat közöltek. Ezenkívül azonban képességének másik oldaláról is bemutatkozott: grafikai lapokkal, rézkarcokkal, amelyekből most állított ki nagyobb kollekciót először. Egyszer a fantasztikum világából valók ezek a rézkarcok, csupán természeti megfigyeléseket mondanak el, de mindig a forma keresésben merülve el, annak érdekességeit, árnyalatait igyekeznek kifejezni. Ferenczy Valér ezen a téren sok várakozást kelt, a benyomásunk az, mintha a grafikai szerszám jobban keze ügyébe esne, mintha itt elementárisabban fejlődne ki művészi képessége, mint festményein. Ferenczy Béni szobrász. Az Ernst-múzeumban, most ismerhettük meg első alkalommal közelebbről. Mindarról, amit kiállított, szigorú diszciplinának nevelt tudás volt leolvasható, stílusérzék, amely fában, bronzban, terrakottában egyaránt az anyag ősi törvényéből indul ki, számol lehetőségeivel és határaival, a komponálási módja nem festői, nem akad meg esetleges részleteken, nagy összefüggéseket, formai egységeket igyekszik hangsúlyozni. Ha útja, fejlődése így folytatódik tovább, mint amilyen frappáns volt bemutatkozása: a magyar szobrászat jövőjének Ferenczy Béni erős, számottevő embere lesz. Ferenczy Noémi gobelinjei ugyanígy meglepetést keltő darabjai voltak a kiállításnak. Gobelinjei valóságos dicshimnuszai a munkában elmerülő lélek örömeinek, a fonal materiájával színes leányálmokat realizáltak, dekoratív megjelenés, ornamentális előadás tekintetében teljesen egyéni termékei egy gazdag képzetnek. [...] Az Ernst-múzeum rendezésében december 20-án nyílt meg a «magyar mesterek harmadik csoportkiállítása». A kiállításon a következő művészek vettek részt kollekciókkal: Szinyei Merse Pál, Csók István, Iványi Grünwald Béla, Feiks Alfréd és Feiks Jenő, Faragó Géza, Plány Ervin, Kisfaludi Stróbl Zsigmond. Az ősz mester frappáns módon lepte meg hódolóit, amely a magyar műértő közönség egyeteme, új képeivel. Ezúttal nem a sárosi hegyek, a jernyei vidék napos világából nőttek ki festményei, hanem a „magyar tenger”, a kék és hullámzó Balaton mellől. A víz elementumát figyelte, tanulmányozta itt Szinyei, s azzal a stílussal adta vissza sajátosságait, látványának lenyűgöző képét, amely egészen az övé, «Szinyei-stílus». A múlt nyáron vonult Szinyei Merse a Balaton mellé, s ennek az időszaknak termékei: Zöldes Balaton, Sárga Balaton, Fonyódi hegy, Háborgó Balaton, Balaton a fonyódi partról. Új képei mellett régi Szinyei-képek is voltak a kiállításon, így még a müncheni korszakból való klasszikus erejű „Tourbillon” (1873), az ennél korábbi „Stahrenbergi tó” (1868), a „Rococo” (1894). Csók István változatos kollekciójában is megjelent a Balaton, ő nem új ember itt, évek óta hoz innen képeket meleg, irizáló színekkel, parti homokban fekvő, fürdő nőstestekkel. „Züzü”, akiről egész gyermekmesét festett már össze Csók: szintén foglalkoztatta a művészt, s láttuk egy kis vázlatát, amely egy nagy és régi történelmi kompozíciójának a „Báthory Erzsébet”-nek új elgondolása. Iványi Grünwald Béla dekoratív ízű, kolorisztikus hatásokat adó tájképek mellett, amelyeket Kecskeméten festett, kompozíciós műveket is kiállított, amelyek jellemzőek újabban a forma szerepét hangsúlyozó művészetére. A két Feiks-testvért, a francia impresszionizmus tanítványaiként, ezúttal közelebbről, tehetségüket, finom festői kultúrájukat bővebben illusztráló gyűjteményben ismerhette meg a közönség. Faragó Géza színes karikatúrák tekintélyes sorát mutatta be, amelyekben az Entente exponált vezérférfiaint fürdette meg a szatíra maró vizében. Kisfaludi Stróbl Zsigmond márvány és bronz-portrékat állított ki, arisztokrata ápolónőkről mintázott kis szobrokat. Egy tizenhét darabot számláló hagyaték pedig Plány Ervin emlékét idézte fel, e szimpatikus fiatal festőét, akinek még ki nem fejlődött, de komolyan törekvő tehetségét a háború kívánta áldozatul, mint e folyóirat már megemlékezett róla: hősi halált halt. [...]

(Művészet, 1917. tavaszi szám [máj.], XVI. évf. 21–40.)

Tavaszi műkiállítások. [...] A tavaszi tárlaton kívül a tél elmúltával Budapesten még nem egy kiállítás nyílt meg. Ezek közül három érdemel említést *Rippl-Rónai József* az Ernst-múzeumban a háború óta immár második külön kiállítását rendezte, amely 224 újabb művét foglalta magában. Szédítő természetiségnek tarthatnók ezt, ha legtöbb képe nem lenne egyéb, mint futólagos impresszió, nem egyszer a vendéglők, kávéházak étlapjára sebtiben vázolt rajz vagy karikatúra. Rippl kétségen kívül nagy talentum, a kritika azonban elrontotta s azzal, hogy különöségeinek, amelyeket egyébként Párisból hozott magával, szüntelen hozsannát zengett, megakasztotta abban, hogy művészetébe mélyebbre elmerüljön. Éles szemmel ellesett motívumait csak felszínesen ragadja meg. Hanyag kezelésével és felfogásának módjával mintegy a proletariátus festőjének a szerepében tetszeleg. Ha mélyebb jellemzésre törekszik, gyakran elveti a sulykot s néha önkéntelenül is karikatúrákat fest. Egy-egy jámbor fejről aztán olyan arckép kerül ki ecsete alól, mely ellenállhatatlanul Zola regényalakjait juttatja eszünkbe. S akiket arcképein megörökített, bizonyára nem mind örülnek annak, hogy ecsetje végére kerültek. [...]

–X. [Diváld Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1917. jún. 1. 31. évf. 3. sz. 521–529.)

„Hetes csoport” kiállítása a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon idei gazdag művészeti munkájához kapuzárás előtt még egy értékes tárlatot fűz. Holnap nyílik meg hét magyar művész csoportkiállítása.

(*Budapest*, 1917. jún. 2. – 10.)

Keresők. A művészet terrénuma is olyan, mint a kimeríthetlen kincsesbánya. Mindig akadnak újabb és újabb keresők, akik azt hiszik, ők találják meg a legnagyobb mogult, kohinoort vagy másféle ékkövet. Művészifjúságunkban különösen megvan az a vágy, hogy művészi törekvéseik újszerűségével ők legyenek az érdeklődés középpontjában. És új meg újabb csapásokon keresik a halhatatlanságot. Most a Nemzeti Szalon, az ő dicséretes nagy liberalizmusával, megint hét fiatal vonulat föl (mint hajdanta a nyolcakat), de e hét közül is egyik már az örültek házában hunyta le a szemeit. Az új hetek is az ún. *keresők* közül valók. Keresik a művészi kifejezés újabb változatait, mint ahogy a futuristák, kubisták és egyéb „isták” szóltak meg néha majdnem idióta művésznyelveken. A mostani ifjak sokat dolgoznak, s ez nagyon biztató a további fejlődésükre. Tudásukban leszuródések is vannak, s így a polgári ízlés is megérti őket, bár ezt mélyen megvetik. A legrealisabb közöttük *Csorba Géza*, a szobrász, aki szépen átértzett fejeket és aktokat állított ki. Az elhunyt *Erős Andortól* monumentális rajzok és friss tájimpressziók vannak kiállítva. *Dobrovics Péter* a kompozíciókban legérdekesebb, *Kmetty János* karakterfejeivel, *Schönberger Armand* finom szürke tónusú vásznaival, *Nemes Lampérth József* ragyogóan tiszta és széles színeivel, *Diener-Dénes Rezső* barnás tónusával kelt figyelmet. Hogy Kmetty még a fejekben is a geometrikus formákat keresi, s hogy Lampérth tenyéryni széles ecsetvonásokkal nyersen ken fel színeit, hogy a húsokban a kékeszöld és lila színek az uralkodók, s hogy a rajz szabályoktól mentes, „mert én azt úgy látom” – mindez magától értetődő. Hiszen, ha nem így volna, hanem úgy, normális módon, akkor ők, a hetek nem leendettek keresők s nem lett volna értelme a külön kiállításnak.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1917. jún. 2. – 8.)

Fiatalok kiállítása. A Nemzeti Szalon évadzáró kiállításán a fiataloké a szó. Jóleső viruló reménységük, eget vivő törekvésük bizalomkeltő fénysugárként jelöli meg a jövő útját. De ma még közbenső állomáson vannak [...] lelkük spontán megnyilatkozását alávetik a tudatosságuknak. Minden ecsetvonásukban kiszámított, részletekig megvitatott teória vezeti kezüket, holott a tehetség szárnyaló erejében sokszor öntudatlan, intuitív energia nyilvánul meg, melyet, ha a teória bilincseibe verünk, eljárásunk veszedelmesen hasonlít az akadémizmus könyörtelen egoiz-

musára. Ami a közönséget elsősorban érdekelni fogja, miképp tudják a fiatalok hasznosítani művészetükben mindazt az új gondolatot, új kifejezőképességre való törekvést, ami a futurizmusnak és a kubizmusnak – minden különködésük ellenére – a létjogosultságot biztosította. *Lampérth József* gobelinszövésre emlékeztető technikával ma még túlló a célon (viszont szénrajzaiban friss, eleven erő nyilvánul meg), de a több, *Diener-Dénes Rezső*, *Dobrovics Péter*, *Erős Andor*, *Kmetty János* és *Schönberger Armand* mind hozott egy vagy több képet, mely a kollekciónál kiemelkedve gondolkozásra készlet fölfogásának újszerűségével, főképp pedig a technikai készség tiszteletreméltó komolyságával. A leghetőségesebbnek tekintjük *Dobrovics Pétert* és *Kmetty Jánost*, *Erős Andort* a háború fáradalma előbb lelkileg, majd testileg tönkretette, de hátramaradt rajzai maradandó emléket állítanak tehetségének. Mindezt a kritika jóhiszeműen és örömmel állapíthatja meg róluk, s meg tenné abban az esetben is, ha ezt a megállapítást nem maguknak a művészeknek szájából hallotta volna elsőnek. Különálló egyéniség a társaságban *Csorba Géza*. Néhány apróbb szoborművét és néhány rendkívül talentumos rajz tanulmányát látva egy kérdést intéznék hozzá: miért nem adott művészetéből többet?

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1917. jún. 3. – 14–15.)

Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban. Hét tehetséges, lelkes fiatal művész, *Csorba Géza* szobrász s hat festő: *Diener-Dénes Rezső*, *Dobrovics Péter*, *Erős Andor*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József* és *Schönberger Armand* szép, komoly kiállítást rendezett a Nemzeti Szalonban. A festészet új útjait s céljait keresi valamennyi, elmélyedve és áhítatosan hittet, s rokonszenves ifjú küzdelmük biztató jövőt ígér. Az egyiknek ugyan, *Erős Andornak* már semmi köze a jövőhöz, az ifjú művész mint katona tragikusan fejezte be életét, meghalt mint „szimuláns”. Legkészebb ember a csoportban *Dobrovics* és *Kmetty*. De valamennyien és különösen így együtt csoportban szinte meghatóak lelkes hitükkel. Jól tették, hogy így külön jelentkeztek s nem álltak be a Műcsarnok sivár dilettánsai s kiegészített mesteremberei közé. Ez a kiállítás bizonyára sok hívet szerez nekik, akik szerető figyelemmel vizsgálják majd fejlődésüket.

(*Az Est*, 1917. jún. 3. – 11.)

Fiatalok a Nemzeti Szalonban. Hét fiatalember, hat festő és egy szobrász, minden figyelemre érdemes kiállítást rendezett a Nemzeti Szalonban. Ötöt már tavaly is láttunk és méltattunk közülük, *Schönberger Armand* s a katonai szolgálata közben szerzett betegségében meghalt *Erős Andor* új nevek a tárlatok publikuma számra. *Schönberger* bemutatkozása sikerült; tónusban finom, elmélyedéssel készült képei sorából a jól megkomponált, megkapó hangulatú „Any gyermekkel” s a kifejező gyári részlet válik ki. *Erős Andor* jól tudott bánni a színekkel, budapesti vedutája komoly dolog, tájképei friss impressziókat rögzítenek meg, rajzai monumentális hatásúak. Korai halála határozott vesztesége a művészetnek. A nagy teremben *Dobrovics Péter* kollekcója dominál. Csendéletei, kompozícióban erős „Bohéme” c. vázlata, *Iványi Grünwaldra* emlékeztető falfestmény-stúdiuma, a „Tavaszi ünnep” több kiállításban és jellemzésben sikerült portréja a kiforrást, a keresések eredményének leszűrődését mutatja. *Kmetty János* is a nagyteremben kapott helyet. Biztonsággal készült csendéletei, karakterben kitűnő férfiarcképei, a céljához közeledő tehetség bizonyosságai. *Diener-Dénes Rezső* kettős arcképvázlata jól összefogott, öreg színészei átértett, kifejezően jellemző kép. Tájai is érdekesek. Színskálája azonban nem valami gazdag. *Nemes Lampérth József* a legkevésbé kész, hogy úgy mondjuk, a legvadabb a társaságban, nyersen, szélesen felkent furcsa színei aktjainak komolyságát veszélyeztetik, városrészeletei és rajzai sokkal elfogadhatóbbak s biztató reményt nyújtanak az ő jövőjét illetően is. A kis csoport szobrásza *Csorba Géza*, ügyes mintázó, nagy formaérzéke van, fejébe lelket tud vinni, torzói a nagystílus hatásával vannak a nézőre. Általában az egész kiállítás a frissesség, a törekvés, a változatosság és a tehetség jegyében mozog.

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1917. jún. 3. – 16.)

Fiatal művészek tárlata. [...] A hét mestert céljaik és eredményeik közössége társította össze; igen helyesen nem elégszenek meg az eddigi próbálkozásokkal, de azok mellőzését is veszteségnek tekintnék. Művészetük a kubizmus talajából sarjadt ki, de egyikük-másikuk már rég maga mögött hagyta a közös kiinduló stációt, amely a festészet modern törekvéseinek csak egyik alkalmas ugródeszkája. Csupán *Kmetty* János nem tudott felszabadulni a kubizmus kötelékei alól. Remélhetően ő is átmeneti stádiumnak tekinti mostani irányelveit. *Dobrovics* Péter már sokkal messzebb tart. Színei erőteljesek, formái elevenségétől duzzadnak, csak kompozíciója szorul még nagyobb egységességre. *Nemes Lampérth* József tájképei meglepő készségről és fejlettségről tanúskodnak. Valóban már eredményeknek nevezhetők. Ugyancsak kész munka *Diener-Dénes* Rezső nagy kettős portréja. *Schönberger* Armandnak különösen tájképein sikerült törekvéseit megvalósítani. Portréi – s köztük önarcképe – még elmosódottak s ingadozók. Rendkívüli tehetséget a korán hősi halált halt *Erős Andor*, akinek grafikáin nyugodt kompozicionális méltóság van. *Csorba Géza* szobrai monumentális törekvéseket árulnak el és az anyag odaadó szeretetének szülöttei. Ha kissé bátrabban lát munkához, értékes tehetsége még jobban érvényesülhet.

(D-i)

(*A Nap*, 1917. jún. 3. – 6.)

Csoportkiállítás. Hét fiatal törekvő művész munkáiból rendezte legújabb kiállítását a Nemzeti Szalon. *Csorba Géza* szobrász, *Diener-Dénes* Rezső, *Dobrovics* Péter, *Kmetty* János, *Nemes Lampérth* József és *Schönberger* Armand festők a kiállító művészek, s az ő gyűjteményükkel együtt mutatják be a fiatalon elhunyt *Erős Andor* hagyatékát is. Míg *Dobrovics* és *Kmetty* főként a kompozíció és a portré terén válnak ki, *Nemes Lampérth*nek a tájfestéshez van erős tehetsége. *Diener-Dénes* pedig ügyes arcképfestő. *Dobrovics* festői tudás dolgában is kiválik társai közül, nyilván ő tanult is köztük legtöbbet, a különböző hatásokat egységes stílusba tudja olvasztani. Szárnyaló fantázia van a kompozícióiban, koloritja gazdag és izzó s meglepően sokoldalú a tudása. *Kmetty* versenyez *Dobrovics*sal tudásban és sokoldalúságban is. Piktúrája azonban erőteljesebb, keményebb, színei hidegebbek s kompozícióin szinte matematikai pontossággal osztja meg a tömegeket. *Nemes Lampérth* társai közül legkésőbb függetlenítette magát a kubizmus hatása alól s még ma is csak tájképein sikerült teljesen ez a törekvése. *Diener-Dénes* sokat ígérő művészete még nem juttatta el arra az útra, amely számára leginkább megfelel. Egyelőre a tájképfestés és a portréfestés is vonzza, de úgy hisszük, ez az utóbbi terület felel meg inkább tehetségének. Néhány kiválóan jellegzetes portréja emellett bizonyít. *Schönberger* Armand kis kollekciójában is van néhány figyelemreméltó kép, többnyire kis tájképvázlatok. Erősségük a hangulat őszintesége. A hatodik festő, a korán elhunyt *Erős Andor* Kecskeméten tanult s művészete sok rokon vonást mutat *Perlrott Csaba* Vilmoséval. *Erős* elsősorban tájképfestő volt s néhány kiválóan jó perspektívájú képe komoly értéke a tárlatnak. A társaság szobrász tagja, *Csorba Géza* egyik legtöbbet ígérő tehetsége az új magyar plasztikának. A kiállítás, melyet maguk a kiállító művészek rendeztek, méltán számot tarthat az érdeklődésre.

(k-i) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1917. jún. 3. – 18.)

A NEMZETI SZALON CSOPORTKIÁLLÍTÁSA

Az évad végére hagyta a Nemzeti Szalon az esztendő egyik legérdekesebb kiállítását, az egyedül, amely ennek a hajdan külön napokat is látott kiállító testületnek becsületét megmenti.

Hét fiatal művész – valamennyi innen a harmincon – vonult föl termeiben tekintélyes mennyiségű anyaggal és a legtisztább művészi ambíciókkal. Úgyszólván kezdő koruk óta figyeljük fejlődésüket. *Dobrovics* Péter még a Képzőművészeti Főiskola növendéke volt, amikor tehetségével kivált társai közül. Tehetsége azóta nemcsak fejlődött, talán fokozódott is. Nagyszabású dekoratív ambíció él benne, amely a fal felületére vágyakozik. Jó egy lépéssel túl van azon, amire az impresszionisták törekedtek: őt a foltszerkezet problémái izgatják. Tanítómesterei a velencei művészet klasszikusai: *Tiziano* és *Tintoretto*. Az ő komponálási módjukon által keresi

Dobrovics a maga útját. Az az út minden jel szerint önálló út lesz. Arra vall az a határozott egyéni íz, amellyel minden munkája tele van. Még egyet és mást meg kell tanulnia. De az, amit máris tud, imponáló és a legszebb reménységet keltő.

Kmetty János a kubizmusból indult ki. Annak a hirtelen lemúlt festői divatnak ő volt nálunk az első képviselője. Csakhogy a kubizmus törekvései azzal ragadták meg, ami divatos volt bennük. *Kmetty*ben eredendő hajlandóság a forma-analizálás. Az emberi testben ő leginkább, mint plasztikus formák összességében tud gyönyörködni. Még ma is éreztetni emberi alakjain a formák határait, de már nem cél művészetében ez a törekvés. Célját jóval magasabbra tűzte: a foltok szerkezetében, a térmegoldásban, a komponálásban keresi azt. Ő is klasszikus mesterek tanítását követi ebben, „Üzsonnázók” című képe a mi korunkból vett tárgya és teljesen modern hatása ellenére is klasszikus ízű. Rendkívül érdekes és eredeti kompozíció egy Krisztus mennybemeneteléhez készült tanulmánya. Ha van valahol mecénás, aki igazán használni akar a magyar művészet ügyének, adjon módot a fiatal művésznek a terve megvalósításához. Nagyon tesz vele.

Nemes Lampérth József is komoly tehetség. Eddig csak nagyméretű rajzait ismertük, ezúttal egy sorozatnyi olajfestménye is szemünk elé került. Törekvései más irányúak, mint Dobrovicséi és *Kmetty*éi, de nem kevésbé nagyszabásúak. Tájai, aktjai mind monumentális felfogásúak, hatalmas foltokban elképzelték, a legegyszerűbb eszközökkel vászonra varázsoltak. Ritka erős egyéni íze van mindennek, ami ecsetje alól kikerül; de még meg kell várni, hogyan és miféle irányban alakul tehetsége. Azon a fokon túl is, amelyre már eljutott, még sok lehetősége van a fejlődésnek.

Diener-Dénes Rezső és *Schönberger* Armand egyénisége még nem olyan határozott körvonalú, mint az említetteké. *Diener-Dénes* kettejük közül a színesebbik, általában a színproblémák iránt érdeklődő. *Schönberger* (ki eddig inkább, mint szobrász adta jeleit szép tehetségének) még ingadozva keresgéli útját. Városi vedutái tetszenek nekünk legjobban, azután szobrászi képzelettel formakereső rajzai.

Erős Andor tehetségét kibontakozásának elején fonyasztotta el a háború. Értékes tehetség volt: még a természet tanulmányozásán nem jutott túl, de szemével már egyéni módon tudott látni és erővel teljesen tudta kifejezni azt, amit meglátott. Igen érdekesek gyors kézzel, nagy bátorsággal készült rajzai.

Csorba Géza a kiállítás szobrásza. A háború három esztendeje önmagával alig bíró duzzadó tehetségét szépen megérlelte. 1914-ben készült „Maszk”-ja még a részletformák hangsúlyozójának mutatja, legújabb műve, „Női fej”-e már az összefoglaló szándék alkotása. Kiválóan megkomponált, minden nézetből jól látható, részleteiben nagy finomsággal megmintázott szobor. A fiatal művész rajzai pompás formastúdiumok, érdekes mozdulat-megfigyelések. *Csorba* Géza kétségtelenül legtehetségesebb fiataljaink közé tartozik.

A szokatlanul érdekes kiállítást, amely igazán komoly törekvéseket mutat be, nem ajánlhatjuk elég melegen mindenki figyelmébe, akinek művészetünk ügye szívéhez közel áll.

Elek Artúr

(Az Újság, 1917. jún. 3. – 14.)

Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban. Hét fiatal művész, a modernnek közül való, bár nem egy irányú, rendez most csoportkiállítást a Nemzeti Szalonban. S mert így nagy részükkel együtt találkoztunk már, megállapítható, hogy a legerősebb fejlődésről *Dobrovics* Péter számol be köztük, kinek erős dekoratív érzéke ma már tetszetősebb formákat talál néhány kitűnő aktján. [...] *Kmetty* János erős és nyugodt ember. Leegyszerűsítő formakeresése helyenkint egyhangúan hat, de néhány portréja jelentős mondanivalókkal teljes. Fejlődésben lévő talentum *Diener-Dénes*, aki finom eszközökkel keresi magát néhány sikerült portrén. Némely ingadozásaiban hasonlóképpen komoly ígéretet tesz *Schönberger* Armand, a mindnyájuk között színben és formában legvakmerőbb *Lampérth* József. A korán elhunyt *Erős* Andor néhány előkelően finom rajza tanúsítja a veszteséget, amely halálával a fiatal magyar piktúrát érte. *Csorba* Géza szobrai közül két fejtúdium jó.

(bl.) [Bálint Lajos]

(Magyar Hirlap, 1917. jún. 5. – 6.)

Gyűjteményes kiállítás a Nemzeti Szalonban. Hét fiatal magyar művész mutatja meg magát a Nemzeti Szalonban. Együvé tartozóak voltak eddig is, bár nem egy új irány kapcsolta őket össze (ezért nincs összefoglaló nevük), hanem a baráti érzés és az, hogy a legfiatalabb termelő generáció bennük jelentkezik. Ők csak fél lábbal voltak a nagy művészi kavarodásban, mely a Cézanne utáni felszabadulás szertelenségeiben jött, és egy részük gyorsan átverekedte magát rajtuk. Katalógusuk pár soros elüljárója⁴ el is árulja, hogy főleg a Valpucs-eredményein [!] állva, nem továbbfejlesztési, kutatás és töprengés az óhajuk, hanem elsősorban produkálni vágyunk. Kiállításuk termékeny, a nagy szorgalom, teremteni vágyás, érvényesülni akarás lengi át a termeket, de tagadhatatlanul vannak eredményeik. Egy ifjú társuk, *Erős Andor*, aki már halott (huszonnégy évet élt mindössze), a természetesség, a bő szüzi festői képesség jeleit mutatja közöttük. Képei még ingadozók és nem egyenletesek, de érzékeny talentumot árulnak el a természet előtt. Rajzai sokkal jobban feltárják egész lényét és egy korán sírba szállt nagy magyar tehetségnek fogják őrizni emléket. A kiállítók között *Dobrovics Péter* láthatóan dekoratív festőnek indul. Portrék, csendéletek és kisebb aktos képek ehhez való készülődései. Egy falfestménye („Tavaszi ünnep”) a formák barokkos túlzások, heves gesztusok kilendítése kérdőjeleként állítják be, akinek a színhatások értékelése is jellemző tulajdonsága. Kompozíciói gyakran zárt egységek és mindig tetszetősek. Két tájképe is feltűnik. Ő a legmutatósabb a társaságban. Már *Krmetty János* zárkózottabb és nem a formák szabadjára engedésének híve. Kontempláló és számító, higgadtan, néhol szárazon, de egyszerűsített sikokkal formál. Nagy gonddal rendezte el egy tanulmányát Krisztus mennybemeneteléhez. Portréi az erősségei, de ezek hatása néha monoton. Ő sem riad vissza a nagyobb feladatoktól és bírja erővel őket. *Diener-Dénes Rezső* a disztintívált közöttük. Színeibe mélyedő, néhol egy Monticelli színpepecselését látjuk nála, máskor a szabadjára erőszertt képelet csapongását, de mindezt üres mozgalmasságot árulnak el, hevített és túlzott formákat, melyek néhol túljárnak az igazi plasztika céljain. Egy aktja azonban ezeket a tendenciákat kellő keretek közé szorítja.

(B. Gy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1917. jún. 3. – 18.)

Berény Róbert rajzai Balázs Béla Játékok c. könyvéhez. Kner kiadása, 1917. Balázs Bélának szerencséje van. Nem elég, hogy a Bartók Béla zsenije szárnyán a zenetörténetbe lendül, de könyve illusztrációi révén, amelyeket a Fából faragott királyfi librettójához csatlakozó Halász és a hold ezüstje című bábjáték szövegéhez készített *Berény Róbert*, a magyar illusztrált könyv

⁴ Tegnap a fiatalság a forradalmi eszmékért harcolt, ma más a célja.

Száz év váltakozó irányai annyi új lehetőséget vetettek a felszínre, hogy ma már nem a forradalom csinálása, hanem a progresszív princípiumok eredményének a fixálása lett a program.

Ez a generáció, mely most utoljára indult a progresszió jegyében a harcba, ez a generáció látta, hogy az összes szétfolyó akarások betetőzésére a kubizmus jelent meg, megragadták ennek a normáit annál is inkább, mivel ennek a törvényei a legképzőművészetiőbbek, dolgozván fényvel, formával, térrel, oly határozott formában, ahogy a lehetőség, az alap itt volt az új akadémia megcsinálására.

Az új akadémiára való lehetőség nem volt meg a futurizmusban, lévén az eminenter irodalmi álláspont, fő célja a folytonosság, sem az expresszionizmus zeneiségében, az ő reinkarnált formáival. Mindkét irány híjával volt a képzőművészet alaptörvényeinek.

Véleményünk, hogy a fiatalság, amely megragadta iskolának a kubizmus adta alapelveket, hogy felhasználja egy, a progressziónt túl ható művészet megcsinálására, megtette az első döntő lépést a huszadik század nagy monumentális művészeté felé.

Ha jelenleg nem is demonstrálna többet ez a kiállítás, mint hogy pár ember összeállt művészi és emberi közössége révén, hogy művészte törvényszerűségét megállapítsa, helyesebben, hogy akadémiaját megcsinálja, úgy máris tiszteletreméltó eredmény, mikor az előző progresszívek legnagyobb része ahelyett, hogy folytatták volna az evolúció megszabta utat, az impresszionizmus csalóka karjai közé süllyedtek vissza.
1917. jún.

történetébe is belekerül a neve. Ezek a rajzok az affektált primitívségű verseken túltéve magukat fényes humorral jellemzik a hájfejű halász figuráját. A könyv aprólékos gondú kiállításját, a gyomai Kner céget is elismerés illeti.

(*Pesti Napló*, 1917. jún. 7. – 18.)

A Nemzeti Szalon kiállítása. Kánikulai melegben nehéz forradalmat csinálni, mert a forró nap nemhogy felforrálna, de elbágyasztja az idegeket, ám azért fiatalság a fiatalság, hogy oda se hederítsen az ilyen csekélységnek. A hét ifjú – tán évekre már nem is olyan ifjú! – művész: Csorba Géza, Diener-Dénes Rezső, Dobrovits Péter, Erős Andor, Kmetty János, Nemes Lampérth József és Schönberger Armand is bizonyára szentül meg vannak győződve róla, hogy a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításukra odatévedő látogatót is ugyanaz a lelkes akarás, feszülő energia és hallatlanul mohó szomjas érvényesülési vágy hevíti, mint őket, s hogy soha ilyen hittel teli és becsületos festő „forradalom” még nem volt, mint amilyen az övék. Fájdalom, mi már láttunk idehaza nagyobb törpéket is, nem is egyszer, de sokszor és – mit mondjunk? – mindig az volt a baj, hogy szegény, kicsi féreg nem tudott megnőni. Az ilyen társulásokhoz ugyanis sok minden kívül erős morális érzés, nagy erkölcsi szolidaritás és felelősségtudat, legfőképpen pedig szerzetesi lemondás és altruizmus kellene, nálunk pedig, a mi művészeti közéletünkben még a fehér holló is gyakoribb, mint ezek az erények. Valami nagy jövőt tehát nemigen jósolunk az új nyolcasoknak se – ahogyan a régiebbekben sem bízunk, s ahogy a régi, nagy hűhóval indult mozgalom se hozott semmiféle pozitív eredményt, csak utánérezést, blöfföt és megalomániát.

Ezek az újak is szerfelett öntudatosak, már ami a tehetségüket illeti (pedig ez igazán nem nagy dolog, hiszen fiatalon itt mindenki tehetséges, még a bivalyborjú is, csak negyven felé válnak az emberek részint szélhámosokká, részint impotensekké!) – viszont elméleteik zavarosak, kuszák; mindenből filozófiát csináltak, pedig csak piktúrát és plasztikát kellene csinálniuk. Ennek ellenére Csorba Gézának, a szobrásznak rajzai – főleg stúdiumai, a kompozíciói már kevésbé – komoly becsvágyra vallanak, sőt plasztikai munkái közül is azok, melyekben nem akar mindenáron a dernier crie forradalmárjának látszani [...] Dobrovics Péter sorsa is ettől függ; nála is pufognak még a kompozíciós frázisok, de két pihenő Vénusza, egy piros terítőn nyugvó aktja és néhány vedutája már jelzi az utat kiforrásának lehetőségéhez. Legegyenletesebb és legkonzekvensebb köztük Kmetty János, és bár az ő energikus és puritán formaművészete is modoros még itt-ott kissé, kétségtelen erejének és faktúrabeli szoliditásának máris van bizonyos szuggesztív hatása. Annál egyenletlenebb és inkomplettebb Diener-Dénes Rezső, akinek a tájképekben megnyilvánuló impresszionista látása élénk ellentétben áll a figurális vásznon jelentkező formatórekvéseivel. De ő még elég fiatal ahhoz, hogy tovább keresse az útját – persze több elmélyedéssel.

Rendkívül rokonszenvesen szól vissza hozzánk a sírból a fájdalom nagyon is fiatalon elhunyt Erős Andor korán letűnt tehetsége. Tájképei a maguk puritán festőiségükben, ceruza- és tusrajzai a megfigyelés, a vonalvezetés pietásos mélységével igazi művészt revelálnak. Mérheterlen kár érte. Schönberger Armand – aki előbb a festéssel, utóbb a szobrászattal kísérletezett – még mindig csak forgácsait adja a maga – pedig vitathatatlan – artisztikus törekvéseinek. Neki is koncentrálnia kell magát, hogy valami eredményhez jusson, annyi év kínos vergődése után. A legtisztább hit és akarat is hiábavaló eredmények nélkül. A kis társaságban a hetedik: Lapérth, még mindig az öt év előtti Salon des Indépendants-t festi. Ő tudja miért? Legalább reméljük, hogy tudja. Mert mi nem tudjuk.

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1917. jún. 10. XXVIII. évf. 23. sz. 365–366.)

Hét fiatal művész a Nemzeti Szalonban. Csupa friss és erős életvágó – s egy ravatal, képekből összeróva egy holttest fölé, amelyet legszebb reményeink sorából tépett ki magának kegyetlen dézsmául a háború. A hét ifjú művész közül egynek, Erős Andornak, már csak múltja van. [...] bár ifjak még, nem ösmeretlenek a kritika előtt. [...] bátran mennek tovább útjukon. A valóban kemény művészi munka – bármily irányú legyen is – feltétlenül üdvös. [...] Nagyon

könnyen megkülönböztethetők egymástól, s legtöbbjüket mégis közös vonás kapcsolja össze: a klasszikus felé való vágyódás, a nyugalom, organizáltság, rend, egyensúly vágya, egy fajtája a modern akadémiának, amely nem annyira a szorosán vett festői (optikai), mint inkább a szorosan vett szobrászi (formális) elemet választja alapul a további építés számára. Ez, mint általános jellemzés, természetesen nem meríti ki mindazt, amit itt művészi törekvésnek láttunk. Hogy eféle közeledés a formák művészete felé nem tagadható, azt szépen bizonyítja itt az az atyafiságos harmónia, amely a kis társaság futó tagjai, *Diener-Dénes Rezső*, *Dobrovics Péter*, *Kmetty János*, *Nemes Lampérth József* és *Schönberger Armand* képeit összekapcsolja a csoport kiválóan jeles szobrászának, *Csorba Gézá*nak mintázott munkáival. Még egy, minden állásfoglalásnál fontosabb közös vonás: a valóban komoly művészi felfogás. Igaz, hogy a közönség körében aligha fognak egy-kettőre népszerűbbé válni, mert vásári portéka itt ugyan nem akadt. Valószínűnek tartjuk azonban, hogy egy sor képpel, amelyek most mint „kiforrotlan dolgok” petrezselymet árulnak, még találkozni fogunk igen előkelő társaságban – tíz év múlva. Ha e fiatal tehetségek győzik addig bőjtjel-szusszal, nem fogják megbánni. Jó úton járnak.

L. K. [Lyka Károly]

(*Új Idők*, 1917. jún. 10. XXIII. évf. 24. sz. 540.)

Zsűrimentesek. A zsűrimentesség rendszerint azt jelenti, hogy az illető művészek kiválóságokkal mentesek a zsűrízés béklyói alól. A nyári zsűrimentes kiállítások azonban egészen más jelentenek. Olyan kiállítást, ahol a legkétségbeesettebb dilettantizmusig mindenki szerepelhet, aki ecsetet tud tartani a kezében. A Nemzeti Szalon párizsi mintára honosította meg nálunk ezt a kiállítást, de a francia fővárosban tobzódó vad humor nálunk hiányzik, s így e kiállításaink laposak, mint a jég sima tükre. Nincs, ami szórakoztasson vagy mulattasson. Csak az ásitásaink visszhangoznak a festett falakról. És a bús kép-sivatagban alig itt-ott egy reményteljes fűszál vagy tetszetős virág. [...]

(*Pesti Hirlap*, 1917. jún. 21. – 8.)

Zsűrimentes kiállítás a Szalonban. Évről évre rosszabb lesz a Nemzeti Szalon zsűrimentes kiállítása. [...] Erről az intézményről – hiába! – már régen, idehaza először történt meghonosodásakor kiderült, hogy legalább nálunk teljesen felesleges. Itt csakugyan nem lehet mondani, hogy az el nem ismert, vagy pláne elnyomott tehetségeknek szükségök van egy évben legalább egyszer egy alkalomra, amikor bizonyíthatják, hogy mellőzésük kár és vesztés érte a magyar művészetet; itt húszéves emberek játszva bejutnak a legelső művészeti egyesületek hivatalos kiállításaira, sőt egy kis szervezkedési ügyességgel nyomban akár kollektív kiállításokon is bemutatkozhatnak az ifjú geniek, ha legalább tíz kép van már a „múltjokban”. [...] Új művészeti törekvéseknek azonban, mely máshonnan idemenekült volna, nyomát sem láttuk.

(R. M.) [Rózsa Miklós]

(*Esti Újság*, 1917. jún. 22. – 5.)

Zsűrimentes kiállítás a Nemzeti Szalonban. Annak idején a Művészház kezdeményezte nálunk a Zsűrimentes kiállítások rendezését, néhány esztendő óta a Nemzeti Szalon is követi a példát. Csakhogy míg a Művészház új tehetségeket vetett felszínre s liberalizmusával azok kibontakozását segítette elő, a Nemzeti Szalonban jóformán ugyanazt a sivár névsort találjuk, amelyik a rendes kiállítások statisztériáját szokta szolgáltatni. Ha akad is egy-egy új, ismeretlen név, komolyan számottevő teljesítményt alig produkált még egyik is. A túlnyomó többség sablonokban utazó vagy az újszerűség köntösében feltűnést kereső tehetségtelen dilettáns. Az Erzsébet téri palota termeiben holnap megnyíló zsűrimentes kiállítás sem különb az előzőknél, s azt hisszük, itt az ideje, hogy a Szalon vezetősége e természetlennek bizonyult ötletét tovább ne forszirozza. [...]

(m. e.) [Magyar Elek]

(*Magyarország*, 1917. jún. 22. – 13.)

Zsúri nélkül. Mindig érdekesek és sok mindenre jellemzők azok a kiállítások, amelyeknél a bíráló bizottság ítélete nem rostálja meg a beérkezett anyagot. Párizsban az ilyen tárlatok hazájában, a zsűrimentes kiállítások sok érdekes, vakmerő törekvést lepleztek le. Persze akadtak képek, melyek nevetésre készítették az embert, [...] A Nemzeti Szalon ma megnyíló zsűrimentes tárlatán [...] nevetni nem, inkább sajnálkozni kell azon, amit látunk. A mi törekvő fiataljaink még akkor is véka alá rejtik törekvéseiket, amikor nincs félténivalójuk a szigorú zsűritől. A kiállított vásznak szinte kivétel nélkül a régi skolasztikus festészet gyarló utánzásai. A ritka kivételek sorából való *Scheiber* Hugó aktja, [...]

(D-i)

(*A Nap*, 1917. jún. 22. – 4.)

Zsűrimentes kiállítás. A Nemzeti Szalon idén is zsűrimentes kiállítással fejezi be a szezonját. Sajnos ez a „Salon des Indépendants” egyáltalában nem emlékeztet a párizsi zsűrimentes kiállításokra. Érdekes és merész forradalmi törekvések, fejlődésképes, de ma még kiforratlan östehetségek erőpróbáinak nyoma sincs ezen a kiállításon. Csupa konvencionális izlés számára készült igénytelen kép tölti meg a termeket. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1917. jún. 22. – 12.)

A Nemzeti Szalon zsűrimentes kiállítása. A Nemzeti Szalon vezetősége minden művészeti természetű ellenkező érvel szemben ragaszkodik évadzáró „zsűrimentes” kiállításaihoz. Nem szállunk vele pörbe, csak némi következetességet ajánlanánk figyelmébe. Leginkább annak a következésnek levonását, hogy mivel az olyan zsűri-nem-látta kiállítás a rajta résztvevő dilettáns közönségnek magánügye, a köznek érdekeit képviselő kritikát hagyja ki a játékból. Kritikának igazán semmi keresnivalója a Nemzeti Szalonnak ezen a kiállításán. Ám szórakozzának rajta zavartalanul a kiállítók hozzátartozói. Az ő örömeire való az egész. Azt a néhány jobb művészt és tehetségesebb fiatal, ki odatévedt munkáival, eléggé sajnáljuk érte.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1917. jún. 22. – 14.)

Zsűrimentes kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon most nyitja meg harmadik zsűrimentes kiállítását. A másik kettőről sem mondhattunk a maguk idejében jót, s ez a harmadik szintén célját tévesztett, sőt felesleges összegyűjtése dilettánskodó művészeknek. A háború alatt igazán nem jöttek olyan új tehetségek, melyek felreszorultak volna valamiképpen, és komoly művészi portékaként kezelni ezt az anyagot a Szalonnak sem illő. A hangzatos címet le kell szednünk tehát a kiállítás felől. Nyári vásár: ez találébb s így megbocsátható a szegényes tárlat, bár kár még e címen is a művészetre s a piacra zúdítani egy egész sereg festőműkedvelőt. Egyénibb célokat e társaságban alig követ valaki s művészi eredményt felmutatni nem képes. *Mattis Teutsch* János dekoratív tavasz képe, *Longino* Rafael két, festői szemmel nézett portréja, *Telmányi* Nelly sikerült tájképe, *Bardócz* Dezső egy komolyan felfogott bosnyák feje, *Scheiber* Hugó „Tavaszi”-a, *Szamosi* Soós Vilmos üvegképei, *Szilágyi* Jolán erős színszerezzel festett erdőrészelete, *Szolchányiné* P. Stella verandán ülő gyermeke, *Turán-Hacker* Mária dalmát motívumai, *Sztanek* József egyszerű kecskeméti temploma a kiemelkedőbb munkák a kiállításon, mely holnap nyílik meg a közönségnek.

(*Világ*, 1917. jún. 22. – 14.)

Zsűrimentes kiállítás. Valami sok szót nem kell vesztegetni erre a korcszülött intézményre, mely még ideális formájában se vált be nálunk, nemhogy így, hogy becsődülnek a dilettánsok, megszerzik maguknak a gyönyörűséget: én is kiállítója vagyok a *Nemzeti Szalonnak!* Maga az

egyesület is – láthatólag! – tudatában van bűnének, másképp bizonyára nem dobta volna bele a kiállítást a kánikula kohójába. Új tehetségről persze, mely itt jelentkeznek, miután másutt érvényesülni nem tudott, szó sincsen, se pedig olyan minőségű törekvésről, mely annyira fésületlen, hogy a jól fésültek és vasalt nadrágosok maguk közé be nem eresztették. Ma ugyanis mindenki kap helyet és falat, íme: még ezek a zsűrimentesek is, akik ugyancsak bölcsen tudták, miért pályáznak a zsűrimentességre. Zsűri ugyanis be nem bocsátotta volna őket sehová! De így jár nálunk minden ideális törekvés. Akik meghonosították Pesten a „Salon des Indépendants”-t, azok arra gondoltak, hogy szabadság kell a művészetnek, hogy fejlődhessenek. Akik pedig ma élnek vele, azok arra gondolnak, hogy a dilettánsok a legjobb tagdíjfizetők. Ezt nevezik magyar művészeti politikának, és ez az a művészeti politika, mely a magyar művészeknek legjobban megfelel. Hát csak éljenek vele továbbra is jó egészséggel!

(*A Hét*, 1917. jún. 24. XXVIII. évf. 25. sz. 400.)

MŰVÉSZET A HÁBORÚ UTÁN

A Nemzeti Szalon mai közgyűlését – a gyülekezet szíves türelmével – felhasználom annak fejtegetésére, hogy vajjon milyen hatása lesz a háborúnak a művészetre, különösen pedig, hogy mit kellene tennünk a jót ígérő hatások kihasználására, valamint a károsok ellensúlyozására.

Távolról sem kívánok e fejtegetések során jóslásokba bocsátkozni, hanem iparkodni fogok a korábbi háborúk tapasztalatai alapján főbb vonásokban legalább annak a valóságos helyzetnek a leírását adni, a mely művészetünket a háború utáni időben valószínűleg várni fogja.

Természetes, hogy a múlt tapasztalatai – különösen a méretek szempontjából – nem hasonlíthatók össze a mostani háború tapasztalataival, mert a korábbi, korlátolt terjedelmű háborúk átalakító, vagy pusztító hatásai sem voltak olyan mélyrehatók, mint a milyenek lesznek azok, a melyek a most dúló és az egész művelt emberiséget magával ragadó világháború nyomában fognak járni.

A mostani háború teljesen átalakítja gazdasági helyzetünket, átformálja gondolkodásunkat, még pedig nem csak gazdasági, hanem ezzel szerves összefüggésben kulturális és művészeti életünket is; mert hiszen úgy a népeket fen- tartó gazdasági erőkből, mint a népeket kormányzó eszmékben való nagy változások következményeikben kihatnak a kulturális és művészi életre is és mert a gazdasági és kulturális élet minden időben a legszorosabb kapcsolatban van egymással.

Az emberek a kényszerítő hatások alatt önzőbbek és gyakorlatiabbak lettek; többre becsülik az anyagi, mint kulturális javakat, és a megnehezült életviszonyok általában nem kedveznek a művészetnek, mely a kultúra gyermeke, de nem szükségszerű hajtása, csak kedvező időkből nyíló virága. A művészet csak ott virágozik, a hol nem kell a mindennapi kenyérért küzdeni, a hol gazdagság, jómódú polgárság, fejlett ipar van.

Ezt a véleményt nem döntheti meg az a körülmény, hogy a háború alatt aránylag nagyobb volt a művásárlás, mint békében. A háború alatt ugyanis a hirtelen meggazdagodott emberek bőséges keresetet nyújtottak általán a művészetnek, különösen az iparművészetnek; a régiségvásárlások pedig talán sohasem voltak oly kiterjedtek, mint most; a nagy vagyonok kerestek egyrészt biztos elhelyezést, másrészt az új vagyonok tulajdonosai otthonukat a régi patinával és előkelőséggel óhajtották megneemesíteni.

A háború után azonban valószínűleg megfordul a helyzet. Látjuk, hogy a múlt század első felében, különösen a napóleoni háborúk után potom pénzen lehetett a legkiválóbb műtárgyakra szert tenni. Frigyes Ágost szász király, a londoni Wallace-gyűjtemény, a párisi gyűjtemények és igen sok más nyilvános és magángyűjtemény ekkor gyarapították művészeti állományukat, vagy létesítettek új gazdag gyűjteményeket; ugyanis a háborúban harácsolts műtárgyakat gazdái könnyen és olcsón adták el és az elszegényedett polgárság és nemesség kénytelen volt megválni még családi ereklyéitől is, csakhogy élete fenntartására vagy üzletének új berendezésére a szükséges tőkét megszerezhesse.

Előrelátható, hogy azok az európai műkincsek, melyek vagyontalan magánosok birtokában vannak, a háború alatt és után gazdát fognak cserélni és a béke első évtizedeiben ismét azok fognak gazdagodni, a kik ezeket a műkincseket összevásárolják. Már most gondoskodni kellene tehát a kormánynak arról, hogy a nyilvános gyűjteményeinket lehetőleg gyarapítsa ezekkel a felszabadult és bizonyára elég olcsó műtárgyakkal, a melyek későbbben sokkal, de sokkal többet fognak érni. Módot kell találni arra – a mi nem is okozhat nehézséget –, hogy múzeumaink vezetői lehetőleg közvetlenül vásárolhassanak mindabból, a mit értékesnek és állandó becsűnek tartanak.

Az általános elszegényedés egy további folyamánya az lesz, hogy a művészet iránt az utóbbi több időben a társadalom szélesebb köreiből érdeklődés meg fog csappanni és olyan kis körre szorítkozni, a mely művészetünk egészséges fejlődését megakaszthatja. Művészeink egy nagy része így kénytelen lesz más hivatást vállalni, vagy művészeti irányát megváltoztatni, hogy megélhessen. A képzőművészet és az iparművészet komoly törekvései, gazdag hajtásai könnyen megbénulhatnak vagy visszafélőhetnek, meri az izlés megváltozása, főként pedig az anyag drágasága és a nyomott gazdasági helyzet szinte kizárják majd a monumentális építkezést, sőt a festészet és szobrászat nagyobb szerű alkotásait, vagy a drága anyagból készült iparművészeti cikkeket is, a mi annál valószínűbb, mert a múlt század művészei amúgy is nagyon terméketlen volt igazi művészi alkotásokban. Alkalmassint ismét az olcsóbb anyagok, mint pl. a vas, a fa stb., fognak előtérbe lépni és fogják pótolni a nemes anyagokat.

A háború után számolnunk kell a tömegművészet fellendülésével, a mely már most is eléggé dísztelenkedik, a mely nem az esztétikai érzést és eszményi kultuszt szolgálja azokban a számtalan olcsó síremlékben, arcképekben, kegyeletes emléktárgyakban. Helyes volna, ha előrelátható művészeink ezen a téren iparkodnának érvényesülni, mely esetben egyelőre legalább bőségesebb keresetforrás nyílnék számukra. Gondoskodnunk kell arról, hogy ezekben az apró alkotásokban legalább is annyi műízlést vigyenek belé a megrendelők, a mennyit a tér, az anyag és a takarékoság korlátai megengednek.

A kormánynak és művészeti társulatainknak lesz kötelessége oda hatni, hogy a háború után is felburjánzó ezen tömegművészet ne mesteremberek és üzerek, hanem hozzáértő művészemberek kezébe kerüljön és így a gazdasági eltolódások ellenére is művészeink legalább megélhessenek.

Sokan úgy vélekednek, hogy azok a most folyó nagy világesemények, a melyeknél nagyobbakat a világtörténelem nem ösmert, termékenyítően fognak hatni a művészetre is. Kétségtelen, hogy ilyen nagy világfelfordulás, a mely az eddigi megszokott rendet tán gyökerestől felforgatja, új és nagy tehetségeket szül és az új eszmékkel új csapásokra kényszeríti az emberiség fejlődését, előbb-utóbb a művészetre is valami megújító hatással fog lenni, de előbb meg kell születnie annak a nagy tehetségnek, a mely az új utakat majd kijelöli. De egész közéletünkön a szürke középszerűség terült végig, és így új utak, messze világító gondolatok nincsenek előttünk. Van valami logikus természetesség ebben a nagy szürkeségben; mert hisz a magyarság nemzeti létét még legádázabb ellenségeink sem fenyegetik, a legnagyobb erőfeszítéssel is elérhető nemzeti előny, a legkecsegtetőbb győzelmi ajándék pedig maga is középszerű jelleggel bírhat csak nemzetünk államilag is korlátozott fejlődésében. Nincsenek nagy céljaink, nem harcolunk gigászi eszmékért, csak robotolunk a ránk kimért nehéz és kegyetlen sors parancsa szerint; természetes tehát, ha sem politikai, sem katonai, sem kulturális közéletünkben sem látunk dominálóan nagy embereket és kivételesen vonzó tehetségeket. Kétségtelen, hogy a háború a háború előtt annyira divatos nemzetközieskedést, mely minden állam életében ezer és ezer béklyót jelentett, szinte egy csapásra elsöpörte a nemzeti érzést, általában a tömegekben fellángolt nemzeti összetartozandóság gondolata és szükségessége, és a nemzeti egyéniség kidomborítása hivatalosan is összeforrt az állammal. Kormányunk hivatása gondoskodni arról, hogy a háborús események és a belőlük kisugárzó ezen nagyszerű erők a művészetben is monumentális alkotásokban megörökíttessenek. De erre az egész művésznemzedéket nevelni kell, mert a mostani nemzedék a naturalista és impresszionista festészet békjőiben és a középszerűség szellemében csak aprópénzre váltja fel a tehetségét és drága idejét. A nagyobb szabású történelmi festészetre művészeink nem készültek, de nem is készülhettek, mert sem megfelelő tanításban, sem kellő anyagi támogatásban nem részesültek, sőt a bátorító erkölcsi elismerés is legtöbbször hiányzott.

Nagyon keveset, jóformán semmit sem tettünk a monumentális-dekoratív művészeti irány művelésére és megerősítésére; arra szorítkoztunk csupán, hogy az éppen divatos naturalista és impresszionista irányt támogassuk. Kétségtelen ugyan, hogy az a művészeti irány, a mely a színeknek, formáknak és mozgás jelenségeinek egyéni meglátására és visszaadására szorítkozik és így főként a festői elemet juttatja előtérbe, jelentékeny szolgálatot tett a művészetünk fejlődésének, de mégis túlságosan egyoldalúvá tette a művészeti törekvéseket, mert végeredményben a festői elem túltengése háttérbe szorította – a rajztudáson kívül – az eszmei tartalmat, a művészi gondolat érvényesülését, sőt a nagy művészet ápolására szükséges művészi készséget. Művészeti iskoláink hivatvák és kötelezvék arra, hogy történelmi festészetünk mielőbb hathatós és különösen kedvező ápolásban részesüljön ; és reméljük, hogy kormányzatunk nem fog elzárkózni attól, hogy részint egy mesteriskola felállításával, részint bőséges támogatással ezen komoly és nemzeti szempontból igen nagyjelentőségű művészeti irányt meghonosítsa és művásárlásai s megrendeléseí útján favorizálja is.

A Nemzeti Szalonnak éppúgy, mint a többi művészeti egyesületeknek feladatai ezek szerint szintén változást fognak szenvedni, ha megélni akarnak. Alkalmazkodnunk kell az új kor követelményeihez és a közönség igényeihez. A rendszeres kiállításokkal párhuzamosan bensőbb és változatosabb közvetítő szerepet kell vinnünk a művészek és a művásárló közönség között és egyúttal gondoskodnunk kell arról is, hogy a háború után készülő műtárgyak és műalkotások megrendelése illetékes művészi kezeknek jusson. De annyiban művészeink is kénytelenek lesznek megalkudni az új viszonyokkal, hogy le kell majd szállítaniok ezeket a mostani árakat, a mélyek csak néha vannak arányban a műtárgy becsével, a ráfordított munkával és művészi készséggel. Azzal a jó érzéssel tehetik ezt meg művészeink, hogy ez által kötelességet teljesítenek a nemzettel és a művészettel szemben egyaránt, mert így nemcsak a művásárlást teszik lehetővé, hanem a művészet megerősítését és fejlődését is biztosítják a jövő számára.

Ifjú és öreg, asszony és férfi, koldus és király áldozatot hoznak ma a nemzet jövődjé számára; érthető és illő tehát, hogy művészeink, kiknek hivatása és – néha a szó valódi értelmében – kenyere az idealizmus, a nehéz időben szintén letörjenek egy darabot kenyereükből, hogy hívón áldozhassanak vele a haza oltárán.

Molnár Viktor

(*Uránia*, 1917. jún.–aug. XVIII. évf. 6/8. sz. 181–183.)

Berény Róbert rajzai (Balázs Béla: A halász és a hold ezüstje bábjátékához) E rajzok alapvonásukban nagy művészi ösztönös hajtásokkal rokonok, mert mindég világosan, egyenértékűen tükrözik vissza a művészi elgondolást.

Hosszabb szemlélés után analógiát találunk bennük a rajzművészet kiváló mestereivel. Mint azok, úgy Berény is csak a látott formát, a lényegét keresi.

Biztonsággal rajzolja az emberi testet minden helyzetben, és embert, tárgyat, tájat zárt egységgé foglal össze.

Mindennek, amit elgondol és szemünk elé vetít, van kifejező és meggyőző ereje és ezért a stílképző principium eredményei közé számíthatjuk e rajzokat.

Képzeljük csak el, mennyi mellékmenterkéléssel felelt volna meg e megbízásnak más rajzó; holott Berény kizárólag csak a bábjáték cselekményéhez tartozó reális motívumokkal, az adott tárgyakkal, alakokkal és ezek egymáshoz való viszonyával teszi szemünk számára valószínűvé a mese képét.

Nagy szabad mozgás és frissesség van rajzaiban és elevenségükön felül is még egy más titkos életet élnek, mint maga a bábjáték, amelyet illusztrált. Berény itt is mint egészen önálló érdekes művész mutatkozott be.

Vedres Márk

(*Nyugat*, 1917. júl. 1. X. évf. 13. sz. 84.)

Zsúrimentes kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon két évvel ezelőtt külföldi mintára meghonosította a zsúrimentes kiállításokat, hogy ezáltal is szolgálja régi célját, a ma-

gyar képzőművészet fejlesztését [...] alkalmat akart nyújtani a Szalon mindenkinek, aki művészettel foglalkozik, hogy műveit a nyilvánosság előtt bemutassa [...] Az első két kísérlet bevált. Mindkét kiállítás több olyan tehetséget hozott felszínre, aki azóta más kiállításokon is megállták a helyüket [...] A mostani harmadik kiállítás már nem mondható ilyen sikerültnek. Kevés és meglehetősen gyöngye anyag érkezett be, mintegy annak a bizonyítékaül, hogy egyelőre nincs szükség több ilyen kiállításra. [...]

b. j. [Bende János]

(*Ország-Világ, 1917. júl. 1. XXXVIII. évf. 27. sz. 345.*)

Klasszikus magyar festők az Esti Újság Szalonjában. [...] *Magyar Mannheimer* Gusz-távot egy hallatlan bravúrral megfestett olasz táj; *Rippl-Rónai* Józsefet egy finom erotikájú félakt és két szelíden érzéki hatású női fej; *Vaszaray* Jánost, akinél izgatóbb és érdekesebb utat kevés magyar művész futott meg, impresszionista korszakának két nagyszabású emléke: egy mozgásában a nagy Degas-ra emlékeztető táncosnő és egy méreteiben is nagyszabású kompozíció, pompás női alakkal egy színes, koloritjában merészen összehangolt interieur közepette. Mint egy készülő nagy történeti freskó nagy vázlata, mely azonban teljesen kész staffelei-kép is, úgy hat *lványi Grünwald* mozgalmas kompozíciója, melynek kavargó színekészletéből is erősen csendül felénk a Pazar, nagyúri magyar ünnepségek tempós ritmusa. [...]

[Rózsa Miklós]

(*Esti Újság, 1917. júl. 11. – 5.*)

Könyvművészet. Knernél jelent meg *Balázs* Béla új könyve: a „Játékok”, *Berény* Róbert és *Bánffy* Miklós illusztrációival. Dicséret és elismerés Knernek artistikus törekvéseiért, nála, az ő hajlandóságában látom lehetőségét – a magyar könyvkultúra viszonyainak javulásával – annak, hogy illusztrációs művészet egyáltalán kifejlődhessék nálunk. Hiszen mondani sem kell, hogy jó értékű, áldozni tudó és akaró kiadó nevelheti csak igazán a közönséget, főleg ez irányban; és Kner újabb kiadványai egyenesen kényszerítik a többi kiadót hasonló törekvésekre.

Berény rajzain a nagykulturájú művész érződik, de – ezek a rajzok nem illusztrációk a fogalom magasabb értelmezésében, s még kevésbé szcenáriumok. A hanyag manírt nem látom tudatos primitívségnek, a kis és nagy kompozíció hiánya szembeötlő majd minden rajzon, bár egy fej, a kis halat fogó halász feje nagyon szép; s hogy *Pascin* és *Kubin* neve eszembe jut, tisztán Berény tollkezelésének szól. Összegezve a dolgokat, nem látom azt, hogy Berény szeretettel s tudását adva csinálta volna e rajzokat, azt pedig alig akarom hinni, hogy kirándulási területnek nézi a grafikát?!

Bánffy Miklós rajzai egy tehetséges dilettáns apróságai – nem lehet azonban eleget csodálkozni a „kritikusokon”, akik művészi produktumként bírálják el s dorongolják le itt-ott megjelent dolgait.

Szigethy István

(*Erdélyi Szemle, 1917. júl. 15. III. évf. 21. sz. 234.*)

NEMZETI SZALON: FIATALOK CSOPORTKIÁLLÍTÁSA

A néhai Művészház óta – melynek rosszszületes kimúlását festőink is csak most kezdik komolyan utánafajni – bárha sok, nagyon sok gánccsal a vak rendszertelenség ellen és a vezetőség krejzleros politikájának jogos megaprehendálásával is a Nemzeti Szalon évváró listáján summázódik művészi életünk legtöbb előrelépése, jobbra kívánczása. A többi kiállító helyiségeink mellett (amelyek szintén nem az abszolút művészet üvegházai, csakúgy rendszertelének és az üzletre mindenképpől éhesek) néhány év előtt itt léptek a magyar közönség elé a futuristák, a Nyolcak, az új Galimbertiéik s most ugyancsak innen próbálkozva föl magát a legfiatalabb festőgeneráció.

A fiatalok hetes csoportjának ez a második kiállítása a Salon termeiben. Kvantitásban zsúfolják a falakat, minőségben nem sokban feledtették az előtűk és utánuk aggatott kollekciókat. Tavaly keserűséggel támadtuk összeverődésük gerinctelen politikáját – mostani kiállításukkal nagy részben igazolódtunk. Egy évi munkásságuk nem mutat magasba fejlődést, legfeljebb ha több rutint a technikában, ami a gyöngébbeknél még átlátszóbbá tisztítja képeik megágyazatlanságát kulturális erőben.

Első bemutatkozásuk óta néhány résztvevő felcserélődött, fiatalabbakkal – de amazok voltak az érdekesebbek. Mai alakulásukban *nálunk* komolyba menő három ember színproblémáit, formakeresését és lírai temperamentumát kell számba venni.

Nyers, fejlődés alá jó erőben *Nemes Lampérth* József piktúrája a legígéretesebb. Mai, túlzottan dekoratív látása (ennek a plasztikai tömbökbe spekulált s még nem érzésből kényszerült formakeresés az oka) leköti a tárgyak monumentális kiterjedését, témáját több dimenzióból látjuk előrefeszülni, de a kész kép legtöbbször csak egy sítot mutat. S innen van a szélesen rakott színeknek (ez megint a formakeresés egyik lehetősége Lampérth előtt) égő papírszalagszerűsége is.

Nemes Lampérth piktúrája a színek végletes felfokozásában, egymást segítő kontrasztjában kulminál. Ahol a plasztikát akarja előtérbe helyezni (ez pedig állandó akarása), ott is a színek dekoratív karaktere ugrik elének. Lampérth par excellence festő. Színei tisztán fölérzettek, tudatosan összeválasztottak, de képeinek szerkezeti része egyelőre csak az iskolázottság törvényszerű adaléka.

Fejlődését a régebbi „Ravatal” című, szinte gobelines technikájú kompozíciótól vezetjük. Útjának sokkal teljesebb, összefüggőbb eredménye a „Rác-fürdő”. Legutóbbi stációja az expresszionizmus felé mutatja fejlődését. „A Gellérthegy lejtőjén” című vászon már sokban feloldódott Lampérth dekoratív látása, az ecsetvonások külön életéből már látjuk az organikus egységbe állást, s gondoljuk, ennek a munkaperiódusnak lehet terméke a három szénrajz is, a terem *legszebb* darabjai. Aláhúzottan mondjuk, hogy *legszebbek*, és Lampérthnél nem föltétlen dicsérettel, mert ha ezekben a képekben fogta is meg legteljesebben témája szerkezetét, anyaga karakterét – egyben észrevehetően eltávolodott önmagától, valami neki nem javító lágyágra fojtotta le azt a sustorgó erőt, ami társai közül legbiztatóbban kapcsolja az új festészethez.

Kmetty János analitikus festő. Nem összefogó: részletező. Képeiről a kubista iskola modora élesedik a szembe, de éppen a kubisták belülről teljesedő formái nélkül. Témáinak szerkezete nem a jelenségek lényegbeli összetartozását, a tárgyak térbeni unalmas elhelyezkedését adja, hanem csontig látó röntgenképet, amely nem sokszor több a veritékes naturalizmusnál. Ilyen az „Önarckép 1.” A külsőségeig fölértett kubizmus itt egész a csontváz-tanulmányig meríti ki Kmetty erejét. Ezt nálunk tiszta agymunkának szokták nevezni – de a harminc éves agyvelő nemcsak a röghöz kötött logika hizlalója, fejlődő művészeknél fölfelé mutató tűzbokor is, mindig a legmesszebbi célt igénylő. Kmetty tegnapi énjéhez csökönysödését nem tudjuk dicsérni. Ezen az úton nincs tovább lehetősége. Az egyetlen „Üzonnázó nő” című vászon kívül többkevesebb eredménnyel valamennyi képe fáradt, szárazan befejezett munka. Utolsó dolgai már erősen a klasszicizmus felé hajlanak vissza. S ha hamarosan nem verekszi át magát csenevész doktrínáin, fiatal festőink egyik legtehetségesebbje marad le vele az anatómiai igazságok esztétikus illusztrálásában.

Hármuk közül *Dobrovics* Péter áll tőlünk a legtávolabb és fiatal önmagától is. Kiindulása szintén a kubistáktól ered, de mai képein már teljesen gyökere szakadt. Határozott tehetségét katona öccséről festett 4–5 év előtti portréja reprezentálja. Erős, tudatos formaérzékre vall a „Csendélet narancssal”. Aztán, mintha egy lármás alagútba tévedtünk volna. Formák elnagyoltsága, elejtése és az érzelmes színek disszonanciája. A „Kislány szegfűvel” címűn, az ől táján, a ruha redőkbe gyűrt alsó részén még megtaláljuk a csendéletekben hangsúlyozott formakeresést, a fej azonban (a festő újabb meggyőződéséből eredően) már annyira elkent, plasztikátlan és minden komolyabb probléma feladásától mentes, hogy a kép egyszerre nézésében egész tisztán élénk kiabál Dobrovics kritikátlan elfejlődése. Delacroix-át agyonverő romantikus gesztusok és fűttyszög létratámogatás témáért Tiziano és Tintoretto felé. Ezeknek a régi olasz tájképek elé fektetett nobiles meztelenségeknek semmi közük a pár év előtti problémákkal revelációért verekedő Dobrovicséhoz. Új vásznai előtt százszorosan érezzük a futurista manifesztum igazságát

– a könyvtárakat és múzeumokat fel kell gyújtani, le kell rombolni, mert ellopják az embert önmagától. A mai ember klasszicismusba kótyagosodott vakságának szinte iskolai példájául maradhat meg a függöny előtt karót nyelt „görög táncosnő” teátrális képe. A nagyméretű, szobros, aktos, rózsaszín felhős kompozíciót is csak Dobrovics makacs temperamentuma tartja össze a vásznon.

Diener-Dénes Rezső kis igényű, de tavaly még sok semleges szépre bízató piktúrája semmi fejlődést nem mutat. Tüzes impresszionista színei inkább megfakultak, elszószosodtak, de kiegyenlítődesül formában izmosodott meg inkább. Tájékepei a jobbakk. Arcképei közül az egy „Parasztleány” ér föl a tavalyi portrékig.

Schönberger Armand, Csorba Géza és Erős Andor e társaság új tagjai. *Schönberger* a jámbor müncheni iskola eredményeivel próbálkozik. Az új, valamit ígérő embernek árnyékát sem látjuk benne egyelőre. Képei szinte naivul pontoskodók és jóhiszeműek. Gondolom, a felső-részben elég jól megoldott „Anyá gyermekkel” és a nagy tömbbe bújít, színes „Gyárrészlet” című munkáival segített a társaságba.

Csorba Géza szobrász: naturalista s a továbblépésre sok mindenben felkészületlen. Legigényesebb munkája a férfi „Akt”, s egyben ez mutatja meg a fiatal szobrász legnagyobb hibáját: külsőséget domborító felületességét is. Az „Akt” felfújt, régi-jó-bikás kiállása egyik nagy költönket akarja, nyilván művész-nagyszerűségében mintázni, de sajnos Csorba alig tudott több rokonsággal demonstrálni inspiráló modellje mellett, mint a Duna parti bronzba verítékező Petőfi mellett. A két szobor között csak annyi a különbség, hogy az atillában és cingáran, ez pedig mezítelenül és fújottan erőtlenedik. Csorba még nagyon messze maradt a psziché külső formákban való értelmes összemarkolásától. Legsikerültebb dolga a „Maszk”, de egészében ez sem több a „húségre” törekvő kopirozásnál.

Feiks Jenő rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1917. július 29.

A hetedik hely *Erős Andoré*, a fiatalon halott erős tehetségű festőé. Festményei és tusrajzai egy egész termet töltenek meg – a legutóbbi dolga is vagy négy év előtt készült. Ha hasonlatot akarnánk vonni a kiállítók között, ez a négy esztendő fontos lenne, mert tudásban, tehetségben és akaratban így is ott áll az elsők között. Sőt néhány rajza, úgy formában, mint fölfogásban legérdekesebb darabja a kiállításnak. Festményeiben még sok az éretlenség, az impresszionista esetlegesség; utolsó dolgai azonban már erősen Cézanne felé mutatnak.

Erős Andort, mint annyi sok nagyígéretű munkását teljesen feketébe készülő holnapunknak a háború harapta ki közülünk. Proletár életvitelét mesterségének nagy szeretetét és fejlődésének útját annak idején részletesebben ismertettük lapunkban; kritikát mondtunk róla, mint olyan valakiről, aki azt eredményeivel kiérdemelte, s ezt a véleményünket teljességében most is fenn tartjuk.

Kassák Lajos

(*MA*, 1917. júl. 15. II. évf. 9. sz. 146–147.)

BERÉNY RÓBERT, ERDEI VIKTOR ÉS VADÁSZ MIKLÓS ILLUSZTRÁCIÓI

Festő és illusztrátor, két különböző cél keresője – elméleti alapról majdnem egymást tagadó. Az egyik majdnem zsarnoki akarrattal minden kívülre álló erőknél letiprójá a tulajdon énjének abszolút szabadsága és uralmassága jegyében; a másik új lehetőséget feledőn, egy idegen gondolat és érzésvilágnak teljes eredményéhez segítője – staffázs vagy egy szegényes orkeszter számhordozója.

Művészi illusztráció ritkább a csodálatosnál!

A magyar könyvpiacra most fejtellenül nekibolondult a „kecses és szellemes” rajzocskák sorompóba állítása, s nagy figyelmességgel aligha két könyv munkásáról is beszélhetünk a grafikai művészet fogalmában. A népies és bokrétás biedermeier címlapok után valóságos salak tehernek zúdul ránk a könyv giccsesebb jeleneinek klisézése. Kit nem utálkozott még meg eléggé a mai könyvek makulatúr papírja, slendrián nyomdatechnikája, bazár-kötése? – az most döglegség elbámultatja magát a füzetes regények képes reminiscenciáin.

A címnek írt emberek közül *Berény* a jó szóra érdemes, imponálóan a maga lábán járó, a szövegíró ötletéhez kapcsoltan és a saját érvényesüléséért verekvő. Balázs Béla „Játékok” című könyvének megférő, de egyoldalúságra érdemes vendég-lakója. Mint rajzoló nemcsak szolgáló segítője az író fantáziájának és formáló erejének, hanem saját mestersége eszközeire transzponálója is – egy előtte kigondolt történetnek. Legtöbbször egyéniségnek: alkotónak marad meg nagyobb erőket mozgató társa mellett, mint ahogyan a valóban színész is egyéniség marad a történetet, karaktert, sőt a szavakat is meghatározó drámaköltő mellett. Rajzai tematikusak (hiszen mégiscsak illusztrációk), de mindig többek a mese egyszerű szemléltetésénél; az idegen eredőhöz kötött vonalak ritmusa, a formák anatómiával elégedetlen kapcsolódása magasabb rendű egység, s a pszichikum szemmel tartására törekvés: művészi elgondolásban. Munkája valóban grafika, egyszerű kifejezőmódja (ami Berény néhány hónappal ezelőtt közzétett portréin a céltalanság szegénységének látszott) dicséretre biztató. A sorozat két legsikerültebb darabja a „Híd” és a „Csolnaktól kihajló halász”. Az utóbbi minden adott mesétől elvonatkoztatottan monumentálisan látott tömegével, mint önálló kompozíció is irányt mutató, érdekes munka...

Erdei Viktor Révész Béla új könyvéhez állt be egyhangú, érzelmes litográfiáival. Berény tudatos magakeresése nélkül ő már csak az író szolgálós megsegítéséig iparkodik. Elismeri társa föltétlen elsőbrendűségét, s porhanyós krétájával csak a szentimentális előmlésekhez bátorodik hozzáédesülni. Révész befelé sustorgó, kint szinte barokkban dekoráló művészetével lényegében semmi rokonságot nem tart. És magában nem principális alkotó – mert fantáziátlan és erejében alárendeltje a nyers anyag tömör, csupa izom életének. Rajzai egyszer sem mutatnak túl a „népleleknek” megtanulható konvencióin. Megnyilatkozási formája a stilizáló művészet. Itt érte el a legtöbbet; mint az anyaság szimbolikus víziója, de megrendült fantáziája már kinosan naivvá zsugorodik a felhők közül könnyeket hullató Petőfi-szakáll pátoszában. Kompozíciónak az „Illatok” összeborult emberpárja a legjobb. A megvasalt rabszolga azonban úgy elvetett vég-

tagjaival, mint térbetöltő egészével inkább a belpoklos melankólia, mint a lázadó akarat bizonykodó szobrocskája lehetne.

A harmadik ember *Vadász Miklós*, Kner Izidor aforizma-gyűjteményét próbálta komikussá díszíteni – ízlésteleníteni vagy illusztrálni, ahogyan jobban esik. Kner könyvének előállítása legszébb munkája mostani nyomdaiparunknak. Gondolom, a háború alatt készült külföldi könyveknek se sokját örülhetném vele egy polcra. Puritánul egyszerű és végtelenül tiszta munka. S nem tudom hogyan és mi az ördögért engedtetett be *Vadász Miklós* toll-ceruzája ezekre a nagyszerű papírlapokra. Nálánál még a mi agyontetézett és német tápszeren nagyra ficsurkodott „művészeink” közül is aligha szégyentelenkedhetett volna a nyilvánosság elé valaki is Gartenlaube-iskolásabban és siralmasabban a mesterségében.

Rengeteg lugasban ülő, tisztekkel flangérozó, egymagában ábrándozó, ágyban cigarettázó, háremben a szultán szakállát csiklandozó nőszemélyt alkotott könyvbe, s a félszáz „rajz” közül a szerző fényképesen hű portréján kívül egyetlen egy sincs szóra érdemes. *Vadászt* eddig sem tiszteltük a grafikai művészet atyamesterének, ezentúl a hátulgombolósának sem. Az ötven képnek, amelyek egy másik embernek a maga szemében/nemében harcos és igazságot kereső gondolatai mellé álltak oda, semmi mondanivalója nincs, technikája a közökbé szorult egy-két iskolás sablonig szegényedett, alakjainak kontúr-vázlata a vonalak szikkadt keménységében, kifejezéstelenségében csak egy ügyes és semmit nem akaró embert mutogatnak.

Berény művészetté teljesült mesemondása és Erdei szolid lírája mellett *Vadász* csupasz, invenciótlan képecskéi csak arra jók a piacon, hogy gondolkozóbbá riasszák a következő író – kiket engedjen majd be segítő mesterségével könyve fehér lapjaira.

Kassák Lajos

(*MA*, 1917. aug. 15. II. évf. 10. sz. 163.)

Műtárlat Pöstyénben. *Kádár Géza* festőművész, a nagybányai kolónia tagja a fürdőigazgatóság meghívására Pöstyénben telepedett meg. Első kollektív kiállítását folyó hó 9-én nyitotta meg, a fürdő előkelő közönségének nagy tetszése és érdeklődése mellett. Ugyancsak *Kádárt* bízta meg a fürdőigazgatóság egy – a nagybányaihoz hasonló – festőkolónia szervezésével is.

(*Alkotmány*, 1917. aug. 17. – 11.)

Disputa a „Játékok” illusztrációiról. Igen tisztelt Szerkesztő úr! Engedje meg, hogy éppen azért, mert lapja teljes elfogulatlanságáról meg vagyok győződve, figyelmeztessem, hogy kritikusként teljesen hamis szempontból és ennek következtében igazságtalanul ítélte meg újabb kis könyvem, de legfőként nagyon igazságtalan volt Berénnyel szemben.

Berény ebben az esetben olyan közel jutott az igazi illusztráció lényegéhez, mint még nagyon kevesen egész Európában. Összes kritikusi elismerik ezt, és nagy örömmel szolgált az, hogy ezeket a törekvéseket ma megértik és méltányolják is. Ha talán direkt tipográfiai, könyvművészeti, iparművészeti szempontból nem is alkalmazkodnak ezek a rajzok annyira a könyvhöz, mint a német könyvművészek rajzai, amelyek a külső formatökély mögé csak nagyon kevés tartalmat tudnak dugni, éppen tartalom, kifejezés tekintetében Berény rajzai elsőrendűek. Nem akarok bővebben írni arról, hogy ezek az illusztrációk egy új technikai eljárásnak első kísérletei, és így az első kísérletek hibáival is bírnak. De manírnak minősíteni azt a formát, amely abból a törekvésből született, hogy szigorúan a lényegre szorítkozva a mese nagy egyszerűségét megközelítse és emellett szinte teljesen figyelmen kívül hagyni azt, ami az illusztráció lényege, a lelki tartalmat, a kifejezést, ami ezeknek a rajzoknak legerősebb oldala, mégis túlságos nagy könnyelműség.

Nincs sem terem, sem időm arra, hogy felfogásomat az illusztrációról bővebben kifejtssem. Programot kellene adnom akkor, és ezt nem szívesen teszem. Sokkal szívesebben adok ehelyett illusztrált könyveket, ami persze most kissé lassan megy, a nehéz viszonyok között. Ezért nem akarom bővebben kifejteni, mennyire hibás kritikusként felfogása, mennyire távol áll azok-

tól a szerintünk egyedül helyes alapoktól, amelyekből Berény Róbert ezeknél a rajzoknál kiindult.

Mégis meg akarom még jegyezni azt, hogy a Kubinnal való összehasonlítás sem jogos. Már maga a kritikus is megjegyzi, hogy talán csak a tollkezelés az, ami ezt a látszólagos hasonlóságot előidézi. De éppen annak a kritikusnak, aki tudtommal maga is produktív művész, kellene függetleníteni tudni magát az ilyen külsőségektől. Merem állítani, hogy ez a hasonlóság sem áll fenn. Kubinnak a tollkezelése is egészen más. Más elemek azok, amelyek ezt a látszólagos hasonlóságot előidézik. De Kubinnak a formalátása is egészen más. Berény sokkal konstruktívabb, sokkal inkább fontos neki az ábrázolt alak és saját belső víziójának megrögzítése, mint Kubinnak, aki nagyon sokszor egyenesen képszerűsége törekszik, és nem is mindig őszinte eszközökkel.

Közelről nézve a rajzokat, az sem áll meg, hogy a kompozíció hiányzik ezekből a rajzokból. Csak más kompozícióról van szó, mint amit eddig megszoktunk. Olyan kompozícióról, amely nem a külső képszerűsége, hanem elsősorban a tartalmira, az elmondandóra törekszik. A hat rajzot sorrendben megtekintve fel kell hogy tűnjön mindenkinek a mese menetével paralel haladó drámai fokozás, a kinematográfyszerű folyamatosság, amelyre eddig senki sem gondolt az úgynevezett nagy illusztrátorok közül. Berény itt azt adja sok helyen, mit az író elrejtett a szöveg mögé, itt a mesét kapjuk egy másik művészet nyelvére lefordítva. Ez több, mint amit eddig illusztrációktól vártunk és kapni szoktunk.

Nekem nagy örömömre szolgált, hogy ennek a kísérletnek őszinte sikere volt azokban a körökben, amelyekben megértésre számítottunk. S mivel Szerkesztő úr b. lapja részéről mindig őszinte érdeklődést és megértést tapasztaltam, bátorítottam ezt a pár sort megírni, bár nem szeretem a kommentárokat. Ebben az esetben is beszél a könyv maga helyett.

Gróf Bánffy Miklós rajzairól csak azt akartam megjegyezni, hogy azok nem illusztrációk, nem is azoknak készültek, hanem az Opera előadásának figurinjai. Ez első pillanatra látszik is rajtuk, és ebből a szempontból kell elbírálni őket.

Maradtam igen tisztelt Szerkesztő úrnak igaz híve

Kner Imre

(Erdélyi Szemle, 1917. aug. 19. III. évf. 26. sz. 273–274.)

Zemplényi Tivadar. [...] Akármit festett, mindenütt komoly, alapos, becsületes maradt. S amikor régi festési módját elhagyva ő is a keresők közé állott, amikor először csillant meg, áradt el képein a napsugár, volt bátorsága arra, hogy színt valljon a múltja mellett. Nem dobta félre megszerzett nagy tudását, nem újra kezdte, de a fejlődését mutatta. Aki komolyan vizsgálta képeit, az ösztönösen érzett valamit: azt, hogy a művész nem adja teljesen önmagát. Amikor azután egyik legutolsó s talán legszebb vászna: „A könyörgés a békéért” került a kiállítási terem falára, egyszerre világossá váltott, hogy mi az, ami a lelkében a legerősebb érzés. Amint mondtuk: a vallásosság, s a siker, amelyet ezzel az alkotásával aratott, őszinte és nagy volt, mert több volt a kép, mint csak piktúra. Hit és meggyőződés sugárzott belőle, az a többlet, amely a technika természetét valódi művészetté nemesíti.

... Zemplényi Tivadar meghalt, s elárvult műterme falán ott függnek bibliikus vásznai, amelyek tanúságot tesznek majd mellette. Az ember mellett. A művész mellett.

m. [Margitay Ernő]

(Élet, IX. évf. 35. sz. 1917. szept. 2. 859.)

Zemplényi Tivadar. Ő tanította meg a jernyei parkban a plein air-re az akkor még élőhalott Szinyeit, s aztán két évtizeden keresztül zsebre gyúrt ököllel, fogvicsorgatva kellett végignéznie: hogyan avatta föl néhány hivatásos menedzser és a jóhiszemű, de tájékozatlan sajtó az ő kései tanítványát a magyar plein air „előfutárává”, míg ugyanakkor őt visszaszorították a konzervatív professzorok közé. Pedig erre a klasszifikálásra alig volt más jogos alap, mint hogy Zemplényi, a lépésről lépésre csak óvatos átmenetekkel haladó naturalista művészet e kiváló képviselője a rohamosan, talán túlonúl is rohamosan fejlődő magyar kultúréletben szinte már a régi mesterek

közé számított. [...] Az állandó fejlődésnek ez a becsvágya azonban nem úgy értelmezendő Zemplényinél, mint sok modern magyar művészünknél, akik máról holnapra irányt változtatnak, behódolnak minden divatos áramlatnak, s szinte ruha gyanánt változtatják művészi meggyőződésüket, elveiket. Zemplényiben volt bizonyos hithű konzervatív vonás, de ez a konzervatívizmus nála tiszteletreméltó, mert nem dobta el a maga mai eredményeit a mások holnapjának ismeretlen délibábjaiért, hanem mindig a tegnap alapköveire építette fel a másikat. Ez is fejlődés, nemcsak az a türelmetlen ugrádozás, mely egyik ösvényről a másikra szaladgál, anélkül hogy akár egyik útját is végigjárná. Ez is vérmérséklet, ha nem is oly izzó, lobogó, mint a vakmerő újítók minket úgy lebilincselő, rajongó láza, mely mindent lerombol, ami a tegnaphoz köt bennünket, s eleve megmámorosodik a holnap mégoly ismeretlen misztériumaitól is. [...] a história nem a kávéházi klikkek lakáj-morálja szerint fog ítékezni.

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1917. szept. 2. XXVIII. évf. 35. sz. 558–559.)

A Magyar Művészeti Műhely Iskola. Zutt tanár művészi vezetésével szeptember 15-én nyílik meg a Váci utcai helyiségében (Piarista-palota) az M. M. M. Iskola, a legkiválóbb szakerők közreműködésével. Az M. M. M. Iskola az esztétikai és művészi kézimunka magasabb iskolája és a grafikával, ötvösművészettel, kisplasztikával, üvegfestéssel, kerámiával foglalkozik. Az iskola a tanítványok munkáiból időről időre előadásokkal kapcsolatos kiállítást, továbbá legkiválóbb íróink és művészeink által tartandó művészeti előadásokat rendez. Az iskola nemcsak a kiváló képességű tanulók művészi képzésével foglalkozik, hanem lehetőségeket talál az olyan tanulóknak számára is, akik nem határozott talentumok, de erős vágyat éreznek az iránt, hogy magukat művészileg valamiben kiképezzék. Prospektust kívánatra Zutt, az iparművészeti iskola tanára küld, IX. Kinizsi utca 31.

(*Világ*, 1917. szept. 4. – 13.)⁵

Képzőművészeti Szabadiskola. A Kónyay Elemér igazgatása alatt álló *Képzőművészeti Szabadiskola*, amelynek festő-, rajz- és szobrászati tanfolyamain Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vedres Márk mesterek tanítanak, ez évben október 1-én nyílik meg. A beiratás szeptember 15-én kezdődik az iskola IV. Haris-köz 2. sz. alatti helyiségeiben.

(*Világ*, 1917. szept. 4. – 13.)

Kosztá, Zombory, André. Az Ernst-múzeumban új csoportkiállítás nyílik meg, ahová a Múcsarnok urai, élükön ama mindenható Bruck Stáncival, elmehetnek szégyenkezni. Egy pompás magyar művészt fedez fel ez a kiállítás. Koszta Józsefet, akinek spanyolos viharzású ereje és borongós magyarsága egy poraiból megelevenedett Munkácsy s egy magyarrá lett Goya szenczióját idézik fel. Kétségtelenül a legelső magyar, sőt európai vonalból való, jelenleg ötven éves, és ha nem lenne ez az Ernst-múzeum, mindmáig azt tudnánk róla, hogy egyszer a Múcsarnokba kegyelemből bevették egy képét (most dísz-e az a kép a kiállításnak), de Bruck Stánci úr nem helyezte és elakasztotta úgy, ahogy csak a Múcsarnokban tudnak jó piktort akasztani. Akkor Koszta kést rántott és szét akarta vágni képét, (azóta Bruck úr szélében azt sejteti, hogy ellene készült ez a késes merénylet) s a magyar közönség egyik legnagyobb festőnk nevéhez ennek a groteszk epizódnak az ódiáját fűzte. Megdühödt kis vad zseni volt eddig a múcsarnoki kanonokok jóvoltából, s most büszke, néma vádként tornyosul nagysága azok lelkiismerete elé, akik felelősek az ő ötven évig reménytelen életéért. [...]

⁵ Magyar művészeti műhely készül. Beszélgetés Zutt iparművészeti iskolai tanárral. *Esti Újság*, 1917. ápr. 29. – 4.

Koronázási képek vázlatait állították még ki jeles művészek. Kettő szenzációt ígér: *Rippl-Rónai* a tömeges és mozgások ünnepi izgalmát fogja a késő koroknak felidézni, *Iványi Grünwald* pedig barokkos monumentalitású ódat tervez a kardvágás titokzatos értelméről.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1917. szept. 8. – 17.)

Kosztá József az Ernst-Múzeumban. A név ma még ismeretlenül cseng. Holnap valószínűen minden tárgyilagos bíráló el fogja ismerni – amit egyébként művészeink közül már eddig is többen tudtak –, hogy *Kosztá József* a legértékesebb tehetségek közül való, amelyet csak produkált a magyar talaj az utolsó esztendőkből. Az Ernst-Múzeum évadnyitó kiállításán látható kollekcióját megtekintve megdöbbenés fogja el a nézőt, mily rövidlátás, vagy mennyi rosszakarattal kellett ahhoz, hogy egy ilyen tehetség hosszú évek energiapazarló küzdelme után ötvenéves korában jusson el ahhoz az állomáshoz, amelyet számos, sokkal kevésbé tehetséges, de gyakorlati szellemmel megáldott művész jó barátok és a sajtó segítségével szédületesen rövid idő alatt elért, learatva mindent, amiről csak művész álmodhatik. *Kosztá József* a magyar földből sarjadzott ki s fölfogásának, színezésének, képei beállításának zamatossága, eredetisége, örvendésszerű tanúsága, hogy törzsköcs, televény magyar rétegből mily izmos, buján virító palánták fejlődhetnek. Művész, aki nem tud elszakadni attól a helytől, mely neki életet adott: a magyar falutól, s akit a külföld tanulmányozása is csak megerősített abban a hitében, hogy művészete csak a hazai talajból táplálkozhatik, hogy fejlődése egészséges maradjon. Hosszú ideig élt Szentesen; most a szolnoki művésztelepen van, ahonnét, reméljük, ezután többször is fölrándul az ország elevegen lüktető szívébe. Művészetét a hazai vérrokonság fűzi *Munkácsy Mihály* művészetéhez. Egy törzsből fakadtak, s anélkül hogy akár a fölfogásban, akár a színezésben kimutatható közönséget tudnánk fölfedezni, érezzük, hogy rokonok, mert szármalón tehetségesek és magyarok mind a ketten. *Kosztá József* művei két egész természet foglalnak el. Falusi idillek, elcsélt pillanatképek a tanyai magyarság napi életéből, tájképek és néhány kitűnő zsánerkép, valamint tanulmánykép. Egyes alakjainak megrajzolásában talán nem éri el tökéletességben nagynevű elődjét, de a fény intenzívitásának bámulatos fokozása, színeinek ragyogó tüze és mindenekelőtt talentumának igazi eredetisége a nagy művészt felidéznek. [...]

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1917. szept. 8. – 14-15.)

Kiállítás az Ernst-múzeumban. [...] A kiállítás eseménye a harmadik és negyedik teremben *Kosztá József* gyűjteménye. *Kosztá zseni*, aki arról a magról termett, mint *Munkácsy Paál* vagy *Szinyei Merse*. Mesterségbeli felvérteztsége tökéletes, csupa szín, de mennyire nem ríki-tó, tele van szenvedéllyel, érzéssel, igazsággal és azzal a szenzációval, amely az egyéniség előtt állítja és igézi meg a nézőt. A magyarság kertjében régen-régen termett oly gyönyörű és izes gyümölcs, mint *Kosztá* művészete. [...]

(*Az Est*, 1917. szept. 8. – 6.)

Az Ernst múzeum kiállítása. Első idej csoportkiállításán magyar mesterek között jelentékeny és nagy értékű egyéniségnek, igazi mesternek mutatja be az Ernst múzeum a különben sem ismeretlen nevű *Kosztá József*et. Eddigi dolgaival szemben újnak és teljesnek érezzük ezt az erőteljes és gazdag kollekciót, amelyben egy igazi piktör komoly művészete bontakozik ki. Megvesztegető külsőségek mögött, amilyen a jól harmonizált mély színek önkénytelen hatása (mint a *gordonkái* vagy egy tiszta mélyszínű bariton hangé) némely erős patetizmus mögött igazi piktúra, tömörség, erő, biztos látás és nagy konstruktív erő van. Egy-egy képén néhol közeli rokonságokat érzünk, de ezek mellett hatásosan bontakozik ki komoly egyénisége. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap*, 1917. szept. 8. – 8.)

Szezonnyitás. Az Ernst Múzeum kiállítása. [...] Jó gondolat volt sorozatot állítani össze a *koronázáson* készült tervvázlatokból, csak az a kár, hogy ez a sorozat nem tudott teljesebb lenni. Így is minden figyelmet megérdemel, hogy a nemzeti és művészeti szempontból egyaránt nagy eseményt a maga csodálatos dekoratív szépségeivel hogyan látta meg és hogyan vetette vázlatosan papírosra vagy vászonra a maga sajátos, egyéni felfogásával, modorával és technikájával *Rippl-Rónai József, Kernstok Károly vagy Iványi Grünwald Béla.* [...] Egy másik magyar festő, *Kosztá József* is nagy lépéssel halad a megismertetés felé ezen a kiállításon. Az ő megjelenési formái sokszor egy Velázquezre, egy Millet-re emlékeztetnek. A felületes néző franciának vagy más idegen nációnak is gondolhatná, de ha a lelkébe tekintünk a művészetének, látjuk, hogy az tősgyökeres magyar. [...]

m. e. [Magyar Elek]

(*Magyarország, 1917. szept. 8. – 15.*)

Az Ernst-múzeum kiállítása. [...] A tárlatnak kétségkívül *Kosztá József* az eseménye. [...] képei annak a szinte vallásos rajongásnak a glorifikálása, amely a magyar parasztot a magyar földhöz egy évezrede köti. Ő a magyar Millet. [...] Ha festői skáláját sikerül továbbfejleszteni, van okunk hinni benne, ha technikai készségét izmos talentumával összhangba hozza, piktoraink első sorában kell helyét kijelölni. [...]

(Gy.)

(*A Nap, 1917. szept. 8. – 6.*)

Új csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] Három gyűjteményes kiállító is szerepel az új tárlaton. Ezek közül kimagaslik *Kosztá József* muzeális becsű szép magyar zsánertémaival. *Kosztá* izzó meleg színei *Munkácsy* koloritját, mezei munkás típusai *Millet* témakörét juttatják eszünkbe, de mélységes egyéni átszűrődéssel. A „Kukoricatörés” két pompás vázlata már bőven elégséges ahhoz, hogy *Kosztá* muzeális tudását megállapítsa, nem is említve eddigi szép művészi múltját és mostani kollekciójának többi gyöngyét. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap, 1917. szept. 8. – 9.*)

Kosztá József. Szokatlanul korán nyitja ki kapuját idén az Ernst-múzeum. És a kiállítás kissé nyárias. Az anyag megválogatása és elrendezése nem olyan gondos, mint ahogy azt az Ernst-múzeumban megszoktuk. De a kiállításnak két terme komoly és jelentős művészeti esemény. *Kosztá Józsefet* eddig nem méltányolta érdeme szerint a magyar közönség. Képeinek most kiállított retrospektív sorozata azonban kétségkívül meghozza majd *Kosztának* a régóta megérdemelt teljes elismerést. Sokáig a naturalizmus prózai ösvényén járt *Kosztá* és sokáig küzdött reminiscenciákkal; de már jó egynéhány éve jellegzetesen egyéniekké lettek képei. A romantikus tájképfestéshez vezette el *Kosztát* a fejlődés útja. A romantikus érzés azonban nem külsőségekben nyilvánul meg. Sőt ellenkezőleg. Rendszerint igénytelen tájképet választ ki témául *Kosztá* és kompozíciója is mindig puritánul egyszerű. Csak a színek mély tüze, halk zenéje teszi lírai zengésűvé *Kosztá* tájképeit. [...] Sokfelé próbálkozik és sehol sem hiába. Így például a beállítás kedves természetessége, nagy egyszerűsége, a színeknek, a fényelosztásnak nyugalma, tisztasága egészen sajátos szelíd monumentalitást ad nagy gyerek-portréjának, a „Katóka”-nak. [...]

(*Pesti Napló, 1917. szept. 8. – 14.*)

Porcelánfestő és kerámiai kurzus. Borszéký Frigyes festőművész porcelánfestő kurzust nyitott Veres Pálné utca 19. szám alatt lévő műtermében, ahol növendékeit a kerámia különböző

ágában kiképzí. Borszéký kurzusán olyanokat is kiképez, akik az iparművészetnek ezt az ágát keresetforrásnak tekintik.

(*Budapesti Hírlap, 1917. szept. 14. – 9.*)

Kosztá József. *Magyar mesterek csoportkiállítása.* Három magyar művész gyűjteményes anyagának bemutatásával nyitotta meg az Ernst-múzeum ez idei évadját és ráadásul néhány festőművésznak koronázási tervvázlatát is kiállította. *Iványi Grünwald* kardvágás jelenetei, *Rippl-Rónai* koronázási mozzanatai, *Kernstok* fölvonulási jelenetei kötik le figyelmünket. *Darvassy* István király-arcképe művészi megoldásban mutatja be az uralkodót.

Ám mindaz, amit az Ernst-múzeum kiállításán látunk, ünnepi kerete csupán egy ritka és csodás megnyilatkozású művész egyéniségének. Mintha az egész kiállítás őérette és miatta lenne. Negyven és egynéhány képpel jelenik meg ez a művész, férfikorának idején, amikor a páratlan siker, amelyben része van, ezúttal keserű-boldog elégtétel lehet neki a – múltért. Nem tartozott az úgynevezett „elnyomottak” közé, és érzékeny művészelküllet sem volt eddigi észrevétlen pályafutásának okozója, de hiányzott belőle a nagyot akarás szenvedelme, a túlekedő előretörés energiája. Csöndben, magának élve dolgozgatott részint külföldön, részint idehaza (hosszabb idő óta Szolnokon) és most, hogy csaknem félszáz képpel rukkol ki, szinte tüneményes ragyogással bontakozik ki gyönyörűen érett művészetének egyéni sokfélesége. Nem akarjuk *Kosztá* Józsefet nagy nevekkel összehasonlítani, amit itt a képein ad, annyira abszolút művészet és nagy, hogy legelső művészeink között kell őt ünnepelnünk. Pedig nincs a művészetében semmi rafinéria, semmi újat és önmagát fölülmúlni akarás. Valami meglepő egyszerűség, az erőnek szinte öntudatlan, szűzies buzogása, a színeknek boldog derűje (még a komornak látszó, egészen mély árnyékokban is), az árnyék és fény örökös egymásra hatásának olyan megérzékítésében, amely nála egészen külön festőlátási ösztön, ez *Kosztá* művészléte. És mindez nála szerves egységben, különös formakapcsolásban él és beszél; az életnek és természetnek halk, de lüktető tolmácsolója. Parasztléányai – ezeket szereti festeni különös kedvvel – a festői előadás legszebb, legragyogóbb akkordjai: mélyszégyes hitvallás egy nyitott szívű, igaz embernek és igaz művészléte, aki nem is tudna más lenni, mint amilyen. *Kosztá* József mindnyájunk gyönyörűségére írta be nevét a magyar művészléte *halhatatlanjai* közé. [...]

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava, 1917. szept. 14. – 5.*)

A „MA” köréből. [...] Az év elején bejelentett programunk kiteljesítésének második pontja a MA első képzőművészeti kiállítása, amely ugyancsak a Ma helyiségében, október 14-én nyílik meg. Az állandó kiállításnak tervezett sorozatot *Mattis Teutsch János* kollekciójával vezetjük be. Egy nálunk egészen szokatlan és különleges termet mutatunk be látogatóinknak *Mattis T. János* olajfestményeivel egy és kétdimenziós akvarelljeivel és egy sorozat fa és linóleummet-szettel. Minden tekintetben meglepő ez a bemutatkozás és méltó kezdete annak a nagyszabású kiállításnak, mely a fiatal festőgeneráció legjellemzőbb és szigorúan válogatott legerősebb munkáinak óhaját keretbe és állandó otthonra nyújtani. Akik figyelemmel kísérték a Ma képzőművészeti törekvéseit, cikkeit és műmellékleteit, bizonyára örömmel veszik tudomásul, hogy a harc nem marad papírharc, hanem egy nálunk egyedül álló gesztussal kilöködik az életbe, a Teljességbe. [...]

(*MA, 1917. szept. 15. II. évf. 11. sz. 179.*)

Művészléte, irodalom. A Nagymező utcai Ernst-múzeumban igen érdemes kiállítás nyílt és pénteken a Nemzeti Szalonban is tárlatot mutatnak be. A súlyos, nagy események kellő feldol-

gozása és ennek legnagyobb ellensége, a papiros redukcióval kapcsolatos *helyszüke* az oka annak, hogy e tárlatokról csak alkalomadtán emlékezhetünk meg. [...]

(*Népszava*, 1917. szept. 15. – 8.)

Kosztá József képei. Most egymást licitálják túl a „felfedezésével” azok a kollégái, akik tizenöt éven át állandóan a Múcsarnok plafonjára hányták fel a legszebb képeit, s azok a kritikus barátai, akik következetesen agyonhallgatták, mert nem tartozott a kávéházi klikk beltágjai közé. [...] a föld népével való együttérzését éneкли különös zöldes-sárgás-lilás tónusú vásznain. [...] a régi népszínművekből kilépett szalon-parasztjaink mellett mily másképp hatnak Koszta figurái! [...] nem kiabálja fülsértően a fülünkbe minduntalan, hogy ő modern művész. De mert művészete emberi és igaz, modernebbül hat sok léha szélhámosénál, akik a változó művészi divatoknak mindig lehangosabb szelőlói, (hogy az újság iránt való általános előszeretet kedvező szelével bevitortlázhassanak a népszerűség révébe), tulajdonképpen csak külsőségek utánzóí. A vastagon felkent festék, a barna „szósz” helyett egy fehér napsütés-szósz, az elnagyolt vázlatserűség még nem modern művészet. [...] És ha ma látszólag nagyobb füstje van is annak a modernségnek, mely a szenvelgett, nélkülözések és nyomor tarkázta párizsi bohéméletben, párizsi utánérzésekben, vagy éppen másolásokban és terméketlen kávéházi álmodozásokban merül ki, mi már mégis modernebbnek és értékesebbnek tartjuk azt az életet, mely erős tehetségre alapozva, komoly tanulmányok és szakadatlan munka nehéz verejtéke árán épül fel, nehogy meddőségben hervadjon el. [...]

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1917. szept. 16. XXVIII. évf. 37. sz. 590.)

Az Ernst-múzeum mostani kiállításával megkezdte ötödik művészeti évadját [...] *Kosztá József* a színeket vastag, tömör foltokban rakja fel, amelyek erőteljesen tömörülnek, nem esnek szét. Ezzel a tömörebb foltlátásával *Kosztá* külön világot teremtett magának s ebben a világban a szemlélő is jobban érzi magát. Végre egy olyan festő jelenik meg *Kosztá József* személyében, aminőt régen vár az a nagy műértő közönség, amely *Munkácsy*, *Benczúr*, *Szinyei Merse Pálban* látja mindig az igazi festőművészet nagymestereit. [...] Az első teremben koronázási tervvázlatokat látunk *Rippl-Rónaitól*, *Kernstoktól*, *Jávor Páltól*, *Kacziány Ödöntől*, *Zádor Istvántól* és *Iványi Grünwald Bélától*, továbbá koronázási rajzokat *Herman Lipóttól* és *Bató Józseftől*, [...] Nagyobb szabású koncepciót azonban sehol sem látunk, a vázlatok mind színes fényképei csupán helyzetképeknek, [...]

A–a. [Andriska Károly]

(*Ország-Világ*, 1917. szept. 16. XXXVIII. évf. 38. sz. 477.)

Új magyar képek. Megnyílt az ősz első kiállítása az Ernst-múzeumban, s az elénk kirakott termés szép, ízes, értékes. Különösen két festő felé irányul az érdeklődés: az egyik *Zombory*, jó ismerőse a közönségnek, a másik *Kosztá*. [...]

A másik festőnek, *Kosztá Józsefnek*, sohasem volt közönsége. Elég sűrűn állított ki: a publikumnak nem kellett. Hiába kapott díjakat a Múcsarnokban, hiába vettek tőle képeket a Szépművészeti Múzeum számára, neve ösmeretlen maradt. Most aztán kapott olyan elégtételt, amely, ha nem olyan kemény ember, akár el is szédítheti. Ritka festőnek juttatott egyetlen kiállítás oly zajos sikert, mint neki, s ezt alaposan meg is érdemelte. Mint *Zombory*, ő is a következetesen, keményen útjokat járó művészek közé tartozik. Mostani művészetének alkotóelemei: a kevésbeszédű előadás, a komor árnyékok szomorú viaskodása, a sziluett aláhúzása, mind megvoltak, hol kisebb, hol nagyobb mértékben, hol külön-külön, eddig kiállított művein is. De a legtöbb néző inkább megriadt e súlyos erőttől, semmint hogy üdvözölte volna. A képbe hatalmasan belefekvő komor árnyékok, mint valami fantomok, most is megvannak, rendkívül kifejezőkké, mély érzést tolmácsolókká nőttek, s közülük, mögöttük süt elé a tüzesre izzított

színek sora. Nem valami táncos kedvű, optimista, derült kolorit ez, a játszadozás nem Koszta sajátja. E képeknél nem a csöngettyű, hanem a harang zengő szava jut inkább eszünkbe, holott ugyebár alig van különbség e két szerszám anyaga közt. Erős férfiaságot jelent ez a festés, egy hatalmasra fokozott kemény meggyőződés tolmácsa. Kietlenségek és bajok tüzeiben acélozta Koszta ezt a festő-meggyőződését, kitartott mellette kegyetlen évek tizedein át. Lám, az erkölcsök közt az erély is jelent valamit a művész útján.

Lyka Károly

(Új Idők, 1917. szept. 16. XXIII. évf. 38. sz. 241.)

Művészetünk a háborúban. A háború elején beállott nagy depressziót fokozott vásárlási kedv váltotta fel, úgyhogy – ami eddig példa nélkül áll – ma már az ország gazdasági erejével körülbelül arányban áll a képvásárlás is. Csakhogy az az óriási összeg, ami az utóbbi évben modern képekért befolyt, körülbelül 10 művésznünk között oszlik meg és a fiatalok – akiknek fejlődése pedig minden szempontból kívánatos – ma még sokkal nyomorúságosabb viszonyok közt élnek, mint a háború előtt.

Az új gazdagok, akiknek saját önálló véleményük művészi kérdésekről nem volt, csak azoktól vettek és vesznek képeket, akiknek elismert neve mint védjegy garanciát nyújt nekik. [...]

Örvendtes jelenséggé kell megemlíteni a közelmúltban megnyílt képzőművészeti szabadiskolát, [...]

A háború sok, a művészetre káros hatásán kívül megmutatta nekünk egy csomó ismert festőnknek igazi arcát, akik egy-egy divatos külföldi festőt vagy művészi áramlatot kopiroztak itthon és nagy buzgalommal hirdették az új „igazságokat”. Ezek az emberek minden egyéniség híján most, hogy el vannak zárva attól, hogy „eredetiben” lássák önmagukat s amennyiben anélkül képtelenek továbbhaladni, tanácstalanul megállottak, és hogy komikus helyzetükből valahogy kiszabaduljanak, visszafordultak a klasszikusokhoz. Ezek modorában kezdtek festeni, s ma már megint kint állnak a fórumon tele szájjal hirdetvén, hogy a művészet a maga keresésében csődöt mondott, zsákutcába jutott és az egyedüli helyes út az, ha visszatérnek a klasszikusokhoz, akik egyedül jelentik a tiszta művészetet stb.

Csak egy-két művésznünk van, akiknél művészetüknek forrása önmaguknak lévén – a sorompók lezárása nem jelenthetett irányváltozást, és akik máris önmagukat adják, ha lehet még desztilláltabban, mint azelőtt, pl. Rippl-Rónai, Szinyei Merse.

A nyolcak, a Kéve és néhány kevésbé ismert művészi egyesülés csendes álmukat alusszák. Az álom hosszúságáról ítélve úgy látszik már fel se fognak kelni többé.

A teljesen fiatalok közt az utóbbi időben expresszionisták, futuristák, kubisták és más még izmusokkal nem is körülhatárolt művészi jelenségek és egyéniségek keletkeztek, akiknek hangja azonban ma még nem elég erős ahhoz, hogy művészi életünkben maguknak pozíciót tudjanak kiverekedni. [...] a háború után ezek az itthon forradalmároskodó elemek [...] szokatlanul nagy tömegben fognak sietni a világ és a művészetek központjába: Párizsba, [...]

Garay Sándor

(Független Magyarország, 1917. szept. 23. – 1.; szept. 25. – 1.)

Koszta József kiállítása az Ernst-múzeumban. Nemrégiben az Ernst-múzeum egyik csoportkiállításának megnyitásán a szokottnál sokkal elevebb volt a hangulat. A második és harmadik teremben csupa álmélkodó ember nézegette a képeket, amelyek majd mindegyikén rajta volt már a „Megvették” cédula. A képek előtt egy élemedett, pöttöm kis ember állott, aki boldogságtól sugárzó arccal és ideges taglejtésekkel próbálta képeit azoknak magyarázgatni, akik elragadtatásukban megismerkedtek vele, [...] Egyszóval felfedezés történt.

Pedig akit felfedeztek, azt már jó régen felfedezhette volna a közönség, vagy még inkább azok a hivatalos műértők, akiknek kötelességük volna ráismerni egy festő tehetségére. Elég idejük is volt reá, mert Koszta József ötvenedik évén is túljár, úgyyszólván három évtized keserűs küzdelmeire és méltatlan mellőzéseire tekinthet vissza. Lehet, sőt talán valószínű is, hogy a lassan kiforró és lehiggadó talentumok sorába tartozik, [...]

Most látható alkotásain már nincsenek próbálkozások, nincs rajtuk semmi tétova erőlködés, de annál több bennük a nyugodt és impozáns erő. Koszta markánsan különvlik minden magyar festőkortársától, sőt annyira egyéni, mint csak kevesen [...] Teljesen otthon van a természeti világ jelenségeiben, képeiből lerí, hogy nemcsak látta a magyar föld életét, hanem évek hosszú során benne is élt, s hogy át is élte lelke mélyén minden magasztos nagyszerűségét. Nem finoman elfoszló hangulatossága kapta meg, hanem heroikus magasztossága, [...] Éppen ezért nem a részletek, nem az aprólékos szín-nüanszok ábrázolója, hanem egymásra törő nagy szintarkaságoké és egymással küzdő nagy világításbeli ellentétéké. [...] E hatások kiváltása közben persze messze túljár azon, amit realizmusnak vagy impresszionizmusnak szoktak nevezni, [...]

Farkas Zoltán

(*Vasárnapi Ujság*, 1917. szept. 30. 64. évf. 39. sz. 627.)

Képzőművészeti Szabadiskola. Lyka Károly 7-én, vasárnap délelőtt 11 órakor előadást tart a Képzőművészeti Szabadiskola IV., Haris-köz 2. alatt levő helyiségében a *művészet fejlesztésének gyakorlati kérdéseiről*. A Szabadiskola ez évben mindig vasárnap délelőtt rendezi esztétikai szabadelőadásait, amelyeket Bölöni György, Elek Artúr, Gerő Ödön, Jáksi Oszkárné Lesznai Anna, Lyka Károly és Márkus László felváltva tartanak. Az előadásokat az iskola növendékei igazolványaikkal, a nagyközönség pedig meghívó felmutatása mellett látogathatják. Az iskola festő-, rajz-, szobrász- és esti tanfolyamai Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vedres Márk mestereke vezetése alatt október 1-én nyíltak meg. Első bemutatkozó kiállítása az iskolának a növendékek munkáiból január végén lesz, amikor egy arany, két ezüst érem, kitüntető oklevelek és 2000 korona ösztöndíjjal klasszifikálják a tehetségesebb művész-növendékeket.

(*A Nap*, 1917. okt. 2. – 6.)⁶

Új festőiskola. Kiss Dezső arcképfestő iskolát nyit. Az iskolában kezdők és haladók élő modell után nyernek Kiss Dezső festőművész vezetése alatt kiképzést. A növendékek a grafikában is oktatást nyernek. A grafikát *Pravotinszky* Lajos grafikus tanítja. Az ideiglenes helyiség Damjanich utca 46. szám alatt van. Felvételre jelentkezések naponta elfogadhatnak délután 4–5 óra között az iskola titkárnál Kiss Rezső festőművész műtermében, Aradi utca 59. szám alatt.

(*Budapest*, 1917. okt. 4. – 6.)⁷

Képzőművészeti szemle. [...] *Koszta* József és *Zombory* Lajos érett, kiforrott egyéniség. Mind a kettő abban a korban van, mikor művészetük kész, leszűrődött egészként áll elénk. A keresgélés, kísérletezés, kínlódás korán túlestek, [...] Kettejük közül az erősebb egyéniség, ki úgyszólván az egész kiállítást dominálja: *Koszta*. Egyéni, sajátos szemmel látja a maga világát. [...] Művészete egészében nem magyar, hiába mondja róla a kiállítás katalógusa. Nem adja vissza a magyar alföld meleg, éltető egét, áldott, termékeny földjét. [...] S ha már egyszer művésznünk ilyen, ne kívánjuk, hogy más legyen. Örülünk, hogy olyan erősen egyéni s örülünk, hogy a közönség akár megértésből, akár divatból, így szétkapkodta műveit. [...]

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra*, 1917. okt. 5. V. évf. 19. sz. 846.)

Kiállítások. [...] Tömegtermelés folyik mindenütt, s a szapora kezű középszerűségek könnyen, mert selejtesen készült művei irodalmi és művészeti téren azt a látszatot keltik, mintha új

⁶ Ua.: *Budapesti Hírlap*, 1917. okt. 2. –10. és *Világ*, 1917. okt. 2. – 13.

⁷ Ua.: *Déli Hírlap*, 1917. okt. 4. – 5.; *Az Ujság*, 1917. okt. 5. – 8.

reneszánszunk kezdődnek. [...] a műkereskedők óriási összegeket kerestek, de vajon volt-e ebből a méreteire szédítő vásárból a magyar kultúrának valamelyes haszna? [...] A tények azt bizonyítják, hogy soha szolgálabb módon nem szolgálta művészet az alacsony műveltségű, de gazdag közönséget, mint ma, hogy éppen ezért az ízlés neveléséről szó sem lehet, s mert a művészek érdeke úgy kívánja, a velük szövetkezett kritika – százalékos haszon fejében – nemcsak hogy a rombolásnak nem áll útjába, de határozottan elősegíti a süllyedést. [...]

Az Ernst-múzeum mint eddig, most is hozott a közönségnek meglepetést. [...] főleg Koszta József-re gondolunk. [...] Koszta művei harmonikusak. Magyarok ezek a tájképek, ha komor is az alaphangjuk. Egy erős, sokat átélt – és nem örömet, könnyű sorsot átélt – elsőrangú magyar tehetség munkái [...] miért van az, hogy Koszta Józsefnek [...] mostanáig kellett várnia arra, hogy észrevegye az adott esetekben csodálatosan jó szemű, jó torkú kritika?

m. [Margitay Ernő]

(Élet, 1917. okt. 7. IX. évf. 40. sz. 980.)

Új kiállítás. A „Ma” irodalmi és képzőművészeti folyóirat október 14-én nyitja meg első képi kiállítását; *Mattis Teutsch* Jánosnak olaj, akvarell és metszet-kollekcióját mutatja be. A kiállítás a „Ma” helyiségeiben (V. Visegrádi utca 15. félemelet) nyílik meg.

(Pesti Napló, 1917. okt. 7. – 9.)

A „Ma” első képi kiállítása. A „Ma” irodalmi és képzőművészeti folyóirat, amely a legszélsőségesebb irodalmi és képzőművészeti irányoknak is szabad teret enged, e hónap 14-én nyitja meg első képi kiállítását. A sajtóbemutató 13-án lesz.

(Budapest, 1917. okt. 13. – 7.)

Mattis Teutsch János. Mikszáth mondta, hogy ha mozogni érez magában valamit az ifjú, az nem okvetlenül zsenialitás, hanem lehet az esetleg gilisza is. A „Ma” című folyóirat fiataljai inkább gilisztára voltak eddig gyanúsak, s ez a brassói Teutsch János, ez a fiatal piktor az első, akinek a tehetsége kétségtelen, mert a józan emberi elme számára is felfogható. Grafikus dolgai persze kissé csodálatosak. Nem azért, mert nem tudom, hogy mit ábrázolnak, hanem azért, mert semmi képzet, sőt semmi hangulat emlékét fel nem keltik, akár egy papírra hullott véletlen tintafolt, ezek a linóleum-metszetek a „Ma” vadregényes stílusához tartanak rokonságot, mi azt is tudjuk, hogy miért: ez a fiatalember még keveset tanult a természetből ahhoz, hogy a fekete-fehér rajz lapidáris nyelvén is lehessenek mondanivalói. Ahol azonban a szín segít, ott értékes és öntudatos piktor, aki az expresszionisták törzséből való, de azok tudákos formasmokkériája nélkül, sok szabad és naiv festőiséggel megáldottan s mentől később és érettebb dolgait látjuk, annál kevésbé indokolt, hogy itt van a „Ma” titáni és feketeinges anarchistái között. A fiatal művész kiállítása holnap nyílik meg a „Ma” helyiségében, amelynek címe: Visegrádi utca 15.

–ml. [Márkus László]

(Alkotmány, 1917. okt. 14. – 9.)

Mattis Teutsch János. A „Ma” folyóirat helyiségeiben kerül elének Mattis Teutsch János ötvenhat művével. Mattis új csapást keres, új formanyelvet választ s bár a tömegetől messze távolodik, különösen „telifény” képei a kényesebb ízlést is kielégítik. Rajztudása mindenekfelett elsőrangú. A tárlat holnap nyílik meg a nagyközönség számára a Visegrádi utca 15. szám alatt a „Ma” folyóirat termeiben.

(b. m.) [Boross Mihály]

(Budapest, 1917. okt. 14. – 6.)

Magyar iparművészek munkaszövetsége. A hazai iparművészet jövő fejlődésére nagy-jelentőségű alakulásnak alapkövét rakták ma le az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban. Három művészi egyesület: az Országos Magyar Iparművészeti Társulat, a Magyar Iparművészek Testülete és a Kéve művészegyesület egymással társulva megalakították a Magyar Iparművészek Munkaszövetségét, mely Bárczy István polgármester elnöklésével ma tartotta meg alakuló közgyűlését. [...]

(Budapest, 1917. okt. 14. – 6.)

Mattis Teutsch János kiállítása. A „Ma” című és nagyon vakmerő törekvésű folyóirat szerkesztőse képkiallítást rendez egy hasonló alapokon álló festő, Mattis Teutsch János képeiből és metszeteiből. Úgy látszik, a piktúra eszközei e törekvések számára alkalmasabbak, vagy maga a festő egyénisége alkalmas – bizonyos azonban, hogy ezen a kiállításon némely nagyon szimpatikus értékek találhatók. Ezt a vidéki elvonultságban élő piktort meglepően új dolgok érdeklik, vonalak ritmusproblémái, melyekben erős és egységes komponáló készség segítik. E dolgok külső megjelenésének szokatlanságát talán az fokozza leginkább, hogy a piktúrai novellizmus ellen folytatott nagyon is jogos harc messi túlzásokra ragadja. Különösen – anyagban egyébként jól megoldott linóleummetszeteiben érezhető ez, amelyekből hiányzik az a világosság, mely segíthetné a kapcsolatot a maga törekvései és a közönség között. Problémáit legteljesebben akvarellben oldja meg, amelyek között jó dekoratív hatással némelyik nagyobb körben is elismerésre találhat. Mattis Teutsch föltétlenül tehetséges ember, akinek fejlődését figyelemmel kell kísérni.

(bl.) [Bálint Lajos]

(Magyar Hírlap, 1917. okt. 14. – 5.)

Mattis Teutsch János kiállítása. A „Ma” az „új” irodalom és „új” művészet eszméit propagáló folyóirat, állandó képkiallítási helyiséget rendezett be a Visegrádi utca 15. számú házban. Az új helyiséget holnap nyitják meg új ember, Mattis Teutsch János gyűjteményével. Egy két figurális mellett csupa tájképpel mutatkozik be a Brassóban élő százsz eredetű fiatal festő, akinek akarásai külföldi hatásokon épülnek fel, s legközelebb az expresszionisták törekvéseihez állanak. Képei színes vonalak, amelyekkel a formára akar rávezetni. Mozognak, nyugtalanok a dolgai, a legjobb tulajdonsága, hogy zöld, sárga, lilás színeivel jól tud bánni. Anyagban leginkább az akvarell felel meg neki, olajfestményei határozottan erőtleneek. Egy sorozat linóleum- és fametszete között vonalban, lendületben, plasztikában sikerült darabokat találunk. Egyébként szívesen előlegezünk bizalmat a tehetségének, amely érvényesülni fog akkor, ha nem keresi mindig erőltetve az újnak és különösnek látszót.

(Magyarország, 1917. okt. 14. – 9.)

Mattis Teutsch képei. A Ma című folyóirat Mattis Teutsch János képeiből gyűjteményes kiállítást rendezett. Az olajfestményein különösen a művész erős színező tehetsége tűnik fel. De fejlődésképes törekvései leginkább a grafikában és metszettekben érvényesülnek.

(A Nap, 1917. okt. 14. – 5.)

Tárlat. A „Ma” című irodalmi folyóirat tárlatokkal is be akarja mutatni új törekvéseit a képzőművészet terén. Az első tárlatot Mattis Teutsch János munkáival nyitotta meg a Visegrádi utca 15. szám alatt.

(Népszava, 1917. okt. 14. – 5.)

Mattis Teutsch János kiállítása. *Mattis Teutsch* János ötven egynéhány akvarelljéből, olajfestményéből és linóleum-metszetéből rendezte első kiállítását a „Ma” folyóirat. Érdekes és markáns egyéniség *Mattis Teutsch*, aki sok tudással és lelkes jóhiszeműséggel kér figyelmet friss művészete számára. Párizsi és berlini tanulmányok után egy erdélyi kisváros magányába vonult, évekig dolgozott egyedül magának és azért az új művészetért, amelynek ideálja felé annyi szertelenséggel, de egyben oly szép rajongással és gyakran annyi tudással törekednek ezek az új igéket hirdető, lelkes fiatal művészek. *Mattis Teutsch* expresszionista hatásra valló piktúrája nem ment természetesen az új ösvényt keresők szertelenségeitől, de olyan művészi bizottsággal hangolja össze kompozícióinak színtartóit, hogy a merész és koncessziókat ritkán adó képekben még az új művészi irányokkal meg nem barátkozó s ez irányok kifejezőmódjaira be nem idegződő szemek is harmóniát és céltudatosságot látnak. *Mattis Teutsch* főként tájkompozíciókat fest. Festményeinek tónusa többnyire tompított halvány, szereti a kora tavasz gyöngyház színeit, a májusi mezők üde-zöld, halványsárga és lilás-rózsaszín koloritját. Fejlődési útja az akvarellnél kezdődött s a linóleum-metszeten át vezetett az olajfestmény felé: és mindegyik technika teljesebbé tette piktúráját. Ha művészi hitvallásával – így az optikai perspektívának a „szükségperspektívával” való gyakori felcserélésével és a témák néhol túlságos elvonatkoztatásával – nem is lehet mindig egyetérteni, kétségtelen, hogy *Mattis Teutsch* jóhiszemű és becsületes művész, akitől még sok maradandó értékű alkotást is várhat a magyar képzőművészet. A „Ma” kiállításainak során egyébként legközelebb *Murmann* József Árpád és *Uitz* Béla kollekcióit mutatják be.

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1917. okt. 14. – 9.)

Mattis Teutsch János képei. A magyar futuristák folyóirata, a *Ma* rendezte Visegrádi utcai helyiségében, izléses környezetben, ennek a fiatal erdélyi művésznak kiállítását. *Mattis Teutsch* János művészete, akármennyire különbözik is attól, amit a festők legtöbbször produkál, nem futurista művészet. Ellenkezőleg, hittel és bensőséggel eltelt komoly keresése az olyan egyéni stílusnak, melyben a természet előtt kapott szenzációi egész teljességükben kifejeződjenek. Még nem feltétlen ura eszközeinek, de stílusának ismertetőjelei máris erősen kiérzenek műveiből. *Mattis Teutsch* a jelenségek vonalszerkezete érdekli leginkább; a tájat, hegyeit és völgyeit vonalösszetevőikre bontja szét, hogy azután legjellemzőbb vonalaikból összerakja őket. Művészete szintetikus művészet: nem a közvetlen megfigyelésé, hanem az elképzelésé. Színei is épp olyan transzponáltak, mint a rajza. Sápadt, derengő színek, finom harmóniák, melyekben az átlagos néző hiában igyekeznék a természetre ismerni. De ilyen színekben látja a világot az álmodozó, a költő, ki mindenre a maga álomszíneit vetíti rá. *Mattis Teutsch* János szép tehetségének (amely érdekes linóleumnyomataiban sem tagadja meg magát) mi igaz örömmel kívánunk hozzá méltó feladatokon teljes megérelmődést.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1917. okt. 14. – 8.)

Mattis Teutsch János kiállítása. A *Ma* folyóirat kiállításai sorát egy értékes, új festő műveivel nyitja meg. *Mattis Teutsch* Jánosnak idáig alig néhány képe került a nyilvánosság elé, aztán pár metszete, melyek nem közönséges grafikusnak jelezték. Kiállításán olajfestményeit, akvarelljeit és metszeteit gyűjtötte össze, melyek a művész kialakult és egységes felfogását mutatják. Két fő jellemvonása: vonalszeretete és a tiszta színek kedvelése. Csupa tág a motívuma, néhol jelenik meg csak egy-egy alak; képei naturalisztikus motívumoktól eltávolodva stilizálttá válnak. A vonal külön életet él nála, egész rendszere a vonalak ritmusán nyugszik, és bár sok újszerűséggel lép fel, mégis befejezett, kellemes harmóniákat hoz. Ez a művészet párhuzamosan halad azokkal a vonal- és színritmikai törekvésekkel, melyek a francia *Henri Matisse* első kísérleteinél bukkantak fel. *Mattis* stilizáltsága nem száraz és nem üres, hanem tartalmas és változatos művészet. Igen erőteljesek akvarelljei, de olajképein is az egész tiszta festékfelrakással dolgozik, és szép eredményeket ér el. Nagyobb dekoratív feladatokra hivatott művésznak

látjuk, akiben, bár vannak nyugtalanságai, nincs zavarosság, nincs nagyképűség és nincs értelmetlenség. Inkább rokonszenves egyszerűség van benne, de nincs titánkodás. Feljegyezni való a művészről, hogy Brassóban él, tanár, s vidéki lekööttségében éli ezt a megbecsülendő, zárt művészéletet. A kiállítás megtekinthető a Visegrádi utca 15 alatt. Nyitva 10–4-ig.

(Bgy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1917. okt. 14. – 8.)

MATTIS TEUTSCH JÁNOS KATALÓGUSÁBÓL

Megindulásakor a MA folyóirat egy szokatlanul gazdag művészi akció keretében az állandó képi kiállítások rendezését is bevette kiteljesítendő programjába. Akikkel terveinket szóban és írásban közöltük, szkeptikusan elfintorodtak, a szokványos magyar szalmalángra gondoltak s inkább lebeszélni, mint bátorítani tudták kezdeményezésünket. Így még a legszélsőségesebbek is.

Első kiállításunkkal ismét egy nagy lépéssel dokumentáljuk terveink realizását, művészetünk öntudatos célba törekvését.

Mattis Teutsch János, mint a MA több erőssége, új ember a magyar képzőművészetben. Nem kamaszfiatal s produktivitása túl a nálunk annyiszor divattá szertelenedett külföld-utánzásokon, gazdag kulturális talajból felsarjad nagyigényű, tudatos művészet. Valahonnan a nyers bárdolatlanságból Párizson és Berlinen át az északi vidék hegykatlanaiban szűrődött le új utakra jelölt értékke. Művészi vitalitásának nagy erőpróbája az esztendők ótai isten háta mögé kényszerülése gazdasági kapcsolatokkal – minden munkája, elgondolása a metropoliszok mai életében gyökerez. Az annyi tehetséget sorba fullasztó vidék csak tönust adott fölségitő temperamentumának. Nem a vad lendületek és színekbe díszített prédikációk embere. Részben passzív természet, de módszere idegesen nyugtalan s a munkájának eredménye mindig nyugtalanító. Művészete ilyenségének a korban gyökerezett okai vannak. Innen képeinek határozott egysége. A fölérzett színeknek a rendező agyvelőn átdesztillált tisztasága, a dolgozó vonalaknak a matematikus kereteken is túl a kozmoszba komponált ritmusa.

Az új festőgeneráció legtehetségesebbeinek is előtte jár gazdag színskálájával és a tárgyak egymásra ható pszichikai elrendezésével.

Kompozícióit, amelyeket mindannyiszor érzés, kifejezetten szubjektív beleélés motívál, a legmélyebbre turo lényegkeresés emeli föl művészet elméletileg a mi szűkebb körből fejlődő – gazdagabb rétegből táplálkozó, állást foglalóbb munkásságunkhoz. Közösségünk általánosságokban van – sokszor egymás nélkül is helytálló.

Ha a ma domináló művészeti irányokban karakterisztikus helyet keresnénk Mattis Teutschnak (ő szász eredetű) a német pszichét teljességében kifejező expresszionistáknál találunk meg. Tőlünk való itt-ott elkülönülését tehát, elsősorban és gondolom véglegesen, fajisága determinálja. Ugyancsak ide vezethető vissza egyes képeinek (olajfestményeinek) külsőanyag-karakternelkülisége. A naturalisztikus kencézés undorával sokszor a másik, külsőségeiben már szinte a megkülönböztethetlenségbe finomodik át.

Anyagban az akvarellt uralja a legkiválasztottabban.

Markánsabb formakeresései a metszetekben súlyosodnak plasztikussá. Ez a puha test experimentumainál is alárendeltje. És eredményekből következtetve ebben az anyagban várom Mattis Teutsch János még szorosabb hozzánk kapcsolódását, teljes erő kibontását.

Kassák Lajos

*MA, II. évf. 1917. 12. sz. október 15. 195.)*⁸

⁸ Ua.: Katalógus bevezető. In: *MA folyóirat első képi kiállítása. Mattis Teutsch János gyűjteménye.* [Budapest, 1917.] 3-5.

MATTIS TEUTSCH JÁNOS A MA FOLYÓIRAT ELSŐ KIÁLLÍTÁSÁN (Festmények, akvarellek, metszetek.)

I. Abszolút festői eszközökkel dolgozik a művész, ha tisztán színnel, vonallal és formával fejezi ki érzéseit és érzésekre hangolt gondolatát a *világ dolgairól*. Ellenben „abszolút festőiség” szinte érthetetlen, nonszens.

Egy-egy vonal, szín, forma közvetlenül érzéseket idéz fel a nézőben és távoli érzés-asszociációkat, míg a természeti jelenség képe a szemlélő élménye szerint gyakran a festő szándékától eltérő érzéseket kelt.

Ezért választ egy-két festő, akik közé Mattis Teutsch is tartozik, absztrakt, a „természet”-ben nem található formákat, vagy absztrahálja célja szerint a természeti dolgok képét.

A szín, vonal és forma variáció-kombinációja a képen tehát nem mond el novellisztikusan valamit és nincs egy bizonyos természeti jelenséghez kötve, mint a táj-hangulat festés, hanem a festő a világ dolgairól való saját érzéseit *empirikus pszichológiával a nézőben újra életre hozza*, a mozgó mindenség milliárdnyi megnyilvánulását vonal-szín-formába projiciálva a szemlélő elé egyszerűsíti.

II. Tagadója ez a festés az „abszolút dekoratív”-nak, amit a régi doktriner gondatlanul ráfog az arab és főképp a kelta művészetre.

Mert minden vonalhajlat a psziché számára át meg át van járva jelentőségtől, és azért absztrakt ez a festés, hogy *célját az emberi pszichében* zavartalanul érje el, menten a jelentés számára idegen asszociációktól.

Zórád Géza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1917. szeptember 30.

Mattis Teutsch a festői eszközöknek (nem a metafizikai „lélekben”) az emberi pszichében (nem „rejtelmes” hanem) intuitive megkeresett hatásával dolgozik.

Amit a pszichében felidézni szándékozik: etikája, érzékeny és talán (ez gáncs is legyen) érzelmes. Minden festői újsága mellett is amit mond: szelíd és nyugodt. Táj-érzékítéseit gyakrabban űli meg a szomorúság, mint a humusz termékenységének öröme. Minden képe tájkép, és emberi alakjai a képen megfelelő módon egy-egy fával, dombjai egy-egy emberrel volnának behelyettesíthetők.

Nem gondolatot: érzést fejez ki mindig – ha megtalálnók az ellenpontozást, zenedarabok lehetnének egyszerre a képei.

Így: tájképeknek nevezhetők, vagy például: kép, mely a patak érzetét kelti (45. és 19. sz.). Kötöttebb (természeti jelenségek felismerhetőségével támogatott) képei közül a legkiválóbb a 30. számú, gabonakereszteket ábrázoló, szorzott perspektívájával, nyármeleg sárga színével és serkendező zöldjével az egy ívbe foglalt számtalan háttér-dombnak. – Gyümölcsöző tanulság lehet ez a kép talán egy más, hipernaturalista (kubista, futurista, szintetikus) művésznek, vagy, ha errefelé viszi a temperamentuma, Mattis Teutschnak magának.

III. Absztraktságában és végtelen változatosságában ez a festés a zene mellett a matematikával rokon, kiindulási és támadópontjában pszichofizikai.

Ez a nagy különbség Mattis Teutsch Jánossal szemben (aki közel egy évtizede nemigen mozgott ki Brassóból) a müncheni Kandinszkij művészetében, aki céljában metafizikus piktúrát űz.

Így Mattis Teutschban, különösen testes metszeteiben, több az erő, és magyar festők közt feltűnő tiszta koloritjában több a szuggesztivitás.

IV. Az abszolút festői eszközökkel készült képet meg nem érteni nem lehet. Célját az emberi pszichében pozitív vagy negatív irányban mindig eléri.

Lengyel József

(*Nyugat*, 1917. okt. 15. X. évf. 20. sz. 638–639.)

Képkiallítás. *Mattis Teutsch* János, a Brassóban élő szász eredetű fiatal művész munkásságát mutatja be első kiállításán a *Ma* címmel szövötközött irodalmi és művészi egyesülés. Mattis becsületesen törekszik arra, hogy a festőművészet nyelvének gazdagságát a kifejezés új eszközeivel gyarapítsa, de művészetében túl sok a tudatosság, aminek természetes következménye, hogy – miként a katalógus előszava mondja – a naturalisztikus kencézés undorával sokszor a másik, külsőségeiben már szinte a megkülönböztethetlenségbe finomodik át. Akvarelljeinek nőiesen lágy, kellemes színkezelését dicsérhetjük s linóleummetszeteinek vonalvezetése is ritmikus, lendületes.

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1917. okt. 17. – 8.)

KERNSTOK KÁROLY GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA

Izgalmas felfedező útján jelentős állomás: Kernstok egy kissé doktriner, de a mostani eredménytől visszafelé ítélve új értékekben is gazdag periódus után visszaérkezett a festőiséghez. Négy képe van az Ernst-múzeum termeiben, s a négy kép magában foglalja a többi összesen. Nemcsak azokat a klasszikusan tömör és egyszerű költeményeket, amelyek most itt vannak ezen a kiállításon, nemcsak a mély ítélettel és szédületes tudással akvarellben kifejezett megismeréseket, hanem az expresszionista korszak egész maradandó értékcomplexumát is. A tárgyilagos megfigyelés után, mikor a dolgok külső képét és az anyag és a forma látható sajátosságait már mind feldolgozta stílusában s a valóság tömör hiteles adatának jutott birtokába, egy lázas és emésztő időszakon át önmagát – azt a stílust, amelyben önmagát kifejezte – kutatta és vizsgálta ernyedetlenül. Sorra került a rajz, amely mozgást és zárt formát érzet és gyötrődve eljutott odáig, ahol a valóság adataiból nem maradt már egyéb, csak ami rajzban elmondható. A kompozíciót ugyanilyen tüzetes vizsgálat alá vette: a térben elhelyezkedő formák, a tér és a forma viszonyának problémáján kívül mi sem érdekelté más egy időben. A naturalista megfigyelés

közben gyűjtött adatokat szigorúan selejtezte és míg új és új formaegységeket épített a térben és kereste a látott és megfigyelt véletlen jelenségek mögött a törvényszerűséget, az okot, amely felelhetetlen élménnyé avat látszólag egyszerű jelenségeket, kétrendbeli új megismeréshez jutott el. Az egyik az, hogy a rajz és a szín eszközeivel nemcsak a körülhatárolt plasztikai formát, hanem annak a levegő és a fény jelenségeivel való összefüggéseit is ki lehet fejezni, a másik az, hogy a formák egymás mellett éppen úgy hatnak egymásra, éppen úgy elváltoztatják egymást, mint a színek. Sokszor fejcsóválásokkal fogadott nagy kompozícióin az eltorzított formák ennek az új megismerésnek lázában lettek: az első mámortól minden egyébről elfeledkezett a művész és fanatikusán hirdette ezt az új igazságot, mintha ez volna a piktúra maga s nem annak egy részletigazsága csupán.

Most aztán alkalmazva látjuk ezeket az új megismeréseket. A lázas gyötrődés után ismét a teljes és higgadt festőiség szállt a pompás vászra, és messzi távlatok és napsütés és a végtelen térben elhelyezkedő formák pillanatnyi képe, a színek szép egyensúlya és a világítás hangulatkeltő hatásai lepnek meg, akik erőszakos és idegenszerű szenzációkhoz szoktunk az ő részéről. De csodálatos nyugalom és magától értetődőség van ezekben a képekben, amit az első, a naturalista Kernstok sohasem produkált. A formák nem torzulnak, de nem is a valóság véletlen formái. A művész új világot épít a gyűjtött elemekből és miután megismerte a formák egymásra hatásának titkait, most már ezt a felfedezését nem célként látja, hanem ellenkezőleg eszköznek arra, hogy a valóság elemeiből kiselejtezzék azt, ami a művészet ősi és egyetlen célját, a nyugalmat zavarná. Nem azt a tényt írja le, hogy a formák egymás mellett eltorzulnak, hanem ellenkezőleg, olyan formákat tud már egymás mellé helyezni, amik nem torzítják egymást, és így tud harmonikus nyugalmi képet teremteni a valóság nyugtalan esetlegességeiből, és így lett az elméletből eleven művészi princípium. Kernstok rájött, hogy mi okozott zavart a festői kompozícióban: az, hogy a véletlenül együvé halmozott formák deformálódnak. Egy ideig ezt a felfedezését hirdette és demonstrálta képein, de csakhamar belátta, hogy nem egy új festőiséget fedezett fel, hanem ellenkezőleg, felfedezte egy új okát a festői kompozíció megzavarásának és boldogan és felszabadultan tért vissza a színes természet szabadságába, de gazdagabban azzal a tudással, amelynél fogva a formákat új és sokkal egyensúlyozottabb harmóniába tudja már foglalni, mert másoknál jobban tudja, hogy mik nem valók egymás mellé. Cézanne csinálta végig ezt az evolúciót (stílusban semmi köze hozzá Kernstoknak) és a Fayet-kollekció és a Vollard titkos raktárainak klasszikusan nyugodt Cézanne-képei előtt éreztük a zavartalan harmóniának ezt az elvonatkoztatott szépségét, mint most a „Fürdő nők”, a „Férfi akt” és a „Dunai ér mentén” és a „Falu felé” című képek előtt. Azt pedig, hogy dekoratív célú kompozíciói tökéletesek, ezek után mondani is felesleges.

(*Alkotmány, 1917. okt. 21. – 12.*)

Kernstok Károly kiállítása. Kernstok Károlynak az Ernst Múzeumban rendezett gyűjteményes kiállításán mindazok, akiknek emlékezetében él a művésznek néhány évvel ezelőtt bemutatott kollektív tárlata, jellemző tanulságul állapíthatják meg, hogy amily érzékenyen reagál a művészi lélek a hirtelen fölkapott szélsőséges irányok túlzásaira, éppoly biztosra várható, hogy az igazi tehetség minden új elméletet, ha eleinte látszóan meghódolt is varázsának, higgadtan szét tud bontani elemeire s kiválogatva, ami maradandó értékű, ez újabb értékekkel *eredeti*, meggyőződéssel helyesnek elismert művészi elveit fogja gazdagítani. Nevezhetjük ezt úgy is, hogy Kernstok megtisztulva került ki az utolsó évek belső forrongásából; bár azt hisszük, közelebb járunk az igazsághoz, ha úgy formulázzuk a tételt, hogy a művészt belső forrongás helyett inkább józan ítélőképessége vezette, amikor visszatért eredeti ideáljaihoz. Nagy tévedés volna azonban ezt a folyamatot az előretörő konzervatív érzés rovására írni. A művész régebbi és mai dolgai között lényeges különbség van, s e különbségnek magyarázata a művész természetes és várt fejlődésében van. Kernstok visszatért a természethez, mint amely minden művészetnek forrása, s amelyből mindenki, akinek ecsetjét tényleg ihlet vezeti, mindig újabb és újabb, meglepő harmóniát tud kicsalni. Legfőbb varázsát Kernstok mai munkásságának újonnan kialakult színérzékében látjuk, melynek eredményeképp különösen a zöld és kék színben bámulatos

finom, egyéni skálákat produkált. Mesterségének teljes ura: egyképp alkalmaz szélesen fölkent színfelületeket és aprólékos gondossággal kidolgozott részletező technikát. Tájékepei igen értékes alkotásai a magyar művészetnek, egyszersmind apoteózisai a magyar vidéknek. Üvegfestmény-kartonjait viszont tárgyilagosan csak akkor lehetne megbírálani, ha azokat egyszersmind üvegben megvalósítva is bemutatta volna a művész. Kevés művészeti ágnál jut fontosabb szerepe a művésztől részben független ipari munkának, mint éppen az üvegfestészetnél, ahol a művészelők munkás megsokszorozhatja a kartonban lefektetett művészi értékeket. A kartonokat szemlélve az az impressziónk, hogy kivált az aktoknál túlságos szerepe jutna a csak ráfestéssel visszaadható színárnyalatoknak, holott a valódi üvegfestő-technika mást, mint különböző színes üvegeket kivéve kifejezőeszközülnem használ. A múzeum folyosóját *Ligeti Miklósnak*, a bámulatosan könnyű kezű művésznek néhány szép darabja ékesíti. Megemlíthetjük még *Lukátsovits* Ili iparművészeti tárgyait is.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1917. okt. 21. – 10.)

Kernstok Károly kiállítása. Úgy látszik, hogy Kernstok Károly befejezte önmagával vívott évek óta tartó küzdelmét, amelyből a régi Kernstok került ki győztesen. A józan, robusztus naturalista áll megint előttünk, aki férfias érzelmességgel gyönyörködik a szép dunai vidékben s a falusi életben. Nincs szebb, mint a falusi élet, éneklí Tibullussal. A magyar tájnak ma alig van festője, azok a sovány kis tájrészletek, amelyek a kiállításokon felvonnulnak, készülhetek volna bárhol a világon és nem jobbakk ezeknél a vidéki témájú zsánerképek tömegei sem. Kernstok ecetjéből azonban epikus erővel, jelentőséget kapva törnek ki ezek a tájak és ezek a figurák, mint ahogy egy igazán nagy művésznél ez nem is lehet másképpen. Kernstoknak az Ernst-múzeumban holnap megnyíló kiállítása a nemzeti művészet szempontjából is fontos esemény.

(*Az Est*, 1917. okt. 21. – 6.)

KERNSTOK KÁROLY KIÁLLÍTÁSA

Kernstok Károly kétségtelenül a legjelentékenyebb magyar piktorok közé való, s ama nagyon kevesek közé, akik minden új produkciójukkal komoly becsű, jelentős értéket tudnak adni. Ezenkívül azonban Kernstok egyben a legbátrabb magyar festő, legbátrabb még saját magával szemben is, mert szinte szuverén megvetésével a maga tegnapijának vakmerő kockázatással dobja el magától mindig azt, amit tegnap csinált, ahogyan tegnap látta és cselekedte a dolgokat, hogy új problémákkal, új látással, új csapáson induljon el új eredményeket keresni. E nagy és gyökeres fordulatokat a saját művészi pályájukon csak a legerősebbek bírják el – s kétségkívül ezek közül való Kernstok is, mert amint cáfolhatatlan bizonyossággént áll, hogy az igazi zseni ugyanabban az alkotásban mindenkor megtalálja a maga stílusdivatja szerint való művészi szépség ideálját, ugyanígy bizonyos, hogy az igazi művész a maga metier-jének bármely stílusformáját válassza is a maga momentán kifejező eszközéül, egyéni értéke diadalmasan és teljesen szólal meg benne.

Kernstok új fordulása teszi aktuálissá az igazi művésznél ezt a bátor magamegtagadását, mert amit az Ernst-múzeumban rendezett új kiállításán most élénk tár – a legutóbbi két-három esztendő munkája – egész megjelenésében, keresésének útjaiban s végső eredményeiben is egészen megváltozott azelőtti piktúrájával szemben. Akik ismertük és szerettük előbbi dolgait, első pillanatra szinte megzavarodottan állunk ez új képek előtt, nem látván a hidat, amely a tegnaptól a mába kapcsolja át. S amikor ezt az áthidalást a magunk számára öntudatlanul megtaláljuk Kernstok művészi erejében, spontán arra kell gondolnunk, hogy a művészetek forradalmi rendszerint megelőzik a nagy világfordulatokat, s míg mi e rettentő világégés végét várva nagy és forradalmi átalakulások eredményeit, reménységeit lessük, ime itt van a művészetben, legalább egy művésznél – aki egész bizonyosan igazi és nagy művész – ez a forradalom, a maga forradalmi átalakulása – már lezajlott s bizarran vakmerő formaproblémák

után, nyugodt és egységes természetlátáshoz jut el. Hogy ez a hipotetikus gondolat így van-e s így igaz-e – ki tudja megmondani? Bizonyos azonban, hogy Kernstok ezt az átfordulást értékes és szép eredményekkel végezte el.

Végeredményeit összefoglalva míg tegnapi természetszemlélete a végsőkig leegyszerűsített, csak *lényeges* formák egymáshoz való alakí és színbeli harmóniáit kereste, a klasszikusan egyszerű és dominánsan ható részletek meglátásával ma a természet színbeli és formai teljességeit keresi, e tegnapi keresések eredményei alapján. Amennyire spekulatív és elméleti volt az előbbi forma problémája, olyan ösztönös és szuggesztív a mai, amilyen még csak kevesek, kiválasztottak számára való az előbbi, olyan megértető és megérezhető nagy tömegek számára is az új.

Az átmenet talán legvilágosabban egy dunai eret ábrázoló kis vásznan látjuk. Itt a fák és a part bizarr formáiban még a tegnapját látjuk, míg az erős színesség, a kompozíció és az egésznek valósággal naturalisztikus összbenyomása már az új Kernstokról beszél.

Teljes és végleges kialakulását egy Duna-parti részletében látjuk, a kiállításnak talán legsebb képében, melyen két női aktot és három másik asszonyfigurát komponál bele egy végletekig finom és teljes eszközökkel megfogott tájképhez. Gyönyörű ennek a képnek a harmonikussága, amely e sokféle szálból font kompozíció összes részleteit összefogja. Ennek diszkrét tónusaival ellentétben ugyanazon a falon az „öntöző lányok” virító színessége ugyanezeket az értékeket mutatja. Melegségével és sötét tónusaiban is intenzív színességgel hat egy kisebb képe, mely a dombok közül kicsillanó Dunát ábrázolja. Egy nagy dunai tájképe, az előtérben két hatalmas fával, a háttérben egy pari városka szinte szordínós képe ellentétével is tökéletes egyiséget ad. Aktjai közül egy hátulról világított férfiak nagy nyugalma s egy gyakrabban ismétlődő öltözködő női figura friss mozgása emberábrázolásban is Kernstok új keresését igazolják. S még ott is, ahol a leegyszerűsítő stilizálásra a legtöbb alkalom nyílik: üvegablakaiban és mozaikterveiben és a figurális ábrázolásában a természethez való közeledése a fontos s a stilizálást inkább a kompozícióban helyezi el. A hat természet megtöltő képek közül e néhányat választottuk ki, mint legjellegzetesebbjeit új termésének – amelyhez számunkra egész meglepetésszerűen jutott el. Talán később, ha még egy ideig ezt az utat folytatja – megértjük majd, hogy miért éppen ide jutott el. Ez különben mellékes kérdés – e kiállítás értékeivel szemben.

A kiállítás keretében egyébként Lukaszovits Ily fiatal iparművész debütál nagyon szimpatikusan [...]

Bálint Lajos

(Magyar Hirlap, 1917. okt. 21. – 7–8.)

Kernstok Károly. Türelmesen vártuk, hogy a modern magyar művészet egyik legerősebb mestere, Kernstok Károly, megtérjen stíluskereső útjáról. Esztendőök óta alig hallottunk róla, a kiállítások nyilvánosságától, mondhatni, teljesen visszavonult, idő kellett hozzá, hogy a kiforrási, a tisztulási folyamat végéhez érjen a lelkében. Most aztán megérkezett. Elhozta legújabb termését, a zavaros, forrongó mustból lett zamatos, hamisítatlan erejű, tiszta bort, amely megőrizte vulkanikus termőhelyének tűzét.

A művész, aki nemes ambícióval kereste, kutatta a művészetben az igazságot, aki a maga ideáljai kedvéért a járt ösvényekről nehéz, rögzös útra lépett, lemondott könnyen elérhető sikerekről, szembenézett gúnnal és elfogult támadásokkal, előttünk áll kutató útjának eredményeivel. A „Nyolcak” egykori vezére *gyűjteményes kiállítást rendezett az Ernst-múzeumban*, hogy számot adjon élményeiről, hogy megmutassa, milyen konzekvenciákat tudott leszűrni azokból. A naturalizmus és impresszionizmus színtobzódása, szemben az újabb irányok mindent kizáró formakultuszával, az érzés és az értelem vívták harcukat Kernstok művész-lelkében, hogy végre létrejöjjön közöttük a „megegyezéses béke”, amelyben a festészet mindkét alapvető eleme, a szín és a forma megtalálja az érvényesülését. A színt és a formát harmonikus egységbe foglalni, a művészi munkában az érzés mellett az értelemnek is kellő helyet biztosítani, láthatóan ez Kernstok célja, s ezt a célt közelíti meg – még mindig további emelkedést, érlelődést ígérő – új képei.

Száz körüli katalógus száma van a kiállításnak: legjobban jellemző darabjai a „Dunai táj”, amelynek tulajdonjogát már a Fővárosi Múzeum biztosította, a „Falú felé”, azután ez utóbbinak

stúdioma, a „Haza felé”. A „Dunai táj”-on mesteri hévvel festette meg a két impozáns zöld fát, a Duna-kikötő vizének tükrözését, a „Falu felé” című képen az alakok mozgása kitűnő. A „Szeles idő a Dunán”, a „Zivatart”, a „Parton” is a javából valók, párás levegőjükkel, kékes, zöldessárgás tónusokkal, remek felhőkkel. A víz partjára helyezett alakjai már nemcsak mesterművi tanulmányok, hanem valóságos élő emberek. És valamennyi alkotásán feltűnik, hogy struktúra dolgában mennyit nyert Kernstok a „Nyolcak” ideje alatt. Egy leányarcképe (rózsaszínű blúz, kék háttér), a finomság, lágyság és a karakterbeli erő egyesülése. Néhány szebbnél szebb akvarelljét is látjuk, míg csökkenetlen dekoratív érzékéről, pompás vonalvezetéséről, komponálni tudásáról a Grünwald-villa számára készült üvegekkel és mozaik tervei adnak nyílt bizonyosságot.

Ligeti Miklós néhány szép szobrával – a „Kút” és a „Faun és Vénusz” c. kompozíciók válnak ki közülük leginkább – emeli a holnap megnyíló Kernstok-kiállítás érdekességét.

m. e. [Magyar Elek]

(Magyarország, 1917. okt. 21. – 10.)

Kernstok Károly képei. Egy-egy új Kernstok-kép megjelenését mindig nagy érdeklődés előzi meg, érthető tehát, hogy azt a kiállítást, melyet az Ernst-múzeum a művész újabb keletű munkáiból gyűjtött össze, szokatlan kíváncsisággal várták. Hiszen Kernstok Károly munkásságáról már rég nem adott ilyen kimerítő beszámolót, legutóbb látott képei pedig forradalmat, új törekvéseket jelentettek és egyúttal fogadkozások voltak amellett, hogy a művész nem áll meg akkori eredményeinél. És tényleg: új képeivel visszatért a régi Kernstokhoz, a természethez, az élethez. Kernstok csodálatos bátorsággal tudott lemondani kísérleteinek sok eredményéről, de ezek egy részével piktúrája megerősödött, gazdagabbá lett. A kiállítás legfeltűnőbb vázna a „Dunai táj”. A meleg színek, amelyek különben az új Kernstok-képek közös értékei – nemes egyszerűség, a táj odaadó szeretete sugárzik ki ebből a képből, amelyet Bárczy polgármester sietett a főváros részére megszerezni. A többi tájkép, néhány festői szempontból különösen értékes vízfestmény a magyar képzőművészet örökbecsű remekmunkája lesz. A közönség holnaptól kezdve tekintheti meg az értékes kiállítást.

(d. g)

(A Nap, 1917. okt. 21. – 8.)

Egy művész megérkezett. Kernstok Károly gyűjteményes kiállítása. Nyergesújfalu idilli csöndjéből több évi munkásságának eredményével lép ismét a nyilvánosság elé Kernstok Károly. [...] El-elnézem, amint az Ernst-múzeumban kiállított gyűjteményének egyes képeire valami különös fürkésző, szinte vadászszerű pillantással tekint: külső megjelenésében a megtetszített monumentálisan férfias egészség, bévül kétlakiság, csupa lelki tusa és meghasonlottság. Roppantul hasonlít a negyvenöt éves Böcklinre, avagy ennek hasonmására, Szinyei Merse Pálra, akinek híres Leibl-portréja alá akár Kernstok Károly nevét lehetne írni.

Kernstok kétlaki természet. És itt nem célzok politizáló mükedvelésére, mert ez éppoly kevésbé fontos, mintha esetleg bélyeggyűjtő is lenne. Az alkotóművész és a reflektáló esztétikus összhangtalan vegyülete ő, hiszen az egész világművészetben ebben a pillanatban csupán Goethét tudom, aki ezt a két heterogén elemet veszedelem nélkül tudta magában hordozni. Istenem, mennyi becsületes keresés, munka és lelki tusa vonul fel előttem, ha végig gondolom az Olaszországból visszaérkező Kernstok „Csók”-jától kezdődőleg az utat az Ernst-múzeum küszöbéig! Végtelen tisztelet fog el ennek az igazi művésznek viaskodásai előtt, amelynek esetleges kudarcai is még mindig értékesebbek, mint az üzleti pingálás jól honorált vastag aranykeretei.

Kernstok ma már maga is tudja, hogy sokáig tékozlója volt a művészetnek, aki ímhol – amint jelen kiállítása mutatja – megtérve tért vissza az igazi szépség apai házához. A baj ott kezdődött, amikor Kernstokban az analízáló esztétikus kerekedett a művész fölé, megbolygatván a természetes rendet. *Ő programszerűleg új művészetet keresett, csak hogy ezt meg lehet esetleg találni, de keresni – soha!* Akik új művészzel ajándékozzák meg az emberiséget, erről csak utólag értesültek az esztétikusok részéről, jómaguk csupán önkéntelenül daloltak, *wie*

Ihnen der Schnabel gewachsen ist. Így dalolt eleinte Kernstok is, de egy szép napon bozontos üstökéhez kapott és törte a fejét új szabályokon, amelyek szerint azután pingálni fog. Pedig a művésznek előbb pingálnia kell és „művéből von le új szabályt, nyűgül talán, de szárnyakul soha egy törpefajnak az absztrakció.”⁹

A világháború rémes borzalmi közepette, amelyek a valóság undokságai elől menekülő művész lelke számára még nagyobb magányt teremtenek, ismét jobbik lényére eszmélt Kernstok. Sok mindenben, még önmagában is csalódva visszatért minden fájdalom örök vigasztalójához, a *Természethez*, minden szépség, igazság és lelki föllendülés ósanyjához. Ledobta lelkéről a negélyezés mesterséges drapériáját, intellektusáról a kiókumlálás nehéz parókáját és a gyermek egyszerű, jámbor áhítatában levetett sarukkal állt ki isten szabad ege alá. Így mutatja őt be e gyűjteményes kiállítása.

Gergely István

(8 Órai Újság, 1917. okt. 21. – 7.)

Kernstok Károly kiállítása. Az Ernst-múzeum legújabb kiállítását Kernstok művészetének szenteli. Kernstok legjelesebb modern mestereink közül való, olyan egyéniség, aki méltán követelheti az elismerést. Ő is azok közül való, akik művészetükben erupciókat rendeztek, mint a kitörő vulkánok. De a vulkánok tobzódásai bármily nagyszerűnek is látszanak, értékessé csak akkor válnak, ha lankás oldalainak a kiömlő láva termőrétegeiben isteni borokat teremnek. Így váltak hasznossá művészeinkre is az ő erupcióik, melyeket annak idején „új nagy művészetnek” hirdettek a hozzá nem értők, pedig csak erőpróbák voltak a későbbi alkotásokhoz. Modern művészetünk több jeles mestere ment át ezeken az experimentálásokon, hogy most művészetükben megijodva, erősödve és finomodva újra komoly alkotásokat tárva élénk új élvezetekben részesítsenek. Kernstok is rendes medrűkbe terelte vissza aktjainak túltengő izomzatát, a formáik elefantizmusát, a természet utáni impresszióinak özönvíz előtti fantasztikumát – s most előttünk áll egy poéta, aki a magyar föld szépségének hódol, a tájképek szűzies tisztaságát keresi, naturalista a legnemesebb értelemben. Lelkén átszűri a szépségeket s ezt színekkel tolmácsolja. Ha erőt fejt ki, ezt az igazán erős emberek nagy szerénységével teszi, akik bivalyt tudnának leütni, de még a legyet se szívesen bántják. Kernstok száz darabból álló kollekciójában termék szerint váltakoznak az ő finom Duna-menti tájimpressziói, hatalmasan megrajzolt és mesterien megkomponált üvegablak- és mozaik-tervezeteivel, melyekben páratlan virtuozitás van. Művészi munkálkodásának különféle korszakaiban ez mindenesetre a *megtisztulás* korszakát jelenti, mely további nagyszerű kivirágzást ígér, amire biztosíték a mester nagy irodalmi műveltsége is.

Hiába! Minden lekicsinylés és kiátkozás dacára megértük azt, hogy a művészetben a költői tartalom újra visszaszerzi jogos pozícióját. A művészetben mégiscsak *legfőbb* a művészet.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1917. okt. 21. – 8–9.)

Kernstok Károly. Több éven át nem kerültek Kernstok-képek a nyilvánosság elé. Most azonban a képeknek és a rajzoknak egy nagyobb sorozatát mutatja be Kernstok az Ernst-múzeumban, s ez a kollekció arról tanúskodik, hogy Kernstok művészete elérkezett érdekes s jelentős fejlődésének harmadik korszakába.

Azok a képek, amelyek a Nyolcak vezérévé avatták Kernstokot, látszólag igen távol estek a fiatal Kernstok erőteljes naturalizmusától. És Kernstok legújabb műveinek egyszerű, tárgyilagos természetlátása, tiszta, nemes harmóniája, üde tónusgazdagsága mintha meghazudtolná, viszszaeszná a közelmúlt Kernstokjának törekvéseit. Hiszen az öt-hat éves Kernstok-képek puritánul rideg vagy éppen geometrikusan csupasz konstrukciók. De az ellentétek a fejlődés három fázisa között csupán látszólagosak.

⁹ Madách Imre: *Az ember tragédiája*. X. szín. „Művéből fog készíteni új szabályt./ Nyűgül talán, de szárnyakul soha / Egy törpe fajnak az absztrakció.”

Nagy, nyugodt foltokba rendezik el a fény és az árnyék váltakozásait Kernstok korai, naturalista képei is: leegyszerűsítik, összefoglalják a formákat és a tiszta egyensúlyt keresik az alakok elrendezésénél. A tizenöt-húsz év előtt festett „Emmauszi ifjak” vagy az „Anya és gyermeke” felépítésüknek világos, egyszerű architektúrájával, formanyelvüknek nagyvonalúságával, nyugalommal egy olyan művészeti világfelfogást képviselnek, amely teljes ellentéte az impresszionista festésnek. Ez a szembe helyezkedés az impresszionista festői látással tudatossá, nyomtatékossá, tendenciózussá éleződött ki Kernstok második korszakában. Az ekkor festett képek heves, sőt túlzott tiltakozások az impresszionista irány ellen, amely a pillanat mulékony színhátásait, a mozdulat friss elevenségét rögzíti meg, mellözve a konstruktív elemeket, közömbösen a tájék és az emberi test felépítése iránt. Kernstok viszont egy ideig az emberi testnek csak az architektúrájával törődött. Szinte azt mondhatnók, hogy a csontváz inkább érdekelte Kernstokot, mint az, ami elevenné, esztétikussá, széppé teszi a testet.

A kompozíció csalhatatlan és mégis mesterkéletlen biztonságáig nem jutott volna el Kernstok, ha nem tagadja meg egy időre a felület szépségeit a konstrukció, a lényeg kedvéért. És az eredmény megéri azt az árat, a küszködésnek, az aszkézisnek éveit.

Az új Kernstok tájképei és figurális művei konstrukciójukban rendkívül világos beszédűek, tiszta szavúak. De a konstrukció tisztasága már nem a felület szépségeinek rovására érvényesül. A még nemrég aszkétikus formák most teltek és elasztikusak. Nyomatékosan, ünnepélyes tisztaságban bontakozik ki a tájékok architektúrája, de azért felragyog a természet gazdag, derűs színpompája. A színek kivirágzása nem mossa el, nem zavarja meg a formák tisztaságát. És akármilyen szilárd is a figurális kompozíciók felépítése, azért természetesekek, könnyedek, frissek maradnak ezek a képek.

A „Duna part” öt kis nő alakjának csoportosítása és a mozdulatok ritmusa ritka tisztaságú, nemes melódia. A tájképek tónus-fokozatai és színskálái gazdagok, tartalmasak, frissek. Színpompájának üde tavasziaságával Szinyei Mersére emlékeztet némelyik tájék. Más tájképeken viszont romantikusan mély tűzük van a színeknek.

Kernstok kiállította nem egy olyan munkáját is, amely igazán nem kívánkozik a nyilvánosság elé, mert csak műhelyhasználatra készült jegyzet. És éppen a szuverén biztonság egyszerűen könnyelműségre csábította a művész ecsetjét. De ritkán láttunk magyar kiállításon annyi valóban kész, monumentálisan érett képet, mint most az Ernst-múzeumban. Az üvegfestményekhez és a mozaikképekhez készült kartonok némelyike igen szép példa arra, hogy a valódi monumentalitás nem kívánja a valóság meghamisítását és nem összeférhetetlen a formanyelv szelíd természetességével.

Az Ernst-múzeum előcsarnokában *Ligeti* Miklós állított ki egy sorozatot régi és újabb plasztikai munkáiból: javarészt jól ismert darabokat. Közülök az Anonymus-szobor kicsinyített mása és a Szent István-fej reprezentálják legszerencsésebben Ligeti művészetét.

(f. g.) [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1917. okt. 21. – 9.)

KERNSTOK KÁROLY KIÁLLÍTÁSA

Valamikor, ha a visszatekintés ideje elkövetkezett már, ritka érdekes művészetszociológiai feladat lesz *Kernstok* Károly pályájának fordulásai előtt megállni és irányváltotatásainak okait megkeresni. Belső kielégítetlenség, a kor nyugtalansága, távoli példák sarkalló hatása: ez vagy amaz, vagy mindannyi együttvéve hajszolta művészetének újabb és újabb metamorfózisaihoz ezt a ragyogó tehetséget!

Mert ragyogón jelentkezett már első bemutatkozásain. Forma- és színismerettel és a kifejezőképesség sok minden eszközével fölszereltnek. Jól emlékszünk első képeire, majd az utánok következettek. Mint abban a korszakban – a nagybányaiak mozgalmának kellős közepén – mindenki, a fiatal Kernstok is mohó naturalista volt. Fokról fokra könyörtelenebb, a torzításig könyörtelen keresője a színbeli igaznak és megvetője minden egyébnek. Közben kész művésszé érett és mesteri műveket alkotott.

Azután elkerült Párizsba és ott a magáénál újszerűbb törekvésekkel ismerkedett meg. Nem igen lehet szó arról, hogy valamelyik francia művésznak hatása alá került volna. A külföldi példa nem annyira érzékeire hatott, hanem eredendő elmélkedő hajlandóságát ébresztette munkára. Az új elméletek kezdték érdekelni, és mind erősebb lett benne a vágy, hogy a természetnek fölébe kerüljön. Legutóbbi kiállításán – az emlékezetes Művészházbelin – láttuk annak a korszakának alkotásait, gyors lendülettel fölvezolt lovas-képeit, háttérükben a képszerű elrendezéssel megfestett tájakkal. Kísérletezés volt, de igen határozott irányúnak látszó kísérletezés a dekoratív stílus felé. Marées problémái újultak meg a magyar művész keze alatt. Attól az időtől fogva kezdett tisztára dekoratív feladatok iránt is behatóbban érdeklődni. Azóta készített színes ablak terveket és mozaikkartonokat.

Minden jel arra vallott, hogy Kernstok tehetsége a nagy díszítő stílus törekvései felé tágul ki. Természetes és logikus is lett volna, hogy ha a naturalizmus véletlen adta sugallataitól függetlenül tudta magát, az akarat és elhatározás irányában folytassa útját a szerkesztés nagy feladatai felé. Akik ezt várták Kernstoktól, azoknak ma megnyíló gyűjteményes kiállítása (az Ernst-múzeumban) csalódás lesz. Mert Kernstok váratlan fordulattal visszatért a naturalizmushoz. Újra a természetre bizza magát: nemcsak ihletet kér tőle, hanem képeinek tárgyát is belőle meríti. Nem panaszképpen állapítjuk meg, mert hiszen a naturalisztikus festés éppen olyan rangú módja az ábrázolásnak, mint a vele ellentétes irányok. S ha többre becsülnők a szerkesztő festés feladatait, megvigasztalódnánk akkor is a legújabb Kernstok eredményein. Nem egyenletes ugyan, érték szerint, ez a kiállítás, de néhány darabja legjava művészet: biztos egyensúly-érzéssel megszerkesztett és megfinomodott ízléssel, megtisztult színekkel kifejezett természet.

A kiállítás legértékesebb része talán az első terem vízfestmény-gyűjteménye. Mesterkedés nélkül készült, igen egyszerű előadású, megragadóan színes és képszerű felfogású kis alkotások. Az olajfestmények között némelyiken fájdalmat okoz a szemnek a Renoirosan szivárványos színezés s a színfelfogásnak az agg francia mesterre emlékeztető több egyéb sajátossága. De az olyan meghiggadt és megtisztult naturalizmus előtt, amilyent a „Tél” című (39. sz.) kis kép vagy a legtöbb Kernstok-i táj felhőzetének megfestése képvisel, a naturalizmus legelfogultabb ellen-sége is megemelhetik kalapjukat.

Mégsem fejezhetjük be szemlénket némi fájdalmas érzés nélkül Kernstok régebbi kartonjai láttára, melyeket talán kár is volt újabb műveivel kiállítania. Mekkora monumentalitásnak ígéretei rejtőznek abban a hatalmas kartonjában, mely a kiállítás hatodik termében mintegy odafelejtve függ! Mekkora forma- és színerő a vázlatállapotú rajzban és milyen monumentalitás a téma felfogásában!

A kiállítási helyiség halljában *Ligeti* Miklós mutatja be egy sorozatnyi újabb szoborművét, a termekben pedig *Lukátsovits* Ili izlése iparművészeti tárgyait.

Elek Artúr

(Az *Újság*, 1917. okt. 21. – 10–11.)

KERNSTOK KÁROLY ÚJ KÉPEI

Hosszú hallgatás után újra a közönség elé lép képeivel (az Ernst-múzeumban) Kernstok Károly, és arcát megmutatja. A nyilvánosság előtt nem szerepelt, amióta lezáródtak a modern magyar piktúra legérdekesebb mozgalmái. Milyen lett? Mit dolgozott? Milyen irányt vett? Minderre most adja meg a választ.

Kernstok tiszta naturalista alapokon indult fiatalon. Az érett és értékelt impresszionizmusnak vette át eredményeit. Tudatos felfogás, minden szentimentalizmustól ment realizmus, rusztikus erő, férfias líra érződtek művein. Nem volt hideg és kemény, de ellágyuló sem, higgadt, szemlélő volt, nem lírikus, de epikus. Amikor a modern művészet új eredményei feltárultak, az elsők között volt, akik ennek hatása alatt rekonstruálták a magukét. Kernstok elemeiből kezdte újra összerakni művészetét, a régít csaknem teljesen félretette. Eddigi képei tájak és emberek összefüggése volt. Most a tájat teljesen elhanyagolta. Az emberi formák érdekelték. Konstruált, a természetből eltávolodott, szintetikus és a lényeges formák hangsúlyozója lett. Sok ki nem alakult törekvés és sok szép eredmény jelzik ezt az idejét. Pár éve ezután a csöndes magába merü-

lészé. Újra szembekerült a természettel. Erről a harmadik stációról számolnak be most képei, és azt jelzik, hogy átadta magát a természet gyönyöreinek. Nyergesújfalun élt, túl Esztergomon, a Duna partján, és ezzel egy új magyar vidék lépett be a magyar művészetbe. Új eredményeit arra használta fel, hogy revidálja és megjavítsa régi naturalista művészetét, s most az egykori Kernstok támad elénk, szabadabban, fenntartás nélkül, mélyebben és boldog, férfias őszinteséggel. A spekulatív konstrukciók helyett most a természet meglátott motívumai adják művésze lényegét. A formák előre megfontoltsága helyébe a formák természetes variációi léptek, a képek súlypontja az emberi alakokról a tájakra tolódott át. Meggazdagodott koloritja is, míg régebben a nagyobb terek színellentétei érdekelték, most analizál, boncol, és színjátékokban gyönyörködik.

Ezek talán Kernstok átfarmódásának főbb és feltűnőbb festői jelenségei. Ezenkívül nagy művészi és emberi karaktere a kiállításnak, hogy a magyar föld életének rusztikus jelenetei tárnak fel, úgy, mintha mesterek, Millet és Pissarro hangulatát éreznők. Ezek a Kernstok-képek – és ebben áll a nagy erejük – nem egyszerű motívumok, és nem festett portrék a földről. Ilyen különös zamattal, ragaszkodó szeretettel, megismerő erővel és kifejező készséggel nem adták vissza idáig a magyar földet. Nem a cselekményei fontosak ezeknek a festményeknek, nem az, amint dolgoznak az emberek, az utcákon hazaballagnak, nem amint a Dunán asszonyok súlykolkolnak vagy testüket mutogatják fürdőzők, hanem amint az emberek összefüggnek a földdel, és elválaszthatatlan járulékaik lesznek a természetnek. A magyarnak, parasztnak röghöz kötöttségét, földszerelmét zengik pogányos erővel a képek, nem cselekményt adnak, nem leírnak, de a földön foglalatostkodó, mozgó emberekkel érzékeltetik e Duna-parti tájak falusi életét. A „Nyergesújfalusi táj”, „Öntöző leányok”, „Delelő kecskék”, „A falu felé”, „Kilátás”, „A Duna partján” ennek a kiállításnak legjellemzőbb és a legteljesebb képei, s az a néhány téli táj, melynél jobb megszólaltatója az oroszos magyar télnek alig akad.

Grafikai munkákból ezúttal keveset hozott Kernstok, ellenben pár pompás akvarellje ismét csak a természet őszinte hódolójának mutatja. A kiállítás egy termében dekoratív természetű munkáit gyűjtötte össze. Egy üvegablak-tervét, mely összecsendülő harmóniájával hat, és egy mozaikvázlatát, mely már készen áll egy budai villában. Régi konstruktív törekvéseinek merevsége ezeken is eltűnik, de bizonyos görögös klasszicitása maradt a formáknak, melyeken túlviharzott már a régi keresés, és inkább a tiszta pozitivitás uralkodik rajtuk.

Benső értékeiben nem új kiállításán Kernstok. Odaért, ahová bizonyára művészi lelkiismerete vezette. Külső megnyilatkozásában azonban új embert kapott a közönség: a magyar rög legmegértőbb festője most jelentkezett.

Böloni György

(Világ, 1917. okt. 21. – 7.)

KERNSTOK

Éhes hadimilliomosok már mind megvették és mi nem látjuk majd többé ezeket a képeket. Miért vannak múzeumok, ha nem arra, hogy megtartsák a szegények kincsét, azt a művészetet, amely nem lehet a gazdagoké, mert elemi és korlátlan, mint a természet? Államférfjainkat ideküldenénk az Ernst-múzeumba: a magyar szupremácia van itt képekben írva, – még több, az Európában egyenlő értékű magyarság, amit dokumentálnunk kell majd éspedig ilyen tettekkel, ha számon kérik a fajták szabad és egyéni létének jogcímeit. Legalább négy kép van itt olyan, hogy be kellene iktatni a magyar fajta bizonyítékai és érvei közé, osztrák nagykövetek helyett külföldre küldeni, hogy értünk beszéljenek és e négy képekallódása a pénz kíméletlen vásárlásán van olyan sérelme a magyarságnak, mint az, hogy Tisza gróf megbukott, vagy az, hogy valaki nem államtitkár.

A fürdő nő, egy bronzszínű férfi akt és emberek egy napos országúton. A negyediket – talán ez a legszebb magyar tájkép, – *Bárczy* vette meg a Fővárosi Múzeumnak. A fél Gellért fürdőt megbocsájtjuk neki ezért. Összefoglalás és egy új stílus teljessége ez a négy kép. Még nemrégiben láttunk Kernstokot a forma és a kompozíció problémáival ádáz harcban s ez időben való képei demonstrációk voltak, szemléltető ábrái kísérletekkel megismert optikai törvényeknek,

amelyek legnevezetesebbje az, hogy a formák éppen úgy változtatják és torzítják egymást, ha együvé kerülnek, mint a színek. Gyengébb fiatal társai bele is veszekedtek ebbe az ideologikus piktúrába, Kernstok pedig visszament a teljes festőiséghez, s nem az elvont mozgást és az öncélú kompozíciót és a szándékosan torzított formát festi többé, hanem ismét a színes tér és a benne lebegő forma fenoménjeit. De nem elbeszélője már a látott dolgoknak, hanem költeményt alkot belőlük, nem a valóságot ábrázolja már, hanem a valóság alaposan megértett, értékelt és tudatosan új egységekbe foglalt részleteivel a maga lelki élményeit. Volt naturalista, aztán szorgos tanulmányokon új kifejező formákkal gazdagította stílusát, hogy ne krónikása, hanem költője lehessen a természetnek, akihez íme visszatért. Most tiszta harmóniakban tudja feloldani a végtelen élet zavaros és nyugtalanító képeit.

Márkus László

(*Déli Hirlap, 1917. október 23. – 3.*)

A Kernstok-kiállítás megnyitása. Vasárnap délelőtt nyitották meg Kernstok Károly festőművész gyűjteményes kiállítását az Ernst-múzeumban. A megnyitón *Majovszky Pál* dr. jelent meg a kormány képviselőjében, míg a nagyszámú közönség körében jelen volt *Wlassics Gyula* báró, *Bárczy István* polgármester, *Molnár Viktor*, *Petrovics Elek* dr., a Szépművészeti Múzeum igazgatója, *Wildner Ödön* dr. tanácsnok. A megnyitón a képek legnagyobb része már el is kelt.

(*Az Újság, 1917. okt. 23. – 11.*)

A „Ma” kiállítása. A képzőművészetben nehéz megállapodni a *ma* művészetében, mert hiszen a futuristák már a *jövő* művészetét adták. Az igaz, hogy vagdalt tüdő és májfoltokkal vegyesen s azokkal a bizonyos külön úszkáló fülekkel és szemekkel, melyek a táncosnő mozgását jelzik. A kubizmus és pointillizmus is meghaladott dolgok, tegnapiak, tegnapelőttiek, tíz év előtti divat kopott kísérletei. Most a „Ma”, a legifjabb művészek e radikális fóruma külön kiállítások keretében hirdeti új törekvéseit s a *ma* művészetét *Mattis Teutsch* János kollektív kiállításával vezeti be. A fiatal művész Brassóban él és az *expresszionista* piktúrát kultiválja. Művészete légiiesen átértett színes vonalak és foltokból áll. Bajtársai azt mondják erről, hogy: „A naturalisztikus kencézés undorával sokszor a másik, külsőségeiben már szinte a megkülönböztethetelenségbe finomodik át külsőanyag-karakternélkülisége.” Ez a kritika hüen jellemzi, s akik a külsőanyag-irtózat álomvilágát szeretik s megértik azt, hogy a megszokott formák, rajzvonalak és hétköznapi színek nélkül is lehet festeni, a „főlértett színeknek a rendező agyvelőn át desztillált tisztaságával, a dolgozó vonalaknak a matériás kereteken is túl a kozmoszba komponálás ritmusával” – az élvezni fogja *Mattis Teutsch* műveit.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap, 1917. okt. 25. – 14.*)

KERNSTOK KÁROLY PÁLFORDULÁSA

Ami eddig volt, az „olcsó külsőségek, a túlzott megjelenési formák utánzása s a mesterséges zaj, amit azzal csaptak”, az – pardon! – csak *tévedés* volt. A kérdést: hogy a művész *hű maradt-e* önmagához? – „fel sem szabad ma vetni”. Ma nem illik mást megállapítani, mint hogy: „a *naturalizmus* Kernstoknak ügyis *első szerelme* volt”. Igaz, hogy az út, amit eddig Kernstok befutott, „új és töretlen ösvény volt, s ez az út most félbenmaradt”, de ez a veszteség semmi ahhoz, hogy ezzel szemben viszont legalább „a magyar tájképfestés csak most kezdődik – vele”. Különben is „eddig dolgait ő maga is csak kísérleteknek tekintette, új célok elérésére és azokat bölcs mértéktartással csak ritkán hozta a közönség szeme elé. Ő maga sem akarta azokat másként értékelni”; ő *sohase azonosította magát* a „spachtli-festészettel, a stupid színpacákkal és értelemnélküli összevisszaságokkal, amiket sokan zsenialitásnak neveztek”. Ma már „befejezte önmagával való mérközését”, ma már „*új stílusa van: a megnemesedett impresszió-alakítás*”.

Más. „Azok a képek, melyek a Nyolcak vezérévé(!) avatták Kernstokot, *látszólag* távol állanak” a naturalizmustól, s a legújabb művek mintha „*meghazudtolnák, visszaszűnnek* a közelmúlt Kernstokjának törekvéseit”. De az ellentétek – persze – „csak *látszólagosak*”. Mert már „a tizenöt-husz évvel ezelőtt festett képei is olyan művészi világfelfogást képviselnek, amely *teljes ellentéte az impresszionista festésnek*”. Ő mindig is „túlzott tiltakozásokat” festett az impresszionizmus ellen. Ma azonban itt-ott „Szinyei Mersére emlékeztet, másutt viszont romantikus”.

Más. Kernstok csak „*átvette* az érett és értékelt impresszionizmusnak az *eredményeit*”, s mikor a modern művészet *eredményei* feltáruultak, az elsők között volt, akik ennek hatása alatt rekonstruálták magukat”, de ezt az idejét jórészt csak „ki nem alakult törekvések” jelzik. Ma „*benső értékeiben nem új kiállításán* Kernstok odaért, ahova *bizonyára* művészi lelkiismerete vezette. *Külső megnyilatkozásában* azonban új embert kapott a közönség”. És végül: Kernstok „erupcióit új művészetnek hirdették annakidején a hozzá nem értők”. De Kernstok *ma már* „rendes medrűkbe terelte vissza aktjainak túltengő izomzatát, a formáik elefantizmusát, a természet utáni impresszióinak özönvízelőtti fantasztkumát”. Ma csak úgy fejt ki erejét, mint „aki bivalyit is tudna leütni, de a legyet se szívesen bántja”.

A kertelésnek, csürés-csavarásnak, ferdítésnek és jöhiszemű vagy tudatos hazudozásnak ezt a fertőjét lecsapolni szinte lehetetlen. Szegény adminisztráló-kórus egészen belezavarodott; nem értette meg jól az instrukciókat, összevissza beszél, csak egy jól megfogalmazott megállapítás húzódik végig vörös fonál gyanánt az egész sajtó-kóruson: „Kernstok befejezte harcát önmagával”. És ez csakugyan igaz: Kernstok befejezte. Végleg befejezte. Aztán jön a jelen „értékelése”. A tájképfestészet eddig egyáltalán nem is volt felfedezve. Csak most kezdődik. Markótól Ferenczy Károlyon át Katona Nándorig az egész eddigi tájfestés semmi. Nagybánya, Szolnok, Kecskemét nincs. Csak Nyergesújfalú van. „A magyar földet, a magyar parasztnak röghöz kötöttségét eddig senki sem tudta megszólaltatni” – persze még Koszta sem, akit pedig éppen ezekben a termekben neveztek ki magyar Millet-nek. Most már ez se gilt. Millet és Pissarro is Kernstok. Költészet? A költő: Kernstok, aki eddig – tudvalevőleg – megvetette a lírát, a hangulatot, mindent, ami nem „spekulatív konstrukció”. Ám ez régen volt. Hét éve. Ma már megint „új stílusa” van, egészen új, sohasem hallottan új; halljátok emberek: a naturalizmus!...

Mi hát az igazság ebben a kótyagos kiabálásban? Egyszerűen az, hogy Kernstok befagyott, zsákutcába jutott a tegnapi „új” stílusával, melyet se fejleszteni, se kialakítani, se befejezni nem tudott, mert – közbejött a világháború. Ahogy egy őszinte kritikusa írja: „*hogyan fejlődtek odakünn* a dolgok, azt *most* nem tudhatjuk”. És minthogy most nem lehet évről évre „tanulmányozni” a Salon des Indépendants-ot – Párizsban, Kernstok egyszerűen ott folytatja most, ahol annakidején, ifjonti festőkorában – mikor a Benczúriából kikerülve a már kész impresszionistákat utánozva naturalistává lett – Dörmösön abbahagyta. Csakhogy közben azok, akik hívek maradtak önmagukhoz, akik nem futottak minden új blöff után, akiknek volt és van becsületes művészi meggyőződésük, a tájfestést olyan fokra fejlesztették, aminek Kernstok a maga mai dilettánsos, mert impotens vergődésével a nyomába se érhet. Ma ő ott tart, hogy bármelyik mintarajziskolai Ferenczy-tanítvány játszva veri az ő valóját. Ez az igazság – et pereat mundus!

De két eredményt feltétlenül elért Kernstok Károly. Az egyik, hogy a tegnapi „új” stílusú képeit nem vették volna meg a hadseregszállítók, a mai tizenöt év előtti „új” stílusú képeit azonban megvették. Ebből a szempontból páfordulása a legjobb időben történt. A másik eredmény pedig az, hogy most már Lázár Béla és Kézdi Kovács László is meg vannak vele elégedve. Ahogy mi ismerjük Kernstokot, ő ennek a második „siker”-nek tán még jobban örül, mint az elsőnek.

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1917. okt. 28. XXVIII. évf. 43. sz. 685–686.)

Tihanyi Lajos litográfiái. *Tihanyi* Lajosnak, az ismert, kiváló festőművésznak négy szép litográfiája jelent meg a napokban. *Tihanyi*, aki annak idején a legszélsőbb művészi irányok követője volt, e négy műlapján már mint megállapodott izlésű, hivatott tájképfestő mutatkozik be. A Balaton és Badacsonyi gyönyörű magyar tájéka inspirálta; erő, hangulat és frissesség van ebben a négy művészi egyszerűséggel megoldott tájképben. *Tihanyi* biztos tudással használta ki

a litográfia technikájának kínálkozó előnyeit, s műlapjai művészi hatásukban teljesen harmonikusak, befejezettek. A négy műlap 50 koronáért rendelhető meg a művésznél (Dráva utca 12.).

(*Pesti Napló*, 1917. okt. 28. – 10.)

Az Ernst Múzeumban. – Meglátja asszonyom, hogy hálás lesz, amiért idehozta és meg fogja szeretni Kernstokot.

– Maga, édes barátom, javíthatatlan: még mindig meg akar győzni róla, hogy ne a magam két szemével nézzem a világot, hanem minden festők szemével, ne úgy nézzem, amilyennek látom, hanem olyanak lássam, ahogy ők nézik.

– Nem! Csak azt nem akarom, hogy mindig a megszokott régieken keresztül lássa és érezze a természetet és a művészetet. Maga igenis képeken át nézi a világot, és bizonyos szín- és formabeli megállapodottságai vannak, a testnél a rózsás-barnás tónus az ismerőse, és megdöbben, ha ehelyett zöldes-sárga tónust talál a képen.

– Téved, csak azt nem bírom, hogy emberi testek helyett kifordított, nyúzott zöldbékákat lássak. Amikor pár év előtt Kernstok képei között jártam – akkor is a maga jóhiszemű rokonszenve az újak iránt beszélt rá –, megijedtem tőlük, mintha valami anatómiai múzeumban lettem volna; a falon elnyavalyásodott, kifordított tagú, bőr nélküli emberszörnyek tekergőztek.

– Lássa, meghallgattam ezt a csúnyán igazságtalan és gonosz mondatát, mert benne van valahol az igazság, mint homokban az arany szem. Hisz éppen ezek a képek mutatták, milyen komoly, milyen becsületes festő Kernstok Károly. Ez a sok nyugtalanság, ez a keresés, a természetességnek ez a hajszolása, az emberi testnek ez a porcikákra bontása – ez volt a nagy iskola, amelyet ő dicsőségesen kijárt. A közepesek elfogadnak mindent, amit más kiválók mondanak igazságnak, a valóban erősek azonban maguk akarnak meggyőződni, rájönni az igazságra. A kényelmesek a kitaposott széles utakon ballagnak, a tehetségek maguk vájják az utat a maguk erejével, a maguk célja felé. Az igazsághoz tévedéseken át vezet az út, de az ilyen tévedő jobb és derekabb művész, mint a szajkók, akik azt festik, amit mások mondanak.

– De lássa, itt már nincs szertelenség – hogy is mondjam – ezek egész rendes képek már első pillanatra is.

– Maga tanult meg másképp látni pár év alatt, és nem is vette észre. Lássa, Petőfi óta mindenki az ő szemével látta az Alföldet – egész Ady Endréig. Addig az Alföld róna volt – most már látjuk mi is, hogy van ott ugar is. Ez a nagy egyéniségek óriási hatása, ami alól csak más nagy egyéniségek tudják megszabadítani a lelkeket. Nézze meg ezeket a tájakat, más ugye, mint másoké, de magyar. A levegőjük, a színük, a bátorságuk, az elevenségük mind magyar.

– Leteszem a fegyvert. Ezek tényleg nagyszerűek.

– És nézze azt a dunai tájat. Az előtér hatalmas, mélyen zöld facsoportját s mögötte a Dunát – az én édes Dunámat – a kis falut. Ez a kép, asszonyom, a lankadatlanul szerelmes magyarság, amely egyre új dalokat tud énekelni a szerelméről, erről a földről.

– Az aktok is – de furcsa, hát most már ő tanult meg festeni, vagy én látni?

– Mind a kettő! Kernstok befejezte az iskolát – a saját lelke, szíve, ecsetje iskoláját. Megérkezett a művészet nagy, örök folyójára, amelynek vize az egyszerűség és levegője a természet igazsága és forrása egy nagy végtelen egység.

– [...] Ki az a két úr?

– Ernst Lajos és Lázár Béla, a kiállítás rendezői.

– Isten éltesse őket, köszönjük nekik ezt a kitűnő kiállítást.

–hó. [Tóth László]

(*Társaság*, 1917. okt. 28. IV. évf. 43. sz. 667.)

Kernstok Károly képei. Legutóbbi gyűjteményes kiállításán főképp aktokat láttunk Kernstok Károlytól, aki néhány éven át legszívesebben az emberi test tanulmányozásával, annak térbeli viszonyaival foglalkozott. Valami sztereometrikus elem volt ott az uralkodó, s ő is inkább a formaföladatok megoldásával kísérletezett. Most pedig főképpen tájképeket állított ki, szeré-

nyebb méretű staffázzsal, a motívumokat főképpen a Duna Esztergom-vidéki partjairól hozván. Ha visszagondolunk régi aktjainak tájrészleteire, meglehetősen különbséget találunk a régibb s az újabb képek közt. Akkor a föld domborodásainak formai megjelölésére esett a súly, most már inkább a színre. Akkor inkább egy vidék testiségét, most inkább hangulatát adja. A tömegek rendezetése, a kompozíciók akadémikus értelemben vett szervezése sok mostani képen is hangsúlyozott. Így egy nagy tájképén, amelynek centrumában hatalmas lombkoronák adják a súlypontot. Legszebb művén, amely egyáltalán a legkiválóbbjai közé tartozik, s szintén nyergesújfalusi táj, egyetlen, kisméretű alakkal, az említett törekvések egészen háttérbe szorultak, a program kiélézése megszűnt, az elméleti latolgatások nem tolnak előtérbe, a kép festőien szabadabb lett s most ismét úgy áll előttünk, mint néhány Dömös-vidéki műve, s ezekhez hasonlóan egyszerű közvetlenséggel számol be arról, hogyan áll a festő a természet elé, mi érdeklő, hogyan tudja nekünk ezt meggyőzően tolmácsolni.

Ehhez a naturalista fölfogáshoz nem rövid úton jutott el e képek szerzője. Temérdek formális kísérletezés előzte meg. Előbb szobrászi elvekkel közelítette meg a festészetet: formaproblémákat adott föl magának. Aztán tanulmányozta az akadémikus kompozíció-szabályokat: az egyensúlyozást, a tömegek elrendezését, a vonal ritmusának lehetőségeit. Közben egészen anyaghoz kötött technikákkal próbálkozott: a mozaik és üvegfestmény stílusával foglalkozván. A tanulság az lett, hogy a festőre nézve előnyös, ha mentül többet dolgozik és kinlódik. A szakadatlan komoly munka, amely éveken át elfoglalta s főképp a szakadatlan természettanulmány temérdek okulással szolgált, amiknek íme, most hasznát látta. Így került arra az útra, amely a természet adta jelenségek egyszerű fölfogásához vezet. S valószínűnek tartjuk, hogy ezen fog továbbfejlődni, mert a szabad kialakulásra ez adja a legtöbb lehetőséget s a legtermékenyebb is. Ez gazdagította meg színskáláját, érteleme kifejezőerejét.

Mindazok, akik az Ernst-múzeum kiállítási termeit most végigjárják, meg fogják érezni a rokon vonást, amely Kernstok új műveit s nyolc-tíz év előtti képeit összeköti. De valószínűleg megállapítják majd azt is, hogy a „Lovasok” s hasonló akt-kompozíciókkal való foglalkozás sem volt kárba vesztett munka, az ott levont tanulságokat nagyon hasznosan lehetett értékesíteni e finomult, hangulatosabb, közvetlenebb, kevésbé az értelmi műveletekre épített nyergesújfalusi képeken.

(Uj Idők, 1917. okt. 28. XXIII. évf. 44. sz. 371.)

Kernstok Károly kiállítása. Megvalljuk, kissé zavarban állunk meg Kernstok Károly kiállítása előtt, ez a zavarosságunk a képeinek összességéből pillanatnyilag kiáradó egység hatása alatt született jóleső érzésünk és a nyomban utána támadó néma kérdésünk eredménye. Nem tudjuk az első szemlélődés impresszióiban gondolatunkkal átfogni, hogy a régi Kernstok, a „nyolcasok” egykori vezére (így nevezték el néhány évvel ezelőtt azt a kis művész-társaságot, amely radikális művészi elvekkel merészen tört előre Kernstok Károly vezetése alatt) művészi fejlődésének éppen a legmerészebb, bár a legnyugtalanabbul erjedő, lendületű forrongása után szinte teljesen megtagadva a régi énjét, művészi fejlődésének egy olyan korszakára tért vissza, amely az impresszionizmust megelőző festői törekvések idejét jellemezte, és amit a naturalizmus korának neveznek. (Csaknem két évtizeddel ezelőtti időre esik e korszak.) Ám ha eltűnődünk egy kissé, hamar a nyitjára jutunk a páratlanul izgató művészi problémának, amely Kernstok művészi énjének legmélyebb festői ösztönét érteti meg velünk, és amely művész-természettajzi, művészanalitikai szempontból is rendkívül érdekes megállapítás.

Kernstok 3-4 évvel ezelőtt, amikor egész művészi fölfogása a szinte fanatikusan és matematikai hidegséggel keresett formák túlhangsúlyozásában merült ki, szinte máról holnapra elhallgatott. Ahogy mondani szokás, visszavonult, és azóta úgyszólván semmit sem tudtak festői tevékenységéről. Nem firtatjuk – hisz némiképp a legszentebb művészérzések között való vájkálást is jelentene ez –, hogy ez a hirtelen elhallgatás lelkének új ihletre ébredő alázatossága, szigorúan elméleti művészetének önmaga által hirtelen való dacos megtagadása, az ösztönösen támadt tépelődések új korszakának derengése, valami fanyar kijózanodás volt-e. A természet a maga mindent átfogó erejével szól-e hozzá valami egészen friss közvetlenséggel, illetve ő érez-

te-e, hogy az örök természet lett ily közvetlen hozzá – mondom, ne firtassuk! Ne kíváncsiskodjunk az iránt sem, hogy a 3-4 éves hallgató idő alatt milyen lelki és benső művészi élmények forrongtak művészegénységében, hanem örvendjünk az örvendőkkel és elsősorban magával Kernstok Károllyal, aki – ne fogjuk rá nagyképűen, hogy végre megtalálta magát, mert ez a „végre önmagára találás” megállapítás nagyon is problematikus és sokszor üres játék a szavakkal – mostani tájképein egy klasszikusan derűs művészi megnyilatkozásban mutatkozik.

A természetet adja a maga nagy egységében, színnek és formának teljes összecsendülésében. Nem hangsúlyozza immár a formák jelentőségét, egymásba kapcsoló szigorú logikáját, de nem is vonja össze a színhatásokat egységes dekoratív foltokká, nem játszik e színfoltok elhelyezésének egymást tompító vagy föltüzesítő egymásmellettségével, újra értékelt naturalizmust ad ragyogó tisztaságban, elmélyítve a Duna párás levegőjében, napsütésben, a levegő reflexiben élő derűs magyar tájat: Nyergesújfalut. Ezek már nem impressziói a természet adta benyomásoknak, hanem egységben való meglátása, átélése és összefoglalása egy érett művészegénység leszűrődésén át nézve.

Ne mondjuk, hogy ez új stílust jelent nála, de amit itt adott és ahogyan adta – tökéletes.

i. e. [Iván Ede]

(*Népszava*, 1917. okt. 30. – 8.)

KERNSTOK KÁROLY

Kernstok Károly neve a magyar festőművészet utolsó hét-nyolc esztendejében jelszó, program volt. Mag, mely maga köré jegesecsitte a fiatal festőnemzedék törekvéseit, forradalmi akarását. Dicsérő és ócsárló ítéletek, felületes és komoly viták gyújtópontja volt e név, anyaga magasztalásnak, szidalmaknak, irány, politika és sok minden.

Kiállított munkáit szokatlan érdeklődéssel szemlélte a képet néző közönség és mindazok, kik nem az egyes kiállítások adottsága, egy-egy kép festői vagy irodalmi tartalma, a megcsinálás minemősége szerint értékeli a művészt, már-már pozitív formában látták e nem mindennapi feladatok megoldására hivatott művész pályájának *további* lehetőségeit. A megkezdésekből, utalásokból, a monumentális nekilendülésekből kiépítették Kernstok jövő művészetét és e művészetet több generáció hitvallásának, tanulságának, fundamentumának vélték. Feltevésük jogos volt. Mert alig van magyar festő, ki annyi új lehetőséget tárt volna fel, annyi új értéket mutatott volna, mint Kernstok.

A régi műcsarnoki tálratokon kiállított „Szilvaszedők”, majd az „Emmauszi ifjak”, „Hajóvontatók”, ha nem is mutatták oly észrevehető módon egy új művészet kibontakozásának irányvonalait, kitűnő festői kvalitásokat tartalmaztak a napi termelésen magasan felette álló, banalitástól, olcsó hatásokra való törekvés jeleitől mentes komoly munkák voltak. E képek a naturalizmus jegyében születtek, de mi sem állt távolabb mesterüktől, mint a röghöz kötöttség, a jelenségek fantáziátlan, száraz konstatálása, a tovább nem fejleszhető, ki nem mélyíthető formalizmus kilátástalansága.

Kernstok meleg emberi érdeklődését, részvétét rendkívül erős intellektualitás irányította, és így mi sem természetesebb, hogy a rohanó idő, mikor elsuhan a naturalista akadémia felett, tabula rasat csinált, revideálta mindazt, amit szilárdnak, megmásíthatatlannak talált, megmérte múltjának minden fázisát, önmagát, művészetét, termelt értékeit. E bonyolult agymunka látható külső eredménye a MIÉNK kiállításán mutatkozott; a Lederer családról festett arcképén a formákat, a színek akadémikus értelemben vett harmóniáját felbontja a napfény tüze. Mint drágakövek sziporkáznak az égő, tündöklő színek. Később már teljesen kivetkőzött a naturalizmusból. A színek megvesztegető ragyogását, pompázó harmóniáját aszketikus monochromiával cserélte fel, figuráiban szélesen felszántott kontúrok domináltak. A test formáit, a mozgás szigorú ritmusát hangsúlyozta mindenkifölött, és mellette háttérbe szorult minden. Ekkor még csak az *egyes* figurák testének szerkezete érdekelt, azt elemezte, boncolta szakadatlanul.

A művész e periódusából egész sereg tollrajz ismeretes. E tollrajzok borotvaéles kontúrjai szinte érzéki lendülettel határtolták körül a derék, a tompor hajlását, a keskeny combok, hosszú karok feszülő izmait.

Később a figurák – emberi és állati alakok – sokaságát vitte vászonra. Széles nyakú, széles szegélyű lovakon meztelen fiúk teste magasodik, a mozgás sokfélesége, a testek formái változata sorozan rendben, szigorú összhangban csendül össze.

A háttér hegy, víz, néhány fa; és a figurák aláhúzott, hangsúlyozott szerkezetének megfelelően a természet is csupán a konstruktív értéke szerint jelentkezik a képeken. A színek, a fény és árnyék jelenségei másodrangú komponensek voltak és inkább alátámasztották, *valószerűvé* tették e lenyűgöző *formaépítést*. Szuggesztív erő, monumentalitás, férfias tömörség lobogott e vásznon. E művészet *közvetlen* elődeit, példaképeit hiába keressük más nemzetek művészetében (mert Marées vagy Hodler, vagy a fiatal franciák csupán távoli vonatkozásokban egyeztek Kernstok törekvéseivel). Hittük, hogy Kernstok erős, tudatos festőnemzedéket nevel fel, mely a belőle kiáramló impulzív energiákat megsokszorozza és eleven, nagyszabású művészetre váltja.

De kiszámíthatatlan az ember lelkesége. A mélyen rejtőző mozgató erők külső vagy belső hatások alatt szédítő iramot vagy megállást parancsolnak, az előre kiépítette útról félreterelik a teremő művészt, vagy új utat szabnak meg számára.

Kernstok Károly művészetében is oly változás állt be, melyre nem számítottak sem a mester barátai, sem az ellenségei. Ezt aligha a háború és a vele együtt járó izoláltság idézte elő, mert a Művészház utolsó kiállításán levő kis arcképből már sejthető volt a bekövetkező változás. De ez a kisigényű, kisméretű akvarell volt, mely stúdiumnak, ötletnek is tetszhetett és belőle még nem lehetett a festőnek újabb irány felé való terelődését teljes határozottsággal kiolvasni.

Az Ernst múzeum most megnyílt kiállításának anyaga aztán, mely Kernstok utolsó négy esztendei munkálkodásának eredménye, merőben új értékelésre szorítja a szemlélőt.

Ez új képekből hiányzik a *program*, távolba nyúló célok világos és félreérthetetlen hangsúlyozása. Nem oly monumentálisak, mint korábbi munkái, de annál több bennük a bensőség, annál intenzívebbek, emberibbek. Az élet realitásai a művészt ez újabb periódusában nyilván erősebben, közvetlenebbül érdekelhették, mint azelőtt. E képeit nem feszíti a mozgás, a száguldo vonalak lendülete. A vonalritmus feloldódik a színek szövevényében, az alakok nyugalmasan helyeződnek el a térség határai között és az ember, az eleven test, nem kizárólagos domináns többé, hanem mellérendelt valami, a természet többi jelenségeinek egyenértékese. Kernstok kivételes tehetsége, kulturáltsága az új feladatok megoldásában is nagy értékkel gazdagította művészetünket. Festőisége még nyilvánvalóbb, mint ahogyan korábbi alkotásaiban mutatkozott. A vegetáció, az atmoszférikus jelenségek szépségei meleg zengéssel muzsikálnak újabb képein. Nagy művészek ihletettségével követi az elsuhanó pillanatok felvillanását, kifürkészi, megrögzíti a tűnő, változó dolgok lelkét, legbensőbb lényegét. Téli képei szubtilis, leheletszerű alkotások. Felhős tájai, lankát, erdős dombot, fodrozó folyamat, szélesen elterülő legelőt ábrázoló vásznai a meghatódás, a természet szeretetének nagy értékű dokumentumai. Nagy férfiakta nem kapcsolódik egybe eléggé a háttérrel. A „Füüdő nő” című képehez készült kisebb tanulmányok frissebbek, harmonikusabbak, mint a nagy kompozíció. E kisebb stúdiómokon (valamennyi önmagában is lezárt kész mű) az egyes női alakok megmozdulásának nemes ritmusa lágyan továbblendül a tájék gyengéden egybehangolt vonalaiban, a napsütés enyhe ragyogásában. Hamvas tónusú nagy tájképe (háttérben az esztergomi bazilika) a kiállítás egyik legerősebb darabja. Mintha eleven emberi szó, *hallható*, meggyőző beszéd szólna hozzánk, a természeti erők megmásíthatatlan törvényszerűségének messzire hangzó ígéje. A hegynek, égnek, felhőnek, fának, a megcsinálás materiális, technikai mozzanatain felülálló szubsztanciája.

„Kilátás” című képe méltó társa e tájképnek. Legyező alakban szétnyíló falombok alatt magános férfi áll. A figura függőleges tömege átszeli és egyensúlyban tartja a kép vízszintesen és hullámosan futó vonalait. A lombok alatt álló alak mögött félkör alakú kivágás módjára halovány hegyek, elmosódó dombok tűnedeznek fel. Megkapó kép. Mint kompozíció is elsőrangú. Az ösztön és a tudatos agymunka együttműködésének szerencsés eredménye. Egyben bizonyosága annak, hogy Kernstok nem szakított végleg régi irányával és mindaz, amit az utolsó esztendőiben produkált, felkészülés újabb emelkedésre, még nagyobb teljesítményekre.

E felrisszülés, gazdagodás bizonyára csak erősebbé teszi őt. Jósolni nem lehet, de nem hiszszük, hogy tévednénk, mikor azt reméljük, hogy e nagy dolgok véghezvitelére predesztinált,

megállást, tespedést nem ismerő és erejének teljességében levő művész még nem mondta ki az utolsó szót.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. nov. 1. X. évf. 21. sz. 720–722.)

A Kéve jubiláris kiállítása. Most tíz éve, hogy *Szablya-Frischauf* Ferenc elnöklete alatt a „Kéve” nevű művészegyesület megalakult. Azóta sok minden történt a magyar művészetben és különösen nagy nekiruccanások tértek eredménytelenül vissza a kezdőponthoz, csak a Kéve tartott ki programja mellett rendületlenül, talán azért, mert ez a program nem is volt egyéb, mint a tudás és a művészet komoly és áhítatos tisztelete. Nem azonos stílus, hanem a nívó egysége jellemzi a Kéve kiállításait. [...] Tiszta és harmonikus nyugalom fogad ezen a kiállításon: a különböző stílusok előkelő egysége egy fölényes kultúrában. [...] egy félbeszakadt gazdag élet gyászát érezzük az ifjú uzsoki halott, *Szöri* József alföldi, szinte pirosposzsgás képei előtt. *Kövesházi* Elza Maillol szobrászi gondolatát viszi ad abszurdum egyébként igen tehetséges fa-szobrán. Nagyon disztíngváltan mintázott fejek *Bokros Birman* Dezső portréi. [...]

Márkus László

(*Alkotmány*, 1917. nov. 4. – 2.)

A „Kéve” jubiláris kiállítása. Tíz esztendő szorossá nőtt művészi egyesülés, egységes művészi cél impozáns megjelenése a „Kéve” művészeti egyesület tizedik tárlata a Nemzeti Szalonban. Szűk határok közé szorítja tollunkat a papírhány s bár külön-külön kellene megemléznünk minden művészt, csak megállapítjuk, hogy *Szablya-Frischauf* Ferenc művészi erejének érdeme a kiállítás. [...]

(*Budapest*, 1917. nov. 4. – 4.)

Kernstok Károly kiállítása. Az Ernst-múzeum legutóbb a kiváló magyar művész legújabb festményeinek gyűjteményét mutatta be a közönségnek. Kernstok ezek tanúsága szerint az utóbbi évek keresése után ismét rátalált önmagára, s visszatért a természethez, amelytől annak idején mindinkább eltávolodott. Az Élet ezúttal csak ezzel a néhány sorral számol be a kiállításról, mert éppen a Kernstok Károly művészi pályafutását tartja alkalmasnak arra, hogy a modern magyar művészet irányait rajta és művein keresztül tárgyalja meg. Kernstokról egyik legközelebbi számunkban az Arcképek sorozatban beszélünk majd.

m. [Margitay Ernő]

(*Élet*, 1917. nov. 4. IX. évf. 44. sz. 1076.)

A „Kéve” a Nemzeti Szalonban. A tíz esztendő előtt alapított „Kéve” művészegyesület eleven, modern gárdája tizedszer áll a nyilvánosság elé. Mint előzően már többször, most is a Nemzeti Szalon bocsátotta rendelkezésre Erzsébet téri termeit, amelyekben a nagy anyagot céltudatosan rendezte el *Benkhard* Ágoston. [...] A tárlat legtöbbet érő része a nagy teremben nyert elhelyezést. Itt állít ki a két *Remsey*: Jenő az erősebb és Zoltán a finomabb. [...] A többi teremben találjuk [...] az uzsoki szorosban elesett talentumos *Szöri* József hagyatékát: arcképeket, nagy színérzékről tanúskodó tájképeit és csendéleteit. A plasztikát *Kövesházi Kalmár* Elza fából faragott dekoratív szobra és *Bokros Birman* Dezső portrészobra [...] képviselik. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1917. nov. 4. – 6.)

A Kéve jubiláris kiállítása. [...] a Kéve művészegyesület tagjai Szablya Frischauf személyisége körül csoportosulva a művészi szabadság jegyében munkálkodnak. [...] Az egész kiállítás

legörvendetesebb jellemvonása, hogy a művészek a modernség örve alatt nem érzik magukat feloldottnak a mesterségbeli tudás kötelezettsége alól.

(G.) [Gergely István]

(8 Órai Újság, 1917. nov. 4. – 3)

Új kiállítások. A „Kéve” művészcsoporthoz tízéves főnállása alkalmából tizedik kiállítását most nyitja meg a Nemzeti Szalonban. Sajnos a háborús nyomorúság meggátolta azt, hogy a Kéve szokásos művészi enteriőrjének keretében rendezze kiállítását, de kiállított anyagának érdekessége kárpótolja a nézőt. Az első teremben két új tag: *Bokros Birman* Dezső szobrász és *Haranghy* Jenő festő mutatkozik be, amaz erős és értékes szoborképmásokkal, ez változatos kollekcióval, melyben ifjúságának frissessége meglepő, bár színes tusrajzai többször elnagyoltak. [...] *Remsey* Jenő erősen hajlik a groteszk felé, [...] A harctéren elesett *Szöri* József hátrahagyott művei fejezik be a Kéve kiállításának élénk programját. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hírlap, 1917. nov. 4. – 4–5.)

A „Kéve” jubileumi kiállítása. Tíz esztendeje, hogy megalakult tanító-tanítványi és baráti viszonyban egyesült néhány művészünknek ez a szerény egyesülete. Fiatal tagjai tehetségének kinevelése és érvényesüléshez segítése volt bevallott célja. Féltekenységi és egyéb válságok nélkül – ebben igazi fehér hollója művészeti egyesületeinknek – éret meg fennállásának tizedik évfordulóját a „Kéve”. A Nemzeti Szalonnak újra kifestett termeiben megnyíló kiállításán egy sereg kiváló tehetségű művész igazolja az ilyen célú egyesület szükségességét. Ha kezünket meg nem kötné a hely hiánya, zavartalan örömmel foglalkoznánk apróra a kiállítás látnivalóival. Így arra a megállapításra kell szorítkoznunk, hogy régen láttunk itthon olyan érdekes kiállítást, mint ez. [...] A két *Remsey* testvér tehetsége mindinkább elkülönbőzik egymástól [...] *Mihály* Rudolf egyéni stílusú és ötletes illusztrációit állítja ki. Néhány falat a hősi halált halt szép tehetségű *Szöri* József munkái borítanak el. [...] csupa reménység a nagyon talentumos *Bokros* Dezső szobrász tehetsége is.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1917. nov. 4. – 6.)¹⁰

Kernstok Károly kiállítása. Egyik nagytehetségű, de sokáig forrongó festőművészünknek, *Kernstok* Károlynak kollektív kiállítását mutatja be az Ernst-Múzeum.

Kernstok művészetünknek egyik legérdekesebb egyénisége, aki kevesedmagával vagy egészen egyedül, de mindig bátran, határozottan haladt azon az úton, melyen meggyőződése vezérelte az önmaga által kitűzött művészi célok felé.

Ez az út a naturalizmusból indult ki és gyorsan keresztülhaladva a képzőművészeti alkotásból minden értelmi működést kizárni igyekvő és lassan akadémivá merevülő impresszionizmuson, mely az ő gondolkodásra hajló, kontemplatív kedélyét nemigen kötötte le, afelé a művészeti irány felé haladt, mely a természetnek összefoglaló, egységes visszaadását tűzte ki feladatául. Természetesen ezt a hosszú és fásasztó utat nem járhatja végig senki egyfolytában. Kernstok is tartott pihenőket, megállásokat, itt-ott talán le is tért a helyes útról. Néha ingadozott, viaskodott önmagával, hogy merre menjen, néha elkalandozott, a túlzások, a művészeti extravaganciák felé. Néha túltengett művészetében a szín rovására a formák kultusza, majd ismét visszatért a kolorizmushoz, míg végre elért a helyes természetszemléleten alapuló, leegyszerűsített, egységes, harmonikus művészi felfogáshoz és előadási módhoz.

Jelenlegi kiállításán már ennek a célhoz érkezésnek az eredményét szemlélhetjük és élvezhetjük. Művein már nem dominál az egyik művészi elem a másikkal rovására, hanem egész előadása egységes, harmonikus és kiegyensúlyozott.

¹⁰ A Kéve jubiláris kiállítás a Nemzeti Szalonban. *Déli Hírlap*, 1917. nov. 6. – 3.

Tájképeit a természet mély átérése, a természeti jelenségektől nyert benyomásainak lelki élményeivel gazdagított, könnyed, minden technikai fáradságtól ment visszaadása jellemzi. Alakjai már nem a régi túltengő idomú, mozgást, erőt, lendületet, monumentalitást kifejezni akaró konstruktív figurák, hanem a természetes környezetbe beleillő, finoman érzett és felfogott lények. Dekoratív művei forma, szín, kompozíció és elképzelt erő dolgában egyaránt tökéletesek és méltón egészítik ki a kiállítást, mely elsőrangú eseményszámba megy és egy egészen új Kernstokot revelál.

Bende János

(*Ország-Világ, 1917. nov. 4. XXXVIII. évf. 45. sz. 552.*)

KERNSTOK KÁROLY GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA

A magyar képzőművészet legutóbbi két évtizedének történetében különös szerepet játszik Kernstok Károly. Megjelenése mindig meglepetésként hatott, és pedig ezelőtt művészetének forradalmi, újító, a megszokott formákat fölborító voltával. A közönség ámulva állott meg vásznai előtt: nem értette. Voltak mérges ellenségei, kik lerántották a sárga földig, s voltak hark imádói, kik nem tudtak betelni dicséretével. Idővel valóságos „Kernstok-probléma” fejlődött ki a magyar művészetben, melynek megoldásán úgynevezett esztétikusok törték a fejüket. Intelligenciája és tehetsége vezérszerepre szánták az újítók közt. Vezére is volt egy időben egy csoport fiatal embernek, a „Nyolcak”-nak. Ha tudjuk, hogy a vezér az előtte való telet Párizsban töltötte s onnan importálta a legújabb művészhóbortot, az expresszionizmust, mindjárt megoldottuk az egész nagy problémát. Elég szomorú, hogy a művészi forradalmak nálunk nem egyebek, mint idegen mozgalmak utánezatai.

Kernstok az Ernst-Múzeumban most rendezett kiállításával újabb meglepetést hozott közönségének és pedig azzal, hogy visszatért a naturalista-impreszionista festéshez. Íme, egy újabb rejtély. Kritikus, közönség, törd rajta a fejed. A megoldás pedig oly egyszerű! Szinte önkéntelen naivsággal elárulja Lázár Béla a kiállítási katalógus előszavában, mikor azt mondja: nem tudjuk, a világháború alatt miként fejlődött ez a mozgalom a külföldön.¹¹ Ha tehát a nagy harc elzárta előttünk a határokat, akkor az állítólag fejlődésképes expresszionizmus nálunk elakad. Persze, ha nem tudunk Párizsba kiruccanni egy kis forradalomért, akkor vége az új iránynak, forduljunk vissza a jól betanult modorhoz. Elvégre ez is meglepetés lesz, és ez a fő!

Menjünk sorra a termeken. Az első teremben rajzok, vázlatok, vízfestmények vannak. Kernstok rajzai, ami a benyomások friss felfogását illeti, művészi tehetséget és nagy ügyességet árulnak el. Különösen szépek a gyorsan változó tájhangulatok hirtelen megrögzítései. Krétarajzai sokszor rézkarcszerű mély tónusokat mutatnak. Kevésbé sikerültek figurális vázlatai. Itt önkéntelenül visszaesik néha modorosságába, amit még előbbi korszakából hozott magával. Üvegablakok vázlatai is láthatók itt. Ezekről még szó lesz később, dekoratív műveinél.

A második teremben van az egész kiállítás legszebb képe, a „Dunai táj”. Kompozíciója nagyszabású. Az előtérben levő nagy fák, melyek majdnem az egész kép síkját betöltik, monumentális felfogásúak. Színe, levegője pompás, friss. Itt mutatja meg Kernstok, hogy mire képes, ha elveti magától a mesterkelt primitívséget. Láthatjuk például a „Falu felé” című képen, amely pedig kompozíciójában szintén elsőrendű, hogy mennyire leszállítja annak művészi értékét a technikának szinte gyerekes naivsága s a színek nyersesége. Van Kernstok technikájában valami sajátságos, kellemetlen pongyolaság: lenézi, semmibe sem veszi a festészet mesterségi részét. Hiszen annyiban igaza van, hogy a művészetben nem a technika az elsőrendű. A legfőbb az érzés közvetlensége, a megfigyelés élessége, szóval a lelki motívumok. Mivel azonban a festészet mégis csak anyagi eszközökkel dolgozik, a lelki élményeket csak jól fejlett, iskolázott technikával lehet kifejezni. Nézzük például „Leányarckép”-ét. Beállítása, felfogása, színezése

¹¹ „A futurista, expresszionista, kubista formák mögött – ezt mi jól láttuk az első perctől fogva! – egészséges mag is rejtőzködött, mely a természetnek új oldalról való megfigyelésében és ábrázolásában fog kicsúcsosodni. Hogy a világháború alatt ez a mozgalom miként fejlődött a külföldön, nem tudjuk; de hogy nálunk meghozta a maga érett gyümölcsét: Kernstok Károly gyűjteményes kiállítása igazolja.” Lázár Béla bevezetője. *Kernstok Károly gyűjteményes kiállítása*. Budapest, Ernst-Múzeum, 1917. 3–4.

művészi. De nagyon bántó az egész fölületnek, különösen az arcnak, bántóan érdes textúrája. Nem mondom, hogy az ilyen érdesség magában véve helytelen, de mivel csak ez is egyik esz-koze a kifejezésnek, a művészet éppen abban nyilvánul meg, hogy a festő a kellő helyen alkalmazza.

A negyedik teremben két kép érdemel különös figyelmet. Az egyik a „Duna partján”. Hangulatos, báránnyfelhős dunai táj. Három asszony mos a sekély vízben, tőlük balra két női akt áll furcsa mesterkéltn pózban a parton. Mit keres itt ez a két alak, mikor sem kompozícióban, sem logikailag nem illenek ide? Ez is egy újabb rejtély, melynek megoldását valószínűleg maga Kernstok sem ismeri. A másik festmény a „Férfi akt”. Egy visszataszító arcú meztelen legény áll a Duna tükre előtt. Elsőrangú festői probléma. Kernstok azonban a színekkel nem tudott megbirkózni. Árnyékai átlátszatlanok, piszkosak. Az ilyen bizony nagyobb elmélyedéssel, komoly, szinte áhítatos tanulmányozással lehet csak megoldani.

A harmadik teremben Kernstok díszítőművei vannak elhelyezve. Művésznünk erős dekoratív tehetség. Mozaiktervén a tömegek elhelyezése nagyon jól sikerült, szépen kiegyensúlyozott. Kár, hogy a fő női alak el van rajzolva: alsó fele túlságosan rövid. Sajátságos bizarr dolog nagy színes üvegablak tervezete. Az egész nagy ablak négy függőleges mezőre van osztva. Mind a négy mezőben ugyanegy női alak gunnyaszt ábrázolva. Fölötte kacskaringós ágak között speciális Kernstok-féle férfialakok lebegnek, úgy látszik, a hölgy ábrándképeinek megjelenítései. A negyedik mezőben meg is van ennek az ábrázolásnak szomorú eredménye: egy szegény Kernstok-féle gyermeket szorít magához a nő. A művész az emberi alakot is olyan szabadon gyúrja, stilizálja, mint a növényi motívumokat. Pedig az ember csont- és izomszerkezete kell, hogy egy bizonyos határon megállást parancsoljon a száguldó fantáziának. Ennek a szerencsétlen nőnek kezére hajtott arca például egészen ivbe van meghajlítva, mintha csak valami szederinda volna.

Az ötödik teremben, szerencsére ez a legsötétebb, Kernstok előző korszakának fájó emlékei kísértének. A hatodik terem hatása még ennél is borzalmasabb, mert itt láthatjuk a művész falfestmény-vázlatait és kartonjait, melyek egyikét a főváros vallhatja szomorú tulajdonának. Innen kiérve hálát adhatunk az Istennek, hogy az emberiség, legalább külső alakra, ennyire mégsem fajult el!

Az előcsarnokban Ligeti Miklósnak régebben ismeretes szoborművei vannak elhelyezve. Állapítsuk meg röviden, hogy azelőtt nem volt olyan modoros, mint újabb műveiben. Említésre méltók Lukasovits Ily izléses iparművészeti tárgyai is.

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra, 1917. nov. 5. V. évf. 21. sz. 949–950.*)

A Kernstok-kiállítás utolsó hete. Az Ernst Múzeum fényes sikerű Kernstok-kiállítása már csak e héten lesz nyitva. [...]

(*Független Magyarország, 1917. nov. 7. – 3.*)

A téli tárlat. Még mindig kórház a Múcsarnok. Nem panaszképpen mondjuk, főként mert úgyis hiába mondanánk amaz illetékeseknek, akik a művészetéről körülbelül annyit tudnak, hogy ők egész életükben el voltak nélküle, miért ne lehetnének tehát mi egy aránylag rövid világháború idején képkiallítások nélkül. Lényegében igazuk is van: nem azért, mintha a művészet csakúgy felesleges lenne, hanem azért, mert a Múcsarnok kiállításain kívül van elég terük művészeinknek, sőt azt mondhatnánk, hogy mióta Múcsarnok nincs, legjobbaink önálló kollekciókban, intimebb és kifejezőbb és a szemlélőre nézve zavartalanabb csoportkiállításokban mutatkoznak be, ami egyáltalán nem válik az ügy ártalmára. Az a szomorú homály, amely a képzőművészeti múzeum elfuserált termeit borítja, amely homály ott borong a közpénzek felhasználása fölött, még ha ez nem is árt a jó nevének, a beérkezetteknek, a zsűritagoknak, akik amúgy is a legvilágosabb helyeket kapják, sem ama igazán kiválóknak, akik egyébként is csak mellékesen állítanak ki itt, de árt a jobb sorsra érdemes fiatalságnak, azoknak, akik szá-

mára a Múcsarnok még az érvényesülés, a szem elé kerülés, a megmutatkozás szűken kimért területe, s akiknek valóban egzisztenciájukat borítja homályba ez a nyomorúságos Szépművészeti Múzeum. [...]

Mednyánszky László kivételes művészetét a kárpáti havas kép reprezentálja méltóan, de szép és hideg borongásában megindító a galíciai tél is. [...] *Uitz* Béla most is a lapidáris formákból épít kevés, de zordonan kifejező eszközökkel kompozíciót, s jó dekorációt állított ki *Sassy* Attila, [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1917. nov. 10. – 3.)

A téli tárlat. A Képzőművészeti Társulat új háborús tárlata nivótlan és stílustalan. Űdítő megnyugvás az a néhány festőművész, akiknek elmélyedése alkotásaikban még nem teszi reménytelenné a magyar művészetet. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest*, 1917. nov. 10. – 4.)

Téli kiállítás. [...] A tájképfestők közül mindjárt az első teremben feltűnik *Szlányi* Lajos és *Mednyánszky* László báró. *Mednyánszky* ecsetjét hosszú évek lehiggadt tapasztalata vezeti a dicsőségesnek bizonyult úton; [...] *Iványi Grünwald* Bélának „Kecskeméti országút” című tájképe nemes eleganciával festett. A barna színtónusnak kimeríthetetlen gazdagsága önt életet a tájba, s jobban szeretjük, mint kecskeméti parkját, melynek kissé dekoratív stílusban tartott fái nem a magyar alföld talajából születtek. [...]

Radisics Elemér

(*Budapesti Hírlap*, 1917. nov. 10. – 1.)

Téli tárlat. A keserves papírhány nem engedi meg, hogy érdeméhez méltóan és kellő terjedelemben foglalkozunk az ideai téli kiállítással. Ezúttal pedig olyan szép anyag gyűlt össze, hogy az ideai téli tárlat a Múcsarnok legjobb napjaihoz is méltó. Fájdalom, ez a szép anyag még mindig a Szépművészeti Múzeum lehetetlen rossz helyiségeiben van összezsúfolva, mert a Múcsarnokot hadikórház tartja megszállva, igen nagy kárára a magyar művészetnek és nem túlságos hasznára a hadiérdeknek. Kevés jóakarattal találhatnának ennek a kórháznak megfelelő másik helyiséget s akkor a kórház is jóllakna, a Múcsarnok is megmaradna. Érdemes lenne erről is többet beszélni, de a papírhány ezt sem engedi. A szép kiállításról is csak néhány általános szavunk lehet, anélkül, hogy az egyes művekkel és művészekkel külön foglalkozhatnánk. A tudósításnak annál nehezebb lemondani erről, mert a kiállított műveknek legalább felét szívesen nézte, legalább egy tucat előtt gyönyörködött és három-négy darabért őszintén lelkesedett.

(*Az Est*, 1917. nov. 10. – 3.)

A Múcsarnok téli tárlata. [...] első impresszióink – addig is, míg részletesen beszámolunk róla – mindössze hit és reménység, hogy az igazi magyar piktúra nem az, amely most itt felvonnul, [...] A dilettantizmus, a női együgyűség, az ipari vásárosság s a művészi elszürkülés adott itt találkozót, s alig tudunk néhány nevet kihámozni, [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap*, 1917. nov. 10. – 5.)

Téli kiállítás. Múlnak az esztendőik s a Múcsarnok termeiben még mindig beteg katonák feküsznek. [...] Senkinek sincs jó helye, aminthogy az egész helyiség rossz, kiállítás rendezésére a legnagyobb mértékben alkalmatlan. [...] *Kosztá* József égő tűzű, sajátos stílusú „Kuko-

ricatőr”-i, Zádor István nagy rajztudásáról tanúskodó enteriőrjei, *Hatvany* Ferenc báró koloritjában érdekes női arcképe, *Jávor* Pál izzóan eleven női aktja, *Burghardt* Rezső férfiarc képe, *Márton* Ferenc néhány vonással odavetett orosz típusai, *Dobrovics* Péter erős férfiarc képe, *Perlrott Csaba* Vilmos dekoratív csendélete és Grünwalddal rokon modell-csoportja, *Czigány* Dezső kiforrott, komoly tudását mutató zöldruhás női portréja, *Béli Vörös* Ernő színgazdag, jól összekomponált mosónő csoportja, *Rudnay* Gyula kitűnően megfigyelt „Vízfordó”-ja mind alkalmasság arra, hogy jó helyen és jól elrendezett kiállításnak igen tekintélyes színvonalat biztosítsanak. [...]

Néhány grafikus is helyet kapott, kinn az előcsarnokban. *Uitz* Béla válik ki közülük „Anyai szeretet” című erősen kifejező szénrajzával. [...]

Magyar Elek

(*Magyarország*, 1917. nov. 10. – 6.)

Piktoraink a világháborúban. Holnap nyílik meg a Képzőművészeti Társulat téli tárlata. Amikor úgyszólván a világháború negyedik évének küszöbén át lép az ember a Téli tárlat termébe, az első kérdés, amire választ vár, a következő: vajon minő hatással volt művészeinkre a mindent fölforgató idők szelleme? Nem a világháború Verescsaginját keresem, aki propagandisztikus célzattal irodalmat visz be a piktúrába, noha a megérthető, mert értelmes téma sok száz évig nem volt ellensége a festészet lényegének – de fürkésze kutatok az új művész után, akit az új idők szelleme önmagában való elmélyedésre és új, mert egyéni kifejezési módokra vezetett. Elvégre a világháború egyike a legnagyobb lelki forradalmaknak is, melyeket a történelem ismer. Ez az új ember nem érkezett meg. Sőt. A világháború egyetlen hatását egy bizonyos megszelídülésben láthatni, mintha még az újszerűség eddigi bajnokai is bizonyos kulantériával tekintenének a művásárlás új hadimilliomosaira, akiket még a legerősebb köldökzsinór köt a naivitáshoz. Tisztán dialektika kérdése, hogy az egyik művész a szent anyatermészethez való visszatérésnek nevezi simulékonyosságát, míg a másik kávéházi cinizmussal vallja be, hogy élni akar, mert élni kell. [...]

Gergely István

(*8 Órai Újság*, 1917. nov. 10. – 3.)

Téli műtárlat. Sajnos a téli tárlattal is úgy vagyunk, mint az újságpapírral. Kevés a hely. Ausztriában pedig nemcsak több papírt adnak, de visszaadták az osztrák művészeknek a bécsi művészházat is. Nálunk a szegény magyar művészek még a Szépművészeti Múzeum kriptáterméiben várják a jó szerencsét, mely számukra a tágas Múcsarnokot visszahozza. E sötét termekben szorong 450 festmény és szobor egymás hátán. Az anyag régóta volt ennyire friss és jó. És milyen csoda – ugyebár –, hogy az ultravadság kitombolván magát termékeiből izlettető is alig akad, pedig ezeknek igazán nem ártana az egyiptomi sötétség. [...]

(Kézdi.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1917. nov. 10. – 4.)

A Múcsarnok téli tárlata. Kevés a papír, kurták a magyar újságok: takarékosan kell bánni a szóval. Nem beszélünk tehát olyan képekről vagy szobrokról, amelyek már holnap amúgy is a megérdemelt feledésé lesznek; [...] Az első teremben találjuk a legtöbb ismert és elismert nevet. *Mednyánszky* egy tájképet és egy puritán tanulmányfejet küldött. *Rippl-Rónai* egyik Zorka-pasztelljével szerepel, *Kosztka* József pedig a „Kukoricatörők”-kel, legutóbb bezárult kollektív kiállításának egyik legerősebb képével. [...] *Perlrott Csaba* engedett radikalizmusából. Csendélete valóban komoly munka, kompozíciója talán nem egészen őszinte, de nem egy részletében rendkívül érdekes. *Csáktornyai* Zoltán ezúttal enteriőrt állított ki, és ez színeiben, tónusában éppoly meleg, mint a művész tájképei. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1917. nov. 10. – 6.)

A téli tárlat. Negyedik téli tárlatát rendezti a Képzőművészeti Társulat a Szépművészeti Múzeum fődele alatt. Ilyenkor, szürke télben gyászos hangulatot terjesztenek a különben is gyöngye világitású helyiségek. De nemcsak ezért nyomasztó hatása a téli tárlat, hanem még inkább anyagának jobbra kritikátlan második- és harmadrendűsége miatt. Valamennyire jóézés csak az I. számú teremben fogja el az embert. Az a díszterme ennek a kiállításnak. Benne függnek *Kosztá József*, *Rippl-Rónai József*, *Réti István* (Kiss József arcképe) munkái, *Glatz Oszkár* kiváló férfiarcképe, *Iványi Grünwald* nagy erejű kecskeméti parkrészllete, [...] néhány jó szobormű: *Fémes Beck* Vilmos bronzplakettjei, [...] A középszer és a dilettánság szomorú sokadalmában vész el a tárlatnak kevés egyéb értékes munkája. Kiragadjuk belőle [...] *Dobrovics* Péter nagy erejű férfiarcképét, *Czigány Dezső* brutális erővel megfestett béreslegényét, *Perlrott Csaba* modelljeit (a nagytehetségű *Erdei* Viktor arcképe lehetetlen akasztása miatt láthatatlan volt ma számunkra). [...] A grafikusok közül messze kimagaslik *Uitz* Béla. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1917. nov. 10. – 7.)

A Kéve jubiláris kiállítása. [...] éppen *egyéni* művészetről szó sincs ugyanis ezeken a falakon. Ha a Kévének egyáltalán van stílusa, az a legközönségesebb bécsi giccs, a tegnapi „Wiener Werkstätte”, amit iparművészeti enteriőrjeiben jobb ügyszó méltó buzgalommal igyekezett mindig lekopirozni. Ezúttal azonban a felesleges, de drága luxust mellőzte a nyilvánosság teljes kizárásával működő egyesület s így a maga teljes meztelenségében megmutatkozik, hogy ezt a vegyes társaságot semmiféle közösen vallott művészi hitvallás össze nem fűzi. A legkülönbözőbb művészi meggyőződés és akarás verődött itt össze klikké, a különállással rendszerint együtt járó bizonyos feltűnés kiverekedése céljából, [...] tíz év alatt egyetlen új tehetséget se nevelt a Kéve [...] a *Remseyek* groteszk művészete a gödöllőiek talajából nőtt ki és nem a Kévéből; [...] Mi hát a Kévéé? Az édeskés bécsi ízű arcképek, melyek egyazon családi kör szülőttei s melyeknek a katalógusban annyira hangsúlyozott „becsületes művészi meggyőződésből” fakadt voltát ugyanazon ecsetből kikerült Van Gogh utánérzések frappánsan illusztrálják [...]

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1917. nov. 11. XXVIII. évf. 45. sz. 718.)

A téli tárlat. [...] e hivatalos tárlatok falai esztendőről esztendőre parcellánként felosztva ugyanazon boldog vagy boldogtalan birtokos keze munkáját mutatják, [...] Arról kellene beszélni, hogy miért van ez így, kiknek az ötletérből és kedvéért s főleg, hogy kinek van hasznára? [...] behunyt szemmel fogjuk megtalálni *Magyar Mannheimer* mester képeit, *Pentelei Molnárét*, az első terem többi „nagy”-jait, s ugyanúgy a többieket is. Egy kis forradalom kellene itt is birtokfelosztással s a demokratikus program egyéb igazságaival. Forradalom azonban a képzőművészet berkeiben egyáltalán nincs, legfőképpen nincs magában a piktúrában, ahol legjobban elkélne. Nagy megmozdulások és újat akarások helyett meg kell elégednünk, hogy néhányan a tegnapi értékeiket épségben tudják tartani. Legkülönb ezek között *Mednyánszky* és *Iványi Grünwald*. [...] *Czigány Dezső*, akinek paraszt fiúja jó s *Perlrott Csaba* nem hoztak új értékeket. A fiatalabb s radikálisabb törekvésűek közül *Uitz* egy pompás rézkarca és *Dobrovics* biztos portréja, *Fejérváry* Erzi önarcképe jelentékenyek. [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap*, 1917. nov. 11. – 4.)

A „Kéve” kiállítása a Nemzeti Szalonban. Tizedik kiállítását mutatja be a „Kéve” művészeti egyesület, mely 10 évi fennállása alatt komoly, céltudatos munkával és tiszta, önzetlen művészi törekvéseivel érdemelte ki a művészet minden barátjának elismerését és rokonszenvét.

Az eddigi kiállítások közül ötöt külföldön, Berlinben, Düsseldorfban, Drezdában, Bécsben és Münchenben rendezett az egyesület, a többi pedig Budapesten került bemutatásra, valamennyi

a Nemzeti szalonban, melynek helyiségeit az egyesület az előbbi kiállítások alkalmával mindig az anyagnak megfelelően átalakította. Ez a mostani kiállításnál a magas munkabérek és anyagárak miatt elmaradt ugyan, de azért művészi és ízléses rendezés tekintetében ez a kiállítás sem marad el a többi mögött. [...]

A kiállítás legértékesebb darabjai a nagyteremben vannak. Itt látjuk *Remsey* Jenő és *Zoltán* monumentális erejű, stilizált kompozícióit. [...] A második teremben *Kövesházi* Elza és *Bokros Birman* Dezső szép szobraival találkozunk. [...] a hősi halált halt *Szöri* József hátrahagyott értékes művei teszik teljessé a szép kiállítást.

Bende János

(*Ország-Világ*, 1917. nov. 11. XXXVIII. évf. 46. sz. 563.)

KERNSTOK KÁROLY

Az Ernst-múzeumi kiállítása alkalmából

Dolgos esztendőik eredményeül: fél tucat terem vagy száz megfestett, kikészített vászonnal szűfoltan. „A megtért apostol”, „a beérkezett felfedező” és hasonló, vakoktól harsonzott jelzők alatt komoly nézelődés után ennyi lenne egy jó szemnek Kernstok Károly kollektív kiállítása az Ernst-múzeumban. Elmentünk, hogy megnézzük: láttuk, és valóban ennyit láttunk. S ha „jó” emberek lennénk vagy legalábbis az expressz kritikusok sárba születtségéhez illőn örülni tudnánk erők megcsappanásának, akaratok sutra józanodásának, akkor most nekünk is ütnünk kellene a nagydobot és táncoltatni illene az örömmüket, hogy valaki, mert fölfelé nőni elfáradt, vagy csak a megkuszált világhangulatban pillanatnyi magára feledkezéssel: a moszatosba lépett. De – így van – mi végtelenül követelődzők vagyunk, és semmi *tegnap volt*-nak nem tudunk babért koszorúba nevetni.

Hatványozottan követelődzők, ha a művészet cégér alatt egy marokba fogott szomszédos mesterségről van szó; s ha némely részben hozzánk közel került mesterről, mint: Kernstok Károly.

Ha Kernstok tíz éves munkásságának övrjét, akár eszközöket váltogató kifejezési módjának sorrendjéből, akár a mában összegezhető tartalmi eredményeiből akarnók művészetelméletileg talpra állítani: a naturalisták csoportjába emelnénk. Első érdemleges kilépése óta (az „Agitátor”) mostani kiállításának minden polgári dicséret-jelzőkkel felcícomázott „representatív” vásznáig („Duna partján”, 79.) ez a terminológia metszi árulkodóan keresztbe művészetét. Árulkodón a nem régenre, mikor legtöbbet adott az új magyar festészetnek (legalábbis hittük, hogy igen), s amikor nyilván egy idegenből uszító áramlat behatására legmesszebb vetődött lírikus: impresszionista önmagától. Mint posztimpresszionista: „Lovasok a víz partján” című kompozíciójával a kételkedők előtt is szinte maga fölé lendült bizonyító erejében. *Szinte* és *lendült* – mert ez a valóban nagyszabású alkotás sem fogta össze egy értelmi: tehát a legmagasabb rendű művészeti egységet. A háttérbe aprózott tájrészletben (ami a spekulatív kompozíció szempontjából is fölösleges volt, több: hihetetlenül szűk horizonttal zárta le a perspektívát) még unalmasan ütődött ki öröklött impresszionizmusa. A többi részben azonban előre mutatók a meglátásai, s a csak dominens formáikra koncentrált alakjai mozgással telítettek, mint maga az élet.

Az élet: létezés: Naturalizmus.

Ebből a forrongó és forrásra gerjesztő korszakból két-három kép kiáltja föl magát a kollektív sikkes egyhangjából, s éppen csak ez a (nem tudom véletlenségből rendeződött-e így) diszszonancia adja meg némely fejtegetésünk apropóját.

A művészet nem a felelőtlenség majmosdija fafejű és üvegszemű nyárspolgárok szórakoztatására.

A művész nem pillanat-fölvevő masina és nem viaszanyag matrica, amelyen a jelenlevő formák, színek és hangok tovább éltetik külső megjelenésüket.

A művészet nem egyenlő a lírával.

A líra mindig: impresszionizmus.

A valóban művészet rendszeresen testesedik, s célja nem igénytelenebb a reális tudományénál.

Mindkettő a társadalom szociális talajából sarjad, s csak visszaható erejükben különülnek egymás mögé.

Az egyik materiálisan közvetlen, a másik absztrahált közvetítő erő.

A mindenkor művészetnek, mint absztraktumnak legnagyobb erő kifejtése a folytonos anyagba kívánczóság.

Tápláló gyökere a naturalizmus – nem kopizálás.

Kópia: a külsőségek leutánzása.

Naturalizmus: az érzések és gondolatok testbe kényszerítése, okadatos formakeresése az Életnek.

Kernstok a „naturalista” festő csak nagy néha s éppen az „elvadult, érthetetlen” korában közelítette meg ezt a naturalizmust.

Ilyen a jó ízléssel fotografáló Benczúriából egyszerre magasra ugrató „Fiú akt” című 7-8 év előtti vászna.

Ez a kép magával az élettel több – egy képnél. A Fiúnak mint fogalomnak egy alakba koncentrált formássága, a növendék élet minden jellemzőjének tudatos szintézise.

Még tisztább és többit reveláló munka a „Búcsúzás” (91). Mindenkinnek „látható” tematikus kompozíció, de nem az impresszionista-naturalizmus elbeszélő modorában: itt tudta a legtöbb fölösleges külsőséget levetkőzni a művész. Amit a keretbe zárt vásznon lapon látunk, nem elmúlt történet megidézése, de magának a Búcsúzásnak mint különös pszichikai folyamatnak szemléltető megjátszása az állandó mozgást vezető formák plasztikájában. A formák arányát, vonalak ritmusát nem külső szemtörvények, világítási és egyéb véletlen adottságok határozzák meg, hanem maga a téma lényege (belső forma), ami a tragikus alapérzés szuggesztív erőre segítéséhez mindent önmagából modellál meg törpének vagy monumentálisnak, egyenesnek vagy görbének, úgyhogy az a legteljesebb egységet szolgálja.

Ezek a képek nem a naturát próbálgatják megeleveníteni, hanem a legtöbbet jelentő, az éltető erőt akarják elélni testesíteni. Színeik ezért sohasem *egy* szalag színére, tárgyaik sohasem *egy* tárgyra, mozgásuk sohasem a fotografikus *egy* pillanat rögzítésére törekednek.

Nem hasonulni akarnak, mint az ipari mesterség, s ezért nem illúzióöntők: többek, mint kép.

De mindez csak volt!

A mai, vastag és drága aranykeretekbe szorgalmaskodott száz vászon röghöz tapadt vissza-ja Kernstok tegnapi értékeinek. Az a szentimentális alapvonás, ami legmarkánsabb próbálkozásait is valami búsongó pszichikai romantikába mártotta, most teljesen eluralgott rajta, s már nemcsak témáit, de kifejezési eszközeit is erőtlenné sápasztja. Kritikusai még sohse köszöntöttek ekkora lelkesedéssel, a naturalizmus kiteljesítőjét ünnepelték benne, s mi a hat teremben együtt sem tudunk mást látni az ábrázoló piktúra egyhangú felületénél.

Courbet, Corot, Renoir, sőt Ferenczy Károly is sokszor túl járt már ezeken az eredményeken.

És hol járnak ezek előtt a lokális krónikák előtt Cézanne *kiválasztó szemmel* igényelt látomásai.

A sok ide-oda hasonlító anyagból, ha legtöbbit dicsőített munkáit pécézzük is kritika alá – semmi örömnk, veleérzésünk, dicséretünk. Munkásságának súlypontja a testek térbehelyezése, a belső indulatra mozduló formák egységbe szerkesztés helyett „a tiszta festőiségre” helyeződött át. Sokan ezt a szomorú reakciót irányváltozásnak nevezik Kernstoknál, mi egyszerű tegnapelőtti önmagához visszatérésnek látjuk. Művészete kiteljesedésének az eddigi keresések klasszicizáló szintézisét vártuk, s mai képeinek részleges elfogadhatóságát az egész konstruktív gyöngéje fekszi meg reprodukciós szépséggé.

Így a „Duna partján” s a legtöbbet adó „Delelő kecskék” című vásznakon is. Az előbbinél az ég és föld megfestésének kétféle kezelési módjában s az alakok levelezőlapra is csinos beállításában; az utóbbinál maguknak a kecskének a megfestésében (amik holmi szőke tücskök kecsességével bontják föl a különben monumentálisan látott tájat) kapjuk meg a képek fundamentális hibáját.

Kernstok föltétlen tudását és tehetségének nem teljes szögre akasztását az egyetlen (de sajnos itt is Renoirra kell emlékeznünk) „Zivatar” című kép sugárzó színszövése bizonyítja a mi naturalista festőink legtöbbje fölé. De különben semmi értékötöbletet nem hozott új kiállításával. Sehoh a

progresszív egyéniség alkotó láza, ereje, amit nemrégén még fejlődést igazítónak vártunk. Sorba vett képeit az impresszionista mesterek (nagy mozaik tervét meg éppen híg Preraffaelita reminiscenciák édesítik számbavehetetlenné) érzelmi visszahatása bélyegzi; s a reformátornak készülő közműnyéből: formálható agyag, az inspiráló tribunból inspirált lírikus lett.

Egnyit a kiállítás képanyagáról.

Ha most a pár év előtt messzire induló festő ilyen hirtelen visszalépésének pszichológiai okát keresnők: Kernstok Károlyban a radikális polgárban találunk meg. Helyesebben a háborúban, melynek vérgőzös depressziója éppen a humánus polgárból szívja föl a legnagyobb áldozatot – valamivel jobbra kívánczó életének mindig is bizonytalan hányadosát, az akciót.

És sajnos (nem, nem hisszük, hogy a külföldön is, ahol a művészi világszemlélet sokban túlnötte a polgári ideológiát, ekkora az álomkór) nálunk már a legjobbaink közül is nem egyedül Kernstokot fojtogatja ez a nyugalomba görnyesztő eklekticizmus.

Kassák Lajos

(MA, 1917. nov. 15. III. évf. 1. sz. 3–4.)

Mattis Teutsch János linóleum-albuma a napokban jelent meg. A 12 lapot tartalmazó album ára 25 korona. Amatőrkiadás. A festő eredeti kézinyomásában készült lapokkal, díszes kötésben 100 korona. Amatőr példány csak 10 darab, rendes kiadás pedig csak 100 darab készült.

(MA, 1917. nov. 15. III. évf. 1. sz. 14.)

A kritikáról, a Remsey testvérekről és a kéve kiállításáról. [...] És a jelenlegi világot alkotó összes tényezőkből származó, mélyreható oka van annak, hogy az «én ezt így látom, tehát így van» önhitt és egocentrikus kritika után reakció, természetes fejlődésképp valami objektív támaszpontot akartunk és ezért precíz eszközök hiányában biztos cél felé törekedésében is még igen primitívnek tartjuk a kritikát, amint itt következik. Remsey Jenő legmegállapíthatóbb kapottságai: [...] és talán Zuloagán át Velázquez (24 sz. Aranyásó) cinquecento (2 sz. A párkák) Henri Rousseau (Kelenföldi töltés) kínai külsőségek, az egyik Bruegel stb. Ezekhez járul *amint eredményt felhasználta* kubizmus. (Jelentős itt, hogy kubizmusa nem Pablo Picasso értelmében vett, amihez csak Pablo Picassónak van «joga», aki hosszú út után jutott el eddig a kubizmusig.

Igen jó a 29 sz. kép. Kubizmus és expresszionizmus módszereinek felhasználásával pszichikumot vetít a két síkra... és ennek címe (hogy rövid kötélre fogja) „Pythia”. – Mert hiába, cím és kép nem véletlen, bennem egy sokágú reláció.

Ugyancsak lefokozó a Sebesültek (22 sz.) monumentális kompozíciójában a glória a bebuzogólt megszabdaltnak a feje körül. Pedig ez a „Honvéd” mellett a legjobb képe „*mint kép*”, ha ezt a meghatározást az előbb megállapítottól külön lehetne választani.

Egyetlen tájkép a „Kelenföldi töltés” (30 sz.) „igen kiváló kép”, de alig mozdul el valamit a Henri Rousseau képek mellől.

Remsey Zoltánnál az oka adatlan (helyesebben felesleges) dekoratív vonalritmusok zavarják a novellisztikus és festőileg e vonalritmusok ellenére is megoldatlan témát. (32, 34 sz.) Csak a 35 sz. képében látszik valami szerves összeműködése a ritmusnak és a témának.

Önarcképe (35 sz.) pszichében erős portré. Remsey Jenő önarcképe ellenben formában is erős és egyszerű.

Ezek után a szigorú megállapítások után kötelesség azt is kijelenteni, hogy a két Remseyt a jó és komoly törekvésű monumentális készségekkel rendelkező nagyon kevés magyarországi festők közt kell ma számba venni.

Konstantin Frida, a posztimpresszionistáktól Van Gogh, Gauguin és a japánoktól tanult, de még nem érte el mesterit, akik úgy lehet jó úton vezetik. *Haranghy*: romantikus a legszínpadibb értelemben. *Tichy* Gyula összefogottság helyett részleteket halmoz. Túldetermináló illusztrátor. [...] *Kalmár* Elzát egy fatömbben jól elgondolt kis szobra nem reprezentálja kellőleg.

Lengyel József

(MA, 1917. nov. 15. III. évf. 1. sz. 14.)

A „KÉVE” TIZEDIK ESZTENDEJE

A Kéve művészegyület alapítói jóhiszemű, puritán művészberek voltak, kik lelkesen, mondhatnám naivul fogtak tíz esztendővel ezelőtt a munkához. Mindenfelé – idehaza, a külföldön is – művészi harc, forrongás kavarta fel a lelkek nyugalmát és ők bizva abban, hogy pusztá elvi alapon, tisztességes eszközökkel végigverekedett küzdelemnek is lehet nálunk eredménye, személyi tekinteteket, anyagi érdekeket (már amennyire lehetett) kikapcsolva álltak a fórumra. Kiállításokat rendeztek, külföldön is bemutatták a maguk termését, szoros közösségben dolgoztak és segítettek egymáson, könyveket adtak ki, folyóiratot csináltak. Példát akartak mutatni, miképp lehet artiztikumot, harmóniát teremteni, nem is a csúcspontokon álló művészek energiáinak tudatos koordinálásával, miképp lehet a közönséget nevelni, új rétegeket fogékonyra tenni a művészet számára és kigyomlálni az emberekből a silányság, a vásári portéka kritikátlan szeretetét. Szóval jóvá akarták tenni a bűnöknek azt a halmazát, melyet a hivatalos művészet, hivatalos műpártolás hosszú esztendők során elkövetett és elkövet.

A társaság nehéz munkát végzett és becsülettel állta programját. Nem rajta múltott, hogy az eredmény minimális. Kinek volna kedve e maroknyi embercsoportot okolni, hogy mintaszerűen rendezett kiállításaikból nem okultak mindazok, kik a kiállításokat oly kevés izléssel, hozzáértéssel, érzék nélkül rendezik. Arról sem tehet e társaság, hogy becsületes művészeti politikájuknak nem akadtak követői idehaza és ha nálunk művészi küzdelmekről beszélnek, majdnem mindig csúnya és alantas marakodás értendő alatta. Hogy a közönség ízlése oly keveset javult és az utolsó években bekövetkezett javulást is tönkre tette a háború, azt sem írhatjuk az ő rovásukra.

Ők megtettek mindent, ami tőlük tellett. És reméljük, tovább dolgoznak hittel, tisztességes ügyekezettel. Az újabb tíz esztendő alatt talán csak megváltozik a dolgok mai rendje.

A Kéve jubiláris kiállítása, sajnos, nem demonstrálja a maga teljességében e társaság tagjainak erejét, képességeit. Szerencsésebb körülmények között bizonyára nagyobb teljesítménnyel léphettek volna e művészek a nyilvánosság elé és a társaság is hangsúlyozottan az évforduló jelentőségéhez mérten adott volna keretet az egybegyűlt munkáknak. Sok művész ki is vált a csoport kötelékéből e tíz év folyamán. Erdei Viktor, Bálint Rezső, Gara Arnold, Málnai Béla, Zutt Richard, Moiret Ödön, Fejérváry Erzsi másutt keresték érvényesülésük lehetőségeit. Göröncsér Gundel János, Máté Ilona halottak, Szőri József elesett. Kozma Lajos, Muhits Sándor sem szerepeltek e kiállításon (utóbbi hadifogoly), sőt a társaság egyik alapítója és elnöke Szablya-Frischauf Ferenc is hiányzik a kiállítók sorából.

A kiállítók névsora: Benkhard Ágost, Bokros Dezső, Haranghy Jenő, Konstantin Frida, Kalmár Elza, Kornis Elemérné, Lénárd Róbert, Lohwag Ernesztin, Mihály Rezső, Remsey Jenő, Remsey Zoltán, Tichy Gyula, Tichy Kálmán.

A kiállítás legértékesebb darabja Bokros Dezső márványból faragott leányfeje. A formák összevonva, leegyszerűsítve jelentkeznek e munkán. Abszolút biztonság, igazi plasztikai nyugalom fejeződik ki e minden részletében megoldott és anyagszerűségében is példás alkotásból. E fiatal szobrász, úgy látszik, szakított a felduzzasztott tömegek egymásra halmozásával, mely korábbi munkáit nyugtalanná, bombasztikussá tette. Festett gyerekefeje is klasszikusan egyszerű, kár, hogy a gipsz kifejezéstelen anyaga állt csupán rendelkezésére.

A csoport másik szobrász tagja, a kitűnő Kalmár Elza, kisigényű faszoborral szerepel. E dekoratív apróság, melynek elgondolása sem szerencsés, távolról sem ad képet Kalmár Elza kvalitásairól.

Remsey Jenő monumentalitásra hajló piktúrájában túlonúl sok a spekulatív elem, amely megakasztja a közvetlen szemléletből következő energiák teljes kibontakozásának folyamatát. A formák harmóniáját gyakran az agyongyötrtség, a túlfeljesztett groteszktség bontják meg. Honvéd című vászna irodalmi szimbolizmusa mellett is nagyszabású munka. Az erőteljes színek és vonalak, a monumentális formák túlharsogják az idegen területekről kölcsönzött motívumok zengését. Érezzük a fagyos levegő áramlását, a jéggel, hóval borított hegyek mardosó leheletét, az elemekkel, ellenséggel küzdő katona ősi erejét, masszivitását.

Remsey Zoltánból hiányzik fivérének szugesztív képessége. Stilizáltsága nem mindig megokolt, nem támasztja azt alá a festői érzés minden külsőségen áttörő buzogása.

Tichy Gyula képei alapján véve felnagyított grafikai munkák és ugyancsak messzire távolodnak a naturalista látás eredményeitől. Erősen érzik rajtuk egy vidéken élő, kibontakozni nem bíró, félig eltemetett művész egzaltáltsága. Fantasztikum, meseszerűség vibrál e képekben, lázas álmok, rég elföldelt világra való eszmélés nyugtalansága. Régi magyar urak, hölgyek, véres történetek támadnak fel. Kripták nyirkos levegője, borzalmas jelenetek dőbbenete száll felénk.

Benkhard Ágoston „Az öreg fa” című képe a művész komoly elmélyedésének szerencsés terméke.

Lohwag Ernesztin friss naturalizmusa, Konstantin Frida asszonyos stilizáltsága kellemes közvetlenséggel nyilatkozik meg képeikben.

Haranghy Jenő eddig csupán grafikai művekkel tette nevét ismertté. Ezúttal nagyobb lélegzetű munkákkal lép fel. Bár festői stílusa még nem alakult ki, és ő maga több hatás kereszt-tüzeiben áll, előadásmódja mindenesetre érdekes és izlées.

Lénárd Róbert mintegy hetven darabból álló grafikai kollekciónal szerepel. Végig vándorolta a csatateret és éles szemmel, ürge kézzel megrögzítette mindazt, ami elébe került. Munkáinak csupán topográfiailag van köze a háborúhoz, mert semmiféle háborús momentum, helyesebben háborús külsőség, „hurra”, „vörösördög” stb., stb. nem szövődik azokba. Sziklák, folyók, hidak, házak, városok, hegyek, dűlők vonulnak fel előttünk artisztikusan, nyugodtan. Mozgás, aktivitás alig fűti át e lapokat, annál inkább érzik bennük a biztos izlésű megfigyelő fölényes tudása, tárgyilagossága.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. nov. 16. X. évf. 22. sz. 852–854.)

A Múcsarnok téli tárlata. [...] Az úgynevezett fiatalok s az immár révbé ért mesterek között az értékesebbje java munkájukat küldik; egy kis haladás, művészetük továbbfejlesztése, a hozzájuk fűzött várakozás egy-egy eredményének beváltása olvasható le műveikről. Új, művészi szenzációt hirdető megnyilatkozás azonban nem akad, művészeink – még a legértékesebbek is – nem alkalmas időnek tartják a mostanit arra, hogy nagy, forrongó, mély-ösztönös megnyilatkozásokkal álljanak elő. Még azoknál is, akiknél sejtjük és érezzük ezeket a nagy mélységeket, egy kis megalkuvással egzisztenciájuknak a háborús helyzet gazdasági előnyeivel való összeegyeztetését tartják szem előtt. Ezek legalább szimpatikusak maradnak előttünk, de itt vannak az új hadimilliomosok izlésére berendezkedett művészek nagy tömegei, akik még alantasabbak, mint voltak, s akik szinte vásári ordinárisággal kiabálják: tessék ide nézni – drága is vagyok, nektek való vagyok, gyönyörű keretben ékeskedem, vegyetek, [...]

Nekünk nagyobb gyönyörűségünk az a néhány fiatal művész, aki erős talentummal, értékes művészettel áll félre e piaci társaságtól, s akiknek vászna előtt csak a művészet igaz amatőrje, megértője fog gyönyörködve megállni. Ezek közül való elsősorban a rendezésben is harmonikusan egymás mellé került három név: *Czigány Dezső*, *Csaba Vilmos*, *Csáktornyai Zoltán*, akik fölfogásban különböznek ugyan egymástól, de művészi komolyságban egyek. Hozzájuk sorakozik még: [...] *Kosztá* (akiről nemrég hosszabban emlékeztünk meg), [...] *Mednyánszky* (mintha mindig tökéletesebb és tökéletesebb lenne!), [...] *Rudnay* (ma már a legértékesebb művészünk egyike), [...]

(*Népszava*, 1917. nov. 17. – 6.)

Szenes Fülöp kiállítása. Ma amikor a „spekulatív konstrukció” Saulusai is egymás után vedlenek át naturalista és impresszionista Paulusokká, felfedezvén magukban a természetimádót és a költőt, amit másokban eleddig oly szuverénül megvetettek; ma, amikor a l'art pour l'art dacos és hajlíthatatlan „bajnokai” kacér csábtáncot lejtenek a hadseregszállítók ezresei előtt és szemérmetlen giccsekkel erőlködnek a lenézett népszerűség megszerzésén: ma elégtételt kell szolgáltatnunk a derék, ambiciózus, tehetséges, szorgalmas és szerény *Szenes Fülöp*nek is, akinek virtuóz festői tudása mellett egyetlen bűne az volt, hogy mindenha kedvence volt a kö-zönségnek. S mennyit kellett ezért a „bűnéért” szenvednie, neki is, egész nemzedékének is! Az

utolsó tíz-tizenöt év szinte azzal telt el, hogy segítettünk kiirtani ezeket az embereket, aki útjában állottak a „modern művészet” jelszava alatt előre törtetőeknek. [...]

Nehogy félreértés legyen; az irtóhaborút nem a klasszikus naturalisták és impresszionisták indították az akadémikusok és az akadémiai irány hívei ellen! *Ferenczy* és az ő nagybányai se-rege mindig csak művészi fegyverekkel harcolt [...] De az epigonok, a minden divat után lelken-dezve futók, a művészileg jellemtelen „újítók” azok, akik [...] egyszerűen átvették az érett és már értékelt impresszionizmus eredményeit (hogy utóbb az újabb blöffnek, a posztimpresszioniz-musnak nevében gyilkolják le impresszionista tanítóikat!), ezek a lelketlen és kiméretlen szélhá-mosok legjobban szerették volna eltemetni Szenes Fülöp egész nemzedékét. Pedig Szenes is végigélte a nagy válságot, mely Nagybányán tört ki s onnan terjedt át Budapestre, [...] A mille-náris év Nagybánya felé igyekvő vándorai közt ott volt Szenes is; ő is festett – már 1896-ban – plein airt Hollósyval együtt s az elsők között fürdött meg ő is a modern magyar művészet áldott nagybányai napfényében. Csakhogy ő megtartotta közben akadémikus erényeit is; [...] Bizony verhetjük a mellünket és száncatjuk-bánhatjuk bűneinket, amiért néhány szélhámos stréber kedvéért segítettünk eltemetni ezeket az embereket, a Deák-Ébnereket, Karlovskykat, Szene-seket [...]

Tövís [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1917. nov. 18. XXVIII. évf. 46. sz. 732–733.)

A Képzőművészeti Társulat téli tárlata. [...] A téli tárlat ezúttal is a Szépművészeti Mú-zeum szűk és kiállítási célokra alkalmatlan helyiségeiben nyílt meg [...] A kiállítás legjobb neve-it és a legjobb műveket az első teremben találjuk. Itt van *Mednyánszky*, aki most nemcsak táj-képet, hanem egy tanulmányfejet is küldött. [...] *Kosztka* József „Kukoricatörők” c. művét állította ki, melyet nemrégiben méltattuk, [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1917. nov. 18. XXXVIII. évf. 47. sz. 576.)

A Kéve tíz éve. Ritkaság a külföldön is, hogy egy művészegyesület kitartó akarattal egyes-egyedül a művészet céljait szolgálja s nem tesz engedményeket a piacnak. A Kéve tíz év óta végzi ezt a nehéz munkát, s kiállítása, amely a múlt héten nyílt meg a Nemzeti Szalonban, félig-meddig – amennyire a háborús viszonyok megengedik – beszámolóféle is erről a decenniumról: becsületes és fáradhatatlan munkáról s arról is, hogy ebben a jegyben a művészek ama kis csapata, amely a Kévé formálja, valóban fejlődött, erőben, tudásban nőtt, művészetben gazda-godott. [...]

(*Új Idők*, 1917. nov. 18. XXIII. évf. 47. sz. 433.)

Téli tárlat. A Képzőművészeti Társulat kiállításai még mindig a Szépművészeti Múzeumnak egyik, e célra alkalmatlan földszinti csarnokában és néhány egyéb termében sýnylődnak, me-lyekben semmiképpen sem férnek el. Egymás hátán tolong bennük a közönség is, mely talán még sohasem viseltetett nagyobb érdeklődéssel a művészeti látnivalók iránt, mint ma. Különő-sen a hagyományos múcsarnoki publikum bizonyult igazán hűségese-nek, mert évek során át semminemű művészarc sem tudta elidegeníteni kedvelt szórakozásainak rendezőjétől. [...] tár-sadalmunknak úgyszólván minden művelt rétegére kiterjedő nagy múcsarnoki közönség törhe-tetlenül kirt a tömeges téli és tavaszi tárlatok mellett [...] A művészek azonban már finnyásab-bak, mert sokan távolmaradtak. [...]

Aztán nem egy forradalmárról lekopott már a szertelenségek keresése, melyet tehetségük komoly ereje kezd pótolni, sőt ma már sokan az átlagos polgárembereknek is tetsző módon igyekeznek ábrázolni, még az olyanok is, akik valamikor gúnyosan utasítottak vissza minden-nemű megalkuvást. Ennek okát pedig nemcsak abban kell keresni, hogy művészeink a most berendezkedő új gazdagoknak is tetsző dolgokat akarnak festeni, hanem abban is, hogy a nyol-

casokban megtestesülő forradalmi irány valamiképpen még a művészek között is elvesztette a talajt maga alól, amiről *Kernstok* Károlynak nemrégiben látható kiállítása is tanúskodott, mert ott már magának a vezérnek pályafordulását lehetett látni.

A több mint négyszáz műtárgy között akad nem egy gyönyörködésre méltó alkotás. Kezdjük a sort *Glatz Oszkár*nak „Bujáki csendélet” című képével, [...] Nagy művészi erőt mutatnak *Luányi Grünwald* képei is, amelyek törekvéseinek erős lehiggadásáról is beszámolnak.

Fel kell említenünk [...] *Dobrovics Pétert*, *Czigány Dezsőt*, mint nagyon lehiggadó nyolcast. [...]

(*Vasárnapi Újság*, 1917. nov. 18. 64. évf. 46. sz. 739.)

NYÍLT LEVÉL A MŰCSARNOK ZSŰRIJÉHEZ

Mai nappal megkaptam a nyomtatott levelüket, amelyben arról értesítenek, hogy a már egyszer elfogadott képet „nem találták alkalmasnak kiállításuk céljára.” Gratulálok, kedves vezérfestők, ezt jól csinálják: a beküldési határnapon elfogadják, alszanak rá kettőt és visszaküldik. Mókáznak az urak, sértő játékot üznek velünk.

Vegyék az urak különös tisztességnek, hogy fórummá avatjuk önöket akkor, mikor a képeket beküldjük „kiállításuk céljára”. Az önök „kiállítási célját” régen kinötte s túlhaladta sok mai fiatal művész, akiket ezúttal sem engedtek be. Sem én sem más nem az önök „kiállítási céljáért” festünk és küldünk be képeket műcsarnokokba. Tíz esztendővel ezelőtt már volt szerencsém itt kiállítani, igaz, azóta elhanyagoltam ezt a reklámhelyiséget, de kiállítottam a Művészházban, az Ernst-Múzeumban, amelynek nívója magasban áll a Műcsarnok vásártéri nívója fölött.

De mit gondolnak a hivatalos impotensek ezzel a zsűrizős játékkal? Egyedül akarnak maradni, nagyon öregek, fogatlanok, vagy nagyon gyávák?

De vigyázzanak! Úgy össze fognak menni nemsokára, mint az a colstok, amellyel a tehetségeket mérik. Lesz még alkalmam és keresni fogom, hogy bőven elmagyarázzak, leírjak mindent azoknak, akik nagyon betanulták az önök nevét. Higgyék el, ehhez lesz elég tudóm.

Az arra érdemes publikumnak, a kiállításról cikkező szakkritikusoknak (ide nem értendő Kézdi-Kovács László című rovatvezető és dr. Lázár Béla név alatt működő középisk. Tanár), akik egyébként ismerik művészetemet, tehetségemet, be fogom mutatni ezt az önök „kiállítási céljára” nem alkalmas képet.

Eddig múltjukra, korukra való tekintettel szemérmesen, tisztességesen elhallgattam az urakról való kritikámat. De ez után ahol érem, ott fogom betörni népszerűségük fényezett cilinderét.

Úgy sértegetik az embert, oly lelketlenek, hogy önökkel nem lehet udvariasan beszélni. Csak nem képzelik?! Mi festők vagyunk, önök meg cukrárszok, szatócsok. Nekünk a festészet szent. Önöknek üzlet. Mi elégünk érte, önök meg a nyavalás képeiket is úgy féltik, hogy bebiztosítják tűzkár ellen.

Arról értesítenek engem nyomtatott blankettán, hogy az én drága, szép képetem, ami nekem szent, s amit én oly nehezen, kínok között alkottam, hogy ezt a képet nem állítják ki Műcsarnokban, hanem elküldik Macher és Roszner nevű szállítóhoz, mint egy szemetet, amit kidobnak, Macherek, Rosznernek. Lehet, hogy rossza a képem, de önök mindenkivel így tesznek, húsz éve tiporják és irtják azt, akiben egy szikra tehetség van.

Forradalom kezdődik most az egész világon. Maguk sem fogják végigtotyogni üzérkedve, manipulálva ezt a véres földrengést? Konokabb és sötétebb emberekkel is végez ez az idő és vigyázzanak, mert magukkal is végezni fog. Sok keserűségünk dühe elől fognak még futni, csak elég gyors lábul legyen, hogy utol ne érjük.

Major Henrik

(*Pesti Futár*, 1917. nov. 22. X. évf. 505. sz. 11–13.)

Új művészcsoport. A Képzőművészek Egyesületében tömörült festők és szobrászok színe-java új művészcsoportot alakított. Az egyelőre ötvenöt tagból álló csoport egyhangú lelkesedéssel *Szinyei Merse Pált* választotta elnökül, szobrászati elnökül *Zala Györgyöt*, ügyvezetőkül pedig

Pentelei Molnár Jánost és Róna Józsefet. A Képzőművészeti Társulat a csoportot elismerte, azonban választmánya szabályokra hivatkozva az önálló zsűrizés jogát az idei tárlatra megtagadta. Ennélfogva a csoport tagjai elhatározták, hogy bár a társulat kiállításain továbbra is részt vesznek, a csoport önálló kiállítás keretében a Nemzet Szalon helyiségeiben mutatkozik be. A beküldési határidő kizárólag a csoport tagjai számára folyó hó 23–24-ike festőknek és 26-ika szobrászoknak. A zsűri tagjai lettek: Szinyei Merse Pál, Rippl-Rónai József, Magyar Mannheim Gusztáv, Pentelei Molnár János, Kernstok Károly festők, Beck Ö. Fülöp, Róna József, Zala György szobrászok. A kiállítás december első napjaiban nyílik meg.

(Az *Újság*, 1917. nov. 22. – 13.)

Új művészegyesülés. Ötvenöt magyar festő és szobrász [...] A kiállítás december első napjaiban nyílik meg. A művészetért rajongó és aggódó közönség bizonyára lelkes örömmel üdvözli a dilettantizmus fertőjéből kiemelkedő művészgárdát.

(*Budapest*, 1917. nov. 23. – 5.)

A téli tárlatról. A Képzőművészeti Társulat még mindig a Szépművészeti Múzeum négy földszinti termében volt kénytelen összezsúfolni az őszi tárlat rengeteg anyagát. Természetes, hogy így az a néhány valóban művészi munka, amely a vásznak tömkelegéből kirí, szintén küszködik az érvényesülésért. Az egyik terem zugában helyezték el például a nagytehetségű *Erdei Viktor* olajfestményét. [...] *Körösfői-Kriesch* nemesen egyszerű arcképe, *Fejérváry* Erzsi érdekes vászna, *Dobrovics* Péter kiforrott férfiképmása [...] a kiállítás legsikerültebb alkotásai. [...]

(d-i.)

(*A Nap*, 1917. nov. 24. – 6.)

A „Ma” kéпкиállításáról. A volt erdélyi nagy viharkor egy hulláma elérte a pesti partot. A feltornyosuló ár partra vetett egy igen érdekes, szép, szerény kagylót. Megtalálták. Valakik a felszedett ritkaságot szakértő bölcsekhez juttatták. A tanács örömszóró élvezettel bontotta ki a pompás, gyönyörű gyöngyöt a kagylóból, melyet nemes becsűnek ítélték.

Mattis Teutsch János ez, aki rajztanár Brassóban. Festőművész. Bejárta Európát, ahol tanult, de mindemellett eredeti maradt. Visszatért szűkebb hazájába önmagának dolgozni.

A „Ma” karolta fel, a ma még nem fémmjelzett és nem megállapodott festőművészt. Ismert és figyelmesen vigyázott célú művészgárdának leghivatottabb helyén nyílt meg a kollektív kéпкиállítás, ott, ahol nem a technika, az előítélet és a tradíció dominál!

Mattis Teutsch János haladó-neoprimitív irányt képviselő művész. A természet képeit hullámvonalakban rögzíti élénk. Mindenben csak ritmust lát meg, és ezt a mozgást hullámvonalakban fejezi ki. E vonalak közt szerény, halk, igen finom, napvilágos, szenzibilis színfoltokat használ. A tájak illetén jelentését csak kiváltságos lelkek érezhetik meg; mint *Mattis Teutsch* János, aki pertu viszonyban van a természettel Festményein a hegyek, utak, kazlak, szántóföldek síkjai, fák koronái, a felhők, mind, mind egybekarolódnak, harmonikusan, mintha minden egy család volna! Ez adja képeinek konstruktív hatását. Épp így linóleummetszetein, ahol, ha nem is színhatásokkal, de teljesen a vonal vezetésével törekszik, szinte körbefogódzkodó, mozgólendülettel a táj ritmusát élénk lendíteni. Felemlítendő, hangsúlyos, a föld szeretete. Dús színhatással tükrözteti vissza a föld televény-érettségét, halavány narancs és más ősztonő színeivel. Itt-ott látni a tájképeken a hegy, égbolt és előtér nagyon hatásos ellentét-színeivel elért bizarr, de fenséges művészi hatásokat. Érdekes, hogy képei között van egy, amely elüt a többitől. Mintha ezzel mutatni akarná, hogy milyen az a kép, ahol el van vágva a természet lüktető ere és minő vértelen, csonka torzó. Összes képein élvezettel és nyugodtan, bársonyos jóérzéssel járkal a szem, míg ama korcsos lefut a képről, nekimegy fájó ütessel a keretnek, folytatni szeretné útját és nem tudja.

Komoly intés ez. Irányt jelez, és végképpen magával ragadja a gondolkodót az útra, melyen Mattis sok-sok mással az elsők között halad.

Páll József

(Erdélyi Szemle, 1917. nov. 25. III. évf. 38. sz. 352.)

KERNSTOK KÁROLY KIÁLLÍTÁSA

Kernstok szerencsére mindig a meglepetések embere volt. Íme a festő, aki mindig más és más, mondhatták a változatosságot kedvelő lelkek, akit nem lehet megenni. Íme a forrongó, kereső, kutató művész, mondhatták a kritikusok, aki nem törődve semmivel, megy a maga útján változatosan és sokféleképpen, mert tele van élettel, erővel, a maga kifejezését keresi, és fölényesen veti el magától a hagyományok olcsó eszközeit, kerüli az akadémiák kitaposott országutait. Szerencsére – mert a legújabb meglepetés nem éri a kedélyeket olyan váratlanul. Ami már aztán a művész tapintatosságának javára írandó. Most derül ki, hogy ez a forradalmár, aki olyan váratlan csapásokat mér az emberek fejére, tulajdonképpen egész életében a tapintatosság nemes erényét gyakorolta. Szoktatta a koponyákat. Szoktatta ehhez a mostani koppintáshoz, amely illetén formán akár simogatás számba vehető. Igaz, hogy a meglepetés és koppintás, mint minden dolog a világon, viszonylagos. Koponyája válogatja. Ami az egyiknek még fáj, az a másiknak már gyönyörűséget okoz. Hogy kinek okoz, majd kiderül a végén.

Az emberben néhány év előtt nagyon, de nagyon felajzották a kíváncsiságot. Kernstok és az a tehetséges fiatal gárda, melynek élén állott. De különösen maga Kernstok. Az ember a legnagyobb jóhiszeműséggel volt kíváncsi, áhitattal követte merész kísérleteiket, komolyan vette azt, amin a tömeg nevetett – mindent föltett róluk. Csak rajta, rajta, legyetek merészek, küzdjete, a nagy dolgokat nem adják könnyen, ne féljete azoktól, akik bolondnak tartanak, az apostolokat mindig annak tartották. Az ember annyira komolyan vette, hogy időnkint egy-egy nagy fordulatnál elkiáltotta magát: ez az, ez a jövő útja, erre menjete! De ők azt mondták: ez még nem az, mi még csak keresünk, nem akarunk hamar megállapodni és fölületesen összefoglalni, nagyobbat akarunk ennél, hogy mit, még nem látjuk egészen világosan, de már érezzük, és lassan közeledünk hozzá. Ah, úgy? – mondta az ember, hát akkor csak előre, tűzön-vízen át követlek, végre az én embereim, a meg nem alkuvók, a nagyot akarók, a titánok. Aki ily becsületesen törekszik, annak semmi sem lehetetlen. És loholt utánuk, alig győzve szusszal, hogy a beteljesedés nagy szenzációjáról le ne maradjon: amikor majd megtalálják, amit keresnek, az ígéret földét. Istenem, micsoda pillanat, micsoda boldogság, világok vajadásának beteljesedése és új, soha nem látott világok születése! És Mózes fiatalon, könnyedén leszállt a Nebó hegyéről, és egymagán, szó nélkül átkelt a Jordánon, és bement az ígéret földére. Társai nem mehettek vele, mert nagyon el valának foglalva ama gonosz amiritákkal és ammonitákkal, akik ellen lövészárkokban küzdenek vala a nagy háború idején, avagy ecsetjükkel örökítendik meg az eseményeket, mint hadi festők. Csak az ember mehetett utána boldogan, aki föl van mentve. Hát végre! Most, most meglátom a nagy dolgot. S amikor körültekintett, meglepte a vidék ismerősége. Mintha már járt volna erre. De mikor? Talán a hetvenes-nyolcvanas évek idején? Csakugyan, nem a Telepy bácsi zöldeskék párájú levegője ez? S ezek a gipszes felhők vajon nem Szolnok felől szálltak ide? Ezek a barna színek vajon nem Mannheimer országából valók? Hát a vattás fák? meg az akadémikus aktok? Meg a finom hangulatok, a ködlés, a „poézis” és a líra, a lágy-ság, a szelidség, a festéknek maradt szín, a „természethűség”? – nem tudta, honnan s hova való, mégis olyan ismerős volt mindez. Egyszerre régi műcsarnoki kiállítások levegőjével telt meg a tüdeje. Más, más, mint az, tétovázott, gyötrődött, próbálta meghatározni, azonosítani vele vagy megkülönböztetni tőle, egyik sem sikerült: nem, nem, ez már nem egészen az, de a szaga olyan. Az ember orrával pedig nem lehet rasonálni.

S akkor sorra vette az immár híressé vált képeket, amelyeket a kritikusok nem győztek eléggé magasztalni, a vevők elég hamar biztosítani maguknak, hogy más el ne halássza előlük, és nyomozta mind a siker nyitját, mind pedig azt, hogy mi módon értékesítette a festő „új” művészetében „forradalmi” vívódásainak és „kereséseinek” eredményeit, mert ezt egyhangúlag megállapították róla. Az elsőt nem soká kellett puhaltatnia, de a másodiknál kudarcot vallott.

Míg él, bámulattal fog adózni azoknak a kritikusoknak, akiknek sikerült. Igaz, hogy a kapcsolat kimutatásával adósaí maradtak, de nem jobb-e, ha kritikusaink adósok maradnak, mint ha kiadják minden aprópénzüket? Igaz, hogy a mai Kernstok egyenes ellentéte és megtagadása az öt év előttinek, de mért tagadjuk meg a jelen kedvéért a múltat mi, mikor a múltat is magasztaltuk, s ezt is magasztalni akarjuk? Avagy nem esnék-e rovására a jelennek, ha a múltat emlegetnők, mely annyira elűtő? Nem, inkább ne is emlékezzünk rá, mennyire *abban* találtuk meg az *igazi* Kernstokot, mert különben hogy találhatnók meg *ebben* az *igazit*?

Csak a meglepetések koppintásaiban kevésbé elkényeztetett koponyájú ember lelkében háborodtak az emlékek forradalmi képekről, nagystílu kompozícióra való törekvésről, szintetikus formákról, nagyot akarásról. Kompozíció? Formák? nagyot akarás? Hírmondó sem maradt belőlük. Szegényes, csekély skálájú, egyhangú naturalizmus. Lelke megtelt keserű gyanúval a *múlt* iránt. Elvégre is a merő természettel való be nem érésnek két forrása lehet csak: egyik a gazdagság, mikor a művészet szellemét – s az igazi alkotószellem mindig több a természetnél és fölötte álló – nem elégíti ki az, amit a pusztta természet nyújt: első neki a maga mondanivalója, s ahhoz képest szuverénül átalakít mindent; másik a szegénység, mikor a művész a természet gazdagságába való elveszésétől féltében sémákat csinál magának és azokhoz kapaszkodik, mikor nem érzi meg azt a nagyot, komolyat és monumentálisat, ami már a pusztta természetben is benne van, hanem csak lírikus és idilli hangulatok érzésére képes, mégis sóvárog valami kompaktabbra, határozottabbra, mikor alul marad a természetben, mely nálánál több, és szándékos elhagyásnak nevezi azt, amit nem tudott megfogni, szándékos egyszerűsítésnek azt, aminek a sokfélesége csak kaotikus a számára, és szándékos kompozícióra meg stílusra való törekvésnek azt, mikor az előtte némán maradt természet szava helyett az absztrakciók és ideológiák nyelvén kénytelen beszélni. A jelen megértette a múltat az emberrel. Ez a természetlátás csakugyan nem elégíthette ki Kernstokot, aki okos, sokat látott, gondolkozó és főleg nagyigényű ember. Hosszú időre nem elégíthette ki, az bizonyos, valami *más* kellett neki, ha a föld alól is, és igaza volt. Sokkal igazabb, mint a kritikusainak *most*. Hogy az a *más* nem akart megjönni, nem akart beteljesedni az éppen úgy az ő tragikuma, mint sok hasonló művészé, akinek az igénye és hivatottsága között hiányzik az egyensúly, akinek éppoly kevésse van miért következetesen ragaszkodnia a természethez, mint amily kevésse viheti végig következetesen a maga új stílusra való törekvését. *Ehhez* a természetszemlélethez csakugyan kár lett volna kitartóan ragaszkodnia Kernstoknak, viszont éppoly kár visszatérnie hozzá *most*, miután oly belátón és határozottan hátat fordított neki! A hangos programok, a nagy szavak, a nagy ígéretek után, közvetlenül azután, mikor lehangosabbak, mikor már följebb feszíteni a hangot nem lehet, *így* következik be hirtelen a deréknak beadása és a Canossa-járás a természet előtt. A hadvezető Mózes így vedlik át vezekelővé, óvatosan, mikor a had szerteszejjel van, mikor a küzdőtársak nem látják. (Mit fognak szólni, ha hazajönnek?) És megmarad belőle az *ügyes* ember és az izléses *dekorátor*. S csakugyan ott találta meg az ember kárpótlását, ahol legkevésbé várta a múlt ígérétei után: a hirtelen odavetett, könnyed, friss impresszióknál, melyeket a bravúros akvarellek nyújtanak, s az üvegablak (39. sz.) dekoratív vonalainál és faltjainál. Ezek igazán szépek és finomak. De mindketten kívül esnek a múlt ígérétenek földén. Az első még *innen* vannak minden szintézisen, a második pedig jellegénél fogva sem kísértheti meg a természet erélyes szintézisét. *Impresszió* és *dekoráció*, ez a kettő, mely látszólag ellentétes és mégis oly közel van egymáshoz, együtt található mindazoknál az impresszionistáknál, akik az impresszionizmus momentumát nem tudták felülmúlni (így Rippl-Rónainál is). A Manet, Renoir, Cézanne impresszionizmusa mellett van egy másik, amely kompozícióra és stílusra törekedett, de csak a dekorációig jutott el. Ez is abból való. Az impresszionizmus és a naturalizmus meghaladása tehát megint csak eltolódott, legalább nálunk. Ha vannak még az akadémiákon Messiás-váró, forrongó fiatal lelkek, akik a nagy zaj hallatára követséget küldenek a mesterhez, megkérdezendő: „Te vagy-e az, vagy mást várunk?” Kernstok *most* már nyugodtan legyinthet nekik: „Nem én vagyok, mást várjatok.”

Mindebből megérthette az ember a kritikusok ujjongását, mikor pedig sírniok kellett volna. Meg a közönség lelkesedését is. Hiszen ez a mi emberünk! A kritikusok gyönyörűségét a meglepetésen – mondtam, hogy a végén kiderül! – megduplázza az, hogy igazuk lett. Hiszen ők mindig *ezt* mondták! Hogy a forradalmár meg fog térni, s íme csakugyan megtért – hozzájuk. Ha

eddig célja volt „épater le bourgeois”, ezután célja lesz gyönyörködtetni a burzsoát. S ha Kernstok valaha azt mondta: „a művészet mai forrongását egy nagy, óriási tisztulási folyamatnak tekintem”, akkor most Lázár Béla jogosult triumfussal teheti hozzá: „Kezdetől fogva világos volt előttünk, hogy Kernstok – ez a kettős lélek! a maga belső forrongásából mihamarabb megtisztulva fog kikerülni”. Csakugyan látjuk, hogy „mihamarabb”, és látjuk, hogy mi volt az a „tisztulási folyamat”. Olyan folyamat, melynek a végén az ember Lázár Bélának kénytelen igazat adni és őt idézni. Kinek nevét mikor az ember a kiállítás előcsarnokában vásárolt katalógus címlapján Kernstok nevével együtt olvasta, így: „Dr. Lázár Béla előszavával” – nem akart hinni a szemeknek. De kijövet már elhitte. A megtért forradalmár sátra előtt ki más lehetne a kikiáltó? Tel maître, tel valet. Ami magyarrá így lehetne fordítani: Amilyen a Mester, olyan a prófétája. De ez már mégis túlon túl nagy gorombaság volna a művésszel szemben, aki elvégre is több részvéteit érdemel.

Eöry [Fülep Lajos]

(*Ébresztő, 1917. nov. XVII. évf. 9. sz. 18–19.*)

Krónika. A kiállítások sorrendjét ott folytatva, ahol múlt számunkban abbahagytuk, először arra a kiállításra kell visszatérnünk, amelyet a Könyves Kálmán szalonjában rendezett Orbán Dezső. Április 14-és nyílt meg e kiállítás, amely nagyobb szabású, kollektív bemutatkozása volt a művésznek. Orbán Dezső a fiatal festőgárda embere, aki; annak idején a sok vitát provokált „Nyolcak” művészcsoport tagja volt, hűen kitartott annak kiállításain. Az új, post-impreszionista törekvés és magyar képviselői közt; nem a szélsőbali helyet foglalta el. A természettel közvetlenebb kapcsolatot tartott, mint torsiái, viszont az is tagadhatlan, hogy félnélkebb volt és tapogatózóbb. Ez azonban kétségkívül összefügg azzal, hogy Orbán Dezső e művészcsoport legfiatalabb tagja volt, ha nem az életkort, hanem a művészi tevékenység éveit számítjuk.

Annak jó néhány esztendeje, amikor még mint a „Nyolcak” tagja állított ki s nem is emlékszünk, hogy egész máig valahol megjelent volna újabb dolgaival. Mostani kiállítása arra vall, hogy Orbán Dezső ezeket az esztendőket eredményesen töltötte, jöllehet a háború elejétől kezdve katonai szolgálatot is teljesít. Kilencven festménnyel és rajzzal mutatkozott be, bár e munkák közt, nem egy volt, ami régebbi dátumú. A művésznek szinte egész fejlődésmenetét demonstrálta e gyűjtemény. Aki végigszemlélte azzal az impresszióval távozhatott, hogy Orbán Dezső az új törekvésű, fiatal festőgárdának ma még figyelemreméltóbb embere, mint valaha. Jelentős fejlődését egyaránt igazolták kompozíciós képei, rajzai; csendéletei és tájképei, amelyeken; dekoratív felfoggással, meleg és világító színek ereje hangsúlyozódott. [...] Április 22-én az Ernst-múzeumban nyílt meg a „magyar mesterek negyedik csoportkiállítása”. Az intézet ezzel zárta is művészi színvonalban komoly és mozgalmas szezonját. E kiállításán műtörténeti anyag keveredett modern festők friss alkotásaival. [...] Thorma János egyik meglepetése volt a kiállításnak, már azzal is, hogy azon egyáltalában részt vett. Hosszú esztendők múltak ugyanis el azóta, hogy Thorma egy-egy friss művét láthattuk, bár valami túlságos sűrűn sohasem szerepelt a budapesti tárlatokon. Valahányszor azonban megjelent a nyilvánosság előtt, mindig az igazi műértők figyelmébe irányult rá. E hosszú évek alatt Thorma ott élt, azon a vidéken, amelynek meleg színeiből, levegőjéből, sejtelmes hangulataiból táplálkozik művészete is, s amely modern piktúránk kialakulásában történeti jelentőségű: Nagybányán. Thorma most új erővel lépett ki ebből a nagybányai tartózkodásból. Számra nézve ez a friss kollekció, amit küldött, nem volt nagy, de Thorma sajátos kvalitásait reprezentálta, amelyek Thorma Jánosnak külön helyet adnak mesztereink sorában. A nagybányai rét üde levegője ült e képeken, a természetfestés magyar zamata. Tornyai János sem sűrűn látott vendég a fővárosi kiállításokon. Az Ernst-múzeumba egy nagyobb gyűjteményt küldött, figurális dolgokat és tájképeket, végső leegyszerűsítésével a tónusoknak s a színek oly erejével, amelyek mögött robusztus temperamentumot érzünk. Pólya Tibor egész sor grafikai lapot állított ki, valamint festményeket, amelyeken a fiatal művész jellemző karakter-érzéke, humora, élénk szín-fogékonysága nyilvánult s Biró Mihály, a budapesti plakátnak e szinte „hors concours”-embere, rajzokat, litográfiákat, amelyek a katonai szolgálatot teljesítő művész harctéri élményeit adták elő. Meg kell említenünk még, mint a kiállítás iparművészeti tárgyait, K. Molnár Sári biblikus kompozíciókkal ható cserépfestményeit. [...] Má-

jus 5-én nyílt meg a Nemzeti Szalon tavaszi tárlata [...] anyagából, művészi fajsúly dolgában, különösképpen Úitz Béla kompozíciós rajzait találtuk kiemelendőnek, amelyeken egy erőteljes temperamentum forma-kereső problémákkal viaskodik [...] Június 2-án a Nemzeti Szalon ismét megnyitotta termeit fiatal művészek egy csoportjának, amelynek tagjai Csorba Géza szobrász, Diener-Dénes Rezső, Dobrovics Péter, Erős Andor, Krmetty János, Nemes Lampérth József és Schönberger Armand festők. Közülük Erős Andor nincs már az élők sorában, korai elhunytá határozott vesztesége művészetünknek, kiállított művei egyben hagyatéki kiállítást is jelentenek. A többi művész, a katalógus előszava szerint, e kiállítással egyúttal programot is ad, amelynek veleje, végső célja, egy új akadémia megalapítása még pedig azokon az alapokon, amelyek a kubizmus hangsúlyozott a legerélyesebben. Szerintük „az új akadémiára való lehetőség nem volt meg a futurizmusban, lévén az eminenter irodalmi álláspont, főcélja a folytonosság; sem az expresszionizmus zeneiségében, az ő reinkarnált formáival. Mindkét irány híj jávai volt a képzőművészet alaptörvényeinek”. Vágyuk egy nagy monumentális művészet. Hogy mennyi válhatik e vágyakból egykor valóra, azt a művészettudomány, amelynek nincs módjában jósolni, nem állapíthatja meg. A művészet barátai azonban konstatálhatták, hogy a kiállítás derekas tehetségeknél volt találkozhelye s az igazi tehetség minden a priori teória nélkül vagy ily teória ellenére is eleven kezdőerejével megtöri az utat a maga számára. A fő, hogy dolgoznak, mert hiszen végre is minden művészeti irány sorsa munka közben dől el. [...] Az ideai művészeti szezon az Ernst-múzeum nyitotta meg szeptember 15-én. Kiállításán bemutatott egy sor rajtot és képet, amelyeken magyar művészek a koronázás egy-egy történelmi jelenetének művészi megoldásával foglalkoztak, a koronázás napjának néhány jellemző momentumát adták vissza. E képek közül Iványi Grünwald Béla három vászna (Kardvágás 1. és 2., Udvari bál) nagyobb kompozíció tervvázlata volt. Kívülről a következő művészek állították ki műveiket: Darvassy István, Jávor Pál, Kacziány Ödön, Kernstok Károly, Rippl-Rónai József, Zádor István, valamint Bató József és Herman Lipót, akik koronázási rajzaikat mutatták be. Két termet töltöttek meg Koszta József művei, akit a napisajtó szinte ünnepelelt, valósággal felfedezett. A magyarázata ennek kétségkívül az is, hogy Koszta, bár időnkint meg-megjelent a Műcsarnok tárlatain: ennyire impozáns módon, művészi képességeit minden oldalról ennyire megvilágító, nagyszabású gyűjteménnyel még nem szerepelt. Inkább szerény, egy-két műre szorítkozó kiállítója volt ő a tárlatoknak, mint a föltűnést akár erőszakos módon is kiverekedő szereplő. Az avatottabb, a jobb szemű közönségnek nem egyszer magára vonta figyelmét, akik látták és igazán észre is vették egy-egy művét, oly festőt ismertek benne, aki hajthatatlan, makacs erővel keresi a maga megnyilatkozásának formáit s olcsó sikerért a tömegizlésnek nem tesz engedelményeket. Viszont nem egyszer aztán évek is elmúltak, míg a katalógusban ismét szerepelt egy, legfeljebb két festmény Koszta József nevével. Így történt, hogy a napisajtó most úgy írt róla, mintha nem lett volna mögötte több mint ötven esztendő, oly napokkal, amelyek küszködésekben éppen eléggé gazdagok. Művészeti eseményszámba ment Koszta József gyűjteménye, a spontán elismerés fogta körül alakját. Viszont az is igaz s ez a második magyarázat már magukban a művekben rejlik, benső értékükben, hogy Koszta még pár év előtt is nem volt az, aki ma, ennyire kész, ennyire szuverén és egyéni a maga mondanivalóiban. Az egészséges festői ösztön misztikus erővel jelenik meg Koszta képein, az éles fény-ellentétekben, a sötétre hangolt, de meleg, szinte égő tónusokban. [...] Október 21-én nyílt meg az Ernst-múzeumban Kernstok Károly gyűjteményes kiállítása. Jó néhány éve annak, hogy a közönség Kernstok képeket láthatott a Művészházban, még a háború előtt. Azóta Kernstok Nyergesújfalura vonult, s onnan egyetlen képet sem küldött kiállításra, hogy elárulja vele, vajon miféle feladatok foglalkoztatják. Most kitűnt, hogy ez az elmúlt három-négy esztendő Nyergesújfalun, a művész céljaiban és stílusában erős átalakulást hozott. A kiállítás meglepetés volt azok számára, akik a művész előbbi munkáira élénken emlékeznek, valamint azokon a vitákra, heves művészeti harcokra, amelyek az esztétikai irodalomban folytak e képek körül, a „Nyolcak” más tagjainak munkáival egyetemben. A meglepetés az, hogy Kernstok egész sor képpel állt elő, amelyeknek a spekulációs kép alakításhoz, a forma és tér problémára épült, komponáló és stilizáló festészethez nincs közük. Kernstok nemcsak tanulmányozta a természetet, amit ezelőtt is megtett, hogy aztán szabadon éljen vele, hogy fantáziálja s a maga kép-szerkesztő szempontjai szerint felhasználja. Most a cél is egyenest a természeti jelenségek visszaadása volt. A naturalista Kernstok jelent meg az Ernst-

múzeumban, mégpedig „ismét” a naturalista, mert egyszer már foglalkoztatták hasonló művészi feladatok, fejlődésének első korszakában. Ily irányú régi és mostani képei közt. Stílus dolgában természetesen erős a különbség. Ezek a nyergesújfalui levegőben fogant képek azonban nem jelentik azt, hogy a művész előző periódusának most már nincs folytatása, hogy annak merő tagadásaként fordult volna a valóságfestéshez. A kiállítás egyéb darabjai kézen fekvően cáfolták ezt: üvegablakhoz, mozaikhoz szolgáló dekoratív tervei. Itt is némi változás történt Kernstok művészetében, aktjaiból például hiányzik a formák barokk ízű fokozása, a konstrukció sem az-azal a szigorúsággal hangsúlyozódik, mint azelőtt, – de e munkák arra vallanak, hogy Kernstokot korai volna egyszerűen naturalistává skatulyázni, sőt hogy kár is volna, ha a kompozícióra való rátermettsége a festészetében előállt fordulat miatt szenvedne. [...]

(Művészet, 1917. téli szám [nov.], XVI. évf. 54–72.)

A Múcsarnok téli tárlatán. A Múcsarnokot vendégül látó Szépművészeti Múzeum sötét, kevésbé sötét és világos termeit járva, régi freskókra emlékeztem. Legfelül az Úr, a megváltó, a szentlélek háromszöge, körülöttük az angyalok, a szentek koszorúja. Alattuk a boldogok, a vértanúk. Alul az arkangyal osztja ketté a halottaiból feltámadt emberiséget, egy részüket fel-emeli örök üdvösségre, a többit, a szerencsétlen bűnösöket kárhozatba taszítja. A Múcsarnok „utolsó” ítéletének bírái nem kisebb ridegséggel számúzik a sötét verembe a velük nem rokonszenvező és nekik sem rokonszenves kellemetlen tehetségeket és hiába minden rimánkodás, apelláta, a képeiket oly helyre dugják, ahova sohasem é a nap sugara, sőt még hatalmas spanyolfalat is raknak elébük, hogy a kiállítónak még halvány reménye se legyen arra, hogy valaki képe elé téved. Ők a bírák, boncok, farizeusok pedig a dísztermekben ragyognak, terpeszkednek. Erdei Viktor portréja úgy hallom, a kiállítás egyik legkülönb vászna. Sajnos csak «hallom», mert látni nem láttam belőle semmit. Úgy eldugták, eltakarták, hogy sötét masszává sűrűsödött rajta minden színfolt. Fejérváry Erzszi képe is „állítólag” sikerült alkotás. Ki tudja, ki szunnyad még e siralomházban. A kiállítás e kárhozottait csak a katalógus szorgos tanulmányozásával lehet kifürkészni. Ámde e művelet kifárasztja, türelmetlenné teszi a szemlélőt és elhalad olyan munkák mellett, melyek különben hosszabb elmélyedésre készítették volna. Ez annál sajnálatosabb, mert ilyenformán félig-meddig kárba vészett az a tömérdek munka, reménység, igyekezet, amelyet e képek, szobrok reprezentálnak. Igaz, hogy emberemlékezet óta nem adtak el annyi műtárgyat, mint ez idén, csakhogy a közönség kis kivétellel a legselejtesebb, legvásáribb dolgokat vásárolta meg és így éppen azt a munkát, azt a fáradságot honorálta, amely a legkevésbé érdemelte azt meg. Néhány fiatal és puritán művész munkája emelkedik ki ez átlagizlésre készült képek, szobrok nagy tömegéből. Rokontalanul dideregnek e kiállításon. Perlrott Csaba Vilmos, Dobrovics Péter, Murmann József, Uitz Béla és még néhány fiatal művész szétszórt, eldugott munkáira gondolok melyek különb sorsot érdemeltek volna. Perlrott Csaba Vilmos két jól átgondolt, jól megkomponált képpel szerepel. „Modelljeim” című vászna logikus továbbfejlesztése az előző kiállításon szereplő nagy kompozíciójának. Ugyanazok a mozgási, térbehelyezési feladatok foglalkoztatták ezúttal is. Míg előbbi képén nyersen, kissé tökéletlenül jelentkeztek e probléma megoldási formái, újabb képén sikerült a színes, kissé tarka háttérrel összhangba hozni az előtérben elhelyezett emberi alakokkal. Dobrovics Péter keményrajzú portréja masszív, karakterben is elsőrangú munka. Az előcsarnokban Uitz Béla két grafikai munkája látható. A „Fürdőzők” című rézkarc e tehetséges művésznek, úgy hiszem, egyik legerősebb alkotása. Régi mesterek nemes hangja száll ki a nyugtalanul összebogozódó éles vonalakból. Kítőnő tudás, igazi festői fantázia nyilatkozik meg az egymásba lendülő mozgásnak, a térségen uralkodó figurák elhelyezkedésének hangsúlyozásában. Koszta József és Rippl-Rónai József egy-egy képe, a reprezentációs első terem ékességei. Iványi Grünwald Bélának ugyane teremben levő képei között a „Kecskeméti park” című képe a legjelentősebb. Hatalmas fa tölti be az egész képet, az uralkodik az alatta elterülő kert fölött. A nagy ívben széjjelboruló lombok súlyát, tömegét monumentálisan megkapó erővel érzékeltette Grünwald. Katona Nándor Soirée-ja rendkívül finom, szellemes alkotás. Hatvány Ferenc női arcképe előkelő munka; nagy kár, hogy a háttér egy részén félig átmázolt részek bontják meg

a kép tónusegységét. Réti István arcképe érdekes, de kissé hideg. Glatz Oszkár erős parasztképe mellett a pirosra pirosan festett arckép bántóan hat. Kallós Árpád megoldatlan aktjának gyengeségeit „Húgom” című meglepően finom képe feledteti. Rubleczky Géza, Margó Ede gyermekszobrai artistikus apróságok. Esseő Erzsébet, Femes Beck Vilmos érmei ugyancsak kvalitásos munkák.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1917. dec. 1. X. évf. 23. sz. 958–959.)

KERNSTOK KÁROLY

Az Ernst-múzeum kiállítása bezárult. A művész, a kiállítás rendezőse, sajtó és közönség mind elpihent, s a beállott csendben, ígéretünkhöz képest, foglalkozhatunk művészetén keresztül Kernstok Károllyal a művésszel, s ahogy gondolatban rajzolgatjuk képét a papíron, az az érzésünk, hogy a munkában a modern magyar piktúra egy furcsa, zavaros fejezetét is megírjuk.

Minden külön gyűjteményes kiállítás olyan, mint a vallomás. Erőnek és gyengeségnek a bemutatása, ahol kendőzés nélkül áll előttünk a művész, s ahol se szeretet, se gyűlölet nem dolgozhatik szabadon, mert a vászon és karton beszédje mellett elnémul mindkettőnek szava. Ezért nem szeretik sokan, s aki műveiből gyűjteményes kiállítást rendez, az legalábbis érzi erejét, azt, hogy a tőle telhető legjobb alkotásokkal áll porondra. Túl házi kritikán, ködös magyarázatokon, s a napisajtó beszámolóin, megállapítjuk, hogy a Kernstok-kiállítás mindenkinek, aki csak látta, csalódást okozott. Egyedül csak az az igazság, hogy Kernstok annyi kísérletezés után visszatért a természethez, s amit legutóbb élénk adott, az nem más, mint megtagadása mindannak, amit hirdetett, s amiért nemcsak ő, de a köré sereglő fiatalok s a velük egy húron pendülő bírálókat késhegyig menő harcot folytatott. A kérdés röviden tehát csupán ez: küzdelem volt-e idáig a Kernstok élete, önmagától jutott-e fejlődésének egyes állomásaihoz, mi az oka, hogy útjáról visszafordult, s megilleti-e jogosan a magyar művészetben az a hely, amelyre a kritika a legutóbb állította?

Elinduláskor jó, ha visszaemlékszünk a nyolcvanas évek végére, amikor Párizsban Bastien-Lepage naturalizmusa uralkodik. A Julian Akadémia fiatal magyarjai, köztük Ferenczy Károly, akkor állanak szemtől szembe a természettel s kerülnek válaszütra, amikor el kell dobniuk az akadémikus festés minden fogását, és ki kell menniük előbb-utóbb a szabadba, s meg kell birkóznunk a levegő vonalakat és színeket felbontó erejével. Ferenczy és társai úttörők voltak minálunk, s amikor már látszott, hogy sikerük elvitathatatlan, Kernstok – bíráló szerint – a csupa-értelem-ember, csak akkor követi őket. Ebben az időben még hol Benczúros, hol Bastien-Lepage-os, mint a hajóvontatókat, majd az agitátort ábrázoló vásznai, a „Szilvaszedők” – 1903. évi festménye – azonban már behódolás a mások új irányának, hogy azután folyton vergődjék és a „Munka”, a „Krisztus és az emmausi ifjak” és az „Anya és gyermekei” című képeinek tanúsága szerint nem az önmaga harcát, de a hazai és külföldi keresők időközi eredményeit vívja meg saját sikere szempontjából. Anyagi eszközei ehhez a küzdelemhez megvoltak. Kint jár a francia fővárosban s ott Rodin „Gondolkodó”-ja mellett felfedezi D’Espagnat mestert, pedig az nem volt egyéb, mint ügyes epigon, a mások kész eredményeinek hol átvevője, hol vakmerő torzítója. Azon keresztül hazajövet Manet, Cézanne, Puvis de Chavannes, Gauguin – mondjuk még – Poussin erős hatásait érezzük rajta, s amit a Nemzeti Szalon Erzsébet téri palotáját felavatott, majd a Miénk első kiállításán látunk tőle, az ama külföldi művészek küzdelmeinek, eredményeinek egyszerű reprodukálása. Újabb párizsi útján azután megismerkedik Matisse-al s a körötte nyüzsgő chercheurökkel – keresőkkel –, s amikor ismét visszatér, ugyancsak a Miénk további kiállításain már ők a példaképei. S úgy felolvad bennük, amilyen felolvadásra igazi nagy művészegyeniség soha, sehol nem képes. S azután? ...

Azután jön a Nyolcak kiállítása, s ezen a kiállításon a „Lovasok” elnevezésű nagy vászna, amely körül ádáz művészeti és kritikai küzdelem tombolt, nem a nagy kvalitások, de a művész és a mellé csoportosuló azóta széteszlott körének érvényesülése jegyében. Közben kitört a háború, a külföldi útmutatások megszűntek, s ezért nemcsak Kernstoknál, de sokaknál újra feléledt a természethez való visszatérés régi igazsága. És itt állunk meg. ...

A magyar kritika az utóbbi években lelkiismeretében meglazult. A művészeti téren beállott túltermelés a piktúrát egyrészt iparrá alacsonyította, másrészt a fellépő konkurencia a művészeket példátlanul kíméletlen törtetőkké tette. A kenyérért és érvényesülésért folyó harcban tilos volt a „megőregedés”, megindult tehát a küzdelem az örök ifjúságért, s nagyon sokan azok közül, akik önmagukat, a saját stílusukat műtermük csendjében fejleszthették volna, deresedő fejjel a legfiatalabbak közé, gyakran azok élére állottak, nem nézték, hogy a legújabbakban van-e legalább mesterségbeli komoly tudás vagy egyéb érték, hanem megindultak ők is „keresni”. S a magyar kritika ezt látva nemcsak hallgatott, de ezer érdekszálal összekötözve hirdette a kiforratlan kísérletek egyedül igaz művészet voltát. Nem akarta észrevenni senki, hogy különben talentumos, de hiú emberek magát a művészetet, a saját maguk munkáját becsülik le azért, mert félnek a sakálszótól. És Kernstok ezek közé tartozik. Nem szereti a művészetet, csak űzi ezt a foglalkozást. Nem csoda, csak értelme van, de szíve nincs hozzá, s a művészet spekulatív alapon csupán megközelíthető.

Az Ernst-múzeum kiállításán azután a reklám hallatlan méreteket öltött, ahol az adminisztrálás hevessege mellett szinte másodrendű kérdéssé süllyedt a művészet mibenléte. Kinevezték Kernstokot a tájképfestők elejének, a természet legkiválóbb meglátójának, a megérkezett nagyságnak, hogy eközben a „minden kép elkelt” táblájával felfokozzák a művásárlás anyagi eredményét. A kiállítást éppen ezért sokan megnézték. És találtak egészen jó figurális és tájkép-stúdiókat, alapjában egy jó közepes kollekciót, amely magasba törést, fejlődést, stílusnemesedést nem jelent, csupán annak Kernstok által való felismerését, hogy a „keresés” odakint is, idehaza is végleg megbukott, a közönség nem kísérletekre, de kész eredményekre kíváncsi. Nem történt semmi. Az nem újság, hogy Kernstok festőművész, az is csak naivokat, rajongókat lep meg, hogy a l'art pour l'art elve a művész és a mecénás egymáshoz való viszonyában él. Ha van valami, ami érdekelheti a kritikusokat és a közönséget, az csupán annyi: Kernstok esetében a művészi pálya – esetleg csak rövid időre – önmagába visszatérő görbe vonalat mutat, s hogy a mester vezetése alatt állott „hetek” ma nem tudják mit cselekedjenek. Hogy mit gondoljanak, azt valószínűleg tudják, mint ahogy mi is tudjuk.

A katalógus bevezetésében dr. Lázár Béla azt mondja, hogy „a futurista, expresszionista, kubista formák mögött – ezt mi jól láttuk az első perctől fogva! – egészséges mag is rejtőzködött.” Igaza van, de ezt az egészséges magot mindenki látta. Nem egyéb pedig az irányok vezetőinél ez a mag annál a tudásnál, művészi erőnél, amely a futurista, expresszionista és kubista formákkal el nem rejthető, s amely erőt és tudást nem ezek az irányok hoztak világra. Megvolt régidőktől fogva, s egyszerű emberek úgy hívták, hogy művészet. De mindentől eltekintve eljön az idő, amikor letűnt korok művészetéről érdek nélkül ír az esztétika, s ha a magunk kultúrhistoriáját megírja valamelyik kései utód, feljegyzi rólunk: Volt egy kor, amidőn mások utáztatását küzdelemnek nézték, technikai fogásokat művészettel tévesztettek össze, művészberek falkába verődtek, ecsetnek toll sietett sokszor méltatlan támogatására, s a meggyőződés ritka volt, mint a fehér holló. És ha így írja meg, igazat beszél, mert az életünk felszínén ezek a bántó jelenségek úszkálnak.

Margitay Ernő

(*Élet, 1917. dec. 2. IX. évf. 48. sz. 1154–1156.*)

Az új művészcsoport. Nem annyira a művészi temperamentum hasonlósága, mint inkább adminisztratív megfontolásokról szerint a Műcsarnokon belül egy új csoport alakult. Az „A” csoportból vált ki az külön, mondjuk „C” társaság azzal a követeléssel, hogy ők is önálló zsűrit akarnak maguknak választani. Egyelőre nem sikerülhet ez a Műcsarnokban, [...] Az új mozgalom spiritus rektora Róna József szobrászművész, [...] Általában a jó szobrok kiállítása ez. *Vedres Márknak* a quattrocentón nevelt bronzkultúráját és szilárd egyensúlyérzékét a „Fuvolózó fiú” képviseli méltóan [...] *Biró Mihály* csupa robusztus erő, amit a fejlett dekoratív érzék tart kordában, [...]

(ml.) [Márkus László]

(*Alkotmány, 1917. dec. 8. – 1.*)

Az Új művészcsoporthoz kiállítás. [...] Az új csoportosulásnak általános művészeti szempontból csak annyiban van jelentősége, hogy a disszidensek között több jóhangzású név akad, ami a kiállításnak az átlagosnál jobb nívóját is biztosította. Vezeti a társaságot *Szinyei Merse Pál*, [...] *Rippl-Rónai József* kollekciója érdekes összehasonlításra ad alkalmat a művészet fejlődésének különböző mozzanatai között. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1917. dec. 8. – 6.)

Az Új Művészcsoporthoz kiállítás. Az „Új művészcsoporthoz”, mely a Múcsarnok kiállításából vált ki valamelyes zsűri-kérdés miatt, ma rendezte első kiállítását a Nemzeti Szalon termeiben, mégpedig elég érdekes tanulsággal. [...] az a kiállítás, mellyel most szerepelnek, jóval felette áll a múcsarnoki tárlatok szokott nívójának, önkéntelenül is arra kell gondolnunk, hogy ott kint a Városliget fái alatt a rászabadított és túltengő dilettantizmus rontja el a szájunk ízét a jó dolgokkal szemben is. [...] *Rippl-Rónai* pályájáról látunk egy kurta és mégis hatásos felvonulást. [...] *Vedres Márk* furulyázó fiúja az anyagnak és formának teljes megoldása, ugyanez áll egy relief portréjáról s két kis bronzfigurájáról. *Beck Ö.* Fülöp plakettjei és nagy szobra régi jó tulajdonságait ismétlik. [...] *Biró Mihály* „Szerb foglyok” című képe nemcsak grafikus hatásában, hanem piktúrai szempontból is egyik érdekessége a kiállításának. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1917. dec. 8. – 5.)

Az „Új művészcsoporthoz” kiállítás. Az Erzsébet téri Nemzeti Szalonban holnap nyílik meg az első kiállítás annak az „új művészcsoporthoz”-nak, amely a Szépművészeti Múzeumba szorult Múcsarnok áldatlan helyi viszonyai következtében alakult. Ennek az új alakulásnak semmiféle demonstratív jellege nincsen, mindössze a Képzőművészeti Társulatnak azok a neves művészei kerestek tágabb érvényesülést, akiket a Szépművészeti Múzeumban vendégszereplő Múcsarnok szűkös lehetőségei szinte hallgatásra kényszerítettek. A Nemzeti Szalonba most előkelő művészek válogatott képei kerültek. [...]

(ilm.) [ifj. Lovász Márton]

(*Magyarország*, 1917. dec. 8. – 11.)

Új művészcsoporthoz kiállítás. Az „új művészcsoporthoz”, mely ezúttal a Nemzeti Szalonban szerepel, tulajdonképpen a múcsarnoki két művészcsoporthoz harmadik testvére, s az ottani „Szabad művészek” csoportjából vált ki. Miután pedig a Múcsarnok kiállítási szabályzata szerint ott csak jövő ősztől szerepelhet önállóan – most a Nemzeti Szalonban mutatkozik be. Az ötven tagú művészcsoporthoz *Szinyei Merse Pál* és *Zala György* elnöklése mellett majdnem teljes számban és 150 művel szerepel. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1917. dec. 8. – 6.)

Az Új Művészcsoporthoz kiállítás. Kevés a papír, sok az esemény, a szénhiány miatt csak éjszaka indulnak meg a szedőgépek: és így csak statáriális rövidséggel foglalkozhatunk a nemrég megalakult Új Művészcsoporthoz kiállításával. Ez a csoport tudvalevőleg a magyar művészek elitjét gyűjtötte össze tagjainak sorában. És – új seprő jól söpör: a kiállítók mindegyike kített magáért és java munkáit küldötte a Nemzeti Szalonba. Az első teremben *Szinyei Merse Pál* négy nagy vászna fogadja az érkezőket [...] *Vedres Márk* kis szobrai vonalban és mozdulatban klaszszikusan tiszták. *Beck Ö.* Fülöp nagy női alakja archaikusan szigorú: női portréja a formák leegyszerűsítése mellett is gyengéd s finom. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1917. dec. 8. – 7.)

Az „Új művészcsoporth” első kiállítása. Az a csoport, mely a Múcsarnok kiállító művészei közül kivált, hogy majdan mint önálló C.-csoport vonuljon belé vissza, addig is nagyon sikerült kiállításon mutatja be erejét és jelentőségét. Az erőpróba színhelye a Nemzeti Szalon, amely régen látott – ha a Kéve-csoport imént zárult kiállítását kivesszük – olyan jól megválogatott anyagú és olyan jól rendezett kiállítást. Elvégre mi érthetetlen sincs benne, hiszen egész sereg elsőrendű művésze van az új csoportnak. A jelenség magyarázata mégis abban van, hogy kritikával válogatták ki az anyagnak javát, és hogy a kiállításon résztvevők száma mérsékelt. Ugyanilyen elvek szerint ideális kiállításokat lehetne szervezni a Múcsarnok tárlatának keretén belül is. A megváltó elv a dilettánsok és jelentéktelenek távoltartása, a kiállítható műtárgyak numerus claususa és azonfelül is szigorú megrostálása. Vannak ugyan az új csoport kiállításának gyöngéi, de háttérbe szorulnak a kvalitásai mögött. Idős és fiatal művészek egyesültek az új csoportban. *Szinyei Merse Pál*, az öregek és ifjak vezére, szép, derűs öregkorának ifjúi erővel megfestett alkotásait állította ki. Megkapó kiállítás a *Rippl-Rónaié*. Benne a mester művészetének fő fázisain tekinthetünk át. 1889-ben készült bretagne-i képe talán első nagyobb festménye volt. Munkácsy egyéniségének hatókörében készült, de máris nagyon érdekes alkotás. Mekkora út és mekkora változás Rippl legújabb alkotásáig, [...] Szobrai is kiválóak vannak a kiállításnak: *Vedres Márk* kis kollekciója, *Beck Ö.* Fülöp szobrai és plakettjei, [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1917. dec. 8. – 7.*)

Az új művészcsoporth. A Nemzeti Szalonban ma nagyon különös kiállítást nyitnak meg. Igen jó nevű művészek és mások, kevésbé jó nevűek, de mindenképp egymáshoz idegenek, általában jó képekkel töltötték meg az öt terem falait. Nemcsak őket, ezeket a képeket is ismerjük és már méltattuk annak idején s ami új van, az sem okvetlenül kívánczik ilyen tündető külön kiállítás anyagául. *Szinyei-Merse* Balaton-képét igazi belső örömmel látjuk viszont. Ez a Balatonnak első portréja, mely a garabonciás magyar víz szilaj pusztai lelkét örökíti. Egy *Rippl-Rónai* kollekciónak finom érdekessége az az ifjúkori, barna atelier-szósza mártott, pre-impreszionista bretagne-i kép, amelytől a most közvetlenül melléje akasztott csoport arcképig és izgatón tökéletes női képmásokig a legbővérűbb festőiség harminc termékeny éve terül el. Ebben a szenzációs egymásmellettségben a kezdet és az eredmény az objektív lefestés, és színek tudatosan értelmezett kifejező ereje pikáns ellentétül hatnak. [...] egy egész határ mindenféle, de általában nivós minden egyéb. Ezek közül ki kell halászni *Biró Mihály* energikus rálátásait: hóban emberek és dacos balkáni napsütés *Prizren* felett, – valami könyörtelenül csak a lényegest tűrő ítélet van ezekben a képekben, amelyek nyers erejét a térben elosztott foltok dekoratív egyensúlyának elemi érzete fegyvelmezi. *Hermann Rubens*i emberfürtök látomását festette meg. A „szerelmi vallomás” tisztább és lángként felfelé lobbanó kompozíciójában csupa lírizmus. [...]

Márkus László

(*Déli Hírlap, 1917. dec. 9. – 5.*)

Berkes Antal gyűjteményes kiállítása. A háború, mely az élő művészek lételet eleinte nagy veszedelemmel fenyegette, valójában nagyot lendített művészetünk egzisztenciális helyzetén. A közönség vásárlókedve és adakozó hajlandósága sohasem volt akkora, mint mostanság. Ezzel a körülménnyel függ össze a kiállítások és a kiállító intézmények folytonos szaporodása. A legújabb kiállító vállalat, a „Derengés” című, ma mutatta be helyiségét és benne *Berkes Antal* gyűjteményét a piaristák új palotájában. *Berkes Antal* legismertebb festőink közé tartozik, mert minden kiállításon láthatók képei. [...] Újat együttvéve sem mondanak el *Berkes*ről. Egyetlen festő, ki ihletett óráiban komoly művészetet produkál, levegőt és színharmóniákat finoman jelenít meg; csak éppen hogy nem ihletett óráiban is sokat fest. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1917. dec. 9. – 13.*)

Medgyes László litográfiái. „Figurák” címen tíz eredeti, színes litográfiáját bocsátja közre (Dick Manó kiadásában) Medgyes László fiatal grafikus. Már évekkel ezelőtt találkoztunk nevével illusztrációk alatt. Azóta elképzelő és kitaláló tehetsége szépen függetlenítette magát külföldi mintaképeitől. Legújabb lapjai címezetlen műviltukban is érdekes, sőt megragadó tárgyúak. Általában képzelete a legbecesebb tehetsége egyelőre a fiatal művésznek. A kifejezésben még bizonytalan s a körrajz technikai fortélyaival és kifejező lehetőségeivel sem barátkozott még meg eléggé. Új munkája azonban biztató jele haladásának. Albuma mindössze száz példányban kerül forgalomba. A japán papirostra nyomott példányok ára 100, a hollandi merített papirostra nyomottaké 75 korona.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1917. dec. 14. – 10.)

A MA második kiállítása. A „MA” folyóirat második kiállítása saját helyiségeiben (V. Visegrádi utca 15. félemelet) december 16-án, vasárnap nyílik meg. Kiállításra kerülnek néhai *Bohacsek* Ede, *Orbán* Dezső festményei és *Pátzay* Pál szobrai. Belépődíj 1 korona. Megtekinthető 10–3 között.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1917. dec. 14. – 10.)

Pátzay Pál szobrai, Bohacsek Ede képei. A „Ma” folyóirat Visegrád utcai helyiségében *Orbán* Dezső is szerepelt volna a címben szereplő két művésszel együtt, de a megnyitás előtti napon *Orbán* Dezső az Ernst Múzeum fenyegető levelére visszavette képeit. *Orbán* távolléte egy cseppet sem ártott a két művésznek. *Bohacsek* Ede 26 éves korában elhalt festő az impresszionisták táborához tartozott, a térben érzés inkább vezette őt a szobrász felfogáshoz, mint a festőihez. *Pátzay* Pál szobrászt föl kell fedeznünk, a nevét meg kell jegyeznünk. Tökéletesebb plasztikával reális felfogásában is finomabb szoborműveket az utóbbi években alig láttunk. *Pátzay* elsőrangú művész, minden ízében alkotó erő. A „Ma” második tárlata íme a *Mattis* siker után tényleg fejlődő erőre tekinthet. A kiállítás érdekessége még *Mattis Teutsch* János tizenkét linóleummetszete, amely számozott példányokban album-alakban is össze van gyűjtve. A kiállítás holnaptól kezdve a közönség is megtekintheti.

(b m.) [Boross Mihály]

(Budapest, 1917. dec. 16. – 8.)

A Ma kiállítása. A *Má*-hoz címzett szemle körül sorakozó kubistáink, miután vasárnap megrendezték első irodalmi matinéjukat, most váratlanul kiállítással rukkoltak ki. Igazság szerint ez már második tettük e nemben, de míg az első vállalkozásnál a vonal ritmusain volt a hangsúly, mai képeikben már szobrászilag vannak letéve a formák. A rendezők mondták így s viseljük a következményeit. Egyébként harminckilenc kép volt kiakasztva a falra, s egyik-másik előtt kínos helyzetbe jutottunk, ilyenkor azonban segítségünkre jöttek a rendezők s elmagyarázták, hogy miről van szó. Egy helyen három kerevet-párna volt egymásra mázolja s azt olvastuk a katalógusból, hogy az „Szántóföldek”. Három hurka, négy gyertyaszál meg hat pont a „Mesécské”-t szimbolizálta. Egy kriksz-kraksz, az „Törökbálinti fürdő” volt, egy negyedik helyen pedig három lendületes kanyarítás a „Lévai házak”-at tüntette föl. Hiszi, aki akarja! A pálmát föltétlenül a következő képalírás ragadta el: „Naturalista tájkép romantikus alapon dekoráció céljából”. De ez már sok volt... Különben nem vitázunk velük, mert hátha mégis nekik van igazuk. Hisz meg vagyon írva, hogy a kapa nyele is elsül egyszer. A harminckilenc képet különben egy harmadfél évvel ezelőtt elhunyt ifjú ember, *Bohacsek* Ede festette, a nyolc szobrot ellenben *Pátzay* Pál cselekedte. Mellesleg megemlítjük, hogy a 43-as gipsz-szobornak hiányzik a bal füle. Hogy miért, nem mertük megkérdezni. Belépődíj csak egy korona, s holnap kezdődik a Visegrádi utca 15. számú házban. Hirtelen természetű emberek revolvert ne vigyenek magukkal, mert tartani lehet tőle, hogy a tett színhelyén lövöldözni kezdenek.

[Radisics Elemér?]

(Budapesti Hírlap, 1917. dec. 16. – 8.)

„ÚJ MŰVÉSZCSOPORT”

Bum-bum! Hölgyeim és uraim, tessék besétálni! Itt van a soha nem hitt, húsz év óta várt örriási alkalom: végre látható a háromfejű borjú, a huszadik század legnagyobb csodája, tessék besétálni! Láthatók a forradalmi tigrisek megszelídülve, plombirozott műfogakkal; az állszakállas oroszánok, amint két hátsó lábukon állva illedelmesen nyalogatják a műcsarnoki Minotaurus talpát, miközben rágcsgálják az odavetett koncokat! Láthatók a nagyszájú vezérürök, nyakukban a reklám kolompjával, amint illedelmesen bégetve beállnak a konzervatív juhok nyájába s a megrakott vályú mellől bégetnek át megtelt gyomorral az éhkoppon maradt fiatal birkákhoz, akiket a falnak vezettek! Itt látható a szörnyszülött Spekulatív Konstruktív, amint háromfelé kifacsart aktját egyenesre masszírozta a Nemzeti Szalon hidegvíz-gyógyintézet mint szövetkezet; itt látható a tegnap még összedőlt Cézanne-i Csendélet spirituszban – Pentelei Molnár János uborkásüvegeibe konzerválva! Látható a hét évvel ezelőtt elvetelt s ma újjászületett Természetimádó és Költő – apja Dömös, anyja Hadi Száli – amint áhitatosan imádkozik Stetka Gyula sirbatétele előtt; továbbá párizsi Rónai József sikeres megkísértése a Művásár-Sátán által (márványban megrendelhető Róna Józsefnél)! Itt látható a Dalai Láma Bivalyfűreden (ára Frenkel műkereskedő jóvoltából 60.000 korona) közös trónuson a tegnap még „kőműves”, ma már Elnök-mestertárs Zala Györggyel összeölelkezve, háttérben Lipót egyházfival, amint az utolsó ítélet harsonáján a szerelmi vallomást fújja az „Új művészcsoporthoz”. Belépődíj csak 1 korona, hadiszállítók milliomosoktól felfelé is csak a tripla árat fizetik; tessék besétálni!

Hát igen, így vagyunk, mélyen tisztelt közvéleménye a „modern” művészetnek! Ugye: nem tetszett még elfelejteni azokat a „véres harcokat”, melyeket vívniuk kellett a „progresszív művészetért”; a húsz év óta évről évre megismétlődő botrányokat, a vissza-visszatérő szecessziókat, különválásokat, kilépéseket, független és szabad művészeket, Nemzeti Szalon-, Miénk- és Művészház-választásokat (sikkasztási vádakkal és botokkal körítve!), a „modern művészet” berkeiből fel-felhangzóvészkiáltásokat, hogy: a „modernekek” nem mehetnek együtt, nem állíthatnak ki egy helyiségben a műcsarnoki „mesteremberekkel”, mert azoknak még a közelsége is inficiál és megöli az „ártisztikus törekvéseket”. Ugye, tetszik még emlékezni rá? És most, íme – hogy felvirradt a hadseregszállítók nagy évadja! – egyszerre békésen megférnek egy akolban (sőt egy zsúriben!): Kernstok: Penteleivel, Szinyei: Zala Györggyel, Rippl-Rónai: Stetka Gyulával s Beck Ö. Fülöp: Róna Józseffel és mindnyájan Innocenttel – hogy a kisebb „intranszigenekről” ne is beszéljünk! – csakhogy a háborús karácsonyi művásár profitjából ki ne maradjanak! Most egyszerre nincsenek köztük és a „konzervatívok” közt „áthidalhatatlan művészi ellentétek”; most egyszerre nem „ütik” a műcsarnoki „fekete szöszök” a plein air szinompáját; most egyszerre nincs „program-piktúra”, „konstruktív spekuláció”, posztimpreszionizmus és formaművészet; most hízelgő sóhajtásokká váltak a „progresszív művészet” mellett elhangzott véres csatadalok, és a „művészi hitvallás”, amit szóban és írásban esküdtek amazok ellen. Most egyszerre szép és jó neki minden: a Műcsarnok és a Nemzeti Szalon, Zala és Stetka, Róna és Dudits, Basch Árpád és Bruck Miksa, Vedres és Gárdos Aladár, Magyar Mannheimer és Boruth, Tornai és Révész Imre, Bosznay és Keményffy – még talán Benczúr sem derogálna nekik, ha a Mester gyomra is bevinné ezt a „művészeti politikát”.

Tanuláság nélkül azonban nincsen az új művészcsoporthoz megalakulása, és ez a tanuláság egyaránt szól nekünk, a sajtónak és az új festői nemzedéknek. Csak jöjjenek még egyszer ezek az urak az ő „művészi sérelmeikkel”, zsűri-béka-egér-harcaikkal, választási és díj-odaítelési komédiáikkal, be- és kilépéseikkel, szecesszióikkal, grümdolásaikkal, új csoportosulásaikkal, akasztási gravameneikkal és egyéb „elvi” harcaikkal – lesz gondunk rá, hogy felvilágosítsuk a közvéleményt utálatos zsebmanóvereikről, nehogy az is úgy felüljön nekik, ahogy mi felültünk két évtizeden át. A másik tanuláság pedig szól a fiataloknak, az új generációnak, nehogy valaha is még a nyakukra ültessék ezeket a „vezéreket”, akik előbb lepuskásszák és kisajátítják az ő verejtékes kereséseik eredményét, azután az „élére állanak” a mindenkor új művészi mozgalmaknak, hogy végül faképnél hagyják – minden hivatalos művészi fórumtól kitagadottan – azokat a naiv lelkeket, akik bíztak bennök, de akiket ők csak kihasználta arra, hogy a hátukon felkapaszkodhassanak a hivatalos jászolig. Ez a két tanuláság megéri tán azt a sereg fiatal

hullát is, mely e vakmerő és szemérmetlen pálfordulás áldozata gyanánt most a porondon marad.

A kiállítás egyébként átlagnívóban olyan, mint amilyen a Műcsarnok egy-egy sikerültebb kiállítása. Még az se rontotta el, hogy ezek a „modern vezérek” is részt vettek benne. Csak a börzekrach ártott meg neki. A szent üzletnek tudniillik. Azonban – úgy látszik – az erkölcsi igazságszolgáltatás ezúttal börzekrach képében jelentkezett.

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1917. dec. 16. XXVIII. évf. 50. sz. 797–798.)

Két fiatal művész. A Ma folyóirat most rendezi második kiállítását. Az előzetes értesítés szerint ez alkalommal az elhunyt *Bohacsek* Ede műveit, *Pátzay* Pál szobrait és *Orbán* Dezső utóbb készült képeit óhajtotta bemutatni a forradalmi elveket hirdető társaság. A mai sajtóbe-mutató délelőttjén azonban hiába kerestük Orbán képeit: helyettük egy sárga cédula húzódtott meg a katalógusba illetve. A nyomtatott cédula azt mondja, hogy az Ernst-múzeum impéri-umot akar gyakorolni a magyar képzőművészek felett. Lázár Béla, a vállalat igazgatója – úgy-mond – egyszerűen presszionálta Orbán Dezsőt, hogy a „Má”-nál kifüggesztett és katalogizált képeit utolsó pillanatban kérje vissza, különben sohasem állíthat ki náluk. Miután az Ernstéknél való kiállítás pénzt jelent és mert a művészek szervezetlenebbek, mint a munkások, a „Ma” a megértő humanizmus nevében visszaadta a képeket. Ezeket mondja a cserbenhagyott kiállító társaság, amely azzal a reménnyel végzi sorait, hogy az ügyből eredő erkölcsi és anyagi kárt majd csak kiheveri. Anélkül, hogy a mindenesetre szokatlan huzavonával tovább foglalkoz-nánk, megállapíthatjuk, Orbán nem került volna egészen rossz társaságba. A huszonnégy éves korában és teljes nyomorúságban elhalt *Bohacsek* Ede tragikus pályája és néhány képe, az étellel és művészettel folytatott küzdelme mindenkit meghathat. Szobrásznak indult, de aztán festőnek csapott fel. Nem tanította senki, nem irányította senki, hát ő maga választott mintaképet. Első képei nyers utánérzései a túlhajtott irányt követő modernnek alkotásainak, tehát keveset érnek. A nyomban ezután következő tintarajzok azonban már meglepő fejlődést mutatnak. Legutóbb festett képei pedig teljes nyugalmmal, letompítottságuk mellett is ra-gyogó színeikkel egy hamar letört tehetséget hirdetnek. Őszinte szívvel állapíthatjuk meg, hogy a szerencsétlen festő jobb sorsot érdemelt volna, és ha élete mécsese nem alszik ki oly korán, bizonytal derék és jó festő válik belőle. A másik kiállító, *Pátzay* Pál is fiatal ember. Kisméretű szobrai érdeklődést keltenek a szemlélőben, érdekes törekvésükkel. Egyik szobrán a mozgást, a másikon a hús hatalmas súlyát, a harmadikon egy ülő férfi testének nagy feszült-ségét óhajta megoldani. A kitűzött feladatot mindenik alkotásán sikerrel valósítja meg és fi-gyelmet kelt egy fába kívánczó álló figurája, egy alaposan megmintázott portréja is, amely mesterségbeli jártasságáról tesz tanúságot. *Pátzay* nem mindennapi kisplasztikusnak látszik, és ha elhagyja azt, ami egyébként se fontos művészetében: a különködést, finom alkotásokkal lephet meg.

(T. Gy.) [Török Gyula]

(*Magyarország*, 1917. dec. 16. – 13.)

ÚJ MŰVÉSZCSOPORT

A Műcsarnok kiállító művészeinek legtekintélyesebb és tehetség, rátermettség dolgában vezető szerepre hivatott része új csoportot alakított. Az új csoport egy kiállítás keretében mutatkozott be. E csoportban helyet talált úgy a modern, mint a konzervatív művészek egy-egy töredéke és a zsűriben Kernstok Károly, Rippl-Rónai József, Beck Ö. Fülöp neve mellett ott találjuk Pentelei Molnár János, Zala György nevét is.

Sok baj és hiba lehet a Műcsarnok mostani szervezetében, ha mindazok, kik ott tudtunk szerint a legjobban érvényesültek, azok is kénytelenek, habár rövid időre is, új hajlék után nézni és a már meglevő két frakciót harmadikkal megszorítani. A független és szabad művészek csoportja már kezdettől fogva nem képviselte a konzervatív és modern (vagy intranzigens)

művészetet. Személyi tekintetek, erősebb és gyengébb érdekcsoportok pillanatnyi kívánságai irányították e két csoport művészetpolitikáját; elvi kérdések ritkán vetődtek fel, úgyhogy a kiállító művészek zöme, aszerint, ahogy a helyzet alakult, majdnem évről-évre más és más zsűri elé bocsájtotta műveit. Hogy az új csoport alakulása mennyiben javítja meg a magyar képzőművészet helyzetét és mennyiben bírja megváltoztatni a Műcsarnok mai képét, előre megjósolni nem lehet, annyi bizonyos, hogy tisztességes színvonalon álló kiállítással igyekezett életrevalóságát beigazolni.

A csoport minden egyes tagja képességének legjavát adta; a képek, szobrok békeségben képviselik egymás mellett az egyirányú és ellentétes művészeti elveket, törekvéseket.

A kiállítás szobrászati része különösen értékes. Róna József, Zala György, Beck Ö. Fülöp, Ligeti Miklós, Gárdos Aladár, Vedres Márk, Reményi József, Betlen Gyula műveiből tevődik össze e kollekció. Ahány név, annyi irány, annyiféle törekvés. Beck Ö. Fülöp márványfeje klasszikusan egyszerű, nemes alkotás. Sugárzó érzés, imponáló tudás terméke. Tavasz című nagy szobra nemtelen anyagában (gipsz) is előkelő plasztikai mű. Vedres Márk bronzai e nagy kultúrájú mestert méltó módon reprezentálják. Korsós leányalakjának mozgása szinte muzsikál. A bronz anyagának alig van nálunk kiválóbb ismerője, mint ő. Két relief-arcképe egészen új oldalról mutatja Vedres képességeit.

Eddig úgy ismertük őt, mint aki mindent átértékel, aki a testiségből, az ember mozgásából mindent kiküszöböl, ami a plasztika belső törvényeivel nincs a legtisztább összhangban. Reliefjeiben elsősorban a karakter szigorú, majdnem kérlelhetetlen kiélezésére törekedett, és mert arcképről volt szó, a stilizálás letompító folyamata nem érzik a domborműveken. Reményi József bronzfigurája kvalitásos munka, de a mozgás lendülete labilissá teszi a szobrot. Másik szobra szerencsésebb. Gárdos Aladár márványból faragott Lédája cizellált, finom alkotás. Nagy kár, hogy a hatyú térbehelyezése bizonytalan és meglazítja a plasztikai egységet.

Szinyei Merse Pál, Hatvany Ferenc, Kunwald Cézár, Kada Alajos, Barta Ernő, Zádor István képei egytől-egyig becsületos szándékkal készült, artisztikus darabok. Igen érdekesek Bruck Miksa régi képei. Breznóbányai részlet című képe temperamentumos, friss alkotás, mely megérdemli, hogy a feledésből kiássák. Műteremrészlete is komoly piktorális értékeket mutat. Magyar Mannheimer Gusztáv tehetsége a téli képeiben találta meg a legszerencsésebben a megnyilatkozási formáját. A lágyan szétporladó színek, a formák elmosott élei felszívódnak a hamvas pára szövedékében. Magyar Mannheimer mesteri módon, fölényes biztonsággal vitte vászonra a tél atmoszférikus szépségeit. Rippl-Rónai József új képei mellett egy majdnem harmincéves vásznát is bemutatta. A Munkácsy-periódus utolsó szakának egyik terméke ez. Az akadémikus megkötöttség mellett már érezhető a képből a dolgoknak az egyéni látás szerint való értékelése. A meleg színek, jól megalapozott formák a művész szolid tudását, kifejező tehetségét demonstrálják. Új képeiben természetesen a sok mindenen túl levő mester szuverén biztonsága, abszolút szín és formaérzéke tündököl.

A kiállítás rendezése mintaszerű.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1917. dec. 16. X. évf. 23. sz. 1086–1087.)

Az „Új művészcsoport” kiállítása a Nemzeti Szalonban. A képzőművészet iránti érdeklődés az utóbbi időben rohamos fejlődésnek indult. Ez az érdeklődés – várakozás ellenére – a háború alatt sem csökkent, sőt a nagy pénzbőség folytán csak fokozódott. A nagyfokú érdeklődéssel természetesen a művészeti produkció is lépést tartott, sajnos azonban, hogy ez sok esetben tömegtermeléssé vált és inkább kárára, mint hasznára volt a művészet fejlődésének. [...] Ez a körülmény arra indította mintegy félszáz kiváló művészünk – a magyar művészgárda elitjét –, hogy kiválva a Műcsarnokból, „Új művészcsoport” címmel, a tehetségtelenek kíséretétől mentesen, külön kiállításban mutassák be alkotásaik színét-javát. Ez a kiállítás valódi művészeti eseményszámba megy, mivel legkiválóbb művészeinknek szigorú kritikával összeválogatott legjobb alkotásai kerülnek itt művészi rendezésben bemutatásra. [...]

Bende János

(Ország-Világ, 1917. dec. 16. XXXVIII. évf. 51. sz. 623.)

Kiállítás. Egy korán elhunyt festőművész, *Bohacsek Ede* műveiből rendezte második kiállítását a „Ma” folyóirat Visegrádi utcai helyiségében. Bohacsek Ede sorsa egyike a legragikusabb művészsorsoknak: koldus-szegényen, névtelenül és elhagyottan halt meg egy budapesti kórházban, alig huszonhat éves korában, tüdőbajban. Élete utolsó időszakában viceházmesterséget volt kénytelen vállalni, hogy valahogy megélhessen, pedig – hagyatéki kiállítása tanúsítja – anynyi erő, olyan finom színlátás és olyan tudatos művészi biztosság van kompozícióiban, hogy ha életben maradt volna, nemsokára a legfiatalabb festőnemzedék legkiválóbb tagjai közt emlegetik a nevét. Jóformán autodidakta volt, s a primitív stilizáltságtól a magasabb értelemben vett naturalizmus felé ívelt piktúrájának iránya, öntudatos és biztos fejlődéssel, amely különösen érdekes egyéni rajzain és bravúros pasztelljein jut kifejezésre. Kedvenc technikai formája a leegyszerűsítés, erős plasztikai érzékkel párosulva, leginkább jellemzi képeit. A hagyatéki kiállítást *Pátzay Pál* néhány figyelemreméltó gipszszobra egészíti ki, amelyek különösen mozgásban kiválóak. A tárlat vasárnap nyílik meg.

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1917. dec. 16. – 10.)

Az „Új Művészcsoporth” első kiállítása. Új művészeti alakulások elé mindig nagy érdeklődéssel néz a közönség, melyet tapasztalatai megtanítottak arra, hogy efféle változásoktól számítsa a magyar képzőművészet legtöbb jelentékeny megújódását. Az ilyen szövetkezések a festészet tárgyi köreinek vagy kifejezési módjainak valami programszerű változásaival szoktak jární, amely köré rendszerint olyan fiatal művészek csoportosulnak, akik a rendelkezésükre álló eddigi művészeti egyesülések keretében éppen vágyaiknak újszerűsége folytán nem tudnak jól érvényesülni. De a művészeti politika e harcaiba rendszerint a művészettől teljesen független elemek is szoktak vegyülni: az élet nagy kenyérharcának mindenféle olyan tünete, amellyel a magát sokkal tehetségesebbnek tartó fiatalság az elvénhedt öregeket szeretné kitérni több-kevesebb érdemmel megszerzett húsos fazekai mellől. E harcnak pedig nagyon gyakran a közönség szokta meginni a levét, mert a konzervatívok és a forradalmárok csoportjában egyaránt nagy azoknak a lehangosabb küzdőknek száma, akik az általok buzgón támogatott harc subája alatt lopják be a kiállításokra művészeti iparkodásaik gyatra eredményeit.

Éppen ezért a maga nemében teljesen újszerű az az alakulás, mely „Új Művészcsoporth” cím alatt szervezkedett. Törekvéseit igen röviden akként lehet összefoglalni, hogy nem akar egyebet, mint csakis elismert művészek jó képeit kiállítani, anélkül hogy ezenkívül bárminemű egyéb művészeti programra esketné fel tagjait. [...] *Vedres Márknak* kisméretű és nem nagyigényű szobrocskáját, ha hozzájárul ahhoz a kevés megértést mutató nekrológhoz, amelyet nemrégiben *Rodinról*, a legnagyobbak egyikéről írt, könnyen nyilvánvaló lesz előttünk, hogy ily szűkös terjedelmű művészeti törekvések képviselője nem is értheti meg azt a hasonlíthatatlan lelki tartalmat, amely *Rodin* művészetében valóságos ösvilági erőt testesít meg.

(*Vasárnapi Újság*, 1917. dec. 16. 64. évf. 50. sz. 804.)

EGY FESTŐ ÉS EGY SZOBRÁSZ

A festő – *Bohacsek Ede* – már halott, elköltözött fiatalon és ismeretlenül, s a képeit hagyta ránk, melyeket a *Ma* második kiállításán látunk. *Bohacsek* szobrásznak indult, iparművészeti növendék volt, huszonhat esztendő, amikor meghalt, s félig az iskolapadokban, mégis olyan kiforrott ritka és kész festőtehetség, senkit sem utánzó és önmagát adó, amilyenhez a mi viszonyaink között nem vagyunk szokva. Egyszerű és primitív, rafináltság nélküli, de egzotikus, mint egy ma született *Van Gogh*, vagy mint – igaz van a katalógus előszavának – *Henri Rousseau*. Tiszta rajzok adják a kiállítás javát, pasztellek pár olajfestmény, szervesen összekapcsolódva, ugyanazzal a nagy összefoglaló erővel, szintetikus természetnézéssel, amelyeken nincs többé széthúzás, tiszta a cél, és kész az eredmény. Különleges valaki ez a festő, társtalan és igen nagy művésznek induló, sőt már nagy művész, akinek munkáihoz már nincs semmi hozzátenni való,

csak ámulni lehet felette, hogy van, hogy volt, és itt termelt közöttünk. – A szobrász, *Pátzay Pál*, aki ugyancsak ismeretlen volt idáig, a friss mozgásokat, a mozduló test egyensúlyhelyzetét keveri, és nem akar beilleszkedni az adott formák kereteibe. Egyensúlyai bátrak, mozgásai lendülők, és szobrainak szerkezete eleven. Valahogyan felülről fejleszti a szobrait, s azoknak konstrukciója a döntő, megjelenésüknek és egész masszájuknak ereje architektonikus volta, a külső formák helyett: ez nála a lényeg. A magyar szobrászat sivár, kevés benne a mást akaró, a konvencióktól mentes, a feltörekvő és elhatárolt művészetet adni akaró. Annál inkább becsüljük meg a nem alkuvó fiatalokat és tehetségeket. A kiállítás mindenképpen jóleső kis oázis, ahol a művészetet érezzük, a tiszta törekvéseket, ma, amikor mindenfelé tombol a giccs, és művészeket temet a megalkuvás.

(Bgy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1917. dec. 16. – 11.)

A Ma képkiallítása. Egy fiatalon elhunyt festő s egy szobrász műveiből rendez kiállítást a „Ma” agilis szerkesztősége. *Bohacsek Ede*, a festő, új utakon kereső, de erőteljes fantáziájú és jó látású ember volt, aki kiállított képeinek bizonyossága szerint új értékeket hozhatott volna. A szobrász: *Pátzay Pál* magas stúdiumú, fölépítésükben és elgondolásukban szintén bátor és meglepő dolgok, s ha távol esnek is a ma általános érdeklődésétől, erőskeresés és új utak bizonyosságai. A „Ma” képkiallítása Visegrádi u. 15. sz. alatt van.

(*Magyar Hirlap*, 1917. dec. 18. – 7.)

Bohacsek Ede, Pátzay Pál. Két igen fiatal műész, kiknek egyike – *Bohacsek* – már nem él. A néhai Művészház több kiállításán találkoztunk első ízben nevével és munkáival, a népművészet alkotásaira emlékeztető primitív, de érdekes szentképeivel. A korán elhunyt művész hagyatékát kegyeletesen összegyűjtötte és bemutatja most a Ma folyóirat. A nyomorúság és utána a halál megint kivégzett benne egy értékes tehetséget. Nem tudjuk, hová fejlődött volna *Bohacsek*, de az a mély érzés, mely a primitívek szemével meglátott tájainak vonzerőt ad, nem mindennapi tehetsége volt. Még sok mindent meg kellett volna tanulnia, hogy érzéseinek urává lehessen, de az ereje megvolt hozzá. – *Pátzay Pál* kicsiny szobraiban is erős érzés keresi önmaga kifejezését. A szobrászat problémáinak fiatalos bátorsággal megy neki, nem egyjűkön túlszedi magát, másokat szerencsés ösztönnel old meg. Érdekes egyéniségnek ígérkezik, máris tud érdekeset produkálni, de hogy kétségtelen tehetségéből mi kerül ki, azt a jövő fogja eldönteni.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1917. dec. 18. – 9.)

Mattis Teutsch János linóleum-metszetei. *Mattis Teutsch* János festőművésznak tizenkét linóleum-metszete jelent meg a „Ma” kiadásában. Nagy mesterségbeli készség, öntudatos biztonság és erő jellemzik a művész gyakran merész felfogású metszeteit, amelyek méltán számot tarthatnak az érdeklődésre. A tizenkét metszet album-alakban jelent meg, ára 25 korona.

(*Pesti Napló*, 1917. dec. 22. – 12.)

Az „Új Művészcsoporth” első kiállítása. [...] A zavarosan összeszedett katalógus szerint harminchat festő és szobrász Szinyei Merse Pál és Zala György elnöksége alatt kivonult a Múcsarnokból és külön tárlaton áll a közönség elé. A művek általában jobbakk, mint amilyenek a tömegfelvonulások képei és szobrai, de hogy a csoportnak valami különösebb jogcíme lett volna a szecesszióra, azt művészeti szempontból tagadnunk kell.

Csoportok kétféleképpen keletkeznek. A különválásnak gyakran az a természetes oka, hogy egyforma meggyőződésű és irányú emberek művészetük törekvésének erősebb hangsúlyozásá-

ra elválnak azoktól, akiknek más a meggyőződésük, s a maguk igazának hirdetésére és bizonyítására csoportkiállítással lépnek a nyilvánosság: a kritika és a közönség elé. Így történt ez mindig és mindenütt, ahol – és ezt újra hangsúlyozzuk – az újért, a modernségért, a másféle művészetért folyt a harc, amely ha egészséges haladást jelentett, győzött és meghódította nemcsak a kritikát, de a közönséget is. Viszont ha divattá alacsonyította a művészetet és bizarr technikai fogásokon kívül nem jelentett semmi tartalmat, akkor minden reklám mellett befűlt a kacajba és közönybe, s az illető csoport tagjai világgá futottak.

Ennek a mostani csoportnak az alakulása nem ilyen, tehát művészeti szempontból létjogosultsága nincs. Kiválóság és középszerűség, akadémikusok és modernekek, valamint modernkedők találkoznak benne, s amit nyújtanak, az lehet nagyon elsőrangú, de legnagyobb részben nem új. [...]

Meggyőződésen és hiten kívül akadnak még a művészek életében egyéb hatóerők, mint például az érvényesülés, az anyagi siker, a hatalom sokaknak mindennél fontosabb kérdései. S nem mondanánk igazat, ha meg nem írnánk, hogy a fővárosban koncentrálódott magyar művészeti élet elsősorban e kérdések körül pezseg. Közönségesen művészeti politikának hívják, [...]

m. [Margitay Ernő]

(Élet, 1917. dec. 23. IX. évf. 51. sz. 1251.)

A „Ma” első matinéja. A legutolsó évtizedben végsőt gomolygó, vajúdasos irodalmi harc után, az apákká vénhedt Nyugat-írók nyomában új hangú és új akarású, magukra figyelmeztető fiatal írók és művészek jogos életakarásukat tárják a közönség elé. *Kassák* Lajos bevezetőjében érett plasztikájú szavakkal mondotta el ismert és programnak méltányoltot elkülönülésüket a nagyapái dadogások, reszketeg cirógatások és énjük szennyesének mások előtti mosását kitaró eddigi irodalomtól. Vallja, hirdeti és akarja a meg nem alkuvó előredobbanást, az élet nagy, fenséges megéléséért a harcot! E sarkalatos és nagy ívű értéket azonban úgy látszik Kassákon kívül más alig növeszti. *Komját* Aladár nem a legjobb verseit olvasta fel. Kozmikus írásai szédítően belénk döbbszörnek. *Ürmössy* Anikó, a Modern Színpad tagja a tehetséges és megkapó írású *Újvári* Erzsébet prózájából mondott el egyet sok átéléssel. *Lengyel* József versei az 1917 emberének fűtött gondolatsebességét revelálták. *Hevesi* Piroska zongoraművésznő *Bartók* Béla darabjait játszotta. *Mácza* János értekezést olvasott fel „A színpad mint agitatív erő” címmel. Álláspontját ismertette, amelyben elítél minden rendű tagozódást és követeli a legteljesebb élet sűrített színpadra vitelét az eddigi közönség-akarta operett-színművek helyett. A délelőtt fátklyásan *Kassákra* világított, amikor *Gellért* Lajos, a Modern Színpad tagja előadta versei néhányát kiterbélyesedő, önmagát bravúrral élénk pompázó tehetséggel, gyökeres tudással. *K. Simon* Jolán *György* Mátyás verseit értette meg velünk okosan. Végül újból *Hevesi* Piroska zongorázott *Arnold Schönberg* és *Ferruccio Busoni* darabjaiból elmélyedő igyekvéssel.

Páll József

(Erdélyi Szemle, 1917. dec. 23. III. évf. 41–42. sz. 378.)

Képek és szobrok. Nyolc olajfestmény, néhány rajz, meg négy pasztell: csak ennyi a *Bohacsek* Ede munkája. A fiatal festőnek, talán még a fiatalok között is a legfiatalabbnak nincsenek munkás és termékeny esztendő a háta mögött, mert „huszonnégy éves korában, mint agyonnyomorodott viceházmester köhögte ki magát a világból”. Ám most újra itt van köztünk, elmúlt éve szerénységével, egészségével s megkristályosodott, komoly talentumával, melyet csak a „Művészház” vezetői tudtak annak idején értékelni. Azóta sokat változott a magyar művészet, a becsületes szándék s a becsületes törekvés, de az a festői ösztön, mely *Bohacsek* munkáiból kisugárzik, még jobban elszomorít bennünket a maga kis eredményeivel is nagyszerű jövőre jogosított festő halálán. Mert semmi tartózkodás vagy formáság nincsen benn, minden hatás és iskola nélkül, függetlenül teremtette meg a maga atmoszféráját, a maga karakterét, mégis művészete a maga letompított színeivel csupa kifejező erő. Nincs külön stílus, csak a melankoliája egyformán borongó. Az ilyen képek szemlélések csak örömléhetőségek lennének, ha már kezdetől fogva nem forrt volna bennünk a keserűség, hogy valakit megint a sírjából kell kiráncigálnunk. – *Pátzay* Pál szobrai hasonló gondolatokat ébresztenek bennünk, de rátéren-

lik figyelmünket arra is, hogy szobrászaink megfeledeztek arról, hogy mi is az emberi test s a gondos, ügyes s ügyelő megmunkálásban merül ki minden erejük. Nyolc kis szobor, nyolc különféle mozgás, melyek mindegyike néhány centiméternyi gipszecskeben adja ki egy ismeretlen fiatalember monumentalításra való törekvését. Egyedül áll ő is és társtalanul, s méghozzá élni és lélegzeni is mer, kicsiny alakjait szeretettel, bensőséggel mintázza s agyondolgozott kezén formák alakulnak, tömören kapcsolódnak, túl klasszikus álmokon, ideológiákon. Gránitot követelnek, néha márványt, hogy élénk tárják Pátzay Pál energiájának legszebb megfeszítéseit és reményét annak, hogy a magyar szobrászok nemcsak a karácsonyi művásárra összeverődött alkalmi egyesülések keretein belül áhítják a legbensőbb művészi sikerek anyagi trófeumait.

(*A Hét*, 1917. dec. 23. XXVIII. évf. 51. sz. 815.)

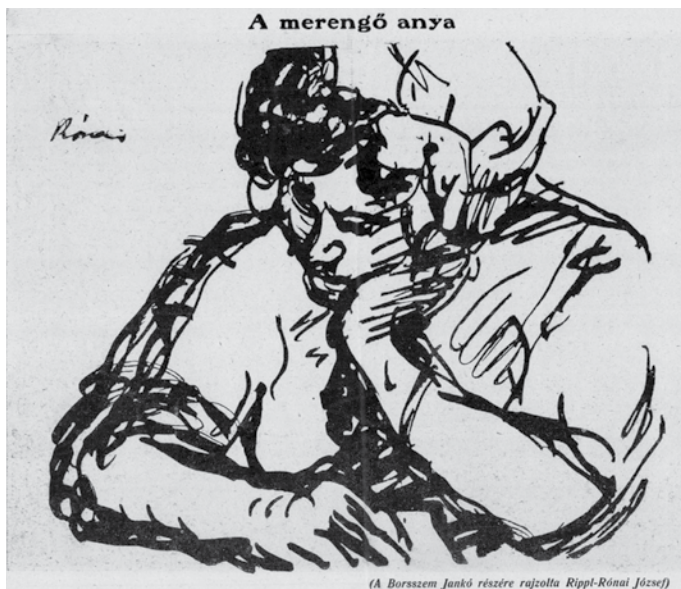
A képzőművészeti főiskola ifjúsági kiállítása. Szokásos karácsonyi kiállításukat idén is a Várbazárbeli női festőiskola helyiségében rendezik a képzőművészeti főiskola növendékei. Nyári munkálkodásuk, természet tanulmányozásuk, első önálló próbálkozásaik eredményét mutatják be rajta. Jóleső érzéssel fedezünk fel köztük néhány sokat ígérő tehetséget, például a társai közül kimagasló *Szőnyi Istvánt*, [...]

(*Az Újság*, 1917. dec. 23. – 12.)

(e. a.) [Elek Artúr]

Forrongás a Képzőművészeti Főiskolában. A Képzőművészeti Főiskola növendékei körében nagy az elkeseredés. Olyan dolog történt velük, ami jogosan sértheti művészi önértéket. [...] Más években képviselteti magát a jövő művészgenerációjának kiállításán az állam, a főváros, a Képzőművészeti Főiskola vezetősége és tanári kara. *Az idén nem jött el senki.* Csak Budapesten történhet meg az a kultúrbotrányszámba menő dolog, hogy [...] negligálják a fiatal-ságot, [...] ilyesmi még nem történt soha. [...]

(*A Nap*, 1917. dec. 29. – 6.)

Rippl-Rónai József rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1917. december 23.

A téli tárlatról. A Képzőművészeti Társulat még mindig a Szépművészeti Múzeum négy földszinti termében volt kénytelen összezsúfolni az őszi tárlat rengeteg anyagát. Természetes, hogy így az a néhány valóban művészi munka, amely a vásznak tömkelegéből kirí, szintén küszködik az érvényesülését. Az egyik terem zugában helyezték el például a nagytehetségű *Erdei Viktor* olajfestményét. [...] *Körösfői-Kriesch* nemesen egyszerű arcképe, *Fejérváry* Erzsi érdekes vázna, *Dobrovics* Péter kiforrott férfiképmása [...] a kiállítás legsikerültebb alkotásai. [...]

(d-i.)

(*A Nap*, 1917. dec. 29. – 6.)

A Képzőművészeti Főiskola ifjúsági kiállítása. A növendékek ez idei kiállítása nem ingerlő s nem harsonázó látvány, [...] Pedig az ilyen kiállításnak csak úgy szabadna létrejönnie, ha a sok derék és kedves fiatalember csak a szívét s nem tanárai alapgyengéit akarja a világ elé vinni. [...] azért persze találunk olyanokat, amelyeknél megállunk [...] *Káplár* Miklós csendeleiteiben őszintén, hévvel s mégis teljesen távol az anarchiától, azon az úton fejlődik, mely mindig, mindenki számára a leghasznosabb volt: a nagy, modern franciák és ezeknek ősei útján. [...] *Szőnyi* István kettős képmása s tájai is belső szellemi rokonságban vannak a nagybányai mesterek képeivel, bár erős dekoratív érzése és meleg, szinte naivan ömlő fantáziája minden formájában, friss, logikus, a szűzi látás minden biztos örömeivel. Ő a kiállítás egyetlen kiforrott talentuma, s megérdemli, hogy törekvései felé szeretettel forduljunk.

(*A Hét*, 1917. dec. 30. XXVIII. évf. 52. sz. 831.)

A Múcsarnok téli tárlata. E sorok írója tíz-egynéhány évvel ezelőtt műkritikusodott valamelyik napilapnál és némely folyóiratoknál. Akkor, mivel ez volt szomorú kenyere, esetről esetre be kellett számolnia a Múcsarnok kiállításairól, amit még jámbor buzgalomból, vagy ha úgy tetszik, ifjonti idealizmusból megtoldott azzal, hogy kiméletlenül nekirentott a Múcsarnokot özőnként elárasztó álművészetnek, és sikraszállt azért az egy-két értékért, amit éppen talált. Akkor néhányadmagával még azt hitte, ez erkölcsi kötelessége, s hogy a jónak előbb-utóbb győznie kell. Azóta sok idő telt el, másként ítéli meg e világi dolgok járását, s most, hogy tíznél több éves szünet után először áll újra szemben azzal a földadattal, hogy múcsarnoki kiállításról írjon, földadattal, amelynek akkor egy-kettőre meg tudott felelni keményen, most fásultan néz maga elé a szép fehér papírra, és nem tudja, mit írjon. Ismételje azt, amit tíz évvel ezelőtt írt? Írói önérzete és rátartisága tiltja, hogy önmagát ismételje. Újat mondjon? Nem lehet. Hiszen még minden a régiben van. A világ megváltozott a Múcsarnok körül, a kritikus is megváltozott a világ körül, de a Múcsarnok maradt pontosan ugyanaz, ami volt tíz év előtt, húsz év előtt. A nevek részben megcserélődtek, de a képek és szobrok ugyanazok ma is. Képek, képek, képek, szobrok, szobrok, szobrok minden művészi szándék, gondolat, érzés nélkül, apró anekdoták, rossz viccek, kinyalt arcképek, itt-ott egy kis újság, egy kis „forradalom”, csakúgy, mint régen – talán legjobb volna, ha az érdeklődő olvasó betérne a Nemzeti Múzeum könyvtárába, s ott elolvassná a tíz-húsz év előtti kritikákat. De újra lenyomtatni azt, aminek akkor sem volt foganatja, újra fölvenni Don Quijote lándzsáját, és nekirugatni a szélmalomoknak vagy a porban baktató birkanyájnak, igazán kár volna. A művészet eseményei már rég nem a Múcsarnok falai között játszódnak le. Azelőtt egy-egy szoba még oázis volt köztük, ma már ez sincs. Kirakóvászár az egész. Ízlésünk pedig nem engedi meg, hogy ebben a tarka kacatban turkáljunk azért a néhány érdeemes holmiért is, ami beletvedt. Nem műkritikusnak való feladat ez, van erre a fővárosnak külön vállalata. Talán nem kell megmondani, melyik.

Fülep [Lajos]

(*Ébresztő*, 1917. dec. XVII. évf. 10. sz. 21.)

H. WINSLOE KRISZTA

A napokban nagyon érdekes tárlat nyílik meg Budapesten: az Ernst-múzeum rendez kollektív tárlatot egy festő és egy szobrász műveiből. A festő is, a szobrász is közeli vonatkozásban van a színház és irodalom világához: a festő, báró Hatvany Ferenc, az öccse, a szobrász, H. Winsloe Kriszta pedig a felesége Hatvany Lajosnak, a színműírónak és színházi kritikusnak.

Hatvany Ferencről nem kell bemutató magyarázatot adni, az ő pompás piktúráját mindenki ismeri Budapesten, aki képek iránt érdeklődik. A sógorasszonyát, Winsloe Krisztát, azonban nem ismerik. Dehogyan nem ismerik: minden érdekes színházi estének egyik külön látványossága az a feltűnő fekete szépség, akinek bravúros toalettjeit, de még inkább saját megjelenését néma irigységgel és hódolattal szemlélik a nézőtér asszonyai. Mindenki tudja róla, hogy Hatvany Lajosné, de ezen a néven nem szokták emlegetni. Az ő pesti neve egyszerűen Kriszta. Még azok is emlegetik, akik nem ismerik személyesen, mert különálló jelenség és külön nevezetessége a városnak. Akik személyesen ismerik és olykor vendégei a Tárnok utcai palotának, azok meg pláne csak Krisztának hívják. Ezek számára ő az ideális háziasszony, okos, érdekes, kedves, póz nélküli, aki miatt még németül sem kell beszélni, inkább megtanul ő magyarul, holott hesseni katonatisztnak a leánya.

Az ura nevét és az ő keresztnévét tehát jól ismeri mindenki. Éppen a saját vezetéknevét nem ismerik. Egyelőre. A tárlat után majd közkeletű név lesz ez is. Németországban már eléggé ismerős, majd megismerik nálunk is. Winsloe Kriszta ugyanis egészen eredeti és erős művész-tehetség, a legjobb szobrászok közül való.

Mint ahogy művészek életrajzának ismertetésére szokták mondani: első benyomásai igen szerencsések voltak. Az apja, stramm és előkelő származású hesseni őrnagy, annak a darms-tadti uralkodó hercegnek az udvarához volt beosztva, aki a német militáris eszme mellett sokkal többet törődik a művészetekkel. Az udvarának a Lajos bajor királyéhoz hasonló levegője van, költők, muzikusok, képzőművészek, színészek, – ha nagyon tehetségesek, – szívesen látott vendégei az uralkodói rezidenciának Winsloe Kriszta ebben az udvartartásban élt és itt mozdult meg benne az a szikra, amely sohasem marad néma, ha egyszer megvan. Szobrászatot kezdett tanulni. Az elemeket ott, Darmstadtban tanulta meg.

Jobst szobrásztanárnál, majd szűk lett neki Macedónia és Münchenbe ment, ahol a kitűnő Hahn, tanította tovább. Azóta maga dolgozik. A Tárnok utcai házban éppen olyan műterem néz le a Dunára, mint amelyet az atelier-regények után képzel az ember. Agyag, márvány, rajz, állvány, nedves vászon, véső, meg minden egyéb, ami egy nem műkedvelő műterem karakterét megadja.

A Winsloe-szobrok jó része már szerepelt tárlaton. Münchenben és Badenben aratták a legnagyobb sikert kritika és közönség részéről egyformán. De azóta egész sereg alkotás születet a Tárnok utcai műteremben. Álljon itt némi izelítő belőle, a többit majd elmondja a képzőművészeti kritika, amely kétségtelenül egyszerre fel fogja fedezni az új pesti nevet: Kriszta helyett a Winsloe Kriszta nevét.

(Színházi Élet, 1918. jan. 1–6. VII. évf. 1. sz. 8–9.)

Bohacsek Ede képei. Pátzay Pál szobrai. *A Ma második kiállítása.* Bohacsek Ede – elmosódott név, eltemetve egy régi kiállítás katalógusában, két-három érdekes, markáns vászon visszاسugárzó emléke, ő maga hosszú, reménytelen nyomorgásban, betegen, fiatalon elpusztult művész. Gyenge nyomokból, felködlő emlékekből görcsös erőlködéssel kutatom, válogatom ki

arcát, alakját, próbálgatom, talán vissza lehetne idézni egy barátságos tekintet, biztató kézszerítés megnyugtató, meleg ízét. Mert keveselljük azt a néhány bátorító sort, amely annakidején egy kollektív kiállítás tömegméltatásában róla íródott. Sietünk, sokszor futunk a dolgok mellett és e loholásban, magunk terhének cipelése közepette nem állunk meg, szemtől szembe mindenkivel. Most már megállunk előtte hosszan, szeretettel, de mit ér ez. Elkéstünk minden dicsérettel, a lezárt pálya többé nem emelkedik, nem süllyed, számára minden mindegy.

Szent remeték ügyefogyott naivitásával élt e földön bús magánosságban. Minden, ami zavaros, zilált és komplikált, az ő szemében átlátszó módon, szinte gyermekesen egyszerűvé simult. A világnak a meghatódás, határtalan szeretet melegében megfürdetett, salaktól, véletlenektől megtisztult képét, sugárzó vízióit zökkenés nélkül realizálni tudta. Gyerekefjével, kevés tapasztalattal, bevégzett kész művész volt. Mintha munkában eltöltött hosszú évtizedek álltak volna mögötte. Bevégzett, kész művész volt, ámde nem a külsőségekre építő festők mesterember-készsége öltik fel műveiben, hanem a látásnak, a festői érzésnek maradék nélkül való kivetítése, a mélyből jövő nyilván öntudatlanul magában hordott és ugyancsak öntudatlanul kivirágzott kifejezés készség.

Részletekre, mellékes mozzanatokra alig vetett ügyet. Összefoglalt, nagy egységekbe kövácsolt tömegek uralkodnak vásznain. Kevés színnel támasztotta alá kompozícióit. Sötét, feketébe boruló kék, nedves mélyzöld az alapszínei.

Úvegre festett Mária-képekre emlékezünk. Az arc, a kéz egyetlen színfolt, a ruha redői párhuzamos vonalakban futnak át a testen. E primitív munkák inspirálták Bohacsek Edét, még tájképein is visszatér a szerkezeti elemeknek e Mária-képekre emlékeztető hangsúlyozása. Az eleven ember jelenvalósága, mozgása, csak alárendelt jelentőségben kap szerepet Bohacsek képeiben. Modellre. hosszas tanulása nem tellett, le kellett mondania arról, hogy az emberi test szerkezetét, anyagát, mozgását úgy megismerhesse, hogy műveibe illeszthesse. Képein vissza-visszatér két hajladozó, ritmikusan elágazó test, de sohasem lépi át a dekoratív jelentőség határait.

Szerencsésebb körülmények között, ha az érvényesülésnek útjait elzáró akadályok leküzdésére alkalom, idő adódik, skálája biztosan szélesebb, gazdagabb lett volna. Ami az érzések tisztaságát, mélységét illeti, az máris a legtökéletesebb harmóniában ömlött szét munkáin.

E képek szomszédságában Pátzay Pál nyolc szobra látható. Apró gipszek, agyagok, melyek duzzadnak, hatalmasan feltérebélyesednek a bennük összehérsélt aktivitás feszültségétől. Barokk nyugtalanság fészkel e szobrok mozgásában, széles ívelésű ritmus ömlik át a végtagok vonalán. E nyugtalanság nem borítja fel a szobrok plasztikai egységét és megokoltnak, törvényszerűnek érezzük a zárt formák feloldódását. Pátzay nem riad vissza a legnehezebb, majdnem veszedelmesnek látszó feladattól sem. Megold minden részletet, nem siklik el a térbehelyezés, tömegosztás bonyolult problémái felett. Komoly és mindenekfölött őszinte művész, nem retusál és nem tesz koncessziót senkinek sem. Talentum dolgában és szegénységben társa Bohacseknek. Reméljük szerencsésebb lesz nála.

Bálint Aladár

(Nyugat, 1918. jan. 1. XI. évf. 1. sz. 100–101.)

Goebel Jenő képei. A képzőművészeti főiskola növendékeinek a Várkertbazárban rendezett kiállításán kellemes feltűnést keltett néhány ifjú tehetség, öntudatos egyéniségre mutató alkotással. Ezek között is kiemelkedik *Goebel Jenő* festőművész-növendék, akinek meleg tónusú, erős vonalzású, térben érzett munkái igen szép jövővel kecsegtetik a fiatal művészt.

(Budapest, 1918. jan. 4. – 6.)

Az „Új művészcsoprt” kiállítása a Nemzeti Szalonban. Hogy az ideai képzőművészeti élet mindenképpen teljes legyen, művészeink egy része szolgál egy kis „secessió”-val: kiválási komédiával. A Képzőművészek Egyesületének „A” csoportjából egy csomó festő és szobrász külvált és azzal a megokolással, hogy a Szépművészeti Múzeum helyiségei nem nyújtanak megfelelő helyet műveiknek, a Nemzeti Szalonban külön kiállítást rendezett. Ha ez a kiválás valamiféle elvi alapon állana, semmi szavunk sem lehetne ellene. Mi azonban tudjuk, hogy az igazi ok

az, hogy egyes urak, kik a Képzőművészek Egyesületének vezetőségéből kiestek, így akarnak híúságuknak kielégítést szerezni, s az elvesztett kormányt újra magukhoz ragadni. Sikerült ugyan egy pár nagynevű ember támogatását megnyerniök, az eredmény mégis várakozáson alul maradt. Az egész kiállítás átlagos színvonala nem éri el a Téli Tárlatét. Még valamit nem hagyhatunk szó nélkül. Szinyei Mersétől Rippl-Rónaiig a legkülönbözőbb irányok keveredtek itt össze. Ez is mutatja, hogy az egész csak érdekalakulat s nem szerves fejlődés folyamánként kelt életre.

A kiállítás legjelentősebb neve: Szinyei Merse Pál, több kisebb-nagyobb művel szerepel. Meg kell mondanunk, hogy nem elégít ki bennünket. Az öregség romboló hatásától az ő művészete sem menekül. Hol nagyon is aprólékos, részletező, hol meg túlságosan is elnagyolt. Erősen meggyengülnék látjuk képein a festői őserőt, ami régebbi műveinek legértékesebb tulajdonsága. Különbösen is régóta nehezményezzük nála, hogy belépve azon festők közé, kiknek képeit igen nagy áron vásárolják, művészetében a közönség ízlését keresi s eredetiségéből sokat veszített. Parkrészletein jól ismert motívumait ismételteti. Nagy balatoni képe zöldes hullámaival inkább a tengert juttatja eszünkbe.

Hatvany női arcképe tipikus műve alkotójának. A festékekkel felsőséges lenézéssel bánik. Technikájában több a bátorság, mint a tudás. Az arc kifejezésében van valami fölünyesen gúnyos vonás, ami nem kellemes. Ha a festő ezt akarta visszaadni, akkor ez jól sikerült, de arcképen ezt állandósítani, nem lehet feladata a művészeknek. [...] Biró Mihály és Herman Lipót a „vad”-akat képviselik kevés tudással és szerencsével. [...] Mannheimer Gusztáv most is a régi mesterként, műteremben kifőzött áhangelőket kultiválja. [...] Rippl-Rónai egy régi képét is kiállította. Némely része úgy össze van repedezve, mintha pár ezer esztendő volt volna. Jól illusztrálja, mit ér el az olyan forradalmár, aki a festészet mesterségi részét nem érdemesíti arra, hogy tisztességesen megtanulja: tákolmánya kellő időben jól megérdemelt pusztulásba sülyed. Újabb képein itt is kísért félelmetes „Zorká”-ja. A kiállításnak szobrászati része méltó kísérője a festményeknek. [...] Bántó erotika teng túl Gárdos Aladár „Lédá”-ján is; egyetlen mentsége, hogy legalább szépen faragta márványba a nem egészen esztétikus gondolatait. Úgy véljük, hogy ez a külön csoportosulás semmiképp sem válik művészetünknek javára, s csak arra alkalmas, hogy az amúgy is széthúzó művészek közt a viszály magvát kikeltse és nagyra növelje.

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra*, 1918. jan. 5. VI. évf. 1. sz. 37–38.)

HATVANY FERENC ÉS WINSLOE KRISZTA

Az Ernst-múzeumban kiállítás nyílik meg holnap. Szeretnénk, ha sokan észrevennék, hogy az „Alvó nő” című akt az impresszionizmus Monet ágának friss és erőteljes hajtása, egészen egyéni folytatás, melyben a tér és forma viszonyát vizsgáló lélek vonzóan fejezi ki magát. Az élő test titokzatos elevenségét, amely a felület gyöngyház színei és reflexekkel átvilágított árnyékaik között, mint érzékeinkre hatóenergia nyilatkozik meg, nem sok képen látunk még olyan nemes teljességgel éreztetve, mint az *ifjú Hatvany Ferenc* képein. A háttér és a testtónusának gondos összhangja és a formáknak az a biztos értékelése, amely pompás reliefben emeli ki az elomlott testet és a térben elhelyezés dekoratív szépsége, mind olyan kvalitások, amiket annál szívesebben veszünk tudomásul, mert tájképeiből eddig sokkal kevesebbre taksáltuk ezt a művészt.

Winsloe Krista, Hatvany Lajos báró felesége olyan szobrász, akit különösen kultúrája és szinte férfias energiája különböztet meg előnyösen attól a müncheni átlagtól, amelybe iskolája különben utalná. A formákat kissé külön és keményen látja s ez különösen a márvány egyenletes fehérségében ad stílusának valami hideg, objektív, talán azt mondhatnánk, túlságosan szerkezeti jelleget, de a bronz puha tónusában és a patina festői hatásaitól ez a keménység elsimul s nagyon finom formaritmusok és árnyékhatások alakulnak ki a mindig elegáns és dekoratív kontúron belül. Mindenesetre előkelő hely illeti meg szobrászaink között ezt a tehetséges jövővényt. Az Ernst-múzeumnak új sikere, hogy őt nekünk megmutatja és a Hatvany Ferencet úgy tudta beállítani, hogy a róla szóló véleményeket helyesbíteni lehetett.

(ml.) [Márkus László]

(*Déli Hírlap*, 1918. jan. 6. – 6.)

HATVANY-KIÁLLÍTÁS

(Báró Hatvany Ferenc és báró Hatvany Lajosné gyűjteménye)

Báró *Hatvany* Ferenc a magyar festők között egyike a legmagánosabbaknak, mert elődeitől és a maiaktól szinte teljesen elvágva jár magános utakon. Nem konstruál új elméletet, sem módot, sem alkalmat nem szolgáltat arra, hogy művészetébe vagy annak fokról-fokra való felépítésébe buzgón belemagyarázzanak, programja sincs s mégis elismert művész, mert tisztán festői érzéseit formák keltik fel, formákkal adja is vissza őket és formanyelvének tisztaságával a friss emlékezők nagyszabású lírájával frissen igyekszik szemlélőinek mindazt visszaadni, aminek látására minden poétikus igyekezettől menten csupán artistikus vágygal törekedett. Minderről éppen táj-képein győződhetünk meg legjobban, – bár kevés táj-képet festett – melyeken lendületes, csodálatos nyugalmú, szinte filozofikusan gondolkodó, holott van benne valami melankólia, a gondnélküli emberek még érzőbben fájó fájdalomossága, de a bizakodók egyhangúságával s lassan érő megfigyeléseivel.

Tájképeit említve, meg kell róluk írunk, hogy semmi sincs rajtuk zárva vagy apró, finomkodó kontúrokból fogva, hanem a fényelosztás biztonságával, a vonalak felbontásával s az egükből áradó fényvel oly természet-rajongó szívét interpretálják, ki a legegyszerűbb tájképi tételben is, minden panteisztikus természetfelfogástól mentesen, szívesebben húz az impresszionisták technikájához, hogy az atmoszférikus hatás kutatása közben érzésein biztonsággal uralkodhasson. Tájképeinek uralkodó színe a zöld, de ennek a zöld színnek, amint reá dől a nap, aszerint változik is az árnyalata. Constable zöldjére kell itt gondolnunk s széles esetkezelési kísérleteire, holott *Hatvany* már *Manet* és *Monet* fényproblémáinak végső kérdésein s problémáin is túl van. Interieurjeiben, homályos szobáiban lehetetlen rá nem akadnunk teljesen festőivé stilizált, minden hatást egységesítő művészetére s míg tájképein a zöld szín, interieurjeiben már a színektől egyre távolodó halvány, letompított barna és szürke az alapszíne s ezekkel már a levegő és a napfény mellőzésével dolgozik, csupán a bútorokból villan ki a bársony enyhe, gyöngéd, piros melege.

Mégis, *Hatvany* Ferenc nagyszabású művészetének legerősebb fejlődését az emberekkel foglalkozó képei dokumentálják s női aktjainak stílusa annyira megszárt, kitisztított s egyéni, hogy csak néznünk kell ezeket a képeket és hamarosan médiumaivá leszünk művészetének, minden kapcsolatot megértünk, ami a festőt az emberi testhez fűzi; hamarosan átérezzük a kifejezéseiben ösztön-szerűen és félreismerhetetlenül megnyilatkozó francéi mondást: „A lelkek egymás számára áthatlanok”. De amint *Hatvany* az aktot az egységes kompozíció vonalaiba szorítva vászonra viszi s tömör, összefoglaló rajzával a test értékét s környezetéhez való viszonyát megállapítja, abban több van a pusztá ábrázolásnál, a testnél, a külsőségek sematikus lejegyzésénél, – itt már valóban a lélekre gondolunk, amelyhez *Hatvany* közeledett. Aktjaiban minden képesség egyesül, hogy hirtelen hasson, hogy hirtelen kábítson s rutinos esetkezelésével, a témák kiélézésével, hacsak pillanatnyilag is, nagy mesterekre emlékeztessen. A fény és árnyék harcát fokozottabban hangsúlyozza, meggyőződéssel keresi az egységes színek erős ellentétességét és a telt fények erejét s ezeket szembeállítja a női testtel, míg női kedvű szerint teljes kényelemben hevernek, ülnek, állnak, akarat nélkül, mozgás nélkül, legfeljebb csak gesztusaik vannak, vagy reflexmozgásukban öntudatlanul is még nagyobb kényelmet keresnek.

Portréinak összbenyomását, remek részleteinek gyönyörködtető hatását éppen legismertebb vásznai reprezentálják legteljesebben. Minden portréja feltétlenül komoly és piktori a kompozíció elgondolása. Ezzel szemben csak igen ritkán vannak rajzbeli megoldatlanságai. Néha a fontosabb momentumok koloritja helyett puritán, de minden képe egy élesen körülhatárolt, tisztára lehiggadt művész munkája, ki éppen megalapozottságával s egyéni értékeivel lett igazi értékke.

Báró *Hatvany* Lajosné *Winsloe* Christa szobraival szeretettel és bensőséges művészi hittel dolgozó művésznőként mutatkozott be s szobrai tartalmuktól teljesen függetlenül, tisztán formalizmusukkal is egységesen hatnak reánk. Művészetének ható eleme: a forma, ez uralja klasszikus szobrásznevelésen, antik hagyományokon és klasszikus kultúrán intímmé formálódott erejét s csodálatos látunk azt a klasszicitásra való lankadatlan törekvést, mely úgy a koncepcióban, mint a kivitelben egyaránt mutatkozik. Az antik hatás inkább az ábrázolás külsejére szorítkozik,

a klasszikus szellem nem tulajdonítható a régi művészet hatásának, hanem inkább a művész új felfogásának, ahogy a cinquecento egyszerű nagyságával akarja kiszorítani a mai kisplasztika könnyed aprólékosságát. Márványba faragott akttanulmányán a részletek technikai fogásai s a pontos valószerűség valósággal meglepnek bennünket. Ez a márvány a hellenisztikus művészet tömbhatását érezteti, amellet hogy benne közvetlenül az anyag parancsoló ereje is megnyilvánul. Néhány női fején még látjuk a nyers erő lassú lecsitulását, amint a tisztult érzések nyugalma az érett művész szuverén biztonságával válogat eszközei között, s amint a formát keresi, a szobrászi feladat tisztá és tektonikus tagolását, ahogy lendületet, energikus ívelést ad aktjainak, portréinak s erős hullámú mozgást visz szobraiba. Éppen ezzel a mozgással adja meg a hideg márványnak vagy a bronznak a folytonosságot s a kontúrok értelmes artikulációját. Hatvány Lajosné kiállítása nagy erőpróba, de még nagyszerűbb bemutatkozás; az új szobrász feltétlenül értékes művész, aki kimagaslón és társtalanul áll a szegény magyar szobrászatban.

–r. [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1918. jan. 6. XXIX. évf. 1. sz. 13–14.)

Gyűjteményes kiállítás az Ernst-múzeumban. [...] Helyesnek és művészeti kultúránk szempontjából is célszerűnek tartjuk, hogy időről időre alkalom nyíljon a fiatalabb művésznemzedék értékesebb tagjainak fejlődésük bemutatására, de éppen ezen alkalommal szükségesnek tartjuk a múzeum vezetőségét arra az éppenséggel nem páratlan s nagyon is elítélendő tendenciára figyelmeztetni, amellyel ezeket a kiállításokat rendezi. [...] Miért zárkózik el oly ridegen, ha igazán a művészekért és művészetért dolgozik, azok előtt a tehetséges fiatal művészek előtt, akik különösen most a háborús időben nem tudnak a tömeges nagy kiállításokon szóhoz jutni, s akiknek a tehetségükön kívül semmi más protekciójuk nincs? [...]

i. e. [Iván Ede]

(*Népszava*, 1918. jan. 9. – 6.)

A budapesti háziezred festőinek képkiallítása. A 32-es gyalogezred elesett hőseinek özvegy- és árvaalapja javára az ezred kötelékében szolgáló festőművészek és szobrászok összegyűjtötték munkáik javát és kiállították a Nemzeti Szalonban. Háromszáznál több mű közül messze kimagasló *Frank Frigyes* „Megtérő” című vászna, [...] *Csáky László* nevét meg kell jegyeznünk, „Cseresznyevirágzás” című festménye erős munka. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest*, 1918. jan. 10. – 5.)

A 32-es háziezred képkiallítása. [...] Rendkívül alapos, elmélyült tudásra vallanak *Frank Frigyesnek* tanulmányai, amelyek közül különösen a „Megtérő” harmonikus és megkapó kompozíciójával, konstruktív fölépítésének széles arányaival és ragyogó színezésével a kiállítás fő vonzóereje. [...] úgyszintén fölkelti a figyelmet *Berény Róbertnek* minden ízében modern, stílusos rajkolléciója. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1918. jan. 10. – 6.)

Harminkettes művészek. [...] A kiállítókat a háború véletlensége sodorta egy társaságba, [...] Ezért azután a kiállítás ugyancsak változatos és legjobban hasonlít a múlt esztendőknben divatos *zsűrimentes tárlatokhoz*, [...] Érdekes kiállítója a tárlatnak *Berény Róbert*, akit esztendőkn át a legújabb és forradalmi színezetű irányok művelőjeként ismert meg a közönség. Két nagyobb vászon a művész fejlődéséről, nemes elmélyüléséről és meglepő lehiggadásáról tanúskodik. A csataterén festett „Télester hangulat” a rajta mozgó katonafigurák dacára is nagyon szép tájkép, a Kotovec patak menti ütközet hatalmas képe pedig nagy egyszerűségével fog meg. Ez az utóbbi tipikus csatakép, lövészárokkal, srappel-felhőcskével, haldokló katonákkal, mégis, a

tájkép, a mező üde zöldje, az ég kékje dominál rajta. A művészi igényeket teljesen kielégíti ez a csatakép, amely egyébként egészen biztosan hűségesen ábrázolja az új hadviselés szétszört, nagy területen lejátszódó jeleneteit is. A művész egyébként a fronton festi a Fővárosi Múzeum számára az ezred jeles tisztjeit, közvitézeit, és ebből a kollekcióból is kapunk izelítőt Redlich ezredesről rajzolt portréban. Valósággal meglepő Berény pár tucat grafikai műve; ezek a mindig jellegzetes, eredeti kis tollrajzok és karcok a legérdekesebb illusztrátort sejtetik benne. [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(Magyarország, 1918. jan. 10. – 9.)

A háziezred képkiallítása. [...] A grafikai terem egyik érdekessége *Berény* Róbert gyűjteménye, aki egyébként két szép olajfestményt is küldött: egy téleesti hangulatot és egy csataképet, amelyet a Fővárosi Múzeum rendelt meg. Berény piktúrája szinte egészen lehiggadt és kiforrott: grafikai már ennek az új fejlődési fázisnak az eredményei. Néhány jellegzetes vázlat a „Buddha halála” ciklusból, Redlich ezredes és Lhévinne zongoraművész portréja és néhány apróbb rajza a festő új művészetét mutatják. [...]

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1918. jan. 10. – 6.)

Meglopott festő. Sassy Attila festő Mária utca 11. szám alatti műterméből ismeretlen tettes 24 pasztell-képet és egy vászonképet ellopott 10.000 korona értékben.

(Az Újság, 1918. jan. 10. – 6.)

A harminckettesek képkiallítása. Budapest háziezredének művészei valóságos felvonulást rendeztek a jótékonyság nevében. A Nemzeti Szalonban megnyíló kiállításuk imponáns méretű és szép átlagú. Amit érthetővé tesz az, hogy számos jeles fiatal művésznk tartozik a harminckettesek keretébe, ahol – örömmel állapítjuk meg – képességeik méltánylásban részeseülnek és tehetségük fejlesztésére alkalom adódik. [...] *Berény* Róbert nagy tehetségéről eredeti rajzai jó fogalmat adnak; kiváló nagy harci képének tájképi része is. Ez a művésznk a fővárosi múzeum számára rendre megőrökíti az ezrednek azokat a tisztjeit, ki a Tatárszoros-beli harcokban különösen kitűntek. Készülő arcképeihez tanulmány az a kőrajza is, amelyen egyszerű eszközökkel az ezred parancsnokának, Redlich alezredesnek vonásait örökítette meg. *Frank* Frigyes képei is kimagasló munkái a kiállításnak. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1918. jan. 10. – 6.)

A Karnevál díszlete. A *Modern Színpad* műsorán esténként feltűnést keltő sikere van *Harsányi* Zsolt *Karnevál* című drámai játékának. [...] A színpadi művészet, a hangulatkeltés nagy mestere: *Feiks* Alfréd festőművész segítette a *Karnevált* teljes sikeréhez. Az intim színpadon egyszerű eszközökkel megkapó képét tudta varázsolni a tengerparton álló palota márvány-oszlopocsarnokának s az ünnepi díszbe öltözött karneváli éjszakának, amikor a végtelenbe tűnő vizek felett lampionos hajók himbálóznak és édes gitárszó száll a fenséges hercegnő ablakához. Lenn a parton a farsangi menet ezer színe kavargó és fények és csillagok világítanak az éjszakában. Jelzőkkel nem is lehet körülhatárolni a hangulatot, amit ez a kép kelt, csak meg kell állapítanunk újra különös tehetségét *Feiks* Alfrédnek, a színpadi tervező művésznak, akinek a jó múltkori *Schubert*-díszlete mellé társul jelentkezik a *Karnevál* díszlete.

(Színházi Élet, 1918. jan. 13–20. VII. évf. 3. sz. 8.)

A KECSKEMÉTI MŰVÉSZTELEP

Kecskemét, vasárnap...

Kecskeméti poros országúton, amely a városból a művésztelepre vezet, a fiákerosom nem lehet tovább: egy rozoga parasztszekér állja az útját a Műkert előtt. Kidült az egyik kereke s a kocsis, meg egy mezítlás fehér vászonruhás férfi izzadva buzgólkodnak azon, hogy a megakart kocsit rendbehozzák.

– Hó... rukk! ... Ho... rukk! biztatják egymást.

Odamegyek hozzájuk, hogy valamelyest segítsek nekik. De már készen is vannak s csak épen a löcsöt kell még helyére tenni.

Azután együtt megyünk a gyönyörű „Műkert” felé, ahonnan messziről világítanak ki a művésztelep sokszínű házai. Egy-egy kis kastély mind, virággal befutva és a nagy műterem ablakok ragyognak a napban, mint hatalmas drágakövek. *Jánszky Béla* a fiatal építőművész gárda egyik legtehetségesebb tagja valójában remekelt a kecskeméti művészteleppel. A kedves angol virágvárosokra emlékeztet a villatelep, mindegyik műteremház más és mégis hasonló – ízlés, nemes stílus és alkalmazkodó képesség jellemzi mind. Néhányat a tervező művész: *Jánszky Béla* rajzaiban be is mutatunk, hadd gyönyörködjék bennük a Színházi Élet közönsége is. – Én a kocsis és a mezítlás, piros vászonruhás férfi: *Iványi Grünwald Béla* mester, a kecskeméti művésztelep vezetője.

A mester ugyanis téglát szállított haza a városból, hogy az istálló kibélelje vele télire a „Marcsa” részére ... A Marcsa kérem a mester saját paripája, amely nagy ritkán végez oly nehéz és durva munkát. Marcsa ugyanis parádés ló, finom kis Sandläufer (saját) él fogják s azon viszi a mestert a városba, ahol csaknem minden nap akad dolga a polgármesterrel, főjegyzővel s egyéb városi urakkal. Most a mester egyben a művésztelep direktora is, szóval az a bizonyos adminisztrációs kapocs a telep és a város között. És a sokféle művésznépségnek, amely a híres művésztelepen lakik, mindig akad panasa, meg pedig súlyos. Az egyiknek a műterme kilincse nyikorog, a másiknak a szobája kulcsa forog nehezen, a harmadik nem tud reggel (11 óra) aludni, most a parkban a sárgarigók nagyon hangosan fütyülnek. Nem aki ezt kéri a direktor úrtól, hogy vágattassa ki a város által a telepen a barackfákat, mert egész nap kénytelen” a fáról frissen és saját kezűleg szedett barackot eszegetni. Ha Ádám és Éva – pedig azok nem is voltak festők – nem tudtak az almaevésnek ellenállani, senki rossz néven ne vegye tőle, hogy ő, kései leszármazottja az első emberpárnak, akaratnélküli lény lett a mosolygó barackkal szemben.

– Kérek Béla! – nógatja a mestert, amikor az már a kocsin ül – intézd el végre ezt az ügyet.

– Jó, jó, – szól félvállról a bakról a kocsis s már suhint is az ostorával a Marcsának. Hogy a városban minden szem megakad a direktor úr snájdig kocsisán, könnyen érthető. Nem mindenki dicsekedhet azzal, hogy *Kandó László* a kocsisa Viszont nem is minden kocsis parolázik a gazdájával!

Ezen a Sandläuferon jár ki naponta a híres kecskeméti földekre pingálni Grünwald direktor úr! Itt készülnek azoknak a hatalmas erejű magyar tájképeknek a vázlatai, amelyek – előre megjósoljuk – szenzációi lesznek az idei művészi szezonnak. A kocsis úr, vagy az úri kocsis azonban ezekre a kirándulásokra már nem viszi a mestert, mert van egy másik foglalkozása is: a festés s *Kandó* derekasan hozzálátott a munkához. Azonkívül fiatal férj is s akinek olyan gyönyörű felesége van. mint neki, megengedheti magának azt a luxust, hogy otthon maradjon.

A direktor úr ilyenkor maga hajtja a Marcsát (hajtani nem tud úgy, mint festeni), mert a „munkája” a háztartás körül van igénybe véve s miután *Grünwald Béláné* szentül megígérte, hogy rövidesen elkészül a hatszázadik lekváros üveg befőzésével s azontúl nem lesz szüksége a munkára.

Tisztelettel megkérjük a közéleti miszter urat, hogy indiszkréciónk után ne rekviráltassa Grünwaldné spájzát, mert az ott lévő sokféle jó dologra szüksége lesz a pesti vendégeknek, már pedig nagy blamázs lenne, ha a híres gazdaasszony nem traktálhatná szíve szerint a pesti író és művészvilág tagjait. *Bródy Sándor* is bizonyára nem azért maradt vendégük egy ízben hét napig a tervbe vett egy nap helyett, mert hiányt szenvedett valamiben! *Szép Ernő* is

tudja, hogy miért örült meg oly nagyon, amikor a „Béláné” ismét hazament Kecskemétre. Egy kis fifika is volt benne, hogy miért iratata le *Falus* Elekkel a hálaverset – „védangyalukhoz”! Lengyel Menyhért, Kemény Simon és sokan mások is hiteles tanuk lehetnek arra, hogy Grünwaldné nem a szakácskönyvből tanulta a gazdaasszony művészetét.

Ellenben Sándor bácsinak a szakácsa, akit magával vitt akkoriban Kecskemétre, csak pár napig bírta a konkurenciát, azután rezignáltan visszatért Pestre... Vándor, ha utad a kecskeméti művésztelepre vezet, el ne mulassz egy pillantást vetni a műteremvillák és művésziskola mellett elterülő gyepen látható Buddha-szoborra. Ez a szobor ott guggol napestig s csak akkor tűnik el, ha a nap lenyugszik (misztikus szertartás). *Felső teste* meztelen, alsó teste nadrágba bujtatott s csak ritkán mozdítja meg fejét. Olyan fekete ez a Buddha-szobor, mint egy sötét lelkiismeret.

Ha a gyerekek nagyon hancúroznak körülötte, néha meg is szólal ez a szobor s ilyenkor a kis nebulók, különösen a kis Vitz Bélácska meg is kérdezik tőle:

– Csaba bácsi, még nincs melege!

– Nincs! – hangzik a zord válasz s Csaba bácsi, kinek másik neve Vilmos, guggol tovább rendületlenül. A rossz nyelvek azt mondják, hogy éjszaka festi azokat a nagyszabású kompilációkat, amelyeket az idei tárlatra készít.

A körülötte nyüzsgő fiatal művésznők, – akiből egész sereg van az idén a telepen, – sem hozzák ki flegmájából Csaba bácsit. A kis „*Boy*” (egy nagyon szép fiatal festőné Buddha-képet fest róla, Knebel Riza pedig a kalkuttai Buddha-templom számára készít róla kompozíciót.

Elárulom önöknek azt is, hogy nemrég antant-országbeli történészek jártak titokban Kecskeméten (mint barackügynökök szerepeltek). Hogy miért!...

Van itt a művésztelep mellett egy vendéglő, „Konstantinápoly” a neve. A telepen tartózkodó orosz művészek, akiknek egy része fogoly, egy része internált volt (egyik közülük egy újságíró kollégánk leányát vette feleségül) ide járogatnak át néhanapján. Hogyhogy nem, megtudták ezt antanték s nyomban történészeket küldtek titokban, hogy hitelesen is megállapítsák az utókor számára, hogy az oroszok a világháború alatt tényleg voltak – Konstantinápolyban!

Egy darab megelegetett kis sziget mostanában ez a Műkert. Komoly, megfeszített művészi munka folyik egész nap. A fiatalok s a tanítványok Grünwald mester felügyelete s korrektúrája mellett dolgoznak szorgalmasan.

A természet, a gyönyörű park, szinte kínálja a tájkép művészi materiáját, ami figurális elemekben sincs hiány s ha volna is, Csaba mester nyomban segít rajta. Kisiet a cigányvárosba s egy egész sereg szép cigányleánnyal tér vissza s egy kettő, már „fel is állanak”. Ezek a cigánylányok egyébként a híres és közismert „felültetők” társadalmából valók, mert gyakran megesik, hogy a hét hat napján felültetik Csabát – az egyéb és kiadósabb konjunktúra miatt. (Hetedik nap pedig lévén vasárnap.)

Itt van azonban két gyönyörű pesti modell. Róluk készülnek Grünwald nagyszabású aktkompozíciói. Ha *Beöthy* László a múlt évi nagy kompozíció vevője látni fogja az „*Ariadne*”-t, bizonyára ajánlani fogja – *Beöthy* Lászlónak, hogy vegye meg, mielőtt mások elkapkodják előle.

Itt vannak természetesen a „bécsiek” is, az osztrák festők, akik – mint láthatók – festői látványt nyújtanak a terített asztal mellett, amelyeket Pali bácsi, a telep menegere lát el. Ő gondoskodik a telep menzájáról is, de ő engedi búgni fájdalmas panasszal éjszakánként a műterembérből vízvezetéki motorját is. Vándor, ha idetévedsz egy éjszakára, hozz magaddal altatóport. Különben úgy jársz, mint én. Nem fogsz aludni!...

Iván Ede

(*Színházi Élet*, 1918. jan. 13–20. VII. évf. 3. sz. 17–21.)

HATVANY-KIÁLLÍTÁS

A kiállítás egyik szereplőjét már ösmerik olvasóink lapunk múlt számából. Winsloe Kriszta szobrásznő mellett azonban az Ernst-múzeum szalonjának legnagyobb részét *Hatvany* Ferenc báró képei foglalják el. Egy ember művei, aki épp oly vággyal, mint kemény diszciplínával szenteli erélyét festői feladatok megoldásának. Amennyire szűk terünk megengedi, rá szeretnénk mu-

atni ezekre a törekvésekre. Tájak, arcképek s főképp a női test formái adják a képek külső tárgyát. Amazokat inkább az impresszionista festő formákat feloldó előadásával állítja elénk. Emezeken inkább a vonalat és formát hangsúlyozza. Az előbbieket festőibbnek, az utóbbiak inkább, plasztikainak hatnak. S mégis egyazon egyéniség műveinek érezzük. Ritka festői például egy kiváló művű kékrűhás női-arckép s mégis a kéznek ugyanazt a sáfárkodását mutatja, mint ama heverő vagy guggoló női aktok valamelyike, amelyeken a feloldottságot pozitív formaadás, a tónusok fioriturája alatt csak lappangva élő rajzot a legszigorúbb linea váltja fel. Bizonyítéka a többi közt annak is, hogy nem virtuózzal, hanem mélyebben keresgélő művésszel van dolgunk. Az effajta festés nem könnyed időtöltés, hanem verejtékes munka. Aki jól megnézi az aktokat, tisztában lesz azzal, hogy a festő eleve, önként feladott minden hatáskeresést. Női aktoknál szembeszökő például, hogy elmegy akár rideg keménységekig is egy sommás vonal szabatos és ruganyos követése vagy szuggerálása okából. Érdekes figyelemmel kísérni: mit kezd egy oly festői témával, mint amilyen egy hát, egy ágyék. E nehéz formarendszereket minden technikai fogás nélkül mintázza csaknem éles plasztikájúvá, mintha egy szobrásznak vagy ötvösnek keze simította volna össze egybefolyó szerves apályá-dagályá a formák hullámjátékát. Mások esetleg mohón szedik fel a színek ama zománcát, amellyel a friss epidermiszt befuttatta a természet remekelő keze. A színek üde harmata nem Hatványinak való probléma: nála a probléma – úgy látszik – pusztán maga a forma, amely e színeket esetleg hordozza. Ebbe a stílusba nem való a könnyedség: nehéz, súlyos formákat gömbölyít ki szemünk láttára, acéllal vágja körül, hogy pozitívvá, félreérthetlenné tegye szemünk számára. Aki így keresi a formát s a nagy természetből éppen ezt a művészi témát preparálja ki számunkra, az magától értetődően lemond egy más festői előadási eszközzől is: az árnyéknak mint festői elemnek felhasználásáról. Az olvasó meg fogja érteni e megjegyzésünket, ha hamarosan Rembrandtnak valamely festményére gondol, amelyen a teret suhanva hasítják át hatalmas árnyékronyak s rögtön hatályon kívül helyeznek minden formát és kontúrlineamentumot. Ha ama nagy mesternél témává hatalmasul az árnyék, úgy egy művésznél, aki fantáziáját formákkal és ringó vonalakkal telíti, érthető, hogy az árnyék a legszerényebb segédeszközzé fokozódik le: segít formát gömbölyíteni s nem többet. Az aktok sajátos helyzete, a sok át-metszés, rövidülés, mintha azt a célt szolgálná, hogy a szem az áthajlásokon, az átpenderedő formán tovább keresse a túlhan folytatódó vonal menetét: elemek, amelyek a kései renaissanceban is szerepeltek más okokból. Mert ha ott nyughatatlan, helyét nem leelő mozgalmasságot szuggeráltak: itt folyamatos és zavartalan a nyugalom és rend. Jól egyensúlyozott tömegekbe formálódik a test, kemény határokra vés köréje a pozitív, éles körvonal, amelyet sem színötletek, sem kitéréssek, sem a kép keretén kívül eső motívumok reflexei nem lazítanak meg. Szinte magától értetődik tehát, hogy ez aktokon a lokális szín veszi át az uralmat.

Oly művészi törekvések, amelyekkel e jeles művésznek valóban érdemes volt foglalkoznia, s aminek továbbfejlesztését nekünk, publikumnak, valóban érdemes lesz figyelemmel kísérni.

Lyka Károly

(*Új Idők, 1918. jan. 13. XXIV. évf. 3. sz. 58.*)

Napló. [...] A legújabb festőkről. Expresszionizmus. Új szó, melyhez hozzá kell szoktatni fülünket. Tíz év alatt a művészeti irányok jó pár névváltoztatást végeztek, a lényeg azonban megmaradt, a művészet forrongott, hogy kifejezési formákat találjon. Voltak az új festők fauv-ok is, „vadak”, amikor még a vezérüket Henri *Matisse*-nak nevezték. Pablo *Picasso*-val kubisták lettek. Marinettiékkel futuristává vedlettek át, viszont *Le Fauconnier* körül szimultanistákká váltak, így nevezték magukat, amennyiben egyazon pillanatban több egyszerre látott jelenséget így akartak megörögzíteni. Legtöbb kézzel fogható tartalma a kubizmusnak volt. Guillaume *Apollinaire*, e hisztérikusan érzékeny író-esztétájuk azt hirdette róluk, hogy a kubisták a negyedik dimenziót akarják érzékeltetni. „A tudósok – írta egyszer – már nem ragaszkodnak a geometria hármasszoros dimenziójához. A festők pedig a kiterjedés újabb méreteivel kezdenek foglalkozni, röviden a negyedik dimenziót keresik. Ez a nagyobb dimenzió azonban még csak elképzelés, vágyak, nyugtalanságok megnyilvánulása”. És mit akarnak a legfrissebbek, az expresszionisták? A fogalomba sok mindent lehet belemagyarázni. Expression: kifejezés, esztétikailag kimélyítve tehát expresszionista volna az a festő, aki kifejezővé akarja tenni a művészetet, a lényegyet adni, olyan ismeretlenségeket fel-

tárni, – ha vannak – amelyek titokban maradtak mások előtt. Ők sem tudnának többet mondani magukról, ha mondanának, az is csak program volna, írott malaszt, amiből nem lesz művészet. Szerencse, hogy azok, akikkel megismerkedtünk az effajta fiatal magyarok közül, sokkal külön-
ber, mint a sok fanfár után hinni lehetett. A közönség azt véli, hogy náluk csupa csodabogarat lát. Pedig a csodabogarak ideje lejárt, nincs új a nap alatt és a kritikus kihegyezett tollával nem tudja őket szíven döfni. A magyar „expresszionista”-művészek körül ma verik a nagydobot, de ők nem rikoltanak és nem pojacáskodnak. Ők munkáikkal szerényen megülnék egy szegényes kiállítási szobában, amit annál könnyebben megtehetnek, mert az egyikük, egy talentumos festő már át is költözött a másvilágra, franciákhoz méltó művészsorssal, amennyiben viceházmester volt szegény. Különbözik nem veszedelmes a dolog: idáig nem giccsörök mutatkoztak közülök, hanem tehetségesekek, inkább meggyőződésesek, mint hóbortosak, akiknek tiszteletre méltó az önviaszkodása, amikor sokkal egyszerűbb volna festeni barokk várkastélyt, Vénuszt a pázsiton, biedermeier csendéletet, vagy amit csak parancsol éhes hadimilliomosok mohó szeme.

[Hatvany Lajos?]

(*Esztenő, 1918. jan. [16.] I. évf. 1. sz. 190–191.*)

Hatvany Ferenc képei és H. Winsloe Christa szobrai. [...] Zökkenők, kisiklások, rejtett erők kirobbanásai nem teszik színessé, izgatóvá e pálya lendülését. Harmonikus fejlődés, szinte törvényszerű módon bekövetkező tisztulás egyenletes ritmusa kíséri az egymást követő, egymásból következő periódusok menetét. Nem érezzük a lefojtott energiák nyugtalanító feszültségét. Magas kultúra tanulásaiból kiinduló és egyre csiszoló, egyre szélesebb területet befogó talentum magától értődő fölényét biztosan elsajátított, helyesen értékelte motívumok artisztikumát látjuk. Hatvany Ferencnek már a jelentkezése is rokonszenves volt annak idején. Nálunk még a hosszú éveken át szereplő művészek jó része is kevésbé tekinti lelkiismereti kérdésnek a mesterségbeli dolgok alapos megtanulását (a konzervatívok talán még kevésbé, mint a legfiatalabbak), ezért meglepett bennünket az ismeretlenségből kilépő művész alapos készülsége, kifejezésbeli készsége. Tudása azóta még szélesebb alapokra helyeződött, a különböző hatások nyomai, melyek bemutatkozása alkalmával képeiből kiütköztek, elsimultak, művészet, mely ma már töretlen egység jeleit mutatja, magába oldotta, felszívta e tényezőket.

Hatvany festői fantáziáját első sorban az asszonyi test izgatja. Annak szépségeit kutatja, azt helyezi alkotásainak középpontjába. A hús áttetsző pirosságát, a bőr hamvas szövetét, lágyságát, tompa fényét, a mozgás ritmusát, lüktető elevenességét mesteri biztonsággal eleveníti meg. Selymet, színes szöveteket terít az érett, buja test köré, mely a zárt szoba határai közé illetve, mint szekrényében a drágakő, pihen, pompázik. A szabad természetbe még nem illeszti bele az élő emberi testet, legalább nem oly értelemben, hogy az dominánsa legyen a vegetáció, víz, hegy, égboltozat együttesének. Az interieurfestés egyébként is erős oldala Hatvany Ferencnek. A bútorok, falak, szőnyegek anyagát, foghatóságát szuverén biztonsággal érzékelteti. A holt anyag átfűl, életre kél képein. Hatvany az utolsó fejlődési fázisában mindinkább a portréfestés felé fordul. Festői tárgyilagossága, pozitívítása kiváló módon érvényesül ez irányú tevékenységének kifejtésében. Nem torzít, nem helyez előtérbe festői szempontból másodrangú elemeket, hogy ezáltal az egyén sajátosságait kiélelje, aláhúzza. Minden egyes esetben a fizikum adottságából, számtalan kisebb-nagyobb jelentőségű rész egybehangolásából, a formák szigorú következetességgel keresztülvitt felépítéséből sugárzik ki a karakter. Hatvany tárgyilagossága bizonyos tekintetben túlzott. Elnyomja a lírát, a meglátás fellobbanó örömet, a megcsinálás óráról-órára új gyönyörűséget hozó izgalmát, szóval azt, ami a mesterségben emberi. Ha el is önti fantáziáját munkaközben a teremtés bódulata, ennek nyomait a képeiből gondosan ki-
gyomlálja, ami nyilván felesleges energiapazarlás.

Rajzai között némelyik egyértékű a befejezett kész alkotással. Hatvany Ferenc kiállítása alkalmából rokona, Hatvany Lajosné Winsloe Christa bemutatta szobrait. Winsloe Christa még nem áll a kifejezésbeli készség oly magas fokán, mint Hatvany Ferenc, de a szobraiból, szoborterveiből kiáramló egészséges erő, kemény energia további fejlődésére nézve sok jóval biztat. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1918. jan. 16. XI. évf. 2. sz. 192–193.*)

A budapesti háziezred festőinek kiállítása. [...] A katonai szolgálat tudvalevőleg nem tartozik a művész kifejlődését, elmélyülését elősegítő alkalmak közé és így nem szabad túlságosan szigorú mértékkel mérni a kiállítók teljesítményét. A jó középszerű anyag színvonalát nem rontják dilettáns jövevények munkái. Ilyképpen a jótékony célt szolgáló kiállítás nagy általánosságban sikerülhetnek mondható. [...] *Berény Róbert*, *Kornai József* művei bármelyik kiállítás java darabjai közé tartoznának. Kornai József két tájképe fejlett formaérzést demonstráló, színben, rajzban egyaránt markáns vászon. Berény Róbert két képe közül a téli tájkép az erősebb. Másik képén a nem neki való feladattal való viaskodás nyomottsága érzik. Technikailag kifogástalan, megoldott mindent, ami megoldható, de a téli tájképen nagy lendülettel szárnyaló fantáziáját gúzsba kötötte e hadi munka. Téli tájképe az egyéni természetlátás nagyszerű terméke. Rajzai is majdnem egyedülálló értékeit jelentik a magyar grafikának. Buda halálához készült rajzaiban az időközön, fajokon kívülálló, történelmi külsőségektől ment ember mozog. Tigrisvadászata csupa aktivitás, Delacroix alkotásaira emlékeztető mozgalmas darab.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. jan. 16. XI. évf. 2. sz. 193–194.)

A budapesti háziezred festőinek képkiallítása. A katonafestők kiállításánál láttunk már igen sok dúsabb, több invenciójú és szélesebb tudással megszervezett kiállítást is, de az adott viszonyok között, a korlátozott eszközök ellenére valóban becsületes és komoly munka volt ilyen értelmes és kedves kiállítást összehozni. Ha a monumentalitástól a katonafestők távol maradtak is, őszinte igyekezettel, értékes tanulásokon alapuló művészettel teljes a tudásuk, minden modorosság nélkül, s kár volt olcsó és könnyű műkedvelésre valló „piros-fehér-zöld” szentimentalizmusú, vérszegénységre utaló képekkel elkedvetleníteni az összevágó és harmonikus hatás szolgálatában álló művészek izlését. A Szalon helyiségei kellemes keretet adnak a kiállításnak, szín, elhelyezés, a képek kerete, minden összevág, talán csak a bíráló-bizottság nem rostálta meg elége az anyagot. [...] A művészek közül – hogy az alfabetikus sorrendnél maradjunk – kétségen kívül *Berény Róbert*, *Frank Frigyes*, *Kornai József*, *Teplánszky Sándor* és *Záhonyi Géza* festők a legkülönbe.

Berény Róbert ama rajzaiban, melyekkel önmagát igazolni akarja, sok fejlődés van, csak az a csodálatos, hogy a „spekulatív konstrukció” egykori hőstenorjaihoz hasonlóan az ő mozgásaiban és kifejezésmódojaiban sincs semmi konstruktív elem. Művészetének fő ereje azonban ma is az elgondolás. Berény Róbert sohasem lerajzoló, nem észrevevő, akinek a primer látások a kedvesek. Inkább töprengő, problémákkal foglalkozó. Most már azonban hátat fordított a blöffnek és az epatirozásnak, s így kétségtelen tehetsége produkált olyan rajzokat is, amelyek a komoly és becsületes művészet barátainak is örömet szereznek, bár itt-ott Daumier, Goya, sőt Leonardo utánérzésektől ezek a rajzok nem éppen mentesek. Ám ezt korántsem gáncsként mondjuk. Ez az „iskola” bizonyára sokkal különb, mint amelybe az utóbbi évek folyamán járt Berény, s mi őszintén örülünk, hogy a nem mindennapi képességű művész olyan férfiasan és oly őszinte bátorsággal fordított hátat annak a hazug „spekulatív konstrukciónak”, melyről azóta – a vezetett vezér üzleti páfordulása révén – oly fényesen kiderült, hogy csak konstruktív spekuláció volt. [...]

[Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1918. jan. 20. XXIX. évf. 3. sz. 46.)

A 32-esek művészeinek kiállítása. [...] ez a kiállítás nem szorul elnézésre, mivel szép és változatos műanyaga és izléses rendezése folytán, a jótékony céltól eltekintve is, kiállja a bírálatot. [...] a kiállításnak azonban nincs kifejezetten háborús jellege, bár természetesen látunk itt háborús és katonai vonatkozású műveket is. Ilyenek [...] *Berény Róbert* nagy csataképe, az „Ütközet a Terascheny-i Kotovecz patak hídjánál”. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1918. jan. 20. XXXIX. évf. 4. sz. 41.)

A háziezred festőinek kiállítása. [...] Itt azután érdekes alkalmunk kínálkozik megfigyelni, hogy a festő mennyire maradt hű igazi énjéhez, mennyire befolyásolta maga a háború. Csak nagyon kevesen értették meg a háziezred festői között azt a művészi igazságot, hogy ezeken a képeken ember, állat, táj, mozgás és minden egyéb egységesen kifejező erővel egymást kiegészítve kell, hogy jelentkezzenek. [...] *Frank Frigyes* korántsem olyan erős, mint a rendes tárlatokon szokott lenni. *Berény Róbert* egy egész kollekciónal, *Végh Gusztáv* finom, apró rajzokkal vesz részt. *Jó Kornai József* [...]

i. e. [Iván Ede]

(*Népszava*, 1918. jan. 22. – 8.)

Hagyatéki kiállítás. A kegyeletes megemlékezés nevében nyílik meg holnap a Képzőművészeti Társulatnak a Szépművészeti Múzeumban rendezett legújabb kiállítása. *Madarász Viktor*, *Holló Barnabás* és *Zemplényi Tivadar* hagyatéka a szintizta, fajmagyar művészet három képviselőjére irányítja a könnyen feledő, újabb és újabb ideálokért lelkesedő közönség figyelmét. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1918. febr. 1. – 9.)

Az „Új Művészcsoporth” első kiállítása. Új művészeti alakulások elé mindig nagy érdeklődéssel néz a közönség, melyet tapasztalatai megtanítottak arra, hogy efféle változásoktól számita a magyar képzőművészet legtöbb jelentékeny megújítását. Az ilyen szövetkezések a festészet tárgyi köreinek vagy kifejezési módjainak valami programszerű változásaival szoktak járni, amely köré rendszerint olyan fiatal művészek csoportosulnak, akik a rendelkezésükre álló eddigi művészeti egyesülések keretében éppen vágyaiknak újszerűsége folytán nem tudnak jól érvényesülni. De a művészeti politika e harcaiba rendszerint a művészettől teljesen független elemek is szoktak vegyülni: az élet nagy kenyérharcának mindenféle olyan tünete, amellyel a magát sokkal tehetségesebbnek tartó fiatalság az elvénhedt öregeket szeretné kitérni több-kevesebb érdemmel megszerzett hűsoszakok mellől. E harcnak pedig nagyon gyakran a közönség szokta meginni a levét, mert a konzervatívok és a forradalmárok csoportjában egyaránt nagy azoknak a lehangosabb küzdőknek száma, akik az általok buzgón támogatott harc subája alatt lopják be a kiállításokra művészeti iparkodásai gyatra eredményeit.

Éppen ezért a maga nemében teljesen újszerű az az alakulás, mely „Új művészcsoporth” cím alatt szervezkedett. Törekvéseik igen röviden akként lehet összefoglalni, hogy nem akar egyebet, mint csakis elismert művészek jó képeit kiállítani, anélkül hogy ezenkívül bárminemű egyéb művészeti programra esketné fel tagjait. Ez első pillanatra szembeszökő, ha rámutatunk arra, hogy e kiállításon oly heterogén festészeti módokat képviselő piktorok szerepelnek egymás mellett, mint *Szinyei Merse Pál* és *Boruth Andor*, akik éppen csak abban a leglényegesebb momentumban egyeznek meg egymással, hogy mindketten jó képeket festenek. [...]

Farkas Zoltán

(*A Cél*, 1918. febr. 1. 9. évf. 1–2. sz. 122–123.)

Téli múkiállítások. A külföld művészeti hóbortjai elől el lévén zárva, festőink forradalmi elveket valló része is egyre nagyobb igyekezettel fekszik neki a komoly művészi munkának. Akik a háború első éveiben még mesterkéltén kieszelt torz alakokkal s keresett módon rikító színpalakkal rémitgették a tárlatok közönségének naivabb részét, szinte máról holnapra rendre visszatérnek régi, tört csapáson haladó irányukhoz. Jóakaró kritikuskok lélektani okokkal magyarázzák a hirtelen páfördulást. Holott ez pusztán abban gyökerezik, hogy a tárlatokon megforduló és képeket vásárló közönség soraiban a háborúval járó gazdasági etolódásoknak megfelelően szintén nagy változás támadt. Soha sem kelt el annyi festmény és szobor múkiállításainkon, mint a legutóbbi háborús évben. [...] A hírlapi kritika művészeti hóbortokat ajánlgató írásaival hitelét veszttette. [...] az a veszély fenyeget, hogy képirásunk új pártolói alantas ízlésének megfelelően visszasüllyed a múlt századbeli anekdota festés színvonalára [...] A legutóbbi

műkiállításokon művészeti szempontból teljesen értéktelen mázolások is jelentős összeg árán keltek el, [...] A pártoskodás és a széthúzás a Képzőművészeti Társulat kiállításai ellen fordul a legtöbb ártó szándékkal. [...] minden nemű szakadás a Műcsarnokbeli tárlatoknak is kárára válik. [...] *Iványi Grünwald* Béla gyümölcs csöndéletén alig mutatott valamit azokból a szertelenségekből, amelyek Kecskeméten festett képeit évek hosszú sora óta jellemezték. [...] Bár jóhiszeműségében távolról sem kételkedünk, a felelőtlen kritika hatása alatt tompította le színeit *Kosztá* József, aki mintegy tizenöt-húsz év előtt tűnt föl először tárlatainkon fekete árnyékban fulladozó alakjaival. A hírlapi kritika ilyfajta képeit, alighanem egy új irány sejtelmével, sok rokonszenvvel fogadta; jelentősebb siker azonban szinte mindmáig nem lett osztályrésze. Csak most, hogy az Ernst-múzeum külön teremben mutatta be munkáit s a magánvállalkozással megférő hathatós eszközökkel kellő hangulatot keltett ezek mellett, kapkodták széjjel a művásárlók képeit. *Kosztá* régebbi festményein az alakok arcára rendszerint vak fekete folt borul, amelyen keresztül jóformán csak sejtjük a formákat, s amelyben a kifejezés teljesen elmosódik. Az alakok fáradt, ölmos tartása már valamivel beszédesebb s a fekete árnyékhoz hangolt tónusok sajátos hatású, komor színharmóniába olvadnak. Ebben azonban a művészi hatásnak nem egy jelentős tényezője megy veszendőbe, úgy hogy festőnk legtöbb régi képe csak dekoratív szempontból mond valamit s ezt a dekoratív hatást is megzavarják az élettelen fekete foltok, amelyekkel komor színhangulatait darabokra szaggatja. Újabban festett szolnoki képein az árnyék derengéssé enyhül s ebben egyre szembetűnőbbben érvényesül festőnk rajzban is jelentős, kifejező és jellemző ereje. A téli tárlaton kiállított kukoricatörés című festményén ez még csak az alakok mozdulataiban szembetűnő. Külön kiállításán azonban nem egy alakjának arca is tele volt közvetlen hatású lelkeséggel. S *Kosztá* József most már bizvást elvetheti a fekete álarcot, amelyet alakjaira erőszakolt. A magyar népelet ábrázolásának csak akkor lesz igazán számottevő és a múlt művészeti divatok mivelőinél maradandóbb hatású mestere. [...]

[...] Báró *Mednyánszky* László megdöbbenő erővel megfestett tanulmányfején kívül ezúttal is hadaink nyomában ellesett hangulatos galíciai tájképekkel szerepelt. [...] Viszont *Szinyei Merse* Pál az Ernst-múzeumból jórészt már ismert balatoni tájképeit a Nemzeti Szalonban állította ki, ahova különben nem egy festőnk küldött be igénytelenebb munkákat, aki tavalyi termésének javát most is a Képzőművészeti Társulat téli tárlatán mutatta be. [...] Az idáig felsorolt festők kitartóan haladnak művészetük öntudatosan megszábotott útján. *Czencz* János, aki lehelet-szerű légysággal megfestett leányalakjaival tette elismertté nevét, finomkodó tónuseresésében ezúttal kissé elvetette a sulykot. *Basch* Andor Szendergője s *Kék madár* című leányalakos képe; báró *Hatvany* Ferenc női képmása formáiban ezúttal képeik régi festői hatásával szemben kissé kemény. A formai elem szinte kizárólagos hangsúlyozása jellemezte báró *Hatvany* merész aktjait az Ernst-múzeumban rendezett külön kiállításán, amelyet hírlapi kritikánk ugyancsak ritka egyetértéssel bizony nagyon is érdemén felül magasztalt. [...]

X. [Divald Kornél]

(*Katolikus Szemle*, 1918. febr. 1. 32. évf. 2. sz. 133–143.)

Mattis Teutsch János linóleum albuma. *Ma folyóirat kiadása.* Széles fekete foltok ömlenek egymásba, széjjel terpeszkednek, ráborulnak a papíros síkjára. E bodrosodó fekete tócsák kavargásából alig villan ki néhol egy-egy ki fehér sziget. A formákat, a távlatot, a színek egyenértékét e kövér feketeségből kell kihámozni, erre utalja a szemlélőt a művész játékos ereje, a linóleum-metszés törvényszerűsége. A linóleum nem régi anyaga a grafikus művészeknek. A fa-metszés reneszánsza vezette rá őket e lágyabb és könnyebben kezelhető matériára. A fa töredező, kemény, szálkás tömbje nehezen engedelmeskedik a vésőnek, míg a linóleumból könnyen kihalozható a kép negatívuma. Változatosság, széles skála úgyszólván teljesen hiányzik a linóleumból, mely körülbelül azt a rangsort foglalja el a grafikai műfajok között, mint a vonós hangszerek között – a kontrabassz, vulgó nagybőgő.

Mattis Teutsch János tizenkét linóleummetszetet gyűjtött egybe. E metszetek motívumai: hegyek, erdők, néhol egy-egy figura, ház illeszkedik bele az együttesbe. A művész látható módú küszködik anyagával. Formái nem mindig markánsak, az egybevonás gyakran elmosza, deformálja a motívumokat. Legsikerültebb lapja egy fenyőerdőt ábrázoló metszet. Másik lapja: ma-

gános asszony áll a hegytetőn, háttérben hóval fedett bércek. Az asszony elhelyezkedése, a hegyek torlódása fojtott szomorúság tragikumát árasztja a gomolygó foltok tömkelegébe. A fekete és fehér viaskodása amúgy is vigasztalanná teszi a lap hangulatát, mintha gyászzené dübörögne fel a völgyek sötét öbléből.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. febr. 1. XI. évf. 3. sz. 279–280.)

Báró Hatvany Ferenc és báró Hatvany Lajosné kiállítása. Nincs veszedelmesebb fajtája a dilettantizmusnak, mint amely az ügyeskedő technika álarca alatt akarja magát a művészetbe belopni. Tipikus eset erre nézve Hatvany Ferenc próbálkozása. Az Ernst-Múzeumban most rendezett kiállítása fényes példa arra, hogyan lehet külsőséges eszközökkel, szépen aranyozott keretekkel, fizetett sajtóreklámmal látszólagos művészi sikereket elérni. Pedig Hatvanyynak minden eszköze meglett volna ahhoz, hogy igazi művész legyen. Nem tehetségtelen, gazdag, független. Persze a művészet komoly áldozatokat kíván még a milliomosoktól is, alapos tanulmányt, benső odaadást, igazi elmélyedést. Ezek azonban Hatvanynál hiányzanak. Ő gyors sikert akar, ezért művészetét készen vásárolja. Látszik, hogy jó minták állanak rendelkezésére, azokat ügyes kézzel utánozza. De ezzel csak a sajtó-dicséretektől elszédített közönséget lehet megtéveszteni, a műértő látja, hogy Hatvany csak gazdag dilettáns, ki művészi babérjait pénzen szerzi.

Képei nagy részének tárgya a női test. Változatos helyzetekben, dús környezetben, drága szövetek közt állítja élénk a meztelen női alakot. Látszólagosan egyszerű, szinte hanyag technikával festi meg képeit. Biztosnak látszó technikája azonban nem nyugszik komoly rajztudás alapján. Képeit valami felsőséges lenézéssel intézi el. Mintha csak a lényegest keresné, a többivel nem törődne. De nála ez csak eltanult modorosság. Arcképein különös, hogy mindnek egymáshoz hasonló, merev, kifejezéstelen tekintete van. Báró Hatvany Lajosné Winsloe Christa szobrásznő sem sokkal komolyabb művészi jelenség. Nála is a művészetért való küzdelemnek csak külsőségeit látjuk. [...] Első sorban az emberi test szerkezetét, anatómiáját kellene megtanulnia, s csak azután a szobrászatra gondolnia. Végezetül sajnálattal említjük meg, hogy még a komolyság színezetében tetszelgő sajtó is kapható arra, hogy az ilyen gazdag dilettánsokat az igazi művészet berkeibe becsempéssze.

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra*, 1918. febr. 5. VI. évf. 3. sz. 128.)

KÉPZŐMŰVÉSZETI KIS KÁTÉ

Mi a vernissage?

A vernissage azon ünnepély, melyen a miniszter helyettese meghatalmazottjának kiküldöttje a művészet feladatát ecseteli.

Mi a távlat?

A távlat azon távolság, mely a szemlélő és festő felfogása között van.

Mi a futurizmus?

A futurizmus a festészetben a jövő zenéje.

Ennélfogva mi a futurista?

Ennélfogva a futurista az a lény, aki a hegedűvonóval fest és az ecsettel befütyül.

Mi a kubizmus?

A kubizmus a négyszög diadala, avagy azon elvnek forradalmi elkiáltása, hogy a kocka nincs még elvetve. – Ennélfogva a kubista az a lény, aki mindenét kockára teszi.

És végül mi a Múcsarnok?

A Múcsarnok hadikórház, amelyben katonák lógnak.

(Szilt.)

(*A Szamá*r, II. évf. 6. sz. 1918. február 6. 11.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. Nagyon jól megválogatott művekkel egy pár elsőrendű magyar művész szerepel az Ernst-múzeum holnap megnyíló új kiállításán. [...] Csók István virágzó magyarsága köszönt a falakról [...] ez a kiállítás mutatja be a fiatal Kádár Bélát is. Erős komponáló tehetségnek látszik s lapidáris előadásmódja monumentális feladatok jövőendő mesterére mutat. [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. febr. 10. – 13.*)

Csoportkiállítás az Ernst Múzeumban. Lázár Béla rendezésében [...] A festőművészek között egy fiatal piktor is szerepel. Kádár Béla. A formakeresés küzdelmében él, erős rajztudása van. Feiks Alfréd a festéktumor és festékcsumó színezés technikájában, Feiks Jenő pedig a művészet naivitásában igyekeznek eredetiek lenni. Gara Arnold porcelánjai megérdemlik a figyelmet.

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest, 1918. febr. 10. – 6.*)

Csoportkiállítás. [...] Iványi Grünwald Béla legújabb munkásságának legkvalitásosabb alkotása a „Menekülés” című nagy kompozíció, amelynek tanulmányozásából az az érdekes következtetés vonható le, hogy a legutolsó évek forrongó fejlődésének eredményeképp a művész visszatér a nagyvonalú, klasszikus irányzat felé. Ebből a képből is klasszikus egyszerűség árad, [...] végül több dekoratív hatásra törekvő olajfestménnyel szerepel Kádár Béla. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1918. febr. 10. – 10.*)

Csoportkiállítás. [...] Az első teremben vannak Zádor István remek ceruzarajzai, a másodikban Csók István géniusának utolsó, vérszegény gyermekei, utána a fiatal, ismeretlen Kádár Béla érdekes gyűjteménye következik, míg a negyedik terem Iványi Grünwald Béla egyre mélyebb és nagyszerűbb művészetének legújabb termése tölti meg. Az oldalsó termekben a nagy kultúrájú és kifogyhatatlan invenciójú Feiks fivérek szép új képeit láttuk. [...]

(*Az Est, 1918. febr. 10. – 6.*)

Csoportkiállítás az Ernst Múzeumban. Komoly művészi eseménynek számíthat az Ernst Múzeum idei hatodik csoportkiállítása, amelynek súlypontját megint egyszer Iványi Grünwald Béla adja meg, akiről ismét el kell mondani, hogy egyenes úton halad nagy klasszikusok magasságai felé, s mélység, komolyság dolgában a legkülönb a magyar piktúra birodalmában. Az örök ideál, amely felé kompozícióban, formában és színben törekszik, mostani gyűjteményében a „Menekülők” című nagy vásznan érvényesül legteljesebben. [...] Nagyon kellemes meglepetéssel szolgál Kádár Béla, [...] meglepően biztos hajlandóságokkal erő és monumentalitás felé, nagy komponáló készséggel és erős rajztudással. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap, 1918. febr. 10. – 6.*)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Különböző irányt követő, különböző anyaggal dolgozó művészek alkotásaiból szép és szerencsés harmóniájú kiállítás nyílik meg holnap az Ernst-múzeumban. Talán leghelyesebb lesz első helyen említeni a kiállítók legerőteljesebb és leginkább elragadó művészetű tagját: Csók Istvánt. [...] Iványi Grünwald Béla a klasszikus felé törekvő művészetének érdekes állomásán mutatkozik. [...] A régi formák és a régi előadásmódok felé tekint Kádár Béla is. Képei azonban inkább a múlt század ama alkotásaira emlékeztetnek,

amelyek a klasszikus kor tájain, emlékein, formáin és jelenetein ringatóztak el. Egy bizonyos tompa és minden fényt, színt egyszerűsítő, elgyengítő ég alatt képzelhetők ezek a képek, amelyek, úgy gondoljuk, csak azért képek, mert keretbe vannak zárva. Egyébként kompozíciójuknál, stilizált formáiknál, színeinél fogva freskó vagy gobelin valamennyi. Befejezettség és nemes egyensúly tekintetében legértékesebb a „Pihenő nők”, míg mozgás és falfestményyszerűség szempontjából a „Nőrablás”-t kell dicsérni. Néhány szeretetteljes elmélyedéssel készített arcmása a művész mesterségbeli odaadásáról tanúskodik. A *Feiks* testvérek valóban különleges, de határozottan érdekes művészetet képviselnek. [...]

Török Gyula

(Magyarország, 1918. febr. 10. – 11.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Igazi gyönyörűség ismét végigjárni a termeket. Az életükben már klasszikussá nőt *Csók* és *Iványi Grünwald* [...] adják meg a karakterét a mai kiállításnak, [...] *Feiks* Jenő és *Kádár* Béla nem éppen illenek ugyan ilyen illusztris társaságba, de az egyiknek a múltja, a másiknak a remélhető jövője bizonyos magyarázatát adja jelenlétüknek. *Gara* Arnold elősmert kerámiai művészete ma is vezető pozíciót biztosít e nemes és finom iparművészeknek, [...]

(Kgy.) [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1918. febr. 10. – 5.)

Csoportkiállítás. [...] Szerepel még *Kádár* Béla, aki most *Iványi Grünwald* nyomában halad, de még nem bír vele lépést tartani. Hiába, a művészi rekordokhoz is tréning kell, nemcsak a versenyfutáshoz. És a jó tüdő még nem teszi mesterré a művészifjakat.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1918. febr. 10. – 9.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] *Iványi Grünwald* Béla nemes művészetét a monumentális törekvések mindinkább letérítik az impresszionista ösvényről. Most is találunk ugyan néhány megkapóan friss természet-tanulmányt képei között, de a művész fantáziáját, alkotókedvét főleg a nagy kompozíció titkai izgatják. [...] *Kádár* Béla képeinek két termet adott az Ernst-múzeum. A kompozíció-vázlatok sorozata komoly törekvésekről és élénk fantáziáról tanúskodik. De *Kádárnak* igazi erőpróbája az volna, ha egyszer megérlelné, komplettírozna vázlatait. [...]

Feleky Géza

(Pesti Napló, 1918. febr. 10. – 11.)

Az Ernst-múzeum csoportkiállítása. Az Ernst-múzeum vezetői, kik eddig óvatosan őrködtek azon, hogy kiállításaikon csak „biztos” művészek jussanak szóhoz – az immár nem vitás híru elismertek vagy a közönség ízléséhez alkalmazkodó népszerűek –, ezúttal a megszokottnál nagyobbat mertek: helyet szorítottak egy jóformán ismeretlen fiatal festőnek. *Kádár* Béla azonban csak a beavatlanoknak ismeretlen. Aki az ő Művészházbeli kísérletezéseit, a naturalisztikus természetfestés és az önálló komponálás között való hanykódását látta, az a kezdő ember bizonytalanságaiban is ráismerhetett az alakuló és önmagát alakító tehetségre. Öt éve is megvan, hogy utoljára szerepelt a nyilvánosság előtt. Mostani kis gyűjteménye az érlelődésnek megnyugtató fázisában mutatja a művészt. A naturalizmussal már szakított, de egyéni stílusát még nem találta meg. Ez az oka annak, hogy gyűjteménye egy kissé úgy hat, mintha nem ugyanannak a festőnek ecsetje alól került volna ki. De bármilyen irányban próbálkozik is, mesterségbeli tudás, stílusegység, forma- és színismeret dolgában csaknem készlet és egészlet produkál. Igen egyéni felfogású és előadású arcképei is megragadó alkotások, a fiatal művész jövőjét azonban inkább kompozícióiban, szerencsés tereosztással készült mozgalmak, sokalakú képeiben keressük. Azokon nagyszabású dekoratív képzelet bontakozik, amely valamikor majd a falfelületen éri meg

teljes kifejlődését. Hittel és szívbéli örömmel kívánjuk annak a jövőnek mihamarábbi elkövetkezését. Az Ernst-múzeumnak pedig gratulálunk ehhez a tettehez, amelynek, reméljük, következetes folytatása most már nem marad el: többi tehetséges fiatalunknak felkarolása.

A kiállítás máskülönben is jelentős eseménye művészeti életünknek. *Iványi Grünwald* Béla egész teremnyi új képét mutatja be rajta, köztük „Menekülés” című alakos nagy kompozícióját. A festményhez készült vázlatok tanulságosan mutatják a fogalmazás folyamatát és különböző fázisait. [...] A „Kálvária” hatalmas vázlata igazabb fogalmat ad Iványi Grünwald komponáló tehetségének eredetiségéről és temperamentumának szenvedélyes mozgalmasságáról, mint a „Menekülés”. [...]

e. a. [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1918. febr. 10. – 10–11.)

Az Ernst-múzeum csoportkiállítása. [...] Az aukciók, bármennyire magyarították is, nem voltak egyebek nagy jövedelmet hajtó árveréseknél, s a tárlatok között is akadtt nem egy olyan, amely éktelen reklámmal nyílt meg azért, hogy a művész összes munkáit előzőleg összevásárolt konzorcium mentől több pénzt zsebeljen be a hiszékenyektől, akik a megfizetett sajtó hozsánája után tényleg elhitték, hogy amit látnak, s amit megvásároltak, az a művészet teteje. [...] S ha bánt is bennünket a *Feiksek* ide nem való paletta maszatolása, a *Kádár* Béla bár tehetséges, de dekoratív célok felé ezúttal még hiába törekvő művészkedése, [...] az *Iványi Grünwald* Béla monumentális, magával ragadó, igaz művészete [...] kibékítenek mindennel. [...] Iványi Grünwald azok közé a keresők közé tartozik, akik hosszú évek vergődései és folytonos fejlődés után gyönyörű eredményre jutottak. „Menekülés” című nagy vászna klasszikusan szép. [...]

m. [Margitay Ernő]

(*Élet*, 1918. febr. 17. X. évf. 7. sz. 164.)

Mattis Teutsch János linóleummetszetéhez. Nem szabad szó nélkül elsiklani amellett a kép mellett, amelynek kliséjét lapunk mostani számában mutatjuk be, abból az alkalomból, hogy a jeles művésznek önálló albumban jelentek meg linóleummetszetei. Mattis Teutsch Jánosnak, az artistikus ízlésű és tudású szász grafikusnak keze alól került ki, s szándékunkban áll művészetét még néhány képpel reprezentáltatni. A „Ma” folyóirat ismertette meg ezt az új tar-

Vértés Marcell rajza a *Borsszem Jankó* c. lapban, 1918. február 17.

talmú egyéniséget, amely frissen és sok értékkel jelzi egy szebb erdélyi képzőművészeti kultúra kialakulni akarását. További képeinek közlésekor hosszasan fogunk vele foglalkozni, s akkor tájékoztatjuk olvasóinkat részletesebben grafikájának jelentőségéről.

(Erdélyi Szemle, 1918. febr. 17. IV. évf. 4. sz. 33.)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. Fiatalok és öregek – a magyar művészetnek régi témája ez, s a nóta ma is a régi: az öregek (és nálunk már negyven év után kezdődik az öreg-ség!) megélnék a „jó név” kamataiból, a fiatalok pedig hiába produkálnak akármit is, a közön-ség és a kritika sokkal kényelmesebb, semhogy a már egyszer fejébe vert tizenégy néven kívül újakat is akarna megtanulni. Csak éppen most mások az „öregek”, mint tizenöt-húsz évvel ezelőtt, mikor még *Csók* és *Iványi Grünwald* Béla voltak a fiatalok, s őket nem eresztette ki a fórumra a Mücsarnok. Ma ők tartják állandóan megszállva az összes kiállítási helyiségeket s a mai fiataloknak örülniök kell, ha itt-ott becsöppenhettek közéjük – körítés gyanánt.

Pedig éppen Grünwald talán legtöbbet köszönhet a fiataloknak. Még Kernstoknál is többet, mert amaz nem tudta feldolgozni az új festői nemzedék által hozott új értékeket, míg Grünwald, ahelyett hogy Kernstokhoz hasonlóan csődbe jutott volna, határozottan gazdagodott ezekkel az új értékekkel. Új nagy képe, a „Menekülés”, minden veronesei archaizáló törekvései mellett is szinte eklektikus sommázása a fiatalok által hozott eredményeknek, de persze az ő ismert deko-ratív tehetségével és nagy kolorisztikus hatásosságával gazdagítva. Ez a hatásos színharmónia menti meg a „Kálvária” című képét is, melyben azonban még felülőbb kompozicionális és rajzhibák vannak, mint a „Menekülés”-ben.

Ezek a hibák sokkal kisebb mértékben vannak meg *Kádár* Béla kompozícióiban, csakhogy ő viszont színben nem olyan csillogó és hatásos, mint Grünwald. Ha kettőjüket egybe lehetne gyúrni nagyszerű művész válnék ebből a felemás két emberből! Előtte nem a dekoratív hatás a lényeges, mint inkább a vonalvezetés és a formakeresés; ennek a kettőnek teljesen ura s éppen ezért játszva birkózik meg a legnehezebb feladatokkal is. Invenciója, fantáziája kifogyhatatlan; kereső, kutató szenvedélye, játékos kedve, mellyel vásznait a figurák tömegével népesíti be, hallatlan festői vénának bizonyítékai. Ez a gyűjteménye távolról sem reprezentálja őt a maga teljes értékében, de itt is van néhány lovas-kompozíciója és arcképe, melyek az egész kiállítás-nak legérdekesebb és a jövőre legtöbbet ígérő darabjai. [...]

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1918. febr. 17. XXIX. évf. 7. sz. 106–107.)

Három új kiállítás. [...] Az Ernst-Múzeum most, gyors iramban rendezett kiállításainak so-rán, nyolc művész munkáit mutatja be. Ezt a tárlatot a lapok szinte egyhangú dicsőítményekkel zengték körül. Pedig ha van valakiben egy kis művészi érzék és foglalkozott egy kevéssé a művészettel, ugyancsak nem lelheti gyönyörűségét az itt látható művekben. Íme mindjárt a tárlat büszkesége: *Iványi Grünwald* Béla. A sajtó teli kürtöli a világot, hogy lám, a nagy forradal-már, a nagy újító megtalálta önmagát, lehiggadt, megszűrődött, s elért (most persze valami nagyot várunk) – a klasszikus irányzathoz! Nos hát ezért kár volt ennyi időt, vásznat és festéket forradalmi mázolásaira elpocsékolni. Ezt a célt egyenesebben is elérte volna, ha tisztességes, becsületes módon tanulmányozza a természetet és a régi mestereket. De lássuk, mire vitte, kerengő útján. Nagy képe, a „Menekülés” gyöngye kompozíció, rosszul megrajzolt alakok, egy kis velencei kolorit-szósszal leöntve. Az ilyen klasszicizmus a művészetre nézve igazán nem nyereség. Látunk még mutatványokat Grünwald forradalmi korszakából. A mai kritika az ő kü-lönleges nyelvén így jellemzi e zavaros komponálgatási kísérleteket: „Az emberi test és a tér kölcsönös viszonyának és egyensúlyának pontos megállapítása.” Tájékepeiről jobb, ha nem be-szélünk, bennem őszintén undort keltenek.

A másik helyi nagyság *Csók* István. Valami kellemetlen krétás színű, tésztanemű anyagból vannak női teste. Kiváló sikerrel tudja a diszharmonikus színeket egymás mellé helyezni, mint-ha egyenesen bosszantani akarná a nézőt.

Kádár Béta, úgy látszik, azt tűzte ki élete céljául, hogy a Kernstok-féle béka-emberek szármalmas fajtája ki ne pusztuljon e művészetből. Egyébként a Grünwalditis vírusával is meg van fertőzve. A Feiks testvérek nyugat felé sandítanak. Alfréd a francia, Jenő az angol, Alfréd a színház, bálterem, estély mesterséges világítását, Jenő a turf, a strand, a jégpálya szabad levegőjét festi, Azaz festené, ha az ilyen gyerekes karikatúra-szerű mázolás festésnek lehetne nevezni. [...]

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra, 1918. febr. 20. VI. évf. 4. sz. 176–178.*)

MÁTTIS TEUTSCH JÁNOS

I. Nem a művészet, de ami avval szorosan összetartozó, az egyéniségét szeretném előbb és inkább ismertetni Mattis Teutsch festőművészeknek. Erdélyi ember. Nemesen ölelkezik benne a székely őserő a szász szívóssággal, s ami szép érzés forr vérében, az külső megnyilatkozásra törekszik. A budapesti iparművészeti iskola elvégzése után Münchenbe ment, ahonnan Berlin és Párizs után vágott, hogy tanulmányait erősítse. Évekig élt külföldön, tanult, dolgozott, a maga sajátos meglátásába türtőztette nagy mesterek készségeit, s tisztult életmeggyőződéssel és öntudatos akarattal kezdett a komoly művészi munkához. S ahogy ő maga vallja tovább: művészi tanulmányait sohasem végezte egy mester egyenes vezetése alatt.

Determinációja szerint képeit három csoportba osztja. Az *első*: természeti átvitel, átvitt természeti érzések a saját érzésein; a *második*: kompozíció, mint önálló kompozíció, biztos belső érzések kifejezése; a *harmadik*: érzet, egy átélésnek az érzete, teljes absztrakció, a tisztá ész átgondolata, érzésbe átvive. Ez a klasszifikálás markánsul jellemzi Mattis művészi tudatosságát, önérzetes intellektusát, s azt a patinás idealizmust, ami munkásságát vezeti.

A Nemzeti Szalonban állította ki első képeit, de azt hiszem, hogy teljesebb kifejezője a Ma tárlatán adott súlyosan egyéni kibontakozása.

II. *Linóleum-albuma*. A linóleum a grafikusnak próbát tevő megjelenése. Ami kellemesen hat az irón vagy tus alól, nem vetíthetjük mindig linóleumra. A linóleumba metszésnek önálló törvényei vannak, amik akaratosan parancsolnak a művészre, s aki művész érkeinkig akar jutni a hajló anyagon át, annak a grafika követeléseit fölényesen kell uralnia. És Mattis Teutsch hivatott grafikus, s éppen mint grafikust ismerjük legkörülményesebben.

Láttam már linóleum metszést, amelyiken finom, vékony vonalak kergetőztek. Határozottan gyönyörködtetett. Első impresszióra nem is linóleum anyagát sejtette. A Mattis Teutsch reprodukciók azonban összetéveszthetetlenül tudatják már a meglátás pillanatában, széles kontúrjaik által, fekete szétterülésükkel, itt-ott néhány fehér folttal. Ezek a linóleum karakterei, ezek a Mattis Teutsch metszeteit is dominálják.

Tizenkét metszetet gyűjtött albumába. Minden metszetén ott találjuk megnyilatkozása belső motiválóit, s mindhárom klasszist összeboronálva is, más-más hangulat leszűrődését érezzük a képekben. (E most az Erdélyi Szemlében s a múlt alkalommal adott rajzok is külön-külön egy-egy értékes reprezentánsai művészete eloszthatóságainak.)

Nagyon szereti a természetet, a fákat, a domborulatokat; aktot keveset rajzol, de amiket produkál, azok a linóleum anyagán keresztül is életet mutatnak. Érdekes lett volna címet adni a képek alá. Így, ahogy kapjuk, látjuk és szeretjük, tudjuk a művész intencióját, a cím még többet ragadott volna ki a művészből s plántálta volna belénk szuggesztióit.

Gondosan, de biztos könnyedséggel bánik az anyaggal, konstrukciója alapos, kiváló grafikus, egy individuális erejű festőt érzünk képeiben.

S. Nagy László

(*Erdélyi Szemle, 1918. febr. 24. IV. évf. 5. sz. 43.*)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. Nagyon értékes művészi anyagot mutat be ezúttal az Ernst-Múzeum hatodik csoport-kiállításán. [...] *Kádár Béla* tisztán dekoratív hatásra törekszik. Színeit erősen letompítja, hogy még jobban beleolvadjanak az egységes színfoltokba. Ala-

kos vázsnain szereti a gyors, lendületes mozgásokat, embernél, állatnál (lovak) egyaránt. Sok jó tulajdonságot és komoly törekvést árulnak el képei. De ha célját, amely felé tör, el akarja érni, időnként rá kell magát adnia a természetstúdiúimokra, erősebb és öntudatosabb megfigyelések-re – csak ezen át juthat el mostani törekvése kiépítéséhez.

Feiks Alfréd és Jenő az előkelő élet „tömegjeleneteit” festik: a páholyok, finom mulatók, lóversenyek, strandélet stb. jeleneteit. Sok tekintetben a XVIII. század francia mestereivel tartanak”művészi rokonságot”. [...]

i. e. [Iván Ede]

(Népszava, 1918. febr. 24. – 7.)

IVÁNYI, CSÓK S MÁS MŰVÉSZEK

Kiállítás az Ernst-múzeumban

Iványi Béla és Csók István egykor egymás közelében haladtak, most csak annyi bennük a közös vonás, hogy egy hajlékba kerültek a képeik. Festésre való rátermettségük ma már vitán kívül áll (nem is volt ez mindig így), a közönség, amely egykoron elzárkózott előlük, ma egyformán dőlt előük. Mind a kettő túladunai, falusi ember. Ugyanazokon az állomásokon szedegették tanulságaikat: Münchenben, Párizsban, Itáliában és Nagybányán. Mind a kettő festett életképet, csendéletet, történelmi vásznakot, sok aktot, dekorációt, tájképet. Illusztratív munkát is végeztek. Képeik most idegenül hatnak egymás szomszédságában. Az egyik, Csók, a szín mesterévé lett, a másik, Iványi, a kép súlyát a kompozícióban keresi. Lírai elemek uralkodnak az egyikben, stilisztikaiak a másikban. Csók képcin a könnyed, súlytalan színek közt felfoszlik a forma, lap-pangva él a lineáris rajz, s az árnyék és a fény elemei mellékes segédeszközök. Szóval hatályon kívül helyeződik minden, ami nehézzé, testessé, kézzelfoghatóvá, körülírhatóvá, lemérhetővé tenné azt, amit előadott. Iványinál viszont a szín dekoratív járulékká válik s fő a forma, még pedig sokféle értelemben. Abban is, hogy pozitíve körülírt, plasztikai formákat ad, amelyek kontúrjait pontosan, utánarajzolhatjuk. Abban is, hogy alakjait formális függésbe hozza egymástól: főműven például piramisalakba rakja az aktokat. Abban is, hogy az árnyék és fény is formális feladathoz jut nála: gondosan latolgatott egyensúlyban osztja el a képen. Amint aktjait a képzelhető legegyszerűbb geometriai alakba köti, háromszögbe, amelyben terjedelem és súly szerint tökéletes az egyensúly, épp oly nyugalmat adón rendezi el a csaknem homogén nagy színfoltokat, az árnyékot és fényt. Miután egy kép művészeti sorsa nem a tárgytól függ: e festmény is az erős mozdulatú alakok ellenére teljesen nyugalmas. Itt tehát kiválóan rendezgető, azaz formálisan komponáló művészetről van szó, amint azt az akadémiák a XVI. századtól fogva prózában és versben tanították, a cinquecentistákból leszűrt okulások alapján, s harmadkézből Poussin nyomán. Az bizonyos, hogy a festői előadásnak ez a rendszere, amelynek alapjait néhány lángeszű újító vetette meg évszázadokkal ezelőtt, tökéletes és minden részében összecsiszolt. Ma már épp úgy ismerjük minden fogását, akár a Shakespeare-dráma s a nyomán keletkezett tragédiák rendszerét. Az akadémiák különböző országokban évszázadokon át örökötek, hogy e tanokat tisztán megtartsák az utókor számára s ha a gimnáziumokban épp oly behatóan tanítanak a képzőművészeti stilsztikát, mint az irodalmi, akkor a közönség is gyorsabban tudná magát beleképzelni ily képek festőjének művészi célzataiba. Kiváló tehetségek ebben az akadémikus irányban valóban nemes műveket is hoztak létre s ily nemes műveknek tartjuk Iványi képeit is.

Kötte hisszük azonban, hogy továbbra is a stilisztika e biztos acél-sínjein fog a jövő felé haladni. Ahol már annyi a tökéletesen megoldott probléma és annyi a formula, ott éppen az Iványi-fajtájú tehetségek nem igen szeretnek sokáig tartózkodni. A seicento árkádai világának voltak jó festői, de volt egy nagy sereg költője is, akik szintén a formát csiszolták. A rendkívül könnyen mozgó költészet ma nem merít formai tanulságokat Árkádiából; a festészet lassúbb jártú s vissza-visszatérhet egy korty italra amaz ősi forrásokhoz. Ily – bizonyára öntudatlan – visszatérésnek olykor különleges zamata is lehet s bizony élvezni tudjuk ezt is, ha oly valóban művésztörvénnyel embernél látjuk, mint amilyen Iványi.

Az olvasó bocsássa meg e kissé hosszúra nyúlt fejtegetést, amelyet még sokkalta részletesebben kellett volna előadnunk, de nem akarunk kiterjeszkedni oly dolgokra, amelyek, lehet,

nem minden olvasónkat érdeklik. Csók István képeinek sajátosságait, éppen mert hiányzik belőlük minden formalizmus, nem lehet ily rövidre fogott utalásokkal megvilágítani.

Egy szonett minden fontos formai sajátosságát össze lehet foglalni egyetlen mondatban. Egy feloldott formájú modern versét aligha. Meg kell tehát elégednünk annak a meggyőződésünknek kifejezésével, hogy Csók festői előadása legfőbb jellemvonásaiban ellentétes Iványiéval. Ez nem értékelés, hanem annak megállapítása, hogy más utakon jár. Friss, zamatos, vérbeli festészete valóban közvetlenül hat s nevezetes gazdagodását jelenti művészetünknek, örvendhetünk, hogy mindegyikük valóban értékes eredményekhez jutott a maga útján.

Lányinak derekas szobrai (egy sor mulatságos, színes karikatúrát is mintázott), a Feikstestvérek kellemes hatású képei, Zádor jeles rajzai, Kádár Bélának Iványival némileg rokon célzatú, művészi értékű kompozíciói, Gara Arnoldnak stílusos és nagyon ízléses fayence-jai külön méltatásra tarthatnának igényt, de ebben, sajnos, gátat vet nekünk a tér szűke.

Lyka Károly

(*Új Idők, 1918. febr. 24. XXIV. évf. 9. sz. 188.*)

Tárlat. (A Képzőművészeti Társulat téli tárlata. Új művész-csoport a Nemzeti Szalonban. Külön kiállítások. Az Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállítása.) A szinte meglepő föllendülés, a melyet művészetünk a háborús élet sanyarúságai ellenére mutat, változatlanul tovább tart. A gazdasági eltolódásnak megfelelően felmerülő új elemek képvásárlásainak hatása különösen festőink működésében egyre szembetűnőbb. A külföldi szélsőséges irányok erőltetése apránként teljesen megszűnik. Akik, mint például Kernstok Károly, még a háború elején is keresetten torz formákkal és ríktó színellentétekkel kerestek feltűnést, egymásután visszazökkennek fejlődésük régiebb irányának kerékvágásába. Ebben is a futó impressziók helyett a kézzelfogható valóság ábrázolása nyomul előtérbe. Idősebb és fiatalabb festőink egyaránt nagy kedvvel s nem egyszer ugyancsak jelentős eredménnyel dolgoznak az újból divatosná vált realizmus jegyében, amelyet az impresszionizmus virágzása korában sokan szinte megvetettek. A csendélet-képek, ódon szobák ábrázolásai egyre kapósabbak s nem egyszer már szinte szemfényvesztően ügyes technikát mutatnak. Amíg ez utóbbi művészi célok s a jó ízlés szolgálatában áll, nincsen okunk az aggodalomra. Annál kevésbé, mert különösen fiatalabb festőinkre ugyancsak ráfér az eddiginél alaposabb technika. E nélkül bajos színben, rajzban egyaránt valószínű hatásokat elérni. Az új képvásárlók zöme pedig festmények, szobrok megítélésénél ma még szinte kizárólag csak arra támaszkodik, hogy mily sikeresen kél ezeken mesterük a valósággal versenyre. Közönségünk kevésbé kipróbált ízlésű részének művészetünkben máris szembetűnő hatása azonban azzal a veszedelemmel fenyeget, hogy különösen képirásunk visszasüllyed a múlt századbéli anekdota-festés színvonalára s festőink közül azok fognak a legjobban boldogulni, akik ügyes technikájukkal habozás nélkül alkusznak meg az új elemek kevésbé válogatos ízlésével. Művészeinken múlik, hogy ennek a művészetünk egészséges fejlődését veszélyeztető áramlatnak útját állják. [...] Tárlatainkon ritka vendégek *Réti István* és *Horthy Béla*, akiknek valamikor művészeink impresszionista részében jelentős szerepük volt. *Horthy* lakodalmas népet ábrázoló nagy vászna lombokon keresztül szűrődő napfényével színezésében friss hatású: fáradt alakjai azonban arra vallanak, hogy a mester nem él állandó közösségben művészetével. *Réti István* sárgás tónusú arcképén Kiss Józsefet örököltette meg hatásosan, minden ízében impresszionista felfogással, amelynél fogva alakjának élénk tekintetével szemben arcán szinte elmosódik minden egyéb jellemző vonás. Más impresszionista festőink képein a színek és árnyalatok hatásával szemben újabban a formai elem lép előtérbe. Báró *Mednyánszky László* szinte megdöbbentő erővel megrajzolt festett tanulmányfejet állított ki, míg viszont hadaink nyomában ellesett galíciai motívumai telvék hangulatos tónushatásokkal. [...] *Basch Andor* Szendergő, Kék madár című ruhátlan nőket ábrázoló képein régebbi munkáinak festői hatásával szemben a formákat hangsúlyozza s szinte a quattrocento Pádua-ferrarai mestereinek szigorúságával. Ugyancsak kizárólag formai problémák megoldásával foglalkozott az Ernst-múzeumban bemutatott külön kiállít és a legtöbb festményén báró *Hatvany Ferenc*. A téli tárlaton kiállított női képmása még a francia impresszionisták hatását mutatja, mint egyéb ilyfajta női arcképei.

D. [Divald Kornél]

(*Budapesti Szemle, 1918. [febr.] 46. évf. 173. köt. 494. sz. 303–310.*)

FELJEGYZÉSEK A HATVANY-KIÁLLÍTÁSRÓL

Amint egy csöndes délelőtt végignéztem Hatvany Ferenc képeit, megfogott e festmények legkifejezőbb lényege, nem tudom idegeskedve, vagy töprengve készülnek-e, – a tiszta nyugalom. Ezeknek a képeknek az életenergiája a passzivitás. Tájképein lecsendesedett a természet, arcképein nincs lelki izgalmak heve, meztelen testeinek mozdulata pedig nem akciókban lévő embereké, hanem pihenőké. Ha megfigyeljük aktjait, szép női testek, jó arányok és könnyed nőies lendületek, sehol sem pattan elő mozdulatok izgalma. Festőjük lelkiállapotának egyensúlya átmegy a festményeire is. Ez a művészet tiszta epika, ez a lassú ütem zsong mindenünnen, alkotó elemei pedig csupa pozitívek. Hatvany nem pillanatnyi megfigyelő és nem analízis, színeket nem bont fel, a lokális színeknél marad meg, a formákat összegezi, az összefoglalások embere. Kényelmi helyzetből is eredhet ez, vagy inkább származik a nyugodt s elmélyedő szemlélődés szeretetéből, mert amit lát, azon a szemé megpihen. Rippl-Rónainak volt valamikor egy kedves receptje, melyet Párizsból hozott magával és bravúrosan gyakorolt is, míg bele nem unt, hogy tudniillik csak az a jó kép, melyet a festő megfest egy zice-re. És sok Rippl-Rónai-kép tanúskodik róla, hogy így is lehet, egy pillanatra rákényszeríteni a festői víziót, de itt ettől a recipétől messze, a másik véglet felé haladunk, amelyet az ateliere-kben szorgoskodó művészek tartanak szentnek, s ez az alapos megfigyelés s a tárgyban való elmerülés. Ezért nem találkozunk Hatvany Ferenc képeinél ezzel a szóval, vázlat, inkább minden festménye alá azt írhatja, hogy tanulmány.

Nem süvít itt a forradalmak szele, de a meglévő értékek józan konzerválása a vállalt és becses feladat. Hatvany nál e keretek között, – Lyka Károly találta így el a festői szándékait, – pusztán maga a forma a probléma, a forma, mely a színeket esetleg hordozza. A színeknek szinte azt lehetne mondani, másodlagos szerepük van, csak annyit érnek és abban élnek, amennyiben segítenek és sietnek érvényre emelni a formákat. Három képe jó példa erre. Véletlenül kettő műteremsarok s a futó látogató rá kevéssé emlékezhetik: az egyikben egy okkeres női akt háttal áll az előtérben s ő a fontos, a másikon egy akt beolvad a műterem tárgyainak, bútorok, virágok formáinak sokaságába. A harmadik festmény annál inkább megfoghatta a látogató szemét: egy meggyzsinű karosszékben guggoló vörös ruhás nő ez, török nőnek szerepelt a katalógusban, ha jól emlékszem.

E három kép szándékaiban jelzi azt, ahonnan Hatvany jött s azt is mutatja, bár vannak ezeknél sokkal teljesebb művei, ami felé halad, egyedül az a nyugalomérzés hiányzik belőlük, aminek női aktjai leginkább hordozói. De ne értsük félre ezt a nyugalmat, a testek tartása, póza nyugodt itt, ellenben vonalai nyugtalanok. Nem a testek tehetetlensége ez, mert éppen ellenkezőleg az a vonalbeli ritmus, mellyel élénk állanak, a formáknak az a hullámos menete, melyekből előteremtődnek, a művészet legizgékonyabb időszakának, az induló barokknak elemeit hordozzák magukban. És nem véletlen, hogy legtöbb képének tárgya a női test. Hogy ezt a piktúrát megkísértse és megcsinálja: erre volt szüksége. Ezzel együtt kell feljegyezni róla, amit talán legjobban méltányol a laikus közönség, hogy az újabb magyar festészetben Hatvany az egyetlen, aki kedvvel, határozott szándékkal és le nem kicsinyelhető eredménnyel fordult s legszébb festői téma, a női test felé, mely örök szépség maradt Tiziantól egészen Renoirig. Renoirt említjük, mert ő az, aki a modern művészetben újra feladattá magasztosította azt, aminek művészi zamatját elkoptatták a tucatpiktorok. Nálunk az akt igazán elárvult a piktúrában. Lotz óta Ferenczy Károlyon kívül kevesen fordultak felé teljes hévvel. A festők egy része lesüllyedt a Műcsarnok, vagy ami ma egyet jelent, a hadimilliomosok izléséig. Mások nem akartak mást erotikus paprikázásnál. A forradalmi kutatók pedig csak eszköznek használták fel, törekvéseik függeléke volt, kísérleti nyúl, ami kialakította stílusukat. Hatvany érdeme, hogy újra teljes jogába ültette az aktot.

A kiállítás másik művészenek Hatvany Lajosné Winsloe Kriszta szobrásznőnek huszonöt munkájával itt volt a premierje. Művészi felfogásában, ezt tudtuk megállapítani, nemrég ment át válságon. Az ő iránya nem a naturalizmustól fut a stilizáltság felé, nála egy korábban szerzett stilizáló kedv kezd feloldódni újra a természet előtt. Állat-rajzain és szobrain a formák leegyszerűsítésére és összevonására törekszik. Ilyen célra legalkalmasabbak az állatfigurák. Az emberi arc, a portré is kedvező terület karakteres vonások túlelmélésére. De az egész emberi test előtt

már kénytelen meghátrálni ez az igyekezet, nemcsak a Winsloe Krisztáé, hanem másoké is. Ezért van, hogy régebbi szobrai később plasztikát mutatnak, mint az újak, de sokkal zártabb határok között mozognak, míg frissebb munkái, ha nyersebben is, egészségesebb, őszintébb és a művészno egyéniségének inkább megfelelő mintázást tükröznek. Ez az egyéniség energiás és férfias, legalábbis a szobrok ilyen lelkiállapot szülőlteinek hatnak. Mozgalmasság fűti őket, csupa aktivitás, ott van bennük az élet heve egy arcon, egy büszkben, egy egész alakot felölölő szobrocskában is, melyeket a maga kedve szerint megmozgat. Ezeket árulják el az új magyar szobrászno művei s mellé vagy jobban mondva elsősorban, igen jó mesterségbeli tudást, nagy mintázási készséget, az igazibb plasztikai célok szeretetét, egy csomó értékes útravalót, melyekkel szívesen látott a magyar szobrászok között, ahol meg kell bécstülni a tehetséget, jó szándékot és erős akaratot, Winsloe Krisztában pedig mindez megvan.

Böloni György

(Eszteudo, 1918. febr. 1. évf. 2. sz. 116–119.)

MATTIS TEUTSCH JÁNOS

Mint kész és kialakult, de még igen messze fejlődésekre képes művész mutatkozott be Mattis Teutsch János őszi kiállításával a közönség előtt. A kiállítás retrospektív volt, és így a képek kevés száma dacára is jól meg lehetett látni az egyes stílusfordulatokat, amelyeken keresztül eljutott a mostani, expresszionistákkal rokon, erőteljes, de gyengéd és passzív szinfoltköltészethez.

Nem kitűzött program és elvek vezették őt ehhez a formaláshoz, hanem belső művészi ősztön és a fejlődések önként adódó lehetősége és kényszerűsége.

Elinduló időszakában sem volt naturalista. Legrégebbi képeit is szinstitilizálás, tónusredukálás és bizonyos tér- és formaabsztrahálás jellemzi.

Majdnem kizárólag tájképeket fest, túlnyomórészt akvarellben. Nem impresszionista, mert nem elégszik meg azzal, hogy látomása illúzióját keltse, de azért mentes minden hazug objektívációtól. (Így esik igen messze a kubizmustól.) Tiszta líra, amit csinál: a természet által keltett impressziókat és hangulatokat felfokozza, megsokszorozza, azután visszasugározatja a természetre. A természet formáival önkényesen bán el, mert nem engedi meg, hogy azok önmagukért beszéljenek: kényszeríti őket arra, hogy csak a felkeltett érzést fejezzék ki minél pregnansabban. Lássunk egy példát: hogy dolgozik az ő expresszionizmusa. A téma egy lankás dombok közül az előtér felé csergedező patak. Egy naturalista művész kínos lelkiismeretességgel igyekezne ezt a valóságot minden részletével együtt hűen vászonra vinni. Az impresszionista megelégednék azzal, hogy bizonyos könnyedebb technikai eszközökkel pusztán csak az illúzióját keltse ennek a valóságnak. De valóságot akar végeredményében ő is, semmi többet. Ő, az expresszionista többet, illetve mást akar. Benne a patak a lágy és nyugodt hullámvás érzetét keltette, a táj szemléletébe merülve ez a hangulat vált benne uralkodóvá, ezért a képpel ezt akarja szuggerálni. A patakot az előtér felé szélesedő lilás-kék hullámosan kanyargó csik jelzi. Ezt a hullámos mozgást átveszi az egész környezet: a dombok, halmocskák, utak, horizontvonal mind ezt szuggerálják számos ritmikai változatban.

Az élmény, melyet kifejezett, nem tisztán festői, de az eszközök, melyekkel a hatást elérte, tisztára piktorálisak. A képpel nem a valóságot kaptuk, annál többet vagy kevesebbet (ez szempont dolga): a valóság szubjektív extractumát.

Passzívul átengedi magát a külső hatásoknak, de ezt a hatást azután markánsan, erőteljesen fejezi ki: ebben áll Mattis Teutsch művészetének lelki karaktere.

Emberi alak csak néhány esetben kerül képeire, de ebben a néhány esetben igen jelentős szerephez jut, sokkal többet jelent, mint pusztá fizikai formát, amint ezt néhány kritikusa felületesen megállapította. A képben kifejezett hangulat, mint fókuszban felfokozva csendül ki ezekben az emberi figurákban. Például: a táj csupa gyötrődés, nyugtalanság és feszültség. A gyötrődő, nyugtalan vonalak egy gyötrődő nyugtalanságtól feszülő emberi alak kontúrjait emelik föl. Ezzel a kép hangulat-tartalma kétségtelenné és kézzelfoghatóvá vált, pszichikai hatása elől ki térni nem lehet. A mondottakat kitűnően szemlélteti Mattis Teutsch linóleumkészlet-albumában levő két emberi figurával bővített kompozíció.

A formai fejlődés fázisait három állomás jelzi: őszi kiállítása Pesten, linóleum-albuma és mostani bécsi kiállítása. Eleinte a lágy színeket és formákat kereste (ezért szerette úgy az akvarellt), de lassankint a színek számát csökkentette, a formákat pedig erősen elkülönítette egymástól. Tendencia a monokrómia és vonalhangsúlyozás felé. Így jutott el ezzel a stílussal adekvát technikához, a linóleum-metszéshez. Amit azelőtt színekkel és tónus-harmóniával csinált, azt most fehér-feketével és szabad vonalritmikával próbálja kifejezni. A linóleum-metszés viszont festészetére hatott vissza, és komplikáltabban, sok színben akarja megcsinálni azt, amit a linóleum két színében csinált. Ezekre a kontrasztokra és forma-elkülönítésekre azonban az akvarell már nem elég erőteljes, s azért visszatér az első korszakban nem eléggé kifejező olajhoz, amely most már a legjobban megfelelő kifejezési eszközévé lett művészetének. Szinte azt lehetne mondani utolsó képeire: színes linóleum-metszetek olajfestékkel festve.

Ezt a stílusfordulatot a pesti kiállítás még csak sejtette, a bécsi már kétségtelenül reprezentálja.

Hevesy Iván

(*Jelenkor*, 1918. febr. 1. évf. 3–4. sz. 106–107.)

Új csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. Bizonyára minden cél és szándékosság nélkül kerültek össze Csók István, *Iványi Grünwald* Béla és *Kádár* Béla festményei ezen a kiállításon, és így, együtt mégis teljes magyar képzőművészeti reprezentánsai annak az új romantikus szellemnek, amely az utolsó évtized alatt Európa-szerte feltűnedezett és elterjedt irodalomban, művészetben egyaránt. [...] Iványi képviseli nálunk azt az irányt, amely a Cézanne-eredmények továbbfejlesztésének meddő kísérlete után visszamegy két-három századdal és ott próbálja a forma-, tér- és tömegkomponálást folytatni, ahol a „mesterek” elhagyták. A kiállítás harmadik romantikusa *Kádár* Béla. Pogány, barbár életöröm, szenvedelmes mozgalmasság és monumentális ritmusok keresése jellemzik érdekes művészetét. Monumentális érzékét arcképeibe is beleviszi, különösen – furcsa ez egy kissé – gyermekportréiba. [...]

Hevesy Iván

(*Jelenkor*, 1918. febr. 1. évf. 3–4. sz. 110–111.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. E hó 10-én kiállítás nyílt meg az Ernst-múzeumban, hol többek közt *Csók* Istvánnak egy teremnyi képe látható, melyből kiemeljük néhány szép, régi tájképet, csöndéletét és sok tekintetben érdekes *Thámár*-variánsát. *Csók* eddigi pályájának nagyobb részében nem festett tájképet, amióta azonban megpróbálkozott vele, hű is maradt hozzá, aminek fölöttébb örülünk, mert ez a jeles művész a tájképben, amint mondani szokás, valósággal megtalálta önmagát. A szín nagymesterének témaköréből sokáig éppen az hiányzott, aminek eleme a szín és a valeur. Csakugyan felfrissült és meggyarapodott benne, tehetsége bámulatos erővel és fiatalsággal merült fel az új régióban. Néhány év alatt ki is vívta az első helyet ezen a téren, úgy hogy sokan, köztük e sorok írója is, azt hittük, hogy *Csók*, mint a hovatovább kizárólagosan művelt tájkép páratlan magyar mestere fogja betetőzni pályáját. A művész azonban, aki tehetségét nem élheti ki egyetlen irányban, ránk cáfol a kompozícióhoz való viszonzatérésével (most már azonban a tájkép elhanyagolása nélkül); időközben azonban kompozíciója is egészen megújult, egyszerűbb, természetesebb, bizonyos értelemben klasszikusabb lett, amint azt *Zsuzsánna*-képehez való nagy tanulmánya mutatja. Hogy csöndéleteinek színharmoniaja, nagy gazdagsága (máskülönben tarkaság volna) mellett is mily hihetetlen egyszerű és jöleső s az anyagok mennyire átértettek, masszívak és meggyőzőek, nem kell külön mondanunk annak, aki valaha is látott belőlük valamit. E nemből ő oly szuverén mester, hogy nincs nála több érték-ingadozás. – *Iványi Grünwald* Béla folytatja évekkal ezelőtt megkezdett kísérletezését a barokk-kompozíció irányában. E kísérletezés eredménye még mindig az az epigon-művészet, amely eredeti mondanivaló híján néhány külsőséges séma eltanulásával igyekszik a tektonikus felépítettség és lezártság hatását kelteni. Ez is az akadémiának egyik faja, semmivel sem jobb, mint a többi. Gondosan megtanulmányozott és megfestett tájképeiben azonban a régi *Grünwald* kva-

litásai csillannak fel. – A többi kiállítóról, akiknél bántóan kellemetlenkedik az ügyeskedő utánzás, nincs mondanivalónk.

Eör. [Fülep Lajos]

(Magyarság, XVIII. évf. 2. sz. 1918. febr. – 40.)

Az Ernst múzeum csoportos kiállítása. Csók István. Opálos fényű hamvas színek. Egy-egy izzó piros, zöld folt parázslik át a szétporló, tompa tónusok fátyolán. Tenger, folyó, kert, homokos part, szobák rejtett zuga, lágy asszonyi testek – Csók István dúsan virágzó művészetének ismert termése. A zsenialitással határos festői ösztönt úgyszólván elnyomja, elcsigázza a felvetett problémák félreértéséből keletkező zavar, ziláltság. Ritka értékek banalitásokkal társulnak, remekbe kovácsolt pompás részek mellett pongyolán megszerkesztett, festőileg érdektelen elemek, melyek meglazítják a kompozíció szilárdságát. Nagybárá régi képek szerepelnek e kiállításon. Az újabbak sem mutatják az elmélyülés, új feladatok felé való közeledés jeleit. A guggoló aktok a „Nirvána” asszonyi testeit ismétlik meg újra. Az étellel, mozgással teli ragyogó tenger fodrozó hullámaival fotográfikus keménységgel megfestett női alak fedí el. Mégis gyönyörűség, amit e művész fest. Hibáival, fogyatékoságaival együtt kell hogy elfogadjuk. Egyenlenségei a fejlődés nagy vonalában alig számítanak. Teremtőereje nem lanyhul, az a világ, amit magából kivetít, nem fakul, nem korhad. Az örök fiatalságot, alkotó kedvet, örömet kell, hogy megbecsüljük Csók István művészi megnyilatkozásaiban. [...] Kádár Béla. Új ember az Ernst-múzeum kiállítóinak sorában. Régebbi képeiben monumentális törekvések jelentkeztek és dekoratív készsége e törekvéseket megfelelő formában érvényre juttatta. Mostani képei kevésbé szerencsések. A művész jelenlegi életkörülményei (katona) nem alkalmasak arra, hogy nagyobb lélegzetű alkotások kerüljenek ki műhelyéből. Két gyermekarc képe jól megrajzolt, eleven, derűs alkotás. [...]

Bálint Aladár

(Nyugat, 1918. márc. 1. XI. évf. 5. sz. 442–443.)

Feiks Alfréd. Együtt kerültünk Párizsba. A Toulouse-Lautrec első, posztumusz kiállítása volt akkor. És akkor virágzott ki igazán a rue de Rome csodája, a Duran-Ruel kollekciója, ami nekünk akkor Mekka volt, és Lourdes volt, és főként Párizs... Persze nem 1873-at írtak már akkor, tehát nem az impresszionizmus forradalmi évszámát, de azt hiszem, az impresszionisták eleven hatása éppen akkoriban, az új évszázad legelső éveiben forrott ki legforróbbá és legtermékenyítőbbé. Talán, mert akkor tellett be az a bizonyos harminc év, amelytől babonás esztétikusok számítják minden forradalom igazi beérkezését, vagy talán csak, mert akkor voltam húsz éves és Párizsban először.

Azóta Feiks Alfrédnél is jobban jelentik számomra ezt a kort és ezt a Párizst Feiks Alfréd képei. Mégpedig nemcsak a közös emberi és művészi élmények közvetítése, hanem benső, leglényegesebb tartalmuk és legdöntőbb művészi szándékaik révén is. [...] Nem utánozzák Manet, Monet vagy Sisley képeit, hanem azt az élményt adják, mellyel e képek egyike-másika a művészt – Feiks Alfrédot – megajándékozta. [...] Valami különös, szinte vizionárius homály, vagy úgy tetszik: clair-obscur a Feiks-képek levegője. [...] Alig tudok impresszionista festőt, aki az ecset véletlenjeinek minden misztikus varázsával is tudatosabban és készebben hozza elénk impresszióját. Sokszor már a fantázia rovására is szolgál ennek a legkulturáltabbak közül való festőknek a döntő impressziót kihámozó, nagy tudatossága. És itt ismét egy nevet kell leírni: a Monticelliét. Hozzá nemcsak előadásban, hanem ebben a tudatosságban is hasonlít Feiks Alfréd. De ez az összehasonlítás neki csak javára szolgálhat. Az ő biztonsága sosem hideg eltökéltség, mint a Monticellié. És sosem modorosság. Feiks Alfréd csupa meleg líra és kifejezőmódja szinte mindig újra születik meg minden témájához. Egyike legküzdőbb és legfejlődésképebb művészeinknek. Bizonyos, hogy nem fog itt megállapodni. Az elmélyülés lehetőségei megvannak benne. Fejlődésének iránya, azt hiszem: több eleven vonatkozás a természettel. Kevesebb kép és több stúdium.

Bárdos Artúr

(Nyugat, 1918. márc. 1. XI. évf. 5. sz. 443–444.)

Két kiállítás. [...] A „Céhbéliek” rendezik második kiállításukat a Nemzeti Szalonban. [...] A kiállítás egyik legelőkelőbb darabja finom vonalaival s anyagának teljes érvényesülésével kitűnő. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap*, 1918. márc. 3. – 8.)

Két kiállítás. A *Céhbéliek*. – A Szépművészeti Múzeum újabb grafikái. A *Céhbéliek* nem nevezhetők forradalmároknak, felforgatóknak vagy politizáló művészeknek: a társaság egyetlen célja, hogy időről időre minden torzsalkodástól mentes, harmonikus kiállításon mutassa be azt, amit tagjai ecsettől, rajzónnal, szővel vagy egyéb alkotó-szerszámmal készítettek. Az a kiállítás, amelyet most rendeztek a Céhbéliek a Nemzeti Szalon termeiben, teljes összhangban áll ezzel a céllal: kellemes, szépen elrendezett és a jól nevelt művészet hangulata leng felette. A mesterségbeli elismerés és a külső világ dolgaival való mit sem törődés talán mégis legerősebben tükröződik a gödöllőiek: *Körösfői K. Aladár* és *Nagy Sándorék* képein. [...] a Szépművészeti Múzeum grafikai termében [...] Az újabb évtizedek festői közül *Rippl-Rónai József*, *Vaszary János* és *Kernstok Károly* szerepel erősebb rajzokkal, míg a grafikusok és szobrászok itt kiállított alkotásai közül csupán *Berény Róbert* krétarajzát, *Vedres Márk* tanulmányát [...] és *Pör Bertalan* tollal rajzolt majorját említjük meg [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(*Magyarország*, 1918. márc. 3. – 9–10.)

Céhbéliek. A Nemzeti Szalon első tavaszi kiállítása némi csalódást hoz. Friss törekvések, új talentumok helyett majdnem csupa régi, becsületes, lehiggadt, polgári mesterember, vagy saját modorosságába fült, stagnáló piktorképei és semmi újat nem mondó szobrász-szobrai láthatók ezen a tárlaton, [...] A kiállítók jobbjai közé tartozik gróf *Bánffy Miklós*, az univerzális képességű művész, [...] *Beck Ö.* Fülöp erősen archaizáló „Szittyá nyilas”-a elsőrangú kisplasztikai remek; [...] Szóval jó művészek, jó munkákkal szerepelnek, az összehatás mégsem lelkesítő. Valami hiányzik az egészből, talán a fiatalság, talán a béke, ki tudja.

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1918. márc. 3. – 5.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

1. A Szépművészeti Múzeum újabb rajzai. A Szépművészeti Múzeumnak grafikai osztálya az ábrázolás egyszerű, kevés eszközü módja mellett is közönségünkkel mindjobban megkedvelteti és megszeretteti a grafikát, [...] Az új sorozatot *Meller Simon* mutatja be [...] *Szinyei-Merse Pál* három ceruzatanulmányában nincs benn a jelenítés készségének folyamatos és finom ereje, olyanok, mintha a valósághoz meglehetősen kevés közül volna s a rajzban csak utalások lennének a látottakra. *Ferenczy Károly*, *Iványi Grünwald Béla* s *Réti István Kiss József* költeményeihez készült rajzaikkal képviselik ábrázoló művészetük líráját s a ceruzájuknak papírra tapadó finom grafitpora a legfinomabb közeledés a költő mélységesen mély költeményeihez. *Vaszary János* vízfestménye 1915-ben készült. Gyönyörű dokumentuma a mindig forrongó művész nagy tisztulási folyamatának, amelyben mintha láztól, külsőségektől akarna szabadulni, hogy lásson, hogy impresszióját meggrögzítse. *Uitz Béla* szénrajza a kiállítás legelevenebbje, mert föltétlenül a teljes odaadás, az egészet, a készet alkotás gondolatával készült, éppen úgy mint *Nemes Lampérth József* tusa, melynek összesűrített vonalaiban meglepő megfigyelések vannak. [...]

2. A „Céhbéliek” a Nemzeti Szalonban. A „Céhbéliek” második bemutatkozása izléses, értékes és egyenletes kiállítás, de az egymáshoz való tartozandóság egy paránya sem fedezhető fel a kiállítóknál. A gödöllőiek munkái teljesen elégségesek volnának arra, hogy egységességet fedezzünk fel náluk, de ezekről is csak reflexióink vannak. *Körösfői-Kriesch Aladár* a maga eredetiségében, bátrabban alkalmazott színeiben már iparkodik kedvelt festővé avanszálni, régi

igényeit ennek meg-felelően szervirozza. Rutinja s Giotto modorában festett temperája: „A szerelem iskolája” (plafondképszerű) kisebb igényű publikumnak bizonyára tetsző is. Mi azonban inkább arcképét szeretjük. Nagy Sándor sajátos szeszélyű technikájában igen önkényes a formák felbontása, régi egyöntetősége ma ingadozó, hol erősebb, hol gyengébb s nincs benne szervesség. [...] a tárlat legszenzációsabb sikerét a „Budapesti elesett hősök emléke” című ideális emlékkervezettel akarták aratni. A monumentális szobrászatnak ez a fajtája azonban nekünk nem szimpatikus s ezúttal is kiderült, hogy az ilyen imponáló fölényű terv a sok cifrázkodásban, architektúrában kimerül, túltömötté és sablonossá válik. Nehézkés, szinte kivihetetlenül brutális méretű, nem átlátszó és nem egyszerű. Pedig a Beck ö. Fülöp és Moiret Ödön által tervezett relief intim, finom és monumentális keretben hatásosan érvényesülhetne. A szobrászok. Horvay János erőteljes „A gordonkás” körtefaszobra hatásos tendenciáját érdekesen viszi át a szobrászatba. Moiret Ödön síremlékei tömörek, klasszikus tanulmányok eredményeit igazolók, Teles Ede tanulmány-feje nyugalmas, magától értetődő munka. Teles nem szobrásza, hanem mestere annak az anyagnak, amit kezébe vesz.

Kázmér Ernő

(*A Hét, 1918. márc. 10. XXIX. évf. 10. sz. 154–155.*)

A Szépművészeti Múzeum új rajzai. A Szépművészeti Múzeum sorozatos kiállítások keretében számol be az utolsó három-négy esztendő szerzeményeiről. [...] A múlt századvégi és e század eleji magyar piktúra majdnem mindegyik szereplő egyénisége együtt van a modern kollekción. [...] Ferenczy Károly, Ferenczy Noémi (rendkívül nobiles felfogással megrajzolt fekvő akt), Glatz Oszkár, Réti István, Thorma János, Rippl-Rónai József, Berényi Róbert, Vaszary János, Kernstok Károly, Pór Bertalan, Lampérth József neveit emeljük ki a gazdag gyűjteményből, mely a magyar szobrászművészet két kitűnő művelőjének, Beck Ö. Fülöp és Vedres Márk egy-egy tanulmányát is magában foglalja. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1918. márc. 16. XI. évf. 6. sz. 527–528.*)

Körmendi-Frim Ervin kiállítása. A Fränkel-féle műkereskedésben, Aradi utca 22. szám alatt egy fiatal festő kiállítása nyílik meg holnap. Mintegy ötven kép: kevesebb több lett volna. Egy jótékony zsűri sokat selejtezhetne, s ami a küzdelmes és sikertelen próbálkozások adatain túl megmaradna itt, abból még nagyon nyers és viharos szándékaihoz még kiműveletlen képességekkel rendelkező művészt ismerhetnénk meg. Hogy milyen fajsúlyú talentum, azt bajos most lemérni, mikor még differenciálatlan és szegényes színkála és tétova rajz birtokában Cézanne-témákkal küszködik. Nem tudni, hogy a nagyot akarás nyugtözi-e, vagy a képességek eredendő kicsisége. Mi azt hisszük, egy pár intuitív részlet alapján, hogy ezek a képességek alapos és alázatos tanulással igenis fejleszthetők, és Körmendi-Frim Ervin nem sokáig fog már úgy festeni, hogy az ember csak Cézanne gigászi egyéniségének egy torz töredékét sajnálja képeiben. Egyelőre nem tud mit csinálni azzal, amit Párizsban nem tanult, hanem látott. Most szorgalmas és önkínzó tréningnek kell következnie, hogy előbb legyen egy egész Körmendi-Frim Ervin, aki majd csakugyan meg is tanulhat valamit Cézanne-től.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. márc. 17. – 12.*)

Körmendi-Frim Ervin kiállítása. A magyar művészet kezd megállani a lábán, nem kell már legitim csarnokok gyámkodása, elég egy bolt, egy jól világított helyiség, s a közönség megtalálja a művészetet. Körmendi-Frim Ervin festőművész gyűjteményes kiállítása az Aradi utca 22. szám alatti műkereskedés boltjában van, de a szerénysége kiáltó ellentétben van a műveinek klassziséval. A fiatal művész túl van a formakeresésen. A francia hatások és Nagybanya friss, lendítő ereje kiváltotta belőle az egyéni modern formát, és a félszáz kép, amely előttünk van, évtizedes komoly munka leszűrt eredménye. Tájképei, csendéletei, portréi mind impresszi-

ök, de értelmes, szindús előadásban. Különösen erőteljes a „Holicsi fajanszok” című képe (23. sz.), egy kis tájképe (38.) Brixen környékéről, egy hegycsúcs képe (40.) és a művész feleségének a legkomolyabb tanulmányzámba menő arcképe. Körmendi-Frim Ervin megjelenése így gyűjtött formában jelentősen emelte amúgy is megalapozott művészi értékét. A kiállítást holnap nyitják meg a nagyközönség számára, megtekintése díjtalan.

(b. m.) [Boross Mihály]

(Budapest, 1918. márc. 17. – 6.)

Körmendi-Frim Ervin képei. Ezt a fiatal művészt nagyon nagy egyéniségek varázsa érintette. Képein, mint gyermek tükörcserepén a napfény Cézanne emlékének egy-egy sugara villan meg. Nem tudjuk, hogy nem túlságos teher-e az ő vállain a század első tíz esztendejének világteremtő ihlete? Az a roppant energia, amely Párizsban akkor nyilatkozott csak egész és palens [!] egyéniségekben nem halálos veszedelem: a gyenge megolvad tőle, mint a túlságos feszültségű áramtól a vézna vezeték. Körmendi-Frim Ervin képein látjuk, hogy tanulni akar Cézanne-től, de még nem biztos, hogy tud-e tanulni tőle? Egy porcelános csendélete biztató ígéret, de színeinek még sokat kell nemesednie és a lényeges dolgok kiválasztásában még csak most eszmélkedik, – még nagyon bizonytalanok a színértékelései és ecsetje még nem az a bűvös vessző, amely a zsiros festéket eleven színekké bűvöli. De egy pár tájképén, mintha ilyen dolgok kezdeteit látnánk, s a csendéletek részleteiből a sok küszködésben felülkerekedni kezdő talentum megfeszített ereje sugárzik. Még sok tanulás kell, különösen rajzolni sokat és elkeseredetten és majd később válik el, hogy Cézanne-nak tanítványa lesz-e Frim Ervin, vagy csak dilettáns, aki a nagy franciára rácsudálkozott. A kiállítás holnap nyílik meg a Fränkel-féle műkereskedésben, Aradi utca 22. szám alatt.

(–ml.) [Márkus László]

(Déli Hírlap, 1918. márc. 17. – 6.)

Körmendi-Frim Ervin kiállítása. Egyéb kiállítási terem híján egy Aradi utcai műkereskedés termében rendez kollektív kiállítást Körmendi-Frim Ervin, akinek komoly és szándékai-ban értékes művészetét a tárlatokról ismerjük. Körmendi talentumát, mely különösen a tájkép felé bír erős hajlandóságokkal – nagy és modern kultúra támogatja. A modern franciákhoz járt nevelőbe s belőlük szűrte le s tette egyénivé a maga meglátó és megérezkítő módjait. Higgadt és leszűrt festő, szertelenségek és vakmerőségek nélkül, biztos mesterségbeli tudással s a természetnek egészséges és pompásan befogadó szemléletével. A kiállításon „Hegyek” című tájképe mutatja legteljesebben egyéniségét és eszközeinek skáláját. A formák és színek itt frissen és teljes hatással hangolódnak össze. Hasonló kvalitásokat mutatnak a „Hegycsúcs”, „Olasz falu”, „Kistapolcsányi részlet” című tájképei. Csendéletei közül egy terített asztal eleven színeivel hoz finom kvalitásokat. Egy finom enteriőr s egy fiatal lány nagyon őszinte portréja kiemelkedő darabjai a kollekciónak, amely művészi értékein kívül tetszetősség dolgában is biztosan számíthat a nagyközönség érdeklődésére is.

(bl.) [Bálint Lajos]

(Magyar Hírlap, 1918. márc. 17. – 10.)

Körmendi-Frim Ervin képei. Egy Aradi utcai műkereskedésben állította ki Körmendi-Frim Ervin figyelemreméltó gyűjteményét. A magyar műkiállítási szokásokkal merőben ellenkezik ez a nyugaton olyannyira divatos és intézményesen bevált módszer. Furcsa viszonyaink folytán kialakult a közönségben, de a művészek között is az a felfogás, hogy csak az az igazi kiállítás, amely valami művészeti társulat, múzeum vagy hangzatos nevű vállalkozással kapcsolatos. Pedig – hiszen ezt igazán nem kell bizonygatni – a képek a fontosak, nem a termék. [...] a magyar festők hirtelen megszaporodása, a művészi termelés hatalmas fellendülése mellett érdemes művészek képeinek kiállításáról is kénytelenek lemondani a rendes kiállító helyiségek tu-

lajdonosai vagy intézői. A szűk Aradi utcai földszinti kereskedés nem ideális kiállítási terem, de biztonnal szívesen jönnek ide is a művészet barátai, ha megtudják, hogy egy ifjú művész becsületes igyekezetének szép eredményeit tekinthetik meg. Körmendi-Frim Ervin a párizsi iskolából, az újabb kori, de nem a legeslegújabb forradalom hívei közül került ki. Mintaképe Cézanne, akinek hatása még ma is érezhető csendéletein, de azon is, ahogyan a tájak, zöld lombok hasadó színeit, nedves, dús bőséget festi. Pedig ma már kialakult, megnyugodott, egyénivé vált fel fogása, festési modora. Meglepő, hogy milyen egységes hangulat foglalja össze valamennyi képét. A színes, mindig friss beállítású csendéleteket különös előszeretettel festi a művész, akinek ilyen irányú igyekezete legszebb eredményre vezetett a „Holicsi fajanszok” című képben. A csendéletek közül megemlíthjük még a „Sárga virágok”-at. Mégis a tájkép Körmendi-Frim Ervin igazi területe. A „Hegyek” című vászon nemes hangulatával, mély színeivel sok dicséretre érdemes, igen szép és kellemes a becsületesen megalkotott „Askona”, az üde „Russo vára” és kifogástalan a Kimpulongot ábrázoló kis kép is. Még néhány sikerült tájképen kívül egy nyugodt enteriört említünk meg. A szép kiállítás, amely beszédes bizonyossága a kiállító nemes érzésének, vasárnap nyílik meg az Aradi utca 22. számú házban.

T. Gy. [Török Gyula]

(Magyarország, 1918. márc. 17. – 15.)

Körmendi-Frim Ervin. Körmendi-Frim Ervin régi rossz pesti szokást bont meg, amikor elismert művész léte re kollektív tárlatát nem a befogadott kiállítási helyiségek egyikében, hanem műkereskedésben rendezte. Pedig az ő képeinek szívesen nyújtottak volna hajlékot a nagy kiállítások rendezői is. Vászna, melyek munkásságának különböző korszakát ölelik fel, rendkívül kiforrott munkák. Körmendi-Frimre is, mint sok társára, nagy hatással volt Párizs és különösen Cézanne, erős egyéniségére. Nem ingadozik, a piktúra különböző újabb áramlatai nem voltak rá különösebb hatással, és régebbi keletű vásznai éppoly kész munkák, mint háborús képei. Tájképei rendkívüli frissességükkel hatnak. Az olasz és a bukovinai harctéren készült tájain a levegő zamatja érzik és a zöld vegetáció valósággal megelevenedik. Csendéletei érdekes beállítása és kompozíciója a művész nagy és sokoldalú tehetségének értékes megnyilvánulásai. Körmendi-Frim kiállítása ma nyílik meg a Fränkel-féle műkereskedésben (Aradi utca 22.) Be lépti díj nincs.

(A Nap, 1918. márc. 17. – 7.)

Gyűjteményes kiállítás. Körmendi-Frim Ervin, a talentumos fiatal festőművész gyűjteményes kiállítást rendezett műveiből a Műkereskedelmi Rt. Aradi utcai helyiségében. Körmendi-Frim nevét jól ismeri a közönség, sok szép és értékes, komoly cél felé törekvő alkotással szerepelt már a tárlatokon. Párizsban tanult, néhány évvel ezelőtt a Művészházban egy olaszországi tájképpel elnyerte a Szinyei-díjat; a háború kitörése után katona lett, ma pedig mint hadifestő a harctereket járja. Kollektív kiállításának nagy része friss harctéri impressziók eredménye, s a nem háborús vonatkozású képek is többnyire újabb művészi tanulmányainak irányát mutatják. Mint a Párizs levegőjében megizmosodott tehetségekre általában, Körmendi-Frim piktúrájára is a modern franciák iskolája volt irányító hatással. Nem forradalmár, lehiggadt és tiszta a művészete; ama kevesek közé tartozik, akik egyszerű és áhítatos lélekkel merülnek el a természetben, s impresszióikat, a magukba szívott képzeteket és hangulatokat szinte maradéktalanul, teljes illúziót keltően tudják visszaadni. Tisztán és félreismerhetlen jellegzetességgel domborodik ki az ő tájképein az olasz és a bukovinai tájak karakter-különbsége: itt is, ott is zöldellő, lankás dombok, egy-egy házikó, egy-egy templom, és mégis milyen nagyok a valór-különbségek, milyen más a levegő, az ég és a fűzöld színe. Csendéletein viszont a tárgyak anyagának bravúros érzékeltetése tűnik fel. Néhány finom és jellegzetes portré is van a gyűjteményben, amely mintegy ötven képből áll. A kiállítás vasárnap nyílik meg.

(k. e.) [Kulinyi Ernő]

(Pesti Napló, 1918. márc. 17. – 10.)

Körmendi-Frim Ervin. Szokatlan helyen, egy műkereskedő Aradi utcai helyiségében mutatja be Körmendi-Frim Ervin újabb munkáit, mintegy ötven olajfestményét. A kis kiállítás a maga zsúfoltságában is kedvező fogalmat ad a fiatal művész képességeiről. A nagy tárlatokon munkái, melyeknek nincsenek valami különösen hangsúlyozott egyéni ismertetőjelei, meglehetősen elvesznek a képek tömegében. Így, egymás mellé függesztve, a művész színérzékének fejlődéséről tesznek tanúságot. Kivált tájain esik jól bizonyos színeknek, főként a zöldnek ereje. Csendéletei inkább csak részleteikben sikerültek. Finom színekombinációk gyönyörködtetik rajtok a szemet. Kompozícióban annál gyöngébbek. A szerkesztés általában nem ereje Körmendi-Frimnek, bár tájképein képzeletének ez a fogyatékosága kevésbé érzik meg. Mindent összevéve ez a kiállítás haladást jelent a fiatal művész pályáján. A kiállítás katalógusa elé Bölöni György írt érdekes előszót.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1918. márc. 17. – 11.)

KÖRMENDI-FRIM ERVIN KÉPEI

Körmendi-Frim Ervin nem ismeretlen a közönség előtt, sok és különféle kiállításokon találkozott már évek óta képeivel. Abból a generációból való, az újabb magyar művészetnek azokból a legizgalmasabb éveiből, amikor legintenzívebben fedezték fel és látták meg az induló fiatalok, hogy a modern művészetnek mit jelent Párizs. A Salon d'Automne első kiállításának ideje, a Salon des Indépendants tárlatainak harcos és nyugtalan időszaka volt ez, amikor Gauguin, Cézanne és Van Gogh, ez a még mindig legszebb triász jelentősége először ébredt fel, és világvakarodást idéztek elő Henri Matisse, Puy, Manguin és később Picasso képei. Párizs lelkes és rajongó magyar fiataljainak csoportjába tartozott Körmendi-Frim Ervin is. Ezeknek az esztendőknél történetét egykor meg kell írni, mert a magyar művészet mai alakulására ezek az idők voltak döntőek. Ennek a kornak már olyan fiatalsága volt, amelyet esztendők múltával sem lehet lemosolyogni, mint lankadt emlékeket. Kiben lehetett volna közülük megállapodottság? Körmendi-Frim is új és új ideálokat talált, és ebben a kavargó kozmoszban tétován, nehezen helyezkedett el. Az útravalót azonban bőségesen ő is Cézanne-től kapta, mint ahogy egy Cézanne-tájképben, -aktban és -csendéletben benne van az új hús esztendő művészi fejlődésének legtöbb eleme. A mi művésznünk e festői forradalmiságtól érkezett el a józan konzervatívizmussig, attól a forradalmiságtól, ahol ugyanazokból az elemekből, jelszavakból és értékekből, amelyekből ő indult, mások más körülmények és egy más tehetség emelőrúdjával más művészetet tudtak teremteni. Évek kellettek hozzá, amíg megtalálta önmagát, és csinált magának egy piktúrát, melyben ő van, egyéniségével, kialakult vágyaival és festői ösztöneivel. Kiállításán a tájképek éreztetik legjobban azt, hová igyekeznek. A nagyozolásból, a meg nem értettségéből lehiggadt, őszinte piktúra ez, tisztos, szolid eszközökkel; egyszerű, de komoly elgyönyörködések a természetben, tiszta rajzalappal, jelentős való-értékekkel, egy kissé bágyadt, asszonyos ellágyulással. Arcképei és csendéletei a reális látásnak mindmegannyi megmunkált festői területei, és itt olyan tulajdonságai mutatkoznak, amelyeket igen tudnak méltányolni a mi napjainkban: jól érezteti a tárgyak anyagát, és szöveteken, selymeken és áttetsző tüllökön bravúrosan járhatja meg az ecsetjét. Egyáltalán a lassú fejlődés és ráeszmélés, csendéleti tárgyak át- és átdolgozása megerősítették mesterségbeli festői készségeit, és ura tud lenni az ecsetnek.

(Bölöni György)

(*Világ*, 1918. márc. 17. – 11.)

A MŰCSARNOK TAVASZI TÁRLATA

[...] A Múcsarnok nem jelenti a magyar művészeti-termést, a jobbák következetesen visszahúzódnak ettől a művészi vásártól, a fiatalok az új utáni igyekezetükben képtelenek a régibe való kapaszkodásra, s így igen könnyű feladat a nyolc terem szánalmasan sivár környezetéből, [...]

Schönberger Armand hármas képe: „Feleségem, gyermekem és én” a tárlat legkomolyabb értékű vázsza. Ahogy a maga szerénységével, fiatalságával és egészséges művészetével, minden tartózkodás és félelem nélkül a maga festői kultúráján elindulva, a maga formáit, erőteljes karakterét hangsúlyozza, abban a maga teremtette atmoszférában is annyi a szelíd, csendes, emberi és festői temperamentum, hogy e kép láttára, újból hinni kezdünk – mint már ah! annyiszor – új kultúrájú és talentumú festők jöttében. Sassy Attila (Aiglon) két temperája különös érzéseinek és gondolatainak rezonálása. Egy pillanatra Beardsleyre gondolunk, de elmélyedésben és keresésben inkább tán Franz Stuck hatására törekszik. Gulácsy Lajos új képe egész egyéniségének és harmonikus költőiségének legmegértőbb kifejezője. Széles, nagysávú színei félig éteresen, félig párásan borulnak misztikus zöldbe, barnába, s kitörni vágyó erejét szenvedélyesen odadobott faktúrájával éreztetik. Biró Mihály jellemző formájú, erőteljes rajzú montenegrói képét [...] Kosztolányi Kann Gyula jellemző formájú tájai, Mednyánszky László fokozott tűzű, pompázó intenzitású kárpáti képe, [...] Hatvany Ferencz női arcképe a portréban egyre tökéletesedő kifejezési lehetőségeire mutat.

Kázmér Ernő

(A Hét, 1918. márc. 18. XXIX. évf. 11. sz. 201–202.)

Körmendi-Frim Ervin kiállítása, a Fränkel féle szalonban (VI. Aradi utca 22.) nagy sikerrel találkozott. A képek iránt állandóan nagy az érdeklődés. Budapest székesfőváros és több kitűnő gyűjtő vásárolt a képek közül. A kiállítás keddig, e hónap 26-ig lesz nyitva.

(Magyar Hirlap, 1918. márc. 22. – 6.)

A tavaszi tárlat. Szencziácós röviden lehetne végezni ezzel a kellemetlen hulladékpiaccal: ilyen rossz még sose volt a Műcsarnok hivatalos felhajtása. Igen jó nevek is szerepelnek, persze egy Mednyánszky, egy Béli Vörös egészen gyatra akkor se tud lenni, ha éppen csak eladásra mutat be valamit műterme maradékából, [...] Szeretnék egypár tehetséges embert kimenteni a zsidvásárból. [...] Sok jó rajzkvalitás mutatkozik Schönberger agyonanalizált csoportarcképén [...] bánatos gyöngyházzsinek derengenek egy korán tönkrement nagy tehetség, Gulácsy Lajos olasz víziójáról. [...] Igen jó Medgyessy kis lovas figurája, [...]

–ml. [Márkus László]

(Alkotmány, 1918. márc. 23. – 10.)

Tavaszi kiállítás. [...] milyen is voltaképpen ez a kiállítás, jobb-e, rosszabb-e az előzőknél, röviden azt válaszolhatjuk: érdektelen. [...] a megélhetés küzdelmei magyarázzák azt a szegényletes megalkuvást is, amikor a művészek zöme nem művészetének, de a közönségnek dolgozik. [...]

Legsikerültebb része a kiállításnak a bejáratától balra eső két teremben van, [...] Itt van Mednyánszky László egy ifjúkori portrétanulmánnyal, egy tátrai képpel és egy háborús vonatkozású festménnyel. Az utóbbi kódos időben vonuló katonákat ábrázol s mozgásukban van valami megnyugvás, szinte érzékeltetve azt a filozófia magaslatot, melyről az aggastyánok korát elért művész az életre és minden hiábavalóságra letekint. Az élet keletkezésének és elmúlásának csak az összesség szempontjából van jelentősége, az egyes elvész benne. Az élet vihara pehely könnyűségével sodorja az egyént a békés munkálkodástól a legvészesebb pusztulásba, s a természet ereje éppoly leigázó az emberéhez képest, mint amilyen lenyűgöző fenséggel tekintenek alá a hegyóriások a lábuknál haladó emberkékre, katonákra. [...] Biró Mihály, a grafikus mindjobban kacérokodik a festőművészetével. „Szerb menekülők” című képe már igen kvalitásos munka, bár a tömegek ábrázolásánál itt is kifogásoljuk, amit plakátjainál: hogy az egyént a tömegnek olyannyira alárendeli, hogy már kis távolságból is folthatássá zsugorodik, aminek voltaképpen erőt kellene ábrázolnia. [...]

Radisics Elemér

(Budapesti Hirlap, 1918. márc. 23. – 3–4.)

Tavaszi tárlat. [...] *Mund* Hugó cigányleányt ábrázoló vászna színben és beállításban érdekes, *Gulácsy* Lajos kis képe irodalmi hangulatú álom, *Schönberger* Armand hármasképe pedig készségével hat meglepően igen erőteljes a plakátjairól ismert *Bíró* Mihály két tájképe, *Márton* Ferenc olajképe erős rajztudásról beszél. [...] Enyhe színei, finom rajza révén elismerésre méltó *Csont* Ferenc „Fürdő nők” című képe, amelyen a tájat tartjuk legsikerültebbnek. [...]

Török Gyula

(*Magyarország, 1918. márc. 23. – 3.*)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. *Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban.* [...] nem az a rendezés veleje, hogy a sorba akasztott képek sorba vannak számozva, [...] Amikor *Mednyánszky* közvetlen szomszédja *Knopp* Imre, szegény *Gulácsy* egy falon szerepel *Józsa* Károly! [...] Papír- és időhiány, nem túlságos lelkesedés, némi elkedvetlenedés következtében csak röviden hadd írjak le néhány nevet, [...] *Mednyánszky* egyre világosodó, levegősödő mai korszakának néhány poémája marad meg az emlékezetben [...] *Bíró* Mihály pár monumentális hatású harctéri tája, [...] *Mund* (nagyon megnézte *Greco*t és *Goyát*), [...] egy klasszikus kisplasztika *Medgyessy* Ferencről, [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság, 1918. márc. 23. – 5-6.*)

A tavaszi tárlat. Ha a Képzőművészeti Társulat háborúbeli kiállításainak eddig sok mindent megbocsátottunk is, most megnyíló tavaszi tárlatának minden hajdani átlag mögött maradt minőségét nehéz igazolni. A valóság az, hogy legjava művészeink nem vettek részt rajta, vagy csak jelentéktelen munkáikat küldték be rá. Úgy látszik, egyebüttl rendezett kiállításai külön erkölcsi és anyagi sikerrel jutalmazták őket. Ha ez így van, akkor a Múcsarnok jövőjét nagy veszedelem fenyegeti. De hogy így van, annak okai eléggé nyilvánvalók. Annak fő oka a féldilettantizmus és az iparszerűség elhatalmasodása kiállításain. Érthető, ha jó művésznek nincsen kedve a maga alkotásának hatását gyatra környezettel elrontania. [...]

Nagyon kevés a vigasztaló jelenség ennek a kiállításnak válogatatlan képhalmazában. *Schönberger* Armand hármasképe, *Mund* Hugó cigányleánya, két igen tehetséges fiatal művésznek sokat ígérő alkotása. [...] A szobrászok közül *Reményi* József érmeit és plakettjeit, *Medgyessy* Ferencnek érdekes (ha nem is teljesen sikerült kompozíciójú) bronz lovas-szobrát [...] említjük meg.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1918. márc. 23. – 9.*)

A tavaszi tárlat. A Szépművészeti Múzeum földszintjén holnap nyílik meg a Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlata. A kiállítás a legjobb akarattal sem nevezhető sikerültnek. [...] A háború óta a kiállítások anyaga rendszeresebben silány, és a Múcsarnok még azt a kevés kapcsolatot is elvesztette a magyar művészettel, ami megvolt a béke ideiben. Ez alkalommal alig akad egy-egy művészibb akarat, különben pedig tombol a dilettantizmus, mely még ezekben a termekben is szokatlan és megdöbbentő. Kiemelkedő képe sincs a kiállításnak, csak néhány festmény, mely jelzi mégis, hogy véletlenül itt művészek is vannak. *Mednyánszky* Lászlónak egy emberi tanulmányát és a „Kárpátokban” című vásznát említhetjük először, melynek embercsoportja megkapó. [...] Egy megtört, de színei lírájában szép festmény *Gulácsy* Lajost képviseli, a magyar művészetnek ezt a különcködő, de finom és érzékeny talentumát. Megható itt ez a kép egyedüliségében és eltemetett voltában, mintha az egész művészetpolitikáját jelezné a Múcsarnoknak, mely a hangosakat, a közönségeseket, a mindennapi giccsözőket favorizálja, de nem volt szeme, sem mentő karja a különállók, a tehetségesek számára. [...] *Sassy* Attilának két érdekes és felfogásában talán fordulatot is jelző temperáját, *Csont* Ferenc festményét, *Berán* Gyula rajzait emelhetjük ki még a képek szegényes

anyagából. [...] *Medgyessy* Ferencnek erőteljesen meggyűrt kis bronz lovas szobra igen szép tehetséget mutat. [...]

(Bgy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1918. márc. 23. – 9.)

Körmendi-Frim Ervin gyűjteményes kiállítása. A Fränkel-féle jó műkereskedésben láttuk ötven képét a nagy biztonságú, érdekes festőnek. A nevét régebben sűrűn hallottuk, ma már egyre ritkábban, pedig nem tartozik a kihívó vagy burzsoát rémítő festők közé. A kiállítás rendezője túl üzleti érdeken, diszkrétén, egyszerűen rendezte meg a múlt évtizedek párizsi művészetéért lelkesülő festő kiállítását, ki a múltak rajongását egyszerű és nyugalmas értékű képeiben tükrözteti vissza. Tájképei líraiak, decens színűek, közvetlen hatásúak és olvadó, halványzöld színei, elmosódó tónusokat kereső témái finom virtuozitásúak. Ha végignézzük Körmendi-Frim Ervin képeit, Cézanne tavasza után az ő fiatalsága méreteiben, vonalaiban, színeiben is inkább a festői realizmusból magát kiküzdő impresszionista, hű természetszemlélő eredményeit adja. Küzdelme nem meddő, ha néhol nem is teljesen felszabadult, mégis erős lendületű. Csendéleteit szeretjük a legjobban. Porcelánokat, selymeket, szőnyeget, hangszereket, gyümölcsöket a csendélet művészeti tökéletességű finom kidolgozásában. Itt látjuk és értékeliük folytonos és egyre tökéletesebbé váló festői kultúráját, a részleteiben is megnyilvánuló becsületes igyekezetet, amellyel pregnánsan fejez ki mindent, nem elképzelt, hanem leszűrten, valóságos környezetbe állítva, fényvel, világossággal és színhatással. Körmendi-Frim Ervint mindig erős szálak kötötték a francia pikúra legintenzívebb és legszebb jelentőségű művészeihez, s most kiállított képein is kerestük ennek a folytatását. De érdemül tudjuk be, hogy önkénytelenül is elfordult tőlük, ellentétes irányú, becsületes készségű művészetet csinál. Ha még nem is szakított egészen a Cézanne-i hagyományokkal, de már tudja azt, hogy bátran kivonhatja magát idegen hatások alól, mikor önmagából oly erőteljes és biztató elmélyedésű képeket is tud festeni, mint az „Interieur”, a „Terített asztal” és a „Lago Maggiore”. Ez a kis képe vonzó és kitűnő emlékezés a különös megvilágítású tájra, bátran le merjük írni, hogy a legrokonszenvesebb hangulattal telített, s éppen ezért hisszük, hogy Körmendi-Frim Ervin, ha tovább tanul és fejlődik, bizvást a ma művészévé emelkedhetik, mert megvan hozzá a készsége, biztató elmélyedése és tehetsége.

(*A Hét*, 1918. márc. 24. XXIX. évf. 12. sz. 186.)

Tavaszi tárlat. [...] fölötté komolytalan a Képzőművészeti Társulat idei kiállítása. [...] a tavaszi tárlat képe olyan, mintha e mindenfelől kiszorult tehetségtelen amatőrök befolyások és egyéb ajtónyitók segítségével helyeződött volna el. Ez az, amiért nem akarunk hosszan és komolyan beszélni erről a tárlatról [...]

(*Magyar Hírlap*, 1918. márc. 24. – 8.)

Tavaszi tárlat. Szomorú hírt kell közölnünk, amit pár sorban a napilapok is megemlítettek: A Szépművészeti Múzeumban megnyílt a Múcsarnok tavaszi tárlata.

A festők vásznakat állítottak ki. Elkéseredett küzdelem előzte meg a kiállítást, mert az volt a feladat, hogy ki tud nagyobb vásznat kiállítani. A festők a mai publikum műértését tartották szem előtt abban a hiszemben, hogy minél nagyobb a vászon, annál több pénzt lehet érte kérni.

A tavaszi kiállításon vannak szalvéta nagyságú vásznak. Több párnahaj és paplanhuzat is szerepel vastag arany keretben. De nem ritkaság az ágylepedő nagyságú vászon sem.

Egy ilyen vászon előtt megállt egy úriasszony (gellérthegyi Schwarcz Jánosné) és odasúgta – férjének:

– Te, ezt megvesszük!

– Ugyan kérlek – szólt a férj szemrehányóan – nem képezed talán, hogy ezt felakasztjuk a falra.

– Óh nem – felelte az asszony – hanem Kovaldnál átfestetem és egy szép nyári ruhát csináltatok belőle.

A Múcsarnok tavaszi tárlatán egy mozgósínház tulajdonosa is megjelent. Az illető milliókat keresett mostanában. Ő is vett egy nagy vásznat, mint halljuk. Mozilepedőnek fogja használni a mozijában.

Jók voltak még: Kató Kálmán, Feiks Jenő, Kölber Dezső, Edvi-Illes, Kacziány, Glatz és Mannheimer.

(*Vágóhid, 1918. márc. 27. I. évf. 1. sz. 3.*)

A Múcsarnok tavaszi tárlata. [...] *Schönberger* Armand hármasképe: „Feleségem, gyermekem és én” a tárlat legkomolyabb értékű vászna. Ahogy a maga szerénységével, fiatalásával és egészséges művészetével minden tartózkodás és félelem nélkül a maga festői kultúráján elindulva a maga formáit, erőteljes karakterét hangsúlyozza, abban a maga teremtette atmoszférában is annyi a szelíd, csendes, emberi és festői temperamentum, hogy e kép láttára újból hinni kezdünk – mint már annyiszor – új kultúrájú és talentumú festők jöttében. *Sassy* Attila (Aiglon) két temperája különös érzéseinek és gondolatainak rezonálása. Egy pillanatra *Beardsley*-re gondolunk, de elmélyedésében és keresésében inkább tán *Franz Stuck* hatására törekszik. *Gulácsy* Lajos új képe egész egyéniségének és harmonikus költőiségének legmegérettőbb kifejezője. Széles, nagysávú színei félig éteresen, félig párásan borulnak misztikus zöldbe, barnába, s kitörni vágyó erejét szenvedélyesen odadobott faktúrájával éreztetik. *Biró* Mihály jellemző formájú, erőteljes rajzú montenegrói képét [...] kell még kiemelnünk [...] Az utolsó teremben rajzok, pasztellek, vízfestmények között *Kornai* József szép rokokó csendéletét, [...] láttuk meg a nagy szibvásár közepette, míg a szoborcarnokban *Csorba* Géza szűkszavú, de erős kezű, komoly márványa állított meg bennünket. Ám az igazat megvallva mi azokat a képeket szeretnénk egyszer már újra összegyűjtve látni, amelyeket a Múcsarnok visszautasít. Egy-kettőt láttunk ezekből a refüzióktól, láttunk néhány szobrot is, és most, hogy a „legitim” tárlatot is végignéztük, mosolyognunk kell azon: milyen összetartóak a „szabad művészek” és a „független művészek” olyankor, amikor az értéket hozó festők bőréről van szó.

Kázmér Ernő

(*A Hét, 1918. márc. 31. XXIX. évf. 13. sz. 201–202.*)

Tavaszi tárlat. [...] Báró *Mednyánszky* Lászlónak egyetlen tájképe is oly jó, hogy nem árt neki semminémű környezet. A kárpáti harcok idejéből való komor, fájdalmas, borongós hangulat, a természet elemeinek nyelvébe áttett háborús nyomorúság. [...]

(*Vasárnapi Ujság, 1918. márc. 31. 65. évf. 13. sz. 199.*)

Múcsarnok. Hogy miért volt ismét túlságosa engedékeny a kiállítás zsűrije az amatőrökkel és piacra dolgozó festőiparosokkal és miért utasított vissza több nagyon tehetséges fiatal művész munkáit, e fájdalmas kérdés feszegetését mellőzzük, csak annak megállapítására szorítkozunk, hogy a kiállítás anyaga átlagban siralmasan silány. [...] *Benczúr* Gyula kemény, merev Tisza-arc képe sem nevezhető nagyszabású munkának. [...] a hideg, unott arcoknál közvetlenebb, őszintébb egy ismeretlen festő: *Kóródy Ferentz* Márta képe (Öregasszony). Friss színek, tömör szerkezet, igazán jól megfestett vászon. [...] *Medgyessy* Ferenc kis lovas szobra monumentális érzéssel áthatott, jelentős bronz, a kiállítás legerősebb plasztikai darabja. Kissé nyugtalan a klasszikus tanagrakra emlékeztető zömök ló és lovasa, de a formák markánsak, erőteljesek és az egybevonás, leegyszerűsítés kiváló módon sikerült. Mindenesetre komoly munka és e nagytehetségű művész fejlődési menetének jelentős állomása. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat, 1918. ápr. 1. XI. évf. 7. sz. 615–616.*)

Karlovsky, Mednyánszky, Szlányi. [...] műteremkiállítást rendeztek. [...] Mednyánszky-nak nagyon érdekes „Ülő alak” című tanulmánya. Két rendkívül jellemző vázlata is van; a nagyközönség talán tévovázva fog megállni előttük, mégis szerencsés ötlet volt ezeket is kiállítani, mert ezzel meg van adva a módja, hogy a közönségnek kevésbé tehetős része is birtokába jusson ismert nevű művészek jellemző dolgainak. [...]

(*Budapesti Hírlap, 1918. ápr. 12. – 9.*)

Gergely Sándor szobrai. Egy alföldi nagy városban, szerény kis szobában, magunkba feledt, kissé idegen elcsodálkozással láttunk néhány kis agyagfigurát és egy márvány-portrét. Az agyagok nyújtózkodó, nyugtalan s ideges mozgású testjei, a márvány tömör és formájában is plasztikusan egységes klasszicitása tudatos és kifejezéseiben is nemes értelmű, kitisztult művészt reveláltak, akiről csak annyit tudtunk meg, hogy katona, negyedik éve a fronton küzd s a háború kergette haza Brüsszel és Drezda után Münchenből, ahol nagy szobrászoknál dolgozott. *Gergely* Sándor a neve, s nevéhez ma még nem fűződik semmi, pedig az új ember karakterisztikusan impresszionista szobrász, ennek a hatásos tendenciájú plasztikának minden divatos és értéktelen szemfényvesztése nélkül. Szobrász s minden művészi megnyilatkozása szobrászi – kár lenne, ha fölöttese nem vennék észre s akaratlanul is letörnék benne a buzgalmat, a becsvágyat, a művészetet, akkor, amikor már úgyis eleget szenvedett.

(*A Hét, 1918. ápr. 21. XXIX. évf. 16. sz. 249–250.*)

Az én rovatom. [...] **A magyar festészet tragédiája.** A „művészettörténetem följegyezte, hogy a magyar festőművészet a háborús években, hallatlanul föllendült. Akik váratlanul meggazdagodtak, sürgős lakásberendező gondjukkal fokozottabb munkálkodásra ösztönözték a képgyárosokat és valóban, sosem füstöttek hazánkban annyi csendéletképet, mint amikor négy fronton zengett egyszerre a harc. Valaminthogy mindnyájunk öröme ismét megjelentek a genre-képekben a fehérszőrű angora-cicák is, amelyek a zenélő óra talapzatán játszadoznak a pamutgombolyaggal. Sőt a nagy kereslet folytán a képek ára is fölment. Egy füstött sonkás csendélet már majdnem olyan drága volt, mint egy igazi.

De most egyszerre fölajdul a panasz, hogy a vevők váratlanul elmaradtak. A vásárnak vége.

Talán elszegényedtek hirtelen a háborús gazdagok? Nem. A háborús gazdagok még egyre gazdagodnak? Vagy talán a festők gyártanak most művészibb képeket? Nem. A festők most is olyan kifogástalan vásári holmit festenek, mint azelőtt. Miért nem veszik hát most a képeket?

A magyarázat egyszerű. Lakáshiány van, a meglévő lakásokban már egy garasnyi hely sincs a falon képek számára, új lakások pedig nincsenek.

Ha a kormányban annyira volna érzék a képzőművészet érdekei iránt, mint amennyire a festők panaszaiból tudjuk, akkor most sürgős akciót indítana, a lakáshiány megszüntetésére. Építtetne gyorsan egy csomó lakást, hogy legyen hova akasztatni a képeket.

Sajnos, erre most kilátás nincsen. Tehát a másik módszert kell elővenni. Fessék a festők a képeiket valami ravasz kémiai összetételű festékekkel, amely – mondjuk, tíz év alatt – magától elszíntelenedik. Ez a festőknek is jót tesz majd és a mai képeknek is. [...]

Nagy Endre

(*Érdekes Újság, 1918. ápr. 25. VI. évf. 17. sz. 18.*)

Az Ernst-múzeum csoportkiállítása. Nagy örömmel és megnyugvással szemlélhetjük egy fiatal magyar művészgeneráció kivirágzását és köszönjük az Ernst-múzeum vezetőségének, aki kiállításában plasztikusan mutatja be ezeket a tehetséges fiatalokat. A holnap megnyíló csoportkiállításon egy egészen új ember is szerepel: *Jobbágyi Gaiger* Miklós, aki a Ferenczy iskolájának hivatott folytatójaként [...] Igen örvendetes az *Orbán* Dezső haladása, aki egyre inkább közeledik valamely elméleti formatanulmányozás felől a tiszta festőiséghez, melyben az

elméleti kísérletezések eredményei, mint öntudatos vonalritmika és mint a kompozíció kulturált finomsága a többi festői kvalitások között helyezkednek el. [...]

(–ml.) [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. máj. 12. – 13.*)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Négy fiatal festőművész és egy szobrász-iparművész alkotásait mutatja be az Ernst-múzeum. *Orbán Dezső* a maga útján a meglátásait egyszerű formákban hozza elének. Nem analizál, színei nyersek, s úgy látszik a kis térfogásokhoz van nagy ereje. Erre mutat, hogy a kis terjedelmű képei sokkal közelebb hozzák művészetét a nézőhöz. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest, 1918. máj. 12. – 8.*)

Csoportkiállítás. [...] ismét a fiataloké a szó. Mégpedig elsősorban *Czencz Jánosé*. [...] *Orbán Dezső* a harmadik a társaságban, egyéniségének túlságos érvényesítésével oldja meg tájképeiben a kiválasztott problémákat. Természet-interpretációja éppen ezért egyhangúvá válik, amit fokoz még, hogy egyébként tüzes színskáláját igen szűk határok közé szorítja. Csendéletei kvalitásosak. [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1918. máj. 12. – 11.*)

Csoportkiállítás. Az Ernst-múzeum ma megnyílt csoportkiállítása kissé az epigonság vagy nyájasabban szólva a tanítványság jegyében folyik le. Az egyetlen *Orbán Dezsőt* kivéve, mindegyik kiállító művész képei mögött ott lebeg egy valakinek, értékes és jelentékeny mesternek a szelleme, [...] *Orbán Dezső*, aki kivétel ezek között, értékesen és érdekesen futja a maga evolúciójának útját. A Nyolcaktól való indulása óta egy kollektív kiállításán adta fejlődésének újabb állomását, összefoglaló természetlátással, kevesebb analízissel keresve főleg hatásos tájképekkel domináns formákat. Mai új állomása logikusan és következetesen innen már jóformán a teljes naturalizmusba hajlik át, megtartván azonban előbbi jó értékeit, színek boncolgatása helyett a hangsúlyos formák megkeresését. A „Szentendre-i hegyek” című nagy képe s „Egy borús reggel a Dunán” adják legteljesebben új megérkezésének kvalitásait. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap, 1918. máj. 12. – 11.*)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. Az Ernst-múzeum új kiállításán úgyszólván egytől egyig fiatal emberek mutatkoznak be. Valamennyien az ifjabb festőnemzedék tagjai, valamennyien egy-egy jeles mester hatása alatt állanak, de ezt nem rovásukra említjük fel, mert a különböző benyomások mellett határozott értéket, becsületes törekvést és fejlődést mutatnak egyenként is. A legeredetibb közülük *Orbán Dezső*, aki egyébként sokszor szerepelt a hazai kiállításokon az utóbbi tíz esztendőben. Most kiállított képei a fejlődési vonal előnyös pontján állanak. Még mindig a tájkép igazi szerelme: a fekete-zöld erdős magyar hegyeket festi a régi komorsággal, de színei nyereségét, zordon zavartságát hiába keressük. Szép harmóniába, nemes tájlátásba olvadt fel vadsága, kiforrottsága pedig egy másik Duna-menti képén egyenesen meglepő. [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(*Magyarország, 1918. máj. 12. – 12.*)

Négy fiatal piktor [...] *Orbán Dezső* a legkülönösebb, [...] *Orbán* furcsa dadogó színbeszéde fog meg elsősorban tájképein, amelyeken a modern törekvések eredményezte világos, fátyolos-

kék levegőt és osztatlan egyéb hangos színeket egészen egyénien párosítja az ó bitum és aszfalt lokál- és enteriőr-tónusaival, ezzel bizonyos grafikusán egy síkba helyeződést eredményezve. Primitiveskedő csendéletei is figyelemre méltóak. [...]

Kgy. [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1918. máj 12. – 6.)

Öt művész kiállítása. [...] Czencz János a tárlat főszereplője, a műcsarnoki kiállításokon is már igen jóhangzású nevet vívott ki [...] Negyedik festő-szereplője a kiállításnak *Orbán* Dezső, aki már kollektív kiállítást is rendezett, s így művészi fejlődését annál inkább ismerjük. Eleinte az ultra-lilák s a kontúros piktúra vizein evezett – hogy lassan áttérjen a naturalizmushoz, melyet most buzgón kultivál. Csendéletei és tájképei egyre nyugodtabbak és szebbek lesznek, így például a szobrokkal élénkített csendélete egészen klasszikus hatású, „Borús reggel a Dunán” c. tájképe pedig csodálatos igazságával egyike a tárlat legszebb képeinek. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hírlap, 1918. máj. 12. – 5–6.)

Fiatal művészek az Ernst-múzeumban. [...] *Orbán* Dezső művészetét lehiggadva, megnyugodva látjuk viszont. *Orbán* szerencsésen válogatja meg motívumait és kivált szerencsés kézzel aknázza ki az erdők mély zöldjének ezer változatát. Csak éppen a tiszta felépítés felé törekedve néha kissé tematikusokká lesznek tájai. Az *Orbán*-képek közül leginkább a friss ecsettel és friss temperamentummal festett „Tavaszi”-t szeretjük, ahol a napfényt analizálja *Orbán* és nem az árnyék hatást a színekre. [...]

(Pesti Napló 1918. máj. 12. – 8.)

Fiatal művészek az Ernst-múzeumban. Csak dicsérni tudjuk az Ernst-múzeum vezetőit azért, hogy újabban a bizonytalanabb neveknek, a kevésbé ismert és elismert fiataloknak is helyet juttatnak kiállításaikon. *Orbán* Dezső a kiállítás résztvevői közül talán legrégebben viaskodik az érvényesülésért. Ideje biztosan el fog érkezni, mert tehetsége kiállításról kiállításra szépen fejlődik. Legutóbbi gyűjteményes kiállítása óta (a Könyves Kálmánban) színérzékenysége örvendetes finomodását mutatják újabb munkái. Immár nem csupán a vegyítetlen színek ellentétei érdeklik, hanem a finom színátmenetek is. Színkálája így változatosabb, képei érdekesebbek. Új evolúciójának legszebb példája a 15. és 16. számú tájképe. Új motívum *Orbán* művészetében mind a kettőn a háttér finom tónusossága. Czencz János már a tónusos festésen kezdte. Míg *Orbán*t színeinek, különösen zöldjének ereje jellemzi, Czencz művésze színeinek virtuózi vegyítésében és gyöngéd hatásukban van. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az Újság, 1918. máj. 12. – 10.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Az Ernst-múzeum öt művész csoportos kiállításával zárja le idei szezonját. [...] *Orbán* Dezső hat legközvetlenebbül a kiállítók között. Tavalyi kiállításán (Könyves Kálmánnál) már megmutatta, hogy felhagyott a problematikus formakerepesséssel és iránya mindinkább visszatér a természethez. Ma ennek az átmeneti állapotnak nincsenek még zavaró jelenségei. Megtalálta őszinteségét. Főként tájképein kedveljük ezt, ahol egyszerűen leszögezve adja a természetből vett motívumait. Csendéletei jobban megdolgozottabbak és kiszámított forma-ritmikájuk hatásos – de hidegebbek. Tájképei reprezentálják mégis tiszta szemlélődését, melyeken érzi, hogy meddig vezet ereje s hol kezdődnek számára a veszedelmek útjai, amelyeket – mint nem az ő számára valókat – elhagyott. [...]

(Böloni György)

(Világ, 1918. máj. 12. – 11.)

Csoportkiállítás. Hetedik csoportkiállításában öt fiatal művész dolgait mutatja be az Ernst-múzeum. [...] Legérdekesebb és kész eredményeket ad *Orbán* Dezső, aki meglepően fejlődik. Már nem tétovázó, tónusai nem zavarosak többé és csupa frissesség, és erő duzzad zöld színeiben. Szereti a „rálátásos” tájakat, a haragos zöld színek telítettségét, a párásan csillogó dunai levegőt és valami különös-boldog művészi hevülettel adja magát az érzéseiben, értékeiben és hibáiban egyaránt. Ösztönös, becsületes és törekvő művész. [...]

i. e. [Iván Ede]

(*Népszava*, 1918. máj. 16. – 8.)

Hollósy Simon sorsa. Hollósy Simon elmenése a legfurcsább gondolatokra készlet és jogosít, mert hogy ez már megint egy átkozottan magyar és tragikus távozás. Úgye hogy a magunk gusztusa és rejtett ravaszsága szerint valamikor fölszabadítottuk a jobbágyokat s a jobbágyság mégis megmaradt? Szegény úri és művész Hollósy Simon egy ilyen magyarul fölszabadult valaki volt, aki nem tudta mit kezdjen a szabadságával. Egy képére nagyon emlékszem, ahol sokaságos figurával dolgozik gyönyörű színben, de bizony ezek a figurák alig látják s találják meg egymást. Úgy képzelem, hogy Hollósy Simon ilyenféle képekkel akart örülni az ő fölszabadultságának, holott mestere volt a rajznak.

Robusztus, nagy magyar piktor, akire szinte rákényszerít irodalmiságomban a Vajda Jánosra mutató, mert ijesztően hasonló sorsúak. Egy anekdotát tudok róla, megtörtént, nem történt, mindegy, de több az igazságnál. Mindenki menekült már azon a vidéken, ahol ő festett: betörték az oroszok. Már majdnem nyakon csípte egy kozák, mikor egyetlen félig megcsinált vásznával, fejét csóválva ő is elballagott. A „Rákóczi-induló” lehetett ez a megmentett vászondarab vagy valami több?

Magyar és alkotásra hívott zseni volt és nagyszerű pedagógus: ezt is lehetne néhány klaszszikus példával magyarázni. Ezt a furcsa, bánatos nagyságát a kiemelkedő magyar géniusznak, ki oltári szentségétől majdnem megfosztva él mégis s örül, hogy új életeknek, új művészegényiségeknek szolgálhat. Nem hiszem egy percre, hogy ne fájlalta volna a legönösebb, legművészeibb dicsőséget, de azt se, hogy nem valósággal művészet volt neki a tanítás.

Még öreg sasnak se mondhatom, mert nem volt öreg, csak éppen a nagyon magasat nem tudta beszámolni. Élete nem volt terméketlen s hogy brutálisan végezzek vele, mint az élet: most lesznek csak igazán kelendők a Hollósy-képek.

Ady Endre

(*Nyugat*, 1918. máj. 16. XI. évf. 10. sz. 890.)

Az Ernst-múzeum csoportos kiállítása. E kiállításon résztvevő művészek munkáit szezonvégi anyagnak minősítették e múzeum kiállítás-rendezői. [...] A csoport negyedik tagja *Orbán* Dezső különbsort érdemelt volna, mint a szezonvégi szereplés. Tavalyi kiállítása óta erősen lehiggadt. Tájképei pozitívebbek, a szerkezeti rész megoldottabb, mint annak előtte. Annakidején a Nyolcak csoportjának tagja volt. Mostani elszigeteltségében, új áramlások hatásaitól menten erejét arra koncentráta, hogy szakadatlan munkában mélyítse azokat a megkezdéseket, amelyek pályája elején foglalkoztatták. E kimélyítés közepette egyre többet elvetett mindabból, amit annakidején megoldásra váró problémának vélt. Művészeite tisztultabb, őszintébb, melegebb, de vesztett gazdagságából. Az emberi testet kikapcsolta érdeklődésének köréből, ami azt jelenti, hogy halasztást engedélyezett önmagának, a forma és mozgás feladatainak megoldását illetően. E kikapcsolás semmiképp sem válik előnyére oly művészeknek, aki a komoly étékelés igényével lép a közönség elé, mint *Orbán* Dezső. De leszámítva e bizonyára időleges hiányosságot, képei nobiles ízlésű, jól megalapozott tudással felfegyverzett, továbbhaladásra, elmélkedésre alkalmas, becsületes törekvésű művészt reprezentálnak.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. máj. 16. XI. évf. 10. sz. 898–899.)

A Nemzeti Szalon tavaszi kiállítása. Fáradt és unottan közepszerű képek öt terem falain. Senki sem tehet erről. Amit ebben a művészetgyilkos mai életben művészek mégis meg tudnak menteni, azt inkább egyéni kollekciókban mutatják be s az ilyen közös vásárra csak a közömbös közepszer és a jobb emberek hosszú gondoktól meddő hétköznapiainak dokumentuma kerül. [...] Egy pillanatra megállít *Spangher* ideges és kemény formaritmikájú gipszképmása.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1918. máj. 19. – 15.)

Kollektívek. Az Ernst-Múzeum ötöt vonultat fel. Ezek a fiatalok. A vorschiftos fiatalok. A papa kedvencei. Az egyik azért fiatal, mert Csók Istvánt, a másik azért, mert Ferenczyt utánozza. [...] más szelek fújdognak már most, nem olyanok, amelyek a *Czencz* Jánosoknak és *Jobbágyi Gaiger* Miklósoknak kedveznek. Igazságot, életerős egyéni törekvést akarunk, nem pedig könnyű fajsúlyú sablonokat és színrecepteket, amelyek a porcelánizálás Lipótváros hajlamának és árfolyamának megfelelnek. – Mintha *Orbán* Dezső tudná már ezt máris. Csakhogy mielőtt odajutna, ahova jól titkolt hajlama vonzza, még tart egy állomást a félúton; magán tartja még a nyolcasoknak legalább egy átlátszó fátlyból készült uniformisát. Mert hiszen, hogy az is egyenruha volt, na hát ahhoz már azt hisszük, szó sem fér. Nekünk bizony ezek a jó fiúk nem még, hanem máris nagyon fiatalok. De hát a vevőkre is kell számítani, mondják ők [...]

[Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1918. máj. 19. XXIX. évf. 20. sz. 314.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. Semmi szenzáció, semmi meglepetés, semmi újság, de egy jó, tisztességes, nívós átlag. Kétszáz többé-kevésbé művészi kép [...] Ami mégis legelőször megragad és legtovább fogva tart, az *Katona* Nándor 101. számú hegyi tája [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1918. máj. 19. – 7.)

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata. A Nemzeti Szalon külön tárlatainak – télinek és tavaszinak – jogosultságát és igazi értelmét az adná meg, ha mást mutatnának, más művészeket, vagy legalább ugyanazoknak a művészeknek másféle törekvéseit, mint a Múcsarnok tárlatai. Így azonban a Nemzeti Szalon csak amolyan fiókhelyisége a Múcsarnoknak, ahova a jó művészek többnyire jelentéktelenebb munkáikat küldik el, egyebekben pedig a Nemzeti Szalon saját külön dilettánsaival osztoznak meg a helyen. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1918. máj. 19. – 15.)

Képzőművészeti Szemle. [...] Az Ernst-Múzeum is még egy csoportkiállítás keretében zárja – reméljük – az évadot. [...] *Orbán* Dezső a „nyolcasok” közül indult művészi útjára. Hogy ott is csak utánzó volt, mutatja, hogy megint más csapásra tért. Most naturalisztikusan próbál festeni. Persze nagy baj az, hogy sem a legvadabb, sem a legracionálisabb irányzat nem ad senkinek kölcsön tehetséget. [...]

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra*, 1918. máj. 20. VI. évf. 10. sz. 462–463.)

A sajtóhadiszállás kiállítása. [...] A művészcsoport tagjai a legritkább esetekben voltak aktív részesei a háborúnak, nem is igen engedték őket az első vonalakba, [...] Működésüket a front mögötti élet kontemplatív megfigyelésére korlátozták, [...] Az allegorikus témájú képek között érdekes összehasonlításra ad alkalmat *Maróti* Gézának „Tirol” című nagy olajfestménye és *Mednyánszky* László bárónak „Szerbiában” című tanulmánya. Az előbbinek erőltetett szim-

bolikus megoldásával szemben Mednyánszky László két alakkal drámai erővel és virtuóz kifejezőképességgel érzékíti meg a tönkrejutott nemzet tragikumát, mérhetetlen fájdalmát. Utóbbi egész sorát állítja ki pompás megfigyelésről tanuskodó tanulmányainak. [...] *Bató Józsefnek* olajfestményeinél jobban szeretjük tartalmas grafikai munkáit és ügyes akvarelljeit. *Vaszary János* „Temetés az Uz völgyében” című rajza egyszerűségében is messze kimagaslik a környező képek közül. Ötletesek és frissek *Márton Ferenc* pasztellrajzai, [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1918. máj. 26. – 10–11.)

A sajtóhadiszállás kiállítása. Második kiállítását rendezi a sajtóhadiszállás művészcsoportja Budapesten, [...] szívesen állapítjuk meg, hogy nivóban tekintélyesen emelkedett az első bemutatkozás óta. [...] Olcsó panteizmus helyett gyakran komoly lírát kapunk s megérezését a nagy tragikumnak, amely e rémes dolgok mögött van. [...]

A magyar csoportnak és egyben az egész kiállításnak szenzációja *Mednyánszky*, akinek nagy kollekciója már valamiképpen közel jár ahhoz, amit a háború utánra vártunk. Képeiben egy nagyérzésű ember és nagy művész egyesülnek, [...] csak magán a piktúrán át, kínálkozó novellizmusok nélkül [...] *Körmendi-Frim* repülőteri képe és *Márffy Ödön* stílusos tájképe, [...] *Vaszary* egy kis képe nemes értékek. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1918. máj. 26. – 8.)

A sajtóhadiszállás műkiállítása. A Szépművészeti Múzeum földszinti termeiben, ahol a Képzőművészeti Társulat kiállításai szoktak a háború óta szorongani, képtárlatot rendezett a sajtóhadiszállás magyar és osztrák művészek képeiből és szobraiból. [...] Hogy még a háborúban, szörnyűségek, a retentő felfordulások között is megőrizheti az igazi művész fölényét és nyugalmát, azt ragyogóan bizonyítja *Mednyánszky* László báró néhány képe. Ezek a vásznanon a harcterek tájképei és egyes jelenetei váltakoznak, de olyan összefoglaló erő, egy nagy művésznek oly hatalmas átérzése hatja át valamennyit, hogy egy pillanatra sem gondolunk panorámára vagy arra, hogy mindez megrendelésre született volna. Habár tisztán a festő eszközeivel szól hozzánk *Mednyánszky*, mégis tökéletesen meg tudja értetni a komor vagy borús tájak lelkét és e tájakon küzdő, szenvedő emberek egész sorsát. Az ősz művészt, aki az egész kiállítás fölött hasonlíthatatlan magasságban áll, csak a legnagyobb elismeréssel üdvözölhetjük ismét. [...] Őszintén sajnáljuk, hogy a kiállításon szereplő két jeles magyar művész, *Vaszary* János és *Rippl-Rónai* József csak egy-egy képet állított ki. [...] A magyarok általában bizonyos fölényben vannak. Örömmel láttuk *Körmendi-Frim* Ervin üde tájait, *Márffy* bátor rajzú és színmegoldású olasz képét, *Bató* József néhány ügyes vázlatát [...]

(*Magyarország*, 1918. máj. 26. – 12.)

A Nemzeti Szalon kiállítása. [...] Külön meglepetéssel szolgál *Jaschik* Álmos tanár kis gyűjteménye. Meseillusztrációk, de legjavából. Finom rajzos munka mindegyik lapja, tele a legszébb ornamentikával. [...] Két fiatal művésznőről, *Korb* Erzsiről és *Gráber* Margitról külön meg kell emlékeznünk. Mindkettő komoly törekvéssel és nagy szeretettel mélyed el ma még stúdiomos föladatok megoldásában. Nem igyekeznek többet „kihozni”, mint amennyire készségük, tudásuk ma még képessé teszi őket, de érezzük, hogy jelentős eredményeket fognak rövidesen fölmutatni. Nem modorosak és nem merülnek el a technikázás könnyen elsajátítható fogásaiban, és amit tudnak, azt egységesen is adják. *Korb* Erzsi női aktja meglepő fejlődést mutat. [...]

i. e. [Iván Ede]

(*Népszava*, 1918. máj. 26. – 9.)

A sajtóhadiszállás kiállítása a Szépművészeti Múzeumban. Meglepő ebben a kiállításban, hogy nincsen egyetlen rossz vagy dilettáns munka sem a falakon és a szoborállványokon. Nincsen giccs, eltűnt a protekció, mert megrostálták magát a harctéri művészcsoportot, de megrostálták a kiállításra beküldött anyagot is (több mint száz képet utasítva vissza). [...] monumentálisan emelkedik ki nagy *Mednyánszky* egy tucatnyi vászna. Könnyes meghatótsággal, kalaplevéve szabad csak végignézni a legnagyobb élő magyar piktor remekeit, amelyek közül talán a „Galíciai falu 1915-ben” a legkülönb. Általában a magyar művészek vannak túlsúlyban az osztrákok fölött, ami az értéket illeti. *Vaszary* János néhány vázlata például többet jelent akárhány kidolgozott germán alaposságú tanulmány vagy kompozíció unalmasságánál; de itt van a mindig érdekes *Rippl-Rónai* néhány harctéri impresszióval; [...] a rendezést pedig *Maróti* tanár, *Medgyaszay* építész, *Vaszary* és *Schattenstein* festőművészek végezték.

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1918. máj. 26. – 7.)

Két kiállítás. [...] Az Ernst-múzeum, mely rendszerint csak régi, ismert művészek erkölcsi, főleg pedig anyagi szempontból biztos sikert ígérő kiállításainak szokott helyet adni, most öt fiatalabb művész gyűjteményét mutatja. [...] *Orbán* Dezsőt megerősödve, kiforrvan látjuk viszont. [...] *Orbán* már megtalálta önmagát. Az ultramodern „Nyolcak” egykori tagja lehiggadt, kiforrt, a tiszta naturalizmusra helyezkedett. Szereti a természetet a maga dús, buja pompájában. Tájékepein legszívesebben a sűrű, mély sötétzöld lombokat festi nyugodt, biztos, széles ecsetkezeléssel. [...]

Bende János

(*Ország-Világ*, 1918. máj. 26. XXXIX. évf. 22. sz. 262.)

Hadikiállítás a Szépművészeti Múzeumban. A modern háborúban nincsen többé pátosz, romantika és drámaiság. A lövészárókélet és a háborús technika gépezet alig alkalmasak a művészi fantázia ingerlésére és táplálására. [...] a sajtóhadiszállásra többnyire katonai minőségük viszi festőket, nem művészi érdeklődésük. Ilyenformán csak mérsékelt várakozásokkal és mérsékelt igényekkel szabad belépni a sajtóhadiszállás kiállítására. [...]

Mednyánszky László többnyire a csendes folyópartok és a sziklás hegyi tájak alkonyát festi a fronton is. A „Fogolytábor” szintén csak egy havas téli vidék, a fehér és a szürke halk, de hatalmas szímfóniája. *Rippl-Rónai* József és *Vaszary* János is leadják névjegyüket a kiállításra. A fiatal magyarok közül *Basch* Andort és *Bató* Józsefet kell említenünk. [...] *Bató* most is nagy, dekoratív foltokká tagolja képeinek felületét, de ez a dekoratív színrendezés nem állja útját többé a képek szilárd felépítésének s a tónusok érvényesülésének. *Bató* színskálája is frissebb, erőteljesebb, mint azelőtt. [...] *Márfy* Ödön a sajtóhadiszálláson is hű maradt művészi meggyőződéséhez és keményen hangsúlyozza a konstrukciót, a Wippach-völgyben festett tájképén. [...]

Feleky Géza

(*Pesti Napló*, 1918. máj. 26. – 9.)

A sajtóhadiszállás kiállítása. *Magyar és osztrák művészek.* [...] Világos, hogy hozzáértő válogatással nem lehetetlen műveik közül egy-egy sikerült kiállításra valót összegyűjteni. Ennél azonban többet is lehetne tenni: változatosabbá a kiállításokat azzal, hogy ne mindig ugyanazokat a művészeket szerepeltessék rajtuk. A fiatalokra gondolunk, kik erről a kiállításról is hiányoznak, pedig értékes tehetségű nem egy van köztük, sőt olyanfajta eredeti egyéniség is, amilyen ezen a kiállításra egy sem. [...] *Vaszary* János, ki az előző kiállításoknak díszé és büszkesége volt, már csak morzsákkal jelent meg. Tőle, hihetőleg nemsokára, egyebet látunk majd. A sok jó minőségű többi festő közül néhány név: [...] *Körmendi-Frim* Ervin tájképei, [...] *Márfy* Ödön Wippach-völgyi tája, [...] Nem utolsó tényezői a kiállítás kedvező hatásának azok

a kellemes és izléses enteriőrök sem, melyekké *Maróti Géza* és *Medgyaszay István* változtatták a múzeum nagy csarnokát egyszerű eszközökkel.

Elek Artúr

(Az *Újság*, 1918. máj. 26. – 10–11.)

A sajtóhadiszállás festői. Másodízben mutatkoznak be együttesen a sajtóhadiszállás festői és szobrászai, osztrákok és magyarok vegyesen s e második kiállítást a magyar piktúra jelentékeny napjává avatja *Mednyánszky László* báró kollekciója, mely messze fölötte a kiállítás egyébként nagyon tisztas színűjének, a nagy művész igazi élményein át mutatja meg nekünk, hogy iskolai, történelmi és harci piktúrán túl mit lehet és mit szabad csak a művészet formanyelvén e világok omlásából közvetíteni. Itt nem témák, véres ütközetek megmerevített pillanatai, torzult arcok olcsó pátozsa beszél, hanem színek és formák szépsége, amely mélyebben érint és erősebb hatásokat vált ki, mint bármely tragikussá stilizált gesztus. Egy tavaszi hóolvadás színessége a maga gyér és nem jelentékeny emberfiguráival, mind a tragikumból mérhetetlenül sokat ad – és mindenképpől piktúrát, igazi művészetet. [...] A magyarok főleg frissességükkel tűnnek ki, szokott és ismert értékeiket adva. Újabb ember *Bató József*, aki most több képen mutatja egyéni és nem sablonos törekvéseit. *Rippl-Rónai* portréja, *Basch Andor* néhány erősen színes vázlata, *Márffy* erősen stilizált tájképe, *Vaszary* két kisebb képe, *Körmendi-Frim Ervin* „Repülő”-je, *Vesztróczy* tengeri képei, *Zádor*, *Vadász* és *Maróti* grafikai dolgai a magyar művészet megbecsülendő reprezentánsai. A szobrászaink közül *Körmendi-Frim Jenő*, *Sidló* és *Kisfaludi Strobl* szerepelnek egy-egy művészi szempontból is értékes darabbal.

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1918. máj. 26. – 12.)

Krónika. [...] Az Ernst-Múzeumban január 6-án nyílt meg báró Hatvany Ferenc és báró Hatvany Lajosné Winsloe Christa műveiből rendezett gyűjteményes kiállítás. Hatvany Ferenc, ugyancsak az Ernst-Múzeumban éveken keresztül mutatkozott be termeket megtöltő anyaggal. A műértők figyelmét egy csapásra magára vonta, már akkor is feltűnt modern francia mestereken (impresszionistákon) nevelődött kultúrájával. Hatvanyban oly festőt ismerhetett meg a közönség, aki szigorú diszciplinának alapján áll, a mesterségbeli tudás alapvető skáláit erényedetlenül gyakorolta végig, felfogása nobiles, a közönséges megoldásokat messze elkerüli. Az impresszionistákhoz a nagy formaművész Ingres tanulmányozása járult, s Hatvany művészete ma általában e két pólus között váltakozik. Egyszer valamely színekben élő jelenség összbenyomásának visszaadására törekszik, másszor a forma kiemelésére, térbeli viszonyainak, súlyának hangsúlyozására. Az első kategóriába sorozhatók tájképei, csendéletei, interieurjei, olykor arcképei, a másodikba női aktjai. Egyaránt hajlama van a szín és tónus, majd a forma különleges érzetése s ezeknek összehangolása iránt. Új képei, amelyeket kiállított, eredményeikkel haladásra vallanak. Egy-egy tájképén ma még biztosabb, kevesebb eszközzel ható, aktképei („Alvó nő”) nem csupán külső optikai formamegoldások, a formák mögött élet melegít. H. Winsloe Christának a kiállításon való részvétele első bemutatkozása volt. Aktokat, mellszobrokat, állat karikatúrákat állított ki, s ezekben egy jó, alapos iskolát járt, komoly készségű szobrásznőt ismertünk meg. [...] Február 10-én nyílt meg az Ernst-Múzeum hatodik csoport kiállítása, amelyen Csók István, Iványi Grünwald Béla, Feiks Alfréd és Jenő, Gara Arnold, Kádár Béla, Lányi Dezső, Zádor István vettek részt. Csók István tizennégy festményt állított ki, nagyrészt újakat, mind megannyi jellemző darabját stílusának, amely a szín delikát érzéki erejét szóltatja meg. Iványi Grünwald Bélától vegyest láttunk tájképeket, amelyekeken ugyancsak rapszodikus erővel csendül meg a szín s formai elemeket hangsúlyozó kompozíciókat, amelyek közül a („Menekülés”) c. nagy vászna barokk ízű tradíciókat kelt életre. Kádár Béla jó ideje, hogy nem jelent meg műveivel a tálatokon. Mostani munkái, dekoratív természetű kompozíciók, egyaránt vallanak irányváltoztatására, s készség dolgában haladásra. A két Feiks-testvér francia impresszionisták nyomait követi, bár mindegyik más módon és más irányban. Feiks

Alfréd például, mesterséges megvilágítású, fényeffektusokat villanásszerűen visszaadó képein, határozott Monticelli-kultuszt űz. [...]

(*Művészet, 1918. tavaszi szám [máj.], XVII. évf. 9–26.*)

Három művészcsoport a Társulat kebelében. A zsűri szabályzatok értelmében a múlt év végéig három művészcsoport jelentette be megalakulását és az igazgatóság ez idei első ülésén mind a három csoportot kellően megalakultnak ismerte el és felruházta az 1918/19. évi téli, valamint az 1919. évi tavaszi tárlatra a szabályokban biztosított jogokkal, amelyek alapján minden csoport e két tárlatra a saját kebeléből külön-külön felvételi jurt választthat és a tárlatokra elfogadott anyagot a kiállítási helyiségekben egymástól elkülönítve rendezheti el. A csoportokat a választmány is kellőleg megalakultnak ismerte el és így az eddigi két csoporton, a Szabadművészek Csoportján és a Műcsarnoki Független Művészek Csoportján kívül az Új Művészcsoport is funkcionálni fog. [...] Az Új Művészek Csoportjának bejelentett festő tagjai: Basch Andor, Basch Árpád, Basch Gyula, Barta Ernő, Biró Mihály, Boruth Andor, Bosznay István, Bruck Miksa, Dudits Andor, Faragó Géza, Falus Elek, Ferenczy Valér, Glatz Oszkár, Hatvany Ferenc báró, Halmi Arthur, Herman Lipót, Herrer Cézár, Jendrássik Jenő, Innocent Ferenc, Kernstok Károly, Kunwald Cézár, Keményffy Jenő, Kandó László, Kléh János, Kada Alajos, Magyar Mannheim Gusztáv, Szmrecsányi-Pajtás Ödön, Pentelei Molnár János, Pólya Tibor, Rippl Rónai József, Révész Imre, Réti István, Szlányi Lajos, Szinyei Merse Pál, Dobai Székely Andor, Stetka Gyula, Timár Thein Miksa, Tornai Gyula, Vidovszky Béla, Vesztroczy Manó, Wágner Géza, Zádor István és Zombory Lajos. Szobrász tagok: Beck ö. Fülöp, Betlen Gyula, Bezerédi Gyula, Gárdos Aladár, Greff Lajos, Körmendi-Frim Jenő, Lux Elek, Ligeti Miklós, Murányi Gyula, Róna József, Reményi József, Rubleczky Géza, Sidló Ferenc, Vedres Márk és Zala György.

(*Művészet, 1918. tavaszi szám [máj.], XVII. évf. 36–40.*)

Magyar Művészek Ipartestülete. A Magyar Művészek Ipartestülete tegnap tartotta az Iparművészeti Múzeumban ez évi közgyűlését. A választások során alelnökké Árkay Aladárt és Benkhardt Ágostont, választmányi tagokul Femes Beck Vilmost, Györgyi Dénest, Kozma Lajost, Lakatos Artúrt, Lesznai Annát és Meyer Antalt választották meg.

(*Budapesti Hirlap, 1918. jún. 1. – 9.*)

TÁRLATOK

Az Ernst-Múzeum májusi kiállításán a harmadik teremben két úr beleszól a művészetbe:

Monoklis úr: Csak huszonhárom éves – és nézd meg! Nézd meg akár mellik vásznát, mint a legjobb Ferenczy-akt!

Múzeumszagú úr: Becsületemre!! (hunyorít) Egy laikus össze is téveszthetné! (lendülettel) Ez a sima rózsaszínű hús! Ez a sötét háttér!

Monoklis úr: (arcának üvegmentes oldala fehéren megnyúlik): Mi lesz még ebből tíz év múlva?!

Múzeumszagú úr: Mi?! (gesztussal) Egy Benczúr! Szent, hogy egy második Benczúr!!

Monoklis úr: (jó üzletre gondol és magasba fordított szemekkel megnyalja az ajkát): Benczúr...

Múzeumszagú úr: Benczúr!! (s mint akinek sikerült élete legnagyobb ágyúját elsütni, még gúnárossan körülsziszeg: aztán a Monoklis úrral karöltve a műtáros szoba felé eveznek).

A hét teremben ezalatt száz hadimilliomos és néhány szalonkabátos múzeumőr leborultan imádják azokat a vászondarabokat, melyeket 10-10 ezer korona reményében piros-fehér-zöld festékekkel mázoltak be a művészet „magyar fiataljai.”

Ezt a groteszk dialógust csak azért, hogy tagadhatatlanul hol tartunk, és merre mutat a holnap. Alább az ideai tárlatok érdemes summázását akartuk adni, de kegyetlenül belekeseredtünk. Katalógusok után újra revideáltuk az egész szezont, de ami a förtelmes dzsungelra visszaemlékeztet: undor és unalom. Sehol semmi keresés, semmi akarat, semmi magasabbra kíváncsóság. Akkor munka és pénz, pénz. Az első a festőké, a második a kiállításokat rendező vállalatoké. *S ha valamikor színvonalra próbálkozta magát a magyar irodalom, színház, képzőművészet*, ma csak az emlékein savanyodhatunk – mert lásd, mindent megevett a krejzlerosok butasága, amit neveznek erre felé: *művészetpolitikának*.

Ha kedvünk lenne belebotlani a Múcsarnokba, melynek élére Nádler Róbert, Balló Ede, Knopp Imre etc. támadtak föl elfelejtett halottaikból; a Nemzeti Szalonba, ahol Kernstok Károly Pentelei Molnár nembánomkodtak össze művészetet reprezentálni; a Múterembe, ahol Berkes Antalban dicsérik a mestert – két lapszámunkon is túljutnánk felbutyrozott keserűségünkkel.

Az egész most divatos nemzeti sújtással körüteremtett művészet favorizálását azonban mint a kifelé nivót jelentő, a hozzáértés bélyegzőjével dolgozó vállalatnál – az Ernst-Múzeum portáján kell legelőbb számba vennünk. A többiek csak voltak vagy lenni szerettek volna. De ő a múcsarnoki zsibvásárok fölé fórumnak pózolta föl magát. Művészeket és közönséget reklámozott maga alá – tehát elsősorban felelős azért a limlom halmozásért, amit ma a művészet égíse alatt csinálnak és vásárolnak. Mint mindig, az idén is ő mutatta az elérhetetlenség ideálját. *S ha most jelentőségének érdemeit keressük, sorozatos kiállításainak összéből egyet sem tudunk kimenteni, ami a lokális középszerűn vagy éppen a mindenáron pénzt szerzés ragályán túlmutatott volna. Milliósan jól jövedelmező aukciói mellett csömörlésig kiárusította Rippl-Rónait, reflektor elé maszkírozta Hatvany Ferenc puha széplelkét, és csodagyerekké reklámozta Deák-Ebner Lajos bácsit.*

És mindezt a Te nevedben, szent Konjunktura!

Mert élni kell az élni tudókkal. Ami pedig ezen a kaméleon filozófián túl van, abba *dicsőüljenek bele a bolondok. Értethetőbben*: az a generáció, aki elverhetetlenül adni akar valamit, aki minden megjelenésével a tagadást és bizonyítást mondja ki egyszerre. Akinek még nem a bezárulás, hanem az iskolából, a megüledett esztétikai sémákból kirobbanás a legszebb erőpróbája. De az ideai tárlatok valamennyije mutatja, mintha ezeknek a *veszedelmes elemeknek* gyökere is kiveszett volna a magyar talajból. És valóban, aki „fiatalokat” a porondra engedtek, azok megdöbbenő *vénségükben* elődeik határkövéig se tudták befutni a pályát. De hát valóban ez az új festőgenerációnk? Az Ernst-Múzeum hetedik csoportkiállításának katalógusából idézek:

„Aki a magyar művészet fejlődését szívest, örömet figyel, ezt a kiállításunkat belső megelégedéssel szemlélheti. A jövő felé hullámozó, elkövetkező művészet virtuális képét vetíti elének, néhány erős ifjú művészi akarásának szintézisé, melyből éppen és tisztán megismerhetjük a jelen törekvések mellett magát a haladás irányát is.”¹

Őt ember részben kényelmesebb dolgozási módot óhajtásához, részben minden alap és cím nélküli majomgyűességéhez gramafonozta ezt el megbízható ismertetőnek a magának számító, másnak felelőtlen kikiáltó dicsérni-kedve.

Ami a tiráda üzlet-szolgáltatását jelenti: legyen. De ami ezen túlbuzgólkodik benne, ellene állítjuk a cikkünk elé szedett dialógust, amely valóban elhangzott, és általánosítja a megnyitó közönség véleményét. Mert a kiállítás anyagának semmi, semmi köze azokhoz az akadémiailag még fémjelzetlen festőkhöz, akik nem csupán életéveik kevesével, hanem munkásságuk friss erejével is, sőt elsősorban ezzel bélyegezték magukra a *fiatalság* jelzőjét. Mert nem igaz, hogy azt a generációt, aki ma az egyetlen internacionális nivót őrző és kultúrára éhes festőcsoportja Magyarországnak, az utóbbi szezon alatt valamelyik kiállító vállalat is a nyilvánosság elé segítette volna. Amíg ezer ócskaság dicshimnuszok mellett megtalálta a jó pénzű vak gazdáját, az ő munkáik előtt kaput csukott a krejzleroskodó üzleti szellem. Tudjuk, például a németeknél, ahol a rendkívüli konjunktura sem találta készületlenül a pénzt forgató élelmesekeket, egész sereg új név vetődött fel és egész sereg új művészi értéket segítettek el a közönséghez... És nálunk? Még egy külföldtől elzáró háborús esztendő, még néhány Jobbágyi Gaiger majomgyűességét, Czencz

¹ Részlet Lázár Béla bevezetőjéből. *Magyar művészek hetedik csoportkiállítása*. Budapest, Ernst-Múzeum, 1918. 3.

János giccsbe tisztulását glóriázó katalógusi előszó és csúnya mai piszkával minden konjunktúrázó mánia belecsúszik a holnapba. S mindez, ha tudatlanul is, az ellen a néhány komolyan művészetre predesztinált fiatal ellen keményedik fallá, akik még saját jobbra kényszerültségük tudatával vereksenek az igazukért. Mert kétségtelen, hogy a mai üzleti rosszhiszeműségnek csak egy nagy, mindentől megcsömörlés lehet a csattanója. A bevásárlással rohamozó közönség előtt az első békeévekben megvilágosodik, hogy az a „széppel” zománcos portéka, amit most nehéz tízezrekért magukhoz hízelegtek, kritikusabb időkben nem árát, de azt a darab vásznat vagy követ sem éri meg, amire rá- – vagy – beleügyeskedték. Vergődünk már értelmetlen nemtörődömség előtt a művészetünkkel, háború után handlé természetű könyvkiadóink, színházigazgatóink, kiállításokat rendező pénzcsoportjaink jóvoltából akár beledöglhetünk a magunk erejébe.

Egyetlen kiút van a mai pocsolókból: a háborús üzleti szellem átértékelése, minél előbb, még most a háborúban. S ez, mint ahol a legkisebb tőke szükségeltetik, a képzőművészet terén valószínűleg meg a legkönnyebben. Ami az ő szabadabb útjukat megnyithatja, az a saját generációjukkal felsarjadt, fiatalságának éppen az új értékekkel súlyt adó vállalkozási kedv lehet. Üzlet, amely legyen szigorúan gazdasági érdekekre alapozott, de ne csupán a pillanatnyi konjunktúrába, hanem árúja mineműségébe gyökerezett programmal. Üzlet, amelynek nem az ügynökei, hanem a piacra közvetített áru értékei adják meg súlyba menő nivóját. Tehát nem a művészet ellen, hanem általa érvényesülő, méltó és a közös holnapért dolgozó vállalkozás.

Ilyen programosan és munkamegosztással üzletet a művészet mellé! Nem művészetet az üzletért, hanem üzletet a művészetért. Amely nemcsak a festőknek adja meg a fejlődés lehetőségét, nemcsak a közönséget szoktatja vissza a valóban művészi terméshez, de egyúton a mai magyar kritikát is kiszabadítja pauszálás némaságából.

Kassák Lajos

(MA, 1918. jún. 1. III. évf. 6. sz. 68, 70.)

Tizenötezer koronás művészeti pályázat. A Képirók–Képfaragók új művészi egyesülése tízezer és ötezer koronás pályadíjat tűzött ki egy-egy festményre. A tízezer koronás pályadíjat eszmei tartalmú kompozíciós képért, az ötezer koronát jellegzetes magyar tájképért adják ki. A pályamunkákat november 30-ig kell beküldeni, Képirók–Képfaragók, Váci utca 33. A pályázat részletes feltételei ugyanott tudhatók meg.

(Budapesti Hírlap, 1918. jún. 2. – 10.)

Képek a harctérről. Természetesen inkább a harctérről, mint a háborúból magából. [...] Őszinte elismeréssel jelenthetjük, hogy kitettek magukért, magyarok és osztrákok egyaránt. [...] tudjuk már régen, hogy egy részük igazán jó festő és megmondtuk már mások is, hogy a háború inkább használ, mint árt a piktúrának, [...] festő és művész nem jelentik mindig ugyanazt. „Impresszionistáink” nagy része „undort” kezdett érezni, mikor kitört a háború. Ők ezzel el is intézték a nagy világeseményt. Beültek újra a kávéházukba és lesajnálták a háborút. Nem művészi dolog – szegény! Nem ér többet, mint három párizsi citromformájú alma a fehér gyümölcsstartó mellett a trambulinszerű asztalon. És hozzá kényelmetlen is megfigyelni. Na meg éppen megfesteni! Ezzel el is intéződött a kérdés és áttértek a folyó ügyekre. A *Vaszaryak* és *Mednyánszkyak* azonban nem így gondolkoztak. Az ő öregedő és patriarcha fejük és szívük megérezte, hogy ami nagy dolog odakünt, a mesterkéletlen, az igazi világban, az nagy visszhangot kelt az igazi művészen is. Kivonultak hát a frontra. Érezték, hogy a nagy művészen ott a helye, ahol nagy dolgok történnek. És látjuk alkotásaikon ezúttal is, hogy nem a frontszolgálat alóli felmentés adta meg hozzájuk az inspirációt, hanem a leküzdhetetlen alkotási vágy, amely mindig a nagyot keresi. *Bató József* „Hősi Halál” képéből még az is kiérezhető, hogy a művész a golyók süvöltőzése közben is művész maradt. Ennek a festménynek csakugyan puskapor szaga van. [...]

(A Hét, 1918. jún. 2. XXIX. évf. 22. sz. 346.)

Képirók és képfaragók. Nem tudjuk még: mi lesz az új műkereskedésből, de annyi bizonyos, hogy a bemutatkozáshoz rokonszenves formát választott. Az egyik kiállítója, *Tornyai János* nem mutat ugyan sokat, de igazi művész; mélyértelmű sejtetések hatást nem kereső hangján beszél s a bölcselő poéták fajtájából való. Társa – *Csáky László* – ugyancsak magányos, parasztos elvonultságban élő művész. Még nem forrt ki, de szándékai becsületesek. Megnyilatkozása őszintén – legkevésbé sem keresetten – primitív. Sokat ígér. Öregbibi pajtásától pedig, épp most kiállított hangulatos feljegyzései alapján, azt várjuk, hogy élete nagy művével egyszer csak mégis ki fog rukkolni. Az Alföld sejtelmes, nagy, csendes ékesszólásából sokat vett magába. Ennek még monumentális formában kell azonban megnyilatkoznia.

(*A Hét*, 1918. jún. 2. XXIX. évf. 22. sz. 346.)

A Képzőművészeti Szabadiskola kiállítása. Június 2-án, vasárnap délelőtt 11 órakor nyílik meg *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József*, *Vedres Márk* és *Egry József* művészi vezetése alatt álló képzőművészeti szabadiskola első bemutató kiállítása IV. Haris köz 2. szám alatt. A kiállítás alkalmából az iskola 2000 korona ösztöndíjat, egy arany-, két ezüst-, három bronzérmét és öt kitüntető oklevelet oszt ki a tehetségesebb művésznövendékek között.

(*Pesti Napló*, 1918. jún. 2. – 10.)

A Képzőművészeti Szabadiskola kiállítása. Június 2-án, vasárnap délelőtt 11 órakor nyílik meg a *Kónyay Elemér* igazgatása, *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József*, *Vedres Márk* és *Egry József* művészi vezetése alatt álló képzőművészeti szabadiskola első bemutató kiállítása IV. Haris köz 2. szám alatti saját helyiségében. A nagybányai kiállítás óta, amelyet húsz évvel ezelőtt rendeztek a nagybányai mesterek, a nemrég meghalt *Hollósy Simonnal* az élükön, ez az első művésznövendék-kiállítás, amelyen a mesterek beszámolnak művésznövendékeiknél elért tanításuk eredményéről. A kiállítás alkalmából az iskola 2000 korona ösztöndíjat, egy arany, két ezüst, három bronzérmét és öt kitüntető oklevelet oszt ki a tehetségesebb művésznövendékek között.

(*Világ*, 1918. jún. 2. – 11.)

A Képzőművészeti Szabadiskola kiállítása. Június 9-én, vasárnap délelőtt 11 órakor nyílik meg a *Kónyay Elemér* igazgatása, *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József*, *Vedres Márk* és *Egry József* művészi vezetése alatt álló Képzőművészeti Szabadiskola első bemutató kiállítása, az iskola Haris köz 2. szám alatti helyiségeiben. A szabad iskola képezetendei működése alatt a nagybányai mesterek húsz esztendő előtt alapított festőiskolájához hasonló intézményt létesített Budapesten és ez az országnak egyetlen olyan művészeti iskolája, amelyben szabadon választható mestertől tanulhat a művészi pályára induló fiatalság. Hogy mennyire hiányzott az ilyen iskola nálunk, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy alig kétévi fennállás alatt 178 növendék iratkozott be a különböző tanárokhoz. A vasárnap megnyíló kiállításon az iskola tehetséges növendékeit kétezer korona ösztöndíjjal, egy arany, két ezüst, három bronzérmével és öt kitüntető oklevéllel fogja a tanári kar jutalmazni.

(*Magyarország*, 1918. jún. 4. – 8.)

Képkiallítások. A képzőművészeti szabadiskola első kiállítása. *Kónyay Elemér* igazgatása alatt, *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly* festők, *Vedres Márk* szobrász és *Honti Nándor* rajzolóművész mesteri vezetése alatt, képezetendei működéséről számol be a képzőművészeti szabadiskola Haris köz 2. szám alatt levő helyiségében. Majd háromszáz rajz és festmény, java-

részlet és tájkép, vagy ötven szobor-akt és iparművészeti tervezések alkotják a kiállítás anyagát. Meglepő az az erő, amely a tanítványok műveiből kiárad. Különösen három növendék érdemel nagyobb figyelmet. *Nyergesi János*, egy nyergesújfalusi polgárember naturalista fia, amolyan ősi tehetség, akinek pályafutása elé a legnagyobb érdeklődéssel tekinthetünk. *Szilágyi Jolán*, *Novotny Róbert* egyformán érdemes tehetségek. *Goszthonyi Mária*, *Pick Emmi*, *Arany Margit*, *Káplár Miklós*, [...] neveit kell följegyeznünk. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(Budapest, 1918. jún. 9. – 5.)

Két kiállítás. *Lakatos Artúr* nevét, mint tehetséges iparművészt, régebben ismeri közönségünk. [...] A képeket erős festőiség, élénk színézés s a technika ötletes alkalmazása jellemzi. [...] Ugyancsak holnap nyitja meg a Képzőművészeti Szabadiskola első kiállítását (IV. Haris köz 2.), mely a minden korlától ment szabad levegőben kifejlett művészi tanulmányokról és törekvésekről ad képet. [...] a kurzusoknak közel ötszáz látogatója volt. E tömegből mindössze húsz-harminc kiválasztott növendék munkája látható, a kiállítás anyaga, mely javarészt szénrel és ceruzával megrajzolt tanulmányból, frissen odavetett akvarellből és szoborstúdiumból áll, meglepően igazolja a tanítás módszerének helyességét. Friss erő, életkedv lüktet valamennyi munkán s egyesek – mint például a nagyon tehetséges *Nyergesi János* vagy *Szilágyi Jolán*, *Novotny Róbert*, *Goszthonyi Mária* – oly kvalitásokat árulnak el, melyek jövő fejlődését a legélénkebb figyelemmel kísérhetjük. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(Budapesti Hírlap, 1918. jún. 9. – 10.)

A Képzőművészeti Szabadiskola kiállítása. [...] az iskola professzorainak, [...] kitűnő pedagógiai módszerét hirdetik azok az egészen meglepő eredmények, amelyeket ez a kiállítás mutat. Talentumos egyéniségének szabad fejlődését látjuk itt iskolás dresszúra helyett, fősúlyt fektetve a rajzra, mint elengedhetetlen elemi készségre. A növendékek közül *Szilágyi Jolán* aktvázslatai biztonság, stílus, könnyedség dolgában túl vannak az iskolapadokon, *Nyergesi János* karakteres fejrakásai, *Kovács Lajos* olaj akt-tanulmánya és néhány rajza, *Goszthonyi Mária* és *Novotny Róbert* ceruzaskiccei figyelemre méltó készségről és hivatottságról bizonykodnak. A szobrászok közül *König Dezső* néhány erőteljes kompozícióján kívül rajzai is eredendő skulptúrai hajlandóságot mutatnak, néhány jó dologgal szerepel *Móricz Ida* is.

(bl.) [Bálint Lajos]

(Magyar Hírlap, 1918. jún. 9. – 9.)

A Képzőművészeti Szabadiskola első tárlata. Kétesztendei fennállása után most rendezi első kiállítását a *Képzőművészeti Szabadiskola* (VI:2 Haris köz 2.) Ezt az intézményt *Könyay Elemér* kezdeményezésére három kitűnő híru magyar művész: *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly* és *Vedres Márk* vette gondjai alá, utóbb pedig hozzájuk csatlakozott a komoly törekvésű *Egry József* is. A tanárok őszinte szeretettel és valósággal önzetlen érdeklődéssel támogatták a mindjárt kezdetben szép számmal jelentkező növendékeket. Vizgát vagy egyéb képzést nem követeltek senkitől: ez az iskola igazán szabad volt, benne pedig azt tanították, hogy a művésznek nem kell járomban hajtott fővel követni az iskolák szabványait, mindenki a maga erői és vágyai szerint alkossa a legjobbat. A most megnyitó kiállítás, amely nagyrészt szénrel ceruzával rajzolt akttanulmányokból, egyéb frissen odavetett stúdió munkából és modell után mintázott szobortanulmányokból áll, azt bizonyítja, hogy az iskola vezetésének ilyen módszere, a tanárok szeretetteljes támogatása sokkal helyesebb, a tehetségek kialakulására sokkal alkalmasabb, mint a képzőművészeti főiskolák szokott iskolás, bürokratikus merevsége. Ismét beigazolódott tehát az a régi tétel, hogy az igazi talentumnak legjobb iskolája és nevelője a helyes irányban megszabott szabadság. Kétségtelen, hogy még így is igen erős az a benyomás, amelyet az irányító mesterek gyakorolnak a viaszként idomuló fiatal lelkekre. Ennek a kiállításnak az anyaga hol Rippl-Rónai

it, hol Kernstokot tükrözi. Természetesen legerősebb a hatás a plasztikában, ahol az összes szobrok Vedres Márk kézvonásaira, beállítására vallanak. Mégis, a rajzok között több teljesen önálló egyéniség igyekezetét fedezhetjük fel. [...] Erősen magára vonja a figyelmet *Nyergesi János* számos különleges karakterérzékkel rajzolt portréja, friss tájvázlata. *Szilágyi Jolán* kevés vonallal, közvetlen hűséggel sokat tud adni akttanulmányaiban, *Goszthonyi Mária* szénnel rajzolt aktjai és könnyed ceruzavázlatai figyelemre méltók, [...] A festmények, színes tanulmányok sorában sok derekas törekvést mutat *Bernáth Aurél* két képe, [...]

T. Gy. [Török Gyula]

(Magyarország, 1918. jún. 9. – 10.)

A Képzőművészeti Szabadiskola első kiállítása. Talán a nagybányaiak (szegény Holósy Simon legnagyobb alkotása) óta nem volt Budapesten ilyen iskola-kiállítás, ahol az elért eredményeknek még a verejtékszagát, a mesterségbeli eszközök közvetlen és intimus nyomait láthattuk volna: egy-egy akt szénvázlatán a vezető tanár markáns belekorrigálását, itt egy mozdulat-skiccet, ott egy konstrukció-benyomást, emitt egy-egy csont szerkezetének a térbe állítását, amott az emberi törzs vázának statikáját. Biztató kezdetet, friss fiatalságot, békóba nem tört művészi akarásokat, igaz: nem minden hatása nélkül *Kernstok* és *Rippl-Rónai* mestereknek, akik tanárok a Haris közű iskolán. De ez nem is baj. Sőt! Igazi tehetségről úgyis levedlik az utánzás, akár jó, akár rossz példa ragadt is reá. A legeklejtőbb példa erre maga *Rippl-Rónai*, aki évekig *Munkácsy* oldalán dolgozott.

Sok jót, sok reménységet, sok pompás startot látunk a falakon. Csupa vázlat, csupa tanulmány, csupa akt és iskolai penzum pedig maga a kiállítás, tizenhét-tizenkilenc esztendő falusi fiúk és pesti lányok munkái. Talán a legmeglepőbb egy *Nyergesi János* nevű parasztfü kolekciója: erős, határozott, kész vonalak, karakterben, technikában pompás fejek [...] Igen figyelemreméltó *Novotny Róbert*, *Kovács Lajos*, *Bernáth Aurél* munkássága is, míg a nőket méltón képviselik *Szilágyi Jolán*, *Goszthonyi Mária* rajzai [...]

Kgy. [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1918. jún. 9. – 7.)

A Képzőművészeti Szabadiskola növendékeinek munkáiból meglehetősen kollektívot szedett össze és állított ki Haris köz 2. szám alatt lévő tantermeiben. Az iskola, melynek tanárai *Rippl-Rónai*, *Kernstok*, *Egry József* és *Vedres Márk*, azt a feladatot vállalta, hogy a művészetre hajló fiatalságot vezesse, „felhívva figyelmüket az alkat nem ismerő ideális művészetre, ápolva bennük a hitet a szép iránt, a törekvést a jó iránt, megértetve velük minden nehézséget, amivel egész művészi életükön át meg kell küzdeniök”. Az igazgató jelentéséből megtudjuk, hogy az iskola tanfolyamait *négyszázhetvennyolcan* látogatták, köztük szép számmal olyan szegény sorsú tehetséges fiatalok, akiknek a tandíj lefizetése nem állott módjukban. Az a meggyőződésünk, hogy nem művészkedő gazdag amatőrök teázó klubja, hanem szép és komoly intézet a Szabadiskola, számottevő, igen értékes faktor a magyar képzőművészet haladásában és irányításában. [...] noha mindeniken kiütközik még a tanárok keze nyoma, [...] A kiállító növendékek mindenike máris szép biztatás: *Nyergesi János*, *Szilágyi Jolán*, *Novotny Róbert* és *Popper Erzsébet* mintha kinőttek volna az iskolás keretektől, [...]

(vd) [Várnai Dániel]

(Népszava, 1918. jún. 9. – 9.)

A Képzőművészeti Szabadiskola kiállítása. *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly*, *Vedres Márk* és *Egry József* vezetése alatt dolgozik két esztendeje a Képzőművészeti Szabadiskola, amely a párizsi École Julian-t választotta mintaképül. Divatos helyen, a Váci utca legexponáltabb pontján vannak a szabadiskola műtermei, és Budapest úgynevezett jó társaságában csakhamar divatosá lett az iskola látogatása. Így bizony némi gyanakvással léptünk be az iskola növendékeinek első kiállításába, de a gyanú egész jogosulatlanul bizonyult. A Szabadiskola

komolyan, becsületesen, eredményesen dolgozott, és nem egy igazi tehetség előtt megnyitotta a fejlődés útját. A növendék-kiállítások voltaképpen csak vizsgák, de ezáltal a vizsgázók egy részét már igen komolyan kell vennünk. *Szilágyi* Jolán energikus vonalvezetésű és erélyes ritmusú női aktjai éppoly feltétlen jelei a tehetségnek, mint az erőteljes, frappánsan színes tájképek. Nemes, érett művészi kultúrájáért és művészi gondolkodásának férfias komolyságáért kell megbecsülni *Goszthonyi* Mária rajzait. *Goszthonyi* Mária éles szemmel elemzi, biztos kézzel hangsúlyozza az emberi test tektonikus tagoltságát, anélkül hogy megbontaná a testek felépítésének elaszticitását és lendületét. [...]

(*Pesti Napló*, 1918. jún. 9. – 10.)

A MŰVÉSZET BLOKÁDJA

Művészetünk is blokádtól áll; a kultúrának e legfinomabb teremtménye immár évek óta nélküli a kölcsönhatást a külföld művészetével. S itt elsősorban természetesen Párizsra gondolunk, ahonnan az egész elmúlt század s részben az előző is oly számos lelkesítő eszmét, gyakran kész formakincset is kapott. Ettől a hatástól oly tökéletesen elszigetelt minket a nagy háború, hogy voltaképpen ma idehaza fogalmunk sincs arról, mi folyik a párizsi műhelyekben, milyen utakra tért a távoli Nyugat művészete.

Alig pár évvel ezelőtt bezzeg még másként volt. Szakadatlan sorban özönlöttek ki művészeink Párizsba s piros lelkesedéssel meséltek idehaza mindazokról az új gondolatokról, azokról az új mesterművekről, amelyek odakünn éppen a felszínre vetődtek. Folyt a vita a műhelyekben és a sajtóban, merész reformtervek és átértékelések röpködtek a levegőben. Mert minden, amit Párizs, mint újdonságot mutatott be, a mi festőink körében legalább néhány apostolra biztosan számíthatott. Gyakran nem is az újdonság értéke került az érdeklődés gyújtópontjába, hanem csupán az a tény, hogy a dolog új s még másutt eddig nem volt látható.

Ki beszél ma ily dolgokról? Csönd van, az emberek dolgoznak és Párizs nevét oly kevéssé lehet hallani, mintha eddig nem is e világvárost mondták volna a művészet igazi központjának, s mintha öt-tíz évvel ezelőtt nem is tekintették volna a kultúrától elmaradtnak az olyan embert, aki nem vesz tudomást egy Párizsban letelepedett rastaquere legújabb kísérletéről.

Párizs tehát lekerült a napirendről, s ezt sokan sajnálni fogják, sokan meg örülnek neki. Kétségtelen, hogy művészeink minden egyebek mellett temérdek okulást és ihletet hoztak onnan. Mint ahogy egykor Olaszország renaissance-a diadalmasan bejárta egész Európát, s fölfrissítette vagy legalábbis megváltoztatta művészetét, oly átalakítón nyúlt bele Párizs Európa művészetének sorsába. Szinte olyannak tűnt már föl Kelet s Nyugat e viszonya, mintha francia kovász nélkül sehogy se volna éretté kelthető a mi művészetünk kenyere. Német, olasz, angol mellett majdnem közömbösen, sőt olykor a jogos fölény érzetével ment el a magyar festő; Párizs más volt: legfelsőbb döntő fórum s igen gyakran maga a sugalló múzsa.

S most senki sem beszél róla. Nélküle is festenek művészeink s éppen nem rosszabbul, mint annak előtte, ihlesztő ereje nélkül is megtartotta művészetünk a szomszédjai fölényt kivívott fölényt.

Bár nem szabad szemet hunyni ama sok érték fölént, amelyet művészetünk Párizstól kapott, mégis épp oly kevéssé térhetünk napirendre amaz állítás fölént sem, hogy tulajdonképpen művészetünknek ez a blokádján nem jelent semmi veszedelmet. Azokra nézve persze csapás, akik a Szajna mellől hozott újdonságok friss, meglepő erejére építették képeinek a sznobok körében elerendő hatását. De akik a maguk eszével szeretnek gondolkodni, s akiknek maguknak is van mondanivalójuk, nem fogják a háború blokádját végzetesnek tekinteni. Számukra erény és új lehetőség alakul e kényszerű helyzetből: a maguk emberségére való támaszkodás. Nekik most alkalmuk van s kényszerűek is vele, hogy amit eddig művészi koncepciójukká formáltak, azt kimélyítsék, fejlesszék, mégpedig minden idegen zománc rákenése nélkül.

Egyszer már láttunk erre példát, a nagybányaiakban, akik az idegen földön szerzett tudást az ő keleti enklávéjukban valóban röghöz kötött, zamatos művészetté tudták fejleszteni. Nincs tehát ok annak föltevésére, hogy a távol Nyugat intenzív ihlesztő sugallata nélkül a Kelet

művészei tehetetlenül fognak vergődni. Sőt mi több, megvan a lehetőség és remény arra is, hogy legjáva művészeink sajátos tehetségüket organikusan, minden idegen beavatkozás nélkül, zavartalanul fejleszthetik.

De nemcsak a kiváló, többi közül kimagasló tehetségekről áll ez. A kisebb talentumok is húzhatnak valamelyes hasznot a helyzetből. Igaz, hogy a művészettörténet szempontjából az ő szereplésük csak másodrangú. Működésük egy bizonyos szemszögből nézve mégsem hagyható ki egészen a kultúrtörténetből, mert e nagy átlag jelenti azt a képírást, azt az ízlést, azt a stílust, amely a kor közönségéé, a nagy fogyasztóé. Kiváló festő mindig kevés van, átlagos annál több. Már számuknál, szereplésük gyakoriságánál fogva is nagy a hatásuk. A közönség ízlése, a sokfejtű mecénás művészi nevelkedése szempontjából éppen nem közömbös, hogy minő az az átlagkép, amely oly fölös számmal foglalja el a kiállítások falait. Elég fontosnak tartjuk tehát azt, hogy az átlagos festők e nagy falanxa ne a válogatás és értelem nélkül sebtiben átvett külföldi ötletekkel boldogítsa a nagy fogyasztót, hanem mostani elszigetelt helyzetében okulását a mi legjobb képíróink műveiben keresse, ha már éppen rászorul az efféle támogatásra. Ennek révén talán kissé egységesebbé válik művészeti termelésünk, talán kilátás nyílik arra, hogy művésze-tünk átlaga is röghöz kötődik, azaz helyi, idevaló zamatot kap, vagy legalábbis meglátszik majd rajta, hogy nem a messzi nyugat irányította ötletének rosszul elhelyezett utánzata. Ha a mi klí-mánk, a mi földünk különleges növény- és állatvilágot tudott teremteni, amelyről a hozzáért rögtön megismeri a genius locit, úgy ez elszigeteltség közepette művészeink is a természet adta környezetből merítvén s az adott művészeti alap kimélyítésével foglalkozván szintén valamelyes művészeti endemizmust teremthetnek meg, ami éppen nem volna kárunkra, mert talán sok ki-aknázatlan minőségre irányítaná éppen a művészek figyelmét. Lehet tehát, hogy ennek a mos-tani művészeti blokádnak meglesz a maga jó hatása is.

(*Új Idők, 1918. jún. 9. XXIV. évf. 24. sz. 489–490.*)

A Képzőművészeti Szabadiskola első kiállítása. Két éve, hogy megkezdte működését ez az intézményünk, mely – mint némely hasonló francia intézmény – az iskola szabályai és egyéb megkötöttségei nélkül akar alkalmat adni a művészi képességeit érző ifjúságnak a tanu-lásra és a megérlelődésre. Kétesztendei munkálkodásának eredményét igen sikerült kiállításon mutatja be most az iskola. Bennünket, mint minden iskolai kiállításon, kettő érdekel: a tanítás módja és eredménye. A tanítás módszere a szobrászati osztályon (vezetője *Vedres Márk*) a köny-nyebben felismerhető. Kezdők dolgoznak rajta, olyanok, kik egy-két év óta foglalkoznak szob-rászáttal. Mesterük a fő dolgokra irányította figyelmüket: az álló alak lábra állítására és egyen-súlyozására. Semmi részletezés, semmi technikai fogás, semmi mintázó ügyeskedés. Egy híján csupa leány dolgozik ezen az osztályon. Majd mind tehetséges. Nevüket megjegyezzük, fejlődésüket érdeklődve fogjuk figyelemmel kísérni. Még több a tehetséges növendéke a festé-szeti osztálynak, melynek *Rippl-Rónai József*, *Kernstok Károly* és *Egry József* a kiváló vezetői. Ők is a természet és benne az emberi alak megismerését tanítják. Ők is a lényegesre irányítják az ifjak figyelmét, a szerkezeti összefüggésekre, az arányokra. A technikázástól bizonyára óva óvják tanítványaikat, azért is nincsen annak nyoma a kiállításon. Másrészt nem nyomják el bennük a jelentkező egyéniséget és nem akadályozzák, hogy ki-ki a maga sajátos felfogása szerint adja vissza azt, amit meglátott. Az egész kiállításnak anyaga csupa tanulmány. Azért is nem írhatunk róla tulajdonképpen kritikát, nem jellemezhetjük külön-külön a tehetséges művésznövendékeket, s ezért kell még nevük elsorolásáról is lemondanunk. Minden jel szerint lesz még arra bőven módunk néhány év múlva.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1918. jún. 9. – 11.*)

Kiállítások. *Lakatos Artúr* festőművész a Nemzeti Szalonban nem mindennapi háborús kiállítást rendezett. Ő nem hadifestő, akit a frontra kivezényeltek. *Lakatos* a szerb háború elején fogságba esett, végigmarsolta két hónapon át a rettentő szerb visszavonulást, a szerbektől olasz

fogságba jutott [...] mint csererokkant került haza. A képeknek nincs szükségük erre a háborús ajánlásra, de mindenesetre festőjük erős művészségét, hitét és törhetetlenségét mutatja, hogy a rettentő hónapokon és fájdalmas esztendőkön ecsetjével s jobbára maga készítette festékeivel verekedte át magát. Nistól az albán kikötőig pedig, a hadifoglyok golgotás útján, a hátán cipelte egyetlen kincsét, fogságos életének papendeklikre festegetett képeit. Lakatosról nem kell elfelednünk, hogy ő tulajdonképpen iparművész, egyik legképzettebb, de egyben legszerényebb tervezőnk volt a háború előtt, főként szőnyegeivel és textilmunkáival aratott sikert. E dekoratőr erős szinkedvelés, szintetikus formataglalása érződött régebbi festményein, melyekből itt is látnunk újra egy csomót. A fogságban készült képek javarészen is a szemlélődés éledt újra. A nisi fogság alatt készült festményei jó impressziók, tájképek, néhány sikerült utcarészlet, másokon szerb parasztházak és török épületek festőisége csillan meg. Ezek a dolgai intimebbek. Az olasz erős nap alatt festett képein azonban erőt vesz dekoratív szemlélete, a tetszetősen festői motívumokat válogatja ki és a motívumokat hangsúlyozza. Az izzó napsütés technikai furfangokra is készíti, pointillista módszerhez folyamodik és aprón rakosgatja egymás mellé tiszta színeit. De élmény minden, amit fest, és hadifogságról még nem hozott haza magyar festő külön emlékét. Amikor munkái készültek, talán csak az életöztön diktálta őket, mint ahogy a tüdő szívja a levegőt, s mára történelmi képekké lettek. És bármennyire csak művészi értéküket mérem, a hadifogoly hadnagyot látom mindég úgy, amint a kolerás hullák, éhenveszendők, a halál és a háború legborzalmasabb albániai poklán keresztül cipeli, és íme, nekünk menti a képeit. Iparművészeti holmik is találunk a kiállításon, melyek jók arra, hogy ma, amikor már léhűtők kezdenek a hadimilliomosok kenyerén meghízni, egy izléses, képzett és mindenképpen arra termett embert újra a közönség szeme elé vigyenek.

Igen tanulságos az a másik kiállítás is, melyet a *Képzőművészeti Szabadiskola* (Haris köz 2.) rendezett növendékei munkáiból. Ez az iskola első rendszeres művészeti szabadiskolánk, ahol *Kónyay Elemér* igazgatása és *Rippl-Rónai, Kernstok, Vedres Márk* és újabban *Egry József* művészi vezetése alatt a legfrissebb magyar generáció fejlődik. A kiállítás nemcsak azért érdekes, hogy tehetséges embereket hozott, hanem élő demonstráció emellett, hogy a szabad rajztanulás fejleszti legtevékenyebbé a tehetséget. Párizsban már láttuk, hogy mi volt a *Julian* – minden festő igazi fejlesztője és tisztítója –, s most örömmel észleljük, hogy egy friss nemzedék már a szabad rajzolásban az iskolás kényszerek nyomása nélkül tud nálunk is felnőni. A tanárok hatását alig-alig érezni, inkább a születendő egyéniségek önálló formálódását figyelhetjük. *Nyergesi János* tusrajzai, de főként tájképei igen figyelemre méltónak mutatják, és jó utakon járó naturalistának. [...] *Novotny Róbert* aktjainak formamozdulatait rögzíti meg. *Szilágyi Jolán* aktvázslatai azt árulják el, hogy a kevés vonallal is sokat kifejező egyszerűsítésre törekszik. *Goszthonyi Mária*nál meglep az erőteljes és következetesen véghezvitt konstrukció [...] *Bernáth Aurélnak* kompozíciója [...]

(Bgy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1918. jún. 9. – 11.)

A szabadiskola kiállításának megnyitása. A képzőművészeti szabadiskola kiállítását vasárnap délelőtt nyitották meg Nagy Árpád dr. és Petrovics Elek miniszteri tanácsosok a közoktatásügyi miniszter képviseletében. Jelen volt Bárczy István dr. főpolgármester és Wildner Ödön de. tanácsnok is a főváros képviseletében. A hivatalos látogatókat és a nagyszámú művész és műpártoló közönséget Kónyay Elemér igazgató, Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vedres Márk tanárok fogadták és kalauzolták. A kiállítás a IV., Haris köz 2. számú házában van és 1 korona belépődíjért reggel 9 órától este 9 óráig van nyitva.

(*Budapest*, 1918. jún. 11. – 6.)

Lakatos Artúr. [...] Az elmerülő, csöndes elmélyedést azonban félbeszakította a háború. Igaz ugyan, hogy a művész szerb és olasz fogságának évei nem voltak terméketlenek, sőt energikus munkában teltek el és gyors fejlődést eredményeztek. Ez a fejlődés azonban már

rapszodikus. Nem csoda. A komoly elhatározású, kitartó törekvésnek koronként nagy lelki depressziókat is kellett leküzdeni. Ez a fő oka annak, hogy Lakatos Artúr festészete a hadifogság idején nem fejlődött olyan egyenes irányban, mint a háború előtt. Látjuk azonban, hogy a pointillizmus nála csak rövid epizód. [...] Stílusérzéke ugyanis nagyon fejlett. Iparművészeti kompozíciói pláne mintaszerűek. Lakatos Artúr mindenestre bebizonyította ezzel a kiállításával, hogy vérbeli művész, aki nem tagadja meg hivatását a legsúlyosabb viszonyok közt sem. Mások mindössze az Andrássy úton tartják a frontot és mégsem dolgoznak. Őt mostoha körülmények közé juttatta a háború és mégis meg tudta emberelni magát. Mert hát a szív sem egészen mellékes dolog!

(A Hét, 1918. jún. 16. XXIX. évf. 24. sz. 378.)

Szabad iskola. A nagy utilitarisztiko-radikálisok mégiscsak irigylésre méltó emberek. Ők már csak kifutják a formájukat minden körülmények közt. Ezúttal az üzleti vállalkozás égisze alatt alkusznak meg a mindenkori osztrák értékű valósággal. Nem irigyeljük a gusztusukat. Az eredményeiket viszont még sokkal kevésbé. Mert ennek a tegnapi holnapos szabadiskolának a kiállítását úgy méltóztassanak ám elképzelni, hogy van itt egypár naiv, de becsületes szénrajz, egy *Káplár* Miklós nevű fiatalembertől, aki a magánéletben még pincér, s ennél fogva szabad óráiban még ártatlanul és jóhiszeműleg folytatja a művészetet. [...] Ennek a jó fiúnak van még szíve megfigyelni [...] Ám a többiek! A belső és külső Lipótváros neveltjei! Azok aztán már ugyancsak nem naivak. Az egyik olyan Kernstok, a másik olyan Vedres, a harmadik olyan Rippl, mint a pinty! Mert hát ők jó tanítványok. Ők „szabadon” dolgoznak mestereik után, mint ahogy „szabadon” dolgoztak annakidején azok is Matisse, Maillou, Vuillard, Bonnard után. Hogy azután micsoda hólyagokat eredményez ez „leegyszerűsítési” tranzakció néhány esztendő múlva, arra már igazán kár még a próféciát is vesztegetni! Tudják ezt különben ők is nagyon jól. Nem büszkélkednek egyik növendékük rajzával sem a katalógusban: saját magukat fényképeztetik le inkább a szép emberek tanítványaik körében, amint a bölcsességet sugározzák. Igaz, hogy meg is érdemlik ezt a mélységes hódolatot. Mert, ahogy a katalógus előszavában írva vagyon: a nagy professzorok a háborús közlekedési viszonyok okozta legszörnyűbb kellemetlenségektől sem riadtak vissza, mikor a kötelesség hívta őket s kaposvári és nyergesújfalusi remeteségüket sem restellték elhagyni, ha az iskola üzleti érdeke úgy kívánta, azaz – pardon! – ha a „művészet szent ügye” forgott szóban. Igaz ugyan, hogy a harisközi „akadémián” legtöbbször *Egry* József korrigált, de hát ez nem fontos. A fontos itt az volt, hogy

Major Henrik rajza a *Színházi Élet* c. lapban, 1918. június 16.

égetően szükségessé vált már egypár csepp olajat önteni a kialvófélben levő parázsra. Hát csak tessék, tessék, hölgyeim és uraim, besétálni! Itt szabadon „lesz dolgozva”. Itt franciául „lesz hasbeszélve”! Itt látható a háromgyomrú Kernstok-imitátor, aki mindent megemészt. Tessék, tessék, hölgyeim és uraim besétálni! Álszakállas forradalmárok a felét fizetik; tehetségtelenek ingyen! Azaz – pardon! – ingyen semmit. Elvégre a művész urak sem élhetnek ambróziából. És hiába: az üzlet – üzlet, még ha reklámműnepségek idején művészetnek nevezik is.

[Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1918. jún. 16. XXIX. évf. 24. sz. 378.)

A képzőművészeti szabadiskola első kiállítása. [...] A növendékek mozgási szabadságát csakugyan nem korlátozzák ebben az iskolában. Megtanítják őket arra, ami fontos, és felesleges dolgok elsajátítására nem szorítanak senkit sem. Fogékonyságukat nem bénították meg, ellenben megtanították őket látni és arra, hogy amit láttak, azt őszintén közölni is bírják. [...] Természetesen kialakult, kész művészek nem szerepelnek a kiállítók sorában, [...] A kiállított anyag túlnyomó része tanulmány. A mester keze nyoma még rajtaérzik majdnem valamennyin, [...] A festő pályára indulók között határozott tehetségnek mutatkozik Szilágyi Jolán, Nyergesi János, Goszthonyi Mária, Arany Margit és Novotny Róbert. Nyergesi János színes tájképei kifinomult színérzésről tanúskodó apróságok. Szilágyi Jolán máris kitűnő rajzoló. Néhány markáns vonallal értelmesen össze tudja foglalni a test formáit, a mozgás irányát, lendületét. Rajzoló tehetsége egy nagyon jól megfestett erdei részletében is szerencsésen érvényesül. Goszthonyi Mária tónusos rajzain, szétporló árnyalatok foglalják egybe a formákat, a színek mélységét, a matéria súlyát. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. jún. 16. XI. évf. 12. sz. 1053.)

A sajtóhadiszállás harmadik kiállítása. A sajtóhadiszállás művészei szakadatlanul ontják a képek, rajzok tömegét és a kiállítás katalógusának előszava szerint már kilencezer darabot szolgáltatott be. Horribilis mennyiség, [...] A kubizmust leszámítva majdnem minden irány helyet talált e gyűjteményben és a kiállított munkák nagy átlaga a frissebb, modernebb festői iskolák felé gravitál. A magyar művészek ezúttal is magasabb színvonalon állanak mint az osztrákok, [...] A magyar kollekción legkiemelkedőbb darabja *Márfy Ödön* „Wippach völgyében” című vászna. Ez sem háborús kép. Békésen lefelé lovakat, heverő katonákat ábrázol. A kép előterének centrumába két fa közé egy legelésző lovat helyezett. A fák felnyúlnak a kép pereméig, három részre tagolják a kompozíciót, egyben kiegyensúlyozzák a háttér hegykúpjait és az előtér mögött elterülő medencét. Sudaruk a kép határain kívül elvész, mintha húrok feszítenék a karsú, csupaszs törzseket, egymás felé hajolnak, ámde ugyanakkor láthatatlan erők kifelé taszítják. A kép közepén levő ló elhelyezése rendkívül nehéz. Delacroix lovaira emlékeztet a vékonylábú, hosszúnyakú állat. *Bató József* jelentős fejlődésen ment át. „Hösi halál” című képe megrázó alkotás. [...] *Mednyánszky László* egész sor jobbnál jobb vászonnal dokumentálja töretlen alkotóerejét. *Vaszary János* csupán két kisebb grafikai munkával szerepel, „Temetés az Úz völgyében” című rajza kitűnő alkotás. A koporsót vivő katonák térbehelyezése, elosztása monumentálissá teszi e kisméretű rajtot. A grafikai alkotások közül ezenfelül *Rippl-Rónai* pasztellje, *Remsey Jenő*, *Lénárd Róbert* rajzai magaslanak ki. [...]

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. jún. 16. XI. évf. 12. sz. 1053–1054.)

Képzőművészeti szabadiskola. 1916 év őszén alakult meg a Képzőművészeti Szabadiskola, hogy a magyar művészképzés hiányain segítsen. A képzőművészeti pályákra készülőknek idáig nem állott nálunk rendelkezésre olyan iskola, ahol minden korláttól menten, szabadon indulhasson útnak a fiatal tehetség. A Képzőművészeti Szabadiskola nem követel vizsgákat és bizonyítványokat, mert alkalmat akar nyújtani mindenkinek, hogy egyéni képességei szerint,

művészi hajlaminak szabad érvényesítésével fejlődhessék. A tanítványok szabadon választhatják meg mestereiket is, akiknél tanulni akarnak, s az iskola létesítésénél azt óhajtották elérni, hogy a magyar ifjúság ne legyen kénytelen ezentúl külföldre menni, hanem itthon is megtalálja azt a szabad és modern szellemű intézményt, ahol tanulmányait végezheti.

A Képzőművészeti Szabadiskola most rendezte megalakulása óta első kiállítását, olyan eredményekkel lepte meg a művészet barátait és érdeklődőit, amelyért méltán elismerés és dicséret illeti meg a vezetőséget: Kónyay Elemér igazgatót, Kernstok Károly, Rippl-Rónai, Vedres Márk és Egyri József tanárokat. Szép vonása ennek az intézménynek az is, hogy nem vesz igénybe semmi hivatalos támogatást, hanem csakis a maga erejéből áll a művészet szolgálatában, s ennek dacára huszonhét szegény művésznövendéket teljesen tandíjmentesen, sőt közülök négyet egyenkint 500 koronás ösztöndíjakkal látott el. Bemutatunk az iskoláról néhány fényképfelvételt, amikor a tanárok munkaközben növendékeikkel foglalkoznak.

(*Ország-Világ, 1918. jún. 16. XXXIX. évf. 25. sz. 298.*)

A sajtóhadiszállás műkiállítása. [...] kiállítóink átlaga is igen jól megállja helyét az osztályok mellett; egy művésznünk révén pedig messze túlszárnyaljuk őket. Ezt báró *Mednyánszky* Lászlónak köszönhetjük, akinek képei valóságos *Mednyánszky-ünnepélyé* teszik ezt a gyűjteményt. Abból a mélyeséges költészetből, amely *Mednyánszky* tájképein itt is előmlik, majdnem semmit sem adhatnak vissza a reprodukciók. Látni kell ezeket a látomásszerűen elősorakozó színeköltevényeket, csak látni, mert írni is alig lehet róluk akként, hogy valami is megsejtessünk felőlük. A mestert különben egy osztály festő, *Nikol Schattenstein* életnagyságban igen sikerülten lefestette, úgy hogy prófétai külsejű megjelenése és sejtelmes művészete között könnyen párhuzamot vonhat majd a közönség. A magyarok közül gyors és erőteljes fejlődésével kitűnik *Bató József*, [...]

(*Vasárnapi Ujság, 1918. jún. 16. 65. évf. 24. sz. 375.*)

Művészeti ösztöndíjak és kitüntetések. Ma döntött a képzőművészeti szabadiskola vezetősége azon ösztöndíjak és kitüntetések felett, amelyeket mostani kiállításán kitűzött. A zsűri, melynek tagjai voltak *Kónyay Elemér* igazgató, *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József* és *Vedres Márk* egyenként 500 koronás ösztöndíjat adott *Kovács Lajos*, *König Dezső*, *Novotny Róbert* és *Szilágyi Jolánnak*. Az iskola aranyérmét *Goszthonyi Máriának* ítelték oda. Ezüstérmét *Bernáth Aurél*, *Nyergesi János*, *Móricz Ida* és *Popper Erzsébet*, bronzérmét *Arany Margit*, *Ballagi Klári*, *Strém Katinka* és *Sidwers Emma* kaptak. A kiállítás, amelyen eddig 300 mű közül 270-et vettek meg, még egy hétig lesz nyitva és egy korona belépődíj mellett tekinthető meg.

(*Budapest, 1918. jún. 18. – 7.*)

A Képzőművészeti Szabadiskola díjai. Ma döntött a képzőművészeti szabadiskola vezetősége ama ösztöndíjak s kitüntetések felett, amelyeket mostani kiállításán kitűzött. A zsűri, melynek tagjai voltak *Kónyay Elemér* igazgató. *Kernstok Károly*, *Rippl-Rónai József* és *Vedres Márk*, egyenként 300 koronás ösztöndíjakat adott *Kovács Lajos*, *König Dezső*, *Novotny Róbert* és *Szilágyi Jolánnak*. Az iskola aranyérmét *Goszthonyi Máriának* ítelték oda. Ezüstérmét *Bernáth Aurél*, *Nyergesi János*, *Móricz Ida* és *Popper Erzsébet*, bronzérmét *Arany Margit*, *Ballagi Klári*, *Strém Katinka* és *Sidwers Emma* kaptak. A kiállítás, amelyen eddig 300 mű közül 270-et vettek meg, még egy hétig lesz nyitva és egy korona belépődíj mellett tekinthető meg. (IV. ker. Haris-köz 2. sz. alatt.)

(*Világ, 1918. jún. 18. – 13.*)

Képzőművészeti Szabadiskola. Vasárnap, 23-án zárul be a Képzőművészeti Szabadiskola nagyszerű kiállítása, melyen a kiállított 380 műtárgy közül 350 talált vevőre. Az iskola zsűrije: [...] A Képzőművészeti Szabadiskola jövő évi tanfolyamára a beíratások szeptember 1-én kezdődnek meg.

(Magyarország, 1918. jún. 23. – 16.)

Lakatos Artúr gyűjteményes kiállítása. Az előszó, amelyet Lakatos Artúr a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításához írt, igazán megérdemli, hogy a kiállítás minden látogatója elolvassa. Megható, őszinte és művészi mélységeket feltáró ez a rövidre tömörített vallomás, [...] Nekünk leginkább a nagy dekoratív meglátású vásznai tetszenek, de igen érdekesek az úgynevezett vonalas-pontos (pointillista) modorban festett képei is, amire bizonyára a ragyogó olasz nap fényhatása serkentette.

i. e. [Iván Ede]

(Népszava, 1918. jún. 29. – 11.)

HOLLÓSY SIMON – ARCKÉPVÁZLAT

Hollósy Simon mintegy két évtized óta télen Münchenben, nyáron egy máramarosi kis faluban, Técsőn éldegélt. Azelőtt a nagybányai festőiskolában, a szabad ég alatt, nagy hársfák alatt taníttatta növendékeit, tizenöt-busz magyar és külföldi fiatal férfit és leányt. Évente két-három apróbb-nagyobb vászon – javarészt csak terv, vázlat, hangulat, félben maradt kísérlet, egy-egy festői probléma megoldása került ki a keze alól, s a képeknek Münchenben akadt gazdájuk. A nevét a Julien iskolában, vagy a német akadémiákon mindenki ismerte s a feltűnően egyéni és markáns tehetségeket onnan Hollósy Simonhoz küldték. A magyar festészet történetéről állami támogatás mellett megjelent nagy munkában három lánnya sor menti meg attól, hogy egészen kimaradjon a neve. A Szép művészeti múzeum egész Petrovics Lajosig [!] nem vett róla tudomást és Lyka Károly volt az az ember, aki a maga óriási tekintélyét harcba vetette Hollósy Simon érdekében. Ha Münchenből nyári menedékhelyére, Técsőre utazott, elkerülte Budapestet, pedig szerette volna látni a budai hegyek virágzó cseresnyefáit, de félt, hogy útközben a kultuszminisztériummal találkozik.

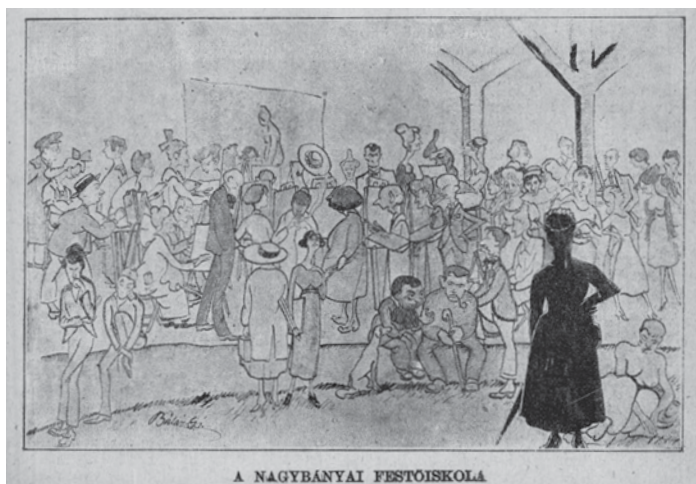
Hollósy Simon szép, magas, hajlott fekete ember volt. Nagy sörénye rendkívül meredek homlokába hullott, tétova tekintete ide-oda ugrált, akárcsak gondolatai, amelyek bőven és érdekesen, de rapszodikusán buggyantak ki markáns rajzú duzzadt ajkán. Első pillanatra látszott rajta, hogy örmény ember, Erdélyből való, aki a máramarosi havasok alá szakadt, gyermekkorában ősi cserfák és bükkösök árnyékában rakoncátlanokodott, régi református Lyceumban járta az iskolát, fáradtan, sok erőlködéssel barangolt a világban, mint igazi bohém festőlegény, a múlt század végén, egyenes utóda a Pál Lászlóknak, akik édesanyjuk áldásával és lelkük tomboló lelkeségével nekivágtak az életnek pénz, protekció s egy darab kenyér nélkül, azzal a hittel, hogy nekik meg kell váltaniok a magyar művészetet. Hollósy a Buddha vallás tanaival tudományosan foglalkozott, a gondokát jóval a dilettantizmuson felül kezelte, utazóládájában néhány durva vászoning és sok, drága, ritka hangjegyfűzet, kottakézirat, filozófiai könyv és esetleg néhány ecset és rajzón is meghúzódott.

Hollósy Simon agya tele volt megállapítások, kritikák, filozófiai eszmék, társadalmi, művészettörténeti, szépirodalmi, erkölcsbölcsészeti és teológiai elméletek összefüggéseivel. Minden emberi tevékenység, intellektuális erőlködés, az ember kezének a természetben mutatkozó minden nyoma érdekelte és kritikára izgatta. Imádtá a természetet mint egy automatikusan megmegezzető panteisztikusan felfogott, öntudatlanságában is eleven rendszert. De emellett kizárólagosan művész maradt egész életében.

Hollósy Simonról szimbolista szobrász megmintázhatná a művészet tipologikus allegóriáját. Égészen véletlen és jelentőség nélkül való. Egy külsőleg, emberi és testi exterieure-je is pontosan az volt, ahogy a művészt romantikus elgondolásban látjuk. Sokkal lényegesebb, hogy a

gondolkozási technikája szívének érzésseli megnyilatkozása, testi-lelki és idegéleti működése tipikusan művészre vallottak. Nem paradox aforizma, hogy vannak emberek, akik ha soha egy sort sem írtak, ezerszer inkább írók, mint sokan, akik könyvtárakat gyártottak össze. Hollósy Simon akkor is művész lett volna, ha egyetlen képet sem fest, s egyetlen művészi dokumentum sem marad a hagyatékában. Igaz, hogy nem is volt sem szorgalmas, sem produktív abban az értelemben, ahogy azt a leltári adatok bizonyítani tudnák. De mégis inkább művész volt, mint bárki a kortársai között. Nemcsak az ő helyében, de körülötte is elsüllyedt minden, ami kívül esett a művészi érdeklődés határán, ő maga fanatikus volt, egyoldalú, elfogult és türelmetlen; s körülötte az emberek – tanítványok, barátok, utánczó – páratlan sebességgel átalakultak az ő művészetbe fűlt világfelfogásának hirdetőivé. Fanatizálta az embereit az egy művészetbe vetett hit szinte egzaltált kultuszával. Nem egészen két hét alatt az egész környezete kezdett hozzája hasonlítani. Még járása, kelése, tétova pillantása, a mosolygósa és haragos szemöldökrándulása is átrajzolódott a környezetére és soha annyi egyforma ember nem ágált, vitatkozott, birkózott és kinlódott egymással és egymás ellen, mint Hollósy nyári menedékhelyein. Az embernek eszébe juttatta a középkori és renaissance festőiskolákat, ahol a mesternek, mint egy transzcendentális kultusz papjának lángba borult lélekkel ministráltak a tanítványok. A vallás és a hangulat ugyanaz volt, de az iskola módszere homlokegyenest ellenkezett. Ott a technika ugyanazonossága, a művészi alkotásnak kánonszerű megkötöttsége hozta létre a közösséget, – itt mindenki a maga lábán járt, – sokszor bicegve, ugrándozva, groteszkül, bukdácsolva – de a cél, a lelkesedés, a művészet halhatatlan és boldog istenségébe vetett hit szuggesztív hevületében egyesült az egész kis kolónia. Mindent szépnek, jónak, szeretni érdemesnek látott a mester, egy nagyszerű panorámának, amelyet csak látni érdemes, látni, megfesteni, a lelket, a lényegét, a logikáját, a filozófiáját kiszajtolni, kompromittálni, leegyszerűsíteni, szemmel láthatóvá tenni és más emberi lelkekbe átültetni. Ez a művészet célja, s minthogy csak a művészetért érdemes élni, hát ez az egész élet célja is. Állást, hírt, nevet, dicsőséget, érvényesülést, életjáradékot, szerződést, társadalmi és vagyoni pozíciót szerezni, – ez mind sajnálatos, kicsinyes, sőt szomorú és komikus tévedés, emberhez méltatlan alacsony és kártékony gyengeség, hibás felfogása az emberi élet lényegének, egyenesen merénylet a magunk jóérezése és boldogságának, s okos ember ehelyett a természet anyagi és szellemi jelenségeinek bámulásába süllyed, természetes és egyszerű életörömök után jár, eszmékbe és hangulatokba olvad bele... És Hollósy Simon délutáni beszélgetések, erdei séták, szabad ég alatt folytatott tanítgatások, korrigálások és skiccírozások után, fejét ráhajtotta nemes hangú, finom csellójára és klasszikus melódiákba fürdette meg a maga és tanítványai szívét. Hollósy Simon nem volt anachoréta, nem volt aszketikus remete, nem volt megcsömörlött, dacos, keserű desperado, nem volt elkeseredett ember, meg nem értett lángész, vagy idegbeteg cinikus: Hollósy Simon bölcs és bátor életművész volt, valóságos hedonista, aki semmit sem ismert el fontosnak, mint önmagát s a maga életigényeit. Azok közé a ritka emberek közé tartozott, akik tudnak maguknak egy külön egyéni világot teremteni; ilyen értelemben valóban regényhős. Valaki, aki maga produkált valamit, de körülötte életre hívott minden szunyádé életenergiát, minden bujkáló ambíciót, minden lappangó tehetséget, akinek a saját terméketlensége mindenkit megtermékenyített, mindenkiből kihozott, kiszajtolta, kiverejtékeztetett mindent, ami benne találatott. És mindezt az ő passzív, különös, vibráló színű, halk és mégis ellenállhatatlan egyéniségének hipnotizáló erejével. Hollósy Simon a legérdekesebb emberek közül való volt s hogy meghalt, el sem lehet képzelni, hogy támad egy alte-regója.

Az ilyen ember nem produkálhat sokat. Esze a legnagyobb összefüggéseket keresi, művészi becsvágya a lényegnek legmélyét ostromolja, temperamentuma folyton új és új impressziókra reagál, hangulata mindig friss és friss örömeiben tombolja ki magát, a természettel szemben annyira elégedetlen, meggyőződéseiben és kritikájában annyira állhatatlan, hogy csak a küzdelmet, a keresést, a sziszüphoszi munkát tartja érdemes és élvezetes művészi hivatásnak, s a technikai, a szorgalmi, a kiviteli feladatok előtt bágyadtan, kéjesen kimerülve leereszti karjait és összecsucolja meg-meglibbenő, nekilendült szárnyát. Képei ezért olyan egyenetlenek, következetlenek, stílusban hol előre, hol vissza nézők, kuszák és befejezetlenek. Faktúrája a Leibl naturalizmusától majdnem a kubizmusig terjedő lengési vonalat ír le. A kukoricahántás apró, részletező, sima és romantikusan édeskés; tele van irodalommal; szinte humoros életkép; a

Balázs G. Árpád rajza a *Színházi Élet* c. lapban, 1918. október 20.

Rákóczi induló soha el nem készült allegória. Harsogó propaganda és egy szimbolista költő víziója. Legutolsó Landschaftjai komor és sejtelmes színpoltok. Brutális szürkék. haragos zöldek és piszkos vörösek.

Ezért volt talán, hogy Hollósy, aki oly türelmetlen volt az emberi és társadalmi berendezkedésekkel szemben, amelyekbe beleütközött, minden irodalmi, tudományos és művészeti kísérletezésnek oly meghitt, lelkes, megbocsájto vagy rajongó megértőjévé lett. Ez a megértés képe-sítette arra, hogy a keze alatt a legkülönbözőbb irányzatok kivirágzottak és nemes gyümölcsöket teremtek. A legszélsőségesebb festői próbálkozásokban is meglátta és megbecsülte a jóra való emberi és művészi tendenciákat s az egyéniséget minden történelmi tradicionál, minden akadémikus sablonnál többre becsülte. Természetes, hogy sokszor csalódnia és magamagát többször meg kellett tagadnia. Voltak tanítványai, akiktől csodákat várt és akik semmit sem váltottak be ígéreteikből. De festőileg érezni, művészetért rajongni, hivatottságot komolyan venni és egy életet egy eszmének feláldozni: ezt mindenki megtanulta tőle, s akik nem bizonyultak arra hivatottak, azok lassan elszéledtek mellőle és megtagadták a mestert.

Hollósy Simon a modern magyar művészet örökké nyugtalan, bolyongó, hitterjesztő apostola volt. Mikor április végén Máramarosba érkezett, hogy megkezdje técsői nyaralását, – tanítványait a vasúti állomáson hagyva, bebállagott a szigeti temetőbe és meglátogatta régen meghalt szegény apja és édesanyja sírját. Más senki sem érdekelt. Amikor Münchenbe készült vissza, őszi meleg délután újra elbandukolt a horpadt, száradt sírhoz, köszönni két drága öregnek. A könnyei kipotyogtak ilyenkor Hollósy Simonnak s mindig emlegette, hogy köztük szeretne pihenni, ha arra kerül a sor Isten akaratából. Ez az egyetlen kényes, hiú, igényteljes vágya teljesedett neki: az idén. Májusi sugaras délután csakugyan lefekhetett közékük csendes, boldog pihenésre.

Surányi Miklós

(*Magyar Figyelő*, 1918. júl. 1. VIII. évf. 6. sz. 631–634.)

A VÁGÓHID LEGÚJABB KÉPREJTVÉNYE

A legújabb csoda Budapesten

A könyvpiacra most jelent meg a következő furcsa füzet: Agitációs füzetek a színpadért. Írja: Mácza János. I. Színház – 1918.

A Vágóhid igen tisztelt olvasóit felkérjük, hogy a címlapon közölt örült rajzot, amely Mattis Teutsch János linóleummetszete, mielőbb megfejteti és értelmezi szíveskedjenek.

Mi eleget törtük a fejünket, hogy mit ábrázolhat e különleges rajz. Törjék a fejüket most már a Vágóhid olvasói is.

Míthogy véleményünk szerint csupán találgatásról lehet szó, *tessék három-négy sorban levelezőlapon megírni nekünk, lehetőleg ötletesen és szellemesen*, hogy mit ábrázolhat a cimlapon elhelyezett rajz.

A „művszurat” magát is megkérdeztük a rejtvény pályázat kitűzésével egyidejűleg, hogy világosítson fel bennünket.

A legötletesebb és leggyilkosabb válaszokat lapunk legközelebbi számában leközzöljük, hogy Teutsch János művész úrnak örök időkre elmenjen a kedve a magyar közönség agysejtjeinek sanyargatásától.

Első díj: A Vágóhid egy évig ingyen, az eddig megjelent összes számokkal. A második és harmadik díj fél-fél évi tiszteletpéldány.

A rejtvény megfejtését mielőbb kérjük forduló postával.

(Vágóhid, 1918. júl. 9. I. évf. 16. sz. 15.)²

Mattis Teutsch János berlini sikere. A kiváló erdélyi festőművésznek legutóbb két linóleumetszetét közölte a berlini Sturm. A „Der Sturm” az ifjú német művészek orgánuma. Azoké a művészeké, akiknek eruptív egyéniségük, tehetségük, új formaideájuk életek, sorsok eddig nem látott, ki nem fejezett természetességeit örökítik meg. A legintranzigensebbek, szigorúan művészi célokért küzdenek s megvetik a művészet összeházasítását a megalkuvással, az üzletszerűséggel. A „Der Sturm” ugyanaz a német irodalomban, mint nálunk a „Ma”. Amíg azonban nálunk a konzervativizmus alig fogja megérteni a „Má”-t, addig a németeknél máris szélesebb és erősebb tábor követi a progresszív művészetet. Mattis berlini szereplése még a kételkedők előtt is jóleső kell, hogy legyen, mert ha pillanatokra is, de magyar nevet vitt bele a német képzőművészek táborába.

(Erdélyi Szemle, 1918. júl. 21. IV. évf. 18–19. sz. 14.)

Agitációs füzetek a színpadért. A füzetben *Mattis Teutsch* János linóleum-metszete kellemtelenkedik, ez a „hol a vadász?” vexierkép, amelyen állítólag egy messze távlatok felé lelkesen lendülő férfiút kell látni vitorlás csónakban, viszont egyik élclap anekdótján részint a Piave deltáját, részint a Rákos rendező pályaudvar sínhálózatát, részint egy kisgyermek illetlenkedését vették fölfedezni benne. Maga a szerző neve, *Mácza* Jánosé sem valami biztató [...]

(Csongor) [Lendvai István]

(Uj Nemzedék, 1918. aug. 1. V. évf. 26. sz. 21.)

Magyar műkiállítás Belgrádban. [...] a kiállítás magyar művészek műveiből van összeválogatva. A kiállításra s a Belgrádba való utazásra vonatkozó minden fölvilágosítással a kiállítás rendezője: Kornstein Egon főhadnagy (VII., Rákóczi út 78., telefon: József 60–37.) szolgál. A jövedelem a bihari bakák özvegy- és árva-alapját fogja gyarapítani.

(Budapest, 1918. aug. 8. – 7.)

Magyar műkiállítás Belgrádban. A nagyváradi 37. gyalogezred József királyi herceg fővédnökségével szeptember 1-én magyar műkiállítást nyit meg a belgrádi konakban. A sajtóhadiszállás hadi-képképzőmelletti mellett ez az első eset, hogy tisztára magyar s tisztára mütárlatot rendez a katonai parancsnokság. A kiállítási anyag a következő magyar művészek műveiből áll:

² A megfejtések: A Mattis-Teutsch-féle rejtély. *Vágóhid*, 1918. júl. 16. I. évf. 17. sz. 10–12.

Rippl-Rónai József, Mednyánszky László báró, Kernstok Károly, Márffy Ödön, Tihanyi Lajos, Czigány Dezső, Vedres Márk, Ferenczy Béni, Medgyessy Ferenc, Kalmár Elza, Pátzay Pál, Major Henrik, Dezső Alajos, Balogh István, Eördögh Lajos, Gyöngyössy Elemér, Beck Ö. Fülöp, Femes Beck Vilmos, Berény Róbert, Ligeti Miklós, Schramm Viktor. A kiállítás katalógusának előszavát Meller Simon, a Szépművészeti Múzeum igazgatója írja, s a kiállítási helyiségben előadások is lesznek. A kiállítás jövedelme a bihari bakák özvegy- és árva-alapját fogja gyarapítani. A kiállításra s a Belgrádba való utazásra vonatkozó minden felvilágosítással a kiállítás rendezője: Kornstein Egon főhadnagy (VII. Rákóczi út 78. telefon 60–37) szolgál.

(*Pesti Hirlap*, 1918. aug. 8. – 5–6.)³

Művésztelep Miskolcon. Nagybánya, Szolnok, Kecskemét: eddig ezekben a városokban volt művésztelep, szobrászok, festők számára. Most *Perlrott Csaba Vilmos* festőművész Miskolcon akar művésztelepet létesíteni, mégpedig Hámorban, tó, vízesés, erdő mellett, Lillafüred közelében. A mester egy füst alatt Miskolcon művészeti iskolát is szándékszik nyitni. Most tárgyal a város vezetőségével.

(*Virradat*, 1918. aug. 11. – 4.)

Képkiallítás a Nemzeti Szalonban. [...] A kiállító művészek közül *Páldy Zoltán* pompásan fejlődő tehetségét már régóta figyeljük. [...] *Joachim* Ferenc is szép tehetségről tett tanúságot, kissé eredetieskedő képeivel. [...]

(Dr. B. L.)

(*Budapest*, 1918. aug. 28. – 6.)

Nemzeti Szalon. [...] A fiatalok közül arrivált ember már *Tuszkay Márton*, aki mint grafikus és plakátfestő szerzett még békében népszerű helyet. Most harctéri vázleteit, kis színes rajzait hozta el. Eleven zsurnalizmussal, frissen és plakátok színességével mondja el dolgait, erős ötletességgel. [...] *Joachim* Ferenc egy kissé reminiscenciás elaborativizmusban keres megoldásokat. [...] *Páldy Zoltán* fejlődésben levő ember, naturalizmus és dekoratív problémák verekednek meg benne, [...]

(bl.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1918. aug. 28. – 6.)

Hat piktor gyűjteményes kiállítása. [...] *Joachim* Ferenc az alapos szabadtéri stúdióit szerencsés művészi ösztönrel tudja egybekapcsolni egyénisége dekoratív voltával, [...] *Páldy Zoltán* határozottan arcképfestő, ilyenmő erősen karakterisztikus munkái elsőrangúak, de szerencsés kézzel rándul át a dekoratív csendélet és pannó terebélyére is. [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Ujság*, 1918. aug. 28. – 5.)

Csoportkiállítás. [...] De művész-lelkeseudést a háborúért, ennyi háborús fürtelem után, igazán nehéz lehet kicsiholni egy-egy odakünn nyomorgó művészből. Az emberirtást dicsőítő nagy vásznak kora lejárt. Most csak apró kálvária-képeket festenek a harctéri festők.

(k. k. l.) [Kézdí-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1918. aug. 28. – 5.)

³ Rövidebb változata: *Budapesti Hirlap*, 1918. aug. 8. – 10.

Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban. [...] *Páldy* Zoltán csupa rajz. Elvont, díszítő célú foltok és energikus körvonal, ez az egy sík felé vonzó stílus, valahol Gauguin és Rippl-Rónai közt, de mindig egyéni vízióból épülten és mindig a teret betöltő vonalritmust hangsúlyozóan, ez a stílus uralkodik oeuvre-jében, de jelentékeny és kész érték az a pár aktja is, amelyekben a mozdulat dekoratív lendülete mellett a formák valóságos plasztikája is előtérbe lép. [...]

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. aug. 30. – 10*)

Lakatos Artúr kiállítása. Olasz hadifogságában, melynek serény munkásságát a Nemzeti Szalon kiállításán mutatta be, ugyanaz maradt Lakatos Artúr, ami annak előtte volt: erős dekoratív talentum, igen szorgalmas festő és tervező, szerelmese mindannak, ami képszerű, ami nemes színhangulatokba olvad, áttisztázó holt érzéseknek olajfestményekben, gobelinekben, szőnyegekben. A világot ily dekoratív, nagy síkokba transzponálja, mikor egy-egy táj, figura, embercsoport megkapja. Ezért van oly benső rokonság olajfestményei és a textilművesség számára készült tervezéseinek egy része között. De mindenkor megérzik rajta, hogy nemcsak a festő szemével látja a világot és nemcsak papíros tervező, hanem vérbeli iparművész is, aki a szövésnek és szőnyegkészítésnek minden technikai fortélyával is tisztában van. Sikdízítmény-tervein az anyagszerűség, a szőtt mustra jellegével való számvetés látszik, az a képesség, hogy gondolatait és ötleteit egy munkásleány kezén vagy a szövőszék húrjain át is ki tudja fejezni. Mindenekfelett pedig színörömeit tolmácsolja minden művészi megnyilatkozása. Régi szerelmeihez maradt tehát hű Lakatos Artúr olasz fogságában, még bútortervezései is ezt bizonyítják és a nehéz napok alatt nem csüggedés lett úrrá rajta, hanem lélekben elevenebben, fantáziájában megifjodva került haza.

(*Magyar Iparművészet, 1918. [aug.] XXI. évf. 7/8. sz. 120–121.*)

Két kiállítás. Két igen különböző kiállítás a város két különböző pontján: az egyik *Rudnay* Gyuláé az Ernst-múzeumban, a másik a *Ma*-csoporté a Váci utcában, egyik a tegnapi művészete, a másik – neve mutatja. De a közönség egyaránt izleli és veszi, a kritika egyformán elismeri és magasztalja mindkettőt. Hogy mindkét kiállítás hódoló és vevőközönsége ugyanazon egyénekből tobzódik-e, nem tudható, de hogy a kritikusok ugyanazok, egészen bizonyos. Úgy látszik, nálunk valósult meg a Nagy Frigyes ideálja, hogy mindenki a maga fazonja szerint üdvözülhet, a művészet szabadságának boldog világa, amelyben mindenki egyformán boldogulhat. A régi nagy harc, a megosztás és pártszakadás elmúlt s ma békén legel együtt a bárány az oroszlánál, amint azt a próféta is óhajtott. A művészek számára tehát már elérkezett az idők teljessége és visszatért a paradicsomi állapot. Azonban – míg azt lehetne hinni, hogy amikor a forradalom nemcsak lehetséges, hanem ünnepeztetik is, akkor aztán ugyancsak lesz forradalom, amelyet még nem látott a világ, addig a forradalmárok szava meglehetősen halk és akaruk nem vívja az eget. Másfelől a tegnapi művészete sokkal őcskább, mint dátuma sejteti. Mindkét félen egyaránt tombol a nagyra hivatottság hiánya és az örötlenség, az arany középszer. Úgy hogy ma jobb idő jár a művészetre, mint a művészet az időre. Avagy mégis úgy volna, hogy amilyen az időjárás, olyan a termés?

Eö. [Fülep Lajos]

(*Magyarság, 1918. aug.–sept. XVIII. évf. 8/9. sz. 131.*)

Magyar múkiállítás Belgrádban. Szeptember 15-én nyílik meg a József főhercegről elnevezett nagyváradi 37-ik gyalogezred magyar múkiállítása Belgrádban, mely már eddig is a legnagyobb érdeklődést keltette. A kiállítók névsora vetekedik bármelyik budapesti tárlatával: Balogh István, Bató József, Basch Árpád, Beck Ö. Fülöp, Berény Róbert, Czigány Dezső, Dezső Alajos, Dobai Székely Andor, Eördögh Lajos, Fémcs Beck Vilmos, Ferenczy Béni, Iványi Grünwald Béla, Gyöngyössy Elemér, Hagyik István, Kövesházi Kalmár Elza, Kernstok Károly, Kozma Nándor, Ligeti Miklós, Major Henrik, Márffy Ödön, báró Mednyánszky László, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál, Perlrott Csaba Vilmos, Rippl-Rónai József, Schramm Viktor, Tihanyi Lajos,

Vedres Márk, Vesztróczy Manó. A kiállítási helyiséggé átalakított királyi konak termeiben *Böloni György, Diner-Dénes József és Relle Pál* fognak magyar és német előadásokat tartani, hetenként kétszer az ezred zenekara sétahangversenyt ad, ezenkívül közreműködik még a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes. dr. *Dienes Valéria* orkesztikai társasága és a Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyező Hivatalának hangverseny-csoportja. A jövedelem a bihari 37-es árvaké. Mindennemű felvilágosítással szolgál a kiállítás rendezője: *Kornstein Egon* főhadnagy. Budapest, Rákóczi út 78. Telefon József 60-37., azonkívül *Imre Sándor* főhadnagy. Belgrád. 37. gy. e. Hadialbum szerkesztősége.

(*Világ*, 1918. szept. 1. – 13.)

Képzőművészeti Szabadiskola. A Kónyay Elemér igazgatása, Kernstok Károly, Rippl-Rónai József és Vedres Márk művészeti vezetése alatt álló Képzőművészeti Szabadiskola festő-, rajz- és szobrásztanfolyamaira a beiratkozások megkezdődtek az iskola IV. Haris köz 2. sz. alatti helyiségében.

(*Pesti Hirlap*, 1918. szept. 4. – 5.)⁴

A SZOLNOKI MŰVÉSZEK

Szolnok, vasárnap

Hiába, igazi kegyelet csak a művészekben van meg!... A szolnoki művésztelep parkja például valósággal Elyseuma ennek a szép kegyeletnek... Az egyik kerti úton Wlassics Gyula bárónak bronzmása mosolyog a jövevényre – (az ő minisztersége és hathatós pártfogásával létesült a telep). Odébb a városligeti gyönyörű Anonymus szobrának a gipszmása rejtőzik egy bokrok-kal körülvett térségen. Hogy ezek a művészek mennyire kegyeletesek még élő szobrázskollégájukkal, Ligeti Miklóssal szemben is, egyszerűen megható. Minden évben más és más telepi művész tatarozza, gondolzza s mázolja újra barnára ezt a gipszszobrot s ha jól tudom, az idén Zombory mesteren a sor. Azután mondja valakim hogy a művészek irigyek és önzőek egymással szemben!

Hű szövetségesünknek, a törököknek is tudomásukra kellene adni, hogy a szolnoki telep művészei egy kis tornyot építettek azokból a kövekből, amelyeket a telepen találtak, amelynek helyén a török hódítás alatt a híres „vár” állott, ahonnan Ali basa ostromának kezdetén hamar elmenekült a magyar, német, rác, spanyol s egyéb nációból összesereglett védősereg... A vár mostani lakói a telep művészei például már sokkal elszántabbak s nem ijednének meg az ellenség közeledtére, de fel is vannak rá alaposan készülve! Csaknem minden műteremben egész halom ágyúgolyó van piramisba rakva; igazi öreg kőgolyók ezek, amelyekkel a török pattantyúsok lövöldözték a várat, de viszont az akkori török katonát is elfogná a sárga irigység, ha meglátná azt a sok modern öldöklő fegyvert, amely itt a falakon függ. A Zombory lakásában például egész arzenál van belőlük, mert nem lehet ám a fogolyra, nyúlra, tüzokra s egyéb vadra egy-ugyanazzal a puskával vadászni! Márpedig Zombory mester híres Nimród! A környékbeli urak azt hajtogatják, hogy bármilyen nagy művész is ez a Zombory, de mint vadász még nagyobb! (A társadalomnak nem vadász része persze ellenkező véleményen van.) Hogy Zombory oly kiváló állatfestő lehetett részben vadászszenvedélyének köszönheti. Tessék például egy festőnek, ha nem oly kitűnő vadász, mint ő, tüzokot, vaddisznót közelről studiózni!... Ezekből a szebbnél szebb állatképekből akkora anyag van Zomborynak, hogy alig fér el két műtermében. A közeljövőben Münchenben fog kiállítást rendezni belőle, ahol bizonyára újabb dicsőséget fog szerezni a magyar művészetnek.

Ez a vadászszenvedélye egyébként nagyon közhasznú szenvedélyé alakult a háború alatt. Ha egy-egy nagyobb vadászszakmánnyal tér haza, mindegyik művészcollégának jut belőle va-

⁴ *Világ*, 1918. szept. 1. – 13.; *Világ*, 1918. szept. 8. – 15.

lami. Az asszonyok ilyenkor úgy körülállják, mint Pesten az élelmiszerboltokat, hozzá még jegy nélkül és ingyen kapják a finom falatnak való vadat!

Zombory mester különben nemcsak mint Nimród szerzett magának elismerést Szolnokon s kapcsolt részein, hanem mint igen jó hangú énekes is. A megyei mulatságokon s vigalmak alkalmával ő szokott előénekelni s hozzá – bár már nem ifjú levante – úgy ropja a magyaros táncokat, mint egy Rákóczi korabeli dalia. Mint háziúr sem tartozik az egészen jelentéktelenek közé. Itt is, ott is van egy kis házacskája, kunyhócskája...

A szomszédja Koszta József, aki a múlt esztendőben az Ernst-múzeumban bemutatott kollektív kiállításával oly osztatlan és tüneményes sikert aratott, csaknem kollégája lett a házuraságban Zomborynak, de aztán meggondolta magát s megmaradt „csak” festőnek. Ő honosította meg különben Magyarországon a képeknek „vízszintes rendszerű” bemutatását. Más műteremben, ugyebár, a festő a festőállványra teszi a képet, vagy máshová, de függőlegesen elhelyezve, ami már a régi görögöknél is így volt divatban. Ám Koszta barátunk e téren különös újítással lepi meg azokat, akiknek képeit műteremben meg akarja mutatni. Ő ugyanis a műterem padlójára teregeti ki vásznait, húszat-harmincat egyszerre s csak akkora közt hagy meg, hogy az ember óvatosan ellépkedhet a képek között. A műterem plafonjáról például egészen jól át lehetne tekinteni ezeket a képeket, de így kissé körülményes. Nem baj: ezek a képek egytől-egyig gyönyörűek s tele csodásan meleg művészi ösztönökkel. Ne tessék azonban azt hinni, hogy Koszta műtermébe könnyű bejutni! Ha lakásának ajtaját kinyitjuk, Faust-szerű látvány tárul elénk. Egy misztikus alak tűnik föl az első pillanatban, amely csaknem egészen lángba van borítva s valami hatalmas varázsszerű serpenyőt forgat a kezében. Az alak: Koszta József szabadon folydogáló hatalmas spirituszlángon süti serpenyőben a „legizletesebb” olaszlepenyét (megkóstoltuk: jobbat is ettünk, de „olaszosabbat” nem).

Azonban még Kosztán is túleszt Fényes Adolf, ő hozzá például teljesen lehetetlen bejutni. Ennek azonban nem ilyen külsőséges motívumok az okai. Fényes Adolf a művészkörök dédelgetett Fényes bácsija, két év óta visszavonultan dolgozik. Nagy lelki élmények, forrongó művészi revelációk, tökéletesen kiérett művészi eredmények leszűrődései lesznek bizonyára ezek a képek, amelyeket senkinek sem mutat meg s amelyeket az Ernst-múzeumban fog az idei szezonban kiállítani. Fényes bácsi szolnoki műtermét idegen mostanában át nem lépte s néha maga is zavarban van: vajon saját magát beengedje-e! A női ösztön ezúttal is megtalálta a módját, hogy kell a tilalmat kijátszani. *Borbásné Quittner* Olga, a pesti társaságokban is ismert sportlady – a mester tanítványa – egy könnyelmű pillanatban betoppant Fényes bácsi műtermébe, amikor nem volt otthon. A következő pillanatban már annyira megijedt meggondolatlan cselekedetének következményétől, hogy nyomban távozott is az oroszlánbarlangból. Egy gyönyörű nyakkendőt azonban amely véletlenül nála volt, otthagytott – engesztelő áldozat gyanánt. És Fényes bácsi zordsága megenyhült ez áldozat láttára s azóta minden szombaton és vasárnap ezt a nyakkendőt használja. Ő különben a telep kedvence, kényura és zsarnoka. Neki hódolnak a hölgyek, a szolnoki szép nők (akikből igazán sokai látni). Fényes bácsi igazi grandseigneur módon tudja ezt a hódolatot kiévezni. Csináltatott magának egy valódi trónszéket s hogy abba más bele ne ülhessen, pontosan a saját méretei után tervezette. Pont olyan széles, hogy csak ő fér el benne, sőt a lábait támasztó számoly is a lábai szerint van megtervezve, körülette ülnek a hölgyek, – mint az illik is, – Jávorné Pálné, Szlányi Lajosné, Borbásné. Kléh Jánosné és a többiek. Ő maga demokratikus kosztümben üldögél a trónszékben, amely áll egy hálóingből s egy molyette nadrágból. Körülötte pedig folyik a szorgos munka, Jávorné például a harisnyáit stoppolja a kényurnak s ezt már oly tökélyre vitte, hogy Fényes bácsi szerint egyenértékű a híres francia és holland gobelinnel, Jávorné köteles a reggelijét is elkészíteni, Borbásnénak pedig a szekrényeit kell rendben tartani. És ha leszáll az est s Fényes bácsinak fáradtnak tetszik lenni, – mert rengeteg sokat dolgozik, – a szellemiekben leli kedvét. Ilyenkor Borbásné gyönyörű modern táncokat lejt el előtte s a mester egy-egy bájos mosollyal jutalmazza a táncművésznőt. Máskor meg a zenében keres fáradtságára enyhülést, s ezt a bájos Szlányinét szolgáltatja neki. Szlányine zongorajátéka valóban mesteri is, s ha nyilvánosság előtt szerepelne, méltó hírnevet szerezne a férje művészi hírneve mellé. Fényes bácsi egyébként oly pontos beosztással él itt, hogy ha a telepen valakinek elromlik az órája s csak megnézi, hogy mit csinál a Fényes bácsi s rögtön tudja, hogy hány óra van. A kávéházról itt sem szokott le. Pont fél hatkor megy el a kávéházba s a Tiszában is oly pontos időben fürdik, hogy a szolnoki szép nők,

akik diskurálni akarnak vele. akár másodpercre kiszámíthatják, hogy mikor kell lemenniök az uszodába. A fürdő kiskorú látogatói egy darabig Tritonnak hitték, mert úgy úszik, mint egy mesebeli Triton, viszont a telep körüli ifjúság egyszerűen „Telepi bácsinak” hívja.

Fényes bácsi egyébként zsarnok is tud lenni a női nemmel szemben. A szolnoki művészes-egyesületnek van egy furcsa alapszabálya, amely szerint a telepen csak festőnek szabad tartózkodnia. Mindenféle egyéb nő, akár hitves, akár nem hitves, a szó igaz értelmében ki van zárva a telepről. Eszerint tehát gyermek sem tartózkodhat itt, ha csak a festőnő véletlenül nem hitves is. Nincs is a telepen egyetlen gyermek s ez külön nevezetessége a szolnoki telepnek. Ám a nők nem azért nők, hogy ki ne fogjanak ezen a drákói és rideg törvényen. A festők feleségei egyszerűen felcsaptak modellnek s minden férjnek a saját felesége a modellje s bizony nem vallanak vele szégyent. Fényes bácsi ki is jelentette, hogy eszerint a telepi nők csak – „megtűrték”. És ha kényúri mivolta – úgy érzi – csorbát szenved valamiben, nyomban szemére is veti az illető hölgynek megtűrt mivoltát Jávornén azonban már egyáltalában nem tud kifogni, aki nemcsak azt jelentette ki, hogy azonnal beszünteti a stoppolást, reggeli elkészítését, de egyáltalában ellene hangolja az összes nőket s azután ühlet és búsonghat egyedül a trónszékében. Ez az érv hatott, Fényes bácsi már-már az alapszabályok megreformálására is hajlandóságot mutat.

De meg a Jávorné nagyszerű habos kávéi is ingadozóvá tették Fényes bácsit. Jávor Pál azonban nem avatkozik a nők dolgába s a nyarat alaposan kihasználta. Egész sereg tájképet s stúdiomot készített s nagy ambícióval készül legközelebbi kollektív kiállítására. Ezt az ambícióját az ideai nyári tartózkodása alatt egy különös attrakciója is alaposan igénybe vette. A telepi művészek ugyanis nagy „házi kabarét” rendeztek s ezen a kabaré-estén Jávor olyan szenzációs sikert aratott, hogy ha valamelyik pesti kabaré-direktor ott lett volna, nyomban szerződtette volna nagy gázsival. Éhes kacsát, lubickoló kacsát, gramofont, tárogatót, békát, macskát stb. utánzott oly mesterien, hogy ez a reprodukáló művészete képzőművészi mivoltát is megszégyenítette. Ezen a kabarén még a nobilis és csendes *Szlányi* Lajos is kitett magáért. Annyt is oly gyorsan hadart, hogy gyorsírói feljegyzés szerint egész évben nem beszél ennyit. Igaz, az ő otthonuk a csendes, szinte angolosan nyugodt otthon gyönyörű példája. Harmonikusabb, megértőbb házaspárt, mint Szlányiék, ritkán találni. Ebben az otthonban a derűs és szinte kiáradó melegségű meglegedés tölt be mindent. És az öreg szülők, akiket annyi szeretettel vesznek körül, mint egy megható Whistler-kép illeszkednek ebbe a boldog miliőbe... Ez a szép és nemes harmónia jellemzi Szlányi egész művészetét, de láttunk tőle egy nagy képet, amely lelkének mint egy újszerű akkordja, hatalmas, szinte heroikus szín- és megvilágítási effektusokkal gyönyörködtet bennünket. Megjósoljuk: a tárlat egyik eseménye lesz! ...

Ám a szolnoki művésztelepnek is megvan a háborús vonatkozása, a snájdig *Vidovszky* Béla személyében, aki mint tüzetiszt különös kegyeltje a szolnoki dámáknak. „Csöpi” – ezen a néven becézgetik – jelenleg hadi festő, de legjobban fest, amikor a „szolnoki Lidón” megjelenik bronzszínűre leégve...

Még egynehány hét s azután a telep művészei is elszállingóznak egymásután s a telep nagy ambíciójú vezetője, a kitűnő *Lippich* István is békében maradhat a jövő tavaszig.

Nem marad más a telepen, mint a szimpatikus *Kléh* János, akit sajnós, betegeskedése akadályozott abban, hogy nagyszerű fejlődésében még előbbre jusson, bár most is minden képét szétkapkodják. Neki adják át az elköltöző művészkollégák a kulcsaikat, ő veszi át a szentet, fát a többiek részére.

És a melankolikus, zord téli éjszakákon mondják, hogy Ali basa szelleme kísért a telepen. Csúfot úz ezekkel a művészekkel!... A megkopott, öreg kő ágyúgolyóbisokat úgy összevissza szórja, hogy tavasszal újból kell őket összerakosgatni a műtermek sarkában...

A művésztelep őslakója, kegyeltje és bennszülöttje volt *Pólya* Tibor, a *Pestre* szakadt nagyszerű rajzolóművész, aki immár csak messziről siratja a szolnoki szép napokat. Kegyeletből ő illusztrálta ezt a cikket, a legkedvesebb rajzai ezek az utóbbi időben látott hasonló illusztrációknak – és méla akkorddal oda írta a saját képmása alá:

„*Ki a Tisza vizét issza,
Vágyik annak szíve vissza...*”

(*Színházi Élet*, 1918. szept. 8–15. VII. évf. 36. sz. 23–27.)

Iván Ede

Két kiállítás. Egy igen értékes művészt ismerünk meg a Nemzeti Szalon új csoportkiállításán. *Károlyi Lajos*, már nem fiatal ember alkotóerejének teljében, kiforrott, nyugodt, néha már klaszszikus. [...] Merőben ellenkező irányokba kereskednek a „Ma” című folyóirat körül csoportosult művészek. Itt nehéz problémák és sokszor kissé túl elméleti elhatározások szikláit görgetik különböző izomzatú Sziszüphoszok, akik közül kettő magasra feljutott a művészi ideál megközelíthetetlen csúcsa felé. *Uitz Béla* a tér, szín és a vonal egymáshoz való titkos vonatkozásaiban merült el, és ezen a szándékon át nézve nagyszerű egységekig jutott. *Kmetty János* az elvont kompozíció mestere. A formák vonzó, tágító, módosító hatása, mint valamely külön mikrokozmoszban, világosan és megfejtve tárul fel. „Hegyi beszéd”-je komor és pompás ünnepe az egységbe verődött tömegeknek, s éppen kompozícióját dicséri, hogy egy férfiakta, kiszakítva a nagy egységből, ahol a szomszéd formák indokolják a torzulásokat, így kissé indokolatlanul hat. *A Gulácsy Lajos* naiv trecento lelkét mintha valami kusza fátyol borítaná, és nem több kissé elrajzolt plakátnál a *Nemes Lampérth* tájképe. Elismerésre méltó a *Schadl János* törekvése valamely formai zártagra, de torzításait ritkán indokolja úgy a kompozicionális szükségképpenység, hogy a nézőt a maga víziójáról meg is tudja győzni. Ugyanez állapíthat meg *Ruttkay György* akvarelljeiről, amelyeken az elvont szín dekoratív elhelyezkedése, mintegy sírba transzponált mozgása akar kifejeződni, de teljességgel ellenőrizhetetlen, hogy ez így jelent-e valamit, vagy ugyanennyit érne, ha ezek a testetlen színek más elrendezésben gomolyognának. Minden tárgyi asszociáció híján ezek az elvont színek csupán festéket szuggerálnak. Egy-egy véletlenül bemártott paletta – de lehet, hogy mély emberi dokumentum, csak éppen nem tudom ellenőrizni. *Mattis János* finom tájképeit már behatóan értékeltük és lehet valamit várni *Diener-Dénes Rezsőtől*. *Bortnyik Sándor* nagyon elméleti festői elemekből német primitívekre emlékeztető képeket épít. Kár, hogy karakterizáló szándékaiban a karikatúrákat érinti. Ugyanez a baja *Spangher* szobrának, aki pedig a kő vad erejét mélyen érzi és szobor szépségű formákba tudja fegyelmelni. *Gergely Sándor* szobraiban feltűnő az eleven mozgás, *Pátzay* pedig az egyensúly igen kiváló művésze. Mindez a „Ma” kiállításában (Váci utca 11/b) holnaptól kezdve látható.

– ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1918. szept. 15. – 13.)

Két csoportkiállítás. A Nemzeti Szalon holnap nyitja meg *Conrad Gyula*, *Károlyi Lajos*, *Lénárd Imre* és *Wagner Géza* gyűjteményéből rendezett csoportkiállítását. [...] A másik kiállítást a *Ma* folyóirat köré csoportosult festők rendezték. Míg ez irányzat írással foglalkozó tagjainak tevékenysége kizáróan az értelmetlenség és a perverzítés hajszolásában merül ki, addig festői egyikétől-másikától nem lehet a komoly művészi törekvést elvitatni. *Kandinszkij*, *Marc*, *Chagall* és a különböző külföldi ultramodern irányok más képviselőinek modorában a teremtő s érző én hangoztatására törekednek, persze a legtöbbször olyanformán, hogy érzéseiket és gondolataikat természetesen látó szem nem tudja fölfogni. Erős tehetség a hozzájuk csatlakozott kitűnő grafikus, *Uitz Béla*, aki *Matisse* modorában festett öt képpel szerepel. A maga nemében mind-egyik figyelemre méltó, s érdekes a hideg és meleg szín keverése. Főlemlítést érdemel még *Nemes Lampérth József* és *Schadl János*. A szobrászok mindegyike érdekes mozgás-megrögzítéssel foglalkozik és megértésük könnyebb, mint a képeké, mert a szobrász kifejezőképességét az anyag jobban köti.

(cj.) [Cavalier József]

(*Budapesti Hírlap*, 1918. szept. 15. – 12–13.)

A „MA” DEMONSTRATÍV KIÁLLÍTÁSÁHOZ

Ha valaki krónikás és kritikusa a MA kiállítás-sorozatának erkölcsi mérlegét egyszer megcsinálja – elsősorban hangsúlyoznia kell majd, hogy a világháború zűllésbe konjunktúrázó idejében egyedül ez a művészcsoporthoz vezetett az általános megalkuvás áradata ellen. 1917-ben nyitottuk meg első kiállításunkat egészen új anyaggal, azóta három eddig ismeretlen egyéniséget mutattunk be, s most megnyitott demonstratív kiállításunkon egész csoportját állítjuk közönség elé annak a fi-

atal művészgenerációnak, akiknek állást foglaló erejük, kulturális felkészültségük legbizonyosabb mutatója a semmiféle esztétikai ellágyulással és politikai embervadítással meg nem torpantható fejlődésnek. A gazemberség, rablókereskedelem, egymást-falás idejében keveredünk. Programmal lépünk ki, tudatosan szociális életigazítóknak készülünk az emberségünkkel, hogy mit fogunk beváltani? – jaj, csak nem megalkudni! Amit az egy iskolai séma nélkül, de progresszív tehetségünkkel, sőt agresszív erejükben mégis egy széles úton előre dolgozó tizenhárom ember most a közönség elé ad, az még tiszta, egyedüli legtisztább ajándéka az internacionális egységbe kíváncsi tenyérnyi Magyarországnak. Amit csináltak még mindnél hitvallás és kritikával vállalt reflektor legbensőbb önmagára. Ezért, ami dadogás a legfiatalabban is van: a nagyra törekvő még ökonomikus erővel nem bírása – de nem ridegen üzletre balanszírozás és nem divathoz ügyeskedő *modernség*. S most, mikor nincs Párizs, most, mikor a *nagy* epigonok visszagárgyultak kopírmásina énjükhöz – ezt a modernségnek nem vallott pszichikai újság-keresést kétszeres erővel zászlozzuk magunk köré. Újat: nem az újért – újat, hogy a minden eddigitől más énünket valahogyan előadassuk és mennél kevesebb maradékkal felélhessük. Művészet: néhányunk életének szubsztanciális formája. Művészet: nem elefántcsonttoronyba cél – hanem a legmindennapibb értelemben eszköz is az általános mindenhez, ami az élet. Művészet: vérünkkel mozduló agitatív élet, nekünk még ez vagy *nálunk* – nekünk már ez. Hol vannak az 5- év előtti rajvezetők és hol van maga az úgynevezett modernséggel hangoskodó egész raj. Mintha a földet rántották volna ki a lábuk alól: eldültek önmaguk szegénységében – úristen, ha csak a reprodukciós könyveket is kiütötték volna a kezükből. Új generáció jött utánuk, és ennek a sarjadásnak kegyetlenül komoly erőpróbája, a világháború. A ható nyugatról semmi segítség, és itthon minden beérkező szóvivő vagy ellenség, vagy semleges várakozó. Ezé a kilépő tizenhárom emberé máma az ellenük gyűlölködő rosszakarat és a gyávábban taktikus elhallgatás. De mit jelenthet ez a részükre? csak rájuk kényszerült akaratgyarapodást. Ami ma még próbálkozás a világozság felé, holnap életerős rohammá testesedik a sötétség ellen. Mert művészetünk nem lagymatag tovább csurgása a l'art pur l'art széplelkűségnek, hanem állásfoglalás, tudatos szembefezésülés mindazzal, ami tegnapi kölönc rajtunk. Tizenhárom világító sziget a nagy szürkeségben. Dominans élet. Úgy hisszük, első egészséges gyökeret eresztő generációja annak a minden újat divattá ügyeskedő és mindig epigonokat babusgató földdarabnak, amit hazának nevezünk. Hogy mi történik kint a klasszikusan beigazolt és mindig újra éhes metropolisokban, nem tudjuk – de hisszük, hogy a fiatalság nem csuklott vissza Baudelaire-hez, és nem csodálkoztak rá Manet-ra és még kevésbé Ingres-re és Renoir-ra. Politikában világáltalános hangoskodik a progresszió, kell hogy ugyanez éljen a művészetben is. A háború hullamezői új, tudatosabb energiákat trágyáznak. Valami nagy összekészülődést a szocializmusban. Nálunk művészetével arrafelé lenget zászlót ez a tizenhárom ember. S mostani kiállításuk bizonyossá arra, hogy közülük verbuválódnak azok a kevesek, akik, ha újra vonatokat, hajókat, repülőgépeket életérdekek eregetnek át a határokat, elsősorban demonstrálják majd, hogy minden külföldi zakadásban is *voltunk* és éltük az életünket, mint életet a világgal összetartozandóság delejével, ami a korszerű kultúra.

Kassák Lajos

(MA, 1918. szept. 15. III. évf. 8–9. sz. 90.)

A Ma kiállítása. A Ma törekvései semmi esetre sem a mai új publikum számára valók, nem azoknak, akik a pénz és nem a kultúra szárnyain emelkedtek a művészetek konzumálóinak sorába. De éppen ezért nekünk, akik már tegnapelőtt is a gyermekszobából is a művészetek szeretetét hoztuk magunkkal, nem szabad többé olcsón élcelődnünk ezekkel a vakmerő törekvésekkel szemben, talán leginkább azért, mert emlékezünk némely megdőbbenésekre, melyeket más művészi és irodalmi újat akarások és vakmerőségek váltottak ki a tömegekből, s amely akkor új dolgok, ma legkapósabb kommersz cikkei a szükségletnek. Ez a fiatal gárda egy kicsit túl sokat elméletet és boncolgat, nagy belső lendületek helyett – spekulatív mérlegelések, egységes természetlátás helyett merő analízist ad: egyensúlyokat, ritmusokat keres, matéria-problémákkal viaskodik. De mindegyik akar és tudja, mit akar. Lehet, e sorok írójától is távol áll érzésben és befogadhatásban sok minden attól, amit e mai kiállításon látott, de e kereső munkával szemben, mint minden tudatos próbálkozással szemben nem lehet lenézőnek lenni, még ha eredményeit

nem hisszük is megállapodottnak, s nem is tudjuk értékelni. Festőik között *Uitz Béla* a legmegérkezettebb ember, három portréja, mely kontraszt-színek egymáshoz való viszonyát keresi, megoldásaiban erős tudásról, komponáló készségről s biztos formákról tesz bizonyosságot. Szobrászaik közül *Gergely Sándor* a legszimpatikusabb, két mozgó figurájában sok finomság és lendület van. Ismertebb nevű piktor *Kmetty* is, aki egy jó ritmusú kompozícióban és egy keményrajzú önarcképben hoz jó értékeket. *Mattis Teutsch* János tavalyi kollektív kiállításához hasonló kvalitásokat hoz s vonal- és színritmus problémája egy tájképen érzik meg legjobban. Törekvéseivel nem egészen tartozik ehhez a körhöz *Gulácsy Lajos* és *Diener-Dénes*. Fiatal, kiforratlan, de nem talentumtalan emberük *Schadl* János, a szobrászok közül pedig *Spangher* Ferenc.

(B. L.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1918. szept. 15. – 8.)

Két kiállítás. I. A „Ma” propaganda-tárlata. Az idealista törekvések, a fiatalos szent láz, hívják bár *Sturm und Drangnak*, *Secessió*nak, *Tháliának*, vagy akár *minek* – habár nagyobb a *klorofill-tartalma*, mint kellene – mindig szimpatikus. Néhány fiatalember fekete ingben, hosszú hajjal, rongyos cipőben, a szabad szerelem és szabadgondolkodás oltárán áldozva (kissé ugyan divatjamúlt rekvizitumok!), egyszer az elkorhadt irodalmat óhajtja felfrissíteni, majd az ósdi színpadot revelálja, avagy a giccstől menti agyon a fáradt piktúrát: rég ősmert, mindig újra ismétlődő kép, csak a forradalmár-maszk alól öregszenek ki és higgadnak le, vagy tűnnek el végleg a szereplők, hogy ifjabb hasonmásaiknak adjanak helyet. Mély értelmet sejtető (sokszor értelmetlenséget takaró) hangzatos jelszavak és érdekes csengésű címek bástyái mögé vonulva ostromolják a fennálló világrendet és hirdetik az új ideált. Az impresszionizmus, neoimpresszionizmus, a kubizmus, futurizmus, a szintetikus problémaoldók és több hasonlóan efermer-életű csoportosulás cégére azonban rendesen nem takar egyebet néhány jóhiszemű degenerált tobzódásánál, akikhez reménytelen sajkáját odaköti egy csomó rosszhiszemű ál- és féltehetség. Ha már most sikerül egy élelmes szervezőtalentumot, mint vezért vagy impresszáriót maguknak megcsípni, úgy legalább üzlet lehet a hóbortból; ellenkező esetben némi tengődés és a feltűnési vágy okozta érdeklődés megcsappanása után hamar szétfoszlik a káprázat, többnyire a blöff papírszagú utóízét hagyván csupán hátra, és csak ritkán – egy-egy igazi talentum megjelenése folytán – marad átfórmáló, tisztító vagy fejlesztő hatása az ilyen (rendesen destruktív karaktert mutató) művészi revolúciónak.

Mindezt a „Ma” című egyesülés propaganda-kiállítása alkalmából mondtuk el, amellyel érdemes foglalkozni, mivel a kiállítók nagy része határozott talentumot áruul el, ha törekvéseik, eszközeik és céljaik nem reprezentálják is mindig azokat az elveket, amelyeket a festői hitvallás, száz meg száz szempontból, de régen és szinte dogmatikusan leszűrűt. Jóhiszeműségükben nem kételkedve (mert csak ezen az alapon elindulva szabad komolyan hozzáfogni a bírálathoz), meg kell állapítanunk elsősorban a hasonló fajtájú külföldi törekvések maníros – majdnem mániákus – utánzását, a forma- és szín-nyelv szinte szolgai átvételét: konstatálni kell, hogy a maguk alkot-
trafeológiaiától megrészegedve sokszor messzire elkerülik, holott mindig erősen hangsúlyozzák a festői célokat, a határokat szuverenül átlépve; örömmel kell viszont tudomásul venni a szemmel látható közeledést a humbug cirkuszporondjáról a becsületes művészkedés arénája felé.

Mindenesetre érdekesebb és izgatóbb az ilyen kiállítás, mint sok elősmert művész kollekciónja, mert ifjú lelkek káoszába visz bele, vitára kényszerít és a nagy forrongás közepéből néha egy-egy igazi értéket is dob a felszínre, ami maga megéri egy csomó handabandázó, rikoltó statiszta munkáját.

Habár végleges ítéletet mondani nem lehet, úgy érzem, hogy e tizenkét – nagyjából – szűz kiállító közül ezt az értéket *Spangher* Ferencnek hívják, és három erősen megformált, sok pozitív tudást mutató, nagy anyagérzékkel kifaragott kőszobrával pompás startot vett fiatal művészpályáján.

A piktorok között *Kmetty* János, *Mattis Teutsch*, *Uitz Béla* és különösen *Gulácsy Lajos* már ősmereőseink különböző tárlatok falairól. *Kmetty* biztos kompozícióival, *Mattis Teutsch* szín- és vonalproblémaival, *Uitz* a térbe jól elhelyezett figuráival, *Gulácsy* finom és diszkrét tónus-skálájával állít meg. Az újak közül *Lampérth* kellemes, meleg foltjai, a nagy dekoratív értékű *Schadl*

János, a korán elhunyt *Bohacsek* Ede két jóleső kis tája és *Diener-Dénes* Rezső női feje biztatnak szép jövővel. A tárlat másik szobrása, *Gergely*, táncosnőjével (patinás kis bronz) árul el talentumot.

A kiállítás vasárnap nyílik meg a Váci utca 11/b alatti félemeleti helyiségben.

Kürthy György

(*Magyarország* 1918. szept. 15. – 14.)

Két kiállítás. [...] A *Ma* művészei harmadik demonstratív kiállításukon az eddigieknél érettebb értékekkel lépnek a közönség elé. Mattis Teutsch tavaly látott kollekciójához viszonyítva nagy haladást mutat és eddigi irányát sokkal meggyőzőbb eszközökkel tudja reprezentálni. *Uitz* Béla képeiről látjuk, hogy a művész férfias, erőteljes törekvéseinek már fölényesen tud érvényt szerezni. Ők ketten a kiállítás fő erősségei. *Gulácsy* Lajos új keletű festményei különösen színben rendkívül finom hatásúak. A többi kiállító festőművész komoly igyekezettel, de sokszor még kiforratlan eszközökkel, áll szolgálatába annak az iránynak, amelynek a *Ma* az előharcosa. A szobrok közül főként *Spangher* robusztus márványai és *Gergely* Sándor lendületes munkái tűnnek fel. A kiállítás a *Ma* új helyiségében (Váci utca 11/b) holnap nyílik meg.

(*A Nap*, 1918. szept. 15. – 7.)

A tegnapi és a „Ma”. Két kiállítás nyílik meg egy napon. Az egyik az öreg Nemzeti Szalonban, a másik a Váci u. 11b. alatt, egy félemeleti üzlethelyiségben. Az első szomorú és unalmas, a másik bizarr és izgató. Az első keretében négy alig ösmert név halad az ösmertlenség biztos homálya felé, a másodikban egy tucatnyi, nagyobbra ösmertlen ifjú ostromolja a Holnapot a „Ma” cégére alatt. Vonal- és szín-, hideg- és meleg-, forma- és eszme-problémák szülte hangos képek függnek itt sorjában, mind egy-egy lázas agy küzdelme az egyedül üdvözítő, homályosan derengő, zavarosan érzett célért tökéletlenül, de érdekesen kifejezve. Tizenkét fiatalember; egymástól elütő és mégis egybefoglalt, pregnáns megjelenés, erősen külföldi ideáljaikra támaszkodva, de hittel és ragyogó homlokkal, szent tüsszel és biztos akarattal. És az ilyesmi mindig tiszteletre méltó, de örvedetes is akkor, ha az ideiglenes, hóbortos külső komoly talentumokat rejt, mint jelen esetben is. Nem egy közülök néhány év alatt számottevő és „beérkezett” művészember lesz, aki a manírt, az iskolát (mert az övék is az) és több efféle sallangot lekoptatva magáról, úgynevezett maradandó műveket fog alkotni. Így elsősorban *Spangher* Ferenc szobrász, aki most három kemény és az anyagát jól ösmerő és szerető, kis kőszobrot állított ki; azután *Lampérth*, *Uitz*, *Schadl* és *Kmetty* festők. *Gulácsy*t régóta ösmerjük és szeretjük halk lírájáért és tónusai opálos lágyágáért, míg *Bohacsek* Ede idő előtti halált csak fájjalhatjuk, talentumos képeit nézván. A kiállítás másik szobrása *Gergely*, szintén nincs tehetség híján. [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1918. szept. 15. – 7.)

A Képzőművészeti Szabadiskola festő- és rajztanfolyamain délelőtt *Kernstok* Károly, délután *Rippl-Rónai* József, a szobrász tanfolyamon *Vedres* Márk korigálnak. Esti akttanfolyam naponta 6–9 óráig. Beiratkozás IV. Haris köz 2.

(*Pesti Hirlap*, 1918. szept. 15. – 9.)

Kiállítások. [...] Ugyancsak vasárnap nyílik meg a *Ma* harmadik demonstratív kiállítása, ahol sok különcködés mellett sok tiszteletreméltóan komoly törekvés kapott helyet. A kiállítás részletes méltatására még visszatérünk.

(f. g.) [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1918. szept. 15. – 13.)

Ki a festő és ki nem! Koszta József, az ismert festőművész otthagya szolnoki műtermét, egy kisebb alföldi városkába költözködött át rövid időre. Új motívumokat keresett itt s egy heti ott tartózkodása után sem fogott még munkához. Hol itt, hol ott állt meg az utcán s nézegette a házakat, utcát, tereket, szóval kereste a „jó motívumot”. Egy napon levelet talál szobája asztalán, amelyben szállásadója udvariasan tudtára adja, hogy nagyon sajnálja, de a szobára sürgősen szüksége van. Koszta – a világ legszelídebb lelkű embere – tudomásul vette a nem jogos, de sürgető felmondást s másnap már új lakásba költözködött, munkához azonban még ekkor sem fogott. Öt nap múlva új lakását is felmondták. Sajnálják, de így meg úgy, nem adhatják neki tovább a lakást. Harmadik lakásán meg már másnap felmondtak neki. Elkeseredésében elmegy a jegyzőhöz, bemutatkozik neki s elpanaszolja, hogy sehol sem akarnak neki lakást kiadni. A jegyző maga is zavarban van. de azután nyíltan kirukkol:

– Tisztelt művész úr, már az én fülemben is eljutott az ön esetének a híre s ne tessék haragudni, hogy a polgárság nem szívesen ad lakást önnek...

– De miért kérem, én egészen rendes ember vagyok, s nem csinállok semmit! – Érvel a művész.

– Ép ez a bökkenő kérem – szól merész elszántsággal a jegyző. Azt mondják kérem ezek az emberek, hogy nem fest, már pedig nem is lehet az festő, aki egész nap csak – nézdegél!

(*Színházi Élet, 1918. szept. 15–22. VII. évf. 37. sz. 13.*)

RUDNAY GYULA – KIÁLLÍTÁS AZ ERNST-MÚZEUMBAN

A Nemezis, – vagy nevezzük bárminek – hogy sok baja-gondja ne legyen az egyes emberekkel, bizonyára megformálta az embertípusokat s nagyjában minden embertípusnak kiszabta a sorsát.

Talán legkönnyebben s leghamarabb elkészült a művészember típusával. Nyomorogj, küzdj, add oda a lelked vágyát, szíved hevületét, egész művészetedet garasokért s vagy belepusztulsz fiatalon a küzdelmekbe, vagy átevic kélsz rajta s tied lesz a hírnév és dicsőség, amire – megőregszel! Valahogy így intézhette le a Nemezis a művész sorsát.

Ilyen sorsot szabhatott ki Rudnay Gyula festőművész számára is, akinek tüneményes művészi sikerének a megcsodálására járnak most az Ernst-múzeumba művészek, műbarátok és a művészet mindenfajta kedvelői. Pont így indult el ez a ritka egyéniségű művész is a művészet útjára. Idehaza kezdte, Párisban s Münchenben folytatta a küszködés és nyomorgás sablonos iskoláját s szigorúan betartotta a Nemezis által kijelölt életprogramot: dolgozott, koplalt, dolgozott koplalt. Az egyiket muszáj volt neki, a másikat – a munkát – meg a saját kemény akarata, magába való hite végeztette vele.

Amikor azután hazakerült, egy kis változás állott be a programban: kezdte eladogatni a képeit. Két-három koronáktól felfelé, – de nem sokkal felfelé! Az ismerősei, jó barátai vették, „vevegették” a képeit; az egyik azt mondta: azért veszem, mert olyanformán fest, mint a Munkácsy, meg a spanyol Goya, a másik azt mondta: nem veszem meg ezt a Rudnayt, mert úgy fest, mint a Munkácsy!

Most már harminc, meg negyven, sőt kérem, ötven koronákat is „megadtak” egy képéért. Volt, akinek száznál több Rudnayja is volt s a szenvedélyes Rudnay-gyűjtők kezdtek elhencegni vele s ha az ismerősüket feketekávéra hívták vasárnap délutánra, mindjárt hozzá is tették: „megmutatom önnek a Rudnayjaimat!”

A műgyűjtők, amatőrök kezdtek feleszmélni. Még sem bolondok ezek az emberek, hogy minden képét összevásárolják! – mondogatták magukban.

A kiállítás ünnepélyes megnyitásán mosolygós, örömtől sugárzó arccal járkált néhány ember, de volt is okuk, hogy örömeiket ne rejtsek véka alá! Ők voltak ugyanis ama szenvedélyes gyűjtői a Rudnayoknak s nemcsak boldog tulajdonosai egy sereg, ma már nagybecsű képnek, de egyben jó néhány százezer koronát jelentő vagyonnak, mert a Rudnay-képek ma vagyont jelentenek.

Alig egy esztendő lefolyása alatt érte el ugyanis Rudnay művészete ezt a tüneményes értékelést, amelyről íme, számok és adatok beszélnek. Vájjon gondolt-e valaha arra a nélkülözések

és küzdelmek nehéz korszakában, hogy 1918 őszén *félmilliót* fog érni az a hetven darab képe, amely most kiállításra került, mert csaknem ennyi eladási árt tüntet föl a katalógus (a magántulajdonban levő s szintén kiállított képei természetesen nincsenek fenti árba beleszámítva). Hitte-e valaha, hogy tizenöt, meg húszet fog kapni egy-egy kompozíciójáért. („Menekülők” című gyönyörű képének 20.000 korona az ára.) Hova lettek a 30–40 koronás árak, mikor ma 5–6–8 meg 10 ezer koronát szívesen megadnak egy-egy képéért! A szkeptikus természet bizonyára a háborús konjunktúra befolyásának tulajdonítaná Rudnay képeinek ezt a példátlan ár-emelkedést s nyomban ki is számítaná, hogy ha régen, amikor még béke honolt e földön s pár száz korona volt egy Rudnay-kép maximális ára, akkor a mai 20.000 koronás maximális ár hány százalék drágulást jelent s telelármazná szomszédjának, a kávéházi türelmesnek a fejét, hogy Rudnay lett a legnagyobb – árdrágító. Talán bosszankodna is, hogy a képek ára nincs maximálva s Rudnay mestert nem lehet árdrágítás vétsége miatt hatóság elé citáztatni!

Am hagyjuk e kishitűeket s noha egyetlen Rudnay-kép sincs a tulajdonunkban (kár, hogy nem volt oly jó szimatunk!), örüljünk mi is az örvendők« kel, – akiknek van – s vigasztaljuk magunkat azzal a tudattal, hogy grandiózus művészetében való elgyönyörködésünk nekünk is anynyira szuverén jogunk itt e tárlaton, mint azoké az uraké és úrnoké, akiknek neve ott látható a „Megvették” jelzésű kis cédulákon!

Nem tudjuk azonban, melyik képnél álljunk meg hosszasabban, mert valamennyi képe lenyűgöző erővel vonz bennünket. „Mert csodák köszöntik a szemlélőt mindenfelől. Egy vigyorgó paraszt, lovukat hajszólo legények, a menekülő asszony ijedt ábrázatú gyerekeivel, az esti tűz vörös fénye, a kozákroham szilaj irama, a vidám derű a verandán ünneplők arcán, csoda nála minden.”

Hogy mint ember, milyen: a legegyszerűbb, legharmonikusabb természet. Emberi karakterét talán ezzel a jelzővel jellemezhetjük legigazabban – ő ma Magyarország legkiválóbb festőinek egyike. Hogy mit érezhetett most, amikor legszebb férfikorában – negyvenesztendő – a Nemezis végre lábai elé rakta a dicsőség babérját, – nem tudjuk, de nem nagyon vehette komolyan önmagát. A kiállítás megnyitása után már másnap sietett haza Losoncra, mert – mint egy bizalmasának mondotta – a kisebb fiának elfelejtett két iskolai könyvet meg» venni. Ezt pedig nem lehet másra bízni!

[Iván Ede]

(*Színházi Élet*, 1918. szept. 15–22. VII. évf. 37. sz. 20–22.)

RUDNAY MŰVÉSZETE

Rudnay Gyula kiállítása meglepetés a közönségre nézve. Neve eddig alig forgott a nyilvánosság piacán, ő maga hol az Alföld, hol a Felvidék valamely városában vagy falucskájában vonta meg magát és szakadatlanul dolgozott. Borongó hangulatú tájakat szemelgetett ki a maga számára s bennök az emberek nyáját, amint vagy az öröm perditéi össze őket, vagy fekete veszedelem hajszóolja. Ezekhez a témákhoz mindig vissza-visszatért s egész ciklusokat festett belőlük a maga számára. Valami ismerős olykor kéz alatt meg is vett egyet-egyét, ennél sokkal több életjelt alig adott magáról a festő. Nem élt benne a sürgő életben: nézte a maga szegényes, úri páholyából. Onnan még egyebet is meglátott: sajátságos karaktereket, embereket, akiknek homlokára egész krónikákat rótt a sors. Magát is megfestette így párszor: a tükörbe nézve, a tulajdon ábrázatán is láthatta a sors kemény vésőjének nyomait.

Így folyt az élete, tiszta művészelet. Az erő, amely benne élt, a köznapi cselekvéstől elvágvá,- tisztán művészi tevékenységben keresett megnyilvánulási formát. E megnyilvánulási formák azok a képek, amelyek most az Ernst-múzeum falait díszítik.

S e képsor nagyon beszédes. Ritkán látni, hogy egy festő lelkének hangulatvilága oly félreérthetetlenül, uralkodón tükröződik vissza művein, mint ez esetben. Már a tónusuk is jellemző: mély meleg-barna, fanyarság és tarkaság nélkül. E mély meleg tónus leszáll a feketéig, a komorfeketéig s felszökik a vakító fehérig. A hang is, a skála is a gordonka hangjáé. S ez előkelő románc alatt feszül, mozog, viaskodik az élet. Akár egy emberi lélek mélyén a bánat, az indulat. Sehol sem tör ki formátlanul, de érezteti feszültségének nagy erejét. Annak a magyar úrnak a

képe áll előttünk már ez elemekben is, aki szótlanul, tartózkodón temeti magába a legerősebb hevet. Egy percre Madáchra gondoltunk.

Más festői célokra alig használja a színt. Talán azért, mert a szín gazdagsága egy ilyen manifesztáció csak zavarná, legalább is kisszerűvé tenné. A szín itt esetleg szórakoztatná a szemet, holott e képek egész más célzatúak. Legyen tárgyuk bármilyen: ember, asszony alakja, egy bánatos anya, egy menekülő falu, egy alkonyodó táj, vagy egy eszelős, egy rátarti paraszt képe: a jelzett sajátságok mégis egészen líraivá teszik. De ez a lírai elem minden feminin lágyág nélkül való, kemény kézzel markol, mély és erős. Érzelgősség, szenvedély nem fér el mellette. Ha e képek így egy férfias, komoly, magában élő lélek visszhangjai, érthető, hogy a külső formai megoldásoknak csak alárendelt szerep juthat. Vannak ugyan itt nagy kompozíciók is, de sohasem jelentkeznek ilyenekül. Ami rajtuk minket megragad, az sohasem a bravúr, amellyel együtt tartja alakjait, vagy amellyel embereit a térben elhelyezi, hanem mindig az az ösztönös erő, amellyel a maga lelkét, hangulatát szólaltatja meg, mindennek felett.

Így váltak tehát e képek megannyi vallomássá s bennök megismerjük a szófukar, nobilis úriembert, a szónak abban a nemes értelmében, amelyben a finomultabb társalgás nyelve használja. E hang s e gesztus éppen nem budapesti, de jól ösmerjük kis vidéki kúriákból, régibb magyar íróink műveiből. Ma ritkaságszámba kezd menni, tehát értéke és érdekessége is növekszik. Művészetünkben meg éppen ritka. Meg is lepte mindazokat, akik Rudnay képeivel itt-ott találkoztak. Meglepte az új talantum kemény ereje, a féken tartott szilajság feszülése, a külsőségektől ment, nemes veretű előadás, amely sikerre vagy hírszerzésre egy percig sem gondol, sőt bújik előle. Akkorra előkelőség árad e művekről, hogy nem csodálnék, ha nem is akadna sok amatőrje.

Egy ily festőnél, aki távol áll minden formalizmustól, meglehetősen közömbös, hogy helyet keressünk számára valamely festői irány keretében. Programok a sokaság számára készülnek. De jöhet valaki, aki azt mondja, hogy a művészetet nem problémának, hanem eszköznek tekinti arra, hogy a benne felgyülemlett érzéseket és sejdítéseket kitelepítse a lelkéből a vászonra. Ezek azok, akik nem mások, hanem a maguk számára festenek, s ilyen Rudnay. Lehet ebben valami arisztokratikus vonás, de hogy művészet ez, azt e sok példa bizonyítja. Mőfdelett sok megérzett dolog kerül e vásznakra egészen ösztönszerűen, mint ahogy ösztönszerű lehet egy gesztus módja. Innen a vakmerő ellentéték, amelyekkel egy hófehér folt belevillan a legsötétebb környezetbe s helytáll. Akinél a festés latolgató ész-munka: százszor meggondolná s végül az ész lesúrolná a merész cselekvésről az erőt. Itt ez is születésének ős-erejében jelenik meg, tétovázás nélkül s nem súrolja le a jellegét valamely kiszámítás hidegsége. Nem virtuóz, az ügyességnek semmi nyoma. Űgyesen festeni nála annyit jelentene, mint ha valaki megpróbálna ügyesen haragudni vagy ügyesen szeretni. Ez a festés egy ember bensőjének hiánytalan kifelé vetítése. Valóban kevés kilátásos volna a megértésére, ha e képeket a modellatura, a szerkezet, a való vagy rajz szempontjaival akarnók megközelíteni. Ezeknek nincs itt nagyobb szerepük a járulékosnál.

Nekünk nagy öröm Rudnay e szép képsorozatán egy ritka tehetség szabad s valóban tisztán művészi utakon való kifejlődését szemlélni. Ez sem minden

Lyka Károly

(*Új Idők*, 1918. szept. 15. XXIV. évf. 37. sz. 221–222.)

A „MA”-CSOPORT MŰVÉSZEI

A „Ma” irodalmi folyóirat tavaly lépett a kiállításokat rendező intézmények sorába. Első két kiállításán egészen fiatal és ismeretlen művészeket juttatott szóhoz. Harmadik kiállítása, mely a folyóirat könnyebben hozzáférhető új helyiségében nyílik meg most (a Váci utca 11-13. számú ház félemeletén), néhány ismertebb művész is a „Ma” égisze alatt mutatja be legújabb alkotásait. A kiállítás velök sokat nyert: szépen megérlelődött vagy legalábbis megfogható és meghatározható tehetségeket, kiknek valamennyijére jövő vár.

Elsőnek említjük közülök *Úitz* Bélát, ezt az őszerejű rajzoló, ki mindjárt az első megjelenésével akkora reménységet keltett évekkel ezelőtt. Azóta jóformán csak méretre is, felfogásra is nagyszabású rajzaival szerepelt a nyilvánosság előtt, de a festő azonközben is alakult és fejlődött benne. Most egyszerre öt olajjal festett képét mutatja meg. Hármuk arckép, mégpedig igazi

monumentális példája ennek a műfajnak. Úitznak fejlett érzéke van a komponálás iránt. Alakja- it festői felfogással és érdekesen, egyben egyensúlyosan helyezi el a térben. A szín dolgában még tartózkodó: csak a kékkel és árnyéklataival meg kevés sárgával dolgozik, s előadásában, ecsethúzásának módján is megérik, hogy keze inkább a szénnel bánást szokta meg, mint az ecsetet. De ebben is fejlődést mutat kiállítására. Huszonhármas számú női arcképe előadásban is festői. A fiatal művész pályájának itt tehát, úgy látszik, új fordulója következik. Régóta remény- kedve várjuk és örülünk az új ígéreteknek, melyek legújabb eredményeiben benne foglaltnak. Úitz Béla fiataljaink legmonumentálisabb tehetsége.

Kmetty János, Nemes Lampérth József és Diener-Dénes Rezső Úitzcal együtt alakították meg annak idején az Ifjú Művészet csoportját. Most ők is a „Ma” csoportjához csatlakoztak. Ők az „öregei” a társaságnak. Öregei annyiban is, hogy többé-kevésbé kialakult egyéniségek. Különösen *Kmetty* János, ki valamikor régen valóságos kubista volt, s abból a korszakából máig megőrizte azt a hajlandóságát, hogy a plasztikus formákat annyira amennyire geometrizálja: egyenes vonalakkal határolja, mintegy kristályokba törje. Csakhogy ma már nagy mérséklettel cselekszi ezt, óvakodik attól, hogy a formákat eltorzítsa, s fő törekvése a plasztikai hatásnak fokozása. Kiváló munka az önarcképe és érdekes, szinte késszé érlelt megoldás a „Hegyi be- széd” kompozíciója. Sajnálatos, hogy nincsen Magyarországon mecénás, aki módot adna ennek a kiváló fiatal művésznek ahhoz, hogy kompozíciós terveit végre nagyban megvalósítsa.

Nemes Lampérth József kevésbé kész művész, mint elsorolt társai. Még a forrás és keresés állapotában van, s órára még nehéz lenne megjósolni, hogy hová fog fejlődni. De jelentékeny tehetsége minden ecsetvonásán megérik. Egyelőre még a nagyszabású módon való látás problémája foglalkoztatja. Hatalmas váznain rengeteg foltokban teríti szét a színeket. Bizonyos távolságról nézve szépen összemennek és harmóniában egyesülnek.

Diener-Dénes Rezső sem megállapodott festő még. Festési módja még vergődő, s úgy tet- szik, a céljait sem látja még eléggé tisztán. De „Leányfej”-e a velencei melegségét sugárzó festmény. Cézanne-on elindult „Csendélet”-e (32. sz.) pedig erővel teljes alkotás.

A „Ma” fölfedezettjei közé tartozik *Schadl* János. Nagyon tehetséges fiatalember és korához képest a készültsége is meglepő. Sajátságos: az emberi formákat tagoló rajza. Könnyen modor válhatik belőle, ami kár lenne. Egyelőre azonban a rajzolásnak ilyen módján jelentősen gyara- píthatja formaismeretét. Igen szép és aránylag érett munka önarcképe és értékes ígéretekkel van tele kompozíció-terve (41. sz.).

Mattis Teutsch János fejlődéséről majd csak akkor adunk számat, ha önálló kiállításra gyűjti össze újabb munkáit. Ez idő szerint inkább grafikai ötleteket igyekezik színekben megoldani. Úgy látszik, hogy a szín nem válik javukra. Képei egy-egy tájmotívumnak pusztá ornamentum- má egyszerűsítését kísérik meg. Akkora elvonatkoztatás ez a természetből, hogy nem mindig tudja benne követni a néző.

Bortnyik Sándor szántszándékkal furcsa-primitív képei fiatalosan szemébe nevetnek min- den konvencionak, de színerő és a komponálás iránt való érzék áruódik el bennük. Az öregek közül csöppent a legfiatalabbak e társaságába az álmodozó lelkű *Gulácsy* Lajos is. „Kalandra” Daumier-re emlékeztető, megragadó képzelettel megfestett alak. A korán elhunyt, szép tehetségű *Bohacsek* Ede és a fiatal *Ruttkay* György képei függenek még a falakon.

Tehetséges szobrászai is vannak a csoportnak. *Pátzay* Pál nagyot fejlődött tavaly óta a szo- bor megszerkesztése tekintetében. Anyagszerűen komponál, és alakjainak statikája is biztos. *Gergely* Sándor Hildebrandnak volt tanítványa, de lelkének hajlandósága szerint még a szobrász- zat naturalista korszakába tartozik. Indulatokat és lendületeket igyekezik plasztikai formákkal kifejezni, a statikával egyáltalán ne törődve. Alakjain a megmintázás készsége a leginkább fi- gyelemre méltó. *Spangher* Ferenc kinagyolt köveiben is tehetség érzik, de egyben még nagy zavarosság is.

Elek Artúr

(Az *Ujság*, 1918. szept. 15. – 11–12.)

A Ma kiállítása. Színritmusok, egyensúlyok, koncentrikus kompozíció, lineáris harmóniák, mint a piktúra végső céljai – mindmegannyi analízis és felboncolás – elmélet. Ezen épül a „Ma”

művészkörének piktúrája, melyet csoportkiállításban ma mutattak be Váci u. 11/b. szám alatt lévő kiállítási termekben. A legmesszebbmenő jóhiszeműséggel értékeljük e fiatal gárda törekvéseit, mert valóban a piktúra lényegeire vonatkoznak – csak művészetfilozófiai szempontból választanak el nagy hasadékoktól, jól tudjuk, ezek nem kész eredményei a festészetnek, kereső utak, amelyeknek zűrzsavarából bizonyára – szívesen hisszük ezt – egészséges és új eredményű teljesítmények váltódnak majd ki. Egyelőre mindezt nagyon is spekulatívnak, nagyon is induktíven öszszerakottnak érezzük – minden önkénytelenség és minden szuggesztív hatás nélkül. Ez a művészetet matematikai képletekkel és geometriai számításokkal értékelhető. Bizonyos azonban, hogy komoly törekvés és ugyanilyen megbecsülésre érdemes – sok éretlen viccelődés helyett. A „Ma” emberei erősen gondolkodó és nagyon tehetséges emberek – s amit közülök *Úitz Béla* csinál, az mind az elméleti törekvéseken túl is jelentékeny. Két nőalakja a kék és barna ellentéteinek jó kihasználásával részleteiben és hatásában teljesen egységes munka. *Mattis Teutsch* János talán a legabsztraktabb, természetlátása hullámos vonalak ritmusába és színfoltok egymáshoz való mérlegelésébe bontódik fel. Ilyen szempontból őszi tájképe a legjobb. *Nemes Lampérth* Józsefet más kiállításokról ismerjük már, és nem szorosan ebbe a körbe tartozik *Diener-Dénes* Rezső, akinek egy masszív struktúrája és szenvedelmes fiatal lányfeje és egy csendélete komoly és értékes hatású. *Gulácsy* Lajos nem hozott új értékeket. Négy képét már a Szalonból ismerjük. A szobrászok közül *Gergely* mozgás-stúdiói jelentékeny tehetségről tanúskodnak. *Spangher* anyagproblémái a nyers kőben pedig érdekesekek. Bizonyos, hogy ez a társaság sokkal közelebb kerülhetne valóban a „mához”, ha csak lényeges és döntő dolgaikban keresnék az egészen újszerűt, s dolgaik külső megjelenésében hidat építenének azok számára, akik komolyan akarják nézni a dolgaikat a nagypublikumban is. Ez azonban már politika és koncesszió – s talán nekik van igazuk, ha ettől a hétköznapi és utálatos két fogalomtól irtóznak.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1918. szept. 15. – 12.)

A „Ma” demonstratív kiállítása. A „Ma” folyóirat köré csoportosult művészgárda Váci utca 11-b. szám alatt lévő termében harmadizben jelenik meg a nyilvánosság előtt. Tíz festő és három szobrász ötvennél több művel szerepel a tárlaton, s jóleső érzéssel állapítjuk meg, hogy teljes művészi értékkel. *Úitz* Béla hideg színeivel talentumosan megkomponált képein a drapériák plasztikussága mellett az arcok teljes jellegzetessége dominál. Tájképei mind tökéletes színharmonóiak. *Gulácsy* Lajos olaszos álomképei, mint megannyi művészi vízió jelennek meg előttünk, s különösen a „Sánta ördög” képe hozza elénk alkotójának sok borongós színeköteményét. *Mattis Teutsch* János francia szellemességű vonalötletét most nem fekete-fehérben, hanem egészséges színekben ábrázolta. Így mintha jobban érthető és közvetlenebb volna. *Kmetty* János kompozíciói, főleg önarcképe mutatják eredeti erejét. *Nemes Lampérth* szindús képei elsőrangúak. *Diener-Dénes* Rezső egy női arcképe bravúros. Sokat ígérő tehetség *Schadl* János, s érdekes egyéniség, bár még tapogatózik *Bortnyik* Sándor és *Ruttkay* György is. A korán elhalt *Bohacsek* Ede színharmoniai is tetszetek. Nagy értékűek a szobrászok. *Spangher* Ferenc anyagszerű kőproblémái a legszebb reményekre jogosítanak. Merész mozgásúak *Gergely* Sándor és a már jól ismert *Pátzay* Pál kis szobrai, amelyek a legnagyobb érdeklődést is megérdemlik. A kiállítás már megnyílt s érdemes följegyezni, hogy a termék zsúfolva vannak érdeklődőkkel és vásárlókkal.

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest*, 1918. szept. 18. – 3.)

A magyar műkiállítás megnyitása Belgrádban. A magyar képzőművészet belgrádi műkiállítását a nagyváradi 37. József főherceg gyalogezred özvegy- és árvaalapja javára vasárnap délelőtt nyitotta meg báró Rhemen Adolf vezérezredes, Szerbia katonai kormányzója. [...] *Rippl-Rónai* József, *Vedres* Márk és *Czigány* Dezső kalauzolása mellett végigjárta a kiállítási termeket és nagy érdeklődést teljes megértést mutatott a legmodernebb képek és szobrok iránt is. A kiállítást, melynek létrejötté *Kornstein* Egon hegedűművész, az ezred főhadnagyának érdeme, *Vedres* Márk szobrászművész és *Czigány* Dezső festőművész rendezték, amelynek nivóját

eléggé jellemzi, hogy többek közt *Rippl-Rónai József*, *Iványi Grünwald Béla*, *Kernstok Károly*, *Mednyánszky László*, *Magyar Mannheimer Gusztáv* is leküldték képeiket. A magyar festés legmodernebb irányát *Tihanyi Lajos*, *Márffy Ödön*, *Bató József* és *Berény Róbert* képviselik. A kiállítás katalógusa elé dr. *Feleky Géza* irt hosszabb bevezetést.

(*Pesti Napló*, 1918. szept. 18. – 8.)

A „MA” DEMONSTRATÍV KIÁLLÍTÁSA

Az impresszionizmussal kezdődő és az expresszionizmussá fejlett nagy mozgalom Párizs és Németország után nálunk is gyökeret vert, de kevesebb programszerűséggel és bizonyos irányban koncentráltabb törekvésekkel. Legtöbb megértésre a Kernstok körül csoportosult „Nyolcak” találtak, akik azután a művészete alaptényezőjében és ösztönszerű fokozásában csalódott vezér pálfordulása után az általános magasabb művészi kultúrába belekapcsolódva, tisztán munkáik kvalitásával és temperamentumuk megnyilatkozásával érlelődtek tovább. Utánuk bizonyos tekintetben egy még legfanatikusabb művészi gárda csoportosult a „Ma” égisze alatt. E csoport legjelentősebbjeinek azonban semmi kapcsolatuk sincs ahhoz a nagyon is rövid és nagyon is vázlatos, az univerzális vibráció jegyében fogant programhoz, amelyet a „Ma” hirdet. Egyet azonban el kell ismernünk. Amit csinálnak, az valóban új, gondolkodásra érdemes, igaz, egységes és világnézetszerű. Egyébként is az esztétikai felelősségérzet tudatában észre kellett venni, hogy a művészetek egyik epochális jelentőségű forradalma volt az, amit Marinettiék és művészeik: Boccioni, Carlo Carra, Russolo és az expresszionisták: Kokoschka, Segal, Jawlensky, Melser és Kubista, szenzitív intellektusukkal művészi szenzációvá mélyítettek. Ám a lélekállapotok megérezkítéséhez kapcsolódó eme festői feladatoknak megoldásához a „Ma” művészeinek kevés közülük van.

A Váci utcai kis szalon *Bortnyik*-ja a láthatatlant akarja megjeleníteni, mindent, ami mögötte van a jelenségek organizmusának, a tömegek mozgásának; arra törekszik, amit Boccioni fizikai transzcendentálisnak nevezett el; csak szándékosan karikaturista, naiv fiatalságában is számító, akaratos. *Ruttikay* György akvarelljei a kusza vonalak erejével játékos kedvű, magyarázó, mégis organikus kísérletek arra, hogy a fiatal művészt föl-le ingadozó bizonytalanságból megszabadítsák. *Schadl* János formadús, színszegény, emberi formákat tagoló portréi szép törekvésnek kezdete, de nem szabad fogyatkozásait túloznia, szándékos erővel aláhúznia. Aktos képe – kompozíció – érzésben és a kontrasztok feszültségében is olyan, mintha érzékelvén az aktot a természetben, *olyannak* látná dagadó formáival, bizonyos proporciókkal viszonylagosan. *Mattis Teutsch* János rendkívüli képzelet-lehetőségekkel s a legszenzibilisebb idegrendszerrel, sőt szigorú önfegyelemmel megáldott színérzéke a festészet határait szinte túllépi – irodalmi, sokszor lírai s képei sohasem akarnak konkrét ábrázolással eleveníteni. Grafikai munkái óta fejlődésében distancia van, s nagy érdeklődéssel várjuk önálló kiállítását.

A „demonstratív kiállítás” nagy demonstrációját azonban azok az ismert, már kifejlődött művészek jelentik, akik annak idején az „Ifjú művészek” csoportját alakították meg. Így: *Uitz* Béla, akinek három arcképén (hideg-meleg probléma) az összefoglaló, részleteket mellőző, finom és aprólékos hatásokról lemondó komponálás valami fanyar primitívséget önt el s a dús tartalmú, színezésben és problémában is egyedülálló fiatal művészt fellobbanó, klasszikus nyugalom energiájában mutatja meg. *Kmetty* Jánost a kiállítókkal szemben külön hely illeti meg, mert látásának fokozott érzékenysége olyan artistikus, anyagszerű művészeti kultúrából fejlődött, amely – ha jóllehet nagyjában még kubista programjából fakadt is – ma már egyre közeledik ahhoz a felfogáshoz, hogy az igazi művész igaz értéke az egyéni hozzáadás kincse. A „Hegyi beszéd” jelentős időközi eredmény artistikumra törekedő, naturális tájképétől a nagy kompozíció szuggesztív analíziséig. *Nemes Lampérth* József budai utcáiban szigorúan festő s az a mód, ahogyan a színfoltokban és biztosan egyértelmű vonalakkal a tér, a forma és a kompozíció kifejezése elementáris és szuggesztív erővel jelenik meg nála, ugyanaz, mint mikor tusrajzaiban – egy színre redukált művészetében is – egyéni problémáinak biztos, öntudatos kivetítését adja. Ez a fiatal, dús intuíciókkal bíró festő értékes fejlődésen megy át, legszubbjektívebb

megnyilatkozásaiban is át tudja érezni, gondolni azt, ami csak primer élmény lehet. Nem lefestő, hanem megfestő, és ebben a törekvésben vele tart *Diener-Dénes* Rezső is, akinek fiatal leányt ábrázoló vászna öntudatos, felfokozott művészi kultúrájú portré. Csendéletei lehiggult technikájúak, s a megkezdés Cézanne-os révedezéséből tiszta, egyéni munkává kerekednek. A tragikus életű *Bohacsek* Ede decens lírájú pasztelljein kívül *Gulácsy* Lajosnak már korábról ismert képeit láttuk, amelyeknek mindegyike elgondolásban és tudatosan megoldott problémában egészen kész s bőven ömlő fantáziájának eszközeiben is érett alkotás.

A kiállítás szobrászai között *Gergely* Sándor a szobrász igazi feladatait megoldva, apró testekben adja a meztelenség monumentalitását s a megmintázott testek mozgásában a klasszikus szobrásznevelés eredményeit a mai szintetikusságig vezeti. Nem az a célja, hogy minél érdekesebb megjelenését adja a testnek, hanem a test megmozdulásának más és más percét formálja. Ezért nála igen fontos, hogyan hajolnak a karok, hogyan tevődnek előre a lábak, megbiccen-e a fej, görbül-e a hát. Mindezt oly karakterikusan formálja meg, hogy jogos figyelemmel kísérhetjük további munkásságát. *Spangher* Ferenc – Gergellyel ellentétben – a viharzó életet adó, nagy erejű, a nagy mozgalmasságokat kedvelő művész. Egyik márványa az emberi energia megfejtésének nagyszerű visszaadása. *Pátzay* Pál is sokat fejlődött, átverte magát eleinte klasszikus látszatú témakörén, emberibb lett, testjei tömörebbé váltak s kicsiny méretű masszáiban a szobor él.

Kázmér Ernő

(*A Hét*, 1918. szept. 22. XXIX. évf. 38. sz. 589–590.)

A XX. SZÁZAD MŰVÉSZETE

Jegyzetek a Ma kiállításáról

Esztendők óta küzd a fiatal magyar kubista és impresszionista művészeknek ez a kis csapata a meghallgatásért. Idáig jóformán a gúnyos kacagás volt a közönség egyöntetű kritikája a merész forradalmárok különös műveiről és általában patológikus eltévelyedések gyanánt szokás tárgyalni a *Ma* csoportjának művészetét. De ez a rögtön ítélet nem igazságos. A *Ma* művészeinek iránya nem néhány meghibbant ember szeszélye, hanem a *huszadik század pszichéjének, a huszadik század mentalitásának egyik érdekesen karakterisztikus vonása.*

A XIX. század a természettudományok százada volt. A természettudomány módszerének kérérlhetetlen logikája és egzakt szabatosága már a múlt század második felében átlépett az úgynevezett humánus tudományok területére és egészen új irányba terelte például az esztétikát vagy a történetírást. Most pedig, néhány év előtt a képzőművészet birodalmát is elérte a természettudományos gondolkodás hulláma. A fantáziának, az ösztönnel, a spontán érzésnek ez a menedékhelye sincsen biztonságban többé. A fiatal művészek egy része a *művészi kifejezés esztétikai törvényeinek kiderítését és bebizonyítását* tűzi ki céljául és nem akar helyet adni a művészetben a pusztá érzésnek. A huszadik század embereinek életéből is kiűzte az ösztönszerű gesztusokat a *tudatosság*. Hiszen a modern líra és a modern regények jó része éppen a *túlontúl tudatossá vált életnek, a* hajdan friss, erős érzések hervadásának tragédiáját panaszolja. Talán sajnálatos, de mindenesetre természetes tehát a *konzekvens tudatosság térhódítása a művészetben.*

A *Ma* kiállítása nem képeket és szobrokat állít ki, hanem mintegy *geometriai ábrák*on bizonyít egyes esztétikai törvényeket. Egy szigorúan természettudományi alapra fektetett, egzakt esztétika *levezetései*vel állunk itt szemben. Éppen ezért érdemes volna egyenként és részletesen vitába bocsátkozni a *Ma* művészeivel. És ha ezt most nem is tehetjük meg, legalább két-három fiatal festőt akarunk jellemezni, azokat, akiknek képei leginkább megvilágítják a *tudatos és tudományos művészet* elvi kérdéseit.

Uitz Béla fellépése néhány év előtt komoly szenzációja volt a magyar művészetnek. Szénrajzai Rembrandtra emlékeztetően hirdették a fény tragikus küzdelmét a sötét, nehéz árnyékokkal. Most *hideg-meleg problémának* nevezi három képét *Uitz*, és ez már egymagában is elrettenti mellőle régi híveit. Pedig más környezetben és más név alatt *Uitz* portréi most is tetszenének a közönségnek, amely csak azt venné észre rajtuk, hogy kissé *szegényesek.*

Ez a szegénység szándékos Uitz művészetében. Uitz képeiből *egyelőre* teljesen kiküszöböli a színeket, hogy tisztábban érvényesíthesse a meleg és a hideg, egyszerűbb szóval a fény és az árnyék változatait. A fény és az árnyék elosztását természetesen *tudományos egzaktsággal* végzi el Uitz. Vegyük a legegyszerűbb példát. Az egyik női portrén *a kép centruma egyszerűs mind a fény fókusza*. Innen azután minden irányban egyenletesen veszít a fény erejéből: *minél távolabb esik egy fényfolt a kép közepétől, annál erőtlenebb, annál halványabb*. Rembrandt legtöbb képén is ilyenformán halványodik el a fény, csak nem olyan kérlelhetetlen szabályossággal, mint Uitz esztétikai ábráján. És nehéz volna tagadni, hogy ez a teljes szabályosság, a fény fokozatainak ez a pontos matematikája szinte *eltörli* az esztétikai benyomást, *ahelyett, hogy fokozná*. A fény elosztásának esztétikai szabályát ne lehet olyan következetesen és egzakttal alkalmazni, mint ahogy Uitz teszi. A szabálynak csak nagyjából szabad érvényesülnie, mert *a teljes szabályosság már nem hat művésziessen*. Ugyanez az ellenvetésünk Uitz vonalritmusával szemben. De elismerjük, hogy a fiatal művész tehetségének ritka ereje és lendülete érvényesül a „törvények” Prokrustész-ágyában is.

*Bortnyik Sándor az asszociálásnak, a képzeletek társulásának pszichológiai folyamatát tárja fel képein. Véget ér a nyár. Valaki ül a vonaton és utazik vissza a nagyvárosba a falu csendjéből. Már a pályaudvar felé közeledik a vonat, és az utas előtt felrajzanak a nagyváros képeinek elemei: a magas házak, a karcsú gyárkémények, a sárga villamos, a konflis lassú baktatása, a lovas rendőr. A város életének ezeket az elemet Bortnyik egymás mellé rakja, minden logikai összefüggés nélkül, abban a feltevésben, hogy az *elemek* a kép szemlélődőnek öntudatában amúgy is *összeszővődnek majd egy egységes benyomássá*, egy olyan benyomássá, mint amilyent a nagyváros közlekedése kelt fel a vonat utasában. Azonban Bortnyik hipotézise nem valószínű. Az ütemeket nem akarja egységes benyomássá összegezni a nézők öntudata. A kép káosz marad a szem számára, és csupán a szép, erőteljes színek invenciózus elosztása által hatnak Bortnyik kísérletei.*

*Mattis Teutsch János művészetét lehet legkevesebb szóval jellemezni. Mattis Teutsch fele úton áll a festés és az ornamentális művészet között. Így például egyik képével az őszi impresszióját akarja felkelteni. Tehát a kép közepére állít néhány már félig kopasz fát, és körülöttük a kép felületét különösen határolt különös színfoltokkal tölti meg. Ezek a vonalak és ezek a foltok az őszi hangulatát fejezik ki Mattis Teutsch számára: és csakugyan, a színeknek és a vonalaknak van is hangulati tartalmuk. De még nem eléggé ornamentálisak, és így zavaros impressziót keltenek, kivált mert a kép közepére helyezett fák következtében *naturalista* szemszögből kell néznünk az egész képet. Mattis Teutschnak határozott, erős érzéke van az ornamentális hatások iránt, és bizonyára eljut majd a tiszta ornamentális művészethez.*

A Ma kollektív kiállítást fog rendezni egyes művészeinek munkáiból. Így majd módunkban lesz foglalkozni *Kmetty* Jánosnak, *Schadl* Jánosnak és főleg a nagyon tehetséges *Nemes Lampérth* Józsefnek törekvéseivel, valamint a *Ma* szobrászaival is, *Spangher* Ferencsel, *Pátzay* Pállal és *Gergely* Sándorral is.

Feleky Géza

(*Pesti Napló*, 1918. szept. 24. – 11.)

Szövőművészeti Iskola és Műhely. Működésének harmadik esztendejét kezdi meg az ideai Szövőművészeti Iskola és Műhely. Az iskola a szőnyeg- és gobelinszövés valamennyi technikáját tanítja, a műhelyben pedig a képzett növendékek gyakorlatilag értékesíthetik a szőnyegszövő művészet legnehezebb feladatain ismereteiket. Az iskola és műhely VIII. Rákóczi tér 11. szám alatt működik. A felvétel már megkezdődött. Felvilágosítást szívesen ad az intézet vezetősége.

(*Az Ujság*, 1918. szept. 24. – 13.)

Magyar festőművész sikere Berlinben. A fiatal magyar művésznemzedék egyik jeles tagjának, *Bató* Józsefnek kollektív kiállítása látható Berlinben a Gurlitt-féle művészeti szalonban. *Bató* művészetét e kiállításon mintegy negyven olajfestmény, sok rajz és vízfestmény, kö-

zöttük tizenöt kép a koronázásról képviseli. Gurlitt kiadásában ezenkívül három könyv is jelenik meg a művész illusztrációival, amelyek közül kettő magyar tárgyú. A kiállítás iránt nagy az érdeklődés, különösen művészkörökben, ahol Bató évek óta igen szép pozíciót vívott ki magának; nevét azonban a harctéri események megörökítésével a nagyközönség előtt is ismertté tette.

(Budapest, 1918. szept. 25. – 6.)

Egy fantasztikus művésztársaság. Kassák Lajos és társai. A napokban nyílt meg a Kassák Lajos „Ma” című folyóirata köré csoportosult képzőművészek harmadik kiállítása a Váci utcában. Van itt kép és szobor olyan is, ami a furcsaságával megdöbbeníti és kétségbe ejti az avatatlan szemlélődőt, a legtöbbje azonban érthető, érdekes mű. Ha az ember végighallgatja a fiatal művészek magyarázatait, lassankint rájön arra, hogy korántsem holmi bolondság vagy extravagáns zagyvaság, amit csinálnak – a publikumnak általában ez a véleménye munkájukról –, hanem nagyon is öntudatos kísérletei egy komolyan megalapozott és világosan körvonalozott művészi hitvallásnak. Ők fejlődési foknak nevezik azt az utat, melyen forradalmi hévvel és nagy kitartással járnak – mi egy különös iránynak tartjuk, amely messze elcacsaringózott mindattól, amiben eddig gyönyörűségét lelta a klasszikus remekeken nevelődött szem és értelem. Az ifjúság azonban nem egy és nem örök – s e társaságnak is igaza van a maga szempontjából. [...]

Feleky Géza, a jeles műbíró tárcacikket szentelt a Pesti Naplóban a Ma kiállításának s fejtegetései közben ezeket mondja: „A Ma művészeinek iránya nem néhány meghibbant ember szeszélye, hanem a huszadik század pszichéjének, a huszadik század mentalitásának egyik érdekesen karakterisztikus vonása ... A Ma kiállítása nem képeket és szobrokat állít ki, hanem mintegy geometriai ábrákon bizonyít egyes esztétikai törvényeket. Egy szigorúan természettudományi alapra fektetett, egzaktszerű esztétika *levezetéseivel* állunk itt szemben.”

Kassák Lajos a Mában méltatva a demonstratív kiállítás szereplőit, azt írja, hogy „művészetük nem lagymatag továbbcsurgása a l'art pour l'art széplelkűségnek, hanem állásfoglalás, tudatos szembefeszülés mindazzal, ami tegnapi kölcnc rajtunk”.

A múltnak ez a merev megtagadása, a régi nagy eredményeknek ez a szenvedélyes semmi-bevevése nagyon is problematikus értékű eredetieskedés, de mindenesetre szimpatikus akkor, amidőn ismert nevű írók és művészek nyíltan bevallják, hogy túl minden haszontalan idealizmuson s rosszul jövedelmező művészi ambícióknál, már csak a népszerűségért, pénzért, anyagi sikerért dolgoznak. A legsúlyosabb írói tévedés is rokonszenvesebb az író megalkuvásánál. Kassák Lajos talán botorul pocskoljja idejét, jobbra való talentumát és lelkességét a Ma körül, de senki se fordulhat el tőle lenézéssel vagy megvetéssel.

Érdekes figura ez a Kassák, amint fekete orosz ingében, széles karimájú barna kalapjával néha megjelenik valamely polgári fényűzéssel kivilágított kávéházban és társaival együtt letelepedik egy asztal köré. A szomszéd asztaloktól megrökönyödve pillantanak feléjük. Pesten csodabogárszámba megy már az is, aki szokatlan formájú kalapot nyom a fejére. Itt nincsenek eredeti, bizarr alakok. A pesti emberből hiányzanak a szeszélyes ötletek, a kicsapongó fantázia s az olyan vérmérséklet, amely nem tud belenyugodni a sablonba. Itt már Kassák kalapja is valóságos kis forradalmat jelent. Nincs Pesten talaja, jövője irodalmi s művészeti különcködéseknél.

Kassák élettörténete se valami mindennapi história. [...] A Ma versei, novellái teljesen élvezhetetlen írásművek. [...] Ezek a semmitmondó, zavaros szövegek töltik meg a Ma lapjait. Akik Kassák Lajosnak régebbi, értékes műveit ismerik, csak fájjalhatják, hogy efféle haszontalanságok terjesztésében leli kedvét. Mert amily komoly és elismerésre méltó a Ma képzőművészeinek a munkája éppoly nevetséges és visszatartó a tollforgatóinak a handabandázása.

A kiállításon néhány nap alatt mintegy tizenötezer koronáért adtak el képeket. A Ma pedig most már ezerötszáz példányban jelenik meg.

Rbz. [Roboz Imre]

(Uj Nemzedék, 1918. szept. 28. V. évf. 34. sz. 14–17.)

Ernst Múzeum. Az Ernst Múzeum legújabb kiállítása *Ferenczy Károly* emlékezetének áldoz: [...] Ugyancsak láthatók az elhunyt gyermekeinek legújabb munkái is. *Ferenczy Béni*, a szobrász jelentős haladást mutat. Az archaizáló formák elhagyásával mindinkább megtalálja egyéniségét, mely izlésben, a plasztikus formák lágy összehangolásában számos finom érzést [egyezést?] mutat atyja egyéniségével. *Ferenczy Noémi* ismét a falikárpit technikának hivatott munkása: kész darabjai a rajz primitívségével és a színek ügyes harmonizálásával megvesztegetően kellemesen hatnak. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1918. okt. 6. – 14–15.)

Művészi oktatás. Schulz Ila, az ismert arcképfestőnő kurzusokon tanítványokat művészi oktatásban részesít belvárosi műtermében. (Irányi utca 15.)

(*Az Újság*, 1918. okt. 6. – 14.)

A Ferenczy-család kiállítása az Ernst-múzeumban. Nagybánya egyik legerősebb mestere volt *Ferenczy Károly*, aki már kezdetben is a naturalista őszinteségnek és a fegyvelmező, stilizáló, kultivált izlésnek olyan összhangját mutatta, mint a francia barbizoniak közül Millet. Fejlődése további útján a színek pompázó kertjébe jutott, ahol tüzes nap gyújtja lángra a hideg dolgokat. Ekkor is összefoglaló, fegyvelmező, nagy egységeket kereső maradt és a szilaj színek között törvényt tartott nyugalmas fölényel. A kolorisztikus naturalizmus (így nevezte ő maga és még szintetikusnak is mondta ezt a stílusát) a színek kifejező erejének olyan felfokozásához jutatta el, amelynek birtokában a forma és a szín viszonyának mélyebb vizsgálata következhetett. A színek legfinomabb árnyalataikra bomlanak opálos női aktjain és sötét szövetek színei csengenek össze spanyolos harmóniában a nemes formák felületi sugárzásával. Ezután következett volna a festői valóság még teljesebb expressziója és munkája delén meghalt, és most életét hátrahagyott művein idézgethetjük az Ernst-múzeumban. Fia, a szobrász *Béni*, még monumentálisabb, mint első, szenzációs bemutatkozásakor volt, másik fia, *Valér* jó nivójú grafikus lapokon mutat figyelemreméltó talentumot, leánya, *Noémi* pedig gobelineket sző, amelyek boldog, derűs, művészettel és aszkézissel díszes firenzei kolostorok lelkét sugározzák.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1918. okt. 8. – 11.)

EGY FEL NEM ISMERT MŰVÉSZ

Azok közé tartozik, akiknek képeit a Múcsarnokban rendszeresen a legsötétebb helyekre akasztották. Nem gyermek, és nem is fiatal; hozzá hasonlók külföldön ilyen csaknem negyvenes férfikorban már hírt és gazdagságot halomra gyűjtenek. Neki idáig csak egy komoly idegbetegséget sikerült szereznie kicsinyke hírneve mellé, melyet ápolni is alig tudott szerénysége és álmodozása. Pedig ez a festő, *Gulácsy Lajos* – az egyik legkülönlegesebb, furcsább és érdekesebb magyar festő. Ő maga esztendőkön át élet és halál között lebegett, a háború összetörve sodorta haza Velencéből, és éveken keresztül a művészete is haldokolt. Hogy megtört-e vagy megironcsolódott? Nem lehet tudni, csak egy bizonyos, hogy a fantáziája korlátok nélkül ilyen szabadon soha nem szállt. Hogy a művészet nemcsak mesterség, hanem valami szentséges misztérium, azt a *Gulácsy*-képeknél semmi jobban nem példázza. Ő – a *művész*. Hogy zajtalanabban éljen, és ne kelljen folyvást az alkalmatlan emberek szögleteibe ütköznie, egy álomvilágot teremtett magának. Tréfás ország volt, úgy hívták: Naconxypán.

Eleinte groteszk rajzok, tréfás ötletek születték az ország lakóit, de később az álomország mindjobban elhatalmasodott *Gulácsyn*. Nem ő parancsolt többé Naconxypánban, hanem ez az ország őfelelte, olyanformán, mintha *Swift*et hatalmukba kerítették volna az óriások országának lakói. Naconxypán imperialista lett, és meghódította *Gulácsy* egész művészetét. Ez a művészet

lassanként mindinkább átment a valóságból a valószínűtlenségbe, s végül teljes álmodozás lett. Soha nem volt reális és naturalista.

Idegeinek kormányozhatatlansága a látományok felé vitte. Formái és színei sohasem voltak a természetből vettek. A preraffaellisták álmodozása, a Raffaello előtti művészet egyszerűsége és naiv hite, egy Whistler különössége, az amerikai humor grotesksége és egy lírikus fantáziája adják piktúrájának elemeit. Különleges, nem is tudni, hogy cseppent erre a világra ide, de beleilleszkedni nem tudott. Nosztalgiaja Olaszország volt; gyermekesen, lázasan, betegesen. Itthon sem emberekkel, sem művészettel nem tudott barátságba formi. Helyét nem találta, de nem is igen iparkodott helyet biztosítani magának. A hírnév kerekének küllői másokat cipeltek, érdemeiket s velük rettentő senkiket, de Gulácsyval éppen csak nekiiramodtak, magukkal nem vitték. Ha alkalmat nyújtanak neki, a magyar illusztrációnak páratlan művésze lehetett volna. Ez a hivatás egyenesen neki kísértett. Az ő számára nincs is valóság, számára minden víziókba ér. Az emberek, a természet és képzeletének teremtményei. Egy kiállításon a *Ma* fiataljai adtak helyet neki, most újra megjelent, hogy az emberek és a kritika emlékébe idézze magát. A kritika alighogy észrevette, de értékét és valóját fel nem ismerte. Az emberek? Ha ők is a kritika bűnébe estek volna, ez a pár sor szeretné felébreszteni lelkiismeretüket.

Gulácsyval nem történtek nagy komiszságok. Ő lassacskán és észrevétlenül félresodródott. Neki nem volt művészetpolitikája, nem tudott senkivel sem társulni, és nem vették észre, hogy egyedül, teljesen társatlanul és elhagyottan egy költő lépeget a piktúra útján. Egy excentrikus egyéniség, akinek azonban a hétköznapiak nem akarták megbocsátani, hogy van, mert annyira különböző volt tőlük. Kiverték maguk közül, mint a kamaszok a szeplősöket és vörös hajúakat.

Böloni György

(Az Ember, 1918. okt. 8. I. évf. 2. sz. 18–19.)

A Ferenczy-család. Az apa, Ferenczy Károly művészete legteltjében halt meg. A legeurópaibb magyar művészek közül való volt, s nyugodt, biztos vonalú pályán haladt egy világosan megismert festői ideál felé. Hátrahagyott műveiből kiállítást rendezett most az Ernst-múzeum. Viszontlátjuk itt a nagybányai kezdést, s pár dokumentumát annak a fejlődésnek, mely ebből a széles faktúrájú naturalizmusból a Ferenczy sajátos plein airjéhez vezetett át, a tónusokban összefoglalt harsány napfényszínekhez, ahhoz a stílushoz, amit ő maga kolorisztikus naturalizmusnak nevezett. Az utolsó állomás a forma volt és az élőtest gyöngyházzsírjainak összehangzása valamely nehéz szövet nehéz színével. Manet és Velázquez volt ennek az utolsó időnek uralkodó planétája, s az akkor lett képeken a magyar piktúra pár csodás női aktja virágzik. Gyermekei – hárman vannak, – méltók a nagy szellem örökségére. *Béni*, a szobrász, aki első bemutatkozásával szinte megdöbbentett mindnyájunkat, most az elmélyedés és az érlelődés stádiumában mutatja már akkor is megcsodált elemi erejű művészetét. *Valér* nagyon jó grafikával vonul fel, *Noémi* pedig olyan új gobelinekkel, amelyek őszinték is igazak, mint a Beato Angelico szentséges víziói.

(–ml.) [Márkus László]

(Déli Hirlap, 1918. okt. 8. – 7.)

A Ferenczy-kiállítás. Ferenczy Károly hagyatékát és művész gyermekei, a festő *Valér*, a szobrász *Béni* s az iparművész *Noémi* újabb munkáit mutatja be az Ernst-múzeum új kiállítása. Ferenczy Károly alakja meglehetősen tisztán áll már előttünk és műtörténelmi értékéhez nem ad többet ez a gyűjtemény, azonban segít megérteni Ferenczy útjait. Sok itt a vázlatos, be nem fejezett munka, vannak rajzok és stúdiumok, és a témák többször ismétlődnek, míg végleg kialakulnak és megszületnek. Ezek is arról győznek meg, hogy Ferenczy ereje a természetben volt, a motívumok eklektikus megválasztásában, s ereje aszerint lankadt, amint spekulatív, műtermi kísérletekre túlságosan igénybe vette eredményeit. Néhány kitűnő arckép, aztán szabadban feljegyzett megfigyelések, tájak és a térben megjelenő emberek (például csavargók) a legjobbak, régi nagybányai idejéből valók. Itt van összekomponált hármas arcképe, a Hegyi beszédhez néhány tanulmánya, aztán egész sorozat fekvő aktjaiból, melyek utóbbi éveiben foglalkoztatták. Műtermi apróságain ott a gondosság, a figyelem, a leszűrtség, az eredmények alkalmazása. Ké-

peiben, még első vázlaiban sincs forráság, nincs ömlengés és líra, inkább egy előkelő művészegénység filozofikus hidegsége; de minden ecsetvonása festői. Ez a tiszta artisztikusság, hűvösség és művészi felsőbbtség különben – a kiállítás mutatja – általános Ferenczy vonás. – A szobrász *Béni* állította ki a legnagyobb kollektciót. Három munkáján monumentális feladatokkal próbálkozik, ezek azonban még erejét túlhaladják, bár részletekben van sikere. Az erős realizmus felé mutat néhány feje, mint férfiarcképe s önportréja, természeti tanulmányok aktjai is, melyeken a megmozdult s egyensúlyt kereső test tömegének elhelyezkedését figyeli – de másokon már archaikus formanyelven szólal meg. A pályáját mindenképpen érdemes figyelni, mert egy fiatal művészé, aki, úgy látszik, tanult, művelt fő, aki komolyan veszi a plasztikát. – *Ferenczy Noémi* pár év előtt maga tervezte gobelinjeivel keltett feltűnést. Ez alkalommal is gobelin-terveket és kész munkákat hozott. Művészi naivitás a motívumokban s az elképzelésben, mesemondós fantázia, kellemesen megválogatott színek, jól összehangolt kompozíció jellemzik. Finom és különleges művészet az övé. – *Ferenczy Valér*, a festő, legutóbb rézkarcokkal próbálkozott. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy sokat haladt technikában és mindinkább nagyvonalú lesz. Elképzeld, kigondol és komponál. Van pár lapja (például az *Ara pacis*-sorozata), mely a magyar rézkarcolás legszebb holmijai közé sorozható, s mely érezteti a rézkarc mestereinek hatalmát.

(Bgy.) Bölöni György

(*Világ*, 1918. okt. 6. – 12.)

PÖRÖM KÉZDI-KOVÁCCSAL

A Pesti Futár olvasói emlékezhetnek rá, hogy néhány cikkben megírtam,⁵ milyen türethetetlen dolog az, hogy a Pesti Hirlap kritikusa egy Kézdi-Kovács nevű rossz festő, aki ennek az óriási példányszámú lapnak hatalmát felhasználja az ő magánbosszújaira, üzleteire, a vele ellenkező irányú festőket, szóval azokat, akik tehetségesek, a Pesti Hirlap útján ki akarja üldözni a világból és részint agyonhallgatja, részint agyondorongolja őket. Magyarországon a nyilvánosságnak nincs olyan ereje, a közvélemény nem olyan fölényes és igazságos, hogy az ilyen leleplezett embert elsőpörné, rendes országban, ha egy ilyen Kézdi-Kovácsról megírják, amit éne megírtam róla, lehetetlenné van téve. De itt Kézdi-Kovács ügyvédet vett maga mellé s engem leülte-tett a vádlottak padjára, ő pedig tovább grasszál a Pesti Hirlapban. A magyar festőművészek a kávéházban összeszorítják a fogukat, mert tehetetlenek. Engem nem bántott ő soha kritikáival, szóval nem lehet énám azt mondani, hogy mérgemben, mert egy kritikus rólam rosszat írt, támadom. Nem írt rólam rosszat, én nem magamért kiabálok. Én kiabálok Grünwald Béláért, Rippl-Rónaiért, Kernstokért és kiabálok a fiatalokért, akiket az öreg Kézdi nem akar beengedni a Múcsarnokba. Elhallgatja a nevüket, kicsúfolja őket, a szívükre tapos, a lelkükre nehezedik, meg akarja fojtani azt, ami tehetség, ami igazi szent művészet, küzdeni sem hagyja őket. Elveszi a kedvüket, a hitüket attól, hogy csináljanak valamit.

Keddi napra volt kitzúve a tárgyalás és amikor elmentem és láttam, hogy a padok között ott ül Légrády Ottó, Kézdi-Kovács gazdája, nagyon megörültem annak, hogy én itt mindent el fogok mondani és bebizonyítok mindent Kézdi-Kovácsról, hadd tudják meg Légrádyék, akik tisztességes emberek, kinek adják oda a Pesti Hirlap muszkliját, mellyel ez a gyöngye ember verekszik és ártatlanokat ver agyon.

Megkezdődött a tárgyalás. A tanúk padján ült Kézdi-Kovácsnak néhány barátja, közöttük egy díjbirkózó alakú, bajszos ember. Ezek az urak, mikor a cikkemet felolvasták, feltűnően nevettek. Hangulatot akartak csinálni, Kézdi-Kovácsot bátorították, aki odavolt egy kicsit. Az elnök kétszer szólított fel, hogy béküljek. De nem békültem. Vállaltam, amit írtam. Nem békülök Kézdi-Kováccsal. Védő, Landler Jenő Kézdi-Kovács festői nívóját méltatta. A pesti kritika soha Kézdi-Kovács nevét le nem írta. Annyira nem számít, mint festő. Vics ma már. Landler elmondta, hogy mire kell neki a kritikai munka: a Pesti Hirlap kritikájától mindenki fél. Gseftelésre használja kritikai rovatát. Ezt a beavatottak jól tudják. De nem tudja a nagy publikum, amely K.

⁵ Ld. pl.: Major Henrik: Nyílt levél a Múcsarnok zsűrijéhez. *Pesti Futár*, 1917. nov. 22. X. évf. 505. sz. 11–13. – e kötetben:

K. L. betüire esküszik. Azt írtam róla „apórhírdető bába”. K. K. L. felállt. Remegő hangon mondta el, hogy ő tudja, mit értett a vádlott az inkriminált kifejezés alatt! Azt, hogy ő elvetéli a fiatal festőket, szóval, hogy ő *embert öl*. Szó szerint ezt mondta ez a kedves, ártatlan ember. Mindenki megsajnálta volna szegénykét. Csak én nem. Nincs rossz szívem, de nem tudom sajnálni. Ő és a védője azt mondták rólam, hogy Párizsból ferde ízlést hoztam haza, én vagyok a futuristák vezére, engem ezek bíztak meg, hogy Kézdi-Kovács „életére törjek”. Nem vagyok futurista. Semmiféle „ista”. Csúfolták a futuristákat, akiknek a törekvéseit mindenütt a világon tisztelik. Lehet-e igazságos, elfogulatlan kritikáiban egy ember, aki huszonöt éve festi nyírfás képeit? Ugyanazt az egyet. Huszonöt éve. Művészi körökben K. K. L. nyírfája unalmas tréfa tárgya.

Beérkezett, kereső festőinknek már nem igen árthat. Fájjalja az a sok fiatal és nagyon tehetséges festő, akinek művészi meggyőződése nem klappol a K. K. L. úréval, aki elveszi a helyet ezek elől a Műcsarnokban. Beérkezett festőink, akik régebben éppen úgy szenvedtek K. K. L. kritikáitól, mint a mai generáció, puhák voltak s felhagyták nőni Kézdi nyírfáit. A mai fiatalokban több a szolidaritás mint a régiekben. A mai idők, a sok szenvedés, a rohanó élet az ő szívűket hamarabb fölvilágosította, hogy nagy igazságtalanság történik velük. És összeállnak, kiállítanak másutt. Ámde K. K. L. utánuk szalad. Megnézi a kiállítást és ír róla, úgy, hogy a festők beleszédülnek. Hallatlan cinizmusát legjobban jellemzi a következő. Hét fiatal festő van együtt a Nemzeti Szalonban. K. K. L. urat felvilágosítják az élő hat festők, hogy a hetedik kolléga meghalt, mint póttartalékos, a kaszárnyában, épp a háború első hónapjaiban. Megőrült katonai bánatában. Erről a szegény Erős Andor nevű festőről azt írta másnap K. K. L. a P. H.-ban, hogy a piktúrájába örült bele. Inkvizíciós gonoszság kell ilyen „bírálatot” írni egy nyomorgó, ambíciódühös, talentumos festőről, akinek egy sóhaja többet ért, mint K. K. L. egész élete. K. K. L. kritikáiban az ilyen festők tetemén hág keresztül s teszi fellebbezhetetlenné nevét az olvasó közönség előtt. Egy olyan festő, akinek művészi értékét nyírfás giccsei képviselik, hogyan mer kritikát írni? Lehet-e elfogulatlan az ilyen ember, s tudhatja-e, ki a jó kép? De bírálaiban nem feledkezik el megdicsérni a saját képeit. Ezen mulatnak azok, akiknek figyelmét el nem kerülte. De én felháborodom s felháborodik minden izléses ember. „E sorok írójának is van néhány hangulatos képe kiállítva”. Alatta a saját neve. Vitázhatatlan, hogy kritikáival festői üzenetét hirdeti. A kritika néki üzenet, mégpedig jó üzenet. Számtalan műkereskedő szaladgál képeivel az országban. Ontja a nyírfás giccseket. Üzemét legjobban jellemzi az a *nyomtatott* körlevél, amelyet képeivel kereskedő üzleteseknek küldött s amely nagy vonásokban ekképp hangzik:

X. Y. műkereskedőnek.

Tisztelt Úram!

Tudomásomra jutott, hogy képeim az utolsó időben rendkívül olcsó árakon jutottak a vevők birtokába. Miután meg akarom gátolni áraim lemorzsolódását, ezennel értesítem, hogy a jövőben csak a következő felemelt árakon szállítok önnek képeket:

60 x 90 cm 250 K
90 x 120 cm 400 K
120 x 150 cm 600 K

Tisztelettel

Kézdi-Kovács László.

Ugyanakkor Rippl-Rónairól, a magyar festészet büszkeségéről a következőket írja a P. H.-ban ez a nyírfá nagykereskedő: (Rippl-képek.) A világtörténet e kolosszális eseményekkel teli napjaiban fölöslegesnek látszik egy *polgárember* munkásságának megfigyelése, még akkor is, ha ez olyan *szapora*, mint a gépfegyver kattogása. Rippl-Rónai pedig művészetünkben ilyenforma élénkséggel szórja felénk művészi impresszióit. A békésebb múltban is minduntalan szót kért kisebb-nagyobb kollekcióival, most a háború óta is újra meg újra figyelmeztet bennünket, hogy ő, bár internálva is volt s később megfordult a lövészárkok mögött is – nem esett el a harcok mezején, hanem él. Sőt olyan agilisán él, mint egy valódi *hadsergyszállító*, aki *bakancsok és kórházi adagok helyett impressziókat szállít*.

Majd alább, ezt teszi hozzá:

Érdekes az is, hogy a mester a háborús árakba is könnyem beleélte magát. (k. k. l.)⁶

Ebben a kritikában minden szó kiszámított gonoszság. Legyalázása Rippl-Rónainak, a szemére hányja, hogy nem esett el és a művészt úgy állítja be, mint egy meggazdagodott háborús ügynököt. Kézdi-Kovácsnak a bűneit, amiket megírtam róla, bizonyítani akartam. Sajnos, a bíróság nem rendelte el a bizonyítást. Azt se bizonyíthattam róla, hogy ő, mint színikritikus, ugyanilyen eszközökkel keserítette el az embereket. Nem őt ítélték el, hanem engem, ötszáz koronára. Szívesen fizetem meg. Ennyit megért nekem, hogy megmondhattam Kézdi-Kovácsról azt, amit eddig mindenki tudott és beszélt, de Kézdi-Kovácsnak nem mondta a szemébe senki.

Major Henrik

(*Pesti Futár*, 1918. okt. 11. XI. évf. 550. sz. 15–18.)⁷

A belgrádi kiállítás. Rossz hírbe hozott képzőművészeti kultúránk fejlettségének demonstrálása volt a célja ennek az idegen, hódított földön rendezett kiállításnak. A rendezőség (a nagyváradi 37. gy. e.) legtöbbször becsült, más országokban is nagy hírnévű művészeink műveit gyűjtötte egybe, de sok jövőt ígérő fiatal művész is helyet kapott mellettük. A kiállítás hatását Bölöni György, Relle Pál és Diner-Dénes József magyar és német felolvasásaival fokozták fel a teljességig. Túlnőtt, magasan föléje emelkedett ez a kiállítás a szokásos és már nagyon megunt, örökösen egyforma hivatalos tárlatoknak, ritka kulturális esemény volt – és mégis csak néhány lap emlékezett meg róla, s azok is csak röviden, bántó szűkszavúan.

A kiállítást a szerb királyi konak polgári termében nyitotta meg báró Rhemen Adolf vezérezredes, Szerbia kormányzója, akit Rippl-Rónai, Vedres, Czigány és Kornstein Egon, a kiállítás tulajdonképpeni rendezője kalauzoltak. Messzire vetődött és művészi megnyilatkozásoktól ugyancsak elszokott katonáink zsúfolásig megtöltötték a termeket, s az összetartozás furcsa, nagy ereje még a közlegényeket is elvitte a kiállításra, akik – s ezt hangsúlyoznom kell, mind a maguk jószántából bámulták meg a magyar művészek nekik bizony sokszor érthetetlen képeit.

Támogatását *megigérte* igen sok intézmény, társulat s a kultuszminisztérium is, de nem hallottam, hogy valóban tettek is volna valamit. A 37. gy. e. özeveg- és árva-alapját akarták növelni a kiállítás jövedelmével, de mint minden ideális célú vállalkozásnak nálunk, ennek is deficittel végződik majd az elszámolása.

Bálint Zoltán

(*Erdélyi Szemle*, 1918. okt. 13. IV. évf. 24. sz. 60–61.)

A „Ma” demonstratív kiállítása. A „Ma” folyóirat szezonnyitó kiállítását, melyen tizenhárom fiatal művész képei és szobrai kerültek bemutatásra, folyó hó 14-én, hétfőn zárja be. A szépen látogatott kiállításon egész csomó képet és szobrot vásárolt a közönség. A vezetőség elhatározta, hogy az utolsó héten a kiállítás helyiségét (IV. Váci utca 11/b. félemelet) naponta 10-6-ig tartja nyitva a látogatók részére.

(*Az Újság*, 1918. okt. 13. – 16.)

Kádár Béla kollektív kiállítása. Kádár Béla festőművésznek október 20-án, vasárnap nyílik meg kollektív kiállítása a „Múterem” (Ferenciek tere 9. sz.) helyiségében. Ezen a kiállításon a Művész teljes munkásságával szerepel a közönség előtt.

(*Az Újság*, 1918. okt. 13. – 16.)

⁶ Ld.: *Pesti Hírlap*, 1917. márc. 18. – 9. – e kötetben: 516.

⁷ A tárgyalásról ld.: *Megsértett festőművész. Kézdi-Kovács László sajtópöre. Pesti Hírlap*, 1918. szept. 25. – 8.

Három kiállítás. 1. *A Szépművészeti Múzeum új szerzeményei.* Az új szerzemények második sorozatát mutatja már be a múzeumban *Petrovics Elek* igazgató és oly minden elismerésre méltó céltudatossággal, pihenést nem ismerő munkával, hogy ennek a tiszteletet parancsoló törekvésnek a múzeum fejlesztésében, főleg a magyar naturalista művészet bemutatásában máris igazi, nagy eredményei vannak. Ez a kiállítás bizonyosságot tesz arról, hogy Petrovics nyitott szemmel és fogékony lélekkel próbálja megvalósítani minden művész és művészetbarát álmát: a Szépművészeti Múzeumnak nyugat-európai nivóra és magyar múzeumká váló fejlesztését és igen sajnálatos, hogy ebbeli törekvéseit a képzőművészeti tanács időközönkénti vásárlásai nagyban keresztülhúzzák. Korok és irányok történetének ismeretéhez ez az új kiállítás is igen sokban hozzásegít és Nagybánya legjellegzetesebb időszakának szétszóródott művészeti alkotásait magasabb szempontból és elfogulatlan tárgyilagossággal mutatja be. [...] A nagybányai iskola minden nagyvonalúságát, a természet visszaadásának minden heroikus lendületét *Ferenczy Károly* „Márciusi est”-je adja. Ebben a képben kivételes jelentőségűvé válik művészete és hatása talán nem is azért olyan monumentális, mert a formái teleszívták magukat a tartalommal s így magukban is impresszionálnak. Ez a naturalisztikusan fáradt melankóliájú kép *Ferenczy* különös és hallgatag piktúrájának legszebb szimbóluma és megnyilvánulása. Egész tiszta színei, finomművű felületei, a tavaszi est zománcos csillámlása kihívóan erős témáját kifejezőmódjának energiájával és anyag-éreztetésének erejével egyik legszebb munkájává avatja. A magyar művészet reprezentánsai közül többek között itt vannak még: *Hatvany* Ferenc diszkrét, puha tónusú „Szobasarok”-jával, *lványi Grünwald* Béla a táj karakterét biztos megéreztetéssel visszaadó „Tavaszi kirándulás”-ával és *Rippl-Rónai* József barnavonalú, dekoratívan is az egyszerűsödés felé törekvő „Ágyban fekvő nő”-jével. Három modern szobor áll az új szerzemények között: *Maillol*-nak nem egészen újszerű, inkább gógós inkarnációjú, de technikailag érdemes kis tépelődő figurája, bár mintha éreztetni akarná Bourdelle hatását; *Ferenczy* Béni klasszikus feje az igazi plasztikai célok szeretetében gyökeredzik értéké; *Vedres* Márk női aktkonstrukciója Hans von Marées „Hesperidák kertje” egyik aktjának szoborban való megmintázása. Vedrest energiás, friss művészek ismertük és sajnáljuk, hogy mintázási készségét festői problémák másolásában oldja meg. [...]

2. *Ferenczyék.* Két évvel ezelőtt ugyancsak az Enst-múzeumban rendezte friss alkotásaiból *Ferenczy Károly* az utolsó kiállítást és most már csak hagyatékát láthatjuk: rajzait, vázlatait, kész festményeit, mindmegannyi harmonikus körülírását céltudatos, biztos szemű művészetének. Míg rajzai, vázlatai csak pillanatnyi konstellációkat adnak róla, addig javarészt már ismert, most kiállított festményei még mindig meglepetésszerűen hatnak. A nyugati festéshez ennyire közel s a természet tisztább szemléletességéhez ennyi egyensúlyozással csak kevés művész állott. Öröme és hivatás volt az ecset; szilárd, teljes képeket adott és csodálatosan gyengéd, sok átmene-ti színárnyalattal gazdagította Nagybányából kinőtt, szerves művészetét. Múzeumban volna helye e kollekció néhány darabjának is, így páratlanul éteries, könnyű és sima gyermekarcképének a „Tékozló fiú”-nak, amelyben művészetének összes konkrét eredményeit adja, naturalista mohóságával, a napfényes háttér tompított zöld színében. Nincs művészetében egyetlen tónusdifferencia sem, amit ne tudna a természettel igazolni és aktjaiban is eksztatikusan átlükteti az életet, a festői lehetőségek minden kínálkozó szabadságával.

Gyermekeinek munkái egészítik ki a hagyatéki kiállítást. Az ifjak apjuk emlékének művészetük tisztaságával és nemességével áldoznak. *Noémi* szó, hímez páratlan színérzékű, primitív egyszerűségű gobelineket, Béni plasztikai tehetségével kisebb vonalú szobraiban szokatlan tökéletességű konstrukciójával lep meg bennünket s *Valér* erőteljes színű, egyszerű formájú képeivel és friss törekvésű grafikai munkáival bizonyítja jelentős kvalitásait. [...]

(*A Hét*, 1918. okt. 13. XXIX. évf. 41. sz. 638–639.)

FERENCZY BÚCSÚJA

A mai nemzedék talán most látja utoljára, így szépen együtt, *Ferenczy Károly* hátrahagyott műveit. Búcsút intünk feléjük, nehéz szívvel, mert művészete ezzel a kiállítással talán végképpen megszűnik eleven ható erő lenni s elvonul a művészettörténet ragyogón néma palotájába. Új

távolságok fognak nőni közte s jövődő művészetünk közt, nem annyira érték, mint inkább ér-
zület dolgában: egy jelentékeny emberöltő művészi kultúrájával azonban annyira összeforrt a
neve, hogy mindig idézni fogják, valahányszor a jövődében a két század fordulójának képirá-
sáról szó fog esni. S lesznek, bízunk benne, nemcsak méltánylói, hanem élvezői is. Igaz, hogy
Ferenczy Károly munkálkodása nagyon alkalmas arra, hogy rajta egykoron művészettörténeti
írók kimutassák kombináló elmeélüket, boncolgassák hatásának kiterjedését, intenzitását, szí-
nét-ízét s így akaratlanul is az okoskodások hideg acéldrótjából fonjanak fátyolt képeinek ham-
vas szépségei elé: mégis akad majd elég ember, aki egyenest, minden ész-munka nélkül, ösztö-
nösen fogja magába fogadni a látományokat, amiket a természet adott a nagybányai művészek,
s amik rajta keresztül vetődtek hátrahagyott vásznaira.

Ily értelemben mindig frissek, mindig zamatosak maradnak nagybányai képei, ha mégannyi-
ra másfelé fordul is a művészet útja. Ama festők közé tartozik ugyanis a mester, akik sohasem
jelentenek meghaladott álláspontot. Abból az egyszerű okból, mert ez a kifejezés, amellyel sokan
gondtalanul élnek, vérbeli művésszel kapcsolatban minden értelmet nélkülöz. Meghaladott állás-
pontról beszélhetünk, ha a vitorlás dereglyét összehasonlítjuk a gyorshajóval, a vasutat a posta-
kocsival. Meghaladott álláspontot jelenthet a geocentrikus elmélet a heliocentrikussal szemben,
vagy Cuvier katasztrófa tana a modern fejlődéstanal összemerve. Valóban, technika és tudomá-
ny csak éppen azzal halad, hogy meghaladja az előző állomásokat. Ily értelemben nem lehet
művészeti fejlődésről beszélni. Mert akkor el kellene fogadnunk, hogy Praxitelész, Michelangelo,
Velázquez, Rembrandt meghaladott álláspontok, hogy művészetük már mit sem ad a modern
embernek, hogy zsenialitásuk érvénytelen. Avagy hogy e mesterek csekélyebb kincset jelente-
nek, mint akármely mai festő. Szükséges így szembeállítani e szélsőségeket, hogy világosan
lássuk, mi mást jelent a fejlődés a tudományban s mily óvatosaknak kell lennünk, ha a tudomá-
nyra nézve értékes feltevéseket át akarunk vinni a tőle idegen művészet terére.

Persze csak vérbeli művészről beszélünk, mint amilyen Ferenczy Károly volt s egészen
mellőzzük azokat, akik csak annyiban festők, hogy eljárásokat, technikát, kompozíció-fogások-
kat vesznek át másoktól s egyebet se tudnak. Ferenczy nem ilyen típus volt. Művészi fölfogásá-
nak sajátosságát legjobban azokon a képeken tanulmányozhatjuk, amelyek Nagybányán való
letelepedése után születtek meg. Például a Hegyi beszéden, vagy a Napkeleti bölcséken. Való-
ban, itt könnyen tévedhetett volna merő konstrukciókba, ha nem vérbeli festő. Tegyük föl, hogy
a tárgyból indul ki: valóságos erőmutatványokat végezhetett volna szerkezeti és formai megol-
dásokból. Sokkal tősgyökeresebb festő volt azonban, semhogy ezek az ősi témák biztatták vol-
na e képek lefestésére. Hogy az egyikből hegyi beszéd lett, a másikból a három királyok: az ő
esetében egészen másodlagos dolog; majdnem azt mondanám, hogy e tárgy utólag született
bele a képekbe. Ama táj- és hangulatképeket, amelyekben a bibliai alakok élnek, valóban látta
s látta nem egyszer. Azok valóban bányai erdők. Ferenczy sokat járta e fás-bokros hegyoldala-
kat, ismerte, szintváltoztatásukat az óra járása szerint. Ismerte, amikor komor és kemény, csak-
nem fenyegető az arcukat s akkor, amikor a napsugár szikrázva szökell falevelről falevelre. De
ismerte az olyan napszakában és hangulatban is, amikor jellemzésére semmi mást nem mond-
hatunk találóbban, mint ezt: biblikus, így kerülhetett, sőt így került is bele a biblia szövege a
természet nagy zeneművébe. Sőt tovább is mehetünk. A Hegyi beszéd alakjai megannyi arckép.
Valóban, e fiúk s lányok nem egyszer üldögéltek ilyen módon a Virág-hegy oldalán, hány festő
láthatott már ilyesmit életében, de Ferenczy finom szenzibilitása nélkül. Az ő kezében valóban
biblikus hangulatú kép teremtődött a természet adta alkotóelemekből. Ily esetekben tehát nem
az volt a kép koncepciójának folyamata, hogy a festő leül, témát keres, azt föladja magának s
megoldja ilyen vagy amolyan előadási rendszerben. Aki így dolgozik, lehet nagyon derekas
festő, de még nem művész.

Ferenczy stílusa többféle átalakuláson esett át. Élete művéből könnyű volna kiszemelni öt-
hat fontosabb munkát s bennök kimutatni az eltéréseket. De az ilyen eljárás könnyen megté-
veszthetné azokat, akik nem ösmerik e mester összes műveit. Mert az efféle szemelgetés azt a
hitet keltené, hogy ugrásszerűen, hirtelenül hűtellen lett önmagához. Ha módunkban volna min-
den munkáját egymás mellé rakogatni, kiviláglanék, mennyire egymásból folyik valamennyi.
Egyik a másik nélkül el sem képzelhető, mert itt az alakulás valóban szerves volt s egészen
természetes folyamatú. A képek stílusa oly folyamatos, mint a szívárvány „hét” fő színének

egymásba mosódása és csak mesterségesen lehetne itt valamely határvonalat megvonni. Ez is arra mutat, hogy szorosan magából, élményeiből merített művészete nem külső, másutt fölvetődött problémákból táplálkozott, s hogy célja sem több, sem kevesebb nem volt, mint hogy a művész önmagát fejze ki. Ez más szóval azt is jelenti, hogy belső szükség terelte az alkotáshoz, függetlenül attól, hogy mit szól hozzá a többi ember, a többi művész.

Az effajta sajátágok különösen becsessé teszik Ferenczy Károly művészetét, amelynek egy sor alkotása – gyermekeinek műveivel vegyest – most került bemutatóra az Ernst-múzeumban. Hogy posthumus ez a kiállítás, az valóban nagy vesztesége művészetünknek.

Lyka Károly

(*Új Idők*, 1918. okt. 13. XXIV. évf. 41. sz. 304–305.)

TIHANYI LAJOS

Aki büszke önmagára és egyéniségére, aki nem akar alkudozni és licitálni, aki kérlelhetetlenül azt festi, amit legjobbnak talál, az alig lel a magyar szalonok, egyesületek, képesboltok szaporodó sokaságában otthonra. Ezért kereste Tihanyi a *Má*-t, és a *Ma* ezért kereste Tihanyit.

Tihanyi genezise rövid. Nyolc éve, amikor a Nyolcak csoportját megcsinálták, hamarosan a legmarkánsabb festő lett közöttük. Nem tapogatózott, és nem hajladoxott. Egy percig sem volt tétova magával és másokkal szemben. Nem ismert érdeket, barátságot és szimpátiát: befolyásolhatatlan és kérlelhetetlen lett. Nem volt megalkuvó, csak azt szerette, aki nem alakoskodó, és nem kertel, akinek álmából felkeltve is tiszta a lelkiismerete. Az ember és művész egyformán tisztességes nála; külsőségekért nem áldozta fel a művészi őszinteségeket. Kitűnő emberismerő. Úgy megérzi a rossz, nyegle és haszontalan embereket, a rossz, nyegle és haszontalan művészeket, mint a hangya az ultraviolet sugarakat. Kritikus fej, logikus és tárgyilagos – kíváncsi és boncolgató. Makacs és türelmetlen.

Ez az emberi portré hozzátartozik művészetéhez. Tihanyin, a festőn, átítatódik ez az egyéniség, és kiütközik belőle. Képei nemcsak megfigyelésen alapulnak, hanem az elmélyedésen és a helyes ítéleten. Tihanyi számára az ember megjelenése többet jelent, mint más festőnek. Gyermekkorában megromlott a hallása, és hallását kell pótolni más érzékeiben. A szem neki hatalmasabb tehát, mint másnak s mint bármely festőnek. A látás nála a hallás érzékét helyettesíti, s neki a térben megjelent emberről kell azt leolvasni, amivel az ember másnak hosszas, meghitt beszédben feltárja magát. A hang rezgései helyett számára a fénysugarak hozzák az őszinte vallomásokat, s pszichológiai megismerésekben a fény az ő vezetője. Tihanyi portréfestő, de mielőtt még arcképhez nyúlna, számára már – érzékelési hiányossága folytán – az ember akaratlanul is tanulmány, s azt mint pszichikai rejtélyt egyedül csak a látásával tudja kibogozni.

Piktúrája kiindulásának ez az érzékelési gyöngéje az erőssége. Ez tette különállóvá, ez a saját magából építővé, és ez fejlesztette ki piktúrájában a lényeges tulajdonságok hangsúlyozását. A piktúra sem tesz mást, mint hogy a lényeges vonásokat hangsúlyozza. Tihanyi nem megy el a karikatúráig, benne nincs semmiféle hajlandóság a groteszkre, nem megy túl a realitás határain, habár kegyetlenül összemarkolássza az arckokat. A lényegest emeli ki, kitapintja a tárgyak, a test kiemelkedő formáit, és ezekből az elemekből egy látomás megdöbbentő impressziójával építi fel a képeit. Festményei legyenek bár portrék, tájak, kompozíciók, figurák, nem alapulnak a könnyű hasonlatosságon, a karakter száraz nyomatékossá tételén viszont nem mennek el a dokumentáló szintézisig vagy a stilizálásig. Bár arcképein olyan szabadon és fölényesen labdázik az emberi koponyákkal, mintha csak élettelen tárgyak volnának, alapjában materiális emlékün csüng, és nem megy távol az élettől. Nem a gyors festő, a skicelésre mindig kész, az együlésre dolgozó, hanem a töprengő, a dolgok velejére hatoló, aki nem elégszik meg a megfestendő tárgy könnyed megrögzítésével: látásával ő a tárgyat a maga számára odacöveke-li. Ha lefest, nemcsak a bőrödre kíváncsi és csontodra, fejed alkatára és anatómiai konstrukciójára, hanem felhásítja az epidermiszedet, meglékeli a koponyádat és belenézi, hogy mi lakik központi idegrendszeredben, az agyvelődben. Ahogy Tihanyi meglát és felépít, látása döntőbb és mélyebb, mint másé, a téma nála nemcsak külső jelenség, hanem boncolni való probléma, melyet meg kell oldani pszichológiailag és mértanilag. Vele vonul be a magyar piktúrába a psi-

chológiai arckép. Valahogy azt érezzük a képeiben, hogy a tudat alatti ember szólal meg rajtuk – nem a felületen suhan el az ember –, alakjaiban a megfogható formákon kívül valami testileg megfoghatatlan jelentkezik. Portréi a Van Gogh-arcképek (bár nagyon is messze esik tőle festői felfogása) nyugtalanító pszichikai tartalma és a Dosztojevszkij-figurák között mozognak.

A műterme s most a kiállítása azért hat úgy, mint egy lelki klinika, egy lélektani laboratórium. Ő nem fél a nevektől, a szereplő embertől, az íróktól, akikről galériát szívesen ritka festő ad. Ő el tud bánni ezekkel a jellegzetes fejekkel és lelki életet tükröző arcokkal. Kosztolányi arcára kiülteti a kisgyermekes félenkséget és az ideges ember retteneteit. Önarcképein a legvérengzőbb és legtanulságosabb viaskodásokat végzi önmagával. Fülep Lajos a gőgös és fölényes hidegség. Révész Béla a bódulatban sülyedő töprengés. Kassák Lajos a szlávós és feminin, de vénasszonyosan csökönös kitartás.

A portré nem tette őt egyoldalúvá, sőt más matériára is képesebbé lett általa. Tihanyi portrét csinál akkor is, amikor tájképeket fest, éppúgy a lényeges és különleges vonásokat vakarja ki belőle, mint egy arcból. Miután sohasem azt keresi, ami általánosít, és hasonlítóvá tesz, mintha mindig csupa rendkívüli tájat látna meg, pedig csak festői fantáziája teszi őket idáig nem látottakká és különösekké. Ugyanebben a tájban más ezeket a jelenségeket nem látná, ő pedig ki-kutatja a legkiemelkedőbb motívumot. Néha mintha nem is ember, hanem egy kis sátán ülne a staffelei előtt. A természetes birkózik benne a természet felettivel. Démonikus.

Formaérzése gótikus. Nem egy gondatlanul odavetett mondás ez. Egész életérzése ez, nagyra törő, masszív és tömegekkel birkózó, s ez a látás benne van minden fejének, minden tájának konstrukciójában. Tihanyi a dolgok plasztikai értékét hangsúlyozza. Nála a fény és szín nem önmagukért vannak, hanem a formák plasztikai kifejesztésének szolgálatában állanak. Mértani figurák egyszerűségére esnek vissza a formák, s minden tárgy egy mértani alak lappangó figuráját ölti fel. Nem kubizmus ez, hanem a formák jelentőségének felismerése, a testek térben való elhelyeződésének és a tárgyak hármasságának kiterjedésének problémája; az élő valóságot zárt formák közé terelő tektonikus művészet.

Abból a generációból, mely nyolc év előtt forrongva érdekes kitörésekben tárta fel vágyait és művészi céljait, Tihanyi maradt meg önmagához a legkövetkezetesebbnek. A következetesség nem mindig erény, de nála az volt, mert a tiszta művészi célok mellett való dacolást, a neki-indult tehetség elhatározottságát, az önmagából való fejlesztés további szükségyszerűségét jelentette. Ő nem kertelt, és nem alkudozott. Régi formaproblémáit mélyítette, és tökéletesebbé tette. Őseit – Cézanne-t és Grecót – tiszteletben tartotta, de el is rúgta magától, amint ez a lelki örökség gátat vagy kényszert jelentett makacs és csökönös egyéniségének.

A magyar művészet máig nem tudta, hogy ilyen festője van. Ma tudnia kell, hogy ez a művész a legkitűnőbb magyar portréfestő.

Böloni György

(MA, 1918. okt. 15. III. évf. 10. sz. 122–123.)

A „MA” CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSA

A „Ma” című folyóirat maga köré gyűjtött néhány fiatal festőt, szobrászt, hogy azok munkáit csoportos és egyéni kiállítások keretében a közönséggel megismertesse. E művészek java része nem új ember, nevük a legkonzervatívabb testület, a Műcsarnok katalógusaiban is szerepelt már több ízben, de becsületes törekvéseik jogán a fiatalsághoz tartozóknak vallják és érzik magukat. Az idősebbnek visszafiatalodása mindig megható valami és őszinteségüket kétségen felül tettel – munkáikkal – igazolják. E művészek zárt sort akarnak formálni a konjunktúrában lezúllott társaikkal szemben. Nem valószínű, hogy javítanak a művészet mostani leromlásán, de ők maguk tiszták és becsületek maradnak. Ez bizonyos.

A kiállítók: *Kmetty János, Nemes Lampérth József, Mattis Teutsch János, Ruttkay György, Gulácsy Lajos, Uitz Béla, Bortnyik Sándor, Diener-Dénes Rezső, Schادل János, Bohacsek Ede* festők, *Pátzay Pál, Spangher Ferenc, Gergely Sándor* szobrászok.

Kmetty János városrészelete nagyon jelentékeny munka. Markáns, szinte kikovácsolt formákból építette fel e tájképet. Fojtott fényű szintömegek zengenek ki az éles vonalak hálózatá-

ból, pozitív, félre nem érhető mindaz, amit csinál, de e pozitívítás, határozottság mögött hosszú küzdelem, latolgatás, emésztő tépelődés feszültsége érzik. Krmetty nagy akcja telve van megejtő szépséggel, a bőr zománcos felülete szinte kitapintható húst, izmot, ideget takar, az akt formai egyenetlenségei is inkább a próbálkozásnak, nyugtalan kísérletezésnek tudhatók be, mint tudatlanságnak, vagy felületességnek. Kompozíciója még nem kész alkotás, a művész régi tervének egyik jelentős állomása.

Nemes Lampérth Géza három tájképpel szerepel e kiállításon. Széles színsávokat helyez egymás mellé. Izzó színsávaiban a színek egész tömegét és a rajzot, a formák foghatóságát egyesíti. Horgony utcai részlete igen erős, hatásos munka.

Mattis Teutsch János tájképei dekoratív jelentőségűek. Az élet melege mintha elillant volna néhány kanyargó színes vonallal egyberótt képeiből.

Gulácsy Lajos képeinek nagy részét már másutt is kiállította. Újabb vásznai betegesen finom sejtelmes alkotások. A formák szétfoszlanak, a halvány színek egymásba omlanak. Fájdalmas elborulás melankóliája árad ki a leheletszerű testetlen figurák, fantasztikus tárgyak tömkelegéből.

Üitz Béla szakított régebbi festési modorával. Új képei nem oly ködösek, mint a korábban festettek. Vásznaiban a rajz uralkodik, az szabja meg a formák kiterjedésén felül a tónusok minőségét, súlyát, mélységét. Hideg, zöldesszürke, tompa kék foltos sorakoznak egymás mellett, mintha valami egzotikus virág hosszú, húsos szirmai feslettek volna szét a vásznon. Mélyen árkolt barna körvonalak foglalata határolja e fanyar színfoltokat, ritmust, logikát teremt a képen elhelyezett alak mozdulatában, a fák sudarainak, út kanyarulatának elhajlásában. Üitz szuggesztív ereje elhitheti velünk a kevésbé hihetőt, akarátát reánk vetíti és művészi hitét, törekvéseit igaznak, helyesnek valljuk.

Bortnyik Sándor túlzott primitívességéből éppen az hiányzik, ami elfogadhatóvá tudná tenni képeinek groteszk kezdetlegességét – az őszinteség. Ha pedig őszinte – ami aligha hihető –, annyira nem bír felülkerekedni feladatának nehézségein, hogy próbálkozásait nem lett volna szabad a nyilvánosság elé vinni.

Diener-Dénes Rezső még mindig ingadozik. Régi olasz mestere hatása alatt készült feje se-hogy se hozható összhangba Cézanne utánérzéseivel.

Schadl János munkáiban Greco reminiscenciák egyesülnek üvegre festett tirolai képek emlékeivel. Majd irányvonalakkal kísérletezik. E sok hatás nem válik piktúrájának hasznára és inkább zavarja, mintsem siettetné e különben tehetségesnek látszó művész kifejlődését.

A szobrászok között *Gergely* Sándor a legerősebb. Hildebrandt tanítványa volt, de egész világ választja el a statikát oly szigorú következetességgel respektáló mesterétől. Merés, majdnem nyaktörő mozdulatok kiegyensúlyozására törekszik Gergely. Figurái izgató érdekes apróságok, azonban az anyag törvényeire valamivel nagyobb tekintettel kellene hogy legyen.

Pátzay Pál előző kiállításán mutatkozó jelek szerint a mozgás és az elhelyezkedés problémáinak megoldására helyezte a fősúlyt. Ezúttal a tömegek elosztásával és formai kérdésekkel foglalkozik elsősorban.

Spangher Ferenc nagy tömbjei a formákat embrionális kezdetlegességükben jelzik. Az emberi fejet pusztán a homlokkal fejezi ki, az emberi testet négyfelé ágazó kódarabbal. A kaotikus, ki nem alakult forma aligha lehet plasztikai cél. Ezt semmiféle teória, irodalmi belemagyarázás nem igazolja. Semmiből valamit teremteni! – de semmiből semmit?

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. okt. 16. XI. évf. 20. sz. 601–602.)

Két kiállítás. Ferenczy Károly hagyatékának, gyermekei munkáinak kiállítása. (Ernst múzeum.) [...] Ferenczy Károly jelentőségét, munkásságának értékét, továbbható, termékenyítő erejét a kritika már megállapította és megállapításait a köztudatba vitte. Az elpihent mester alakja egyre tisztultabban áll előttünk, az utolsó esztendő elbágyadása (miben betegségének döntő szerepe volt) a férfias teremtő szak nagyszerű megkezdéseinek jelentőségét nem csökkentheti. Az Ernst múzeum hagyatéki kiállításán Ferenczy próbálkozásainak kisebb értékű, kevésbé fontos töredékei, vázlatok, azonkívül élete estjének néhány halovány emléke került napvilágra.

Egy-két régi képe, mint Orfeusz (67. szám), bármennyire értékes is, fogyatékosan ad képet a mester egykori alkotó erejétől.

Leánya Ferenczy Noémi egyedülálló, kivételes tehetség. Gobelinjeit mintha nem is színes fonalból, hanem holdsugárból szötte volna. Átszellemülten, szűzies tiszta formaérzéssel népesíti be álomszerű figurákat, mesebeli fákkal, madarakkal gobelinjeit. Moll akkordok ezüstcsengése suhan át a fonalak szövevényén. Kristálytiszta vonalakkal lehelő papírra vázlatait.

Ferenczy Valér munkásságának súlypontja egyre észrevehetőbben a grafika felé terelődik. Képességei szerencsésebben érvényesülnek rézkarcaiban, mint vásznaiban. Nem a sablonos rézkarcoló, ki a fény és árnyék játékainak kiaknázását, a valőrök hamisítását űzi, gondosan ügyel a rajz tisztaságára, kompozicionális gondolatait szabatosan fejezi ki.

Ferenczy Béni sokat tanult utolsó szereplése óta, de szobrai még mindig nem duzzasztja a vérbeli plasztikus ereje. Túlságosan sok hatás keresztveződik össze bennük. Kissé spekulatív és nem eléggé spontán e kétségkívül tehetséges fiatal művész. Meller-plakettje egészségesebb, mint egyéb munkái. Ferenczy Béni sokat tanul és hisszük, hogy komoly munkálkodásának eredménye nem marad el.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. okt. 16. XI. évf. 20. sz. 604–605.)

Tihanyi Lajos kollektív kiállítása. A „Ma” folyóirat negyedik kiállítása *Tihanyi Lajos* festőművész kollektívját fogja bemutatni. Tihanyi a fiatal magyar festők gárdájának egyik legmarkánsabb alakja. Képeinek túlnyomó része írók és művészek portréi és tájképek. A művész már évek óta nem szerepelt nyilvánosan, kollektívja épp ezért eseménynek ígérkezik. A közönség részére a kiállítás a „Ma” helyiségeiben (Váci utca 11/b félemelet) október 20-án délelőtt 10 órakor nyílik meg.

(*Pesti Napló*, 1918. okt. 17. – 10.)

Kádár Béla gyűjteményes kéпкиállítása. Kádár Bélának, a jeles festőművésznek október 20-án, vasárnap délelőtt nyílik meg gyűjteményes kéпкиállítása a Múterem Ferenciek tere 9. szám alatti helyiségében. A közönség egy új utakon járó egyéni művész törekvéseivel fog itt megismerkedni, mert ez a képgyűjtemény Kádár Béla egész munkásságát öleli fel.

(*Pesti Napló*, 1918. okt. 17. – 10.)

Kádár Béla gyűjteményes kéпкиállítása. Kádár Béla festőművésznek folyó hó 20-án, vasárnap délelőtt nyílik meg gyűjteményes kéпкиállítása a Múterem (Ferenciek tere 9. szám alatti) helyiségében. A közönség egy új utakon járó egyéni művész törekvéseivel fog itt megismerkedni, mert ez a képgyűjtemény Kádár Béla egész munkásságát öleli fel.

(*Pesti Hirlap*, 1918. okt. 18. – 6.)⁸

Kádár Béla kiállitás. Erősen eklektikus anyagot mutat be ez a kitűnő művésznk a „Múterem” helyiségeiben. Az olasz, holland és német primitívek fanyar ízét érezzük, majd a nagy modern mozgalmak maró savait. Az expresszionizmus lényeg-keresése az öncélú kompozíció és a formáknak a térben elhelyezkedése mégis egyénibb líráját érinti művésznknek, s azok a képei, amelyekben a rajz ritmikus formaépületeket emel a térben, s amelyeken a szín mind a három dimenzióban, a távlat irányában is keresi egyensúlyát, azok a képei sokkal közöisebbek vele, mint azok, amelyeken a rajz csak dekorál és a szín csak egy síkban összehangolt foltok

⁸ Ua.: *Déli Hirlap*, 1918. okt. 18. – 5.

rendszere. Itt a plakát stílusába sekélyesül, amott már a freskó felé lendül, s az utolsó tíz év eredményeinek összefoglalását igéri egy monumentális stílusban. Azt hisszük, hogy lelki élményei olyan elmélyültek és szemlélete olyan komoly, hogy ez a monumentalitás, a zárt kompozíció, mozgások viharzása és a redukált szín lesz egyéni kifejeződésének igazi formája.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. okt. 20. – 14.*)

Kádár Béla – Tihanyi Lajos. A „Múterem” szalonjában (Ferenciek tere 3.) egy széles skálájú festőművész jelenik meg talán legelőször a maga egészében: Kádár Béla. Két évtized művészi viharában arany tisztára égve áll előttünk és stilizált kompozíciói a naturalizmus szentségében, az egyéni impresszionizmus kedves melegében olvadnak föl. Festőzsenije a stilizált formákat való, térben érző, a realizmus határáig elvezető tudással veszi vászonra s naturalizmus-sa élénk, ragyogó színekkel dekorálja kompozícióit. „Nórablás” (107. sz.), „Füldöző nő” (77. sz.), „Ifjúság” (84. sz.), „Holdvilág” (111. sz.), „Freskóvázlat” (59. sz.), „Anyá és gyermeke” (39. sz.) mind megannyi állomás e tiszta művészetben. Rajzok, kréták, temperák, olaj vásznak egy izig-vérig művészember lelkét hozzák élénk, igazi nagyrértékű a magyar művészetnek.

Tihanyi Lajos a legkülönállóbb arcképfestője a magyar a képzőművészetnek. Mikor a „Nyolcak” megjelenése egy kis turbillont okozott a magyar festészetben, ő a legerősebb volt és ma is az maradt, míg a Nyolcakat a szél kissé eltakarta. Ma lebilincselő erővel áll előttünk a lelki analízator arcképfestő. Minden egyes portréja maga a lélek rajza. Kosztolányi Dezső, Révész Béla, Fülep Lajos, Kassák Lajos arcképein szinte a világtalan ember makacs marcangolását látjuk, amint az ujjaival minden egyes izomzatot, minden egyes bőrráncot kitapogat, hogy a lélekrajzot takaró burkolat egyetlen egy kis felülete se maradjon ismeretlen. Ilyen analízálóak a tájképei, a rajzai, és ilyen brutálisan őszinte az önarcképe. Művészi megjelenése esemény. A „Ma” szalonjában (Váci utca 11-b) van a kiállítása.

Kádár Béla és Tihanyi Lajos kiállításait a nagyközönség holnap már megtekintheti.

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Budapest, 1918. okt. 20. – 8.*)

Kéпкиállítás. Kádár Béla gyűjteményes kiállítást rendezett a Múterem helyiségeiben. Így együttlátva munkáit nem tudunk szabadulni attól az érzéstől, hogy bármekkora rutinnal és tudással szerkeszti is meg képeit és helyezi el alakjait a térben, egyénisége nem elég erős ahhoz, hogy mentesüljön a felfogásban nálánál önállóbb művészek hatásától. Amellett zászlóhordozója oly iránynak, melyet lezajlottnak tekinthetjük vagy legalábbis mely egy-egy művész pályafutásában legfeljebb átmenetként szerepelhet. Ha még hozzávesszük, hogy a színezés átlátszóbb, tisztasága csak javára válnék képeinek, úgyszólván valamennyi kifogásunkat elmondtuk. Javára írjuk a művésznek erősen kifejtett dekoratív érzését és kiforrott technikai készségét.

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1918. okt. 20. – 14.*)

Két kiállítás. Tihanyi Lajos, aki a „Ma” kéпкиállítás termeiben rendez gyűjteményes kiállítást, a magyar művészet modern és radikális törekvésű emberei között minden bizonnyal a legértékesebbek közül való. Komoly és elmélyedő stúdiumok alapján alkot, jelentékeny mondanivalóval és jelentős eszközökkel. Természetlátását a nagy egységek érdeklik, mögöttük azonban a lényeges tényezők szakadatlan keresésével analitikus inkább, mint összefüggő. Nem a mozgás érdekli, hanem a mozdulat, mint testi kifejezés. Nem a portré érdekli, mint öszszesség, hanem mint formák egymáshoz kapcsolódása, amely számára mindig a jellegzetes formák kompozíciós összekapcsolása. Őt nagy portréján s egy csomó ceruzafején az emberi fiziognómia belső építése, a domináns formákban érvényesülő karakter erőteljes kiemelése teljes tudásáról tesznek bizonyosságot. Emberlátása talán nem szimpatikus a nagy publikumnak, de belső értékeivel jelentékeny útjelzője a modern piktúra fejlődésének. A közönség érdek-

lódéséhez közelebb állnak tájképei, amelyek között két hegyoldal kompozíciós szépségeivel, formáinak és színeinek ritmusával külső hatásában is minden megbecsülésre érdemes. Tihanyi mindenekelőtt azok közül való, akiknek minden vonásán meglátszik, hogy a piktúra ez absztrakt törekvéseiben őszinte érzéssel hisznek s nemcsak eszköz számukra, hogy egyéb tudatlanságukat elrejtssék.

Kádár Béla a „Müterm” kiállítási helyiségében szerepel egy nagy kollekcióval, amely szintén a festőjük újszerű törekvéséről tesz tanúságot. Kádár nem tartozik a nagylendületű emberek közé, száraz és józan festő. Lírája alig van, helyette azonban erős dekoratív hajlandósága és nagy kompozíciós készsége. Emlékei között a késő renaissance és barokk szólnak meg legerősebben. Számára minden képen, főleg a nagy figurális dolgain a szerkesztés ritmus-problémái a legfontosabbak, annyira, hogy egy-egy figurának a geometriai formában való elhelyezéséért mozgás-igazságokat áldoz fel. Két klasszikus eszközökkel megoldott gyermekportréja, „Lovas pár” című kis pasztellje s a „Füldöző nők” s a „Nőrablás” című kompozíciói a legteljesebb dolgai.

A mai, komolyabb művészi szándékok nélküli tömegtermelésben mind a két kiállítás, de főleg *Tihanyi* Lajosnak komoly súlyú művészete érdemes volna arra, hogy bővebben és részletesebben beszéljünk róla, s talán rövid idő múlva az is elkövetkezik, hogy a művészeti kérdései megint fontosak lehetnek, ma már nagyobb, sorsdöntőbb kérdések komplexumával szemben jelentéktelenek.

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1918. okt. 20. – 9.)

Két kiállítás. Egy expresszionista és egy utánérző képeit láttuk ma délelőtt. Boncolni, vitatni, tárgyalni lehet róluk sokat, a jó műnek azonban az az első kritériuma, hogy az első pillanattól kezdve érdekeljen és tessék. Sajnos ez az eset egyik piktornál sem áll fenn. *Tihanyi* Lajos a legmodernebb irányok egyikének máris elavult kifejezési formáin igyekszik tova, de egyhelyben marad; *Kádár* Béla pedig ügyesnek látszó üzleti szellemmel kikutatta az elmúlt idők talán egyetlen olyan periódusát, amit még nem utánoztak agyon a jelen lélektelen, ötletszegény és egyénetlen kollégái. Az első elérte ifjúkora delelőjén, hogy a legifjabb vieux-jeu-t csinálja, a másik, talán nem egészen jóhiszeműen, visszanyúl néhány évtizedig és kibúvárkodja a poros képtárak legporosabb termeiből a legporosabb témákat és festői formanyelvet, hogy frissen feltárlva önmagának kamatoztassa.

Tihanyi a „Ma” helyiségében állít ki. Keskenyre nyomott koponyájú arcmásai mint keserű és hibbant karikatúrák döbbsentenek meg, vicc és szellemesség híján. Tájai okatlanul megtört ége és vize, aktjai a minden irány követői útján jól ismert elefantiázisa ma már nem izgatók és nem felháborítók, legfeljebb elszomorítanak. Mást, újat, egészségeset és főképpen szépet és gyönyörködtetőt akar ma a vérbe-járványba és egyéb bajokba keveredett világ. Ha ma nem megy, majd megy holnap. Ha a „Ma” és köre nem tudja megcsinálni, majd megcsinálják mások.

Kádár Béla a tipikus utánérző. Sőt az utánérzők utánérzője: a reneszánsz piktúrájának XVIII. és XIX. századbeli gyöngé és halvány utánzóinak az utánzója, aki tudásbeli fogyatékoságát régi rekvizitumok alá rejti, aki ősi receptek ártalmatlan misztikumával akarja megfőzni a maga átlátzó koktumait és a naiv hadi közönséget. Ámde nem lehetetlen, hogy hiába. Színei nagyrészt kellemesen hatnak, de a színek alól hiányzik az élet, mozgalmas kompozícióiból a meggyőződés, témáiból a művészi igazság és egész képeiből az igaz művészet.

Higgyék el, nem jó rosszat írni most, amikor az apagyilkosnak is meg kell bocsájtanunk, olyan kevesen vagyunk. Én is jobban szeretek extázisos elragadtatással, feltétlen megadással, a dicséretnek viharzó szubjektivitásával kijönni a kiállítási termekből és szédült gyönyörrel rajongó sorokat vetni a kéziratpapírra... de ha nem lehet, hát bocsássanak meg önök is, kiállító urak és ön is, szegény, türelmes publikum.

Kürthy György

(*Magyarország*, 1918. okt. 20. – 12.)

Tihanyi Lajos kiállítása. *Tihanyi* Lajosnak, a nagytehetségű fiatal festőművésznek érdekes törekvéseivel, komoly festői problémáival eddig csak csoport-tárlatokon kiállított néhány vásznan ismerkedhettünk meg, és mostani reprezentatív tárlatán ad a művész első ízben részletes beszámolót értékes munkásságáról. *Tihanyi* piktúrájának más-más értékeit képviselik a tájképek és a portrék, amelyek azonban egyaránt a művész egyéni összefoglaló erejének születtjei. A művész igen helyesen arra törekszik, hogy minden szüzséjének csak lényegét adja, és képei éppen ezért aszerint különböző eredményeket képviselnek, hogy mesterük mit lát bennünk lényegesnek. Tájképein több a líra, ezeken a vásznanon a művész többet ad önmagából, mint a portrékon, amelyeken az arc és az ember karakterisztikumát meglepő készütséggel és megértéssel ragadja meg és tudja leszögezni. De ezzel a művész sokoldalú problémái nincsenek kimerítve. *Tihanyi* tisztára festői problémáinak is főként portrék szolgálnak alapul. Ez irányú törekvései különösen ott érvényesülnek meggyőző erővel, ahol a képek portrészerezésével nem kell megküzdeniök. Ez a kiállítás valóban bizonyítéka annak, hogy *Tihanyi* nemcsak érdemes, komoly és nagyhivatású festői célok szolgálatába szegődött, de törekvéseit nagy tudással és rátermettséggel, egyéni látásával és a nemes célhoz méltó készütséggel tudja szolgálni. A kiállítás holnap, vasárnap nyílik meg a *Ma* helyiségében (Váci utca 11/B.).

(d.)

(*A Nap*, 1918. okt. 20. – 7.)

Két kiállítás. *Tihanyi* Lajos, a volt „Nyolcak” tagja, most a „Ma” termeiben mutatja be újabb festői termését. A talentumos piktör – úgy látszik – végképpen behódolt az expresszionizmus kátyújába jutott iránynak, bár némely képein (1., 19., 21.) nem bír szabadulni a naturalizmus hatásától sem. Portréi karakterben olyanképpen jók, mintha valami vizionárius karikaturista lázalmában készítette volna azokat. Egyebekben ő is, mint elvtársai általában nem tudnak előbbre jutni egészségtelen céljaik létráján. – *Kádár* Béla a „Müterem”-ben mutat be nagyobb kollekciót olaj-, tempera- és pasztell-képekből, valamint rajzaiból. Igen kellemesen komponál, főleg ami a színek letompított lágyágát illeti. Újabb munkáin – és ez aggasztó – a XIX. század közepe piktórainak a hatása látszik meg erősen, ami feltétlenül az egyéniség erőtlenségére vall: saját mondanivalója, külön témaköre, szín-nyelve mindjobban belevesz a magára öltött idegen, régi köntösbe, amely takar is, nem is.

(Kgy.) [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1918. okt. 20. – 6.)

Tihanyi Lajos, Kádár Béla. A *Ma* helyiségében nyílik meg *Tihanyi* Lajos gyűjteményes kiállítása. *Tihanyi* konzervatív művész, a *Ma* körének törekvéseihez mérten, azonban a magyar festés bolsevik-pártja éppúgy elismeri *Tihanyi* erős, kemény tehetségét, mint ahogy nem zárkozhatnak el *Tihanyi* talentumának méltánylásától azok sem, akik idegenkednek a művészet forradalmáraitól, és nem tudják, de nem is akarják követni *Tihanyi* irányát. A tájképek feltárják *Tihanyi* egész fejlődését, a friss, erőteljes naturalista látástól a formák szigorú és erélyes összefoglalásáig. A kubizmust nem fogadják el *Tihanyi* tájképei, csak éppen tiszta, egyszerű formákra redukálják a természetet. A világos, szilárd építés és a színek ereje teszik érdekessé *Tihanyi* természet-stúdiumait. A művész igazi terrénuma az arcképfestés. A karakterizálás iránt egészen kivételes érzéke van *Tihanyi*nak, mégpedig a test és a lélek jellemzésére egyaránt. Nem volna jogos kifogásolni, hogy az éles jellemzés néhol eléri a karikatúra határát. A nagy portretisták többnyire szívesen rajzoltak torzképeket, és Daumier vagy Van Gogh grandiózus arcképein mindig találunk karikatúraszzerűen kiélezett vonásokat. Nagyobb baj az, hogy a félelmes éleslátással megfigyelt részleteket *Tihanyi* nem mindig tudja szerves egészbe forrasztani. Ilyenkor merész ötletekkel pótolja az organikus megoldást. De néha ezt a nehézséget is leküzdi *Tihanyi*. Így például Révész Béláról festett arcképén már centripetálisan illeszkednek egymásba a részletek. Portréin komoly, jelentékeny eredmények felé közeledik *Tihanyi*. – *Kádár* Béla már nem egyszer meglepte a közönséget és gyakran hozott csalódást azoknak, akik biznak benne. *Kádár* már régen keresi, de máig nem találta meg önmagát. Néha a dekoratív nyugalom felé törekszik,

máskor tragikus lendületet akar adni kompozíciójának. Hol Velázquez, hol Delacroix, hol pedig Poussin a mintaképe. Ez a folytonos ingadozás szinte már kellemetlen lesz. Azonban Kádár néhány képe komoly kultúráról, kétségtelen kvalitásokról tanúskodik és valószínűvé teszi, hogy egyszer majd mégiscsak tiszta és pozitív értékek fognak kikristályosodni a hosszú, nyugtalan forrongásból. Kádár munkáit a *Műterem* állította ki.

(f. g.) [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1918. okt. 20. – 13.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

I. Tihanyi Lajos. Tihanyi Lajos, kinek gyűjteményes kiállítása a „Ma” folyóirat helyiségében nyílt meg, legérdekesebb művészeink közé tartozik. A hajdani „Nyolcak” csoportjában tűnt föl először, s míg volt társai többé-kevésbé lehiggadtak, ő annak maradt, aki volt: kihívó és ellentmondásra ingerlő fiatalnak. Ha fejlődésének irányát követjük, Cézanne művészetének tájkára jutunk el. Művészete sokban emlékeztet a francia mesterre, a legproblematikusabb művészek és a legnagyobb hatású francia festők egyikére, de persze leginkább a túlzásaiban. Az emberi formák széjjelzilálásához, a rajz önkényességeihez az ő példájából (de alighanem rosszul megértett példájából) merítette a bátorságot. A színérzékenysége, a színerő-képessége viszont veleszületett értékes tulajdonsága Tihanyinak. Művészetében különbséget kell tenni a tulajdonképpeni rajzos és az inkább festői problémák megoldási módja között. Rajzoló kedvét arcképein tölti ki Tihanyi. Emberfejeit úgy rajzolja meg, hogy a formarészleteket szándékos túlzással fejezi ki, arányait erőszakosan eltolja rajtuk. Az arcot valósággal megszerkeszti, minden dudorodását és homorodását felbontja részeire, nem annyira ábrázolja, inkább magyarázza modelljét, festett rajzán még a „segédvonalakat” is rajta hagyja. Mintha valami neuraszténiás (de izomerővel teli) kéz tépázta volna meg fejeit és rángatta volna rajtuk ide-oda a részeiket: az orrot, a száját, az arccsontot. Mindez nagyon önkényes, s arcképei eredetijükhöz viszonyítva bizonyára inkább karikatúrák. De bizonyos, hogy erős karakter van valamennyiükben. Tihanyiban igen fejlett az érzék a jellemzetes iránt, de a jellemzetet korlátlan szubjektivitással fejezi ki: nem olyanok, amilyenek mindenki látja, hanem amilyenek ő maga érzi. Festett arcképeinél mi többre tartjuk a rajzoltakat, köztük is a 28. és a 42. számút. Ha arcképeinek megbecsülését nem mindenkitől remélheti Tihanyi, tájképei bizonyára a közönség szélesebb körei számára is vonzó művészi alkotások. Objektívebb művek amazoknál, rajtuk fáradság nélkül ráismerni a témákra, a hegyre, mezőre, fára és színeikre. Különösen szép darabok a badacsonyi kúpalakú hegy, a „Gulács” (9.), a 21. számú esti táj, a 24-es gyümölcsfás kép. Mindannyi szépen megkomponált, nagy színerővel megfestett munka. Ha ezek után Tihanyi nagy tehetségét kétségtelennek látjuk is, nagy kérdés, hogy azokon a határokon belül, amelyeket önmaga szabott meg művészetének, van-e igaz lehetősége a fejlődésnek? Mai megállapodottságában a művészete inkább csak érdekes és izgató kuriózum.

II. Kádár Béla. A „Műterem” nevű vállalat Kossuth Lajos utcai helyiségében mutatja be tekintélyes gyűjteményét Kádár Béla. Képességeiről és fogyatékoságairól teljesebb fogalmat ad ez a kiállítása, mint a tavalyi (az Ernst-múzeumbeli). Egyik eredendő fogyatékosága Kádárnak – akármennyire paradoxonnak tessék is – a nagy könnyűség, amellyel koncipiál és megvalósít. Az olyan lelki berendezéssel csak az ihlet óráiban lehet értékeset alkotni. Az alkotásnak fáradtságos és vívódó folyamata az olyan törekvéseket, aminőkkel Kádár jár – a művészetnek legelőkelőbb törekvéseit inkább szolgálná. Talán ez a magyarázata annak is, hogy Kádár nagyszabású elképzelései miért maradnak meg többnyire vázlat vagy félig kész állapotúaknak. Mert első lendületre készültek, és mert az első lendületet nem követte a többi. Önfegyelmézést és keményebb akaratot kívánnánk a fiatal művész sokágú, fölötté hajlékony és fejlődésre igen alkalmas tehetségének; akkor a stílusának is idő jutna a kialakulásra. Ma még ingadozás mutatkozik munkáin a naturalisztikus természetfelfogás és a szerkesztő elképzelés között. Némelyik kedves mesterének hatása is – leginkább Delacroix-é – a kelleténél jobban megérzik bizonyos témáin, motívumain, sőt színre rendezésén is. De a tehetsége minden hibáján és tökéletességén [?] átsüt. Néhány egyszerű, tisztultan naturalisztikus felfogású arcképe (5.) megragadóan szép

alkotás. Többre becsüljük náluk is kompozíciós törekvéseit, még azokat is, amelyekben a problémát nem a legszerencsésebben oldotta meg. Két temperával festett nagyobb képe (83., 85.) monumentális törekvéseket és képességeket árul el. Mekkora kár, hogy ilyen irányban dolgozniok és fejlődniök olyan ritkán adatik meg a mi művészeinknek! Csupa tehetség Kádárnak egy csomó rajza és vázlata is. A biztatást, támogatást és sikert kevés fiatalunk érdemelne meg annyira, mint ő.

Elek Artúr

(Az *Ujság*, 1918. okt. 20. – 14.)

A Ferenczy-család kiállítása az Ernst-múzeumban. [...] *Ferenczy* Béni szobrocskái és nagyobb kompozíciója, de különösen rajzai erős plasztikus látásról és kiváló kifejezőerőről tanúskodnak. Mentések a ma divatos szobrászati festőieskedéstől, mely ellen fiatalabb szobrász-generációknak végre üdvös ellenhatás kezd támadni. *Ferenczy* Noémi gobelintervezetei pedig igaz gyönyörűséget fognak szerezni mindazoknak, akik szeretik az archaizáló naivitást ebben a gyönyörű iparművészeti ágban, melynek anyaga szinte parancsolólag írja elő a stízlálást.

(*Vasárnapi Ujság*, 1918. okt. 20. 65. évf. 42. sz. 587.)

EGY MAGYAR ARCKÉPFESTŐ ARCKÉPÉHEZ

Évek óta figyelünk egy Dráva utcai műteremre, ahol folyton-folyvást érdekes arcképek fogadtak. Vártuk, hogy a közönség elé dobbanjon a festőjük, s ismerjék meg, ne csak a kényesebb izlésűek, akik szívesen fogadják és kedvelik. A festőt – *Tihanyi* Lajost – nem kell felfedezni, de rá kell irányítani a figyelmet, most, amikor e nehéz és zord időkben egy kollekciót gyűjtött össze, s egy csomó tájképpel, akvarellal, rajztanulmánnyal együtt – kiállítást rendezett a Ma helyiségeiben. *Tihanyi* arcképeinek híre járt köztünk, írók és művészek között, s aki régen a Nyolcoknál látta, s csak egyszer látta egy képét, soha többé el nem felejtette.

Tihanyi képeinek ugyanis az a csodálatos tulajdonságuk van, hogy lehet őket szeretni vagy nem szeretni, de nem lehet elfelejteni. *Tihanyi* képei annyira szuggerálnak – jobban mondva, mintha szuggesztíók volnának –, hogy hatásuk alól kivonni magunkat nem lehet. *Tihanyi* képein tulajdonképpen nem a felületeket látjuk csak, hanem a felületek összefüggését, a tárgyaknak formai egybetartozását is. De ahogy *Tihanyi* behatolni igyekszik a lefestendő tárgyak mértani alakjába, éppúgy tagadhatatlanul behatol a lefestendő arcok lélektani centrumába is. Ha tájat fest, ezzel is úgy van, mint az arcképpel – a táj legegényibb és legkülönösebb ismertetőjeleit jegyzi fel.

Tihanyi modelljei csaknem mind írók – egy sereg ismert fej, a költő *Ady*, *Babits*, *Kosztolányi* és *Kassák*, az író *Móricz*, *Révész Béla*, *Tersánszky*, a kritikus *Fülep Lajos* és *Halasi* – szóval olyan arcok, melyeknek a szemlélő csaknem tisztában van lelki tulajdonságaival. És ezek az arcképek mégis meglepetésként hatnak, mert ezekből az arcokból elárulják a lappangót, az alig leszögezhető, a legtitokzatosabbat. Sejtéseinknél, az írók munkáinál és személyes impresszióinknál továbbvisznek ezek a megismerésben. *Tihanyi* az arcképeken egyáltalán nem a tizianói ünnepélyesség megszólaltatója. Nagy, *rembrandtos* emberséggel ő az arcok lélektani megfejtője. Az ember az ő esetje előtt elveszti azt a maszkot, melyet a nagyvilág előtt visel, megoldott rejtély lesz, titkolt érzéseinek és intellektusának elárulója: többé már nem a szfinx, mert ami benne szfinxszerű és megfejthetetlen, azt mind összevonta, vonásaiból és formáiból kifacsarta kérérlhetetlenül *Tihanyi*. Ez már nem is festői vagy emberi, hanem démoni erő; ezek az arcképek a modellt nézve raszkolnyikovos önmegismerések.

Egy kíváncsi, boncolgató és behatolni tudó lélek dolgozik ebben a *Tihanyi*-ban, és egy élesen megkülönböztető, beretvásan szabdaló elme. Megismeréséhez el nem hallgatható, hogy nála kétszeres fontossága van a látásnak: nála a látás a hallás érzékét is helyettesíteni tartozik. Innen ered tárgyakba való mélyedése és mély figyelni tudása. Nincsenek mellékes ingerek, melyek a szemét elterelnék; ő néz, megfigyel és fest. De nehogy valaki egy transzcendentális

piktúrára gondoljon, amikor Tihanyiról beszélünk. Ő nem megy távol a természettől, amit csínál, egyáltalán nem üres, spekulatív festészet, hanem naturalista alapokon nyugvó piktúrának az elmélyítése. Tihanyi – arcképei és tájai mind azt mutatják – szereti a természeti motívumokat, és különös kedvvel válogat bennük. Nem külön, egyáltalában nem szemfényvesztő, nem ismeri a könnyű bravúrokat, nincs nála ismétlődés. Egy ritka érdekes magyar egyéniség jutott benne szerephez.

Hogy ki lakik benne tulajdonképpen, legbizonyosabb ismertetőjelek erre a rajzai. A rajzain tájakat vagy alakokat, aktokat konstruál. Nincsenek üres, külső formáságai. Volt idő, amikor azt súvöltötték az ilyenféle rajzok és képek előtt, hogy futurizmus, kubizmus. Itt nincs szükség jel-szavakra, mert ez a piktúra – korántsem akarom megsérteni az említett irányok képviselőit – távol áll mindezeketől. Ennek a piktúrának nincs spekulatív lényege, ha vannak is néha segítségképpen ilyenféle feladatai. Tihanyinál nem érnek semmit, s nem is uralkodnak a témák, egy egészséges és türelmetlen természetszeretet, egy tevékeny és potens erő munkálkodik, és minden lényegtelen háttérbe szorít.

Mi – akik barátilag azért is szeretjük, mert törekvései mellett kitartó, egyenes művész, meggyőződéses és ritka hű és tisztességes ítéletű, becsüljük és nagyra tartjuk, amit ő fest, a mai magyar művészet legszebb munkái közé sorozzuk, szeretnők, ha a művészetkedvelők, az amatőrök s a művelt emberek nagyobb köre is képesek volnának értékét befogadni.

Böloni György

(*Világ*, 1918. okt. 20. – 14.)

Tihanyi Lajos kollektív kiállítása. A „Ma” folyóirat IV. kiállítása, melyen Tihanyi Lajos arckép- és tájképkollekcióját mutatja be, vasárnap délelőtt nyílt meg a nagyközönség részére. A megnyitó előkelő közönségének sorában, mint a főváros képviselője Wildner Ödön tanácsos is megjelent. A kiállítás a „Ma” saját helyiségeiben (IV. Váci utca 11/b. félemelet) naponként 10-től 6-ig tekinthető meg.

(*Az Újság*, 1918. okt. 22. – 12.)

Kádár Béla kiállítása. A *Műterem* helyiségében Kádár Béla festőművész rendezett képeiből kollektív kiállítást a művész tavaly egy kisebb gyűjteménnyel mutatkozott, ez alkalommal sokkal jobban eligazodhatunk az emberen és tehetségének határain. A művész a kompozíciókat kedveli, alig van olyan képe, melyen egyedül állana a figura, és éppen így a tiszta tájképet is alig ismeri. Kompozíciós kedve könnyed, az alakok összefüggésbe hozása nem megy nála nehezen, már a víziója kompozíciós. Kádár másik fő ismertető jele, hogy romantikus kedély. Tájképeinek beállítása, amint színpaddá, figurák számára alkalmassá teszi a festészetet, romantikus szándékkal történik, s így megy végbe témái kikeresése is. A „via champetre” idilljeinek felélesztését különös előszeretettel végzi, de a romantikus mesterek hódolója a témakörön kívül a formaképzésben is. Egységesen azonban nem alakult ki a piktúrája. Ha olajfestékekkel dolgozik, akkor feltűnően romantikus hajlandósága és ezzel együtt a szigorú művész elvekkel szemben való engedékenysége, míg temperáinál és önállóbb formakeveréket észlelhetünk.

(Bgy.) [Böloni György]

(*Világ*, 1918. okt. 23. – 10.)

Új festőiskola. A modern művészet térfoglalásával a zárt akadémiák rendszere mellett nálunk is egymás után keletkeztek a magán szabad festőiskolák. Most egy új festőiskola alakulásáról adhatunk hírt, melynek vezetője Berény Róbert, a jeles festőművész. Berény nemcsak egyik legkitűnőbb művésze a mai modern festői gárdának, hanem egyik legképzettebb teoretikusa is, és vállalkozása elé nagy érdeklődéssel nézhetünk. Berény festőiskolájában az atelier-festés mellett a szabadban való festést is gyakorolni fogják a tanítványok, mert a plein air fes-

tésre nagy kert áll a növendékek rendelkezésére. Az iskoláról bővebb felvilágosítást nyújt a művész Városmajor utca 36. (Telefon 82-66).

(*Világ*, 1918. okt. 25. – 10.)

Kiállítások. Egyik tárlat a másikat éri. Rövid néhány nap alatt váltogatják egymást, úgy hogy kritika és közönség alig foglalkozhatik velük. A többtermelés egyelőre csak irodalmi és művészeti téren mutatkozik, s az anyagot nem annyira a kultúra, mint inkább az üzlet szempontjából kell elbírálnunk. Az anyagiakra sandító álművészetre újabban rossz idők járnak. Megszűnt a hirtelen meggazdagodott, selejtes elem vételkedve. Részint azért, mert már televásárolta magát, részint mert agonizál a háború. Az új közönségnél minden konjunktúra. A szíve a pénztárcájában dobog, s ez érzékeny, mint a földrengés-mérő. Előre jelzi, hogy vége a bankjegyáradásnak, s átmulatott sohase halunk meg esztendőök után – amikor mások annyian leborultak a csataterek gránát verte talajára – a fenyegető dies irae előszelére összehúzódik és reszket. Ez a tömeg sohasem a kultúrát, csak önmagát szerette és szereti, mert ilyen a veleszületett világnézete. Ez a világnézet a mienktől különböző, szemben áll vele, éppen ezért sohase érthetjük meg teljesen. Csak megmagyarázhatjuk, mint olyan kóros jelenséget, amely belerágódott egész kulturális életünkbe s teljesen meghamisította művelődésünk képét. Európa- szerete ennek a révén ítélnék meg bennünket s ez az ítélet minden, csak nem előnyös. S az a szomorú, hogy úrrá lett rajtunk. Sorvadó tunyaságunk nem akart megmérkőzni a kereskedők fajtájának üzleti serénységével, mert ez munkát jelentett volna, s amíg a túldoldalon minden érvényesülési teret nem a nagyobb tehetség, de a semmit se veszthető gyáva vakmerőség alapján foglaltak el – keresztény magyarság minden alkotóereje megbénult, támogatás nélkül elsikkadt vagy visszaszívódott a mélységekbe. Mélységekbe. Nem vagyunk igazságtalanok akkor, amikor a magyarnak mondott kultúrát talminak és betegnek tartjuk. Nem is lehet más. A sémi faj elsősorban utánzó és nem alkotó, hajszolja a jó vásárt kínáló szenzációt és iszonyodik az alapos tudástól, s emellett, mint minden degenerált faj, tele van erotikummal. Ama sokat emlegetett ótestamentumi tisztaság ma már álom csupán, s ha van ma Bálnak és Asztarténak titkos szektája, az belőle telik ki. Viszont nincs lelki egyensúly, esztétikai ízlése. Hajszolja a divatot s nagyobb vásárlókészsége nem lelki szükségleten, de hivalkodáson alapszik, nem egyéb, mint nyilvános tánc az aranyborjú körül.

Előre kíváncsiak vagyunk arra, hogy mi lesz rövid néhány hónap múlva. A kíváncsiságunk a kritikának szól, amely nálunk a felhajtó, kikiáltó szomorú szerepét játssza. Soha nem a művészi igazságért harcol, de azt lesi, hogy mi kell a fogyasztónak. Cinkostársa azoknak a kultúra-válalkozóknak, akik szellemi portékájukat a fizető közönség alacsony ösztöneihez mérik, s anyagi sikerekre pályáznak. Igazol bennünket ezen a téren a magyar sajtó nagyobb részének irodalmi és művészeti rovata. Ezt az eljárást szeliden úgy nevezik, hogy művészet-politika, pedig nem egyéb, mint egy közismert közkereseti társaság féktelen garázdálkodása. [...]

Kádár Béla a Múterem helyiségeiben állította ki képeit. Önmagával küzdő, de értékes talentum. Fejlődésének egész útját ellenőrizhetjük képein, s a kritika, amikor tudatosan elsiklott afelett, hogy itt esztendőök egymás után következő termésével állunk szemben, tendenciózussá, tehát igazságtalanná vált. Ha nem ilyen lett volna, meg kellett volna látnia, hogy Kádár tud, hogy évről évre lehiggadtabb, hogy sok képe kompozícióban, színben erős, egészében monumentális. És most emlékezzünk. Kádárnak volt már – és nem is olyan régen volt – másutt kiállításai, s akkor ugyanazok a kritikusok egészen másképp irtak róla. Becsületlen meggyőződéssel állítjuk, hogy azóta nem hanyatlott. Tehát? Talán az a bűne, hogy Rózsa Miklós írta a katalógushoz az előszót, ugyanaz a Rózsa Miklós, aki magyar művészettel foglalkozó, egyébként kiténő könyvével az élő és hiú „nagyok” minden sértődését és gyűlöletét kiváltotta. Ezt nálunk úgy hívják, hogy művészetpolitika. Ennek a nevében hallgatták agyon annakidején azt a könyvet, amelynek minden sorát könyv nélkül betanulták az érdekeltek, s ugyanennek a nevében támogatták agyon most a kiállító művészt, hogy a piktör-kritikusok hazabeszéléséről ezúttal még ne szóljunk.

m. [Margitay Ernő]

(*Élet*, 1918. okt. 27. X. évf. 43. sz. 1011–1012.)

Két festő kiállítása Budapesten. Az egyik Kádár Béla, a másik Tihanyi Lajos, a „Múterem”, illetőleg a „Ma” kiállító-helyiségében. Mindkettő a modern piktúra jegyében, de más-más úton haladó művész. Kádár Béla a „Nőrablás” és „Fürdés után” képeiben erős klassziszt képvisel. A képek fölfogásában, alakjaiban sok az analógia, tehát egy időben készülhettek, csak az előbbi vihar előtti hangulatának ereje a „Fürdés után”-ban a vidék bizonytalanabb színezésére gyöngült. És mégis ott van az a Kádár, aki a kompozíció könnyed mestere. Friss elevenséggel érez és fest, különösen ott, hol a fényforrás centrikus ereje a témát barokkosan kiemeli.

Tihanyi Lajos pont az ellenkező irányban talál magára, ami az érzést és munkát illeti. Elmélyedve rója egymás mellé és egyengeti formáit. Különösen színes portréi mélyreható stúdiomok leszűrődése. Szerintünk ezek aprólékosságával közvetlenül, [?] ahol friss és összefoglaló: Révész Béla, Fülep filozófus arcképei. Még inkább ceruza-skicceiben („Önarckép”), ahol kiválót ad. A kiállítások egyidejűsége teszi, hogy egyszerre foglalkozunk e két teljesen más érzésű és meggyőződésű művésszel, de spontán adódik, hogy mindkettőjük egymásra hatását kívánjuk: Kádárnak Tihanyi alaposságából, Tihanyinak Kádár frissességéből.

Mak. [Makoldy József]

(Építő Ipar – Építő Művészet, 1918. okt. 27. 42. évf. 36. sz. 287.)

KÁDÁR BÉLA

A Múterem intim helyiségeiben a múlt vasárnap olyan kiállítás nyílt meg, amelynek tiszta szívből örülünk. Szeretetteljes figyelemmel kísértük a Művészház szép esztendei óta Kádár Béla fejlődését és hittünk benne rendületlenül. Tanúi voltunk küzdelmeinek. Láttuk, hogyan kellett súlyos áldozatokat hoznia. Tudtuk, hogy nem dolgozhatott mindig szíve szerint. Tudjuk, hogy az élet gyakran követel, és nálunk könyörtelenül követel engedményeket a művésztől, és Kádár Bélával legkevésbé sem volt hajlandó kivételt tenni. Hittünk azonban mégis abban, hogy a sok megpróbáltatáson átment tehetség mindenek dacára győzedelmesen kerül ki küzdelmeiből. És jól tettük, hogy hittünk benne.

Kollektív kiállítása alkalmat ad arra, hogy visszapillantjunk még egyszer fejlődése szembe-tűnőbb mozzanataira. Ez a visszapillantás örvendetes képet mutat. Látunk egyet-kettőt fiatalos kísérletei közül: sematikus lovas-alakok. Még azt bizonyítják, hogy művésznünk komolyabban vette a magyar posztimpressionisták akadémikus tanítását, mint ők maguk. De kifejezésre jut már ezekben is valami erős dekoratív hajlam, ami később egyre tudatosabb törekvéssé vált és a Magyar Színház meg az Erzsébet-sósfürdő falán a művész tehetségéhez méltó megoldásokhoz vezetett. Örök kár, hogy Kádár Béla mindeddig csak ritkán jutott ily feladatokhoz. Mostani kiállításának úgyszólván minden darabja bizonyítja, hogy a dekoratív értékű, emlékszerű formáknak óriási tömege él lelkében és csodálatos könnyűséggel jut ki keze alól. Ez a tény egymaga jobb bizonyítéka bárminél annak, hogy Kádár kivételes tehetség és nem rajta, hanem mostoha körülményein múlt, hogy nem tudta eddig formáját teljesen kifutni.

Fejlődése azonban így is nagyvonalú. Mert amíg sok kiállított, beérkezett, hivatalosan nagy-nak hirdetett művésznünk legfeljebb ha egy-két jó képet íjjúkorában és azután a régi reputáció fellegével homályosítja el a jobb sorsra érdemes fiatalság előtt a napot, addig Kádár Béla, a maga irigylésre cseppet sem méltó, generációk és művészetpolitikai pártok közti elhelyezkedésében, a legsúlyosabb akadályokkal küzdve egyre gazdagabbá, kifejezőbbé és színesebbé tudta fejleszteni piktúráját. Míg régen egyes kompozíció-sémák túlértékelését emelhetjük kifogásul ellene, addig most egyre nagyobb elismeréssel kell fogadnunk azt a valóletben megfigyelt sok értéket, amellyel romantikus és barokk érzésű alkotásait átítatja. Kádár legújabb festményei jobb benyomást keltenek, mint akárhány szerencsésebb, egyensúlyozottabb egyéniség oeuvre-je. Azért pedig, ami belőlük még hiányzik, a meleg érzéstől áthatott alkotóerő bősége és a fejlődés állandóan emelkedő irányzata teljesen kárpótol és minden garanciát megad arra, hogy művésze komoly érték marad a magyar piktúrában a művészi elvek és irányok minden szükségszerű változása ellenére is.

s-n. [Sebestyén Károly]

(A Hét, 1918. okt. 27. XXIX. évf. 43. sz. 671.)

Tihanyi Lajos gyűjteményes kiállítása. A hajdani „Nyolcak” közt tűnt fel először *Tihanyi*. Azóta sokat fejlődött, s ami akkor művészetében az új volt, az ma már annyira kialakult, kifinomálódott és annyira rátalált önmagára, hogy fejlődése befejezettnek tűnik fel. Impressziói fokról fokra vezették, előbb Cézanne problematikus művészetének hatása és végigkínlódtott stúdiuma volt az, ami ezt a nagy akaraterejű, kutató és tisztalátású művészt vezették, de akkor Cézanne körülbelül annyit jelentett, mint Julian-iskolásoknak Bastien-Lepage. A „Nyolcak” óta egyre frissült, egyre jobban megszabadulta a naturalista látás első eredményeitől és mindent egybefoglaló nézésével formákat bont fel, kontúrokat old meg, egységet ad a zöld tájból, szint teremt a zöld mellé s tüzet, színértéket kap minden fénytől átítatott tája. A naturalista látás, ez a második stáció, már sokkal jelentősebb művészetében, mint a természet leegyszerűsítésére való törekvése, a kubizmus, mely teljesen megbontja egységét úgy rajzban, mint színben, s míg tájainak legkiemelkedőbb motívumaiban benne van a naturalista látás minden egyensúlya, nyugalma és számító szemmel is lendületes ereje, addig portréi nyugtalanítók, groteskszégre törekvők és önkényesek. De ebben az önkényességben él a művész minden kifejezőképessége, ereje teljessége és sokszor geometrikus vonalakban összefutó, pszichológiai látásmodora. A portré egyszerű, nagy színfelületre tagolódva, teljes síkszerűségükkel eksztatikusan meglevénedő arcokra mutatnak, s úgy nézzük, mintha a művész más szemmel látná őket, mint mi. Egyik legkiismerhetlenebb portréján pl. a sajátos formációjú koponya megoldási lehetőségei érdekelhették Tihanyit, ami azonban nem sikerült. Ezt a furcsa, szögletes, egyéniséggel jellegzetesített koponyát nem csupán egy kontraszt tesz feltűnővé és mozgalmassá, nem csupán az anyagéreztető előadás karakterizálja problematikusá, de dekoratíven hat, struktúrává lett, holott a képrészletek összefoglalása elűtnek ettől a felfogástól. Tihanyi Lajos így kialakult lélektani portrélátását lehet, sőt szabad ma még nem elfogadni és talán tagadni is, de egy pillanatra sem szabad elfelejteni annak nagy fontosságát. Rajzai is elevenek, tiszták, változatlanul frissek, köztük egyik-másik feltűnően nyugodt, erős és tiszta.

(*A Hét*, 1918. okt. 27. XXIX. évf. 43. sz. 671–672.)

KÉT KÉPKIÁLLÍTÁSRÓL

Tihanyi Lajos a Mánál állított ki negyvenöt piktúrát és néhány rajzot. Máékat egyre jobban szeretem, mert a művészetüknek ugyan még nem sok az eredménye, de sok a művészi etikája. Művészi – mondom – és nem valami ilyen vagy olyan polgári, mert ezt az etikájukat nem is ismerem, nem is keresem. Tihanyi Lajos mindenesetre maga a művészi becsületesség: az Istennek se csinál mást, mint amit öneki kell, belülről, pedig tudni tudna mást is, őnála nem a „savanyú a szőlő” jegyében történik a makacskodás. Persze a szokványos nézőt megijeszti, mert nem fotografál, hanem alkot. Tihanyi művészete léleklátás piktúrán át kifejezve, éppen azért más, mint az egyszerű kópia a hétköznapi felületeken fotografált „hasonlóság” és a többi: lehántja az emberről és a tájról mindazt, ami az érzékszervek társadalmi elkopottsága – e szomorú kompromisszum – révén elbűvelje az arc és a táj lelkét. Megdöbbentő, ahogyan leleplez – és ha Bölöni György azt mondja: ezt azért csinálja Tihanyi, mert hallási hiányát fejlettebb látási érzéke pótolja, ezt nem egészen osztom, mert például Halasi Andor nagyszerű portréját mintha csak lelkemből „köpte” volna, pedig nekem a fülem is, a szemem is erős. Nem fiziológiai magyarázata van az ilyesminek, hanem szellemi. Nekem például sokkal többet mond Tihanyiról minden fiziológiai adatnál az, hogy láttam egyszer a villamoson szerényen belemélyedve – szent Ágoston vallomásaiba.

Nem vehetem aztán rossznéven, ő sem, ha komolyan és pontosan csak a léleklátók értik meg, és ha portréi nemcsak az átlagközönségnek meglepőek, hanem akárhányszor a portretírozott egyénekre is. Hallom, hogy a Nyugat egész írógárdája lerajzoltatta magát Tihanyival, de aztán úgy megjedtek a rajzoktól, élükön Igotusszal, hogy a rajzok soha nem fognak megjelenni a Nyugatban. Nem tudom, csak hallom és nem lepődnek meg rajta.

Nagyon természetes, hogy Tihanyinak a képein is van kudarcot vallott akarat éppúgy, mint sikerült. Ez a szellem harca az anyaggal. De Tihanyi harcol, Tihanyi mer és kitart, ez aztán min-

den képét egyformán szignálja. Tihanyi a vonalakon és a színeken át lélektant csinál, s aki nem a felületeken siklatja szemét kényelmesen, lustán és könnyedén, annak nem szabad elmenni a Váci utca 11. B. kapuja előtt, hanem föl kell mennie a félemeletre, és egy félórát elmélyednie.

Kádár Béla kiállítása a „Müterem” cég félemeleti helyiségében van, ahova egy eleven költő kalauzolja föl az érdeklődőt: Peterdi Andor. Ő rendezte a kiállítást, kölcsönadta magát az Ernst-múzeumtól. Kádár Béla képei már többen vannak: száztizenkettő ki van állítva, egy csomó a sarokban hever, van pár tucat rajza is. Kádár Béla negyvenéves ember, de még mindig keresi magát, ő is küzdő ember, aki sok mindenen át ki- kiverkedti magának a művészi beteljesedést, de akarata nem irányzódott még, és sikereiben sem olyan megragadó, olyan abszolút, mint például Tihanyié, nem is lehet. „Művészi romanticizmus”, mondja Lázár Béla a katalógus előszavában, és igazán van: stilizált kompozícióiban jelentkezik a legkészebben. Harcos ember, őszinte és nívós, az bizonyos.

Lendvai István

(Figáró, 1918. okt. 30. – 28.)

Képzőművészek és a Nemzeti Tanács. Tegnap este a Képzőművészek Egyesülete gyűlést tartott Kernstok Károly elnöklésével a Fészek Klubban. A gyűlés az elnök javaslatára elhatározta, hogy elfogadja a Nemzeti Tanács programját és bejelenti csatlakozását a tanácshoz.

(Budapesti Hírlap, 1918. okt. 31. – 10.)

Új szerzemények a Szépművészeti Múzeumban. Alig múlt e öt negyedév azóta, hogy a Szépművészeti Múzeum új igazgatója, Petrovics Elek általános, de ezúttal végre kellemes meglepetés közben bemutatta rövid működésének eredményeit a gyűjtés terén, s már a második sorozat kiállításának kerítette sorát. Az anyag összeszedésében nyilatkozó rendkívüli ügyessége, amelyet akkor minden oldalról elismeréssel üdvözöltek, azóta sem hagyta el az új igazgatót, sőt ha a gyűjtés nehézségeinek növekedésére gondolunk a közbenső idő alatt, valósággal boszorkányosnak kell tartanunk. Az új anyag nagy rész most is, mint az első esetben, ajándék, s bizonyára nem véletlen és nem független az igazgató személyiségétől és szereplésétől, hogy a magyar műgyűjtőknek éppen az ő rezsimje idején jött meg az ajándékozó kedvük, hozzá még ilyen rendkívüli mértékben. Az anyag, bár természetszerűleg nem éri el az elsőnek értékét, amelyen a legnagyobb franciák Delacroix, Manet, Cézanne szerepeltek, mind történeti, mind művészeti szempontból igen becses, s nagy lépéssel viszi előre az igazgatónak az első kiállítás alkalmával jelzett programját: a magyar műtörténeti rész mind teljesebb kiépítését. Kitűnő arcképekkel van jelen Barabás Miklós, Weber Henrik, Munkácsy Mihály, Deák-Ébner Lajos, kevésbé ismert oldaláról mutatkozik meg Mészöly Géza, az ismertnél erőteljesebbnek Paál László, s az újabbak közül Szinyei Merse, Hollós, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai és mások szerepelnek a modern művészet történetében időt jelző műveikkel. [...]

Eö. [Fülep Lajos]

(Magyarság, 1918. okt. XVIII. évf. 10. sz. 147.)

Tihanyi Lajos

– Az arckép a festőjéről –

Váci utca 11/b, félemelet. Itt lakom jelenleg, illetve lógok, az első teremben, aki belép a kiállításra, legelőször velem találkozik. Muszáj neki. Oly szélesen terpeszkedem a rámámban, a fehér ingem oly kihívóan kékellik s a két vállam olyan havasi hegycsúcshoz hasonlóan szúr a magasba, a rőt szakállam olyan tüzesen virit és csipőre tett kézzel olyan cézári göggel nézek a közeledőre, hogy a lába gyökeret ver. Érzem, hogy az arcvonásaimra van írva: odi profanum vulgus, s ennek tudatában igyekszem méltóságteljes lenni a neglizsé dacára. Az ember csak az inasa előtt szűnik meg nagy lenni neglizsében? Ah, dehogyl! Hiszen itt mindenki, mihelyt az első elképedéséből

magához tér, konfidensül bökdös felém és bizalmasan szaglász hozzá, mintha magam is közönséges empirikus lény volnék, én, az embernek színt és formát öltött plátói ideája. Különösen a lányok veszik kevésbé a plátói ideát. Ezek mindjárt azt kérdezik: ki ez? és egymást lökdösve kacarásznak előttem. Úgy sem ismertek – mondom magamban és arcizmom rezzenése nélkül nyugodtan szemlélem őket. Most legalább végig délíféleztetem magam előtt Tihanyinak valamennyi kis barátnőjét. szent Tizián, mennyien vannak! Némelyiket még a műteremből ismerem, és eszembe jut a Boccaccio novellája a süketnéma kertészről a zárdában –, hát ha még ez a Tihanyi nem tanult volna meg beszélni, gondolom magamban kajánul, mennyien lennének! Nagy sebbel berobban a Nemzeti rendezője és helyet zuhan magának a lányok közt, mint a habok közé dől a bölény, hökkenne és habozva, hogy csakugyan én vagyok-e én, kérdi: ki ez a Don Quijote? Megnézi a katalógusban. Csakugyan! – és a fejére csap, mosolyog – nagyszerű! – kiáltja. – A száraz műkritikus, akibe hálni se jár a lélek, hallom a fejében a rozsdás kerekek zörgését, szigorúan mondja Tihanyinak: Nem hasonlít! Tihanyi, aki a szemével hall, részvétellel kérdi: hasad fáj? A műkritikus még nagyobbakat tátogva ismétli a bölcsességét, hogy kárba ne vesszen. Tihanyi megérti: Nem baj, de van benne k'rakter, mm... és morog utána a két vállát húzva, jeléül: nem tehetek róla, ez így van, nem adhatok mást, csak mi lényegem. – A szép iparművész, kedves régi ismerősöm, ijedten kérdezi felőlem a híres színművész: Csakugyan ilyen kaján? A színművész pártomat fogja. Lelkesülten beszél rólam. Pirulás nélkül hallgatom. Végre valaki jót is mond, rám fér, kezdek kibékülni a világgal, már feszengek, hogy a könyökömmel kevésbé gögősen szúrjak kifelé, mikor valaki rám olvassa a katalógusból: „gögős és fölényes hidegség.” Herstellt! Ha így állítottak be a világ elé, csak maradjak. Don Quijote, kaján és a többi? All right! De ha kaján, hadd legyen igazán. S amikor Tihanyi magára maradván megreng rajtam, eltökélem: megállj, megcsinálom én is a portrédat, megemlegeted, viszontportrét csinálom rólad azon lényeg szerint, amelyet nekem adtál.

Hiszen – c'est mon métier. Azért, hogy egy pillanatra szerepet cseréltünk s engem, aki a festőket ki szoktam végezni, most egy festő így kivégezett, abból még nem következik semmi. Kivégezett, de nem felejtette el, belém festette a kritikust s az most megszólal. Nem hasonlít? Van benne k'rakter! Ha tudta volna! Ha tudná, mennyire!

Tehát:

és kajánul, és gögősen, és fölényes hidegséggel tehát:

Tihanyit mindeddig s még ma is „tehetséges kezdő”-ként kezelték. Attól tartok, még sokáig így lesznek vele. Nálunk azzal szűnik meg valaki „tehetséges kezdő” lenni, ha két-három évenként fordít egyet a mesterségén. Szóval: ha mindig előről kezdi. Ezt nevezik tudniillik „fejlődésnek”. Mindig előről kezdeni, mindent sorjában megpróbálni, semminek végére nem járni, ma naturalista, holnap impresszionista, holnapután kubista, azután expresszionista és még azután ami majd ezután jön, mindig mindenre készen lenni – ez a „fejlődés”. Tihanyi megmarad „kezdőnek”, mert ő ma is azt csinálja, amit egyszer elkezdett, megmaradt kezdőnek, mert ő csak egyetlenegyszer kezdett el valamit s ma is azt folytatja. Az ő fejlődése nem olyan szembeszökő, mint másoké, az ő fejlődése nem kifelé tart, a sokfélebe, hanem befelé, az elmélyülésbe, amit egyszer megszerzett, nem hajtja el, hogy holnap az ellenkezőjét csinálja, új eredményeit a régiekre építi rétegesen, semmit fel nem áldozva keresi az egyszerűt –, ha valaha naturalista volt, ma is az, amikor a kompozíciót kereste, a naturalizmus is benne volt, s a mai szintézisében mind a kettő, illetőleg mind a három, négy és a többi fontos momentuma pályájának: minden képében benne van az egész múltja. Minden képe az ő teljes fejlődéstörténete. Ki veszi ma észre az ilyen fejlődést? Sőt – ha tíz év előtt naturalista volt, ma sokkal inkább az, s ha öt év előtt komponált, ma még inkább, ő nem „haladja meg” egyes stádiumait az újak kedvéért, hanem valamennyit egyszerre tovább viszi, annak rizikójával, hogy nem tudja szintézisében összeegyeztetni őket. És lehet, hogy nem tudja. De ezt próbálja. Következésképpen – a legkövetkezetesebben a fiatalabb nemzedékben. Hogy a rétegek elválnak egymástól képeiben? Hogy a különböző irányok szíjjelágaznak? Lehet. De keményen viaskodik a szintézisükért. És tudja, hogy nem a sokféleségben, a felületen, fogja megtalálni, hanem a mélységben, valamennyi iránynak végső gyökerében, ahol eklektikai helyett az egység, és a dízsharmónia helyett a harmónia lakik. Lehetetlenre vállalkozik? Lehet. Nincsenek elméletei, nem csinál finom stíluselemzéseket, nem tartja „tisztán” egymástól a stílus-elemeket – ösztönös, brutális erővel, erőszakot

téve rajtuk igyekszik összegyűrni őket: s közben ösztönös erővel megfesti a képeit, amelyekben, ha egyszerre többfélén is, de mindig a festő nyelvén szólal meg. Abszolút festő: mindenre reagál, ami festői, és semmire sem rezonál, ami nem festői. Stiliztikai hibákkal jó képek, nem a legvégső fokon, de képek, piktúrának a szó ősi értelmében mindig jók – mert minden fokon festő.

S miközben „tehetséges kezdőnek” nézték és „ugyanazt” csinálva látszólag egy helyben mozgott, jól kidöngölte-taposta a maga történeti helyét. Nem nehéz pontosan körülírni.

Ismeretes, minő zsákutcába jutott a múlt század piktúrája az impresszionizmus legvégső és legszélső, de szükségszerű fejleményével, a neoimpresszionizmussal. A képből minden anyag kiveszett és minden anyagnak a lehetősége: testetlen valőrök maradtak meg benne csupán, amelyek a maguk intenzitásával a levegőnek egy-egy pontját jelölik a térben. Ezzel természetesen minden kompozíció is kizárattott a képből, legfeljebb a szó etimológiai értelmében nem, mint az elemeikre bontott színek összetevődése a szemben: de hogy aztán a már így összetett színek (amelyek szemléletünk számára mégis mindig egyszerűek) s az általuk képviselt dolgok hogy viszonylanak egymáshoz, ennek megoldása metodikai lehetetlenség, ellentmondás a jelzett irányra nézve. És ismeretes, mint találta meg a piktúra az impresszionizmus hatalmas ellenszert Cézanne-ban. Cézanne-nál újra fellép a dogok anyaga, nem is úgy, mint ahogy a neók közvetlen elődeinél, hanem úgy, mint soha semmilyen más festőnél. E téren hozzá képest a régiak legfőbb vívmánya is még mindig az anyagszerűség körébe esik: Cézanne-nál válik az anyag konstitutívává a kompozícióra nézve. Az ő anyaga annyira tömény, sűrített, súlyos és minden irányban energiát szétlővellő, hogy a belőle formált dolgok már súlyosságuknál és energikusságuknál fogva keresik az elhelyezkedést egymással és egymás közt. Minden áll és mégis minden lódul, minden vonzódik és mégis gyökeret vert: a tárgyak láthatatlan karokat és gyökereket nyújtanak, fonnak, vernek át egymásra és egymásba. Ennek a törvényét kereste egész életében Cézanne. Kereste a természetben és a természetben keresztül, mint amiben már benne van valahogy, csak ki kell hajszolni, vajúdtatni belőle: *ce qu'il faut, c'est refaire le Poussin sur nature, tout est là*. De kereste a múzeumokban nagy olasz és francia festőknél a kora renaissance-tól a barokkig s külső sémaként igyekezett a természetre erőszakolni: innen a „souvenirs de musée”. És kereste egyszerűen a maga ösztönében és hallatlan verve-jében, amelynek barokk lendülete eglyényegűvé és azonos lendületűvé korbácsolta a dolgokat, mint a vihar, amely egyszínűre fest és egy irányba hajlít és sodor mindent.

Végérvényes, általános használatra alkalmas formulát, kompozíciót, amely a maga anyagától elválasztva is megáll, mint a renaissance-é, nem adott. De az anyag és a kompozíció kérdése ezzel fel volt vetve és többé le nem kerülhetett.

És Cézanne nyomán megkezdődött a hajsz: el a naturalizmustól a kompozíció felé. Nem tudom, volt-e valaha és egyáltalán van-e a piktúrának olyan lehetősége, amelyet egy-két évtized alatt fel nem vetett. Bejárta újra az egész múltat és bejárta az egész földet, mindent megpróbálva: ma már az afrikai négereknél és a gyermekrajzoknál tart. Valamennyi irányba Cézanne „folytatójának” vallja magát. De a rendkívüli sokféleségből eddig csak egy dolog derült ki: hogy Cézanne minden „meghaladása” csak eredményeinek elhagyásával vált lehetségessé. Vagy a kompozíció elvét kellett feláldozni az anyag javára, vagy az anyagét a kompozíció javára. És Cézanne problémájának nem a megoldása, hanem csak az áttörése történt meg különböző területekre való felvetítésével, különböző területek sokféleségében: kubizmus, expresszionizmus stb., szóval *in extenso* és nem *in intenso*. És mindmáig tisztázatlanul maradt a leglényegesebb kérdés: az új kompozíció apriorikus természetű lesz-e, mint a görögöké és a renaissance-é, vagy aposteriorikus, a természeti jelentésekből levezetett Cézanne-nál mind a két elv megvan, sokszor ugyanazon a képen együtt.

Tihanyi a Cézanne örökségének egyik része. Ugyanazzal a problémával viaskodik, amivel mestere és ugyanazon a fokon, ahol az elhagyta. Már mondtam: látszólag egy helyen mozog, azaz nem szaladgál a föld színén ide-s-tova, de azért mégis halad, nem jobbra vagy balra, hanem befelé, aszerint, amint újabb és újabb rétegeket tapos egymásra és egymásba. A természetből indul ki, mint Cézanne, minden erejével fokozza és feszíti az anyag intenzitását, de igyekszik alája gyűrni a kompozíciós elvnek. A Cézanne-féle problémát nem tisztázta, de fenn-

tartotta mindmáig a maga keménységében és végső harmóniát követelő diszharmóniájában. Élő mementó. Ő az igazi ortodox cézanneista.

A cézanne-i fokot áttörni eddig csak egy ponton sikerült: in intenso: az arckép lelkeségében. Példa rá a cseh Kokoschka. Ami nála történik, az a hagyományosan tiszta cézanne-i irányzatnak egy fokkal tovább vitele: az ember lelki életének differenciáltabb és érzékenyebb megjelenítése. Az irány egészen a Cézanne-é, csak a vonal valamivel beljebb vezet. Ez az egyetlen törekvés, amelyet a Cézanne óta támadottak közül Tihanyi igazán magáévá tett.

És ezzel pontosan meghatározódik Tihanyi helye és szerepe. Ortodox cézanneista némi Kokoschkával beoltva.

De ez csak történeti megállapítás. Nem értékítélet.

A történetből az átmenet az értékelésbe annak révén történik, hogy mindazt, amit Tihanyi Cézanne-ból és Kokoschkából, mondjuk, „átvesz”, egyúttal magából veszi. Vagy ha, mondjuk, nem is mindent, de jórészt és lényegében. Vannak bizonyos dolgok, amiket nem lehet eltanulni. A valórt meg lehet tanulni, de azt, hogy a valórt hordozó szín mint szín is „juste” legyen, nem, a matéria fontosságának tudatát át lehet venni, de kifejezésének igazságát nem kompozíciós problémákat át lehet venni, de átélésüket nem, a léleklátás titkaira rá lehet eszmélni más révén, de mit érnek a más megoldott titkai, mikor magunk mindig új megoldatlan titkai elé állítatunk? Az ortodox cézanneista és kokoschkista Tihanyira hajlandó volnék a következő paradoxont felállítani: ő Cézanne és Kokoschka nélkül és cézanneista és kokoschkista volna. Nem külsőségeiben, nem minden vonásában és talán nem ilyen világosan, de lényegében és alapjában. Szóval olyan lenne történeti helyzete nélkül is, amilyen történeti helyzete folytán. Ami nála történetileg determinált valami, egyúttal egyéni kvalitás. Őt történeti helyzete pontosan arra a helyre állította, amelynek számára született. Azért állja azt a helyet oly állhatatosan és makacsul, és fogcsikorgatva igyekszik magát ott mélybe vájnia, mintsem hogy valaha is elhagyja.

Most pedig igazolnom kéne, amiket eddig mondtam. A jobb tájképek egyikét-másikat analizálnom kéne, hogy kimutassam bennük a különböző stilisztikai rétegeket s azt a különösséget, hogy ellentétességük dacára is mint válik lehetségessé a „jó kép” az igazi festő kezén. Meg kellene magyaráznom a szín jelentőségét Tihanyinál, továbbá az anyagét, a kompozíciós vonalakét – szóval meg kellene rajzolnom a Tihanyi teljes művészi portróját. Ez az, amit kajánul mellőzni fogok. Engedelmet kérek, én magam is befejezetlen portré vagyok, senki sem kívánhatja tőlem, hogy éppen én fessek befejezettet. (Tihanyi ugyan most kézzel-lábbal dühösen tiltakozik a befejezetlenségem ellen, de akkor, amikor eredeti arcmásom viselője a kánikula miatt abba hagyta az ülést, épp ily dühösen argumentált a befejezetlenségem mellett.) Ide vettem néhány vonást, ujjmutatással szolgáltam – tessék a többit kiegészíteni.

És különben is – hogy tehetném? Velem együtt itt lógó arcképtársaimról olyan gorombaságokat kellene mondanom, hogy lehetetlenné válnék a velük lakás. Mert nemcsak az van bennük, amit a katalógus kommentárja jóakaratóan említ, „kisgyermekes féltékenység és az ideges ember rettenetei”, „bódulatban süllyedő töprengés” és „vénasszonyosan csökönyös kitartás”, hanem van az egyiken rosszóság, amely úgy párolog ki a félszeméből, mint a legolcsóbb nőekkel rakott legkeskenyebb sötét sikátor búze, ellágyulás a saját lágyágán és meghatottság a saját meghatottságától, balkáni dekadencia a szája körül, a lelki önfertőzés sunyi félelme a rajtakapástól a kifejezésében és – még sok minden, a sivárságnak, ürességnek, a más gondolataihoz hangulatokat költő impotenciának borzalma a másikon, párosítva a föld legszemtelenebb és legszellemtelenebb orrával, blőd szemek, csepűvel telt koponya, kofa nyelve, lélek, mely csak hanyatt fekvé érzi jól magát – és még sok minden, a mélységtelen mélységnek, a műveletlen műveltségnek, a láztalan lázadásnak és a forratlan forradalomnak crétini derűje a harmadikon, vízfejű embrió, akinek a köldökzsinórját még nem vágják el – és még sok minden. És így tovább, a többin. Meg kell jegyezmem: nem az arcképek eredetijére gondolok, nem ismerem őket és világért sem akarnám megbántani őket, csak magukról az arcképekről beszélek, amilyennek Tihanyi festette őket. Hasonlítanak-e a portrék vagy nem, az az ő dolga. Egyedül ő felelős értük. Még magamért is. Mert én sem vagyok csupán „gögös és fölényes hidegség”, hanem barokk (általában: Tihanyi minden ízében barokk látású!) Don Quijote, nagy szusszal fölfúvódó, de rögtön lelapuló, a magam gyöngeségét kaján fölényesség mögé rejtő, a profanum vulgust a leleplezéstől féltemben távortartó, fejét az égbeverő szomorú bölcs-bolond, bráhrmin, fakír, szer-

zetes, lovag és rastaquouère, filozófus, költő, szent és örült – aki mindig nagyot akar, nagy dérel-dúrral beharangoz, de akkor is, amikor a saját festőjéről arcképet ígér, néhány tollvonás után unottan ejti le a kezét és ingerülten húzza föl a vállát, oh, nagyon magasra, annak jeléül, hogy mindent áthárít a festőjére, akitől lényegét vette, mert: nem adhatok mást csak mi lényegem.

A hitelesség hitelül

Fülep Lajos

(*Nyugat*, 1918. nov. 1–16. XI. évf. 21–22. sz. 692–696.)

TIHANYI LAJOS

A Nyolcak egykori tagjai talán az egy Pór Bertalant leszámítva, valamennyien szerepeltek már e hosszabb életre hivatott művészársaság hirtelen letűnése óta. Mindnyájan szükségét érezték annak, hogy munkásságukról számot adjanak, művészetük, törekvéseik eredményeinek megmutatásával épségben tartsák a gyorsan felejtő embereknek róluk való emlékezését.

Tihanyi elvonult, hosszú töprengés, intenzív munka közepette mélyítette azokat a megkezdéseket, amelyeknek hat esztendővel ezelőtt, a Nyolcak utolsó kiállítása alkalmával tanúi voltunk. Nem kereste a gyors érvényesülés útjait, nevét sehol se láttuk ott, hol a közönség sekély ízlését szolgálják, hol vásárt csapnak és múltó értékek fitogtatásával megakasztják a hosszú útra felkészült igaz emberek célhoz jutását.

Tihanyi elvonult, dolgozott és bárha alkotásainak száma nem áll arányban az elshant hetek, hónapok, évek számával, mindössze harminc és egynéhány kép, körülbelül tíz rajz jelzi munkásságának külső jegyekben is kifejezhető részét, az eredmények azonban impozánsak és a művész hatalmas erőfeszítését, szakadatlan előretörését vetítik a szemlélő elé.

A kiállított anyag legkiemelkedőbb, legnagyobb fontosságú részét az arcképek teszik.

Tihanyiánál az arckép – a portréfestők túlnyomó többségével ellentétben – nem kereseti forrás, talán nem is életcél, hanem a kifejezés, a közlés leglényegesebb lehetősége. Ezek az arcképek nem mindenben alkalmasak arra, hogy a lefestett ember szalonjába függessze, aminthogy egy főúri család sem íratná meg élete történetét Dosztojevszkijel vagy Balzachoz hasonló írói nagysággal. Tihanyi sem krónikása az emberi arcnak, ecsetje nem suhan hűvösen végig a felületeken, eltakarva a lélek szakadékeinak, a sötét útvesztőknek az emberi arc lárváján áttörni akaró barázdáit, egyenetlenségeit. Mint hideg tekintetű mérnök kegyetlen műszerével felmér mindent, de nem is éri be mindazzal, ami felmérhető, belehasít a mélységekbe és kíméletlenül napvilágra hozza mindazt, amit gondosan elrejtettünk mindenki elől, sőt még azt is, amiről magunk is alig tudtunk és csak sejtéseink alján, a tapasztalások, a tudat egymásra tapadt rétegeivel eltemetve lappangott bennünk észrevétlen. Természetesen kellemesnek egy portréja sem nevezhető. De Tihanyi ilyesmire nem is törekedett. Formáit elnyújtja, összezsugorítja, ferdíti vagy kiegyenesíti, ahogy céljának esetenként megfelel. Szuverén göggel bánik azokkal az elemekkel, melyekből más festő aggodalmas gonddal, az öröklött harmóniákat alázatosan tisztelőben tartva építi fel arcképeit. Ha szükségét érzi, képein ott felejtí az első koncepció jeleit, az egymást átszelő vonalakat, a szerkezet hálózatát. Mindezt fensőbbeséges öntudattal, makacs szívóssággal teszi. Célja: az ábrázolt jellemét minél nagyobb közvetlenséggel és kérlelhetetlen hűséggel napvilágra hozni, hangsúlyozni és piktori eszközökkel megrögzíteni.

Kosztolányi Dezső arcképe döbbenetbe ejtő példa erre nézve. Az író arcképeire, a róla rajzolt vázlatokra, karikatúrákra emlékezem. A legtöbbje hazug, felületes, Édesded vonalakkal, mint egy ártatlan, kedélyes verselőt, ábrázolják őt, kinek a beérkezett ember elégedettsége ül ki az arcára.

Tihanyi a töprengő embert vetíti vászonra, ez az arc nyugtalanít, szinte feszélyez, a lehántott mosoly helyén a bizonytalanság keserű fájdalma, a kutató boncoló akarás fanyarsága vibrál.

Kassák Lajos arcképén a homlok határait messzire kitolja, konok dac csap ki a fej szögletéből.

Tihanyi szabadjára ereszti a formákat, meglazítja a mellérendeltségük szoros kötelékeit. Minden forma önálló életet él műveiben, ami zártság vagy ziláltság, szétomlás, egymásra torlódás vagy elkanyarodás, megtorpanás vagy nekiiramodás mutatkozik elhasonult mivoltában

alárendelve a funkció kényszerének az eleven test részein, annak ő kikeresi és egyben kifejleszti a geometriai egyenértékét. Az ő értelmezésében az alapformák – amennyire a realitás törvényei megengedik – a maguk tisztaságában érvényesülnek.

Tihanyi Lajos Cézanne tanulságaiból indult ki és tanulságait kiszélesítve gazdagítva érkezett el Grecóig, kinek hatása alatt egészen átfomálódtak a francia őshagyományai. Amde Grecót sem merevítette bálványá és keresztülgázolva tradícióin, önmagán mind messzebbre távolodott múltjától, tanítómestereitől. A kubizmus lázán is átesett és annak értékeit hasznosítva megtisztult, megerősödött és ma gazdagon épen tárul elénk a válságokon átvergődött művészete. Tihanyi minden forradalmisága mellett is erősen és félreérthetetlenül naturalista művész. A való élet realitása fekezi túlfűtött temperamentumát színes fantáziáját és bármennyire eltávolodik a pusztá konstatálás lekötöttségétől, amit csinál az mind igaz, az mind logikus és mélyen emberi. Máskülönbem nem tudná velünk elhitetni azt, amit más gyengébb lábón járó, ingatag művész hiába próbálna hihetővé tenni.

Tájképein is mindig a jellegzeteset, a fontosat emeli ki. Felkutatja a mezőknek, a hegyeknek, domboknak, erdőknek vázát, szerkezetét és e szerkezet uralkodik az érzékeny szép tündöklő színek együttese felett. Tihanyi, mint kolorista is elsőrangú. Természetesen nem az olcsó kolorizmus kellékei, a naiv, gyermekes kék, olcsó piros, érmelyítő lila rikolt fel vásznain. Színei túltömtek, erőteljesek, tiszták és mélyen égő tűz forrósága áramlik ki mögülük. Tájképeiben többnyire a vidék valamelyik kiemelkedő, fontos részét emeli ki – például egy hegykúpot, a hegy lába mellől feltörő magános fát stb. stb. Ezt a karakterisztikus részt aztán kifejleszti, hangsúlyozza és alá rendeli a kép többi részét. Tájképei ezáltal annyira karakterisztikusak lesznek, arcukat annyira emlékeztetünkbe rögződik, hogy Tihanyi képei nyomán bátran útra kelhetnénk és rá tudnánk ismerni e tájképek eredetijére.

Minden komoly művész az igazságot keresi, az utat természetesen végzetesen különbözők. Sok művész a legrövidebb utat választja, sokan hosszú kerülővel, zökkenővel tudják csupán megvalósítani törekvéseiket.

Tihanyi Lajos nem tartozik azok közé, kik egy ugrással ott teremnek a dolgok közepén és rövidesen rendet teremtenek az eléjük tornyosuló kérdések nagy tömegében. Nem átlátszó módon egyszerű. Hosszú tépelődés, fásasztó agymunka előzi meg mindazt, amit produkál. Görcsösen megmarkol mindent, szinte érezzük az ábrázolt dolgok vergődését, ahogy titkukat, létük lényegét feltárja, magába szívja. Tihanyi komplikált művész és ki művészetét meg akarja ismerni, meg akar vele barátkozni, annak le kell mondania arról, hogy e művészet célját, velejét rövid pillanatok alatt megismerje, le kell mondania a gyors élvezés könnyű gyönyörűségéről.

Ignotus szavait idézem: – minden irány jogosult, ha a művész meg tudja csinálni azt, amit akar. Tihanyi megcsinálta. Eredményei a fiatal harcoss magyar piktúra jelentős értékei. Ő maga kivételes helyet biztosított magának és amily kemény egyenes művész, világos fejű, tudatos meg nem alkuvó egyéniség, biztosra vehető, hogy nem lankad el útja derekán.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. nov. 1–16. XI. évf. 21–22. sz. 705–707.)

KÁDÁR BÉLA GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA

Kádár Béla, a háború előtt feloszlott Művészház kiállításain jutott először szóhoz. Hosszú szünet után ez év tavaszán az Ernst Múzeum egyik csoportos kiállításán szerepelt néhány nem éppen szerencsésen összeválogatott munkájával. Ezúttal a Múterem vállalat termeiben rendezett nagyobb szabású kiállítást, ahol több mint száz képpel, egész falat betöltő rajz-sorozattal számolt be munkásságáról, törekvéseinek sokféleségéről.

A művész fejlődését, leszámítva a kezdet kísérleteit, majdnem a maga teljességében elénk tárja e kiállítás anyaga. Kádár Béla a naturalizmusból indult ki, melyet momentum-kiállítás felé hajló dekoratív tendenciák követtek, végül kompozíciós törekvések váltották fel e dekoratív irányt. E kompozíciók nagy része csak kialakulatlanul, a tervelgetés kezdetleges stádiumában jelenítik meg Kádár gondolatait, befejezett kész kompozíciót keveset találunk közöttük. Amekkorára erő, ötletgazdagság, igazi piktori ösztön buzog a tervekben, annyira halványulnak, lankadnak e

kvalitások a befejezett művekben. Néhol aztán irodalmi romanticizmus nyomja el a festői elemeket és Kádárt ilyenkor a múlt század ötvenes éveiben működő német festők elkésett követőjének kényszerülünk tekinteni, aki nem ismeri a festői forradalmak eredményeit és nem élte át annak tanulságait. Holott tudjuk, hogy nem így van. Gondolatainak gazdagsága, kifinomult dekoratív érzéke nagy feladatok megoldására predesztinálják őt. Sajnos, nem tudja elég tartalommal megtölteni a kompozíció szerkezetét, figurái túlságosan könnyűek, nem érezzük létük, jelenvalóságuk parancsoló szükségességét. Szilárdan és élettellenesen mozognak, gomolyognak a vázlatokon. Mielőtt realizálódnak, játékosnak, mondvaszináltnak véljük az akciót, színpadnak az elhelyezkedésüket és a térrel való kapcsolatukat. Azonban még e hiányosságaik mellett is nagyon komolyak és a köznapi természetesen magasán felette állók e munkák. A nagy koncepció ünnepiessége zeng ki a vásznról, minden léhaságtól mentes, nem piacra dolgozó számító művész keze nyoma érzik minden ecsetvonásán. E művész, ha szerencsésebb életkörülmények között, anyagi gondok súlyától felszabadulva a jelenségek mélyére szállhat, és nagy feladataival (mert kétségkívül nagyok) a jelentőségükhöz mérten birkózhatik meg, számottevő eredményeket ér el. Ez egészen bizonyos. Feleségének arcképe, hol jobban koncentrálhatta erőit és a téma intimitásánál fogva az elmélyülés lehetősége számára megadatott, biztató példát szolgáltat erre nézve.

Kádár Béla mindenestre megérdemli, hogy figyelemmel kísérjük további fejlődését. Mert értékes művész.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. nov. 1–16. XI. évf. 21–22. sz. 707–708.)

Tihanyi Lajos kiállítása. A rendkívüli helyzetre való tekintettel, mint a többi művészeti helyiségek, a *Ma* folyóirat is néhány napra bezárta kiállítási helyiségeit. Most azonban elhatározta, hogy *Tihanyi Lajos* kollekcióját ma ismét megnyitja a közönség részére. A kiállít IV. Váci utca 11/b, félemelet alatt naponta 10-6-ig van nyitva.

(*Pesti Napló*, 1918. nov. 3. – 14.)

Tihanyi Lajos kiállítása. A „Ma” Váci utcai helyiségeiben *Tihanyi Lajos* kiállítása áll néhány nap óta a modern művészetet kedvelő nagyközönség érdeklődése középpontjában. Tihanyi Lajos ízig-vérig művész, aki sohasem hódolt meg anyagi javakért a közízlésnek és büszkén és egyenesen haladt azon az egyéni úton, amelyet magának annyit éven át keresett és kiverekedett. A művészet iránt való igaz és lankadatlan szerelem hevítte ezt a táltumot piktort, aki akár figurálist, akár tájat fest, mindig új és friss szemmel nézi modelljét. Sok éves munkájának gyümölcseit hozza ez a kiállítás, amely jelentősen emelkedik ki az év zavaros művészettörténetéből. Képei újak, frissek és nem hasonlítanak senkire. Festőjüket nagyra kell tartani.

(*Színházi Élet*, 1918. nov. 3. VII. évf. 44. sz. 32.)

Tihanyi Lajos. Talán nem is egészen a véletlen, hogy éppen a napokban, amikor egy romba dőlt világ nyomán a régi bűnöktől megtisztult emberiség indult új világteremtő útjára, jelentkezik a nyilvánosság előtt a magyar festőművészetnek egy páratlanul érdekes, harcoss egyénisége. Forradalmat, új, tisztult művészi hitet és a művész meggyőződésének egészen szokatlanul őszinte megnyilatkozását hozza magával *Tihanyi Lajos*. Valamikor ő is együtt indult azzal a társasággal, amelyet nyolc tagja után a pesti szólásmód „nyolcasoknak” nevezett el. A kis és lelkes társaság szerteszedt, de Tihanyi valami konok elszántsággal megmaradt az akkor magának vallott meggyőződése mellett. Akkori értékeit: a hitet, becsületességet és meggyőződést máig is megőrizte, de nyolc év óta hatalmas új kvalitásokat bontott ki művészetében. Ezek: egy mindent átfogó elmélyedés, a megfigyelésnek egy egészen sajátos tulajdonsága és az emberi tulajdonságoknak olyan egyéni erejű karakterizálása, amely már túlmegy a legintenzívebb megfigyelés határain is. Ez a – talán legértékesebb – kvalitása főleg arcképein ütözködik ki. Csak meg

kell nézni Barta Lajos, Kassák Lajos, Révész Béla, Ady Endre, Fülep Lajos, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és még egy csomó más arcképét, nyomban megértjük, hogy Tihanyi egészen rendkívüli eszközökkel világít az emberkarakter legértékesebb mélyére. Ezek az arcképek nem „hasonlatosak” a szó régi értelmében, ezek az ember-természetrajzi tulajdonságoknak zolai erejű összefoglalásait jelentik. Ezek azonban nem csupán lélektani arcképek, mert bennük a megfestett ember külső és belső élete valami egészen meglepően kapcsolódik össze. Maga az ember teljesen leplezetlen mivoltában, de Tihanyi egyéni művészetének kissé torzító szemüvegén át nézve. Ilyenek a tájképei is. Itt is a neki fontos és az egyéniségéhez illeszkedő motívumokat hangsúlyozza, de milyen erővel!

Formaérzéke arcképein és tájképein egyaránt egy forradalmi művészet új ihletében fogantatott. Tihanyit, mint a jövő művészetének egyik igazi harcosát üdvözöljük a „MA” művészeti kiállításán.

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava, 1918. nov. 10. – 10.*)

Kernstok Károly művészeti államtitkár. Kernstok Károly, a kiváló festőművész, úgy halljuk, legalább egy időre, leteszi az ecsetet és államtitkári ranggal belép a közoktatásügyi minisztériumba. A művészeti osztály vezetését bízzák reá. Hogy aktív és méghozzá erejének olyan teljességében levő művész töltsön be a kormányban ilyen vezető állást, majd olyan nóvum állami életünkben, mint ez az egész korszak, amelyet most élünk. Annyi bizonyos, hogy Kernstok személyében a művészet dolgait és a művészek viszonyait igazán alaposan ismerő szakember kerül arra a fontos pozícióra. Művészeti életünkre csakis jót remélünk nagy intelligenciájától és becsületes törekvéseitől.

(*Az Újság, 1918. nov. 14. – 10.*)

Kiállítás a Nemzeti Szalonban. A Kéve művészegyesület holnap 10 órakor nyitja meg tizenegyedik gyűjteményes kiállítását a Nemzeti Szalonban. A kiállítás keretei között külön gyűjteményt állít ki Birman Dezső Kéve tag. A magyar fiatal művészet egyik legkultiváltabb és legöntudatosabb csoportja dolgozik együtt a meggyőződések és célok harmóniájában Kéve cég alatt s minden kiállításuk a nyugodt és biztos haladás egy-egy etapját szokta jelenteni. Különösen a jobbizlésű és műveltebb vásárló közönségnek ajánlhatjuk ezt a kiállítást, ahol sohasem raknak eléje gyötrődő kísérleteket és nem kínálják pénzért a festő önmagával kinlódó harcainak dokumentumait, amelyek a legradikálisabb kiállításain, mint eladó művek szoktak szerepelni, holott a művész biográfusait és kommentátorait érdeklő magánügyek csupán. A kéve művészei is gyötrődnek problémákon, de vajúdásukat nem mutogatják pénzért: ők csak kész eredményekkel jelennek meg és ezek az eredmények a hiteles művészet márkáját viselik magukon. A kiállító művészek méltatására még visszatérünk.

(ml.) [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. nov. 17. – 15.*)

A Kéve XI-ik kiállítása. (*Bokros Birman Dezső gyűjteményes kiállítása.*) Az újjászületett Magyarország képzőművészete nem is köszönhető volna be stílusosabban, mint úgy, ahogyan a „Kéve” művészegyesület ma a Nemzeti Szalon termeiben előtűnt megjelent. Komoly törekvés a művészeti problémák abszolút megoldására, ez a Kéve programja, s tagjai ezt a feladatot joggal vállalhatják is. A mai tárlaton Bokros Birman Dezső szobrászművész dominál. Száznál több rajz és kész szobor alkotása igazolja a természetet megértő művész ábrázoló erejét. A mozgás természetes bravúrjai hatalmas mértékben jelennek meg egyéni, leegyszerűsített formák között. Egy leányaktja (márvány), egy viasz aktja muzeális becsű. [...]

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Köztársasági Újság, 1918. nov. 17. – 9–10.*)

A Kéve kiállítása. [...] Remsey Jenő fejlődésében nem látunk változást. A groteszk elem túltengése és a téma kidolgozásában a primitívekre emlékeztető felfogás azok a tulajdonságok, amelyek főképp a külsőségekben tükrözik művészetének jellegét. [...] Bokros Birman Dezső szobrászművész, de rajzstúdiumai majdnem érdekesebbek az e stúdiumokból leszűrt plasztikai alkotásoknál. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1918. nov. 17. – 17.*)

A Kéve kiállítása. [...] A társaságnak megint leghatározottabb és legjelentősebb egyénisége Remsey Jenő, [...] közeli rokonságban a primitívekkel és a fafaragókkal [...] Bokros Birman Dezső szobrai és rajzai majd két termet foglalnak el. Ez a fiatal művész erős és komoly stúdió-mokban fejlődő talentumáról tesz bizonyosságot. Különös érdeklődése van az emberi test nagy masszái, a momentán mozgás és a labilis pozíciók iránt. Két női aktja és egy torzója erőteljes és anyagának teljes ismeretével szólítja meg a formákat. [...]

B. L. [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap, 1918. nov. 17. – 11.*)

A „Kéve”. [...] Ez a derék, agilis művészegyesület az első volt, amely a kiállításainak okosan rendezettséget és artistikus keretet tudott adni. Sajnos az anyagi viszonyok ma csupán a puszta falakra és kopár padlóra utalták a rendezőseget, [...]

Bokros Birman Dezső ifjú grafikus és szobrász külön, nagyobb kollekciót állított ki kitűnő rajzaiból és újabb plasztikai műveiből. Az örültség határain járó, a művésztől idegen túzásoktól ment, tiszta és leszűrődött modernség jegyében tartott munkái minden dicséretet megérdemelnek. Egzakt tudás, egyéni meglátás, egyszerűségében teljes technikai kivitel és abszolút meggyőződés a mesterségében jellemzik minden darabját. Ő szobrásznak érzi magát elsősorban, mi – a ma látottak alapján – elsősorban elsőrangú grafikusnak látjuk. A distinkció különben nem fontos itt, ahol csak az az örvendetes konstatálni való, hogy – akár így, akár úgy – elsőrangú művész. [...]

(*Magyarország, 1918. nov. 17. – 14.*)

A „KÉVE” tizenegyedik kiállítása nyílik meg holnap a Nemzeti Szalonban. A kitűnő művész-csoport ezúttal se tagadja meg önmagát: nivós, európai képekkel aggatta tele a (zilált viszonyok következtében nem enteriőr-szerűen kiképzett) falakat és komoly szoborművekkel tette változatosá az öt termet. [...] Elsősorban *Bokros Birman Dezső* nagyobb grafikai kollekciójáról és kiforrott tudású, stílusos plasztikáiról, valamint *Remsey Zoltán* egészséges dekoratívosságú olaj- és tempera-festményeiről kell megemlékeznünk. Bokros a legjobbakra emlékeztető nagyvonalú művészete épp annyi elismerésre méltó, mint Remsey markáns egyéniségű alkotásai. [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság, 1918. nov. 17. – 6.*)

A „Kéve” kiállítása. A forradalom utáni Magyarország első kiállítását a Kéve-egyesület ren-dezi. Kívánjuk, hogy szerencsét hozzon reá is, az egész magyar művészetre is az új korszak. Kívánunk benne a művészet igazi céljait és a művészek érdekei iránt fogékonyabb intéző hatal-makat, mint az elmúlt korszakéi voltak.

Az a perspektíva, melyet a *Kéve* a maga szerény eszközeivel mutat a magyar művészet jövőjébe, meg kell adni, igen biztató. Kiállítása jólesően egyenletes hatású, a merészségek a mindig izléses és a maga mesterségében mindig biztos konvencióval szépen összebékélnek rajta. Néhány igen eredeti, az egész magyar művészetben számottevő fiatalja van a *Kéve*-nek. Közülük *Bokros Birman Dezső* egész gyűjteménnyel mutatkozott be ezúttal, mégpedig jobbára rajzokkal. Gazdag formaképzület mutatja meg érdekes sokágúságát rajzain, amelyek noha vol-

taképpen szobrászi tanulmányok, mint rajzok önállóan is kitűnően megállják helyüket. Bokros szobrászi munkái viszont csak bizonyos tekintetben mutatnak fejlődést. A fiatal művész igen szépen mintáz, de komponálni még nem eléggé tud. Nagy márványszobra, akármennyire kőbifaragott is, igen anyagszerűtlenül elgondolt kompozíció. A statika követelményei iránt sincsen még eléggé fejlett érzéke Bokrosnak. De olyan nagytehetségű és ambiciózus művész, hogy jövőjében teljes hittel bízunk. A két *Remsey* ezúttal is büszkesége a kiállításnak. Remsey Jenő a keményebb kötésű, a zordonabb és monumentálisabb, Zoltán talán gazdagabb fantáziájú. A fantáziájuk jussán rokonaik a *Tichy*-testvérek, Gyula és Kálmán. [...] *Kövesházi Kalmár* Elza a másik szobrásza a *Kévé*-nek. Kainz-portróján idegenszerűen hat véletlen adta kompozíciója. Maga a fej azonban kitűnő karakteres munka. Ideje volna, hogy ez az érdekes és nagytehetségű művész négre a teljes oeuvre-jét megmutassa a nyilvánosságnak. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1918. nov. 17. – 16.)

A Kéve kiállítása. Tizenegyedik kiállítását rendezi a Nemzeti Szalonban a Kéve művészegyesület. A kiállító tagok között az első hely *Remsey* Jenőt illeti meg, aki kiforrott művészelegénység, erőskezű ember, aki tudatos biztossággal követi a maga egyéni útját. Ez az út az expreszszionizmusba vezet s a középkor fa-szobrászatának nyomán indult el. [...] Ugyancsak nagy gyűjteménnyel szerepel *Bokros Birman* Dezső szobrász, aki a fiatalabb generációból való, de tudása és művészi szándékai ezen felül álló megbecsülésre érdemesek. Stúdium-rajzai, melyek kiváltképpen az emberi test formái és kompozíciós mozgásritmusait keresik, igazi elmélyedésről tesznek bizonyosságot. Faragványaiban az anyag helyes megszólaltatásával és a nagy tömegek felé való hajlandósággal old meg egyensúly- és mozgás-problémákat feltűnő készséggel. [...]

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1918. nov. 17. – 13.)

A Kéve kiállítása. Vasárnap délelőtt nyitotta meg Lovászy Márton kultuszminiszter a Kéve tizenegyedik kiállítását a Nemzeti Szalonban. A kultuszminiszter ezt az alkalmat egyben felhasználta, hogy az új köztársasági Magyarország és a népkormány jövő művészi programját megjelölje. Az új korszakot – mondta – az jellemzi, hogy a nyomasztó bilincseket egyszer s mindenkorra összetörtük és ezentúl semmilyen akadály sem állhatja útját a hivatott tehetség érvényesülésének. Ez áll a művészetre és a művészekre is, akiknek becsületesen dolgozó kezét szintén fel akarjuk szabadítani a tradicionális béklyók alól. [...] *Bokros Birman* Dezső egész kollektívával jelent meg. Vérbeli szobrász, aki a masszának egyéni stílust és értéket tud feladni. Ez kitűnik szoborműveiből és érdekes rajzaiból egyaránt. [...]

(*A Nap*, 1918. nov. 19. – 7.)

MATTIS TEUTSCH JÁNOS

Mattis Teutsch János művészete teljesen szubjektív művészet. Nem ad tér- és formaélményeket, nem ad objektumokat, a naturának relatív vagy abszolút igazságait. Nem kutatja a külvilág dolgainak színét, formáját, háromdimenziós realitását. Még csak a tűnékeny impressziót sem csillogtatja szemünk elé. Amit ő csinál, az tiszta líra, tiszta érzésszuggeralás. Mert Mattisnál az érzés a fontos, nem a vízió. A vízió a maga naturális formáival csak eszköz lehet érzelmi kifejezésére. Így a dolgokról vett formák is csak eszközök, éppen azért nagyon önkényesen bánik el velük, minden naturális karakterüktől megfosztja őket: *a természet reális formáiból absztrakt művészi formákat teremt, amelyek így már nem tárgyak szimbólumai, hanem érzések kifejezői.*

Mattis Teutsch művészete elszakad a természettől, a materiától, és egészen szellemi lesz, hogy a lelket fejezze ki. A lelket, a lélek mozgását, lüktetését, dinamizmusát, mindazt a sokszereű

és sokirányú hullámzást, ami benne az impresszió nyomán megindul. Szavakban nagyon nehéz volna megformulálni, hogy melyek azok az érzések, melyek képeinek tartalmát adják. Ha ilyen primitív általánosságú fogalmakkal akarnánk őket megjelölni, mint: bánat, öröm, vágy, izgalom, nyugodtság stb., nem sokra mennénk, mert éppen azt nem mondanánk ki ezekkel a szavakkal, ami azokban az érzésekben, vagy helyesebben, *érzetekben* eredeti és egyetlen. Mert ez az érzés-festészet nem holmi naiv allegorizálás, hanem a belső érzetállapotok közvetlen expressziója abszolút festői eszközökkel. Közele rokonságban van a zenével, tartalmilag is, formailag is analóg vele. Csakhogy Mattis nem hangokkal muzsikál, hanem színekkel és vonalakkal.

Ha fogalmakra nem is tudjuk fordítani képeit, meg tudjuk jelölni az érzés-skálát, amelyekben művészi egyéniségét legteljesebben ki tudja fejezni. Megtaláljuk nála mind a két érzés-pólust: az akcióval telt drámaiságot, összeütközést és a passzív magát átengedést. Kétségtelenül az utóbbi, a passzivitás az, ami Mattis Teutsch karakterében a domináló súlyú. A vágyódás teljes skáláját megtaláljuk műveiben, sokszor oly lágyan, hogy az már feminin szentimentalizmus, de sokszor hatalmas erupciókban. Művészetét a tudat alatt erjedő vágyak és feszülő ösztönök inspirálják és telítik, festészete a legtisztább erotikus festészet. Így a képeket szülő lelki diszpozíciók analízisének a freudistának a dolga már, nem a kritikuszé.

Mindezekből már magától adódik, hogy micsoda nézőpontra kell helyezkednie a Mattis-képek szemlélőjének. Meg kell próbálni egy kis erőfeszítéssel közvetlenül beleélnie, beleéreznie magát a képbe, éppen úgy, mintha egy zeneművet akarna appercipiálni. Nem szabad a motívumok jelentését keresni, hogy ez vagy az mit *ábrázol*, mert ezeknek a képeknek éppen úgy nem céljuk a külvilág ábrázolása, mint akár – mondjuk – a Mondschein szonátának. Azt lehetne elvetetni: ezekbe a képekbe mindenki azt érezheti bele, amit akar. Jó, de akkor jusson eszünkbe, hogy ugyanezzel agyon lehetne ütni minden zenét, Bachtól Debussy-ig. Egy másik tévedés lehetne Mattiszal szemben felületesen kijelenteni rá, hogy dekoratív festő, semmi más. Pedig ő a dekorációval csak külső rokonságban van, pusztán a nem-imitáció voltánál fogva. A dekoráció megelégszik az egyszerű, érzékeinkre kellemes színharmonizálással és vonalritmusokkal. Mattis – láttuk – ennél sokkal többet és mélyebbet ad.

Mattis Teutsch művészi fejlődése abban állt, hogy a jelenségnek, a természetes objektumoknak a közvetítését fokozatosan kiküszöbölte, a tünemények realitásától eljutott az érzetek realitásához.

A tavalyi kiállításán bemutatott képek túlnyomórészen még domináltak a természetes formák és hatások, a jelenség és az érzés még kompromisszumban voltak egymással. De a jövőendő fejlődés útja a mind absztraktabb kifejezés felé már kétségtelen és határozott volt. A mostani kiállításon már a tisztán absztrakt, konzekvensen kifejlesztett formálási módot mutatják a munkái. Az átmeneti formát csak egy kisebb sorozat olajfestmény képviseli.

Az érzet-képeket háromféle hangszerelésben kapjuk: linóleum-metszet, akvarell és olajkép. A linóleum-metszetek legtisztultabb ilyenemű munkái Mattisnak teljesen zártak, befejezettek és egységesek, nincs rajtuk egy felesleges folt vagy vonal. Az egyszerű linóleumnál változatosabb és komplettebb hatásokat kiváltó anyagok az akvarell és az olaj. Polifon gazdagságukkal az érzéseket is nagyobb gazdagsággal és változatossággal fejezik ki. Ha a linóleum-metszet a zongora, akkor az akvarell és az olaj az orkeszter.

Hevesy Iván

(MA, 1918. nov. 20. III. évf. 11. sz. 129.)

Képzőművészeti szemle. [...] Az Ernst-Múzeum második kiállítását Ferenczy Károly hagyatéka és gyermekeinek művei töltik be. Az öreg Ferenczy a magyar impresszionisták úttörője és a nagybányai festőiskola egyik megalapítója volt. Élete folytonos küzdelmek láncolata. Mikor végre osztatlan elismerésben részesült s az állami festőakadémián katedrát kapott, pár évi nyugodtabb élet után fiatalon elhunyt. Itteni festményei nem nyújtanak teljes, zárt képet festői mivoltáról. Legjobb alkotásai hiányzanak innen. Mégis látjuk küzdelmét a színnel, a fényvel. Látjuk, hogy mindenütt a levegőt festette, annak jelenségeit figyelte, befolyását a formákra, a színekre. Igazi, vérbeli plein-air festő volt. Bájosak gyermek-arc képei. Női aktjai azonban nem mindig sikerültek, néha merevek, élettelenek. Legszebb a félhomályban ülő női alak, amint fésülteti magát.

Az ifjú Ferenczyek közül Béni, a szobrász a legerősebb. Még nincs egészen kiforrva, de a térben való elhelyezés problémáit, különösen természetes nagyságú reliefjein, ügyesen tudja megoldani. Legszebb a domborművek közül a három női alak, helyesen vannak a vonalvezetés szempontjából megkomponálva.

A festő Ferenczy főleg grafikával foglalkozik. Ara pacis címen több változatban tervezi meg a béke allegóriáját. Rajztudása nem elég erős még, különösen a figurális részeken, ilyen nagyobb szabású feladatok megoldására.

Noémi iparművész nő gobelin-szövéseket mutat be. Színeit kellemesen tudja összeállítani. Rajza nincs a technikából folyó naivitás híján, néhol azonban túlzásba megy. Képzelete is elég bőséges. Igen bájos a Menekülés Egyiptomba. Fantasztikus, buja erdőben bujdosik a szent anya gyermekével. Különös növényzetből majmok, madarak s más állatok bújnak elő.

Kivánjuk a Ferenczy-családnak, hogy további szorgalommal méltókká váljanak atyjukhoz.

Mátrai Vilmos

(*Magyar Kultúra, 1918. nov. 20. VI. évf. 21/22. sz. 396–397.*)

A MA folyóirat V. kiállítása. A szép erkölcsi és anyagi eredménnyel zárult Tihanyi-kiállítás után a MA folyóirat november 24-én, vasárnap délelőtt nyitja meg V. kiállítását, melyen *Mattis Teutsch* János kollektója kerül bemutatásra. A gazdag festői anyagot *Gergely* Sándor új szobrai fogják kiegészíteni.

(*Az Újság, 1918. nov. 21. – 10.*)

A „Ma” kiállítása. Olyan különbség van a festőművészet két domináló iránya között, mint amit a tudományos diszciplínáknál tapasztalunk: empirikus adatgyűjtés és racionális megismerés, természettudomány és metafizika, vagy a piktúrába átvetve: valóságábrázoló és érzés-kifejező művészet. Mind a kettőnek vannak nagy, összefoglaló, rendszeralkotó művészei és mind a kettőt a maguk külön szempontjai szerint kell értékelni, ahogy nem mérhetjük közös szempontokból a Haeckel és a Bergson értékét. Aki nem csökönös pártember, az a „Ma” törekvéseit azon az alapvető szándékon keresztül bírálja, hogy a festőművészetet a természeti kép kísérelő érzéjelenségeinek kifejezőjévé akarják kifejleszteni s eszközül a szín, a forma, a vonal és a tér elemeit absztrahálják önálló létezőkké, a természeti jelenségtől függetlenekké, éppen úgy, ahogy a metafizikai gondolkodás a fogalmakat abszolutizálja. Most a *Mattis Teutsch* János képein konstatálhatjuk ezt a szándékot. Ha a szín már nem valamely dolog tulajdonsága, hanem attól független, öncélú fenomén, s éppen ily öncélú létre kelnek a többi festői elemek. Könnyű belátni, hogy ez a jelszó temérdek sarlatánságnak is kényelmes takarója, de amint a *Mattis Teutsch* tárgyaltalan szín- és vonal-ritmusai a vászon síkján valósággal érezhetően csendet vagy ünnepi eksztázist, vagy egy buja táncot képező érzéki izgalmat árasztani tudnak, kell, hogy a még zavaros nyelvet megérteni próbáljuk és higgyünk abban, hogy nagy dolgok kifejezőjévé tisztulhat s higgyünk a tehetségben, mely íme egy még primitív kiélési formából is szuggesztíven sugárzik. A kiállításon erős kis szobrokat, jól áttanult formákat mutat be *Gergely* Sándor.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. nov. 24. – 16.*)

EGY MAGYAR PORTRÉFESTŐ

Tihanyi Lajos képeiről

„Pénétrer ce qu'on a devant soi et persévérer à exprimer le plus logiquement possible” – mintha ez a Cézanne-mondás irányítaná Tihanyi Lajos piktúráját, melynek legjellemzőbb darabjait mutatta meg kollektív kiállításán (a *Ma* helyiségében). A magyar festők könnyen végeztek az egész Cézanne-i formulával és gyorsan átbogtak mindazokon a kérdéseken, amelyek az utána jöt-

tek által felvetődtek. Kitanulmányozták a kérdést, de bele nem mélyedtek. Cézanne tanulsága pedig nemcsak festői problémáiban volt, hanem abban a szent komolyságban, mellyel a festőnek a festői tárggyal szembe kell kerülnie. „*Hatolj be abba, ami előtted van és törekedj a leglogikusabban kifejezni*” – egyszerű parancs, mégis olyan szabály, melyen felépülhet egy egész művészet, és Tihanyi munkáinak ez a lényege. Nem közkeletű és nem népszerű ez a recept, mert a nagyközönség a dolgoknak éppen abba a rendjébe nem nyugszik meg szívesen, mely a festményeket természetszerűleg a tanulmányok súlyosságává avatja. Tihanyi pedig nem tesz mást, mint a lefestendő objektumok mélyére hatol és a lehető leglogikusabban igyekszik magát kifejezni, legyen szó tájképről vagy még inkább arcképről, mert éppen emberi fejeken nyilvánul meg Tihanyiak ez a logikája. Ez a lefestendő tárgyba való behatolás ugyanis emberi megismerővé teszi, egy portré formái nemcsak egy figurát fednek fel előtte, hanem elárulják az arc lelki életét és a jellemző formák visszaadása pszichológiai felismeréssé változik. Tihanyi egy arcnak azokat az ismertetőjeleit válogatja ki, amelyek a legkevésbé hétköznapiak, amelyek csaknem lappangók és egyszeri pillantásra fel sem fedezhetők. Ezért van, hogy az emberi tudatban azok az arcképek, amelyeket ő megfest, nem így élnek, azonban többszörös figyelmes megvizsgálás után a legkifejezőbb reprezentálóká válnak, mert mégiscsak ezek az arcképek az igazak, mert csodálatosan olyanok festődtek meg ezek az emberek, amilyenek önmaguk számára négy fal között. Tihanyi tehát néha modelljei számára a lelki leleplező. Dolgozási módja kettős: főként, ha arcot fest – analizál, és amikor már tisztában van az arc alkotóelemeivel, csak akkor kezdi a kikeresett elemeket, az egész felbomlott arcot egyébe foglalni. Művészetének lényege tehát az, ami minden idők művészetének egyformán törekvése volt és örök szabály, hogy a festő a legkifejezőbbben adja vissza a leglényegesebbet. Ezért nem lehet Tihanyi törekvéseire azt mondani, hogy túl modernnek vagy túl elavultak, mert egyik állítás sem volna igaz. Ő a festészet legközpontibb problémáin építette fel művészetét. És éppen azért válik ki túlságosan kortársai közül és emelkedik a mai magyar festők fölé, mert másoknál ez a döntő és lényeges törekvés egész harmadrangúvá törpül az olcsó harmónia-keresésekben, felületes és erővel könnyen győzhető képgyártásban. Képei a spekulatív festészet és a tiszta naturalizmus között az átmenet vagy inkább mindkettőnek merev tagadása, de görcsösen, elhatározó erővel és meggyőzően hirdetik, hogy csak az alapos, mérlegelő és elmélyedő piktúrának van joga és hivatása. Tihanyi az ő elkülönített piktúrájával ezért csaknem apostoli. Vannak más festői célok is, s egy művésznél minden cél meg nem valósulhat, de nála az érték s a festői becsület kérdése, hogy akaratlanul is minden képe hirdesse a formaproblémák fontosságát akkor is, amikor azt már nem követeli a divat. Tihanyi a divattal nem törődik, nem smokk és nem szélkakas, és nem forog a divat légáramlatai szerint, csak azért, hogy tetszelegjen, nem dobja ki léghajós kosarából a súlyosabb homokzsákokat. Nem azt keresi, hogy mi *kell* a közönségnek, hanem a közönséget a maga szuverén törekvéseinek akarja igájába hajtani. Ezért társatlan és ritka bolygója a magyar glóbusznak.

Böloni György

(*Eszlendő, 1918. nov. [24.] [l. évf. 11. sz.] 155–157.*)

A „Ma” kiállítása. (*Mattis Teutsch János – Gergely Sándor*). A „Ma” Váci utca 11-b. szám alatt lévő szalonjában Mattis Teutsch János kollektív képművelését mutatják be a sajtónak. Mikor Mattis festőművészetéről beszélünk, nem szabad a tér és forma felfogásokkal való képekre gondolnunk, hanem egy rapszodikus gondolkodó, érző poétára, aki a maga tájban, térben, időben érzett gondolatait és meglátásait színharmonikiakban veszi vászonra. Mattis színelemeire bontja a reális formákat s mindenből azt értékeli és csak annyira értékeli, amennyire az a színével harmóniát tud teremteni. Ebből a szögből nézve a 2., a 30. és az 52. számú képe emelkedik ki. Mattis művészete ma fejlődésének azon a fokán van, ahol a kiforrott erő is jelentkezik. Nagy figyelmet érdemel. – A tárlaton Gergely Sándor három szobrát is látjuk. Három állomás, az egyre izmosodó művész pályafutásában. A 2. számú bronz szobra a kiindulást jelenti. Póz, amelyet Gergely szinte megszólaltat, s ehhez a realizmusához lágy formaeszközöket használ. A „Torzó”-ban már ugrik egyet s az emberi test mozgását széles izomrögzítéssel a leegyszerűsített formák útján keresi. Tökéletes ez a „Márvány” jelzésű szoborban, amely joggal hirdeti a művész öntu-

datos erejét. A kiállítás nem nagy anyagú számban, de annál becsesebb tartalomban. A közön-
ség holnap már megtekintheti.

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Köztársasági Újság, 1918. nov. 24. – 9.*)

Mattis Teutsch János. *Mattis Teutsch* János már többször szerepelt tagja egy fiatal írókból és művészekből *Ma* címmel tömörült társaságnak, amely a szellemi alkotás terén keres merőben új érték-megállapításokat. Forradalmi törekvésükben tiszteletreméltó az az elszánt bátorság, amellyel meggyőződésüket védik és igazukat keresik. Viszont ama tény folytán, hogy működésük produktuma nem a láncolatossá fejlődés eredménye, de ma még megvalósíthatatlan teóriáknak az életben makacs elszántsággal való átültetése, számos művük előtt érthetetlenül kell megállanunk. Ilyen *Mattis Teutsch János* festőművészete is. Képeiben – művészi programjuk szavai szerint – a természet reális formáiból absztrakt művészi formákat teremt, amelyek így már nem tárgyak szimbólumai, hanem érzések kifejezői. A baj csak az, hogy ez érzéseket képeinek transzponálniuk kellene a néző lelkébe is, márpedig a színes vonalaknak képein látható diszharmoniaja lehetetlen, hogy akár két emberben is azonos érzést váltson ki. Mi e képekben érdekes kísérletet látunk, semmi többet. Sokkal többre vitte *Gergely Sándor*, aki egy szobortorzónak nagy tudással és technikai készséggel való megmintázásával igen értékes tehetségről tesz tanúságot.

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hírlap, 1918. nov. 24. – 14.*)

A Kéve kiállítása. [...] elsősorban a *Bokros Birman* Dezső kollekciójával kell foglalkoznunk. Nem azért, mintha színvonala a tárlat többi művészeinek munkáinál magasabb volna, de mert meg kell tisztelnünk azt a bátorságot, amellyel a művész a mostoha viszonyok közepette rendelkezik. Rengeteg rajz és néhány szobor az, amit elibénk állít, s ha a szobrász elsősorban grafikai kísérleteivel lép a közönség elé, annak az az oka, hogy anyagi szempontok miatt volt kénytelen lemondani tulajdonképpeni mesterségének intenzívebb szemléltetéséről. [...] Ma nézzük a rajzait, s azok a levegőben libegnek. Vizsgáljuk a szobraikat, s azok, ha nem volnának egy darabból öntve, felbillennének. Amit *Bokros Birman* lendületnek képzel, tulajdonképpen eldülés. Kifogásolnunk emellett a torzóit. Sehoh, semmiféle esztétika nem tiltja, hogy az emberi testnek csupán egyes részleteit örökítse meg a művész, de az is bizonyos, hogy tulajdonképpen félreértése a művész feladatának s itt egészen mellékes, hogy világhírű mesterek is dolgoztak így. [...]

m. [Margitay Ernő]

(*Élet, 1918. nov. 24. X. évf. 47. sz. 1107.*)

A „Kéve” kiállítása. Ez az egyesület, amely most tizenegyedik kiállítását nyitotta meg, a múltban többnyire osztrák művészetet csinált és nem sok vizet zavart. Amolyan „jól nevelt” emberekkel rukkolt ki, akik nem vállaltak, mert már temperamentumuknál fogva sem vállalhattak nagy feladatot. Nem voltak sem radikálisok, sem konzervatívok. Valami dekoratív elem volt köztük rendesen a szerves összekötő kapocs. [...] *Kövesházi Kalmár* Elza most is az a nagy művész, akinek annak idején a „Salome” márvány-alakját köszönhattük. [...] *Bokros Birman* Dezső ellenben már nem a mi esetünk. Ami modorosság a nagy Michelangelo epigonjaitól csak tellett, az mind benne van. Ügyes utánzótehetséggel hord össze sok mindent, ami megfogja a retrospektív hajlamú embert, de semmi egyéni értéket sem ígér. *Benkhard* Ágoston olyan, mint mindig. Festő, de nem művész. A két *Remsey* is vetekedik egymással a modorosságban, bár *Jenőnek* sikerült itt-ott erőt vinni az ábrázolásaiba s *Zoltán* tud hangulatos is lenni. [...]

[Rózsa Miklós]

(*A Hét, 1918. nov. 24. XXIX. évf. 47. sz. 734.*)

A Ma kiállítása. A Ma ötödik kiállításán *Mattis Teutsch* János egy nagyobb kollekciója szerepel. *Mattis* a minden természet ábrázolójától elvonatkozottan vonalak és színek ritmusát keresi: olyanok piktúrái, amelyek elsősorban és majdnem kizárólag érzések kifejezői. Sok komoly szándékkal és tehetséggel is érvényesíti ezeket az absztrakt törekvéseit, amelyekben erős színei, komponáló készsége és ritmusérzéke segítik. Legtisztabban érvényesülnek törekvései linóleum-metszeteiben, míg tömörszínű olajfestményei önkéntelenül is erős dekoratív hatásokat váltanak ki. Mellette három szoborral *Gergely* Sándor tesz bizonyosságot róla, hogy különös hajlandósággal mozgások iránt jó úton fejlődik.

(*Magyar Hirlap*, 1918. nov. 24. – 9.)

A „Ma” *Mattis Teutsch* János képeiből csinált ezúttal kollektív kiállítást. A legmodernebb festészeti hitvallás ez egyéni képviselője teljesen absztrakt módon adja ki magából lelke liráját, a természet bármilyen formában való stilizálását szuverénül mellőzve. Hite szerint az abszolút zeneiséget transzponálja kellemesen polifon kezelésű vásznaira. Tévedése azonban – szerintünk – csupán ott van, hogy a dekoratív iparművészség alatt (amit munkái képviselnek) valami rejtettebb, mélyebb, tartalmasabb vonatkozást akar a nézőbe szuggerálni. Szóval ő festőnek érzi önmagát, mi talentumos iparművésznek tartjuk, akitől igen sok érdekes, jó szőnyeg- és egyéb textil-tervet várhatnánk, ha ő ezt az ágát a művészetnek nem vetné meg olyan fölényrel. Egyelőre valami átmeneti lényt kell benne tehát látnunk, olyasmit, mint (bocsánat a hasonlatért) az ausztráliai fauna egyedei: a ceratodus Forsteri, vagy az erszényes farkas. – Linóleum-metszetei különben technikailag érett, olaj- és vízfestményei pedig szemre kellemes sokszínűségük mellett összehangolt jelenségek. – A másik kiállító *Gergely* Sándor, akinek két kisebb aktja és egy nagyobb márvány félaktja bizonyítja szerzője erős talentumát.

K. Gy. [Kürthy György]

(*Magyarország*, 1918. nov. 24. – 12.)

A Kéve kiállítása. [...] Hüen régi elveihez, ezúttal is a progresszív művészi törekvések útján halad előre ez az együvé tartozó művészcsoporthoz, [...] bemutatják *Bokros Birman* Dezső szobrászművész nagyanyagú gyűjteményét is. Ez az aránylag még fiatal művész tehetségének erőteljes megnyilatkozásával jelenik meg a tárlaton. [...] Különösen női aktjai értékesek és biztos tudásának eredményei. Grafikai dolgaiban is szobrász ösztönei mutatkoznak. [...]

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1918. nov. 24. – 9.)

Mattis Teutsch János kollektív kiállítása tölti be a „Ma” Váci utcai helyiségeit. Érdekes színösszetételű, teljesen elvont piktúrája külön helyet biztosít neki a legújabb piktúra kissé már modoros szabad-akadémiáján. Szeretettel, meggyőződéssel és hittel alkotott vásznai kissé bizarr, de jó iparművészt ígérnének benne, aki különösen nagyobb szőnyegminták tervezésében alkothatna kiválót, de tudtunkkal a művész hallani sem akar a művészetnek ilyenmő kultiválásáról és ilyenképpen mi csupán egy deplaszsirozott talentum figyelemreméltó kísérletezéséről számolhatunk be ez alkalomból. Mellette három igen tehetséges, jól megmintázott plasztikai munkát látunk *Gergely* Sándortól.

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság*, 1918. nov. 24. – 8.)

A „Kéve” kiállítása a Nemzeti Szalonban. [...] a Kéve eddig mindig megfelelően kiképzett enteriőrökben mutatta be a kiállításait, ahol minden egyes műtárgy a neki megfelelő milióbe jutott és így megfelelően érvényesülhetett. A mostani nehéz viszonyok mellett a kiállítási helyiségek ily nagymérvű átalakítása nem volt keresztülvihető, a művészi és stílusos rendezés azon-

ban így is artisztikus keretet ad a kiállításnak. [...] *Remsey Jenő* és testvére, *Zoltán* az ő bizarr, groteszk művészetük újabb alkotásait állítják ki. [...] *Bokros Birman Dezső* szobrász- és grafikusművész külön kollekcióban mutatja be rajzait és plasztikai műveit. Szobrai befejezetlenségükben is kész, kivételes plasztikai talentumról tanúskodó, minden akadémiai sablontól ment, tisztán naturalisztikus, könnyen alkotott művek, melyeken semmi sincs a munka verejtékéből. Grafikai művei tulajdonképpen szobrászati vázlatok, gyors és művészi feljegyzései a művész plasztikai látomásainak. [...]

Bende János

(*Ország-Világ, 1918. nov. 24. XXXIX. évf. 48. sz. 561.*)

Mattis Teutsch János. A „Ma” folyóirat pártfogása alatt renndezi második gyűjteményes kiállítását *Mattis Teutsch János*, a fiatal brassói művész. Érdekes művész, aki még keresi útját, de a maga módján, nagy határozottsággal és következetességgel. Kiállítása annál fogva is tanulságos, mert a művész új törekvéseit régibb eredményeinek állapotában mutatja meg. Egy sorozatnyi festményen tájmotívumokat rögzített meg *Mattis Teutsch*, vonalban, színben úgyszólván a pusztai jelzésig egyszerűsített formájuakat. Ezekből a műveiből vonta el legújabb képeit. Rajtok már az elindító motívumra, a tájra és részeire, hegyekre, fákra, vízre alig ismerünk rá. Minden, ami még „természet” volt régebbi munkáin, absztrakcióvá lett a legújabbakon. Vonalban a síkdíszítő ornamentum felé közelednek, szerkezetileg mentől jobban összezárkózni igyekeznek. Minthogy az ilyenféle törekvésnek a pusztai vonal kezeesebb eszköze, grafikai lapjain (linóleum-metszetein) *Mattis Teutsch* mintha jobban meg tudná közelíteni célját. Míg régebbi munkái, tájszerű kompozíciói, finom vonalritmusokkal és gyöngéden összehangolt színeikkel bizonyára a tágabb körű közönséget is érdekelni fogják, a művész legújabb törekvései aligha számíthatnak kellő méltánylásra. Eredményei ahhoz még nem is elég kialakultak. Bizalommal nézünk azonban jövője elé, mint ahogy őszinte rokonérzéssel kísérjük jelenében, amely kemény és egyelőre még háládatlan küzdelem.

Vele együtt mutatja be három szobrát *Gergely Sándor*. A „Ma” idei csoportos kiállításán találkoztunk nevével először. Azóta készült márvány-torzója, amely lényegesen megmódosítja azt a képet, mely a fiatal művészről bennünk alakult. Ebben a méretre is tekintélyes munkájában az anyagnak parancsoló ereje szemmel láthatóan megkötötte a művész fantáziáját és mértéktartásra, alkalmazkodásra kényszerítette. Reá is fejlődés vár, reméljük, olyan fejlődés, amely szobrászi képességeit teljes értékűvé érleli majd.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1918. nov. 24. – 15.*)

A Ma kiállítása. A *Ma* új kiállítása alkalmas téma volna hosszú disputákra a piktúra igazi céljairól, mert *Mattis Teutsch János*, akinek nagyobb kollekciója szerepel, e célok és szándékok dolgában valóban nem konvencionális nyomokon jár. Számára a festés nem ábrázoló művészet, hanem a természettől absztrakt szín- és vonalritmusokban megkísérlett érzéskivetítése a festőnek. Ez az elméleti probléma a külső megjelenésében erősen színes és dekoratív hatású vásznakot ad, amelyek nagyon távol állnak ugyan a mai publikum megszokott néző vágjától, de a festőnek erős szín- és ritmusértésről tesznek bizonyágot az avatatlan számára is. *Mattis Teutsch* következetesen halad azon a nyomon, amelyen tavalyi kiállításán elindult – egyre elvontabb lesz, s míg tavalyi kompozíciói mögött még mindig a természet egy meglátott, bár szeszélyesen kezelt részlete volt, most már jóformán teljes anyagtalanság felé tart. Eredményei nem véglegesek, legjobbak a linóleum-metszetei, valami olyan inkább, mint egy jó alap, melyen most kell elindulni, míg elérkezik oda, ahol a dekoratív hatás nem lesz olyan hangos és szándékoltnak látszó. Mindenesetre azonban *Mattis Teutsch Jánossal* és törekvéseivel komolyan számolni kell, mert talantomos ember. Mellette *Gergely Sándor* állít ki három szobrot. Az egyik kis gipszmunka, jó mozgásstúdium, egy nagyobb márvány pedig becsületes tudással szólaltatja meg az anyagot.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ, 1918. nov. 24. – 12.*)

Mattis Teutsch János. A *Ma* Mattis Teutsch János festőművész munkáiból gyűjteményes kiállítást rendezett. Mattis Teutsch újabb munkáival egyre tisztultabb célokat követ és a naturális formákat ma már kifejezési eszközökként is ritkábban használja. Kompozíciói mégis elevenek, erőteljesek, szerkezetük egységes és öntudatosan átgondolt. *Gergely* Sándor három szobrot állított ki. Márvány-tanulmányával a kőfaragás erőstehetségű hivatott művészének bizonyul.

(*A Nap*, 1918. nov. 26. – 6.)

A MA kiállítása. Vasárnap délelőtt nyílt meg a *MA* folyóirat V. kiállítása, melyen *Mattis Teutsch* János festőművész kollekciója és *Gergely* Sándor szobrai kerültek bemutatásra. A megnyitón Nagy Árpád kultuszminisztériumi tanácsoson és Petrovics Eleken, a Szépművészeti Múzeum igazgatóján kívül előkelő művészi és művásárló közönség volt jelen. A kiállítás a látogató közönség részére a *MA* helyiségeiben (IV. Váci utca 11/b. félelelet) naponként 1-6-ig van nyitva.

(*Az Újság*, 1918. nov. 26. – 10.)

A KÉVE KIÁLLÍTÁSÁN

A Kéve katalógusán egy mezitelen férfiú duzzadó izmokkal gyűjti kévébe a búzát; nagyon szép, de azért ismerjük el, hogy ilyen élesztő-hiányos, nadrág-rekviráló és nyakig-hólé novemberben elég áldozat a művészetért, ha az ember bezarándokol a Nemzeti Szalon kackiás házába „*az egyesület XI-ik és Bokros Birman Dezső Kéve-tag gyűjteményes kiállítása*” miatt. Az áldozatból ugyan visszatérít valamit a Bokros Birman Dezső vagy száz rajza, a pár bronz meg gipsz aktja és torzója. The rest is silence, mondja Hamlet, az ismert képkritikus, ezt mondja körülbelül jelen sorok írója is, hozzátéve becsületesen, hogy a kiállított csipke és batiszt dolgokról nem nyilatkozik. Mert azokhoz még annyit sem ért, mint képekhez és szobrokhoz, amiben – utóvégre – csak a magyar képkritikusok nagy többségéhez idomul.

Bokros Birman Dezső szobrászművész az ügyvezetőség indiszkréciója szerint 29 éves, iskoláit Budapesten végezte, 1913-ban „Párizsba megy, hogy művészi énjének képzését tovább folytassa”, hát persze, mi másért megy Párizsba egy komoly művész? „A háború – olvassuk tovább – lehetetlenné teszi, hogy a maga elé tűzött feladatokat megoldja. Mint sok más művésztársa, ő is keserves helyzetbe kerül. Csak a legnagyobb energia kifejtésével tud a sivár hadiélet fojtogató atmoszférájából kimenekülni.” (mi ez, mi ez? Szimulancia? Gratulálunk.) „E menekülésben a mindent kiegyensúlyozó művészi munka jelenti számára a megváltást. Plasztikai nagy részben ennek az önmagával és a viszonyokkal folytatott nagy küzdelmek szülöttei, a magányosság gyermekei, kik fanyar mosollyal mutatják lelkük mélyét és új arcát a szépnek.” És így tovább, olyan rémesen, olyan kétségbeejtő laposan és fölőlesgesen, mint a katalógus bevezetések kilencven százaléka. Miért ragaszkodnak ehhez olyan makacsul ezek a derék katalógusok?

Nem tudom. Bokros Birman Dezső például nem érdemli meg, hogy ilyen csúnyákat „bevezessenek” róla.

Ő maga például egészen röviden és okosan csak annyit mond, hogy az ő céljai, törekvései plasztikai munkáin definitíve megtalálhatók, elméletekkel nem labdázik, munkái magukon viselik a természethez való közelség konkrétumait. Ez már igen, ez már okos és praktikus, mert így a képkritikus kikeveredik a zavarából és „puskázhat” a bevezetésből. Most már aztán elég az iróniából: a Bokros Birman Dezső szobraival és rajzaival egészen bensőséges, komoly félórát töltöttem, mert olyan művészt ismertem meg a grafikáján és plasztikáján át, aki belemélyed, a maga összes képességeivel és törekvéseivel a művészet áhítatos és titokzatos csöndjébe lát, tanul és dolgozik, s akármilyen eredményekre jut, valami föltétlenül művészi van – nem henye, nem blöffölő értelemben – minden papírján és minden plasztikáján. Ha muszáj hasonlaltat és nevekkel élni: az izom-problémái, a tömbjei és síkjai, s az adamí őszintesége miatt azt mondanók, hogy michelangelói és szomorudezsői hangulatok közt hintázik az ember, s mindent össze-

foglalva: okvetlen a művészi élmény centrális világa felé jár, valóban függetlenül elméletektől és ezzel természetesen időktől, divatoktól. Az a fajtájú művész, akinél érzi az ember a goethei mondást: „Die Kunst ist stets beim Ziel”, a lényeg művészete nem barátja az „evolúciós” elméleteknek, amelyek a fölületen járnak, s divatszempontok inkább, mintsem művésziiek.

The rest is silence – mert bizony a jó *Haranghy* Jenő próbál valami történelmi boszorkány-idézést, de nincs benne elég kísértetiesség [...]

(l. i.) [Lendvai István]

(*Figaró, 1918. nov. 27. – 25.*)

Új festőiskola. *Berény* Róbert, a markáns tehetségű fiatal festőművész néhány hét előtt festőiskolát nyitott műtermében, Városmajor utca 36. szám alatt. A műterem előtt nagy kert van, ahol a plein air festésben is gyakorolhatják magukat a növendékek. Érdeklődni lehet telefonon: 32-66.

(*Pesti Napló, 1918. nov. 29. – 9.*)

Ferentzy Márta. Özvegy kóródi és tusnádi Kóródy Elemérné szül. Ferentzy Márta festőművésznő egy héttel ezelőtt hirtelen elhalt és hűségeen ápolt és szeretett férjét követve, f. hó 23-án Ungváron elhunyt. Mint a hitvesi hűség és önfeláldozó szeretet mintaképét veszi körül az el nem múlt emlékezet. Az elhunytban Ferentzy Béla máramaroszigeti határrendőrségi főtanácsos leányát gyászolja. Temetése Ungváron volt az egész város mély részvétele mellett s a Kálvárián lévő sírkertben férje mellett helyezték örök nyugalomra.

(*Máramarosi Független Újság, 1918. nov. 30. – 3.*)

Krónika. [...] Az Ernst múzeum öt fiatal művész munkáiból rendezett szezonzáró kiállítást, amely május 15-én nyílt meg. A résztvevők: Czencz János, Jobbágyi Gaiger Miklós, Orbán Dezső, Gy. Sándor József, Szász Vilmos. [...] Orbán Dezsőt hét-nyolc évvel ezelőtt a piktúra egészen más tájkán láthattuk, mint ahol most halad előre. Komponált, tér- és formaproblémák foglalkoztatták, s mint az egykor oly heves vitákat keltett „Nyolcok” nevű festőcsoport tagjai közül mások is, törekvését Cézanne irányába kapcsolta be. Ennek a képszerűsítő hajlandóságának, spekulációnak ma semmi nyoma. Már a múlt esztendőben a Könyves Kálmán szalonjában bemutatott képei is rávilágítottak arra a változásra, amellyel Orbán Dezső a naturalizmus felé közeledett, s hová mostani munkáiban teljesen elérkezett. [...] A „Ma” irodalmi és művészeti folyóirat szeptember 15-én nyitotta meg demonstratív kiállítását, már nem a Visegrádi utca 15. sz. alatti helyiségben, hanem a mondain-jellegű Váci út 9. számú bérházának félemeletén. A kiállítás, amelyen festményekkel és szobrokkal tizenhármán vettek részt, azt kétségtelen sikerrel demonstrálta, hogy oly tehetséges, mint Kmetty János, Nemes Lampérth József, Uitz Béla, a legkomolyabb figyelmet érdemlik, Gulácsy Lajossal egyetemben, aki csak legújabbban kanyarodott a „Ma” táborához. A véleményszabadság alapján a kiállított művek meglehetősen részéről joggal mondhatta valaki, hogy azok nagyon is kiagyalt ész-akarnokságok, nem valami sokat jelentő esztétikai elméletek levezetései. De egészben véve, azért a kiállítás oly emberek társaságát hozta az érdeklődők elé, akik, amit csinálnak, azt hittel csinálják, törhetlenek egy új művészet akarásában, amelynek ha az elmélete ma inkább ködös, mint tiszta és megfogható: makacs szembehelyezkedés a naturalista és impresszionista festészettel. Sőt azt lehetne mondani, hogy mindennel, ami a látásból indul ki s a természettel viszonyt tart. Hogy ez az álláspont meddig tartható s vele hová lehet jutni: erről lehet vitatkozni, az azonban bizonyos, hogy maga ez a negatio is termékenyítő, mihelyt olyanok részéről hangzik, akikben a hivatottság szikrája rejtőzik. A kiállítás egy új szobrásznévvel ismertetett meg, Gergely Sándorral, akit érdemes megjegyezni. Az említettekén kívül a kiállításon a következők vettek részt: Bohacsek Ede, Bortnyik Sándor, Diener-Dénes Rezső, Mattis Teutsch János, Pátzay Pál, Ruttkay György, Schadl

János, Spangher Ferenc. [...] Az Ernst-Múzeumban Ferenczy Károly, valamint Ferenczy Béni, Valér és Noémi műveiből rendezett kiállítás október 6-án nyílt meg. Az elhalt mester hagyatéka gazdag és tanulságos volt, a modern magyar festés e különálló alakjának művészetét visszatükörzte szinte egész fejlődésmentében. Bár a súlyos, határjelző oeuvre-ök természetesen hiányoztak, annál több tanulmány, vázlat világított be Ferenczy műhelyébe, kezdve az első nagybányai évektől, természeti jelenségeket a maga érzése szerint szintetikus egységekben visszatükröző stílusán át utolsó, silhouette-szépségeket kereső s komponáló törekvéseig, amely az akt világa, néhány tónusra leegyszerűsített színharmóniák közé helyezve. E folyóirat lapjain sokszor, minden adandó alkalommal volt szó Ferenczy művészetéről, s így e kiállítás kapcsán elég, ha annak lejegyzésére szorítkozunk, amit a hagyatékkal szemben mindenki érezhetett: minél jobban távolodik az az időpont, amely Ferenczy élete folyásának végét jelenti, annál magasabbra tornyosul az a tiszta és termékenyítő légkör, amely az ő művészetének légköre, annál plasztikusabban rajzolódik a magyar művészi fejlődés horizontjára, hogy Ferenczy oly valaki volt, akin át a magyarság kulturereje a népek művészetének versenyében egyenest reprezentálódik. A kiállításon a Ferenczy-testvérek oly művekkel vettek részt, amelyek méltók az apai névhez. Valér tájképekkel és kompozíciós rézkarcokkal, Béni egy kisebb szobor-kollekcióval s Noémi gobelinekkel, amelyek iparművészetünknek különleges értékei. [...] Kádár Béla a „Müterem” helyiségeiben mutatkozott be, majdnem másfélszáz munkával, kiállítása október 19-én nyílt meg. Kádár Béla az utóbbi évek alatt művészetében nemcsak változott, hanem jelentősen fejlődött. Utoljára az Ernst-múzeum egy termében történt bemutatkozása már jelezte azt az újabb célt, amely felé Kádár a naturalizmus ösvényéről elkanyarodott. A „Müterem” helyiségeiben kiállított kollekciójával már teljesebb eredményeket hozott a közönség elé, szélesebben és alaposabban ismertette meg új irányú oeuvre-jét. Kádár Béla ma stilizáló festő. Képei élénk színharmóniákkal hatnak, komponál, főleg a csoportok mozgásproblémái érdeklik. Festészetének pregnánsan dekoratív íze van, bizonyos barokk tradíciók lelnek benne életre, de távol minden iskolai merevségtől, egészen a művész egyéni felfogása, modern érzése szerint alakulva. [...] A „Ma” folyóirat kiállítási helyiségeiben december 1-én nyílt meg Mattis Teutsch János műveinek kiállítása. Meglehetősen rövid idő alatt Mattis Teutschnek ez a második szereplése, akire a „Ma”, úgy látszik, erősen súlyt helyez, mint az általa propagált festészeti irány exponált emberére. Mattis Teutschnek már a múltkori kiállításán is az volt a törekvése, hogy képeiből kiküszöböljön mindent, ami a legtávolabbi módon kapcsolatot tartson a természettel. Ma ehhez a célhoz kétségkívül sokkal közelebb van, s ha ez magában véve érték, akkor Mattis Teutsch elmondhatja, hogy a kitűzött cél számára már nem megoldatlan probléma. Hívei azt hozzák fel képei mellett, hogy ezek a képek az érzés regiszterén játszanak, lélekállapotokat fejeznek ki. Nem szólva arról, hogy akár a barbizoni mesterektől kezdve, minden valamire való művész többé-kevésbé hivatkozhatott hasonló lírikus elemet hangsúlyozó álláspontra: ez mindazonáltal lehetséges. Kérdés csak az, hogy a nézőben a Mattis képein megjelenő színek, sávok és vonalak, amelyek egészen az elvont képzelet ábrái, megütik-e ugyanazt az érzéshűrt, elérik-e azt, hogy a festő intencióit megértessék, s többek-e annál, ami az ornament, – jóllehet éppen ez az, ami ellen Mattis Teutsch harcossan magyarázó tiltakoznak. A kiállításon szobrok is voltak, Gergely Sándor három műve. Gergely komoly tehetség, szobrai erősen zárt egységek, forma-szerkesztő és komponáló képessége figyelemreméltó. [...] Az Ernst-Múzeumban december 8-án nyílt meg Fényes Adolf gyűjteményes kiállítása. Hat éve annak, hogy ugyanezen a helyen utoljára találkoztunk Fényes Adolf műveivel, – érthető tehát, hogy új megjelenését különleges várakozással és örömmel fogadta a kritika és közönség. Vajon mit produkált Fényes a közben elmúlt komor és megpróbáltatásokkal teljes évek alatt visszavonulva művész-magányába? Ezek az évek eltakarták alakját, a háborús tárlatok résztvevői közt sehol sem volt fellelhető. Most a kiállítás lenyűgöző erejű kollekcióval demonstrálta, hogy ez az elzárkózás új termés csíráit szöktette sudárba. Nem azt folytatta ugyanúgy, amit tegnap abban hagyott, nem annak a csendélet- és interieurfestésnek eredményeit ismételte kényelmesen, amit éppen a háború alatt, az ily irányban nagyon is élnék kereslet folytán könnyű lett volna a legcsengőbb aranypénzre váltani. Fényes az igazi művész magába nézésével problémák felé fordult, műhelyében új nehézségek és új izgalmak tüzen acélozta erejét. Az eredmény: meglepő változás, képeinek úgy stílusát, mint érzésvilágát, pszichikai jellemét tekintve. Kompozíciós törvényszerűségek, a képnek sokszor síkfelületszerű felfogása,

dekoratív színeegyszerűsítések, a lokáltónus döntő és hangsúlyozott szerepe: hol van mindez a háború előtti években festett interieuróktól, a napos szolnoki utcáktól s még inkább a „Szegény ember” ciklustól? A néző elé oly művész állt, akinek mintha nem volna semmi köze tegnapjához. Persze, csak a látszat szól így, mert valójában ez a művészet azoknak az utaknak összege, amelyeket Fényes, a festő megtett. Míg azonban a stílusra nézve ezt az organikus összefüggést ki lehetne mutatni, Fényes Adolf művészetének egy másik változása annál nehezebben megközelíthető. Fényes Adolfból ugyanis, aki a természet szigorú analitikusának indult, romantikus látomások festője lett. Képein hősi legendák kelnek életre, bibliai hangulatok. Aki azt mondja, hogy ez a világháborúnak, az emberiség példátlan tragikumának hatása, amely éppen Fényest, a valóság művészt, szükségyszerűen terelte el a riasztó realitásoktól: valószínűen közel jár a jelenség magyarázatához. De azért a fordulat, amely a pozitívista Fényes Adolfban ennyire szárnyat adott a színes és álmodó képzeteknek: mégis váratlan, sőt egyenest rejtelmes és talányszerű, mint a lélek minden teremtő pillanata, [...]

A „Ma” posthumus kiállítást rendezett Galimberti Sándor és G. Dénes Valéria műveiből, amely december 20-án nyílt meg. A tragikus végű Galimberti, akinek felesége halála revolvért adott kezébe, nálunk pionírja volt annak az iránynak, amely Cezanne végső eredményeiből kiindulva, Picasso nyomán a kubizmushoz jutott el. A hagyaték jellemzően illusztrálta fejlődésmentének egy darabját, kezdve a „rálátásos” képektől a tárgyak anyagszerűségét, három síkban való kiterjedését, a szemléletnek szóló optikai látszatot kiküszöbölő kubista kísérletekig, közben oly kompozíciókon pihenne meg, amelyek a szimbolizálásnak újfajta nemét adják, eszközeikben impresszionista kifejezésen alapulnak, de szerkezetük merő geometriai önkényesség, a dolgoknak egy időben több ponton és több irányban történő jelenlétét akarja egy képsíkra komprimálni. G. Dénes Valéria fejlődésében idáig nyomon követte férjét, képeit azonban feminin lényének bélyege teszi egyénivé.

(Művészet, 1918. téli szám [nov.], XVII. évf. 54–80.)

HOLLÓSY SIMON

Nem annyira műveivel, mint inkább személyes ösztönzése és tanítványai révén rendkívüli hatással volt a magyar képzés sorsára Hollósy Simon, akit a halál 1918. május 8-án ragadott el tőlünk. Művei, amelyeket a nyolcvanas években kezdett kiállítani Budapesten, még pedig nagy ritkán, az akkor uralkodó felfogással – ha tárgyuktól eltekintünk – alig álltak kapcsolatban: iga-ri értéküket tehát nem is becsülték annyira, mint például manapság. Hozzá kell vennünk, hogy intenzívebb festő-munkássága idején nem Budapesten, hanem Münchenben élt s hogy képeinek egy része messzi külföldre vándorolt a műkereskedők révén, anélkül, hogy kiállította volna. A nagy közönség alig ösmerte Hollósy nevét egészen a millenniumig, amikor hirtelen sűrűn emlegetté lett, de nem alkotásai révén, hanem annak a mozgalomnak kapcsán, amely csakhamar a nagybányai művésztelep megalapítására és szervezésére vezetett. Ekkor heves nézeteltérések osztották két pártra a művészet iránt érdeklődőket, aminek erős visszhangja támadt a sajtóban s Hollósy sűrűn emlegették, nem annyira, mint festőt, hanem mint egy modern művészeti mozgalomnak irányítóját, fejét. Valóban, a nyolcvanas évek végén s a kilencvenesek elején élénken jelentkező magyar naturalista s a belőle kifejlődött impresszionista művészet a legbensőbbben összefügg Hollósy ihlesztő egyéniségével: ő és barátainak szűkebb köre tudta azt közönségünkkel elfogadtatni, tudott neki hitelt szerezni s tudta a fiatalsággal megértetni. Kivált a művész ifjúság ama részével, amely közvetlenül nála, az ő iskolájában keresett okulást, Münchenben s 1896-tól fogva telenkint Münchenben, nyarankint Nagybányán. Ez a pedagógiai munkássága, bármily sajátos formák közt folyt is, semmi máshoz nem hasonlítható nagy befolyással volt az ifjabb nemzedékre, s ha e közvetlen hatás később csökkent is, amidőn ti. Nagybányát elhagyta: maradandó nyomokat hagyott képzésünknek ama fontos korszakában, amelyben az meglepő módon újjászületett.

Ekkora hatásának titka művészi érzéssel telített egyéniségében, lelkeségében, sugalló erejű hitében, szenvedélyes művészet-fanatizmusában rejlett. Ment volt a formalizmusnak még

árnyékától is, mindentől, ami a művészetben eltanulható rendszert jelent, recipéktől s a jó szürke középszerhez vezető módszeres útmutatásoktól. Sőt semmit sem gyűlött, semmit sem szidalmazott és üldözött oly elszántan s hevesen, mint éppen a művészetre való oktatásnak e módját. Ezért kelt ki gyűlölettel az átlagos akadémia-típus ellen s ama szellem ellen, amely a formai ügyeskedést, a lecke hű betanulását följé helyezte a vérbeli művészi törekvéseknek. Valóban, az ő iskolájában nem tanulhatták meg azt, hogy hogyan kell képet festeni, hanem inkább megtanulták megérezni azt, hogy mi is a művészet. Innen van az, hogy tanítványai és barátai köréből a legkülönfélébb művészeti irányok képviselői kerültek ki, akik, ha valóban kiváló tehetségűek voltak, csakhamar megtalálhatták a maguk útját. Csodálatosan szuggesztív módon korrigált s ritka erővel tudta a fiatalságban életre kelteni azt a tudatot, hogy a művész életének tartalma valóban a művészet, ő ezt egyszerűen becsületességnek nevezte, olyasmí, ami éppen nem oly gyakori, mint ahogy sokan hiszik.

Mint ember típusa volt a nemes értelemben vett bohémnek: a formákra mit sem adott, a külsőséges ceremóniákat gyűlölte, hangulata s pillanatnyi kedve elé nem szabott korlátot, diákosan könnyűvérű, anyagi érdekek iránt alig fogékony, szenvedélyes, jószívű, rajongó, elmésen fordulatos beszédű ember volt. Amellett szíve fanatikusán csüngött mindenre, ami magyar. A zenét is éppen a magyar nótákon át tudta s szerette élvezni, maga is mesterin hegedűt, cselőzött. Tagbaszakadt, hatalmas termetű férfiú volt, szénfekete hajjal s szemmel, kissé örményes arcvonásokkal; életének legkiadósabb szakában sok rossz napot látott, de így is mindig kész volt megosztani garasát a hozzávetődött még szegényebb művésztársal vagy tanítvánnyal, akik közül sokakat egészen a maga pénzén tartott el, ha esetleg emiatt mindenét zálogházba is kellett adnia. Kerülte a mondáin társaságot, annak külsőségeitől őszintén undorodott, szabad idejét a müncheni kávé vagy sörházak egyikében töltötte, ahol mindig a művészek, írók nagy serege csoportosult köréje s ahol aztán vége-hossza nem volt a lázas vitáknak, a legbehatóbb megbeszéléseknek, amelyeknél kevésbé az objektív érvelés volt a döntő, mint inkább a meggyőződés heve, a színes hasonlatok, meglepő analógiák, a finom árnyalás, a rapszodikus ötlet. E konvíviumok igen sokszor eltartottak hajnalig s épp e lelkes vitakozások borsasava hatott oly termékenyítőn vele egýivású vagy nála fiatalabb társaira. Még azok is, akik vele ellentétbe helyezkedtek, nem vagy csak nehezen tudták őt nélkülözni, fel-felkeresték újra a Café Lohengrint, a s r skertek valamelyikét, hogy az izgalmas, sz vet megragadó, mindig érdekes, szenvedélytől átfűtött beszélgetések légkörében fel juljanak.

Hatásának első korszakában ez az együttélés természetes és nagyon közvetlen volt. Hisz alig választotta el számba vehető k rk l nbs g a tanítványokat mesterüktől. Az évek folyamán természetesen nőttön-nőtt a különbség s vele tompult ez a közvetlenség is. Mindazonáltal sohasem szűnt meg személyes varázsával hatni, nemcsak magyar tanítványaira, hanem már elejétől fogva magához tudott vonzani egész sereg – azóta részben híressé is vált – külföldi festőt, akik ott-hagyva a müncheni akadémiát, Hollósy iskolájába szegődtek. Volt köztük német, angol, francia, görög, orosz, lengyel, spanyol, még indiai is. Midőn vel k évenként megismételte a nagybányai nyaralást: egyben megismertette vel k művészetünk jelességeit, a magyar tájat és a magyar embert is.

E kettő: a magyar táj és a magyar ember volt képeinek tárgya. Tájképet már inkább munkálkodásának második felében festett, életképek. fej-st di mok kerültek ki ecsetje alól fiatalabb éveiben. Oly sokesztendei müncheni tartózkodás alatt nem hogy eltompult volna, hanem még inkább nőtt a fajszertete. Még otthonról jól ismerte népünket s a gyermek- és ifjúkori emlékek mintha az évek folyamán, az idegen világban egyre világosabb, biztosabb kont urokat  l ttek volna. A korcsma, a parasztleány, parasztleány az ő képein is nagy szerephez jutott, ez a tárgy különben akkor, a népszínmű és Blaháné virágkorában Budapesten is divatos volt, de egészen más okokból s egészen más képeknek adott létet. Míg Budapesten inkább az etnográfiai és adomás elem uralkodott a nép-genren, Hollósynál elsősorban a jellemzés, igazság, festői élmény. Hajszálfinomán cizellálta ki e képeinek tónus-változásait s ha ebben talán okult is mestereinek, Gablnak útmutatásain, hamar levetette ennek általánosított, barna, közömbös tónusát, sz nt tevén helyébe, viruló, sz zien finom színek gazdag futamait. Képei így egyszeriben élénk besz d ekké lettek a bagyadt müncheni átlagos képek mellett. Már egyik korai m v n, a Ten-girihántáson, egy a maga nemében klasszikus munkán, megmutatta, hogy rendületlen, becs -

letes piktor-komolyság ezen az úton mily nagyszabású alakításokhoz képes eljutni. Már ez is jellemzően csupa mély líra s e líraiság az, ami élete magyarországi korszakában a „Rákóczi-induló”-ban kereste tömör kifejeződését. Ez igen sokat foglalkoztatta: ismételten átkomponálta, újra s újra megfestette, de egyik meg oldása sem elégitette ki teljesen. A Rákóczi-induló minden viharát, a néplelekből feltörő misztikus erő véaszt jöslő zengését s a saját belsöjének lángolását akarta a színek nyelvére bízni épp oly intenzív erővel, mint tudta zongoráján vagy hegedüjén. Holtáig izgatta ez a gondolat, e magyar mágnés vonzóerejének évtizedeken át rabja volt s hitte, hogy ha jól megy, sikerül ebbe a képbe beletömöríteni ezer év keservét és vigadását. Egyik-másik kiadásában hatalmasan felvillantak Hollósy festői erényei: az egésznek a maga eredeti akarata szerint való megalakítására már nem engedett neki időt a halál.

Műveinek egy része Neustadt müncheni műkereskedő révén Amerikába került, a többi széjelment a szélrózsa minden irányába. Legújabban Petrovics dr. gyűjtött össze belölük egy szép és jellemzetes sort a Szépművészeti Múzeumban, ahol addig bizony alig volt képviselve éppen az a művész, akinek mai művészetünk oly sokat köszön.

E folyóirat megcsappant terjedelme nem engedi meg, hogy e szűkre fogott vázlat helyett tanulmányt írjunk művészetünk e nagy halottjáról. Amire nekünk nincs módunk, elvégzi más, avatott toll s tudomásunk szerint már készül is egy, e mester művészetéhez s nagy hatásához méltó monográfia.

Még csak rövidre fogott életrajzi adatait jegyezzük ide.

Hollósy Simon Máramaroszigeten született, 1857. február 2-án. Művészeti tanulmányait Budapesten, Székely Bertalannál kezdte, a müncheni akadémián végezte, ahol úgy ő, mint öcsöce József, korán feltűnt a tehetségével. 1879. díjat is nyert ott. Első Budapesten kiállított képe egy tanulmányfej volt (1883), melyet egy évvel utóbb a „Juliska levele” követett. 1885. az országos kiállításon nagy érmet kapott „Tengerihántás” c. festményére, amely most a Szépművészeti Múzeum tulajdona. 1886. müncheni fiatal magyar festők ösztönzésére Münchenben magán-festőiskolát nyitott, amely csakhamar nagyhírűvé lett s amely egész sor kitűnő művészt nevelt. Még ebben az évben kiállította Budapesten „Merengő” c. képét, 1887. a „Jó bor” címűt, 1893. „Az ország bajai”-t. 1896. Réti István és Thorma János barátaival elhatározta, hogy iskolájával ezentúl a nyarat Nagybányán fogja tölteni. Hozzájuk sok más magyar és külföldi művész is csatlakozott s ezzel meg volt vetve a nagybányai művésztelep alapja. Itt működött 1901-ig. Többféle, ínyére nem való körülmény következtében akkor elhagyta Nagybányát s nyarankint Fonyódon, Vajdahunyadon, Gyalun, Máramaroszigeten, végre Técsön. töltötte el az év sebb hónapjait iskolástól. Még nagybányai időzése alkalmával néhány illusztrációt készített Kiss József költeményeinek albumszerű kiadásához, amelynek többi képei Rétitől, Thormától, Ferenczytól, Iványi Grünwald Bélától stb. valók. Magyarországon kapott kedvet a tájfestéshez is, ily képei láthatók voltak 1899. a Nemzeti Szalonban rendezett gyűjteményes kiállításán, s 1909. a Könyves Kálmán szalonjának őszi kiállításán. A párizsi 1900-as viláskiállításán második érmet kapott.

Lyka Károly

(*Művészet*, 1918. téli szám [nov.] XVII. évf. 89–93.)

Mattis Teutsch János és Gergely Sándor. A „Ma” új kiállításán bemutatott gyűjtemény *Mattis Teutsch* Jánost következetes és határozott művészként mutatja be újra annak a közönségnek és annak a megértőnek, aki már első gyűjteményét is, minden naiv rábámulás helyett rokonérzéssel és szeretettel értékelte. Tájmotívumokat közvetlen expresszióval adott festményein sohasem a megszokásnak vagy a tömegnek élvezhető és értékelhető eredményeket erőszakkal szuggesztív erejű, akaratos stílussá, hanem méreteiben, problémáiban, az új ember idegkonstrukciójával, adott technikai erejében a természet legigézetesebb és a témák több dimenziójú előrefeszítéseiben a *természet* adta formákat olyan absztrakt művészi formákban oldja meg, hogy a formák a színek végletes felfokozásában és egymást aláhúzó kontrasztjában teljesen elszakad a természetlátásos művészet gyökerétől. Ez az elszakadás a leegyszerűsített, a csak alapmotívumokra utaló formákban olyan akaratos és meggyőző művészi hitté válik, hogy *Mattis Teutsch* János művészi egyéniségét karakteresen adja. Korlátok közé nem szorított

kereső útnak eredményeit adják a képek és grafikai lapjai, linóleummetszetei a valódi hivatás részletekre szaggatott értékeivel gyarapítják ezeket az eredményeket, amelyek a művész minden idegszálának és véres munkájának egységes, szabad és akaratosan egyedülálló dokumentuma. A mintegy hatvan olajfestményt, akvarellt és linóleummetszetet *Gergely Sándor* szobrai egészítik ki gazdag és változatos anyagú kiállításá. A „Ma” demonstratív kiállításán bemutatott komoly problémájú művészetét újabb három szoborral fejleszti és teszi értékeesebbé, s ezek közül a nagyméretű márványtorzó, a nekilendült formai fantázia mindent átfogó, merészen elgondolt és új szobrászi feladatok felé fordult problémáival az utóbbi kiállítások legszebb szobrai közé tartozik. Aláhúzottan mondjuk azt, hogy a legszebb, de ez nem feltétlenül dicséret, inkább útmutató, figyelmeztető: ilyen fejlődés után csak nagyon felkészülten lehet előrehaladni, hogy új értékeket érlelhessen. – Ezúttal még a „Ma” kiállításainak plakátjairól is meg akarunk emlékezni, de főként s elsősorban a demonstrációs és a mostani kiállítás plakátjairól, amelyek úgy formában, mint felfogásban a magyar plakátművészetnek oly új útjait és törekvéseit kiáltják felénk a tarka hirdetőoszlopokról, hogy lehetetlen mellettük dicsérő szó nélkül elhaladni. A plakátokat *Szirmai Ili* rajzolta, éppen olyan formával és kifejezési eszközeinek olyan őszinteségével, mint az a „Ma” néhány művésztét is jellemzi. Grafikus erejének lényege a primitívség, de ez olyan primitívség, amely harcoss, demonstrációs törekvések jegyében fogant, hogy legyűrje a pesti utca dohos, elviselhetetlenül tarka reklámos álművészetét.

(K. E.) [Kázmér Ernő]

(*A Hét*, 1918. dec. 1. XXIX. évf. 48. sz. 750–751.)

A Kéve XI. kiállítása. Ezerkilencszáztizennyolc november 16. Az utcákon mérhetetlen sokaság. Már foszladozik a Duna mellett összeverődött irtatlan emberszőnyeg, lelkendező, kipirult arcú emberek nyomulnak vissza a városba, zászlók lengenek, a falakon rikoltó plakátok: megszületett a magyar népköztársaság.

Odabenn, a Nemzeti Szalon falai között fázós borzongás. Még visszacsendülnek a sorsdöntő igék, vissza-visszatér egy-egy felejthetetlen jelent káprázata, de a képek között már nyújtja csápjait a zord felismerés. A művészek pénzes esztendeit követő reménytelenség keserű ize terjeng szanaszéjjel, csüggedten verdes a számító bizakodás perzselt szárnya. Pedig ezek a művészek nem szolgálta rá arra, hogy végigkoplalják szerencésebb társaik rövid farsangjának bőjtjét. Ha nem is voltak magvetők, nem kiállottak a világba új igéket, új igazságokat, becsületesek voltak, hittek abban, amit csináltak, és önnönmaguk erejére támaszkodva végezték munkájukat.

Ezúttal egy új ember számára adta meg e művésztársaság a megnyilatkozásnak szinte korlátlan lehetőségét. A kiállított anyagnak mintegy fele új ember, név szerint Bokros Dezső szobrászművész plasztikai munkáiból és rajzaiból, vázlataiból tevődik össze.

Bokros Dezső a Munkácsy-szobor egyik pályázatán tűnt fel néhány évvel ezelőtt. Azóta nem szerepelt és így a mostani kiállítása bemutatkozás számba vehet. Bokros Dezső hangsúlyozottan demonstrálja a barokk mesterekből való kiindulást, művészetét a barokk szobrászat tanulságaiból fejlesztette ki. De nem véti el a stabilitás törvényeit és nem bontja meg piktori elemekkel szobrainak plasztikai egységét. A barokk eredet rajzaiban még nyilvánvalóbb, mint szobraiban. Öntudatlanul, kerülő utakon keresztezi a francia barokk művészet egyik-másik grafikusának (néhol Callot-nak) útját, a duzzadó formák kifejlesztésében, a röppenő mozgás, nyugtalan elhelyezkedés megrögzítésében, a sokféle próbálkozásban, váratlan eredményekre bukkan, amelyek talán programjába bele sem illeszthetők. Bokros Dezső dűsan termő bővérű talentum, fantáziája gazdag, iskolázottsága és kultúrája magas fokon áll.

A társaság másik szobrásztagjának Kövesházi Kalmár Elzának klasszikusan egyszerű, nyugalmas, szinte merev szobrai az ellenkező pólust reprezentálják. Formái összevontak, tömegei zártak. Archaikus monumentalitás ömlik el nagy portré-szobrán.

A festők egytől-egyig a Kéve kipróbált, ismert régi emberei.

Remsey Jenőről ma is bajos mást megállapítani, mint amit esztendőről-esztendőre, kiállításról-kiállításra róla megállapítottunk. Művészetében ezúttal is spekulatív elemek uralkodnak. Fagyos merevsége még mindig nem oldódott fel. Külön utakon járó izolált művész, elkülönültségét

talán egykor igazolni fogja olyan munkákkal, amelyek a mostani termésének gyökeréig nyúlnak vissza, de azok a munkák bizonyára másmilyenek lesznek.

Remsey Zoltán túlságosan fivére hatása alatt áll.

Tichy Gyulát János próféta jelenéseinek egyes fejezetei inspirálták grafikai munkáiban. Tichy Gyula fantáziája szárnyaló erőre kapott az apokalipszis döbbenetes jeleneteinek realizálásában. Nem halmoz részletet részletre, hogy az írott betűt elevenné, láthatóvá tegye, egy-egy hatalmas figura tölti be a tér legnagyobb részét. Csupán néhány vonással jelzi az akciót, a mozgó alakok testiségét, környezetükkel való kapcsolatát. Tichy a témának megfelelő biblikus egyszerűséggel, súllyal oldotta meg feladatát.

Tichy Kálmán dekoratív irányú munkái mellett tájképei, naturalisztikus művei érthetetlenül nivótlanok.

Lohwag Ernesztin egy letűnt kor elfeledett technikáját igyekszik életre kelteni. Elefántcsont miniatűröket állított ki. E miniatűrök finomak, előkelők, de a hatás, amit egy-egy ilyen apróság a szemlélőből kivált, távolról sincs arányban a rápazarolt energiákkal.

Benkhardt Ágoston, Haranghy Jenő, Lénárd Róbert megfelelő színvonalon álló becsületes munkákkal szerepelnek.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. dec. 1. XI. évf. 23. sz. 760–761.)

MATTIS TEUTSCH JÁNOS

Kígyózó, kék, zöld, narancs színfoltok szántják fel a vásznat, belétorkolnak más oldalról jövő színes pászmákba, széjjel válnak, összekanyarodnak, egy-egy erősebb, kövérebb színtócsán keresztülvergődve, elhalkulnak, vagy kicsattannak a kép síkján. Első pillanatra hajlandók vagyunk azt hinni, hogy szellemes, ornamentális vonaljáték tanúi vagyunk, de hosszabb szemlélődés után be kell hogy valljuk, ez a művészet nem tűri el, hogy meglevő képzeink tömegéből valamely nevet, elnevezést, kategóriát kiválogatva, etikettel ellássuk.

Mattis Teutsch János egyre jobban távolodik a naturalizmustól, egy képeiben a természeti elemeknek csupán a maradványait lelhetjük fel, maradványokat, melyek nem oldódtak fel a hosszú absztrahálás folyamán, mondhatnám, csökevényeket. Egy-egy fának, földsávnak, hegyoldalnak formája, színe, mint egy kanyargó színes szalag jelentkezik munkáin.

Ezzel a művészettel szemben természetesen ki kell hogy küszöböljünk magunkból azokat a szempontokat, amelyekkel a naturalista művészet termékeit értékeljük. De a művész energiáját, akarásának feszítő, lendítő erejét e szempontoktól függetlenül is felmérhetjük. Felmerülhet az a kérdés, vajon elég erősnek tartjuk-e *Mattis Teutsch* Jánost arra, hogy azt a programot, melyet munkáiban körvonalazott, keresztül tudja-e vinni? És ha az értékelés folyamán kételyeink merülnek fel törekvéseinek életrealitását illetően, azok csupán a művész erejének, állhatosságának kérdésénél merülhetnek fel. Ugyanis mintha kissé kiszámított és nem eléggé spontán lenne *Mattis Teutsch* közlési módja. A nagy festő forradalmárok nem fésülték oly tisztára azokat az alkotásait, melyekkel az előttük dolgozó nemzedékek dogmáit meghazudtolták. Azok robusztus, kemény személyiségek voltak, nem pedig nőiesen lágyak, mint ő. És nem lírát, hanem piktúrát csináltak.

Céltalan dolog lenne előre megjósolni e művész további útjának irányát, de féltő, hogy az absztrahálás, ha az alapja ennyire spekulatív, vérszegény ornamentikára fagyasztja az élet buzgó nedvét. *Mattis Teutsch* Jánoson áll, hogy ezt az aggodalmat munkáival eloszlassa. Ha sikerül az, amire törekszik, fellépése esetleg a művészettörténelem új fejezetét is jelentheti.

Gergely Sándor három szoborral szerepel, *Mattis Teutsch* Jánosnak a *Ma* helyiségében rendezett kiállításán. Nagyobb márványa a művész lehiggulása, formaérzésének tisztulása szempontjából nagyon fontos. E szobor tökéletesen zárt tömb, a törzshöz tapadó végtagok, a nyakba süppedő fej, mind ezt a zártságot hangsúlyozzák. *Gergely* Sándor meglepően sokat tanult és sokat haladt. Egyik erőssége annak a fiatal szobrász generációnak, mely, reméljük, mihamar friss levegőt, pezsdülést hoz a tespedt magyar plasztikába.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1918. dec. 1. XI. évf. 23. sz. 761–762.)

A KÉVE KIÁLLÍTÁSA

A Kéve művészei nagyon kevésbé illenek a budapesti életbe: csöndben munkálkodó, magukba mélyedő emberek, kerülik az utcai sikereket, nem beszélgetnek magukról. Ennek következtében a nevük sem igen forog a budapestiek nyelvén. Ez a tizenegyedik kiállításuk s mindjárt hozzá is fűzhetjük, hogy valóban művészi színvonalú, nincs benne semmi vásári holmi, de azonfelül mentes egy oly vonástól is, amely gyakran állandó bajává válik a művész-csoportoknak: mentes az egyformaságtól. Valóban, Haranghy és a Tichyek képei közt nincs semmi rokon vonás. Benkhardt meg a Remseyek, Simay és Lohwag Ernestin művei messze elütnek egymástól. A kiállítás két szobrásza, Kövesházi Elza és Bokros Dezső egymástól teljesen elütő tehetségek. Mintha semmi egyéb közösség sem volna köztük, mint a művészet komoly, életcélú nemesült kultusza. Még alakbeli rokonság sincs e művekben, innen a kiállítás feltűnő változatossága; Lohwag Ernestin hajszálfínomságot lehelő miniatűrjei mellett a Remseyek falfestményszerű, monumentális hatásra tervezett nagy képei, Benkhardt meleg és közvetlen természetszemlélete, Simay a bizonytalanság érdekességét mutató képei s a Tichyek fantasztikuma bizony alaposan eltér egymástól. Még a grafikusok igen szép küldeménye is, a rokon technika ellenére, merőn elkülönített egyéniségekről ad képet: megint a Tichyek meserajzaira, allegorikus kompozícióira utalunk, szemben Lénárd pozitív, az impressziót hangsúlyozó műveivel vagy Bokros Birman nagy erejű grafikájával szemben. Birknerné izléses textilmunkái mellett egy fantasztikus csipke-költészet meglepő ajándékait jelenti Kornisné művei. Valóban sajnálnunk kell, hogy e papírhíjas idők nem engedik meg a Kéve e gazdag, sokoldalú művészi adományának hozzá méltó, bővebb méltatását s meg kell elégednünk azzal, hogy a művészet barátainak figyelmét a Nemzeti Szalonban látható szép kiállításra irányítsuk. Nehéz körülmények közt született, de valóban művészi értékű munkák egész sorát fogják ott találni.

L. [Lyka Károly]

(*Új Idők, 1918. dec. 1. XXIX. évf. 48. sz. 455.*)

MATTIS TEUTSCH JÁNOS KIÁLLÍTÁSA

Mattis Teutschnál, mint minden „világnézeti” festőnél, mindenekelőtt a dolgai elmélete érdekel, az a művészi felfogás, amelynek eredményei ezek a linóleumok, akvarellek és olajfestmények. Érdeklődni irántuk annál is érdekesebb, mert Kassákék festői és szobrászai feltétlenül eredményesebben dolgoztak eddig, mint írók és költők. Ezek egyszerűen zűrzavarosak az akarásukban éppúgy, mint a produkcióikban, nem látni még ma sem: futuristák-e ezek a jó arak, expresszionisták-e, anarchisták vagy szocialisták-e, annyi azonban világos, hogy jórészt sejtelmük sincs a nyelvről, amellyel operálnak, az irodalmi lehetőségeiről, azokról a minimális törvényszerűségekről, amelyek nélkül művészet *nincs*, mert nem *lehet*.

Mattis Teutsch mostani kiállításán egészen tisztán lehet látni a törekvését: ez az expresszionista fiatalember az egész külső világot, a természetet és a fiziológiai fölvevő folyamatot a lehető legcsekélyebbre akarja redukálni, és az *érzéseit* a lehető legtisztábban szeretné megrogzítani a meztelenségükben. Nem a külvilágot adja olyan dúsan átszellemítve, hogy a nézőt megint a szellemi világ felé utalja, hanem az érzéseit adja olyan tisztán, hogy az érzéki lét felé csak halványan, lerögzítési kényszerből utal. Amiből könnyen az a paradox helyzet teremődik, hogy a néző a külvilág felé fordul, azt feszegeti, találgatja, ami ezekben a dolgokban fa, mező, út vagy akt – lehet. Érthető, mert a művész összezúzhatja magát szentséges igyekezetében: a kifejezési eszközöktől s ezzel a külvilágtól egészen el nem rúghatja magát, másképp nem lenne művész, hanem a színek abszolút önéletének okkultistája. Ha pedig a külvilágot, a természetet el nem mellőzheti, akkor mindenkor baj van, s a művészete nem lehet végső, célhoz ért csak – problematikus.

Itt van a másik kérdés: hogyan lehet ez a művészet szociális? Márpedig ha nem is akar tömegművészet lenni: az, hogy publikum elé megy, hogy közölni akarja magát, hogy kiállít, már szociális tény és vágy. Már most hogyan találjam meg érzéseimmel a kulcsot az ő érzéseéhez? A feleletet sejttem. A lélek legbelül, centralitásában testvér a többi lélekkel, csak le kell hámlasztani

ni a társadalmi és egyéb képződményeket. Ez egyelőre föltevés, amely nem fogad el *végső* egyéni különbségeket, de ha megállna is, akkor elháríthatatlan a kanonikus művészet, az akadémizmus, a művészeti monizmus.

Ezeket a kérdéseket fel kell vetni Mattis Teutsch kiállításánál. És fel kell vetni még egyet. Elismerem, konzonáns lellemmel látom is, hogy ezek négyzetekbe kitelepített lélekdarabok. De ha volna is mód, hogy beléjük testvéresüljek, mélyedjek, nem tehetem meg egy profán kiállítási teremben, ahol egymásra vannak halmozva, ahol a környezet nincs hozzájuk hangszerelevé, ahol bántó hétköznapi délélőtt van, és alulról egy zongora dörömből fel a terembe. És ha írnék róluk részletesen, mit tehetnék egyebet, mint hogy lírai hangulatokat dobálnék papírra. Kritikát nem írhatnék, mert a kritika nem lehet *csak* szubjektívizmus. Minden, amit a közönséggel közölhetek, az, hogy ez a művész hallatlanul becsületes, mély igényű, a többit rá kell bíznom a közönségre.

Van itt három plasztika is: *Gergely Sándoré*, ezé a nagyreményű, konstrukcióban, fegyelemben szokatlan erős tehetségé.

Lendvai István

(*Figáró*, 1918. dec. 4. – 25.)

Megalakult a Képzőművészek Szövetsége. A fiatal, tehetséges, de mellőzött képzőművészek érdekeik megvédésének céljából szövetségbe tömörültek. A tömörülést tegnapi gyűlésükön mondták ki. A gyűlésen mintegy kétszáz művész jelent meg. *Major* Henrik festőművész megnyitója után *Erdei* Viktor festőművész vázolta az új egyesülés szükségességét, amelynek hivatása lesz a művészi szabadság útnyitása és a közönség művészi ízlésének nevelése. Ezután *Bokros* Dezső szobrászművész hívta fel a kormány figyelmét a mellőzött fiatalokra, a közoktatásügyi miniszter nevében dr. *Nagy* Árpád osztálytanácsos üdvözölte az egybegyűlt művészeket erkölcsi és anyagi támogatást helyezve kilátásba. Végül a megjelent művészek határozatilag kimondták, hogy a Műcsarnok eddigi politikával szemben a legszélesebben indított harccal fogják a modern, progresszív művészet igazi értékeit érvényre juttatni.

(*Pesti Napló*, 1918. dec. 7. – 10.)

Fényes Adolf. Mint egy nagyon gazdag ember, akinek külön színházában egymagának játszák a világ legjobb színészei a világ legjobb játékeit, olyan boldog nagy úr *Fényes* Adolf, távol a gusztustalan világtól, felsőséges, összhangzatos, szuverén álmai szép palotájában. Embernek bölcs, megértő és tiszta, művésznek szabad, zárkózott és önmagát teremtő, aki az örök egy művészettel társalognán nem hallja a rikoltozó elméleteket. Volt Courbet erejével felérő stílusa szegény és rongyos emberek ábrázolására, majd a férfias és testes rajzot az alföldi levegő fiatal színeiben fűrösztötte meg és most az Ernst-múzeumban, mintegy összefoglalását eddigi eredményeinek és egyben programját egy új korszaknak, reneszánszlelkű kompozíciók áhítatos szépségeit tárja elénk. A művelt és válogatos közönség művésze ő, és kiállításán Anatole France-ra emlékezünk, aki bölcs, hívő és nagyúr, és gazdag kertjéből küld az embereknek buja és naiv virágokat, de ő maga nem mozdul ki onnan soha.

(–ml.) [Márkus László]

(*Déli Hírlap*, 1918. dec. 10. – 7.)

FÉNYES ADOLF

Gyűjteményes kiállítás az Ernst-múzeumban

Egészen kivételes nagy művészeknek jut csak az a szerencse osztályrészül, hogy nyugtalan keresésben eltöltött ifjúságuk után egyszerre csak megtalálják önmagukat, s az az eredmény, amelyre ekkor jutnak olyan legyen, amely új értéket jelent nemcsak a nemzeti, de az egyetemes művészetnek is.

Ilyen különálló szerep várt Fényes Adolfra a magyar művészetben. A publikum megszokta már régen, hogy Fényessel, mint legkiválóbb festőink egyikével kell foglalkoznia, s hogy amit nyújt, az a legbecsületesebb, legkomolyabb piktúra. A naturalisztikus magyar festésnek volt elsőrangú mestere már évtizedek óta s ezért oly meglepetés ez a mostani kiállítása, mert egyenes ellentétnek látszik Fényes egész eddig működésével.

Hat évi hallgatás után jelent meg ezúttal újra a nyilvánosság előtt Fényes és most egészen új formában mutatkozik meg nekünk. De csak a felületes szemlélőnek. Új a forma és a kifejezés. Lerázta magáról a naturalisztikus festés bilincseit, levetette mindazt, ami a röghöz és a valóság szürke levegőjéhez kötötte s egy különös világot nyitott meg nekünk, hogy gyönyörködjünk benne: Fényes Adolf világát.

A művészet anachoretája Fényes. Ötvenéves koráig tanult, festett, kutatta a természet színeit és vonalait és elérkezett a technikai tudás olyan magaslataira, amelyről többé mér csak filozófiai szemmel lehet meglátni a világot. És amikor idáig eljutott, akkor elvonult az ő külön világába, megtisztálkodott a földi salaktól és a saját lelkében kutatott motívumok után.

És ebben a lélekben ott él a magyar Alföld levegője, ott a nyugat egész kultúrája, a régi és új mesterek tökéletes ismerete, az ó- és újtestamentum látomásai, a primitívek egyszerűsége, a régi német mesterek komoly becsületessége, az ó- és modern piktúra egész színpompája. És mindezt a nagy lelki kultúrát átöntötte Fényes a maga nagyszerű egyéniségének szűrőjén s ebből született meg mai kiállítása.

Csakis így érthető és csakis így szabad értelmeznünk Fényes új piktúráját. Örülünk, hogy így láthatunk viszont Fényes Adolfot, aki ezzel a kiállításával egyszer s mindenkorra bevonult a legmagasabb piktúrába, azok közé a mesterek közé, akikhez csak megoldott sarokkal, szent áhitattal közeledhetünk.

Lippay Gyula

(*Köztársasági Újság, 1918. dec. 8. – 9.*)

Fényes Adolf. Talán paradox megállapítás, pedig így igaz: *Fényes* Adolf élete delén eljutott a primitívséghez. Nem kezdeni szokta az igazi művész azzal, hogy gyermekien naiv egyszerűségben igyekszik látni a dolgokat, mert ez a szemlélet őszinte és igaz csak akkor lehet egy kultúrába született ember részéről, ha egyéni kifejeződését a kultúra összes vívmányainak felhasználásával már annyira kidolgozta, hogy nincs szükséges többé a technika iskolás eszközeire, hanem szabadon élhet legsajátosabb érzéseinek, mert idegen segítség nélkül ki tudja fejteni azokat. A természetet igazán nagynak és megrendítőnek és az önmagában tapasztalt megindulásokat igazi jelentőségük szerint csak az érezheti, aki eredendő erre való tehetségét tudatosan művelte, mint tette ezt Fényes Adolf, aki a naturalizmus becsületes kézimunkáján át jutott a tudásnak arra a magasságára, ahol joga van primitívnek lenni, nemcsak mert hajlamos idegen szempontok kiküszöbölésével a dolgokat magukat szemlélni, hanem mert ezt öntudatosan tudja is, talán mint egy jogász, aki sanyarú gyakorlatokkal képezte magát arra, hogy elszigetelje énjét a világtól és önnön lelkének reflexeit szemlélje egy belső koncentrációban. Fényes Adolf mostani kiállításán a kora reneszánsz műhelyeinek áhítatos tömjénillatát érezzük: lelki elragadtatás ez, mint a kolostorcellák művészei és éppen úgy, mint azoknál a mesterség vérré vált tudását ismerjük fel a szent gondolatok földi hordozójaként. A kiállítás az Ernst-múzeumban látható.

(m. l.) [Márkus László]

(*Alkotmány, 1918. dec. 11. – 11.*)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. [...] *Gulácsy* Lajos – minden bizonnyal a legkülönbek közül való itt – néhány apróbb fantasztikus dolgával szerepel. *Joachim* Ferenc kék tónusú tájképe erős és kemény, *Scheiber* Hugó kissé nyugtalan ligeti részlete, *Zádor* István nyugodt enteriőrje, *Basch* Andor kék ruhás leánya, *Derkovits* tusrajza említésre méltó dolgok. [...]

(b. l.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hírlap, 1918. dec. 11. – 7.*)

A Nemzeti Szalon téli kiállítása. Nem az ég ködétől és nem helyzetünk borujától látom sötétnek és nem a szénhiánytól érzem hidegnek a ma megnyíló Erzsébet téri termeket, sőt ellenkezőleg. Annyi „napsütötte táj”, „nyári hangulat”, virágok, dinnyék, verőfényes háztetők és szobasarkok vannak egymás után felsorakoztatva a falakon, hogy ettől akár optimista lehetne az ember, ha mind e műveket például Rippl-Rónai, Mednyánszky vagy Ferenczy festették volna, de nem, ó nem: ezeket a műveket egészen mások alkották, [...] akik mégis mások [...] *Csabai Ékes* ezúttal a plakátraajzolás teréről átkalandozik az olaj- és vízfestés berkeibe, nem minden eredmény nélkül. [...] *Csejtei Joachim* egy tájképe friss és levegős; dekoratív megoldásával igen kellemesen hat. *Gulácsy* ma már csak romja önmagának, de még így is megmutatja a zseni keze nyomát 87. számú vizionárius képén; érdemes volna ennek az érdekes, teljesen egyéni utakon járó piktornak a műveiből egyszer kollektív kiállítást rendezni. [...]

Kürthy György

(*Magyarország, 1918. dec. 11. – 11.*)

Nemzeti Szalon. Téli tárlat – karácsonyi vásár. A magukat jól viselő kispolgári feleségek számára van itt tizenégy csendélet (virágok, gyümölcsök, macskák és egyebek), vagy hat enteriőr, több hajnali és még több esti hangulat, van itt zsáner s van itt harctéri emlék, de tájkép aztán nagyon sok van, csak jó kép van kevés, és jó piktör szerepel még kevesebb. Lássuk ezt a néhányat: itt van *Csabai Ékes* Lajosnak, a finom plakátraajzolónak néhány érdekes olaj- és akvarell-kísérlete, *Csejtei Joachim* Ferenc friss tájképe, a jobb sorsra érdemes, szerencsétlen, zseniális *Gulácsy* Lajosnak „A nagy császár ördögszekere” című víziója, [...]

Kgy. [Kürthy György]

(*8 Órai Újság, 1918. dec. 11. – 4.*)

A Szalon téli tárlata. A Múcsarnok helyiségeit annyira tönkretette a katonai kórház, hogy máig se tudták rendbe hozni.⁹ Az elmaradt téli tárlatot tehát a Nemzeti Szalon pótolja [...] Nagyhangú alkotásokról itt nincs szó. Csak egyszerű, megérthető művészbeszédről. Utóvégre is nem kell okvetlenül minden kiállításból bolondokházát csinálni.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hírlap, 1918. dec. 11. – 6.*)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. A háború első karácsonya volt olyan szomorú ünnepe a magyar művészeknek, mint ez a háború után való első karácsony ígérkezik. Ugyanaz a bizonytalanság, ugyanaz a megriadottság a művészek között. Nyakukon a nehéz gond: mi lesz velük? A feketét látók sötét képzeiteiben mi nem hiszünk. A magyar művészet jövőjét mi nem féltjük. De a jelene valóban nem irigyelnivaló. A közönségre vár az a feladat, hogy segítségére siessen művészeinknek. Fokozott áldozatkészégre és vásárlókedvre van most szükség. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1918. dec. 11. – 9.*)

A Nemzeti Szalon téli tárlata. Nyilvánvaló, hogy éppen a ma legkevesbé alkalmas arra, hogy különös teljesítményeket és eredményeket várjunk a művészetektől. A múlt kevésbé kedvezett ennek, a nagy megváltozás óta pedig sokkal rövidebb idő telt el, hogysem már művészi, főleg piktúrai eredményei lehessenek. [...] a Szalon idei téli kiállítása [...] legnagyobbbrészt vegyesen összehordott kollektíója a tegnapi kommersz áruinak. A Szalon zsűrije nem volt soha válogató s a nyájas mosolyú női dilettantizmus s a közepes technikájú férfimunka mindig szíves fogadtatásra talált – de most e képsorozat mindenben túlesz. [...] Tíz ujj elegendő hozzá, hogy

⁹ (r. o.): Rekvirálni akarják a Múcsarnokot. Irodai és lakás célra szeretnék átalakítani. Beszélgetés Strobl mesterrel. *Köz társasági Újság*, 1918. dec. 25. – 7.

elszámoljuk azokat a képeket, amelyek e kétszázon felül lévő vászon közül komolyabb, megemlítésre méltó. Elsősorban állnak e között *Gulácsy* Lajos apróbb dolgai, melynek fantasztikumában egyéni hang és forma szólal meg. *Feiks* Alfréd estélyeinek finom színharmóniája a sok nyersség között jöleső. *Frank* Gygyes sok képet hozott, de kevés újat. *Gröber / Gráber* egy nagybányai részlete erős és

Moholy-Nagy László sokat ígérő talentum, nagy képességével a fejlődésnek; kiállított három képe közül különösen az „Alagút” című olajfestménye kvalitásos. *Körmendi-Frim* egy tájképe, *Záhonyi* formakereső erdőszéle s *Zádor* enteriőrje említésre méltóak. [...] *Derkovits* egy modern kompozíciója, *Joachim* és *Scheiber* egy-egy tájképe fejezik be az észreveendők listáját. [...]

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1918. dec. 11. – 9.)

Fényes Adolf és mások. A hat évvel ezelőtti *Fényes* Adolfot most is láthatjuk. [...] Ezért hat meglepetésszerűen az új *Fényes*, és ezért gondoljuk, hogy képzelt világának és egyszerűségkeresésének alapja egy kis művészi revolúció, ami bensőjében ment végbe, holott ez a revolúció teljesen azonos azzal a naturalista búvárkodással és fejlődéssel, ami *Fényes* Adolf kutató művészetét évek óta jellemzi. [...]

Ugyanez áll a Nemzeti Szalon téli kiállításának legalább kétszáz darabjáról is. De még itt is észre kell vennünk *Gulácsy* Lajos kusza, kísérteties fantáziájú színes rajzait, pasztelljeit, *Csabai Ékes* Lajos kompozícióit, *Joachim* Ferenc erőteljes színcsomójú csendéletét, *Feiks* Alfréd finom ízlésű nagy vásznát, *Makoldy* József gondos, áhítatos technikájú vízfestményeit, *Márton* Ferenc érdekes téli pasztelljeit, *Moholy-Nagy* László becsületos törekvésű portróját és *Zádor* István nobiles ízlésű, őszintén megoldott enteriőrjét.

Kázmér Ernő

(*A Hét*, 1918. dec. 15. XXIX. évf. 50. sz. 780–781.)

Mattis Teutsch János. Egészen különös művészegyéniség mutatkozik be a „Ma” művészegyesület kiállítási helyiségeiben. *Mattis Teutsch* János nem ismeretlen név azok előtt, akik a modern magyar művészet legnagyobb törekvéseit figyelemmel kísérik. Sokan az úgynevezett expresszionista irány hívének szeretik föltüntetni, ám *Mattis Teutsch* nem sorozható tulajdonképpen egyik művészirányba sem. Művészte teljes eltávolodást jelent a természettől, amelyhez sem formai, sem színbeli, de még csak megérezékeltető kapcsolat sem fűzi. Néhány évvel ezelőtt még impressziót adott a természethez való – bár már akkor is eltávolodott – vonatkozásáról, ma forradalmi elszántsággal szakított meg vele minden közösséget. Egészen *elvont* művészetet ad, de ez valami bensőséges érzésekből fakad. A kiállítás katalógusához írt előszavában „belső érzetállapotok”-ból fakadó „ézés-fetés”-nek nevezi bírálója *Mattis Teutsch* művészetét. Nem fogadhatjuk el egészen művészetének alkotásait, mi inkább egy érdekes és egyéni kísérletnek tartjuk egy bizonyos dekoratív fölfogás keretén belül azt, amit *Mattis Teutsch* csinál, de hite és meggyőződése becsületos és bensőséges. – *Gergely* Sándor mint a legmodernebb szobrászi törekvések egyik igen értékes egyénisége jelentkezik néhány munkájával.

i. e. [Iván Ede]

(*Népszava*, 1918. dec. 15. – 8.)

KERNSTOK KÁROLY

A legszebb magyar szakállas férfiarc. Tudj isten miért, de mi beretváltak, akik az első ajkpehely jelentkezése óta megszoktuk, hogy naponként simára reszelve viseljük az ábrázatunkat, valami egészen különös averzióval viseltetünk a szőrrel benőtt arcok iránt. Bőven és behatóan csak Szász Zoltán tudná ezt megmagyarázni, de még neki is el kell ismernie, hogy *Kernstok Károly* minden fenntartás nélkül ama férfiak közé sorolható, akit a nők a legteljesebb elfogulatlansággal neveznek szép embernek, ősmagyar jellege van ennek a szép, érdekes művészfejnek, láttára

pogány eleink jutnak eszünkbe, akik ezt a szerencsétlen, szétmarcangolásra szánt országot ezer egynéhány éve elfoglalták számunkra, az arc kulturáltsága, a szemek mély melegségű nézése azonban a gall földről hozott örök emlék, Párizs levegőjének a hatása. A fiatal Kernstok onnan hozta magával, mikor szorgalmas éveket töltve a Julien-akadémián, tanulva Bouguereau-nál, a francia esprít-tel telítve és egy francia asszonnal oldalán hazajött, hogy megpróbáljon a maradi magyaroknak prédikálni új festői meglátásokról, új piktúrai hitvallásról.

A hitújítók szavát nehezen értik meg nálunk és Kernstoknak is sokat kellett küzdenie, hogy diadalra juttassa egyéni meggyőződését. Portrékkal kezdte, mert a portré, mely emberi hiúságok kielégítését jelenti, a megélhetést adta meg az időkben a piktornak. Ámde ezek az arcképek sem voltak konvencionális arc másolások. Kernstok az atelierből kivitte modelljét a kertbe, fák alá, napsütésbe és meg merte cselekedni, amit előtte nálunk csak kevesen, hogy a szikrázó napfényben, zöldlombos fák éles reflexében örökítette meg megrendelőinek portréit. Így jutott el a modern impresszionista törekvések megvalósításához és mikor nyári tuszkulánumban, Nyergesújfalun, lovakat fűrosztó karcsú parasztleányok testét nézegette a festő megértő szemével (akkor még voltak lovak és legények Nyergesújfalun), megérkezett a nagy francia impresszionisták, Monet, Picasso és a többiek soha eléggé ki nem aknázható kellekeihez.

Megszülettek Kernstok Károly híres lovas képei, amelyek állomást jelentenek a magyar festőművészet fejlődésében és ma muzeális értékűek. Ezekből a lovas-képekből fejlődött tovább Kernstok művészete. A szigorú és elszánt strukturális törekvések után, leegyszerűsítve minden kifejezési eszközt, képei ismét visszaszinesedtek a régi, napsütéses tónusú vásznainak meleg fényeire, újra felfedezte a tájat, a magyar vidéket, melyet pazar ötletességgel festett meg nyáron és télen és a keresés hosszú útján megtanítva közönségét is arra, hogy úgy lásson és gondolkozzék, mint ő, megérhette, hogy legutóbbi gyűjteményes kiállításán a képvásárlók vetélkedve kínálják a nehéz ezresek egy-egy vásznáért.

A legszebb beérkezés Kernstok Károlyé. Férfikora teljében, művészi alkotó ereje zenitjén jutott el a megértéshez és megbecsültetéshez. Ez a különös és érdekes művész azonban több a piktornál. Nemcsak a fiatal magyar művészek egy kis, vele egy úton járt csoportját gyűjtötte maga köré és alkotta meg velük a „Nyolcak” sok vitát kiváltott csoportját, hanem maga köré gyűjtötte a megértő közönséget is és a festői tervezéseken keresztül vitte magával tisztultabb életfogalmak felé. A magyar forradalom előkészítésében és valóra válásában megbecsülhetetlen érdemei vannak Kernstok Károly működésének. A művészet társadalmi szerepléséről tartott előadásai, melyeket a régi Reform-klubban hallgatott sok száz főnyi közönség, bevezetői voltak későbbi debatteri szereplésének, melyet a radikális pártban vitt véghez, mint a radikális eszmék egyik legfanatikusabb harcosa. A politikája épp úgy diadalmaskodott, mint a művészete és a politikában épp oly rendíthetetlen szószólója elveinek, mint a piktúrában.

Ma a jövő művészeti államtitkárának emlegetik Kernstok Károlyt, kinek népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy széles e városban minden híve, minden jó embere „Stoki”-nak hívja. Stoki azonban kemény legény. A címért csupán nem vállal államtitkárságot. Ha a kormány az ő kezébe adja a hatalmat a művészeti dolgok felett, garanciákat kíván, hogy minden meg is fog történni, amit akar. Szét akar ütni izmos öklével, amelyben oly finoman mozdul az ecset, abban a dzsungelben, amit magyar képzőművészetnek neveznek és egyelőre, úgy látszik, félnek ettől az ökölsapástól. De ha államtitkár lesz Kernstok Károly, nyugodt lehet a művészet minden igaz barátja: akkor véget ér minden korrupció, piszkos betyárkodás, amely a Múcsarnok tárlatainak legsimábbra nyalt alakjainak fényét is elszokta homályosítani!

[Iván Ede]

(*Színházi Élet*, 1918. dec. 15–22. VII. 50. sz. 4–5.)

FÉNYES ADOLF ÚJ KÉPEI

Éppen húsz éve annak, hogy Fényes Adolf kiállította „A szegény ember élete” című képciklusának első darabját. Ezen a képen mély árnyak feküsznek végig, lesúrolják a formákat, magukba fojtják a színt, hatályon kívül helyezik a körvonalakat. Benyomás, látott kép, ahogy az élet adja.

Nagy erejű közvetlenségével megragadta a közönség ama részét is, amelynek nem ízlett az eféle „festett szocializmus”. He is jutott a Szépművészeti Múzeumba.

Ma, húsz évvel később, egy sereg képét láttuk ugyanennek a mesternek az Ernst-múzeum kiállításán, amelyek e régi művel semmi kapcsolatban sem látszanak lenni. A nyomorúság homálya eltűnt. Árnyék és fény izgató ellentétét a legnyugodalmasabb világosság foglalta el, amelynek semmitől sem zavart egyenletességében határozott, pozitív színek kerülnek egymás mellé. A forma, a vonal s vele a tömegek elhelyezése fontos elemmé fejlődött. S a képek tárgya a biblia.

Minden képalakító elem, amely lényegesnek látszott húsz évvel ezelőtt, íme elvesztette jogát az új képeken. Helyükbe olyanok léptek, amelyek amazokkal a legélesebb ellentétet mutatják.

Aki nem ösmeri Fényes Adolf egész munkásságát, azt hihetné, hogy ez a művész megtagadta múltját s eretnekké vált. Ez azonban csak látszat.

Az új képek – legalább mi így fogjuk fel – folyamatos következményei eddigi fejlődésének. Majdnem azt mondhatnók, hogy stílusának egy ilyfajta alakulása előre volt látható, s minden csak azon múlt, vajon hű marad-e ahhoz a vaskövetkezetességhez, amelyet munkálkodása pontosan huszonöt év óta mutat. Akkor a töviről hegyire elemző naturalizmusból indult ki, egy öreg parasztnak egész a pórusokig ható visum repertumával. S ragaszkodva a kutató, boncoló tanulmányhoz, keletkezett egy sor képe, amelyek azonban fokról-fokra egyszerűbb előadást mutatnak. Kezd formákat, látott képeket egybefogni, eleinte fény és árnyék, később inkább egy összevonó, sommázó technika segítségével egységessé tömöríteni. Darabossága lassankint eltűnik, közvetlensége növekszik, a képek elvesztik nyomasztó súlyukat, a szín világosabbá válik. Kezdi tömör foltokba fogni a színt, egypár ecsetvonásba szorítani egy arc, egy kéz forma-rendszerét. De még mindig fontosabbnak látszik a természetből kapott kép, mint annak átalakítása. Végre a szakadatlan egyszerűsítés révén kialakul (főképp táj- és csendéletképeken) egy oly képalakító tendencia, amely nem mondható többé elemzésnek, hanem velejében kiválogatás, elhagyás, gyökvonása a szemlélt képnek. Maga a közvetlen szemlélet, a természet adta élmény helyét enged egy belső élménynek, az egyszerűsítés nem is a látott dolgok lefestésére szorítkozik többé, hanem magára az egész képre. A képen ennélfogva szerkezeti elemek kezdenek uralkodni. S végül a szoros értelemben vett kompozíció válik e belső élmények kifejező eszközévé.

Semmi sem természetesebb, mint hogy az így szervesen kialakult művészi felfogás nem használhatja többé erre a célra a régebben jól bevált előadási eszközöket. Azokat, mint láttuk, úgysis egymás után kivetette, mint a léghajós, aki messzibb célok felé indulva könnyít gépén.

Mostani képeinek külső tárgya nagyrészt a biblia, ódon legendák, szent Franciscus, Mózes s az ó- és újtestamentum hősei. Talány nyugodalmas, szemlélődő élete terelte a szent hajdan bölcsességgel átítatott világába, ahol csend és nyugalom, a világ ostoba hiúságaitól érintetlen naiv heroizmus él és uralkodik.

Akit e fajta érzések ihletnek meg, az nem fogja ezeket a pórusig hatoló elemző festéssel tolmácsolni. Rá nézve ne lehet a tér érzetése, a test súlya és tömörsége, a hús vagy szövet textúrája vezető probléma. S e leszűrődött, időtlen s rendületlen világ érzékeltetésére nem használhatja eszköznek a surranó fény, a nyugtalanul szökkenő árnyék izgató és pillanatnyi játékát. Ha valahol, úgy itt hű kifejező rendszerré válhatik az, amire oly fokozatos elzántsággal törekedett: az egyszerűsítés. E ponton találkozott a régi legendák olvasója az eszközeit egyszerűsítő festővel. Láttuk, hogy e találkozást hosszú évek munkájával készítette elő. Érthető, hogy a rend, nyugalom, szervezettség, szóval az organizált kompozíció, a szónak renaissance-értelmében válik legfontosabb tolmácsoló eszközévé. Érthető, hogy a régi festőiség helyét most már egy architektónikus elem foglalta el: az egyensúly, a szimmetria, a nyugodt tagoltság. Innen van, hogy nem is egy kompozíciója olyan, hogy a függélyes főtengely szinte két tükörképre bontja. Innen a sok párhuzamosság, a kép jobb és baloldalán egyenletesen elrendezett tömegek, a ritmikus vonalak ellentétes vagy kiegészítő fejlesztése. Innen az, hogy nem annyira a teret, hanem inkább a sikot hangsúlyozza, innen a képek jórészenek murális hatása, közeledése a nemes értelemben vett síkdíszítményhez. Aki ily rendszerben tolmácsol valamit, az óvakodni fog a fény s árnyék igénybevételétől, mely megszagattja a formákat, áttör vonalakat, hatályon kívül helyezi a síknak érzetetését. A képek világos derűje is egybefügg ezzel. A szín most nem tónusok

egymásba szökellésének vagy optikai képek gazdagsága tolmácsaként szerepel, hanem a redukált, majdnem lokális szín csak éppen jelez, csak attribútum. Ehhez az együtteshez simulnak a kompozíció részletei. A cselekvő alakok testtartása pozitív, határozott, a taglejtés félreérthetetlen. Csupa tömönlat, mint a biblia tömöndatai. Hímes jelzők csipkedíszre hiányzik. Egy helyzet vagy cselekvés még azzal is nyerhet erősebb, hatalmasabb határozottságot, hogy két vagy több alakon ismétlődik (szép példa rá a három angyal alakja). A biblia akárhányszor használja hasonló célokra az ismétlést: ez a kifejezési mód úgy a nyelv, mint a festés birodalmában jól bevált. Az ily részek formailag szerves összefűzése, kemény architektonikus rendje épp úgy ad egységet a képnek, mint más festők kezén például a tónus vagy a chiaroscuro. Sok út vezet Rómába.

E jegyzetek csak Fényesnek ama festői sajátosságaira vonatkoznak, amelyek e kiállításán talán idegenszerűeknek hatnak valamely látogatóra, aki csak szolnoki képeit vagy a szegény ember ciklusait ösmeri. Arra, sajnos, nincs terünk, hogy új műveit nem formai szempontból, hanem mint egy rendkívül tudatos emberi lélek nagy értékű megnyilatkozásait jellemezzük. Legalább azt szeretnők elérni, hogy a szemlélő e szép képeket ne tekintse valamely szeszély termékeinek, vagy e kitűnő mester hirtelen pálfordulásának, saját művészet megtagadásának.

Lyka Károly

(*Új Idők*, 1918. dec. 15. XXIV. évf. 50. sz. 486–487.)¹⁰

Fémes Beck Vilmos meghalt. A magyar szobrászatnak egyik nagy reménysége aludt ki Fémes Beck Vilmostal vasárnap éjszaka. A háborúnak lett áldozata, mint annyi más. 1914 nyarán a kötelességtudás elszántságával indult a háborúba, végigszenvedte legkeservesebb korszakait, megjárta Oroszországot, Albániát, tűzben, vízben megállotta helyét, mígnem a betegség kikezdte elgyöngült testét. Az orvosok sokáig nem tudták, mi a baja, s amikor megállapították végre betegségét, már késő volt. Már meg nem menthették. A háború alkotóerejének teljes kifejlésében akasztotta meg ezt a gyönyörű tehetséget. Addig elkészült művei – iparművészeti és szobrászi alkotásai – csak próbái voltak nagyszabású tehetségének. Komponáló: tömeg- és mozdulat-ellensúlyozó szobrászaink közé tartozott Fémes Beck Vilmos, és azok közé a nálunk fölülte ritkák közé, akiknek törekvései művészetük majdani anyagának ismeretéből fejlettek. Fémes Beck iparművészből nőtt szobrásszá. Első tanítója a testvérbátyja, Beck Ö. Fülöp, a kiváló szobrász volt. Majd Németországba került, és ott olyan művészek körében működött, mint Olbrich és a müncheni Roemer. Megtiszult izléssel és nagyszabású tervekkel tért haza idegenből. Itthon rövid néhány esztendő adatott meg neki a továbbfejlődésre és az alkotásra. Utolsó alkotása, egy életnagyságú alakos síremlék, amelyet sajnos már nem bírt teljesen befejezni. Életének végső nagy eseménye a forradalom volt. Egész lényé felfrissült tőle és betegségét teljesen elfelejtve állt élére iparművészeinknek, hogy mozgalmait megszerveze. Nagy nekilendülésének órájában omlott össze fiatal élete. Özvegye és két árvája s az egész magyar művészet gyszolja.

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1918. dec. 17. – 9.)

KERNSTOK KÁROLY

Portrét rajzolni Kernstokról, egyetlen ember tudna: maga Kernstok. De Kernstok, a művész, ez idő tájt nem található. Sem a műtermében nincs, sem nyergesujfalui magányában, még a lustalkodás termékeny hencselén se heverteti fáradt fantáziáját. A művész Kernstok eltűnik: a műzsája hónapok óta mint katonaszökevényt tartja nyilván. Ellenben a politikus Kernstok annál több fronton verekszik.

A köztársaságnak legigazabb katonája. Közkatonája, noha tábornok lehetne, ha az a köztársaság, amely az ő lelkivilágában él, ismerne rangokat, s ha a háború, melyet oly mélységesen utál, nem fokozta volna lejjebb a tábornok fogalmát a közkatonáénál. De mégis, hadvezér ez a

¹⁰ [Iván Ede]: Fényes bácsi a Fészekben. *Színházi Élet*, 1918. dec. 22–29. VII. évf. 51. sz. 30–32.)

Kernstok Károly, mert régi haditervvel dolgozik, intéz, szervez, irányít, s figurák tömegeit mozgatja. Ki tudja, tán itt is a festő Kernstok érvényesül: marsalli botja, ha jól megnézzük, ecset, színes ampája a paletta, s az esemény, ami előtte játszódik a legnagyobb kompozíció, amit valaha művész megálmodott.

Igazi művész és igazi ember. Mint művész nem tagadja le a kort, amelyben él, nem hazudik művészetet, amikor az embert korának izgalmas színjátéka kavargatja fel. A reneszánsz nagy költőit és művészeit juttatja eszünkbe, akik a véres, vétkező, fájdalmas Itáliában megállították s a végtelen időben rögzítették koruk minden konokságát, vérét, szennyét, fájdalmát. A Michelangelók s a Danték emberi példánya ez a Kernstok, ha talán művészek kevesebb is valamivel.

Életét egyetlen nagy esemény fűti: az utópia. Nem elégszik meg Marxsszal, az újmarxizmus sem elégíti ki, lelkében a krisztusi idő eljövételét várja, amikor mindenki békésen munkál, kovács az üllőjénél, paraszt az eke szarvánál, s a roskatag fákról áldott asszonyok szedik a kövér gyümölcsöt. Szobája falán nagy háromméteres vászon, még kilencszáztizenötben festette, amikor a háború a maga tomboló férfiéréjében volt. "A béke apoteózis és undor a háborútól" – ez a festmény címe. Alsó részén meztelen nő szőlőt mível, mellette a bárány meg az őzike, csupa szelidség. De oldalt két meztelen férfi áll doronggal a vállán, és fönt vad férfiak tusakodnak. Egyik-másik már a földön hever haldokolva, s a nő fájdalommal borítja szeme fölé a tenyerét. Ezt festette Kernstok kilencszáztizenötben, s ma, hogy kilencszáztizennyolc végét írjuk, a forradalom vörös hónapjait, nem pepecsel a festékei között, dorongot ragad, hogy védje a bárányt, az őzikét, meg a szőlőt, hogy soha vissza ne térjen a rém, amely miatt a béke aktja a szemét eltakarja.

Ahogy nézem, a nagy holland mester parasztféje rémlik elém, zordon ráncaival, kettős tokájával, vaskos nyakával, két okos szomorú szemével. Nem mert hasonló, hanem mert ellentétes. Kernstok szakállas feje: dolgozó polgári ősök arcképgyűjteménye – csupa munkában, gondban, bajban gyüremelő redő, amely a halántékon kezdődik s az arcon körbefut. Ha a redőket tanulmányozom, fölfedezem csakhamar a nagyapját, aki építőmester volt Pesten, földszintes és emeletes házakat emelt azokban az utcákban, amelyekben Petőfi járt és Kossuth, s csendesebb óráiban gyengéd virágcsendéleteket rajzolt a maga gyönyörűségére.

Kernstok tehetsége örökölt. Már nyolc éves korában fest, rajzol és ma épít is kompozícióiban, akár nagyapja a negyvennyolcas Pest-Budán. A rombolás meg az építés láza van a vérében, ősök örökségeképp. Ama fanatikus kevesek között volt éveken át, akik az állam dohos épületét csákányozták, hogy fölépíthessék az újat, ami most következik.

Megírták, hogy államtitkár lett. Megcáfolták. Újra megírták, s most ő cáfolja meg. Szó sincs róla. Szépművészeti miniszter. Az sem. Egyetlen vágya, hogy végre festhessen. Most nem tud. Ha hozzáfog, csak a keze van ott, a feje másutt. Most máson kell dolgoznia mindenkinek. Hogy rend legyen. A régi rend hál istennek nem jön vissza. Csak jobb lehet, akármerre fordul. És ha az orosz minta jön? ... Saljapint, Repint és a többi az orosz kormány kinevezte proletároknak. Most dupla kásaadagot kapnak, háromszoros gyertyaporciót: dolgoznak tovább. Mi egyéb kell egy művésznek?

A mondai biztosak, határozottak. És mentesek minden akadozástól. Amit mond, belülről érett, kész.

– Nem értem a türelmetleneket – mondja –, azt várják, hogy egykettőre meg legyen minden. A régi jó és az új jó. A rend plusz függetlenség, plusz köztársaság, plusz területi sérthetlenség... Akik most elégedetlenek és ordítanak – köszönjék meg, hogy így van. Még rosszabb is lehet. Jöhet az általános zsebkutatás, és ennek ők lesznek az okai.

Megdöbbenő dolgokat mond el a bácskai magyar urakról. A Szemzőkről és társaikról, akik a régi háborús kormányokat tűzön-vízen át támogatták. Ma azzal fenyegetőznek, hogy ha az állam nem hagy fel a kisajátító politikával, elmennek Szerbiába szerbeknek... Mintha Szerbia nem venné el tőlük az ezerholdjaikat.

– Rettenetes politikát csináltunk. Higgye el, a világ nem hiába volt telítve francia szimpátiákkal. Amit a franciák száz év óta dolgoztak és alkottak, könyvben, szoborban, festményben, az mind feléjük terelte az emberiséget. S hogy a németeket nem ütjük véglegesen agyon, ezt még mindig Schillernek, Goethének, Heinének, Beethovennek köszönhetik. Az íróknak és tudósaiknak, s nem a császárnak és Ludendorffnak.

Rólunk is ugyanezt mondja. Minket nem Tisza István népszerűsített, sőt. Hanem Liszt, Jókai, Petőfi és Bolyai.

– Egy nagy francia járt most Pesten. Künn volt velem a Szépművészeti Múzeumban és összezsapta a kezét. „Minden politikust fel kell akasztani – mondta a francia – hiszen itt látom, hogy a magyarságnak nagy kultúrája van, itt a lelküket látom önöknek, amely rokon velünk és az egész művelt világgal.” Egy másik francia, aki Bécsen át jött, csodálkozott, hogy Pozsonyról ő azt tudta, hogy cseh-szlovák város, holott ott egyetlen ember sincs, aki cseh-szlovák akarna lenni. „Az önök legjobb ügyvédei – mesélik francia vendégeink – azok a honfitársaink, akik a háború idején itt internálva voltak. Elragadtatva beszélnek a magyarokról.”

Beszél a jövő művészetéről. Ez lesz az emberek vallása. Mert az egyház végleg eljátszotta csúnya játékeit. A biblia naiv. A művészet nem lesz többé a kiváltságosak vigasza és gyönyörűsége, hanem a tömegek hite. A művész úgy fog dolgozni, ahogy a keresztény pogányság, a reneszánsz mesterei. Mindent egy cél számára. A nívó tán eleinte lejjebb száll, de később annál emelkedettebb lesz. Nem szalonidiszitő művészet következik, hanem a nagyvonalú közterek és középületek művésze. Újra jövőt kap a freskó, az üvegfestészet, a szobrászat.

Szó esik a krumpliról s a cukorréparól, ami nincs betakarítva. Ez jobban izgatja e pillanatban, mint a jövő művésze. Egyelőre nincs baj, mert hó alatt van. De ha a hó elolvad és megfagy, tönkremegy minden. A kukorica is töretlen, de ennek nem árt. Legfeljebb a varjak pusztítják, amennyire tudják.

Eltűnődik.

– Azért nem jönnek a városba a varjak. Már évek óta nem látni őket ilyenkor télen. A háborúban a harctéren lakmároztak, most künn a mezőn. Ez az idő az ő konjunktúrájuk. A varjaké és egyéb sötét madaraké.

Kaczér Illés

(Figáró, 1918. dec. 18. – 4–6.)

Egy szobrász halála. *Fémes Beck* Vilmos, a magyar szobrászművészetnek egyik legkiválóbb egyénisége az új Szent János kórházban meghalt. Ízig-vérig igazi művész volt, és fiatalsága legszebb ígérete volt kultúréletünknek. Külön gyászolhatjuk benne az embert, ritka szép fajta volt, szabadszelleme, a haladást szerette társadalmi és politikai harcainkban is és ott volt mindenütt, ahol ennek a szerencsétlen országnak jobb boldogulásáért küzdöttek. Mélyen megható volt, amint az elmúlt hetek vad viharában munkát kért magának a súlyosan beteg Fémes Beck is, izgult, hevült, dolgozott a sorainkban, de alattomos betegsége, amely régóta pusztította élet-rejét, eldöntötte halálosan a szegény embert.

(*Népszava*, 1918. dec. 18. – 7.)

Szomorú impressziók a téli tárlaton. [...] az egész kiállítás rém szegényes, nagyítóval kell keresni egy valamirevaló képet. [...] *Csabai Ékes* Lajos öt képén Aiglont utánozza. El kell ösmerni, hogy nagyon ügyesen. Színei frissek, ragyogók. [...] Nem utolsó *Moholy-Nagy* László festménye sem, az „Alagút”. Nem utolsó, a legutolsó. [...] Egy-két jó kép akadt csak, *Feiks* Alfréd „Estély a Vigadóban”, *Szigeti* Jenő „Soproni részlet”-e, *Körmen-di-Frim* Ervin egy festménye – ez mind, amiről nem tudunk rosszat mondani. [...]

(Figáró, 1918. dec. 18. – 13.)

Kiállítások hete. Megpróbáltatásaink közepette szinte oázisként hat a magyar művészek munkásságának tömeges bemutatása. Akik azt hirdetik, hogy ennek a földnek – amelynek talaját ellenség lába tapodja – más ura nem lehet, mint éppen a magyar, büszkén mutathatnak rá arra a kultúrára, amelyet fővárosunk képvisel, s amellyel a környező országok egyike se veheti fel a versenyt. [...] Emlékezzünk Fényesre, akinek művésze annakidején kevés finomságot

adott, s akinek rengeteg technikai tudása se felejtethette el velünk, hogy a modern kritika lelkiismeretlenül tendenciózus. Útalunk a Fényes szocialista ízű képeire, amelyekről ujjongva írt a kritika és hasábkokon keresztül magyarázta, hogy mily művészettel jeleníti meg őket az alkotó művész. Történt pedig ez a hozsannázás ugyanakkor, amikor ugyanaz a kritika halált hörgött a zsánerképekre, s azokat hamis eszközökkel előadott irodalomnak, novellának minősítette. Vagyis: a fővárosi kritika elítélte a középosztály életéből ellesett zsánerfestést, mert azzal szemben idegenként állt, s azt nem ismervén, ellensége volt, viszont a nemzetközi szocializmus ugyanolyan elven felépített termékeivel szemben elfogult közösséget érzett, s azért a tőle megszokott ledérséggel és elfogultsággal, gondolkodás nélkül sikra szállt. Fényes Adolf előnyére mondjuk, hogy nem sokat törődött a kritikusaival, s adta becsületesen azt, amire a tehetsége képesítette. Kevés izlés, nem sok belső kultúra, de sok-sok mesterségbeli tudás jellemezték képeit, s amikor valamivel később magyarországi tájképekkel jelent meg a tárlatokon, azok se voltak egyebek, mint ennek a tudásnak a bizonyítékai. Hiányzott valamennyiből a magyar lélek, a földnek az a mélységes szeretete, amely például a Mihalik Dániel piktúráiból mesébe való gazdasággal sugárzott. [...]

m. [Margitay Ernő]

(Élet, 1918. dec. 22. X. évf. 51–52. sz. 1209.)

GALIMBERTIÉK †

Galimbertiék művészete a legtisztább erkölcs jegyében folyt le. Sohasem ügyeskedtek el magukat a koncert, és sohasem akarta többet mutatni, mint amennyiök volt, mint amennyivel eredményesen elkészültek. A velük egyszerre jött generációból a legszívósabban ők verekedték magukat előre, s a magyar művészet-dzsungelen ők világítottak túl a legtisztább lámpával. Alkotásaik évszám szerinti sorozata magas bizonyítvány tartalmaz életük mellett. Első nagybányai képeiktől kezdve utolsó amszterdami kompozícióikig megalkuvás és akarnokoskodás nélküli logikus fejlődést látunk. Megindulásuk a kor irányával az impresszionizmus keretei közé esik. Mostani kiállításukat nézve azonban könnyen megtámadhatnák az „izmus” velük együtt említéséért, s azért is előrevetem, hogy náluk az „izmust” nem iskolának értem (mint ahogyan az az epigonoknál), hanem világszemléletnek. Jobban mondva: a még nem demonstratív énenek: céltudatlan világlátásnak.

Piktúrájuk állandó vezérfonala az anyagiatlan natura. Szóval: szellemi, nem anyagi. Konstruktív piktúra anélkül, hogy az intuíciónt spekulatív szárazságba fojtaná.

Ezt a konstruktív piktúrát legjobban és legérettebben utolsó műveiken látjuk. Nagyszabású vizuális kompozíciókat a konstruktív világnézet, a kubizmus eszközeivel oldják meg. És ez megint nem iskola. Az ő kubizmusuk a kubista iskolák ellentmondó eszközeit állítja szembe egymással, és egy belső logika törvényei szerint nem egymás rovására, hanem előnyére. Ők már szintetizálnak.

Képeik összetevője az alkotó (zenei) és a materiális (készen kapott anyagi) kubizmus. Ha a két erő megérett és ésszerű egyensúlyozását meg tudjuk látni Galimbertiék vásznain, akkor az öntudatos piktúra nálunk eddig a legszebb és még nagyon sokat ígérő fejlődési lehetőségét kapjuk meg. Mert amíg az egyik tisztán önmagából vagy egy irreális motívumból indul, addig a másik az anyagformálás leggazdagabb lehetőségeire vezet vissza. Az első a psziché megjelenítése, a második az univerzális feloldása. Az első tisztán szellemi, a második az adott anyag szellemisítése. Az első a legtisztább egyedüli: én, a második: a világ énje. Kettő közül melyik a fontosabb? A valóban jó kép egészéhez megbonthatatlanul fontos mindkettő: egyik nemességével, másik mérhetetlenségével. Galimbertiék piktúrájában, mint az abszolútum egységét, mindkettőt megtaláljuk – és így jelzőoszlopok ők a kommun művészet felé!

A két probléma nélkül valami adottságnak a kópiája: fénykép. Galimbertiék piktúrája problémák halmozása. Szellemi és anyagi érték-többlet. Szellemi univerzális értékeiben: kompozíció, konstrukció, koncentráció stb. – anyagi a motívumaiban: házak, tornyok, hajók, víz, nap, ember stb. Anyagi motívumaik is azonban mindig szellemi értékűek. Például: az ő ferde tornyaik és a pisai torony. Az egyik esetlegesség, a másik törvényszerűség. A százszor csodának el-

mesélt ferde tornyot nem komponálták ferdén Pisa városához, hanem az egész „csoda” csak egy építész bravúr; Galimbertiék ferde tornyai ellenben a ferde házak között a nagy egység kompozicionális célját szolgálják. Ferdén épült tornyaik, házaik, árbócaik a koncentrikus értéket hangsúlyozzák.

Az ő képeiken”látott” káosz a legszigorúbb egység törvényét hordja magában. Az ő festészetük nem imitáló ügyesség, hanem világszemléleti és technikai megoldások problémája, a lélek jelenvalósága – az ő piktúrájuk: élet.

Galimbertiék művészete az univerzum jegyében indult. És itt van az ő tragédiájuk súlypontja. Megéreztek és jelezték az új világnézetet – de a halál letörte őket pályájuk ígéretheljes ívelésénél.

Uitz Béla

(MA, 1918. dec. 20. III. évf. 12. sz. 144.)

Galimbertiék hagyatéki kiállítása. A művészi törekvésekben értékes, elmúlásukban tragikus Galimberti házaspár hagyatékából rendez kiállítást a „Ma” társasága. Ez a házaspár a piktúrája után ítélve példáját adhatja emberileg is a teljes harmóniának és összeolvadásnak. Mindvégig ugyanazokon a nyomokon járnak és fejlődésük útja is ugyanaz. A férfi, Galimberti Sándor erősek, a nő, G. Dénes Valéria, részletezők, de mind a kettő a naturalizmusból indult el és a kubizmuson érett túl. A teljesítményüket nem kell különválasztani, mert fejlődésük ugyanazon a lépcső fokán állnak haláluk pillanatában mind a ketten. Az utolsó évek kompozícióiban is, bármennyire szintetikusak, koncentrikus építésre törekvők is. Naturalista emlékeiket nem tudják elfeledni és a detailokban még eszközeik is szorosan a naturalizmusba kapcsolódnak. Hogy pedig ezt a ragaszkodásukat enyhítsék és modern szándékaikkal való ellentéteiket elsimítsák, a rálátás formát változtató eszközeihez folyamodnak. Mindkettőjüknek egy-egy amszterdami kompozíciója adja legteljesebben eredményeiket. Minden bizonnyal nagyon értékes talentumokat vesztett bennük a művészet.

(b) [Bálint Lajos]

(Magyar Hirlap, 1918. dec. 22. – 10.)

Kiállítások. [...] II. Galimbertiék. A „Ma” gyors egymásutánban felvonultatott kiállításai során ma az elhunyt Galimberti-pár hagyatékát mutatja be. A kubizmus és futurizmus valami bágyadt színszósszal leöntött keverékében élte ki magát ez az ifjú pár. Annyira összehangolódtak rövid életük folyamán, hogy munkáik legnagyobb részén csak a katalógus nyomán tudjuk őket egymástól megkülönböztetni. Legérdekesebb képeik az életük végső szakán készültek: az amszterdami víziók, ahol bizonyos részeg rendetlenség köpenye alatt az ó-naptárak asztronómia-merkantil-hadászati-agrár-közlekedési galimatiász-kompozícióra támaszkodnak, bizonyos geometriai elrendezés keretében, a legpokolibb zűrzavar felhasználásával akarván egy világkikötőváros szakadatlan zsongású és mozgású, intenzív életének az impresszióját felkelteni. És ez némi részben sikerült is. – Látunk még egészen ferde csendéleteket, súlypontjukat végleg elvesztett tornyokat békés utca-perspektívák közepén, ijedt tájakat és egy meglehetősen gyönge gipsz szobrot.

Kürthy György

(Magyarország, 1918. dec. 22. – 14.)

Két új kiállítás. A Ma két korán elhunyt művésznünk, Galimberti Sándor és felesége, Dénes Valéria munkáiból érdekes kiállítást rendezett. A Galimberti házaspár már akkor is a piktúra új útjait kereste, amikor ez még nálunk nem volt divatos. A modern festészet mai törekvései teljesen igazolják a két művész akkoriban még elszigetelt céljait, de ők ezt már nem érhették meg. Kár értük. A mostani tárlaton kiállított vásznaik újabb bizonyítékai annak, hogy a művészpár teljesen közös célok szolgálatába szegődött és sok festményről csak a katalógus útján lehet megállapítani, hogy melyikük ecset-munkája. Tájképeik anyagszerűek, de emellett vitális érté-

kekben is gazdagok, elevenek és különösen az Amsterdamban készült festmények kiforrott, szép munkák. A tárlat holnap nyílik meg. [...]

(*A Nap*, 1918. dec. 22. – 8.)

Galimberty Sándor és Valéria hagyatéka. A „Ma” folyóirat legújabb kiállítását kegyeletes célnak szentelte. Galimberty Sándornak és hitvesének, Dénes Valériának, a tragikus halállal halt fiatal és tehetséges művészpárnak emlékét eleveníti föl még egyszer. A háború előtt láttuk utoljára Galimbertyék művészetét Nemzeti Szalon-beli gyűjteményes kiállításukon. Mind a ketten félreeső utakon jártak akkoriban. Párizs legújabb művészeti irányai között keresgéltek a maguk irányát. Halálukig keresgélők voltak. Életük végső korszakában azonban mintha közelébe jutottak volna valaminek, miből talán stílus fejlődött volna. Amszterdami vedutáik nem a szó hagyományos értelme szerint értett panoramikus városképek. A törekvés bennök mindenesetre az, hogy a házak, utcák, kanálisok és hajók sokadalmát teljes komplexumukban, egy ránézésre megfoghatókká tegyék a térrel együtt, amelyben benne foglaltatnak. De az ábrázolás módja alaposan elüt minden hagyománytól. Épületeiket és utcáikat egyszerre több szempontból nézve rajzolták meg Galimbertyék: felső és kétféle oldalnézetből is. Az egyensúly felborulása, a formák ingadozása ennek a szokatlan eljárásnak a következménye. A városrészek széthullani látszanak a képeken, mintha valami heves földrengés dolgoznék alattuk. A komponálás módja is érdekes. Míg Dénes Valéria önkényes vonalritmusban kanyargatja házait és utcáit, Galimberty Sándor geometriai rendszerbe szerkeszti bele képeit, körívvel felosztott körbe helyezi például utca-részleteit. Az olasz futuristák eljárására emlékeztet ez a szerkesztési mód, csakhogy szervesebb nála és nem szórja szét annyira a formákat. Színben inkább a régebbi képei érdekesek a művészpárnak. Korai haláluk szép reménységeket semmisített meg.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1918. dec. 22. – 12.)

Fényes Adolf kiállítása. Tudatos és szándékos egyszerűség egészen más valami, mint a régi mestereknek öntudatlan és ösztönös primitivitása. [...] Aki először átment a naturalista festésmód iskoláján, aztán impresszionista lett, majd Cézanne-on nevelődött, alkalmasint nem ilyen teljesen magától értetődő közvetlenséggel lép barátai elé, [...] minden egyes képe mögött egy szerfelett nagy festői kultúra eredményei rejtőzködnek, hiszen az ő rajzbeli, festésbeli egyszerűségei nem a primitívek festeni, rajzolni még nem tudásából fakadnak, hanem a szándékosan stilizáló művész tudatos leegyszerűsítéseiből. [...] ismét egy teljesen lezárt, egy pillanatig sem ingadozó formavilágot tudott magának teremteni, mint fejlődésének minden eddigi fokán. Tétova keresgéléstől ma is távol áll, abszolút virtuozitással játssza a modern primitív szerepét. Primitivitása minden ízében rafinált. Végtelen rajzbeli biztosságot rejt magában, a perspektívának, a rálátásnak feltétlen tökélyét és a színeknek oly hasonlíthatatlan kultúráját, amilyennel kevés mai festőnk rendelkezik. [...]

Farkas Zoltán

(*Vasárnapi Újság*, 1918. dec. 22. 65. évf. 51. sz. 700.)

Galimberty Sándor és G. Dénes Valéria. A modern művészi törekvéseknek volt két erőteljes harcosa ez a házaspár, akik néhány esztendő előtt, a háború alatt tragikus módon haltak meg. A „Ma” szerkesztőségének kiállítási termei most az ő emléküket szolgálják egy kisebb hagyatéki kiállítással. E kiállítás nyomán szinte érthetőnek látszik a tragikus sors, amely ezt a pár embert összekötötte. Olyan egy és egy úton jár a piktúrájuk, hogy néha szinte nehéz megkülönböztetni, melyiket festette az egyik, melyiket a másik. Fejlődésük még nem befejezett, kezdő éveik naturalizmusától még nem szabadultak fel teljesen, de útjuk, mely a központi szerkesztés és az absztrakt formakeresés útján halad, már utolsó esztendeik színes és szinte kaleidoszkópszerű vásznain jelentős eredményeket talál. Furcsa nézőszögek,

kubisztikus formakiélezésük mindenben egynek és egységesnek mutatják a két fiatalon elvesztett művészt.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1918. dec. 22. – 10.)

A MAGYAR MŰVÉSZETI MINISZTERIUM

A magyar művészet eddig rossz kezekben volt. A régi rezsimnek nem volt érzéke a művészet állami fontossága iránt és aszerint kezelte is laikus közegeivel. Ha ma mégis van magyar művészet, ez tisztára a véletlennek a következménye és annak a szerencsének, hogy a mindenkori kormányok indolenciája ellenére, sőt egyenes rosszindulatukkal szemben is akadtak mindig művészek, akik művészek tudtak lenni az állam támogatása nélkül és beérték a magánosok pártolásával és a közönség elismerésével. A nagy politikai átalakulással természetesen a magyar művészet közállapotai sem maradhatnak a régié. Ezen a téren is szakítani kell a múlttal: a tisztára politikai jellegű kultuszminisztériumtól el kell venni a művészi kérdések kezelését s ezt egy újonnan alakítandó művészi minisztériumra kell bízni. Ez a nézet alakult ki ma a Nemzeti Tanács kebelében alakult irodalmi és művészeti szakbizottságban is, s ez a véleménye mindenkinek, aki komolyan kívánja a magyar művészet boldogulását.

A Nemzeti Tanács kebelében megalakított irodalmi és művészeti szakbizottság tagjai *Kernstok* Károly ügyvezető elnök meghívására ma ültek össze első ízben tanácskozásra. Megjelentek *Gieswein* Sándor, *Bartók* Béla, *Kodály* Zoltán, *Gerő* Ödön, *Gábor* Andor, *Vedres* Márk, *Bálint* Zoltán, *Dohnányi* Ernő, *Végh* Gyula, *Lukács* György, *Szlányi* Lajos, *Pogány* Móríc, *Hubay* Jenő, *Réti* István, *Heinrich* Gusztáv, *Lyka* Károly, *Diósy* Béla, *Alexander* Bernát, *Márffy* Ödön, *Kassák* Lajos és mások.

Az *elnök* üdvözölte a bizottságot és vázolta a magyar művészet helyzetét a forradalmat megelőző korban, rámutat arra, hogy ez a társaság van hivatva arra, hogy új gondolatokat, új ideológiákat vigyen bele a köztudatba s mindent felölélő hittel kiküszöbölje azt, ami bennünk igen gyakran tompította a nagy gondolatokat, a nagy érzéseket és a nagy ideológiákat: a cinizmust öljük ki valamennyien lelkünkéből, legyünk magunk iránt, legyünk művészetünk, tudományunk és népünk jövője iránt bizalommal és hittel. Mert hogyha valamennyien hittel, jóindulattal, önfeláldozással és altruizmussal fogjuk végezni ezt a munkát, akkor azt hiszem megtettük az a köteleességet, melyet teljesíteni hivatva vagyunk.

Néhány felszólalás után *Gábor* Andor vetette fel, hogy a legfontosabb és legsürgősebb teendő, hogy a kormány alkossa meg a művészetek minisztériumát, amelynek hatáskörébe tartoznának mindazok az ágazatok, amelyek itt a szakbizottságokban képviselve vannak. Ha ez megtörténik, akkor a művészek majd olyan helyre fordulhatnak panaszaikkal, ahol tényleg meghallgatják őket. A mai kultuszminisztérium kizárólag politikai jellegű. Nem látja célját annak, hogy az ilyen miniszternek, mint művész-miniszternek szaktanácsot adjon. A művészeti minisztérium felállítása feltétlenül szükséges, mert enélkül komoly művészi munka lehetetlen látszik. (Helyeslés.)

Diósy Béla, *Hegedüs* Gyula és *Gerő* Ödön hozzászólásai után *Lengyel* Géza azon véleményen van, hogy éppen az ország mostani bajai között a művészeti kérdések annyira komplikálódnak a művészeti szociális kérdésekkel, hogy okvetlenül szükséges egy ilyen minisztérium, ami nem tekinthető fényűzésnek. A bizottság ne csináljon most programokat, hanem arra helyezze a súlyt, hogy minél erőteljesebben hangsúlyozza a szépművészeti minisztérium felállításának szükségét. Lehetetlen itt programot előírni a miniszternek; az majd maga fogja megcsinálni a programot, amit annál kevésbé volna helyén most megcsinálni, mert egészen más programot kellene kidolgozni akkor, ha a szakbizottság fellépésének nem lenne eredménye és maradna az a szomorú helyzet, hogy továbbra is hozzá nem értő laikusok intéznék a művészek ügyeit. Miután reméljük, hogy ez a helyzet meg fog változni, csatlakozik *Gábor* Andor indítványához és *Gerő* Ödön felfogásához. A bizottság maradjon meg amellet, hogy röviden és határozottan kifejtje, hogy egy ilyen önálló minisztériumra szükség van és ha a kormány ennek felál-

lítását elhatározza és a minisztert kinevezi, akkor készséggel áll a miniszter rendelkezésére a szervezés munkájában.

Pogány Móric, Déry Béla, Haraszty Emil és Lukács György felszólalásai után egyhangú határozattal fogadták el a következő javaslatot:

A nemzeti tanács meghívására összegyűlt művészi szaktanács, melyben minden művészeti ág képviselve van első és legfontosabb teendőnek tartja a művészetek minisztériumának haladék nélkül való felállítását, melynek élére szakembert hívnának meg.

Ügyszintén szakemberek hívandók meg a különböző szakmák osztályvezetőiül is. A minisztérium felállítása, illetőleg a miniszter kinevezés után a szaktanács készséggel bocsájtja rendelkezésére munkáját az új minisztérium megszervezése és programjának pontos megállapítása céljából.

(Világ, 1918. dec. 24. – 9.)

A Magyar Rajzoló Művészek Szakszervezete hétfőn délután alakult meg az „Otthon” körben. [...] Elnök lett Herman Lipót, alelnök Kóber Leó, ügyész-titkár dr. Hoffmann Lajos. Az öttagú intéző művésztanács tagjai lettek: Biró Mihály, Vértes Marcell, Pólya Tibor, Major Henrik és Zádor István. [...]

(Népszava, 1918. dec. 24. – 8.)¹¹

A rajzoló művészek szakszervezete. A Magyar Rajzoló Művészek Szakszervezete hétfőn délután alakult meg. A Szakszervezeti Tanácsot Biró Dezső képviselte. Az alakuló gyűlés egyhangú

lelkesedéssel kimondotta a Szakszervezeti Tanácshoz való csatlakozást, majd megejtettek a választásokat. Elnök lett: Hermann Lipót, alelnök Kóber Leó, ügyész-titkár dr. Hoffmann Lajos. Az öttagú intéző művésztanács tagjai lettek: Biró Mihály, Vértes Marcell, Pólya Tibor, Major Henrik és Zádor István. Az új szakszervezet helyisége Bátori utca 14., III. emeleten van.

(Világ, 1918. dec. 24. – 9.)

Fémes Beck Vilmos. Az új magyar plasztika egyéni, szinte útjelző komoly tehetsége, alig harminc éves korában meghalt. Ez a veszteség annál érzékenyebben érinti formatökéletességben és erőben lendületesen vezető, szinte klasszikussá nemesedni készülő fiatal szobrászaink kisdéd csapatát, mert *Fémes Beck* Vilmosban tagadhatatlan monumentális törekvések nyilvánulnak meg, és mert a fiatal művész az izzig-vérig nyárspolgári, praktikus művészeti feladatokkal sohasem próbálkozott. Szobrász volt, új törekvésű, problémás művész, akit lelke és feladata mámorosított, és aki minden kultúrshobizmus nélkül is az új idők magyar szobrászatának volt gyermeke és oly képviselője, akinek szándékai a nyugat-európai törekvésekbe is belekapcsolódnak. Nagy aktjain és kis érmein egyaránt művész volt, és problémái egy közös eredőben találkoztak. Kisplasztikája a görög terrakottáknak, a tanagráknak volt érezhető továbbfejlesztése, és a mozgások ritmusát az egyik dimenzióból a másikba, a motívumoknak végső, lezáruló szubsztanciájával adta. Mint iparművész is jelentős volt, nobilis ízlésű, nagyszerűen megalapozott tudású, nagy haladásra mutató, és hogy a halál most elvitte körülünk, érezzük: megint egy tisztult, őszinte és emberi művésszel lett szegényebb a magyar szobrászat.

(A Hét, 1918. dec. 25. XXIX. évf. 51–52. sz. 806–807.)

¹¹ A magyar rajzolóművészek szakszervezete. *Közársasági Ujság*, 1918. dec. 24. – 7.

Galimbertiék képei. A „Ma” folyóirat művészeti szalonjában emlékkiállítás keretében mutatják be a két korán elhalt festőművész *Galimberti Sándor* és felesége *Dienes Valéria* alkotásait. Harminchat vászon, harminchat megoldási kísérlete annak a művészi problémának, hogy a festészet kifejező erejének új utakat kell keresni. A művészpár együtt indult el arról a ponttól, ahol a festők anyagi eredményeket is tudnak elérni, jól megfestett képeikkel. Együtt haladtak és együtt értek el addig, ahol a problémák már egybehalmozódnak, ahol a kutató elme forrong, lázasan készül valamit megoldani, ami az örök széphez vezet, de amely még nem elég érett ahhoz, hogy pénzt is kovácsolhasson belőle a művészet. Az élet dinamikáját, mozgási erejét vetítette mind a két csapongó fantáziájú művész vászonra, s ha az ember elmélyed az ő interpretálásukba, ha visszahelyezi magát abba a szemszögbe, amelyből Galimbertiék a maguk választásait vették, csodás perspektíva nyílik meg a szemlélő előtt. Több kísérlet után a férfi és a nő egyformán megfestette Amsterdamt. A várost a maguk lüktető életével, gyors és szakadatlan mozgásával, épületeivel, hajóival, szekereivel és embereivel. Nem szabad mindennapi szemmel nézni a képeket, analízissal kell megállnia problémák e megoldásainál s akkor kétségtelen, hogy szuggesztív erővel hatnak az emberre a két fiatal, szerencsétlen véget ért zseniális művész alkotásai. Derékban tört ketté két nagy ívű lendülettel előtörő művészi erő, nagy kárára az abszolút művészetnek.

(b. m.) [Boross Mihály]

(*Köztársasági Újság*, 1918. dec. 28. – 7.)

Két kiállítás. A *Galimberti* házaspár hagyatéka a *Ma* kiállító-helyiségében az expresszionizmus útján a próbálkozás tapogatózó gyermeklépésein túl egy képben leszűrt komoly értéket ad. Ennek a frízszerű építészeti a tárgya: az amszterdami kikötő; hátul egy ház, elül árbocos hajók. Az ész diktálta ritmus érezteti azt a meglepő, zavaros benyomást, melyet egy ilyen nagyobb térbeli kiterjedésű, mozgalmas látvány a nézőben kelt. A kép közepén ortogonális természetességben álló házzal szemben minél inkább a kép jobb- vagy bal oldalához jut a szem, annál kötetlenebbül dülöngélő házakat lát. Ez az alapgondolata a munkának. Kifejezése logikus erővel és következetességgel történik. Érdekes megfigyelni az asszony munkáiban az asszony természetének megfelelő lágy vonalmeneteket – a férfi öntudatos kemény vonalaival ellentétben. – A másik kiállítás *Várady Gyula* gyűjteménye [...]

Mak. [Makoldy József]

(*Építő Ipar – Építő Művészet*, 1918. dec. 29. 42. évf. 45. sz. 358.)

Fényes Adolf új képei. [...] Néhány évvel ezelőtt, mikor csendéleteit, enteriőrjeit kiállította, azt hittük, és egyebet nem is hihettünk, hogy *Fényes* további fejlődése az anyagszerűség még intenzívebb kimélyítését, legjobb esetben új szín- és formaproblémák felvetését eredményezi. Ha valaki negyvenöt éves elmúlt, az aligha fog olyan vállalkozásba, mely a fiatalság hajlékonyságát, a lelki erő töretlen frissességét igényli. Fényes mégis megtagadta múltjának minden eredményét. Hasonló példára alig akadunk a magyar piktúra történetében. Legfeljebb *Vaszary* vagy *Kernstok* megújódása mérhető össze ezzel az irányváltással. *Vaszary* új piktúrájának jelentkezése mélyebb gyökerű, pragmatikusabb, *Kernstoké* logikusabb és folyamatosabb volt, de *Fényes* váratlan változása nem kevésbé fontos és távolra ható.

Fényes Adolf szakított a naturalizmussal, fantáziája távoli múltba, ismeretlen, idegen helyekre száguld, és nem torpan meg a való élet képzeteinek, a fogható, ellenőrizhető tények sziklafalán. Mindaz, amit a naturalista korszakából átmentett, csak arra szolgál, hogy elképzeléseit valamiképpen realizálja. Azonban e realizálás is meseszerű, ködös és inkább jelzése, nem pedig életre hívása annak a világnak, melynek káprázata ez idő szerint munkára serkenti őt.

Alomvilág. – Ez Fényes új piktúrájának irodalmi része. Az, hogy az őtestamentum egyes fejezeteit meséli el ecsetjével, középkori városok megálmódott mását rögzíti meg, csupán a témakör változását jelenti. E változás valamelyest kihat a festői látásra, a formanyelvre is, azonban még nem jelenti egyúttal a piktúra tartalmi részének új alapokra való helyeződését. Fényes, hogy vízióit megváltozott érzéseinek, piktori elveinek megfelelően kivethesse visszahelyezte énjét – amennyire ez egyáltalában lehetséges volt – a quattrocento mesterek szintjére, azok kompozíciós elvét igyekezett munkáiban érvényre juttatni. A középponti elrendezés, mindkét oldal csoportja-
inak szinte matematikai pontossággal való kiegyensúlyozása, ez ősi szerkesztési mód alkalmazását mutatja. Képein elenyészően csekélyszámú figurára hárul nagy tömegek akciójának egész súlya. Hogy e kevés ember a tömegek illúzióját kelthesse, Fényes ahhoz a primitív eszközhöz folyamodott, hogy hosszú embersorokat formált és e sorokat egymás mögé (valójában, mint Hodler tette, egymás fölé) helyezte. Mindegyik embersor más és más irányú mozgásritmusban egyesül és a ritmus különbözősége elevenné, egyben okszerűvé teszi e csoportok közös célú akcióját. A tér illúzióját is ez egymás mögé helyezett embersorok mozgásritmusának hangsúlyozásával éri el, maga a kezdetlegesen jelzett és a figurákkal egybe nem hangolt háttér magába véve ugyanis aligha alkalmas arra, hogy a szemlélőben a tér érzését felkelthesse.

Fényes régi magyar illusztrátorok félszeg naivitásának fiatalos bájját, zamatát is beleviszi képeibe. Meseszerű motívumokat realisztikus elemekkel társít. [...] Középkori városok képelt mását is vászonra vitte. [...] feltoluló kritikai érzésünket lefegyverzi a művész bámulatosan finom festői ösztöne, mely a színek egybehangelésében, a kompozíció erőteljes felépítésében nyilatkozik meg. [...]

Fényes Adolf még nem lelte meg új piktúrájának formanyelvét, sok felületes, megoldatlan rész devalválja kompozícióinak értékét. Sok az ellentmondás a képből kiolvasható tendencia és a megvalósítás eszközei között is. De hát ez természetes. Művészete csupa forrongás, régi és új törekvései egymásnak szegeződnek és hosszú elmélyedés, minden megtanult, átvett érték revíziója, előlről kezdés szükségessége ahhoz, hogy e forrongásban kaotikusan felvetődő akarások kifejecesedhessenek, hogy az egymásnak szegeződés konfliktusa véget érjen.

Fényes Adolf új művészete a mai kialakulatlanságában még problematikus valami. De a művész múltja, komolysága, az új célok felé való fordulás elhatározó ereje arra kötelez bennünket, hogy bizalommal fogadjuk erőkifejtésének e megkapó eredményeit és higgyünk a művész jövőjében, a művészhez méltó értékes alkotások eljövételében.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. jan. 1. XII. évf. 1. sz. 73–74.)

A Galimberty-házaspár képei. Egymáshoz nőten energiáik, akarásaik tökéletes összefonódásával, zord magukra maradás közepette, a titkok titkát, a szubsztanciát fürkésztek – és fiatalon sírba zuhantak. Elmúltak és ami megmaradt belőlük: hatvan vászon teleírva megoldatlan – mert megoldhatatlan kérdések tömegével. Egész útjuk, hosszú útra készülésük, elpihenésük vérző kérdőjel és a képeik bevégtelensége a megszakadt életfonal gyötrő szimbóluma.

Ritka együttérzéssel dolgoztak. Törekvéseik azonossága stílusukban is oly egységet teremtett, hogy a két művész képei szinte zavaró módon hasonlatosak. A nő meleg lírizmusa, a férfi kemény objektivitása, e két rokontalan emberi tulajdonság alig észrevehető árnyalati különbséggel enyhült a közös célt demonstráló munkák túlnyomó részében. Mindketten majdnem kizárólag térproblémákkal foglalkoztak. A szín- és formaproblémákat, ha nem is kapcsolták ki teljesen, de a térség megoldási lehetőségeinek rendelték alá. Az utolsó képeken már a mozgás, az eleven élet üteme is hatalmas erővel felharsan. Összesűrűsödve, hangyabolyszerű nagy tömegek lüktetnek a vásznon. Amsterdamban élt a két művész és a kikötő zsbongása, ezer hajó, kocsi, ember komplexuma, a mozgás dinamikus ereje mámorossá tette őket. Alkotásaikban az élettelen hársorok is felszívják a mozgás, a hang e mámorító fluidumát, szétfeszülnek, mozdulatlanságuk feloldódik és diadalmas elevenségükkel a soha meg nem dermedő univerzum részeseivé válnak.

A művészpár ezt akarta kifejezni. Mindaddig, míg ez érzésüket csupán jelezni akarták, alkotásaikból szuggesztív erővel áramlott ki ez akarásuk. De mihelyst ezen felül meg akarták rögzíteni azt is, ami meg nem rögzíthető, mikor egy képbe akarták belefajítani száz meg száz kép tartalmát, törekvésük nem sikerült és az egymásfelé festett, erős határvonallal elválasztott képszeletek játékos kísérlettelé halványultak. Nem számoltak az emberi organizmus véges berendezésével. (A hátam mögött lévő tárgyakat nem láthatom ugyanakkor, mikor az előttem lévő tárgyakat szemlélem. És ha tükör segítségével közvetve és fogyasztékosan tudomást is veszek róluk, ugyanazon a képen egy síkra ki nem vetíthetem.) Galimbertyék a kubizmus tanulságait vitték műveikbe. E tanulságok nem mint átvett külsőségek jelentek a vásznon. A művészpár céljaihoz mérten módosulva, mint termékenyítő, eleven hatóerők feloldódtak a kész alkotásban. A tárgyakat a kiterjedés hangsúlyozásához mérten konstruktív mivoltukban jelenítették meg, a szerkezet tisztasága kedvéért lemondtak a festői hatás számos lehetőségének kiaknázásáról.

Egyenes, őszinte művészek voltak, kik megalkuvás nélkül, ritka becsületességgel haladtak előre. A kegyetlen sors kiragadta kezükből az ecsetet és munkáik, amelyek ígéretet, jövőt kellett volna hogy jelentsenek, a múltat, a bevégtetlen bevégződés szomorúságát plántálják a szemlélőbe.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. jan. 1. XII. évf. 1. sz. 74–75.)

GALIMBERTIÉK KIÁLLÍTÁSA

Magyarországon a „MA” folyóirat a pionírja az új szociális világszemléletért és művészetért verekedő törekvéseknek. Nemcsak új művészetet akar, hanem új életet, új elhelyezkedést a világban. Ez az univerzális szempont kényteleníti, hogy programjába ölelje az összes szellemi megnyilvánulásokat és a művészet összes formáit. Ezért kezdettől fogva nem érthette be a MA a pusztán irodalmi propagandával, hanem egyebek mellett a képzőművészet legmaibb problémáira is ráirányította lámpáját. Eleinte csak cikkekkel és reprodukciókkal, egy év óta pedig rendszeres kiállításokkal is. Se ez a kevés idő is elég volt arra, hogy minden újat akaró erőt magába koncentráljon a MA, vagy maga mellé felé sodorjon mindenkit, akiben még csak mint vágy él egy új művészet. Most nyílt meg a hatodik kiállítás, *Galimbertyi Sándor és felesége, Dénes Valéria* festményeiből.

Kevés festő csinált nálunk művészetet olyan tiszta és magas ideálokkal, mint ez a tragikus véget ért művészpár. Nekik a festés nem játék volt, nem is foglalkozás, hanem egy életformának, egy lélekformának a keresése. A belső mélységnek őszinte vágya a kubista festészet közélébe vitte őket. A kubizmus jelenti leginkább az új világformát organikus, benső egységével és tiszta szellemisségével. A kubizmus nem a látszatot akarja, hanem a dolgok lényegét, nem a világ

külső csillogásai, hanem a megnyilvánulásokban lappangó kozmosz-akarata tudatra hozását és absztrakt formába építését.

A kubista festő nem a szemlélőnek a helyzetét akarja visszaadni, a szemlélőnek és tárgynak a viszonyát, hanem magát a tárgyat. Ezért nem elégszik meg a tárgyak egyik oldalával, ezért kerül a hamisító és csonkító perspektívát, a véletlen és esetleges fényelosztást. A kubista tehát oly közvetlen és belső viszonyba akar jutni objektumaival, mint a gondolkodó a problémáival. De nem elégszik meg azzal, hogy az objektumokat, a motívumokat tisztán és *teljesen* szellemi birtokába veszi, hanem ezeket világos és szerves rendbe akarja összefoglalni. A képben is olyan törvényszerű rendet akar, mint amelyet a szellemébe gyűlt világban teremtett. A kubista ezért a kompozíciót nem a külső, fizikai szerkesztésben keresi, hanem az egymáshoz gravitáló részek tömegegyensúlyában.

Galimbertiéket a némileg még naturalisztikus kiindulásból a szokott úton haladtak a kubizmus felé, Cézanne-on és kissé talán Gauguin keresztül. Későbbi, érésbe lendült munkálkodásukban háromféle formában keresték művészi problémáik megoldását: csendélet, városrészlet és primitívül kezelt motívumokból szintetizált kép. Csendélet- és ház-képeikben nem élnek a kubizmus önkényes formaelbánásával, hanem ezt kikerülve inkább egy olyan nézőpontot keresnek, amelyből – a kubista ideálok szerint – a legteljesebben tudják megfogni a motívumot. Felülről nézik a témát: a gyümölcsöket, a tányért, az asztal lapját és az asztal részeit vagy a háztetőket, a falakat, a fák koronáit. Egy képen még primitívebb a megoldás: oldalnézetben kapjuk a tárgy egyik oldalát, a mögéje állított tükörben a másikat. Mindezekkel nem kötődtek ugyan kompromisszumot a természetes és a kubista látás között, de kikerülték a radikális formakezelést. Amszterdamról festett nagy képeiken túlhaladták ugyan ezt a módszert, de ezeknek viszont a szerves egysége nem sikerült annyira, mint a csendéleteknek. A koncentrikusan vont egységesítő vonalak (ellipszis, négyzet, kör) nélkül egészen szétesne a kép. A másik megoldás (a hosszú, keskeny képen) az egyenes irányú, egymás mögé rétegzés egységesebb, de kezdetlegesebb is.

Csendéleteikbe és házképeikbe a világ rendjét és szilárdságát absztrahálták, szintetikus képek az élet és a tenger határtalanságát szuggerálják. A két értéket már nem egyesíthették.

Hevesy Iván

(Vörös Lobogó, 1919. jan. 2. I. évf. 2. sz. 13–14.)

LE AZ ÁLARCCAL!

Kernstok Károly

„A művész Kernstok eltűnt: a múzsája hónapok óta, mint katonaszökevényt tartja nyilván. Ellenben a politikus Kernstok annál több fronton verekszik” – írja a derék, kedves, jólelkű és naiv Kaczér Illés a fürge kis Figaróban, ahol a többi primadonnák közt természetesen a piktúra primadonnája is fölvonul. Nagyszerű dolgokat tudunk meg az érdekes interjúból. Kernstok Károly „nem elégszik meg Marx-szal, sőt még az új marxizmus se elégíti ki.” Ez már csak döfi, mi? Mert, hogy Kernstok: „igazi művész és igazi ember. Mint művész nem tagadja le a kort, amelyben él, nem hazudik művészetet, amikor az embert korának izgalmas színjátéka kavarja fel. A renaissance nagy költőit és művészeit juttatja eszünkbe, akik a véres, vétkes, fájdalmas Itáliában megállították s a végtelen időbe rögzítették koruk minden konokságát, vérért, szennyét, fájdalmát. A Michelangelók s a Danték emberi példánya ez a Kernstok, ha talán művésznek kevesebb is valamivel.” – Nehogy félre tessék érteni: azt, hogy Michelangelónál és Danténál kevesebb „valamivel”, azt nem mi mondjuk, azt a derék, kedves, jólelkű és naiv Kaczér Illés mondja. Mi viszont azt mondjuk, hogy a renaissance nagy művészei nem a „végtelen időbe rögzítették” koruk vérért, szennyét és fájdalmát, hanem vászonra rögzítették. Ezzel szemben – ahogy az érdekes interjúból megtudjuk: „a művész falán nagy, háromméteres vászon, még 915-ben kezdte, s „ma, hogy 918 végét írjuk, a forradalom vörös hónapjait, nem pepecsel a festékei között, hanem dorongot ragad” ... pedig, akár hiszik, akár nem, „egyetlen vágya, hogy végre festhessen”. (Azért nem kész még most se a nagy kép.) De persze „most nem tud. Ha hozzáfog, csak a keze van ott, a feje másutt. Most máson kell dolgoznia mindenkinek. Hogy rend legyen. A régi rend, hála istennek, nem jön vissza. Csak jobb lehet, akármerre fordul. És ha az orosz

minta jön? ... Saljapint, Repint és a többit az orosz kormány kinevezte proletároknak. Most dupla kásaadagot kapnak, háromszoros gyertyaporciót: dolgoznak tovább. Mi egyéb kell egy művésznek?” (Ezt „biztosan, határozottan, menten minden akadozástól” mondta a művész.) Hát mi is megmondjuk biztosan, határozottan, menten minden akadozástól, hogy mi egyéb kell egy művésznek. Az kell egy művésznek – aki a magyar művészeti minisztérium felállítását akarja kipolitizálni, ahelyett, hogy festene –, hogy ő lehessen a magyar művészet „Pali bácsi”-ja. Eddig Szinyei volt a Pali bácsi; ő volt az első művész, minthogy nem festett, ám volt mandátuma; ezután Kernstok akar lenni a Pali bácsi. Hiszen tetszik tudni: hogy van a Pali bácsi? Jól, jól, jól. És miért van mindig jól? Mert politikáz, s nem fest – jól, jól, jól. Ez kell egy igazi művésznek és nem a dolog. Így lehet az ember első mester. A radikális pártban tudniillik, de nem a művészek között.

Tövis [Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1919. jan. 5. XXX. évf. 1. sz. 13–14.)

MAGYAR MŰVÉSZET 1919

Magyarországnak a kiegyezéstől a világháború szomorú végéig terjedő korszaka a stréberség korszaka volt. A stréberségből hiányzik a szeretet és a melegség. Ez a két nagy hiány szépséges fővárosunk fő jellemvonásai közé tartozik. Budapest a stréberek Mekkája. Itt van az ország feje, de nem itt dobog a szíve. A művészethez azonban szív kell. Ahol az nincs, ott nem teremhet igazi, egészséges művészet.

Budapesten az utolsó félszázad alatt csakugyan nem is termett. Modern építészetünk minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy fővárosunkban a féktelen önzés és érvényesülési vágy honol. Szobrainkról általában vajon kinek van kedvező különvéleménye? Festőink, mint tudjuk, elromlani jöttek volt haza Münchenből, Párizsból. Magyar iskolának nevezhető valami nem keletkezett Budapesten hatvanhét óta.

És azért mégis van magyar művészet. Csakhogy az kis vidéki városokban született. Nagybányán, Szolnokon. Nagybánya alapítása pedig – tudjuk – éppen hadüzenet volt a stréberségnek.

Fájdalommal gondolunk ma erre a leírhatatlan kis álomországra. Vajon a miénk marad-e? Vajon nem esik-e áldozatul az oláh hódítási vágyak, ami halált kiált mindenre, ami magyar?

Akárhogy döntsön a „béke”-konferencia, nekünk egyetlen kulturális pozíciót sem szabad feladnunk.

Lemondanunk csak egyről kell: türelmességünkről azokkal szemben, akik ki akarják ölteni a magyarságból a nemzeti érzést. A különböző radikális eszmék lovagjai ugyanis most már igazán megtanulhatják (ha tőlünk nem akarják, hát az annyiszor magasztalt franciáktól), hogy a nemzet nem faji, hanem kulturális képződmény, hogy a szűkebb értelemben vett egyéniség előfeltétele a nemzeti egyéniség.

Igazi műveltség, tehát igazi művészet is csak nemzeti alapon képzelhető el. Reméljük is, hogy a természetes fejlődéshez nélkülözhetetlen nemzeti érzés felébred most, a veszedelem láttára sok olyan magyarban is, kinek egyénisége eddig a szellemi terror nyomása következtében nem fejlődhetett szabadon.

Ez a terror nálunk folytonosan Párizst kiáltott. Pedig nem titok, hogy éppen terroristáink, kik legkevésbé szokták tudni, mit beszélnek, csak annyit láttak Párizsból, amennyit a német szemüvegen át látni lehet. Akik náluk Cézanne-on kezdték, rendszeren vagy a biedermeieren, vagy Kokoschkán végeztek.

Ha pedig csakugyan fenékiig kellene ürítenünk a kelyhet, s Magyarország nem maradna más, mint egy kis töredék, akkor ez természetes helyzeténél fogva sokkal szorosabban tapadna a jól szervezett néemtséghez, mint a régi, csonkítatlan Magyarország.

És ez az őszinte csatlakozás kevésbé is ártana, mint a felületes élvezeti „kultúra”-vágyak kielégítése – könnyen elsajátítható párizsi formákkal. Hogy többet ne mondjak, a kabaréstílus kezd már úgyis Budapest fő jellemvonása lenni. Ez pedig már balkáni franciaságot, már Bukarestet jelent.

Akárhogy is járjunk azonban, egy dolog bizonyos: nekünk a jövőben befelé kell tekintenünk. Halálos veszedelembé jutottunk. Ha nem akarunk visszafejlődni, elsorvadni, egyéniségünk kiélezésére kell összpontosítanunk minden erőnket.

Arra már semmi szükségünk sincs, hogy fiatal művészeink rajzolni és festeni külföldre menjenek. Művészi múltunk pedig már van akkora, hogy annak alapján igazi magyar iskolát fejlesszünk.

Ha ezt nem tesszük, sohasem fog beszélni a külföld magyar művészetről. Úgy fog reagálni minden kifelé-törekvésünkre, mint a magyar kozmopoliták gerinctelen ágaskodására. Nem fog róla tudomást venni.

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 5. XXX. évf. 1. sz. 15.)

MŰVÉSZETI MINISZTERIUM

Művészkörökben fölmerült az az eszme, hogy az összes művészetek részére külön minisztériumot kellene fölállítani. Eddig a művészetek a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egyik osztályára tartoztak és tartoznak ma is, ezen akar néhány művész változtatni. A mi véleményünk az, hogy nem kell a minisztériumok számát szaporítani, de különösen nem kell külön művészeti minisztérium *ma*, amikor még azt sem tudjuk, mekkora ország Magyarország. Mindenesetre érdekes azonban ebben az ügyben a művészek véleményét is meghallgatni s tudósítónk ezért fölkereste *Kernstok* Károly festőművészt, akiről egy időben az a hír volt elterjedve, hogy szépművészeti államtitkár lesz. Tudósítónknak a művészeti minisztériumra vonatkozólag föltett kérdésére *Kernstok* a következőkben felelt:

– A művészetek minisztériuma? Igen, beszéltem már róla én is, de nem az én egyéni ötletem. Valamennyi művész kívánja és érzi a hiányát. Múltkoriban, hogy összeült a nemzeti tanács művészeti szakosztálya, melynek többi között én is tagja vagyok, egyszerre pattant ki valamennyiünkől a kívánság, hogy végtére adjanak a magyar művészetnek olyan hivatalos elbárást, mint amilyen megilleti. Szükség is van rá. Jelöljenek ki a művészek közül szakembereket, akik egy hozzáértő miniszter alatt zavartalanul dolgozhassanak. Eddig bizony nagyon lanyhán mentek a dolgok a kultuszminisztériumban. Benne volna minden művészet: Képzőművészet, irodalom, zene, színház, minden benne volna. Az iparművészet is.

– Persze ma még ennek a minisztériumnak felállításáról csak álmodozunk, majd ha a viszonyok konszolidáltabbak lesznek. Ma, amikor az egyik utcán bolsevikiek lovagolnak, a szemközti utcát pedig valami idegen népség a magáénak vindikálja, gondolni sem lehet rá. Ma nem kell, de holnap még nagyobb szükség lesz a művészetre, mint eddig volt. A forradalom nagyon sok ideált lerombolt, tönkretett, az emberiségnek pedig mindig szüksége van ideálokra. A művészetnek ez a föladata. Legalább legyen az a bálvány szép! Igen sok ember mondja, hogy ezentúl, legalábbis hosszú ideig, nem lesz szükség az igaz művészetre, mert a sok ember, akit mozin és rémregényen neveltek föl, nem fogja akceptálni a művészet magasabb részeit.

– Hát kérem, először is a művészetre nevelni kell az emberiséget, ez már csak elég szép föladat. Aztán meg ki-ki megtalálja a helyét, művész is, élvező publikum is, ahová tartozik fölfogás-, érzésselileg, ott fejlődhetik a legtisztább és legmagasabb stílus felé is. Végtére a feudális Magyarországon sem volt mindenki műértő, de még a Mediciek Firenzéjében sem. Ezentúl is csak meglesz a művészet, nem kell félteni.

– Hogy lesz-e pénz erre a minisztériumra? Nem kell ám ahhoz sok pénz! Körülbelül annyiból, amennyi ma is van a művészeti szakosztálynak, meg lehet csinálni. Hiszen nem a kiterjedés, az egyes osztályok népessége, hanem a szakszerű hozzáértés a mi legfőbb kívánságunk.

Forgács Erzsébet

(*Köztársasági Újság*, 1919. jan. 5. – 7.)

Két kiállítás. [...] *Galimberti* Sándor és *G. Dénes* Valéria emlékkiállítás a „Ma” folyóirat kiállítási termeiben IV. Váci utca 11/b. félemelet. – Egy fiatalon elhunyt művészpár hátrahagyott

képeiből rendezte ezt a kiállítást a Ma szerkesztősége. A festészet forradalmának első kommunista Galimbertiek, kik az impresszionizmus emlőin nevelkedve jutottak el a futurizmuson át a kubisták közé. Vizuális kompozícióik nem kis feladat elé állítják a nézőt, míg a képeiken első pillantásra szembetűnő káoszról felismerik, vagy felismerni vélik annak tárgyát. Nem ragaszkodnak a kubista iskolák ismert sablonjaihoz, hanem itt is külön helyet foglalnának el az iskola homlokegyenest ellenkező eszközeinek szembeállításával és ezek variálásával. Az ő meglátásai, megérzéseik a holt anyagot saját külön énjük szerint gyúrnák át és használják fel, miáltal a természet anyagiatlanná, ködszerűvé válik. Őszinte, beható véleményt így bajos is mondani a kiállított munkákról, mert míg az egyes képek tárgyának analízálása kimerít, addig főleg színhalmozásuk folyton irritálja a szemlélőt. Amszterdami képek különösen tárgyhalmozásukkal, melyek mind mintegy középpont körül sugárszerűen fogni látszanak, vonják magukra a figyelmet, anélkül azonban, hogy az egységesség törvényeit felfedezni sikerülne rajtuk. Problémák, melyeknek megfejtésével a fiatal művészpár, sajna, adós maradt. Új világnézetek korán kidőlt harcosai voltak, nem érve meg ezeknek sem diadalát, sem bukását. Ugyanitt láttuk G. Dénes Valéria és Gergely Sándor egy-egy szobrát is, melyeknek különösen a beállításuk figyelmet keltő.

Thoméé József

(*Ország-Világ*, 1919. jan. 5. XL. évf. 2. sz. 23.)

A kecskeméti művésztelep kiállítása. Az Ernst-múzeum nagyszerű Fényes-kiállítására Január 6-án zárul. A múzeum legközelebbi kiállítása a kecskeméti művésztelepet mutatja be. Részt vesznek *Iványi Grünwald* Bélával az élén *Kandó László* és *Perlrott Csaba* festőművészek. *Pólya Tibor* újabb grafikai műveivel szerepel, *Fémes Beck* Vilmos szobrászati hagyatéka is most kerül kiállításra. A múzeum ezúttal bemutat egy tizennégy éves rajzolóművészt is, *Heller Andort*, *Magyar Mannheimer* Gusztáv tanítványát.

(*Pesti Hírlap*, 1919. jan. 5. – 11.)

A képzőművészeti szabadiskola új igazgatója. A *Kernstok* Károly, *Rippl-Rónai* József és *Vedres Márk* vezetése alatt álló Képzőművészeti Szabadiskolát, amely negyedik éve áll a magyar művészképzés és a képzőművészeti kultúra fejlesztésének szolgálatában, most egy műbarátokból álló társaság vette át, akik nagyobb tőkebefektetéssel szélesebb alapokon fogják az iskolát fejleszteni. *Kónyay* Elemér, az intézmény megalapítója és eddigi igazgatója megvált az iskolától és helyét *Feiks Jenő*, a kiváló festőművész foglalja el.

(*Világ*, 1919. jan. 5. – 11.)¹

A Fényes-kiállítás bezárása. Az Ernst-múzeum nagyszerű Fényes-kiállítására január 6-án zárul. A múzeum legközelebbi kiállítása a kecskeméti művésztelepet mutatja be. Részt vesznek *Iványi Grünwald* Bélával az élén *Kandó László* és *Perlrott Csaba* festőművészek. *Pólya Tibor* újabb grafikai műveit mutatja be. *Fémes Beck* Vilmos szobrászati hagyatéka is most kerül kiállításra. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 5. – 12.)

Új festőiskola nyílik meg e hó 15-én Budapesten. *Endrey Sándor* festőművész és *Podvinecz Erzsébet* festőművésznő tanfolyamot nyitnak figurális és aktfestészetből és rajzból, hölgyek ré-

¹ Ua.: *Budapesti Hírlap*, 1919. jan. 5. – 13.; *Pesti Napló*, 1919. jan. 5. – 12.

szére, Endrey Sándor Alkotmány utca 27. szám alatti műtermében. Beiratkozás és mindennemű felvilágosítás ugyanott naponta délután 3 és 5 óra között.

(*Pesti Hirlap*, 1919. jan. 8. – 9.)²

A téli tárlat. [...] sokkal jobban van, mint a Szépművészeti Múzeum kazamatáiban volt; itt látni lehet a képeket, [...] a világos termek szinte hívogatják haza a művészeket, akik egyelőre gyéren mutatkoznak [...] Nem könnyű meglelni a sok egyforma kép és szobor közt a külön jelentőségűeket. Semmi esetre sem tudjuk ezen a kiállításon megérteni, hogy miért csoportosulnak művészeink „szabad”, „független”, sőt „új” címkeű csoportokba, holott semmi lényeges különbség nem szolgál a tagolódások alapjául. [...] *Medgyessy* Ferenc apró zsánerszobra: a sűrű asszony vidám és egészséges rútságában Ostade-i szépségű. [...]

Márkus László

(*Alkotmány*, 1919. jan. 12. – 1.)

Művészetpolitika. [...] A monarchia minden olyan művészet kifejlődését, amely a hivatalos világnézettel ellenkezett, vagy azt éppen megváltoztatni akarta, tőle telhetőleg megakadályozta. A köztársaság eszméjének azonban talán legfontosabb alkotója: a szabadság, a teljes szabadság, amely a külön-véleményt is tiszteli. Nem kell tehát attól tartani, hogy a köztársaság ugyanúgy el fogja nyomni egy, mondjuk, feudális művészet fennmaradását, mint ahogyan a királyság küzdött a szocialista eszmék ellen, akkor is, ha azok szindarabokban nyilvánultak meg. Ebből a vázlatból magától adódnak a köztársasági művészetpolitika alapelvei. A legfontosabb ezek között a tömegek fogékonyá tétele a művészi gyönyörködésre. A közoktatásügy gyökeres reformjának keresztülvitele után módot kell adni mindenkinek arra is, hogy műélvezővé képezhesse ki magát. Államosítani kell a művészi oktatást, gondoskodni kell megfelelő művészi elemi és középiskoláról. [...] A római közigazgatás bölcsessége már régen kitalálta és akceptálta azt a tételt, hogy a népek kenyér és cirkusz kell. A cirkusz majdnem olyan fontos, mint a kenyér. Az állam azonban ne legyen cirkuszigazgató és színházdirektor és képügynök, meg hangversenyrendező se legyen. Csak – csak? – tanítsa meg gyönyörködni a polgárokat a színekben, a formákban, a hangokban s bizza reájuk a többi.

Fodor Gyula

(*A Hét*, 1919. jan. 12. XXX. évf. 2. sz. 30–31.)

A Múcsarnokban. *Az idei téli tárlat.* A háborús évek alatt a Múcsarnok épületében kórház volt, s az, hogy most ismét saját helyiségében rendezi az idei téli tárlatot, szinte eseményszámba megy. De ez aztán az egyetlen esemény, mert bizony az a ma megnyíló téli tárlat egyáltalán nem megy eseményszámba. Művészi eseménynek semmi esetre sem mondhatjuk.

Soha talán szürkébb, eseménytelenebb kiállítása nem volt még a Múcsarnoknak. Eszmeszegénység és szürkéség jellemzi ezt a tárlatot, a nagyvonalúság és lendület, a kezdeményezés és akarás hiánya. Úgyszólván egyetlen szokatlan hang sincs a kiállított 438 kép és szobor között [...]. Három különböző művészcsoport állított ki most: a „Szabad”, „Független” és „Új művészek”. A csoportok elnevezése nem művészi irányokat jelöl meg, hanem különböző érdekcsoportokat, művészi szempontból nincs közöttük különbség. [...] A negyedik teremben *Csont* Ferenc, *Csuk* Jenő [...] a legjobbak. Ebben a teremben van *Perlrott Csaba* Vilmos két képe, egy csendélet és az „Aratók” kétségtelenül a legtöbb figyelmet érdemlők az egész teremben. *Perlrott Csaba* még vajúdik, de amit produkál, az komoly dolog. A ötödik teremből [...] *Czigány* Dezső két figurája magaslik ki, míg a hatodik terembe *Börtsök* Samu és *Dobai Székely* dominálnak. [...]

Lippay Gyula

(*Köztársasági Ujság*, 1919. jan. 12. – 5–6.)

² Ua.: *Budapesti Hirlap*, 1919. jan. 9. – 9.

A téli tárlat. [...] sok idő kell hozzá, míg az emberiség életében forradalmi jelentőségű tények a művészet egyetemében szóhoz jutnak. Ma ez még messze van, s a tegnapi helyzet nem alkalmas talaja komoly és egészen magasrendű művészi törekvéseknek. [...] Valami zavaros képvásár ez, melyen a festészet és szobrászat olcsó- és drága-jános kisiparosai nagy többségben még egyszer és reméljük utoljára elhozták könnyű üzletre számító portékáikat. [...] jóformán teljesen kiszorult minden modernebb törekvés is. Az akadémizmus olcsóbb fajtája, tetszetős hatáskeresés, érzelmes novellizmus adják meg túlsúlyukkal a gyűjtemény karakterét. Nem szégyelljük bevallani, hogy ennél több mondanivalónk nincs is erről a kiállításról [...] néhány jobb dolgot felsorolunk [...] Az újabb törekvésűek közül *Perlrott Csaba* „Aratók”-ja erőteljes és értékes munka, mely valamiféle közeledést jelent nála a naturalizmus felé. *Czigány* Dezső két férfialak tanulmánya jól hangolt nyugalmával és biztonságával hat. [...] *Kornai* és *Csont* rendes nívójukon maradnak. [...] *Medgyessy* zsánerje fejezi be a kiállítás észreveendő dolgainak sorát.

Bálint Lajos

(*Magyar Hirlap*, 1919. jan. 12. – 9–10.)

A téli tárlat. Különös valami az ilyen zsbvásár, ahol a „Szabad művészek”, „Független művészek” és „Új művészek” cégerei alatt a legvegyesebb társaság verődik össze. Mind a három csoportban van jó és rossz, van régi és új, van mindenféle, csak egy nincs: művészi rosta, amely a férgesét kívül hagyná, a giccset, a dilettantizmust és a felsőbb-leányiskolai próbálkozást, el- lenben mindenütt érvényesül a bratyizás, komaság és álkegyelet ösmagyar elve. Így jutnak az- után az újonnan megnyílt Múcsarnok falaira a kitömött angóramacsok lepkékkel játszadozva, a pléhből való és halálosan unalmas tájak, a semmitmondó, rosszul megkomponált, de legalább nem jól megfestett csendéletek, banális arcképek, élettelen életképek, a *Nádlér* Róbertek, *Gergely* Imrék, *Páldy* Zoltánok, *Heyer* Artúrok, *Krutsayak*, *Telkessy* Valérok, *Nagy* Vilmosok, [...] Pedig elhatároztam, hogy jót vagy semmit, mert valami bolsevik frakció még a nyakamra jön és feloszt, de nem bírom: le kellett írnom ezeket a neveket, elretentő például, hátha tavasszal már nem mernek újra beküldeni! Nem: beküldeni mernek ők, ahogy mertek eddig is, mindig, mióta a világ áll és mióta tárlatok vannak. Csak régebben – tudja Isten – szigorúbbak vagy szemérmesebbek voltak a zsűrik és lelkiismeretesebbek, mint ma. [...] Mert ami most folyik: egyrészt a Gartenlaube-giccs, másrészt az expresszionisták részéről, az expial minden Makartot, Pilotyt és Kaulbachot. [...] Reakcionáriusnak kell lenni a végén, mert a túlzások, a részeg forradalmak természetzerűleg megszülik a maguk ellenhatását.

A kiállítás általános hatása kedvező. Nincsenek ugyan különösen nagyszabású alkotások, új nevek, [...] Jól esik látni *Czencz* János, *Béli-Vörös* Ernő, *Frank* Frigyes női képmásait, [...] *Czigány* Dezső egy jó önarcképet hoz [...] említsük meg [...] a se hideg-se meleg *Perlrott Csaba* Vilmost (a tárlat ultramodernje, de messze elmarad a „Má”-sok legkonzervatívabbja mögött) [...], mint a tárlat egyetlen szenzációját kell megemlítenem *Medgyessy* Ferenc nevét, akinek egyetlen munkája (egy apró gipsz) monumentalitásában a legjobb egyiptomiakkal, humorban a legkitűnőbb franciákkal egyenes értékű. [...]

Kürthy György

(*Magyarország*, 1919. jan. 12. – 13.)

Téli kiállítás. A Képzőművészek Egyesülete sok huzavona, kilincselés és fáradozás után végre visszakapta hajlékát: a Múcsarnokot s ezzel megszűnt kiállításainak odisszeája is. [...] A téli tárlaton három művészcsoport vesz részt: [...] Ez elnevezéseknek művészeti szempontból nincsen semmi jelentőségük. Inkább gazdasági szervezkedő csoportokat jelentenek, amelyeknek tagjai összetartozandóságukat azzal is dokumentálják, hogy műveiket a többi csoportétól elkülönítve állítják ki. [...] zsűrijük egyformán beengedett műveket, amelyeknek a Múcsarnokban nem volna helyük. [...] Ami a részleteket illeti, [...] figyelemreméltó kvalitások vannak *Rózsaffy* Dezső női arcképében is. [...] *Márton* Ferenc zamatos, őserjű művészetét egy rajz és egy tájkép

képviseli. [...] *Czigány* Dezsőt egészséges realizmusa, technikai rutinja jellemzi, [...] Megemlíthetjük még *Perltrott Csaba Vilmos*, *Herman Lipót*, *Frank Frigyes*, *Vass Elemér* [...] nevét. [...]

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1919. jan. 12. – 11.)

Téli tárlat. Újra a Múcsarnok falai között, ha nem is az összes termekben, de legalább – ha a nap süt – látható módon jöttek össze négy és félszáz piktúrák és plasztikák. Újra művészetet láthatunk kínlódo katonák helyett [...] de látunk egyebeket is: becstelen és galád, rossz és jöhíszemű, tudatlan és szemérmetlen kísérleteket, tehetetlenséget, protekció-eredményeket, álomba ringató unalmasságú arcképeket és tájképeket és zsánerképeket és mindenféle képeket, mintha bíráló bizottság nem is lett volna, pedig volt, csak óvakodott magát megnevezni. Mert van itt kérem csoport, három is, „új”-ak, „szabad”-ok és „független”-ek, akár a politikában; mert jelszó és cím az telik kérem, amíg magyar a magyar. Tartalom: az más; kell éppen tartalomnak lenni?!

A falakról hiányoznak a nagy tradíciók és a nagy ígéretek. [...] Karaktert nem ad a tárlatnak sem a Benczúr és követőinek brokátos, aranypaszomántos, tradíciós hír-csengése, sem a nagybányaiak megállapodott respektusa, de nem látjuk a fiatal gárda pregnáns részvételét sem. [...]

(Kürthy György)

(*8 Órai Újság*, 1919. jan. 12. – 5.)

A téli tárlat. Majd ötesztendei hajléktalansága után végre visszatért régi otthonába a Képzőművészeti Társulat. Az öreg Múcsarnoknak nyolc termék sikerült áráz munkával megszábadítani valamennyire a kórházi megszállás nyomaitól. Egyelőre csak az intenzív karbol illat emlékeztet bennök a háborús múltra, egyebekben a termék elég kellemesen hatnak mérsékelt mennyiségű és ügyesen elrendezett kép- meg szobor-anyagokkal.

Voltaképpen eseményszámba menne a Múcsarnok megnyitása, és minden kellemetlen érzést félretéve örülnünk kellene neki. De elrontja örömlünk az, hogy a háború is, az az új korszak is érintetlenül hagyta azt a szellemet, mely a Múcsarnok kiállításait szervezni szokta. A mai magyar művészetnek sehogy sem hűséges tükre ez a kiállítás, és nemcsak azért, mert legkiválóbb művészeink hiányoznak róla, hanem mert az ilyen tömegkiállítások nem is alkalmasak egy nemzet művészetének képviselésére. Nincs más megoldás: a társulat új vezetőségének szakítania kell a tömegkiállítások rendszerével és át kell térnie a kisebb, gyűjteményes kiállítások rendszerére. Az olyan tárlat, mint a mostani, csak vásár [...].

Magáról a kiállításról kevés a mondanivalónk. [...] *Tatz Lászlónak*, *Gara Arnoldnak* és *Czigány Dezsőnek* látható egy-egy érdekes arcképe a kiállításon. *Perltrott Csaba Vilmos* aratási jelenete végre jelentős lépés előrefelé ennek az igen tehetséges művésznak a pályáján. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1919. jan. 12. – 12–13.)

Téli tárlat. A háborús konjunktúra elmúlt, de mondják, hogy a hadinyereség-adó és a vagyonadó ijedteji mostanság sok képet és szönyeget vásárolnak, nem műszeretből, de mert ebben eszközt látnak arra, hogy vagyonuk egy részét eltítkolhassák. Az idej téli tárlat mintha e művészi hajlandóságok nélkül való vásárlókedv céljait szolgálna egyes egyedül, kevés kivétellel a vásárra spekuláló mesteremberek és dilettánsok felvonulását hozza, annak az ízlésnek, pontosabban ízléstelenségnek jegyében, mely alig emelkedve túl a gyári olajnyomat nívóján, olcsó szentimentalizmust és novellát keres a piktúrában, amelyért pénzbüségében azért fizet nagyobb összeget, mert a nyomott gyári produkcióval szemben a kézimunka drágább voltát értékeli. A portrén kívül – mely drága és luxusos fotográfia – gyatra női aktok és egyéb tetszetős külsejű figurák tömege sandít le ránk e falakról, a „merengő”, az „álmódó”, az „álmélkodó” s egyéb hasonló novellisztikus címek alatt. A komoly művészeink legjava, úgy látszik, megértette, hogy mi történik itt, mert távol tartotta magát e kommersz kiállítástól, mely nívóban még a Szalon dilettáns felvonu-

lásainak is mögötte marad. *Rippl-Rónai, Kernstok, Iványi Grünwald, Magyar Mannheimer* s velük együtt jóformán az egész modern tábor fölöttébb okosan nem jöttek el [...]. Szencziója nincs ennek a kiállításnak, legfeljebb sok olcsó és gyatra holmi tömkelegéből néhány szembetűnően jobbat emelhetünk ki. *Perlrott Csaba* egy nagyobb vásznát például, mely a művész továbbfejlődéséről beszél, mely az eddigi analitikus formakeresésén túl összefogóbb természetlátáshoz vezet. *Czigány Dezső* két erőteljesen megkomponált, nyugodt férfialakja szintén komoly teljesítmény. [...] Mellettük legfeljebb néhány nevet szabad felsorolni, köztük elsőnek *Kőrösfői-Kriescht*, aki ugyan nem fejlődik tovább, de dekoratív eszközei most is becsületesek [...].

(blt. l.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. jan. 12. – 11.)

A föltámadt Műcsarnok. A képzőművészek majdnem öt esztendő után visszakapták a városligeti palotájukat, amelyben ma nyitották meg az első „békés” tárlatot. Komolyan és becsületesen dolgoztak a festők és a szobrászok, és ha nem is valami nagyszabású, de igen tisztességes és érdekes a téli kiállítás. Ezúttal a komoly fiatalok az erősek, töképpen stúdium dolgában. Úgynevezett kész teljes kép kevés van, a legelőkelőbb köztük: Herman Lipót, Béli-Vörös, Perlrott Csaba, Csuk Jenő, Glatz Jenő [Oszkár!], Kövér Gyula.

[Bródy Sándor]

(*Az Est*, 1919. jan. 14. – 8.)

Képzőművészek Szövetsége. A magyar képzőművészek – festők, szobrászok és építőművészek – elhatározták, hogy szociális helyzetük javítása és művészi törekvéseik megvalósítása érdekében megalakítják a „Képzőművészek Szövetség”-ét. [...] A közgyűlésen ismertetni fogják a szövetség nagyszabású szociális és művészeti programját. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 14. – 10.)

A Képzőművészek Szövetségének megalakulása. Művészeink nagy részvételével ma délután alakult meg az iparművészeti iskola tanácskozó termében a Képzőművészek Szövetsége, mely művészi életünk felfrissítését, tehetséges festőink és szobrászaink támogatását tűzte ki célul. Elnöke *Erdei Viktor* festőművész, alelnökké *Orbán Dezső* festőművészt és *Bokros Dezső* szobrászt választották meg. Választmányi tag lett: *Kádár Béla, Kmetty János, Nemes Lampérth József, Csaba Vilmos, Sassy Attila, Tihanyi Lajos* és *Török Jenő* festőművészek, *Kaza Mihály* és *Pátzay Pál* szobrászok és *Sándor Vilmos* építőművész. Póttagok: *Manhart Alfréd* és *Schönberger Armand* festőművészek és *Medgyessy Ferenc* szobrász. A szövetség irodája: Bulyovszky utca 25. szám alatt van. Telefon: 25–39.

(*Budapesti Hírlap*, 1919. jan. 15. – 9.)³

AMIT NEM LEHET ELRABOLNI TŐLÜNK

Az új Magyarország művészei

Rácok, mócok és egyéb martalócok támadtak ránk, hogy elvegyék mindenünket. Ellopják büszke gránicainkat, felleggyűjtő hegyeinket, kövér televényünket. A szent hármastól is nem egyet. Ha a barátaink nem szégyellnék, az utolsó inget is leszednék a testünkről, s itt állhatnánk Európa közepén, mint valami ősnomad nép, melyet csak most sodort ide keletről a népvándorlás.

³ Képzőművészek Szövetsége. *Déli Hírlap*, 1919. jan. 18. – 5.; *Köztársasági Újság*, 1919. jan. 15. – 7.; *Népszava*, 1919. jan. 15. – 7.; *Pesti Hírlap*, 1919. jan. 15. – 5.

Elvehetik mindenünket: valamink megmarad, ami világgá kiáltja, hogy százsorta különbek vagyunk. A tehetségünk. Ez a nép maga az őstehetség, egyetlen évben több talentumot termel, mint a szomszédság száz esztendő alatt. A dicső román, nagy római kultúrnép utóda, összerabolhat az Azovi tengertől a Tiszáig mindent, a szerb is egyesülhet minden szlávval, a cseh is a tóttal, együttvéve nem adnak annyit a világnak, mint ez a szaggyátott-tépett maroknyi magyarság.

Szobrász, festő, költő, zeneszerző; úgy terem itt, mintha csak magról vetnék az áldott magyar földbe. Már említettük ehelyütt a franciát, aki hivatalos küldetésben érkezett Párizsból, hogy összecsapta kezét Szépművészeti Múzeumunkban: „Hiszen ez a kultúra legjava! Hiszen itt dolgoznak és termelnek az emberek! Föl kell akasztani minden politikust, aki miatt Európának más impressziója van a magyarokról, mint ami ez.” Az álmélkodó franciát újabb álmélkodók követik, jön ide még angol, amerikai, olasz és szintén csodálkozhat a jogászok és kanászok népén. És ha nem jön ide Európa, mi megyünk ki Európa elé s megmutatjuk, mit tudunk. S amit tehetségtelen politikusaink elherdáltak, még visszaszereshetnek tehetséges művészeink. Európa szeretetét, becsülését, jóindulatát. Mindent. Tán elveszett határainkat is.

Az ember, kinek torkát a magyarság ezer fájdalom fojtogatja, bemegy közéjük, a legfiatalabb magyar tehetségek közé és újra bizakodni kezd. Hetven-nyolcvan gyerekmber, fiú, leány ül az állványa előtt, s középtűt az akt mint egy mozdulatlan szobor. A munka láza ég az arcokon, a szájak némák, a szemek a modell mezítlenségei s a rajzpapír fehérsége közt szinte a végtelenséget sóvárogják be. Csend és áhítat. Csak a szénvesszők sercegése hallik, és néha-néha Kernstok mester halk beszéde, amint megáll egy-egy tanítványa háta mögött s javít, magyaráz. Pár szót szól ehhez is, ahhoz is, de valóságos bűvös pápaszem e pár szó: kinek az orrát megnyerelte vele, egyszerre tisztán lát.

– Ez a fej borzasabb – s a szén a kezében sietve korrigál –, a váll errébb dűl. A csipő kicsit keskenyebb. A bal combba több erőt, mert erre nehezedik az akt.

És megy tovább, a közelebbi állványhoz, s ez a türelmetlen ember itt maga a türelem és szelídség.

– Úgy érzem itt magam – vallotta nekem szűnet közben, amikor a modell bundába burkolózva a kályha mellett cigarettázott –, mintha lombikban élnek. Vagy valami idegen bolygón. Egészen más világ ez. Itt nem tülekednek az emberek, nem ordítanak, nem gyülekeznek, hanem dolgoznak. És mennyi istenadta képességgel! Nézze, most újra föláll a modell, milyen gyönyörű! Mintha valami egyiptomi piramis alól ásták volna ki.

A modell valóban tökéletes. A teste csupa finom karcsúság, a szén sokáig töpreng a kezében, amíg megfogható részletet talál rajta. Bőre bronzbarnán rózsálló: cigánylány. Pompásan tud állni, amin nem csodálkozom, hogy megtudom: tizenkét éves kora óta, hét-nyolc éve hivatalos modell. Nehéz kenyér, noha ma már négy korona jár minden óráért.

Ez a Képzőművészeti Szabad Iskola valóban szabadiskola. Semmi doh, semmi négy fal közötti levegőtlenység, semmi merev doktrína. Feiks Jenő, az új igazgató, aki a kitűnő Kónyay Elemért váltotta fel, egy-két szóval mondja el programját.

– Nem fogunk beleavatkozni az egyéniség fejlődésébe. Minél kevesebbet szabad tanítani, hogy a tanítványok annál inkább tanulhassanak. Mi inkább csak arra ügyelünk, hogy hibák ne történjenek, vaskosságok vagy eltévelyedések.

Alig egy pár napja van itt az iskola élén, s a tanítványok máris megszerették. Az egyik fiatalember hozzá viszi a dolgait, mutatja és kéri a kritikáját. Megmondja őszintén, pőrén, de milyen szeretetreméltóan! A fiú még bukdácsol, alig kezdte, s inkább a részletekkel törődik, mint az egészszel.

– A fő dolog – mondja neki Feiks –, hogy a nehézkes törvény érvényesüljön. Mindennek, ami nem lóg, a lábán kell állnia. Az ön dolgai pedig épp a lábuknál a leggyengébbek. Alul kell kezdeni, nem fölül.

Benn a szobrász-teremben *Vedres Márk* áll a tanítványok mögött s ügyel, mit csinálnak. A keze csupa agyag, de most nem dolgozik. Nézi, hogy mintázzák a gyerekek a kövér modellt. Mind másfelől, mind másképp, és valamennyi csupa értelem és erő. Itt már csak az kell, hogy a mester szeme rajtuk legyen és dolgozzanak, mint a kiforrott művészek.

Az esti aktot *Rippl-Rónai* mester tanítja. Most nincs itt, de mégis itt van: tanítványai lelkesedve emlegetik. Már jó néhányan vannak, kiknek neve cseng, mint az új arany. *Nyergesi* János Kernstok tanítványa és fölfedezése. Nyergesújfaluról hozta magával, ott tán a libákon pásztorokodott. A helyesírásán még meglátni a négy falusi elemi, de a rajzai, mint egy kész művészé. Jellegzetesek és igazak.

Novotny Róbert a másik jövő embere. Sokat töpreng a dolgain, most van kialakulóban. Főként az egyszerűsége törekszik, a lényegre. *Szilágyi* Jolán rajzaiban sok a talentum igazsága. *Sidwers* Emmi komoly művészete, *König* Dezső erőteljes szobrai és rajzai, *Goszthonyi* Mária karakterizáló képessége, *Derkovits* Gyula komponáló készsége: mind, mind jóleső ígérlet. És *Strém* Kató, *Móricz* Ida, *Szép* Márton, *Ballagi* Klári, *Zélinger* Gyula, *Molnár* Mária, *Popper* Erzsi – kiáltó igazságtalanság, hogy ide nem írom mind a hatszázat.

Kaczér Illés

(*Figáró*, 1919. jan. 15. – 4–6.)

A téli tárlat. Itt a béke. Másképp jött, mást hozott, mint ahogy azok várták, akik csak most veszik észre, hogy az ötödfél esztendő pokol után nem változhatik egy csapással a béke, nyugalom és derű országává a véres, feldúlt világ. [...] A Múcsarnok visszaköltözött saját házába [...] csak a képek nem lettek jobbak és a kiállítás most sem érdekesebb, mint amilyen a háborús évek alatt volt, a múzeum előcsarnokában. Szokatlanul sok a szép nő a Múcsarnokban kiállított képek között. Nem csoda. A háború elűzött a földről minden egyebet, ami szép volt [...] *Rózsaffy* Dezső gyengéd portréját sokan fogják méltányolni, úgy, mint *Kornai* József merész páholy-képet. [...] *Medgyessy* Ferenc nagy lendületet tudott adni kis szobrainak. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 15. – 9.)

FÉMES BECK VILMOS (1885–1918)

Tíz éve lehet annak, hogy Fémes Beck Vilmos, a magyar szobrászművészetnek korán becsukódott reménysége, szobrászi pályáján elindult. Hosszú inasévek, tanulás és vívódás után akkor került haza, hogy itthon a maga lábára álljon. Aki abban az időben találkozott véle, soha el nem fogja felejteni ragyogó ephebosz képét. Lehetetlen annak elfelejtenie azon a félig gyermekmosolyú arcon a cselekvés akaratának, a kihívó energiának, az önbizalomnak, a legmagasabb rendű célok felé törekvésnek kifejezését. Egész lénye sugárzott az ifjú életenergiától, meleg barna szemében a harci vágy tüze villogott. Lelket üdítő volt a beszédét hallgatni. Mikor terveiről beszélt és az anyagról, mellyel dolgozni készült: bronzról, márványról. A fiatalság türelmetlensége csak úgy szikrázott belőle, mikor másokról ítélt. Szenvedélyes lélek volt, ki a maga igazában nagyon hinni tudott, de sokszor ítelt meg igazságtalanul másokat, kik a maguk igazában ugyanakkora hittek.

Münchenből tért haza, de előbb Darmstadtban működött. Olbrich mellett dolgozott, ennek a szintén korán meghalt művésznak iparművészeti terveit valósította meg fémben, aminek megdolgozásában már akkor kész mester volt a fiatal magyar művésznövendék. Olbrichal való megismerkedését ő maga beszélte el ebben a folyóiratban, mesterének halálára írt megindult emlékezésében. A művész bizonyára a darmstadti mester szárnya alatt kezdett alakulni benne. Hazulról, mint a fémmel bánás tökéletes tudója indult külföldre. Darmstadtban kezdte a tervezést, a művészi álmok alakká keményítését, a művészi alkotás láza ott fogta el először.

Darmstadtból Münchenbe ment és csakhamar kedves tanítványává, ifjú barátjává lett ott egy másik német mesternek, a maga nemében Olbrichnál semmivel sem alábbvalónak, Georg Roemernek. Roemer azonban szobrász volt, maga is a szobrászat ősi anyagai közt nevelkedett, maga is az anyagmegmunkálás technikáin fejlett művész. S mint Hildebrand tanítványa, a német szobrászat újjáteremtőjének önálló követője. Fiatal magyar tanítványában Roemer azonnal megbecsülte a fém megmunkálásában való nagy készségét, s hamar fölismerte az eleven intelligenciát. Valószínű, hogy a művészi tehetséget is, noha Fémes Beck hazakerültének idejében

hevesen szokta volt ezt vitatni. Roemer műtermében a fiatal magyar egy minden ízével szerve- sen működő művész alkotóvilágába látott bele. Meglátta és meg is tanulta benne az alaktalan anyag hogyan ihleti meg a képzeletet és hogyan kényszeríti egyben adott tömegének és szilárd- sági törvényeinek tiszteletére. A hildebrandi tanítások is Roemer közvetítésével termékenyítet- ték meg, Fémés egyensúlyosan szétbontani tőle tanult meg. S mindezt szakadatlan ipari munka közben. Mint a renaissance mesterei, Roemer is tanítója és egyben munkáltatója volt tanítvá- nyának. „Dolgoztatta”, mint ahogy tanítványa utóbb fiatalos türelmetlenséggel fölpanaszolta, ahelyett hogy önálló alkotásra igyekezett volna biztatni őt, ki az alkotás vágyától nem bírt már magával. Hirtelen elhatározással elhagyta Roemert, hátat fordított Münchennek s kettészakított vele egy nagy értékű barátságot, amelynek igazi értékét csak utóbb tudta fölbecsülni, amikor már késő volt.

A helyes cselekedetnek tudatával tért haza, hogy itthon végre önálló alkotómunkához lás- son. Barátai közül bizonyára sokan emlékeznek még akkori harcias kedvére. Nem egy jó embe- re iránt volt abban az időben igazságtalan és türelmetlen. A duzzadó erő heves és meggondolat- lan összeütközésekbe sodorta. A maga erejével eltelt ifjúságnak minden szertelen indulata fölviszketett benne. Öröme telt abban, ha felebarátait meghökkentette paradox beszédével. A nyárspolgárok megrökönyödésére pályázó kihívó kedve azidőbeli művészetében sem tagadta meg magát. Szántsándékos túlzással torzította el arcképszobrain az élő minta arányait. Kedve telt benne, ha a jámbor filiszterek elszörnyülködtek merészségein. Ilyenféle kedvének alkotása az első vert plakettje is. Az Éremkedvelők Egyesülete számára mintázott meg kör alakú síkba egy térdeplő női aktot, de úgy, hogy az alak arányait mértéktelenül megtúlozta és hogy az ido- mok megformálásával önkényesen bánt el. Csak kevesen éreztek rá az eltorzítottnak ható em- beri alakban egy igazi művészlélek térkitöltő képzeletének más tömegegyensúlyozó tehetségé- nek fényes próbájára.

A konvencióval, az olcsó hatással való harcban azután is kedve tellett Fémés Becknek. Törekvései meglehetősen félrevitték szobrászaink többségének útjáról. Csak a maga hivatása- beliek között érezte jól magát és csak a magáéival rokonhajlandóságú művészekkel együtt szer- retett kiállítani. Rövid néhány esztendő alatt túl volt minden bizonytalanságon, és pompásan érett jövője felé a tehetsége. A háború vadállati erőszakossággal állította meg fejlődésében. Fémés Beck Vilmos az első trombitaszóra katonának öltözött és eltűnt a háború véres hulláma- iban. Utóbb, évek múlva, mikor betegen hazakerült, az iszonyodás barázdái örökítették meg arcán háborúbeli emlékeit. Szerbia, a Kárpátok, Orosz-Lengyelország és Albánia harcterein sze- rezte titokzatos betegségét is, amely ifjúi életével, gyönyörű álmaival, gondolatban készülő any- nyi remekművével olyan hirtelen végzett. Mennyire örült a forradalomnak és az új világnak, melynek elkövetkezésében szent hittel hitt! Hanyatló életereje megújhodott azokban a napok- ban, roskadozó lelke lázas örömmel egyenesedett föl. És hét nappal utóbb ravatalon láttuk kite- rítve.

Halott volt a sugárzó ephébosz. Sárgára vált arcáról eltűnt a félig gyermeki mosolygás: he- lyében a keményre kirajzolódott vonalakban, összeszorított ajkának dacos mozdulatában, egész arca egy végső akarat markolásának engedelmeskedő kifejezésében ott ült az az energia, a holtig és a halálon túli küzdésének akarata, amellyel tíz esztendővel ezelőtt élete nagy útjára indult.

Elek Artúr

(*Nyugat*, 1919. jan. 16. XII. évf. 2. sz. 146–148.)

Csoportkiállítás az Ernst-Múzeumban. [...] A hiteles művészet nagyon gazdag ezen a kiállításon. *Iványi Grünwald* a színben és vonalban nagyritmusú kompozíció teljes kifejlődése felé halad. Önkinzó formastúdiuai után oly szuverénül ismeri a lényegeset, hogy a forma már nem öncél önála, hanem egy magasabb rendű egységben egy vízió kifejeződésének olyan esz- köze, mint a szín és a világítás. *Perlrott Csaba* még küzd a formával és súlyos töprengések lát- szanak és megoldatlan problémák a munkáján. Tiszta harmónia, briliáns mesterségbeli tudás és impulzív megérzés teszi oly finom szenzációkká *Csáktornyai* Zoltán képeit, és nagy gyönyörű- séggel figyeljük *Kandó* László elmélyült és nagyon eredményes önmaga keresését, és Párizs,

Pest és Szolnok legegészségesebb elemei keverednek a *Pólya* Tibor burleszk humorában, melynek izlés és nagy festői egyszerűség a külső megjelenési formája. [...]

(*Alkotmány*, 1919. jan. 19. – 9.)

A téli tárlat. Sokan kérjük most egymástól – mi lesz a magyar művészettel? Ha mi leszünk az az új kis rongy Európa közepén, amit a nagy érdekek ide-oda fognak dobálni [...] lesz-e helyünk, kedvünk és pénzünk ahhoz, hogy „Magyarországon” még valamelyes művészetet termel-hessünk? [...] aki a művészetet tisztán élvezeti cikknek, nagyurak luxusának tekinti, az olyan körülmények közt, amilyenek elkövetkezését a mostani helyzet ígéri, mondjon is le egész egyszerűen epikureus igényeinek kielégítéséről. De nem is olyan művészetet akarunk a jövőben, aminőt a szenuálisan egyoldalú impresszionizmus hirdetett. Olyan művészetre van szükségünk, amelyik emberi és nemzeti egyéniségünket minden tekintetben komoly és leszűrt formában juttatja kifejezésre. Ezért pedig érdemes lesz küzdeni minden körülmények közt. [...]

Keressük hát csak szakadatlanul, kitaróan a komoly értékeket minden művészi megnyilatkozásban. Ne sajnáljuk a fáradságot a rossz kiállításoktól sem. Az olyanoktól sem, mint a mostani, amelyikről ki is mondták nyíltan, hogy kenyér-kiállítás. [...] *Medgyessy* Ferenc arasznyi szobrocskája: a sűrű nő. Egy drasztikus kis figura, melynek felfogását a cinizmusig fölüeny humor jellemzi. Különböen a jól értelmezett expresszionizmus egyik kitűnő példája. Egy komoly bohém keze munkája, akitől még sokat várunk. [...]

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 19. XXX. évf. 3. sz. 45–46.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. [...] menjenek el erre a ma megnyíló kiállításra, s merítsenek belőle erőt, reménységet. Mert egy népet, amelynek ilyen kultúrája van, nem lehet elpusztítani a föld színéről, s nem lehet, nem lehetséges, hogy egy olyan kultúrájú népet, mint amilyen kultúrát ez a kiállítás reprezentál, kiszolgáltassanak barbár, félvad balkáni népeknek. [...] A kecskeméti művésztelep néhány tagja: *Iványi Grünwald* Béla, *Perlrott Csaba* Vilmos és *Kandó László*, valamint *Pólya* Tibor, *Csáktornyai* Zoltán festőművészek és egy 14 éves „rajzoló csodagyermek”, *Heller* Andor műveit gyűjtötte mostani kiállítására egybe Ernst Lajos. [...] *Perlrott Csaba* több mint egy teremre való igen talentumos vásznat állított ki. *Csaba* nagyon tehetséges ember, aki még mindig forrongásban van, még nem higgadt le egészen. [...]

L. G. [Lippay Gyula]

(*Köztársasági Újság*, 1919. jan. 19. – 5.)

Ernst-múzeum. [...] főleg a kecskeméti művészcsoporthoz tartozó embereiből. [...] ezen a telepen valóban komolyan, ambíciózusan és elmélyedve dolgoznak. [...] *Perlrott Csaba* természetlátása újabban kevésbé analízáló már és egységesebb. Nem olyan lírai lendületű, mint *Grünwald*, de problémáiba elmélyült művész. „Enyelgés” és „Modellek” című nagy vászna kompozíciós értékein túl a színek gazdagságával, valami súlyos valódisággal adnak excellens szépségeket. Egy pompás csendélet, egy olajképe és egy utcarészlet egészítik ki kollekciónak. [...] *Csáktornyai* Zoltánt régebben láttuk a kiállítók sorában, ma örömmel vesszük fejlődésének kvalitatív eredményeit, mely főleg a természet komoly és becsületos felfogásával, sok meleg indulattal hoz szépségeket. Két kis vázlata, egy friss csendélete, tiszta naturalizmussal festett lovai, egy vízparti képe és egy görzi városrészlete számolnak be komoly törekvéseiről. [...]

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap*, 1919. jan. 19. – 4–5.)

Az Ernst-múzeum nyolcadik csoportkiállítása. Bár nem is egy kitűnő festőművész igen jelentékeny kollekciónak tölti be a terem nagy részét, mégis két par excellence rajzolórol kell

elsőben megemlékezni. Az egyik *Pólya* Tibor, a másik a gyermek *Heller* Andor. [...] A piktorok között *Iványi Grünwald* Béla mutatja be fejlődésének legfrissebb stádiumát. A magakeresés mestere eljutott végre – az első forrongás vad szédületeitől – a leghiggadtabb stádiumig. [...] Még három piktor szerepel e kitűnően megrendezett, jól bekonferált kiállításon. *Csáktornyai* Zoltán [...] *Kandó* László [...] *Perlrott Csaba* Vilmos még kissé aláhúzza a kontúrok és színtöntreket keménységét, de érdekes, amit lát, és ahogy látja a témáit. [...]

Kürthy György

(Magyarország, 1919. jan. 19. – 9–10.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. A megszokott jó rendezés, helyes érzékű összeválogatás és a mindig gondosan megőrzött művészi színvonal jellemzik ma is a Nagymező utcai csoportkiállítást. Ernst Lajos és dr. Lázár Béla ismét megmutatják, hogy jó képek összehozásához nem kell semmi állami fennhatóság, sem külön épület, csak egészséges érzék és jó ízlés. [...] *Csáktornyai* Zoltán egy csupa illat és zsendülés tavaszi képet, *Perlrott Csaba* Vilmos érdekes, újszerű kompozíciókat állított ki.

(Kgy.) [Kürthy György]

(8 Órai Újság, 1919. jan. 19. – 5.)

Új kiállítás az Ernst-múzeumban. Az Ernst-múzeum szép kiállítási termeit ezúttal a kecskeméti művésztelep lakói uralják. Elsősorban nagymesterük: *Iványi Grünwald* Béla, aki az ultra-mezőkről visszatérése óta szinte kiállításról-kiállításra érdekesebb lesz. Ezúttal egy nagyobb történelmi vásznnal „Thészeus elhagyja Ariadnét”, kér figyelmet, de mennyivel érdekesebb és grandiózusabb „Sírhatétel” című biblikus vázlata. Ezt a meghatóan szép vásznot bús szürkék teszik bánatosossá, melyekből kivilágít Jézus Rembrandtosan sugárzó teste is itt-ott felcsillan rajta egy-egy üde zöld vagy narancsvörös drapéria, mintha felcsillanó reménysugarak vigasztaló szava volna. Igen szép a mester két kecskeméti tájképe is, meleg poros, szinte buján összefolyó színeivel. A telep fiataljai közül kitűnően szerepel *Kandó* László, aki ugyancsak fölmelegedett az Alföldön. Palettája ragyogóbb lett. Kecskeméti látképe, a „Pihenés” és „Este” c. vásznai egyformán artisztikusak. A finom, szürke, kultúrtonusra tért át *Csáktornyai* Zoltán is, aki rohamos fejlődésével igazolja az iránta táplált nagyobb igényeket. *Perlrott-Csaba* Vilmos még küzd a színeikkel. Húsaiban még sok a barna, pedig aktjainak szép vonaljátéka és kompozícióinak élénksége eltűrné a tisztább koloritot. Csendéleteiben már közeledik ehhez az újjászületéshez. – Igen kedves szereplője a tárlatnak a jókedvű *Pólya* Tibor, aki szelíd humorát nemcsak ismert művész-karikatúráiba viszi bele, de a falusi népélet és polgári szórakozás élénk jeleneteibe is. Ahogyan ő festi a cirkuszi lovárnok és kabaré-csillagok túlzott bájjait és ő jellemzi az élvezetektől sugárzó publikumot – az szinte párfját ritkítja. A magyar népélet flamandos jelenetét is rendkívüli közvetlenséggel tolmácsolja. [...]

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(Pesti Hirlap, 1919. jan. 19. – 7.)

Kiállítások. Az Ernst-múzeum csoport-kiállításán a magyar festés régen elismert mesterei közül csak *Iványi Grünwald* Béla vesz részt. A képeken a művész új stílusát teljesen kiérett formában látjuk viszont. *Iványi Grünwald* ma már minden mesterkélttség nélkül, egész szervesen árasztja el a kecskeméti motívumokat a velencei nagy mesterek gyönyörű aránytónusával és nemes, mély színeivel. [...] *Pólya* Tibor robusztus erejű tehetség. [...] *Perlrott Csaba* Vilmos erőteljes művészete nagy lépéssel jutott előbbre. Eddig csak értékes és érdekes fragmentumokat találtunk képein: új képei azonban már egészükben érdekesek s értékesek. Hosszú, küzdelmes úton alakult ki stílusa. De a komoly, nagy eredmény kárpótolhatja a művészt a hosszú küszködésért. *Csáktornyai* Zoltán szilárdan felépített, színekben gazdag tájképei is jelentékeny haladásról és a fejlődés nagy lehetőségeiről tanúskodnak. *Kandó* László művészete valósággal újjászületett. [...]

(f. g.) [Feleky Géza]

(Pesti Napló, 1919. jan. 19. – 8.)

A kecskeméti művészek. Az Ernst-múzeum csoportosan mutatja be kiállításán a kecskeméti művésztelep tagjainak legújabb munkáit. Kimagaslík közülük – de az egész mai magyar művészetből is – *Iványi Grünwald* Béla alakja. Évről évre gyönyörűbben kiteljesedik művészete. Képzetele mind szabadabb és egyre jobban a monumentális felé fejlődik. Különös örömmünk telik föléledt színeiben. Alakulásának ezen az újabb fokán a mester a színátmenetek finomságai iránt látszik érdeklődni. Nagyméretű vásznán („Theseus és Ariadne”) Ariadne aktjának gyöngyszínű tónusai, továbbá leplének lágy sárgás tónusai mutatják a mesternek ezeket az újabb törekvéseit és eredményeit. Ennél az impozáns festményénél is megkapóbb alkotás csak ezután megfestendő „Sírbatétel”-ének vázlata. *Perlrott Csaba* Vilmos a legértékesebb társa ezen a kiállításon *Iványi Grünwald*nak. Nagyon szépen fejlődő művész a hajdani forradalmár festő. Ízlése, vele együtt színei, egyre jobban tisztulnak s minden kompozíciója érdekes és eredeti munka. Színen igen finom 58-as számú virágcsendélete. *Csáktornyai* Zoltán tehetsége is szépen bontakozik. Vihar utáni szántóföldje, kis velencei képe és kora tavaszi hangulata mind értékes munka. *Kandó* Lászlónak kissé több temperamentumot kívánnánk. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(Az *Újság*, 1919. jan. 19. – 9.)

A téli kiállítás a Múcsarnokban. [...] ez a kiállítás, amely különben mindennemű egyoldalúságtól és elnyomástól mentesen tevődött össze, mert művészeinknek most már három csoportja, a Független művészek, az Új művészek és a Szabad művészek is külön-külön bírálóbizottságaikkal ítéltek meg a körükbe tartozó művészek alkotásait. [...] A Szabad művészek közül *Kornai* József, [...] *Perlrott Csaba* Vilmos, *Czigány* Dezső, *Jávor* Pál a figyelemreméltóbbak. [...]

(*Vasárnapi Újság*, 1919. jan. 19. 66. évf. 3. sz. 31.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. Az Ernst-múzeum nyolcadik csoportkiállításának vezető egyénisége kétségkívül *Iványi Grünwald* Béla, aki harmad-negyedmagával vezető egyénisége minden magyar tárlatnak, amelyen szerepel. S e három-négy méltó társa között éppen ő az, aki a komoly művészi értékeken túl, a nagy tömegekből is heves szimpátiákat vált ki, nemcsak munkájával, külsőleges szépségével, hanem azzal a belső hévvel – azzal a lendületes, nagy párosszal, mely legkarakterisztikusabb egyéni tulajdonsága. [...] Mellette ugyanilyen elmélyedő és komoly művész *Perlrott Csaba*, kevésbé lírai temperamentum és ridegebb nála. Erős struktúra és szinte plasztikus formák keresése jellemzi ma is, amikor pedig látásban és felfogásban közelebb került a természethez. Két nagy figurális kompozícióján, egy becses tájképén és egy csendéleten érett és tele színek gazdagságával oldja meg e problémát. [...] Utána *Csáktornyai* Zoltán számol be erős fejlődéséről. Közel a naturalizmus formanyelvéhez őszintén és sok érzéssel látja dolgait, [...]

(*Világ*, 1919. jan. 19. – 8.)

Nem lesz szépművészeti minisztérium. A *Nemzeti Tanács* művészeti szakosztály kedden *Hock* János elnöklésével ülést tartott. [...] a kormány a mai viszonyok között nem tartja időszerűnek külön művészeti minisztérium felállítását. [...] az általános művészeti ügyek intézésére külön szerv alakítását fogja javasolni. A javaslat kidolgozására albizottságot választottak, melynek tagjai lettek: a festők részéről *Kernstok* Károly, az építészek részéről *Pogány* Móric, a szobrászok részéről *Róna* József, a zenészek részéről *Hubay* Jenő, az írók részről *Lengyel* Géza, az iparművészek részéről *Gröh* István.

(*Pesti Napló*, 1919. jan. 22. – 6.)

Téli kiállítás a Múcsarnokban. Az öt háborús esztendő után ismét elfoglalhatták, régi kiállítási helyiségeiket a művészek a városligeti Múcsarnokban. Csaknem ötszáz tárgyat állítottak ki művészeink, amelyek közül ugyancsak kiemelkednek minőségében a szobrászok munkái. [...] A festők nagy része rég letűnt és elértéktelenedett művészi hagyományokon rágódva, pecsელი tovább kisdied szórakozását: a játszi macskát, a kutyust, a delnőt, az édeskés virágokat és halálos unalmas csöndéleteket. Vagy azt hiszik ezek a megtaplósodott „művészlelkek”, hogy most már minden rendben van, miután három üres frázisú csoport neve alá sorakoztak. „Független”, „szabad” és „új” művész urak, hagyjanak végre föl ezzel a külső ostobasággal. Akad azonban néhány kiváló munka is. Ilyen a többi között. *Czigány* Dezső két férfiarcképe. Imponáló erő, tudás és abszolút művészet Czigány alkotása. [...]

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1919. jan. 23. – 6.)

Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Nyolcadik csoportkiállításának keretén belül nagyon értékes művészeti anyagot mutat be az Ernst-múzeum vezetősége. Hat festő és két iparművész – mindkettő nő – jelenik ezúttal gyűjteményes anyagával. A festők a modern magyar művészeti törekvéseknek egytől-egyig jelentős szószólói, s ha fölfogásban, művészi előadásban eltérőek is egymástól, törekvéseik nagyrészt közösek. Ennél egységesebb, harmonikusabb kiállítást régen nem láttunk a budapesti tárlatokon. A festők közül hárman a kecskeméti művésztelep tagjai. Közülök első helyen áll *Iványi Grünwald* Béla, aki tájképeket és kompozíciókat állít ki. Iványi ma a legkiválóbb mesterek egyike s mostani anyaga egy teljesen megérett művészet legszebb termelése. Erős, friss és nagyszabású. Nagy kompozíciója egy mitológiai tárgyat (Theseus elhagyja Ariadnet) örökít meg. Színben, kompozícióban, vonalritmusban egyaránt egyik legszebb alkotása ez a mesternek. Alföldi tájai pedig a magyar földnek egészen egyéni és igaz megérzékítése. *Kandó* László már lírikusabb. Szereti ő is a napfényes tájakat, de egy-egy szoba sarka, a tompa és összeolvadó színek is érdeklik. *Perrott* Csaba Vilmos nagytömegű kompozíciókban fejlesztte tovább egyéni értékeit. Lúktet mozgás és széles erőduzzad színes vásznain. *Csáktornyai* Zoltán őszinte és nagyon meggyőződések művész. *Pólya* Tibor mint a legkiválóbb magyar karikatúristák egyike mutatkozik be. A nyárspolgári és a paraszti élet fonáságainak alig van ma nálunk hivatottabb értője, mint Pólya. [...]

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1919. január 25. – 5.)

MIT KÍVÁNNAK A FESTŐK?

A festők küldöttsége megkérte a földművelésügyi minisztert, legyen tekintettel rájuk a birtokreform megalapozásánál. Mint megbízható helyről értesülünk, a festők ezt az emlékiratot nyújtották át:

Követeljük a földeket, mezőket, erdőket, hegyeket, völgyeket, folyókat a *tájfestők* számára; a szamarakat, lovakat, ökröket, teheneket és mindent, ami felebarátodé, az *állatfestők* számára;

a hálósobákat, az ebédlőbútorokat, a szalongarnitúrákat és egyéb lakberendezéseket az *interieurfestők* számára;

a fél görögdinnyéket, az almákat, diókat, citromokat, narancsokat, sajtokat és egyéb vásárcsarnoki különlegességeket a *csendéletfestők* számára, végül

a legszebb nőket az *aktfestők* számára.

M. S.

(*Borsszem Jankó*, 1919. jan. 26. – 11.)

Grafikai kiállítás. A Ma művészcsoport munkássága általában a komoly művészi törekvés jegyében fejlődik. Kiállításaiakon mindig van valami, ami az érdeklődőt lebilincseli, gondolkodásra készíti, öntudatos akarásuk az olykor látható furcsaságok ellenére is több tiszteletet és elis-

merést érdemel azok eljárásánál, akik alacsony megalkuvással a közönség kegyét hajhásszák és lealacsonyítják a művészetet pénzszerző iparággá. A mai grafikai kiállításnak legerősebb embere *Uitz* Béla, akinek fejlődését már évek óta feszült figyelemmel kísérjük. Mindenekelőtt föltétlen ura mesterségének: a kréta- és ceruza-technika lehetőségeinek széleskörű kiaknázása után most a színes tusrajzra tért át. A hideg és meleg színek problémája érdekli, vonatkoztatva a térbeli jelenségekre, s mivel forrása a leggazdagabb termőtalaj: a nagy mindenség, illetve a természet, mindvégig friss és őszinte tud maradni a mesterkéeltség teljes elkerülésével. *Bortnyik* Sándornak a geometriának alárendelt rajzai, *Mattis Teutsch* János tusrajzai, *Spangher* Ferenc néhány érdekes vonalvezetésű szobra, *Schadl* János és *Ruttkay* György rajzai, valamint a fiatal *Billér* Vjerának még egyelőre éretlen kísérletei egészítik ki a kiállítást.

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1919. jan. 26. – 7.)

A Képzőművészek Szövetsége megalakult; tagjai festők, szobrászok, építészek. Elnöke lett *Erdei* Viktor festő, alelnök *Orbán* Dezső festő és *Bokros* Dezső szobrász.

(*Építő Ipar – Építő Művészet*, 1919. jan. 26. 43. évf. 4. sz. 31.)

KECSKEMÉTI MŰVÉSZEK AZ ERNST-MŰZEUMBAN

Mikor a kecskeméti művésztelep megalakult, őszintén szólva az volt a prognózisom, hogy az új iskola a budapesti művészet függeléke lesz. Kecskemét akkoriban – a régi jó időkben – nagyon közel volt Budapesthez. Ma sem igen mondhatjuk, hogy az új alakulás valami határozottan új lokáltönust jelentene a fővárossal szemben; olyant, aminőt annak idején Nagybánya jelentett.

No de gondoljuk meg: miből fejlődött ki az az iskola és miből emez? A nagybányaiak a naturalizmus jegyében léptek fel. A naturalizmusból emelkedtek lassan a stílusművészetig, míg csak az erős párizsi „neo” import ki nem zökkentette őket a fejlődés folytonosságából. Az új stíluskeresők szemében Nagybánya sokat veszített jelentőségéből. Éspedig annyit, amennyit az új művészetben a természetes motívum veszített az absztrakt forma javára. Az idők tehát változtak. A kecskeméti milió sokkal kevésbé befolyásolta a benne fejlődő iskolát, mint a nagybányai. Az utóbbi külön tényezője lett a magyar festészetnek már az első esztendőben. Az előbbi, mondhatni, csak most bontakozik ki abból a kötöttségből, melyet alapító tagjai, elsősorban természetesen *Iványi Grünwald* Béla, részben Nagybányáról, részben közvetlen Párizsból hoztak magukkal.

Grünwald már átalakulva került Kecskemétre és ott, hosszas kísérletezés után, melynek etapjai persze elsősorban színproblémák voltak, a tónusoknak meseszerű fényerőig való felfokozásában és az elvont akadémikus kompozícióban talált nyugvóponton. Mindkettőt sok barokk érzéssel, olaszos színekkel és formákkal műveli. (Kecskemét csakugyan Budapest hatása alatt áll, ahol a festők túlságosan sok művészettörténettel foglalkoznak.) A földolog azonban mégis az, hogy nagy stílusig jutott. Festői stílusának alaptényezői pedig még nagybányai művészetében gyökereznek.

A kolónia szélső expresszionistája most is *Perlrott Csaba* Vilmos, aki kezdetben különösen Matisse, később mindinkább Cézanne hatása alatt dolgozott. Néhány év óta azonban erős koncessziókat tesz a naturalizmusnak, minek következtében művészete a kiegyenlítetlenség, a kettősség benyomását kelti. Ha szabad lesz újra az út Párizs felé, akkor válik meg, hogy a művész képes-e saját erejéből a teljes megújulásra, vagy pedig beolvad-e ismét valamelyik internacionális „izmus”-ba. *Pólya* Tibor gyűjteményének őszintén örülünk. Különösen az alföldi, magyar tárgyú képeinek és a művészbáratairól készített karikatúráinak. Nem mindennapos, komoly és éles megfigyeléseket látunk bennük. [...]

Figyelemreméltó sorozatokkal szerepelnek még ezen a kiállításon *Csáktornyai* Zoltán, aki újabb tájképeiben hangulatos, szellemes koloristának mutatkozik. [...]

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét*, 1919. jan. 26. XXX. évf. 4. sz. 63.)

A MA GRAFIKAI KIÁLLÍTÁSÁHOZ

Biller Vjera, Bortnyik Sándor, Mattis Teutsch János, Ruttkay György, Schadl János, Uitz Béla

A grafika és a festészet szoros összefüggésben állanak egymással. A grafika problémáit és feladatait mindig a piktúra problémái és feladatai határozzák meg. Ugyanazoknak a megoldására törekszik, csak valamivel más eszközökkel. A színek sokfélesége helyett be kell érnie a fehérrel és feketével. Ezért a grafika lineárisabb és absztraktabb hajlandóságú, mint a festészet. Eszközeiben szegényebb, de viszont mozgékonyabb, mert technikájában nem kíván akkora felkészültséget és apparátust, anyaga egyszerűbb és olcsóbb.

A grafika technikai tulajdonságaiból következik, hogy akkor lesz anyagszerű és megoldásaiban egyenrangú a festészettel, ha megmarad saját lehetőségein belül: a forma- és vonalkifejezésnél. A grafika szerepe erősödött és önállósult akkor, amikor a festészetben is a forma problémája volt a lényeges, nem a színé, mint például a reneszánszban. A velenceiekkel kezdődő impresszionista festés mindent színre vezetett vissza, csak a szín (és a fény) érdekelt. Az impresszionista grafika ezzel parallel megtagadta lineáris alapkarakterét, teljesen hozzáidomult a festészethez, és a maga két színével, fehérrel és feketével, pikturális hatásokat keresett. Ezért az impresszionista grafika másodrangú szerephez jutott, csak utánozta a festészetet, és így semmivel nem segítette annak előbbre jutását.

Az új grafika ismét önállósult és nagyobb szerepet, fontosságot vívott ki, mert a látás újra a tér és formaproblémák felé irányult. Az új festészet alig vet fel olyan problémát, amelyet a grafika ne tudna éppoly mélyen megoldani, az alól meg teljesen fel van mentve, hogy színhatásokat ügyeskedjen ki.

Az új grafika, mint általában az egész új művészet, formájában és tartalmában is megkomolyodott. Megszabadulva a természetutánzás művészietlen és együgyű álláspontjától, ideálisabb és mélyebb célokat tűzött maga elé. A látszat helyett a lényeg, a világ külső bőre helyett a dolgok belső rendjét és belső konstrukcióját akarja adni. Nem olyan gazdag, változatos és érzékies, mint a naturalista grafika, de eszmeibb, absztraktabb és monumentálisabb. Tartalmában az új grafika, parallel a piktúrával, többféle célt követ: a tér és az anyag egymáshoz való vonatkozásainak szuggerralása (*kubizmus*), az élmény szubjektív hatástartalmának, érzéstartalmának kifejezése a formákkal és vonalakkal, mint eszközökkel (*expresszionizmus*), az élmény konkrét, szemléleti vagy emlékkép-tartalmának képpé komponálása (*futurizmus, új primitívek*). Formai ideálja azonban közös ezeknek az irányoknak: az abszolút kép. Vagyis hogy a kép ne egy kivágot természet-darab legyen a természet véletlen formáival, hanem a natúrától származott, de absztrahált formák szinte kiválódjanak össze [sic!] egy síkban. A formák, vonalmozgások csak az egymással való vonatkozásokat keresik és elégítik ki, nem pedig azokat, amelyekkel a natúrális objektummal vannak. Az új képen egy motívum formája nem attól függ, hogy milyen az a motívum a természetben, hanem attól, hogy mellette a képsíkon milyen forma van. Tehát – egy szóval – az új művészet a képtől *dekoratív* hatást követel, hogy ezt a kompromittált szót használjuk.

Az új művészet a jelenségeknek nem passzív befogadója, hanem aktív és szuverén alakítója, az életnek nem külső változatossága érdekli, hanem a belső, organikus rendje. Az életnek ezt az organikus struktúráját viszi bele alkotásaiba is, és így nem az életnek az arculatát, hanem fundamentális formáját tükrözteti.

Ezeket az új művészeti elveket reprezentálják a MA művészei is. Mostani kiállításukkal még teljesebben és egységesebben, mint az első, demonstratív kiállítással. Mert a MA művészei is, az említett okból, fejlettebbek grafikában, mint piktúrában. Grafikájuk tisztábban mutatja nemcsak művészi elveiket, hanem egyéni céljukat is. Egyrészt grafikájuknak ez a fejlettsége, másrészt a kiállításon szereplők összeállítása eltüntette azt a heterogénséget, amit a demonstratív kiállítás még mutatott, azonkívül nagyon lecsökkenti az eddig mutatkozó távolságot a MA irodalma és a MA képzőművészete között.

Az egyéni kvalitások érintetlenül hagyásával a célok és utak már összébb hajolnak és csak egy irányba mutatnak: előre!

Hevesy Iván

(MA, 1919. jan. 26. IV. évf. I. sz. 6.)

A Ma grafikai kiállítása. Új törekvéseit a Ma művészcsoportha grafikai termésében mutatja be és ebben a csoportban is *Uitz* Béla játssza a vezető szerepet. Egész bizonyosan legerősebb egyéniség köztük, eszközeiben legbiztosabb, szándékaiban legtudatosabb. Két portréján és egy városi tájképén erős a kompozíciós készsége a grafikában is, egységes és teljes hatású dolgokban érvényesül. Mellette *Schadl* János két tusrajza, melyek közeli rokonai, jó elgondolásról és eszközeinek helyes ismeretéről tesznek bizonyosságot. Erős fejlődéssel mutatkozik be a még kiforratlan *Bortnyik* Sándor. *Ruttkay* György kubizmusa kissé nagyon is elméleti. *Mattis Teutsch* János lineáris ritmusproblémái, mivel a körvonalóltól nem tud szabadulni, egyhangúakká válnak. *Biller* Vjera gyermekpasztelljei érdekesek. *Spangher* Ferenc szobrai közül egy, a kőben jól megmunkált ülő nőfigura formagazdagsága jelentős.

(B. L.) [Bálint Lajos]

(*Magyar Hirlap*, 1919. jan. 26. – 5.)

A „Ma” grafikusai mutatkoznak be ezúttal a Váci utcai kiállítási helyiségekben. Ez a kiállítás sokban kárpótol a múltakért, mert *Uitz* Bélában szinte revelációként hozza az új magyar grafikus. *Uitz*ot ismertük és nagyra becsültük már a Ma eddigi bemutatóiról is, ahol elsősorban piktúrával szerepelt, de az általa „hideg-meleg problémák”-nak nevezett képein inkább csak az elől nevezett hőmérsékletet fedezhettük fel, ami olajban hiányérzéseket hágy, grafikában ellenben inkább helyénvaló. A nagyrészt fekete és színes tusokkal, szélesen kezelt lapok mindegyikén sok erőt, nagy tudást konstatálhatunk, honorálási képessége pedig egyenesen a monumentális alkotásokra (talán freskókra) utalja az izmos fiatal művészt. Örömmel és kíváncsisággal nézünk legközelebbi kollektív kiállítása elé. – *Bortnyik* Sándor rajzai – talán mivel méretben és egyszínűségben szintén inkább esnek közelebb egyéniségéhez, mint piktúrája –, ha furcsák és bolondosak is, mégis kedvesek, dekoratívek és összhatásukban sem kellemetlenek; különben mint illusztrációkat legközelebbi alkalmunk lesz viszontlátni. – *Mattis Teutsch* János az általa már jól ismert és talán kissé túlzottan ismert motívumokkal operál; különben nála is ugyanaz áll, mint az előbb említett két művésznél: témái, eszközei és méretei határozottan a grafikára utalják: dekoratív vignetták, könyvfedelek díszei és hasonló, inkább a tipográfiát kiegészítő, igénytelenebb iparművészeti szurrogátumok újszerű, de becsületes alkalmazása az a terrénum, ahol erőszakos transzcendentális vagy szociológiai magyarázatok nélkül is elfogadható és élvezhető lesz a művészete. – *Spangher* Ferenc újra két, méreteiben nem nagy, hatásában monumentális, igen jól megkomponált, érdekes, az anyagát szerető és jól kiválasztott szobrával biztosan halad az igazán kiváló magyar szulptorok kicsiny táborába. – *Ruttkay* György és *Schadl* János a kiállítás futuristái, ahogy azt néhány év előtt a külföldön értelmezték. *Ruttkay*, ha kell, ha nem: megtöri a síkokat síkokra és lapokra, fényekre és árnyékokra (de lehetőleg mindig egyenes irányban) osztja témáit, amelyek sokszor az érthetlenségig és értelmetlenségig elvontak; *Schadl* részegen szétűlő házai és koponyavarratai pedig ma már nem hatnak se furcsán, se groteszkül, csak elavultan; olyan elavultan, ahogy egy átmeneti irány kinövése az átmenet után hatni szokott. – Egy tizenöt éves leány, *Biller* Vjera néhány primitív képét is bemutatták a „Mások”; az egyiken határozott tehetség nyomai analizálhatók ki.

Kürthy György

(*Magyarország*, 1919. jan. 26. – 10–11.)

FESTŐMŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA AZ ERNST-MÚZEUMBAN

Amikor a művészkolóniákról irtunk s utunk Kecskemétre vezetett, a két kézzel dolgozó nyári időben e művészkolónia lakói mintha ezúttal a szokottnál jóval nagyobb mértékben kivették volna részüket a munkában. A nyár a (művészi termelés igazi ideje s a tél a szüretje – gondoltuk magunkban! Ám akkor még sejtettük, hogy a szokottnál intenzívebb munka egy közös kiállítás jegyében és érdekében folyik. Most, hogy az Ernst-múzeum kiállítási helyiségeit végigjárjuk – értjük, hogy milyen művészi becsvágy sarkalta a kolónia tagjait, mert e csoportos kiállításban túlnyomóan ők dominálnak.

Iványi Grünwald Béla, Kandó László és Perlrott Csaba Vilmos jelennek meg a kiállításon nagyobb gyűjteménnyel Hozzájuk csatlakozik még: Csáktornyai Zoltán, Pólya Tibor és a fiatal Heller Andor.

Egységesebb s sikerültebb kiállítást régen láttunk az Ernst-múzeumban. Ha felfogásban, művészi irányban eltérnek is, a művészi hitvallásuk közös: minél jobban megközelíteni az abszolút művészi igazság forrását s csak művészetet adni – a művészet kedvéért!...

Azt mondhatnók, hogy művészetükben van valami lelki közösség, valami egymásra ható megértés, hisz hárman: Iványi, Kandó, Csaba állandóan egy helyen, a gyönyörű kecskeméti parkban és a híres kecskeméti tájon dolgoznak, a másik kettő: Csáktornyai és Pólya pedig hosszútávú éveken át dolgozott együtt a mesterrel: Iványi Grünwaldal.

A szállítást Iványi Grünwald mester művészete uralja. Ez a páratlan művészi értékekben gazdag mester elhozta magával művészetének legérettebb gyümölcseit: kompozíciós tudásának és tág kép-piktúrájának legszebb megnyilatkozásait. Van a kiállításon egy nagy képe: *Theseus elhagyja Ariadnét* („Theseus bolyongása közben Naxos szigetére érven, hosszabb boldog együttlét után, titokban, lopva elhagyja szerelmesét, Ariadnét”), amely a legutóbbi esztendő egyik legkimagaslóbb művészi alkotása. A görög mitológiának ezt a szép epizódját szinte klasszikus értékűvé nemesíti újra a mester egyéni felfogása. Megkomponálása, ritmusa, gyönyörű színakkordjai egy igaz és nagy művészet abszolút értékű megérzése. De egyéb kompozíciói is méltón sorakoznak e nagy vászna mellé alföldi tájképei pedig ékesen bizonyítják, hogy az „egyhangú” alföldi táj is szépségekkel telt újjáértékelésben jelenhet meg egy nagyszabású művész egyén felfogásában.

Kandó László, akit eddig különösen nagyszerű rajzai után ismertek, meglepő szépségekkel jelenik meg. Egész sereg szebbnél szebb tájképet állít ki. Plein-air képein szereti a teli napsütés fény- és árnyjátékának sokféle változatosságát, de ugyanolyan megértője az interieurnek, az intim szobasároknak. Interieur című képe a legsikerültebb képe a tárlaton. Csupa finom és mély megfigyelés ez a kép. Ruhafogása pedig egy pompás előszobarészlet, amely ötletes és igen kedves Perlrott Csaba egészen a maga egyéni útján keresi a művészi igazságot. Merész felfogás nyilvánul meg színeiben és kompozícióiban, s szinte szenvedelmes erőt visz képeibe. Birkózók című képen gyönyörű a táj harsogó friss ereje és üdesége.

Csáktornyai Zoltán is meglepő haladást árul el, amióta legutoljára jelent meg a nyilvános kiállításokon. Szelídebb és egységesebb, mint például Csaba, s inkább lírikus ő, aki egyformán otthon van a tájkép-, mint a csendélet-, vagy interieur-piktúrában. Színei ragyogóak, tónusa mindig kellemes és finom...

Különös meglepetéssel szolgál azonban Pólya Tibor. Ez a nagyszerű fiatal művész, akit eddig különösen karikatúrái urán ismertek, ezúttal készségének útján sokoldalúságát ragyogtatja, amely egyenesen meglepő. Színes tusrajzai dominálnak ezúttal is, de mindegyik rajza más és más. A humora, ez a harsogó kacajra fakasztó derűje azonban közös, a falust parasztlelet kedves fonákságait akár a nagyvárosi élet ezer változatosságát vetíti elének.

Az artistavilágból merített epizódjai rendkívül jellemző erőről és megfigyelésről tesznek bizonyosságot. A francia Toulouse Lautrec, Willette és Daumier lehettek Pólyának is a mesterei, de a rokonságot a kvalitás dolgában is igen sokban.

A kiállításnak van egy külön „attrakciója” is: a 14 éves Haller Andor, a festő, helyesebben rajzoló csodagyermek, aki mesterének, Magyar Mannheimernek a felügyelete alatt tanul s úgy rajzol, mint egy öreg akadémikus professzor és annyit tud, mint egy nagy mester. Ma azonban még mint csodagyermeket kell tekintenünk. A jövő dönti el – félben maradt csodagyermek lesz-e, vagy – zseni!

[Iván Ede]

(*Színház Élet*, 1919. jan. 26. – febr. 2. VIII. évf. 4. sz. 9–11.)

A Ma kiállítása. A *Ma* új kiállításán grafikai termésében látjuk e legújabb törekvéseket. Formai és lineáris problémáik számára különösen alkalmas terület számukra a grafika, melyben nemcsak a nagyon kvalitásos *Uitz* produkál jelentékeny dolgokat, de még kiforrotlan és közepes emberek is könnyebben megközelíthetők, mint színkompozícióikban. *Uitz* színes tusrajzai mind

előkelően és tisztán hoznak érett formálásokat, amelyeket bő készséggel szólaltat meg. *Schadl* dolgai között egy-két figurás, egy utcarészlet és egy fej a dekoratív és monumentális hatás felé való hajlandóságát mutatja. *Bortnyik* jól fejlődik régi fametszőkre emlékeztető tusrajzain. *Mattis Teutsch* szokott körvonal-problémáival játszik. *Ruttkay* kubista rajzaiban sok a teória és kevés az invenció. *Spangher* két anyagban igaz és formában ép szoborral egészíti ki a kiállítást.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. jan. 26. – 8.)

Bálint Rezső litográfiái. 120 számozott példányban adta ki tizenegy litográfiáját *Bálint Rezső*, a modern fiatal festőgárda erős tehetségű és biztos készségtű ember, aki e grafikai produkciójában is komoly kvalitásokkal tud érdekeset és művészt adni. A nobiles kiállítású album 150 koronáért a művésznél rendelhető meg (I. Városmajor utca 33.)

(*Világ*, 191. jan. 26. – 8.)

Képzőművészek Egyesülete. [...] szombaton tartotta rendes évi közgyűlését a Fészek Klubban *Balló Ede* elnöklésével. A reformokat az előkészítő bizottság javaslatára *Déry Béla* terjesztette elő, [...] A javaslatokat elfogadták. Elnök lett *Nádler Róbert*, titkár *Moldován Béla*, pénztáros *Bruck Miksa*.

(*Budapesti Hirlap*, 1919. jan. 28. – 6.)

FESTŐMŰVÉS, MINT FELPAPRIKÁZOTT OROSLÁN – A MŰCSARNOK BOTRÁNYA –

A Műcsarnoknak friss botránya van. Az idei téli kiállításon három művészeti csoport küzd egymással sivárságban, terméketlenségben s képtelen akarattalanságban. Alig-alig csillan fel itt-ott a tehetségnek és zsenialitásnak némi halvány jele. Tisztára laikusok számára rendezett képvásár az egész kiállítás. Konjunktúra-kihasználó giccstár.

Csakis azon az alapon képzelhető el, hogy például az „j művészek” vezére *Pentelei Molnár János*, olyasmit merészelt elkövetni, ami még a Műcsarnok botrányokkal teljes krónikájában sem igen fordult elő.

Mi, akik *Pentelei Molnár*t még abból az időből szeretjük, amikor nevezetes csendéletei szenzációt keltettek és a magyar piktúrában mérőfokot jelentettek; minden új tárlaton csalódva állapítjuk meg újra, hogy ezt a nagyszerű talentumot teljesen megrontotta a pénz, mert ügyes képiparost csinált a művészből. Ez idén direkt lesújtva álltunk meg egyik csendélete előtt, melyről a katalógus 11. oldalán ezek olvashatóak:

145. PENTELEI MOLNÁR J.

Márvány oroslán.

Oljf. Nem eladó.

A műértők és a kritikusok nemes haraggal fordultak el a képtől. *Felvinczi Takács Zoltán* pedig ezt írta róla a „Pester Lloyd” január 12-iki számában: „*Pentelei Molnár János megint egy paprika-csendéletet és egy porcelán oroslánt állított ki. Porcelánja úgy hat mint a paprika, és a paprikája éppolyan, mint a porcelán.*”

Elismerjük, hogy ezek szigorú szavak és megértjük, hogy a művészt súlyosan érintik. De mit lehet ellene tenni?

Pentelei Molnár nem jött zavarba. *Egyszerűen fogta a ledorongolt képet, hazavitte és hozott helyébe egy másik csendéletsablont.* Ezt akasztotta ki a kriminálisan rossz csendélet helyébe, amelyik nem eladónak volt jelezve s az új képet kiírta 12.000 koronára és szerencsésen el is adta. Így aztán azok, akik a katalógusban szereplő márvány oroslánt keresik, csak drágán eladott birsalmákat találnak helyette.

Hát ez az kérem, ami nem megy. *Szegény, tehetséges piktör proletárok, ha a beküldési határidőt csak egy pillanattal is lekésik, szó nélkül kidobtatnak, ellenben a csoportrendező ör kénye-kedve szerint kalmárkodhatik, a kiállítás megnyitása után is csereberélheti* – természetesen konjunktúrák szerint – a képeit és ezen módon a kiállítás tartama alatt akár 10 – 20 képet is eladhat.

És ezt a zsűri többi tagjai, *Bruck Miksa, Glatz Oszkár, Szinyei Merse Pál és Szlányi Lajos* nyugodtan túrik. És nyugodtan túri *Paur* mütáros is és nyugodtan túri *Kern Aurél* titkár úr is, aki legalább amíg új seprű, illenék, hogy jól seperjen.

Művészkörökben felháborodással tárgyalják ezt az esetet és komoly szervezkedés készül a Múcsarnok mai vezetősége ellen, melyben a Pentelei Kalmár Jánosok most már az üzlet kedvéért és egymás jólétéért efféle szabálytalanságokra is képesek.

(n. i.)

(*Vágóhid, 1919. jan. 28. II. évf. 5. sz. 4–5.*)

I. Téli tárlat a Múcsarnokban. A Képzőművészeti Társulat végre megkapta régi hajlékát, melyben a háború kitérése óta első ízben rendez tárlatot. Mindjárt az elején meg kell jegyeznünk, hogy a kiállításról kapott összbnyomás vigasztalan. Művészeink, akiket rég nélkülöz a Múcsarnok, ezúttal is távol maradtak. Ilyenformán – egy-két jobb szándékú vásznat leszámítva – teli van a nyolc kiállítási terem részint üres, nagy, feltűnő képekkel, részint pedig olyanokkal, melyeken festőjük áhítatos elmélyedés helyett csak ecsetkezelési gyakorlatok cigányprimásos fitogtatásával akarja elragadtatni a naiv szemlélőt. Ezeknél az uraknál a festés sohasem lendül túl azon a ponton, melyet a kéz ügyessége és az anyag lehetőségei határolnak. Ezek számára kongó frázis a művészetnek e két tulajdonsága: a végtelen és kimeríthetetlen. Boldog képvisők ezek, mert fantáziátlan képességeiket nyugodalmas megalégedett világszemlélet teszi végessé és alacsonyrendű törekvéseiket a jó pemzli, a jó vászon és a jó festék nyárspolgári jelenléte teljesen kimeríti. A piktúra érték-meghatározó tulajdonságai ebben a hajlékban már régtől fogva családi értelmezést kaptak, úgyhogy ma már tradíciókkal dicsekedhetnek ez országos intézmény kolompósa. A művészet valahogy csak annyi közösséget tart ezzel a társasággal, mint amennyi köze van Petőfi féktelen, erőteljes művészetének egy iskolai költészettani óra sivár és unalmas, nevelő célzatú tárgyalásához. Ennek a nevelőintézetnek sok eminense van, akik mint mindig, most is szépen elmondják leckéiket.

A kiállítás viszonylag legjobb darabja *Czigány Dezső* „Éneklő barát”-ja. Heves, temperamentumos munka, de a művész pályáján nem jelent fejlődést. Régóta ismert és becsült kvalitásait mutatja ez a képe is. Hiányzik belőle az a naiv alázat a természettel szemben, mely ha megvolna, fölényesen férfias szordínóval kompozíciós elemmé tudná mélyíteni képének lírai kicsendüléseit. Figyelemre méltó *Herman Lipót* „Pásztorjáték”-a is. Noha túlteng benne az illusztrációs elem, mégis igazi piktóri kompozíció. Színei szépek és tartalmasok. *Gara Arnold* női arcképe szintén intelligens munka. Puvis de Chavannes találkozik benne a régi olaszok portréfestési sablonjával.

A szobrászok ezúttal számbelileg jelentékenyebben vonultak fel. *Gádor István* kitűnő „Szerelem”-je dominálja ezt a termet. Jó úton jár a fiatal szobrász. Stílusérzéke pompás, bár véleményünk szerint fiatal pályáján most következik majd az a korszak, melynek vajúdásából önállóbb stílusra tehet szert. *Medgyessy* kis „Süroló asszony”-a groteskségében is monumentális. Jót hoztak még: *Lányi Dezső* és *Murányi Gyula*.

II. Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban. Az Ernst-múzeum öt művész munkáiból rendezett kiállítást. Első közöttük kétségtelenül *Iványi Grünwald* Béla, aki egyik legnyugtalanabb vérű művésznünk. Klasszicizáló hajlandósága nagy öröm nekünk. Színeinek harsogó, mégis elegáns együtthatása egyenesen Tizianóra emlékeztet. Persze annál fájóbb ráeszmélni arra, hogy ez az elegancia nem tevődik át képeinek formai részére is. „Ariadné elhagyása” című vászna jól van komponálva, éppen ezért keveselljük rajta a munkamennyiséget. Több részletességet kíván a kép. „Erdő mélye” című képe legjobb képei közül való; e kiállításnak mindenesetre legjobb darabja.

Perlrott Csaba komoly, magába mélyedő művész. A kompozíció az, amit ő is szorgalmaz, pedig csendeletei, apróbb képei sokkal jobbak. A komponálás nála nem belső szükség, mert a fantáziája nem ilyen irányban termékeny. *Pólya Tibor* ismert jó képességeivel jelentkezik. Artista jelenetei jóízűek és kellemesen színesek. Fantáziája bőven termi a témákat.

Csáktornyai Zoltán tehetséges ember, de évek óta nem látunk piktúrájában fejlődést. *Kandó László* az anyaggal való bánni tudáson kívül, a mesterségbeli készségen túl nem tud érdekeset hozni. *Heller Andor* a társaság legifjabb tagja, 14 éves, és akadémiai rajztudása megdöbbentő. Szeme olyan, mint egy csalhatatlan lencse, keze pedig engedelmes végrehajtója ennek a főlányes látókészüléknek. Hogy mi lesz belőle, nem lehet tudni. Lehet, hogy egész nagy mester, lehet az is, hogy elkallódik. Ha kiváló lesz, nem ezeken a nyomokon fog fejlődni, ha elkallódik, nem ezen az alapon fog leromlani. Kívánjuk neki a legjobbakat.

G-ót. [Gedő Lipót]

(*Figáró, 1919. jan. 29. – 11–12.*)

A „Ma” folyóirat grafikai kiállítása. Akkora hittel és önfeláldozással, amekkora egyetlen más intézményünkben sincs, rendezi kiállításait egymás után ebben a zord és fogékonytalan világban a „Ma” folyóirat művészcsoportja. Megható és különb pártfogást érdemlő erőfeszítései néhány lelkes idealistának, kik töretlen utakon kívánnak előrejutni. Mindenikük tehetséges ember; tehetségük még a furcsaságaikban is nyilvánvaló. *Úitz Béla* közöttük olyan egyéniség, ki egymagában súlyt és jelentőséget ad minden kiállításnak. Várjuk gyűjteményes kiállítását, amely, reméljük, mindenfelől megmutatja majd gazdag tehetségét. De ezen a kisebb kiállításán is impozáns jelenség. Kisméretű munkáin is monumentális művész. Társai, kik körébe csoportosulnak, jobbára fiatalabbak nála és kevésbé világosan látják céljukat. *Spangher Ferenc* szobrász a legmeglepőbb jelenség közöttük. Kőben koncipiáló és faragó művész. Még igen fiatal és kissé szertelen. De azon az úton van, melyen a kőanyag mértéket tartásra és alkalmazkodásra kényszeríti a temperamentumot. Jövő fejlődésétől sok jót várunk. *Schadl János, Bortnyik Sándor, Ruttkay György* a maga módján mind tehetséges fiatal. A két utóbbi a futurizmus recipéje szerint dolgozik, de értékesebb tehetségnek látszik, mint az olasz futuristák bármelyike. *Mattis Teutsch János* tehetségében sem kételkedünk, de várjuk mostani forrongó korszakának megtisztulását. *Biller Vjera* tizennégy éves leányka, ki igen eredeti képzelettel komponál textilben való kivitelre vágyó dekoratív képeket.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1919. jan. 29. – 6.*)

A MA GRAFIKAI KIÁLLÍTÁSA

A kiállítást *Úitz Béla* dominálja, nemcsak a képek számával, hanem erejével is. Kiállított munkái közül kevés a tulajdonképpeni grafika, túlnyomórészt kész festményeket, tusfestményeket kapunk. De ezek a festmények mind a grafikából indultak ki: ezt a kiindulást és piktúrává gazdagulást két szemléltető sorozatban mutatják az *Úitz*-képek. Az első, régebbi lapokon látszik, hogy *Úitz*nak a grafika sohasem volt csak grafikai, tehát forma- és vonalprobléma, hanem eleitől kezdve a különböző tónusértékek segítségével pikturális hatásokra törekedett. Mikor a grafika fehér-fekete- szürke tónusait kimerítette, a szín problémája követelően lépett fel, ezt a problémát azután eredetien és mélyen, a gyökerében fogta meg *Úitz* zsenialitása. Megérezte, hogy az igazi színesség (nem a tarka-barkaság) titka a kontraszt-színek, az arany- és ezüst-színnek tökéletes és helyes egyensúlyában van. Hogy ezt megtalálja, csak két színnel dolgozik: a meleg barnával és a hideg késsel. Ezen a módon csakugyan eljutott a színprobléma mély megoldásához: egész sor kép tanúskodik a sikerről. A fundamentumban megoldván a színességet már a többi szín semmi nehézséget nem okozhat, szinte játszva vihethi már őket a kék és sárga közé. Együttal a formamegoldás is mélyült. A meleg színek pszichikai hatása közelítő, a hidegké távolító. Ezeknek ellentétként való felhasználása rendkívüli plasztikusságot, szuggesztív mélységet ad az *Úitz*-képeknek. Hozzájárul mindezekhez a művész monumentális érzéke, ha

csak egy csomó füvet, gízgatz lerajzol, az oly hatalmas lesz, majd ránk szakad. A márciusi Uitz-kiállítás olyan szenzációnak ígérkezik, amelyen régen nem volt a magyar piktúrában.

Mattis Teutsch János ecsetrajzokat állított ki. Ugyanazok a témák és megoldások, mint a kiállításán látott akvarelljei, csak a ragyogó színek helyébe fehér-fekete és szürke jön. Így ezek szegényesebbek és kevesebbet mondnak, mint az akvarellek. Nincs sok értelme, hogy Mattis ezt a technikát erősebben forszírozza. Adott egy bensőséges, erőshatású metszetet is, amely új lehetőségeket is mutat.

Bortnyik Sándor és *Ruttkay* György a szeptemberi kiállítás óta is már rendkívül sokat higadtak és tisztultak. Bortnyik primitív festő, de csak tartalmilag, mert a figurákat, házakat primitívvül rajzolja meg és az eseményeket primitívvül érzékíti meg. Formailag azonban fejlett és komplikált tér- és formaérzékkel egyesíti egy sík-képpé elemeit. Azért formailag zárt egyiséget ad, tartalmilag nem, mert illusztrál, a hatást a képen kívül eső motívumokra alapítja.

Ruttkayban még sok nem őszinte kubista affekció van, de kétségtelen, hogy az anyagot erősen meg tudja fogni és a térbe helyezni, belekötni. *Schaal* János a demonstratív kiállításon színes képeivel sokkal egységesebbnek és határozottabbnak mutatkozott, mint a mostani grafikai dolgaiban. Nagyon is sokfélék, bizonytalanok, kísérletezők a munkái. A városrészelei a legérdekesebbek, különösen az egyik, amelyen emberi figurák is vannak.

Biller Vjera tiszta, kedve gyermekfantáziáját olyan őszintén primitív és közvetlen előadású képekben testesíti meg, amelyeneket igazán csak egy festői iskoláktól és elvekkkel meg nem fertőzött gyerek tud festeni. Szinkomponáló készsége bámulatos, figurái elevenek, szorgalmasak, komponáló képessége is erős. Egy-két olyan komplikáltabb feladatot is meg tudott oldani, amelyek már messze túlnőnek a gyermekiségen. Fejlődése teljesen azon fog múlni, hogy meg tudja-e magát óvni az idegen hatásoktól.

Három szobor egészíti ki a grafikai kollekciókat. *Spangher* Ferenc munkái. Masszív, erőteljes, kőben elgondolt szobrok. Úgy látszik, sikerül neki együtt, egyszerre megoldani a két szobrászi problémát: a lezárt mozgalmasságot és az abszolút tömegszerűséget. A mozgalmasságot egyetlen tömegegységbe préseli bele Spangher. A lelki kifejezés sem gyenge oldala: márványfeje az askézis szugesztív kifejezése.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó, 1919, jan. 31. I. évf. 6. sz. 16.*)

FÉNYES ADOLF BIBLIAI KÉPEI

Megtérés a Bibliához frázis volna Fényes Adolf bibliai képeivel szemben, amelyben új vágyak, új akarások tömörülnek egy új művészet felé vezető úton. A naturalista Fényestől messzire elvezet ez az irány és a kettő között átmenetnek is csak futólag hatnak interieurjei és csendéletei. Kis területek elmélyítése egy asszony és egy gyermek alakjában, viszonyában megéreztetni az asszonyt és a gyermeket, ez volt a régi Fényes Adolf, aki most férfikorának delén kibontja fantáziájának ragyogó szárnyait a másik dimenzió felé és át akarja ölelni a mindenséget.

Régis városok képe kísérti, régi parkok formái gyúlnak ki képzeletében és távoli repülése útjain lelke naiv hittel és áhitattal fürdik a Biblia vizében. Primitív formákkal közelíti meg az ó-testamentum fenségét és a tárgy monumentalitását képeinek szabályos ritmusával és egy középpontköré való szabályos elhelyezéssel akarja megérezkíteni.

A dekoratív elem, amely Fényes régebbi irányában is megnyilatkozott, most teljes uralomra jut. Babilon vizeinél a főalak mellé jobbról és balról odahajló gyászolók szinte kivetkőznek emberi mivoltukból, hogy a gyász és szomorúság hullámzó sötét vonalává váljanak. És ez a némán gyászoló embervonal felmagasítja magától a főalakot, a hangos és kiemelkedő fájdalom-megtestesítőjeként. Ezt a képet épp úgy, mint az Amalek feletti győzelemért könyörgő Mózeset valami távoli meseszerűség lengi körül, amely különben jellemzi Fényes új irányát.

A művész teljesen szuverén módon alkot teljes belső és külső szabadságban. Nem az a fontos nála, hogy honnan veszi tárgyát, hanem hogy ő hogyan érezte meg az alkotás előtti láz órájában. Így törtenhetett, hogy Ábrahám a három angyalt egy alföldi magyar parasztház előtt fogadja, ahol a gémeskút sem hiányzik, Ádám és Éva pedig egy modern kertészettel kiépített

parkban élük át a bűnbeesés nagy tragédiáját. De a modern parkot exotikus madarak és állatok népesítik és az egészet látszólagos ellentétével belengi a paradicsomi hangulat.

Fényes régi színei, a mélytűzű, dús, égő színek helyett finom tónusokat, opálos árnyalatokat találunk, amelyek még a legmozgalmasabb drámai tárgyú képnek is bizonyos nyugalmas zenét, a távolinak, a régmúltnak, az álomszerűnek zenéjét adják, amely halkán tovább zeng bennünk a Biblia ritmusának örökkévalóságával.

Patai Edith

(*Mult és Jövő, 1919. jan. IX. évf. 1. sz. 17.*)

A FORRADALMI TÉLI TÁRLATOK. A MŰCSARNOK, A SZALON MEG AZ ERNST-MŰZEUM

Megnyitlak most is, úgy mint rendszeren a „Művészet szentelt berkei”. Bizony kedves szerkesztő elvtárs, megnyitlak ezek a „szentelt berkek” és éppen úgy nyitlak meg 1919-ben is, ebben a világégető, forradalmaktól forrón színes, ragyogó ívvel induló esztendőben is, mint máskor. Mert nekik ez az év is konjunktúra, a rózsavizes, kencével telepemlizett vásznaik vagy akácmézzel körülnyalt köveik felváltására.

Őn szerencsésebb ember, kedves elvtárs, és más mulatságot is talál, mint az ilyen megnyitók végigszenvedése, de én, szerencsétlen mesterségbeli, át kellett kínlódnom a szépen szervírozott nők illatos, hisztériás felvonulását, ezeken a kultúra-vignettás randevűhelyeken. Mert a burzsoá leggondosabban válogatott. szerelemre éhes nőstényei legszívesebben ide járnak. Legtöbbször azért, mert egzotikusabb egy hosszú hajú *művésszel* félrelépni, mint egy *másik bőrze spekulánssal*. És ezek a hosszú hajúak, úgy látom, kaphatók a ballépésre – minden irányban. Mert problémáik ezeknek a jól elnevelt és szépen fésült kirtartottaknak még a mesterségük terén sincsenek. A „művészet” című mesterség pedig nekik igazán nem az egyetlen betöltő vagy kielégítő életforma, hanem a burzsoá-ambíciók legkönnyebb kielégítésére szolgáló svindli. Ezek a szép és hírhedt ifjak vagy öregek a fészek- és egyéb klubokban sokkal jobban érzik magukat, mint a műhelyeikben. Így aztán elérik azt, hogy jobban tudnak kártyázni vagy csevegni, mint képet festeni vagy szobrot faragni. Igazuk is van, mert a társadalmi összeköttetés a fő.

Azt pedig, hogy a mi kulturnívónkat ők reprezentálják, szégyelljük és kikérjük magunknak, becsületesen gondolkozó és érző, munkás és alkotó művészek. Hisszük és tudjuk, hogy nem sokáig lesz ez még így. Azét figyelmeztetlek téged, te hájas hadi- és ősburzsoá, hogy remekbe hordóult pocakod felett melengetette gyönyörű bukszadat tárd ki és vedd meg ezeket a „finomságokat”, mert már nem sokáig leszen alkalmad a fényesre festett bársonyok és selymek közé belesoványított briliáns „csak jól ragyogjon” feleséged, vagy magad fényképébe gyönyörködni!

Most nem veszem sorjába a „művészeket”, mert az a szándékom, hogy következőleg egyenként előállítom a nagyjainkat és megmutatom, hogy a burzsoá osztályművészet éppen olyan hamis, mint a burzsoáziának minden moccanása.

Bálványgyúró

(*Spartacus, 1919. febr. 1. I. évf. 1. sz. 8-9.*)

A téli tárlat. II. [...] *Czigány* Dezsőben is Rembrandt és Vallotton küzdenek egymással. Amit a művész a kettőhöz hozzáadott, az még csak olyan merészség, amiről nem tudjuk, hogy nagyvonalúsággá vagy pongyolasággá fog-e fejlődni. Azt se tudjuk, hogy *Czigány Dezső* humorosan vagy csendéletszerűen akar-e hatni azzal, hogy önarcképein a politikai elveivel talán inkább ellenkező barátcsuhában ábrázolja magát.

Felvinczi Takács Zoltán

(*A Hét, 1919. febr. 2. XXX. évf. 5. sz. 75.*)

A Ma grafikai kiállítása. Hát bizony nincs szebb a tavasznál és a fiatalságnál. Nem csinállok titkot belőle: nekem is jobban szoktak tetszeni az ígéretes, fiatalos, sejtető alkotások, mint a

klasszikus befejezettségek. Hanem éppen azért, mert szeretem látni és érezni a fiatalságot, nem tudja bevenni a természetem a koravénséget. Márpedig – sajnos – a lendületesen, fiatalosan indult expresszionista művészet szerfölött elcsavarodott eredeti útírányából. Az expresszionizmus bölcsője a romanticizmus volt. És lám, lám! Milyen vegytiszta, milyen papírszagú akadémizmus lett belőle! Persze ne gondoljuk ám, hogy olyan akadémizmus, amelyik előtt el kell némulni a legvörösebb felforgatónak is, hanem az akadémizmus legterméketlenebb fajtája, melyhez már volt szerencséje a világnak, mégpedig – ne csudálkozzanak kubista és futurista uraim – éppen a középkorban. Akkor skolaszticizmusnak hívták, és bátran nevezhetik annak ma is. A síkok és vonalak önkényes kombinációja olyan rendszer szerint, melyet a szemlélő ellenőrizni nem tud, bizony nem egyéb, mint játékos és terméketlen időtöltés. Ilyen terméketlen dolog az is, amit *Bortnyik* Sándor és *Ruttkay* György kubisták produkálnak. És az expresszionista *Schadl* János problémái sem vezethetnek soha kielégítő megoldásra, Legjobban azonban *Uitz* Bélát sajnáljuk a kiállítók közül, azért hogy régi, meleg, egyéni, csupa érzés művészetével szakított iskolás, száraz dolgok kedvéért és a művészeti matematika alapműveleteiért feláldozta a művészet poézisét, holott az előbbi hidegséget és szegénységet, míg az utóbbi melegséget és gazdagságot jelent. Rudimetumokat rajzol *Mattis Teutsch* János is, de ő legalább tiszta érzésétől vezeteti magát állandóan. A kis csoport plasztikusa, *Spangher* Ferenc vérbeli expresszionista. A két utóbbi művész az, aki e kiállításon a tavaszt, a sejtető ifjúságot képviseli.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. febr. 2. XXX. évf. 5. sz. 75.)

A téli tárlat. Ötévi számkivetés után végre a Múcsarnokban! Kép és néző szabadon lélegzik és a közönség boldogan sétál a világos, tágas termekben. Ellenség tépi, szagattja ezt a szegény országot. A delíriumos láz és a mindenről lemondó apátia közt vergődik, öntudatára mintha az agónia köde borulna. És mégis: ime megszólalnak a legmagasabb rendű kultúra munkásai közül a festők és a szobrászok is és jelentik, hogy fönt, a szellemi élet legfelsőbb szintjén folyik az élet, folyik a munka [...] Az arckép területén a nyárspolgári tetszetősségen túl való komoly értékeket találunk [...] Az arcképek közé sorolhatjuk Czigány Dezső erőteljes két figuráját is [...] Egyéb figurális művek, kompozíciók közt Perlrott Csaba „Aratói”-t, Kukán „Sztrájk”-ját [...] emelhetjük ki. A naturalista tájképet legnagyobb erővel Börtsök Samu képviseli. [...]

(*Társaság*, 1919. febr. 2. VI. évf. 5. sz. 77.)

A reakciós Múcsarnok. A Múcsarnokban, úgy látszik, nem akarják tudomásul venni a világ megváltozását, s a régi szellemben folytatják reakciós játékaikat. Íme egy példa: *Lakos* Alfréd, a népszerű illusztrátor és festőművész huszonöt év előtt képet festett arról a jelenetről, amikor két rokkant honvéd értesül Kossuth Lajos haláláról. Az óriási vászon annak idején Münchenben került tárlatra és kvalitásairól *Hollósy* mester is a leghízelgőbben nyilatkozott. *Lakos* a képet a Múcsarnoknak is beküldte, ahol akkor ezt azzal a megokolással utasították vissza, hogy ilyen tendenciájú képet nem szabad Ferenc Józsefnek bemutatni. Ferenc József ugyanis minden katonaképet megvásárolt, ez a katonakép pedig a legkínosabb helyzetbe hozhatta volna az agg uralkodót, akit a magyar szabadságharchoz nem éppen a legkellemesebb emlékek fűztek. Ez huszonöt esztendő előtt történt. Azóta Ferenc József meghalt, kimúlt a monarchia is, s egy újabb forradalom jött, amely Ferenc Józsefet, ha élne, még sokkal kínosabb helyzetbe hozta volna. A Habsburg-dinasztia elment, Magyarország független, szabad, demokratikus népköztársasággá alakult, melynek már semmi köze sincs Ferenc Józsefékhez, de annál több köze van Kossuth Lajoshoz. *Lakos* Alfréd tehát joggal gondolhatott arra, hogy politikai okokból száműzött képét most újból beküldi a Múcsarnoknak. Meg is tette, s a tárlat művészeti zsűrije a képet kvalitás tekintetében kiállításra alkalmasnak minősítette. Vagyis elfogadta a képet, amiről annak rendje és módja szerint értesítette a művészt. A Múcsarnokban azonban nyilván ma sem a művészi szempontok a döntők, s az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetősége egyszerűen dezavualta a zsűrit, *Kern* Aurél titkár útján felszólította *Lakos* Alfrédot, hogy képét a

kiállítási szabályzat 20. szakasza értelmében, amely azt mondja, hogy tíz évnél régebben alkotott művet csak kivételes esetekben szabad a tárlatra befogadni, azonnal vitesse el. Az Országos Képzőművészeti Társulat ezzel a paragrafussal akarja leplezni a régi világrendhez való ragaszkodását, ugyanakkor azonban minden szabály ellenére megengedte *Pentelei Molnár* festőnek, hogy már kiállított, sőt katalógusba vett képét a saját tetszése szerint kicserélje. Ezt nevezik a Múcsarnokban szabályokhoz való ragaszkodásnak, ezt tartják ott demokráciának és az egyenlő elbánás elvének. Mit gondolnak az urak!

(*Világ*, 1919. febr. 2. – 6.)

Üitz Béla és a többiek. Jó néhány esztendő óta kísérjük figyelemmel *Üitz* Bélának mindinkább erősödő fejlődését. A „Ma” művészegyesület mostani kiállításán bemutatott színes tuszrajzai azonban még fejlődésének forradalmian előrehaladó útján is meglepetést hoznak számunkra. Ezek a munkái nem jelentenek ugyan még teljes kibontakozást, de egészen kiforrottak és mélyen leszűrődött művészi igazságok. A fekete tus és a színes ecset kettős egymásra hatásával oldja meg a formai problémáit, mert *Üitz* ma már egészen ezt tűzte ki céljául. Nagy, egységes, zárt kompozícióiban látja meg a természetet és az emberi ábrázolást és a látottakat azután még szigorúbban összefogja. Vonalritmussal hozza ki mondanivalójának minden beszédességét, de sehol semmi fölösleges vagy túlzott erőlködés. Monumentális, egyszerű és művészi nemes, amit ad. Becsületesen küzdött ki a maga művészetét és ez még értékesebb teszi előttünk egyéniségét. *Mattis Teutsch* kissé kezd unalmassá lenni egyforma motívumaival. *Bortnyik* Sándor a kubizmussal van eltelve, nemkülönben *Ruttkay* György is. Nagyon érdekes és egyéni *Spangher* szobrász törekvése, bár fehér márványból készült csoportja technikájában egészen zavaros és modoros. Annál szebb és igazabb kis figurális kompozíciója.

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava*, 1919. febr. 6. – 7.)

Ernst-múzeum kiállítása. Nemcsak ez a kiállítás, hanem már néhány év óta valamennyi, a Múcsarnok és Nemzeti Szalon tárlataival együtt, nem esemény, csak szomorú és bántó tünet. A naturalista-impresszionista festészet végső lezüllesztésének a tünete. Egy darabig még be tudtuk venni a sok plein air epigont, de hamar a torkunkra került. A napfényt már csak untató sárgaságnak érezzük, olcsó, zöld maszlagnak a fákat, mezőket. És így ide kellett érkeznünk, hogy világosan meglássuk, amit addig csak sejtettünk: a naturalizmus sivárságát és földhözragadt értelmetlenségét.

Már a háború előtt is, azóta meg duplán folyik a sokszori, régi komédia: az epigonok „giccselnek” és üzleteik után járnak, az újnak a pionírjai bolondok és koplalnak. Közöttük sodródik néhány becsületes és értékes ember, a régit már utálva, az újat még meg nem értve. Azért csak kísérleteznek, kacérokodnak az újjal vagy hátramennek, vissza a messzebb múltba, és a régi kiegészített formákat, eredményeket, mondanivalókat próbálják megtoldani.

Ez a magyar festészet állapota vagy egy évtizede. *Ferenczy* meghalt, *Szinyei Merse*, *Magyar Mannheimer* régen kiélték magukat, *Deák-Ébner* a múlté, *Rippl-Rónai* tarka dekorációkkal játszik, *Csók István*nak csak a temperamentuma ad még némi érdekességet, *Kernstok* megpróbálta előre, nem bírta: hátralendült. A többiek, legtöbben az újat meg se próbálják, csak bújnak vissza a halottak közé. Az öreg *Fényes*, aki a régi primitíveket affektálja föl, *Rudnay* a spanyolokhoz megy vissza, *Feiks* a rokokóhoz, *Iványi Grünwald* a reneszánszba. Két éve még lehetett valamit várni tőle, azt hittük, hogy mindinkább a festészet modern problémái felé fordítja fejét, de ez a mostani Ernst-múzeumi kollektívája mutatja: ő is megrekedt és visszafordult. Előre már nincsen remény.

Egyetlen érdekessége és ereje a kiállításnak, akitől még várni is lehet valamit: *Perlrott Csaba*. Sok tehetség van benne, erős hajlam új, forradalmi piktúrára, de még mindig ingadozik, nem lát tiszta célokat, amelyekre energiáját koncentrálna. Még lehet belőle valaki, de csak akkor, ha messzire elkerüli az Ernst-múzeumnak, Lázár Bélának üzlethelyiségeinek még a tájékát is.

Kandó és Csáktornyai festészete egészen jelentéktelen, de a naturalizmusból ők is igyekeznek kievickélni. [...] *Pólya* Tibor is szerepel egy sereg vidám és ötletes karikatúrával. Majdnem ezek érnek legtöbbet az egész kiállításon: legalább nem unalmasak.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. febr. 6. I. évf. 7. sz. 11–12.)

Kernstok Károly – képzőművészeti kormánybiztos. A magyar képzőművészetet mindmáig rossz kezek vezették. Természetes, hogy a politikai újjáalakulás korszakában az eddigi korhadt, korrupt rendszernek is meg kell változnia. Ez a felfogás vezethette a népkormányt is, amikor olyan embert állít a magyar képzőművészet élére, akinek múltja, a jelene, de a jövője is egyként garanciát nyújt arra, hogy a forradalom vívmányai között képzőművészeti életünk megtisztulásának is helyet tud szorítani. A közoktatásügyi minisztérium kormánybiztosnak nevezte ki *Kernstok* Károly festőművészt, s ez a kinevezés nemcsak megnyugvást, de őszinte elégtételt nyújthat mindenütt, ahol már aggódva és elcsüggedve nézték végleg elzúllott művészi közállapotainkat. A művészi előrelátásnak, a kultúra-akarásnak és a politikai fejlődésnek olyan szerencsés vegyülete, annyira európai jelensége *Kernstok* Károly, aki még a magyar glóbuszon nem adódott. Mint festő, gondolkozó, író és politikus is ott volt a forradalom előharcosai között, most pedig az embernek is örülünk, hogy ott van, ahol a forradalom céljait a művészetben is meg kell valósítani.

(*Világ*, 1919. febr. 8. – 7.)

A magyar köztársaság bélyegei. A kereskedelmi minisztérium *Kozma* Lajost és *Biró* Mihályt bízta meg azzal, hogy a magyar köztársaság bélyegeinek művészi rajzát elkészítsék. Nyolc típusú bélyeg lesz. Ilyen nagy változatosságra törekedtek már csak azért is, mert a világ bélyegyűjtői már mohón várakozunk az új európai államok bélyegeire. Négy típus van a koronabélyegekre, a többi a filléres rendes levélbélyegre, portóbélyegre, sürgős bélyegre és hírlapbélyegre. A levelezőlapon levő bélyegnyomat a portóbélyeg típusa. Miután minden bélyeg két klisével nyomnak, az egyikkel a számot, a másikkal az állandó rajzot, természetes és magától értetődő volt a gondolat, hogy a két klisé kétféle színt nyomjon. Az egyik szín, a mely az állandó keretet és a számokat és a hetüket adja, mindig fekete lesz, míg a többi változó a szivárvány minden színében. Ezáltal elérik azt, hogy a két szín a bélyeg fehér papírszínével váltakozva kellemes és vidám harmóniákat hoz létre. Az eddigi bélyegeknél az volt a hibájuk, hogy formálisan képeket ábrázoltak, jeleneteket és cselekményeket, a melyek a kis területet túlszűfolták és elnyomták a szöveget és a számot. Holott a bélyegnek az a rendeltetése, hogy egyszerű, világos és dekoratív legyen és bizonyos objektív általánosságot fejezzen ki és csak ezen belül legyen eredeti. Ezért *Kozma* Lajos, a ki a filléres bélyegeket tervezte, arra törekedett, hogy olyan egyszerű dekoratív elemet adjon, a mely millió számban előállítva sem fáraszt, hanem a bélyeg szűkre szabott keretén belül is üdén hat. Ezért választotta a búzakalászt, még pedig egy szálát csak, a mely kiemelkedik a bélyeg színéből és keretéből. A búzaszál alá kerül a szám és köréje a szöveg: Magyar köztársaság. Bár akadnak, a kik szerint nem volna helytelen a Hungária felírás sem, a minek mintája a svájci bélyegek Helvetia felírása, a mely mintegy kifejezi a konföderációt már nemzetközi jellegénél fogva is. A levélbélyeg eltérően az eddigi négyeszetes rajziét az ismert négyeszetes perforált formában elliptikus jótól ad, a mely a búzakalással, a számmal és a felírással különböző színekben változik. A portóbélyeg és a sürgős bélyeg négyeszetes marad, a hírlapbélyeg egy modern lokomotívot ábrázol és ezért alakja hosszúkás, A sürgős bélyeg csak egy szám lesz, a szám keresztül lesz kötve egy szalaggal és arra lesz ráírva; sürgős. A koronástípusú bélyegek, amelyeket *Biró* Mihály tervez, a mai koronás parlamenti bélyegeknél a formátumát tartják meg, csak azzal a különbséggel, hogy a forma keskenyebb oldalára van állítva. Amíg a filléres bélyegek tisztán dekoratív megoldásúak, addig *Biró* bélyegei figurálisak és bizonyos szociális tendenciájuk is van. Ezek a bélyegek kevesebb példányszámban készülnek, mint a filléresek, ezért a kivitelük is finomabb lehet, terjedelmük is nagyobb, tehát

tágabb teret adhatnak a művész figurális munkájának. Azért kellett az eddigi kis formákat megtartani, mert ha újabb perforáló gépeket készítenének, – amit meg kellett volna tenni, ha nagyobb formákra törekszenek – ez legalább háromnegyed évig tartana.

(Az Est, 1919. febr. 14. – 5.)

Perlrott Csaba nyerte el a főváros festői díját. A Ferenc József koronázási alapítvány zsűrije tegnap Wildner Ödön tanácsnok elnöklésével ülést tartott. A zsűri, amelynek tagjai Bokányi Dezső, Aigner Adolf, Kernstok Károly, Iványi Grünwald Béla és Réti István voltak, a festői díjat Perlrott Csaba Vilmos festőművésznek ítelték.

(Alkotmány, 1919. febr. 16. – 12.)

Magyar akvarellisták és pasztellfestők. [...] A mi akvarellistáink és pasztellfestőink egyesülete igen szép anyagot állított össze idén a Nemzeti Szalonban. [...] Kriesch Aladár Hungáriája nagyigényű, megrázó alkotás. Alkalmas arra, amire szánták, ti. propagandacélokra. De csak alapos átdolgozás után.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(A Hét, 1919. febr. 16. XXX. évf. 7. sz. 108.)

Suttymban megszervezett külföldi kiállítások – A festő-komák és szobrász-sógorok nagybizottsága. Az októberi forradalom vihara sok mindent felkavart és elsőpöört ebben a szerencsétlen országban, csak áldatlan képzőművészeti viszonyainkat kímélte meg. A derék Kernstok Károly, képzőművészeti kormánybiztossá kinevezése sem látszik egyébként, mint reménytelen ígéretnek, mert íme működése első napjaiban már friss művészeti botrány készül.

A magyar festőművészek és szobrászok a napokban körlevelet kaptak, melyben egy Zürichben és Stockholmban rendezendő magyar kiállításról tájékoztatják őket. A körlevelet a néhány hét múlva megnyíló kiállítások „nagybizottsága” küldte széjjel. A nagybizottság gróf Andrássy Gyula elnökle alatt alakult meg és kivétel nélkül benn foglaltatik az a gyönyörű gárda, amelynek évek, sőt évtizedek óta ige-igen kitűnő érdemei vannak a magyar kiállítások lejárataiban. Kivételesen pedig helyet foglal a nagybizottságban a Magyar Népköztársaság elnöke, gróf Károlyi Mihály is, amit élénken sajnálunk és kénytelenek vagyunk megkérdezni, kinek az agyában született meg ez a groteszk gondolat, hogy a magyar államfőt bedugja egy Andrássy Gyula nevű, régi világból itt maradt kísértet elnökle alatt összegyűjtött zavaros bizottságba.

De kénytelenek vagyunk egyúttal azt is megkérdezni, mi egyáltalán az a „nagybizottság”? Kinek a nagybizottsága? Ki választotta? Hol választották? Ki adott felhatalmazást egy ilyen választásra?

Az elv maga helyes, igenis lehet, sőt a külföldön kell is a magyar pikurális fegyverekkel demonstrálni fejlett magyar kultúránk mellett. De ezek az idők már rég elmúltak, amikor ilyen – kétségtelenül állami pénzen megszervezett – akciókat csak úgy suba alatt el lehet intézni. Ezt a nagybizottságot gyorsan fel kell oszlatni és a kérdést a Magyar Képzőművészek Egyesülete elé kell vinni. A képzőművészek közgyűlése szavazattöbbséggel válassza meg a nagybizottságot és a zsűrit. Különösen pedig a zsűrit, hogy elő ne fordulhasson megint az a rendszerré vált anomália, mely szerint *külföldi kiállításoknál mindig úgy utazott el hazulról a tisztelt zsűri, hogy a kiosztandó díjakról is meg volt már zsebében a kész lista.*

A tisztességgel dolgozó és komázni nem tudó festők és szobrászok egész sora keseredett el megint és kijelentették, hogy a *suttymban összetákoltt nagybizottság vezetése alatt nem óhajtanak semmiféle külföldi kiállításon részt venni* és egy törvényesen megválasztott nagybizottságot követelnek.

Jogos követelésüket a kormány és Kernstok Károly képzőművészeti kormánybiztos figyelmébe ajánljuk.

(n. i.)

(Vágóhid, 1919. febr. 18. II. évf. 8. sz. 13–14.)

A magyar művészet Svájcban. A Zürichben rendezendő magyar képző- és iparművészeti kiállítás ügyében szerdán délután a kiállítási nagybizottság Kernstok Károly szépművészeti kormánybiztos elnöklésével értekezletet tartottak, amelyen a nagyfontosságú nemzeti ügyre való tekintettel a magyar festő- és szoborművészet legkiválóbb képviselői jelentek meg. A kiállítást Zürichben, május hónapban rendezik, éspedig a legkiválóbb alkotásokból, amelyet retrospektív résszel egészítenek ki.

(Köztársasági Újság, 1919. febr. 21. – 6.)⁴

7. szám **BORSSZEM JANKÓ** 11. oldal

A futurista

— *... és a Pártatlan és a Híres ügyvéd*

Ellenfordalom az egyetemen

— Az egyetemre vigyázni kell, ott szervezkedik az ellenfordalom.
— Miből gondolod?
— Majdnem minden hallgatónál van egy — puska.

Lakásvédelem

Tekintetes bizottság! — kezdé heszédét barátom, dr. Hochem Tibor, a híres ügyvéd, a lakbérleti bizottság előtt. — Ügyfelem kérelmének támogatására, vagyis, hogy méltózással szóban forgó lakást a maga

Móricka, az okos

— Móricka, mondj egy példát erre: egy birtokos, több birtok.
— A régi földbirtokpolitika.

CSODABOGÁR

Részvét a maradványokon

„Közösnyitvámlás. Mindazoknál, kik az én drága feleségem utolsó maradványait és az én keserű méhiz bűnösökben részt vevő szivesek voltak, fogadják tőlem szívem legbálsabb köszönetét.” (Egy győri újság Nyitléréből.)

Paulát Béla

Borsszem Jankó 1919. február 16.

⁴ Ld. még: A magyar képzőművészet Stockholmban és Zürichben. *Köztársasági Újság*, 1918. dec. 21. – 7.; Schmitt Henrik: Magyar műkincseket akarnak Svájcba csempészni. Nemes Marcell és Herzog Lipót ajánlata a zürichi művészegyületnek. *Déli Hírlap*, 1919. febr. 12. – 3.; A zürichi magyar múkiállítás ügye. *Déli Hírlap*, 1919. febr. 13. – 5.

A „MA” GRAFIKAI (VII.) KIÁLLÍTÁSA

Váci utca 11/b.

Fekete és színes tusrajzok, linóleummetszetek, kréta- és ceruzarajzok, pasztellek és illusztrációk egész tömege fogadja a belépőt, azonkívül itt van kiállítva még *Spangher* Ferenc három márványszobra is. A grafikusok: *Úitz Béla*, *Mattis Teutsch János*, *Schadl János*, *Bortnyik Sándor*, *Ruttkay György* és *Biller Vjera* közül a legerősebb egyéniség és a legreprezentatívabb tehetség kétségtelenül *Úitz Béla*. Nagyvonalú, elrajzolt (mert hát futuristák, veristák, kubisták és mit tudom én még miféle ...isták volnánk vagy mi?) tájrészletei és alakjai, színfoltjai eleven életet tárnak elénk, anélkül hogy hosszú ideig kellene töprengenünk egy-egy képe előtt, hogy vajon a művész „víziója víziójának víziója” ennek a furcsán megkonstruált, agyongyötrött világnak tulajdonképpen miféle régióiba is akar vezetni. Van mondanivalója, és ki is tudja fejezni azt, amit mondani akar, bár a „természetutánzás művészietlen és együgyű álláspontjáról” megszabadulva sokszor idegen hatásokat keres, viaskodik önmagával, hogy „meglátásai” valahogy ne egyezzenek más meglátásokkal, mint aminőket a régi nagy mesterek művészetén nevelkedett halandók el tudnának képzelni. Naturalizmusa nem természetes, meglátszik rajta a magaválasztotta iskola lenyűgöző hatása.

Ruttkay György és *Bortnyik Sándor* munkái valahogyan a konstruktív-planimetriát juttatják a néző eszébe. Sikok metszése, érintkezése, áthatolása, körök és a legkülönfélébb görbe vonalak halmaza, az egész képet mintegy tengely körül látszanak körforgásban tartani. *Schadl János* kimondottan kubista. Az ő rajzaiban van egység, van gondolat és erő. *Mattis Teutsch János* és *Biller Vjera* munkái eredetiek.

A „Ma” katalógusa felsorolja mind a 66 kiállított kép árát (ezek az árak pedig abszolúte nem olcsók), de mélységesen hallgat az egyes művek címéről, tárgyáról, hogy tulajdonképpen mit is ábrázol a kép, ezt a nézőnek kell kitalálnia, ha tudja, mert a kiállítás ciceronéja is legfeljebb annyit akar elárulni, hogy pl.: az „a menekülő víziója” vagy ez „a fuldokló víziója”.

Forradalminak indul ez a művészet, de hogy ilyen eszközökkel megvalósítja-e az abszolút szépet, az eleven, lüktető életet, a természet csodás hatásait, kíváncsian várjuk mindannyian.

Szentkláray Tibor

(*Ország-Világ*, 1919. febr. 23. XL. évf. 9. sz. 98.)

A hadviselt művészek kiállítása. A Múcsarnok újjáalakított termeiben egy rendkívül érdekes kiállításra készülnek. Ötödféléves háborús szolgálat után jeles művészeink egy része először jut ismét szóhoz. *Strobl Alajos*, *Szentgyörgyi István*, *Gemes Gindert*, *Strobl Zsigmond*, *Zádor István*, *Herman Lipót* és még kétszáz festő és szobrász alkotásai fogják megtölteni a Múcsarnok termeit. A kiállítás március 9-én valószínűleg a köztársaság elnöke fogja megnyitni. A kiállítás tartama alatt az elesett művészek özvegyei és árvái javára két nagyszabású hangverseny lesz. A kiállítás jövedelme is a fenti jótékony célt szolgálja és ezért a résztvevő hadviselt művészek elhatározták, hogy munkáikat a legmérsékeltbb árakon bocsátják eladásra.

(*Pesti Napló*, 1919. febr. 23. – 8–9.)

Képzőművészeti Szakiskola. Előkelő műpártolók összefogtak s a modern magyar művészet fellendítése érdekében Képzőművészeti Szakiskolát állítottak fel Budapesten. Az iskolát teljesen párizsi mintára szervezték meg, a növendékek maguk választják tanáraikat s Európa keletén ez az intézet dokumentálja művészi életünk és kultúránk fejlettségét, amennyiben az állami merev iskolákkal szemben sehol másutt szomszédainknál ilyen szabad iskolát nem alapítottak még. A tanárok: *Kernstok Károly*, ki címzetes államtitkári ranggal most lett a művészetek kormánybiztosa, *Rippl-Rónai József* és *Vedres Márk* szobrászművész. Oktatnak még *Bornemissa* festőművész, ki egyike a legkiválóbb fiataloknak és *Feiks Jenő*, ki egyúttal az iskola igeugatója is és nagyszerű adminisztrációjával már eddig is előkelő színvonalra emelte az intézetet. A *Feiks Jenő* avatott irányítása, ízlése és kultúrája, a tanárok kitűnő kvalitásai rövidesen min-

denült népszerűvé tették az új iskolát, mely minden tekintetben hiányt pótol és fejlődést jelent Budapest művész életében.

(*Társaság, 1919. febr. 23. VI. évf. 8. sz. 122.*)

Berény Róbert festőiskolája. Berény Róbert, a nagytehetségű, fiatal festőművész festőiskolát nyitott Budán, a Városmajorban. A forradalom után nyilván a képzőművészetben is ledől a régi klikkuralom, és remélhető, hogy a progresszív művészetnek új, szabad útja nyílik. Ebből a szempontból Berény Róbert iskolájára misszió vár a magyar művészet ezutáni fejlődéstörténetében. Erre vall az új iskola programja is, mely nemcsak technikailag kívánja kiképezni növendékeit, hanem párhuzamosan ránevelni a művészetre, a művészi gondolkodásra és a láttottak művészi interpretálására. Férfiak és nők együttesen nyernek kiképzést, és pedig dél-előttönként a festésben, délutánonként pedig a rajzolásban. Hidegebb időjárásban csak aktokat rajzolnak és festenek, az enyhébb időszakokban azonban – az iskola saját kertjében – plein air festéssel is folytatják a növendékek továbbművelését. Az új iskola (Városmajor utca 36. Telefon: 82-66) tájképfestéssel kapcsolatban kirándulásokat is tervez.

(*Világ, 1919. febr. 23. – 8.*)

A „Ma” kiállítás. A „Ma” művészársaság már a hetedik kiállítását rendezte, és ezen grafikai munkák kerültek közszemlére. E kiállítást Uitz Béla erős egyéni rajzai uralják. Uitz ezúttal hatalmasan felette áll társainak, megközelítő arányban, mint Kassák Lajos az ő irodalmár csoportjának. Sajátos vonalmenete, amellyel elég hű és megértő módon tolmácsolja mondanivalóját és sejtelméit, hangulatosak, s túlzást is alig találunk benne. De ha van is túlzás a műveiben, egy mégis bizonyos, az hogy Uitz ennek az iskolának becsületes művésze, s így ezzel a túlzások is sokszor kiegyenlítődnek. Egy másik kiállító, akit régebbi munkálkodása révén kell felemlítenünk *Mattis Teutsch* János brassói művész. Most nagyon egyhangúak a dolgai, mintha az a lendület, amellyel annak idején útjára indult, valami miatt felmondta volna a szolgálatot.

H. I. [Hargitay István]

(*Virradat, 1919. febr. 24. – 11.*)

A FIATAL PIKTOROK NEM KAPNAK VÁSZNAT, CSAK AZ ÖREGEK!

Kedves Lovász,

tudja-e ön, mi a suszternek a kaptafa, halnak a víz, politikusnak a könyök? Ha tudja, akkor azt is tudni fogja, hogy mi a piktornak a vászon, Vászon nélkül olyan a piktor, mint turi vásár sátor nélkül, vagy mondjuk egy lap pauszálé nélkül, vagy a Singer a Wolfner nélkül.

A háború, mint tudjuk, nemcsak a jó magyar vért pusztította, hanem elpusztította minden vászon készletünket, többek közt a festővásznat is és a magyar festőművészetet a legnagyobb zavarba és mondhatjuk, nyomorúságba sodorta. Természetesen tudnia kell, hogy amit más téren sem nélkülöztek a panamisták, úgy a festőtársadalom értelmesebbik része gondoskodhatott arról is, hogy legyen vászna. A *Magyar Képzőművészek Egyesülete*, ez az öreg rothadásnak indult társaság, amelybe a legnehezebben is csak rosszillatú paklizás után lehet valahogy bejutni, a háború folyamán kijárta a kormánytól, hogy tagjai részére a *Lenközpont* utaljon ki vásznat. Ezek tehát el vannak látva.

De hol vannak a többiek? *Ki hazudta azt a kormánynak, hogy csak azok a vászonra érdemes piktorok, akik az Egyesület tagjai?* A kormányon kívül minden műértő és érdeklődő tudja, hogy ebben az egyesületben öt-hat embert kivéve, csupa giccstör, falmázoló, szájhős és térképrajzoló ül.

Ha a kormány nem is tudja, Kernstok Károly kormánybiztos bizonyosan tudni fogja, hogy a nemrég alakult „Képzőművészek Szövetsége” sokkal inkább jelenti a magyar festőművészek összességét. Itt nemcsak az újak, a komolyak, a hívők, a keresők, a dolgozók az érdemesek.

A nevek közül elég lesz talán, ha felemlítjük *Tornyai János, Perlrott Csaba, Csáktornyai Zoltán, Orbán Dezső, Tihanyi Lajos, Major Henrik, Gedő Lipót, Kmetty János, Sassy Attila, Erdei Viktor* nevét. A képzőművészeti kormánybiztos úr bizonyára tudni fogja, kik ezek? És tudni fogja, mit jelent az, ha ezek *régi, kiváló alkotásaikat kénytelenek átfesteni, ha újat akarnak alkotni*, ha dolgozni akarnak. Mert festőváznak semmi pénzért sem lehet vásárolni. A hajukat tépik és sírnak ezek a nagyszerű művészek, mialatt a korhadt, öreg mázoló mesterek nevetve hordják el a Lenközpont nagyszerű vásznait.

Kedves Lovász, tegye szavá harcos és tisztességes ügyekért verekedő lapjában ezt az anomáliát, hátha így tudunk egy kormányintézkedést kapni, amelyik elismeri, hogy az igazi művészemberek is igényt tarthatnak arra, amit az Egyesület árnyékában meghúzódozó tehetségtelenek már oly rég és érdemtelenül élveznek.

Összinte híve: Egy fiatal piktor.

(Vágóhid, 1919. febr. 25. II. évf. 9. sz. 11.)

ERNST-MÚZEUM-BELI IMPRESSZIÓKRÓL

Egy „elismert”, két epigon, egy csodagyerek, egy rajzoló, textilképek és kerámiaiak: – kerek ensemble, amelyet az a polgári européerséget tanító rendezői elme csak megteremthet. A termekben elzsúfolódik az „elit” közönség, és elkeverődik a „műélvezet” a parfóm szemérmetlen szagával, az izzadság párája a „múkritizálás” fel-felcsapódó szavaival. Ha teremne valaki szagművész, nem tudná olyan precízen megérzéskénti szagilag a Lipótvárost, mint ez a tömeg itt, ahol úgynevezett életet érzéskéntek *képileg*.

A képek? Művészi szempont? A kiállításnak az a demonstratív jelentősége, amellyel valami eredményt leszögez vagy valamely irányt mutat?

Semmi. Még az sem.

Egy csodagyerek, aki mintegy néhány tucat rajzot teremtett, ha nem egy szuszra, de nekem úgy tűnik: egy csapásra. Ilyen mechanikusan vágta ki egy fenomén ész virtuozitásával egy fiú azt a számot, ami tárcámban levő sorsjegyemen állott.

Mégis, halványan vigasztaló néhány szó a katalógusban: „A képzőművész viszonya az élettel, a természettel, a világgal szoros és közvetlen.”

Szoros és közvetlen. Fogadjuk el. De vajon a képzőművész az a passzív szemlélője-e az életnek, aki a minden levőket mint olyanokat ismerve, magát és magával rántott közönségét annak aláveti, s csak ezen a priori megalkuvásán belül végzi az ész és idegzet nyavalygó táncát (hogy a *vásárló* spekulánsról ne is beszéljünk) – avagy pedig az a *szuverén*, aki ennek az életnek csinálójává teremt magát, és teremtett eszével és ideg adta intuitív erejével belemarkol az agyakra és ellődítja az életet egyéni szemléletének irányába, amely egyéni szemlélet bármennyire 1600 millió féle is, művésznél csak egy irányba toulhat: ami az Emberi Jól?

A szép az abszolút jönnek csak szuggesztív, egyéni formája!

Első terem. Drasztikus forma- és helyzethumor, jól számító pedáns ceruza. *Pólya Tibor*. Csiklandóan érzéktető, „fájdalmasan gyönyörös” – perverzül „tökéletes” tájkép, legszexuálisabb impresszionizmus. *Pólya Tibor?! Mindegy. Az élvező polgárnak hol a nyála csordul, hol a köldökéhez kell kapnia.*

Második terem. *Csáktornyai Zoltán* színeket, formákat, (s ők mondják) levegőt úgy tűzött vászonra, hogy a fogékony polgár fizikai fájdalmat érezzen, mert nem lehet rajta a képen, s nem olvadhat fel a vízbeugrás érzékiségében. (Fürdés előtt). Nála a lövészárók (!!!) az az eredetien földszínű árokdarab, amelynek levegője van, semmi más!! *Kandó László* megmutatja, hogy Kecskeméten emberek se laknak, csak torony van ott és napsütés, és milyen szép minden; s megmutatja a kerti pihenés patriciusi voltát, mint külső és belső, mint vizuális-szexuális kéjt, de nem mutatja meg, hogy mindez mennyire *nincsen*. *Perlrott Csaba* az az önzetlen, (szinte önkínzó) művész, aki annál nagyobbra szabja a problémát, minél kevesebb a megoldásukhoz való ereje. Problémák? – kompozíció, „mélység”, „tűz” stb. Mégis talán van valami eszmei tartalom (talán keresztényi) a halmozott nőalakok tudatos félrehangsúlyozásában.

A harmadik teremben, a csodagyerek rajzolóiról számtalan rajzon sül ki az a prostituáló eltanítás, amely nélkül a romlatlan gyermektehetség talán jobban találná meg a maga művészetét (formáját) és állítaná a kialakulandó önálló szemléletének szolgálatába.

A negyedik terem a mester, *Iványi Grünwald* nagy vásznain a tónus, a kompozíció, a forma ismert és elismert „komoly” művészetével hűti le a műélvező idegkedélyeket három szoba kéjelgése után. De (bocsánattal mondom) a könyökünkön jönnek ki már az Ariadnék, és amíg ezer mástól függ az, hogy eszem vagy nem eszem, amíg nincs időm elkalandozni az elvont festőiben (akár naturalistául, akár kubistául vagy expresszionistául csinálják is), mert nem látom szilárdnak az önnön helyemet ebben a világban – addig idegen nekem minden Ariadné, még ha olyan művészetében megőszült mesterember adja is elém, mint az említett.

Ötödik, hatodik stb. termék. Két képet mutatnak mellesleg Perlrott Csabától kozmikus-szintetikus felfogásban; különben fészülés, csendélet, uzsonna, csendélet, ruhafogas, enteriőr, olasz táj, kertben, szobában, csendélet stb. stb. ...

Szörnyűség. Ezek az emberek jönnek mint „kecskemétiék”, mint „iskola”, s vindikálják a különállóság nimbuszos kvalifikációját!! Tónusművészet, levegőfestés, sekély impresszionizmus! Gondoljunk Nagybányára: sokat akaró, új emberek jöttek új művészetekkel és ezt a hazai művészetünket az európai nivó vonalába lendítették!

Órák alatt világok roppantak össze egyesekben és országokban, minden nap köből vérebe kerül az emberiségnek és nincs alapja se, hát még morális struktúrája az új világnak; s amikor az anyagi lét formájáért is világrengető harcot vív a vajúdo ember – itt a lárpúrlár szűk és gerinctelen kényelmi burkába bújnak az élet „mesterei”.

Mintha nem is emberi mederben, hanem valahol az olimpuszi semmiben játszadoznának ezek itt: akik ide festettek, akik lornyettesen tolonganak, akik vásárolnak, akik műkritizálnak ...

A kommunista államban, ahol az új világ materiális alkatát és morális lényegét csinálják nekünk: az ilyen művészetet, mint a burzsoáziához tartozót, mint a minden igaztalanságot igazoló, demoralizáló és konzerváló valamit, elpusztítják – és joggal pusztítják a forradalmi, világ-szemléletes művészeteknek, az új morál felépülésének az érdekében.

Kahána Mózes

(MA, 1919. febr. 26. IV. évf. 2. sz. 27.)

Művészeti kormánybiztosság. A Nemzeti Tanács művészeti szakosztálya a múltkoriban gyűlésre hívta össze tagjait: a magyar művészet hivatott képviselőit. Az összejövetel és megbeszélés tárgya a művészeti ügyek független intézménykörébe való tömörítése volt, amelyet annakidején egy új minisztérium: a magyar szépművészeti minisztérium felállításával és megszervezésével óhajtottak elérni. Időközben azonban a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot széjjeloszlották s a vallási és közoktatási ügyek különválása után se politikai, sem egyéb szempontokból nem látszott kívánatosnak még egy harmadik főhatóság megteremtése. A Nemzeti Tanács szakosztálya tehát arra az álláspontra helyezkedett, hogy a művészetek egész körét felőlelő kormánybiztosi hivatal felállítását kéri a kormánytól. A mindvégig magas színvonalon mozgó vita egyes pontjaihoz lapunk hasábjain hozzászólunk s néhány – nézetünk szerint – fontos körülményre hívjuk fel az intézőség figyelmét. A kormánybiztosság feladatát tökéletesen csak úgy végezheti, ha a leghivatottabb, bevált szakerek bevonásával kezdi működését, amely kiterjedne a művészet összes ágainak egységes vezetésére. Szükséges és fontos, hogy azok a férfiak, akiknek a kezébe kerül hazánk művészeti kultúrájának jövő sorsa, szinte emberfeletti önzetlenséggel és soha nem lanyguló munkakedvvel állják meg a helyüket. Tapasztalásból tudjuk, hogy nincs az adminisztrációnak olyan ága, amely nehezebben és több körületekintéssel volna vihető. Bennünket különösen az a felszólalás érdekelt, amely az ankéten a művészeti nevelés ügyét tárgyalta. Azét a nevelését, amely ma százfelé szétszórva kellő eredményre nem vezethet s amely kell hogy összpontosíttassék, hogy egységes programja legyen s hogy ezt a programot tényleg belevigyék az életbe, nehogy papiros-malaszt válják belőle is. Iskolai és egyéb könyvek művészi kiállítása, kitűnő szemléltető képek, iskolaépületek művészi berendezése, a művészeti ismeretek közlése: mind valamennyi olyan feladat, amely sürgős megoldásra vár. Szakemberek egész serege juthatna így munkához és kenyérhez, amellet a jövő generációt elsőrendű fo-

gyasztóvá nevelhetnénk, amely egymaga biztosítaná a magyar művészet egyetemes virágzását. Tudjuk, hogy Magyarország sorsa nagyon megnehezedik és ha ellenségeink jogtalan törekvései teljesülnek, akkor területe és népessége összezsugorodik. Ezt ma – sajnos – túrnunk kell. De meddő, semmibe néző fatalizmus helyett keményen kell azon dolgoznunk, hogy kultúránk Európa keletén vezető helyét megőrizzük. Ennek megőrzése nem művészeinken múlik. Művészi erőnk van nagyon elegendő, viszont a közönségünk művészi érzéke nagyon fogyatékos, éppen ezért közömbös, meg nem értő tömegként áll az alkotások, a művészi munka eredménye előtt. De nem csoda, mert a kevesek kivételével senki se törődött a nevelésével s ez a nemtörődés szükségképpen a mai állapotokat kellett hogy eredményezze. Ennek megváltoztatására kell egy széles vonású, nagy látókörű művészeti neveléspolitikát, amelynél az legyen a legfőbb parancs, hogy csak előrevinni, de nem kompromittálni lehet. Egyetlen balfogás végzetes eredményre vihet. Van azonkívül valami, amire gondolnunk kell, mert a nagy tömegek ízlésének nevelésénél szerepük alig mérhető. Ez egyrészt az államnyomda, másrészt a pénzverő ügye. Államnyomdát és pénzverdet ki kellene venni a pénzügyminisztérium kezéből, amely minden szakmabeli kiválósága mellett is arról híres, hogy a meg nem értése folytán végtelenül rideg és fukar volt minden művészi követelménnyel szemben. Ezért és elsősorban csak ezért legcsúnyábbak a mi állami nyomtatványaink és bélyegeink s ezért a legutolsó minden ércpénzünk. [...]

Lapunk zártakor értesülünk arról, hogy a kormány a képzőművészeti, iparművészeti s általában a művészeti nevelés összes ügyeinek vezetésére kormánybiztosi hatáskörrel jeles festőművésznket, Kernstok Károlyt nevezte ki. A Nemzeti Tanács művészeti bizottsága előtt kifejtett programja szerint az új kormánybiztos a művészi nevelést kívánja megreformálni. Elsősorban a képzőművészeti főiskoláról szólva, ott a művészi szempontok erősebb érvényesülésére fog törekedni; az iparművészeti iskolában pedig a műhelymunka intenzívebb gyakorlásában látja az iskola főhivatását. A teljesen célt tévesztett Képzőművészeti Tanács helyébe a Nemzeti Tanács művészeti bizottságának tagjaiból alakítandó szakbizottságoknak megfelelő hatáskörrel való ellátását tartja helyénvalónak. A művészeti célokra szánt, de ez idő szerint még nem helyesen felhasznált alapok és alapítványoknak a modern követelményeknek megfelelő felhasználása érdekében megteszi a szükséges lépéseket. Általában pedig azon lesz, hogy a magyar művészi erők mennél jobban érvényesüljenek. A kormánybiztos programját a művészeti egyesületek és intézmények képviselői rokonszenvesen fogadták s kétségtelen, hogy ő teljes mértékben számíthat a művészi körök lelkes közreműködésére. Bizalommal és rokonérzessel nézünk mi is a kormánybiztos működése elé s kívánjuk, hogy nehéz, kényes ugyan, de nagyjelentőségű új munkakörét mennél eredményesebben tölthesse be.

(Magyar Iparművészet, 1919. [febr.] XXII. évf. 1/2. sz. 21–22.)

Biró Mihály plakátjai. A kiváló, sokoldalú és igen termékeny művésznnek, akinek művészetével lapunk 1913. évfolyamában bőven foglalkoztunk – ezúttal a forradalmi időkben napvilágot látott igen figyelemreméltó és jellegzetes négy plakátját mutatjuk be. Kettős okunk van rá. Először mert komoly művészetet reprezentálnak, másodsor mert a Magyar Iparművészet rendeltetésének korlátain belől a folyton forrongó, változó életnek, az időnek is hűséges krónikása. A plakátokból Biró Mihály egyénisége sugárzik ki. Ez az egyéniség energikus, folyton forrongó, izzó és végtelenül szuggesztív erejű. Grafikus művészeink közül nincs senki, aki ezen a téren mérkőzhetnék vele, mert a Biró-plakátok a belőlük sugárzó, féktelen temperamentum révén elsőrangú propaganda-eszközök. Ez volt az oka, hogy annakidején némely plakátját – köztük a Népszavát – eredeti kompozíciójával nem is engedték a nyilvánosság elé, viszont ezért is kellett a Biró Mihály művésze a külföldön megérdemelt figyelmet és érdeklődést. Elég, ha itt arra a két tényre utalunk, hogy a Társulathoz a nemzetközi érintkezések idején sűrűn érkeztek külföldi múzeumok megkeresései, amelyekben a plakátokból gyűjteményük számára példányokat kértek s hogy a kiváló szaklap, a Das Plakat állandóan közölte alkotásainak sorozatát.

(Magyar Iparművészet, 1919. [febr.] XXII. évf. 1/2. sz. 24.)

A terület védő liga plakátpályázata. A liga által hirdetett plakátpályázatra 163 pályamű érkezett. A bíráló bizottság Benczúr Gyula elnöklésével nyolcat talált jutalomra érdemesnek. Az első díjat felosztották Tábor János, Dankó Ödön, és Balázsfi Rezső pályamunkái között. A második díjat Tary Lajos nyerte meg. Ezen kívül tizenhat pályamunkát vett meg a liga.

(*Építő Ipar – Építő Művészet, 1919. márc. 2. 43. évf. 9. sz. 70.)*

AKIK MEGELŐZTÉK A FORRADALMAT – RIPORT EGY PESTI FESTŐ-ISKOLÁRÓL

Kernstok Károly, aki a forradalom óta ép olyan érdekes politikus, mint amilyen érdekes festő volt idáig-, mondta valahol, hogy Magyarországon az irodalom Adyján kívül még a festők is megelőzték a forradalmat.

Az utolsó harminc esztendőben Magyarországon két irány vívott titáni küzdelmet: a modern festészet és az akadémikus piktúra és a küzdelemben már évekkel ezelőtt felülkerekedett és döntően győzedelmeskedett a forradalmi, szóval a modern, impresszionista festőművészet. A magyar akadémikusok élén *Benczúr Gyula* állt, a müncheni Piloty-iskola növendéke, az akadémikus tanok leghűségesebb sáfára velük szemben harcolt a modern festőművészet atyámeszterének, néhai *Hollósy Simon*nak nagybányai festőiskolája és a magyar Barbizon tanítványai: *Iványi Grünwald* Bélában, néhai *Ferenczy Károly*ban, *Thorma János*ban és *Réti István*ban győzelmet is aratott. Nem szabad megfeledkezni az impresszionista francia iskola győzelmé megállapításakor még- négy festő nevééről sem: *Szinyei Merse Pál*ról, *Kernstok Károly*ról, *Rippl-Rónai József*ről és *Fényes Adolf*ról, akik nem ugyan a Hollósy-iskolából kerültek ki, de modernnek a szó legnemesebb értelmében.

A modern festők győzelmé már a forradalom előtt meg volt pecsételve, amire legjobb bizonyíték a fent felsorolt piktorok termelésének financiaális értékelése, mint ahogy Franciaországban is az döntötte el a csatát, hogy az eleinte kinevetett *Manet* és *Cézanne* képeit minden más festőt magasan túlszárnyaló áron értékelik.

A régi, oligarcha állam természetesen nálunk is az ő ideológiájának tetsző akadémisták mellé állott – azonban *a forradalom győzött az államhatalom formájában is* – illő tehát, hogy erejét és támogatását a modern piktúrával is éreztesse.

És itt legfontosabb az új generáció nevelése. Miként Párizsban az Ecole des Beaux Arts az akadémikusok vára, úgy Pesten is áll a dohos és alvó Képzőművészeti Főiskola, de ahogy Párizsban is minden nagynevű művész Julian szabadiskolájából került ki, – remélni lehet, hogy a pesti Szabadiskola előtt is nagy jövő áll, ha a forradalmi állam minden erejével segítségére siet. Nagyjában az a különbség az akadémia és a szabadiskola között, hogy amíg az akadémia kényszer-szellemé buktat és klasszifikál, addig a szabadiskola minden növendéke maga választja tanárát és tehetségét nem numerussal méri és amíg az akadémia ráerőszakolja minden növendékére a maga zárt formanyelvét, addig a szabadiskolában nem ölik meg az egyéniséget, a professzor csak korigál és pedig abban az irányban, amerre a növendék haladni akar.

A pesti Akadémia egyedüli létjogosultsága az, hogy itt tanít *Réti István*, aki igazán kitűnő professzor és íme a bizonyíték: ő is Hollósy-növendék. A többi tanár a főiskolán tiszteletreméltó, de a művésznevelésre egyenesen káros öregedő úr. A pesti fiatal Szabadiskola tanárokul akarta megnyerni mindazokat, akik a modern magyar piktúrárt megteremtették. Azonban Hollósynak akkoriban Tecsőn, Fényesnek Szolnokon, Iványi Grünwaldnak Kecskeméten és Ferenczynek Nagybányán volt már iskolája, tehát csak a szabadokra: Kernstokra és Rippl-Rónaira, valamint a szobrász *Vedres Márk*ra lehetett számítani. Ezek a tanárai a Haris-közben lévő Szabadiskolának és igazgatója *Feiks Jenő*, szintén kitűnő Hollósy-tanítvány. Az iskolának jelenleg 130 növendéke van, délelőtti, délutáni és esti tanfolyamain mindenki úgy rajzolja a modellt, ahogy akarja, a tanárok három-négy korrekurát tartanak egy héten, nem kényszerítenek sablonra, csak útbaigazítanak. Az államtitkár Kernstok ép oly pontosan és passzióval tanít, mint ezelőtt, Rippl gyalog jár be Budáról és a növendékek közül *Nyergesi János*, *König Dezső*, *Novotny Róbert*,

Goszthonyi Mária, Szilágyi Jolán és Moller Pál nevével bizonyára fogunk találkozni a következő tíz esztendő művészettörténetében.

Van egy különösen érdekes növendéke az iskolának: *Ady* Endre özvegye. Pontosan ott van minden délelőtt, aktoz rajzol és cím-táskákat tervez a halott költő könyveihez.

[Iván Ede]

(*Színház Élet*, 1919. márc. 2–8. VIII. évf. 9. sz. 5–6.)

Hadviselt művészek kiállítása. Mintha messze katonatemetőket járnánk, virágzó, félénk tavaszi napon. A halottakra emlékezünk, sok jó magyar tehetséget fogyasztott az a múlt rezsím, melynek bűneit, hogy új és szép Magyarországból még jóvátehetjük, arra biztató ígéret ez a kiállítás, az élő, friss, a gazdag, a megmaradt tehetségek ünnepi berukkolása a béke és az emberiség ármádiájába.

Szép a kiállítás, erősebb, szívósabb és lelkesebb, mint a Múcsarnok hivatalos tárlatai. A festők közt régen nélkülözött neveket látunk viszont, bátor törekvéseket és nekilendüléseket, amik oly természetesen hatnak a forradalom atmoszférájában. *Belányi* Viktor a Cézanne közvetlen utódai közül való és *Márffy* Ödön az expresszionizmus kezdeteinél tartva kap bele új munkájába, *Márton* Ferenc robusztus erejét ősi mivoltában tisztelhetjük hatalmas rajzú képeken [...].

A kiállításnak nagy sikere lesz, mert nem kegyeletet és méltányosságot kér, hanem büszkén reprezentálja túlélő gazdagságunkat és magyar kultúrát ígér, mely hatalmasabb fegyver lesz az örökkévaló magyarság szupremáciájának, mint a korlátozott politika és a várakkal biztosított országhatár.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1919. márc. 9. – 9.)

KERNSTOK KÁROLY A JÖVŐ MŰVÉSZI FELADATAIRÓL

Az Országházban, a félemeleten lévő Könyvtár egyik félhomályos termében van *Kernstok* Károlynak, a szépművészeti ügyek kormánybiztosának hivatalos helyisége. *Kernstok* egy személyben kiváló, modern piktor és hívő, radikális politikus, munkája közben tehát minden oldalról a legnagyobb szeretettel segítik.

– Tulajdonképpen én a híd szerepét vállaltam a népkormány és a művészek között – mondja. A földatd előtt nem tartottam terhelési próbát, de erősen hiszem, hogy tudok majd valamit csinálni, mert nem a felülről jövő erőktől félek a hidat, hanem azoktól, amelyek belülről feszítik. De hát ezek az erők mind jóindulatúak. A kormány az átalakulással járó nevelő hatást a művészekre is ki akarja terjeszteni. Ezzel tulajdonképpen meg is mondtam a hivatalom célját.

A zürichi propaganda kiállításra tereltük a szót s *Kernstok* ragyogó szemmel kezdett magyarázni.

– Igen májusban kiállítást csinálunk Zürichben. A termeket már meg is kaptuk.

Ennek a kiállításnak a célja az agitáció. Be akarjuk bizonyítani a kultúrfőlényt, hogy a körülöttünk élő csehek, szerbek és románok meg sem közelítenek bennünket. Olyan kiállítást fogunk csinálni, amelyet ők együttesen sem tudnának összehozni. Munkácsytól, Paál Lászlótól és Szinyei Mersétől kezdve egészen a legújabbakig be akarjuk mutatni a magyar festőművészetet. Remélem, hogy ennek a kiállításnak igen nagy hatása lesz, és erősen hiszem, hogy észre fognak venni bennünket. Egy baj van csak, a képek legnagyobb részben magántulajdonban vannak, és a hosszú, veszélyes útra nem szívesen kölcsönzik oda. Ebben az irányban most folynak a tárgyalások.

A Képzőművészeti Főiskoláról kérdezősködtünk ezután.

– Nem az iskolában van minden hiba – felel *Kernstok*. Tessék elképzelni, *az egyetlen magyar főiskola helyiségeinek négyötöd része katonai átvonuló szállás*. A növendékek a nap legnagyobb részét villanyosan töltik a Fehérvári úttól a Margit hídig, az *Andrássy úttól az Üllői útig* utazgatnak a bérelt termek felé. Most kaptam éppen a szomorú választ a hadügyminisztériumtól, hogy májusig nem ürítik ki az iskolát.

– A tanítási módszerben, úgy vélem, az a hiba, hogy inkább rajztanárokat nevelnek, mint művészeket, azonkívül nincs meg a lehetőség egy mesteriskolába való átmenetre. Vagy az iskolán kívül vagy iskolán belül, de biztosan csinálunk egy szabadiskolát, ahová mindenki bemehet, modell elé ülhet és rajzolhat, úgy, ahogy neki tetszik. Itt nem fogják numerussal mérni a tehetséget, mindenki a saját formanyelvén dolgozik, afféle melegező helyiségre gondolok, ahol csak egy feltétel lesz: tisztességesen, csendesen ülni és rajzolni.

Ezután a Múcsarnokról kérdezősködtünk:

– Hát kérem ez egy kiállítási helyiség – felelte csöndesen Kernstok – és nem mindig érdem szerint juttatja a piktorokat levegőhöz. Azt hiszem, nem rosszhiszeműségről van szó, inkább elfogultságról. Kizárólagossága régen megszűnt, van sok új kiállító-helyiség, egy tervem azonban van a Múcsarnokkal: évenként egy reprezentáns kiállítást csinálni a már különböző helyeken kiállított dolgokból összeválogatva és itt adni ki az aranyérmeket és egyéb díjakat.

Ezután megemlítettük, hogy mint Bécsből, úgy most állítólag Pestről is el akarnak vinni az olaszok több képet.

– Nem igaz semmi a dologból – volt a válasz. A párizsi *Illustration* egy feltevéseiből eredt a hír, de hát szó sem lehet róla, mi nem raboltuk, hanem vásároltuk a képeket.

– És az Erzsébet szoboralap? – kérdezősködtünk újra.

– Mindenesetre együtt kell tartani a milliókat – felelte Kernstok – vétek volna elherdálni a pénzt. Ha nem Erzsébet-szoborra, hát valami más feladatra – de pályázatot kell hirdetni újra.

Most már kifogytunk a kérdésekből és Kernstok magától mondott érdekes hírt.

– Ünnepet tervezünk Lechner Ödön emlékére. Lechnert nem becsülték meg, gúnyolták, tagadták, pedig egyike a legnagyobb magyar művészjelenségeknek. Szoboralapot fogunk gyűjteni, utcát fogunk elkeresztelni róla, a programon most dolgozunk, az ünnepélytől sokat várunk.

– Búcsúzóul megkérdeztük a pikortól és nem a kormánybiztostól, hogy a sok munka mellett ráér-e az állvány elé állni és dolgozni?

– Mindennap festek valamit – felelte Kernstok. – Higgye el, mégiscsak az a legfontosabb, amit az ember a műteremben csinál...

(*Déli Hírlap, 1919. márc. 9. – 2.*)

„A művészeti és társadalmi fejlődés párhuzamosságának törvényszerűségéről”

Ligeti Pál sorozatos előadása, amelyről a múlt számban már megemlékeztünk, szép közönséget gyűjtött össze a Mérnök- és Építész-Egyletbe. Az előadások tárgyát az első ízben így szabta meg az előadó: „Egy általános művelődéstörténeti törvény kifejtése, mely következtetéseket enged meg kultúránk jelen krízisére s az abból kivezető útra”. Kiindult a művészetek impresszionista irányának rövid kritikájából, megemlékezvén a festészetről, szobrászatról és építészetről egyaránt. Tárgyalja ezeknek a nagyközönséghez való viszonyát, annak hatását a művészi irányok életképességére, fejlődésére, avagy gyors elbukására. A szabad előadást egyéni kritikák egész sorozata élénkíti, mind eredeti felfogásról, érdekes nézőpontról téve Bizonyosságot. Még ott is, ahol talán túlságos merész, vagy nem elég helytálló: ötletes és vitára, meggondolásra kényszerít. Az első előadásból adjuk pl. a festészetről szóló rész egy töredékét: „Az impresszionista festészet vége. Indult: a naturalizmus hirdetésével, kiküszöbölésével minden elbeszélő, minden irodalmi elemnek, hangsúlyozásával a festészet érzéki dekoratív eszközeinek, dicsőítésével a napsütésnek, az életörömmel, s főleg hang- súlyozásával a l’art pour l’art elvének, annak, hogy a művészi egyéniség abszolút, független, hogy csak az egyéniség lehet igazi művészet forrása. A publikum nem értette ezt a művészetet. A művészek nem bánták. Sorsa ez a megértetlenség minden művészi kezdeményezésnek, mondotta. Kérdjük: igaz ez? Nem igaz. Csak a renaissance óta látunk ilyen művész sorsokat. Azelőtt nem volt így; a renaissance, a középkor, az ókor művészetek nem kerültek ebbe a diszónás helyzetbe publikumával. De most: a művészek hittek sorsuk szükségszerűségében, nem bánták (vagy úgy tettek), hogy művészetük oly soká megérdemelten maradt, s mentek tovább a maguk útján, belső szükségéből, akkor is, mikor az időközben megnevelt közönség kezdte szeretni az impresszionizmust. Mire a közön ég elért Frencyig – a

művészek már egész másutt tartottak. Nem egy irány – irányok egész tömkelegé keletkezett. Valamennyit egy tartja össze: a reakció az impresszionizmusra. De különben: a legellentéteesebb irányok. Van, ki visszatér a múlt nagyjaihoz. Van, ki tudatosan dob félre minden eddigit (futuristák). Közben: a primitívek, a kubisták, az expresszionisták. Összetartja őket a reakció az impresszionizmus naturalizmusára, idegességére, elaprózottságára, dekadens voltára, kompakt formákat színfoltokká foszlatására stb. stb.”

(*Építő Ipar – Építő Művészet*, 1919. márc. 9. 43. évf. 10. sz. 77.)⁵

Hadviselt művészek kiállítása. Kissé félve nyitottunk be a Múcsarnokban rendezett kiállításra, attól tartva, hogy a hadviseltségen van az akcentus és nem a művészetben. De kellemesen csalódtunk. Ilyen érdekes és gazdag anyag sok éve nem gyűlt össze a Képzőművészeti Társulat kiállításán. És mégis leverten fog távozni mindenki innen: mert a háború kegyetlen keze éppen a legjobbak néhányának pályáját törte kettőbe. [...] A kiállítás festői közül *Remsey Jenő* és *Remsey Zoltán* fogják leginkább megragadni a közönséget, mégpedig méltán. [...]

F. G. [Feleky Géza]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 9. – 8.)

Hadviselt művészek kiállítása. A Múcsarnok nyolc nagy termében kiállítás nyílik meg holnap, képek, szobrok, plakettek impozáns hadirendbe szedett hatalmas serege. Méretei után a belépő azt hiszi, hogy a Múcsarnok valami kora tavaszi nagy tárlatát látja. Közel hétszáz kép és szobor sorakozik elébe. Közelebről megnézve azonban kiderül, hogy ez – nem a Múcsarnok. Hiába szerepelnek itt majdnem ugyanazok a nevek, melyeket az őszi és tavaszi tárlatokról is ismerünk: a neveken kívül semmi sem emlékeztet a hivatalos nagy kiállítások művészietlen műszibvásáraitra, annyira megkapó az a sok frissesség, ifjúság és tehetség, amit ma a Múcsarnokban látunk. Minek tulajdonítsuk ezt a meglepetést: maradjon nyitott kérdés. A tény az, hogy régen volt *Beszédes Lászlónak*, *Lányinak* és *Pásztor Jánosnak* annyi jó szobra itt együtt, mint ma, régen hatott olyan teljes értékűséggel képek kollektívja, mint *Márffy*, *Márton*, *Kálmán*, *Csáktornyai*, a két *Remsey* és a többi dolga ez elátkozott tradíciójú termekben. Bizonyos, hogy a siker érdeméből jelentős rész illeti a *Gémes Gindert* Péter vezetésével működő rendezőket és a válogatókat csakúgy, mint a kiállító művészeket. A festők közül az első teremben *Márffy* három meleg, színes és erőteljesen megkomponált képe tűnik elsőnek szembe. *Márton* Ferenc különösen pasztelljeivel excellál. [...]

(A–y.)

(*Világ*, 1919. márc. 9. – 7.)

Kunfi miniszter a Múcsarnokban. A hadviselt képzőművészek kiállítása. Tegnap délelőtt volt a Múcsarnokban a hadviselt képzőművészek kiállításának megnyitása, amelyen megjelent *Berinkei Dénes* miniszterelnök, *Kernstok Károly* kormánybiztos a hadügyminisztérium és kultuszminisztérium képviselői. A kiállítást *Kunfi Zsigmond* dr. közoktatásügyi miniszter nyitotta meg, aki *Kohner Adolf* báró igazgató és *Gémes Gindert Péter*, a hadviselt szellemi munkások képzőművészeti szakosztálya elnökének üdvözlő szavaira hosszabb beszéddel válaszolt. Vázolta a szocializmus, a demokrácia, a forradalom és a művészet viszonyát és kiemelte, hogy a megújított világszellemnek két vezérlő gondolata van: keresi az igazságot a régi osztályuralom igazságtalanságai után és széppé kívánja tenni a világot. [...] A művészetet bele kell vinni a tömegekbe, mert a művészetnek nemzetmentő hatása van. [...]

Csupa becsületes törekvés, egy csomó régi jó név mellett egy csomó biztató új talentum, [...] *Körmendi-Frim* Ervin csendélete, *Zádor* enteriőrjei bravúrosak; [...] *Egry* József jó stúdiumo-

⁵ Ld. az egész előadást: *Építő Ipar – Építő Művészet*, 1919. márc. 27. 43. évf. 12. sz. 91–93.; márc. 20. 13. sz. 99–100.; május 4. 14. sz. 109–110.

kat, [...] *Moholy-Nagy* László egy érdekes tanulmányt [...] küldtek a kiállításra. [...] A szobrá-
szok talán még pompásabban vonultak fel. [...] *Medgyessy* Ferenc ismét briliáns és abszolúte
anyagszerű szobrocskáival gyönyörködtet. [...]

(kgy.) [Kürthy György]

(8 *Órai Újság*, 1919. márc. 11. – 5–6.)

Kunfi elvtárs a művészet szerepéről. Vasárnap délelőtt nagy közönség részvétele mellett nyitotta meg Kunfi elvtárs közoktatásügyi miniszter a hadviselt képzőművészek kiállítását a Múcsarnokban. A minisztert Kohner Adolf báró, a Képzőművészeti Társulat igazgatója fogadta, utána pedig Gémes Gindert Péter üdvözölte [...] Kunfi elvtárs szép beszéddel válaszolt az üdvözlésre. A szocializmus, a demokrácia, a forradalom – mondotta – nem a barbárság gondolatával lépett a világba. Nem elűzni akarja a szépség kultuszát, hanem átídomítani, *mindenki számára hozzáférhetővé és élvezhetővé* tenni. Különösen most, a háború négy éves borzalmi után, mikor a lelkek annyira eldurvultak, van szükség fokozott szellemi és erkölcsi energiákra, nagy illúzióforrásokra. Ezek közül az egyiket, a *vallást a modern szellem háttérbe állítja*, egy másik, az *alkohol ellen minden rendelkezésre álló eszközzel harcol* és romboló hatásait kizusztítani igyekszik. Viszont annál fontosabb szerepet szán az illúzióeltetés legnemesebb eszközeinek: a művészetnek. A megújított villágszellemnek két vezérlő gondolata van: *keresi az igazságot* a régi osztályuralom nagy igazságtalanságai után és *széppé kívánja tenni a világot*. Amit a régi magyar politika elveszített, a világ rokonszenvét, vissza kell szereznünk és ebben fontos hivatás vár a magyar kultúra alkotóerejű munkásaira. Illúzió és fantázia nélkül el sem képzelhető a politikai átalakulása, a megbolygatott világ egyensúlyának helyreállítása. A művészetet bele kell vinnünk a nagy tömegekbe, mert a művészetnek nagy nemzetmenő hivatása van s a *művészetben rejlenek a nemzetek legegységibb kulturális értékei*. A kormány nagy megbecsüléssel lesz a művészet iránt. Értékelnünk kell, hogy éppen a képzőművészet volt az, mely a szellemi világ elemei közül aránylag legkevésbé mocskolta be magát a háborús uszítással s a háború szellemi kiszolgálásával. És tudjuk, hogy a hadviselt művészekkel szemben, akik átéltek a háború minden nyomorát és szenvedését, kétszeres kötelességeink vannak: erkölcsiek és anyagiak egyaránt. *Tisztelettel adózunk a szellemi munka és minden olyasmi iránt, amin a teremtő bélyege van.* [...]

(*Népszava*, 1919. márc. 11. – 6.)

Kernstok fenn ül a bakon. Kernstok és Kernstok, mindig csak Kernstok, az ember füle szinte belesiketül a hangos reklámba. Egészen jól adminisztrálódik ez a középkorú férfiú. A nyomtatott betű elviszi a hírét Kárpátoktól az Adriáig, azaz pardon, hol vannak most a Kárpátok és hol van most az Adria? Budapesttől Budapestig, ez is elég neki, hisz itt van jelenleg az ország radikálisan összesűrítve. Nincs azonban olyan kis ország, ahol egy nagy reklám el ne férne! Kommuniké és napihir, interjú és plakát, széljegyzet és recenzió, vonalon felül és vonalon alul, a fő, hogy el ne felejtsek, a fő, hogy beszéljenek a nagy emberről. Primadonnaság nélkül nem megy. Most beszélnek megint róla, mint kormánybiztosról; a festőről az utóbbi időben nem beszéltek. A képeiről sem. A képek sem beszéltek. Nem volt mondanivalójuk. A festőt megölte a politika, a képet megölte a festő és a hadikonjunktúra. De a művész halhatatlan. És egy igazi halhatatlant bittal sem lehet agyonütni. A legrosszabb esetben feltámad mint – kormánybiztos. Radikális cigányok, bohém politikusok és megalkuvó művészek királya. Vagy legalábbis: kormánybiztosa. Nem egészen biztos ugyan, hogy kormányoz, és ha kormányoz, jól kormányoz-e, de a gyeplőt a kezében tartja. Fenn ül a bakon, ez tény. A lovak majd csak elviszik valahová. Még el is ragadhatják, hogy a miniszteri székig cipeljék, ahová szárnyaló fantáziája vonzza. Ez legye a legnagyobb szerencsétlensége! A megváltó eszme: a művészet még lent botorkál valahol, a nyergesúfalui meddő ugaron. A kormánybiztos úr azonban úgy tesz, mintha értené a csíziót: programot ad. A program nem éppen újszerű, egy kevésbé konfúzus, de program! Nemzetközi kiállítás, szabadiskola, a Múcsarnok megreformálása – mintha már hallottunk volna

ilyesfélét? A rügyező programból ragyogó gondolatvirágok ki nem feslenek, eszmék nem színesednek. A gyökér pállott-e vagy a kertész ósdi és tehetetlen, ezt csak a jó lsten tudná megmondani, a kormánybiztosok atyja, mert maga az alany: a magyar szépművészetek újdonsült Napóleonia mintha kissé zavarban volna! Mit mondjon, hogy tettek lássék, és mit tegyen, hogy rámondhassuk: ez a művészet szava, a megváltó és felszabadító lge? A kormánybiztos úr, ne legyünk igazságtalanok vele szemben, mégis mondott valamit. Nem sokat, csak annyit, hogy naponként egy kicsikét festegetni is szokott, mert mégis csak ez az igazi... Engedtessek meg nekünk, hogy kételkedjünk benne, vajon csakugyan ez az úgynevezett igazi? A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a politikai ezermesterré színesedett vagy kétszínesedett Kernstok úgy fest, mint egy született kormánybiztos. A programja pedig azt látszik igazolni, hogy úgy kormányoz, mint egy festő.

[Rózsa Miklós]

(*A Hét*, 1919. márc. 13. XXX. évf. 11. sz. 169.)

Forrongás a festőakadémián. A képzőművészeti akadémia növendékei, akik a rajztanár-képző-főiskolával közös igazgatás alatt állanak, magukra sérelmesnek tartják ezt az alárendelt közös intézményt, [...] megalapították a képzőművészeti növendékek művészegyesületét, majd küldöttségileg Kernstok Károly kormánybiztos elé járultak és előadták panaszaikat és kívánásaikat. Külön igazgatót, külön adminisztrációt és egységes művészi vezetést követelnek és azt, hogy nyomban enyhítsenek siralmas anyagi helyzetükön. [...] A kormánybiztos hosszabb beszédben válaszolt és biztosította a küldöttséget arról, hogy a fősúlyt a művésznevelésre és nem a rajztanár-képzésre akarja fordítani. Hathatós anyagi támogatást nem tudott ugyan biztosan ígérni, de kijelentette, hogy a növendékek közel jövőben megrendezendő kiállítására kisebb segéllyel járul hozzá. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 13. – 6.)

Vaszary János képei. Krisztus a kereszten, szinte az égig tornyosuló félelmes vízió és a hideg sötétségből hideg színek rémlenek, egy földöntúli katasztrófa kísértetei, fájdalomban és szenvedélyben száguldozó mozdulatok és érthetetlen, félelmes sugárzás a feldúlt levegő gőzei között. Ezen a képen tanulhatjuk meg azt a nagy művészi igazságot, hogy a művésznek nemcsak mintája, hanem eszköze is a természet és a szín, a világosság, a forma és a vonal, nemcsak a valóságos dolgok külső képét határozzák meg, hanem önálló létre kelnek, leválnak, elkülönödnek a dolgoktól és mint az elvont fogalmak, új eszmei egység alkotói lesznek valamely egyéni szintézisben. Vaszarynak ez a kompozíciója a világot megrendítő isteni halál eleven átéléséből lett, és a formák nem a valóságos jelenséget jelentik többé, hanem csak annyiban és addig lényegesek, amíg és amennyiben a tragikusan felindult fájdalom hordozói – a színek nem fizikai tulajdonságai többé a formának, hanem a művésznek olyan kifejező eszközei, mint a zenei hang s a sötétség és világosság, a magasság és mélység tudatos ritmusában, egymáshoz egyéni szándék és akarat szerint viszonyítva nem valamely valóságreszlet emlékéit idézik fel, hanem mint a hangokból egyesült harmóniák és melódiák a művész egy mély és gazdag lírai élményének egész tartalmát közlik velünk.

Vaszary János elvonult ember és a háborúban a frontokat szenvedte és lelkébe itta a csaták és a katasztrófák komor pátoszatát. Színei hidegek, és a kék, mint a csalódások keserű és hűsítő emléke ott rejlik a legujjongóbb fényben és hűssé temperálja a legsugárzóbb vöröseket. Valami zord és férfias, valami tartózkodó és megközelíthetetlen bánat hangzik ezekből a sötét kompozícióktól és a szélesen, energikusan, hosszú ecsethúzásokkal felrakott fényfoltok, mint a homályból kibontakozó gondolat rajzanak a térben. Ez a festőiség: semmi más művészet a tér mélységét, a sötétség és világosság rejtelmes konfliktusát, a világításban eltorzuló, változó, egymásra tornyosuló, egy lendületben mozduló és a testetlen színben vergődve elmerülő formák vízióit és a vonalak térkitöltő ritmikáját ily tudatosan, az egyéni lírizmus kifejezésére fel nem használhatja.

Gyönyörű kiállítás ez az Ernst Múzeumban, ahol megint egy hatalmas magyar művész beérkezését ünnepelhetjük reménykedő örömmel.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1919. márc. 16. – 9.)

Medgyes László kiállítása. Nem vagyunk föltétlenül meggyőzve ezektől a képektől, s nem tudjuk egészen biztosan, mikor a „Ma” szobáiból kilépünk, hogy a kinzópádon hosszúra nyújtott aktok nem lehetnének-e valamivel rövidebbek, vagy esetleg hosszabbak, vagy nem állhatna-e a bal vállra ferdén felfelé annak, akinek jelenleg a jobb vállán teng túl a deltai deus-izom. Sok nehezen megközelíthető formát meg tudunk érteni, s az expresszionizmus pár terméke felidézte bennünk a művész lelkét megrendítő érzést, de itt valami baj van, talán az, hogy ezek az emberi alakok nem elvont formák, hanem anatómiai realitásukban csak elkínzottakként hatnak, s a torz részletek kiáltó valóságossága nem enged fellendülni arra az eszmei síkra, amelyen e nagyon tehetséges művész (rajzaiból tanultuk meg így becsülni) minden valószínűség és egy hívének a katalógusba írt előszava szerint kétségtelenül tartózkodik.

–ml. [Márkus László]

(*Alkotmány*, 1919. márc. 16. – 9.)

Vaszary János kiállítása. Vaszary János hét évvel ezelőtt számolt be legutóbb munkásságával a nagyközönségnek. Azóta félrevonultan élt és dolgozott. Közben a háború forrataga magával ragadta őt is. Mint a sajtóhadiszállás művésztárgya végigjárta a különböző csatatereket, de miképp azt annyi más művésztársánál is láttuk, maradandó és lelket formáló hatással nem volt reá sem a háború, sem pedig az emberiségnek népfajok kiirtására irányuló mérhetetlen fizikai és elméleti erőfeszítése. [...] Mi a kiállítás fő jelentőségét abban látjuk, hogy Vaszary megtalálta önmagát. A vonal harmóniáinak szorgalmas tanulmányozása után áttért a színek problémájára [...]. A figurális tárgyú képek sorában nem lehet hallgatással mellőzni a „Kálvária” című nagy tanulmányát sem, de ebben a primitívsegre való törekvés kárára van [...].

(r. e.) [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1919. márc. 16. – 9.)

A Ma kiállítása. A Ma kiállításainak során ezúttal *Medgyes* László szerepel gyűjteményes munkáival. *Medgyes* expresszionizmusában túlteng a kutató értelem, éppen ezért képeinek föl-építése nem annyira művészlélekre, mint elvont problémákkal foglalkozó filozófusra vall. Az új irány nála – úgy érezzük – nem lelki szükségesség, aminek további következménye modorossága. A kiállítás holnap nyílik meg a Váci utca 11/c. számú házának első emeleti helyiségeiben.

(*Budapesti Hirlap*, 1919. márc. 16. – 9.)

Vaszary János kiállítása. Hosszú szünet után gyűjteményes kiállítással lép a közönség elé Vaszary János. Új műveit az Ernst-múzeum mutatja be. Ez a kiváló művész, a ki eddig bűvös és tárgyilagos volt a világgal és a világ dolgaival szemben, csodálatosan színes és szenvedélyes lett. Kompozíciói mámorosak a szílektől s szinte kicsapnak a rámból a mozgalmasságtól. Témái annyira fölhevítik, hogy még csendéletei is drámai izgalommal vannak tele. Nyugtalanító művész, a szónak nemes értelmében, aki problémáit épp olyan szenvedélyesen csapja bele a néző gondolkodásába és érzésébe, mint robusztus ecsetjét a vászonra. Vaszary most eszmélt magára, most jött egész erejének tudatára, most fogja megalkotni mesterműveit. Gyűjteményes kiállítása fontos eseménye az új magyar művészetnek.

(*Az Est*, 1919. márc. 16. – 5.)

Két új kiállítás. Vaszary János hosszú idő után új kollektív kiállítással szerepel az Ernst-múzeum kiállítási termeiben, s e gyűjteménnyel új fejlődéséről, régi kereséseivel való szakításáról számol be nagyon jelentékeny és komoly alkotásokkal. Új érdeklődése naturalisztikusabb, mint régebbi piktúrája volt, centrumában pedig elsősorban a *tein* áll, nagy, erős és tele színfoltok, melyeknek súlya és dekoratív hatása segíti kompozíciós problémáinak megoldásában. Színei eleven teljességgel még nagyobb komplikációk nélkül valók, fényproblémái egy-egy dolgán azonban már jelzik a továbbvívődés útját. Vaszary keménykezű és erős indulatú piktor, aki ezen a réginél egészségesebb útján bizonyára teljes eredménnyel fogja megtalálni önmagát. Négy kitűnő csendélet szól hozzánk elsősorban, melyekben formák és színek egyként az egységes összefoglaló természetlátást hirdetik étellel és erővel teli formanyelven. Egy virágos kalapos akt meleg tónusai, egy nagy fekvő akt vonalproblémája, egy félakt s egy álló nőfigura fény- és világítási megoldásai érdekes és hatásos teljesítményei Vaszary új festésének. Külön említést érdemelnek lendületes és technikájában is teljes grafikai dolgai.

A Ma kiállítási termében *Medgyes* László mutatja be a legmodernebb fiatalok egyikének fejlődését a formát analizáló természetlátástól a szintetikus erős piktúráig. Komoly stúdium, erős kompozíciós ritmusérzés jellemzik kereséseit, melyek természetesen persze szélsőségek határain járnak a mai közönség számára, amely azonban, ha teljesítményeit nem is, de konvencionális technikai tudását értékelheti. Egy nagy képe szimmetrikus kompozíciójával a mozgás formákban kivetített érzéseken túl a szerkesztés biztosságával és egyensúlyával hat. Két erőteljes portréja sok naturalisztikus elemmel s két kisebb figurális dolga adják leginkább útmutatóját kereséseinek.

Bálint Lajos

(*Magyar Hírlap*, 1919. márc. 16. – 2.)

Vaszary János kiállítása. Hét évi hallgatás után egy nagyobb kollekcióval mutatkozik be újra a publikumnak Vaszary, ezúttal az Ernst-múzeumban. Nagyszerű fejlődési etapjai közül a mostani is éppúgy kiváltja a jogos érdeklődést, mint bármelyik az eddigiek közül. A jelenlegi stádiuma művészi fejlődésének azonban – legalább amennyire a most kiállított képeiből megítélhetjük – nem egészen egységes, legfeljebb ami a széles színfelrakást, a biztos és gyors vonalvezetést és kompozícióinak szervességét illeti. Itt-ott szinte a kubizmus sarkos, éles formáival kacérkodik, máshol (különösen a briliáns csendéleteiben) a legnemesebb és legegyszerűbb naturalizmushoz tér vissza, a Rembrandthoz méltó grafikája, a harctéri emlékei pedig monumentalitásukban talán a piktúráját is verik. Nagyobb vásznai közül nem egy inkább vázlat- vagy kísérlet-szerűen hat, portréi is inkább tanulmányok, de mint ilyenek éppúgy magukon hordják a hatalmas művész értékes, európai színvonalú keze nyomát, mint a legkészebb és legértettebb képei. Átmenetet jelent ez a kiállítás az egyre fejlődő és forrongó piktor mindig érdekes pályáján; megnézni való, izgató és kíváncsiságot keltő átmenetet, sok szépséggel, sok becsületos magyar kereséssel és törekvéssel futott átmenetet. Különösen megnézni való a már említett csendéleteken kívül fekete és színes rajzai, a „Lovasok”, a „Kálvária” és a „Menekülő emberek” című festményei.

Kgy. [Kürthy György]

(8 *Órai Ujság*, 1919. márc. 16. – 5.)

Vaszary-kiállítás. Az Ernst-múzeum legújabb attrakciója Vaszary János kollektív kiállítása. Vaszary mester legutoljára 1912-ben, a Művészházban szerepelt önállóan. Művészetét akkor még erős forrongás, a mozgások szenvedélyes keresése s szintén túlzott szélsőségek jellemezték, a közbejött világháború őt is a harctérre vezényelte. Mint hadifestő működött itt éveken át és sok mély impressziót gyűjtött. Ezek a nagy lelki benyomások visszatértették az igazi művészethez, mely nem a külsőségekben és divathóbortokban keresi a sikert, hanem a nagy lelki érzések művészi tolmácsolásában, a biztosan megrajzolt forma- és szingazdag művészi megnyilatkozásokban.

Vaszary mostani új korszaka monumentális művészbeszéd. Faktúrájában a rézkarcokra emlékeztet bátor ecsetkezelése, – és ragyogó színei előkelő színhatárokból csendesülnek össze. S mindezt a lélek mély érzése uralja.

Vaszary újra visszatért arra a csapásra, melyet a „Két nővér”-nél hagyott el, de most robusztus erővel mondja el azt, amit akkor finomkodva tárt elénk. Kollektívájában mindössze 65 újabb művét látjuk, köztük friss szén- és tusvázlatait. Azután aquarelleket.

Olajfestésű képei fekete vagy ultramarinkék aláfestésből indulnak ki. Ez utóbbiak lágyabbak a plein-air hatását fokozzák. („Két akt tájképben,” „Fürdés után”). A fekete tónusból kiinduló vásznakon muzeális szépségű csendéletek születtek („Birkörték”, „Sárgarépás csendélet”, „Paradicsomos konyhacsendélet”), azután aktok és biblikus kompozíciók, mind gyönyörű szürkékkel, melyeken ragyogó színek világítanak. Mindez bátor ecsetjárással, friss szenvedéllyel tolmácsolva.

Vaszary új művésznyelve hasonlít az olyan gordonkaművészek zenéjéhez, akik érzéseik sokaságát szinte extázisba eső szenvedéllyel tárják elénk, száguldó szenvedéllyel, melyet gyönyörködve kísérünk, ha itt-ott szertelenségbe csap is át.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hírlap*, 1919. márc. 16. – 5.)

A hadviselt művészek tárlatának meg hosszabbítása. A hadviselt művészek kiállítását a Múcsarnokban naponta igen sokan nézik meg a rendezőség a nagy érdeklődés folytán a kiállítás tartamát e hó 30-ig meghosszabbította. A vásárlási kedv igen élénk s a mai napig hatvanezer koronát meghaladó összegért vásároltak magánosok a tárlaton. A jövő hót folyamán lesz a kiállításon az első nagyobb szabású sétatangverseny. A belépőjegyekkel kapcsolatos sorsjáték húzását április első napjaiban tartják meg.

(*Pesti Hírlap*, 1919. márc. 16. – 5.)

Vaszary János kiállítása. Vaszary János új képeit mutatja be az Ernst-múzeumban. Újból a közönség előtt van az a nagy érték és az a nagy probléma, amelyet Vaszary jelent a magyar művészet számára. Vaszary művészetének legújabb fázisával szemben is lehet, sőt kell ellenvetéseket említeni, úgy, ahogy a korábbi fázisok némelyike egyenesen kihívta a kritikát. Ám az ellenvetéseket csak levett kalappal mondhatjuk el, mert Vaszary képein ugyan nem gyúl tiszta lángra, de azért ott izzik és ott parázsluk az isteni szikra: a művészetnek az a megfoghatatlan, legvégsőbb misztériuma, amelynek magyarázatát épp olyan kevéssé találta meg idáig az esztétika, mint ahogy a középkor alkímistái hiába keresték a bölcsék követét. Vaszary nagy, sőt nagyszerű művész, de még nem számolt le önmagával, és nem számol le egyes képeivel sem. Egész pályája egyetlen hosszú vívódás. Szinte minden képe kísérlet és fragmentum: kivéve néhány briliáns rögtönzést, amelyek egy szerencsés óra könnyed lendületével készültek el. Fejlődése és művészete olyan komplex, annyira sokrétű, hogy egy újság cikk néhány sora nem vállalkozhatik jellemzésükre. Egyik kis képén, a „Lovasok”-on csodálatosan tavasziak, üdék, impulzívok a színek. A rózsaszín, a zöld, a vörösesbarna mind meglepetések a szemnek: olyan meglepetések, mintha a színskálája egyszerre megbővült volna néhány új színekkel. Vaszary ecsetje új veretet, friss zománcot ad itt minden színnek. Tompított világítás, tompítottak a színek: és mégis diadalmasan csillog a kép, mint egy nemes drágakövekből összeillesztett diadém. A „Három királyok” tevői emlékeztetnek az észak-afrikai népek és az óceániai szigetek primitív, szögletes és mégis monumentális faragásaira. A „Kálvária”-nak is hatalmas monumentalitást adnak a lapidáris, nagy ecsetvonásokkal szűkszavúan megmintázott alakok és a nagyvonalú, merev mozdulatok. Egészen mások az eszközök, egészen más a kép lélegzetvétele: és mégis a korai quattrocentista művészet varázsa támad fel itt. Vaszary művészetének sokrétűségét legkönnyebb felismerni a grafikai teremben. Ez a terem esemény volna a művészet bármelyik nagy centrumában, de azért az a legkülönösebb, hogy jóformán minden egyes rajz más és más hangot üt meg.

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 16. – 9.)

Két kiállítás. Vaszary János problémákkal telített egyéniségét mutatja be ismét új nyilvánulásában az Ernst-múzeum. Ritka, érdekes egyéniség és csupa ösztönös tehetség. Alaptermészet szerint nagy benne a virtuózi hajlandóság és képesség. Azoknak a ritkáknak egyike, kiknek számára a rajznak, a színnek nincsen titka, kik mindent meg tudnak velők valószínűtlen, amit akarnak. Művészi pályájának nagyobbik felében virtuózi hajlandósága volt az úr Vaszary művészetén. Körülbelül tíz éve annak, hogy a néhai Művészházban rendezett gyűjteményes kiállításán teljesen új Vaszaryval ösmerkedtünk meg. Attól fogva a művész valóssággal birokra kelt magában a virtuózzal. Erőltette azt, ami a virtuózinak ellentéte, a primitívséget. Egyszerű, természetes, sőt kezdetleges igyekezett lenni. Nagyon érdekes képek lettek annak a törekvésének eredményei is, de hiányzott belőlük az őszinteség meggyőző ereje. Megérett rajtok, hogy akaratból lettek, nem önkéntelenül. Azóta Vaszary is belesodródott a háborúba, sokat dolgozott a harctereken és újra visszatért magában a virtuózhhoz. Most már nem akarja elnyomni magában ezt az alaptermészetét, de vezetőjének sem fogadja el, hanem eszközévé teszi. Az új Vaszary, akivel ma találkozunk, a réginek egyik változata. A színérzékét játszatja ezúttal – művészetünkben csak Iványi Grünwald Béla színerejéhez és színkálájához fogható színeket kever ki és színharmoniaikat idéz föl. Szántsándékkal egyoldalú, csak a színnel törődik, a formát akárhányszor elhanyagolja. A színkeverésben virtuózi képessége csodás hatásukhoz segíti. Nem elég Vaszary képeit arról a bizonyos szemtávolságról megnézni, amelynek számára készültek, hanem közelről is szemügyre kell venni őket, hogy színkeverésének bonyolult műveletébe annak boszorkányos biztosságába beléssünk. A középkor üvegfestőitől leshette el Vaszary azt a technikai fogást, hogy a fekete szín reflexeivel hogyan kell megtörni a színek ragyogását, hogy a feketével be nem fődött színfoltok annál tüzebben ragyogjanak. A feketével való ilyen bánásra nem tudunk példát a modern művészet történetében. A kiállítás néhány képe a maga nemében remekmű. Ilyen a „Lovasok” című kis festménye (37. sz.), a birskörtés csendélet, amelynek végtelenül finom szinkombinációja egyben monumentális hatású is, ilyen a pihenő női alak aktja (58. sz.), páratlanul lendületes és nagy erejű széles előadásával (kár, hogy a lábszárakat elmázolta rajta a művész), a 43-as számú leányfej és egy sorozatnyi más képe. Nagyszerű látvány egy érett művészen és élemedett férfiuban akkora hatalmas alkotóerőt, akkora lendületet és frissességet látni. Nem tudhatjuk, mi lesz Vaszarynak legközelebbi állomása, de az a színes világ, amelyet ezen a kiállításon fölfedezett, egy egész művészi korszak megszinesedésére elégséges.

A *Ma* folyóirat szerény, de vonzó környezetében mutatkozik be egy fiatal festő: *Medgyes László*. Nevét illusztrációból és egy könyomatait tartalmazó albumából ismerjük. Azóta a fiatal művész az expresszionizmus (pontosabban a kubizmus) iránya felé hajlott el és a pozitív formáktól a geometrizált elvont formákhoz pártolt át. Reméljük, nem örökre, sőt nem is hosszú időre. Mert a kubista divatos recipe szerint kereső képein annyi egészséges formaérzék és olyan helyes komponáló tehetség mutatkozik meg, amennyivel kevésbé félreeső tájakon is meg kell találnia a maga útját.

Elek Artúr

(Az *Újság*, 1919. márc. 16. – 7.)

A hadviselt művészek kiállítása a Múcsarnokban. A fiatal magyar festők és szobrászok ugyancsak kivették részüket a nagy háború szenvedéseiből. Csak e kiállítás tárgymutatoja több mint 180 nevet sorol fel a hadbavonultak közül, pedig a mostani kiállítóknál jóval többen vannak az összes hadbavonultak. A frontra is sokan kerültek közülök, az e tárlaton részvevőknek majdnem fele átesett a háború legnagyobb borzalmain is. A halál is erősen pusztított soraikban. Mintegy harmincat szólított el közülünk, csupa fiatal embert, legtöbnyire olyanokat, akik kifejlődőben voltak, úgyhogy igazában ne is tudhatjuk róluk, miféle nagy veszteség érte távozásukkal művészetünket. De voltak közöttük már olyanok is, amiről ez a kiállítás eléggé meggyőzően tanúskodik, akikről már tudták, hogy nagy jövőre voltak hivatottak [...]. A megszokott hadi kiállításoknál sokkal jobb ez a tárlat, látszik, hogy a rendezésből elmaradó katonai bölcsesség most nem ártott meg neki. Sőt a legutóbbi múcsarnoki kiállításnál is jóval figyelemreméltóbb, frissebb, fiatalosabb és bizony művésziesebb is. A már sokszor felemlítettek közül *Béli-Vörös Ernőt*, *Frank Frigyet*, *Körmendi-Frim Ertint*, *Merész Gyulát*, *Vidovszky Bélát*, *Zádor*

Istvánt, [...] *Remsey* Jenőt és *Remsey* Zoltánt ismét csak dicsérettel emlegethetjük, [...] *Gábor* Móricot, [...] önnönmagával és témáival erősen küszködő, de mindig eredeti *Kádár* Bélát, *Scheiber* Hugót egy jó akttal. [...]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. márc. 16. 66. évf. 11. sz. 125.)

Vaszary János kiállítása. A modern magyar piktúrának legjelesebb emberei művész-értéküknek kitűnő bizonyágát adják egymás után azzal, hogy vaskalaposságra hajló megállások helyett erős és merész fejlődésben, még megérkezésük után is nagy irányváltoztatásokra képesek. *Kernstok*, *Fényes*, *Perlrott Csaba* után most *Vaszary* János új kollektív kiállítása hoz meglepetést. *Vaszary* piktúrája formakeresőn azelőtt tele volt skulptúrai és architektonikus elemmel, melyekkel szükség szerint az igazi piktúrai feladattól eltávolodottan tévútra kellett jutnia. Most azonban merész fordulattal az egységes természetlátás felé új úton és új formanyelvvel lép elénk. Bár alakjain még mindig megtalálható az architektúraszassák és formák szeretete, de ez meghúzódik a nagy és teljes fényű színfoltok és színproblémák iránt kelt új és bensőséges érdeklődése mögött. Színei erős és komoly színek, nagy foltokban, dekoratív harmóniakat keresve, még egyszerűek és komplikációktól mentesek, de *csendéletein* már egészen ebben az új irányban fejeződik ki léttel teli látása. *Vaszary* szereti az erős és kemény dolgokat, az ellentétek verekedését, s amit csinál jelentős és szép és kétségtelen nagy értékei iránt való érdeklődésünket és várakozásunkat új piktúrája iránt még jobban fokozza. Négy egymással versengő csendeletem kívül két nagy aktja, egy portréja, egy katonatemetést ábrázoló kis vázna és egy sereg finom, grafikai produkciója legteljesebb értékei.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. márc. 16. – 8.)

A Ma kiállítása. A Ma kiállítási termeiben *Medgyes* László hoz kollektív kiállítást és egyben következetes fejlődéséről sok bizonyítékot. *Medgyes* minden bizonnyal erős kultúrájú festő, aki nem mint mondják „a levegőben” dolgozik, hanem jó technikai iskolázottságának alapján építi fel szintetikus piktúráját, melynek végső célja kompozíciós ritmusokon át a legexpanzívabb érzések megfelelő formai kifejezését találni meg. Indulása még egészen közel van a természet konkrét valóságához, legsikerültebb nagy kompozíciója már csupa absztrakció. *Medgyes* teljesítménye mindenestre érdekes és feljogosít, hogy várakozással nézzük további útját.

(blt. I.) [Bálint Lajos]

(*Világ*, 1919. márc. 16. – 8.)

Vaszary János különös hideg színkálához jutott el ez a nagyszerű művész: Velázquez rózsás ezüstje, a krapp sápadt hűvössége merül fel a Greco mélyzengésű feketéi és zordon kékjei szenvedélyes tumultusából. A tér sötéten izzó árnyékokkal telt, a mintegy a sötétség résein át harsány fénynyalábok tolulnak megtörve ritmikus tömegekben lendülő formák felületén, komor, sokszor ingerült érzések mozdítják az ecsetet és szinte látjuk azt az energikus gesztust, mely egy fényfoltot úgy lendít a vászonra, hogy az ecsethúzás egyúttal mozgást, tömegindulatot, nagyfeszültségű, gazdag jelentőségű vonalat is rajzol, és a teret zenés ritmusokkal tölti be. *Vaszary* új művészetének lényeges sajátága a zeneiség, mely a színek, a mélységek és magasságok harmonikus kiegyenlítésében mutatkozik. Kompozíciói a valóságtól elvonatkoztatott, átértékelt elemekből épülnek: a forma csak mint egy magasabb egység, a lelki mozgalmakat kifejező kompozíció egy összetevője bír jelentőséggel, és a szín nem fizikai tulajdonsága a formának, hanem akcentuáló, hangsúlyozó eszköz, mint a zenész számára az egyes hangszerek színe. A mozgalmas, egy érzés extázisába lendülő formatömegek elhelyezkedése a tér egy részletében és a fény, amely a színes sötétekből hidegen lángoló gondolatokat bont ki – egy spanyol Rembrandt, egy feketébe és kékbe és hideg sárgába és veresbe transzponált Munkácsy, és a rajz modern értelmezése abban a Cézanne-i értelemben, hogy a

művész nem valóságot ábrázol, hanem a valóság szellemeiből új egységet teremt a tér egy szeletében, és mindez összefoglalva, egyéni vízióban és bánatosan komoly magyarság egyéni lírizmusában kiélve – íme ez az új Vaszary János, akit az Ernst-múzeum pompás kiállításán megismerünk.

(–ml.) [Márkus László]

(*Déli Hírlap*, 1919. márc. 18. – 5.)

Medgyes László kiállítása. Nem hiszünk ebben a művészetben, mely egyfelől szolgailag ragaszkodik a valósághoz, hiszen ezek az aktok nők, férfiak és hermafroditák csupa anatómiai tárgyilagosságból tevődtek össze – másfelől pedig úgy torzítja ezeket a formákat, ahogy neki tetszik, s nekünk a művész becsületszavára el kell hinnünk, hogy így helyes és nem úgy, hogy az aktok rövidebbre vagy hosszabbra nyúzóssanak szét. Nem szuggesztív ez a művészet, nem kényszerít hinni és nem rezdíti meg bennünk a művész érzéseit. Még a katalógushoz mellékelt használati utasítás sem segít, ez nem piktúra, ez irodalom, és annak is nyers, éretlen és konfúzus. A „Ma” sok talentumos kísérletet revalált – ez a kísérlet nem az.

–ml. [Márkus László]

(*Déli Hírlap*, 1919. márc. 18. – 6.)

Plakátok. *Végre annyi silány és kietlen plakátörület urán* megjelentek a főváros utcáin komoly és művészi plakátok is. Bennünket legközelebről érdekel az a hatalmas és nagy erejű plakát, amelyet *Biró Mihály* rajzolt a közeledő választásokra, *hatásos szocialista agitációul. A robosztus ember, aki vörösrre festi a parlament épületét, mindenkit megállásra kényszerít*, és aki elmélyed a nagyszabású festményben, az tudja, hogy neki szocialistára kell szavaznia. – *Feltűnő díszei a pesti utcának azok az agitációs plakátok, amelyeket Vértés Marcell* készített a régi bűnök ostorozására. Valósággal megrázó erővel hat az a plakát, amelyen *Károly volt császár és király* nyegle arca eltorzul a *véző testű háborús áldozatok* előtt. „*Ófelsége a király nevében*” – olvasuk a megrendítő plakát alatt. Szenzációs művészi esemény *Vértés Marcell* második plakátja *Lukachichról*. Nem lehet elmenni előtte mély megdöbbenés nélkül.

(*Az Ember*, 1919. márc. 18. II. évf. 25. sz. 9–10.)

A „MA” kiállítása. Szimpatikus festő bontakozik ki a „Ma” új látlatán. *Medgyes László* képeiről sok szépet és jót mondhatunk. Látjuk gyötrelmes vívódását önmagával és az anyaggal, leplezetlenül áll előttünk minden erényével és fogyatékoságával. Meglepetés, hogy a grafikus *Medgyes* mennyire a színekben éli ki magát: mindent színnel lát, színnel ábrázol – még a fényt is. Nagy vásznán a mozgás ritmusát fejezi ki színekben. Tájékepein egy igaz festő elvont lelki élményei érződnek, ezeken még pazarabb orgiát ülnek a színek, mint figurális képein. Portréin egy elfojtott líra színskálája csendül fel, a zöldek, lilák és barnák tompa tónusa,

(d. d. r.)

(*Az Ember*, 1919. márc. 18. II. évf. 25. sz. 15.)

A képzőművészeti tanács feloszlataása. A közoktatásügyi miniszter a Magyar Országos Képzőművészeti Tanácsot feloszlatta és a tanács hatáskörébe utalt ügyek vitelét ideiglenesen *Kernstok Károlyra*, a szépművészeti ügyek kormánybiztosára bízta.

(*Pesti Hírlap*, 1919. márc. 18. – 8.)⁶

⁶ Ua.: *Világ*, 1919. márc. 18. – 9.

Az Iparművészeti Társulat ülése. Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat Körösfői-Kriesch Aladár elnöklésével ülést tartott. Az elnök megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy minden iparművészetnek egészséges ipar az alapja. A nagyipari üzemeket szintén bele kell vonni az iparművészeti termelésbe. Szükséges egy munkaszövetség megszervezése, amely néhány állami feladat kapcsán kezdhethet el a gyakorlati munkát. Györgyi Kálmán igazgató felszólalása után tíz művészt választottak be a választmányba. Ezek: Árkay Aladár, Beck Ö. Fülöp, Benkhard Gusztáv, Csányi Károly, Györgyi Dénes, Meyer Antal, Moiret Ödön, Nádler Róbert és Undi Mária.

(*Világ, 1919. márc. 19. – 6.*)

Medgyes László kollektív kiállítása. Vasárnap délelőtt nyílt meg a Ma folyóirat VIII. kiállítása, (a Váci-utca 11/C félemeleti kiállítási helyiségében) melyen *Medgyes* László festőművész mutatta be gazdag és érdekes művészetét. A nagyszáma műértő közönség több képet vásárolt a kiállításon.

(*Világ, 1919. márc. 19. – 7.*)

VASZARY JÁNOS

Hét évvel ezelőtt – mikor újjászületett a „Művészház”-ban – egyáltalán nem értették meg; csúfolódtak fölötté és szánakoztak rajta, sőt rajtunk is, kik benne láttuk (magyar földön!) egy új művészi hitvallás megrázó szavú apostolát. Akkor a rendet, nyugalmat, egyensúlyt s a belső harmónia formai törvényeit kereste, és stílusának erkölcsi és bölcséleti gyökerei is ezekből az elemekből táplálkoztak. Persze hogy nem értették meg, hiszen a rendet, nyugalmat, harmóniát és egyensúlyt csak az a szem és lélek keresi a természetben és találja meg az életben, akinek belső élete fölött is ezek az elemek uralkodnak. De akkor a világ (főként pedig Budapest) lelkét nem fogta még el a csömör ama nyugtalan, zűrzavaros, szeszélyes és érzéki világnézettől, melynek az impresszionista művészet olyan ragyogó, olyan ékesszóló, olyan stílusos tolmácsolója volt; akkor még állt a béke dekadens farsangja, melyben mintegy önkívületben, fejünkben gőzös mámorral táncolva keringtünk mindnyájan; még jártuk a tébolyító boszorkánytáncot, fejünkön a gyönyör csörgősapkájával, hogy utolsó cseppig kiadhassuk magunkból az életvágyunk féktelen teljességét.

Hogyan is érthették volna meg a piktúrának ezt a magyar Savonaroláját, aki a farsangi mámor kellős közepén leszaggatta festőállványáról a neki már akkor elavult – mert megutált! díszleteket; hogyan hallották volna ki forma- és színnyelvéből a bűnbánó mea culpának nagyszerű böjti zsolozsmáját; hogyan is láthatták volna meg, hogy az ő művészetének csúcsíves bolthajléai alatt már akkor is magasabb rendű és eszményibb, mert puritánabb erkölcsi és művészi rituálé folyik! A háború előtt oly forróan és piszkosan zajgott élet léha ragyogásában hogynem lett volna érthetetlen, sőt nevetséges a Vaszary szinte váteszi erővel kitört nosztalgija egy szigorú, nagylendületű, leegyszerűsített ritmus után; hogyan követhették volna őt a kufárok, kalmárok és kéjvadászok az ő vallásosan áhítatos képzelete által megálmodott s e képzelet által mássá teremtett természetnek és életnek ama nagyszerű panteonjába, ahol a forró érzéki vágyakból magát szinte teljesen kikapcsolva, csak az egyszerű, nemes, nagy és puritán harmóniákban élt! Akkor még állt a nagy farsang – a visszafelé oly mesterien jósló pesti váteszek hogyan is hallhatták volna ki a Vaszary oeuvre-jéből a jobb lelkek titkos mélységéből már akkor ki-kibuggyant rejtelmes dübörgést; hogyan is olvashatták volna le a kultúrlelkiismeret kozmikus elváltozásának titkos tragédiáját, melyet pedig oly világosan mutatott a Vaszary művészetének érzékeny szeizmográfja!

Ma, a vérbeborult nagy farsang után, a gyötrelmes böjtnék kegyetlen hamvazószerdáján, ma már mindenki érti – azok is, akik kinevették – az *akkori* formanyelvét. Ma csak azt nem értik szégyenek, amit ma mond. Nem baj; hét év múlva megint meg fogják érteni, hogy mit prédikál ma?

Mert megint prédikál és új hitvallást prédikál. Ahogy akkor, a nagy farsang idején: az egyszerűséget, a nagyvonalúságot, a közvetlenséget, a tisztaságot prédikálta; ahogy minden technikázáson túl a magunkba szállást, a saját lelkünkbe való elmélyülést és a tiszta értelmiségen keresztül szűrt lelkek művészetét adta; ahogy akkori formanyelvéből – mint a mély orgonabúgás – zúgott ki lelkének töredelmes gyónása, hogy megtisztult lelke zsolzárós, szárnyaló karénekek szárnyán egy tisztább, nemesebb, magasabb rendű világnézet felé sóvárog akként harsog most le vásznairól, mint ezer fanfár ujjongó zenéje, a letiprot, meggyalázott, állattá aljasított ember újra-élni-vágyásának mindent elsöprő szenvedélye.

Persze ahogy festői formanyelven és csak festői formanyelven gondolkodott akkor is, most is formanyelvének stílusa új hitvallásának a formanyelve. Csak éppen hogy ma víziói főként színlátományok; csak éppen hogy ma színben és újra színben, ragyogó, harsogó, diadalmas, ujjongó színekben viharzik felénk mindig túlfűtött, érzéssel a robbanásig telített, szenvedélyesen rajongó, az életet szörnyű letiprottságunkban még jobban igenlő, mindig hívő, s mindig túlradó művészelke, mely ma éppúgy elnéz a mai való élet felett, a meggyalázott, aljas élet felett, ahogy akkor elnézett felette, mikor az még boldog és dús volt, buja, érzeki, tikkasztó és becstelens. Csak éppen hogy ma, mikor mindnyájan oly csendesek lettünk, csak éppen hogy ma az egekig csap az ő szenvedélyének lángja, ahogy szinte megfojtotta magában ezt a belső tüzet akkor, mikor az utolsó taplószív is izzó lángban égett. Csak éppen hogy ma – a fekete gyász és fekete napjaiban – a fekete szín titkos mélységeiből lángol ki palettájának ezer izgató színe, koloritjának grandiózus gazdagsága; csak éppen hogy ma a vakoknak is láthatóan írja fel vásznaira a fekete mementót: előbb szálljatok magatokba, szálljatok le lelketek legmélyére, hogy újra megérdemeljétek a napot, a diadalmas, ragyogó, csillogó, éltető napsugarat.

De hát ez megint „irodalom”, „filozófia” – nem piktúra és nem l'art pour l'art. Nem baj. Hét esztendő múlva majd megint piktúra lesz ebből is, ahogy ma piktúrává lett a hét esztendő előtti „metafizika”. A Vaszary szeizmográfja most is jelzi a jobb lelkek titkos mélységeiből kihallatszó rejtelmes dübörgést. Csak a lelki süketek, a meg nem tisztultak nem hallják, szegények. Mi hét évvel ezelőtt is hallottuk már – együtt hallgattuk – ugye Vaszary János?

Rózsa Miklós

(*A Hét*, 1919. márc. 20. XXX. évf. 12. sz. 184–185.)

Ötven percent kubizmus. A Ma folyóirat nyolcadik művészeti kiállítása *Medgyes* Lászlót mutatja be jó és rossz oldaláról. Azt tapasztaljuk nála is, amit a legtöbb kísérletező fiatalembernél. Ami bennük legértékesebb, az öntudatlanul jut kifejezésre. *Medgyes* tehetsége az arcképben és a tájképben nyilatkozik meg legközvetlenebbül. Amíg csak erősen, jóllehet sokszor torzítva jellemez, vagy hangulatnál többet nem keres, addig intelligens és intenzív érzésű művésznek mutatkozik. Mikor azonban áttér az elméletre és elkezd, különösen aktkompozícióiban a mozgást, a dinamikát irányvonalakkal éreztetni, megfosztja a formákat kifejező erejüktől; megfosztja azokat attól a szuggesztív erőttől, ami a művészetben, éppúgy, mint a költészetben, értékesebb és többet mondó, mint a képzeletet megkötő magyarázat, ami sohasem lehet teljes és csak akkor értékes, ha nem a képen magán, hanem a saját külön eszközeivel történik. Megbarátkozhatna már igazán a mi legfiatalabb nemzedékünk is azzal a gondolattal, hogy a művészet és a tudomány külön utakon járnak, és a művész nem szükségképpen ostoba akkor, ha nem törli a fejét új elméleteken, hanem ösztönös érzését a lehető legtisztább formában juttatja kifejezésre.

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. márc. 20. XXX. évf. 12. sz. 185.)

MEDGYES LÁSZLÓ FESTMÉNYEI

Ha figyelmesen végignézzük *Medgyes* kollekcióját, rögtön észrevehetjük, hogy majdnem minden képében van valami erős kontraszt, valami formai ellentmondás. Az emberi alakok inkább realiztikusak, szétanalizált izmokból konstruált plasztikus testek. A figurák háttéré és anyagi környezete azonban már nem reális, hanem egészen absztrakt formákból adódik. Képeinek ez

az ellentéte éppenséggel nem véletlen, nem stílusának tisztátalanságát, kiforratlanságát jelenti. Szükségzerűség, amelyben képei pszichikai hatásának a titka van. Mert Medgyes expresszionizmusa nem passzív lelkiállapotot akar kifejezni, hanem a lelkiállapot lefolyását, keletkezését. Nemcsak a hatást, hanem a hatást okozó adottságokat. Az érző embert és az érzést kiváltó külső erőket. A kettőt sohasem olvasztja össze formailag, mert mindegyik egyforma jelentőségű komponense a képnek. (Az, hogy nem olvasztja össze, az természetesen nem jelenti azt, hogy nem harmonizálja, nem komponálja össze egyetlen egységgé.) De annál erősebben, annál szétválaszthatatlanabban összeköti pszichikailag ezt a két fő komponenset, az embert és a világot.

A figurái izmosak és magosak. Nem mintha erősek s monumentálisak akarnának lenni. Izmosak, mert az emberi érzések külső kifejezése mind izommozgásban nyilvánul. Az arckifejezés is: izommozgás. Az ő embereinek pedig csak ez az egyetlen szerepük: érzésállapotokat fejezni ki. Azért olyan nyurgák és hosszúak is: hosszú testtel, végtagokkal a mozgást sokkal pregnánssabban, határozottabban lehet kifejezni. (Így csinálta ezt a barokk művészet is, a gót művészet is, és a két művészet hatalmas szintézise: Greco. De ha Medgyesnél egyszerűen Greco-hatást emlegetünk ezzel még nem magyaráztunk meg semmit.) De Medgyes még e hosszú alakok lendületeivel sem elégszik meg; ezeknek a lendületeknek a hatóirányát tovább viszi valamely határozott, geometrikus vonallal. Ha erősen ki akarja hangsúlyozni két ellentétes érzésnek, tehát két ellentétes mozgásnak a kontrasztját, egyszerűen meghosszabbítja mindkét mozgásnak az irányát, amíg azok találkoznak. Az juthatna eszünkbe, hogy ez szájbarágása a dolognak. De ne felejtjük el, hogy éppen ez az expresszionizmus: az érzéseknek minél plasztikusabb kidomborítása anyagi vagy elvont, önkényes formákkal.

Mindezekkel sikerült elérni Medgyes expresszionizmusának, hogy az érzeteket nem valamely hangulat általánosságban, hanem differenciáltan tudja kifejezni. Mert az emberi mozgásokhoz tapadó asszociációk sokkal nüanszírozottabbak, mint az absztrakt formákhoz társulóké. Ezek távoliak és lazák.

Az absztrakt formák éppen azért mély, de úgyszólván megnevezhetetlen, nehezen analizálható, inkább csak intuitív behelyezkedéssel felfogható érzeteket interpretálnak. Az emberi figurák pedig ezeket az érzeteket rezonálják, közvetítik őket és világosabb tudatra jutásukat segítik elő.

A figuráknak és az érzetszimbólumoknak különböző nagyságú szerepük lehet a képeken. Nagyon sokszor az érzés mind ki van hozva emberi mozgásokban, a figurák reálisabb ereje dominál az absztrakt formák fölött. Ilyen például nagy képe is (32. sz.) Főalakja, a széttárt karú férfi, talán az eszme diadalát, az igazság megdönthetetlen erejét érezeti, alatta a többiek a megtorpantságnak, a legyőzöttségnek, a megadásnak különböző intenzitású érzéketését. A főalak kitárt karjait meghosszabbító absztrakt egyenes, a kép összes többi absztrakt színei és formái csak ezeket a lelkiállapotokat segítik, hangsúlyozzák. Arcképeiben az elvont formáknak alig van szerepük, itt minden kifejezés az arcizmokban van. Sok képén az absztrakt elemeknek jut a domináló szerep. Különösen két jellemző képén. Az egyik a teljes összetörtség, a megsemmisülés, a külső erők hatalma alatt (6. sz. kép). A másik az úr lenyűgöző hatása, a Semmi végtelenségének iszonyata (8. sz. kép). Itt a színeknek is erős szerep jut az expresszió kihozásában. A mély ibolya és kék színek szuggerralják az úr hideg határtalanságát, a két figura hideg, kekes-fehér színe az életnek, a realitásnak elenyészését a végtelenben. Ahol emberi figurák nem szerepelnek, mint a tájképein, ott a formák átmenetet képeznek a reális és az absztrakt formák között. Meg van tartva a jelenség, de az érzet erősen ki van hangsúlyozva. Az egyikben például a havasok hideg magasságokba meredését fejezi ki (26. sz. kép), a másik egy tájnak és a ráboruló *égboltozat* hatásának monumentális koncepciója (24. sz. kép).

A jelenségektől tehát sohasem távolodik el egészen Medgyes festészete. Nem az emberi lelket akarja egyedül, hanem az embert a kozmoszban. És ez a jelenségnél maradás biztosan megmenti őt az expresszionista festészetnek egy könnyen adódó veszélyétől: attól, hogy dekoratív legyen, semmi más. De még jobban meg kell óvnia magát a másik veszélytől, amely őt erősebben is fenyegeti: a romantikusságtól, vigyáznia kell, mert a túlfokozott érzés már nem szubjektív realitás, hanem hazugság.

Hevesy Iván

(MA, 1919. márc. 20. IV. évf. 3. sz. 36.)

AZ ÚJ MŰVÉSZETI TÖREKVÉSEK MAGYARORSZÁGON

Hozzánk minden egy kicsit elkésve érkezik el. A nyugati államokban a festészet már régen túljutott a neoimpresszionizmuson, amikor Magyarországon éppen csak hogy kezdték az impresszionizmust megérteni és kultiválni. Mintegy hét-nyolc évvel ezelőtt, amikor odakünn már régen a futurizmus és a kubizmus kérdése volt a probléma, nálunk a „Nyolcak”-at is alig tudták elfogadni. Pedig a „Nyolcak” túlnyomórészt csak Cézanne-követő posztimpresszionisták voltak.

A „Nyolcak” óta az impresszionizmus nálunk is kezdte lejárni magát. A tárlatokon mind sűrűbben jelentek meg ennek a tünete, de legtöbb művésznünk nem tudott igazán új utat keresni. Mivel azonban az impresszionizmusban már nem tudták kiélni magukat, inkább visszafordultak a múltba, beleveszték a klasszikus festészetbe. (*Iványi Grünwald Béla, Rudnay Gyula, Kádár Béla, Feiks Jenő, sőt egy újabb pálfordulással az öreg Fényes Adolf is.*)

A „Nyolcak” elszéledtek, és vagy elszigetelten kísérleteztek, vagy visszabicsaklottak a naturalizmusba, vagy éppen a klasszikusokig. Legjelentékenyebb és legönállóbb maradt közöttük: *Tihanyi Lajos*, aki néhány képében nagyszerűen meg tudta fogni a matériát és a tömeget. („Kövek”, „Kőbánya”, 1918. MA kiállítás.) A „Nyolcak” óta tűnt föl a szintén Cézanne nyomaiban járó és azt továbbvinni akaró *Nemes Lampérth József*. Grafikája monumentális, festményei kis-szárazak, nem elég meggyőzőek.

Az új festészet és irodalom tudatos szervezését *Kassák Lajos* kezdte meg a *Tett* és a *MA* lapokban. A *Tett* külföldiekén kívül *Pásztk Jenő*, az expresszionista *Dobrovics Péter* és *Uitz Bélát* hozta. *Uitz* akkori dolgai Cézanne és a klasszikusok hatását mutatják. A *Tett* helyébe lépő *MA* azután egészen centrumba lett az új művészeti törekvéseknek: lassanként minden újat jelentő erő köréje tömörült.

A *MA* nem egy újabb művészi iskolát akar, hanem egy egészen új művészetet és új világszemléletet. Így a festészetben sem kötötte le magát a futurista, expresszionista vagy kubista irányhoz, hanem ezeknek az eredményeiből továbbinduló és egységesülve felépülő egyetemes, új művészetet akar megteremteni.

Ennek a törekvésnek természetesen csak nekiindulása után van a *MA*, és éppen ezért nem nehéz művészeinek az egyes iskolákhoz vezető összekötő szálait kitapintani. A *MA* legjellemzőbb és legérettebb művészei: *Mattis Teutsch János* és *Uitz Béla*. *Mattis Teutsch* a német expresszionistákhoz áll legközelebb. A *MA*-ban megjelent linóleumművészei és a *MA*-nál rendezett kiállításai világosan megmutatják expresszionizmusa kifejlődését: a természetes formáktól mindig jobban elszakadt és az absztrakt művészi formákkal való érzés-kifejezéshez jutott. Képei lágyak és passzívak, de bensőségesek. Néha azonban pusztá ornamentikává hígulnak. *Uitz Béla* az új magyar festészetnek legtöbbet bígérő és legmesszebbre mutató tehetsége. Mindent a mélyen fog meg *Uitz* látása: a színeket, tömegeket, teret. Nála a spekulatív művészi öntudat robbantó temperamentummal párosul, egyesíti magában a kubisztikus és az expresszionisztikus képességeket. Utolsó képeiben a klasszicizmustól és a kompozíció klasszikus értelmezésétől is sikerült megszabadítania magát. Harmadik kiemelkedő alak a *MA* piktorai között a fiatalon, tragikusan elhalt *Bohacsek Ede*. Primitívsege csak látszólagos, a legkomplexebb és legszervezettebb rend van kubisztikus képein. A *MA* mutatta be *Galimberti Sándornak* és feleségének, *Dénes Valériának* posztumusz kollekcióját. Az ő festészetük a kubizmus értékeit felhasználva fejlődött egyre egyénibbé. Annak egy primitívebb formájával kezdték: olyan nézőpontot választottak, hogy a tárgyakat lehetőleg csonkítás nélkül, teljesen adhassák. Felülről nézve adták a képet: csendéletet, városrészeket, utcákat stb. Az utcáknak a házsorait kétfelé hajtották, hogy így együtt adhassák magát az utcát, a házak falait, ablakait és tetőit is. Utolsó képeik primitívvül megfogott elemekből szintetizált nagy városképek. Festészetük kiteljesedését, problémáik egész megoldását már egyikük sem érthette meg.

Mattis Teutschon kívül a határozott, kimondott expresszionizmusnak *Medgyes László* a reprezentánsa a magyar festészetben. Az ő expresszionizmusa nem hajlik az ornamentikához és a jelenségektől nem távolodik el egészen. A kifejezett érzetek határozottak (nem hangulatok) és differenciáltak.

A *MA* körében indultak fejlődésnek: a primitív és illusztratív *Bortnyik Sándor*, az egzaltált, expresszionisztikus, nagyon ingadozó *Schadl János* és *Ruttkay György*.

A MA szobrászai nem állanak még olyan közel a MA művészi programjához, mint a festői. Pátzay Pál és Gergely Sándor munkáiban még nagyon sok a naturalisztikus, reproductív elem. Pátzayban több az érzés-kifejezés és a belső ritmus, Gergely egészen fizikain fogja meg a témát, viszont anyag- és tömegérzéke erősebb. Közelebb áll náluk a MÁ-hoz Spangher Ferenc. Eruptív erő van minden szobrában és alakjainak hatalmas, sokszor romantikus szenvedélyét olyan spontánul és tömegszerűen tudja a kőben kifejezni, hogy az már tiszta, szuggesztív expresszionizmus.

Hevesy Iván

(*Ma*, 1919. márc. 20. IV. évf. 3. sz. 39–40.)

A Magyar Képzőművésznők Egyesületének közgyűlése. A Magyar Képzőművészek Egyesülete április hó 2-án, szerdán, délután 5 órakor tartja rendes évi közgyűlését a Nemzeti Szalonban. A közgyűlés tárgysorozata: 1. Elnöki megnyitó. 2. A választmány – és a felügyel i bizottság jelentése az 1918. évről. 3. A felmentvény megadása. 4. Választások. 5. Esetleges indítványok.

(*Világ*, 1919. márc. 22. – 8.)

Vaszary János kiállítása az Ernst-múzeumban. Vaszary János sohasem tartozott azok közé a felületes művészek közé, akik tehetségüket, mint valami magától értetődő dolgot olcsón kamatoztatják. A művészetet mindig valami magasztos hivatásnak tartotta, amelynek önmagával szemben szinte gyötrő felelősségérzettel kell eltelnie. Mindig a legnagyobb, a legnehezebb feladatokra kell törnie [...] méltán számíthatjuk őt első impresszionistáink közé. De múlt az idő és új irányok, új törekvések jöttek, amelyekben új értékek és új lehetőségek csábították. [...]

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*Vasárnapi Ujság*, 1919. márc. 23. 66. évf. 12. sz. 139.)

KÉT KIÁLLÍTÁS

1. Vaszary János az Ernst-múzeumban. Vaszary János mindig azok közé a piktorok közé tartozott, akiket érdemes és fontos volt figyelemmel kísérni, mert mindig nagyon intenzíven mutatta a folytonos nyugtalan továbbkérését önmagának és problémáinak. Utolsó kiállítása hét évvel ezelőtt volt, és akkor még nagy dolgot lehetett várni Vaszarytól: azt, hogy kétségtelen erejével és kitarító becsületességével döntőbb eredményt is el fog érni a művészet új lehetőségeinek, az új nagy piktúrának irányában. Azóta alig szólalt meg, eredményeiről alig számolt be a nyilvánosság előtt. Most hét év múltán újra kilépett munkáival. És akik hét éve még sokat vártak Vaszarytól, ma csalódottan járkalhatnak képei között. Az az ígéret, ami hét évvel ezelőtt mutogatott ki képei közül, az úgy látszik csak Párizs visszhangja volt, semmi több. Tőle, úgy látszik, az a Cézanne-izmus is idegen volt és külső hatás, amivel egykor kísérletezett. Azontúl egy lépést sem tudott tenni. Nemcsak ereje nem volt új utakra lépni: nem is látott új utakat. Egy irány maradt neki, mint annyi másnak: újakezdeni a naturalizmust, újra próbálgatni az elcsépelet klasszicizmust. Minden van most Vaszaryban: de csak ami már a múlté, még romantizmus is. Van benne Grecóból, Velázquezből, emlékeztet Delacroix-ra, Cézanne-ra. Nem mintha egyszerűen ezeknek a hatása alatt állana, Vaszary sokkal erősebb ember ennél. De aki a múltra néz, azt látja meg abban, ami legrosszabb neki. Hiába minden becsületesség és jó szándék, hiába tehetségének és karakterének kivételes ereje: nem tudta elhatározóan átlépni a piktúra eddigi lehetőségeit. Ezek után: Vaszary János művészete továbbra is becsülni való és szimpatikus marad, de új, nagy eredményeket már nem várhatunk tőle. Hét év elég volt próbaidőnek, még ha háború súlyosította is azt.

2. Medgyes László a MÁ-nál. Medgyes festészete is kísérletezés, csakhogy – és ez a fontos – a piktúrának nem a régi, hanem az új lehetőségeivel. Ha éppen iskolába akarjuk osztani: exp-

resszionista. A müncheni modernnek expresszionizmusa. Az expresszionizmusnak nem a külső ábrázolás, de nem is a belső térézetek kifejezése a célja. Neki a mozgások, színek és formák csak eszközök arra, hogy érzést szuggeráljon velük. Persze nem olyan értelemben vett érzést, mint amilyent mondjuk egy vers ad, hanem olyant, amilyent pusztán színekkel és formákkal lehet kifejezni, minden irodalmi belemagyarázgatás nélkül. Aminthogy a zene is érzéseket ad a hangokkal, és senki nem mondja rá, hogy irodalom. Az expresszionista festés színek és formák költészete, mélyített és differenciált ornamentika (szintén mint a zene). De ha a képen csak az érzés a fontos, akkor az ábrázolás mellékes és a festményből teljesen ki is küszöbölhető. Ha mégis meghagyja természetes formákat az expresszionista, csak azért teszi, mert az érzés minél erősebb kifejezése céljából azokra is szüksége van.

Medgyes expresszionizmusa erős fejlődésben van. Festői módszere már kialakult s határozott, de az érzések formai kifejezése még a kísérletezés stádiumában van. Azért sok a képein a formai heterogénség, amelyeknek kiküszöbölésére mindmegannyi problémája lesz a jövő fejlődésben. Ezek a heterogénségek kifejezésbeli szükségéből léptek képeibe. Az, hogy az emberi alakok realiztikusabbak, mint a háttér absztrakt formái, annak oka az, hogy Medgyes szembeállítja az érzést izommozgásokkal kifejező emberi figurákat az absztrakt formákkal érzékeltetett hatóerőkkel. Vagy pedig a képen lévő nem emberi formák a maguk határozottságukkal kihangsúlyozzák az emberek érzésállapotait. Az önkényes, absztrakt vonalak meghosszabbítják és így pregnánsabbá teszik a figurák mozgását. Csakhogy az a baj, hogy ilyen absztrakt egyeneseket nemcsak az érzés kihangsúlyozására használ Medgyes, hanem arra is, hogy a formákat egységessé kapcsolja. Ez azután a kép pszichikai hatásában zavart okoz. Még erősebb formai egyenetlensége képeinek, hogy az emberi figurák plasztikusak, térbe helyezettek, ellenben az egész kép felépítése nem térszerű. Különösen áll ez nagy képére. Ott a háttér egymás mögé rétegezett kulisszákból áll. Az összes formai ellentmondásokat tehát az emberi figurák szerepe idézi elő. Ezért a legegységesebbek és legerősebbek tájképei. Ezek szuggesztívebbek is.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó, 1919. márc. 23. I. évf. 13. sz. 15–16.*)

Felhívás a képzőművészekhez. Felkérjük az összes képzőművészeti egyesületek művész-tagjait, hogy érdekeik megbeszélésére a „Fészek” művészek klubja (VII. Kertész utca 36. helyiségében e hónap 25-én, kedden du. 5 órakor megjelenni szíveskedjenek.

(*Déli Hírlap, 1919. márc. 25. – 5.*)

Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság megalakulása. Vasárnap délelőtt tizenegy órakor tartotta alakuló közgyűlését a Mária Terézia téri iskolában a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. Bresztovszky Ede ismertette a társaság célját. Vágó József műépítész a következőket mondta: Nem ismerek szocialista művészetet, csak művészetet. A művészi munka éppen úgy emberi munka, mint minden más. A társaság célja igaz, komoly művészeket adni. Nem a művészetnek, hanem az emberiségnek. Komoly művészetet adni az egész emberiségnek és nem egyeseknek. Vágó beszéde után Barta Lajos, Nagy Lajos, Kassák és mások szólaltak fel.

(*Az Est, 1919. márc. 25. – 7.*)

Megalakult a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. Vasárnap délelőtt 11 órakor tartotta alakuló közgyűlését a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság. Vasárnap délelőtt 11 órakor tartotta alakuló közgyűlését a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság a Mária Terézia téri iskola egyik nagytermében. Az alakuló közgyűlésen Vágó József elvtárs elnökölt s fejtette ki a társaság programját Kunfi Zsigmond elvtárs helyet, aki politikai elfoglaltsága miatt nem jelenhetett meg. Ezután megválasztotta a

közgyűlés a központi intéző bizottságot, amelynek tagjai lettek: Kunfi Zsigmond dr., Révész Béla, Biró Mihály, Bresztovszky Ede, Gyetvai János dr., Szakasits Árpád, Kárpáti Aurél, Balassa Jenő, Révész Mihály dr., Bálint Aladár, Osváth Ernő, Vágó József, Márffy Ödön, Kóhalmi Béla, Rudas Zoltán dr. Az egyes szakosztályok intéző bizottságába megválasztották: Biró Lajos, Kárpáti Aurél, Bálint Aladár, Osváth Ernő, Várnai Dániel, Vanczák János, Csizmadia Sándor, és Gyagyovszky Emil az irodalmi, Reinitz Béla, Kürti József, Vágó József, Forgács Rózsi, Lugosi Béla, Márffy Ödön, Kmetty János a művészeti és Ágoston Péter, Lukács György dr., Rudas Zoltán dr., Bánóczi László dr., Török Lajos dr., Hevesi Gyula, Somogyi Mihály dr, a tudományos szakosztály részéről.

(*Népszava*, 1919. március 25. – 11.)⁷

FORRADALMÁROK!⁸

Az idő beteljesített benneteket. Feleszméltetek! És megteremtettétek a proletariátus diktatórikus uralmát!

A kommunista gazdasági rend immár alapjaiban fekszik előtettek. De ahhoz, hogy tényleg és hibátlanul megvalósuljon, összes erőttökkel ennek a minden dolgozóra egyformán legjobb gazdasági rendnek a megépítésében kell most maradéktalanul kiélni magatokat!

De a gazdasági forradalommal párhuzamosan mi, az új művészetek, az új morál, az új életformát jelentő kultúra töretlen és megalkuvást nem tűrő harcosai újból és most már megsokszorozott hittel fáklýázzuk elétek az új ember szabad, monumentális életét! A kommunista kultúrát!

Proletárok!

A burzsoá testi kizsákmányolással együtt meg kell szüntetnetek a ledöntött kapitalizmust szolgáló burzsoá módszereket: a lelki kizsákmányolást.

Ebben az új életrendben csak azok vállalkozhassanak a proletariátus lelki újjáépítésére, *akik eddig is vérző, meggrugdalt, szuronyokkal börtönözött „fanatikus bolondjai”* voltak az új életrendnek.

Igen *MI*, fiatalok, a burzsoá sajtó és társadalom fojtogató gázságainak elszenvedői, akik egész életvitelünkkel élén haladtunk a lázadóknak!

Követeljük méltó helyünket az új kultúra megformálásában, mert jól tudjuk, hogy az új lelküket csak az igényessé tevő, új utakra tanító és *szuggeráló*, aktív, világszemléletes művészetek teremthetik meg. Mert csak és egyedül akkor lesz biztos alapokon nyugvó az új élet, ha túl a gyomorkérdésen már a felszabadult emberi igényesség feszíti magát szembe minden veszedelemmel.

De döntsetek el, vajon azok, akik eddig a burzsoázia talpnyalói és szórakoztató bohócai voltak, akik a bankárok drága lakberendezéseikhez írták becukrozott szindarabjaikat és nyálfakasztó „festményeiket”, le egészen a népbütítő és elnarkotizáló kupléirókig, akik mindig a *levőbe-igénytelenítés*, a megalkuvás, a mindig jóllakottság párnás és higiénikus országútjain hájasodtak, akik végeredményben nem tudtak vagy nem akartak új életre, új hitre serkentő harcot keverni a komorságba esett proletárlélekbe, vajon ezek *ma* alkalmasak-e arra, hogy az új kultúrát a proletariátusnak elhozzák?

S vajon mi a biztosítéka annak, hogy ma már alkalmasak, ha tegnap még épp az ellenkezője volt igaz ennek, és ha mégis, vajon hogy fog kinézni mindezek után az az új kultúra, amelyet ők akarnak megcsinálni, ők, akik az utolsó pillanatig irtózáttal utasítottak el maguktól minden új és megalkuvás nélküli törekvést.

Vigyázzatok! Ezek az emberek át akarják menteni a kapitalista kultúrát!

Mi, fiatal művészek, égő kiáltással tiltakozunk ez ellen a gázság ellen!

Felétek kiáltunk!

Forradalmár munkások, katonák, diákok!

⁷ Ua.: *Magyarország*, 1919. márc. 25. – 10.

⁸ Röplap. Nyomtatta: Elek-Várnai nyomda, Budapest.

Követeljétek az új és szebb életek nevében a burzsoá „művészetekkel” való végleges leszámolást. Mert csak így követelitek magatoknak a kenyér és a hús mellé a kultúrát, mint testvéresült értéket!

Éljen a dolgozók szovjetköztársasága!

Éljen a burzsoá művészetek fölött a forradalmi művészek diktatúrája!

Éljen az új kultúra: ölében a felszabadult emberrel!

Aktivista művészek

Írók:

Barta Sándor

Hevesi Iván

Kahána Mózes

Kassák Lajos

Kudlák Lajos

Kádár Erzsi

Mácza János

Reiter Róbert

Szépál Árpád

Újvári Erzsi

Képzőművészek:

Bortnyik Sándor

Gergely Sándor

Máttis Teutsch János

Medgyes László

Mohoj Nagy László

Pátzai Pál

Ruttkay György

Spangher Ferenc

Uitz Béla

Színészek:

Péri László

Simon Jolán

Viktor Lajos

Budapest, 1919. március 25.

Megalakul a képzőművészek szakszervezete. A Magyar Képzőművészek Egyesülete 27-én csütörtökön délután 5 órakor a Fészek helyiségében a szakszervezetbe való belépés ügyében ülést tart. Az Egyesület vezetősége felkéri a tagokat, hogy saját érdekükben okvetlenül jelenjenek meg.

(Világ, 1919. márc. 26. – 6.)

A kormányzótanács támogatja a művészeket. A Fészek művészek klubjában tegnap este népes gyűlést tartottak a magyar képzőművészek és iparművészek. A tőke elzárása, a képvásárlások és műtárgyak forgalmának megszűnése válságos helyzetbe hozta a művészeket, és ezért a forradalmi kormányzótanácshoz fordultak, hogy megfelelő támogatással gondoskodás történjék új egzisztenciájukról. A gyűlésen a kormányzótanács képviselőjében Pogány Kálmán népbiztoshelyettes jelent meg, ki hosszabb beszédben mutatott rá arra, hogy a kormányzótanács a legmesszebbmenő támogatásban kívánja részesíteni a magyar művészeket. Bejelentette, hogy

egyelőre egy ötösbizottságot fognak alakítani, a melynél mindenki, a ki művészetből él, akár festőművész, építőművész, szobrász vagy iparművész, adatai tüzetes közlése mellett bejelentheti, milyen segélyre tart igényt. A segély kérelmeket később szakonként választandó bírálóbizottsági csoportok fogják elbírálni. A gyűlésen felszólalt még Göndör Ferenc és Kernstok Károly. A művészek csütörtökön délután ebben az ügyben ismét gyűlést tartanak.

(*Az Est*, 1919. márc. 27. – 6.)

Gyűjteményes kiállítás a Nemzeti Szalonban. Derékban kettétört művészpályát mutatnak be Csáky László festményei ezen a tárlaton. A háborúban esett el ez a nagyon rokonszenves és nagytehetségű képművész is. Sok szép reményt kellett eltemetnünk benne, de azért nem mondhatjuk, hogy nem hagyott ránk semmi teljességet. Egyszerű rajz és nagy színerők jellemzik ezeket a festményeket. Könnyű őket elhelyezni abban a vonalban, mely Millet-től Cézanne-on át vezet azokig, kik magukat már antiimpresszionistáknak nevezik. Csáky művészetében azonban nem e sajátos fejlődés folyamatát megindító egyéniségek hatása a fontos, hanem éppen a művész természetéből folyó antiimpresszionisztikus megnyilatkozás, a formák, színek fokozatos, teljes átérése és hiánytalan visszaadása, a nehéz mozgású, elmélyedő magyar természet. Csáky képein erősen hangsúlyozott formákat s színeket látunk, melyek azonban a legteljesebb szerénység benyomását keltik. Nagy tudása nyilvánvaló és festői előadása mégis oly nemesen igénytelen, mint akár egy finom érzésű dilettánsé, aki egy vonását sem szánja nyilvánosságnak. [...]

F. T. Z. [Felvinczi Takács Zoltán]

(*A Hét*, 1919. márc. 27. XXX. évf. 13. sz. 204.)

Képzőművészek szervezkedése. A festő- és szobrászművészek kedden délután a „Fészek” művészklubban helyzetük megvitatása végett gyűlést tartottak. *Kernstok* Károly elnökölt. A forradalmi kormányzótanács művészeket illető javaslatait Pogány Kálmán és Göndör Ferenc ismertette. Elfogadták Herman Lipót indítványát, hogy a művészek gazdasági támogatása céljából Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda állíttassék fel, amely működését azonnal megkezdi. [...]

(*Pesti Napló*, 1919. márc. 27. – 7.)

A képzőművészek szervezkedése. A festő- és szobrászművészek kedden délután a Fészek nagy dísztermében helyzetük megvitatása végett gyűlést tartottak, amelyen a művészek oly nagy számban jelenít meg, hogy nagyrésztük kiszorult a szomszédos helyiségekbe. A gyűlésen *Kernstok* Károly elnökölt. A forradalmi kormányzótanácsnak a művészeket illető javaslatait Pogány Kálmán és Göndör Ferenc ismertette. Elfogadták Herman Lipót indítványát, hogy a művészek gazdasági támogatása céljából Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda állíttassék fel, amely működését azonnal megkezdi. Az iroda a kiosztott kérdőívek átvétele és a felvilágosítások megadása végett naponkint délután 3–7-ig nyitva van a Fészekben.

(*Világ*, 1919. márc. 27. – 7.)

„Ma” Újpesten. A Szocialista Diákok Szervezete újpesti csoportjának rendezésében a „Ma” irányzat propaganda matinét tart folyó hó 30-án, vasárnap délelőtt féltizenegy órakor a Közművelődési Kör dísztermében. Kassák Lajos és Mácsa János ismertetik az irányzatot. A matiné keretén belül színre kerül egy expresszionista dráma, Magyarországon először. Jegyek 3 koronáért válthatók a Szocialista Diákok Szervezetének újpesti csoportjában (Mezőm. 28.) és a Manál (Váci u. 12.).

(*Világ*, 1919. márc. 27. – 7.)

Az „Április” Vörös Albuma. A forradalom gyermeke az Április című vidám, szatirikus hetilap, mely minden számában a régi rendszer bűneit ostorozta és a kiváltságos osztályokat csipkedte, gúnyolta. Kedden jelenik meg az Április nagy Vörös Albuma, melynek szövegeit *Bródy Sándor, Heltai Jenő, Nagy Lajos, Molnár Ferenc, Szép Ernő* és *Szenes Béla* írták, művészi illusztrációit pedig *Biró Mihály, Vértés Marcell, Herman Lipót, Köber Leó, Major Henrik, Kelen Imre, Pólya Tibor, Szigethy István* stb. rajzolták. Az Április Vörös Albumának ára 1 korona; kapható kedden délben minden rikkancsnál és a dohánytőzsdékben.

(*Az Est, 1919. márc. 30. – 5.*)

Főlhívás a művészekhez. A művészeti direktórium nyilvántartásuk és anyagi ügyeik rendezésének megkönnyítése végett haladéktalanul szakszervezeti tömörülésre szólítja föl az összes művészeket. A festők és szobrászok a rajzolóművészek szakszervezetébe: VII. Kertész utca 23., Fészek; az iparművészek az iparművészek szakszervezetébe: VIII. Baross tér, József főherceg szálló; az építészek pedig az építészek szakszervezetébe: VI. Dalszínház utca 2., lépjenek be.

(*Népszava, 1919. márc. 30. – 9.*)

Vaszary új képei. Hosszú szünet után értékes művészeti adományokkal lép a közönség elé Vaszary János. Igaz, hogy elvonultságának éveit alatti is adott olykor életjelt magáról a hadikiállítások egyikén-másikán, s nekünk felejthetetlenek a limanovai rajzok, amelyeknek keményes papirosra feszített vonalai drámai erőt tolmácsoltak. Igazi kifejezőeszköze azonban továbbra is az akt maradt, amelyen most nem a szobrászi formáé s nem is a rajzvonalé az első szó, hanem a gazdag változatú színé.

Vannak darabjai, amelyeken a szín egészen súlytalan és úgy alakul ily üdévé, hogy kiegészítő színek kerülnek merészen egymás mellé. Ide egyenes úton jutott a művész, egészen eddigi fejlődésének eredményeihez kapcsolódva. Egykoron terebélyes fa alá állította aktját s a gallyak közül levillanó fénysugárral és a lomb zöld reflexeivel látszott igazolni a test gazdag színjátékát. Ilyen külső motíválásra most nem volt szükség: egymás szomszédságába kényszerített zöld és piros, sárga és kék e nélkül is helyén van, mert együttese egyszerre finom és légyes harmóniát ad. Egészen érthető, hogy egy lelkes optimista a színek e gazdag világában szinte újjáéled és érzelmeit éppen ezzel tolmácsolja legtömörebben nekünk, nézőknek.

A szín ez esetben, mint valami egészen könnyed fluidum, jóformán, mint színes fény sugározza körül az alakokat. De Vaszary néhány más aktja még külön hatásokat vált ki a színből. Sokkalta hevesebbeket, sokkalta intenzivebbeket. Egy pihenő alak: mögötte hatalmas hegytömb, mintha óriási lapis lazuliból faragták volna óriások. Egy álló alak: mellette nagy zöld és veres tömegek: a legmélyebb smaragdból és rubinból kihasítva. E töretlen, a legsötétebbre fogott színek valahogy úgy hatnak rám, mintha feszülne, forrongana a mélységükben valami s ki akarna törni, hogy a forró zománc-lávat kiöntse. Szinte nyugtalanító erő feszül alatta s ez az erő végignyilallik az egész képen. Itt persze, ahol ily elemek forrnak, ki óhajtaná az aktok lágy epidermiszének selymes és folyamatos megfestését? Bizony kemény kontrasztok küzdenek azon is, s az elefántcsontszín és rózsás tónus mellé hirtelen és kemény rántással kerül egy zöld folt, amely éppen megjelenésével folytatja azt a forrongó játékot, amelyet amaz erős színek megindítottak. Ilyesmit a nyüzsgő, diadalmas erejű élet adekvátumának szabad vennünk, reám legálább így hat.

Ha a kompozíció (mint például egy pompás tájképen) mégoly rendületlen nyugalmú is: a képnek felülete alatt ugyanez a heves élet látszik formni s minden tenyérnyi helyen mozgalmat teremt, ellentéteket, versenyt, valamit, ami nem engedi nyugalomhoz jutni a szemet és szünet nélkül foglalkoztatja a nézőt. Minden egyenes ellentéte tehát az ünnepélyes renaissance-nak s minden akadémiának: a legszemélyesebb vallomás, amelynek alfája és omegája nem a forma-kultusz, sem egy új rend teremtése, hanem inkább a nyüzsgő életnek egy nobiles lélekbe vetített tükörképe.

Ebből a szempontból nézve az élmények gazdag sorát kínálja az Ernst Múzeum új Vaszary kiállítása. Valóban élvezetes volna az íróra nézve a művésznak ez új alkotásaival behatóbban foglalkoznia. Itt csak néhány értékes hatására mutathattunk, egészen röviden. A művészet komoly értékelői úgysem mulasztják el a kiállítás megtekintését.

Lyka Károly

(*Új Idők*, 1919. márc. 30. XXV. évf. 13. sz. 243–244.)

VASZARY JÁNOS ÚJ KÉPEI

Ezerkilencszáz tizenkettő márciusában, szóval kerek hét évvel ezelőtt rendezte utolsó önálló kiállítását Vaszary János. Régi és új művészetének határmezsgyéjét jelentette a művész e kiállítása. Ott láttuk fiatalkori naturalizmusának termékeit, a lágy, omlós formákból felépített figurákat, de ugyanakkor már ott voltak újabb képei is, melyek az átalakulás folyamatának voltak hordozói. Zavarosak voltak e képek, úgy hatott az egész, mint vízbe dobott kő nyomán felborzolódott hullámgyűrűk riadt vonaglása; a nyugalom eltűnt és bizonytalanság, zavar lépett a nyomába. Vaszary új stílusa ekkor még egészen kezdetlegesen jelentkezett és a monumentalitás felé való közeledés akarását igazán nem lehetett kiolvasni ez időben festett képeiből. E tendenciák csak később bontakoztak ki alkotásaiban. A bizánci és primitív olasz mesterek nagyvonalúsága megtermékenyítette Vaszaryt és 1913 után festett képei és vázlatai – e zord kemény munkák – megrázó erővel vetítették ki a művész harcát; szinte éreztük ina feszülését, foga csikorgatását, az askéta lélek mélységéből feltörő energiák buzogását.

Vaszary végigjárta a háború iskoláját. Sötét palettájából kiömlő színei, energikus, férfias vonalai hatalmas erővel szuggerálták a szemlélőre a háború döbbenetét. A háborús élmények lírai mozzanatait nem élte ki munkáiban, eszközei tisztán festőiek voltak, de szubjektivitása mégis csorbitatlanul, szuverén fölénnyességgel uralkodott a jelenségek megrögzítésében.

Új képei, azok, amelyeket az utolsó másfél év alatt festett, nem oly monumentálisak, mint az átmenet periódusából valók, de intimebbek és színesebbek. Vaszary fejlődési vonala nem fut nyilegyenes irányban; a végső konzekvenciáktól úgy látszik visszariadt vagy talán újabb erőgyűjtésre más terület felé kalandozott, helyel-közzel mintha fiatalkori piktúrájának nyomai, emlékei tűnedeznének fel. Új képeiben is a fekete az uralkodó szín, de ez a fekete még tüzeesebbé, még káprázatosabbá teszi zománcos, izzó színeit. E fekete szín ott bujkál a lombok zöldje, a felhők kövér szürkéi alatt, néhol kivillan és vékony csíkja átcikáz a fedőszínek felületén, majd a maga egész teljességében szétáramlik és összefogja, maga köré kapcsolja a szanaszét pattanni vágyó színek sistergő szilánkjait.

Vaszary művészete hedonista művészet. Öröm, életszeretet, optimizmus dalol ki a vásznakból. Töprengés, próbálkozás, ami a kész alkotást megelőzi, bizonyára Vaszaryt is megakasztotta nem egyszer munkájában, de kultúrája, tudása és mindenekfölött az ő nagyszerű festői érzése legyűrte az akadályokat. Vaszary több festőtársához hasonlóan, idegen hatások áramkörétől elszigetelten dolgozott az utolsó esztendőik alatt. Magára hagyatva, önön értékeire volt utalva, abból merített. A mostani kiállítása e nagy dolgokra hivatott művész erőpróbájának eredményeit foglalja magában. A viaskodásban ő maradt felül. Ez kétségtelen. Szívesebben láttuk volna, ha a megkezdett úton haladt volna tovább. De hisszük, hogy visszatér oda és ismét a magasságok felé törtet. Egyre magasabbra!

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. ápr. 1. XII. évf. 7. sz. 505–506.)

Nemzeti Szalon. A Csáky László, Kövér Gyula és Podvinecz Erzsébet műveiből rendezett csoportkiállítás vasárnap, e hó 6-án, bezárul. A Céhbeliek kiállítása, valamint a Nemzeti Szalon tavaszi tárlatát bizonytalan időre elhalasztotta az Igazgatóság.

(*Világ*, 1919. ápr. 2. – 7.)

— Valami szép csendéletet szeretnék.
— Oh kérem. Tessék egy pillanatra helyet foglalni azonnal festek néhányat.

Sóhaj.

Hajdu ur egy könyvkereskedés kirakátságban megpillantja a „Magyarország történelme dióhéjban” című könyvet. Hajdu ur felsóhajt:

— Idők múlása. Most már ki lehetne adni a „Magyarország földrajza — dióhéjban” című könyvet is.

A nőgyűlölő.

— Láttad ezt az embert? Ez a világ legnagyobb nőgyűlölője.

— Na, akkor nem is fog megősnálni.

— Nem is, mert tizenkét év óta nő.

A kommunizmus alkonya.

— Nem értem a dolgot, de tény, hogy tömegesen kilépnek a kommunista pártból.

— Hja, itt a tavasz! Az emberek kezük levetni a — télikabátokat.

A fekete lobogó

Írta: Pauline Béla.
(Folytatás.)

— Remek, gyönyörű! — Megszorongattam Zigmár kezét, legmélyebb hódolatom szerény jeleként.

— Én, mint kiűtő nyíl, repültem fel a vonatra. Kéi kezemben kéi-tét revolvert szegtetem a köztönség mellétek, szívből egy toledói penge meredezett elő. A kis zé ott hurta meg magát a vonat kerekein, több részletben, rendszeren eloszolva. Míg a vonatvezető és kálauzők összeszedték, illetve letörölték őt, én régen elkészültem a mun-

kámmal. Kifosztottam az utasokat, leugrottam a vonatról és eltűntem a tatabányai katakombákban. Mondom, a vonatrabálás szépen ment, simán csak egy apró incidens zavart meg egy pillanatra Bizonyos bodacsányi Breuerné nevezett fiatal és kövér asszony, aki épp Párisból jött az úrválat, ráismert, te drága Zigmárnak, te hősnek nevezet, nyakamba borult és felejlanlotta, hogy elhagyja értem a családi kupját, hogy kövessen a katakombákba. Szurj meg legalább! találkozásunk emléke! — kiabált, amikor láttá, hogy semmiképp sem viszem magammal — szurj meg, pukkadjanak meg a barátom!

— Nos és megszurta?

— Pukkadj meg, — gondoltam — és nem szurtam meg, dehogy. (Vége)

Lurja László rajza a Bolond Istók, 1919. március 9.

Képzőművészek és iparművészek szakszervezeteinek szövetsége a szakosztályok megalakítása végett összehívja tagértekezletre a szobrászművész elvtársakat április 8-án, kedden délután 5 órára, a festőművész elvtársakat április 9-én, délután 5 órára a Rajzolóművész elvtársait április 10-én, délután 5 órára, az építőművész elvtársakat pedig április 11-én délután 5 órára a „Fészek” (VII., Kertészutca 36.) értekezleti termében. A napirend fontosságára tekintettel mindenki lantosan jelenjék meg.

(Világ, 1919. ápr. 6. – 6.)

VASZARY, A FESTŐ

Illetlen dolog képekről írni. A kép voltaképpen azért lett kép, mert leírni nem lehet. Mint ahogy az igazi írást nehéz lefesteni. A jóhiszemű közönség és a rosszhiszemű bírálóat ebbe nagyon nehezen nyugszik bele, és ezért sok minden baj támad: az első az, hogy az elrontott nagy publikum ítél a festő és munkája fölött. A bíráló pedig biztatja, jobbra vagy balra. Pedig egészen bizonyos, hogy a piktúra tudomány, tudni vagy ismerni kell annak a technikáját, történetét és még ezek kívül hozzávaló izléssel kell születni. Mellesleg: megtanulni egyszerűen nem lehet. A nehéz és nagy igazságok e korszakában nyíltan ki kell ezt mondanunk és nem szabad megengednünk

csak egyet, csak azt, hogy a képet néző mondhasa: ez a mázolás tetszik vagy nem tetszik nekem. Furcsa – de nem ok nélkül való – rendszerint a rossz, a gyenge, a csinos, a nem igaz kép tetszik neki. És gyűlölködik a jó, az erős, az új és legfőképpen az egyéni ellen. Volt rá esetem, hogy szép, fiatal, sőt izléses nő a napernyőjével akart nekimenni egy vérrrel és zsenivel készült munkának és a kedves Margittayt kereste, hogy színes szappan alakjai miatt megcsókolja.

Most aztán az történt Pesten – itt mindég rendkívüli dolgok történnek –, hogy *Vaszary* János gyűjteményes kiállítását egy nap alatt megvették. Kétségtelen tehát, hogy a képei elragadták a publikumot, pedig azok – jók és bec sületések. Valaki szuggerálta őket, vagy valami ügyes műkereskedői ravaszkodás történt itt? Végre az is megtörténhetik, hogy ami szép, az is tetszik. A néző és vásárló közönség mellett sok érv van, példának okáért: soha ilyen *festő* ilyen éretten buján és fiatalon nem állott még elébük. És igen fontos, hogy vásznai mögött érzik az embert: robusztus és nemes alak, mámorosan a külső és benső élet színeitől, és hogy amit ezúttal elárul, nem minden, bőséges tartaléka van. Talán megérik külön az is, hogy nagy, önmagával és a mesterségével való küszködés után jutott ide. Mennyi hamis nyomon járt *Vaszary*! Volt édes, csinos, ügyes, még akadémikus is. Nem is tudhatják önök, hogy egy művész – a költő éppúgy, mit a képzőművész – csupa be- és kibuzzás, átalakulások sora, míg egyszerre – az, aki szerencsés és arravaló, egyszóval akinek géniusza van – a saját maga bőrét szakítja keresztül és fölrepül. Ez történt a mi emberünkkel is, és ez a dramatikusan izgalmas élettörténet van kiállítva a Nagymező utcai múzeumban. A kartársai, mégpedig a legjobbak, vörösre és fehérre fölízgatva ott állanak képei előtt, nem egyszer naphosszant: némák a gyönyörűségtől és hangosak az elragadtatástól. Kedves és derék fiúk ezek, és aki közöttük párt-piktor, az is legfeljebb a koncepciót keresi a képeken – a maga koncepcióját, azt, amit ő szeretne. De nincs senki, aki ne csudálná, hogy *Vaszary* milyen nagyszerű ösztönnel és teljes tudással fogta meg a fekete élet-pillangót, amelynek a sötét testéből hirtelen a legmelegebb színesség világít ki. Koncepció, kompozíció – régi hazug szavak! A kép, kép – egy megkülönböztetett szempárnak a személyes látása, remélem, ez így marad a jövőben is. Kunfi kar- és szaktársam egy szép és kivételes beszédben – néhány hét előtt – a művészet kivételessége mellett nyilatkozott. Végérvényes-e ez? A nép uralma és boldogsága érdekében nem változik-e meg a képzőművészet? És hogyan? Milyen lesz az új?

Különb en minden lehet, és remélem, hogy a nép és a művészet összeölelkeznek. Eddig haragban voltak, vagy alig ismerték egymást és a képzőművészet maga: komisz és zsarnok. Királyok, fajtalan pápák, gógtól rossz szagú nagyurak, elernyed t költők és kalandorok legszűkebbre szabott körének a passziója volt. Mi lesz vele, hogy fejlődik, merrefelé engedik fejleszteni? Sajna, napszámra fejleszteni ezt nem lehet. De mit töröm a fejemet az ötvenedik etapon, amikor a másodikat is alig hogy sejtem. Mert meg kell elégednem azzal, hogy e komoly és komor korszakban egy született festő élhet, sőt elismertetik.

Bródy Sándor

(Magyarország, 1919. ápr. 9. – 7.)

Felhívás a tervező építészekhez! Felhívom művészi tervezéssel foglalkozó építészeket, hogy MEMOSz építészeti szakosztályi tagságuknak megtartása melleit haladéktalanul (folyó hó 11-ig bezárólag lépjenek be a képzőművészek szakszervezetébe (Kertész utca 36. Fészek). Pogány Kálmán, a közoktatásügyi népbiztos művészeti és múzeumi politikai megbízottja.

(Világ, 1919. ápr. 9. – 9.)

Felejthetetlen ünnepet rendeznek május elsején. [...] A Magyar Tanácsköztársaság kormánya május elsejének intézésével és rendezésével *Szamuely* Tibor népbiztost bizta meg. *Szamuely* tegnap délután öt órára magához hívatta a magyar irodalmi és művészvilág tagjait, hogy velük az ünnep rendezésének nagyobb vonásait megbeszélje.

Szamuely előadta, hogy ezen a napon az egész városnak vörösnek kell lennie. Minden házon vörös zászlónak kell lengenie, a középületeket, közttereket művészileg kell feldíszíteni. A színhá-

zak, a kabarék aznapi programja a munkások ünnepéhez alkalmazkodjék. Az utcákon *tábori konyhákat* fognak felállítani, hogy mindenki, akinek szüksége van rá, *ingyen kaphasson eleddelt*. Nem lehetetlen az sem, hogy *ezen a napon a fejkvótát a duplájára emelik*. Előreláthatólag az ünnepség kiemelkedőbb pontja lesz a felvonulás, *amelyben körülbelül háromnegyedmillió ember fog részt venni*. A felvonulás tervezetének előkészítésén vezérkari tisztek dolgoznak.

Bródy Sándor úgy gondolja, hogy nemcsak ötletekben gazdagnak, hanem grandiózusnak is kell lennie az idei május 1-nek, hogy a Tanácsköztársaság kormánya ilyen módon is demonstrálja a burzsoáziának, hogy nem ellensége az artisztikumnak, sőt ellenkezőleg, minden erőt és minden munkát felhajszol, hogy a művészet szolgálatába állítsa.

Biró Mihály szeretné, ha Budapest fantasztikus színben úsznék. Az egész főváros vörös legyen, olyan szép legyen, mint egy meseváros.

Pajor szakszervezeti titkár azt kívánta, hogy a színházak ezen a napon ingyen játsszanak a nép számára. [...]

A felvonulási bizottság tagjai lettek: *Kiss Miklós* városparancsnok. *Gábor, Pajor, Király* és *Molnár Ferenc*.

A szórakozási bizottságba kerültek: *Lugosi Béla, Hevesi Sándor, Jób Dániel, Márkus László, Bródy Sándor, Biró Dezső, Tarjan Vilmos, Czakó Gyula, Csathó Kálmán*.

A díszítési bizottság munkáját *Faragó Géza, Biró Mihály, Falus Elek, Pogány Kálmán, Márkus László* és *Vertes Marcell* vállalta. [...]

(*Az Est*, 1919. ápr. 10. – 3.)⁹

Aktivizmus (Felolvasás 1919. II. 20.) Aktivizmus – új terminológia a mi társadalmi mozgalmunkban. Magyarra fordítva így értődne: közvetlen cselekvés. Én szeretném bővebb és átfogóbb jelentőséggel az elnyomott emberek, a csupán önmaga erejével megváltható nép spontán és végtelen forradalmi életvitelének magyarázni. Ezen a szélesen elgondolt fundamentumon alakult meg a budapesti aktivisták csoportja és ezzel a célirányossággal akarja tovább indítani mozgalmát a minden kormányformát és pártiktatúrát elemésztő individuális forradalomért.

A kapitalisztikus termelési rend csődjével együtt a mai ember erkölcsi csődje is bekövetkezett. A világ újjáépítésének csak egy megoldási lehetősége van a nemzetközi proletárforradalom át a gazdasági kommunizmus megteremtése. A kapitalisztikus társadalmi forma politikai kitarozása, az érdekcsoportok cégéreinek újra átmázolása ma már kevés a termelő élet nekiindítására; az ésszerű és valóban praktikus munka csakis a mai anarchiába vesztett társadalom lerombolásával és a munka jogain épült szocialista társadalom felépítésével indulhat meg.

A világ megváltása tehát kétségtelenül a fellázadt proletáriátus erejére vár.

Világosabban mondva és a tény végeredményében az emberiség azon részére, melynek egyedüli életformája a folytonosan előbbre segítő akció, azokra a tömegekre, amelyekben kiölhetetlenül él a törvény, ami a földet mozgatja és a csillagokat vándoroltatja. Ez már nem csupán az öntudatos konklúzió eredménye, hanem a teremtésre jó erő forradalmas fölszabadulni akarása. Innen az igazság: az osztályos és egyetlen forradalom csak akkor lendülhet formába és csak akkor éri el diadalát, ha az már túl a hideg okfejtések és helyzetjavító eredmények spekulatív felértésén – a nép véréből és idegeiből robban ki, mint a mai keretek közé többé elhelyezkedni nem tudó energiátöbblet, mint a föltétlenül új formába kívánczozása a megsejtett életmaximumnak. Ez a szocialista végcélért küzdő állandó akcióban álló forradalom.

Ami ezen a lendületen kívül esik, vagy ezt a cselekvést lépcsőfokosan segíti előre, merőben lokális érdek, taktikai kérdés, pártharc – végeredményében klasszikus konzervativizmus. Ennek a lépcsőzetes forradalomba fejlődésnek az egészen öntudatlan gyomorlázadásokon túl első jelentős etapja a szociáldemokrácia. És ebben a munkásság részére több mozgási lehetőséget teremtő, jobb megélhetést kiügyeskedő elevenségben meg is van ennek a tipikusan pártmozgalomnak kapunyitó érdeme, de ezután a kezdetleges munkabírása után már csak reakció, sőt az akuttá vált forradalom kirobbanásakor, mint kispolgári szentimentalizmussal átítatott

⁹ Új május. *Világ*, 1919. április 10. – 5.

egyezkedő ideológia egyenesen ellenforradalmi tényezővé „okosodik” a cselekvő proletariátussal szemben.

Nem vagyunk utópisták.

Mikor az új társadalom új emberét akarjuk megépíteni és ennek az építkezésnek a lehetőségéről beszélünk, soha nem feledjük el, hogy a szocialista végcél máról-holnapra meg nem valósítható. Ehhez a forradalmasított proletariátusnak nemcsak az életigényfejlődésig kellene eljutnia, hanem egész pszichikai összetevőinek kellene a jólesés bizonytalanságából, a másképp nem élhetés bizonyosságába átszületnie. [...] hiába paposkodik Kautsky, hogy a bolsevizmusnak nincs meg az etikai létjogosultsága, mert a proletariátus kisebbségét képviseli, s hogy nem mint osztály, hanem mint annak egy pártja erőszakolta ki maga részére az irányító hatalmat. Tény, hogy ezt a hatalmat kierőszakolta és ezzel bebizonyította, hogy nála van az erő; az az erő, amely nem mindig a lelkek mennyiségéből, hanem olykor, mint most is, az akarat és öntudat kvalitatív summájából áll össze. Ez az akarat és öntudat a világháború legvadabb idejében teljesen magára hagyatottan egy évszázadok óta összekovácsozott abszolutisztikus hatalmat tudott megbontani és visszájára fordítani, ahonnan a saját hatalma kezdődik. Az egy-két elszántan fanatikus prédikátoron kívül melyik háborús államban ütötte fel magát ez az erő, amely tagadhatatlanul fizikálisan az egész világon meg volt.

Látjuk tehát a világ átalakulásának nem csupán gazdasági rugói vannak. Az a tűz materiális táplálója és az az időben kihasználható eredmény, de rajta túl még van a morálisplusz, a forradalmas ember.

A tudomány és művészet megdolgozottjai.

A magukat kereső minden eddigiből kiszakadtak.

A kollektív individuum.

S már ma kétségtelen, hogy a megindult és feltartóztathatatlan világforradalomban azok a népcsoportok fogják magukat praktikus értelemben a legmesszebbre verekedni, akiknél a legtöbb lesz a lélemben forradalmi erő. A történelem mozdonyának ilyen fűtőire nálunk Magyarországon nagyon minimálisat ígérnek a kilátások. Ennek a reménytelenségnek ismerjük történelmi hátterét. És épp ezért a gondolkozók előtt nem lehet értelmetlen, hogy az aktivizmus, amely a marxi alapról a beérhetetlent tartja végcéljának, minden reális eredmény legfontosabbjának a kommunizmust követeli, de ezzel a harcával egy időben harcot kezd a kollektív individuumért is, akiben az állandó forradalom biztosítékát látja.

Mi nem tudósok, hanem az életet felértő művészek vagyunk, s így leszünk és érzéseink nyilvánlatkoztatója a művészet. A forradalmat szolgáló praktikus munkamegosztás alapján részünkről a művészetünket tartjuk legtöbbet segítő eszköznek a nagy harcban és hiszünk ennek az új művészetnek új embert építésében, mint ahogyan hiszünk a tényévé vált világszemléletes orosz művészet forradalmasító erejében.

És nem vagyunk egyedül.

Túl Henri Barbusse és Romain Rolland jóemberi pacifizmusán (akiknek jóhiszeműségében nincs okunk kételkedni, csupán a világváltozást meg nem értő humanizmusba izaposodásukat kell itt, mint meghaladott álláspontot és így a forradalomra nagymértékben káros passzivitást megbélyegeznünk), franciáknál a halálra ítélt, de okosan Svájcba mentett Henri Guillebeaux és a németeknél az első Spartacus-mozgalmak alatt bebörtönzött Franz Pfemfert írók körül ugyan csak megindult az aktivista művészek mozgalma.

Korán vagy máris elkészen? Vannak, akik a komolykodás maszkja alól ezt vagy azt mondják ellenünk. És mind a kettőnek, egyiknek az ellenforradalom, másiknak a forradalom szempontjából igaza van.

Csupán azt nem veszik észre a mi kritikásaink, hogy mögöttünk és a most öntudatosabb szerveződő forradalom előtt a különböző művészi iskolák (futurizmus, kubizmus, expresszionizmus, szimultanizmus) megjelenésével már megmutatta magát egy még öntudatlan, anarchikus forradalom.

Ők csak az érzéseikkel rombolók, mi az eszünkben már rombolásunkkal egy időben az építési lehetőségek első fundamentálói is vagyunk. Őnek csak a miértjük, nekünk már a hováink is meg van.

Ők rossznak érezték és tovább már nem bírták ki a burzsoá társadalom posványaiiban nyomorodást, mi a magunkra eszméléssel az élethez vezető utakra is ráeszmélünk.

A lerongyolódott világot csakis a proletariátus diktatórikus osztályforradalma lökheti az új életvágányra. A burzsoá-kapitalista termelési rend összeomlását csakis a kommunizmus vált-hatja meg. A felelőtlen osztályparlamentet csakis a dolgozók tanácsköztársasága követheti, mintegy első stációjaképpen a föleszmélt emberek közösségének, a minden államformát tagadó kollektív individuumnak, aki az állandó forradalomban éli ki magát. Mert a legteljesebb élet az akció.

Az aktivisták ma még kis csoportja ennek a morális forradalomnak tudatosítását és lendületben tartását hangsúlyozza ki minden mellékvágány nélkül céljául. És ennek a célba érésnek szerintünk legmélyebb ható agitatív eszköze a kutató tudomány és az új világszemléletes művészet, amelyek, ha bármelyik párt is a maga célja érdekében megölte a forradalmat, elsőként kiáltották ki, éljen a forradalom!

Kassák Lajos

(MA, 1919. ápr. 10. IV. évf. 4. sz. 46–51.)

TÖMEGKULTÚRA – TÖMEGMŰVÉSZET

A feudalista-kapitalista világrend felbomlása utolsó stációhoz érkezett a 19. század második felében. A társadalom osztályokra és rétegekre szakadt nemcsak gazdaságilag, hanem szellemileg is. A közös, egységes hit és egységes szociális szellem régen megbukott, ami addig összetartotta, egységessé tette a kultúrát. A fejlett, előljáró kultúra is kiváltságos osztályok kezébe jutott. Az egész kultúra: a művészet, a tudomány és a filozófia is, teljesen elszakadt a tömegektől, a tömeg érzéseitől és eszméitől. Elvesztette az egyetemességét: individuális lett. A tömeg teljesen távol állott, értelmetlenül és idegenül, a filozófia, a tudomány, sőt a művészet problémáitól is. A tudománynak éppen csak a technikában hasznosított eredményeiről vehet tudomást (akkor is csak pusztá tudomás, nem megértés), egyébként a tudósokat és filozófusokat furcsa, világtól elszakadt excentrikus lényeknek érzi. A tömeg Edisonról talán tud valamit, de mondjuk Curiené asszonyról, Rutherfordról, Heydről vagy Boutroux-ról nem is hallott. De nem is hallhatott: ideje, lehetősége nem maradt a tanulásra, olvasásra. Művészetben még rosszabb a helyzet. Festményeket, zenét, irodalmat művészi módon felfogni és őszintén élvezni tudni, ez a tömeg előtt teljesen ismeretlen dolog. A mi korunkban minden igazi kultúra csak egy elenyésző kisebbség szellemi birtoka volt. Ha valaki a tömegből hozzá akart férközni, el kellett hagynia a tömeget és neki is elszigetelt individuummá kellett változnia. De a nagy tömegnek ehhez az elkülönüléshöz sem módjuk, sem kedvük nem volt. Beérték hát (mert beérették velük) ennek az individuális kultúrának valami olcsó, hamisított kivonatával, művészet helyett moslékkal. (Nem kell éppen a kuplékra, a zagyva operettek, ponyvaregényekre és olajnyomatokra gondolni a mai színház, átlagirodalom és tárlatok sem jelentenek sokkal magasabb nívót.)

Az új társadalom, amelynek most küszöbén állunk, felszabadítja és felszínre hozza a tömegeket. A felszabadult mérhetetlen erő és energiák egyensúlyba jutva és teljes hatóerejüket kifejtve, új, egyetemes kultúrát fognak létrehozni. Ez az új kultúra egész biztosan újra csak kimagasló, teremtő egyénekben fog formát kapni, kicsúcsosodni, de az is bizonyos, hogy ez a kultúra az egész társadalommal szellemi közösségben lesz és a tömegekkel szoros kontaktusban marad, mert hiszen a tömeg fog benne megnyilvánulni, a tömeg lelke fog neki életet adni. Az individuális kultúra helyébe a tömegek kultúrája lép, az egyéni művészet helyébe a szociális művészet.

Milyen lesz ez a tömegkultúra, ez a tömegművészet?

Nagyon tévednek azok, akik a feleletet nívókülönbségek bekapcsolásával akarják megállni. A mai individuum nem szállhat le a mai tömegek nívójára, ez kétségtelen. De a fordítottja sem történhetik meg: a tömeg nem emelkedhetik fel az individuumok kultúrszintjére. Nem, mert «magas» neki, hanem egyszerűen azért, mert neki a mai individuális kultúra nem kell, idegen tőle, semmi köze hozzá. És így, mivel a mai egyéni szellem és tömegszellem két különböző, heterogén dolog, magától értetődik, hogy a két szellem nívójának kiegyenlítésére (az indivi-

duum 50 százalékot le, a tömeg 50 százalékot felfelé) gondolni is képtelenség és nevetséges. Nem. Nem a «nívók» fognak kiegyenlítődni, hanem az egyén és tömeg szellem fog eggyé válni egy új hit erejében. Az egyén, mint egy szeparált rész, el fog tűnni, termékenyülve és termékenyítve fog beleölekezni a közös egyetemes szellembe. Az egyén, ha jajgatni fog, nem a magánosságát, nem a társtalanságot jajgatja, hanem a tömegek fájdalomát, az emberiségét; ha örül, az univerzális tömegöröm fog áradozni a torkából. Nem lesz magas nívó és nem lesz alacsony nívó, egyetlen és hatalmas művészet lesz, amelyet mindenki egyformán megért, mert mindenki önmagát fogja érezni benne.

II. Hogy a tömegművészet lehetőségét és kialakulását hogyan kell elképzelni, arra kultúra története már több példát mutatott. Az egyik a görög művészet Periklész koráig, a másik a középkori keresztény művészet. És mind a kettő nyilvánvalóan bizonyítja azt is, hogy az individualista és szociális művészeteket összehasonlítva, szó sem lehet közöttük értékkülönbségről, nívókülönbségről. Ha lehet, akkor is inkább a tömegművészet javára. Mert a tömegművészet erkölcsi ereje és értéke mindig messze felülmúlja az individualista művészetét.

A görög művészet egységes szociális erejét az erős nemzeti és vallásos érzésnek köszönheti. (A vallásos és nemzeti érzés náluk majdnem egy és ugyanaz volt.) Ezt a közös vallásos szellemet propagálta, testesítette a görög művészet és így az a tömegszellemmel mindig szoros együttműködésben tudott maradni. Nem volt görög, aki ne tudta volna megérteni a drámákat, a szobrászatot és az irodalmat, és aki nem azonosította volna magát az azokban kifejezett eszmékkel.

Ennek az azonosságnak, a művészet ilyen erős szociális jellegének megvolt a külső megnyilvánulása is a görögöknél. Az ógörög sohasé hangsúlyozta egyénné a művészeit: például nem különböztetett meg szobrászt és kőfaragót, mert akkor szobrász és kőfaragó egyformán művész volt. Nem volt külön szépművészet és népművészet, a kettő egy volt.

A keresztény művészet még szélesebb, hatalmasabb néptömegeknek a szellemét fejezte ki, mint a görög. Mert a görög ugyan befelé szociális egység volt, de nacionalizmusban elszigetelve. A kereszténység azonban a fél világot összefogta egyetlen internacionális szellemben. És a keresztény vallás sokkal jobban belenyúlt az emberi életbe és lélekbe, mint a görög. A görög vallás egyszerű volt és nyugodt, a keresztény szenvedelmes és fanatizmussal teli. Alkotásai nyugtalanabbak, mint a görögé, nem olyan kiegyensúlyozott, de szuggesztívebb és monumentálisabb is. A görög vallás egy tiszta, higgadt életszemlélet volt, a keresztény metafizikai, egyoldalú és erőszakos. Ezért a keresztény művészet sokkal kimondottabban vallásos művészet, mint a görög. A keresztény szellem a tömegeket is jobban tudja szuggeralni, és éppen azért a keresztény művészet és filozófia ideális egység és univerzális, korlátokat ledöntő tömegnyilvánulás. Egyetlen nagy egység ez a kultúra, dacára annak, hogy szigorúbb kasztokra, egymás fölé helyezett kizsákmányoló rétegekre nem szorított úgy a társadalom soha, mint a kereszténység uralma alatt. Hitben és szellemben azért közös volt a pápa és kolduló barát, császár és az utolsó jobbágy pária. Filozófiájuk egy volt: a vallás, művészetük egy volt: vallásos művészet.

Még sok példát kereshetnénk, hogy bebizonyíthassuk: a tömegművészet egyetlen feltétele – az egységes hit. Ez látjuk nemcsak a görög és keresztény művészetből, hanem a hinduk és kínaiak hatalmas és mély, szociális kultúrájából is. És bizonyíthatjuk ezt negatívumokkal is: a művészet szociális szelleme együtt bukik a vallásos szellemmel. Ha a hit bomlani kezd, a művészet naturalisztikus–impresszionisztikus individualizmusba zúlik. Így volt ez a görögöknél Periklészről, a keresztény népeknél a korai renaissance-tól kezdve és a múlt században keleten is: a japánoknál.

Erősen hangsúlyozni kell: szociális művészet kialakulásának első és fő feltétele valamely tömeg hitkialakulása, a tömegek gazdasági helyzete, felszabadultsága vagy kizsákmányoltsága ebben a kialakulásban csak másodrendű szerepet játszik. A keresztény és buddhista szellem produkálta eddig a legszociálisabb művészeteket, noha a kereszténységnek és a buddhizmusnak a társadalma a lehető legkizsákmányolóbb, leghierarchikusabb berendezésű.

És mégis, éppen ezért is, a kommunizmus társadalmától hatalmasabb és univerzálisabb tömegművészetet és tömegkultúrát várhatunk minden eddiginél. Mert ebben az új kultúrában egy erős új hit, új vallás fog találkozni a felszabadult tömegek felszabadult erejével.

A vallások lényege: hit egy tökéletes emberi életben. Ez a hit vezette az embert a kőkorszakból a mai kultúráig, kultúrlehetőségeikig, ez a hit a gerince a keresztény és a buddhista vallásnak is.

De a keresztény és buddhista vallás ezt a tökéletesült életet a metafizikában, a túlvilágban ígéri, hogy itt a földön annál tűrőbb, kizsákmányolhatóbb maradjon a tömeg.

Az új rend új vallása, – nevezzük ezt most tudatos szocialista világszemléletnek, a tökéletes életet a földön mutatja meg, a földre ígéri, nem a földön túlra. És a felszabadulással minden lehetőséget megad ennek a tökéletesült életnek az elérésére. A felszabadult erők összehatva és egyesülve erre fognak irányulni, ezt fogják valami egyetemes egyirányúsággal valóságra váltani. És az új hittel, új társadalommal ki fog alakulni egy soha nem sejtett magasságú új szépkultúra és népművészet, amely mellett minden eddigi eltörpül és megsemmisül. De ez az új kultúra nem eltorzított és megnyomorított egyedekből összepréselt gigászi holt piramis lesz, mint a mögötünk hagyott keresztény kultúra, hanem a kéz kézbe fogott, körben álló, szabad és önmagát tudó egyének céltudatos akaratával épült emberközösség eleven öröme.

Hevesy Iván

(MA, 1919. ápr. 10. IV. évf. 4. sz. 70–71.)

Történelmi ünnep lesz a mostani május elseje. [...] A mostani május elseje a beteljesülés ünnepe kell, hogy legyen, a nagyszerű, a diadalmas beteljesülése. És most már még egyé: az új kultúráé. Kifejezője annak az akaratumknak, hogy az új világot az igazság, a jólét a boldogság és új szépségek világává építjük ki.

Ha az eddigi májusi ünnepeken ezrek és tízezrek vonultak föl a munka seregszemléjére, most száz- és százvezreknek kell ott megjelenni. Csodásan nagyszerűvé, örökre felejthetlenné kell tenni a győzedelmes munkának ezt az ünnepét.

A Magyar Tanácsköztársaság foglalkozik is május elseje megünneplésének kérdésével és olyan hatalmassá, impozánssá akarja tenni, hogy jelentőségében messze fölülmúlja az eddigieket. A Tanácskormány történelmi nappá akarja avatni a mostani május elsejét, hogy az mindenki számára felejthetetlen legyen. A Magyar Tanácsköztársaság kormánya május elsejének intézésével és rendezésével Szamuely Tibor népbiztos elvtársat bízta meg. Szamuely elvtárs kedden délután 5 óra magához hívta a magyar irodalmi és művészvilág tagjait, hogy velük az ünnep rendezésének nagyobb vonásait megbeszélje.

A terv szerint ezen a napon az egész városnak vörösnek kell lennie. Minden házon vörös zászlónak kell lengenie, a középületeket köztereket művészileg kell földíszíteni. A színházak, a kabarek aznapi programja a munkások ünnepéhez alkalmazkodik. Az utcákon tábori konyhákat fognak fölállítani, hogy mindenki, akinek szüksége van rá ingyen kaphasson eledelt. Előreláthatóan az ünnepség legkiemelkedőbb pontja lesz a fölvonulás, amelyben körülbelül háromnegyed millió ember fog részt venni. A fölvonulás tervezetének előkészítésén már dolgoznak.

(Népszava, 1919. ápr. 10. – 8.)

A FESTŐK VILÁGNÉZETE

Azt hallottam valakitől, hogy a múlt héten a szervezkedési viták során Kernstok Károly kijelentette, hogy a „festészetben nincs világnézet”. Ezzel egy nagyon elterjedt és nagyon ártalmas tévedést mondott ki, amelyet soha sem volt szükségesebb és aktuálisabb megcáfolni, mint éppen most, amikor egy új világszemlélet és egy új művészet van kialakulóban. Annál is inkább, mert ez a tévedés nagyon kézenfekvő. Elég hozzá egy kis felületesség és gondolkodni nem szeretés. (Piktorainkban jócskán van mind a kettőből.)

Hogy az irodalomnak mindig az új világnézet, az új psziché kialakítására és hirdetésére kell törekednie, azt nehéz lenne elvitatni. És az irodalom ezt meg is tudja tenni: anyaga lévén a gondolat, fogalomközlő szó. A többi művészet: a festészet, szobrászat és a zene azonban éppen ezt nélkülözi. A világnézetnek tehát a formulázható tartalmát nem tudja kifejezni. De ez nem is szükséges, mert a világnézet lényege, értéke úgyszemint ezekben a formulázható tételekben van, hanem azoknál sokkal mélyebben.

A világnézet két dolgot jelent: viszonyunkat a társadalomhoz. (Ez a kettő gyökerében elválaszthatatlan, egyik a másik következménye.) Azt jelenti, hogy minden irányban tudjam és érezem, hogy miként vagyok belekötve a világba, és ami fő: hogy *legyenek szilárd értékelési, erkölcsi szempontjaim a dolgokkal szemben*. A világnézet alapja a gazdasági vagy inkább társadalmi berendezkedés. A társadalomnak van bizonyos belső logikája, belső struktúrája és ugyanezt a struktúrát, gondolkodási módot veszi fel az egyén is. A teremtő egyén, a művész viszont ismét az ő lelki struktúráját építi meg a művészetben. Így a művészet szelleme és formái mindig a világnézet formáját és szellemét testesítik meg absztraktul és az ideák szigorú tisztaságában. Az igazi művész pedig az új világformát, az új lelket már előre megsejti és előre kifejezi. És mert előre mondja: alakítja is, teremti az új világot.

A világnézet tehát egy belső lelki forma a társadalmi forma képére és hasonlatosságára. A képzőművészetek és a zene a formát zártabban és teljesebben tudja megépíteni, mint az irodalom, és éppen ezért a világ organizmusát, a világszemléletet is határozottabban, jellemzőbben fejezi ki.

Egy festmény talán még jobban elárulja korának szellemi berendezkedését, mint egy irodalmi munka.

A középkor társadalmi hierarchikus, egymás fölé rétegzett. A csúcson a pápai vagy császári hatalom, a fundamentum az alárendelt tömeg. A középkor világnézete, erkölce és logikája ugyanilyen: a tetteket egy legfelsőbb parancsoló eszme (Isten) vezeti, minden dolog egy hierarchikus rangsorba kerül és értékét az szabja meg, hogy milyen viszonyban van a legfelsőbb egyetlen ideával. Ezt a világszemléletet kifejező keresztény, gótikus művészetnek a *formája, kompozíciója* (nem csak a tartalma!) ugyanilyen hierarchikus szellemű. A középkori művészetet a dolgok önmagukért nem érdeklik, azok csak fokozatos értékű eszközök egyetlen, uralkodó eszme kifejezésére.

Az új művészet, az új festészet is olyan formájú lesz, mint az elkövetkező társadalmi forma: a kommunizmus. A kommunizmus megszüntet minden hierarchiát, alá és fölé rendelt, nem is hierarchia fogja a társadalmat szerves egységbe építeni, hanem az egymás mellett, együtt ható szabad egyéni erő egyensúlya. Az új festészet formája is ilyen lesz: minden létezőnek egyforma jelentősége és értéke van a szűben és együtt benső egyensúlyban érzetik a természetnek és a társadalomnak rendjét és lényegét. Azt a festészeti formát sejtették és vetették előre Cézanne és a kubisták.

Mi esik e két nagy korszak: a keresztény középkor és a kommunizmus közé? A keresztény kultúra felbomlása és a kommun kultúra előkészítése. A középkor éppen úgy, mint a küszöbön álló kommunizmus, internacionális és szociális volt. Felbomolva helyet adott egy nemzeti és individuális kultúrának. Ez a kultúra a középkor despotikus rendje helyett egy anarchikus, kompromisszumos demokrácia felé fejlődött, hite, vallása megalkuvó, felemás liberalizmussá züllött; ideális stílusú hatalmas művészete pedig a formátlan, művészietlen naturalizmusba feneklett bele. A naturalizmus nem művészet, még kevésbé jelent világnézetet. Ellenkezőleg a világnézet hiányát, egy materialisztikus, egyénieskedő, földhöz ragadt szellemi vegetálását. Nem jelenti a formát, hanem a formátlanságot, nem valamely logikát, lelki struktúrát, hanem strukturátlanságot, nem valamely erkölcsöt, hanem az erkölcstelenséget.

Az új világban a naturalizmusnak, ennek a szellemi nihilizmusnak éppen úgy el kell tűnnie, mint az anarchikus kapitalista termelésnek. Aki az elmúlt rohadt kultúrát akarja visszahozni, az éppen olyan ellenforradalmár, mint aki a kapitalizmust óhajtja vissza. Tűnjenek el, alkudjanak bele az új rendbe, ha nem bírják új erővel, új lélekkel, jók lesznek talán napszámósaiknak.

Naturalista-impresszionista és műklasszicizáló epigon hadunk pedig értse meg végre: nem festő, nem művész az, aki megfelelő gyakorlat után le tudja kopírozni azt, ami a szeme elé kerül. A festő is művésze, építő munkása az új kultúrának. De egész ember legyen, akiben megvan a szellem, a magasrendű moralitás, hit az élet és művészet új lehetőségeiben, és energia mindig többet, mindig jobbat akarni.

Aki ezt nem érzi magában, jobb, ha félreáll.

Hevesy Iván

(Vörös Lobogó, 1919. ápr. 10. I. évf. 14. sz. 12–13.)

A forradalom emlékeinek összegyűjtése. A forradalom emlékeinek (jelvények, zászlók, képek, fényképek, szobrok, röpiratok, kéziratok, a forradalom eseményeihez fűződő tárgyak stb.) összegyűjtése elsőrendű érdeke a proletárműveltség fejlesztésének. Ezeknek az emlékeknek közkinccsé kell lenniök! Felhívok mindenkit, akinek ilyen emléke van, hogy haladéktalanul jelentse be az ezen tárgyak gyűjtésével megbízott Fővárosi Múzeumnak (VII., Stefánia u., telefon 153 – 16). A bejelentés személyesen, írásban vagy telefonon történhetik. A közoktatásügyi népbiztosság művészeti és múzeumi politikai megbízottja: *Pogány Kálmán* s. k.

(*Világ*, 1919. ápr. 11. – 5.)

A közoktatásügyi népbiztos művészeti és múzeumi politikai megbízottja. A közoktatásügyi népbiztostól művészeti és múzeumi ügyekben való teljeshatalmú intézkedésekre *Pogány Kálmán* elvtárs kapott megbízást. Ő maga mellett a legmegfelelőbb szakemberekből művészeti és múzeumi direktóriumot alakított, amelynek – mint a népbiztosság művészeti és múzeumi politikai megbízottja – maga az elnöke, tagjai pedig: *Lessner Manó* építész, *Berény Róbert* festő, *Kozma Lajos* iparművész, *Ferenczy Béni* szobrász, *Antal Frigyes* és *Wilde János* műtörténészek. A direktórium nevében való eljárásra tehát csak ezek az elvtársak jogosultak.

(*Világ*, 1919. ápr. 11. – 6.)

Új mesteriskolák. A művészeti direktórium az országban több mesteriskolát állít fel. Egyik ilyen, a fővárosban lévő iskola vezetésével *Berény Róbert* festőművészt bízta meg. A mesteriskolába csak megfelelő, akadémikus képzettségű növendékek vétetnek fel. A végleges felvételhez a növendékeknek egy hónapig tartó próbamunkán kell részt venniök. A tanítás ingyenes. Akik ennek az iskolának tagjai akarnak lenni, jelentkezzenek április 30-ig bezárólag délután 2–3 óra között az iskola vezetőjénél, I. Városmajor utca 36. szám alatt.

(*Pesti Napló*, 1919. ápr. 15. – 7.)

A Ma előadásorozata. *Uitz Béla* felolvasása nyitja meg a *Ma* aktivista művészcsoport előadásorozatát csütörtökön, április 17-én este fél 7-kor a központi egyetem kupolatermében. Az előadás címe: „A kommunizmus mint tárgyi és plasztikai fundamentum a művészethez.” Mindenkit szívesen látnak.

(*Az Újság*, 1919. ápr. 17. – 5.)

Uitz Béla felolvasása nyitja meg a *Ma* aktivista művészcsoport előadásorozatát csütörtökön, április 17-én este fél 7-kor a központi egyetem kupolatermében. Az előadás címe: A kommunizmus mint tárgyi és pszichikai fundamentum a művészethez. Mindenkit szívesen látnak.

(*Világ*, 1919. ápr. 17. – 6.)

A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége szobrász, festő és rajzoló szakosztályának tagjai, a művészeti direktórium nyilvántartója által kibocsátott kérdőívet e hónap 17-én, csütörtökön és 18-án, pénteken délután 4 és 6 óra között a Szövetség helyiségében (VII. Kertész-utca 36.), vegyék át, és azokat pontosan kitöltve legkésőbb 19-én, szombaton délután 7 óráig ugyanott adják le.

(*Világ*, 1919. ápr. 17. – 7.)

ÜITZ BÉLA

1. Üitz Béla – ki lehet mondani nyíltan – legkülönb az összes magyar festők között. Ma már nemcsak tehetségének és hatalmas egyéniségének ereje teszi őt legkülönbé, hanem eredményei is. Legutóbbi munkáiban diadalmasan közelítette meg azokat a súlyos problémákat, amelyekkel előző generációnk jobbjai is eredménytelenül viaskodtak. Ez a probléma a Cézanne-i örökség: a tér és az anyagi formák benső, szellemi együttlétézésének megmutatása. Üitz nemcsak hogy teljesen önállóan, külső impulzusok nélkül vitte megoldás felé ezt a problémát, de magának a problémának piktúrájába való belépése is egészen magától adódó, evolúciós szükségszerűség volt. Mert Üitz fejlődési etapjai sohasem azt jelzik, mint legtöbb piktorunkét, hogy mit látott Párizsban, Münchenben vagy éppen csak a Jugendben, hanem hogy az igazságért való csüggedetlen harcában hová jutott el következetesen és elkerülhetetlenül. Végignézve festészetének egymást követő fázisait, vaslogikával előretörő, új és új egymásból adódó, egymást fogaskereknek módjára előre hajtó probléma-láncolatot találunk. Lépésről lépésre haladt ez a piktúra, de – és ez a fontos – megállás nélkül, mert minden lépés új lépést parancsolt, minden megoldás új feladatot bukkantott maga helyébe. Ezért forradalmi művészet Üitz művészete, ezért oly megmozgatók és együttműködésre ingerlők festményei. Mindegyik felelet egy kérdésre, de egy újabb kérdés is. És ezt a kérdést szuggesztív erővel vetik fel az Üitz-képek, kényszerítenek bennünket, hogy összemérjük őket az igazsággal. *Ez piktúrájának felsőbbrendűsége és moralitása.*

Üitzot nem a jelenségek érdeklik, hanem a piktori eszmék, ideák. A dolgok arca helyett a dolgok lényegét keresi, a külsőségek helyett a világ legfőbb realitását, a létezés legfőbb és egyetlen igazságát. Ezért mutat művészete mindinkább elhajolást abba az irányba, amely felé a kubizmus is mutatja az utat. Piktúrája tudatos és intellektuális, mint a kubizmus, de több, gazdagabb annál. Gazdagabb és emberibb, mert a kubizmus higgadt, spekulatív öntudatosságát nála mély és forró átérzések fűtik. Ezért oly hatalmas és meggyőző, agyat és az idegeket együtt éltető a festészete. Mert Üitz Bélában olyan pszichikai adottságok vannak együtt, amilyenek ritkán szintetizálódnak egy emberben: a kutatónak, a gondolkodónak lankadatlan erőfeszítései az igazság felé és az agitátornak, a prófétának aktivitása, lenyűgöző és megmozgató ereje. A tudós hitével keresi az igazságot és a próféta fanatizmusával akar felrázni mindenkit. Próféta, de aki nem dogmákat hirdet, hanem a mindig jobbnak, mindig többnek meg nem álló akarását. Az örök forradalmárok temperamentuma Üitzé.

Üitz festészete mély és szenvedélyes, forró és nyugtalan, de mindig komoly a komorságig. Az életnek sokszor elviselhetetlen súlyát, a küzdelmek folytonos, pihenés nélküli elkerülhetetlenségét érezteti. Nála a proletárszomorúság sohasem engesztelődik melankóliává, mindig valami fojtott győtrelem és magánosság. Derűsebb vagy könnyedebb hangot sohasem üt meg Üitz művészete, nyugvópont nála csak egy van: az áhítat, a megdöbbenés a világ előtt. Útszéli kis modellek hatalmasabban és komolyabban ülnek, mint a legkomorabb és legszentebb középkori Madonnák.

2. A proletárdiktatúrával nemcsak az új társadalomért indult meg a harc, hanem az új kultúráért is. Hiszen az új társadalom szükségszerűen új kultúrát is jelent. Szinte sorsszerűen hat, hogy Üitz festészete éppen most, e kultúrharc megindításakor érkezett el a legforradalmibb, legharcosabb fázisához, mintegy előre érezve az időket. És most lett szükségszerű az is, hogy Üitz harcos vész-nai mellé harcos szavát is felemelje és megakadályozza, hogy a kis vázsonpusztító iparosok hada elsikkassza és megbecstelenítse már előre a kultúra megindult forradalmát. A Fészek dobogójáról kiált tiltakozása a művészet felébredt lelkiismerete a sehonnai epigonok tehetségtelen, de annál lármásabb és szemtelenebb tömege felé. Ezek a burzsoá-lakásokat cicomázó, megrendelésre, szabott árért elalkuvó pingálók összefogtak és minden erőfeszítést megtesznek, hogy a kultúrforradalom a kultúr-cégtáblák átfestésén túl ne juthasson. Egyetlen céljuk *átmenteni* hitvány burzsoá művészetüket és tovább mételyezni semmitmondó, gondolat és érzéstelen gyártmányaikkal a kultúrába most belépő proletártömegek friss, kultúrmaszlagoktól még tiszta esztét is.

Zsibvásári érdekltségükkel szemben nagyon nehéz, a majdnem magára maradt Üitz Béla elkeseredett harca és tiltakozása. És éppen ezért a proletáriátus hatalmának kellene összezúzó erőt robbantania Üitz kemény és tiszta öklébe, hogy szétüthessen alaposabban a korrupst festőüzerek bandájában. Ez a proletáriátusnak, a dolgozóknak is eminens érdeke, ha talán még nem is

tudnak közvetlenül ennek belátására jutni. A diktatúrának kultúrtéren is tiszta munkát kell végeznie. Nem szabad ilyen ellentmondást tűrni, hogy mialatt a dolgozók megsemmisítik a burzsoázia önrendelkező demokráciáját, addig a kultúrburzsoák szabadon rendelkeznek, szakszervezeteskednek, hogy már eleve ellenforradalmat állítsanak a kultúra forradalma elé. Igenis, átmene-tileg a művészetben is éppúgy *diktatúrára van szükség*, mint a társadalomban. A társadalmi át-alakulások mélységét és őszinteségét éppen az méri, hogy mennyire tud a kultúra megújhódni. A régi álkultúrából éppen elég volt az undorig, a proletariátusnak fel kell rúgnia a szellem szabadsá-gának ürügyével szervezkedő kultúr-ellenforradalmat. Még egyszer mondjuk: a művészetben is diktatúra kell, és pedig legjobban festőink fölé, mert közöttük legerősebb az ellenforradalom. En-nek letörésére – ezt is újra kell hangsúlyozni – egy mód látszik legjobbnak: ha kivételes segítséget és erőt ad a proletariátus hatalma Úitz Béla szeplőtlen és fanatikusan becsületes egyéniségének.

Hevesy Iván

(*Vörös Lobogó*, 1919. ápr. 17. I. évf. 15. sz. 20–23.)

Mednyánszky László meghalt. A modern magyar festőművészeinek egyik igen érdekes és értékes képviselője, Mednyánszky László – mint bécsi tudósítónk jelenti – tegnap délután Bécs-ben a II. kerületben lévő műtermében hirtelen meghalt. A 70-es évek művészgenerációjának, a későbbi szolnoki művésztelep tagjainak volt egyik kiváló festőművésze Mednyánszky, akinek hangulatos, többnyire őszi, ködös tájképei mindenkor nevezetes darabjai voltak a budapesti képzőművészeti kiállításoknak. Elismerést aratott külföldön is, Münchenben és Parisban, ahol szintén kiállított és több képe került a Szépművészeti Múzeumba. Az utolsó évtizedben megvál-tozott stílusa, a ködös hangulatok világosabbakká lettek, az előadás módja részletesebb és a tájképekhez zsánerképek és portrék csatlakoztak. A háború kitörésével Mednyánszky a sajtó-hadiszállásra kapott beosztást és a különböző harctereken rendkívül sok vázlatot és csataképet festett, amelyek a sajtóhadiszállás által rendezett kiállításokon is bemutatásra kerültek. A régi bohémvilág tipikus alakja száll vele sírba. Különcködő, eredeti és sokoldalú tudású ember volt, nyugtalan természet, sehol sem volt állandó maradása és a háborút megelőzően hol Párisban, hol Münchenben, hol pedig Budapesten tartózkodott.

(*Az Est*, 1919. ápr. 19. – 4.)¹⁰

AZ ÚJ FESTÉSZET

A legutóbb lezárult művészeti mozgalommal, amely az impresszionizmus zászlaját vitte be dia-dallal, más, biztosabb utakon, homlokegyenest más cél felé szeretnénk lökni az iramot. Az impresszionisták naiv rábámulási helyett, a huszadik század minden elvi konvenciótól és szen-timentális érzelmi momentumtól – kultúrával levetkőztetett emberének mércés és kiválasztó látásának kell eljőnie. Ha szép igazság volt eddig, hogy a művész hárfá, amelyen az élet játsz-sza ki szeszélyes danáit, most legyen kemény igazság, hogy az élet csak nyers, alárendelt anyag a művész formáló zsenijének.

Az új festő szeme elé állított modell nem lefestendő téma, csak formákra emlékeztető maté-ria a teremtő akaratként! A matéria tehát csak tapodható ugródeszkája lehet a művész fantáziá-jának; csak egyensúlyozása annak az intenzív agymunkának, amely állandó kiszabadulási kí-sérleteket tesz a miliójéből, az a milió legyen akár a mai világ.

Az új festészet kiindulópontja tehát a natúra – de ez a művészet maga sohasem lehet a *naturalizmus*, mert célja nem a természethez minél közelebb férközés, hanem minél messzebbre való ellendülés, precízebben: túllendülés. A tiszta naturalizmus nem több a liberális szemlé-lődésnél, az igazi művész pedig minden idők keretéhez mérten felforgató, forradalmi tempera-mentum!

¹⁰ Mednyánszky László meghalt. *Világ / Fáklya*, 1919. ápr. 19. –7.; Nádás Sándor: Mednyánszky, a legnagyobb magyar festő egy nyomorult hónaposszobában halt meg Bécsben. *Pesti Futár*, 1919. máj. 9. 560. sz. 3–6.

Nekem, aki már valamennyire ráirányítottam a szemem a körülöttem lévő természetre, semmi szükségem sincs az olyan festői produktumra, amely egy tájnak vagy testnek szószérinti külsőségeit ügyeskedi vászonra. (Ez a naturalizmus.) Az ilyen kép lehet tűrhető faldísz vagy egy kedves barátunk majom-képességeinek nagyszerű dokumentuma; de a művészet célja nem ennyi. Sőt, ami ennél már sokkalta több, a krónikás szerepével sem elégedhetik meg. Hangsúlyozottan ma nem, amikor sokkal egyszerűbb technikai úton (a mozgófénykép) majdnem hajszálpontossággal kopírozhatjuk le a világ eseményeit. – Összegzésül: az új, nekünk korszerű festészet csakúgy a naturalizmuson, mint az impresszionizmuson túl (bár mind a két iskolának tagadhatatlan értékeit magába olvasztva) fog megszületni.

Köztudomású megállapítás, hogy ami az elmúlt századok festészetéből mint abszolút érték ránk maradt, az elsősorban a téma feldolgozási módja – a művész megjelenítő ereje. A téma miértjének szociális értéke mindig időleges, s ami a képet az utókor részére kritikailag értékelhetővé teszi, az a megcsinálás hogyanja...

Amint a technika, filozófia és politika megcsinálta forradalmi előrelendülését, úgy a festészet sem maradhat meg tegnapi stádiumában; nem, ha még egyszer annyi nagy mestere lenne is a múltnak. Ma mások a festők elmondanivalói, tehát mások kellene, hogy legyenek a kifejezési eszközeik is.

Az ősprimitívekhez hasonlóan (de kulturáltabb, komplikáltabb formában) az isteni dadogók között élünk ma újra. (Csak valahol a négereknél és a XII. század klasszikus primitívjeinél találjuk meg a mai keresések pandanját.)

Az emberbe zúdult világalakulás nem bírja el a törvényé esztétizált formákat, a forró életből lelkezett mondanivalójához verítékezve kevesli a meglévő kifejezési eszközöket. Innen az értelmetlen zavar a laikusok szemében és innen a néha valóban túlzott *modor*, amibe a keresők belesodródhatnak. Igazságuk értékén azonban ez mit sem változtat.

Akárcsak a plakátművész, éppúgy harcosok, próféták és – emberek az új festők a maguk művészi körében. Képeikkel tisztító hatalmat akarnak beledobni a korba, művészetünkben a vajúdo század irányt jelző póznái. Az ő képeik már nem szobadisznek készülnek, hanem harci eszközök s mindannyiszor eleven kérdő és felkiáltó jelek akarnak lenni az értelmi tömeg előtt. Nem sokat esztétizálnak, a nüánszok sohase fontosak, csak a lényeg (témában és kivitelben), ami eszenciás nagyszerűségében mindig életés és támadó egység. Az új festészet a monumentalitás jegyében, az ész revíziója alatt készül, és egészében mindig valami a mainál örömösebb célt szolgál! Karaktere: egyéni demonstráció és szabad erő!

A smaragd tengerből, a tejeles nyiresekből és a „józanul látott” viaszlábszárakból már kigyógyultunk. Tudjuk, hogy vagyunk, s életünk a művészetben is csak az életet akceptálja. Minden vágyunkkal kívánjuk, hogy egy kívülünk álló s minden ipari tárgyat legyűrő étellel töltsen meg a kép a szobánkat, s amint a plakátok előzködnek egymás között a tarka hirdetőoszlopokon, makacs világdöntő kedvükkel, úgy előzködjenek a képek a mostani dohos és álmosító kiállításon!

Kassák Lajos

(Erdélyi Szemle, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 115–116.)

A FESTÉSZET ÚJ IRÁNYAI

Az új festői irányok, bármennyire el is térnek egymástól a kifejezés módjában, egy közös célt, egy közös elvet követnek: *el a természettől!* A naturalizmust művészetlenségnek érzik, amely csak a világ külsőségeiből ad nekünk egy darabkát, nincs semmi komolyabb lelki tartalma és mélyebb igazsága. Formailag meg éppen tökéletlen a naturalista festmény, mert komponálatlan, egyes részei nincsenek szoros, benső vonatkozásban egymással. A színek és vonalak nem törekednek az összhangra és az egységre, hanem csak arra, hogy hűek maradjanak a valósághoz.

Az új művészet, amely a XIX. századi impresszionista-naturalista művészet nyomán fakadt, mindenben ellenkező törekvést mutat: hangsúlyozza a kompozíciót, amely a lélek egységét kölcsönzi a műnek, és annak teljes zártságot és szuverén létezését ad. Megköveteli a művésztől a tudatos, aktív alakító erőt, és nem elégszik meg, mint az impresszionizmus, az impressziók

puszta befogadásával és reprodukálásával. Hirdeti, hogy *külön törvényei vannak a természetnek és külön törvényei a művészetnek*.

A művészet céljának hirdetett (és annak is tisztelt Zola-i ideál: egy darabot a természetből a művész temperamentumán keresztül – megbukott, és helyébe új jött: egy darabot a természetből, hogy abban a lélek és a kozmosz ereje érezzen).

A megvalósítás és a hangsúlyozott elvek szerint válnak el egymástól az egyes irányok. A *futurizmus*, bár a legradikálisabbnak látszik, egyenes folytatása és végsőkéig vitele az impresszionista ideálnak. A különbség csak az, hogy az impresszionizmus a natúra pillanatnyi tartalmát adja vissza, a futurizmus pedig egy pillanat képzettartalmát akarja produkálni. Ami egy pillanatban a lelket kitölti. Ezt azonban a futuristák teljesen materialistán akarták érzékíteni: a lélekben egymás után vagy egyidejűleg felbukkanó motívumokat egy síkra dobálták önkényesen és belső rend nélkül. (Pl. Russolo: Emlékezés egy éjszakára.) Lelket akartak adni, de ez nem sikerült, és amit csináltak, az külsőségesebb és esetlegesebb volt az impresszionizmusnál is. De a futurizmus gyorsan kivetkőzött ebből a primitív állapotból és megtalálta célját: kifejezni a lélek mozgatóerőit és bizonyos dinamikus lendületeket, amelyeket az impressziók keltenek (Carlo Carra: Az utca ereje). Fázisaira szétbontva adták a mozgást (Boccioni szobrai és képei), vagy a formákkal és vonalakkal mint eszközökkel szuggeráltak valami hatalmas érzést vagy hangulatot (Carra: „Anarchista temetés”). Ezen a ponton azonban a futurizmus már odaért ahhoz, amit az *expresszionizmus* nevével jelölünk. Az expresszionizmushoz az impresszionizmus felfokozása révén jutunk el, ha túlmegyünk a jelenségen és az érzés tartalmát fokozzuk és súlyosítjuk. Az utolsó nagy impresszionista volt az első nagy expresszionista: Van Gogh. Az expresszionizmusnak rendkívül sok formája és lehetősége van, megengedi ezt neki tág programja: nem a jelenség a fontos, hanem az érzés. Azért ide tartozik mindenki, aki pszichikai tartalmat igyekszik a képbe vinni; ezt azonban pusztán csak festői eszközökkel hozza ki: színnel és formákkal. Az első expresszionisták közül való a misztikus Eduard Munch és Matisse. Diadalra vivője és agitátora az iránynak Kandinsky és a szuggesztív állatképeiről ismert Marc. Expresszionista hajlandóságot mutat a futurisztikus és primitív eszközökkel dolgozó Chagall. Az expresszionistákhoz tartoznak a *neoprimitívek* is: Gauguin és Rousseau is.

Az expresszionizmus nem köti meg a kép tartalmát: az érzet lehet nem festői, csak a kifejezés legyen festői. A *kubizmus* sokkal kötöttebb és logikusabb, konzekvensebb is: a festőtől a tér-érzetek hangsúlyozását követeli, nem pedig az asszociációs érzéstartalmat. A térbeliségben, a kubusban a dolgok abszolút létezését akarja megragadni, azért kerüli mindazt, ami csak látzat és csalás, így a vonalperspektívát és a fényelosztást. Ezek nemcsak önkényesek, de relatívek is: nem a dolgokról adnak számot, hanem a szemlélő helyzetéről. A kubizmus megteremtői: Gleizes, Metzinger és Léger. Legegyénibben és legtovább vitte Pablo Picasso, aki az alakzatokat síkokra bontja és a síkból rendezi össze képeit.

A kubizmus Cézanne piktúrájából indult ki, és annak alapelveit fejleszti tovább logikus konzekvenciával. A kubizmus mellett van egy erőteljes irányzat, amely szintén a Cézanne-i eredményeket tökéletesíti. Nem dolgozik olyan matematikai szisztémával, mint a kubizmus, de az is a térbeliségben akarja az abszolútumot megfogni és kifejezni. Legerősebb alakjai ennek a törekvésnek Delaunay, Derain, részben Matisse és nálunk Úitz Béla. Szerintem ez az irány van predestinálva arra, hogy a fejlődés folytonossága benne éljen tovább, és hogy általa megteremtődjék egy erőteljes, monumentális stílus, amely stílus az impresszionizmus feminin játéka és naiv elbámészkodásai után újra a férfias alakító erőt, komolyságot és emberi mélységet fogja diadalra vinni.

Hevesy Iván

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 117–118.)

Az új szobrászat: a füledt, rengeteg kultúrmetropolisok számrétű, sokmagvas, zavaros gondolatának egy háromdimenziós masszába való kiegyetemítése. A Michelangelós szobrászat folytonosságába beleékelődött egy kis csoport új és igazabb meglátáson felépülő művészete. Nem egy embernek karakterisztikumát, nem az egyén túlnagyosodott vagy csírájába visszarokkant részletkitévőit, de a kozmosz összehatását formálják életes életé. Egy idomtalan kő, agyag vagy márvány masszából kifehérlő homlok az egész kompozíció, és e csak vázlatszerű kidomborulás szuggesztíve belekényszeríti a világ mindenén szétáradó és mindent megtermékenyítő gondolatát.

A szimmetriát, összhangot izzadó pepecses faragóművészet helyébe a szemléleten át szublimált és onnan visszalökött nagyvonalú, általánost kifejező plasztika fejlődött. Egy parányba, egy vésőütés barázdájába sűrítik és parancsolják az egészben erjedő és cselekvő dinamikát.

Az ünnepélyes, pózos s mégis köznapi dísztelenségeknek monumentális értékűvé erőltetése csak művészettörténelmi adalék azok szemében, akik az életet s a belőle felhízó szenvedéseket, kis örömeket, öntudatlan jajdulásokat, elképedéseket, halottá merevedéseket nem tisztán csak a szem objektivitásával vizsgálják, hanem az intuíciónak az értelemmel való párosulása folytán szobrosítják meg a mozdulatlan örök mozgalmakat. Azokat a jelenségeket formálják anyagba, amik a szemnek az unalomig ködsapkás értéktelen misztériumok. Bármelyik szobort emeljük ki, mindeniken rajta bélyegesedik az élet-halálharcot csatázó ember elszántsága vagy ügyefogyottsága, nyáltermelő szerelmes sóvárossága vagy ez örömeikön túli jóllakottság végtelen, bágyadott szomorúsága. Mindegyik alapgondolata valahogyan a való életből csatornásodik a metafizika minden mérlegébe és onnan lírizálja ránk a magunk kis enyhe életére a nagy minden-ség, a kozmosz örökkévaló monumentális plasztikáját.

Az új művészet magyar szoborfaragói közül különösen a nagytehetségű *Pátzay Pál*, *Spangher Ferenc*, *Murmann József Árpád* és *Gergely Sándor* nevét kell megemlítenünk.

Illyés Jenő

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 118–119.)

Murmann József Árpád szobrász és festő; új ember, fiatal – még nem kiteljesedett, de komoly művészettel ígéretes holnapra. Tehetsége a mesterségbeli kétfelé-iparkodásban körülbelül egyenlően osztódik meg. Termetesebb plasztikai dolgait márványba és bronzba markolta masz-szív, kiegyensúlyozott tömeggé – líraibb témáit fába gömbölyítette. A keményebb anyagban legegényibb az „Anya fiúval”, fában a „Tükör előtt” című szobra. Ettől a rajongó ember primitív-ségével mintázott akttól vezetődünk át Murmann még primitívebb piktúrájába. – Mesterének vagy talán csak véletlen elődjének Henri Rousseau-t ízeleljük. Murmann primitív festő, mint ahogy az volt Rousseau is. Látása és érzése pátosz nélkül, monumentális igényű. Nem forradalmi temperamentum a szó romantikus értelmében, de nem is krinolinban kínlódó sznoboknak tetszelgő. Képei az akadémia mércéje alatt: mázolványok, színei beütöttek, igénytelenek, alakjai elrajzoltak. Előttünk azonban éppen ezek a „hibái” emelik figyelemre és véleményre érdemes piktorrá. Nagyon kevés emberünkkel dicsekedhetünk, aki párosíthatóan meg merete magát szabadítani az öröklött vagy impresszionisztikus konvencióktól.

Kassák Lajos

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 123.)

Bortnyik Sándor a jó úton járó, igazán érdekes kevesek közül való, alapos készűtségű fiatal festő. Nagyszerű fejlődési lehetőségekkel biztató piktúrája (más, komoly tanulságok erejét megsokszorozó asszimilálása mellett) különösen az expresszionisták eredményeinek tudatos továbbfejlesztése új célok felé. Meglévő dolgokhoz kötöttségünk nélkülözhetetlen alapként mások kifejezési eszközeit kényszeríti művészetére, de föléjük emelkedik s többet és jóval újabbat s becsebbet is [ad] azoknál. Művészetét részletesebben jellemezni csak efemer értékű dolog volna, mert egyre előbbre fejlődő, erős tehetségű művész, aki sohasem elégszik meg elért eredményeivel.

(b. z.) [Bálint Zoltán]

(*Erdélyi Szemle*, 1919. ápr. 20. V. évf. 13–14. sz. 123–124.)

Képkiallítás. Remsey Zoltán és Sándor Móric festőművészek képkiallítása, özv. Sós Gézané és Remsey Margit iparművésznők babakiallítása e hó 24-én nyílik meg a „Képirók és képfaragók” Váci-utca 33. szám alatt lévő helyiségeiben.

(*Népszava*, 1919. ápr. 20. – 9.)

PIKTOROK, SZOBRÁSZOK

A képzőművészet fiataljai! Van-e Bohémiának e részében egyáltalában olyan, aki ne volna fiatal, vagy legalább ne vallaná magát annak? „Nézzék csak meg egyszer, milyen fürgén szalad fel Fényes bácsi a Fészek lépcsőin,, hogy odafönn udvarolgathasson a szép asszonyoknak, vagy hallgassák meg egyszer az öreg; Strobl mester recsegő, ropogó beszédét, milyent ifjonti tüzzel magyarázgat híveinek ! A piktor, amíg paletta van a kezében, a szobrász, amíg gyúrja az agyagot – ha ő maga is úgy akarja – nem öregszik meg. Ilyenformán aztán a „fiatalság” örve alatt most fel lehetne itt vonultatni képzőművészeti életünk valamennyi tényezőjét.

Szerencsére csak a korszerinti fiatalokról szól a húsvéti cikk és a mai papírhíányra vessen, aki mindamellett nem találja itt valamennyi valóban fiatal piktor és szobrász nevét. Mert légió a számuk, kitűnőek mind, sokat tudnak, még többet produkálnak és komolyabban dolgoznak, mint az ő korukban a mai „öregék.” Hogy hol vannak most? Ott nyüzsögnek a Fészek termeiben, szervezkednek, készülődnek, tömörülnek rendületlenül. Hozsannával köszöntötték a proletár-diktatúrát, mely az ő napjuk felvirradását is jelentette, hiszen elnyomott, elnémított művész-proletárok voltak eddig valamennyien, akiket a kapitalista művészet és műpártolás nem engedett szóhoz jutni, érvényesülni. A festő, kinek nagy vázának fantáziái éltek álmában, garasos rajzokat volt kénytelen készíteni az uzsorás hetilapkiadó számára, hogy megélhessen, a szobrász, kiben gigászi tervek rajzoltak, nem foghatott munkához, mert nem volt anyagra pénze. És a tehetségest elnyomta a protekciós, aki elvitte a díjakat, a segélyeket, a dicsőséget, a giccstör ünnepeltette magát és a zseni éhezve fázott műteremmé kinevezett padlásszobájában. Most másképp lesz minden! A tehetség végre érvényesülni fog. Nem lesznek többé családok, szemfényvesztések, a Magyar Tanácsköztársaság rendet teremt a művészet berkeiben is, felszabadítja a proletárokat ott is és a dolgozókat előnyben részesíti a profit-művészek átkos semmittevése fölött.

Kevés ország dicsekedhet annyi fiatal képzőművész-tehetséggel, mint a miénk. A magyar föld, a magyar táj, amely Paál László, Mészöly, Székely Bertalan génuszát termette, nem fogy ki az igazi piktúrai meglátással élő művészet termeléséből és talán ez az egyetlen pont, ahol nem kell kívánni a többtermelet. A vérszegény osztrák képzőművészet, a tudálékos német festőgeneráció mellett, a mi fiatal piktoraink a legközvetlenebb szellemi rokonságban vannak a franciákkal, ahol Cézanne, Gauguin, Manet, épp úgy élnek, mint nálunk. Semmi nagyképűség, semmi tudálékosság, friss, közvetlen, eleven és virágzó ez a fiatal magyar képzőművészet, mely a proletárkultúra szolgálatába állítva csak most fog igazán fejlődésnek indulni.

Az utcát, a legnagyobb nyilvánosságot, már elhódította a régi giccs-mesterektől a fiatalság. *Vértés* Marcellt már nem kell bemutatni a *Színházi Élet* közönségének sem. Agitációs plakátjai, melyek a legutóbbi hónapokban izgató művészi díszet adtak az utcának, minden embert megállítottak és megfogtak. Markáns, biztos vonalkezelése, gyengéden, szubtilisan érvényesül illusztrációiban is, melyekkel az utóbbi

időben mind sűrűbben találkozunk. Egyedül áll a maga nemében nálunk *Major* Henrik is, a népszerű Sicu, kinek ördögösen sikerült karikatúrai már jó ideje hors concours kacagtatják a magyar közönséget. Maró szatíra, felséges gúny, kegyetlen bonhomia van a Major rajzok megdöbbentően hű vonalaiban, melyek lendülettel leplezik le a társadalom és a művészet „kitűnőségei”-t hallatlan öszinteséggel adva azt, ami az emberben emberi.

A grafikusokról szólva nem szabad megfeledkezni *Biró* Mihályról, aki úttörő volt az agitációs plakátok terén és híres „vörös ember”-ével örök időkre szóló szimbólumot adott a magyar szocializmusnak. Az utóbbi időben hallgat, inkább csak kisebb, a proletáriátus mellett véresen izgató rajzokban adja elő mondanivalóját, de rövideken ismét nagyobb kompozíciókban fog megszólalni hangos, messze hordó hangja. A fiatal grafikusok között kedves, rokonszenves jelenség *Dezső* Alajos, aki a vonalak graciozitását, a rajz egyszerűségét hozta magával. A „Rire” és az „Assiette au Beurre” egyelőre nem közölheti műveit, de az egyetlen magyar művészi élclap, az „Április” minden számában meglep egy-egy kitűnő rajzával. A grafikusok közé számít *Herman* Lipót is, aki szeret végtelenül kedves angyalokkákat pingálni a képeire és épp oly komoly festő, mint amilyen szellemes grafikus. A fiatalok közé tartozik *Tuszkay* Márton, aki a háború előtt erőnek erejével ki akarta irtani az izléstelen plakátokat Budapest utcáiról és kétségkívül ki is

írta, ha időközben nem ölik meg Szarajevóban Ferenc Ferdinándot. Így azonban katonáskodnia kellett és most kezdhet csak újból munkálkodni. A legfiatalabbak közt vezet *Pán* József, akinek legközelebb kerül ki az utcára hatalmas „Vörös Hadsereg” plakátja és aki mint színpadi díszlettervező is sok értékes sikert aratott mér. És a legeslegfiatalabb *Bródy* Illés, a Sándor bá legkisebb fia, aki több sikerült szárnypróbalgatással vonta magára a figyelmet és kétségkívül sokra fogja vinni, ha még sokat tanul.

Nyüzösög a Fészek nagyterme a szervezkedő és szervezkedett piktoroktól, jobbra-balra ismerős fejek bukkannak fel, jaj, kit ne felejtsem el feljegyezni az ember! A terem közepén áll hevesen gesztikulálva egy csoport élén az elegáns *Zádor* István, aki szakállt növesztett a katonáskodás alatt. Az egyenruhát mér rég levetette, de a szakállától, úgy látszik, nem akar megválni. Kitűnő, tehetséges festő, különösen interieurökkel keltett feltűnést eddig. Vájjon mit fog ezután festeni, ha a főúri kastélyok összességét birtokba veszi az állam? *Feiks* Jenő csak kopasz, de azért a fiatalok közé számít. Rajzai szellemesek, festményei a legjobb modern franciákkal vetélkednek. Most iskolaigazgató is, nemrég került a belvárosi szabadiskola, a pesti Julien-akadémia élére, ahol bizonyára a kommunizálás után is meg fog maradni. A másik *Feiks*, az Alfréd, nem kopasz, de azért épp olyan jó festő, mint az egyik, a legdúsabb hajú magyar piktor, pedig – hogy a fej szőrzeti minőségénél maradjunk – *Pólya* Tibor, kinek képei ma is Szolnok levegőjét sugározzák, pedig jó ideje, hogy elkerült már onnan.

Az iparművészeket *Falus* Elek gyűjti csoportba, a magyar könyv külső díszének reformátora, a legtöbb és legszebb címlapok szerzője. E téren való tevékenysége felér minden művészeti kultúra terjesztéssel. Az iparművészek közé számít részben *Borszéký* Frigyes is, aki újabban kerámiai műveivel arat szép sikereket, de azért, akárcsak *Gara* Arnold, ő is megmarad a festés mellett és nagyon szép kompozíciókkal szerepel a tárlatokon. A portréfestészetet a fiatal *Glatter* Gyula képviseli legizmosabban *Kíss* Rezsővel együtt, akivel vetélkednek a festés eleganciája, az ábrázolás hűsége és az emberi arcok jellegzetessége tekintetében.

A terem egyik sarkából *Honti* Nándor hangos szava teszi figyelmessé az embert: lapjában. Az Újságban most, lám, nem jut szóhoz. Tehát itt beszél annál többet a jövő reménysegeiről. A kis *Medgyes* László, kinek műveiből a „Ma” rendezett nemrég kiállítást, kubista műveieért könyvel el a gratulációkat. *Berény* Róbert, a festők vezére pedig idegesen járkál egyik csoporttól a másikhoz, hogy közölje a szükséges tudnivalókat. *Teplánszky* Sándor egyáltalában nem szomorkodik, hogy nem fog több háborús kiállítást rendezni és kétségkívül szíves-örömet menne már stúdiumokat csinálni csendes hollandi falvakba. Jobb híján azonban bizonyára megelégszik Leányfaluval is egyelőre. *Sassy* Attila, a tatárfejű Aiglon, alig várja már, hogy vásznat kapjanak a piktorok és ne legyen kénytelen a régi képei tetejébe újakat festeni, *Csuk* Jenő pedig bizonyítgatja, hogy a festők szívesen és lelkesen fognak dolgozni akkor is, ha majd nem lesznek bizonyos számú aranyat reprezentáló díjak kitűzve.

Kisfaludi Strobl Zsiga arca húzódik csak széles mosolyra. Talán arra gondol, hány jó szobrot lehet a régi rossz plasztikai művek helyébe csinálni ebben a szoborszegény Budapesten. *Medgyessy* Ferenc is otthagya a remeteéletet és eljár a proletártestvérek közé és *Szamosi* Soós Vilmos is örül a gyökeres rendszerváltozásnak.

Márton Ferenc vázlatkönyvvel hóna alatt járkál, *Gulácsy* Lajos egy kényelmes karosszékben elmélázva gondol távoli lagúnák rejtelmes kékségeire, *Tihanyi* Lajos pedig a festőnők csoportjában érzi legjobban magát.

Nem, távolról sem ezek a fiatalok, de ezek is fiatalok. A névsor fele hiányos, a legtöbbje ki-maradt, nem szerepel itt, ne essék zokon senkinek sem. A többi fiatal festő, rajzoló, szobrász bennfoglaltatik abban az izmos összességben, amely ma a magyar képzőművészetet jelenti és amely megnyugtathat mindenkit arról, hogy ennek az országnak igazi művészi kultúrája még csak ezután fog lombozódásnak indulni.

[Iván Ede]

(*Színház Élet*, 1919. ápr. 20–26. VIII. évf. 16. sz. 8–12.)

IMPRESSZIONIZMUS

A világháborút megelőző erkölcsi szétomlás kísérő tünete volt az irodalomban az impresszionizmus, a benyomások költészete.

A kapitalizmus megdagadt. Öncéljának, a pénz önmagából való továbbszaporodásának él. Elszívta az életerőt a termelő munkától. Nem fért el a medreiben, új területeket keresett, idegen földeken új zsákmányokra vágyott. Hódítania kellett, hogy önmagát meg ne repressze.

A munkáskezek, munkás agyvelők sorvadtan álltak a mindig jobban híguló levegőben. Nem dolgozhattak a kedvük és erejük szerint. Rohamosan veszítették el a hitüket önmagukban és abban a társadalomban, amely még az érdem, jutalmazás és büntetés hamis tanait prédikálja s alapjában az érdemtelenséget tartotta jólétben. A születési, örökösödési s más előjogok címén szabad érvényesülési teret nyújtott a tehetségtelenségnek, a meddőségnek, az élősdieknek, a munkát és a munkást pedig farizeus, rosszhiszemű, fukar vállveregetéssel, szentképekkel és szentbeszédekkel intette el. A dolgozóknak az eszményiséget, az önzetlenséget, a szegénység becsületét hirdette és semmit sem utált jobban, mint a szegénységet.

Az egyes államok tőkésai egymást fojtogatták a világalomért folyó versengésben. Gazdasági feszültségek, válságok tették fülledté a levegőt s ebben a pállott levegőben a bizonytalanság érzése törte az embereket.

A hitetlenségnek, az állandó ideiglenességnek, az önérzet elszikkadásának ebben a bomló és bomlasztó korában kapott életre az impresszionizmus. Mint az elhullott *gondolat* bomlási terméke. Mint a megmérgezett *világnézet* kis pilulákban szedhető, pillanatokig ható ellenmérleg. A felelősségérzet narkotikuma.

Az impresszionizmus már semmi mást nem ismert el igaznak az egész világból, mint a pillanatnyi érzéki benyomást a hangulat légkörében. Ennek adta a maradandóság igényét. Ezt halhatatlanította. A pillanatnyi faktum megörökítéséhez keresett erősen ható, bódító nyelvet és formákat. A kifejezés maga fontosabbá vált a tartalomnál. Sőt: ez a technikájában virágzó művészet azt hirdette magáról, hogy öncél, l'art pour l'art, – semmi köze az élethez.

Az impresszionizmus művészei nem hittek semmiféle emberi szolidaritásban. Soha nem mondták ezt: mi. Mindig csak azt mondták: én. Már magukat sem ismerték el egészen. Kizárólag a pillanatokkal vállaltak szolidaritást. Azokkal a pillanatokkal, amelyeket érzékileg felvehetek. Az érzékiekben hittek, semmi másban.

Milyen volt ez a művésztípus?

Minthogy a következetességet, a lelki egységet, az erkölcsi erőt, a felelősségérzetet nem ismert, nem volt jelleme. Nem voltak igazságai, amelyekért verekedhetett. Csak hatásesszökei voltak. Tetszett, vagy nem tetszett. Ezzel érvényesült vagy bukott. Tehát a hatásért élt. Azt akarta, hogy másokra ne figyeljenek. Féltékenynek kellett lennie. Nem örülhetett a mások munkájának. Sőt, minden eszközt meg kellett ragadnia, hogy a mások érvényesülését gátolja, hiszen nem ismert egységes célokat. Az impresszionista művészt az idegégelele hisztérikussá, a hatásért, a figyelemért való sóvárgás primadonnává tette.

A primadonnák kora lejárt. Összefoglaló gondolatok alakítják az új életre ébredő új világot. Az emberi szolidaritás új evangéliuma forrasztgatja új tűzzel az újonnan született szíveket. Olyan egység készül, amelyet a világ teremtése óta nem láttak a néma csillagok. Küszöbön a méhek állama, amelyben pusztul a here és mindenki egy benne ható közös célért dolgozik boldogan a maga építette sejtben. Amelyért minden dolgozó tag gondolkodás nélkül rohan az ellenségre, hogy benne hagyja a fullánkját és az életét. Mert a méhek államáért meghalni is szebb, mint élni a poltronok társadalmában.

Ebben az új világkeletkezésben ismét megszületett a Gondolat és messze tűnt a pillanatok hőse, az impresszionista.

Halasi Andor

(*Fáklya*, 1919. ápr. 26. – 3.)

KATASZTERT KÉSZÍTENEK A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZEKRŐL

Az új világot, amelynek most rakjuk le az alapköveit, szebbé akarjuk tenni, mint amilyen a régi volt, – ez a mi nagy küzdelmünk legszebb jelszava.

Az új világ e szépségeinek megteremtése elsősorban és mindenekeelőtt a művészek feladata. A magyar művészek át is értik a reájuk váró feladat nagyszerűségét és teljes erővel készülnek a jövőre. Már kezdenek lassan kialakulni azok a keretek és alakulatok, amelyekben a magyar művésztszadalom a jövőben el fog helyezkedni és amelyek lehetővé teszik majd a művészet új, szabad fejlődését.

A művészek szakszervezete

A művészek különböző csoportjai közül először a rajzoló művészek és az iparművészek kezdtek szervezkedni. Ők már a múlt év novemberében szakszervezeteket alakítottak, amelyeket a szakszervezeti tanács el is ismert. A tanácskormány megalakulása után Pogány Kálmán elvtársat bízta meg a művészeti ügyek vezetésével. Pogány elvtárs rögtön hozzáfogott ahhoz a munkához, hogy valamennyi művészt egy nagy szakszervezetben egyesítse. A rajzoló művészek szakszervezete egyesült az iparművészek szakszervezetével és egyúttal felhívták a festőket és szobrászokat is, hogy lépjenek be a szakszervezetbe. A felvételnél a jelentkezőket nem válogatták meg különösebben, hanem mindenkit felvettek, aki jelentkezett. Ennek következtében azután minden oldalról valóságos ostrom indult meg, hogy boldog-boldogtalan bejusson a szakszervezetbe.

Háromezer hemzsegő

Mindenki, akinek csak valami köze volt ecsethez és festékhez vagy vésőhöz, rohant jelentkezni a művészek szakszervezetébe, abban a hitben, hogy így máris biztosíthatják maguknak az állami eltartást. Az igazi művészek néha alig tudtak hozzájutni, hogy ők is beiratkozzanak. A szakszervezet taglétszáma eddig több mint háromezer ember. A kis hemzsegők céljukat természetesen nem érik el. A művészi direktórium, amelynek elnöke Pogány Kálmán elvtárs, tagjai Berény Róbert, Kozma Lajos, Ferenczy Béni és Jánszky, már megkezdte a művészi kataszter összeállításának előmunkálatait és ebbe csak olyan művész kerülhet be, aki már produkált valami elismerésre méltót, vagy akiről megállapítható, hogy feltétlenül tehetséges.

A művészek szakszervezetének négy szakosztálya van: festőművészek, rajzolóművészek, szobrászok és ifjúművészek szakosztályai. Az építészek még nem határoztak, hogy a művészek szakszervezetébe lépjenek-e be, vagy az építőmesterekébe. Amíg ez a kérdés el nem dől, a művészek nem választják meg szakszervezetük elnökségét, hanem minden szakosztálynak ügyeit külön-külön tizenegy bizalmi férfiúból álló intéző bizottság, illetőleg két főbizalmi férfi ügyei.

A festők bizalmi férfiúi Rippl-Rónai József és Csáktornyai Zoltán, a szobrászok ügyeit Sidló Ferenc és Beck Ö. Fülöp, a rajzolóknak pedig Herman Lipót és Kóber Leó intézi, mint főbizalmi férfi.

Vásárol a tanácskormány

A tanácskormány mindjárt megalakulása után sietett tanújelét adni annak, hogy mennyire törődik a művészeti ügyekkel és a művészek érdekeivel. Pogány Kálmán művészeti megbízott mindjárt hivatalba lépése után kiment a Százados úti művésztelpre és ott az állam részére nagyobb összegű vásárlásokat eszközölt.

Így megvette Pör Bertalannak két festményét, Czigány Dezsőnek egy képét, Kara Árpád és Medgyessy Ferenc egy-egy szoborművét. Nagyobb, állandó jellegű szobormű felállítására egyelőre ma még nem gondolhatunk, de kisebb munkákkal állandóan számos művészt foglalkoztat az állam. Most sokan vannak elfoglalva a május elsejei ünnepség előkészítése körül. A szobrászok közül Lukácsi Lajos készíti Szabó Ervin háromméteres, gipsz mellszobrát. Marx nagy szobra, amely a millenniumi emléknél fog állani, Zala György munkája lesz. Liebknecht szobrát Gnádig Sándor, az öt méter magas vöröskatona-szobrot Kara Árpád tervezi. A grafikusok közül Basch Árpád, Tuszky Márton, a festők közül Medgyes László, Honti Nándor, Bardócz Árpád, Sándor József, Tipary Dezső és Pán József vesz részt az ünnepség rendezésében.

A kataszter

Igen érdekesek a művészi kataszter összeállításának előmunkálatai. Minden művésznek, aki a kataszterbe be akar kerülni, egy kérdőívet kell kitöltenie, amelyben felsorolja, hogy milyen

valamit .. Felsőged sem tud feláldozni kedvemért egy bajuszt.

A császár. O mein Kind, én? Ha óhajtod, háromszor megnöveszttem és borotváltatom le a bajuszsomát a legszebb asszony kedvéért.

A császárné. (Kicsit kiengesztelődve). Kár, hogy felsőged nem lehet Apolló.

A császár. Valóban kár! De vajjon nincs valami szép hölgy, kinek kedvéért a gróf is meghozná az áldozatot? (Leontinához.) Grófnó, gondolkozzék csak. A viszontlátásra! (Kegyesen int jobbra-balra. El.)

A császárné. (Izgatottan) Nos, mit gondolsz? Leontina Nem tudom, a gróf rideg, zárkózott, két hete van már Bécsben és még egyszer sem jelent meg a társaságban.

A császárné. Azért egy szép hölgy kedvéért talán engedne mégis. A császár is azt gondolja, ugy-e? És a császár nagyon bölcs!.. (Élénken). Igen, igen... Például te beszélhetnél vele, Leontina... Oh, ha én olyan szép lennék, mint te.

Leontina. Felsőged százszor szebb, felsőged a legszebb...

A császárné. És a gróf mégsem teszi meg a kedvemért.

Leontina. Ha ismerné felsőgedet, bizonyosan megtenné.

A császárné. Hát nem ismer, ő nem ismer engem?... Különös, hiszen engem mindenki ismer.

Leontina. A gróf most jött a francia határról és még nem jelent meg egyetlen egyszer sem az udvarnál. Honnan ismerné hát felsőgedet?

A császárné. Gondolod hát, hogy beszéljek vele?... (Néhányszor végigmegy a szobán). De nem, nem, talán mégis inkább te.

Leontina. Felsőgednek bizonyosan több sikere lenne, a császárné...

A császárné. (Türelm tlenül). A császárnénak már megtagadta, kedvünkért semmitsem akart megtenni. A császárné nem beszélhet vele, de én... (Élénken) Leontina, ismer téged a gróf?

Leontina. Nem ismer, felsőged.

A császárné. Hány éves vagy?

Leontina. Husz, felsőged!

A császárné. Nézd Leontina, érts meg jól, én most Gallenberg Leontina grófnó leszek, a császárné udvarnőlye! Én, te leszk!... (Ábrándosan.) Szép!... Husz éves!... Nos?... Különben ne szólj semmit, hívásd a grófot, mondd, hogy a császárné kéri, te pedig menj szobádba, én majd itt meg-

1204 Spate János: Ampurális alkony

1205 Békinyi: Nyra lelti ábránca vendéglő szobájában

1206 Perényi: Török: Hódolást adó, aki airtlen

1207 Reményi: Előző képek: pályán csavargó, nitrogén szél felé forduló

1208 Székely: Művészi: Képzőművészi alkony

1209 Tóth: Lélek, csak feladatoknak

1210 Békinyi: Török: Hódolást adó, aki airtlen

Kelen Imre rajzai a Szalon tavaszi tárlatáról

Kelen Imre rajza, Színházi Élet, 1919. május 11.

iskolákba járt, mióta dolgozik, melyek jelentékenyebb munkái, milyen eredményeket ért el eddig, stb. A kérdőív utolsó pontja így hangzik: kit tart a világ öt legjobb modern festőjének? Művészeink erre a kérdésre a legváltozatosabb és legelütőbb válaszokat adták. Ugyanazt az öt mestert két művész egy esetben sem nevezte meg. Érdekesen mutatják azonban ezek a válaszok, hogy a különböző iskolákhoz és irányzathoz tartozó művészek milyen különböző művészi ideálokért lelkesednek. Szinyei Merse Pál például Giorgionét, Tiziant, Rembrandtot és az idősebbik Bruegelt tartja a világ legnagyobb festőinek, akik szerinte örökké modernek maradnak. Magyar Mannheim Gusztáv Leiblt, Millet-t és Munkácsyt nevezte meg. Csók István Renoirt, Szinyei Mersét, Manet-t, Cézanne-t és Courbet-t. Czigány Dezső Daumier-t, Puvis de Chavannes-t, Gauguin és Van Dyckot, Medgyes László, a *Ma* csoportjához tartozó művész Grecót, Cézanne-t, Hodlert, Delaunay-t nevezi meg.

A válaszok között jócskán akadnak igazán mulatságosak is. Major Henrik, a kiváló rajzóló-művész például a legjobb modern festőknek tartja Daumiert, Toulouse-Lautrecket, Guizet Faumiert [!] és – Major Henriket, önmagát. Csontváry Kosztká Tivadar csupán ennyit mond: Minthogy én vagyok a világ legmodernebb festője, alattam sokan lehetnek. Az ívet pedig így írja alá: Csontváry Kosztká, a világ legnagyobb érzés-plein-air festője.

Így készülnek az új életre. Sok munka közt, sokat dolgozva és alkotva, közbe-közbe pedig egy kicsit jókedvűen tréfálkozva is.

(*Az Est*, 1919. ápr. 27. – 3.)¹¹

A Fővárosi Múzeum összegyűjti a forradalmi ereklyéket. A Fővárosi Múzeum megbízást kapott a közoktatásügyi népbiztosság művészeti és múzeumi politikai megbízottjától, *Pogány* Kálmántól, hogy új irányú működést fejtsen ki. A múzeum eddig a főváros történeti fejlődését tüntette fel, míg most azt az utasítást kapta, hogy szociális irányban fejlődjék és így oktató múzeuma lehessen a budapesti munkásságnak. Ugyanekkor elrendelte a közoktatásügyi népbiztosság a forradalom emlékeinek összegyűjtését is. A munka legsürgősebb része természetesen a forradalom emlékeinek összegyűjtése, mert mindenestre az a veszély fenyegethet, hogy eltűnnek ezek a módfelett értékes dokumentumok. A múzeumban tehát már is javában folyik ebben az irányban a tevékenység. A múzeumi politikai biztos egyben a közönséghez is felhívást bocsátott ki, hogy a forradalomra vonatkozó képeket, jelvényeket, szobrokat, kéziratokat, plakátokat és a forradalom kimagasló eseményeihez fűződő egyéb tárgyakat mindenki, a kinek ilyen birtokában van, szolgáltatassa be. Május elsejére szándékoznak megnyitni a múzeumot, a mely Budapest szociális fejlődésének hű tükre lesz.

(*Az Est*, 1919. ápr. 30. – 3.)

A PROLETÁROK MŰVÉSZETI NEVELÉSE. KÉPZŐMŰVÉSZETI TANMŰHELY A PROLETÁR TEHETSÉGEKNEK

A kapitalizmus nemcsak fizikailag, de szellemileg is mindig elnyomója volt a proletáriátusnak. A dolgozó milliók feltörekvő kultúrenergija, a nagy néptömegben szunnyadó tehetség, sohasem kerülhetett napfényre, erről az élet ezer és ezer rendszabályával gondoskodott a tőkés társadalom. A képzőművészeti főiskola és egyéb művészképző tanintézet kapui mindig zárva voltak a proletárgyerekek előtt, akik küzdelmes életútjaikon a középiskoláig sem tudtak felbontorkálni. Felháborítóan szomorú és tragikus meséket lehetne elmondani azokról a tehetségekről, melyek a bányák mélyében s a gyárak zsvijában pusztultak el, azokról a testi munkába fojtott emberekről, akik művészi életünk büszkeségei, a legkitűnőbb szobrászok, festők és iparművészek lehettek volna.

¹¹ A művészek katasztere. *Világ / Fáklya*, 1919. ápr. 26. – 6. és ápr. 27. – 8.; (e.): Festők forronganak. *Pesti Futár*, 1919. máj. 2. XII. évf. 579. sz. 8–10.

Természetes, hogy az új korszak, mely a proletárság forradalmi diadalával ránk köszöntött, első kötelességének tartotta, hogy lehajoljon ezekhez a pusztulásra kárhóztatott tehetségekhez. A művészeti direktórium elhatározta, hogy képzőművészeti tanműhelyt állít fel a tehetséges ifjúmunkásoknak. Ezek után minden proletár számára nyitva áll majd az út, hogy művészi képességeit és ösztöneit szabadon fejleszthesse, ami eddig csak a jómódú ráérők kiváltsága volt. Egyelőre ugyan csak húsz-harminc legtehetségesebb proletárnak állhat rendelkezésére a képzőművészeti tanműhely, ahol teljesen művészi hivatásuknak élhetnek és semmilyen más munkát nem végezhetnek. A többi növendéket ideiglenesen csak szabadidejükben, vagyis az esti tanfolyamokon fogják tanítani. Akik azonban ezek közül kiemelkednek, hamarosan szintén beleszerülnek az első kategóriába.

A proletár tanműhely vezetését a művészeti direktórium *Úitz Béla* festővészre bízta, akinek úgy művészi mint szociális hitvallása biztosíték arra, hogy a nagyfontosságú intézmény a legjobb kezekbe kerül. A festészeti osztályt *Lampért József*, a szobrászatot pedig *Medgyessy Ferenc* fogja vezetni, mindketten komoly, igazi művészek, akiket csak a régi burzsoá divat nem tudott és nem is akart méltóképpen értékelni. Különben mind a három művész alulról indult s a kézművesek sorából küzdötték fel magukat a művészet magaslataira, azon a kálvárián, ahol annyian elhullottak.

Az újjiskola helyiségeit *Andrássy Gyula* Duna-parti palotájában rendezik be.

(*Világ / Fáklya*, 1919. ápr. 30. – 7.)¹²

A nagy május elseje. [...] Amerre a szem lát, végestelen végig vörös az utca s egyre inkább úrrá lesz rajta ez a minden cifra pompánál tarkaságnál különb, hatalmasabb, beszédesebb díszítés a forradalom és a szabadság vörös ornamentikája. A több százezer méternyi vörös szövet elképzelhetetlen sok formában érvényesülve szolgálja az ünnep harmóniáját. A rendező művészek száz- és százféle és szebbnél-szebb ünnepi objektumokat terveztek, melyeknek művészi formáit vörös szín fogja be, hirdetve az idej proletár május örök dicsőségét. A vörös póznák, lobogók és drapériák erdején haladva, minden fordulón, minden útkeresztezésen egy újabb meglepetés vár. A földből elővarázsolt vörös díszemlények, diadalívek és egyéb a forradalom és a munka dicsőítésére emelt oszlopok, szimbolikus építkezések égnek a május piros színében.

A Millenniumi emlékoszlop helyéről 30 méteres vörös obeliszk mered az égnek. A köréje emelt kő árkádokról a vörös szövet lánvája omlik alá, elrejtve a belül kuksolva remegő király, szobrokat. A Berlini téren egy kolosszális nagy vörös dob pereméről gigászi dárdák hegye fut a magasba s a dárdákra kötött veres szalagokkal ördögi táncot járát a szálló. A dob körül *Bíró Mihály* híres vörös emberének hármas gipszalakja méri pörölycsapásait a világ három tája felé.

A Deák Ferenc téren az Áldozatkészség soványan dotált és rég lesajnált szobra fölé monumentális vörös tribünt emeltek, melynek ragyogó bíbora merészen tükröződik viasza az *Adriapalota* csiszolt márványfalán. Vörös a pályaudvar, vörös a *Lánchíd*, *Margit híd*, *Erzsébet híd*, vörös a *Liget*, vörös a *Vár*, vörös a *Vérmező*, vörös ennek a nagy városnak minden íze, porcikája. A forradalom kérlelhetetlen színe minden más tónust elnyom, csak itt-ott kegyelmez némi kis zöldet a természetnek és valami fehéret a szociális forradalom szabadsághősei emlékének. *Marx*, *Engels*, *Lassalle*, *Lenin* gigászi méretű fehér gipszszobrai tündökölve ragyognak ki a pompa vörös tengeréből.

Az ünnepély szobrai

A Tattersallban már hetek óta serényen dolgoznak a szobrászok azokon a hatalmas méretű szobrokon, a melyek az útvonalak építészeti hatását fogják fokozni. Ezeket a következő helyeken fogják felállítani: A *Lánchíd* előtti gyönyörű vörös drapériás emelvényre kerül *Marx*nak öt méteres álló szobra. A parlament előtti téren állítják fel *Lenin* és *Liebknecht* mellszobrát. A Berlini-téren egy kör alakú kiképzés lesz, a melynek három oldalán áll szoborba gyúrva *Bíró*

¹² A művészkutatás reformja. *Világ / Fáklya*, 1919. máj. 11. – 2.; Proletár képzőművészeti tanműhely. *Magyarország*, 1919. máj. 1. – 3.; *Úitz Béla*: A Proletár Képzőművészeti Tanműhely programja. *Világ / Fáklya*, 1919. máj. 11. – 8.

Mihálynak a Népszava plakátjáról ismert munkása pörölyrel a kezében. A Vérmezőn a Martinoics-szarkofágon kívül egy óriási Lenin-szobrot helyeztek el. A Városligeti Iparcsarnok előtt gyönyörű dekoratív hatású lesznek; itt egy-egy monstruózus Lenin-, Engels-, Liebknecht- és Szabó Ervin-szobrot helyeztek el. A millenniumi emléket teljesen bevonták vörös drapériákkal; a középső óriási oszlopot architektéktónikus kiképzéssé változtatták és az előtte lévő Árpád-szobor burkolatával kilenc méter magas hármast csoportot helyeztek, melynek közepén áll Marx szobra, mellette egy bányamunkás és egy vasmunkás. A Kossuth Lajos utcába hat óriási mell-szobor került. Budán, az Alagút előtt kétoldalt egy-egy négyméteres szobor; az egyik Bíró Mihály munkásait ábrázolja, a másik pedig egy vörös katonát. Az Üllői út és József körút sarkán egy szoborba öntött hatalmas ököl emelkedik, mely kalapácsot tárt.

A népünnepélyek színhelyén a festőművészek 8–10 méteres bejáratú táblákat készítettek, ezenkívül kör alakú táblákat, a melyek tréfás versenyeket szimbolizáló figurákat ábrázolnak. Valamennyi szobrot és festményt a legkitűnőbb művészek készítették. [...]

(*Az Est*, 1919. máj. 1. – 2.)

A MŰVÉSZEK KATASZTERE

A Közoktatásügyi Népbizottság közli: *Az Est* április 27-iki számában „Katasztert készítenek a képzőművészekről” címen tudósítás jelent meg, mely több téves állítást tartalmaz. A való tény-állás a következő: 1. A közoktatásügyi népbiztos művészeti ügyekben teljhatalmú intézkedési joggal Pogány Kálmán művészeti és múzeumügyi politikai megbízottat (aki jelenleg a fronton van) és az ő vezetése alatt működő művészeti és múzeumi direktóriumot ruházta fel. Ennek a direktóriumnak a tagjai: Lessner Manó építész, Ferenczy Béni szobrász, Berény Róbert festő, Kozma Lajos iparművész, Antal Frigyes (aki jelenleg a politikai megbízottat helyettesíti) és Wilde János műtörténész. A direktóriumnak ezeken az elvtársakon kívül más tagja nincsen, tehát művészeti ügyekben való intézkedés jogával más nem bír. 2. A direktórium hatáskörébe tartozik a művészkataszterek elkészítése is. Ebben a munkában természetesen segítségére vannak a direktóriumnak a művészek szakszervezetei oly módon, hogy a szakszervezetek által kiadott kérdőívek szolgálnak a művészek nyilvántartásának alapjául.

A kataszter felállításával összefüggő osztályozását a művészeknek kizáróan a direktórium végzi az általa megszerkesztett és speciális kérdőívek segítségével, amelyeket a szakszervezet minden tagja megkap. E második fajta kérdőíveken beérkezett feleletekből említ meg *Az Est* néhány példát. 3. A tervező építészek ez ideig nem léptek be egyik művészszakszervezetbe sem, önállóan sem alkottak szakszervezetet, hanem egyelőre tagjai maradtak az Építészek

Szakszervezetének, amely a MÉMOSZ-nak egy alosztálya.

(*Az Est*, 1919. máj. 1. – 6.)¹³

Az újjászülető vurstli. [...] Egyelőre egy minta-vurstlit állítunk fel a Széchenyi-fürdő és a Weingruber közti térségen. Lesz itt minden, ami szem-szájnak ingere. Panorámák, amelyek részére Pólya Tibor és Herman Lipót és más festők készítik a képeket [...]

(*Komédia*, 1919. máj. 1. II. évf. 11. sz. 13.)

A mai nagy ünnep. A május elseji ünnepség külsőségeiben is olyan impozáns lesz, amilyenre eddig még nem volt példa Magyarországon. A város külső képe teljesen megváltozott. Az utcákon vörös girlandok, a házakon vörös lobogók és drapériák, a főbb tereken és a középületek

¹³ *Világ / Fáklya*, 1919. ápr. 29. – 7.

előtt gyönyörű építészeti kiképzések, allegorikus csoportosatok, monumentális szobrászati és festői alkotások.

A Tattersallban már hetek óta serényen dolgoznak a szobrászok azokon a hatalmas méretű szobrokon, amelyek az útvonalak építészeti hatását fogják fokozni. Ezeket a következő helyeken fogják fölállítani:

A Lánchíd előtti gyönyörű vörös drapériás emelvényre, kerül Marxnak öt méteres álló szobra. A parlament előtti téren állítják föl *Lenin* és *Liebknecht mellszobrát*. A Berlini téren egy kör alakú kiképzés lesz, amelynek három oldalán áll szoborba gyúrva *Biró Mihálynak a Népszava plakátjáról ismert munkása pörölllyel a kezében*. A Vérmezőn a *Martinovics*- szarkofágon kívül egy óriási *Lenin-szobrot* helyeztek el. A Városligeti Iparcsarnok előtt gyönyörű dekoratív hatások lesznek: itt egy-egy monstruózus *Lenin*-, *Engels*-, *Liebknecht*- és *Szabó Ervin-szobrot* helyeztek el. A Milleniumi emléket teljesen bevonták vörös drapériákkal; a középső óriási oszlopot architektonikus kiképzéssé változtatták és az előtte levő *Árpád-szobor* burkolatára kilenc méter magas hármast csoportot helyeztek, amelynek a közepén áll *Marx szobra*, mellette egy bányamunkás és egy vas-munkás. A Kossuth Lajos utcába, hat óriási mellszobor került. Budán az Alagút előtt kétoldalt egy-egy négyméteres szobor; az egyik *Biró Mihály* munkását ábrázolja, a másik pedig egy vörös katonát. Az Üllői út és József körút sarkán egy szoborba öntött hatalmas ököl emelkedik, amely kalapácsot tart. A népünnepélyek- színhelyén a festőművészek 8–10 méteres bejárati táblákat készítettek. ezenkívül kör alakú táblákat, amelyek tréfás versenyekét szimbolizáló figurákat, ábrázolnak. Valamennyi szobrot és festményt a «legkitünőbb» művészek készítették. [...]

(*Népszava*, 1919. máj. 1. – 10.)

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ

Rejtelmes erők, túlfűtött energiák üzték, hajsztolták egész életén át. Sokszor hónapokon keresztül senki sem tudta, hol bolyong. Elbujdosott, belevetette magát ismeretlen helyek, ismeretlen sötét emberek zsombékjába, ott élt, ott dolgozott, majd mint valami garabonciás diák, hirtelen felkerekedett, Bécsben vagy valami idegen városban termett, tegnap még Drezdában látták, ma Budapesten, az Andrássy úton sietett végig felleghajtó köpenyegében.

Sokat, nagyon sokat dolgozott, képeinek száma több százra rúg, közöttük néhány egészen elsőrangú, néhány azonban a vásári színvonalat is alig haladja meg, olyan, amelyet a jó szemű, jóhiszemű ember is esetleg egy hírhedt tájképfestő újságíró munkájának vél.

Mednyánszky az óráról órára, sőt percről percre változó jelenségek titkait fürkészte szakadatlanul. Az elsuhanó felhők formáját, a köd, a pára súlyát, tömegét, a hegy hátát végigcirógató lombok sűrűjét átnyilazó napsugarak fényjátékát, az árnyak nyújtózását emelte ki festményeiben, mégpedig döntő, irányító jelentőségre fokozva fantáziáját e foghatatlan, illanó dolgok izgatják a legerősebben, az ábrázolt tárgyak konstrukciója elmosódott, háttérbe szorult e nervózus, szagatott ütemű piktúrában. Formái egymásba omlottak, parázsló színei fölött ezüstös vagy tompa aranyszín füst terjengett. Mednyánszky a hegyeket, mocsaras erdőket bújta szüntelenül, a távolba nyúló horizont, a szélesen elterülő napsütötte mező nyíltsága nyilván kevéssé érdekelte. A perzselő nyár kicsattanó kövér színei helyett a kora tavasz, nedves ősz, ködös tél tónusait vitte képeire. Romantikus kedély volt művészetében, életében egyaránt. Az anyagi javak értékelésében gyermeknek mutatkozott, zsebe nyitva volt mindenki számára, szíve, lelke is, de amit csinált, amit szüzi lelkén átszűrve a külső világgal közölt, az telve volt homállyal, borongó melankóliával, elzárttsággal. Az emberben is a rendkívülit szerette, művészetében is csupán azt ismerte testvérének, aki a köznap kereteiből kilépve a fantasztikum kódéba tévedt, szerette az elesett, kítaszított embert, a morál kötelékeiből kítaszított embert, a morál kötelékeiből kiszabadult individuumot. Néhány nevezetes alkotásának motívuma a csavargó. Büszkén, szinte felmagasztosult egyedülletben ül a Liget valamelyik padján, alatta avar, fölötte sárga lombok, mögötte barna levegő, köd, végtelenség és semmiség egyszerre. Ami festői tartalom a képben fellelhető, az mind e figurában összpontosul. A csavargó nem degenerált, száználmas emberoncs, hanem filozofáló, fölényes egész ember, valami kopott Übermensch. Testvére, társa Med-

nyánzsáknak, ki maga is szent csavargó volt, kusza, ősz szakállas feje, kopasz koponyája fölő bátra odaképzelték az aureolát.

Mednyánszky teremtő munkásságát kevéssé érintette az utolsó húsz esztendőben lejátszó-dott képzőművészeti evolúció. Stílusa alig változott. Kifejezési módja egyre tisztult, színei egyre halkultak, néha szinte éteri finomságba mentek át, de az az alap, amelyre egész művészetét építette (talán Daubigny, esetleg Courbet, még inkább Corot és kissé a müncheni festők természetlátásából kiinduló és azok tanulságait gazdagító, mélyítő művészet) ugyanaz maradt. A Szépművészeti Múzeumban levő sejtelmes barlangképe és a fronton festett monochrom képei, bármekkora az időbeli távolság közöttük, minden felfogásbeli különbség, a külső jegyek ellentéte mellett is szoros rokonságot tartanak egymással. Mednyánszky formanyelve e hosszú évek során kevéssé módosult, de nála a formanyelv nem is nagyon fontos. Annyira az ember szava hangzik ki minden egyes alkotásából, hogy az a mód, ahogy mondanivalóit közli, egészen eltöprel a mondanivaló mélysége és sokasága mellett. Az ecsetvonás iránya, szélessége, a színkeverés fortélyja, a paletta gazdagsága igazán mellékes dolgok, mikor arról van szó, hogy egy igazán nagy művész a lelkének tartalmát embertársai elé ontsa.

Mednyánszky kiejtette kezéből örökre az ecsetet. Tanítványai nincsenek. Nem is lehetnek. A technika eltanulása nem jelenti egyúttal a mester megértését is. Ami pedig a technika mögött van, különösen Mednyánszky szeszélyes technikája mögött, az a szentélyek szentélye, azt csak megérteni, felismerni lehet (keveseknek), de követni nem. Továbbfejleszteni a formanyelvet lehet ugyan, de a formanyelv fölött már elrohan az idő, a festő lelke pedig kiröppent az örök végtelenségbe.

Mednyánszkyval megnyílt és egyben örökre lezáródott Mednyánszky művészete. Iskolája nem lesz. Amit csinált, annak javarésze e művészi teremtő munka eredményeinek elkülönültségében is örök értékei a rövid múltú magyar képzőművészetnek.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. máj. 1–16. XII. évf. 9–10. sz. 704–705.)

Művészeti tanműhely ifjú proletártehetségek számára. Minden művészeti korszaknak voltak olyan kivételes művészhetségei, kik a legfeketébb proletársorból, a szegénység és a nyomorúság közepéből verkedtek föl magukat. Elég, ha a mi művészetünk történetéből *Ferenczy Istvánnak*, a szobrásznak és *Munkácsy Mihálynak* példájára hivatkozunk. [...] A proletáriátus felszabadulásával az őstehetségeknek ez a lelketlen elhanyagolása is véget ér most. A művészeti direktórium művészeti tanműhelyt szervez tehetséges ifjúmunkások számára. [...] A legtehetségebbek közül egyelőre húsz-harminc állandó növendéke lesz a tanműhelynek s róluk az állam gondoskodik. A több tehetséges ifjak egyelőre csak szabadidejükben, esti tanfolyamokon látogathatják a műhelyiskolát. Irányításukat három kitűnő fiatalabb művészre bízták, kik művészetüknek maguk is forradalmárai. *Ulitz Béla* a tanműhelyvezetője, *Lampérth József* a festészeti, *Medgyessy Ferenc* a szobrászati osztály igazgatója. Mindhárman maguk is igazi proletárművészek, nyomorúságban, nélkülözésben, a burzsoá világ mellőzése közben megedződték tehetségeik. Egyéniségük bizonyára nagy inspiráló hatással lesz növendékeikre. Az iskola helyisége *Andrássy Gyula* Duna parti palotájában nyílik meg. A felvétel módjáról külön fogunk hírt adni.

(*Az Újság*, 1919. máj. 1. – 7.)

Jelentkezés a Proletár Képzőművészeti Tanműhelybe. A közoktatásügyi népbiztoság ifjúmunkás propaganda ügyosztálya fölhívja az ifjúmunkásokat, akik festészetet, szobrászati óhajtanak tanulni, hogy szombaton este 6–8 óráig vagy vasárnap délelőtt 9–12-ig a Margit rakpart 7. szám alatt a Proletár Képzőművészeti Tanműhely vezetőjénél, *Ulitz Béla* elvtársnál, jelentkezzenek.

(*Népszava*, 1919. máj. 3. – 10.)

A proletáruralom májusi ünnepe. [...] A földízített Budapest. Vörös forradalmi kép köszöntötte csütörtökön reggel az ébredő fővárost. Vörössel vonták be a hidakat, amelyeken apró zászlók lobogtak. A tereket oszlopokkal, szobrokkal és emelvényekkel díszítették. Diadalkapuk, baldakinok egész tömege tett teljessé a díszítés hatalmas munkáját Az Országház téren két vörös oszlopon földgömb. A Kigýó téren az eltüntetett szobrok helyén mívészi vörös építmények, a Ferenciek terén két nagy oszlopon Lenin és Liebknecht szobra. A Ferenc József téren két színpompás oszlop között Marx életnagysága szobra állt a tér közepén s magas talapzaton. A Kereskedelmi Bank házán nagy festmény pörölyös munkást ábrázol. Mívészes szép díszítésű volt a Margit hídfő és környéke is. A Berliini tér közepén vörössel bevont kör alakú díszoszlop emelkedett, amelynek három oldalán pörölyös munkás szobra mutat a világtájak felé. A Fürdő utca sarkán impozáns diadalkapu, a Deák téren is hatalmas vörös tribűnt emeltek, amelyen szimbolikus festmény jelképezte a forradalmat. Az Andrássy úton különösen feltűnt az országos szocialista pártkör épületének Pazar díszítése. Hatásos volt az Oktogon mívészi díszítése is. a Köröndön pedig hatalmas vörös földgömbök girlandos oszlopkörökben. A városligeti Millenniumi emlék királyalakjait szintén bedeszéálták, az oszlopok helyére vörös obeliszket emeltek. Előtte Marx szobra. Jobbra tőle egy vasmunkás, balra pedig egy bányamunkás. A háttér architektónikus képe szintén egészen vörössé változott, vörös keretűl szolgál az obeliszkhez a Szépmívészeteki Múzeum és a Múcsarnok épületének díszítése. Az Iparcsarnok frontja elé teljes szélességben vörös kapuzatot emeltek. A díszítő munkákat a következő mívészek tervezték:

A Fürdő utcát és Andrássy utat a Millenniumi emlékiéig *Falus Elek, Herquet Rezső és Pogány Móric*, a Városligetet *Maróti, Medgyes, Scheiber és Jónás*, a Lipót körutat és Margit hidat *Skuteczky és Szende*, a Margitszigetet *Ferenczy Sándor*, a Vérmezőt, Margit körutat és Krisztina körutat *Földes, Körmeny és Lakatos* a Várhegyet, Alagutat, Lánchidat, Erzsébet hidat, és Margit rakpartot *Biró, Makoldy és Péter*, a parlamentet, Ferenc József teret, Duna-partot és Petőfi teret *Bálint, Jámbor és Faragó Géza*. A Keleti pályaudvart, Rákóczi utat, Kossuth Lajos utcát és Erzsébet hidat *Englerth, Jánosky és Spiegel*. A Gellért teret, Ferenc József hidat, Vámház és Múzeum körutat, Calvin teret és Vilmos császár utat *Kaes és Menyhért Miklós*. [...] Az Országház téren a székely szovjet tartott gyűlést, ötezer ember jelenlétében leplezték le *Istók János* szobrát, a Munkát. A parlament lépcsős feljára, álló szobornál szemben, gróf Andrássy Gyula lovas szobrának talapzatára a *Munka dicsőségének templomát* emelték. A szobor leleplezés és Zerkowitz kabaréjának előadása után innen is a szórakozóhelyekre vonultak el. [...]

(*Pesti Hírlap*, 1919. máj. 3. – 4–5.)

A proletárforradalom májusi ünnepe. Hatszázezer proletár vonult fel a vörös Budapest utcáin. [...] A város díszítése azt mutatta, hogy ez a „hivatalos” ünnepély-rendezés méltó tud lenni a nap jelentőségének monumentalitásához. Vörös mezt öltött az egész város és mindenfelé mívészi vörös zászlódíszek, diadalkapuk, artisztikus emelvények, festői alkotások, allegorikus képek és a szocializmus nagyjainak képei jelezték a tiszteletet és áhítatot, amellyel a proletár-város vezetősége és népe a szabadságünnepre felkészült. Napok óta ezek a készülődések kötötték le az érdeklődés nagy részét. Fokozatosan egészen vörösre változott az utcák képe, tegnap már több vörösre átfestett villamos is közlekedett, oldalán *Világ proletárjai egyesüljétek!* nagybetűs felírással. Szerdán még egész éjjel folyt az utcákon a munka, vörös oszlopok, girlandok, díszítések, szobrok, diadalkapuk felállítása és tegnap reggelre a leggyönyörűbb vörös forradalmi kép köszöntötte a felvonuló proletárt. Budán a legdíszesebb a *Vérmező* volt, ahol *Martinovics* Ignác kivégzésének helyén hatalmas vörös szarkofágot állítottak föl. Ezenkívül *Lenin* szobra is ékesítette a Vérmező bejáratát. A *Gellért-szobrot* befedték s körülötte vörössel vonták be az architektónikus háttérét. Az eltűnt püspök-szobor helyett az Erzsébet hídi Gellért-lépcső lábánál lévő szökőkút mellett hatalmas allegorikus festményt helyeztek el, melynek fölírása: *Dolgozzatok és tiétek a paradicsom!* A budai oldalon is minden házon piros zászló és drapéria leng s a *Nemzeti Palota* dunai oszlop és ablaksora, sőt kupolája is vörössel van bevonna. A forradalom zászlaja leng a palotán, ahol az osztályuralmat szolgáló hadviselő királyok fényes rezidenciája volt.

A hídfőket is vörössel vonták be s végig a hidakon apró zászlók lobognak. Igen szép a *budai Alagút* pirossal övezett bejárata, jobbról egy vörös katona, balról egy pörölyös munkás szobrával. A *Lánchíd* budai hídfőjénél diadalkapu állítottak föl, mellette *Marx* és *Engels* szobra. A Gelért tér díszítése is megkapó. A *Fehérvári* út elején vörös baldachin borul az úttest fölé.

A *Kígyó téren* az eltüntetett szobrok helyén levő architektónikus építmények is művészi kézre vallanak. A *Ferenciek terének* két nagy oszlopát *Lenin* és *Liebke* szobra díszíti. A *Ferenc József téren* két színpompás oszlop között *Marx* életnagyságú szobra áll a tér közepén, magas talapzaton és megragadó hatást tesz. A *Kereskedelmi Bank* házon nagy festmény pörölyös munkást ábrázol.

Az *Országház téren* két vörös oszlopon földgömb van elhelyezve. A bedeszkázott *Andrássy-szobrot* rendkívül szép, görög stílusú pavilonnal vették körül, amelyet *Bálint* és *Jámbor* műépítésszek terveztek, kiváló allegorikus képdíszreit *Faragó Géza* és *Székely Andor* festették. S pavilon felírása: *Dicsőség a munkának!* A parlamentnek az Alkotmány utcával szemben lévő bejárata is gazdagon fel van díszítve drapériákkal és szobrokkal.

A *Margit-hídfő* és környéke szintén művésziesen szép díszítésű. Végig a Lipót körúton a házakról is piros zászlók lengenek, a Vigszínház portáléjának vörös díszje is figyelemreméltó s a volt Közüti Társaság felékesített házán piros villanykörtékből van kirakva: *Világ proletárjai egyesüljete!*

A *Berlini tér* különösen szép. A tér közepén vörössel bevont kör alakú díszoszlop emelkedik, amelynek három oldalán három munkás mutat a világtáj felé. A téren köröskörül girlandok kötik egybe az oszlopokat a vörös zászlók és szalagok garmadája libeg a szélben. Díszes a Nyugati pályaudvar épülete is, amelynek még az óráját is vörös csillagba foglalták s az erkélyen pálmákat és virágokat helyeztek el.

A *Fürdő utca* sarkán impozáns diadalkapu. Felírata: *Pusztuljon el a tőke, hogy romjain felépíthessük a világ nemzetközi kommunista társadalmát!* A Deák téren az „áldozatkészség szobra” helyén hatalmas vörös tribűnt emeltek, közepén szimbolikus festmény jelképezi a forradalmat, két oldalán *Lenin* és *Szabó Ervin* szobra áll s a háttérben az Anker-palota gazdag díszítése gyönyörködte a szemet. A Deák téri halcsarnok piroosba volt épülete előtt szintén *Lenin* szobra áll. Az *Andrássy úton* feltűnik az Országos szocialista pártkör épületének Pazar díszítése. Az Oktogon művészi kiképzése is igen hatásos és mellette a *Batthyány-palota* zászló- és szobordíszítésének akad sok bámulója. Az itt székelő terror-csoport csaknem teljesen piroosba öltöztette az épületet, amelyen két, nagy piros betűs felírás büszkélkedik: *Kun-Vágó laktanya* és *Lenin-fiúk*.

A *Köröndön* a négy, idejét múlt szobor helyét hatalmas vörös földgömbök foglalják el s a teret girlandos oszlopkör szegélyezi. A városligeti milleniumi emlékirályfigurát szintén bedeszkázták s a milleniumi oszlop helyére gyönyörű vörös obeliszket emeltek s elébe *Marx Károly* szobra került, jobbra tőle egy vasmunkás, balra pedig egy bányamunkás. A háttér architektónikus képe szintén egészen vörössé változott, rajta a *Világ proletárjai egyesüljete!* felírással. Két szimbolikus kép egészíti ki a csoportokat, *Városi proletariátus*, illetve *Földműveszegénység* felírással. Az obeliszkhez gyönyörű keretűl szolgál balról a *Szépművészeti Múzeum*, jobbról a *Műcsarnok* épületének művészi díszítése. Utóbbin *Pör Bertalan* nagyszabású festményét, A *vörös hadsereg-et* helyezték el. A városligeti tavon vízi oltárszerű artisztikus alkotások emelkedtek a vízből gyönyörű festői látványt nyújtva. A két parton *Marx* nevét hirdetik hatalmas vörös betűk. A vajdahunyadi vár is gazdag díszítésű, egy nagy kép a proletár mezőgazdaságot szimbolizálja.

Gyönyörű architektónikus kiképzéshez jutott az *Iparcsarnok*, amelynek frontja elé teljes szélességben vörös kapuzatot emeltek. Rajta ezek a felírások: *A faragott szentek több bajt hoztak a világra, mint az elevenek. – Amit az ember nem épített meg az nem az övé. – Mennél magasabb a munka, annál tisztelendőbb a munkás. – A forradalmi nép mint az olvadt érc önmagát tisztítja meg. – Éljen a kommunista világforradalom! Éljen a kommunista május elseje! – Aki nem velünk harcol ellenségünk! – Reszkessen a burzsoázia a kommunizmus világforradalmától. – Két hatalmas allegorikus kép is díszíti a kapuzatot, az egyik *Diósy*, *Barta* és *Horváth*, a másik: *Erbits*, *Predharszky*, és *Vithally*. Középen a *Világ proletárjai egyesüljete!* felirat dominál, jobbról *Éljen a proletárdiktatúra!* balról *Éljen Lenin*, a világ proletariátusának vezére! a felírás. Az *Iparcsarnok* előtti téren *Lenin* és *Engels* szobra áll. A sétányokon törpe piros oszlopok, zöld füzérek és libegő piros szalagok.*

A keleti pályaudvar és környéke is piros színben utazik. A Baross-szobor helyét vörös oszloptömb foglalja el, amelyen messze láthatóan egy hatalmas *szovjet-csillag* néz a város szíve felé.

A diadalkapuk, baldachinok, szobrok, architektonikus kiképzések egész tömegét kellene még felsorolnunk, amely teljessé tette a díszítés hatalmas munkáját. [...] Elsősorban *Biró Mihály* elvtársat, a művészi díszítőmunkák vezetőjét kell említenünk, de elismerés illeti a többi művészi rendezőket is. A díszítő munkát a következő művészek tervezték:

A Fürdő utcát és Andrássy utat a milleniumi emlékgig *Falus Elek*, *Herquet Rezső* és *Pogány Móric*.

a Városligetet *Maróthy Géza*,

a Berliini teret, Nagykörutat és Boráros teret *Málnai, Medgyes, Scheiber* és *Jónás*,

a Lipót körutat és Margit hidat *Skuteczky* és *Szende*,

a Margitszigetet *Ferenczy* Sándor,

a Vérmezőt, Margit körutat és Krisztina körutat *Földes, Körmendy* és *Lakatos*,

a Várhegyet, Alagutat, Lánchidat, Erzsébet hidat és Margit rakpartot *Biró, Makoldy* és *Péter*,

a parlamentet, Ferenc József teret, Duna-partot és Petőfi teret *Bálint, Jámor* és *Faragó Géza*.

A keleti pályaudvart, Rákóczi utat, Kossuth Lajos utcát és Erzsébet hidat *Englerth, Janszky* és *Spiegel*.

A Gellért teret, Ferenc József hidat, Várház- és Múzeum körutat, Calvin teret *Hikisch* és *Wannenmacher*,

a Károly körutat, Deák teret és Vilmos császár utat *Kaesz* és *Menyhért* Miklós elvtársak.

A rendezés adminisztratív részét *Augenfeld* elvtárs hetek óta tartó buzgó és invenciózus munkával alapozta meg. [...]

(*Vörös Újság*, 1919. máj. 3. – 3–7.)¹⁴

BUDAPEST DÍSZÍTÉSE MÁJUS 1-ÉN

A Magyar Tanácsköztársaság ez év május 1-ét a kommunizmus jegyében felejthetlenné akarván tenni, a művészeknek, munkásoknak és a különféle szakembereknek egész seregét mozgósította. E lapok szűk kerete miatt nem lehet célunk a proletárok propagáló erővel felvonuló tömegét, a népnünepet, sportpályák, ligetek pezsgő életét leírni, csak a krónikás szűkszavúságában adjuk május 1. gazdag pompájának dekoratív keretét.

Budapest területét 11 csoport díszítette, a következő körzetekben: 1. *Pogány M.*, *Falus E.* és *Herquet* az Andrássy utat a millenáris emlékkal. – 2. *Maróti G.* a Városligetet. – 3. *Málnai, Medgyes, Scheiber* a Nagykörutat. – 4. *Skuteczky, Szende* a Margithidat a Lipót körúttal. – 5. *Ferenczy, Kotsis* a Margitszigetet. – 6. *Földes, Lakatos* a Vérmezőt és Széna teret. – 7. *Biró M., Makoldy J.* és *Péter S.* a Várhegyet, Lánchidat és Erzsébet hidat. – 8. *Bálint Z., Jámor L.* és *Faragó G.* a pesti Duna-partot. – 9. *Spiegel* és *Englerth* a Rákóczi utat, Kígyó teret. – 10. *Hikisch* és *Wannenmacher* a Ferenc József hidat, Múzeum körutat. – 11. *Menyhért M., Kaesz* a Károly és Váci körutat.

A nevezettek kivül kiváló szobrász-, festő- és iparművészek, ácsok és kárpitosok koronázták a szocializmus vörös koronájával a zsendülő tavaszt. A természet zöldjén annak komplexer színe: a vörös. A vörös, amely a múlt királyvárázásában, királykoronázásában is mindenkor a pompa színe volt.

A millenáris emlék oszlopa angyalostul vörös obeliszkben áll és árkádjai ívét két vörös tömeg rejti magában. Együtt hatalmas monumentalitással rendelkeznek. A Köröndön négy lángoló vörös gömbben szunnyad a királysobrok közül négy, melyekről a mendemonda a háború előtti időben azt mondta, hogy a pesti ember azért utazik el könnyen a városból, hogy ne kelljen azokat látnia. A négy vörös gömb a négy világrészt jelképezi (az ötödiket diktatórikusan elintézték).

¹⁴ A magyar proletárság piros májusa. *Népszava*, 1919. május 3. 2–6.

A városligeti tó sekély vizét Maróti lecsapolta, hogy művészete erejével pittoreszk szigetcsoportot építsen a Rákospatak vízből újra megtelt tó közepére. A Nyugati pályaudvar előtt árbocerdőről leng a vörös szalag, s ez a londina-gyűrű szép példája annak, hogy milyen finoman levegős vonal és színjáték érhető el csekély eszközzel. A Deák Ferenc téren a „Nemzeti áldozatkészség szobra” egy lépcsőgarmada magja lett, amely praktikus pódiumként ad helyet az utca sok emberének. A Kígyó téren két diadalkapuszerű alagút művészi gondolat, de a tér aszimmetriáját kellemetlenül hangsúlyozza.

A Vérmezőn imponáló emelvény.

A hidak lobogódíszben, a bejárati házikók májusfákkal, drapériával, az Erzsébet híd lánchorgonyzó pilléreire a munka jelképe gyanánt egy-egy hatalmas fogaskerék. A Nemzeti Palota koronáján l'art appliquée: hat méteres frígiai sipka. A vörös selyempapírossal leragasztott ablakok átszűrődő mély fénye estére mesevilágot varázsolt elénk.

A díszítés költsége kereken négy milliom, mely összegben bennfoglaltatik az anyagok ára, a munkabérek, fuvarozás, a művészek honoráriumai. A nagy területet felölő dekorálást és annak gazdagságát tekintve ez az összeg nem nagy. [...] A múlt évben az orosz bolsevikiek moszkvai ünnepsége 16 millióm rubelbe került. Viszont igaz, hogy a háború által kiszípolozott országban anyagínséges időkben élünk, a termelés alig képes megindulni. Kérdjük tehát, nem jelent-e nemzetgazdasági szempontból nagy értékvesztést a sok földolgozott anyag? Mondhatjuk, hogy nem. A legnagyobb mennyiségű két anyag: a vörös szövet és a fa. A felhasznált szövet kizárólag megfestett papiros szövet volt, melyből sok százezer méter van Budapesten raktáron. Nálunk belőle gyorsan pusztuló zsákokat még igen, de ruhát már nem akart senki sem csináltatni. A fával pedig úgy állunk, hogy a londinákra a fölhasználás minimális értékcsökkenést jelent; majdnem 100%-ban a régi értéket képviselik. A deszkának mindössze 20–25 %-a vesz el építő szempontból, – de viszont deszka alig került beépítésre.)

Makoldy József

Építő Ipar – Építő Művészet, 1919. máj. 4. 43. évf. 14. sz. 110–111.)

A proletár képzőművészet tanműhelye. A közoktatásügyi népbiztoság Ifjómunkás Propaganda Ügyosztálya felhívja az ifjómunkásokat, akik festészetet vagy szobrászatot óhajtanak tanulni, hogy szombat este 6–8-ig vagy vasárnap délelőtt 9–12-ig a Margit rakpart 7. szám alatt jelentkezzenek a tanműhely vezetőjénél, *Úitz Béla* elvtársnál.

(Pesti Napló, 1919. máj. 4. – 8.)

Proletár képzőművészeti tanműhely. A kapitalizmus, mely biztos pusztulásba vitte a proletárok millióit, velük együtt elpusztította a sok, bennük szunnyadó tehetséget, amit kifejleszteni nem lehetett alkalmuk. Mérheterlenül sok érték veszett el így, az egész emberiség számára. A proletariátus felszabadulásával a proletártehetségnek ez a menthetetlen elpusztulása is meg fog szűnni. A művészeti direktorium most proletár képzőművészeti tanműhelyt állít fel a tehetséges ifjómunkások számára. Minden proletár számára nyitva áll az út, hogy művészi képességeit szabadon kifejthesse. Közülük egyelőre húsz-harminc legtehetségesebb, állandóan ott fog dolgozhatni a képzőművészeti tanműhelyben, a többi növendékeket egyelőre csak szabadidejükben, vagyis az esti tanfolyamokon fogják tanítani, de amennyiben közülük is akadnának komoly tehetségek, ezek is bekerülnek az első kategóriába. A tanműhely vezetését a direktorium *Úitz Béla* festőművészre bízta, kinek gondolkodása és művészete garancia arra, hogy helyesen fogja irányítani az ifjú proletárokat. A festészeti osztályt *Lampérth József*, a szobrászati osztályt pedig *Medgyessy* fogja vezetni. Mind a három vezető maga is kézművesből küzdötte fel magát, a legnagyobb önfeláldozások árán. A legjobbat várhatjuk ezektől a tanerőktől, aminthogy proletároknak csakis a legjobbat szabad adni. Az iskola helyiségei *Andrássy Gyula* Duna-parti palotájában lesznek. A felvétel módjairól külön fognak hírt adni.

(Pesti Hírlap, 1919. máj. 6. – 4.)

MÁJUSI PLAKÁTOK, MÁJUSI VERSEK

Gyönyörű volt Budapest májusi ünneplő ruhája. Amit csak a nehezen kezelhető harcoss vörös színből s a hiányos, szegényes anyagból ki lehetett préselni, amit csak a szűkös eszközökkel meg lehetett oldani, azt mind kipréselték, kihozták, megoldották a díszítés munkáján hetek óta fáradozó művészek. És ez az emberfeletti feladat nem egy helyen mesteri megoldást nyert. Különösen ahol a környező épülettömbök, vagy a vörös színhez finoman hangolható zöld kontúrok megkönnyítették a művész dolgát, ott festői impozáns beállításban tudott egy-egy dekoratív kompozíció érvényesülni.

Két dolog azonban kivált a pompás összhangból. Nem tudott beilleszkedni abba a nagyvonalúságba, azokba a megkapó hatalmas méretekbe, amelyek az egész májusi ünnepet jellemezték.

A forradalmi idők két legjellegzetesebb agitátora, a kopaszfalakat szép színesre tarkázó plakát, s a szívekbe markoló, a gyújtó, a felrázó, a minden falról ránk harsogó, belénk kiabáló plakátvers nem volt méltón képviselve a mi nagy vörös májusunkon.

Pedig soha annyi izgalmas szencziója társadalmi, politikai életnek nem volt, mint a mai napoknak, amelyek máról holnapra egy egész régi világ hagyományait döntötték halomra, egy egész régi rend vastraverzes épületét döntötték halomra, egy szinte megkérdőjelezhetetlen hitt éjszaka süket sötétjébe ragyogtak bele a felszabadult eszmék fehér izzású drumonti fényével, s Budapestről a világ avatag sorsát akarták sarkaiból kifordítani. Az októberi polgári forradalom óta egész plakáterdő sokasodtak fel az utca szögleteken. Az egymást kergető izgalmas változások új meg új termékenyítő szeretkezéssel tették terhelessé a művész fantáziát s azt várta mindenki, hogy május elsejére a plakátművészetnek olyan tündöklő kiállítása nyíljon meg a budapesti utcákon, amelyet nem látott eddig a világ.

Anyag volt hozzá bőven, volt miért lelkesülni, volt mire lelkesíteni. Világot átfogó eszmék villamos vihara feszült a levegőben. Volt alkalom nagyszerűt, monumentális, brutális erővel kiáltót, lélegzetelfojtó lendülettel lenyűgözőt alkotni.

A májusi plakátok egy része agitáció volt a vörös hadsereg érdekében. A vörös katonákhoz akart szólni, azokat akarta behívni, beparancsolni a világ proletárjainak szabadságáért küzdelembe induló önkéntes munkáshadseregbe.

Egészen a régi háborús korszak hadikölcsön plakátjaira emlékeztetett *Dankó* vörös pajzsos szürke katonája, aki olyan suta rándítással emelte szuronyos fegyverét, mintha a tulajdon sírját akarta volna megásni vele. A vörös pajzs csak színben különbözött a régi hadikölcsön plakátok aranytallér pajzsától s igazán nem túlságos találekonyosság kellett hozzá, hogy a régi hadsereg bakáját félmegtelen munkáshősévé vetköztesse le a rajzoló, aki ihletért úgy látszik nem hajlandó túlságosan messzire gyalogolni.

Az eddigi plakátok megszokott stílusától élesen elütött ugyan az *Litz* Béla plakátja, de ettől a külön úton járó eredeti tehetségtől senki nem ezt várta. A plakát stílusa bizony csöppet sem volt eredeti. A régi, nemes fametszetek primitív technikája kiabált le a nagy kétíves plakátról s az embernek szinte az volt az érzése, hogy a harmincéves háború marcona landsknechtjei ezek a félig guggoló, félig dobogva lépő, siralmasan elrajzolt lábú férfiak, akik kivételesen vörös katonajelmezt öltöttek magukra.

Bardócz plakátja megszokott, erőtlen, kifejezéstelen, siralmas tarkaságú moziplakát, amely aligha tudott az utcán egyetlen embert is megállítani.

A vörös hadsereg plakátjai közül kétségtelenül leghatalmasabb a legerőteljesebb s *Berény* Róbert robusztus tengerésze, aki lihegő mellel, ordító szájjal hordta végig az egész ország minden falán a világszabadság vörös zászlóját. Kár, hogy az egésznek térbetöltő, dekoratív hatása nem volt összhangban az erejével.

Erőtlen, mozdulatlan, szegényes volt az *Erbits*: Ne tétovázz! – plakátja is. *Bíró* Mihály, aki zseniálisan sajátítja ki önmagát, ezúttal is, ki tudja hányadszor már, a kalapácsos vörös embe-réhez készített egy új variációt.

Külön kell beszélni a *Pőr* Bertalan hatalmas méretű, kemény kompozícióval összemarkolt, primitív erejű plakátjáról. A négy íves nagy síkon, a föld véres párákba izzó kődökbe burkolt ívén, két mezítelen alak rohan ismeretlen horizontok felé, kezük vörös zászlót emel magasra,

amelynek véres csóvjája úgy úszik utánok, mint az égtől a földig ívelő roppant bíboros uszály. Kifejezésteljes, erős, megkapó a plakát. Kár, hogy a színelosztása nem egyenletes s a valőrök egyensúlya megbillen a súlyos vörösek hatása alatt. A reprodukció is sokat elsikkasztott az eredeti rajz szépségéből, és bizony a proletár aligha értette.

A plakátok után a versek. Be kell vallani, hogy eddig még nem született meg a vörös május Petőfije s az Adyja már sajnos meghalt. Kabaré költők, veres vezércikk írók nyögdecselelő ritmusai nyöszörögtek le a falakról a május vörös ragyogásába. Erőtlen klapanciák, ürességtől kongó, hideg, hatástalan frázisgyűjtemények. És legkevésbé lehet a forradalom harci költője bíboros. Tyrtaiosza *Várnai Zseni*, aki szinte hivatalos dalnokként jelentkezett a nagy májusnak.

Ez a nagy májusi vers egészen törpe, egészen üres, egészen lélektelen. Szó, szó, ügyetlen technikába, rosszul csendülő rímek kalodájába kényszerített álpróza, amely nem szól senkihez és senkihez.

Robosztus erejű vers kellett volna május elsejére. Csak egy irodalmi modorosságtól ment, hatalmas lendületű költő írhatta volna meg. Vagy egy proletár zengő kalapáccsal s a forró szíve vérével.

K. M. [Kállay Miklós]

(*Vágóhid, 1919. máj. 6. II. évf. 19. sz. 7–9.*)

A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége fölhívja festő-, rajzoló-, szobrász és ifjúművész szakosztályainak férfitagjait, hogy a Vörös Hadseregbe lajstromozás végett, e hó 9-én, pénteken délután 3 órakor a szövetség helyiségében jelenjenek meg. Csak 18–45 évesek jelentkezzenek.

(*Népszava, 1919. máj. 8. – 5.*)

MEDNYÁNSZKY

A nagy művész, aki most, virágfakadáskor örökre elhagyott minket, megérdemli, hogy búcsúztatóul magunk elé idézzük mesterműveinek gazdag sorát, mert ezekben s ezek által lesz ő továbbra is jelen a mi kultúránkban s folytatja a nagy kozmoszról szóló beszélgetését, amellyel a többi embereket a világ szépségeinek és a természet erejének megérzésére serkentette.

Mednyánszky meghalt, művészete azonban élő. A művész, amint éveken át láthattam, megfigyelhettem, most is eleven áll előttem.

Szürke, kopott kabátjára ráveti a festékes málhát, botot vesz a kezébe s nekivág az erdőnek. Beveszi magát a Kárpátok szakadécai közé, szénégető-kunyhóban alszik és természetesen nem étkezik grand-hotelben. Nyilván látott már elég pincért s ezek nem érdeklik. Ellenben ha fölkel a nap a fekete hegyek mögött s megcsillan a hegygerinc ezer opálszíne, ha a völgyek fenyveseiből hosszú menyasszonyi fátyol gyanánt kanyarog a kőd, foszladozva, szertemállva, fantasztikus alakokat öltve, mesét mondva, szeszélyes és sokatmondó paciencet játszva, akkor ennek a fantasztikus és oly igaz geológiai színjátéknak minden változó jelenetét magába issza, leszűri a lelkében. Költő lelke az, amely minden benyomást a maga kristályán át új formákra, új színekre törve új képletekké állít össze, amelyek, mihelyt vászonra veti őket, olyan dús, zamatos világot adják nekünk a föld, a levegő, a tűz, a víz nagyszerű játékaiknak, bujódijának, küzdelmének, amilyenre nem tanított meg minket más művész. Ez a világ egészen az övé. Ez a Mednyánszky világa.

Hosszú évek óta kószálta be ilyen módon a földeket és évek óta ajándékozta nekünk a legtisztább víziókat, amik lelkében ez elemi környezetből összeszövődtek. Sohasem vettük észre, hogy sikereivel törődött volna. Ő egészen elmerült az ő kódös, opálos, szíliek tüzétől zománcos világába, amelyben nincs sem kiállítás, sem vevő, sem kritika, sem elismerés, hanem csupa nagy sziklás hegy, kopár antidiluviális görgetegekkel, a légnymástól reszkető, bíborban ragyogó vizekkel, rőt, majdnem tragikusan rőt perjével, a hegyderékba kapaszkodó borzas fakisértekekkel, alkonyodó naptányérral, amely foszladozó föllegeken át színezüstté sápad, míg lenn a

kihalt odvak, megroppant sziklaszerkezetek alján lebeg a csönd, mint egykoron a bibliai Úr a nagy vizek fölött.

Alkonyat a címe Mednyánszky egyik nagy tájképének, de a cím itt pusztá formá. Az alkotást, mint olyant, megállapított módszerek szerint százszor láttuk már ábrázolva. Itt mást kapunk, fizikai, meteorológiai tüneménynél egyebet. Azt tudjuk itt meg, hogy egy költészettel teljes művész lelke minő színekre bontja magában az érzéseket, amelyek megszállják, midőn a rozdszajn perjére leheveredve belebámul a vízből zordonan kimagasló rongyos sziklatömegbe, amelyet hidegen cirógat meg a leszálló nap. A lomha víz megrezdül, ezer finom hullámocská támad, amik egy helyben rezgő táncot járnak. Az egészre leül a lilán megtört napsugár s a hullámocskák, megannyi mozgó tükörcserép, vetekedve hintik föl a sziklára temérdek reflexeket. Ilyesmit láthatott egyszer, ki tudja merre, Mednyánszky. Bűvös, zománcos kép, millió opálból összerakva, amely nesztelenül változik percről-percre, míg ellobban az utolsó fény s aztán siket csend ül a vizekre, hogy elfoglalja a genius loci helyét.

Oh mennyi nagyszabású természet-átézés tapad ehhez a nagy vászonhoz!

Az egyszerű, szürkekabátos ember, aki az ő rendetlen ecsetjeivel ezt a képet megalkotta, bárónak született, de költővé lett. Akik jól ismerik őt, csodákat mesélnek igénytelenségéről és prófétái egyszerűségéről. Egyik ösmerősünk mondta nekünk, hogy majdnem könny gyűlt a szemébe, amikor Mednyánszky műtermébe lépve látta, hogy annak egyetlen bútora egy kétfórintos ácsolt ág. Telt volna bőven jobbra is, kényelmesebbre is, neki nem kellett. Úgy élt, mint egy aszkéta, a keresménye elvándorolt a nyomorultak tanyáira. Volt eset, hogy négy-öt lakást tartott egyszerre Budapesten. Roppant szegény embereknél, roppant egyszerű helyeken, – könyörületből, de mégsem alamizsnaképpen. Amint a nyomor e tanyáin köszált, a piszkos külvárosok zugaiban, a főváros határszélein, fölszedett egy csomó nyomorultat, magához rendelte modellnek, nem annyira hogy fesse, mint inkább, hogy fizesse. A maga dolgaival nem ért rá törődni. Párisban és Németország több városában, ahol ekkor, meg akkor lakott, ott hagyta a képeit meg vázlatait. Szegény embereknél maradtak azok, essék jól nekik. Egyik barátja mondta el, hogy Mednyánszky egy ízben egy olasz kikötővárosban elköltötte összes pénzét szegény lazarónikra. Ott állt idegenben egy centesimo nélkül. Más ember kétségbeesett volna, ő azonban kapta magát, egy pár garasért árut cipelt a hajókra, megvacsorált belőle, s aztán rögtön leült a tengerpartra és festett.

Egy olyan művésznél, mint amilyen Mednyánszky, nem csodálkozhatunk azon, hogy minden fáradságosan kiküzdött állomást gyorsan otthagyt, hogy újabb területeket hódítson meg. A festés neki benső szükségesség, életének főtartalma volt. Belőle szívta minden életkedvét, benne csapódott le minden lelki élménye. Lehetetlen volt tehát, hogy megmaradjon az épp kiküzdött festői vívmányoknál. Olyan, mint az élő szervezet, amely szakadatlanul csatol új és újabb sejteket a régiekhez, éppen azért, mert él. S csakis azáltal él, hogy szakadatlanul megújodik. Ilyen szerves kapcsolat van Mednyánszky és a képei közt. Sőt kevés festőben van meg oly mértékben, mint benne.

Más festők is változtatják előadásukat, de legtöbben nem azért, mert ebben vagy abban az irányban már kimondták az utolsó szót, hanem azért, mert időközben bizonyos tanulságokat vontak le más képírók műveiből. Látnak egy képet, amelyen megragadja őket a nagy egyszerűség: legközelebb ők is egyszerűk igyekeznek lenni. Valahol észreveszik a szín tűzének lebilincselő erejét: sietnek tehát saját színeik tűzét fokozni. Mednyánszky változásai nem vezethetők vissza ilyen okokra. Minden változása az ő egyéniségében gyökerezik, vagy határozottabban szólva: természet felfedezései okozták ezeket az elváltozásokat.

Mednyánszky művészetének minden változása egyenest a természet szemléletében gyökerezik. Más festő elemi hatását nem tudjuk művészetében kimutatni.

Képei pedig szokatlan mély hatást keltenek bennünk: szabad tehát e hatás okát kutatnunk, talán minden előzetesen föllállított teória nélkül is. Az egyszerű ember esze járásával gondolkodhatunk tárgyunk felett: minden segítőeszközünk a tapasztalatoknak az a sorozata, amelyet festés, rajzolás, a szabadban való séta és a remekművek szemlélete közben szereztünk.

Keressük mindenekelőtt, mi módon születik meg egyike azoknak a tájképeknek, amelyeket Mednyánszky oeuvrejében oly gyakran megszerettünk.

Mikor a festő künn sétál a szabadban, megeshetik, hogy valamely jelenség erősen leköti figyelmét, érdeklődéssel nézi, hosszasan és egészen elmerül az élvezésébe. Este a város szélén látja például a házak elmosódott körvonalait, amely alatt sötéten és formátlanul terül el a mező. Annál hatalmasabbnak látszik azonban az ég, amely tele van a felhők egymásba omló formáival s ezekhez fölzáll a város füstje, párja. Hosszú veres csik világit a felhők alján: a legélénkebb és legtüzesebb szín az egész jelenségben, minden egyéb tompa, elborult, nagy sziluettekben sorakozik egymás mellé. Szinte megannyi folt. Ez a jelenség mélyen és erősen megragadhatja őt, úgy, hogy behatóan kezd foglalkozni e látvánnyal. Egy költő, aki erre sétálna, talán költeményt írna arról, hogy a város ezer szeme íme álomra csukódik, hogy az ablakok csillagocskái ellobbannak, de felragyognak az ég csillagai és mindenre leszáll a csend. A festő azonban egész más dolgokat figyel meg és vesz észre, őt módfelett leköti az a rongyos, kékes folt, amelyet a háztömegek írnak a látóhatárra, őt egészen elfoglalja a csodálatos tűz, amely az utolsó alkony-pírból elévillan, a felhők gombolyagának alakja, egymásba torlódása, gyengén elűtő, sajátságos színe. A festő a jelenségek vizsgálásánál, szemléleténél nem úgy gondolkodik, mint az a költő és semmi esetre sem fogja ugyanazt kifejezni akarni, amit a költő. Ha ez a beszéd kifejezési eszközeivel dolgozik, úgy amaz a festés kifejezési eszközeit használja. S mindjárt a természet adta jelenség megfigyelésénél eltér az újtjok: ami a költőnél a szó, a fogalom, az a festőnél a szín, a forma a vonal stb. Tehát azt, amit e jelenség megírásánál eszmének neveznek, nem találhatjuk meg e jelenség megfestésénél. Egy egész világ választja el e két teremtő lelket egymástól. Amit az írónál logikának, gondolkodásbeli törvénynek nevezünk: tehát a fogalmak helyes egybeillesztését, azt a festőnél merőn más formában találjuk meg: nála a logika színek, formák, valőrök, tónusok, vonalak helyes egybeillesztéséből áll. Lehet tehát – bármily sajátságosan hangzik is – színnel, vonallal, tónussal is gondolkodni, nemcsak fogalmakkal. Épp úgy, mint ahogy a vérbeli zenész zenei elemekkel gondolkodik.

A gondolatoknak az a sora, ami egy Mednyánszky fajtájú festőben megszületik, midőn a leírt természetjelenséget szemléli, egészen más, mint az a gondolatsor, amely ugyané természeti kép előtt az íróban vagy a zenészben támad. Még akkor is, ha az író és festő egy személyben egyesül. Mihelyt munkához fog: rögtön jelentkezik ez a különbség.

Mednyánszky tájképei is tisztán a festő természetszemléletének szülöttjei. Egyik képe, a „Virágzó fák” című, e részben nagyon tanulságos. Egyszer egy elhagyott temető mellett sétált, ahol néhány fa és bokor javában bontogatta virágait. Alattuk, felburjánzott fű közepette, húzódt meg néhány düledék-fakareszt, szegényesen, gondozatlanul. Íme egy oly tárgy, amely az író kezében rögtön érzékeny és megható pointot kap. Az író e korhadt fakereszteket földszítené reflexióival, sőt talán még történeteket is fűzne hozzájuk. Mindenesetre kidomborítaná a virágzó fák és korhadó fejfák kínálkozó kontrasztját. Mednyánszky azonban festő létere másként nézte meg, másként formálta képét. A korhadt fakeresztek ezen a képen szerényen megvonulnak, nincs rajtuk semmi point. A diadalmas élőfa és a holt ember korhadó fejfájának olcsó kontrasztja sem jut kifejezésre e képen. Nincs benne semmi novella. Nem elbeszélni, de megnézni való kép lett belőle. Festői kép. Neki más tárgyat kínált a természet, mint írónak, vagy mint az irodalmi hajlandóságú festőknek. Van Mednyánszkyban is eszme s mily bőségben! De csupa festői eszme. Ősmerkedjünk meg ennek néhány példájával.

Egyszer egy messze nyúló rónaságra vetődött Mednyánszky. Este volt s borús az ég. A sík mezőn semmi feltűnő geológiai forma sem látszott: aszott perje nőtte be rongyos foltokban a síkság egyes darabjait, abból itt-ott kikandikált a láp vizének sima, fényes tükre. Erről képet festett Mednyánszky „Lankás” címmel. A mi szempontunkból most az érdekel minket, hogy miben ment túl Mednyánszky a természetkópián, azaz, mely természetadta jelenséget fejlesztett a képen, mint festőileg fontosat. S itt első sorban feltűnik nekünk az a nagyszabású téralakítás, amely e képnek egyik legnagyobb erőssége. Ha a valóságban ott látta a messze elnyúló rónát, úgy a képen ennek végtelenbe nyúló nagyságát azzal tudta kifejezni, sőt fokozni, hogy alacsonyra vette a látóhatárt s e fölé magas, formáiban gazdag felhős eget festett. Ezek a felhők lapidáris formáikkal szintén a messzeségbe nyúlnak, a szélesen odahúzott ecsetvonások pedig szinte vezetik a tekintetet a végtelenbe merülő látóhatár felé. A láp vize jellemezhető lett volna apróbb, szakadozott világos foltokkal is, de ezen a képen ez a víztükör is nagy foltokat ír le, amelyeknek intenzitásáról a szem arra következtet, hogy ezek a vízfelületek is jelentékenyek, ami által a ró-

naság hatalmas, széles jelleme ismét megnövekszik. Minden arra tör ezen a képen, hogy az óriási tér, amely lomhán hever a borús ég alatt, kolosszális terjedelmében kifejezésre jusson az aranyráma keskeny keretei közt is.

Ezzel természetesen nem merítettük ki ezt a képet, csak egy benne rejtőző, tisztán festői eszmére utaltunk.

„Őszi táj” egy másik képének a címe. Valahol Észak-Magyarországon láthatta Mednyánszky, magasan fekvő hegyes vidéken, ahol az ősz egészen más szíliekben jelentkezik, mint nálunk a mélyen fekvő lapályon. Az ősz olt hirtelenebbül szállja meg az erdőt: a fák és cserjék még teljes lombdíszen állnak, amidőn a dér már sárgára csípte leveleiket. Nálunk a lapályon az ősz lassúbb járatú: egyenkint pergeti le a leveleket az ágakról s mire a levelek megsárgulnának, legtöbbször már le is hullott. Bűvös sárga és piros színhalmazat egy ilyen felvidéki őszi erdő, főképp, ha a millió sárga levélnek tömör kék hegy, tömör kék ég adja a háttérrel. A hegy és ég e tiszta kékje ugyanannak a felvidéki tiszta levegőnek jóvoltából bírja pompázó színét.

Ezt a két szint versenyzeteti egymással Mednyánszky ezen az „Őszi táj”-on. E tájképen e két szín a döntő. Ezek adják meg a legfőbb jellemvonást, velük él-hal a kép. Mednyánszky tehát oly erővel hangsúlyozza ezeket a színeket, amilyennel csak lehet. Fokozza a tűzüket, intenzitásukat: a legvilágítóbb sárga mellé kerül a legmélyebb kék, a végsőig erősítve, fokozva, nemcsak a szín élénksége, hanem az ecsethúzás szilaj ereje által is. E két szín a feszültség legmagasabb fokán áll egymás mellett, akárcsak két ellentétes villámáram, amely már közel áll az explozióhoz. Ezáltal a merészen kormányzott feszültség által oly élet szökik a tájképbe, amilyen erejét ritkán láttunk.

Ez is festői eszme és csak festéssel fejezhető ki.

Egy „Téli táj”-án temérdek fa áll egymás mellett, fiatal erdő szélén. A törzsek még nem fejlődtek hatalmasra, úgy, hogy az egész erdőkép jóformán ágak szövvénye, a törzsek nagy formái nélkül. Ezekre az egymásra fonódott összekuszált ágakra a hópihék milliói hullottak s szépen megmaradtak a legfinomabb gallyacskán is. Közeledik az alkonyat s a hó kékes reflexszel szövődik által. S most oly kép áll elő, amely emlékeztet a görög templomok áttört kódíszereire. Mednyánszky kezén ez a természet adta jellemvonás gazdaggá, mindenekfelett uralkodóvá lett. Valóságos labirintje támadt itt az összefont gallyaknak, amelyeknek hópárnái ágról-ágra, hajtásról-hajtásra, gallyacskáról-gallyacskára vonulnak, fehér csipkedíszrel ékesítvén fel a képet. És amint egy másfelé hajlanak a gallyak, amint összeérnek és szétválnak: oly ritmus van benne, amilyent a nyári vetés enyhe ringásán látunk. Egy finom festői jellemvonás van itt kristálytiszta, meggyőzően előadva. merészen kormányzott feszültség által oly élet szökik a tájképbe, amilyen erejét ritkán láttunk.

Látjuk ezekből, hogy a képtárgy Mednyánszkyknál igazán és hamisítatlanul festői, semmi köze a reflexióhoz, az irodalomhoz, szűzen festői. De fejtegetésünkben talán kiviláglott az is, hogy Mednyánszky nem pusztán utánozó volt a természetnek, hanem az ott látott jellemvonásokat a maga akarata szerint alakította. Ebből folyik stílusa.

Sokféle tapasztalatból merítjük azt a meggyőződést, hogy egyéni stílushoz csak a legbehatóbb természetszemlélet vezetheti a festőt. Az a sok ezer természet tanulmány, amelyei Mednyánszky festett és rajzolt, a legbehatóbb stúdiumot jelenti. Vannak közöttük egészen futólagos jegyzetek és töviről-hegyire leírt látéletek is. Egy rajzlapon néha csak a látóhatár vonalát és kéthárom foltot látunk, csak az egészen nagy, a döntő vonalakat. De vannak olyan stúdiumai is, ahol a virágzó fa ágrendszere, a virág kelyhe, porzója a legbehatóbban vannak leírva. A stúdium is sokféle szempontból készül, és ha egy festő – mint Mednyánszkyknál láttuk – néha húsz-harmincszor írja rajzkönyvébe a horizont egyetlen vonalát, még pedig a kéz egyetlen mozdulatával, az bizonyos szempontból nem kevésbé beható stúdium, mintha egy szikla moháját minden részletében át tanulmányozná. A festő sem tanulmányozhatja a természetet egyoldalúan s a tanulmánya nem lehet mindig deskriptív, mert akkor a természetnek éppen döntő nagy jelenségei egészen elkerülnék a figyelmét. Aki mindig csak részletet rakosgat részlet mellé és emellett sohasem veszi fontolóra a nagy egészet: miniatűr barát marad mindörökké.

Mednyánszky felette sokoldalúan tanulmányozta a természetet. Ez minden változatának alapja. Hogy stílusát megértsük, gondoljunk vissza a virágzó fákhöz készített stúdiumokra. Ott természetes nagyságban festett le gouache-festékekkel virágos gallyakat, a legpontosabban.

Ügyvédek, jogászok, katonatisztek és hivatalnoknők a színi pályán

Az októberi forradalom, majd a proletárdiktatura teljesen megváltoztatta a színiiskolák képét. Ügyvédek, jogászok, katonatisztek, tisztviselők, hivatalnoknők, földbirtokosok, bankigazgatók és gyárosok leányai árasztják el a színiiskolák padjait.

Rózsahegyi Kálmán színiiskolájába beiratkoztak többek közt a következők:

Dr. Székely Emil ügyvéd, Dr. Váradi Jenő ügyvéd (Váradi Aranka, a Nemzeti Színház művésznőjének fivére), Lendvai Pál huszárcapitány (Lendvai Lola, a Vígszínház tagjának a fivére), Dr. Nagy Sándor ügyvédielölt, Kresz Irén, (Dr. Rezsny Aurél rendőrtanácsos neje), Holló Ilona a bőrközpont volt hivatalnoknője, Balog Juci és Baján Piroska volt tisztviselő-

nők, Orbán Zsuzsi, akit az új moziszínésznők közé vettek fel a tehetséges Dömötör Katóval (Mea Melitta) együtt. Meglett férfiak, asszonyok a fiatal, kedveskiszíninövendékekkel együtt ülnek az iskola padjaiban. És így van ez különösen a Rákosi Szidi színiiskolájában, melynek növendékei közül a következőket sorolhatjuk föl:

Milosevits János műegyetemi hallgató, aki mint főhadnagy tért vissza a háborúból, Halmai Tibor jogász, szintén főhadnagy, Novotny Miklós jogász, a harcra esett Novotny alezredes fia, Nagy Lajos (Király Ernő unokaöccse), aki gyönyörű bariton hangjával tűnt fel, Dr. Pethes Imre végzett bölcsész, egyetemi hallgató, (Pethes Imrénének, a Nemzeti Színház művésznőjének az öccse) Gőndör Ferenc volt aktív főhadnagy, Medveczky István szintén volt aktív főhadnagy, Mariancsics Imre, volt aktív tiszt és költő, (több verse jelent meg), Willinger Mihály postatiszt, akit a Király

1. Tihanyi Lajos 2. Józsa Károly 3. Honti Nándor 4. Basch István 5. Teplenszky 6. Bródy Illés
(Kelen rajza)

Kelen Imre rajza a Színházi Élet c. lapban, 1919. május 11.

Színház már le is szerződött énekes bonvivántnak, *Körösi Bálint* minisztériumi tisztviselő, aki operettbuffónak készül, *Vig Ernő*, aki egy terménynagykereskedő főkönyvelője volt azelőtt, *Somogyi Magit* minisztériumi tisztviselőt, akit annyira ambicionált a színi pálya, hogy szülei tudta nélkül délután járt színiiskolába hivatali teendőinek elvégzése után és a legtehetségesebb Rákosi Szidi növendékek közé tartozik, *Hort Ida*, vidéki földbirtokos leánya, *Magaziner Erzsébet*, *Magazine* budapesti redőnygyáros leánya, akit a Király Színház szintén leszerződött és a jövő primadonnáját látják benne, *Sárváry Rózsá*, *Sárváry* budapesti drogériatulajdonos leánya, akiben a legtehetségesebb naivát látják, *Acél Ida*, vidéki földbirtokos leánya, *Donát Ilona*, *Donát Ede* operettkarmester leánya, *Bartók Lucy*, bankigazgató leánya, *Vaszary János* és *Piri* testvérek, egyik tehetségesebb, mint a másik, *Vaszary János*, a lakáshivatal

volt igazgatójának gyermekei, *Montág Rózsá*, a már híressé vált *Montág Ilona* huga, *Montág Sándor* földbirtokos leánya, *Reinhardt István* (*Hegedüs Gyula* unokaöccse), volt aktív vadászfőhadnagy, *László Imre* magánhivatalnok, aki a *Környi-féle* tenorhangjával tünt ki a felvételi vizsgálaton.

Mind olyanok, akik soha életükben sem létek volna színészek, az új alakulat hatása alatt léptek a színi pályára, van közöttük sok tehetséges is. Mindenesetre kérdés, hogy nyervek a színészet, hogyan fognak beválni és milyen lesz a jövő színésznevezéke.

Szerényi Simon

Beethoven a legszórakozottabb zeneszerző volt. Egy ízben Bécsben betért egy vendéglőbe, leült egy csendes helyre, elővette az étlapot, megvonalozta és kotákat írt rá. Pár perc múlva hozta a pincér a levelet, mire *Beethoven* felkelt és ezt mondta: „En már ettem!” És se szó, se beszéd, fizetett és eltavozott.

1. Zádor István 2. Páczay 3. Faragó Géza 4. Fényes Adolf 5. Lányi Zsigmond 6. Szenes Andor
(Kelen rajzai.)

Kelen Imre rajza a *Színházi Élet* c. lapban, 1919. május 11.

A „Virágzó fák” című képen egy-egy virág már csak egy ecsetvonás, sőt egyetlen odapötyöntett foltból a virágok egész sora alakul. Természetes, hogy csak az érthet az ilyen odapötyöntéshez, aki előzőleg a legbehatóbb tanulmány révén tökéletesen ismeri a virág minden jellemvonását.

Amit itt a virágról mondtunk, ugyanaz áll a fa lombdíszeről, a szikláról s az ebből alakuló sziklarendszeréről, végre a hegyről, sőt a hegyrendszeréről. Szélesen összefoglalni s egyszerre adni a részletek együttes hatását csak ily tanulmányok után lehet.

Mednyánszky így szerezte meg bámulatos összefoglaló és egyszerű előadását. Ami képein nagyszabású, azt nem köszöni más festőnek, hanem a saját, beható természetszemléletének. [...]

Míg Mednyánszky tanulmányai a legkisebb részletekig is elhatoltak, addig a maga módja szerint nem szűnt meg fáradhatatlanul kutatni a nagy, döntő jellemvonásokat sem. Ezáltal festői bölcsességre és egyúttal finom tapintatra tett szert. A maga egyéniségéhez mérten aztán kialakította, fejlesztette az így megismert jellemvonásokat.

A ritka intenzív természetszemlélet még egy tehetségét fejlesztette csodálatosan: szín-, forma- és vonalmemóriáját. E képek, amelyek oly megragadóan tolmácsolják a természetet, mind műteremben készülnek, tehát nem a modell nyomán. Sok oknak tört bele a fejszék az ilyen vállalkozásba. Mednyánszkyknál azonban megszűnt itt is minden nehézség. Az egész élete festéssel telt el és miután oly kimerítően volt képes magába szívni a természeti jelenségek képét, mint kevés más ember, memóriája és természet-vázlati kiépítették számára a modellt. Erre különben képeinek megalakításánál nem is volt nagyon szüksége, mert művei nem természetleírások, hanem a természet döntő jelenségeit mutatják, sommazva, egyszerűsítve, kiemelve azt, amit egyénisége fontosnak vélt, fokozva azt, amit hangsúlyozni akart, kivette azt, ami csak inventárium volna s mint ilyen, fölösleges lom.

Kétségtelen, hogy bizonyos fokig változott a keze írása. Ha egybevetjük régiebb és legújabb képeit, az előadás frissességének fokozódását látjuk. Ez talán valószínűtlennek hangzik, mert hozzá vagyunk szokva, hogy a fiatal ember frissebb szemmel lát, mint az idősebb. Mednyánszkyknál ennek is megvan a maga oka. Azt a gazdag tőkét, amelyet évtizedeken át magában felhalmozott, egyre pazarabb kézzel kezdte tékoználni. Előadása tehát hirtelenebbé lett ma, mint volt azelőtt, vonásaiban szinte látjuk a kincset szóró kéz széles mozdulatát. Tíz-tizenöt kép támad egyszerre, egyazon időben, mindenütt más-más problémák vannak kitűzve s gyorsan, játszva megoldva. Vagy talán csak nekünk látszik úgy, mintha játszva oldaná meg e feladatokat. Ha behatóbban nézzük ecsetje sáfarkodását, talán arra a meggyőződésre jutunk, hogy energiája talán türelmetlenebb, hogy idegei talán feszültebbek, formáló vágya szilajabb kései képein, mint annak előtte. Néha hajnaltól éjfélig dolgozott megszakítás nélkül egy tucat nagy képen egyszerre. Ha az egyiknél fizikai kimerültség fogta el: hirtelenül felfrissítette őt a másik kép problémája, újságával izgatta, cselekvésre kényszerítette. Festő, aki csak festés által tudott üdülni, pihenni.

Stilusa azáltal nagyszabású, hogy mindig nagy egységeket ad, elemezzük akár a szín, akár a vonal, akár a folt vagy tónus értékeire nézve. Tekintsük meg nagy képeinek ama pompás solitair fáit: minő organikusan és egy szuszra bonyolódik ki ecsetje alatt a törzsből a temérdek gally, a fonadékos, kuszált ágacskák szálai. Nem érzünk egy képen sem olyasmit, mintha részletekben készült volna. Az est opálszíneiben vibráló hegyderék is akár egyetlen ecsetvonásra termett volna meg. Mindig az egész képet festi, a szó legszorosabb értelmében, biztos fantáziával, amely tudja, mily fokig kell fejleszteni a képet ma, hogy holnap ismét az egész megkapja a maga új átfestését.

Ritka és egészen egyéni jelenség Mednyánszky a magyar művészetben. A saját magának őse. A magyar felvidékre nyúlnak élete fájának gyökerei: annak természetvilágán nevelte önmagát naggyá.

Lyka Károly

(*Uj Idők*, 1919. máj. 10. XXV. évf. 16. sz. 298–302.)

Festők és szobrászok kinevezése. A közoktatásügyi népbiztos Beck Ö. Fülöp szobrászművészt, az Országos Képzőművészeti Főiskola szobrászati mesteriskolájának vezetésével, Vedres Márk szobrászművészt ugyanezen főiskolával egybekapcsolt Szépművészeti Akadémián a szobrászművészet tanszék teendőinek ellátásával, Pór Bertalan festőművészt ugyanott a festő-

művészeti tanszék teendőinek ellátásával, *Kónyay* Elemért a Proletár Képzőművészeti Műhely és köztulajdonba átvett Festő Szabadiskolák adminisztratív teendőinek ellátásával, *Reményi* József szobrászművészt az Iparművészeti Iskolában a szobrászati tanszék, *Ferenczy* Béni szobrászművészt a kisplasztika, *Toroczkaí Wigand* Edét a belső építészet és kertművészet tanári teendőinek ellátásával bízta meg.

(*Az Est*, 1919. máj. 13. – 3.)¹⁵

A művészeti oktatás újjászervezése. A közoktatásügyi népbiztosság nagyszabású művészeti programjának megvalósítása során most már a személyi kérdések megoldásáig jutott. [...] Az új megbízások ezúttal a Képzőművészeti Főiskolára és az Iparművészeti Iskolára vonatkoznak. Az előbbiben a szobrászati mesteriskola vezetésére *Beck* Ö. Fülöp, a főiskolával kapcsolatos Szépművészeti Akadémia szobrászati osztályának vezetésére *Vedres* Márk kapott megbízást. Ugyanitt a festőművészeti tanszékét *Pór* Bertalanra bízta a népbiztosság. Az Iparművészeti Iskolán a díszítő szobrászat tanítását *Reményi* József, a köplasztika és keramika tanítására *Ferenczy* Béni, a belső építészet és kertművészet ismereteinek előadására *Toroczkaí Wigand* Ede kapott megbízást. Egyben az igazgatói tennivalók ellátásával *Gróh* Istvánt, az intézet eddigi helyettes igazgatóját és *Mihalik* Gyula tanárt bízta meg a népbiztosság. A Proletár Képzőművészeti Műhely és a köztulajdonná lett Művészeti Szabadiskolák adminisztrálására *Kónyay* Elemér kapott megbízást.

(*Az Újság*, 1919. máj. 13. – 8.)

AZ ÚJ PLAKÁT

A plakátot a posztimpreszionizmus adta. Toulouse-Lautrec, Chéret és a többiek ennek az irány-
nak széles foltú harmóniáit vitték ki az utcára. Maga az impresszionista kép még ezt sem bírta
volna el, mert a kis foltokból vibráló lágyága és kicsinyessége egészen elveszett volna az utca
brutális erői között. A posztimpreszionista kép éppoly erőtlen volt, éppúgy nem tudott megbir-
kózni az utcával, uralkodni rajta, de legalább dekoratívsege révén, azáltal hogy egyszerűbb volt
és nagyvonalúbb, meg tudott állni benne. Ez még nagyon kevés, nagyon távol van a plakát
igazi rendeltetésétől, attól hogy hatalmába kerítve, legyűrve az utcát, tömegeket tudjon megfog-
ni és szuggérálni.

Az új festészetben minden lehetőség megvan arra, hogy ezt a plakátot megszülje. Mert ez az
új festészet nem a természet komplikált formáival bibelődik, hanem keresi a primitív és önké-
nyes, de annál beszédesebb, harsogó szavú formákat, amelyek nem csillogtatják ugyan meg a
világ színes ruháját, de annál alkalmasabbak arra, hogy az embert betöltő és mozgató hatalmas
életérzéseket vetítsék ki.

Az új festészet predestinálva van a győzelmes plakátra, mert a piktúra már nem passzív
természet, hanem harcos ember. Az új festészet nem a tárgyakat hozza, hanem az eszméket, és
éppen ezért nem léphetett át eddig elég mélyen a plakátba. Az eszmék eddig magánosan röp-
ködtek a tömeg fölött, nem tudtak vele összetalálkozni, hogy benne inkarnálódjanak, az ígék
még nem tudtak testté lenni. Az új festészet szelleme pedig nem tudott oda aljasodni, mint az
impresszionizmus, hogy eladva magát, a fogpaszták és mozi-drámák legjobbságát kiabálja.

Azért az új plakát csak most indul, a jövőé még, és a mai perspektívás napok csak a csiráját
lökkék ki magukból. Annyiban már megvan, amennyiben az új piktúra. Mert az új piktúra karak-
tere olyan, hogy nem kell külön plakátstílust kiválasztani magából. Az új festészet éppen azokat
az erőket és formákat hozza, amilyeneket a plakát kíván magának, hogy igazi plakát lehessen.
Az új festészet monumentális, demonstratív és aktív, drámai erejű és egyszerűségű, csak ki kell
mennie az utcára, hogy plakáttá legyen. Plakáttá a szó legjobb és leghelyesebb értelmében.

¹⁵ Ua.: Művészeti megbízások. *Magyarország*, 1919. máj. 13. – 8.

Mert a plakát nem azt jelenti, mint eddig, hogy lármás, üresen rikoltó, szemtelen és semmitmondó, hanem: energikus kiáltás, az utca lelkébe öklöző agitáló akarat. A régi plakát tolakodó céger, az új plakát a tömeg közé nyúló művészet.

Hogy az új művészet eddig alig tudott plakát lenni, annak egyszerű oka van. A plakát eddig vásári kikiáltó volt, nem pedig szellemi erők hirdetője. Az új plakát, mint az új festészet is, csak az új társadalom, az új vallás kibontakozásával fog nekilendülni és kifejlődni. Szerepe lesz: a tömegbe szuggerálni az új hitet, az új erkölcsöt, a szocializmus minden ideáljának gyakorlatba valószínűsítése, segíteni vérré válni az új embert, az új rendet. Hirdetni a kultúra alkalmait, a kulturális köteleességeket: a színházat, könyveket, tárlatokat, zeneelőadásokat, népiünnepélyeket etc. etc. Egyszóval a jövő plakát a kultúra, a tömegkultúra szolgálatában fog állni, nem pedig, mint eddig, a kapitalista kereskedelmében.

Lelki tartalomban, a kifejezés mélységében nem lesz nívókülönbség, mint eddig, a plakát és a festmény között. A kifejezés eszközei és formája is közös lesz, de mégis a plakát szabadabb, mert első és fő célja a demonstráló kiáltás. Azonkívül a plakát aktuálisabb, és éppen azért műlőbb is mint a piktúra. És itt fognak elválni, ezért fognak elkülönülni egymástól. Ami az új kultúrának egy-egy gyakorlati detail megnyilvánulása, az új hitnek egy aktuális követelménye lesz, az plakátba fog kíváncskozni. Ami az új szellem ideális lényegét, alapp princípiumát vagy maradandóbb nagyobb perspektívájúbb célját hirdeti, az festménnyé lesz, mint az új festészet lényegéből következik majdnem bizonyos, hogy falfestménnyé lesz. Mert az új festészet szellemében össze-találkozva a tömegek lelkével, az életben is keresni fogja a találkozást. Nem butíthat el szalonok és tárlatszobák zugaiba, mint az impresszionista kép, hanem keresi a nagy nyilvánosságot, a tömegek szemét. A nagy dimenziókat, tág és nagy perspektívás helyeket. Az új kép csak a középületekben és rajtuk kívül a szabad ég alatt fogja tudni kifejteni maximális hatását, ahol nincs egyedül és uralkodhatik.

Az új freskó természetesen nagyobb méretű és tisztább, kiegyensúlyozottabb formájú lesz, mint az új plakát, de lényegükben egyek lesznek. A plakát lesz az aktuális freskó, a freskó pedig az immanensebb tartalmú, századokra szóló plakát.

A plakátnak és a freskónak ezt a viszonyát már tisztán demonstrálja néhány plakát, amely az utóbbi hetekben a budapesti utcák falaira került. Különösen *Uitz* Béla munkái: „Vörös katonák előre” és a millenniumi emléken lévő két képe: a falusi és a városi proletár. Az új társadalomnak, az új hitnek aktuális parancsoló szava, hogy véd meg az új hatalmat: plakát. A másik maradandóbb érvényű, az egymást kiegészítve termelő falusi és városi proletár szolidaritása: freskó. A plakát: „Vörös katonák előre” mutatja annak az igazságát is, hogy az új festészet ereje úgy, ahogy van demonstráló és szuggesztív plakát-erő. Az *Uitz* plakátja egy tiszta *Uitz* kép, mely monumentalitásával, erőteljes ritmusával és mozgalmasságával megfogja az utcát. Egy hibája, hogy igen nagy távlatra, az utca túlsó oldaláról való hatásra van komponálva, közelről nézve a katonák alsó teste nem elég mozgalmos. A többi plakát közül kettő tűnik ki. Az egyik *Pőr* Bertalan hatalmas erejű és kitűnően megkonstruált munkája, a másik már régi, de az új plakát első fecskéje: *Biró* Mihály „Népszava” embere, amely a hosszú megszokás után sem veszett erejéből. *Biró*nak egyik hadiköltcsön plakátját utánozza *Dankó*, aki Meunier rakodómunkásának nyomott puskát a kezébe. *Berény* munkájának („Fegyverbe! Fegyverbe!”) elgondolása elcsépel és trivialis, művészi értéke is nagyon kevés.

Hevesy Iván

(MA, 1919. máj. 15. IV. évf. 5. sz. 106–107.)

A VÖRÖS HADSEREG PLAKÁTJAI

A tanácskormány megalakulásának első pillanatától kezdve kizárólagosan a saját politikai céljainak szolgálatába állította a nyilvános hirdetés ügyét is. Plakátokat nyomtatni és kiragasztani csak a hatóságoknak szabad, aminek következtében egy időre némi egyhangúság váltotta fel a járda melletti régi szintarkaságot, mert a hirdetőoszlopokról és a falakról eltűntek az üzleti hirdetések mindenféle képes ábrázolásai, amelyek legtöbbjének elmaradásán nemigen érdemes sajnálkozni, hanem inkább csak örülni lehet, hiszen alig akadt köztük jó plakát. A románok táma-

dása óta a kezdetben inkább csak egyszerű nyomtatott szöveget adó hivatalos hirdetéseket egyszerre ismét képes ábrázolások váltották fel, amelyeken egy pár szűk szóval meg van mondva minden, amit a plakát kifejezni akar, és az ábrázolás, a kép lett a hirdetés fontosabbik része. Mivel pedig helyesen felismerték, hogy nagyon is lényeges követelménye a jó plakátnak, hogy egyebek mellett művészi is legyen, a törekvéseire és korára nézve is fiatal művészgárdának számos tagja részére nyílt meg a lehetőség, hogy a proletárállamért vívott küzdelemben egy-egy jó alkotással tüzelje a tömegek lelkesedését.

Alig múlik el nap, mely ne hozna magával egy újabb kisebb-nagyobb plakátot, s minthogy ezek között akad bőven afféle is, mely nem a megszokott sablonos és lélektelen művészeti ipar terméke, hanem úttörő irányok képviselője, a szemlélőket legtöbbszörre élénk megbeszélésre készíti, pótolván ekképpen a most szünetelő képkiállítások körül folyó vitatkozásokat.

Egyiket a másikkal összehasonlítják, sőt annyiszor, mint ma eddig nálunk még talán sohasem vetették fel azt a kérdést, hogy milyen is a jó plakát egyáltalában? Erre elsősorban is a régi idők császári és királyi hadseregének egy katonai előírásával felelhetnénk, amely az irodai stílustól, persze eredmény nélkül, azt követelte, hogy az rövid, világos és velős legyen. Nos, a jó plakátnak is rövidnek kell lenni, azaz egyszerűnek, kevés elemből állónak, hogy áttekinthető minden nehézség nélkül egy szempillantás alatt sikerüljön. Világosnak kell lennie, azaz magából a hirdetett tárgyból kell kiindulnia s nem valami nyakatekert és nehezen felidézhető eszmetársítással kell utalnia témájára, velősnek kell lennie, azaz a legkevesebb eszközzel a legnagyobb eredményt kell elérnie, tehát mivel képszerű ábrázolást ad, művészetet kell nyújtania.

Ennek a három egymást mindenképpen korlátozó és megnyirbáló, viszont azonban egymást támogató és kiegészítő elvnek terméke a jó művészi plakát, amelynek éppen ezért egészen más követelményei vannak, mint a képszerű ábrázolás egyéb módjainak, például a festészetnek, vagy akár a grafika bármely a plakáthoz közelebb álló ágának is.

Művészi voltának alapvető követelménye azonban természetesen azonos bármely más képzőművészeti kifejezőmóddal: azaz legyen a kor lelkéből fakadó, önálló teremtés lendületétől létrehozott, új és mindenképpen ötletes, a megszokott mindennapi sablontól, az utánzástól gondosan óvakodó.

Ha olvasóink maguk elé idézik képeink segítségével is a Vörös hadseregért lelkesítő plakátokat, és végigpróbálják rajtuk ezt a pár eddig felhozott szempontot, elsősorban alkalmasint annak a két művésznek nevére fognak elismeréssel gondolni, akinek rajzai ösztönszerűleg is leginkább tetszetek: *Berény* Róbertre és *Pór* Bertalanra.

Berény Róbertnek hatalmas rohanással előretörő tengerésze, aki bőszült haraggal ordítja a fegyverre hívó parancsot, mint a legbrutálisabb erejű plakátrajzok egyike alighanem sokáig emlékezetünkben fog élni. Egyszerű, világos, új, ötletes. Ötletes pedig nemcsak a tér szuverén kihasználásában, hanem az alak merész kivágásában is. A kinyújtott karok lendületében, a majdnem elbukó rohanás élettelenségében pedig teljesen benne él e forradalmi napok dacos törhetlensége.

A másik művész, *Pór* Bertalan ebben a szép plakátjában sem tudta megtagadni, hogy a vonalkompozíció mellett mennyire a színek embere is. Végzetes lendülettel, kényszerű szükségességből hajtott zászlóvivőinek különösen megkapó színezése sokáig ott vibrál lelkünkben. *Pór* rajza fájóbb, nyugtalanítóbb, összetettebb alkotás, mint *Berényé*, nem olyan közvetlen ugyan, de a legújabb festői irányok iránt fogékonyak számára mélyenjáróbb.

Uitz Béla masírozó katonái látomászerű megrajzolásukkal nagyon szuggesztíven hatnak és érdekes összehasonlításokra adnak alkalmat, ha *Hodler*nek egy híres képét ismerjük, az előnyomulás hatalmas lendületét és ellenállhatatlanságát sikerülten jelképezi ez a kissé zsúfolt csoportozat, amelynek stílus megoldásában a középkori grafikának kisméretű rajzokra alkalmas elemei érvényesülnek, ami némiképpen csökkenti a nagy terjedelemben nyomtatott kompozíció hatását.

A többiekről beszéljenek illusztrációink.

F. Z. [Farkas Zoltán]

(*Vasárnapi Újság*, 1919. máj. 25. 66. évf. 21. sz. 238–239.)

Az újpesti képkiallítás. Újpest munkás tanácsának művelődési osztálya a proletár kultúra előmozdítása érdekében az újpesti kép művészek alkotásaiból a főgimnázium nagytermében kiállítást rendezett. Hogy a proletárok a képzőművészet alapfogalmait megismerhessék, a kerületi pártszervezetek részére külön-külön kiváló szakemberek előadásokat tartanak.[...] A kiállítást a direktorium nevében Miklós Móric elvtárs nyitotta meg.

(*Népszava*, 1919. máj. 27. – 9.)

Kommunista proletármúzeum. A Forradalmi Kormányzótanács még április 18-án tartott ülésén elhatározta egy kommunista proletármúzeum létesítését, tekintettel arra, hogy a proletártömegekre nézve célba vett széleskörű közművelődési akciónak egyik leghatásosabb eszköze az ilyen, a magyar és internacionális proletármozgalmak egész irodalmát, emléklapjait, reprodukcióit, nyomtatványait stb. emlékeit felölelő gyűjtemény. A Forradalmi Kormányzótanács a kommunista proletármúzeumot létesítő határozatával még április 18-án szakemberekből direktoriumot alakított, amelynek kötelességévé tette a múzeum haladéktalanul való megszervezését a gyűjtés munkáinak gyors megindítását. A gyűjtés és a szervezés munkája hetek óta folyik is már, a direktorium tagjainak: *Diner-Dénes József*, *Krejcsi Rezső* és *Révész Mihály* vezetésével. A múzeum, amely kezdetben a külügyi népbiztosság egyik termében volt, átköltözött már végleges helyére, a Reviczky és Baross utca sarkán lévő volt Wenckheim-palotába, melynek sok szobája, nagy termei kiválóan alkalmasak lesznek a kommunista proletármúzeum céljaira. [...]

(*Népszava*, 1919. máj. 29. – 8.)¹⁶

A művészekhez. A közoktatásügyi népbiztos művészeti és múzeumi politikai megbízottja közli: A művészeti és múzeumi direktorium most foglalkozik a művészek osztályozásával. Kiválasztja azokat a művészeket, akiket a jövőben állami megbízásokra, illetve állami támogatásra ajánlani fog. A direktorium kiválasztó munkája ezzel nincsen lezárva. Ezentúl is kötelessége lesz a mutatkozó tehetségeket a kiválasztottakhoz sorolni. Megjegyezzük, hogy a művészeti és múzeumi direktorium ezzel a kiválasztó munkával nem érinti sem a szakszervezetek autonómiáját a tagfölvételben, sem általában a művészek összességének egzisztenciális érdekeit. Minden művésznek megvan ezután is az alkalmja a szabad érvényesülésben, amennyiben módja lesz nem állami jellegű kiállításokon való részvételre és eladásra. A direktorium kéri azokat a művészeket, akik műveik beküldésére fölszólítást kapnak, hogy ennek a fölszólításnak saját érdekükben tegyenek eleget.

(*Népszava*, 1919. jún. 4. – 6.)

Az új plakát. A Ma legutóbbi számába kritikát írtak az új plakátokról és megállapítják, hogy *Uitz* Bélának a „Vörös katonák előre” című falragasza mutatja annak az igazságát, hogy az új festészet ereje úgy, ahogy van, demonstráló és szuggesztív plakát-erő. *Berény* Róbert „Fegyverbe, fegyverbe” feliratú munkájáról ellenben konstatálja, hogy elgondolása elcsépett és triviális, művészi értéke pedig nagyon kevés. Ez a megállapítás éppen olyan kifancmított, mint *Uitz* szerkesztő úr vöröskatonáinak lábai, amik miatt a szerzőt a legnagyobb lelki nyugalommal forradalmi törvényszék elé lehetne állítani. Mégsem lehet a mi drága és erőteljes munkásteztvéreinket, akik mindenütt diadalmasan szorítják vissza az imperialista hadseregeket, elkényszeredett, hátgerincsorvadásos embereknek beállítani. Azonkívül meg is csonkítja *Uitz* úr a vöröskatonákat, az egyiknek az orrát, a másikkal a fülét vágja le. Az ilyen plakátoktól egyetlen egy munkás nem áll be a vörös hadseregbe, hisz nem bolond, hogy őt is ilyen csúnyának rajzolják, vagy néger-zsidónak, mint *Szilágyi* Jolán plakátján látható. *Berény* Róbert plakátja láttán ellenben kitá-

¹⁶ Ld. még: *Népszava*, 1919. máj. 1. – 14.

gul proletáröntudata, megdobban a szíve és a kiáltó vöröskatoná megmarkolja a szívét. Berény Róbert plakátja az új plakát, mert új világrend megalkotására lendíti az új hőseket. Últék plakátjai nem újak, csak rosszak és elcsúfítják a tavaszi szabadságos pesti utcát.

(Az Ember, 1919. jún. 5. II. évf. 31. sz. 13–14.)

NEM ILYENEKNEK AKARJUK LÁTNI A PROLETÁRT

Hatalmas méretű plakátokkal ragasztották megint tele szombat este Budapest házainak falait, üzleteinek üres hátú kirakatüvegeit. A plakát alsó részén külvárosi mozik hirdető tábláinak festészeti stíljében húzódik végig a tüzelítőül szánt fölírás: „Feleségeitekért, Gyermekeitekért Előre!” és Pórnak, a plakátok teremtő művészenek aláírása. Ha nem lenne a plakáton semmiféle alírat, azt hihetné a gyanútlan szemlélő, hogy valami reprodukcióval került szembe, amelynek eredetijét valamely unatkozó barát rajzolta és mázolta egy öreg bibliába a keresztes hadjáratok idején: „Kitiltás a parádicsomból” magyarázattal ellátva. A főmotívum, ez a nyilván jóléttől túl-hízott, esetlen, kóchajú fúria, karján a majdnem fejével lefelé lógó, kövér gyerekekkel, holmi zsirgömbök fölött lebegve mutatja az utat, a vastag hurkákból és gömbökből összetákolt és mégis szögletes testtartású vitézeknek. A magyarázó felirat azonban egészen kizökkenti az embert illúzióiból. *Rákényszeríti* az embert, hogy azt higgye, hogy ez a maszatos, lompos, rémes formájú néember, hogy ezek a golyvás nyakú, fa vonású szörnyek, akik közül kettő valami köveződorongot cipel, a jobb (és miért éppen a jobb?) vatelinezett vállához támasztva, a zászlós, lehetetlenül hosszú, aránytalanul osztott és hasába nőtt lábszáraival és a mögötte valami törött seprűnyéllel handabandázó Gorgók – proletárok.

Nem, ez talán így mégsem lesz jó. Ez így nem mehet tovább. Talán végre már ideje lenne megmagyarázni Pórnak és másoknak, hogyha már nyomorgatási örületüket semmiképp nem akarják belátni, ha mindenáron kultuszt akarnak csinálni a lehetetlen idomú, ökörszíron hízott hindu bálványok, őskínai sárkányölő hősök rajzolásának iskolája felé való gravitálásból, úgy ezeket a korcsokat, melyek formai lehetetlenségükkel még a plasztikonok uborkásüvegeiben spiritusszal konzervált torzszülötteken is túltesznek, ne hozza semmiféle vonatkozásba, még kevésbé állítsa elénk mintázatát – a proletárról a proletárnak!

És ha már ő és a többiek nem tudják vagy nem akarják megérteni, hogy ezek a hajmeresztő görbületekbe, rémes pózokba, iszonyatosan bárgyú arckifejezéssel applikált motívumok *semmiképp sem képviselhetik azt az utat, amelynek az alap gondolatot a rajzoló művészet segítségével kell, hogy félremagyarázhatatlanul tegye érthetővé a szemek érzékelés révén, a szemlélő agyának*; úgy azoknak a faktoroknak lenne ez *kötelessége*, akik elé ily rémtákolmányokat *propaganda célra való fölhasználással* tesznek. Kötelességük lenne ez annyival is inkább, mert eltekintve attól, hogy az ilyen marsbeli figurákkal telepíngált plakáthoz képest, érthetőséget tekintve, az egyiptomi képírás latin betűkkel írott könyv, eltekintve attól, hogy az ijesztően szűkös papírviszonyok között büntetendő vétek a papírost oly dolgokra felhasználni, amely azokból, akiknek száma van, akikkel valamit meg akar értetni, legfeljebb egy a badarságokon való mulatás szülte mosolyt vált ki; nem szabadba tűrniök, hogy valaki – legyen az bárki – még csak a látszatát is keltse annak, hogy ezek a vándorló tótok fababáiról mintázott mikrocephal, hurkatestű szörnyekhez a harmadik internacionále öntudatos, fennkölt lelkületű proletárja állt modell! Nem! Nem ilyeneknek látom – s velem együtt sok milliók – s nem ilyennek akarjuk látni sem a ma, sem pedig a jövő proletárját! Maradjunk csak meg *Biró* és mások munkásainál, amelyekhöz nem kell magyarázat, hogy mit akarnak, amelyetől nem arcfintorítással mennek el azok, akikhez szólni lennének hivatva, amelyen nem röhög senki! Ha pedig Pór vagy mások nem hiszik, hogy az emberek röhögnek a plakátjain, ha a propagandacsoport, amely ezektől a plakátoktól nem sajnálja a papírost, a festéket, a ragasztót, [ha] azt hiszi, hogy érnek valamit, akkor nem kell, hogy anatómusokhoz menjenek megkérdezni, hogy láttak-e valaha ily lehetetlenidomú, izomú szörnyeket, nem kell spiritisztákhoz menniök, hogy velük idéztette Darwin szellemét, megkérdezzék, vajon ilyeneknek képzelte-e a fölfelé fejlődő embert? Nem. Elég ha egy fél órára megállnak a mesterművek előtt és végig hallgatják azok véleményét, akiket modellül vétek

fölhasználni, akiknek szánták. És ez a döntő! A többi szempontok: modernizmus, futurizmus, expresszionizmus, kubizmus, meg más „izmus”, amely nevek alá gyűjtik örületes fantazmagóriák fületlen-gombjaikat – örületes marhaságok. Ők mondják a – proletárok. Én is. Nem így kell propagandát csinálni, szépszerűeket fejleszteni. Nem ilyeneknek akarjuk látni a proletárokat!!! Még a városligeti torzítótükrökben sem.

Sándor Lajos

(Az Ember, 1919. jún. 12. II. évf. 32. sz. 17–18.)

„Ma” címmel még mindig megjelenik Budapesten valamilyen sajtóságos humorú hetilap, amelyben verseket és prózákat olvashat az, akinek kedve van és aki bele tud törődni abba, hogy egyetlen szót sem lehet megérteni ezekből a furcsa betűábrákból. A „Ma” című lap humorisztikus bolondgombáin nevetni szokás és nem volna érdemes észrevennünk ezt a különös kis sajtóterméket, ha nem tünne föl, hogy a proletárdiktatúra óta valósággal *virágzási korszakát* éri ez a huncut kis nyomtatvány. A legfinomabb papíron, dús terjedelemben vonulnak föl egy idő óta hetenként a „Ma” zavaros fejú firkászai és a legutóbbi számában valami *Kahána Mózes* nevű titán arról ír ostoba és értelmetlen sorokat, hogy legyen már vége a *Farkas Antalok* és *Várnai Zsenik* butító és művészietlen üres költészetének és ők majd megteremtik az igazi művészetet, a proletárok viszont ne próbáljanak beleszólni irodalmi és művészeti kérdésekbe, mert nem értenek hozzá és mindezeknél fogva fogják be a szájukat. Ilyen értelmetlen zöldségeket firkál össze a „Ma”-ban ez a Kahána Mózes, és Farkas Antal és Várnai Zseni elvtársaink értékes és pompás, erőteljű duzzadó költészetével valóban nem szorul rá arra, hogy az ilyen Kahánákkal szemben védelmünkbe vegyűk. Az meg valósággal nevetséges dolog volna, ha a munkásságot akaróknak megvédeni a „Ma” című folyóirat vad zsenijeinek lenéző leckéztetésével szemben. Ehhez sem időnk, sem kedvünk nincsen, ezt nem érdemes tenni. De megkérdezzük, hogy voltaképpen *ki tenyészt és virágoztatja föl ma ezeket a maistákat, kinek a jóvöltából és miért kapnak ilyen sok és ilyen finom papirost, éppen most, a proletárok uralmának idején.* Azért adják a „Ma” félbolondjainak ezt a sok drága papírt, hogy azokat az ostobaságokat) megjelentessék, amelyekből senki egy árva szót sem ért és hogy a munkásságot ilyen éretlen és ostoba módon lenyilatkozassák? A munkásuralom azért ad papirost egy zagyva és túlságosan is vegyes társaságnak, hogy a munkások ellen. firkálhassanak bele ostobaságokat? Mi már alaposan megelégtünk a „Ma” című vicclap humoros garázdálkodását és elvárjuk, hogy az *illetékesek a jövőben megnézik, hogy miféle nyomtatványok számára adnak papirost.*

(Népszava, 1919. jún. 12. – 6.)

BORTNYIK KÉPEI ÉS GRAFIKÁJA

Együttal a koncentrikus kompozíció és az aktív-passzív színek problémájának elmélete

A művészetben elsősorban a forma abszolút. A legabszolútabb: a formák egységbe kapcsolódása: a kompozíció. A kompozíció azonban nem önmagában abszolút, hanem csak mint az emberi élet relativitásán túllendült alkotás kifejezője. Az univerzális alkotás csodái mellett: a hegyek, a tengerek, az éggömb, a nap sugárzásával egybesúlyozott mindenség, az égitegek éjjeli zúgása mellett milyen kicsi az emberi élet, és ugyanilyen csekély a mindenségben a „művészet”, ha az élet szűk körét nem haladja túl: mert csak a hegyek nagyságával, a tenger végtelenségével egyenlő emberi alkotás „horribilitása” az, ami örök és maradandó. (Bár az örökkévalóság is relatív csupán, mert a végső sorsa mindennek, életnek és élettelennek egyaránt az elmúlás). Csak ez, mint olyan alkotás, amely létrejötté után függetlenedett alkotójától, az embertől, és a mindenség részévé lett: képes minden idők minden érdeklődőjéből az alkotás nagyságának érzését kiváltani. Csak a formák hatalmas arányainak és a formák legegységesebb, mert legegyszerűbb egységének a kompozíciónak, mint abszolútumnak van meg ez a maradandó hatása. Ami ilyenképpen formaművészet: a külső megkomponálással ellentétben az érzéseknek belső, az élet és a dolgok felett álló kompozícióba teljesedése: ez az emberiségre legértékesebb embe-

ri művek összessége. (Formaművészet: az egyiptomi plasztika, a bizánci freskók, Giotto festészet, Cézanne képei stb.) Kétségtelen tehát, hogy a tiszta formaművészet (hangsúlyozói az utóbbi évek folyamán: a kubisták) inkább abszolút és az emberiségre jelentősebb, mint a kompozíciót elvető és ezért csak ritkán kompozícióba teljesedő tiszta érzés-művészet (hangsúlyozói Kandinszkij és köre). Mindez a művészetnek abszolút szempontból való vizsgálata. Az abszolút (az elérhető legtöbb) szempontját főleg azért kell tekintetbe vennünk, hogy megjelölhessük: a jövő művészetnek milyen irányban kell fejlődnie, hogy folytonos felfelé kapaszkodással az alkotás legmagasabb csúcsa felé karoljon.

Bortnyik legutóbbi művészi törekvései is azért oly jelentősek, mert az élet relativitásán túlrendülendőt monumentális, tiszta formaművészet felé törekszik és a színeknek, vonalaknak, formáknak önmagukért, illetve az általuk kifejezésre juttatott absztrakt érzések monumentalitásáért való művészet felé fejlődik. Legutóbbi képein már most eljutott a formák, vonalak és színek centrális kompozíciója által kifejezett monumentalitáshoz. Ezek a képek a művész előbbi képeinek és rajzainak ígéréthez mérve egy rendkívül fejlődésképes, a művészet mélyebb problémái felé ázó művész eredményei.

Művészetének régi képeinek tematikus, illusztratív és groteszk kiindulásából halad az abszolút formaművészet felé. Kiindulási útja Chagall primitív képeiből és egyes motívumokban Kandinszkij festészetéből fejlődik. Bortnyik művészetében azonban szellemileg kezdetől fogva különbözik Chagall és Kandinszkij festészetétől. Chagall képei az egy időben történésnek teljes fizikai és szellemi kapcsolatát fejezi ki; e fizikai és szellemi kapcsolódás helyett Bortnyiknál a kompozíció nem belső, pszichikai, hanem külső, formai egység. Kandinszkij képeinek passzív jellegével szemben pedig erősen aktív, az emberekkel és a mindenséggel szemben állást foglaló. Kandinszkij világszemlélete: az emberi élet és a külvilág elől való teljes bezárkózás a szellem világába, míg Bortnyik világszemlélete: az élettel, emberekkel és a világgal való öröms együvé-dobbanás. Hogy az utóbbi világszemlélet sokkal fejlettebb és igazabb, mert emberibb: ez kétségtelen; Kandinszkij csak művészi eredményeiben forradalmár (ebben azonban nagy jelentőségű, mert egészen új, zenei kifejezési lehetőségeket nyitott kaput), világszemlélete azonban az emberiségre károsan antiszociális. Ezért (*Uitz* különböztetését alkalmazva) Kandinszkij csak individuális anarchista, míg Bortnyik szociális, az emberiséggel együtt gondolkodó kollektív forradalmár. Kandinszkij színeinek lágyságával szemben Bortnyik színei éppen ezért erősen aktív színek: a kép centrumában robbanó sárgák és vörösek. A művész képeinek pszichikai hatása: a vidámságba, örömekbe zendítés, képeinek szemlélése közben az ember diákos, abajgató nótákra gondol és füttyülni szeretne. Ez főleg kifelé a művészből robbanó és befelé a szemlélőbe robbanó színeinek a hatása.

Bortnyik fejlődésútja: az intenzív mélyülés útja, és ezen az úton jutott el az anarchikus komponátlanlanságtól a forradalmi kompozícióhoz. Bortnyik a „Ma” demonstratív kiállításán látott képei csak kísérletek: kompozícióban megoldatlanok, színben azonban rendkívül intenzívek és az emberbe belé égetők.

A grafikai kiállítás Bortnyik-rajzai már fejlődöttebbek. Köztük az alkotó erő rendszerbe kívánkozásának legszebb dokumentumai az *Ujvári* Erzsi könyvéhez készült, a feladott témát újra megülő és az érzések őszinte, spontán kifejezésével ható illusztrációk.

Legutóbbi képei legteljesebbek könyv-címlapjai. A betűkben rejlő dekoratív szépség-lehetőségeket erősen kihasználja és a betűket a vonalak zárt rendszerébe belekomponálja. Az eredmény: egészen új és lendületes dekoratív szépségek adása. Kompozícióban ugyanoly teljesekek és ugyanoly lendületesek a „Ma” különszámainak címlapjai. A „Ma” grafikai kiállításához készült plakátja: az egymással szembenálló két figura mozgásának és a különböző irányba forduló betűknek egy centrumba komponálásával: tökéletesen egybefogott koncentrikus kompozíció, egyben mint plakát is: egyszerűségével és nagyvonalúságával a legjobb magyar plakát. A plakát és a „Ma” címlapjai egyúttal az átmenetet jelentik a művész legutóbbi képeihez.

Ezek a képek már teljes eredmény. Bortnyikot ezeken főleg a koncentrikus kompozíció abszolút problémája foglalkoztatta. (Evvél a problémával Kandinszkij „Das Geistige in der Kunst” című könyvében elméletileg foglalkozik.) Utolsó két képén a művész a zárt kompozíció teljességéig jutott el: egy egészen új, monumentálisan dekoratív kompozicionális megoldáshoz. A koncentrikus kompozíció mint ösztönös megoldás: nem új dolog, ez mindaddig a legabszolútabb

képek és szobrok formája. Az egyiptomi és asszír szobroktól, a bizánci freskóktól, Cimabue, Giotto festményeitől, a középkor eleji német primitív miniatűr festők képeitől kezdve Raffaello, Tiziano, Grünewald, Tintoretto, Greco, Michelangelo stb. festményein keresztül egészen a legújabb festményekig, a néger plasztikáig, a népművészetig és gyermekművészetig: a koncentrikus kompozíció számos képnek ösztönös megoldása. Tudatosan azonban még alig alkalmazták, és Bortnyik nagy érdeme, hogy a koncentrikus kompozíciót mint a kép zártságának egyedül lehető megoldását tudatosan keresi és használja. A koncentrikus kompozíciónak legpriméribb, egyúttal legtökéletesebb alakja: a szimmetrikus kompozíció, mely a legtökéletesebben zárja be és foglalja össze a képet. Ez az ősi (egyiptomi, asszír, bizánci) és a primitív művészetek (a középkori német expresszionista miniatűr-művészet, a népművészet és a gyermekművészet) formája. A szimmetrikus kompozíció tehát a koncentrikus kompozíciónak kiindulása. A koncentrikus kompozíciónak másik, a szimmetrikus kompozícióval rokon alakja: a két oldalról egyensúlyozott kompozíció. Erre példa: Grünewald isenheimi oltárának középső képe: „Krisztus siratása”.

Bortnyik két koncentrikus kompozíciójú képe közül az egyik három alakos, a másik hat alakos, figurális kompozíció. Mindkét kép a háttér és az előtérben levő figurák síkjainak és vonalainak (a mozdulatoknak) tökéletes egybehangelésével síkszerű. A három alakos képen a formák, a hat alakos képen a vonalak (az emberi mozdulatok) egymáshoz való viszonya hozza létre a kompozicionális zártságot. Mint minden koncentrikus képen: Bortnyik koncentrikus képein is minden vonal és minden forma a kép középpontja felé lendül, és a kép középpontja csak a kép középpontja. A koncentrikus kompozíció pszichikai hatása: a zártság, a rend érzése, a tekintet is a kép centrumában, mint kompozíciós centrumban koncentrálódik. A koncentrikus kompozíciónak alapformáját (Kandinszkijnél egyszerűbben) akárhány oldalú sokszögnek vagy a körnek mint végtelen sokoldalú sokszögnek zárt formáival lehetne megjelölni. Az excentrikus kompozíció központja a koncentrikus kompozícióval szemben a képsík központján kívül egyúttal a végtelenség központja, amennyiben az excentrikus kompozíciójú képnek vonalai és formái minden irányban, a szemlélőn keresztül is a végtelenségben folytatódnak. Az excentrikus kompozíciónak mint a végtelenségbe nyíló kompozíciónak pszichikai hatása: a végtelenség, a nyíltság érzése. Alapformája a végtelenben folytatódó nyílt parabola vagy hiperbola.

Bortnyik a koncentrikus kompozíció problémáját az aktív-passzív színek problémájával mélyíti. Alaptermészetében az aktív szín: zeneileg dúr szín, a passzív szín: moll szín. Az aktív-passzív színek problémája éppen úgy, mint a hideg-meleg színprobléma, nem abszolút, hanem relatív probléma, mert valamint a hideg-meleg problémánál a színskála minden egyes színe melegebbé válhat a sárga szín hozzákeverésével, hidegebbé lehet a kék elvegyülésével, úgy nincsenek abszolúte aktív és passzív színek: a színskála minden egyes színe lehet aktív és passzív is (aktív = hatásban nyugtalanító, izgató, passzív = hatásban megnyugtató) és a színek csupán egymásmellettségükben, amennyiben egymás erejét erősítik vagy gyöngítik: lesznek aktívabbakká vagy passzívabbakká. Így a sárga, mely *Mattis Teutschnál* a legpasszívabb, szinte zokogó szín, Bortnyiknál a legaktívabbá tüzesedik. Bortnyiknak aktív-passzív színproblémája nem annyira aktív-passzív színprobléma, mint inkább az aktivitás fokozásának problémája és ennek a problémának a koncentrikus kompozíció problémájával való összekötése. Az aktivitás fokozásának problémája és nem aktív-passzív probléma, mert e két kompozíció minden egyes színe aktív szín, és csupán csak van egy a színek egymásmellettségében legaktívabb szín, egy a legaktívabb színhez viszonyítva kevésbé aktív szín és egy ehhez az aktív színhez viszonyítva még kevésbé aktív szín. Mármost a legaktívabb szín (a hat alakos kompozíciójú képen a barna) a kép centrumába és előtérébe (a kép alsó síkjába) került, az aktivitásában másodrendű szín (a hat alakos képen a kék) a kép centrumából és perspektívában is távolodik (perspektívában a második síkot foglalja el), az aktivitásában legutolsó rendű szín pedig a kép középpontjától és egyúttal perspektívában is a legtávolabb került ez a szín: a hat alakos képen a zöld szín, a kép harmadik síkját foglalja el. Tehát a színek aktivitása a kompozíciós centrum felé fokozódik, és a színek ilyenképpen kompozíciója által a két kép egyetemes kompozíciójának koncentricitása még fokozódik. A három figurális kompozíciójú képen a vörös szín és a barna szín mellett szinte elektromos szikraszerűen süvít ki a kép centrumából. A vörös színek a zöld és a barna mellett ily óriási erejű felfokozása: teljesen új eredmény és mint ilyen: Bortnyiknak rendkívüli érdeme. Bortnyik két képen aktív-passzív színeknek a koncentrikus kompozícióra gyakorolt hatását értékelte.

Az aktív-passzív probléma relativitása mellett bizonyít:

Hogy a három figurás kompozíciójú képen a zöld szín a vörös színhez viszonyítva passzív szín, a barna színhez viszonyítva aktív szín, a hat alakos kompozíciójú képen a kék szín a barna mellett passzív szín, a zöld mellett aktív szín.

Hogy a hat alakos kompozíciójú képen a barna a kék és a zöld szín mellett a legaktívabb szín, míg a három figurás kompozíciójú képen a barna a vörös és a zöld szín mellett a legpasszívabb szín (a barna az erősen aktív, vörös és zöld szín mellett legyengül, viszont a vörös és a zöld a kép háttérében, a barna mellett és egymás mellett szintén veszítenek aktivitásukból, és ezáltal bizonyos kiegyenlítődség jön létre.) Tételként felállítható tehát, hogy az aktívabb szín gyengíti a passzívabb színt, az egyenlő aktivitású színek kölcsönösen gyengítik egymást.

Összefoglalásképpen: a három figurás kép: vörösből, zöldből és barnából; a hat figurás kép: barnából, kékből és zöldből épült szín-, forma-, illetve vonal- (mozdulat-ritmus) kompozíció. Bár ezeket az elméleti megállapításokat lehetett belőlük levonni: ezek a képek nem spekulatívok, hanem hatásukban közvetlenek, őszinték és szuggesztívek, tehát igaz, a művész belsejéből kikívánczott művészi alkotások.

Kemény Alfréd

(MA, 1919. jún. 15. IV. évf. 8. sz. 172–174.)

ÜITZ BÉLA FESTÉSZETE

Eddigi festészetünk legnagyobbbrészt megelégedett a természet másolásával. Ha volt is néhány tehetséges festőnk, akik tehetségüknél fogva ideiglenesen túllendültek szokott eredményükön, a természetet, ezt a lendületet rohamosan követte legtöbbjüknél a mélyre zuhanás: a visszaesés a természet másolásához. És ezt a potenciális visszagyöngülést *nevezték nálunk tévesen naturalizmusnak*, holott a naturalizmus, mint alkotó világszemlélet, a természetet keresztül a mindenség érzékeltetése: a világegyetem, mint kiindulás. Üitz művészi világszemlélete: a szó igazi értelmében vett naturalizmus, amit megkülönböztetésül e fogalom régi értelmezésétől, *univerzalizmusnak* neveznénk. Az új világszemléletű alkotó nem részleteiben fogja meg a dolgokat, mint az impresszionista, a kubista, az expresszionista művész, hanem képén a dolgok egyetemességét, a világot mint egységet igyekszik megragadni. Üitz a mindenség gazdagságából indult ki legújabb műveiben is. Közben forma-tanulmányainak sokaságával (drapéria tanulmányai) a formák rendkívüli gazdagságához jutott el. De míg régi képeinek stílusa: a naturalista formák monumentális összefoglalása, addig újabb képeiben mindig szabadabban és a naturális formáktól egyre függetlenebbül építi kompozíciós képegységbe formáit. Ezáltal akarja mindig mélyebben és koncentráltabban kivetíteni önmagát és a mindenséget. Színei is a legprimérből (fekete–fehér) két kihajtásából (kékből és sárgából) mint primitív kiindulásból tüzesedtek ki a színek sokaságává.

Egyidejűleg készült művei a legteljesebben összefüggenek egymással: ez *stílus* a szónak tiszta értelmében, tehát nem egy végleg lezárt egység, hanem *egységes világszemlélet* a művész életének bizonyos szakaszában, amely az alkotó életével mélyül, fejlődik és így mindig újabb és újabb eredményekhez vezet.

Ezt az egységet éreztük két év előtt kiállított néhány rajzán. Akkor a háború gyújtotta fel képzeletét. A menekülés pszichológiai problémája foglalkoztatta. A művész megriadt a háborútól és az emberi megriadtság tükröződött rajzain. A formák naturális tanulmányozásán túl már ekkor expresszív eredményekhez jutott el. Egyik máig is nagyjelentőségű rajza: a térben egymással szemben álló két ember küzdelmének a víziója. Egy másik rajza: a térben szétszágázó napot újra-élő lábadozó betegek élmény-kivetítése. Képeinek figuráit már ekkor térben látta és a teret síkokkal érzékeltette. Régebbi rézkarcain megnyilvánuló Rembrandt-hatásoktól ekkor már teljesen megszabadult.

Közben megismerte a régi kínai, egyiptomi és asszír művészetet. Más kevésbé erős egyéniségű művészre az ilyen nagy kultúra bénítólag hatott volna, de Üitznek erre *azért is* szüksége volt, hogy minden eddigi művészet-fizikai eredményen túl tudatosan a maga formájához, tehát fizikailag szükség szerűen egy teljesen új formához jusson el. Az ő művészeti ideálja az a művész, aki az egész eddigi művészi kultúrát megismeri, hogy azután minden eddigi művészi

eredményen túl, teljesen újonnan: bár minden eddigi szellemétől megtermékenyülve, fizikailag mégis mindentől önállósultan építse fel a *magá művészetét*. Hogy új és koncentrált formáját megmutathassa: az újra-kezdésnek érezte szükségét és ezért primitívvül visszatért az alapszínhez, a fekete-fehérhez, ennek két kilengéséhez: a hideg kékhez és a meleg sárgához, illetve a csak mélyebben sárga barnához és ezekből építette fel képeit: figurális képeit és tájképeit egyaránt. (A „Ma” grafikai kiállításán festményei és a művész műtermében látott olajfestményei.)

Új célokat látott maga előtt és *az alkotás örökkévalóságát szuggeráló monumentális nyugalomhoz* érkezett el. Ez a rendkívüli nyugalom céljában és eredményben is távolról a régi egyiptomi és asszír szobroknak, a bizánci festészetnek, Giotto festményeinek nagyvonalú nyugalmával érintkezik. E nyugalom a színek visszafojtott és mégis erős fényével magába nyelte a művész háborgó énjét is, túl énen, gyermekén, nőn, fákon, hegyeken, gyárkéményeken, telegráfróton, túl minden élő és elmúlón, azonban van benne valami a dolgok fölé közömbösen szétterpedt örök nyugalomból.

Hangsúlyozni kívánom azokkal szemben, akik Uitz hideg-meleg problémáját félreértik, hogy ez nála nem tisztára kispekulált, előre elhatározott valami, hanem a belsejében égő egy színnek (fekete-fehér) kivetítése és továbbfejlesztése, tehát egyfelől a tudat és az intuíció összejátszása, másfelől csak kiindulás. Kék-sárga problémája: elsősorban szín-kompozicionális probléma.

Az én és a végtelen erősen kidomborodnak Uitz művészetében, de azért képei nem kódösek, a végtelenséget és az énjét hiánytalanul idézi fel a szemlélődőben és ezért azt lehetne mondani, hogy képeinek szellemisége: *a lélek anyagszerűsége*.

A formákat is hangsúlyozza és kompozíciós egységbe építi őket, de a formák összességét megsokszorozza önmagával és felfejleszti a térben. Képei az építészettel és a zenével, tehát a tárgyaltan művészetekkel rokonok: ezért az absztrakt művészet felé fejlődik, de absztrakciója nem pusztá dekoráció, hanem a mindenségből táplálkozó és lélettől telített egység.

A szín-kompozíción kívül a tér-kompozíció is foglalkoztatja. A térelhelyezés nála nemcsak a vászon sík felületének bizonyos szabályosság szerinti betöltése, hanem mögötte áll a térnek állandó érzése is.

Olajfestésű képei hatalmasak monumentalitásukkal, világosan mutatják festőjüknek a fal-festés iránti hajlandóságát.

Legutóbbi festményeivel Uitz továbbfejlesztette eddigi szín- és forma-problémáit. Drapéria-tanulmányai világítják meg új formális törekvéseit. Egy-egy előtte levő drapériát (összegyűrt papírost vagy rongyot) három különböző formában rajzol meg és pedig úgy, hogy a második forma szorosan az elsőhöz, a harmadik szorosan a másodikhoz kapcsolódik. Az első forma naturalisztikus: teljesen objektív megrajzolása a gyűrődéseknek. A második formát a művész anarchikusnak nevezi; itt az előbbi drapéria gyűrődéseiből indul ki, de azokat már az alkotás lendületével a naturális formáktól (a gyűrődésektől) függetlenebbül építi egy belső kompozíciós kép-egységbe. (Hogy milyen rendkívüli belső hajtóerő ösztönzi alkotás közben, azt leginkább az mutatja, hogy még ezekben a drapéria tanulmányokban is benne van az énje.) Itt az anarchikus forma-megjelölés a naturális formák felbontását jelenti, valamint azt is, hogy ez a forma csak átmenet egy koncentrált formához. Drapéria-tanulmányainak ez a koncentrált formája az anarchikus formánál mélyültebb és végeleges harmadik formája a drapéria-gyűrődésekből kialakult *vízió*nak. (Nála ez is vízióvá fejlődik.) Míg az anarchikus formánál a forma-felbontás lép előtérbe, addig a koncentrált formánál az építésen van a hangsúly.

Új képein drapéria-tanulmányainak anarchikus formáját fejlesztette tovább. Ezek a képek a táj formáinak anarchikus látásai. Hideg-meleg problémájának primitívsége (itt nem a világ-szemlélet primitívségére gondolok) volt új művészetének kiindulópontja, anarchikus formája a második stáció, *de a forradalmár* ezt a formáját sem érzi *véglegesnek*, hanem csak átmenetinek, hogy a világot és önmagát még mélyebbről fogó *koncentrált formához* jusson el.

Anarchikus képei: forma és szín-építések. A táj formáit: a házak, a fák, a híd, a gyárkémény formáit visszavezeti alapformájukra és ezekből az alapformákból építi fel képeit úgy, hogy mindinkább távolodik a naturális objektumoktól és a formák és a színek képein mindinkább önálló, a természetből független életet élnek. A természet formáit szétdobálja, de csak azért, hogy a formákat egy belső rendbe fogja össze és általuk a világ rendjét, valamint a külső anyagszerűség véletlenségén túl a dolgoknak leglényegükben egy-anyagúságát érzékeltesse.

Az átmenet a „Ma”-ban (IV. 4.) reprodukált második festményén látjuk. Ezen a képen a formákon érezzük a mögöttük álló naturális objektumokat, hogy íme ez a forma fa, ez hid, ezek házak, ez víz. A monumentálisan egyszerűsített formák azonban nagyvonalú rendbe vannak összefoglalva. A kép hatalmas és szántszándékkal gazdag egysége a formáknak. Színből fekete-fehérből épült: ezt a színt a művész a benne rejlő világos-sötétnek maximumáig fokozta fel. Ezen a képen a negyedik dimenziót: a természet tárgyainak kölcsönös vonzását és taszítását, a dolgoknak egymás fölé törekvését és egymástól elperdülését is érzékelteti. És ezeknek az egymásra ható erőknek eredője a nehézségi erő, amely a föld középpontja felé való hatásában, az összes egymás felé hajló és egymástól elhajló vonalak egyensúlyozása a képen kompozíciós problémává lesz és pedig tökéletesen megoldott problémává, egyúttal a természet függőlegeseinek a természet vízszinteseivel képezett derékszögeinek hegyes és tompaszögbe törése: mint romboló tevékenység: *anarchikus*sá teszi ezt a képet. Minthogy a függőleges vonalak helyébe a különböző irányba ferdülő vonalak léptek: ezáltal a természetnél változatosabb és gazdagabb rend van a festményen.

Az előbbi kép-motívumot Uitz újból megfestette. Ezen a festményén a természet-egyszerűsítés eredményeképpen nyert formákat, a művészet már teljesen szabadon használja fel. A formák nem jelzik azt a naturális objektumot, amelyből kialakultak és bár a kép a természetből indul ki, eredményeiből attól egészen különvált forma- és szín-kompozíció. Hosszú logikai utat jár meg a művész, amíg így a természetből elérkezik az alkotáshoz. De amit ilyképpen elér: az az alkotás abszolútuma, egyúttal út egy gazdag lehetőségeket magában foglaló forma kialakítása felé, amely gazdag lesz, mert lendítő ereje egyfelől a mindenség gazdagsága, másfelől a forradalmár művésznek belső feszültséggel telítettsége.

Ez az állandó belső feszültség most már színeiben is kirobban. Ezen a képen a sárga mellett a kék, a barna, a vörös és a zöld színek viharzanak fel. Úgy a formák, mint a színek tudatosan olyképp oszlanak meg a képen, hogy dekoratív fokozzák egymás erejét. A színek és formák elemi erejét pedig a fölöttük uralkodó akarat egy biztos és *egyedül lehető* egységbe építi. Uitznak ez a képe, valamint egy gyártelep formáinak szintetikus összefogásából felépült hasonló törekvésű képe: művészetének eddigi maximális eredményeit jelenti. Ezen a két képen szinte vasdorongokkal dörömböli belénk akaratát, szépségük szinte az alkotás folyamatának fájdalommal hat belénk. A dolgok törvényszerűségének áhitata van ezen a két képen és mégis minden törvényszerűsége, minden tudatosságon túl a legöntudatosabb öntudatlanságnak, a legextatikusabb extázisnak elemi erejét érezzük rajtuk, mintha magából a mindenség méhéből szakadtak volna ki. E képek dekoratív síkszerűségükön felül a formákat térben is érzetetik és a harmadik dimenziót: a távolság mélységét is érvényre juttatják. A negyedik dimenzió: a kölcsönös vonzás és taszítás ezeken is foglalkoztatta a művészt, mivel azonban a kép formái itt a természet formáitól teljesen elszakadtak, azért a *formák verekedése* ezen a két képen hatalmasban érvényesül, mint az előbb említett képen. Míg az előbbi képen az anarchia a természetben is meglévő gravitációnak a természetnél teljesebb és tökéletesebb érvényesítése, addig ezen a két képen: a formák verekedése, az anarchia már öncél. Az egyes formák és az egyes színek ereje olyan erős, mintha az egyik forma a másik formát, az egyik szín a másik színt fel akarná falni és mégis a legtökéletesebb rend van e képeken. Ezért: a természet formáit és színeit ennyire szétvető és felfokozó lendület miatt: *anarchikusak* ezek a képek, ezért olyan nagy a szuggesztív erejük; egyúttal a képek belső rendjének, a kompozíciónak tökéletessége következtében ezek Uitz eddigi képei között a legkoncentráltabbak. Uitz előbbi képeinek nyugalma ezeken monumentális nyugtalansággá erősödik, a rombolást azonban alkotássá fokozza a világot átható akaratnak, az alkotásnak a rendje. Képei szükségképpen mindig mások, mint valamennyi eddigi kép. A művész eredményei fizikailag minden eddigi művészi eredménytől önállósultan alakultak ki.

Művészetében még egyet kell hangsúlyozni: a festő mesterség, az anyag nagy tisztelétét. Itt is kidomborodik művészetének szociális jellege. Ő is anyaggal anyagon dolgozik, mint a többi munkás és csak munkaeredményének értékével emelkedik a többi ember fölé. Nem más, mint a többi, hanem több a többinél. Hogy Uitz szellemi kapcsolatát az új forradalmi művészethez megjelöljük: Cézanne, Picasso és Kandinszkij nevét kell megemlítenünk: Cézanne-hoz tér problémáival, Picassóhoz az alapsíkok és alapformák rendbe komponálásával, Kandinszkijhez művészetének anarchikus voltával kapcsolódik. Erősen kell azonban hangsúlyozni, hogy itt fizikai hatásról nincs szó, hanem csak szellemi kapcsolatról.

Útja útja, mint minden forradalmár művész (Rembrandt, Greco, Cézanne stb.) útja: a folytonos haladás és mélyülés útja, de eredményeivel már most is kilendült egy ország határain túl a művészet univerzalizálásába.

Kemény Alfréd

(*Új Idők*, 1919. jún. 20. I. évf. 1. sz. 84–87.)

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS VASZARY JÁNOS KIÁLLÍTÁSA ALKALMÁBÓL

Tiszta művészi törekvéseknek rendkívüli komolyságát, egyúttal azonban az eredményeknek a törekvés komolyságához mérten relatív kevesét: ezt éreztük, amikor Vaszary Jánosnak az utóbbi évek alatt festett képeit együtt láttuk az Ernst-múzeumban és az elmúlóval együtt érzett fájdalomnak mély emberi szolidaritása ivelt át belőlünk a művész felé, aki az emberei életen túli életet kereste, volt tehetsége ahhoz, hogy életét egy, az emberi élet relativitásain túllendült forma egységében megőrizze az összes jövő emberi életek számára és mégsem érkezett el és nem is fog elérkezni az alkotáshoz, a forma egységéhez, és ahhoz, hogy a tőle telhető legtöbbet és szilárdan konstruált forma egységében önmagából kikényszerítse. Még a leghatalmasabb emberi alkotások is csupán relatívák a mindenség szempontjából és csak a levegővel, vízzel, földdel, hegygel, növényvel, állattal egyenlő értékű relatív emberi élet szempontjából abszolútak: ez az emberi alkotás abszolútumának és egyáltalában az abszolútnak relativitása. A legmagasabb rendű emberi alkotás is csak abból a szempontból abszolút, ha az egységes forma (*a stílus*) nagyvonalúságával és az egyes képek teljesen megoldott kompozíciójának *harmóniájával* képes az emberben az élet teljességének, a harmóniának absztrakt érzését felkelteni és ezáltal az emberi élet jövő tökéletesedéséhez hozzájárulni. Ez: a stílus a művészetben: az örök érték és ez az örök érték hiányzik Vaszary képeiből, akinek vannak jó és kevésbé jó képei; akinek azonban nincs szilárdan egységes művészi életmegnyilvánulása. Vaszary művészete ezért nem is szociális, mert hatásában, csak a stílusának monumentalitásával, az emberiséget az élet monumentalitása felé irányító, nagy művész lehet szociális. Szociális (itt nem a szociálisra, mint programra gondolok): művészet és nagy művészet egyet jelent. Végeredményben nekem, neked és mindenkinek, akik egyben-egyek: emberek vagyunk: az ember jövőjének konkrét és elérhető célja kell, hogy a legfontosabb legyen. Ha mint bármely más emberi megnyilatkozás, a művészet kikapcsolódik az emberi közösségből: hatásában káros, antiszociális játékká lesz.

Mi az oka annak, hogy Vaszary mindig önmagát és a dolgokat szilárdan átfogó egységes formához nem tudott eljutni? Az ok nem a művészetben, hanem korában van, mely minden egyetemes emberi gondolat híján, az individuum egoizmusának kora volt. Ez a kor az én-ek («Én»-ek, ahogy ők nevezték magukat) és az én-ek kisebb-nagyobb csoportjainak individualisztikus ellentéteiben végre is a háborúhoz vezette. E kor művészete: az impresszionizmus a pillanattól indul ki, minden mélyebb, az élet és a világ felé ásó emberi probléma híján azonban, el is vágódik a pillanaton. E kor festészetének éppen ezért nem is volt világszemlélete, hanem csak természetszemlélete volt. A különbség világszemlélet és természetszemlélet között az, hogy míg a világszemlélet (helyesebben világnézet) az emberiséggel és a világgal szemben *mélyült* állásfoglalás, addig a természetszemlélet a mélységet, az emberiséggel és a világgal szemben való állásfoglalást nélkülözi és megmarad a szemlélet pillanatnyiségénél.

Vaszary pedig mind ez ideig képeivel nem jutott túl az impresszionizmuson. A forma átfogó egysége, a stílus hiányzik képeiből, egyik képe nem kapcsolódik a másikhoz. A művész természetszemlélete nem mélyül világszemléletté. És bár szeretjük sok képét, különösen rajzait és néhány csendéletét (legkiváltképp a »Birsalmák«-at, a meleg fekete és a hideg fehér, zöld és kék színek mély kontrasztjával és a képnek mégis teljes szín-kompozicionális megoldásával) és bár érezzük képeinek színbeli erejét, amint a színeket egymásmellettségükben színbeli erejük rendkívüli fokra hevíti (a zöldet és a sárgát a fekete mellett) képei mégsem elégítenek ki, mert érezzük azt a sokat, amit a művész adhatott volna és ami mégis kimaradt képeiből.

Kemény Alfréd

(*Új Idők*, 1919. jún. 20. I. évf. 1. sz. 87–88.)

Forradalmi postabélyegek kerültek forgalomba pár nap előtt. A régi okmánybélyegek nagyságában készült postabélyegeket az államnyomda szállította, a rajzaikat pedig tervpályázat útján szerezték be. Az első díjakat (5000–5000) *Gara Arnold* és *Gróf József* (Martinovics és *Dózsa György* arcképeivel), *Bokros Ferenc* (Marx és Engels arcképeivel) és *Fekete Oszkár* (Petőfi Sándor arcképeivel) nyerték el. Ezeken kívül megvásárolta a posta *Pálla Jenő*, *Örkényi István*, *Ékes Lajos*, *Gábor István*, *Dankó Ödön*, *Haranghy Jenő*, *Szűcs Emmi*, *Tötössy Edith*, *Pogány Imre*, *Horn Ilonka*, *Kardos Brúnó*, *Nyári Kálmán*, *Pintér Gyula*, *Tary Lajos*, *Kelényi Elemér*, *Rubics Jenő*, *Fekete Oszkár* és *Bokros Ferenc* rajzait.

(*Építő Ipar – Építő Művészet*, 1919. jún. 22. 43. évf. 15. sz. 121.)

Peterdi Andor forradalmi versei. Peterdi Andor elvtársnak „A föld énekel” cím alatt jelennek meg legközelebb a forradalmi és proletár versei pártunk kiadásában. A könyv címlapját *Biró Mihály* elvtárs rajzolta.

(*Népszava*, 1919. jún. 26. – 10.)

Biró Mihály elvtárs kinevezése. A közoktatásügyi népbiztos *Biró Mihály* festőművészt a Képzőművészeti Főiskola grafikai tanszékére rendes tanítóvá kinevezte.

(*Népszava*, 1919. jún. 29. – 8.)

UITZ

Az irodalmi kataszter-zavarokhoz hasonlóan a képzőművészetek berkeiben is nagy bajok vannak. A tehetségtelenek, az ismeretlenség gyászfekete homályát áttörni nem tudók, a méltó mellőzöttség gyűlöletében reszketők itt is megragadták az alkalmat az azonnali érvényesülésre, és felkapaszkodva a proletárok vállaira kezükbe akarják kaparintani mindazt, ami eddig hétpecséttel elzárt tabu volt előttük: hírt, dicsőséget, hatalmat, pénzt, és habzsolnak, habzsolnak, habzsolnak ...

A márciusi forradalom után az általános szervezkedés lázában a művészek is megcsinálták a maguk szakszervezetét. A keretek adva voltak a *Képzőművészek Egyesületében*, amelyet *Herman* Lipót vezetésével szakszervezetté alakítottak át. Herman tisztában volt azzal, hogy a szakszervezet elsősorban gazdasági egyesülés, ezért legelőbb is megkísérelte nagy fáradtsággal megcsinálni a képzőművészeti katasztert, felvéve ebbe művészeti irányára, akadémikus vagy modern voltára való tekintet nélkül mindenkit, aki hivatásos művésznek volt tekinthető. Az így megszervezett művészek érdeklődni kezdtek, hogyan helyezkedhetnek el az új társadalomban, miképpen szándékozik az tehetségüket és munkaerejüket az összesség javára értékesíteni? A válasz természetesen megnyugtató volt. A proletárállam a művészeteket és a művészeket a legszeretetteljesebb istápolásába fogadja, mert hiszen egyik legfőbb feladatának tekinti a kultúrának a proletariátus között való fokozott terjesztését. Megígérték nekik, hogy mindenki, aki dolgozni akar és tud, kap munkát, és ezt a munkáját gond nélkül és az anyagiakkal való kínos és sivár küszködéstől mindörökre megkímélve végezheti.

A művészek tehát nyugodtan vártak. És mi történt? Mindenekelőtt kaptak egy teljhatalmú diktátort, nem annyira művész, mint inkább egy szépművészeti múzeumi őr: *Pogány Kálmán* személyében. A teljhatalmú *Pogány* sietve direktóriumot vett maga mellé. A direktórium tagjai nagyon helyesen nem *Benczúr*, nem *Strobl* vagy *Zala* lettek, de ami már kevésbé helyes: nem is *Szinyei Merse Pál* vagy *Rippl-Rónai*, hanem a festők részéről a különben tehetséges *Berényi Róbert*, a szobrászok részéről *Ferenczy Béni*, az iparművészekéről *Kozma Lajos*, az építészekéről *Lessner Manó*. A művészek ezt az összeállítást már igen vesyes érzelmekkel fogadták, mert a fejük fölött rémes talányként függő kataszter megalkotása a direktórium megalakításával kicsú-

szott a derék Hermannak és társainak kezéből, márpedig a direktórium tagjai személyében *nem láttak elég garanciát* arra nézve, hogy ez a sorsukra, jövőjükre és egzisztenciájukra nézve döntő fontosságú munka igazságosan és *kellő elfogulatlansággal* menjen végbe.

A vegyes érzelmek hamarosan elképedésé, sőt valóságos megrettenésé váltak. Az első gyűlés, amelyet Pogány Kálmán összehívott, a legváratlanabb és leggyászosabb meglepetések között zajlott le. Már maga Pogány is olyan húrokat pengetett megnyitó beszédében, amelyek sejteni engedték, hogy a művészet kritériumait egészen új és különös szempontok fogják meghatározni, azonban az ő szavaira valósággal ráduplázott a félelmetes, a rettenthetetlen bajnok, a „Ma” társszerkesztője: *Uitz Béla*. Szavai lángot sísteregtek és megsemmisülést lövelltek. Mennydörgés és villámlás között kihirdette, hogy most az ő ideje következett el, hogy átok, senyvedés s pusztulás vár mindenkire, aki nem az ő és társai művészi hitvallását követi. Csak az aktivistáknak és a többi futuristáknak, kubistáknak és expresszionistáknak szabad élniök, a többi művész halálnak halálával bünhődik és soha bemenetet nem talál az ígért földjére, a tejfel és mézzel folyó kataszterbe. És mondotta mindezt semmi illetékes fórum által meg nem cáfoltan, hatalmának és illetékességének teljes tudatában.

Azóta kiderült, hogy teljes joggal. Övé és a hozzá közelállóké ugyanis minden aranygyümölcs, amely a Tanácsköztársaság fáján eddig a művészeknek érett. Ot, a kítünő Uitz elvtársat, akiről sokan azt állítják, hogy nagy tehetség, de akitől mást, mint kifícamedott lábú vöröskatonaplakátot a proletariátus még nem kapott, állították *hatalmas pártfogói* az Andrássy Gyula volt palotájában, pompás műteremmel berendezett *Proletár Művésziskola* élére. Míg a többi művész nem is álmodhatik arról, hogy művei kiállításra kerüljenek, addig az ő és követői részére ott van a Kossuth Lajos utcán, a város legexponáltabb helyén a *Ma* hatalmas kirakata, honnan alkotásaik napról napra ijesztgetik a járőkelőket. Ő és társai árasztják el a várost szörnyszülött plakátjaikkal, amelyekről még a legpiszokabb cinizmussal sem állítható, hogy alkalmasak lennének a proletár lelkesítésére vagy művészi izlésének fejlesztésére. Képet az állam csak tőle és barátaitól vett: a *Nemes Lampérthoktól* és *Nagy Baloghoktól*, akik lehetnek esetleg tehetségesek is, de akiket senki sem ismer, akik alig produkáltak még valamit, s akik közül az előbbinek *tanári kinevezése az előlegezett bizalomnak olyan foka*, amit helyeselni nem, csak csodálni lehet.

Ezzel szemben a többi művész, akik között ugyebár akadhatnak még kiválóak, tehetségesek, nem kapott semmit; se megrendelést, se tanári állást, se vásárlást, se munkát, semmi mást, mint *három hónap alatt 600, mondd hatszáz koronát* abból a millióból, amelyet egyik illetékes tényező juttatott a szakszervezetnek felosztásra. Akinek tehát közülük pénze vagy ösztököttese nem volt – és ilyenek is vannak számosan, nem éppen a legmélthatlanabbak között – az minden tőkes idők nélkülözésénél sötétebb nyomorúságba taszítva koplalhatott és kinlódhatott, míg a művészet Máczái a megbecsültetés és anyagi előnyök dús verőfényében sűtkéreztek.

Újabbán Pogányt, aki a frontra ment, a direktórium vezetésében egy másik múzeumi ör, *Antal Frigyes* váltotta fel; a jóhiszemű Berényt pedig a direktóriumban *Pór Bertalan* követte. A kurzus azonban nem változott. A primhegedűt most is Uitz és társai játsszák. A kataszter pedig a kiszivárgó hírek szerint *az ő szájuk ize szerint készül*, tehát nem az igazságosság, nem a méltányosság követelményeinek megfelelőleg.

Összegezzünk. Mi is örülünk neki, hogy a nagy drapéria-festő *Benczúr* megy a mesteriskola éléről, hogy *Balló Ede* sem tanárokodik többé, és hogy helyettük Berény és más tehetséges fiatalok nevelik majd az új festőnemzedéket. Arról se akarunk vitatkozni, hogy *Kriesch Aladár* vagy *Ferenczy Noémi* szőnek-e gobelineket, ha azok a gobelinek különben szépek, jök és művésziek lesznek. De valljuk, hogy *Kriesch Aladárnak* is helyet kell adni a nap alatt, és hogy nem szabad engedni, hogy míg a művészek nagy tömege a koplalásnak és nyomornak van kiszolgáltva, egy ügyeskedő csoport az élre surranjon, kisajátítsa a művészetet, elveit dogmaként játssza ki és a maga vadságait és zöldségeit mint a kizárólagos művészi oktrojálja reá az igaz szép felé sóvárogva kitérülő proletariátusra.

(Az Ember, 1919. júl. 3. II. évf. 35. sz. 6-8.)

A MA

A Ma kusza hasábjairól levél íródott Kun Bélához abból az alkalomból, hogy ő a szocialista-kommunista munkások magyarországi pártjának kongresszusán »A Ma« irodalmát a burzsoá dekadencia termékének jelözte.

Kassák Lajos – a legértelmesebb aktivista – írta levelet meglepően értelmes stílusban.

Nem nagyon kedvezőek ezek a sok, súlyos problémákkal fölöttünk elviharzó napok az irodalmi vitákra. Néhány tucat emberen kívül most ezekben a pillanatokban senkit sem érdekelnek azok a súlyos, nagy kérdések, melyeket a művészi lélek vet ki magából.

A tömeg most egyébbel törődik.

Az író toll, a lant, az ecset és a véső azért nem kell, hogy pihenjen, de a nagy *vita* most nem döntődhet el, mert éppen most fordul át a világ egy olyan időbe, amikor nem a kiválasztottak egy kicsiny csoportja elé tartozik csupán az irodalom és művészet kérdése, hanem ítéletmondásra jogot kíván a tömeg is.

Itt e néhány sorban nem készülünk föl vitára, harcra, s egy-két józan szónál leírni nem akarunk többet s harcra, sem gyűlöletre uszítani nem akarunk.

Nem a nagy és kulturálatlan tömeg szemén keresztül nézzük »A Ma« irodalmát, de nem is csak a magunk szemén át, hanem azokén a munkásokén, akik elsőnek üdvözölték szent, nagy örömmel Ady Endre, Révész Béla s a többiek új hangon szóló, de új ígéket is hirdető, új szemmel látó, de az újat meg is mutató irodalmát, művészetét.

Kassák Lajos a »A Ma« irodalmát *egyetlen forradalmi*, a művészi létre *egyedül jogos* irodalomnak tartja és azt állítja, hogy új irodalom »A Ma« irodalma.

Ez az állítás az, amelyet tagadnunk kell itt. Tagadjuk, nem a magunk nevében, hanem azoknak a munkásoknak a nevében, akiknek már van ítélőképességük.

Mi hajlandók vagyunk irodalomnak elismerni azt, amit »A Ma« művel. Egnéhányan közülük valóban az igazi tehetséget mutatják, de tagadjuk, hogy »A Ma« irodalma a forradalmat öntudatosan harcoló proletariátus irodalma volna, tagadjuk, hogy a forradalmi irodalom abban az értelemben, amint azt Kassák Lajos Kun Bélával bizonyára önmegtadadással járó egyszerűséggel elhíthetni akarja, tagadjuk, hogy Kassákék új irodalmat adnak kár formában, akár tartalomban.

Mi nem mondjuk – és ellene hadakoznánk, ha kellene, – hogy az irodalomnak le kell szállania a tömeg iszapos mélyére. Azt valljuk, hogy a tömeget, melyet

egy átkozott és szörnyű állapot elzárt a művészi szépségek elől – föl kell emelnünk, de a tömegtől, amely szilárd, sima úton is csak tétován jut előre, azt kell kívánni, hogy formatrapézeken táncoljon – vakság.

Most van átformálódóban az emberiség élete. Az összehalmozódások szétosztódnak, s megszűnik az ok, mely a tudatlanságot teremtette. Ha van irodalom és művészet, mely a lelkek forradalmát – és erre van most a legnagyobb szükség – szolgálni akarja, annak vigyázatosan, de nyílt szóval kell hadba sorakoznia.

»A Ma« irodalma csupán néhány tucat emberhez szól, s ha van is mondanivalója, elrejt formakomplikáció mögé, amelyből nem harsan ki, nem villog ki – mit akar?

A munkás, aki most elvérzik a forradalomért, nem ismeri a vegytani és matematikai képleteket, s kérdezze meg Kassák Lajos a Váci úti vasmunkást, hogy az angyalföldi sáros utcán, mikor a kohó forróságából kimenekült »csecs-bimbók virágzását« látja-e az utcaköveken?

Az irodalomnak ezekben a gyönyörű, vajúdó, harcok időkben az a feladata, hogy kiforgassa a lelkeket a múltból és új ideálokat, új erkölcsöt, új művészetet prédikáljon.

De prédikáljon úgy, hogy a tömeg, amelyet végre is a maga számára akar megnyerni – meg is értse...

Szakasits Árpád

(*Új Idők*, 1919. júl. 10. I. évf. 2. sz. 71–72.)

RÉVAY ILKA FÉNYKÉP-PORTRÉI

A jó fotográfus is birkózik az új étellel, nyugtalanul hánykódik és meg akarja a világ mai arcát mutatni. A portrécsináló, a festő, elsősorban pszichológus. Leonardo da Vincitől át Rembrandton Cézanne-ig formálódott, új és új alakot öltött a portré, mint pszichológiai kép s ma az utolsó szatócs-festő kezében is ilyen célokkal dolgozik az ecset. Úgy kellene, hogy a fotográfusban is legyen legalább egy csipetnyi Leonardo s ne engedje maga fölött és képe fölött úrrá a külsőségeket, a pózt, a ruhát, a miliót, a szemfényvesztő apróságokat és tegye uralkodóvá a képen elsősorban az ember. A magyar fényképészek kezén kivirágzott sok ilyesfajta törekvés, de sok elmorzsolódott a profitért való hajzában, a beérkezett és nevéssé vált fotográfusaink épp oly lélek nélkül kezdték gyártani az arcképeket, mint a divatossá vált portréfestők. Sok komoly lelkesedéssel és művészi elszántsággal most egy új név tűnt fel, Révay Ilka mutatta be fénykép-portréit egy kiállításon. Eredményei még nem teljesen tisztultak, de céljai világosak, ő maga is megírta, de képein sokkal demonstratívebben megmutatta, hogy a fénykép-arcképek létét magában az emberben keresi és találja. Ez a cél elsősorban, kiindulópontként realitást kíván, el nem sikkasztását, sőt hangsúlyozását annak, ami egy megfigyelt emberi fejben lényeges. Nem a szépség és csúnyaság, a sikk, a báj, a falusi fotográfusok esztétikája tehát a vezérmotívum, hanem az emberi kifejező érzések, az egész emberi megjelenés lényegének kutatása. Ebben az új iparművészen, – mert foglalkozását leghelyesebben ebbe a kategóriába sorolja – van bátorság, készség és tehetség, hogy ezeket a kísérleteket végigcsinálja és papírra vetítsen vonásaidal valamit az emberek sejtett és tudat alatti lelki világából is. Egy arc egyszeri megjelenése nem elegendő arra, hogy egy emberi életet feltárjon. Révay tudatában van ennek és egy fejjel sokat foglalkozik, hogy létének nyitját megtalálja. Van még egy másik szándéka, melyet fel kell említeni: sokat foglalkozik az akttal. Nálunk ezt eddig elhanyagolták, nem csinálták. Pedig a legszébb távlatokat mutatná egy fényképésznek, aki művészfélének érzi magát, hogy ne csak anatómiai szépségeket, formákat, mozgásokat vegyen észre és tanulmányozzon egy meztelen testen, ne csak az emberi testdinamikáját építse fel, hanem az aktból éppen úgy hozza elő az embert, mint egy arcképből. Művészetnek, iparművészetnek, törekvéseknek, emberi szándékoknak mennyi lehetősége van és mennyi kiaknázatlan lehetősége. Dicsérni kell, aki daccal és akarattal veti magát mesterségében szándékai mellé, megteremti és állja emelkedettebb céljait és világfelfogását.

Böloni György

(Uj Idők, 1919. júl. 10. I. évf. 2. sz. 80.)¹⁷

Az Ernst-muzeum serényen készül az ideai művészeti évadra, mely miatt számos eseményserű kiállítást tervez. Elsőnek valószínűleg egy Vaszary kollekció kerül sorra, mert a márciusi Vaszary kiállítástól a megnyitást pár nappal követő politikai megrázkódás elterelte a közönség érdeklődését. A tavasszal látott fényes anyagon kívül a művész időközben festett képei is láthatók lesznek. Azután egy Iványi-Grünwald kiállítás következik, mely érdekesen fogja kiegészíteni a mester utóljára látott képeinek benyomásait. Nevezetesen túlnyomórészt tájképeket fog kiállítani, melyeket hangsúlyozottan magyar tájképeknek nevez. Iványi után modern festészetünk egy másik jelesének, Rippl-Rónainak képeit fogja bemutatni az Ernst-muzeum. Úgy halljuk, hogy ez a kollekció, ha nem is irányváltozásról, de erős továbbfejlődésről fog tanúskodni. A tervbe vett kiállítás között együttesen szerepel Koszta és Rudnay. Mindkettőjük elé nagy várakozással tekintünk és szerencsésnek tartjuk az egymás mellé állítást is, mert mindkettőjüket a kifejezés teljessége jellemzi. Azonkívül több fiatal tehetség is szóhoz fog jutni Ernstéknél és a vetítésekkel egybekötött felolvasások sem fognak elmaradni.

(Szózat, 1919. szept. 1. – 7.)

¹⁷ Ld. még: Révay Ilka: Lehet-e a fénykép iparművészet? *Vörös Lobogó*, 1919. jún. 18. I. évf. 19/20. sz. 27–28.

KÉPZŐMŰVÉSZET A KOMMÜN ALATT

A proletárdiktatúra kitörésének délutánján a „Fészek” művészek klubja a szokottnál is népesebb volt. Az arcokon valami rettegésszerű bizonytalanság ült és a művészek egymást kérdezték: – Mi történik most velünk? – Hogy fogunk ezután megélni? – Hogy helyezkedünk el mi ebben az új világban?

Nagy izgalom között telt a délután és az este. Az étterem zsúfolt és zajos volt. Alighogy megkezdődött a vacsora, nagy robajjal megjelent néhány fiatalember és az egyik közülük lármás hangon felszólította a teremben levőket, hogy gyorsan fogyasszák el az ételüket és távozzanak, mert az összes helyiségeket elkommunizálják a cipészek szakszervezete részére.

Amíg néhány klubtag időnyerés végett vitatkozott és alkudozott velük, addig két festő átszaladt az Erzsébet körüti pártszervezetbe és szereztek egy hivatalos igazoló írást, hogy a Fészek-club helyiségei le vannak foglalva a művészek szakszervezete részére és senki más által nem rekvirálhatók. Látva ezt az írást a cipész elvtársak hosszú orral távoztak.

Néhány nap múlva megalakult a Képzőművészek Szakszervezete. Az alakuló ülést Pogány Kálmán művészeti politikai megbízott vezette.

Pogány azelőtt a Szépművészeti Múzeum alkalmazottja volt és igen boldog lehetett, ha valamelyik jó nevű művész szóba bocsátkozott vele. Most azonban egyszerre úgy bánt a művészekkel, mint élet és halál ura és ebbeli hatalmát alaposan értette is. Erősen hangoztatta, hogy a proletárdiktatúra nem ismer tréfát és kíméletet. De megnyugtatóan előadta, hogy a tanácskormány gondoskodni fog azokról, akiket művészeknek elismer, ezek első osztályú ellátásban részesülnek s ugyanazt fogják kapni, amit a vasmunkások és a szoptatók anyák. Hogy pedig a többiekkel mi történik arra, úgymond, csak azt felelhetem, amit Kun Béla mondott az ügyvédek különdítségének: Mikor az Ecsedi-lápot lecsapolták, senki sem törődött azzal, hogy mi lesz a békákkal.

Ettől kezdve minden nap nagy volt a tülekedés a szakszervezetté átalakított „Fészek”-ben. Soha nem hallott nevek, soha nem látott alakok tolongtak ott állandóan, vandál módon törve, zúzva, piszkítva, pusztítva mindent, ami ott szép és jó volt. Ha az ember szemügre vette ezt a társaságot, tisztán megállapíthatta, hogy mindenik külön-külön egy-egy Lombrozó-tanulmány, típusa az örült és gonosztevő keveréknek. És ezek a születésüknél fogva terheltek állandóan rettegésben tartották a komoly művészek összességét. Időnként felszaladt egy-egy a pódiumra és a magával hozott füzetekből előre összeírt ocsmányságokat felolvasva, torkaszakadtából ordította:

El kell pusztítani azokat, akik eddig a művészetet bitorolták! Meg kell ölni mindenkit, aki eddig a burzoáziának dolgozott! Ki kell irtani a gaz, bitangparazitákat, akik minden ideát maguknak kaparintottak meg! Akik mindent elárasztottak az ő kloaka művészetükkel! Le a konjunktúrák bitangokkal! Meg kell őket ölni! El kell pusztítani! Éljen az egyetlen, igazi és tiszta kommunista művészet!

A „Ma” csoport kiállítására bizonyára emlékszik, aki csak egyszer is látta a Kossuth Lajos utcában, a város legszebb helyén tartották állandóan megbotránkoztatásban a közönséget. Ezek a „Nyolcasok”, továbbá meghibbant és lezüllött címfestők és mázoló legényekből, gyanús és toladokó képűgnökökből és néhány mindenből kivénhedt hisztérikából toborzódott tömeg uralta a helyzetet és rettegésben tartotta a komoly elemeket. Ha bárki megkísérelt csak tisztán művészi kérdésben is véleményt tenni, arra azonnal rásütötték, hogy ellenforradalmár.

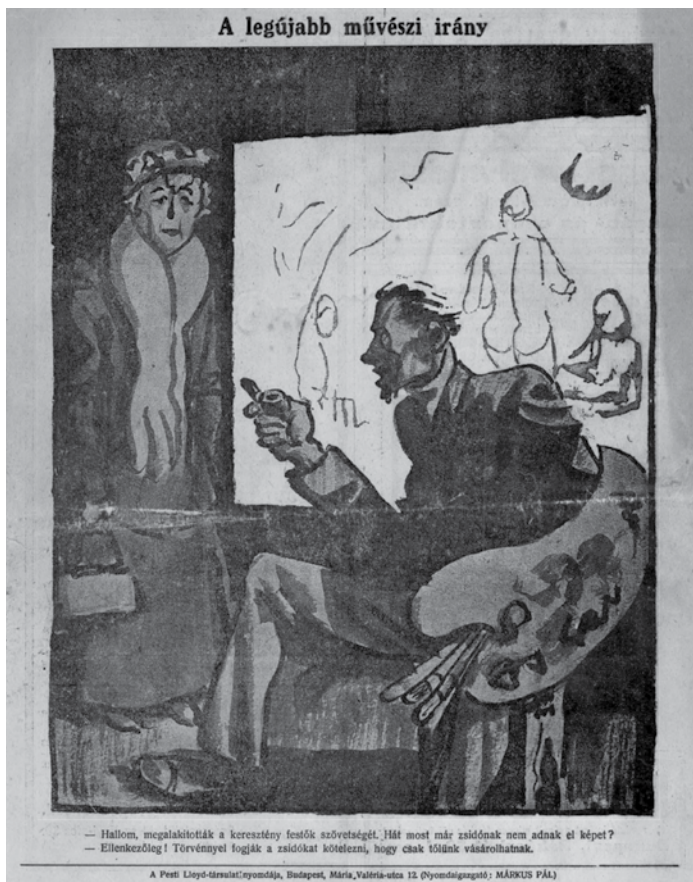
Ezek közül került ki a művészeti direktórium is, amelynek legelső határozata az volt, hogy ledönti és összetöri az összes budapesti szobrokat, azonban egyeseket azoknak kell saját kezűleg összetörni, akik csinálták. A Millenniumi emléken kezdték meg romboló munkájukat. Mint a dühös ebek, úgy rontottak rá és el akartak mindent pusztítani, ami a történelmet, Magyarország és a magyar nép ezeréves múltját hirdeti. Már több szobrot lehordtak, míg azután néhányunknak erélyes és elszánt tiltakozásával sikerült elhalasztani a további vandalizmust.

A képzőművészeti ügyeket Lukács György népbiztos vezette. Ez a beteges hajlamú, degeráló ember volt ennek az illusztris társaságnak a vezére, legfőbb pártfogója és favorizálója. És ő ezekkel és ezekből létesítette a kommunista kultúrintézményeket. Az iskolákból a tanárokat elcsapta és helyüket ezekkel töltötte be, sőt új iskolákat, úgynevezett proletár tanműhelyeket állítottak fel. Többek között gróf Andrassy Gyula budai palotáját rendezték be proletár

tanműhelynek. A Svábhegyen egy nagy parkban álló villában szabad iskolát csináltak. A szabad iskolát ugyanis úgy értelmezték, hogy nekik mindent szabad. A művészek és a művésznők, valamint a modellek mindnyájan meztelenül jártak-keltek a nagy parkban és a tanulmányi ki-rándulásokra így mentek a közeli erdőbe, állandó rémületben tartva a környék békés lakóit. Ha vendég vagy látogató jött, arra is kötelezőek voltak az iskola szabályai.

A „Ma” és a „Nyolcak” csoportjának lapjai [tagjai?] kapták a megbízásokat a plakátok készítésére. Az egész fővárost olyan izléstelen módon elárasztották, hogy a pártban és a szakszervezetekben a munkásság a legerélyesebben tiltakozott miattuk. Örökre megoldatlan kérdés és titok marad minden szociális érzésű és józan gondolkodású becsületes ember előtt, hogy mi köze volt mindezeknek a művészethez, a proletárdiktatúrához vagy a szocializmushoz, holott ezek sohasem voltak szocialisták és a proletárság a legnagyobb undorral viselkedett irányukban. De logikailag mégis megmagyarázható e szerencsétlenek felszínre kerülése. A nagy megrázódtatástól felszakadtak a csatornák és azok sötét lakói előrohantak és fölkapaszkodtak a kommunizmus robogó szekerére. E csőcselék inzultusa miatt a művészek négy és fél hónapon keresztül kimondhatatlan sokat szenvedtek és még csak nem is tiltakozhattak.

E hó 27-én a Magyar Képzőművészek Egyesületének szobrász szakosztálya a Műcsarnokban ülést tartott és határozatlanul kimondotta, hogy teljes mértékben elítéli azt a barbár vandalizmust, amit a kultúra és a művészet ellen elkövettek. Ám a sérelmeket nem kívánják ugyanolyan szangvinikus módon megtorolni, mert ezeknek a dolgoknak az elbírálása a hatóságok és a pszi-

Borsszem Jankó, 1919. szeptember 7.

chiáterek hatáskörébe tartozik. Sajnos azonban néhányan csatlakoztak hozzájuk olyanok is, kiket ugyan egzaltált természetű és bár kis tehetségű, s nagy ambíciójú, de eddig kifogástalanul viselkedő kollégáknak ismertünk. Sőt, egy jó nevű festőnk is azonosította magát velök. A szakosztály indítványt tesz és állást foglal, hogy ezeket a művészek összessége jegyzőkönyvileg bélyegezze meg, az egyesülettől zárja ki és társadalmilag bojkottálja.

Gémes Gindert Péter

(*Reggeli Hírek, 1919. szept. 2. – 5.*)¹⁸

DOLGOZZANAK A MŰVÉSZEK!

A vörös pojacák után fehér fenegyerekek produkálják magukat nagy zajjal s nem engedik, hogy a művészek végre megnyugodjanak, munkához lássanak, hogy ezután ne a szájukat, hanem a művészetüket mérjék össze: Nem értik ezek a művész urak, hogy most már más dolguk lehetne, mint bosszút állni művészkollégáikon, akármilyen szájasok s akármilyen vörösek is voltak? A szájaskodás, heccelődés most sem képesít semmire. Ne árulkodjanak, ne csúfolódjanak.

Tudom kik azok, akik ezt a gyanús ellenforradalmat rendezik, kik denúnciálnak, kik zaklatják művészkollégájuk családját, kik verik el más gyereket a művésztelepen. Ezeket az urakat is számon fogom tartani: meglátjuk, mit tudnak mutatni majd a legközelebbi kiállításon.

S higgye el ez a fekete társaság, hogy hiába szervezkedik, hiába bújik össze, a jó művész jó marad, akár vörös volt, akár fehér most. Kölykös, alacsony, közönséges lélekre valló, ha most lármát csapnak, fenyegetőznek. Jó művész ettől nem ijed meg. A múltban, mikor még nem voltak ilyen ijedt világi harcok, akkor sem láttam a fehér urak részéről egy szemernyi kollegiális érzést, éppen azokkal szemben nem, akikkel most együtt kiabál és „tömről”. Művészi produktumaik sem lesznek jobbak soha, ezt is higgyék el nekem.

Ne komédiázunk. Ne verjük meg vizsga után a tanár urat. Maradjunk békén. Dolgozzunk! A műteremben csináljunk forradalmat.

Major Henrik

(*Kis Krónika, 1919. szept. 23. I. évf. 1. sz. 16.*)

A köztulajdonba vett műkincsek – igazságosan – visszajutottak régi tulajdonosaikhoz. Úgy érzem, nagyon elegáns gesztus lett volna a gyűjtőktől, ha ezt a kiállítást úgy, ahogy volt, mégis együtt tartják, újra rendezik, kiegészítik s nyitva tartják az ősi tárlatig. Nem kell beszélnem arról, milyen nagy kultúrnevelő hatása volt ennek a kiállításnak s lenne a továbbiaknak, ha a gyűjtők megrendeznék újra állami felügyelettel, állami garanciákkal. Tisztelettel kérjük a gyűjtőket, támogassák a magyar művészeket, művészeteket szerető magyar publikumot az ilyen klasszikus kiállítások rendezésével, a belépődíjából befolyó összeggel pedig fiatal, tehetséges művészeket segítsenek.

Major Henrik

(*Kis Krónika, 1919. szept. 23. I. évf. 1. sz. 16.*)

Új festőiskola Budapesten. A kommunisták nemcsak az ipari és kereskedelmi életet bénították meg, hanem béklyókat raktak a művészetre is. Természetes, hogy ilyenformán a művészet, amely soha, mióta a világ fönnáll, nem tűrt meg semmiféle uniformizálást, mozdulatlanságra volt kárhoztatva. Az új világ a művészetet is friss levegőhöz juttatta, sőt, a művészet-szerető publikum nagy részéből művészetgyakorló közönséget teremtett. Részben enyhülést keresnek a művészet vigasztaló erejében, de nagyobbbrészt új kereseti lehetőségre is gondolnak azok, akik eddig pusztán, mint műélvezők vették ki részüket a művészetből. Ezt a törekvést értette meg két művész, amikor arra gondolt, hogy *új képző- és iparművészeti iskolát nyitnak*. A képzőművészeti szakosztályt *Gedő Lipót*, az ismert kitűnő művész vezeti. [...] Az iparművészeti

¹⁸ Ld. még Mihalik Gyulát támadó írást is: *Kommunista iparművészet. Reggeli Hírek, 1919. szept. 14. – 2.*

részt Kónya Sándor iparművész vállalta. [...] Jelentkezéseket elfogad az iskola vezetősége VII., Dohány utca 14.

(Komédia, 1919. szept. 25. II. évf. 22. sz. 24.)

Képek és szobrok a vörös terrorban. [...] Szóval nem sok dolguk volt a művészeknek? – Plakát. Csak plakát. Az volt annak, aki hozzájutott és akinek gyomra volt hozzá. A felejtethetetlen kommunista plakátokon azután elméltünk. Ezeket a plakátokat még az sem tudja megérteni, aki a kommunizmust érti. [...] Minket, tanárokat várakozási állományba helyeztek, de komolyabb baj nem történt. A művészeti direktóriumnak nem volt ideje végrehajtani programját. [...] a modellek is szakszervezetet alakítottak és ötven-hatvan koronára felverték a napibért. [...]

(I. z.) [Losonczy Zoltán]

(Pesti Napló, 1919. okt. 1. – 5.)

Új festőiskola. Lehel Mária festőművész I. Budafoki út 20. V/2. sz. a. (a műegyetem mellett) képzőművészeti iskolát létesített, amelybe kezdők is beiratkozhatnak. Az iskola nemcsak gyakorlati, hanem elméleti oktatást is nyújt és rajzolás, festés, mintázás kívül stílustörténetet, esztétikát, perspektívát és anatómiát is tanít. Az iskola működése e hó 15-én indul meg és 9–12-ig van nyitva. Beiratkozás 11–12 közt.

(Világ, 1919. okt. 8. – 8.)

AZ ÚJ MŰVÉSZELET

Az a közmondás, hogy „a művészet az élet tükré” – szédületesen bevált a letűnt kommunizmus alatt is. A rablógylkosok és örültek vegyes társasága, mely ezt a „magyar” kommünt rögtönözte, hozzá hasonló „művészetet” is teremtett. Még mindnyájan élénken emlékezhetünk azokra a művészeti borzalmakra, melyeket e fájdalmas epizód alatt szemlélhettünk. A vörös izléstelenségben tobzódó májusi utcadiszitések és a rémmesék plakátjai, nem egyhamar felejtődnek el. És ezek az emberek, meg a többi hozzájuk hasonló, elfoglalták a művészeti iskolák vezetését is, hogy rettentő izléstelenségüket és barbár tudatlanságukat az új nemzedéke is beojsák! De most nem erről a gyász-lapról van szó. Ez remélhetőleg már a sötét múlté. És csak művésztörténetünk egyik fekete lapja marad. Az új élet, mely most serked, hogy a nagy pusztítás után új értékeket teremtsen, – már megindult. Művészeink most nagyobb súlyt fektetnek a *nemzeti művészi érzésre*. A Pesti Hirlapban évtizedek óta hirdetjük azt, hogy a *magyar művészet legelsősorban legyen magyar*, akkor lesz igazán nemzetközi értéke. Megalakult pár nap előtt a „Magyar Képzőművészek nemzeti Szövetsége”, mely művészetünknek magyar nemzeti alapra való helyezését célozza. Ez a szövetség elismert régi magyar mestereket választott díszelnőkeinek: *Benczúr Gyulát, Deák-Ébner Lajost, Nádler Róbertet, Szinyei Merse Pált, Újházy Ferencet, id. Vastagh Györgyöt a festők, – Strobl Alajost és Zala Györgyöt a szobrászok közül*. A csoport vezető elnökei *Kőrösfői-Kriesch Aladár* és *Tóth István* lettek; szakosztályi elnökök *Karlowszky Bertalan* és *Sidló Ferenc*. Megibndult művészeti oktatásunk is újra a régi medrében. Az Úitz-Lampérth-féle proletárisiskolát és Pór-Vedres-féle mesteriskolát elvitte az ördög. A vörös-humor netovábbja volt pl. az, hogy a figurális tanításnál Balló Edét, aki híres arról, hogy a legjelesebb művésznemzedéket neveli, a tébolyos tudatlanságba visszásüllyedt Pórral cserélte fel. A képzőművészeti múzeumokból kisperték már az anarchista elemeket, elsősorban dr. Kenczler Hugót, aki egyéb bűnei mellett az Andrassy-féle Rembrandt-arcképet is ki akarta lopni Benesch büntársával együtt Ausztriába. A kép el is tűnt Kenczler-felöltője alatt (a derék tolvaj hátán), de a Múcsarnok éber őrei észrevették, lármát csaptak – s így a műkincset vissza kellett lopni a nagy garral hirdetett kommunizált műkincsek tárlatra. Újraélednek művészi egyesületeink. A „*Nemzeti Szalon*” nyitja meg elsőnek termeit őszi kiállításával, melyre most kellett a műveket beküldeni.

Déry Béla, a Szalon igazgatója és *Kató Kálmán* műtáros gondoskodnak az újabb kiállítások szervezéséről, a Szalon jubiláris tárlatáról s a hollandiai és zürichi kiállításról. Szóba került itt az egyházművészeti kiállítás rendezése is, ha ugyan lesz belőle valami. Az *Ernst-múzeum* új művészeti évadját *Vaszary János* kollektív kiállításával kezdi, vagyis inkább folytatja *Vaszary* pompás kiállítását, melyet a vörös-éra szakított félbe. Később egy csoport-kiállítás és újabb kollekciók kerülnek itt sorra. *Iványi Grünwald*, *Rudnay* s mások műveiből. A főkellék itt az, hogy a mesterek a Japán-kávéházi művész törzshöz tartozzanak, melynek igen kevés a vadhajtsa s inkább értékes művészekből áll. A *Múcsarnok*, ez az elsőrangú művészajlékunk, már teljesen újjáalakítva várja a téli tárlatot. Félmilliónál többre került a hadikórház által tönkretett termek rendbehozatala. A kommunisták is megfejték e társulatunkat, úgy hogy most csakis újabb hitelművelet után lehet a kiállítások rendezéséhez fogni. *Paúr Géza* ügyvezető és *Kern Aurél* titkár nagy buzgósággal készítik elő a téli tárlatot, mely december hóban nyílik meg. Érdekes esemény a társulat életében az is, hogy a közoktatásügyi kormánnyal karöltve érintkezésbe lépett az olasz kormánnyal a *velencei kiállítások* rendezés tárgyában. Visszakéri az állam ottani díszes kiállítási csarnokát, kéri továbbá azt, hogy a két ország közt a műtárgyak ki- és bevitelle szabaddá tétessék s művészeink is szabadon folytathassák ott tanulmányaikat. A *Múcsarnok* keretében fog eldőlni a kommun alatt kompromittált művészek ügye is. A Magyar Képzőművészek Egyesülete e hó 6-án a *Múcsarnok* tanácsstermében ülést tartott s igazolásra szólított fel 25 festőt. Ezek közül rövid időn belül, bizonyára kizár kebeléből s a kiállításokról néhány olyan művészt, akik vörös örületükben elárulták a magyar hazát és a művészetet.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hírlap*, 1919. okt. 7. – 2–3.)¹⁹

A PROLETÁRHÁZA MŰVÉSZEI AZ ELSŐ NAPOK IZGALMAI – GYŰLÉS A FÉSZEK KÖR HELYSÉGEIBEN

Március 21-ike után egy-két nappal már nagyban folytak a lakásrekvirálások. A Nemzeti Kaszinóban *Fáber* elvtárs ütötte fel a tanyáját, az Országos Kaszinó helyiségeiben akkor a IV. kerületi kommunista párt költözött, szóval vígan voltak a kommunisták, a burzsujnak pedig már kezdett lógni z orra. Elmentem a *Fészek Klubba*, a festők, szobrászok, színészek és építőművészek vidám tanyájára.

Nagy sürgés-forgást tapasztaltam már a klubhelyiség környékén is, míg a kapun két tábla volt kiakasztva. Az egyik így szól:

A munkástanács engedélye folytán
a
Színházi munkások szakszervezete
Részére lefoglalt helyiség

A másik tábla szövege pedig a következő:

Képzőművészek szakszervezete,
II. emelet jobbra

A lépcsőházban csupa ismeretlen arc, különös képű nők és férfiak tarka serege futkosott fel és le. A máskor oly csöndes, előkelő társas-helyiség lármás zsbivásárrá alakult át s a tömegben, amely kiabált, türelmetlenkedett és tolongott, alig-alig lehetett egy-egy ismerős művészarcot látni.

¹⁹ Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége. *Budapesti Újság*, 1919. okt. 2. – 6.; Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége... *Szózat*, 1919. okt. 2. – 7–8.; A Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége. *Új Nemzedék*, 1919. okt. 3. – 5.

Felérkeztem a második emeletre. Ember-ember hátán szorongott a nagy társalgó teremben s már az előszoba is zsúfolásig megtelt. Meleg párák, itt valóban idegen kellemetlen illatok terjengetek a levegőben. Megkérdeztem:

– Mi történik itt?

– A művészek gyűlést tartanak. Kun Béla el fog jönni, beszédet fog tartani, – volt a válasz.

Előre tolakodtam be a nagy terembe, ahol ismerősökre találtam.

– Ki ez a sok különös képű ember itt? – kérdeztem. – Ez mind művész?

– Dehogyan, hangzott a válasz. A legtöbben olyanok, akik idáig más pályán voltak, s mellékesen, passzióból festegettek vagy rajzolgattak is. Most hallották, hogy a művészeket az állam fogja eltartani, hát most egyszerre felfedezték magukban a művészt is. Azután vannak sokan olyanok is, akik kitűnő dilettánsok voltak, úriasszonyok és leányok, többnyire jómódúcsaládok tagjai, akik most egyszerre szegényekké váltak tegnaptól mára. Ezek most dolgozni akarnak, minthogy az a jelszó: „Aki nem dolgozik, ne is egyék.” Ezek szegények máshoz nem értenek, hát most idejöttek megtudni, mi lesz velük holnap? Vajon nem fognak-e éhen halni és lesz-e betevő falatjuk? Vannak itt most szobamázolók és címfestő legények, olyanok, akik mindig nagy nyakkendő és nagy karimás kalapot viseltek és hosszú hajuk arról tanúskodott, hogy művészi ambícióik vannak. Van itt mindenféle ember, isten tudja kik és mifélek.

A valódi művészek kisebb csoportokban álltak, látszott rajtuk, hogy szomorúak és kedvetlenek. Akkor még komolyan vette mindenki a proletárdiktatúrát, hiszen a hazaszeretet nevében kiáltották ki és mindnyájan abban a hitben voltak, hogy nemzeti kötelesség bolseviknek lenni. De érezték már, hogy óriási fordulat történt, hogy életük egész irányát másfelé kell fordítani s ezek a kedves, jó emberek, az eszet és véső emberei, akik sohasem politizáltak, hanem festegettek jó vagy kevésbé jó képeket, most megdőbbsen, bizonytalan lélekkel álltak a hónappal szemben, nem is sejtve mit hozhat az. Hiszen arról fogalmuk sem volt, hogy mi az a proletárdiktatúra, csak azt érezték, hogy baj van, össze kell tartani, mert ki vannak szolgáltatva egy idegen hatalomnak kényre-kedvre.

– Miféle gyűlés lesz ez? – kérdeztem.

– Meg fogják magyarázni, felelte egy ősz hajú művésznőnk, hogy mi is az a kommunizmus? Meg fogjuk hallani, hogy miből fogunk ezentúl élni, honnan kapunk vásznat, festéket, kinek fogjuk eladni képeinket és hogyan fognak bennünket eltartani öregkorunkra? (Akkor még mindenki azt hitte, hogy a diktatúra örökké fog tartani.)

Körülnéztem, kik vannak ott. Az egyik sarokban egy ismerős, finom leányarc. Látszik rajta, hogy furcsán érzi magát ebben a tömegben, nincs ilyenfajta emberekhez szokva, de meg akarja ezt is szokni. *Kohner* Ida festőművésznő, a dúsgazdag *Kohner* családtagja, aki tehetséges művésznő, többször szerepelt már a tárlatokon is. Félénk zavar, bátortalan bátorság tükröződött rajta.

Az emberek utat nyitottak. Ki ez? Az ősz *Szinyei-Merse*, a művészek „Pali bácsija”, a magyar kultúra büszkesége. Láthatólag megtörték a nehéz idők, botra támaszkodva jön, orcája egész sápadt, kedvetlen a máskülönben mindig derűs, bájos öreg úr. Ő is eljött megtudni, vajon nem fog-e éhen halni a jövőben? Nem is a maga személyére gondol, hanem arra a sok-sok művészére, akik őbenne bíznak és tőle várják, hogy kezébe vegye a magyar művészek ügyét.

És lassanként észreveszem a többi is. Itt áll egy kis csoport: *Csók* István, *Fényes* Adolf, *Faragó* Géza, *Nádler* Róbert, amott *Karlowszky* Bertalan, *Iványi Grünwald* Béla, *Falus* Elek, *Pólya* Tibor, *Herman* Lipót s aztán mindenféle sok-sok ismerős arc, csak mindegyik olyan különös, olyan szomorú. Ott látom minden homlokon a nagy kérdőjelet: Mi lesz velünk?

De nemsokára megtudjuk. Bevonul a direktórium és felmegy a kis színpadra, ott foglal helyet. *Róna* József szobrász, a „Képzőművészek Egyesületének” elnöke nyitja meg a gyűlést s utána *Kernstok* Károly, a Károlyi-kormányzat képzőművészeti kormánybiztosa kezd beszélni. Nehezen hallik a szava a zsúfolt teremben, az ajtóban rekedtem s csak néha kapok el egy-egy szót.

– A marxizmus nem új dolog – hallom már több mint harminc esztendeje, hogy Marx megalapította a szocializmust!

Elfojtott derűltség. A szónok nincs tisztában, mikor kezdődött a szocializmus. De nem baj. Már át is adja a szót a gyűlés tulajdonképpeni szónokának, aki majd megmagyarázza a művészeknek, hogy milyen lesz a helyzetük a proletárállamban.

Egy fiatal főhadnagy áll ki az emelvényre és beszélni kezd. Elmondja, hogy őt bízza meg a szovjetkormány a művészi ügyek intézésével, nem kell félni.

Megkérdezem, hogy ki ez a fiatalember. Megtudom, hogy *Pogány Kálmán* dr.-nak hívják, a *Szépművészeti Múzeum* egyik tisztviselője, aki orosz fogságban volt, s onnan jött nemrég haza.

Most már emlékszem. Igen, ő az. Ez a Pogány volt az a bizonyos Breszt-Litovszkbeli hős, aki először tűzte ki a magyar lobogót az elfoglalt vár falára, aki akkor „Az Est” tízezer koronás díját kapta meg, amelyet néki, mint a legvitézesebb magyar tisztnek ítéltek akkor oda a zsűri. És most kommunista.

Pogány ígért minden szépet és jót. Úgy vázolta a művészek előtt a kommunista államot, mint a boldogság tetejét, elmondta, hogy legyenek nyugodtak, az állam minden művészről bőven fog gondoskodni.

A művészek megnyugodtak az ígértben. Dehogy miképp gondoskodott róluk az állam, arról legközelebb fogunk beszámolni.²⁰

L. Gy.

(*Budapesti Újság*, 1919. okt. 8. – 2.)

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET VÁLSÁGA

Művészeink között a legutóbbi időben meglehetősen izgatottság tört ki képzőművészetünk jövője és ezzel összefüggő anyagi helyzetük előre látható rosszabbodása miatt. Nem minden ok nélkül. Mert ha azzal tisztában vagyunk is, hogy anyagi helyzetünk általános leromlásából igazság szerint mindenkinek, tehát képzőművészeinknek is ki kellene venni részüket, a tulajdonképpeni veszedelem ott rejlik, hogy őket aránytalanul nagyobb nélkülözés találja sújtani annál, amely mindnyájunknak kijut.

A művészetek között ugyanis elsősorban a szobrászat és aztán a festészet az, mely a gazdasági élet megpróbáltatásait a leginkább megéri. Mindkettő a gazdasági élet legfelsőbb feleslegeiből és a kultúrszomj legfejlettebb jelenségeiből táplálkozik, amelyekre nem igen lehet kilátásunk mos, mikor állami és társadalmi életünk megrendülésével nemzetgazdaságunk is a legsúlyosabb válságba jutott. Nagy jövedelem-feleslegek eléréséről, tehát afféle jómódról, mint a háború előtt, vagy annak első éveiben jó ideig annyira nem lehet szó, hogy a művészetieknél jóval elsődlegesebb kultúrzsükségletek kielégítése is nehézségekbe fog ütközni. Azonkívül a vagyon elrejtési törekvések is egészen más irányúakká váltak, az emberek olyasmibe fektetik pénzüket, amit annak idején majd könnyen értékesíthetnek, márpedig erre a célra sok minden akad, ami a képnél vagy szobroknál megfelelőbb.

Kétségtelen, hogy képzőművészetünkre egy-két évig, sőt talán évtizedig sanyarú idők várának, ha a gazdasági törvényszerűségeknek teljesen szabad folyást engednénk, ha nem törekednénk céltudatosan ellensúlyozni a pangásból feltétlenül várható veszedelmet. Nem állami támogatást akarunk szerezni a művészeknek, mert erre az államháztartás mai állapota mellett aligha gondolhatunk. Különbösen sem vagyunk hívei az állami művészetpártolásnak, mert az rendszerint dilettánsok kezébe kerül, akik aztán valami vérszegény művészeti teóriának hódolva szám szerint nagy, de jelentőségében igen ösztövért gyűjteményekkel tömik meg a Szépművészeti Múzeumnak pincéjét. Inkább társadalmi szervezkedésről kell gondoskodnunk, mert e kérdésekben a társadalom sokkal megértőbbnek bizonyul az államnál. Így volt ez Franciaországban, Németországban és minálunk is, mert az állami pártfogástól ugyan elsorvadhatott volna éppen az a művészet, melyben a XIX. század második fele igazi mondanivalóját fejezte ki.

A képzőművészetek érdekében társadalmi akciót nem lesz nehéz indítani. Amiképpen a magyar közvélemény a múlt század elején és derekán, majd aztán az abszolutizmus kora alatt is világos tudatára ébredt, hogy a magyar irodalomlelkes felkarolásával elsőrangú nemzeti érdeket szolgál, azonképpen ma könnyen átvihetjük a köztudatba annak felismerését, hogy bajba került képzőművészetünk istápolása szintén elsőrangú nemzeti érdek, hiszen az irodalom, tudomány

²⁰ Nem jelent meg a folytatás.

eredményei mellett a művészeti alkotások azok, amelyek a reánk váró élethalál harcban jogot adnak az európai élethez, a jövőhöz.

Ennek az akciónak egyik legfontosabb eszköze az volna, hogy a nyilvánosságot befolyásoló napisajtó sokkal intenzívebben foglalkozzék a képzőművészet ügyeivel, mint eddig tette. Távolról sem akarjuk lekicsinyelni a sportok jelentőségét a nemzeti élet szempontjából, de mégis kissé visszaérünk azt a helyzetet, hogy míg a sportok, jóllehet bőségesen vannak külön sportlapjaink, igen nagy teret foglalnak el napilapjainkban, addig a képzőművészeti ügyek, habár egyetlenegy e tárgyú folyóiratunk sincsen, teljesen háttérbe szorulnak lapjaink hasábjain. Eltekintve az egyes képműveletről kutyafuttában beszámoló cikkekcséktől, csak nagy néha találunk egy-egy rövidke hírt, de nyoma sincs az elég gyakran felmerülő komoly kérdések megvitatásának.

Erre pedig a jövőben feltétlenül szükség lesz, ha nem akarjuk egészen támasz nélkül hagyni művészetünket. Ha azonban következetesen és állandóan felhívjuk közönségünk figyelmét arra, hogy a magyar képzőművészetért legalább egy évtizeden át sokkal többet kell tennünk, mint eddig, valami eredménye alighanem csak lesz a dolognak. Természetesen nem várhatjuk kispénzű emberektől, hogy drága műtárgyakat vásároljanak, de egyénileg keveset jelentő embereknek nagy számmal vannak igen tehető alakulásai, sőt gazdag embereknek még hatalmasabb egyesületei, amelyek eddig szégyenletesen keveset tettek a magyar képzőművészetért. Tömérdek társaságunk, egyesületünk, körünk, szövetségünk, vagy akár mily más nevű társintézményünk van, amelynek a jövőben áldoznia kell, mert bátran áldozhat is a művészetért. Ezeknek buzdításában és nyilvántartásában nagy szerepre hivatott a sajtó. De ezenkívül a művészeti kultúra nagy nemzeti fontosságának hangoztatásával s a művészet szemléletével szereshető nagy lelki élvezetnek dicséretével nagyon sok jóindulatú embert rábíratunk arra, hogy legalább a tárlatok látogatásával letegye a maga szerény obulusát, mely nagy tömegekben szintén sokat jelent. Nemkülönbön hivatása lesz a sajtónak, hogy megmozgasson a nemzeti művészet érdekében olyan rétegeket is, melyek előtt a műpártolás eddig ismeretlen volt. Így például a földbirtokosok körében alighanem el fogunk érni eredményeket, ha akciónk nemzeti jelentőségéről megfelelőleg felvilágosítjuk.

Ugyanezért sokkal inkább ki kell helyezkedni a vidékre is, mint eddig történt. Mentől több vidéki festőiskolát kell alapítani, mert emlékezzünk csak vissza, hogy a nagybányai, a kecskeméti, a szolnoki művésztelpek, mennyi művészeti kultúrát vittek a vidékre és mennyi helyi áldozatkésztséget ébresztettek!

Át kell szerveznünk a vidéki iskolák rajzoktatását és arra kell törekednünk, hogy minden rajztanár egy-egy lelkes és tehetséges őrszeme legyen a magyar nemzeti művészetnek. Nem szabad fölhagynunk azzal a törekvésünkkel sem, hogy végtére ismét legyen egy magas színvonalú és gazdagon illusztrált művészeti folyóiratunk. Azonkívül művészeinknek sokkal több befolyást kell engednünk azon ügyeik vitelére, amelyeket eddig a kutuszmínisztériumban jogászok igazgattak.

Csak e reformok s számos itt fel nem sorolt kérdés megoldása után remélhetjük azt, hogy kiválóbb művészeinknek kellő megélhetést, sőt talán bizonyos jómódot is biztosítunk. Ebben az esetben a fiatal tehetségek kivándorlásától is kevésbé kellene tartanunk, ami egy-egy nemzedék kimaradásával óriási kárt okozhatna. Igaz, hogy a kivándorlás esélyei ma nem oly kecsesgetőek, mint régebben.

Németországnak, Ausztriának, Franciaországnak, sőt Angliának is nagy művésztultermelése van, úgy hogy ott csakis oly művészeink érvényesülhetnének, akik az átlagos színvonalat igen nagyon meghaladják. Ezért, ha néhányan ott valamiképpen elhelyezkednének is, az eredmény alkalmasint nem volna arányban a kivándorlás fáradságaival. Maradna Hollandia, ahol a művészek máris tiltakoztak az idegen beözönlés ellen, talán Olaszország és Amerika. De a tengerentúlra vágyók jól fontolják meg, hogy ott csak azok boldogulnak igazán, akik a lehető legmondainnebb arcképfestés hamis eleganciájának minden trükkjét ismerik.

Próbálkozzanak még egy ideig idehaza, hátha össze tudunk fogni és segíteni a bajokon. Természetes azonban, hogy a mentési akciónak csak igazi művészeink támogatására szabad irányulnia. Ezért a legszigorúbb üldözés alá kell venni álművészetet akár külföldről jön be, akár itt helyben tenyészik. E téren közönségünk ijesztő képzőművészeti kulturálatlansága miatt tö-

mérdek lesz a tennivaló, hogy mennyi, azt semmitem bizonyítja jobban, mint az a sok zug képkereskedés, amely vagy mint önálló üzlet, vagy pedig mint üveges boltok, rámakereskedések, bútorüzletek, díszműáruházak stb. jövedelmező függeléke az utolsó három év alatt kerti gaz gyorsaságával burjánzott fel. Hogy pedig az e helyeken szentelenül magas árákért forgalomba hozott mázolások ellen nem fogunk teljesen eredménytelenül küzdeni, azt az olajnyomatok ellen indított hadjáratból is megállapíthatjuk, mert ezeket nem csupán a megvagyonosodás, hanem az ellenök állandóan intézett gúnyos kiszólások is segítették kiirtani.

Farkas Zoltán

(*Szózat*, 1919. okt. 9. – 3–4.)

Az első tárlat. *Őszi kiállítás a Nemzeti Szalonban.* Hosszú, hat hónapos szünet után – amit a bolsevizmus bilincsei kényszerítettek rá iparra, művészetre és mindenre ebben az országban – újból megnyílik holnap a Nemzeti Szalon, hogy az első békeszezon első kiállítását bemutassa a művészet barátainak. Ma, amikor örömmel kell fogadni az élet feltámadásának minden kis megnyilvánulását, szeretettel, a megértés és a buzdítás meleg szavával kell köszönteni piktúránk ez első serkenését s a kritika esetleges megjegyzéseit is arra az időre kell hagyni, amikor újra helyreáll itt a rend és az a nyugalom, amelynek harmóniája elengedhetetlen feltétele a komoly, elmélyedő művészi tevékenységnek. [...]

K. E. [Kulinyi Ernő]

(*Pesti Napló*, 1919. okt. 12. – 5.)

Kapunyítás. A magyar művészet megnyitja kapuit. Előbb csak a kisebbik kapuját, a Nemzeti Szalonét. Örülünk neki, mint az élet és talán a megújulás első jelének. A magyar művészet – ezt tudják meg végre politikusaink – a mi kultúránk legértékesebb része. Minőségre, mennyiségre, egyenletességre az egyetlen olyan nyilvánulása, amely a legmagasabb európai mértéket megüti. Művészetünkre tehát vigyázni kell, kímélni és óvni a politika durvaságaitól. Egész seregnyi kiváló művésztünkkel készülő kikezdeni mindenféle ürügyön a politikai üldözés. Vigyázzunk, mert olyanunk talál elpusztulni, amit semmiféle harmat nem öntöz fel többé életre! [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság*, 1919. okt. 12. – 7.)²¹

Őszi tárlat. Vasárnap nyílt meg a *Nemzeti Szalon* őszi kiállítása. Ennek az idei tárlatnak nagyobb jelentőséget tulajdonítottunk a megszokott, esztendőről-esztendőre ismétlődő kiállításoknál, mert a mai közállapotok közepette a magyar géniuszt bármilyen fajta megnyilvánulásának is különös fontossága van. Képzőművészetünket az utóbbi éveik sivársága, de különösen a kommunizmus erkölcsstelensége alaposan megtépázta. Művészeink telve panasszal, pénztelen és anyag híján, fázva gondolnak a közeledő télre. Vajba ez a kiállítás némi jövedelemihez juttatná legalább azt a néhány piktort, áld talán készületlenül, bizonyára immel-ámmal, de mégis megjelent most a közönség előtt. Mert ezen a kiállításon csöppet sem látszik meg, hogy művészeinkben ébred az nemzeti ösztön, hogy nemzeti szövetség alakul a különösen magyar művészet fejlesztésére és ápolására. Ezen a kiállításon semmi sem árulja el azt, hogy művészeink közrefogtak az igazi magyar tehetségek érdekében és egy remélhető szebb jövő küszöbén új, de nagyon régi eszménnyel a tisztaságot, az egészségiét és az őszinteséget akarják visszaplántálni művészetünkbe. Az idei őszi kiállítás egyelőre a régi nyomokon halad. Semmi nekilendülés. Idegenből hozott és sokszor túlságba vitt sémák, vagy az akadémia. Egyéniség alig és egyetlen képről sem árad a buzogó magyar erő. A legtöbbszörben nincsen lélek. Bár a kiállító művészekről nem lehet eltagadni a tehetséget, ismételjük, mégis mintha fél kézzel állítottak volna ki. [...]

(*mj.*) [Malonyay János]

(*Új Nemzedék*, 1919. okt. 15. – 7.)

²¹ Ld. még: (f. z.) [Farkas Zoltán]: A Nemzeti Szalon kiállítása és programja. *Szózat*, 1919. okt. 12. – 7.

KIK A KÉPZŐMŰVÉSZET „TERRORISTÁI”?

Mint általában mindenütt a képzőművészetben is szörnyű a káosz. Lassan kezdenek a fogalmak – ó dehogyis tisztulni – mindjobban összezavarodni. Az a kérdés, hogy ki a tehetség, ki a művész, ez idő szerint senkit sem érdekel. Hogy az elmúlt 10 hónap – vagy pláne 5 1/2 év alatt – ki mit festett vagy faragott, erre nem kíváncsi senki. Ellenben annál dühösebben kutatjuk, ki mit mondott, ki milyen vallású?

A művészet nem templom többé.

Nem könnyű dolog ebbe a zűrzavaros sötétségbe belévilágítani, de megkíséreljük. Hogy ezt kellőképpen tehesük, menjünk vissza néhány évet.

A háborús évek kiállításait általános sivárság jellemzi. Minden kiállítás egyúttal a művészi színvonal újabb lesüllyedését jelentette. A kiállítások nem voltak egyebek üzleti kirakatoknál, ahol festőművészek és egész dilettánsok szállították a közönségnek, amit szemé-szája megkívánt. A hadiközönség vásárolta is a „haj de cuki” angóramacsokát és a rengeteg nem kevésbé „cuki” csendéletet. Kis képességű, de annál „ügyesebb” piktorok serege gazdagodott meg ezekből a holmiktól.

Hogy e mögött a fellendült „műfogyasztás” mögött mi rejtett, – kevesen tudták. Kevesen tudták, hogy szétszórva, elszigetelten dolgozott néhány lelkes, komoly művészember. Persze „afféle hosszú hajú félbolondok”, akik nem konjunktúráztak, hanem komolyan véve a művészetüket, nem üzletet hajszoltak, de művészi eredményt.

De – nehogy a közönség igazi műértőink alkalma nyíljon összehasonlításra – ezeket az embereket nem engedték szóhoz jutni. Műveiket évről-évre következetesen visszautasították: – ne rontsák a kis üzleteket!

A képzőművészet haszonbérlei nagyon ravasz fogásokat találtak ki. Lapokban kommunikáltak; ezekben a kommunikációban megtették önmagukat a képzőművészet arisztokratáinak és külön kiállításokat rendeztek, amely kiállításokból, – mint ők mondták – a képzőművészet „napszámait” kicsukták. Sokat lehetne írni arról, kik voltak benn és kik voltak künn, – de a háborúban meggazdagodott kispolgárok, – a „hadi milliók” megilletődve fizették a tízezreket ezekért az átlagos giccsekért. És a művész arisztokrata, – akinek legragyogóbb művész álma volt, hogy ő maga is „hadimilli” lehessen – boldogan nevetett a kilökött tehetségen – aki üres zsebbel ödöngött a ragyogó rámákba foglalt silány „művek” között.

Aztán jöttek a forradalmak és akkor ezek a mindenhol kilökött, mellőzött, kinevetett „hosszú hajú félbolondok”, akiknek egyetlen bűnök, hogy tehetségesek, megpróbálták az őket méltán megillető helyet elfoglalni a művészetben. Mit is akartak ők? Azt akarták, hogy a művészet templom legyen és ne „grádjleráj”.

Véget akartak vetni a konjunktúra művészetnek és olyan bolondságokat mondtak, hogy „a művész helyét a művészetben tehetsége határozza meg, – nem pedig a paklizás.” A tanácsköztársaság alatt mindenütt lehetett terror, – de a képzőművészetben nem volt, mert nem lehet annak nevezni azt az elvet, hogy a tehetségtelenek menjenek más pályára.

Azok a művész urak, – akik most „nemzeti” jelszó alatt szeretnék folytatni kis játékaikat, terroristáknak nevezik azokat, akik egy pillanatra azt hitték, hogy most már ők is kijutnak a világhírességre. Gondolják meg ezek az urak, ha őket csak 4 hónapig olyan méltatlanságok érték volna, – minőket ők hosszú éveken át elkövettek a feltörekvő fiatal tehetségek ellen, mit szólnának akkor?

Most látszólag csend van a képzőművészetben. Most ázik sós vízben az a kötél, – amivel a kufárok készülnek kiverni a templomból a hívőket.

S. F.

(Uj Utak, I. évf. 1. sz. 1919. okt. 22. – 23.)

Ki rajzolta a diktatúra plakátjait? Az államrendőrség detektívjeit erősen foglalkoztatja a proletárdiktatúra propaganda-plakátjainak ügye. A propaganda célokra szolgáló plakátok rajzóit nyomozzák az ezzel megbízott detektívek és a nyomozás során igen érdekes és erősen jellemző eset derült ki. [...] a nyomozás megindítása után a detektívek elsősorban is egy Barcza

nevű plakátrajzolót kerestek és Budapesten hosszas kutatás után rá is akadtak egy Barcza Gyula nevű egyetemi hallgatóra, aki üres óráiban verseléssel és plakátrajzolással is foglalkozott.

Barcza Gyulát vállalóra fogták a detektívek, de a teljesen nacionalista érzésű egyetemi hallgató felháborodva utasította vissza a gyanúsítást. [...] A nyomozás ez új irányban részben eredményre vezetett. A detektívek megállapították ugyanis, hogy a Barcza névvel jelzett kommunista plakátokat Színes Gyula hivatásos plakátrajzó és alanyi költő készítette. Színes a diktatúra idején a Szerb utca 8. sz. házában lakott, de innen a rémuralom bukása után nyomtalanul eltűnt. Az elővigyázatos plakátrajzó kézre kerítésére minden rendőri intézkedést megteltek.

(8 Órai Újság, 1919. okt. 23. – 4.)

Félmillió koronájába került a magyar államnak Berény Róbert művészi alkotása, amely Fegyverbe! fölkiáltással csalogatta Budapest proletárjait a Vörös Hadseregbe és kavarta föl minden jó ízlésű polgár gyomrá! A fejedelmi bőkezűséggel honorált plakát csak egyetlen, de mindenképp jellemző tétele a bolsevista államháztartásnak. Államháztartás? Kissé meggondolatlanul, kritikátlanul éljünk ezzel a tisztes elnevezéssel, a melyet a közjog szabatosan definiált és rendezett államok élő joggyakorlata pontosan körülírt. Mióta Magyarország sorsát a forradalom kormányozza, nincs államháztartásunk. Olvasgatván a bolsevik propaganda groteszk tételeit, amelyek a bőség szarujából gazdagon ontják a fehér pénz áldását festőkre és szobrászokra, költőkre és prózai íróművészekre, agitátorokra és az agitátorok tanáraira, elszörnyedve kiáltunk föl: hát a pénz csakugyan elvesztette volna minden értékét? Hol a parlament, amely éber ellenőrködésével számon kéri minden felelős tényezőtől a kidobált milliókat, sőt milliárdokat? A milliárdok széjjelgurultak, főliszivódtak az általános inség szikkadt, szomjas talajában. Milyen formában kerülnek vissza az állam javai közé? Mint képzőművészeti remek? Attól Isten óvjon. A félmillió plakát elrettentő példa rá, mi az ellenértéke a pénznek? Mint könyvek és lapok, oktatások és példázatok? Ezeket csak múzeumban szabad őrizni, mint Madách falanszterében a költőket, hogy valamiképp kárt ne tegyenek az avatatlanokban. A pénz elveszett. De legalább maradjon meg a tanulság. Nem elméleti, hanem valóságga érett, cselekvésre készítő tanulság: elég volt a forradalmi állapotokból mindenütt, de elsősül az állami gazdálkodás terén. Amink megmaradt, arra vigyázzunk; osszuk be és adjuk csak arra, a mi sürgős. És legyen végre egy rendteremtő, ellenőrző orgánus, amely kimondja a hatalmi szót: propagandára, izgatásra, plakátra és tendenciózus irodalomra nincs pénzünk.

(Az Est, 1919. okt. 24. – 1.)²²

Nyilatkozat. A következő sorok közlését kérték tőlünk: A lapokban megjelent azon hírre vonatkozóan, hogy dr. Hoffmann Lajos, volt szakszervezetünk titkára 50.000 koronát vett föl a propaganda-alapból, mint a volt szakszervezet elnöke, kijelentem, hogy Hoffmann titkár ez összeget segélyképpen a szakszervezet festő tagjai számára vette föl. Az összegből 25.500 korona a legjobban nyomorgó művészeknek gyorssegélyként kiosztatott, a diktatúra bukásával a fennmaradó 24.500 koronát az elszámolással együtt a szakszervezet pénztárosa a kultuszminisztériumba befizette. Herman Lipót, a képzőművészek szakszervezetének volt elnöke.

(Népszava, 1919. okt. 25. – 4.)

Ellopták, a tudás fáját a Nemzeti Szalonból. Ma reggel fél 10 és 10 óra között a Nemzeti Szalon őszi tárlatáról elloptak egy akvarellt. A kép címe *A tudás fája*, tizennégy centiméter széles, tizenöt centiméter magas, kígyókból álló fát ábrázol, amelyre apró alakok kapaszkodnak fel. A kép másfél centiméter széles aranykeretben volt. Értéke ezer korona. Az első látogatók,

²² Ld. még: Mibe került a bolsevik propaganda. *Pesti Napló*, 1919. okt. 23. – 4.; A közoktatásügyi népbiztosság propaganda költségei. *Népszava*, 1919. okt. 24. – 4.

akik gyanúsíthatók, egy *hűsz év körüli sovány, keskeny arcú férfi, szürke ruhában, ugyanolyan színű katonaköpenyegben, katonasapkát viselt, a másik ugyanolyan A rendőrség a nyomozást megindította. A képet Jaschik Álmos festette.*

(*Világ, 1919. okt. 31. – 7.*)

Új festőiskola. *Bornemisza Géza festőművész vezetése alatt új festőiskola nyílt meg, VIII. Akácfa utca 59. IV. emelet. Délelőtti, délutáni aktmodell, este croquis, 25 percenként változó modellel. Érdeklődni lehet délután 2–5-ig.*

(*Világ, 1919. okt. 31. – 7.*)

SZINYEI, A MŰVÉS Z

Jernyeről, a felvidéki kis nemesi birtokról szomorú hír érkezett: Szinyei Merse Pál utolsó óráit éli. Őszi lomb és őszi nap tűzében súlyos betegen fekszik a lángok, tüzek, színek nagy mestere. Azoknak a jernyei fáknak és bokroknak közepette, ahol ősi kúriájában élete jórészét töltötte. Budapest, ahol egy ideig élt, München, ahol néhány évet töltötte, mellékes epizódok. Minden szeretete s minden nagy élménye jernyéhez kötötte, igazában annak volt varázslókezü festője.

Szinyeit a legnagyobb magyar géniuszok közé számítjuk, s nem tartunk attól, hogy a jövő ezt a minősítést meg fogja változtatni. Fiatalon oly kezdőerővel vetette meg művészetének alapjait, hogy ennek őseréjű zamatját és értékét csak nemzedékek elmúltával voltak képesek az emberek itthon és a külföldön értékelni. S e pontnál kapcsolódik bele az ő megjelenése egy fontos problémába. Honnan kapta? Honnan merítette az erőt magát s ez erő megnyilvánulásának őseredetiségét? A „Majális”, a „Hóolvadás” értékei nem a Piloty-iskolából valók. S nem is barátja, Böcklin stílusának kirezgései. Nem vette át sem a francia, sem az olasz művészetből. Hanem vette onnan, ahonnan Paál László, ahonnan Munkácsy, Mészöly, Székely Bertalan, Mednyánszky László br.: legmeghittebb környezetéből, szülőföldjéről, azokból a gyermek és ifjúkori emlékekből, amelyek mind a jernyei parkhoz és a jernyei búzaföldekhez fűződnek.

Ismételten rámutattunk már arra, mily fontos szerep jut a nagy művészek életében a gyermekkori emlékeknek. Ha van példa, amely egy pillanat alatt elhárít minden kételyt, úgy Szinyeie az. Mert ha szemlét tartunk azon a fejedelmi galérián, amelyet élete műveiből összeállíthattunk: valóban minden művészeti erényének gyökerei ama felvidéki kúria környékébe mélyednek s tőle annyira elválaszthatatlanok, mint Petőfitől az Alföld.

Nem képeinek tárgyára gondolunk, mert a tárgy sohasem sarkpontja a művészet nagyságának. Hanem arra az alakító művészetre, amellyel élményeinek zamatát tömören elénk adja, egész művészi esze járására és érzésvilágára, s ez ezerszer fontosabb a képek librettójánál.

Ha ily szemmel kutatjuk Szinyei művészetét, egy ismerős kép, ismerős típus körvonalai bontakoznak ki előttünk. Nem hétköznapi, hanem óriásira hatványozódott kiadásban. S ez a dzsentri képe. Szinyei valóban e típus egyik legzseniálisabb képviselője s ebben a nézőpontban is Székely s Paál mellett áll, akik ugyanennek a magyar típusnak más és más árnyalatú kiadásai.

Megvolt benne a dzsentri minden erénye s megvolt benne egypár hibája is, amire azért mutattunk itt rá, mert véletlenül e hibák sem váltak nála hátránnyá. Ilyennek mondhatjuk gyors csüggedését, midőn az értelmetlen kritika Münchenben és Bécsben kikezdte, itthon pedig Kelety színőrültségnek minősítette festését. Csakhogy Szinyei a csüggedtség e hosszú éve alatt, vállára vetvén puskáját, végigbandukolván birtoka ugarain és cserjésein, alapjában egyebet sem tett, mint hogy természetszemléletét gyarapította s tömörítette, azaz ecset és festék nélkül festett. Innen megújodott munkássága elején feltűnő nagy frissessége. Volt benne valami a dzsentri oligarcha-vonásából. Ám sajátosképpen ez is előnyére vált művészetének. Mert csak izmosította egyéniségét, szilárdan megtartotta a maga útján s elválasztotta a közepes piktorok nyájától. Nyájösztön, a szürke hétköznapi fantáziátlansága idegen volt tőle. E tekintetben valóban úr volt s nem szociális lény. A magános vadász, amint telkeit járta, nagyon jól érezte magát magánosságában is. Pesten,

igaz, központtá vált. De uralkodó központtá. Semmisem érdekesebb, mint összehasonlítani őt testi lelki jó barátjával, Lechner Ödönnel, akivel évek során át szabad idejét töltötte s aki épp oly lángoló szellem, épp oly nagyság volt, mint Szinyei. A két ezüsthajú öreg Magyarország két érdekes társadalmi típusának volt megtestesülése. Mert Lechnerben éppen semmi sem volt Szinyei vérbeli dzsentriségéből. Lechner a nemzedékek alatt magyarrá vált városi német polgárember leglelkesebb, magyar érzületől áradó típusa, türelemmel szenvedő, békés, harcra nem kész, autokrata hajlammal éppen nem bíró nagy alkotóművész képviselője. Annyira különböztek ily tekintetben, hogy talán ez vált meghitt barátságuk zálogává: nem érthették félre egymást, nem lehetett köztük nézeteltérés. Magyarország szellemi életének két erős oszlopát láthatjuk kettejükben szimbolizálva: az egyik a vidéki földesúr, a másik a városi polgár a művészet nyelvére átírva.

Még abban is egyeztek, ami egyébként minden géniusz sajátossága, hogy tétovázás nélkül folyt alkotó-munkásságuk. Szinyeiinél különösen fontos ez. Nincs zökkenés első és utolsó képe közt. Nem törődött semmiféle elmélettel, s ez az alkotó-ösztön egészséges állapotának és erejének jele. A töprengés, körmönfont művészeti kazuisztika nem volt kenyere. Mindig csak művészeti és nem bölcséleti vagy szociális szempontból teremtett: tehette, mert hisz művész volt. S csak oly festőnek lehetnek még más szempontjai, akiben sovány lévén az ösztönös művészet, e hiányt egyéb, idegen szurrogátumokkal kénytelen pótolni. Szinyei művészete telivér festészet és semmi más. Tiszta veretű kinyilatkoztatása annak, hogy mily viszonyban állott e művész a világgal, de nem annak, hogy kívülre még más emberek miként vélekednek e viszonyról. Ebben is van valami ősi, arisztokrata vonás.

Szinyei nemcsak a mi festészetünkben újító, hanem a képirás világtörténetében is. Gondoljuk csak meg, miket festett ő a hatvanas évek végén s a hetvenesek legelején s rögtön igazoltnak látjuk ezt az állítást. Ha a forradalom szóhoz a közelmúlt tapasztalatainak alapján nem tapadna annyi szemét, akkor ezt a szót Szinyeivel kapcsolatban is használhatnók. Az ő tiszta emléket azonban még gondolatban sem szabad oly fogalommal összefűznünk, amely szinültig tele volt erkölcsi (posvánnyal). Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy új utakat nyitott a[^] képirás számára, nem elméletekkel, hanem alkotásokkal. Ez is arra vall, hogy nem újító agitátorral, azaz egy előrangú típusal van dolgunk, hanem valódi alkotó, teremtő művésszel.

Nem volt demagóg, mint Courbet. Nem azért festett így vagy úgy, hogy prozelitákat szerezzen, hanem, hogy dús költői képzeletének szülőtteit világra hozza. S ő, aki mindig megvetette az oktondi, lelki műveltség nélkül való embereket, csak egy esetben vett tudomást a profán tömegről: amidőn lelke legnemesebb alkotásait sárba rántották. Ez elkészerítette, mert nyilván nem volt fölkészülve az emberek ekkora ostobaságára vagy lelki fásultságára. Módjában volt a tömegizlés elől, amelyet utált, menekülnie: jernyei birtokának hegyes-halmos vidékén hamar a neki való környezetben találta magát. Itt támadt egy sor szebbnél szebb képe. Ezeket sajátos erővel, szilaj energiával szólaltatta meg természeti élményeit egy oly kifejezési eszközzel, amely mindenekfelett festői: erős, telt színnel. Megint egyik jele annak, hogy telivér festő volt. Nem a szobrászi forma vagy a grafikai vonal, vagy az architektonikus tér-probléma érdekelte, hanem a szín. Sőt talán rosszul fejezzük ki magunkat, ha itt a szín iránt való érdeklődésről beszélünk; nála ugyanis a szín nem csupán probléma, hanem maga egy hiánytalan erejű nyelv, vele született beszédforma, amelyet ösztöne kénye szerint használ.

Vele, általa alkotta meg a felvidék természeti szépségeinek ama zengő himnuszait, amelyek élete művének túlnyomó részét teszik ki. Általa szólaltatta meg természetszemléletét, tolmácsolta tulajdon egyéniségét, szabad, nagyúri, hő magyarságú természetét. E diadalmas tűztől égő képekről meleg lelke süt le ránk egész optimizmusával, ami megint a felvidéki dzsentrire vall. Nincs festőnk, akinek törzsökössége annyira élne a képein, ennyire kifejezésre jutna, egészen magától, szándék és erőltettség nélkül.

Képeinek sorában van néhány pompás darab, amelyek az ősz aranyberkét, bíbor somját és kecskerágóját, bodor ezüstfelhőit adják elénk: egész kincstárát a színeknek. Az év e szakát, amely oly gyönyörű a Felvidéken,

Szinyei különösen szerette, hisz az volt igazi tanítómestere. A jernyei fák e pergő aranyesőjében vívja utolsó tusáját a nagy művész.

Lyka Károly

(*Új Idők*, XXV. évf. 1919. nov. 1. 22. sz. 419–420.)

KÉPZŐMŰVÉSZEK NEMZETI SZÖVETSÉGE

Az elmúlt öt esztendő keserves megpróbáltatásainak eredményeképp nem egy tapasztalattal lettünk gazdagabbak.

Megtanultuk, hogy egy nemzet életképessége egyenes arányban van azzal, mennyire veszi ki részét a nemzetépítő munkában a társadalom minden rétege.

Megtanultuk, hogy a kulturális javak becsben, értékben vetekednek a földi javakkal, mert ha ez utóbbiak biztosítják is megélhetésünket, a szervezett szellemi erő kifejtés nyújtotta fegyverekkel vagyunk csak képesek elhárítani azokat a csapásokat, amelyek nem testünk, de lelkünk érzékeny belső világa ellen irányulnak.

S megtanultuk végre, hogy a nemzetek, embermilliók közössége egységes munkában csak akkor forrhat össze, ha ez a közösség érzése a szűkebb családon, a nemzeten belül érvényesülve először, kisugárzó hatással egyetemessé válik.

E szűkebb család, a nemzet tagjainak a bajban való egymásra találása hozta össze a magyar képzőművészek szövetségét is.

Ez a szövetség nem szaporítani akarja a művészi egyesülések számát. A magyar faj tehetőségének nincs szüksége cifra cégérre, de szükség van irányító szerve, mely szerető gonddal hártja el a magyar művészet fejlődéséből és ami ezzel egyet jelent, a magyar művészek életéből a kedvet, ambíciót sorvasztó akadályokat.

Ez a célja a szövetségnek, mely következő felhívással fordul a nagyközönséghez:

Áthatva attól a tudattól, hogy a nemzet, amely a kultúr- és életideálját nem maga teremti meg és építi ki, – feltétlenül halálra van ítélve – azzal a meg nem ingatható szándékkal állottunk össze és léptünk ki a sikra, hogy a magyar művészetet, a magyar kultúrának ezt a mindennél fontosabb részét megépítsük mi magunk, megtöltsük újra nemzeti tartalommal, letépve köntöséről mindazt, ami rajta hazug és idegen.

Ez a nagy vállalkozásunk azonban csak úgy vezethet sikerre, ha a magyar művelt közönség megérti szavunkat, megérzi szívében, hogy az ő magyar létéről vagy nemlétéről van szó akkor, amikor munkánkban teljes erővel mellénk áll, vagy pedig közönyösen elhalad mellette.

Hisszük és tudjuk, hogy a szépet és jót szomjazók ezrei és ezrei állanak mögöttünk, akik minden áldozatot készek meghozni azért, hogy a jelen sötét pusztulás romjaiból a magyar művészet Phönix madárként, az eddiginél is fényesebben kikelhessen.

Ennek a lelkes, megértő, áldozatkész közönségnek erkölcsi és anyagi támogatására apellálunk, midőn megkezdjük szent munkánkat Széchenyi jelszavával:

Magyarország nem volt, hanem lesz!

Kőrösfői-Kriesch Aladár, Tóth István, Karlouszky Bertalan, Sidló Ferenc, Márton Ferenc, Benzúr Gyula, Szinyei Merse Pál, Zala György, Strobl Alajos, Nádler Róbert, Újházy Ferenc, id. Vastagh György, Deák-Ébner Lajos, Révész Imre, Wolff Károly, Samassa Adolf, Alozin Ferenc dr.

(*Budapesti Hírlap, 1919. nov. 2. – 3.*)²³

Rudnay Gyula – Basch Andor. Ez a két név az Ernst-Múzeum évadnyitó kiállítását jelzi. Rudnay Gyula komoly, elmélyedő tehetségét művészetének zenitjén mutatja be ez a kiállítás s legújabb művei mindinkább beigazolják, hogy abból a művészközösségből való, mely a faj őstehetségéből sarjadva, már egy Paál Lászlót és Munkácsyt adott a nemzetnek. Képeinek hangulata általában borongós, színskáláját a sötétebb tónusokból válogatja össze, mégis intenzívebb fényhatásokat tud elérni, mint akárhány művésztársa napfényben úszó képeivel. [...] Basch Andor a fiatal generációból való. Termékeny és tehetséges, akinek művészetét komoly tudás alapozza. Akt-tanulmányai egyenlőtlen értékűek; a túlságos plaszticitás hibája annak a

²³ Ld. még: A Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetségének kiáltványa a magyar társadalomhoz. *Szózat*, 1919. nov. 3. – 7.; A Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége a következő felhívással fordul a magyar társadalomhoz. *Új Nemzedék*, 1919. nov. 4. – 6.; (-st-): Beszélgetés Márton Ferenc festőművésszel a „Művészeletről”, a kommunizmus alatti szerepléséről, és a Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetségéről. *Művészélet*, 1919. dec. 1. I. évf. 1. sz. 12–13.

modern fővárosi iskolának, mely a múltat idézve, többre becsüli az olcsó sikert a nehezebben elérhető reális győzelemnél. Basch újabb képei amellet bizonyítanak, hogy maga is ráészmél, miképp téves útra tévedt, a forma-kultuszát alárendelni igyekszik a kompozíció festőiségének. [...] A kiállítás látnivalója még Lux Elek szobrászművésznek néhány érdekes műve [...]

(r. e.) [Radics Elemér]

(*Budapesti Hirlap*, 1919. nov. 2. – 7.)

Kiállítás az Ernst-múzeumban. Két kiváló fiatal festőművészünk: Rudnay Gyula és Basch Andor új képeit és Lux Elek szobrász néhány igazán finom, kvalitásos szobrát mutatja be vasárnap az Ernst-múzeum idei első csoportkiállítására. Rudnay szenvedélyes, hatalmas drámai művészete új képein tisztábban és nemesebben ragyog, mintha valami köd szállna fel művészi világáról. Ma sokkal tisztább és egységesebb, mint mikor utoljára láttuk. Basch Andor nemcsak a legszorgalmasabb, hanem a legszebben fejlődő fiatal tehetségek egyike. Két kis aktja mesteri munka és egy színésznőről festett arcképe a legköltőibb modern magyar portrék közé tartozik. [...]

(*Az Est*, 1919. nov. 2. – 5.)

Hármas kiállítás. Az Ernst-múzeum új csoportkiállítással vezeti be művészeti szezonját. Ezúttal egy fiatal szobrász: Lux Elek és két festő: *Rudnay Gyula* és *Basch Andor* a szereplők. [...] *Rudnay Gyula* új kollekcója egy termet tölt be s az ifjú mester iránt való érdeklődésünket változtatlanul ébren tartja. A „Menekülők” újabb csoportjait látjuk érdekes vásznain. Egy szép Krisztus-kompozíció s két klasszikus fej, a „Pipázó” s a „Krumplihámozó nő” a kollekcio gyöngyei. Érdekes a „Koronázó menet” című vászna, melyet a fehér lovas alakok uralnak és kedvenc fehér fényfoltjai rikoltozva fokozzák a „Mulatozók” című genre képe hangulatát. Új dolgok a finom hatású tájképei, melyen a régi flamand tájfestők nemes tónusa éled újra. *Basch Andor* egyik java fejlődésében levő fiatalunk. Bevezetésül a harctéri rajzait és korábbi vásznait mutatja be. Azután aktokat és interieuröket, ahol az utóbbiak jobbak, mint az elrajzolt, elnyújtott mezítelen női aktok. Végül fejlődése leszűrődik a harmadik teremben, ahol komoly figyelmet érdemel. Itt a „Fekvő akt”, a „Kuporodó” és a „Nők interieurben” kiforrott művek. Arcképei közül feltűnik Német Juliska szép portréja és egy beteges impressziót keltő férfi feje. A legutóbbi csendeleite pedig bizonyára őt magát is meggyőzik arról, hogy e téren sok ifjúkori vétke volt.

(k. k. l.) [Kézdi-Kovács László]

(*Pesti Hirlap*, 1919. nov. 2. – 5.)

Megalakult a Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége. A művészeti életnek magyar szellemben való reorganizálása céljából a napokban a képzőművészek egy csoportja megalakította a *Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetségét*. A szövetség kiáltványt intézett a magyar társadalomhoz, s ebben a kiáltványban hangsúlyozta, hogy „az a nemzet, amely nem maga teremti meg kultúr- és életideálját, feltétlenül halálra van ítélve”, s ezért a szövetségben tömörült művészek azon lesznek, hogy a magyar művészetet újra *nemzeti tartalommal* töltsék meg. A szövetség vezetősége a következő: *Körösfői-Kriesch* Aladár elnök, *Tóth* István szobrász tárelnök, *Karlovsky* Bertalan a festészeti szakosztály elnöke, *Sidló* Ferenc a szobrász szakosztály elnöke, *Márton* Ferenc festő, titkár, *Benczúr* Gyulát, *Szinyei Merse* Pált, *Zala* György szobrászművészt, *Strobl* Alajost, *Nádlér* Róbert festőművészt, *Újházy* Ferencet, id. *Vastagh* György festőművészt, *Deák-Ébner* Lajost és *Révész* Imrét a szövetség örökös dísztagjává választották.

(*Pesti Napló*, 1919. nov. 2. – 5.)

A Nemzeti Szalon őszi kiállítása. Csaknem egyévi hallgatás után megnyílt az első kiállítás, a közönség pedig végignézi és ezzel a megállapítással távozik: – „ez semmi” – Pedig még-

sem semmi. A Szalon kiállítása valóban gyenge, azonban mégsem távozunk belőle azzal a vagszaltalan érzéssel, – ahogyan az utóbbi évek kiállításait szoktuk – egy félórai szemlélődés után – faképnél hagyni. Bizonyos, hogy hiányzanak a „nevek”, ellenben szörnyű sok a dilettáns; – majdnem úgy fest a dolog, – hogy a közönség ügyesebb kezű „hozzaértő”-i festettek s állítottak ki. Ellenben a művészek ott járkálnak a képek között, mint szemlélők. – Természetesen jobban szeretjük volna ezt fordítva látni, de mégis vigasztaló ezúttal az a körülmény, – hogy azok a tipikus képtermelők, – akik a művészietlen rutin képekkel minden kiállítás zömét alkotják, – ettől a kiállítástól – kevés kivétellel – távol maradtak. Ezek helyett a dilettánsok lepték el a falakat és – tudja isten – még mindig szívesebben látjuk a műkedvelők ügyetlen giccseit, – mint az álművészek ügyeskedéseit. [...] Néhány igazi művészi munka annál jólesőbbben üdíti a szemet: – elsősorban *Jaschik* Álmos rendkívül finom színes illusztrációi. [...] *Jaschik* ellentéte a vaskos, vehemens erejű *Scheiber* Hugó, akinek férfi aktja és tabáni részlete hatalmas művészi megnyilatkozások. [...]

(*Uj Utak*, 1919. nov. 2. 1. évf. 2. sz. 45.)

Az Ernst-muzeum kiállítása. Az Ernst-muzeum ma megnyílt kiállításán szerepkő három kiállító közül *Basch* Andor csalódást hozott, mert a Műcsarnokban évekkal ezelőtt látott képei után mást vártunk tőle. Azokban sokkal több elmélyedő tanulmány nyilvánult meg, mint a mostaniakban. Lendületes és könnyed akarna lenni, de ehhez kevés az ereje, s utólag odabiggyesztett részletek és sikertelenül átmázolt színek nem tudják pótolni az első kísérlet kudarcát. Elhibáztottan odatákoltt hátterei pedig igen gyorsan közel hozzák a műkedvelő színvonalhoz. Pedig kellő gond és elmélyedés után hivatott festője lehetne a női testnek, miről némely képének egy-egy fényesen festett részlete tanúskodik. Színérzéke is bizonytalan, különben is ingadozik a tónusos előadásmód és a színek nyers tarkasága között. Kár, hogy ez a határozottan tehetséges ember nem elég szigorú önmagával szemben. *Lux* Elek, a szobrász igen nagy reményekre jogosít. Mindössze két arasznyi szobrocskát, egypár kisméretű fejet és egy életnagyságú gipszet állított ki. Csupa elsőrangú dolgot, melyek közül némelyik szenzációsan jó. [...] *Rudnay* Gyula ismét tovább jutott azon az úton, mely legjobb festőink közé viszi. Komoly erejű művészetének néhány meglepő eredményében gyönyörködhetünk. Borús színekkel odavetett, izgatottan küszködő fatörzsekkel népes erdő mélyek, egymás bajával vívódó átokverte néptömegek, komor lovasmenetek, melyek sötétjéből vést jósló fehérségek fenyegetésként világlanak elő. De a legmeghökentőbb – mert *Rudnay* képeinek hatását ez a szó méri fel legjobban – egy pipázó öregnek, talán kurucnak feje, akiben népünk évszázados viharvertsége közt is mindig lázadó daca, gőgje, büszkesége, bércekről sívító északi szél erejével sír föl.

[Farkas Zoltán]

(*Szózat*, 1919. nov. 3. – 7.)

Basch Andor, Rudnay Gyula és Lux Elek. Ez a három név szerepel az Ernst-múzeum vasárnap megnyitott kiállításán. A kiállítás általában nem tanúskodik különösebb fejlődéséről e hárem ismert nevű, sőt elismert művészeknek, mindazonáltal figyelmet érdemlő a megnyilatkozás, a magyar képzőművészet mai zajtalan életében. *Basch* Andornál konstatálható különösen, hogy eddigi produktivitása és mai vázsnai között nem nagy a fejlődésbeli differencia, sőt egyik-másik vázlatán inkább a technikai biztonság bizonyos fokú csökkenése észlelhető. *Rudnay* Gyulát kemény problémák foglalkoztatják és erős hajlamot érez a festői szempontoknak mese! értelemben való feláldozására. Nagy hiba, mert színeiben és rajztechnikájában egy egyébként lázas nyugtalansággal kutató fertői temperamentum sok ígérete rejlik. *Lux* Elek mindössze néhány, kisméretű szobrával szerepel, amelyek azonban méltók a legnagyobb figyelemre.

(*8 Órai Ujság*, 1919. nov. 4. – 5.)

Az Ernst-múzeum idej első kiállítása az ott megszokott nemes művészi szelekció és izléses hozzáértés jegyében indul útjára. Újra látjuk a teljes erejében csak nemrég bemutatott *Rudnay Gyula*t nagyobb képkollekció keretében és újra élvezzük, újra csodáljuk és újra örülünk neki, mint a magyar zseni egy új inkarnációjának. Formagazdagsága, mondanivalóinak őszintesége, a fekete-szürke-rozsdavörösből domináló színnyelvezetének meleg bensősége, nagy drámai ereje ma őt az élő magyar piktorok között a legelső köze helyezi. *Basch Andor* a másik festő kiállító. Régebbi keménységéből és modorosságából engedve, kellemes és szimpatikus művésszé nőtte ki magát, aki komoly stúdiumokon menve keresztül (nagy tudású, lágyan kezelt rajzai tanúskodnak erről), igen figyelemreméltó munkáival csakhamar az elősmert „beérkezettek” közé fog jutni. Nagyon szereti és nagyon tudja megfesteni a női aktot, amelynek izléses térbe helyezése (így pl. az 54. számú képen) már magában véve igen dicséretre méltó. [...]

(kgy.) [Kürthy György]

(Magyarország, 1919. nov. 4. – 6.)

Képek, szobrok, könyvek. Az Ernst-múzeum kiállítása. [...] *Rudnay Gyula* kiforrott talentum, nem keres, nem ingadozik, már rátalált önmagára és most határozottan megy a maga útján. Minden képén érzik a magyarság és a monumentalitásra való törekvés. Minden képe tökéletesen megkomponált és technikailag biztos. *Rudnay ura* a témáinak és ura az ecsetjének. Figurális képein valami kísértetes, zordárny kísért, a komor tónusok itt-ott *Goya* hatására vannak, de van meleg harmónia is egyes képein, amit a bágyadt szürke és borongó zöld tónusok lágy összehangolásából hoz ki itt-ott némi halvány *Mednyánszky* reminiscenciával. Rendkívül erőteljes és artisztikus beállítású a lovas felvonulás a *Mátyás-templom* alatt, amelyen a gót templom nehéz, szürke tömegét állítja éles kontrasztot adó hátterül a fehér lovak elevenen sok mozgással megcsinált menete mögé. Igazán klasszikus alkotás egy pipázó öreg kuruc feje, a magyar fajta minden ereje, minden daca, minden keleti nyugalma ott él ezen az arcon, amelynek művészi megcsinálása egy eredeti talentum minden szeretetteljes elmerüléséről tanúskodik. *Basch Andor* a legtöbb képpel, de nem a legszerencsésebben van képviselve. A képei nyugtalanok és szétesők. A hátterek ötletszerűek és az alakok kiesnek belőlük. A színei néha oktalanul kiabálnak. [...]

[Kállay Miklós]

(Nemzeti Újság, 1919. nov. 4. – 5.)

A szocializált piktúra. *Berény József* [!] festőművész annak a megállapítását kéri, hogy *Fegyverbe című* plakátjáért kétezer koronát kapott. Ezenkívül ötszázezer koronát vett föl mint a népbiztosság szakreferense s az összeget nyomban befizette a képzőművészek és iparművészek szakszervezeti szövetsége festő alosztályának.

(Pesti Hírlap, 1919. nov. 5. – 4.)

Az Ernst-múzeum kiállítása. [...] Úgy hisszük nincs senki, aki megilletődés nélkül tekintené *Rudnay Gyula* képeire, s aki nem érezné, hogy ő egészen a miénk, hogy művészete igaz magyar művészet. *Rudnay* sokat küzdött, még többet nélkülözött, képeit potom pénzen kellett elkótyavetyélnie, nevéig alig egy esztendeje kapta szárnyra a hír. És most, mikor már nincs szüksége rá, már most impresszáriója is van: *Rudnay* gyökeresen magyar, elgondolásban és kivitelben egyaránt. Mintha tárogató zengene a negyedik teremben, a kiállításon, *Rudnay* képeiből. *A Menekülők*, *Krisztus és a bűnös nők*, *a Koronázó menet*, *a Pipázó és a Krumplit hámozó nő*, megannyi stációja a fajtáját megbecsülni tudó magyar embernek. *Rudnay* vérbeli piktor, bár a színlőrkást *Goyától* leste el, de belső megértés vezeti ecsetjét. Temperamentuma nem is engedné meg neki, hogy utánozzon, oly hevesen és közvetlenül veti vászonra a színeket. Némely festményét talán továbbfejleszhetné, de tónusban, valószínűleg azért sohasem vét, ami az igazi festői lélek adománya. Súlyos és izmos, komorság mellett megfér benne az üdeség is, külön-

sen leheletfinom tájképein. Rudnay nagy fejlődés előtt áll, kompozíciós képessége is arra jogosítja. Ővük őt az aszfalt színektől és szeretőnk, ha fölényes alkotóképességét őszinte gondossággal is fegyelmezné. [...] *Basch Andor* festőművész a harmadik aki részt vett a kiállításon. [...] Becsülésre és elismerésre méltó a szorgalom s a készültség, amelyet a festés technikájában elért. Azonban csak éppen őt magát nem találtuk a képeiben; festményeiben ennél fogva kevés a belső érték.

(mj.) [Malonyay János]

(*Új Nemzedék, 1919. nov. 5. – 7.*)

Csoportkiállítás. Az Ernst-múzeum kilencedik csoportkiállításban három művész gyűjteményes anyagát mutatja. E három név közül kettő: a Rudnay és Basch Andor neve eléggé ismeretes a tárlatlátogató közönség előtt, a harmadik Lux Elek, a szobrász, aki a háború alatt katonáskodott, s csak most jelenik meg először érdemlegesen a nyilvánosság előtt. Rudnay neve is csak az utóbbi esztendőben lett ismeretes. Most – javakorában – eljutott végre a művészetét megillető elismeréshez. Képeit a sötét-barna színek jellemzik, amelyekből csak itt-ott villan elő a vörösbarna vagy fehéres szín. E letompított színegyeség is a drámai erő kifejezője nála, mert Rudnay elsősorban a drámaiságot hangsúlyozza a művészetében. Basch Andor, aki éveken át a francia Ingres hatása alatt állott, kezd a saját útján haladni. A formamegoldásai is tisztultabbak és ma már inkább a dolgok festőisége foglalkoztatja. [...]

(i. e.) [Iván Ede]

(*Népszava, 1919. nov. 7. – 4.*)

Új képek és szobrok. Egymástól alapjában elütő művészek kerültek együvé az Ernst-múzeum új kiállításán. Főképp a két festőt, Rudnay Gyulát és Basch Andort egy egész világ választja el egymástól. Rudnaynak sokat sugalló, meleg művészetét ismeri már a közönség, Basch Andor most lép először egész gyűjteménnyel a világ elé. Festése atelier-festés, felfogása többszörösen változott s míg régebben a nagybányaiakon okult, újabban úgy látszik Hatvany Ferenchez áll közel, amiből azt sejtjük, hogy figyelme erősen hozzátapad a változó irányokhoz. Az állomás, amelyen most meglepedett, inkább szobrászi ízű, semmint festői: kemény plasztikai formákat húz alá azon a sok aktmodellen, amelyek ülve, állva, heverve népesítik műhelyét. A modellatúra határozott és mindenképp fölött uralkodó, annyira, hogy az aktokat szinte kimetszi borotva-éles körvonalakkal a környezetből, eltávolítja a levegőt, hogy annak leple se tompítsa a formákat, elveti a reflexek gazdag játékát, el a homály fátylát, el a tónusokat s marad ily módon a szobrászi forna, szinte kipreparálva mindabból, ami a valóságban körülveszi. Ez is felfogás, amelyet joga van a festőnek érvényesítenie, mi ebben sajátos, nálunk terjedő tünetet látunk, amely arra vall, hogy egyes képrők a műterem négy fala közé szorítják képzeletüket és élményeiket. Azt hisszük, sok mindenről mondanak le, ha világszemléletükben megállanak az így vagy úgy beállított modellnél s azt éppen csak beállított modellnek mutatják be egy más technika nyelvén.

Egy ily szerlény célokra lefokozott képrás nagyon nehezen állja meg a helyet egy oly gazdag líra mellett, mint amilyen Rudnayé, ahol minden a legfestőibb, a legszuggesztívebb, csupa lélek és csupa hangulat. Nem kell közönségünknek e mestert külön bemutatnunk, nem is olyan régen volt alkalmunk jellemző sajtóságaira rámutatni, amidőn nagyobb gyűjteménnyel volt képviselve. Úgyanaz az erő, hangulat és gazdagság él most kiállított művein is. [...]

Lyka Károly

(*Új Idők, 1919. nov. 12. XXV. évf. 23. sz. 444.*)

Nyilatkozat. A „Pesti Hírlap” 1919. évi október hó 24-iki számában „A közoktatásügyi népbiztosság milliói” című cikkében az foglaltatik, hogy Berény Róbert festőművésznek a közoktatásügyi népbiztosság 1.000 000 koronát utalványozott művészi propaganda célokra, melyből 50.000 koronát vett fel „Fegyverbe” című tengerészplakátja elkészítése fejében. A közleménynek ez a része tévedésen alapul, mert a „Fegyverbe” című plakátért 2000 koronát fizetett a

népbiztosság. A kiutalt 1.000 000 koronából csupán 500 000 koronát vettem fel, mert annyit kellett felvennem, mint a közoktatásügyi népbiztosság művészeti és múzeumi osztályának akkori szakreferensének hivatalos minőségemben, meghatározott rendeltetéssel, és ennek eleget téve – vagyis az összeg felvétele után félórával – az 500.000 koronát *szabályszerűen befizettem* a Képzőművészek és iparművészek szakszervezetei szövetsége festő szakosztályának pénztárába. 1919. november 13.

Berény Róbert

(*Az Ember, 1919. nov. 13. III. évf. 1. sz. 31.*)

Az Ernst-Múzeum kilencedik csoportkiállítása.[...] A szezon lassacskán megindul, és úgy látszik, hogy a képzőművészek minden társadalmi forradalmak ellenére is szoros kapcsolatot tartanak a múlttal. A tradíciók és a megszokások vonalát nem törték meg az új szemlélődések. A rosszul sikerült társadalmi forradalmak kompromittálták a kísérleteket és így a régi eredmények ismétlésével állunk szemben minden vonalon.

Az Ernst-Múzeum termeit nagy részben Basch Andor képei töltik meg. A fiatal művész képességeinek minden oldalát feltárja. Iskolása rajzaiban és képeiben őszinte művészetszeretetét látjuk, de nyoma sincs bennük az újat kereső festőnek. Megbecsül régi határokat és ennek nyomán indul el arra az útra, ahol kifejezheti saját mondanivalóját. [...]

Rudnay Gyula képei egy egész termet töltenek meg. Régen figyeljük a művész munkálkodását és várjuk a saját hangján való megszólalását. E nagy hangossággal előadott képekből hiányzik az őszinteség és az egyéniség. Minden képéből ki lehetne elemezni egy egész csomó nagy értékű piktor. Kompozíciói nagy tömegűek, de a rajz tisztasága nélkül és sehol sem tapasztalható a megoldási szándék. [...]

A plasztikát Lux Elek képviseli a kiállításon. E szobrász igen komolyan keresi a problémákat és néhol meg is közelíti a megoldásokat. [...]

Major Dezső

(*A Hét, 1919. nov. 13. XXX. évf. 14. sz. 220–221.*)

A San Franciscó-i kiállítás. Hosszú utazás után, messze földről levél érkezett ma szerkesztőségünkbe, amelyet Nilsen Laurvik, a San Franciscó-i kiállítás rendezője intézett lapunk főszerkesztőjéhez. A levél 1916. április 17-ről van keltezve, s Laurvik mindenekelőtt arról értesíti benne a magyar résztvevőket, hogy a kiállítás tartalmát annak idején közőhajra négy hónappal meghosszabbították. A kiállított művészi anyag – írja továbbá Laurvik – maradandó hatással volt az amerikai közönségre, ami biztosítéka lesz annak, hogy az amerikai amatőrök a jövőben értékelni és keresni fogják a magyar művészet termékeit. Érdekes azonban, hogy a közérdeklődés ellenére is kevés magyar cikk cserélt San Franciscóban gazdát, mert az amerikai közönségnek nem volt ideje hozzászólni a műtárgyak idegenszerűségéhez. A kiállítás vége felé már észrevehető volt a közönség megváltozott felfogása s ha a kiállítást, mielőtt visszaküldenék Magyarországra, be lehetne mutatni New Yorkba is, ahova a háború soha nem látott jólétet varázsolt, a magyar kiállítás nemcsak erkölcsi, de kétségtelen anyagi haszonnal is zárulhatna. E tervet illetően Laurvik választ kér s biztosít bennünket levelében, hogy újabb rendelkezésig a kiállítás anyagát a San Franciscó-i művészeti palotában fogják őrizni.

(*Budapesti Hírlap, 1919. nov. 14. – 7.*)

Basch Andor képei. A jó kép zene lesz a lélekbe, s a zenéből festői fantáziák születnek. Hangokat, hangszereket, melódiákat, operákat, szimfóniákat, szonátákat és apró dalokat hallunk ki a képekből. Basch Andor legtöbb kompozíciójából mintha egy kvartett zenélné elő. Nem a nagy szenvedélyek festője, de harmónia, áhitat és melódia van művészetében. Egy szép nő testtel mindent ki tud fejezni, ami a világon, az egész nagy természetből érdeklí. Egy akt vonalainak ritmusa, formáinak játéka, színeinek dallama ennek a fiatal művésznek a tökéletes bol-

dogságot jelenti. Barna, bordó és sötétzöld színeinek kagylójában úgy ragyog az akt, mint az igazgyöngy. Portréi, különösen női portréi közül, mintha ott lebegne a fiatalság és szépség hiábavalóságának fájdalma és ezáltal arcképei olyan lelki értékekkel gazdagodnak, amelyek ezeket a portrékat kiemelik a lefestett személy magánügyének kereteiből. Basch komoly és szorgalmas művész, s alig akadályozhatja meg valami, hogy elfoglalja azt az előkelőhelyet, amelyet megérdemel.

(*Pesti Futár*, 1919. nov. 14. XII. évf. 592. sz. 18.)

„**Művészek reklámműhelye.**” Ezzel a címmel igen érdekes és nagy jövőt ígérő vállalatot alakított a magyar rajzolóművészek táborának néhány kiváló tagja. A vállalkozás célja az, hogy nyugat-európai arányokban kifejlessze és ápolja a reklámművészetet, amely sajnos Magyarországon még mindig nem valami magas fokon áll. Nem reklámművészekben van hiány, hanem az emberek megértésében, mert nálunk még mindig nem tudják eléggé mérlegelni a hirdetések artisztikus felhasználásának nagy jelentőségét. [...] A vállalat művészeti vezetője Fodor László, tagjai pedig Major Henrik, Bér Dezső, Déry Imre, Ekcs Árpád, Csabai-Ékes Lajos, Szigethy István, Gara Arnold, Jeges Ernő, Weitzner Ernő, Tuszka Márton, Végh Gusztáv, Gedő Lipót, Gáspár Antal, Somfay István és Rév István. Az ideiglenes helyiség Izabella u. 41. l. alatt van.

(8 *Órai Újság*, 1919. nov. 19. – 4.)

Paletta Magyar képzőművészek Szövetsége. A magyar művészvilágban már régóta érezték annak szükségességét, hogy a művészek anyagi érdekeik védelmére tömörüljenek. Ez a cél most megvalósult a *Paletta* szövetkezet megalapításával. A Paletta céljaul tűzte ki, hogy a magyar művészeket a művészetek gyakorlásához szükséges mindennemű anyaggal ellátja, a műtermékek értékesítését elősegíti, mely célból állandó műkereskedést tart, vidéken és a külföldön kiállításokat rendez. Az alakuló gyűlésen megválasztott igazgatók és felügyelő-bizottsági tagok névsora a következő: Zala György, Nádler Róbert, Körösfői-Kriesch Aladár, Szentgyörgyi István, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Wagner Géza, Dobai Székely Andor, Szablya-Frischauf Ferenc, Méri István, Udvargy Géza, Horváth Géza, Királyfalvi-Kraft Károly, Várady Gyula, Márton Ferenc, Kopits János, Szász Ágoston, Szőke Gyula, Miskovits Ferenc. A Paletta hivatalos helyisége VIII., Scitovszky-tér 2. számú ház első emeletén van.

(*Budapesti Hírlap*, 1919. nov. 23. – 8.)²⁴

NAGY-BALOGH JÁNOS

A halálozási hírek közt olvasom – nem ünnepi betűkkel – hogy *Nagy-Balogh* János festő szívszélhűdés következtében meghalt a Szent István-kórházban, negyven és egynéhány esztendőskorában. Tudják róla, hogy tárlatokon sohase állított ki, különöc módjára élt és „halálával veszteség érte a magyar festőművészetet.”

Erről a rejtélyes nagyszerű magyarról részletesebben kell írnom, mert becsületes és komoly hitem szerint – egyik legkülönb volt minden magyar piktorok között és míg sokan csak „művészpoltikát” míveltek, művészhez méltóan alkotott. Életében szerényen és egyszerűen megkért a hallgatásra. Én pedig hajlottam a kérésre. Sokkal inkább tisztelem művészi magányát, mely – úgy látszik – lelki szükség volt a számára, mint a köz érdekét, mely arra ösztönzött volna, hogy kikiáltsam a nevét s rászabadítsam a műbírákat és műbarátokat.

²⁴ Ld. még: A „Paletta” Magyar Képzőművészek Szövetkezete. *Szózat*, 1919. november 22. – 8.; A „Paletta” magyar képzőművészek szövetkezete november 20-án tartotta alakuló közgyűlését. *Új Nemzedék*, 1919. nov. 28. – 10.

Másfél éve láttam első képét egy barátom műtermében, sok készülő vászon közt, a földön: egy kis önporrét. Az első benyomás megdöbbenő. Egy fej mered ránk, melyet az élet minden sanyarúsága megmunkált, keményen és jelentősen, alig színezve, a fekete és fehér festék változatával és azzal a diadalmas összefogó művészettel, mely elállítja lélegzetünket. Ez sikerült. Valakinek sikerült megrogzítani az időt és kiragadni áradatából valamit, ami elmúlt. A rajz biztos. Semmi tétovázás ott, ahol határozottnak kell lenni, a művész a különböző megoldások között megtalálja az egyetlen. Kérem olvasóimat, ne gondoljanak valami „tehetség”-re. Tehetség sok szaladgál ezen a bűnös földgolyón, aki kitüntetéssel járta végig a párizsi vagy berlini festőiskolákat, aranyérmeket nyert, aztán festett „merész realista modorban” vagy pointilista utalásokkal, vagy széles ecseteléssel. Ő nem tarozott semmiféle iskolához. Egész ember volt, az ember, akinek festenie kell, különben elpusztul. Járt külföldön, de onnan semmit se hozott. Képein csak az erejének feszülése érzik. Az, hogy minden munkája valami végzetes kiszakadás a semmiből, mely környékez bennünket és az, hogy amit teremtett, annak szükségszerűen lennie is kell.

Hányan tudtak munkáiról? Nem sokan. Néhány jövőre készülő, komoly, fiatal festő úgy beszélt róla, mint a legnagyobbbról, aki a mai piktúrában ősi tehetségével, rembrandti egyszerűségével hat. Egy napon összehoztak vele. Katonaruhában állított be. Hadirokkant volt. A háború első napján, immár vénülő fejjel, katonának jelentkezett, mégpedig közkatonának, mert iskolai végzettsége nem volt, az önkéntességre nem tarthatott számot. Végigküzdte a háborút, mely nagyon érdekelte. Egy ütközetben sebet kapott, a jobb karja megbénult és halála napjáig nem tudta kezébe venni az ecsetet.

Mag az ember a testi megjelenésében épp olyan megdöbbenő, mint a művészete. Képzelnék el egy negyvenéves középtermetű férfit, a lépése fürge, az arca himlőhelyes, az orra Cyrano-szerűen nagy, a haja szög, a szeme pedig –virgonc és kicsiny kék szeme – szinte röhög az életkedvtől, a látás részegségétől. Aki szembenéz vele, majdnem zavarba hozza. Harsogóan nevet, tele tüdőből. Egyáltalán nem a „nagy művész”, a „mester”. Mikor elmondom, milyen hatást gyakorolt rám művészete, természetesen fogadja a hódolatot, bár eddig nem igen lehetett alkalma ilyen őszinte szavakat hallani. Nem szerénykedik, de nem is nagyon örül. Ő biztosan, minálunk pontosabban tudja, hogy kicsoda. Esztétikai műveltsége majdnem semmi. Valahol a mélye legmélyén, az ősztöne ideggócaiban érezheti az erejét. Másként egyensúlyozott lélek és bölcs is.

Húszéves korában szobafestő volt. Ekkor annyira vágyott festeni, hogy munkabérének felét félretette – évekig kenyéren és vízen élt – aztán mikor egy kis összeget kuporgatott, kiment a müncheni festőiskolába. Itt harminc forintból édeglét három hónapig. Kenyeret eszik és forró vizet iszik rá. Igénytelensége később valahogy életelvévé válik. Évek múlva már tárlatokat nyithatna és könnyen ölébe csöppenhetne egy csinos vagyonka, ellenben ő titokzatos makacssággal nem mozdul el kispesti szobájából, melyet maga takarít húsz év óta. Egy tábori ágy, két rozoga konyhaszék, egy alacsony vaskályha minden bútorzata s egy kancsal cselédtükkör, melyből az önarcképeit festette, szám szerint vagy huszonötöt. Ha betekintünk ebbe a tükörbe, a vonásaink eltorzulnak és nem értjük, hogy dolgozhatott innen. Semmi esetre sem másolt, hanem szerkesztett. A képelete álmódja vissza magát a zöld tükörből, a lírikus vallott. Soha más portrét nem festett, csak a sajátját. Maga főzött a kis tűzhelyen is, többnyire babfőzeléket, melyből rengeteget evett s reggel több liter teát, melyet lehűtött és aztán napközben hidegen iszogatótt. Kispestről gyalogszerrel járt be Budapestre, mert a villamos pénzbe kerül.

Ne higgyék azonban, hogy askéta volt. Rajongva imádta az életet. „Egy ember, akire a külvilág csakugyan létezik.” Milyen gyermekesen mohósággal néz meg s vesz észre mindent és milyen hiánytalan élvezettel szívja szivarját,ellyel előbb megkínáltam. Különben nem igen szokott szivarozni sem. Míg nézem arcát, szeretném megrajzolni a magam eszközeivel, a lélekismerettel és az idegen életék sejtésével ezt a rejtelmes emberi portrét. Vajon miért él így? Azt mondja, hogy „még nem kész és nem jött el az ideje.” Érzem, hogy nem mond igazat. Maga is nagyon jól tudja, hogy amit elérhetett, azt elérte és többre alig futja az ereje. Bizonyára csak ragaszkodik az egyetlen életöröméhez, a magányhoz és az ismeretlenség gőgjéhez. Csak úgy találkozhattam vele, hogy előbb bizalmas barátainknak megfogadtam, hogy egyetlen szót sem

írok róla és nem is igen beszélek másoknak. Nem mintha szerény lenne, mert inkább hiú, mint szerény. De egyelőre nem akarja. Én már akkor tudtam, hogy sohase akarja.

Rigolya volt ez, egy agglegény bogara vagy az öntudat alatt munkáló művészi ösztön sugallata, mely védi magát az idegen világgal szemben. Azt hiszem az utóbbi. Olyan örömei lehettek a homályban, melyeket m nem ismerünk. Utolsó pillanatig őrizte a birodalmát, egy bölcs önzésével. Könyveket nem igen olvasott. A magányban élő és társaságba nem járó emberek zavarával első pillanatban Zoláról kezdett beszélni, nyilván udvariasságból, hogy az írónak kedveskedjen. Később észrevettem, hogy nem érdekli őt és egyáltalán nem is olvasta. Aztán a jobb karjáról mondott egyet-mást, mely a háborúban megbénult és most villanyoztatja. De úgy vettem ki a szavából, hogy a gyógyulás se nagyon sürgős neki. Soha ilyen gazdag és elégedett embert nem láttam. Se az emberek véleménye, se a művészet, se a beteg karja nem érdekelte őt, csak a látás, mely kispesti hosszú sétáin nagyszerű munkát adhatott teremtő erejének, csak az asztalon, a maga formáival, csak a piros doboz, melyen végigfeküdt a napfény, csak a zöld kályha a sarokban az arcok körötte s az élet, mellyel egyenrangú alkotó volt. Gyanakodva nézett azokra, akik közelébe akartak férkőzni, hogy kinyissák a szemét és leszoktassák különbségeiről. Nem adta el a képeit és nem házasodott meg. A korlátjait féltette. Mert a lángész nem a mindent megértés, mint ahogy sokan hiszik, nem a tág befogadás, hanem inkább a korlátoltság, a magába záruló, magába futó kerekdedség. Erre vigyázott szüntelenül ez a szemérmes és bölcs debreceni magyar, ez az ősen keresztény lélek, ki se a hírtől, se a jólétől nem engedte magát megváltatni, minthogy a megváltás műve az ilyen ember számára befejeződik abban a pillanatban, mikor születik és mindjárt üdvözülten adhatja magát oda hivatásának, a műnek, az alkotásnak. Külső dolgokkal nem kell foglalkoznia. A képei mennyországában él, melyektől semmi kincsért sem akart megválni.

Vannak még különös emberek ebben a silányul egyszerű korban is. De nem azok, kik egy életen át kiabálnak, hogy népszerűtlene, míg végül mindegyik csak arról kiabál, hogy milyen népszerűtlen. Ismerem ezt a művész-típust s mélységesen megvetem. Vannak még gyermetes művészek is. De nem azok, kik költséget és fáradságot nem kímélve selypítenek vén korukig. Nagy-Balogh János nem közjük tartozott. Ő nem csinált sportot, reklámot, stílust a remeteségből sem. Szerette ezt, mint valami szakadt ködmönt, mely hozzáért a testéhez, és ragaszkodott hozzá kétségbeesett erővel. Életében mindössze ötven-hatvan képet festett, főképp önarcképeket és csendéleteket s mindössze százötven rajzot hagyott hátra. Képei alá még a kézjegyet sem írta. Nevetve mondta, hogy a műtörténészek majd kisütik ki a festő. Első szüzi borzongásait féltette még a jövődtől is. Mindezt csak a koporsójánál írhatom meg.

Most pedig elfog valami babonás érzés. Csak a képei jelentik őt nekem, azok a festmények, melyek halhatatlan daccal üzennek hadat a halandóságnak. Az életét, bármennyire foglalkozom vele, nem értem.

Tulajdonképpen egyetlenegy lángészről sem tudjuk, hogy ki volt.

Kosztolányi Dezső

(Uj Nemzedék, 1919. nov. 25. – 1–2.)

Vörös művészeti politika. Nehéz szatírát nem írnom... Százharminckét nap története kavarog szereplőinek egész tarka tömegével a szemem előtt. A törvényszéki elmekórtantól egész a karikatúráig tág tere nyílnék itt a kutatónak. De most az a feladatom, hogy hidegen, rideg adatok szó szerint való felhasználásával adjam a proletárok kultúrpolitikájának történetét. Afféle beszámolót, amelyből ki kell küszöbölnöm a külső és a lélektani okok kutatását, amely ezen a helyen nem lehet más, mint egy üzleti mérleg tartozik-követel rovata.

Egyik napról a másikra megalakul a direktóriumok özöne közepette Pogány Kálmán, a Szépművészeti Múzeum örének vezetésével a művészeti is. Tagjai: Berény Róbert, majd Pór Bertalan festőművészek, Ferenczy Béni szobrász, Kozma Lajos iparművész és Lessner Manó építész. Május elején Pogány Kálmán hadbavonult és Antal Frigyes bízta meg helyettesítésével. Zajos propagandagyűlések követik egymást, ahol komoly ember alig akad, amelyekre zavaros elméletek frázisai puffogtak. A kíváncsian figyelő szem előtt sehol nem látott kiskorúak hemzsegek s a hallgató fül csak a kenyeret és ciklust követelő zsvajtól zavarodhat meg. Ilyen

megindulás után az eredmény se lehetett más, mint ami augusztus 2-án bekövetkezett: a teljes csőd, az összeomlás. Ami március 21-e és augusztus 2-a közé esik, az ennek az írásnak – lelkemre mondom – nem kedves anyaga.

A direktórium a képző- és iparművészek szakszervezetével már az első naptól kezdve hadilábon állott. Pogánynak már a bemutatkozása se keltett a szakszervezetben szimpátiát. Később a viszony még jobban kiélesedett, mert a diktatúra négy és fél hónapja alatt a művészek megélhetése érdekében tényleg alig történt valami. A kapcsolatot a direktórium és a szakszervezet között az egyes direktórium elnökök tartották fenn. Amíg Berény Róbert volt a direktórium festőművész elnöke, volt bizonyos érintkezés a két művészi szervezet között. Igaz ugyan, hogy Berény az első két hónapban intézte az ügyeket, amikor még nem volt annyira nyilvánvaló a művészi kataszter gondolatának és a direktórium egyéb terveinek a csődje. Pór Bertalan idején a helyzet egészen lehetetlenné vált, a szakszervezet egészen szembekerült a direktóriummal, amelynek egyes tagjai ellenforradalmi fészkeknek tartották a szakszervezetet, bár erre nézve az utolsó három hónap eseményei semmi alappal nem szolgáltak. A szakszervezetben sokan azt kívánták, hogy a direktórium tagjait maga a szervezet válassza, viszont a direktórium hallani sem akart arról, hogy a hatalmat kiadja a kezéből, vagy hogy a szakszervezetnek a kérdések intézésébe bármiféle beleszólási biztosítson. Különbösen is az volt a véleményük, hogy ez a kívánság beleütközik a diktatúra lényegébe és mindig azzal vigasztalták a békétlenkedőket, hogy átmeneti időről van csak szó s ennek két-három esztendeje után a magyar művészeti élet dolgai is a legszélesebben értelmezett demokrácia elvei érvényesülnek majd.

A művészek segélyezése volt a direktórium egyik első lépése. Két nagyobb összegről tudok. Az egyiket a Szabados vezetése alatt dolgozó propagandaosztály bocsátotta a szakszervezet rendelkezésére s ez ötszáz ezer korona volt, amelyet Berény Róbert vett fel s ő osztott szét a Szabadosékkal történt megállapodás alapján a szakszervezeti tagok között. Hogy kik és mennyit kaptak ebből a pénzből, azt az örök titok fátyola fedi. A másik összeg egymillióra rúgott s ezt átmeneti segélynek szánták arra az időre, amíg a művészi kataszter elkészül s a művészek ellátásáról véglegesen gondoskodni tudnak. Az egymillió koronából háromszázötvenezeret a festőművészek, kétszázötvenezer koronát az iparművészek, kétszáz ezeret a szobrászok és kétszáz ezeret az építészek kaptak. E segélyjavadalmak terhére részben vásároltak, részben megbízásokat adtak. Az építőművészek kétszáz ezer koronája a Műemlékek Országos Bizottságához került, ahol ezen a pénzen Budapest műemlékei felvételének elkészítésére adtak néhány művésznek megbízást.

A propagandaosztály és a direktórium egymáshoz való viszonya az egész idő alatt nem volt eléggé világos. Kezdetben a két szervezet művészi vonatkozású kérdésekben támogatta egymást, a plakátok és más művészi propagandaeszközök a direktórium hozzájárulásával jelentek meg, később azonban, amikor a Göndör-féle támadások hatása alatt igen erős közvélemény alakult ki a diktatúra plakátművészete ellen, a direktórium és a propagandaosztály között elhidegülés állott be. A direktórium ugyanis ostobának tartotta ezeket a kritikákat és tovább akart haladni előbbi útján. Azonban úgy látszik „felülről” figyelmeztetést kaphatott, ami végeredményben aztán odavezetett, hogy közte és a propagandaosztály között majdnem egészen megszakadt az érintkezés. Ezt az érintkezést csak akkor vették fel újból, amikor Biró Mihályt akarták eltávolítani a Képzőművészeti Főiskolából, akit oda Kunfi – közoktatásügyi népbiztossága utolsó napján – nevezett ki az újonnan létesített plakátművészeti tanszékre. Birónak akkor a plakátügyek intézésére országos jellegű megbízást adtak, plakátot csak az ő művészi szempontból történt felülbírálása után lehetett volna azontúl kibocsátani. Ez azonban már a diktatúra utolsó napjain történt, úgy hogy Birónak aligha volt alkalma valamit ezen a téren tenni.

A művészek kataszterének ügye volt a legféltebb titka a direktóriumnak. Négy és fél hónap alatt ebben az ügyben csak tárgyalások voltak, látható eredmény nélkül. A diktatúra elején a direktórium kérdőíveket bocsátott ki, amelyet minden művésznek, aki fel akarta magát véteni a kataszterbe, ki kellett állítania. A kérdőív legfontosabb kérdése az volt, hogy az illető jelentkező kiket tart maga szakmájából a világ öt legnagyobb művészeinek. A mulatságos feleletek egész sora érkezett be erre a kérdésre. Sokan voltak, akik a direktórium illető elnökét el nem mulasztották besorozni a világ öt legnagyobb művésze közé. Mások meg is okolták véleményüket s ezek a megokolások élesen világítják meg azt a pszichotikus lelkiállapotot, amibe

az emberek nagyobb része akkor került... Az így egybegyűlt anyag lett volna az alapja a kataszternek, amit különféle szempontból történő többszöri szelekció után állapítottak volna meg véglegesen. Az iparművészek és építőművészek kataszterjeinek összeállításához – minden idevágó jel szerint – egyáltalán hozzá se fogtak. A festőművészek kataszterét külön bizottság csinálta, amelynek Antal Frigyes, Antal Frigyesné, Pór Bertalan, Tihanyi Lajos és Pátzay Pál voltak a tagjai. A kataszter elkészítésében része volt még egy Hauser Arnold nevű kezdő tanárembernek is. Készült egy névsor, amelyet többszöri módosítás után Lukács Györgynek mutattak be, de nem lehet megállapítanom, hogy a névsor ügyében Lukács György véglegesen döntött volna. A kataszternek több kategóriája lett volna. Az első osztályba sorozottak részére havi háromezer korona fizetést szántak, a többi osztályok kevesebbet (kétezer ötszáz, kétezer, ezeröttszáz koronát) kaptak volna. Az osztályokba besorozottakon kívül lettek volna ösztöndíjasok is. Az utolsó kiválasztás után körülbelül százötven festőművészről akartak kataszteri ellátás útján gondoskodni, ezekkel – úgy mint az íróknál – hosszabb-rövidebb időre szerződést kötöttek volna. Antal Frigyes, Ferenczy Béni és Pátzay Pál készítettek ilyen listát a szobrászokról is, ezt azonban megszerezni nem sikerült. A művészekkel kötendő szerződés szerint az illető művész alkotásainak javát a kapott fizetés (vásárlási előleg) ellenében tartozott volna az államnak beszolgáltatni, többi művét pedig szabadon értékesíthette volna. E festő- és szobrászművészi fizetésekre és ösztöndíjakra az államnak 6 millió koronát kellett volna a költségvetésben évente előirányoznia mint vásárlási alapot s további 4 milliót kellett volna évente szánni építőművészek segélyezésére (pályadíjakra s műemléki felvételekben való foglalkoztatására). E költségek nagysága azonban mégis gondolkodóba ejtette Pogány Józsefet, az új közoktatásügyi népbiztost s a javaslatot nem fogadta el, mire Antal Frigyes, látva művészeti politikájának sikertelenségét, vissza vonult az osztály vezetésétől.

A május 1-én rendezett ünnepség – külföldi szemtanuk szerint a magyar bikaviadal – művészi részét a direktórium követte el, az egészet az Országos Rendező Bizottság csinálta, amelyért annak tagjai felelősek. A direktórium tagjaival történt beszélgetés során azonban volt alkalom annak megállapítására, hogy a művészi ötletek nagyobb része tőlük származik. Különösen Pogány vette ki a maga részét a munkából, aki maga is beleavatkozott a szervezés és kivitel kérdéseibe s aki ezeket a kérdéseket is diktatórikus formában szerette megoldani.

Érdekes, hogy amíg a „Ma” művészcsoporthoz irodalmi nagyságai a diktatúra alatt komoly szerephez jutottak, a piktorok és szobrászok aránylag mellőzést szenvedtek. Kezdetben a direktórium és öközöttük a legmegértőbb rokonszeny jelei voltak megállapíthatók, később azonban Úitz Béla összeférhetlensége miatt megromlott a viszony. Pogánynak különösen közel voltak a szívéhez a Maisták és különösen Úitzot becsülte sokra. Antal Frigyes nem érdekelte ez a társaság, hogy a művészi véleménye mi volt róluk, azt nem igen árulta el, ellenben bizonyos, hogy nagyon unta okvetetlenkedéseiket, ami részben egyéniségének ernyedtségével is magyarázható. Úitz később ellensége lett a direktóriumnak, úgy látszik kevesellte annak forradalmi aktivitását, mellőzöttnek is érezte kissé magát, visszavonult, alig lehetett őt a direktóriumban látni. [...]

A budapesti szobrok lerombolásának kérdését a direktórium egészen titkosan kezelte. Ferenczy Béni volt a diabolus rotae s a végrehajtásnál a Vignali-cég emberei és a hadügyi népbiztosság kiküldöttjei segédkeztek. A Millenniumi emlék után a Rudolf-szobor leszerelését tervezték. A további sorrendről az eszme hordozója beszélhetne többet.

A művészi nevelés megreformálása körül fantasztikus tervei voltak a direktóriumnak. Olyan méretűvé építette volna ki azokat az intézményeket, amelyek a művészi szép szeretetére nevelték volna az ország népét, hogy azok nemhogy a szovjet által sírba döntött Magyarország, de a Nagy Lajos hajdani, három tenger határolta terület arányaihoz mérten is túlzottak lettek volna. Művészi egyetem létesítésére gondoltak, amelynek öt fakultása lett volna: festőművészeti, szobrászművészeti, iparművészeti, építőművészeti és művészettörténeti fakultások. Ők maguk is tisztában voltak vele, hogy ennek a tervnek a kivitele – még a proletárdiktatúra fennmaradása esetén is – a messze jövő muzsikája, az ügyel mégis sokat foglalkoztak és mindjárt áprilisban hozzáfogtak azoknak az intézményeknek a megreformálásához, amelyekből ezeket az egyes fakultásokat kifejlesztették volna. A reformmunkálatokra vonatkozó tárgyalásokat Pogány vezette, mikor ő a harctérre ment, a direktóriumot külön előadóval egészítették ki s ezzel a feladattal Hauser Arnoldot bízták meg, aki a diktatúra alatt a Tanítóképző Főiskola tanára volt

s aki az egész közoktatás átreformálására kiküldött nagybizottságnak is tagja volt. Április végéig azonban ebben az ügyben alig történt valami. Mikor a diktatúra május első napjaiban komoly válságba került, a direktórium tagjai közül valakinek eszébe jutott, hogy a tanácsköztársaság összeomlása anélkül történik meg, hogy a művészeti és műzeumi direktórium az eltelt öt-hat hét alatt valamit is csinált volna. Gyorsan összeültek tehát és egész rapszodikusan kijelölték a Képzőművészeti Főiskola és az Iparművészeti Iskola tanárai közül azokat, akiket eltávolítandóknak tartottak s egy olyan intézkedéssel, amelyet nem is a népbiztos, hanem Antal Frigyes helyettes osztályvezető adott ki, rendelkezési állományba helyezték a Képzőművészeti Főiskolán Benczúr Gyulát, Balló Edét, Radnai Bélát, Strobl Alajost, Deák-Ébner Lajost és helyükbe kinevezték Pór Bertalant, Beck Ö. Fülöpöt, Vedres Márkot és Csók Istvánt. Az Iparművészeti Iskolából ugyanakkor eltávolították Benczúr Bélát, Almási Balogh Lórándot, Pap Sándort – akinek később kegyesen megkegyelmezték – s kinevezték az intézethez Ferenczy Bénit, Reményi Józsefet, Toroczkai Wigand Edét; ugyanakkor megbízták Mihalik Gyulát Gróh István mellett az igazgatói teendők ellátásával... Itt azután engedtessek meg e sorok írójának az a szelíd észrevétele, hogy a többiek között valami Szilas nevű elvtárs őt is kidobta az Iskola kötelékéből. Nem fájt. Mint ahogy az se volt meglepetés, hogy nemsokára egy csendes éjjelen őt pesti tengerész szuronnal emelte ki az ágyból s akárhogy vigyázott is a zártkörű társaságra, egész lakását feltúrták s egy antik csészéjét észrevétlenül elkommunizálták. Weiss „elvtárs” vezette őket, hogy legyen neki könnyű – a hazai rög. Bár a direktórium tagjai közül egyeseknek az volt a véleményük, hogy ennek a „reformnak” közvetlenül a tanév bezárása előtt már semmi értelme sincs, Pogány mégis ragaszkodott a rendelkezés kiadásához, azonban magának a rendelkezésnek a megtörténtét nem várta be, mert ezredparancsnoki minőségben igen sürgősen a harcterre kellett mennie. Különben – amint a diktatúra válságának elmúltával ő is mondották – a két iskola reformjához ez csak az első lépés volt s amint ezt a két iskola vezetősége a későbbi tárgyalásokból igen jól tudja, öszre mind a két helyen majdnem az egész tanári kar kicserélését tervezték.

Hogy a művészeti nevelés terén milyen képtelen terveik voltak, azt a legjobban az a sok művészeti szabadiskola világítja meg, amelyeket részben mint volt magániskolákat köztulajdonba vettek, részben újonnan létesítettek. Ezek közül talán legközelebb állt hozzájuk a proletár képzőművészeti tanműhely, kifejezetten azzal a rendeltetéssel, hogy tehetséges proletárgyermekeket neveljen képzőművészeti pályára s amelynek vezetője Uitz Béla, tanárai Nemes Lamperth József és Medgyesy István [!] voltak. Erre költötték a legtöbb pénzt és Lukács Györgyöt ez az intézmény érdekelte a legjobban, aminek magyarázatát bizonyára nem az ő ilyen irányú művészetpolitikai meggyőződésében, hanem bizonyos politikai opportunitásban kell keresni Hogy azután ennek az egész akciónak a valóságban milyen volt az ábrázata? Szomorú. Tanításról és tanulásról szó sem volt. A borzas fejű, feketekörmű legények és lengeblúzos hölgyecskék megkapták busásapidíjaikat, amelyekért pontosan jelentkeztek. A tanulásban már azután kevésbé voltak pontosak s ebben híven követték mestereiket, akiknek szintén sokkal fontosabb volt a tanári vagy igazgatói fizetések hiánytalan felvétele, mint a gondjaikra bízott művész proletár csemeték tanítása. Hisz' érezték voltak szabadiskolák. Minden szabad volt. Tanulni és tanítani is, de alig akadt valaki, aki vállalkozott volna rá.

Elvették Feiks Jenőéktől a képzőművészeti szabadiskolát és ebből ugyanezzel a címmel közintézményt csináltak, amelynek tanárai Rippl-Rónai József, Bornemisza Géza és Vedres Márk voltak. Körösfői-Kriesch Aladártól is el akarták venni a gödöllői szőnyegszövőműhelyt, hogy azt a Ferenczy Noémi kezére bizzák, ez azonban csak papíros tervek maradt, mert a műhelynek Budapestre való áthelyezése a lakáskérdés miatt nehézségekkel járt s tényleg el is maradt. Nem egészen világos a Kernstok-féle művészeti iskola dolga. Kernstok a növendékeivel mindjárt a diktatúra kikiáltása után kiment Nyergesújfalura. Hogy az ő iskoláját köztulajdonba vették-e vagy nem, arról nem szól a krónika, viszont egészen bizonyos, hogy az iskola részére két-három ízben is nagyobb összegeket utalványoztak. Ez az iskola majdnem kivétel nélkül kommunista érzelmű művésznövendékekből állott. Közöttük volt Lukács Hugóné Bernát Ilma, aki egy darabig Pogány mellett a titkárnői teendőket látta el, s aki a legszorosabb viszonyban volt a kommunista vezérkarral, továbbá Goszthonyi Mária, akinek a diktatúra előtt és a diktatúra idején való szereplése közismert, később kiment Nyergesújfalura Lukács Györgynek a felesé-

ge is és mint vendég kint volt Kun Béláné is egy darabig. A kecskeméti művésztelep szintén köztulajdonba került. Tervbe vették a telep egész helyreállítását s a vezetéssel Iványi Grünwald Bélát, Perlott Csaba Vilmost és Pátzay Pált bízták meg. A szolnoki művésztelepre vonatkozó terveket a románok előnyomulása zavarta meg. A telep ágyútűzbe került, a városba nem lehetett utazni, úgy hogy szóba került a telepnek Abonyba való áthelyezése. Rippl-Rónai József, akiről itt meg kell említenem, hogy az Iparművészeti Iskola neki felajánlott tanári katedráját visszautasította, a képzőművészeti szabadiskola növendékei közül néhányat Kaposvárra vitt le, úgy hogy ott is egy külön telep létesült. A képzőművészeti szabadiskola növendékeinek másik részével Bornemisza Géza a Svábhegyen akart egy nyári művésztelepet létesíteni. A terv adminisztratív mozgatója Pál István festőművész volt, akinek sikerült is erre a célra két vagy három svábhegyi villát megszereznie. Szó volt arról, hogy a proletár képzőművészeti tanműhely is oda-költözik, de Utiz és Bornemisza úgy összevesztek emiatt, hogy a terv csak terv maradt. Volt még egy művészeti szabadiskolája a direktoriumnak: a Berény Róbert vezetésére bízott ügynevezett mesteriskola. Ez a Berény-féle magán festőiskolából alakult át közintézménnyé és mesteriskolává, bár a mesteriskolái jelleg megadása formálisan nem történt meg. E körül a kérdés körül viták, nézeteltérések, sőt érzékenykedések voltak, mert a Kernstok-féle iskola is számot tartott a mesteriskolái jellegre, viszont annak nem akarták ezt megadni, úgy hogy a kérdést végeredményben Lukács György függőben tartotta.

A művészeti oktatás reformjával volt kapcsolatos a rajztanárok átképzésére szervezett nyári tanfolyam. Több ilyen tanfolyamot terveztek, az elsőt – amelyet meg is indítottak – csak fővárosi rajztanárok jelentkezését fogadták el. Felvettek azonkívül a tanfolyamra nyolcvan festő- és iparművészt, főképp olyanokat, akiről nem akartak a túl nagyra nőtt kataszter keretében gondoskodni. Az átképző tanfolyam ügyeinek Hauser Arnold volt az előadója, az adminisztratív munkákat mellette Mihalik Gyula és Antal Frigyesné végezték. Utóbbira vonatkozóan még azt kell megemlíteni, hogy ő először Kun Bélának volt az egyik titkárnője, később azonban – körülbelül május közepén – kinevezték az ura mellé a titkári teendőkre ellátására. Mikor a tanácsok központi gyűlése Pogány Józsefet választotta meg közoktatásügyi népbiztosnak s ő azzal a programmal jött, hogy a népbiztoságon nagytakarítást fog végezni, Antal Frigyesné gyorsan új megbízást kapott. Ez a megbízás a művészi nevelés reformjának előadói teendőire szólt, tényleg azonban továbbra is megmaradt az ura mellett, semmi effektív munkát nem végezve.

Az átképző tanfolyam hebehurgya megszervezése és megindítása ellen a rajztanárok hevesen tiltakoztak. A tanfolyam tanárainak egy részét ugyanis a legifjabb és szélsőséges irányzatú festőművészek köréből választották, a műtárgyak szemléltetése módszerének tanítására pedig dilettáns hölgyeket alkalmaztak. A rajztanárságnak az volt a legfőbb sérelme, hogy ezen a négy-ötletes tanfolyamon akartak a kataszterből kiszorult s ennélfogva alsóbbrendű képességű művészekből rajztanárokat képezni s ezzel őket azokkal a tanárokkal egyenjogúsítani, akik megfelelő általános előképzettség után négy-öt éves komoly és fáradságos főiskolai tanulmány árán szerezték meg rajztanári képesítő oklevelüket. A művészeti direktorium ezzel a meggondolatlan és sérelmes intézkedésével nagyobb bajokat szerencsére már nem okozhatott, mert néhány nappal az „átképző” megindítása után a proletáralom felborult s ezzel abbamaradt a Hauser Arnold és Mihalik Gyula vezetése alatt álló szerencsétlen tanfolyam is.

A művészi neveléssel kapcsolatos anyaghoz tartozik a múzeumi munkástanfolyamok ügye is. Még húsvét előtt nagy plakátok jelentek meg, ezeken a proletárok részére művészeti és tudományos előadásokat hirdettek. Az előadásokat a három múzeum tisztviselői tartották. Az előadás-sorozatok szervezője először Pogány Kálmán később Wilde János volt. Valami ködös dolog volt még a múzeumvezetők képzésére tervezett tanfolyam, amelynek Vedres Márkné és Révészné Alexander Magda lettek volna a tanárai.

A Szellemi Termékek Országos Tanácsának kezdeményezésére a direktorium kimondotta minden művészeti folyóirat megszüntetését s „Új Művészet” címmel új folyóirat megindítását határozta el. A szerkesztőbizottság összeállításán és Lukács György egy régebbi cikkének a kijelölésén kívül, amely a folyóirat első számának bevezető cikke lett volna, ebben az ügyben se történt semmi. [...]

Margitay Ernő

(Magyar Iparművészet, 1919. nov. XXII. évf. 3/10. sz. 50–52., 61–62.)

Az Ernst-Múzeum csoportkiállítása. Az igazi művész, ha csakugyan igazi művész, még botlásaiban, eltévelyedéseiben sem hazudik, bármily kor távlatán, távolság, környezet, faj különbözőségein keresztül is rábukkan az értő szem a talajra, ahonnan az eléje kerülő alkotás kisarjadzott, minden műve dokumentum, történelmi adalék. Ezzel a tudattal kell, hogy nézzük a képeket, szobrokat, nézzünk önmagunkba, mikor az utolsó hónapok fergetegeiben megtépetten egy-egy kiállítási helyiségbe lépünk. Minden hang, minden komoly szó, betű, szín, kétszeresen fontos ma. Kétszeresen súlyosabb ma a nyílt színen megjelenő ember felelőssége.

Három művész áll szemtől szembe velünk. Basch Andor, Rudnay Gyula festők és Lux Elek szobrász.

Basch Andor könnyelmű felszínes eleganciával megfestett képeit közszemlére tette. E fiatal művész indulása rokonszenves volt. Nagy emóciókat nem keltett, de friss volt és – legalább látszat szerint – oly célokat tűzött maga elé, melyek elérése vagy csak megközelítése is elmélyedő komoly munkát feltételez. Ám de nyilván nem volt elég ereje, másodrangú mozzanatokot, közeli célokat kiküszöbölő energiája. Ügyeskedő, csillogó művészet üvegszilánkjaival akarja elkápráztatni az embereket. Technikai bevégeztség látszatát akarja kelteni, közben durva rajzhibákat követ el. Sok alkotót zsúfol össze egyes vásznain, de festői kultúra, hosszú tanulás híján a figurák nem mutatják a szükségszerűséget, a szerves kapcsolat törvényeit. Basch Andor, Hatvany Ferenc sikereire vágyakozott, azonban elfeledkezett arról, hogy Hatvany önfeláldozó munkával, szakadatlan tanulással érte el azokat az eredményeket, melyek Basch Andort utánzásra serkentették.

Basch Andor szemmel látható módon kellemes művészetet akart csinálni. Minden egyes képét úgy kell fogadnunk, mint világszemléletének, az életről való felfogásának, környezetéből rásugárzó hatásoknak látható, külső formáját.

Annál lehangolóbb tehát az a hatás, amelyet a fiatal művész legutóbb festett képeivel keltett.

Rudnay Gyula alig változott valamit utolsó szereplése óta, hacsak a Balaton mellett festett kisebb méretű képeit nem vesszük figyelembe. Rudnay súlyos egyéniség, östehetség, ki hatalmas lendülettel képesíti be a vásznat. Meggyőződés komoly teremtő akarat sarkallja őt munkájában, ismétlődő tévedései, hibái is egész ember hitét, őszinteségét mutatják. Pipázó önarcképe európai mértékkel mérve is számottevő alkotás. Koronázási menete ünnepiesen komor kép, mozgás, elevenség tölti meg a lovak felvillanó fehér színfoltját. Krumpfli hámozó nője, formailag bevégzett, monumentálisan nyugalmas mű. Régi mesterek nagyvonalúságát érezteti a szemlélővel. Lux Elek apró bronzai jól megformált, épkézláb plasztikai művek. Táncoló női kitűnően megoldott darabok. Pezsdülő elevenség áramlik át a ritmikusan kilendülő karokon, finoman ível előre nyúló lábszárakon. Lux Elek méltán megérdemli, hogy jóakarató figyelemmel kísérjük további fejlődését.

Bálint Aladár

(*Nyugat*, 1919. nov. XII. évf. 12/13. sz. 1002–1003.)

PLAKÁT ÉS FORRADALOM

Meg kell már kérdeznem egy mostanság külföldön járt magyart, van-e a svájci házak falán páncélos, éhes Germánia ábrázolat, amely fölfalja Suchard mester finom készítményeit, van-e Bukarest utcáin Nagy-Romániát mutató plakát, melyen Erdély úgy virít, mint egy frissen gomblyukba tűzött rózsza, van-e az Escorial táján színes nyomat, mely az Entente néni és a dárdás bajszerű új német Attila kacsintgatásai között középen ülő szende, semleges Hispániát tüntet elénk, van-e, volt-e valahol oly plakát-orgia mint amilyenell ez a szerencsétlen Budapest kendőzi jó ideje sovány és ványadt piszkos arcát? Ezt látva lehet igazán elmondani, hogy Budapest elzsidósodott. Mert, kérem, kereskedelmünk zsidó kézben van, a kereskedelem fontos szükséglete a reklám, a leghatékonyabb reklám a plakát s mi egy év óta, sőt régebben, kiplakátozzuk minden bajunkat, reklámot csapunk sebeink mellett. A kereskedelmi szellem így keríti hatalmába a nemzeti életet. Tiltakozunk ellene az izlés nevében, s elítéljük, mert haszontalan anyagpocsékolás. S ha izléses és hasznos lenne, akkor is hol marad a művészettől legtöbbször falpíró szerzeményeknek?

Károlyiék idején a csehek pozsonyi erőszakoskodására mi egy különben jól megrajzolt, kellően színezett plakáttal válaszoltunk: „Is this the way to pay Czech bill” – ami nagyon szép lett volna, ha a londoni City kirakatair ragaszthatjuk vele tele! S most egy félkaréj hamutól ölelt koponya-gyűjtemény alá van fölírva: „England! You lift them up!” - mintha bizony az angolok oly tömeggel sétálnának külső körútainkon s Budán az Attila utcán, hogy biztosan hazaviszik enemű kívánságainkat egyenesen Lloyd George elé. Vagy angol lecke ez az elmaradt magyar számára? Valószínű, mert pár napja oda van ragasztva alá magyar fordítása (?) is: „Anglia! Te támassz fel bennünket!” Fi done! Majd feltamadunk mi magunk is, sőt föl is támadtunk! – A darabokra vágott Magyarország alá odaírt „Nem! Nem! Soha!” nagyszerű propagandaeszköz lett volna akár „Nie! Nie! Nikdy!” szöveggel is, ha csak két árva darabot tudtunk volna fölragasztani belőle a versailles-i palota rácskapujának köpilléire jobbról-balról. De itthon? Pesten? Mi úgysis tudjuk, amit tudunk s talán nem is mindig célszerű elmondani mindent, amit az ember tud. – Plakát? Sokan vannak ám, akik plakátot látva bizalmatlanok lesznek az iránt is, aminek érdekében littyentették föl a falra, mert amikor nem ment a hadikölcsönjegyzés, húszkoronás arany-díszkoszt dobó magyar paraszt, húszkoronás aranypénz pajzsa mögül szuronyt szegező baka képmása került a házak lábaira s ki mondja, hogy erre aztán tömegben tódult a jó pesti hadikölcsönt jegyezni? Azt mondta: „Plakát? A dolog tehát nem megy. Jó lesz nem jegyezni!” – Nő aztán az a borotvászappan reklámarc, amely alá odaírták: „Wilsontól csak wilsoni békét!”, mily szárnalmas diplomáciai érzékről tett volna bizonyosságot akkor is, ha legalább egy hajótehernyit visz belőle magával House ezredes merikába! Mit szólunk Károly királyt és a sebeiket mutogató kísérteteket ábrázoló ama plakátról, amely, amellet, hogy vérlázítóan ostoba, elrajzolt, még igazságtalan is, mert ha már Habsburg volt a magyar elvérézésének oka, semmi esetre sem Károly. S ha a Lukachich-plakát, amely egy rendszer tévedése miatt, tán gazdaságiért egyetlen ember pécézett ki, hogy odavesse a tömeg gyűlöletének! Legjobb volt a négy sarkán égő Magyarország e fölirattal: „Voulez-vous quatre Alsaces?” Mintha bizony Károlyiék Pestje világforgalmas kozmopolisszá változott volna hirtelen, ahol csak úgy hemzseg az idegen az utcán. S ha volt is idegen, aki elolvasta, nem azt felelte-e rá magában: „Pourquoi pas?” Míg a derék pestiek csak azt kérdezték egymástól: „Mit jelent ez, kérem? Hja, de cselekedni nehéz, plakátot rajzolni, nyomni, falra mázolni könnyű.

Mindezt azonban betetőzte a kommün plakáttébolya: hullaszerű hurkamúzeumok, csukaszájú, ló patás zulukafferek, ficamos tagú zsidó-négerek, lila vízilovak, és egyéb nemtők szemérmetlen őszinteséggel hirdették a tanácskormány művészi, sőt politikai értetlenségét, mert ugye volt-e valaki, aki annak a nagyot lépő, nadrágzsebszájú, fekete, Meunier-utánzatnak néma biztatására belépett a vörös hadseregbe? Volt-e, aki megijedt az utcasarkokon, kinyújtott karral, mutató ujját rád szegezve, tébolyult tekintetű Lenin-fiútól, hogy „te sötétben bujkáló, rémhírteljesztő ellenforradalmár, reszkess!” mikor az idő tájt már éppen ezek a vöröskatonák reszkettek a fronton s terjesztették a rémhíreket idehaza. Fogcsikorgatást váltott ki belőlem a homályos szimbolikával és Wertheim-lakattal leláncolt s ismét agyonszúrt „alkohol” örült két plakátja. Az egyébként jó rajzú, élénken színezett „Proletárkezet vagy ántánt-korbácsot?” feliratú mű égi markából hulló könyv és virág szemlélése meg csak arra volt jó, hogy az utca humora megállapítsa: „Pesten a boltokban kövön és virágon kívül csakugyan semmi nem vásárolható”. A „velem vagy ellenem” plakát lányos arcú, lampionos vörös katonájának azt mondta vagy gondolta oda a járókelő: „Persze, hogy ellened!” A „Fegyverbél!”-t ordító matróz arca jó rajz lett volna, de mert pofonra csavart kezében a bikavadító torreádori vörös rongy s ki fogott e németül gondolt magyar szavú kép hatása alatt fegyvert? S azok a szörnyű Dob utcai vágására szabott Lenin-arcok május elején s a vörös hadsereg diadalmas útját szemléltető fatábla, mikor már rég visszavonult? Ostoba céltalanság, gyomorémelyítő izléstelenség s a vonalvezetés és színkeverés művészetének aktivista lábbal való durva széttapodása mindenütt! Mért éppen a polgári művészet beteg kinövésének, a pesti aktivizmusnak képviselői lettek a kommün, az ún. proletárralom becézett udvari szállítói, hogy találkozott e szörnyű nászban ez az egymást megtagadó két véglet? Úgy, hogy a hazatérő Kun Béla s a Vörös Újság bölcsőjének befogadására épp az aktivisták feje ajánlotta föl véletlenül lakását.

Most is győnge régi és új plakátok díszítik a falakat. A művésztől nagyon messze vannak ezek az uszító ábrázolatok, naiv tudomásul-hozások és szelíd hazafiaskodások. Aki plakáttól

lesz hazafivá, az ügyis megette a fene. S nekem az is fáj, hogy a nagy Horthy, aki igazán felül áll azon, hogy utcasarkok ábrái tegyék népszerűvé, szintén plakátra került. Istenem, két kar, egy negyed kormánykerék, három és fél vörös hullám, nem fejezik ki, hogy mit tett Horthy fővezér. Hogyan, csak a „vörös” tenger viharaiból vezette biztos révbe hazánkat? Nem, többet tett: többet még annál is, hogy semmiből megteremtette Zrínyi Miklós álmát, a nemzeti hadsereget. Többet! Visszaadta a büszke öntudatot a porba alázott magyarnak. És igazán, képzeljük el, a Moszkvába bevonuló Napóleont, amint az utcasarkokat óriási plakátok díszítik: „Meghódítottuk a világot!”, vagy Savoyai Jenő, aki a budaiaknak hirdeti: „150–150! Ennyi évi rabságból váltottalak meg benneteket!”

Hagyjuk meg Horthyt abban a magasságban, ahova kemény akarata emelte.

Nem zárhatom le e sorokat annak megemlézése nélkül, hogy láttam mostanság egy művészi, szerény, kifejező, karthauzi-mementós plakátot is: Magyarország drága tarkaságban rikító, rég látott címerét, amelyet nem vagdalt szét gyászos és nevetséges szimbolikája magyarzatául a rajzoló, mint az, aki a Népszava vörös emberét mutatja be lefelé fordított kalapácsával, csont nélküli hústömegként, pityergő állapotban, huncutul, kikukucsálva tenyere alól – a rég látott címet egészben s alatta e két sort:

„Magyarország nem volt – hanem lesz”

Úgy van! Magyarország nem volt – hanem plakát se legyen több!

(Aurora, 1919. dec. 2. l. évf. 1. sz. 3–4.)

Téli tárlat a Múcsarnokban. Hosszabb szünet után, amelyet a politikai válságok idéztek elő, ismét megnyílnak a városligeti Múcsarnok termei. Ötszáznál több műtárgy: kép, szobor és grafikai mű – ez a Képzőművészeti Társulat ez idei téli tárlatának anyaga. A tárgymutatóból, amely a kiállított műtárgyakhoz készült, megtudjuk, hogy művészeink „szabadon” csatlakozhattak a „szabadművészek”, „független-” és „újművészek” csoportjához. Nem hagyhatjuk minden megjegyzés nélkül ezt a gyermekien naiv művész-politikai játékosdit. Mire való ez az eltagolás? Ki a szabad-, a független-, az újművész? – szeretnénk erre választ kapni. És mi a különbség e három nagyképű megkülönböztetés között, amikor azok nem is egymástól elütő művészi irányok megjelölését jelentik! Ha a zsűrizés szempontjából nem férnek meg egymás mellett a művész urak, intézzék el ezt simábban és egyszerűbben. A kiállítás anyag a rendes múcsarnoki kiállítás színvonalán áll. Kicsit vásári, kicsit tucat műkereskedői, kicsit ósdi nyomokon haladó. Sok a kikent-kifent kép, annál kevesebb az igazán értékes és valami újszerű felfogásnak vagy művészi törekvésnek alig látjuk nyomát. Értjük be azonban azzal, hogy a Múcsarnok hovatovább kizáróan eladási piac lesz a művészek nagy tömegének és mint ilyen be is tölti hivatását.

(i. e.) [Iván Ede]

(Népszava, 1919. dec. 7. – 6.)

Séta a téli tárlaton. Nem kritikát, kalauzt, útmutatót írunk a Képzőművészeti Társulat kiállításához, [...] Ez a kiállítás csak művásár lehetett [...] sem Benczúr, sem Szinyei, sem Rippl-Rónai, sem Csók nem szerepel a tárlaton [...] Feiks Alfréd tovább festi álomvilágba illő, szép színtantáziáit. [...] Szőnyi István „Kettős arcképe” az egyedüli érték egy egész nagy teremben. [...]

Kulinyi Ernő

(Pesti Napló, 1919. dec. 7. – 10.)

Téli tárlat. Vártuk ezt kiállítást, de nem így képzeltük el... Vártuk, mert most, amidőn a nyilvánosság előtt is oly sok esett képzőművészetünk nemzeti hivatásáról, válságáról és magyarságáról, egy minden ízében kitűnő tárlatot kellett volna a Múcsarnok termeiben találnunk. Hiszen művészeink s mi, akik a közönséget a művészet ügyeiről tájékoztatjuk, ősz óta egyebet sem teszünk, mint mindenképpen arra törekszünk, hogy a magyarságot fölrázzuk abból a kissé apatikus állapotából, amelyet a képzőművészetrel szemben elfoglal. E fáradozásunkban mily

hatásos fegyver lett volna kezünkben, ha e téli tárlaton összegyűjtve a magyar festészet és szobrászat minden számottevő tehetségét, egy olyan reprezentatív kiállítást szedünk össze, mely hű tükre lett volna képzőművészetünk mai fejlett állapotának. Egy ilyen tárlatra lett volna szükségünk, hogy mindenkivel megértessünk képzőművészetünk fokozott támogatásának szükségét, egy ilyen kiállításba szegyenkezés nélkül, sőt büszkén vezethetjük volna a nálunk tartózkodó idegeneket, hogy nemzetünk magas műveltségéről meggyőzzük őket. Sajnos másképpen sikerült a dolog, nem ahogy elképzeltük. A hatalmas termekben, ahol ötszázötvenkét „műtárgy” van elhelyezve, nem mai magyar művészetünk kvintesszenciája talált helyet, hanem egy igen gyöngye karácsonyi vásár terpeszkedik. [...]

Farkas Zoltán

(*Szózat*, 1919. dec. 7. – 10–11.)

Téli tárlat. Mennyi minden történt öt-hat esztendő alatt, arról a *Műcsarnok* falai regélnek. Csütörtöki zenenapok!... Szorongásig megtelt terem, gazdag büfé a perisztilben. Bachó karnagy vezetése mellett a honvédenekar kítűnő muzsikája árad széjjel... Aztán sebesült-autók vonulnak fel a Műcsarnok elé, a pompás termekbe vaságyakat állítanak fel és négy hosszú esztendőre hadikórház lett a Múzsák templomából. Majd jött a diktatúra, a szocializált műkincsek kiállítása... A láng kilobbant, utána semmi. Most ismét ott vagyunk, ahol elhagytuk. Kíváncsiak vagyunk, minő nyomokat hagytak az emlékek művészeink lelkében. Megtisztultak-e, megfinomodtak-e, a fájdalmas és szörnyű események kohójában művészetük izzó arannyá nemesedett-e? A felelet – sajnos – tagadó. A tárlat semmiben sem különbözik más téli tárlatoktól. Művészeinkben még mindig az érvényesülés vágya dominál. Ha képet festenek, arra gondolnak, ki lesz a vevője, hogyan fog hatni a kiállításon, elnyeri-e a kítűzött díjak valamelyikét. A sok mellékes és tetszeni vágyó szempont mellett a művészet elsikkad, így nem csoda, ha a műkiállításból művásár lett. [...] *Frank Frigyes* kettős portréja is megüti a jó nyugat-európai mértéket. [...] *Szőnyi István* kettős arcképe eredeti színfelfogásával hat. [...] *Medgyessy Ferenc* „Mene-külök” című rohanó akt-csoportját, mely a maga útján járó művész folyton érlelődő tehetségének bizonyítéka. [...] Az újonnan szerveződő Magyarország művészeinktől is önmegtágadást, magasabb elvi szempontok szerint való igazodást kíván. A régóta várt tisztogatást a Képzőművészek Egyesületében immár halaszthatatlanul végre kell hajtani.

(Rffy.) [Rózsaffy Dezső]

(*Uj Nemzedék*, 1919. dec. 7. – 10.)

A téli tárlat. Dermesztően hideg termekben, de meleg érzések kíséretében nyílik meg az idén a téli tárlat. [...] Igaz, művészeinknek ez a hagyományos nagy fölvonulása nem tökéletes. Hiányoznak róla éppen a legjobbjaink s a fiatalok közül a maguk útját járók, a merészek és újat keresők. De megszoktuk már, és helyesebb is, hogy így legyen. A Műcsarnok téli tárlata legyen csak továbbra is karácsonyi vásár, és jusson hely rajta mindazoknak, kiknek fontos és sürgős, hogy a közönség karácsonyi érdeklődését azon melegében elfogják. Akiknek külön mondanivalójuk van, jobb, ha ezután is magukban – sűrített mivoltukban – mutatkoznak meg a nyilvánosság előtt. Számukra találták ki a gyűjteményes kiállítás intézményét.

Belső szenzációk híján beérjük ezen a tárlaton az egyenletes középszerűség kibékítő érzésével is. A kiállítás egészében véve művészeink jó másodosztályának bemutatkozása. [...]

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Ujság*, 1919. dec. 7. – 13.)

A művészet decentralizálása. A Magyar Képzőművészek Nemzeti Szövetsége Székesfehérvárra. A magyar Képzőművészek Szövetsége a kormánnyal egyetértésben elhatározta, hogy a magyar művészet népszerűsítése érdekében kiállítással egybekapcsolt vidéki körutat rendez. [...] Ez a székesfehérvári művésznapi fontosságában és jelentőségében túlnő a rendes napi eseményeken. Eső konkrét cselekvése volt annak a törekvésnek, mely megakarja szüntet-

ni a főváros kizárólagos monopóliumát a kulturális fejlődés irányításának a terén. A múlt tapasztalatai megtanítottak bennünket arra, mennyire káros volt az a művészeti politika, mely nem-hogy lerombolta volna, de ellenkezően még erősítette a főváros és vidék ellentétes lelki struktúrájából fakadó antagonizmust, holott a vidéken s nem a fővárosban van az a gazdag kincseshánya, melyből felszínre hozhatjuk azokat az erkölcsi és etikai értékeket, amelyekre a nemzetnek a megpróbáltatás e nehéz napjaiban szüksége van. [...] Reflexiónk még a nap tanulságaihoz, hogy a művészeknek a jövőben több gonddal kellene a kiállítások anyagát összeválogatniok, mert csak művészetük és tudásuk legjavával lesznek képesek a vidék állandó érdeklődését meghódítaniok. [...]

r. e. [Radisics Elemér]

(*Budapesti Hírlap*, 1919. dec. 9. – 10.)²⁵

A Múcsarnok téli tárlata. [...] Az új tárlat felett a legsivárabb módon ott lebeg a diadalmas magyar művészet enyészetének szelleme s ettől a tárlattól a régen pusztulásra kárhoztatott irányok végső erőfeszítései, értelmetlen illúziói tartják távol a mai művészeti viszonyok senyvedt karakteréből is kimagasló előkelő mestereinket. Mert a Múcsarnok téli tárlatainak termei elhagyott vidéki múzeumok zugaiként hatnak s a sivár, egytónusú képek tömkelegében, csupa apró táj, zsáner, tanulmány, kinosan beállított portré van a nagy felfogásnak minden megcsillámlása nélkül. [...]

K. E. [Kázmér Ernő]

(*A Hét*, 1919. dec. 11. XXX. évf. 18. sz. 283.)

A Képzőművészeti Társulat választmánya e hó 13-án tartotta első ülését, melyen *Hauszmann* Alajos elnökölt. Az elnöki megnyitó vázolta a társulat történetét az elmúlt sötét időkben, amikor a társulat autonómiája föl volt függesztve és a társulat vagyonát a reá küldött művészi direktórium kommunizálni akarta, de ettől a megváltó augusztus elseje megmentette a társulatot. Az igazgatóság, a választmánnyal egyetértve, újra megkezdte a munkálkodást, melynek első sikeres eredménye az idei téli tárlat. Az igazgatóság beterjesztette a másfélévről szóló zárszámadását, melynek adatai szerint a társulat háztartását rendkívüli kiadások terhelik és a mostani viszonyok között reá hárul nemzeti kulturális kötelezettségeinek teljesítése még súlyosabban fogja olyanokkal terhelni. Az ülésen a téli kiállításon odaitélendő díjak bírálóbizottságaiba megválasztották a tagokat. A választmány végül, hasonlóan a többi kulturális intézet eljárásához, háromtagú igazolóbizottságot küldött ki, azzal a megbizással, hogy a társulat vezetőségében helyet foglaló tagoknak a kommunizmus alatti magatartását tegye vizsgálat tárgyává és adjon arról jelentést. A bizottság elnöke Lukács György, tagjai Tóth István és Nádler Róbert.

(*Szózat*, 1919. dec. 17. – 9.)

Képkiallítás. Magyar művészek gondosan megválogatott műveikből karácsonyi kiállítást rendeztek a Türr István utca 9. számú házának félemeletén lévő helyiségekben. A kiállításon értékes munkákkal szerepelnek többek között Csók István, Gara Arnold, Vass Elemér, Kubinyi Sándor, Bornemisza Géza, Téri István, Márffy Ödön, Perlrott Csaba Vilmos, Erdei Viktor, [...] Tornyai János [...] Czigány Dezső. [...]

(*Budapesti Hírlap*, 1919. dec. 21. – 9.)²⁶

²⁵ Ld. még: A magyar művészet ünnep Székesfehérvárott. *Nemzeti Újság*, 1919. dec. 9. – 5.; Vernisszázs Székesfehérvárott. Andrassy és Haller miniszter a kiállításon. *Új Nemzedék*, 1919. dec. 10. – 7.; A Képzőművészek Nemzeti Szövetsége vándorkiállítása Győrött. *Szózat*, 1919. dec. 24. – 7.

²⁶ Ld. még: Karácsonyi képkiallítás. *Szózat*, 1919. dec. 21. – 10.; (Myn.)[Marjay Ödön]: Magyar művészek kiállítása. *Új Nemzedék*, 1919. dec. 23. – 5–6.

A magyar művészek kiállítása vasárnap december 21-én előkelő közönség jelenlétében nyílt meg. A megnyitáson Nagy Árpád dr. miniszteri tanácsos, a művészeti osztály vezetője és Petrovics Elek dr. a Szépművészeti Múzeum igazgatója is megjelent. A művásárlás már a megnyitás napján is élénken megindult. [...] IV. Türr István utca 9., félemelet.

(*Budapesti Hírlap, 1919. dec. 21. – 6.*)

Magyar művészek kiállítása. Néhány magyar művész karácsonyi kiállítást csinált a Türr István utca 9. szám alatt. A kis kiállítás gyöngye Réti István „Szilvafák” című festménye; nagyon szép Csók István „Csendélet”-e, Fuss Elemér „Vihar előtt” című vászna, Perlrott Csaba nagy képe, Gara Arnold pasztellje, Kasnya Béla „Dolgozó”-i; érdekesek Major Henrik képei, Kubinyi és Bornemisza rajzai és Beck Fülöp művei. Külön érdekességen kiállításnak Kovács Gina iparművészno vitrinje, a melyben egypár mesteri munkát találtunk.

(*Az Est, 1919. dec. 21. – 7.*)

Magyar Művészek kiállítása. A város szívében, a Türr István utca 5. számú háza első emeletének a Kristóf terre néző hatalmas üvegablakú helyiségében ritka érdekes és értékes kiállítás nyílik meg ma. Egyéb tárlatainkhoz mérve a kvalitás kiállításának nevezhetnők. A hatalmas terem falain és vendégfalain alig akad egy-egy olyan kép, amely méltatlan volna a tárlat együttes hatásához. Néhány ritkán látott művészünket üdvözölhetjük a kiállításon s a fiataloknak olyan tehetségeit, kiknek számára egyebütt, úgy látszik, nincsen hely. *Réti István* szilvafás tájképe ritka plein air festménye a nagybányai mesternek, ifjabb festőnemzedékünk legkiválóbb nevelőjének. Az enyhe napsütésben finoman oszlanak szét benne a levegő és táj színei. *Csók István* csöndélete különösen részletein ragadja meg a figyelmet mesteri előadásával. *Perlrott Csaba* Vilmosnak egyik legsikerültebb alkotása erdei alapos képe (a „Déjeuner sur l’herbe” immár klasszikussá vált motívuma). Kompozícióban, a mélységi illúzióját keltő valór-hatásával és különösen színeivel kitűnő munka. *Márffy Ödön* tehetsége szinte megújodottnak hat két tájképén, köztük is finoman pikáns színharmoniaja őszi táján (5. sz.). *Bálint Rezső* önarcképe Cézanne példáján fejlett művészetnek értékes eredménye: egyszerűségében jelentékeny erő érzik. *Bornemisza Géza*, sok évi hallgatás után, csak rajzokkal, vízfestményekkel, a futó idő pillanatait meg-megállító vázlatokkal mutatkozik be. Inkább jelez, mint ábrázol, de mély érzéssel és a művész izlésével teszi. *Gara Arnold*nak több pasztell- és olajképe mellett egy vázlatosan fölfestett feje rendkívüli finomságával lepi meg a szemet. *Erdei Viktor*, legritkábban mutatkozó művészeink egyike, a szűzies, minden vitézkedéstől, minden tüntetéstől tartózkodó rajznak mestere. *Major Henrik*ben, a kitűnő karikaturistában komoly tehetségű festő rejtőzik. Régóta tudjuk, régen meg is állapítottuk, kár, hogy a fiatal művész, úgy látszik, nem képes erejét komoly erőfeszítésre összeszedni. *Sassy Attila* „Tavaszi” című temperája érdekes alkotása ennek a maga útját kereső művésznek. *Czigány Dezső* tájképe nagy egyszerűségével, jól összefoglalt színeivel megragadó munka. Új név művészetünkben *Gráber Margit*é. Kecskeméti tájképe értékes jövővel biztat. De a többi kiállító is sok jeles művel szerepel. A virtuózi *Kubinyi Sándort*, *Porter Paulát*, *Kasnya Bélát*, *Tornyai Jánost*, *Lakatos Artúrt*, *Vass Elemért* említjük meg közülök. A szobrászatot *Beck Ö. Fülöp* képviseli egymagában páratlan plakettjeivel és egyéb kiállításokról ismert kiváló nyilazó lovasával.

(e. a.) [Elek Artúr]

(*Az Újság, 1919. dec. 21. – 14.*)

Magyar művészek kiállítása. Egy kis alkalmi művészcsoporthoz összeállított és karácsonyi vásárt rendezett egy Türr István utcai bolthelyiségben. A tárlat jó szemű rendezőjének az a célja, hogy – minden melléktekintetek nélkül – csak jó műveket állítson ki, majdnem sikerült, amennyiben kellemes, jól összehangolt, eléggé nívós kis kollekciót tudott összehozni elismert vagy különben is kvalitásos művészek ismert és ismeretlen műveiből. A teremnyi anyag clouja *Csók*

Istvánnak egy csendélete, amely köré *Perlrott Csaba* és *Márffy* többé-kevésbé sikerült vásznai kerültek. Jól hatnak *Bálint*, *Czigány*, *Páldy*, *Porter Paula*, *Tornyai*, a korán elhalt *Csáky*, azután *Lakatos*, *Vass*, *Gráber Margit*, *Náray*, *Déry*, *Prottmann Stella* olajfestményei is, míg a nagyszerű *Kubinyi* Sándor prima-vista fölrakott orosz pasztelljeit már a tavalyi külön kiállításán méltattuk érdemük szerint. *Beck Ö.* Fülöp finom és kiváló plakettjei, remek kis lovas bronzszobra szintén többé-kevésbé jó ismerőseink, de külön kell megemlékeznünk *Gara Arnold*ról, aki bájos és érzéstartó kerámiáitól, hangulatos, kedves rajzaitól és rézkarcaitól most a szélesebb olajra tért át és – konstatálhatjuk – csaknem olyan sikerrel, mint azokon a területeken működött. Jól megrajzolt, egyénien meglátott, szimpatikusan előadott képei minden dicséretre méltóak, bár mi még mindig azt hisszük, hogy az ő igazi terrénuma nem a nagyméretű, realiztikus piktúra, hanem a stílzáló, dekoratív, az iparművészetbe kapcsolódó grafika. A kis kiállítás *trouvaillé*-je azonban *Bornemisza Géza*, egy szerény és hallgató, de éppen ezért mindeddig a háttérbe szorult művész. vagy egy tucatnyi elsőrendű rajzot látunk itt tőle, amelyek megérezésre, kiforrottságra, jellemző erőre fölveszik a versenyt Európa bármelyik grafikusával; az ő leegyszerűsített stílusa, kevés és jellemző színének hangsúlyozása, nagy és nemes kultúrája faszcinálóan hatnak a hozzáértőre. Apró vázlatok, egy-egy motívumnak a biztos és találó megcsendítése, minden fölösleges elhagyása, okos és nem szélhámoskodó modernsége pedig erős garanciáját nyújtja nagy értékének. Szeretnénk, ha kiadóink figyelmükre méltatnák, mint illusztrátort, mert különben könnyen megtörténhetik, hogy valamelyik nagy külföldi cég hódítja el tőlünk, ahogy megtörtént például a kiváló *Divéky*vel. *Major* Henriknek is lóg néhány kitűnő rajza ezeken a falakon. A népszerű gyorskarikatúrista szereplésének annál is inkább örülünk, mivel évek óta várjuk tőle a harmadik albumát – biztos tudomásunk szerint – a „közélet jelesei”-nek a torzképeit fogja magában foglalni. A kiállítást jólesően egészítik ki *Kovács* Gina kerámiái.

(K. Gy.) [Kürthy György]

(Magyarország, 1919. dec. 21. – 9.)

EGY MŰVÉSZ HALÁLÁRA

Ma meghalt Budapesten egy kiváló festő, Nagy Balog János. Kiállításokat nem rendezett, nevét, műveit nem ismerték – s csak az utóbbi időben sikerült lelkes barátainak néhány műértő figyelmét iránta felkelteni. Hogy barátai voltak-e valóban? Érzésük szerint bizonyára azok lesznek mindig. Érzésem szerint azonban néki barátai nem voltak. Ő egyedül élt.

Én is barátja voltam, pedig mindössze kétszer láttam őt s akkor is néhány másodpercre. De barátomra fogadtam messziről s úgy gondoltam rá mindig, mint olyan jelenségekre, akik vigasztalnak és irányítanak. Mikor először hallottam róla beszélni s mikor először láttam munkáját, – egy pillanatig sem tudtam óvatos vagy tartózkodó lenni irányába: éreztem, hogy szívesen nyitom meg előtte szívem s hogy ő a nemes és igaz emberek s az igazi művészek közül való.

Társaságban egy festőművész barátom évekkal ezelőtt egy kis festményt csomagolt ki előttem s megkérdezte, mit szólok hozzá. A munka meglepett. Halvány színekkel, széles ecsettel festett arckép volt s a felfogás mély nyugalma hatott rám először. Ilyet csak az festhett, aki vívódások és vajúdások nehéz szenvedésein már régen túl van, – aki megállapodott magával s végképpen kibékült a világgal, – akinek tüze már állandó: nem alszik ki többé s nincsenek rendetlen kitérései. Ma is emlékezem: zöldes tónusú háttérből egy szelíd tekintet nézett le ránk – s éreztem, hogy aki álmodta ezt az alakot, épp oly szelíden helyezte őt el a végtelennek e kis zöldes világítású térségében... S igénytelenül! -: senkivel és semmivel sem törődve, étellel, halállal, szegénységgel, hatással nem gondolt többé, csak azzal, hogy minden ereje rendelkezésére álljon abban a pillanatban, mikor ki akarja fejezni magát. Aki ezt festette, az erőit már a legnagyobb könnyedséggel tudja koncentrálni – s minden képessége eléri maximumát, ha ecsetet vesz kézbe.

Vajon milyen élet, milyen lelki gyakorlat kell ahhoz hogy ilyen fegyelemre tudjon szert tenni valaki?

Megtudtam azután, hogy Kispesten él, – nem szeret bejönni a városba, csak esténként látogat el néha Pestre, amikor egyet-mást vásárol... Elmondták, hogy nem adja el festményeit, már csak akkor, ha nagy szüksége van pénzre s akkor is barátainál helyezi el néhány forintért egy-

egy képét... Hogy ezt az arcképet egy fogorvosnál fedezte fel barátom, akinek a szerző ezzel fizetett... Értésültem róla, hogy télen mindenféle munkákra szegődik el, – szobafestőnek, mázolóknak áll be s egy kis pénzt gyűjt ezalatt, hogy nyáron dolgozhassék.

Ezeket hallván, írtam néki egy igen udvarias levelet, s kértem, nem adna-e alkalmat, hogy megismerhessem, szeretnék segítségére lenni, hogy képeit elhelyezhesse – s megpróbálnám, talán sikerülne kiállítás rendeznünk műveiből. – Nem felelt.

Azóta még néhány képét láttam: gyönyörű csendéleteket s egy interieurt. A szomorúságról szóltak – s mégis átjárta színeiket valami nemes, megbékélt, előkelő derű. Az egyik festményen egy anyóka ül a székén és varrogat csendesen. Feje reszketős, térdei már nem engedelmeseek, – szobájában csendes, néma világosság. – Mily könnyű szívű ez a szomorúság, mennyire megbarátkozott a halállal, aki ezt az üzenetet küldi, – mily mesteri a rajz s mily pompás a szín...

Aztán azt hallottam, hogy a háborúban megsebesült, – a jobb karja forgócsontjába fúródott a golyó, vége van. Abban a pillanatban éreztem, hogy nincs vége. S valóban egy fél év múlva értesítettek, hogy Nagy Balog már lassan-lassan dolgozgat, bal kézzel.

Egy lépcsőn találkoztunk először, – ő felfelé ment és távoztam. Barátaink mosolyogva bemutatnak egymásnak. Néhány szíves szót váltottunk. Katonaruha, felkötött kéz – s a legkülönösebb arc. Helyesen jegyezte meg valaki róla, hogy személyéből a rendkívüliség sugárzik. Mintha a középkorból lépett volna ki élénk: paraszti vonások, nyers szakáll, himlőhelyes arc, kemény kezek – s valami különös testtartás: mintha hozzá volna szokva, hogy kardot rántson barangolásai közben...Hiszen igaz: katonakard volt az oldalán s lábszárain posztóharisnya...De én már tollas bársony süveget képzeltem sapkája helyén s hosszú, orros cipőket lábain – s előttem állt egy szegény, kóbor művész-lovag, aki viszontagságait a háta mögött hagyta s most éppen mosolyog... – De mindennek ellentétképpen: tekintete nyugodt és szelid, hangjai közvetlenek és arcán néha egy kedves ravaszság apró jeleit látod, – mintha azt akarná mondani: van ám egy titkom pajtás, melyet te nem tudhatsz, – amelyet rejtek előled, – valamim, valamim van, ami mégis csak föléd emel – s öntudatossá tesz...S aztán a fülembé sügná ez az egy szót: az életem!

Még egyszer találkoztunk ebben az életben. Éppen szomorkás napom volt, – elégedetlen voltam magammal. Szomorúságaim, életbe vágó habozásaim újra éledtek, új krízissel fenyegettek – szegénységemen, elhagyatottságomon töprengtem s a hatalom előnyeiben. Szerencsétlen ember vagyok, aki csak szomorkodni tud sorsán, – javítani nem, – gondoltam. S milyen megaláztatásoknak vagyok kitéve! Ha bármily hatalom volna kezemben, nem eshetnék meg, hogy ily nyomorultan bánjanak velem... Emberséggel, szelídséggel akarom belátásra bírni őket, – mikor tudom, hogy ez úgy is lehetetlen! Mennyivel egyszerűbb volna kényszeríteni őket, hogy szelídek s jók legyenek! Mert mi más a hatalom, mint: nem várni, amíg jószántukból lesznek szelídek! Hiszen tudhatom, hogy a hatalom felé félelmében mindenki legszebb arcát fordítja!... Viszont mire becsüli a világ a „szellemiek emberét” – a legkisebb anyagi haszon reménye jobban kecsegtet, mint bármily bölcsesség vagy tisztesség! – Mégis: hatalomra kellene törekedni, – pénzt kellene szerezni!

Így töprengtem a villamosmegállónál, mikor valaki megáll előttem. Nagy Balog János volt, felkötött karjával. Ismét mosolygott.

– Jól van? – kérdeztem borúsan.

– Ó nagyon. Dolgozom.

– S anyagiak? – Nincs baj?

– Hogy gondolja? – felelt büszkén s bizalmasan. – Rokkantsegélyt kapok!

– S ez elég?

– Hogy elég-e? Én uram évekig éltem havi harminc-negyven koronából. S elég volt.

– Azt elhiszem. De nem hiszem, hogy közben valami nagyon boldog lett volna.

– Nna. – De igen.

– Hát nem kívánczolt valami jobb élet után?

– De igen. Mindenki, – tehát én is. De hát, – Ön nagyon jól tudja, hogy vagy dolgozni, – vagy kívánczolni. S nékem erre nincs is időm. Ha el akarom végezni a dolgomat itt, – akkor vigyázni kell a kívánságokra.

– Nem képzeltem, hogy ilyen tudatos!

– De igen, – ezt már megtanultam.

- S van családja?
- Ó – nincs! – felelte derűs biztossággal.
- És jól érzi magát?

- Igen! Értse meg uram, – dolgozom s most már meg is vagyok a munkámmal elégedve. S míg ezt elértem, azután, amíg kigondoltam magamnak mindent, – ez maga is sokáig tartott. – És éppen most hagyjam abba? A jobb kezem is mozog már egy kicsit. A bal pedig egészen pompásan engedelmeskedik. Hiszen a lelkével rajzol az ember, nem a keze ügyességével.

- No ennek örülök! – Igazán! Isten önnel – és sok szerencsét!

- Isten önnel!

Megkönnyebbülve, líderceimtől megszabadulva sóhajtottam fel s szégyenkeztem előbbi gondolataim miatt. S boldog voltam, hogy ilyen emberek is vannak e világon. Hiszen megvigasztalt és utat tudott mutatni!

Mint hallom, húsz év óta Kispesten egy szobácskában lakott, maga főzött magának...Ha pedig egy-egy barátja meghívta vacsorára, nagyon örült neki...s még napok múltán is ravaszon dicsérte a háziasszony főztjét, azzal a céllal, hogy máskor is meghívják. Békés és közvetlen embernek mondja mindenki, – aki szívhangon szólott s szíveket nyitott meg. Ha trágárságot hallott, elpirult bele s nem volt barátaival szemben soha gyengédtelen, vagy önző. Tehát nem „vad-génie” – a legszelídebb génie az övé volt.

Művészek voltak vásárlóközönsége. Szegény emberek, elragadtattott, hű és igaz lelkek, akik kijártak hozzá és nézegették, rakosgatták munkáit...

- Hát ezért mennyit kér Nagy Balog?

Ő pedig pipázva, elvezve mosolygott.

- Száz koronát.

S nem is kellett azonnal fizetni. El lehetett vinni a képet, – mert a mosolygó művész bízott az emberekben.

Öntudatos ember volt – s úgy élt, ahogy öntudatos embernek élni kell: – nem hagyta, hogy ösztönei, hangulatai, vagy a körülmények kisodorják élete útjáról. Szerette a művészetet és becsülte hivatását és munkáit.

Negyvenöt évét élt s mint értesülök, a következőképpen halt meg: agyszélhűdés érte – s két napig egyedül, önkívületben feküdt hideg szobája padlóján. Ekkor tüdő- és vesegyulladásal kórházba szállították, ahol rövid idő múlva kiszenvedett.

S most, hogy meghalt, szükségét érzem, hogy búcsút intsek neki s megköszönjem konok életét.

S a példaadást és tanúságot, melyet ez a megíngathatatlan művész-becsület nékem mutat.

Füst Milán

(*Nyugat*, 1919. dec. [16.] XII. évf. 16/17. sz. 1059–1062.)

KÉPZŐMŰVÉSZETÜNK MAGYARSÁGÁRÓL

A nemzeti irányzat politikai győzelme óta sok szó esett nálunk képzőművészetünk magyar jellegéről.²⁷ Újságcikkekben, egyesületek tanácskozásain, kisebb-nagyobb társaságok magánbeszélgetéseiben egyaránt gyakran hangzott el az a követelés, hogy festészetünknek és szobrászatunknak feltétlenül magyar zamatúaknak kell lenniök. De míg egyrészt majdnem semmit sem hallottunk arról, hogy miféle is legyen ez a *magyar* művészet, azaz, hogy miképpen és mi által legyen azzá, másrészt a nemzeti reform tervével járó gáncsoskodás a múlttal és jelenlét szemben annál bővebb szavú volt. Kifogásolni mindig sokkal könnyebb, mint az alkotás útját megmutatni, de ezt leszámítva, még mindig feltűnő a célhoz vezető tanácsoknak majdnem teljes

²⁷ Ld. még pl. a *Szózat*-ból: Nemzeti művészet. *Szózat*, 1919. nov. 9. – 3–4.; Sidló Ferenc: „Múlt és Jövő”. *Szózat*, 1919. dec. 9. – 3–5. és dec. 11. – 3–5. – vagy: Kállay Miklós: Magyar művészek a nemzeti művészetéről. Karlovsky Bertalan, Sidló Ferenc, Zala György nyilatkozatai. *Nemzeti Újság*, 1919. nov. 2. – 5. – hozzászólás: *Nemzeti Újság*, 1919. nov. 4. – 7.; Új szellem a magyar képzőművészetben. Körösfői-Kriesch Aladár, Horvay János, Lyka Károly nyilatkozatai. *Új Nemzedék*, 1919. nov. 30. – 1–3.

hiánya, ami nyilván onnét ered, hogy a nemzeti jelleget éppen lehangosabban sürgetők nincsenek tisztában azzal, hogy tulajdonképpen mit is akarnak.

Nyilvánvaló volt ez különben abból a tétova kritikából is, mellyel művészeti múltunkat és jelenünket illették. Úgyszólván az egyes fölszólalók saját művészetén, vagy legjobb esetben azon az irányén kívül, melynek hívei, senki és semmi nem maradt ment a magyartalanság vádja alól. A jámbor újságolvasó ezért utójára alkalmasint arra a következtetésre jutott, hogy eddigi képzőművészetünknek nemzeti voltunkhoz semmi köze, de majd megmutatjuk mi, hogy a jövőben ugyancsak kell közének lenni!

Ebből a hangos vitából elsősorban is ki kell rekeszteni az eddig nem érvényesültek gárdájának panaszait, akik minden, új kilátásokat nyújtó megrázkódás alkalmával hirtelenében, egy pillanat alatt szeretnék megszerezni mindazt, amit az élet hosszú éveken át joggal megtagadott tőlük. Minthogy ma a nemzeti jelszó a divatos, mihamarabb készen állnak annak megállapításával, hogy érvényesülni tudásuk egyedüli oka igaz magyarságuk volt, holott csakis tehetetlenségük miatt nem boldogultak. Húsz év óta figyelem a magyar képzőművészetnek és irodalomnak egymással legnagyobb részben párhuzamosan haladó eseményeit, de csak azt tapasztaltam, hogy az az irónk, az a festőnk, akiből a magyar fajiság valamely jellegzetes vonása könnyen felismerhetően tört elő, élve avagy halva, mert hiszen élet és halál e kérdésben a nemzet szempontjából nem sokat számít: a többenél jóval nagyobb sikereket ér el, nemhogy elnyomásban lett volna része. Példa erre Munkácsy, Paál, Szinyei, Ady vagy Móricz Zsigmond esete, melyhez számos analógiát lehetne még találni.

De ha egészen higgadtan vizsgáljuk a helyzetet, erre az eredményre kell jutnunk, van némi igazság abban a megállapításban, hogy képzőművészetünk nem erősen nemzeti jellegű. Mielőtt azonban ennek okait keresnők, mondjuk meg egészen pontosan, hogy a képzőművészetben mi a nemzeti. Kerülő úton, de minden maradék nélkül meghatározva: azokat a tulajdonságokat értjük ezen, melyek egy korszak azonos irányzatában különböző nemzetek művészetét egymástól megkülönböztetik, tehát nyilván a faji különbséget nyilatkoztatják ki. Már most a XIX. századbeli magyar festészet egyes korait végigjárva a különbség a Barabás-kor és az osztrák biedermeier-, Benczúr- és a német hasonló irányúak, ezen népfajok reneszánsz kori művészete között nem oly nagy, mint amekkora az olasz, a spanyol, a németalföldi barokk vagy ugyanezen népfajok reneszánsz kori művészete között fennáll. Mi az oka ennek. Talán a mi festőink rossz magyarok voltak, vagy talán közönségünk volt a bűnös, melynek nemzetközi hajlamai eleve lehetlenné tették képzőművészetünk nemzeti karakterének kifejlődését.

Első és döntő okul azt kell fölsmernünk, hogy a magyar képzőművészet mögött eddig nem állott olyan hatalmas, gazdag, egységes és művészetet sóvárgó társadalom, mint az előbb elsorolt nyugatiak esetében, hol évszázados, szerves fejlődés után különösen kedvező körülmények között egyszerre egyéniségekben és nemzeti tulajdonságokban bámulatosan dús virágzás fejlődött ki. Továbbá: a mi XIX. századbeli művészeti kultúránk alól éppen 5–600 év hiányzott. A festészet útját idegenek építették ki helyettünk, úgy hogy jelenünket is csak eltanulással lehetett megkezdeni. Legelőbb Ausztriában, majd Németországban, végül Párizsban. Ezekről a tanuló-soktól eddig igen csekély idő választott el minket s az új irányok Nyugat-Európában annyira kergették egymást, hogy bennük szervesen meggyökeresedni és ha a többi föltételek meg lettek volna is, belőlük teljesen nemzeti irányokat termelni nem volt időnk. A mi magyar festészetünk végzetesen központosított életünk következtében majdnem az egész elmúlt évszázadban, de különösen annak utolsó negyedében s még inkább az utolsó két évtizedben majdnem kizárólag budapesti festészet volt. Budapest pedig kezdetben német, pár évtizedig aztán erősen magyarosodó, végül a magyarság, zsidóság és egyén nemzetközi elemek keveréke volt. Természetes, hogy Budapesten a tiszta magyarságot karakterizáló jellemvonások zavartalanul, teljes egészükben nem mehettek át a művészetbe. De bizonyos határig mégis átmentek, ha erősen megszűrve, tehát változások árán, vagy amint ma mondani szokták, meghamisítva és idegen elemekkel keverve. Ezzel igen sokan nincsenek megelégedve s egy, ha nem is minden ízében, de a maitól mégis nagyon eltérő művészetet kívánnak. Mit kellene tehát tenni?

Ezen a kérdésben ma igen sok ember töri a fejét és sajnos, azoknak száma sem kicsiny, akik tömérék értetlenséget beszélnek össze róla. Mindenki megragadja az alkalmat, hogy kiöntse a szívét az ellen, ami pillanatnyilag vagy egész életén át nem tetszett neki. Szidják az impresszio-

nizmust, a neoimpresszionizmust, az expresszionistákat, a kubistákat, a Má-t és körét, miközben azt magyarázgatják, hogy Lotz és Benczúr az igazi magyarok, de Ferenczi, Rippl-Rónai a külföldet majmolók s így tovább. De az egy pillanatig sem jut eszükbe, hogy *művészetünk különleges magyar karakterének kérdése nem más, mint a magyar társadalom problémája*. Attól függ a dolog, hogy lehet-e a jövőben a magyar művészet alá egységes, legalább bizonyos irányban magas kultúrájú és a művészet iránt nagyon is érdeklődő, homogén izlésű, gazdag magyar társadalmat várásolni, vagy nem. Meg lehet-e adni a magnak azt a zsiros televényben gazdag talajt, azt az éltető esőt és azt a napfényt, mely nélkül virágzásra és dús termésre nem várhatunk? Ennek hiányában ugyan ki bízhat ma egy a többitől egészen elhatárolt jellegű, tehát magyar művészet rövid idő alatt várható kialakulásában?

Egy ideig kétségtelenül a mai állapot fog folytatódni, azaz a külföldi, mienknél nagyobb kultúrák változásainak visszfénye gyakran erősebb lesz művészetünkön, mint a különleges nemzeti karakter. Hogy később, a jövőben miképpen fog alakulni a helyzet, attól függ, vajon az öntudatlan és szerves fejlődést egyáltalában lehet-e s ha lehet, tudjuk-e tudatos és némiképpen mesterséges eszközökkel pótolni.

Múlt alkalommal nagyjából vázoltam már, hogy mit kellene tennünk képzőművészetünk *válságának* enyhítésére.²⁸ Hogy ezen túlmenve, teljesen nemzetivé válását érhessük el, világos, hogy az ott fejtegetett remédiumokat még fokozottabb mértékben kellene alkalmaznunk. Röviden összefoglalva az ott mondottakat, megint csak oda jutunk, ahova mai eszmemenetünk is vezetett, hogy a képzőművészeti kérdések iránt ma még meglehetősen közömbös magyar társadalomból egy igen lelkes, nemcsak műpártoló, hanem műértő társadalmat is kell nevelnünk.

Ellenben óvatosan kell kerülnünk azt, hogy a nemzeti művészet jelszavával az egyik formai művészeti irányt tüntessük ki a másikkal szemben, mert ezáltal a művészeti pártpolitika üres jelszavává alacsonyítjuk az eszmét. Ne feledjük, hogy a művészet nemzeti voltának szempontjából teljesen közömbös, vajon a csendéletet napsütésben vagy műteremben festjük-e meg, a fő csak az, hogy alkotásunk lélekből fakadó, új, egyszóval: jó legyen. És még jobban óvakodjunk attól, hogy mindenféle fejtöréssel és teoretizálással, tehát öntudatosan keresgéljük, miképpen is kellene alkotnunk, hogy művészetünk nemzeti jellegűvé váljék? Ekképpen csak lelketlen modorosságig juthatunk el, mert az igazi művészet csak a tudatalatti régiókból, az önkéntelen intuícióból fakad.

Farkas Zoltán

(*Szózat*, 1919. dec. 25. – 10.)

KÉPZŐMŰVÉSZETÜNK JÖVŐJE

Nemcsak a művészeket, hanem egész kultúránkat érinti az a probléma, hogy milyen jövő vár művészetünkre. Az új világban csak műveltségünk értékével tudunk helyállani s ennek a műveltségnek fokmérője művészetünk. Olyan fokmérője, amelyet a nyelvhatárokon túl is le tudnak olvasni.

Nem kísérlem meg a jóvendölést: az léha játék volna az életbevágó kérdéssel. Azt azonban szabad is, kell is számba vennünk, hogy mink van s mit kezdetünk vele válságos viszonyaink között.

Egy bizonyos: van olyan művészetünk, amely messze túlszárnyalja a határos népeket s melynek legértékesebb termékei egyenrangúak bármely más mai európai művészettel. Minde nek felett áll ez képírásunkról, amely valamennyi technikánk közül a legszebben virul. Ha hozzá képest gyengébb a szobrászatunk és művészeti iparunk, úgy ennek okát főképp abban találjuk, hogy éppen a képírás a leginkább független művészet s ennek következtében sokkal kevesebb akadály gátolja a festő-tehetség szabad érvényesülését, holott például a szobrászat, amely általában véve sokkal nagyobb tömegekkel dolgozik, nagyobb tőkebefektetést igényel, bizonyos vonatkozásiban vállalkozás-jellegű is, tehát sokféle külső tényező kedvezőtlen befolyását sinyli.

²⁸ Ld. Farkas Zoltán: A magyar képzőművészet válsága. *Szózat*, 1919. okt. 9. – 3–4. – ebben a kötetben: 890–892.

Ha örömmel és büszkén tekintünk képírásunk virulására, ügyelnünk kell, hogy ez a kincs megmaradjon eredeti zamatúnak, főképp ügyelnünk kell arra, hogy legjobb tehetségű festőink továbbra is szabadon érvényesülhessenek és semmi akadály ne legyen annak, hogy a frissen felbukkanó magyar festő-talantumok mentől könnyebben csiszolhassák finomra tehetségüket, mégpedig itthon, magyar környezetben.

Ezt a programot egyszer már kitűnő eredménnyel megvalósították a nagybányaiak, akiknek telepe és iskolája nélkül az a veszedelem fenyegette volna fiatalságunk jó részét, hogy végképpen elvesz valamely idegen kultúrkör tengerében. Éljük tehát továbbra is a mi életünket, osztozunk érzéseinkben, vágyainkban, csak így maradnak majd meg eredetieknek, ami nemcsak a magyar művelődés kincsesházát gyarapítja, hanem a külföldi piacon is emeli értéküket. Franciákbakká úgyse válhatnak a franciáknál, németebbekké sem a németeknél: a külföldi piac sohasem lesz kíváncsi utánzókra, annál inkább értékelni fogja a munkájukat jellemző magyar zamatot. A miénknél kisebb népek, dánok, svédek, norvégok csak azzal tudtak művelődési tényezőkké válni és csak az biztosított nekik a világversenyben érvényesülést, hogy íróik, művészeik egy, az átlagtól eltérő, földszagú, csak hazájukat jellemző érzés- és formavilágot tártak a többi nép elé.

Míg egyrészt biztosítanunk kell legjobb művészeink szabad munkásságát, másrészt a leggyöngédebb gonddal kell a jövőndő nemzedék művész-fiatalságának útjait előkészítenünk. Számukra jó iskolát teremteni, megélhetésüket okkal-móddal megkönnyíteni éppen nem volna még mai viszonyaink közt sem nehéz feladat. A helyes irányú iskola alkalmas arra is, hogy meggátolja a művész-proletariátus éppen nem kívánatos típusának továbbtenyésztését.

Festőknek, szobrászoknak egyaránt nagy gondja most? Ilye közönség, amely vásárlókedvével szolgálatunkra áll s megadja a művészetek számára a biztos gazdasági alapokat. Erre bajos volna a mostani viszonyok közt válaszolni. Annyit valószínűnek tarthatunk, hogy legjobb művészeink ezentúl is biztosan és jól fogják műveiket eladhatni. Akiknek nevét még vette szárnyára a hír, azoknak helyzetén új lehetőségek kiaknázásával ehette segíteni. Így elsősorban feltétlenül szükségesnek mutatkoznék magyar kiállításoknak rendezése a külföld gazdagabb központjaiban. Semmisen könnyebb, mint ezt megcsinálni, se semmisen veszedelmesebb. Ha az állam rendezői, feltétlenül rossz lesz egy ilyen kiállítás és kompromittálja magát a gondolatot. Épp oly rossz lesz a kivitele, ha a művészek hivatalos testületei csinálják: kell tehát keresni egy harmadik, egészséges módot. Azután igénybe kell venni az egyház lehetőségét, főképp a katolikus egyházét, mely bírja is s amely a művészeteket mindig szívesen ápolta s még tegnap-tegnapelőtt is eléggé jelentékeny pénzüsségeket juttatott műtárgyakért – a külföldre. Ezzel az összeggel egészen szépen talpra lehetne állítani művészeink jó részét s az egyház is jól járna, de meg gazdasági életünk is. Képírásunk, szobrászatunk kitűnően megállná a helyét ezen a téren is.

Ugyanezt mondhatjuk művészi iparunkról. Ebben a pillanatban, midőn hiányzik a nyersanyag és hónapokon át tétlen életet él az ipar: a művészetnek ez az ága jutott a legsiralmasabb helyzetbe. Ipar nélkül nincs iparművészet, az utóbbinak föllendülését tehát az előbbinek talpra állításától kell várunk. Erre máris fel kell készülnünk. Hatalmas kiterjedésű piacok nyílnak meg előttünk, ha műipari cikkeink izlésesek, formásak, eredetiek lesznek, könnyen kiaknázhatjuk a kínálkozó helyzetet. Ehhez elsősorban arra volna égető szükség, hogy iparosaink művészibb ízlésűekké váljanak, mint amilyenek. Még az egyszerű gyufaskatulyának is emelkedik a kelendőse s vele értéke, ha formás és izléses, a piac ezernyi más cikkeiről nem is szólva. Ipariskoláinkat a művészi ízlés intenzívebb nevelésére kell átalakítanunk s általában ily irányba kellene terelni a sok ezernyi munkáskéz nevelését, az egész iskolai nevelést is. A feladat óriásinak látszik, holott igen könnyű a megoldása. A bajt gyökerénél kell megfognunk: elsősorban igazán művészi képzettségű rajztanárokat kellene nevelnünk. Ennek beláthatatlan nemzetgazdasági jelentősége volna, amit ezen a helyen nem részletezhetünk, de volna nemesítő, finomító hatása egyébként is. Az izléses, formás tömegcikknek kitűnő kiviteli anyag volna. Emellett nagyobbra növelhetnők néhány specialitásunkat: finom kerámiánkat, nemes szőnyegeinket, csipkéinket, amelyekből bármily mennyiséget könnyen el tudnánk helyezni külföldön. Az ily finom iparművészeti specialitásoknál fő gondunknak arra kellene a jövőben is irányulnia, hogy azok valóban magyarosak legyenek, mert csak az igazán eredeti, sehol másutt nem kapható műipari

holminak van a külföldön értéke. Ez az érték aztán nem pusztán pengő pénzben, hanem hazánk és népünk megbecsülésében is kifejeződik.

E néhány vonásban vázolni kívántam az utakat, amelyeken művészetünk reménnyel teljes jövő felé indulhat. Prognózis helyett program – de az utóbbira talán nagyobb a szükségünk, mint az előbbire. Sajnos, mindeddig nem történt semmi ezen a téren, ami cselekedni akarásra valla-
na, vagy a helyzet felismerését bizonyítaná. Már is sokat mulasztottunk; legfőbb ideje, hogy ezen a téren tömörítsük erőinket. Semmi akadály sincs annak, hogy az első lépéseket meg ne te-
gyük máris.

Lyka Károly

(Művészet, 1920. jan. 1. II. évf. 1. sz. 1–3.)

NÉVMUTATÓ

- a. j. 380
Aba-Novák Vilmos 421, 424
Aczél Ádám 143
Aczél Mária 257
Adamson, John Quincy 306, 312
Ady Endre 205, 396, 516, 600, 674, 728,
740, 809, 810, 861, 882, 919
Aggházy Gyula 355
Ágoston Ernő 208
Ágoston Péter 827
Aiglon > Sassy Attila
Aigner Adolf 802
Alexander Bernát 19, 25, 770
Almási Balogh Lóránd 908
Alozin Ferenc 897
Alpár Sándor 169, 277
Alszeghy Zsolt 214
Ambrus Zoltán 69
Andrássy Gyula 57, 241, 250, 255, 305,
335, 356, 362, 363, 364, 486, 802, 852,
859, 881, 884, 887
André Rezső 447, 577
Andri, Ferdinand 123
Andriská Károly 581
Angelico, Fra 77, 100, 101, 541
Angyal Géza 208
Antal Frigyes 840, 853, 881, 905, 907, 908,
909
Antalné Waldbauer Ilona 907
Apollinaire, Guillaume 645
Apponyi Albert 247, 256, 257
Arany János 181, 205, 337
Arany Margit 683, 689, 690
Archipenko, Alexander 127, 129, 130, 131,
141
Árkay Aladár 98, 679, 821
Arsène, Alexandre 256
Augenfeld 858
Augusztin Mariska 62, 208

Dr. B. L. 695
Babits Mihály 728, 740
Bachmann Károly 503
Bail, Joseph 421
Bakst, Leon 232, 249, 254
Balassa Jenő 827
Balassa József 175

Balázs Béla 553, 564, 570, 571, 574
Balázs G. Árpád 693
Balázsfi Rezső 809
Balilla Pratella, Francesco 60
Bálint Aladár 12, 24, 36, 47, 49, 74, 109,
111, 116, 125, 134, 135, 146, 158, 159,
170, 190, 200, 202, 210, 212, 213, 225,
226, 245, 271, 273, 288, 321, 337, 354,
370, 395, 404, 409, 417, 436, 450, 476,
477, 494, 508, 513, 526, 532, 540, 547,
604, 615, 624, 631, 638, 646, 647, 650,
661, 663, 670, 674, 689, 722, 723, 738,
739, 756, 773, 774, 827, 831, 855, 910
Bálint Lajos 151, 227, 230, 231, 343, 371,
410, 416, 418, 429, 435, 437, 438, 441,
445, 448, 489, 495, 500, 59, 516, 521,
523, 528, 533, 541, 563, 578, 585, 592,
608, 610, 626, 651, 662, 664, 672, 676,
678, 683, 695, 702, 708, 725, 741, 742,
748, 759, 761, 768, 770, 780, 782, 786,
792, 794, 816, 819
Bálint Rezső 12, 44, 85, 86, 87, 88, 89, 90,
92, 107, 108, 109, 120, 121, 122, 145,
157, 262, 299, 300, 301, 302, 303, 311,
315, 344, 374, 462, 463, 466, 467, 469,
470, 476, 489, 614, 794, 915, 916
Bálint Zoltán 717, 770, 845, 856, 857, 858
Balla Béla 152, 172, 173, 236
Ballagi Ernő 434
Ballagi Klára 690, 784
Balló Ede 374, 680, 794, 881, 887, 908
Balog Irén 115
Balogh István 695, 696
Balogh Rudolf 214
Bánffy Miklós 271, 554, 571, 576, 662
Bánóczy László 827
Bánsághi Vince 150, 152, 196, 277, 326
Bánszky Sándor 176, 306, 321
Bányász Kocsárd 35
Bányász László 23
Barabás Miklós 364, 393, 409, 415, 416,
733
Baranszky László 208, 541,
Barcza Gyula 894
Bárczy István 273, 585, 593, 597, 598, 687
Bardócz Árpád 208, 373, 542, 849
Bardócz Dezső 567, 860

Bárdos Artúr 63, 193, 661
 Barlach, Ernst 545
 Barta Ernő 631, 679, 857
 Barta Lajos 740, 826
 Barta Sándor 828
 Bartók Béla 127, 128, 132, 133, 305, 320,
 404, 405, 564, 634, 770
 Baruch Aladár 143
 Basch Andor 183, 512, 649, 657, 677, 678,
 679, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903,
 910
 Basch Árpád 193, 629, 679, 696, 759, 849
 Basch Gyula 354, 679
 Baskircsev, Marie 319
 Bastien-Lepage, Jules 206, 314, 333, 372,
 507, 516, 517, 557, 624, 732
 Bató József 176, 288, 289, 428, 429, 430,
 431, 458, 482, 508, 509, 512, 581, 622,
 676, 677, 678, 681, 689, 690, 696, 709,
 711, 712
 Batthyány Gyula 231, 241, 242, 243, 247,
 248, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 261,
 265, 271, 275, 277, 279, 280, 283, 318,
 319, 325, 344, 393, 465
 Batthyány Lajos 363, 364
 Bayros, Franz 249
 Beardsley, Aubrey 249, 250, 251, 254, 283,
 414, 667, 670
 Beck Ö. Fülöp 230, 231, 242, 243, 247,
 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255,
 261, 269, 270, 273, 275, 295, 315, 316,
 318, 318, 325, 326, 357, 364, 367, 368,
 369, 370, 371, 382, 393, 415, 416, 417,
 462, 465, 486, 523, 618, 626, 627, 629,
 630, 631, 662, 663, 679, 695, 696, 764,
 821, 849, 867, 868, 908, 915, 916
 Bednár János 28, 30, 31, 33, 39, 404
 Beethoven, Ludwig van 341, 518, 765
 Békássy Ferenc 502
 Belányi Viktor 334, 447, 486, 810
 Béli-Vörös Ernő 324, 609, 667, 780, 782,
 818
 Benczúr Béla 908
 Benczúr Gyula 19, 25, 93, 135, 136, 177,
 178, 188, 199, 206, 238, 239, 240, 247,
 256, 259, 275, 278, 284, 331, 355, 364,
 368, 370, 375, 393, 421, 447, 465, 466,
 469, 475, 477, 478, 489, 581, 599, 612,
 624, 629, 670, 679, 781, 809, 880, 881,
 887, 897, 898, 908, 912, 919, 920
 Bende János 133, 227, 231, 246, 277, 369,
 370, 420, 432, 448, 451, 456, 470, 472,
 482, 491, 512, 519, 526, 543, 571, 606,
 611, 616, 631, 647, 677, 748
 Benesch, Otto 887
 Benkhard Ágost 92, 348, 604, 614, 615,
 679, 746, 756, 757, 821
 Beöthy László 142, 143, 644
 Bér Dezső 286, 903
 Bér Rudolf 52, 336
 Berán Gyula 668
 Berán Lajos 325
 Beregi Oszkár 205, 227, 230, 231, 239
 Berény Róbert 41, 49, 63, 92, 125, 126, 127,
 128, 129, 131, 132, 133, 135, 144, 145,
 202, 203, 208, 228, 258, 262, 263, 264,
 265, 266, 267, 269, 276, 277, 288, 290,
 295, 296, 298, 303, 305, 308, 312, 314,
 317, 319, 320, 346, 364, 394, 404, 465,
 553, 554, 564, 570, 571, 574, 575, 576,
 641, 642, 647, 648, 662, 663, 695, 696,
 709, 729, 750, 805, 840, 847, 849, 853,
 860, 869, 870, 871, 872, 880, 881, 894,
 900, 901, 902, 905, 906, 909
 Berkes Antal 97, 151, 152, 153, 198, 265,
 277, 324, 368, 373, 627, 680
 Bernáth Aurél 684, 687, 690
 Bernheim, Alexandre 256
 Bernstein, Eduard 294
 Bernstein, Heinrich 353
 Beron Gyula 189, 447
 Besnard, Albert 393
 Beszédes László 812
 Betlen Gyula 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 97,
 370, 631, 679
 Bezerédi Gyula 370, 679
 Bie, Oscar 256
 Biller Vjera 790, 791, 792, 796, 797, 804
 Biringer Gyula 443
 Birknerneré Ritter Margit > Ritter Margit
 Birnbaum, Martin 142, 144, 145, 148, 207,
 208, 232
 Biró Bálint 38
 Biró Dezső 771, 834
 Biró Lajos 827
 Biró Mihály 139, 140, 163, 164, 189, 326,
 336, 340, 365, 403, 404, 461, 523, 532,
 533, 534, 535, 536, 537, 540, 556, 621,
 625, 626, 627, 639, 667, 668, 670, 679,
 771, 801, 808, 820, 827, 834, 846, 852,
 853, 854, 856, 858, 860, 869, 872, 880,
 906
 Bittera Benő 57
 Boccioni, Umberto 235, 709, 844
 Boemm Ritta 197
 Bohacsek Ede 151, 153, 266, 268, 628, 630,
 632, 633, 637, 638, 703, 707, 721, 750
 Bokányi Dezső 802

Bokros Birman Dezső 197, 293, 294, 374,
 514, 604, 605, 611, 614, 740, 741, 742,
 746, 747, 748, 749, 755, 757, 758, 782,
 790
 Bokros Ferenc 880
 Boldini, Giovanni 421
 Bolyai János 766
 Boncza Berta 810
 Bonheur, Rosa 319
 Bonnard, Pierre 159, 330, 401, 688
 Borbásné Quittner Olga 698
 Bornemisza Géza 85, 125, 128, 132, 133,
 135, 145, 161, 169, 224, 230, 258, 262,
 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 276,
 277, 287, 290, 291, 305, 307, 311, 317,
 339, 804, 895, 908, 909, 914, 915, 916
 Boromisza Tibor 28, 29, 30, 31, 33, 35, 37,
 54, 65, 109, 110, 111, 214, 215, 216,
 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232,
 233, 234, 238, 240, 241, 262, 279, 282,
 326, 339
 Boross Mihály 409, 413, 418, 427, 438, 444,
 466, 468, 485, 494, 508, 515, 521, 584,
 628, 641, 664, 683, 708, 724, 740, 746,
 772
 Borszéký Frigyes 28, 33, 78, 273, 440, 486,
 579, 580, 847
 Bortnyik Sándor 700, 707, 708, 709, 711,
 721, 722, 750, 790, 791, 792, 794, 796,
 797, 799, 800, 804, 824, 828, 845, 873,
 874, 875, 876
 Boruth Andor 629, 648, 679,
 Bossányi Ervin 321
 Bosznay István 114, 198, 245, 304, 323,
 376, 556, 629, 679,
 Botticelli, Sandro 29, 214, 242, 251, 532
 Bouguereau, William-Adolphe 323, 556
 Bourdelle, Antoine 549, 718
 Boutroux, Émile 836
 Böcklin, Arnold 214, 593, 895
 Bölöni György 34, 85, 113, 117, 132, 143,
 180, 186, 203, 223, 238, 305, 311, 320,
 330, 332, 333, 394, 397, 400, 462, 497,
 531, 535, 544, 553, 554, 564, 583, 587,
 597, 633, 659, 666, 669, 673, 687, 697,
 714, 715, 717, 721, 729, 732, 745, 883
 Börtsök Samu 177, 182, 323, 327, 444, 465,
 501, 502, 507, 779, 799
 Brangwyn, Frank 251
 Braun Sándor 143
 Bresztovszky Ede 826, 827
 Brodsky Sándor 364, 393
 Bródy Illés 847
 Bródy Sándor 403, 643, 782, 830, 833, 834
 Bruchsteiner Rezső 503
 Bruck Lajos 114, 364, 393
 Bruck Miksa 198, 212, 393, 465, 577, 629,
 631, 679, 794, 795
 Bruegel, Pieter 23, 342, 613, 851
 Brunner József 74
 Budai Sándor 55, 56, 261, 277
 Burghardt Rezső 609
 Burljuk, David 134
 Burne-Jones, Edward 554
 Busoni, Ferruccio 634
 Bükkerti Mária 99
 Caillebotte, Gustave 192
 Callot, Jacques 755
 Campendonk, Heinrich 134
 Carra, Carlo 41, 120, 235, 709, 844
 Carracci, Annibale 24
 Carrière, Eugène 419
 Cassirer, Paul 256
 Cavalier József 700
 Cézanne, Paul 13, 24, 30, 43, 55, 74, 75, 79,
 82, 83, 87, 90, 98, 107, 110, 116, 128,
 129, 131, 135, 159, 183, 188, 193, 206,
 207, 219, 223, 225, 226, 229, 238, 245,
 256, 282, 287, 288, 302, 308, 311, 315,
 320, 331, 332, 333, 334, 350, 354, 368,
 374, 376, 388, 389, 398, 407, 417, 420,
 433, 457, 469, 487, 520, 527, 528, 529,
 535, 544, 564, 574, 590, 612, 620, 624,
 629, 660, 663, 664, 665, 666, 669, 707,
 710, 721, 722, 727, 732, 733, 735, 736,
 738, 744, 750, 752, 769, 775, 776, 790,
 809, 810, 819, 824, 825, 839, 829, 841,
 844, 844, 845, 846, 851, 874, 878, 879,
 883, 915
 Chagall, Marc 700, 844, 874
 Charpentier, Alexandre 549
 Chassériau, Théodore 159
 Chéret, Jules 868
 Cimabue 875
 Colarossi, Filippo 506
 Conder, Charles 249
 Conrad Gyula 189, 208, 465, 700
 Constable, John 76, 159, 640
 Corinth, Lovis 191
 Corot, Camille 159, 266, 332, 612, 855
 Courbet, Gustave 159, 206, 331, 332, 524,
 533, 612, 758, 851, 855, 896
 Courtois, Gustave 338
 Cranach, Lucas 31, 54
 Cross, Henri-Edmond 120, 353
 Curie, Marie 836

Czakó Elemér 70
 Czakó Gyula 834
 Czencz János 51, 55, 56, 198, 325, 369,
 412, 458, 649, 671, 673, 675, 680, 750,
 780
 Czigány Dezső 125, 127, 128, 129, 132,
 134, 144, 145, 146, 177, 179, 180, 181,
 182, 183, 184, 189, 190, 195, 197, 207,
 208, 211, 230, 232, 258, 262, 263, 265,
 267, 269, 284, 288, 304, 305, 307, 311,
 317, 317, 330, 339, 346, 356, 365, 368,
 369, 370, 394, 404, 409, 410, 411, 412,
 414, 417, 418, 419, 420, 422, 423, 424,
 425, 438, 444, 445, 446, 447, 448, 450,
 452, 453, 502, 521, 522, 523, 526, 609,
 610, 615, 617, 695, 696, 708, 717, 779,
 780, 781, 782, 788, 789, 795, 798, 799,
 849, 851, 914, 915, 916
 Czóbel Béla 125, 129, 132, 145, 150, 151,
 153, 154, 157, 165, 169, 208, 232, 257,
 262, 265, 266, 268, 288, 306, 317, 404,
 439, 455
 Czóbel Margit 454, 455
 Czóbel Minka 455
 Czuczor Gergely 205
 Csabai Ékes Lajos 760, 761, 766, 880, 903
 Csáktornyai Zoltán 30, 34, 36, 37, 78, 177,
 180, 181, 182, 183, 184, 190, 197, 199,
 200, 206, 211, 304, 305, 311, 327, 364,
 365, 482, 508, 609, 615, 785, 786, 787,
 788, 789, 790, 793, 796, 801, 806, 812,
 849
 Csáky József 208, 232, 306, 320, 339
 Csáky László 162, 641, 682, 829, 831, 916
 Csányi Károly 821
 Csathó Kálmán 382, 834
 Csejtei Joachim Ferenc 760
 Csermely János 352, 394, 412,
 Cserna Andor 90, 93, 115, 143, 154, 157
 Cserna Rezső 23, 115, 116, 184, 356, 495
 Csernoch János 412, 425
 Cseszkó Máté 345
 Csikász Imre 30, 54, 184, 280, 281
 Csizmadia Sándor 827
 Csók István 12, 19, 21, 28, 29, 30, 37, 39,
 47, 54, 78, 184, 185, 186, 196, 199,
 200, 201, 212, 232, 241, 244, 257, 258,
 273, 274, 281, 282, 284, 285, 286, 287,
 288, 303, 304, 305, 306, 311, 314, 318,
 330, 345, 355, 356, 363, 364, 365, 393,
 416, 420, 425, 444, 445, 446, 458, 465,
 486, 499, 504, 505, 507, 514, 555, 557,
 559, 651, 652, 654, 656, 657, 660, 661,
 675, 678, 800, 851, 889, 908, 912, 914,
 915
 Csont Ferenc 29, 31, 33, 35, 125, 129, 131,
 145, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158,
 165, 169, 262, 265, 266, 268, 269, 273,
 274, 318, 330, 355, 356, 363, 371, 373,
 374, 668, 779, 780
 Csontváry Kosztka Tivadar 12, 534, 851
 Csorba Géza 176, 339, 547, 554, 560, 561,
 562, 563, 564, 565, 566, 573, 622, 670
 Csuk Jenő 556, 779, 782, 847
 Csukássy Elemér 28
 d. 726
 d. d. r. 820
 d. g. 593
 D-i. 529, 534, 562, 567
 Dabasi Kovács Gyula 162
 Daniel Gábor 478
 Dankó Ödön 809, 860, 869, 880
 Dante Alighieri 76, 765, 775
 Darnaut, Hugo 168, 291, 294, 303, 306
 Darvassy István 481, 580, 622
 Darwin, Charles 872
 Daubigny, Charles-François 159, 332,
 855
 Daumier, Honoré 34, 159, 647, 727, 793,
 851
 Deák-Ébner Lajos 90, 616, 680, 733, 800,
 887, 897, 898, 908
 Decamps, Alexandre-Gabriel 159
 Defregger, Franz 555
 Degas, Edgar 192, 286, 571
 Delacroix, Eugène 24, 159, 331, 332, 354,
 430, 572, 647, 689, 727, 733, 825
 Delaroche, Paul 353
 Delaunay, Robert 91, 117, 126, 127, 129,
 130, 131, 132, 844, 851
 Deli Antal 55, 56, 205, 261, 277
 Delville, Jean 281
 Demény Ottó 454
 Dénes Valéria > Galimbertiné
 Dénes Zsófia 390
 Denis, Maurice 84, 330, 401, 407
 Derain, André 844
 Derkovits Gyula 759, 761, 784
 Déry Béla 22, 40, 57, 114, 325, 354, 512,
 771, 794, 888
 Déry Imre 143, 903, 916
 D'Espagnat, Georges 624
 Dezső Alajos 162, 695, 696, 846
 Diener-Dénes Rezső 392, 418, 438, 439,
 440, 441, 442, 443, 448, 450, 459, 488,
 522, 523, 547, 554, 556, 560, 561, 562,

- 563, 564, 565, 566, 573, 622, 700, 702,
703, 707, 708, 710, 721, 722, 750
- Dienes Valéria 697
- Diner-Dénes József 697, 717, 871
- Diósy Antal 857
- Diósy Béla 770
- Ditrói József 227, 230
- Ditrói Mór 230, 231
- Divald Kornél 11, 75, 119, 241, 245, 345,
378, 514, 560, 649, 657
- Divéky József 509, 916
- Dobai Székely Andor 28, 31, 33, 35, 37, 39,
54, 62, 198, 208, 326, 370, 375, 465,
679, 696, 779, 857, 903
- Dobrovics Péter 169, 268, 328, 412, 414,
423, 425, 438, 439, 440, 441, 442, 443,
448, 450, 459, 487, 488, 489, 547, 554,
560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 572,
573, 609, 610, 617, 618, 622, 623, 636,
824
- Dohnányi Ernő 770
- Domanovics József 55
- Donatello 348, 550
- Dongen, Kees van 120, 159
- Dosztojevskij, F. Mihajlovics 320, 395, 721,
737
- Döményi László 151, 154, 158, 169, 277
- Dömötör István 384, 409, 425, 529, 534,
542, 558
- Druet, Eugène 256
- Dudits Andor 198, 355, 370, 516, 629, 679
- Dulac, Edmond 254
- Dunkel Károly 157
- Durand-Ruel, Paul 192, 256
- Dürer, Albrecht 82, 99, 430,
- Dyck, Anthonis van 851
- E. M. 509
- Edvi Illés Aladár 62, 99
- Edvi Illés Jenő 55, 208, 260, 277, 440, 670
- Edvi Illés Ödön 363
- Egerváry Potemkin Ágost 375
- Egger Gyula 503
- Egry József 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 42,
78, 83, 120, 150, 151, 153, 154, 158,
169, 195, 197, 326, 356, 438, 439, 440,
441, 442, 454, 455, 494, 495, 498, 522,
541, 542, 556, 682, 683, 684, 686, 687,
688, 690, 812
- Eisenhut Ferenc 195
- Eisler Mihály József 294
- Ékes Árpád 903
- Elek Artúr 33, 51, 56, 71, 89, 96, 112, 115,
131, 149, 153, 161, 163, 167, 168, 173,
176, 180, 197, 199, 204, 208, 222, 238,
254, 261, 268, 271, 302, 313, 322, 324,
327, 335, 343, 356, 358, 366, 368, 374,
380, 393, 396, 412, 414, 416, 419, 421,
430, 442, 447, 455, 467, 471, 479, 488,
501, 502, 510, 522, 530, 535, 542, 543,
553, 563, 567, 583, 586, 596, 605, 610,
627, 628, 633, 635, 642, 653, 666, 668,
673, 675, 678, 686, 707, 728, 742, 748,
760, 764, 769, 781, 785, 788, 796, 818,
892, 913, 915
- Emőd Tamás 400
- Endre Béla 213, 327, 344
- Endre Béláné 327, 345
- Endrey Sándor 258, 259, 778, 779
- Engels, Friedrich 852, 853, 854, 857, 880
- Englert Emil 230, 856, 858
- Eördögh Lajos 695, 696
- Erbits Jenő 857, 860
- Erdei Viktor 13, 144, 208, 446, 447, 450,
574, 575, 610, 614, 618, 623, 636, 758,
782, 790, 806, 914, 915
- Erdőssy Béla 208, 465
- Ernst Lajos 425, 600, 786, 787
- Erős (Erbstein) Andor 55, 56, 121, 162, 169,
259, 260, 261, 277, 432, 433, 438, 481,
547, 554, 560, 561, 562, 563, 564, 565,
566, 573, 574, 622
- Esseő Erzsébet 624
- F. A. 178, 196
- Faistauer, Anton 85, 91
- Falus Elek 65, 161, 273, 365, 644, 679, 834,
847, 856, 858, 889
- Faragó Géza 147, 169, 403, 404, 499, 500,
514, 559, 679, 834, 856, 857, 858, 889
- Faragó Jenő 295
- Faragó Márton 261, 277, 334, 336, 337
- Farkas Antal 873
- Farkas Béla 481
- Farkas István festő 482, 508, 509, 512
- Farkas István újságíró 428, 431
- Farkas Zoltán 54, 76, 153, 553, 583, 648,
769, 825, 870, 892, 899, 913, 920
- Le Fauconnier, Henri 117, 127, 129, 131,
262, 645
- Feiks Alfréd 34, 38, 128, 143, 197, 262,
266, 277, 304, 305, 307, 317, 318, 371,
404, 412, 441, 442, 445, 446, 499, 500,
501, 507, 508, 514, 541, 542, 559, 642,
651, 652, 653, 655, 656, 657, 661, 678,
761, 766, 800, 847, 912
- Feiks Jenő 115, 117, 266, 277, 304, 307,
317, 318, 327, 422, 429, 499, 500, 501,

- 507, 508, 510, 514, 559, 573, 651, 652, 653, 655, 656, 657, 670, 678, 778, 783, 804, 809, 824, 847, 908
- Feiler Erzsí 151
- Fejér Sándor 284, 318
- Fejérváry Erzsí 33, 35, 37, 86, 88, 89, 90, 92, 109, 162, 169, 208, 232, 394, 446, 447, 448, 465, 486, 487, 488, 610, 614, 618, 623, 636,
- Fekete Oszkár 880
- Fekete Zoltán 55, 277
- Feleky Géza 83, 173, 206, 213, 286, 474, 517, 521, 534, 595, 609, 626, 677, 703, 709, 711, 712, 728, 787, 812
- Feleky György 260, 261, 277
- Felvinczi Takács Zoltán 17, 18, 25, 38, 64, 82, 117, 141, 225, 289, 341, 352, 355, 373, 375, 377, 402, 417, 777, 786, 790, 794, 798, 799, 802, 822, 829
- Fémes Beck Vilmos 38, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 141, 143, 145, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158, 163, 165, 169, 250, 258, 273, 289, 295, 296, 298, 303, 351, 355, 356, 364, 365, 366, 368, 370, 373, 375, 377, 393, 444, 446, 447, 448, 450, 485, 488, 489, 610, 624, 679, 695, 696, 764, 766, 771, 778, 784, 785
- Fénéon, Felix 256
- Fényes Adolf 11, 42, 43, 70, 74, 136, 144, 146, 147, 184, 185, 186, 188, 193, 196, 201, 208, 219, 232, 239, 241, 244, 315, 330, 356, 364, 404, 469, 472, 473, 474, 475, 698, 699, 758, 759, 761, 762, 763, 764, 766, 767, 773, 797, 798, 800, 809, 819, 824, 889
- Fényes Samu 73, 516
- Fenyvessy Károlyné 364
- Ferenc József, I., magyar király 302, 304, 384, 799
- Ferenczy Béni 340, 341, 372, 492, 493, 494, 495, 496, 498, 513, 521, 522, 523, 558, 559, 663, 695, 696, 713, 714, 715, 718, 723, 728, 744, 751, 840, 849, 853, 868, 880, 905, 907, 908
- Ferenczy István 855
- Ferenczy Károly 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 88, 89, 102, 109, 118, 119, 121, 122, 124, 136, 138, 150, 154, 166, 184, 185, 186, 196, 201, 212, 232, 235, 241, 258, 288, 313, 323, 324, 326, 327, 328, 330, 338, 351, 352, 355, 356, 354, 366, 367, 368, 371, 372, 374, 377, 378, 393, 404, 410, 411, 412, 423, 425, 433, 445, 446, 447, 450, 458, 465, 469, 486, 487, 488, 493, 494, 495, 496, 513, 516, 517, 518, 523, 524, 525, 531, 534, 536, 537, 538, 539, 545, 556, 557, 558, 559, 599, 612, 616, 624, 658, 662, 663, 671, 713, 714, 715, 718, 719, 720, 722, 723, 733, 743, 744, 751, 754, 760, 800, 809, 920
- Ferenczy Noémi 492, 493, 494, 495, 496, 513, 558, 559, 713, 714, 715, 718, 719, 720, 723, 728, 744, 751, 809, 881
- Ferenczy Sándor 856, 858
- Ferenczy Valér 35, 78, 116, 177, 188, 351, 352, 357, 412, 431, 493, 494, 495, 496, 513, 558, 559, 679, 713, 714, 715, 718, 723, 744, 751
- Ferkai Jenő 161, 162
- Fesztyné Jókai Róza 31, 265, 277
- Fieber Henrik 359
- Filakovác Vladimír 55, 56, 277
- Finta Sándor 146
- Fischmann Mózes 474
- Fischmann Simon 474
- Fleury, Tony Robert 345, 556
- Fodor Gyula 779
- Fodor László 903
- Forbáth Alfréd 497
- Forgács Erzsébet 777
- Forgács Rózsi 827
- Forster Gyula 70, 117
- Fóti József Lajos 176
- Földes Ede 856, 858
- Förster-Streffleur, Rudolf 338
- Fraknoi Vilmos 378
- France, Anatole 758
- Frank Frigyes 148, 149, 153, 169, 170, 197, 328, 334, 335, 358, 367, 368, 392, 393, 411, 411, 439, 440, 442, 447, 486, 509, 641, 642, 647, 648, 761, 780, 781, 818, 913
- Fränkel Ernő 166
- Freud, Sigmund 415
- Fuss Elemér 915
- Füchszl Arnold 497
- Fülep Lajos 348, 479, 539, 621, 636, 661, 696, 721, 724, 728, 731, 733, 737, 740
- Fülepp Kálmán 181
- Füst Milán 918
- gis- 107
- Gaál Endre 205
- Gaál Imre 55, 56
- Gabl, Alois 753
- Gábor Andor 230, 231, 770
- Gábor István 834, 880

- Gábor Móric 150, 151, 326, 380, 494, 555, 819
- Gách István 179
- Gádor István 795
- Gaiduscek Erzsí 31, 37, 38, 419
- Gajári Ödön 138
- Gál Gyula 405
- Galimberti Sándor 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 245, 246, 254, 255, 263, 264, 279, 282, 342, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 457, 458, 752, 768, 769, 772, 773, 774, 775, 777, 778, 824
- Galimbertiné Dénes Valéria 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 245, 246, 254, 255, 263, 264, 279, 282, 342, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 456, 457, 752, 768, 769, 772, 773, 774, 775, 777, 778, 824
- Gallen-Kallela, Axel 393
- Gálos Kálmán 247, 295, 340
- Gara Arnold 25, 33, 35, 36, 37, 78, 87, 88, 90, 92, 161, 180, 183, 185, 186, 193, 197, 199, 200, 201, 202, 212, 244, 301, 343, 502, 614, 651, 657, 678, 781, 795, 847, 880, 903, 914, 915, 916
- Garami Sándor 277
- Garay Sándor 582
- Gárdos Aladár 370, 629, 631, 639, 679
- Gáspár Antal 913
- Gauguin, Paul 26, 41, 49, 58, 70, 74, 79, 83, 87, 103, 107, 135, 152, 159, 193, 206, 207, 308, 337, 368, 388, 417, 469, 470, 471, 479, 546, 554, 613, 624, 666, 696, 775, 844, 846, 851
- Gedő Lipót 151, 157, 158, 169, 265, 310, 326, 334, 344, 796, 806, 886, 903
- Geffroy, Gustave 156
- Geiger Richárd 230, 287
- Gellért Jenő 23
- Gellért Lajos 239, 634
- Gémes Gindert Péter 184, 804, 812, 813, 886
- Gergely Imre 780
- Gergely István 594, 605, 609
- Gergely Sándor 671, 700, 702, 703, 707, 708, 710, 711, 721, 722, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 751, 754, 755, 756, 758, 761, 778, 825, 828, 845
- Gerhardt Gaston 443
- Géricault, Théodore 159
- Germány Elemér 208
- Gerő Ödön 583, 770
- Gerster Kálmán 259
- Giergl Kálmán 195
- Gieswein Sándor 770
- Gimes Lajos 206
- Giorgione 514, 851
- Giotto di Bondone 77, 483, 663, 874, 875, 877
- Glatter Ármin 370
- Glatter Gyula 336, 404, 847
- Glatz Oszkár 28, 31, 32, 37, 62, 65, 96, 99, 257, 296, 313, 370, 411, 416, 421, 422, 425, 445, 458, 465, 610, 617, 624, 663, 670, 679, 782, 795
- Gleizes, Albert 131, 844
- Gnádig Sándor 849
- Goethe, Johann Wolfgang 472, 593, 750, 765
- Gogh, Vincent van 54, 79, 103, 107, 135, 159, 207, 436, 555, 610, 613, 632, 666, 721, 726, 844
- Goldzieher Klára > Románné Goldzieher Klára
- Goltz, Alexander 431
- Gombos Lilly 37
- Gonda Béla 168, 200, 252, 294, 301, 306, 340, 392, 399, 423, 455, 492, 504, 541
- Goszthonyi Mária 683, 684, 685, 687, 689, 690, 784, 810, 908
- Góth Móric 99, 116, 147, 228
- Goya, Francisco 159, 354, 367, 376, 423, 430, 442, 522, 577, 647, 668, 704, 900
- Gömöry Olivér 518
- Göndör Ferenc 829, 906
- Görgei Artúr 184
- Göröncsér Gundel János 614
- Götz B. Ernő 125, 126, 128, 130, 145, 160, 326, 422,
- Gráber Margit 481, 676, 761, 915, 916
- Graf, Franz 480
- Greco, El 24, 374, 375, 433, 520, 721, 722, 738, 819, 823, 825, 851, 875, 879
- Greff Lajos 679
- Greguss János, ifj. 4745
- Gremesperger Ernő 277
- Gróf József 880
- Gróh István 788, 868, 908
- Grünewald, Matthias 875
- Guilbeaux, Henri 835
- Gulácsy Lajos 13, 76, 77, 95, 97, 114, 115, 116, 117, 180, 184, 195, 196, 197, 323, 324, 326, 327, 328, 356, 403, 404, 410, 412, 417, 422, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 448, 450, 459, 485, 488, 495, 498, 502, 541, 542, 667, 668, 670, 700, 702,

703, 707, 708, 710, 713, 714, 721, 722,
750, 759, 760, 761, 847

Gulyás Sándor 169

Guthi Imre 295

Guys, Constantín 159

Gütersloh, Albert 84, 85, 91, 314, 320

Gy. 579

gy. i. 149

Gyagyovszky Emil 827

W. Gyenes Gitta 33, 35, 36, 37, 39, 258,
264, 265, 269, 276, 277, 305, 307, 311,
317, 319, 465, 541, 542

Gyetzvai János 827

Gyömrői Sándor József 148, 149, 153, 169,
334, 335, 450, 750, 849

Gyöngyössy Elemér 695, 696

Gyöngyössy Nándor 326, 456

György Mátyás 634

Györgyi Dénes 679, 821

Györgyi Kálmán 821

Gyóri Ernő 239

Hg. 429

Hgy. 152

Hagyik István 696

Halasi Andor 728, 732, 848

Halász Ferenc 169

Halmi Artúr 232, 679

Hals, Frans 71

Hamvay Ödön 264

Hanak, Anton 85, 91, 123

Haranghy Jenő 371, 541, 542, 556, 605,
613, 614, 615, 750, 756, 757, 880

Haraszty Emil 771

Hargitay István 805

Harsányi Zsolt 143, 642

Harta, Felix 84, 91

Háry Gyula 370

Hatvany Ferenc 109, 110, 215, 216, 217,
218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226,
228, 229, 230, 239, 278, 282, 283, 315,
330, 356, 364, 370, 376, 377, 393, 412,
423, 425, 445, 446, 450, 458, 465, 502,
522, 532, 609, 623, 631, 637, 639, 640,
641, 644, 645, 646, 649, 650, 657, 658,
667, 678, 679, 680, 718, 901, 910

Hatvany Lajos 217, 637, 639, 646

Hauser Arnold 907, 909

Hauszmann Alajos 914

Hegedüs Gyula 770

Heine, Heinrich 765

Heinrich Gusztáv 770

Heller Andor 778, 786, 787, 793, 796

Heltai Jenő 830

Hende Vince 412, 423,

Herbin, Auguste 131

Herczeg Ferenc 176

Herman Lipót 13, 14, 22, 23, 24, 46, 47, 64,
65, 122, 146, 161, 169, 184, 185, 186,
197, 201, 212, 241, 244, 278, 370, 410,
412, 413, 416, 426, 481, 508, 581, 622,
627, 639, 679, 771, 781, 782, 795, 804,
829, 830, 846, 849, 853, 880, 881, 889,
894

Herquet Rezső 856, 858

Herrer Cézár 307, 458, 679

Hervay Frigyes 143

Herzog Mór 803

Hevesi Erzsébet 257

Hevesi Gyula 827

Hevesi Piroska 634

Hevesi Sándor 834

Hevesy Iván 660, 743, 775, 791, 797, 801,
823, 825, 826, 828, 838, 839, 842, 844,
869

Heyd, Johann 836

Heyer Artúr 259, 780

Hikisch Rezső 858

Hildebrand, Adolf von 549, 550, 552, 707,
722, 784

Hindi Szabó Kata 33, 37

Hodler, Ferdinand 342, 773, 851, 870

Hodnik Henrik 150

Hoffmann Ferenc 232

Hoffmann, Joseph 92

Hoffmann Lajos 771, 894

Hogarth, William 31

Hokusai 82

Holló Barnabás 648

Hollósy Simon 90, 106, 133, 150, 154, 157,
161, 205, 206, 232, 235, 312, 313, 347,
351, 358, 385, 391, 457, 506, 557, 616,
674, 682, 684, 691, 692, 693, 733, 752,
753, 754, 799, 809

Honti Nándor 403, 682, 847, 849

Horn Ilonka 880

Hornig Károly 280

Horovitz Lipót 177, 284

Horthy Béla 657

Horthy Miklós 912

Horváth Béla 556

Horváth Géza 903

Horváth Jenő 857

Horváth Mihály képviselő 168

Horvay János 114, 115, 116, 125, 154, 337,
465, 494, 663, 918

Höllriegel, Arnold 464

Hradil Alajos 336
 Hubay Jenő 770, 788
 Hussarek, Max von 302
 Huszár Károly 295
 Huszka Jenő 70

 Ibsen, Henrik 210, 518
 Ignotus 19, 25
 Illés Antal 147
 Illyés Jenő 845
 Imre Sándor 697
 Ingres, Jean Auguste 110, 159, 216, 219,
 222, 223, 225, 226, 229, 315, 412, 445,
 678, 701, 901
 Innocent Ferenc 502, 629, 679
 Iritz Sándor 152, 172, 173
 Israëls, Jozef 421
 Istók János 259, 856
 Istvánffy Gabriella 319
 Iván Ede 62, 498, 511, 534, 580, 602, 641,
 644, 648, 656, 674, 676, 691, 699, 705,
 740, 747, 761, 762, 764, 789, 793, 800,
 810, 847, 901, 912
 Iványi Grünwald Béla 12, 13, 47, 48, 49, 50,
 51, 52, 54, 58, 59, 62, 63, 70, 73, 77,
 78, 79, 80, 83, 118, 119, 120, 121, 124,
 146, 147, 150, 154, 161, 162, 165, 166,
 168, 172, 177, 179, 180, 183, 184, 185,
 186, 187, 188, 190, 193, 194, 196, 200,
 201, 202, 208, 211, 214, 241, 244, 245,
 278, 284, 313, 338, 349, 355, 356, 364,
 366, 368, 369, 371, 375, 376, 377, 378,
 393, 402, 403, 404, 410, 412, 413, 445,
 446, 447, 458, 465, 481, 499, 500, 501,
 505, 507, 514, 532, 533, 534, 536, 537,
 556, 559, 571, 578, 579, 580, 581, 608,
 610, 617, 622, 623, 643, 644, 649, 651,
 652, 653, 654, 655, 656, 657, 660, 662,
 678, 696, 709, 715, 718, 754, 778, 782,
 785, 786, 787, 789, 790, 793, 795, 802,
 807, 809, 824, 883, 888, 889, 889, 909

 Jadlowker, Hermann 408
 Jakab Zoltán 181, 323, 365
 Jámbor Lajos 364, 856, 857, 858
 Jankovich Béla 214, 405
 János 169
 Jánossy Béla 149, 150, 152, 154, 157
 Jánoszky Béla 98, 161, 162, 169, 643, 849,
 856, 858
 Járitz Józsa 439
 Jaschik Álmos 33, 37, 65, 78, 160, 161,
 263, 358, 371, 373, 495, 676, 895,
 899

 Jászi Oszkár 481, 583
 Jaszusch Antal 160
 Jávör Pál 93, 94, 95, 96, 147, 177, 179,
 180, 181, 182, 188, 200, 307, 356, 465,
 468, 469, 470, 471, 472, 476, 477, 478,
 489, 581, 609, 622, 698, 699, 788
 Jawlensky, Alexej 41, 709
 Jeges Ernő 903
 Jendrassik Jenő 679
 Joachim Ferenc 695, 759, 761
 Jób Dániel 834
 Jobbágyi Gaiger Miklós 261, 277, 671, 675,
 680, 750
 Johann Hugó 393, 542
 Jókai Mór 766
 Jónás Dávid 856, 858
 Jordaens, Jacob 483
 Józsa Károly 116, 150, 197, 200, 277, 668
 Julius 165
 Justh Gyula 230

 k. 418
 k. d. 30
 K. L. 73
 –k. –ly. 366
 Kob. 440
 Kabos Ede 295
 Kaczér Illés 766, 775, 784
 Kacziány Ödön 176, 232, 259, 326, 355,
 356, 363, 370, 393, 581, 622, 670
 Kada Alajos 631, 679
 Kada Elek 161, 169
 Kádár Béla 28, 29, 30, 31, 33, 35, 39, 42,
 54, 66, 78, 83, 120, 125, 127, 128, 130,
 145, 157, 258, 262, 265, 276, 304, 355,
 403, 404, 556, 651, 652, 653, 654, 655,
 657, 660, 661, 678, 717, 723, 724, 725,
 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733,
 738, 739, 751, 754, 755, 782, 819, 824
 Kádár Erzsébet 828
 Kádár Géza 327, 556, 575
 Kaesz Gyula 856, 858
 Kahána Mózes 807, 828, 873
 S. Kalivoda Kata 319, 437, 438
 Kállay Miklós 861, 900, 918
 Kallós Árpád 367, 624
 Kallós Ede 64, 65, 213, 327, 344, 402, 403,
 465, 556
 B. Kálmán Mimi 173, 183
 Kálmán Péter 412, 425, 812
 Kalmár Ágnes 169
 Kampis János 440
 Kandinszkij, Vaszilij 12, 117, 120, 126, 130,
 131, 132, 589, 700, 844, 874, 878

Kandó László 64, 169, 365, 427, 481, 643,
 679, 778, 785, 786, 787, 788, 789, 793,
 796, 801, 806
 Káplár Miklós 636, 683, 688
 Kara Árpád 849
 Kara Mihály 33, 34
 Kardos Brúnó 880
 Karinthy Ada 13
 Karinthy Elza 13, 352
 Karlinsky, Anton 480
 Karlovszky Bertalan 65, 99, 154, 323, 336,
 364, 393, 416, 426, 465, 616, 671, 887,
 889, 897, 898, 918
 Károly Ernő 55, 56, 205, 260, 261, 277,
 440, 616
 Károlyi Lajos 700
 Kárpáti Aurél 77, 526, 827
 Kasnya Béla 230, 364, 915
 Kassák Lajos 452, 485, 490, 491, 515, 545,
 574, 575, 587, 613, 634, 681, 701, 712,
 721, 724, 725, 728, 737, 740, 757, 770,
 805, 824, 826, 828, 829, 836, 843, 845,
 882
 Kastaly István 440, 824
 Kató Kálmán 342, 670, 888
 Katona Nándor 21, 24, 28, 31, 32, 36, 37,
 38, 39, 47, 54, 62, 78, 114, 116, 141,
 165, 188, 194, 195, 200, 211, 232, 258,
 265, 276, 277, 303, 305, 306, 327, 342,
 474, 599, 623, 675
 Katona-Madarász Adél 176
 Kaulbach, Wilhelm von 780
 Kauser József 23
 Kautsky, Karl 353, 835
 Kaza Mihály 782
 Kázmér Ernő 170, 239, 663, 667, 670, 710,
 755, 761, 914
 Kelemen Pál 189
 Kelen Imre 830, 850, 865, 866
 Kelényi Elemér 880
 Kelety Gusztáv 210, 895
 Kellner Adolf 364
 Kemény Alfréd 876, 879
 Kemény Simon 48, 323, 644
 Keményffy Jenő 31, 35, 114, 197, 629,
 679
 Kenczler Hugó 887
 Kern Aurél 795, 799, 888
 Kernstok Károly 20, 21, 24, 25, 27, 28, 29,
 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 47, 53,
 54, 57, 66, 70, 74, 78, 79, 80, 85, 111,
 117, 119, 125, 127, 128, 129, 130, 131,
 132, 134, 135, 141, 142, 143, 144, 145,
 146, 147, 148, 154, 157, 159, 160, 165,
 168, 200, 207, 208, 214, 227, 228, 239,
 257, 258, 262, 263, 264, 265, 266, 269,
 276, 277, 279, 284, 288, 289, 290, 291,
 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 304,
 305, 306, 308, 311, 318, 319, 330, 331,
 332, 333, 334, 337, 348, 349, 356, 364,
 394, 424, 501, 502, 577, 579, 580, 581,
 583, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595,
 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603,
 604, 605, 606, 607, 611, 612, 613, 617,
 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625,
 629, 630, 654, 655, 657, 662, 663, 679,
 680, 682, 683, 684, 686, 687, 688, 689,
 690, 695, 696, 697, 703, 709, 715, 733,
 740, 761, 762, 764, 765, 766, 770, 773,
 775, 776, 777, 778, 782, 783, 784, 788,
 800, 801, 802, 803, 804, 805, 808, 809,
 810, 811, 812, 813, 814, 819, 820, 829,
 838, 889, 908, 909
 Kerpely Jenő 295
 Kerr, Alfred 289
 Késmárky Árpád 208, 228, 232, 321
 Ketting Ferenc 169
 Kézdi-Kovács László 31, 41, 50, 56, 68, 70,
 84, 88, 96, 112, 115, 130, 149, 152,
 161, 220, 236, 252, 259, 260, 266, 295,
 304, 326, 354, 357, 368, 369, 373, 380,
 392, 396, 403, 417, 437, 438, 442, 446,
 455, 467, 470, 487, 493, 495, 500, 503,
 510, 516, 530, 534, 560, 579, 594, 598,
 599, 605, 609, 617, 626, 652, 673, 695,
 715, 716, 717, 760, 787, 817, 888, 898
 Király Albert 834
 Királyfalvi-Kraft Károly 230, 903
 Kirchner, Ernst 134
 Kisfaludi Strobl Zsigmond 37, 78, 169, 184,
 499, 500, 501, 514, 559, 678, 804, 847,
 903
 Kiss Dezső 583
 Kiss József 372, 377, 558, 610, 662
 Kiss Miklós 834
 Kiss Rezső 78, 116, 265, 502, 847
 Klaber Gyula 62
 Klebelsberg Kuno 273, 340
 Kléh János 147, 177, 182, 188, 211, 327,
 679, 698, 699
 Klimt, Gustav 12, 83, 84, 91, 96, 113, 118,
 123
 Kmetty János 30, 33, 36, 49, 162, 169, 259,
 260, 261, 262, 266, 277, 288, 317, 321,
 327, 345, 412, 423, 438, 439, 440, 441,
 442, 443, 448, 450, 459, 481, 485, 486,
 487, 488, 489, 522, 523, 526, 532, 547,
 554, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566,

- 572, 622, 700, 702, 703, 707, 707, 708,
709, 711, 721, 722, 750, 782, 806, 827
- Knaus, Ludwig 555
- Knebel Riza 644
- Kner Imre 576
- Kner Izidor 575
- Knopp Imre 668
- Knowles, James 401
- Kóber Leó 10, 771, 830, 849
- Kóbor Henrik 55, 277
- Kóbor Tamás 311
- Kodály Zoltán 770
- Kohner Adolf 475, 812, 813
- Kohner Ida 889
- Kokoschka, Oscar 41, 84, 91, 92, 166, 304,
314, 320, 709, 736, 776
- Kolb, Alois 480
- Kolbay Sándor 176
- Komáromi-Kacz Endre 96
- Komját Aladár 634
- Konstantin Frida 92, 613, 614, 615
- Kónya Sándor 887
- Kónyay Elemér 19, 38, 143, 165, 273, 295,
301, 302, 501, 502, 577, 683, 687, 690,
697, 778, 783, 868
- Kopits János 370, 903
- Korb Erzsébet 676
- Korcsek János 392
- Korda Vince 481
- Kornai József 125, 128, 130, 145, 151, 153,
157, 165, 169, 262, 520, 555, 647, 648,
670, 780, 784, 788
- Kornis Elemérné 614, 757
- Kornstein Egon 694, 695, 697, 708, 717
- Kóródy Elemér 208, 228, 232
- Kóródy Ferentzy Márta 670, 750
- Koronghi Lippich Elek 20, 25, 338
- Koronthály Jenő 261, 277
- Koszkol Jenő 147
- Kosza József 96, 97, 99, 147, 368, 370,
410, 411, 425, 481, 577, 578, 579, 580,
581, 582, 583, 599, 608, 609, 610, 615,
616, 622, 623, 649, 698, 704, 883
- Kosztolányi Dezső 231, 301, 721, 724, 740,
905
- Kosztolányi Kann Gyula 20, 21, 24, 25, 28,
29, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 118,
123, 144, 147, 150, 157, 180, 188, 200,
208, 211, 257, 258, 262, 265, 277, 291,
294, 296, 301, 302, 303, 304, 305, 306,
311, 327, 344, 354, 412, 417, 434, 435,
436, 463, 667, 728
- Kotász Károly 34
- Kotsis Iván 858
- Kovács Dezső 147
- Kovács Gina 915, 916
- Kovács István 38, 143, 144, 327, 345
- Kovács Károly 327, 345
- Kovács Lajos 684, 690
- Kovács Lydia 146, 162, 365
- Kovács Pál 176
- Kovács Sebestyén Gyula 340
- Kozma Lajos 147, 158, 183, 185, 186, 193,
197, 202, 203, 204, 205, 211, 212, 241,
243, 244, 262, 273, 280, 311, 323, 328,
343, 344, 614, 679, 801, 840, 849, 853,
880, 905
- Kozma Nándor 696
- Kóhalmi Béla 827
- Kölber Dezső 670
- König Dezső 683, 690, 784, 809
- Körmendi-Frim Ervin 30, 33, 34, 35, 42, 78,
83, 95, 114, 115, 120, 149, 150, 151,
154, 158, 166, 169, 180, 195, 196, 197,
262, 265, 267, 269, 276, 277, 305, 323,
324, 327, 328, 342, 343, 350, 358, 364,
371, 522, 523, 542, 663, 664, 665, 666,
667, 669, 676, 677, 678, 761, 766, 812,
818
- Körmendi-Frim Jenő 28, 30, 31, 33, 34, 36,
37, 38, 39, 42, 78, 89, 90, 92, 120, 161,
162, 184, 239, 247, 327, 342, 394, 447,
462, 488, 542, 678, 679
- Körmendy Nándor 856, 858
- Körösfői-Kriesch Aladár 21, 25, 27, 28, 31,
32, 36, 37, 39, 47, 96, 99, 118, 123,
161, 189, 195, 247, 257, 263, 265, 277,
304, 325, 336, 337, 344, 355, 356, 358,
364, 393, 404, 486, 618, 636, 662, 782,
802, 821, 881, 887, 897, 898, 903, 908,
918
- Kövári Szilárd 150, 153, 154, 265
- Kövér Gyula 114, 230, 782, 831
- Kövesházi Kalmár Elza 62, 88, 89, 92, 113,
144, 176, 306, 319, 321, 604, 611, 613,
614, 695, 696, 742, 746, 755, 757
- Krausz Simon 503
- Krausz, Wilhelm Victor 294
- Krejcsi Rezső 871
- Kreutle Ferenc 440
- Krisztinkovics Molnár Sári > Molnár Sári
- Krón Jenő 208
- Krúdy Gyula 88
- Krutsay Ferenc 780
- Kubin, Alfred 571, 576
- Kubinyi Árpád 208
- Kubinyi Sándor 914, 915, 916
- Kubišta, Bohumil 41, 709

Kudlák Lajos 828
 Kukán Géza 799
 Kukovetz Nana 145
 Kulinyi Ernő 357, 358, 368, 373, 393, 396,
 411, 416, 419, 487, 493, 495, 500, 516,
 530, 542, 543, 562, 567, 586, 632, 642,
 665, 892, 912
 Kun Béla 882, 884, 889, 906, 911
 Kun Béláné 909
 Kunffy Lajos 176, 325
 Kunfi Zsigmond 812, 813, 826, 827, 833,
 906
 Kunwald Cézár 258, 307, 631, 679
 Kupeczky János 186, 193, 201, 244
 Kürthy György 163, 164, 165, 189, 265,
 340, 430, 435, 437, 470, 479, 493, 500,
 652, 662, 668, 673, 675, 677, 684, 695,
 703, 725, 726, 741, 747, 760, 768, 780,
 781, 787, 792, 813, 816, 900, 916
 Kürti József 827

 L. Gy. 890
 Lajta Béla 98, 323, 324, 462
 Lakatos Artúr 33, 34, 39, 147, 153, 157,
 158, 160, 161, 184, 185, 186, 193, 197,
 199, 200, 202, 211, 212, 241, 343, 358,
 679, 683, 686, 687, 688, 691, 696, 915,
 916
 Lakatos Vince 856, 858
 Lakos Alfréd 193, 196, 385, 392, 400, 447,
 799
 Lánczy Leó 21, 42
 Landler Jenő 715
 Lándor Tivadar 363
 Lanow, Maria 391
 Lantos Vilmos 38
 Lányi Dezső 28, 31, 34, 36, 39, 54, 427,
 678, 795, 812
 Lassalle, Ferdinand 852
 László Fülöp 99, 154, 177, 325, 333, 336,
 337
 Laurvik, John Nilsen 360, 361, 362, 363,
 364, 377, 393, 394, 460, 471, 902
 Lázár Béla 200, 360, 361, 362, 363, 421,
 424, 425, 468, 486, 599, 600, 606, 617,
 621, 625, 630, 651, 680, 733, 787,
 800
 Lechner Ödön 12, 98, 203, 213, 278, 323,
 328, 332, 516, 811, 896
 Legát Albert 260, 261, 277
 Léger, Fernand 844
 Légrády Ottó 715
 Lehel Ferenc 34, 79, 83, 106, 125, 130, 131,
 145, 308
 Lehel Mária 33, 34, 36, 47, 49, 119, 125,
 126, 127, 128, 129, 131, 134, 135, 145,
 151, 153, 154, 157, 158, 165, 169, 262,
 264, 265, 267, 268, 276, 290, 317, 318,
 319, 404, 418, 419, 481, 495, 498
 Leibl, Wilhelm 331, 692, 851
 Lékai János 532
 Lénárd Imre 51, 55, 56, 259, 260, 261, 272,
 273, 277, 440, 700, 756, 757
 Lénárd Róbert 42, 86, 92, 208, 465, 614,
 615, 689
 Lendvai István 694, 733, 750, 758
 Lengyel Géza 14, 37, 54, 91, 167, 180, 185,
 191, 221, 267, 292, 294, 295, 321, 324,
 344, 430, 770, 788
 Lengyel József 531, 589, 613, 634
 Lengyel Lóránt 37
 Lengyel Menyhért 219, 644
 Lenin, Vlagyimir Iljics 852, 853, 854, 856,
 857, 911
 Leonardo da Vinci 118, 284, 285, 647
 Leonhardt, Paul 440
 Lesskó János 498
 Lessner Manó 840, 853, 880, 905
 Lesznai Anna 11, 162, 163, 164, 165, 170,
 189, 583, 679
 Lévy-Lénárd Róbert 273
 Lhévinne, Josef 642
 Lichtenbergné Propper Aranka 438
 Liebermann, Max 256, 421, 433
 Liebknecht, Karl 849, 852, 853, 854, 856,
 857
 Ligeti Antal 409
 Ligeti Miklós 21, 111, 112, 113, 116, 124,
 125, 136, 137, 184, 197, 241, 465, 591,
 593, 595, 596, 607, 631, 679, 695, 696,
 697
 Ligeti Pál 811
 Lipóth Ferenc 465
 Lippay Gyula 148, 150, 156, 160, 163, 177,
 182, 184, 185, 195, 198, 203, 215, 224,
 255, 262, 273, 309, 323, 327, 328, 759,
 779, 786
 Lippich István 699
 Liptay Imre 143
 Liszt Ferenc 144, 252, 319, 766
 Lohwag Ernesztin 90, 92, 614, 615, 756,
 757
 Longino Rafael 567
 Losonczy Zoltán 887
 Lotz Károly 141, 331, 363, 364, 393, 437,
 438, 535, 536, 537, 658, 920
 Lovag Ádám 239
 Lovászy Márton 742, 805, 806

ifj. Lovászy Márton 626
 Löffitz, Ludwig 174
 Lugosi Béla 827, 834
 Lukachich Géza 820, 911
 Lukács György filozófus 770, 771, 827, 884, 907, 908, 909
 Lukács György tanácsos 38, 914
 Lukácsi Lajos 849
 Lukácsné Bernát Ilma 908
 Lukasovits Ily 592, 596
 Lurja László 832
 Lux Elek 184, 212, 679, 898, 899, 901, 902, 910
 Lyka Károly 53, 59, 83, 89, 93, 99, 137, 171, 282, 297, 298, 313, 322, 335, 403, 421, 496, 506, 512, 520, 537, 566, 582, 583, 645, 657, 658, 691, 706, 720, 754, 757, 764, 770, 831, 867, 896, 901, 918, 922

m. 193
 M. S. 789
 Macke, August 134
 Mácza János 634, 693, 694, 828, 829, 881
 Madách Imre 594, 706, 894
 Madarász Viktor 15, 141, 331, 355, 370, 516, 648
 Magyar Elek 30, 38, 48, 55, 69, 88, 96, 98, 115, 149, 152, 160, 163, 167, 179, 184, 185, 197, 198, 219, 236, 239, 251, 260, 265, 274, 295, 312, 324, 326, 356, 358, 367, 370, 372, 380, 411, 414, 416, 419, 429, 435, 441, 446, 467, 469, 478, 487, 493, 495, 500, 509, 521, 529, 533, 541, 561, 566, 579, 593, 604, 609
 Magyar Mannheimer Gusztáv 18, 54, 75, 76, 150, 157, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 175, 194, 195, 210, 232, 239, 284, 354, 355, 356, 393, 404, 410, 416, 420, 425, 426, 445, 458, 465, 474, 571, 610, 618, 619, 629, 631, 639, 670, 679, 709, 778, 782, 793, 800, 851
 Magyar Lajos 295
 Maillol, Aristide 148, 248, 305, 339, 401, 407, 493, 498, 543, 604, 688, 718
 Major Dezső 244, 902
 Major Henrik 13, 31, 33, 34, 36, 120, 150, 154, 157, 158, 169, 334, 335, 336, 426, 503, 617, 688, 695, 696, 715, 717, 758, 771, 806, 830, 846, 851, 886, 903, 915, 916
 Majovszky Pál 340, 363, 405, 438, 598
 Makart, Hans 780

Makó Bertalan 440
 Makoldy József 731, 761, 772, 856, 858, 859
 Maksa Mária 327, 345
 Málnai Béla 90, 92, 98, 109, 614, 858
 Malonyay Dezső 38, 86, 97, 177, 194, 323, 367, 409, 444, 453, 454, 459, 460
 Malonyay János 892, 901
 Malvy, Louis 407
 Manet, Édouard 19, 74, 105, 106, 110, 159, 192, 193, 206, 218, 219, 226, 229, 244, 297, 331, 333, 354, 376, 389, 421, 507, 516, 524, 620, 624, 640, 661, 701, 714, 733, 809, 846, 851
 Manguin, Henri 666
 Manhart Alfréd 782
 Mányoki Adám 186, 193, 201, 244
 Marc, Franz 126, 130, 134, 700
 Marées, Hans von 23, 26, 596, 603, 718
 Márffy Oszkár 376
 Márffy Ödön 27, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 47, 49, 65, 78, 83, 120, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 144, 145, 157, 197, 198, 199, 208, 212, 228, 230, 232, 258, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 276, 277, 288, 290, 303, 304, 305, 307, 311, 317, 318, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 394, 404, 409, 508, 509, 510, 512, 676, 677, 678, 689, 695, 696, 709, 770, 810, 812, 827, 914, 915, 916
 Margitay Ernő 23, 113, 166, 369, 371, 450, 535, 576, 584, 604, 625, 634, 653, 730, 746, 767, 909
 Margó Ede 624
 Marinetti, Filippo 38, 40, 57, 59, 60, 62, 64, 70, 166, 230, 235, 236, 645, 709
 Marjay Ödön 914
 Márk Lajos 465
 Markó Károly 141, 599
 Markó Lajos 259, 260, 261, 277
 Markovics I. 169
 Márkus László 376, 384, 403, 413, 425, 427, 431, 449, 466, 485, 492, 498, 501, 502, 506, 508, 520, 527, 533, 541, 578, 583, 584, 598, 604, 608, 625, 627, 639, 651, 663, 664, 667, 671, 672, 675, 696, 700, 713, 714, 724, 740, 744, 758, 759, 779, 810, 815, 820, 834
 Maróti Géza 427, 430, 431, 509, 512, 675, 677, 678, 856, 858, 859
 Martinovics Ignác 853, 854, 856, 880
 Márton Ferenc 93, 95, 96, 99, 116, 149, 184, 193, 323, 358, 371, 373, 403, 428,

- 431, 509, 512, 609, 668, 676, 761, 780,
810, 812, 847, 897, 898, 903
- Márton Miklós 230
- Marx, Karl 765, 775, 849, 852, 853, 854,
856, 857, 880, 889
- Masaccio 100, 101
- Máté Ilona 614
- Máté Olga 163, 164
- Matejko, Jan 353
- Maticska Jenő 341
- Matisse, Henri 55, 127, 128, 129, 131, 207,
233, 234, 235, 289, 338, 388, 391, 457,
543, 545, 586, 624, 645, 666, 688, 700,
790, 844
- Matkovich Béla 230
- Mátrai Ferenc Béla 36
- Mátrai Lajos 280
- Mátrai Vilmos 583, 607, 639, 650, 655, 675,
744
- Mátray Ida 230, 231
- Mattis Teutsch János 542, 567, 580, 584,
585, 586, 587, 588, 589, 598, 613, 618,
619, 628, 633, 649, 653, 655, 659, 693,
694, 700, 702, 703, 707, 708, 709, 711,
721, 722, 742, 743, 744, 745, 746, 747,
748, 749, 750, 751, 754, 756, 757, 758,
761, 790, 791, 792, 794, 796, 797, 799,
800, 804, 805, 824, 828, 875
- Mattyasovszky-Zsolnay László 176, 433,
434, 435, 436, 459
- Mayer Péter 169
- Medgyaszay István 677, 678
- Medgyes Alajos 856
- Medgyes László 189, 318, 319, 523, 628,
815, 816, 818, 819, 820, 821, 822, 823,
824, 825, 826, 828, 847, 849, 851, 856,
858
- Medgyessy Ferenc 28, 30, 31, 33, 34, 36,
38, 39, 42, 54, 78, 83, 125, 128, 129,
130, 131, 132, 134, 208, 247, 258, 304,
308, 311, 323, 326, 327, 328, 345, 365,
667, 668, 669, 670, 695, 696, 779, 780,
782, 784, 786, 795, 813, 847, 849, 852,
855, 859, 908, 913
- Mednyánszky László 29, 30, 31, 32, 36, 37,
39, 47, 62, 65, 94, 95, 96, 99, 150, 154,
157, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 187,
188, 195, 197, 198, 199, 200, 211, 245,
257, 258, 262, 263, 264, 265, 266, 276,
277, 290, 296, 304, 305, 323, 324, 328,
343, 352, 355, 356, 357, 358, 364, 365,
367, 368, 369, 371, 393, 402, 403, 404,
409, 410, 411, 412, 414, 415, 416, 417,
419, 420, 421, 425, 427, 428, 429, 430,
- 431, 432, 433, 434, 455, 458, 460, 463,
464, 465, 482, 508, 509, 510, 511, 512,
521, 522, 523, 608, 609, 610, 615, 616,
649, 657, 667, 668, 670, 671, 675, 676,
677, 678, 681, 689, 690, 695, 696, 709,
760, 842, 854, 855, 861, 862, 863, 864,
867, 895, 900
- Megyer Meyer Antal 679, 821
- Meidner, Ludwig 41
- Meier-Graefe, Julius 256
- Melchers, Gari 421
- Meller Simon 331, 381, 516, 556, 662, 695,
723
- Melser, Moritz 41, 709
- Mendlik Oszkár 337
- Menzel, Adolph 353
- Menyhért Miklós 343, 856, 858
- Merényi Rezső 55
- Merész Gyula 818
- Merkel, Georg 84
- Mérő István 114, 903
- Mester Jenő 186
- Mészáros Gizi 227
- Mészöly Géza 393, 733, 846, 895
- Metzinger, Jean 131, 321, 844
- Metzner, Franz 91, 546
- Meunier, Constantin 12, 112, 545, 549, 869,
911
- Mezey Ilus 37
- Michelangelo, Buonarroti 79, 105, 374, 375,
423, 719, 775, 875
- Mieris, Willem van 284, 285
- Mihalik Dániel 147, 767
- Mihalik Gyula 868, 886, 909
- Mihály Rezső Rudolf 605, 614
- Miklós Gusztáv 306, 321
- Miklós Jenő 143
- Mikola András 64, 177, 180, 181, 182, 183,
184, 188, 197, 198, 199, 258, 262, 265,
267, 269, 276, 357, 364, 412
- Millet, Jean-François 159, 332, 407, 579,
597, 599, 713, 829, 851
- Minne, George 546
- Mirbeau, Octave 256
- Miskovits Ferenc 903
- Moholy-Nagy László 761, 766, 813, 828
- Moiret Ödön 89, 92, 113, 325, 614, 663, 821
- Moldován Béla 794
- Molnár Ferenc író 830
- Molnár Ferenc 834
- Molnár-C. Pál 421
- Z. Molnár László 143, 158
- Molnár Mária 784
- Molnár Sári 535, 536, 537, 540, 621

Molnár Viktor 22, 438, 570, 598
 Monet, Claude 102, 110, 159, 191, 206, 218,
 219, 223, 229, 297, 315, 332, 333, 524,
 640, 762
 Monostori Moller Pál 810
 Monticelli, Adolphe 541, 564, 661, 679
 Moor, Henrik 306
 Moreau, Gustav 249, 283
 Moreau-Nélaton, Étienne 192
 Morgner, Wilhelm 41
 Móricz Ida 683, 690, 784
 Móricz Zsigmond 404, 405, 728, 919
 Muhits Sándor 614
 Munch, Eduard 844
 Mund Hugó 55, 205, 260, 261, 277, 421,
 423, 523, 555, 556, 668
 Munkácsy Mihály 141, 181, 263, 293, 331,
 333, 335, 363, 364, 393, 436, 453, 459,
 460, 465, 533, 535, 540, 577, 578, 579,
 581, 627, 631, 684, 704, 733, 755, 810,
 819, 851, 855, 895, 897, 919
 Murányi Gyula 277, 393, 465, 679, 795
 Murger, Henry 192
 Murin Vilmos 151, 158
 Murmann Árpád 95, 96, 184, 522, 543, 544,
 545, 546, 547, 586, 623, 845
 Muszély Ágost 556
 Mühlbeck Károly 274, 350, 522

 n. i. 795, 803
 Nadas Sándor 842
 Nádler Róbert 337, 368, 465, 680, 780, 794,
 821, 887, 889, 897, 898, 903, 914
 Nagy Árpád 687, 749, 758, 915
 Nagy Balogh János 881, 903, 904, 905, 916,
 917, 918
 Nagy Endre író 466, 671
 Nagy Endre festő 277
 Nagy Gizi 163, 165
 Nagy Imre 14, 116, 200, 225, 254, 338
 Nagy István 309, 310, 311, 312, 313, 321,
 326, 344, 359, 372, 392, 419, 420, 466,
 477, 478, 479, 480, 481, 482, 490, 556
 Nagy Lajos 826, 830
 S. Nagy Lajos 443
 S. Nagy László 655
 Nagy Laura 465
 Nagy Sándor 165, 189, 208, 295, 325, 336,
 337, 356, 388, 393, 404, 662, 663
 Nagy Vilmos 258, 265, 780
 Náray Aurél 99, 150, 373
 Náray Szabó Sándor 20, 25
 Nathanson, Thadé 256
 Nemes Elza 319
 Nemes Lampérth József 438, 440, 441, 442,
 443, 448, 450, 459, 495, 547, 554, 560,
 561, 562, 563, 564, 565, 566, 572, 622,
 662, 663, 700, 702, 703, 707, 708, 709,
 711, 721, 722, 750, 782, 824, 852, 855,
 859, 881, 887, 908
 Nemes Marcell 38, 289, 364, 375, 803
 Nemes Mihály 28, 48, 55, 68, 86, 93, 114,
 126, 366
 Neogrády Antal 446
 Náray-Szabó Sándor 20
 Neumann Soma 497
 Nordau, Max 193
 Novotny Róbert 683, 684, 687, 689, 690,
 784, 809
 Nyáry Albert 25, 66, 369, 422, 432
 Nyári Kálmán 880
 Nyergesi János 683, 684, 687, 689, 690,
 784, 809
 Nyilasy Sándor 245, 303, 357

 Oláh Gábor 327, 345
 Oláh Sándor 162
 Olbrich, Gerhard 764, 784
 Olejnik Janka 55, 56
 Olgvai Viktor 142, 143, 148, 189, 207, 208,
 214, 232, 284, 357, 370, 404, 409
 Olgay Ferenc 21, 24, 114, 147, 162, 165,
 171, 245, 257, 263, 265, 266, 277, 296,
 302, 304
 Olgay Ferencné 162
 Oppel Magda 163
 Orbán Dezső 125, 127, 128, 131, 132, 134,
 145, 151, 153, 154, 157, 158, 165, 169,
 208, 230, 232, 263, 264, 265, 267, 268,
 269, 277, 290, 303, 305, 307, 317, 318,
 526, 527, 528, 529, 530, 531, 534, 535,
 539, 540, 542, 544, 545, 546, 621, 628,
 630, 671, 672, 673, 674, 675, 677, 750,
 782, 790, 806
 Orbók Attila 306
 Orlik, Emil 123
 Ostade, Adriaen van 779
 Osváth Ernő 827

 Örkényi István 340, 880

 Paál László 150, 154, 157, 331, 363, 364,
 393, 465, 578, 733, 810, 846, 895, 897
 Paczka Ferenc 154, 333
 Paizs Elemér 239
 Paizs Goebel Jenő 638
 Pajor Rudolf 834
 Pál Franciska 145

Palazzeschi, Aldo 60
 Palcsó Dezső 55, 205, 277
 Páldy Zoltán 27, 28, 29, 30, 31, 33, 37, 38,
 39, 42, 54, 65, 78, 83, 265, 328, 695,
 696, 780, 916
 Páll József 619, 634
 Pálla Jenő 880
 Pallavicini Ede 323, 336
 Pálmai Henrik 295
 Pálos Elma 394
 Pállya Celesztin 62
 Pán József 847, 849
 Pap Emil 99, 555
 Pap Géza 125, 145, 153
 Pap Sándor 908
 Papp Lajos 465
 Papp Mihály 143
 Paris Anella 396, 401, 406
 Pascin, Jules 36, 49, 208, 571
 Pásztk Jenő 442, 824
 Pásztor Árpádné Freund Mária 228
 Pásztor János 21, 24, 28, 30, 31, 78, 184,
 213, 327, 344, 357, 812
 Patai Edith 175, 798
 Patai József 400
 Pataký Sándor 152, 172, 173
 Patkó Károly 424
 Patócs Mária 327, 345
 Pátzay Pál 628, 630, 632, 633, 634, 635,
 637, 638, 695, 696, 700, 707, 708, 710,
 711, 721, 722, 750, 782, 825, 828, 845,
 907, 909
 Paur Géza 888
 Pautsch, Fryderyk 428, 512
 Pechán József 28, 30, 31, 33, 63, 78, 326
 Pechstein, Max 449
 Pécsi József 163, 164
 Pellerin, Auguste 192
 Pentelei Molnár János 99, 166, 333, 336,
 354, 421, 529, 610, 618, 629, 630, 679,
 680, 794, 795, 800
 Pepera Károly 208
 Péri László 828
 Perlmutter Izsák 136, 138, 147, 257, 404
 Perlrott Csaba Vilmos 41, 42, 65, 161, 162,
 166, 168, 177, 180, 182, 183, 184, 189,
 190, 193, 196, 207, 211, 323, 324, 326,
 327, 337, 338, 367, 368, 370, 371, 410,
 411, 412, 414, 423, 438, 439, 440, 441,
 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450,
 452, 453, 458, 459, 481, 485, 486, 487,
 488, 489, 521, 522, 523, 526, 532, 555,
 562, 609, 610, 615, 623, 644, 695, 696,
 778, 779, 780, 781, 782, 785, 786, 787,
 788, 789, 790, 793, 796, 799, 800, 802,
 806, 807, 819, 909, 914, 915, 916
 Perneszi S. Kálmán 242, 243
 Péter Sándor 856, 858
 Peterdi Andor 733, 880
 Petőfi Sándor 205, 573, 574, 600, 766, 861,
 880, 895
 Petrik Lajos 136
 Petrovics Elek 330, 331, 332, 340, 405, 438,
 516, 598, 687, 691, 718, 733, 749, 754,
 915
 Pfeiffer Frigyes 38
 Pfemfert, Franz 835
 Picasso, Pablo 41, 43, 82, 126, 127, 129,
 131, 132, 135, 152, 159, 235, 237, 320,
 338, 342, 388, 457, 554, 613, 645, 666,
 752, 762, 844, 878
 Pick Emmi 683
 Pick Lajos 184, 212, 424, 465
 Piloty, Karl von 345, 780, 895
 Pintér Gyula 880
 Pio, Joris 331
 Pissarro, Camille 191, 521, 524, 597, 599
 Plány Ervin 342, 356, 431, 481, 499, 500,
 501, 514, 559
 Podvinecz Erzsébet 412, 440, 778, 831
 Poe, Edgar Allan 61
 Pogány Ferenc 556
 Pogány Gyula 440, 447, 480, 508
 Pogány Imre 880
 Pogány József 431, 907
 Pogány Kálmán 111, 142, 143, 145, 148,
 189, 207, 208, 232, 828, 829, 833, 834,
 840, 849, 851, 853, 880, 881, 884, 890,
 905, 908, 909
 Pogány Margit 86, 87, 89, 90, 91, 93, 97,
 176
 Pogány Móric 97, 770, 771, 788, 856,
 858
 Pogány Villy 465
 Poll Hugó 178, 284, 364
 Pólya Iván 375, 376
 Pólya Tibor 94, 97, 161, 365, 532, 533, 534,
 535, 536, 537, 540, 621, 679, 699, 771,
 778, 786, 787, 789, 790, 793, 796, 801,
 806, 830, 847, 853, 889
 Pongrácz Szigfrid 423
 Ponscarne, Hubert 269
 Popper Erzsébet 684, 690, 784
 Pór Bertalan 41, 143, 144, 146, 200, 207,
 208, 228, 230, 232, 295, 296, 298, 303,
 305, 308, 309, 312, 314, 319, 320, 339,
 346, 356, 364, 365, 393, 465, 480, 496,
 497, 662, 663, 737, 849, 857, 860, 867,

868, 869, 870, 872, 881, 887, 905, 906,
 907, 908
 Porter Paula 914, 916
 Poussin, Nicolas 624, 656, 735
 Prasser Lajos 516
 Pravotinszky Lajos 583
 Praxitelész 719
 Predmerszky (Predharszky) Béla 857
 Prihoda István 189, 465
 Prottmann Stella 36, 916
 Pulszky Károly 331, 332
 Purjesz Lajos 143, 295
 Putz, Leo 421
 Puvis de Chavannes, Pierre 159, 244, 331,
 624, 795, 851
 Puy, Jean 666

 Raáb Ervin 325
 Raab, Johann 174
 Rackham, Arthur 254
 M. Rácz Gizi 321
 Ráczné Kovách Margit 306
 Radács Elemér 29, 48, 55, 68, 126, 148,
 164, 166, 172, 198, 203, 216, 233,
 250, 259, 263, 272, 290, 340, 343,
 356, 358, 371, 379, 415, 418, 428,
 434, 439, 454, 461, 467, 469, 477,
 486, 499, 515, 521, 533, 541, 561,
 578, 589, 591, 608, 626, 628, 641,
 651, 667, 672, 676, 683, 724, 741,
 746, 781, 790, 815, 898, 914
 Radács Jenő 98, 126
 Radnai Béla 908
 Radó Richárd 38, 143
 Raffaello Santi 50, 82, 105, 263, 714
 Raffet, Auguste 355
 Raith Tivadar 321
 Rákosi Tibor 231
 Rakovszky Iván 169
 Rasky Géza 143
 Ray István 265
 Redlich Ottó 642
 Redon, Odilon 330
 Reinitz Béla 827
 Reiter Róbert 828
 Relle Pál 143, 163, 164, 697, 717
 Rembrandt, van Rijn 24, 82, 105, 110, 263,
 286, 287, 374, 423, 433, 522, 533, 645,
 710, 711, 719, 728, 787, 798, 816, 819,
 851, 876, 879, 883, 887, 904
 Reményi József 326, 631, 668, 679, 868,
 908
 Remsey Jenő 39, 85, 86, 87, 88, 89, 92,
 109, 342, 604, 605, 610, 611, 613, 614,
 689, 741, 742, 746, 748, 755, 757, 812,
 819
 Remsey Margit 845
 Remsey Zoltán 27, 28, 30, 31, 33, 37, 39,
 54, 65, 87, 90, 342, 604, 605, 610, 611,
 613, 614, 741, 742, 746, 748, 756, 757,
 812, 819, 845
 Renoir, Auguste 159, 193, 218, 219, 223,
 407, 508, 596, 612, 620, 658, 701, 851
 Repin, Ilja 765, 776
 Rerrich Béla 98
 Réth Alfréd 125, 126, 127, 128, 129, 130,
 131, 132, 134, 135, 144, 145, 228, 232,
 275
 Réthy Károly 365
 Réti István 88, 90, 150, 154, 157, 211, 235,
 258, 313, 338, 341, 385, 391, 457, 534,
 557, 558, 610, 624, 657, 662, 663, 679,
 754, 770, 802, 809, 915
 Rév István 903
 Révay Ilka 883
 Révész Béla 574, 721, 724, 726, 728, 731,
 827
 Révész Imre 629, 679, 898
 Révész Mihály 827, 871
 Révészné Alexander Magda 909
 Ribera, Jusepe de 24
 Richter-Berlin, Heinrich 41
 Riegl, Alois 286
 Rippl-Rónai József 11, 20, 21, 24, 25, 27,
 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38,
 39, 42, 47, 49, 54, 66, 78, 79, 81, 82,
 85, 99, 100, 101, 108, 118, 119, 123,
 125, 127, 128, 129, 131, 132, 134,
 135, 141, 142, 143, 144, 145, 146,
 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154,
 157, 158, 159, 160, 168, 169, 175,
 182, 190, 191, 200, 201, 203, 204,
 205, 206, 207, 208, 209, 210, 213,
 214, 221, 227, 228, 232, 239, 247,
 257, 258, 262, 263, 264, 265, 266,
 267, 268, 269, 273, 276, 277, 284,
 288, 291, 292, 294, 295, 296, 298,
 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306,
 308, 311, 317, 318, 327, 330, 334,
 337, 338, 339, 340, 348, 349, 363,
 364, 391, 393, 394, 395, 396, 397,
 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405,
 406, 407, 408, 410, 411, 412, 413,
 416, 418, 421, 425, 426, 443, 457,
 465, 467, 486, 487, 488, 501, 502,
 515, 516, 519, 521, 522, 525, 526,
 531, 532, 539, 560, 571, 577, 578,
 579, 580, 581, 582, 583, 609, 610,

- 618, 620, 622, 623, 626, 627, 629,
631, 630, 635, 639, 658, 662, 663,
676, 677, 678, 679, 680, 682, 683,
684, 686, 687, 688, 689, 690, 695,
696, 697, 703, 708, 709, 715, 716,
717, 718, 733, 760, 778, 782, 784,
800, 804, 809, 849, 880, 883, 908,
909, 912, 920
- Ritter Margit 757
- Róbert Oszkár 443
- Robert-Fleury, Tony 345, 556
- Roboz Imre 712
- Rodin, Auguste 86, 88, 90, 97, 112, 114,
125, 141, 190, 248, 251, 330, 353, 493,
543, 545, 546, 549, 550, 624, 632
- Roemer, Georg 784, 785
- Románné Goldzieher Klára 147, 158, 183,
186, 197, 202, 211, 212, 241
- Róna József 20, 25, 64, 65, 114, 186, 197,
212, 356, 357, 465, 618, 625, 629, 631,
679, 788, 889
- Rónai Dénes 163, 164, 176
- Rondeaux, Charles 13, 64, 65, 342, 348
- Roóz Rezső 143
- Roskovics Ignác 439, 440, 441, 442, 443,
449
- Rottmann Mozart 93
- Rousseau, Henri 545, 632, 844, 845
- Rousseau, Théodore 159
- Rozványi Vilmos 239
- Rózsa Miklós 13, 25, 27, 36, 53, 64, 65, 79,
98, 101, 117, 143, 144, 275, 276, 289,
296, 297, 298, 322, 326, 330, 332, 333,
349, 368, 392, 400, 403, 410, 413, 415,
420, 428, 435, 440, 445, 448, 454, 455,
486, 499, 505, 511, 519, 536, 565, 566,
571, 577, 581, 599, 610, 616, 630, 641,
647, 654, 675, 689, 730, 746, 776, 814,
822
- Rózsa Dézsó 30, 33, 265, 269, 277, 419,
780, 784, 913
- Rubens, Peter Paul 24, 105, 122, 244, 410,
627
- Rubics Jenő 880
- Rubleczky Géza 258, 262, 265, 304, 308,
425, 624, 679
- Rudas Zoltán 827
- Rudnay Gyula 95, 96, 99, 181, 189, 211,
212, 367, 370, 414, 423, 486, 520, 522,
532, 609, 615, 696, 704, 705, 706, 800,
824, 883, 888, 897, 898, 899, 900, 901,
902, 910
- Russolo, Luigi 41, 235, 709, 844
- Ruszt Gyula 147
- Rutherford, Ernest 836
- Ruttkay György 700, 707, 708, 709, 721,
750, 790, 791, 792, 794, 796, 797, 799,
800, 804, 824, 828
- Rysselberghe, Théo van 120
- S. F. 893
- Sacelláry György 21, 42
- Salgó Ernő 143
- Saljapin, Fjodor 765, 776
- Samassa Adolf 897
- Sámuel Kornél 184, 185, 186, 197, 241,
364, 415, 416, 417, 420
- Sándor András 284
- Sándor István 168
- Sándor Lajos 873
- Sándor Móric 34, 37, 326, 845
- Sándor Vilmos 782
- Sárközy István 193, 201, 230
- Sárréti Daróczy Sándor 157
- Sas Brunner Ferenc 259, 261, 267, 277
- Sassy Attila 28, 29, 30, 33, 42, 66, 78, 83,
120, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131,
145, 326, 404, 413, 414, 415, 608, 642,
667, 668, 670, 782, 806, 847, 915
- Sautner Lipót 326
- Schadl János 700, 702, 703, 707, 708, 709,
711, 721, 722, 750, 790, 791, 792, 794,
796, 797, 799, 804, 824
- Schattenstein, Nikolaus 512, 677, 690
- Scheiber Hugót 33, 150, 151, 153, 154, 165,
169, 374, 380, 392, 393, 440, 442, 454,
455, 494, 495, 567, 759, 761, 819, 899
- Scheiber Miklós 856, 858
- Schiele, Egon 92, 314
- Schiffer Artúr 440
- Schiller, Friedrich 765
- Schmidt, Balthasar 280
- Schmitt Henrik 803
- Schönberg, Arnold 634
- Schönberger Armand 150, 153, 154, 158,
169, 486, 532, 547, 554, 555, 560, 561,
562, 563, 564, 565, 566, 573, 622, 667,
668, 670, 782
- Schramm Viktor 695, 696
- Schubert Herman 195
- Schulz Ila 713
- Schur, Ernst 12
- Sebestyén Géza 143
- Sebestyén Károly 731
- Segal, Arthur 709
- Segantini, Giovanni 123
- Sereghy Elemér 355
- Severini, Gino 40, 41, 64, 120, 235

Seyffert, Franz 480
 Shaw, Bernard 353
 Sidló Ferenc 521, 678, 679, 849, 897, 898, 918
 Sidwers Emma 330, 690, 784
 Signac, Paul 120, 330
 Siligai Ferenc 367
 Simay Imre 364, 465
 Simon Jolán 634, 828
 Simon Vilmos 402
 Sinibaldi, Jean-Paul 331
 Sisley, Alfred 110, 159, 191, 218, 219, 223, 226, 229, 315, 661
 Skuteczky Döme 284
 Skuteczky Sándor 856, 858
 Slevogt, Max 191
 Smurák József 213, 327, 344
 Somfay István 903
 Somló Sári 437
 Somlyó Ernő 195
 Somogyi Mihály 827
 Somssich Géza 38, 143
 Somssich József 557
 Soós-Korányi Anna 438
 Sós Gézáné 845
 Spangher Ferenc 675, 700, 702, 703, 707, 708, 710, 711, 721, 722, 751, 790, 792, 794, 796, 797, 799, 800, 804, 825, 828, 845
 Spányik Kornél 259, 284
 Spiegel Frigyes 140, 856, 858
 Staeger, Ferdinand 480
 Stahl, Fritz 193
 Stappen, Charles van der 281
 Steiner István 212
 Steinlen, Théophile 338, 532
 Stern, Friedrich 296
 Stetka Gyula 259, 629, 679
 Strém Kató 690, 784
 Strobentz Frigyes 232
 Strobl Alajos 37, 364, 465, 760, 804, 880, 887, 897, 898, 908
 Stuck, Franz 667
 Stursa, Jan 91, 123
 Surányi Miklós 693

 Szilt. 650
 Szabados Sándor 906
 Szablya János 45, 122, 211, 390
 Szablya-Frischauf Ferenc 86, 87, 89, 92, 108, 235, 341, 385, 390, 391, 456, 479, 604, 614, 903
 Szabó Antal 162
 Szabó Ervin 849, 853, 854, 857

 Szabó József 38
 Szabó Lajos 55
 Szacsvey Alajos 481
 Szakasits Árpád 827, 882
 Szalavszky Gyula 71
 Szamosi Soós Vilmos 150, 152, 169, 567, 847
 Szamovolszky Ödön 179
 Szamuely Tibor 833, 838
 Szántó Lajos 277
 Szász Ágoston 903
 Szász Vilmos 750
 Szász Zoltán 293
 Székely Bertalan 141, 331, 333, 363, 456, 475, 477, 754, 846, 895
 Szélpál Árpád 828
 Szemere Miklós 166
 Szende Andor 856, 858
 Szenes Béla 830
 Szenes Fülöp 193, 337, 615, 616
 Szentgyörgyi István 804, 903
 Szentiványi Gyula 334
 Szentkláray Tibor 804
 Szép Ernő 161, 502, 643, 830
 Szép Márton 784
 K. Szeszák Ferenc 78
 Szigethy István 265, 491, 571, 830, 903
 Szigeti Jenő 33, 35, 36, 78, 326, 412, 440, 447
 Szilágyi Jolán 256, 374, 454, 567, 683, 684, 685, 687, 689, 690, 784, 810, 871
 Szilágyi Sándor 62
 Színes Elemér 97
 Színes Gyula 894
 Szinyei Merse Pál 11, 12, 13, 21, 42, 69, 74, 114, 118, 137, 138, 141, 146, 177, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 193, 196, 199, 201, 212, 214, 232, 241, 244, 245, 278, 284, 297, 330, 331, 355, 364, 365, 393, 404, 421, 453, 465, 485, 499, 500, 501, 503, 504, 505, 506, 507, 514, 539, 559, 576, 578, 581, 582, 593, 595, 599, 617, 618, 626, 627, 629, 631, 633, 639, 648, 649, 662, 665, 679, 695, 733, 776, 795, 800, 809, 810, 851, 880, 887, 889, 895, 896, 897, 898, 912, 919, 924
 Sziráky Dóra 257
 Szirmai Ilona 753
 Szirt Oszkár 277
 Szivessy Tibor 161, 169
 Szlányi Lajos 62, 99, 147, 195, 247, 258, 357, 403, 445, 608, 671, 679, 698, 699, 770, 795
 Szmrecsányi Miklós 74, 138

- Szmrecsányi-Pajtás Ödön 679
 Szobotka Imre 306, 3321
 Szolchányi Károly 41
 Szolchányiné Prottmann Stella 306, 567
 Szomaházy István 452
 Szomorj Dezső 749
 Szőke Gyula 903
 Szöllösi János 259, 261, 277
 Szöllösy Antal 90
 Szőnyi István 635, 636, 912, 913
 Szőri József 247, 339, 358, 604, 605, 611, 614
 Sztanek József 567
 Sztrakoniczky Károly 22, 27, 39, 42, 47, 52, 53, 59, 73, 86, 98, 114, 126, 133, 148, 157, 171, 172, 181, 182, 187, 195, 197, 198, 200, 215, 226, 249, 273, 276, 309, 325, 336, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384
 Szűcs Emmi 880
 Szüle Péter 55, 56
 Szűts György 205
- T. L. 481
 Tábor János 809
 Tábori Kornél 207
 Tanay Frigyes 227, 230, 231
 Tary Lajos 809, 880
 Tarján Vilmos 834
 Tatz László 51, 55, 56, 411, 412, 423, 425, 781
 Telcs Ede 70, 247, 337, 364, 393, 465
 Teleki Géza 12, 13, 24, 26, 27, 36, 38, 53, 64, 65, 79, 98, 141, 142, 143, 144, 165, 294, 295, 299, 300, 301, 302, 340, 342, 348, 349
 Teleki Gézáné 36, 342
 Telepy Károly 210, 619
 Telkessy Valér 780
 Telmányi Nelly 567
 Teplánszky Sándor 151, 154, 265, 310, 326, 344, 501, 502, 647, 847
 Térey Gábor 20, 25, 70, 140, 273
 Téri István 914
 Tersánszky Józsi Jenő 728
 Than Mór 355, 535, 536, 537
 Thannhauser, Haeinrich 256
 Thedy, Max 475
 Thomée József 778
 Thorma János 88, 90, 150, 154, 157, 232, 304, 307, 313, 338, 364, 533, 534, 535, 536, 540, 557, 558, 621, 663, 754, 809
 Tibor Ernő 197, 265, 269, 339
- Tichy Gyula 22, 85, 86, 87, 92, 208, 435, 613, 614, 615, 742, 756, 757
 Tichy Kálmán 51, 55, 56, 121, 160, 161, 184, 208, 211, 260, 261, 277, 317, 435, 614, 742, 756, 757
 Tiepolo, Giovanni Battista 24
 Tietze, Hans 346
 Tihanyi Lajos 41, 125, 127, 128, 131, 132, 134, 135, 144, 145, 151, 153, 154, 157, 158, 165, 169, 197, 198, 199, 208, 228, 232, 262, 264, 265, 268, 269, 288, 290, 295, 296, 298, 303, 305, 308, 312, 314, 317, 319, 320, 346, 350, 364, 394, 436, 437, 599, 695, 696, 709, 720, 721, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 744, 745, 782, 806, 824, 847, 907
 Timár-Thein Miksa 679
 Tintoretto, Jacopo 263, 423, 562, 572, 875
 Tipary Dezső 150, 208, 849
 Tisza István 597, 670, 766
 Tiziano Vecellio 170, 374, 487, 514, 562, 572, 658, 728, 734, 795, 851, 875
 Tormay Cécile 344
 Tornai Gyula 629, 679
 Tornyai János 213, 258, 327, 344, 356, 425, 533, 534, 535, 536, 537, 540, 621, 682, 806, 914, 915, 916
 Toroczkaí Wigand Ede 330, 868, 908
 Torossi, Antonio 202, 203
 Tóth István 70, 114, 887, 897, 898, 914
 Tóth László 138, 446, 600
 Tóthváradí Kornis Elemérné > Kornis Elemérné
 Toulouse-Lautrec, Henri de 105, 159, 532, 661, 793, 851, 868
 Tölgyessy Artúr 284, 370
 Török Gyula 95, 99, 115, 117, 187, 239, 240, 272, 340, 525, 630, 642, 652, 662, 665, 668, 672, 684
 Török Jenő 782
 Török Lajos 827
 Török Miklós Mihály 357
 Tőry Emil 97
 Tötössy Edith 880
 Trubeckoj, Paul 112
 Turán-Hacker Mária 269, 567
 Turner, William 159
 Tuskay Márton 143, 150, 151, 154, 158, 163, 164, 165, 189, 336, 340, 695, 846, 849, 903
- Udvary Géza 23, 903
 Uhde, Wilhelm 457

Oltz Béla 259, 260, 261, 267, 276, 277, 289,
 316, 374, 375, 410, 412, 418, 419, 420,
 423, 424, 433, 438, 439, 440, 441, 442,
 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 453,
 459, 465, 466, 481, 485, 491, 497, 540,
 541, 542, 543, 586, 608, 609, 610, 622,
 623, 662, 700, 702, 703, 706, 707, 708,
 709, 710, 711, 721, 722, 750, 768, 790,
 791, 792, 793, 796, 797, 799, 800, 804,
 805, 824, 828, 840, 841, 842, 844, 852,
 855, 859, 860, 869, 870, 871, 872, 874,
 876, 877, 878, 879, 880, 881, 887, 907,
 908, 909
 Újházy Ferenc 887, 897, 898
 Újvári Erzszi 634, 828, 874
 Újváry Ignác 245, 337, 370
 Őndi Mariska 160, 437, 438, 821
 Ūrmössy Anikó 634

 Vadász Miklós 11, 46, 75, 184, 186, 197,
 201, 202, 212, 241, 244, 365, 416, 426,
 428, 433, 434, 465, 508, 509, 512, 574,
 575, 678
 Vágó József 98, 157, 501, 502, 533, 826,
 827
 Vágó László 27, 31, 36, 37, 38, 65, 97, 119,
 157, 165, 301, 302, 516,
 Vágó Pál 553
 Vajda Ákos 143
 Vajda Béla 175
 Vajda János 205, 437, 674
 Vajda Zsigmond 114, 198, 456
 Valckenborch, Lucas van 23
 Vallotton, Félix 223, 410, 798
 Vámosyné Eleőd Karola 438
 Vanczák János 827
 Váradí Emil 145
 Várady Gyula 99, 556, 772, 903
 Várnai Dániel 63, 298, 684, 827
 Várnai Zseni 861, 873
 Vass Elemér 445, 781, 914, 915, 916
 Vastagh Géza 259, 465
 Vastagh György 137, 138, 154, 259, 393,
 887, 897, 898
 ifj. Vastagh György 259
 Vaszary János 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30,
 31, 32, 36, 37, 38, 42, 47, 49, 53, 54,
 66, 70, 73, 78, 80, 85, 118, 120, 125,
 128, 129, 132, 141, 144, 145, 146, 147,
 150, 154, 157, 159, 160, 168, 200, 208,
 214, 228, 232, 251, 256, 257, 258, 262,
 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271,
 273, 276, 277, 283, 284, 287, 289, 290,
 291, 292, 294, 295, 296, 298, 300, 301,
 302, 303, 304, 305, 306, 311, 317, 318,
 327, 330, 334, 337, 340, 348, 349, 364,
 393, 402, 403, 404, 427, 428, 429, 430,
 431, 432, 434, 458, 461, 465, 508, 509,
 510, 511, 512, 515, 516, 662, 663, 676,
 677, 678, 681, 689, 773, 814, 815, 816,
 817, 818, 819, 820, 821, 822, 825, 830,
 831, 832, 833, 879, 883, 888
 Vaszary Kolos 461
 Vécsey Leó 201, 523
 Vecsey Tivadar 350
 Vedres Márk 21, 24, 28, 30, 31, 33, 34, 36,
 37, 38, 42, 47, 49, 54, 85, 127, 128,
 129, 130, 131, 132, 145, 157, 200, 230,
 258, 262, 265, 266, 269, 273, 276, 277,
 284, 288, 291, 292, 294, 301, 302, 304,
 308, 318, 331, 334, 337, 338, 339, 356,
 357, 364, 465, 501, 502, 548, 549, 550,
 551, 552, 553, 570, 577, 583, 625, 626,
 627, 631, 632, 662, 663, 679, 682, 683,
 684, 686, 687, 690, 695, 697, 703, 708,
 717, 718, 770, 778, 804, 809, 867, 868,
 887, 908
 Végh Gusztáv 648, 903
 Végh Gyula 770
 Velázquez, Diego 24, 71, 124, 345, 374, 376,
 522, 530, 541, 579, 613, 714, 719, 727,
 819, 825, 924
 Verescsagin, Vaszilij 353, 355
 Veress Tibor 35, 51, 69, 87, 95, 116, 128,
 151, 178, 310, 325, 328
 Vermeer, Jan 284, 285
 Vernet, Horace 353
 Veronese, Paolo 654
 Verrocchio, Andrea del 550
 Vértes József 475
 Vértes Marcell 149, 239, 347, 350, 395, 653,
 771, 820, 830, 834, 846
 Vesztróczy Manó 31, 33, 35, 37, 143, 188,
 230, 679, 697
 Vidor Marci 79
 Vidovszky Béla 62, 147, 177, 188, 508, 509,
 512, 679, 699, 818
 Viktor Lajos 828
 Viñes y Roda, Riccardo 402, 408
 Vitek 169
 Vitéz Miklósné 301
 Vithally (Vitális János?) 857
 Vizvári Mariska 164, 165
 Volland, Ambroise 256, 590
 Vuillard, Édouard 159, 330, 401, 688

 Wagner Géza 208, 356, 679, 700, 903
 Wagner Sándor 99, 174

Wahrmann Izrael 74
 Wahrmann József Dávid 474
 Wahrmann Mór 474
 Wahrmann Regina 474
 Walden, Herwarth 40
 Wallesz Jenő 307
 Wannemacher Fábrián 858
 Watteau, Antoine 407,
 Weber Henrik 733
 Weitzner Ernő 903
 Werefkin, Marianne 134
 Westheim, Paul 461
 Whistler, James 421, 699, 714
 Wilde János 840, 853, 909
 Wilde, Oscar 77, 151, 265
 Wildner Ödön 273, 438, 598, 687, 729, 802
 Willette, Adolphe 793
 Winckelmann, Johann Joachim 27
 H. Winsloe Kriszta 637, 639, 640, 641, 644,
 646, 650, 658, 659, 678
 Wlassics Gyula 598, 697
 Wolff Károly 897
 Wolfner Gyula 503
 Wornitzer Lipót 163

 X. Y. 78

 Ybl Ervin 13, 29, 62, 69, 87, 95, 129, 424,
 433

 Zádor István 31, 33, 37, 39, 195, 365, 404,
 427, 430, 434, 508, 509, 512, 513, 581,
 609, 622, 631, 651, 657, 678, 679, 759,
 761, 771, 804, 812, 818, 847
 Záhonyi Géza 34, 39, 498, 556, 647
 Zajti Ferenc 454
 Zala György 21, 25, 447, 465, 617, 618,
 626, 629, 630, 631, 633, 679, 849, 880,
 887, 897, 898, 903, 918
 Zélinger Gyula 784
 Zemplényi Tivadar 302, 303, 304, 325, 337,
 370, 458, 577, 578, 648
 Zerkovitz Emil 38
 Zichy István 21, 24, 25, 28, 31, 33, 34, 37,
 38, 39, 42, 118, 123, 239, 247
 Zichy János 26, 27, 36, 70
 Zichy Jenő 12, 27, 33, 37, 53, 65, 118, 122,
 342, 348
 Zichy Mihály 141, 195, 200
 Zichy Nándor 199
 Zichy Rafael 27
 Ziffer Sándor 30, 36, 177, 180, 182, 193,
 196, 334, 356
 Zola, Emile 192, 560, 844, 905
 Zombory Lajos 577, 581, 583, 679, 697,
 698
 Zórád Géza 155, 178, 373, 460, 588
 Zorn, Anders 328, 335
 Zord Arnold 261, 277
 Zuloaga, Ignacio 12, 613
 Zurbaran, Francisco de
 Zutt, Richard Adolf 89, 90, 92, 113, 577,
 614
 Zsolnay Vilmos 163, 164